ŞÂFİİ İLMİHÂLİ

Fıkıh ve İlmihâl kitaplarından yararlanılarak hazırlanmıştır.
Ayrıca konularla ilgili olarak diğer mezheplerin önemli görüşleri de özet olarak eklenmiştir.

30 HAZİRAN 2020
HAZIRLAYAN
ESHAB

İlmihâlin Bölümleri

1. Bölüm: Din ve Mahiyeti 3

Dinin; Tanımı Kaynağı Önemi Tasnifi Diğer dinler ve İslâm

2. Bölüm: İslâm Dini 19

İtikadî Fırkalar (28) Fıkıh Mezhepleri (60)

Eş'arîler İle Mâtürîdiler Arasındaki Görüş Farklılıkları (45)

3. Bölüm: İmam-ı Şafii'nin Hayatı ve Akidesi 89

4. Bölüm: Tasavvuf 136

Tasavvufta; Tarihî Gelişim (146) Sapmalar (154)

İlkeler (158) **Dualar ve Zikirler (161)**

5. Bölüm: İlim ve Fazileti 183

6. Bölüm: Akaid 209

İman (211) İman Esasları (223)

7. Bölüm: Fıkıh 302

8. Bölüm: İbadetler 323

Taharet (325) Abdest (378) (Teyemmüm (403) Gusül Abdesti 409)

Namaz (442) Farz Namazlar (458) (Nafile) Namazlar (628)

Oruç (686) Zekat (743) Hac ve Umre (810) Umre (826), Hac (828)

9. Bölüm: Aile Hayatı 947

Evlilik (957) Nişan (995) Nikah (997) Karı-Koca İlişkileri (1074)

Cinsel Yaşam (1077) Ebeveyn Olma (1111) Çocuk Terbiyesi (1119)

Talak (1172) İddet (1208) Nafaka (1216)

Hedane-Çocuk Büyütme (1245) Riddet (1266)

10. Bölüm: Kesilen ve Avlanan Hayvanlar 1268

Kurban (1278) Akika Kurbanı (1288) Avcılık (1291)

11. Bölüm: Yiyecekler ve İçecekler

Helâl ve Haram Yiyecekler (1301) Helâl ve Haram İçecekler (1305)

Mezheplere Göre Yenmesi Helal ve Haram Hayvanlar (1303)

12. Bölüm: Yeminler, Adak ve Kefaretler 1316

13. Bölüm: Elbiseler ve Ziynetler 1348

14. Bölüm: Günlük Hayatta ve Sosyal İlişkilerde Riayet Edilmesi Gereken Hususlar 1383

15. Bölüm: Alış-Veriş 1399

Resûlüllah'ın Ticarette Nehy Ettiği Hususlar (1415) Faiz (1419)

16. Bölüm: Miras İle İlgili Hususlar 1443

Vasiyet (1445) Miras Hukuku (1467) Mirastan Men Etme (1497)

17. Bölüm: Vakıf 1518

Mavi renkli başlıklara tıklayarak ilgili bölüme ve alt başlıklara ulaşabilir

Önsöz

BİSMİLLAHİRRAHMÂNİRRAHÎM

"Rabbim! Kolaylaştır, güçleştirme!.."

Kısaca "davranış bilgisi" demek olan ilmihal, Rabbine, kendine ve içinde yaşadığı toplum ve çevreye karşı sorumlulukları olan ve bunu yerine getirme gücüne sahip bulunan insanın, kendisinden beklenenleri yerine getirmesinde ona kılavuzluk etmeyi hedefleyen derli toplu bilgilerden ibarettir. Bu bilgiler hem dinî metinlerin doğrudan belirlemelerini hem de bu belirlemeler etrafında oluşan yorumları, tecrübe birikimlerini ve uzun dönemlerden süzülüp gelen bir dinî yaşayış geleneğini temsil eder.

Ferdî ve sosyal hayatı dinin emir ve önerilerine uygun şekilde yaşayabilmeyi mümkün kılan bir bilgilenmeye olan ihtiyaç, İslâm toplumlarında ilk dönemlerden itibaren değişik usullerde karşılanmış, fakat hem çalışma hayatının ve meşguliyetlerin arttığı hem de asırlardır oluşan dinî bilgi ve yorum mirasının iyice zenginleşip çoğaldığı ve âdeta bir kargaşanın yaşandığı günümüzde bu ihtiyaç daha gerekli hale gelmiştir.

Biz Anadolu'da yaşayan Şafiiler için Türkçe yayımlanmış ilmihal ve fıkıh kitapları ise, maalesef ya günümüz şartları ve diline uygun olarak güncellenmemiş, ya güzel tercüme edilmemiş ya da Şafii olmayan birileri tarafından tercüme edilmiş durumdadır. Bu da yaşadığımız bilim ve teknoloji çağında görülen hızlı değişime ayak uydurmaya çalışan bizler (özellikle de gençlerimiz), güvenilir fıkhi ve akidevi bilgilere sürekli ihtiyaç duymaktadır. Ancak güvenilir bilgilere ihtiyaç duyduğumuz anlarda bizdeki kitaplar ya yetersiz kalıyor, ya da kapsamlı hazırlanmış kitaplara ulaşmada sıkıntı yaşıyoruz. İnternetten veya mobil cihazlardan ulaştığımız kaynaklar da ya eksik ya da yanlış bilgiler içeriyor. Bu nedenle bir çok kaynak kitaptan derlenen bir Şafii ilmihali kitabına uzun yıllar ihtiyaç duyulmuştur.

Bu ilmihalde; Din ve Mahiyeti, İslam Dini, akaid ve ibadetler ile günlük hayatı kuşatan bazı dinî ve fıkhî konular içermektedir. Bir ilmihal tarzında hazırlanan bu kitap, farklı fıkıh kitaplarından alıntılar yapılarak ve günümüz gençlerinin de anlayabileceği bir dille sadeleştirilerek hazırlanmış bir derleme çalışmadır.

Bu çalışma hazırlanırken;

1- İnternette bulunan ve mobil uygulamalarda online yayımlanan Rahmetli Ali ARSLAN Hoca Efendi tarafından tercüme edilmiş olan ***"Büyük Şafii Fıkhı"*** (Müellifler: Dr. Mustafa el-Hin, Dr. Mustafa el-Buğa, Ali el-Şerbeci) kitabı,

2- (http://risaleoku.com:8080/oku/safii/1) web sitesinde online yayımlanmış olan ve Müellifi Halil GÜNENÇ Hoca Efendi olan ***'Büyük Şafiî İlmihali'***,

3- https://ehliislam.com/dort-mezhep-fikih.pdf web sitesinde online yayımlanmış ve Abdurrahman Cezîrî başkanlığında hazırlanmış olan '***Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı'*** kitabı,

4- Prof. Dr. Hayreddin Karaman, Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ve Prof. Dr. H. Yunus Apaydın tarafından hazırlanmış olan ve 1998 yılında Diyanet İşleri Başkanlığınca yayımlanmış olan ve https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/5255 adresinde de online erişime açık olan ***"İlmihal"*** kitabı,

5- TDV tarafından basılan İslam Ansiklopedisi'nin online da yayımlanan (https://islamansiklopedisi.org.tr) web sitesi,

6- Müellifi Vehbe Zuhayli olan '***İslam Fıkhı Ansiklopedisi***',

7- Müellifi İmam-ı Gazal olan İhya-u Ulumiddin,

başta olmak üzere birçok kitaptan yararlanılmıştır. İlmihal hazırlanırken yararlanılmış ve söz konusu alıntılar (*) ile işaretlenmiş ve sonuna da kaynak ve (varsa) internet adresi linkleri ilgili bölümde belirtilmiştir.

Birinci Bölüm
DİN VE MAHİYETİ

I. DİN KELİMESİ
II. DİNİN TANIMI
III. DİNİN KAYNAĞI
IV. DİNİN ÖNEMİ
V. DİNLERİN TASNİFİ
VI. DİĞER DİNLER ve İSLÂM

DİN VE MAHİYETİ

Din insanın ilah, diğer insan ve varlıklarla münasebetlerini düzenleyen ve hayatına yön veren, onlarla ilgili davranışlarına esas olacak kurallar bütününe verilen addır. İnsanla beraber var olan, tarihin bütün devirlerinde ve bütün topluluklarında karşılaşılan din olgusu, çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Bütün bu çeşitliliği kuşatacak bir tanım zor olmakla birlikte bu müesseseye verilen isimlerden yola çıkarak dinin mahiyeti hakkında bilgi sahibi olunabilir.

I. Din Kelimesi

Arapça kökenli bir kelime olan din sözlükte “örf ve âdet, ceza ve karşılık, mükâfat, itaat, hesap, boyun eğme, hâkimiyet ve galibiyet, saltanat ve mülkiyet, hüküm ve ferman, makbul ibadet, millet, şeriat” gibi çeşitli anlamlara gelir.

Bugün Batı dillerinde din karşılığı kullanılan religion kelimesinin aslı Latince’dir ve "bir şeyi vazife edinmek, tekrar tekrar okumak, yapmak", ayrıca "insanları Allah’a bağlayan bağ" anlamlarını içermektedir. Kelimenin bu iki anlamı dikkate alındığında religion kelimesi, hem insanları Allah’a bağlayan bağ (iman), hem de belli bazı davranışları dikkatle yapmak (ibadet) gibi din kavramının iki temel niteliğini ifade etmektedir.

Hinduizm'in kutsal dili Sanskritçe’de dharma, Budizm’in kutsal metinlerinin yazıldığı Pali dilinde ise dhamma din karşılığıdır ve "gerçek, doktrin, doğruluk, kanun, düstur" gibi mânalara gelmektedir.

Her dinî kültürün din kavramını ifade etmek üzere seçtiği kelimelere ait anlamların ortak noktasının "yol, inanç, âdet, kulluk" olduğu söylenebilir.

Bütün bu kelimeler, kökleri insanın iç hayatında bulunan ve semereleri çeşitli davranışlarla tezahür eden köklü bir fenomeni ifade etmeyi amaçlamaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de din kelimesi doksan iki yerde geçmekte, ayrıca üç âyette de değişik türevleri yer almaktadır. Kur'an'da bu kelimenin başlıca şu anlamlarda kullanıldığı görülür: "Yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhid, İslâm, şeriat, hudud, âdet, ceza, hesap, millet".

Kur'ân-ı Kerîm'de din teriminin, sûrelerin nâzil oluş sırasına göre kazandığı değişik anlamları şu şekilde sıralamak mümkündür: İlk dönem Mekkî âyetlerde bu kelime "yevmüd-dîn" (din günü, hesap, ceza-mükâfat günü) şeklinde geçmektedir ve insanın, iman ve ameline göre hesaba çekileceği âhiret gününü ifade etmektedir (el-Fâtiha 1/4; ez-Zâriyât 51/6).

Mekke döneminin ikinci yarısında ise artık, sorumluluk ve hesaptan tevhid ve teslimiyete geçilmektedir. Bu dönemdeki âyetlerde insanın sadece Allah'a ibadet etmesi, ona ortak koşmaması vurgulanarak dinin Allah tarafından konulan ve insanları ona ulaştıran yol olduğu belirtilmektedir. Bu dönemde "dînen kıyemen" (dosdoğru din), "milleti İbrâhim" (İbrâhim'in dini) ibareleri aynı âyette yan yana geçmektedir *(el-En'âm 6/161).*

Medine döneminde Millet-i İbrâhim ve Müslimîn kelimeleri bir arada geçmekte (el-Hac 22/78), tevhidten ümmete, kendisini Allah'a teslim edenler cemaatine geçilmektedir. "Dînü'l-hak" ifadesiyle muharref ve bâtıl dinlere karşı bu yeni dinin sağlam esasları belirtilmiş ve onun bütün dinlere üstün kılınacağı müjdelenmiştir *(Tevbe 9/29, 33; Fetih 48/28; Saf 61/9).*

Yine Medine döneminde ***"Allah katında din şüphesiz İslâm'dır"*** (Âl-i İmrân 3/19; el-Bakara 2/193); ***"Kim İslâm'dan başka bir dine yönelirse, onun dini kabul edilmeyecektir, o âhirette de kaybedenlerdendir"*** (Âl-i İmrân 3/85) meâlindeki âyetlerle İslâm'ın diğer dinlere karşı üstünlüğü vurgulanmıştır.

Mekke döneminde din kavramı: "Tarihin akışına ve tabiatın gidişine yön veren, zamana ve âleme hükmeden, dini ortaya koyan, hesap gününü elinde tutan Allah'ın otoritesi" şeklinde özetlenebilecek bir muhteva kazanırken Medine döneminde bu muhteva genişletilerek "Kişinin Allah'a bağlı bir hayat sürdürmesi, Müslüman topluluğuna karşı görevlerini yerine getirmesi; Allah'ın mutlak tasarruf ve hâkimiyete sahip olması" (el-Bakara 2/193; el-Enfal 8/39) gibi unsurlar da dinin muhtevasına katılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de din kelimesi sadece Müslümanların değil, başkalarının inançlarını da ifade etmek üzere kullanılmış olmakla birlikte, özel anlamda din kelimesiyle İslâm kastedilmiş (Âli İmrân 3/99); İslâm'la din âdeta eş anlamlı iki kelime telakki edilmiş ve bütün peygamberlerin getirdiği dinin İslâm olduğu ifade edilmiştir *(Âli İmrân 3/85; Nisâ 4/125; Mâide 5/3; Şûrâ 42/13).*

Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim' de, Nuh Aleyhisselâm'ın dilinden şöyle buyuruyor:

وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

"Müslümanlardan olmakla emrolundum." (Yunus/72).

Öte yandan Kur'an'da din kelimesi hem ulûhiyyeti hem ubûdiyyeti yani Allah ve kul açısından iki farklı anlamı ifade etmektedir. Buna göre din, hâlik ve mâbud olan Allah'a nisbetle "hâkim olma, itaat altına alma, hesaba çekme, ceza-mükâfat verme"; mahlûk ve âbid olan kula nisbetle "boyun eğme, aczini anlama, teslim olma, ibadet etme"dir. Netice itibariyle de din, bu iki taraf arasındaki münasebeti düzenleyen kanun, nizam ve yolun genel adıdır.

II. Dinin Tanımı

Tanımı en zor kavramların başında din gelmektedir. Dini tanımlarken gerek geçmişte yaşamış gerekse günümüzde mevcut bütün inanç şekillerini kuşatan ve hepsinde müşterek esasları ifade eden bir tanım yapmanın zorluğu ortadadır. Dinin bütün dinleri içine alabilecek bir tanımı ancak din kavramının sınırları kesin bir şekilde belirlendikten sonra yapılabilir. Kapsamlı bir

tarif için öncelikli olarak şahsî tecrübe yoluyla elde edilmiş olan dindarlık kavramını tahlil etmek ve elde edilen sonucu dinî gerçeklerle karşılaştırmak gerekir. Bütün zorluklarına rağmen yine de dinin çeşitli tanımları yapılmıştır ve bu tanımlar genelde tanımı yapanların kendi sübjektif görüşlerini yansıtmaktadır.

Çağdaş Batılı ilim adamları tarafından dinin birbirinden farklı tarifleri yapılmıştır. Bu tarifler büyük ölçüde ferdî tecrübe ile zihnî, hissî, taabbüdî ve içtimaî elemanlardan ibaret beş unsurun birini ya da birkaçını öne çıkararak yapılmıştır. Ferdî tecrübe dışında kalan mevcut bu dört unsuru şu şekilde açıklamak mümkündür:

a) Zihnî unsur. İnsanın kendisinden üstün bir güç ve kudretin mevcudiyetini zihnen kabulü. İlah kavramı veya çok genel ifadesiyle kutsal kavramı, bütün dinlerin özündeki temel unsurdur.

b) Hissî unsur. Zihnen varlığı kabul edilen bu üstün güç ve kudrete karşı kalben duyulan bağlılık duygusu.

c) Taabbüdî unsur. Zihnen varlığı kabul edilen, kalben kendisine bağlanılan yüce kudrete karşı bazı davranışları yapma yükümlülüğü. Buna davranış faktörü de denilmektedir ki çok genel olarak ibadeti veya kulluk gereklerini ifade etmektedir.

d) İçtimaî unsur. Aynı zihnî, hissî, taabbüdî unsurları paylaşan insanların oluşturduğu sosyal grup.

Dinlerde bulunan bu unsurların yanında, din bilimleri açısından dini oluşturan hususlar olarak kabul edilen ve bütün dinlerde bulunabilen unsurların başlıcalarını şu şekilde sıralayabiliriz: Tabiat üstü, insan üstü varlıklara inanç (Allah, melekler, cinler, ruhanî varlıklar gibi); kutsalla kutsal olmayanı ayırma; ibadet, âyin ve törenler; yazılı veya yazısız gelenek (kutsal kitap, ahlâkî kanunnâme); tabiat üstü, insan üstü varlık veya kutsalla ilgili duygular (korku, güven, sır, günahkârlık, tapınma, bağlılık duyguları gibi); insan üstü ile irtibat (vahiy, peygamber, dua, niyaz, ilham gibi vasıta ve yollarla); âlem ve insan, hayat ve ölüm ötesi görüşü, hayat nizamı; içtimaî grup (cemaat) ve bu gruba mensubiyet.

Bazı dinlerde bunların hepsi, bazılarında ise sadece bir kısmı bulunur. İslâm bilginleri dinin tarifini, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan açıklamaları ve İslâm inançlarını göz önünde bulundurarak yapmışlardır. Buna göre hak dinin tarifi şu şekildedir: Din akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilâhî bir kanundur.

İslâm bilginlerinin din tarifleri hak din için düşünülmüş dar kapsamlı tariflerdir. Bu tariflerde ortak noktalardan biri dinin ilâhî kaynaklı olduğunun vurgulanmasıdır. Buna göre gerçek din beşer kaynaklı olamaz. Yine bu tariflerde dinin akıl ve irade ile ilişkisi gösterilmiştir; bu da dinin bir akıl ve tercih konusu olduğu anlamını taşır. Nihayet dinin insanları özü itibariyle hayır olana yönelten bir kanun şeklinde tanımlanması dinin aynı zamanda bir aksiyon alanı olduğunu gösterir. Buna göre din, insanın kâinattaki varlıkları müşahede ederek duyular üstü ilâhî gerçekleri kavramasından ibaret görülebileceği gibi kişinin kendi çabasıyla ulaşamayıp, sadece vahiy kanalıyla elde edebildiği gerçekler bütünü olarak da tarif edilebilir.

Başa Dön

III. Dinin Kaynağı

İslâm inancına göre dini vahiy yoluyla bildiren Allah'tır; bütün gerçek dinler Allah'tan gelmiş ve safiyetlerini korudukları sürece yürürlükte kalmıştır.

İlk insan aynı zamanda ilk peygamberdir ve kendisine bildirilen din de tevhid dinidir. Allah'ın varlığı ve birliği ile nübüvvet ve âhiret inancı bütün ilâhî dinlerde değişmez ilkeler olarak yer alır. Bundan dolayı Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberlerin getirdiği hak dinlerin ortak adı İslâm'dır.

İbrahim ile İsmail (A.S.)'e atfen de şöyle buyuruyor:

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ

"Ey Rabbimiz, bizi Müslüman (sana teslim) olmakta sabit kıl." (Bakara : 128)

Ancak tarihin akışı içinde insanlar hak dinden uzaklaşmış ve beşerî zaaf neticesinde yanlış yollara, bâtıl inanç ve

yaşayışlara yönelmişler, dinde meydana gelen bu bozulma ve farklılaşma sebebiyle Allah peygamberler göndererek insanları ya eski dinlerini aslî şekilde öğrenip uygulamaya çağırmış veya yeni bir din ve şeriat göndermiştir.

Bu bakımdan İslâm'ın insan ve din telakkisi, insanın ve dinin evrim iddialarıyla bağdaşmaz. İslâm'a göre insan başlangıçta en güzel bir kıvamda yaratılmıştır (et-Tîn 95/4). Hz. Âdem'den itibaren bütün insanlar, Allah tarafından gönderilen tevhid dininin esaslarını kavrayıp benimseyecek ve hayatlarını bu esaslara göre düzenleyecek seviyede zihnî, ruhî ve bedenî kapasiteye sahip kılınmıştır. Allah'ın başlangıçtan itibaren insanlara bildirdiği dinin tevhid dini olduğu ve onların bu dini benimsemeye yatkın bir fıtratta yaratıldığı belirtilmiştir (er-Rûm 30/30).

İslâm bilginleri Kur'an'ın bu konudaki açıklamalarına dayanarak insanda hak dini benimseme temayülünün fıtrî olduğunu ifade ederler. Yine İslâm bilginlerinin çoğuna göre âyette (er-Rûm 30/30) geçen fıtratullah tabiri Allah'ın dini demektir ki o da İslâm ve tevhiddir. Âyet ve hadislerde hak dinlerin ilâhî kaynaklı olduğu ısrarla vurgulandığından İslâm âlimlerinin din tariflerinde de bu kayıt daima yer alır. Bu sebepledir ki herhangi bir hak dinin, peygamberine veya ortaya çıktığı kavme nisbet edilerek adlandırılması İslâmî literatürde pek kabul görmez.

Batı'da XVI. yüzyıldan başlayarak ilkel kabilelerin hayat ve dinlerine ilgi duyulmuş; XVIII. yüzyıldan itibaren dinin kaynağı konusunda kutsal kitapların verdiği bilgi dışında bazı kaynakların tespitine çalışılmış; arkeolojik, antropolojik çalışmalarla elde edilen bulgular değerlendirilerek geçmişteki milletlerin, hatta tarih öncesi toplumların dinleri ve inançları üzerine bazı tezler ileri sürülmüştür. Meselâ ilk dönemlerde insanların tabiat olaylarının etkisi altında kalıp onlara kutsallık atfettiği (natürizm), ruhlara, özellikle de ecdat ruhlarına tapındığı (animizm), büyüye, bitki ve hayvanların kutsallığına inandığı (totemizm) veya kutsalı toplumun ve sosyal yaptırımın belirlediği, ilkel toplumlara ait bu inanışların ileri dönem

dinlerinin temelini oluşturduğu gibi teori ve varsayımlar ileri sürülmüştür. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Batı'da etkili olan pozitivist ve materyalist propagandalar ile evrim teorisinin, kutsal kitaplarla çatışan iddia ve faraziyelere kaynaklık ettiği söylenebilir. Dinin en basit, en yalın ve sade şekline ilkel kavimlerde rastlanabileceği fikrinden yola çıkan bu teoriler, zamanla bunu, araştırmalarının dayandığı bilimsel yöntem olarak da benimsediler. Söz konusu teoriler, tekâmül nazariyesini esas almakta ve dinin kaynağının hurafe türünden inançlar, bâtıl itikadlar ve çok ilahlık olduğunu, evrim neticesinde insanlığın tek İlah inancına ulaştığını savunmaktaydı.

Bu teorilerin yanında yine aynı bilimsel yolları takip eden ve fakat tümüyle farklı neticelere varan bir başka teori daha vardır ki o da ilkel monoteizm teorisidir. Bu teze göre insanoğlunun en eski inancı tek İlah inancıdır. Taylor'un animizm nazariyesine karşı ilk ciddi itirazda bulunan öğrencisi Andrew Lang, Güneydoğu Avustralya ilkel kabilelerinde animizme rastlanmadığını fakat insanların ahlâkî âdâba uyup uymadıklarını denetleyen ve gökte bulunan bir yüce Tanrı kavramına her yerde rastlandığını ortaya koydu. Buna benzer bir ilkel tek tanrıcılık Wilhelm Schmidt tarafından da savunuldu. O, bütün ilkel kabilelerde bir yüce varlık inancının delilleri bulunduğunu ispat etti. Bütün dinî gelişmelerin başlangıcında görülen her şeye kadir bir yüce varlık inancının tarihî-kültürel değişmeler sonucu daha sonraları politeizm, animizm gibi inançlara dönüştüğü, bununla beraber bu eski inancın izlerinin hâlâ mevcut olduğu tezi ilmî çevrelerce açıklandı.

Dinin kaynağı konusunda en son ilmî neticeler vahyin bildirdiğini desteklemekte ve dinin kaynağının tevhid inancı olduğunu ortaya koymaktadır.

IV. Dinin Önemi

Din tarihin bütün devirlerinde ve bütün toplumlarda daima mevcut olan evrensel ve köklü bir olgudur. İnsana hitap eden ve insan için söz konusu olan din, insanla beraber var olmuş ve tarih boyunca varlığını sürdürmüştür.

Din insanlığın vazgeçilmez bir gerçeği olması sebebiyle bundan böyle de varlığını devam ettirecektir. Tarihin hangi devresine bakılırsa bakılsın dinsiz bir toplum görülmemektedir. İnsanlık tarihinin her döneminde din, canlılığını korumuş ve insan hayatının ayrılmaz bir vasfı olma karakterini sürdürmüştür. Bunun da temel sebebi, insanın dinî bir varlık olması, başka bir ifadeyle dinî duygunun, fıtrî (doğuştan gelen) bir özellik olarak insanın kendi öz varlığı hakkındaki şuur ile birlikte ortaya çıkması, bu şuur ile birlikte gelişmesidir.

Din duygusu insanın doğuştan beraberinde getirdiği bir duygudur. İnsan, her zaman ve her yerde yüce, kudretli ve ulu bir varlığa sığınma, ona güvenme ve ondan yardım dileme ihtiyacını hissetmiştir. Bu sığınma ve güvenme duygusu, din ile karşılanmaktadır.

Başa Dön

Dinin fıtrî oluşu Kur'an'da şu şekilde belirtilmektedir: ***"Sen yüzünü bir hanîf olarak dine, Allah'ın fıtratına çevir ki O, insanları bu fıtrat üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratması değiştirilemez"*** (er-Rûm 30/30).

İnsan, yapısı itibariyle dine muhtaçtır. Çünkü insan ruh ve bedenden ibarettir. Bedenî ihtiyaçları karşılamak nasıl hayatın bir gereği ise, mânevî varlığın devamı da ruhî ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Onun bu ihtiyaçlarını karşılayan en köklü müessese ise dindir. İnsanın, yüce bir kudretin mevcudiyetini kabul edip ona yönelmesi, dua ve niyaz ile ona sığınması, doğuştan getirdiği sığınma, güvenme ve bağlanma duygularının en güzel karşılığıdır. Bu güvenme, sığınma ve bağlanma duyguları insanda öylesine köklüdür ki tarih boyunca bütün insanlar şu veya bu şekilde bir kişi, nesne veya varlığa kutsallık ve yücelik nisbet edip bağlanmışlardır.

Kendisine yönelinecek, sığınılacak en mükemmel varlık ise şüphesiz kâinatın yaratıcısı olan Allah'tır. Çeşitli dinlerde farklı isimlerle anılan, çeşitli şekillerde tasvir edilen yüce kudret veya kutsal varlıkların özünde bu inanç yatmaktadır.

Her şeyi var eden bir yüce kudretin mevcudiyetini kabul edip ona bağlanma insanı kuvvetlendirdiği gibi, dua, niyaz ve Allah'a sığınma insanı yüceltir.

Din fertleri mukaddes duygu ve alışkanlıklarda birleştiren, toplumları yücelten ve geliştiren bir kurumdur. Din insanlara yön verip, onları iyi ve faydalı şeyler yapmaya yönelten bir hayat nizamıdır.

Din aynı zamanda ahlâkî bir müessese olarak insanlara yön veren, en mükemmel kanunlar ve en sıkı nizamlardan daha kuvvetli bir şekilde kişiyi içten kuşatan, kucaklayan ve yönlendiren bir disiplindir.

İnsanın psikolojik yapı ve yaşayışında karşılaştığı yalnızlık, çaresizlik, korkular, üzüntü ve sarsıntılar, hastalıklar, musibet ve felâketler karşısında ona ümit, teselli ve güven sağlayan en son sığınak din olmuştur. Ayrıca dinî yaşayışın insanı ruhî bunalımlardan koruduğu; kendisine ve çevresine karşı daha duyarlı ve dengeli yaptığı bilinmektedir.

Dindeki âhiret inancının hem dünya hayatındaki davranışlarda etkili olduğu hem de insandaki ebediyet duygusuna cevap verdiği ortadadır.

İnsanlığın mânevî ve zihnî gelişmesinde dinin önemli payı vardır.

V. Dinlerin Tasnifi

Dinlerle ilgili ilmî araştırmalara paralel olarak dinler değişik açılardan çeşitli kıstaslara göre tasnife tâbi tutulmuş ve ele alınan kıstaslara göre farklı tasnif şemaları ortaya çıkmıştır.

Batıda din tasnifleri genelde Tanrı kavramı, sosyoloji-tarih ve coğrafya-tarih açılarından olmak üzere üç kavrama dayalı olarak yapılmaktadır.

Tanrı kavramı ele alınarak yapılan tasnif şu şekildedir:

1. Tek tanrılı dinler (ilâhî dinler).
2. Düalist (iki tanrılı) dinler (Mecûsîlik).
3. Çok tanrılı dinler (Eski Yunan, Roma ve Mısır dinleri)

4. Tanrı konusunda açık ve net olmayanlar (Budizm, Şintoizm gibi).

Sosyolojik-tarihî açıdan yapılan din tasniflerinden birisi şu şekildedir:

1. Kurucusu olan dinler (Yahudilik, Hristiyanlık, İslâm, Budizm gibi).

2. Geleneksel dinler (kimin tebliğ ettiği belli olmayan dinler, ilkel dinler, Eski Yunan, Eski Mısır dini gibi).

***Bir diğer tasnif ise şöyledir:**

1. İlkel dinler. Bundan maksat, bazılarının dinî gelişmenin ilk basamağı olarak düşündükleri animizm, natürizm, totemizm, fetişizm gibi aslında sadece bir kült olarak dikkate alınabilecek nazariyeler değil, ilkel kabile dinleridir (Nuer, Dinka, Ga dinleri gibi).

2. Millî dinler. Genellikle bir kurucusundan söz edilmeyen, sadece bir millete ait olan geleneksel yapıdaki dinlerdir (Eski Yunan, Mısır, Roma dinleri gibi).

3. Dünya dinleri. Hristiyanlık ve İslâm gibi.

***Coğrafî-tarihî açıdan ise dinler;**

- Ortadoğu veya Sâmi grubu (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm),

- Hint grubu (Hinduizm, Budizm, Jainizm),

- Çin-Japon grubu (Konfüçyüsçülük, Taoizm, Şintoizm),

- Afrika grubu şeklinde bir ayırıma tâbi tutulabilir.

Dinler tipolojik, morfolojik, fenomenolojik özellikleri göz önünde tutularak da tasnif edilebilir. Vahye dayanan-dayanmayan, misyonerliğe yer veren-vermeyen, âhiret inancı olan-olmayan, kutsal kitabı olan olmayan, geçmişin-günümüzün dinleri, bir bölgeye veya kıtaya özgü dinler değişik bölge ve kıtalara yayılan dinler gibi tasnif kitlelerine göre de din tasnifleri yapılabilir.

Başa Dön

İslâm bilginlerinin din tasnifi "hak din-bâtıl din" şeklindedir ve bu ayırım Kur'ân-ı Kerîm'e dayanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de İslâm için ***"Allah katındaki din"*** (Âl-i İmrân 3/19), ***"dosdoğru din"*** (er-Rûm 30/30), ***"hak din"*** (et-Tevbe 9/33; el-Fetih 48/28; es-Saf 61/9) tabirleri yer almaktadır.

Yine Kur'ân-ı Kerîm'de İslâm dışındaki inanç sistemlerine de din denilmektedir (et-Tevbe 9/33; el-Fetih 48/28; es-Saf 61/9; el-Kâfirûn 109/6).

Buna göre kaynağının ilâhî olması ve orijinal şeklini koruması sebebiyle İslâm hak dindir. İlâhî vahye dayanmakla birlikte aslî şeklini koruyamamış dinlere de (Yahudilik, Hristiyanlık) değiştirilmiş, tahrif edilmiş anlamında muharref dinler denilmektedir. İlâhî vahye dayanmayan dinler ise bâtıl dinlerdir.

İslâmî kaynaklarda vahye dayanan dinler için genellikle "milel", bâtıl dinler için "nihal" kelimeleri de kullanılır. Nihle (çoğulu nihal) kelimesi, din içinde oluşan fırka anlamında da kullanılır.

Bu temel sınıflandırma dışında bazı İslâm bilginleri tarafından daha ayrıntılı tasnifler de yapılmıştır. Meselâ, tanınmış İslâm bilginlerinden Şehristânî ilâhî dinler-bâtıl dinler ayırımını yapmakta, aslî mânada din ehli olarak Müslümanları; Ehl-i kitap denilen Yahudileri ve Hristiyanları; kitabı bulunması şüpheli olan Mecûsîler'i saymakta; kendi beşerî telakkilerine uyan kimseler olarak da filozoflar, Sâbiîler, Dehrîler, yıldızlara ve putlara tapanlarla Brahmanlar'ı zikretmektedir.

İslâm inancına ve Kur'ân-ı Kerîm'e göre ilk insan çeşitli teorilerde öne sürüldüğü gibi ilkel, mantıkî düşünce ve yorumdan yoksun bir vahşi değil, Allah'ın emirlerine muhatap olan sorumluluğunun bilincinde ve en güzel biçimde yaratılmış seçkin bir varlıktır. İlk insan aynı zamanda diğer bütün varlıklar arasında Allah'ın halife olarak niteleyip seçtiği bir peygamberdir.

Yahudilik ve Hristiyanlık'ta olduğu gibi İslâm'da da din ilâhî bir kaynağa dayanmaktadır. Dolayısıyla dinin ilk şekli, XIX ve XX. yüzyıllarda öne sürülen teorilerde olduğu gibi çok tanrıcılık, bâtıl inançlar, hurafeler ve putperestlik değil, bir yüce

kudrete iman yani tevhid inancıdır. Nitekim monoteist (tek tanrı) teori de bunu doğrulamaktadır.

İslâm'a göre ilk peygamberin tebliğ ettiği din ile daha sonra gelen peygamberlerin ve son peygamber Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği din, temel nitelikleriyle aynıdır. Allah'a iman, peygamberlik müessesesi ve âhiret inancı hepsinde vardır. Sadece yaşanılan bölge ve döneme göre değişen bazı kurallar dışında temel inanç esaslarında ve genel prensiplerde değişme yoktur. Çünkü dinin hitap ettiği insan, temel nitelikleri bakımından her dönemde aynı insandır.

Bütün peygamberler hak dini tebliğ etmiş, onun yaşanmasını teşvik etmiş, kendileri de örnek olmuşlardır. Hz. Mûsâ'nın getirdiği dine Yahudilik, Hz. Îsâ'nın getirdiği dine de Hristiyanlık adı sonradan verilmiştir. Ne Hz. Mûsâ, ne de Hz. Îsâ bu adları kullanmışlardır. Onlar Allah'ın emirlerini tebliğ etmiş, bir olan Allah'a iman ve kulluğa çağırmış, ilâhî kitap olan Tevrat ve İncil'e göre yaşamaya davet etmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm, peygamberlerin getirdikleri dinlerin aynı hak din olduğunu kaynak ve temel esaslar açısından belirtmiş, ama İslâm adını son peygamberin tebliğ ettiği dine ad olarak vermiştir. ***"Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim"*** (el-Mâide 5/3) meâlindeki âyet de bunu ifade eder.

VI. Diğer Dinler ve İslâm

Milâdî VII. yüzyılda Hz. Muhammed, İslâm vahyini tebliğe başladığında yeryüzünde ateizm, putperestlik, politeizm (şirk), yıldızlara tapma da dahil birçok din ve inanç şekilleri mevcuttu. Bu dinlerden Mecûsîlik, Brahmanlık, Budizm, Sâbiîlik, Yahudilik ve Hristiyanlık en önemlileri olarak ve hatta bir dereceye kadar vahiy dinleri olmaları yönüyle o günün Mekkeliler'i tarafından kolaylıkla kabul edilebilir dinlerdi. Fakat yeni bir din gönderilmiştir.

Çünkü bütün bu dinler, zaman içinde orijinal ve aslına uygun şekillerini kaybetmiş, zaman ve mekâna bağlı olarak çeşitli değişikliklere uğramışlar, ayrıca kendilerinden sonra

gelecek ve şartları daha da iyileştirip mükemmelleştirecek bir şahsı ve onun mesajını müjdelemişlerdir.

Mecûsîlik en eski dinlerden biriydi ve Zerdüşt'ün getirdiği dinin bozulmuş şekline verilen addı. Zerdüşt tek Allah yani Ahura Mazda inancını tebliğ etmiş, O'nun seçtiği kimselere ilâhî vahyin geleceğine, meleklere ve ölüm sonrası hayata imanı emretmişti. Zend-Avesta'da (Yaşt, 13, XXVIII, 129) putları kıracak olan Soeşyant adlı birinin geleceği bildirilmektedir. Ancak Zerdüşt'ün tebliğ ettiği tevhid inancı daha sonra hem iyilik hem de kötülük tanrısı olmak üzere iki tanrı inancına (düalizm-seneviyye) dönüşmüş, Tanrı'nın kudret ve kuvvetini temsil ettiğine inanılan ateş yüceltilerek ateş kültü (Mecûsîlik) oluşmuştur.

Brahmanizm çok tanrılı bir dindir. Gerçekte Brahmanlar tek Allah'a inanmakla birlikte O'nun yaratıkları veya O'nun sıfatları şeklinde de olsa Tanrı'nın birtakım tezahürlerine tapma bunlarda da mevcuttur. Hintliler Tanrı'nın kendisini tarihin her devresinde çeşitli şahsiyetlere bürünerek insanlara gösterdiğine inanırlar. Bu hulûl (avatara-enkarnasyon) inancı hem Tanrı'nın bedenleşmesi ve maddî şekillerle tasvirine hem de binlerce ilâhın mevcudiyeti kanaatine yol açmıştır. Diğer taraftan bu dinde mevcut olan kast sistemi, dinin evrensel gereği olan eşitlik ve kardeşlik unsurlarıyla da çelişmektedir ve bu din, kapalı bir din hüviyetindedir. Dışarıdan biri bu dine giremez ve ona mensup olanlar da ebedî bir tenâsüh hali içindedirler. Aslî hüviyetini kaybedip çok tanrıcılığa, Tanrı'nın bedenleşmesi ve tenâsüh inancına sapması ve kast sistemini benimsemesine rağmen Brahmanizm'de de "ileride gelecek, beklenen kimse" inancı vardır.

Budizm Brahmanizm'deki puta tapma inancını reddedip ona karşı çıkmaktan doğmuş bir dindir ve ana din olan Brahmanizm'den birçok esas taşımaktadır. Bir bakıma Brahmanizm'deki putların kırılması yolunda bir reform niteliği taşır. Ancak putlara karşı olan Buda'nın getirdiği din kendisinden sonra Buda heykellerine tapma şeklinde putperest bir karaktere bürünmüştür.

Başa Dön

Buda, hayatın tabii olaylarını bir ıstırap olarak görüyor ve bundan kurtuluşu bütün arzu ve ihtiraslardan uzaklaşmaya bağlıyordu. Bu da onları aşırı riyâzet, nefse ezâ ve hatta dünya hayatının tamamen terkedilmesi gibi aşırılıklara sevk ediyordu. Yapısındaki köklü değişiklik ve bozulmalara rağmen Budizm'de de ileride gelecek bir kurtarıcı (Maitreya veya Metteya) müjde ve beklentisi vardır.

Sâbiîlik de İslâm'ın geldiği asırda mevcut bir inanç idi. Sâbiîler hicrî ilk yüzyılda Müslümanların hâkimiyeti altına girmiş ve onlara zimmîlik statüsü tanınmıştır. Sâbiîler'in oldukça eskiye dayanan bir tarihleri olmakla birlikte nasıl doğduğu, kimin tarafından yayıldığı açık ve net olarak bilinmemektedir. Sâbiîlik'te bir yüce varlık inancı mevcut olmakla birlikte ışık âlemi ile karanlık âlem arasındaki mücadeleye dayanan bir düalizm inancı hâkimdir.

Peygamberlik inancının mevcudiyeti tartışmalı olmakla birlikte Hz. Yahyâ'ya büyük önem verilmekte ve kendi peygamberleri olarak açıklanmaktadır.

Diğer taraftan Sâbiîler Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve Hz. Muhammed'i kötülük peygamberi, yalancı olarak nitelemektedirler. Özetle denilebilir ki Sâbiîlik orijinal şeklini yitirmiş, zamanla çeşitli inançlar karışmış ve müntesipleri azalmış bir din hüviyetindedir.

Bugün ilâhî kaynağa dayanan dinler diye kabul edilen Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâmiyet'in temel özelliklerini ve İslâm dininin diğer ikisinden farklı olduğu yönleri de şu şekilde tespit mümkündür:

1. Allah inancı. Yahudilik Tanrı'nın birliği üzerinde ısrarla durmasına rağmen, en azından tarihlerinin bazı dönemlerinde ona beşerî nitelikler nisbet etmişler ve âdetâ Tanrı'yı beşerî organ ve duygular taşıyan bir insan gibi tasvir etmişler, insanlaştırmışlardır. Hristiyanlar ise Tanrı'nın birliğini farklı şekilde ele alıp teslîsi savunmuşlar, aşırı bağlılık duygusuyla, Hz. Îsâ'yı tanrılaştırmışlardır.

Halbuki İslâm, Allah inancı hususunda gerek Yahudilerin gerekse Hristiyanların sonradan düştükleri yanlışlık ve aşırılıkları düzeltmiş, Tanrı'nın beşerileşmesini veya beşerin tanrılaşmasını reddetmiş, bu noktada Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ'nın hakiki mesajını hatırlatarak Allah'ın bir ve benzersiz olduğunu vurgulamıştır.

2. Melek inancı. Meleklerin Allah'ın oğulları ve kızları olduğu iddiasını ve beşerî şekillerdeki tasvirlerini reddederek hem Yahudi ve Hristiyanların düştükleri yanlışı göstermiş hem de Allah'ın yüceliğini vurgulamıştır.

3. Kutsal kitaplar. Ne Yahudiler ne de Hristiyanlar, Allah tarafından Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ'ya verilmiş kutsal kitapları orijinal şekilleriyle muhafaza edebilmişler, Tevrat ve İncil zaman içinde ya kaybolmuş ve yeniden yazılmış, ya da çeşitli ilâve ve eksiltmelere mâruz kalmıştır. Kur'ân-ı Kerîm ise hem vahyedildiğinde yazıya geçirilmiş olması hem de ezberlenmek suretiyle muhafaza edilmesi yönüyle orijinal ve aslına uygun şekliyle günümüze kadar gelmiştir.

4. Peygamberlik. Yahudilik ve Hristiyanlık sonradan tahrif edildikleri için örnek ve önder şahsiyetler olan peygamberlerle ilgili çeşitli iddia ve iftiralarda bulunup sonra gelecek peygamberleri kabul etmezken İslâm, hem bütün peygamberlere imanı şart koşmuş hem de onları lâyık oldukları güzel vasıflarla tavsif etmiştir.

5. Dünya-âhiret dengesi. Yahudilik dünya hayatına, Hristiyanlık da dünyadan uzaklaşıp mânevî hayata daha çok ağırlık verirken İslâm her ikisi arasındaki dengeyi kurmuş ve korumuştur: ***"Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) âhiret yurdunu iste, ama dünyadan da nasibini unutma..."*** (el-Kasas 28/77).

6. Mükellefiyetlerin azlığı. Madde-mâna, dünya-âhiret dengeleri açısından en ölçülü ve kolayca yaşanabilir; çeşitli emir ve hükümlerde kolaylığı öngörmesi açısından en kolay olan din İslâm'dır.

İslâm, diğer ilâhî dinlerde var olan bazı ağır dinî sorumlulukları ortadan kaldırmış, insanın yaratılışına en uygun

ve yaşanabilir kuralları sunmuş, böylece dini daha da ağırlaştıran ve yaşanmasını zorlaştıran din yorumcularına da önemli bir uyarıda bulunmuştur.

Bu son dinin peygamberi Kur'an'da şu şekilde anlatılır: ***"Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî peygambere uyanlar (var ya) işte o peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O peygambere inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nura (Kur'an'a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır"*** (el-A'râf 7/157).

Bu âyette hem Mûsâ şeriatında mevcut çok sayıdaki kural ve vecîbelere (temizlik kuralları, yiyeceklerle ilgili esaslar, âdetli kadınla ilgili yasaklar gibi) hem de İnciller'de ortaya konan öğretinin gerektirdiği aşırı riyâzetçi eğilimlere işaret edilmektedir.

İslâm, daha önceki şeriatlarda mevcut bazı ağır yükleri kaldırmış veya hafifletmiş, dini daha kolay ve yaşanabilir kılmıştır. Çünkü ***"İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, resulün de size şahit olması için sizi mûtedil bir ümmet kıldık"*** (el-Bakara 2/143) buyurulmaktadır. Resûlullah da ***"Kolay ve yüce Hanîflik'le gönderildim"*** (Müsned, V, 266; bk. Buhârî, "Îmân", 29) diyerek İslâm'ın diğer şeriatlara göre daha mûtedil, kolay ve müsamahalı olduğunu vurgulamaktadır.

Kur'an ve Sünnet'te, dinî mükellefiyetlerin azaltılarak ve gerekli ve yeterli seviyede tutulduğu, İslâm'ın insanlara ağır yükler yüklemek için değil, rahmet ve inâyet olarak gönderildiği sıklıkla tekrarlanır. Kur'an ve Sünnet'teki bu vurgu sebebiyle de İslâm bilginleri dinin anlatım ve yorumunda daima kolaylığı ve uygulanabilirliği tercih etmişlerdir.

İslâm'ın peygamberi peygamberlerin, onun getirdiği din de dinlerin sonuncusudur.

İslâm'ın bir diğer özelliği onun evrenselliğidir. Son din olması açısından öncekileri kucaklayıcı ve en mükemmel olmasıdır.

İkinci Bölüm
İSLAM DİNİ

I. İSLÂM DİNİNİN MAHİYETİ
II. TARİHÎ SÜREÇ

A- İTİKADÎ FIRKALAR

a) Selefiyye
b) Eş‘ariyye
Eş’ari görüşe göre Kaza ve Kader Konusu ile ilgili kısa bir bilgi
Eş’arîler İle Mâtürîdiler Arasındaki Görüş Farklılıkları
c) Mâtürîdiyye
d) Mu‘tezile
e) Cebriyye
f) Hâricîlik
g) Şîa

B) FIKIH MEZHEPLERİ

a) Kavram ve Tarihçe
b) Fıkıh Mezhepleri

Hanefî Mezhebi
Maliki Mezhebi
Hanbeli Mezhebi
Şâfiî Mezhebi

I. Kuruluşu ve Yayılması
Mezhebin Gelişimi
Selçuklu ve Eyyûbî Dönemi Medreselerinin Katkısı
II. Usulü
Mezhebin Bazı Fürû Hükümleri
III. Genel Karakteristiği
A) İctihad Mertebeleri B) Fetva Usulü
C) Mezhep Terimleri
IV. Literatür
A) Temel Metinler B) Fıkıh Usulü
C) Fıkhın Alt Disiplinleri D) Modern Literatür
Türkiye’deki Şâfiîler
Diğer Fıkıh Mezhepler
Mezhebe Bağlılık ve Telfik

İkinci Bölüm
İSLÂM DİNİ

I. İslâm Dininin Mahiyeti

Din, ister hakikatin doğrudan yansıması veya açılımı olarak kabul edilsin ister insan yaratılışının bir gereği olarak değerlendirilsin, sonuçta insanın özünde, fıtratında yerleşik bulunan ve oradan kaynaklanan "kutsala saygı, ona bağlanma ve onunla bütünleşme" ihtiyacını karşılar ve onu kâinat içindeki yalnızlığından kurtaran bir can simidi görevini yerine getirir.

Din kelimesi yer yer bir ferdin veya grubun doğru kabul ettiği ve davranışlarını direktifleri doğrultusunda düzenlediği şey anlamında kullanılsa da, öz ve gerçek kullanımında din, beşer kurgusu olmayan, tam tersine Allah kaynaklı olan şey anlamındadır. Vahyedilmiş olarak nitelenen ve bir bakıma Allah'ın gökten yeryüzüne ve insanoğluna uzatılmış kurtuluş ipi olan dinin temel amacı, insan ile Allah arasında etkili, güçlü ve sağlıklı bir bağ kurmaktır.

Bu anlamda vahiy kaynaklı bütün dinlerin bir, tek ve aynı olduğunu söylemek doğru olur. Nitekim Kur'an'daki ***"Allah katındaki din İslâm'dır"*** (Âl-i İmrân 3/19) ifadesi, Allah'ın itibar ettiği, geçerli saydığı ve dikkate aldığı tek dinin, özel anlamıyla son ilâhî din sayılan İslâm dini anlamını ifade etmesinin yanı sıra, Allah kaynaklı olan vahyedilmiş dinlerin özde birliğini ve bu dinlerin temel özelliğinin -seçilen kelimenin sözlük anlamına da uygun şekilde- Allah'a boyun eğiş, O'na bağlanış ve teslim oluş olduğunu da ayrıca vurgulamaktadır.

Bir dinin mükemmel olduğu iddiası, sadece mensupları açısından o dinin bütün öteki dinlere tercih edilebilir olduğunu ima eder. Bir dinin bu amaç doğrultusunda bütün öteki dinler karşısında inanç ve ibadete ilişkin sembolik tutarlılığını, safiyet ve orijinalitesini korumak maksadıyla kendisi için bir söylem oluşturması ve itham, isnat ve itirazlara karşı bir savunma mekanizması geliştirmesi haklı ve anlamlı görülebilir. Fakat vahiy kaynaklı olan ve kopuksuz bir gelenek zinciriyle gelen bütün dinler, öz ve orijinalite itibariyle aynı zirveye götüren

yollar olarak tanımlanır ve İslâm dini bu halkanın son ve bozulmaktan korunmuş şeklini temsil eder.

Dinin Allah tarafından vahyedilmiş olduğunun söylenmesiyle vahiy, dinin daha doğrusu otantik dinin temel niteliği yapılmış olmakta ve dolayısıyla dinin yalın bir Allah inancından ibaret olmadığı, Allah'a inanmak yanında, O'nun değişik biçimlerde tecelli edeceğine inanmak gerektiği de vurgulanmış olmaktadır.

İslâmî literatürde bu tecelli ve inâyet yani Allah'ın kendini göstermesi, genellikle "yaratma ve buyurma" (halk ve emir) kavramlarıyla ifade edilir.

Kur'ân-ı Kerîm'de ise yaratma ve buyurmanın Allah'a ait olduğu vurgulanır. Buyurma, Allah'ın iradesinin sonucudur ve din bu iradenin içinde yer alır.

Özü itibariyle mâkul ve kavranabilir olsa bile din, Allah iradesinin vahiy yoluyla açılımı olduğu için, teorik olarak, insan aklı da dahil tüm beşerî güçlerden üstündür. Bu yaklaşım İlahi iradenin açılımı olan vahyin "aktif ve kurucu", buna mukabil vahye muhatap olan insanın akıl ve diğer melekelerinin "pasif ve alıcı" konumda olduğuna işaret etmektedir.

İlahi iradenin insanlara ulaşımının peygamberler kanalıyla olmasını dikkate alan kimi İslâm bilginleri peygamberliği âlemin ruhu olarak nitelemişlerdir.

İnsan, kendisini vahye bağlayan gelenek zincirini korumak durumundadır. İslâm düşünce geleneğinde tevâtür ve icmâ gibi kurumsal yapılar, büyük ölçüde vahiyle irtibatlı gelenek zincirini korumak amacıyla oluşturulmuş veya hiç değilse bu amaca hizmet etmiştir. Vahiy ve gelenek kavramları, dinin yapısını ve temel özelliklerini işaret etmektedir.

Din, en yalın biçimiyle Allah'a inanma ve ona ibadet etme olduğuna göre, onun bir inanç sistemini ve bir ibadet sistemini içermesi zorunludur.

Bu iki temel unsur yanında, dinin ahlâkî hükümleri de içermesi gerekir. Ahlâk, dikey olarak veya metafizik boyutta, bu

inanç ve ibadetlerdeki içtenlik ve samimiyet (ihlâs, ihsan) anlamını içerdiği gibi, dünyevî boyutta, Allah inancının ve O'na olan sevginin Allah'ın kulları üzerinde gösterilmesi, onların hoş ve mutlu edilmesine çalışılması, onların hukukunun ihlâl edilmemesi, onları rahatsız ve huzursuz etmekten kaçınılması anlamını da içerir.

Bu durumun İslâm dini açısından da aynıyla geçerli olduğunu açıkça göstermesi bakımından Cibrîl hadisi diye meşhur olan diyalogu anmak uygun olur. Bu diyalogda geçtiğine göre vahiy meleği Cibrîl, bir gün dini öğretmek üzere Hz. Muhammed'e gelmiş, ona iman, İslâm ve ihsanın ne demek olduğunu sormuş ve bunları yine kendisi cevaplamıştır.

Cibrîl'in bu üç kavrama getirdiği açıklama öz itibariyle dinin yukarıda değinilen üç temel unsurunu, yani inanç, ibadet ve ahlâkı içermektedir. Cibrîl imanı Allah'a, âhiret gününe, peygamberlere, meleklere, kitaplara ve kadere inanmak olarak; İslâm'ı, şirk koşmaksızın sadece Allah'a ibadet etmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve haccetmek olarak; ihsanı da, Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmek olarak açıklamıştır (Buhârî, "Îmân", 1).

Allah'a iman ve bunun etrafında oluşturulan inanç sistemi dinin temelini oluşturur. İnanç sistemi yapısı itibariyle dogmatik olabilirse de, inanılan Allah'ın özellikle varlığı ve birliğinin ortaya konulması, temel niteliklerinin kavranması ve sistemleştirilmesi aklî bir çabayı gerektirir ve tüm bunların kesinlik gerektiren bilgiye dayanması gerekir. Müslüman bilginlerin inanç konularını sistematik bir yapıya kavuşturmaya çalıştıkları ilmî bir disiplin olan kelâm ilminin kesinlik ifade eden veri ve malzeme tabanı ve burhan üzerine kurulmuş olmasının anlamı ve nedeni budur.

Dinin ikinci unsuru olan ibadetler (ritüel), Allah'a itaatin biçimsel göstergeleri sayılır. Yalın ve teorik bir Allah inancı yeterli olmayıp bu inancın pratik olarak eylemle gösterilmesi ve sergilenmesi gerekir. Tapma, tapınma eylemi olan ibadetin öz ve genel yapı itibariyle kaynağı da vahiy olduğu için belirli

ibadetler, Allah'a itaat çerçevesinde ve bir inanç ve kanaat gereği olarak yapılırlar. Tapma ihtiyacı, beşer düşüncesinin ürünleriyle karşılanamaz.

Kaldı ki beşerin bu alana müdahalesi asgari olarak, dinin esaslı unsurlarından birinin zedelenmesi anlamına gelir. Bu bakımdan Allah bizim ibadet olarak ne yapmamız gerektiğini belirlemiş ve kendisine bu şekilde ibadet etmemizi emretmiştir.

İbadetler biçimsel olarak basit görünseler bile Allah'ın tasarımı oldukları için, aslında onların gücü ve gizemi bu dünyanın ötelerine uzanır ve her biri Allah ile bağlantının değişik biçim ve boyutlarda gerçekleştirilmesine hizmet edecek mahiyettedir. Hatta bir ibadete bağlı olarak belirli duaların ezberlenmesi ve okunması da o ibadetin bir parçasını teşkil edebilir ve bu okumanın etkisi salt bir zihnî kavrayış şartına bağlı değildir. Hz. Muhammed'in namazlarda özellikle Fâtiha'nın okunması yönündeki direktifi bu açıdan değerlendirilebilir.

Dinin üçüncü unsuru "ahlâk"tır. Dinin ilk iki unsuru olan inanç ve ibadet, kişinin doğrudan Allah ile teorik ve pratik bağlantı ve iletişimini sağlaması yönüyle insan-Allah ilişkisinin dikey-metafizik boyutuna ilişkin iken ahlâk, inanç ve ibadet yoluyla tesis edilmiş bulunan insan-Allah ilişkisinin, dünyevî planda her türlü tutum ve davranışa yansıması olarak değerlendirilir.

İnsanın başkalarına iyi davranması, onlarla iyi geçinmesi, kötülük etmemesi ahlâkî birer davranış olması yanında, aynı zamanda biçimsel ibadetler dışında Allah'ın hoşuna gidecek davranışlardır. Ahlâkın diğer bir boyutu ise Allah'a olan inancın ve ona yapılan ibadetin içtenlik derecesine ilişkindir ki bu husus İslâmî terminolojide ihlâs ve ihsan diye anılır.

Dinin aslî unsurlarından olan iman bir bakıma dinin Allah'ı tanıma ve bilme (marifetullah) boyutu, ibadetler Allah'a itaat boyutunu ve ahlâk ise Allah'ı sevme (mâhabbetullah) boyutunu teşkil eder. İmanın akıl ve bilgi, ibadetlerin inanç ve kanaat, ahlâkın ise gönül ve duygu kaynaklı olması her birinin mahiyeti gereğidir.

İnsanların birbirleriyle ilişkilerini normatif olarak düzenleyen hukuk ise, dinin tanımında ve unsurları içinde yer almamakla birlikte, genel olarak din ile irtibatlı olarak düşünülebilir ve dinin üç temel unsurundan her biriyle ayrı ayrı bağlantısı kurulabilir. Bu yaklaşım çerçevesinde başlı başına amaç olmayan hukukî düzenlemeler, özellikle ahlâkî hükümlerin değişik zaman ve zeminlerde gerçekleştirilmesine hizmet eden normatif düzenlemeler olması itibariyle belli ölçülerde değişmeye ve dolayısıyla insanın belirlemesine açıktır.

Esasen hukukun biçimsel yönünün, temel yapısı ve mahiyeti itibariyle akıl üstü ve dogmatik olan dinin kapsamında yer almayışının anlamı da budur.

Burada dinin bu üç temel unsurunun tarihî süreç içerisinde sistemleştirilme biçimlerine, ayrıca tüm bunlarla bağlantısı olduğu için fıkhın tarihî süreç içerisindeki gelişimine işaret ettikten sonra, dinin temel unsurlarından ilk ikisini yani inanç ve ibadet sistemini ilmihalin I. cildinde ele aldık. Dinin üçüncü unsuru olan ahlâkı ve dinden bütünüyle bağımsız düşünülmesi doğru olmayan, hatta temel dinî öğretinin toplumsal hayata ve beşerî ilişkilere olumlu katkısı sayılabilecek olan hukukî ilke ve düzenlemeleri ve Müslüman toplumların bu çizgide oluşan toplumsal yaşama kültür ve geleneğini ve ilgili bazı konuları da II. ciltte inceleyeceğiz.

II. Tarihî Süreç

Hz. Muhammed'in yirmi üç yıllık peygamberliği döneminde tamamlanan vahiy (Kur'an) ve onun açıklaması mahiyetindeki sünnet İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlâk yanında hukukî, bireysel ve sosyal hayatla ilgili temel ilkelerini ve amaçlarını belirlemiş ve dinin ana çatısını kurmuştur. Bununla birlikte İslâm'ın bu iki aslî kaynağının, bu kaynaklarda ifade edilen ilke, hüküm ve hedeflerin, örneklendirme ve benzetmelerin anlaşılması, yorumlanması ve bunlardan amelî hayatın çeşitli yönlerine ilişkin bazı değer hükümlerinin ve uygulanabilir sonuçların çıkarılması aklî muhakeme ile mümkün olmaktadır. Sınırlı sayı ve muhtevadaki nasların yani Kur'an ve

Sünnet metninin, sınırsız sayıda ve çok çeşitli olaylara ışık tutabilmesi, farklı konum ve mahiyetteki insan davranışlarını yönlendirebilmesi ancak böyle bir anlama ve yorumlama faaliyetiyle mümkün olur.

Anlama, yorumlama ve bakış açısı yönüyle bireyler arasında önemli farklılıkların bulunması, üstelik insanların kültür, gelenek, bilgi ve tecrübe birikimlerinin dönem ve bölgelere göre de değişmekte olması aynı Kur'an veya hadis metninden aynı dönemde veya farklı dönemlerde farklı anlam ve hükümlerin çıkarılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu durum, İslâm'da fikrî tartışmanın ve ihtilâfın hoşgörüyle karşılanıp tabii bir hadise olarak görülmesinin de, İslâm ümmeti içindeki dinle ilgili görüş ayrılıklarının da ana sebebini teşkil etmiştir. Böyle olunca, Kur'an'ın metninden, sünnetin muhtevasından ve İslâm toplumunun asırlarca devam eden geleneğinden açıkça anlaşılan ve Müslümanların asgari müştereğini teşkil eden değişmez bir İslâmî öz ve ana unsur yanında bir de anlama, yorumlama ve bakış açısına göre değişebilen ve çeşitli toplumlara renk ve ton farkıyla değişerek yansıyan bir İslâmî hayattan ve gelenekten söz etmek mümkündür. Buna ilâveten, nasların insan zihninin cevabını aradığı her soruyu, ferdî ve içtimaî hayatın her alanını ayrıntıyla ele almadığı, çoğu yerde bu konulardaki cevaba ve çözüme yardımcı olacak ana ilke ve hedefleri vermekle yetindiği ve geride "bilinçli boşluk" denilebilecek geniş bir alan bıraktığı da bilinmektedir. Bu alan Müslüman birey ve toplumlar tarafından, dinin ilke ve hedeflerine aykırı olmaması, hatta onlarla bütünleşmesi kaydıyla serbestçe düzenlenebilecektir. Bu nisbî serbestlik de haliyle İslâm dünyasında tarihî seyir içinde dönemlere ve bölgelere göre değişiklik gösteren zengin bir çeşitliliğin yaşanmasının bir diğer sebebini teşkil etmiştir.

Yukarıda yapılan tasvir ışığında, İslâm'ın anlaşılması, değişmezliği ve uygulamaya da yansıyan farklı tezahürleri yönüyle iç içe üç halkadan söz etmek mümkündür. Bu ayırım aynı zamanda İslâm'ın doğrudan ve dolaylı olarak ilgi alanını ve kapsamını tanıtıcı da olacaktır. En içte Kur'an ve Sünnet metninden doğrudan ve açık bir şekilde anlaşılan öz, İslâm'ın ana

ve değişmez unsuru yer alır. İkinci halkayı nasların dolaylı şekilde ve yorumlama sonucu kapsadığı alan, nasların izdüşüm alanı teşkil eder. Bu alanda, izlenen aklî istidlâle, muhakemelere ve bakış açılarına göre naslara farklı yorumlar getirmek ve onlardan farklı sonuçlar çıkarmak mümkün olduğundan kısmî bir değişkenlik ve farklılık gözlenir. En dışta ise, Müslüman fert ve toplumların dinin rehberliği ve yönlendirmesi sonucu belli bir kıvama gelmiş kendi öz inisiyatifleriyle, bilgi ve tecrübe birikimlerinden, kültür ve geleneklerinden kaynaklanan tercihleriyle dolduracakları fakat ilk iki alanla da çelişmemeye özen gösterecekleri üçüncü halka yer alır. İslâm'ın ilgi alanını ve kapsamını değişmezlik değişkenlik, yoruma açık veya kapalı oluş, doğrudan veya dolaylı oluş itibariyle böyle bir üçlü ayırıma tâbi tutmak mümkün ve doğru ise de, hangi hükmün hangi halkada yer aldığı konusunda belli ölçüde izâfîliğin bulunması ve birtakım farklı görüşlerin olması kaçınılmazdır.

Özetle ifade edilen bu kategorik tasvir ve genelleme, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in vefatını takip eden ilk birkaç asır içinde, nasların anlaşılması, yorumlanması ve günlük hayatın bu istikamette düzenlenmesi çabalarının tek bir çizgide seyretmeyip İslâm'ın yayılış alanıyla ve hızıyla da bağlantılı olarak farklı birçok anlayış, ekol ve temayülün ortaya çıkmış olmasına önemli bir açıklama getirmektedir. İslâm'ın yayılışı sürecinde İslâm'la tanışan ve Müslüman olan toplumların kendi geleneklerini, örf ve âdetlerini İslâm döneminde de bir ölçüde devam ettirmiş olması, komşu kültürlerin İslâm medeniyeti içinde kendini ifade imkânı bulması, İslâm'ın bölgesel ve sosyal şartlara kolayca uyum sağlayabilmesi de yine aynı alan ayırımının sağladığı esneklikle ve uyum kabiliyetiyle yakından bağlantılıdır. Bununla birlikte tarihî süreç itibariyle İslâm dünyasında İslâm'ın anlaşılması, yorumu ve günlük hayata geçirilmesi konusundaki müsaade edilen farklılıkları sadece Müslüman fert ve toplumlar arasındaki anlayış ve yorum farkıyla, kültür ve gelenek farkıyla açıklamanın yetersiz kalacağını, bunun dışında birçok âmilin de söz konusu edilebileceğini ayrıca belirtmek gerekir.

Başa Dön

İslâm'ın getirdiği fikir ve vicdan hürriyeti, fertlerin birbirinden farklı duygu, düşünce ve karakterde yaratılmış olmaları, âyet ve hadislerin bir kısmının ifade ve kapsam yönünden kolay anlaşılır, bir kısmının da mânalarının kapalı olması, bunları değerlendiren bilginlerin değişik metot ve ölçülere sahip olmaları, hilâfet tartışmaları, Müslümanlar arasında meydana gelen iç savaşlar, Müslümanların çeşitli kültürlere sahip milletlerle temasa geçmesi, felsefî eserlerin tercüme edilerek İslâm dünyasında yayılması, değişen akımlar ve gelişen toplum hayatının doğurduğu ihtiyaçlar karşısında âyet ve hadislerden hüküm çıkarma zorunluluğunun hissedilmesi ve değişik siyasî düşünceler zamanla fıkhî ve itikadî ekollerin ve gruplaşmaların ortaya çıkmasına sebep olmuş, Kitap ve Sünnet'ten hüküm çıkarma gücünde olmayanlar bu güçteki âlimlerin görüş ve düşünceleri etrafında toplanarak mezhepleri oluşturmuşlardır.

Mezhep sözlükte "gidilecek yer, gidilecek yol, görüş, doktrin ve akım" gibi mânalara gelir. Bir terim olarak ise mezhep, kendi içinde tutarlı bir düşünce sistemine sahip olduğu kabul edilen itikadî ve fıkhî doktrini ifade eder.

Mezhep kurucusu kabul edilen imam veya müçtehit hiçbir şekilde bir din koyucusu veya din tebliğcisi değildir. Yüce Allah tarafından konulan ve Hz. Muhammed tarafından tebliğ edilen İslâm dininin gerek inanç, gerekse fıkıh (ibadet ve hukuk) alanına giren meselelerini delilleriyle birlikte ele alıp bunlara ilişkin yorum ve çözümler getirme ihtiyacı karşısında, delillerinden hüküm çıkarma yeterliğine sahip bilginler birbirinden farklı görüşler ve çözüm örnekleri ortaya koymuşlardır. İşte belli görüşler etrafında oluşan ve yeni katılımlarla da giderek zenginleşen fikrî kümeleşmeye mezhep denilmiştir.

Genellikle ***fıkıh mezhepleri;*** kurucularının isimleri ile anılır. Hanefî mezhebi, Maliki mezhebi gibi. ***Akaid mezhepleri ise***; Şîa, Mu'tezile, Havâric gibi belli topluluklara nisbet edildiği gibi kurucusuna izâfetle de anılmıştır: Mâtürîdî, Eş'arî gibi. Ana akaid mezheplerinin ayrıldığı kollar da fıkıh mezhepleri gibi daha

çok bir şahsa nisbet edilmiştir.

Akaid mezhepleri için daha çok "grup" anlamına gelen "fırka" (çoğulu fırak), "görüş" anlamına gelen "makale" (çoğulu makalât) ve "anlayış tarzı" mânasına gelen "nıhle" (çoğulu nihal) kelimeleri kullanılır.

A- İtikadî Fırkalar

İslâm tevhid dinidir. Tevhid, Allah'ı zâtında, sıfatlarında, fiillerinde bir kabul etmek, onu yegâne tapınılan varlık olarak tanımak demektir. Bu anlayış ırk, dil, bölge gibi farklılıklara rağmen bütün Müslümanları birlik ve beraberlik içinde tutan bir çatı işlevi de görmektedir. Dinimizde Müslümanların birlik ve bütünlüğünü bozan her türlü sosyal parçalanmalar ve bu sonuca götüren fikir ayrılıkları yasaklanmıştır. Şu âyetler bu hususu vurgulamaktadır:

"Hepiniz Allah'ın ipine (dinine, kitabına) sımsıkı sarılın, parçalanıp ayrılmayın" (Âl-i İmrân 3/103), ***"Allah'a ve Resulü'ne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin, aksi takdirde zaafa düşer, kuvvet ve devletinizi elden kaçırırsınız"*** (el-Enfâl 8/46). Fikir ayrılıkları her ne kadar tabii ve kaçınılmaz ise de, bu serbesti, Müslümanların bölünmesine yol açmama şartı ile sınırlıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulur: "***Siz kendilerine apaçık âyetler ve deliller geldikten sonra parçalanıp dağılanlar gibi olmayın"*** (Âl-i İmrân, 3/105). Âyete göre sosyal anlamdaki parçalanmanın yanı sıra, hakkında apaçık âyet ve deliller bulunan iman esaslarının, İslâm'ın şartlarının ve farz veya haram oluşu kesin delille sabit olmuş diğer dinî hükümlerin Müslümanlar arasında çekişme konusu yapılması câiz değildir. Ancak yoruma müsait olan hususların anlaşılması çerçevesinde farklı ilmî görüşler ortaya koymak serbesttir. İşte İslâmî mezhepler bu noktada kullandıkları metot ve anlayış farklılıklarından doğmuştur. Nitekim fıkhî konularda farklı sonuçlara ulaşmak genellikle müsamaha ile karşılanmış, rahmet olarak telakki edilmiş ve hatta Hz. Muhammed (a.s.v.) tarafından teşvik edilmiştir (bk. Ebû Dâvûd, "Akzıye", 11; Müsned, V, 230, 236).

Bilindiği gibi Hz. Muhammed (a.s.v.)'in vefatından sonra Müslümanlar arasında ortaya çıkan ihtilafların bir kısmı siyasî bir kısmı da fikrî sebeplere dayanıyordu.

Ancak siyasî nitelikli ihtilâflar da zamanla fikrî ve dinî şekillere bürünmüş ve akaid sahasını ilgilendiren meseleler arasına girmiştir. Böylece daha ilk dönemlerde Hâricîlik ve Şia gibi siyasî-itikadî mezhepler ile Mu'tezile ve Mürcie gibi çeşitli itikadî mezhepler ortaya çıkmıştır. İtikadî alanda ortaya çıkan mezhepler daha çok tevhid, kader, iman-amel ilişkisi gibi temel konular çerçevesinde Allah'ın sıfatları, müteşâbih ayetlerin anlaşılması, ru'yetullah, Allah'ın irâdesi, amelin imandan bir cüz olup-olmaması gibi konularda farklı görüşler ileri sürmüştür.

Hz. Muhammed (a.s.v.) bir hadislerinde Yahudilerin yetmiş bir, Hristiyanların yetmiş iki fırkaya ayrıldığını, kendi ümmetinin yetmiş üç fırkaya ayrılacağını, bunlardan birinin kurtuluşta, diğerlerinin ateşte olacağını belirtmiş, kurtuluşa erenlerin kimler olacağı sorusuna "Benim ve ashabımın yolunu izleyenler" (Ebû Dâvûd,Sünnet/1; İbn Mâce,Fiten/17) cevabını vermiştir.

Hadiste bir isimlendirmeden ve belirlemeden ziyade Müslümanların ayrılık ve çekişmeye düşmesi halinde bundan herkesin zarar göreceğine işaret vardır. Ancak hadiste geçen "kurtuluşa erenler" ve "ateşte olanlar" ayırımı göz önünde bulundurularak bütün mezhepler kendilerinin 'kurtuluşa eren grup' yani 'fırka-i nâciye' olduğunu iddia etmiştir. Kur'an'da ***"Her fırka kendi görüşünden memnuniyet duymaktadır"*** (Müminun, 23/53; Rûm, 30/35) şeklinde de anlamlandırılan ayetlerin işaret ettiği olgu çerçevesinde her grup kendini doğru yolda görerek 'hak ehli' olarak nitelendirmiş, muhaliflerinin ise sonradan ortaya çıkan bid'at grupları olduğunu savunmuştur.

Bu çerçevede Ehl-i sünnet alimleri de mezhepleri Ehl-i sünnet ve Ehl-i bid'at olmak üzere ikiye ayırarak incelemiştir.

Ehl-i sünnet, dinî literatürde, dini anlama ve yaşamada Allah'ın kitabını ve Hz. Muhammed'in sünnetini rehber edinen ve sahâbenin yolunu izleyen ümmet çoğunluğu anlamında

kullanılan bir terim olmuştur. Bu grup mensupları sünnete bağlı oldukları ve cemaat ruhundan ayrılmadıkları düşüncesiyle kendilerini "Ehl-i sünnet ve'l-cemâat" adıyla da anmış, "ehl-i hak" terimini de çoğunlukla Ehl-i sünnet anlamına kullanmıştır. Erken dönem hadis kaynaklarında Ehl-i sünnet tabiri görülmemekle birlikte sünnet ve cemaat kelimelerine rastlanmaktadır. Ehl-i sünnet de, hadiste geçen "kurtuluşa erenler" ifadesinden hareketle kendisini "fırka-i nâciye" olarak nitelendirmiştir.

Ehl-i sünnet, Allah'ın zâtı, sıfatları, âlemin yaratılışı, kader, peygamberlik, mûcize ve keramet, şefaat, haşir ve âhiret gibi İslâm akaidinin temel konularında fikir birliği içinde olmakla beraber, bu konuların detaylarında, izah ve yorumlanmasında farklı görüşlere de sahip olmuş, bu sebeple kendi arasında, Selefiyye, Mâtürîdiyye ve Eş'ariyye olmak üzere üçe ayrılmıştır.

Selefiyye'ye "Ehl-i sünnet-i hâssa", Mâtürîdiyye ve Eş'ariyye'ye "Ehl-i sünnet-i âmme" denildiği de olur. Ehl-i sünnet'in üç mezhebi arasındaki görüş ayrılıkları Ehl-i sünnet'in temel prensiplerini oluşturan çerçeveyi ihlâl etmeyen sınırlar içinde kalmıştır. Bugün dünya Müslümanlarının % 90'dan fazlası Ehl-i sünnet anlayışına bağlıdır.

Ehl-i bid'at kelimesi, sözlükte "dinle ilgili yeni görüş ve davranışları benimseyenler" anlamına gelirken, Ehl-i sünnet alimlerince dinî literatürde, akaid sahasında Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ve ashabının sünnetini terk ederek, onların izledikleri yoldan ayrılan, İslâm ümmetinin çoğunluğunu yani ana gövdesini oluşturan Ehl-i sünnet'e muhalefet eden mezhep ve gruplar anlamında kullanılmıştır. Ehl-i sünnet alimleri Galiyye, Bâtıniyye gibi mezheplerin bir kısmını, görüşleri itibariyle İslâm ve iman çerçevesinin dışında gördükleri için; Hâriciye, Mu'tezile ve Şîa gibi diğer bir kısmını da İslâm dairesi içinde ve İslâm ümmetine mensup yani ehl-i kıbleden görmekle birlikte sünnete ve çoğunluğun genel kabul ve çizgisine aykırı bir yol izlemeleri sebebiyle eleştirmişlerdir.

Bir kısım itikadî görüş ve mezheplerin tarihte kalması ve

zamanla mezhep kimliğinin zayıflaması sebebiyle günümüzde İslâm dünyası Ehl-i sünnet (Sünnî) ve Şîa (Şiî) şeklinde iki ana grupta algılanmakta ise de tarihte ortaya çıkan başlıca mezhepler şu şekilde sıralanabilir:

a) Selefiyye

Sözlükte selef "önceki nesil", selefiyye de "bu nesle mensup olanlar" anlamı taşır. İslâmî literatürde Selef ilk dönemlere mensup bilginler ve geçmiş İslâm büyükleri anlamında, Selefiyye terimi ise iman esaslarıyla ilgili konularda ilk dönem bilginlerini izleyerek âyet ve hadislerdeki ifadelerin zâhiri ile yetinip bunları aynen kabul eden, teşbih ve tecsîme düşmeyen (Allah'ı yaratıklara benzetmeye ve cisim gibi düşünmeye yeltenmeyen), bunları başka bir anlama çekme (te'vil) yoluna gitmeyen Ehl-i sünnet topluluğunu belirtmek için kullanılır. Allah'ın zâtî, fiilî ve haberî sıfatlarının hepsini te'vilsiz, nasılsa öyle kabul ettiği için Selefiyye'ye "Sıfâtiyye" de denilmiştir. "Ehl-i sünnet-i hâssa" ismi ile kastedilen zümre olan Selefiyye Hz. Muhammed (a.s.v.) ve sahâbîlerin inançta takip ettikleri yolu doğrudan doğruya izleyen gruptur. Tâbiûn, mezhep imamları, büyük müçtehitler ve hadisçiler Selefiyye'dendirler. Eş'arîlik ve Mâtürîdîlik ortaya çıkıncaya kadar, Sünnî Müslüman çevrede hâkim olan inanç, Selef inancıdır. İmam Şâfiî, Mâlik, Ahmed b. Hanbel -bir kısım görüşleri itibariyle Ebû Hanîfe- Evzaî, Sevrî gibi müçtehit imamlar, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Dârimî, İbn Mende, İbn Kuteybe ve Beyhaki gibi hadisçiler, Taberî, Hatîb el-Bağdâdî, Tahâvî, İbnü'l-Cevzî ve İbn Kudâme gibi bilginler Selef düşüncesinin önde gelen isimleri arasında sayılabilir.

İlk dönem (mütekaddimûn) Selefiyye anlayışının en belirgin özelliği akaid sahasında akla rol vermemek, âyet ve hadisle yetinmek, mânası apaçık olmayan, bu sebeple de başka mânalara gelme ihtimali bulunan âyet ve hadisleri yorumlamadan, bunları bilmeyi Allah'a havale etmektir. Selefiyye'nin müteşâbihler konusundaki görüşüne şunlar örnek gösterilebilir: ***"Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir"*** (el-Feth 48/10) âyetini Selefiyye şöyle değerlendirir: "Yüce Allah

âyette elinin(yed) varlığını bildirmektedir. Allah'ın elinin olduğuna inanırız, fakat bu elden kastedilen mânayı Allah'a havale ederiz, bunu ancak Allah bilir, der, mahiyeti üzerinde düşünmeyiz. Başka bir mânaya yorumlamadığımız gibi, onu yaratıkların eline de benzetmez, Allah'ın kendine has bir sıfatı olarak kabul ederiz. Bu konuda soru sormaktan da kaçınırız". İmam Mâlik'e (ö. 179/795) ***"Allah Teâlâ Kur'an'da rahmân arşa istivâ etti.*** (Tâhâ 20/5) buyuruyor. Nasıl istivâ etti?" diye sorulmuş o da şu cevabı vermiştir: "İstivâ bilinen bir şeydir (âyetle sabittir). Nasıllığı akılla kavranamaz. Allah'ın arşa istivâ ettiğine inanmak farzdır. Mahiyeti hakkında soru sormak da bid'attır".

Selefiyye, müteşâbih âyet ve hadisleri aklın ışığında yorumlayan kelamcılarla filozofları da, keşf ve ilhamın ışığında yorumlayan sûfîleri de ağır biçimde eleştirmiş, onları bid'atçı ve sapık olmakla suçlamıştır. Hicrî VIII. asırdan önce yaşamış olan Selef bilginleri akıl karşısında kesin tavır takınıp, nakli tek hâkim kabul ederken, sonraki Selef bilginleri akıl karşısındaki tutumlarını gözden geçirmişler, inanç konularında az da olsa akla yer vermişlerdir.

Bu dönemin en önemli ismi sayılan İbn Teymiyye (ö. 728/1328) sağlam olduğu bilinen nakil ile aklı selimin asla çelişmeyeceğini, dolayısıyla te'vile de gerek kalmayacağını ısrarla savunmuştur. Ona göre akılla nakil çelişirse ya nakil sahih değildir veya akıl sağlıklı bir muhakeme yapamamaktadır.

Selef'in akılcılığı hiçbir zaman kelâm ve felsefedeki akılcılık gibi olmamış, nasların müsaadesi ile sınırlı bir çerçevede kalmıştır. Sonraki dönemin en meşhur Selef âlimleri (müteahhirîn-i Selefiyye) arasında İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), İbnü'l-Vezîr (ö. 840/1436), Şevkânî (ö. 1250/1834) ve Mahmûd Şükrî el-Âlûsî (ö. 1342/1924) sayılabilir.

Selefiyye günümüze kadar az çok taraftar bulmuştur. Genellikle fıkıhta Hanbeli olanlar akaidde Selefî'dirler. Hadisle ilgilenen bilginler de çoğunlukla Selef inancını benimsemişlerdir. Günümüzde dünya Müslümanlarının % 12'si

Selefî'dirler. En yoğun oldukları ülkeler Suudi Arabistan, Küveyt ve Körfez ülkeleri.

b) Eş'ariyye

Akaid konusunda Ebü'l-Hasan Ali b. İsmâil el-Eş'arî'nin görüşlerini benimseyen Ehl-i sünnet mezhebine verilen isimdir. Mezhebin kurucusu olan İmam Eş'arî, hicrî 260 (873) yılında Basra'da doğmuş, kırk yaşına kadar Mu'tezile mezhebine bağlı kalmış, sonra "üç kardeş meselesi" diye bilinen meselenin tartışmasında hocası Ebû Ali el-Cübbâî'ye (ö. 303/916) üstün gelmiş, hocasının görüşlerini doyurucu bulmadığı için Mu'tezile'den ayrılmış ve Eş'arîliği kurmuştur. İmam Eş'arî 324 (936) yılında Bağdat'ta ölmüştür.

İmam Eş'ari'nin, fıkıhta Şâfiî mezhebine bağlı olması ihtimali kuvvetlidir. İmam Eş'arî, Allah Teâlâ'nın ezelî sıfatları bulunduğunu kabul etmiş, inanç konularında akla da değer vererek, âyet ve hadislerin yanında aklî deliller de kullanmıştır. Eş'arî'nin inanç metodu kendisinden sonra gelen kelâmcılar tarafından da devam ettirilmiştir. En meşhur Eş'arî kelâm bilginleri arasında, Bâkıllânî (ö. 403/1013), İbn Fûrek (ö. 406/1015), Cüveynî (ö. 478/1085), Gazâlî (ö. 505/1111), Şehristânî (ö. 548/1153), Âmidî (ö. 631/1233), Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210), Kadî Beyzâvî (ö. 685/1286), Teftâzânî (ö. 793/1390) ve Cürcânî (ö. 816/1413) sayılabilir.

* II. (VIII.) yüzyılın başlarında Hasan-ı Basrî'den itibaren oluşmaya başlayan Ehl-i sünnet akaidi, bir taraftan itikadî konularda naslara sımsıkı bağlanmayı zaruri ve yeterli gören İmam Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel gibi belli başlı muhafazakâr âlimlerin oluşturduğu Selefiyye, diğer taraftan nasları esas almakta birlikte itikadî meseleleri akıl ilkeleriyle teyit etmeyi gerekli bulan Ebû Hanîfe ile öğrencileri, ayrıca İbn Küllâb el-Basrî, Hâris el-Muhâsibî, Ebû Ali el-Kerâbîsî, Ebü'l-Abbas el-Kalânisî gibi âlimlerin öncülüğünü yaptığı kelâmcılar tarafından temsil edilmekteydi. Mu'tezile mensuplarının nakli ihmal edip itidal çizgisini aşan akılcı bir metot takip etmeleri, Abbâsîler'in nüfuzundan faydalanarak inanç ve düşünce

özgürlüğünü engellemeye çalışmaları, halkın sevip saydığı Ahmed b. Hanbel gibi âlimlere eziyet edip mihne* olayına sebebiyet vermeleri, IV. (X.) yüzyılın başlarında köklü Sünnî kelâm mekteplerinin doğmasına zemin hazırlamış ve Eş'arî'nin kurduğu mezhep de bunlardan birini teşkil etmiştir.

Eş'ariyye kaynakları, Mu'tezile içinde yetişip bu mezhebin önemli âlimlerinden biri olan Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'nin itikadî ve fikrî hayatındaki değişikliği onun rüyasında defalarca gördüğü Hz. Muhammed (a.s.v.)'in mânevî tenbihine bağlamış ve Allah'ın yakında kendisini seven bir topluluk getireceğini bildiren âyetin (el-Mâide 5/54) kendi mezheplerini müjdelediğini kaydetmişse de Eş'arî'de bu değişikliğin meydana gelmesinde Ebû Hanîfe'den itibaren gelişen Sünnî kelâm hareketi önemli rol oynamış ve onun şahsında mâkes bulmuş olmalıdır.

Nitekim bu hareketin etkisi Eş'arî'den önce, kullara ait fiillerin insanların kesbi ve Allah'ın yaratması ile gerçekleştiğini kabul etmek suretiyle Dırâr b. Amr, Hüseyin b. Muhammed en-Neccâr gibi farklı ekollere mensup âlimler üzerinde görülmüş, bu etki alanı zamanla genişleyerek Eş'arî'yi de içine almıştır. Eş'ariyye kaynaklarında Eş'arî'nin Mu'tezile'den ayrılışından bahsedilirken "vücûb alellah" nazariyesindeki çelişkiyi dile getiren üç kardeş (ihve-i selâse*) meselesine atıfta bulunulması, onun hayatındaki değişikliğin İslâm dünyasında ağırlığını hissettiren Sünnî anlayışa bağlı fikrî hareketle ilgili olduğunu gösterir mahiyettedir. Zira o dönemde Sünnî kaynaklarında ilâhî iradenin küllîliği ve yaratıklar üzerindeki etkisi konusu geniş bir şekilde işlenmiştir.

Eş'arî'nin, Mâverâünnehir'de Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, Mısır'da Ebû Ca'fer et-Tahâvî'ye paralel olarak, yaşadığı devirde Ehl-i sünnet'in imamı sayılan Ahmed b. Hanbel'in naslardan belirleyip savunduğu itikadî esasları, daha önce Ebû Hanîfe ile İbn Küllâb'ın yaptığı gibi akıl ilkeleriyle teyit edip uzlaştırmaya çalışmasından sonra İslâm düşünce tarihinde yeni bir dönem başlamış ve kelâm ilmi Ehl-i sünnet âlimlerince meşrû kabul edilerek temel dinî ilimlerden biri haline gelmiştir. Eş'arî'nin Ehl-i sünnet akaidini kelâmî metotla savunması büyük yankılar

uyandırmış, Şâfiî ve Maliki âlimlerinin pek çoğu ile bazı Hanefî ve Hanbeli âlimleri onun metodunu benimseyip geliştirmeye başlamışlardır. Eş‘ariyye’nin kısa zamanda geniş bir yelpazeye yayılıp Ehl-i sünnet’in en büyük kolu haline gelişinde nakille aklı birleştiren mutedil bir metot kullanmasının ve mensuplarının tasavvufa olumlu bakmasının önemli rol oynadığı kabul edilir.

Eş‘arî’nin çizgisini kendisinden sonra güçlü âlimlerin takip etmesi hareketin sistemli bir kelâm mektebi haline gelmesini sağlamıştır. IV. (X.) yüzyılda öğrencilerinden Ebü’l-Hasan el-Bâhilî ile İbn Mücâhid et-Tâî’nin yetiştirdiği üç büyük kelâmcı olan Bâkıllânî, İbn Fûrek ve Ebû İshak el-İsferâyînî, haberî sıfatların te’vilini ihtiva eden Fi’l-kelâm ʿale’l-müteşâbih mine’l-âyât ve eḥâdîṣi’ṣ-ṣıfât adlı eserin müellifi Ebü’l-Hasan Ali b. Muhammed et-Taberî, Ebû Bekir Muhammed b. Ali el-Kaffâl, Ebû Abdullah Muhammed b. Kāsım el-İsfahânî ve Ebû Mansûr Muhammed b. Abdullah en-Nîsâbûrî mezhebe hizmet edenler arasında dikkat çeken ilk âlimlerdendir. Bu arada Bündâr b. Hüseyin eş-Şîrâzî, İbn Hafîf eş-Şîrâzî, Ebû Sehl es-Su‘lûkî, Ebû Zeyd el-Mervezî gibi sûfî şahsiyetler de Eş‘arî’ye öğrenci olan ve Eş‘ariyye’nin tasavvufla temasını sağlayan ilk dönem âlimlerindendir (İbn Asâkir, s. 177-198, 399).

Kaynaklarda Eş‘ariyye’nin ikinci kurucusu olarak gösterilen Ebû Bekir el-Bâkıllânî cevher, araz ve aded kavramlarına dayanarak Eş‘ariyye’nin tabiat felsefesini geliştirmiş, haberî sıfatları te’vile tâbi tutmaktan kaçınıp sübûtî sıfatlar konusunda “ahval” teorisine meyletmiş, mezhebin dayandığı delillerin öncüllerini iman esası gibi mütalaa ederek “in‘ikâsü’l-edille” ilkesini vazetmiş (bk. Delil), öğrencilerinden Ebû Abdullah el-Ezdî ve Ebû Tâhir el-Bağdâdî aracılığıyla Eş‘ariyye’yi Kuzey Afrika’dan Endülüs’e kadar yaymıştır (İbn Asâkir, s. 120-121; İbn Haldûn, III, 1080-1081). Bâkıllânî ile birlikte tahsil gören İbn Fûrek ise Müşkilü’l-ḥadîṣ, Mücerredü Maḳālâti’ş-şeyḫ Ebi’l-Ḥasan el-Eşʿarî, Şerḥu’l-ʿÂlim ve’l-müteʿallim adlı eserlerinde Eş‘arî’nin sistemini tamamlayıp başta İsfahan ve Nîşâbur yöresi olmak üzere Eş‘ariyye’yi doğudaki merkezlerde yaymıştır (Yavuz, s. 73-120). el-Minhâc fî şuʿabi’l-

îmân adlı hacimli eserin sahibi Ebû Abdullah el-Halîmî ve Ebû İshak el-İsferâyînî de bu bölgede Eş'arîliğe katkıda bulunanlardandır (Sübkî, VII, 11). Telḫîṣü'd-delâʾil'iyle Ebû Mansûr el-Eyyûbî; Uṣûlü'd-dîn, el-Farḳ beyne'l-fıraḳ ve el-Esmâʾ ve'ṣ-ṣıfât adlı eserleriyle Abdülkāhir el-Bağdâdî; el-İʿtiḳād, el-Esmâʾ ve'ṣ-ṣıfât, Delâʾilü'n-nübüvve, Kitâbü'l-Ḳaża ve'l-ḳader adlı eserleriyle Ebû Bekir el-Beyhakī Eş'ariyye'nin üçüncü kuşağını teşkil eden âlimler arasında yer alır. Ünlü er-Risâle'siyle tanınan Abdülkerîm el-Kuşeyrî Eş'ariyye'yi tasavvufa yaklaştıranlardandır. Nizâmiye Medresesi müderrislerinden Ebû Bekir el-Fûrekî en-Niẓâmî fî uṣûli'd-dîn'i ile; İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî el-ʿAḳīdetü'n-Niẓâmiyye, eş-Şâmil ve el-İrşâd'ıyla; Ebû Saîd el-Mütevellî de el-Ġunye fî uṣûli'd-dîn adlı eseriyle Eş'ariyye'nin mütekaddimîn döneminin son âlimleri olarak kabul edilir.

Eyyûbîler'in ve Büyük Selçuklular'ın siyasî desteğini kazanan Eş'arîler mezheplerini kolayca yayma imkânına kavuşmakla birlikte, Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey döneminde (1040-1063) Vezir Amîdülmülk el-Kündürî'nin Mu'tezilî görüşleri benimsemesi ve Eş'arîler'in lânetlenmesini emretmesiyle bir süre ilmî faaliyetten menedilmiş, aralarında İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin de bulunduğu bir Eş'arî âlim grubu Hicaz bölgesine kaçmaya mecbur kalmıştır.*(*https://islamansiklopedisi.org.tr/esariyye*)

* V. (XI) ve VI. (XII.) yüzyıllarda, Irak ve Horasan gibi birden fazla mezhebin bir arada yaşadığı bölgelere hâkim olan iktidar sahiplerinin, bir mezhebe karşı diğer bir mezhebi desteklediklerine dair bilgilere yer vermekle beraber, söz konusu desteğin, başta siyasî mücadele olmak üzere, fıkıh dışı sebeplerle gerçekleştiği söylenebilir. Mesela Hanefî ve Şâfiîler arasında, IV. (X.) yüzyıldan VI. (XII.) yüzyıla kadar, Nişâbur şehrinde süren meşhur mücadelenin ardında fıkhî ihtilaflar yatmamaktaydı. Nişâbur'daki bu mücadelenin taraflarını, aynı zamanda, şehrin özerk idaresini destekleyenlerle, Selçuklu özel idaresini destekleyenler olarak ayırt etmek de mümkündür.13 Çünkü, bu dönemde Nişâbur'daki Hanefîler, itikadda Neccâriyye fırkasına

mensup, İslâm'a nisbeten daha önce girmiş ailelerden gelen, şehrin birçok idarî ve kazâî makamını elinde tutan kişilerden müteşekkilil iken, Şâfiîler, itikadda Eş'ariyye mezhebine mensup, İslâm'a daha sonra girmiş ailelerden gelen kişilerden oluşuyordu.

Selçuklu döneminden önce var olan Hanefî-Şâfiî gerilimi, Selçuklu yönetiminin, Eş'arî-Şâfiî bloklaşması karşısında Mâturidî-Hanefî görüşüne destek vermesi, Mâturidilîğin Türkler arasında, Hanefîliğin de ülke genelinde yayılmasını arttırdığı gibi, Şâfiî-Hanefî farklılığını da bir hayli hızlandırmış, bölgelerin köklü ve büyük ailelerinde belli bir mezhebe bağlılık geleneği hâkim olduğundan, zaman zaman aileler, şehir ve bölgeler arası gerginlikler yaşanmıştır.

Hangi gerekçe ile olursa olsun, İslâm tarihinde yaşanan mezhep kavgaları, daima Müslümanların aleyhine olmuş ve İslâm medeniyetinin duraklamasına neden olmuştur.

Başa Dön

Zamanla, topluma hâkim olan dört Sünni fıkıh mezhebini eşit derecede meşru kabul eden anlayışın giderek yaygınlaşması ve kurumsallaşması sonucu, özellikle VI. (XII.) yüzyıldan itibaren, siyasi iktidarların bir mezhebin aleyhine faaliyetleri büyük ölçüde azalmıştır. * *(Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar s:7,8)*

Ancak bu durum fazla sürmemiş, Alparslan'ın tahta geçip Kündürî'yi azletmesinden sonra Eş'ariyye'ye yönelik baskılar sona ermiş, Vezir Nizâmülmülk tarafından Nîşâbur (Horasan Bölgesi) ve Bağdat'ta yaptırılan Nizâmiye medreseleri mezhebin yayılmasında önemli hizmetler görmüştür.

Sünnî Müslümanların % 13'ünü oluşturan Malikiler'in hemen hemen tamamı ile % 33'ünü teşkil eden Şâfiîler'in dörtte üçü, Hanefîler'le Hanbeliler'in çok az bir kısmı inançta Eş'ariyye mezhebini benimsemişlerdir. Eş'arîlik daha çok Endülüs, Hicaz, Kuzey Afrika, Mısır, Irak, Suriye ve Endonezya'da yayılmıştır. (DİB İlmihal-1 Sayfa 25)

Açıklama: Eşariye ile ilgili önceki bölümlerin tamamı ile Eş'ariyye'nin İslâm akaidindeki yeri ve diğer mezheplerle mukayesesi konusundaki değerlendirmeler (1. Ulûhiyyet, 2.

Nübüvvet, 3. Âhiret Konuları, Kader Hususu vb) ile ilgili temel görüşlerini okumak TDV İslam Ansiklopesi'nden, (https://islam ansiklopedisi.org.tr/esariyye)linkinden ulaşabilirsiniz.

Eş'ari görüşe göre Kaza ve Kader Konusu ile ilgili kısa bir bilgi;

* **Kader:** Allah'u Teala´nın ilmi ve iradesiyle bütün varlıkların ve olayların şart-larını ve sebeplerini yer ve zamanlarıyla sınırlandırmasıdır.

Başka bir tarifle kıyamete kadar dünya üzerinde vuku´ bulacak her şe-yin daha evvel Allah tarafından bilinmesidir.

Kaza: Allah tarafından önceden takdir edilen her şeyi takdire uygun olarak meydana getiren de yine Allah´tır. Bu sebeple kader ile kaza arasında tam bir uygunluk bulunur. Kader bir plan, kaza ise plana uygun olarak yapılan iş denilebilir.

Kader konusuna iki yönden bakmak lazım:

Kader-i Mutlak: İnsan iradesi ile ilgili olmayan kader. Dünya´ya gelişimiz, ne zaman öleceğimiz kadın veya erkek oluşumuz, vücudumuzdaki organların görevleri, Dünya´da oluşmuş veya oluşabilecek tabiat olayları bunların oluşmasında irademizin hiç bir tesiri yoktur. Bunlardan sorumlu da olamayız. Vücudumuzdaki organlardan kasıt, el, ayak, göz ve burun gibi organlarımızın işleri tamamen bizim kontrolümüzdedir.. Buradaki organ görevlerinden kasıt, irademiz dışındaki temel olgulardır.

Kaderi Muallak (Cüz-i ihtiyari):

İnsan kendi iradesi ile baş başa kaldığında, yapıp yapmadığı tüm işler bu bölüme giriyor. Namaz kılmak, oruç tutmak iyilik yapmak kötülük yapmak, hırsızlık yapmak gibi.* *(Kadı Ebu Şuca, Ğayet'ül-İhtisar ve Şerhi, Ravza Yayınları, s:63)*

* Allah-u Teâlâ: Kâinatın varlığını irâde, hâdiseleri idâre eder. İsyandan, tâattan, azlık veya çokluktan, zarar veya kârdan, cehâlet ve ya bilgiden, küfür ve imandan, iyilik veya kötülükten, küçük -ve büyükten, az ve çoktan, görünür ve görünmezden âlemde ne varsa ve ne olursa hep O'nun ilmi, dilemesi ve

irâdesiyledir. (Ancak, hayra rızâsi vardır; şerre rızâsı yoktur). Allah-u Teâlâ'nın dilediği olur, dile- mediği olmaz. Gözlerin bakması, bir şey'in hâtıra gelmesi dahi O'nun irâdesi dışında kalamaz. Yoktan var ettikten sonra yine var eden O'dur. Dilediğini yapar, emrine kimse mâni olamaz, hükmünü kimse bozamaz. Kulun- günâhtan korunması O'nun hidâyet ve rahmetiyledir. Kulunun itâat'e güc yetirmesi, O'nun dileme ve iradesiyledir. Eğer ins cin, melek ve bütün canlı varlıklar bir araya toplanıp da Allah-u Teâlâ'nın dilek ve irâdesi aksine bir zerreyi durdurmak veya hareket ettirmek- isteseler, buna güc yetiremezler. irâde sıfatı da diğer sıfatlar gibi zatıyla kâim ezelî sıfatıdır. Eşyâların muâyyen zamanlardaki vücûdunu ezelde irâde etmiştir. Onlar da hiç bir değişikliksiz ve ileri geri varmadan ezelde dilediği gibi ve kaderine muvâfik bir şekilde muayyen zamanlarda vücûd bulurlar. Bunlar için düşünce ve zamâna ihtiyâcı yoktur. Hiç bir şey kendini meşgûl etmez.* *(İhya-ı ulumiddiyn 1. cild)*

* Eş'ari'nin mezhebinin ve seçtiği yolu ifade eden önemli hususlar şunlardır:

1- Salih kulların kendilerine ait birtakım halleri olabilir. Bu hallere, âlimler, mucizelerden ayırarak, «Keramet» adını vermişlerdir. Ölü için dua edilmesi ve sadaka verilmesi caizdir. Bunlar, ölüye fayda sağlayabilir.

2- Eş'ari, sünnet yoluyla gelen bütün itikadı meselelerin kabul edilmesi görüşündedir. Ona göre, mütevatir bir hadisle, tek yoldan rivayet edilen hadis arasında bu hususta fark yoktur.

İmam Eş'ari, sünnet ile sabit olan bütün itikadı meselelere her türlü delili getirir ve tek yolla gelen hadislerle sabit olan hususlara inandığını ilan eder.

3- Eş'ari, müteşabih âyetlerde, nassların zahirlerini alır, nassların zahirini almanın, benzetmeye yol açacağı kanaatinde değildir. Eş'ari'ye göre, Allah'ın yüzü vardır, fakat kulların yüzü gibi değildir; Eli vardır, fakat yaratılanlardan herhangi birinin eline benzemez.

4- İmam Eş'ari, inançlarının, İmam Ahmed b. Hanbel'in görüşlerine mutabık olduğu kanaatindedir. Eş'ari'ye göre, imam Ahmed öncü bir imam ve büyük bir âlimdir.

İmam Eş'arî'nin mezhebi, Mutezilîlerle ihtilaf eden fıkıh ve hadis âlimlerinin görüşlerine uygundur. Eş'ari, nassların mutlaka zahirini alır. Herhangi bir tevile başvurmaz. Eş'ari'nin mezhebi, heva ve heveslerine uyanların görüşlerinden kesinlikle uzaktır.

Aslında İmam Eş'arî'nin görüşleri, ifrat ve tefritten uzak, orta yolu tutan görüşlerdir. Onun görüşleri, aşın gidenlerle inkâr edenler arasında orta bir görüştür. Tartışmalarda aşırı uçları teşkil eden Mutezile, Haşviye ve Cebriyenin ortasında bir yol tutmuştur.

İmam Eş'arî'nin hayatını inceleyen araştırıcı, Eş'arî'nin geniş araştırmalarının, aşırı olmaktan uzak, orta bir mezhep seçmesini gerektirdiğini görür. Eş'arî'nin «Makalâtül İslâmiyyîn» adlı kitabı, bu zatın, bütün İslâm fırkalarının görüşlerini genişçe mütalâa ettiğini ve bu görüşleri titizlikle naklettiğini gösterir. Eş'arî, Kur'an-ı Kerîm ile ilişkisi olan felsefî görüşlerin orta yolunu tutmuşsa da hakkında âyet veya hadis, bulunan bütün mevzularda fıkıh âlimleriyle ittifak etmiştir. Araştırıcı, Eş'ari'nin bütün görüşlerinde orta yolu tuttuğunu görmekte hiçbir güçlük çekmez.

a) Eş'ari'nin, Allah Tealâ'nın sıfatları hakkındaki görüş, Mutezile ve Cüheymiyye ile Haşviye ve Mücessime arasında orta bir yol tutmuştur. Birinciler, Kur'an-ı Kerim'de zikredilen, Allah Tealâ'nın sıfatlarından sadece, vücud, kıdem, beka ve vahdaniyeti kabul etmişler; semi, basar, kelâm ve diğer sıfat-ı zatiyeleri inkâra kalkışmışlar, «Bunlar zatın aynıdır» demişler, bu sıfatlar, Kur'an-ı Kerîm'de zikredilen «rahman» ve «rahim» gibi, Allah Tealâ'nın isimleridir, şeklinde iddiada bulunmuşlardır.

Haşviye ve Mücessime ise, Allah Tealâ'nm, zatım sıfatlandırırken onu, mahlukların sıfatlarına benzetmeye kalkışmışlardır. Allah Tealâ bundan beridir, yücedir, büyüktür.

İmam Eş'arî ise, Kur'an-ı Kerîm ve sünneti seniyyede zikredilen Allah'ın bütün sıfatlarının varlığını kabul etmiş, bunların, Allah'ın zatına yakışan sıfatlar olduğuna ve yaratılanlardaki sıfatlara asla benzemediklerine karar vermiştir. Meselâ, Allah Tealâ'nın görmesi, işitmesi ve konuşması, yaratılanların görmesine, işitmesine ve konuşmasına benzemediğini ifade etmiştir.

b) Eş'arî'nin, Allah Tealâ'nın kudreti ve insanın fiilleri hakkın-daki görüşü de Cebriye ile Mutezile arasında orta bir görüştür.

Mutezile, «Kul, Allah'ın, ona verdiği bir güçle kendi işlerini kendi yaratır.» demiş. Cebriye ise «İnsanın, herhangi bir şeyi icad etmeye veya kazanmaya gücü yoktur. İnsan, rüzgârın önündeki tüy gibidir.» demişlerdir.

Eş'arî ise, «İnsanın bir şeyi icad etmeye gücü yetmez ama, kazanma kudreti vardır» demiştir.

c) Kıyamet gününde, Allah Tealâ'nın görülmesi hususunda da Mutezile, «Allah görülmez» demiş, bu hususta Kur'an-ı Kerim âyetlerini tevil etmiş ve Peygamberimiz (a.s.v.)'in hadislerini «âhad» (Tek yolla geldikleri gerekçesiyle) oldukları için kabul etmemişlerdir.

Müşebbihe fırkası ise, Allah Tealâ'nın âhirette belirli bir şekilde görüleceğini iddia etmişlerdir.

İmam Eş'arî ise, orta yolu tutarak «Allah Tealâ'nın, kıyamette, herhangi bir şekle girmeyerek ve herhangi bir sınır tayin edilmeyerek görülmeyeceğini söylemiştir.»

d) «Allah'ın eli, onların elinin Üstündedir.» (Fetih suresi/10) âyeti gibi, Kur'-an-ı Kerim'de zikredilen âyetler ve benzeri müteşabih hadisler hakkında Mutezile şöyle demiştir: «Allah'ın kudreti, kulların kudretinin üzerindedir.», Haşviye ise; «Allah'ın, bir organ olarak elinin bulunduğunu» söylemiştir,

Eş'ari ise, «Allah Tealâ'nın ‘’eli’nin bulunmasından maksat, «semi» ve «basar» gibi bir sıfatının bulunmasıdır» demiştir. Nitekim «İbane» adlı kitapta bu husus zikredilmiştir.

Eş'ari, el'in varlığını kabul etmiş, fakat diğer mahlukatın eline benzediğini reddetmiştir. Ancak, Mutezileye karşı çıkarak, şiddetle savunduğu bu görüşünden, daha sonra vazgeçtiği anlatılmaktadır. Çünkü Lem'a adlı kitapta, Eş'ari'nin, Mutezile gibi «Allah'ın elini «Kudret» ile tefsir ettiği anlatılmaktadır.

e) Kur'an-ı Kerîm hakkında Mutezile «Kur'an mahluktur. Allah tarafından, sonradan yaratılmıştır.» demiştir. Haşviye ise «Mukatta» harfler, Kur'an-ı Kerim'in, üzerine yazıldığı maddeler ve harflerin yazıldığı maddeler ve iki kapak arasında bulunan her şey mahluk değildir.» demiştir.

Eş'arî ise, yine orta yolu tutmuş ve şunları söylemiştir: «Kur'an, Allah'ın kelamıdır, asla değişmez. Mahluk değildir. Sonradan meydana gelmemiş ve icad edilmemiştir. Mukatta' harfler, renkler, Kur'an'ın, üzerine yazıldığı maddeler ve kelimelerden çıkan sesler, mahluktur, sonradan icad edilmiştir.»

f) Büyük günah işleyen kimse hakkında Mutezile, iman ve itaatiyle beraber, günahlarından tevbe etmezse, cehennemden ebediyen çıkamaz.» demiştir.

Ehl-i sünnetten olmayan Mürcie ise, «Allah'a samimiyetle iman eden kişiye, büyük günahları ne olursa olsun, zarar vermez.» demiştir.

İmam Eş'ari, bu hususta da orta yolu seçmiş ve şöyle demiştir: «Allah'ı birleyen ve doğru yoldan ayrılan günahkâr bir mümin, Allah'ın iradesine havale edilmiştir. Allah, dilerse onu affedip cennetine koyar, dilerse, yoldan çıkmasından dolayı onu cezalandırır, fakat daha sonra yine cennetine koyar.»

g) Şefaat hususunda «İmamîyye» fırkası, hem Hz. Muhammed'in hem de imamlarının, şefaat edeceklerini söylemişlerdir. Mutezile ise, hiçbir kulun şefaat edemeyeceğini iddia etmişlerdir,

İmam Eş'ari ise, orta yolu seçmiş ve şunları söylemiştir; Peygamber Efendimiz (a.s.v.), müminlerden, cezaya layık olanlara makbul bir şefaatte bulunacak, Allah'ın emri ve izni ile,

şefaatçi olacak ve diğer peygamberler gibi, ancak, kendisinden razı olduğu kimselere şefaat edecektir.»

Görülüyor ki; İmam Eş'arî, sapıklıklardan uzak kalmak için orta yolu seçmiştir.

İmam Eş'arî, itikadi meselelere delil getirirken, hem nakli ve hem de aklî metodları kullanmıştır. Eş'ari, Kur'an-i Kerîm ve hadîs-i şeriflerde zikredilen, Allah'ın sıfatlarını, peygamberlerini, âhiret gününü, melekleri, hesabı, cezayı, sevabı olduğu gibi kabul eder, Kur'an-ı Kerim ve hadîs-i şeriflerde zikredilen bu hususları ispat etmek için akli ve mantıkî delillere başvurur.

Eş'ari, aklî delilleri, hiçbir zaman, nakli delillerden üstün sayarak onları tevile kalkışmaz veya zahirlerinden uzaklaştırmak istemez. Bilakis o, aklî delilleri nakli delillere hizmetçi olarak kullanır.

Eş'arî, bu hususta felsefî kaziyelerden mantıkçıların ve felsefecilerin daldıkları aklî meselelerden istifade etmiştir. İmam Eş'ari'nin, nakli deliller yanında aklî metodu da işletmesi, şu sebeplerden ileri gelmektedir.

1. İmam Eş'arî, Mutezile âlimlerinden ilim tahsil etmiş, bunların sohbet meclislerinde yetişmiş ve bunların kaynaklarından su içmiş, Kur'an-ı Kerim'deki itikadi meselelere delil getirme hususunda bunların yolunu seçmiş, fakat Kur'an-ı Kerîm'in ve hadîslerin metinlerini anlamakta bunların metodlarını kullanmamıştır. Malûm olduğu üzere, Mutezililer, delil getirme bakımından, mantıkçıların ve felsefecilerin yolunu tutmuşlardır.

2. Eş'arî. Mutezilîlere karşı çıkmış ve bunlara cevap vermeye girişmiştir. Bu sebeple Eş'arî'nin, onların delilleri gibi delillere başvurması gerekmiş, onlara galip gelmesi, onların ortaya attığı şüpheleri bertaraf etmesi, onları susturması ve onların delillerini çürütmesi için, Mutevilîlerin, delil getirme metoduna uyması icab ediyordu.

3. Eş'ari, felsefecilere, Karamita'lara, Batınilere ve benzeri guruplara cevap vermeye girişmişti. Bunların çoğu ise,

ancak mantıkî kıyaslarla susturulabiliyordu. Yine, bunlardan bazıları felsefeci idi, ancak aklı delillerle önleri kesilebiliyordu.

Şurası bir gerçektir ki, Hicrî III. ve IV. yüzyıllarda Mutezilîlik akımı zayıflamıştı. Mutezilîler, arzu ve heveslerine uyanlara ve İslama karşı saldırıya geçenlere cevap vermek için ortaya çıkmışlar ve bu hususta, büyük gayretler göstermişlerdir.

Mutezilîler zayıflayınca, ehl-i sünnet âlimlerinin arasında bu vazifeyi yürütecek zatlar ortaya çıkmalıydı. Bu, ağır ve tehlikeli işe, Ebu Hasan el-Eş'ari'nin sahip çıkması gerekmiştir. Çünkü o, Mutezilîlerin talebesi idi. Bu hususta Mutezililerin gayretlerini biliyordu. Ayrıca o, zamanında, Mutezililerin otoriteleri sarsıldıktan sonra, ehl-i sünnet vel cemaatin tanınan bir imamı olmuştu.

İşte bu sebeplerle İmam Eş'ari, büyük bir itibar kazanmış, pek çok taraftar bulmuş ve idareciler tarafından da yardım ve destek görmüştür. Bunun üzerine Eş'ari, hasımları olan, Mutezilîleri, heva ve heveslerine uyanları ve kâfirleri takip etmiş, bütün bölgelere taraftarlarını göndererek, ehl-i sünnet vel cemaatin hasım ve muhaliflerine karşı savaş açtırmıştır.

Asrında yaşamış olan âlimlerin çoğu onu, "ehl-i sünnet vel cemaat imamı" diye adlandırmışlardır. Bununla beraber, Eş'arî'den sonra gelen bir kısım âlimler, ona muhalefet etmişlerdir. Meselâ; İbn-i Hazmf İmam Eş'arî'yi, kulun fiilleri hususundaki görüşünde, Cebriyecilerden saymış, çünkü ona göre Eş'ari, kulun seçme hakkına sahip olduğunu tespit etmemiştir. İbn-i Hazm, Eş'ari'yi, büyük günah işleyen kişi hakkındaki görüşünden dolayı da «Mürcie» fırkasından saymıştır. İbn-i Hazm, bu iki meselenin dışındaki bazı meselelerde de Eş'ari'nin peşini bırakmamıştır.[28*

Bununla beraber, Eş'ari'nin muhalifleri, İslâm tarihinin dalgaları arasında kaybolup gitmiş, taraftarları ise nesilden nesile güçlenmiş ve onun yolunu izlemişlerdir. Eş'ari'nin taraftarları, onun gibi, Mutezililere ve dinden çıkanlara karşı, her alanda savaşmışlar ve her itikadı meselede, karşı koymuşlardır.* *(İslam'da Siyasi ve İtikadi Mezhebler Tarihi- Prof. Muhammed Ebu Zehra)*

EŞ'ARÎLER İLE MÂTÜRÎDİLER ARASINDAKİ GÖRÜŞ FARKLILIKLARI

Eş'ari'ye mezhebi, ehli sünneti temsil etmiş ve kurulduğu günden beri Mutezilenin sapık fikirleri ile mücadele etmiştir. Daha sonra kurulan Matüridi mezhebi de Mutezililerle mücadele etmiş ve ehli sünneti temsil etmiştir. Bundan dolayı akidevi fikirlerinde paralellik gözükmesine rağmen aralarında bazı hususlarda ihtilaf mevcuttur. Bu ihtilafların sayısı farklı kaynaklara göre 13 ila 73 arasında olduğu ifade edilmektedir. Bunlardan önemli olanlarını aşağıda açıklamaya çalışacağız;

1. Cüzi irade: Maturidiler, insanlarda cüzi bir irade vardır, cüzi iradeyi Allah yaratmaz, der. Kulda başlı başına (müstakil) bir cüz'î irade vardır. Kul iradesiyle seçimini yapar, Allah da kulun seçimine göre fiili yaratır. der.

Matüridiyeye göre irâde-i cüz'iyye, bir varlık değildir. Var olmayan şey, yaratılmış olmaz. Cüz-i irade, kullarda bir haldir. Kuvveti, bir şeyi yapmak ve yapmamakta kullanmaktır. Kullar, cüz-i iradelerini kullanmakta serbesttir, mecbûr değildir. Dehr suresindeki ***(Siz ancak Allah-u Teala'nın dilediğini arzu edersiniz)*** mealindeki ayet-i kerimenin manasını, Ebû Mensur Mâtüridî hazretleri şöyle açıklıyor: (ihtiyârî işleriniz, yalnız sizin iradenizle olmaz. Sizin irâdenizden sonra, Allah-ü Teâlâ da, o işi irâde edip yaratır.)

Eş'ariler ise bu irade müstakil değildir, cüz'i iradeyi de fiili de Allah yaratır, derler. Kul fiillerinde fail-i muhtar değildir. Yani insanın kudretinin, fiili icad etmekte hiçbir tesiri yoktur. Allah-ü Teala dilediğini dilemekte, kul da o işin yapılmasına alet olmaktadır.

Dehr sûresindeki ***(Siz ancak Allah-u Teala'nın dilediğini arzu edersiniz)*** mealindeki ayet-i kerimeden, Ebul-Hasen-i Eş'ari hazretleri *(Allah-ü Teâlâ, sizin istemenizi dilemedikçe, bir şey isteyemezsiniz!)* mânâsını anlamıştır. Yani, Allah-ü Teâlâ dilemedikçe, kul, cüz-i iradesini kullanamaz demiştir. Eş'ari mezhebine göre, kullar, cüz-i iradelerini kullanmakta mecbur

oluyor. Çünkü, Allah-ü Teâlâ, bir kimsenin bir şey yapmaya irâde-i cüz'iyyesini kullanmasını dileyince, o kimse irade etmeğe, istemeğe mecbur olur. Cüz-i irade, mevcut ve mahluk oluyor. Kulun fiili de halk etmek içinde olup, ayrıca mevcut değildir ve mecazen kesb denir. Yalnızca insanda bu fiile karşı bir meyil söz konusudur ve insan bu meylinden dolayı âhirette mesul olur.

2. Kesb: Mutezile, "Fiiller, Allah'ın kula verdiği bir güç ile kul tarafından yaratılır." der.

Eş'ariler ise, «Fiilin yaratılmasında kulun «Kesb» den başka herhangi bir katkısı yoktur. «Kesb» ise, kulun, tesiriyle meydana gelmeyen, sadece kulun isteğinin, Allah'ın yaratmasıyla birleşmesi demek olan bir şeydir» der.

Maturidi ise, «Kesb, kulun gücü ve tesiriyledir» der. Kesb'e tesir eden ve fiiller meydana geldiğinde eseri görülen, kuldaki bu güce istitaat (güç yetirme) denir.

Mutezilîler «Kul, kendi işini kendi yaratır. Böylece o hükümlere muhatap ve mükellef olur. Kulda bulunan, kendi işlerini yapar ki, gücü, Allah tarafından yaratılmış ve kula verilmiştir.» derler.

Matürîdîler de «Allah Teala'nın hikmeti ancak kulun, cüzî iradesiyle yapacağı hayırlı şeylerin sevap olacağını, yine cüzi iradesiyle yapacağı kötü işlerin günah olacağını gerektirmektedir. Allah'ın hikmeti yanında, adaleti de bu durumu gerektirmektedir.

Eş'ariler ise, «Kulda görülen işleri, Allah yaratır. Kul, sadece cüz'i iradesiyle o işi kesbeder (yapar). Kul, kesb'i sebebiyle mükellef olur. Sevaba erer veya cezalandırılır. Eş'ari'ye göre kesb (kazanma), Allah tarafından yaratılan iş ile kulun ihtiyarının (seçmesinin) birleşmesidir.

Eş'ariyeye göre kader konusuna iki yönden bakmak lazım:

Kader-i Mutlak: İnsan iradesi ile ilgili olmayan kader. Dünya´ya gelişimiz, ne zaman öleceğimiz kadın veya erkek oluşumuz, vücudumuzdaki organların görevleri, Dünya´da

oluşmuş veya oluşabilecek tabiat olayları bunların oluşmasında irademizin hiç bir tesiri yoktur. Bunlardan sorumlu da olamayız. Vücudumuzdaki organlardan kasıt, el, ayak, göz ve burun gibi organlarımızın işleri tamamen bizim kontrolümüzdedir.. Buradaki organ görevlerinden kasıt, irademiz dışındaki temel olgulardır.

Kaderi Muallak (Cüz-i ihtiyari):

İnsan kendi iradesi ile baş başa kaldığında, yapıp yapmadığı tüm işler bu bölüme giriyor. Namaz kılmak, oruç tutmak iyilik yapmak kötülük yapmak, hırsızlık yapmak gibi.

3. Hüsün-kubuh (iyilik-kötülük, dünya ve âhiret hayatı açısından fayda-zarar): Maturidilere göre, bir şeyin iyi ve kötü olduğu akılla bilinir. Emir ve nehiy, bir şeyin iyi veya kötü olduğuna delalet eder. Herhangi bir şey iyi ise Allah onu emretmiştir. Kötü ise Allah onu yasak etmistir.

Eş'ariler ise şer'idir, akıl ile idrak edilemez, derler. Hüsün ve kubuh, Allah'ın emir ve nehiyleriyle bilinir. Allah bir şeyi emrettiyse o şey iyidir. Allah bir şeyi yasak etti ise o şey kötüdür.

4. Marifetullah (Allah'ı bilmek): Matüridiler, Allah'ı tanımanın aklen vacip olduğu fikrindedirler. Onlara göre dini tebliğ olmasa da kişi Allah'ı bilmek zorundadır. Çünkü akıl, Allah'ı bilme gücüne sahiptir.

Eş'arilerde ise Allah'ı tanımanın şer'an vacip olduğunu söylerler. Onlara göre, Allah'ı bilmek ancak dini tebliğ iledir, dinden haberi olmayan hiçbir şeyden mesul değildir.

5. Gayrimüslimler Cennete gider mi? *"Peygamber göndermedikçe azap etmeyiz"* (İsra/15. Kasas/59) mealindeki ayet-i kerimeleri nazara alan İmam Eş'ari, kendilerine peygamber gönderilmeyen gayrimüslimlerin ehl-i necat olduğunu yani cehenneme gitmeyeceklerini söylemiştir. İmam Şafii, Eş'ari usulüne tabi olduğu için ibarelere çok ehemmiyet vermektedir.

Soru: *Müslümanlardan uzak bir yerde yaşayıp, İslam'ın ne olduğunu bilmeyen kimse, kıyamet günü Allah katında sorumlu olacak mı?*

Cevap: İmam Gazali şöyle demektedir: Peygamber'in bi'setinden sonra (inanmayan) insanlar üç sınıftır:

Birinci Sınıf: Peygamber (sav)'in davetini duymamış, kendisinden haberdar da olmamıştır. Bu sınıf kesin olarak Cennetliktir.

İkinci Sınıf: Peygamber (sav)'in davetini, gösterdiği mucizelerin durumunu ve güzel ahlakını duymuş olmakla beraber İman etmemiştir. Aramızda bulunan ehli küfür gibi, bu sınıf kes in olarak Cehennemliktir.

Üçüncü Sınıf: Biz Müslümanlar, Deccal'in ismini duyduğumuzda nefret ettiğimiz gibi (haşa) onlar da Peygamber'in isminden öylece nefret ediyor. (Çünkü onlar, Peygamber(sav)'in aleyhinde yapılan menfi propagandalardan başka bir şey duymamışlar). Kimse onlara doğrusunu söyleyip onları heveslendirmemiştir. Bunların da ehli Cennet olacaklarını umarım. *(Halil Günenç- Fetvalar-2)*

Ama akli delillere ve şeriat sahibinin maksatlarını ön planda tutan imam Maturidi, bunu gayrimüslimlerin peygamber gönderilmedikçe ibâdetten mesul tutulamayacağı mânâsına hamletmiş, Hazreti İbrahim'in, Kur'an-ı kerimde anlatılan yıldızlara, sonra aya, sonra güneşe bakarak, hepsinin battığını, o halde bunları böyle hareket ettiren ve asla batmayan (yok olmayan) bir yaratıcının bulunduğunu anlamak gerektiğini bildiren kıssasına (En'am: 76-78) bakıp, insanların aklıyla bir yaratıcının varlığını bulmaya muktedir olduğunu, o halde aklıyla bir yaratıcının varlığını bulamayanların ehl-i necat olmadığını söylemiştir. Ehl-i necat demek, cehenneme gitmez demektir.

6. Kafirlerin ibadetten sorumlu olması durumu: Eş'arilere göre kafirler (İslam'dan haberi olup kabul etmeyenler) iman gibi ibadetle de mükelleftirler. Onlara göre kafirler bu sebeple de ceza görürler. Bu nedenle Müslüman olup, namazın

farz olduğunu bilmeyenin, eş-Şafiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre bu namazları kaza etmesi gerekir. Ebu Hanife'ye göre ise gerekmez.

Maturidiler ise, kafir imanla mükellef ibadetle değildir, küfürden dolayı ceza görürler ve fakat ibadeti ifa etmedikleri için cezaya çarptırılmazlar, derler.

7. Nübüvvet: Eş'arilere göre ise nübüvvet için bir şart değildir. Bu nedenle kadın peygamber de olabilir derler.

Eş'arilere göre nübūvvet için erkeklik şart değildir, kadınlar da nebi olabilirler. Nitekim Meryem, Asiye, Sare, Hacer, Havva ve Hz. Musa'nin annesi nebidirler.

Delilleri: "***Hazret-i Müsa'nın annesine vahyettik"*** (Kasas/7)

Maturidilerde nübüvvetin şartlarından biri Erkek olmalıdır. Bu sebeple kadın peygamber gönderilmemiştir. Maturidiler, Muhammed (a.s.v.)'dan önceki peygamberlerin kendi şehirlerinin erkeklerinden olduğunu bildiren âyet-i kerimeyi (Yusuf/109) delil almaktadır.

"Hazret-i Musa'nın annesine vahyettik" ifadesinin, "ilham ettik" mânâsına geldiğini

söyler. Nitekim Kur'an-ı kerîm'de, "arıya vahyettik", "kargaya vahyettik" meâlinde âyet-i kerimeler de vardır.

8. Kula gücü yetmeyecek şeyleri teklif (Teklif-i Mâal Yutak): Maturidilere göre, Allah'ın kulun gücü yetmeyeceği şeyleri ona yüklemesi caiz değildir. Allah kulun gücünün yetmeyeceği şeyleri kula yüklemez.

Eş'ariler ise, Allah'ın kula gücü yetmeyecek şeyleri yüklemesi (teklif etmesi) caizdir, ama vaki değildir, derler.

9. İlliyet ve Hikmet (Sebep ve hikmet): Maturidiler, Allah'ın fiillerinin bir hikmete dayandığını ileri fakat kulun her zaman bu sebep ve hikmetleri bilemeyebileceğini söylerler.

Eş'ariler ise, Allah'ın fiillerinin hikmete bağlı olma şartı yoktur.

10. Ye's halinde yapılan tövbe (Son nefeste, ümitsizlik halinde tevbe): Maturidilere göre makbuldür. Eş'ariler ise makbul değildir, derler ve Firavun'un tövbesini örnek gösterirler.

11. Tekvin (Var etme): Eş'ariler tekvini itibarî bir sıfat olarak kabul ederler. Hakikî sıfat olarak kabul etmezler. Matüridiler ise tekvinin, kudret ve irade gibi hakiki bir sıfat olduğunu ve Yüce Allah'ın diğer sıfatları gibi tekvîn sıfatı da ezelî olduğunu söylerler.

Eş'ariler, Allah-ü Teâlâ'nın sıfatlarını zâti ve fi'li olarak ikiye ayırır. Zâtî sıfatları kadim ve zâtı ile mevcuttur. Tekvin (var etme), terzık (rızk verme), ihyâ (hayat verme), imate (öldürme) gibi fiilî sıfatları hadistir. Tekvin sıfatı, ilim ve kudret sıfatı gibi hakiki bir sıfat olmayıp, izafi ve itibaridir. Tekvin sıfatından beklenen, kudret sıfatında zaten hasıl olmaktadır.

Allah-ü Teâlâ'nın Subuti Sıfatları, Mâtüridiye mezhebinde sekiz iken. Eş'ariye mezhebinde yedidir, tekvin sıfatı, kudret sıfatı ile birdir.

12. Mürtedlerin geçmiş ibadetleri kabulü hususu: Eş'ariler, Mürted yeniden, iman ederse geçmiş amelleri avdet eder (geçerli olur), derler. Yani, Mürted, imana gelince, mürted olmadan önce kıldığı ve mürted iken kılmadığı namazları ve oruçları kaza etmez. Fakat, daha önce hacc ibadetini yapmışsa, tekrar hacca gitmesi lazım olur.

Maturidilere göre ise, Mürted yeniden, iman etse amelleri avdet etmez. Mürted olmadan önce yapmadığı farzları kaza eder. Mürted olmadan önce yaptığı amellerin sevapları gider ve geri gelmez.

13. Fasığın imameti (devlet reisliği): Fasık, yani büyük günah işleyen bir kimse, imâmete getirilirse, Mâtüridiye'ye göre bu tayin kerâhetle sahihtir. İmam Şâfiiye, dolayısıyla Eş'ariye'ye göre sahih değildir. Sonradan fâsık olan imam da imamlıktan düşer. Mâtüridiye'ye göre ise düşmez.

Başa Dön

Ayrıca: Eş'ariye'ye göre hilafet, yerine getirilmesi gereken dinî bir emirdir. Halifenin adil olması da gerekir. Zalim kimsenin halife olması düşünülemez (kabul edilemez).

14. İsim ve müsemma: Maturidi Allah'ın şeriatın bildirdiği 99 isim (esma-ul hüsna) dışında adlandırılamayacağını (Örneğin "Tanrı") belirtirken, Eşari bazı durumlarda başka isimler kullanabileceğini belirtmiştir. (Örneğin, Hazret-i Ebû Bekr'in hastalığında "Sana tabip getirelim" dendiğinde, "Tabip beni gördü" buyurarak istemedi. Burada tabip sözüyle mecâzen Allah'ı kast ederek kadere rızasını göstermiştir)

15. Kur'ân: Eş'arilere göre Kur'ân'ın bazı âyetleri bazılarından büyüktür. Örneğin Ya'sin suresi Kur'an-i Kerim'in kalbidir, vb.

Matüridilere göre ise, böyle bir göreceli büyüklük olamaz. Allah'ın tüm ayetleri aynıdır.

16. Allah'ın Âhirette Görülmesi (Rü'yetullah): Matüridi'ye göre Cennet'te Allah-ü Teala'nın görülmesi nakli delillerle caiz olmakla beraber, Akıl bunu ispatlamaktan acizdir. Bu nedenle Müminler, âhirette, cennete girdikten sonra Allah'ı görmeyeceklerini ileri sürmüşlerdir.

Eş'ariye'ye göre ise, Müminler, âhirette, cennete girdikten sonra Allah'ı göreceklerdir. Bu görmenin mahiyeti hakkında kesin bilgi yoktur. Ancak bilginler Allah'ı görme olayında, bu dünyada varlıkların görülmesi için zorunlu olan şartların gerekmediğini ileri sürmüşlerdir.

17. Allah'ın nefsî kelâmı işitilebilir mi?: Maturidilere göre Allah'ın nefsi kelamı işitilemez. İşitilen nefsî kelâmın varlığını gösteren lafzî kelâm yani Kur'an'ın harf ve sesleridir.

Eş'arîlere göre nefsi kelam işitilebilir. Çünkü var olan bir şeyin işitilmesi de mümkündür.

Kur'an'da Allah'ın konuşma niteliğine sahip olduğunu gösteren çok sayıda âyet vardır.

"Musa, tayin ettiğimiz vakitte bizimle buluşmaya gelip de Rabb'i onunla konuşunca... " (A'raf, 7/143),

"Kıyamet günü Allah ne onlarla konuşacak ve ne de onları temizleyecektir." (Bakara, 2/174)

18. Allah Teala'dan yapmış olduğu işlerin sebebi sorulur mu?: Eş'arîler, Allah Teala'nın yapmış olduğu işlerin sebebi sorulmaz. Çünkü Allah Teala Kur'an-ı Kerîm'inde; ***«Allah, yaptıklarından dolayı sorumlu tutulamaz»*** (Enbiya/23) buyurmaktadır, derler.

Mutezile, *«Allah Teala, yaptığı şeyleri bir kısım maksat ve gayelerle yapar. Çünkü O, hikmet sahibidir. O'ndan, gelişigüzel bir iş meydana gelmez. Bilakis, her şeyi bir plana bağlamıştır.»* derler. Ve bundan şu neticeye varırlar: Allah Teala'nın, iki şeyden, iyisini ve iki iyi şeyden daha iyi olanını yapması kendi üzerine gereklidir. Çünkü varlıkların, kendiliklerinden iyi veya kötü olmaları ve Allah Teala'nın hikmetsiz hiçbir şey yaratmaması şunu gerektirir: Allah Teala'nın, iyi olmayan bir şeyi emretmesi, veya iyi olan bir şeyi yasaklaması, imkânsızdır. O halde, Allah Teala'nın, iki şeyden iyi olanını yapması ve iyi olan iki şeyden daha iyi olanını yapması, onun üzerine vaciptir.

Matürîdî'nin, her iki guruba, muhalefet eden bir görüşte olduğu görülür. Matüridi, Allah Teala'nın, boş davranışlardan uzak olduğunu ve yaptığı işlerin bir hikmete dayandığını, çünkü Allah Teala'nın, kendi kendini sıfatlandırdığı gibi hikmet sahibi ve her şeyi bilen bir zat olduğunu söyler.

Matüridi şöyle der: «Allah Teala koymuş olduğu hükümlerde ve yapmış olduğu işlerde bu hikmetini murad eder. Fakat, Allah Teala bu hikmetini dilerken, buna mecbur edilmiş değildir. Çünkü O, mutlak bir iradeye sahiptir. Dilediğini yapandır. Bunun için, Allah Teala'nın, iyi olan bir şeyi veya daha iyi olan bir şeyi yapmasının, onun için gerekli olduğu söylenilemez. Çünkü bir şeyin yapılmasının gerekli oluşu, serbest iradeyi ortadan kaldırır. Başkasının, Allah Teala'nın üzerinde bir hakkı olduğunu icab ettirir. Halbuki, Allah Teala bütün yaratıkların üstündedir. Yaptıklarından hesaba çekilemez. O'nun üzerine, bir şeyin vacip olduğunu söylemek, O'nun hesaba

çekilebileceğini gerektirir. Allah Teala bundan çok uzaktır, çok yücedir.

19. Allah rüya'da görülebilir mi?: İmamı Azam Ebu Hanife'nin rüyada Allah'ın görülebileceği, İmam Maturidi Hazretlerinin de görülemeyeceği şeklinde izahatı vardır. Peygamber Efendimizin (asm) de Allah Teala'yı rüyasında gördüğü hadislerde belirtilmektedir. *(Akaid, Ömer Nesefi; Taftâzânî,Şerhu'l-Akaid, s, 134)*

İnsanların rüyasında Allah'ı görmesini ise Eş'ariler ve diğer Ehl-i Sünnet mensupları (Hanefi mezhebinden olanlar da) kabul etmişler, bunun olabileceğini yalnızca Allah'ı nasıllıktan, mekandan ve cihetten uzak olarak görmek gerekeceğini ileri sürmüşlerdir. Bunun dışında Allah'ın rüyada görülmesine bir engel bulunmamaktadır. *(Pezdevî, Usulu'd-Din, s. 110; Harputî, Tenkihu'l-Kelâm, s. 227; Giridî, Nakdü'l-Kelâm, s.142)*

Akaid ile ilgili sorular:

Soru: "Allah göklerdedir" demek caiz midir?

Cevap: Cenabı Allah ezeli olduğu ve mücessem olmadığı için, hadis olan gökte olması mümkün değildir. Cenabı Allah mekan ve yönden münezzehtir. Mekan ve yön olmadan O var idi.

Bunun için mekan ve yön şaibesini veren ayet ve hadisleri te'vil etmek gerekir.

Allah'a mekan ve yön ispat eden kimsenin kafir olup olmadığı hususunda ihtilaf vardır. Alimlerin çoğu kafir olmadığına hükmediyorlar. Çünkü, mesela, "er-Rahmanü alelarş i's -teva" gibi ayetlerin zahiri, bu manayı ifade ediyor. Hatta Said, İbnü'l Müs yyeb ve Süfyan gibi zevat ar da "te'vil etmeden bu tip ayet ve hadislere İman etmek gerekir" diyorlar. *(Halil Günenç-Fetvalar-4)*

Soru: Bir kimse "Allah her yerdedir veya her yerde hazır ve nazırdır" derse ne lazım gelir?

Cevap: Bir kimse "Allah her yerdedir veya her yerde hazır ve nazırdır" derse; şayet Cenabı Allah'ın zatıyla her yerde mevcut olduğuna inanarak söylerse kafir olur. Çünkü Cenabı Allah

mekandan münezzehtir. Ne yerdedir, ne göktedir. Yer v e gök olmadan evvel de o var idi. Ama ilim v e kudretiyle her yerde mevcut olduğunu kast ederek bu sözü söylerse kafir olmaz. Yalnız bu sözü söylememeye dikkat etmek lazımdır. Maalesef avam tabaka "Allah her yerde hazır ve nazırdır" sözünü çok söylemektedir. Bunun yerine "Allah her şeyi bilir" demek gerekir. *(Halil Günenç- Fetvalar-5)*

c) Mâtürîdiyye

Akaid konusunda Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî'nin görüşlerini benimseyenlerin oluşturduğu Ehl-i sünnet mezhebinin adıdır.

İmam Mâtürîdî yaklaşık 238 (852) yılında Türkistan'da Semerkant şehrinin bir köyü olan Mâtürîd'de doğmuştur. Türk olması kuvvetle muhtemeldir.

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan İmam Mâtürîdî'nin eserleri incelendiğinde, onun kelâm, mezhepler tarihi, fıkıh usulü ve tefsir alanlarında otorite olduğu görülür. Eserlerinde Ehl-i sünnet'in temel prensiplerini hem âyet ve hadislerle hem de aklî delillerle savunmuş, özellikle Mu‘tezile ve Şîa'nın görüşlerini tenkit etmiştir. 333 (944) yılında Semerkant'ta vefat etmiştir.

İslâm dünyasında hicrî II. asırdan itibaren ortaya çıkan bid‘atçı mezheplere, özellikle akılcı bir tavır takınan Mu‘tezile'ye, Selef’in metoduyla karşı çıkmak, Ehl-i sünnet inancını savunmada yetersiz kalıyordu. Bu sebeple inanç konularında, âyet ve hadislerin yanında akla da yer verecek, aklî açıklamalar yaparak konunun daha iyi anlaşılmasını ve kabul edilmesini sağlayacak yeni doktrinlere ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacın bir sonucu olarak Ehl-i sünnet kelâmının iki önemli mezhebi Mâtürîdiye ve Eş‘ariyye ortaya çıkmıştır.

Mâtürîdîlik, akaid sahasında âyet ve hadisle birlikte, aklı da dinin anlaşılması için gerekli bir temel kabul etmiş, İmam Mâtürîdî'den itibaren kelâm metodunu gittikçe geliştirmiştir. Mâtürîdiyye, bazı konularda Selef'e Eş‘ariyye'den daha yakındır. Bazı konularda ise, daha akılcı davrandığından Eş‘ariyye ile

Mu‘tezile arasında yer almıştır. Bir kısım araştırmacılar Mâtürîdîliği Hanefîliğin devamı sayarlar. Onları bu düşünceye iten sebep, İmam Mâtürîdî'nin, İmam Ebû Hanîfe'nin akaid konusunda koyduğu prensipleri açıklayıp geliştirmiş olmasıdır. Ebû Hanîfe'nin ve Hanefîliğin bu anlamdaki etkisi bir gerçek olmakla beraber, İmam Mâtürîdî ve öğrencilerinin eserleri incelendiğinde, Mâtürîdîliğin inanç konularında tutarlı ve köklü çözümler getiren, meselelere çok iyi nüfuz ederek önemli bir sistem kuran müstakil bir kelâm mezhebi olduğu açıkça görülür. Ne var ki Mâtürîdîlik, Mâverâünnehir gibi kapalı bir havzada ortaya çıkması, Bağdat ve Basra gibi dönemin ilim ve siyaset merkezlerinden uzak bir bölgede yayılması sebebiyle Eş‘arîlik kadar şöhret bulamamıştır. Hakîm es-Semerkandî (ö. 342/953), Ebû Seleme es-Semerkandî (ö. IV/X. asır), Ebü'l-Yüsr Muhammed el-Pezdevî (ö. 493/1100), Ebü'l-Maîn (Muîn) en-Nesefî (ö. 508/1115), Ömer en-Nesefî (ö.537/1142), Ebü'l-Berekât Hâfızüddin en-Nesefî (ö. 710/1310), Burhâneddin en-Nesefî (ö. 687/1289), İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457), Kadı Celâleddinzâde Hızır Bey (ö. 863/1458) ve Beyâzîzâde Ahmed Efendi (ö. 1098/1687) en meşhur Mâtürîdî kelâmcılarıdır.

Mâtürîdiyye, Türkiye, Balkanlar, Orta Asya, Çin, Hindistan, Pakistan ve Eritre'de yayılmıştır. Genellikle Türkler fıkıhta Hanefî, inançta Mâtürîdî'dirler.

d) Mu‘tezile

Mu‘tezile, kelime olarak "ayrılanlar, uzaklaşanlar, bir tarafa çekilenler" anlamına gelir. Büyük günah işleyen kimsenin iman ile küfür arası bir mertebede olduğunu söyleyerek Ehl-i sünnet bilginlerinden Hasan-ı Basrî'nin (ö. 110/728) dersini terk eden Vâsıl b. Atâ (ö. 131/148) ile ona uyanların oluşturduğu mezhep bu isimle anılır. Mu‘tezile ise kendini "ehlü'l-adl ve'ttevhîd" diye adlandırır.

Akılcı bir mezhep olan Mu‘tezile, mantık kurallarıyla çelişir gördüğü âyet ve hadisleri Ehl-i sünnet'ten farklı biçimde yorumlamış ve bu yorumlarında akla öncelik vermiştir. Ehl-i sünnet tarafından kurulan kelâm ilmi hicrî IV. asırdan itibaren

ortaya çıkmış olmakla birlikte, bu ilmi ortaya çıkaran etkenler arasında Mu‘tezile'nin ayrı bir yeri vardır. Hatta kelâm ilminin Mu‘tezile'nin öncülüğünde doğmuş olduğu söylenebilir. Bu mezhep, aynı zamanda iyi bir edebiyatçı ve tefsirci olan Ebü'l-Hüzeyl el-Allâf (ö. 235/850), Nazzâm (ö. 231/845), Câhiz (ö. 255/869), Bişr b. Mutemir (ö. 210/825), Cübbâî (ö. 303/916), Kadî Abdülcebbâr (ö. 415/1025) ve Zemahşerî (ö. 538/1143) gibi büyük kelâmcılar yetiştirmiştir. Abbâsîler döneminde en parlak günlerini yaşamış olan Mu‘tezile daha sonra etkinliğini hatta bir mezhep olma hüviyetini yitirmiştir. Günümüzde Mu‘tezile başlı başına bir mezhep olarak mevcut olmamakla birlikte görüşleri Şîa'nın Ca‘feriyye ve Zeydiyye kolları ile Hâricîliğin İbâzıyye kolunda yaşamaktadır.

Mu‘tezile'nin görüşleri beş prensip halinde sistemleştirilmiştir. Bunlar da;

1. Allah'ın zât ve sıfatları yönüyle bir kabul edilmesi (tevhid),
2. Kulların ihtiyarî fiillerini hür iradeleriyle yaptığı ve kul için en uygun olanı yaratmanın Allah'a gerekli olduğu (adl),
3. İyilik yapanın mükâfat, kötülük yapanın da ceza görmesinin zorunluluğu (vaad ve vaîd),
4. Büyük günah işleyenin iman ile küfür arasında fısk mertebesinde olduğu (el-menzile beyne'l-menzileteyn),
5. İyiliği yaptırmaya ve kötülüğü önlemeye çalışmanın bütün Müslümanlara farz olduğu (emir bi'l-ma‘rûf nehiy ani'l-münker) prensipleridir.

e) Cebriyye

İrade hürriyeti konusunda Mu‘tezile'ye taban tabana zıt görüşlere sahip olan Cebriyye mezhebi, her şeyin Allah'ın ilmi ve iradesi dahilinde cereyan ettiğini, insanın çizilmiş bir kaderinin bulunduğunu bildiren âyetlerden (el-A‘râf 7/178, et-Tevbe 9/51, er-Ra‘d 13/8, ez-Zümer 39/62, el-Kamer 54/49, el İnsân 76/30) hareketle insanın irade hürriyeti, seçme imkânı ve fiil gücü bulunmadığını, insan fiillerinin gerçek fâilinin Allah olduğunu, kulun Allah tarafından önceden takdir edilmiş bulunan işleri yapmaya mecbur olduğunu savunur. Günümüzde irade, kazâ-

kader konusunu iyi anlamamış birçok kimse de bilerek-bilmeyerek bu görüşe meyletmişlerdir. Ancak bu görüşler, irade hürriyeti ve işlediği fiillerden dolayı insanın sorumlu tutulması, sevap veya azabı hak etmesi prensibiyle çeliştiği için Ehl-i sünnet bilginlerince reddedilmiştir.

f) Hâricîlik

Hâricîlik ekolü (Havâric), Hz. Ali ile Muâviye arasında geçen Sıffîn Savaşı'ndan (h. 37/m. 657) sonra halife tayin işi hakeme bırakılınca ortaya çıkmıştır. Bu durumda bir grup Hz. Ali'ye isyan edip büyük günah işleyenlerin dinden çıkacağı ve günah işleyen devlet başkanına itaat edilmeyeceği iddiasıyla onunla mücadeleye başlamış ve onu şehid etmişlerdir. Hâricîler'in ilk planda dinî hükümleri korumada titizlik şeklinde algılanabilecek fakat sübjektif değerlendirmelere açık bu görüşleri İslâm toplumunda anarşinin de ilk tohumlarını oluşturmuştur. Hâricîlik başlangıçta cahil halk tabakasının ve şehrin disiplinli hayatına uyum sağlayamamış bedevîlerin bağlandığı ve desteklediği bir cereyan olarak ortaya çıkmış, her dönemde az veya çok müntesibi bulunmuş, bu mezhebin İbâzıyye kolu günümüze kadar yaşama imkânı bulmuştur. Günümüzde İbâzîler'e daha çok Kuzey Afrika, Madagaskar, Zengibar ve Uman sultanlığında rastlanır. Kur'an'ın sadece zâhirine dayanmaları sebebiyle Ehl-i sünnet'e göre bazı farklı fıkhî görüşleri de vardır.

g) Şîa

Şîa, Ehl-i sünnet grubunun dışında yer alan, günümüze kadar varlığını koruyan ve hâl-i hazır İslâm dünyasında da önemli sayıda taraftarı bulunan en önemli itikadî, fıkhî ve siyasî mezheptir. Sözlükte "taraftar, yardımcı" anlamına gelen Şîa, literatürde Hz. Muhammed (a.s.v.)'in vefatından sonra Hz. Ali'yi halifeliğe en lâyık kişi olarak gören ve onu ilk meşrû halife kabul eden, vefatından sonra da hilâfete Ali evlâdının getirilmesi gerektiğine inanan toplulukların ortak adı olmuştur. Hz. Osman'ın şehid edilmesini takip eden yıllarda bu misyon ve iddia ile ortaya çıkanların oluşturduğu bir siyasî gruplaşma hareketi

olarak doğmuş, hicrî II. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de çeşitli fırkalara ayrılan itikadî bir mezhep haline gelmeye başlamıştır.

Ancak, İslâm dünyasında Şîa hareketinin ortaya çıkışını sadece Hz. Ali'yi destekleme teşebbüsünün giderek mezhep halini alması ve kurumlaşması şeklinde açıklamak yerine bunda dış tesirlerin ve Araplar karşısında yenilgiyi hazmedemeyen Irak ve İran halkının tepkisinin ve kimlik arayışının etkisinin bulunduğunu da söylemek doğru olur.

Şîa'nın günümüze ulaşan üç büyük fırkası Zeydiyye, İsmâiliyye ve İmâmiyye-İsnâaşeriyye'den ibarettir. Zeydiyye Hz. Ali'nin torunu Zeyd b.Ali Zeynelâbidîn'e nisbet edildiği için bu ismi alır. Günümüzde Yemen bölgesinde taraftarları bulunan Zeydiyye itikadî konularda Mu‘tezile mezhebine, fıkıh sahasında ise Hanefî mezhebine yakın görüşlere sahiptir. Şîa içindeki en mûtedil fırka olan Zeydîler, hilâfetin Hz. Ali'nin ve soyundan gelenlerin hakkı olduğuna inanmakla birlikte, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in hilâfetini de meşrû görürler. Hilâfetin Hüseyinoğulları'na ait olduğu ve devlet başkanının mâsum olduğu fikrini de kabul etmezler.

Ca‘fer es-Sâdık'ın ölümünden sonra devlet başkanlığına oğlu İsmâil'in ve soyunun hak sahibi olduğu iddiası, Şîa içinde aşırı görüşleriyle tanınan İsmâiliyye fırkasının oluşmasının başlangıcını teşkil etti. İsmâilîler'in hicrî IV. yüzyılın başında Fâtımî Devleti’ni kurmasıyla mezhep güçlendi, daha sonra doğu ve batı İsmâilîler'i (Nizârîyye-Müsta‘liyye) şeklinde iki ana kola ayrıldı.

Eski Yunan ve Doğu felsefelerinden, Ortadoğu dinlerinden etkilenmesi ve bâtınî te’villere dayanması sebebiyle birçok uç görüşe sahip bulunan mezhep mensuplarına günümüzde, sayıları fazla olmamakla birlikte Pakistan, İran ve Orta Asya'da rastlanmaktadır.

İmâmiyye, çağımızda dünya Müslümanlarının yaklaşık yüzde onunu teşkil eden Şîa'nın büyük çoğunluğunu bünyesinde toplayan ana koldur. Mezhebin siyaset ve imâmet görüşü on iki

imam düşüncesi etrafında şekillendiğinden İsnâaşeriyye, akaid ve fıkıhta Ca‘fer es-Sâdık'ın görüşlerini esas aldıklarından Ca‘feriyye adlarıyla da anılırlar. Hz. Ali ve Hüseyin soyundan gelen on iki imama inanma, hem iman esaslarından birini hem de mezhebin ana doktrinini teşkil eder. Akaid konularında yer yer Mu‘tezile mezhebiyle paralellik arzeden görüşlere sahiptir. Sadece Ehl-i beyt’e mensup râvilerin hadis rivayetini kabul eder, ilk üç halifenin hilâfetini meşrû görmez ve devlet başkanlığına Hz. Ali ve soyunun nas ile tayin edildiğini yani imamlığın (halifeliğin) bunlara ait olduğunu Hz. Muhammed (a.s.v.)'in açıkça belirttiğini ve bunların vahiy alma hariç peygamberlere benzer vasıflara sahip olup günah işlemekten ve hata yapmaktan korunmuş (mâsum) olduklarını iddia ederler.

Küçük yaşta gaip olan on ikinci imamın kurtarıcı (mehdî) olarak tekrar geri geleceğine inanma, açık ve gizli bir tehlikenin bulunduğu durumlarda inancı gizleme ve farklı görünme (takıyye), Hz. Ali'ye biat etmeyen sahâbîlere karşı tavır alma ve onlara ta‘n etme (kötüleme) de yine mezhebin temel ön kabullerindendir. İmâmiyye halen İran'ın resmî mezhebi olup Irak'ta ve Azerbaycan'da yaşayan Müslümanların yüzde altmışı da bu mezhebe mensuptur.

Hz. Ali döneminde başlayan, Emevî ve Abbâsî dönemlerinde de devam eden iktidar mücadeleleri, başarısızlıklar ve mağduriyetler sebebiyle içine kapanan ve ümmet çoğunluğundan kendini tecrit ederek geçmişte kalan siyasî mücadeleler ve imâmet fikri etrafında kendine özgü teoriler geliştiren ve bunları itikadî esaslar haline de getirerek ve kendi fıkıh doktrinini de kendi içinde geliştirerek siyasî, itikadî ve fıkhî açılımları bulunan bir mezhep haline getiren Şîa, daha çok ümmet içinde yol açtığı ihtilâflar, izlediği uzlaşmaz tutum ve sahip olduğu itikadî görüşler sebebiyle Ehl-i sünnet âlimlerince eleştirilmiştir. Fakat Allah'a, âhirete, Hz. Muhammed'in peygamberliğine iman, namaz, oruç, zekât, hac, içki, kumar, zina, hadler gibi İslâmî ahkâm konusunda Müslümanların çoğunluğu ile ittifak halinde bulunan mûtedil Şîa, hiçbir zaman tekfir de edilmemiştir. Günümüzde, mezhebin itikadî ve fıkhî görüşleri

güncelleştirilerek ve geçmişte kalan husumetler canlı tutularak siyasal ve sosyal hatta ekonomik örgütlenmede, kimlik ve kültürel tavır belirlemede önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

B) Fıkıh Mezhepleri

a) Kavram ve Tarihçe

Fıkıh kelimesi sözlükte "bir şeyi bilmek, iyi ve tam anlamak, içyüzünü ve inceliklerini kavramak" anlamına gelir. Terim olarak fıkıh hicrî ilk asırlarda zihnî çaba ile elde edilen dinî bilgilerin tamamını ifade etmişken, iman ve itikad konularının ayrı bir ilim dalı olarak teşekkül etmesine paralel olarak, ileri dönemlerde İslâm'ın fert ve toplum hayatının değişik yönleriyle ilgili şer'î-amelî hükümlerini bilmenin ve bu konuyu inceleyen ilim dalının özel adı olmuştur. Fıkıh ilminde uzman olan kimselere de fakih (çoğulu fukahâ) denir. Öte yandan fıkıh, ilk dönem literatüründe, şer'î delillerden hüküm elde etme faaliyeti olan ictihad anlamında kullanılmış, fakih ve müçtehit eş anlamlı kabul edilmişken, ileri dönemlerde ictihad yetkinliğine ulaşamamış fakat fıkhî hükümleri delilleriyle birlikte bilen veya fıkıh ilmi ile meşgul olan kimselere de fakih denmeye başlanmıştır.

Bir bakıma Müslümanın davranış bilgisi demek olan fıkhın iki ana kaynağı, Kur'an ve Sünnettir. Kur'an'ın nüzûlü ve Hz. Muhammed (a.s.v.)'in bu dini insanlığa tebliği milâdî 610-632 yılları arasına rastlayan yirmi üç yıla yakın bir zaman dilimine yayılmıştı. İslâmî öğretilerin doğru anlaşılabilmesi ve sağlıklı biçimde uygulanabilmesi için kuşkusuz İslâm tebliğinin bir bütün olarak düşünülmesi gerekir. Ancak, bu kapsamdaki hükümlerin tebliğinde izlenen metodun ve esas alınan öncelikler sıralamasının dikkate alınması da, bütünün iyi kavranması açısından önemlidir. Konuya bu açıdan bakıldığında İslâm tebliğinin farklı özellikler taşıyan biri Mekke dönemi diğeri Medine dönemi olmak üzere iki ana döneme yayıldığı görülür.

Gerçekten Hz. Muhammed (a.s.v.), hicrete kadar geçen on iki yılı aşkın süre içinde (Mekke döneminde) şirk ve sapıklıkla

mücadele etmiş, insanların İslâm'ın inanç ve ahlâk esaslarına gönülden bağlanmaları için çaba harcamıştır.

Bu dönemde inen Kur'ân-ı Kerîm âyetleri, kalplere tevhid inancını, yardımlaşma ve fazilet duygusunu yerleştirmeyi hedef alıyor, evrendeki varlık ve olaylar üzerinde düşünmeye yönlendiriyor, yer yer somut anlatımlarla hemen bu hayatın peşi sıra bir âhiret hayatının bulunduğunu vurguluyor, geçmiş toplumların tarihinden ibret levhaları gösteriyor; böylece daha sonra tebliğ edilecek hükümler sisteminin ruhunu ve küllî esaslarını hazırlıyordu.

Bu dönemde inen âyetlerde amelî hükümler pek nâdirdi. Hz. Muhammed (a.s.v.) Medine'ye geldikten sonra, örgütlediği toplumun barış içinde yaşayabilmesini sağlayacak bir ahidnâme (antlaşma metni) düzenleme işine öncelik verdi. Resûlullah'ın bu girişimi, onun bu dönemde, ashabına ve tüm insanlığa hayatın dinî, siyasî ve medenî bütün yönlerine ait uygulamalı bir model ortaya koymayı planladığını gösteriyordu. Sıra, Mekke döneminde oluşturulan sağlam inanç ve ahlâk temellerinin üzerine, dünyevî hayatı âhiret hayatı ile dengeli biçimde düzenleyecek bir sistemin sütunlarını oturtmaya gelmişti. İşte böyle bir süreç içinde ortaya konan fıkhî esaslar ve hükümler, daha sonra müstakil bir ilmin ve zengin bir hukuk hazinesinin ana malzemesini oluşturmuştur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) hayatta iken vahiy devam ettiğinden, karşılaşılan meseleler doğrudan doğruya Resûlullah'a arzedilir, konu hakkında ya âyet iner veya Hz. Muhammed (a.s.v.) onu doğrudan kendisi çözümlerdi. Bu ikinci yol, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in kendi ictihadına göre hükmetmesiydi. Esasen Resûlullah'ın ictihadı vahyin kontrolünde olduğundan, onun ulaştığı sonuçların isabetsiz olması halinde, o şekli ile kalması düşünülemez ve -son tahlilde- bu hükümler de sünnet kapsamında sayılır. Resûlullah'ın bu yola başvurmasının asıl önemli yönü ise, sahâbeyi ictihada alıştırması ve özendirmiş olmasıydı. Nitekim Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Muâz b. Cebel'i Yemen'e kadı olarak gönderirken ona, önüne getirilen uyuşmazlıkla ilgili Allah'ın kitabında ve Peygamber'in

sünnetinde bir hüküm bulunmadığında ne yapacağını sorması üzerine Muâz'ın "Kendim ictihad ederim" cevabını vermesi Hz. Muhammed (a.s.v.)'i ziyadesiyle memnun etmişti (Tirmizî, "Ahkâm", 3).

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in vefatından sonra sahâbenin hem Kur'an ve Sünnet'in çizdiği istikametten ayrılmama hem de karşılaştıkları yeni meseleleri bu çerçevede çözüme kavuşturma zaruretiyle karşı karşıya kaldığı, bu sebeple de dinî çözüm üretme (fetva) ve ictihad faaliyetini yoğun olarak sürdürdüğü, bilhassa Hz. Ömer'in devlet başkanı sıfatıyla birçok farklı görüş ve uygulamayı gündeme getirdiği bilinmektedir. Sahâbe dönemini takip eden tâbiîn ve tebeu'ttâbiîn döneminde sosyal şartlardaki ve siyasal yapıdaki değişim, normatif ilimlerin oluşum seyrine uygun olarak, fıkhın da gitgide nazarî bir renk kazanmasına zemin hazırladı. Sahâbîlerin, o günkü İslâm coğrafyasının değişik yerleşim merkezlerine dağılarak başlattığı tebliğ, eğitim ve öğretim faaliyeti daha sonraki nesillerde meyvesini vermeye başladı, üstat ve muhit farklılığının yanı sıra önceki nesilden intikal eden sünnet malzemesi ve re'y içtihadı karşısında tavır farklılığı da hadis ekolü (ehl-i hadîs) ve re'y ekolü (ehl-i re'y) adıyla iki ana temayülün ve gruplaşmanın sebebini teşkil etti.

Emevîler'in sonu ile Abbâsîler devrinin başlarında Hicaz (veya Medine) merkezli olarak oluşan fıkıh ekolü ehl-i hadîs (veya ehl-i eser), Irak merkezli olarak oluşan fıkıh ekolü de ehl-i re'y adıyla anılmaya başlanmıştı. Her iki ekol de kitap, sünnet ve sahâbe icmâını hüküm kaynağı olarak kullanmakla birlikte, Hicazlılar Medine halkının örfüne Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yaşayan sünneti diyerek ayrı bir değer verdiler ve muhitleri gereği ellerinde bulunan zengin hadis malzemesiyle yetinmeye çalıştılar. Hayat tarzının ve karşılaşılan meselelerin oldukça sade olması sebebiyle bölgede re'y faaliyetine ciddi bir ihtiyacın bulunmadığı, ayrıca bu fakihlerin de hadisten cevabını bulamadıkları yeni fıkhî meselelerde ictihad etme konusunda hayli çekingen davrandıkları bilinmektedir. Iraklı fakihler ise, bölgede hâkim olan fikrî ve siyasî kargaşanın, sosyal şartların Hicaz'a nisbetle hayli farklı oluşunun tabii sonucu olarak,

karşılaştıkları yeni meselelerin dinî hükmünü ictihad ederek belirleme ve inisiyatifi kaçırmama, rivayet edilen hadisleri de titizlikle inceleyerek daha ihtiyatlı karşılama yolunu seçtiler. Bu iki ekol bir bakıma, Kur'an ve Sünnet metinlerini anlamada ve yorumlamada lafızla yani söylenenle yetinme ile lafzın yanı sıra maksadı yani söylenmek isteneni de göz önünde bulundurma ve rivayetlerin içerik tenkidine de yer verme şeklinde özetlenebilecek ve her dönemde İslâm bilginleri arasında varlığını koruyacak olan iki farklı temayülü bünyesinde barındırmakta veya kısmen temsil etmekteydi.

Tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn dönemlerinde başta Hicaz ve Irak olmak üzere çeşitli bölgelerde ve merkezlerde devam eden re'y, fetva ve tedrîs faaliyetinin hicrî II. yüzyılın ortalarından itibaren daha sistemli ve doktriner hale geldiği, önce Kûfe'de Ebû Hanîfe ve öğrencilerinin ehl-i re'y fıkhını, sonra da Medine'de İmam Mâlik'in ve öğrencilerinin ehl-i hadîs fıkhını zenginleştirerek ekolleştirdiği, bu ilim halkalarında doktriner bir fıkıh eğitim ve tartışma ortamının kurulduğu ve bunu verimli tedvîn faaliyetinin izlediği görülür. Bunu tepkici veya sentezci diğer fıkhî ekolleşmeler takip etmiş ve neticede hürriyetçi ve hoşgörülü bir ictihad ortamında zengin doktriner tartışmaların yapılmasına ve ileride mezhep olarak şekillenecek yeni fıkhî oluşumların ortaya çıkmasına imkân hazırlanmıştır.

İctihadî görüşler ve fıkhî ekolleşmeler hakkında iyi niyetle yapılan hatalı ictihad için bile ecir olduğu ilkesinden hareketle, hak-bâtıl, sünnet-bid'at ayırımı ve nitelendirmesi doğru olmayıp en fazla isabetli-isabetsiz, yanlış doğru gibi nitelendirmeler yapılabilir. Siyasî ve itikadî bir hareket olan Şîa'nın aynı zamanda kendine özgü fıkhî doktrin ve çözüm de ürettiğini, ancak Şîa'nın Ehl-i sünnet dışında tutulmasının sebebinin mezhebin fıkhî görüşleri değil siyasî tutumu ve itikadî görüşleri olduğunu burada tekrar hatırlatmak gerekir. Şîa kısmının ayrı bir blok oluşturması ve hicrî ilk asırlarda münferit görüş ve ekollerin çoğunun da zamanla unutulması veya taraftarlarının kalmaması sonucu, Sünnî dünyada Hanefî, Maliki, Şâfiî ve Hanbeli mezhepleri kalmış, Şîa kesiminde de Ca'feriyye

ve Zeydiyye mezhepleri kayda değer ölçüde yaygınlık kazanmış ve günümüze kadar belirli yoğunlukta yaşama imkânı bulmuştur.

b) Fıkıh Mezhepleri

İtikadî fırkalar gibi fıkıh mezheplerinin de büyük kısmı kurucusu sayılan müçtehitlerin isimlerine nisbetle anılırlar. Burada "dört mezhep" adıyla şöhret bulmuş Sünnî fıkıh ekolleri olan Hanefî, Maliki, Şâfiî ve Hanbeli mezhepleri ile diğer fıkıh ekolleri hakkında özet bilgi verilmekle yetinilecektir.

Hanefî mezhebi

Hanefî mezhebi, Sünnî fıkıh ekollerinin kronolojik sıra itibariyle ilki olup, İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'ye nisbet edildiği için bu isimle anılmıştır.

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin asıl adı Nu'mân b. Sâbit'tir. 80 (699) yılında Kûfe'de doğmuş, 150 (767) yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Aslen Türk veya Fârisî olduğu yönünde görüşler vardır. Nu'mân b. Sâbit, Hanefî mezhebi muhitinde "İmâm-ı Âzam" (büyük imam) lakabı ile anılır. Dindar ve varlıklı bir aileden gelen Nu'mân b. Sâbit önce Kûfe'de Kur'ân-ı Kerîm'i hıfzedip, sarf, nahiv, şiir ve edebiyat, cedel ve kelâm öğrendi. Kûfe, Basra ve Irak'ın ileri gelen üstatlarından hadis dinledi.

Yirmi yaşının biraz üzerindeyken Irak'ın en ünlü fakihi ve Irak fıkhının üstadı Hammâd b. Ebû Süleyman'ın (ö. 119/738) ilim halkasına katıldı ve uzun zaman bu ders halkasına devam etti. Bu arada Ca'fer es-Sâdık, Muhammed el-Bâkır da dahil olmak üzere pek çok âlimden istifade etti.

Ebû Hanîfe, Hammâd b. Ebû Süleyman'ın vefatı üzerine onun kürsüsüne geçti ve ders vermeye başladı. Takvâ sahibi, zeki, konulara hâkim ve bildiklerini tatlı dil, güleryüz ve özlü ifadelerle anlatan iyi bir üstat olduğu kısa zamanda duyuldu ve çok geçmeden ders halkası dönemin ileri gelen ilim erbabının katıldığı ve fıkhî meselelerin ve çözümlerinin derinlemesine tartışıldığı ileri düzey bir fıkıh akademisine dönüştü. Kırk yaşlarında başlamış olduğu bu öğretim hayatına otuz sene kadar devam etti. Onun ders halkalarında yetişen talebelerin sayısının

4000'i aştığı ve bunlardan kırk kadarının ictihad derecesine vardığı nakledilir.

Ebû Hanîfe'nin ticarî hayatın ve günlük meselelerin içinde bulunması, insanların problem, temayül ve ihtiyaçlarını yakından tanıması da, ictihadlarının kabul görmesini sağlamış ve uygulanma şansını artırmıştır.

Ebû Hanîfe, hocaları tarafından kendisine intikal ettirilen önceki nesillere ait fıkhî görüşleri, rivayetleri ve ilmî mirası, içinde bulunduğu devrin şartlarını ve insanların ihtiyaçlarını dikkate alarak dinin genel ilke ve amaçları açısından yeniden değerlendirmeye ve sınırlı naslar ile sınırsız olaylar, naklin hükmü ile aklın yorumu, hadis ile re'y arasında mâkul bir denge kurmaya çalışmıştır. Bunun için de örf ve âdeti, Kur'an'ın genel ilkelerini, kamu yararını daima göz önünde bulundurmuş ve istihsan metodunu sıklıkla kullanmıştır. Verdiği hüküm ve fetvalarında şahsî teşebbüs ve sorumluluğun, kişi hak ve hürriyetlerinin korunmasını ilke edinmiştir. Onun bu metodu ve tavrı, daha sonra adına izâfe edilerek oluşacak olan Hanefî mezhebinin de genel esaslarını ve metodunu teşkil etmiştir.

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin talebeleri onun tedrîsatını devam ettirdiler ve ondan öğrendikleri usule uyarak kaynaklardan hüküm istinbatını sürdürdüler. Talebelerinden bilhassa ictihad derecesine yükselenler, özellikle de Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed hocalarının görüş ve fetvalarını tasnif ve tedvîn işine giriştiler.

Hanefî mezhebi Irak'ta doğmuş ve Abbâsîler devrinde Ebû Yûsuf'un "kadılkudât" (baş kadı) olması ile devletin başlıca fıkıh mezhebi haline gelmiştir.

Hanefî mezhebi bilhassa doğuya doğru yayılarak Horasan ve Mâverâünnehir'de büyük bir gelişme göstermiştir. Pek çok Hanefî fakihi de buralardan yetişmiştir. Abbâsî devri sona erince yayılma durmuşsa da Osmanlı Devleti'nin kurulması ve bu mezhebi ülke genelinde hukukî istikrarı ve yargı birliğini sağlamak maksadıyla âdeta devletin resmî mezhebi olarak benimsemesi üzerine etki alanı yeniden genişlemiştir. Bugün

Türkistan, Afganistan, Türkiye ve Balkanlar'da Hanefî mezhebi çok yaygındır. Diğer mezhep mensuplarının pek az bulunduğu Hindistan'da ve Pakistan'da ise Hanefî mezhebinin tek mezhep olduğu söylenebilir.

Maliki mezhebi

Maliki mezhebi, fıkıh ekollerinin kronolojik sıra itibariyle ikincisi olup, büyük hadis ve fıkıh bilgini Mâlik b. Enes'e nisbet edildiği için bu isimle anılmıştır. İmam Mâlik b. Enes, 93 (712) yılında Medine'de dünyaya geldi.

Orada yetişti. Medine o dönemde, Peygamber'in hadisleri ve sahâbe ve tâbiûn fetvaları bakımından bir merkez idi. Mâlik b. Enes böylesine zengin bir ilim atmosferinde eğitim öğretim gördü. İbn Hürmüz, İbn Ömer'in âzatlısı Nâfi', İbn Şihâb ez-Zührî, Yahyâ b. Saîd gibi tanınmış tâbiûn bilginlerinden hadis ve fıkıh dersleri aldı. Olgunluk çağına gelince, Medine'de Mescid-i Nebevî'de ders ve fetva vermeye başladı. Döneminde Medine fıkhının imamı olarak tanındı, etrafında geniş bir ilim halkası oluştu, öğrenciler yetiştirdi ve 179 (795) yılında vefat etti.

Öğrencilerinin rivayetlerinden ve mezhebin usulünü yazan âlimlerin ifadelerinden İmam Mâlik'in hüküm istinbatında kitap, sünnet, icmâ, sahâbe kavli, örf ve âdet delilleri dışında kıyas, istihsan, mesâlih-i mürsele, sedd-i zerâi' gibi fer'î delillere de başvurduğu anlaşılmaktadır. İmam Mâlik'in fıkhının en belirgin özelliği, Medine halkının uygulamasına (ameli ehl-i Medîne) çok önem vermesidir. O haber-i vâhidi kabul için, bu haberin Medineliler'in ameline muhalif bulunmamasını şart koşmuştur. Ona göre, Medineliler'in ameli mütevâtir sünnet mesabesindedir. Zira İmam Mâlik zamanındaki Medine tatbikatı, Hz. Muhammed (a.s.v.) döneminden tevâtür sayısının çok üzerinde topluluklar aracılığıyla intikal ettirilmiş uygulamalardır. Hz. Muhammed (a.s.v.) yaklaşık on yıl onların içinde yaşamış, onların örf ve âdetlerini görmüş, İslâm'ın ruhuna aykırı olanlarını ilga etmiş, bir kısmını düzeltmiş, diğer bir kısmını da olduğu gibi bırakmıştır. Şu halde bu uygulamanın (amelin) mütevâtir sünnet mesabesinde sayılması gerekir.

Maliki mezhebi iki yolla yayılmıştır. Bunlardan biri İmam Mâlik'in yazdığı eserler, ikincisi de onun talebelerinin tedvîn ve eğitim faaliyetidir. Ülkenin çeşitli bölgelerinden özellikle de Mısır ve Kuzey Afrika tarafından gelen öğrenciler daha sonra bölgelerine dönerek İmam Mâlik'in görüş ve fetvalarını yaydılar. Sahnûn'un (ö. 240/854) öncülüğünde tedvîn edilen ve İmam Mâlik'in ve yakın öğrencilerinin görüşlerini toplayan el-Müdevvene isimli hacimli eser, Muvatta ile birlikte Mâliki mezhebinin temel iki kitabı sayılır.

Maliki mezhebi, önce Hicaz bölgesinde yayılmış, sonra İmam Mâlik'in Esed b. Furât, Abdullah b. Vehb, Abdurrahman b. Kasım gibi talebeleri vasıtasıyla Mısır, Kuzey Afrika ve Endülüs'e yayılmıştır. Hatta, bu mezhep bir zamanlar İspanya'da Endülüs Emevî Devleti'nin resmî mezhebi olmuştur.

Günümüzde Mısır'da, Kuzey Afrika'da (Tunus, Cezayir, Fas), Sudan'da Maliki mezhebi çok yaygındır. Hicaz bölgesinde ise, Malikiler'in sayısı oldukça azdır.

Başa Dön

Hanbeli mezhebi

Hanbeli mezhebinin kurucusu sayılan, Ahmed b. Hanbel hicrî 164 yılında Bağdat'ta dünyaya geldi. Genç yaştan itibaren Bağdat'ta hadis toplamaya başladı. Hicrî 186 yılına kadar hadis âlimlerinden dinlediği bütün hadisleri kaleme aldı. Hadis araştırma ve tespiti amacıyla İslâm ülkelerini diyar diyar dolaştı. Ahmed b. Hanbel hadis ilminde rivayete önem verdiği kadar, naslardan hüküm çıkarmaya da itina gösterdi. O İmam Şâfiî'nin fıkıhtaki bilgisine, hüküm çıkarma ve istinbat usul ve metoduna hayrandı. Ahmed b. Hanbel, Mekke'de, Bağdat'ta İmam Şâfiî'den bu metotları öğrendi ve benimsedi.

Böylece hadisleri sadece rivayetle yetinmeyip, onların fıkhî mâna ve maksatlarını da araştırdı. Olgunluk yaşına geldiği zaman ders okutmaya ve fetva vermeye başladı. Bu devirde fakihlerin çalışmaları meyvelerini vermiş, çok değerli fıkıh eserleri birer birer ortaya çıkmış, ilk üç mezhebin birinci el kaynakları tedvîn edilmişti. İmam Ahmed b. Hanbel kendisini

böyle zengin bir fıkıh servetinin içinde buldu. Bunlardan en iyi bir şekilde istifade etmesini bildi.

Ahmed b. Hanbel ibadet ve muâmelât konularında iki ayrı usul benimsedi. İbadet konularında naslara ve Selef'in eserlerine sımsıkı sarıldı. Delilsiz hüküm vermekten sakındı. Muâmelâtta da yine Selef'in yolu olan, bir şeyin haram veya helâl olduğuna dair naslarda delil yoksa o mubahtır prensibine sarıldı. "Eşyada aslolan mubahlıktır" prensibini Hanefî, Şâfiî ve Malikiler de benimserler, ancak Hanbeliler muâmelâtta daha belirgin biçimde serbestlik taraftarıdırlar. Onlar mukavele serbestisini alabildiğine geniş tutmuşlardır.

Dinin haram kıldığı şartlar müstesna, bu mezhep ticarette tarafların istedikleri şartları koşabileceğini hükme bağlar. Bu mezhepte nassa ve esere sıkı sıkıya bağlı olmanın neticesi bir yandan ictihadla hüküm elde etme güçleştirilirken, diğer yandan nassa dayanmadan bir şeye câiz değildir demeyi de zorlaştırmıştır. Eşyada aslolan mübahlıktır kaidesi temel alındığı için mubah ufku genişlemiş ve bu bakış açısı büyük ölçüde akidlere de yansımıştır.

Ahmed b. Hanbel'in çoğu müstakil veya mezhepte müçtehit olan talebe ve müntesipleri, onun görüşleri etrafında Hanbeli fıkıh ekolünün oluşmasını sağlamışlar, önceleri Bağdat'ta doğan bu mezhep daha sonra diğer İslâm bölgelerine de yayılmaya başlamıştır. Hanbeli mezhebinin usul ve özellikleri, temelde Ahmed b. Hanbel'in metodolojisi ve fıkhî görüşlerine dayanır. Mezhebin ayırıcı vasfı olarak re'y ve kıyastan çok âyet, hadis ve sahâbe kavli gibi naklî delillere dayanması dikkat çeker. Mezhepte bir bakıma hadise dayalı fıkıh anlayışı hâkimdir. Sadece fiilen karşılaşılan problemlere çözüm üretilmiştir. Teknik anlamda tam bir fıkıh mezhebi değil, bir nevi hadis ekolü olarak da görüldüğü için, Hanbeliliği fıkıh mezhepleri arasında saymayanlar da vardır. Ahmed b. Hanbel'in, devrinde Şîa'ya ve diğer Ehl-i sünnet dışı fikrî ve itikadî akımlara karşı mücadele etmesi, onlara karşı hadisleri ve geleneksel din anlayışını (Selefîlik) savunmuş olması, onu devrinde Ehl-i sünnet'in temsilcisi konumuna getirmiş, Hanbeliliğin fıkıh mezhebi

olmasında bu hususun büyük etkisi olmuştur. Ancak Hanbeliliğin fikrî ve fıkhî gelişiminde yukarıda zikredilen tedvîn faaliyetlerinin yanı sıra İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye'nin eserlerinin de büyük payı vardır.

Son yüzyılda Arap dünyasında baş gösteren ve dinî olduğu kadar siyasî ve sosyo ekonomik bir mahiyet de arzeden Vehhâbîlik hareketi, özellikle akaid alanındaki görüşleri ve Selefî tavrı sebebiyle Hanbeli mezhebini kendilerine yakın bulduğu için Hanbeli mezhebi günümüzde başta Hicaz bölgesi olmak üzere Irak, Suriye, Filistin ve Mısır'da da bir hayli taraftar bulmuş durumdadır.

Hanbeli mezhebi bugün Suudi Arabistan'da resmî mezhep konumundadır.

Şâfiî mezhebi

* Hicrî ilk iki yüzyılda (VII-VIII. yüzyıllar) ortaya çıkan Medine merkezli Hicaz fıkhı ile Kûfe merkezli Irak fıkhını yakından tanıma ve eleştirme imkânı bulup bu iki eğilim arasında özgün bir sentez gerçekleştiren İmam Şâfiî'ye (ö. 204/820) nisbet edilen fıkıh doktrini ve bu çizgide üretilen fıkıh birikimi Şâfiî mezhebi (Şâfiiyye) diye adlandırılmış, bu mezhebe mensup fakihlere ve mezhebin görüşüyle amel eden kişilere Şâfiî denmiştir.

Başa Dön

I. Kuruluşu ve Yayılması

Tâbiîn dönemi âlimlerinin sahâbe neslinden tevarüs ettiği birikimi teorik bir yapıya kavuşturma girişimi çok geçmeden Mekke, Medine, Kûfe, Basra, Dımaşk gibi belli başlı merkezlerde bazı ilmî oluşumlara yol açmıştır. Tamamen sivil biçimde gelişen bu oluşumlar sonucunda Hicaz'da geleneğe daha fazla ihtimam gösteren muhafazakâr bir temayül, Irak bölgesinde re'ye daha çok imkân tanıyan eleştirel bir yaklaşım hâkim olmuştur. Şâfiî ilim hayatına başladığı sırada ilim camiasına biri Ebû Hanîfe ve talebelerinin meydana getirdiği, kökleri Abdullah b. Mes'ûd'a kadar giden, diğeri Mâlik ve talebelerinin teşkil ettiği, kökleri Medine'nin yedi fakihi üzerinden Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sâbit, Hz. Âişe ve Ebû Hüreyre'ye uzanan fıkıh

çevresi olmak üzere iki çevre hâkimdi. Temel öğrenimini Mekke'de tamamlayan Şâfiî, önce Selef birikiminin temsilcisi konumunda bulunan ve muhafazakâr bir çizgide faaliyet yürüten Mâlik'in, ardından ehl-i re'y damarından beslenen ve belirgin bir seviyeye ulaşmış olan Hanefî çevresinin ilmî birikimini tahsil ederek bu iki anlayış arasında en üst düzeyde bir etkileşime aracılık etmiştir. Hanefî birikimi karşısında ilk zamanlarda Mâlik'in bir savunucusu gibi davranan Şâfiî bu süreçte her iki anlayışın zayıf ve güçlü yanlarını tanıma fırsatı bulmuş; ömrünün son yıllarını geçirdiği Mısır'da Mekke, Medine, Bağdat ve Mısır gibi dönemin ileri gelen merkezlerinin ilmî birikimine dayanan kendine ait nihaî sentezi gerçekleştirmiştir. Fıkıh ilminin belli bir kıvama ulaşıp bir hayli telif çalışmasının ortaya konduğu bir aşamada ilim kervanına katılan Şâfiî'nin hummalı faaliyetleri şahsî yetenekleriyle buluşunca olağan üstü bir başarı ortaya çıkmış, dört yıl gibi kısa bir sürede mezhebin nüvesini teşkil eden büyük bir ilmî miras bırakmaya muvaffak olmuştur. Şâfiî'nin fıkhına yoğunlaşanlar mezhep teşekkülüne, hadis birikimini tahsil edenler ise bunun geniş bir coğrafyaya yayılmasına katkı sağlamıştır. Dârekutnî, Şâfiî'den rivayette bulunanlara iki ciltlik bir eser tahsis etmiştir.

A) Mezhebin Teşekkülünde Talebelerinin Rolü ve ***B)Mezhebin Yayılması*** Konuları ile ilgili bilgilere, TDV İslam Ansiklopedisi'nden veya (https://islamansiklopedisi.org.tr/ safii-mezhebi) linkinden ulaşabilirsiniz.

C) Mezhebin Gelişimi.

İbn Süreyc ile başlayan süreçte Şâfiî mezhebi mensubu fukaha hem mezhep mensuplarına hem dışarıya yönelik ilmî faaliyetler yürütmüştür. Mezhep içindeki tedris faaliyetlerinde hoca ya kendisine veya önceki bir otoriteye ait bir metni o güne kadarki birikim eşliğinde açıklarken öğrenciler ta'lik adı verilen -sonraki telifatın ana malzemesini teşkil edecek- ders notları oluşturuyordu. Telif faaliyetlerinde ise çoğunlukla Müzenî'nin el-Muḫtaṣar'ı etrafında dönen bir şerh ameliyesi hâkimdi. Daha sonra İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin kendi zamanına kadarki mezhep birikimini özetleyen Nihâyetü'l-maṭlab fî

dirâyeti'l-mezheb'i öğrencisi Gazzâlî tarafından kademeli bir ihtisar işlemine tâbi tutulmuş, Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin eserleriyle birlikte bunlar Şâfiî ilim çevrelerinin ilgi odağı haline gelmiştir. Bunların bir kısmı tedris faaliyetlerinde ders kitabı olarak takip edilirken bir kısmı şerhlere konu yapılmıştır. Öte yandan IV (X) ve V. (XI.) yüzyıllardaki şartlar, bilhassa mezhepler arasındaki rekabet, mezhep mensubu fakihleri kendi mezhep birikiminin meşruiyetini temellendirip gücünü ispatlama gayretine, yani dışarıya karşı da üretim yapmaya sevketmiştir. Bu konuda Şâfiîler açısından Selçuklular devri ve özellikle Nizâmülmülk'ün Nizâmiye medreselerini kurması bir dönüm noktası teşkil eder. Bu devirde Şâfiî mezhebi hem Irak hem Horasan bölgesinde olabildiğince güçlenmişti.

Irak ve Horasan Çevreleri. Ana unsuru aynı olmakla birlikte Irak ve Horasan fıkıh çevrelerinin mezhep aktarımında zamanla birtakım farklılıklar oluşmuş ve bu farklılıkların giderek artmasıyla mezhep iki ayrı gelişme çizgisine ayrılmıştır. Ebû İshak el-Mervezî'nin farklı bölgelere dağılan talebeleriyle başlayan bu ekolleşmede, onun vefatından sonra Şâfiî mezhebini Irak'ta temsil eden otorite ile Horasan bölgesinde temsil eden otorite arasındaki anlayış farklılığı da etkili olmuştur.

Selçuklu ve Eyyûbî Dönemi Medreselerinin Katkısı. Şâfiî fıkhı tahsil etmiş olan Nizâmülmülk, Selçuklu sultanları Alparslan ve Melikşah'a vezirlik yaptığı dönemde Selçuklular'ın hâkimiyetindeki Irak ve Horasan bölgelerinde köklü imar faaliyetlerine girişmiş ve özellikle Bağdat, Belh, Nîşâbur, Herat, İsfahan, Basra, Merv, Âmül ve Musul'da birer medrese inşa ettirmiştir. Zengin vakıflarla desteklenen bu medreselere Şâfiî fakihleri müderris tayin edilmiş, geçim kaygısından kurtarılan hoca ve talebeler daha iyi şartlarda öğretim faaliyetlerini yürütmüştür. Ayrıca önceleri çoğunlukla camilerde ders halkaları şeklinde yürütülen öğretim faaliyetleri Nizâmiye medreseleriyle birlikte kurumsallaşma sürecine girmiş, mezunların imam, müderris gibi görevlere tayini bu kurumlara teveccühü arttırmıştır.

Böylece özel himayeye mazhar olan Şâfiî mezhebi, Nizâmülmülk'ün hayatta bulunduğu dönemde medreselerde görev alan müderrislerin telif faaliyetleri sayesinde oldukça zengin bir birikime kavuşmuştur. Bilhassa Ebû İshak eş-Şîrâzî, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, Gazzâlî gibi âlimlerin katkıları mezhep birikimine ayrı bir çeşni katmış, daha sonraki dönemin gelişim seyrine damgasını vurmuştur. İkinci atılımını yaklaşık 100 yıl sonra Selâhaddîn-i Eyyûbî devrinde gerçekleştiren Şâfiî mezhebi etkinlik alanını Eyyûbî coğrafyasındaki merkezlere ve özellikle Şam, Mısır, Hicaz, Yemen bölgelerine kaydırmıştır. Buralarda açılan medrese ve dârülhadislerde görev alan Şâfiî ulemâsının ilmî faaliyetleri sayesinde mezhep gelişimi yeni bir ivme kazanmıştır. Moğol istilâsı yüzünden doğuda gücünü kaybeden Şâfiî mezhebi artık tamamen batıya kaymıştır.

İlhanlılar devrinde doğu ulemâsı Şam'a akın ettiği için buradaki entelektüel düzey yükselmiş ve mezhep mensubiyeti açısından bir çeşitlenme meydana gelmiştir.

Memlükler dönemi âlimlerinin Moğollar'ın imha ettikleri ilmî mirası yeniden canlandırma gayretleri neticesinde kadim dönem ilmî mirası büyük oranda yeniden kurulmuştur.

İmam Nevevî; Nevevi'nin, Râfiî'nin telifatını esas alıp geliştirmesi ve bunlardaki eksikleri gidermeye çalışmasıyla birlikte mezhep imamından beri süregelen telif faaliyetleri en gelişmiş biçimine kavuşmuştur. Artık bundan sonra mezhep görüşünün tespitinde bu iki âlimin ihtilâf etmesi halinde Nevevî belirleyici konuma gelmiştir. Günümüz Şâfiîliği açısından da Nevevî bir dönüm noktası teşkil etmektedir.

Mısırlı olan ve Memlükler'in son dönemiyle Osmanlılar'ın Mısır fethi sonrası döneminde yaşayan bu üç fakihin ortak noktası Nevevî'nin Minhâcü't-ṭâlibîn'ine birer şerh yazmaları ve bu şerhlerin bundan sonraki dönemde Şâfiî çevrelerinin temel referans kaynağı haline gelmesidir. Osmanlılar'ın Mısır'ı fethinden itibaren başlayan hâşiye ve takrir geleneği giderek zayıflasa da bu çerçevedeki literatür XX. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Mısır'da Memlükler döneminde dört Sünnî mezhebe eşit düzeyde geçerlilik sağlanmış olmakla birlikte Şâfiî mezhebi ayrıcalıklı konumunu Yavuz Sultan Selim'in burayı zapt etmesine kadar sürdürmüştür. Osmanlı devrinde siyasî ve idarî açıdan Hanefî mezhebi imtiyazlı hale getirilmiş olsa da Şâfiî mezhebi toplum nezdindeki hâkim konumunu devam ettirmiştir. Bu konum giderek zayıflamakla birlikte günümüze kadar gelmiştir. Osmanlı döneminde Hanefî mezhebi resmî mezhep olmasına rağmen Şâfiî mezhebi geleneksel ilmî faaliyetlerini Mısır, Şam, Irak, Hicaz ve Yemen'de güçlü bir şekilde sürdürmüş, diğer bölgelerdeki Şâfiîler, özellikle çoğunluğu bu mezhep mensubu olan Endonezya ve Malezya Müslümanları adı geçen merkezlerdeki ilmî birikimden faydalanmışlardır.

Günümüzde dünyadaki Sünnî Müslüman nüfusun büyük çoğunluğunu Hanefî ve Şâfiîler oluşturur. En yoğun Şâfiî nüfusu Endonezya ve Malezya'da bulunmaktadır. Ayrıca Kafkaslar'dan başlayarak güneye doğru Azerbaycan, Türkiye'nin doğu kesimleri ile (özellikle Elazığ, Bingöl, Van, Bitlis, Muş, Ağrı, Hakkâri, Diyarbakır illeri) İran'ın batı kesimleri, Kuzey Irak ve Suriye üzerinden Ürdün'e kadar çizilecek koridorda ve Yemen'in özellikle Hadramut bölgesinde yoğun bir Şâfiî nüfusu mevcuttur. Mısır ve diğer bazı Doğu ve Orta Afrika ülkeleri yanında Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanlar arasında önemli oranda Şâfiî mezhebi mensuplarının varlığından söz edilebilir.

II. Usulü (*A) Kitap ve Sünnet, B) İcmâ ve Sahâbî Kavli, C) Kıyas, D) İstishâb)* Konuları ile ilgili bilgilere, TDV İslam Ansiklopedisi'nden veya* (https://islamansiklopedisi.org.tr/safii-mezhebi) linkinden ulaşabilirsiniz.

Mezhebin Bazı Fürû Hükümleri.

1- Başta Fâtiha olmak üzere bütün sûrelerin başındaki besmele o sûrenin bir âyeti sayıldığı, Fâtiha da namazın rüknü olduğu için besmelenin terki namazı geçersiz kılar. Cemaatle kılınan namazlarda cemaat de besmele ile birlikte Fâtiha'yı okumakla mükelleftir, zira herkes kendi fiilinden sorumludur. Cehrî kılınan namazlarda imam Fâtiha'yı okurken cemaat onu

dinler, imam sûre okumaya geçince cemaat Fâtiha'yı okumaya çalışır.

* ***Ayrıca:*** Şâfiilere ve Ahmed b. Hanbel'den nakledilen bir rivayete göre, Besmele hem Fâtiha, hem de başında bulunduğu diğer sûrelerin ilk âyetidir.* (https://islamansiklopedisi.org.tr/fatiha-suresi)

Bunların dayandığı diğer bir delil de şudur: Mushaf'ta Besmele hem Fâtiha hem de sûrelerin başlangıcında yazılıdır. Bize kadar gelen bütün Mushaflarda da böyledir. Sahabenin Kur'ân dışındaki bir şeyi Kur'ân'a koymayacakları hususu da tevatüren sabit olduğuna göre ve hem de bu konuda oldukça titiz davranıldığı nazara alınırsa "öyle ki noktalama, ta'şir (sayfa kenarlarında âşirleri, hizipleri, secdeleri gösteren işaretler) vs. gibi hususlara bile, Sahabe zamanında yapılmadığı için karşı çıkmalar olmuştur" Besmele'nin Kur'ân'da bir sûre hariç, her sûrenin başında yer alması, onun müstakil bir âyet olduğunu gösterir.* *Alıntıdır*

2- Abdestte niyet farzdır.

3- Islak elle saçın birkaç teline dokunmakla da başa mesh gerçekleşmiş olur.

4- İhramdan çıkmak için dört saç telinin kesilmesi yeterlidir.

5- Kendisiyle evlenilmesi dinen yasaklanmış belli derecedeki hısımlardan (mahrem) olmayan kadına dokunmakla abdest bozulur.

6- Boşaltım kanalları dışında bir yerden kan akmasıyla ve kusmakla abdest bozulmaz.

7- Seferîliğin müddeti üç gündür.

8- Yolculukta namazlar tam veya kısa kılınabilir. Yolculukta öğle ile ikindi ve akşamla yatsı ilkinin veya ikincisinin vaktinde birleştirilerek kılınabilir.

9- Vitir namazı vâcip değil sünnettir; ayrı ayrı olmak üzere önce iki, sonra bir rek'at kılınır.

10- Öğle, ikindi ve yatsının ilk sünnetleri dışındaki sünnetler dört rek‘at olarak kılınmaz.

10- Teravih dahil bütün nâfile namazlar iki rek‘at halinde kılınır.

11- Doğrudan vakit namazına durulmadığı takdirde tahiyyetü’l-mescid kılınarak oturulur ve günün hiçbir vakti bu namaza engel teşkil etmez.

12- Sabah namazında farzın ikinci rek‘atında rükûdan sonra ve secdeden önce Kunut duası okunur.

13- Zekât mala bağlı bir mükellefiyet sayıldığı için küçüğün ve akıl hastasının nisaba ulaşan malı zekâta tâbidir.

14- Kadınların süs olarak kullandıkları altın, nisabı aşsa bile zekâta tâbi değildir.

15- Kefâret, orucun sadece cinsel ilişki yoluyla bozulması durumunda gerekir, kasten yeme içme yoluyla orucu bozmak günah olmakla birlikte sadece kazâyı gerektirir.

16- Hayız müddeti en az bir gün bir gece, en çok on beş gündür.

17- Kurban gücü yeten için müekked sünnet olup ev halkından yükümlü bir kişinin kesmesiyle bu sünnet yerine getirilmiş olur.

18- Fıtır sadakası ve ticaret malları dışındaki zekâta tâbi malların zekâtı aynî olarak ödenir.

19- Bâkire kız kendi nikâh akdinde taraf sıfatıyla irade beyanında bulunamaz, velisinin beyanı geçerlidir.

20- Rehin akdinin meydana gelmesi için merhunun (reddedilen mal) kabzı şart değildir; mürtehinin (rehin verilen kişi) ihmali ve kusuru olmadan telef olan merhun emanet hükümlerine tâbidir, mevcut borca mahsup edilmez.

III. Genel Karakteristiği A) İctihad Mertebeleri **B)** Fetva Usulü **C)** Mezhep Terimleri’ne (*1. İmam. 2. Kavl (çoğulu akvâl). 3. Nas. 4. Ashap. 5. Tahrîc. “6. Vecih. 7. Azhar-zâhir. 8. Esah-sahih. 9. Muhtar. 10. Evceh. 11. Meşihat. 12. Tarik. 13.*

Mezhep. 14. Mu'temed. 15. Râcih. 16. Tercîh. 17. Mütekaddimîn-müteahhirîn. 18. Kādî. 19. Şeyh. 20. Şârih) TDV İslam Ansiklopedisi'nden veya (https://islamansiklopedisi. org.tr/safii-mezhebi) linkinden ulaşabilirsiniz.

IV. Literatür

A) Temel Metinler **B)** Fıkıh Usulü **C)** Fıkhın Alt Disiplinleri'ne TDV İslam Ansiklopedisi veya (https://islamansiklopedisi.org.tr/safii-mezhebi) linkinden ulaşabilirsiniz.

D) Modern Literatür.

Müslüman toplumların mezhep mensubiyetleri sömürgecilik döneminde Batılılar'ın dikkatini çekmiş ve çeşitli araştırmalara konu yapılmıştır. Batı'da İslâm hukuku araştırmalarının kurucusu kabul edilen Christian Snouck-Hurgronje, halkı Şâfiî olan Endonezya'daki Hollanda sömürge yönetimine danışmanlık yapmış, yönetime siyasetten uzak tarafsız bir din anlayışı benimsemesini ve halkın inanç ve ibadetlerine karışmamasını telkin etmiştir. Snouck-Hurgronje'nin çalışmaları, İslâmî ilimlerin Batı'da bağımsız bir disiplin haline gelmesinde önemli rol oynamıştır.

İslâmî ilimler 1918'e kadar bir sömürgeci olan Almanya'da ivme kazanmış, modern Yakın ve Uzakdoğu ülkelerinin halklarına ve kültürlerine dair nitelikli bilgi yaymak amacıyla 1887'de Berlin'de Doğu Dilleri Okulu kurulmuştur. Bu okulun ilk yöneticisi Eduard Sachau 1879-1880'de Suriye ve Mezopotamya'da, 1880-1897'de Irak'ta yaptığı araştırma ve inceleme gezilerine dayanarak Muhammedanisches Recht nach schafiitischer Lehre (Berlin 1897) adlı eserini telif etmiş, bunu T. W. Juynboll'ün Handleiding tot de kennis van de Mohammedaansche wet volgens de leer der Sjāfiʿitische School isimli kitabı izlemiştir .

Bir Şâfiî uzmanı olan Schacht ve diğer oryantalistler ile ilgili bilgilere TDV İslam Ansiklopedisi veya (https://islamansiklopedisi.org.tr/safii-mezhebi) linkinden ulaşabilirsiniz.

Türkiye'deki Şâfiîler, pratik dinî ihtiyaçlarını büyük ölçüde ülkenin doğusundaki medreselerde klasik usulle yetişen ilim adamları ile karşılamışlardır. Ancak mezunlarının istihdam imkânı bulamaması yüzünden bu müesseselere rağbet azalmıştır. Mezhep mensupları Türkçe kaynak bulma noktasında da sıkıntı çekmişlerdir. Bu ihtiyaç kısmen Ömer Nasuhi Bilmen'in Büyük İslâm İlmihali ve Hukūk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kāmûsu adlı eserlerinden karşılanmıştır. Mezhebin yaşayan otoritelerinden biri olan Halil Günenç'in eserleri günümüzde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Onun Büyük Şâfiî İlmihali (Ankara, ts.) ve Günümüz Meselelerine Fetvalar (I-II, İstanbul, ts.) adlı eserleri mezhep mensupları arasında en çok itibar edilen kaynakların başında gelir. Halil Günenç, el-Mevsûʿatü'l-fıḳhiyyeti'l-müyessere adlı eseriyle (İstanbul 1992) ilmî birikimini uluslararası alana taşımıştır. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin fıkıhla ilgili maddeleri ile son dönemde dört mezhep fıkhını mukayeseli olarak ele alan eserler de Şâfiî mezhebinin usul ve fürû yaklaşımları hakkında önemli bilgiler içermektedir. * (https://islamansiklopedisi.org.tr/safii-mezhebi)

Başa Dön

Diğer Fıkıh Mezhepler

Re'y ve ictihad faaliyetinin yoğunlaşıp fıkhî düşüncenin daha doktriner ve sistematik hale geldiği ve hoşgörülü-hürriyetçi bir fikrî tartışma ortamının bulunduğu hicrî II ve III. yüzyılda, yukarıda haklarında özet bilgi verilen dört büyük Sünnî fıkıh mezhebinin imamının ve öğrencilerinin yanı sıra birçok büyük ve bağımsız müçtehitin yetiştiği ve bunların da görüşleri etrafında kısmî bir gruplaşmanın olduğu bilinmektedir. Bunlar arasında Mekke'de Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/813); Kûfe'de Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), İbn Ebû Leylâ (ö. 148/765), İbn Şübrüme (ö. 144/761); Bağdat'ta Ebû Sevr (ö. 240/854), Dâvûd ez-Zâhirî (ö. 270/883). İbn Cerîr et-Taberî (ö.310/922); Mısır'da Leys b. Sa'd (ö. 175/791); Basra'da Hasan-ı Basrî (ö.110/728); Şam'da Evzâî (ö. 157/774); Nîşâbur'da İshak b. Râhûye (ö. 238/853) sayılabilir. İctihad metotları ve delillerden hüküm çıkarma açısından kendilerine özgü görüşleri bulunması itibariyle müstakil birer müçtehit olan bu ve benzeri fakihlerin pek çoğu sonradan

müntesipleri kalmadığı için mezhep imamı olarak tanınmamış ve görüşleri mezhep olarak fiilî hayata aksetmemiştir.

Bununla birlikte ilk dönem hadis ve fıkıh literatüründe görüşlerine yer verilen bu müçtehitler, hem İslâm hukukunun doktrin boyutunu ve yorum-çözüm zenginliğini göstermesi hem de günümüzdeki kanunlaştırmalarda ihtiyaç duyulabilecek alternatif çözümleri hatırlatması yönüyle ayrı bir önem taşırlar.

Günümüzde müntesibi kalmamış olmasına rağmen re'y ve ictihad hareketine karşı sürdürdüğü sert eleştirileriyle, farklı bakış açılarıyla ve görüşleriyle fıkıh kültürüne ayrı bir zenginlik kazandıran Zâhiriyye ekolü ve bu ekolün iki büyük imamı Dâvûd ez-Zâhirî (ö. 270/883) ve İbn Hazm (ö. 456/1064) burada ayrıca anılmaya değer. Kıyasa ve re'y ictihadına şiddetle karşı çıkıp âyet ve hadislerin zâhirine tutunmanın tek yol olduğunu savunan bu ekol hicrî IV. asırdan itibaren bir süre etkili olmuş ise de daha sonra, kısmen yakın bir anlayışa sahip olan Şâfiî mezhebi içinde erimiştir. Fıkhın usul ve fürû alanında birçok eser veren ve kendinden önceki fakihlerin görüşlerine ve metotlarına nasların lafzını esas alma ve hadise bağlılık geleneği içinde kalarak ciddi bir eleştiri yönelten İbn Hazm, ekolün fıkıh yönü ön plana çıkan bir mezhep halinde tanınmasını da sağlamıştır.

Sünnî mezheplerin dışında kalan fıkhî mezhep ve ekollerin, müntesipleri itibariyle en önemli kısmını Şîa grubunda yer alan fıkhî ekoller teşkil eder. Şîa esasen başlangıçta siyasî, devamında da itikadî bir gruplaşma iken mezhepleşme sürecine bağlı olarak kendine özgü fıkıh doktrin ve uygulaması da geliştirdiğinden Şîa'nın üç büyük fırkası aynı zamanda birer fıkıh mezhebi olarak da görülebilir. İmâmiyye akaid ve fıkıhta Ca'fer es-Sâdık'ın görüşlerini esas aldığından Ca'feriyye olarak da anılır. Ca'ferî fıkhında Sünnî kesimdeki ehl-i hadîs ehl-i re'y ayırımını kısmen andırır tarzda iki temel eğilim görülür ve bunların temsilcileri Ahbârîler ve Usûlîler diye anılırlar. Birinciler hüküm çıkarmada hadisleri esas alır ve Kur'an'ın da ancak bu hadislerle anlaşılabileceğini söylerken ikinci grup kitap, sünnet, icmâ ve akıl şeklinde dört delilden söz eder. Ancak Şîa'nın sünnet ve icmâ anlayışı Sünnî mezheplerinkinden oldukça

farklı olup Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ve mâsum imamların (on iki imam) söz, fiil ve tasviplerini ölçü alır, sadece Ehl-i beyt'in rivayet ettiği hadisleri kabul ederler. Müt'a nikâhını câiz görme, abdestte çıplak ayakların üstüne meshi yeterli sayma, boşamada iki şahit zorunluluğu, beş vakit namazı cem' yoluyla üç vakitte kılma, zekâtı (humus) din adamları eliyle toplama gibi bazı farklı görüş ve uygulamaları vardır.

Şîa'nın diğer kolu olan Zeydiyye, fıkhî görüşleri itibariyle Hanefî mezhebine bir hayli yakındır. Mest üzerine meshi, gayri müslimin kestiğini yemeyi ve Ehl-i kitap'tan bir kadınla evlenmeyi câiz görmezler. Esasen birer siyasî-itikadî fırka hareketi olan Şîa'nın diğer kolları veya Hâricîlik fıkıh alanında bazı farklı görüşlere sahip ise de bu tür fıkhî farklılıklar diğer Sünnî fıkıh mezhepleri içinde de mevcut olduğundan fazla bir önem taşımazlar.

Mezhebe Bağlılık ve Telfik

İslâm dünyasında ilk dönemlerden itibaren yoğun bir ictihad ve re'y faaliyetinin sürdürüldüğü, bunun tabii sonucu olarak çeşitli bölgelerde ilim halkalarının, ilmî gelenek ve ekolleşmenin oluştuğu IV. (X.) yüzyıldan itibaren de fıkıh sürecinin halk nezdinde de hızlandığı bilinmektedir. Abbâsîler'den itibaren İslâm devletlerinin kadılkudâtlık ve resmî mezhep uygulaması, mezhep fıkıhlarını esas alan tedvîn ve tedrîs faaliyeti gibi âmillerin yanı sıra Eyyûbî ve Memlükler dönemi uygulamaları neticesinde Sünnî Müslümanlar arasında yaklaşık olarak V. (XI.) yüzyılın sonlarından itibaren bugünkü dört fıkıh mezhebinin takarrur ettiği görülür. O tarihlerden itibaren de mezhep, mezhebe bağlılık, ictihad, taklid ve telfik gibi meseleler gerek avamî gerekse entelektüel boyutta tartışılagelmiştir.

aa) Mezhebe Bağlanmanın Tarihî ve Fikrî Temelleri

İslâm hukuk tarihinde mezhepler konusunu iyi tahlil edebilmek için şu üç başlığı birbirinden ayırt etmek gerekir:

1. Mezheplerin ortaya çıkışı ve oluşması.
2. Mezheplerin istikrar kazanması (mezhep realitesinin toplumda yer etmesi).

3. Mezheplerin belirli bölgelerde yayılmış ve tutulmuş olması.

Birinci başlıkla ilgili olarak şu kadarını söylemek herhalde yeter: Farklı anlaşılmaya müsait yazılı bir kaynaktan hüküm çıkarma durumunda bulunan hâkim veya hukukçuların farklı yöntemler izleyebileceklerini hukuk nosyonuna sahip herkes kabul eder. Bundan ayrı olarak İslâm hukukunun ikinci aslî kaynağı olan sünnet malzemesinin sınırlandırılmasında önemli bakış farklılıklarının olması (hadisin tedvîni öncesinde bir âlime ulaşan hadisin başka bir âlime ulaşmamış olması, gerek tedvîn öncesinde gerekse tedvîn sonrasında bir âlimin sahih saydığı hadisi diğerinin sahih saymaması, böylece birincisi bakımından konu nas ile düzenlenmiş olduğu halde diğerine göre konu hakkında kanun boşluğunun bulunduğunun kabulü) vâkıası hatırlanırsa görüş ayrılıklarının yeni bir boyut kazanmış olacağını kavramak güç olmaz.

Üçüncü başlıkla ilgili olarak, yani bir mezhebin belirli yerlerde yayılmasının âmilleri etrafında İslâm hukuk tarihi yazarları değişik tesbitler ortaya koymuşlardır. Bu çerçevede bir mezhebin belirli dönemlerde devletin desteğini almış olması veya bir mezhebin eğilim ve ilkeleriyle belirli bir bölgenin kültürünün ve sosyal yapısının uygunluk arzetmesi gibi âmiller anılabilir.

Bir mezhebe bağlanmanın gerekli olup olmadığı ve birden fazla mezhepten yararlanmanın sakıncalı olup olmadığı sorusuna sağlıklı bir cevap bulabilmenin yolu ise, yukarıdaki ikinci başlığın tetkikinden yani "mezheplerin istikrar kazanmasının temelinde hangi ihtiyacın yattığını" tesbit etmekten geçer.

Sahâbe-i kirâm ve tâbiûn dönemlerinde henüz mezhepler oluşmamıştı. Bir Müslüman karşılaştığı dinî bir mesele için, güvendiği âlimin görüşüne başvuruyor, tutumunu buna göre ayarlıyordu. Hâkimler de önlerine getirilen hukukî ihtilâfları ya kendi ictihadları ile ya da ittibâ ettikleri bir müçtehidin ictihadına göre çözümlüyorlardı. Zamanla, İslâm ülkesinin farklı bölgelerinde farklı hükümler uygulanıyor olmasının toplumda önemli rahatsızlıklara yol açmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Esasen, bir meselede delil ve yorum farklılığı sebebiyle birbirine taban tabana zıt iki çözümü ilmî açıdan izah etmek çok güç olmayabilir. Meselâ, bir fakihin tazminat ödenmesi gerekeceğine hükmettiği bir olayda başka bir fakih tazminata gerek olmadığına; bir fakihin kadının hâkim hükmüyle evliliğin sona erdirilmesi (tefrik) talebinin kabul edilmesi gerektiğine hükmettiği bir olayda bir başka fakih hâkime böyle bir yetki verilemeyeceğine, hatta bir fakihin kısas gerekeceğine hükmettiği bir olayda başka bir fakih kısas yapılamayacağına hükmedebilir ve bu ictihadların ikna edici ilmî izahları olabilir.

Nitekim fıkıh kitapları bu tür görüş ayrılıklarıyla doludur ve bu farklı görüşler değişik bilginlerce savunulagelmiştir.

Yine, farklı ülkelerde veya bir ülkede olmakla beraber farklı zamanlarda, bu birbirine zıt çözümlerin herkese uygulanması halinde, -taraflardan biri mahkeme kararını kendisi için ağır bulsa bile- bu hükümlerin kişilerin adalet duygularını rencide etmeden varlığını koruması çok güç olmayabilir. Nitekim "Şeriatın kestiği parmak acımaz" vecizesi bu anlayışı yansıtmaktadır. Fakat aynı toplumda yaşayan fertlere, kaza (yargı) alanında farklı hükümlerin uygulanmasına imkân verilmesi halinde bu, kısa zamanda önemli sancılar meydana getirir ve hukuk anarşisine yol açar.

İşte Abbâsî hilâfetinin başlarında İslâm ülkesinde bu istikamette gelişen gidişatı fark eden devlet sekreteryasında görevli Abdullah b. Mukaffa, devlet başkanına sunduğu genel bir raporda, hukuk anarşisini giderici tedbirler alınmasını önerme ihtiyacını duymuştur. Bu raporda şöyle deniyordu: "Emîrü'l müminînin (halifenin)... üzerine eğilmesi gereken hususlardan biri de, çok önemli ihtilâflara yol açan birbiriyle çelişkili farklı hükümler meselesidir. Keşke emîrü'l-müminîn, bu farklı hüküm ve uygulamaların -her bir tarafın sünnetten ve kıyastan dayandığı delillerle birlikte- derlenip bir kitap halinde kendisine sunulmasını emretse, sonra bunlara bakıp birleştirici ve kesin karakterde bir kitap yazsa; umarız ki Allah hata ile doğrunun karışımı olan bu hükümleri tek bir doğru hüküm kılar". Kısaca

İbnü'l-Mukaffa‘ ülke genelinde bir kanunlaştırmaya gidilmesini teklif ediyordu.

Şüphesiz fıkhî hükümlerin tedvîninin (derlenip kanun haline getirilmesinin) faydalarının yanı sıra birtakım sakıncaları da vardı. Ayrıca İslâm hukukunun aslî kaynaklarından sünnetin henüz tedvîn edilmemiş olması da, bu meyanda dikkate alınması gerekli çok önemli bir husus idi. Bu yüzden İmam Mâlik, halifenin kanunlaştırma yönündeki teklifini kabul etmedi.

Sonuç olarak, İslâm dünyasındaki bu ilk kanunlaştırma girişiminin olumlu neticelenmediği görülmektedir. Fakat bu, sözü edilen girişimi harekete geçiren ihtiyacın ortadan kalktığı anlamına gelmez. Aksine bu yöndeki ihtiyaç zamanın ilerlemesi ile kendisini daha fazla hissettirir olmuştu.

İşte bu açmaz (bir yandan hukuk birliği ihtiyacının bulunması, diğer yandan kanunlaştırmaya gidilememesi) karşısında Müslüman toplumlar spontane (kendiliğinden) bir çözümle bu meseleyi halletmek durumunda kalmışlardır.

Başa Dön

Bu çözüm de mezheplerin istikrar kazanması, bir anlamda, bir mezhebin esas alınıp ona kanun misyonunun gördürülmesi olmuştur.

Artık bir mezhebin çözümleri bazı konularda diğer mezheplerdekilere göre -toplumun ihtiyaçlarını karşılama, fakihe ve hâkime doyurucu görünme ve hatta adalet duygusunu tatmin etme yönünden- daha zayıf görünse bile, hukuk birliğinin sağlanmış olması diğer yönlerdeki sakıncaları önemli ölçüde hafifletmiş oluyordu. Böylece İslâm dünyası -bazı sınırlı ve mevziî düzenlemeler bir yana- birden fazla mezhepten yararlanarak toplum geneline uygulanacak hukukî hükümleri kanun haline getirme yönündeki bir tercihe ancak XX. asrın başlarında (1917 yılında Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnâmesi'ni yürürlüğe koyarak) ulaşabilmiş, bir anlamda, "hukuk emniyeti" düşüncesine hukukun diğer fonksiyonlarına nisbetle daha fazla önem verilmiştir.

Şu halde, bir mezhebe sıkı biçimde bağlanmanın temel gerekçesi, çelişmezlik ve kendi içinde tutarlılık arayışıdır. Şayet

mezheplerin, kendi içinde tutarlılığı sağlayan metotlara sahip birer hukuk doktrini olduğu söylenebilirse, bir mezhebin esas alınması bu arayışı tatmin edecek en iyi yollardan biri sayılabilir.

Fıkıh usulü eserlerinin kaleme alınmaya başlandığı ilk dönemlerde ortaya konan tavırlar (özellikle Hanefî usulü etrafındaki tartışmalar ve açıklamalar) dikkatle incelenirse, İslâm bilginlerinin mezheplere (özellikle kendi mezheplerine) bu nazarla baktıkları yani onu kendi içinde tutarlı kurallar bütünü olarak gördükleri anlaşılır.

Bununla birlikte her mezhepte bu hususta eleştiriye açık noktalar bulunabileceği inkâr edilemez. Öte yandan, teorik olarak mezhebin usulü kendi içinde tutarlı olsa da, pratik hayatın ortaya çıkardığı ihtiyaçlar ve toplumdaki değişmeler karşısında, ya da dayanılan delilin (özellikle sünnet malzemesinin) yeniden gözden geçirilmesi ile, fıkıh alanında uzman kişilerce (bir mezhep esas alınmakla beraber bazı meselelerde başka mezheplerden iktibasta bulunma yahut her bir meseleyi yeniden inceleyerek en uygun çözümü belirleme şeklinde) değişik mezheplerden yararlanma yoluna gidilmesi, çelişmezlik arayışı düşüncesini ihlâl etmez.

Günümüz şartlarında, hukukî uyuşmazlıklara (yargı kararlarına) konu olan meselelerde, bu mânadaki ihtiyacın giderilmesi -izlenecek yol açısından- büyük zorluklar taşımaz. Her bir konunun uzmanlarınca, toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak ve delili en kuvvetli görüşün belirlenmesi ve bu çözümün kanunlaştırılması; sonra kazâî ictihadlar mekanizması ile bir taraftan bu çözümlerin doyuruculuğunun kontrolü bir taraftan da uygulama birliğinin sağlanması; şartlar değiştikçe bu çerçevede gereken değişikliklerin yapılması mümkündür. Dolayısıyla, hukuk alanında tek mezhebe sıkı bir şekilde bağlanma düşüncesi, temelindeki gerekçeyi yitirmiş demektir.

İslâm fıkhının sadece günümüzdeki çerçevesi ile hukuk alanını düzenlemekle kalmayıp kişinin Allah'a karşı vecîbelerini de düzenlediği dikkate alınırsa, konuya Müslüman fert açısından da bakmak gereği ortaya çıkar: Dar anlamıyla dinî konularda da

(ibadetler ve helâl-haram konularında) bir Müslümanın kendi içinde tutarlı kurallar bütününü hayatına uygulamak istemesi tabiidir. Hukuk birliğinin olmadığı bir ülkede farklı farklı hükümler uygulanarak bir hukuk anarşisi yaşanması ne kadar rahatsız edici ise, kişinin kendisini ikna eden haklılık gerekçeleri olmaksızın dinî yaşantısını değişken, ölçüden mahrum kurallara göre yönlendirmesi de o kadar, hatta -mahkeme kararlarında olduğu gibi dünyada olup biten bir hesaplaşma ile sınırlı olmadığı için- daha çok rahatsız edicidir.

İşte bu yönüyle bir mezhebe bağlılık, kişi için güvenli bir yol sayılabilir. Fakat bu, izlenmesi zorunlu ya da en iyi yol olduğu anlamına da gelmez. Avam açısından konuya bakıldığında, kişinin her bir meselede hükmün dayandığı delilleri ölçüp tartması, bir meselede başka mezhebin hükmünü aldığında metodik açıdan çelişkiye düşülüp düşülmeyeceğini tesbit edebilmesi beklenemez. Şu halde ona, bir mezhebe bağlanmanın verdiği güveni sağlayıcı bir alternatif sunmak gerekir.

Bu konuda güven verici bir yöntem olmak üzere (kişinin Allah'a karşı kulluk görevini huzurla ifa edebilmesi için) biri genel diğeri özel nitelikli iki yol önerilebilir:

Genel nitelikli güven yolu, icmâya aykırı olmayan (yapılan uygulamanın hiçbir İslâm âliminin vardığı sonuçla bağdaştırılamaz duruma düşmediği) bir çözüm olmak kaydı ile, herhangi bir müctehidin görüşü ile amel edilebileceğinin kabulüdür. Bu yolu izleyen kişi, her bir müctehidin Allah katında doğru olanı araştırmak için âzami çabayı harcamış olduğu, hepsinin aynı kaynakları esas aldığı ve Allah katındaki doğrunun bunlardan herhangi birindekine uygun olduğuna dair açık bir delil bulunmadığı noktasından hareket etmiş olacaktır.

Felsefî temel itibariyle bu tutum tutarlı sayılır; çünkü kaynaklar birdir ve ictihadla amaçlanan hedef birdir. Metodoloji açısından ise tutarlılığına güvenle bakılabilmesi kolay değildir. Meselâ, bir meselede Kur'an'ın mütevâtir de olsa sünnetle neshini kabul etmeyen bir müctehidin görüşünü uygularken, başka bir meselede Kur'an'ın mütevâtir sünnetle neshini kabul eden bir

müçtehidin görüşünü uygulamak; bir meselede, bir sahâbenin Resûlullah'tan rivayet edip daha sonraki tabakalarda tevâtür sayısındaki râvilerce rivayet edilen hadise (meşhur sünnet) metodik açıdan ayrı bir değer veren müctehidin görüşünü uygularken, başka bir meselede bu tür hadisi haber-i vâhid sayan ve ona göre bir metodik rol tanıyan müctehidin görüşünü uygulamak gibi durumlara düşülmeyeceğini garanti etmek mümkün değildir. Bununla birlikte, zaruret, ihtiyaç gibi gerekçelerle (ki bunlar İslâm fıkhının herkesçe kabul edilen ilkeleridir) kişinin birden fazla mezhep hükmünü dinî hayatında bir araya getirmesi de, kıstastan mahrum gelişigüzel bir seçim yapmış olma endişesini ortadan kaldıran bir güvence sayılabilir.

Özel nitelikli güven yolu ise, bir meselede hangi ictihadın delillerinin daha kuvvetli ve içinde bulunulan zamanın şartlarına daha uygun olduğuna dair ehliyetli kişilerin veya kuruluşların yaptıkları tercihlerin esas alınmasıdır.

Bu tür tercihler, çoğunlukla, metodik çelişki şüphelerinden uzak olup, daha çok, hadislerin sıhhat derecelerinin gözden geçirilmesine, farklı yorumlar yahut maslahatla ilgili farklı değerlendirmeler içinden mevcut şartlara en uygununun belirlenmesine yöneliktir.

Bu ikinci yolun, avam açısından, dinî yaşantıyı tutarsızlıklara düşmeden sürdürebilmek için izlenebilecek en emin yol olduğu söylenebilir. Bu yolda, tercih edilen görüşün dayanakları ve diğer görüşlerle karşılaştırmasının yapıldığı yayınları takip ederek yürünmesi halinde, bu yolun aynı zamanda kişinin fıkıh kültürünü geliştirmesine ve böylece topluma bu konuda bir seviye kazandırılmasına da yardımcı olacağı şüphesizdir.

Bu alanda Müslümanları aydınlatma ve onların güvenerek uyabilecekleri tercihleri ortaya koyma hususunda ilgili kuruluşlara önemli görevler düştüğü açıktır.

Bu tahliller ışığında tek mezhebe bağlılık ve telfik ile ilgili görüşlere kısaca değinip, mezheplerin kolay hükümlerini izleme hakkında bir değerlendirme yapmak uygun olur.

bb) Tek Mezhebe Bağlılık

"Telfik" konusu ile "tek mezhebe bağlılık" meselesi arasında sıkı bir bağ olduğundan, önce bu mesele hakkındaki görüşlere kısaca değinmek gerekir.

Bu mesele ele alınırken, müctehid olmayan bir mükellefin durumunun söz konusu olduğuna ve böyle bir kimsenin şer'î-amelî konularda daima bir mezhebe göre davranması gerekip gerekmediği sorusuna cevap arandığına dikkat edilmelidir. Gerek devlet gerekse fert planında bir mezhebe bağlanma gereğini ortaya çıkaran tarihî ve fikrî temellere daha önce temas edilmişti.

İşte bu bağlanmanın "taassup" derecesine ulaşmasını takip eden dönemlerde, bir mezhebe bağlı davranmanın ve hatta hep o mezhep üzere kalmanın vâcip olduğu (dahası mezhebinden ayrılana ta'zir cezası uygulanması gerekeceği) yönünde fikirler ileri sürülür olmuştur. Buna karşılık muhakkık âlimler, ictihad edemeyen bir mükellefin hep bir mezhebe bağlı kalmasını gerektirecek şer'î bir delil bulunmadığını, böyle bir kimse için vâcip olanın, ehliyetine kani olduğu âlimlere sormak, öğrenmek ve buna göre davranmaktan ibaret bulunduğunu ispat etmeye çalışmışlardır.

cc)Telfik

Telfik, sözlükte, "kumaşın iki kenarını birleştirip dikmek" anlamına gelir. Fıkıh ve usûl-i fıkıhta da bu anlamdan hareketle, farklı hükümlerin bir araya getirilmesini ifade etmek üzere kullanılmıştır. Ancak bu ortak noktanın ötesinde fıkıh ve usûl-i fıkıh eserlerinde telfik başlıca üç anlamda kullanılmıştır:

a) Fıkıh eserlerinde telfik kelimesi bazan, ictihadî ihtilâftan kaynaklanmayan iki farklı hükmü birleştirerek uygulamak anlamında kullanılmıştır. Meselâ, "yemin kefâretinde on fakirin bir kısmını yedirmek, diğerlerini giydirmek şeklinde telfik yapılması câiz değildir" denirken bu mâna kastedilmiştir.

b) Fıkıh usulü eserlerinde telfik bazan, bir meselede önceki müctehidlerin söylemediği ve onların görüşlerinin ortak noktasını ihlâl eden yeni bir görüş ortaya atmak anlamında

kullanılmıştır. Daha çok icmâ bahsinde incelenen bu meselenin taklit değil ictihad ile ilgili olduğu açıktır. Buna "ictihadda telfik" denebilir.

c) Fıkıh ve fıkıh usulü eserlerinde, telfik denince daha çok şu anlam kastedilir: Belirli bir meselede birden fazla ictihadî görüşü bir arada (veya bir arada sayılabilecek şekilde, yani birincisinin tesiri kalkmadan diğeriyle) amel edip ortaya bu müctehidlerden hiçbirinin kabul etmeyeceği mürekkep bir durumun ortaya çıkması. Telfikin dar anlamı budur. Buna "taklitte telfik" denir.

İslâm tarihinde hicrî VII. asırdan itibaren tartışılmaya başlanan bu mesele hakkında mutlak olarak olumsuz görüş belirtenlere karşı bunun câiz olduğunu savunan pek çok âlim vardır. Bununla birlikte genellikle muhakkık âlimler ve özellikle muasır araştırmacılar bu konuda bazı kayıtlar konması ve bu kayıtlara riayet edilmesi halinde telfikin câiz olacağını kabul ederler.

Bu kayıtları şöylece özetlemek mümkündür:

a) Telfike ihtiyaç duyulması.

b) Daima kolay hükümleri alarak dinî hayatın keyfiliğe dönüştürülmemesi.

c) Bu yolun "kanuna karşı hile" amacına alet edilmemesi.

d) Helâl-haram meselelerinde ihtiyata riayet edilmesi.

En geniş anlamıyla ele alınırsa telfik değişik mezheplerin hükümlerinden yararlanmayı da (buna intikal de denilmektedir), dolayısıyla değişik mezheplerin kişiye kolay gelen hükümlerini seçmeyi de ifade eder. Dar anlamıyla telfik (yani bir meselede birden fazla ictihadı birleştirip bu ictihad sahiplerinin hiçbirinin benimsemeyeceği mürekkep bir durum meydana getirme) dahi -bazı kayıtlarla- tecviz edilince, bunun (mürekkep bir durum meydana getirmeden değişik mezheplerden yararlanmanın) tecvizi -belirtilen kayıtlara riayet şartıyla- evleviyet gereği olur.

Fakat bunda, “b” şıkkında belirtilen şarta riayet etmeme ihtimali çok kuvvetlidir. Çünkü değişik mezheplerin kolay hükümlerini alırken, kişiyi buna yönelten âmil "kolaycılık" düşüncesidir. İslâm dinindeki "kolaylaştırma" ilkesi, bu ilkenin amaçlarına uygun olarak kullanılırsa ilke hedefine ulaşmış olur.

Fakat bu ilke şahsî arzulara vasıta olarak kullanılırsa, ilke hedefinden sapmış ve dinî hayat keyfîliğe dönüştürülmüş olur.

Mezhebe bağlılığın tarihî ve fikrî temellerini açıklarken belirtildiği üzere, burada üzerinde durulan konu, hukukî ihtilâfları çözümleyecek hükümler (kanun ve kanunlaştırma) olmayıp, Müslümanın dünya ve âhiret saadetini kazanmak üzere izleyeceği ve müeyyidesi sadece uhrevî olan kurallar, kısaca dinî hayatın tanzimi meselesidir. Şu halde, kişi bu konuda tutarlılık fikrine önem vermek, telfik için konan kayıtlara riayetsizlik halinde gerçekte kendisini aldatmış olacağının bilincinde olmak ve azîmet yahut ruhsatı tercih konusunda (Şâtıbî'nin de belirttiği üzere) kendisinin fakihi gibi davranmak durumundadır.

İslâm Konferansı Teşkilâtı'na bağlı İslâm Fıkıh Akademisi de 21-27 Haziran 1993 tarihleri arasında Bruney Dârüsselâm'da yapılan VIII. Dönem toplantısında aldığı 1 nolu tavsiye kararında, fıkıh mezheplerinin kolaylık sağlayan hükümlerini alıp uygularken başlıcalarına yukarıda değinilen ölçülere riayet edilmesi gerektiğine dikkat çekmiş ve özellikle kişinin böyle bir yol izlerken kendisini vicdanen rahat hissetmesi gerektiğine işaret etmiştir.

Bu arada, fıkıh mezheplerine veya mezhep imamlarına bazı meselelerde farklı görüşlerin nisbet edilmesinin tabii karşılanması gerektiğine işaret edilmesi yararlı olur. Şöyle ki: Çoğunluk itibariyle mezhep imamlarının görüşleri rivayet yoluyla sonraki nesillere intikal ettiğinden, fıkıh eserlerinde bir meselede aynı fakihe ait birden fazla görüş yer alabilmiş ve bunlardan hangilerinin daha kuvvetli olduğunu ortaya koymaya yönelik tespitler üzerinde daima fikir birliği oluşmamıştır. Öte yandan bir fakihin değişik zamanlarda veya farklı değerlendirme sebebiyle aynı mesele için farklı görüşler ortaya koyduğu da bir gerçektir.

Başa Dön

Üçüncü Bölüm
İMAM-I ŞAFİİ'NİN HAYATI VE AKİDESİ
I. İMAM ŞAFİİ'NİN HAYATI

Şafiî'nin Yetiştiği Ortam
Şafiî'nin Düşüncesinin Gelişimi
GÖRÜŞLERİ
a. Dil ile İlgili Görüşleri
b. Hilafet Hakkında Görüşleri
c. Kelam Hakkında Görüşleri
Eserleri
Usulü
a. Kitap ve Sünnet
Nasih - Mensuh, Haber-i Vâhid, Mürsel Haber
b. İcmâ
c. Kıyas
d. Diğer İçtihadi Deliller

II. İMAM ŞAFİÎ'NİN AKİDESİ

A) Tevhid Hakkındaki Görüşleri
B) Kader Hakkındaki Görüşü
C) İman Hakkındaki Görüşü
D) Sahabe Hakkındaki Görüşleri
E) Dinde Cedel ve Tartışmayı Yasaklaması

İMAM-I ŞAFİİ'NİN HAYATI VE AKİDESİ
I. İMAM ŞAFİİ'NİN HAYATI

Doğumu (ile İlgili Rivayetler) ve Nesebi

Ebû Abdillah Muhammed b. İdrîs eş-Şafiî, Hicri 150/Miladî 7672 yılında doğdu. Bu tarih Hanefî fıkhının kurucusu İmam-ı Azâm Ebû Hanife'nin vefat ettiği tarihtir.

Bazı yazarlar, bu benzerliğe önem atfetmişler ve Şafiî'nin, Ebu Hanife'nin vefat ettiği gün doğduğunu rivayet ederek, yeryüzünün fıkıh imamlarından yoksun kalmadığını belirtmek istemişlerdir.

İdris eş-Şafiî'nin doğum tarihi konusunda bir ittifak vardır ancak doğum yeri ile ilgili ihtilaf mevcuttur. Rivayetlere göre Şafiî, Gazze, Askalan4 veya Yemen'de5 doğdu. Ebu Zehra'ya göre tarihçiler, bu üç rivayeti birleştirmek için Şafiî'nin Yemen'de doğup, Gazze ve Askalan'da büyüdüğünü söylemişlerdir.

Babasının Kureyş kabilesine mensup olduğu konusunda tarihçiler arasında ittifak edilmiştir. Soyu, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in dedesi olan Hâşim'in kardeşi Muttalib oğullarına dayanır. Muttalib, Abdimenaf'ın dört çocuğundan birisidir.

Şafiî'nin şeceresi, tarihçilerin çoğunluğuna göre, şu şekildedir: Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman b. Şafi' b. Sâib b. Ubeyd b. Abdiyezid b. Hâşim b. Muttalib b. Abdime-naf.9 Şafiî, henüz beşikte iken babası vefat etmiştir.

Şafiî'nin annesi ise Yemen'in Ezd Kabilesi'ne mensuptur.

b. Mekke'ye Gelişi ve Çocukluğu

Doğum yeri tam olarak bilinemeyen Şafiî'nin Mekke'ye geldiği konusunda ittifak vardır, ancak bu konuda da ihtilaf, Şafiî'nin kaç yaşında Mekke'ye geldiği hususundadır. Kimi yazarlara göre Şafiî, iki yaşında, amcası tarafından Mekke'ye götürüldü. Bu görüşü savunanlardan birisi olan el-Askalanî, görüşünün dayanağını bizzat Şafiî'den söz aktararak yapar.

Askalanî'ye göre Şafiî "Amcam, Mekke'den Askalan'a gelerek beni, iki yaşımdayken Mekke'ye götürdü." demiştir. Bir diğer rivayet ise Şafiî'nin annesi tarafından Mekke'ye getirildiği ve Hüzeyl kabilesine teslim edildiği yönündedir.

Şafiî'nin Mekke'ye gelişi tarihi ile ilgili bir diğer rivayet ise, onun on yaşında Mekke'ye geldiği yönündedir.

Bu konuda, Hatîb Bağdadî, Tarîhu Bağdâd adlı eserinde Şafiî'nin şöyle söylediğini rivayet eder: "Anam, hukukumun zayi olmasından korktu ve bana 'ailenin yanına gidip onlar gibi olman daha iyidir, çünkü ben nesebini kaybedersin diye korkuyorum'

dedi ve yol hazırlığımı yaptı. Ben de Mekke'ye geldim. O zaman yaklaşık on yaşında idim."

Şafiî'nin doğumu ve Mekke'ye gelişi ile ilgili kesin olan bilgiler, babasını küçük yaşta kaybettiği, fakir bir hayat yaşadığı ve iyi bir eğitim gördüğüdür.

İlim tahsiline küçük yaşta başlayan Şafiî, Mekke'de19 (bir başka rivayete göre Gazze'de, Kur'an-ı Kerim'i hıfzetti ve Mekke'nin büyük hadis üstatlarından hadis tahsil etmeye başladı. Bu konuda bizzat Şafiî'nin şöyle dediği rivayet edilir: "(…) Hocam, ilimde ona tabi olmam hâlinde, maddi karşılık beklemeden yardım edeceğini söyledi. Kur'an-ı Kerim'i hıfzettikten sonra mescitte âlimlerle oturmaya başladım. Âlimleri dinlerken hadisleri veya anlattıkları meseleleri ezberliyordum."

Kur'an ve Hadis ilimlerinden başka Şafiî, Arapça ve edebiyata da ağırlık verdi. Arapça-ya verdiği önem, onu çölde yaşayan ve dö-nemin en fasih Arapçasını konuşan Hüzeyl Kabilesi'nde yaşamaya itti.

Şafiî, Hüzeyl'de Arapçasını geliştirdi ve edebiyatı, özellikle şiiri öğrendi. Şafiî bu meziyetini o kadar geliştirdi ki, Hüzeyl Kabilesi'nin şiirlerini Hüzeyllilerden daha iyi aktarır oldu. el-Asma'i "Hüzeyl Kabilesi'nin şiirlerini Muhammed b. İdris isimli bir Kureyş genci sayesinde düzelttim." diyerek, Şafiî'nin edebiyatta ne kadar ileride olduğunu göstermiştir.

Hüzeyl kabilesinde aldığı edebiyat dersleri dışında Şafiî, Mekke'nin önemli hocalarından da ders aldı. Şafiî'nin ders aldığı bazı kişiler şunlardır: Fıkıh dalında dönemin şehir müftüsü Müslim b. Hâlid ez-Zencî (v.180 [h*/796 [m*)24, Hadis dalında Süfyan b. Uyeyne (v. 198 [h*/813 [m*) ve Davud b. Abdirrahman el-Attâr (v. 174 [h*/790 [m*).25

c. Medine Yolculuğu ve İmam Malik'ten İlim Tahsili

Mekke'nin ileri gelen ulemasından dersler alan ve edebiyat alanında da ihtisas yapan Şafiî, kısa zamanda fetva verecek ve hadis rivayet edecek mertebeye erişti ve bu alandaki şöhreti Mekke sınırlarını dahi aştı.

Ünü şehirleri dolaşan Şafiî'nin kulağına, o dönem Medine'de bulunan ve Hicaz Fıkıh ekolünün mümessili kabul edilen İmam Malik b. Enes (93-179)'in ismi çalındı. Ticaret kervanları aracılığıyla İmam Malik'i duyan Şafiî, derhâl Medine'ye gidip Malik'ten ilim tahsil etmek için hazırlıklara başladı.

Yaptığı hazırlıkların en önemlisi, Malik'in el-Muvatta adlı eserini defalarca okuyup ezberlemesiydi. Muvatta'yı okuduktan sonra Şafiî, Medine'ye gidip Malik'ten ilim tahsil etmeden önce, fikirleri hakkında da bilgi sahibi oldu.

Şafiî'nin Medine'ye seyahatinde hocası Zencî'nin ve Mekke valisinin büyük etkisi oldu. Medine yolculuğuna çıkmadan önce Şafiî, Mekke valisinden, Medine valisine yazılmış bir mektup aldı.

Medine'ye geldikten sonra, Mekke valisi tarafından yazılmış mektubu Medine valisine takdim etti ve vali aracılığı ile İmam Malik ile tanıştı. İmam Malik ile tanışmasından sonra Mekke'de okuduğu el-Muvatta'yı, bir de Malik'in himayesinde okudu. Şafiî, bir rivayete göre sekiz ay, bir başka rivayete göre ise Malik'in ölümüne kadar onun himayesinde kalıp ilim tahsil etti.

O dönemde, birçok kişi Malik'ten ders almak için Medine'ye geliyordu. Bu kişilerden birisi de İmam Muhammed b. Hasan Eş-Şeybânî idi. Şeybânî, meşhur Hanefî hukukçusu ve İmam Ebû Hanife'nin öğrencisidir. Kendisi, Malik'in yanında üç yıl kalmıştır. Ayrıca Şeybânî, el-Muvatta'nın mevcut nüshalarından birisinin ravisidir.

Şafiî, Malik'in himayesinde olan ve eğitim için gelen Ulemalar ile tanışma imkânı bulmuş, özellikle Şeybânî ile tanışıklığı, ileride müspet etki göstermiştir.

Şafiî, Medine'de Malik'in dışında, başka âlimlerden de ders almıştır. Bu âlimlerden bazıları şunlardır: İbrahim b. Yahyâ, Abdü'l-Azîm ed-Darâverdî, İsmail b. Ca'fer.

d. Yemen'de Kadılık ve Mihnet Devri

İmam Malik'in vefatından sonra Şafiî, ge-çimini sağlamak için Mekke'ye döndü. Bu dönemde Şafiî fakir bir hayat geçiriyordu.

Mekke'de olduğu dönemde, bir vesile ile Yemen Valisi Mus'ab b. Abdillah Hicaz'a gelmişti. Valinin Mekke'de olduğunu bilen Kureyşliler, onunla Şafiî'nin durumu hakkında konuşmuş ve ona bir görev vermesini istemişlerdi.

Bunun üzerine vali, İmam Şafiî'ye idari-resmî görev alması teklifinde bulundu. Bu teklifi kabul eden Şafiî, vali ile birlikte Yemen'e giderek Necran'da kadılık görevine başladı.

Şafiî, kadılık görevinin yanında ilmi faaliyetlerine burada da devam etti. Vazifesi boyunca Leys b. Sa'd (v. 157 [h*)'ın arkadaşı olan Yahya b. Hassân ve İmam Evzâî (v. 157 [h*)'nin arkadaşı olan Amr b. Selâme ile çalıştı ve bu âlimler vasıtasıyla Leys b. Sa'd ve Evzâî'nin fıkhî görüşlerini öğrenme imkânına kavuştu.

El-Beyhakî'nin Ma'rifetu's-Sünen ve'l-Asâr adlı eserinde yazdığına göre Şafiî, Yemen'de Halife Osman'ın neslinden Humeyde bint Na-fi' ile evlendi ve ondan çocukları oldu. Şafiî'nin oğullarından Ebû Osman Muhammed (v. 242 [h*), Halep kadılığı yapmıştır.

Yemen'de aldığı görev boyunca Şafiî Necranlıların dalkavukluk yapmasına izin vermedi. Şafiî bu durumun tasvirinde şöyle söyler: "Necran'da çalışmak üzere vazifelendim. El-Hâris b. Abdilmedân ve Sakî kabilesinin azatlıları orada idiler. Diğer valilere yaptıkları dal-kavukluğu bana yapmak istedilerse de ben-den yüz bulamadılar."

O dönemde Yemen'de siyasi otorite Abbasîlerin elinde olmasına rağmen Hz. Ali taraftarları ile Abbas oğulları arasında yaşanan siyasî rekabet ve iç çekişmeler devam etmekteydi. Bu rekabet otoritenin her daim teyakkuzda olmasına neden oluyordu.

Öyle ki, bir bölgede isyanın çıkacağına dair getirilen haberlerin aslının olup olmadığı dahi araştırılmadan isyanı

bastıracak şekilde kuvvet uygulanıyor ve en ufak başkaldırıda bile failler cezalandırılıyordu.

Bunun dışında herhangi bir devlet görevlisinin Ali evlatlarına karşı güzel davranışlar gösterdiği tespit edildiğinde -veya buna dair şüpheler uyandığında- derhâl görevden azlediliyor ve muhakeme ediliyordu.

Böyle bir dönemde Şafiî mihnet devri yaşadı. Şafiî'nin, Ali evlatlarına akrabalığı dolayısıyla yakın olduğunu bilen vali tarafından dönemin halifesi Harun er-Reşid'e bir şikâyet mektubu yazıldı.

Vali, yazdığı mektupta "Alevilerden dokuz kişi harekete geçti. Ben, bunların ayaklanmasından korkuyorum. Onlardan birisi Muttalib oğullarından Şafiî denilen bir adamdır. Benim ona ne emrim, ne de yasaklarım tesir ediyor. O, diliyle, savaşçıların kılıçlarıyla yapamadıklarını yapıyor." diyerek Şafiî'yi halifeye şikâyet etmiştir.

Valinin iddiasına göre Şafiî, ilk halifeler Ebu Bekir ve Ömer'in hilafetini reddediyordu. Bu yüzden Şafiî, Rafızîlikle suçlandı.

Bu iddiayı bir şiirle reddeden Şafiî, şöyle söylemiştir: "Eğer Âli Muhammedi sevmem Rafızîlikse İki cihan tanık olsun, ben Rafızî'yim."

Şafiî'nin böyle bir mihnet yaşamasını İslam Hukuku Profesörü Muhammed Ebu Zehra şöyle açıklamaktadır: ***"Bu sırada Necran'a zalim bir vali gelmişti. Şafiî, onun idaresi altındakilere zulüm etme-sini önlemişti. İhtimal ki İmam Şafiî diğer bilginlerin sahip olduğu tenkit kılıcına malik olup bunu gayet güzel kullanıyordu. Belki de Şafiî, valiyi hem zulümden alıkoyuyor, hem de emrinde olduğu hâlde dili ve tenkidi ile onu hırpalıyordu. Bunun üzerine vali, bir yolunu bulup Şafiî'ye karşı tezvir ve hileye başvurdu."*** (Ebu Zehra, s. 531)

e. Bağdat'ta Muhakeme ve İlme Tekrar Dönüşü

Hicri 179 senesinde Necran'da kadılık vazifesine tayin edilen Şafiî, beş sene sonra (184 [h*), 34 yaşında iken elleri kelepçeli olarak Yemen'den Bağdat'a muhakeme için getirildi.

Şafiî ile birlikte tutuklanan ve Bağdat'a getirilen diğer sanıkların hepsi, bu iddialar karşısında suçlu bulundu ve idam edildi. Şafiî ise Rakka muhakemesinde bizzat Halife tarafından sorgulandı.

Bu yargılama esnasında salonda bulunanlardan birisi de devrin Bağdat Kadısı ve İmam Malik'ten dokuz sene ders alan İmam Muhammed b. Hasan Eş-Şeybanî (135-189 [h*) idi.

Müdafaa sırasında Şafiî, halifeye "Ben ilim adamıyım, bunu kadınız Muhammed b. el-Hasen bilir." demiş ve Şeybanî'de bunu teyit etmiştir.

Muhakeme sonunda Şafiî'ye yöneltilen töhmete iltifat edilmedi ve Şafiî suçlamalardan beraat etti. Yargılama sonunda Halife, Şafiî'ye tekrar kadı olarak görev yapmasını teklif ettiyse de, o bunu kabul etmedi.

Rakka muhakemesi sonrasında Şafiî, Bağdat'ta kaldı ve kadılık zamanında yavaşlattığı ilim tahsiline devam etti.

Ebu Zehra, kadılığı bırakıp ilme devam etmesi ile ilgili şunu söylemektedir: *"Onun uğradığı mihnet, kendisi için çok hayırlı olmuştur. Eğer o, bu mihnetle karşılaşmasaydı memurluğu devam edecek ve belki de ilme hiç dönmeyecekti. Dolayısıyla, gelecek nesiller onun ölmez ilmî mirasından yoksun kalacaktı."* (Ebu Zehra, s. 533)

Muhakemeden sonra Şafiî ile Şeybanî arasındaki dostluk devam etti. Şafiî, Bağdat'ta kaldığı süre boyunca Şeybanî'nin evinde konakladı ve ondan ilim tahsil etti, onun birçok eserini okudu ve istinsah [kopya* etti. Ondan nakil ve rivayetlerde bulundu. İçtihatlarındaki Mezhep-i Kadîm ve Mezhep-i Cedîd ayırımının temeli, Şeybanî ile aralarındaki ilmi alışverişten kaynaklanmaktadır.

Bağdat'ta aldığı derslerle birlikte Şafiî, hem Irak ve hem de Hicaz fıkhının büyük âlimlerinden ders almış ve bu iki fıkhı kendisinde birleştirmiştir.

Bu hususta Askalanî, Tevali et-Te'sis eserinde şunları söylemektedir: "Medine'de fıkhı Mâlik b. Enes temsil ediyordu. Şafiî onun yanına gidip derslerine devam etmiştir. Irak'ta da fıkhı İmam Ebu Hanîfe temsil ediyordu. Şafiî, Ebu Hanîfe'nin talebesi Muhammed b. El-Hasen'den bizzat ders aldı.

Böylece o, hem re'y taraftarlarının, hem de hadis taraftarlarının ilmini kendisinde birleştirdi. Bu ilmin kaide ve prensiplerini tespit edecek kadar yüksek bir mevki ihraz etti. Bu konuda muvafık ve muhalif herkes onun mevkiini tanıdı. Böylece onun ünü her tarafa yayıldı, itibarı yükseldi ve nihayet o, hakkıyla imamlık mertebesine erişti." (Ebu Zehra, s. 534)

Şafiî Irak'ta İmam Muhammed eş-Şeybânî'nin dışında başka âlimlerden de ders almıştır.

Bunlardan bazıları şunlardır: Vekî' b. el-Cerrâh (v. 190 [h*), Hammad b. İsâme el-Hâşimi el-Kûfî (v. 210 [h*), Abdulvahhâb b. Abdü'l-Mecîd el-Basrî (v. 194 [h*), İsmail b. Uleyye.

Şeybânî'nin himayesinde ilim tahsili yapan Şafiî, sonrasında Mekke'ye geri döndü ve Beytü'l Harâm'a çekildi. Mekke'ye ne zaman döndüğü, Şeybanî'nin yanında kaç yıl kaldığı bilinmemektedir. Şafiî'nin, Şeybânî vefat ettikten sonra66 (189 [h*) Mekke'ye gittiği ile ilgili rivayetin yanında, Mekke'de Şeybanî ile münazaralarda bulunduğu yönünde rivayetler de mevcuttur. Ancak Şafiî'nin Mekke yıllarındaki ilim tahsilinin dokuz sene sürdüğünü düşünecek olursak Şafiî'nin Şeybânî ile Mekke'de iken münazarada bulunması ile ilgili rivayet asılsız gözükmektedir.

Şafiî'nin Mekke yılları, Medine ve Irak'ta temin ettiği kitaplara reddiyeler yazmakla ve diğer imamları tanıyıp münazara etmekle geçmiştir.

Bu dönem içerisinde iki eser yazdı. Bu eserlerden biri, Medine'de ders aldığı hocası İmam Malik'in görüşlerini tenkit ettiği eseri Hilafu Malik, diğeri ise, Şeybanî'nin görüşlerini inceleyip eleştirdiği Hilâfu'l-Irâkiyyîn'dir.

Mekke'de kaldığı yıllarda Şafiî, İstinbat prensiplerini tespit etti. Daha sonra bu prensipler usûl-i Fıkıh adını aldılar. Kendisinden önceki imamların metotlarını çok iyi öğrenen ve kendisinde birleştiren Şafiî, artık buna ilişkin prensipleri belirlemiş ve hatta kendisinden sonra gelecek müçtehitlerin hataya düşmesini engellemek maksadı ile kuralları ve kanunları açıklamıştır. Ayrıca bu dönemde Mezhep-i Kadîm teşekkül etti.

Şafiî, Halife el-Emîn zamanında Bağdat'a ikinci defa gitti ve bu gidişinde Hanefî hukukçu Muhammed b. Hasan b. Ziyad el-Lü'lüî (v. 204 [h*)'nin yanında misafir kaldı.

Bağdat'a yaptığı ikinci seyahatinde artık olgunluk çağlarında bir mezhep imamı idi. Bu yüzden artık ilim tahsil etmekten ziyade, ders halkalarında talebe yetiştirmeye başladı. Bu ders halkaları gün geçtikçe genişledi. Bağdatlıların daha önce duymadıkları ve bilmedikleri bir metotla çözümler bulması, onu bir anda meşhur bir imam hâline getirdi.

Bu ders halkalarında, başka mezhep imamları da ilim tahsil ettiler. Şafiî'nin Bağdat'ta ki öğrencileri arasında Hanbeli mezhebinin imamı Ahmet b. Hanbel (v. 240 [h*)'de vardı. Hanbel'in dışında devrin Hanefi hukukçuları ve sonradan Şafiî ekolüne mensup olan Hüseyn b. Ali el Kerâbîsî ve Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sabâh ez-Za'fer'anî, mali hukuk uzmanı Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm ve Şa-fiî'nin Mezhep-i Kadîm eserini neşreden ve sonrasında müstakil bir mezhep de kuran Ebû Sevr İbrahim b. Halid el-Kelbî'de yer almaktaydı.

Şafiî ile ilgili günümüze ulaşan en eski eser olan er-Risâle, bu dönemde yazılmıştır. er-Risâle, Şafiî'nin usûl-i fıkha dair yazdığı bir eserdir. Ayrıca, furû-i Fıkh'a dair yazılan el-Hücce (veya el-Mebsût)'nin yine bu dönem-de yazıldığı zikredilmektedir.

f. Mısır'a Gidişi

Şafiî'nin ikinci Bağdat seyahati, siyasi çekişmelerin gölgesinde geçti. Hicri 198 yılında Halife Harun Reşîd vefat etti. Mutezile mezhebine temayülü olduğu bilinen Me'mun ve Emîn arasında siyasi mücadele başladı ve yaşanan bu iktidar mücadelesinde Me'mun, Emîn karşısında galip geldi. Böylece hilafet yolunda bir engeli kalmadı.

Yaşanan bu mücadeleden dolayı Bağdat muhasara altına alındığında Şafiî şehirden ayrıldı. On beş ay sonunda ortamın yatıştığını düşünerek tekrar Bağdat'a geldi ancak yaşanan gerilimin dinmediğini gördü. Halife tarafından teklif edilen kadılık görevini kabul et-memesi ve Halku'l Kur'an tartışmasında kelamcıların görüşlerini reddetmesi üzerine Bağdat'tan tekrar ayrılmak zorunda kaldı. El-Me'mun, kelamcı filozoflardandı ve Şafiî'nin kelama karşı olan tavrı onun pek hoşuna gitmiyordu.

Bağdat'ta yaşanan bu siyasi karışıklık ve maruz kaldığı bu durum, onu şehirden ayrılmak zorunda bıraktı. Şafiî, o dönem İslami ilimlerde ilerlemeye başlayan ve İmam Malik'in talebelerinin ve Leys b. Sa'd'ın da bulunduğu Mısır'a gitmeye karar verdi. Şafiî'nin Mısır'a gitme kararını vermesindeki bir etken de, dönemin Mısır valisinin Kureyşli olması idi.

Şafiî Mısır'a geldiğinde 50 yaşında idi. İlmî birikimi açısından talebeliği çoktan aşmış, ta-lebe yetiştirir olmuştu. Amr b. el-As Ca-mii'nde ders halkası devam ettirdi ve büyük imamları yetiştirdi. Onun ders halkasında, el-Umm kitabının ravisi olan Rebi' b. Süleyman el-Murâdî (v. 270 [h*/880 [m*), Şafiî'den sonra ders halkasını devam ettiren Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Yahyâ el-Buveytî ve Şafiî'nin "mezhebimin yardımcısı" dediği Ebû İbrahim İsmail b. Yahya el-Müzenî gibi kişiler bulunuyordu.

Yaklaşık 5 yıllık ikametinde Şafiî, mezhep-i cedîd'inin bir sonucu olan eseri el-Umm'u yazdı. el-Umm'u Şafiî'nin Mısır'daki öğrencisi Rebi' ve Bağdat'taki öğrencisi Za'ferani küçük farklılıklarla rivayet etmişlerdir ve bu iki ravinin rivayeti ile oluşan eser günümüze ulaşmıştır.

Ayrıca, Bağdat'ta yazdığı er-Risâle adlı eserini Mısır'da tekrar yazdı. el-Umm gibi, bu eserinde Mısır nüshası elimizdedir.

Mısır, Şafiî için son duraktır. 54 yaşına geldiğinde sağlık ile ilgili sorunları iyice artan Şafiî, 29 Recep 204 [h*/20 Ocak 820 [m*'de Fustat (Eski Kahire)'ta, Mısır'da bulunduğu süre içinde misafir olarak kaldığı öğrencisi Abdullah b. Abdilhakem (v. 214)'in evinde vefat etti. Şafiî'nin cenazesi Cuma günü ikindi namazına müteakip, Fustat Cebel-i Mukattam'daki Benî Abdilhakem Mezarlığına defnedildi.

Şafiî'nin Yetiştiği Ortam

Hicri 150 yılına gelindiğinde, altın çağını yaşayacak olan İslam dünyasının temelleri atılmaya başlanmıştı. Arap Yarımadası'ndan başlayıp kıtaları aşan hâkimiyet, sadece siyasi alanda değil, edebiyat, hukuk, dil gibi alanlarda da hissediliyordu. Şafiî'nin doğduğu döneme kısaca bakacak olursak, onun nasıl bir ortamda yetiştiği ve bu ortamdan nasıl beslendiği hakkında fikir sahibi olabiliriz.

Şafiî'nin doğumundan önceki dönemde, üç ana gruba (Sünni, Şii ve Harici) ayrılmış bir yapılanma var olsa da bu ekoller -belirli farklılıklar olmasına rağmen- külliyatlarını tamamlayabilmişler ve bu açıdan şaşılacak derecede büyük bir iş başarmışlardır.

İslam dünyasını araştıran Avrupalılar bu durumu şaşkınlık içerisinde karşılamışlar ve Roma Devleti'nin hukukunu bin yıl gibi bir sürede tedvin ederken Müslümanların nasıl oluyor da -bölünmüş bir hâlde iken- hukuklarını bu kadar çabuk ve sistemli tedvin ettiklerine hayret ediyorlardı.

Hicri 120. yılda şehit olan Zeyd b. Ali'nin el-Mecmu' fi'l-Fıkh ve Şafiî'nin Bağdat'taki hocası olan Şeybanî'nin müellifi olduğu el-Asl, o dönemde hukukta yaşanan hareketliliğin ve canlılığın birer eseri olarak gösterilebilir.

İslam Hukuku'nda, akademik anlamda da ilerleme had safhadaydı. Ebu Hanife'nin kurduğu kırk üyeli hukuk akademisi, çok farklı görüşlerden en akli olanları seçmeye özen göstermişler

ve bu çalışmalarda hayali sorunlar ortaya atıp bunlar üzerinde tartışarak İslam Hukuku müktesebatını geliştirmişlerdir. Bu dönemde yarım milyon kuralın oluşturulduğu söylenir.

Hukuk alanındaki bir diğer ilerleme ise hadislerin çeşitli kaynaklardan toplanıp derlenmesi çalışması idi. Özellikle Hicaz ekolünün tercih ettiği ve çokça rivayet ettiği hadisler, ravileri ve metni açısından sıhhat incelemesine tabi tutuluyor ve yazıya dökülüyordu.

Hadis ilminin yayılması ile birlikte uydurma hadisleri tespit etmek için bir karşı ilim de doğdu. Bir yandan hadisler rivayet edilirken, diğer yandan bu hadislerin uydurma olup olmadığı araştırılıyordu. Bu durum, ortaya büyük hadis ravileri çıkardı.

Bunun sonucunda ise büyük külliyatlar yazılmaya başlanacaktı. Hicaz ekolünün büyük imamı ve Şafiî'nin Medine'deki hocası olan Malik, Ehlihadîs'in önemli imamlarından kabul edilir.

Bu dönemde kaydedilen ilerleme hukukta çeşitli ekoller ortaya çıkarmıştır.

İslam Hukuku'nda ortaya çıkan ekoller şunlardır:

* Hicaz Ekolü: Medine, Mekke ve Taif'deki sahabelerin, Medineli yedi hukukçunun ve Medine kadılarının içinde bulunduğu ekol; İmam Malik bu ekoldendir.

* Irak Ekolü: Ebu Hanife, Muhammed eş-Şeybânî gibi hukukçuların mensup olduğu ekol.

* Mısır Ekolü: Amr b. el-As, Leys b. Sa'd'ın mensup olduğu ekol.

* Hicaz-Suriye-Yemen Ekolü: Ebu Sele-me'nin içinde bulunduğu ekol.

* Şia Ekolü: İmam Zeyd b. Ali Zeynelâbidin ve Câfer es-Sâdık'ın mensup olduğu ekol.

Dil bilimi alanında da gelişmeler hukukta olduğu gibi hızlı bir süreç izliyordu. Arap dilinin tedvini süreci başlamış ve

buna bağlı olarak ilimler ortaya çıkmıştır. Nahiv ilmi ve antropolojiyi buna örnek gösterebiliriz. Şafiî de er-Risâle'sinde Arapçanın başka dilleri etkilediğini ve bundan dolayı Arapça ile diğer diller arasında belirli bir kelime alışverişinin olduğu-nu yazmaktadır.

Dil bilimine bağlı olarak gelişen bir alan da şiirdir. Hz. Muhammed (a.s.v.) döneminde şiirin ne kadar ileri olduğu siyer kitaplarında devri anlatmak için kullanılan bir argümandır. Araplar, o devirde ellerinde olan şiiri, her geçen zaman geliştirmişler ve şiir sanatını ortaya çıkarmışlardır. Buna bağlı olarak "aruz" ilminin ortaya çıkışı ve bunun yüzyıllar boyu kullanılması, bu bilimin ne kadar geliştirildiğine delil teşkil edebilir. Şiir ilmi o kadar ilerlemişti ki, medeni toplumun dışında çölde yaşayan kabileler de yüzlerce şiir aktarmışlardır. Ayrıca, yine şiir ilmine bağlı olarak edebî tenkit usulleri de gelişmiştir.

Son olarak, bu dönem tercüme faaliyetlerine de sahne olmuştur. Yunan, Fars ve Hint dillerinden birçok eser Arapçaya tercüme edilmiştir. Tercüme faaliyetleri öyle safhaya ulaşmıştır ki, Orta Çağ'dan sonra Avrupa, kendi eserlerini Arapçadan geri tercüme etmişlerdir.

İslam dünyasının bu ilerlemesi belli tehlikelere de sahne oluyordu. Özellikle tercüme hareketleri ile Arapçaya çevrilen eserlerin bir sonucu olarak felsefe ve mantık etkisi gün geçtikçe artıyordu. İslam dünyasının bu ilerlemesi, belirli bir sisteme aktarılmaya ihtiyaç duyuyordu. Ancak böyle bir sistemi ve metodu ortaya koyacak kişinin, devrin ilimlerini bilen ve onlara vakıf, onlarla muhakeme edebilen birisi olması gerekiyordu. Aynı zamanda bu kişinin, İslam'ı yaşayan ve bilgileriyle devrin aydınlarını ve kelamcılarını ikna edebilir olması şarttı.

Muhammed b. İdris eş-Şafiî, böyle bir dönemde doğdu ve böyle bir konuma da yükseldi. O, yukarıda sayılan ilimlerde mahirdi.

Arapçasını Hüzeyl Kabilesi'nde geliştirdi. Bu kabile dönemin en fasih Arapçasını konu-şuyordu. Arapçaya ayrı bir önem veren Şafiî, onun bütün inceliklerini öğrenmek için

uğraşıyordu. Abülmelik b. Hişâm, Şafiî ile yaptığı sohbetlerde onun hiç lahn yapmadığını rivayet etmiştir. Ayrıca Sa'leb'de Şafiî'nin dilde de imam olduğunu söyleyerek, onun bu ko-nudaki ayrıcalığını belirtmişlerdir.

Şafiî'nin dilbilimi ile ilgili maharetinin sadece Arapça ile sınırlı olmadığı yönünde rivayetler de mevcuttur. Şafiî'nin biyografisini yazan Razî, onun Yunanca da bildiğini rivayet etmiştir.

Dil bilimi dışında, tefsir ve hadis ilminde de ilerideydi. Medine'de Malik'ten ders aldı ve Malik'in seçkin öğrencilerinden oldu. Özellikle eserlerinde hadisin yüceliğini açıklaması ve hadisler konusunda aktardıkları, onun bu konudaki maharetini göstermektedir.

Şafiî, yukarıda sayılan ekollerin neredeyse tamamından ders aldıktan sonra Mekke'de usul-ü fıkh ilmini ortaya çıkarmış ve bununla ilgili bir sistem ortaya koymuştur. Şafiî, sadece Şia ekolüne mensup imamlardan ders almamıştır. Fıkıh alanında böyle bir sistem ortaya koyan bir âlimin, devrin ekollerini bili-yor olması gerekirdi. Şafiî'de tam olarak bu tanıma uymuştur. O, ders aldığı ekoller hakkında o kadar ilerleme kaydetti ki, Mekke'de mezhebini teşekkül ettirdiği sırada hocalarının görüşlerine karşı reddiyeler yazabilecek duruma geldi.

Şafiî, sadece fıkıh alanında değil, diğer alanlarda da kendisini geliştirmeye çalışmıştır. O, el-Umm kitabında tıp ilminin öğrenilmesi gerektiğini tavsiye etmektedir.

Ayrıca Şafiî, Hüzeyl kabilesinde kaldığı müddet boyunca ok atmayı ve at binmeyi öğrenmiştir. Böylece onun, zihni alanda olduğu kadar bedeni alanda da kendisini geliştirdiğini görüyoruz.

Şafiî'ye atfedilen şu söz, onun tahsil ettiği ilimler hakkında bilgisini göstermektedir: "Kim hukuk çalışırsa, Ebu Hanife'ye müracaat etmeli; Peygamber'in siretini çalışmak isteyen İbn İshak'a, Hadis çalışan Malik'e ve Tefsir çalışan da Mukatil b. Süleyman'a başvurmalıdır."

Şafiî'nin Düşüncesinin Gelişimi

Genç yaşta ilim tahsiline başlayan ve kısa sürede ders veren Şafiî'nin düşünce gelişiminin dönüm noktası Mısır'dır ve bu gelişim süreci Medine'deki hocası Malik'in vefatından sonra yaşanmıştır (hayatında da yer yer değinildiği gibi). Şafiî'nin görüşleri Mısır öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılır. Mısır öncesi görüşlerine Mezhep-i Kadim veya Kavl-i Kadîm, Mısır sonrası görüşlerine ise Mezhep-i Cedîd veya Kavl-i Cedîd denir.

a. Mısır Öncesi Dönem (Mezhep-i Kadîm/Kavl-i Kadîm)

İmam Şafiî'nin genel olarak Malik düşüncesinde olduğu ve onun düşüncesini savun-duğu dönemdir.

Mezhep-i Kadîm üç safhaya ayrılabilir.

Birinci Safha: Bu safha Şafiî'nin Necran kadısı olduğu zamanı kapsar. Şafiî, Malik'in vefatından sonra Yemen'de aldığı görev müddetince bürokrasiyi tanıdı, toplumdaki aksaklıklar hakkında bilgi edindi ve genel anlamda Eh-lihadîs ile irtibatta kaldı. Mezhep-i Kadîm'in birinci safhası teşekkül safhası olarak isimlendirilebilir.

İkinci Safha: Teşekkül safhasının ardından Şafiî, mihnete maruz kaldı ve Bağdat'a muhakeme için getirildi. Muhakeme sonunda Şeybanî'nin yanında kalarak ondan ve Bağdat âlimlerinden dersler aldı. Böylece o, Hicaz ekolünden sonra Irak ekolü ile ve böylece Ehlirey ile tanıştı.

Bağdat'ta ilim tahsili ve eser tasnifinden sonra Şafiî, Mekke'ye geldi. Bağdat'ta elde ettiği eserleri incelemeye koyulan Şafiî, tahsil ettiği ilim ile muhakeme etmeye başladı ve görüşlerini olgunlaştırdı. Ayrıca Mekke'de hac için gelen âlimler ile münazaralar yaptı ve ders verdi.

İkinci safhanın bu devri, Irak ekolünün eleştirilmesi ile geçer. Şafiî bu eleştiriyi getirirken Medine'deki hocası Malik'in görüşlerini dayanak olarak alır. Ayrıca, Irak ekolünün görüşleri ile Hicaz ekolünün görüşlerinin bir sentezini yapmaya çalışır.

Hicri 184 yılında başlayan ve tedvin safhası olarak isimlendirilebilecek bu safhada Şafiî, görüşlerini sistemleştirmiş ve er-Risâle eserinin altyapısını oluşturmuştur.

Üçüncü Safha: Bağdat'a ikinci ziyaretinde Şafiî, olgunluk çağında ve sistemli bir düşüncedeydi. Mısır'a gitmeden önceki Bağdat devri, Mezhep-i Kadîm'in ilanı, takriri ve tedrisi ile geçti.

Mekke'de düşüncesini şekillendirdikten sonra bunu sınamak ve ilan etmek için Bağdat'a geldi. Özellikle Irak ekolünün düşüncelerini de alarak fıkhını geliştirdi. Üçüncü safhanın genel görüntüsüne baktığımızda, Şafiî'nin ırak ekolüne karşı Malik'in görüşlerini savunduğunu görürüz. Bu savunma, Ehli rey'in tepkisine karşı bir refleks olarak gözükmektedir. Ayrıca Şafiî, üçüncü safhada iç hesaplaşma da yaşamıştır. Mısır'a gidişi bu hesaplaşmayı hızlandıran bir etken olmuştur.

Üçüncü safha, Şafiî'nin düşüncesini -Mezhep-i Kadîm açısından- geliştirdiği ve bu düşünceyi temsil ettiği devre olduğundan dolayı üçüncü safha Temsil Safhası olarak isimlendirilebilir.

b. Mısır Sonrası Dönem (Mezhep-i Cedîd/Kavl-i Cedîd)

Bağdat'ta yaşanan siyasi çekişmelerden dolayı Mısır'a gelmek zorunda kalan Şafiî, düşüncesinin muhakemesine burada da devam etti. Kavl-i Kadîm döneminde temsil ettiği görüşlerini, Bağdat'ta Hanefî hukukçulara karşı savunuyordu. Ayrıca Hanefi fıkhını da öğren-me ve inceliklerine vakıf olma imkânına kavuştu.

Bağdat'ta, Hanefî hukukçularına karşı, Medine'deki hocası Malik'i savunmak zorunda kalan Şafiî, Mısır'a geldiğinde hocası Malik'in görüşlerini ayrıntılarına kadar inceleyip eleştirebileceği bağımsız ve tarafsız bir ortam buldu.

Ayrıca Şafiî, iç muhasebe ile de uğraşıyordu. Mısır'a geldikten sonra düşüncelerini yer yer değiştiren Şafiî, bunu dile getirmekten de çekinmemiştir.

Şafiî, Malik'i eleştirmeye, onunda eleştirilebilecek biri olduğunu izah etmekle başlar. Hakikate uymanın Malik'e

uymaktan daha değerli olduğunu söyleyerek ona karşı eleştiri getireceğini açıkça beyan etmiştir. Malik'i eleştiren bir eser olan İhtilafü'l Mâlik ve'ş-Şafiî bu dönemde yazılmıştır.

Bu eserde, Malik'in hadis malzemesinden istifade biçimine yönelik eleştiriler yer almaktadır. Şafiî'nin, Malikîlerin, İmam Malik'e ait olan bir sarığı yağmur duasına çıkardıkları için böyle bir eleştiriye başladığı rivayet edilmektedir. Şafiî, Malik'in de yanılabilecek bir müçtehit olduğunu açıklamaya çalışmıştır.

Malik'e yönelttiği bu eleştiri, Mısır'da bulunan Malikîler tarafından hoş karşılanmadı. Malikîlerin bu rahatsızlığı, Şafiî'ye fiili saldırı yapacak kadar şiddetli hâl aldı. Özellikle Şafiî ile münakaşaya girildiği ve hoş olmayan olayların yaşandığını rivayet eden eserler, durumun vahametini gösteren ciddi delillerdendir.

Mısır dönemi sadece Malik'e yöneltilen eleştiriler ile geçmedi. Şafiî, düşünce sistemini değiştirirken, değişen mezhebini de teşekkül ettiriyordu. Şafiî'nin, Mezhep-i Cedîd'ini meydana getirirken, Mezhep-i Kadîm'den etkilenip etkilenmediği veya ne kadar etkilendiği bilinmemektedir.

Mezhep-i Cedîd'in teşekkülünde Şafiî, konuları, önce ilgili ayet, hadis ve rivayetler ve ardından da örnekler vererek açıklardı. Bu dönemde, eserlerinin imlasını ve raviliğini yapan öğrencileri sayesinde kısa zamanda Mezhep-i Cedîd teşekkül etmiştir.

Bu dönem fıkıh kaynakları arasında Süfyan b. Uyeyne'nin hadis birikimi önemli bir yer tutar. Özellikle Malik'e getirdiği eleştiriler sırasında Şafiî, en az Malik kadar bu konularda mahir olan Süfyan'ın hadis birikimine baş-vurmuştur. Ancak Süfyan dışında, Malik'ten de hadis rivayet ettiği görülmektedir.

Bu dönemdeki bir diğer kaynak ise, Malik'in Mısırlı talebelerine ait teliflerdir. Şafiî, özellikle evinde misafir olarak kaldığı Abdullah b. Abdilhakem'in geniş kütüphanesinden yararlanmıştır. Şafiî ölümüne kadar yaptığı çalışmalarda Mısır'daki Malikî etkisini azaltmıştır.

GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde Şafiî'nin döneminin meselelerine ve usul çalışmasına ilişkin görüşlerinden bahsedeceğiz.

a. Dil ile İlgili Görüşleri

Şafiî, Arapçaya çok önem verirdi. Kur'an bu dille nazil olmuş ve Peygamber'in Sünneti de bu dil ile yaşanmış ve aktarılmıştır. Bu yüzden Şafiî, her Müslümanın Kur'an okuyacak, farz olan lafızları zikredecek ve teşbih, teşehhüd vb. okuyabilecek kadar Arapça bilmesi gerektiğini belirtir. Arapçaya verdiği önem gereği o, er-Risâle eserinde "Kur'an'ın Arapça Oluşu ve Faziletleri" başlığında görüşlerini açıklamıştır.

er-Risâle'nin söz konusu başlığında Şafiî, Kur'an'da Arapça dışında kelimenin olup olmaması tartışması ile başlar ve ayetler ile (Şuara, 26/192; Ra'd, 13/37; Şura, 42/7; Zuhruf, 43/1-3; Zümer, 39/28; Nahl, 16/103; Fussilet, 41/44.) Arapça dışında bir ifadenin Kur'an'da yer almadığını savunur.

Şafiî ayrıca, Peygamber dışında Arapçayı kimsenin tam olarak bilemeyeceğini belirtir. Ona göre, ancak bütün Araplar bir araya geldiğinde Arap dilinin inceliklerine vakıf olabilir. O bunu fakihler ile ilgili örnekle açıklar. Şafiî'ye göre bir fakih, fıkhın bütün kaynaklarına tek başına hâkim olamaz, ancak bütün fakihler bir araya geldiğinde birinin eksiğini diğeri kapatacak ve böylece fıkhın tamamına hâkim olunabilecektir. İşte Arapça da böyledir. Bütün Araplar bir araya geldiğinde Arapçanın bütün inceliklerine vâkıf olabileceklerdir. Kur'an, Arapçanın tamamına tek başına vakıf olan Hz. Muhammed (s.)'e inmiştir.

Ayrıca, Şafiî'ye göre Arapçayı ancak Araplardan öğrenenler bilebilir. Arap dilini Araplar-dan öğrenmeyen kimse, bu dilin ehli sayılamaz. Şafiî'nin bu görüşü hiç şüphesiz kitabını yazmadan önce de, çocukluğundan itibaren mevcuttu. Hüzeyl Kabilesi'ne dâhil olup Arapçayı tamamen öğrenme isteği bunun bir göstergesi olabilir.

Şafiî, edebiyatta da imam olarak kabul edilmektedir. Bağdat'taki öğrencisi Ahmet b. Hanbel, onun bu konuda da hüccet olduğunu belirtmiştir. Hatta şiirlerinin yer aldığı bir Divan'ı olduğuna dair kuvvetli rivayetler de mevcuttur. Ancak

Şafiî, edebiyatta iyi olmasına rağmen ömrünü bu alanda geçirmemiştir.

Onun yazdığı bir şiir, bu konudaki görüşünü göstermesi açısından iyi bir örnektir; "Eğer şiir, ulemanın kadrini düşürmeseydi, Bugün ben, Lebîd'den daha büyük şair olurdum."

b. Hilafet Hakkında Görüşleri

Şafiî'nin hilafet ile ilgili üç temel görüşü vardır. Ona göre hilafet, yerine getirilmesi gereken dinî bir emirdir. Ayrıca hilafet Kureyş'e aittir. Ancak Kureyş'li olmak tek şart değildir. Son olarak; halifenin adil olması gerekir. Zalim kimsenin halife olması düşünülemez.

Şafiî, hilafetin sıhhati için önceden biatin şart olmadığını söyler. Ona göre Kureyş'ten birisi iktidarı zorla ele geçirse ve adaletle hüküm verse ve sonrasında halk tarafından kabul görse, o kişi meşru halife sayılırdı.

* Maliki, Şâfiî, Hanbeli mezhepleri ittifak halinde hilâfetin şartlarında ağır davranırlar. Halife olacak kişinin müctehid derecesinde âlim olmasını, tam bir adaletle muttasıf bulunmasını ve herhalde Kureyş kabilesinden olmasını şart koşarlar. Hatta İmam Şâfiî, halife adaleti tam mânasıyla tatbik etme yolundan saptığı zaman kendiliğinden vazifeden düşer (azledilmiş olur), ayrıca düşürülmesi ve azledilmesini beklemez demektedir. Şâfiî mezhebinin genel görüşü de böyledir. Yalnız Hanefîler hilâfetin şartları hakkında biraz müsamahakâr davranırlar. Meselâ onlara göre halifenin müctehid olması şart değildir, âlim olması kâfidir. Yine onlar halife adaleti tam mânasıyla tatbikten saptığı zaman kendiliğinden vazifeden düşmüş olmaz, azledilmesi gerekir diyorlar. Bununla beraber bu dört mezhebin dördü de hilâfetin aslî şartlarında, meselâ halifenin âlim ve adaletli bir kişi olmasında ittifak ediyorlar. Âlim ve adaletli olmayan bir kişiye halife demiyorlar, melik ve sultan diyorlar…

Halife tayin etmekten gaye zalimin zulmünü ortadan kaldırmaktır, yoksa insanlar üzerine zulmü musallat etmek değildir. Bunun içindir ki bütün İslâm âlimlerine göre zalim ve yolsuzluk yapan bir kişiyi halife seçmek câiz değildir. Ayrıca

zulmetmeye başlayan bir halife de bütün âlimlerin ittifakıyla, vazifeden alınmaya müstehak olur. Hatta başta İmam Şâfiî olmak üzere ilk dönem Şâfiî âlimlerine göre halife millet tarafından azledilmemiş olsa bile kendiliğinden azledilmiş ve vazifeden ayrılmış kabul edilir. Hanefîler ise Müslümanların birbirine düşmesi ve birbirlerini öldürmesi, ihtilâl gibi durumlar söz konusu değilse halifenin vazifeden alınması gerekir demişlerdir. Bazı âlimler, Hanefî fakihlerine göre adalet hilâfetin sıhhat şartlarından değildir.* *(DİB İlmihal II/278)*

c. Kelam Hakkında Görüşleri

Şafiî'nin başlangıçta kelam ile ilgilendiği ancak sonrasında kelam ile uğraşan kişinin ayağının her an kayabileceği ve kötü bir akıbete maruz kalabileceği gerekçesiyle kelam-dan elini çektiği rivayet edilmektedir.

Şafiî'nin, kelam ile uğraşan öğrencilerini gördüğünde verdiği tepki, bu rivayeti kuvvetlendirmektedir: "Benim kelam bilmediğimi mi sanıyorsunuz? Ben bu konuyla uğraştım, hatta bunda büyük bir mertebeye ulaştım. Ancak kelamın sonu yoktur. Öyle bir şey üzerinde münakaşa ediniz ki, yanılırsanız yanıldı desinler, küfre düştü demesinler."

Şafiî, kelamî tartışmaların dışında ve tepkili kalmıştır. Bağdat'ta, Halife Me'mun zamanında yaşanan "Halk'ul Kur'an" tartışmaların-da kendini dışarıda bırakmış ve bu tarz tartışma yapanları eleştirmiştir. O, kelamcılara karşı, Allah'ın emir ve yasaklarının uygulanması gerektiğini ve fakat Allah'ı konuşmanın gerekli olmadığını ve bir Müslümanın görevinin ancak emirleri uygulamak olduğunu savu-nurdu. Kelamcılara karşı o, ameli bir İslam'ı savunuyordu.

Şafiî, diğer kelamî tartışmalar konusunda da bu alana girmekten kaçınmıştır. Kendisine kader ile ilgili bir soru sorulduğunda o "Allah hayrın da şerrin de yaratıcısıdır." cevabını vermiştir. Şafiî'nin kelama olan bu tepkisi, Bağdat'ta Mutezilî halife tarafından hoş karşılanmamış ve Şafiî, Bağdat'tan ayrılmak zorunda kalmıştır.

ESERLERİ

Şafiî, 54 yıllık hayatında birçok eser yazmış ve öğrencilerine dikte ettirerek yazdırmıştır. Şafiî'ye hasredilen yüzden fazla eser bulunmaktadır. Fakat bunların çoğu günümüze ulaşmamıştır.

Eserlerinin çoğunu, cedîd dönemini yaşadığı Mısır'da yazmıştır. Ayrıca Mısır'da bazı eserlerini ikinci defa yazmıştır. er-Risâle bunun en önemli örneğidir.

Şafiî'nin birçok eseri olmakla birlikte usulünün yer aldığı er-Risâle ve Cedîd dönemi fıkhının en ayrıntılı şekilde yer aldığı el-Umm, ön plana çıkmaktadır.

er-Risale: Şafiî'nin fıkıh usulüne dair bilgiler ihtiva etmektedir ve Şafiî'nin günümüze ula-şan ilk eseridir. Öncelikle Bağdat'ta yazılmıştır ancak bu nüsha günümüze ulaşmamış tır. Mısır'a geldikten sonra Şafiî, eseri tekrar ele almış ve yeniden yazmıştır. Bölümlerinde Malik'ten hadis rivayet ettiğinden anlaşıldığına göre Kavl-i Kadîm'den etkilenme devam etmiştir. Ancak bu etkilenmenin derecesi tam olarak bilinmemektedir.

er-Risâle, genel anlamda teknik kavramlar içermektedir. Eserde Şafiî mesele ile ilgili ayetleri açıkladıktan sonra ayetlerin durumunu (genel, özel, zahir vs.) açıklar. Hadisler ve haberleri açıkladıktan sonra görüşünü söyler.

el-Umm: Mezhep-i Cedîd'in en ayrıntılı külliyatı el-Umm'dur. Şafiî bu eserde furû-i fıkh'a dair görüşlerini yazmıştır. Ancak eserde usule dair yazılarda mevcuttur. Usul ile ilgili, "İbtâlu'l-İstihsân", "İhtilâfu'l-Hadis", "Cimâu'l-İlm" bunlardan-dır.

Eser birçok konuyu ihtiva etmektedir. Bu konular şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. Fer'i konular.
2. Usulle ilgili olanlar.
3. Mukayeseli fıkıh.
4. Ahkâm ayetleri.

5. Ahkâm hadisleri ve getirdikleri hükümler.

el-Umm'un günümüze ulaşan iki farklı rivayeti bulunmaktadır. Bu iki rivayet Za'ferân'i ve Rebi' b. Süleyman tarafından yapılmıştır. İki rivayet arasında ufak farklılıklar bulunmaktadır.

Eserde Şafiî, öncelikle mesele ile ayetleri yazar. Ardından ayetlerin delil olmasıyla ilgili hususları belirtir. Sonrasında konuyla ilgili hadis veya haber varsa bunları zikreder. Zikrettiği hadislerin derecelerini belirtir. Son olarak da meselenin fıkhi yönünü ele alır ve hüküm çıkarır.

el-Umm'un İslam tarihi açısından da önemi vardır. Şafiî meseleleri ele alırken öncelikle muhalefet ettiği âlimlerin görüşlerini ve delillerini açıklar. Bütün bunlardan sonra da kendi görüşünü ve delillerini açıklar. Bu yüzden eser, Şafiî dönemi âlimlerinin görüşlerini anlamak açısından da önemlidir.

el-Umm eserinin günümüzde altı el yazması nüshası vardır. Bu nüshalar Türkiye (İstanbul), Arabistan (Mekke ve Medine), İrlanda ve Suriye (Şam)'de bulunmaktadır.

Şafiî'nin diğer eserlerinden bazıları şunlardır: el-İmla, er-Red 'ala Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî, Siyerü'l-Evzâ'î, İhtilafü'l-Irakıyyeyn, İhtilâfü Mâlik ve'ş-Şâfi'î, İhtilâfü'l-Hadîs, İbtâlü'l-İstihsân, Ahkâmü'l-Kur'ân.

Bunun dışında Şafiî'ye nispet edilen eserler de bulunmaktadır. Bu eserleri Şafiî'nin ya-zıp yazmadığı bilinmemektedir. Bu eserlerden bazıları şunlardır: Dîvânü'ş-Şâfiî, el-Müsned, er-Red 'alâ İbn 'Uleyye.

USULÜ

İslam Hukuku'nun gelişimi usûl ve furû olmak üzere iki ayak üzerinde gelişmiştir. Furû ile ilgili hükümlerin sağlaması yapılırken bunun dayanakları usûl ile yapılır. Yani, furû, usûl üzerine inşa edilmiştir ve usûle bağlıdır. Usûl, fer'i hükümlerin istinbat edildiği bir kaynaklar silsilesidir.

Yukarıda da açıkladığımız gibi -İmam Şafiî, hiç şüphesiz İslam hukukçularının ilki değildir.152 Ancak Şafiî, -Hamidullah'a göre- "büyüklerin sonuncusu"dur. Şafiî'nin doğumundan otuz sene önce Kûfe'de şehit olan İmam Zeyd b. Ali'nin eseri olan ve İslam Hukuku'nun bütün konularını kapsayan el-Mecmu' fi'l-Fıkh ve Şafiî'nin Bağdat'taki hocası olan Muhammed eş-Şeybanî'nin el-Asl adlı eseri Şafiî'den önceki çalışmaları gösteren büyük delillerdir.

Şafiî'yi Fıkıh ilminde ve İslam hukuk tarihinde öne çıkaran ise günümüze ulaşan ilk müdevven eserin ona ait olması ve fıkıh ilmini sistematize etmiş olmasıdır.

Şafiî'den önce rivayet edilen yukarıda ki iki eser iki kaynağa dayanır. Bu kaynaklardan birincisi Kur'an ve Hadis, ikinci kaynak ise akıldır.

İmam Şafiî'nin fıkıh usulünü büyük ölçüde yansıtan eser Bağdat'ta yazdığı ve Mısır'da gözden geçirip yenilediği eseri er-Risâle'dir. Bunun yanında Şafiî'ye ait olan er-Red'alâ Muhammed b. El-Hasan, İhtilâfü Mâlik ve'ş-Şâfiî, İhtilâfü'l-Hadîs ve İbtâlü'l-İstihsân gibi eserleri fıkıh usulünü anlamak için başvurulması gereken eserlerdir.

Şafiî'nin eserlerinde usûl ve furû'nun iç içe girdiği görülmektedir. Bunun sebebi ise bir bahsi ele alırken örneklerden yola çıkarak açıklaması olarak gösterilebilir. Ona göre dinî bir hüküm ancak dinî bilgi sağlayan kaynağa dayandırılabilir. Ayrıca dinî bilgi sağlayan her-hangi bir asıl hakkında "niçin" ve "nasıl" soruları sorulamaz.

er-Risâle eserinin beyanlar kısmında Şafiî, hiç kimsenin, bir konu hakkında "helaldir" ve-ya "haramdır" deme yetkisinin olmadığını belirtir. Kişi böyle bir şeyi ancak bir ilme dayanarak yapabilir. Bu dayanak ise Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyastır.

Bunun dışındaki kaynaklara ise eleştirel yaklaşır. Şafiî'nin, kendisinden sonra gelecek olan müçtehitlere yol göstermek ve onların hata yapmasını engellemek maksadıyla böyle bir sistemleştirme yoluna gittiği söylenebilir.

Ayrıca böyle bir sistem çalışmasının, Şafiî'nin, İslam Hukuku'nda yapılan tartışmalardan sonra gelmesi ve kendisinden önce yapılan tartışmalara hâkim olması sebebiyle olduğu açıktır.

Şafiî'nin en meşhur usul kitabı er-Risâle'de ele aldığı önemli konular ile ilgili şunlar söylenebilir:

* İslam Hukuku, kaynağını ilâhî vahiyden almaktadır.

* Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Sünneti, hukuki bağlayıcılık açısından Kur'an'dan farksızdır.

* Kur'an ve Sünnet arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir.

* Sünnet, Kur'an-ı Kerim'in yorumu ve izahı durumundadır.

* Açık olan nassların hükümleri tartışmaya konu yapılamaz ancak bunun dışındakiler tartışmaya konu edilebilir.

* Kıyas ile icma, vahiy ile temellendirildiği için hüccet olarak alınabilir.

a. Kitap ve Sünnet

Şafiî'nin usul ile ilgili görüşlerinin yer aldığı eser er-Risâle, öncelikle Kur'an'ın beyanını tahlil ile başlar. "Beyanın Mahiyeti" başlığını taşıyan bu bölümde Kur'an'ın bazı ifadelerinin direk kitabın lafzından net bir şekilde anlaşılabildiğini (mesela, temettü haccında, hac günlerinde 3 ve memlekete dönünce 7 gün olmak üzere toplam on gün oruç tutmak gerektiği), bazı ifadelerininse Kur'an'da genel olarak ifade edildiğini ve bunun ayrıntısının Peygamber tarafından açıklandığını (mesela, namazın sayısı, vakitleri, sünnetleri gibi) belirtir. Ardından Sünnet'in konumuna kısaca değinen Şafiî, beyanlarla ilgili birkaç husus daha ifade ederek bölümü bitirir.

Beyanların mahiyetini izah ettikten sonra Şafiî, Kur'an'ın Arapça oluşunun faziletlerinden bahseder. Allah'ın Kur'an'da, kitabı Arapça indirdiğini ve bu yüzden Kur'an'da başka dilde bir kelimenin bulunmadığını söyledik-ten sonra bunu destekleyecek ayetleri (Zuhruf, 43/1-3; Nahl, 16/103; Fussilet, 41/44.) sıralar.

Bu konunun ayrıntısına yukarıda girdik. O yüzden fıkhı ile ilgili bu konuyu uzatmıyoruz.

Kur'an'ın Arapça olması ile ilgili görüşünü açıkladıktan sonra Şafiî, hâss, âmm, zâhir hükümleri üzerinde durur. Kur'an'da genel lafızlı ayetlerin özel manada olduğunu, bazı ayetlerin Sünnet ile özel olduğunu ve bazı ayetlerin de zahire değil batına işaret ettiğini bu bölümde izah eder.

Şafiî, Kitap ile ilgili görüşlerini sıraladıktan sonra Sünnet'in konumunu açıklar. Bunun için öncelikle Peygamber'in konumunu tespit eder. Ona göre Allah, Kur'an'da Peygamber'e uymayı farz kılmıştır ve ona karşı gelmeyi yasaklamıştır. (Ahzab, 33/36; Nisa, 4/59, 69, 80; Enfal, 8/20; Fetih, 48/20. Şafiî, a.g.e., s. 139.)

Çünkü Peygamber'in özel bir konumu vardır. Bu yüzden Peygamber'in Sünneti ister Kur'an'da farz kılınmış olsun, is-ter olmasın Kitap hükmünden farklı değildir. Her hâlükârda bağlayıcıdır. Bu yüzden hiçbir Müslümanın Sünnet ile ilgili seçme hakkı söz konusu değildir.

Tüm bunların yanında Peygamber, emirleri ve yasakları tebliğ etmek ve onları en iyi yaşamakla mükellefti. Bu şekilde yükümlülüğü olan Peygamber'in dinî eksik veya yanlış tebliğ edeceği düşünülemeyeceğine ve en ufak hatalarının bile Allah tarafından düzeltildiğine göre Peygamber'in koyduğu bir hüküm Kur'an hükmü gibidir.

Ayrıca Şafiî'ye göre Peygamber'e hikmette verilmiştir. Hikmetin tanımı Şafiî, "Hikmetten kasıt, ancak Resulullah'ın Sünneti ve Allah'ın, Resul'e itaati farz kılmasıdır." şeklinde yap-maktadır. Allah kitabında hikmeti zikretmiştir. Bu da Peygamber'e itaatin farz kılınmasının başka bir göstergesidir.

Şafiî, sünneti üç kısma ayırır. Ona göre Sünnet'in kısımları şu şekildedir:

1. Kur'an'da açıkça bildirilen bir hüküm Peygamber tarafından da bildirilmiştir (et-Teşebbühü'd-dilâlî).

2. Kur'an'da mücmel olarak bildirilen bir hüküm Peygamber tarafından Allah'ın muradına uygun olarak açıklamıştır (et-Tefsîr ve'l-Beyân180).

3. Kur'an'da hüküm bulunmayan konular Peygamber'in Sünneti ile açıklanmıştır (el-infirâd bi't-Teşrî181).

Nasih - Mensuh

Şafiî'nin, Kitap ve Sünnet ile ilgili bir başka bahsi nâsih ve mensuh ile alakalıdır. Bu iki terim nesh kökünden gelmektedir. Nesh ise sözlük manası olarak "ortadan kaldırmak; nakletmek, beyan etmek" anlamındadır. Terim anlamı olarak kullanıldığında ise, şerî hükmün bir başka delil veya hükümle kaldırılmasını ifade eder. Bu durumda önceki hükme mensuh, hükmü kaldıran yeni hükme de nâsih denir.

Bahse bu yönde bir soru ile başlayan Şafiî, Kitap'ta bazı farzların kesin bir şekilde sabit kılındığını, bazılarının ise nesh edildiğini söyler. Onun bu yöndeki delili ise Kur'an'da geçen ***"Biz, bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır ve onu unutturursak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir."*** (Bakara, 2/106) ayetidir.

Nasih ve mensuhu kabul etmesine rağmen, Şafiî, bu alanda temkinli hareket etmeye özen gösterir. Bahsin daha başında bir yanlış anlamaya yol açmamak için, bu konuda ki net görüşünü ortaya koyar. Bir hadis asla bir ayeti nesh edemez. Kitap'taki bir hüküm ancak Kitap ile nesh edilebilir. Onun şu ifadeleri nesh konusundaki görüşünü özetler niteliktedir: "Allah, insanlara, Kitap'ın bir hükmünü ancak Kitap'la nesh ettiğini, Sünnet'in Kitap'ı nesh edemeyeceğini, onun nass (ayet ve hadis) bulunan konularda Kitap'a tabi olduğunu ve Allah'ın mücmel olarak indirdiği şeylerin manalarını açıkladığını beyan buyurmuştur."

Şafiî bu görüşünün delili ise Yunus Suresinin 15. ayetidir: "***Onlara ayetlerimiz açık açık okunduğu zaman (öldükten sonra) bize kavuşmayı beklemeyenler: 'Ya bundan başka bir Kur'an ayeti getir veya bunu değiştir!' dediler. De ki: Onu***

kendiliğimden değiştirmem benim için olacak bir şey değildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam. Çünkü Rabbime isyan edersem elbette büyük günün azabın-dan korkarım." Allah, Peygamber'e bir Kur'an hükmünü nesh etme yetkisi vermemiştir. Allah, farz kılan olduğu gibi, koyduğu farzları dilediği gibi kaldırandır.

Şafiî her ne kadar temkinli yaklaşsa ve konuyu tedbirli ele alsa da bu alanda kendisin-den sonra gelen usulcülerin yanlış anlamalarına ve yorumlamalarına neden olmuştur. Şafiî, Kur'an ve Sünneti okunan ve okunmayan vahiy (vahy-i metluv ve vahy-i gayr-i metluv) esasına dayandırır.

Bu anlayış sonucu olarak Şafiî sonrası usulcülerden bazıları Allah'ın bizzat Peygamberine ilettiği sözlerin de Kur'an gibi olduğunu ve bu yüzden Kur'an ve Sünnet'in birbirini nesh edebileceği anlayışına yönelmişlerdir.

Sünnet, ayeti nesh edemez. Ayet ile kon-muş bir hüküm ancak başka bir ayet ile nesh edilebilir. Sünnet ancak sünneti nesh edebilir. Sünnet'te açıklandığında -ayetten başka- bir söze denk olamaz. Bu yüzden Sünnet'in herhangi bir sözle nesh edilebilmesi mümkün değildir.

Şafiî, nasih ve mensuh bahsini, görüşlerini dayandırdığı delillerle ilgili örnek vererek bitirir.

Nasih ve mensuh bahsinin ardından kitap ve sünnet ile ilgili irdelediği diğer bir konu ahad haberler (haber-i vâhid)dir.

Haber-i Vâhid

İmam Şafiî, er-Risâle'deki bahse haber-i vâhid'in tanımını yaparak başlar. Ona göre haber-i vâhid "***Hz. Muhammed (a.s.v.)'e ulaşacak şekilde yahut bir ravide nihayet bulacak şekilde tek kişinin tek kişiden rivayet ettiği hadistir."***

Şafiî, ahad (tek) haberlerin kabulünü birtakım şartlara bağlar. Bu şartlar sağlandığı takdirde haber-i vâhidi, kıyasa tercih eder. Ona göre haber-i vâhid rivayet edecek kimse:

* Dininde güvenilir olmalıdır,

* Hadis rivayetinde doğru olarak tanınmış olmalıdır,

* Rivayet ettiğini iyice kavramış olmalıdır,

* Lafız bakımından hadisin anlamını değiştirecek hususları iyi bilmeli veya hadisi harfi harfine rivayet etmelidir. Bu yüzden hadisi rivayet ediyorsa bunu hıfzetmeli, yazılı metinden rivayet ediyorsa rivayet ettiği kitaba sahip olmalıdır,

* Son olarak, manayı rivayet etmemelidir. Çünkü manayı rivayet ettiğinde hadisleri saptıracak hususları bilemeyeceğinden helali harama veya haramı helale çevirebilir.

Şafiî, haber-i vâhidin delil oluşunun dayanağını bir hadis ile yapar. Şafiî'nin Süfyan b. Uyeyne, Abdulmelik b. Umeyr'den, Abdur-rahman b. Abdullah b. Mes'ud ve babası yoluyla Resûlullah'tan rivayet ettiği hadiste Hz. Muhammed (a.s.v.) "***Allah, benim sözümü işitip ezberleyen ve onu iyice aklında tutup rivayet eden bir kulun yüzünü nurlandırsın. Bir bilgiyi nakleden bazı kişiler bilgin olmayabilir. Bir bilgiye sahip olan bazı kişiler de onu, kendilerinden daha bilgin olan kimselere nakledebilir. Üç şey vardır ki Müslümanın kalbi onlara karşı hıyanet etmez. Onlar da Allah için amelde ihlâs, Müslümanlara nasihât ve Müslümanların cemaatinden ayrılmamaktır; çünkü İslam'ın çağrısı, onları her taraflarından kuşatır."*** demiştir.

Hadisten de anlaşılacağı gibi, Hz. Muhammed (a.s.v.), kendisinden bir söz işitenlere o sözü ezberleme ve rivayet etme görevi vermiştir.

Son olarak Şafiî, ahad haberlerle ilgili görüşlerini dayandırdığı örnekleri açıklayarak bu bölüme de son verir.

Mürsel Haber

Ahad haber dışında Şafiî, mürsel haberlerin kabulünü de belirli şartlara bağlamıştır. Bu şartlar sağlandığında mürsel haberi kıyasa tercih eder. Mürsel haber, tabiîn döneminden bir ravinin, kendisiyle Peygamber arasındaki sahabeyi söylemeden naklettiği hadistir.

Şafiî'nin mürsel haberin kabulü için belirttiği şartlara göre mürsel hadis:

* Bir sahabe kavli ile desteklenmesi,

* Sahabe olmayan âlimlerin kavli ile desteklenmesi,

* Mürsel haberlerin başka mürsel veya muttasıl haberle mutabakat arz etmesi gerekir.

Kitap ve Sünnet'le ilgili son olarak şunlar söylenebilir. Şafiî, Sünnet'e çok önem vermektedir. Bu yüzden kendisinden sonra gelen âlimler ona Nâsıru's-Sünne (Sünneti zafere eriştiren) unvanını vermişlerdir.

Şafiî'nin ilim aldığı ve yeni ekollerle tanıştığı Bağdat'ta, Şafiî gelene kadar Hadis ekolünün Hanefilerle tartışma yapmaktan aciz olduğu rivayet edilir. Şafiî'nin öğrencisi Za'ferânî ise "Hadis ehli uykudaydı, Şafiî onları uyandırdı." diyerek Şafiî'ye kadar olan ve ondan sonra gelişen durumu özetlemektedir.

b. İcmâ'

Lügat anlamı olarak "birleştirmek, derleyip toparlamak, bir konuda fikir birliği etmek" anlamlarına gelen icmâ', dinî literatürde terim anlamı olarak ümmetin, Peygamber'in vefatından sonraki bir zamanda dinî bir mesele üzerinde ittifak etmeleri, fikir birliğine varmalarıdır.

Şafiî, usul kitabında icmâ'dan bahsederken bir hadis rivayet eder. Bu hadis, icmâ hakkında görüşlerinin bir özeti mahiyetindedir. Ömer bin el-Hattab'dan rivayetle Hz. Muhammed (a.s.v.) ***"Sahabilerime, sonra onların ardından gelenlere, sonra onların ardından gelenlere saygı gösterin. … Kim cennetin ortasında olmaktan hoşnutluk duyarsa, cemaatten ayrılmasın…"***

Rivayet ettiği hadisten de anlaşılacağı gibi Şafiî, icmâ'lardan öncelikle Sahabelerin icmâ'ını kabul etmektedir. Ayrıca ona göre, icmâ', bilinmesi zorunlu olan alanlarda olmak zorundadır.

Bunun dışında, Şafiî'ye göre bir bölgenin icmâ'ı, bütün ümmetin icmâ'ı olarak kabul edilemez. Bu yüzden Şafiî, Medinelilerin icmâ'ını kabul etmez. Bu halkın icmâ'ının sadece

kendilerini ilgilendirdiğini, Medinelilerden bazılarının dahi buna itiraz ettiğini söyler.

c. Kıyas

Şafiî'nin er-Risâle'de ele aldığı son kaynak kıyastır. Muhtelif kıyas bölümünde Şafiî, kıyasın tanımını vererek bahsi açar. Ona göre kıyas "Müslümanın karşılaştığı her olayın kesin bir hükmü vardır ya da hakka götürmek için onda yol göstericilik bulunmaktadır. Eğer belli bir hükmü varsa, Müslümanın ona uyması gerekir. Ama belli bir hüküm yoksa içtihat yoluyla hükme ulaştıracak yol izlenir. Bu da kıyastır."

Tanımdan da anlaşılacağı gibi Şafiî, içtihat ile kıyası bir anlamda kullanmıştır. Zaten tanımı yapmadan önce kıyas ve içtihadın bir anlama gelen iki isim olduğunu belirtir.

Şafiî'ye göre kıyasa, nass (ayet ve hadis) hükmü bulunamadığı durumlarda başvurulur ancak kıyas nass'dan bağımsız değildir.

Ona göre kıyas iki türdür. Bunlardan birinci tür kıyasta fer'î konu, aslın manasındadır, yani Kitap ve Sünnet'te yer alan bir asıl ile aynı illeti taşır. Bu durumda kıyas farklılık göstermez.

İkinci tür kıyasta ise bir konu birden fazla asla benzer. Bu durumda ise ele alınan olay, daha çok benzerlik gösteren ve elverişli olana kıyas edilir.

Kıyas yapacak kişinin belirli bir ehliyete sahip olması gerekir. Şafiî bu ehliyetin ne olduğunu ve kıyas yapacak kişide aranacak şartları açıklar. Genel olarak incelediğimizde, kıyas yapacak kişi için çok sıkı şartlar belirlediğini görürüz. Şafiî'ye göre kıyas yapacak olan kişi:

* Kıyas için gerekli şartlara tam olarak sahip olmalıdır. Bu şartlar ise, Kitap'ın hükümlerini, farzını, edebi yönünü, nasihini ve mensuhunu, genelini [âmm*, özelini [hâss* ve irşad yöntemini bilmekle sağlanır.

* Kendisinden önce geçmiş olan sünneti, selefin görüşlerini, icmaları, ihtilafları bilmeli ve Arap diline hâkim olmalıdır.

* Aklı sağlam olmalı, benzer şeyler arasındaki farkları ayırt edebilmeli ve fetva vermede aceleci olmamalıdır.

* Kendisine muhalefet eden kişileri dinlemekten çekinmemelidir. Çünkü onları dinlediğinde gaflete düşmekten kurtulur ve doğruyu daha iyi tespit eder.

* İnsaflı kişiliğe sahip olmalıdır. Çünkü kıyas yaparken bütün gayretini harcamalı ve ulaştığı görüşün terk ettiği görüşten daha üstün olduğuna inanması için insaf önemlidir.

* Aklı tam olmalı ve bahsedilen konuya vakıf olmalıdır. Mesela aklı başında bir fakihin, çarşı hakkında bilgi sahibi olmadan, paranın değeri ile ilgili fikir beyan etmesi caiz değildir.

* Söylenenleri ezberleyerek değil, hakkıyla bilmeli. Çünkü ezberleyerek mananın aslını tam olarak kavrayamaz. Bu yüzden Arap dilini çok iyi bilerek ezber yapmadan kıyas etmelidir.

Ehliyet konusunu açıkladıktan sonra Şafiî, kıyasın nasıl yapılacağını izah eder. Kıyas için öncelikle Allah'ın Kitabı'na kıyas yapılır. Eğer kıyas yapma imkânı yoksa Sünnet'e ve buraya da kıyas yapma imkânı olmazsa önceki fakihlerin geneli tarafından benimsenen ve muhali-fi olmayan görüşe kıyas yapılır.

d. Diğer İçtihadi Deliller

Yukarıda zikredilen kaynaklar dışında, Şaiî'nin usulü ile ilgili söylenmesi gereken en önemli şey, onun istihsana karşı olan tavrıdır.

İstihsan, sözlük anlamı olarak *"bir şeyi güzel bulmak, güzel saymak, güzel olduğuna inanmak"* anlamlarına gelir.

Daha geniş anlamında ise istihsan dört şekilde tarif edilmiştir:

1. Kıyası terk edip, insanlar için en uygun olanını almak,

2. Kişinin ve toplumun maruz kaldığı olumsuz durumlar karşısında kolaylığı tercih etmek,

3. Genişliğe göre hareket etmek ve kolaylığı tercih etmek,

4. Müsamaha ve ruhsat esasına göre hareket etmek.

İstihsan, Hanefiler, Malikiler, Hanbeliler ve Zeydilerin içinde bulunduğu topluluğa göre şeri delillerden birisidir. Buna karşılık başta İmam Şafiî ve onun mezhebine bağlı olanlar ve İmamiyye ekolüne göre ise istihsan şeri bir delil değildir.

Şafiî, er-Risâle'nin muhtelif bir bölümünde istihsandan bahseder. Ona göre istihsan nasslar, icma ve kıyastan sayılmadığından vacip değildir ve bu yüzden buna göre fetva vermek de caiz değildir. Görüşünün özetini ise şu şekilde açıklar: "İstihsan, ancak zevke göre fetva vermektir. Haberleri [nassları* bilen ve onlara kıyas yapmaya aklı eren kimse ancak istihsana göre fetva verebilir."

Şafiî'nin istihsan ile ilgili eleştirileri şu şekildedir.

* Allah, Kur'an'da ***"İnsan başıboş [südâ* bırakıldığını mı sanıyor?"*** demiştir. Tefsirciler ise, südâ'nın başıboş olma, emre ve nehye muhatap olmayan kimse anlamına geldiği hususunda ittifak hâlindedirler. Bu yüzden bir kişinin kendisini südâ konumuna koyup dilediğini söylemesi caiz değildir. Bunu yaparak Kur'an ve Sünnet'in getirdiğine, kendisinden önce gelenlerin icmâ'ına aykırı gitmiş olur.

* İtaat, ancak Allah ve Resulü'ne olabilir. Allah, Kur'an'da ***"Rasul size neyi emretmişse onu alın, size neyi yasaklarsa ondan sakının."*** (Maide, 5/6.) buyurmuştur. Bu yüzden kişilerin nass'dan ayrılması caiz olamaz.

* Allah, Peygamber'e ***"Rabbinden sana vahyedilene uy!"*** (En'am, 6/106.) ve ***"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet!"*** (Maide, 5/49.) buyurmuştur. Peygamber ise ashaba "***Allah'ın size emir buyurduğu hiçbir şeyi bırakmaksızın onu size emrettim, size yasakladığı her şeyi ben de size yasakladım."*** (Şafiî, a.g.m., s. 402.) demiştir. Buradan anlaşılıyor ki Peygamber istihsan ile hükmetmemiştir. Eğer bir kimsenin istihsan ile hüküm vermesi caiz olsa idi bu kişi şüphesiz Peygamber olurdu.

* İstihsanın belli bir ölçüsü ve kaidesi yoktur. Bu durum ise başıboşluğa sebep olur. Ancak kıyas böyle değildir. Kıyas belli bir kaideye dayanır.

İstihsan'a karşı bu kadar net tavır sergileyen Şafiî, bazı durumlarda istihsan yapmak zorunda kalmıştır. Yaptığı bu istihsanı da belirtmiştir.

SONUÇ

Sonuç olarak, İmam Şafiî, kendisinden sonra gelecek olan müçtehitlere yol göstermiştir. Koyduğu usul kuralları, mezhebi hâlen günümüzde devam etmektedir. 54 senelik haya-tında onlarca eser yazan, yazdıran, ilim için bulunduğu bölgeyi karış karış gezen Şafiî, Fıkhı sistemleştirmiş ve İslam Hukuku alanında çok büyük bir iş başarmıştır.

http://genchukukcular.org/pdfs/birikimler4.pdf

http://www.muharrembalci.com/ornekkisi/10.pdf

Başa Dön

* II. İMAM ŞAFİÎ'NİN AKİDESİ

A) TEVHİD HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ:

l- el-Beyhaki, er-Rebi b. Süleyman'dan rivayet ediyor: "Şafiî derdi ki: Kim Allah'ın isimlerinden biriyle yemin eder ve sonra da yeminden dönerse kendisine keffaret gerekir.

Allah'tan başka bir şeye yemin ederse, meselâ bir adam Kabe veya babası üzerine, eğer şöyle şöyle olursa diyerek yemin ederse kendisine keffaret gerekmez. "Ömrüm için..." demesi de böyledir. Allah'tan başkasıyla yemin "mekruh"tur. Allah Rasulû (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "Allah size babalarınızın adını vererek yemin etmenizi yasaklamıştır. Kim yemin etmek isterse, Allah'ın adıyla yemin etsin veya sussun!" (Buhari, kitabu'I-tman ve'n-Nuzur'da (l 1/510))

İmam Şafiî bununla Allah'ın isimlerinin yaratılmış (mahluk) olmadığını vurgulamak istemiştir. Kim Allah'ın adıyla yemin eder ve sonra bu yeminden dönerse, üzerine keffaret vermek vacip olur." *(İbn Ebi Hatim , Adabu'ş-Şafiîde, sh: 193 el-Hilye(9/112). es-Sünenel Kübra(10/28) el-Esma ve's-Sıfat. sh: 255-256)*

2- İbnu'l-Kayyım, Îctimau'l-Cuyuş el-îslamiyye'de Şafiî'den şöyle dediğini rivayet eder: "Benim anladığım ve üzerinde olduğum sünet (yol) ile ashabımızın bağlı olduğu sünnet (yol), gördüğüm ve kendilerinden hadis aldığım Süfyan, Malik ve benzerlerinin sünnetidir (yoludur). Buna göre; Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed'in (s.a.v.) O'nun rasulüdür. Allah, Arşı üzerinde yaratmış olduğu kullarına nasıl dilerse öyle yaklaşır ve yine dilediği gibi dünya semasına iner." (*İctimau'l-Cuyuş el-İslamiyye, sh: 165 İsatu Sıfatu'l-Uluvuî, sh: 124*)

3-ez-Zehebi, el-Müzeni'den şunu naklediyor: "Eğer benim içimde Tevhid hakkında bir düşünceyi çıkaracak olan birisi varsa o da Şafiî'dir. Ona Mısır'da bir mescitte rastladım ve yanına gittim. Karşısına oturduğumda içimden kendi kendime Tevhid ile ilgili bir meseleyi tartışıyordum. Kendisine: "Bunun ilmine senden başkasının sahip olduğunu zannetmiyorum, bana diyeceğin bir şey var mı?" dedim. Bunu duyan Şafiî bana kızarak:

Nerede olduğunu biliyor musun? dedi. Ben de: Evet, dedim. Daha sonra dedi ki: Sen Allah'ın Firavun'u denizde boğduğu yerdesin.

Allah Rasulü'nün (s.a.v.) bu konuda soru sormayı emrettiğine dair bir şey biliyor musun? Ben de: Hayır, dedim. Devamla: Peki sahabe bu konuda buna benzer bir şey konuştu mu? Ben yine: Hayır, dedim. Sonra bana şöyle sordu: Gökteki yıldızların sayısı ne kadardır biliyor musun? Hayır, dedim. Gezegenlerin cinsini, doğuşlarını, batışlarını ve neden yaratıldıklarını biliyor musun? diye sordu. Ben tekrar: Hayır, dedim. Bunun üzerine: Buna rağmen nasıl olur da gözünle gördüğün şeylerin yaratıcısı olan Allah'ın ilmi hakkında konuşmayı bilmezsin! dedi. Daha sonra bana abdest hakkında bir meseleyi sordu. Cevap vermede hata edince, dört şekilde bunu bana izah etti. O güne kadar bunu hiç duymamıştım. Ardından bana şöyle dedi: Günde beş kez ihtiyacın olan şeyin ilmini bırakıyor, sonra da içinden Allah'ın ilmi hakkında bir şeyler geçirip kendini bunu bilmeye zorluyorsun. Şu ayete dönüp düşünsene: ***"Sizin ilahınız bir olan Rahman Rahim'den başkası değildir..."*** (el-Bakara: 163). Yaratılmışlardan yola çıkarak, onları yaratanın varlığına delil getir. Aklının ermediği şeyin bilgisini elde etmek için boşuna uğraşma." (*Siyeru A'lami'n-Nûbela, c: 10, sh: 31.*)

4- İbn Abdilber, Yunus b. Abdulla'la'dan rivayet ediyor: Şafiî'yi şöyle derken işittim: *Sen bir kimseyi: isim, isimlendirilenin gayrısıdır veya şey, şeyin gayrısıdır, derken duyarsan şahid ol ki o zındıktır.*" (*et-lntika, sh: 79, el-Feteva, c: 6, sh: 183.*)

5- İmam Şafiî, er-Risale'de şöyle diyor: *"Kendisini kendisinin bildiği gibi, yaratıklarının vasıflandırmalarının fevkinde olarak tanıtan Allah'a hamdolsun."* (*er-Risale, sh: 7-8*)

6- ez-Zehebi, İmam Şafiî'den şu sözü rivayet etmektedir: "Kur'an ve sünnette gelen sıfatları ispat eder, teşbihi Allah'ın reddetmesine uyarak redederiz. "O'nun misli gibi bir şey yoktur." (eş-Şura: 11) (*Şivem A'lami'n-Nûbela c: 20, sh: 341.*)

7- İbn Abdilber, er-Rebi b. Süleyman'dan rivayet ediyor: "Şafiî'nin ***'Hayır, o gün onlar Rablerinden perdeleneceklerdir'*** (el-Mutaffifin: 15) ayeti hakkında şöyle dediğini duydum: *Biz bununla anlıyoruz ki, müminler ahirette Allah ile aralarında hiçbir perde olmadan O'na bakacaklardır."* (*el-İntika, sh: 79.*)

8-el-Lalkai, er-Rebi b. Süleyman'dan şöyle rivayet eder: "Muhammed b. İdris eş-Şafiî'nin yanına gitmiştim. O sırada kendisine -Mısır'ın- Said bölgesinden bir mektup gelmişti. O mektupta şunlar yazılıydı: Allah'ın ***'O gün onlar Rablerinden perdeleneceklerdir'*** ayeti hakkında ne diyorsun?

Şafiî bu soruya şöyle cevap verdi: *O insanlar Allah'ı görmekten alıkonulunca, bu, diğerlerinin -müminlerin- O'nu göreceğine delil olur.*

Bunun üzerine Rebi: Ey Abdullah'ın babası! Bunu sen mi söylüyorsun? deyince

Şafiî: *Evet, ben Allah'a böylece inanıyorum,* dedi. (*Şerhu usul: Akaidi Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaati, c: 2, sh: 506.*)

9- İbni Abdilber, el-Cârûdî'den rivayet ediyor: "Şafiî'nin yanında İbrahim b. ismail b. Aliye anıldı. Şafiî: Ben ona her konuda muhalifim, dedi. Devamla: *Ben La ilahe illallah kavlinde de onun söylediğini söylemiyorum. Ben perdenin ardından Musa ile konuşan La ilahe illallah'a inanıyorum. O ise Musa'nın perde ardından işittiği kelamı yaratan La ilahe illallah'a inanıyor."*(*el-İntika, sh: 79.*)

10- el-Lalkai, er-Rebi b. Süleyman'dan rivayet ediyor: "Şafiî: Kim 'Kur'an yaratılmıştır' derse kafir olur, derdi." (*Şerhu Usulü Akaidi Ehli-Sünneti ve'l-cemaati, c: l*)

11- el-Beyhakî'nin Ebu Muhammed ez-Zubeyri'den yaptığı rivayette şöyle deniyor: "Adamın birisi Şafiî'ye: Bana Kur'an'dan haber verir misin? O yaratıcı mıdır? diye sordu.

Şafiî: Hayır, diye cevap verdi.

Adam: Peki, o yaratılmış mıdır? dedi.

Şafiî yine: Hayır, dedi.

Bunun üzerine adam: O yaratılmamıştır değil mi? Deyince

Şafiî: Evet, dedi.

Adam: Öyleyse mahluk olmadığına delil nedir?

Şafiî başını kaldırıp şöyle dedi: Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu ikrar eder misin?

Adam: Evet, dedi.

Şafiî sonra şöyle devam etti: Şu ayeti kerime, Allah'ın dediği gibi, tüm sözleri geçmiştir: ***"Müşriklerden biri sana sığınırsa, onu emniyet altına al ki, Allah'ın sözünü dinlesin...". Daha sonra onu güven içinde olacağı yere ulaştır.*** (et-Tevbe: 6) ***"Allah, Musa ile de bizzat konuştu"*** (en-Nisa: 164)

Daha sonra Şafiî adama: *Sen Allah'ın varlığına ve O'nün kelamının olduğuna mı inanıyorsun yoksa Allah'ın var olup kelamının olmadığına mı inanıyorsun?* diye sordu.

Adam: Allah vardır, kelamı da vardır, dedi.

Bunun üzerine Şafiî tebessüm ederek: Ey Kufeliler! Siz Allah'ın her şeyden önce olduğunu ve O'nun kelamı olduğunu ikrar ettiğiniz halde 'kelam' ile cedel etmeniz ne kadar büyük bir hatadır. Kelam Allah'tır veya kelam Allah'ın gayrısı mı yoksa O'ndan başkası mı? Nedir bu? deyince adam sustu, bir daha konuşmadı ve dışarı çıktı."(*Menakıbu'ş-Şafiî c:1 sh 407-408.*)

12- imam Şafiî'ye nisbet edilen bir akide risalesinde (Ebu Talib el-Aşari rivayeti) (*Asıl adı Muhammed b. Ali el-Aşari Sadık ve ma'ruf birisidir. Bkz. Zehebî, Mizan-ül i'tidal. C. 3 sh. 656.*).

Şafiî'ye Allah'ın sıfatları ve Allah'a nasıl iman edilmesi gerektiği hakkında sorulur. Şafiî: *"Allah'ın isimleri ve sıfatları vardır. Bu, Kur'an ve Sünnette ümmete bildirilmiştir.*

Kur'an'ın Allah katından indirildiği hakkında kendisine bilgi ulaşan ve yine Allah Rasulü'nün (s.a.v.) bir sözü sahih olarak kendisine sabit olan kimsenin bunların hilafına konuşması, onu küfre götürür. Ancak kendisine hüccet ulaşmadan önce, delil olmadığından, cehaletinden dolayı ma'zur

sayılır. Çünkü bunun ilmi ne akıl, ne rivayet ve ne de tefekkür ile elde edilemez.

Allah Azze ve Celle'nin şu ayetleri böyledir:

"Gerçek onun iki eli açıktır." (el-Maide: 64)

"Gökler yemininde (elinde) dürülüdür." (ez-Zümer: 67)

"Onun vechi dışında her şey yok olucudur." (el-Kasas: 88)

"Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin vechi kalır." (er-Rahman: 27)

"Allah ona (cehenneme) kademini (ayağını) koyuncaya kadar." (*Buhari, Kitabul Tefsir c: 8, sh: 594 (4848). Müslim, Kitabul Cennet c: 4, sh: 2187 (2848). Her iki rivayet de Katade yoluyla Enes'ten.*)

Allah Rasulü'nün (s.a.v.) şehid sahabi için: ***"O, Allah Azze ve Celleye gülerken kavuştu'*** (*Buhari; Kitabul Cihad, Müslim Kitabul İmare.*) demesi ve yine Allah Resulü'nün, Allah Azze ve Celle'nin her gece dünya semasına indiğini haber vermesi, Deccal'dan bahsedildiğinde: *"O şaşıdır. Bilin ki Rabbiniz şaşı değildir"* demesi de böyledir... (*Buhari, Kitabul Fiten c: 13, sh: 91 (7131). Müslim kitabul Fiten Eşratussaat c: 4, sh:2248 (2933). Her iki rivayet de Katade yoluyla Enes'ten.*)

Müminler cennette, tıpkı dolunayı gözleriyle gördükleri gibi Rablerini görürler.

Yine Allah Rasulü'nün (s.a.v.) hadislerinde buyurdukları gibi, Allah Azze ve Celle'nin parmağı vardır: ***"Hiçbir kalp yoktur ki o, Allah Azze ve Celle'nin iki parmağı arasında olmasın'*** (*Ahmed b. Hanbel, Müsned c: 4, sh: 182. İbni Mace, Mukaddime l, sh: 72 (109). el- Acurri, eş-Şeria, sh: 317. Hakim Müstedrek İbn-i Mende Fil reddi Alel Cehmiyye Hakim Müslimin şartına göre sahihdir, dedi. Onu tahriç etmedi. Zehebi de ona katıldı.*)

Bu anlamların hepsi Allah'ın ve Rasulü'nün vasıflandırmalarıdır ki, bunların hakikati rivayet ve tefekkür ile anlaşılamaz. Bunun hakikatini bilmeyen kimseler, kendilerine haber ulaşmadan tekfir edilmezler. Bu konuda bize ulaşan haber,

duymakla müşahede yerine geçmiş olsa bile, inanıp sanki Rasulüllah'tan duymuşuz gibi tasdik etmemiz gerekir.

Buna rağmen teşbihi reddedip, Allah'ın kendisine vasıflandırdığı gibi O'nu vasıflandırırız. ***"O'nun misli gibi yoktur. O çok işitici ve görücüdür."*** (eş-Şura: 11)

B) KADER HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

l- el-Beyhaki'nin er-Rebi b. Süleyman'dan rivayetinde, kendisine kaderle ilgili sorulan bir soruya Şafiî şöyle karşılık verir:

"Senin dilediğin olmuştur

Ben istemesem bile.

Dilediğini dilersen yapmazsın

Kulları bildiğin şekilde yarattın.

İlminde icra olur Genç ve yaşlı için.

Kimisini nimetinle ondurursun,

Kimisini yardımdan mahrum edersin

Buna yardım eder, diğerine etmezsin.

Onların kimisi iman ehli, kimisi isyan.

Onların kiminin ameli hasen

Kimisininki de çirkindir."(Menakıbu'ş Şafiî, 1/412,413.)

2- el-Beyhaki, Menakibu'ş-Şafiî'de şu rivayeti nakleder: "Kulların dilemesi, Allah'ın dilemesiyledir. Allah dilemeden kullar dileyemezler, insanlar amellerini kendileri yaratmamışlardır. Kulların amellerini Allah yaratır. Hayır ve şerri de Allah yaratmıştır. Kabir azabı, kabir suali, hesap, cennet ve cehennem haktır. Bunun dışında sünnette gelen şeyler de haktır. (*Menakıbu'ş-Şafiî, c: l, sh: 415*)

3- el-Lalkai'nin el-Müzeni'den rivayetinde imam Şafiî şöyle der: "Kaderci kimdir biliyor musun? O; bir şey yapılmadan, Allah onu yaratmaz, diyendir." (*Şerhu Usuli İ'tikadi Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaati, c: 2, sh 701.*)

4- el-Beyhaki, Şafiî'den naklediyor: "Kaderciler hakkında Allah Rasulü (s.a.v.): "Onlar bu ümmetin mecusileridir" (*Ebu Davud -Kitabus-Sünne Hakim-Müstedrek. Hakim: "Şeyhaynın şartına göre sahihtir" dedi.*) demiştir.

Onlar; günahların, işlenmedikçe Allah tarafından bilinmediğini söyleyenlerdir." (*Menakıbuş Şafii C. 1. Sh. 413.*)

5- el-Beyhaki'nin er-Rebi b. Süleyman'dan yaptığı rivayette şöyle deniyor: "İmam Şafiî kadercilerin peşinde namaz kılmazdı." (*Menakibu'ş-Şafiî, c:l, sh: 413.*)

C) İMAN HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

1-İbni Abdilber, er-Rebi b. Süleyman'dan rivayet ediyor: "Şafiî'yi şöyle derken duydum:

İman; ***söz, amel ve kalb ile i'tikaddır.***

Sen Allah'ın şu sözünü işitmiyor musun? ***"Allah sizin imanınızı zayi edici değildir."*** (el-Bakara: 143).

Yani; Beytü'l-Makdis'e doğru kılmış olduğunuz namazları boşa çıkarıcı değildir diyerek, namazı iman olarak adlandırmıştır. Öyleyse iman söz, amel ve akid'dir." (*İntikas. 81.*)

2- el-Beyhakî'nin Rebi b. Süleyman'dan naklettiği bir rivayette, imam Şafiî şöyle der. "îman, söz ve ameldir. Artar, eksilir."(*Menakibu'ş Şafiî c. l, sh: 387*)

3- el-Beyhaki, Ebu Muhammed ez-Zubeyri'den rivayet ediyor:

Adamın biri Şafiî'ye: "Allah katında hangi ameller daha faziletlidir?" diye sordu.

Şafiî: *"La ilahe illallah'a iman. O, amellerin en yüksek derecesi, mertebe olarak en şereflisi, nasibi de en bol olandır."* Diye karşılık verdi.

Bu sefer adam: "Bana imandan haber verir misin? O, söz ve amel midir, yoksa amelsiz söz müdür?" diye sordu.

Şafiî şöyle cevap verdi: *"îman Allah için ameldir. Söz bunun bir kısmıdır."*

Adam: "Bana bunu anlamam için biraz daha açıklayabilir misin?" dedi.

Şafiî de: *"îmanın halleri, dereceleri ve tabakaları vardır. Bu îmanın bazısı kamil manada tamamına ermiştir. Bazısı da eksik olduğu açıkça belli olandır. Fazla (artan) iman hayrı fazla olandır"* dedi.

Adam: "îman tamam olmadan artıp eksiliyor mu?" deyince.

Şafiî: "Evet" dedi.

Adam: "Bunun delili nedir?" diye sordu.

Şafiî de: *"Allah Azze ve Celle imanı insanoğlunun azaları üzerine farz kıldı. Ve bunu azaların üzerine taksim edip ayırdı, insanoğlunun imandan dışarı olan hiçbir azası yoktur, îmanla mükellef olan azalar amelle mükellef olanlardan fazladır. Bu azalarından biri olan kalbi ile akledip onunla anlar. Kalp insan bedeninin 'Emir'i gibidir.*

Bütün organlar onun emrindedir; Eliyle iş görür, ayaklarıyla yürür. Şehvetini ferciyle giderir. Dili bunu konuşur - veya konuşmaz.- Yüzünün bulunduğu farz kılınan da göze farz kılınandan, iki ele farz kılınan, iki ayağa farz kılınandan başka, insanın ferci üzerine farz kılınan, yönüne farz kılınandan başkadır.

Kalbe farz kılınanlara gelince; Allah'a iman, O'nu ikrar edip bilme, O'na itaat etmeye azmetme, emirlerine razı olup teslim olma, Muhammed'in (s.a.v.) O'nun kulu ve Resulü olduğuna iman edip bütün getirdiklerini ikrar ile tasdik etme, haber vermiş olduğu nebilere ve kitaplara iman etmedir."

"Kim imanından sonra Allah'a (karşı) küfre sapıp da kalbi imanla tatmin bulmuş olduğu halde, baskı altında zorlanan hariç küfre göğüs açarsa, işte onların üstünde Allah'tan bir gazap vardır ve büyük azab onlarındır." (en-Nahl: 106)

"Kalpler ancak Allah'ın zikriyle tatmin olur." (er-Ra'd: 28)

"Ağızlarıyla iman edip kalpleriyle iman etmeyenlerden."(el-Maide: 41)

"Nefislerinizde bulunanı açığa vursanız da, gizleseniz de Allah sizi onunla hesaba

çekecektir." (el-Bakara: 284)

İşte Allah'ın kalbe farz kıldığı iman da böyledir. O, kalbin amelidir. Bu da iman başıdır. Allah dile söz ve ifadeyi, kalbe de itikad ve onu ikrarı farz kılmıştır.

Bu sebeple Allah Teala: ***"Deyin ki: Allah'a iman ettik" (el-Bakara: 136), sonra da "insanlara güzel söz söyleyin"*** (el-Bakara: 83) buyuruyor.

Böylece Allah dile, kalpte olanı söyleme ve ifade etme görevini farz kılmıştır. Bu, onun amelidir, îman da kendisine farz kılınan görevdir.

Allah kulağa, kendisinin haram kıldıklarını ve duyulması yasak olan şeylerden kaçınmayı farz kılmış ve bu konuda: ***"Allah size kitapta -şu emri indirdi-Allah'ın ayetlerinin inkar edilip onlarla alay edildiğini işittiğinizde, başka bir söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayınız. Yoksa siz de onlar gibi olursunuz"*** (en-Nisa: 140) buyurmuştur. Allah Teala unutkanlığı bundan müstesna kılmıştır: "Eğer şeytan sana unuttursa." Yani; unutur da onların meclisinde otururbut o başka.

"-Kur'an sana hatırlatıcı olarak geldikten sonra zalim (müşrik) olan kavimle beraber oturma." (el-En'am: 68)

"Sözü dinleyip en güzeline uyan kullarımı müjdele, îşte onlar Allah'ın kendilerini hidayete erdirdikleridir, îşte onlar gerçekten saf akıl sahipleridir." (ez-Zümer: 17-18)

"Müminler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki namazlarında huşu içindedirler. Onlar tümüyle boş şeylerden yüz çevirirler. Onlar zekatlarını vericidirler." (el-Mu'minun: 1-4)

"Boş ve yararsız sözleri işitince ondan yüz çevirirler." (el-Kasas: 55)

"Boş ve yararsız şeylerin yanından geçerken kendilerini korurlar." (el-Furkan: 72)

Bu, Allah Tealanın kulağa yüklediği görevdir. Aynı zamanda bu, kulağın ameli olup

imandandır.

İki göze farz kılınan da; Allah'ın kıldığına bakmamasıdır: ***"Mümin erkeklere de ki: Gözlerini haramdan sakınsınlar ve ferclerini (zinadan) korusunlar."*** (en-Nur: 30-31)

Yani; hiç kimse kardeşinin avret yerine bakmasın. Kur'an'da ferci korumak, genelde "zina" için kullanılır, yalnız bu ayet "nazar" (bakma) ile ilgilidir.

Onun için, Allah'ın gözlere farz kıldığı *"bakışları sakındırma"* gözlerin amelidir ve bu amel imandandır.

Daha sonra Allah Teala kalbe, kulağa ve göze farz kıldıklarını bir arada zikrederek şöyle buyuruyor: ***"İlminin olmadığı şeyin ardına düşme. -Şüphesiz ki- kulak, göz, kalp -işte- onların hepsi ondan sorguya çekilecektir."*** (el-İsra: 36) ***"Ve onlar ferclerini korurlar"*** (el-Mu'minun: 5) ayetiyle de, ferci korumak için, Allah'ın haram kıldığını işlememeyi emrediyor.

"***Siz (günahları işlerken) kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinizde şahitlik etmesinden çekinmiyordunuz. Yaptıklarınızın çoğunu Allah bilmez sanıyordunuz"*** (el-Fussilet: 22) Bu ayette derilerden amaç, bedenin tüm cildidir, îşte Allah'ın bedenin azalarına farz kıldığı amel böyle anlaşılır.

Ellere farz kılınan şey, Allah'ın haram kıldığını işlememesi, görevi de Allah'ın kendisine yüklediğini işlemesidir. Sadaka, sıla-i rahim, Allah yolunda cihad, temizlik ve namaz bunlardandır.

Bu yüzden: ***"Ey iman edenler! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi ve ellerinizi dirseklere kadar yıkayınız..."*** (el-Maide: 6) buyurulmuştur.

"Kafirlerle karşılaştığınızda onların boyunlarını vurun. Sonra iyice sindirince ağı sıkıca bağlayın (onları esir alın).

Ondan sonra artık ya iyilik edip bırakıp ya da karşılığında fidye alırsınız. Ta ki savaş, şiddetini bırakıncaya kadar. Allah dileseydi onlardan öç alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek istiyor. Allah, yolunda öldürülenlerin yaptıklarını zayi etmeyecektir." (Muhammed: 4) Zira elle vurmak, harp, sıla-i rahim ve sadaka elin ilacıdır.

'Ayaklara', Allah'ın haram kıldığı şeye yürümemesi emredilmiştir.

"Yeryüzünde kibirlenerek yürüme. Ne dağları delip geçebilir ve ne de yükseklikte dağlara erişemezsin." (el-İsra: 37)

'Yüzün' farzı gece ve gündüz namaz vakitlerinde Allah'a secde etmektir: ***"Ey iman edenler rüku ve secde edin. Rabbinize kulluk edin ve hayır işleyin. Umulur ki kurtulursunuz."***(Hac 77) Ve devam etti "***Mescitler Allah'ındır, -sakın- Allah ile beraber başkasına ibadet etmeyin."*** (el-Cin: 18)

Bunlar, Allah Azze ve Celle'nin insanın bedenine yüklediği farzlardır.

Allah Teala kitabında tahareti ve namazı iman olarak adlandırmıştır. Allah Azze ve Celle Rasulü'ne (s.a.v.) yüzünü Beytü'l-Makdis'ten Kabe'ye çevirmesini emrettiğinde namazı iman olarak adlandırmıştır. Ondan önce Müslümanlar on altı ay Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kılmışlardı.

Sahabe Allah Rasulüne önceki namazlarının ne olacağını sorduğunda, Allah, Rasulü'nün onlara cevap vermesi için: ***"Allah sizin imanınızı zayi edici değildir"*** (el-Bakara: 143) ayetini indirerek namazı iman olarak isimlendirdi.

Kim namazlarını ve azalarını Allah'ın emrine uyarak korur ve azalarına düşen görevleri yerine getirirse, Allah'ın cennetine imanı kemale ermiş olarak girer. Kim de bu farz ve görevlerden birini kasten terk ederse Allah'a eksik imanlı olarak gider."

Bunun üzerine o adam Şafiî'ye: "Ben, imanın tamamı veya eksiği nedir, anladım. Peki bu imanın ziyadeliği de nereden geldi?" diye sordu. Şafiî de şöyle yanıt verdi: "Allah Azze ve

Celle kitabında şöyle buyuruyor: ***"Ne zaman bir sure indirilse, onlardan kimi: Bu hanginizin imanını artırdı? der.*** (Kur'an) iman edenlerin imanını artırır ve onlar onunla sevinirler.

"Kalplerinde hastalık olanlara gelince, inkârları nedeniyle pislikler kat kat artar ve onlar kafir olarak ölürler." (et-Tevbe: 124-125)

"Şüphesiz onlar Rablerine iman eden gençlerdi. Ve biz onların hidayetini artırdık." (el-Kehf: 13)

İmam Şafiî şöyle devam etti: "*Eğer imanın hepsi bir olsaydı yani noksanı olmasaydı hiç kimsenin iman açısından diğerine karşı fazileti söz konusu olmazdı ve insanların hepsi imanda bir olurlardı.*

Böylece "tafdil" (fazilet) meselesi de iptal olmuş olurdu. Fakat müminler ancak imanın tamamıyla cennete gireceklerdir. Müminler ancak imanla birbirlerine karşı fazilet sahibi olabilirler. Cehennemlikler de imanda gösterdikleri ihmalden dolayı ateşe gireceklerdir.

Allah Azze ve Celle kulları arasında, tıpkı atların yarıştığı gibi, bir yarış başlatmıştır. Herkesi derecesine göre sınıflandırmıştır. Bu yarışta hiç kimsenin hakkı eksiltilmez. 'Mesbuk' olanlar 'Sabık' olanlardan önce gelmezler. Bu yüzden de ümmetin selefini, onlardan sonra gelenlerden daha faziletli ve hayırlı kılmıştır. Eğer imanda öncelik sahibi olanların, imanda geri olanlara nisbetle herhangi bir fazileti olmasaydı, bu ümmetin sonradan gelenleri ile selefin imanları arasında hiçbir derece farkı kalmazdı." (*Menakıbu'ş-Şafiî, c: l, sh: 387-393.*)

D) SAHABE HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ:

1- el-Behyaki îmam Şafiî'den rivayet ediyor: "*Allah Tebareke ve Teala, Rasulü'ne tabi olan ashabı Tevrat ve incil'de övmüştür. Allah Rasulü de hiç kimseyi övmediği kadar onları övmüştür. Onlardan sonra da şerefe ulaşacak hiçbir kimse olmayacaktır. Bundan dolayı Allah onlara rahmet etmiş, onları sıddıkların, şehidlerin ve salihlerin mertebelerine yükseltmiştir.*

Allah Rasulü'nün sünnetini bize onlar ulaştırmışlar ve vahyin nüzulüne şahid olmuşlardır. Bu yüzden Allah'ın kendilerinden dilediğinin umumunu ve hususunu, kendilerinden azimetle istediğini ve kendilerini hangi yola irşad ettiğini en iyi onlar bildi.

Onlar Allah Rasulü'nün sünnetleri içinden bizim bilmediğimiz sünnetini öğrendiler. Onlar her türlü ilim ve ictihadda, takva ve akletmede bizden daha üstündürler.

Anladığımız ve idrak edip de ictihadla hüküm çıkardığımız her konuda onların görüşleri bize yol göstermiştir. Bizim iç için onların görüşleri kendi görüşlerimizden daha fazla övgüye layıktır. Doğrusunu Allah bilir." (*Menakıbu'ş-Şafiî, c: l, sh: 442.*)

2- el-Beyhaki, er-Rebi b. Süleyman'dan rivayet ediyor: "Şafiî'yi şöyle konuşurken duydum: *Fazilette önce Ebu Bekr, sonra Ömer, sonra Osman, sonra Ali gelir.*"(*A.g.e., sh: 432.*)

3- el-Beyhaki, Muhammed b. Abdullah b. Abdulhakem'den naklediyor: "Şafiî'yi şöyle

söylerken işittim: *Allah Rasulün'den (s.a.v.) sonra insanların en hayırlıları Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'dir. Allah onlardan razı olsun.*" (*A.g.e.,c: l, sh: 433.*)

4- el-Herevi, Yusuf b. Yahya el-Beveyti'den rivayet ediyor: "Şafiî'ye: Rafızi imamın ardında namaz kılayım mı?" diye sordum. O: *"Hayır. Ne Rafizi'nin, ne Kaderci'nin ve ne de Murcie'lerin ardında namaz kılma"* dedi.

Ben: "Onları bana anlatır mısın?" diye sorduğumda şöyle cevap verdi: *"İman sadece söz'dür diyen Murcie'dir.* "*Ebu Bekir ve Ömer imam değildir" diyen Rafizi'dir.* Meşîeti kendisine tahsis eden ise Kadercidir." (*Zemmu'l-Kelam, K-215 ez-Zehebi, es-Siyer, c: 10, sh: 31.*)

E) DİNDE CEDEL VE TARTIŞMAYI YASAKLAMASI

1- el-Herevi, er-Rebi b. Süleyman'dan rivayet ediyor: "Şafiî'yi şöyle derken işittim: *Eğer bir kimse başka birisi için ilim kitaplarını vasiyet etse ve bu kitaplar içinde de kelam kitapları bulunsa, bu kitaplar vasiyete dahil edilmez. Zira kelam ilim değildir.*" (*Zemmu'l-Kelam, K-213 ez-Zehebi, es-Siyer, c: 10, sh: 30.*)

2- el-Herevi, el-Hasan ez-Za'ferani'den rivayet ediyor: "Şafiî'yi şöyle derken duydum: *Kelam konusunda bir kez cidalde bulundum. Bundan ötürü de Allah'a istiğfarda bulunuyorum.*" (*Zemmu'l-Kelam, K-213.*)

3- el-Herevi, er-Rebi b. Süleyman'dan naklediyor: "Şafiî dedi ki: *Her muhalife karşı cevap niteliğinde büyük bir kitap yazmak isteseydim, bunu yapabilirdim. Fakat 'kelam' benim işim değil, ben kelamdan hiçbir şeyin bana nisbet edilmesini istemiyorum."* (*Zemmu'l-Kelam, K-215.*)

4-İbn Batta, Ebu Sevr'den rivayet ediyor: "Şafiî bana: *Kelam libası (elbisesi) giyip de kurtulan hiç kimse görmedim, dedi."* (*el-İbnatu'l-kûbra, sh: 535-536.*)

5- el-Herevi, Yunus el-Mısri'den rivayet ediyor: "Şafiî derdi ki: *Allah'ın bir kimseyi şirkin dışındaki bir şeyle imtihan etmesi, kelam ile imtihan etmesinden daha hayırlıdır."* (*Menakıbu'ş-Şafiî, sh: 182.*) * *(Dört Mezhep İmamının İtikadı Dr. Af. Abdurrahman el-Humeyyiss. Guraba Yayınları 1994 s:13-20)*

Dördüncü Bölüm
TASAVVUF

a) Tasavvufî Düşüncenin Dinî ve Fikrî Temelleri
b) Tarihî Gelişim
c) Tasavvufta Örgütlenme Dönemi
d) Tasavvufta Kurumlaşma Dönemi
e) Tasavvufta Sapmalar
Tasavvufta İslam'dan uzaklaşmaya neden olan bazı örnekler
f) Tasavvufta İlkeler

Dualar ve Zikirler

Duanın Usül ve Adabı

TASAVVUF

* İnsanın iç dünyasıyla, ruhî ve mânevî yönden kendini geliştirmesiyle ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in hayatında ve sahih hadislerinde mevcut olan bilgiler ve yönlendirmeler, ilk dönemlerden itibaren Müslümanların dini daha iyi anlama ve yaşama talep ve gayretlerine itikad ve fıkıh cephesinden ayrı olarak tasavvuf adı altında özetlenebilecek üçüncü bir cephe ve zenginlik kazandırmıştır. Tasavvuf kelimesi Kur'an'da ve hadislerde geçmez. Hicri ilk iki yüzyılda kişinin kendi iç dünyasındaki derinlik ve zenginliği, coşkulu dindarlığını ifade için genelde zühd, rikak-rekaik, takvâ, ibadet gibi kelimeler kullanılıyor, böyle kimselere de zâhid ve âbid deniliyordu. Hicrî III. yüzyıldan sonra daha kapsamlı olarak tasavvuf, sûfî, sûfiyye gibi terimler kullanılmaya başlandı ve bir dönemden sonra tasavvuf ayrı bir ilim ve davranış biçimi olarak ortaya çıktı.

Tasavvuf, kalp temizliğini, güzel ahlâkı ve ruh olgunluğunu konu alır. Amaç müminleri terbiye etmek ve mânen yükseltmektir. Bu amaca ulaşmak için dünyadan çok âhirete önem vermek, maddî değerlerden fazla mânevî değerlere bağlanmak, daha nitelikli ve daha çok ibadet etmek ve nefsi disiplin altına almak gerekir.

a) Tasavvufî Düşüncenin Dinî ve Fikrî Temelleri

İslâm, müminlerin dünya hayatına ve maddî zevklere dalmamalarını, âhirete ve mânevî değerlere öncelik vermelerini ister.

Yüce Allah şöyle buyurur:

"***Azgınlaşan ve dünya hayatını tercih edenin gideceği yer cehennemdir"*** (en-Nâziât 79/38).

"Siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz ama âhiret hayatı daha hayırlı ve daha kalıcıdır" (el-A'lâ 87/16).

Tasavvufta dünya hayatına âhiret hayatı kadar veya daha fazla önem vermemek esastır. Bu nokta Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şeriflerde de kuvvetle vurgulanmıştır.

Allah Teâlâ buyurur:

"Dünya hayatı aldatıcı bir metâdan başka bir şey değildir" (Âl-i İmrân 3/185).

"Doğrusu dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir" (Muhammed 47/36).

"Allah'ın vaadi haktır, sakın dünya hayatı sizi kandırmasın ve şeytan Allah'ın affına güvendirerek sizi aldatmasın" (Lokmân 31/33).

"Dünya menfaati önemsizdir, takvâ sahipleri için âhiret daha hayırlıdır" (en-Nisâ 4/77).

"Şu dünya hayatı sadece bir oyun ve eğlencedir, âhiret ise gerçek bir hayattır" (Ankebût 29/64).

"Dünya hayatı sadece bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda bir öğünme vesilesi ve daha çok servet ve evlâda sahip olma yarışıdır" (el-Hadîd 57/20).

"Mal ve evlât dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan iyi işler ise hem sevap olması bakımından hem de ümit bağlanması bakımından Rabbinin nezdinde çok hayırlıdır" (el-Kehf 18/46).

Kur'ân-ı Kerîm birkaç yerde dünya hayatını temsille anlatmıştır: "Onlara şunu misal ver: Dünya hayatı gökten

indirdiğimiz bir yağmura benzer. Bu sayede yeryüzünde biten bitkiler birbirlerine karışmış, sonra kurumuş, rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelmiştir. Allah'ın gücü her şeyin üstündedir" (el-Kehf 18/45; Âl-i İmrân 3/117; Yûnus 10/24; el-Hadîd 57/20).

Kur'ân-ı Kerîm'e göre insan dünyadan çok âhireti istemelidir: "***Kim âhiret yararını isterse ona bunu fazlasıyla veririz, kim dünya yararını isterse ona da dünyadan bir şeyler veririz, ama âhirette bir nasibi olmaz"*** (eş-Şûrâ 42/20; el-Bakara 2/200; Âl-i İmrân 3/145; Hûd 11/15). Kısaca servetler, kazançlar, zenginlikler ve her çeşit nimetler âhirette ve Allah katında bol bol mevcuttur (bk. en-Nisâ 4/94).

Hadîs-i şeriflerde de aynı hususların sıklıkla ifade edildiği görülür: ***"Dünyada bir garip veya yolcu gibi yaşa, kendini kabirde yatanlardan say"*** (Buhârî, "Rikak", 3; Tirmizî, "Zühd", 25; İbn Mâce, "Zühd", 6). "Dünyaya karşı soğuk olanı Allah, halkın malına göz dikmeyeni insanlar sever" (İbn Mâce, Zühd/1)

"Kabirleri ziyaret ediniz. Zira bu, sizi dünyadan soğutur, âhirete ısındırır" (İbn Mâce, "Cenâiz", 47). Hz. Muhammed (a.s.v.) dünyanın gösteriş ve çekiciliğine kapılmanın muhtemel tehlikeleri konusunda ümmetini uyarmıştır (Buhârî, "Rikak", 3; Tirmizî, "Zühd", 25).

Hz. Muhammed (a.s.v.) şahsen yukarıda anlatılan ilkelere uygun olarak yaşamış; dünya malına tamah etmemiş, maddî zevkler peşinde koşmamış, daima âhiret hayatına öncelik vermiş ve onu üstün tutmuştur. Şöyle buyurmuştur:

"Uhud dağı kadar altınım olsa, borcumu ödemek için bundan ayıracağım miktar hariç, altınların üç günden fazla yanımda kalmasını arzu etmezdim" (Buhârî, "Zekât", 4; Müslim, "Zekât", 31).

Hz. Muhammed (a.s.v.) vefat edince altın, gümüş miras bırakmadı. Bıraktığı miras beyaz bir katır, bir silâh ve vakıf arazisinden ibaretti (Buhârî, "Vesâyâ", 1).

Hz. Muhammed (a.s.v.) sade ve mütevazi bir hayat yaşamış, hiçbir zaman dünya nimetlerinin cazibesine

kapılmamış, ganimet malları sebebiyle Müslümanların elleri az çok genişlediği halde o eski yaşama biçimini sürdürmüş, öbür Müslümanlar düzeyinde bir hayata kavuşmak isteyen hanımlarına küsmüş ve onlardan dünya ile kendisi arasında bir tercih yapmalarını istemişti (bk. el-Ahzâb 33/28; Buhârî, "Tefsîr", 66; Müslim, "Talâk", 5).

Dünyayı âhiretle bir ve eşit tutmak veya ondan üstün tutmamak zühddür. Zühd ilkesine bağlı olarak yaşayan kişilere de zâhid denir. Kur'an ve hadislerde zühde büyük önem verilmiş, bunun zıddı olan dünyaya düşkün olma, tamah, ihtiras ve çıkarcılık şiddetle yerilmiştir. Zühd tasavvufun temelidir.

Âhiretin dünyadan üstün, oradaki nimetlerin buradaki servetten daha önemli olduğuna inanan bir Müslüman daha nitelikli ve daha çok ibadet eder, hak hukuk gözetir, ahlâk kurallarına bağlı kalır, haram ve helâli bilir. Böyle bir hayat yaşamayan bir kimsenin dünyadan çok âhirete önem ve değer verdiği söylenemez. İbadet zühdün tabii bir sonucudur.

Yüce Allah namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetleri farz kılmıştır. Hz. Muhammed (a.s.v.) ise farz olan ibadetlerle yetinilmemesini, nâfile ve sünnet olanların da yerine getirilmesini tavsiye etmiştir. Farz namazlardan önce ve sonra kılınan sünnetler, teheccüd, evvâbin ve tahiyyetü'l-mescid gibi diğer nâfile namazlar, receb ve şâban gibi aylarda belli miktarda tutulan oruçlar, umre ve sadaka böyledir. İbadetlerin amacı nefsi disiplin altına alarak Allah'a yaklaşmaktır. Tasavvufta farz ve nâfile ibadetleri şartlarına uygun olarak huşû ve ihlâsla yerine getirmek esastır. Sûfîler özellikle farz olmayan ibadetleri belli düzen içinde yerine getirmeye özen gösterirler. İbadetsiz tasavvuf olmaz.

İslâm'da kalp temizliği önemlidir. Her şeyden önce Cebrâil Kur'ân-ı Kerîm'i Hz. Muhammed (a.s.v.)'in kalbine indirmiştir (el-Bakara 2/97; Şuarâ 26/194).

Vahiy de ilham da kalbe gelir. ***"Allah'ın huzuruna temiz (selim) bir kalple çıkmaktan başka hiçbir şeyin faydası yoktur"*** (eş-Şuarâ 26/89; es-Saffât 37/84; Kaf 50/33).

"Allah sekîneti (huzuru) müminlerin kalplerine indirmiştir" (el-Feth 48/4).

"Kalpler Allah'ı zikretmekle itminan bulur" (Yûnus 10/74).

Onun için Allah'ı çok zikretmek tavsiye edilmiştir (bk. el-Ahzâb 33/41).

Her şeyin temeli olan iman kalbin tasdiklerinden ibarettir. Niyet bütün ibadetlerin temelidir. Halis niyet de kalpte gerçekleşir. İbadetlere kalbin temiz, niyetin iyi olması oranında sevap verilir (Buhârî, "İmân", 41; Müslim, "İmâret", 155).

Kur'an kalbin görme niteliğinden söz eder. Yeryüzünde dolaşıp ibret almayanları, düşünecek kalbi, işitecek kulağı olmayanları uyarır: "Dikkat edin, baştaki gözler değil, göğüsteki kalpler kör olur" (el-Hac 22/46).

Hassas, yufka ve temiz kalplerden bahseden Kur'an taş gibi katı, kirli ve kilit vurulmuş kalplerin bulunabileceğine de dikkat çeker. Kalbin kirlenmiş şekline bazen nefis de denir. Buna karşı nefsin arınmış şekli de kalptir, kalp hükmündedir.

"Nefsini kirleten hüsrandadır, onu arındıran kurtuluşa erer" (bk. eş-Şems 91/9-10).

Bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: ***"İnsanın bedeninde bir et parçası vardır. O iyi olursa beden tümüyle iyi, kötü olursa tamamıyla kötü olur. Dikkat, o kalptir"*** (Buhârî, "Îmân", 39; Müslim, "Müsâkat", 107).

Bir hadiste, "Başkaları fetva verse de, sen fetvayı kalbine sor" (Dârimî, "Buyû'", 2; Müsned, IV, 228) denilerek vicdanın sesine kulak verilmesi istenmiştir.

Hz. Muhammed (a.s.v.), "İyi, gönüle yatan, günah gönlü tırmalayan şeydir" (Müsned, IV, 194, 228) buyurarak şüpheli konularda kişinin kalbine başvurmasını, başkasının denetlemesinden önce kişinin kendi kendini denetlemesini tavsiye etmiştir. Kur'an'da ve hadislerde takvâya büyük önem verilmiştir. Hz. Muhammed (a.s.v.) kalbine işaret ederek, "Takvâ buradadır" demişti (Müsned, V, 379).

Tasavvufun konusu kalptir. Tasavvuf bir kalp ilmidir. Sûfîlere bu yüzden gönül ehli denilmiştir. Tasavvufî düşünce Allah korkusu ve Allah sevgisi temeline dayanır.

Allah Korkusu. Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şeriflerde "havfullah (mehâfetullah) ve haşyetullah" denilen Allah korkusu üzerinde çok durulmuştur.

Günah işleyenlerin ve başkalarına haksızlık edenlerin Allah'ın gazabından ve azabından korkmaları lâzımdır. Kur'an'da ***"Eğer inanıyorsanız biliniz ki en çok korkulmaya lâyık olan Allah'tır"*** (et-Tevbe 9/13; el-Ahzâb 33/37), ***"Onlardan değil, benden korkun"*** (Âl-i İmrân 3/175) buyurulur. Kişi insanlardan değil, Allah'tan korkarak günah işlememeli, kötülük ve haksızlık etmemelidir.

Gizli-açık işlenen her kötülüğü bilen Allah Teâlâ'nın işlenen kötülükleri cezasız bırakmayacağına, er veya geç bunun hesabını soracağına inanmalı, dinin emirlerine uyup yasaklarından kaçınırken Allah'tan başka hiçbir kimseden korkmamalıdır. Allah Teâlâ böyle kullarını över: ***"Onlar Rablerinden de, kötü azaptan da korkarlar"*** (er-Ra'd 13/28). "Allah'tan başka hiçbir kimseden korkmazlar" (et-Tevbe 9/18; el-Ahzâb 33/39).

Başta peygamberler ve velîler olmak üzere bütün müminler Allah'tan korkar. Hz. Muhammed (a.s.v.), "***Allah'ı en iyi bileniniz ve ondan en çok korkanınız benim"*** buyurmuştur (Buhârî, "Edeb", 72; Müslim, "Fezâil", 35).

Bir hadiste de ***"Hikmetin başı Allah korkusudur"*** (Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, I, 421) buyurulmuştur.

Allah'tan korkan başkasından korkmaz. Allah korkusu diğer korkuları siler ve kişiyi cesur hale getirir. Allah'tan korkanların âhirette de korkuları olmayacak, mahzun olmayacaklardır (el-Bakara 2/38, 62, 112, 262, 274, 277). İşte Allah'ın velî ve ergin kulları bunlardır.

Allah korkusu konusu üzerinde çok duran sûfîler bunu tasavvufun temel ilkelerinden biri haline getirmişlerdir. Buradaki

korku aynı zamanda Allah'ı sevmekten kaynaklanan bir çekinme mahiyetindedir. Bu sebeple Allah korkusu ile Allah sevgisi, birbirini tamamlayan iki kavramdır.

Allah Sevgisi. Bu sevgi İslâm'daki mânevî hayatın temelidir. Bu temele dayanmayan ibadet ve ahlâk gibi davranışlar İslâm açısından bir anlam ifade etmez. Bir mümin severek Allah'a itaat ve ibadet ederse, onun emirlerine ve yasaklarına uyarsa bunun değeri vardır. Allah Teâlâ'yı seven onun kelâmı olan Kur'an'ı ve resulü olan Hz. Muhammed'i, onun dava arkadaşları olan sahâbeyi de sever. Kısaca Allah'ın sevdiği herkesi ve her şeyi sever.

Kur'an'da Allah sevgisi üzerinde önemle durulur. Yüce Allah şöyle buyurur: "İman edenler Allah'a olan sevgileri ise çok fazladır" (el-Bakara 2/115).

Şiddetli ve çok sevgi aşk demektir. Bu âyet başta olmak üzere birçok âyette muhabbetullah denilen Allah sevgisine ve ilâhî aşka işaret edilir.

Bir Müslüman Allah'ı, Resulü'nü ve Allah yolunda mücadele etmeyi babasından oğullarından, kardeşlerinden, eşlerinden, kabilesinden, servetinden, ticaretinden ve meskeninden daha çok sevmekle yükümlüdür. Eğer daha çok sevmezse Kur'an'ın ifadesiyle "Allah'ın hükmü tecelli edene kadar bekleyin, Allah günahkâr bir toplumu hidayete erdirmez" (et-Tevbe 9/24) tehdidine muhatap olur. Bunun anlamı şudur: Bir Müslümanın Allah'ı, Resulü'nü ve Allah yolunda mücadele etmeyi yürekten sevmesi ve bu sevgi ve isteğini her zaman diğer şeylerden önde tutması gerekir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) *"Allah ve Resulü'nü diğer şeylerden daha fazla sevmeyen kimse imanın hazzına eremez" deyince Hz. Ömer, "Ey Allah Resulü! Kendim hariç seni herkesten ve her şeyden çok seviyorum" demiş, Hz. Muhammed (a.s.v.) de "Olmadı yâ Ömer!" demişti. Hz. Ömer, "O halde seni kendimden de çok seviyorum" deyince Resûlullah "Şimdi oldu yâ Ömer!" buyurdu* (Buhârî, "Îmân", 9; Müslim, "Îmân", 15).

İslâm'da Allah'la kulları arasındaki sevgi karşılıklıdır. Allah kullarını sever, kulları da onu severler. Kur'an şöyle der: ***"Ey iman edenler! İçinizden her kim dininden dönerse, Allah onların yerine öyle bir kavim getirir ki Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler"*** (el-Mâide 5/54). İslâm inancına göre Allah Teâlâ vedûd ve velîdir. Yani mümin kullarını çok sever ve onları dost edinir.

Kur'an'da Allah'ın hangi kullarını sevdiği şöyle açıklanır:

"Allah âdil olanları sever" (el-Mümtehine 60/8; el-Hucurât 49/9).

"Allah temiz insanları sever" (et-Tevbe 9/108; el-Bakara 2/222).

"Allah takvâ sahibi kullarını sever" (Âl-i İmrân 3/76, et-Tevbe 9/4, 7).

"Allah ihsan sahibi dürüst kişileri sever" (Âl-i İmrân 3/148, el-Mâide 5/13, 93).

"Allah tevekkül ehlini sever" (Âl-i İmrân 3/159).

"Allah sabırlıları sever" (Âl-i İmrân 3/146).

"Allah tövbe edenleri sever" (el-Bakara 2/222).

Yüce Allah, Peygamberimiz'i herkesten çok sevdiği için ona "habîbullah" (Allah'ın sevgilisi) denilmiştir (Tirmizî, "Menâkıb", 1). Nitekim Hz. İbrâhim için de "halîlullah" (Allah'ın dostu) ifadesi kullanılmıştır.

Burada sözü edilen adalet (kıst, vera'), temizlik, takvâ, ihsan, tevekkül, sabır, tövbe tasavvufun temel kavramlarıdır. Sûfîler ve velîler Allah'ın sevgili kulu olma mertebesine ermek için bu hususları büyük bir özenle gerçekleştirmeye çalışır, ilâhî sevgiden mahrum olmamak için bunların zıddı olan hususlardan dikkatle kaçınırlar. Çünkü Allah zâlimleri, kâfirleri, günahkârları, kibirlileri, hâinleri, bozguncuları, müsrifleri, saldırganları sevmez (eşŞûrâ 42/40, el-Bakara 2/176, en-Nisâ 4/107, el-Hadîd 57/23, el-Hac 22/38, el- Mâide 5/64, el-A'râf 7/31, el-Mâide 5/87).

Seven sevgilisine itaat eder, ona tâbi olur, onu razı etmeye çalışır, emirlerine uyar, onu darıltacak davranışlardan sakınır. Kısaca sevginin sonucu Allah'ın emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmaktır.

Allah'ın peygamberine uymak Allah'ın sevgisini kazandırır. Onun için yüce Allah buyurur: ***"Ya Muhammed: De ki eğer Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olun ki O da sizi sevsin"*** (en-Nisâ 4/80).

Resûlullah'a itaat Allah'a itaat demektir: ***"Resûlullah'a itaat eden Allah'a itaat etmiştir"*** (en-Nisâ 4/80).

Hz. Muhammed (a.s.v.), müminlerin Allah için birbirini sevmeleri gerektiğini önemle vurgulamıştır. Kutsî bir hadiste, "Benim için birbirini sevenleri sevmem vâciptir" (Muvatta, "Şiir", 16; Müsned, V, 233) buyurulmuştur. Hz. Muhammed (a.s.v.), ***"Birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olmazsınız"*** (Müslim, "Îmân", 93; Ebû Dâvud, "Edeb", 131). ***"Bir kimse kendisi için istediği bir şeyi mümin kardeşi için istemedikçe iman etmiş olmaz"*** (Buhârî, "Îmân", 7) buyurarak bu sevgi ile kâmil iman arasında sıkı bir bağ bulunduğuna işaret etmiştir.

İslâm, müminleri sevgi ve dostluk bağlarıyla birbirine bağlamış, kaynaştırmış ve böylece fertleri birbirine kenetlenmiş bir toplum meydana getirmiştir.

Sevgi bağı hem Müslümanları Allah'a ve Resulü'ne, hem de birbirlerine bağlar. Müslümanlar iyi ve kötü günlerde, mutlu ve sıkıntılı zamanlarda daima bir arada olurlar. Hz. Muhammed (a.s.v.), ***"Kişi sevdiğiyle beraberdir"*** buyurmuştur (Buhârî, "Edeb", 69; Müslim, "Birr", 165).

Bir Müslüman Allah'ın gazabına uğramamak ve cehennem azabından kurtulmak için yaratıcısına ibadet eder. Bu amaçla ibadet etmek câizdir.

Genellikle halk, özellikle zâhidler ve âbidler bu maksatla ibadet ederler. Cennete girmek ve oradaki nimetlerden yararlanmak için Allah'a ibadet ise evvelkine göre bir derece daha üstündür. Fakat sırf Allah'ın emrine uymak, rızâsını kazanmak

için Allah'a ibadet etmek daha üstün bir mertebedir. Bu ibadet sevgi temeline dayanır. Sevenin sevgilisine itaat etmesi türünden bir boyun eğme ve emredileni gönül hoşluğu ile yerine getirme halidir. Peygamberlerin, sağ iken cennetle müjdelenen on sahâbenin, velîlerin ve âriflerin ibadetleri böyledir. Râbia el-Adeviyye'nin dediği gibi onlar cehennem ve cennet olmasa da Allah'a ibadet eder, ona itaati canlarına minnet bilirler.

Nitekim bu konudaki hadislerden birinde, "Suhayb, Allah'ın ne hoş bir kuludur ki ondan korkusu olmasa bile günah işlemez", diğerinde, "Ebû Huzeyfe'nin âzatlası Sâlim, Allah'a âşık olduğundan O'ndan korkmasa bile günah işlemez" (Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, II, 323) buyurulmuştur.

Tasavvufta hedef bir Müslümanın gönüllü olarak ve seve seve Allah'a ibadet etmesini sağlamaktır. Bu mertebede ibadet insana zor gelmez, tersine ona haz ve huzur verir. İbadet halinde olmaması ise onu rahatsız eder. Hz. Muhammed (a.s.v.) zamanında var olan bu anlayış ondan sonra gelişerek devam etmiştir. Bu hareketin en önemli temsilcisi hicrî II. (VIII.) asrın ikinci yarısında yetişmiş olan ünlü sûfî Râbia el-Adeviyye'dir (ö. 185/801). Bu tarihten sonra bu anlayışın yaygınlaşarak ve gelişerek devam etmesi tasavvufun İslâmî bir hareket olarak ortaya çıkmasına sebep olan faktörlerin başında gelir. Zühd ile tasavvuf arasındaki en önemli fark zühdde korku, tasavvufta sevgi unsurunun ağır basmasıdır. Zühd hareketinde korku sevgiyi, tasavvuf hareketinde ise sevgi korkuyu kapsar. Zühd âhirette kurtuluşu amaçlayan nisbeten özel bir mânevî hal, tasavvuf ise bu hayata dayanan ama daha çok Allah'ın rızâsını ve sevgisini kazanmayı amaçlayan daha kapsamlı mânevî hayattır.

Tasavvufta Allah sevgisinin ne kadar önemli olduğunu göstermek için sûfîlerin üzerinde özenle durdukları ve önemle açıkladıkları şu hadîs-i şerife bakmak yeterlidir. Kutsî hadiste şöyle buyurulmuştur: ***"Kulum farz ibadetlerle yaklaştığı kadar başka hiçbir şeyle bana yaklaşamaz. Nâfile ibadetlerle de bana yaklaşır. O kadar çok yaklaşır ki ben onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Artık o benimle görür, benimle işitir, benimle tutar, benimle yürür. Böyle bir kul bana***

sığınırsa onu korurum, benden bir şey isterse dileğini yerine getiririm" (Buhârî, "Rikak", 38).

Tasavvuf kulun Allah'a yaklaşması ve O'nunla böyle bir mânevî ilişki kurmasıdır. Allah kuluna şah damarından daha yakındır (Kaf 50/16). Allah'ın bir ismi "el-karîb"dir. Yani o her zaman herkese yakındır. Fakat sevdiği kullarına özel bir anlamda yakındır. Allah'ın yakınlığını kazanan insanlara mukarreb denir (el-Vâkıa 56/88-89).

Müslümanların iman ve ibadet itibariyle çeşitli dereceleri vardır. Bir hadiste imanın altı, İslâm'ın beş şartı sayıldıktan sonra en büyük mertebe olan ihsan şöyle tarif edilmiştir: "İhsan, Allah'a, onu görüyormuşsun gibi ibadet etmektir, her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir" (Buhârî, "Îmân", 37; Müslim, "Îmân", 57).

Kur'ân-ı Kerîm'de, ***"İhsan üzerine olunuz, Allah ihsan üzere olanları sever"*** (el-Bakara 2/195; el-Mâide 93) buyurulmuştur.

Mutasavvıflar bu hadisten İslâm'ın üç mertebesi olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Bunlar sırasıyla İslâm, iman ve ihsan mertebeleridir. İslâm zâhir, iman zâhir ve bâtındır. İhsan ise zâhir ve bâtının hakikatidir. İslâm'da bilgi amelle, amel ihlâsla, ihlâs da Allah'ın rızâsını taleple kemale erer. Bilgi, ihlâs ve rızâ bu üç mertebenin başka bir ifadesidir. Müminler ilim, amel ve mertebe itibariyle birbirinden farklıdırlar. Nitekim Kur'an'da şöyle buyurulur: "Kendilerine ilim verilenler derece derecedir". "Amel edenlerin de mertebeleri vardır". "Bakın nasıl bazısını diğer bazılarına üstün kıldık" (el-Mücâdele 58/11; el-Ahkaf 46/19; el-İsrâ 17/21).

b) Tarihî Gelişim

Hz. Muhammed (a.s.v.), sahâbe, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn dönemlerinde dindar Müslümanların yaşadıkları hayat yukarıda tasvir edilen mânevî bir atmosferde cereyan etti. Bu üç neslin dindarları dünyaya nazaran âhirete öncelik veriyor, bütün davranışlarda Allah'ın rızâsını gözetiyorlardı. Bu tür hayat

Kur'an'ın istediği bir hayattı. Bunun en güzel örneği de Hz. Muhammed (a.s.v.)'di (el-Ahzâb 33/21).

Hz. Muhammed (a.s.v.) zamanında çeşitli eğilimlere sahip olan sahâbeler vardı. Bunlardan bir kısmı ilim öğrenmeye, bir kısmı dini tebliğe, bir kısmı cihada, bir kısmı yöneticiliğe daha fazla ilgi duyarken bir kısmı ibadete daha çok önem veriyor, uhrevî kurtuluş üzerinde yoğunlaşıyorlardı. Başta ilk dört halife ve aşere-i mübeşşere olmak üzere Osman b. Maz'ûn, Mus'ab, Ammâr, Habbâb, Bilâl, Suhayb, Selmân, Ebû Zer, Mikdâd, Muaz, Ebü'd-Derdâ, Huzeyfe, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr bu sahâbenin âbid ve zâhidleri olarak tanınmışlardı. Daha sonraki dönemlerde yaşayan âbid, zâhid ve dindar Müslümanlar her zaman bunları örnek almışlardı. Tasavvuf zincirinin ilk halkaları bunlardı. Daha sonra eklenen yeni halkalarla bu silsile günümüze kadar gelmiş, bu halkalardaki âlim ve zâhidler İslâm'ın ilim, ihlâs, takvâ, ihsan, his, heyecan ve zühd anlayışını yaşayarak çağımıza taşımıştır.

Veysel Karânî, Ebû Müslim el-Havlânî, Habîb el-Acemî, Hasan-ı Basrî, Abdülvâhid b. Zeyd, Şeybân er-Râî, Sâlih el-Mürrî, Ferkad es-Sencî, Mâlik b. Dînâr, İbnü's-Semmâk, İbrâhim b. Edhem, Şakik-i Belhî, Dâvûd et-Tâî, Fudayl b. İyâz ve benzeri pek çok âbid ve zâhid ikinci nesli, silsilenin ikinci halkasını oluşturur.

Tasavvufta söz konusu neslin yaşadığı zaman hicrî I ve II. (VII ve VIII.) asırları kapsar ve zühd dönemi diye bilinir. Bu dönemde tasavvuf tohumunun çimlenmiş bir şekli mevcuttur. Bundan sonra gelen ve üçüncü halkayı oluşturan İbrâhim el-Havvâs, Bişr el-Hafî, Serî es-Sakatî, Cüneyd-i Bağdâdî, Bâyezîd-i Bistâmî, Hâris el-Muhâsibî, Zünnûn el-Mısrî, Hamdûn el-Kassâr, Ma'rûf-i Kerhî, Ahmed b. Hadraveyh, Ebû Süleyman ed-Dârânî, Sehl et-Tüsterî gibi sûfîler tasavvufun ilk temsilcileri ve müjdecileridir. Tasavvufî hayat geniş ölçüde bunların tespit ettikleri hedefler yönünde gelişmiştir.

Kuşeyrî'nin de açık bir şekilde belirttiği gibi tasavvuf Ehl-i sünnet'in bünyesinden doğmuştur. İlk sûfîlerin hepsi Sünnî'dir.

Sûfîliğin ortaya çıktığı dönem İslâm dünyasında çeşitli ilimlerin kurulduğu, değişik mezhep ve akımların ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde hadis, fıkıh, kelâm gibi ilim dalları kurulmuş, bunlarla uğraşanlara hadisçi, fıkıhçı, kelâmcı (muhaddis, fakih, mütekellim) gibi isimler verilmişti. Kaynağı Kur'an ve hadis olmakla beraber söz konusu ilimlerden de etkilenen ve Ehl-i sünnet muhitinde doğan İslâm'daki ruhî ve mânevî hayat tarzına tasavvuf denmiştir. Bu hayat tarzının temelleri Kur'an ve Sünnet'in öğretisinde, önceki nesillerin sözlerinde ve yaşayış tarzlarında mevcuttu. Sûfîler fikirleri ve mânevî tecrübeleriyle geliştirip sistemleştirdikleri tasavvufî hayat tarzını sözü edilen temeller üzerinde inşa etmişlerdir. Kökü ve özü eski olan tasavvufî hayatın bazı yenilikler içermesi ve farklılık göstermesi bundandır.

Büyük sûfîlerin yetiştiği hicrî III ve IV. (IX ve X.) yüzyıllarda tasavvufla ilgili birtakım eserler yazılmış, sûfîliğin esasları yazılı hale getirilmişti. Diğer taraftan aynı dönemde melâmet ve fütüvvet gibi önemli tasavvufî ekoller ortaya çıkmıştı. Ma‘rûf-i Kerhî, Serî es-Sakatî, Hâris el-Muhâsibî ve Cüneyd-i Bağdâdî gibi ünlü sûfîler Irak'ta tasavvuf adı altında İslâm'ın mânevî hayatını geliştirirken Horasan bölgesinde Hamdûn el-Kassâr (ö. 271/884) melâmet adı altında söz konusu hayatın farklı bir yorumunu ortaya koyuyordu.

Ebû Hafs, Ahmed b. Hadraveyh ve Şâh Şucâ‘-ı Kirmânî gibi Horasanlı dindarlar ise daha çok fütüvvet ve mürüvvet üzerinde duruyorlardı. Melâmet ehli ihlâs ve riya konusuna ağırlık verirken, fütüvvet ehli daha çok dinin insaniyet yönü üzerinde duruyorlardı. Bu konuda özellikle Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848) son derece özgün yorumlar yapıyordu.

Söz konusu dönemde tasavvufa dair yazılan en meşhur eserler ve yazarları ise şunlardır:

Hâris el-Muhâsibî (ö. 243/857) er-Riâye li-huk†kıllah, Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/ 909) Resâil, Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (ö. 283/896) et-Tefsîr, Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932) Hatmü'l-velâye, Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/921) Kitâbü't-Tavâsin,

Ebû Nasr es-Serrâc (ö. 378/988) el-Luma‘, Kelâbâzî (ö. 380/990) et-Taarruf, Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996) K†tü'l-kulûb, Sülemî (ö. 412/1021) Tabakåtü's-sûfiyye, Ebû Nuaym İsfahânî Hilyetü'l-evliyâ, Kuşeyrî (ö. 465/1072), er-Risâle, Hücvîrî (ö. 470/1077) Keşfü'l-mahcûb, Abdullah Ensârî el-Herevî (ö.481/1088) Menâzilü's-sâirîn, Gazzâlî (ö. 405/1111) İhyâü Ulûmi'd-dîn.

Bu eserlerin tamamına yakını matbu olup bir kısmı Türkçe'ye de çevrilmiştir. Bu yazarların tasavvuf konusunda daha başka değerli eserleri de vardır. Özellikle Sehl et-Tüsterî'nin, Sülemî'nin, Kuşeyrî'nin ve Abdullah el-Ensârî'nin tefsirle ilgili eserleri işârî tefsirler bakımından önemlidir. Sülemî'nin Tabakåt'ı ile Ebû Nuaym'ın Hilye'si ise evliyanın hayat hikâyelerine ve menkıbelerine dairdir. Tasavvufun doğuşunu, gelişmesini ve ilk sûfîlerin yaşama tarzlarını her biri bir tasavvuf klasiği niteliğinde olan söz konusu eserlerden izlemek mümkündür.

Hicrî VI. (XII.) asra kadar olan tasavvufun ilk dönemi ve hareketin doğduğu, geliştiği ve şekillendiği bir zaman dilimidir. Bu dönemde tasavvuf basit fakat derin, sade fakat anlamlı bir mânevî hayat tarzıdır. Geniş ölçüde pratiklere dayanır, teorilere çok az yer verir. Hal, his, heyecan ve vecd gibi isimler alan ve din psikolojisi bakımından büyük önem taşıyan ruhî hayat tarzı üzerinde yoğunlukla durulur. Bu fikrî harekette felsefî etkiler yok denecek kadar azdır. Ama sûfîlerin mânevî tecrübeleri ve bu tecrübelerle ilgili olarak yaptıkları yorumlar üzerine kurulan bir tasavvuf felsefesi vardır. Bu, daha çok sûfîlerin kendi düşünce ve çabalarıyla oluşturmuş oldukları özgün bir felsefedir. Tasavvufî hayat, öz ve hareket noktası itibariyle İslâmî temeller üzerine inşa edilmiş olduğundan, başta İbnü'l-Cevzî, İbn Teymiyye ve İbnü'l-Kayyim olmak üzere bu hareketin bazı şekillerini sert bir biçimde eleştiren âlimler tarafından da saygı ve takdirle karşılanmıştır. Bununla beraber bu dönem tasavvufu da tartışma ve eleştiriye açık bazı konular içermektedir.

Öteden beri tartışılan ve eleştirilen bu konular tasavvufun özü ve geneliyle ilgili değildir. Münferit konulardır, ayrıntıyla ilgilidir.

c) Tasavvufta Örgütlenme Dönemi

Tasavvufun ferdî yönü daha önemli olmakla beraber sosyal yönü de küçümsenmeyecek kadar önemlidir. Tasavvufî hayatın bazı biçimlerini bireyler tek başına yaşar. Fakat bu hayat, bu konunun uzmanları, hocaları ve üstatları olan şeyhlerden ve mürşidlerden öğrenilir. Bu öğrenmede mürid ve tâlip denilen öğrencilerin üstatlarıyla birlikte bulunmaları, mânevî hayatı beraber yaşamaları şarttır. Çünkü tasavvufî hayat tıpkı birçok sanat gibi egzersizler ve pratiklerle öğrenilir. Bunun için de birliktelik ve beraberlik esastır. İşte bu durum hem zaman zaman mürşidlerin ve üstatların bir araya gelerek yaşadıkları mânevî ve derunî deneyler konusunda fikir alışverişinde bulunmalarını ve vardıkları sonuçları aralarında müzakere etmelerini gerektirir, hem de müridlerin mürşidlerinin gözetiminde ve denetiminde bulunmalarını zorunlu kılar. Bu sebeple baştan beri sûfîler sohbet denilen bir birlikteliğe büyük önem vermişlerdir. İlk zamanlarda şeyhlere daha çok üstat ve sohbet şeyhi, müridlere de sâhip (sohbette bulunan, sohbete katılan) deniliyordu.

Böylece üstatlar çevresinde toplanan ve sohbetlere devam eden sâhipler, yani müridler birer cemaat oluşturuyordu. Bu cemaatlerin yaptıkları sohbetlerin çoğu halka açık olmakla beraber bazı sohbetlere yabancılar alınmıyordu. Ancak belli bir mertebeye ulaşan müridler bu sohbetlere kabul ediliyordu. Cüneyd-i Bağdâdî, "Biz tasavvuf sohbetlerini kapalı kapıların ardında yapardık" derken bu hususu anlatıyordu. İşte bu gizlilik tasavvuftaki sırrı, yani gizemi meydana getirir. Tasavvufî hayatın belli bir aşamasında mutlaka bir gizem söz konusudur. Bazen müridlere göre yabancılar için, bazen üstatlara göre müridler için bir gizem, yani yabancılara göre müridlerin, müridlere göre üstadın az çok gizemli bir yönü vardır. Bundan daha önemlisi ilâhî sırdır. Tasavvuf bir bakıma, imkân ölçüsünde rubûbiyyetin sırlarına âşina olmayı amaçlar. Tasavvuf sohbetlerinin müridlere edep ve erkân öğreten, onları terbiye eden, ahlâklarını güzelleştiren yönü kadar söz konusu esrarengiz yönü de önemlidir. Gizliliğin sebebi, mânevî alt yapısı bakımından eksik olanların yanlış anlama ve sapmalarını engellemektir.

Son derece gösterişsiz başlayan, ama gayet feyizli geçen tasavvufî sohbetler kısa bir zaman sonra bir cemaatleşme halini aldı. Büyük sûfîlerin tasavvufî görüşleri ve yaşayışları az çok birbirinden farklı idi. Bu da meşrep (mizaç, karakter, zevk) farkı olarak görüldü. Bu durum tasavvufa eğilimli olanların kendi mizaçlarına, ruh ve zihin yapılarına uygun düşen üstatları tercih etmelerine imkân verdi. Böylece Tayfûriyye (Bistâmiyye), Cüneydiyye, Musâhibiyye, Sehliyye, Hakîmiyye, Hafîfiyye, Seyyâriyye, Nûriyye, Harrâziyye, Kassâriyye (Melâmetiyye) ve Tüsteriyye gibi tasavvufî cemaatler ortaya çıktı. Bu ekollerden birine bağlanan bir mürid, mânevî hayatında belli bir üstadın görüşlerine ağırlık veriyordu. Cemaatler arasındaki olumlu ilişkiler tasavvufî gelişmeyi hızlandırdı.

Söz konusu tasavvufî sohbetler ve cemaatler hicrî VI. (XII.) asırda daha düzenli, daha disiplinli bir örgütleşmeye dönüştü. Bu örgüte tarikat denildi.

Abdülkadir-i Geylânî'ye (ö. 562/1166) nisbet edilen Kadiriyye, Ahmed Yesevî'ye (ö. 562/1166) nisbet edilen Yeseviyye, Ahmed er-Rifâî'ye (ö. 578/1183) nisbet edilen Rifâiyye, Ebü'n-Necîb es-Sühreverdî'ye (ö. 563/1167) nisbet edilen Sühreverdiyye, Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî'ye (ö. 593/1196) nisbetle Şâzeliyye tarikatları bu asırda ortaya çıktı. Bunları Necmeddîn-i Kübrâ'ya (ö. 618/1221) nisbetle anılan Kübreviyye, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye (ö. 672/1273) nisbet edilen Mevleviyye, Ahmed el-Bedevî'ye (ö. 675/1277) nisbetle Bedeviyye gibi tarikatlar izledi. VII. (XIV.) asırda ise Bahaeddin Nakşibend'e (ö. 791/1389) nisbetle Nakşibendiyye, Sirâceddin Ömer'e (ö. 800/1397) nisbet edilen Halvetiyye tarikatları kuruldu. Bu tarikatlar şeyhlerin mürid ve halifeleri aracılığıyla Fas'tan Endonezya'ya, Somali'den Kazan'a kadar İslâm ülkelerine yayıldı. Selçuklular ve Osmanlılar zamanında ise Mevlevîliğin yanı sıra Anadolu'da Hacı Bektâş-ı Velî'ye (ö. 670/1271) nisbet edilen Bektâşiyye, Hacı Bayrâm-ı Velî'ye (ö. 833/1429) nisbet edilen Bayramiyye, Aziz Mahmud Hüdâî'ye (ö. 1038/1628) nisbet edilen Celvetiyye gibi tarikatlar, ayrıca daha evvel Anadolu dışında kurulan tarikatların pek çok şubeleri oluştu.

Bundan başka Ahî Evran diye bilinen Şeyh Nasîrüddin (ö. 660/1262) Kırşehir'de ahîlik teşkilâtını kurdu. Fütüvvet ehli Anadolu'da birçok şehirde örgütlendi. 1071'de Anadolu fethedildikten sonra Irak'tan, Suriye'den, daha fazla da Horasan'dan gelen gazi dervişler, alperenler ve Horasan erleri İslâmiyet'in Anadolu'da ve Balkanlar'da yayılmasında etkili oldular.

d) Tasavvufta Kurumlaşma Dönemi

Sûfîlik ve sûfî cemaatler ortaya çıktıktan sonra bu cemaatler ve örgütler mekânlara ve binalara ihtiyaç duydular. İlk zamanlarda camiler, mescitler, evler, iş yerleri, sûfîlerin buluşma, konuşma ve meselelerini müzakere etme yerleri idi. Fakat örgütler gelişip yaygınlaşınca yeni mekânlara ve binalara ihtiyaç duyuldu. Herevî'nin Tabakâtü's-sûfiyye'de dediği gibi ilk tasavvufî kurum Suriye'de Remle'de Hankah adıyla kuruldu, zamanla hızlı bir artış ve yaygınlık gösterdi. Çeşitli dönemlerde ve bölgelerde bu kurumlara ribat, tekke, zâviye, dergâh, âsitâne gibi isimler verildi. İsimlendirmede kurumun büyük veya küçük, merkez veya şube olması da dikkate alındı. Tekkeler, tarikat denilen örgüt üyelerinin devam ettikleri, toplu veya ferdî olarak zikir yaptıkları, sohbet ettikleri, edep-erkân öğrendikleri, terbiye gördükleri, ruhen arındıkları ve olgunlaştıkları kurumlar olmakla beraber çoğu zaman çeşitli dinî ve dünyevî ilimlerin öğretildiği kurumlar da oldular. Özellikle kırsal alanlarda medreselerin görevlerini de üstlendiler. Ayrıca yolcuların ve gariplerin barındıkları önemli sosyal müesseseler haline geldiler. Tekkelere yapılan vakıflar, devlet adamlarının, hayır sahiplerinin ve tarikat mensuplarının yaptıkları bağışlar tekkelerin görevlerini etkin bir biçimde sürdürmelerine ve toplumların ihtiyaç duydukları huzurlu bir mânevî havayı meydana getirmelerine imkân verdi. Ayrıca tekkeler başta edebiyat, şiir ve musiki olmak üzere birçok güzel sanatın doğduğu ve geliştiği müesseseler oldu.

Bir tekkede şeyh veya halifesi, çeşitli mertebelerde bulunan müridler, dervişler, tekkede yemek hazırlama, sofra kurma, odun getirme, temizlik yapma gibi işlerde görevli işçiler, tekkeye yardım eden ve oradaki işlere nezaret eden yöneticiler,

misafirler ve garipler bulunur. Bunların düzenli bir biçimde çalışmaları ve görevlerin aksamaması için uyulması gereken birtakım kurallar, bir çeşit yönetmelikler vardır. Bu kuralları ilk defa derli toplu bir biçimde ortaya koyan Ebû Saîd Ebü'l-Hayr (ö. 440/1048) oldu. Ebû Hafs Ömer es-Sühreverdî (ö. 632/1234) Avârifü'l-maârif isimli eserinde söz konusu kuralları genişletti ve ayrıntılı bir şekilde ortaya koydu.

VII. (XII.) asır tasavvufta önemli gelişmelerin gerçekleştiği bir dönemin başlangıcıdır. İbn Arabî (ö. 638/1240) kendisinden önceki sûfîlerin fikirlerinden de yararlanarak, vahdet-i vücûd terimi ile ifade edilen bir görüş ortaya attı. el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye ve Füsûsü'l-hikem gibi eserlerinde bu konudaki düşüncelerini genişçe açıkladı. Allah-evren, Allah-insan ilişkisinin vahdet-i vücûd eksenli bir açıklamasını yaptı. Felsefeden ve kelâmdan aldığı bazı delillerle fikirlerini ispatlamaya çalıştı. Sadreddin Konevî, Fahreddîn-i Irâkî, Abdülkerîm el-Cîlî, İbn Fârız, Aziz Nesefî, Şebüsterî, Abdürrezzâk el-Kâşânî ve Câmî gibi ünlü sûfîler bu yolda onu izleyerek geniş ölçüde vahdet-i vücudu birçok Müslüman ilim ve fikir adamının dünya görüşü haline getirdiler.

Diğer taraftan Ebû Saîd Ebü'l-Hayr Arapça'nın yanı sıra Farsça'yı tasavvuf dili haline getirmek için ilk defa ciddi bir adım attı. Onu bu yolda Hücvîrî izledi ve Farsça ilk tasavvuf kitabı olan Keşfü'l-mahcûb'u yazdı. Baba Tâhir (ö. 410/1019) ve Senâî (ö. 525/1131) gibi şairler tasavvufî düşüncelerini Farsça şiirlerle ifade ederek bu tarzı âdeta tasavvufun dili haline getirme yolunu tuttular. Onları bu yolda Attâr (ö. 627/1223) ve Mevlânâ (ö. 672/1273) gibi ünlü sûfî şairler izledi. Mevlânâ'nın Mesnevî ve Dîvân-ı Kebîr isimli eserleriyle bu hareket zirveye ulaşmış oldu. Şebüsterî (ö. 720/1320) Gülşen-i Râz'da, Fahreddîn Irâkî (ö. 688/1289) Lema'ât'ta, Câmî (ö. 898/1492) çeşitli eserlerinde bu yolda yürüdü.

Yûsuf el-Hemedânî'nin müridi, Yeseviyye tarikatının kurucusu Pîr-i Türkistan Ahmed Yesevî (ö. 562/1166) ilk defa ve başarılı bir şekilde tasavvuf hayat tarzını ve düşüncesini Türkçe ifade etmeye başladı. Hikmet denilen tasavvufî şiirlerini Dîvân-ı

Hikmet adı verilen bir eserde toplandı. Daha sonra Mansûr Ata, Abdülmelik Ata, bunun oğlu Tac Hoca, torunu Zengî Ata, Said Ata, Süleyman Hakîm Ata, Sadr Ata, Bedr Ata gibi mürid ve halifeleri onun tasavvuf geleneğini Türkistan'da devam ettirdiler. 1071'de Anadolu'nun fethedilmesi üzerine çeşitli tarikatlara mensup dervişler, özellikle Yesevî geleneğine bağlı olanlar burada faaliyet göstermeye başladılar. Fakat yeni fethedilen bu beldelerde daha ziyade baba, gazi, sultan gibi unvanlarla anıldılar.

Ahmed Yesevî'nin şiir anlayışı Yûnus Emre'de (ö. 1320) daha da sadeleşerek ve güzelleşerek devam etti. Anadolu ve Balkanlar'daki pek çok mutasavvıf onu örnek aldı. Yazıcıoğlu Muhammed'in (ö. 855/1451) Muhammediyye'si, Ahmed-i Bîcân'ın (ö. 858/1454) Ahmediyye'si ve Envâru'lâşıkyn'i, Eşrefoğlu Rûmî'nin (ö. 874/1469) Divan'ı ve Müzekki'n-nüfûs'u, Niyazî-i Mısrî'nin (ö. 1150/1737) Divan'ı, Anadolu ve Balkanlar'da büyük bir ilgi ile okunan eserler oldu. Sadece mutasavvıflar ve tarikat ehli tarafından değil, bunların dışındaki dindarlar tarafından da asırlarca rağbet gördü.

Başta Yûnus Emre'ninkiler olmak üzere bu şair mutasavvıfların şiirleri dinî mûsikinin de ana malzemesini oluşturdu. Bu gelişmeler geniş kitlelerde din duygusunun yerleşmesini ve kökleşmesini sağladı. İlâhî denilen bu tür şiirler coşkuyla okundu ve dinlendi.

Osmanlılar'da tekke edebiyatı kadar tasavvuf mûsikisi de büyük bir gelişme gösterdi. Özellikle mevlevîhâneler bu işin öncülüğünü yaptı.

e) Tasavvufta Sapmalar

Tasavvuf beden-ruh, zâhir-bâtın, lafız-mâna ayırımı yapar ve daima bunlardan ikincilere ağırlık verir, fakat birincileri de ihmal etmez. Bununla birlikte tarihî seyir içinde zaman zaman zâhir ile bâtın, zâhirî-şer‘î ilimlerle bâtınî-mânevî ilimler arasındaki mesafe açılmış, uçurum derinleşmiştir. Açılan mesafeyi kapatmak için şeriatla tasavvufu bağdaştıran ve kaynaştıran Ebû Nasr es-Serrâc, Ebû Tâlib el-Mekkî, Kuşeyrî,

Hücvîrî ve Gazzâlî gibi büyük mutasavvıf âlimler değerli eserler yazmışlar, böylece zâhir ehli ile bâtın ehli arasındaki zıtlaşmaları ve anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaya veya en aza indirgemeye çalışmışlardır. Tasavvufun Ehl-i sünnet arasında daha fazla yaygınlaşmasının önemli bir sebebi söz konusu mutasavvıf bilginlerin bu tür çalışmalarıdır.

Zâhir ile bâtın, akıl ile kalp arasında zaman zaman görülen karşıtlığın ve uzlaşmazlığın sebebi çoğu zaman tarafların birbirini anlamalarını sağlayacak yeterli bilgi donanımına sahip olmamalarıdır. Yetişme tarzının, alınan eğitimin ve mizacın da bunda büyük tesiri olmuştur. Bu hususlar ihtilâfın bir dereceye kadar tabii ve anlaşılır sebepleridir. Taraflar birbiri hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları zaman ihtilâf ya ortadan kalkar veya hafifler, hoşgörü sınırları içinde kalır.

Söz konusu ihtilâfın diğer sebepleri tasavvuf perdesi altında İslâm'a dış kaynaklardan sokulmak istenen yabancı unsurlar, diğer dinlerden, mezheplerden, mistik akımlardan, felsefelerden ve dinî geleneklerden kaynaklanan sızmalardır. Bu çevrelerin kültürüne âşina olan zümreler ve fertler İslâm öncesi sahip oldukları dinî inançları ve felsefî kanaatleri belki iyi niyetle belki de art niyetle İslâm'a taşımışlar ve bunları tasavvuf çatısı altında yaşatma yoluna gitmişlerdir. Bunun sonucunda tasavvufî hayatta bazı sapmalar olmuştur.

Tasavvuftaki sapmalar erken dönemlerde başlamıştır. İlk sûfîler döneminde bile bu tür sapmaların mevcut olduğunu biliyoruz. Ancak ilk sûfîler bu tür hareketler karşısında çok dikkatli, hassas ve uyanık davranmışlar, sapmaları ve sapkınları eleştirmişler, reddetmişler, böylece kendilerini onlardan korumuşlardır. Diğer taraftan söz konusu hususlar zâhir ulemâsı tarafından da eleştirilmiştir.

Sülemî bu konuda Galatâtü's-sûfiyye adıyla bir eser yazmış, Serrâc da el-Lüm‘a'da bu konuya bir bölüm ayırmıştır. Daha sonraki mutasavvıf yazarlarda bu husus üzerinde önemle durarak Müslümanları sapkınlığa karşı uyarmışlardır.

Tasavvufta İslam'dan uzaklaşmaya neden olan bazı örnekleri aşağıya alıyoruz:

1. İbadetin düşmesi inancı**.** Bazı sözde mutasavvıflar insanın ibadet ve kullukla Allah'a ereceğini, erince ibadet etme yükümlülüğünün düşeceğini ve kulluktan âzat olacağını iddia etmişler: ***"Yakın gelene kadar Rabbine ibadet et"*** (el-Hicr/99) meâlindeki âyeti bu inanç istikametinde yorumlamışlardır.

Hakiki sûfîler bir Müslümanın son nefesini verene kadar dinin emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmakla yükümlü olduğu inancındadırlar. Bunlar yukarıdaki âyette geçen "yakin" kelimesini "ölüm" şeklinde yorumlamışlardır. Allah'a kul olmak hür olmaktan daha üstündür.

2. Riyadan kurtulmak ve ihlâs halini gerçekleştirmek için dinî geleneklere aykırı davranmak gerektiği inancı. Bunlara göre bir Müslüman Allah'a kulluk ederken halk unsurunu dikkate almamalı, Allah'tan başkasına değer vermemeli; ister doğru, ister bâtıl olsun hiçbir hususta halkla uyum halinde olmayı düşünmemelidir. Bu anlayış esasen doğru olmakla birlikte yanlış istikamette kullanılmış, neticede onları edep ve terbiye sınırlarını aşma, dinin emir ve yasakları konusunda saygısız, duyarsız, kayıtsız ve lâubali olma noktasına götürmüştür. Bazı Melâmîler'de ve Kalenderîler'de bu hal görülür.

3. Velînin peygamberlerden üstün olduğu inancı. Bazı sözde mutasavvıflar Kehf sûresinde anlatılan Mûsâ-Hızır (a.s.) kıssasını ileri sürerek velinin nebîden üstün olduğunu iddia etmişler; çünkü velîler doğrudan, nebîler vasıtayla Allah'tan bilgi alır demişlerdir. Bu bâtıl bir inançtır. Zira velîlik, peygamberlik meşalesinden sadece bir pırıltıdır. Hiçbir zaman bir velî bir nebî derecesinde olamaz. Her nebî aynı zamanda velîdir. Onda hem velîlik, hem peygamberlik birleştiğinden velîlerden üstündür.

4. Her şeyin mubah olduğu inancı: Bazı sözde mutasavvıflara göre eşyada asıl olan mubah oluştur. Başkasının hakkına tecavüzü önlemek için yasaklar konulmuştur. Başkalarının haklarına saygı gösteren bir kimse için her şey mubahtır. Bu inançta olanlara İbâhıyye veya Mubahiyye denir.

Bazıları da niyetlerinin iyi, kalplerinin temiz olduğunu ileri sürerek emir ve yasakların kendilerini bağlamadığını iddia ederler.

5. Hulûl inancı: Bunlara göre Allah insan bedenine girer. Bedene girince ondaki insanlık nitelikleri kalkar, yerini ilahlık nitelikleri alır.

6. Cebir inancı: Bazı sözde mutasavvıflar insana nisbet edilmesi gereken her şeyin Allah'a ait olduğunu, aslında insanların iradeleri ve tercih yapma imkânları bulunmadığını, cebir altında olduklarını iddia ederek kişilerin sorumluluğunu ortadan kaldırmışlardır. Bunlar, "Biz kapı gibiyiz, hareket ettiren olursa hareket ederiz" derler. Bu görüşte olanlar aslında sapık olup mutasavvıf görünen kimselerdir.

7. Allah'ı görme inancı: Bazı sözde mutasavvıflar yüce Allah'ı dünyada gördüklerini iddia ederler. Bu iddia da sapıklıktan başka bir şey değildir.

8. Allah Teâlâ'ya karşı saygısız davranmak: Bazı sözde mutasavvıflar Allah'a yakın olma mertebesine erdiklerini, bu mertebede edep ve resmiyetin söz konusu olmadığını iddia ederek Allah ile kulu arasında bulunması gereken edebi gözetmez ve Allah'tan söz ederken çok lâubali ifadeler kullanırlar.

9. Tenâsüh inancı (Reenkarnasyon): Bazı sözde mutasavvıflar ölen bir insanın ruhunun, ölmeden evvelki davranışlarına ve yaşayışına bağlı olarak insan veya hayvan şeklinde tekrar dünyaya geldiklerini ve cezalarını çektiklerini iddia ederler, âhirete inanmazlar.

10. İttihat inancı: Bazı sözde mutasavvıflar belli bir yöntem izleyerek beşerî niteliklerden arınan bazı kişilerin Allah ile birleştiklerini (ittihat) iddia eder ve insanları ilahlaştırırlar. Gerçek sûfîler ise yaratıcı varlıkla yaratılan varlığı birbirinden ayırır, yaratılan varlığın hiçbir şekilde yaratıcı ile birleşip ilahlaşamayacağına inanırlar.

Bunlara ilâve olarak mutasavvıfların bir kısmında kâfir veya sapık olmayı gerektirmeyen birtakım hatalı inançlar ve

davranışlar da vardır: Aşırı çilecilik, dünya işlerini tümden terk, bir tür ruhbanlık, evlenmemek, et yememek, tedbir almayı tevekküle engel saymak, şeyhleri kutsal sayacak kadar yüceltmek, yoksul yaşamayı amaç haline getirmek, nefse işkence etmek, mubah olan nimetlerden yararlanmamak, özel giysiler giymek ve bunlarla halka karşı böbürlenmek, kılık-kıyafet, saç-sakal gibi konularda temizlik kurallarına uymamak, vakıf geliriyle geçinmek, dilenmek, toplumu terkedip inzivaya çekilmek, tasavvufu kıssacılıktan, menkıbecilikten, raks ve semâdan, evrad ve ezkârdan ibaret sanıp ilâhiler okunan meclislerde coşmak ve yapay olarak vecde gelmek, cezbelenmek. Sözü edilen bu hususlar aslında tasavvufta var ise de, bunların birtakım kuralları, sınırları, şekilleri ve miktarları da tespit edilmiştir. Bu kurallara uymayan ve sınırları aşan biçimleri hatadır.

f) İlkeler

Yukarıdaki bilgiler ışığında, tasavvuf ve tarikat konusunda göz önünde bulundurulması gereken önemli bazı hususlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Tasavvuf biri Kur'an ve hadisin özü, diğeri bu öz istikametinden sûfîler tarafından geliştirilen şekil olmak üzere iki kısımdır. İbadet, ahlâk ve dinî heyecandan, insanın iç dünyasını zenginleştirip ruhî ve mânevî yönden kendini geliştirmesinden ibaret olan birinci kısmı kabul etmek ve uygulamak her Müslümanın üzerine farzdır. İkinci kısım ise ihtiyarîdir. Zira özel bir hayat tarzıdır ve bir gönül meselesidir. Bu yola girmeyenlerin girenlere, girenlerin de girmeyenlere saygı göstermesi, hoşgörülü davranması gerekir.

2. Tasavvuf yolunu tutan ve tarikata girenler diğer Müslümanları küçümseyemezler. Zira kibir haram, tevazu farzdır.

3. Tasavvuf yolu ince bir yoldur ve bu yolda ehliyetli, kâmil bir rehbere ihtiyaç vardır. Her şey erbabından öğrenilirse doğru öğrenilmiş olur. Kendi başına bu yolda yürüyenlerin yolu kaybetmeleri daima ihtimal dahilindedir.

4. Tasavvuf ince ve uzun olduğu kadar zor ve tehlikeli bir yoldur. Ebû Ali Rûzbârî, ***"Biz bu yolda bıçağın sırtı gibi bir noktaya ulaştık, azıcık sağa sola meyletsek cehenneme düşeriz"*** demiştir. Çok kârlı olan bir işin riski de çoktur. Onun için bu yola giren kimse, şeytan, nefis, benlik, şöhret, menfaat gibi tehlikelerin ve yalancı cazibenin çok olduğu bu yolda gayet ihtiyatlı ve son derece dikkatli olmalıdır.

5. Genel olarak Müslümanların makbul ve muhterem saydıkları Bâyezîd-i Bistâmî ve İbn Arabî gibi mutasavvıfların, şeriatın hükümlerine aykırı gibi görünen bazı fikir ve ifadelerine bakıp bunlar hakkında suizanda bulunmak ve acele hüküm vermek doğru değildir. Konuyu uzmanlarına sormak, yanlış anlamalara elverişli hususları onlarla müzakere etmek gerekir.

6. Derecesi ne kadar yüksek olursa olsun bir velî günah işleyebilir. Peygamberlerden başkası günahsız değildir. Ancak günah işleyen velîler günahta ısrar etmezler, ederlerse velî sıfatını kaybederler. Fâsık ve fâcir (günahkâr) bir kişi özel anlamda velî, yani Hak dostu olamaz. Bunlardan uzak durmalıdır.

7. Velîlerin, akıl ve dinî hükümlerle bağdaşmaz görünen sözlerini işitenler ve bu tür hallerini görenler bu konularda onları kendilerine örnek almamalı, delil saymamalı, bu tür söz ve ifadeleri onların özel yaşayışı veya hatası sayıp kendileri şeriatın hükümlerine bağlı kalmalıdırlar. Çünkü dinin açık hükümlerine, emir ve yasaklarına bağlı olmak esastır. Bu olmadan tasavvuf da olmaz.

8. Tasavvuf alanında Müslümanlar asırlar boyu olgunlaşarak gelişen kültür birikimi ve gelenek sebebiyle zengin bir mirasa, büyük bir ilim ve irfan hazinesine sahiptir. Bir Müslüman tasavvuf kitaplarını okuyabilir, tasavvufî düşünceden yararlanabilir. Bunun için tasavvuf yoluna girmesi ve bir şeyhe bağlanması gerekmez. Ancak tasavvuf kitaplarında gördüğü her şeyi doğru kabul etmemelidir. İnsan elinden çıkan her kitapta doğru da yanlış da vardır. Yanlışı olmayan tek kitap Kur'ân-ı Kerîm'dir.

Başa Dön

9. Velîlerin kerameti vardır ve haktır. Bir velînin velî olması için kerameti olması da şart değildir. En büyük keramet iyi bir ahlâk sahibi olmaktır.

Hatta istikamet (doğruluk, dürüstlük) kerametten üstündür. Mânevî kerametler maddî kerametlerden çok daha makbuldür. Bu sebeple kerametleri ve menkıbeleri ölçü almamak ve abartmamak gerekir.

10. Velîler keşf ve ilham denilen bir yolla Allah'tan bazen özel bilgiler alabilirler. Güvenilir olup olmamaları, çeşitli yorumlara açık bulunmaları bakımından bu tür bilgilerin çeşitli dereceleri vardır. Keşf ve ilham yoluyla elde edilen en sağlam bilgiler bile ancak ilhama mazhar olan kişinin kendisi için delil olabilir. Başkaları için bağlayıcı delil değildir. Bu tür bilgilerden yararlanmak için bunların Kur'an ve hadislerin açık ve kesin hükümlerine aykırı olmaması şarttır. Ebû Saîd el-Harrâz'ın dediği gibi: ***"Zâhirî hükümlere aykırı olan her bâtın bâtıldır."*** *

(Diyanet İşleri Başkanlığı "İlmihal" Kitabı 1. Cilt)

Başa Dön

Sözlükte; "çağırmak, seslenmek, davet etmek, istemek ve yardım talep etmek" anlamlarına gelen dua, din ıstılahında; Allah'ın yüceliği karşısında insanın aczini ve zafiyetini itiraf etmesi, sevgi ve saygı ile O'nun lütuf, nimet ve yardımını, dünya ve ahirette nimetler ve iyilikler ihsan etmesini; üzerindeki sıkıntı, dert ve belayı gidermesini; günah, hata ve kusurlarını bağışlamasını dilemesi; yalvarıp yakarması ve O'na hâlini arz edip niyazda bulunması demektir. *(bk. Rağıb ve İbn Manzûr, d.'a.v. maddesi)*

Dua kavramı; "saygı" ve "Allah'ı anma" (ta'zîm ve zikir) ile "çağrı" ve "istekte bulunma" (nidâ ve istiâne) anlamlarını birlikte içerir.

Dua; sınırlı, sonlu ve aciz olan insanın bütün benliğiyle sınırsız, sonsuz ve kudret sahibi olan yüce Allah'a yönelip O'ndan istek ve dilekte bulunması, O'nunla arasında bir köprü ve diyalog kurmasıdır. Dua eden insan; bütün zayıflığı, acizliği ve ihtiyaçları içinde, Yüce Allah'ın sonsuz kudretinin ve yüceliğinin, isteklerini ancak O'nun lütfu ve yardımıyla elde edebileceğinin bilincindedir. Bu bilinçle yapılan dua; insanın Yaratan'ına olan inancının, güveninin ve O'na teslim oluşunun bir göstergesidir.

İşte bundan dolayı Peygamberimiz (s.a.s.); ***"Allah'a duadan daha değerli bir şey yoktur"*** buyurmuştur. *(İbn Hıbbân, Ed'iye/870; Ahmed, II, 362; Tirmizî, De'avât/1; İbn Mâce, Dua/1)*

Duanın Önemi

Dua, insanda doğuştan var olan bir duygudur. Bu sebeple bütün dinlerde dua mevcuttur. Üstün bir varlığa inanan her insan, hayatının herhangi bir anında dua ihtiyacını hisseder. Çünkü her insan, zaman zaman üstesinden gelemeyeceği birçok olay, üzüntü ve sıkıntı ile karşılaşır. Böyle anlarda insan, Allah'a sığınma ve O'ndan yardım isteme ihtiyacı hisseder ve dua eder. Normal zamanlarda dua etmeyen veya Allah'a inanmayan insanlar bile üstesinden gelemedikleri olaylar karşısında, darda kaldıkları ve

sıkıntıya düştükleri zamanlarda dua ihtiyacı hissederler. Bu da insanın duaya muhtaç olduğunun delilidir.

Yüce Allah, bu durumu Yûnus sûresinin 12. ayetinde şöyle açıklar: ***"İnsana bir zarar dokunduğu zaman, yan yatarken, otururken ya da ayaktayken bize dua eder; zararını kaldırdığımız zaman ise, sanki kendisine dokunan zarardan dolayı bize hiç dua etmemiş gibi davranır. İşte aşırı gidenlere yaptıkları şeyler böyle süslü gösterilmiştir."***

Aynı şekilde, Lokman sûresinin 32. ayetinde; ***"(Denizde) onları kara gölgeler gibi dalgalar sarıverdiği zaman, dini yalnızca O'na halis kılan gönülden bağlılar olarak Allah'a yalvarırlar. Fakat O, onları kurtarıp karaya çıkarınca, içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Zaten bizim ayetlerimizi nankör gaddarlardan başkası inkâr etmez"*** buyrulmaktadır.

Bu iki ayetten anlaşılacağı gibi, dua etmek, insanın fıtrî bir özelliğidir. Yine bu ayetlerde Yüce Allah bize, duanın sadece sıkıntılı zamanlarda değil, her zaman yapılması gerektiğini de hatırlatmaktadır. Dua yaptıktan sonra insan, gönlünde bir ferahlık ve rahatlık hisseder, isteğinin yerine getirileceği hususunda ümitvâr olur. Bu yönü ile dua, ruhî bunalımlara karşı koruyucu sağlık tedbiri konumundadır.

Başa Dön

1. Dua, İlâhî Bir Emirdir

Dua etmek, ayet ve hadislerde övülmüş ve teşvik edilmiştir.

"Rabbinize yalvararak ve gizlice dua edin." (A'râf, 7/55; bk. En'âm, 6/63)

"Korkarak ve umarak O'na dua edin." (A'râf, 7/56)

"(Ey Peygamberim!) De ki; duanız / ibadetiniz / imanınız olmasa Rabbim size ne diye değer versin?" (Furkân, 25/77)

Peygamberimiz (s.a.s.);

"Ey Allah kulları! Size dua etmenizi tavsiye ederim." (Hâkim; I, 493; Tirmizî,102)

"Duayı terk etmek isyandır, günahtır." (Heysemî, Ed'ıye, 2, No: 17194)

"Dua etmekte aciz olmayın, çünkü dua eden hiçbir insan helâk olmaz." (İbn Hıbbân, Ed'ıye, No:871; Hâkim, De'avât, I, 494)

"Biriniz dua edip bir şey istediği zaman çok istesin. Çünkü o, Rabbinden istiyor (O'nun nimeti, keremi ve lütfu çok ve boldur)." (İbn Hıbbân, Ed'ıye, No: 889)

"Biriniz dua ettiği zaman istediğini çok ve büyük istesin. Çünkü Allah'a hiçbir şey büyük ve çok gelmez." (İbn Hıbbân, Ed'ıye, No: 896) buyurmuştur.

Dua eden kimse, Allah ve Peygamberin emrine uymuş, ibadet etmiş, Allah'ı anmış ve sevgisini kazanmış olur.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: ***"Allah'ın fazlından isteyin, çünkü Allah kendisinden bir şey istenmesini sever. En faziletli ibadet (dua edip) bir sıkıntının kalkmasını beklemektir."*** (Tirmizî, De'avât, 116)

2. Dua, Bir İbadettir.

Peygamberimiz (s.a.s.); ***"Dua, ibadetin özüdür."*** (Tirmizî, De'avât, 1),

"En faziletli ibadet, Allah'tan sıkıntıyı kaldırmasını beklemektir." (Heysemî, Ed'ıye, 7/ 17202),

"Dua, mahza ibadettir" buyurmuş, sonra Mümin sûresinin; ***"Rabbiniz buyurdu ki: 'Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeğe tenezzül etmeyenler, aşağılık olarak cehenneme gireceklerdir'*** anlamındaki 60. ayetini okumuştur. (Tirmizî, De'avât, 1; bk. İbn Mâce, Dua, ; Ebû Davut, Salât, 358)

3. Dua, Allah Katında Çok Değerlidir

"Allah katında duadan daha şerefli bir şey yoktur." (Tirmizî, De'avât, 1; İbn Mâce, Dua, 1) anlamındaki hadis bunun delilidir.

Çünkü, dua eden kimse, Allah'ın varlığını, yüceliğini, kudretini ve kullarına yardım eden olduğunu, acziyetini ve Allah'a muhtaç olduğunu kabul ve ikrar etmiş olur.

4. Dua, Rahmet Kapılarını Açan Bir Anahtardır

"Dua, rahmet (kapılarını açan) bir anahtardır" (Süyûtî, I, 486) anlamındaki hadis, dua eden kimsenin Allah'ın merhametine mazhar olacağını ifade etmektedir. İnsan, içinden gelerek ***"Rabbim! Allah'ım! Nimetlerini ihsan eyle, affeyle, yardım eyle, musibetlerden koru"*** ve benzeri dilek ve isteklerini Allah'a arz ettiği zaman, Allah, rahmet kapılarını kuluna açar, ona yardım eder.

5. Allah, Dua Etmeyene Kızar

"Kim Allah'a dua etmezse, Allah ona gazap eder." (Tirmizî, De'avât, 2; İbn Mâce, Dua, 1) anlamındaki hadis, bu gerçeği ifade etmektedir.

Çünkü dua etmeyen insan; hem Allah ve Peygamberin "dua edin" emrine uymamış, hem de büyüklenmiş, kendisini müstağnî görmüş demektir. Bu durum, "kulluk" ile bağdaşmaz ve Allah'ın gazabını celbeder.

6. Dua, Müminin Manevî Silahıdır

"Dua, müminin silahıdır, dinin direğidir, göklerin ve yerin nurudur." (Hâkim, De'avât, No: 1812; Heysemî, Ed'ıye, 5, No: 17198) anlamındaki hadis, duanın mümini birtakım sıkıntı, kaza ve belalardan koruyacağını ifade etmektedir.

Buradaki "silah" izâfî anlamdadır. İnsan "silah" ile düşman saldırılarına karşı kendini korur. Hadiste dua da silaha benzetilmiştir. Çünkü insan dua ederek Allah'tan kendisini görünür görünmez kazalardan, belalardan ve âfetlerden korunmasını ister. Eğer şartlarına uygun ve ihlâs ile dua edebilirse, Allah onu korur. Böylece dua, müminin manevî silahı olur.

Dua etmemizi emreden yüce Rabbimizin, Kur'ân'ın ilk sûresinde bize nasıl dua edeceğimizi bildirmesi, duanın önemini ortaya koymaktadır: ***"Bizi sırat-ı müstakime / doğru yola ilet."*** (Fâtiha, 1/6) İnsanın hayatındaki en değerli an, yüce Allah'a yöneldiği ve onunla baş başa kaldığı zaman dilimidir.

Allah ile baş başa kalmanın en güzel vasıtası ise duadır. Dua eden insan, bütün varlığı ile Allah'a yönelir ve O'ndan istek ve dilekte bulunur.

Duanın İnsan Hayatına Tesiri

Dua; müminin kendini Allah'a yaklaştırmak için yaptığı bir çaba, psikolojik bir rahatlık, huzur ve mutluluk kaynağıdır.

Dua; müminin Rabbi ile irtibatını sağlar, Allah'a olan inancını ve güvenini pekiştirir, sıkıntılı ve darlık zamanlarında bir ümit ve sığınak olur, insanı yalnızlık hissinden kurtarır.

Dua; maddî hastalıklara zemin hazırlayan stres, sıkıntı ve dertleri yok eder, psikolojik ve ruhsal hastalıklara ilaç olur, maddî hastalıkların iyileşmesini hızlandırır.

Dua; insanı görünür görünmez kaza, bela ve musibetlerden korur, insanın hayır ve hasenat yapmasına vesile olur, alçak gönüllü olmasını sağlar, insana kulluğu hatırlatır ve onu yüce Allah'ın gazabından korur.

Dua; insanın yalnızlığını giderir, insana dert ortağı olur. İnsan ancak gücünün yettiği işleri yapabilir ve sıkıntıların üstesinden gelebilir, fakat gücünü aşan konularda zorlanır. Bu zorluk insana acziyetini, kulluğunu ve Rabbini hatırlatır, O'ndan yardım istemeye yöneltir.

Zorlukları yenme ve işlerde başarılı olmanın yolu duadan geçer. Pek çok insanın başarısının arkasında ağzı dualı insanların / anne-babanın hayır duası vardır. Birçok sıkıntı ve başarısızlığın arkasında zulüm ve mazlumun bedduası vardır.

Dünya nüfusunun yoğunluğuna rağmen birçok insan, yalnızlıktan şikayet eder. Fertler arasındaki iletişim zayıflığı, sevgi yetersizliği, komşuluk ve arkadaşlık bağlarının kaybolması sebebiyle insanlar, birbirlerine yabancılaşmıştır. "Ferdîleşme" olarak adlandırılan bu olgu, bireylerin hayata bakışlarını olumsuz etkiler. Böylece insan, kalabalıklar içinde yalnızlık çeken bir varlık konumuna düşer.

Bu nedenlerle stres, gerilim, sıkıntı ve yalnızlığın sonucu "depresif " hasta sayısı her geçen gün artmaktadır. Endişe, güvensizlik, trafik sıkışıklığı, ulaşım zorluğu, iş hayatındaki rekabet, gelecek hakkındaki belirsizlik ve geçimsizlik gibi olgu ve kaygılar, kişinin ruh hâlini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu tür bunalım ve çıkmaza giren bir kısım insanlar, olumsuz eylem ve davranışlara, sakinleştirici ve uyuşturucu maddelere

yönelmektedir. İşte bu gibi durumlarda insandaki Allah ve ahiret inancı ön plana çıkar; sabır, irade, azim, çalışma, tevekkül ve dua gibi dinî değerler, insanları zorluklara karşı motive eder, psikolojik rahatlama sağlar, yalnızlık hissini ortadan kaldırır, manevî güç verir.

Dua; müminler için manevî bir sığınaktır, yardım, moral ve güç tazeleme kapısıdır. Bu itibarla dua, Müslümanın hayatının ayrılmaz bir parçasıdır, gecesinde ve gündüzünde, evinde ve iş yerinde gönlü ve dili hep duadadır Müslümanın. Duası kabul olan kullar arasına girebilirse insan, dünya ve ahiret mutluluğuna ermiş demektir.

Hz. Enes'in bildirdiğine göre; "Dua eden müminin en az üç kazanımı olur: İstediği hemen verilir veya günahı bağışlanır veya sevabı ahirete bırakılır." (Abdürrazzâk, Dua, No: 19649) Peygamberimiz (s.a.s.) de şöyle buyurmuştur: ***"Dua eden bir müminin; günah olan bir şeyi istemedikçe veya akrabalık ilişkisini kesmek için dua etmedikçe, Allah ya onun duasını kabul eder veya ondan duası nispetinde bir kötülüğü uzaklaştırır veya onun duası kadar günahlarını siler."*** (Abdürrazzâk, Dua, 18650

DUANIN USUL VE ADABI

Dua basit bir iş değil, yüce Allah'a ibadet etme, O'nu anma ve O'na iman etmenin gereğidir. Bu sebeple duanın makbul olabilmesi için, bir kısım usul, âdâp ve kurallara riayet edilmesi gerekir. Bu usul, adap ve kuralları şöyle sıralayabiliriz:

1. Duaya Eûzü Besmele, Allah'a Hamd ve Peygambere Salât İle Başlanmalı

Dua öncesinde Müslüman, rûhen ve bedenen duaya hazır hâle gelmeli, mümkünse abdest alıp kıbleye dönülmelidir. (İbn Mâce, Dua, 13) Her hayırlı işte olduğu gibi duaya da eûzü ve besmele çekerek iki rekat namaz kıldıktan sonra başlanmalıdır. Ayet ve hadislerde hayvanın Allah'ın adı anılarak kesilmesi (En'âm, 6/18), besmele ile yenilip içilmesi (Ebû Davud, Et'ıme, 15), Allah'ın adı ile (Alâk, 96/1) ve eûzü çekerek Kur'ân okunması (Nahl, 16/98) emredilmektedir.

Dua da bir ibadet olduğuna göre, duaya da eûzü ve besmele çekerek başlanmalı, sonra Allah'a hamd ve Peygamberimize salât ve selâm getirilmelidir.

Peygamberimiz (s.a.s.) duaya, ***"Yücelerin yücesi ve bağışlayıcı olan Rabbimi, bütün noksanlıklardan tenzih ederim"*** diyerek başlamış (Ahmed, IV, 54; Hâkim, Dua, I, 498) ve ***"Biriniz dua ettiği zaman, Allah'a hamd ve övgü ile başlasın, sonra Peygambere salât etsin, sonra dilediği duayı yapsın"*** buyurmuştur. (Tirmizî, De'avât, 66; Ebû Davud, Salât, 358)

Peygamberimiz (s.a.s.); sahabeden Enes bin Malik'e, herhangi bir yeri ağrıdığı zaman, şikayet ettiği yerin üzerine elini koyup besmele ile şöyle dua etmesini tavsiye etmiştir ***"Bismillah, şu çektiğim acının şerrinden Allah'ın gücü ve kudretine sığınırım. Sonra elini kaldır, sonra bu duayı üç beş defa tekrar et."*** (Ebû Ya'lâ, Zikir ve Dua, No: 1126)

2. Duadan Önce Tövbe ve İstiğfar Edilmeli

Günah işleyen, haramlardan uzak durmayan bir kulun duası kabul edilmeye lâyık değildir.

Peygamberimizin şu hadisi çok dikkat çekicidir. ***"Allah yolunda seferler yapmış, üstü başı tozlanmış bir adam, ellerini semaya kaldırarak, 'Ya Rabbi' 'Ya Rabbi' diye yalvarıyor. Oysa yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, gıdası haramdır. Böyle birisinin duası nasıl kabul olur?"*** (Müslim, Zekât, 19)

Bu itibarla mümin duaya başlamadan önce günahlarını itiraf edip ihlâs ile Allah'a tövbe etmeli ve affını dilemeli, sonra dua yapmalıdır.

3. Kıbleye Dönerek Eller Semaya Açılmalı ve Dua Sonunda Yüze Sürülmeli

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), dua ettiği zaman koltuk altları görünecek kadar ellerini semaya kaldırmıştır.

Sahabeden Ebû Mûsâ el-Eş'arî, ***"Hz. Peygamber, dua etti ve ellerini kaldırdı. Ben koltuk altlarının beyazlığını gördüm"*** demiştir. (Buhârî, De'avât, 22) Yine sahabeden Enes (r.a.); ***"Hz. Peygamber, duada ellerini (semaya) koltuk altlarının beyazı görününceye kadar kaldırırdı"*** demiştir. (İbn Hıbbân, Ed'ıye, No: 877)

Sahabeden Abdullah ibn Abbâs, Peygamberimizin şöyle buyurduğunu bildirmiştir: ***"Allah'tan bir şey istediğiniz zaman avuçlarınızın içi ile isteyin, ellerinizin tersi ile istemeyin ve ellerinizi (dua sonunda) yüzünüze sürün."*** (Hâkim, De'avât, I, 536)

Sahabeden Sehl b. Sa'd; ***"Hz. Peygamber (s.a.s.), parmaklarını omuz hizasına kadar kaldırır ve öyle dua ederdi"*** demiştir. (Hâkim, De'avât, I, 536)

Hz. Ömer; ***"Hz. Peygamber, duada ellerini semaya kaldırdığı zaman yüzlerine sürmeden indirmezdi"*** demiştir. (Tirmizî, De'avât, 11)

Çünkü Câbir b. Abdullah, Hz. Peygamber'in kıbleye yöneldiğini rivayet ederek şöyle buyurmaktadır: ***"Hz. Peygamber (s.a) Arefe günü vakfe yerine geldi. Kıbleye yönelip güneş batıncaya kadar dua etti."*** Müslim ve Nesâî, (Usâme b. Zeyd'den)

Peygamberimiz, ***"Birtakım kimseler namaz kılarken ve dua ederken gözlerini semaya kaldırmalarından ya vazgeçerler ya da gözleri kör olur"*** (Müslim, Salât, 118) buyurmuştur.

Başa Dön

4. Esmâ-i Hüsnâ İle Dua Edilmeli

Yüce Allah, Kur'ân'da; ***"En güzel isimler Allâh'ındır. O hâlde O'na o güzel isimler ile dua edin"*** (A'râf, 7/180) anlamındaki ayeti ile kendisine, esmâ-i hüsnâ ile dua edilmesini emretmekte ve; ***"De ki: İster Allah diye dua edin, ister Rahmân diye dua edin, hangisiyle dua ederseniz (edin) en güzel isimler O'nundur"*** (İsrâ, 17/110) anlamındaki ayet ile "Allah" ismi veya "Rahmân" ismi ya da diğer isimlerinden biri ile dua edilebileceğini bildirmektedir. Hem Kur'ân'da hem de hadislerdeki dua örneklerinde bunu görmekteyiz.

5. Mübarek Gün ve Geceler Tercih Edilmeli

Dua, her zaman ve her yerde yapılabilir. Bununla birlikte Arefe günü ve geceleri, Ramazan ayları, Cuma ve bayram gün ve geceleri, seher vakitleri, gecenin üçte ikisi, sabah ve akşam vakitleri, ezan ile kamet arasında, secdede ve namaz akabinde yapılan duaların kabul edileceği ile ilgili hadisler vardır (bk. kabul olan dualar bölümü).

Meselâ Kur'ân'da akşam ve sabah dua edilmesine işaret edilmektedir: ***"Rab'lerinin rızasını isteyerek sabah akşam ona dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından sana bir şey yok, senin hesabından da onlara bir şey yok ki onları kovasın. Eğer kovarsan zalimlerden olursun!"*** (En'âm, 6/52; bk. Kehf, 18/28) Muttakîler, Kur'ân'da, ***"Seher vakitlerinde Allah'tan bağışlanma dilerlerdi"*** (Zâriyât, 51/18) diye övülmektedir.

6. İhlâs İle ve Bilinçli Olarak Yapılmalı

Dil ile dua cümlelerini söylerken, zihin başka düşüncelere dalmamalı; insan, bütün varlığı ile Allah'a yönelmeli, bilerek ve isteyerek, ihlâs ve samimiyetle dua etmelidir. ***"O diridir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O hâlde dini sadece Allah'a özgü kılarak ihlâsla O'na dua edin / ibadet edin. Her türlü övgü, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."*** (Mümin, 40/65; bk. A'râf, 7/29; Mümin, 40/14) ˚

"Kâfirlerin hoşuna gitmese de siz, dini yalnız Allah'a hâlis kılarak O'na dua edin" (Mümin, 40/14) anlamındaki ayetler ile (bk. Yunus, 10/22; Ankebût, 29/65; Lokman, 31/32)

"Biliniz ki, Allah gafil bir kalpten gelen duayı kabul etmez" (Tirmizî, De'avât, 66) anlamındaki hadis, duanın ihlâslı ve şuurlu yapılması gerektiğini ifade etmektedir.

7. Kabul Olacağına İnanılarak Dua Edilmeli

Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biri "semî'u'd-dua (duaları işiten / kabul eden)"dir. (Âl-i İmrân, 3/38) Bu itibarla mümin dualarını Allah'ın kabul edeceğine inanarak yapmalıdır.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.); "Kabul edileceğine kesin bir şekilde inanarak Allah'a dua edin" (Tirmizî, De'avât, 66; bk. Hâkim, De'avât, I, 493) tavsiyesinde bulunmuş ve; "***Dua ettiğiniz zaman, isteğinizi kesin olarak isteyin. 'Allah'ım! Dilersen bana ver' demeyiniz. Çünkü Allah'ı zorlayacak herhangi bir güç yoktur."*** (Buhari, De'avât, 21; Müslim, Zikir, 7; İbn Hıbbân, Ed'ıye, No: 977)

"***Biriniz, 'Allah'ım! Dilersen beni bağışla', 'Allah'ım! Dilersen bana merhamet et' diye dua etmesin. İsteğini kesin olarak istesin. Çünkü O'na engel olacak hiç kimse yoktur."*** (Ebû Davud, Salât, 358) buyurmuştur.

Bu hadisler, duanın kabul olacağına inanarak yapılması gerektiğini ifade etmektedir.

8. Kısık Bir Sesle ve Yalvararak Dua Edilmeli

Bağırıp çağırarak, yüksek ses ve riya ile değil yalvararak ve kısık bir sesle dua edilmesi, Allah ve peygamberin emridir:

"Rabbinize yalvararak ve içten dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez." (A'râf, 7/55)

"Rabbini, içinden, yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam an, gâfillerden olma." (A'râf, 7/205)

"Duanda pek bağırma, pek de sesini gizleme, bu ikisinin arasında bir yol tut." (İsrâ, 17/110)

Hz. Âişe validemiz, bu ayetin, dua hakkında indiğini söylemiştir. (Buhârî, De'avât, 16) Sahabeden Ebû Musa el-Eş'arî der ki: ***Allah Resûlü ile birlikte bulunduğumuz bir seferde, tepelere çıktıkça, derelere indikçe yüksek sesle tekbir tehlîl getiriyorduk. Bunun üzerine Hz. Peygamber; "Ey İnsanlar! Kendinizi yormayınız. Çünkü sizler sağır ve uzaktaki birine değil, her an sizinle olan, her şeyi duyan Allah'a dua ediyorsunuz" buyurarak bizi uyardı.*** (Buhârî, Cihâd,131; Müslim, Zikir, 44, Dua, 44)

Yüksek sesle bağırarak dua etmek adaba da uygun değildir. Çünkü, ***"Nerede olursanız olun Allah sizinle beraberdir"*** (Hadîd, 57/4; bk. Mücâdele, 58/7; Şu'arâ, 26/62) anlamındaki ayet ile; ***"Beni zikrettiği ve dudaklarını benim için hareket ettirdiği zaman ben kulumla beraberim."*** (Hâkim, De'avât, I, 496) ;

"Bana dua ettiği zaman ben onunla beraberim" (Müslim, Zikir, 19) anlamındaki kutsî hadislerde beyan edildiği gibi biz nerede olursak olalım Allah bizimle beraberdir.

Yüce Allah, Zekeriya peygamberin, ***"Hani o, Rabbine gizli bir sesle yalvarmıştı"*** (Meryem, 19/3) şeklinde dua ettiğini bildirerek bize nasıl dua edeceğimizi haber vermektedir.

Bu itibarla, duada bağırıp çağırmak, süslü olsun ve beğenilsin diye yapmacık hareketlerde bulunmak doğru değildir. Duayı sessizce ve yalvararak yapmak, ihlasın gereğidir. Yüksek

sesle yapılan duaya, riya karışabilir. Bu sebeple Hanefî bilginler, namazda Fatiha sonunda "âmin" kelimesini sessiz söylemenin daha fazîletli olduğu içtihadında bulunmuşlardır. Dualar, ibadet şuuruyla, dinî vakar ve ölçülere uygun olarak yapılmalıdır. Gösterişe düşkün, dinî şuurdan mahrum birtakım kişileri memnun etmek için, mana yavanlığı taşıyan, tumturaklı ifadelerle hüner göstermeye girişmek, duanın amacına ve ruhuna aykırıdır.

Kur'ân ve Sünnet'te yer alan dualar, kapsamlı ve veciz sözler tercih edilmeli, tekellüf, kafiye ve seci yapmaktan kaçınılmalıdır: ***"Allah'ın Resûlü (s.a.s.), dualarda veciz ve kapsamlı sözler ile dua etmeyi tercih eder, bunların dışındakileri terk ederdi."*** (Ebû Davud, Salât, 358)

Hz. Âişe validemiz***; "Secili / kafiyeli sözlerle dua etmekten sakın" demiş, ashap ve peygamberin bunu kerih gördüğünü bildirmiştir.*** (İbn Hıbbân, Ed'ıye, No: 979; bk. Buhârî, Dua, 19)

9. Israrla Dua Edilmeli

Mümin, yüce Allah'tan isteğinde ısrarlı olmalı, isteğim yerine gelmedi diye duadan vazgeçmemelidir.

Sahabeden Abdullah ibn Mes'ûd, Peygamberimiz (s.a.s.)'in; ***"Dua ettiği zaman üç sefer tekrar eder ve bir şey istediği zaman yine üç sefer tekrar ederdi."*** demiştir. (Müslim, Cihâd, 107)

Peygamberimiz, ***"Şüphesiz ki Allah, ısrarla dua edenleri sever"*** (Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, er-Ricâ Minallah, No: 1108) anlamındaki sözleri ile ısrarla dua edeni Allah'ın sevdiğini bildirmiştir.

Peygamberimiz (s.a.s.); ***"Rabbime dua ettim de kabul edilmedi, diyerek acele etmediğiniz sürece Allah dualarınızı kabul eder."*** (Buhârî, De'avât,22; Müslim, Zikir, 92) anlamındaki hadisi ile ısrarla dua edilmesini tavsiye etmiş ve; "***Koltuk altları gözükecek kadar ellerini kaldırıp dua eden hiçbir kul yoktur ki acele etmediği sürece Allah ona istediğini vermiş olmasın" buyurmuş, ashabın, "Ey Allah'ın elçisi! Duanın acelesi nasıl olur?" şeklindeki sorusuna, "İstedim,***

istedim de Allah hiçbir şey vermedi demektir" diye cevap vermiştir. (Tirmizî, De'avât, 133)

Sahabeden Ebû'd-Derdâ; ***"Kim çok dua ederse, onun duası daha çok kabul olur***" (Abdürrazzak, Dua, No: 19644) demiştir.

Dua ettikten sonra sonucu Allah'a havale etmek gerekir. Allah, kulunun istediğini hemen verebileceği gibi, daha sonra da verebilir veya kulun isteği, kendisi için hayırlı değildir, ona daha hayırlı olanı verir veya mükâfatını ahirete bırakır. (Tirmizî, De'avât, 133)

10. Ümit ve Korku İçinde Dua Edilmeli

İnsan, dua ederken, Allah'a karşı saygı ve azabından korku içinde bulunmalı, aynı zamanda istekli ve ümitli olmalıdır. Yüce Allah; ***"Korkarak ve umarak O'na dua edin. Muhakkak ki Allâh'ın rahmeti, sözünü ve işini en iyi bir şekilde yapan müminlere yakındır"*** (A'râf, 7/56) buyurmakta, ümit ve korku içinde dua edenleri övmektedir; ***"Onlar (müminler); yanları yataklardan uzaklaşırlar (gece kalkarlar), korkarak ve umarak Rablerine dua ederler ve kendilerine verdiğimiz rızıktan hayır için harcarlar."*** (Secde, 32/16) Bu ayette, kendilerine Allah'ın ayetleri hatırlatıldığı zaman derhal boyun eğen, secdeye kapanan, Allah'a hamd eden, O'nu noksan sıfatlarından tenzih eden ve asla kibirlenmeyen müminlerin, gece kalkıp korku ve ümit ile dua ettikleri (Secde, 32/15) bildirilerek övülmektedir. ***"Onlar (Zekeriya ve Yahya peygamberler); gerçekten hayır işlerinde yarışırlar, (rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi. Onlar bize derin saygı duyan kimselerdi."*** (Enbiyâ, 21/90)

Bu ayette iki seçkin peygamberin, Allah'ın rahmetini umarak ve azabından da korkarak dua etmeleri övülmektedir. Müminlerin bu şekilde dua etmelerine de işaret edilmektedir. Zikrettiğimiz üç ayette dua ederken insanın içinde bulunması gereken tavrı ifade eden dört kavram dikkati çekmektedir: "Havf ", "tama' ", "rağab" ve "raheb".

"Havf", "bilinen veya hissedilen bir işaretten dolayı irkilmek, bir tehlike karşısında ne olacağı endişesi içinde olmak"

"Tama'"; Allah'ın lütfu, ihsanı ve merhametinin çokluğu sebebiyle duanın kabul edileceğini ummak, istediğinin verileceğinden ümitvâr olmaktır.

"Rağab"; yaptığı duanın kabul edileceğini, isteğinin verileceğini kuvvetle ümit etmek ve Allah'a yönelmek demektir. (Beydâvî, IV, 277)

"Raheb"; günahları sebebiyle ilâhî azaptan ve duasının reddedilmesinden korkmak demektir. (Beydâvî, IV, 277)

Bu dört kavram; her iş ve görevde olduğu gibi dua ederken de müminin korku ile ümit arasında bulunması (beyne'l-havfi ve'recâ) gerektiğini ifade etmektedir. Mümin, ilâhî azaptan korku içinde bulunmakla birlikte yaptığı duayı Allah'ın kabul edeceği inancı ve düşüncesini taşımalıdır.

Çünkü yüce Allah, Kur'ân'da, ***"Rahmetim her şeyi kaplamıştır"*** (A'râf, 7/156), bir kutsî hadiste ise, ***"Rahmetim gazabımı geçmiştir"*** buyurmuştur. (Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, er-Ricâ Minallah, No: 1037)

Peygamberimiz (s.a.s.), müminlerin Allah hakkında iyi zanda bulunmalarını tavsiye etmiştir: ***"Ey insanlar! Âlemlerin Rabbi hakkında iyi zanda bulunun, çünkü Rab, kulunun zannı üzeredir."*** (Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, er-Ricâ Minallah, No: 1012)

Bir kutsi hadiste yüce Allah; ***"Ben, kulumun bana olan zannı üzereyim ve beni andığı zaman ben onunla beraberim"*** (Müslim, Zikir, 19) buyurmaktadır.

Çünkü Peygamberimizin beyanı ile; ***"İyi zanda bulunmak, ibadetin güzelliğindendir."*** (Beyhakî, Şu'abü'l-İmân, er-Ricâ Minallah, No: 1018) Bu itibarla mümin dua ettiği zaman, Allah'ın duasını kabul edeceğini ve isteğini yerine getireceğini düşünmeli ve inanmalıdır.

11. Meşru Şeyler İstenmeli, Ölçülü Olunmalı, Aşırı Gidilmemeli

İşlenmesi ve istenmesi dinimizce günah sayılan konularda dua edilmemelidir. Çünkü bu tür dualar kabule şayan olmaz.

Peygamberimiz (s.a.s.), şöyle buyurmuştur: ***"Kul, günah talep etmedikçe veya sıla-i rahmin kopmasını istemedikçe duası***

icâbet görmeye (kabul edilmeye) devam eder." (Müslim, Zikir, 25; bk. İbn Hıbbân, Ed'ıye, No:881, 976)

Dinin haram kıldığı ve yapılması günah olan şeylerin elde edilmesini istemek, Allah'a saygısızlıktır. Allah'ın bizden yapılmamasını istediği şeyi Allah'tan istemek edep dışına çıkmak, haddi aşmaktır. Allah, aşırı gidenleri ve haddi aşanları sevmez (Bakara, 2/190). Resûlullah (s.a.s.), buyurmuştur ki: ***"Bazı toplumlar duada aşırı gidecekler / sınırı aşacaklardır, siz onlardan olmaktan sakının."*** (Ebû Davud, Salât, 358)

Duada haddi aşmak; duanın usul ve adabına uymamak, istenmeyecek şeyleri istemek, dînen haram ve yasak olan şeyleri istemek, haram konusunda meselâ oynayacağı kumarda, yapacağı hırsızlıkta, işleyeceği cinayette veya herhangi bir kötülükte Allah'ın yardım etmesini istemek, yüksek sesle, bağıra bağıra dua etmek veya tekellüfte bulunmak şeklinde sözde olur veya insanlara zarar vermeyi ve kıtlık olmasını istemek gibi meşru olmayan şeyler için dua etmek veya sebeplere yapışmadan zafer kazanmayı veya çalışmadan zengin olmayı istemek veya günah işlemeye ısrarla devam ettiği hâlde Allah'tan isteklerde bulunmak gibi duanın içeriğinde olur. Hem söz hem de içerikte haddi aşmak dua adabına uygun değildir, duanın kabul edilmemesinin sebebidir.

12. Sadece Sıkıntılı Zamanlarda Değil, Her Zaman Dua Edilmeli

Her insan bir derde, bir sıkıntıya, bir belaya uğradığı zaman Allah'a sığınır, O'na dua eder. Böyle sıkıntılı zamanlarda gönüller bütünüyle Allah'a açılır, samimiyetle ve candan dua edilir. Allah da bu duaları kabul eder.

Nitekim bir hadiste Peygamberimiz (s.a.s); ***"İki dua reddedilmez veya reddedilmesi çok nadir olur: (Bunlar) ezan okunduğu esnada ve sıkıntı zamanlarında yapılan duadır"*** (Ebû Davûd, Edeb, 41) buyurmuştur. Ancak sadece darlıkta, sıkıntıda veya bir korku, kaza ve felâketle karşı karşıya gelindiği zaman değil varlıklı ve sağlıklı zamanlarda, huzur ve rahatlığın hüküm sürdüğü anlarda da dua edilmelidir. Kişi sıkıntıya, darlığa ve

zorluğa karşı sabır ve dua ile ayakta kalmaya çalıştığı gibi, nimetlere kavuşması durumunda da şükredip dua etmelidir.

Peygamberimiz (s.a.s.); ***"Sıkıntılı ve musibete uğradığı zamanlarda Allah'ın duasını kabul etmesini isteyen kimse, rahat zamanlarında çok dua etsin."*** (Tirmizî, De'avât, 9)

"Rahatlık zamanlarında Allah'a yönel, O'nu tanı ve O'na dua et ki sıkıntılı zamanlarda da Allah sana yönelsin, seni tanısın ve sana yardım etsin" buyurmuştur. (Beyhakî, Şuabü'l-İmân, er-Ricâ Minallah, No:1139)

Sadece sıkıntılı zamanlarda dua etmek doğru olmadığı gibi dua edip sıkıntı geçtiğinde ettiği duayı ve sıkıntılarını unutmak, iman ve ibadetten yüz çevirmek de doğru değildir. Bu hususu yüce Allah, Kur'ân'da şöyle ifade etmektedir: ***"İnsana bir zarar dokundu mu, hemen içtenlikle Rabbine yönelerek O'na dua eder. Sonra (Rabbi) ona kendisinden bir nimet verdi mi; önceden O'na yaptığı duayı unutur da, O'nun yolundan saptırmak için Allah'a eşler koşmaya başlar…"*** (Zümer, 39/8)

"İnsana bir zarar dokunduğu zaman bize dua eder. Sonra, kendisine tarafımızdan bir nimet verdiğimiz vakit; 'Bu, (benim) bilgi(m) sayesinde bana verildi, der. Hayır, o bir imtihandır, fakat çokları bilmiyorlar." (Zümer, 39/49)

"İnsana bir zarar dokunduğu zaman, yanı üzere yatarken, yahut otururken ya da ayakta iken bize dua eder; ama biz onun darlığını açıp kaldırınca sanki kendisine dokunan bir darlıktan ötürü bize hiç dua etmemiş gibi hareket eder. İşte aşırı gidenlere, yaptıkları iş böyle süslü gösterilmiştir." (Yûnus, 10/12)

"Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız Allah'a hâlis kılarak O'na dua ederler. Fakat (Allâh) onları salimen karaya çıkarınca hemen (O'na) ortak koşarlar." (Ankebût, 29/65)

"İnsanlara bir zarar dokundu mu, Rablerine yönelerek O'na yalvarırlar. Sonra (Rableri), onlara kendinden bir rahmet tattırınca, hemen onlardan bir grup, Rablerine ortak koşarlar." (Rûm, 30/33)

"(Denizde) onları, gölgeler gibi dalgalar sardığı zaman, dini yalnız kendisine has kılarak Allah'a dua ederler. Fakat O,

onları kurtarıp karaya çıkarınca içlerinden bir kısmı iktisâd eder (Allah'a yönelmeyi kısar, gevşetir); zaten bizim ayetlerimizi (öyle) nankör gaddarlardan başkası inkâr etmez." (Lokmân, 31/32)

"İnsan hayır istemekten usanmaz (dâima malının artmasını diler). Ama kendisine bir şer dokundu mu hemen üzülür, ümitsiz olur." (Fussilet, 41/49)

"İnsana bir nimet verdik mi yüz çevirir; yan çizer. Ona bir şer dokundu mu yalvarıp durur." (Fussilet, 41/51)

"Denizde size bir sıkıntı (boğulma korkusu) dokunduğu zaman O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolur (artık o zaman, Allah'tan başka kimseden yardım istemezsiniz. Çünkü O'ndan başka sizi kurtaracak kimse yoktur.) Fakat (O) sizi kurtarıp karaya çıkarınca yine (Allâh'ı bir tanımaktan) yüz çevirirsiniz. Gerçekten insan nankördür." (İsrâ, 17/67)

Bu ayetler, insanların genel psikolojisini ve insanın fıtratında olan din duygusunu, Allah inancını, duaya olan ihtiyacını, hayır dua etmekten usanmadığını, darlık zamanlarında herkesin dua ettiğini, duanın ayakta, otururken ve yatarken yapılabileceğini, nimete kavuşunca bir kısım insanın nankörlük ettiğini, bir musibete uğrayınca dua edip durduğunu ve ümitsizliğe kapıldığını, nimete kavuşunca yüz çevirdiğini, ilâhî iradeye uygun olmayan davranışlar sergilediğini, hatta bir kısmının Allah'a ortaklar koştuğunu, küfre saplandığını ifade etmektedir. Bu tür insanlar; kınanmakta, darlıkta ve bollukta, rahatlık ve sıkıntılı her zaman Allah'a dua edilmesi, dua kabul edilip maksada erdikten sonra duanın terk edilmemesi gerektiğine işaret edilmektedir.

13. Sadece Allah'a Dua Edilmeli

Dua, sadece Allah'a yapılmalı, araya başka aracılar sokulmamalıdır. Her namazda okuduğumuz Fatiha sûresinde, ***"Sadece Sana ibadet eder, sadece Senden yardım dileriz"*** diyerek bunu dile getiriyoruz.

Yüce Allah, bize şah damarımızdan daha yakındır. (Kâf, 50/16) Bu sebeple ne istersek, aracısız O'ndan istemeliyiz. Bakara sûresinin 186. ayetinde yüce Allah, şöyle buyurmaktadır:

"Kullarım sana beni sorarlarsa, gerçekten Ben onlara yakınım. Bana dua edenin duasını kabul ederim."

Kur'ân'da duanın sadece Allah'a yapılması önemle vurgulanmıştır. Allah'tan başkasına, putlara veya kendilerine mutlak nitelikler izafe edilen başka yaratıklara dua ve ibadet edilmesi Kur'ân'da kesinlikle yasaklanmıştır. Konuyla ilgili ayetlerin bazısı şöyledir***: "Gerçek dua ancak O'nadır. O'ndan başka yalvardıkları ise onların isteklerine ancak, ağzına ulaşmayacağı hâlde, ulaşsın diye avuçlarını suya uzatan kimsenin isteğine suyun cevap verdiği kadar cevap verirler."*** (Ra'd, 13/14) Bu ayette, Allah'tan başka varlıklara dua edenler kınanmakta ve Allah'tan başka varlıklara, putlara, türbelere, ölülere yapılacak dualaların, onlardan isteklerin boşa gideceği bildirilmektedir.

"Öyle ise sakın Allah ile beraber başka bir ilâha yalvarma, sonra azaba uğrayanlardan olursun." (Şu'arâ, 26/213) Bu ayette sadece Allah'a dua edilmesi istenmekte ve Allah'tan başkasına dua eden kimselerin haddi aşmış olacakları bildirilmektedir. (bk. En'âm, 6/40-41; Yunus, 10/106; Kasas, 28/88)

İnsan her isteğini sadece Allah'tan istemelidir. Peygamberimiz (s.a.s.); "Bir şey istediğin zaman Allah'tan iste, bir yardım talebinde bulunduğun zaman Allah'tan yardım talep et" buyurmuştur. (Beyhakî, Şuabü'l-İmân, er-Ricâ Minallah, No: 1075) ***"Allah, kuluna kâfi değil mi?"*** (Zümer, 39/36) Allah'ı bırakıp da zararı ve faydası dokunmayan, hatta zararı faydasından çok olan varlıklara dua edenler (putlardan, türbelerden, ölülerden yardım isteyenler, medet umanlar) şu ayetlerde kınanmaktadır: ***"Allah'ı bırakıp da kendine ne zarar, ne menfaat veremeyecek şeylere yalvarır. İşte derin sapıklık budur."*** (Hac, 22/12)

"Zararı, faydasından daha yakın olana yalvarır. (O), ne kötü bir yardımcı ve ne kötü bir arkadaştır!" (Hac, 22/13)

"Allah'ı bırakıp da kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere yalvarandan daha sapık kim olabilir? Oysa onlar, bunların yalvardıklarından habersizdirler." (Ahkâf, 46/5) Bu ayetler; hem sadece Allah'a

dua edilmesi gerektiğini, hem de Allah'tan başkasına yapılacak duaların günah olduğunu ve boşa gideceğini ifade etmektedir.

14. Esmâ-i Hüsnâ, Salih Amel ve Hayırlı İşler Vesile Edilmeli

Mümin, duanın kabul olması için Allah'ın güzel isimlerini, işlediği sâlih ve hayırlı amelleri vesile etmelidir. Bunun örnekleri hadislerde vardır.

Meselâ Peygamberimiz (s.a.s.), kızı Fatıma'ya akşam ve sabah şu duayı yapmasını tavsiye etmiştir: ***"Ey yaşayan, diri, canlı, ölümsüz, ezelî, ebedî ve zatı ile kaim olan, her şeyin varlığı kendisine bağlı, uykusu ve uyuklaması olmayan, varlıkları yöneten, koruyan ve ihtiyaçlarını üstlenen Allah'ım! Rahmetin sebebiyle senden yardım istiyorum. İşlerimin hepsini ıslah eyle, göz açıp kapayıncaya kadar beni nefsime bırakma."*** (Ebû Ya'lâ, Zikir ve Dua, No: 914)

Bu hadiste, Allah'a iki güzel ismi ile hitaptan sonra "rahmeti" vesile edilmiştir. Geçmiş ümmetlerden üç kişi yaya olarak yolculuğa çıkarlar. Yolda şiddetli bir yağmura yakalanırlar. Yağmurdan korunmak için dağdaki bir mağaraya sığınırlar. Dağdan bir taş yuvarlanır ve gelip mağaranın girişini tamamen kapatır. Birbirlerine; çıkışımızı taş kapattı, izimiz kayboldu, burada olduğumuzu Allah'tan başka hiç kimse bilmiyor, kurtuluşumuz ancak dua ile olur, bu sebeple en güvendiğiniz sâlih bir amelinizi vesile ederek dua edin, belki Allah bir kurtuluş yolu var eder, derler.

Biri şöyle dua eder*: "Allah'ım! Bildiğin gibi benim yaşlı bir annem-babam vardı. Bir de eşim ve küçük çocuklarım. Her gün çocuklarımdan önce anne-babama süt içirirdim. Bir gün biraz geç kaldım, süt içirmek için anne-babamın yanına geldiğimde, onlar uyuyorlardı. Onları uyarmaya kıyamadım, uyanmalarını bekledim. Bu arada çocuklarım ayaklarıma dolanıyor, karınlarının acıktığını söylüyorlardı. Ben önce âdetim üzere sütü anne-babama içirmek istiyordum. Sabaha kadar başlarında bekledim, nihayet uyandılar ve onlara sütlerini içirdim. Allah'ım! Bildiğin gibi bunu ben sırf Senin rahmetini ve rızanı elde etmek için ve azabından korktuğum için yaptım, bizi*

sıkıntıdan kurtar." Bu dua üzerine mağaranın girişindeki kaya bulunduğu yerden biraz hareket eder, ışık görünür ve gökyüzünü görürler.

İkinci kişi şöyle dua eder: *"Allah'ım! Bildiğin gibi amcamın bir kızı vardı, ben onu çok seviyordum, ona âşık olmuştum. Onunla birlikte olmak, ondan murat almak istedim, kabul etmedi. Muradıma erebilmek için yüz dinar para verdim. Bu parayı elde etmek için çok çalışmış, çok yorulmuştum. Tam ilişkide bulunacağım bir anda bana, 'Ey Allah'ın kulu! Allah'tan kork, nikâhsız Allah'ın mührünü açma (kızlığımı bozma)' dedi. Ben de vazgeçtim. Allah'ım! Biliyorsun ki bunu ben sırf Senin rahmetin ve rızanı elde etmek için ve azabından korktuğum için yaptım, bizi sıkıntıdan kurtar, bize semayı göster." Bu dua üzerine mağaranın girişindeki kaya biraz daha bulunduğu yerden hareket eder, ışık iyice görünür.*

Üçüncü kişi de şöyle dua eder: *"Allah'ım! Ben bir ölçek pirinç karşılığında bir işçi çalıştırmıştım, iş bitince ücretini vermek istemiştim ancak ücretini almamıştı. Ben de bu pirinci ektim, ürününü biriktirdim, nihayet ürünleri satıp parası ile sığır ve koyun aldım. Bir zaman sonra işçi geldi ve bana 'ey Allah'ın kulu! Allah'tan kork, bana zulmetme, ücretimi ver' dedi. Ben de, 'Bu sığırları ve davarları çobanlarıyla birlikte al, bunlar senin ücretin' dedim. Bana, 'Allah'tan kork ve benimle alay etme' dedi. Ben de 'Alay etmiyorum, bütün bu mallar senin' dedim. İsteseydim, sadece bir ölçek pirincini verirdim. Allah'ım! Sen de biliyorsun ki ben bunu rahmetini elde etmek için ve azabından korktuğum için yaptım. Şu mağaranın kapısını bütünüyle bize açıver."*

Bu duanın üzerine taş mağaranın ağzından tamamen uzaklaşır ve mağaradan kurtulurlar. (İbn Hıbbân, Ed'ıye, No; 897, 971; Müslim, Zikir ve Dua, 100; Buhârî, Muzâraa,11)

Hâkim'in Müstedrek adlı eserinde Peygamberimizin duada vesile edilebileceği ile ilgili şöyle bir rivayet vardır: Görme özürlü biri gelip Peygamberimizden iyileşmesi için kendisine dua etmesini ister. Peygamberimiz, bu kimseye güzelce bir abdest almasını ve iki rekat namaz kılmasını ve şöyle dua etmesini

emreder: ***"Allah'ım! Senden (bana şifa vermeni) istiyorum, rahmet peygamberi olan elçin Muhammed (s.a.s.)'i vesile ederek Sana yöneliyorum. Ey Muhammed! Ben, şu ihtiyacımı gidermesi için seninle Rabbine yöneliyorum. Allah'ım! O'nu (peygam 97 berini) bana şefaatçi kıl ve ihtiyacım konusunda onu bana şefaatçi eyle."*** (Hâkim, De'avât, No: 1909, 1929-1930, I, 519, 526)

Bu hadiste, Peygamberden bir şey istenmiyor, istekler doğrudan Allah'a arz ediliyor, sadece Allah'ın en sevgili kulu ve son peygamberi olan Hz. Muhammed (s.a.s.), duanın kabulü için vesile ediliyor. Konu ile ilgili üç rivayetten ikisinde, Peygamberimizden bu duayı öğrenen kişinin dua ettiği ve iyileştiği bildirilmektedir. (Hâkim, De'avât, No: 1929-1930, I, 526)

15. Dua Sonunda "Âmin", "Ya Rabbi Duamı Kabul Et" Denilmeli

Hz. Peygambere Salât ü Selâm Getirilmeli ve Fâtiha Sûresi Okunmalı Dua bitiminde "âmin" ve "Ya Rabbi! Duamı kabul et" (İbrâhim, 14/40) denilmeli, Peygamberimize salât ve selâm getirilmeli ve Kur'ân'ın ilk sûresi olan Fâtiha sûresi okunmalıdır.

"Biriniz 'âmin' dediği zaman gökteki bir melek de 'âmin' der. İkisinden biri diğerinin 'âmin' demesine denk gelirse geçmiş günahları bağışlanır" (Sahîfetü Hemmâm, No: 10) anlamındaki hadis, dua sonunda "âmin" demenin önemini ortaya koymaktadır.

Fâtiha sûresinin ilk ayetlerinde yüce Allah'ın nitelikleri bildirildikten sonra dua ayetleri gelmektedir: "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla" "Hamd (her türlü övgü), âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.", "O, rahmândır ve rahîmdir.", "Din (cezâ ve mükâfât) gününün sâhibidir.", "(Yâ Rabbi!) Ancak sana kulluk eder, ancak Senden yardım isteriz!", "Bizi doğru yola ilet.", "Nimet verdiğin kimselerin yoluna. Kendilerine gazap edilmiş olanların ve sapmışların yoluna değil." Fâtiha sûresi, sevap bakımından en büyük sûredir. (Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, 1, V, 146)

Fâtiha'yı okuyan kimsenin duası kabul olur. Bir kutsî hadiste yüce Allah, şöyle buyurmuştur: ***"Fâtiha'yı kendim ile kulum arasında ikiye böldüm: Yarısı benim, yarısı da kulumundur. Kulumun istediği hakkıdır, kendisine verilecektir."*** Hadisin devamında Peygamberimiz şöyle demiştir: ***"Bir kul, 'Elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn' dediği zaman yüce Allah; 'Kulum bana hamdetti' der. Kul; "er-Rahmâni'r-Rahîm" dediğinde yüce Allah, 'Kulum beni övdü' der. Kul, 'Mâliki yevmi'd-dîn" dediğinde, Allah, 'Kulum beni yüceltti, bana saygı gösterdi' der. Kul, "İyyâke na'büdü ve iyyâke neste'în" dediği zaman Allah, 'Bu benim ile kulum arasındadır (ibadet eden kuluma, yardım etmek bana aittir). Kulumun istediği verilecektir' der. Kul, "İhdina's-Sırâta'l-müstekîm, sırâta'l-lezîne en 'amte aleyhim ğayri'l-meğdûbi aleyhim ve la'd-dâllîn" dediği zaman Allah, 'Bu dilek kula aittir, istediği verilecektir' buyurur."*** (Müslim, Salât, 38)

Sonuç olarak; dua yaparken mübarek vakit ve yerler tercih edilmeli, abdest alıp kıbleye dönülmeli, eller semaya kaldırılmalı, eûzü ve besmele çekilmeli, Allah'a hamd ve Peygambere salât-ü selâm getirilmeli ve günahlara tövbe ederek duaya başlanmalıdır. Dua eden kişi, konumuna uygun bir edep içinde olmalıdır. Sadece Allah'a dua edilmeli, duada meşru sınırlar aşılmamalı, meşru isteklerde bulunulmalı, kabulü için acele edilmemeli, duanın kabul edileceği inancı taşınmalı, ihlâs ile ve yürekten, kısık bir sesle ve yalvararak dua edilmelidir. Duada anlamlı ve veciz sözler seçilmeli, yapmacık sözlerden kaçınılmalıdır. Dua sonunda Hz. Peygambere salât ve selâm getirilmeli ve eller yüzlere sürülmelidir. (İbn Mâce, Dua,13)

Dua her zaman ve mekânda; her hâl ve şartta söz gelimi; ***yürürken, otururken ve yatarken yapılabilir.*** (Yûnus, 10/12).

Nitekim bir ayette şöyle buyurulmuştur: ***"Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. 'Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, Seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi ateş azabından koru' derler."*** (Âl-i İmrân, 3/191) Usul ve adabına uygun bir dua; sadece dil ve dudaklarla

yapılmaktan ibaret olmamalı, kalp ve rûh da duaya katılmalıdır. Eller, dil ve gönül hep birlikte Allah'a yönelmelidir. Dua esnasında korku ve ümit birlikte bulunmalı, candan ve yalvararak, ihlâs ve samimiyetle istenmelidir. Dua gönülden, gizlice ve alçak sesle, günahlara pişmanlık duyularak, kıbleye yönelerek ve Allah'ın adıyla başlanarak yapılmalı, dua esnasında dinî şuur yoğunlaştırılmalı, kabulü için acele edilmemelidir. Duanın kabul edileceğine inanılarak ısrarla duaya devam edilmelidir. Ayrıca isteğini Allah'a arz etmeden önce Allah'a hamd-ü senâ, Peygamberimize de salât-ü selâm getirmelidir. Abdest alınmalı (Tirmizî, De'avât, 125), mümkünse kıbleye dönülmeli, dua cümleleri üç defa tekrar edilmelidir.

Dua ile ilgili olan;

- Fiili Dua
- Kabul Olan Dualar
- Kabul Olmayan Dualar
- Sözlü Dua
- Ayetlerde Dua
- Hadislerde Dua

konularına aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz

https://dua.diyanet.gov.tr/DuaRehberii.aspx

Sünnet olan Dua ve Zikirlere aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz

https://dualarvezikirler.com

Beşinci Bölüm
İLİM

İlmin Tanımı

İLİM ve FAZİLETİ

* İlmin Faziletine Dair Âyetler
* İlmin Faziletine Dair Hadisler
* İlmin Faziletine Dair Büyüklerin Sözleri

İLİM ÖĞRENMENİN FAZİLETİ

* İlim Öğrenmenin Fazileti ile ilgili Ayetler
* İlim Öğrenmenin Fazileti ile ilgili Hadisler
*İlim Öğrenme ile ilgili Büyüklerin Sözleri

İLİM ÖĞRETMENİN FAZİLETİ

* İlim Öğretmenin Fazileti ile ilgili Ayetler
* İlim Öğretmenin Fazileti ile ilgili Hadisler

İLMİN TANIMI

Sözlükte "bilmek" anlamına gelen ilim (ilm) genellikle "bilgi" ve "bilim" karşılığında kullanılır. Klasik sözlüklerde "bir şeyi gerçek yönüyle kavramak, gerçekle örtüşen kesin inanç (itikad), bir nesnenin şeklinin zihinde oluşması, nesneyi olduğu gibi bilmek, nesnedeki gizliliğin ortadan kalkması, tümel ve tikellerin kavranmasını sağlayan bir sıfat" gibi değişik şekillerde tarif edilmiştir. "Bilgisizliğin (cehl) karşıtı" biçiminde de tanımlanır.

İslâm filozofları, ilim terimini hem bugünkü bilim (İng. ve Fr. science) hem de bilgi (İng. knowledge, Fr. savoir) anlamında kullanmışlardır. Kindî ilmi "varlığın hakikatini -aklen- idrak (vicdan)", İbn Sînâ ise "soyut kavramlara tekabül eden zihnî formlar" olarak tanımlar. İbn Rüşd de Aristo'nun temel yaklaşımı doğrultusunda, kelâmcıların sebeplilik öğretisine yönelttikleri eleştirilere cevap mahiyetinde ilmin bir nesnenin sebebini bilmek olduğunu, sebepleri bilmeksizin bilginin tam anlamıyla gerçekleşmeyeceğini vurgulamıştır.

İslâm ilimlerinin genel şemasıyla ilgili şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: İlimler öncelikle naklî (şer'î/dinî) ve aklî (felsefî/hikemî) olmak üzere ikiye ayrılır.

Naklî ilimler tefsir, hadis, fıkıh, kelâm ve tasavvuftan oluşmaktadır. Bunlardan tefsir, hadis ve özellikle fıkıh için ayrıca usul ilmi (ilmî ilkeler ve metodolojiyi inceleyen bir disiplin) söz konusudur.

Aklî ilimler ise önce nazarî ve amelî olarak bölümlenir.

Nazarî ilimler ilâhiyyât (metafizik disiplinler), riyâziyyât (matematik ilimler), tabîiyyât (fizik ilimler) şeklinde tasnif edilmiştir.

Amelî ilimlerse ahlâk ilmi, tedbîrü'l-menzil (ev idaresi) ve siyasetten teşekkül etmektedir. "Medenî ilim" (sosyal-siyasal bilim) olarak da anılan ve erdem fikrini esas alan amelî ilimlere paralel biçimde tarih yöntemine dayalı olan ve iktisadî konuları da içeren sosyoloji, İbn Haldûn'un verdiği "umran ilmi" adıyla klasik şemaya dahil edilmelidir. Bu genel şema içinde dil ve mantık ilimleri "âlet ilimleri" olarak iş görmektedir. Ancak din dilinin Arapça olması sebebiyle dil ilimlerinin naklî ilimler için, mantık disiplinlerinin ise aklî ilimler için daha merkezî önem taşıdığı bilinmektedir. Felsefedeki ilâhiyyât gibi kelâm ve tasavvuf da zaman içinde cüzi ilimlere ilkelerini veren birer küllî ilim olarak tanımlanmıştır. Nitekim bu üç ilim esas itibariyle İslâm fikir geleneğinde varlık, bilgi ve değer konularını kendi yöntemlerine dayalı olarak inceleyen üç temel entelektüel perspektif olarak işlev görmüştür.

İslâm ve Modern Bilim. İslâm medeniyetinin Ortaçağ insanlık birikiminin şartlarında parlak bir bilim geleneğine sahip olduğu modern araştırmaların ortaya koyduğu bir gerçektir. Nitekim Müslümanların Ortaçağ boyunca meydana getirdiği bilim mirasının Latince ve İbrânîce'ye çevrilerek Batı'ya aktarılması, Avrupa kıtasında yepyeni bir ilim ve eğitim anlayışının doğmasında önemli rol oynamıştır. Batılı bilginlerin İslâm bilimine gösterdiği yoğun ilgi bu birikimi önemli bulmalarının bir sonucudur. Modern zamanlarda Batılı ilim adamlarının fiziğin yöntemi olarak Aristo mantığını değil matematiği koymaları, fizikî varlık alanının niceliğe indirgenmesi gibi metafizik bir sakınca taşısa da artık ölçülebilir gözlem ve deney verilerine dayalı bilimsel teori anlayışı yepyeni

ilmî ufukların ortaya çıkmasına, yeni bir ilim anlayışının doğmasına yol açmıştır. Çeşitli sosyal, siyasal ve kültürel gerginliklerin ihtiyaçları, ihtiyaçların ise çare arayışlarını belirlediği bu dönemde yenilikler peşinde koşma temayülü artmış, üst üste gelen mekanik icatları Newton'un bilimsel devrimi, onu da sanayi devrimi izlemiş, modern bilim, Batı sanayi ve teknolojisini mümkün kılıp geliştiren temel yöntem haline gelmiştir.

Batı'da söz konusu gelişmeler olurken İslâm toplumunun yeni medeniyetin mensupları karşısında mâruz kaldığı askerî yenilgilerin sebebini anlamaya çalıştığı döneme kadar bu gelişmelere kayıtsız kalması, Batı ve İslâm medeniyetlerinin arasında hızla artan bilimsel ve teknolojik bir mesafenin oluşmasına yol açmıştır. XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında İslâm dünyasının bilgin ve düşünürleri bu mesafe karşısında İslâm ve bilim ilişkilerini yeniden ele alma ihtiyacı duymuşlardır. Ernest Renan'ın Sorbonne Üniversitesi'nde verdiği "İslâm ve İlim" başlıklı konferansta, İslâm'ın değerler sistemi itibariyle bilimsel ilerlemeye engel teşkil ettiği şeklinde bir iddia ortaya atması, başta Cemâleddîn-i Efgānî ve Nâmık Kemal olmak üzere Müslüman aydınların cevabî eserler yazmasına yol açmış, modern İslâmcı tartışmalar içinde İslâm'ın ilerlemeye engel olmadığı tezi önemli bir yer tutmuştur. Bunu modern bilimin verileriyle İslâmî hakikatlerin çatışmadığı tezi izlemiş ve ardından Kur'an'ı modern bilimsel veriler ışığında tefsir etme temayülü güç kazanmıştır. Günümüzde Seyyid Hüseyin Nasr, Nakīb el-Attâs, İsmâil Râcî el-Fârûkī gibi düşünürler Batı biliminin değerden bağımsız olmadığını, "Batı'nın bilimini alıp ahlâkını terketmek" şeklinde formüle edilen modern İslâmcı tezin yetersiz kaldığını ileri sürerek bilimin Batı'da gelişen modern biçimiyle İslâmîleştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Nasr ve Attâs, İslâm'ın tasavvufî-irfanî geleneğine dayanarak modern zihniyet dünyasını ve modern bilimi felsefî zeminde kullanan pozitivizmi eleştirmişlerdir. Tasavvuf geleneğine eleştiri açısından yaklaşan Fârûkī ise bilginin belli aşamalar uyarınca İslâmîleştirilmesini bir

İslâmî eğitim projesinin temel meselesi olarak sunmuş ve bu programı sosyal bilimler alanına inhisar ettirmiştir. Bu tartışmalar esnasında ortaya atılan İslâm bilimi, bilginin İslâmîleştirilmesi gibi kavramlar ilgi çekip tartışmalara yol açmış, bazı düşünürler ve ilim adamları bilginin değerden bağımsız olduğu konusundaki ısrarlarını sürdürürken bazıları da İslâm medeniyetine, tarihî tecrübeye ve metodoloji meselesine yaptığı atıflar sebebiyle "İslâm bilimi" terimini anlamlı bulmuş, Fârûkī'nin ortaya attığı bilginin İslâmîleştirilmesi projesinin ise modern zihniyete farkında olmadan iştirak ettiği için aslında İslâm'ın Batılılaştırılması anlamına geleceğini ileri sürmüştür.

İLMİN FAZİLETİ

*** İlmin Faziletine Dair Âyetler:**

شَهِدَ اللّٰهُ أَنَّهُ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ وَالْمَلٰئِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ.

"Allah, kendisinden başka, ibâdete müstehak bir varlık olmadığını delillerle açıkladı. Melekler ve ilim sahibleri de, adalet ve hak üzere durarak buna iman ettiler. O'ndan başka hiç bir ilâh yoktur; O, Azîz'dir, Hakim'dir." (Âl-i İmrân: 18)

Dikkat edilirse, bu âyeti kerîmede Allah Teâlâ Hazretleri önce kendi zâtından başlayarak birliğine, kendisinden başka ilâh olmadığına şahidlik ediyor. Sonra melekleri ve daha sonra da âlimlerin şehâdetini ifade buyuruyor. Bu da, ilmin ve âlimin büyüklüğünü gösteren en kuvvetli delil olsa gerektir.

Ey düşünen insan! Bu şeref, anlayan kimselere yeter ve artar bile. Fakat biz yine de delillere devam edelim.

يَرْفَعُ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ.

"Allah, içinizde iman edenleri yükseltir. Kendilerine ilim verilenler için de (Cennette) dereceler vardır." (Mücâdele: 11)

Bu âyeti kerîmenin tefsirinde İbni Abbas der ki: ***"Âlimlerle câhiller arasında yedi yüz derece fark vardır. Her derecenin arası da beş yüz senelik yol uzaklığı kadardır."***

قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ.

"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler eşit olur mu?" (Zümer:9)

إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰلَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ.

"Allah'ın kulları arasında Allah'dan gerçek mânada korkanlar âlimlerdir." (Fâtır: 28)

قُلْ كَفَى بِاللّٰلِ شَهِيدًا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ.

"De ki: Benimle sizin aranızda şahid olarak Allah kâfidir, bir de kendisinde kitab ilmi bulunan..." (Ra'd: 43)

قَالَ الَّذِى عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا اٰتِيكَ بِهِ.

"Kendinde İlâhî kitabdan ilim bulunan bir melek dedi ki: onu (Belkıs'ın tahtını) gözünü kırpmadan önce getiririm." (Neml: 40)

Bu âyet-i kerîmede, önemli ve büyük bir işin ilim sayesinde başarıldığına işaret vardır.

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللّٰلِ خَيْرٌ لِمَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا.

"Kendilerine ilim verilenler, (dünya hayatına bağlananlara) dediler ki: Yazıklar olsun size! İman edip sâlih amel işleyenler için Allah'ın sevabı daha hayırlıdır."(Kasas: 80)

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلاَّ الْعَالِمُونَ.

"İşte biz bu misalleri insanlara veriyoruz. Bunları (bu örneklerin inceliklerini ve faydalarını) ancak âlimler anlar." (Ankebût: 43)

(Zebidî, şerhinde bu âyet-i kerime münasebetiyle der ki: Kur'an'da kırktan fazla ibret alınacak misal vardır. Geçmiş büyükalimler, bu ibret misallerinden herhangi birini okuyup da anlamadıkları zaman hüngür hüngür ağlar ve: "Eyvah! Ben âlimlerden değilim" diye dövünürlerdi.)

وَلَوْ رُدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ.

"(Eğer münafıklar aldıkları) o haberi, peygambere ve kendi aralarından emir sahibi kimselere iletseler, elbette o haberin yayılıp yayılmaması gerektiğini onlardan öğrenirlerdi, (bilgi edinirlerdi)." (Nisa: 83)

Bu âyet-i kerime ile Cenab-ı Hak, olaylar üzerine cereyan eden hükümlerin değerlendirilmesini âlimlere bırakmıştır. Böylece peygamberlerden sonra âlimlerin anılması ile onların değerinin ne kadar yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْءَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى.

"Ey insan oğulları! Size, avret yerlerinizi örtecek bir elbise ve bir de süs eşyası indirdik. Fakat takva elbisesi (hepsinden) daha hayırlıdır." (A'râf: 26)

Bazı âlimler bu âyet-i kerîmeyi tefsir ederken, çirkin yerleri örtecek şeyin "İlim" olduğunu söylemişlerdir. İlmin süsü de, "Yakîn, yâni kesin bilgidir." diye mânalandırmışlardır. Takvâ elbisesi de "hayâ (utanmak)tır" demişlerdir.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ.

"And olsun, biz onlara (Mekkelilere) bir kitap getirdik ki, iman edecek herhangi bir topluma bir hidâyet ve rahmet olsun. Onun için, onun hükümlerini tam bir ilim üzere ayrı ayrı açıkladık." (Ra'd: 52)

فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ.

"Muhakkak onlara (peygamberlere) bildiğimiz gerçeği haber veririz." (A'râf: 7)

بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ.

"Doğrusu o Kur'ân, kendilerine ilim verilmiş kimselerin kalblerinde ışıldayan apaçık âyetlerdir." (Ankebût: 49)

خَلَقَ ٱلإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ.

"İnsanı yarattı ve ona beyânı (söz söylemeyi) öğretti." (Rahmân: 3-4)

İnsanlar, Allah'ın vermiş olduğu bu büyük nimete şükretsinler diye böyle buyurmuştur.

****İlmin Faziletine Dair Hadisler:***

Peygamber Efendimiz buyurmuştur:

مَنْ يُرِدِ اللّٰهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَيُلْهِمْهُ رُشْدَهُ.

"Allah kime hayır dilerse, onu dinde derin anlayış sahibi yapar ve ona rüşdünü (doğru yol üzerinde bulunma idrâkini) ilham eder." *(Buhari ve Müslim, Muaviye'den; Tirmizi ve İmam Ahmed, İbni Abbas'dan; İbn Mâce de, Ebû Hüreyre'den rivayet etmiştir.)*

اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ ٱلأَنْبِيَاءِ.

"Âlimler, peygamberlerin vereseleridir." (*Ebû Davud, Tirmizî, İbni Mâce, İbni Hibban, Ebû Derda'dan rivayet etmişlerdir.)*

Yaratıklar için, peygamberlik rütbesinden daha büyük bir derece olmadığına göre, peygamberlere vâris olma şerefinden daha üstünü düşünülemez.

يَسْتَغْفِرُ لِلْعَالِمِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَٱلأَرْضِ.

"Yerde ve gökte olan varlıklar, âlim için, Allah'dan mağfiret dilerler." *(Bir önceki hadisin bir kısmı olduğunu Irâkî söyler. Ebû Derda hazretlerinden de rivayet edilir.)*

Yer ve gök varlıkları tarafından kendisi hakkında af ve mağfiret dilenilen bir şahsın manevî değerlerini bir düşünün.

İnsanoğlu için bundan daha büyük bir mertebe olabilir mi?... Alim, kendi işleriyle uğraşırken, yer ve gök ehli onun mağfiret dileği ile meşguldür. Bilen bir kimse için ne büyük bir kazanç!..

إِنَّ الْحِكْمَةَ تَزِيدُ الشَّرِيفَ شَرَفًا وَتَرْفَعُ الْمَمْلُوكَ حَتَّى يُدْرِكَ مَدَارِكَ الْمُلُوكِ.

"Gerçekten hikmet (ilim), şerefli kimsenin şerefini artırır; öyle ki, köleyi bile padişahlar katına yükseltir." *(Ebû Nuaym, Hilye'de; İbni Abdilber, ilim bahsinde; Abdülganî el Ezdî, Muhaddisin'in adab bahsinde zayıf bir isnadla Enes'den rivayet etmişler.)*

Peygamber Efendimiz: ***"ilim, köleyi sultanlar derecesine yükseltir"*** buyurmakla, dünyada ilmin değerini belirtmiş oluyorlar.

Âhiret hayatı ebedî olduğundan, ilmin âhiret için kazandıracağı rütbe, şübhesiz ki, dünyaya kıyâs edilemeyecek kadar büyüktür.

خَصْلَتَانِ لاَ يَكُونَانِ فِي مُنَافِقٍ: حُسْنُ سَمْتٍ، وَفِقْهٌ فِي الدِّينِ.

"İki huy vardır ki, bunlar münâfıklarda bulunmazlar. Bunlardan biri, güzel tavır ve yol üzere bulunmak; diğeri de dinde bilgi ve anlayış sahibi olmaktır." *(Tirmizî, Ebû Hüreyre'den rivayet etmiş ve garibdir, demiştir.)*

Bu zamanda görülen bazı din âlimlerinin münâfıklığı, sakın seni, bu hadîs-i şerif hakkında şüpheye düşürmesin. Çünkü Peygamberimiz, bu zamandaki fıkıh âlimlerinin halini kast etmiyor. Kast edilen mâna, kitabımızın ilerideki bölümlerinde görülecektir.

Fıkıh âliminin en küçük derecesi, âhiretin dünya hayatından daha iyi olduğunu bilmek ve ona göre hareket etmektir.

Bir fıkıh âliminde bu hal olduğu takdirde bilgileri doğru olur ve üzerinden her türlü riya tavrı kalkar, böylece nifak tehlikesinden kurtulur.

أَفْضَلُ النَّاسِ اَلْمُؤْمِنُ الْعَالِمُ الَّذِي إِنِ احْتِيجَ إِلَيْهِ نَفَعَ، وَإِنِ اسْتُغْنِيَ عَنْهُ أَغْنَى نَفْسَهُ.

"İnsanların en faziletlisi o mümin âlimdir ki, eğer ona muhtaç olunursa fayda verir ve kendisine ihtiyaç duyulmazsa, o da kendi başına kalır ve başkasına muhtaç olmaz." (*Beyhakî, Şuabu'l-İman bahsinde.)*

اَلإِيمَانُ عُرْيَانٌ وَلِبَاسُهُ التَّقْوَى وَزِينَتُهُ الْحَيَاءُ وَثَمَرَتُهُ الْعِلْمُ.

"İman çıplaktır. Onun elbisesi takvâ, süsü hayâ meyvası da ilimdir." *(Hakim, Nişabur Tarihinde rivayet etmiştir, isnadı zayıftır.)*

أَقْرَبُ النَّاسِ مِنْ دَرَجَةِ النُّبُوَّةِ أَهْلُ الْعِلْمِ وَالْجِهَادِ :أَمَّا أَهْلُ الْعِلْمِ فَدَلُّوا

النَّاسَ عَلَى مَا جَاءَتْ بِهِ الرُّسُلُ، وَأَمَّا أَهْلُ الْجِهَادِ فَجَاهَدُوا بِأَسْيَافِهِمْ

عَلَى مَا جَاءَتْ بِهِ الرُّسُلُ.

"Peygamberlik derecesine insanlardan en yakın olanı, ilim ve cihad ehlidir. Çünkü ilim ehli, peygamberlerin getirmiş olduğu hak yola insanları çağırmışlardır. Cihad ehli de, peygamberlerin getirmiş olduğu hak yol uğruna kılıçları ile cihad etmişlerdir." *(Ebu Nuaym, İbni Abbas'dan zayıf bir isnadla).*

لَمَوْتُ قَبِيلَةٍ أَيْسَرُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ.

"Gerçekten bir kabilenin ölümü, bir âlimin ölümünden daha hafiftir." *(Taberanî, Ebû'd-Derda'dan.)*

اَلنَّاسُ مَعَادِنُ كَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، فَخِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي

الْإِسْلاَمِ إِذَا فَقِهُوا.

"İnsanlar, altın ve gümüş madenleri gibi bir takım madenlerdir. Dinde anlayış sahibi oldukları takdirde, onların câhiliyet devrinde (İslâmdan önce) hayırlı olanları, İslâm'da hayırlı olanlarıdır." *(Buhari ve Müslim, Ebû Hüreyre'den)*

يُوزَنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ بِدَمِ الشُّهَدَاءِ.

"***Kıyâmet gününde âlimlerin mürekkebi, şehidlerin kanı ile tartılır. (Bir rivâyette de): Âlimin kaleminden akan mürekkeb, şehidin akan kanından daha ağır gelir, (buyurulmaktadır.)"*** *(İbni Abdilber, Ebû'd-Derda'dan zayıf bir isnadla.)*

مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنَ السُّنَّةِ حَتَّى يؤَدِّيَهَا إِلَيْهِمْ كُنْتُ لَهُ

شَفِيعًا وَشَهِيدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

"Ümmetime bildirmek için benim sünnetimden kırk hadis ezberleyen kimseye, kıyâmet gününde ben şefâatçi ve şâhid olurum." *(İbni Abdilber, İbni Ömer'den rivayet edip zayıf olduğunu kaydetmiştir.)*

مَنْ تَفَقَّهَ فِي دِينِ اللّٰلِ عَزَّ وَجَلَّ كَفَاهُ اللّٰلُ تَعَالَى مَا أَهَمَّهُ وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لاَ يَحْتَسِبُ.

"Aziz ve Celîl olan Allah'ın dininde ilim sahibi olanı, sıkıntı çektiği şeyden Allah korur ve ummadığı yerden de ona rızık verir." *(Hatib, Tarih'inde)*

أَوْحَى اللّٰلُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ :يَا إِبْرَاهِيمُ إِنِّي عَلِيمٌ أُحِبُّ كُلَّ عَلِيمٍ.

"Aziz ve Celil olan Allah, İbrahim Aleyhisselâm'a vahy etti: Ey İbrahim! Ben her şeyi bilenim (Alîm'im). Onun için her ilim sahibini (alîmi) severim." *(İbni Abdilber.)*

اَلْعَالِمُ أَمِينُ اللّٰلِ سُبْحَانَهُ فِي اْلأَرْضِ.

"Âlim olan kimse, yeryüzünde Allah (sübhânehû) Hazretlerinin eminidir (güvenilir kuludur)." *(İbn'i Abdilber, Muaz İbni Cebel'den.)*

صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي إِذَا صَلَحُوا صَلَحَ النَّاسُ، وَإِذَا فَسَدُوا فَسَدَ النَّاسُ :اَلأُمَرَاءُ وَالْفُقَهَاءُ.

"Ümmetimden iki zümre vardır ki, bunlar düzelirse insanlar da düzelir: Bunlar bozulursa insanlar da bozulur: Bu iki zümreden biri idareciler diğeri de din âlimleridir." *(İbni Abdilber ve Ebû Nuaym.)*

إِذَا أَتَى عَلَيَّ يَوْمٌ لاَ أَزْدَادُ فِيهِ عِلْمًا يُقَرِّبُنِي إِلَى اللّٰلِ عَزَّ وَجَلَّ فَلاَ بُورِكَ لِي فِي طُلُوعِ شَمْسِ ذٰلِكَ الْيَوْمِ.

"Benim üzerime bir gün doğar da, beni Allah'a yaklaştıracak olan bir ilmi o günde biraz daha çoğaltamazsam, o günün güneşinin doğmasında benim için bereket yoktur." (*Taberanî, Evsat'da; Ebû Nuaym, Hilye'de.)*

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَدْنَى رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِي.

"İlim sahibi kimsenin, cehâletle ibâdet eden kimseye olan üstünlüğü, ashâbımdan derecesi en düşük olan kimsenin üzerine olan benim üstünlüğüm gibidir." *(Tirmizî, Ebû Ümame'den.)*

Müminler! Bakınız ki, Hazret-i Peygamber ilmin faziletini peygamberlere yaklaştırmakla ona ne büyük bir şeref vermiştir.

Diğer taraftan da ilimsiz amelin kıymeti ne kadar az oluyor...

Eğer ibadet eden kimse, ilimden büsbütün mahrum ise onun ibadetinin bir kıymeti kalmıyor. Bir sevab da kazanamıyor.

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ.

"İlim sahibi bir kimsenin, cehâletle ibâdet eden kimse üzerine olan üstünlüğü, bedir gecesinde ayın diğer yıldızlar üzerine olan üstünlüğü gibidir." *(Ebû Davud, Neseî, İbni Hibban.)*

يَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلاَثَةٌ: اَلأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّهَدَاءُ.

"Kıyâmette üç sınıf insan şefâat edecektir: Peygamberler, sonra âlimler, sonra şehidler …"*(İbni Mace, Hazret-i Osman'dan zayıf bir isnadla.)*

Burada, peygamberlerden sonra ve şehidlerden önce şefâat etme derecesi âlimlere verildiği için ilmin değerinin ne kadar büyük olduğu yine anlaşılmaktadır. Diğer taraftan da şehidlerin rütbesinin yüksekliği âyet ve hadîslerle sâbittir. Bu durumda ilme verilen değer daha üstün oluyor.

مَا عُبِدَ اللّٰهُ تَعَالَى بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ فِقْهٍ فِي الدِّينِ، وَلَفَقِيهٌ وَاحِدٌ أَشَدُّ عَلَى

الشَّيْطَانِ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ، وَلِكُلِّ شَيْءٍ عِمَادٌ وَعِمَادُ هَذَا الدِّينِ اَلْفِقْهُ.

"Din iliminden daha faziletli bir şeyle Allah'a ibadet edilmemiştir. Şeytana karşı bir din âlimi, bir âbidden (ibadetçiden) daha zorlu ve güçlüdür. Her şeyin bir direği vardır; bu dinin de direği fıkıh (selim akıl ve anlayış)dır." (*Taberani, Evsatında ilmin fazileti bahsinde.)*

خَيْرُ دِينِكُمْ أَيْسَرُهُ، وَخَيْرُ الْعِبَادَةِ اَلْفِقْهُ.

"Dininizin hayırlısı, dinde kolay olanı uygulamaktır. İbadetin hayırlısı da din ilmi ile olan ibadettir." *(İbni Abdilber, Enes'den.)*

فَضْلُ الْمُؤْمِنِ الْعَالِمِ عَلَى الْمُؤمِنِ الْعَابِدِ بِسَبْعِينَ دَرَجَةً.

"Mümin olan âlimin, mümin olan âbid üzerine yetmiş derece üstünlüğü vardır." *(İbni Adiy, Ebû Hüreyre'den zayıf bir isnadla.)*

إِنَّكُمْ أَصْبَحْتُمْ فِي زَمِنٍ كَثِيرٍ فُقَهَاؤُهُ قَلِيلٌ قُرَّاؤُهُ وَخُطَبَاؤُهُ قَلِيلٌ سَائِلُوهُ

كَثِيرٌ مُعْطُوهُ، اَلْعَمَلُ فِيهِ خَيْرٌ مِنَ الْعِلْمِ .وَسَيَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ قَلِيلٌ

فُقَهَاؤُهُ كَثِيرٌ خُطَبَاؤُهُ قَلِيلٌ مُعْطُوهُ كَثِيرٌ سَائِلُوهُ، وَالْعِلْمُ فِيهِ خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ.

"Ey ashâbım! öyle bir zamanda bulunuyorsunuz ki, âlimleri çok, Kur'ân okuyanı ve hatibleri az, ilim istenenleri az, verenleri çoktur. Bu zamanda amel etmek, ilim edinmekten daha hayırlıdır. Fakat yakında insanlar üzerine bir zaman gelecek ki, âlimleri az, hatibleri ise çok olacaktır. Verenleri az, ilim isteyenler çok olacaktır. O zamanda ilim, amel etmekten daha hayırlıdır." (*Taberanî.*)

بَيْنَ الْعَالِمِ وَالْعَابِدِ مِائَةُ دَرَجَةٍ بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ حُضْرُ الْجَوَادِ الْمُضَمَّرِ سَبْعِينَ سَنَةً.

"Âlim ile âbid arasında yüz derece fark vardır. Her iki derecenin arası, besili koşu atı ile yetmiş senelik mesafedir." *(Isfahani, Terğıb ve Terhîb'de.)*

قِيلَ: يَا رَسُولَ اللّٰلِ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ فَقَالَ: اَلْعِلْمُ بِاللّٰلِ عَزَّ وَجَلَّ. فَقِيلَ:

أَيُّ الْعِلْمِ تُرِيدُ؟ قَالَ صَلَّى اللّٰلُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اَلْعِلْمُ بِاللّٰلِ سُبْحَانَهُ. فَقِيلَ لَهُ:

نَسْأَلُ عَنِ الْعَمَلِ وَتُجِيبُ عَنِ الْعِلْمِ! فَقَالَ صَلَّى اللّٰلُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ قَلِيلَ

الْعَمَلِ يَنْفَعُ مَعَ الْعِلْمِ بِاللّٰلِ، وَإِنَّ كَثِيرَ الْعَمَلِ لاَ يَنْفَعُ مَعَ الْجَهْلِ بِاللّٰلِ.

"Peygamber (sallâllahü aleyhi ve selem)'e soruldu:

- Amellerin hangisi daha faziletlidir?

- Allah'ı bilmek.

Bunun üzerine yine Hazreti Peygambere soruldu:

- Hangi bilgiyi kasdediyorsunuz?

- Allah'ı bilmeyi.

Hazreti peygambere dendi ki:

- Biz size amelden soruyoruz, siz ise bize ilimden cevab veriyorsunuz? Bunun üzerine Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu:

- Amelin azı, Allah'ı bilmekle beraber fayda verir. Halbuki çok amel, Allah'ı bilmemekte fayda vermez." *(İbni Abdilber, Enes'den.)*

يَبْعَثُ اللّٰلُ سُبْحَانَهُ الْعِبَادَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَبْعَثُ الْعُلَمَاءَ ثُمَّ يَقُولُ :يَا مَعْشَرَ

الْعُلَمَاءِ، إِنِّي لَمْ أَضَعْ عِلْمِي فِيكُمْ إِلاَّ لِعِلْمِي بِكُمْ، وَلَمْ أَضَعْ عِلْمِي فِيكُمْ

لِأُعَذِّبَكُمْ، اِذْهَبُوا فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ.

"Allah, kıyâmet gününde kulları diriltir. Sonra âlimleri diriltir ve sonra da şöyle buyurur: Ey âlimler topluluğu! Ben sizin halinizi bilerek size ilmi verdim. azab etmek için size ilmi vermedim. Haydi gidiniz, ben sizi bağışladım." *(Taberanî, Ebû Mûsa'dan,)*

****İlmin Faziletine Dair Büyüklerin Sözleri***

Hazret-i Ali (r.a.), talebesi Kümeyl'e: - *Ey Kümeyl! İlim maldan daha hayırlıdır; çünkü ilim seni korur, malı ise sen korursun. İlim hâkimdir, mal ise mahkûmdur. Harcamak malı azaltır, ilmi ise çoğaltır, buyurdu.*

Yine Hz. Ali: -*Bir âlim, gecesini ibâdetle, gündüzünü oruçla geçiren ve zamanını cihada harcayan kimseden daha faziletlidir. Bir âlimin ölümü ile açılan boşluğu, onun gibi bir âlimden başkası dolduramaz, buyurmuştur.*

Bir şiirinde de Hazret-i Ali şöyle buyurur: - *İnsanlar yaratılış bakımından birbirlerine eşittirler. Babaları Âdem aleyhisselamdır, anneleri de Hazret-i Havva'dır.*

Eğer insanlar, soy ve asıllarına öğünme vesilesi arıyorlarsa bilsinler ki, asılları çamur ve sudan ibarettir. Ancak ilim sahibi olan, ilmi ile övünmeye hak kazanabilir. Bununla

beraber alimler de tevazuları sebebiyle, ilimlerini övünme vesilesi yapmazlar. Âlimler, hidayet arayanlara ışık tutarlar. Böylece her insanın kıymeti, ilmi ile ölçülür. Cahiller de, alimlerin amansız düşmanlarıdır. Bunun için, ilim sahibi olmaya çalış ve onun harcama yerlerini muhakkak bil. Bütün insanlar ölüdür, ancak alimler diridir.

Hz. Ali'nin talebesi ve Nahiv ilminin kurucusu Ebû'l-Esved Amr ibni Zalim Ed-Dili şöyle demiştir: *Şu dünyada ilimden daha aziz ve üstün hiç bir şey yoktur. Görünüşte padişahlar, siyasî güçleriyle halka hâkim durumdadırlar. Aslında ise âlimler padişahlara hâkimdirler.*

Müfessirlerin imamı Abdullah ibni Abbas (r.a.) demiştir ki: *Süleyman aleyhisselâm, ilimle dünya saltanatı arasında bir tercih yapmakta serbest bırakıldı da, ilmi seçti. Onun için Allah ilimle beraber kendisine dünya mal ve saltanatını verdi.*

Ebû Abdurrahman ibni Mübârek'e sordular:

- Kâmil insan olanlar kimlerdir?

- Âlimlerdir.

- Düşük insanlar kimlerdir?

- Dinini dünya menfaati karşılığında satanlardır.

- Melikler kimlerdir?

- Zâhidlerdir.

Böylece âlimlerden başkasını kâmil insan saymamıştır.

Gerçekten insanı hayvandan ayıran vasıf ilim sıfatıdır. İnsan, kendisine şeref veren bir vasıfla ancak insan sayılabilir.

İnsanın şerefi kuvvetinden dolayı değildir. Eğer şeref kuvvetle olsaydı, develerin daha şerefli olması gerekirdi. Çünkü develer insanlardan kat kat daha kuvvetlidir. Şeref, beden büyüklüğünden de olmaz. Çünkü fil, insandan çok daha iri gövdelidir.

Cesaretten de ileri gelmez; zira ormanlardaki yırtıcı hayvanların cesareti insanların cesaretinden daha fazladır. Fazla yemekten de şeref olmaz. Çünkü bu takdirde öküzlerin daha

şerefli olması gerekirdi. Zira öküzlerin karnı büyüktür. Yine şeref cinsel kudret sebebiyle de değildir: çünkü en küçük kuş bile, bu hususta insanoğlundan daha güçlüdür. Bütün bu sayılanlar insana şeref vermez. Ancak insana şeref veren şey, ilimdir. İnsan, yaratıcısını tanıyıp onun emirlerini öğrenmek ve ona ibâdet etmek için yaratılmıştır.

Nitekim bu hususta ki âyet-i kerîmenin meâli şöyledir:

"İnsanları ve cinleri, bana ibâdet etsinler diye yarattım." Zâriyat sûresi, 56.

Âlimlerden biri de şöyle demiştir: *"İlmi elinden kaçıran acaba ne kazanabilir? İlmi elde eden kimsenin de zararı ne olabilir?..."*

Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

مَنْ أُوتِيَ الْقُرْآنَ فَرَأَى أَنَّ أَحَدًا أُوتِيَ خَيْرًا مِنْهُ فَقَدْ حَقَّرَ مَا عَظَّمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى.

"Kur'ân bilgisine sahib olan kimse, başkasının maddi varlığını ondan daha iyi görürse, Allah'ın büyük saydığını küçültmüş olur."

Mutasavvıf Fetih El-Mûsulî şöyle demiştir: *"Bir hasta, yedirilmez, içirilmez ve tedavi edilmezse, ölmez mi? İşte kalb de aynen bir hasta gibidir; üç gün arka arkaya ilim ve hikmetten mahrum edilirse manevi yönden ölür."*

Fetih El-Mûsulî (Allah ondan râzı olsun) ne doğru söylemiştir; "*Gerçekten kalbin gıdası ilim ve hikmettir. Onun yaşaması ilim ve hikmete bağlıdır; bedenin sağlığı yiyip içmeye bağlı olduğu gibi...*

İlimden yoksun olan bir kimsenin kalbi, mâna bakımından hasta ve ölüdür. Bir de bunun üzerine dünya sevgisi ile maddecilik eklenirse, insanı öyle hale getirir ki, bütün hislerden yoksun kalır. Artık bu büyük felâketi anlayamaz hale gelir. Korku, yaranın acısını bir müddet duyurmadığı gibi...

Ama insana ölüm gelince, sırtından dünya ağırlığı atılır ve bir felaket çöktüğünü anlar, son derece üzülür. Ancak onun bu

andaki üzüntü ve pişmanlığı hiç fayda vermez. Baygın halde iken ameliyat yaralarının acısını duymayan kimsenin, kendine geldikten sonra acı duyması gibi....

Perdeyi kaldırıp gerçekleri ortaya koyan günün dehşetinden Allah'a sığınırız. İnsanoğlu bu dünyada bir nevi uykudadır; öldükten sonra uyanır. Daha önce dünyada yaptıklarının karşılığını görür; fakat iş işten geçmiştir."

Hasan-ı Basrî (r.a.) şöyle buyurmuştur. *"Âlimlerin kaleminden damlayan mürekkeb, şehidlerin kanı ile tartılır ve o kanla tartılan mürekkeb, tertemiz kandan daha ağır gelir."*

İbni Mesûd (r.a.) şöyle buyurmuştur: *"İlim, ortalıktan büsbütün çekilmeden ilme sarılın, ilim, ancak ilmi yayan alimlerin azalmasıyla çekilir gider. Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda şehid olarak öldürülenler, âlimlerin âhiretteki mertebelerini gördükleri zaman, Allah'ın kendilerini tekrar diriltip dünyada âlim olmayı isterler. Hiç kimse anasından âlim olarak doğmaz; ilim ancak çalışıp öğrenmekle elde edilen bir nimettir."*

İbni Abbas (r.a.) buyurmuştur: *"Gecenin bir anında ilim üzerinde sohbet etmek, o gecenin bütününü namaz kılmakla geçirmekten daha faziletli gelir bana..."*

Hasan-ı Basrî (r.a.):

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً.

"***Ey Rabbimiz! Bize dünyada iyilik ver; âhirette de iyilik ver ve bizi cehennem azâbından koru,"*** (Bakara: 201) meâlindeki âyet-i kerîmenin tefsirinde buyurur ki:

- Bu âyette geçen "bize iyilik (hasene) ver" cümlesindeki "hasene" ilmi ifade eder. Ayrıca bu kelime ibâdeti de içine alır. "Ahirette bize iyilik (hasene) ver" cümlesindeki "hasene" de cenneti ifade eder.

Hükemâdan birine soruldu: - Bu dünyada hangi şey elde edilmelidir?

Cevab verdi:- Gemi battığı zaman gemi ile beraber batmayan, seninle beraber kalan eşyayı al.

O, bu cevabı ile ilmi kast ediyordu; çünkü ilim, insanın kafası içinde olduğundan kaybolup gitmez, daima insanla beraber kalır. Denmiştir ki, bu ifadede "geminin batmasından" murad, ölümle batan bedendir.

Âlimlerden biri de şöyle demiştir: *"İlim ve hikmeti kendisine gem edineni, halk imam ve öncü edinir. Hikmet sahibi olanlar her zaman hürmet ve itibar görür."*

İmâm Şâfiî Hazretleri buyurmuştur ki: *"İlim sahibi olanın, azıcık dahi olsa o sıfattan sevinmesi, ilmin özelliklerindendir. İlim edinemeyen ise, ondan mahrum kaldığı müddetçe üzüntüsünü çeker."*

Hazret-i Ömer (r.a) şöyle buyurmuştur: *"Ey insanlar! İlim isteyin ve ilim öğrenin; çünkü Allah'ın rızâsına uygun bir elbise vardır ki, Allah o elbiseyi ilmi arayıp elde edene giydirir. Allah'ın giydirmiş olduğu bu elbiseye bürünen kimse, o elbise sırtında oldukça hangi günahı işlerse işlesin, Allah sevdiği o elbiseyi sırtından almamak için o kimseye üç defa tevbe etme imkânı verir. Ölünceye kadar günah yolunda bulunsa bile, o elbise sırtında iken hiç bir zaman günahından dönme yolu ona kapanmış olmaz."*

Ebû Bekir El-Ahnef şöyle demiştir: *"Âlimlerin hepsi efendi olmaya lâyıktır. Fakat ilimle kuvvetlendirilmemiş rütbeler zilletten başka bir şey değildir."*

Zübeyr ibni Ebû Bekir şöyle demiştir: *"Babam, Irak'dan mektup yazıyor ve bana şu öğüdü veriyordu: Oğlum, ilim öğren; çünkü fakir düşersen ilim senin için en kıymetli bir sermaye olur. Zengin olursan, ilim senin için bir süs ve güzellik olur."*

Lokman Hazretlerinin de oğluna buna benzer öğütleri vardır. Oğluna söyle demiştir: *"Oğlum, âlimlerle beraber ol, onların dizleri dibinden ayrılma. Çünkü Allah, yeryüzünü rahmetiyle yeşertip canlandırdığı gibi, ilim de öylece insanoğlunun kalbini yeşertip canlandırır."*

Hükemâdan biri de şöyle demiştir: *"Bir âlim öldüğü zaman, sudaki balıklardan tutunuz da havada uçan kuşlara varıncaya kadar, bütün hayvanlar onun için mâtem tutar ve ağlarlar."*

Bu sözü kuvvetlendiren bir hadîsi, İbni Neccar, Enes'den (r.a) rivâyet eder: ***"Alimler ölünce, denizlerdeki balıklara varıncaya kadar bütün canlılar kıyâmete dek onlar için mağfiret dileğinde bulunurlar."***

Ölen bir âlimin bedeni kaybolur; fakat o hiç bir zaman unutulmaz, daima hayırla anılır.

Zührî şöyle demiştir: *"İlim kelimesi müzekkerdir; onu ancak babayiğit olanlar sever."*

İLİM ÖĞRENMENİN FAZİLETİ

***İlim Öğrenmenin Fazileti ile ilgili Ayetler:**

فَلَوْلاَ نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ.

"Her kabileden bir kısım müminler, din ilimlerini öğrenmek ve kabileleri savaştan döndüğü zaman, onları Allah'ın azâbı ile korkutmak için (savaştan) geri kalmalıdır. Olur ki, Allah'ın azâbından sakınırlar." (Tevbe: 122)

فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ.

"Eğer bilmiyorsanız, zikir sahibinden sorunuz." (Nahl/43)

***İlim Öğrenmenin Fazileti ile ilgili Hadisler:**

مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَطْلُبُ فِيهِ عِلْمًا سَلَكَ اللّٰهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ.

"Kim ilim öğrenmek için bir yola koyulursa, Allah onu cennete ulaştıracak bir yola koyar." (*Bu hadisi, Ebu Davud, Tirmizi, İbni Mace ve İbni Hibban hazretleri, Ebu Derda ile Ebu Hüreyre'den rivayet etmişlerdir.*)

إِنَّ الْمَلاَئِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رِضَاءً بِمَا يَصْنَعُ.

"Gerçekten melekler, ilim öğrenenin yaptığı işten râzı oldukları için, kanatlarını onun yoluna döşerler." *(İmam Ahmed, İbni Hibban ve Hakim, Safvan'dan).*

لَأَنْ تَغْدُوَ فَتَتَعَلَّمَ بَابًا مِنَ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ مِائَةَ رَكْعَةٍ.

"Bir gün gidip de ilimden bir kısım öğrenmen, yüz rekât namaz kılmandan daha hayırlıdır." *(İbni Abdilber, Ebu Zer'den rivayet etmiştir.)*

بَابٌ مِنَ الْعِلْمِ يَتَعَلَّمُهُ الرَّجُلُ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا.

"İnsanın, ilimden öğrendiği bir bölüm, onun için dünyadan ve dünya içinde bulunanlardan daha hayırlıdır." *(İbni Abdilber, ilim bahsinde; İbni Hibban da, Ravzatü'l-Ukalâ adlı kitabında Hasan'dan rivayet etmişlerdir).*

اُطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصِّينِ.

"İlmi, Çin'de dahi olsa arayınız." *(İbni Adiyy ve Beyhakî, Enes'den ve Taberanî de İbni Mes'ud ile İbni Abbas'tan rivayet etmişlerdir.)*

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ.

"İlim öğrenmek her Müslümana farzdır." *(İbni Adiyy, Beyhakî ve Abdüller, Ebû Atîka yolu ile rivayet etmişlerdir.)*

اَلْعِلْمُ خَزَائِنُ مَفَاتِيحُهَا السُّؤَالُ، أَلاَ فَاسْأَلُوا فَإِنَّهُ يُؤْجَرُ فِيهِ أَرْبَعَةٌ؛ اَلسَّائِلُ

وَالْعَالِمُ وَالْمُسْتَمِعُ وَالْمُحِبُّ لَهُمْ.

"İlim, bir takım hazinelerdir. Bu hazinelerin anahtarları da sorulardır. Dikkatli olun da sorunuz; çünkü bu sorma işinden dört kimse mükâfatlanır: Soran kimse, cevab veren âlim, dinleyen ve bir de bunları seven adam." *(Ebû Nuaym Hilye'de.)*

لاَ يَنْبَغِي لِلْجَاهِلِ أَنْ يَسْكُتَ عَلَى جَهْلِهِ، وَلاَ لِلْعَالِمِ أَنْ يَسْكُتَ عَلَى عِلْمِهِ.

"Cahilin, cehâleti üzere susması uygun düşmediği gibi, âlimin de ilmi üzere susması ve onu saklaması uygun değildir." *(Kût sahibi rivayet etmiştir.)*

وَفِي حَدِيثِ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللّٰلُ عَنْهُ:حُضُورُ مَجْلِسِ عَالِمٍ أَفْضَلُ مِنْ صَلاَةِ أَلْفِ رَكْعَةٍ وَعِيَادَةِ أَلْفِ مَرِيضٍ وَشُهُودِ أَلْفِ جَنَازَةٍ .فَقِيلَ :يَا رَسُولَ اللّٰلِ، وَمِنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ؟ فَقَالَ صَلَّىاللّٰلُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :وَهَلْ يَنْفَعُ الْقُرْآنُ اِلاَّ بِالْعِلْمِ؟.

Ebû Zer Ğıfârî (r.a.) Hazretlerinin rivâyet ettiği bir hadis şöyledir: ***"Bir âlimin meclisinde bulunmak, bin rekât namaz kılmaktan, bin hastayı ziyaret etmekten ve bin cenaze namazında bulunmaktan daha faziletlidir."*** (*İmam Irakî, İbni Ömer'den rivayet edildiğini söyler.)*

Hazreti Peygambere soruldu:

-Yâ Resûlâllah, Kur'ân okumakdan da mı daha faziletlidir?

Peygamber Efendimiz:

-İlimsiz Kur'ân okumak insana bir fayda sağlar mı? buyurdular."

مَنْ جَاءَهُ الْمَوْتُ وَهُوَ يَطْلُبُ الْعِلْمَ لِيُحْيِيَ بِهِ ٱلإِسْلاَمَ فَبَيْنَهُوَبَيْنَ ٱلأَنْبِيَاءِ فِي الْجَنَّةِ دَرَجَةٌ وَاحِدَةٌ.

"Elde edeceği ilimle İslâm'ı ihyâ etmek için ilim peşinde olduğu halde ölüm bir kimseyi yakalarsa, onunla peygamberler arasında cennette bir derece farkı vardır." *(Darimî, Hasan'dan.)*

****İlim Öğrenme ile ilgili Büyüklerin Sözleri:***

İbni Abbas (r.a.) şöyle buyurmuştur: *"İlim yolunda çok meşakkat çektim; fakat sonunda ona ulaşmakla aziz oldum."*

İbni Mâlik de, İbni Abbas hakkında: "*Ben, İbni Abbas'ın bir benzerini görmedim. Çünkü yüzüne bakan, en güzel yüzü görmüş, sözünü duyan en tatlı sözü işitmiş, fetvâlarını inceleyen de orada gerçek ilmi bulmuştur," buyurmuştur.*

İbni Mübarek buyuruyor ki: *"Okuyup ilim elde etmeksizin, büyüklük isteyene şaşarım!.."*

Hukemâdan biri de şöyle demiştir: *"Hayatta en ziyade acınacak iki zümre vardır: Okumak istediği halde okuma bilmeyenler ve okuma bildiği halde, okumak istemeyenlerdir."*

Ebü'd-Derdâ buyurur ki: *"İlimden bir mesele öğrenmek, bana gece ibâdet etmekten daha sevimlidir."*

Ebû Muhammed Atâ: *"Bir kez ilim meclisinde bulunmak, yetmiş eğlence meclisinde*

bulunmaya keffaret olur."

Hazret-i Ömer: *"Gecesini ibâdetle, gündüzünü oruçla geçiren bin ibâdetçinin ölümü, helâl ile haramı bilen bir âlimin ölümünden daha ehvendir."*

İmâm Şâfiî: *"İlim öğrenmek, nâfile ibâdet etmekten daha makbuldür."*

İbni Abdi'l-Hakem: Bir gün İmâm Mâlik'den ders okurken öğle ezanı okunmuştu. Nâfile namaz kılmak için kitaplarımı topladım. Bunu gören hocam İmâm Mâlik, bana hitaben şöyle buyurdu: - Eğer iyi bir niyetle ilim okuyorsan, kılacağın namaz, okumaktan daha faziletli değildir."

İLİM ÖĞRETMENİN FAZİLETİ

**** İlim Öğretmenin Fazileti ile ilgili Ayetler***

وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ.

"Müminlerin toptan savaşa çıkmaları uygun değildir."

Her kabileden büyük bir kısım savaşa gitmeli ve onlardan bir kısmı da, din ilimlerini öğrenmek ve kabileleri savaştan kendilerine geri döndüğü zaman onları Allah'ın azâbı ile korkutmak için (savaştan) geri kalmalıdır. Olur ki, Allah'ın azâbından sakınırlar." (Tevbe: 122)

Bu âyet-i kerîmeden hem ilim öğrenmenin, hem de ilim öğretmenin vâcib olduğu anlaşılıyor.

وَإِذْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلاَ تَكْتُمُونَهُ.

"Vaktiyle Allah, kendilerine kitab verilenlerden (âlimlerinden) şöyle sağlam söz almıştı: Celâl ve azametim hakkı için, kitâbı muhakkak insanlara açıklayıp anlatacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz." (Âl-i İmran: 187)

Bu âyet-i kerîmede de, ilim öğretmenin farz olduğu beyan buyurulmaktadır:

وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ.

"İçlerinden bir topluluk, hakkı bile bile gizliyorlar." (Bakara: 146)

Bu âyet-i kerîme, ilmin ve gerçeğin saklanmaması gerektiğini, bunu yapmanın haram olduğunu beyân ediyor.

Diğer bir âyette de, ilmin gizlenmemesi icab ettiği gibi şahitlikten de kaçınılmaması gerektiği şöyle beyân edilmektedir:

وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ.

"(Şahidliği gizlemeyin). Kim onu gizlerse, muhakkak onun kalbi günah içindedir." (Bakara: 283)

Hazret-i Peygamber de, bu hususta söyle buyurmuştur:

مَا أَتَى اللّٰهُ عَالِمًا عِلْمًا اِلاَّ وَأَخَذَ عَلَيْهِ مِنَ الْمِيثَاقِ مَا أَخَذَ عَلَى النَّبِيِّينَ أَنْ
يُبَيِّنُوهُ لِلنَّاسِ وَلاَ يَكْتُمُوهُ.

"İlmi insanlara açıklasınlar ve onu gizlemesinler diye Allah, peygamberlerden aldığı söz gibi, sağlam bir sözü, âlîmden almadıkça ona ilim vermez." (Ebû Nuaym, İbni Mes'ud'dan rivayet etmiştir.)

Başka bir âyet: وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا.

"Allah'a dâvet edip sâlih amel işleyen ve: "Ben gerçek Müslümanlardanım", diyen kimseden daha güzel sözlü kim var?" (Fussılet: 33)

اُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ.

"Ey Resûlüm! İnsanları, Kur'ânla ve güzel bir öğütle Rabbinin yoluna (İslâma) davet et." (Nahl: 125)

وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ.

"Allah, ona (İsa aleyhisselâma) yazı yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek."(Âl-i İmrân: 48)

**** İlim Öğretmenin Fazileti ile ilgili Hadisler***

Peygamber (sallâllahü aleyhi ve sellem), Efendimiz Muâz (r.a.) Hazretlerini Yemen'e vali olarak gönderdiği zaman ona şöyle buyurmuştu:

لَأَنْ يَهْدِيَ اللّٰهُ بِكَ رَجُلاً وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا.

"Kasem olsun ki, Allah'ın senin sebebinle bir kişiyi hidâyete erdirmesi, senin için bütün dünyadan ve içinde bulunan her şeyden daha hayırlıdır." (*İmam Âhmed, Müsned'inde rivayet etmiştir.)*

مَنْ تَعَلَّمَ بَابًا مِنَ الْعِلْمِ لِيُعَلِّمَ النَّاسَ أُعْطِيَ ثَوَابَ سَبْعِينَ صِدِّيقًا.

"Kim, insanlara öğretmek için ilimden bir kısım öğrenirse, ona yetmiş sıddîk sevabı verilir." *(Nesaî, İlim babında.)*

مَنْ عَلِمَ وَعَمِلَ وَعَلَّمَ فَذٰلِكَ يُدْعَى عَظِيمًا فِي مَلَكُوتِ السَّمٰوَاتِ.

"Kim ilim öğrenir de amel eder ve başkasına da öğretirse, göklerde melekler arasında "Büyük Kişi" diye çağrılır." *(Deylemî, Müsnedü'l-Firdevs'de Ebu Abdullah El-Hakîm'den.)*

إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ يَقُولُ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ لِلْعَابِدِينَ وَالْمُجَاهِدِينَ: ادْخُلُوا الْجَنَّةَ،

فَيَقُولُ الْعُلَمَاءُ: بِفَضْلِ عِلْمِنَا تَعَبَّدُوا وَجَاهَدُوا، فَيَقُولُ اللّٰ عَزَّ وَجَلَّ: أَنْتُمْ عِنْدِي كَبَعْضِ مَلَائِكَتِي اِشْفَعُوا تُشَفَّعُوا، فَيَشْفَعُونَ ثُمَّ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ.

"Kıyamet günü geldiği zaman, Allah âbidlere ve mücâhidlere şöyle buyuracak:" Giriniz cennete..." Âlimler diyecekler ki: ***"Bu âbidlerle mücâhidler, bizim ilmimizin bereketiyle ibâdet ettiler ve cihadda bulundular? (Onlar bizden önce mi cennete giriyorlar?)".*** Bunun üzerine Azîz Allah şöyle buyurur: ***"Siz benim katımda bazı meleklerim gibisiniz. Dilediğiniz kimselere şefâat ediniz, şefâatiniz kabul olunacaktır." Âlimler de şefâat edecekler, sonra cennete girecekler."*** (*Ebu'l-Abbas ez-Zehebî, İbni Abbas'tan.*)

Bu fazilet, başkalarına ilim öğretmek sûretiyle ancak kazanılabilir. İlmi ile amel etmeyen ve onu başkalarına öğretmeyen kimse bu mertebeye ulaşamaz.

إِنَّ اللّٰ عَزَّ وَجَلَّ لاَ يَنْتَزِعُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا مِنَ النَّاسِ بَعْدَ أَنْ يُؤْتِيَهُمْ إِيَّاهُ وَلَكِنْيَذْهَبُ بِذِهَابِ الْعُلَمَاءِ، فَكُلَّمَا ذَهَبَ عَالِمٌ ذَهَبَ بِمَا مَعَهُ مِنَ الْعِلْمِ، حَتَّىإِذَا لَمْ يَبْقَ إِلاَّ رُؤُسَاءَ جُهَّالاً إِنْ سُئِلُوا أَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَيَضِلُّونَ وَيُضِلُّونَ.

"***Aziz ve yüce Allah, insanlara ilmi verdikten sonra o ilmi onlardan söküp almaz. İlim, ancak âlimlerin ölmesiyle kaybolur. Her âlim öldükçe onunla beraber olan ilim de gider. Nihayet câhil başlardan başkası kalmayınca, kendilerine sorulduğu zaman cehâletle fetvâ verecekler. Böylece hem kendileri sapık olacak, hem de başkalarını doğru yoldan saptıracaklar."*** (*Buhari ve Müslim, İbni Amr'dan.*)

مَنْ عَلِمَ عِلْمًا فَكَتَمَهُ أَلْجَمَهُ اللّٰ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ.

"Kim bir ilim öğrenir de, onu saklarsa (başkasına öğretmezse), Allah onu kıyâmet gününde ateşten bir gemle

gemleyecektir.” *(Ebû Davud, Tirmizî, İbni Mâce, İbni Hibban, Hakim,)*

نِعْمَ الْعَطِيَّةُ وَنِعْمَ الْهَدِيَّةُ كَلِمَةٌ حِكْمَةٍ تَسْمَعُهَا فَتَطْوِيَ عَلَيْهَا ثُمَّ تَحْمِلُهَا إِلَى أَخٍ لَكَ مُسْلِمٍ تُعَلِّمُهُ إِيَّاهَا تَعْدِلُ عِبَادَةَ سَنَةٍ.

“Hikmetli söz ne güzel bir bağış ve hediyedir! Öyle ki, bu hikmetli sözü işitiyorsun da ezberliyorsun. Sonra onu Müslüman bir kardeşine taşıyorsun da o ilmi ona öğretiyorsun. Senin bu işin bir senelik ibadete bedeldir.” *(İbni Adiyy, ilim bahsinde İbn'i Abbas'dan.)*

اَلدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ مَلْعُونٌ مَا فِيهَا اِلاَّ ذِكْرَ اللّٰهِ سُبْحَانَهُ وَمَا وَالاَهُ أَوْ مُعَلِّمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا.

“Dünya (insanı Allah'tan ayıran şeyler) lanetlenmiştir. Orada bulunanlar da lanetlenmiştir. Ancak noksanlıklardan berî olan Allah'ı anmak, Allah'ın razı olduğu işleri yapmak yahut öğreten âlim olmak veya ilim öğrencisi olmak müstesnadır.” *(Tirmizî ve İbni Mace, Ebû Hüreyre'den.)*

إِنَّ اللّٰهَ سُبْحَانَهُ وَمَلاَئِكَتَهُ وَأَهْلَ سَمٰوَاتِهِ وَأَرْضِهِ حَتَّى النَّمْلَةِ فِي جُحْرِهَا وَحَتَّى الْحُوتِ فِي الْبَحْرِ لِيُصَلُّونَ عَلَى مُعَلِّمِ النَّاسِ الْخَيْرَ.

“Gerçekten yüce Allah ve melekleri, yer ve göklerin ehli, hattâ yuvasında bulunan karınca ve denizde bulunan balığa varıncaya kadar her şey, insanlara iyi ve yararlı şeyleri öğretene rahmet dileğinde bulunurlar.” *(Tirmizî, Ebu'd-Derda'dan.)*

مَا أَفَادَ الْمُسْلِمُ أَخَاهُ فَائِدَةً أَفْضَلَ مِنْ حَدِيثٍ حَسَنٍ بَلَغَهُ فَبَلَّغَهُ.

“Bir Müslümanın kendisine ulaşan sağlam bir hadisi olduğu gibi kardeşine iletmesinden daha üstün bir faydası olamaz.” *(İbni Abdilber, Muhammed İbni Münkedir'den.)*

*(*Hüccetü'l-İslam İmam-ı Gazali ihyâ-u ulûmi'd-dîn 1. Cilt)*

Altıncı Bölüm
AKAİD

I. İMAN

A) İmanın Tanımı ve Kapsamı

B) Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şehadet

C) İman ile Amel İlişkisi

D) Büyük Günah Kavramı

E) Tasdik ve İnkâr Bakımından İnsanlar

a) Mümin b)Kâfir c)Münafık d)Müşrik

II. İMAN ESASLARI

A) ALLAH'A İMAN

Allah'ın Sıfatları

ESMÂ-ÜL HÜSNÂ

B) MELEKLERE İMAN

a) Meleklerin Özellikleri

d) Cin ve Şeytan

C) KİTAPLARA İMAN

a) İlâhî Kitap Kavramı ve Kitaplara İman

b) İlâhî Kitaplar

ı) Suhuf, ıı) Tevrat, ııı) Zebur, ıv) İncil

v) Kur'an

D) PEYGAMBERLERE İMAN

E) ÂHİRETE İMAN

a) Âhiret Günü ve Âhirete İman

b) Âhiretin Varlığının İspatı

c) Âhiret Hayatının Devreleri

ı) Kabir Hayatı (Berzah)

ıı) Kıyamet ve Kıyamet Alâmetleri

ııı) Sûr ve Sûra Üfürüş

ıv) Ba‘s (Yeniden Dirilme) ve Âhiret Halleri

F) KADERE İMAN

a) Kaderin Anlamları

b) Kadere İman

c) Kader ile İlgili Âyet ve Hadisler

Tevekkül, Hayr ve Şer

AKAİD

Akaid, akd kökünden türetilmiş olan akîde kelimesinin çoğuludur. Akîde, sözlükte "gönülden bağlanılan, düğüm atmışçasına sağlam inanılan şey" demektir. Dinî literatürde akîde, "inanılması zorunlu olan ilke" (iman esası, mü'menün bih), çoğulu olan akaid kelimesi ise "İslâm dininde inanılması farz olan hususlar, iman esasları, dinin temel kural ve hükümleri" anlamına gelmektedir. Buna göre, dinin temel kural ve hükümlerini oluşturan iman esaslarından bahseden ilme de akaid ilmi denir.

İslâm akaidinin ilk ve en önemli kaynağı Kur'ân-ı Kerîm, daha sonra da sahih hadislerdir. İslâm akaidini oluşturan esaslar, Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde hiçbir yoruma mahal bırakmayacak şekilde açık, yalın ve sade olarak yer almıştır. Kur'an'da Allah'a, peygamberlerine, kitaplara, meleklere, âhirete, kazâ ve kadere iman konusuna temas eden ve yer yer ayrıntılı bilgiler veren birçok âyet vardır. Hadis kitaplarının "iman, enbiya, tevhid, cennet, cehennem, kader, kıyamet" gibi bölümlerinde, iman esaslarıyla ilgili çeşitli açıklamalar yer almaktadır. Bu sebeple de Kur'an âyetleri ile başta mütevâtir hadisler olmak üzere sahih hadisler akaidin temel kaynaklarını teşkil eder. Duyu organlarının verileri ve akıl her ne kadar akaid ilminin kaynakları arasında ise de, bu ikisi doğrudan doğruya dinî prensiplerin ve iman esaslarının belirlenmesinde kaynak sayılmazlar. Akıl ve duyu organlarının verileri, daha çok âyet ve hadislerin belirlediği esasların açıklanması, yorumu ve ispatlanması konusunda malzeme oluştururlar, nakli desteklerler. Bu sebeple iman esaslarının belirlenmesinde tek kaynak vahiydir.

İslâm akaidini oluşturan esaslar, hem kesin delile dayanmaktadır hem de apaçıktır. Zamana, mekâna, fert ve toplumlara göre değişiklik göstermez. Bu hükümler bir bütün teşkil edip, bölünme kabul etmezler. Yani bir kısmına inanıp bir kısmına inanmamak söz konusu olamaz.

Başa Dön

I. İMAN

İman sözlükte, "bir kişiyi söylediği sözde tasdik etmek, doğrulamak, söylediğini kabullenmek, gönül huzuru ile benimsemek, karşısındakine güven vermek, güvenlikte olmak, şüpheye yer vermeyecek biçimde içten ve yürekten inanmak" anlamlarına gelir.

Terim olarak ise, Hz. Peygamber'i, Allah Teâlâ'dan getirdiği kesin olarak bilinen hükümlerde (zarûrât-ı dîniyye) tasdik etmek, onun haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabul edip bunların gerçek ve doğru olduğuna gönülden inanmak demektir.

Buna göre; imanın hakikati ve özü kalbin tasdikidir. Kalbin tasdiki imanın değişmeyen aslî unsurudur. İmanla bilgi arasında çok yakın bir ilişki söz konusudur.

Her inanan kişi, neye inandığını bilir, fakat her bilme inanmayı gerektirmez. İnanılacak esaslarla ilgili bilgiye iman denilebilmesi için, kişinin gönlünde ve kalbinde hür iradeye dayalı bir boyun eğişin, teslimiyetin ve tasdikin bulunması gerekir. İman edene sevap, etmeyene ceza verilmesinin dayanağı, kişinin gönülden bağlılığının ve tasdikinin bulunup bulunmamasıdır.

İmanın, bir kalp işi, kalbin tasdiki olduğunu gösteren âyet ve hadislerden bazıları şunlardır: ***"Ey Peygamber, kalpleri iman etmediği halde, ağızlarıyla inandık diyenlerden ve yahudilerden küfür içinde koşuşanlar seni üzmesin..."*** (el-Mâide 5/41).

"***Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar..."*** (el- En'âm 6/125).

"Allah cennetlikleri cennete, cehennemlikleri cehenneme koyacak, sonra da bakın kalbinde hardal tanesi kadar imanı olan birisini bulursanız onu cehennemden çıkarın diyecektir" (Buhârî, "Îmân", 15; Müslim, "Îmân", 82).

Görüldüğü üzere imanın esası, inanılacak şeyleri kalbin tasdik etmesidir. Bir kimse diliyle inandığını söylese bile kalbiyle tasdik etmezse mümin olamaz. Buna karşılık kalbiyle tasdik edip inandığı halde, dilsizlik gibi bir özrü sebebiyle inancını diliyle

açıklayamayan veya tehdit altında olduğu için kâfir ve inançsız olduğunu söyleyen kimse de mümin sayılır. Bunun en belirgin örneği şu olaydır:

Sahâbîlerden Ammâr b. Yâsir, Kureyş müşriklerinin ağır baskılarına ve ölüm tehditlerine dayanamayarak kalben inanmakla birlikte, diliyle Müslüman olmadığını, Hz. Muhammed'in dininden çıktığını söylemiş, bu olay hakkında âyet-i kerîme inerek, Ammâr'ın mümin bir kimse olduğu belirtilmiştir: ***"Kalbi imanla dolu olduğu halde (inkâra) zorlanan kimse hariç, kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse ve kim kalbini kâfirliğe açarsa, işte Allah'ın gazabı bunlaradır. Onlar için büyük bir azap vardır"*** (en-Nahl 16/106).

İmanın aslî unsuru kalbin tasdiki olmakla birlikte kalpte neyin gizli olduğunu insanlar bilemediği için, kalpteki inancın dil ile söylenip açığa vurulması, o kişinin de dünyada bu söz ve ikrarına göre bir işleme tâbi tutulması gerekmektedir. Bu sebeple ikrar, yani kalpte bulunan inancın dil ile ifade edilmesi, imanın bir parçası değil, âdeta onun dünyevî şartıdır.

Kalplerde neyin gizli olduğunu ancak Allah bilir. Bir kimsenin iman ettiği, ya kendisinin söylemesiyle veya cemaatle namaz kılmak gibi mümin olduğunu gösteren belli ibadetleri yapmasıyla anlaşılır. O zaman bu kimse mümin olarak tanınır, Müslüman muamelesi görür, Müslüman bir kadınla evlenebilir. Kestiği hayvanın eti yenir, zekât ve öşür gibi dinî vergilerle yükümlü tutulur. Ölünce de cenaze namazı kılınır, Müslüman mezarlığına defnedilir.

Eğer bir kimse inancını diliyle ikrar etmezse ona, Müslümana özgü bu tür hükümler uygulanmaz. İmanda ikrarın çok önemli olduğunu Peygamber Efendimiz şu hadisleriyle dile getirmişlerdir: ***"Kalbinde buğday, arpa ve zerre ölçüsü iman olduğu halde Allah'tan başka ilah*** *(hüküm koyan, ibadet edilen, rızası gözetilen, yardım istenilen)* ***yoktur. Muhammed O'nun elçisidir diyen kimse cehennemden çıkar"*** *(Buhârî, "Îmân", 33; Tirmizî, "Cehennem", 9; İbn Mâce, "Zühd", 37).*

"İnsanlar Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed O'nun elçisidir deyinceye kadar kendileriyle savaşmakla emrolundum. Ne zaman bunu söylerlerse can ve mal güvenliğine sahip olurlar. Ancak kamu hukuku gereği uygulanan cezalar bundan müstesnadır. İç yüzlerinin muhasebesi ise Allah'a aittir" *(Buhârî, "Cihâd", 102; Müslim, "Îmân", 8; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 104).*

Dil ile ikrar bu derece önemli olduğu için genellikle iman, "Kalp ile tasdik ve dil ile ikrardır" şeklinde tanımlanmıştır. Fakat imanı bu şekilde tanımlamak, kalbi ile inanmadığı halde inandım diyenin mümin olmasını gerektirmez.

Bu konuda bir âyet-i kerîmede, ***"İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde Allah'a ve âhiret gününe inandık derler"*** *(el-Bakara 2/8)* buyurulmuştur.

Gönülden inanmadığı halde, diliyle inandığını söyleyen kişi –kalpteki inanç ve ikrarı bilinemediği için– dünyada Müslüman gibi işlem görür. Fakat imanı bulunmadığı ve münafık olduğu için âhirette kâfir olarak işlem görecek ve cehennemde ebedî kalacaktır.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi kalbin tasdiki, imanın rüknü, olmazsa olmaz unsuru ve değişmez temelidir. Dilin ikrarı da, bu asıl ve gerçeğin tanınmasını sağlayan bir şarttır.

A) İMAN NEDİR?

İmân, Allahu Teâlâ'nın gönderdiği semavi hükümleri kâlp ile kat'î sûrette tasdik etmektir.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اٰمِنُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللهِ وَمَلٰئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالاً بَعِيداً

"Ey iman edenler! Allah'a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr eden kimse iyice sapıtmıştır." Nisa/136)

عَنْ عُمَرَ بْنِ الخطابِ ، رَضِيَ اللَّهُ عنه ، قال» :بَيْنَمَا نَحْنُ : جُلُوسٌ عِنْدَ رَسُولِ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، ذَات يَوْمٍ إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ ، لا يُرَى عليْهِ أَثَر السَّفَرِ ، ولا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ ، حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ، فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فخِذَيْهِ وَقَالَ :يا محمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسلامِ فقالَ رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم :اَلْإِسْلاَمُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، وأَنَّ مُحَمَّداً رسولُ اللَّهِ وَتُقِيمَ الصَّلاَةَ ، وَتُؤتِيَ الزَّكاةَ ، وتَصُومَ رَمضَانَ ، وتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنِ استَطَعتَ إِلَيْهِ سَبيلاً.قال :صدَقتَ .فَعجِبْنا لَهُ يسْأَلُهُ ويصدِّقُهُ ، قَالَ :فَأَخْبِرْنِي عن الإيمانِ .قَالَ :أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وملائِكَتِهِ ، وكُتُبِهِ ورُسُلِهِ ، والْيَوْمِ الآخِرِ ، وتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وشَرِّهِ .قال :صَدَقْتَ قال :فأَخْبِرْنِي عن الإحْسَانِ .قال : أَنْ تَعْبُدَ اللَّه كَأَنَّكَ تَراهُ .فإِنْ لَمْ تَكُنْ تَراهُ فإِنَّهُ يَراكَ قَالَ : فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعةِ .قَالَ :مَا الْمَسْؤُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ .قَالَ :فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَاراتِهَا .قَالَ :أَنْ تَلِدَ الْأَمَةُ رَبَّتَهَا ، وَأَنْ تَرى الحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعالَةَ رِعاءَ الشَّاءِ يتَطاولُون في الْبُنيانِ ثُمَّ انْطلَقَ ، فلبثْتُ مليًّا ، ثُمَّ قَالَ :يا عُمرُ ، أَتَدرِي من السَّائِلُ قلتُ :اللَّهُ ورسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعلِّمُكم دِينَكُمْ

Ömer İbnü'l - Hattâb (r.a.) şöyle dedi: *"Bir gün Rasûlullah (a.s.v.)'in huzurunda bulunduğumuz sırada, elbisesi beyaz mı beyaz, saçları siyah mı siyah, yoldan gelmiş bir hali olmayan ve içimizden kimsenin tanımadığı bir adam çıkageldi. Peygamberin yanına sokuldu, önüne oturdu, dizlerini peygam-berin dizlerine dayadı, ellerini (kendi) dizlerinin üstüne koydu ve;*

- Ey Muhammed, bana İslâm'ı anlat! dedi. Rasûlullah (a.s.v.):

*- "**İslâm, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın rasûlü olduğuna şehadet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı (tastamam) vermen, Ramazan orucunu (eksiksiz) tutman, yoluna güç yetirebilirsen Kabe'yi ziyaret (hac) etmendir**" buyurdu. Adam:*

- Doğru söyledin dedi. Onun hem sorup hem de tasdik etmesi tuhafımıza gitti. Adam:

- Şimdi de imanı anlat bana, dedi. Rasûlullah (a.s.v.):

*- "**Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe inanmandır. Yine kadere, hayrına ve şerrine iman etmendir**" buyurdu. Adam tekrar:*

- Doğru söyledin, diye tasdik etti ve:

- Peki ihsan nedir, onu da anlat, dedi. Rasûlullah (a.s.v.):

*- **"İhsan, Allah'a onu görüyormuşsun gibi kulluk etmendir. Sen onu görmüyorsan da O seni mutlaka görüyor"** buyurdu. Adam yine:*

- Doğru söyledin dedi, sonra da:

- Kıyâmet ne zaman kopacak? diye sordu. Peygamber (a.s.v.):

*- "**Kendisine soru yöneltilen, bu konuda sorandan daha bilgili değildir**" cevabını verdi. Adam:*

- O halde alâmetlerini söyle, dedi. Rasûlullah (a.s.v.):

*- "**Annelerin, kendilerine cariye muamelesi yapacak çocuklar doğurması, yalın ayak, başı kabak, çıplak koyun çobanlarının, yüksek ve mükemmel binalarda birbirleriyle yarışmalarıdır** " buyurdu.*

Adam, (sessizce) çekip gitti. Ben bir süre öylece kalakaldım. Daha sonra Peygamber (a.s.v.):

*- **"Ey Ömer, soru soran kişi kimdi, biliyor musun?**" buyurdu.*

Ben: Allah ve Rasûlü bilir, dedim.

Rasûlullah (a.s.v.):

*- " **O Cebrail'di, size dininizi öğretmeye geldi"** buyurdu.*
(Müslim, Îmân l, 5.)

A- İcmâlî ve Tafsîlî İman

İman, inanılacak hususlar açısından icmâlî ve tafsîlî iman olmak üzere ikiye ayrılır;

a) İcmâlî İman

İnanılacak şeylere kısaca ve toptan inanmak demektir. İmanın en özlü ve en kısa şekli olan icmâlî iman, tevhid ve şehadet kelimelerinde özetlenmiştir.

Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şehadet

Kelime-i Tevhid

"Lailahe illallah" olup ***"Allah'tan başka ilah yoktur"*** manasındadır.

Bütün hak dinlerin özü ve esası bu kelimedir. Bu kelime-i tevhidi biraz daha açıklarsak şöyle bir anlam karşımıza çıkacaktır:

Allah'tan başka ilah yoktur. İlah, kanun koyan, ibadet edilen, rızası gözetilen ve yardım istenilen demektir.

Hüküm, saltanat ve tüm yetkiler Allah'ındır. Hayatımız, yaşantımız, ibadetlerimiz ve ölümümüz Allah içindir. Hayatımız boyunca karşılaşacağımız tüm problemlerde ona müracaat etmeliyiz. Kanun koyucu, hüküm verici sadece O'dur. Burada kavram biraz daha genişliyor. Şöyle ki:

Birincisi, kalbiyle "En büyük O'dur, O'ndan başka büyüklüğe ortak olacak kimse yoktur".

İkincisi, "O'nun büyüklüğünü kabul etmekle beraber günlük yaşantımızda karşılaşacağımız tüm sosyal problemlerde ve tüm ibadetlerimizde, O'nun hükmü sürmeli, hakim olmalı. O'ndan başkasının hükmünün tanınmayacağı böylece ortaya konulmalıdır.

Kelime-i Şehadet

"Eşhedu en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden âbduhu ve Resuluhu."

Manası: "***Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şehadet ederim ki Muhammed (s.a.v.) onun kulu ve Peygamberidir".***

Müslüman olanın bu Kelime-i şehadeti sık sık tazelemesi ve daha sonra bunu günlük hayatında pratiğe dökerek muhafaza etmesi lazımdır.

Günlük hayata dökülmesi şu şekilde olur:

Allah tarafından Hazreti Muhammed (s.a.v.)'e gelen Kur'an-ı Kerim'deki emirlere göre hayatı düzene sokmak, emredilenleri yerine getirmek ve menettiklerinden sakınmaktır.

Zira İslam, bir bütündür. İnanılanların hepsinin yerine getirilmesi gerekir. *(Kadı Ebu Şuca, Ğayet'ül-İhtisar ve Şerhi)*

İmanın ilk derecesi ve İslâm'ın ilk temel direği budur. Gerçekte Allah'ı yegâne Tanrı tanıyan, Hz. Muhammed'i O'nun peygamberi olarak kabullenen kişi, diğer iman esaslarını ve Peygamberimiz'in getirdiği dini de toptan kabullenmiş demektir. Çünkü diğer iman esasları bize Hz. Peygamber aracılığıyla bildirilmiştir. Öyleyse Allah elçisini tasdik etmek, getirdiği hükümleri de tasdik etmek demektir. İnanılacak şeyler ayrı ayrı söylenmediğinden dolayı bu imana icmâlî (toptan) iman denmektedir.

Mümin sayılabilmek için, icmâlî iman yeterli olmakla birlikte, İslâm'ın diğer hükümlerini ve inanılması gerekli olan şeylerin her birini kişinin teker teker öğrenmesi zorunludur.

b) Tafsîlî İman

İnanılacak şeylerin her birine, açık ve geniş şekilde, ayrıntılı olarak inanmaya tafsîlî iman denilir.

Tafsîlî iman üç derecede incelenir:

Birinci derece, Allah'a, Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna ve âhiret gününe kesin olarak inanmaktır. Bu, icmâlî imana göre daha geniştir. Çünkü burada âhirete iman da yer almaktadır.

İkinci derece, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, öldükten sonra tekrar dirilmeye, cennet ve cehennemin, sevap ve azabın varlığına, kazâ ve kadere ayrı ayrı inanmaktır. Tafsîlî imanın ikinci derecesi amentüde ifade edilen prensiplerdir.

Üçüncü derece, Hz. Muhammed'in Allah katından getirdiği, bize kadar da tevâtür yoluyla ulaştırılan bütün haberleri ve hükümleri tasdik etmektir.

Bir başka ifadeyle, mânası apaçık (muhkem) âyet ve mütevâtir hadislerle sabit olan hususların hepsine ayrı ayrı, Allah ve Resulü'nün bildirdiği ve emir buyurduklarını da içine alacak şekilde bütün ayrıntıları ile inanmaktır.

Bu durumda namaz, oruç, hac ve diğer farzları, helâl ve haram olan davranışları öğrenip bütün bunların farz, helâl ve haram olduklarını yürekten tasdik etmek tafsîlî imanın üçüncü derecesini oluşturur.

Müslüman olmayan bir kimse, icmâlî iman ile İslâm'a girmiş olur. Bu iman üzere ölürse neticede cennete girer. Fakat tafsîlî iman ile Müslümanın imanı yücelir, olgunlaşır, sağlam temeller üzerine oturur. Bir insanın, Allah'ı ve O'ndan geleni gönülden tasdik ettikten sonra, Hz. Peygamber'in açıkladığı buyruk ve yasakları bütünüyle, farzı farz, haramı haram bilerek öğrenmesi, kabullenmesi ve uygulaması gerekir. Tafsîlî imanın üçüncü derecesi, zarûrât-ı diniyye denilen ve inanılması zorunlu bulunan bütün inanç, ibadet, muâmelât ve ahlâk hükümlerine inanmayı içermektedir.

Başa Dön

B- Taklîdî ve Tahkîkî İman

Delillere dayalı olmaksızın sadece çevrenin telkini ile meydana gelen ve âdeta kişinin İslâm toplumunda doğup büyümüş olmasının tabii sonucu olarak gözüken imana *taklîdî iman* denilir. Ehl-i sünnet bilginlerinin çoğuna göre bu tür iman geçerli olmakla beraber, kişi imanı aklî ve dinî delillerle güçlendirmediğinden dolayı sorumludur. Taklîdî iman, inkârcı ve sapık kimselerin ileri süreceği itirazlarla sarsıntıya uğrayabilir.

Bunun için imanı, dinî ve aklî delillerle güçlendirmek gerekir. Çünkü deliller, ileri sürülecek şüphe ve itirazlara karşı imanı korur. Delillere, bilgiye, araştırma ve kavramaya dayalı imana ise *tahkîkî iman* denir. Aslolan her Müslümanın tahkîkî imana sahip olması, neye, niçin ve nasıl inandığının bilincini taşımasıdır.

B) İMAN ile AMEL İLİŞKİSİ

* Daha önce de ifade edildiği gibi iman "Amentü" den ibarettir." Yalnız burada özellikle üzerinde durmamız gereken nokta şudur: Peygamber (s.a.v.)´in gerçek bir imanı tarifinde şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: ***"iman, kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve onu (inanılan esasları) günlük fiili hayata dökmektir."***

İmanın amel ile takviye edilmesi gerekir. Gerçekte iman ve amel şu iki noktada iç içedir:

1- İman ile amel arasında sıkı bir bağlantı vardır.

İman etmek amel etmeyi gerektirir. Namaz kılmak, oruç tutmak, maddi gücü elveriyorsa hacca gitmek ve zekat vermek bunların başında gelir. Daha sonra diğer salih ameller diyebileceğimiz temel kuramlar da bunu sıkıca pekiştirir.

2- İman edenin amel etme mecburiyeti vardır.

İman amel ile beraber olmayınca meyve vermeyen bir ağaca benzer.

Ayrıca nasıl ki iman etmek Allah´ın emridir. Salih amellerde de bulunmak yine Allah´ın emridir.

Zira Allah´ın bütün emirleri bir yekûndur. Biri uygulanıp diğeri terkedilirse kabule şayan değildir. * *(Kadı Ebu Şuca, Ğayet'ül-İhtisar ve Şerhi, Ravza Yayınları, s:38)*

C) BÜYÜK GÜNAH KAVRAMI

Arapça'da kebîre (çoğulu kebâir) kelimesi ile ifade edilen büyük günah, bozgunculuğa sebep olan, hakkında tehdit edici bir nas (âyet ve hadis) bulunan, işleyenin dünyada veya âhirette cezalandırılmasına sebep olan büyük suçlar ve davranışlara denir.

Büyük günahların en büyüğü Allah'a şirk koşmak ve O'nu inkâr etmektir (küfür). Büyük günahların neler olduğu konusunda hadislerde çeşitli bilgiler vardır. Peygamberimiz bir hadisinde, ***"Size büyük günahların en büyüklerinden haber vereyim mi? Onlar: Allah'a ortak tanımak, ana babaya itaatsizlik ve yalancı şahitliktir"*** (Buhârî, Edeb/6; Müslim, Îmân/38; Tirmizî, Tefsîr/5) buyurmuş, bir başka hadislerinde ***"Mahveden yedi günahtan sakınınız. Onlar: Allah'a ortak koşmak, sihir yapmak, haksız***

yere adam öldürmek, yetim malı yemek, ribâ (faiz), savaştan kaçmak, iffetli ve iman sahibi bir kadına zina iftirasında bulunmaktır" (Buhârî, Vesâyâ/23; Müslim, Îmân/38; Ebû Dâvûd, Vesâyâ/10) diyerek, büyük günahların yedi tanesini zikretmiştir. Bir başka hadiste büyük günahların sayısı dokuz olarak belirtilmiş, ana babaya itaatsizlik ve Mescid-i Harâm'da yapılması yasak bir fiili işlemek de bunlara eklenmiştir (Ebû Dâvûd, Vesâyâ/10).

Kalbinde inancı olduğu halde inancını diliyle söyleyen, fakat çeşitli sebeplerle ameli terk eden, dolayısıyla şirk ve küfür dışındaki büyük günahlardan birini işleyen (fâsık ve fâcir) kimse, işlediği günahı helâl saymıyorsa mümindir, kâfir değildir. Fakat büyük günah işlediği için ceza görecektir.

Ancak bu kimse için tövbe kapısı açıktır. Yüce Allah böyle bir kimseyi âhirette dilerse affeder, şefaat olunmasına izin verir, dilerse günahı ölçüsünde cezalandırır. Neticede ise, kalbinde inancı bulunduğu için cennete girdirir.

Sahâbîlerden Ebû Zer el-Gıfârî'nin anlattığına göre, Hz. Muhammed (a.s.v.): ***"Allah'tan başka hiçbir İlah yoktur deyip de bu inancı üzere ölen kimse cennete girer" buyurmuş, Ebû Zer, "O kişi zina yapsa, çalsa da mı?" diye sormuş, "Evet, zina yapmış, hırsızlık etmiş de olsa cennete girer"*** *cevabını vermiştir.* Ebû Zer soruyu üç kez tekrar edip aynı karşılığı alınca, dördüncü sorusunda Allah elçisi, "***Ebû Zer bu durumdan hoşlanmasa bile o kimse cennete girer"*** buyurmuştur (Buhârî, Tevhîd/33; Rikak/16; Müslim, Îmân/40; Tirmizî, Îmân/18).

D) TASDİK ve İNKÂR BAKIMINDAN İNSANLAR

İnsanlar tasdik ve inkâr açısından üç grupta incelenebilirler.

a) Mümin

Allah'a, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e ve O'nun haber verdiği şeylere yürekten inanıp, kabul ve tasdik eden kimseye mümin denir. Müminler âhirette cennete girecekler, orada pek çok nimetlere kavuşacaklardır. Günahkâr müminler, suçları

ölçüsünde âhirette cezalandırılsalar da sonunda cennete konulacaklardır. Müminlerin ebedî cennetlik olacağına dair Kur'an'da pek çok âyet vardır.

b) Kâfir

İslâm dininin temel prensiplerine inanmayan, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yüce Allah'tan getirdiği kesin olan ve tevâtür yoluyla bize kadar ulaşmış bulunan esaslardan (zarûrât-ı dîniyye) bir veya birkaçını yahut da tamamını inkâr eden kimseye kâfir denir. Meselâ namazın farz, şarabın haram oluşunu inkâr eden, meleklerin ve cinlerin varlığını kabul etmeyen kimse kâfirdir.

Küfür kelime olarak "örtmek" demektir. Dinî literatürde ise Hz. Muhammed (a.s.v.)'i Allah'tan getirdiği şeylerde yalanlayıp, onun getirdiği kesinlikle sabit dinî esaslardan bir veya birkaçını inkâr etmek anlamına gelir.

Gerçek ve doğru inancı örttüğü, yanlış şeylere inandığı için böyle kimselere kâfir denmiştir. Bir insan kâfir olarak ölürse ebedî cehennemde kalacaktır.

Bu konudaki âyetlerden birinde şöyle buyurulmuştur: ***"(Âyetlerimizi) inkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüş olanlara gelince, işte Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onların üstünedir. Onlar ebediyen o lânet içinde kalırlar. Artık ne azapları hafifletilir, ne de onların yüzlerine bakılır"*** (el-Bakara 2/161-162).

c) Münafık

Allah'ın birliğini, Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve onun, Allah'tan getirdiklerini kabul ettiklerini söyleyerek, Müslümanlar gibi yaşadıkları halde, kalpten inanmayan kimselere münafık denir. Münafıkların içi başka dışı başkadır. Sözü özüne uygun değildir.

Bir âyette şöyle buyurulur: ***"İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde 'Allah'a ve âhiret gününe inandık' derler" (el-Bakara 2/8). Münafıkların gerçekte kâfir oldukları bir başka âyette şöyle ifade edilir: "Onların Allah yolundan sapmalarının sebebi, önce iman edip sonra inkâr***

etmeleridir. Bu yüzden kalpleri mühürlenmiştir. Artık onlar hiç anlamazlar" (el-Münâfikun 63/3).

Münafıklar İslâm toplumu için açık kâfirden daha tehlikelidirler. Çünkü onlar dıştan Müslümanmış gibi gözüktüklerinden tanınmaları mümkün değildir; içten içe Müslüman toplumun huzur ve düzenini bozar, kuzu postuna bürünerek dikkatsiz ve bilgisiz Müslümanları yanlış yönlere sürüklerler.

Peygamberimiz vahiyle kimlerin münafık olduğunu bilir, bu sebeple de onlara önemli görevler vermezdi. Hz. Muhammed (a.s.v.)'den sonra insanlar için böyle bir bilgi kaynağı (vahiy) söz konusu olmadığından ve Müslüman olduğunu söyleyenlerin iç dünyasını araştırmak da doğru olmadığından münafık, dünyada Müslüman gibi işlem görür. Onun cezası âhirete kalmıştır. Bir âyette açıklandığı üzere cehennemin en alt tabakasında münafıklar bulunur:

"Şüphe yok ki münafıklar, cehennemin en alt katındadırlar (derk-i esfel). Artık onlara asla bir yardımcı da bulamazsın" (en-Nisâ 4/145).

d) Müşrik

Küfür kelime olarak "ortak kabul etmek" demektir. Dini literatürde ise Allah Teâlâ'nın ilahlığında, isim, sıfat ve fiillerinde, eşi, dengi ve ortağı bulunduğunu kabul etmek demektir. Müşrikler Allah'ın varlığını inkâr etmezler. Ancak Allah'ın hükümlerine aykırı hükümlere (kanunlara) inanır ve uyar, Allah'tan başkasına ibadet eder, onda yardım ister.

Özetle; Allah'tan başka ilâh olduğunu kabul edip, onlara da taparlar veya isimleri, sıfatları, irade ve otorite sahibi olması açısından Allah'a eşdeğer güç ve varlıklar tanırlar.

Şirk ile küfür birbirine yakın iki kavramdır. Aralarındaki fark, küfrün daha genel, şirkin ise daha özel olmasıdır. Bu anlamda her şirk küfürdür, fakat her küfür şirk değildir. Her müşrik kâfirdir, fakat her kâfir müşrik değildir.

Çünkü şirk sadece Allah'a, zât, isim ve sıfatlarına ortak tanıma sonucu meydana gelir. Küfür ise, küfür olduğu bilinen birtakım inançların kabulü ile gerçekleşir. Küfür olan inançlardan biri de Allah'a ortak tanımadır.

Meselâ Mecûsîlik'te olduğu gibi iki tanrının varlığını kabul etmek şirk olduğu gibi aynı zamanda küfürdür. Halbuki âhiret gününe inanmamak küfürdür, ama şirk değildir. Benzer şekilde Hristiyanlıktaki üç tanrı inancı da şirktir.

Allah'a şirk koşmak günahların en büyüğüdür. Şirk dışındaki günahları, Allah'ın dilediği kimse için bağışlayacağı bir âyette şöyle ifade edilir: ***"Allah kendine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa büsbütün sapıtmıştır"*** (en-Nisâ 4/116).

Kur'an'a göre, göklerde ve yerde hâkimiyetin yegâne sahibi Allah'tır. Yaratma O'na mahsustur. Her şey O'na –istese de istemese de– boyun eğmiştir. Her şeyde O'nun hükmü geçerlidir. Yaratma ve hükümranlıkta hiç kimse O'na ortak olamaz.

II. İMAN ESASLARI

İslâm dininin iman esasları ilmihal kitaplarında âmentü terimiyle ifade edilir. Arapça âmene fiilinin birinci tekil şahsı olan âmentü, "inandım" demektir.

Terim olarak, iman esaslarını kısa ve öz olarak ihtiva eden metni ifade etmek için kullanılır. Âmentünün metni şudur: *"Âmentü billâhi ve melâiketihî ve kütübihî ve rusülihî ve'l-yevmi'l-âhiri ve bi'l-kaderi hayrihî ve şerrihî minallâhi teâlâ ve'l-ba'sü ba'de'l-mevti hakkun. Eşhedü enlâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne muhammeden abduhû ve rasûlüh"* (Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inandım. Öldükten sonra diriliş haktır. Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim).

Âmentüde belirtilen esasların hepsi Kur'an'da çeşitli ifadelerle yer almıştır:

"...Asıl iyi olan kimse, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere inanan...dır" (el-Bakara 2/177), ***"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse, şüphesiz derin bir sapıklığa sapmıştır"*** (en-Nisâ 4/136) meâlindeki âyetlerde iman esasları Allah'a, meleklere, kitaplara, peygamberlere ve âhirete iman olmak üzere beş ilkede toplanmış, kader bunlar arasında zikredilmemiştir. Ancak bazı âyetlerde (er-Ra'd 13/8; el-Hicr 15/21; el-Furkan 25/2; el-Kamer 54/49) her şeyin Allah'ın takdirine bağlı bulunduğuna dair ifadelerden hareketle âlimler hayrı ve şerri ile birlikte kadere inanmayı bir iman esası olarak zikretmişlerdir. Cibrîl hadisinin Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce rivayetleri de kader konusunu bir iman esası olarak zikreder. Kader konusunun iman esaslarını belirten âyetlerde yer almayışı, Allah'ın ilim, irade, kudret ve tekvin sıfatlarının kapsamı içinde yer almasına bağlanmalıdır. Çünkü Allah'ın anılan sıfatlarına gereğince inanan, kadere de inanmış olmaktadır.

Âmentüde yer alan esaslardan Allah'a iman ile kader ve kazâya iman konularında, vahiyle birlikte aklî-mantıkî açıklama ve ispatlar yapılabileceği, his ve tecrübeye dayalı bilgilerden yararlanılabileceği kabul edilmiş ise de, âhirete iman ve meleklere iman konularında bu mümkün görülmemiş, bu hususlarda sadece vahyin verdiği bilgilere güvenilebileceği belirtilmiştir.

A) ALLAH'A İMAN

* Allah'a imân, Allah'ı bilip ona inanmak, varlığını, birliğini, bütün kemâl sıfatlarıyla muttasıf ve eksik sıfatlardan münezzeh olduğunu kabul etmektir.

Allah'ı Bilmek En Büyük Saâdettir

Allah'ın varlığına ve birliğine inanan, iyilik edeni mükâfatsız, kötülük yapanı da cezasız bırakmayacağını ve adâletini icra etmek için ahiret alemini yarattığını kabul eden kişi saadet ve huzur içindedir. Bunun için, ebedi âleme açılan Kabir kapısından da korkmaz. Belki o, kendisi için bir sevinç

kaynağıdır. Fakat, Allah'ı tanımayan insan, servet, konfor, makam ve evlât gibi refah ve saadet vesileleri telakki edilen bütün esbaba sahib de olsa mes'ud değildir. Kabir ve ölüm düşüncesi her an kalbini kurcalayıp kendisine ızdırap ve azap vermektedir.

Allah'ı Bilmek İçin En Güzel Vasıta Akıldır

Her uzvun vazifesi vardır. Gözün vazifesi görmek ise aklın da vazifesi düşünmek ve anlamaya çalışmaktır. Beşerin aklı düşünmezse hayat felce uğrar.

Bunun için Cenab-ı Hak, insanı düşünmeye davet edip buyuruyor ki:

قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ

"De ki: Bakın göklerde ve yerde neler var." (Yunus: 101)

Düşünen insan, kendisini ihata eden varlığa bakar. Nereden geldiğini, kimin tarafından yaratıldığını, hakiki sahibinin kim olduğunu araştırır ve onu bulmaya çalışır. Bir binanın kendi kendine var olması mümkün olmadığı gibi, varlık binasının da kendi kendine var olması mümkün değildir. Mutlaka bir hâlık'ı vardır. Bir bedeviye Allah'ın vardığını ne ile ispat edebilirsin diye sorduklarında şöyle demiştir:

اَلْبَعْرَةُ تَدُلُّ عَلَى الْبَعِيرِ وَاَثَرُ الْاَقْدَامِ يَدُلُّ عَلَى الْمَسِيرِ
اَفَسَمَاءٌ ذَاتُ اَبْرَاجٍ وَاَرْضٌ ذَاتُ فِجَاجٍ هَلْ لَاتَدُلَّانِ
عَلَى اللَّطِيفِ الْخَبِيرِ

"Dışkı deve'ye, ayak izleri yürüyüşe delâlet eder de burçlarla süslenmiş gökyüzü ve etraflı yeryüzü, Lâtif ve Habir olan Allah'a delâlet etmez mi?" Evet yeryüzü ve onun insanı, hayvanı, bitkisi, câmidi, semâ ve onun güneşi, ayı, yıldızları ve bütün bunların ince ve ölçülü nizâmları Allah'ın varlığına, birliğine ve bütün kemâl sıfatlarına açıkça delâlet ederler.

**** Allah'ı tanıma hususunda bu gibi insanların akılları yeterli midir?***

İlk devirlerden günümüze dek hiçbir zaman bu minvalde bir kavim görülmüş değildir. "Peygamber bulunmaksızın sadece

akıl, Allah'ı bilip tanımaya yeterlidir" görüşü istisnasız olarak yaradıkların tabiatıyla çelişmektedir. Meğer ki, "Allah insanları, tümünü azaplandırmak ve nimetinin sayıları bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar az olan bir gruba ihsan etmek için yaratmıştır" demiş olalım.

Hayır, bu asla olamaz!

Yüce Allah kullarını kendilerine doğru yolu, hidâyet yolunu göstermeden azaplandırmayacak derecede yüksek merhamet sahibidir.

Doğrusu fetret devri insanları her ne kadar değişikliğe uğrayıp puta da tapmış olsalar, Eş'arîler ve Malikiler ile Kemal İbn Hümâm gibi bazı Hanefî muhakkiklerinin de dedikleri şekilde kurtuluşa ermişlerdir.

Bu arada Mâturîdîlerin de bu konuda görüş ayrılığına düşmüş olduklarını belirtelim. Bazıları, fetret devri insanlarının kurtuluşa ermiş olduklarını söylemişlerdir.

Diğer bazılarıysa kurtuluşa ermeleri için kendilerine düşünme imkânı verecek bir zamanın geçmesini ve düşündükten sonra müşrik olarak ölmemiş olmamalarını şart koşarlar.

Hanefîlerle Mâturîdîler aynı grup olduklarına göre, bazıları Mâturîdîlerîn, "fetret devri insanları kurtuluşa ermişlerdir" görüşünü tevîl ederek demişlerdir ki; fetret devri insanı, müşrik olarak ölmediği takdirde kurtuluşa ermiştir. Böyle bir tevilin sebebi nedir, bilemiyorum. Çünkü fetret devri insanlarının müşrik olarak ölmeleri halinde dahi kurtuluşa erecekleri farz edilmektedir. Allah'ın birliğine inanmış olarak öldüklerinde kurtuluşa erecekleri hususundaysa ihtilâf yoktur. Mâturîdîler'den "fetret devri insanı kurtuluşa ermiştir" diyen kimse, bu sözüyle onların müşrik olarak öldükten sonra kurtuluşlarını kast etmiştir. Bu mutlaka böyledir. Aksi takdirde boşa konuşmuş olur.

Zîra ömrü boyunca müşrik olarak yaşamış olsa bile ihlâsla "lâ ilahe illallah" diyen bir kimse cennete girecektir.

* *(Abdurrahman Cezîrî-Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı s/1293)*

ALLAH'IN SIFATLARI

Allah'ın üç çeşit sıfatı vardır:

a)Sıfat-ı Selbiyye,

b)Sıfat-ı Sübûtiyye,

c)Sıfat-ı Esmâ.

a- SIFAT-I SELBİYYE

Sıfat-ı Selbiyye, Cenab-ı Allah'a yakışmayan, bütün olumsuz özelliklerden ve eksikliği ifade eden hallerden Allah'ı tenzih eden sıfatlardır.

Sıfat-ı Selbiyye altıdır: Vahdaniyet, Kıdem, Bekâ, Mühalefetül Havadis, Kıyam Binefsihi, Vücud sıfatı

1- Vahdaniyyet: Cenab-ı Allah'ın zât, sıfat ve ef'alinde bir olmasıdır.

Zâtında bir olması demek, zatı parçalardan mürekkep olmayıp, mülkünde ortağı bulunmamasıdır. Cenab-ı Hak buyuruyor:

قُلْ هُوَ اللهُ اَحَدٌ

"De ki: Allah birdir." (İhlâs: 1)

Sıfatında bir olmak demek; hiçbir kimsenin sıfatının, Allah'ın sıfatına benzememesidir.

Efalinde bir olmak demek; Cenab-ı Allah her şeyin yaratıcısı olduğundan dünyada olagelen olan bütün fiiller onundur. Hiçbir kimsenin fiili yoktur, insanların ancak kesbi vardır.

Hristiyanlık akidesi her ne kadar aslında semavî ise de, tahrife uğradığından, insanlar tarafından saptırılan (uydurulan) inançlar halini almış ve İslâm'ın kabul ettiği vahdaniyyeti ortadan kaldırmıştır.

Onların akidesine göre Allah, Baba-Oğul ve Ruhul-Kudüsten ibarettir. Her biri ayrı ayrı ve diğerinden müstakil olmakla beraber, Allah her üçünden mürekkeptir.

Kur'an-ı Kerim'de, Allah'ın üç veya üçün biri kabul edilmesi (en-Nisâ 4/171; el-Mâide 5/73), Allah'ın bir beşer ve

peygamber olan Îsâ ile özdeşleştirilmesi (el-Mâide 5/17, 72), Allah'ın yanı sıra Îsâ'ya ve annesi Meryem'e ilâhlık nisbet edilmesi (el-Mâide 5/116), Îsâ'nın Allah'ın oğlu olarak görülmesi ve bu şekilde Allah'a çocuk izâfe edilmesine (et-Tevbe 9/30) işaret edilmekte, bütün bu anlayışların tevhid inancına ve bir peygamber sıfatıyla ancak tevhidi tebliğ eden Hz. Îsâ'nın tebliğine aykırı düştüğü, şirk ve küfür içerdiği belirtilmektedir (el-Mâide 5/72, 75, 117; Meryem 19/30-38; ayrıca bk. el-Müminûn 23/91; el-Furkān 25/2; el-İhlâs 112/3-4).

Üçlü akidesi (teslis) Hristiyanlıkta bulunduğu gibi, Brahma dininde de bulunur. Onlara göre, kâinatı yaratan zat, önce Brahman, sonra Vişno, sonra da Sîvo ile birleşmiş ve üçünün birleşmesiyle asıl ilâh meydana gelmiştir.

Budistler, Vişno'nun alemi günahlardan kurtarmak için bazı cisimlerle birleştiğini ve Dokuzuncu defada Buda'ya hülul ettiğini (birleştiğini, içine yerleştiğini) iddia ederler.

2 - Kıdem: Cenab-ı Allah'ın varlığının başlangıcı olmaması, yani ezelî olması demektir. Bunun zıddı, sonradan olmaktır. Cenab-ı Allah, Kıdem sıfatı ile muttasıf olduğundan, varlığı için bir başlangıç olamaz. Geçmiş zamanın en münteha noktasına kadar uzansak yine de mevcut olmadığı bir zamanı tasavvur edemeyiz.

3- Bekâ: Varlığı için sonu olmamasıdır. Bunun zıddı yok olmaktır. Cenab-ı Allah ezeli olduğu gibi, ebedidir de. Varlığı için nihayet yoktur. Gelecekte mevcut olmayacağı bir zaman tasavvur edilemez.

Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruluyor:

هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ

"Evvel de O, ahir de O'dur." (El-Hadid: 3)

4 - Mühalefetül Havadis: Sonradan varedilmiş olan şeylere muhalif olması, yaratıkların hiç birine benzememesidir. Yaratıklar birbirine benzeyebilirler ve başka başka şekillerde de olabilirler. Fakat Cenab-ı Allah, yarattıklarından hiç birisine

benzemez. O, insanın hatırına gelen her şekil ve suretin dışındadır. Şekil ve suretten münezzehtir.

Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruluyor:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ

"Onun misli gibi hiçbir şey yoktur." (Şura: 11)

Alim, Kerîm ve Rahîm gibi Cenab-ı Allah'ın bazı vasıfları insanlar için kullanılırsa da, kullanışı sûridir (gerçek anlamda Hakiki, ciddi ve samimi olmayan). Yani Cenab-ı Allah ile insanlar hakkında kullanıldığı zaman manâsı ayrı ayrıdır. Meselâ Alim, Allah'ın vasfı olarak kullanıldığında her şeyi, cüz'i, külli, ezelde bilen zat kastedilir. Bir insan için kullanıldığında da, bazı mahdut şeylerin bilgisini sonradan elde eden manâsına gelir.

5- Kıyâm Binefsihi : Cenab-ı Allah'ın kendi kendine kâim olması, tam istiklâl sahibi olup zaman ve mekân gibi hiçbir şeye muhtaç olmamasıdır. Çünkü ezelî ve ebedî olan Allah'ın sonradan yarattığı şekillere muhtaç olması tasavvur edilemez.

6- Vücut : Var olmaktır.

b- SIFAT-I SÜBÜTİYYE (Sıfat-ı Maâni)

Sıfat-ı Sübütiyye, Allah-ü Teâlâ'nın zâtında (kendisinde) bulunmakla birlikte başka varlıklarda da sınırlı olarak bulunan sıfatlarıdır.

Sıfat-ı Sübütiyye yedidir: *Hayat, İlim, İrade, Kudret, Semi, Basâr ve Kelâm.*

1 - Hayat: Diri olması. Kâinatta insan, hayvan ve bitki gibi canlı mahlukları dirilten Allah-u Azîmüşşan olduğuna göre, onun diri olmasında şüphe yoktur. Çünkü diri olmayan, başkasına dirilik veremez.

2 - İlim: Bilgili olması. Cenab-ı Allah, geçmişte, gelecekte ve şimdiki halde küçük, büyük, cüz'î, küllî her şeyi bilir. Onun bilgisi dışında hiçbir şey olamaz. Kâinatın nizamı ve hikmetli düzeni bunun en büyük şâhididir.

Cenab-ı Hak buyuruyor:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ اِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِى ظُلُمَاتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا فِى كِتَابٍ مُبِينٍ

"Gayb'ın anahtarları, Allah'ın katındadır. Onları ancak Allah bilir. Karada ve denizde ne varsa hepsini O bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez. Yerin karanlıkları içindeki tek bir tane, yaş ve kuru her şey Allah'ın ilmindedir." (El-En'am: 59)

3 - İrade: Cenab-ı Allah'ın yaratacağı şeyleri kendi hikmetine uygun bir tarzda birer veche tahsis etmesidir. Cenab-ı Hak İrade sıfatıyla herhangi bir şeyi, uzun veya kısa, güzel veya çirkin, âlim veya câhil şurada veya burada halk eder.

Cenab-ı Hak buyurur:

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَايَشَآءُ وَيَخْتَارُ مَاكَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللهِ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ

"Rabbın dilediğini yaratır ve seçer. İrade serbestlik onların değil, Allah, münezzehtir ve onların ortak koştukları şeylerden yücedir." (El-Kasas: 68)

4 - Kudret: Güçlü olması. Cenab-ı Allah'ın ezelî bir sıfatı olup, mümkinat'a taallûk eder. Bu sıfat ile mümkinatta tasarruf eder, mevcudu yok edebildiği gibi mümkin (varolan) ve mâdum (var olmayan) olan her şeyi de var edebilir.

5 - Semî: İşitmesi. Cenab-ı Hakk'ın ezelî bir sıfatı olup, duyulması mümkün olan şeylere taalluk eder. Bu sıfat ile en gizli sesleri bile işitir, duyar.

6 - Basar: Görmesi. Cenab-ı Hakk'ın ezelî bir sıfatı olup, görülmesi mümkün olan şeylere taalluk eder.

7 - Kelâm: Söz söylemesi. Cenab-ı Allah emir verip nehyettiği (yasakladığı) için konuşur. Fakat onun konuşması bizimki gibi değil, ezelidir. Nasıl ki "ateş yakıcı bir maddedir" denildiği zaman, yakıcı madde, kâğıt üzerine yazılan veya ağızla

söylenen, ateş olmayıp hariçteki delili olduğu gibi, kâğıt üzerine yazılan veya ağızla okunan Kur'an-ı Kerim de ezelî olmayıp ezelî olan ancak onun delilidir.

Mâturidi'ye, göre sekizdir. Maturidî'ye göre, sıfat'ı sübutiyye'nin sekizincisi, sıfatı ef'alın menşe'i olan TEKVİN sıfatıdır. Cenabı Hak, bu sıfat ile istediği herhangi bir şeyi var eder, veya var iken yok eder.

Şunu bilmemiz gerekir ki, Cenab-ı Allah'ın zâtı hiçbir keyfiyet ile mütekeyyif olmadığı ve idrâk (kavramak) edilmediği gibi, Allah'ın sıfatlarının da keyfiyetini bilemeyiz. Bizim aklımız bunu idrâk etmekten âcizdir. Semî ve Basar gibi sıfatları, bizim bildiğimiz aletlere, ışık, hava, uzaklık, yakınlık gibi şartlara bağlı değildirler.

c- SIFATÜL-ESMÂ (esma'ül Hüsna'da bulunan Sıfatlar): Cenab-ı Hakk'ın zât ve sıfatına delâlet eden sıfatlardır. Bunlar da Sıfat'ı Sübutiyye'den türeyen sıfatlardır ki şunlardır:

Hay : Daima diri olan,

Âlim : Her şeyi bilen,

Mürid : Dileyen,

Kadir : Her şeye gücü yeten,

Semi: Her sesi işiten,

Basir : Her şeyi gören,

Mütekellim : Konuşan.* *(B. Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

ESMÂ-ÜL HÜSNÂ

İsmin çoğulu olan esmâ kelimesi ile, "en güzel" anlamındaki hüsnâ kelimesinin oluşturduğu bir sıfat tamlaması olan esmâ-i hüsnâ (el-esmâü'lhüsnâ), yüce Allah'ın bütün isimleri için kullanılan bir terimdir.

"Allah, kendisinden başka ilâh olmayandır. En güzel isimler O'na mahsustur." (Tâhâ 20/8)

"...En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedirler. O galiptir, hikmet sahibidir" (el-Haşr 52/24) meâlindeki âyetlerde de ifade edildiği gibi en güzel isimler Allah'a mahsustur.

Çünkü bütün kemal ve yetkinliklerin sahibi O'dur. O'nun isimleri en yüce ve mutlak üstünlük ifade eden kutsal kavramlardır. Allah'ın isimlerine esmâ-i ilâhiyye de denilir.

Allah Teâlâ'nın Kur'an'da ve sahih hadislerde geçen pek çok ismi vardır. Kul bu isimleri öğrenerek Allah'ı tanır, O'nu sever ve gerçek kul olur.

Kur'an'da ***"En güzel isimler Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin..."*** (el-A'râf 7/180) buyurularak, esmâ-i hüsnâ ile dua ve niyazda bulunulması emredilmiştir. Esmâ-i hüsnânın birden fazla olması, işaret ettiği zâtın birden çok olmasını gerektirmez, bütün isimler o tek zâta delâlet ederler:

"De ki: İster Allah deyin, ister Rahmân deyin, hangisini derseniz olur..." (el-İsrâ 17/110).

Hz. Muhammed (a.s.v.) bir hadislerinde, yüce Allah'ın 99 isminin bulunduğunu, bu isimleri sayan ve ezberleyen kimselerin cennete gireceğini haber vermiştir (Buhârî, "Da'avât", 68; "Tevhîd", 12; Müslim, "Zikr", 2; Tirmizî, "Da'avât", 82). Hadislerde geçen "saymak" (ihsâ) ve "ezberlemek" (hıfz) ile maksat Allah'ı güzel isimleriyle tanımak ve O'na iman, ibadet ve itat etmektir.

Allah'ın isim ve sıfatları 99 isimden ibaret değildir. Allah'ın âyet ve hadislerde geçen başka isimleri de vardır. Hadiste 99 sayısının zikredilmesi, sınırlama anlamına değil, bu isimlerin Allah'ın en meşhur isimleri olması sebebiyledir. Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayet ettikleri bir hadiste bu doksan dokuz isim tek tek sayılmıştır (Tirmizî, "Da'avât", 82; İbn Mâce, "Duâ", 10).

Bu isimler şunlardır:

Allah, ***Rahmân*** (esirgeyen), ***Rahîm*** (bağışlayan), ***Melik*** (buyrukları tutulan), ***Kuddûs*** (noksanlıklardan arınmış), ***Selâm*** (yaratıklarını selâmette kılan), ***Mümin*** (inananları güvenlikte

kılan), ***Müheymin*** (hükmü altına alan), ***Azîz*** (ulu, galip), ***Cebbâr*** (dilediğini zorla yaptırma gücüne sahip olan), ***Mütekebbir*** (yegâne büyük), ***Hâlik*** (yaratıcı), ***Bârî*** (eksiksiz yaratan), ***Musavvir*** (her şeye şekil veren), ***Gaffâr*** (günahları örtücü, mağfireti bol), ***Kahhâr*** (isyankârları kahreden), ***Vehhâb*** (karşılıksız veren), ***Rezzâk*** (rızıklandıran), ***Fettâh*** (hayır kapılarını açan), ***Alîm*** (her şeyi bilen), ***Kabız*** (ruhları kabzeden, can alan), ***Bâsıt*** (rızkı genişleten, ömürleri uzatan), ***Hâfıd*** (kâfirleri alçaltan), ***Râfi'*** (müminleri yükselten), ***Muiz*** (yücelten, aziz kılan), ***Müzil*** (değersiz kılan), ***Semî'*** (işiten), ***Basîr*** (gören), ***Hakem*** (hükmedici, iyiyi kötüden ayırt edici), ***Adl*** (adaletli), ***Latîf*** (kullarına lutfeden), ***Habîr*** (her şeyden haberdar), ***Halîm*** (yumuşaklık sahibi), ***Azîm*** (azametli olan), ***Gafûr*** (çok affedici), ***Şekûr*** (az amele bile çok sevap veren), ***Alî*** (yüce, yüceltici), ***Kebîr*** (büyük), ***Hafîz*** (koruyucu), ***Muhît*** (kuşatan), ***Rezzâk*** (rızıklarını yaratıcı), ***Hasîb*** (hesaba çeken), ***Celîl*** (yücelik sıfatları bulunan), ***Kerîm*** (çok cömert), ***Rakiyb*** (gözeten), Mücîb (duaları kabul eden), ***Vâsi'*** (ilmi ve rahmeti geniş), ***Hakîm*** (hikmet sahibi), ***Vedûd*** (müminleri seven), ***Mecîd*** (şerefi yüksek), ***Bâis*** (öldükten sonra dirilten ve peygamber gönderen), ***Şehîd*** (her şeye şahit olan), ***Hak*** (hakkın kendisi), ***Vekîl*** (kulların işlerini yerine getiren), ***Kavî*** (güçlü, kuvvetli), ***Metîn*** (güçlü, kudretli), ***Velî*** (müminlere dost ve yardımcı), ***Hamîd*** (övgüye lâyık), ***Muhsî*** (her şeyi sayan, bilen), ***Mübdî*** (her şeyi yokluktan çıkaran), ***Muîd*** (öldürüp yeniden dirilten), ***Muhyî*** (hayat veren, dirilten), ***Mümît*** (öldüren), ***Hay*** (diri), ***Kayyûm*** (her şeyi ayakta tutan), ***Vâcid*** (istediğini istediği anda bulan), ***Mâcid*** (şanı yüce ve keremi çok), ***Vâhid*** (bir), ***Samed*** (muhtaç olmayan), ***Kadir*** (kudret sahibi), ***Muktedir*** (her şeye gücü yeten), ***Mukaddim*** (istediğini öne alan), ***Muahhir*** (geri bırakan), ***Evvel*** (başlangıcı olmayan), ***Âhir*** (sonu olmayan), ***Zâhir*** (varlığı açık olan), ***Bâtın*** (zât ve mahiyeti gizli olan), ***Vâlî*** (sahip), ***Müteâlî*** (noksanlıklardan yüce), ***Ber*** (iyiliği çok), ***Tevvâb*** (tövbeleri kabul edici), ***Müntakim*** (âsilerden intikam alan), ***Afüv*** (affedici), ***Raûf*** (şefkati çok), ***Mâlikü'l-mülk*** (mülkün gerçek sahibi), ***Zü'l-celâli ve'l-ikrâm*** (ululuk ve ikram sahibi), ***Muksit*** (adaletli), ***Câmi'*** (birbirine zıt şeyleri bir araya

getirebilen), ***Ganî*** (zengin, kimseye muhtaç olmayan), ***Muğnî*** (dilediğini muhtaç olmaktan kurtaran), ***Mâni'*** (istediği şeylere engel olan), ***Zâr*** (dilediğini zarara sokan), ***Nâfi'*** (dilediğine fayda veren), ***Nûr*** (aydınlatan), ***Hâdî*** (hidayete erdiren), ***Bedî'*** (çok güzel yaratan), ***Bâkiy*** (varlığı sürekli olan), ***Vâris*** (mülkün gerçek sahibi), ***Reşîd*** (yol gösterici), ***Sabûr*** (çok sabırlı).

Allah'ın isimleri konusundaki temel dayanak vahiy olduğu için, bu isimler insanlar tarafından değiştirilemez. Âyet ve hadisler Allah'ı nasıl isimlendirmiş ise öyle isimlendirmek gerekir.

B) MELEKLERE İMAN

Melekler, duyularımızla idrâk edilemeyen nurânî mahlûklardır. Hayvanî şehvet ve nefsanî arzulardan münezzehtirler. Yemezler, içmezler, yatmazlar ve evlenmezler. Erkeklik, dişilik gibi vasıfları yoktur. Allah'ın izniyle çeşitli şekillere girebilirler.

Cenab-ı Allah şöyle buyuruyor:

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ اِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ اَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَاَرْسَلْنَآ اِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا

"Kur'andaki Meryem kıssasını oku. Hani O, ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekilmişti. Sonra ailesinin önlerinde bir perde kurmuştu. Nihayet ona Ruhumuzu "Cebrail'i" gönderdik de kendisine bir düzgün insan şeklinde göründü." (Meryem: 16-17)

Emri İlâhi ne ise mutlaka yerine getirirler ve Allah'a karşı gelmezler.

Cenab-ı Allah şöyle buyuruyor:

لَا يَعْصُونَ اللهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

Allah, kendilerine ne emretti ise, ona isyan etmezler ve emredildikleri şeyi yaparlar. (Tahrim: 6)

Melekler, âlemi gaybden olup, gözle görülmeyen, kulakla işitilmeyen, el ile tutulmayan mahluklardır. Kur'an-ı Kerim ve ondan önceki semavî kitaplar onlardan kesin olarak haber verdikleri için inkâr etmek küfürdür.

Beşer, cinsi itibariyle melekten efdâldir. Onun için nebi ve resuller insanlardan gönderilmiş ve insan, yer yüzünde Allah'ın halifesi olmuştur.

Ancak Cebrail, Mikâil, İsrafil ve Azrâil gibi meleklerin özellikleri, (peygamberler hariç) insanların avamından efdaldirler.

a) Meleklerin Özellikleri

Melekleri diğer varlıklardan ayıran birtakım özellikler vardır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Melekler nûrdan yaratılmış; yemek, içmek, erkeklik, dişilik, uyumak, yorulmak, usanmak, gençlik, ihtiyarlık gibi fiillerden ve özelliklerden arınmış nûrânî ve ruhanî varlıklardır: ***"...O'nun huzurunda bulunanlar, O'na ibadet hususunda kibirlenmezler ve yorulmazlar. Onlar, bıkıp usanmaksızın gece gündüz (Allah'ı) tesbih ederler"*** (el-Enbiyâ 21/19-20), "***Onlar rahmânın kulları olan melekleri dişi kabul ettiler. Acaba meleklerin yaratılışlarını mı görmüşler? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir"*** (ez-Zuhruf 43/19); ayrıca bk. es-Sâffât 37/149; en-Necm 53/27-28).

2. Melekler Allah'a isyan etmezler, Allah'ın emrinden çıkmazlar, asla günah işlemezler, hangi iş için yaratılmış iseler o işi yaparlar. ***"Onlar, üstlerindeki Rablerinden korkarlar ve kendilerine ne emrolunursa onu yaparlar"*** (en-Nahl 16/50; ayrıca bk. el-Enbiyâ 21/26-28; et-Tahrîm 66/6).

3. Melekler, son derece süratli, güçlü ve kuvvetli varlıklardır: ***"Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer üçer ve dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamdolsun. O, yaratmada dilediği artırmayı yapar. Şüphesiz Allah her şeye gücü yetendir***" (el-Fâtır 35/1). İslâmî kaynaklarda meleklerin kanatları olduğu bildirilmekle birlikte bu kanatların mahiyeti konusunda bir şey

söylemek mümkün değildir. Meleklerin nûrânî varlıklar olduğu göz önünde tutulursa, bunları kuş veya uçak kanatları gibi maddî nitelemelere konu etmenin doğru olmayacağı ortadadır. Kanatların mahiyetini ancak Allah ve melekleri gören peygamberler bilebilirler. Meleklerin kanatları onların sûretini, kanatlarının fazlalığı onların güç ve sürat yönünden derecelerini, Allah katındaki değerlerini gösterdiği şeklinde anlaşılabilir.

4. Melekler Allah'ın emir ve izniyle çeşitli şekil ve kılıklara bürünebilirler. Cebrâil (a.s) Hz. Muhammed (a.s.v.)'e ashaptan Dihye şeklinde görünmüş, bazen kimsenin tanımadığı bir insan şeklinde gelmiştir. Yine Cebrâil (a.s), Hz. Meryem'e bir insan şeklinde görünmüş (Meryem 19/16-17), meleklerden bir grup, Hz. İbrâhim'e bir oğlu olacağı müjdesini getiren insanlar şeklinde gelmiş, o da onları misafir zannederek kendilerine yemek hazırlamış, fakat yemediklerini görünce korkmuş, sonra da melek olduklarını anlamıştır (Hûd 11/69-70). Bu âyetten meleklerin yiyip içmedikleri sonucu da çıkmaktadır.

5. Melekler gözle görünmezler. Onların görünmeyişleri, yok olduklarından değil, insan gözünün onları görebilecek kabiliyet ve kapasitede yaratılmamış olmasındandır. Melekler peygamberler tarafından aslî şekilleriyle görülmüşlerdir. Asıl şekillerinden çıkıp bir başka maddî şekle, meselâ insan şekline girmeleri durumunda diğer insanlarca da görülmeleri mümkün olur. Cibrîl hadisi diye bilinen, iman, islâm ve ihsan kavramlarının tanımlarının yapıldığı hadiste belirtildiği gibi, Cebrâil ashap tarafından insan şeklinde görülmüştür (bk. Buhârî, "Îmân", 37; Müslim, "Îmân", 1; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 15).

6. Melekler gaybı bilemezler. Çünkü gaybı, ancak Allah bilir. Eğer Allah tarafından kendilerine gayba dair bir bilgi verilmiş ise, ancak o kadarını bilebilirler. Kur'an'da ifade edildiğine göre Allah, Hz. Âdem'e varlıkların isimlerini öğretmiş, sonra da isimlerin verildiği varlıkları meleklere göstererek, bunların isimlerini haber vermelerini onlardan istemiş, bunun üzerine melekler "Seni tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Çünkü her şeyi hakkıyla bilen, hüküm ve hikmet sahibi olan sensin" demişlerdir.

Bunun üzerine de Cenâb-ı Hak Hz. Âdem'in, varlıkların isimlerini haber vermesini emretmiş, o da söyleyiverince şöyle seslenmiştir:

"Size demedim mi ki, göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ben bilirim. Neyi açıklarsanız neyi de gizlemişseniz ben bilirim" (el-Bakara 2/31-33).

b) Meleklerin Görevleri ve Çeşitleri

Âyet ve hadislerde sayıları hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan fakat pek çok oldukları anlaşılan meleklerin temel görevleri Allah'a kulluk ve O, neyi emrederse onu yerine getirmektir. Melekler görevleri açısından şu gruplarda incelenebilirler:

Cebrâil, dört büyük melekten biridir. Allah tarafından vahiy getirmekle görevlidir. Cebrâil'e (a.s.) güvenilir ruh anlamına gelen "er-Rûhu'l-emîn" de denilmiştir: ***"O (Kur'an'ı) korkutuculardan olasın diye Rûhulemîn senin kalbine indirmiştir"*** (eş-Şuarâ 26/193-194). Bir başka âyette de ona Rûhulkudüs adı verilmiştir: ***"...Kur'an'ı Rabbinden hak olarak Rûhulkudüs indirmiştir"*** (en-Nahl 16/102). Cebrâil, meleklerin en üstünü ve en büyüğü, Allah'a en yakını olduğu için kendisine "meleklerin efendisi" anlamında seyyidü'l-melâike denilmiştir. Cenab-ı Hak buyuruyor:

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللهِ

" De ki: Cibril'e kim düşman ise, (bilsin ki) gerçekten onu (Kitabı), Allah'ın izniyle kendinden öncekileri doğrulayıcı ve müminler için hidayet ve müjde verici olarak senin kalbine indirendir." (Bakara: 97)

Mîkâîl, dört büyük melekten biri olup, kâinattaki tabii olayları ve yaratıkların rızıklarını idare etmekle görevlidir. İsrâfîl, sûra üflemekle görevli melektir.

İsrâfil, dört büyük melekten biridir. Sûra iki kez üfleyecek, ilkinde kıyamet kopacak, ikincisinde ise tekrar diriliş meydana gelecektir.

Azrâil, dört büyük melekten biridir. Görevi ölüm sırasında canlıların ruhunu almak olduğu için "melekü'l-mevt" (ölüm meleği) adıyla anılmıştır: ***"De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz"*** (es-Secde 32/11).

Kirâmen Kâtibîn, insanın sağında ve solunda bulunan iki meleğin adıdır. Sağdaki melek iyi iş ve davranışları, soldaki ise kötü iş ve davranışları tespit etmekle görevlidir. Hafaza melekleri adı da verilen bu melekler kıyamet günü hesap sırasında yapılan işlere şahitlik de edeceklerdir. Kur'an'da bu melekler hakkında şöyle buyurulmuştur: ***"İki melek (insanın) sağında ve solunda otururak yaptıklarınızı yazmaktadırlar. İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın"*** (Kaf 50/17-18), "***Şunu iyi bilin ki üzerinizde bekçiler, değerli yazıcılar vardır. Onlar yapmakta olduklarınızı bilirler"*** (el-İnfitâr 82/10-12; ayrıca bk. ez-Zuhruf 43/80).

Münker ve Nekir, ölümden sonra kabirde sorgu ile görevli iki melektir.

"Bilinmeyen, tanınmayan, yadırganan" anlamındaki münker ve nekir, mezardaki ölüye, hiç görmediği bir şekilde görünecekleri için bu ismi almışlardır.

Bu iki melek kabirde ölülere, "Rabbin kim? Peygamberin kim? Kitabın ne?" diye sorular yöneltecekler, alacakları cevaplara göre ölüye iyi veya kötü davranacaklardır.

Hamele-i Arş, arşı taşıyan meleklerin adıdır. Cenab-ı Hak buyuruyor:

اَلَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ

"Arş'ı yüklenen melekler ve onun etrafındakiler Rablerini hamd ile tesbih ederler, O'na iman ederler." (Mümin/7)

Mukarrebûn ve İlliyyûn adıyla anılan melekler, Allah'ı tesbih ve anmakla görevli olup, Allah'a çok yakın ve O'nun

katında şerefli mevkii bulunan meleklerdir (en-Nisâ 4/172). Cenab-ı Hak buyuruyor:

اِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ

"Gerçekten Rabbinin katında olanlar rahmetine yakın melekler, Allah'a kulluk etmekten asla kibirlenmezler. Onu tenzih eder, yüceltirler ve yalnız ona ibadet için secde ederler." (El-Araf: 206)

"Cennet ve cehennemdeki işleri yürütmekle görevli melekler de vardır" (bk. er-Ra'd 13/23-24; et-Tahrîm 66/6; el-Müddessir 74/29-31).

Bunlardan başka;

İnsanın kalbine doğruyu ve gerçeği ilham etmekle (Tirmizî, "Tefsîr", 3),

Namaz kılanlarla birlikte Fâtiha sûresinin bitiminde "âmin" demekle (Buhârî, "Ezân", 111, 112; "Da'avât", 63; Müslim, "Salât",18),

Hergün sabah ve ikindi namazlarında müminlerle birlikte olmakla (Buhârî, "Mevâkit", 16; Müslim, "Mesâcid", 37),

Kur'an okurken yeryüzüne inmekle (Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân, 15; Müslim, "Müsâfirîn", 36),

Sokakları ve yolları dolaşıp zikir, Kur'an ve ilim meclislerini arayıp bulmakla (Buhârî, "Da'avât", 66; Müslim, "Zikr", 8),

Müminlere (Ahzâb 33/43) özellikle bilgin olan müminlere rahmet okumakla (Tirmizî, "İlim", 19),

Sadece Allah'a hamd ve secde etmekle (A'râf 7/206)

görevli melekler de vardır.

c) İnsanlarla Melekler Arasındaki Üstünlük Derecesi

Ehl-i Sünnet'e göre insanlar içinden seçilen peygamberler, meleklerin peygamberleri durumunda olan büyük meleklerden daha üstündür. Çünkü yüce Allah insan için "halife"

tabirini kullanarak (el-Bakara 2/30) onu melekler karşısında yüceltmiş, Hz. Âdem'e secde etmeleri için meleklere emretmiş, eşya ve âlemi meleklere gösterip bunların adlarını sorduğu zaman melekler cevap verememiş, Hz. Âdem ise birer birer saymıştır (el-Bakara 2/31-34). Ayrıca meleklerin Allah'a kullukları ve hayırlı şeyleri yapmaları, iradeye bağlı olmayan hareketlerdir. Halbuki insan Allah'a kulluğunu ve iyi işleri, kendisini doğru yoldan ayıracak pek çok engeli aşarak yapar. Bütün bunlar insan cinsinin melek cinsinden üstün olduğunu gösterir. Meleklerin önde gelenleri, peygamber olmayan bütün insanlardan; takvâ sahibi müminler, şehidler, salih amel işleyenler, dinde dosdoğru hareket edenler, diğer meleklerden; diğer melekler de insanların kâfir, münafık, müşrik, inancı bozuk, amelsiz, ahlâksız olanlarından daha üstündür.

d) Cin ve Şeytan

a) Cin; Sözlükte, "gizli ve örtülü varlık, görülmeyen şey" anlamına gelen cin, terim olarak duyu organlarıyla algılanamayan, çeşitli şekillere girebilen; ateşten yaratılmış, mânevî, ruhanî ve gizli varlıklara verilen bir addır.

Cin kelimesi geniş anlamıyla ele alındığında, insan kelimesinin karşıtı olarak kullanılır ve herhangi bir kayıtla sınırlandırılmamışsa, duyu organlarından gizlenmiş bütün mânevî varlıkları ifade eder. Dar anlamıyla ise cin kelimesi, ruhanî varlıkların bir kısmını belirtmek için kullanılır. Çünkü gözle görülmeyen ruhanî varlıklar: Hayırlı olan ve Allah'ın emrinden çıkmayan ve insana iyi şeyler ilham eden melekler, insanı aldatan ve şerre yönelten şeytanlar, hem hayırlıları hem de şerlileri bulunan cinler, olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Cinler, duyu organlarıyla algılanamayan varlıklar olduğu için, onlar hakkındaki tek bilgi kaynağı vahiydir. Kur'ân-ı Kerîm ve sahih hadisler, cinlerden bahsetmekte, doğru düşünebilen akıl da bunu imkânsız görmemektedir.

İnsanların cinleri göremeyişi, gözlerinin cinleri görecek yetenekte yaratılmamış olmasındandır.

Kur'an'a göre insan topraktan, cinler ise ateşten yaratılmıştır: ***"Cinleri öz ateşten yarattı"*** (er-Rahmân 55/15), "***Andolsun biz insanı, kuru kara çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık. Cinleri de daha önce, zehirli ateşten yarattık"*** (el-Hicr 15/26-27). Sonuncu âyet cin türünün insan türünden önce yaratıldığını da göstermektedir.

Kur'an'da cinlerden bahseden, yirmi sekiz âyetten oluşan ve Cin sûresi diye bilinen bir sûre bulunmaktadır. Bu sûrede de dile getirildiği gibi, cinler çeşitli gruplara bölünmüşlerdir. Cinlerin bir kısmı Müslümandır. Bir kısmı da kâfirdir. Kâfir olanları cinlerin çoğunluğunu oluştururlar. Cinlerin mümin olanları, müminlerle beraber cennette, kâfir olanları da kâfirlerle beraber cehennemde kalacaklardır.

Cinler çeşitli şekillere girebilecek ve insanların yapamayacağı bazı işlerin üstesinden gelebilecek yetenekte yaratılmıştır. Hz. Süleyman Sebe melikesinin tahtını getirtmek istediğinde cinlerden birinin, o henüz yerinden kalkmadan tahtı getirebileceğini söylemesi (en-Neml 27/39) bunu göstermektedir. Cinin Hz. Süleyman'la karşılıklı konuşması, onların gözle görülebilecek bir şekle girebileceklerine işarettir. Allah cinleri Hz. Süleyman'ın emrine vermiş, o da cinleri ağır ve meşakkatli işlerde kullanmıştır.

Cinlerin mutlak gayba dair bilgileri yoktur. Ancak hayat sürelerinin uzunluğu, ruhanî ve mânevî varlıklar olmaları, meleklerden haber çalmaları gibi sebeplerle, insanların bilmediği, geçmişe ve şu ana ait bazı olayları bilebilirler.

Ancak bu durum, cinlerin insandan daha üstün varlıklar olduğunu göstermez. Bir âyette, ***"Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun öldüğünü, ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. (Sonunda) yere yıkılınca anlaşıldı ki cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı"*** (Sebe' 34/14) buyurularak, onların gaybı bilmedikleri açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

Cinler de insanlar gibi iman ve ilâhî emirlere itaat etmekle yükümlüdürler:

"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım" (ez-Zâriyât 51/56).

Cinler tıpkı insanlar gibi yerler, içerler, evlenir ve çoğalırlar, erkeklik ve dişilikleri vardır, doğar, büyür ve ölürler. Ancak cinlerin ömrü, insanlarınkine göre epeyce uzundur.

Bazı durumlarda cinlerin insanlara zarar vermesi söz konusu olabilirse de, Müslüman bir kimsenin cinlerden korkmaması ve Allah'ın izni olmadan, bir varlığın başka bir varlığa zarar veremeyeceğine gönülden inanması gerekir.

Diğer varlıklardan gelebilecek zararlara karşı Allah'a sığınmak gerektiği gibi cinlerden gelebilecek zararlar hususunda da aynı tutum gösterilmelidir.

Nitekim Hz. Muhammed (a.s.v.)'in de cinlerin insanları etkilemesine karşı Âyetü'lkürsî'yi, Felâk ve Nâs sûrelerini okuduğu bilinmektedir (bk. Buhârî, "Vekâle",10; "Fezâilü'l-Kur'ân", 10; Tirmizî, "Tıb", 16). Müslümanlar, cinlerden zarar gördüklerini sandıkları durumlarda Hz. Muhammed (a.s.v.)'den öğrendiği tedbirlerle yetinmeli, cahil cinci ve üfürükçülerin tuzağına düşmekten sakınmalıdırlar.

b) Şeytan; Gözle görülmeyen fakat varlığı kesin olan, azgınlık ve kötülükte çok ileri giden, kibirli, âsi, insanları saptırmaya çalışan cinlere şeytan adı verilir.

Kur'ân-ı Kerîm'de ilk şeytandan İblîs diye söz edilir, İblîs, azmış ve Rabbinin buyruğuna isyan ederek sapıklığa düşmüş cinlerdendir. "***Hani biz meleklere Âdem'e secde edin demiştik. İblîs hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi, büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu"*** (el-Bakara 2/34) anlamındaki âyet, onun melek olduğunu göstermez. Çünkü bu âyette, ifadenin çoğunluğa göre düzenlenmesi kuralına uygun bir üslûp kullanılmıştır.

"...İblîs cinlerdendi; Rabbinin emrinden dışarı çıktı..." (el-Kehf 18/50) âyetinden de açıkça anlaşılacağı gibi, aslında o bir cindir. Allah'a ibadet ederek derecesini yükseltmiş, melekler arasına karışmış, daha sonra da isyanı yüzünden bu konumunu yitirmiştir.

Melekler ve cinler gibi duyu organlarıyla algılanamayan fakat varlığı Kur'ân-ı Kerîm ve sahih hadislerde kesin biçimde haber verilen şeytan, ateşten yaratılmıştır. Hz. Âdem'in çamurdan, kendisinin ise ateşten yaratıldığı gerekçesiyle ondan üstün olduğunu iddia etmiş, Âdem'e secde etmekten kaçınmış, Allah'ın lânetine uğramış ve O'nun huzurundan kovulmuştur.

Daha sonra Hz. Âdem ve eşi Havvâ'yı yanıltarak, onların cennetten çıkarılmalarına sebep olmuştur.

Şeytan ilk insandan beri bütün insanlara kötülükleri, küfür ve günahları süsleyip güzel göstermiş, insanları hak yoldan uzaklaştırmak için elinden geleni yapmıştır.

Allah'ın gösterdiği dosdoğru yoldan uzaklaşmak, yasakları çiğnemek, şeytana imkân ve fırsat vermek demektir. Sapıklık ve azgınlıkta devam edenler, şeytanın kendilerini çepeçevre kuşatmasına, kendilerinin de şeytanın esiri olmalarına sebep olurlar.

Yüce Allah insanları şeytanın düşmanlığına, hile ve aldatmacalarına karşı uyarmıştır: ***"Çünkü şeytan sizin düşmanınızdır. Siz de onu bir düşman sayın. O, kendi taraftarlarını ancak ateş ehlinden olmaya çağırır"*** (el-Fâtır 35/6).

Dünyada insanları hak ve hakikatten uzaklaştıran şeytan, âhirette de onları işledikleri ile başbaşa bırakacak, bu konuda kendisini suçlamamalarını söyleyecektir. Şeytanlar, her peygambere düşman kılındığı gibi, her insanı yoldan çıkarmaya çalışacak ve kötü şeyleri süslü gösterip, yasakları çiğnemeye teşvik edecek bir şeytanın bulunacağı da Hz. Muhammed (a.s.v.) tarafından bildirilmiştir (bk. Müslim, “Münâfikun", 11).

Yüce Allah, Kur'an okunduğunda kovulmuş şeytandan kendisine sığınılmasını emrettikten sonra, Allah'a içtenlikle inanıp ibadet eden, yasaklarını çiğnemeyen kimseler üzerinde şeytanın hiçbir etki ve hâkimiyetinin olmayacağını ifade etmiştir (bk. en-Nahl 16/98; el-İsrâ 17/65; el-A‘râf 7/21).

Allah Teâlâ varlıkları, biri diğerinden ayırt edilebilsin ve aralarındaki fark insanlarca kolaylıkla anlaşılabilsin diye zıtlarıyla birlikte yarattığından, şeytanı da yaratıkların en temiz ve en şereflilerinden olan, hak ve hayrı tavsiye eden meleklerin varlığına zıt ve alternatif olarak yaratmıştır. Çünkü belli fiillerin ibadet, hayır, güzel ve iyi oluşu, ancak zıtlarının varlığı ile bilinebilir ki, insanlara şer ve çirkin fiillerde yol gösteren de şeytandır.

C) KİTAPLARA İMAN

a) İlâhî Kitap Kavramı ve Kitaplara İman

Kitap, sözlükte "yazmak ve yazılı belge" anlamına gelir. Terim olarak ise, Allah Teâlâ'nın kullarına yol göstermek ve aydınlatmak üzere peygamberine vahyettiği sözlere ve bunun yazıya geçirilmiş şekline denilir. Çoğulu "kütüb"dür. Hristiyan ve Yahudilere ilâhî kitap olarak İncil ve Tevrat verildiğinden onlara "Ehl-i kitap" denilmiştir. İlâhî kitaplara Allah katından indirilmiş olması sebebiyle "kütüb-i münzele" veya "semavî kitaplar" da denilir.

Kitaplara iman, Allah tarafından bazı peygamberlere kitaplar indirildiğine ve bu kitapların içeriğinin tümüyle doğru ve gerçek olduğuna inanmak demektir.

Yüce Allah Hz. Muhammed (a.s.v.)'e, ***"İşte onun için sen (tevhide) davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların heveslerine uyma ve de ki: Ben Allah'ın indirdiği kitaba inandım ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum..."*** (eş-Şûrâ 42/15) diye hitap etmiş, müminlere de ***"Ey iman edenler, Allah'a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam mânasıyla sapıtmıştır"*** (en-Nisâ 4/136) buyurarak, kitaplara inanmanın bir iman esası olduğunu belirtmiştir.

İslâm'da iman esasları birbiriyle bağlantılı ve birbirinden ayrılmaz olduğu için kitaplara iman diğer esaslardan ayrılmaz. Allah'a inanmak, bizi O'nun birer yol gösterici olan peygamberler

gönderdiğini kabul etme sonucuna götürür. Peygamberlere iman da onların Allah'tan getirip tebliğ ettiklerini tasdik etmeyi gerektirir. Peygamberlerin tebliğ ettikleri şeyler de Allah'ın kitaplarıdır.

Her ilâhî kitap bir peygamber aracılığıyla gönderilmiştir. Kendisine kitap indirilen peygamber de, ondaki emir ve yasakların uygulanmasını göstermiş ve bunların yaşanabilir olduğunu ortaya koymuştur.

İlâhî kitaplar konusu Allah'ın kelâm sıfatı ile ilgilidir, bu sıfatın eseridir. Peygamberlerine vahiy yoluyla bildirildiği mesajının ortaya çıkmış şeklidir. Peygambere indirilen kitaplara ilâhî kitap denilmesinin sebebi, bu kitapların Allah tarafından gönderilmesi, söz ve içerik olarak onlarda hiçbir beşer katkısının bulunmamasıdır.

Bizler bugün kitapların şu andaki şekillerine değil, Allah'tan gelen bozulmamış şekillerine inanmakla yükümlüyüz. Çünkü ilâhî kitaplara inanmadıkça kişinin imanı gerçekleşemez. İlâhî kitaplardan bir kısmı tamamen kaybolmuş, bugün için elimizde ondan hiçbir şey kalmamıştır. Hz. İbrâhim'in sahifeleri böyledir. Tevrat, Zebur ve İncil ise zamanla insanların iyi veya kötü niyetli müdahaleleri sonucu değişikliğe ve bozulmaya uğramıştır. Allah'ın vahyettiği şekilde varlığını korumuş, hiçbir bozulma ve değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiş ve kıyamete kadar da bu özelliğini sürdürecek olan yegâne kitap Kur'ân-ı Kerîm'dir:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

"Hiç şüphe yok ki, Kur'an-ı biz indirdik ve muhakkak ki onu, tahrif ile tebdilden- biz koruyacağız." (Hicr: 9)

Bu âyet ile Allah, insanlara Kur'an'ın ilâhî koruma altında bulunduğunu ve kıyamete kadar değişikliğe uğramadan kalacağını bildirmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm, kendinden önceki kitapları tasdik etmiş, fakat onların koymuş olduğu bazı hükümleri ortadan kaldırarak yeni hükümler getirmiştir.

Mümin olabilmek için, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e ve ona indirilen Kur'an'a uymayı ısrarla vurgulamıştır (bk. Âl-i İmrân 3/31; en-Nisâ 4/47; el-Mâide 5/15; el-En‘âm 6/153; el-A‘râf 7/3). Buna göre Ehl-i kitabın mümin diye nitelenebilmesi ve kurtuluşa erişebilmesi için Hz. Muhammed (a.s.v.)'i ve Kur'an'ın hükümlerini gönülden benimsemesi gerekmektedir.

Peygamber göndermek ve kitap indirmek Allah için bir görev ve zorunluluk değildir. Fakat insanların peygamberlere ve kitaplara ihtiyacı vardır.

Gerçi insan yaratılırken birtakım yeteneklerle donatılmıştır. Bu yetenekler sayesinde insan kendi gayretiyle kendisi, çevresi ve diğer yaratıklar hakkında bazı bilgiler edinebilir, birtakım gerçekleri kavrayabilir. Fakat bütün bunlar sınırlı ve kendi gücü oranındadır. İnsanın gücünü aşan hususlarda, yeterli olmadığı konularda ilâhî yardıma, vahye ve kutsal kitaba olan ihtiyacı ortadadır. İnsanın bu ihtiyacını en iyi bilen Allah, kuluna bir lutuf ve ikram olarak peygamberleri aracılığıyla kitaplar indirmiş ve yol göstermiştir. İlâhî kitaplar indirildiği ümmet için Allah'ın hükümlerinin açıklandığı ilk kaynaktır. Dinin inanç esasları, amelî ve ahlâkî hükümleri, farz ve haramlar kitap ile belirlenir.

İlâhî kitaplar doğrudan Allah katından gelir. Bu bakımdan hem söz hem de mâna açısından Allah kelâmıdır. İlâhî kitapların hedefi ise insanlığı sapıklıktan kurtarmak, hidayete, iyiliğe, aydınlığa çıkarmak ve sonunda iki dünyada mutlu kılmaktır.

b) İlâhî Kitaplar

İlâhî kitaplar Allah kelâmı olmak bakımından aralarında farklılık bulunmamasına rağmen, hacimleri ve hitap ettikleri kitlenin büyüklüğüne göre, suhuf ve kitap olmak üzere ikiye ayrılırlar.

ı) Suhuf

Sahife kelimesinin çoğulu olan suhuf, dar bir çevrede, küçük topluluklara, ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde indirilen birkaç sayfadan oluşmuş küçük kitap ve risâlelere

denilir. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrâhim ve Mûsâ'ya indirilen sayfalardan bahseden iki âyet vardır (en-Necm 53/36-37; el-A'lâ 87/14-19). Bunun dışında Kur'an'da ve mütevâtir hadislerde suhuf ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Ebû Zer'den rivayet edilen bir zayıf hadise göre sayfaların sayısı 100 olup şu peygamberlere indirilmiştir: Hz. Âdem'e 10 sayfa, Hz. Şît'e 50 sayfa, Hz. İdrîs'e 30 sayfa, Hz. İbrâhim'e 10 sayfa (bk. Süyûtî, ed-Dürrü'lmensûr, VIII, 489; Âlûsî, Rûhu'l-meânî, XV, 141-142). Bugün bu sayfalardan elimizde hiçbir şey yoktur.

Suhufa göre daha hacimli ve kitap şeklinde olan ve evrensel mesajlar içeren ilâhî kitaplar ise Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an olmak üzere dört tanedir.

ıı) Tevrat

Tevrat İbrânîce bir kelime olup "kanun, şeriat ve öğreti" anlamlarına gelir. Hz. Mûsâ'ya indirilmiştir. Tevrat'a Ahd-i Atîk ve Ahd-i Kadîm de (Eski Ahit) denilir. Tevrat'ın aslının Allah kelâmı ve peygamberine indirdiği kutsal bir kitabı olduğuna inanmak her Müslümana farz olup, bunu inkâr etmek kişiyi küfre düşürür. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de Tevrat'ın Allah'ın kutsal kitaplarından biri olduğu açıklanmıştır: ***"Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik..."*** (el-Mâide 5/44).

Tevrat Hz. Mûsâ aracılığıyla İsrâiloğulları'na gönderilmiştir. Ancak onlar tarihte yaşadıkları sürgün ve esirlik dönemlerinde Tevrat'ın Allah'tan gelen şeklini koruya-mamışlardır. Tevrat'ın asıl nüshası kaybolunca, Yahudi din bilginleri tarafından kaleme alınan Tevrat nüshaları ortaya çıkmıştır. Bugün elde mevcut olan Tevrat tahrif edilmiş, bütünüyle ilâhî kitap olma özelliğini yitirmiştir.

ıı) Zebur

Kelime olarak "yazılı şey ve kitap" anlamına gelen Zebur, Hz. Dâvûd'a indirilmiş olan ilâhî kitabın adıdır. Bu konuda Kur'an'da şöyle buyurulur: "...Gerçekten biz, peygamberlerin

kimini kiminden üstün kıldık. Dâvûd'a da Zebur'u verdik" (el-İsrâ 17/55).

Zebur, ilâhî kitapların en küçüğü olup, yeni dinî hükümler getirmemiştir. Bugün elde mevcut olan Zebur nüshaları, lirik söyleyiş ve ilâhîlerden, Allah'a övgü ve hikmetli sözlerden ve birtakım nasihâtlerden meydana gelmiştir.

Mezmûrlar adıyla Eski Ahid'de yer almaktadır.

ıv) İncil

İncil kelime olarak "müjde, tâlim ve öğretici" anlamına gelir. Hz. Îsâ aracılığıyla İsrâiloğulları'na indirilmiştir: ***"Kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzerinde, Meryem oğlu Îsâ'yı arkalarından gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nur bulunmak, önündeki Tevrat'ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik"*** (el-Mâide 5/46).

İncil'e, Allah'tan Hz. Îsâ'ya indirildiği şekliyle inanmak imanın gereklerindendir. Fakat bugün İncil'in orijinal metni de diğer bozulmuş kitaplar gibi elde yoktur. Bozulmuş ve insanlar tarafından müdahaleye mâruz kalmış şekli vardır. İncil'e Ahd-i Cedîd de (Yeni Ahit) denilir.

Bir Müslümana önceki kutsal kitaplarda bulunan bir hususun haber verilmesi durumunda; eğer bu husus, Kur'an ve sahih hadislerdeki bilgilere uygunsa kabul edilir. Âyet ve hadislere aykırı ise reddedilir. Âyet ve hadislerde hiç bahsedilmiyor ve İslâm'ın temel prensiplerine de zıt düşmüyorsa Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu tavsiyesi doğrultusunda hareket edilir: "Ehl-i kitabı tasdik de etmeyin, tekzip de (yalanlamayın). Biz Allah'a, bize indirilene, İbrâhim'e... indirilene inandık deyin" (Buhârî, "Tefsîr", sûre: 2/11; "İ'tisâm", 25).

Soru: ***Hz. İsa (as)'ın Yahudiler tarafından çarmıha gerilip öldürüldüğünü söyleyen olduğu gibi hala yaşayıp göklerde olduğunu söyleyenler de vardır, bu sözlerin gerçekle ilgisi nedir?***

Cevap (özettir): Bazı alimlere göre de Hz. İsa (as) öldürülmemiştir. Çünkü Kur'an-ı Kerim açıkça öldürülmediğini beyan etmektedir, ancak vefat etmiştir. Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor: "Allah demişti ki: "Ey İsa, ben senin ruhunu kabzedip yanıma alacağım, seni inkar edenlerden temizleyeceğim ve sana uyanları ta kıyamet gününe kadar inkar edenlerin üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz bana olacaktır. Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim." Bu konuda daha geniş bilgi almak isteyenler ünlü bilgin ve büyük müfessir Fahreddin er-Razi'nin "Tefsir el-Kebir" ine bakabilirler. *(Halil Günenç-Fetvalar-49)*

v) Kur'an

Allah tarafından gönderilen ilâhî kitapların sonuncusu olan Kur'ân-ı Kerîm, son peygamber Hz. Muhammed'e indirilmiştir. Sözlükte "toplamak, okumak, bir araya getirmek" anlamına gelen Kur'an terim olarak şöyle tarif edilir:

"Hz. Muhammed (a.s.v.)'e indirilen, mushaflarda yazılı, Peygamberimiz'den bize kadar tevâtür yoluyla nakledilmiş, okunmasıyla ibadet edilen, insanlığın benzerini getirmekten âciz kaldığı ilâhî kelâmdır". Bu tarifte bazı hususlar göze çarpmaktadır: "Peygambere indirilen" derken Hz. Muhammed kastedilmektedir.

"Tevâtür yoluyla nakledilmiş olan" derken, her devirde yalan üzerine birleşmelerini aklın imkânsız gördüğü bir topluluk tarafından nakledildiği ve nesilden nesile böyle geçtiği için onun, Allah'a ait oluşunun kesinliği ifade edilmektedir. "Okunmasıyla ibadet edilen" derken de, okumanın ibadet olduğuna, namaz ibadetinde vahyedilen metnin okunması gerektiğine ve Kur'an tercümelerinin namazda okunmasının câiz ve geçerli olmadığına işaret edilmektedir.

1. Kur'an'ın Nüzûlü

Kur'ân-ı Kerîm, Allah Teâlâ'dan Hz. Muhammed (a.s.v.)'e Cebrâil aracılığıyla ve vahiy yoluyla indirilmiştir. Kolayca ezberlenebilmesi, kısa zamanda etrafa yayılması, mânasının kolaylıkla anlaşılması, zihinlerde ve akıllarda derece derece bir

gelişme ve alıştırma sağlaması, inançların ve değer yargılarının yavaş yavaş güçlenip kökleşmesi vb. sebeplerle, o bir defada toptan indirilmemiş, yaklaşık 23 senede, bölümler halinde indirilmiştir.

Yüce Allah Kur'an'ın bir defada toptan indirilmeyişinin sebebini şöyle açıklamaktadır: ***"İnkâr edenler: Kur'an ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi? dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık ve onu tane tane okuduk"*** (el-Furkan 25/32).

Âyetler doğrudan doğruya indiği gibi, çoğunlukla meydana gelen bir olayın hemen sonrasında olayı çözümlemek ve sorulan soruları cevaplamak için inerdi ki, âyetin inmesine sebep olan olay veya soruya "sebeb-i nüzûl" (iniş sebebi) denilir.

Kur'ân-ı Kerîm kendisinin, bir âyette ramazan ayında, bir başka âyette mübarek bir gecede, bir diğerinde de Kadir gecesinde inmeye başladığını haber vermektedir (bk. el-Bakara 2/185; ed-Duhân 44/1-3; el-Kadr 97/1).

Kadir gecesinin ramazan ayında mübarek bir gece olduğu göz önünde tutulursa, âyetler arasında bir çelişkinin de bulunmadığı anlaşılacaktır.

Başa Dön

2. Kur'an'ın Muhtevası

İnsanları hem bu dünyada hem de âhirette mutluluğa kavuşturmak için gönderilmiş bulunan Kur'ân-ı Kerîm başlıca şu konuları kapsamaktadır:

1. İtikad. Başta Allah'a iman olmak üzere peygamberlere, meleklere, kitaplara, kazâ ve kadere, âhirete ait önemli konular ve inançla ilgili çeşitli meseleler, Kur'an'ın kapsadığı konuların başında gelir.

2. İbadetler. Kur'an'da Müslümanların yapmakla yükümlü bulundukları namaz, oruç, hac, zekât vb. ibadetlere dair âyetler vardır.

3. Muâmelât. Kur'an bir toplumun devamını sağlayan ve toplum fertlerinin aralarındaki ilişkileri düzenleyen birtakım hükümleri kapsar. Kur'an'da alışveriş, emanet, bağış, vasiyet,

miras, aile hayatı, nikâh ve boşanma gibi kişiyi ve toplumu ilgilendiren konulara dair açıklamalar ve hükümler vardır.

4. Ukubat. İslâm toplumunun mutluluğa erişebilmesi, bu toplum fertlerinin, İslâm'ın koyduğu kurallara aynen uymasıyla mümkün olur. Toplumun düzenini bozan, insan haklarını ve yasakları çiğneyen kimseler cezayı hak edecekleri için Kur'an bunlarla ilgili hükümleri de kapsamaktadır.

5. Ahlâk. Kur'an, kişilerin dünya ve âhiret mutluluğunun sağlamasına yardımcı olmak üzere, ana babaya hürmet, insanlarla iyi geçinme, iyiliği emretme, kötülükten sakındırma, adalet, doğruluk, alçak gönüllülük, merhamet, sevgi... gibi ahlâkî hükümleri de kapsamına almaktadır.

6. Nasihât ve Tavsiyeler. İnsanlara emir ve yasaklar konusunda duyarlı olmalarını, nefislerine esir düşmemelerini, dünyayı âhirete tercih etmemelerini, dünyada imtihana çekildiklerini hatırlatan, çeşitli tehlikelerden koruyan nasihât ve tavsiyeler de Kur'an'ın içerdiği konular arasındadır.

7. Va‘d ve Vaîd. Allah'ın emirlerine boyun eğip yasaklarından kaçınanların cennetle mükâfatlandırılacaklarına, buyruklarını terk edip yasaklarını çiğneyenlerin cehennemle cezalandırılacaklarına dair Kur'an'da pek çok âyet bulunmaktadır.

8. İlmî Gerçekler. Kur'an, insanlığa gerekli olan ilmî gerçeklerin ve tabiat kanunlarının ilham kaynağını teşkil eden âyetleri de kapsamaktadır. Kur'an, bu ilmî gerçeklerden bir pozitif bilim kitabı gibi bahsetmek yerine insanları, âlemin yaratıcısının kudret ve büyüklüğünü düşünmeye, Allah'ın nimetlerini anarak O'nu yüceltmeye teşvik eder.

9. Kıssalar. Kur'ân-ı Kerîm önceki ümmetlerle, peygamberlerin hayatından da söz eder. Ancak bunları bir tarih kitabı gibi değil, insanların ibret alacakları bir üslûp ile anlatır.

10. Dualar. İnsan yapacağı işlerde sürekli Allah'ın yardımına muhtaç olduğu için Kur'an'da çeşitli dualar da yer almıştır.

Başa Dön

3. Kur'an'ın Mûcize Oluşu

Kur'an, üslûbu ve içeriği bakımından akıllara durgunluk veren, hayrette bırakan büyük ve ebedî bir mûcizedir. Diğer peygamberlerin mûcizeleri, dönemleri geçince bittiği, onları yalnız o dönemde yaşayanlar gördüğü halde, Kur'an mûcizesi kıyamete kadar sürecektir.

Kur'ân-ı Kerîm hem söz hem de mâna yönünden mûcizedir ve eşsizdir. Onun söz yönünden mûcize oluşu, Arap edebiyatının en üst noktada olduğu bir dönemde inmesine rağmen, Araplar'a kendisinin bir benzerini getirmeleri için meydan okumuş olması, onları bu konuda âciz bırakmasıdır:

"De ki: Andolsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler" (el-İsrâ 17/88).

"***Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin. Eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan başka şahitlerinizi (yardımcılarınızı) çağırın. Bunu yapamazsanız –ki elbette yapamayacaksınız– yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının..."*** (el-Bakara 2/23-24; ayrıca bk. Hûd 11/13; et-Tûr 52/33-34).

Kur'ân-ı Kerîm mâna yönüyle de mûcizedir. Hz. Muhammed'in okuma yazma bilmeyen bir kimse iken, Allah'tan aldığı vahiy ile insanlara bildirdiği Kur'an, en yüksek gerçekleri de kapsamaktadır. İster pozitif ister sosyal bilimler alanında, insanlığın asırlar sonra ulaştığı gerçekler, asırlar önce Kur'an tarafından haber verilmiş, hiçbir buluş, onun getirdiklerinin aksini ortaya koyamamıştır. Aksine bilimsel gelişmeler, Kur'an'ın anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

4. Kur'an'ı Diğer Kutsal Kitaplardan Ayıran Özellikler

Hz. Muhammed (a.s.v.)'e Cebrâil aracılığıyla Arapça olarak indirilen ve bize kadar tevâtür yoluyla gelen Kur'an'ı diğer

kutsal kitaplardan ayıran ve eşsiz kılan özelliklerin başlıcaları şunlardır:

1. O, Peygamberimiz'e diğer kutsal kitaplarda olduğu gibi toptan değil, zamanın ve olayların akışına göre âyetler ve sûreler halinde indirilmiştir.

2. Kur'an, en son kutsal kitaptır ve ondan sonra başka bir ilâhî kitap gelmeyecektir. Getirdiği hükümler ve bunların geçerliliği kıyamete kadar sürecektir.

3. Kur'an, bize kadar hiç bozulmaya ve değiştirilmeye uğramadan gelmiş, kıyamete kadar da öyle kalacaktır.

4. O, Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu gösteren mûcizelerin en büyüğü ve sürekli olanıdır.

5. Kur'an'ın kapsadığı yüce gerçekler kıyamete kadar bütün insanların ve çağların ihtiyacını karşılayacak değerdedir. Bilimin ve aklın, ondaki gerçeklerde çelişki bulacağı bir zamanın gelmesi düşünülemez.

6. Kur'an'ın bir başka üstünlüğü kolayca ezberlenebilmesidir. Bu özellik tarihte hiçbir kitaba nasip olmamıştır.

7. Kur'an, aynı zamanda başka din mensupları arasındaki ihtilâfları çözüme kavuşturacak bir özelliğe sahiptir.

* ***Kur'an-ı Kerim'in bir çok meziyetleri olup bazıları şunlardır:***

1- Kur'an-ı Kerim bütün semavî kitapların tâlim ve irşadlarının hulasasını içine alır.

Cenab-ı Hak buyuruyor:

وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ

"***Ey Resûlüm, sana da bu hak kitabı (Kur'an'ı), kendinden önceki kitapları hem tasdikçi, hem onlar üzerine bir şahid olarak indirdik.***" (El-Maide: 48).

2- Kur'an-ı Kerim beşerin hidayeti için Allah'ın son sözüdür. Tahrif ve el sürmekten masun kalacağından ve her asrın ihtiyacını karşılayabilecek bir durumda olduğundan, başka semavî kitaba ihtiyaç bırakmamıştır.

Cenab-ı Hak buyuruyor:

وَاِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ لَايَاْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ

"Muhakkak ki o, çok şerefli bir kitapdır. Ona ne önünden ne ardından bâtıl yaklaşamaz. O, Hakîm ve Hamid olan Allah'dan indirilmedir." (Fussilet: 41-42).

3- İlim ve teknik ne kadar ilerlerse ilerlesin, asla Kur'an-ı Kerim'in hiçbir hükmüne ters düşmez.

Cenab-ı Hak buyuruyor:

سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِى الْاٰفَاقِ وَفِى اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ

"İleride biz onlara hem yer yüzü etrafında, hem bizzat nefislerinde âyetlerimizi öyle göstereceğiz ki, nihayet peygamberin söylediği şeyin haiz olduğu kendilerine zâhir olacaktır." Rabbinin her şeye şahit olması kafi değil midir? (Fussilet: 53).

4- Cenab-ı Allah Kur'an-ı Kerim'in ezberlenmesini, Arap olsun, olmasın herkes için kolaylaştırmıştır. Sıkıntı çekmeden herkes onu ezberleyebilir. Ama başka sözler böyle değildir.

Meselâ İngilizce bilmeyen bir kimse İngilizce olarak yazılmış bir kitabı veya kitabın birkaç sayfasını ezberlemeye kalkışırsa çok zahmet çeker; hem de gereği gibi ne telaffuz edebilir, ne de meharic-i hurufun hakkını verebilir.

Cenab-ı Hak buyuruyor:

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ

"And olsun ki, biz Kur'an'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Fakat düşünen mi var?" (Kamer: 17) * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Soru: Nesh nedir. İslam dininde vaki midir?

Cevap: Nesh sonradan gelen bir şer'i hüküm ile önceki hükmü yürürlükten kaldırmaktır. Ebu Müslim el-is fahani ***"Ne önünden, ne arkasından kendisine batıl gelmez"*** (Fussilet/42) mealindeki ayet-i kerime'ye dayanarak İslam dininde nesh yoktur, diyor. Cumhur-u ulemaya göre neshin vukuu mümkündür ve vaki olmuş tur. Nesh'in vukuuna delalet eden çok ayet bulunduğu gibi çok hadis de vardır. Birkaç misal verelim:

1- Peygamber (s av) Medine-i Münevvere'ye hicret ettikten sonra Allah'ın emriyle bir buçuk yıla yakın Müslümanlar Beytü'l-Makdis 'e doğru namaz kıldılar. Fakat Peygamber (s av) dünyada ilk mabed olarak inşa edilen ve İbrahim el-Halil (s av) tarafından yeniden bina edilen Kabe'yi çok sevdiğinden kıble olması için başını göğe kaldırarak Allah'a yalvarıp durdu. Cenab-ı Hakk da Peygamber (s av)'in bu içten gelen duasını kabul buyurup şu ayet-i Kerimeyi inzal buyurdu: ***"Göğe doğru yüzünün dönüşünü görüyoruz. Bunun için hoşuna gidecek bir kıbleye doğru yüzünü çevirteceğiz. Mescidü'l-Haram'a doğru yüzünü çevir".(***Bakara 144) ve böylece Beytü'l-Makdis kıble olmaktan çıktı.

2- İslam'ın ilk günlerinde bir kadın, kocası vefat ettiğinde bir yıla kadar iddet beklerdi. ***"Eşlerini bırakıp ölenler bir yıla kadar evlerde kalıp iddet beklemeleri ve faydalanmaları için vasiyet etsinler".(***Bakara 240) Sonra "bir sene kadar" hükmünü kaldırıp dört ay on güne indiren ve önceki ayet -i Kerimeyi nesh eden şu ayet-i celile nazil oldu: ***"Eşlerini bırakıp ölenlerin eşleri dört ay on gün bekleyeceklerdir"*** .(Bakara 234)

3- Müslümanlar çok az oldukları zamanlarda bir Müslümanın on kafire karşı savaş sahasında sebat etmesi için Allah'ın emri vardı. Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: ***"Sizden sabreden yirmi kişi olursa ikiyüz kişiyi mağlup edebilir"*** (Enfal 65)

Müslümanlar çoğaldıktan sonra bir Müslümanın iki kafire karşı sebat etmesini emredip önceki ayet -i Kerimeyi nesh eden şu ayet -i Kerime nazil oldu: ***"Allah sizdeki güçsüzlüğü bildi. Bunun için sizden sabreden yüz kişi olursa ikiyüz kişiyi mağlup edebilir".*** (Enfal 66)

Ayet , ayeti ve hadisi neshedebildiği gibi, hadis, ayet ve hadis i neshedebilir. Çünkü din ve ahkam ile ilgili bulunan Peygamber'in hadisleri yine vahye dayanır. Mesela Kur'an-ı Kerim namaz kılınmasını emrediyor. Ama bu namaz kaç vakittir. Ve her birisi kaçar rekattır. Her rekatta ne kadar rükü, ne kadar sücüd vardır, bütün bunları ayet-i Kerime değil, hadis beyan etmiştir. Ve bunu inkar etmek de küfürdür. Yine ayet -i kerimeler zekatın verilmesini emrediyor. Ama neyin zekatı, kaçta kaç verileceğini belirten ayet-i Kerime değil, hadis-i nebevidir.

Ayeti nesheden hadis için misal: "Zina eden erkek ile zina eden kadının her birisine yüzer değnek vurunuz" mealindeki ayet-i kerime evli olsun, bekar olsun zina cinayet ini işleyen kimsenin cezasının yüz değnek olduğunu ifade ediyor. Sonra Peygamber (s av) zina eden kimse evli olduğu takdirde recmedilmesini emrediyor. Ve böylelikle hadis ayet in umumi hükmünü kaldırıp nesh ediyor. *(Halil Günenç-Fetvalar-69)*

D) PEYGAMBERLERE İMAN

a) Peygamber Kavramı ve Peygamberlere İman

Peygamber, Farsça'da "haber taşıyan ve elçi" anlamlarına gelir. Dinî terim olarak, "Allah'ın kulları arasından seçtiği ve vahiyle şereflendirerek emir ve yasaklarını insanlara ulaştırmak üzere görevlendirdiği elçi"ye peygamber denir. Arapça'da, peygamber kelimesinin karşılığı olarak, gönderilmiş ve elçi demek olan resul ve mürsel kelimesi kullanılır. Terim olarak resul ve mürsel, yeni bir kitap ve yeni bir şeriatla insanlara gönderilen peygambere denilir. Çoğulları "rüsul" ve "mürselûn"dür. Nebî de Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara haber veren, fakat yeni bir kitap ve yeni bir şeriatla gönderilmeyip, önceki bir peygamberin kitap ve şeriatını

ümmetine bildirmeye görevli olan peygamberdir. Çoğulu "enbiyâ"dır. Risâlet ve nübüvvet kelimeleri masdar olup, peygamberlik anlamına gelmektedir.

Peygamberlere iman, imanın altı esasından biridir. Peygamberlere iman demek, insanlara doğru yolu göstermek için, Allah tarafından seçkin kimselerin gönderildiğine, bu kimselerin Allah'tan getirdiği bütün bilgilerin gerçek ve doğru olduğuna inanmak demektir.

Yüce Allah her Müslümana, aralarında herhangi bir ayırım yapmadan bütün peygamberlere inanmayı farz kılmıştır:

"Peygamber de kendisine Rabbi tarafından indirilene iman etti, müminler de. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız..." (el-Bakara 2/285).

Bu sebeple peygamberlerin bir kısmına inanıp, diğerlerini tasdik etmemek küfür sayılmıştır: ***"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip bir kısmına iman ederiz, ama bir kısmına inanmayız diyenler ve bunlar arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu? İşte gerçekten kâfirler bunlardır..."*** (en-Nisâ 4/150-151).

Kur'an'da da belirtildiği gibi yüce Allah, asırlar boyunca peygamberler göndermiş, insanları onlar aracılığıyla gerçeği benimseyip yaşamaya çağırmıştır.

Kendilerine peygamber gelmemiş hiçbir topluluk ve ümmet bulunmadığı Kur'an'da şöyle dile getirilmektedir: ***"(Geçmiş) her ümmet içinde mutlaka bir uyarıcı peygamber buluna gelmiştir"*** (el-Fâtır 35/24), ***"Allah'a andolsun ki biz senden önceki ümmetlere de peygamberler göndermişizdir..."*** (en- Nahl 16/63; ayrıca bk. Yûnus 10/47).

Peygamberlik, Allah vergisidir. Çalışma, ibadet ve taatla elde edilemez. Allah, peygamberlik yükünü taşıyabilecekleri ve lâyık olanları bilir ve dilediğini peygamber olarak seçer: ***"Bu,***

Allah'ın lutfudur. Onu dilediğine verir..." (el-Cum‘a 62/4). Bu seçimde mal, mülk, şan, şöhret ve makam etkili değildir.

Her konuda olduğu gibi peygamberlik konusunda da orta yolu gözeten İslâm, onları ilâh mertebesine çıkartmamış, Allah'ın elçisi ve kulu saymıştır.

Biz peygamberlerin vahiyle şereflendirilmiş ve diğer insanlarda bulunmayan niteliklere sahip, seçkin kişiler olduklarını kabul ederiz. Fakat onların hiçbirisinde “ilahlık” özelliği olmadığına, Allah'ın müsaadesi dışında fayda sağlama ve zararı giderme güçlerinin bulunmadığına, Allah'ın bildirdikleri dışında gaybı bilmediklerine inanırız (bk. el-Mâide 5/72-73, 75; el-A‘râf 7/188; et-Tevbe 9/30).

Peygamberler sadece dini tebliğle yetinmemişler, dinî esasları açıklamışlar, sonra ümmetlerine öğretmişler, onları eğitip kötülüklerden arındırmışlardır.

Bu işleri yaparken davalarından tâviz vermemişler, bu uğurda pek çok eza ve sıkıntıya göğüs germişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de de bildirildiği gibi, peygamberlik Hz. Muhammed ile son bulmuştur: ***"Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın resulü ve peygamberlerin sonuncusudur..."*** (el-Ahzâb 33/40). Artık ondan sonra peygamber gelmeyecektir. Onun getirdiği mesaj da kıyamete kadar sürecektir. Hz. Muhammed'den sonra yeni bir peygamber geleceği, onun da yeni bir kitap getireceği konusunda ortaya atılan iddialar, Kur'an'ın bu apaçık hükmünü, Hz. Muhammed'in ***“hâtemü'nnebiyyîn”*** (peygamberlerin sonuncusu) olduğu inancını inkârdan başka bir şey değildir.

b) Peygambere Olan İhtiyaç ve Peygamber Gönderilmesindeki Hikmet

İnsanların gerçek birer yol gösterici olan peygamberlere ihtiyacı vardır. Her ne kadar insan yaratılırken akıl, bilinç, idrak, seçme imkânı gibi birtakım yeteneklerle donatılmış ve bu yetenekler sayesinde kendisi, çevresi ve diğer yaratıklar hakkında bazı bilgiler edinmiş olsa da bütün bunlar sınırlı ve kendi gücü

oranındadır. İnsanın gücünü aşan konularda ve yeterli olamadığı hususlarda yahut da gücü dahilinde olup da dış çevrenin olumsuz etkisiyle gerçeğe ulaşamadığı hususlarda elinden tutulması ve yolunun aydınlatılması gerekmektedir. İşte yarattığı insanın bu yönünü en iyi bilen yüce Allah, hikmetinin, lutuf ve yardımının bir sonucu olarak insanlara peygamberler göndermiştir.

Bunun dışında insanların peygamberlere ihtiyaç duymalarının sebepleri arasında şunları söylemek mümkündür:

1. İnsanlar kendi akıllarıyla Allah'ın varlığını, birliğini anlayabilirlerse de, bunun ötesinde O'na ait birtakım yüce sıfatları tamamen anlayamazlar.

Allah'a nasıl ibadet edileceğini, âhiretle ilgili durumları dosdoğru bilemezler. En kısa ve pürüzsüz bir yoldan giderek dünya ve âhiret mutluluğuna kavuşmak, fikir ve ahlâk yönüyle yükselmek, ancak peygamberlerin öğrettiği buyrukları yerine getirmekle mümkün olabilir. İşte yüce Allah, insanların bu ihtiyacını gidermek için peygamberler göndermiştir.

2. Eğer peygamber gönderilmemiş olsa insanlar, gerçek, iyi, doğru ve güzeli bulmada, faydalı ve zararlıyı ayırt etmede zorlanacaklar, bunun için çok zaman harcayacaklar, çoğu zaman da bu konuda duygularının, geleneklerinin, geçici arzu ve isteklerinin baskısı altında kalacaklar, gerçek doğru ile pratik yararı birbirine karıştıracaklar, isabetli karar veremeyeceklerdir.

İşte bu ve benzeri sebeplerle Allah rahmetinin bir sonucu olarak peygamberler göndermiştir: ***"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik"*** (el-Enbiya 21/107).

3. İnsanın belli işlerle sorumlu ve yükümlü tutulabilmesi ve bundan dolayı onlara sevap ve ceza verilebilmesi için bilgilendirilmesine, bunun için de peygamber gönderilmesine ihtiyaç vardır. Böylelikle âhirette insanların "bilmiyorduk, peygamber gönderilmedi" diye Allah'a karşı mazeret ileri sürmelerinin peşinen önüne geçilmiş olmaktadır: ***"Biz müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki artık peygamberlerden sonra insanların, Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın..."*** (en-Nisâ 4/165).

4. Peygamberler sanat, ticaret, ziraat ve çeşitli meslekleri topluma öğretmek suretiyle medeniyete, kültüre ve toplumsal gelişmeye katkıda bulunmuşlardır. Ümmetlerini hem bu dünyada hem de âhirette mutlu kılmaya çaba göstermişlerdir.

c) Peygamberlerin Sıfatları

Peygamberlerin sıfatları deyince onlarda bulunması câiz olan sıfatlarla gerekli (vâcip) ve zorunlu olan sıfatlar anlaşılır. Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok yerinde vurgulandığı gibi peygamberler de insandır. Onlar da diğer insanlar gibi oturup kalkar, yiyip içerler, gezerler, evlenip çoluk çocuk sahibi olurlar, hastalanır ve ölürler; bu gibi özelliklere, peygamberler hakkında düşünülmesi câiz özellikler denir. İlâhî emir ve yasaklarla yükümlülük konusunda peygamberler de diğer insanlar gibidirler. Fakat onlar her hareketleriyle Allah'ın insanlar için seçtiği kulları ve elçileri, insanların kendilerine bakarak davranışlarına çekidüzen verdikleri birer örnek olduklarının bilinci içindedirler. Bu sebeple fakirken, sıkıntıdayken bile Allah'a şükrederler. Haset etmek, içi dışına uymamak gibi kötü huylardan hiçbiri onlarda bulunmaz.

Her peygamberde insan olmanın da ötesinde birtakım sıfatların bulunması gerekli ve zorunludur. Bunlara vâcip sıfatlar denir.

Bu sıfatlar şunlardır:

1. Sıdk. "Doğru olmak" demektir. Her peygamber doğru sözlü ve dürüst bir insandır. Onlar asla yalan söylemezler. Eğer söyleyecek olsalardı kendilerine inanan halkın güven duygusunu kaybederlerdi. O zaman da peygamber göndermekteki gaye ve hikmet gerçekleşmemiş olurdu. Sıdkın zıddı olan yalan söylemek (kizb), peygamberler hakkında düşünülemez. Bütün peygamberler peygamberlikten önce de sonra da yalan söylememişlerdir.

2.Emanet. "Güvenilir olmak" demektir. Peygamberlerin hepsi emin ve güvenilir kişilerdir. Emanete asla hainlik etmezler.

Bu konuda bir âyette şöyle buyurulur: ***"Bir peygamber için emanete hıyanet yaraşmaz..."*** (Âl-i İmrân 3/161). Emanet sıfatının zıddı olan hıyanet, onlar hakkında düşünülmesi imkânsız olan bir sıfattır.

3. İsmet. "Günah işlememek, günahtan korunmuş olmak" demektir. Peygamberler hayatlarının hiçbir döneminde şirk ve küfür sayılan bir günahı işlemedikleri gibi özellikle peygamberlikten sonra kasten günah işlememişlerdir.

İnsan olmaları sebebiyle günah derecesinde olmayan birtakım ufak tefek hataları bulunabilir. Ancak onların bu hatası yüce Allah'ın kendilerini uyarmasıyla derhal düzeltilir. Peygamberlerin bu tip küçük hatalarına "zelle" denilir. İsmetin karşıtı olan mâsiyetten (günah işlemek) Allah onları korumuştur. Peygamberler örnek ve önder kişiler oldukları için, konumlarını zedeleyecek davranışlardan da uzaktırlar.

* Peygamberlere isnad edilen ve masiyet gibi görünen şeyler, günah olmadıklarından, onların ismetini ihlâl etmezler. Meselâ, Hz. Adem (A.S.) her ne kadar yasak olan ağaçtan yemiş ise de, unutkanlık neticesinde onu işlediğinden günahkâr sayılmamıştır.

Cenab-ı Hak buyuruyor: ***"Doğrusu bundan önce Adem'e - bu ağaçtan yeme diye- emr ettik de unuttu. Biz onda, bir sabır ve sebat bulmadık."*** (Tâhâ: 115) * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

4. Fetânet. "Peygamberlerin akıllı, zeki ve uyanık olmaları" demektir. Bunun zıddı olan ahmaklık peygamberlikle bağdaşmaz. Peygamberler zeki ve akıllı olmasalardı hitap ettikleri kişileri ikna edemezler, toplumsal dönüşümü sağlayamazlardı.

5. Tebliğ. "Peygamberlerin Allah'tan aldıkları buyrukları ve yasakları ümmetlerine eksiksiz iletmeleri" demektir. Tebliğin karşıtı olan gizlemek (kitmân) peygamberler hakkında düşünülemez. ***"Ey peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan Allah'ın elçiliğini tebliğ etmemiş olursun"*** (el-Mâide 5/67) meâlindeki âyet, bu sıfattan söz etmektedir.

d) Kur'an'da Adı Geçen Peygamberler

İlk peygamber Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar pek çok peygamber gelip geçmiştir. Gönderilen peygamberlerin sayısı konusunda Kuran'da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bir hadiste peygamberlerin sayısının 124.000 olduğu, bunlardan 315'ini resullerin teşkil ettiği haber verilmektedir (Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 266). Fakat bir âyette "***Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var. Sana kıssalarını bildirmediğimiz kimseler de var...***" (el-Mümin 40/78) buyurulması göz önünde bulundurulursa peygamberlerin sayısı ile ilgili bir rakam belirlemeksizin "Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gönderilmiş olan peygamberlerin hepsine inandım, hepsinin hak ve gerçek olduklarını kabul ettim" demek daha uygundur.

Kur'an'da adı geçen peygamberler şunlardır: Âdem, İdrîs, Nûh, Hûd, Sâlih, Lût, İbrâhim, İsmâil, İshâk, Ya'kub, Yûsuf, Şuayb, Hârûn, Mûsâ, Dâvûd, Süleymân, Eyyûb, Zülkifl, Yûnus, İlyâs, Elyesa', Zekeriyyâ, Yahyâ, Îsâ, Muhammed.

Bunlardan başka Kur'an'da üç isim daha zikredilmiştir. Fakat onların peygamber mi, velî mi oldukları konusunda fikir ayrılığı vardır. Bunlar Üzeyir, Lokmân ve Zülkarneyn'dir.

e) Peygamberlik Dereceleri

İslâm inancına göre bütün peygamberler, peygamber olmak açısından eşittirler. Allah, her Müslümana aralarında herhangi bir ayırım yapmadan bütün peygamberlere inanmayı farz kılmıştır. Hal böyle olmakla birlikte, onların peygamberliklerini tasdik ettikten sonra aralarında derece farklılığının bulunabileceği de kabul edilir. Bu konuda Kur'an'da şöyle buyrulur: ***"İşte bu peygamberlerden bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derecelerle yükseltmiştir..."*** (el-Bakara 2/253). Âyetteki "Allah'ın derecelerle yükselttiği kişi"den kasıt,

peygamberimiz Hz. Muhammed'dir. Onun diğer peygamberler arasında üstün ve eşsiz bir yeri vardır. Çünkü;

1. Hz. Muhammed (a.s.v.) yaratılmışların en üstünü ve en hayırlısı, Allah'ın en sevgili kuludur. Bir âyette ***"Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz..."*** (Âl-i İmrân 3/110) buyurulmuştur. Bir ümmetin en hayırlı ümmet olması, o ümmetin uyduğu peygamberinin de en üstün varlık olmasını gerektirir.

2. Onun peygamberliği bütün insanlığı kapsamına alır. Halbuki öteki peygamberler belli topluluklar için gönderilmişlerdir. Bir âyette şöyle buyurulur: ***"Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik..."*** (Sebe' 34/28).

3. Önceki peygamberlerin peygamberliği belli bir zaman dilimini içine alırken, onun peygamberliği kıyamete kadar sürecektir. O, son peygamberdir; ondan başka peygamber gelmeyecektir. Cenab-ı Hak buyuruyor:

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَسُولَ اللهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ

"Muhammed, erkeklerinizden hiç birinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur." (Ahzap: 40).

4. O son peygamber olunca, onun getirdiği dinin de en son ve en mükemmel din olması tabiidir. İslâmiyet önceki dinlerin hükümlerini kaldırmıştır. Kıyamete kadar en son ve en mükemmel din olarak devam edecektir. Cenab-ı Hak buyuruyor:

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا

"Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim..." (el-Mâide 5/3).

Hz. Muhammed (a.s.v.)'den sonra derece itibariyle Hz. Nûh, İbrâhim, Mûsâ ve Îsâ'nın içinde yer aldığı ülü'l-azm peygamberler, daha sonra resuller, daha sonra da diğer nebiler gelir.

Ulü'l-azm peygamberler, aldıkları ağır görev ve yüklendikleri sorumluluk karşısında herhangi bir yılgınlık göstermeden dini insanlara tebliğ görevini yerine getiren, bütün zorluklara göğüs germede azim ve sebat gösteren peygamberler demektir. Ülü'l-azm peygamberlerin isminin geçtiği bir âyette şöyle buyurulur: ***"O, dini ayakta tutun, onda ayrılığa düşmeyin diye dinden Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahyeylediğimizi, İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve Îsâ'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı..."*** (eş-Şûrâ 42/13; ayrıca bk. el-Ahzâb 33/7).

f) Peygamberlik ve Vahiy

Peygamberlik ve vahiy birbirinden ayrılmayan iki kavramdır. Allah'tan vahiy almayan peygamber düşünülemez. Yüce Allah, emir, yasak, hüküm ve haberlerini peygamberine vahyetmek suretiyle yarattığı insanlara dilediğini bildirir.

Sözlükte "gizli konuşma, gönderme, emir, işaret, ilham" gibi anlamlara gelen vahiy, Allah Teâlâ'nın dilediği şeyleri peygamberlerine, mahiyeti bizce tam bilinemeyen bir yolla bildirmesi, Allah'la elçisi arasında bir çeşit gizli ve süratli haberleşme, Allah'ın elçisinin kalbine indirdiği şey demektir. Vahiy bir haldir, bir yaşayıştır. Nasıllığını ve niteliğini ancak onu yaşayan peygamber bilir. O, Allah'la peygamberi arasında bir sırdır. Ancak vahyin geliş şekilleri ve peygamberde meydana getirdiği etkiler ashap vasıtasıyla bilinmektedir.

Vahiy ile, kalpte beliren bilgi demek olan ilham arasında fark vardır. Vahiy peygambere gelir, Allah tarafından korunur ve gözetim altında peygambere ulaşır. Peygamber vahyi alırken bilinci yerindedir. İlham ise korunmuş değildir, yanılma payı vardır ve bilinç dışı olarak Allah'ın sevgili kullarının kalbinde beliriverir.

Vahyin nasıl bir olay olduğunun ve mahiyetinin insanlarca bilinemeyişi ve algılanamayışı, vahiy olgusunu inkâr

etmeyi gerektirmez. Çünkü bugün pozitif bilimlerin özellikle parapsikolojinin ilgilendiği metapsişik olaylar, varlığı kabul edilen fakat net ve bilimsel olarak açıklanamayan olaylardır.

Yüce Allah bir âyette vahiy ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: ***"Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle dilediğini vahyeder..."*** (eş-Şûrâ 42/51).

Hz. Muhammed (a.s.v.)'e vahiy şu şekillerde gelmiştir:

1. Doğru rüyalar. Peygamberimiz'in gördüğü rüyalar, daha sonra gerçek hayatta aynen meydana gelirdi.

2. Peygamberimiz uyanıkken, Cebrâil tarafından vahyin onun kalbine bırakılmasıdır. Şu âyet bu çeşit bir vahiyden söz etmektedir: ***"Onu, uyaranlardan olasın diye, Cebrâil, apaçık Arapça'yla senin kalbine indirmiştir"*** (eş Şuarâ 26/193-195).

3. Cebrâil'in insan şekline girerek getirdiği vahiy, vahyin en kolay şeklidir. Cibrîl hadisi diye meşhur olmuş hadis bu yolla gelmiştir.

4. Cebrâil, görünmeden çıngırak sesine benzer bir ses halinde vahyin gelmesidir.

Bu çeşit vahiy, Hz. Muhammed (a.s.v.) tarafından vahyin en ağır şekli olarak nitelenmiştir. Kendisinde tehdit ve korkutma olan âyetler bu çeşit vahiyle gelmiştir. Bu çeşit vahiy gelirken, Hz. Muhammed (a.s.v.) son derece heyecanlanır, titrer, çok soğuk günlerde dahi terlerdi (Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 2).

5. Cebrâil'in Hz. Muhammed (a.s.v.)'e uyku halinde getirdiği vahiydir. Bu tür vahiyle alınan söz Kur'an değildir.

6. Cebrâil'in kendi aslî şekliyle getirdiği vahiydir. Bu şekliyle vahiy iki defa gerçekleşmiştir. Birincisi peygamberliğinin ilk günü Hira'da iken, ikincisi de mi'racda meydana gelmiştir: ***"Andolsun ki, onu bir diğer defa da sidretü'l-müntehânın yanında gördü"*** (en-Necm 53/13-14).

7. Vahyi, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in doğrudan Allah'tan alması veya perde arkasından Allah'la konuşması şeklinde gerçekleşen vahiydir. Mi'rac'ta gerçekleşmiştir.

g) Peygamberliğin İspatı

Bir peygamberin peygamberliğini ispat, ancak hiç şüphe taşımayan kesin bir delille mümkün olabilir. Bu kesin delil de, ya onun gösterdiği mucizeyi duyu organıyla gözlemek, yahut kesin bilgi ifade eden mütevâtir bir haberle o mûcizeden haberdar olmaktır. Günümüzde bu deliller ancak Hz. Muhammed (a.s.v.) için geçerlidir. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ise başta Kur'an mûcizesi olmak üzere pek çok mûcizesi bize tevâtür yoluyla ulaşmıştır.

a) Mûcize

Sözlükte "insanı âciz bırakan, karşı konulmaz, olağan üstü, garip ve tuhaf şey" anlamlarına gelen mûcize, terim olarak "yüce Allah'ın, peygamberlik iddiasında bulunan peygamberini doğrulamak ve desteklemek için yarattığı, insanların benzerini getirmekten âciz kaldığı olağanüstü olay" diye tanımlanır. Tabiat kanunlarının geçerliliğini ve etkilerini kısa ve geçici bir süre durduran mûcizenin mahiyeti, pozitif bilimlerle açıklanamaz. Aksi halde bu mûcize olmaktan çıkar ve olağan bir şey olurdu. O halde mûcize, peygamber olan kişinin, akılların alamayacağı bir olayı Allah'ın kudreti ile göstermeyi başarmasıdır. Kur'an'da mûcize terimi yerine âyet, beyyine ve burhan kavramları kullanılır.

Bir olayın mûcize sayılabilmesi için şu özellikleri taşıması gerekir:

a) Mûcize gerçekte Allah'ın fiilidir. "Peygamberin mûcizesi" denilmesi, mûcizenin onun aracılığıyla olması ve onun doğruluğunu göstermesi sebebiyledir.

b) Mûcize peygamberlerde meydana gelir. Peygamber olmayan birinin gösterdiği olağan üstülüğe mûcize denilemez.

c) Mûcize tabiat kanunlarına aykırı bir olaydır.

d) Mûcize, peygamberlik iddiasıyla birlikte bulunur. Peygamberlik iddiasından önce veya sonra olmaz.

e) Mûcize, peygamberin isteğine uygun olur. "Dağı yerinden kaldıracağım" diyen birisinin denizi yarması mûcize sayılmaz.

Kur'ân-ı Kerîm'de bazı mûcizelerden söz edilir. Bunların en meşhurları şunlardır:

a) Hz. İbrâhim, Bâbil Hükümdarı Nemrud tarafından ateşe atılmış ve ateş Allah'ın ***"Ey Ateş, İbrâhim'e karşı serin ve zararsız ol"*** emrine uyarak onu yakmamıştır (el-Enbiyâ 21/58-69).

b) Hz. Sâlih'in, Semûd kavminin isteği üzerine bir deve getirmesi, Semûd kavminin azarak deveyi kesmesi, buna karşılık yüce Allah'ın müthiş bir deprem ile onları yok etmesi (eş-Şuarâ 26/141-158).

c) Hz. Ya'kub'un oğlu Yûsuf'un gömleğini kör olan gözüne sürmesi sonucu gözlerinin açılması (Yûsuf 12/92-96).

d) Hz. Mûsâ'nın elindeki asânın yılan haline gelmesi (Tâhâ 20/17-21); elini koynuna sokup çıkardığında elinin eksiksiz ve bembeyaz olması (Tâhâ 20/22; en-Neml 27/12; el-Kasas 28/32); asâsının Firavun'un huzurundaki sihirbazların ip ve sopalarını yutuvermesi (Tâhâ 20/65-70); asâsını denize vurunca denizin yarılıp, İsrâiloğulları'nın açılan yoldan geçmesi, Firavun ve ordusu geçeceği sırada denizin tekrar kapanıp onları boğması (eş-Şuarâ 26/61-66).

e) Hz. Süleyman'ın bir kuşla konuşması (en-Neml 27/20-28); karıncanın sözünü anlaması (en-Neml 27/18-19).

f) Hz. Îsâ'nın Allah'ın izniyle çamurdan kuş yapıp, onu üflediği zaman canlı bir kuş olup uçması, ölüleri diriltmesi, anadan doğma körü ve alaca hastalığına yakalanmış kimseyi iyileştirmesi (el-Mâide 5/110), havârilerin isteği üzerine gökten bir sofra indirmesi (el-Mâide 5/114-115).

b) Diğer Olağan Üstü Haller

Diğer olağan üstü haller, olağan üstü olmak açısından mûcizeye benzerse de aralarında büyük fark vardır. Mûcize peygamberlik görevini üstlenmiş bir peygamberde meydana gelir. Mûcizede peygamberin meydan okuması da vardır. Mûcize dışındaki olağan üstünlükler, peygamber olmayan kişilerde görülür.

Bu tip olaylarda meydan okuma da söz konusu değildir. Ayrıca mucize taklit edilemezken, diğer olağan üstülükler taklit edilebilir.

Mûcize dışında kalan diğer olağan üstü durumlar şunlardır:

a) ***İrhâs***. Peygamber olacak şahsın, henüz peygamber olmadan önce gösterdiği olağan üstü durumlardır. Hz. Îsâ'nın beşikte iken konuşması gibi (el-Mâide 5/110-115).

b) ***Keramet.*** Peygamberine gönülden bağlı olan ve ona titizlikle uyan velî kulların gösterdikleri olağan üstü hallerdir.

c) ***Meûnet.*** Yüce Allah'ın velî olmayan bir Müslüman kulunu, darda kaldığı veya sıkıntıya düştüğü zaman, olağan üstü bir şekilde bu darlık ve sıkıntıdan kurtarmasıdır.

d) ***İstidrac.*** Kâfir ve günahkâr kişilerden arzu ve isteklerine uygun olarak meydana gelen olağan üstü olaydır.

e) ***İhanet.*** Kâfir ve günahkâr kişilerden, arzu ve isteklerine aykırı olarak meydana gelen olaydır. Meselâ, peygamberlik taslayan inkârcılardan Müseylime, tek gözü kör olan bir adama, iyi olsun diye dua etmiş, bunun üzerine adamın öbür gözü de kör olmuştur.

Başa Dön

h) Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin İspatı

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, peygamberliğini ispat eden mûcizeler genellikle üç başlık altında incelenir.

1) Mânevî (aklî) Mûcize Olan Kur'an Mûcizesi

Kur'an her çağdaki akıl sahibi insana hitap eden, akıllara durgunluk verecek derecede büyük ve ebedî bir mûcizedir. Diğer peygamberlerin mucizeleri dönemleri geçince bittiği, onları yalnız o dönemde yaşayanlar gözlediği halde, Kur'an mûcizesi kıyamete kadar sürecek bir mûcizedir. Hz. Muhammed (a.s.v.) bir hadislerinde ***"Hiçbir peygamber yoktur ki, onlara kendi zamanlarındaki insanların inandıkları bir mûcize verilmiş olmasın. Bana mûcize olarak verilen ise, ancak Allah'ın bana vahyettiğidir"*** buyurmuştur (Buhârî, "İ'tisâm", 1).

Kur'ân-ı Kerîm, hem söz hem de anlam yönünden mûcizedir. O, Arap edebiyatının zirvede olduğu bir dönemde inmiş, Araplar'a kendisinin bir benzerini getirmeleri için meydan okumuş, üslûbu, şaşırtıcı nazmı (ifadesi, lafzı), fesahat ve belâğatıyla onları âciz bırakmıştır. Ümmî olan Peygamber'in, Allah'tan aldığı vahiy ile insanlara bildirdiği Kur'an, en yüksek gerçekleri kapsamaktadır. Bilim ve tekniğin sonradan ulaştığı gerçekleri Kur'an asırlarca önceden haber vermiş, hiçbir buluş ve bilimsel gelişme, onun içeriği ile ters düşmemiştir.

2) Hissî Mûcizeler

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yaşadığı dönemdeki insanlara gösterdiği, duyu organlarıyla algılanabilen olağan üstü olaylara hissî mûcize denilir. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in hissî mûcizelerinin bir kısmı kendi şahsı ile ilgilidir. Ashaptan, Hz.

Muhammed'in bedenî ve ruhî özellikleri, üstün ahlâkı ve örnek davranışları ile ilgili olarak nakledilen rivayetler, bunları değerlendiren ilim adamları ve bilge kişiler nezdinde, böyle yüce niteliklerin ondan önce ve sonra hiçbir kimsede toplanmadığı yönünde kesin bir ortak kanaat oluşturmuştur. Nitekim bir Yahudi iken Müslümanlığı kabul eden Abdullah b. Selâm, Hz. Muhammed (a.s.v.)'le ilk karşılaştığında: "Bu yüz asla bir yalancı yüzü olamaz" demekten kendini alamamıştır. Hz. Muhammed (a.s.v.) ömrü boyunca bu üstün nitelikleri kendisinde korumuş, inanmayanlar aşırı düşmanlıklarına rağmen onda eleştirebilecekleri bir yön bulamamışlardır. Bu da onun peygamberlik iddiasını destekleyen çok güçlü bir delil kabul edilmiştir. Çünkü yüce Allah'ın, peygamber olmadığı halde peygamberliğini ileri süren bir kimsenin şahsında bunca üstünlükleri ve erdemi toplaması, ona 23 yıl müsaade etmesi, sonra da tebliğ ettiği dini, diğer dinlere üstün kılıp düşmanlarına galip getirmesi ve ölümünden sonra eserlerini kıyamete kadar yaşatması aklen imkânsızdır.

Ayrıca, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in İslâm çağrısını ilk kez, kitap sahibi olmayan ve hikmetten anlamayan bir kavme yöneltmesi, onlara kitabı ve hikmeti açıklaması, dinî ve hukukî

hükümleri öğretmesi (el-Bakara 2/151) ve onların ahlâkını mükemmelleştirmesi de onun kişiliği ile ilgili hissî mûcizeleri arasında sayılmıştır.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in hissî mûcizelerinin bir kısmı da şahsının (bedeni ve kişiliği) dışında meydana gelmiştir.

Bu tip mûcizelerinin en meşhurları şunlardır:

a) Bir gecenin çok kısa bir anında Mescid-i Harâm'dan, Mescid-i Aksâ'ya gitmesi ile başlayan isrâ ve mi'rac mûcizesi (el-İsrâ 17/1).

b) Ayın iki parçaya ayrılması (Buhârî, "Menâkıb", 27; Müslim, "Münâfikun", 8).

c) Taşın Hz. Muhammed (a.s.v.)'le konuşması (Müslim, "Fezâil", 2).

d) İlk zamanlar yanında hutbe okuduğu hurma kütüğünün, minber yapıldıktan sonra, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in minbere çıkışında inlemeye başlaması, bunun üzerine Hz. Muhammed (a.s. v.)'in ona yaklaşarak okşar gibi elini gezdirmesi ve kütüğün susması (Buhârî, "Menâkıb", 25).

e) Hayber fethinde bir Yahudi kadının, Hz. Muhammed (a.s.v.)'i öldürmek amacıyla, ona kızartılmış zehirli koyun eti sunması üzerine, kendisinin zehirli olduğunu koyunun haber vermesi (Buhârî, "Tıb", 55; Müslim, "Selâm", 18; Ebû Dâvûd, "Dıyât", 6).

3) Haber Şeklindeki Mûcizeler

Bu tür bir mûcize, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in herhangi bir eğitim ve öğretimden geçmediği halde geçmiş ve geleceğe dair vermiş olduğu haberleri ifade eder.

Haberî mûcizeler arasında şunlar sayılabilir:

a) Hz. Muhammed (a.s.v.) önceki ümmetlerin tarihini okumadığı halde, Yahudi ve Hristiyan bilginlerinin, geçmiş peygamberler ve eski ümmetler hakkındaki çeşitli sorularını vahiyle cevaplandırmıştır.

b) Bedir Savaşı gününde, düşman ordusundan kimlerin nerede öldürüleceklerini önceden haber vermiş ve dediği gibi çıkmıştır (Müslim, "Cennet", 17).

c) Kur'an'daki ***"Yakında o (müşrik) topluluğu bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır"*** (el-Kamer 54/45) âyeti Mekke'de inmiş, âyetin haber verdiği husus, Bedir Savaşı'nda gerçekleşmiştir.

d) Yine Kur'ân-ı Kerîm'deki ***"Kur'an'ı sana farz kılan Allah, elbette seni dönülecek yere (Mekke'ye) döndürecektir..."*** (el-Kasas 28/85) âyetinde haber verilen husus Mekke fethiyle gerçekleşmiştir.

e) Peygamberimiz bir hadislerinde ***"Yeryüzü önümde dürülmüş ve onun doğusu ile batısı bana gösterilmiştir. Ümmetimin hâkimiyeti, bana dürülüp gösterildiği yerlere kadar ulaşacaktır"*** (Ebû Dâvud, "Fiten", 1) buyurmuştur.

Gerçekte de öyle olmuş, İslâm'ın sesi, dünyanın her tarafına ulaşmıştır.

Başa Dön

* ***Peygamber Aleyhisselam'ın gerçekleştirdiği en büyük işler şunlardır:***

1- Putperestliği kökünden kazıyıp yerine, Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyi yerleştirdi.

2- Cahiliye adet ve rezaletini ortadan kaldırıp, yerine, fazilet, edep ve terbiye koydu.

3- Büyük bir inkılâp yaparak toplumun akıl, ruh ve karakterini değiştirdi.

4- Arap milleti ile Arap olmayan Müslüman milletleri birleştirerek, Kur'an-ı Kerim'in sancağı altında onları bir araya getirip, kardeşlik bağı ile birbirine bağladı. * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

E) ÂHİRETE İMAN

a) Âhiret Günü ve Âhirete İman

Âhiret, sözlükte "son, sonra olan ve son gün" anlamlarına gelir. Terim olarak âhiret, İsrâfil'in (a.s.) Allah'ın emriyle,

kıyametin kopması için sûra ilk defa üflemesiyle başlayacak olan ebedî hayata denilir. İsrâfil (a.s.) sûra ikinci defa üfleyince insanlar diriltilip hesaba çekilecek, sonra dünyadaki iman ve amellerine göre ceza ve mükâfat görecek, cennetlikler cennete, cehennemlikler cehenneme girecek ve orada kalacaklardır.

Âhirete iman, iman esaslarından olup genellikle Kur'an'da "el-yevmü'lâhir" (son gün) şeklinde, Allah'a imanla yan yana zikredilmiştir. Bu da âhiret inancının iman esasları arasında çok önemli olduğunu göstermektedir. Allah'a ve O'nun birer yol gösterici olarak peygamberler gönderdiğine inanmak, insanların sorumlu olduğuna inanmayı da gerekli kılar. İnsandaki sorumluluk duygusu da kişiyi, yaptıklarının karşılığını göreceği âhiret hayatına inanmaya götürür.

Âhirete inanmayan kimse Kur'an âyetlerini inkâr ettiği için kâfir olur: ***"...Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse o tam mânasıyla sapıtmıştır"*** (en-Nisâ 4/136) meâlindeki âyet bunu açıkça belirtmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyetinde dünya hayatının geçici, âhiretin ise ebedî olduğu, insanların dünyanın geçici zevklerine ve aldatmacalarına kanmamaları, daha hayırlı ve kalıcı olan âhiret mutluluğunu yakalamaları gerektiği vurgulanmaktadır.

Bununla birlikte Kur'an, dünya hayatının da ihmal edilmemesi gerektiğini, çünkü âhiretin dünyada kazanılacağını, âhirette mutlu olmanın, dünyadaki yaşayışa bağlı bulunduğunu ifade etmektedir:

"Fakat siz (ey insanlar) âhiret daha hayırlı ve daha devamlı olduğu halde dünya hayatını tercih ediyorsunuz" (el-A'lâ 87/16-17)

"...Şüphesiz bu dünya hayatı geçici bir eğlencedir. Ama âhiret, gerçekten kalınacak bir yurttur" (el-Mümin 40/39)

"Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) âhiret yurdunu da iste; ama dünyadan da nasibini unutma..." (el-Kasas 28/77).

Kur'an'da âhiret ve âhiret hayatı ile ilgili verilmiş olan pek çok isim vardır. Bu isimlerden bazıları şunlardır: el-yevmü'l-âhir (son gün, âhiret günü), yevmü'l-ba‘s (diriliş günü), yevmü'l-kıyâme (kıyamet günü), yevmü'd-dîn (ceza ve mükâfat günü), yevmü'l-hisâb (hesap günü), yevmü't-telâk (kavuşma günü), yevmü'l-hasre (hasret ve pişmanlık günü).

Peygamber Efendimiz'in de âhiret ve halleri ile ilgili pek çok hadisi vardır. Özellikle kıyamet alâmetleri, kabir hayatı, mahşer, hesap, mîzan, sırat, şefaat, cennet ve cehennemle ilgili çok sayıda hadis bulunmaktadır.

b) Âhiretin Varlığının İspatı

Âhiret hayatının mahiyeti ve âhiretteki durumlar, duyular ötesi ve gayba ait konular olduğu için, gözlem ve deneye dayanan pozitif bilimlerle ve akılla açıklanamaz. Bu konuda tek bilgi kaynağı vahiydir. Kur'an'da ve sahih hadislerde ne haber verilmişse onunla yetinilir. Bunun ötesinde aklî bir yoruma gidilemez. Çünkü âhiretteki durumlar dünyadakine benzemez. Aralarında isim benzerliğinden başka bir benzerlik yoktur. Meselâ "İsrâfil sûra üfürecek, insanların amelleri tartılacak, herkesin defteri ortaya çıkacak" denildiği zaman, hatıra dünyada bilinen bir alet, bir terazi, kâğıttan yapılmış bir defter gelmemelidir.

Bunların gerçek şeklini ve iç yüzünü ancak Allah bilir. Onların varlığına inanılmalı, mahiyetleri konusunda ise yorum yapılmamalıdır.

İslâm dini ve kutsal kitabı, âhiret inancına büyük önem vermiştir. Bu sebeple Kur'an'da, hem Mekkî hem de Medenî sûrelerde, 100'den fazla terim veya deyim kullanılarak, âhiret inancı pekiştirilmiştir. Kur'an'da âhiret gününden bahsetmeyen hemen hiçbir sûre yoktur. Kur'an, âhiret fikrini, insanın düşünce ve kalbine bazen apaçık delillerle, bazen da örnekler vermek suretiyle yerleştirmeyi amaçlamıştır. Âhiret hayatından söz eden çok sayıdaki mânası apaçık âyetler ile sahih hadisler âhiretin varlığını ispat eden, bu konuda şüpheye asla yer vermeyen naklî delillerdir.

Sağlıklı düşünebilen insan; aklı, kendisinde bulunan adalet, sorumluluk, ebedîlik ve sonsuzluk duygusu ile, insanın başı boş ve amaçsız yaratılmadığı fikrinden hareketle, âhiret hayatının varlığını tabii bir şekilde kabul eder.

Çeşitli Kur'an âyetleri bu hususlara açıklık getirmektedir:

1. İnsandaki adalet duygusu, âhirete inanmayı zorunlu kılar.

Biz, yüce Allah'ın mutlak ve sonsuz adaletine, inanırız. Bilindiği gibi bu dünyada herkes işlediği suçun cezasını tam anlamıyla çekmemekte, birtakım haksızlıklar meydana gelmektedir. Âhirette ise durum böyle olmayacak, hiçbir şey gizli kalmayacak, hak yerini bulacak, Allah mutlak adaleti ile kötüleri cezalandıracak, iyileri de mükâfatlandıracaktır. Şu âyet iyilerle kötüleri bir tutmanın ilâhî adalete uymayacağını ortaya koymaktadır: ***"Yoksa kötülük işleyenler ölümlerinde ve sağlıklarında kendilerini, inanıp iyi ameller işleyen kimseler ile bir mi tutacağımızı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar? Allah gökleri ve yeri yerli yerince yaratmıştır. Böylece herkes kazancına göre karşılık görür. Onlara haksızlık edilmez"*** (el-Câsiye 45/21-22). İyi ile kötünün, zalim ile mazlumun hesaplarının görüleceği o gün Kur'an'da "din günü, ceza ve mükâfat günü" diye nitelendirilmiş, bu terimin geçtiği Fâtiha sûresi beş vakit namazın her rek'atında okunarak, âhiret inancı ve adalet duygusu sürekli canlı tutulmuştur.

2. İnsandaki sorumluluk duygusu da âhirette inanmayı zorunlu kılar.

Yüce Allah insanı, iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı, hayır ile şerri ayırt eden ve seçen bir varlık olarak yaratmış, bu seçiminden dolayı da sorumlu tutmuştur. İnsanın belli davranışlarından sorumlu olması bu sorumluluğunun karşılığını göreceği bir hayatı ve yurdu gerekli kılmaktadır.

Bir âyette şöyle buyurulur: ***"Göğü, yeri ve ikisi arasındaki şeyleri biz boş yere yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır. Vay o inkâr edenlerin ateşteki haline! Yoksa biz, iman edip de iyi işler yapanları, yeryüzünde bozgunculuk yapanlar***

gibi mi tutacağız? Veya (Allah'tan) korkanları yoldan çıkanlar gibi mi sayacağız" (Sâd 38/27-28).

3. İnsandaki sonsuzluk ve ebedîlik duygusu, âhirete inanmayı gerekli kılar.

İnsanlık tarihi ile ilgili olarak, değişik alanlarda yapılan incelemeler, insanda bir ebedîlik ve sonsuzluk duygusunun varlığını göstermiştir. Vatanından ayrı kalmış fakat yurduna dönmek isteyen bir garip yolcu olduğu duygusu, insanda onu ebedî hayat inancına hazır tutan, yaratılıştan bir özelliktir. Bununla birlikte, dünya hayatına aşırı tutkunlukları yüzünden, âhiret inancına karşı çıkan ve bütün varlık gayelerini geçici dünya yaşantısına hapseden insanlar da olagelmiştir. Kur'an "Hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdır, ölürüz ve yaşarız. Bizi tüketip bitiren ancak ve ancak zamandır" diyenlerin, gerçek bir bilgiye dayanmadıklarını ifade ederek, inkârcıları ve âhireti yalanlayanları mahkûm etmiş (el-Müminûn 23/33-37), bu konudaki ölümsüz gerçeği şöyle hatırlatmıştır:

"De ki: Allah sizi diriltir, sonra öldürür. Sonra sizi şüphe götürmeyen kıyamet gününde bir araya toplar. Fakat insanların çoğu bilmezler. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Kıyametin kopacağı gün var ya, işte o gün bâtıla sapanlar hüsrana uğrayacaklardır" (el-Câsiye 45/26-27).

4. İnsanın başı boş ve amaçsız yaratılmayışı da âhirete inanmayı gerektirir.

Kur'an'da da ifade edildiği gibi insan boş yere ve amaçsız yaratılmamıştır. O, yaratılış gayesini gerçekleştirmek, yeryüzünde halife olmak, ancak kulluk etmek için yaratılmıştır. Öyleyse o bu görevleri yerine getirmekle yükümlüdür.

Getirirse âhirette karşılığını da görecektir. Bir âyette şöyle buyurulur: ***"Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız? Mutlak hâkim ve hak olan Allah çok yücedir. O'ndan başka İlah yoktur. O, yüce Arş'ın sahibidir"*** (el-Müminûn 23/115-116).

c) Âhiret Hayatının Devreleri

İnsanın ölümüyle âhiret hayatı başlar. Bu durumda âhiret, kabir (berzah) hayatı, kıyamet, ba‘s (yeniden dirilme), haşir ve mahşer, defterlerin dağıtılması, hesap, mîzan, sırat, şefaat, cennet ve cehennem gibi devreleri kapsamaktadır.

ı) Kabir Hayatı (Berzah)

Ölümle başlayıp yeniden dirilmeye kadar devam edecek hayata kabir hayatı denilir. Kabir hayatı "berzah" diye de anılmıştır. Bir hadiste ***"Kabir, âhiret duraklarının ilkidir. Bir kimse eğer o duraktan kurtulursa sonraki durakları daha kolay geçer. Kurtulamazsa, sonrakileri geçmek daha zor olacaktır"*** (Tirmizî, “Zühd”, 5; İbn Mâce, “Zühd”, 32) buyurularak ölümle âhiret hayatının başladığı ifade edilmiştir.

Her insan ister ölerek toprağa gömülsün, ister boğularak denizde kalsın veya yanarak külü havaya karışsın, mutlaka kabir hayatını geçirecek ve kıyamet günü diriltilecektir. Genellikle insanlar ölünce kabre konulduğundan bu gibi durumlarda da kabir hayatı ifadesi kullanılmaktadır.

İnsan öldükten sonra kabre konulunca Münker ve Nekir adında iki melek kendisine gelerek “Rabb'in kimdir?”, “Peygamberin kimdir?” “Dinin nedir?” diye soracaklar, iman ve güzel amel sahipleri bu sorulara doğru cevaplar verecekler ve kendilerine cennet kapıları açılarak cennet gösterilecektir.

Kâfir ve münafıklar ise bu sorulara doğru cevap veremeyecek, onlara da cehennem kapıları açılacak ve cehennem gösterilecektir. Kâfirler ve münafıklar kabirde acı ve sıkıntı içinde azap görürlerken müminler nimetler içerisinde mutlu ve sıkıntısız bir hayat süreceklerdir (bk. Tirmizî, “Cenâiz”, 70). Kabir azabı ve nimeti ile ilgili olarak Kur'an'da ve sahih hadislerde çeşitli bilgiler bulunmaktadır.

ıı) Kıyamet ve Kıyamet Alâmetleri

Sözlükte "kalkmak, dikilmek, ayaklanmak" anlamlarına gelen kıyamet bir terim olarak, evrenin düzeninin bozulması, her şeyin alt üst edilerek yok olması, yok olan ve ölen şeylerin

yeniden yaratılıp diriltilerek ayağa kalkması ve mahşere doğru yönelmesi demektir. Bu durumda kıyamet genel bir ölümden sonra genel bir dirilişi kapsamaktadır.

Kıyametin kopması, aklın imkânsız göreceği bir olay değildir. Çünkü evrenin yaratıcısı ve yöneticisi olan Allah'ın, evrendeki düzeni bozması, dolayısıyla bugün tabiatı düzenleyen kanunların alt üst olması akıl açısından mümkündür.

Kur'ân-ı Kerîm'de kıyametin geleceğinden kuşku duyulmaması gerektiğini belirten ve kıyamet ile ilgili durumları açıklayan pek çok âyet vardır:

"İnsan kıyamet günü ne zamanmış? diye sorar. İşte göz kamaştığı, ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman! O gün insan 'kaçacak yer neresi?' diyecektir. Hayır, hayır! (Kaçıp) sığınacak yer yoktur. O gün varıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur" (el-Kıyâme 75/6-12).

"Gökyüzü yarıldığı, yıldızlar döküldüğü, denizler birbirine katıldığı, kabirlerin içindekiler dışarı çıkarıldığı zaman, insanoğlu (yapıp) gönderdiklerini ve (yapamayıp) geride bıraktıklarını bir bir anlar" (el-İnfitâr 82/1-5).

Kur'an'da kıyamet günü; saat, vâkıa (kesin olarak meydana gelecek olan), et-tâmmetü'l-kübrâ (en büyük felâket ve belâ), hâkka (gerçek olan), gaşiye (şiddetiyle birden bire halkı saran), karia (kapıyı çalacak gerçek) gibi isimlerle de anılmıştır.

Kıyamet günü önce müminlerin ruhları alınarak âhirete göçmeleri sağlanacak, böylece kıyamet, insanların kötüleri ve kâfirler üzerine kopacaktır (Buhârî, "Fiten", 5; Müslim, "Fiten", 53; İbn Mâce, "Fiten", 24).

Kıyametin Kopacağı Zaman

Kıyametin ne zaman kopacağını ancak Allah bilir. Bu konuda ne Hz. Muhammed (a.s.v.), ne ona vahiy getiren Cebrâil (a.s.), ne de zamanı gelince kıyamet olayını fiilen gerçekleştirmekle görevlendirilecek olan İsrâfil (a.s.) bu bilgiye sahiptir. Yüce Allah kıyametin kopacağı zamanı ancak kendisinin bildiğini çeşitli âyetlerde ifade etmiştir.

Bu konudaki bazı âyetlerin meâli şöyledir: ***"Kıyamet vakti hakkındaki bilgi ancak Allah katındadır..."*** (Lokmân 31/34).

"Sana kıyameti, ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O, göklere de yerlere de ağır gelmiştir. O size ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: Onun bilgisi ancak Allah katındadır. Ama insanların çoğu bilmezler" (el-A'râf 7/187).

Cibrîl hadisi diye bilinen hadiste de Cebrâil (a.s.) iman, İslâm ve ihsan kavramlarının ne ifade ettiğini Hz. Muhammed (a.s.v.)'e sorduktan sonra kıyametin ne zaman kopacağını sormuş ve şu cevabı almıştır: ***"Bu meselede kendisine soru sorulan, sorandan daha bilgili değildir"*** (Buhârî, "Îmân", 37; Müslim, "Îmân", 1; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 15).

Müslüman için önemli olan, kıyametin ne zaman kopacağını bilmek değil, onun kopmasıyla başlayacak olan ebedî hayata gerektiği şekilde hazırlanabilmektir. Kıyametin ne zaman kopacağını bilmek mümkün değildir. Ancak Hz. Muhammed (a.s.v.) bazı hadisleriyle onun yaklaştığını gösteren alâmetlerden insanları haberdar etmiştir.

Kıyamet Alâmetleri (Eşrâtü's-sâat)

Kıyamet alâmetleri, insan iradesine bağlı olması veya olmaması, kıyametin kopuşuna çok yakın bulunup bulunmaması durumu göz önünde tutularak iki başlık altında incelenir: Küçük alâmetler, büyük alâmetler. Alâmetlerin büyük veya küçük diye nitelenmeleri önemlerinden dolayı değil, açıklanan sebepten dolayıdır.

Küçük Alâmetler. Dinî emirlerin ihmal edilmesi ve ahlâkın bozulması gibi insan iradesine bağlı olarak büyük alâmetlerden çok önce meydana gelecek olan olaylardır. Peygamberimiz'in gönderilmesi ve onunla peygamberliğin sona ermesi, ilmin ortadan kalkıp bilgisizliğin artması, şarap içme ve zinanın açıkça yapılır olması, ehliyetsiz insanların söz sahibi

olması, adam öldürme olaylarının artması, dünya malının bollaşması, zekât verecek fakirin bulunmaması gibi olaylar kıyametin küçük alâmetlerinin bazılarıdır (Buhârî, "Tefsîr", 79, "Hudûd", 20, "Fiten", 25; Tirmizî, "Fiten", 34; İbn Mâce, "Fiten", 25; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 15).

Büyük Alâmetler. Kıyametin kopmasının hemen öncesinde meydana gelecek ve birbirini izleyecek olan olaylardır. Büyük alâmetler, tabiat kanunlarını aşan ve insan iradesinin dışında gerçekleşen olaylardır. Hz. Muhammed (a.s.v.) bir hadislerinde, ***"Kıyametten önce on alâmet görmediğiniz sürece dünyanın sonu gelmez"*** buyurmuş ve bu alâmetleri şu şekilde sıralamıştır (Müslim, "Fiten", 39; Ebû Dâvûd, "Melâhim", 11; İbn Mâce, "Fiten", 28):

a) Duman. Müminleri nezleye tutulmuş gibi bir duruma getiren ve kâfirleri sarhoş eden bir dumanın çıkışı ve bütün yeryüzünü kaplaması.

b) Deccâl. Bu isimde bir şahıs çıkacak ve İlahlık iddiasında bulunacak, istidrâc denilen bazı olağan üstünlükler gösterecek ve Hz. Îsâ tarafından öldürülecektir.

c) Dâbbetü'l-arz. Bu isimde bir canlı çıkacak, yanında Hz. Mûsâ'nın asâsı ve Hz. Süleyman'ın mührü bulunacak, asâ ile müminin yüzünü aydınlatacak, mühür ile kâfirin burnunu kıracak, böylelikle müminlerin ve kâfirlerin tanınmaları sağlanacaktır.

d) Güneşin Batıdan Doğması. Evrenin tek hâkimi Allah'ın emriyle güneş batıdan doğacak, bu olaydan sonra iman edenlerin imanı, kendilerine hiçbir fayda vermeyecektir.

e) Ye'cûc ve Me'cûc'ün Çıkması. Bu isimde iki topluluğun yeryüzüne dağılarak bir süre bozgunculuk yapmaları da kıyametin bir başka büyük alâmetidir.

f) Hz. Îsâ'nın Gökten İnmesi. Hz. Îsâ kıyametin kopmasına yakın gökten inecek, insanlar arasında adaletle hükmedecek, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in dini üzere amel edecek, deccâli öldürecek, sonra da ölecektir.

g) Yer Çöküntüsü. Biri doğuda, biri batıda, biri de Arap yarımadasında olmak üzere üç yer çöküntüsü meydana gelecektir.

h) Ateş Çıkması. Hicaz taraflarında büyük bir ateş çıkacak ve her tarafı aydınlatacaktır.

Kıyamet alâmetleriyle ilgili olarak hadis kitaplarımızda pek çok rivayet ve bilgi bulunmaktadır. Âhiretle ilgili diğer konularda olduğu gibi kıyamet alâmetlerinin mahiyeti konusunda da gerçek bilgi sahibi yüce Allah'tır. Onların gerçek yüzü bilinemez. Ancak bazı yorumlar yapılabilir, mahiyeti ise Allah'a havale edilir.

ıı) Sûr ve Sûra Üfürüş

Kelime olarak sûr, "seslenmek, boru, üflenince ses çıkaran boynuz" anlamlarına gelir. Terim olarak "kıyametin kopuşunu belirtmek ve kıyamet koptuktan sonra bütün insanların mahşer yerinde toplanmak üzere dirilmelerini sağlamak için İsrâfil (a.s.) tarafından üfürülecek olan alete sûr denilir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) bir hadislerinde sûrun, kendisine üflenen bir boru ve boynuz olduğunu haber vermişlerdir (Tirmizî, "Kıyâmet", 8). Fakat bu borunun mahiyeti insanlar tarafından bilinemez. Sûr da bütün âhiret hallerinde olduğu gibi dünyadaki borulara benzetilemez.

Kur'an âyetlerinden anlaşıldığına göre, İsrâfil (a.s.) sûra iki defa üfürecektir. İlkinde Allah'ın dilediklerı hariç, göklerde ve yerde olan her şey dehşetinden sarsılacak (nefha-i feza'korku üfürüşü) ve her şey yıkılıp ölecek ve kıyamet kopacak (nefha-i sâikölüm üfürüşü), ikincisinde de insanlar dirilecek ve mahşer yerinde toplanmak üzere Rablerine koşacaklardır (nefha-i kıyâmkalkış üfürüşü) (en-Neml 27/87; Yâsîn 36/51; ez-Zümer 39/68; el- Hâkka 69/13-16).

İsrâfil'in sûra iki defa üfürmesi arasında geçecek zaman ise kesin olarak bilinmemektedir.

ıv) Ba‘s (Yeniden Dirilme) ve Âhiret Halleri

1. Ba‘s

“Öldükten sonra tekrar dirilmek” anlamına gelen ba‘s, âhiret hayatının en önemli devrelerinden biridir. Kıyametin kopmasından sonra İsrâfil (a.s.) sûra ikinci defa üfürecek ve bütün canlı yaratıklar tekrar diriltileceklerdir.

Ehl-i sünnet inancına göre tekrar diriliş, hem beden hem de ruh ile olacaktır. Buna göre insan, öldükten ve çürüdükten sonra, Allah, onun bedenine ait aslî parçaları bir araya getirecek (veya benzerini yaratacak) ve ruhu buna iade edecektir. Kur'ân-ı Kerîm'deki ***"Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız. Onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe derilerini başka derilerle değiştiririz ki, acıyı duysunlar..."*** (en-Nisâ 4/56) meâlindeki âyet ile hesap sırasında insanın dil, el ve ayaklarının şahitlik yapacağını bildiren âyetler (en-Nûr 24/24-25), yeniden dirilişin, ruhbeden birlikteliği ile olacağının delilleridir.

Kur'ân-ı Kerîm öldükten sonra tekrar dirilişi inkâr edenlere karşı, yeniden dirilmenin aklen mümkün olduğunu ve mutlaka meydana geleceğini ısrarla vurgulamakta ve bu konuda şu delilleri ileri sürerek, bu gerçeği ispatlamaktadır:

1. Bir şeyi yoktan var edenin, onu ikinci defa var etmesi öncelikle mümkündür.

Bu tür ispata örnek olarak şu âyetler verilebilir***: "Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek? diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir"*** (Yâsîn 36/78-79).

"Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden (sperm), sonra alakadan (aşılanmış yumurta), sonra organları önce belirsiz, (sonra) belirlenmiş canlı et parçasından yarattık ki, size (kudretimizi) gösterelim. Ve dilediğimizi belirlenmiş bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz. Sonra sizi bir bebek olarak dışarı

çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz). İçinizden kimi vefat eder. Yine içinizden kimi de ömrün en verimsiz çağına kadar götürülür, ta ki bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hale gelsin..." (el-Hac 22/5).

2. Zor bir şeyi yaratan, kolay bir şeyi elbette yaratabilir. Göklerin ve yerin yaratılması, insanın yaratılmasından daha zordur. Gökleri ve yeri yaratıp, onları bir şeye dayanmadan uzayda tutan Allah, insanı öldükten sonra tekrar diriltmeye şüphesiz kadirdir: ***"Gökleri ve yeri yaratan ve bunları yaratmakla yorulmayan Allah'ın, ölüleri diriltmeye de gücünü yeteceğini düşünmezler mi?..."*** (el-Ahkaf 46/33).

Ayrıca insanın ilk yaratılışı, ikinci yaratılışına göre daha zordur. İnsanı ilkin yaratmaya kadir olan Allah, onu ikinci defa yaratmaya daha çok kadirdir: ***"O ilkin mahlûku yaratıp sonra da tekrar diriltecek olandır ki, bu ona göre (birinciden) pek daha kolaydır..."*** (er-Rûm 30/27).

3. Ölü bir durumda olan yeri canlandıran Allah, insanı da diriltebilir:

"...Sen yeryüzünü de ölü ve kupkuru görürsün. Fakat biz onun üzerine yağmuru indirdiğimiz zaman, o harekete gelir, kabarır, her çeşitten iç açıcı bitkiler verir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O ölüleri diriltir, yine O her şeye hakkıyla kådirdir. Kıyamet vakti de gelecektir. Bunda şüphe yoktur. Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır" (el-Hac 22/5-7).

4. Bir şeyi zıddına çeviren onu benzerine çevirebilir. Meselâ suyun bol miktarda bulunduğu yeşil ağaçtan ateşin çıkması, âdeta imkânsız iken, ateşi yeşil ağaçtan çıkaran Allah, insanı tekrar yaratabilir: ***"Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur. İşte siz ateşi ondan yakıyorsunuz. Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kådir değil midir? Evet elbette kådirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır"*** (Yâsîn 36/80-81).

Hz. Muhammed (a.s.v.) de çeşitli hadislerinde, öldükten sonra tekrar diriltme konusunda bilgi vermiştir. O bir hadiste

şöyle buyurmuştur: ***"İnsanın kuyruk sokumu kemiği (acbü'z-zeneb) dışındaki her şeyi, ölümünden sonra çürüyüp yok olacaktır. Kıyamet günü tekrar diriltme bu çürümeyen parçadan olacaktır"*** (Buhârî, "Tefsîr", 39/3; Müslim, "Fiten", 141, 142). Yine bu konudaki hadislerde kıyamet gününde bütün insanların diriltileceği, kabirden de ilk defa Hz. Muhammed'in kalkacağı bildirilmektedir (Buhârî, "Tefsîr", 39/3; İbn Mâce, "Cenâiz", 58). Hz. Muhammed (a.s.v.) bir hadislerinde, insanların diriltilirken ilk yaratılışlarındaki gibi olacaklarını haber vermiş (Buhârî, "Rikak", 45; Müslim, "Cennet", 55-59), bir başka hadiste de ***"Her kul, öldüğü hal üzere diriltilir"*** buyurmuştur (Müslim, "Cennet", 83).

2. Haşir ve Mahşer

Sözlükte "toplanmak, bir araya gelmek" demek olan haşir, terim olarak yüce Allah'ın insanları hesaba çekmek üzere tekrar dirilişten sonra bir araya toplamasıdır. İnsanların toplandıkları yere mahşer veya ***arasât*** denilir.

Kur'ân-ı Kerîm'de mahşerden ve bu sırada yaşanacak olaylardan bahseden pek çok âyet vardır. Bu âyetlerden birinde şöyle buyurulur: ***"Allah, onları sanki günün ancak bir saati kadar kaldıklarını sandıkları bir durumda yeniden diriltip toplayacağı gün aralarında birbirleriyle tanışırlar. Allah'ın huzuruna varmayı yalanlayanlar elbette zarara uğramışlardır. Çünkü onlar doğru yola gitmemişlerdi"*** (Yûnus 10/45).

Haşir günü insanlar kendi dertlerini, hesaptan yüz akıyla çıkıp çıkmayacaklarını düşüneceklerinden yakınlarıyla bile ilgilenmeyeceklerdir. O gün müminlerin yüzleri parlayacak, kâfirlerin ise kararacaktır. Hz. Muhammed (a.s.v.) her kulun öldüğü durum üzere, iyilik üzere ölmüşse iyi, kötülük üzere ölmüşse kötü olarak diriltileceğini, yalın ayak ve ilk yaratılışları gibi haşredileceklerini bildirmiştir (Buhârî, "Rikak", 45; Müslim, "Cennet", 14, 19; Tirmizî, "Tefsîr", 18).

3. Amel Defterlerinin Dağıtılması

İnsanlar hesaplarının görülmesi için toplandıktan sonra, kendilerine dünyada iken yaptıkları işlerin yazılı bulunduğu amel

defterleri dağıtılır. Bu defterlerin mahiyeti bilinmemektedir. Onlar dünyadaki defterlere benzetilemez.

Kirâmen Kâtibîn adı verilen melekler tarafından yazılan bu defterler hakkında Kur'an'da şöyle buyurulur: ***"Kitap ortaya konmuştur. Suçluların onda yazılı olanlardan korkmuş olduklarını görürsün. Vay halimize derler, bu nasıl kitapmış. Küçük büyük hiçbir şey bırakmaksızın hepsini sayıp dökmüş. Böylece yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez"*** (el-Kehf 18/49).

Amel defterleri cennetliklere sağdan, cehennemliklere soldan veya arkadan verilir. Defteri sağdan verilenlere "ashâb-ı yemîn", soldan veya arkadan verilenlere "ashâb-ı şimâl" adı verilir. Defterin sağdan verilmesi bir müjde, soldan verilmesi ise azabın habercisidir.

4. Hesap ve Sual

İnsanlar amel defterlerini ellerine aldıktan ve yaptıklarının en ince detayına kadar yazıldığını gördükten sonra Allah Teâlâ tarafından hesaba çekileceklerdir.

Hesap ve sorgulama sırasında amel defterlerinden başka, insanın organları ve yeryüzündeki mevcûdat da insanın yaptıklarına şahitlik edecektir. Zerre ölçüsü hayır işleyenin mükâfatını, kötülük işleyenin cezasını göreceği ve hiçbir adaletsizliğin söz konusu olmayacağı sorgu ve hesap sırasında insanlara şu beş şey sorulacaktır: Ömrünü nerede tükettiği, gençliğini nasıl geçirdiği, malını nerede kazandığı, nereye harcadığı, bildiklerini uygulayıp uygulamadığı (Tirmizî, “Kıyâmet”, 1).

Çeşitli hadislerde de bütün insanların, aracı olmaksızın Allah tarafından hesaba çekileceği, müminler sorulan sorulara kolaylıkla cevap verirlerken, kâfirlerin ince ve titiz bir hesap ve sorgulamadan geçirilecekleri haber verilmektedir (Buhârî, “Rikak”, 49; “Mezâlim”, 2; Müslim, “Zekât”, 20; “Cennet”, 18).

5. Mîzan

Sözlükte "terazi" anlamına gelen mîzan, âhirette hesaptan sonra herkesin amellerinin tartıldığı ilâhî adalet ölçüsüdür. İç yüzü bizce bilinemeyen mîzan, dünyadaki ölçü aletlerinin hiçbirine benzemez. Tartıda iyilikleri kötülüklerinden ağır gelenler kurtuluşa erecek, hafif gelenler ise cehenneme gideceklerdir. Cehenneme gidenlerden mümin olanlar, işlediği suçun karşılığı olan cezayı çektikten sonra oradan çıkarılıp cennete girdirileceklerdir.

Mîzan hakkında Kur'an'da şöyle buyurulur: ***"Biz kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak (herkese) yeteriz"*** (el-Enbiyâ 21/47).

6. Sırat

Sırat cehennemin üzerine uzatılmış bir yoldur. Herkes buradan geçecektir. Müminler yaptıkları amellerine göre kimi süratli, kimi daha yavaş olarak bu yoldan geçecek, kâfirler ve günahkârlar ise ayakları sürçerek cehenneme düşeceklerdir.

Sıratın nasıl bir şey olduğuna dair sahih hadislere rastlamak mümkün değildir. Peygamberimiz bir hadislerinde, cehennemin üzerine kurulacak sırattan ilk geçenin kendisi ve ümmeti olacağını, insanların iyi amelleri sayesinde oradan süratle geçeceklerini bildirmiştir (Buhârî, "Ezân", 129; "Rikak", 48-52; Müslim, "Îmân", 81; İbn Mâce, "Zühd", 33).

7. Havuz

Kıyamet gününde peygamberlere ihsan edilecek havuzlar bulunacaktır. Müminler bunların tatlı ve berrak suyundan içerek susuzluklarını gidereceklerdir.

Kur'an'daki ***"Kuşkusuz biz sana kevseri verdik"*** (el-Kevser 108/1) âyetinde geçen kevser, genellikle havuz olarak anlaşılmıştır.

Bu sebeple Hz. Muhammed (a.s.v.)'in kıyametteki havuzu için "havz-ı kevser" denilmiştir.

Hadislerde bildirildiğine göre kıyamet günü her peygamberin bir havuzu olacaktır. Bu havuzdan o peygamberin kendisi ve ümmeti içecektir. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in havuzu çok geniş, suyu sütten daha beyaz, kokusu miskten daha güzel, kadehlerinin sayısı da gökteki yıldızlardan daha çoktur. Ondan bir kere içen bir daha ebediyen susamayacaktır (Buhârî, "Rikak", 53; "Fiten", 1; Müslim, "Fezâil", 9; Tirmizî, "Kıyâmet", 14, 15).

8. Şefaat

Âhirette bütün peygamberlerin Allah'ın izniyle şefaat etmeleri haktır ve gerçektir. Şefaat demek, günahı olan müminlerin günahlarının bağışlanması, olmayanların daha yüksek derecelere erişmeleri için peygamberlerin ve Allah katındaki dereceleri yüksek olanların Allah'a yalvarmaları ve dua etmeleri demektir.

Kâfir ve münafıklar için şefaatin hiçbir şekilde söz konusu olmadığı o günde, başta Peygamberimiz olmak üzere diğer peygamberler ve Allah'ın has kulları, ***"...İzni olmadan onun katında kim şefaat edebilir?..."*** (el-Bakara 2/255), ***"...Onlar Allah rızâsına ulaşmış olanlardan başkasına şefaat etmezler..."*** (el-Enbiyâ 21/28) meâlindeki âyetler şefaatin varlığını ortaya koyarlar. Peygamberimiz de ***"Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir"*** (Ebû Dâvûd, "Sünnet", 21; Tirmizî, "Kıyâmet", 11; İbn Mâce, "Zühd", 37) buyurmuştur.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in bundan başka bir de genel ve kapsamlı bir şefaati vardır. Mahşerde bütün yaratıklar ıstırap ve heyecan içinde hesaplarının görülmesi için bekleşirlerken, o Allah'a dua ederek hesap ve sorgunun bir an önce yapılmasını ister. Buna "şefâat-i uzmâ" (en büyük şefaat) denilir. Hz. Muhammed (a.s.v.)imiz'in bu şefaati, Kur'an'da "makam-ı mahmûd" (övülen makam) adıyla anılır (el-İsrâ 17/79); şefâat-i uzmâ konusunda bk. Buhârî, "Zekât", 52).

Müslümanlara düşen görev, şefaate güvenip dinin gereklerini terk etmek değil, şefaate lâyık olmak için çalışıp çabalamaktır.

9. A‘râf

“Dağ ve tepenin yüksek kısımları” anlamına gelen a‘râf, cennetle cehennemin arasında bulunan sûrun ve yüksek kısmın adıdır. Bilginler, a‘râf ve a‘râflıkların kimler olacağı konusunda farklı iki görüşe sahip olmuşlardır:

1. Herhangi bir peygamberin tebliğini duymamış olarak ölen insanlarla, küçükken ölen müşrik çocukları a‘râfta kalacaklardır.

2. A‘râflıklar, iyi ve kötü amelleri eşit olan müminlerdir. Bunlar cennete girmeden önce cennetle cehennem arasında bir süre bekletilecekler, sonra Allah'ın lütfuyla cennete gireceklerdir.

Kur'an'da a‘râfta bulunanlarla ilgili olarak şöyle buyurulur: ***"İki taraf (cennetliklerle cehennemlikler) arasında bir perde ve a‘râf üzerinde herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır ki, bunlar henüz cennete giremedikleri halde (girmeyi) umarak, cennet ehline selâm size diye seslenirler. Gözleri cehennem ehli tarafına döndürülünce: Ey Rabbimiz, bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma, derler"*** (el-A‘râf 7/46-47).

10. Cehennem

Kelime olarak “derin kuyu” anlamına gelen cehennem, âhirette kâfirlerin sürekli olarak, günahkâr müminlerin de günahları ölçüsünde cezalandırılmak üzere kalacakları azap yeridir. Kur'an'da cehennem için yedi isim kullanılmıştır: Cehennem (derin kuyu), nâr (ateş), cahîm (son derece büyük, alevleri kat kat yükselen ateş), hâviye (düşenlerin çoğunun geri dönmediği uçurum), saîr (çılgın ateş ve alev), lezâ (dumansız ve katıksız alev), sakar (ateş), hutame (obur ve kızgın ateş). Bazı bilginler bu yedi ismin, cehennemin yedi tabakası olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Cehennem ve oradaki hayat, Kur'ân-ı Kerîm'de şu şekilde tasvir edilir: ***Suçlular cehenneme vardıklarında, cehennem onlara büyük kıvılcımlar saçar*** (el-Mürselât 77/32-33)***, uzaktan gözüktüğünde onun kaynaması ve uğultusu işitilir*** (el-Furkan

25/12). ***İnkârcılar için bir zindan olan cehennem*** (elİsrâ 17/8), ***ateşten örtü ve yataklarıyla*** (el-A'râf 7/40-41), ***cehennemlikleri her taraftan kuşatan*** (el-Kehf 18/29), ***yüzleri dağlayan ve yakan*** (İbrâhim 14/50; el-Müminûn 23/104), ***deriyi soyup kavuran*** (el-Meâric 70/16), ***yüreklere çöken*** (el-Hümeze 104/7), ***kızgın ateş dolu bir çukurdur*** (el-Karia 101/9-11). ***Yakıtı insanlarla taşlar olan cehennem*** (et-Tahrîm 66/6), ***kendisine atılanlardan bıkmayacaktır*** (Kaf 50/33). ***İnsanın içine işleyen bir sıcaklık ve kaynar su içinde, serin ve hoş olmayan bir kara dumanın gölgesinde bulunacak cehennemliklerin*** (el-Vâkıa 56/42-44) ***derileri, her yanışında, azabı tatmaları için başka deriler ile değiştirilecektir*** (en-Nisâ 4/56). ***Onların yiyeceği zakkum ağacı*** (es-Sâffât 37/64-66), ***içecekleri kaynar su ve irindir*** (el-Vâkıa 56/53-55; en-Nebe' 78/25). ***Orada serinlik bulamadıkları gibi içecek güzel bir şey de bulamayacaklardır*** (en-Nebe' 78/24). ***Allah'ı görmekten mahrum kalacak inkârcılara*** (el-Mutaffifîn 83/15) ***Allah rahmet etmeyecek*** (en-Nisâ 4/137, 168),

Cehennem azabı ise onları ebedî olarak kuşatacaktır. Günahkâr müminler ise cehennemde ebedî kalmayacaklar, Peygamberimiz'in hadislerinde de bildirildiği gibi, cezalarını çektikten sonra cennete konulacaklardır (Buhârî, "Rikak", 51; "Tevhîd", 19; Tirmizî, "Birr", 61; İbn Mâce, "Mukaddime", 9).

Âhiret hayatının her devresinde olduğu gibi cehennem azabını ruh, beden ile birlikte çekecektir. Ancak cehennem hayatında sözü edilen, acı, ıstırap, azap, ateş vb. şeyler bu dünyadakilere benzetilemez. Bunların iç yüzünü insanların bilmesi mümkün değildir. Ancak Allah bilir.

11. Cennet

Sözlükte ***"bahçe, bitki ve sık ağaçlarla örtülü yer"*** anlamına gelen cennet, terim olarak "çeşitli nimetlerle bezenmiş olan ve müminlerin içinde ebedî olarak kalacakları âhiret yurdu"na denir. Cennet ve oradaki hayat sonsuzdur.

Kur'an'da cennet için çeşitli isimler kullanılmıştır. Cennetin tabakaları olması ihtimali de bulunan bu isimleri şöyle sıralayabiliriz: Cennetü'l-me'vâ (şehid ve müminlerin barınağı ve

konağı olan cennet), cennet-i adn (ikamet ve ebedîlik cenneti), dârü'l-huld (ebedîlik yurdu), firdevs (her şeyi kapsayan cennet bahçesi), dârü's-selâm (esenlik yurdu), dârü'l-mukame (ebedî kalınacak yer), cennâtü'n-naîm (nimetlerle dolu cennetler), el-makamü'l-emîn (güvenli makam).

Kur'ân-ı Kerîm'i incelediğimiz zaman onun cenneti ve cennetlikleri şu şekilde tasvir ettiğini görürüz:

Cennet, genişliği göklerle yer kadar olan (Âl-i İmrân 3/133), ***yakıcı sıcağın da dondurucu soğuğun da görülmeyeceği bir yerdir*** (el-İnsân 76/13). ***Temiz su, tadı bozulmayan süt ve süzme bal ırmaklarının yer aldığı cennette*** (Muhammed 47/15), ***suyu zencefille kokulandırılmış tatlı su pınarı*** (selsebîl) (el-İnsân 76/18) ve ***sonunda misk kokusu bırakan bir içecek de vardır*** (el-Mutaffifîn 83/25-26). ***Cennet içeceği baş ağrıtmayan, sarhoş etmeyen, içenlere zevk bahşeden ve bembeyaz bir kaynaktan çıkan*** (es-Sâffât 37/45-47) ***bir içecektir. İçildiği zaman sarhoş etmediği gibi ne baş dönmesi yapar*** (el-Vâkıa 56/19), ***ne günah işlemeye iter, ne de saçmalatır*** (et-Tûr 52/23). ***Cennette türlü meyveler, hurmalıklar, nar ağaçları*** (er-Rahmân 55/68), ***bağlar*** (en-Nebe' 78/32), ***dikensiz sedir ağaçları, salkımları sarkmış muz ağaçları*** (el-Vâkıa 56/28-29), ***çeşit çeşit kuş etleri*** (el-Vâkıa 56/21) bulunur.

Cennetliklerin elbiseleri ince ve kalın halis ipektendir (el-Kehf 18/31; el-İnsân 76/21), ***süsleri altındandır*** (el-Kehf 18/21; el-Hac 22/23; el-Fâtır 35/33), ***evleri güzeldir*** (et-Tevbe 9/72). ***Cennettekilere hizmet etmek için ölümsüz gençler (vildan) dolaşır, onlar –güzelliklerinden dolayı– saçılmış birer inci sanılırlar*** (elİnsân 76/19). ***Bunlar altın kadeh ve tepsiler dolaştırırlar, cennetliklerin canlarının istediği ve gözlerinin gördüğü her şey orada hazır bulunur*** (ez-Zuhruf 43/71).

Cennettekilere altlarından ırmaklar akan, üst üste bina edilmiş köşkler vardır (ez- Zümer 39/20), ***cennetlikler için pek çok güzelliklerle nitelenmiş tertemiz eşler bulunacaktır*** (el-Bakara 2/25; el-Vâkıa 56/35-38; es-Sâffât 37/48-49; en-Nebe' 78/33). ***Cennetliklerin hem kendileri hem de eşleri cennetin***

gölgelerinde tahtları üzerine kurulup yaslanırlar (Yâsîn 36/56). ***Allah tarafından kalplerinden kin sökülüp atılmış olan cennetlikler, kardeşler halinde, karşı karşıya tahtları üzerinde otururlar. Orada bunlara hiçbir yorgunluk ve zahmet yoktur*** (el-Hicr 15/47- 48). ***Cennette boş ve yalan söz de işitilmez*** (en-Nebe' 78/35).

Cennet nimetlerinin insan akıl ve hayalinin alamayacağı güzellikte olduğunu Hz. Muhammed (a.s.v.) bir kutsî hadiste şöyle açıklamıştır: ***"Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: Sâlih kullarım için ben, cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve insanın kalbinden bile geçmeyen nice nimetler hazırladım"*** (Buhârî, "Tefsîr", sûre 32; Müslim, "Cennet", 1; Tirmizî, "Tefsîr", sûre 32).

Şüphesiz cennetteki nimetlerin en büyüğü Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak ve Allah'ı görmektir. Bu konuda Kur'an'da şöyle buyurulmuştur: ***"... Allah'ın rızâsı ise hepsinden (bütün cennet nimetlerinden) daha büyüktür. İşte büyük kurtuluş ta budur"*** (et-Tevbe 9/72).

Allah'ın Âhirette Görülmesi (Rü'yetullah). Müminler, âhirette, cennete girdikten sonra Allah'ı göreceklerdir. Bu görmenin mahiyeti hakkında kesin bilgi yoktur. Ancak bilginler Allah'ı görme olayında, bu dünyada varlıkların görülmesi için zorunlu olan şartların gerekmediğini ileri sürmüşlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de "***Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parlayacaktır. Rablerine bakacaklardır"*** (el-Kıyâme 75/22-23) buyurularak, âhirette müminlerin Allah'ı görecekleri haber verilmektedir. Peygamber Efendimiz de bir hadislerinde şöyle buyurmaktadır***: "Muhakkak ki siz şu ayı görüşünüz gibi, Rabbinizi de göreceksiniz. Ve o sırada izdihamdan ötürü birbirinize zarar vermiş de olamayacaksınız"*** (Buhârî, "Mevâkit", 16; "Tevhîd", 24; Müslim, "Îmân", 81; Tirmizî, "Cennet", 15).

Bir başka hadiste de, müminler cennete girdikten sonra, Allah'ın müminlere "Daha vermemi istediğiniz bir şey var mı?" diye soracağı haber verilmektedir. Onların bu soruya "Daha ne

isteyelim?" diye cevap vermeleri üzerine, Allah'ın kendisini müminlere göstereceği, artık müminler için Allah'a bakmaktan daha hoş gelecek bir şeyin bulunmayacağı aynı hadiste bildirilmiştir (bk. Müslim, "Îmân", 80; Tirmizî, "Cennet", 16).

* İttifakla kabul edildiğine göre nasların haber verdiği berzah'a ve âhiret hallerine inanmak farzdır. Bu konuya dair nasların te'vil edilmeyip zâhirî mânada anlaşılması gerekir. Zira haber verilen hadiseler akıl açısından imkânsız değildir. Bunlar kabir imtihanı, oradaki azap veya nimet, kıyametin kopması, ölülerin cismanî olarak dirilişi, haşir, hesap, mîzan, sırat, cennet ve cehennem safhalarından ibarettir. Mütekaddimîn devri âlimleri azap veya nimetiyle birlikte kabir hayatına inanmayı gerekli görmekle birlikte ayrıntılar üzerinde durmamışlardır. Beyhakī ve özellikle Gazzâlî'den itibaren kabir hayatına ilişkin önemli sayılan ayrıntılar âhirete imanın aslî unsurları arasına girmiştir.

Âhiretle ilgili akîdeler içinde Eş'arîler'in ihtilâf ettikleri konuların başında bedenle birlikte ruhun ölüp ölmediği meselesi gelir. Bazı kaynaklara göre Eş'arî ve Bâkıllânî gibi erken devir âlimleri ruhun latif bir cisim olduğuna inanmışlar, kabirde azap veya nimetin ruhun varlığını devam ettirmesiyle değil Allah'ın bedene ait bazı parçalarda azap veya nimetin idrak edilmesini sağlayacak bir tür hayat yaratmasıyla gerçekleştiğini kabul etmişlerdir. Ancak Eş'arî'nin görüşlerini derleyip yorumlayan İbn Fûrek'in konuya ilişkin ifadeleriyle Bâkıllânî'ye atfedilen el-İnṣâf adlı eserdeki bilgiler, bu âlimlerin ruhu bedenden ayrı bir varlık olarak gördüklerine ve ölümden sonra da hayatiyetini sürdürdüğüne inandıklarına işaret etmektedir. Cüveynî ile Gazzâlî'den itibaren ruhun bedenden ayrı basit bir cevher olduğu ve ölümden sonra varlığını sürdürdüğü görüşü Eş'arîler'ce benimsenmiştir.

Fahreddin er-Râzî, naslarda şehidlerin Allah katında diri olduğunun bildirilmesi (el-Bakara 2/154; Âl-i İmrân 3/169), bedenin sürekli değişim içinde bulunmasına rağmen insanda benlik şuurunun hayatın başlangıcından sonuna kadar devam

etmesi gibi naklî ve aklî delillere dayanarak ruhun mevcudiyeti ve bekāsı üzerinde önemle durmuştur.

Halîmî, Gazzâlî ve Râzî gibi Eş‘arîler ruhun hiçbir zaman fena bulmadığını, bedenin ölümünden sonra varlığını devam ettirip diriliş anında yaratılan bedene iade edildiğini ileri sürmüşlerdir. Eş‘arîler’in çoğunluğuna göre ise ölümden sonra berzah âleminde varlığını sürdüren ruh kıyametin kopmasıyla yok olacak ve bedenlerin dirilişiyle tekrar yaratılacaktır.* *https://islamansiklopedisi.org.tr/esariyye)*

Soru-Hazreti Hızır kimdir, halkın dediği gibi hala yaşıyor mu?

Cevap: Hazret-i Hızır (a.s.) Allah'ın salih bir kulu olup, Peygamber değildir diyen olmuşsa da, Cumhur-u ulemaya göre Peygamber'dir. Hazret-i Musa (a.s.) zamanında yaşamış ve kendisiyle görüşmüştür. Kehf süresinin Musa kıssasında Allah'ın büyük kullarından bir kul olduğu ifade edilmiştir. Hazret -i Hızır (s av) ne kadar yaşamıştır, hala yaşıyor mu? Bu hususta kesin bir söz söylemek mümkün değildir. İmam Nevevi "Tehzibül-Esma ve'l-Lugat" isimli kitabında bazı hadislere dayanarak Hazret-i Hızır'ın ölmediğini ve kıyamete kadar yaşayacağını beyan ediyor. İbnü's -Salah da şöyle diyor: Ulemanın çoğuna göre Hazret -i Hızır hala yaşıyor. Buhari, Müslim ve birçok muhakkiklere göre ise Hz. Hızır, Peygamberimizin zamanında hayatta olsaydı mutlaka Peygamber (sav) ile görüşüp İslam'a hizmet edecek ve cihada katılacaktı. Halbuki bu hususta hiçbir şey varid olmamıştır. Denildiği gibi Hz. Hızır hayat ta olup dünyayı gezseydi mutlaka Peygamber (sav)'in cenazesinde bulunacaktı. Hz. Hızır'ın hayatıyla ilgili hadisler ya zayıf veya mevzu'dur. Hayattadır demek tahminin ötesinden başka bir şey değildir. Öte yandan asrımızın büyük alimlerinden Bediüzzaman Said Nurs i, (Allah rahmet etsin) "Mektubat" adlı eserinde, hayatı beşe ayırarak Hz. Hızır ve ilyas'ın hayatın ikinci tabakasında olduğunu belirtmektedir. *(Halil Günenç- Fetvalar-46)*

F) KADERE İMAN

a) Kaderin Anlamları

Kader sözlükte "ölçü, miktar, bir şeyi belirli ölçüye göre yapmak ve belirlemek" anlamlarına gelir. Terim olarak "yüce Allah'ın, ezelden ebede kadar olacak bütün şeylerin zaman ve yerini, özellik ve niteliklerini, ezelî ilmiyle bilip sınırlaması ve takdir etmesi" demektir. Allah'ın ilim ve irade sıfatlarıyla ilgili bir kavram olan kader, evreni, evrendeki tüm varlık ve olayları belli bir nizam ve ölçüye göre düzenleyen ilâhî kanunu ifade eder.

b) Kadere İman

Allah'ın kulları hakkında önceden tayin ettiği değişmez bir kaderi mevcuttur. Kullara ait fiillerin Allah tarafından yaratıldığı hususunda ittifak eden Eş'arîler, insan kudretinin fiilleri üzerindeki tesiri konusunda kendi aralarında farklı düşünmüşlerdir. Eş'arî'ye göre kulun kudret ve fiilini yaratan Allah'tır, fiilin meydana gelişinde kula verilen hâdis kudretin hiçbir etkisi yoktur. Kul, Allah tarafından yaratılan fiilin kendine ait hâdis kudretle kısmen irtibatlı bulunduğu için sorumlu olur. Allah'ın kulları hakkında önceden tayin ettiği değişmez bir kaderi mevcuttur. Kullara ait fiillerin Allah tarafından yaratıldığı hususunda ittifak eden Eş'arîler, insan kudretinin fiilleri üzerindeki tesiri konusunda kendi aralarında farklı düşünmüşlerdir. Eş'arî'ye göre kulun kudret ve fiilini yaratan Allah'tır, fiilin meydana gelişinde kula verilen hâdis kudretin hiçbir etkisi yoktur. Kul, Allah tarafından yaratılan fiilin kendine ait hâdis kudretle kısmen irtibatlı bulunduğu için sorumlu olur.

Kader: Allah'u Teala´nın ilmi ve iradesiyle bütün varlıkların ve olayların şart-larını ve sebeplerini yer ve zamanlarıyla sınırlandırmasıdır.

Başka bir tarifle kıyamete kadar dünya üzerinde vuku´ bulacak her şe-yin daha evvel Allah tarafından bilinmesidir.

Kaza: Allah tarafından önceden takdir edilen her şeyi takdire uygun olarak meydana getiren de yine Allah´tır. Bu sebeple kader ile kaza arasında tam bir uygunluk bulunur. Kader bir plan, kaza ise plana uygun olarak yapılan iş denilebilir.

Kader konusuna iki yönden bakmak lazım:

Kader-i Mutlak: İnsan iradesi ile ilgili olmayan kader. Dünya´ya gelişimiz, ne zaman öleceğimiz kadın veya erkek oluşumuz, vücudumuzdaki organların görevleri, Dünya´da oluşmuş veya oluşabilecek tabiat olayları bunların oluşmasında irademizin hiç bir tesiri yoktur. Bunlardan sorumlu da olamayız. Vücudumuzdaki organlardan kasıt, el, ayak, göz ve burun gibi organlarımızın işleri tamamen bizim kontrolümüzdedir.. Buradaki organ görevlerinden kasıt, irademiz dışındaki temel olgulardır.

Kaderi Muallak (Cüz-i ihtiyari):

İnsan kendi iradesi ile baş başa kaldığında, yapıp yapmadığı tüm işler bu bölüme giriyor. Namaz kılmak, oruç tutmak iyilik yapmak kötülük yapmak, hırsızlık yapmak gibi. *
(Kadı Ebu Şuca, Ğayet'ül-İhtisar ve Şerhi, Ravza Yayınları, s:63)

* Kader'e İman, iman silsilesinin son halkası olduğundan her müminin kader'e iman etmesi lazımdır. Kâinatı ve kâinatta cereyan eden bütün hâdiseleri yaratan Allahu Azimüşşan'dır. Onun kudret ve iradesi dışında hiçbir hadise olamaz: Yaratılmış olan her şey ölçüsüz olmayıp bir "KADER" programına dayanır.

Mutezile, "Fiiller, Allah'ın kula verdiği bir güç ile kul tarafından yaratılır." der.

Eş'ariler ise, «Fiilin yaratılmasında kulun «Kesb» den başka herhangi bir katkısı yoktur. «Kesb» ise, kulun, tesiriyle meydana gelmeyen, sadece kulun isteğinin, Allah'ın yaratmasıyla birleşmesi demek olan bir şeydir» der.

Maturidi ise, «Kesb, kulun gücü ve tesiriyledir» der. Kesb'e tesir eden ve fiiller meydana geldiğinde eseri görülen, kuldaki bu güce istitaat (güç yetirme) denir.

Mutezilîler «Kul, kendi işini kendi yaratır. Böylece o hükümlere muhatap ve mükellef olur. Kulda bulunan, kendi işlerini yapar ki, gücü, Allah tarafından yaratılmış ve kula verilmiştir.» derler.

Matürîdîler de «Allah Tealâ'nın hikmeti ancak kulun, cüzî iradesiyle yapacağı hayırlı şeylerin sevap olacağını, yine cüzi iradesiyle yapacağı kötü işlerin günah olacağını gerektirmektedir. Allah'ın hikmeti yanında, adaleti de bu durumu gerektirmektedir.

Eş'ariler ise, «Kulda görülen işleri, Allah yaratır. Kul, sadece cüz'i iradesiyle o işi kesbeder (yapar). Kul, kesb'i sebebiyle mükellef olur. Sevaba erer veya cezalandırılır. Eş'ari'ye göre kesb (kazanma), Allah tarafından yaratılan iş ile kulun ihtiyarının (seçmesinin) birleşmesidir.* *(İslam'da Siyasi ve İtikadi Mezhebler Tarihi- Prof. Muhammed Ebu Zehra)*

* İmam Nevevî, Kader'i şöyle tarif ediyor: Olacak şeyleri, muayyen zaman ve mekânlarda vücud bulacağı vasıflar üzerine takdir etmesidir. Kaza ise, takdir edilen eşyayı, zaman, mekân ve vasıflar üzerine icad etmesidir. Binaenaleyh, kader, ilim sıfatının şubesi olduğu gibi kaza da, kudret sıfatının şubesidir.

Cenab-ı Hak'ın, insanların ne yapacaklarını bilip takdir etmesi, onların ihtiyarlarını selb etmez. Çünkü bir insan, bir şeyi yapmak isterse, ihtiyarını o işe sarf eder. Allah Teâlâ da onu dilerse halk eder. Yani o insan, ihtiyarını o işe verdiği için kâsib, Allah Teâlâ da onu halk ettiği için Halık olur. Bunun için, şu günahı işledim, ne yapayım, kader böyle imiş deyip, iş ve davranışında kendisini mecbur imiş gibi göstermek doğru değildir. İhtiyarını o işe sarf etmeseydi Allah da onu halk etmezdi. * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

c) Kader ile İlgili Âyet ve Hadisler

Kadere iman, her şeyin Allah'ın takdirine bağlı bulunduğuna işaret eden âyetlerin yanı sıra ilâhî ilmin, olmuş ve olacak tüm varlık ve olayları kuşattığını belirten âyetlerde ısrarla vurgulanmıştır. Hz. Muhammed (a.s.v.) de bazı meşhur hadislerinde kadere imanı bir iman esası olarak açıklamıştır.

Kader konusu ile ilgili bazı âyetlerin meâli şöyledir:

"...O'nun katında her şey bir ölçü (miktar) iledir" (er-Ra'd 13/8).

"...Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir" (el-Furkan 25/2).

"De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez..." (et- Tevbe 9/51).

Bu âyetlerden başka Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu, dilediğini sapıklığa sevkedip, dilediğini hidayete erdirdiğini, insanlar arasında ölümü O'nun takdir ettiğini bildiren âyetler de (bk. ez-Zümer 39/62; es-Sâffât 37/96; el-A'râf 7/178; el-Vâkıa 56/60 vb.) kapsam açısından kâinatta her şeyin belli bir kadere bağlı bulunduğu, bunun da Allah Teâlâ tarafından belirlendiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) de Cibrîl hadisi diye bilinen hadiste açıklandığı gibi, kadere imanı iman esasları arasında saymıştır. Bu hadiste geçtiğine göre Cebrâil (a.s.) Peygamberimiz'e:

– "İman nedir?" diye sormuş, o da:

– "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayır ve şerriyle kadere inanmandır" cevabını vermiştir (bk. Müslim, "Îmân", 1; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 15; İbn Mâce, "Mukaddime", 9).

Kaderin bir ilâhî sır oluşunu ve insanlar tarafından gerçek anlamda çözülmesinin imkânsızlığını göz önünde bulunduran Hz. Muhammed (a.s.v.) kader konusunu tartışan ashabını uyararak şöyle buyurmuştur: ***"Siz bununla mı emrolundunuz? Veya ben bunun için mi peygamber olarak gönderildim? Şunu biliniz ki sizden önceki ümmetler bu tür tartışmalara başladıkları zaman helâk olmuşlardır. Böyle tartışmalara girmemelisiniz"*** (Tirmizî, "Kader", 1).

d) Tevekkül

Sözlükte "güvenmek, dayanmak, işi başkasına havale etmek" anlamlarına gelen tevekkül terim olarak, hedefe ulaşmak için gerekli olan maddî ve mânevî sebeplerin hepsine başvurduktan ve yapacak başka bir şey kalmadıktan sonra Allah'a

dayanıp güvenmek ve ondan ötesini Allah'a bırakmak demektir. Meselâ bir çiftçi önce zamanında tarlasını sürüp ekime hazırlayacak, tohumu atacak, sulayacak, zararlı bitkilerden arındırıp ilâçlayacak, gerekirse gübresini de verecek, ondan sonra iyi ürün vermesi için Allah'a güvenip dayanacak ve sonucu O'ndan bekleyecektir. Bunların hiçbirisini yapmadan "Kader ne ise o olur" tarzında bir anlayış tembellikten başka bir şey değildir ve İslâm'ın tevekkül anlayışıyla bağdaşmaz.

Tevekkül, Müslümanların kadere olan inançlarının tabii bir sonucudur. Tevekkül eden kimse Allah'a kayıtsız şartsız teslim olmuş, kaderine razı bir kimsedir.

Fakat kadere inanmak da tevekkül etmek de tembellik, gerilik ve miskinlik demek olmadığı gibi, çalışma ve ilerlemeye mâni de değildir. Çünkü her Müslüman olayların, ilâhî düzenin ve kanunların çerçevesinde, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde olup bittiğinin bilincindedir. Yani tohum ekilmeden ürün elde edilmez. İlâç kullanılmadan tedavi olunmaz. Sâlih ameller işlenmedikçe Allah'ın rızâsı kazanılmaz ve dolayısıyla cennete girilmez. Öyleyse tevekkül, çalışıp çabalamak, çalışıp çabalarken Allah'ın bizimle olduğunu hatırdan çıkarmamak ve sonucu Allah'a bırakmaktır.

Yüce Allah bir âyette ***"...Kararını verdiğin zaman artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever"*** (Âl-i İmrân 3/159) buyurmuş, müminlerin bir başka varlığa değil, yalnızca kendisine güvenmelerini emretmiş, çünkü tevekkül edene kendisinin yeteceğini bildirmiştir (bk. Âl-i İmrân 3/122, 160; el-Mâide 5/11; et-Tevbe 9/51; İbrâhim 14/11; et-Tegabün 64/13; et-Talâk 65/3). Hz. Muhammed (a.s.v.) de devesini salarak tevekkül ettiğini söyleyen bedevîye ***"Önce deveni bağla, Allah'a öyle tevekkül et"*** (Tirmizî, "Kıyamet", 60) buyurarak tevekkülden önce tedbirin alınması için uyarıda bulunmuştur.

e) Hayır ve Şer

Sözlükte "iyilik, iyi, faydalı iş ve fayda" anlamlarına gelen hayır, Allah'ın emrettiği, sevdiği ve hoşnut olduğu

davranışlar demektir. Sözlükte "kötülük, fenalık ve kötü iş" demek olan şer de Allah'ın hoşnut olmadığı, sevmediği, meşrû olmayan, işlenmesi durumunda kişinin ceza ve yergiye müstehak olacağı davranışlar demektir.

Âmentüde ifade edildiği üzere her Müslüman kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanır. Yani âlemlerin yaratıcısı olan Allah Teâlâ hayrı da şerri de irade eder ve yaratır. Çünkü âlemde her şey onun irade, takdir ve kudreti altındadır. Âlemde ondan başka gerçek mülk ve kudret sahibi, tasarruf yetkisi olan bir başka varlık yoktur. İnsan, hayrı da şerri de kendi iradesi ile kazanır. Allah'ın hayra rızâsı vardır, şerre ise yoktur. Hayrı seçen mükâfat, şerri seçen ceza görecektir. Şerrin Allah'tan olması, kulun fiilinin meydana gelmesi için Allah'ın tekvînî iradesinin ve yaratmasının devreye girmesi demektir. Yoksa Allah kulların kötü filleri yapmalarından hoşnut olmaz, şerri emretmez, şerre teşrîî (dinî) iradesi yoktur.

Ehl-i sünnet'e göre, Allah'ın "şerr"i irade edip yaratması kötü ve çirkin değildir. Fakat kulun şer işlemesi, şerri kazanması, şerri tercih etmesi ve şerle nitelenmesi kötüdür ve çirkindir. Meselâ usta bir ressam, sanatının bütün inceliklerine riayet ederek, çirkin bir adam resmi yapsa, o zatı takdir etmek ve sanatına duyulan hayranlığı belirtmek için "ne güzel resim yapmış" denilir. Bu durumda resmi yapılan adamın çirkin olması, resmin de çirkin olmasını gerektirmemektedir.

Yüce Allah mutlak anlamda hikmetli ve düzenli iş yapan yegâne varlıktır. Onun şerri yaratmasında birtakım gizli ve açık hikmetler vardır. Canlı ölüden, iyi kötüden, hayır şerden ayırt edilebilsin diye, Allah eşyayı zıtlarıyla birlikte yaratmıştır.

Ayrıca insana şer ve kötü şeylerden korunma yollarını göstermiş, şerden sakınma güç ve kudretini vermiştir. Dünyada şer olmasa hayrın mânası anlaşılamaz, bu dünyanın bir imtihan dünyası olmasındaki hikmet gerçekleşemezdi. Şer, Allah'ın adalet ve hikmeti gereği veya kendisinden sonra gelecek bir hayra vasıta ve aracı olmak ya da daha kötü ve zor bir şerri defetmek için yaratılmıştır.

Allah'ın kudreti ile meydana gelen her işte ya kendimiz, ya başkaları, ya da toplum için birtakım faydalar bulunabilir. Bir şeyin şer olması bize göredir.

Bir âyette bu husus şöyle açıklanmaktadır: ***"Umulur ki, hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırdır. Ve yine umulur ki, sevdiğiniz bir şey de sizin için şerdir. Siz bilmezsiniz, Allah bilir"*** (el-Bakara 2/216).

Bir şeyin şer sayılmasının gerçeğe ve sonuca uymayışına şöyle bir örnek verilebilir: Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yurdundan ayrılmaya zorlanıp Mekke'den Medine'ye hicret etmesi ilk bakışta birçok kimseye şer olarak gözükmüş ise de, bu olay bir süre sonra Mekke fethi gibi iyi bir sonuca ortam hazırlamış ve nice hayırlı gelişmelere vesile olmuştur.

f) Rızık

Sözlükte "azık, yenilen, içilen ve faydalanılan şey" anlamına gelen rızk, terim olarak, "yüce Allah'ın, canlılara yiyip içmek ve yararlanmak için verdiği her şey" diye tanımlanır. Bu tanıma göre rızık, helâl olan şeyleri kapsadığı gibi, haram olanları da kapsamaktadır.

Ehl-i sünnet rızık konusunda şu temel prensipleri benimsemiştir:

1. Yegâne rızk veren (rezzâk-ı âlem) Allah Teâlâ'dır. Kur'an'da, "***Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir..."*** (el-Hûd 11/6) buyurularak, tüm canlıların rızkını verenin Allah olduğu bildirilmiş, bir başka âyette de O'nun, dilediğine bol rızk verip, dilediğinin rızkını ise daralttığı ifade edilmiştir (eş-Şûrâ 42/12).

2. Rızkı yaratan ve veren Allah Teâlâ'dır. Kul, Allah'ın evrende geçerli tabii kanunlarını gözeterek çalışır, çabalar, sebeplere sarılır ve rızkı kazanmak için tercihlerde bulunur. Allah da onun bu tercihine ve çabasına göre rızkını yaratır. Allah'ın yegâne rızık veren olması, tembellik yapmayı, çalışmamayı, yanlış bir tevekkül anlayışına sahip olmayı gerektirmez. Kazanç

için, meşru yollardan gerekli girişimde bulunmak kuldan, rızkı yaratmak ise Allah'tandır.

3. Haram olan bir şey, onu kazanan kul için rızık sayılır. Fakat Allah'ın haram olan rızkı, kulun kazanmasına rızâsı yoktur. Bir âyette, ***"Artık Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yiyin..."*** (en-Nahl 16/114) buyurularak, helâl yenilmesi emredilmiş, haram yasaklanmıştır.

4. Herkes kendi rızkını yer. Bir kimse başkasının rızkını yiyemeyeceği gibi, başka biri de onun rızkını yiyemez.

g) Ecel

Sözlükte "önceden tespit edilmiş zaman ve süre" anlamına gelen ecel, terim olarak, insan hayatı ve diğer canlılar için belirlenmiş süreyi ve bu sürenin sonunu yani ölüm anını ifade eder.

Her ferdin ve toplumun bir eceli vardır. Ecel tek olup Allah'ın kazâ ve kaderiyledir. İnsanları dirilten, rızıklandıran ve öldüren Allah olduğundan, eceli belirleyen de O'dur. ***"Aranızda ölümü takdir eden biziz..."*** (el-Vâkıa 56/60) âyeti bu hususu ortaya koymaktadır.

Kur'an âyetlerinden anlaşıldığına göre, ecel ne vaktinden önce gelebilir ne de geciktirilebilir: ***"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar, ne de bir an ileri gidebilirler"*** (el-A'râf 7/34; Yûnus 10/49), ***"Allah eceli geldiğinde hiçbir kimse için erteleme yapmaz..."*** (Münâfikun 63/11).

Ecel hiçbir sebeple değişmez. Bazı ibadet ve güzel davranışların ömrü artıracağına dair hadisler (bk. Süyûtî, el-Câmiu's-sağir, II, 44) insanları hayırlı ve güzel işlere teşvik etmeyi amaçlayan hadisler olup, genellikle şu anlamda yorumlanmışlardır:

1. Ömrün artmasından maksat, elem ve kederden uzak, huzur ve mutluluk içinde, sağlıklı, güçlü ve kuvvetli yaşamaktır.

2. Yüce Allah bu gibi kimselerin iyilik yapacağını bildiği için ezelî planda onların ömrünü buna göre fazla belirlemiştir.

Ehl-i sünnet bilginlerine göre, öldürülen şahıs da (maktul) bütün insanlar gibi eceliyle ölmüştür. Çünkü ecel, hayatın tereddütsüz olarak son bulduğu andır. Şayet maktul öldürülmemiş olsaydı, o anda tabii veya bir başka biçimde ölecekti. Bu hususu belirleyen ilâhî iradedir. Şu halde katil o kişiyi öldürmekle onun ecelini öne almış değildir. Katilin cezayı hak etmesinin sebebi de, Allah'ın ***"...Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın. İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız"*** (el-En'âm 6/151) buyruğu ile yasakladığı bir şeyi işlemesi, kul olarak kendine verilen gücü kullanma hususunda dinin haram kıldığı bir davranışı isteme ve yapma yönünde seçimini yapmış olmasıdır. Onun bu seçimi üzerine de sünnetullah diye ifade edilen tabiat kanunlarına göre Allah, ölüm denen sonucu yaratmış olmaktadır. Allah'ın bu durumu ezelî ilmiyle biliyor olması, kulun iradesinin elinden alınmış olması anlamına gelmez.

Başa Dön

Yedinci Bölüm
FIKIH

Fıkhın Tarifi, Kaynakları ve Bazı Istılahları

1. Fıkıh Kelimesinin Mânâsı
2. Fıkhın İslâm Akidesiyle İrtibatı
3. İslâm Fıkhı Kolaylığı ve Sıkıntıyı Kaldırmayı Hedefler
4. İslâm Fıkhı'nın Kaynakları
   Kur'an-ı Kerim-> Sünnet-> İcma->Kıyas
5. Kur'an ve Sünnetten Deliller
6. Bazı Fıkhı Istılahların Tarifi
   Farz, Farz-ı Ayn, Farz-ı Kifaye, Vacip, Rükün, Şart, Sünnet, Mendub, Mübah, Mekruh, Haram, Eda, İade, Kaza

FIKIH

Fıkıh kelimesi sözlükte "bir şeyi bilmek, iyi ve tam anlamak, iç yüzünü ve inceliklerini kavramak" anlamına gelir. Terim olarak ise, hicrî ilk asırlarda zihnî çaba ile elde edilen dinî bilgilerin tamamını ifade etmişken, iman ve itikad konularının ayrı bir ilim dalı olarak teşekkül etmesine paralel olarak, ileri dönemlerde İslâm'ın fert ve toplum hayatının değişik yönleriyle ilgili şer'î-amelî hükümlerini bilmenin ve bu konuyu inceleyen ilim dalının özel adı olmuştur. Fıkhın, şer'î delillerden elde edilen fıkhî hükümleri sistematik tarzda ele alan dalına fürû-i fıkıh, delillerden hüküm elde etme metodunu inceleyen dalına da usûl-i fıkıh denir. Fıkıh ilminde uzman olan kimselere de fakih (çoğulu fukahâ) denildiğini biliyoruz.

Fıkıh ferdin Allah'a, kendine ve topluma karşı amelî sorumluluklarını, beşerî ilişkilerin sübjektif, ahlâkî ve objektif (hukukî) yönlerini bütünüyle kuşattığından ve bir bakıma İslâm toplumunun dini anlama ve yaşama tarzını ve çeşitliliğini, kültür ve geleneğini temsil ettiğinden İslâm hukuku tabirinin ilk planda çağrıştırdığı dar ve şeklî alana göre daha kapsamlıdır.

Fakat Batı'daki İslâmoloji çalışmalarının etkisiyle fıkıh yerine İslâm hukuku tabiri de eş anlamlı olarak kullanılır olmuştur.

Kur'an'ın fert ve toplum hayatına ilişkin olarak koyduğu amelî hükümler, kural ilke ve amaçlar ile bunların açıklaması, örneklendirmesi ve uygulanması mahiyetindeki Hz. Peygamber'in sünneti, İslâm'ın amelî hükümlerinin temel kaynaklarını teşkil eder. Kur'an ve Sünnet'in bu belirleyici ve yönlendirici tavrı, ferdin kişiliğine ve temel haklarına müdahale değil aksine dünya hayatında çeşitli zaaf ve sapmalara mâruz kalan insana ilâhî inayet ve rahmet elinin uzanması, onun aklî ve fıtrî temizliğinin vahiyle korunması ve desteklenmesi ve insanın dünya ve âhirette mutluluğu yakalamasına yardımcı olunması anlamını taşır. Müslümanlar ferdî, ailevî ve sosyal hayatlarını düzenlerken dinin bu yol göstericiliğinden âzami ölçüde yararlanmayı bu sebeple isterler.

Öte yandan, Kur'an ve Sünnet'te yer alan amelî hükümlerin, ilke ve amaçların anlaşılması, yorumlanması ve günlük hayatın bu çizgide düzenlenmesi konusunda İslâm toplumlarının tarihî süreç itibariyle zengin ve çok çeşitli bir tecrübe birikimine sahip olduğu, nasların açık ifadelerinin çerçevelediği ortak alan etrafında zengin bir hukuk kültür ve geleneğinin oluştuğu da bilinmektedir. Bu itibarla İslâm fıkhı bir yönüyle ilâhî tebliğle, Kur'an ve Sünnet'te yer alan açıklamalarla, bir yönüyle de Müslüman hukukçuların entelektüel üretimleri, gözlem ve tecrübe birikimleri, toplumların kültür, gelenek ve vak‘alarıyla bağlantılıdır. Bu durum, İslâm fıkhının hem ilâhî inâyetten, vahyin yol göstericiliğinden, hem de beşerî çabadan, fert ve toplumların şart ve ihtiyaçlarından kopmamasının, ikisi arasında denge kurarak fert ve toplumlara mâkul, dengeli ve yaşanabilir bir hayat tarzı önerebilmesinin temel âmili olmuştur.

Bu itibarla İslâm fıkhı veya İslâm hukuku denince, sadece Kur'an ve Sünnet'in amelî hükümleri değil de İslâm toplumlarının bu ortak alan etrafında geliştirdiği hukuk kültür ve geleneği, uygulama zenginliği kastedilir.

Diğer bir anlatımla İslâm fıkhı veya hukuku tabirini Müslüman toplumların fıkhı veya hukuku şeklinde açmak mümkündür.

Bu arada, fıkhın hukuka göre daha kapsamlı bir kavram olduğunu da özellikle vurgulamaya ihtiyaç vardır. Çünkü hukuk beşerî ilişkileri şeklî ve objektif kurallarla ve maddî müeyyidelerle düzenlerken fıkıh ferdin yaratanla, kendisiyle ve toplumla ilişkilerini şekil ve öz, dünya ve âhiret, maddî ve mânevî müeyyide, cebrî hukuk ve sosyal baskı gibi değişik boyutlarıyla ele alır. Bu sebeple de fıkhın içinde İslâm kültür ve medeniyetinin birçok ayrıntısını, zengin bilgi ve tecrübe birikimini, fert ve toplum hayatının değişik kesitlerini bulmak mümkündür. Ancak burada İslâm fıkhının bu değişik vecîbeleriyle ilgili ayrıntıya girilmeyecek, sadece ibadet ve şahsın hukuku (ahvâl-i şahsiyye) çerçevesinde kalan ilmihal bilgilerinin daha iyi kavranabilmesi için bunların elde edilmesinde kullanılan aslî ve tâli kaynaklar ve metotlar ile bu konudaki dinî-hukukî mükellefiyetin mahiyeti fıkhın klasik doktrin ve sistematiğinde yer aldığı şekliyle verilmekle yetinilecektir.

Fıkhın Tarifi, Kaynakları ve Bazı Istılahları

4.1. Fıkıh Kelimesinin Mânâsı

Fıkıh kelimesinin biri lugatî, diğeri ıstılahı olmak üzere iki anlamı vardır. Fıkıh lugatta 'anlayış' demektir.

"Bu topluma ne oluyor ki hemen hiç söz anlamıyorlar." (lâ yefkahû-ne). (Nisa/78)

Bu ayette geçen yefkahûne tabiri 'anlamıyorlar' mânâsında kullanılmıştır.

"Ama siz onların teşbihlerini anlamazsınız (la tefkahûne)." (İsra/44)

Bu ayette de La tefkahûne tabiri 'anlamazsınız' mânâsında kullanılmıştır.

Nitekim Hz. Muhammed (a.s.v.) efendimiz cuma namazı hakkında şöyle buyurmuştur: "***Kişinin, namazı uzatması, hutbeyi kısaltması onun fıkhının (anlayışının) alâmetidir.***" *(Müslim/869)*

Istılahta fıkıh, iki şeye denir:

1. Mükelleflerin amellerinin ve sözlerinin tafsilatından elde edilen şeylerin, şer'î hükümlerinin bilinmesidir. Bu hükümlerin bilinmesi de nasslarla; yani Kur'an, Sünnet ve onlardan çıkarılan İcma ve İctihad (Kıyas) ile mümkün olur.

Mesela abdestte niyetin vacip olduğunu Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu hadîsinden anlıyoruz: ***"Ameller ancak niyetlere göredir."*** *(Buhari/1; Müslim/1907)*

Yine orucun sahih olması için niyetin gece yapılmasının şart olduğu Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu sözünden anlaşılmaktadır: ***"Kim fecirden önce niyet etmezse, onun orucu yoktur."*** *(Beyhakî, IV/202; Dârekutnî, 11/172. (Dârekutnî bu hadîsin ravilerinin sika olduklarını söylemiştir)*

"Vitir namazının mendub olduğunu da Hz. Muhammed (a.s.v.)'e farz namazlar hakkında soru soran bedevi hadîsinden anlıyoruz. Bedevinin biri farz namazları sorduktan sonra 'Benim üzerimde bunların dışında farz namaz var mı?' diye sorunca, Peygamber efendimiz kendisine şöyle cevap vermiştir: 'Hayır yok! Sadece nafile namaz kılabilirsin'." *(Buhari/1792; Müslim/11)*

İkindi vaktinden sonra namaz kılmanın mekruh olduğunu, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ikindiden sonra güneş batıncaya kadar namaz kılmayı yasaklamasından anlıyoruz.*(Buhari/56l;Müslim/827)*

Abdest alırken başın bir kısmını mesh etmenin farz olduğunu ***'Başlarınızı mesnedin!'*** (Mâide/6) ayetinden anlıyoruz. İşte bu şer'î hükümleri bilmeye ıstılahta fıkıh denmektedir.

2. Şer'î hükümlerin kendisine de fıkıh denir. Buna binaen 'Fıkıh okudum ve öğrendim' denir ki bunun anlamı "Kur'an, Sünnet, İslâm âlimlerinin icma ve ictihadlarından alınan ve Fıkıh kitaplarında yazılı olan şer'î ve fıkhî hükümleri okudum ve öğrendim" demektir. Bunlar abdest, namaz, alışveriş, evlenme, emzirme ve savaş hükümleri gibi hükümlerdir. Bu şer'î hükümlerin de ıstılahtaki adı 'fıkıh'tır. Fıkhın bu iki mânâsı arasındaki fark, birincide fıkıh kelimesinin sadece hükümlerin bilinmesine, ikincide ise şer'î hükümlerin bizzat kendilerine ıtlak edilmesidir.

4.2. Fıkhın İslâm Akidesiyle İrtibatı

Daha önce söylediğimiz gibi şer'î olup da mükelleflerin fiil ve sözlerini tanzim eden hükümlerden ibaret olan İslâm fıkhının özelliklerinden biri, kesin bir şekilde Allah'a iman akidesine ve tam anlamıyla İslâm akîdesinin temellerine bağlı olmasıdır. Özellikle ahiret gününe iman akidesine daha fazla bağlıdır. Fıkhın İslâm akidesine bağlı olmasının nedeni sudur-Allah'a iman, Müslümanı dinin hükümlerine kendi irade ve isteğiyle bağlar ve onu o hükümleri tatbik etmeye sevk eder. Çünkü Allah'a iman etmeyen kimse, ne namaz, ne de oruca bağlanmaz, fiillerinde helâl ve haramı gözetmez. Bu nedenle şer'î hükümler, şeriatı vaz'eden ve kanunlar koyan Allah'a iman etmeye bağlıdır.

Kur'an'da, İslâm fıkhının imana bağlı olduğunu gösteren birçok delil («ayet) vardır. Fakat biz burada ahkâm ile iman, şeriat ile akide arasındaki irtibatın ne denli sıkı olduğunu göstermek için birkaç ayet zikredeceğiz.

Allah Teâlâ tahareti emrederek temizliğin Allah'a iman etmenin gereklerinden olduğunu bildirmiştir:

"Ey inananlar! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın..." (Mâide/6)

Allah Teâlâ namazı ve zekâtı zikrederek, bu ibadetlerle ahirete iman arasında bağ kurmuştur:

"Onlar ki namazı kılarlar, zekâtı verirler ve ahirete de kesin olarak inanırlar." (Neml/3)

Allah Teâlâ takva'ya götüren orucu farz kılmış ve onu imana bağlayarak şöyle buyurmuştur:

"Ey inananlar! Sizden öncekilere yazıldığı gibi korunmanız için sizin üzerinize de oruç yazıldı."(Bakara/183)

Allah Teâlâ, Müslümanın sahip olduğu güzel sıfatları zikretmiş ve bunu Allah'a iman etmenin neticesine bağlamıştır. İnsan ancak o sıfatlarla cennete girmeye hak kazanır.

"Felaha ulaştı o müminler ki onlar namazlarında huşu içindedirler. Onlar boş şeylerden yüz çevirirler. Onlar zekâtı

verirler ve ırzlarını korurlar; ancak eşleri yahut ellerinin sahip olduğu (cariyeler) hariç (bunlarla ilişkilerinden dolayı da) kınanmazlar. Ama bunun ötesine gitmek isteyen olursa, işte onlar haddi aşanlardır. Onlar (müminler) emanetlerine ve ahidlerine riayet ederler. Onlar namazlarını korurlar. İşte varis olacaklar onlardır. Onlar Firdevs'e nail olacaklar, orada ebedî kalacaklardır." (Müminûn/1-11)

"Allah Teâlâ, kadınlara güzel davranmayı emrederek şöyle buyuruyor: ***"Ey inananlar! Kadınları miras yoluyla zorla almanız size helâl değildir. Onlara verdiklerinizin bir kısmını (onlardan) alıp götürmek için onları sıkıştırmayın. Şayet açık bir edepsizlik yaparlarsa başka. Onlarla iyi geçinin! Eğer onlardan hoşlanmazsanız, bilin ki sizin hoşlanmadığınız bir şeyde Allah birçok hayırlar takdir etmiş olabilir."*** (Nisa/19)

Allah Teâlâ, boşanmış kadına üç kur' (üç hayız müddeti) bekleyip iddetini tamamlamasını, eğer hamile ise rahminde olanı gizlememesini emretmiş, bunu Allah'a ve Son Gün'e İman etmeye bağlayarak şöyle buyurmuştur:

"Boşanmış kadınlar üç kur' (bekleyip) kendilerini gözetirler (hamile olup olmadıklarına bakarlar). Eğer Allah'a ve Son Gün'e inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz." (Bakara/228)

"Allah Teâlâ, müminleri iman vasfıyla zikrettikten sonra onları içkiden, kumardan putlardan, fal oklarından sakınmaya çağırmış, müminlerin bunlardan kaçınmalarının halis bir imana bağlı olduğunu ifade etmiştir: Ey inananlar! İçki, kumar, dikili taşlar, şans okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz." (Mâide/90)

Allah Teâlâ, riba'yı haram kılarak, onu terk etmeyi takva'ya ve imanın varlığına bağlamıştır:

"Ey inananlar! Kat kat faiz yemeyin, Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz." (Âli İmran/130)

"Ey inananlar! Allah'tan korkun, eğer inanıyorsanız faizden (henüz alınmayıp) geri kalan kısmı bırakın (almayın)." (Bakara/278)

Allah Teâlâ, kullarını amele teşvik etmiş, onları ilahî murakabenin ve mesuliyetin şuurundan meydana gelen bir perde altına alarak şöyle buyurmuştur:

*"**De ki: 'Yapın (yapacağınızı); yaptığınız işleri Allah da görecek, elçisi de müminler de... Sonra gaybı ve şehadet'i bilen (Allah'a) döndürüleceksiniz. O size yaptıklarınızı bir bir haber verecek!'*** (Tevbe/105)"

Bunlar gibi, Kur'an'daki dinî hükümlerin tümünün Allah'a iman etmekle birlikte zikredildiği ve İslâm akidesinin rükûnlarına bağlı olduğu görülür. Bu sayede İslâm fıkhı, dinî bir kudsiyet elde eder ve onun insanlar üzerinde ruhî bir saltanatı vardır. Çünkü o şer'î hükümler Allah katından gelmiştir; itaati ve Allah'ın rızasını gerektirir. Onlara muhalefet etmekte de Allah'ın gazabına uğrama korkusu vardır. Bu kanunlar, insanları yaratıcısına bağlamayan, insan kalbinde bir bağı bulunmayan birtakım beşerî kanunların hükümleri gibi değildir.

"Hayır, rabbin hakkı için onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp sonra da senin verdiğin hükme karşı içlerinde bir burukluk duymadan tam anlamıyla teslim olmadıkça inanmış olmazlar." (Nisa/65)

İslâm Fıkhı İnsanların Kendisine Muhtaç Olduğu Her şeyi Kapsamaktadır

Şüphesiz insan hayatı değişik yönlere sahiptir. İnsanın mesut olması da bu yönleri nizam dahilinde yürütmekle mümkün olabilir. İslâm fıkhı, Allah'ın kulları için koyduğu ilahî hükümlerden ibaret olduğundan, onların maslahatlarını gözettiğinden, mefsedetleri onlardan uzaklaştırdığından Ötürü hayatın bütün yönlerini kapsayıcı olarak gelmiştir. Bu bakımdan insanın muhtaç olduğu her şeyin hükmünü tanzim eder.

Allah'ın Kitabı'ndan, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Sünneti'nden, İslâm âlimlerinin icma ve ictihadlarından oluşan

şer'î hükümleri içeren fıkıh kitaplarına baktığımızda onların yedi bölüme ayrıldığını görürüz. Bu hükümlerin toplamı da insan hayatı için genel bir yasa teşkil etmektedir. Fertler de toplum da bu kanunlardan istifade ederler.

Birinci bölüm, abdest, namaz, oruç, hac, zekât ve benzerlerinden meydana gelen ve Allah'a ibadet esasına bağlı hükümlerdir. Bu hükümlere ***"ibadetler"*** (ibadât) denir.

İkinci bölüm, evlenme, boşanma, neseb, süt emzirme, nafaka, miras ve benzerlerinden meydana gelen aile ile ilgili hükümlerdir. Bunlara da ***"ahvâl-i şahsiyye"*** (kişilere özgü durumlar) ismi verilir.

Üçüncü bölüm, alışveriş, rehine, icare (kira, gelir), dâva, delil, hüküm ve benzerlerinden meydana gelen insanların birbirleriyle yaptığı fiil ve muamelelerden ibarettir. Bu hükümlere ***"muamelât hükümleri"*** denir.

Dördüncü bölüm, adaleti yerine getirmek, zulmü kaldırmak ve hükümleri icra etmekte olan hâkimin vazifelerine dahil olan hükümlerle, mâsiyetin haricinde taat ve benzerlerinden meydana gelen, mahkumun vecibeleriyle ilgili olan hükümlerdir. Bu hükümlere ***"sultanî hükümler" veya "şer'î siyaset hükümleri"*** denilmektedir.

Beşinci bölüm, suçluların cezalandırılması, emniyet ve nizamın korunmasıyla ilgili olan; katili, hırsızı, içki içeni ve benzerlerini cezalandırmak gibi hükümlerdir. Bunlara ***"ukûbât"*** hükümleri adı verilir.

Altıncı bölüm, İslâm devletinin diğer devletlerle olan savaş, barış gibi ilişkilerini düzenleyen hükümlerdir. Buna da ***"siyer"*** adı verilir.

Yedinci bölüm, ahlâk, haşmet, güzellik ve çirkinlik gibi şeylerle ilgili olan hükümlerdir. Bu hükümlere de ***"âdab ve ahlâk hükümleri"*** denir.

İşte böylece biz İslâm fıkhının hükümlerinin, insanın muhtaç olduğu her alanı kapsadığını, fert ve toplum hayatının bütün yönleriyle ilgilendiğini görüyoruz.

4.3. İslâm Fıkhı Kolaylığı ve Sıkıntıyı Kaldırmayı Hedefler

Yusr'un (Kolaylığın) Mânâsı

İslâm, insanın ihtiyaçlarını ve saadetini temin edecek yasaları ahkâmı bildirmek suretiyle gözetmiştir. Bunun için de hükümlerin tümü insanın güç ve takatinin sınırları içindedir. Bu hükümlerde insanın yerine getirmekten aciz olduğu hiçbir hüküm yoktur. Eğer mükellefin gücünü aşan bir durum meydana gelirse, İslâm dini, onun için ruhsat, ve tahfif (kolaylık) kapısını açar.

İslâm'ın Kolay Bir Din Olduğuna Dair Deliller

İslâm'ın kolay bir din olduğuna delâlet eden bir kısım ayetler şunlardır: ***"O size dinde bir güçlük yüklemedi."*** (Hac/78)

"Allah sizin için kolaylık ister, güçlük istemez." (Bakara/185)

"Allah, kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez." (Bakara/286)

İslâm dininin kolay bir din olduğuna bu ayetlerden daha fazla delâlet eden başka bir ayet yoktur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) de ***'Din kolaylıktır, genişliktir'*** *(Buhari/39)* buyurmuştur.

İslâm'ın Kolay Bir Din Olduğuna Dair Misaller

Ayakta namaz kılmaktan aciz olan bir kimse oturarak namaz kılabilir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ayakta namaz kıl, eğer gücün yetmiyorsa oturarak kıl, buna da gücün yetmiyorsa yatarak kıl."*** *(Buhari/1066)*

Yolcu için dört rekâtlı bir namazın, iki rekâta indirilmesine ve öğle ile ikindinin, akşam ile yatsının birleştirilerek kılınmasına müsaade edilmesidir.

"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman inkâr edenlerin size bir kötülük yapmalarından korkarsanız, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur." (Nisa/101)

Hz. Muhammed (a.s.v.) ***seferdeyken öğle ile ikindiyi akşam ile yatsıyı birleştirerek kılmıştır.*** *(Buhari/1056, (İbn Abbas'tan)*

4.4. İslâm Fıkhı'nın Kaynakları

Biz, İslâm fıkhının, Allah'ın kullarına emrettiği birtakım şer'î hükümlerden meydana geldiğini söylemiştik. Bu hükümler dört kaynakta toplanır: Kur'an, Sünnet, İcma ve Kıyas.

1. Kur'an-ı Kerim

Kur'an, Allah'ın kelâmıdır. Allah Teâlâ onu efendimiz Hz. Muhammed'e, insanları karanlıklardan nura çıkarması için indirmiştir. O, mushafta yazılmıştır. Kur'an, İslâm hükümlerinin ilk kaynağıdır. Bir mesele çıktığında, onu önce Allah'ın Kitabı'na arz eder ve onun hükmünü Kur'an'da bulursak onu alır ve başka kaynaklara başvurmayız. Meselâ bize şarap içmenin, kumar oynamanın, putlara tapmanın, fal okları çekmenin hükümleri sorulursa, Allah'ın Kitabı'na müracaat eder ve şu ayeti buluruz:

"Ey inananlar! Şarap, kumar, dikili taşlar, şans okları (çekmek), şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz." (Mâide/90) Alışveriş ve ribanın (faiz'in) hükmü sorulursa, Allah'ın Kitabı'na müracaat eder ve hükmünü şu ayetten alırız:

"Allah alışverişi helâl, ribayı (faizi) haram kılmıştır." (Bakara/275)

Hicab, yani kadınların örtünmesi hakkında soru sorulursa, Kur'an'a müracaat eder ve hükmünü şu ayetlerden alırız:

"İnanan kadınlara da söyle: Gözlerini (haramdan) sakınsınlar, ırzlarını korusunlar, süslerini göstermesinler. Ancak kendiliğinden görünenler hariç. Başörtülerini yakalarının üzerine koy(up boyunlarını ört)sünler." (Nûr/31)

Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve inananların kadınlarına söyle: (Bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) örtülerini üstlerine salsınlar (vücutlarını kapatsınlar); onların tanınması ve incitil memesi için en elverişli olan budur. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır. (Ahzab/59)

Kur'an-ı Kerim, İslâm fıkhının ilk kaynağıdır. Fakat Kur'an, bütün meseleleri teker teker zikredip hükümlerini açıklamamıştır. Eğer böyle olsaydı elimizdeki mushaf, birkaç misli daha büyük olurdu. Kur'an, İslâm inanç esaslarının üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmuştur. İbadet ve muamelâtı ise özetle beyan etmiştir. Müslümanlar için genel hatları çizmiş, onun detaylarını Sünnet'e bırakmıştır. Meselâ Kur'an, namazı emretmiş, fakat nasıl ve kaç rekât kılınacağını açıklamamıştır. Zekâtı emretmiş, fakat zekâtın nisabını, ne kadar verileceğini ve hangi mallardan verileceğini açıklamamıştır. Akîdlerin yerine getirilmesini emretmiş, fakat sahih ve yerine getirilmesi gereken akîdlerin hangileri olduğunu açıklamamıştır. -Bunlar gibi daha birçok örnek verilebilir. Bütün bunların açıklamasını Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Sünnetine bırakmıştır. Bu nedenle Kur'an, Sünnet'le sıkı sıkıya bağlıdır. Sünnet, Kur'an'ın genel hatlarını açıklar, mücmel kısımlarını tafsil eder.

Başa Dön

2. Sünnet

Sünnet, Hz. Muhammed (a.s.v.)'den nakledilen söz, fiil ve takrir demektir.

Peygamber'den nakledilen söze (kavl'e) misal olarak şu hadisi zikredebiliriz: ***"Müslümanın Müslümana sövmesi fısktır, Müslümanın Müslümanla kavga etmesi küfürdür."*** *(Buhari/48; Müslim/64)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'den nakledilen fiile örnek olarak da şu hadîsi zikredebiliriz: ***"Hz. Aişe'ye 'Hz. Muhammed (a.s.v.) evde ne yapardı' diye sorulduğunda, Hz. Aişe 'Bazen eşlerine yardım ederdi. Namaz vakti gelince de kalkıp namaz kılardı' demiştir."*** *(Buhari, (Hz. Aişe'den)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'den nakledilen takrir için de şu hadîsi örnek olarak zikredebiliriz: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.), sabah namazından sonra iki rekât namaz kılan bir kişi gördü ve 'Sabah namazı iki rekâttır' dedi. Adam 'Sabah namazından önceki iki rekât sünneti kılmamıştım, onu şimdi kıldım' diye cevap verince Hz. Muhammed (a.s.v.) sükût etti."*** *(Ebu Dâvud/1267)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in susması, sabah namazından önceki iki rekât sünneti kılmayan bir kimsenin, sabah namazından sonra o sünneti kılmasının meşru olduğunu göstermektedir.

Sünnet'in Mertebesi

Sünnet, Kur'an'dan sonra gelir. Bir mesele olduğunda önce Kur'an'a bakarız, Kur'an'da bulamazsak Sünnet'e müracaat ederiz. Onun hükmünü Sünnet'te bulursak -tıpkı Kur'an'da olduğu gibi- onunla amel ederiz. Ancak şu şartla ki Sünnet, Hz. Muhammed (a.s.v.)'den sahih bir senedle sabit olmalıdır.

Sünnet'in Vazifesi

Sünnetin vazifesi, Kur'an'daki hükümleri ortaya koyup Kur'an'ı açıklamaktır. Daha önce söylediğimiz gibi Kur'an, namazı mutlak olarak emretmiş, Sünnet ise namazın kavlî ve amelî keyfiyetini açıklamıştır. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurur: "Benim namaz kıldığımı gördüğünüz gibi namaz kılın!" *(Buhari/605)* Sünnet, haccın amel ve ibadetlerini da açıklamıştır.

Bu konuda Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Haccın menasıkını (ibadetlerini), hacdaki ibadetlerinizi benden alınız."*** *(Buhari)*

Sünnet, muamelelerdeki helâl ve haram akidleri ve başka yönleri açıklamıştır.

Kur'an tarafından hükmü açıklanmayan hususların hükümlerini Sünnet kanunlaştırmıştır. Örnek olarak, erkekler için altın yüzük kullanmayı ve ipek elbise giymeyi Sünnet haram kılmıştır. Burada söylemek istediğimiz esas şey şudur: Sünnet, Kur'an'dan sonra İslâm şeriatının ikinci kaynağıdır. Sünnet'le amel etmek farzdır. Kur'an'ı anlamak ve amel etmek için Sünnet'e başvurmak zorunludur.

3. İcma

İcma, İslâm müçtehitlerinin herhangi bir asırda şer'î bir hüküm üzerinde ittifak etmeleridir. Müçtehitler bir konuda ittifak ettikleri zaman, onunla amel etmek vacip olur. Bunun delili Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, Müslüman âlimlerin dalâlet üzerinde

ittifak etmeyeceklerini söylemesidir. Bu bakımdan müçtehitler bir meselede ittifak ederlerse, o hak olur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Allah'tan ümmetimi dalâlet üzerinde birleştirmemesini istedim, onu bana verdi."*** *(İmam Ahmed, Müsned, VI/396)*

Buna misal; sahabîler icma etmişlerdir ki dede ölünün erkek evladıyla beraber kaldığında hak olarak terekenin altıda birini alır.

İcma'nın Mertebesi

İcma, müracaat bakımından Kur'an ve Sünnet'ten sonra gelir. Kur'an ve Sünnet'te bulamadığımız bir mesele olursa, o zaman İcma'ya bakarız. Eğer müçtehitler o mesele üzerinde ittifak etmişlerse onu alır ve amel ederiz.

4. Kıyas

Hakkında nass (ayet ve hadis) olmayan bir şeyi, hakkında nass (ayet ve hadis) olan bir şeye kıyas etmektir. Çünkü ikisinin illeti de aynıdır. Kur'an, Sünnet ve İcma'da bulamadığımız bir mesele olursa Kıyas'a başvururuz.

Kıyas'ın Mertebesi

Kıyas, Kur'an, Sünnet ve İcma'dan sonra dördüncü mertebededir.

Kıyasın rükûnları dörttür:

1. Kendisine kıyas yapılan bir asi olması,
2. Kıyas yapılan fer'î bir mesele olması,
3. Kıyas yapılan asl'ın hükmünün olması,
4. Asi ile fer'î bir araya getiren ortak bir illet bulunması.

Kıyasın Misalleri

Allah Teâlâ, Kur'an nassı ile şarabı haram kılmıştır. Şarabın haram kılınmasındaki illet, sarhoşluk vermesi, aklı gidermesidir. Bu nedenle sarhoşluk veren bir içki gördüğümüzde -ne isim verilirse verilsin- hami'a (şaraba) kıyas ederek onun da haram olduğuna hükmederiz. Çünkü burada haramlığın illeti

sarhoşluk vermesidir. Bu ise bütün içkilerde mevcuttur. Bu bakımdan sarhoşluk veren bütün içkiler, tıpkı hamr (şarap) gibi haramdır.

İşte bunlar, İslâm fıkhının kaynaklandır. Onların tafsilatı Usûl-ü Fıkıh kitaplarındadır.

İslâm Fıkhına ve Ahkâmına Bağlılık Zorunludur

Allah Teâlâ Müslümanlara, hayatın her alanında İslâm fıkhının hükümlerine uymayı vacip kılmıştır. İslâm fıkhının hükümlerinin tümü Kur'an ve Sünnet'e dayanmaktadır. İcma ve kıyas da hakikatte Kur'an ve Sünnet'e bağlıdır. Bu nedenle Müslümanlar, İslâm fıkhının hükümlerini terk etmeyi. mubah gördüklerinde, Kur'an ve Sünnet'i terk etmeyi mubah görmüş olurlar, İslâm'ı muattal kılarlar. Artık onların Müslüman olarak adlandırılmaları kendilerine hiçbir yarar sağlamaz. Onların inandık demelerinin de hiçbir yaran yoktur. Çünkü gerçek iman, Allah'ın Kitabı'ndaki emir ve hükümleri, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in sünnetini tasdik etmek ve Allah'a itaat edip Hz, Peygamber'in Allah katından getirdiklerini gönüllü olarak yerine getirmektir.

İslâm fıkhının hükümleri, zamanın değişmesiyle değişmez. O hükümleri terk etmek hiçbir durumda mubah olmaz.

4.5. Kur'an ve Sünnetten Deliller

Kur'an ve Sünnet'te, İslâm fıkhının hükümlerine sımsıkı sarılmanın vacip olduğuna dair birçok delil vardır.

4.5.1.*Kur'an-i Kerim'den Deliller*

"Rabbinizden size indirilene uyun ve O'ndan başka velîlere uymayın!" (A'raf/3)

"Hayır, rabbin hakkı için onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da senin verdiğin hükme karşı içlerinde bir burukluk duymadan tam anlamıyla teslim olmadıkça inanmış olmazlar." (Nisa/65)

"Rasûl size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan da sakının." (Haşr/7)

"***Biz sana Kitab'ı hak ile indirdik ki insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği biçimde hüküm veresin; hainlerin savunucusu olma!"*** (Nisa/105)

Allah'ın indirdiğine, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in sünnetine, aralarında çıkan ihtilaflarda Hz. Muhammed (a.s.v.)'in hükmüne tâbi olmayı emreden bu nasslara binaen Allah'ın ve peygamberinin yolundan başka bir yola giden kimsenin derin bir sapıklığa yuvarlandığı muhakkaktır.

"***Allah ve rasûlü bir işte hüküm verdiği zaman, artık inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur."*** (Ahzab/36)

4.5.2.Sünnet'ten Deliller

Kur'an'da olduğu gibi bu hususta Sünnet'te de birçok delil vardır. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmaktadır;

"Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş olur. Bana isyan eden de Allah'a. isyan etmiş olur." *(Buhari/2797; Müslim/1835, (Ebu Hüreyre'den)*

"Nefsimi kudreti elinde tutan Allah'a yemin ederim ki sizlerden birinin hevası benim getirdiğime tâbi olmadıkça, o kimse iman etmiş sayılmaz." *(Nevevî, Erbain/il. (Nevevî sahih olduğunu söylemiştir).*

"Sünnetime sarılın." *(Ebu Dâvud/4607; Tirmizî/2678)*

"Sizin içinizde öyle bir şey bıraktım ki eğer ona yapışırsanız, benden sonra dalâlete düşmezsiniz: Allah'ın Kitabı ve Sünnetim." *(Müslim/1218; Ebu Dâvud/1905; İmam Malik, Muvatta, II/899)*

Kur'an ve Sünnet'teki bu deliller, Allah Teâlâ'nın Kitabı'ndaki hükümlere ve O'nun Hz. Muhammed (a.s.v.)'in diliyle kullarına gönderdiklerine tâbi olmanın farz olduğunu gösterir.

"Peygamber'in çağırmasını, aranızda herhangi birinizin çağırmasıyla bir tutmayın. Allah sizden, birbirinizin arkasına gizlenerek sıvışıp' gidenleri bilir. Peygamber'in emrine aykırı davrananlar, kendilerine bir belânın

çarpmasından yahut onlara acı bir azabın uğramasından sakınsınlar." (Nûr/63)

4.6. Bazı Fıkhı Istılahların Tarifi

Fıkhın konularına ve meselelerine girmeden önce birtakım fıkhı ıstılahların tarif edilmesi gerekir. Çünkü fıkıh hükümleri onların üzerine bina edilir.

Bu fıkhı ıstılahlar şunlardır:

1. Farz

Şeriatın yapılmasını kesin olarak emrettiği şeylere **"farz"** denir. Onu yapan sevap, terk eden günah kazanır. Misal olarak orucu gösterebiliriz. İslâm, kesin bir şekilde bizden oruç tutmamızı istemektedir.

"**... sizin üzerinize de oruç farz kılındı."** (Bakara/183)

Oruç tutarsak hiç kuşkusuz cennette mükâfatı, tutmazsak cehennemde cezası verilecektir.

2. Vacip

Vacip, Şafii mezhebinde farz" anlamındadır. Vacip ile farz arasında -hac konusu hariç- hiçbir fark yoktur. Hac konusundaki vacip, haccın sıhhati için şart olmayan bir şeydir. Diğer bir ifadeyle kişinin terk etmesiyle haccın sıhhatine zarar gelmeyen bir şeydir. Bunlar cemrelere taş atmak, mikatta (ihrama girilecek nokta) ihrama girmek ve haccın diğer vacipleridir. Hacca giden bir kimsenin -bu vacipleri yerine getirmediği takdirde- haccı yine de sahihtir, fakat kendisi günahkârdır. Terk ettiği bu vacipleri, kurban keserek telafi etmelidir.

Haccın sıhhati, haccın farzlarını yerine getirmeye bağlıdır. Başka bir ifadeyle, terkedilmesiyle haccın batıl olduğu şeylerdir. Bunun misali Arefe'de vakfe'ye durmak ve haccın diğer farzlarıdır. Bu farzları yerine getirmeyen kimsenin haccı batıl olur.

3. Farz-ı Ayn

Her mükelleften kesin olarak yapılması istenen namaz, oruç, hac gibi ibadetlere **"farz-ı ayn"** denir. Bu ibadetler her

mükellefe ayrı ayrı farzdır. Bu farzı bazı mükelleflerin yerine getirmesi, diğer mükelleflerin üzerinden düşürmez.

4. Farz-ı Kifaye

Fert fert her Müslümandan değil de Müslümanların tümünden yapılması istenilen şeylere **"farz-ı kifaye"** denir. Bunları Müslümanlardan bazıları yaparsa, diğer Müslümanların üzerlerinden bu mükellefiyet düşer. Eğer hiç kimse yerine getirmezse bütün Müslümanlar günahkâr olur.

Bunun misali de ölen bir Müslümanı teçhiz ve tekfin edip cenaze namazını kılmaktır. Çünkü Müslümanlardan biri ölürse onu yıkamak, kefenlemek ve cenaze namazını kılmak sonra götürüp defnetmek bütün Müslümanlara farzdır. Fakat Müslümanlardan bir kısmı bu farzı yerine getirirse, bu mükellefiyet diğer Müslümanların üzerinden düşer ve onlar günahkâr olmazlar. Ancak bütün Müslümanlar bu farz-ı kifaye'yi terke-derlerse günahkâr olurlar.

5. Rükün

Yapılması vacip olan fiilin parçasına **"rükün"** denir. Bunun misali namazda Fatiha sûresini okumak, rükû ve secde etmektir. İşte bunların herbiri bir rüküdür.

6. Şart

Yapılması vacip olan, fakat bir fiilin parçası olmayan şeylere **"şart"** denir. Bunun misali abdestin, namazın, namaz vaktinin, kıblenin bilinmesi gibi şeylerdir. Bunlar namazdan hariç olan namazın mukaddimeleridir. Namazın sahih olması için bunların bulunması gerekir. Bundan ötürü bunlara şart denilmiştir.

7. Sünnet

Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in söz, fiil veya tasdik yollarıyla meydana getirmiş olduğu her şeydir. Mesela 5 vakit namazla birlikte kılınan sünnetler, teravih namazı, ezan, kamette olduğu gibi; İnsanın günlük yaşantısındaki aile hayatı, eğitim, alışveriş, temizlik, yemek gibi her şeyde Resulullah (a.s.v.)'ın uygulamalarına uymak da sünnettir.

Başa Dön

Sünnetlerin işlenmesinde sevap, “bile bile" terk edilmesinde tekdir vardır. Sünnetleri terk etmeyi alışkanlık haline getirenler Peygamberimiz (s.a.v.)'in şu hadisi şerifi ile şefaatinden mahrum kalırlar:

"Sünnetimi terkeden benden değildir"

* **Sünnet**, mendub, müstehab ve tatavvu eş anlamlı kelimeler olup mükelleften, yapması kesin olarak istenmeyen davranışlardır. Bu davranışlarda bulunanlar sevâb kazanır; terk edenlerse cezalandırılmazlar.

Sünnetler sünnet-i ayn ve sünnet-i kifâye olmak üzere iki kısma ayrılırlar;

Bunlardan birincisi zorunlu olmamakla birlikte yükümlünün şahsından yapılması istenen bir davranıştır. Her yükümlü, ayrı ayrı bu emre muhataptır. Buna örnek olarak farz namazların beraberinde kılınan sünnetleri gösterebiliriz.

İkincisine gelince bu, toplumun yapması istenen davranışlardır.

Toplum bireylerinin bazısı bu emri yerine getirecek olurlarsa diğerlerinin bu hususta ki yükümlülükleri ortadan kalkar. Meselâ bir cemâat, yemeğe oturduğunda bunlardan yalnız biri besmele getirirse diğerlerinin besmele getirme yükümlülükleri düşer. Fakat sevabı, sadece besmeleyi getiren şahıs kazanır.

Hanefîler, sünnetleri iki kısma ayırmışlardır:

a. Müekked sünnet: Bunların nazarında bu sünnet, vâcib mânâsına gelmektedir. Bunlar derler ki: Vacibin hükmü, mertebece farzdan daha aşağıdadır. Vâcib, hükmü şüpheli bir delille sabit olan bir yükümlülüktür. Buna amelî farz da denebilir. Şu anlamda ki, vâcib; amellerde farz muamelesi görmektedir. Terk etmekten ötürü günahkâr olunur. Vâcibte tertip ve kaza zorunludur. Ancak vacibin

farzlığına inanmak gerekli değildir. Meselâ vitir namazı gibi. Bunu terk eden günahkâr olur. Ama farz oluşunu inkâr eden tekfir edilemez. Beş vakit namazın farzları ise böyle olmayıp hem inanılması, hem de uygulanması bakımından farzdırlar. Bunları terk eden günahkâr, inkâr edense kâfir olur. Yalnız Hanefîlere göre vacibi terk eden, farzı terk eden kadar günahkâr olmaz. Muhakkak olan şudur ki: Bu gibi kimseler bu günâhlarından ötürü cehennem ateşiyle azâblanmazlar. Ancak Peygamber (s.a.s.)'in şefaatinden mahrum kalırlar.

Böylece de anlaşılmış oluyor ki: Hanefîler bir şey için "Bu sünnet-i müekkededir" dediklerinde, bununla vacibi kast etmiş olurlar. Bu vasıftaki bir davranış namaza dâhil ise sehven terkinden ötürü sehiv secdesi yapılması mecburî olur.

b. Gayr-ı müekked sünnet: Hanefîler buna mendub ve müstehab da derler. Yapan sevap kazanır. Terk eden ise cezalandırılmaz.

Hanbelilere göre ise: Sünnet, mendub ve müstehab eş anlamlı kelimeler olup bunların ifade ettikleri davranışları yerine getiren sevâb kazanır. Terk edense Şâfiîlerin de dedikleri gibi azâpblandırılmaz. Ancak bunlar sünneti, müekked ve gayr-ı müekked olmak üzere iki kısma ayırmaktadırlar. Müekked olana misâl, vitir ve sabah namazının sünnetiyle teravih namazı gibi. Bunları kılmak sevâb, terk etmekse mekruhtur. Müekked olmayan sünneti terk etmekse mekruh değildir. * *(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

8. Mendub

Şeriatın yapılmasını tavsiye ettiği, yapanların sevap kazandığı yapmayanların ise günahkâr olmadığı şeylere **"mendub"** denir Bunlar kuşluk namazı, Şevval ayında altı gün oruç tutmak, gece ibadeti yapmak ve benzerleri gibi hususlardır.

Mendub'a aynı zamanda sünnet, müstehab, tatavvu ve nafile de denir.

9. Mübah

Yapılması ve yapılmaması şeriat açısından müsavi olan hususlara **"mübah"** denir. Şeriat bu gibi şeylerin ne yapılmasını, ne de terkedilmesini emretmemiştir. Bunlar insanlara bırakılmıştır. Bu nedenle yapılmasında sevap, terkedilmesinde günah yoktur.

Bunun misali şu ayette bulunmaktadır:

"Namaz kılındıktan sonra yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan (nasibinizi) arayın!" (Cuma/10)

Bu ayet Cuma namazından sonra çalışmanın mubah olduğunu gösterir. Bu nedenle namazdan çıkınca isteyen çalışır, istemeyen çalışmaz.

10. Haram

Şeriatın yasak ettiği şeylere **"haram"** denir. Bunların terkedilmesinde sevap, yapılmasında ise ceza vardır. Bunun misali adam öldürmek ve insanların mallarını batıl yolla yemektir.

"Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmeyin." (İsra/33)

"Mallarınızı aranızda, batıl (sebepler) ile yemeyin." (Bakara/188)

İnsan bu haramlardan birini işlerse günahkâr olur, bunları Allah için terkettiği zaman da sevap kazanır. Haram'a aynı zamanda mahzur, masiyet ve zenb de denir.

11. Mekruh

Mekruh 'tahrimen mekruh' ve 'tenzihen mekruh' olmak üzere ikiye ayrılır.

a. Tahrimen Mekruh

Şeriatın mükelleften kat'î olmayan zannî bir delille mutlaka ve icbarı olarak yapmamasını talep ettiği şeye

“tahrimen mekruh” denir. Onun terke-dilmesi sevap, yapılması ise günahtır. Fakat onun günahı, haramın günahından hafiftir. Buna misal, güneş doğarken veya batarken namaz kılmaktır. İşte buna tahrimen mekruh olan namaz denir.

b. Tenzihen Mekruh

Şeriatın mükelleften bir şeyi yapmamasını, yüz çevirmesini icbarı olmayarak talep ettiği şeye **“tenzihen mekruh”** denir. Bu gibi şeyler terke-dildiği zaman sevap verilir, fakat işlenirse cezayı gerektirmez. Buna misal, Hacc'ta Arefe günü oruç tutmaktır. Eğer kişi Arefe günü oruç tutmayı terk ederse sevap kazanır, fakat oruç tutarsa günahkâr olmaz.

12. Eda

İbadetleri şeriatın tayin ettiği vakitte yapmaya **“eda”** denir. Bunun misali, Ramazan orucunu Ramazan ayında tutmak, öğle namazını şeriatın tayin ettiği vakitte kılmaktır.

13. İade

Bir ibadeti vaktinde iki defa yapmaya **“iade”** denir. Bu, faziletinin fazlalığından ötürü yapılır. Namazını tek başına kılan bir kimsenin, cemaatle namaz kılanları gördüğünde, cemaat sevabını elde etmek için tekrar namaz kılması, namazı İade etmektir. Böyle yapmak sünnettir.

14. Kaza

Şeriatın tayin ettiği vaktin dışında o ibadetin yerine yapılan ibadete kaza denir. Bunun misali, orucunu Ramazan ayında tutmayan bir kimsenin, başka bir zaman tutmasıdır. Özürlü veya özürsüz terkedilen bir ibadeti kaza etmek vaciptir. Bir ibadeti özürlü terk etmekle özürsüz terk etmek arasındaki fark şudur: Özürsüz terkedilen ibadet cezayı gerektirir, bir özürden ötürü terkedilen ibadet ise günahı gerektirmez.

“İçinizden kim o ay'a yetişirse oruç tutsun. Kim hasta olur, yahut seferde bulunursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutsun.” (Bakara/185)

Yani hastalık ve sefer mazeretinden ötürü oruç tutamayan kimsenin, Ramazan'dan sonra orucunu kaza etmesi vaciptir.

Sekizinci Bölüm
İBADETLER
-*-*- TAHARET -*-*-

İslâm'ın Nezahet ve Taharete Verdiği Önem
Taharetin Hikmetleri

I. SULAR

1. Temiz ve Temizleyici Olan Sular
11. Temiz ve Temizleyici Olmakla Beraber Kullanılması Mekruh Olan Sular
111. Temiz Olduğu Halde Temizleyici Olmayan Sular
1V. Necis Olan Sular
Af edilen Necasetler;
Fazla miktarda akan kanının muaf sayılması için gereken şartlar
Kuyu suyunun necaset durumu

II. KAPLAR

1. Altın ve Gümüş Kapların Hükmü
2. Altın ve Gümüş ile Yamalı Kapların Hükmü
3. Kıymetli Madenlerden Yapılmış Diğer Kapları Kullanmanın Hükmü
4. Kâfirlerin Kaplarını Kullanmanın Hükmü

III. TAHARETİN ÇEŞİTLERİ

1- Hadesten Taharet
2- Necasetten Taharet
* Bizzat Necis Olan Şeyler
* Aynî ve Hükmî Necaset
* Ağır, Hafif ve Vasat Necaset
* Necasetlerden Temizlenmenin Keyfiyeti

* Affedilen Necasetler
* Necis Olan Bir Şeyle Tedavi
* Ölmüş Hayvanın Yünü ve Kılı
* Fare Pislikleri ile İlgili Bazı Konular
* Necaset Yönünden Sütün Durumu:
* Maddesi Necis Olan Üç Şey Tahir Olur

IV. İSTİNCA

• İstinca Yapılacak Şeyler
• İstinca Yapılmayacak Şeyler

- İstinca'nın ve Def-i Hacet'in Âdabı
- Def-i Hacet Yapılacak Yerlerle İlgili Âdab
- Def-i Hacet İçin Tuvalete Girip Çıkmanın Âdabı

HELA

HELÂNIN VACİPLERİ
HELÂNIN SÜNNETLERİ
HELÂNIN MEKRÛHLARI
HELÂNIN HARAMLARI Tuvalete (Helâya) Gitme Adabı
Özürlü Kimselerin Temizlenmeleri

-*-*- **ABDEST** -*-*-

ABDESTİN ŞARTLARI
ABDESTİN FARZLARI
ABDESTİN SÜNNETLERİ
ABDESTİN MEKRUHLARI
Bir Abdest Alalım
ABDESTİ BOZAN HUSUSLAR
Yapılabilmesi İçin Abdestin Şart Olduğu Şeyler
MESTLER ÜZERİNE MESH ETMEK

TEYEMMÜM

Teyemmümün Şartları
Teyemmümün Rükûnları
Teyemmümün Sünnetleri
Teyemmümü Bozan Hususlar
Gusül Yerine Teyemmüm Edilebilecek Durumlar

-*- **GUSÜL ABDESTİ** -*-

GUSÜL ABDESTİ ALMAYI GEREKLİ KILAN HALLER

1. Cünüplük
   Cünüplüğün Sebepleri
   Cünüb Olan Kişiye Haram Olan Şeyler
2. Hayz
3. Doğum (nifas)
4. Ölüm
5. Kafir birinin Müslüman Olması

Gusül Abdesti Alırken Bilinmesi Gereken Hususlar
Guslün Farzları
Guslün Sünnetleri
Guslün Mekruhları
Gusül Abdestini Bozan Hususlar
Sünnet Olan (Nafile) Gusül Abdestleri
Abdest İle İlgili Olarak Kadınları İlgilendiren Özel Durumlar
Hayızdan Ötürü Yapılması Haram Olan Şeyler

Sekizinci Bölüm
İBADETLER
* TEMİZLİK (TAHARET) *

Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde, Hz. Peygamber'in hadislerinde ve örnek hayatında temizliğin önemi ve gerekliliği üzerinde ısrarla durulmuş, genel anlamda temizlik ve ibadet amaçlı temizlikle ilgili birtakım ilke ve ölçüler getirilmiş ve temizlik bazı ibadetler için ön şart sayılmıştır. Bu, İslâm dininin dünya hayatına hem âhirete uzanan bir köprü olması hem de insanın yaratılışından beklenen ulvî gaye ve hikmetlerin gerçekleşme alanı olması cihetleriyle önem vermesinin, insan hayatını maddî ve mânevî yönleriyle bir bütün halinde ele almasının ve neticede bu hayatı düzene koymada ferde yardımcı olmasının tabii bir sonucudur.

Çünkü din, özü itibariyle mânevî kirlerden arınma, Allah'ı tanıma, O'na itaat ve ibadet etmeden ibaret gibi görünse de ruhun yücelişi ve insanın böyle mânevî bir bağlantı ortamına geçebilmesi için insanı çevreleyen fizik şartların da buna uygun olması gerekir. İbadet hayatıyla ve mânevî temizlenme ile beden ve çevre temizliği arasında sıkı bir bağın kurulması hatta Kur'an'da temizlikten, hem maddî hem de mânevî temizliği kapsayacak şekilde genel bir anlatımla söz edilmesi böyle bir anlam taşır. Öte yandan İslâm dini ferdin âhiret kadar dünya hayatında da her yönden mutlu ve huzurlu olmasını arzu ettiği, Müslümanların sağlıklı ve güvenli bir toplum oluşturmasını dinî hayat için âdeta ön şart mesabesinde gerekli gördüğü için, başta beden temizliği olmak üzere maddî temizliği de dinî mükellefiyet kapsamında görmüş, bu konuda ferde bir dizi ödev ve sorumluluk yüklemiştir.

İslâm kültüründe genel anlamdaki temizlik ile ibadet amaçlı temizlik birbirini tamamlar ve birlikte bir anlam ifade eder. Bu sebeple İslâm bilginleri temizliği maddî temizlik, hükmî temizlik ve mânevî temizlik şeklinde üç safhalı bir faaliyet olarak görmüşlerdir. Beden, elbise ve çevre temizliği şeklinde ifade edilebilecek olan maddî temizliğin de, genelde ibadete hazırlık ve ön şart olarak, kimi durumda ibadet olarak değerlendirilmiş

olması, ona, İslâm kültüründe bir ibadet içeriği kazandırıldığını gösterir. Abdest ve gusül, hükmî temizlik kademesidir.

Üçüncü kademede ise kişinin uzuvlarını gıybet, yalan, haram yemek, mala hıyanet etmek gibi günahlardan, kalbini haset, kibir, gösteriş, hırs ve benzeri kötü huy ve hastalıklardan, hatta benlik ve bilincini Allah'ın gayrısından (mâsivâ) temizlemesi gelir. Müslümanın kademe kademe arınması ve temizlenmesi, Allah'ın huzuruna böyle bir safiyet ve arılıkla çıkması öğütlenir.

Maddî temizlik İslâm dininin fevkalâde önem atfettiği bir konudur.

Kur'ân-ı Kerîm'de çevrenin ve ibadet yerinin temizliğinden söz edilir, Allah'ın temizlik konusunda titizlik gösterenleri sevdiği bildirilir (el-Bakara 2/125; et-Tevbe 9/108; el-Hac 22/26).

Hz. Peygamber de ***"Temizlik imanın yarısıdır"*** *(Müslim, "Tahâret", 1),* ***"Allah temizdir, temizliği sever"*** *(Tirmizî, "Edeb", 41),* ***"Namazın anahtarı temizliktir"*** *(Ebû Dâvûd, "Salât", 73; Tirmizî, "Tahâret", 3)* buyurmuş; değişik vesilelerle beden ve çevre temizliğini emretmiş veya tavsiye etmiş, bu konuda davranışlarıyla ashabına ve bütün Müslümanlara örnek olmuştur. İslâm'ın bu ısrarlı takibi neticesinde temizlik Müslümanların hayatına dinî yönü de bulunan bir kültür ve gelenek olarak yerleşmiş, fıkıh kitaplarının ilk bölümünü temizlik (tahâret) konusu teşkil etmiştir. Bu bölümde ibadetlere hazırlık mahiyetinde ve onların ön şartı olan abdest, gusül, teyemmüm gibi hükmî temizliğin yanı sıra suların temizliği, dinen ve maddeten pis (necis) sayılan şeyler, temizlenme usulleri gibi konuların da ayrıntılarıyla ele alındığı görülür. Görünür kir ve pisliklerin giderilmesi "necasetten tahâret", abdestsizlik durumunun kaldırılması ise "hadesten tahâret" olarak adlandırılır.

Her iki tür temizlik de ibadete hazırlık olmakla birlikte aralarında mahiyet farkı olduğu açıktır. Bu farkı göstermek üzere Türkçe ilmihal kitaplarında birincisine "maddî temizlik", ikincisine "dinî temizlik" veya "mânevî temizlik" denilmiştir. Her

iki nitelendirme eksik olduğu gibi yanlış anlaşılmaya da müsaittir.

İslâm dini, beden ve elbise temizliğini emrettiği gibi, kalp ve gönül temizliğini de emretmiştir. Beden ve elbise temizliği, görünen kir ve pisliklerin temizlenmesi anlamına gelir ve buna "maddî" (dış) temizlik denir. Dinimizin, üzerinde daha önem ve titizlikle durduğu temizlik ise kalp ve gönül (iç) temizliğidir.

Kalbin temizliği, dünyevî ilişkiler boyutunda, insanın hemcinslerine karşı kötülük, kin ve haset gibi olumsuz duygulara kalbinde yer vermemesi, aksine iyilik ve hoşgörüyü ilke edinmesi anlamına geldiği gibi, tasavvufî boyutta, kalbin mâsivâdan arınması anlamına gelir ki her iki boyutuyla kalbin temizlenmesi, "gerçek" bir temizliktir. Bununla birlikte kalpten giderilen şey duyularla algılanır bir kir olmadığı için bu temizlik, maddî olmayan anlamında "mânevî" temizlik olarak nitelendirilmiştir.

İslâm dini gerek maddî, gerekse mânevî temizliği önemle ve ısrarla emrettiğinden, bu iki tür temizlik için en genel anlamda "dinî temizlik" nitelemesini yapmak da mümkündür. Üçüncü bir temizlik çeşidi ise, özellikle namaz ibadeti için öngörülen ve fıkıh kitaplarında "hadesten tahâret" olarak isimlendirilen "ibadet amaçlı temizlik"tir. Bu tür temizlik, mahiyetçe bahsi geçen iki tür temizlikten farklı olduğu için bunun isimlendirilmesinde bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Maddî ve mânevî temizliğin dinin emri olduğu ikinci plana düşürülecek şekilde, sadece bunun "dinî temizlik" olarak isimlendirilmesi uygun değildir.

Çünkü, "dinî temizlik" ifadesinin, hem maddî (dış) temizlik hem mânevî (iç) temizlik hem de ibadet için öngörülen bu özel temizlik türünü içine alacak şekilde kullanılması mümkündür. İbadet amaçlı temizliğin, "hükmî temizlik" olarak nitelendirilmesi de eksik olup bazı zorluklar taşımaktadır. Çünkü "hükmî temizlik" ifadesi, esasında, "gerçek temizlik" mukabili olarak kullanılmakta, dolayısıyla gerçek temizliği içermemektedir. Halbuki abdest ve gusül, ibadet amaçlı olmakla birlikte gerçek temizliği içermektedir. Bu bakımdan "hükmî temizlik" ifadesi, sadece ibadet amaçlı olmakla birlikte gerçek temizlik içermeyen "teyemmüm" için kullanılabilir.

Diğer temizlik türlerinden ayırmak üzere, ibadete hazırlık olduğu için vesile ibadet olarak kabul edilen abdest, gusül ve teyemmüm için, "ibadet temizliği" veya "ibadet amaçlı temizlik" tabirini kullanmak daha doğru ise de, yaygın kullanıma uyarak "hükmî temizlik" ifadesini kullanmayı şimdilik sürdüreceğiz.

Taharet Kelimesinin Mânâsı

Lugatta taharet, nezafet ve temizlik demektir. Istılahta taharet, necaset denilen maddî pisliklerden ve hades denilen hükmî ve manevî pisliklerden temizlenmeyi ifade eder. Arapçada tatahhara bi'l-ma (kirlerden suyla temizlendi) ve tatahhara min'el-hased (kıskançlıktan kurtuldu) denir.

Taharet, şer'an namazın kılınmasını helâl kılan veya onun hükmünde olan bir fiildir.

Abdestsiz kimsenin abdest alması, cünüp olan kimsenin yıkanması, bedeninde ve mekanında necis bulunan bir kimsenin o necaseti izale etmesi gibi fiillerdir.

İslâm'ın Nezahet ve Taharete Verdiği Önem

İslâm, taharet ve temizliğe çok önem vermiştir. Bu durum aşağıdaki örneklerden anlaşılabilir.

a. Namaz için her gün birkaç defa abdest almayı emretmiştir.

"Ey inananlar, namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı mesnedin ve ayaklarınızı da topuklara kadar (yıkayın)." (Mâide/6)

b. Cinsî münasebetten sonra yıkanmayı emretmiştir. ***"Eğer cünüp iseniz tam temizlenin."*** (Mâide/6)

Hz. Muhammed (a.s.v.) de şöyle demiştir: ***"Her Müslümanın haftada bir kere yıkanması, o günde başını ve bedenini yıkaması Allah'ın onun üzerindeki hakkıdır."*** *(Buhari/856; Müslim/849)*

c. Tırnakların kesilmesini, dişlerin ve elbiselerin temizlenmesini emretmiştir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurur: ***"Beş şey fıtrattandır: Sünnet olmak, etek tıraşı olmak, koltuk altlarındaki kılları temizlemek, tırnakları kesmek ve bıyığı kısaltmak."*** *(Buhari/5550; Müslim/257)*

Müslümanların tırnaklarını kısaltmaları, bıyıklarını kısaltmaları, koltuk altlarını yolmaları ve etek tıraşı olmalarını kırk günden fazla ertelememelerini vakit olarak belirlemiştir.

"Eğer ümmetime zor gelecek olmasaydı, her namazda misvak kullanmayı emrederdim." *(Buhari/847; Müslim/252)*

İbare bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: ***Her abdest alışta (misvak kullanmayı emrederdim)***. *(İmam Ahmed 6/325)*

Allah Teâlâ 'Elbiseni temizle' (Müddessir/4) buyurmuş ve Hz. Muhammed (a.s.v.) de ashabına şöyle demiştir: "***Siz kardeşlerinizin yanına gidiyorsunuz. Elbiselerinizi temizleyin, bineklerinizin eğerini düzeltin ki insanlar arasında örnek olasınız. Allah çirkin sözü ve fiili sevmediği gibi mübalağalı ve zoraki bir şekilde konuşmayı da sevmez."*** *(Ebu Davud/4089)*

"Allah tevbe edenleri sever, temizlenenleri sever." (Bakara/222)

İslâm dini tahareti imanın yarısı saymıştır.

Nitekim Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur:

الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمَانِ ***"Temizlik imanın yarısıdır."*** *Müslim/223)*

TEMİZLİĞİN HİKMETLERİ

İslâm dini, tahareti birçok sebepten ötürü emretmiştir. Bunlardan bazılarını zikredelim;

1. Taharet fıtratın gereğidir. İnsan fıtraten temizliğe meyleder, tabii olarak kirden ve necasetten kaçar. İslâm'ın fıtrat dîni olması hasebiyle tahareti ve nezafeti emretmesi çok tabiidir.

2. Müslümanın kerametini ve izzetini korumak için emretmiştir. İnsanlar tabiatı gereği temizliğe meyleder; temiz yerlerde oturmayı sever, pis yerlerden kaçarlar. İslâm da müminin izzetini korumakta hassas olduğu için, müminlere nezafeti emretmiştir ki insanların arasında temiz ve aziz olsunlar.

3- Sıhhati korumak için emretmiştir. Çünkü nezafet, insanı hastalıklardan koruyan en önemli etkenlerden biridir. Hastalıklar çoğu zaman pislik nedeniyle yayılır. İslâm dini bedenin, yüzün, ellerin, burunun ve ayakların daima temiz

tutulmasını ister, çünkü en fazla kirlenen azalar bunlardır. Bu azaları her gün birkaç kere yıkamak, insanı hastalıklardan korur.

4. Kişinin Allah'ın huzurunda temiz ve nezih bir şekilde durması için emretmiştir. Çünkü Müslüman namazda Allah'a hitap eder, O'nunla münacaat eder. Bu nedenle hem zahirinin hem de bâtınının temiz olması gerekir.

"Çünkü Allah, çok tevbe edenleri ve çok temizlenenleri sever." (Bkz. Bakara/222)

* **Necaset**

Necaset, hakiki ve maddi pislik, kirlilik olup, böyle maddeye "necis" denir.

Necasetler üç kısımdır:

1. Muğallaz Necaset (Ağır necaset):

Köpek, domuz ve bunlardan birisinin eti yenenler dahil herhangi bir hayvanla birleşmesinden doğan hayvandır.

Bunların bulaştığı herhangi bir şeyi temizlemek için, temiz ve temizleyici olan su ile yedi defa yıkamak gerekir. Bu defalardan birinde suya temiz bir toprağın karıştırılması şarttır. Toprak yerine sabun gibi başka bir şeyin suya karıştırılması temizlik için uygun olmakla beraber yeterli sayılmaz. Yani bir defasına toprağın karıştırılması şarttır.

2. Muhaffef Necaset (Hafif Necaset):

Gıda olarak sütten başka bir şey yememiş ve iki yaşını henüz doldurmamış olan bebeğin idrarıdır. Bununla pislenen yerin üzerine temiz bir miktar su dökmek yeterlidir, böylece o yer temizlenmiş sayılır.

3. Mütevassıt Necaset (Orta dereceli Necaset):

Yukarıda 1. ve 2. maddelerde açıklananlar dışında kalan necasetlerdir. İdrar, dışkı ve kan gibi.

Mütevassıt necaset de iki çeşide ayrılır:

a. Necaset-i Hükmiye: Maddesi, rengi, kokusu ve tadı olmayan necasettir. Böyle bir necasetin dokunduğu yeri temizleyici su ile bir defa yıkamak kafidir.

b. Necaset-i Ayniye: Maddesi olan veya renk, koku ve tat sıfatlarından biri bulunan necasettir. Böyle bir pisliğin dokunduğu yerin temizlenmiş sayılabilmesi için pisliğin kendisini gidermek, ayrıca rengini, kokusunu ve tadını izale et-mek gerekir. Şayet normal yıkamakla sonuç alınmazsa, pislenen şeyin oğuşturulması, sıkılması ve defalarca yıkanması gerekir. İyice yıkandığı halde pisliğin tadı veya rengi ile kokusu henüz giderilememiş ise sabun gibi bir maddenin de kullanılması şarttır. Buna rağmen anılan özellikler giderilmezse bu kadarcığı affedilmiş sayılır. * *(Kadı Ebu Şuca', Ğayet'ül-İhtisar ve Şerhi)*

I. SULAR

* Suyun temizliği ve su ile temizlenme başta olmak üzere, temizlenme araç ve gereçlerinin toplumların şart ve imkânları (örf ve âdet), pozitif bilimlerin bu alandaki katkısı dâhilinde, giderek değişip iyileştiği göz önüne alındığında, fıkıh kitaplarında çevre ve beden temizliği konusunda her alanda çeşitli kıstas ve usüller, bir yönüyle İslâm âlimlerinin temizlik konusuna verdiği önemi, bu gayeyi gerçekleştirmeye yönelik çabalarını, bir yönüyle de içinde bulunulan şart ve imkânlara bağlılığı yansıtır. Şüphesiz en temel temizlik maddesi sudur. Temizleyici olan bir şeyin, öncelikle kendisinin temiz olması gerekir. Bu nedenle, İslâm âlimleri, maddî ve hükmî kirliliği izale edecek olan suyun temizliğini şart koşmuşlardır.

Fıkıh literatüründe kuyu, havuz ve depo sularının sağlık kurallarına uygun biçimde korunması, kirletilmeyip temiz tutulması, içine bir pislik düştüğünde ise temizlenmesi usûlleri üzerinde önemle durulmuştur. Fakihlerin hareket noktası, suyun -gerekmedikçe- pis sayılmasını ve israfını önlemek, bunun yanı sıra suyun, içine düşen pislikten etkilenmeyecek ölçüde çok olması ve suyu kullanan kimsenin pislikle temas ihtimalinin de iyice zayıflaması durumunda, suyu büyük havuz saymak olmuştur.

Bununla birlikte, bu konuda benimsenen ölçü ve miktarlar, hukukçular tarafından aklî istidlâlle ve yapılan bazı deneylerle bulunmuş ictihadî görüşlerden ibarettir. Böyle olunca

kuyu, havuz ve deponun ne kadarı boşaltıldığında ve hangi usûller uygulandığında dinen temizlenmiş sayılacağı hususu, suyun sağlık kurallarına, fizikî ve maddî temizlik ölçülerine uygun olması gereğinden ayrı düşünülemez.

Fakihlerin konuyla ilgili ölçü ve önerileri, suyun hem maddî yönden temizliğini sağlamayı, hem de dînî yönden temiz ve temizleyici oluşuna açıklık getirmeyi amaçlar. Böylece, bu suyla yapılan hükmî temizliğin ve ona bağlı olarak yapılan ibadetlerin sıhhatiyle veya iade yükümlülüğüyle ilgili objektif ve mâkul ölçüler geliştirilip, kargaşanın ve keyfîliğin önlenmesine, mükelleflere kolaylık ve iç huzuru sağlanmasına çalışılmıştır. * *(Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar s:48)*

Kendisiyle Taharet (Temizlik) Yapılan Sular

Bu sular yağmur, kar, deniz, nehir, kuyu ve çeşme suları gibi tabii sulardır.

Kendisiyle temizlik yapılan suları şu sözle de ifade edebiliriz: Gökten inen ve yerden çıkan sular.

"Gökten tertemiz bir su indirdik." (Furkan/48)

"Sizi temizlemek, şeytanın pisliğini sizden gidermek, kalplerinizi (birbirine) bağlamak ve ayakları(nızı) pekiştirmek için üzerinize gökten bir su indiriyordu." (Enfal/11)

Bir kişi Hz. Muhammed (a.s.v.)'e şöyle sordu: "Ey Allah'ın Rasûlü! Biz deniz yolculuğuna çıkıyoruz ve beraberimizde de az bir su götürebiliyoruz. O su ile abdest alsak susuz kalırız. Acaba deniz suyu ile abdest alabilir miyiz? Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle cevap verdi: "***Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir."*** *(Ebu Dâvud, Tirmizî, Neseî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel)*

Sularla Necasetin Giderilmesi Meselesi

Fıkıh literatüründe kuyu, havuz ve depo sularının sağlık kurallarına uygun biçimde korunması, kirletilmeyip temiz tutulması, içine bir pislik düştüğünde ise temizlenmesi usûlleri üzerinde önemle durulmuştur. Hanefî fakihleri, durgun suları büyük ve küçük havuz şeklinde ikiye ayırıp, büyük havuzun yani

"çok su"yun miktarını belirlemede, suyun yüzey genişliğini esas almışlardır. Hanefîlerin bu ölçüsü gereği kuyular, küçük su hükmünde olduğundan, içine necis bir madde düştüğünde, temizlenmesi için, duruma göre, belli miktarda suyun, bazen de kuyunun tamamen boşaltılması gerekli görülür.

Şâfiîler ise, büyük havuz-küçük havuz ayırımında, suyun hacmini esas almışlardır. Görüş ve ölçüleri ne olursa olsun, fakihlerin hareket noktası, suyun -gerekmedikçe- pis sayılmasını ve israfını önlemek, bunun yanı sıra suyun, içine düşen pislikten etkilenmeyecek ölçüde çok olması ve suyu kullanan kimsenin pislikle temas ihtimalinin de iyice zayıflaması durumunda, suyu büyük havuz saymak olmuştur. Bununla birlikte, bu konuda benimsenen ölçü ve miktarlar, hukukçular tarafından aklî istidlâlle ve yapılan bazı deneylerle bulunmuş ictihadî görüşlerden ibarettir. Böyle olunca kuyu, havuz ve deponun ne kadarı boşaltıldığında ve hangi usûller uygulandığında dinen temizlenmiş sayılacağı hususu, suyun sağlık kurallarına, fizikî ve maddî temizlik ölçülerine uygun olması gereğinden ayrı düşünülemez.

Fakihlerin konuyla ilgili ölçü ve önerileri, suyun hem maddî yönden temizliğini sağlamayı, hem de dînî yönden temiz ve temizleyici oluşuna açıklık getirmeyi amaçlar. Böylece, bu suyla yapılan hükmî temizliğin ve ona bağlı olarak yapılan ibadetlerin sıhhatiyle veya iade yükümlülüğüyle ilgili objektif ve mâkul ölçüler geliştirilip, kargaşanın ve keyfîliğin önlenmesine, mükelleflere kolaylık ve iç huzuru sağlanmasına çalışılmıştır. (*Muhammed ÜNVERDİ. Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar. ADANA / 2011*)

Sular, dörde ayrılır:

ı. Temiz ve temizleyici olan sular.

ıı. Temiz ve temizleyici olmakla beraber kullanılması mekruh olan sular.

ııı. Temiz olduğu halde temizleyici olmayan sular.

ıııv. Necis olan sular.

ı. Temiz ve Temizleyici Olan Sular

Bu su mutlak (tabii) sudur kî Allah'ın yaratmış olduğu vasıf üzerindedir. Bu suyun, uzun zaman beklemesinden, topraktan veya uzun zaman durgun olarak durmasından ötürü oluşan yosundan dolayı değişmesi onu mutlak (tabii) su olmaktan çıkarmaz. Bulunduğu yerden veya aktığı mecradan dolayı değişmesi de onu mutlak (tabii) su olmaktan çıkarmaz.

Suyun kükürtlü bir araziden çıkması veya yatağında kükürtlü toprak bulunması suyun değişmesine sebep olur. Fakat bu değişmeden ötürü mutlak (tabii) su olmaktan çıkmaz. Çünkü suyu bunlardan korumak mümkün değildir.

Mutlak (tabii) suyun hem temiz, hem de temizleyici olduğuna şu hadîs delildir: Bir bedevî kalkıp mescide bevletti. Halk onu engellemek (veya dövmek) için kalktıklarında Hz. Muhammed (a.s.v.) onlara şöyle buyurdu: ***"Onun yakasını bırakın, o işini tamamladıktan sonra bir kova su dökün. Çünkü siz, zorlaştırıcı olarak değil, kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz.*** (*Buhari/217 ve diğer muhaddisler)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, idrar üzerine su dökülmesini emretmesi, suyun temizleyici olduğuna delâlet eder.

ıı. Temiz ve Temizleyici Olmakla Beraber Kullanılması Mekruh Olan Sular

Güneş altında ısınan su temiz ve temizleyici olduğu halde kullanılması mekruhtur. Ancak bu suyun mekruh olması şu üç şarta bağlıdır:

1. Arabistan gibi sıcak bir memlekette olması.

2. Altın ve gümüşün dışında demirden, bakırdan veya çekiçle dövülebilen bir madenden olup suya etki eden bir kapta bulunması.

3. Ölü veya diri insan bedeninde kullanılması veya at gibi alaca hastalığına maruz kalan bir hayvanın bedeninde kullanılmış olması.

İmam Şafii, Hz. Ömer'in bu tür bir su ile yıkanmayı mekruh görüp şöyle dediğini rivayet ediyor: *"Ben güneşte*

ısınmış suyun kullanılmasını tıp açısından mahzurlu buluyorum. Çünkü güneşte ısınan su, alaca hastalığına sebep olur."

Bunun sebebi şudur: Şiddetli güneş, kapta yağımsı bir madde meydana getirir ve bu madde çözülüp su yüzüne çıkar. Eğer o madde ısındıktan sonra bedene değerse, zarar vermesi ve alaca hastalığına sebep olması mümkündür, (Bu, deride görülen bir hastalıktır).

Soru: *Güneş enerjisiyle ısıtılan suyla, açıkta kalan veya bir kapta güneşle ısınan su arasında fark var mıdır? Güneş enerjisiyle ısıtılan su ile abdest almanın ve gusletmenin hükmü nedir? Varsa mahzur ve zararı nedir?*

Cevap: Demir, tunç ve bakır gibi madeni kaplarda ve sıcak memleketlerde güneş enerjisiyle ısıtılan suyla abdest almak ve gusletmek mekruhtur. Çünkü Hz. Aişe bir gün Hz. Peygamber (s av) için güneşte su ısıttı. Bunun üzerine Peygamber (sav): "Ey Humeyra (Hz. Aişe'nin lakabıdır) öyle yapma. Çünkü o alaca hastalığına sebebiyet verir" buyurdu.

Fıkıh alimleri bu hususta şöyle diyorlar. Madeni bir kapta sıcak bir memlekette güneş enerjisiyle su ısıtılırsa güneşin etkisiyle o kaptan küçükçe parçalar kopup suya karışır, kullanıldığı zaman vücutta mesameleri kapatır ve vücut hava alamaz bir hale gelir. Böylece vücudun her tarafında dolaşan kan kirlenip bozulur ve hastalık meydana gelir. Fakat su altın, gümüş, ağaç, cam ve topraktan yapılmış çanak gibi kaplarda veya gölet ve havuzda veyahut sıcak olmayan bir memlekette güneş enerjisiyle ısıtılırsa onu abdest ve gusülde kullanmakta bir sakınca olmadığı gibi madeni kaplarda ve sıcak memleketlerde güneşte ısıtılan suyun abdest ve gusülde değil, çamaşır yıkamak gibi şeylerde kullanılmasında da beis yoktur. Güneş enerjisiyle ısıtılan suyun, içinde bulunduğu kabın kapalı veya açık olması arasında fark yoktur. Her ikisi de mekruhtur. Yalnız kabın ağzı açık olursa kerahet i daha şiddetlidir. *(Halil Günenç-Fetvalar-109)*

ıı. Temiz Olduğu Halde Temizleyici Olmayan Sular

Su dışında temiz sayılan fakat temizleyici olup olmadığı ihtilâf konusu olan bazı sıvılarla necasetin giderilmesi hususunda iki mezhep arasında ihtilâf vardır.

Hanefî mezhebine göre, necasetin, mutlak su dışında çeşitli sularla giderilmesi caizdir. Şâfiî mezhebinde ise, bu durum caiz görülmemiştir. Bu sular: gül suyu, hurma suyu ve benzeri akışkan sulardır.

Hanefî mezhebine göre, burada necasetin giderilmesinden maksat taharettir. Bu çeşit sularla temizlik de, su ile temizlik gibidir; ancak burada abdest hariç tutulmuştur. Çünkü abdestte, Allah'u Teala hükmi kirliliğin giderilmesini emretmiştir. Bu da ancak mutlak su ile olur. Mutlak su ise, deniz, yağmur ve nehir suları gibi aslı bozulmamış sudur. Bu çeşit sularla abdest caiz olmasa da, nesacet giderilebilir. İslâm kültüründe, genel anlamdaki temizlik ile ibadet amaçlı temizlik birbirini tamamlar ve aynı anlamı ifade eder. Bu nedenle İslâm bilginleri temizliği maddî, manevî ve hükmî olmak üzere üçe ayırmışlardır.

Şâfiî, ***(kendisiyle temizlenmenizi sağlamak için gökyüzünden yağmur indirmektedir)*** âyetindeki ibareyi delil göstermiştir. Şâfiî, ''Allah'u Teala bizlere temiz su indirmektedir'' diyerek, ''Eğer biz, su dışında diğer sıvıların, su yerine geçtiğini kabul edersek bu, mananın hâsıl olmasını batıl kılar'' sonucuna varmıştır. Şîrâzî de, su dışındaki bu sıvılarla temizliğin caiz olmayacağına ***"su bulamadığınızda teyemmüm edin"*** ibaresi ile istidlalde bulunmuştur.

Temiz Olduğu Halde Temizleyici Olmayan Sular iki kısma ayrılır:

1. Az olup abdest ve gusül gibi farz olan taharette kullanılmış olan sudur. Bu tür suyun temiz olduğuna şu hadis delildir. Cabir b. Abdullah şöyle anlatıyor: ***"Şiddetli hasta olmuş baygınlık geçiriyordum. Hz. Muhammed (a.s.v.) yanıma gelerek abdest aldığı suyunu üzerime döktü."*** *(Buhari/191; Müslim/1616)*

Eğer abdestte kullanılan su temiz olmasaydı, Hz. Muhammed (a.s.v.) o suyu Cabir'in üzerine dökmezdi. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in böyle yapması, bu tür suyun temiz olduğuna delâlet eder. Bu suyun temizleyici olmamasının delili Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadîstir: ***"Cünup olan kimse, akmayan durgun suda gusletmesin."*** *(Müslim/283)*

Bu hadîsi Ebu Hüreyre'den dinleyenler 'Ey Ebu Hüreyre! O halde biz ne yapacağız?' dediler. Ebu Hüreyre şöyle dedi: 'Suyu avuçlarınızla alarak abdest alır veya gusledersiniz'.

Burada abdestin hükmü de guslün hükmü gibidir. Çünkü amaç ikisinde de abdestsizliğin giderilmesidir. Bu hadîs, durgun suda yıkanmanın, o suyu temizleyici olmaktan çıkardığına delâlet eder. Eğer böyle olmasaydı, Hz. Muhammed (a.s.v.) bunu yasaklamazdı. Fakat bu yasak, az olan durgun sulara hamledilir. Çünkü bu konuda başka deliller vardır.

* a) Gül gibi temiz bir şey ile karışan temizleyici sudur. Karıştıktan sonra temizleyici vasfını kaybeder. Ne abdestte, ne gusülde ve ne de necaseti izale etmede kullanılması caiz değildir.

b) İki kulleden (iki kulle) az ve kullanılmış olan sudur. İki kulle'in miktarı hacim bakımından; eni, boyu ve derinliği altmışar santimetre olan bir havuz, veya çapı 48 cm, derinliği 96 santimetre olan bir küp veya bir silindirdir. Bu miktardan az olan su, az sayılır. Bu da yaklaşık olarak 206 litredir. https://islamansiklopedisi.org.tr/su)

Kullanılmış olan su ise, abdestin veya guslün farzında veya necasetin izalesinde kullanılmış olan sudur. Binaenaleyh, mazmaza (ağızda çalkalamak), istinşak (burna su alıp sümkürmek) veya azaların ikinci ve üçüncü defasında, nafile olan gusüllerde müstamel olan su, hem temiz hem de temizleyicidir. kullanılmış olan su bir araya gelip 206 lt olursa hem temiz hem de temizleyici olur.

c) Bitki, ağaç, karpuz ve kavun gibi şeylerden akan sudur.* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

2. Mutlak (tabii) su olmakla beraber kendisine çay gibi temiz bir şey katılırsa, o katılan şeyle su arasında bir münasebet de yoksa, sudan ayrılması da mümkün değilse ve artık o su kendisine mutlak (tabii) su demenin mümkün olamayacağı bir şekilde değişmişse, böyle bir su temizleyici olmaz. Eğer suya katılan temiz şey, suyun sıfatlarında (tadında, kokusunda, renginde) bir değişiklik meydana getirmiyorsa ve su ile arasında uygunluk da varsa, o zaman takdir edilir; eğer suyun tadı nar suyu

gibi, rengi üzüm şırası gibi olursa ve kokarsa bozulduğuna hükmedilir. Bu tür su temizdir, fakat temizleyici değildir.

* Mutlak su, yosun tutar veya bulunduğu yerde bulunan toprak veya kireç gibi bir madde ile veya dura dura, vasıflarından birini kaybederse yine mutlak su sayılır ve temizleyicidir. Zira, ister istemez su, bu gibi şeylere maruzdur. Fakat za'feran (safran) veya ağaç suyu gibi suyun muhtaç olmadığı bir madde ile karışıp vasfı değişir ve mutlak su ismini kaybederse, temizleyici vasfını da kaybeder. * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Klorla karışık suyla, çamurdan ve otlardan arıtılmış suyla abdest almak zarar vermez. Zira temizlik durumu baki kalmıştır.

* İmam Şâfiîye göre ise, zaferan suyu ile abdest caiz olmaz. Çünkü, zaferanın (safran) tepeciklerinden elde edilen toz; renk, tat ve koku verici olarak kullanılır.

Başa Dön

Bu konuda İmam Şâfiî, "… su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin), yüzünüzü ve ellerinizi onunla meşhedin." Ayeti ile Allah bizi suyun bulunmadığı durumlarda vasıtasız olarak toprağa yönlendirmiştir, kim mutlak olmayan su (zaferan suyu, gülsuyu vb.) ile abdeste cevaz verirse, su ile toprak arasında vasıta kılmış olur'' demiştir.

Dolayısıyla imam Şâfiî, su dışında ve su mahiyetindeki diğer sıvı maddelerle, abdestin geçersiz olacağı görüşüne varmıştır.* *(Temel İbadetler Konusunda Hanefiler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar s:49)*

Temizleyici olmamasının nedeni, bu durumda ona su denilememesidir. Zira Şârî temizliği suya bağlamıştır.

ıv. Necis Olan Sular

Necis olan su, içine necaset düşen sudur. Bu da iki kısma ayrılır;

Birinci kısım, az olan sudur. Bu da 206 lt'den az olan sudur. Bu su necasetin düşmesiyle necis sayılır. Düşen necaset az olup suyun renginde, kokusunda, tadında hiçbir değişiklik yapmasa dahi yine de necis olur.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'e, çölde bulunan, yırtıcı ve diğer hayvanların da ihtiyacını giderdiği su hakkında sorulduğunda şöyle demiştir: "***Su iki kulle (206 lt) olursa pislik taşımaz.***" *(Tirmizî, Ebu Dâvud, Neseî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel)*

Diğer bir rivayette ibare 'necis olmaz' şeklinde gelmiştir. Hadîsin mefhumundan, iki kulle'den (206 lt) az olan suyun hayvanların içmesiyle necis olacağı anlaşılır. İsterse hayvanların içmesiyle bozulmasın.

Bunun doğruluğu Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu hadîsiyle sabittir: ***"Biriniz uykudan uyandığında, sakın elini üç kez yıkamadan önce su kabına daldırmasın. Çünkü uyurken elinin nerede gecelediğini bilmez."*** *(Müslim/278, (Ebu Hüreyre'den)*

Görüldüğü gibi Hz. Muhammed (a.s.v.), uykudan uyanan bir kimsenin elini yıkamadan önce su kabına sokmasını yasaklamıştır. Çünkü elin, görülmeyen bir necasetle pislenmiş olması mümkündür. Görülmeyen' necasetin suyun vasıflarını değiştirmediği malumdur. Eğer su, mücerred necasetle necis olmasaydı, Hz. Muhammed (a.s.v.) bunu yasaklamazdı.

İkinci kısım, 206 lt veya daha fazla olan sudur. Bu su, sadece necasetin düşmesiyle necis olmaz. Ancak suya düşen necaset, suyun renginden, kokusundan ve tadından birini değiştirirse necis olur. Bunun delili icma'dır.

İbn Münzir söyle der: 'Suyun içine az veya çok necaset düşüp de tadından, kokusundan ve renginden birini bozarsa, bu tür suyun necis olduğunda âlimler icma etmiştir'. *(İmam Nevevî, el-Mecmû, 1/160)*

Yukarıda Açıklanan Suyun Dört Kısmından Temizliğe Elverişli Olanı

Bilindiği gibi bu dört kısım suyun tamamı abdest almaya, necaseti gidermeye elverişli değildir. Taharete elverişli olan sadece birinci kısmıdır.

İkinci kısım da bedende kullanıldığı takdirde temizliğe elverişlidir.

Üçüncü kısım her ne kadar temiz ise de ancak yemekte ve içmekte kullanılabilir. Namaz ve gusül abdestinde kullanılmaz.

Dördüncü kısım ise tamamen necistir, hiçbir şeyde kullanılmaz.

Bu Konu ile İlgili Olarak Diğer Kaynaklardan Alıntılar

* İki kulle'nin miktarı hacim bakımından; eni, boyu ve derinliği altmışar santimetre olan bir havuz, veya çapı 48 cm, derinliği 96 santimetre olan bir küp veya bir silindirdir. Bu miktardan (yaklaşık 206 lt) az suyun üç vasfından (rengi, tadı, kokusu) birisi değişirse necis olur.

Fare ve kuş gibi tüylü bir hayvan sarnıç veya kuyuya düşer ve tüyü dökülür de suyun vasıflarından hiç biri değişmezse, su temiz sayılır. Ancak kullanılması mümkün değildir. Çünkü ondan çekilen her kovada tüy bulunabilir. Bunun için, sarnıç olursa bütün suyu, kaynak kuyu olursa içinde bulunan su miktarını çekmek gerekir.

Bir sarnıca fare düşer ve tüyleri dökülürse temizlenmesi için şöyle bir çare vardır: Yanındaki sarnıcın ağzına bir kilim veya bez gerilir ve içine fare düşmüş olan kuyunun suyu o kilim veya bezden geçilir. Böylece tüyler kilim veya beze takılır ve ikinci sarnıca toplanan su temizlenmiş olur.

Köle, kadın, fâsık, deli ve çocuk gibi rivayeti makbul olmayan bir kimse bir suyun veya bir mayiin necis olduğunu haber verir ve sebebini beyan ederse, kendisine güvenip sözünü kabul etmek lâzımdır. * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

* ***Af edilen Necasetler;***

Ki bunları şöylece sıralamak mümkündür:

*Normal gözün göremediği necaset, muğallaza da olsa muaftır.

*Ateşte yakılan bir necasetin kendisinden ayrılan az miktardaki dumanı muaf sayılır. Ateşsiz olarak bir necasetin kendiliğinden yükselen buharı böyle olmayıp tamamen temizdir.

*Taşla temizlenen bir kişinin mak'adında kalan pislik izi. Bu kalıntı ve iz, sahibine nisbetle muaf sayılır. Başkaları için

değil... Sözgelimi böyle birisi, az bir suyun içine otururs ve temizlenme mahalli de suya değerse o su necis olur.

*Necis olduğu muhakkak bir şeylerle karışan sokak çamurları. Eğer bu çamurun necis olduğu sanılır veya bu hususta şüpheye düşülürse temiz sayılır.

Bu çamurların muaf sayılmaları için aşağıdaki şu dört şartın tahakkuk etmesi gerekir:

1- Necasetin bizatihi kendisi zahir olmamalıdır.

2- Yolda yürümekte olanın bu pisliklerden sakınması, yani elbisesinin eteğini sarkıtmaması; su taşıyanların kaplarından sıçrayan serpintilere kendisini yaklaştırmaması gerekir.

3- Yoldaki pisliklerin kendisine, yürürken veya bir şeye binmişken bulaşmış olması gerekir. Eğer kendisi bu pisliğin içine düşer de elbisesi kirlenirse muaf sayılmaz. Ve bu durumlar ender vuku bulduğu için sakınmak da mümkündür.

4- Bu necaset sadece elbiseye veya bedene bulaşırsa muaf sayılır.

*Necis bir küle gömülen ve bu vasıftaki kızgın bir külün üzerinde ısıtılan ekmeğe bu pislikten bir şey bulaşırsa, her ne kadar ayıklanması kolay olsa da muaf sayılır. Bu çeşit pislikten bir şey sütün içine düşer de eseri belli olursa veya bu bir elbiseye bulaşırsa muaf sayılır.

*Peynir ve meyvelerdeki kurt ölüsü her ne kadar necis ise de bu nesnelerin içinde ölü olarak bulunursa muaf sayılır. İnfehalar da muaf necasetten sayılırlar. (Bunlar, süt oğlaklarının veya danalarının midelerinden çıkan sıvılardır. Ki bunlar peynirin maya tutmasına elverişlidirler.)

*İlâçları ve esansları kullanılır hâle getirmeyen necis sıvılar da muaf sayılır. Tabîî fazla olmamak ve yeteri kadar kullanmak şartıyla... Bu da infeha denen sıvıya kıyâsla muaf sayılmıştır.

*Necasetin aynının (kendisinin) yarayışlı hâle dönmesi ele necaseti gideren unsurlardan sayılmaktadır. Şarabın sirkeye,

ceylan kanının miske dönüşmesi gibi! Necasetin ateşle yakılması da bunlardandır.

*Harcı necis kül ile yoğurulup yapılan duvarların üzerine serilen elbiseler, ıslak olmaları dolayısıyla bu pis küle bulaşırlarsa muaf sayılır. Zira bundan sakınmak da zordur. Ölü bit yumurtaları, çok da olsa karasineğin pisliği muaf necasetlerden sayılmıştır.

**Evde, sergilerin üzerine ve yere düşen kuş pisliklerinin de muaflığı için üç şartın tahakkuku gerekir:*

1- Kasıtlı olarak bunlara basıp geçmemek gerekir.

2- Zaruret olmadığı takdirde iki yanından birinin yaş olmaması gerekir. Meselâ zorunlu olarak geçilmesi gereken yoldaki bu tür pislikler rutûbetli de olsa ve buradan geçmek kasıtlı da olsa yine af edilir.

3- Bu çeşit necasetten sakınmanın meşakkatli olması gereklidir.

Üstü açılan bir mezarlığın az miktardaki toprağı da af edilen necasetlerdendir.

Köpek, domuz, bunların kendi aralarında veya başka cinsten hayvanlarla çiftleşmelerinden doğan yavruları müstesna, diğer hayvanların az miktardaki necis tüyleri de muaf sayılır. Köpekle domuzun necis tüyü az miktarda olsa bile muaf değildir. Çok da olsa yine muaf sayılmaz. Ancak binici ve kırkıcı olanların sakınmaları zor olduğu gerekçesiyle onlar muaf sayılmışlardır. Sudaki balığın pisliği; eğer balık suya sırf iş olsun diye konulmamışsa ve pisliği de o suyu değiştirmemişse muaftır.

Etin ve kemiğin üzerinde kalan kan. Eğer bunlar yıkanmaksızın tencereye konulmuş olurlar ve çorba (veya diğer yemekler) de değişik olup normalden ayrı olsa bile yine af edilir. Ama et veya kemik tencereye konulmadan yıkanacak olursa üzerine dökülen su yere damlarken sâf ve temiz oluncaya kadar yıkanmasına devam edilir. Su berrak olursa et veya kemik temizlenmiş demektir. Aksi halde necistir ve muaf sayılmaz. Temizlendikten sonra üzerinde az miktarda kan kırmızılığı

kalırsa, bunu kökten silmek mümkün olmadığından muaf sayılır. Normal bir yıkamadan sonra geriye kalan kırmızılık muaf sayılır.

Uyumakta olan bir şahsın ağzından gelen ve midesinden kaynaklandığı muhakkak olan san renkli ve pis kokulu salya. Eğer bu şahıstaki söz konusu salya, her zaman görülen bir şeyse fazla miktarda aksa bile muaf sayılır. Ama midesinden kaynaklandığı şüpheli ise temiz sayılır.

Deve ve benzeri hayvanların geviş getirme esnasında çıkardıkları salyaları, kendilerine yem veren, ahıra bağlayan veya otlatan kimselere bulaşırsa muaf sayılır.

*Harman üzerindeki tahıla bulaşan hayvan sidiği ve dışkısı da muaf sayılmaktadır. İstinca için su alınan banyo havuzlarına düşen fare pisliği de bunlardandır. Ancak bu pislik az olup içine düştüğü suyun vasıflarından birini değiştirmemelidir.

*Tedavi maksadıyla vücutta ateşle yakılıp açılan yere konulan nohut tanesi de, necasete bulaşmış olan organın üzerine konulursa muaf sayılır.

*Süt sağılırken hayvanın pisliği veya memesinin üzerindeki bir necaset sütün içine düşerse muaf sayılır. Hayvan pisliğiyle karışık bir çamurdan yapılma arı kovanlarındaki pisliklerden bala bulaşma olursa yine af edilir.

Süt emmekte olan çocuğun ağzındaki pisliğin memeye bulaşması veya onu ağzından öpen birinin ağzına ıslaklıkla beraber bulaşması da muaf sayılır.

Karınca, arı, balarısı ve benzeri akacak kanı bulunmayan hayvanların içine düşüp ölmekle necis kıldıkları sıvı şeyler de bunlardandır. Eğer bu saydıklarımız başka bir hayvan tarafından değil de sadece rüzgârın etkisiyle bu sıvının içine düşmüş ve vasfını değiştirmemişlerse, bu sıvılar içilebilirler.

Dövme yaptırırken çıkan kan üzerine çivit döküldükten sonra bu kan mavi veya yeşil renge bürünür.

Evet, vücûda iğne batırarak kan çıkarıp sonra da bu kanın üzerine çivit dökmekle elde edilen mavi veya yeşil renkteki nakışlı izler de şu şartlarla af edilirler:

1- Bu iş, başkasının yararına olmayan şahsî bir ihtiyaç için yapılmışsa,

2- Bu işi yapan kişi mükellef değil ise,

3- Mükelleflik çağında yapmış fakat bu izleri gidermesi, teyemmümü mübâh kılacak derecede bir zararın (el veya yüzde yaralanmaların) meydana gelmesine sebep olacaksa af edilen necasetlerden sayılır.

Aşağıdaki şu şartları hâiz olan kan da af edilen necasetlerden sayılmıştır. Şöyle ki:

a- Normal gözün göremeyeceği kadar az olan kan. Bu, köpek ve domuz gibi muğallez (ağır) necasetten olan hayvanların kanı olsa bile...

b- Normal gözün, görebileceği miktardaki kan: Bu kan eğer köpek, domuz ve benzeri hayranların kanı ise mutlak surette af edilmez.

Kişinin kendi vücûdunun değil de başkalarının kanına gelince, bu kan az miktarda olur da kişi bizzat kendi kendini buna bulaştırmamışsa muaf sayılır. Zaruret olmaksızın üzerinde kan bulunan kişiye de yanaşmaması gerekir.

Akıcı kanı olmayan pire ve benzeri hayvanların kanma gelince bunların çok miktardaki kanlan da şu üç şartla muaf tutulur:

1- Çok miktardaki pire kanı, kişinin kendi fiiliyle veya başkası tarafından üzerine bulaşmamış olması gerekir. Mükellef olmayan kişi de, kendi isteğiyle bunu bulaştırmamış olmalıdır. Bu durumda kanın çoğu değil de sadece az miktarı muaf sayılır.

2- Sakınılması güç olmayan ve üzerinde pire kanı bulunan bir şahsa yaklaşmamalıdır. Bunun tersini yapacak olursa pire kanının çoğundan değil de sadece azından muaf tutulur.

3- Bu kan güzelleşmek için bile olsa, üzerindeki giymeye ihtiyaç duyduğu bir elbiseye isabet etmiş olmalıdır.

*Kişinin kendi vücûdunun burun, kulak ve göz gibi tabiî geçit yerlerinden akan kanına gelince mûtemed olan görüş şudur: Tabiî geçit yerlerinden akmasa bile az miktardaki kan muaf sayılmaktadır. Meselâ çıbanlardan, sivilcelerden ve neşter vurulan yerlerden akan kanlar gibi.

Kişinin fazla miktarda akan kanının muaf sayılabilmesi için de üç şart gereklidir:

1- Bu kan, kişinin vücudundaki çıbanı sıkması gibi kendi fiiliyle çıkmamış olacak. Bunun aksini yaparsa sadece az miktardaki kanından muaf tutulur. Ama neşter vurup kan aldırma ve hacamat (kupa) vurdurma gibi hallerde kendi fiiliyle de aksa çok miktardaki kanından da muaf tutulur.

2- Kan, çıktığı mahalli aşmayacak. Mahallinden maksat, sadece yaranın veya çıbanın bulunduğu mahal değildir. Meselâ eldeki bir yaranın mahalli, dirseğe kadardır.

3- Zaruret olmadıkça kişinin, üzerinde kan bulunan şahsa veya şeye yanaşmaması gerekir.

*Muaflığın geçerliliği, kişinin sadece kendi şahsı içindir. Sözgelimi, üzerinde kan bulunan bir şeyi tutması veya başkası tarafından böyle bir şeyin üzerine yüklenmesi af edilmez.

Kanın azlık veya çokluğunun ölçüsü, örfün takdirine göredir. Az veya çok olduğu hususunda şüpheye düşülürse asl olan muaflıktır.

Kuyu suyunun necaset durumu

Kuyu suyu iki kulleden (206 lt) az olana az su, iki kulleden çok olana da çok su denir.

Kuyu suyu az olur da içine bir insan veya akar kanlı bir hayvan düşüp ölürse bu su, iki şartla necis olur:

1. Kuyuya düşen bu necaset, af edilen necasetlerden olmalıdır. Kendisinden af edilen necasetlerin izahı daha önce yapılmıştır.

2. Bu necasetin başkası tarafından kuyuya atılmış olması. Necaset eğer kendiliğinden kuyuya düşmüşse veya rüzgârın savurmasıyla düşmüşse ve bir de af edilen gruptansa bunun suya herhangi bir zararı dokunmaz. Ama başkası tarafından atılmışsa bu, elbette ki zarar verir. Akacak kanı olan bir hayvanın içine düşüp öldüğü kuyunun suyu eğer 206 lt'den fazla ise, bu kuyunun suyu necis olmaz. Tabiî bu suyun vasıflarından birinin değişmemiş olması da gereklidir. Yine bunun gibi kuyuya bir necaset düşerse, kuyudaki suyun vasfı değişmese, suyu da çok olsa necis olmaz. Ama suyu az olsa, necasetin kendisine ulaştığı anda necis olur. Bu şıklardaki şartlar muvacehesinde suyunun vasfı değişmese bile, suyu necis olur.

Başa Dön

Müsta'mel (kullanılmış) su, görünürde veya gerçekten kullanana göre yerine getirilmesi zorunlu olan bir iş için kullanılmış olan az sudur. Hades hâlinin ortadan kaldırılması veya bir necasetin giderilmesi için kullanılan az su, kullanılmış sudur.

Bunu biraz açalım: Az sudan maksat, 206 lt'den az olan sudur. Bir kişi az sudan abdest alır veya gusül yapar, yüzünü elleriyle yıkadıktan sonra ellerini de yıkamak için suyu elleriyle avuçlarsa bu su kullanılmış olur. Ki bunda da bir takım şartlar vardır:

1. Bu su farz olan bir temizlik için kullanılmış olmalıdır. Kişi, eğer nafile bir namaz kılmak, Mushaf-ı Şerifi eline almak ve buna benzer nafileler için abdest almış ise bu su, avuçlanıp kullanmakla kullanılmış olmaz.

2. Suyun birinci defa kullanılmış olması. Meselâ yüzünü bir defa kabın dışında yıkasa sonra ikinci yıkayış ve üçüncü yıkayış için elini kaba koyup su alsa, bu su kullanılmış olmaz.

3. Suyun evvel emirde az olması. Eğer su, önceden 206 lt'den fazla ise, sonra onu birkaç kaba taksim etse ve bunlardan birinden avuçlayıp alsa kullanılmış olmaz. Yine bunun gibi az miktardaki kullanılmış suyu diğer sularla birleştirip 206 lt'den

fazla bir miktara ulaştırırsa bundan avuçlayıp kullanmasının bir zararı olmaz.

4. Suyun, yıkamakta olduğu organından damlayarak ayrılması. Ama organının üzerinde yürüyüp akar da organdan ayrılmazsa kullanılmış olmaz.

Kişi eğer az sudan abdest alır veya gusül yapar da sonra bu sudan avuçlamaya niyet ederse bu su, kullanılmış olmaz. Abdestte yüzünü yıkadıktan sonra ellerini yıkamak istediğinde suyu avuçlamaya niyet etmelidir. Ama mazmaza veya istinşak anında avuçlamaya niyet ederse bu yeterli olmaz. Zîrâ Şafiî Mezhebine göre tertip farzdır.

Gusülde avuçlamaya niyet etmenin yeri, gusül yapmaya niyet edildiği andır. Veya suyun bedene değdiği andır. Yok, eğer avuçlamaya niyet etmeden suyu, bedenini yıkamak üzere yerinden naklederse bu su kullanılmış olur: Abdest alırken de abdest organlarını yıkadıktan sonra suyu avuçlamaya niyet ederse bu su yine kullanılmış olur.

Yukarıdaki tanımda "görünürde veya gerçekten" kaydı konulmuştu. Bunun anlamı şudur: Abdest alanın mükellef olup abdestin kendisine gerçekten farz olması ile abdest alanın mükellef olmayıp aldığı abdestin bir görünüşten (şekilden) ibaret olması demektir. Ki suyun kullanılmış olması bakımından ikisinin de pozisyonu aynıdır. Ayrıca yine aynı tanımda "kullanana göre" kaydı da düşülmüştü. Ki bu da şu anlama gelmektedir: Abdest alanın abdesti, kendi mezhebine göre sahîh ise abdestinin suyu kullanılmış sudur. Şafiî mezhebine göre abdesti sahîh olmasa bile suyu yine kullanılmış olur.

1. Meselâ bir necis elbise yıkanırken bu elbisedeki necaset giderildikten sonra yıkama suyu, üç vasfından biri değişmeksizin bu elbiseden saf ve berrak olarak ayrılmalıdır.

2. Pis yerin temizlenmesinde kullanılıp ayrılan su, eskisinden daha fazla ağırlıkta olmamalıdır. Tabiî elbisenin suyu, emme miktarı ile ayrılan suya elbisenin çözülen kirlerinin karışması da hesaba katılmalıdır. Sözgelimi necâsetli bir elbise, 10 rıtıl (21,2 litre) miktarındaki bir suyla yıkanırsa bu elbise, suyun onda birini çeker. Elbisenin suya karışan kirleri de çeyrek

rıtıl kadar olur. Elbise yıkandıktan sonra süzülüp ondan damlayan sular 19,6 lt kadar olursa bu su temizdir. Eğer daha fazla olursa necistir.

3. Temizleme esnasında suyun necasetin üzerinden geçmesi. Şayet geçmezse ve necasetten kendisine bir şey karışmazsa bu suya zaten Müsta'mel denemez.

Evet, bütün bunları anlattıktan sonra denebilir ki: Bu asırda hemen hemen her tarafta sıhhî su tesisatları ve su muslukları varken bu konulardan söz etmek yersizdir. Bizim bunlara verecek cevabımız şudur: İslâm dîni zaman ve mekânla kayıtlanamaz. Şüphe götürmez gerçeklerden biridir ki bu hükümler, çöllerde ve suyu kıt yerlerde yolculuk edenler için gerekli olan hükümlerdendir. Bu durumdakiler için söz konusu hükümler, Şafiî Mezhebi'ne göre tartışmasız bir biçimde zorunlu olan ihtiyaçlardandır. * *(Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları)*

II. KAPLAR

Kaplardan maksat, içine sıvı veya katı maddeler konan şeylerdir. Kapların değişik durumları vardır.

1. Altın ve Gümüş Kapların Hükmü

Altın ve gümüşten yapılmış kapların kullanılması ister abdestte, ister su içmede, ister başka şeylerde olsun- haramdır. Ancak zaruret varsa; altın ve gümüşten yapılmış kaplardan başka bir kap da yoksa o takdirde kullanılabilir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sakın harir (ipekli) ve dibac (ipeklinin başka bir çeşidi) giymeyin. Altın ve gümüşten yapılmış kaplardan yiyip-içmeyin. Çünkü o kaplar ve ipekliler dünya da kâfirlerin, ahirette ise bizimdir."*** *(Buhari/5110; Müslim/2067, (Huzeyfe b. Yeman'dan)*

Bunların başka şeylerde kullanılmaları da giyecek ve yiyeceklerdeki kullanımlarına kıyas edilir. Bu haramlık hem erkek, hem de kadın için söz konusudur; yani bu tür kapları kadın da erkek de kullanamaz. Bu kaplan edinmek de kullanmak gibi haramdır. Çünkü kullanılması haram olan şeyin, edinilmesi de caiz olmaz. Meselâ evi süslemek amacıyla bu kapların edinilmesi haramdır.

2. Altın ve Gümüş ile Yamalı Kapların Hükmü

İster az, ister çok olsun altınla yamalanmış kapların kullanılması her durumda haramdır. Gümüşle yamanmış kap, eğer süs için değil de ihtiyaç için edinilmişse caizdir. Eğer süsleme maksadıyla büyük bir yama yapılmışsa kullanılması haramdır. İhtiyaçtan ötürü yamalanmakla beraber yama büyükse veya yama küçük olmakla beraber süs için yapılmışsa kullanılması mekruhtur. İhtiyaç nedeniyle gümüşten büyük bir yama yapılan kabın kullanılmasının caiz olduğunun delili şudur.

Kasım el-Ahvel şöyle diyor: ***Enes b. Malik'in yanında Hz. Muhammed (a.s.v.)'in su kabını gördüm, gümüş ile yamanmıştı. Enes 'Bu kap ile Hz. Muhammed (a.s.v.)'e şu kadar zaman su verdim'*** dedi. *(Buhari/5315)*

3- Kıymetli Madenlerden Yapılmış Diğer Kapları Kullanmanın Hükmü

Elmas, inci, mercan gibi kıymetli madenlerden yapılmış kaplan kullanmak caizdir. Çünkü bunlar hakkında herhangi bir yasak varid olmamıştır.

Eşyada asıl olan mübahlıktır. Hakkında haram olduğuna dair bir delil bulunmayan her şey mubahtır.

4. Kâfirlerin Kaplarını Kullanmanın Hükmü

Kâfirlerin kaplarını kullanmak caizdir. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kâfirlerin kaplarını yıkayın ve onlarla yemek yiyin." (****Buhari/5161, (Ebu Sa'lebe'den)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in 'yıkayın' emri müstehab etmek içindir. Zira kâfirlerin bu kapları, haram olan içki veya domuz gibi şeylerde kullanmış olmaları mümkündür.

Kâfirlerin kullandıkları elbise ve diğer eşyaların kullanılması da kapların kullanılması gibi helâldir.

* Ayrı ayrı kaplarda bulunan temiz su ile necis su, biri birinden seçilmezlerse birisini kullanabilmek için ictihad etmek lazımdır. Yani zannı galibe göre temizi bulabilmek için araştırma yapılacak, elde edilen kanaate göre amel edilecektir.* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

III. TAHARETİN ÇEŞİTLERİ

Taharet, hadesten taharet ve necasetten taharet olmak üzere iki çeşittir.

1- Hades'ten Taharet

Lügatte hades, yeni çıkmış bir şey demektir. Şer'î mânâsı ise, birtakım ibadetlerin yapılmasına mâni olan ve hükmî pislik sayılan hallerdir.

Hades'in Kısımları

Hades: Lügatte hades, yeni çıkmış bir şey demektir. Şer'î mânâsı ise, birtakım ibadetlerin yapılmasına mâni olan ve hükmî pislik sayılan hallerdir.

Küçük hades, abdestsizlik halidir, abdest almakla ortadan kalkar. Böylece kişi namaz ve diğer benzeri şeyleri yapmaya hazır hale gelir.

Büyük hades ise, cünüplük ve sadece kadınlar için hayız ve nifas halleridir. Namazın ve namaz hükmünde olan İbadetlerin sıhhatine engeldir. Büyük hades, gusül abdesti almakla ortadan kalkar. Kişi yıkandıktan sonra, daha önce kendisine yasak olan şeyleri yapabilir.

2- Necaset'ten Taharet:

Necaset temiz olmayan şeylere verilen isimdir. Şer'an, kan ve idrar (sidik) gibi namazın sıhhatine mâni olan pisliktir.

Erkek, Kadın ve erselik (çift cinsiyetli)lerin yıkanmalıdır. Bu hususta Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: ***"Kadının idrarı yıkanır. Çocuğunkine ise su serpilir."*** (Ebû Dâvûd, Taharet/135; Tirmîzî, Cuma//97; İbn Mâce, Taharet/7)

Çocuk, sütten veya çeşitlerinden başka bir şeyle beslenmese bile iki yaşını doldurduktan sonra idrarı yıkamak gerekir. Yine bunun gibi, iki yaşını doldurmamış olsa bile bir defacık olsun sütten başka bir şey yerse yine idrarını yıkamak gerekir. Ama gıda maksadıyla değil de ilâç olarak böyle bir şey yemişse bu, idrarına su serpmeye engel olmaz. *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

*** Bizzat Necis Olan Şeyler:**

Bizzat kendileri necis olan şeyler çoktur. Biz onların en önemlilerini zikredeceğiz.

1. Hamr (şarap) ve sarhoşluk veren her sıvı madde necistir.

Ey inananlar hamr (şarap), kumar, dikili taşlar, şans okları hep şeytan işi birer pisliktir.

Hz Muhammed (a.s.v.) de şöyle buyurmuştur: ***"Sarhoşluk veren herşey hamr'dır, her hamr da haramdır."*** (*Müslim/2003, (İbn Ömer'den)*

2. Köpek ve domuz necistir;

Cenab-ı Hak buyuruyor: اَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَاِنَّهُ رِجْسٌ ***"Yahut domuz eti. Çünkü o necistir."*** (En'âm/145)

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur:

اِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِى اِنَاءِ اَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ اِحْدَاهُنَّ بِتُرَابٍ طَهُورٌ

"***Birinizin kabından bir köpek su içerse, o kabı biri toprak ve su ile karışık olmak üzere yedi defa yıkasın."*** *(Müslim/279; Dârekutnî, 1/65)*

Köpek, domuz ve onlardan türeyenler, bunların artığı, teri necistir. Bunlarla kirlenen eşya (kap, elbise), biri toprakla olmak üzere yedi defa yıkanmalıdır.

* (Hanefîler domuz derisini, Şâfiîler domuz ve köpek derisini hariç tutarak ölü hayvan derisinin tabaklanınca temiz olacağı görüşündedir. Ölü hayvanın, içine kan nüfuz etmeyen boynuz, kemik, tüy, diş gibi katı cüzleri de Hanefîler'e göre temizdir. *(TDV İlmihal 1/190)*

3. Murdar olan hayvan necistir;

Murdar olan hayvandan maksat, şer'î bir şekilde kesilmeyen hayvandır.

Cenab-ı Hak buyuruyor: حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ ***"Leş size haram kılınmıştır."*** (Mâide/3)

Onun haram olması, necis olmasından ötürüdür. Putların adına kesilen ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar da murdardır, necistir ve yenilmeleri haramdır.

Üç şey leşin necasetinden istisna edilmiştir:

a. İnsan ölüsü; وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ اٰدَمَ "***Andolsun biz, Ademoğullarını şerefli kıldık.***" (îsra/70)

İnsanı şereflendirmenin neticesi, ister ölü, ister diri olsun insanın temiz olmasıdır. Nitekim Hz. Muhammed (a.s.v.) ***'Sübhanallah! Mümin necis olmaz'*** buyurmuştur. *(Buhari/279)*

İbn Abbas 'Müslümanın ölüsü de dirisi de necis olmaz' demiştir.

b-c. Balık ve çekirge ölüsü helaldir;

أُحِلَّ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ اَلسَّمَكُ وَالْجَرَادُ وَالْكَبِدُ وَالطِّحَالُ

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "***Size iki ölü ile iki kan helâl kılındı. İki ölü, balık ile çekirgedir. İki kan ise ciğer ve dalaktır.***" (*İbn Mâce)*

4. Akan kan necistir;

Cenab-ı Hak buyuruyor: حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ ***"Size, ölü ve kan haram kılınmıştır."*** (Mâide/3)

"De ki: 'Bana inen vahiyde (Kur'an'da), yiyen bir kimse için yiyeceği şeyden leş, akan kan, necis olan domuz ve Allah'tan başkası adına bir fısk olarak boğazlanan müstesna (sizin haram kıldıklarınızdan) haram edilmiş bir şey bulamıyorum." (En'âm/145)

5. İnsan ve hayvan pisliği (dışkı) necistir.

Bir bedevi mescide küçük abdestini yaptığında, Hz, Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Onun sidiği üzerine bir kova su dökün!"*** (*Buhari/217; Müslim/284)* Bu hadîs, sidiğin necis olduğuna delâlet eder.

6. Canlı bir hayvandan kesilen parça da necistir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "***Canlı bir hayvandan kesilen parça murdar olmuş sayılır.***" *(Hâkim, (Hadîs'in sahih olduğunu söylemiştir)*

Eti yenen hayvanların tüyleri bu haramlık hükmünden istisna edilmiştir. Nahl sûresinin 80. ayeti buna delâlet eder.

7. Eşek ve benzeri gibi eti yenmeyen hayvanların sütü de necistir.

Zira bu hayvanların sütü de eti gibidir. Eti necis olduğuna göre sütü de necistir.

*8- Yaradan çıkan su ve irin.

Çünkü bunlar da bozulmuş kandır.

9- Mideden çıkan kusuntu ve balgam.

Fakat mideye varmadan geriye dönen yemek, baştan veya boğazdan gelen balgam necis değildir.

Uyuyanın ağzından çıkan su, mideden geliyorsa necistir. Bunun alâmeti sarı renkli olmasıdır. Fakat su, mideden değil ağızdan geliyorsa veya şüpheli ise necis değildir.

10- Tenasül âletinden çıkan idrar, meni, mezi ve vedidir. Meninin necis olup olmadığı hususunda, mezhepler arasında farklı görüşler vardır. Meni, Hanefîlere göre, necis sayılmıştır. Şâfiî mezhebine göre, meni, yaş olsun kuru olsun, necis değil, temizdir. Kurumuş olduğu yerin temizlenmesinden sonra, yıkanmasına gerek olmadığı hususunda ihtilâf yoktur. (Hanefî ve Malikilere göre meni necis olsa da, kurumuş meni ovalamakla temizlenmiş sayılır.) Mezi beyaz ve ince sudur. Şehvetin kaynaştığı bir zamanda çıkar. Kadınla oynaşma esnasında daha fazla görünür. Vedi beyaz ve kalın bir sudur. İdrardan sonra veya ağır bir şey kaldırdığında çıkar. Muğnil-Muhtaç gibi muteber kitapların kaydettiklerine göre, bir kimse, idrar yaptıktan sonra tenasül âletini yıkamazsa ondan çıkan meni de necistir.

Köpek ve domuzdan başka her hayvanın tenasül aleti idrardan yıkanmadığı halde menisi temizdir.

11- İnsandan başka eti yenmeyen hayvanların sütü.

İnsanın erkek olsun, kadın olsun sütü temizdir. Necis olan şeyin dumanı, ateş vasıtasıyla çıkarsa necistir. Az olsa bağışlanmıştır.

Necaset üzerinde biten ekin, pancar ve soğan gibi şeyler temizdir. Yıkansa daha efdaldir.* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

*** Aynî ve Hükmî Necaset**

Aynî necaset, gözle görülen bir maddesi olan veya renk ve koku gibi bir sıfatı olan dışkı, idrar (sidik) ve kan gibi necasetlerdir.

Hükmî necaset ise maddesinden, renginden, kokusundan eser kalmamış, kuruyup eserinin ortadan kalktığı necasetlerdir. Bunun misali, elbiseye bulaştıktan sonra kuruyan idrardır.

*** Ağır, Hafif ve Vasat Necaset**

Ağır necaset, köpek ve domuzun necasetidir. Bunların Ağır necaset olduklarının delili onların, diğer necasetler gibi bir defa yıkanmakla temizlenmemeleridir. Onları, biri toprak ve su ile karışık olmak üzere yedi defa yıkamak gerekmektedir. Bu husus daha önce köpeğin dokunduğu şeylerin nasıl temizlenmesi gerektiğini bildiren hadîste geçmişti. Köpekten daha pis olan domuz da köpeğe kıyas edilmiştir.

Başa Dön

Hafif necaset ise, iki yaşını doldurmamış, sadece süt ile beslenen çocuğun sidiğidir. Bunun Hafif necaset olduğunun delili, üzerine su serpmenin yeterli olmasıdır. Ancak su, akmayacak ve bütün necaseti kapsayacak şekilde serpilmelidir. (Buhari/2021; Müslim/287)

"Kadının idrarı yıkanır. Çocuğunkine ise su serpilir." *(Ebû Dâvûd, Taharet, Bâb: 135; Tirmîzî, Cuma, Bâb: 97; İbn Mâce, Taharet, Bâb: 77)*

Ümmü Kays, yemek yiyemeyecek kadar küçük olan oğlunu Hz. Muhammed (a.s.v.)'e getirdi. Çocuk, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in elbisesine işedi. Hz. Muhammed (a.s.v.) biraz su getirilmesini istedi. Suyu, sidiğin bulaştığı yere dökmekle yetindi.

Vasat necaset, insan sidiği ile hayvan dışkısı ve kanıdır. Bunlara orta mânâsına gelen "vasat" sıfatının verilmesi sudan başka bir şeyle temizlenmemelerindendir. Bu necasetin, bir

yıkama ile maddesi, kokusu ve rengi giderilirse tekrar tekrar yıkamak vacip değildir.

Enes şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), def-i hacet için çöle çıktığında ona su götürüyordum, o su ile temizleniyordu'.*** *(Buhari/214)*

Hz. Ali şöyle diyor: ***"Ben mezisi çok olan bir kişiydim. Bu durumu Hz. Muhammed (a.s.v.)'e sormaktan utandığım için Mikdad b. Esved'e sormasını söyledim. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Bu durumdaki kişinin abdest alması yeterlidir' dedi.*** (*Buhari/176. (Müslim'in rivayetinde 'Tenasül uzvunu yıkayıp abdest almalıdır' şeklindedir. Müslim/303)*

Daha önce de zikrettiğimiz bir hadîste Abdullah b. Mes'ud şöyle demiştir: *"Hz. Muhammed (a.s.v.) büyük abdestini yaptı. Bana üç taş getirmemi söyledi. İki taş buldum, üçüncü bir taş bulamadığım için bir tezek götürdüm. Hz. Muhammed (a.s.v.) taşlan aldı 'Bu necistir' diyerek tezeği attı".(Buhari/155)*

Yukarıda zikrettiğimiz hadîsler, bu şeylerin necis ve haram olduklarına delâlet ederler. Zikredilmeyen şeyler de zikredilenlere kıyas edilmiştir.

Başa Dön

*** Necasetlerden Temizlenmenin Keyfiyeti**

Köpek ve domuz necaseti gibi galiz necasetler, biri toprakla karışık olmak üzere yedi defa su ile yıkamakla temizlenir. Bu necasetlerin aynî veya hükmî, elbisede, bedende veya mekânda olması hükmü değiştirmez.

Böyle olduğunun delili, köpeğin dokunduğu şeyle ilgili olan ve daha önce geçen hadîstir.

Sütten başka bir şey yemeyen çocuğun sidiğine hafif necaset denir. Bu necaset, üzerine su dökülmekle temizlenir. Aynî, hükmî, bedende, elbisede veya mekânda olması hükmü değiştirmez.

İnsan ve hayvan pisliğine 'Vasat (orta) necaset' denir. Bu necaset su ile temizlenir. Maddesinin, kokusunun ve renginin ortadan kalkması gerekir. Bunun da aynî, hükmî, elbisede, bedende veya mekânda olması hükmü değiştirmez. Ancak kan

gibi giderilmesi zor olan bir necasetin renginin kalması zarar vermez.

Köpek ve domuz hariç diğer hayvanların derileri, tabaklanmakla temiz olur. Tabaklama, üzerinde kaldığı takdirde deriyi çürüten nemin giderilmesidir. Bu işlem yakıcı bir kokuya sahip olan bir madde ile yapılır.

O madde deriyi öyle bir hale getirir ki suya sokulduğunda derinin kokusu kalmaz ve çürümez. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Deri tabaklandığında temizlenmiş olur."*** *(Müslim/366)*

Tabaklama işlemi yapıldıktan sonra, tabaklamada kullanılan necis ilaçların derinin üzerinden temizlenmesi vaciptir.

*** Affedilen Necasetler**

İslâm, temizlik dinidir. Bu nedenle de nerede olursa olsun necasetin giderilmesini ister. Elbisede, mekânda, bedende olan necasetleri, namazın sahih olması için temizlemeyi şart koşmuştur. Aynı zamanda İslâm dini kolaylığı da gözettiği için sıkıntıyı kaldırır. Bundan ötürü yok edilmesi ve sakınılması zor olan bazı necasetleri, zorluk olmasın diye affetmiştir.

İslâm'ın affettiği necasetler şunlardır:

1. Kasten bulaştırılmayan az kan, irin, pire kanı ve sivrisinek pisliği affedilmiştir.

2. Elbise veya bedene bulaşan idrar sıçramaları, necasetin hangi kısmından olursa olsun affedilmiştir.

Başka birisinin üzerindeki necaseti yıkamak abdesti bozmaz. Ancak avret yerine dokunursa bu abdesti bozar.

3. Yaralardan çıkan kan ve irinler çok da olsa affedilmiştir. Ancak kendi yaralarından çıkanlar kişinin kendisi için affedilmiştir; başkasına bulaşırsa temizlenmesi gerekir. Ayrıca yaradan çıkan kan ve irin, kasten yaranın üzerine sürülmemelidir. Kendi normal yerinde bırakılmalıdır.

4. Harman sürmek için geme koşulan hayvanların dışkısı da affedilmiştir. Sağım esnasında sütün içine düşen ve sütü

bozacak kadar çok olmayan pislikler necis değildir. Bunların sütün içinden çıkarılması yeterlidir.

5. Balığın suyu bozmayacak kadar olan pisliği, Mekke hareminin, Medine'nin, Şam'daki Emevî Camii'nin ve benzeri mekanlardaki kuş pislikleri affedilmiştir. Çünkü bu, sakınılması mümkün olmayan bir husustur.

6. Çok olmamak şartıyla kasabın elbisesine bulaşan necaset affedilmiştir.

7. Etin üzerinde kalan kan affedilmiştir.

8. Kusup ağzı pislenen çocuğun, annesinin memesine bulaştırdığı pislik affedilmiştir.

9. Yollarda insanın üzerine sıçrayan çamur affedilmiştir.

10. Sinek, bal arısı ve karınca gibi akıcı kanı olan bir hayvan sıvı bir maddeye düşüp ölür ve o sıvıyı bozmazsa, bu o sıvıyı necis yapmaz.

Ancak bunlar kasten sıvı maddelerin içine atılmamalıdır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Birinizin kabına sinek düşerse sineğin tamamını kaba batırıp atsın! Çünkü sineğin kanadının birinde zehir, diğerinde şifa vardır.*** *(Buhari/5445, (Ebu Hüreyre'den)*

Eğer sinek içine düştüğü şeyi necis etseydi, Hz. Muhammed (a.s.v.) 'onu kaba batır, sonra at' demezdi. Diğer küçük böceklerde sineğe kıyas edilmiştir.

11. Meyve, peynir ve sirke gibi şeylerin içinde oluşup. dışarıya çıkmadan ölen küçük kurtçuklar da affedilmiştir.

12. Ateşte yanan necis maddelerden çıkan ve elbiselere isabet eden duman az olursa affedilmiştir. Ateş olmadan çıkan necis şeylerin buharı ise necis değildir.

13. Tuvaletten ve insanın arkasından çıkan koku necis değildir.

Sözgelimi bu kokudan bir torba doldurulup namaz esnasında kişinin yanında bulunsa bile namazın sıhhatine zarar gelmez.

14. Eti yenmeyen hayvanın elbiseye veya bedene yapışan birkaç kılı affedilmiştir.

15. Farelerin evdeki ambara bıraktıkları dışkı affedilmiştir.

16. Peynir mayasında kullanılan öd affedilmiştir.

17. Tezekle yakılan tandırda pişirilen ekmek necis değildir.

18. İşkembedeki temizlenmesi zor olan kalıntılar affedilmiştir. Bu gibi durumlarda genel bir kural vardır ki çıkarılması zor olan bir şeyin kalıntısı affedilir. Diğer bir genel kaide de şudur: Eti yenmeyen hayvanın tüyleri bitişikse temizdir. Ayrılır bir halde veya az olursa affedilir.

* **19.** Taş ile yapılan istinca yeri. Yalnız müstenciye nisbeten afv vardır. Fakat başkasına nisbeten af yoktur. Meselâ taş ile istinca eden bir kimse kulletenyden (221 lt'den başka kaynaklarda 206 lt) az bir suya girer, istinca yeri suya değerse, su necis olur.

20. Necis yolun çamuru. Bunun affı dört şarta bağlıdır;

a- Necaset maddesinin görülmemesi.

b- Oradan geçen kimsenin dikkat edip necasetten sakınması.

c- Yürürken veya binek üzerinde iken kendisine isabet etmesi. Şayet düşer veya başkasından sıçrayarak kendisine isabet ederse af yoktur.

d- Necasetin elbise veya vücuda isabet etmesi. Başka bir şeye isabet ederse af yoktur. İbn-i Hacer "Fetava El-Kübra" isimli kitabında "Yolda tezek ve insan pisliği gibi bir şey bulunur, ondan sakınmak çok zor olursa yine af vardır." diyor.

Mevsimin kış olması, şayet mevsim yaz veya sonbahar ise ve sokak çamuru necis olursa affa tabi değildir.

21. Necis bir külde kızartılan veya gömülen ekmek ve patates,

22. Ölse de meyve ve sebze kurdu.

23. Necis çamur ile inşa edilen duvar üzerine serilen elbise. Çünkü köylerde, bahusus ovalarda bundan sakınmak mümkün değildir.

24. Camilerde hasır ve sergilerin üzerindeki kuş ve serçe pisliği. Bunun da iki şartı vardır;

a- Bilerek ve kasıtlı olarak ona basmamak.

b- İki taraftan biri yaş olmamak.

25. Et ve kemik üzerinde kalan kan. Et yıkanmadan tencereye konulduğunda, suyun rengi değişse de af vardır. Fakat et yıkanırsa ondan sızan su, duru olmayınca temiz olmaz.

26. Köpek ve domuzun kılı müstesna, necis olan kıl. İnsanın elbisesine yapışırsa onunla namaz kılmakta beis yoktur.

27. Uykuda olan kimsenin midesinden çıkması muhakkak olan salya. Mideden çıktığına alâmet sarı olması ve fena koku vermesidir. Bu salya her ne kadar necis ise de onunla müptela olan kimse için af vardır.

Başa Dön

28. Harmanı döven hayvanların pislikleri.

29. Deveci, çoban ve hayvanlara yem veren kimse için hayvan gevişleri.

30. İnek, keçi ve koyun sağılırken süte düşen, mayi olmayan pislikleri. Süte düşen mayi veya harici bir necaset olursa onda af yoktur. Yalnız şuna dikkat etmek lazımdır ki: Sağılan hayvanın mayi olmayan pisliği süte düşünce, zaman kaybetmeden onu çıkarmak ve onu çıkaran (el gibi) bir şeyi tekrar batırmadan evvel yıkamak lâzımdır.

31. Temiz olmayan çamurdan yapılmış arı kovanlarında bala temas eden taraf. Yani ondan da af vardır.

32. Necis olmuş olan çocuğun ağzı. Çünkü onu necasetlerden korumak çok zordur.

33. Akan kanı olmayıp bir sıvıda ölen haşerat.

Necis Olan Bir Şeyle Tedavi

Hastalığa karşı tedbir almak ve tedavi olmak sünnettir. Ancak kullanılacak ilâcın temiz olmasına dikkat etmek lâzımdır.

Temiz bir ilâç bulunduğu halde necis veya necis bir ilâcı kullanmak haramdır. Fakat temiz bir ilâç bulunmazsa gerektiği takdirde necis veya necisi kullanmakta beis yoktur. Tedavi için yapılan ilaca (maslahata binaen necis bir şey katmakta beis yoktur. Binaenaleyh, çeşitli hastalıklara yarayan ve içinde alkol bulunan şurubu (başka bir ilacın bulunmaması şartıyla) içmekte beis yoktur.

Temiz elbise ile necis elbise bir arada yıkamak

İhtiyatlı olanı, suyla giderilmesi mümkün olan necis elbiselerin ayrı olarak yıkanması ve necaset izlerinin giderilmesidir. Eğer necis elbiseler ile temiz elbiseler, necasetin izlerini giderebilecek kadar bol su ile yıkanırsa, bu şekilde bütün elbiseler temizlenmiş olacağından necaset bulaşmaz.

Ölmüş Hayvanın Yünü ve Kılı

Kur'an-ı Kerim'in nassıyla sabit olmuştur ki: "Leşin eti haramdır." Fakat yünü, kılı ve tüyü hakkında ihtilaf vardır. Şafiî mezhebine göre haramdır. Ömer bin Abdül Aziz, Hasan El-Basri, İmam Malik, Ahmet bin Hanbel, İshak, İbnül-Münzir ve Hanefi ulemasının bazılarına göre temizdirler. Haram olduğuna göre satılması caiz değilse de onlardan yatak yapmak veya keçe olarak kullanmakta beis yoktur.

Rüzgâr esip necis şeylerle karışık olan toprağı kaldırır, tozu mayilere karıştırırsa, gözle görünürse de mafuvvu anhüdür, bağışlanmış, mahzuru yoktur.

Abdest alan kimsenin uzvu necaseti hükmiyye (rengi, tadı ve kokusu olmayan) ile necis ise, hem abdest için hem necaseti izâle etmek için bir sefer yıkarsa mutemede göre kâfi gelir. Fakat necaseti ayniyye (rengi, tadı kokusu olan) ile necis olmuş ise, bir defa yıkamak her ikisi için kâfi gelmez. Önce necaseti izale etmek için yıkar, sonra abdest alır.

Bir kimsenin yağlı vücudu veya saçı necis olursa onu temizlemek için sabun veya deterjan gibi bir şey kullanması gerekir ki, o gitsin ve temizlenmesi mümkün olsun.

Necaset İle İlgili Bazı Konular

"Fare pislikleri" çoğalıp bulgur gibi bir şeye karışır ve ondan sakınmak mümkün olmazsa, affa tâbidir.

Az bir suya veya sıvıya fare düşer ve ölmeden evvel çıkarılırsa, farenin menfezi necis olsa da bozulanlardandır.

Koyun gibi bir hayvan köpek necaseti veya başka necis bir şeyi içer veya yer ve akabinde kesilirse, ağzından başka bir şeyini yedi sefer yıkamak gerekmez. Yalnız ağzı yedi sefer yıkanır.

Bir kimsenin vücudu necis olur ve onu yıkayacak su bulamazsa, teyemmüm edip namazını kılar ve sonra kaza eder.

Necis bir suda kaynatılan et veya buğdayı temizlemek için, üzerine su dökmek kâfidir.

Bir kimse namazını kıldıktan sonra elbisesinde ölmüş bit veya pire bulursa namazı sahih olmayıp iade etmesi gerekir.

Başa Dön

İnsanlarla çok ihtilatı bulanan kedi ve koyun gibi hayvanların ağzı köpek necaseti ile necis olup gözden kaybolduktan sonra, ağzını topraklar sonra da iki kulle (206 lt) miktarına varmış bir suya gidip ondan içmesi muhtemel olursa ağzı temizlenmiş sayılır. Köpek necaseti olmazsa iki kulle miktarına varmış bir suya gidip içmesi muhtemel ise temizlenmiş sayılır.

Kur'an-ı Kerim veya bir kitaba, bir necaset isabet ederse harflerin silinmesine vesile olsa da yıkamak lâzımdır.

Bir kimse idrarını yapsa kimsenin tenasül uzvu necis olur. Bunun için onu yıkamadan cinsi münasebette bulunması câiz değildir.

Necis bir elbise veya sergi yıkandıktan sonra yaş iken bir tarafına necaset değerse, yalnız necasetin değdiği yeri yıkamak kâfidir.

Köpek ve domuz hariç eti yenilsin yenilmesin bütün hayvanların artığı temizdir. Elverir ki ağızları bir necis ile necis olmamış olsun. Meselâ, bir merkeb ağzı necis olmadan onu bir

kaba korsa, şer'an o kap temiz sayılır. Fakat temiz olmayan bir suyu içtikten sonra böyle bir kaba korsa o kap necis olur.

Bir hayvan ağzını bir kaba kor, bunu gören bir kimse kabın necis olduğunu haber verirse, necasetin sebebini beyan etmedikçe sözü nazar-ı itibara alınmaz. Bir köpek ağzını bir kaba koyduğunda o kabın içerisinde bulunan şeyi yalayıp yalamadığı bilinmezse bakılır; ağzı kuru ve kabın içinde bulunan şeyden ağzında izi görülmezse hem kap ve hem de içerisindeki şey temizdir. Fakat ağzında o şeyin izi görülür veya ağzı yaş ise kap ve içerisindeki şey necis sayılır.

İbnü's-Salâh'a; "Gayrı Müslimlerin kumaş imalinde domuz yağını kullandıkları şayiası vardır. Bu husus için ne yapmak icab eder" diye sorulduğunda o, şöyle dedi: "Elde olan kumaşta necaset tahakkuk etmedikçe necis sayılmaz." Yine Avrupa'dan gelen elbiselerin durumu belli olmadığı ve gözümüzle necis olduğunu görmediğimiz takdirde giyip, onlarla namaz kılmakta sakınca yoktur.

Bir kimse gördüğü kılın temiz olup olmamasında şüpheye düşürse bakılır; eti yenen bir hayvanın kılı olduğu biliniyorsa temizdir. Yoksa eti yenmeyen bir hayvanın kılı olduğu bilinirse necistir. Neyin kılı olduğu bilinmezse, yine temiz olarak kabul edilir. Çünkü eşyada esas olan taharettir.

Eti yenen hayvanların yumurtaları da kesinlikle temizdir. Ama eti yenmeyen hayvanların yumurtaları hakkında ulema ihtilaf etmişlerdir. Şafiî mezhebinde mutemede göre eti yenilmese de yumurtası temiz sayılır.

Et ve benzeri şeyler necis bir suda kaynatılırsa temizlenebilmesi için dışını yıkamak icab ettiği gibi, içinin temizlenmesi için temiz bir su ile kaynatmak icab eder.

Necaset Yönünden Sütün Durumu:

Süt dört kısımdır:

1- Deve, inek ve davar gibi eti yenen hayvanların sütü, kesinlikle temiz olup içilmesi mübah kılınmıştır.

2- Domuz ve köpeğin sütü ittifakla haramdır. Hiçbir surette içilemez.

3- İnsan sütüdür. Şafii mezhebine göre temizdir. Yalnız sütten kesildikten sonra onu içmek mekrûhtur. Bazı ulemaya göre sütten kesildikten sonra içilmesi caiz olmayıp necistir.

4- Diğer hayvanların sütüdür. Temiz olup olmadığı hakkında ihtilaf vardır. İmamı Nevevî, "Macmu'" adlı eserinde kaydettiğine göre bu süt necistir.

Maddesi Necis Olan Üç Şey Tahir Olur

1- Üzümden yapılan içki. Kendi kendine, içine herhangi bir şey atılmadan sirkeye inkilâb eden içki, küpü ile beraber temiz olur. Çünkü necis olmanın illeti, haram olması ve sekr (sarhoşluk) vermesidir. Sirkeye inkilâb ettikten sonra her ikisi de zail oluyor. Fakat içine bir şey atılır da sirkeye inkilâb ederse temiz olmaz.

İçkinin içine bir şey atılır sirkeye inkilab etmeden evvel çıkarılırsa, bakılır; içine atılan şey necis ise sirkeye inkilâb etse de necistir. Yoksa temizdir.

Müskir (sarhoşluk veren madde) olmadan evvel şıraya, bal, şeker, gül suyu ve benzeri bir şey katılırsa müskir olduktan sonra sirkeye inkilâb ettiği takdirde temiz olur.

Arpa ve hurmadan yapılan içki, sirkeye inkilâb etse hakkında ihtilaf vardır. Kadı Ebû Tayyib gibi zatlar, sirkeye dönüşse de temiz olmaz, çünkü içine katılmış olan su, onu murdar eder derler. Bağavî ve Sibki de, temizdir diyorlar. Bu konudaki fetva budur.

2- Köpek, domuz ve her birisinin başka bir hayvanla birleşmesi neticesinde hasıl olan hayvanın derileri müstesna, eti yensin, yenmesin şer'î bir kesme olmadan ölen her hayvanın derisi, dabağat ile temiz olur. Ancak dabağlandıktan sonra su ile yıkamak lazımdır. Eti yenmeyen hayvanın kılı ve tüyü ile, eti yenip de şer'î bir kesim ile kesilmeden ölen hayvanın kılı ve tüyü dabağat ile temiz olmaz.

3- Kan pıhtısı, et parçası ve yumurtanın kanı canlı bir mahlûka dönüşmekle temiz olur.* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

IV. İSTİNCA

Küçük ve büyük hacet giderildikten sonra yapılması gereken maddi temizlik; gerek bunun akabinde yapılacak hükmi temizliğin ve ibadetlerin sıhhati, gerekse ferdin sağlığı, beden ve elbise temizliği açısından önemlidir. Küçük abdest bozduktan sonra, idrar yolunda kalabilecek idrar damlası ve sızıntılarının kesilmesi (istibra) için bir süre beklemek, bu amaçla biraz hareket etmek, yürümek, öksürmek ve bundan sonra kalan idrar sızıntılarını temizlemek gerekir. Zira abdest alırken veya sonrasında meydana gelecek en küçük bir sızıntı abdestin geçerliliğine engel olur.

Büyük ve küçük abdest bozduktan sonra yapılacak temizlik anlamında olan istinca ise, Şâfiî mezhebine göre, Hz. Peygamberin bu konudaki hassasiyeti ve sakındırıcı tavsiyeleri gereği vacibtir.

Şâfiî mezhebinin delili, Hz. Peygamber'in ***''Sizden ker kim, def-i hacette bulunacaksa, kıbleye karşı yüzünü ve sırtını dönmüş vaziyette durmasın ve üç taş ile istinca yapsın''*** sözüdür. Şâfiîlere göre, bu söz emirdir.

Su ile temizliğin İslâm toplum ve medeniyetinin, en belirgin vasıflarından biri olduğu ve bu sebeple, Müslümanların kavuştukları beden ve elbise temizliğinin, Batılılar tarafından da hayranlıkla ifade edildiği görülür. Su bulunmadığı takdirde, bu temizliğin, en uygun temizlik araçlarıyla yapılması gerekir. Batı toplumlarında yaygın olduğu şekliyle, sadece tuvalet kâğıdı ile temizlenmenin yetersiz olduğunu, su ile temizlik yapıldıktan sonra, avret yerinin bez veya tuvalet kâğıdı ile kurulanmasının sağlık ve temizlik açısından daha uygun, hatta gerekli olduğunu belirtmek gerekir.

Hanefî mezhebinde, necâseti temizleme yolları konusunda, sosyal şartlar ve ihtiyaçlar dikkate alınarak, daha toleranslı davranılmış ve kolaylık ilkesine ağırlık verilmiştir. Şâfiî mezhebinde ise, namazın sıhhatine engel olur düşüncesiyle, temizlik konusunda daha sıkı şartlar getirildiği görülür. *(Muhammed ÜNVERDİ. Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar. ADANA / 2011)*

İstinca ve Âdabı

Lügatta "kestim" mânasını ifade eden اِسْتَنْجَيْتُ kelimesinden gelmedir. Istılahta ise ön veya arkadan çıkan bulaşıcı pislikleri su, taş ve benzeri şeylerle temizlemektir.

İstinca, idrar (sidik) ile dışkının çıkış yerlerindeki necaseti temizlemektir. 'Eziyetten kurtulmak' mânâsına gelen neca kökünden veya 'yüksek arazi' mânâsına gelen necve'den veya 'dübürden çıkan' anlamına gelen neciv'den alınmıştır. İstinca eden eziyetten kurtulduğu ve bunu da çoğu kez yüksek arazilerin arkasına gizlenip yaptığı için ıstılahta bu ismi almıştır.

İstinca'nin hükmü vacip olmasıdır. Bu hükmün delili, ileride gelecek olan hadîstir.

* Büyük ve küçük abdest bozduktan sonra yapılacak temizlik anlamında olan istinca, Şâfiî mezhebine göre, Hz. Muhammed (a.s.v.)in bu konudaki hassasiyeti ve sakındırıcı tavsiyeleri gereği vaciptir.

Başa Dön

Şâfiî mezhebinin delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ''Sizden ker kim, def-i hacette bulunacaksa, kıbleye karşı yüzünü ve sırtını dönmüş vaziyette durmasın ve üç taş ile istinca yapsın'' sözüdür. Şâfiîlere göre, bu söz emirdir. Emrin zahiri de farza delalet eder.

Su ile temizliğin İslâm toplum ve medeniyetinin, en belirgin vasıflarından biri olduğu ve bu sebeple, Müslümanların kavuştukları beden ve elbise temizliğinin, Batılılar tarafından da hayranlıkla ifade edildiği görülür. Su bulunmadığı takdirde, bu temizliğin, en uygun temizlik araçlarıyla yapılması gerekir. Batı toplumlarında yaygın olduğu şekliyle, sadece tuvalet kâğıdı ile temizlenmenin yetersiz olduğunu, su ile temizlik yapıldıktan sonra, avret yerinin bez veya tuvalet kâğıdı ile kurulanmasının sağlık ve temizlik açısından daha uygun, hatta gerekli olduğunu belirtmek gerekir.

Şâfiî mezhebine göre, hâcet yolları dışından çıkan şeyler (kan, irin vs.) abdesti bozmaz, tahârete halel getirmez.

Delili, İbn Abbas'tan rivâyet edilen, ***"Muhtecime (kan veren veya aldıran kimse) abdest gerekli değildir"*** naklidir. Bu da gayrı sebilden (hâcet yolları dışından) çıkan şeylerin (kan, irin vs.), abdesti bozmayacağına delalet eder. * *(Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar s:52,67)*

İstinca Yapılacak Şeyler

Necasetten temizlenmek için mutlak (tabii) su kullanmak caizdir. Ayrıca necaseti gideren taş ve benzeri her çeşit kuru şeyle de istinca yapmak caizdir. Fakat en iyisi taş ve benzeri şeylerle silinip su İle temizlenmektir.

Çünkü taş pisliği siler, su da eserini giderir. Ancak biri kullanılacaksa su kullanılmalıdır. Zira su hem necaseti, hem de eserini temizler. Eğer sadece taş ile temizlenilebiliyorsa, kullanılan taşın kuru olması şarttır. Ön ve arkadan çıkan necaset, kurumadan temizlenmelidir. Necasetlerin çıkış yerlerini de fazla aşmamak gerekir; yani dübürün duvarlarını ve zekerin sünnet mahallini aşmamalıdır. Ayrıca taş veya taş yerine kullanılan maddenin üç taneden az olmaması gerekir.

Eğer üç taşla veya taş yerine kullanılan madde ile pislik temizlenmezse, taş sayısını artırmalıdır. Fakat taşlan veya taş yerine kullanılan maddeleri üç, beş, yedi, dokuz gibi tek sayılarda kullanmak sünnettir.

Enes b. Malik şöyle anlatıyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) def-i hacet için dışarı çıktığında ben ve yaşıtım olan başka bir çocuk deriden yapılmış bir kabı su doldurur, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e verirdik. Hz. Muhammed (a.s.v.) o su ile istinca yapardı. Bir de küçük süngü götürürdük, Hz. Muhammed (a.s.v.) o süngüyü yere dikerek sütre yapar ve ona doğru namaz kılardı'.*** *(Buhari/149; Müslim/271)*

İbn Mes'ud şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) büyük abdeste çıktı, bana üç tane taş getirmemi emretti'.*** *(Buhari/155 ve başka muhaddisler)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***" Biriniz büyük abdeste gittiğinde beraberinde üç taş götürsün, onlarla***

temizlensin. Temizlenmek için üç taş yeterlidir." (*Ebu Dâvud/40 ve başkaları, (Hz. Aişe'den)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) ***"Şu ayet Küba ehli hakkında nazil oldu"*** diyerek tevbe Suresinin 108. ayetini okumuştur: "***Orada asla namaza durma, ta ilk günden beri takva üzere kurulan mescit, elbette içinde namaza durmana daha uygundur. Onda temizlenmeyi seven kimseler vardır. Allah da temizlenenleri sever."*** (Tevbe/108)

Ebu Hüreyre ***'Küba ehli su' ile temizleniyordu, bu ayet onlar hakkında nazil oldu'*** demiştir. *(Ebu Dâvud/44; Tirmi2Î/3099; İbn Mâce/357, (Ebu Hüreyre'den)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"İstincada üç taştan az kullanmayın."*** (*Müslim/2622, (Selman-ı Farisi'den)*

"Kim taş ile istinca yaparsa, taşları tek sayıda kullansın." *(Buhari/10O; Müslim/237, (Ebu Hüreyre'den)*

İstinca Yapılmayacak Şeyler

Aslı necis olan veya sonradan necis olan şeylerle istinca yapılmaz. Çünkü böyle şeyler necaseti gidermez, daha da artırır. Abdullah b. Mes'ud şöyle rivayet ediyor. ***"Hz. Muhammed (a.s.v.) büyük abdeste çıktı, bana üç taş getirmemi emretti, iki taş bulabildim. Üçüncü taş yerine kurumuş bir hayvan dışkısı götürdüm. Hz. Muhammed (a.s.v.) taşları aldı, dışkıyı atarak (Bu necistir' dedi".*** *(Buhari/155)*

İnsanların yiyeceği olan ekmek, cinlerin yiyeceği olan kemik gibi şeylerle de istinca yapılmaz. İbn Mes'ud, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: ***'Cinlerin elçisi bana geldi. Onunla beraber gidip cinlere Kur'an okudum'***. (*Müslim/450)*

İbn Mes'ud olayın devamını şöyle anlatıyor: "Cinler, Hz. Muhammed (a.s.v.)'den yemek istediler. Hz. Muhammed (a.s.v.) ***"Üzerine Allah'ın adı anılan her kemik sizin yiyeceğinizdir. Üzerinde eti çok olan her kemik sizin yiyeceğinizdir. Hayvanların dışkıları da sizin hayvanlarınızın yiyeceğidir"*** dedi. Sonra da ashabına 'Sakın kemik ve dışkıyla istinca

yapmayın. Çünkü onlar cinlerden olan kardeşlerinizin yiyeceğidir' dedi". *(Müslim/450)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "***Kurumuş hayvan dışkısı ve kemikle istinca etmeyin. Çünkü onlar, cinden olan kardeşlerinizin yiyeceğidir.***" *(Tirmizî/18)*

Mademki cinlerin hatırı için kemikle istinca yapılmıyor, o halde insanların yiyeceği olan ekmek gibi şeylerle haydi haydi yapılmaz. Muhterem olan şeylerle istinca etmek haramdır. Meselâ hayvanın kalçasıyla veya ön ve arka bacaklarıyla istinca etmek haramdır. Çünkü bu, insanın Allah tarafından şerefli kılınmasına ters düşer. Eğer eti yenen hayvanın parçası, yünü gibi hayvandan ayrılır ve temiz olursa veya murdar olan hayvanın derisi tabaklanmışsa, bunlarla istinca etmek caizdir.

* ***Taş ve onun hükmünde olan şeylerle istinca yapabilmek için dokuz şart vardır:***

1- Necaset yerinin kurumamış olması.

2- Necasetin, bulunduğu yeri değiştirip başka bir mahalle bulaşmaması,

3- Necasetin, ilyeler (dübürün etrafı) ile haşefeyi (sünnet yerini) aşmaması. Meselâ, istinca etmeden kalkar ve ilyeleri birbirine gelmek sûretiyle necaset ilyeleri tecavüz ederse o zaman mutlaka su ile istinca etmek lâzımdır.

4- Başka bir necasetin istinca mahalline değmemesi,

5- Üç taş veya bir taşın üç tarafıyla istinca etmesi. Şayet üç taş ile temizlenmezse fazlasını kullanmak lâzım gelir,

6- Temiz olması. Binaenaleyh tezek ve necis taş ile istinca etmek caiz değildir.

7- Kurutucu olması. Binaenaleyh, gül suyu ve sirke gibi mayilerle istinca etmek caiz değildir.

8- Necaseti kaldırıcı olması. Binaenaleyh, cam gibi kaygan şeylerle istinca etmek caiz değildir,

9- Muhterem olmaması. Öyle ise ekmek, kemik, ve üzerinde ayet hadis ve fıkıh gibi muhterem bir ilim yazılı olan

kâğıt ile istinca etmek yeterli olmadığı gibi haramdır. Yalnız ceviz ve badem gibi kabuklu bir şey ile istinca etmek kafi ise de mekrûhtur. İçi çıkarılır ve kabukla istinca edilse hiçbir sakınca yoktur.

Bir kimse gördüğü bir taşın daha önce istincada kullanılıp kullanılmadığı hususunda şüphede kalırsa, onu kullanmasında bir mahzur yoktur. Çünkü onda asıl olan, temiz olmasıdır. Kurumuş ağaç yaprağı, necaset kaldırmaya elverişli ise istincada kullanılabilir. Bir kimse bir bez ile istinca ederse caiz olup sakıncası yoktur. * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

İstinca'nın ve Def-i Hacet'in Âdabı

Bu hususta Müslümanlardan riayet etmeleri istenen birtakım âdab vardır. Müslümanlar def-i hacet ve istinca yaparken onlara riayet etmelidir.

Def-i Hacet Yapılacak Yerlerle İlgili Âdab

İnsanların gelip-geçtikleri ve oturdukları yerlere küçük ve büyük abdest yapılmamalıdır. Çünkü gelip-geçenlere ve oturanlara eziyet verir.

Rivayet edildiğine göre Hz. Muhammed (a.s.v.) ***'Lanet getiren iki yerden sakının'*** dedi. Sahabe 'Lanet getiren iki yer nedir?' diye sorunca, Hz. Muhammed (a.s.v.) ***"İnsanların yoluna ve gölgeliğine def-i hacet yapmaktır"*** buyurdu. *(Müslim/269)*

Yerdeki ve duvardaki deliklere de def-i hacet yapılmamalıdır. Çünkü o deliklerde akrep ve benzeri türden zararlı bir hayvan olur ve insanı sokabilir; bazen de idrar ve pislikten eziyet görecek veya ölecek küçük hayvanlar bulunabilir.

Abdullah b. Sercis şöyle diyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), yerdeki deliklere def-i hacet yapmayı yasakladı'***. *(Ebu Dâvud/29)*

Yenilen veya insanların başka şekilde faydalandıkları meyve ağaçlarının altına da def-i hacet yapılmamalıdır, eğer meyveler düşerse pislenir. Bir de insan tabiatı bu tür yerlere def-i hacet yapılmasından tiksinir.

Akmayan durgun sulara def-i hacet yapılmamalıdır. Su çok olup o necasetle pislenmese bile insan tabiatı bundan tiksinir. Eğer su, bir kulle'den (103 lt) az ise necasetin düşmesiyle bozulur ve zayi olur.

Cabir b. Abdullah, ***Hz. Muhammed (a.s.v.)'in akmayan durgun suya küçük ve büyük abdest yapılmasını yasakladığını rivayet etmiştir.*** *(Müslim/281)*

Buradaki yasaklar kerahat sebebiyledir. Fakat İmam Nevevî tahrim için olduğu görüşündedir. *(Nevevî, Şerh-i Müslim, III/187)*

Def-i Hacet İçin Tuvalete Girip Çıkmanın Âdabı

Tuvalete sol ayakla girip, sağ ayakla çıkmak müstehabtır. Çünkü pis yerlere sol ayakla girmek daha uygundur. Tuvalete girerken beraberinde tazim edilen hiçbir şey bulundurulmamalıdır. Tuvalete girmeden önce ve çıktıktan sonra Hz. Muhammed (a.s.v.) den rivayet edilen zikir ve duaları okumak da müstehabtır.

Girmeden önce şöyle demelidir: ***Allah'ın ismiyle! Yârab! Erkek-dişi cin ve şeytanlardan sana sığınıyorum.*** *(Buhari/142; Müslim/375)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) tuvaletten çıktıktan sonra şu duayı okumuştur: ***"Yâ rabbî! Senin affını talep ediyorum. Benden pisliğin eziyetini giderip, bana afiyet veren Allah'a hamdolsun. Bana yiyeceklerin lezzetini tattıran, kuvvetini bedenimde bırakıp pisliği de dışarı atan Allah'a hamdolsun!"*** (*Dâvud/30-, Tirmizî/7; ibn Mâce/301 ve Taberanî)*

Yönle İlgili Âdab

Def-i hacet yaparken yüzü ve sırtı kıbleye dönmek haramdır. Eğer sahrada veya sütre şartları olmayan tuvalette def-i hacet yapılırsa, sütre olacak bir yükseklik de yoksa, yüzü ve sırtı kıbleye çevirmek haramdır. Sütreden yaklaşık olarak 150 cm. uzak olması da şarttır. Eğer tuvaletin her tarafı kapalı ise yüzü veya sırtı kıbleye çevirmek caizdir.

Ebu Eyyub el-Ensarî, Hz. Muhammed (a.s.v.)'den şöyle rivayet ediyor: ***"Küçük veya büyük abdest için dışarı çıktığınızda yüzünüzü ve sırtınızı kıbleye çevirmeyin. Yüzlerinizi doğuya veya batıya çevirin.***" (*Buhari/381; Müslim/264*) Bu hüküm, sahraya tahsis edilmiştir veya sütresi olmayıp sahra hükmünde olan mekânlara aittir.

Bu hükmün sahra ve sahra hükmünde olan mekânlara tahsis olunduğunun delili, İbn Ömer'in şu rivayetidir: ***'Ablam Hafsa'nın evinin damına çıkmıştım. Hz. Muhammed (a.s.v.)'i sırtını kıbleye, yüzünü Şam tarafına çevirmiş def-i hacet ederken gördüm'*** (*Buhar148; Müslim/266 ve başka muhaddisler)*

Birinci hadîs, sahra ve sahra hükmünde olan sütresiz (kapalı, örtülü olmayan) mekânlara, ikinci hadîs ise, bu iş için hazırlanmış mekânlara ve bu mekânların hükmünde olan yerlere hamledilir. Böylece deliller arasında birlik sağlanmış olur. Def-i hacet için yapılmayan yerlerde def-i hacet yapmak, sütre olsa dahi kerahatten uzak değildir.

Def-i Hacet Yaparken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Başa Dön

Def-i hacet yaparken ağırlığı sol tarafa verip, sağ tarafı dikmelidir. Tenasül uzvuna da, çıkan şeye de bakmayıp gözleri kapamalıdır. Def-i hacet yaparken konuşmak veya başka şeyler yapmak mekruhtur. İbn Ömer şöyle rivayet ediyor: *(Hz. Muhammed (a.s.v.) küçük abdestini yaparken yanından iki kişi geçti ve Hz. Muhammed (a.s.v.)'e selâm verdiler. Hz. Muhammed (a.s.v.) selâmlarını almadı'. (Müslim/370)*

Ebu Said, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şöyle dediğini rivayet ediyor: ***"Büyük abdeste çıkan iki kişi, avret yerlerini açıp konuşurlarsa, Allah onlara buğzeder."*** (*Ebu Dâvud/15)*

Def-i hacet esnasında konuşmak haram olduğu gibi yemek, içmek, oynamak ve benzeri şeyler de haramdır. İstinca su, taş ve benzeri şeylerle ve mümkünse sol elle yapılmalıdır. Çünkü pis işlerde sol eli kullanmak daha uygundur. Sağ elin kullanılması mekruhtur. Sağ elle zekeri tutmak da mekruhtur. Eğer kişi kendisiyle temizlik yapılan sağ eli kullanmak

durumunda kalırsa, zekerini sol eliyle tutup, sağ eliyle de taş ve benzeri temizlik maddelerini tutmalı, sürtmek suretiyle sidiğin çıktığı yeri temizlemelidir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Bevlettiğiniz zaman tenasül uzvunuzu sağ elinizle tutmayın ve sağ elinizle istinca yapmayın,"*** (*Buhari/153; Müslim/267, (Ebu Katade'den)*

Bir kimse idrarını yapsa kimsenin tenasül uzvu necis olur, bu nedenle yıkanması gerekir.

* *Bu bölümde yer alan "Helâ", "Helanın Vacipleri", "Helanın Sünnetleri", "Helanın Mekruhları" ve "Helanın Haramları" konuları, Halil GÜNENÇ'in Büyük Şafii İlmihali'nden alınmıştır)*

Soru -Tuvalet kağıdı İle temizlenmek caiz midir?

Cevap: Def-i hacet için tuvalete giden herkes su veya taş gibi pisliği giderici bir şeyle temizlenmek mecburiyetindedir. Taş ve onun hükmünde olan şeyleri temizlenebilmek için de bir kaç şart vardır. Bu şartlardan biri, bu temizlik vasıtalarının muhterem olmamasıdır, binaenaleyh ekmek ve üzerinde dini ibare yazılı olan kağıt ile temizlenmek caiz değildir. Fakat üzerine müstehcen ve ahlak bozucu ibare yazılmış kağıt ile tuvalet kağıdını istincada kullanmakta beis yoktur.

Ancak Hanefi ulemasına göre, yazı yazmaya elverişli olan beyaz kağıt ve üzerinde yazı -müstehcen de olsa- bulunan yaprak ile temizlenmek caiz değildir. Amma yazıya elverişli olmayan kağıdı -tuvalet kağıdı gibi kullanmakta beis yoktur. *(Halil Günenç-Fetvalar-103)*

HELÂ

Helâ, lügatte manâsı boş olan yere denir. Örfte ise, önce abdest bozma yeri manâsında, daha sonra, bu iş için tahsis edilmiş olan bina manâsında kullanılmıştır.

Def'i hacetin vacip, sünnet, mekrûh ve haramları vardır.

HELÂNIN VACİPLERİ

İdrar ve dışkıdan istibra etmek (uzaklaşmak). Yani idrar ve dışkıdan temizlenmek için çalışmaktır. Temizlenmek için

yürümek, hareket etmek ve öksürmek gibi bir şey gerekiyorsa onu yapmak gerekir. Kamışında idrar bulunup az sonra akıntı olacağını zan ettiği halde abdest alırsa, abdesti sahih değildir. Avam tabaka bunu bilmez ve istibra yapmadan taharetini yıkar ve abdest alır. Halbuki istibra yapmadan abdest almak caiz değildir.

* **İstibra:** Küçük ve büyük hacet giderildikten sonra yapılması gereken maddi temizlik. Gerek bunun akabinde yapılacak hükmi temizliğin ve ibadetlerin sıhhati, gerekse ferdin sağlığı, beden ve elbise temizliği açısından önemlidir. Küçük abdest bozduktan sonra, idrar yolunda kalabilecek idrar damlası ve sızıntılarının kesilmesi (istibra) için bir süre beklemek, bu amaçla biraz hareket etmek, yürümek, öksürmek ve bundan sonra kalan idrar sızıntılarını temizlemek gerekir. Zira abdest alırken veya sonrasında meydana gelecek en küçük bir sızıntı abdestin geçerliliğine engel olur.* *(Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar s:51)*

* Pisliğin çıkış yerinde bir miktar birikinti kaldığına kuvvetli zanla karar verilmedikçe istibrâ yapmak vâcib olmaz. * *(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

HELÂNIN SÜNNETLERİ

1- Çölde, kırda olursa, halktan uzak bir yere gitmek.

2- Başında ve ayağında bir şey bulundurmak. Yani helaya girerken başı açık ve ayağı çıplak olmayacaktır.

3- Camiye girerken yapılanın tersini yapmak, yani önce sol, sonra sağ ayağını atmak.

Camiye girmek isteyen kimse önce sağ ayağını atar ve şu duayı okur:

اَعُوذُ بِاللهِ الْعَظِيمِ وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِ مُحَمَّدٍ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى ذُنُوبِى وَافْتَحْ لِى اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ

Çıkarken sol ayağını atar ve aynı duayı okur.

4- Helaya ilk ayağını attığında şöyle demek:

بِسْمِ اللهِ اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ

"Allah'ın adıyla, Allah'ım: Ben, erkek ve dişi şeytanlardan sana sığınırım."

5- Çıkarken, üç defa; غُفْرَانَكَ "Bağışlamanı dilerim." dedikten sonra,

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَذْهَبَ عَنِّى الْاَذَى وَ عَافَانِى

"Eza vereni benden giderip bana afiyet veren Allah'a hamd olsun." demek.

6- Oturuncaya kadar avretini açmamak.

7- Ağırlığını, sol ayağın üzerine vermek.

8- Çukur olmazsa yumuşak bir yer aramak.

9- Zaruret olmazsa konuşmamak.

10- Önden ve arkadan çıkan şeylere, tenasül âletine ve göğe bakmamak.

11- Eliyle hiçbir şey ile oynamamak.

HELÂNIN MEKRÛHLARI

1- İçinde Allah ve onun Resûlünün ismi yazılı bulunan herhangi bir şeyi üzerinde bulundurmak. Ezreî diyor ki: "Kur'an-ı Kerim, Hadis ve dinî kitapları helâya götürmek haramdır. Allah'ın Resûlü helaya girdiği zaman üzerinde مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ ibaresi yazılı bulunan yüzüğünü parmağından çıkarırdı.

2- Yolun üzerinde, halkın oturduğu yerde, çay ve nehrin kenarında derede, ve ağaçların altında def'-i hâcet yapmak.

3- Bina içinde kıbleye doğru yüz veya sırt çevirmek. Çölde Beytü'l Makdis'e (Kutsal eve yani Kabe'ye) doğru çevirmek, Güneşe ve Aya doğru oturmak.

4- Dil ile Allah'ı zikr etmek (Kalben yapmak ise sünnettir.)

5- Müezzinin dediğini demek.

6- Selâm almak.

7- Delikte, durgun suda, rüzgâr cihetinde ve mezarlıkta idrar yapmak.

8- Helâ müstesna, def'i hacet yaptığı yerde istinca etmek.

9- Çok oturup fazla kalmak.

10- Ayakta idrar yapmaktır.

HELÂNIN HARAMLARI

1- Kırda, çölde, otuz santim yüksekliğinde duvar gibi bir şeyin yanında oturmadan kıbleye doğru yüz çevirmek veya sırtını dönmek.

2- Camide def'i hâcet yapmak.

3- Kabrin üzerine oturup def'i hâcet yapmaktır. Rüzgâr kıblenin hem sağından hem solundan eserse, kıbleden başka bir yöne yüzünü çevirdiği taktirde, idrarın kendisine sıçrayacağını bilirse zarurete binaen yüzünü kıbleye çevirebilir.

4- Suyun içinde defi hâcet yapmak, yalnız deniz, Nil ve Dicle gibi çok olursa beis yoktur.*(B. Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

* Kazâ-i hâcet esnasında, (açık alanda veya evde, her nerede olursa) kıbleye yüzünü ve arkasını dönmek, Hanefîlere göre caiz değildir, kerih sayılmıştır. Şâfiîlerde ise, def'i hâcet esnasında, kıbleye yüzünü veya arkasını dönmek, binalarda ve ev içerisinde caiz sayılmıştır. Binaların dışında ise, İmam Nevevi'nin el-Minhâc'da belirttiği gibi haramdır.* *(Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar s:67)*

Başa Dön

* **Tuvalete (Helâya) Gitme Adabı**

1- Helaya girmeden şu duayı okumak: ***Bismillahi Allahümme inni euzü bike minel-hubusi vel-habaisi.*** (Allah'ın adıyla. Allah'ım, erkek ve dişi şeytanların şerrinden sana sığınırım.)

2- Çıktıktan sonra şöyle demek: ***Elhamdü lillahil-lezi ezhebe annil-eza ve afani.*** (Eziyet verici şeyi, benden uzaklaştıran ve bana afiyet ihsan eden, Allahü tealaya hamd olsun.)

3- Sol ayakla girmek, sağ ayakla çıkmak.

4- Ayakta idrar yapmamak.

5- Yıkanılan yerde idrar yapmamak.

6- Helaya başı açık ve yalın ayak girmemek.

7- İdrar damlası kalmadığına kanaat getirmeden abdest almamak.

8- Sol eli ile taharetlenmek.

9- Avret yerine bakmamak.

10- Çıkan pisliğe bakmamak.

11- Otururken ağırlığı sol tarafa vermek.
12- İhtiyaç olmadan konuşmamak.
13- Helaya tükürmemek.
14- Helada ihtiyaçtan fazla kalmamak.
15- Bir şey yiyip içmemek.*

* ÖZÜRLÜ KİMSELERİN TEMİZLENMELERİ

Kendisinde akıntı görüleri özürlü kişinin, akıntı yerini tıkayıp bağlayarak korunması vâcibtir. Bu önlemi aldıktan sonra abdest alır, ancak bilâhare herhangi bir akıntı meydana gelirse bunun namaz kılmaya ve diğer ibadetleri yapabilmeye zararı olmaz. Özürlü kimsenin abdestinin namaza elverişli olması için birtakım şartların gerçekleşmesi gerekir. Şöyle ki:

1. Abdestten önce istincâ (def-i hacet) yapılmalıdır.

2. İstincâyı yapar yapmaz yukarıda anlatılan korunma önlemini hemen almalıdır. Korunma önlemi de alınır alınmaz hemen abdest alınmalıdır. Bunu biraz daha açalım: Önce istincâ yapılacak. İstincâdan hemen sonra aradan zaman geçmeksizin, akıntı gelen veya dışkı süzülen yeri temiz bir bezle tıkayıp bağlamalıdır. Ama bu bağ, zarar verici bir bağ olmayıp doktorun pansuman bağını andırmalıdır. Bunu yapar yapmaz da acilen abdeste başlanmalıdır. Öyle ki, istincâ ile bağlama arasına fasıla konulmayacağı gibi bağlama ile abdest arasına da herhangi bir fasıla konmamalıdır.

3. Abdest organlarından biri kurumadan hemen öbürünü yıkamaya geçmelidir. Meselâ önce yüzü, sonra araya fasıla koymaksızın acelece elleri yıkamalıdır.

4. Abdest alır almaz araya fasıla koymaksızın hemen namaza durmalıdır. Çünkü abdestten sonra başka bir işe başlanacak olursa abdest bâtıl olur. Ancak araya mescide gitmek gibi namazla ilgili bir işi sokacak olursa bunun pek zararı olmaz. Meselâ istincâyı evinde yapıp gerekli yeri bağladıktan sonra abdestini alıp mescide giderse bunun pek zararı olmaz. Abdest aldıktan sonra yürüyerek mescide gitmesinin abdest için bir

sakıncası yoktur. Yine abdest alır ve fakat cemâati veya cuma namazını beklerse bunun da zararı olmaz.

5. Bütün bu saydığımız işleri vaktin girmesinden sonra yapmalıdır. Vaktin girmesinden önce yapılan istincâ ve alınan abdestin geçerlilikleri yoktur. Özürlü kimse, anlattığımız şekilde aldığı abdestle sadece bir farz namazını kılabilir. Her farzı kılmak için, bu saydığımız işleri yeniden yapması gerekir.

Nafile namazlara gelince, bu abdestiyle kıldığı farz namazın yanı sıra dilediği kadar nafile namaz kılabilir. Nafileleri farzdan önce kılabileceği gibi, farzdan sonra da kılabilir.

Özürlü kişi, abdest alırken bununla, namaz kılmayı kendine mubah etmeye niyet etmelidir. Meselâ, "Bu abdestimle şâriin, namaz kılmayı bana mubah etmesine niyet ettim" demelidir.

Bu abdest, gerçek bir abdest olmayıp, damlayan sidik ve benzeri şeylerden ötürü bozulmaktadır. Ancak İslâm dîni, müsamaha göstererek bu abdestle namaz kılınmasına müsâade etmiştir. Böylece özürlü kimseler, sevâbtan yoksun kalmamış olmaktadırlar. Çünkü İslâm hukuku, insanların maslahatlarını, dünya ve âhiret menfaatlerini gözetmeye büyük îtinâ göstermektedir. * *(A. Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

*** B - ABDEST***

Farsça âb (su) ve dest (el) kelimelerinden oluşan ve "el suyu" anlamına gelen abdest, belirli ibadetlerin ifasının ön şartı olan ve kendisi de ibadet mahiyetinde görülen bir nevi hükmî temizliktir. Arapça karşılığı güzellik, temizlik ve parlaklık anlamına gelen "vudû"dur. Fıkıhta abdest, "belli uzuvları usulüne uygun olarak su ile yıkamak ve bazılarını da eldeki su ıslaklığı ile meshetmek" şeklindeki ibadet temizliği olarak tarif edilir.

Abdestle ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm'de, ***"Ey iman edenler! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar kollarınızı yıkayın, başınızı meşhedin ve topuklara kadar ayağınızı yıkayın. Eğer su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm edin"*** (el-Mâide 5/6) buyurulur. Bu âyet Medine döneminde nâzil olmuş ise de, Müslümanların Mekke döneminde mi'rac gecesinde namazın farz kılınmasından itibaren namaz öncesinde mendup bir davranış olarak abdest aldıkları bilinmektedir. Âyet bunu müstakil bir hükümle teyit etmiş, ayrıca abdestin her amel için değil namaz için farz kılındığını açıklamıştır.

Hz. Peygamber de hem Müslümanlara fiilî olarak abdestin nasıl alınacağını göstermiş hem de abdestsiz olarak kılınacak hiçbir namazın Allah katında kabul olunmayacağını belirtmiştir *(Buhârî, "Vudû", 2; İbn Mâce, "Tahâret", 47).*

Abdest başlı başına maddî temizlik özelliği de taşıyıp sağlık açısından bir dizi faydalar içermekle birlikte esasen hükmî temizlik işlemi ve arınma yoludur.

Bunun için de fıkıh dilinde maddî kirlilikten temizlenme "necasetten tahâret" olarak anılır; hükmî kirlilik olan hadesten temizlik ise birer hükmî temizlik usulleri olan abdest ve gusülle olur. Abdest ile ağız, diş, burun, el, yüz ve ayaklar gibi kirlenmeye ve dışarıdan gelecek mikroplara en açık uzuvlar günde birkaç defa su ile temizlenir. Bu sayede vücudun sinir sistemi ve kan dolaşımı daha düzenli hale gelir ve vücuda fizikî-tıbbî birçok fayda sağlar. Ayrıca abdest, namaz ibadetini ifa için yüce Allah'ın huzuruna çıkacak müminin mânevî ve ruhî hazırlık ve temizliği de demektir. Bu yüzden abdest, maddî temizlikle

mânevî temizliği birleştirici, Müslümana mânevî yönden destek ve güç sağlayıcı bir anlam ve öneme sahiptir.

Abdestin Gerekliliği

Abdest başlı başına ve bizzat amaç olan bir ibadet değil belli ibadetleri yapmayı mubah kılan, kulun bu ibadetlere mânen ve ruhen hazırlanmasına ve bu ibadetlerden âzami verim elde etmesine yardımcı olan vasıta (vesile) ibadettir. Bazı ibadetler ve fiiller içinse abdestli olmak dinen gerekli görülmemiş olsa bile, taşıdığı birçok maddî ve mânevî faydalar sebebiyle tavsiye edilmiştir. Bundan dolayı abdestin dinî değer ve bağlayıcılık hükmü farz, vâcip ve mendup şeklinde üç çeşittir.

Namaz kılmak, Kâbe'yi tavaf etmek, tilâvet secdesi yapmak, Kur'an'a dokunmak için abdest dinen gereklidir. Sünnî mezheplerin çoğu bunların farz olduğunda görüş birliğinde olup yalnız Hanefîler Kâbe'yi tavafta abdesti vâcip görürler. Kur'an'a dokunmak için abdestin farz olduğu hükmü, Kur'an'a ve Sünnet'e de *(el-Vâkıa 56/79; Beyhaki, Sünen, I, 87-88)* dayandırılmakla birlikte esasen Müslümanların Kur'an'a atfettikleri önemi ve ondan istifadeyi âzami ölçüye çıkarma gayretlerini yansıtan ve bünyesinde birçok sosyal ve psikolojik gerekçeyi barındıran kolektif şuur konumundadır.

Yatmadan önce abdest almak, vakit namazları için ayrı ayrı abdest almak, ezan okurken abdestli bulunmak mendup görülmüştür. Hatta mümine mânevî destek sağladığı, âdeta müminin silâhı olduğu, ayrıca Hz. Peygamber'in mümkün olduğu ölçüde abdestli halde bulunduğu göz önünde tutularak İslâm âlimleri müminin imkân ölçüsünde her işe abdestli olarak başlamasını ve abdestli bulunmasını tavsiye etmişlerdir.

Abdestin yukarıda özetlenen bu dinî hükmünün tabii sonucu olarak abdestsiz kimsenin, cenaze namazı da dahil namaz kılması, şükür ve tilâvet secdesi gibi namaz hükmüne tâbi fiilleri yapması, Kâbe'yi tavaf etmesi, Kur'an'a dokunması ve onu elle tutması câiz görülmez. Abdestsiz olarak Mushaf'a bakarak veya ezberden Kur'an okumak ise câizdir.

Kur'an yüce Rabbin kelâmı olduğu için ona her zaman âzami saygı göstermek, sû-i edep olarak algılanacak davra-

nışlardan kaçınmak gerekir. Kur'an tilâveti, öteden beri sünnet değer hükmü atfedilen bir ibadet olarak telakki edildiği için, Kur'an tilâvet ederken hem bu kolektif şuuru incitmemek ve hem de esasen her çeşidiyle ibadetin abdestli olarak ifasının ibadeti tamamlayan bir boyut olması sebebiyle böyle davranıp ibadet lezzetini daha derinden almak için abdestli olmaya özen göstermelidir. Fakihlerin Kur'an tilâvetini sünnet olarak nitelendirip ona ibadet içeriği yüklemeleri bu anlamda doğrudur ve bunun için abdestli olmanın şart koşulması da yerindedir.

Ancak Kur'an okumaktan asıl maksat mânasını anlamaksızın okuma değil, anlamak ve gereğini yerine getirmek üzere okumadır. Zaten Kur'an'ın indirilişinin aslî amacı da budur. Birinci okuyuşta ibadet niteliği ön plana çıktığı, ikincisinde ise anlama önem kazandığı için iki tür okuyuş arasında abdest açısından bir ayırım yapmak mümkündür. Bu ayırım sebebiyle olmalı ki, bazı bilginler, ikinci tür okuyuş biçiminde abdest almayı şart koşmamışlardır.

Abdest ve Vudû'nun anlamı

Abdest; Farsça âb (su) ve dest (el) kelimelerinden oluşan ve "el suyu" anlamına gelir.

Vudû kelimesi ise, "vedaet" kökünden gelir. Lügat mânâsı ***"güzellik, parlaklık"*** demektir. Şer'î mânâsı ise ***'niyetle beraber abdest azalarında su kullanmak'*** demektir.

Vedû şeklinde okunursa abdestte kullanılan su anlamına gelir. Bu suya, azaların bu suyla temizlenmesinden ötürü böyle bir isim verilmiştir.

Abdestin Faydaları

Abdest ile ağız, diş, burun, el, yüz ve ayaklar gibi kirlenmeye ve dışarıdan gelecek mikroplara en açık uzuvlar, günde birkaç defa su ile temizlenir. Bu sayede, vücudun sinir sistemi ve kan dolaşımı daha düzenli hale gelir ve vücuda fizikî-tıbbî birçok fayda sağlar. Ayrıca abdest, namaz ibadetini ifa için, yüce Allah'ın huzuruna çıkacak müminin, mânevî ve ruhî hazırlık ve temizliği de demektir. Bu yüzden abdest, maddî temizlikle mânevî temizliği birleştirici, Müslümana mânevî yönden destek ve güç sağlayıcı bir anlam ve öneme sahiptir.

* ABDESTİN ŞARTLARI

Abdestin şartları Muğnil-Muhtaç'da zikredildiği gibi ondörttür:

1- Müslüman olmak,

2- İyi ile kötüyü birbirinden ayıracak kadar mümeyyiz olmak,

3- Mutlak su ile abdest almak,

4- Mutlak su ile abdest aldığını bilmek,

5- Suyun vücudun üzerinden akmasına mani olacak herhangi bir şey bulunmamak,

6- Suyun uzvun üzerinden akması,

7- Hayız ve nifas gibi abdeste mani olan bir durumun bulunmaması,

8- Abdest niyetinin, sonuna kadar devam etmesi,

9- Nasıl abdest alacağını bilmek,

10- Önce uzvun üzerinde bulunan necaseti gidermek,

11- Yıkanması gereken uzuv ile beraber, ona bitişik uzvun bir kısmını yıkamak,

12- Abdestsiz olduğunu bilmek. Binaenaleyh abdestli olup olmadığından şüphe eden kimse, abdest alıp da, sonra kesin olarak abdestsiz olduğu belli olsa, abdesti sahih değildir.

13- Yıkanan uzuv ile beraber, uzuv olmasında şüphe olanı da yıkamak, meselâ; birisinin yan yana iki eli veya iki yüzü veya iki ayağı bulunsa, hangisi esas el veya yüz veya ayak olduğu kesin olarak bilinmezse her ikisini de yıkaması gerekir.

14- Özrü olan kimse için, namaz vaktinin girmesi.

* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

ABDESTİN FARZLARI

Abdestin farzları altıdır:

1- Niyet
2- Yüzü yıkamak
3- Ellerle beraber kolları yıkamak
4- Başın bir kısmını mesh etmek
5- Topuklara kadar ayakları yıkamak
6- Tertib

Abdestin meşruiyeti ve farzları hakkındaki asıl, şu ayettir: ***"Ey inananlar, namaza dur(mak iste)diğiniz zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı mesnedin ve ayaklarınızı da topuklara kadar (yıkayın)."*** (Mâide/6)

1- Niyet

İbadetler, ancak niyet ile âdetlerden ayrılır. Abdest de bir ibadettir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ameller niyetlere göredir. Kişi için ancak niyet ettiği vardır."*** (*Buhari/l; Müslim/1907)*

Yani ibadetler ancak niyetle sahih olur, niyetle ibadet sayılır. Ancak ihlas ile yapılan amelden ecir elde edilir.

Niyetin Tarifi: Niyet'in lügat mânâsı, ***"kast etmek"***tir. Şer'î mânâsı ise, ***"bir işin yapılmasıyla beraber olanı kast demek"***tir. Niyetin yeri kalptir, dil ile söylemek de sünnettir. Niyetin kalpteki keyfiyeti ***'Abdestin farzına niyet ediyorum'*** veya ***'Abdestsizliği kaldırmaya niyet ediyorum'*** veya ***'Namaz kılmayı kendime helâl kılmak için niyet ediyorum'*** demektir. Niyetin başlama vakti yüzü yıkarkendir. Çünkü yüz, abdestin en zor yıkanan âzasıdır.

2- Yüzü Yıkamak

Allah Teâlâ ***'Yüzlerinizi yıkayın'*** (Mâide/6) buyuruyor. Yüzün yıkanma hududu, saç kıllarının bittiği yerden çenenin altına kadardır. Genişlik bakımından da kulaktan kulağa kadardır. Yüzdeki kaşları, kirpikleri ve sakal gibi kılların hem yüzeyini, hem de diplerini yıkamak farzdır. Çünkü bol ve sık sakal hariç, diğerleri yüzün parçası sayılır. Bol ve sık sakaldan maksat, dipleri görünmeyen sakaldır. Böyle sakalın sadece yüzeyini yıkamak yeterlidir.

* Şâfiîlere göre çenenin altı da yüzden sayılır, yıkanması vaciptir. Uzun sakalın yüze tâbi olduğu ve dolayısıyla yıkanması vâcibtir. * *(A. Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

3- Ellerle Beraber Kolları Yıkamak

Allah Teâlâ ***'Dirseklere kadar ellerinizi yıkayın'*** (Mâide/6) buyuruyor. Bu ayetteki "ila" edatı "mea" (onunla birlikte) anlamındadır.

Şu rivayet buna delâlet eder: "***Ebu Hüreyre abdest alırken önce yüzünü yıkadı, sonra pazusuna kadar sağ kolunu, sonra aynı şekilde sol kolunu yıkadı. Sonra başına mesnetti, sonra topukları dahil sağ ayağını, sonra aynı şekilde sol ayağını yıkadı*** ve ***'Ben, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, böyle abdest aldığını gördüm'*** dedi." *(Müslim/246*) Yıkanan âzalardaki kılların da yıkanması vaciptir. Eğer tırnakların altında, suyun deriye ulaşmasına mâni olacak kadar kir varsa veya parmağında suyun deriye değmesine mâni olan bir yüzük varsa abdest sahih olmaz.

Abdullah b Amr şöyle rivayet ediyor: Hz. Muhammed (a.s.v.) ile beraber Mekke'den Medine'ye giderken yolda bir su gördük. Bazıları aceleyle koşup abdest aldılar. Hz. Muhammed (a.s.v.) onların topuklarına su değmediğini görünce şöyle buyurdu: ***"Ateşten ötürü vay topuklara, abdestinizi tam alınız."*** (*Buhari/16l; Müslim/24l)*

"Bir kişi abdest aldı, ayağında tırnak kadar su değmeyen bir yer bıraktı. Bunu gören Hz. Muhammed (a.s.v.) ***"Dön ve yeniden abdest al!"*** *dedi. Adam yeniden abdest alıp namazını kıldı."* (*Müslim/243)*

İşte bu iki hadîs, yıkanması gereken azalardan birinde yıkanmayan küçük bir parça kaldığında, abdestin sahih olmadığına delâlet eder.

4- Başın Bir Kısmını Mesh etmek

Bir kıl dahi olsa başın bir kısmını mesh etmek gerekir. Çünkü Allah Teâlâ ***'Başlarınızı mesnedin'*** (Mâide/6) buyurmuştur. Muğire b. Şube, ***Hz. Muhammed (a.s.v.)'in abdest aldığını, sadece nasiyesini (başın ön tarafı) ve sarığını mesh ettiğini rivayet etmiştir.*** *(Müslim/274)*

Eğer abdest alırken mesh yerine, başın tümü veya bir kısmı yıkanırsa olur. Nasiye'den maksat, başın ön tarafıdır ve

baştan bir parçadır. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in nasiye üzerine mesh etmekle yetinmesi, farz olan mesh'in, başın hududundaki parçalardan birine mesh etmek olduğuna delâlet eder. Başın hangi parçasına mesh edilirse edilsin, farz olan mesh yerine getirilmiş olur.

* Saç eğer altındaki deri görülecek kadar seyrekse, suyun alttaki deriye ulaşması için hilâllenmesi vâcib olur. Yok, eğer çok sıksa sadece dış kısmını yıkamak vâcib olur. Ancak hilâllenmesi sünnettir.* *(A. Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

5- Topuklara Kadar Ayakları Yıkamak

Allah Teâlâ ***'Ayaklarınızı da topuklara kadar (yıkayın)'*** (Mâide/6) buyurmuştur.

Topuklar bilindiği gibi, bacak kemikleriyle, ayak kemiklerinin birleştiği yerdeki çıkıklardır. Burada da ila. edatı "mea" (onunla birlikte) anlamındadır. Bunun böyle olduğuna yukarıda geçen Ebu Hüreyre hadîsi delâlet eder. Çünkü Ebu Hüreyre ayaklarını, topukların yukarılarına kadar yıkamış ve Hz. Muhammed (a.s.v.)in de böyle abdest aldığını söylemiştir. İki ayağı da tırnak kadar bile kuru kalmamak üzere iyice yıkamalı ve suyu, ayaklarda bulunan kılların altına kadar ulaştırmalıdır.

6- Tertibe Riayet Etmek

Tertibin farz olduğu, Mâide sûresinin 6. ayetinden anlaşılmaktadır. Bu ayette abdestin farzları tertipli olarak zikredilmiştir. Tertibe riayet etmenin farz olduğu Hz. Muhammed (a.s.v.)'in fiilinden de anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) daima ayetteki tertibe riayet ederek abdest alırdı. Nitekim bu husus, sahih hadîslerle sabit olmuştur. Bu sahih hadîslerden biri de sözü geçen Ebu Hüreyre hadîsidir. O hadîste "sümme" edatıyla atıf yapılmıştır ve bu da âlimlerin ittifakıyla ***tertib*** içindir.

İmam Nevevî şöyle diyor: ***'Şafii uleması Hz. Muhammed (a.s.v.)'in abdestinin keyfiyeti hakkında Sünnet'ten ve***

sahabeden bol miktarda sahih hadîslerle delil getirmişlerdir'. *(Nevevî, el-Mecmu, 1/484)*

Bütün bu hadîsler ve bunları rivayet eden sahabîler, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in abdestini tertipli olarak vasıflandırmışlardır. Sahabe, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in abdest aldığını birçok defa gördükleri halde, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in tertibe riayet etmeden abdest aldığını hiç kimse rivayet etmemiş ve fakat Hz. Muhammed (a.s.v.)'in azalarını birer, ikişer ve üçer defa yıkadığını rivayet etmişlerdir.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in bu şekilde abdest alması, Kur'an'da emredilen abdestin açıklamasıdır. Eğer tertibin terk edilmesi caiz olsaydı, caiz olduğunun bilinmesi için Hz. Muhammed (a.s.v.) bazı durumlarda tertibe riayet etmeyi terk ederdi. Tıpkı abdest azalarını bazı vakitlerde bir, bazı vakitlerde iki, bazı vakitlerde de üç defa yıkadığı gibi.

ABDESTİN SÜNNETLERİ

Abdestin birçok sünneti vardır. En önemlileri şunlardır:

1- Abdestin başında besmele çekmek.

Enes b. Mâlik şöyle rivayet ediyor: ***" Hz. Muhammed (a.s.v.) … 'Haydi, Allah'ın adıyla abdest alın' dedi...".*** *(Neseî, I/6l)*

* Şayet başında onu unutursa, abdest esnasında: "Bismillahi evvelehû ve ahirehu" demek sûretiyle telafi edilir. Besmelenin en azı, بِسْمِ اللهِ tamamı da بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ dir.

Ondan sonra: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى ٱلْإِسْلَامِ وَنِعْمَتِهِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى جَعَلَ الْمَاءَ طَهُورًا وَجَعَلَ الْإِسْلَامَ نُورًا

"İslâm ve onun nimeti için Allah'a hamd olsun. Suyu temizleyici kılan Allah'a hamd olsun." denir.

İmam Gazali Bidayetül-Hidaye isimli kitapta şunu da ilâve etmiştir: ***"Şeytanların vesveselerinden sana sığınırım. Benim yanımda bulunmayanlarından da sana sığınırım, ey Rabbim!"***

Besmeleyi, ehemmiyeti haiz her şeyin başında söylemek sünnettir. Haram ve mekrûh olan bir fiilin başında veya esnasında söylemek câiz değildir. El-Mühibbi Taberi bazı Ulemadan naklettiğine göre, besmeleden önce istiaze (euzu besmele) etmek matluptur.* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

2- Elleri su kabına sokmadan önce üç defa yıkamak.

Şöyle rivayet edilmiştir: ***'Abdullah b. Zeyd'e, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in abdesti soruldu. Abdullah, içinde su bulunan bir kap istedi. Onların öğrenmeleri için Hz. Muhammed (a.s.v.)'in âbdesti gibi abdest almaya başladı. Önce su kabından eline su dökerek üç defa ellerini yıkadı. Sonra avucuyla kaptan su alarak yüzünü yıkadı, sonra başını mesnetti, sonra ayaklarını yıkayarak abdestini bitirdi'.*** *(Buhari/2183; Müslim/235)*

* Allah'ın Resûlü buyuruyor: ***"Sizden biriniz uykudan uyanırsa, elini üç sefer yıkamadıkça herhangi bir kaba sokmasın."***

Kişi ellerinin temiz olmadığını biliyorsa herhangi bir kaba sokması haramdır.* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

3- Misvak kullanmak.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Eğer ümmetime zorluk verme korkusu olmasaydı, her abdestte misvak kullanmalarını emrederdim."*** (*Buhari/847; Müslim/252, (Ebu Hüreyre'den)*Bu hadîs, misvak'ın müstehab olduğuna delildir.

4-5- Mazmaza ve istinşak (ağza ve buruna su vermek),

Ağız ve burun temizliği anlamlarına gelen mazmaza ve istinşak, Şâfiî mezhebine göre ise, hem abdestte hem gusülde olmak üzere, her ikisi de sünnettir.

Hanefî mezhebine göre ise abdestte sünnet, gusülde ise farzdır. Hanefî mezhebinin delili, ‘‘Her bir saç telinin altında cünüplük vardır. Bu bakımdan, saçları yıkayınız ve teni de iyice temizleyiniz’’ hadisidir.

İmam-ı Şâfiî, bu hadisin sabit olmadığını, İbn Hacer de, bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir. Şâfiî mezhebi ise, ***“cünüb***

iseniz temizlenin-taharet edin" ibaresini delil olarak göstermiş ve burada Allah Teala'nın bize, mazmaza ve istinşakı emretmediğini dile getirmiştir. Şâfiî, burada lafza göre istidlalde bulunmuştur

Mazmaza ve istinşakta, ağıza ve buruna sağ el ile su verilmeli, fakat burun sol el ile temizlenmelidir. Abdullah b. Zeyd'in yukarıda geçen hadîsinde Abdullah'ın abdest alırken üç kere mazmaza, üç kere istinşak yapıp ağzını ve burnunu temizlediği belirtilmiştir.

Resûlullah (a.s.v.) buyuruyor:

مَا مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ يُقَرِّبُ وُضُوءَهُ ثُمَّ يَتَمَضْمَضُ وَيَسْتَنْشِقُ وَيَسْتَنْثِرُ اِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا فِيهِ وَخَيَاشِيمِهِ مَعَ الْمَاءِ

"Sizden biriniz abdest suyunu alıp yaklaştırır, sonra ağzına ve burnuna su verir ve burnunun içindekini temizlerse, mutlaka ağız ve burnu ile işlenen günah bu su ile beraber akar, gider."

6- Gür sakalı hilallemek (parmaklarla karıştırmak).

Enes b. Mâlik şöyle rivayet ediyor: "Hz. Muhammed (a.s.v.) abdest aldığı zaman bir avuç su alır, çenesinin altına serperek sakalını parmaklarıyla karıştırır ve ***'Rabbim bana böyle yapmamı emretti'*** derdi'. *(Ebu Dâvud/145)*

7- Başın tamamını mesh etmek.

Abdullah b. Zeyd hadîsinde Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, ellerini başın ön tarafından başlayarak ensesine kadar götürdüğü, ensesinden de tekrar başının ön tarafına kadar getirdiği rivayet edilmiştir:

8- El ve ayak parmaklarının arasını hilallemek;

Ellerin parmaklarını hilallemek, elleri birbirine geçirerek yapılır. Ayak parmaklarının arasını ise sol elin küçük parmağı ile, sağ ayağın küçük parmağından başlayarak sol ayağın küçük parmağına kadar temizlemelidir.

Lekit b. Sebire şöyle diyor: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bana abdesti anlat' dedim. Hz. Muhammed (a.s.v.) ***'Abdesti tam olarak al, parmaklarının arasını hilalle ve oruçlu değilsen burnunu***

bol su ile temizle' dedi. *(Ebu Dâvud/142; Tirmizî/788 ve başka muhaddisler*) Mustavrid'den şöyle rivayet ediliyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, abdest alırken ayak parmaklarını serçe parmağıyla karıştırdığını gördüm'.*** *(İbn Mâce/446)*

9- Kulakların içini ve dışını -yeni bir su ile- temizlemek.

İbn Abbas'ın Hz. Muhammed (a.s.v.)'den rivayet ettiğine göre ***Hz. Muhammed (a.s.v.) önce başını, sonra da kulaklarının içini ve dışını meshetmiştir.*** *(Tirmizî/36, (Hadîs'in sahih olduğunu söylemiştir)*

Başka bir rivayette de ***Hz. Muhammed (a.s.v.)'in başını mesh ettikten sonra şehadet parmağı ile kulaklarının iç kısımlarını, baş parmağı ile de dış kısımlarını mesh etmiş*** olduğu nakledilmiştir. *(Neseî, 1/74)*

Abdullah b. Zeyd şöyle demektedir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.)'in abdest alırken kulakları için yeni bir su aldığını gördüm'***. *(Hâkim, 1/151. (Zehebî sahih olduğunu söylemiştir)*

10- Abdestin farz ve sünnetlerini üçer defa yapmak.

Hz. Osman ***'Size Hz. Muhammed (a.s.v.)'in nasıl abdest aldığını göstereyim mi?' dedikten sonra, yıkanacak azaların tümünü üçer defa yıkadı ve mesh edilecek azalan da üçer defa mesnetti."*** *(Müslim/230)*

11- Sağ eli sol elden, sağ ayağı sol ayaktan önce yıkamak.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Abdest aldığınız zaman önce sağ taraftan başlayınız."*** (*İbn Mâce/402*) Ebu Hüreyre'nin abdestin farzları hususunda geçen hadîsi de buna delâlet eder.

12- Azaları ovarak yıkamak.

Abdullah b. Zeyd, *Hz. Muhammed (a.s.v.)'in nasıl abdest aldığını anlattıktan sonra kollarını sıvayarak Hz. Muhammed (a.s.v.)'in abdest alış şeklini yaparak gösterdi. (ima Ahmed, Müsncd, IV/39)*

13- Azaları ara vermeksizin peş peşe yıkamak.

Bu da *Hz. Muhammed (a.s.v.)'e tâbi olmak demektir. Çünkü daha önce geçen hadîslerden, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in*

ara vermeden abdest aldığı anlaşılmaktadır. (Buhari/136; Müslim/246)

* Abdest alırken bir organ kurumadan diğerini yıkamaya başlamak gerekir. Sürekli idrar akıntısı veya başka bir özrü bulunan kimsenin muvâlâtı uygulaması vâcibtir.* *(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

14- Gurret ve tacil'i uzatmak.

Gurret, yüzü yıkarken başın önünden bir kısmını da yıkamaktır. Tacil ise, kolları yıkarken pazunun bir kısmını, ayakları yıkarken de topukların üst kısımlarından birazını yıkamaktır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur***: "Benim ümmetim kıyamet günü, abdestin eserinden ötürü 'gurren muhaccelin' (yüzleri, elleri, ayakları pırıl pırıl parlayan ümmet) diye çağrılır. Bu nedenle abdest alırken yüzle beraber başın ön tarafından birazını, kollar ve ayaklar ile beraber de biraz yukarılarını yıkamak güzel olur."*** *(Buhari/136; Müslim/246)*

15- Su hususunda israf ve cimriliğe kaçmamak.

Enes b. Mâlik, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in 1 müdd ile abdest aldığını rivayet etmiştir. (Buhari/198) Müdd hacim itibariyle yaklaşık 10 cm. uzunluğunda bir kap demektir.

16- Abdest alırken kıbleye dönmek. Çünkü kıble, yönlerin en şerefi isidir.

17- Hz. Muhammed (a.s.v.)'e uyarak, abdest esnasında konuşmamak.

18- Âbdesti bitirirken aşağıdaki gibi şehadet ve dua etmek.

اَشْهَدُ اَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِى مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِى مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ وَاجْعَلْنِى مِنْ عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ الَّذِينَ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ اسْتَغْفِرُكَ وَاَتُوبُ اِلَيْكَ

"***Allah'tan başka ilah olmadığına, Allah'ın bir ve tek olduğuna, ortağı bulunmadığına şahitlik, ediyorum. Yine şahitlik ediyorum ki Muhammed, Allah'ın kulu ve rasûlü'dür."*** (Müslim/234) "***Allahım! Beni tevbe eden ve temiz olan kullarından eyle."*** *(Tirmizi/55)*

"Ey Allahım! Sana hamd ile seni her türlü ortaktan tenzih ederim! Senden başka ilah olmadığına şehadet ediyor ve senden af dileyerek dergâhına yöneliyorum." *(Nevevi, Ezkar)*

ABDESTİN MEKRUHLARI

Başa Dön

* Mekruh, şâriin yapılmamasını kesin olmayarak taleb ettiği bir davranıştır. Bunu işleyen, azaba müstahak olmasa da işlemeyen sevâb kazanır. Bunlara göre abdestin mekruhları, vâcibliği hususunda görüş ayrılığı bulunan sünnetleri terk etmekten ibarettir. Vâcibliğinde görüş ayrılığı bulunan sünnetlere bazıları farz, bazıları da sünnettir demişlerdir. Müekked sünnetler de böyledir. Bunlardan başkasını (meselâ müstehab ve faziletleri) terk etmek evlâ olana muhaliftir (tenzîhen mekruhtur).* *(A. Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

1- Suyu israf etmek.

Suyu gereğinden az kullanmak. Çünkü ikisi de Sünnet'e aykırıdır. İsraf etmeyin; zira ***"Allah israf edenleri sevmez."*** (A'raf/31)

İsraftan maksat, mutedil sınırı aşmaktır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Bu ümmetten bir kavim gelecek abdest, gusül ve dua'da israfa kaçacaklardır."*** *(Ebu Davud/96)*

2- Sol eli sağ elden, sol ayağı sağ ayaktan önce yıkamak. Çünkü böyle yapmak Hz. Muhammed (a.s.v.)'in fiiline terstir.

3- Abdest âzalarının havlu ile kurulamak. Şiddetli soğuk veya sıcak olup da kurulanamayan âzalardaki suyun eziyet vermesi, kirlenmesi gibi mazeretler hariç, mendil veya havlu ile kurulanması mekruhtur. ***Abdest aldığı zaman Hz. Muhammed (a.s.v.)'e mendil veya havlu getirildiği, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ise azalarını kurulamadığı rivayet edilmiştir.*** *(Buhari/256; Müslim/317)*

4- Suyu yüze çarpmak. Suyu yüze çarpmak, yüzün şerefine uygun düşmez.

5- Üç kere yıkanan azayı, dördüncü defa yıkamak veya üç kere meshedilen azayı dördüncü defa mesh etmek veya üçten az yapmak.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) azalarını, üçer kere yıkayarak abdest aldıktan sonra şöyle buyurmuştur: ***"İşte abdest böyledir. Bunu fazlalaştıran veya eksilten münker bir iş yapmış ve zulmetmiş olur."*** *(Ebu Davud/135)*

Bu hadîsten murad, Sünnet'in üçten fazla veya eksik olduğunu söyleyen kimsenin kötü bir iş yapmış ve zulmetmiş olacağıdır.

6- Mazeret olmaksızın, abdest azalarını başkasına yıkatmak. Çünkü böyle yapmakta bir tür gurur vardır, bu da kulluğa ters düşer.

7- Oruçlu iken mazmaza ve istinşak'ta aşırıya kaçmak. Çünkü bu durumda suyun boğaza kaçıp orucu bozması söz konusudur. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Eğer oruçlu değilsen, istinşak'ta mübalağa yap' buyurmuştur. *(Ebu Davud/142)* Mazmaza da istinşak'a kıyas edilir.

* *8- Abdest uzuvlarını silkelemek.*

9- Boynu mesh etmek.

*10- Helada abdest almak.** *(B. Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Bir Abdest Alma Örneği

Önce kıbleye dönülür. Euzü-Besmele çekilir ve abdestin sünnetine niyet edilerek mesela "Neveytü sünnet-el-vudui" (abdestin sünnetine niyet ettim) diyerek eller, bileklere kadar yıkanır.

Sonra ağıza ve buruna üçer defa su verilir. (Misvak da kullanılabilir)

Sonra abdestin farzına niyet edilerek yüz yıkanır. Niyetin yeri kalptir. Dil ile söylemek ise, sünnettir. "Neveytü raf al-hadesi" yani (abdestsizliği gidermeye niyet ettim) şeklinde niyet edilebilir.

Yüz, yukarıdan aşağıya doğru yıkanır.

Sonra parmak uçlarından, dirseğe kadar (dirsek dahil olmak üzere) üçer defa önce sağ kol, sonra aynı şekilde sol kol yıkanır, parmak araları hilallenir. Bu yıkamalar yapılırken uzuvlar ovalanır.

Sonra baş mesh edilir. Sonra yeni bir su ile kulakların içi ve dışı meshedilir.

Sonra sağ ayak, yandaki aşık kemiklerine kadar (bu kemikler dahil olmak üzere) üç defa yıkanır, sonra aynı şekilde sol ayak yıkanır ve ayak parmaklarının arası hilallenir.

Abdestten sonra üç yudum (üç nefeste) su içilir ve biraz da elbiseye da serpilir.

Bundan sonra bildirilen dualar okunur. *

Başa Dön

ABDESTİ BOZAN HUSUSLAR

Abdesti Bozan hususlar Abdesti bozan hususlar beştir:

1- Ön ve arkadan çıkan şeyler (sidik, dışkı, kan ve yellenme)ile abdest bozulur.

Allah Teâlâ ***'Biriniz tuvaletten gelmişse...'*** (Nisa/43) buyurmuştur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Abdesti bozulduğu zaman, abdest almadıkça Allah hiçbirinizin namazını kabul etmez."*** *(Buhari/135; Müslim/225)*

Hadramutlu biri, Ebu Hüreyre'ye ***'Küçük hades nedir?'*** diye sorduğunda, Ebu Hüreyre ***'Sesli veya sessiz yellenmektir'*** diye cevap vermiştir. Ön ve arkadan çıkan şey temiz olsa bile buna kıyas edilir.

Şâfiî mezhebine göre, hâcet yolları dışından çıkan şeyler (kan, irin vs.) abdesti bozmaz, tahârete halel getirmez.

Şâfiîlerin delili, İbn Abbastan rivâyet edilen***, "Muhtecime (kan veren veya aldıran kimse) abdest gerekli değildir"*** nakilidir. Bu da gayrı sebilden (hâcet yolları dışından) çıkan şeylerin (kan, irin vs.), abdesti bozmayacağına delalet eder.

2- Mütemekkin olmadığı halde uyumak.

Mütemekkin olarak oturmak, kişinin makatını sağlam bir yere tam olarak koyup oturmasıdır. Gayr-ı mütemekkin ise, yerle kalça arasında bir mesafe olduğu halde oturmaktır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kim uyursa abdest alsın."*** *(Ebu Davud/203)*

Makatını tam olarak yere koyup uyuyan kimsenin abdesti bozulmaz. Çünkü bu durumdayken kendisinden çıkan herhangi bir şeyden haberdar olur.

Bunun delili Enes'in naklettiği şu rivayettir: ***Namaz için kamet edildi. Hz. Muhammed (a.s.v.) bir kişiyle gizli bir şeyler konuşuyordu. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in konuşması o kadar uzun sürdü ki sahabîler uyudu. Sonra Hz. Muhammed (a.s.v.) geldi ve namazı kıldırdı.*** *(Müslim/376)*

İmam Rafiî diyor ki: "Zayıf olan kimsenin makadı iyice yere dayanmadığından bağdaş kursa da aklı izale eden herhangi bir şey olursa abdesti bozulur. *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Yine şöyle rivayet edilmiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ashabı uyuyor, sonra kalkıp abdest almadan namaz kılıyorlardı'.*** *(Buhari/541,544,545)*

Bu, insan mütemekkin bir şekilde uyursa abdesti bozulmaz demektir. Tabii ki sahabîler bizim bildiğimiz gibi yatar şekilde uyumuyorlardı. Çünkü onlar mescitte, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in konuşmasını bitirmesini ve gelip namazı kıldırmasını bekliyorlardı.

* Mescitde uyumak ve yemek yemek mekruhtur. Mescitde Mescitde uyuyan kişi, namaz kılanları şaşırtacak veya yanıltacak derecede horlamıyor ve yüksek ses çıkarmıyorsa, uyuması mekruh olmaz.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

3- Sarhoşluk, baygınlık, hastalık veya delilikten ötürü aklın gitmesi de abdesti bozar. Çünkü bu gibi durumlarda insanın kendisinden ne çıktığını bilmesi mümkün değildir. Ayrıca bu durumu uykuya kıyas ediyoruz. Madem ki abdest, uyku ile bozuluyor, öyleyse bu gibi şeylerle haydi haydi bozulur.

4- Erkeğin, karısının veya yabancı bir kadının bedeninin herhangi bir yerine örtü olmaksızın dokunması abdesti bozar. Bu durumda hem erkeğin, hem de kadının abdesti bozulur. Yabancı kadından maksat, o kişiye evlenmesi helâl olan kadın demektir.

* Mahremden maksat, kız, anne, büyük anne, kız kardeş, hala, teyze, kayınvalide gibi neseb, süt veya musaheret sebebiyle hiçbir zaman onunla evlenmenin caiz olmadığıdır. Zevcenin kız kardeşi, teyzesi ve halası gibi kadınlarla evlenmek her ne kadar haram ise, muvakkat olduğu için mahrem sayılmaz. Bunun için zevce hayatta da olsa bunlar abdesti bozarlar.

Bir kadın yaşlı veya çirkin olduğundan gayrı müşteha olsa da, abdesti bozar.

Birisi, elinin bir kadına değdiğini bilir, fakat değenin tırnak veya başka bir şey olduğunu kesinlikle ayırt edemezse, abdesti yerinde olup bozulmamıştır. Çünkü asıl olan, abdestin devamıdır. Kezalik karanlıkta elinin değdiği kadının mahrem olup olmadığını kesinlikle bilmezse, yine abdesti bozulmaz.

Başa Dön

Kalabalıkta elinin değdiği kimsenin kadın veya erkek olduğunu kesinlikle ayırt edemezse, yine abdesti bozulmaz.* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Allah Teâlâ abdesti bozan hususları zikrederken şöyle buyurmuştur: ***"… Veya kadınlara dokunmuş iseniz."*** (Nisa/43)

Hanefî mezhebine göre ise, kadına dokunmak abdesti bozmaz. Ancak, arada bedenlerin sıcaklığının hissedilmesini engelleyecek bir giysi bulunmaksızın aşırı derecede şehevi temas, abdesti bozar.

5- İster ön, ister arka olsun kişinin kendisinin veya başkasının tenasül uzvuna dokunması da abdesti bozar.

Şâfiî mezhebine göre, avret yerine veya tenasül organına, arada bir engel bulunmaksızın, avuç içi ile dokunma, abdesti bozar.

Şâfiî mezhebinin delili, Hz. Peygamber'den rivayet edilen, ''Sizden her kim tenasul uzvuna dokunursa, abdest alsın'' şeklindeki hadistir. *(Ebû Dâvûd, Taharet/46; İbn Mâce, Taharet/160; Tirmîzî, 'Taharet/126-129; Nesâî, Taharet/100.)* Bu hadis de bu mesele ile ilgili açık bir nasstır.

Hanefî mezhebine göre ise, herhangi bir kimsenin, bedenine, avret yerine veya tenasül organına el ile dokunması, abdesti bozmaz.

Yapılabilmesi İçin Abdestin Şart Olduğu Şeyler

1- Namaz kılmak için.

Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Ey iman edenler! Namaza durmak (istediğiniz) zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınızı mesnedin. Ayaklarınızı topuklara kadar yıkayın."*** (Mâide/6)

Hz. Muhammed (a.s.v.) de şöyle buyurmuştur: ***"Birinizin abdesti bozulduğu zaman, abdest almadıkça Allah onun namazını kabul etmez."*** *(Buhari/135; Müslim/225)*

2- Kabe'yi tavaf etmek için. Çünkü tavaf da namaz gibidir, tavaf yaparken de abdestli olmak vaciptir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "Beyt'i tavaf etmek de namaz gibidir. Ancak tavaf yaparken konuşulabilir. Kim tavaf esnasında konuşursa, sakın hayırdan başka bir şey söylemesin." *(Tirmizi/960)*

3- Mushafa (Kur'an- Kerim'e) dokunmak ve mushafı taşımak için de abdestli olmak şarttır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Ona temizlenmiş olanlardan başkası el süremez."*** (Vakıa/79)

Hz. Muhammed (a.s.v.) de şöyle buyurmuştur: ***"Kur'an'a ancak temiz; abdestli olan el sürebilir."***(Darekutni 1/459)

* Abdesti olmayan kimseye, her çeşit namaz, secde ve her türlü tavaf fasid (yanlış) ve haram olduğu gibi, Kur'an-ı Kerim'i taşımak ve bir muhafazanın içinde olsa da, dokunmak haramdır.

Muska diye adlandırılan kağıda, paraya ve elbiseye Kur'an-ı Kerim âyetleri yazılırsa ona dokunmak haram değildir. Çünkü Allah'ın Resûlü (a.s.v.)'in Hıraklı'a gönderdiği mektupta bir Âyet-i Kerime vardı; Allah'ın Resûlü, bunu götürene devamlı sürette abdestli kalmaya dikkat et diye emir buyurmadı. Öyle ise abdestsiz olarak onu ve benzeri şeyleri taşımak câizdir. Muska ve benzeri şeylerle beraber helâya gidildiği için onları mumlu bir beze veya naylona sarmak lazımdır.

Abdestsiz olarak Kur'an-ı Kerim'i başka bir metâ ile birlikte taşımakta beis olmadığı gibi, tefsir içerisinde bulunan Kur'an-ı Kerim'i taşımakta da beis yoktur. Ancak Kur'an-ı Kerim huruf bakımından tefsire müsavi veya daha fazla olursa veya ne taşınması ne de dokunulması caizdir. Üzerine ayet yazılmış bulunan elbise ve para gibi şeylere abdestsiz olarak dokunmakta beis yoktur.

Abdesti olmayan mümeyyiz çocuk, Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek için, hem taşıyabilir hem de ona dokunabilir. Fakat Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek için olmazsa veya çocuk mümeyyiz değilse, dokunması veya taşınması caiz değildir. Bir çok kimse, abdesti olmadığı için Kur'an-ı Kerim'i bir yere koymak gayesiyle bir çocuk çağırıp kendisine aldırtıyor, halbuki abdesti olmayan çocuk sadece Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek için onu taşıyabilir, başka bir şey için taşıyamaz. Bunun için böyle bir hareketten sakınmak lazımdır. Kur'an-ı Kerim'in yapraklarını bir değnekle (yaprak değneğin üzerine yüklenmemek şartıyla) çevirmek caizdir.

Kur'an-ı Kerim'in, üzerinde yazılı olduğu bir levhayı ellemek ve taşımak haramdır. Kur'an-ı Kerim'i temiz bir mürekkeb ile yazmak gerekir. Necis bir mürekkeb ile onu yazmak büyük bir vebaldir. Hadis ve İslâmî ilimler de böyledir. Buna çok dikkat etmek lâzımdır. Bunu bilmeyen bir çok kimse temiz olmayan yere düşen kalemini temizlemeden onunla ayet, hadis ve İslâmî kitaplar yazar, üzerinde taşıyarak onunla namaz kılar.

Yeri gelmiş iken şu hususları açıklamak isterim.

a- Kur'an-ı Kerim'i herhangi bir duvara, elbiseye, yemeğe yazmak veya yazdırmak mekrûh olmakla beraber, üzerine Kur'an-ı Kerim yazılmış olan elbiseyi giymek ve yemeği yemek caizdir.

b- Üzerine Kur'an-ı Kerim yazılmış olan tahtayı yakmak caiz değildir. Ancak, ayak altına düşmesin diye yakmak caiz olur.

c- Kur'an-ı Kerim'i necis bir şey üzerine veya necis bir mürekkep ile yazmak caiz değildir.

d- Kur'an-ı Kerim'i küfür diyarına götürmek câizdir. Ancak kâfirlerin eline düşmek korkusu veya götürülmesi caiz değildir.

e- Necis bir ağız ile Kur'an-ı Kerim'i okumak.

f- Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumak ezbere okumaktan daha efdaldir.

g- Bilgisi olmayan kimsenin Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmesi haramdır.

h- Kur'an-ı Kerim'in hepsini veya bir kısmını unutmak büyük bir günahtır. Kur'an-ı Kerim ile dini kitaplara yaslanmak caiz değildir. Ancak çalınmasından korkuluyorsa ona yaslanmakta ve yastık gibi kullanmakta beis yoktur. * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Başa Dön

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Farzlarını ve Müekked Sünnetlerini Gözeterek Aldığı Abdestin Şekli, Fazileti ve Bu Şekilde Kılınan Namazın Fazileti

Hz. Osman su istedi. Su gelince kaptan eline su dökerek iki elini de üçer kere yıkadı. Sonra mazmaza yaptı (ağzına su verdi), sonra burnuna su verdi ve sümkürdü. Sonra yüzünü, sonra kollarını dirseklerle beraber üçer defa yıkadı. (Diğer bir rivayette 'Sonra sağ elini, sonra sol elini üç defa yıkadı Sonra başını meshetti. Sonra ayaklarını topuklarıyla beraber üçer kere yıkadı'. Başka bir rivayette 'Sonra sağ ayağını, sonra sol ayağını' Sonra da "Hz. Muhammed (a.s.v.)'i, benim şu anda aldığım gördüm" dedi. Hz. Muhammed (a.s.v.) abdestini bitirince de şöyle buyurdu: ***"Kim benim bu abdestim gibi abdest alır, sonra iki rekat namaz kılarsa ve namaz içinde kalbine dünya ile ilgili bir şey getirmezse, Allah onun geçmiş günahlarını affeder."*** *(Buhari/162)*

MEST ÜZERİNE MESH ETMEK

Mest'in Tarifi

Mest deriden yapılan, topukları örten bir ayakkabıdır.

Mestler Üzerine Mesh etmenin Hükmü

Mestler üzerine mesh etmek bir ruhsattır. Erkekler ve kadınlar için her durumda; yazın, kışın, seferde, hazerde, hastalıkta, sağlıkta mestler üzerine mesh etmek caizdir. Mestler üzerine mesh etmek, abdestte yıkanan ayakların yerine geçer. Mestler üzerine mesh etmenin caiz olduğunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in böyle yapmış olmasıdır. Cerir b. Abdullah el-Bücelî şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.)'i, küçük abdestten sonra abdest alıp mestleri üzerine mesh ederken gördüm'.*** *(Buhari/1478; Müslim/272)*

Başa Dön

Mest Üzerine Mesh etmenin Şartları

Mestler üzerine mesh etmenin caiz olması için beş şartın olması gerekir:

a. Mestlerin, abdest alındıktan sonra giyilmesi gerekir.

Abdest alırken iki ayak yıkandıktan ve abdestin şartlarını yerine getirdikten sonra mestler giyilmelidir. Bir kimse, bir ayağını yıkadıktan sonra, diğerini yıkamadan mest giyerse, Şâfiî'ye göre, ilk giydiği mesti çıkararak, normal şekilde, ikincisini de (abdesti bozulmadan önce) ilkiyle beraber giyerse, bu şekilde mestlerin üzerine mesh caiz olur. Aksi durumda, mesh caiz olmaz.

Mugire b. Şube şöyle anlatıyor: Bir seferde Hz. Muhammed (a.s.v.)le beraberdim. Hz. Muhammed (a.s.v.) abdest almak istediğinde mestlerini çıkarmaya davrandım. Fakat Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle dedi: "Bırak onları! Ben ayaklarım temizken (abdestli iken) onları giydim. "... Daha sonra da Hz. Muhammed (a.s.v.) mestleri üzerine mesnetti" *(Buhari/203; Müslim/274)*

b. Mestler, ayakların yıkanması farz olan yerlerini kapatmalıdır. Çünkü yıkanması farz olan yerleri (aşık kemiğine kadar) kapatmadıkça onlara mest denmez.

c. Yukarısından hariç, içine su girmeyecek kadar sağlam olmalıdır.

d. Mestler, mukim için 24 saatlik bir yürüyüşe, yolcu için ise 72 saatlik bir yürüyüşe dayanacak kadar sağlam olmalıdır.

e. Mestler temiz olmalıdır. Tabaklanmış deriden yapılan mestlere mesh etmek caizdir. Murdar olan hayvanın derisinin tabaklanmakla temiz olacağı hükmü yukarıda geçmişti.

* *f.* Ayağa kırıklık veya çıkıklık nedeniyle bir bağ sarılmış olursa, bu bağ üzerine giyilen mest üzerine Mesh etmek sahîh olmaz.

g. Mestin içindeki ayaklar ve bu ayaklara giyilen çoraplar temiz olmalıdır.

h. Mest üzerine mesh yapılırken meste isabet eden suyun, iç taraflara, yâni ayaklara da ulaşmaması gerekir. Ancak dikiş yerlerinden içeriye sızan sular, Şâfiîlerce muaf sayılmıştır.* (*Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Kalın ve içini göstermeyen, dayanıklı keçe ve yün çoraplar da Hanefî fakihlere (imam Muhammed, Ebû Yusuf) göre mesh hükmündedir. Ebû Hanîfe ve Şâfiîler ise, bu tarz çorapların mesh hükmünde olmadığı kanaatindedirler. Ancak, Ebû Hanîfe'nin, vefatından kısa bir süre önce görüşünü değiştirerek hastalığı sırasında kalın çoraplarının üzerine meshettiği nakledilmektedir. *(Muhammed ÜNVERDİ. Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar. ADANA / 2011)*

Mest Üzerine Mesh'in Süresi

Mest üzerine mesh'in müddeti, mukim için bir gün bir gece, seferi için ise üç gün üç gecedir.

Şureyh b. Hâni şöyle rivayet ediyor: "Hz. Aişe'ye giderek mestler üzerine mesh etmeyi sordum, Hz. Aişe bana 'Ali'ye git, bu hususu o benden daha iyi bilir. Çünkü o, Hz. Muhammed (a.s.v.) ile beraber daha çok sefere çıkmıştır' dedi. Hz. Ali'ye sorduğumda şöyle dedi: ***Rasûlullah, seferî için üç gün üç gece, mukim için ise bir gün bir gece vakit tayin etti. (****Müslim/276 ve başka muhaddisler)*

Kim mukim iken mestlerine meshedip sefere çıkarsa bir gün bir gece mesh etmeye devam edebilir. Kim seferde iken mesheder ve sonra mukim olursa, mukim bir kimse gibi bir gün bir gece meshedebilir. Çünkü asıl olan ikâmet halidir. Mesh ise ruhsattır. Ruhsatın en kuvvetlisi hangisi ise ona uymak gerekir.

Mesh'in Süresinin Başlama Zamanı

Meshin süresi abdest tamamen alındıktan ve mestler giyildikten sonra abdestin bozulduğu andan başlar. Kişi sabah namazı için abdest alıp mestlerini giydiğinde ve sonra güneşin doğuş anında abdesti bozulduğunda süre başlamış olur ve mukim için ertesi gün güneşin doğuşuna kadar bu devam eder.

Mesh'in Keyfiyeti

Farz olan, az bir yer olsa dahi mestler üzerine mesh etmektir. *(Hz. Ali şöyle demiştir: 'Eğer din rey ile olsaydı, mest'in altını değil, üstünü meshederdik. Oysa ben Hz.Peygamber'i, mestlerinin üzerine meshederken gördüm'. (Ebu Dâvud/162)*

Parmaklan açarak mestin hem üstünü, hem de altını mesh etmek sünnettir. Bu, sağ elin parmaklan açılarak sağ ayağın parmakları üzerine, sol elin parmakları açılarak sol ayağın topuk altına konularak ve sağ el arkaya, sol el öne doğru götürülerek yapılır.

Mesh'i Bozan hususlar

Mesh'i üç şey bozar:

1. Mestlerden birinin veya ikisinin çıkarılması, mestlerden birinin veya ikisinin kendiliğinden ayaktan çıkması.

2. Mesh müddetinin sona ermesi. Mesh müddeti bittiği zaman, mest üzerindeki mesh bozulur. Eğer kişi abdestli ise mestleri çıkarıp ayaklarını yıkar ve tekrar mestleri giyebilir. Eğer abdestsiz ise abdest alır, isterse mestleri tekrar giyebilir.

3. Guslü gerektiren bir durum olursa, bu, meshi bozar. Bu durumda mestler çıkarılmalı, sonra kişi yıkanmalı ve sonra mestler giyilmelidir. Çünkü mestler üzerindeki mesh, abdestte ayakların yıkanmasının karşılığıdır. Bu nedenle guslederken mestleri çıkarmak gerekir.

Saffan b. Assal şöyle rivayet ediyor: ***"Yolculukta olduğumuz zaman Hz. Muhammed (a.s.v.) bize, mestlerimize üç gün mesh etmeye izin veriyordu. Üç gün boyunca -cünüp olduğumuz zamanlar müstesna- ne küçük, ne büyük abdest yaparken ve ne de uyurken mestlerimizi çıkarıyorduk.***" *(Tirmizî/96; Neseî, 1/83)*

Çünkü cünüplük bedenin tümünü yıkamayı gerektiren bir durumdur. Nitekim bu husus ileride gelecektir.

Soru -Çorap üzerine mesh etmek caiz midir?

Cevap: Ayakta sadece çorap bulunup çorabın alt kısmında deri gibi meshe elverişli bir şey olmazsa, üzerine mesh etmek dört mezhebe göre caiz değildir.

Fakat sahabeden Hz. Ali, İbn'i Mes'ud, İbn'i Ömer, Enes , Ammar, Bilal, Bera, Ümame ve Sehi (ra) çorap üzerine mesh etmenin caiz olduğunu söylüyorlar.

Ama çorap sık ve alt tarafı deri olup kendis iyle yürümek mümkün olduğu takdirde üzerine mesh etmek hususunda ihtilaf vardır. Şafii mezhebinde sahih kavle göre üzerine mesh etmek caizdir. Hanefi mezhebinde de böyle bir çorap üzerine mesh edilebileceği hususunda ittifak vardır. *(Halil Günenç- Fetvalar-99)*

Cebair ve Asaib (İlaç ve Sargı Bezi)

Cebair kelimesi cebire kelimesinin çoğuludur. Cebire, yaralı bir azanın üzerine sarılan sargı bezi veya bu azanın üzerine konan ilaç demektir. Asaib kelimesi esabe kelimesinin çoğulu olup, yara üzerine, iyileşinceye kadar onu kirden ve pislikten koruması için sarılan sargıdır, İslâm kolaylık dini olduğundan ötürü hayatın bu yönlerini de gözetmiş; ibadetleri eda etmekle, insanın selametini korumak arasında uygunluk meydana getirecek hükümler koymuştur.

Cebair ve Asaib'in Hükümleri

Bir yeri yaralanan veya kırılan insan, yara ve kırığı bazen sarmak zorunda kalır, bazen de kalmaz.

Eğer sarmak durumunda kalırsa üç şeyi yapması gerekir: Yaralanan veya kırılan azanın sağlam olan kısmını yıkamalıdır.

Cebire veya esabe'nin üzerini mesh etmelidir.

Yaralanan veya kırılan azanın yıkama sırası geldiğinde, abdest yerine teyemmüm almalıdır.

Eğer yarayı veya kırığı sarmaya gerek yoksa, yıkama imkânı da bulunmuyorsa, sağlam olan yeri yıkamak, yaralı olan yeri de teyemmüm etmek vaciptir. Abdesti bozulmasa bile kişi her namaz kılacağı zaman bu teyemmümü tekrarlamalıdır. (Çünkü teyemmümle sadece bir farz namaz kılınabilir). Abdest

bozulmadıkça, yaralı veya kırık azayı teyemmüm ederken diğer azaların tekrar yıkanması gerekmez.

Cebire Üzerine Mesh'in Meşru Olmasının Delili

Cabir b. Abdullah'ın şu rivayeti cebireler üzerine mesh etmenin meşruiyetine açıkça delâlet eder: Bir seferde bizden birine taş isabet etti ve başını yardı. Sonra aynı kişi ihtilam oldu. Arkadaşlarına 'Bu durumda teyemmüm etmeme ruhsat var mı?' diye sordu. Onlar 'Senin için ruhsat olduğunu bilmiyoruz. Sen su kullanmaya muktedirsin' dediler. Bunun üzerine o da yıkandı ve bundan ötürü de öldü. Döndüğümüzde bu durum Hz. Muhammed (a.s.v.)'e haber verilince, Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle dedi: ***Onu öldürdüler, Allah onları kahretsin! Bilmiyorlarsa neden sormuyorlar? Bilgisizliğin ilacı sormaktır. Onun teyemmüm etmesi, yarasını bir bezle bağlayıp bez üzerine mesh etmesi yeterliydi. Bedenin kalan yerlerini de yıkardı.*** *(Ebu Dâvud/336)*

Cebire ve Esabe Üzerine Yapılan Meshin Müddeti

Cebire ve esabe üzerine yapılan meshin belli bir müddeti yoktur. Özür mevcut olduğu müddetçe her abdest alışta onların üzerine mesh edilebilir. Özür ortadan kalktıktan, yara veya kırık iyileştikten sonra onların üzerine mesh edilmez. Yara veya kırığın üzerindeki sargıyı kaldırıp yerini yıkamak vacip olur. Kişi abdestliyken yarası iyileşip meshi bozulursa, mesh edilen ve ondan sonra gelen abdest azalarını ikinci kez mesh etmek veya yıkamak vaciptir. İster küçük, ister büyük hadesten taharet olsun (abdest veya gusülde) cebireler üzerindeki hüküm aynıdır. Ancak mesh, büyük hadesten ötürü bozulursa, sadece esabe veya cebire'nin yerini yıkamak vacip olur. Bedenin diğer kısımlarını yıkamak şart değildir.

Yara veya kırık üzerine sargı saran kimsenin üç durumda namazı kaza etmesi vaciptir:

1- Abdestsiz veya cünüpken sarılan ve çözülmesi mümkün olmayan sargılardan ötürü namazı kaza etmek vaciptir.

2- Sargı teyemmüm azalarında (kollarda ve yüzde) olursa, yine namazı kaza etmek gerekir.

3- Sargı, yaranın haricinde kalan sağlam kısmı da kapatıyorsa, namazı kaza etmek gerekir.

TEYEMMÜM

İslâm Dininin Kolaylığı

Daha önce abdestin, ibadetlerin sahih olmasının ve mushafa dokunmanın şartı olduğunu söylemiştik. Abdest, su ile alınır, fakat insan bazen su kullanma imkânına sahip olamaz. Meselâ su bulunmayabilir veya uzakta olabilir veya su olduğu halde hastalık nedeniyle kullanılamayabilir. İslâm dini, kolaylık dini olduğu için böyle durumlarda abdest yerine temiz toprak ile teyemmüm etmeyi meşru kılmıştır ki Müslümanlar ibadetlerin bereketinden mahrum kalmasınlar.

Teyemmümün Mânâsı

Teyemmümün lügat mânâsı kastetmektir. Şer'î mânâsı ise temiz bir toprağı, niyetle yüze ve kollara sürmektir. Bu da şu şekilde yapılır: Önce eller toprağa sürülür ve yüz toprak ile mesh edilir, sonra sol elle sağ kol, sağ elle de sol kol mesh edilir.

Teyemmümün Meşruiyeti

Teyemmüm Kur'an ve Sünnet ile sabittir. Kur'an'dan delili şu ayettir; ***"Eğer hasta veya seferde iseniz veya tuvaletten gelmişseniz veya kadınlara dokunmuşsanız, su da bulamamışsanız temiz bir toprağa yönelip onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesnedin."*** (Mâide/6)

Sünnet'ten delili de şudur: ***"Bütün yeryüzü bize mescit kılındı. Yeryüzünün toprağı da su bulamadığımız zaman bize bir temizlik vasıtası kılındı."*** *(Müslim/522)*

Hz. Peygamber de hicretin 5. yılında nâzil olan bu hükmü tatbikî olarak göstermiş ve açıklamış; teyemmümün cevazı ve mahiyeti hakkında, ayrıntıyla ilgili görüş farklılıkları hariç tutulursa, fakihler arasında kayda değer bir ihtilâf olmamıştır.

Teyemmümün Hangi Durumlarda Yapılacağı

1- Görünürde veya şer'an su olmaması durumunda teyemmüm edilir. Seferde olup da su bulunmadığı zaman da teyemmüm edilir. Şer'an suyun olmaması ise şudur: Kişinin yanında su olmakla beraber, içmek için o suya muhtaç olduğundan abdestte kullanamaz. Bu durumda şer'an su yok demektir. Bu nedenle Allah Teâlâ ***"Su da bulamamışsanız temiz***

bir toprağa yönelip onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesnedin” (Mâide/6) buyurmuştur. Suya, içmek veya başka bir şey için muhtaç olan kimse, suyu abdest veya gusül için kullanamaz.

2- Suyun uzak olması sebebiyle de teyemmüm yapılabilir. Kişinin bulunduğu yerde su yoksa, bulunduğu yer ile su arasında da yarım fersahtan ***(2.5 km)*** daha fazla bir mesafe varsa teyemmüm edebilir, suyun bulunduğu yere gitmesi vacip değildir. Çünkü bu zor olur.

3- Suyu kullanmanın zor olduğu durumlarda da teyemmüm edilebilir. Bu da hissen ve şer'an olur. Su kendisine yakın olduğu halde suyun yanında bir düşman olması söz konusu ise ve kişi ondan korkarsa oraya gitmesi şart değildir. Şer'an suyu kullanmanın zor olması ise şöyledir; Suyu kullandığı takdirde hastalanması veya hastalığının artması söz konusu ise bu gibi durumlarda teyemmüm etmelidir. Suyu kullanmak vacip değildir. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.), başı yarıldıktan sonra yıkanıp ölen bir kişi hakkında 'Onun teyemmüm etmesi yeterliydi. Yarasının üzerine bir bez bağlayıp onun üzerine mesh ederdi, sonra bedeninin sağlam kısmını yıkardı' buyurmuştur.

4- Şiddetli soğuk nedeniyle de teyemmüm edilebilir. Soğuk nedeniyle su kullanmanın zararlı olması söz konusu ise, suyu ısıtma imkânı da yoksa teyemmüm edilir. ***Çünkü Amr b. As, cünüp olduğu halde soğuktan hastalanmak korkusu nedeniyle teyemmüm etmiştir. Hz. Muhammed (a.s.v.) de onun yaptığını onaylamıştır.*** *(Ebu Davud)* Fakat bu durumda su bulduğu ve kullanabildiği zaman gusletmeli, teyemmümle kıldığı namazları kaza etmelidir.

Teyemmümün Şartları

1- Namaz vaktinin girdiğini bilmek,

2- Namaz vakti girdikten sonra su aramak,

3- İçinde un, kireç gibi şeylerin bulunmadığı temiz bir toprak bulmak,

4- Önce vücuttaki necasetleri gidermek. Ebu Dâvud. (Hâkim ve İbn Hibban sahih olduğunu söylemişlerdir),

5- Teyemmümden önce kıble tayini için elinden gelen çabayı göstermek.

Teyemmümün Rükûnları

1- Niyet Etmek **-** Niyetin yeri kalptir, bunu daha önce zikretmiştik. Kişi kalbinden 'Teyemmüm etmeye niyet ediyorum' diyerek niyet etmelidir.

Diliyle de Meselâ: نَوَيْتُ اِستِبَاحَةَ فَرْضِ الصَّلَاةِ ***'Farz Namazı kılmayı kendime helâl etmek için niyet ediyorum'*** demek sünnettir. Veya ***'Namazın farzını kendime helâl etmek için niyet ediyorum'*** diyerek niyet etmelidir. Teyemmüm ederken 'Farz namazı kendime helâl kılmak için niyet ediyorum' diye niyet ettiği zaman o teyemmüm ile bir farz namaz ve nafileleri de kılabilir.

2- Yüzü ve kolları da dirseklerle beraber mesh etmek **-** Bu şöyle yapılmalıdır: Önce eli temiz bir toprağa vurup onunla yüzü mesh etmeli, sonra elleri ikinci kez toprağa vurup sol el ile sağ kolu, sağ el ile sol kolu dirseklerle beraber mesh etmelidir. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Teyemmüm iki vuruştur. Birincisi yüz içindir, ikincisi de dirseklerle beraber kollar içindir."*** (*Dârekutnî, 1/256, (İbn Ömer'den)*

Teyemmüm azalarının tamamını mesh etmelidir. İkinci vuruşta elinde yüzük varsa, toprağın yüzüğün yerine değmesi için onu çıkarmalıdır.

3- Teyemmümü zikrettiğimiz tertibe riayet ederek yapmalıdır **-** Çünkü teyemmüm, abdest yerine yapılan bir fiildir. Abdestte ise tertibe riayet etmek bir rükündür. Bunu daha önce zikretmiştik. Öyleyse teyemmümde de tertibe riayet etmek bir rükündür.

Teyemmümün Sünnetleri

1- Abdestte sünnet olan şeyler, teyemmümde de sünnettir. Teyemmüm için de önce besmele çekilir, sonra yüzün en üst kısmından başlanır, sonra sağ, sonra da sol kol mesh edilir. Nitekim bunları daha önce anlatmıştık. Yüz mesh edilirken başın birazı da meshe dahil edilmelidir. Kollar mesh edilirken de

pazuların bir kısmının meshe dahil edilmesi sünnettir. Yüz ve kolların meshi peş peşe yapılmalı ve ara verilmemelidir.

Teyemmüm bittikten sonra teşehhüd ve Hz. Muhammed (a.s.v.)'den abdestten sonra okuduğu rivayet edilen dua okunmalıdır.

Ammar b. Yasir şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) yanlarındayken sahabe sabah namazı için ellerini temiz bir toprağa vurarak önce yüzlerini mesh ettiler. Sonra ellerini ikinci kez toprağa vurarak omuzlarına kadar kollarını meshettiler (ortadan kaldırdı)'.*** *(Ebu Dâvud/318)*

2- Elleri toprağa vururken parmakları açmalı ve yüzü bir defada mesh etmelidir. Kolları da birer defa da mesh etmek sünnettir.

3- Elleri silkelemek, birbirine vurmak veya üflemek suretiyle toprağı hafifletmek gerekir.

Başa Dön

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) böyle yapmıştır. Hz. Muhammed (a.s.v.), Ammar b. Yasir'e ***'Sana, şöyle yapman yeterlidir' diyerek iki elinin ayasını toprağa vurup sonra onları silkmiştir.*** *(Buhari)* Başka bir rivayette ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) ellerine üfledi, sonra elleriyle yüzünü mesnetti'*** şeklindedir.

Namaz Vakti Girdikten Sonra Teyemmüm Etmek

Teyemmüm etmenin şartları bulunduğunda, ancak farz namazın vakti girdikten sonra teyemmüm edilebilir.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ümmetimden her kim namaz vaktine erişirse hemen namazını kılsın."*** *(Buhari/328)*

"Namaz vakti nerede girerse, hemen teyemmüm edip namazı kılarım." *(İmam Ahmed 11/322)*

İşte bu iki rivayet Teyemmümün, namaz vakti girdiği zaman yapılmasına delâlet eder.

Her Farz Namaz İçin Teyemmüm Etmek

Bir teyemmüm ile ancak bir farz veya bir cenaze namazı kılınabilir, fakat istenildiği kadar nafile namaz kılınabilir.

Teyemmüm ile bir farz namaz kılan kişi, Teyemmümü bozulmasa dahi ikinci bir farz namaz kılmak istediğinde tekrar teyemmüm etmelidir. Kıldığı farz namaz, ister vaktinde kılınmış bir namaz olsun isterse kaza edilen bir farz namaz olsun durum değişmez.

İbn Ömer şöyle demiştir: ***'Abdest bozulmasa dahi her farz namaz için tekrar teyemmüm yapılmalıdır'***. *(Beyhakî, 1/221)*

*Açıklamalar: Şâfiî mezhebinde, teyemümle namaz kıldığı esnada suyu görürse, namazı bozulmaz. Hanefîlere göre ise, namazı geçersiz olur.

Şâfiî mezhebine göre ise, toprak dışındaki maddelerle teyemmüm caiz olmaz. Hanefî mezhebine göre ise taş, tuğla ve kireç vb. ile teyemmüm, caizdir.

Şâfiî mezhebinin delili ***"Su bulamadığınız zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin"*** âyetidir. İbn Abbas demiştir ki: Saîd, temiz toprak anlamındadır. Bu sayılan şeyler ise, toprak değildir, dolayısıyla, bunlarla teyemmüm caiz olmaz.* *(Muhammed ÜNVERDİ. Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar. ADANA / 2011)*

Gusül Yerine Teyemmüm Edilebilecek Durumlar

Teyemmümün sebepleri oluştuktan sonra gusül yerine de -abdest yerine olduğu gibi- teyemmüm edilmelidir.

"Eğer cünüp iseniz iyice (yıkanıp) temizlenin. Eğer hasta veya seferdeyseniz veya tuvaletten gelmişseniz veya kadınlara dokunmuşsanız, su da bulamamışsanız temiz bir toprağa yönelip onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin." (Mâide/6)

İmran b. Asım şöyle rivayet ediyor; ***Hz. Muhammed (a.s.v.) ile bir seferde bulunuyorduk. Hz. Muhammed (a.s.v.) namaz kıldırdı. Sonra bir kişinin tek başına namaz kıldığını görünce şöyle dedi:***

- Neden bizimle beraber kılmadın?

- Ey Allah'ın Rasûlü! Ben cünüptüm, su da bulamamıştım.

- Teyemmüm etmen yeterliydi.' (*Buhari/341; Müslim/682)*

Soru*:* İklimi soğuk bir muhitte misafir bulunan kişi, ihtilam halinde soğuk sudan başka gusledecek başka bir su bulamıyorsa ve bu durumda büyük bir ihtimalle hasta olacaksa ne yapmalıdır?

Cevap: Ortalık çok soğuk olur, sıcak su ve yıkanmak için uygun bir yer bulunmazsa, hastalık kuvvetle muhtemel olduğundan müsait bir zaman ve zemin oluncaya kadar teyemmüm edip namaz kılabilir. ***Amr bin As, bir yolculukta ihtilam oldu. Ortalık çok soğuk olduğundan, yıkanmadı. Teyemmüm ile namaz kıldı. Rasulullah da buna müdahale etmeyip sükut etti.*** *(Halil Günenç- Fetvalar-102)*

Teyemmümü Bozan hususlar

1- *Abdest bahsinde zikredildiği gibi, abdesti bozan her şey Teyemmümü de bozar.*

2- *Teyemmümlüyken su bulunduğu zaman teyemmüm bozulur*. Çünkü teyemmüm su olmadığı için yapılır. Asıl geldiği zaman, bedel batıl olur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Temiz toprak Müslüman için temizleyicidir. On sene su bulamasa yine teyemmüm etmelidir. Suyu bulduğu zaman teyemmüm etmesin, çünkü su ile temizlenmek daha hayırlıdır."*** (*Ebu Dâvud/322 ve başka muhaddisler, (Ebu Hüreyre'den)*

Eğer namaz kılındıktan sonra su bulunursa, namazı kaza etmek gerekmez. Namaza başlandıktan sonra su görünürse namaz tamamlanabilir, namaz sahihtir. Eğer kişi abdest alıp namazı yeniden kılmak için namazı bozarsa bu daha faziletlidir.

3- *Suyu kullanmaya gücün yetmesi de Teyemmümü bozar*. Meselâ kişi hasta iken iyileşirse Teyemmümü bozulur.

4- *İslâm'dan irtidat etmek de Teyemmümü bozar.* Çünkü teyemmüm ibadeti helâl kılmak içindir, irtidat halinde ise böyle bir şey söz konusu değildir. Fakat abdest ve gusül böyle değildir. Onlar hades'i (abdestsizliği ve cünüplüğü) ortadan kaldırmak içindir. Bu nedenle irtidat eden kimsenin abdesti ve guslü bozulmaz.

GUSÜL ABDESTİ

Gusl'ün Mânâsı

Gusl kelimesi lügatte, suyun herhangi bir şey üzerinden dökülmesi demektir. Şer'î mânâsı ise, suyu hususi bir niyetle bedenin üzerine dökmektir.

Guslün Abdestinin Dayanağı

Gusl, ister nezafet için, ister cünüplüğü gidermek için olsun meşrudur. Bir ibadete şart olup olmaması durumu değiştirmez. Kur'an, Sünnet ve İcma, guslün meşruiyetine delâlet eder. Kur'an'daki delillerden biri şu ayettir: ***"Şüphesiz ki Alan, çok tevbe edenleri sever ve çok temizlenenleri de sever."*** (Bakara/222)

Yani abdestsizlikten, maddî ve manevî pisliklerden çok korunanları, yıkananları sever. Sünnet'teki delillerden biri ise, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu hadîsidir; ***"Her Müslümanın haftada bir defa yıkanması, o günde başını ve bedenini yıkaması boynunun borcudur."*** *(Buhari/85. Müslim'in rivayetinde 'Allah için haktır' ibaresi vardır. Müslim/849, (Ebu Hüreyre'den)*

Alimler, bu hadîsteki yıkanmayı Cuma günündeki yıkanmaya hamletmişlerdir. Yeri geldiğinde -Allah dilerse- daha fazla tafsilat verilecektir.

İcma'dan delili de şudur: Müçtehit imamlar 'Nezafet için yıkanmak müstehab, ibadetin sahih olması için yıkanmak farzdır' demişlerdir. Bu hususta onlara muhalefet eden bir kimse bilinmemektedir.

Guslün Meşruiyetinin Hikmeti

Guslün birçok hikmeti ve faydası vardır. Onlardan biri sevaba vesile olmasıdır. Çünkü şer'î mânâda yıkanmak ibadettir. Şeriatın emri olduğu için cünüplükten temizlenmek için yıkanmanın ecri büyüktür. Bu nedenle

Hz. Muhammed (a.s.v.) ***'Temizlik imanın yarısıdır'*** buyurmuştur. *(Müslim/222*) Bu temizlik, hem abdesti, hem de guslü kapsamaktadır.

Gusülden ötürü nezafet hasıl olur; bedendeki bütün kirler yok olur. İnsan bu temizlik sebebiyle hastalıklara yol açan mikroplardan korunur ve bedenin kokusu güzelleşir. Bu da insanlar arasında yakınlığa ve saygıya sebep olur.

Hz. Aişe şöyle anlatıyor: ***"Sahabe, işçileri ve hizmetçileri olmadığı için bahçelerinde kendileri çalışırlardı. Toz ve ter nedeniyle onlardan çirkin kokular gelirdi. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Keşke Cuma günü için yıkansaydınız' dedi". Başka bir rivayette Hz. Muhammed (a.s.v.) "Keşke siz bugün için yıkansaydınız" demiştir."*** *(Buhari/86l; Müslim/847)*

Yıkanmak insana neşe verir. Çünkü beden yıkanınca hayat ve enerji elde eder, üzerindeki gevşeklik ve tembellik yok olur. Hele cinsî münasebet nedeniyle yıkanılırsa, yorgun düşen beden tamamen canlanır. Bu hususa daha sonra değinilecektir.

Başa Dön

GUSÜL ABDESTİ ALMAYI GEREKLİ KILAN HALLER

Farz olan guslün sebepleri de cünüplük, hayız, doğum (nifas), ölüm ve Kafir birinin Müslüman Olmasıdır;

1. Cünüplük

Cünüb kelimesi lugatta uzaklık mânâsına gelir. ***'O da öbürleri sezmeden uzaktan gözledi'*** (Kasas/11) ayetinde cünüb kelimesi bu mânâda kullanılmıştır. Cinsel ilişkiye cenabet denir. Buna binaen cünüb kimse, Guslün Hüküm ve Çeşitleri meninin akmasından veya cinsî ilişkide bulunmaktan ötürü temiz olmayan kişi demektir. Böyle durumdaki kişiye cünüb denir. Çünkü o, bu hâl üzere bulundukça namazı eda etmekten uzak olur. Cünüb kelimesi, erkek için de kadın için de, tekil veya çoğul için de kullanılır; erkeğe de kadına da, bir kişiye de bir topluluğa da cünüb tabiri kullanılır.

Cünüplüğün Sebepleri

Cünüp olmanın iki sebebi vardır:

1- Erkek veya kadının herhangi bir sebepten (ihtilam, oynaşma, bakma, düşünme gibi şeylerden) dolayı boşalmasıdır.

Ümmü Seleme şöyle anlatıyor: ***Ümmü Süleym isimli bir kadın Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yanına gelerek 'Ey Allah'ın***

Rasûlü! Allah hakkı söylemekten çekinmez. Kadın ihtilam olduğu zaman yıkanması gerekir mi?' dedi. *(Buhari/278; Müslim/313)*

İhtilam olmak, kişinin uykusunda cinsel ilişkide bulunduğunu görmesidir. ***Hz. Muhammed (a.s.v.)'e 'İhtilam olduğunu hatırlamadığı halde donunda ıslaklık gören bir erkek cünüb sayılır mı?' diye soruldu. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Evet, yıkanması gerekir' dedi, Yine Hz. Muhammed (a.s.v.)'e 'Uykusunda ihtilam olduğunu gördüğü halde donunda ıslaklık olmayan kimse hakkında ne dersin?' diye soruldu. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Onun yıkanması gerekmez' dedi. O esnada Ümmü Süleym 'Bunu kadın görürse yıkanması gerekir mi?' deyince, Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Evet, gerekir. Çünkü kadınlar da erkekler gibidir' dedi.*** *(Ebu Dâvud/236)*

* Uykuda iken ihtilâm olduktan sonra uyanan kişi, üzerindeki ıslaklığın menî mi mezî mi olduğu hususunda şüpheye düşerse gusül yapması kendisine zarurî olmaz. Dilerse menidir deyip gusleder. Dilerse de mezîdir deyip temizler ve abdest alır. Kararını verdikten sonra aradan zaman geçer ve eski kararını değiştirirse, birinci kararına göre kıldığı namazları ve diğer şeyleri iade etmesi gerekmez. * *(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

2- Cünüplüğün diğer sebebi de cimadır. Cima yapmak, meni gelmese bile yıkanmayı gerektirir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle demiştir: ***"Erkek, kadının bacakları arasına oturduktan sonra kadını yorduğu zaman onun üzerine gusül farz olur."*** *(Buhari/287; Müslim/348. Müslim'in diğer bir rivayetinde 'Meni akmasa dahi' ifadesi de vardır.)*

"Erkeğin sünnet yeri, kadının sünnet yerine dokunursa hem erkeğe, hem de kadına gusül vacip olur." *(Müslim/349, (Hz. Aişe'den)*

* Şâfiîler hariç fakihlerin çoğunluğu, cünüplük için meninin şehvetle gelmesini şart gördüklerinden, ağır kaldırma, düşme, hastalık gibi sebeplerle meninin gelmesini cünüplük sebebi saymazlar. * *(DİB İlmihal I/205)*

Cünüp Olan Kişiye Haram Olan Şeyler

a. Cünüp olan kişi ister nafile, ister farz olsun namaz kılamaz.

"Ey iman edenler! Sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi bilecek derecede ayılıncaya kadar, cünüp iken de -yolculukta olmanız hariç-gusledinceye kadar sakın namaza yaklaşmayın." (Nisa/43)

Bu ayetteki namazdan maksat, namaz kılınan yerlerdir. Cünüb olan kimsenin mescide girmesi yasak olduğuna göre, namaz kılması haydi haydi yasak olur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur:

"***Taharet olmaksızın hiçbir namaz kabul edilmez."*** *(Müslim/224 ve başka muhaddisler)*

Taharet hem küçük, hem de büyük hadesten temiz olmayı ifade eder, abdestsiz ve cünüpken namaz kılmanın haram olduğuna delâlet eder.

b. Cünüp olan kişinin mescitte oturması haramdır. Ancak hiç beklemeksizin girip çıkması haram değildir; zira Allah Teâlâ ***'Cünüb iken de -yolcu olmanız hariç- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın'*** (Nisa/43) buyurmuştur. Bu, cünübken camide oturmayın ve namaz kılmayın, demektir. Ancak camiden geçilebileceğini gösterir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Mescit hayızlı bir kadın için de cünüb bir insan için de helâl kılınmamıştır."*** *(Ebu Dâvud/232)*

Yukarıdaki ayetteki gibi -hayız konusunda göreceğimiz nedenlerden ötürü- bu hadîsteki hüküm de mescitte beklemeye ve oturmaya hamledilir.

c. Cünüp olan kişinin ister farz, ister nafile olsun Kabe'yi tavaf etmesi de haramdır. Çünkü tavaf da namaz gibidir; namazda olduğu gibi tavafta da abdest şarttır. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kabe'yi tavaf etmek de salât'tır. Ancak Allah, tavaf esnasında konuşmayı helâl kılmıştır. Tavaf***

esnasında konuşan da hayırdan başka bir şey söylemesin." *(Hâkim, 1/459. (Hadîs1 in isnadının sahih olduğunu söylemiştir)*

d. Cünüp olan kişinin Kur'an okuması da haramdır. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "***Hayızlı bir kadın ve cünüb bir kimse, Kur'an'dan bir şey okuyamaz."*** *(Tirmizî/131 ve diğerleri)*

Bir Mülâhaza; Cünüp bir kimse mushafa bakabildiği gibi, telaffuz etmeksizin Kur'an'ı kalbinden geçirebilir. Kur'an'daki zikirleri Kur'an okumak maksadıyla değil de zikir maksadıyla okuyabilir. Meselâ Kur'an'daki şu ayeti zikir maksadıyla okuyabilir: "***Ey Rabbimiz! Bize dünyada da bir güzellik, ahirette de bir güzellik ver, bizi ateşin azabından koru!"*** (Bakara/201)

Bu bir ayet olduğu halde cünüp olan kişi bunu dua amacıyla okuyabilir.

Cünüp iken hayvana bindiğinde, dua amacıyla şu ayeti okuyabilir: "***Bunu bizim hizmetimize vereni teşbih ve takdis ederiz. Aksi takdirde biz bunlara güç yetiremezdik."*** (Zuhruf/13)

Cünüb olan kişiye Kur'an'ı tutması, kaldırması, yaprağına dokunması, bir sandıkta iken onu kaldırması haramdır.

"Ona temizlenmiş olanlardan başkası el süremez." (Vâkıa/79)

Bir Mülâhaza; Cünüb bir kimse kumaşlar veya elbiseler içinde olmak şartıyla, tutmaktan maksadı da Kur'an olmaksızın Kur'an'ı tutabilir. Böylece Tefsir kitaplarını da taşıyabilir. Çünkü Tefsir kitaplarını taşımak, örfen Kur'an'ı taşımak sayılmaz.

Cünüp olan kişi, abdest almadan uyursa bunda günah yoktur. Lakin uyumadan önce abdest alması daha faziletlidir. Zira peygamber (a.s.v.) böyle yapmış ve böyle yapılmasını emretmiştir.

Soru -Cünüp olan kimsenin tıraş olması veya tırnak kesmesi caiz midir?

Cevap: Cünüp olan kimsenin yıkanmadan tıraş olması ve tırnak kesmesi haram olmasa da iyi değildir. İmam-ı Gazali, İhya-u Ulumid-din kitabında şöyle diyor: Cünüp olan kimsenin tırnak kesmesi, tıraş olması, etek ve koltuk altını temizlemesi, kan aldırması veya vücuttan herhangi bir parça kopartması uygun

değildir. Çünkü ahirette bütün vücut geri döneceğinden yıkanmadan kes ilen veya tıraş olunan şey cünüp olarak dönecektir. *(Halil Günenç-Fetvalar-105)*

2. Hayz (adet görme, regl) ve 3. Doğum (Lohusa, nifas)

Bu iki konu, "Abdest İle İlgili Olarak Kadınları İlgilendiren Özel Durumlar" bölümünde ele alınacaktır.

4. Ölüm

Bir Müslüman öldüğü zaman onu yıkamak, diğer Müslümanlara farzdır. Fakat bu farz, bazı Müslümanların bu görevi yerine getirmesiyle diğer Müslümanların üzerinden düşen bir farz-ı kifayedir. Bu görevi ister akrabaları, ister yabancılar yerine getirsin durum değişmez. Eğer hiç kimse bu görevi yapmazsa, bütün Müslümanlar günahkâr olur. Yıkayıcının, ölüyü yıkarken gusle niyet etmesi vaciptir. Bunlar şehid olmayan bir ölü için söz konusudur. Şehid ise yıkanmadan defnedilir. Bunun tafsilatı cenaze bahsinde ölünün hükümleri konusunda geçecektir.

Ölünün yıkanmasının farz olduğunun delili Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ihramlıyken devesi tarafından yere atılıp da boynu kırılan zat için söylediği şu sözüdür: ***Onu, su ve sidr (köpüklü ot) ile yıkayın.*** *(Buhari/1208; Müslim/1206, (İbn Abbas'tan)*

Soru: Ölmüş olan kimseyi öpmek caiz midir?

Cevap: Ölmüş olan kimseyi öpmekte beis yoktur. Zira Hz. Peygamber (sav) ruhunu Mevla'sına teslim etmiş olan Osman bin Maz'un'u öptü. Hz. Ebu Bekir es-Sıddık (ra) da, Refik-i Alaya intikal eden Hz. Peygamber'i iki gözleri arasından öpüp: "Ey Peygamber, ey seçkin insan !" diyerek hasretini giderdi. *(Halil Günenç-Fetvalar 230)*

5. Kâfir birinin cünüp iken Müslüman olması

Ama cünüb değilken Müslüman olması hâlinde gusül yapması sadece mendub olur.

Gusül Abdesti Alırken Bilinmesi Gereken Hususlar

Gusül farz ve mendup olmak üzere iki kısımdır. Farz olan gusül, tahareti gerektiren ibadetin, onsuz sahih olmasının söz konusu olmadığı yıkanmadır.

Guslün Farzları

* ***Guslün farzları üçtür.***

1- Niyet. Niyet şöyle getirilir: نَوَيْتُ رَفْعَ الْحَدَثِ الْأَكْبَرِ "Büyük hadesi kaldırmaya niyet ettim." veya: نَوَيْتُ رَبْعَ الْجَنَابَةِ "Cünüblüğü kaldırmaya niyet ettim." veya: نَوَيْتُ اِسْتِبَاحَةَ فَرْضِ الصَّلَاةِ "Farz namazı helal kılmaya niyet ettim". Ayrıca hayızlı kadın şöyle de diyebilir: نَوَيْتُ رَفْعَ الْحَيْضِ "Hayzın hükmünü kaldırmaya niyet ettim". Nifaslı kadın da şöyle diyebilir: نَوَيْتُ رَفْعَ النِّفَاسِ "Nifasın hükmünü kaldırmaya niyet ettim".

Sadece temizlenme veya taharetlenme niyetini getirmekle kâfi gelmez. Fakat namaz için temizlenmeye niyet ettim derse kâfidir. Bir kimse yanılarak cenabeti kaldırmaya niyet ettim diyeceğine, meselâ, hayzın hükmünü kaldırmaya niyet ettim diye söylerse niyeti sahihtir.

Niyet, gusle başlandığında getirilir. Vücudun bir kısmı yıkandıktan sonra getirilirse, getirildiği andan itibaren sayılır. Ondan evvel yıkanan kısmı iade etmek lazımdır.

2- Vücudu üzerinde necaset varsa onu izale etmektir. Binaenaleyh hadesi ekber ile necaset için bir seferde vücudu yıkamak kâfi gelmez. Ancak İmam Nevevî: Necaset, necaseti hükmiye -gözle görülmeyen- olursa her ikisi için bir tek sefer yıkamak kâfi gelir, demiş.

3- Vücudun her tarafını ten ve kıllarını yıkayıp suyu üzerinden akıtmaktır. Ağız ve burnun içi dıştan sayılmadıkları için onları yıkamak lâzım gelmez. Örgülerin içine su nüfuz etmezse onları çözmek lâzımdır. Yine saç ve kıllar birbirine düğümlenip suyun içine girmesine mani olurlarsa gusle zarar vermez. Tırnakları oje ile boyanmış cünüb veya hayızlı bir kadın, onu kazımadıkça guslü tamamlanmış sayılmaz. Bir kimsenin vücudu kirlenip suyun tenine yetişmesine engel oluyorsa şayet o

kir vücuttan meydana gelmişse gusle zarar vermez, dışardan olmuşsa izale edilmedikçe guslü sahih sayılmaz.

Gözün iç kapağında, burnun içinde biten kılları necasetten dolayı her ne kadar yıkamak gerekiyorsa da bunların hades-i ekberden yıkanması gerekmez. Ağız ile burnu yıkamak farz değildir.

Kadın, def'i hacet için oturduğunda fercinden görünen yeri, ve sünnet olmamış olan kimsenin, kesilmesi lazım gelen kulfesinin (sünnet edilecek deri) içini yıkaması lazımdır. Sünnet olmamış olan kimsenin sünnette kesilen derinin içerisini yıkaması gerekir.

Bir kimse parmak veya burnu kesildiğinden altın, gümüş ve benzeri şeylerden parmak ve burun yaptırırsa onları yıkamak icab eder. Çünkü bunlar asıl uzuvlar hükmündedir. Küpe deliği tamamıyla kapanmış ise yapılacak bir şey yoktur. Yoksa içini de yıkamak gerekir.

Bir kimse cünüp olurda sonra vefat ederse bir tek gusül kâfi gelir.

Vücudun bazı yerlerinin yıkanıp yıkanmadığında şüphesi olanın henüz gusül bitmeden evvel bu şüphe meydana gelirse onu yıkaması gerekir yoksa gerekmez.* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Ümmü Seleme, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e 'Nasıl yıkanayım' diye sorduğunda, Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle demiştir: ***-Başına üç defa su dökmen yeterlidir; sonra suyu bütün vücuduna dökerek temizlen!*** *(Müslim/330)*

* Hamur, mum ve göz çapağı gibi suyun deriye ulaşmasını engelleyen şeylerin ortadan kaldırılıp giderilmesi gerekir. Yerinden çıkarmadıkça altına su geçmeyen dar yüzüğü çıkarmak da gereklidir. Kadının, kulağındaki küpeyi de oynatması gerekir. Kulağı delik ve fakat içinde küpe olmayan kadının, suyu bu deliğin içine girdirmesi gereklidir. Çünkü Şâfiîlere göre farz olan, bedenin dış kısmını yıkamaktır. Kulak deliği ise bedenin dış kısmından olmayıp içinden sayılmaktadır. Kulak deliğinin

sadece görünen kısmını yıkamak gerekir. Ama iç tarafını yıkamak gerekli değildir.

Sünnetsiz kişinin penisinin başındaki kılıfının altına da suyu ulaştırmak gerekir. Eğer kesilmeden altına suyu ulaştırmak mümkün olmuyorsa kesilmesi vâcib olur. Eğer kesilmesi sakıncalıysa bu kişinin durumu, abdest için su bulamayan, teyemmüm için de toprak bulamayan kişinin durumuna benzemektedir. Böylesine, iki temizleyiciyi yitiren kişi derler. Sünnetsiz olarak ölen kişi, üzerine namaz kılmadan defnedilir. Mûtemed olan görüş budur. Bazıları derler ki: Böyle birini bir kişi teyemmüm ettirir. Ve namazını kılar. Böylece sünnet olmanın Şâfiîlere göre vâcib olduğu anlaşılmış olmaktadır. Ki bu da, çağımızda bir sağlık gereğidir. Sünnet olmayan, câhil ve de murdardır. * *(A. Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

Guslün Sünnetleri

Buna, fıkıhta guslün sünnetleri denir. Bunlar aşağıda zikredilmiştir:

a. Elleri su kabına sokmadan önce yıkamalıdır. Sonra vücuttaki kirleri giderip bedeni temiz bir şeyle ovmalıdır.

Hz. Meymune şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.)'e yıkanması için su koydum. Peygamber iki veya üç kere elini yıkadıktan sonra suyu sol eline döktü, onunla tenasül uzvunu ve arkasını yıkadı. Sonra da ellerini toprağa sürdü.”***. *(Buhari/254; Müslim/317, (tbn Abbas'tan)*

b. Eksiksiz bir abdest almalıdır, ayakları guslün sonuna bırakmakta bir sakınca yoktur.

c. Başa su döküp saçlarını karıştırmalı, sonra başı üç defa yıkamalıdır.

d. Önce sağ, sonra da sol tarafını tepeden tırnağa yıkamalıdır. Bunların sünnet olduğuna şu hadîsler delâlet eder. (*Buhari/245; Müslim/316)*

Hz. Meymune şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), tenasül uzvunu yıkadıktan sonra namaz abdesti gibi abdest alıyordu. Sonra ellerini suya sokup vücudundaki kılları,***

suyu diplerine ulaştırmak için hilallıyordu (elleriyle karıştırıyordu). Sonra başına üç avuç su döküyor, sonra da bütün vücuduna su döküyordu'. *(Buhari/246)*

Gusle sağ taraftan başlamanın delili, şu hadîstir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) ayakkabılarını giyerken, saçlarını tararken, abdest alırken ve guslederken sağ taraftan başlamaktan hoşlanırdı'.*** *(Buhari/166; Müslim/268, (Hz. Aişe'den)*

e. Yıkanırken vücudu ovalamalı, azaları da peş peşe yıkamalıdır. Çünkü bazıları (Malikiler) 'Azaları peş peşe yıkamak vaciptir" demişlerdir.

f. Yıkanırken kulakların içini, karındaki kıvrımları, göbeğin içini ve koltuk altlarım ele su alarak yıkamalıdır. Eğer kişide suyun buralara ulaşmadığı kanaati hasıl olursa böyle yapması farz olur.

g. Guslün her ameliyesini, abdeste kıyasen üçer defa yapmalıdır.

* h- Besmele çekmek,

ı- Sümük, (temiz olsun necis olsun) meni, mezi ve vedi gibi şeyleri izale etmek,

j- Gusülden evvel tam abdest almak,

k- Gusülden evvel alınan abdestde, yapılan mazmaza ve istinşâktan başka gusül için ayrı mazmaza ve istinşak yapmak.

l- Üçlemek. Yani başı, sağ ve sol taraflarını üçer defa yıkamak,

m- Kıbleye dönüp yıkanmak,

n- Yalnız da olsa avretini örtmek, yalnız olmadığı zaman avretini örtmek mecburiyetindedir.

o- Mecbur olmadıkça konuşmamak.

Abdesti tazelemek sünnet olduğu gibi, guslü tazelemek sünnet değildir.

Cünüb, hayız ve nifaslı kadının, gusül etmezden evvel tırnaklarını ve saçını kesmesi câiz değildir.

Bir kimse hades-i ekber ile Cuma veya bayram için gusül niyetini getirirse her ikisi de hasıl olur. Onlardan birisinin niyetini getirirse yalnız o hasıl olur.

Abdesti olmayan bir cünüp, yıkanırsa hem abdesti yerine gelmiş olur hem de cenabeti kalkar.

Hamamda avretini açan kimselerin bulunuşu muhakkak olursa da hamama girmek caizdir. Ancak mümkün ise onu yapan kimseyi ikaz etmek, yoksa kalben nefret edip avretine bakmamak gerekir.

Ancak Maliki mezhebine göre, avret yeri yalnız kubul ve dübür olduğundan kubul ve dübürünü açmayan kimseyi ikaz etmek gerekmez. Zira kubul ve dübürünü tek açan kimsenin Maliki olabileceği gibi başka bir mezhebin saliki olup Maliki mezhebini taklit etmiş olabilir. (Fetave el-Kübra Cilt:1 Sayfa:62)

Bir kimsenin kamışına meni iner dışarıya çıkmaması için kamışını tutar ve meninin çıkmasına mani olursa gusül gerekmez.

Cünüb veya haiz olan kimse ne su ne de toprak bulamazsa vaktin hürmeti için namazını kılar, fakat kıyamda Fatiha'dan başka bir şey, yani zammı sure okuyamaz. Bilahare de namazını kaza eder.* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Guslün Mekruhları

a. Yıkanırken suyu israf etmek mekruhtur.

Bunu, abdestin mekruhları arasında zikretmiştik. Çünkü böyle yapmak Hz. Muhammed (a.s.v.)'in fiiline aykırıdır.

Enes b. Mâlik şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) 1 sâ (sâ iki eli birleştirip avucu dört defa dolduracak kadar bir ölçektir) ile 5 müdd kadar su ile yıkanıyordu. 1 müdd Çmüdd iki eli birleştirip avucu bir defa dolduracak kadar bir ölçektir) ile de abdest alıyordu'.*** *(Buhari/198; Müslim/325)*

Cabir b. Abdullah'a, ***Hz. Muhammed (a.s.v.)'in nasıl yıkandığı sorulduğunda şöyle demiştir:***

- 1 sâ su ile yıkanman yeterlidir.
- Bana bu kadar su yetmez.
- Kılları senin kıllarından çok olan ve senden hayırlı olana (Hz. Muhammed (a.s.v.)'e) yetiyordu. *(Buhari/249; Müslim/372)*

Açıklama: Şâfiî âlimi Ebü'l-Abbas Necmeddin Ahmed b. Muhammed el-Kamûlî (ö. 727/1327) Peygamber sâ'nın hacmini 2,75 litre olarak ölçmüştür. Buna göre, gusül abdesti alırken kullanılacak su miktarı en az 2,75 litre olmalıdır.

b. Akmayan durgun suda yıkanmak mekruhtur.

Ebu Hüreyre Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: İçinizden biri cünübken durgun suda yıkanmasın! Bunun üzerine dinleyenler 'Ey Ebu Hüreyre! Peki nasıl yıkanacak?' dediler. Ebu Hüreyre şöyle dedi: "Suyu avucu ile veya bir kap ile almalıdır. Eğer kap ile aldığı su çok değilse; elini içine soktuğunda kullanılmış su hükmünde olacaksa elini kaba sokarken 'Kepçe niyetiyle sokuyorum' diye niyet etmelidir veya cünüplüğü kaldırmak için niyet etmeden önce kaptan biraz su alıp sonra niyet etmeli ve onunla elini yıkayıp suyu temizlenen eliyle almalıdır". (*Müslim/283 ve başka muhaddisler)*

Akmayan durgun suda yıkanmanın yasaklanmasının hikmeti şudur: İnsan, içinde başkasının yıkandığı sudan nefret eder. Bu yıkanmanın cünüplük veya başka bir sebepten olması da durumu değiştirmez. Ayrıca içinde yıkanılan durgun su 206 lt'den (2 kulle) az olursa zayi olur. Çünkü içinde yıkanmakla bu su temizleyicilik vasfını kaybeder. İnsanların durgun suya ihtiyaçları olduğu için Hz. Muhammed (a.s.v.) durgun suda yıkanmayı yasaklamıştır.

Gusül Abdestini Bozan hususlar

* 1. *Ön veya arkaya penisin başını girdirmek*. Meni aksın akmasın, sadece bu değdirmeden ötürü gusül farz olur.

Penisin başı veya başı kesilen penisin geri kalan kısmından baş kadarı, ön veya arka organa girdirilecek olursa, bunu yapanlar baliğ olsunlar olmasınlar her ikisinin de gusül yapması farz olur. Velîsinin, çocuğa gusletmeyi emretmesi

gerekir. Çocuk, kendiliğinden gusül yaparsa bu, onun için yeterli olur. Aksi takdirde baliğ olduktan sonra gusletmesi farz olur. Organına penis girdirilen şahıs, cinsel ilişkiye müsait olsun olmasın, penisin başında iki organın ısısının birbirine geçmesini engelleyen bir perde bulunsun bulunmasın, organına penis girdirilen hayvan olsun insan olsun, canlı olsun ölü olsun gusül farz olur. Erseliğin (er kişi) ön tarafına değil de arka tarafına penis girdirilecek olursa yine gusül farz olur. Ama erselik, kendi penisini başkasının ön veya arkasına girdirecek olursa her ikisine de gusül farz olur. Ancak penis, ön taraftan girdirildiği takdirde tam olarak cinsel ilişki deliğinin içine girdirilirse gusül farz olur. Yok sadece tenasül organının iki dudakçığı arasına girdirilecek olursa menî gelmeden gusül icâb etmez.

2. *Erkek veya kadının menîsinin akması*. Kadınların da menisi vardır. Ancak bunların menîsi, tenasül organının dışına çıkmaz. Bunu inkâr edenler, duyularla hissedilen her şeyi inkâr etmiş olurlar. Menînin gelişi iki durumda olur:

a. ***Uyanık iken menî gelmesi.*** Uyanık iken cinsel ilişkiden başka nedenlerle gelen menî bazen lezzetle gelir. Bazen da bir hastalıktan veya acıdan ötürü gelir. Oynaşmak, çıplak bedenle sarılmak, öpmek, kucaklamak, bakmak, düşünmek ve benzeri sebeplerden ötürü lezzetle gelen menî guslü gerekli kılar. Lezzetle beraber gelmesiyle, lezzet duyulup sakinleştikten sonra gelmesi arasında hüküm bakımından bir fark olmayıp her iki şekilde de gusül gerekli olur. Yine aynı şekilde hanımıyla oynaşıp onu öptükten sonra lezzet duymayan bir erkeğin bundan hemen sonra menisinin akması hâlinde gusül yapması gerekli olur. Ama bir hastalıktan ötürü veya sırta vurulan şiddetli bir darbeden ötürü ve benzeri nedenlerle menî akacak olursa gusül gerekli olmaz.

Menînin alışılagelmiş şekilde mûtâd yoldan gelmesi bir şartla guslü gerekli kılar. Bu şart da; Çıktıktan sonra meni olduğunun tahakkuk etmesidir. Menî ister lezzetle ister lezzetsiz aksın, ister alışılagelmiş bir sebepten ötürü, ister bir hastalık veya sırta vurulan bir darbe gibi alışılagelmemiş bir sebeple aksın, hüküm değişmeyip gusül gerekli olur. Bu nedenle erkek,

hanımıyla cinsel ilişki kurduğunda menîsi akmaz ve ilişkiden ötürü guslünü yaptıktan bir süre sonra menisi lezzetsiz olarak akarsa guslü yenilemesi gerekir. Çünkü guslü mûcib sebeplerden biri de menî akmasıdır.

Ancak bu durum kadında vuku bulursa bunun tafsilâtı olur. Şöyle ki: Kadın, cinsel ilişkiden ötürü guslünü yaptıktan sonra kendisinden menî aktığını görürse bakılır; Eğer gusülden önce menisi akmışsa, kocasının menisiyle karışmış olduğundan ötürü guslü yeniler. Yok eğer gusülden önce menîsi akmamışsa guslü yenilemesi gerekmez. Çünkü görmüş olduğu bu su, kocasının suyudur.

Gusülden sonra dışarı aktı diye kadının guslünü yenilemesi gerekmez.

b. Uyku hâlinde menî gelmesi. Buna ihtilâm denmektedir. İhtilâm olduktan sonra uykusundan uyanan bir kişi iç çamaşırında, vücudunda veya tenasül organının dışında ıslaklık görürse gusül yapması gerekir. Ancak bu ıslaklığın menî olmadığına kesin kanaat hâsıl olursa gusletmesi gerekmez. Ama bu ıslaklığın menî mi, mezî mi, vedî mi olduğunda şüpheye düşerse uykuda lezzet duyduğunu hatırlayıp hatırlamamasına bakmaksızın gusül yapması farz olur.

Şafiiler dediler ki: Uykuda iken ihtilâm olduktan sonra uyanan kişi, üzerindeki ıslaklığın menî mi mezî mi olduğu hususunda şüpheye düşerse gusül yapması kendisine zarurî olmaz. Dilerse menidir deyip gusleder. Dilerse de mezîdir deyip temizler ve abdest alır. Kararını verdikten sonra aradan zaman geçer ve eski kararını değiştirirse, birinci kararına göre kıldığı namazları ve diğer şeyleri iade etmesi gerekmez.

3. *Hayız ve nifas kanı*. Bunda mezheplerin görüş birliği vardır. Hayız ve nifas kanı kendisinde görülen kadın, bunların kesilmesini müteâkib gusletmek mecburiyetindedir. Kansız gerçekleşen doğum da nifas hükmündedir. Meselâ bir kadın temiz ise, yani henüz kanı akmıyorsa doğum yaptıktan sonra da kendisinde kan görülmezse sırf doğumdan ötürü gusletmesi farz olur.

4. *Şehid olmamak kaydıyla Müslüman kişinin ölümü.* Çünkü şehidi yıkamak farz değildir. Cenaze bahsinde şehidin ne demek olduğu ve ne gibi hükümlere tâbi olduğu anlatılacaktır. *
(A. Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)

Sünnet Olan (Nafile) Gusül Abdestleri

Bu tür gusül olmasa da namaz kılınabilir. Fakat şeriat, onları birtakım ihtimallerden dolayı mendub kılmıştır. Mendub olan guslün tafsilatı aşağıda verilmiştir.

1. Cuma Günü Yıkanmak

Cuma namazına gidecek bir kimsenin Cuma günü gusletmesi sünnettir. Seferi, kadın ve çocuklar gibi Cuma namazının kendilerine farz olmadığı kimselere dahi Cuma günü gusül almak sünnettir. Bazı âlimler 'ister Cuma namazına gitsin, ister gitmesin her Müslümanın Cuma günü yıkanması sünnettir' demişlerdir.

Cuma günü gusül almanın meşruiyetine Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu hadîsi delildir: ***"Cuma namazına gitmek isteyen kimse yıkansın."*** *(Buhari/837; Müslim/844)*

Buradaki emir mendubiyet içindir; zira Hz. Muhammed (a.s.v.) başka bir hadîsinde şöyle buyurmuştur: ***"Kim Cuma günü abdest alırsa gerekeni yapmıştır ve güzeldir. Fakat kim de yıkanırsa yıkanmak daha faziletlidir."*** *(Tirmizî/497)*

Cuma günü yıkanmanın vakti, fecr-i sadık'ın ezanıyla başlar. Fakat Cuma namazına yakın bir vakitte gusül almak daha faziletlidir. Bu, guslün amacına daha uygundur. Çünkü gusülden maksat, teri ve pis kokuları giderip bedeni temizlemek ve bedenin kokusunu güzelleştirmektir. Şeriat, insanların Cuma günü bir araya geldiklerinde birbirlerinin kokusundan rahatsız olmamaları için Cuma günü yıkanmalarını mendub kılmıştır. Bu nedenle Hz. Muhammed (a.s.v.), soğan ve sarımsak yiyen kimseyi mescide gelmekten menetmiştir.

2. Bayramlarda Yıkanmak

Ramazan ve kurban bayramında ister namaza gitsin, ister gitmesin her Müslümanın yıkanması sünnettir. Çünkü bayram günü süs günüdür, yıkanmak da bu nedenle sünnet kılınmıştır.

Bunun delili şu rivayettir: *'Abdullah b. Ömer, Ramazan bayramı günü yıkanıyor, sonra musallaya (Bayram namazının kılındığı yere) gidiyordu'. (İmam Mâlik, Muvatta, 1/177)*

Kurban bayramı da Ramazan bayramına kıyas edilir. Bunu, iki bayramda yıkanmanın, Cuma günü yıkanmaya kıyas edilmesi de desteklemektedir. Çünkü amaç ikisinde de aynıdır; bu da insanlara eziyet vermemek için- temizlenmektir.

İbn Abbas şöyle rivayet ediyor***:*** *'Hz. Muhammed (a.s.v.), Ramazan bayramında da Kurban bayramında da yıkanırdı'. (İbn Mâce/1315, (zayıfbk senedle)*

Bu hadîsi, daha önce geçen İbn Ömer'in uygulaması ve Kıyas desteklemektedir.

Ramazan ve Kurban bayramında gusül almanın vakti, bayram gecesinin ortasından itibaren başlar.

3. Güneş ve Ay Tutulması Esnasında Gusül Almak

Güneş ve ay tutulması esnasında namaz kılmak isteyen kimsenin gusül alması sünnettir. Bunun delili, Cuma günündeki gusle kıyas etmektir. Çünkü bunların amacı birdir; ikisinde de amaç, bir araya toplanan halkın eziyet görmemesidir.

Güneş ve ay tutulması sebebiyle gusletmenin vakti, tutulmanın başlangıcından itibaren başlayıp tutulmanın sonunda biter.

4. Yağmur Namazı İçin Gusül Almak

Yağmur namazı kılmak isteyen bir kimsenin, namaza çıkmadan önce gusletmesi sünnettir. Bu da ay ve güneş tutulması esnasındaki gusle kıyasla sabittir.

5. Ölü Yıkayan Bir Kimsenin Gusül Alması

Ölü yıkayan bir kimsenin gusletmesi sünnettir.

Bunun delili Hz. Muhammed (a.s.v.)in şu sözüdür: ***"Kim bir ölü yıkarsa, yıkadıktan sonra kendisi de yıkansın."*** (*îmam Ahmed ve Sünen sahipleri. (Tirmizî hasen olduğunu söylemiştir). Tirmizî/993)*

Şu hadîs ise bu yıkanmanın vacip olmadığını göstermektedir***: "Ölülerinizi yıkadığınızda, yıkanmanız vacip değildir." (****Hâkim, 1/386)*

6. Hac ile İlgili Yıkanmalar

a. Hac veya Umre için ihrama girmek isteyen kimse yıkanmalıdır. Bunun delili, Zeyd b. Sabit el-Ensarî'nin şu rivayetidir: *Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, hac için ihrama girmek istediğinde elbiselerini çıkarıp yıkandığını gördüm*. (*Tirmizî/830)*

b. Mekke'ye girmek isteyen bir kimse yıkanmalıdır. Bunun delili şu rivayettir: *İbn Ömer Mekke'ye her girişinde Zî Tuva denilen yerde geceler, sabahleyin yıkandıktan sonra Mekke'ye girerdi ve Hz. Muhammed (a.s.v.)'in de böyle yaptığını söylerdi'. (Buhari/1478; Müslim/1259)*

c. Öğleden sonra Arefe'de vakfe'ye durmak isteyen kimse yıkanmalıdır. Bunun en faziletlisi, Arafat'ın yakınında bulunan Nemire denilen yerde yıkanmaktır. Bunun delili de şu rivayettir*: 'Hz. Ali, iki bayram gününde, Cuma ve Arefe günü, bir de ihrama girmek istediği zaman yıkanırdı'. (İmam Şafiî, Müsned, (el-Ümm, 6/107)*

Nafi şöyle rivayet ediyor: *'İbn Ömer, ihrama girmeden önce ihram için, Mekke'ye girmek için ve Arefe'de vakfe'ye durmak için akşamdan yıkanırdı'. (İmam Mâlik, Muvatta, 1/322)*

Teşrik günlerinde öğleden sonra cemrelere (şeytan taşlama) taş atmak için yıkanmak gerekir. Bu hususta birçok rivayet varid olmuştur. Bir de buralar halkın toplandığı yerlerdir. Bu yerler için yıkanma, Cuma namazı için yıkanmaya benzer.

Eğer mümkünse Medine'ye girmeden önce de yıkanmak gerekir. Bu, Mekke'ye girmek için yıkanmaya kıyas edilmiştir. Çünkü ikisi de haram beldedir. Eğer kişi Medine'ye girmeden önce yıkanamamışsa, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in mescidine girmeden önce yıkanmalıdır.

Guslün vacip ve sünnet olarak birtakım keyfiyetleri vardır.

* ***Farz olan gusüller dışındaki bütün gusüller dışındaki bütün gusüller sünnettir.***

Zîrâ bunlara göre mendubla sünnet arasında hiçbir fark yoktur.

Şâfiîlere göre sünnet olan gusülleri şöylece sıralayabiliriz:

1. Cumaya gitmek isteyenin gusletmesi. Bu guslün vakti, cuma gününün fecr-i sâdıkının doğuşundan îtibâren başlayıp, İmamın cuma namazını kıldırıp selâm verişine kadar devam eder. Cuma için guslettikten sonra herhangi bir hades hâli vuku bulup abdest bozulacak olursa yeniden gusletmeye gerek kalmaz.

2. Ölüyü yıkayanın gusletmesi. Ölüyü yıkayanın temiz olsun olmasın gusletmesi sünnettir. Bunun vakti de ölüyü yıkadıktan hemen sonra başlayıp başka bir işe yönelinceye kadar devam eder. Kişi, ölüyü yıkamayıp teyemmüm ettirse bile yine de kendisinin gusletmesi sünnet olur.

3. İki bayram için yapılan gusüller. Kişi bayram namazını kılmak istemese bile bu, bir temizlenme ve süslenme niteliğinde olduğundan ötürü gusletmek sünnet olur. Bunun vakti de bayramın birinci gününün gece yarısından başlayıp aynı günün gün batımına kadar devam eder.

4. Cünüblükten temiz olarak Müslüman olan bir gayr-ı müslimin de gusletmesi sünnettir. Ama cünübken Müslüman olan birinin gusletmesi vâcibtir. Her ne kadar İslâm'dan önce küfür halindeyken gusletmiş olsa da bu bir dayanak ve âdet olmadığından geçersiz sayılır. Bu guslün vakti de, kişinin İslâm'a girmesinden hemen sonra başlar ve başka bir işe yönelinceye kadar devam eder. Veya sonsuza değin de devam edebilir, diyenler de olmuştur.

5. Yağmur duası, ay ve güneş tutulmaları için namaz kılmadan gusletmek de sünnettir. Kişi, evinde olsa bile namaz kılmadan gusletmelidir. Bunun vakti de yağmur duası namazı için kişinin, evinde tek başına veya dışarıda cemâatle namaz kılmayı dilediği anda başlar. Ay ve güneş tutulmaları hâlindeki guslün vakti de ay ve güneşin tutulmaya başlamaları anından başlayıp tamamıyla açılmalarına kadar devam eder.

6. Delilikten veya baygınlık geçirmekten ötürü gusletmek. Delilik veya baygınlık bir an için olsa bile ayıldıktan hemen sonra gusletmek sünnettir. Tabiî bu esnada tenasül

organından guslü zorunlu kılıcı herhangi bir sıvı akmamış ise. Aksi takdirde gusletmek vâcib olur.

7. Arafat'taki vakfe için gusletmek. Bunun vakti de arefe gününün fecrinin doğuşundan başlayıp gün batımına kadar devam eder.

8. Müzdelife'de vakfe için gusletmek. Eğer Arafat'taki vakfe için gusledilmemişse burada gusletmek sünnet olur. Yok eğer Arafat'taki vakfe için gusledilmişse o gusül, burası için de yeterli olur. Bunun vakti de arefe gününün gurubunda başlar.

9. Meş'ar-i Harâm'daki vakfe için gusletmek. Bunun gerekçesi de hacc bahsinde anlatılacaktır.

10. Kurban kesimi günleri dışında şeytanı üç kez taşlamak için gusletmek.

11. Ter veya kirden ötürü vücûd kokusunun değişmesi hâlinde gusletmek.

12. Hayır cemiyetleri toplantısına katılmak için gusletmek. Bu da İslâm dininin güzel örneklerinden biridir. Zîrâ insan oğlunun başkalarına eziyet verici şeyleri üzerinde taşıması, insanlık şerefine yaraşmaz.

13. Hacamat (kupa) vurdurduktan ve kan aldırdıktan sonra gusletmek. Çünkü bu durumda gusül, bedene eski zindeliğini kazandırır. Ve kaybettiği şeylerin bir kısmını tekrar ona geri verir.

14. İtikâfa girerken gusletmek. Çünkü bu gusül, insanın kendi mevlâsıyla baş başa kalması anında onu temiz ve nazîf kılar.

15. Rasûlullah (s.a.s.) in şehri olan Medîne-i Müneyvere'ye girerken gusletmek.

16. Ramazan gecelerinde gusletmek.

17. Bulûğ yaşına eren çocuğu guslettirmek. Bu çocuk şayet bulûğ alâmetleri kendisinde görülerek bulûğa ermişse gusletmesi zâten kendisine vâcibtir. Ki bu daha önce de anlatılmıştı.

18. Yağmurdan veya Nil'in taşmasından ötürü dereler, sel suları dolup etrafa sirayet ettiğinde

gusletmek. Çünkü bunu yapmakla kişi, Allah'a olan şükrünü ilân etmiş olmaktadır.

19. Kadının iddetinin sona ermesi hâlinde gusletmesi. Çünkü kadın, iddeti tamamlandığında, artık nişanlanma ve evlenme adayı olmaktadır. Ki bu durumdaki bir kadının temiz ve nazîf olması güzel olur.*****(*A. Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı-1)*

* ABDEST İLE İLGİLİ OLARAK KADINLARI İLGİLENDİREN ÖZEL DURUMLAR*

Kadının kocası veya mahremi olmayan başka bir erkeğin bedeninin herhangi bir yerine örtü olmaksızın dokunması ile abdesti bozulur. (Mahremden maksat, oğul, baba, dede, erkek kardeş, amca, dayı, Kalabalıkta elinin değdiği kimsenin kadın veya erkek olduğunu kesinlikle ayırt edemezse, yine abdesti bozulmaz.

Kadınlara Mahsus Haller: Kadınların fizyolojik yapılarından kaynaklanan özel durumlar, temizlenme başta olmak üzere fıkhın çeşitli alanlarını ilgilendiren ayrı hükümlerin sevkedilmesini gerekli kılmıştır. Bu fıkhî hükümlerin bilinmesi mükellefleri yakından veya şahsen alâkadar ettiğinden, ilmihal bilgileri arasında yer alır. İlmihal dilinde, kadınlara mahsus haller denince hayız, nifas ve istihâze terimleriyle ifade edilen üç durum kastedilir. Yetişkin bir kadının cinsel organından üç türlü kan gelir. Birincisi yaratılışları gereği belirli yaşlar arasında ve belirli periyotlarla gelen hayız kanıdır. İkincisi doğumdan sonra belirli bir süre gelen nifas (loğusalık) kanıdır. Üçüncüsü ise bu ikisi dışında kalan ve genelde bir hastalıktan kaynaklanan istihâze (özür) kanıdır. Bu üç durum, temizlik, namaz, oruç, Kur'an okuma, hac, cinsî münasebet, boşanma gibi birçok hükümle irtibatlı olduğundan fıkıh kitaplarında önemle ele alınır ve ayrıntılı biçimde incelenir.

Kadınlar hakkında ibadet temizliği ve ibadetlere ilişkin bazı özel düzenlemelerin bulunması, bu cinsin ayrıcalıklı, muaf

veya ikinci derecede kabul edilmesi anlamında olmayıp bunlar cinsin fıtrî ve fizyolojik özellikleri göz önünde bulundurularak konmuş hükümlerdir. Hayız, nifas ve istihâze durumlarıyla ilgili özel hükümler, bu durumdaki kadınlar için getirilen muafiyet veya yükümlülükler de böyledir

1. Cünüplük

Cünüp olmanın iki sebebi vardır:

1- Erkek veya kadının herhangi bir sebepten (ihtilam, oynaşma, bakma, düşünme gibi şeylerden) dolayı boşalmasıdır.

Ümmü Seleme şöyle anlatıyor: ***Ümmü Süleym isimli bir kadın Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yanına gelerek 'Ey Allah'ın Rasûlü! Allah hakkı söylemekten çekinmez. Kadın ihtilam olduğu zaman yıkanması gerekir mi?' dedi.*** *(Buhari/278; Müslim/313)*

İhtilam olmak, kişinin uykusunda cinsel ilişkide bulunduğunu görmesidir. ***Hz. Muhammed (a.s.v.)'e 'İhtilam olduğunu hatırlamadığı halde donunda ıslaklık gören bir erkek cünüb sayılır mı?' diye soruldu. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Evet, yıkanması gerekir' dedi, Yine Hz. Muhammed (a.s.v.)'e 'Uykusunda ihtilam olduğunu gördüğü halde donunda ıslaklık olmayan kimse hakkında ne dersin?' diye soruldu. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Onun yıkanması gerekmez' dedi. O esnada Ümmü Süleym 'Bunu kadın görürse yıkanması gerekir mi?' deyince, Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Evet, gerekir. Çünkü kadınlar da erkekler gibidir' dedi.*** *(Ebu Dâvud/236)*

* Uykuda iken ihtilâm olduktan sonra uyanan kişi, üzerindeki ıslaklığın menî mi mezî mi olduğu hususunda şüpheye düşerse gusül yapması kendisine zarurî olmaz. Dilerse menidir deyip gusleder. Dilerse de mezîdir deyip temizler ve abdest alır. Kararını verdikten sonra aradan zaman geçer ve eski kararını değiştirirse, birinci kararına göre kıldığı namazları ve diğer şeyleri iade etmesi gerekmez. * *(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

2- Cünüplüğün diğer sebebi de cimadır. Cima yapmak, meni gelmese bile yıkanmayı gerektirir.

"Erkeğin sünnet yeri, kadının sünnet yerine dokunursa hem erkeğe, hem de kadına gusül vacip olur." *(Müslim/349, (Hz. Aişe'den)*

2. Hayz (adet görme, regl)

Hayz, lugatta akmak mânâsına gelir. Şer'î mânâsı ise, hilkat ve tabiatından ötürü kadından kan gelmesi demektir. Bu kan, kadının rahminin en üst kısmından gelir. Sağlıklı olan ve buluğ çağına giren her kadından belli zamanlarda akar.

* Âdet görme, yani hayız, kadının özelliklerinden ve onu erkekten ayıran yönlerinden biridir. Âdet, anormal ve çirkin bir olay değil, normal ve kadının fıtratının, yani yaratılışının gereği olan doğal bir olaydır. Âdet görme, kadının sıhhatli ve normal olduğunu gösterir.

İslâm bu konuda da aşırılıklardan uzak bir orta yolu öğretir: Cahiliyet dönemindeki Araplar adetli kadınlara arkadan cima ederlerdi. Hristiyanlar adetli kadınlara, bu hallerinde iken önden cima ederlerdi. Yahudilerle Mecusîler ise, tam tersine, adetli kadından son derece uzak kalır, hatta âdetleri bittikten sonra bir hafta daha onlarla bir arada bulunmazlar, onlarla beraber yemezler, içmezler ve oturmazlardı ve kitaplarındaki emrin bu olduğunu söylerlerdi. *(Müslim, hayz 16; Ebû Dâvûd, tahâret 103.)*

İlk ikisi temizliğe dikkat etmeme ve sıhhat bozucu bir davranış, diğeri de kadınları küçük düşürücü ve dışlayıcı bir uygulama idi.

İslâm geldi, ***"hayız, eziyet verici bir haldır, dolayısı ile hayızlı iken kadınla cima etmeyin..."*** (Bakara/222.) âyeti gönderildi. Hiç mi yaklaşmayacağız diye soranlara, bunu Yahudilerden etkilenerek sormuş olabilecekleri için, Peygamber Efendimiz; ***"her şeyi yapın fakat cima etmeyin"*** *(Müslim, hayz/16; Nesâî, taharet/180; Ibn Mâce, taharet/124; Darimî, vudû/117.)* buyurarak, kadının âdetli iken kirli bir çaput gibi bir kenara atılamayacağını öğretti. Çünkü adetlilik, pislik demek değildi. Kur'ân ondan "pisliktir" diye değil, "eziyettir" diye söz etti. Yani âdetli iken

kadınla cima, hem erkek için, hem de kadın için bir eziyettir ve sağlığa zararlıdır.

Peygamberimiz bunu, uygulayarak da öğretti: O, annelerimiz olan hanımları âdetli iken göbekle dizkapağı arasını bir peştamal (izar) ile örtmesini söyler ve geri kalan yerlerinden yararlanır, okşar ve ilgilenirdi. *(Buhari, hayz/5; taharet/175; Muvatta, taharet/102)* Bunu elbette kendisi cinsel tatmin aramak için yapmazdı. Çünkü hanımlarının hepsi bir anda âdetli olmayacağına göre cinsel ihtiyacını âdetli olmayan hanımlarıyla normal yoldan giderebilirdi.

Durum bu iken böyle davranmasının iki önemli nedeni vardı:

a) Bunu yapmakla, bu konudaki batıl inançları yıkmış ve bunun caiz olduğunu bildirmiş oluyordu.

b) Âdetli iken bedensel ve psikolojik rahatsızlık duyan kadını, itilmişlik ve yalnızlık duygusundan kurtarmış ve ona eskisi gibi insan olmakta devam ettiğini göstermiş oluyordu.

Çünkü Peygamberimizin bütün hanımları âdetli iken kendilerine böyle davranıldığını haber vermişlerdir. *(Müslim, hayz/3)*

Bunu bir de onların, görüşüp konuştukları her kadına bunun normal ve caiz olduğunu anlatmaları ve yaygınlaşması için yapıyordu.

İslâm'da âdetli kadının pis olan yönü sadece kanıdır. Nitekim erkeğin de idrarı ve dışkısı pistir. Âdetli kadınla cima dışında her şey yapılır. Onun teri ve tükürüğü pis değildir, onunla kucaklaşılır, öpülür, beraberce yemek yenir. Hatta artığı yenilebilir.

Hz. Aişe Annemiz: ***"Allah Rasulü söylerdi ve ben âdetli iken onun başını yıkardım. Ben âdetli iken kucağıma yaslanır, Kur'ân okurdu".*** *(Buhari, hayz/2,3; Müslim, hayz/15; Nesâî, taharet 173,174)* "***Âdetli iken kemikli haşlamanın etini ısırırdım ona verirdim, alır ve benim ısırdığım yerden ısırırdı. Âdetli iken su içtiğim kabı ona verirdim, alırdı ve ağzını, benim ağzımı***

koyduğum yere koyar ve içerdi" *(Müslim, hayz 14; Ebû Dâvûd, tahâret 103.)* demiştir.

Âdet görme, Allah'ın bir kanunudur. O, âdetli kadının namaz ve orucunu da bırakmasını emretmiştir. Kadın nasıl namaz kılma ve oruç tutma emrini yerine getirirken sevap kazanırsa, âdetli zamanında yine emre uyarak namaz kılmamak ve oruç tutmamakla da sevap kazanır. * *(İslam'da Evlilik ve Aile Hayatı)*

Hayz'ın Gusl'ü Gerektirdiğinin Delili

Hayz'ın gusl'ü gerektirmesinin delili Kur'an ve Sünnettir. Kur'an'dan delili şu ayettir:

"Sana kadınların aybaşı hali hakkında soruyorlar.-De ki: (O (hâl) bir eziyettir'. Kadınlar aybaşı halindeyken onlara yaklaşmayın, temizleninceye kadar bekleyin. Temizlendiklerinde Allah'ın size emrettiği yoldan onlara varın. Şüphesiz ki Allah çok tevbe edenleri sever ve çok temizlenenleri de sever." (Bakara/222)

Hadîsten delili ise, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Fatıma bint-i Ebî Hubeyş'e söylediği şu hadîstir: ***"Hayız görmeye başladığında namazı bırak, hayız kesildikten sonra yıkan ve namazını kıl."*** *(Buhari/226; Müslim/333)*

Buluğ Yaşı

Buluğ kadının hayız kanı görmesiyle bilinir. Kadın hayız görmeye başladığı zaman buluğ yaşına girmiş demektir. Bu durum kamerî takvime göre dokuz yaşında meydana gelir. Dokuz yaşına geldiği halde ihtilam olmuyor, hayız görmüyorsa, bu yaşadığı memleketin hayat ve tabiat şartlarından ötürüdür. Yaşadığı memleketin iklimi sıcaksa, kızın dokuz yaşında hayız görmesi mümkündür. İklimi soğuksa daha ileri yaşlarda hayız görür.

Kamerî takvime göre, onbeş yaşına geldiği halde ihtilam olmayan veya hayız görmeyen kız, buluğ yaşına girmiş sayılır.

Hayz'ın Müddeti

Hayz'ın en kısa, en uzun ve bir de normal müddeti vardır. Hayz'ın en kısa müddeti bir gün bir gecedir. En uzun müddeti

onbeş gündür. Normal müddeti ise altı veya yedi gündür. Hayızdan temizliğin en az müddeti onbeş gündür. Temizlik süresi bazen senelerce sürer. Bunlar müşahede ve tecrübeyle bilinen şeylerdir. Bu tür durumların olduğu görülmüştür. Kadın bir gün bir geceden az müddette kan görürse veya on beş gün onbeş geceden fazla kan görürse, bu kan hayız kanı değil, istihaze kanıdır. Hayız kanı, istihaze kanından rengi ve şiddetiyle ayırt edilir.

İstihaze Kanı

Bu, hastalık kanıdır. Rahmin en altında olan bir damardan çıkar. Bu damara azil denir. Bu kan aktığı zaman abdest bozulur, fakat guslü gerektirmez. Namaz ve orucu bırakmayı da gerektirmez. Bu bakımdan istihaze kanı gören bir kadın, kanı yıkamalı ve kanın aktığı yeri bağlayıp her farz namaz için abdest alarak namaz kılmalıdır.

Hz. Muhammed (a.s.v.), istihaze kanı gören Fatıma binti Ebî Hubeyş'e şöyle demiştir: ***"Hayız kanı siyah bir kandır. Bu kanı gördüğünde namazdan uzakdur. Diğer kan ise hastalık kanıdır; bu kan geldiği zaman abdest al ve namazını kıl."*** (*Ebu Dâvud/286 ve başka muhaddisler)*

Fatıma binti Ebî Hubeyş, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e gelip 'Ey Allah'ın Rasûlü, ben devamlı istihaze kanı görüyorum, namazı terk edeyim mi?' deyince Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle dedi: *Hayır terk etme, o hayız kanı değil sadece hastalık kanıdır. Hayız gördüğün zaman namazı terk et, kesildiği zaman da onun vaktini takdir et, sonra da kanı yıka ve namazını kıl. (Buhari/236; Müslim/333, (Hz. Aişe'den)*

Soru: Hayızlı kadın Cünüp olursa veya cünüplü iken hayızlı (âdetli) olan bir kadının ayrıca gusletmesi gerekir mi?

Cünüp olup da henüz gusletmeden önce âdet görmeye başlayan bir kadının hemen gusletmesi şart değildir, guslü âdetinin bitimine kadar geciktirebilir *(Haddâd, el-Cevhera, I, 13; İbn Nüceym, el-Bahr, I, 64).*

Hayız ve Cünüpten Dolayı Yapılması Haram Olan Şeyler

- Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Mescit hayızlı bir kadın için de cünüb bir insan için de helâl kılınmamıştır."*** *(Ebu Dâvud/232)*

- "***Hayızlı bir kadın ve cünüb bir kimse, Kur'an'dan bir şey okuyamaz."*** *(Tirmizî/131 ve diğerleri)*

- Hayızlı (aybaşı, adet) veya cünüblü iken namaz kılmak haramdır.

إِذَا اَقْبَلَتِ الْحَيْضَةُ فَدَعِى الصَّلَاةَ وَإِذَا اَدْبَرَتْ فَاغْسِلِى عَنْكِ الدَّمَ وَصَلِّى

"Ay başı (adet) gelirse namazı bırak. Gidince kanı yıka ve namazı kıl."

Hayızlı veya cünüblü iken Kur'an'ı okumak, mushafa dokunmak ve taşımak haramdır.

Hayızlı veya cünüblü iken iken Mescitte durmak -mescitten geçmek değil- haramdır. Mescitten -beklemeksizin, orada oturmaksızın- sadece geçmenin haram olmadığının delili, daha önce geçen delillerle beraber şu hadîstir.

Hz. Aişe şöyle anlatıyor: "***Hz. Muhammed (a.s.v.) mescitteyken, bana 'Seccadeyi ver' dedi. 'Ben hayızlıyım' deyince 'Senin hayızın elinde değildir' dedi".(****Müslim/298)*

Hz. Meymune de şöyle anlatıyor***: 'Hayızlı olduğumuz halde, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e mescitte seccade açıyorduk'.*** *(Neseî, 1/147)*

Hayızlı veya cünüblü iken kadının Kabe'yi tavaf etmesi haramdır. Bunun delilinin biri de Hz. Aişe'nin şu rivayetidir:. ***"Hac maksadıyla Medine'den çıktık. Şeref denilen yere geldiğimizde benden hayız kanı geldi. Ben ağlamaya başladım, Hz. Muhammed (a.s.v.) yanıma gelerek 'Neden ağlıyorsun, yoksa hayız mı gördün?' dedi. 'Evet, hayız gördüm' dedim. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Bu, Allah'ın Adem'in kızlarına yazdığı bir şeydir. Hacıların yaptığı herşeyi yap, fakat Kabe'yi tavaf etme'***

dedi". (*Buhari/290; Müslim/1211. Başka bir rivayette 'Temizleninceye kadar Kabe'yi tavaf etme' şeklindedir.)*

Bunların dışında hayızlı kadına haram olan başka şeyler de vardır:

Eğer kanın mescitte akıp mesciti kirletmesi söz konusu ise mescitten geçmek haram olur. Çünkü kan necistir, mesciti necasetle kirletmek ise haramdır. Kanın akmayacağından emin olunursa mescitten geçilebilir.

Hayızlı veya cünüblü iken kadın farz veya nafile oruç tutamaz. Bunun delili şu hadîstir: "***Hz. Muhammed (a.s.v.)'e 'Kadının dini neden eksiktir?' diye sorulunca, Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Hayızlı olduğu zaman namaz kılamayıp oruç tutamadığı için' diye cevap vermiştir."*** *(Buhari/298; Müslim/80, (Ebu Said'den)*

Nitekim bu hususta icma vardır. Hayızlı bir kadın, hayızdan ötürü tutamadığı orucunu temizlendikten sonra kaza etmelidir, fakat hayızlı iken kılamadığı namazlarını kaza edemez. Hayız kanı kesildikten sonra, gusletmemiş olsa bile oruca başlaması farzdır.

Muaze isimli bir kadın şöyle rivayet ediyor: Hz. Aişe'ye 'Hayızlı bir kadın neden orucu kaza ediyor da namazı kaza etmiyor?' diye sordum. Hz. Aişe 'Biz hayızlı olduğumuzda orucu kaza etmekle emrolunduk, fakat namazı kaza etmekle emrolunmadık' dedi. *(Buhari/315; Müslim/335)*

Belki de bunun hikmeti şudur: Namaz çok olduğu için kaza edilmesi zor gelir, fakat oruç böyle değildir.

Hayızlı bir kadınla cinsî ilişkide bulunmak haramdır. Hayızlı kadının diz kapaklarıyla göbeği arasındaki kısımla oynamak da haramdır.

"Kadınlar aybaşı halindeyken onlara yaklaşmayın, temizleninceye kadar bekleyin. Temizlendiklerinde Allah'ın size emrettiği yoldan onlara varın. Şüphesiz ki Allah çok tevbe edenleri sever ve çok temizlenenleri de sever." (Bakara/222)

Bu ayetteki 'onlardan uzak durun' ibaresinden maksat; 'onları terk edin, onlarla cinsî münasebette bulunmayın' demektir.

Abdullah b. Sa'd, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e 'Karım hayızlı iken bana neresi helâl olur?' diye sordu. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'İzar'ın üst kısmı helâl olur' dedi. (Ebu Dâvud/212) îzar göbek üzerine bağlanan bir sütredir. Göbekten diz kapaklarına kadar sarkar. İzarın üst kısmı sözünden maksat 'göbekten yukarısı' demektir. Göbekten diz kapaklarına kadar olan kısım haramdır. Diz kapaklarından aşağıda ise ayak bilekleriyle ayaklar vardır.

3. Doğum (Lohusa, Nifas)

Doğum, hamlin (taşınan çocuk) bırakılması demektir. Bazen doğumdan sonra kan gelmez. Bu durumda doğumun hükmü, cünüplüğün hükmü gibidir. Sadece gusül yeterlidir.

Çocuk, kadın ve erkeğin suyundan meydana gelir. Hamlin yeri ve konumu ne kadar değişik olursa olsun durum değişmez. Doğumun hemen akabinde gelen kana nifas (lohusa) kanı denir. Nifas kanıyla ilgili hususlar aşağıda belirtilmiştir:

Nifas (Lohusa) Kanı

Nifas'm lügat mânâsı doğum, şer'î mânâsı ise 'doğumdan hemen sonra gelmeye başlayan kan'dır. Bu kana nifas denilmesinin sebebi, nefsin (çocuğun) çıkışından hemen sonra başlamasıdır. Kadın için nufesa tabiri kullanılır. Doğum esnasında çıkan veya doğumdan kısa bir süre önce çıkan veya çocukla beraber çıkan kan, nifas kanı değildir. Çünkü çocuktan önce çıkan bir kandır, bu şekilde çıkan kan, hastalık nedeniyle gelen kandır. Bu nedenle kan gelse dahi doğum esnasında da da namaz kılmak kadına farzdır. Ancak o esnada namaz kılma imkânı yoksa, kaza etmesi vaciptir.

* Çocuğun organlarının bir kısmının teşekkül etmiş olması nifas için şart değildir.

Kadın bir et parçası veya kan pıhtısı düşürür de ebeler, bunun bir insan aslı olduğunu söylerlerse bu olaydan sonra akan kan, nifas kanı sayılır.

Kadın ikiz doğuracak olursa nifas müddetinin başlangıcı ikinci doğumdan îtibâren başlar. Birinci doğumdan sonra görülen kanlar nifas kanı sayılmaz. Bu kanamalar, hayız süresine

rastlarsa hayız sayılır. Hayız süresine rastlamazsa hastalık ve özür kanı sayılırlar. * *(A. Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

Nifas'ın Müddeti

Nifas'ın en az müddeti, bir an'dır. Bazen nifas kanı birkaç gün devam eder. Çoğu zaman 40 gün sürer, en uzun müddeti ise 60 gündür. 60 günden fazla süren kan ise istihaze kanı sayılır. Burada esas olan şey, müşahede ve tecrübedir. Bu hususu hayzın müddeti bahsinde anlatmıştık.

Nifas'tan Ötürü, Yapılması Haram Olan Şeyler

Âlimler, nifasın da hayız gibi olup hayızdan ötürü haram olan şeylerin, nifas'tan ötürü de haram olduğunda ittifak etmişlerdir.

Hamilelik Esnasında Görülen Kan Hamileliğin Müddeti

Hamileliğin en kısa müddeti altı aydır. Bunu şu ayetlerden anlıyoruz: "***Onun taşınması ve sütten kesilmesi otuz aydır.***" (Ahkaf/15) "***Sütten kesilmesi de iki senede olmuştur.***" (Lokman/14)

Hamilelik ve süt emme müddeti otuz ay, süt emme müddeti ise iki yıldır. Otuz aydan iki yıl çıkarılırsa, hamilelik müddetinin altı ay olduğu görülür ve bu altı ay hamileliğin en kısa müddetidir. Eğer kadın evlendikten sonra altı aydan daha kısa bir zamanda çocuk doğurursa, çocuk da ölü değilse onun nesebi o kadının kocasına bağlanmaz.

Hamileliğin normal müddeti dokuz aydır. Çünkü kadınların çoğu dokuz ayda -birkaç gün önce veya birkaç gün sonra- doğum yaparlar. imam Şafii'ye göre hamileliğin en uzun müddeti dört yıldır. Hamileliğin dört yıl sürmesi imkânsız değilse de çok az vaki olmuştur. İmam Şafii de buna binaen böyle ictihad etmiştir.

**** Gusül Abdesti ile İlgili Olarak Kadınların Dikkat Etmesi Gereken Diğer Hususlar;***

1- Tırnakları oje ile boyanmış cünüb veya hayızlı bir kadın, onu kazımadıkça guslü tamamlanmış sayılmaz.

2- Kadın, def'i hacet için oturduğunda fercinden görünen yeri, ve sünnet olmamış olan kimsenin, kesilmesi lazım gelen

kulfesinin (sünnet edilecek deri) içini yıkaması lazımdır. Sünnet olmamış olan kimsenin sünnette kesilen derinin içerisini yıkaması gerekir.

3- Kadının, kulağındaki küpeyi de oynatması gerekir. Kulağı delik ve fakat içinde küpe olmayan kadının, suyu bu deliğin içine girdirmesi gereklidir. Çünkü Şâfiîlere göre farz olan, bedenin dış kısmını yıkamaktır.

4- Cünüb, hayız ve nifaslı kadının, gusül etmezden evvel tırnaklarını ve saçını kesmesi câiz değildir.

5- Kadın, cinsel ilişkiden ötürü guslünü yaptıktan sonra kendisinden menî aktığını görürse bakılır; Eğer gusülden önce menisi akmışsa, kocasının menisiyle karışmış olduğundan ötürü guslü yeniler. Yok eğer gusülden önce menîsi akmamışsa guslü yenilemesi gerekmez. Çünkü görmüş olduğu bu su, kocasının suyudur. Gusülden sonra dışarı aktı diye kadının guslünü yenilemesi gerekmez.

6- Hayız ve nifas kanı kendisinde görülen kadın, bunların kesilmesini müteâkib gusletmek mecburiyetindedir. Kansız gerçekleşen doğum da nifas hükmündedir. Meselâ bir kadın temiz ise, yani henüz kanı akmıyorsa doğum yaptıktan sonra da kendisinde kan görülmezse sırf doğumdan ötürü gusletmesi farz olur.

7- Kadının iddetinin sona ermesi hâlinde gusletmesi. Çünkü kadın, iddeti tamamlandığında, artık nişanlanma ve evlenme adayı olmaktadır. Ki bu durumdaki bir kadının temiz ve nazîf olması güzel olur. * *(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

-*-*- NAMAZ -*-*-

Namazın Farz Kılınma Tarihi
Namazın Meşruiyetinin Delilleri
Namazın Dindeki Yeri
Namazın Vacip Olma Şartları
Namazı Terk etmenin Hükmü

FARZ NAMAZLAR

Farz Namazların Rekât Sayısı
Farz Namazların Vakitleri
Namaz Kılmanın Mekruh Olduğu Vakitler
Farz Namazı İade (Kaza) Etmek

NAMAZIN FARZ OLMA ŞARTLARI

a. Namazın farz olması için gereken (vacip) şartlar
b. Namazın Sıhhat Yönünden Sahih Olmasının Şartları
1. Taharet
   Ayakkabı ile namaz kılmak caiz midir?
2. Vaktin Girdiğini Bilmek
3. Setr-i Avret (Avret bölgesinin örtülmesi)
   Namazda setr-i avretin sınırı
   Avret'in namaz dışındaki sınırı
   Kadın'ın Avret Yerlerine Bakmayı Caiz Kılan Hususlar
4. İstikbâl-i Kıble (Kıbleye Yönelmek)
   Kıble Tespit Edilme Yolları
5. Namaz kılma şeklini bilmek
6. Namazı bozucu şeyleri terk etmek

NAMAZIN RÜKÛNLARI

1. Niyet
2. Güç yettiği takdirde farz namazı ayakta kılmak
3. İhram (tahrim) tekbiri
4. Fatiha okumak
5. Rükû
6. Rükûdan sonra itidal
7. Her rekâtta iki defa secde etmek
8. İki secde arasında oturmak
9. Son oturuş
10. Son oturuşta teşehhüd okumak
11. Son teşehhüd'den sonra Hz. Muhammed'e salât u selâm getirmek
12. Birinci Selâm
13. Sayılan rükûnların tertibine -varid olduğu şekilde- riayet etmek

NAMAZIN SÜNNETLERİ

A. Namazdan Önceki Sünnetler

B. Namaz İçindeki Sünnetler

1- Eb'âzlar

Kunut duası

2- Heyetler

İftitâh (teveccüh) duası

C. Namazdan Sonraki Sünnetler

NAMAZIN MEKRUHLARI

NAMAZI BOZAN HUSUSLAR

SEHİV SECDESİ

Sehiv Secdesinin Sebepleri

Sehiv Secdesinin Şekli ve Yeri

TİLAVET SECDESİ

ŞÜKÜR SECDESİ

Bir Vakit Namazı Nasıl Kılınır

Namaz Sonrası Tesbihat

Namaz Nasıl Kılınır (İmam-ı Gazali)

Namaz İle İlgili Olarak Kadınları İlgilendiren Özel Durumlar

Kadının, Namazda Erkekten Farklı Şekilde Yapması Gereken Hususlar

EZAN VE KAMET

Ezan'ın Sıhhatinin Şartları

Ezan'ın Sünnetleri

İkâmet (Kamet)

CEMAAT NAMAZI

Cemaat'in Hükmü

Cemaatin Meşruiyetinin Hikmet ve Sebebi

Cemaatle Namaz Kılmaktan Geri Kalmada Mazur Görülen Özürler

İmam'da Bulunması Gereken Şartlar

Cemaatle Kılınan Namazlarda Kadınların Hiza Tutması

SEFER NAMAZI

Kasr ve Cem

Cem Edilen (Birleştirilen) Namazlar

* Cem-i Takdim'in Şartları
* Cem-i Tehir'in Şartları
* Kasr ve Cem'in Mubah Olduğu Seferin Şartları

Uzun yolculuğun dört meziyeti

Kısa yolculuğun da dört meziyeti

Seferi iken Namaz Nasıl Kılınır

Yağmurlu Zamanlarda Namazları Cem Etmek
KORKU NAMAZI
CUMA NAMAZI
Cuma Namazının Meşruiyetinin Delili
Cuma'nın Farz Olmasının Şartları
Cuma'nın Sahih Olmasının Şartları
Cuma Namazının Farzları
Hutbelerin Rükûnları
Cuma Namazının Âdabı
Cuma Gününün Umumi Âdabı
NAFİLE NAMAZLAR
1.Farz Namazlara Tâbi Olan Nafileler
5 Vakit Namazın Rekat Sayısı
2. Farz Namazlara Tâbi Olmayan Nafileler
a. Tahiyyetu'l-Mescid Namazı
b. Vitir Namazı
c. Teheccüd Namazı
d. Duha (Kuşluk) Namazı
e. İstihare Namazı
f. İsmi ve Belli Vakti Olmayan Nafile Namazlar
CEMAATLE KILINMASI SÜNNET OLAN NAMAZLAR
I. BAYRAM NAMAZLARI
II. TERAVİH NAMAZI
III. KÜSUF VE HUSUF NAMAZI
IV. İSTİSKA (YAĞMUR) NAMAZI
V. CENAZE AHKAMI ve CENAZE NAMAZI
A. Ölünün Yıkanması
B. Ölünün Kefenlenmesi
C. Cenaze Namazı
D. Cenaze Teşyî'nin (yolcu etme) Âdabı
E. Cenazeyi Defnetmek
Ölü İle İlgili Konular Hakkında Kadınları İlgilendiren Özel Durumlar
Otopsi ve Organ Nakli
Kan Verme Ve Satmanın Hükmü
Düşük (Sakt) ve Şehid'in Hükmü
Üç türlü şehid vardır
Kabirleri Ziyaret Etmek

*** NAMAZ ***

Genel Olarak İbadetlerin Amacı

İbadet, Allah'a gönülden isteyerek yönelmek, tapmak, boyun eğmek ve itaat etmek demektir. Türkçemizde kullanılan kulluk etmek deyimi de aynı anlamı karşılamaktadır. İbadet, yaratıcı kudret karşısında boyun bükmenin zirvesi ve O'na olan sevginin sonucu ve göstergesi olarak değerlendirilmiş ve sırf Allah için, Allah'ın rızâsı için yapılması ve sadece Allah'a tahsis edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Gerçekten de yaratan, yaşatan ve öldüren Allah'tan başka, ibadete lâyık olan bir varlık yoktur. Hesap gününde muhatap olunacak olan "Neye taptınız?" ve "Ne için ibadet ettiniz?" sorusunu insan daima hatırında tutmalı ve bu dünyada iken "Allah'a tapıyorum ve ibadeti Allah için yapıyorum" diyebilmeli, bunu gönlünde hissedebilmelidir.

Esasen din duygusu gibi, belki de onun doğal bir gereği olarak ibadet ihtiyacı da fıtrî ve doğaldır. İnsanlık tarihi boyunca çeşitli dinler, insanın bu doğal duygu ve ihtiyacını gerçekleştireceği değişik biçim ve şekiller öngörmüşlerdir.

Başa Dön

Bu ibadet formları, dinin ritüelini yani ibadet ve âyin merasimlerini oluşturur. Dinlerin öngördüğü ibadet biçimleri, zaten doğal olarak insanın yapısında var olan ibadet duygu ve ihtiyacının belli form ve biçimlere kanalize edilmesi ve o yolla sergilenmesi şeklinde anlaşılınca; ibadetin esasen dinin bir emri olmasından önce, fıtratın gereği olduğu, dolayısıyla da mesele dinler açısından ele alındığında ibadet şekillerinin önem kazandığı söylenebilir.

Kur'an'da ibadete ilişkin emirler, şekil ve biçim olarak ibadete yönelik olmayıp, büyük ölçüde ibadetin mahiyetine, ibadetin kime yapılacağına ve nasıl yapılacağına yöneliktir. Hz. Peygamber de söz ve fiilleriyle, Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen ve ana çatısı oluşturulan ibadetlerin ayrıntılı biçimlemesini yapmıştır.

Doğallığı ve fıtrî oluşu noktasından bakıldığında, ibadet için ferdin ihtiyacı ve eğitimi dışında bir amaç aramaya gerek bulunmamakla beraber, bireysel ve toplumsal motivasyon sağlamak, bireye moral dayanıklılık kazandırmak ve bazı sosyal

yararlar elde etmek gayesiyle ona birtakım hikmetler ve faydalar atfedilebilir.

İbadetlerin sırf Allah'ın emri olduğu için yerine getirilmesi gerektiği ve emir varken de hikmet aramaya gerek bulunmadığı düşüncesinde olan ve bu sebeple de ibadet için bir amaç ve yarar aramaya gerek olmadığını söyleyen bilginler bulunmakla birlikte, bilginlerin çoğu, insanlar tarafından bilinsin bilinmesin her emrin mutlaka bir hikmet ve maslahatı bulunacağını söylemişlerdir. Bu bakımdan emre muhatap olan kişinin, o emri yerine getirirken ondaki maslahat ve yararları, ne gibi amaçlar gözetilmiş olabileceğini düşünmesi ve ondaki hikmetleri anlamaya çalışması insanı farklı bir şuura ve farklı bir boyuta taşıyabilir.

İbadetin amacı üzerinde düşünürken onu bir tek boyuta indirgemek uygun değildir. Bu hem ibadetin mahiyeti hem de bu ibadeti yerine getirenlerin bulundukları mertebe ve seviye bakımından doğru değildir. Çünkü bir seviyedeki insan için ibadetin amacının, sadece imtihan ve deneme olması uygunken, başka bir seviye için ibadetin amacı nefsin terbiye edilmesi ve disiplin altına alınması yoluyla insanın yükselmesi olabilmektedir. Belki daha üst bir seviye için ise Allah'a ibadet, bütün bu amaçların üstünde ve ötesinde gönüller için üstün bir haz, bir zevk ve bir nimet, ruhlar için bir vuslat; kısaca insanın mutluluğu olacaktır. Meselâ Hz. Peygamber'in "Benim mutluluğum namazdadır" sözü, namazın öneminin yanı sıra, Resûlullah'ın namaza atfettiği anlamı da göstermektedir. Çünkü ibadeti en üst düzey duygu yoğunluğunda ifa eden Hz. Peygamber için namaz, yüce yaratıcı ile bir buluşma ve O'nun huzurunda münâcât haline dönüşmektedir.

İbadetlere ilişkin hükümler, tabiatları icabı değişmeye pek açık olmadıkları için, öteden beri genel kabul gören ibadet uygulamalarını, "çağa uydurma ve kolaylaştırma" adıyla değiştirmeye çalışmak, fayda yerine zarar vermekte ve insanların dine bağlılıklarını ve samimiyetlerini zedelemekte ve sarsmaktadır. İbadetler, her ne kadar bizzat amaç olmayıp öz itibariyle yüksek amaçlara basamak niteliğinde ise de, dine

bağlılığın ve bir anlamda dindarlığın dışa yansıyan bir göstergesi mesabesindedir. Bu bakımdan sosyoekonomik yönü bulunan zekât bir tarafa bırakılacak olursa namaz, oruç ve hac gibi ibadetlerde biçim ve şekli ikinci plana iterek, on dört asırdır süzüle süzüle gelen genel kabulün dışına çıkmak birçok bakımdan sakıncalıdır.

Namazın Mahiyeti ve Önemi

Kur'an'da bizim Peygamberimiz'den önceki peygamberlerin namaz kılmakla emrolundukları değişik vesilelerle belirtilmektedir *(bk. el-Bakara 2/83; Yûnus 10/87; Hûd 11/87; İbrâhim 14/37, 40; Meryem 19/30-31, 54-55; Tâhâ 20/14; el-Enbiyâ 21/72-73; Lokmân 31/17).* Bundan anlaşıldığına göre namaz ibadeti sadece Muhammed ümmetine has olmayıp önceki dinlerde de bulunmaktaydı.

Siyer kitaplarındaki mevcut bilgilere göre, ilk vahyin sonrasında Hz. Peygamber'e risâlet yüküne dayanmasını, sabretmesini öneren âyetler gelmiş ve bunu izleyen fetret döneminden sonra namaz farz kılınmıştır. Namazın daha önceki dinlerde de emredilmiş olduğu hatırlanınca, namazın güçlüklere direnç göstermede bir fonksiyonu bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bir âyette ***"Ey inananlar sabır ve namaz (salât) ile yardım isteyin"*** (Bakara 2/153) buyurulmaktadır.

Namaz farz kılınınca Cibrîl, Hz. Peygamber'e gelerek onu vadi tarafına götürmüş, orada fışkıran su ile önce Cibrîl sonra Hz. Peygamber abdest almış ve beraberce iki rek'at namaz kılmışlardır. Hz. Peygamber mutlu bir biçimde eve gelmiş, eşi Hatice'nin elinden tutarak oraya götürmüş ve aynı şekilde Hatice ile birlikte abdest alıp iki rek'at namaz kılmışlardır. Kimi bilginlere göre İsrâ sûresindeki ***"Namazda yüksek sesle okuma"*** (İsrâ 17/110) âyeti, bu gizli namaz dönemiyle ilgilidir.

İslâm'ın başlangıç yıllarında namaz, sabah ve akşamleyin kılınan ikişer rek'attan ibaret iken, yaygın kabul gören görüşe göre, Mi'rac olayından sonra beş vakit namaz farz kılınmıştır. ***"Kendi nefsinde bir yakarış ve ürperiş içinde ve pek yüksek olmayan bir sözle sabah ve akşam Rabbini an; gafillerden olma"*** (A'râf 7/205) âyeti namazın başlangıçtaki durumuyla ilişkili görülmektedir.

Yine yaygın kabule göre, Cibrîl'in Hz. Peygamber'e Kâbe'de, namazın vakitlerini göstermek üzere imamlık etmesi Mi'rac olayının ertesi günü olmuştur.

Her din, yaratıcı kudret karşısında boyun eğmek ve kutsal ile bağlantı kurmak temeli üzerine kurulur ve her dinde bunu sağlamak üzere öngörülen merasimler bulunur. İslâm dininde yüce yaratıcı Allah'a yaklaşmanın yolu, ona yükselmenin basamağı ve bu bakımdan en parlak ve önemli ibadet, namaz ibadetidir. Bu özelliğinden dolayı namaz diğer bütün ibadetlerin özü ve özeti sayılmıştır.

Nitekim Hz. Peygamber bir hadislerinde ***"Namaz dinin direğidir"*** *(Tirmizî, "Îman", 8; Müsned, V, 231, 237; Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, I,31-32)* buyurmuş, secdeyi de kulun Allah'a en yakın olduğu hal olarak nitelendirmiştir *(Müslim, "Salât", 215; Nesâî, "Mevâkýt", 35)*.

Kelime-i şehâdetten sonra İslâm'ın en önemli rüknü olan namaz, günde beş ayrı zaman diliminde olmak üzere kadın ve erkek her Müslüman için bir görevdir. Esasen namaz ibadetinin hiçbir amaç ve hikmeti olmasa bile, diğer ibadetlerde olduğu gibi, namaz ibadetini sırf inanılan dinin bir gereği, yüce yaratıcının bir emri olduğu için, hiç değilse bunun için yerine getirmelidir.

İbadetler, akla aykırı olmamakla birlikte, yapı ve muhtevaları itibariyle akıl yoluyla kavranabilir, açıklanabilir konular dışında yer alırlar. Fakat namazın, salt emredilmiş şekillerden ibaret anlamsız bir şey olmayıp amaç ve hikmetlerinin bulunduğuna işaret eden âyet ve hadisler bulunmaktadır. Bir kere, namaz diye tercüme ettiğimiz salât kelimesi, Arapça'da "dua etmek, övmek, tâzim etmek" gibi anlamlara gelmektedir. İlgili âyet ve hadislere göre namazın farz kılınmasındaki hikmetlerden biri de, namaz kılan kimsenin Cenâb-ı Allah'ın kudret ve kuvvetini, azabını, rahmetini, hayal ve hâfızasına nakşederek nefsini tehzip etmesi ve bu suretle kendisini her türlü fenalıklardan, hatalardan, suçlardan alıkoymasıdır. Allah düşüncesi ve kalbi Allah'a bağlama, insanı her türlü fenalıktan alıkoyar.

Namaz da Allah'ı sürekli hatırlamanın en büyük vesilesidir. Nitekim âyette ***"Beni hatırlamak/anmak için namaz***

kıl" (Tâhâ 20/14) buyurulmaktadır. Namaz emrini, Allah Teâlâ'nın yeryüzüne melek aracılığıyla göndermeyip Mi'rac gecesi Hz. Peygamber'in huzuruna çıktığında ona tebliğ etmesi de *(Buhârî, "Salât",1;Müslim, "Îmân", 263)*, bu ibadetin Müslümanın dinî ve ruhanî hayatı açısından önem ve anlamını göstermektedir. Bu sebeple de dinî literatürde namaz ibadetinin bu yönünü, namazın kulun Allah'a ulaşması, kavuşması yolunda önemli bir araç olduğunu anlatmak için ***"Namaz müminin mi'racıdır"*** denilmiş, ümmetin namazla ilgili ortak bilinç ve değerlendirmesi âdeta bu cümleyle özetlenmiştir.

Namaz belli eylemler ve özel rükünler ile yüce Allah'a kulluk etmektir.

Namazın dış görünüşü birtakım şekiller ve zikirden ibaret ise de, içerisi ve gerçek mahiyeti, yüce yaratıcıya münâcât etmek, O'nunla konuşmak, O'na yakınlaşmak ve O'nu müşahede etmektir. Bu özelliğinden dolayı, yani yüce yaratıcı ile teklifsiz, aracısız buluşma ve konuşma anlamına gelişinden dolayı, namaz ilâhî bir lutuf olarak kabul edilmiştir.

Namazı terk etmek, kılmamak büyük günahtır. Peygamberimiz, kıyamet gününde hesabı sorulacak ilk amelin namaz olacağını bildirmiştir (Tirmizî, "Salât", 188). Namaz kılmak, Müslümanlığın dışa yansıyan temel göstergelerinden biri sayıldığı için İslâm bilginleri farziyetini inkâr etmeksizin namazı terk eden kimse için, mevcut bazı rivayetleri de kendi anlayışlarına göre değerlendirerek, bazı müeyyideler öngör-müşlerdir. Gayet tabiidir ki namaz ve diğer ibadetler Allah rızâsı için ve içten gelerek yapıldığında anlamını ve amacını gerçekleştirmiş olur. Bunun dışında birtakım zorlamalarla veya gösteriş için kılınan namazların bir değeri olmadığına göre, namazı terk edenler için fakihlerin kendi zamanlarına göre öngördükleri müeyyideleri kamu düzeni ve genel ahlâk ilkesi açısından değerlendirmek gerekir.

Esasen bu müeyyidelerin dayandırıldığı hadislerin büyük çoğunluğu, namazın terkedilmesinin müeyyidesini değil, İslâm dininde namaz ibadetinin önemini gösterme amacına yönelik bulunmaktadır. Kimsenin kimseyi zorla Müslüman etme hak ve

yetkisi bulunmadığına göre, bu dine mensup olanlar kendi özgür iradeleriyle bu dini seçmiş olacaklar ve bu dinde oldukça önemli bir yeri bulunan namaz ibadetinden haberdar olacak ve bunu zevkle yerine getireceklerdir.

Namaz insanın maddî ve mânevî temizliğinin vasıtası olmaktadır. Çünkü namaz kılmak için gerekiyorsa gusül abdesti almak, normal durumlarda abdest almak suretiyle bir nevi vücut temizliği yapılmış olduğu gibi, ayrıca elbisenin ve namaz kılınacak yerin de temizlenmesi gerektiği için bir üst baş temizliği yapılmış olur. Daha da önemlisi namaz günahlardan arınmanın da bir yoludur. Namaz esas itibariyle insanı günah işlemekten alıkoyar, günahtan uzaklaştırır. Nitekim bir âyette ***"Sana vahyedilen kitabı oku ve namaz kıl; çünkü namaz çirkin ve kötü işlerden alıkor. Allah'ı zikretmek en büyük şeydir. Allah yapıp ettiklerinizi bilir"*** (Ankebût 29/45) buyurulmaktadır.

Ayrıca namaz, işlenmiş hata ve günah kirlerinin giderilmesini de sağlar.

Peygamberimiz günde beş vakit namazı, bir insanın kapısının önünden akıp giden bir ırmağa, namaz kılmayı da bu ırmakta her gün beş kere yıkanmaya benzetmiş ve şöyle demiştir: ***"Ne dersiniz, birinizin kapısının önünden bir ırmak geçse ve o kimse orada günde beş kere yıkansa bedeninde hiç kir kalır mı?"*** *Sahâbîler, "Kalmaz, ey Allah'ın elçisi" deyince Peygamberimiz* ***"İşte beş vakit namaz buna benzer. Allah namaz sayesinde günahları siler"*** demiştir *(Buhârî, "Mevâkýt", 6; Müslim, "Mesâcid", 282).*

Aşağıda namazın biçimsel olarak sahih olmasının şartları üzerinde durulacaktır.

Fakat asla hatırdan çıkarmamak gerekir ki, sayılacak olan şartlar, namazın sadece dış görünüşünü sağlam yapmaya yeterli olacağı gibi, namazın sayılacak olan sünnetleri ve âdâbı da onun dış görünüşünün süslenmesini ve güzel görünmesini sağlamaya yeterli olacaktır. Fakat bu şartları yerine getirmek, namazı ikame etmek, ayakta tutmak sayılmaz. Namazın özü, kalbin huşû ve huzur içinde olmasıdır. Kalbin huzur ve huşûu yoksa kılınan namaz, bir heykeltraşın özene bezene ve tüm sanatkarlığını ortaya koyarak yaptığı bir insan heykelinden farklı olmayacaktır.

Allah bu noktayı şöyle belirtmektedir: ***"Beni anmak için namaz kıl"*** (Tâhâ 20/14). Bu âyetle namaz Allah'ı anmanın bir yolu olarak önerildiği gibi, aynı zamanda namazın Allah'ı anmaktan ibaret olduğu da vurgulanmaktadır. Çünkü Allah'ı anmak için namaza duran kişi, namaz boyunca Rabbin huzurunda durduğundan gaflet ederek namaza hakkını vermemiş ise nasıl Allah'ı anmış sayılabilir?

Devlet başkanıyla görüşmek, ondan bir şeyler talep etmek isteyen kişi, bu imkânı bulup onun huzuruna çıktığında onunla görüşmek yerine, orada bulunan eşya ile ilgilense veya yanında getirdiği kitabı okusa veya bir şarkının veya şiirin sözlerini mırıldansa, o devlet başkanının muhtemel tepkisini bir tarafa bırakalım, buna görüşme denir mi, gelen kişi arzusunu iletmiş olur mu? Bu basit örneğin de gösterdiği gibi namaza duran kişi, Allah'ın huzurunda olduğunu bilmeli, bunu hissetmelidir. ***"Ne dediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın"*** (en-Nisâ 4/43) ifadesi ne dediğinden haberi olmayan sarhoş kimselere yönelik olmakla birlikte namazda tam bir şuur ve huşûun gerektiğini de anlatmaktadır. Yine Kur'an'da, namaz kılarken gaflet ve ciddiyetsizlik içinde olanlar ağır bir üslûpla zemmedilir (Mâûn 107/4-5).

Allah insanların kalıplarına değil kalplerine bakar.

Fakihler, zahire göre hüküm verdikleri ve görünür şartların düzgün şekilde yerine getirilmesiyle ilgilendikleri için namazın şartlarından bahsederken namazda huşû ve huzuru, namazın olmazsa olmaz şartları arasında saymamışlar, sadece bu yönde öneri ve uyarıda bulunmakla yetinmişlerdir.

Çünkü ihlâs, kalp huzuru ve huşû, kalbin ameli olup gizli, bâtınî bir durumdur.

Namazın bâtınî-derunî şart ve gayelerinin gerçekleşmesi mükellefin kendi seviyesiyle, gayret ve hassasiyetiyle ve biraz da ortamla alâkalı sübjektif bir hal olduğundan bu konuda herkes için ortalama bir çizgiden söz etmek ve buna namazın şartları arasında yer vermek doğru olmaz. Namazda sözü edilen iç huzuru ve kalbî bağlılığı yakalamak, ruhun maddî âlemden Allah'ın huzuruna yükselişini hissetmek herkes için kolay

olmadığı gibi arzu etmekle elde edilebilen bir sonuç da değildir. Böyle bir mükellefiyet, insana gücünün üzerinde bir yük yüklemek anlamına gelir. Fakihlerin, zâhirî şartların yerine getirilmesiyle mükellefin uhdesinden namaz borcunun düşeceğini ve bunun dünyevî hükümler bakımından yeterli olacağını söylemeleri bu sebepledir. Kılınan namazın kabul olunup olunmaması, âhirette fayda verip vermeyeceği fıkhın konusu değildir. Ayrıca fakihler fetva verirken, insanların kusur ve eksikliklerini de dikkate almışlar, mükellefiyet şartlarını ideal değil ortalama ölçülerde tutmaya çalışmışlardır. Bu gerekçe ve mülâhazalar sebebiyledir ki, namazın ruhu olan kalp huzuru namazın tamamında şart koşulmamış, namaza başlarken yapılan niyetteki ihlâs ve yöneliş yeterli görülmüştür.

Namazın Anlamı

Salât lugatta hayır dua'da bulunma anlamını ifade eder. ***Onlar için salât (dua) et. Şüphesiz senin salâtın (duan) onlara huzur verir.*** (Tevbe/103) Yani 'Onların affedilmeleri için Allah'a dua et!'

Namaz, Kelime-i Tevhid'den sonra İslâm'ın en mühim esasıdır. Cenab-ı Allah buyuruyor:

اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا

"Şüphesiz namaz, müminlere muayyen vakitlerde farz kılınmıştır." *(Nisa: 103)*

Allah'ın Resûlü buyuruyor:

خَمْسُ صَلَوَاتٍ كَتَبَهُنَّ اللهُ عَلَى الْعِبَادِ فَمَنْ جَآءَ بِهِنَّ وَلَمْ يُضَيِّعْ مِنْهُنَّ شَيْئًا اِسْتِخْفَافًا بِحَقِّهِنَّ كَانَ لَهُ عِنْدَ اللهِ عَهْدٌ اَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ

"Allah beş vakit namazı kullara farz kılmıştır. Onları eda edip haklarını küçümsemek gayesiyle onlardan bir şey kaybetmeyen kimse için haktır ki, Allah onu cennete götürsün."

Fakihlerin ıstılahında ise, tahrim (iftitah) tekbiriyle başlayıp selâmla sona eren ve kendine mahsus şartları bulunan söz ve fiillere salât denir. Bu söz ve fiillerin tümüne, içinde dua

olduğu için salât denilmiştir. Çünkü dua, bunların en önemli kısmını teşkil etmektedir. Böylece kül! (bütün), parçasının ismini almıştır.

* İki çeşit namaz vardır;

1. Rükû, sücûd ve kıraat gibi bölümleri içeren namazlar ki; bunlar da kendi aralarında ikiye ayrılır:

a. Beş vakit farz namazlar,

b. Nafile namazlar.

2. Rükû ve sücûdsuz olup da tahrim (iftitah) tekbiri ve selâmı bulunan namazlar:

Cenaze namazı gibi.

Hanefilerin ileri sürdükleri vâcib namazlar ile Malikilerin ileri sürdükleri rağibe namazları Şafii mezhebinde mevcut değildir. Şâfiiler, Hanbeli ve Malikilerin yaptıkları gibi tilâvet secdesini namaz olarak adlandırmazlar. * *(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

Namazın Hikmetleri

Namazın birçok hikmet ve sırları vardır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

1- İnsan, namaz vasıtasıyla gerçek şahsiyetini bulur. Bu da Allah'ın kulu olduğunu idrak etmesidir. Dünya zevkleri ve insanlarla meşgul olması, insana bu gerçeği unutturduğu zaman, namaz bu gerçeği tekrar hatırlatır.

2- Namaz sayesinde insan nefsine, Allah'tan başka hakikî nimet verenin ve yardım edenin olmadığı gerçeği yerleşir. Her ne kadar birtakım sebepler insana yardım ediyor, nimet veriyor görünseler de gerçekte veren Allah'tır. Çünkü o sebepleri insana müsahhar (itaat ettirme, hizmete kılma) kılan Allah Teâlâ'dır. İnsan zahirî ve dünyevî sebeplerle meşgul olup gaflete daldığında, namaz gerçek sebebin, yardımcının, nimet, zarar ve fayda verenin, diriltenin ve öldürenin Allah olduğunu insana hatırlatır.

3- İnsan, namaz sayesinde işlediği günahlardan tevbe etmek için bir fırsat ve uygun bir zaman bulur, zira insan gece ve

gündüz birçok günahla karşı karşıyadır. Bazen bunların farkına varır, bazen de varmaz. İşte tekrar tekrar gelen namaz vakitleri, insanı günahlardan temizleyecek olan fırsatlardır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) bu durumu şöyle ifade etmiştir: ***"Beş vakit namazın meseli, sizden birinizin kapısı önünde bol bol akan ve içinde günde beş defa yıkandığı bir nehir gibidir."*** (*Müslim/668, (Cabir b. Abdullah'tan)*

Ravi, Hasan'ın şöyle dediğini de ekliyor: 'Nehir, o kişinin vücudunda kirden bir şey bırakır mı?'

Yine Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur:

اَرَاَيْتُمْ لَوْ اَنَّ نَهْرًا بِبَابِ اَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ هَلْ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ قَالُوا لَا يَبْقَى مِنْ دَرَانِهِ شَيْءٌ قَالَ فَكَذَالِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ يَمْحُو بِهِنَّ الْخَطَايَا

"Söyleyin, birinizin kapısının önünden bir nehir aksa, (ev sahibi de) günde beş defa o nehirde yıkansa ne dersiniz; vücudunda kirden, pastan eser kalır mı? Sahabe 'Hayır, hiçbir şey kalmaz' dediler). Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle devam etti: Beş vakit namaz da işte bunun gibidir. Allah Teâlâ onlarla günahları yıkar, siler." (*Müslim/667, (Ebu Hüreyre'den)*

4- Namaz, insanın kalbindeki Allah'a iman akidesinin gıdasıdır; zira dünyanın zevkleri ve şeytanın vesveseleri insana o akideyi unutturabilirler. O akîde insanın kalbine yerleşmiş olsa bile unutulması mümkündür. Heva (yasaklanmış şeylere yönelmek) ve hevese (arzuya), yanıltıcı dostlara uyup bu unutkanlığa devam ederse, insan tıpkı suyu kesilen ağaç gibi sonunda inkâra düşer. Suyu kesilen ağaç önce kurur, bir süre böyle kalır, sonra da yıkılır gider. Fakat Müslüman namaza devam ederse, namaz onun imanı için gıda olur. Dünya ve dünyanın zevkleri artık o kişinin İmanını zayıflatmaya veya yok etmeye güç yetiremez.

Namazın Farz Kılınma Tarihi

Namaz, bilinen en eski ibadetlerdendir. Allah Teâlâ, Hz. İsmail hakkında şöyle buyurmuştur: "***Halkına namazı ve zekâtı emrederdi. Rabbinin katında kendisinden razı olunmuş bir kimseydi."*** (Meryem/55)

Namaz, Hz. İbrahim'in dini olan Din-i Hanif'te de vardı. Hz. Musa'nın tabileri de namazı bilmekteydiler. Allah Teâlâ, Hz. İsa'nın dilinden şöyle buyurmaktadır:

"Rabbim) hayatta olduğum sürece bana namazı ve zekâtı emretti." (Meryem/31)

Hz. Muhammed (s.a) peygamber olarak gönderildiği zaman sabah ve akşam ikişer rekât namaz kılıyordu. Bazı âlimler, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e hitab eden şu ayetle, sabah ve akşam kılınan bu namazların kastedildiğini söylerler. ***"Rabbini hamd ile akşam-sabah (bi'l-aşiyyi vel-ibkâr) tesbih et!"*** (Mümin/55)

Namazın Meşruiyetinin Delilleri

Namazın meşruiyeti birçok ayet ve hadîsle sabit olmuştur. Bu hususta ayetlerden bazıları şunlardır:

"O halde akşama girdiğinizde de sabaha çıktığınızda da Allah'ı teşbih ve tenzih edin (namaz kılın). Göklerde ve yerde (bulunan tüm varlıkların) hamd(i) Allah'a mahsustur. Gündüzün sonunda da, öğle vakti geldiğinde de (Allah'ı teşbih edin ve ikindi ile öğle namazını kılın!)" (Rum/17-18)

İbn Abbas'a göre 'akşama girdiğinizde' sözünden maksat, akşam ve yatsı namazlarıdır. 'Sabaha çıktığınızda' sözünden maksat da sabah namazıdır. Aşiyyen kelimesinden maksat, ikindi namazıdır. 'Öğle vakti geldiğinde' ibaresinden maksat da öğle namazıdır.

إِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا

"Şüphesiz namaz, müminlere muayyen vakitlerde farz kılınmıştır." (Nisa/103)

Ayrıca:

Kur'ân-ı Kerîm'de daha önceki ümmetlerde de namaz ibadeti bulunduğu, meselâ ***Yahudilere namazın emredildiği*** *(Bakara/43,177; Nisa/77,162; Maide/12)*; ***Hz. İbrahim'in kıldığı namazın kabulü için dua ettiği*** *(En'am/162)*; ***Hz. Lokman'ın oğluna namaz kılmayı öğütlediği*** *(Lokman/17)*; ***Hz. Adem, Hz. Nuh ve Hz. İbrahim'den sonra namazı terk eden nesil geldiği*** *(Meryem/59)*; ***Hz. Musa'ya namaz kılmanın emredildiği*** *(Tâhâ/14)*; ***Hz. Zekeriya'nın namaz kıldığı*** *(Âl-i İmrân/39)*; ***Hz.***

İsa'nın beşikte konuşurken, namaz kılmasının emredildiğini söylediği *(Meryem/31)*; ***Hz. İsmail'in ehline namaz kılmayı emrettiği*** *(Meryem/55)*; ***Hz. İbrahim, Hz. Lût, Hz. İshak ve Hz. Ya'kub'un salih birer kul olduğu belirtildikten sonra namaz kılmalarının kendilerine vahyedildiği*** *(Enbiya/73)* ifade edilir. *(Muharref Yahudilik ve Hristiyanlık ile Hinduizm'de namaz konusunda bkz. Nedvî, Dört Rükün, s. 79-94)*

İslâm'da Namaz:

Hz. Peygamber'in ilk namazı, ***"Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve uyar! Sadece rabbinin büyüklüğünü dile getir."*** *(Müdessir1-3)* âyetlerinin ışığında, tahminen kırküç yaşındayken Cebrail'in (a.s.) tarifiyle abdest alıp, önce kendisi, sonra Hz. Hatice ile birlikte kıldığı ifade edilir. Hatta el-Cassas, ilk namazı Cebrail'in imam olarak ve fecr-i sâdığın doğuşuna yakın zamanda kıldırdığını nakleder (*Ahkâmu'l-Kur'ân, II/268)*. Bundan sonra, İslâm'ın yayılmasıyla birlikte, önceleri gizli, hatta böyle bir yer bulunmayınca şehir dışındaki izbe yerlerde namaz kılındı. *(Vecdi Akyüz-Mukayeseli İbadetler İlmihali)*

Hadîsten delili ise, yukarıda geçen İsra Hadîsinden başka şu hadîslerdir: Hz. Muhammed (a.s.v.), Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken şöyle buyurmuştur: ***" Onları, önce Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma şehadet etmeye çağır. Eğer onlar buna itaat ederlerse onlara şunu bildir: Allah onların üzerine her gün ve gecede beş vakit namazı farz kılmıştır"*** (*Buhari/1331; Müslim/19)*

Bir bedevi, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e namaz hususunda sorduğunda, Hz. Muhammed (a.s.v.) ***'Bir gün, bir gecede beş vakit namaz farzdır'*** dedi. ***'Üzerime bundan başkası da olacak mı?'*** dediğinde, Hz. Muhammed (a.s.v.) ***'Hayır, meğer ki kendiliğinden kılasın'*** buyurdu. *(Buhari/46; Müslim/11)*

Namazın Dindeki Yeri

Namaz, bedenî ibadetlerin en üstünüdür, bir kişi Hz. Muhammed (a.s.v.)'e, ibadetlerin en üstününün hangisi olduğunu sorunca, Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle dedi: ***"İbadetlerin en üstünü namazdır.***

- Sonra hangisi?

- Namaz.
- Sonra hangisi?
- Namaz." *(İbn Hibban/258)*

Bir Müslüman iki vakit namazı, güzel bir şekilde eda ederse, o, iki namaz arasındaki günahlara kefaret olur. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Allah Teâlâ beş vakit namaz vasıtasıyla hataları siler."*** *(Buhari/505)*

"Allah'ın emrettiği gibi abdesti tam alıp da şu beş vakit namazı kılan hiçbir Müslüman yoktur ki bu namazlar, aralarındaki günahlar için birer kefaret olmasın." (Müslim/231, (Hz. Osman'dan)

Nitekim, tembellik nedeniyle namaz hususunda gevşeklik gösteren bir kimsenin, böyle devam ettiği takdirde küfre girmesi söz konusu olduğu gibi -daha önce söylediğimiz gibi- namaza devam etmesi de imanını besler.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Namazı kasten terk etmeyin. Çünkü namazı kasten terk eden bir kimsenin üzerinden Allah ve Rasûlü'nün zimmeti beri olur."*** *(İmam Ahmed, VI/421, V/338)*

* Şunu bilmemiz lazımdır ki, Namaz kılmaktan maksat kalbin, Allah'ın azamet ve yüceliğini bilip, onu her zaman hatırlamak. Ve dolayısıyla verdiği emir ve nehiylerin yanında durmaktır.

Kur'an-ı Kerim buna işaret edip buyuruyor:

إِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ

"Şüphesiz namaz, fuhuş ve münkeri önler." (Ankebut/45)

Gaflet ile kılınan namaz, sahibine fayda vermediği gibi Allah'ü Azimüşşan da onu kabul etmez.

NAMAZIN VACİP OLMA ŞARTLARI:

Namazın vûcub şartları altıdır:

1- Müslüman olmak. Müslüman olmayan kimseye namaz farz değildir. Çünkü namaz, imana dayanan bir farizedir. Bunun için bir kâfir Müslüman olursa küfür hayatında kılmadığı namazları kaza etmekle mükellef değildir.

Cenab-ı Hak buyuruyor:

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ

"Sen kâfirlere de ki: Onlar küfürden vaz geçseler, geçmiş günahları afv olunacaktır." (*Enfal/38)*

Yalnız mürted olan kimseye namaz farz olduğu gibi, İslâm'a döndükten sonra, riddet zamanında kılmadığı namazları kaza etmesi lâzımdır. Bir kimse mürted olduktan sonra delirirse kendine geldiği takdirde delilik müddetinde geçen namazları kaza edecektir.

2- Bâliğ olmak. Çocuk olup, haddi bûluğa varmamış olan kimseye namaz farz değildir.

Büluğ, ya onbeş seneyi tamamlamak veya ihtilam olmak veya âdet görmekle olur. Ancak yedi yaşını tamamlayıp temyiz çağına eren erkek ve kız çocukları, alışmaları için namaz kılmakla emredilirler. On yaşına geldikten sonra namaza devam etmezlerse hafifçe dövmek sûretiyle ikaz edilirler. Oruç ve İslâm'ın sair âdapları namaz gibidirler.

Resûlullah (a.s.v.) buyuruyor:

مُرُو الصَّبِيَّ بِالصَّلَاةِ اِذَا بَلَغَ سَبْعَ سِنِينَ وَاِذَا بَلَغَ عَشْرَ سِنِينَ فَاضْرِبُوهُ عَلَيْهَا

"Yedi yaşına gelen çocuğa namaz kılmayı emrediniz. On yaşını tamamlayınca (namaz kılmazsa) onu döğünüz."

3- Akıllı olmak. Baygın, deli ve cebren kendisine içki içirilip sarhoş olmuş kimseye namaz farz değildir.

4- Tâhir olmak. Ay başında veya nifasta bulunan kadına namaz farz değildir. Bir kadın ilaç kullanmakla hayızlı olur veya doğum zamanı gelmeden evvel çocuğunu aldırırsa hayız ve nifas müddetinde geçen namazları kaza etmez. Yine bir ilaç ile hayzını erteletirse normal olarak namaz ve tavafını eda edecektir.

5- Göz, kulak ve dil gibi uzuvların sâlim olması. Bir kimse âma, sağır ve dilsiz olarak halk edilirse, namaz gibi ibadetlerle mükellef değildir.

6- İslam davetini duymuş olmak. İslam'dan haberi olmayan kimseye namaz farz değildir.

Namaz, vaktinin çıkışına bir an kalmış ve yukarıda zikrettiğimiz maniler de zail olmuşlarsa namaz vacip olur. Ayrıca öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazlarını "cem'i takdim ve te'hir" olarak kılmak caiz olduğundan, ikindi vakti öğle için, yatsı vakti akşam için vakit sayıldığından, ikindi veya yatsı namazının vaktinin çıkışına bir an kalmış ve o maniler zail olmuşsa, ikindi ile beraber öğle, yatsı ile beraber akşam namazları vacip olur.

Namazda iken veya namazı kıldıktan hemen sonra baliğ olan kimse namazını iade etmeden tamamlar. Vakit girdikten sonra, namaz kılacak kadar zaman bulduğu halde namaz kılmadan deliren kimse veya kendisine âdet gelen kadın, mâni zail olunca o namazı kaza etmeye mecburdur. * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Soru -Dilsiz ve sağır olan Müslümana namaz ve oruç farz mıdır?

Cevap: Dilsiz ve sağır olan Müslüman, akıllı ve buluğ çağına girmiş ise, mükellef olmanın şartlarını taşıdığı için, diğer ibadetler gibi, namaz ve oruçla da mükelleftir. Ancak dilsizler, namaza kalben niyyet ederek başlarlar. Namazın içindeki farzlardan olan kıraat yani Kur'an okumak ise bu halleri özür olduğu için onlara farz değildir. *(Halil Günenç- Fetvalar-152)*

Namazı Terk etmenin Hükmü

Resûlullah (a.s.v.) namazı terk eden kimsenin hakkında şöyle buyuruyor:

لَا سَهْمَ فِى ٱلْإِسْلَامِ لِمَنْ لَا صَلَاةَ لَهُ

"Namazı olmayan kimsenin İslâm'da payı yoktur." *(Heysemî/I.295; İbn-i Sa'd/III,35; Muvatta, Tahâret/51)*

Namazı terk eden bir kimse ya tembelliğinden, ya inkâr ettiğinden veya hafife aldığından ötürü terk eder. Namazı, farziyetini inkâr ederek veya hafife alarak terk eden bir kimse kâfir olur. Hâkimin onu tevbeye davet etmesi farzdır. Eğer tevbe edip namazı kılarsa bir mesele kalmaz, ancak tevbe etmezse;

mürted (dinden çıkan) olduğundan ötürü öldürülür. İrtidat (dinden dönem) nedeniyle öldürülen kişinin yıkanması, kefenlenmesi, namazının kılınması ve Müslüman mezarlığına defnedilmesi caiz değildir. Çünkü o kişi artık Müslümanlardan kabul edilmemektedir.

Namazın farziyetine inandığı halde, tembellik nedeniyle namazı terk eden kimseyi hâkimin, namazlarını kaza etmeye ve terk ettiğinden ötürü tevbeye davet etmesi gerekir. Eğer namazlarını kaza etmeye yanaşmazsa öldürülmesi gerekir. Onu öldürmek, asi Müslümanları öldürmek için meşru kılman cezaların kapsamına girer. Ayrıca bu, terk edilmesi nedeniyle savaş açılan bir farzı terk etmenin cezasıdır. Fakat bu nedenle öldürülen bir kimse Müslüman kabul edilerek kendisine teçhiz, tekfin, defin ve miras hususunda Müslüman muamelesi yapılır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur:

أُمِرْتُ اَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا اَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ فَاِذَا فَعَلُوا ذٰلِكَ عَصِمُوا مِنِّى دِمَاءَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ اِلَّا بِحَقِّ الْاِسْلَامِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللهِ

"Şehadet edip namaz kılana ve zekât verene kadar, insanlarla savaş etmeğe emrolundum. Bunları yaptıklarında, İslâm'ın hakkı müstesna, kan ve mallarını benden korumuş olacaklardır. Hesapları ise Allah'a aittir." (Buhari-Müslim)

"Ben, Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet edinceye ve namazı kılıp zekâtı verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunları yapınca kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak İslâm'ın hakkı hariçtir ve hesapları da Allah'a aittir." (*Buhari/25; Müsim/22, (İbn Ömer'den)*

Bu hadîs Lâilahe İllallah Muhammed'ur-rasûlullah dediği halde namaz kılmayan kimselerle savaşılması gerektiğine delâlet eder. Ancak böyle kimseler kâfir sayılmazlar.

Bunun delili şu hadîstir: “***Kim Allah'ın kullarıüzerine farz kıldığı beş vakit namazı, hakkına riayet ederek kılarsa, Allah onu cennet'e koymaya söz vermiştir. Kim de onları kılmazsa, Allah katında onun hiçbir ahdi yoktur; dilerse azap eder, dilerse cennet'e sokar***.” *(Ebu Dâvud/1420 ve başka muhaddisler, (Ubade b. Samit'ten)*

Bu hadîs, namazı terk eden bir kimsenin kâfir olmadığına delâlet eder. Zira namazı terk etmekle kâfir olunsaydı Hz. Muhammed (a.s.v.) ***'Allah dilerse azap eder, dilerse cennet'e sokar'*** demezdi. Çünkü kâfir asla cennet'e giremez. O halde buradaki namazı terk etme, tembellik nedeniyle terk etmeye hamledilir. Böylece deliller arasında da tenakuz söz konusu olmaz.

Yine Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***“Kişi ile küfür ve şirk arasında namazın terki vardır.” (****Müslim /82 ve başka muhaddisler (Cabirden)*

Buradaki terk, namazın farziyetini inkâr ederek veya namazı hafife alarak terk etmedir.

*** Farz Namazlar**

Mükellef olan her Müslümana farz olan namazlar sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarıdır. Bu namazlar, Hz. Muhammed (a.s.v.)’in Beyt’ül-Makdis’e, oradan da semaya çıkarıldığı gecede farz kılınmıştır. Allah Teâlâ, peygamberine ve diğer Müslümanlara bir gün bir gecede elli vakit namaz farz kıldı. Sonra beş vakte düşünceye kadar tahfif etti. Beş vakit namaz kılınır, fakat elli vakit namaz ecri verilir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***“Ben Mekke’de iken evimin tavanı ayrıldı, Cebrail indi, sonra elimden tutarak beni en yakın semaya götürdü. Allah Teâlâ ümmetime 50 vakit namazı farz kıldı. Bunun üzerine tekrar Allah’a müracaat ettim. Allah ‘Onlar beş vakittir ve yine onlar elli vakittir. Benim nezdimde söz değişmez’ buyurdu.”*** (*Buhari/342; Müslim/163)*

Sahih görüşe göre İsra hâdisesi, Hz. Muhammed (a.s.v.) Mekke'den Medine'ye hicret etmeden 18 ay önce olmuştur. Durum böyle olunca beş vakit namaz, Hz. Muhammed (a.s.v.)'ın daha önce sabahları ve akşamları kıldığı iki vakit namazı nesh (ortadan kaldırma) etmiş oluyor.

Farz Namazların Rekât Sayısı

Allah Teâlâ namazı Müslümanlara farz kıldığında Cebrail -daha önce de zikredildiği gibi- Hz. Muhammed (a.s.v.)'e gelerek namaz vakitlerinin başlangıcını, sonunu ve rekât sayılarını öğretti.

Bunlar şöyledir:

Sabah Namazı; İki rekâttır, iki kıyam ve bir teşehhüd ile kılınır.

Öğle Namazı; Dört rekâttır, iki teşehhüd ile kılınır. İlk teşehhüd ikinci rekâtın, ikinci teşehhüd ise namazın sonundadır.

İkindi Namazı; Dört rekâttır, öğle namazı gibi kılınır

Akşam namazı; Üç rekâttır ve iki teşehhüd'le kılınır. İlk teşehhüd ikinci rekâtın sonunda, ikinci teşehhüd ise üçüncü rekâtın sonundadır.

Yatsı Namazı; Dört rekâttır. Öğle ve ikindi namazları gibi kılınır.

Açıklama: 2 rekatlık Cuma namazı da farz kılınmıştır. Cuma namazı ileride ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Farz Namazların Vakitleri

Beş vakit namazın her birinin belli vakitleri, o vakitlerin de bir başlangıcı, bir de sonu vardır. Vaktin girişinden önce ve vakit çıktıktan sonra namaz kılmak caiz olmaz.

"***Şüphesiz ki namaz, müminlerin üzerine vakit(leri bel)li bir farzdır."*** (Nisa/103)

Namaz, özel vakitlerle sınırlandırılmış bir farzdır. *Sahih hadîslerde bildirildiğine göre beş vakit namaz farz kılındıktan sonra Cebrail gelerek namaz vakitlerini Hz. Muhammed (a.s.v.)'e öğretmiştir.* Hz. Muhammed (a.s.v.) de hem söz, hem de fiiliyle namaz vakitlerini Müslümanlara öğretmiştir. *(Ebu Dâvud/393; Tirmizî/149*)

Ebu Musa el-Eş'arî şöyle rivayet ediyor: ***"Bir kişi Hz. Muhammed (a.s.v.)'e namaz vakitlerini sordu. Hz. Muhammed (a.s.v.) ona bir cevap vermedi. Sonra şafak söker sökmez sabah namazını kıldırdı. Neredeyse insanların birbirlerini tanıyamayacakları kadar karanlıktı. Sonra güneş tam tepeden batıya meylettiği zaman müezzine emretti ve öğle namazını kıldırdı. Öyle ki iyi bilen bir kişi 'Gündüz yan olmuştur." Derdi. Sonra güneş yüksekteyken ikindi namazını kıldırdı. Sonra güneş battığı zaman akşam namazını kıldırdı. Sonra şafak kaybolduğu zaman yatsı namazını kıldırdı. Ertesi gün sabah namazını o kadar geciktirdi ki namazdan çıkan biri 'Güneş muhakkak doğmuştur' yahut 'hemen hemen doğmak üzeredir.' Diyebilirdi. Sonra öğle namazını dünkü ikindi vaktine yakın bir zamana kadar tehir etti. Sonra ikindiyi o kadar geciktirdi ki namazdan çıkan bir kimse 'güneş kıpkırmızı oldu' derdi. Sonra şafağın kaybolma zamanı yaklaşıncaya kadar akşam namazını geri bıraktı. Sonra yatsı namazını gecenin ilk üçte biri geçinceye kadar geciktirdi. Sonra sabah olunca soru soran kişiyi çağırdı ve ona 'Namazların vakti şu iki vakit arasıdır' dedi".*** *(Müslim/614 ve başka muhaddisler*)

Burada mücmel kalan bazı noktaları açıklayan veya fazlalık getiren hadîsler de vardır. Bunları, aşağıda namazların vakitlerini tafsilatlı olarak anlatırken göreceğiz.

a. Sabah Namazı

Sabah namazının vakti, fecr-i sadık'ın doğuşu ile başlar, güneşin doğuşuna kadar devam eder. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sabah namazının vakti, fecrin doğuşundan başlar, güneşin çıkış zamanına kadar devam eder."*** *(Müslim/612)*

Sabah namazının en faziletli vakti, gecenin son karanlık anı (tağlis) dır. Namazın ilk vaktinde (tağlis) eda edilmesi müstehabdır, sahih olan da budur. Bu nedenle, Şâfiîler, imsak vaktinin girmesiyle birlikte, geciktirmeden, sabah namazını edâ ederler.

b. Öğle Namazı

Öğle namazının vakti, güneşin tam tepeden batıya doğru kaymaya başladığı zaman başlar. Bu vakte zeval vakti denir. Çünkü o vakitte doğuya doğru uzanan küçük gölgeler görünür. Ona zeval gölgesi denir. Öğle namazının vakti, her şeyin gölgesinin kendi boyuna ulaştığı zamana kadar devam eder. Zeval gölgesi de bu gölgeye dahildir. Çünkü o, öğle namazı vaktinin ilk belirtisidir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Öğle namazının vakti, güneşin batıya doğru kaymasıyla başlar. O zaman kişinin gölgesi boyu kadardır. İkindi girinceye kadar devam eder."*** *(Müslim/612)*

Şâfiî'nin delili, Hz. Peygamberden rivâyet edilen: "Cebrail, iki gün (Hz. Peygamber ile) beraber namaz kıldı. Birinci gün, güneş batıya yöneldiğinde, ikinci gün ise, her şeyin gölge boyunun bir misli olduğu zamanda. Sonra Cebrail (as) dedi ki: Vakit, (öğle) bu iki vakit arasında olandır.'' (Ebû Dâvûd, Salât/ 107; Tirmîzî, Salât/13, 278-282; Tafsilatlı olarak bkz. Nevevî, el-Mecmû', III, 21-29.) şeklindeki hadistir. Namaz, (belirlenmiş) şer'i vakitlerde ifa edilmelidir.

c. İkindi Namazı

İkindi namazının başlama vakti, öğlenin sona erdiği zaman başlar. Güneş batıncaya kadar devam der.

Şu hadîs buna delâlet eder: ***"Güneş batmadan önce ikindi namazının bir rekâtına yetişen kimse ikindi namazına yetişmiş demektir."*** *(Buhari/554; Müslim/608)*

Fakat namazı, her şeyin gölgesinin iki misline ulaştığı zamana kadar ertelememek en güzelidir, zira hadîsten bu anlaşılmaktadır.

Bir de Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu sözü vardır: ***"İkindi namazının vakti, güneş sapsarı oluncaya kadardır."*** *(Müslim/6l2*) Bu hadîs, muhtar olan vakte hamledilir.

d. Akşam Namazı

Akşam namazının vakti, güneşin batmasıyla başlar, kırmızı şafak kaybolup batı tarafında eseri kalmayıncaya kadar devam eder. Kırmızı şafak, güneş ışınlarından kalan noktalardır,

güneş battığında doğu tarafında görülür. Sonra karanlık onu batıya doğru kaydırır. Karanlık yeryüzünü kaplayıp batı ufkuna uzandığında, kırmızı şafağın eseri ortadan kalktığında akşam namazının vakti sona ermiş, yatsı namazının vakti girmiş demektir. Vakitleri bildiren hadîs buna delâlet eder.

Zira Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle demiştir: ***"Akşam namazının vakti, kızıllık düşünceye kadardır."*** *(Müslim/612)*

Resûlullah (a.s.v.) buyuruyor: وَقْتُ الْمَغْرِبِ مَا لَمْ يَغِبِ الشَّفَقُ

"Akşam namazının vakti, şafakın batmadığı zamandır."
Sarı veya beyaz şafakın zamanı akşam namazının zamanından sayılmaz. Bir kimse namaz vaktinde namaza başlar, vakit çıkıncaya kadar devam ederse namazı sahih olup, eda etmiş sayılır.

Şâfiî'ye göre ise, namazın vücubiyeti ilk vaktindedir. Şafiî mezhebine göre, vacib, sabah namazında olduğu gibi, vaktin ilk anına taalluk eder.

Şâfiî'nin delili; ***"güneşin zevalinden, (öğle vaktinde Batı'ya kaymasından) gecenin karanlığına kadar, belli vakitlerde, namaz kıl."*** âyetidir. Allah'u Teala, namaz kılmayı, güneşin batmasına müteakip emretmiştir. Eğer, namazı geciktirme caiz olsaydı, bunu böyle emretmezdi. Emrin zahirinden (açık olarak) anlaşılan onun ilk anında vücubudur.

e. Yatsı Namazı

Yatsı namazının vakti, akşamın sona ermesiyle başlar, fecr-i sadık'ın doğuşuna kadar (imsak vaktine kadar) devam eder. Fakat en muhtar görüşe göre, gecenin üçte birinden daha fazla ertelenmemelidir. Fecr-i sadıktan maksat, doğu ufkuna yayılan bir ışıktır; bu ışık güneşin aksetmesiyle meydana gelir. Sonra yavaş yavaş göğe doğru yükselip güneşin doğusuyla tamamlanır. Yatsı namazının başlama, sona erme ve muhtar olan vaktinin delili, vakitleri bildiren hadîsle birlikte bir de şu hadîstir: ***"Dikkat edin! Şu muhakkak ki uyku ile namaz kaçırmakta bir tefrit yoktur. Tefrit ancak diğer bir namaz vakti girinceye kadar namazını kılmayan kimse içindir."*** *(Müslim/681)*

Bu hadîs, bir namaz vaktinin diğer namaz vakti girdiğinde sona erdiğine delâlet eder. Fakat sabah namazı bundan hariçtir. Zira sabah namazının vakti, öğle namazı vaktinin girmesiyle değil, güneşin doğmasıyla sona erer.

İşte bunlar, beş vakit namazın vakitleridir. Fakat namazları kasten vaktin sonuna bırakıp da vaktin genişliğini mazeret olarak ileri sürmemek gerekir. Çünkü böyle yapmak, namaz vaktinin çıkmasına sebep olabilir. Hatta bu gevşeklik namazı terk etmeye bile sebep olabilir. Sünnet olan, namazları vaktin başlangıcında kılmaktır.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'e ***'Amellerin en efdali hangisidir?'*** diye sorulduğunda ***'Vaktinde kılınan namaz'*** diye cevap vermiştir. *(Buhari/504; Müslim/85)*

Namazın bir kısmı vakti içinde, bir kısmı da vakti dışında kılınırsa, o namaz, vakti içinde kılınmış sayılır. Aksi takdirde kaza edilmiş bir namaz sayılır.

Bunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu hadîsleridir:

مَنْ اَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الصُّبْحِ قَبْلَ اَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَقَدْ اَدْرَكَ الصُّبْحَ
وَمَنْ اَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ اَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَقَدْ اَدْرَكَ
الْعَصْرَ

"Kim güneş doğmadan sabah namazının bir rekâtına yetişirse, o, sabah namazına yetişmiştir. Kim güneş batmadan Önce ikindi namazının bir rekâtına yetişirse ikindi namazına yetişmiştir." *(Buhari/554; Müslim/608)*

"***Bir namazın bir rekâtına yetişen kimse, o namaza yetişmiştir."*** *(Buhari/555; Müslim/607)*

Kutuplara yakın yerlerde yaşayan Müslümanlar İçin Namaz Vakitleri Nasıl tespit edilir?

Bu işi görüşmek için 1980 yılında Belçika'da İslam ülkelerinden alimlerin katıldığı bir toplantı akdedildi. Türkiye'den giden heyette ben de vardım. Müzakere neticesinde konferansa katılanlar özetle aşağıdaki karara varmışlardır: Toplantıya katılanlar; gece boyunca hiç şafağın batmadığı veya çok uzadığı 45 enlem dairesinden sonra bölgelerde yaşayan

Müslümanların durumu ve içinde bulundukları ağır şartları tetkik ederek incelediler. Yatsı namazını eda etmek için her sene aylarca geceleyin uzun zaman beklemek sağlıklarına büyük zarar vereceği gibi işlerine de zarar verecektir. Halbuki İslam dini kolaylık dinidir. İbadet ve taatta meşekkat olduğu zaman kolaylaştırıcı hükümler getirir. Bunun için hasta ve benzeri kimselerin durumunu nazar-ı itibara alarak onlar için cem'i takdim ve te'hir ile (Şafii, Hanbeli ve Maliki mezhebin de olduğu gibi) namaz kılmalarına müsaade etti. Bu ülkelerde yaşayanların şafak meselesi hususundaki durumları, hasta ve misafir gibi kimselerin durumundan az ağır değildir. Konferansa katılan zevat da buna kıyas ederek bu bölgelerde yaşayan Müslümanların cem'i takdim ile namaz kılmalarının caiz olduğuna kanaat getirdiler. Ancak, yatsı namazını cemaat ile eda etmek kastıyla ve "normal olmayan memleketlerde, normal memleketlerin namaz vakitleri ölçü olarak alınacak" diyen zevata uyarak bu bölgeler için yatsı namazı hususun da İslam'ın merkezi ve mutedil oluşu dolayısıyla Mekke'yi kıstas olarak kabul ettiler… Yalnız şafak battığı takdirde imkan varsa onun batışını bekleyip yatsı namazını kılmak daha efdaldir. *(Halil Günenç-Fetvalar)*

Başa Dön

Namaz Kılmanın Mekruh Olduğu Vakitler

Namaz kılmanın tahrimen mekruh olduğu vakitler şunlardır:

1- Cuma günü hariç, güneş tam tepedeyken ve sabah namazından sonra güneş bir mızrak boyu yükselinceye kadar namaz kılmak tahrimen mekruhtur.

2- İkindi namazından sonra güneş batıncaya kadar namaz kılmak da tahrimen mekruhtur.

Bu vakitlerde namaz kılmanın tahrimen mekruh olduğunun delili şu hadîstir:

Ukbe b. Âmir el-Cühenî şöyle demektedir:

ثَلَاثُ سَاعَاتٍ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَانَا اَنْ نُصَلِّيَ فِيهِنَّ وَاَنْ نَقْبُرَ فِيهِنَّ مَوْتَانَا حِينَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ بَازِغَةً

حَتَّى تَرْتَفِعَ وَحِينَ يَقُومُ قَائِمَةُ الظَّهِيرَةِ حَتَّى تَمِيلَ الشَّمْسُ وَحِينَ تُضِيفُ لِلْغُرُوبِ

"Resulullah (a.s.v.) üç vakitte bizi namaz kılmaktan ve ölülerimizi gömmekten nehyetti: Güneş doğmaya başladığından bir mızrak boyu yükselinceye kadar, güneş tam tepeden biraz batıya meyledinceye kadar, güneş batmaya meyledip batıncaya kadar..." *(Müslim/831)*

Bu kerahat, sebepsiz kılınan namaz ve kasten gömülen ölü için söz konusudur. Fakat kendiliğinden o vakitlere rastlayan cenaze için, kaza namazı, mescit namazı gibi namazlar için kerahat söz konusu değildir. (Ayrıca, kaza namazları ile vakit namazları arasındaki tertibi gözetmek şart değildir, yalnızca iki durumda sünnet olur: Vaktin elverişliliği ve kaza namazını hatırlamak.)

Bunları, bu sebeplerden ötürü o vakitlerde kılmanın mekruh olmadığının delili şu hadîstir: ***"Kim bir namazı (kılmayı) unutursa, onu, hatırladığında kılsın. Onun bundan başka kefareti yoktur."; 'Beni hatırlamak için namaz kıl!'*** (Tâhâ/14) *(Buhari/572; Müslim 684, (Enes'ten)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in 'Onu hatırladığında kılsın' sözü, hatırladığı zamanın o namazın meşru vakti olduğuna delâlet eder. Bazen kazaya kalan namaz, mekruh olan vakitlerde hatırlanabilir. Bu nedenle kazaya kalan namazın bu vakitlerde kılınmasının bu yasaktan istisna edildiğine delâlet eder.

Ümmü Seleme şöyle diyor: *Hz. Muhammed (a.s.v.) ikindi namazından sonra iki rekât namaz kıldı. Onun ne namazı olduğunu sordum. Bana 'Ey Ebu Umeyye'nin kızı! İkindi namazından sonra kıldığım iki rekâttan sual etmiştin, bunun sebebi şudur: Bana Abdulkays kabilesinden bazı kimseler (İslâm'a girmek için) gelmişlerdi. Bunlar, şu öğle namazından sonraki iki rekât (nafile) namazdan beni meşgul edip alıkoymuşlardı. Bu kıldığım iki rekât namaz, öğlenin o iki rekât son sünnetidir' dedi."* (Buhari/1176; Müslim/834)

Hanefî, Şafiî ve Mâliki mezhebine göre, ikindi namazından sonra nafile namaz kılmak mekruhtur. İkindi vaktinden sonra namaz kılmanın mekruh olduğunu, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ikindiden sonra güneş batıncaya kadar namaz kılmayı yasaklamasından anlıyoruz. *(Buhari/56l; Müslim/827)*

Sebepleri olan diğer namazlar da kazaya kalmış namaza kıyas edilmiştir. Bu mutlak nehiyden Mekke haremi hariçtir; Mekke hareminde her vakitte her türlü namaz kılınabilir. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ey Abdimenaf oğulları! Şu Kabe'yi ziyaret eden hiç kimseyi, gece veya gündüzün herhangi bir vaktinde tavaf etmekten ve namaz kılmaktan menetmeyin."*** *(Tirmizî/868; Ebu Dâvud/1894)*

* ***Şafiiler dediler ki: Namazın vakitleri sekiz kısma ayrılır:***

1. Fazilet vakti: Bu, vaktin başlangıcından itibaren kırkbeş dakika sonrasına kadar devam eder. Bu süre içinde kişi, namazın sebepleri olan taharetini tamamlayabilir. Buna fazîlet vakti denmesinin sebebi, bu süre içinde kılman namazın bilâhare kılınacak olan namazlara nisbetle daha faziletli olmasından ötürüdür. Bu süre, bütün namaz vakitlerinde mevcuttur.

2. İhtiyarî vakit: Bu da vaktin girişinden başlayıp, vaktin sonundan, namaz kılacak kadarlık bir süre öncesine dek devam eder. Bu süre içinde kılman namazlar, daha sonra kılınan namazlardan daha faziletli olurlar. Ancak daha önce kılman namazlara nisbetle daha az faziletlidir. İhtiyarî vakit denmesinin sebebi, kendisinden sonraki vakte nisbetle tercih edilmesinden ötürüdür. Bu vakit öğle namazında, ikindi vaktinden önce öğle namazı kılınabilecek bir vakte dek devam eder. Yine bu vakit, ikindide, her şeyin gölgesinin iki misline varmasına kadar devam eder. Akşam namazında da fazîlet vaktinin sona ermesine kadar devam eder. Yatsı namazında da gecenin ilk üçte birinin sona ermesine kadar devam eder. Sabah namazında ortalığın aydınlanmasına kadar devam eder.

3. Kerâhetsiz olarak caiz olma vakti: Bu da ihtiyarî vakte eşit bir vakit olması nedeniyle onun hükmüne tâbidir. Ancak bu

vakit ikindide, güneşin sararmasına kadar devam eder. Yatsıda fecr-i kâzibin doğmasına kadar devam eder. Sabah namazında da gün doğuşundan önceki kızıllığa kadar devam eder.

4. Haram vakit: Bu, namaz vaktinin sonunda, namaz kılacak kadar bir sürenin kalmadığı vakittir. Ki bu daha Önce de anlatılmıştır.

5. Zaruret vakti: Bu, kendisinden hayız, nifas, delirme, bayılma ve benzeri hallerin kalktığı kişi için muteber olan vaktin sonudur. Bu süre, kişinin iftitah tekbirine yetecek kadar olan bir süredir. Bu durumda vaktin çıkmasıyla da namaz, kişinin zimmetinde kalır ve kaza etmesi vâcib olur. Sözünü ettiğimiz bu özürler, vaktin sonunda kişinin üzerinden kalkar da iftitah tekbirini alacak kadar bir süre kalırsa bu kişinin o namazı ve onunla birlikte cem-i tehir yapmış olduğu namazı kaza etmesi vâcib olur.

Meselâ öğle namazım özür nedeniyle kılamamış, ikindinin de son vaktinde iftitah tekbirini alacak kadar bir zaman kalmaması anında özür gitmişse bu durumda hem öğle, hem ikindi namazlarını kaza etmesi vâcib olur. Yine aynı şekilde akşam ve yatsı namazları için de bu hüküm söz konusudur. Yalnız cem-i tehir yapılan bu iki namazın bir arada kaza edilmeleri için ikinci vaktin sonunda abdest alıp iki namazı kılacak kadar bir sürenin mevcut olması şarttır. Diyelim ki: Hayız hali ikindi vaktinin sonunda ortadan kalkmışsa bu kadının öğlen ve ikindi namazını, akşam namazı vaktinde kılması vâcib olur.

Tabiî bu hayzın kesilmesi hem öğle, hem ikindi ve hem de akşam namazını kılmak için gerekli temizliği yapıp ve bu namazları kılmaya yetecek bir zamanın olması da gerekir.

6. İdrâk vakti: Bu da vaktin başlangıcıyla maninin meydana gelmesi arasında mahsur kalan vakittir.

Örneğin bir kadın, namaz vaktinin girmesinden itibaren abdest alıp namaz kılacak kadar bir süre geçer de abdest alıp namaz kılmazsa ve hayız kanaması da başlarsa temizlendikten sonra bu namazı kaza etmesi vâcib olur.

7. Özür vakti: Bu da sözgelimi sefer hâlinde öğle ile ikindi veya akşamla yatsı namazları arasında cem-i takdîm veya cem-i te'hîr etme vaktidir.

8. Kerahetle beraber caiz olma vakti: Bu vakit, öğle namazı için söz konusu olmaz. İkindi namazında bu vaktin başlangıcı, güneşin sararmasından itibaren başlar. Vaktin sonunda namaz kılacak kadar bir sürenin kalmamasına dek devam eder. Akşam namazında ise bunun başlangıcı, vaktin girişinden kırkbeş dakika sonra başlar. Yatsıdan önce, akşam namazını kılacak kadar bir sürenin kalmasına dek devam eder. Yatsı namazındaysa bu vaktin başlangıcı, fecr-i kâzibin doğmasından itibaren başlayıp fecr-i sâdıktan önce yatsı namazını kılabilecek kadar bir sürenin kalmasına dek devam eder. Sabah namazındaysa bu vakit, güneşin doğuşundan önceki kızıllığın görünmesinden itibaren başlar. Güneşin doğuşundan önce sabah namazını kılabilecek kadar bir sürenin kalmasına dek devam eder.

Fazîlet vaktinde namaz kılmanın müstehab oluşundan bazı hususlar istisna edilmiştir. Şöyle ki:

a. Sıcak mıntıkalarda öğle namazını fazîlet vaktinde kılmayıp, duvarların gölgelerinin yere vurmasına kadar tehir etmek mendub olur. Cemaatle mescitte namaz kılmak isteyen kişi bunu yapabilir. Yine aynı şekilde mescid, çok uzak olduğu; oraya gidildiği takdirde insandaki huşûun mükemmelliğinin erimesinden korkarak namazını tek başına kılmak isteyen kişi de öğle namazını serin vakte kadar erteleyebilir.

b. Cemaati bekleyen kişinin de namazı fazîlet vaktinde kılmayıp tehir etmesi mendub olur.

c. Vaktin başlangıcında abdest almak için su bulamamış olan kişinin abdest nedeniyle namazı geciktirmesi de böyledir.

d. Haccın fevtinden veya ölünün dağılıp parçalanmasından korkulduğu takdirde veya boğulmakta olan birini kurtarmak gibi amaçlarla namazı tamamen vaktinden çıkarmak bazen vâcib bile olmaktadır.* *(Abdurrahman Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I)*

Farz Namazı İade Etmek (Kaza Namazı)

Şâfii'ye göre, namaz vaktin başında, yani namaz kılabilecek kadar bir süre geçtikten sonra farz olduğu için, bu süreden sonra âdet görmeye başlayan kadın söz konusu vakit namazını kaza eder. Adeti biten kadın, güneşin batmasına bir rekat kılacak -ikinci görüşüne göre tekbir alacak- kadarlık bir zaman kalırsa hem öğleyi, hem de ikindiyi kılmak gerekir.

Kadınların hayızlı ve nifaslı iken geçirdikleri namazları kaza etmeleri farz değildir. Çünkü bu namazları kaza etmeyi farz kılmak, kadınlara meşakkat olur.

Delinin de delilik zamanında kılmadığı namazları kaza etmesi vacip değildir. Baygın olan kimsenin de durumu aynıdır.

Bunun delili şu hadîstir: ***"Kalem (mesuliyet) üç kişiden kaldırılmıştır: Baliğ oluncaya kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, akıllanıncaya kadar deliden."*** *(Ebu Dâvud/4403 ve başka muhaddisler)*

Hadîs, deli hakkında varid olmuştur. Aklı, herhangi bir sebepten ötürü zayi olanlar da deliye kıyas edilmiştir. Uykuda olduğu için namazı kaçıran bir kimseye, namazı kaza etmesinin vacip olduğu daha önce geçen şu hadîsten anlaşılmaktadır: ***"Kim bir namazı, unutarak veya uyuduğu için kaçırırsa, hatırladığı zaman onu kılsın."*** Çocuk yedi yaşını doldurduktan sonra, ona, alışkanlık kazanması için namaz kılmayı emretmek vaciptir. On yaşında iken namazı terk ederse dövülmelidir.

Resulullah (a.s.v.) şöyle buyurmuştur:

مُرُو الصَّبِيَّ بِالصَّلَاةِ إِذَا بَلَغَ سَبْعَ سِنِينَ وَإِذَا بَلَغَ عَشْرَ سِنِينَ فَاضْرِبُوهُ عَلَيْهَا

"Çocuk yedi yaşına geldiğinde ona namaz kılmasını emredin. On yaşına geldiğinde namazı terk ederse onu dövün." *(Ebu Dâvud/494; Tirmizî/407. (Tİrmizi sahih-hasen demiştir)*

Ancak küçük çocuklara ve delilere namaz farz değildir. Çünkü çocuklar ve deliler mükellef değildir. Hayızlı ve nifaslı kadınlara da namaz farz değildir. Çünkü bu durumda iken namaz

kılmaları sahih olmaz; onlarda namaza mâni olan abdestsizlik hali mevcuttur.

Kâfir, Müslüman olduğu zaman küfürdeyken geçen namazları kaza etmekle mükellef değildir. Şeriat bunu, dine teşvik etmek amacıyla böyle bir hükme bağlamıştır.

Kâfirlere de ki: ***'Eğer (küfürden) vazgeçerlerse geçmiş (günah)ları bağışlanır"*** (Enfal/38)

Ancak mürted olan bundan müstesnadır. Onun, tekrar İslâm'a döndükten sonra, irtidat zamanında geçirdiği namazları ceza olarak kaza etmesi farzdır.

* Namaz, dinimizin ifâsını emrettiği ibadetlerin en önemlisidir. Kelime-i şehâdetten sonra, İslâm binasının üzerine kurulduğu, beş esastan birincisidir. Akıllı ve ergenlik çağına ulaşan her Müslümana, farzdır. Farziyeti, Kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir. Terkedilmesi ve (geciktirmeyi câiz kılan meşru bir mazeret bulunmaksızın) vaktinde edâ edilmeyip, kazaya bırakılması, en büyük günahlardan birisidir. Bu itibarla, her Müslümanın, beş vakit namazını, vakti içinde edâ etmesi; geciktirmeyi caiz kılan meşru bir mazeret olmadıkça, hiçbir vaktin namazını, kazaya bırakmaması gerekir.

Hanefîlere göre, meşru bir mazeret olmadığı halde, namazlarını vaktinde edâ etmeyenler, daha sonra bunları kaza etmekle, emri, vakti içinde yerine getirmeme sorumluluğundan kurtulmuş olmazlar. Bu kimselerin, ayrıca tevbe ve istiğfarda (günahlarının affı için niyazda) bulunmaları, bu sorumluluğu telâfi edecek iyi işler ve nâfile ibadetler yapmaları gerekir.550

Şâfiî mezhebinde, kaza borcu olan kimselerin, günlük farz namazlar dışında, ister beş vaktin farzı ile birlikte kılınan sünnetler, ister terâvih, teheccüd vs. gibi diğer sünnet ve mutlak nâfileler olsun, kaza borcunu tamamlamadıkça, sünnet ve nafile kılarak, kaza namazlarını geciktirmeleri haramdır. Ancak bu hükmün anlamı, diğer boş zamanları değerlendirmeyip, sadece, sünnet yerine kaza kılarak borçların tamamlanması değil; kaza borcu olan kimselerin, sünnet kılacak kadar zaman bile, kaza borçlarını geciktirmelerinin câiz olmadığıdır.

Şâfiî mezhebinin delili; Hz. Peygamberden rivâyet edilen, hadis-i şeriftir: ***''Kıyamet günü, Müslüman kulun ilk hesaba çekileceği şey, farz namazdır. Eğer bunu tam kılmışsa, mesele yok. Aksi takdirde meleklere : 'Bakınız onun nafile namazları var mı?', denilir. Eğer nafilesi varsa, farz namazları, nafilelerinden ikmal (tamamlanır) edilir. Sonra, diğer farz ameller için de bunun gibi yapılır.''*** *Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i, Dârimî'nin Sünen'i ve Hâkim'in Müstedrek'inde rivâyet edilmektedir. Bkz. Ebû Dâvûd, es-Sünen, 1, 200; Tirmîzî, el-Camiu's-Sahih, 2, 270 KNesâî, es-Sünen, 1, 232; İbn Mâ'ce, es- Sünen, 1, 458)*

Görüldüğü üzere, hadis-i şerifte, farz namazlardaki eksikliklerin, nafilelerden ikmal edileceği beyan olunmaktadır. Hadis şârihleri, ikmal keyfiyetinin, hadis-i şerifin zahiri manasına da uygun olarak, ''kılınmamış farz namazların, nafilelerle tamamlanacağı'' şeklinde olmasını da ''edâ edilmiş olan farz namazlardaki âdâb, sünnet, huşu, dua ve zikirlerle ilgili noksanlarının ikmâli'' şeklinde olmasını da, ihtimal olarak zikrediyorlar. Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, Arîzatü'l-ahvezî adlı Tirmizî şerhinde, ''bana göre, edâ edilmeyen farzların, nafilelerle tamamlanması ihtimali, daha açıktır; çünkü, hadisin devamında, diğer farz ameller için de, bunun gibi yapılır, ifadesi, onu göstermektedir'' demektedir.

Hanefîlere gelince; üzerinde ister az, ister çok, kaza borcu olan kimselerin, gerek farz namazlarla birlikte kılınan revâtib sünnetlerini, gerek Peygamber (s.a.s.) Efendimizin kılınmasını tavsiye buyurduğu, terâvih, teheccüd, tesbih, duhâ, tahiyyatü'l-mescid, evvâbîn vb. gibi diğer sünnetleri kılmaları, -bu yüzden kaza borçlarının ödenmesi gecikmiş olsa bile-, caiz görülmektedir. Sünnet olmayan, mutlak nâfile namaz kılmak da, haram veya mekruh olmayıp; câiz ise de, bunların yerine kaza kılmak efdaldir.

Şüphesiz, sünnet yerine kaza namazına niyet ederek, sünnet namazları terk eden Müslümanlar, günahkâr olmazlar. Kıldıkları namazlar, kaza olarak sahihtir. Ancak, sünnetlerin sevabından mahrum kalacakları gibi, -müekked sünnetlerin mazeretsiz terkinden dolayı- isâet (ihmal ile zarar vermek) etmiş olurlar.

Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) itâb (azarlama, darılma) ve tekdirine maruz kalırlar.

Bilindiği üzere, sünnet ve nafile namazların sıhhati için, mutlak namaz niyeti yeterli ise de, farz ve vacip namazların sıhhati için, (söz gelimi, "bu günkü öğle namazının farzı..." veya "dünkü ikindi namazının kazası..." gibi) niyette, kılınacak namazın hem aslını, hem isim ve vasfını tayin şarttır.

Vaktinde Kılınmamış Olan Namazların Kazasında Tertip

Sahib-i tertip: Üzerinde altı vakitten az kaza namazı borcu olan kimseye denir. Hanefî mezhebine göre, kendi vakti içinde kılınmamış olan namazlar, bir gün ve bir geceden az ise, (beş vakitten daha az) bu namazları, kaza ederken, tertib şarttır; ancak, kılınmamış olan namazların, bu süreden daha fazla olduğu durumlarda, tertib gerekmez. Şâfiî mezhebine göre ise, geçmiş namazlar bir günden az olsun veya çok olsun, bunların kazasında, tertib şart değildir; ancak, mezhepte sahih olan görüşe göre müstehabdır. * *(Muhammed ÜNVERDİ. Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar.s:104-106)*

Kaza Namazının Iskatı

Şâfiî mezhebinde ağırlıklı görüş, namaz borcuyla veya itikâf adak borcuyla ölen kimsenin yakınlarının ölen adına bu ibadetleri ifa etmesinin de, fidye vererek bu borçları düşürmesinin de câiz olmadığı yönündedir. Bununla birlikte orta ve ileri dönem Şâfiî literatüründe, İmam Şâfiî'nin oruç borcuyla ilgili görüşünden yola çıkılarak yakınlarının ölen adına bu iki ibadeti ifa edebileceği, yine tahrîc usulü işletilerek ölenin namaz ve itikâf borcu için fidye verilebileceği görüşleri dile getirilir. Ancak bunun, VIII. yüzyıl Şâfiî fakihlerinden Sübkî'nin de yaptığı gibi istisnaî ve biraz da Hanefîler'i takliden gidilebilecek bir çözüm olduğu belirtilerek mezhepte tercih edilen görüşün bu olmadığı vurgulanmak istenir. (DİB İlmihal I/374)

NAMAZIN FARZ OLMA ŞARTLARI

* Namazla ilgili olarak bazı sıhhat şartları vardır ki; bunlar olmaksızın namaz sahîh olmaz., Namazla ilgili bazı şartları da vardır ki; bunlar olmayınca namaz kişiye farz olmaz. Şafii

Mezhebinde namazın şartları vücûb (farz olması için gereken şartlar) ve sıhhat yönünden sahih olma şartları olmak üzere iki kısma ayrılır.

a. Namazın farz olması için gereken (vacip) şartlar altıdır:

1. Hz Peygamber'in (s.a.v.) çağrısının yükümlüye ulaşmış olması.

2. İslâmiyet. Kâfirin namaz kılması vâcib değildir. Bununla beraber kâfirlik azabına ek olarak namazdan ötürü de azap çekecektir. Kâfirler namaz kılmaları hâlinde bu namazları geçersiz olur. Çünkü İslâmiyet aynı zamanda namaz için bir sıhhat şartı olarak kabul edilmektedir.

Yine bunun gibi İslâmiyet'ten irtidat edip küfre giren kişi de namaz vecîbesiyle yükümlüdür. Çünkü o, ilk durumu itibarıyla Müslümandır.

3. Akıllı olmak.

4. Baliğ olmak. Buluğ zamanı, erkeğin ihtilam olmasıyla bilinir.

5. Hayız ve nifastan uzak bulunmak. * *(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

b. Namazın Sıhhat Yönünden Sahih Olmasının Şartları

Bir şeyin şartı, onun varlığına temel teşkil eden şeydir. Ancak o şart, hiçbir zaman meşrutun bir parçası değildir. Buna misal olarak bitkileri ele alabiliriz. Bitkinin yeryüzünde var olabilmesi için yağmur şarttır. Fakat yağmur, bitkinin bir parçası değildir. O halde yağmur, bitkinin varlığı için şarttır. İmam Şafii'ye göre namazın sahih olmasının şartları şu dört şeyde toplanır.

1. Taharet

Daha önce Taharet bahsinde taharetin anlamını belirtmiştik. Taharetin birçok çeşidi vardır. Namazın sahih olması için onların tamamının olması şarttır. Bunlar aşağıda zikredilmiştir:

a. Beden, hadesten temiz olmalıdır. Öyleyse abdesti olmayanın namazı sahih olmaz. Bu abdestsizlik, ister küçük hades'ten (abdestsizlikten), ister büyük hades'ten (cünüplükten) olsun hüküm aynıdır.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "***Taharetsiz hiçbir namaz kabul edilmez.”*** *(Müslim/224)*

b. Beden, necasetten temiz olmalıdır. Necasetin ne olduğunu ve çeşitlerini Taharet bahsinde anlatmıştık. Bunun delili Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, kabirlerinde azap gören iki kişi hakkındaki şu hadîsidir: "***Onlardan biri de sidikten sakınmazdı.”*** *(Buhari/215; Müslim/292)*

Diğer necasetler de sidik gibidir. Hz. Muhammed (a.s.v.), Fatıma binti Ebî Hubeyş'e şöyle demiştir: "***Hayız gördüğünde namazı bırak. Hayız kesildikten sonra yıkan ve namazını kıl.”*** ***(****Buhari/266; Müslim/333)*

Başa Dön

c. Elbiselerin necasetten temiz olması Sadece bedenin necasetten temiz olması yeterli değildir. Bedende bulunan elbiselerin de bütün necasetlerden temiz olması gerekir. Bunun delili de ***'Elbiseni temizle’*** (Müddessir/4) ayetidir.

Ebu Hüreyre şöyle rivayet ediyor: "*Havle binti Yesar, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e gelerek şöyle dedi:*

- Ey Allah'ın Rasûlü! Benim bir tane elbisem var, o sırtımda iken hayız görüyorum, ne yapayım?

- Hayızdan kesildiğin zaman elbiseni yıka ve namazını kıl.

- Yıkamakla kan çıkmazsa, o zaman ne yapayım?

- Kanı yıkaman yeterli, izinin kalması zarar vermez.” (Ebu Dâvud/365)

Soru-Ayakkabı ile namaz kılmak caiz midir?

Cevap: Ayakkabı temiz olursa onunla namaz kılmak caizdir. Ve bilfiil bugün Türkiye'nin her tarafında cenaze namazı ayakkabıyla kılınıyor. Çünkü cenaze namazıyla diğer namazlar arasında fark yoktur. Ebu Mesleme şöyle diyor: Enes bin Malik'e (ra) Peygamber (s av) ayakkabıyla namaz kılar mıydı? Diye sordum. Enes : "Evet" dedi (Tirmizi).

Yine Şeddad bin Evs dedi ki: Peygamber (s av) şöyle buyurdu: Yahudilere benzemeyiniz, onlar ayakkabı ve mestleriyle namaz kılmazlar (Ebu Davud). Ancak ayakkabı temiz olmazsa; ne vakit namazı, ne de cenaze namazı onunla kılınmaz. *(Halil Günenç-Fetvalar-179)*

d. Mekân, necasetten temiz olmalıdır.

Mekândan maksat, musallinin namaz kıldığı yerdir. Mekâna, ayakların bastığı ve secde edilen yer de dahildir. Buraların da namaz esnasında necasetten temiz olması gerekir. Bedene dokunmadığı müddetçe necasetin varlığı zarar vermez. Bunun delili, bedevinin mescide bevlettiği zaman Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ***'Onun üzerine su dökün'*** *(Buhari/217)* demesidir. Ayrıca mekânı, elbiseye de kıyas ediyoruz. Çünkü mekân da elbise gibi, namaz kılanın bedenine temas etmektedir.

2. Vaktin Girdiğini Bilmek

Daha önce her farz namazın belli bir vakti olduğunu ve namazın o vakitte kılınmasının farz olduğunu söylemiştik. Ancak namazın vaktinde kılınması da yeterli değildir. Namaz kılan kişinin namaza başlamadan önce vaktin girdiğini de bilmesi gerekir. Bu bakımdan vaktin girdiğini bilmeyen kimsenin namazı -vaktinde kılsa dahi- sahih olmaz.

Vaktin Bilinmesinin Keyfiyeti

Namaz vaktinin girdiği şu üç şeyle bilinir:

a. Kesin ilim,

b. İctihad (Gölge gibi birtakım zannî delillere dayanarak vaktin girdiğini takdir etmek.)

c. Taklid, Namaz vaktini ve vaktin girdiğini gösteren delilleri, kesin ilim veya ictihad ile bilmeyen kimsenin, namaz vaktini kesin ilim veya ictihat ile bilen kimseyi taklit etmesidir.

Vaktin Dışında Kılınan Namazın Hükmü

Namaz kılan kişi namazı vaktinden önce kıldığını anlarsa, namaz sahih olmaz; tekrar kılınması farzdır. İster ilme, ister içtihada, isterse de tahmine dayansın hüküm değişmez.

3. Setr-i Avret (Avret bölgesinin örtülmesi)

Setr-i avret, namazın sahih olma şartlarının üçüncüsüdür.

a. Avret; Şer'an örtülmesi vacip olan veya bakılması haram olan bedenin kısımlarına avret denir.

b. Namazda setr-i avretin sınırı

Erkek için avret'in sınırı, göbekle diz kapakları arasıdır. (Şafiî ve Hanbeli Mezheplerine, göre göbekle dizkapağı arası avrettir. Bu ikisiyse avret sayılmaz; ancak bunların da örtülmesi zarurîdir. Hanefî Mezhebine göre ise dizkapağı da avret sayılır.) Bu nedenle namazda göbekle diz kapaklarının arası kapatılmalıdır.

Kadın için avret'in sınırı ise, eller ve yüz hariç bütün bedendir. Dolayısıyla namazda bütün bedenin örtülmesi vaciptir.

"Ey Ademoğulları! Her mesci(de gidişiniz)de süs(lü, güzel elbiselerinizi (üzerinize) alın." (A'raf/31)

İbn Abbas ayette geçen süsten (Zîynet) maksadın, namazdaki elbiseler olduğunu söylemiştir. *(Muğnî, 1/184)*

Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: ***'Hayız gören ve bâliğa olan bir kadının namazı, ancak başını örtmesiyle sahih ve makbul olur'.*** *(Tirmizî/277 (Tirmizî hasen demiştir)* Madem ki başın örtülmesi farzdır, bedenin diğer yerlerinin örtülmesi haydi haydi farz olur.

* İmam Şafiî, el-Ümm'de (1/77) derki; *'Hanımların namazda, yüzü, iki eli, ve ayaklarının üzeri hariç bütün vücudu avrettir/kapanması gerekir'.* Tirmîzî, İmam Şafiî'nin şöyle dediğini nakleder; *'...her ne kadar ayaklarının üzeri açık olsa da namazı caizdir, denilmiştir*'. el-Fetâvâ'da, Ebû Hanife'nin de bu görüşte olduğu belirtilir (Fetâva,22/123). İmam-ı Şafiî der ki; *'hanımların ayaklarına kadar uzanan gömlek ve başörtüsüyle kıldıkları namazın caiz olduğunda ittifak edilmiştir. Örtünün fazla olması ise, daha hayırlı ve daha koru-malıdır. Çünkü elbisenin üzerinde cilbâb/pardösü olması, rükû ve secde halinde, kalça ve avret bölgesinin açığa çıkmasını ve elbisenin vücudunu vasfetmesini önler. (El-Muğnî,1/602;el-Mühezzeb,3/172;Câmiu Ahkamı'n-Nisâ,1/335)*

Ümmü Seleme (r.anhâ) Peygamber (a.s.v.)'a; ***'kadın yalnız başörtüsü ve gömleğiyle, eteksiz olarak namaz kılabilir mi? diye sordum; 'Gömlek ayaklarının üstünü örtecek şekilde***

uzun olursa namaz kılabilir' buyurdu. (*Ebû Dâvûd, 640; Beyhakî, 2/232; Mevkuf ve merfu olarak riyavet edilmiştir, 'zayıf hadistir'.)* * *(Fıkh'us Sünne- Ebu Malik el-Mısri)*

c. Avret'in namaz dışındaki sınırı

Erkek için namaz dışındaki avret'in sınırı, erkeklere ve mahrem olan kadınlara karşı göbek ile diz kapakları arasıdır. Mahrem olmayan kadınlar için erkeğin elleri ve yüzü hariç bütün bedeni avret'tir. *(Bunun delili Ummü Seleme'nin rivayet ettiği şu hadîstir: "Ben ve Meymûne Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yanında bulunuyorduk. İbn Ürami Mektum çıkageldi. Bu olay biz örtünmekle emrolunduktan sonra olmuştu. Hz. Muhammed (a.s.v.) bize 'Örtünüzü alın' dedi. Biz 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bu zat âma değil mi? Bizi görmüyor ve tanımıyor' dedik. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'O âma ise siz de mi âmâsınız? Siz onu görmüyor musunuz' dedi". Ebu Dâvud/4112; Tirmizî/2778. (Tirmizî hadîsin hasen-sahih olduğunu söylemiştir.)*

* Şafiiler, ergenlik çağına gelmiş bir erkeğin mahremi olan dişinin göbek ile diz kapağı arasına bakmayı haram kabul etmişler, göbek ile ile diz kapağı arasındaki bölge dışında kalan yerlere, şehvetsiz olarak bakmasını mübah kabul etmişlerdir. Bizzat göbeğe ve diz kapağına bakmak da caizdir; çünkü bunlar mahremin görebileceği yerler için avret değildir.* (İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/365)

Yabancı kadının, yabancı erkeğin elleri ve yüzü hariç bedeninin diğer yerlerine bakması caiz değildir. Eğer şehvetle olursa erkeğin yüzüne bakması da haram olur.

Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Nûr/31)

Kadın'ın avret sınırı ise, Müslüman kadınların arasında olduğunda göbek ile diz kapakları arasıdır. Kâfir kadınların yanında ise, zaruret sebebiyle açılan yerler hariç bütün bedeni avrettir ve örtülmesi gerekir. Mahrem olan erkeklerin yanında kadının avret sınırı ise, göbek ile diz kapakları arasıdır. Bu bakımdan kadın, mahremi olan erkeklerin yanında fitneden emin olmak şartıyla diğer yerlerini örtmeyebilir.

"Zîynetlerini kimseye göstermesinler, ancak kocalarına veya babalarına veya kocalarının babalarına veya kendi oğullarına veya kocalarının (başka kadından olan) oğullarına veya kendi erkek kardeşlerine veya erkek kardeşlerinin oğullarına veya kız kardeşlerinin oğullarına veya Müslüman kadınlara gösterebilirler." (Nur/31)

Bu ayetteki Zîynet, Zîynetin takıldığı göbeğin üst tarafı ile diz kapakların altıyla tefsir edilmiştir.

Kadının, yabancı erkekler yanında bütün bedeni avret'tir. Bu nedenle yabancıların yanında bedeninden herhangi bir yeri ancak mazeret sebebiyle açabilir. Yabancı erkeklerin de kadının herhangi bir yerine bakmaları haramdır.

"***Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle".*** (Nur/30)

Hz. Aişe şöyle rivayet ediyor: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.) sabah namazını kıldırırken kadınlar da bulunurdu. Namaz kılındıktan sonra kadınlar elbiselerine bürünerek evlerine dönerlerdi. Onları hiç kimse tanımazdı"***. *(Buhari/365)*

* ***<u>Bakılması haram olan birisini kasıt olmayarak görecek olursa yüzünü çevirmesi vaciptir.</u>*** Kasıt olmayan ilk bakışta kişiye günah yoktur. Müslim, Cerir b. Ab-dullah el-Beceli'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: ***"Hz. Peygamber (a.s.)'e aniden bakışın hükmünü sordum da bana gözümü çevirmemi emretti."***

Ebu Davud ise Bureyde'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Resulullah (a.s.) Hz. Ali'ye şöyle dedi: ***"Ya Ali, bakışını peş peşe sürdürme, çünkü birincisinde bakabilirsin, ama ikincisine hakkın yoktur."***

Erkeklik gücü yerinde, baliğ, akıllı ve irade sahibi bir kişinin, isterse pir-i fani olsun, cima yapmaktan aciz yahut da muhannes (kendisini kadınlara benzeten kişi) olsun, yabancı kadına bakması haramdır. Aynı şekilde kişinin kendisinde göreceği hale göre, ister şehvetsiz olarak fitneden emin olsun, isterse de fitneden korksun kadının yüzüne ve ellerine bakması

da -sahih olan görüşe göre- haramdır. Çünkü bakmaktan dolayı fitneye düşme ve şehvetin harekete gelme ihtimali vardır. Yüce Allah ise şöyle buyurmuştur: ***"Müminlere de ki: Gözlerini haramdan sakınsınlar."*** (Nur/31) Peygamber (a.s.) ise şöyle buyurmuştur: ***"Kadın avrettir, dışarıya çıktığı zaman şeytan onun özellikle görülmesini sağlamak ister." (***Tirmizi)

Hanbeliler de sebepsiz yere yabancı kadının her tarafına bakmayı erkeklere haram kılmışlardır. Buna göre hür kadının bedeni, Şafii ve Hanbelilere göre tamamıyla avrettir, Hanefi ve Malikı1ere göre ise, yüz ve eller avret değildir. Ebu Hanife'den ayakların da avret olmadığına dair rivayet gelmiştir. Bazı Hanbeliler ise, kerahetle birlikte yüz ve ellere bakmayı -fitneden emin olması ve şehvet kastı ile olmaması halinde- mübah görmüşlerdir. * (İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/366)

Kadın'ın Avret Yerlerine Bakmayı Caiz Kılan Hususlar

a. Nikâh. Evlenmek için bir kıza talip olunduğunda kızın ellerine ve yüzüne bakılabilir. Bu husus Nikâh bahsinde incelenecektir.

b. Şahitlik. Şahitlik esnasında kadının yüzüne bakmak gerekiyorsa bakılabilir.

c. Tedavi. Doktorun, hastalığı teşhis ve tedavi etmek amacıyla kadının avret yerlerini -gerektiği kadarıyla- açması ve bakması caizdir.

Cabir b. Abdullah'ın rivayet ettiğine göre, *Ümmü Seleme Hz. Muhammed (a.s.v.)' den kendisine hacamat yaptırmak için izin istemiş ve Hz. Muhammed (a.s.v.) de Ebu Taybe'ye ona hacamat yapması için emir vermiştir. (Müslim/2206)*

Bir kadın doktor bulunamadığı takdirde, teşhis ve tedavi esnasında kadının yanında kocasının veya mahremlerinden birinin bulunması şarttır. Kadın veya erkek Müslüman doktor bulunduğu takdirde de başka doktorlara gidilemez.

4. İstikbâl-i Kıble (Kıbleye Yönelmek)

Bu şart, namazın sahih olmasının dördüncü şartıdır. Kıbleden maksat, Kabe'dir. Bu bakımdan yüzü Kabe'ye döndürmek şarttır. Kabe'ye yönelmenin vacip olduğunun delili şu

ayettir: ***"Yüzünü Mescid-i Haram tarafına döndür. Nerede olursanız olun yüzünüzü o tarafa çevirin."*** (Bakara/150)

Hz. Muhammed (a.s.v.) de namaz kılmayı öğrettiği kişiye şöyle demiştir: ***"Namaza kalktığın zaman abdestini tam aldıktan sonra kıble'ye yönel ve tekbir al."*** *(Buhari/5897; Müslim/397)*

Yukarıda geçen ayetteki Mescid-i Haram'dan ve hadîsteki kıbleden maksat Kabe'dir.

İstikbâl-i Kıble'nin Farz Kılınışı

Berâ b. Âzib şöyle demektedir: Hz. Muhammed (a.s.v.) ile beraber 16 ay Beyt'ul-Makdis'e doğru namaz kıldım. Nihayet Allah Teâlâ şu ayeti indirdi:

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَآءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰىهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

"***Ey Resûlüm, Biz senin çok kere yüzünün semaya çevrildiğini görüyoruz. Kesinlikle seni razı olacağın bir kıble'ye (Kabe'ye) döndüreceğiz. O halde yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir!"*** (Bakara/144) *(Buhari/390; Müslim/525)*

Bunun üzerine Hz. Muhammed (a.s.v.) Kabe'ye doğru yöneldi. Kabe'ye yönelmenin farz kılınması, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Medine'ye hicret edişinin ilk dönemlerine rastlar.

Kıble'ye Yönelmenin Keyfiyeti

Namaz kılan kimse ya Kabe'yi görecek kadar yakın olur veya göremeyecek kadar uzak olur.

Kabe'ye yakın olan kimsenin, bizzat Kabe'ye yönelmesi farzdır.

Kabe'den uzak olan kimsenin ise, kesin delillerle Kabe'ye yönelmesi farzdır. Kabe'den uzak olan kimsenin, kesin delillerle Kabe'ye yönelme imkânı yoksa, zannî delillerle Kabe'ye yönelmeye gayret etmesi farzdır.

* ***Şafiîler dediler ki:*** Kabe'nin yakınında olsun uzağında olsun, namaz kılacak kişinin bizzat Kabe'nin yapısına veya

yukarıda da açıkladığımız gibi Kabe'nin bitişik hizasındaki havaya yönelmesi vâcibtir. Kabe'ye yakın olan kişinin Kabe'nin yapısına veya havasına görerek, ya da dokunarak yakın ifade eder bir şekilde yönelmesi vâcibtir. Kabe'den uzakta olan kişinin mûtemed görüşe göre Kabe yönüne değil de bizzat yapısına zanla yönelmesi gerekir. Ayrıca namaz kılan kişi ister ayakta, ister oturmakta olsun göğsü kıbleden azıcık saparsa namazı bozulur. Buna göre bir kişinin namazdayken göğsü kıbleden saparsa namazı bozulur. Ama sadece yüzü saparsa bozulmaz. Zorunluluk nedeniyle uzanarak namaz kılmakta plan kişinin göğsü veya yüzü kıbleden saparsa namazı bozulur. Sırtüstü namaz kılmakta olan kişinin ayak tabanları kıbleden saparsa namazı yine bozulur. Hatîm ile şadırvan Kabe'den sayılmazlar. Hatîm ile şadırvan, Mekke'lilerce bilinmektedir. Ki hac bölümünde bunları inşâallah açıklayacağız. Mekke'de bulunan bir kişi, hatîm'e veya şadırvana yönelirse bu durumda kıldığı namaz, Hanbeliler dışındaki üç mezhep İmamına göre - 481 -akin olmaz.

Kıble Tespit Edilme Yolları:

1. Kişinin kendiliğinden kıbleyi bilmesidir. Bir kişi, kıbleyi kendiliğinden bilme imkânına sahip ise bu durumda kıbleyi kendi imkânlarıyla bilip öğrenmesi ve başkalarına da sormaması gerekir. Meselâ mescidin içindeki bir âmâ, mescidin duvarına dokunup el yordamıyla kıbleyi öğrenmek imkânına sahipse başkalarına sormadan kıbleyi tespit etmesi gerekir.

2. Kıble yönünü bilmeyen kişi, kıbleyi bilen güvenilir bir kimseye sormalıdır. Soruyu cevaplandıran kişinin, kıble yönünü iyice bilmesi gerekir. Tabiî kişi, kendiliğinden kıbleyi bilip öğrenme imkânına sahip değilse güvendiği kimselerden bunu sorması normaldir. Aksi takdirde soramaz. Pusula ve benzeri âletler, kıbleyi tespit etme bakımından güvenilir kimseler hükmündedirler. Kutup yıldızı, güneş, ay ve Müslümanların yaşadığı büyük şehirlerdeki mihrablar da güvenilir kimseler hükmündedirler.

Müslümanların yaşadıkları küçük şehirlerdeki mihrablar, eğer Müslümanların yönelerek namaz kıldıkları mihrablarsa bunlar da güvenilir kimseler hükmüne tâbi olurlar. Özetleyecek

olursak kıbleyle ilgili ikinci mertebe; güvenilir kimselerden soru sorulmasını, pusulaya, kutup yıldızına veya mihraba baş vurulması hususunu kapsamaktadır. Sözünü ettiğimiz bu mihrablar da ister sahabe ve tabiîlerin yapmış oldukları eskiden kalma mihrablar olsun veya çoktan beri kendisine güvenilerek namaz kılınan mihrablar olsun aynı hükme tabidirler. Ama halkın bazı yol kenarlarında veya mezralarda kullanmakta oldukları küçük namazgahlardaki mihrablar da muteber sayılmazlar.

3. Kişi, güvenilir bir kimseden sorarak veya bir mihrabı bularak veya başka bir şeyle kıbleyi tespit edemezse, kıbleyi öğrenme hususunda, ictihad eden birini taklid edebilir. Onun yöneldiği tarafa yönelerek onun gibi namaz kılabilir.

Kıble tespiti hususunda araştırma yapıp da bir yönü diğerine tercih edemeyen kişi, üç mezhep İmamının da dedikleri gibi, dilediği tarafa yönelerek namaz kılabilir. Ancak bu kişinin, namazını bilâhare iade etmesi gerekir.

Kıble tespiti araştırması yapıp belli bir tarafa yönelerek namaz kılan kişinin namazdayken, tespitte hata ettiği - 482 -akinen anlaşılırsa namazı bozulur. Şâfiîler bununla, namazdayken doğru olduğu belirlenen kıble tarafına dönmenin mümkün olduğunu söyleyen Hanefî ve Hanbelilere de muhalefet etmiş olmaktadırlar.* *(.A Cezîrî – Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

NAMAZIN RÜKÛNLARI

Rükün, bir şeyin esas olan parçalarından biri demektir. Tıpkı duvarın, odanın bir rüknü (parçası) olduğu gibi, namazın rükû, secde gibi parçaları da namazın rükûnlarıdır. Namazın varlığı ve sahih olması, bütün rükûnların Cebrail'in Hz. Muhammed (a.s.v.)'e öğrettiği şekil ve tertipte, o namaz içinde olmasıyla mümkündür.

Namazda iken herhangi bir rüknü tamamlayıp tamamlamadığında şüphe ederse, onu ve sonrasını tekrar yapar. Fakat selamdan sonra böyle bir şüphesi olursa, zarar vermez. Namazın onüç tane rüknü vardır. Bunları aşağıda ayrı ayrı izah edeceğiz:

1. Niyet

Niyet bir şey yapılmaya başlandığında niyetle beraber o şeyi kast etmektir. Niyetin yeri kalptir. Bunun delili Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ***'Ameller niyetle muteberdir.'*** (*Buhari/l; Müslim/1907*) hadîsidir.

Niyetin sahih olması için tahrim (iftitah) tekbiri ile beraber olması gerekir. Öyle ki kişi tahrim (iftitah) tekbirini telaffuz ettiği esnada namaza da niyet etmeli, onun farziyetini hatırlamalıdır. Bu niyet için dilin kıpırdatılması şart değildir.

Namaz için getirilen niyetin şartı sekizdir:

1- Namaza niyet etmek,
2- Hangi namazın olduğunu belirtmek,
3- Namazın farziyetinden söz etmek,
4- Eda ile kazayı biri birinden ayırmak,
5- Namazın fiilini kastetmek,
6- Niyeti kalb ile getirmek,
7- Niyet ile tekbiri beraber getirmek,
8- Niyetten sonra niyete ters düşen şeylerden kaçınmak.

***Farz Namazlar için örnek niyet:** *"Niyet ettim Allah rızası için bugünkü sabah namazının farzını edâ etmeye, Allah-u Ekber"*

***Nafile Namazlar için örnek niyet:** *"Niyet ettim Allah rızası için sabah namazının önceki 2 rekat sünnetini kılmaya, Allah-u Ekber"*

***Kaza Namazlar için örnek niyet:** *"Niyet ettim Allah rızası için sabah namazının kazasını kılmaya, Allah-u Ekber"*

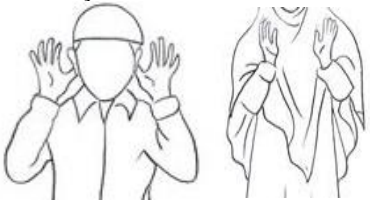

Şafii

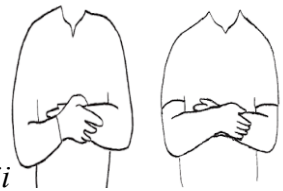

Hanefi

2. Güç yettiği takdirde farz namazı ayakta kılmak

Bu rüknün delili, İmran b. Husayn'ın rivayet ettiği şu hadîstir: ***"Benim basurum vardı. Hz. Muhammed (a.s.v.)'e nasıl namaz kılacağımı sorduğumda 'Ayakta kıl. Eğer buna gücün yetmiyorsa otururak kıl, buna da gücün yetmiyorsa bir tarafına uzanarak kıl' dedi".*** *(Buhari/1066)*

Kişi ancak vücudunu tamamen dik tuttuğu zaman kâmi sayılır. Mazereti olmadığı halde ellerinin ayası diz kapaklarına değecek şekilde eğilirse namazı fasid (yanlış) olur. Çünkü namazın rükûnlarından biri de ayakta dimdik durmaktır. Eğer buna riayet edilmez de eğilirse namazın bir rüknü (parçası) eksik olur. Namaz kılan kimsenin bir rahatsızlığı varsa, mümkün olduğu kadar ayakta durmalı, diğer kısmında oturmalıdır.

Farz namazlar kaydı, nafile namazları bu hükümden hariç tutar. Çünkü nafile namazları, hastalık olsa da olmasa da ayakta kılmak mendubtur. Kişi, ayakta kılmaya gücü yetse de nafile namazları otururak kılabilir.

Başa Dön

* Kıyamda bir şeye dayanarak ayakta durmak namaza zarar vermez. Ancak gerek yok iken onu yapmak doğru değildir, namazın adabına ters düşer. Farz namazı kılan kimsenin gücü yeterse ayakta durması farzdır.

Ayakta durmaktan aciz ise yapabildiği keyfiyet üzere namazını kılar. Kayık, gemi ve otobüs gibi bir vasıtaya binen bir kimse, ayakta kıldığı takdirde boğulma tehlikesi olur veya kendini tutamaz veya başı dönerse, bilahare iade etmemek üzere otururak namazını kılar. "Selisül bevl" (İdrarını tutamayan kimse) ayakta namazı kıldığı takdirde idrarının akacağını, otursa duracağını bilirse otururak namaz kılar.

Gözünden ameliyat olmuş veya gözünde bir hastalık bulunan bir kimse tedavisi ancak sırt üstü yatmak suretiyle mümkün ise, ayakta namaz kılmayı terk eder.

Düşman gözetleyen veya muharip olan kimse ayakta namaz kıldığında düşman tarafından görülecek ve bundan zarar doğacaksa otururak namaz kılar. Fakat "Muğnil Muhtaç"ın

kaydettiğine göre bu halet çok nadir olduğundan namazı iade etmesi icap eder.

Hasta olan kimse münferiden kıldığından namazı uzatmayacağından, ayakta namazı eda edebileceğini, cemaat halinde kılarsa dayanamayıp bir kısmını oturarak kılmaya mecbur kalacağını bilirse, münferiden namaz kılması daha efdaldir.

Kıyamın şartı belini doğrultmaktır. Ayakta sayılmayacak şekilde öne veya arkaya doğru eksik durursa namazı sahih değildir. Yalnız başı eğmekte bir beis yoktur.

Şayet beli rükuya varmışçasına bükülmüş ise, olduğu gibi duracak, yalnız, gücü yeterse rükû için daha fazla eğilecektir.

Bir kimse ayakta durabilir, fakat rükû ve secde yapamazsa gücü yettiği kadar yapar. Şayet ayakta namaz kılamazsa oturarak namazını kılar. İftiraş, -yani namazda normal olarak oturuş keyfiyeti- bağdaş kurmaktan daha efdaldir. Oturarak namaz kılan kimse, rûkû için en az, alnı dizlerinin önü hizasına gelecek kadar eğilmesi gerekir. Fakat en faziletlisi secde yerinin hizasına gelecek kadar eğilmesidir. Şayet oturarak namaz kılamazsa yüzü ve vücudunun ön kısmının kıbleye doğru olması şartıyla sağ tarafına dayanarak namaz kılar. Öyle de namaz kılamazsa sırt üstü yatar ve namaz kılar. Bir kimse bir tek ayak üzerinde durup namaz kılarsa bu namaz sahihtir. Ancak mazeret olmadan böyle bir namaz kılmak mekruhtur. Namazda ciddi olmak gerekir, başı sağa veya sola eğmek ve bir ayağa dayanarak ayakta durmak mekruhtur. Kıyamda ayakları birbirine yapıştırmakta mekruhtur.* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

* Ayak aralarındaki açıklık bir karış kadar olmalıdır. Bundan fazla veya noksan tutmak mekruhtur. Ayaklardan birini öne, diğerini geriye koymak da mekruhtur. Kadınlarda ise iki ayak arası dört parmak kadar olmalı* *(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

* Hasta olan bir kimse, farz namazlarını ayakta kılacak bir güçte değilse oturarak, oturarak namaz kılamıyorsa, sağına veya soluna yaslanarak, buna da gücü yetmezse sırt üstü yatarak, buna

da gücü yetmezse işaretle namaz kılar. Namazın terki için müsaade yoktur. İmran bin Husayn demiş ki "Bende basur vardı. Rahatsız olduğum için namazın durumunu Peygambere (a.s.v.) sordum.

Bana dedi ki:

صَلِّ قَائِمًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَصَلِّ عَلَى جَنْبِكَ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَمُسْتَلْقِيًا

"Ayakta namaz kıl, gücün yetmezse oturarak, buna da gücün yetmezse yaslanarak (sağına veya soluna) buna da yetmezse sırt üstü uzanarak namaz kıl." buyurdu. * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kim namazı ayakta kılarsa bu daha efdaldir. Kim de oturarak kılarsa ayakta kılanın ecrinin yarısını elde eder. Uzanarak kılanın ecri, oturarak kılanın ecrinin yarısı kadardır."*** *(Buhari/1065)*

3. İhram (Tahrim) Tekbiri (İftitah tekbiri)

İhram tekbirinin delili Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu hadîsidir: "***Namazın anahtarı temizlik, tahrimi (dışarı ile ilgiyi kesen kısmı) tekbir, tahlil'i (dışarı ile ilgilenmeyi helâl kılan kısmı) selâm'dır." (****Tirmizî/3; Ebu Dâvud/6l)*

Tahrim (İftitah) Tekbiri'nin Keyfiyeti

Allah-u Ekber lafzını söylemek gerekir. İsme mâni olmayacak Allah-u el-ekber, Allahu el-celil el-ekber gibi fazlalıklar zarar vermez. Eğer Allah'ın sıfatlarından olmayan Allahu huve'l-ekber gibi veya ekberullahu gibi sigayı bozacak bir şey söylenirse tekbir sahih olmaz, tekbir sahih olmayınca namaz da sahih olmaz. Bunun delili de Hz. Muhammed (a.s.v.)'in fiiline uymanın zorunlu olmasıdır; zira Hz. Muhammed (a.s.v.) tahrim (iftitah) tekbiri olarak Allah-u ekber lafzını kullanıyordu.

Tahrim (İftitah) Tekbiri'nin Şartları

Tahrim tekbirinin sahih olması için aşağıdaki şartlara riayet edilmesi şarttır:

a. "Allah-u ekber" lafzı ayakta dimdik durarak söylenmelidir. Namaza kalkıldığında tekbir alınırsa bu sahih olmaz. Önce ayağa kalkıp dimdik durmalı, sonra tekbir almalıdır.

b. Kişi kıbleye yöneldiği zaman tekbir alınmalıdır.

c. Tekbir lafzı Arapça olarak söylenmelidir. Ancak tekbir lafzını Arapça olarak söyleyemeyen ve öğrenme imkânı da olmayan kimse tekbir lafzını tercümesini bildiği lisanda söylemelidir; daha sonra Arapça olarak söylemeyi öğrenme imkânı olursa öğrenmesi vaciptir.

d. Kişi sağır değilse tekbir'in bütün harflerini duyacak şekilde söylemelidir.

e. Tekbir ile niyet aynı anda olmalıdır. Daha önce de söylediğimiz gibi niyet bitirilir bitirilmez tekbir alınmalıdır.

4. Fatiha okumak

Fatiha farz ya da nafile namazın her rekâtında rükündür. Bunun delili şu hadîstir: لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

"Namazda Fatihatu'l-Kitab'ı okumayanın namazı yoktur." *(Buhari/723; Müslim/394 İbn Huzeyme (sahih isnadla)*

Başka bir hadiste buyuruyor:

لَا تَجْزِئُ صَلَاةٌ لَا يُقْرَأُ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

"İçinde Fatiha-i Şerife okunmayan namaz yeterli değildir." buyurulmuştur.

Bu 'Kur'an'ın açılış sûresi olan Fatiha sûresini okumayan kişinin namazı sahih olmaz' demektir.

* Hanefi Mezhebi hariç, diğer üç mezhepte ise kıraatin asgari miktarı her rek'atta Fâtiha sûresinin okunmasıdır. İlk iki rek'atta Fâtiha'dan sonra Kur'an'dan bir sûre veya birkaç âyet daha okumak (zamm-ı sûre) sünnettir. Bu mezheplerde kıraat, imam ve yalnız başına kılan için olduğu gibi imama uyan için de geçerlidir. Şu var ki imama uyan kişi, sessiz namazda Fâtiha'yı ve ardından eklenecek bir sûreyi, sesli namazda ise Şafiilere göre sadece Fâtiha'yı okur; Maliki ve Hanbelilere göre bir şey okumayıp sadece dinler. Ahmed b. Hanbel'e göre, tercihen hem dinlemeli, hem de imam ara verdiğinde okumalıdır. * *(DİB İlmihal I/242)*

Besmele (Bismillahirrahmanirahiym), Fatiha suresinden bir ayettir. Namaz kılan kişi besmele çekmeden Fatiha'ya başlarsa, namazı sahih olmaz. Çünkü Ümmü Seleme'nin rivayet

ettiğine göre Hz. Muhammed (a.s.v.) besmeleyi Fatiha'dan bir ayet saymıştır.

Fatiha'nın Sahih Olmasının Şartları

Fatiha sûresi okunurken aşağıdaki şartlara riayet edilmesi gerekir:

a. *Kulakları normal ise, en az duyacağı kadar açıktan okumalıdır.*

b. *Varid olan tertib gibi, kıraati müretteb olarak devam ettirmelidir.* Harflerin mahreç ve şeddelerine dikkat ederek okumalıdır.

* Kıraatte tertibe riayet etmek. Yani Fatiha-i Şerife'yi malum olan nazm-ı celile riayet ederek okumak. Bir kimse Fatiha-i Şerife'nin yarısından başlar, sonuna kadar okur, sonra başa döner yarısına kadar okursa, kıraatı sahih değildir.

Başa Dön

Fatiha-i Şerife'nin yarısını okuduktan sonra, besmeleyi getirip getirmediğine şüphe ederse tekrar baştan alması gerekir. Şayet şüphe devam ettiği halde Fatiha'yı tamamlar, ondan sonra besmeleyi getirdiğini hatırlarsa, şüpheye düştükten sonra okuduğu ayetleri iade etmesi lâzımdır.

Fatiha'nın bütün harflerini okuması. Bir harfini veya Fatiha'nın on dört şeddelerinden birisini bırakırsa kıraatı fesada gider. Hatta Savi diyor ki: "İyyake" deki şeddeyi bilerek mânasını anladığı halde terk eden kimse kâfir olur. Çünkü şeddesiz olursa güneş ışığının ismidir. O zaman mânası şöyle olur. Yalnız senin güneş ışığına ibadet ederiz. Ama unutarak veya bilmeyerek okursa söylenmesi gereken ne ise onu söylemek lâzım olduğu gibi secde-i sehiv yapmak da lâzımdır.

* Şâfiî ve Hanbelilere göre Fâtiha dışındaki okuyuşlarda kasıtlı olmamak şartıyla meydana gelen hata sebebiyle namaz bozulmaz. Bu bakımdan, özellikle Fâtiha'yı hatasız öğrenmeye, doğru ezberleyip doğru okumaya çalışmak iyi olur. * *(DİB İlmihal I/246)*

Bir harfi başka bir harf ile değiştirmemesi. Meselâ bir kimse "dad" harfini "za" harfine çevirerek okursa kıraatı sahih değildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in hem nazmını, hem manasını

değiştirmiş olur; "dâllin" kelimesi, delâlete sapanlar mânasını ifade ediyorsa "zâllîn" kelimesi devam edenler mânasını ifade ediyor. Fakat "ka" ile "ke" arasında bir üslûp ile okursa (Arapların nutkettikleri gibi) Fatiha'ya halel vermez.

Mânayı değiştirecek bir hareke hatası yapmamak. Meselâ (En'amte) deki "ta" harfini zamme veya kesre ile bilerek okuyan kimse kâfir olur. Bilmeyerek veya unutarak okursa doğrusunu okuması gerektiği gibi, secde-i sehiv de yapılacaktır. Fakat mânasını değiştirmeyecek bir hareke hatâsını yaparsa meselâ "Na'budu" deki (Ba) harfini fetha veya kesre ile okursa, kıraat fesada gitmez. Fakat bu şekilde okumak haramdır. * *(Halil Günenç-Büyük Şafii İlmihali)*

c. *Mânâyı bozacak şekilde lahn (nağme, ezgi) yapılmamalıdır.* Mânâya zarar vermeyecek şekilde lahn yapılırsa namaz fasid (yanlış) olmaz.

d. *Fatiha Arapça okunmalıdır.* Fatiha'nın tercümesini okumak sahih olmaz. Çünkü Fatiha'nın tercümesi Kur'an olmaz.

e. *Namaz kılan kimse Fatiha'yı ayakta iken tamamlamalıdır.* Eğer Fatiha tamamlanmadan rükuya gidilirse kıraat fasid (yanlış) olur. Bu durumda tekrar kıyama dönmeli ve Fatiha'yı yeniden okumalıdır. Namaz kılan kişi Arap olmadığından ötürü Fatiha'yı okumaktan aciz ise, onun yerine ezbere bildiği yedi ayet okumalıdır. Eğer Kur'an'dan hiçbir şey bilmiyorsa, Fatiha'nın okunduğu müddet kadar ayakta Allah'ı zikredip sonra rükûya gitmelidir.

Cehri (sesli okunan) namazlar: Sabah, cuma, akşam, yatsı namazı, her iki bayram, yağmur namazı ve ay tutulması namazıdır, diğer namazlar sırridir (gizlidir). Gündüz nafileleri sırrıdır, gece nafilesi ise sırri ile cehri namazlar arasındadır. Namazın dışında ve içinde أَلَيْسَ اللهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ayetini okuyan kimsenin; *"Bela ve ene ala zalike mineşşahidine"*, فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ okuyan kimsenin: *"Amentü billah"* فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَآءٍ مَعِينٍ okuyan kimsenin de: *"Allahu rabbulalemiyn"* demesi sünnettir.

5. Rükû

Şer'an rükû, namaz kılan kimsenin mümkün olduğunca -ellerinin ayasının diz kapaklarına yetişecek kadar- eğilmesidir. Bu, rükû için yapılması en az olan harekettir. En mükemmeli ise sırtın tamamen düz olup kuyruk sokumu ile başın aynı hizaya gelmesidir.

Rükû'nun farz olduğunun delili şu ayettir: "***Ey iman edenler! Rükû edin, secde edin (namaz kılın).*** (Hac/77)

Bir başka ayette Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor:

وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ (Bakara/43) "Rükûya varanlarla beraber rükû'a varınız."

Hz. Muhammed (a.s.v.) de namazı öğrettiği kişiye şöyle demiştir: ***"Sonra rükûya varıp mutmain oluncaya (bütün azaların yatışıncaya) kadar dur!" (****Buhari/72'i; Müslim/397)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in rükû'yu böyle yaptığı sayılmayacak kadar sahih hadîsle sabit olmuştur.

Rükû'nun Şartları

Rükû'nun sahih olması için namaz kılan kişinin aşağıdaki hususlara riayet etmesi gerekir:

a. Avuçlar diz kapaklarına değecek kadar eğilmelidir. Ebu Humeydî es-Saidî ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) rükûya vardığı zaman avuçlarıyla dizlerini tutardı." demiştir****. (Buhari/794)*

b. Rükû niyetiyle eğilmelidir. Eğer kişi başka bir nedenden dolayı eğilip de bunu rükû sayarsa, bu, rükû olmaz. Ayakta dimdik dururken rükûya gitmeyi kast ederek eğilmelidir.

c. Rükûya gittikten sonra bütün bedeni

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ***"subhane rabbiye'laziym"*** diyecek kadar mutmain (sakin, yatışmış) olmalıdır.

Münferiden namaz kılarsa şunu da ilâve etmesi sünnettir:

اَللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ وَبِكَ اٰمَنْتُ وَلَكَ اَسْلَمْتُ خَشَعَ لَكَ سَمْعِى وَبَصَرِى وَعَظْمِى وَعَصَبِى وَمَا اسْتَقَلَّتْ بِهِ قَدَمِى

Bu rükû'nun en azıdır. Bunun delili daha önce geçen hadîste Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ***'Rükûya gittiğinde bütün bedenin mutmain olmalıdır'*** demesidir. Yine Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"En kötü hırsız namazından***

çalandır." Sahabe ***'Ey Allah'ın Rasûlü! Kişi namazından nasıl çalar?'*** diye sorduklarında, Hz. Muhammed (a.s.v.) ***'Rükû ve secdesini tam yapmaz'*** buyurdu. *(İmam Ahmed, Taberanî)*

Huzeyfe şöyle demektedir: ***Hz. Muhammed (a.s.v.) rükû ve secdesini tam yapmayan bir kişi görünce şöyle dedi: 'Sen namaz kılmadın. Eğer bu durumda ölürsen Allah'ın Muhammed'i üzerinde yarattığı fıtrat üzerinde ölmemiş olursun'.*** *(Buhari/758)*

Bu hadîsin anlamı 'Senden istenen namazı eda etmemiş, Muhammed'in yolunda ölmemiş olursun' demektir. Yoksa bu 'Sen kâfir olarak ölmüş olursun' anlamına gelmez.

Rükû'nun en mükemmel şekli ise; sırt ve ense aynı hizada dümdüz, dizler dimdik, eller de diz kapaklarını tutmuş vaziyette olduğu halde üç defa subhane rabbiye'l-azim diyecek kadar sakin bir şekilde durmaktır.

Huzeyfe şöyle diyor: ***"Bir gece Hz. Muhammed (a.s.v.) ile beraber namaz kıldım. Bakara sûresini okumaya başladı. Sonra rükûya varıp subhane rabbiye'l-azim dedi. Sonra semiallahu limen hamideh*** سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ***dedi. Sonra rükû'una yakın derecede ayakta durdu. Sonra secde edip "subhane rab-biye'l aziym" dedi. Secdesi de kıyamına yakındı".*** *(Müslim/772)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sizden biriniz rükûya varınca rükûda üç defa subhane rabbiye'l azim derse rükûu tamam olur ve bu en azıdır."*** *(Tirmizi/261; Ebu Dâvud/886 ve başka muhaddisler, (İbn Mes'ud'dan)*

Ebu Humeydî'nin rivayet ettiği daha önce geçen hadîste şu ibare vardır: ***"'Sonra sırtını meyl ettirip yere doğru eğildi.***

6. Rükûdan sonra itidal

İtidal rükû ile secde arasını ayıran bir sakinliktir. İtidâlin delili, Hz. Aişe'nin şu rivayetidir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) başını rükûdan kaldırdığında dümdüz dikilmedikçe secdeye gitmezdi."*** *(Müslim/498)*

Namazın erkanına riayet etmeyen bir kişiye Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle demiştir***: "Sonra başını rükûdan kaldır ve dimdik ayakta duruncaya kadar secdeye gitme."*** (*Buhari/724; Müslim/397)*

İtidâl'in Şartları

İtidâlin sahih olması için aşağıdaki hususlara riayet edilmesi şarttır:

a. Rükûdan doğrulduğunda ibadetten başka bir şey kast etmemelidir.

b. İtidâl'i fazla uzatmamalıdır.

İtidal müddeti, Fatiha'yı okuyacak kadar bir zamanı geçmemelidir. Çünkü itidal uzun değil, kısa bir rükûndur. Onu fazla uzatmak caiz olmaz.

7. Her rekât'ta iki defa secde etmek

Secde'nin şer'î anlamı, namaz kılan kimsenin alnının secde yerine değmesidir. Secdenin delili '***(Ey iman edenler! Rükû edin, secde edin'*** (Hac/77) ayetidir.

Hz. Muhammed (a.s.v.), namazın erkânına riayet etmeden namaz kılan bir kişiye şöyle demiştir; ***"Sonra secdeye git ve azaların yatışıncaya kadar bekle, sonra başını kaldır azaların yatışıncaya kadar otur. Sonra yine secdeye git ve azaların yatışıncaya kadar bekle..."***

Secdenin Şartları

a. Secdenin sahih olması için aşağıdaki şartlara riayet edilmesi gerekir. Secde esnasında alın açık olmalıdır.

b. Secde yedi âza üzerine yapılmalıdır. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle demiştir: ***"Alın (alnını gösterirken eliyle burnu üzerine işaret etti), eller, dizler ve ayak uçları olmak üzere yedi***

kemik (yedi âza) üzerine secde etmekle emrolundum." *(Buhari/779; Müslim/490)*

Bu azalardan sadece alnın açık olması şarttır. Diğer azaların açık olması gerekmez. Bu bakımdan eldivenli olarak namaz kılınabilir.

c. Mümkün olduğu kadar secdede kuyruk sokumu, baştan yüksek tutulmalıdır. Bunun delili Hz. Muhammed (a.s.v.)'in böyle yapmış olmasıdır.

d. Kişinin kıpırdaması ile kıpırdayan elbise ve benzeri şeylerin üzerine secde edilmemelidir.

e. Secdeye, secdeden başka, korku ve benzeri sebeplerle gidilmemelidir.

f. Karın ile yer arasında bir açıklık kalmalıdır.

g. Secdede, en az ***subhane rabbiye'l-a'lâ*** diyecek kadar kalmalıdır.

Secdenin en mükemmel şekli şöyledir: Kişi secdeye giderken tekbir getirip önce dizlerini, sonra ellerini, sonra alnını, sonra burnunu yere koymalıdır. Elleri omuzlan hizasında ve parmaklan bitişik olarak kıbleye doğru olmalıdır. Yanlar, uyluk ve karına dokunmamalı, dirsekler yerden yüksek olup iki yandan da uzak tutulmalı ve üç defa ***subhane rabbiye'l-a'lâ*** demelidir.

Ebu Hüreyre şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) secdeye gitmek istediği zaman Allah-u Ekber derdi'.*** *(Buhari/770; Müslim/292)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) de şöyle buyurmuştur: ***"Secdeye gittiğin zaman avuçlarını yere koy ve dirseklerini kaldır.*** *(Müslim/494, (Bera'dan)* Abdullah b. Mâlik b. Buhayne şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) namaz kılarken koltuklarının beyazlığı görünecek kadar pazularını açardı'.*** *(Buhari/383; Müslim/495)*

Ebu Humeydî şöyle diyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) ellerini yanlarından uzaklaştırıp avuçlarını omuzlarının hizasına koydu'.*** *(Ebu Dâvud/734; Tirmizî/270)*

Yine Ebu Humeydî şöyle demektedir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) secde ettiği zaman karnını uyluklarından hiçbir şey üzerine yüklemeden uyluklarının arasını açardı'.*** *(Ebu Dâvud/735)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sizden biriniz secde ettiğinde, secdelerinde üç defa subhane rabbiye'l-a'lâ derse secdeleri tamam olur ve bu en azıdır." (****Tirmizî/26l; Ebu Dâvud/886)*

Kadın ise, secde halinde azalarını birbirine bitiştirmelidir. Hz. Muhammed (a.s.v.) namaz kılan iki kadının yanından geçerken şöyle demiştir: ***"Secdeye gittiğinizde vücudunuzu yere yapıştırın. Çünkü kadın bu hususta erkek gibi değildir."*** *(Beyhakî, 11/223)*

***** Hanefîler'den Züfer ile Şâfiî ve Hanbeli mezheplerinde, yedi uzvun (eller, ayaklar, dizler ve yüz) her birinin bir kısmının yere değdirilmesi farzdır. Şafiilere göre avuç içlerinin ve ayak parmaklarının alt taraflarının yere gelmesi gerekir. ***** *(DİB İlmihal I/247)*

Soru -Hasta olan kimse secde için başını yere koyamazsa nasıl namazını kılacaktır?

Cevap: Hasta olan kimse secde için başını yere koyamazsa İmam-ı Harameyn ve Gazali'ye göre yastık ve masa gibi yüksekçe bir şeyin üzerine başını koyup secde eder. Rafi'i gibi başka ulemaya göre ise imkan nisbetinde başını eğerek

secdesini eda eder. Otobüs gibi vasıtalarda vasıtanın durakta durmaması sebebiyle namaz kılma mecburiyeti hasıl olursa aynı ihtilaf mevcuttur. Hanefi mezhebine göre is e oturarak ima ile namazını kılacaktır. *(Halil Günenç-Fetvalar-143)*

8. İki secde arasında oturmak

Her rekât'ta bulunan iki secde arasında oturmak farzdır, bunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in daha önce geçen hadîsinde ***'Sonra başını kaldır mutmain oluncaya kadar otur'*** sözüdür.

İki secde arasındaki oturmanın sahih olması için aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerekir:

a. Korku ve başka nedenlerden ötürü değil, ibadet kastıyla oturulmalıdır.

b. İki secde arasındaki oturmayı fazla uzatmamalıdır. Bu oturma teşehhüd miktarından daha fazla olmamalıdır.

c. En az ***subhane rabbiye'l-a'lâ*** diyecek kadar oturulmalıdır.

Başa Dön

9. Son oturuş

Son oturuştan maksat, namazın sonundaki, arkasından selâm gelen oturuştur.

10. Son oturuşta teşehhüd okumak

Abdullah b. Mes'ud şöyle diyor: Hz. Muhammed (a.s.v.) ile beraber namaz kılarken namaz (oturuşun)da ***'es-Selâmu alellâhi, es-selâmu alâ fulânin'*** derdik. Günün birinde Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle dedi: "***Selâm, Allah'ın kendisidir. Biriniz namazda oturduğunda 'Ettehiyyatu lillâhi' desin".*** *(Buhari/5806; Müslim/402 ve başka muhaddisler)* ***"Teşehhüd bize farz kılınmadan önce 'es-Selâmu alellâhi kable'l ibadihi' derdik."*** *(Beyhakî 11/138; Dârekutnî, 1/350)*

"Selam Allah'ın kendisidir" sözünden maksat, selâm, Allah'ın İsimlerinden biridir demektir. Bazı âlimler selâmın mânâsı hakkında şöyle demişlerdir: ***'Selâm, insanların müptela olduğu ayıp ve kötülüklerden berî olmaktır'.*** *(İbn Esir, en-Nihaye)*

Tahiyyat (teşehhüd) lafzının en azı şöyledir:

اَلتَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلّٰهِ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ اَشْهَدُ اَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ

Teşehhüd lafızları hakkında birçok sahih rivayet vardır. İmam Şafii'ye göre teşehhüd'ün en mükemmel ve en üstün şekli İbn Abbas'ın rivayet ettiği şu lafızdır: "***Hz. Muhammed (a.s.v.) bize Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi teşehhüdü öğretirdi.*** Hz. Muhammed (a.s.v.), teşehhüd'ü şu lafızlarla söylerdi: "***Bütün tahiyyeler, bereketler, salâvatlar ve güzel şeyler Allah'ındır. Ey Nebî! Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın salih kullarına selâm olsun. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Yine şehadet ederim ki Muhammed, Allah'ın rasûlüdür."*** *(Müslim/403)*

* Şafiilere göre teşehhütte oturan kişi sağ elini sağ uyluğu üzerine kor ve elin küçük parmağı ile onun yanındakini ve orta parmağını yumar. Sonra işaret parmağı ile işaret ederek "illallah" sözünde parmağı kaldırır, fakat sağa sola hareket ettirmez. Hz. Peygamber (a.s.) böyle yapmıştır. Devamlı olarak da yukarıda İbni Zübeyr'in rivayetinde geçtiği üzere parmağına bakar.

Abdullah b. Zübeyr'in rivayet ettiği şu hadistir: ***"Hz. Peygamber (a .s.) dua ettiği zaman parmağı ile işaret eder ve parmağım hareket ettirmezdi. "(****Ahmed, Ebu Davud, Nesei ve İbni Mace)*

Şafiilere göre, teşehhüdün sonunda Hz. Peygamber (a.s.)'e salavatı ilave ederek şöyle demek sünnettir:

«اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ»

"Ey Allahım, ümmi bir nebi olan kulun ve Resulün Muhammed'e salat eyle!"*** (İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/40)

Teşehhüd Okunurken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar:

a. Kendi duyabilecek şekilde okumalıdır.

b. İbareler peş peşe okunmalıdır. Okumaya ara verip sonra devam edilirse veya araya başka bir zikir sokulursa teşehhüd fasit olur; yeni baştan okunması gerekir.

c. Kelimeler, rivayetlerdeki tertibe riayet ederek okunmalıdır.

Şafii

Hanefi

11. Son teşehhüdden sonra Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salât-u selâm getirmek

Teşehhüdü yukarıda anlatıldığı gibi tamamladıktan sonra ve selâm vermeden önce Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salât ve selâm getirmelidir. [Şafii ve Hanbelilere göre son teşehhütte Hz. Peygamber (a.s.)'e salavat getirmek vacip; Hz. Peygamber'in aline salavat getirmek ise Şafiilere göre sünnettir. Hz. Peygamber (a.s.)'e ve aline salavat getirmenin asgari ölçüsü *"Allahumme salli ala Muhammedin ve alihi"* ifadesidir. "Mecid"e kadarki ilaveler ise sünnettir.* *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/41.42)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salât etmenin farz olduğunun delili şu ayettir:

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ

"***Allah ve melekleri peygamber'e salât ederler. Ey iman edenler! (Sizde) ona salât edin...***"(Ahzab/56)

Âlimler, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salâvat getirmenin namazdan başka bir yerde farz olmadığında ittifak etmişlerdir. Bu bakımdan farz olan salât, namazdaki salât'tır.

Sahabe, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e; ***'Ey Allah'ın Rasûlü! Namazda sana salât etmek istediğimizde nasıl yapalım?'*** dediler. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle deyin dedi: ***'Allahumme salli alâ Muhammedin" (****İbn Hibban/515; Hâkim, 1/268)*

Bu hadîs, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salât etmenin sadece namazda farz olduğuna delâlet eder. Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salât etmeye en uygun yer son teşehhüttür.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Biriniz namaz kıldığı vakit, aziz ve celil olan Allah'ı ululamak ve övmekle başlasın, sonra peygambere salât-u selâm etsin. Bundan sonra dilediği şekilde duâ etsin."*** (*Tirmizî/3475; Ebu Dâvud/1481 ve başka muhaddisler)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'e getirilen salât selâm'ın en azı şöyledir;

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ *Allahumme salli alâ Muhammed!*

* Muhammed (a.s.) Lafzının Başında ***"Seyyidina"*** İfadesini Kullanmak: Hanbeli ve Şafiilere göre (ed-Dürrü'l-Muhtar), İbrahim'i salavatların okunduğu namazlarda Muhammed lafzından önce ***"seyyidina"*** lafzını kullanmak menduptur. Bunu yapmak yapmamaktan daha faziletlidir. *"Beni namazda seyyidlik ile vasıflandırmayın"* tarzında rivayet edilen hadis ise uydurmadır-(Esne'l-metalib, 253) * *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/43)*

Buna göre, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e ve aline salavat getirmenin en güzel şekli şöyledir:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى اٰلِسيدنا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِسيدنا مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى اِبْرَاهِيمَ وَعَلَى اٰلِ اِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى اٰلِسيدنا اِبْرَاهِيمَ وَعَلَى اٰلِسيدنا اِبْرَاهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Allahumme sahi alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed. Kema sal-leyte âlâ İbrahim'e ve alâ âl-i İbrahim; ve barik alâ seyyidina Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed. Kemabarekte alâ İbrahime ve alâ âl-i seyyidina İbrahim-fi'l-âlemîne inneke hamîdu'n-mecîd.

"*Ey Allahım! Efendimiz (büyüğümüz) Muhammed'e ve âline, Efendimiz İbrahim ve âline salât ettiğin gibi salât et! Efendimiz Muhammed'e ve âline, Efendimiz İbrahim ve âline bereket verdiğin gibi bereket ver. Âlemler içinde şüphesiz sen kendisine çok hamd edilen ve çok medh edilensin.*"

* Şafiiler, Hz. Peygamber (a.s.)'e salavat getirmenin vacip olduğuna Kur'an'ın emrini delil getirmektedirler. Bu emir de: ***"Ey iman edenler! Hz. Peygamber'e salavat getirip selam verin"*** (Ahzab/56) ayeti ile, Buhari, Müslim ve başka muhaddislerin rivayet ettikleri birçok sahih hadîsle sabit olmuştur. Rivayetlerin bazılarında fazlalık, bazılarında da eksiklik vardır. *(Buhari/1390; Müslim/406)* * *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/43)*

Başa Dön

Hz. Muhammed (a.s.v.)'e Getirilen Salât-u Selâm'ın Şartları

Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salât u selâm getirirken aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir:

a. Sesini duyabileceği kadar yükseltmelidir.

b. Muhammed, rasûl, veya nebî kelimesi kullanılmalıdır. Eğer ***Allahumme sallı alâ Ahmed*** derse yeterli olmaz.

c. Salât-u selâm, Arapça olarak getirilmelidir. Eğer Arapçasını bilmiyorsa, bildiği dilde tercümesini okumalıdır. Mümkünse hemen Arapçasını öğrenmek vaciptir.

d. Salât ederken tertibe riayet edilmelidir. Salât ile teşehhüd arasındaki tertibe de dikkat edilmelidir. Çünkü salât u selâmı, teşehhütten önce getirmek sahih olmaz.

12. Birinci Selâm

Bu selâm, namaz kılanın sağ tarafa dönüp اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ es-selâmu aleykum ve rahmetullahi demesidir. (en

azı اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ" dır. Birinci selâmın farz (rükün) olduğunun delili, daha önce geçen Hz. Muhammed (a.s.v.)'in 'Namazın tahrimi tekbirdir, tahlili selâmdır' sözüdür. Selâm lafzının en azı bir defa es-selâmu aleykum demektir.

En efdali ise hem sağa, hem sola dönerek iki defa es-selâmu aleykum ve rahmetullahi demektir.

Sa'd şöyle diyor***: "Ben Hz. Muhammed (a.s.v.)'i sağ ve sol tarafına selâm verirken gördüm. Hatta (bu sırada) yanağının beyazlığını da gördüm"*** (Müslim/582).

İbn Mes'ud şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) sağ ve soluna es-selâmu aleykum ve rahmetullahi, es-selâmu aleykum ve rahmetullahi*** اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ ***diye, yanağının beyazı (arkadan) görünecek şekilde selâm verirdi***." (Ebu Dâvud/996; Tirmizî/295 ve başka muhaddisler. (Tirmizî hasen-sahih olduğunu söylemiştir)

13. Sayılan rükûnların tertibine -varid olduğu şekilde- riayet etmek.

Bu tertip şöyledir: Önce niyet, sonra Tahrim (İftitah) tekbiri, sonra Fatiha, sonra rükû, sonra itidal, sonra secde ve diğerleri yapılmalıdır. Eğer bu rükûnların bir kısmının yeri bilerek değiştirilirse o namaz fasid (yanlış) olur. Rükûnların yeri bilerek değiştirilmemişse, tertibi bozulan rüknün başlangıcından itibaren namaz fasid (yanlış) olur. Bu bakımdan o noktadan İtibaren yapılanların tümünün yeniden yapılması gerekir. Eğer namaza devam edilirse sahih olan rekât, fasid (yanlış) olan rekâtın yerine geçer. Bu durumda namazı bir rekât artırmak vacip olur.

NAMAZIN SÜNNETLERİ

Fıkıh'ta sünnet, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in vacip olmayarak yapmış olduğu şeyleri ifade eder. Namazın sahih olması için birtakım şart ve rükûnların olduğunu söylemiştik. Bir de namaz kılan kişiden istenen, namazın birtakım sünnetleri vardır. Fakat bunlar farz gibi zorunlu olarak istenmez.

Bu sünnetlere riayet eden sevap alır, riayet etmeyen ise günahkâr olmaz.

Bu sünnetler namazdan önce, namaz içinde ve namazdan sonra olmak üzere üç kışıma ayrılır:

A. Namazdan Önceki Sünnetler

Namazdan önceki sünnetler;

1. Ezan.

Ezanın tarifi, delilleri, şartlarının beyanı ve bununla ilgili meseleler daha önce geçmişti.

Ezan vakti geldiğinde Allah Rasûlü (s.a.v.): ***"Ey Bilâl! Bizi rahatlat!"*** derdi. *(Darekutnî, Ebu Dâvûd)*

2. İkâmet (Kamet)

Kâmet'in tarifi, şartlarının beyanı, ezan ile kamet arasındaki farklar daha önce zikredilmişti.

3. Sütre

Kişinin namaz kılarken önüne -duvar, direk, baston gibi- bir sütre alarak önünden geçenlerle kendi arasında bir perde yapması, hiçbir şey yoksa önüne bir çizgi çekmesi sünnettir.

Abdullah b. Ömer şöyle rivayet ediyor: "Hz. Muhammed (a.s.v.) bayram günü (namaza) çıktığında (hizmetçisine) bir harbe taşımasını emrederdi. (O harbe namazda) karşısına dikilir, kendisi de ona doğru namaz kılar, halk da arkasında namaza dururdu. Bunu seferde de yapardı". *(Buhari/472-, Müslim/501)*

En efdal olanı, sütrenin secde yerine yakın olmasıdır; zira Sehl b. Sa'd şöyle rivayet ediyor: 'Hz. Muhammed (a.s.v.)'in musallası (namaz kıldığı yer) ile (kıble cihetindeki) duvar

arasında bir davar geçebilecek kadar yer vardı.' *(Buhari/474; Müslim/508)*

* Sütre koymak mendupbtur. Namaz kılan kişinin bu sayılan sütrelerden birini önüne koyması, mezheplerin ittifakıyla mendubtur. Bilindiği gibi Şâfiîlerle Hanbeliler, mendubla sünnet arasında anlam bakımından sünnetten daha aşağı bir mertebede olduğunu söylerler. Bunlar derler ki: Bir kişi, insanların gelip geçmekte oldukları bir yolda sütresiz olarak namaz kılar ve bu esnada da bir kişi önünden geçerse, kendisi yolda namaz kıldığından ve bu hususta tedbir de almadığından ötürü günahkâr olur. Şâfiîlerle Hanbelilerse insanların gelip geçmekte oldukları bir yolda sütresiz olarak namaz kılar ve bu esnada da bir kişi önünden geçerse, kendisi yolda namaz kıldığından ve bu hususta tedbir de almayanın mekruh bir davranışta bulunduğunu söylerler. Sütre edinmemenin günâh olmayacağı hususunda görüş birliği etmişlerdir. İmam ve tek başına namaz kılan kişinin sütre edinmesi mendubtur. İmama uyarak namaz kılmakta olan kişinin sütre edinmesi mendub değildir. Zira imamın sütresi, İmama uyan kişi için de yeterli olur. * *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

4. Namaza kalkacağı zaman, dişleri misvaklamak.

Çünkü daha önce geçen hadiste şöyle denmişti; ***"Ümmetime zorluk vermesem, her namazda misvak kullanmalarını onlara emrederdim."***

5. Namaza şevk ile ve dünya meşguliyetlerinden arınmış olarak başlamak. Bunun sebebi, aksi durumda namaza k alkanlara muhalefet etmektir. Çünkü Allah Teala münafıkları kötülerken şöyle buyuruyor: ***"Onlar namaza kalktıkları zaman tembel olarak kalkarlar. "*** (Nisa, 4142) Tembelliğin zıddı şevkli ve gayretli olmaktır. Kalbin arınmış olması huşuyu daha çok sağlar. *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/64)*

6. Namazda İnsan yüzüne, veya ateşe, resme, veya namaz kılmakta olan bir kadına doğru yönelmemek. Kişinin önünde dikili bulunan bir surete doğru namaz kılmak mekruhtur. Çünkü suretler ve heykeller de Allah'tan başka tapınılan

şeylerdir. Hz. Aişe'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir. ***'Bizim bir elbisemiz vardı ki, üzerinde resimler bulunuyordu. Bu elbiseyi namaz kılmakta olan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in önüne koydum. Beni bundan nehyetti veya bunu hoş karşılamadı."*** *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/74)*

B. Namaz İçindeki Sünnetler

Namaz içindeki sünnetler ikiye ayrılır:

a. *Eb'az,* ***b.*** *Heyet*

Eb'az, namazda terk edildiği takdirde sehiv secdesiyle telafi edilmesinin sünnet olduğu şeylerdir. Bu sayılan sünnetlere eb'az denmesinin sebebi, bunların namazın rükünlerine benzemelerinden ötürüdür. Yani bu sünnetler, namazın bir nevi "bazı"sı sayılmaktadırlar. Bunlardan birini dalgınlık sonucu terk eden kişi, yeniden tekrarlar ve bu eksikliği sehiv secdesiyle telâfi eder.

Heyet, terk edildiği takdirde sehiv secdesiyle telafi edilmesinin sünnet olmadığı şeylerdir.

Başa Dön

a- Eb'âzlar

Yani sehiv secdesi ile telafi edilmesi gereken sünnetler;

1. Birinci teşehhüd için oturmak.

2. Birinci Teşehhüd

Birinci teşehhüd, arkasından selâm gelmeyen teşehhüd'tür. Bu da öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarında ikinci rekattaki oturuştur. Bu oturuşta teşehhüd okumak sünnettir.

Çünkü namazını güzel kılmayan bir kişiye Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle demiştir: ***"Namazın ortasında oturduğun zaman önce istikrar bul, sonra sol ayağını yay, sonra teşehhüd oku."*** *(Ebu Dâvud/860)*

Bu teşehhüd'ün sünnet olduğunun delili, Abdullah b. Buhayne'nin rivayet ettiği şu hadîstir:

'Hz. Muhammed (a.s.v.) bir namazda bize iki rekât kıldırdı. Sonra (birinci teşehhüd için) oturmadan kalktı. Cemaat (ona uyarak) ayağa kalktı. Namazını tamamladığı zaman biz selâm vermesini beklerken selâm vermeden önce

tekbir aldı ve oturduğu halde (yanılmaktan dolayı) iki secde yaptı, sonra selâm verdi'. *(Buhari/1173; Müslim/570)*

Eğer bu teşehhüd rükün olsaydı, Hz. Muhammed (a.s.v.) onu yerine getirir, sehiv secdesiyle telafi etmezdi.

3. Teşehhüd'ten sonra Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salâvat getirmek. Salâvat terk edildiği zaman sehiv secdesi yapmak onu telafi eder.

Böylece birinci teşehhüd'te, oturmak, teşehhüd okumak ve Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salât etmek olmak üzere üç tane sünnet olduğu anlaşılmaktadır.

4. *Rükün olan son teşehhüd'ten sonra Hz. Muhammed (a.s.v.)'in âline salât etmek.*

Son oturuşta rükün olan teşehhüd'ü okuduktan ve Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salâvat getirdikten sonra Hz. Muhammed (a.s.v.)'in âline de salât etmek sünnettir. Çünkü salât'ın lafzında âli kelimesi de geçmektedir.

[Şâfiîlerin müteahhirîn ulemâsı, salata "seyyid" kelimesini de eklemişlerdir. Yani salât okuyan kişi, "Seyyidinâ Muhammedin" ve "Seyyidinâ İbrâhîm" demelidir.*

5. *Sabah namazında ikinci rekâtın itidaline kalkıldığında, Ramazan'ın ikinci yarısında, vitir'in son rekâtında ve hangi namazda olursa olsun son rekâttaki itidâl'de felaketler için kunut okumak sünnettir.*

Kunut duası:

اَللّٰهُمَّ اهْدِنِى فِيمَنْ هَدَيْتَ وَعَافِنِى فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّنِى فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لِى فِيمَا اَعْطَيْتَ وَقِنِى شَرَّ مَا قَضَيْتَ فَاِنَّكَ تَقْضِى وَلَا يُقْضٰى عَلَيْكَ وَاِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ عَلٰى مَا قَضَيْتَ اَسْتَغْفِرُكَ اللّٰهُمَّ وَاَتُوبُ اِلَيْكَ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ

Ey Allahım! Verdiğin hidayetinde beni daim kıl! Verdiğin afiyetlerle beni afiyette kıl. Emanına aldığın yerde beni de

emanına al! Bana verdiğini mübarek kıl! Kaza ettiğin şeyin şerrinden beni koru! Sen hükmedersin, fakat kimse sana hükmedemez. Senin dost edindiğin zelil kılınamaz. Senin düşman olduğun aziz olamaz. Sen yücesin, ey Allahım sen büyüksün. Hükmettiğine karşılık hamd sana mahsustur. Ey Rabbimiz! Senden mağfiretini diler ve sana yöneliriz. Efendimiz Muhammed'e, âline ve ashabına salât u selâm eyle!"

Enes b. Mâlik şöyle rivayet ediyor: "***Hz. Muhammed (a.s.v.) dünyadan ayrılıncaya kadar sabah namazında kunut yaptı."*** (*İmam Ahmed ve başka muhaddisler)*

Enes b. Mâlik'e, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in sabah namazında kunut yapıp yapmadığı sorulduğunda, şöyle demiştir:

- Evet, kunut yaptı.

- Rükûdan önce mi sonra mı?

- Rükûdan sonra az bir müddet. (*Buhari/956; Müslim/677)*

Namaz kılan kişi hangi lafızla olursa olsun Allah'a övgü ve duada bulunursa kunut sünnetini yerine getirmiş olur. Meselâ ***"Allahummeğfirli yâ ğafuru"*** derse yeterlidir. Kunut'un en mükemmel şekli ise, Hz. Muhammed (a.s.v.)'den rivayet edilen kunut duasını okumakla yerine getirilmiş olur.

Hasan b. Ali şöyle demiştir: Hz. Muhammed (a.s.v.) bana birkaç kelime öğretti, vitir'de onları okuyordum:

"Ey Allahım! Verdiğin hidayetinde beni daim kıl! Verdiğin afiyetlerle beni afiyette kıl. Emanına aldığın yerde beni de emanına al! Bana verdiğini mübarek kıl! Kaza ettiğin şeyin şerrinden beni koru! Sen hükmedersin, fakat kimse sana hükmedemez. Senin dost edindiğin zelil kılınamaz. Senin düşman olduğun aziz olamaz. Sen yücesin, ey Allahım sen büyüksün." *(Ebu Dâvud/1425. Tirmizî 'Bu hadîs hasen'dir ve Hz. Muhammed (a.s.v.)'den vitir ve kunut hakkında başka ahsen bir rivayetin varid olduğunu bilmiyoruz' demiştir. (Tirmizî/424).)*

İmam'ın; ihdini (bana hidayet et) yerine ihdine (bize hidayet et), afini yerine afine, tevelhnî yerine tevellena şeklinde (yani çoğul) okuması gerekir.

Hişam'ın, Muhammed b. Sirin'in ashabından rivayet ettiğine göre Ubey b. Ka'b (Ramazan'da) onlara imamlık yapıp Ramazan'ın son yansında kunut yapmıştır. *(Ebu Dâvud/1428)*

Ebu Hüreyre şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) sabah namazının ikinci rekâtında başını rükûdan kaldırdığı zaman ellerini kaldırıp kunut duası okurdu'***. *(Hâkim)*

Âlimler şu ibarenin eklenmesinin de müstehab olduğunu söylemişlerdir; *"Hükmettiğine karşılık hamd sana mahsustur. Ey Rabbimiz! Senden mağfiretini diler ve sana yöneliriz. Efendimiz Hz. Muhammed'e, âline ve ashabına salât u selâm eyle!"*

Nitekim bu hususta dua ve zikirden sonra Hz. Muhammed (a.s.v.)'e getirilen salâvat hakkında sahih hadîsler vardır. (*Mağnî, I/166-167)*

Kunut okurken elleri kaldırmak sünnettir. Ellerin iç kısımları göğe doğru olmalıdır.

***** Hanbeli Mezhebi ve eş-Şafiî'ye göre, vitir ve sabah namazlarında Kunût okumak sünnettir. eş-Şafii'ye göre, diğer namazlar için de mubahtır, dilenirse yapılabilir. eş-Şafiî, Umm (İhtilâfu'l-Hadîs)***** (Vecdi Akyüz-Mukayeseli İbadetler İlmihali)

* Hanefîler'e göre Kunut duası sadece vitir namazında okunur. Şâfiî ve Mâlik'e göre, her zaman sabah namazının farzında rükûdan sonra ayakta Kunut duası okunabilir. Bu Kunut duası, Malikilere göre müstehap, Şafiilere göre sünnettir. Sabah namazında Kunut duasını okuyan bir Şâfiî veya Maliki imama uyan Hanefî, susup bekleyebileceği gibi içinden Kunut duasını da okuyabilir. * *(DİB İlmihal I/305)*

b- Heyetler

Namazın diğer sünnetleri olup, terk edilmesi halinde sehiv secdesiyle telafi edilmesi sünnet olmayan sünnetlerdir.

Namazdaki heyetleri şöyle sıralayabiliriz:

1. *İftitah tekbiri alırken, rükûya giderken ve rükûdan kalkarken ellerin kaldırılması sünnettir.*

Bu sünneti yerine getirmenin keyfiyeti şöyledir: Ellerin ayaları kıble'ye doğru açılıp parmaklar yayılmalıdır. Baş parmaklar kulak memeleri hizasında olup ellerin ayaları açık olmalıdır.

İbn Ömer şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) namaza durduğu zaman ellerini omuzları hizasına kadar kaldırır, sonra tekbir alırdı. Rükû'a gitmek istediği zaman da, rükûdan kalktığı zaman da böyle yapardı. Fakat secdeye gittiğinde ve secdeden kalktığında böyle yapmazdı'.*** *(Buhari/705; Müslim/390)*

2. *Vakfe'de (Allah'ın huzurunda ayakta duruş) sağ eli sol elin bileği üzerine koymak.*

Bunun şekli şöyledir: Kadın sağ elin avucunu sol elin üstüne koyup göğsün altında ve göbeğin üst kısmında, Erkek ise sağ elin avucunu sol elin bileği hizasına sol tarafa yakın olarak ellerini bağlamaları sünnettir. Erkek sağ elin baş ve serçe parmaklarıyla sol elin bileğini tutmalıdır.

Vail b. Hucr şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) namaza başladığı zaman ellerini kaldırıp tekbir alır, sonra sağ elini sol bileği üzerine koyardı'.*** *(Müslim/401. Neseî'nin rivayetinde 'Sağ elini, sol elin üstüne, bileğine ve kolunun bir kısmına koydu' şeklindedir. (Neseî, 11/126)*

* Sağ elin avucunu sol elin üzerine koymak. Sağ elin parmaklarıyla sol elin bileğini tutmak. Hatta bunu yaparken bileklerle birlikte kolun da bir kısmını tutmak. Mûtemed olan görüşe göre bu sünnettir. Yalnız, Şâfiîler bu şekli müstehab saymışlardır. Ki, bunda insanın kalbini muhafaza altına aldığına bir nevi işaret vardır. Çünkü insan, bir şeyin elden çıkmasından korktuğunda onu elleriyle muhafaza altına alır. Namazda elleri bu şekilde kalbin üzerinde bağlamak hikmet gereği olmaktadır.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

3. *Kıyamdayken ayakları aralamak bakmak.*

* Şafiilere göre: İki ayak arası bir karış kadar açılır. Özürsüz olarak ayaklardan birini diğerine bitiştirmek mekruhtur. Çünkü bu durum huşuya engel olacak bir zorlanmadır.* *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/22)*

4. *Kıyamdayken secde yerine bakmak.*

Namaz kılan kişinin bakışlarını sağa sola çevirmesi mekruhtur. Yukarıya veya önündeki bir şeye -Kabe bile olsa-

bakması mekruhtur' Sünnet olan, devamlı secde yerine bakmaktır. Kişi teşehhüd okurken işaret ettiği parmağına bakabilir. Böyle yapılmasının delili Hz Muhammed (a.s.v.)'in fiilidir.

5. *Tekbir'den sonra namaza teveccüh (tahrim (iftitah) duası) okuyarak başlamak.*

Teveccühün lafzı, Hz. Ali'nin rivayet ettiği şu lafızlarla okunmalıdır.

İftitâh (teveccüh) duası şudur:

وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِى فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ اِنَّ صَلَوتِى وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَالِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

"Şüphesiz ki ben, yüzümü bir muvahhid olarak o gökleri ve yerleri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim. Şüphesiz benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm hiçbir ortağı olmayan âlemlerin rabbi Allah'ındır. Ben ancak bununla emrolundum ve ben Müslümanlardanım." (Müslim/771)

Teveccüh duasında geçen sözlerin tamamına yakını Kur'an sözleridir; ***"Gökleri ve yeri yaratana yüzümü birleyici ve Müslüman olarak yönelttim. Ben müşriklerden değilim." (En'âm: 6/79) "Namazım, ibâdetim, yaşayışım ve ölümüm alemlerin rabbi olan Allah'ındır. O'nun ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum..."*** (En'âm: 6/162-163)

* İmam, Fatiha'ya başlarsa yahut Fatiha'ya başlamadan önce imam amin dediği için ona uyan kişi de "amin" derse bile teveccüh duasını okumak müstehaptır. Fakat, kendisi Fatiha'ya başlasa veya euzu'ye başlasa teveccüh duasına o takdirde başlamaz. Eğer teşehhüde yetişir de imam selam verirse, yahut imam ile birlikte oturmadan önce kalkarsa, teveccüh duası ile namaza başlamak sünnet olur. * *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/19)*

Teveccüh'ün Müstehab Olduğu Yerler

Teveccüh duasını, farz ve nafile namazların başında Fatiha okumadan önce -tek başına kılan için de imam için de-cemaat içinde okumak müstehab'dır.

Eğer besmele çekilmiş veya Fatiha okunmuş veya *euzübillahi min'eşşeytan'irracim* denmişse, başa dönüp yeniden teveccüh duasını okumak uygun değildir. Unutarak böyle yapmak da hükmü değiştirmez.

* İmamın ve imama uyan kişilerin de bu duayı okumaları müstehabtır. İmam Fatiha'ya başlamış olsa, bu duayı okumak şu şartla birlikte müstehab olur:

a. Namazın edâ vaktinin çıkacağı endişesi bulunmamalıdır. Eğer vaktin, iftitah duasını okumaksızın bir rek'at kılacak kadar kaldığını bilirse bu duayı okuması caiz olmaz.

b. İmama uyan kişi bu duayı okuduğu takdirde Fâtiha'nın bir kısmını kaçıracağından korkarsa okumamalıdır.

c. İmama uyan kişi, kıyam halindeyken İmama kavuşmuşsa bu duayı okuyabilir. Rükûdan kalkıp doğrulma hâlinde imama kavuşan kişi bu duayı okumaz.

d. Bu duayı, eûzü besmele çekip Fâtiha'ya başlamadan önce okumak gerekir. Eğer kasten veya unutarak eûzü besmele çekip Fâtiha'ya başlanmışsa bu duayı okumak için geri dönmek doğru olmaz.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Cenaze namazında teveccüh duası okumak müstehab değildir. Vakit dar olduğu zaman farz namazda da okumak müstehab değildir. Teveccüh duası okunduğunda vaktin çıkma ihtimali varsa okunmamalıdır.

6. *Teveccüh'ten sonra eûzu billahi min'eş-şeytan'irracim demek.*

Bunu takiben Fatiha okunmalıdır. Fatiha okunduktan sonra eûzu çekilmez. Tekrar başa dönüp eûzu çekmek mekruh'tur.

"Kur'an okuduğun (okumak istediğin) zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!" (Nahl/98)

* Her rek'atın başında "eûzü" çekmek, İftitah duasından sonra her kıraat için eûzü çekmek sünnettir (Şafii ve Hanbeliler). Allah'a sığınma lafızlarını içeren bütün cümlelerle eûzü çekilebilir. En faziletlisi ise "*Eûzü billahi mineşşeytânirracîm"* demektir. Bazıları derler ki bu cümledeki "Allah" lafza-i celâline, "semî'il-alîm" sıfatlarını eklemek sünnettir. Buna göre, -*Eûzü billahi's-semî'ıl-alîmi mineşşeytânirracîm*- demek daha faziletli olur. * *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

7. *Kur'an'ı, sesli okunması gereken yerde sesli, sessiz okunması gereken yerde sessiz okumak.*

Allah Teala şöyle buyuruyor: ***"Namazını kılarken sesini çok yükseltme, çok da gizli yapma, bu iki arasında bir yol tut. "*** (el-İsra, 110)

Kur'an'ı sabah namazında, akşam ve yatsı namazının ilk iki rekâtında, Cuma, Bayram, Ay Tutulma, Yağmur, Teravih ve Ramazan'da kılınan Vitir namazında tek başına kılan için de, imam için de, cemaat için de açıktan okumak sünnettir. Bunların dışındaki namazlarda işe gizli okumak sünnettir. Bunun böyle olduğuna bir çok hadîs delâlet eder.

Başa Dön

Onlardan bazılarını aşağıda zikrediyoruz:

Cübeyr b. Mut'im babasından şöyle rivayet etmektedir: ***'Ben Hz. Muhammed (a.s.v.)'in akşam namazında Tur sûresini okuduğunu işittim'***. *(Buhari/735; Müslim/463)*

Berâ b. Âzib şöyle rivayet etmiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yatsı namazında Tin sûresini okuduğunu işittim. Ondan daha güzel sesli bir kimseyi dinlemiş değilim'***. (*Buhari/733; Müslim/464)*

İbn Abbas şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), ashabına namaz kıldırıyordu. Onlar namazda okuduğu Kur'an'ı işitince kulak verdiler'***. *(Buhari/739; Müslim/449)*

Ebu Katade şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) bize namaz kıldırdı. Öğle ve ikindi namazlarındaki ilk iki rekâtta Fatihatu'l-Kitab ile birer sûre okurdu'***. *(Buhari/745; Müslim/451)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in aşikâr okuduğunu bildiren hadîsler daha önce geçmişti.

Ubade b. Samit şöyle rivayet ediyor: ***Biz Hz. Muhammed (a.s.v.)'in arkasında sabah namazını kılıyorduk. Hz. Muhammed (a.s.v.) okurken cemaatin okuması ona ağır geldi. Namazı kılınca 'Siz imamınızın arkasında okuyor musunuz?' dedi. Biz 'Evet, okuyoruz' dedik. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Fatiha'dan başkasını okumayın. Hakikat şu ki Fatiha okumayanın namazı olmaz' buyurdu.*** *(Ebu Dâvud/823, 824; Neseî,11/141 ve başka muhaddisler. Diğer bir rivayette 'Ben açıktan okuduğum zaman arkamda Fatiha'dan başka bir şey okumayın' şeklindedir.)*

İmam işitmediği zaman gizli okunmuş sayılır. İşte bu hadîsler Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, hazır olanlara işittirecek kadar yüksek sesle okuduğuna delâlet eder. Sözü geçen yerlerin dışında gizli okumanın delili de şu hadistir:

Bir kişi Habbab'a şöyle sordu:

- Hz. Muhammed (a.s.v.) öğle ve ikindi namazlarında okuyor muydu?

- Evet.

- Peki, okuduğunu nasıl anlıyordunuz?

- Sakalının hareketinden anlıyorduk. (Buhari/713)

Ebu Hüreyre şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) her namazda okurdu. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in bize açıktan okuduğu yerde biz de size açıktan okuyoruz. Gizli okuduğu yerde biz de size gizli okuyoruz'.*** *(Buhari/738; Müslim/396)*

Sahabe, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in sözü geçen yerlerin haricinde sesli okuduğunu nakletmemişlerdir. Özel namazların delilleri ise yerlerinde belirtilecektir.

* Namaz kılan kişi, İmamsa veya tek başına kılıyorsa kıraati seslice yapmalıdır. İmama uyan kişinin kıraati sessizce yapması sünnettir. Yabancı birinin duyma ihtimali olmazsa, kadın ve erseliklerin (çift cinsiyetli, hünsa) de seslice kıraatte bulunmaları sünnettir. Yabancı birinin bulunması hâlinde kadın veya erseliklerin (çift cinsiyetli, hünsa) seslice kıraatte bulunmaları

caiz olmaz. Aksine, sessizce okumaları gerekir. Ki sesleri, başkaları tarafından duyulmasın. Şafiilere göre sessizliğin sınırı, namaz kılan kişinin kendi duyabileceği kadar bir sesle okumasıdır. Kişi tek başına kılıyorsa, seslice okumanın ilk iki rek'atte olduğu açıkça bilinen bir husustur. İmama sonradan tâbi olan kişinin kıraatiyle ilgili açıklama ileride yapılacaktır. * *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Gece kılınan mutlak nafile namazlarda ne gizli ne de aşikâre olmadan, kıraat normal şekilde yapılmalıdır.

"Namazında açıktan okuma, sesini fazla da kısma, ikisi arasında bir yol tut." (İsra/110)

8. *Fatiha'dan sonra âmin demek (te'min).*

Veleddâllîn'den hemen sonra âmin denilmelidir. Namaz kılan kişinin her namazda Fatiha'dan sonra âmin demesi sünnettir. Sesli kılınan namazlarda sesli olarak, sessiz kılınan namazlarda sessiz olarak âmin denmelidir. Cemaat de imama tâbi olarak yüksek sesle âmin demelidir.

Başa Dön

Âmin'in anlamı *'Yâ rabbî! Duamızı kabul et!'* demektir. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle demiştir: ***"Sizler (namazda) âmin dediğiniz zaman melekler de semada âmin derler. Kimin âmin demesi, meleklerin âmin demesine tevafuk ederse o kişiye geçmiş günahları bağışlanır." (****Buhari/748; Müslim/410, (Ebu Hüreyre'den)*

İmam âmin dediği zaman arkasından siz de âmin deyin. Çünkü kimin âmin demesi, meleklerin âmin demesine tevafuk ederse o kişiye geçmiş günahları bağışlanır. *(Buhari/747; Müslim/410, (Ebu Hüreyre'den)*

Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) ğayri'l-mağdûbi aleyhim veleddâllîn dediği zaman, birinci saftakilerin işitebileceği şekilde (açıktan) âmin derdi'.*** *(Ebu Dâvud/934)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) âmin dediği zaman mescit âdeta sallanıyordu. (*İbn Mâce, 853)*

* ***9.*** *Namaz kılan kişi İmamsa, Fâtiha'yı tamamladıktan sonra bir süre susmalıdır.*

Fâtiha'yı okuduktan sonraki bu susma süresi, eğer kılınan namaz sesli kıraatli bir namaz ise, cemâatin de Fâtiha'yı okuyabileceği kadar bir süre olmalıdır. Bu susma süresi zarfında İmamın bir duayla meşgul olması veya sessizce Kur'an okuması daha faziletli olur. Şâfiîlerce yapılması istenen diğer bazı susma aralıkları da vardır ki, bunlar kısa süreli olduklarından *"lâtîf sekteler"* denir. Bu sektelerin yerleri şunlardır:

a. İftitah tekbirinden sonra susmak. Bundan sonra da iftitah duasına başlamak gerekir.

b. İftitah duasını tamamladıktan sonra susmak. Bundan sonra "eûzü" okumak.

c. Eûzü'den sonra susmak. Bundan sonra "besmele" çekmek.

d. Besmele'den sonra susmak. Bundan sonra "Fatiha" okumak.

e. Fatiha'dan sonra susmak. Bundan sonra "âmîn" demek.

f. Âmîn'den sonra sustuktan sonra "zamm-ı sûre" okumak.

g. Zamm-ı sûreden sonra biraz susmak, sonra "rükû"a varmak.

Bu yedi sekte, İmamın Fâtiha'dan sonraki sektesine, yanı susma aralığına eklenecek olursa sektelerin sayısı sekize varmış olur. Şâfiîlerce bilinen sektelerin sayısı ise altı tanedir. Çünkü bunlar, iftitah tekbiri ile iftitah duası arasındaki sekteyi ve iftitah duâsıyla eûzü arasındaki sekteyi tek sekte olarak kabul etmektedirler. Yine hem İmamın, hem İmama uyan kişinin Fâtiha'yı okuduktan sonra zamm-ı sûreyi okumaya başlamadan önce yaptıkları sekteleri de tek sekte saymışlardır. * *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

***10.** Fatiha'dan sonra Kur'an'dan bir şey okumak.*

Ne kadar kısa olursa olsun Kur'an'dan herhangi bir sûre okumak veya peş peşe gelen üç ayet okumakla sünnet yerine getirilmiş olur.

* Bazıları da derler ki: … Ama namaz kılan kişinin üç âyeti okuması zorunlu değildir. Şâfiîlere göre sünnetin aslı, bir âyet okumakla da olsa gerçekleşmiş olur. En faziletlisi, Kur'an'dan

tam bir sûredir ki bunun en azından üç âyet olması gerekir. Bundan daha fazla sevâb kazanmak isteniyorsa daha uzun sûreleri okumak icâb eder. * *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Farz namazların birinci ve ikinci rekâtlarında zammı sûre okumak da sünnettir. Bu tek başına kılan için de imam için de böyledir. İmama uyan kişinin gizli okunan namazlarda ve imamın okumasını işitmediği durumlarda okuması sünnettir.

Sabah ve öğle namazlarında Hucurât ve Rahman sûreleri gibi Tıva-l'ul-Mufassal denilen sûreleri okumak sünnettir. İkindi ve yatsı namazlarında Şems sûresi gibi Avasıt'ul-Mufassal denilen sûreleri okumak sünnettir.

Akşam namazında ise îhlas sûresi gibi kısa sûreleri okumak sünnettir.

Ebu Hüreyre şöyle demiştir: ***'Namazı, falan adamın namazından daha fazla Hz. Muhammed (a.s.v.)'in namazına benzeyen bir kimsenin arkasında namaz kılmadım. Onun arkasında namaz kıldığımda öğle namazının birinci ve ikinci rekâtlarını uzatıyor, üçüncü ve dördüncü rekâtlarını hafif tutuyordu. İkindi namazında hafif, akşam namazında ise Kusar'ul-Mufassai denilen sûrelerden okuyordu. Yatsı namazında Şems ve benzeri sûreleri, sabah namazında da iki uzun sûre okuyordu."*** *(Neseî, 11/167)*

Cuma sabahında birinci rekâtta Secde, ikinci rekâtta Hel Eta sûresini okumak sünnettir.

Ebu Hüreyre şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) Cuma günü sabah namazının birinci rekâtında Secde, ikinci rekâtında ise Hel Eta sûresini okuyordu'***. *(Buhari/851; Müslim/880)*

* İmam, namazı uzatmaya razı olduklarını açıkça belirten bir cemaate namaz kıldırmaktaysa kıraati uzatması sünnet olur. Ancak cuma sabahının namazı bundan müstesnadır. Bu namazı kıldıran İmam, hiçbir şarta bağlı olmaksızın Secde sûresinin tümünü okuyarak kıraati uzatmalıdır. Cemâat buna razı olmasa bile bu, sünnet gereğidir.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Bütün namazların birinci rekâtını, ikinci rekâtından daha uzun tutmak sünnettir. *Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.)* ***birinci rekâtta uzun, ikinci rekâtta kısa okuyordu****. (Buhari/725; Müslim/451)*

11. *İntikal tekbirlerini almak.*

Daha önce namazda tahrim (iftitah) tekbirinin rükün olduğunu ve onsuz namazın sahih olmadığını belirtmiştik. tahrim (iftitah) tekbirini alıp namaza durulduktan sonra her intikalde (kıyamdan rükûya, itidalden secdeye gittiğinde), tahrim (iftitah) tekbiri gibi tekbir almak sünnettir. Ancak rükûdan kalkarken tekbir yerine semiallahu limen hamideh, Rabbena ve leke'l-hamd (Allah, hamdini yapan kimsenin duasını kabul eder. Rabbimiz! Hamd sana mahsustur) denmelidir.

Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmiştir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.) namaz kıldığında ayakta iken (ihram) tekbiri alırdı. Sonra rükûya giderken tekbir alırdı. Sonra rükûdan belini doğrulturken semiallahu limen hamideh*** " سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ" ***, sonra ayakta iken*** "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" ***rabbena ve leke'l-hamd derdi. Sonra secdeye giderken tekbir alırdı. Sonra başını secdeden kaldırırken tekbir alırdı. Sonra ikinci secdeye giderken tekbir alır, sonra başını ikinci kez kaldırırken tekbir alırdı. Sonra tamamlayıncaya kadar bütün namazda böyle yapardı. İkinci rekâtı bitirip oturduktan sonra ayağa kalkarken de tekbir alırdı".*** *(Buhari/756; Müslim/392)*

* Rükûa varırken alınan tekbirler de sünnettir. Bu tekbiri tamamıyla rükûa varıncaya kadar uzatmak da sünnettir. Secde tekbirleri de aynı şekilde yapılmalıdır. Bu tekbirler de Şâfi mezhebine göre sünnettir. Kişi eğer İmamsa, bu tekbirleri cemâatin duyabileceği kadar yüksek sesle almalıdır. Veya İmamın peşi sıra mübelliğlik yapanların da bu tekbirleri, cemâatin duyabileceği kadar yüksek sesle almaları sünnettir. Rükûdan kalkarken İmamın, İmama uyanların veya tek başına kılan kişinin, *"Semiallahü limen hamiden"* demesi, İmamın bunu söylerken yüksek sesle telâffuz etmesi, İmama uyan kimselerinse sessizce söylemeleri sünnettir.

12. *Namaz kılarken rükuda elleri dizlerin üzerine koymak:*

Namazın sünnetlerinden biri de kişinin rükû halinde ellerini dizlerinin üzerine koyması ve bu arada ellerinin parmaklarını ayrık tutmasıdır. Ayrıca erkeğin pazularını da yan taraflarından uzak tutmasıdır.

Bir kişi, kuyruk sokumu kısmını alçaltmaksızın, başım kaldırmaksızın, göğsünü de ileriye vermeksizin rükûa gitmek kastıyla avuçlarım dizlerine dayayarak rükûunu gerçekleştirmiş olur.

Zira Peygamber (s.a.s.) Efendimiz, Enes (r.a.) hazretlerine hitaben buyurmuşlar ki: ***"Rükûa vardığında avuçlarını dizlerinin üzerine koy. Parmaklarını aç, kollarını da yan taraflarından uzak tut."*** (*Nesâi, Tatbik, Bâb/1)*

Kadına gelince o, kollarını yan taraflarından uzak tutmayıp aksine daha da bitiştirir. Böylece örtünmesi daha iyi olur. Bu hususta üç mezhep İmamı ittifak etmişlerdir.

Müslim'de Hz. Aişe'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte şöyle denilmektedir: ***"Hz. Peygamber (a.s.) rükuya vardığı zaman başını ne kaldırır, ne de salıverir, ikisi arasında tutardı."***

Oturarak namaz kılan kişinin rükûunun en az hâli, eğilerek alnını dizlerinin ön kısmıyla aynı hizaya getirmesidir. En mükemmel şekli de, eğilerek alnını secde yeriyle aynı hizaya getirmesidir. Yalnız alnını secde yerine temas ettirmemesi de gerekir.

Rükûdan kalkmak, kişinin rükûdan önceki hâline dönmesiyle olur. Kişi ayaktayken rükûa gitmişse tekrar ayağa kalkıp dikilmesiyle; oturarak namaz kılan kişi oturur vaziyetteyken rükûa gitmişse rükûdan kalkması, tekrar oturmasıyla tahakkuk eder. Tabiî bunu yaparken, yani rükûdan kalkıp secdeye gitmeden önce tum'anînet şartını yerine getirmesi gerekir. Şâfiîler buna itidal da derler.

13. *Rükû'da "Subhane rabbiyel azîm" demek.*

Rükûda itminandan sonra üç defa سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ "Subhane rabbiyel azîm" demek, Şâfiîlere göre müekked bir sünnettir. Bazıları derler ki: Bunu devamlı olarak terkeden kişinin

şâhidliği muteber olmaz. Bunu en azından bir defa söylemek gerekir. Kişi İmam olsun, İmama uyan biri veya tek başına namaz kılan biri olsun, sünneti kemâle erdirmek bakımından üç defa bu duayı okumalıdır. Kişi tek başına namaz kılmakta olursa veya namazı uzatmaya razı olan bir cemâate İmamlık ederse "sübhane rabbiyel azîm"i üç defadan fazla tekrarlayabilir. Hatta bu durumda onbir defa söylemesi de sünnete uygun olur. Onbir defadan fazla okumaması gerekir. Tek başına namaz kılan kişinin buna ek olarak şu duayı okuması da sünnettir. ***"Allah'ım! Senin için rükûa vardım. Sana imân ettim. Sana teslim oldum. Kulağım, gözüm, beynim, kemiklerim, sinirlerim, saçlarım, tenim ve ayaklarıma tâbi kısımlarım senin huzurunda huşu içinde olup sana aittirler"*** (Ebû Dâvûd, Salât, 119; Müslîm, Müsâfirîn, 201, 203)

İmamın namaz kıldırırken bu duayı, mahsur olup da uzatmaya razı olan bir cemâate rükûda okuması sünnettir.*)*

* ***Tesmi ve tahmid:*** Tesmi, "Samiallahu limen hamideh", demektir. Tahmid: "Rabbena leke'lhamd" demektir. Tesmi ile tahmidi birleştirmek hem yalnız başına kılanlar, hem imamlar hem de cemaat hakkında sünnettir. * *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/30)*

Şafii ve Hanbeli mezhebinde, (cemaatin razı olması halinde) hem imam, hem cemaat için, "Rabbena lekel hamd" dedikten sonra, "mil'e's-semavati ve mil'el-ard ve mil'e ma şi'te min şey'in ba'du"(bu konudaki hadis için bk. Neylu'l-Evtar,II/251) demek sünnettir.

14. *Secde esnasında önce dizlerini, sonra ellerini, sonra alın ve burnu yere koymak.* (Tirmizi hasen)

* ***15.*** *Secdede iken ellerin yere konulması.*

Namazın bir diğer sünneti de kişinin secdede iken parmaklarını birbirine bitiştirip kıbleye yönelterek avuçlarını omuz hizasına koymasıdır. Şâfiîlerle Hanbeliler bu hususta görüş birliği etmişlerdir. (Şafiî Mezhebine göre, secdede ayrıca el ve ayakların iç kısmını yere koymak gerekir.)

Secdede farz olan miktar, sözü edilen yedi organdan her birinin bir kısmının yere değdirilmesiyle yerine getirilmiş olur.

Secdede alnı, sözü edilen şeyin üzerine koymak şarttır. Aksi takdirde kılınan namaz bâtıl olur. Yalnız bu şey çok uzun olur da, namaz kılan kişinin hareket etmesiyle birlikte hareket etmezse namaz bâtıl olmaz. Eldeki mendil de ayrı bir nesne olduğundan ötürü üzerine secde edilmesi hâlinde bunun namaza bir zararı olmaz.

Sarık veya sarığa benzer sargılar, alnın tümünü kapladıkları takdirde bunların üzerine secde etmenin namaza zararı dokunur. Açık alın üzerine secde etmeyen kişi, eğer bunu kasıtlı olarak yapıyorsa namazı bâtıl olur. Ama bir özürden ötürü, meselâ alnında yara olup da üzerindeki sargıyı çözmenin fazla meşakkat getireceğinden korkarsa, sargı üzerine secde etmesi sahîh olur.

16. Secdeye gidip istikrar bulunca da üç defa سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى subhane rabbiye'l-a'lâ ve bihamdihi demek. Bir kez söylemekle sünnet yerini bulur. Sünneti kemâle erdirmek açısından en azından üç defa söylemek gerekir. Beş, yedi, dokuz ve onbir defa da söylenebilir. Sünneti kemâle erdirmek için ise onbir defa söylemek gerekir. Bir kişi İmam olarak mahsur kalmış bir cemâate namaz kıldırıyorsa bundan fazla olarak şu duayı okuması sünnet olur: ***"Allah'ım! Senin için secde ettim. Sana îmân ettim.. Sana teslim oldum... Yüzüm, kendisini yaratıp şekillendirene, görmesi için (göz oyuğunu) yarıp gözü yerleştirene, işitmesi için kulak yerini yarıp kulağı yerleştirene secde etmiştir. Yaratıcıların en iyisi ve en güzeli olan Allah, ne kadar da kutlu ve yücedir!"*** *(Müslîm, Müsâfirîn/201; Ebû Dâvûd, Sücûd/7)*

* Şafiilere göre iki ayak, iki diz, iki uyluk arasında bir karış kadar mesafe bulunmalıdır. Buna göre, ayak parmaklarının kıbleye doğru yöneltilmesi sünnet olur. Kolların böğürden açık tutulmasını terk etmeyi yasaklayan Hz. Enes'in rivayet ettiği hadiste şöyle denilmektedir: ***"Secdede itidale riayet edin. Sizden biri kollarını köpekler gibi yere yaymasın."***

Secdede kuyruk sokumunun baştan yüksek olması. Eğer ikisi eşit olur yahut baş daha yüksekte olursa, Malikilere göre

namaz batıl olmaz. En kuvvetli olan görüşe göre, Şafii'ler ile Hanefilerce namaz batıl olur.

18. Secdede Dua Etmek: Şafiilere göre, secdede dua talebi daha kuvvetlidir. Bunların dayandıkları delil Müslim ve diğerlerinin rivayet ettikleri şu hadis-i şeriftir: ***"Kulun Allah'a en çok yakın olduğu zaman secde anıdır. Çok dua edin. Dualarınız kabul olmaya layıktır. "*** (*Müslim, Salât/215, Neseî, Tatbik/78*) Yani secdenizde çok dua ediniz ki bu kabul edilmeye daha layıktır.* *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/31,32)*

19. *İki Secde arasında otururken elleri baldırların üzerine koymaktır.*

Bu durumda parmak uçları dizin üzerinde olup kıbleye yönelik tutulmalıdır. Şâfiîlerle Hanefîler bu hükümde ittifak etmişlerdir.

* Hz. Aişe'nin rivayet ettiği hadiste ise şöyle denilmektedir: "Hz. Peygamber (a.s.) sol ayağını yatırır, sağ ayağını dikerdi."

İbni Ömer de şöyle demiştir: "Sağ ayağın dikilmesi ve parmakları ile beraber kıbleye doğru çevrilmesi namazın sünnetlerindendir. " (Nesei) İk'a, yani köpek oturuşu tarzında oturmak mekruhtur. Bu oturuş şekli iki ayağını yatırıp topuklar üzerine oturmaktır. Bunun dayanağı Hz. Ali'nin rivayet ettiği hadistir: "Resulullah (a.s.) şöyle buyururdu: iki secde arasında köpek oturuşu tarzında oturma." Hz. Enes rivayet ettiği hadiste şöyle anlatmıştır. "Resulullah (a.s.) bana şöyle buyurdu: Başını secdeden kaldırdığın zaman köpek oturuşu gibi oturma." (İbni Mace) * *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/35)*

20. *Secdeden kalkmaya gelince Şâfiîler buna iki secde arasında oturma da derler.* Bu, kişinin secdeden kalkıp, tam olarak oturması, her organının yerli yerine gelmesiyle gerçekleşir. Her organ yerli yerine oturup da kişi, düzgün bir şekilde durmadığı takdirde namazı sahîh olmaz. Kişi oturmaya yakın bir halde olsa bile yine namazı sahîh olmaz. Rükû ve secdeden kalktıktan sonra yapılan itidali de fazla uzatmamak şarttır.

* Şafii ve Hanbelilere göre, dua etmek meşrudur. Hatta Hanbeliler bunun vacip olduğunu söylemişlerdir. En azı bir kere, "Rabbiğfirli" demektir. Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre bu duanın sözleri şöyledir:

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَاجْبُرْنِي وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِ

Müslim'in bir rivayetinde şöyle denilmektedir: ***"Bir adam Hz. Peygamber (a.s.)'e gelerek, "Rabbimden bir şey istedigim zaman nasıl söyleyeyim? diye sordu. Hz. Peygamber (a.s.) de: "Allahummağfır li ver'hamni va'rzukni" duasını oku, çünkü bu dualar senin dünyanı da ahiretini de bir araya getirir"*** buyurdu. " Bu duada Allah Teala'dan istenen Gufran örtmek demektir. Afiyet, insandan belanın gitmesi demektir. Rızıklar da iki türlüdür: Bedenler için gerekli olan zahiri rızıklar (yiyecek içecek ve benzeri azıklar). Diğeri batıni olan rızıklar olup kalpler ve ruhlar için gerekli olan marifet ve bilgi gibi rızıklardır. * *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/35,36)*

21. *Oturuştan veya secdeden kıyama kalkarken iki el üzerine dayanarak kalkmak. (Buhari)* Secdeden kalkarken dizleri ellerden önce kaldırmak, dizleri kaldırdıktan sonra da ellere dayanarak yerden kalkmak sünnettir. Namaz kılan kişi güçlü biri de olsa, kadın da olsa yerden kalkarken ellerine dayanması sünnettir.

Rükûdan veya secdeden kalkarken, rükû veya secdeden kalkma niyetinden başka bir niyetle kalkmamak da şarttır. Meselâ bir şeyden ürküp de başını secdeden veya rükûdan kaldıran kişinin rükûu veya secdesi geçerli olmaz. Aksine, rükûdan kalkmışsa derhal rükûa; secdeden kalkmışsa derhal secdeye gitmesi vâcib olur.

22. *Birinci teşehhütten kalkış esnasında iki elin kulak hizasına kadar kaldırılması*. (Buhari ile Müslim)

23. *Namazını ayakta kılan kişinin istirahat celsesi yapması da sünnettir.* Bunun şekli, ikinci secdeden sonra hafifçe oturup onun peşi sıra müteakip rek'ate kalkmaktır. Bunun miktarı da tum'aninet süresi kadar olmalıdır. İki secde arasında oturma süresinden fazla olmasının da bir sakıncası olmaz. Bunu İmam

yapmadığı takdirde cemâatten olan kişi uygulayabilir.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)* Şafiiler dışındaki müctehitlere göre istirahat için oturulmaz. *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/83)*

24. *Teşehhüd için oturulduğunda elleri dizlerin üzerine koymak.*

Bu şöyle yapılır: Sol el açılıp parmakların bir kısmı diğerlerine yapıştırılır. Parmak uçları diz kapaklarına kadar uzatılır. İşaret parmağı hariç sağ el kapatılır. Parmakları dürerken başparmakları yana doğru yumup avuç kenarına koymak, diğer şekillerden daha faziletlidir.

Bu parmağa sebbabe parmağı denir. Bu parmak bükülerek diz üzerine konur. ***"İllallah"*** kelimesi söylenirken bu parmakla tevhid'e işaret edilir ve birliğin sembolü olarak sadece işaret parmağı kaldırılır, diğerleri yumulur. İşaret yapılmadığı takdirde namazın sonuna kadar parmağı kalkık tutmak sünnettir. [Kaldırıldıktan sonra bu parmağın hareket ettirilmesi sahîh kavle göre mekruhtur. Hatta bazıları bu durumda namazın bâtıl olacağını söylemişlerdir. Çünkü parmağın hareket ettirilmesi, namaz amellerinin dışında sayılmaktadır. Ne ki bu, zayıf bir görüştür. Sözü edilen davranış, az bir amel sayıldığından namazı bozmaz.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

İbn Ömer şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) namazda oturunca ellerini dizleri üzerine koyardı. Sağ elinin işaret parmağını kaldırır, onunla Allah'ın birliğine işaret ederdi. Sol elini de -parmaklarını uzatarak-sol dizi üzerine koyardı'***. *(Müslim/580)*

* ***25.*** *Namazın oturuşlarında kişi yaygın olarak oturmalıdır.*

Yani sol ayağının mafsal yumru kemiğinin üzerine oturması, bu ayağının yüz kısmını yere yatırması; sağ ayağını dikmesi, bu ayağının parmaklarının ucunu da kıble tarafına yöneltmelidir. Namaz kılan kişi bu durumda sol ayağını sergi gibi yere serip üzerine oturmaktadır. Tabiî bu anlattığımız, namaz kılanın bu şekilde oturmasını engelleyen bir özrün bulunmaması hâlinde söz konusudur. Meselâ şişman vücûdlu bir kişi bu şekilde

oturmaktan âciz kalırsa yapabildiği kadarıyla oturma müsâadesine sahip olur.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

***26.** İlk celsede iftiraş, son celsede de teverruk yapmak.*

Teverruk, namaz kılan kişinin sol kalçası üzerine oturup sağ ayağını dikmesi, sol ayağını da sağ ayağı altından çıkararak oturmasıdır. Teverrukun kökü olan verk, bacak demektir.

İftiraş ise namaz kılan kişinin sağ ayağını dikip sol ayağı üzerine oturmasıdır.

Ebu Humeydî es-Saidî şöyle rivayet ediyor: ***'Ben Hz. Muhammed (a.s.v.)'in namaz kılışını hepinizden daha iyi hatırlıyorum' dedikten sonra şöyle devam etti: 'Hz. Muhammed (a.s.v.) ikinci rekâtın sonunda sağ ayağını dikip sol ayağı üzerine otururdu. Son oturuşta ise sol ayağını sağ ayağının altından çıkarıp sağ ayağını da dikerek makatı üzerine otururdu."*** *(Buhari/794 'Hz. Muhammed (a.s.v.) namazda oturduğunda sol ayağını baldın ile uyluğu arasına koyar, sağ ayağını da yayardı' şeklindedir. (Müslim/579, ibn Zübeyr'den)*

İlk oturuşun en uygun şekli, tekbir alarak başını kaldırmak ve müfterişen oturup ellerini açık olarak oyluklar üzerine dizlere yakın bir yere koyup şöyle demektir:

اَللَّهُمَّ اغْفِرْلِى وَارْحَمْنِى وَاهْدِنِى وَاجْبُرْنِى وَعَافِنِى وَارْزُقْنِى

(Allahım! Beni bağışla, bana rahmet et, bana hidayet ver, bana afiyet ver ve bana rızık ver)

(Şafiî, Mâliki ve Hanbeli mezhebine göre ilk oturuşta iftirâş, son oturuşta teverrük yapılarak oturulur. (*el-Mûsilî, el-İhtiyâr, 53; İslam Fıkhı Ansiklopedisi 1/667)*

***27.** İbrahimî salâvatları getirmek ve teşehhüd'ten sonra dua etmek.*

Son teşehhüd'te Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salâvat getirmenin farz (rükün) olduğu daha önce söylenmişti. Bu salât hangi lafızla söylenirse söylensin yeterlidir. İster Allahumme salli ala Muhammed densin, ister Allahumme salli alâ âl-i Muhammed densin, fark etmez. Fakat İbrahimî salâvatları okumak sünnettir. Bu salâvatların lafızları daha önce geçmişti. Bu salâvatlardan sonra kabir azabından, ateş azabından Allah'a

sığınmak veya kişinin dilediği şekilde kendisi için dua etmesi sünnettir. Ancak bu dua ve istiazeler (euzu besmele), teşehhüd ve salâvatın toplamından fazla olmamalıdır.

Salavat'ın azı şudur: اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ

En mükemmeli ise şudur:

اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سيدنا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِ سيدنا مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى سيدنا اِبْرَاهِيمَ وَعَلَى اٰلِ اِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى سيدنا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِ سيدنا مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى سيدنا اِبْرَاهِيمَ وَعَلَى اٰلِ اِبْرَاهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

(Türkçe okunuş şekli ve anlamı “Namazın Rükunları” bölümünde açıklanmıştı.)

Selamdan önce okunacak dualar:

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

“Rabbenâ âtina fid'dunyâ haseneten ve fil'âhirati haseneten ve kınâ azâbennâr.”

“Allah'ım! Bize dünyada iyilik ve güzellik, ahirette de iyilik, güzellik ver. Bizi ateş azabından koru!” (Bakara/201)

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

Rabbenâğfirlî ve li-vâlideyye ve lil-Mu'minine yevme yekûmu'l hisâb.

“Ey bizim Rabbimiz! Beni, anamı ve babamı ve bütün müminleri hesap gününde (herkesin sorguya çekileceği günde) bağışla!” (İbrahim/41)

Buhari ve Müslim Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet etmişlerdir. Lafız Müslim'indir. "Biriniz son teşehhüdü bitirince dört şeyden Allah'a sığınsın:

اللهمإِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ فِتْنَةِالْمَحْيَاوَالْمَمَاتِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ

Allahumme İnni Euzu Bike Min Âzabi’l-Kabri Ve Min Âzabi Cehennem Ve Min Fitneti’l-Mehya Ve’l-Memâti Ve Şerri Fitneti'l Mesihi'd Deccal

"Allah'ım! Kabir azâbından, cehennem azabından, ölüm ve hayat fitnesinden ve Mesîh Deccâlin fitnesinin şerrinden sana sığınırım."

İbni Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (a.s.) namaz kıldığında namazında yahut secdesinde şöyle dua ederdi: ***Allahım! Kalbime bir nur, kulağıma bir nur, gözüme bir nur, sağımdan bir nur, solumdan bir nur, önümden bir nur, arkamdan bir nur, üstümden bir nur, altımdan bir nur, benim için bir nur ihsan eyle".(***Sahihi Müslim, Neylü'l-Evtar, II/292)

* ***Arapça Dua Etmek:*** Bütün fakihlerin ittifakı ile dualar Arapça yapılır. Hanefiler şöyle demişlerdir: Arapça'dan başka dillerde dua etmek haramdır. Fakat Ebu Hanife'ye göre, namazla ilgili zikirler Arapça'dan başka dilde yapılırsa İmameyn'in hilafına tahrimen mekruh olmakla birlikte caiz olur. Şafiilere göre Arapça bilmeyenler, özürleri sebebiyle ve aciz oldukları için mendup olan dua ve zikirleri kendi dillerine tercüme edebilirler. Ancak gücü yetenlerin bunu yapmaları caiz değildir. Çünkü özürleri yoktur.* (İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/46)

* ***28.*** *Birinci selâmı verirken namazdan çıkmaya niyet etmelidir.*

Eğer selâm vermeden önce namazdan çıkmaya niyet edilecek olursa namaz bâtıl olur. Selâm esnasında veya selâmdan sonra namazdan çıkmaya niyet edilirse, sünnet yerini bulmaz.

Selâmın başından sonuna kadar selâm vermekte olan kişi; meleklerden, ins ve cinnin Müminlerinden kendisine selâm vermeyenleri kastetmelidir. Selâmı alırken de İmam ve İmama uyanlardan kendisine selâm verenleri kastetmelidir.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

* Şafiiler ve Hanbelilere göre: Kişi selama kıbleye karşı yönelmiş olarak ve "Esselamu aleyküm" diyerek başlayıp sonra dönerek selamını "Ve rahmetüllah" kelimesi ile tamamlar. Çünkü Hz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir: ***"Hz. Peygamber (a.s,) önüne doğru selam verirdi."*** Bunun manası şudur: Selama başlar" ve "Rahmetüllah" sözü ise dönerken söylenir.* *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/47)*

29. *Namazda ikinci selâmı vermek.*

Daha önce sağ tarafa verilen birinci selâmın rükün olduğunu söylemiştik. Birinci selâm verildikten sonra rükün ve vacipler tamamlanmış olur. Sol tarafa ikinci selâmı vermek ise sünnettir. Sağ yanak arkadan görünecek kadar sağ tarafa dönerek birinci selâmı vermek de sünnettir. Bu hususta mezhepler görüş birliği etmişlerdir.

Sa'd şöyle rivayet ediyor: ***'Ben Hz. Muhammed (a.s.v.)'i sağ ve sol tarafına selâm verirken gördüm. Hatta (bu sırada arkadan) yanağının beyazlığını da görürdüm'.*** *(Müslim/582)*

Abdullah b. Mes'ud şöyle rivayet etmiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) -yanağının beyazının (arkadan) görüneceği şekilde- sağ ve soluna es-selâmu aleykum ve rahmetullahi, es-selâmu aleykum ye rahmetullahi diye selâm verirdi'.*** *(Ebu Dâvud/996 ve başka muhaddisler. (Tirmizî 'İbn Mes'ud'un hadîsi hasen-sahih'tir'. demiştir)*

30. *Namazda huşu içinde olmak.*

* Bütün namazlarda kalb huzuru ve orgaların sükûnu dediğimiz huşu' hâlinin mevcûd olması. Namaz kılan kişi, Allah'ın huzurunda olduğunun ve Allah'ın kendisini gördüğünün bilincinde olmalıdır. * *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Huşu dilin okuduğu Kur'an, zikir ve dualara kalbin uyanık olarak dikkat etmesi, okunanların anlamını düşünüp onlarla hemhal olup rabbi ile münacaat ettiğinin bilincinde olması demektir. Bu huşu, en azından namazın bir bölümünde bulunmalıdır. Zira gaflet, namazın tümünde devam ederse namaz fasid (yanlış) olur. Namazın tümünde huşu içerisinde olunduğu takdirde sünnete en mükemmel şekilde uyulmuş olur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Bir namaz (vakti) geldiğinde abdestini, huşû'unu ve rükû'unu güzel yapan her Müslümana -büyük günah işlemediği müddetçe- o namazı önceki günahlarına kefaret olur. Namazın kefaret olması her zaman söz konusudur."*** *(Müslim/228, (Hz. Osman'dan)*

İşte bütün bunlara namazın heyetleri denir. Namaz kılan kişi bunlardan birini terk ederse, onun için sehiv secdesi yapması

sünnet değildir. Ama namazın Eb'az'larından biri terk edilirse, onu telafi etmek için namazın sonunda sehiv secdesi yapmak sünnettir.

* *Namaz kılanın önünden geçeni uzaklaştırmak.*

İbn-i Ömer'in rivayet ettiği şu hadistir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: ***Sizden biri namaz kıldığı zaman, önünden hiç kimsenin geçmesine müsaade etmesin. Eğer geçen adam karşı çıkarsa onunla dövüşsün. Çünkü, bu kişinin yakınında şeytan vardır.*** " *(Ahmed, Müslim ve (bni Mace)*

Ümmü Seleme (r.a.)'nin önünden geçen iki çocuğu için Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurdu; ***"Namazda iken bir kimseye her hangi bir şey isabet ederse "subhanellah" desin. Çünkü tesbih getirince ona yönelinir (dikkati çeker). El çırpmak ise kadınlar içindir."*** *(Buhari ile Müslim)*

Namaz kılan kimsenin kendisi ile sütresi arasından geçmekte olan kişiyi iterek uzaklaştırması sünnettir. Bunun dayandığı delil, daha önce geçmiş bulunan hadisler ile amel etmektir. Eğer namaz kılan kişi, önünden geçeni uzaklaştırırken onun canına zarar verir veya eziyet ederse bunu tazmin etmesi gerekir. Mekke ile Harem içinde namaz kılanın önünden geçen kimseye engel olunmaz. Bunun delili Ahmed, Ebu Davud İbni Mace ve Nesai'nin, Muttalib b. Vedaa'dan rivayet ettikleri şu hadis-i şeriftir: ***"Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Beni Sehm kapısında namaz kıldığını ve insanların onun önünden geçtiklerini gördüğünü, aralarında bir sütre bulunmadığını söylemiştir."***

Soru: Namaz Kılanın Önünden Geçmek Namazı Keser mi?

Dört mezhep imamı, namaz kılan kimsenin önünden geçmenin, namazı kesmediği ve iptal etmeyeceği hususunda ittifak etmişlerdir. * *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/79)*

C. Namazdan Sonraki Sünnetler

1. *Namazın akabinde zikir ve dua etmek sünnettir.*

Sevban şöyle rivayet ediyor: ***Hz. Peygamber selâm verip namazı bitirdiği zaman üç defa istiğfar eder ve şöyle derdi: Ey***

Allahım! Selâm sensin, selâmet ancak senden olur. Çok ulusun, ey celâl ve ikram sahibi! *(Müslim/591)*

Cemaatin öğrenmesi için imamın bunları sesli okumasında bir mahzur yoktur. Fakat cemaat öğrendikten sonra imam sessiz okumalıdır.

İbn Abbas şöyle diyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) zamanında cemaat namazı bittikten sonra sesli olarak zikredilirdi'.*** *(Buhari/805; Müslim/583)*

Hz, Peygamber şöyle buyurmuştur: "***Birtakım muakkibat (namazdan sonra söylenecek güzel kelimeler) vardır ki onları söyleyen kimse hiçbir vakit ziyanda olmaz: Her farz namazın arkasından 33 kere teşbih*** سُبْحَانَ اللهِ ***kere tahmid*** اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ***ve 33 kere de tekbir*** اَللهُ اَكْبَرُ ***(****Müslim/596, (Ebu Hüreyre'den)*

Her namazdan sonra kim 33 kere Allah'ı tekbir ederse (33 kere Allah'a hamdeder ve 33 kere de Allah'ı teşbih eder) -ki bunlar böylelikle 99 eder ve akabinde de Lâ ilahe illallahu vahdehu lâ şerike leh lehu'l-mülkü ve lehu'î-hamdu ve huve alâ külli şey'in kadîr diyerek bunu 100'e tamamlarsa, o kulun günahları deniz köpükleri kadar çok olsa bile bağışlanır. (Müslim/597, (Ebu Hüreyre'den)

"Kim sabah namazından sonra ayağı kıvrık olduğu halde konuşmadan önce on defa

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ رَبِّی وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِی وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَیْءٍ قَدِيرٌ

Lâ ilahe illallahu vahdehü lâ şerike îehu, lehu'l-mülkü ve lehu'î-hamdu yuhyt ve yumîtu ve huve aîâ külli şey'in kadîr derse ona on hasene yazılır, on seyyiesi silinir ve on derece de yükseltilir. Ayrıca o gün akşama kadar her türlü kötülükten ve şeytanın şerrinden korunur." *(Tirmizî/3470)*

Muaz b. Cebel şöyle rivayet ediyor: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.) elimden tuttu ve şöyle dedi: "Ey Muaz! Allah'a yemin ederim ki ben seni seviyorum. Ey Muaz! Sana her namazın arkasından (Ey Allahım! Sana zikretmek, şükretmek ve ibadet***

etmek hususunda bana yardım et!' diye dua etmeni tavsiye ederim". *(Ebu Dâvud/1522)*

Namazdan sonra okunması gereken birçok zikir ve dua varid olmuştur. Bunlar Hadîs ve Ezkar kitaplarından öğrenilebilir.

2. *Secde yerlerinin çoğalması için farz namazı kıldıktan sonra, nafile namaz için biraz kenara kaymaktır (yer değiştirmek).*

Çünkü o yerler kıyamet günü namaz kılan kişi lehinde şehadet ederler. Fakat farz namazı mescitte kıldıktan sonra, nafile namazları evde kılmak daha efdaldir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"(Nafile) namazları evinizde kılın. Çünkü farz namaz hariç insanın hayırlı namazı, evinde kıldığı namazdır."*** *(Buhari/698; Müslim/781)*

"Herhangi biriniz farz namazını gittiği mescitte kılacak olursa, kendi evini de namazdan nasibdâr etsin. Çünkü Allah Teâlâ namaz sebebiyle onun evinde bir hayır yaratır." *(Müslim/778)*

3- Mescitte kadınlar varsa erkeklerin -kadınlar çıkıncaya kadar- namaz kıldıkları yerde durmaları sünnettir.

Çünkü erkeklerle kadınların aynı anda çıkmaları; birbirlerine karışmaları fesada yol açabilir.

Ümmü Seleme şöyle rivayet ediyor: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.) zamanında farz namaz bittikten sonra kadınlar kalkarlardı. Hz. Muhammed (a.s.v.) ve ashabı Allah'ın dilediği kadar yerlerinde kalır, sonra Hz. Muhammed (a.s.v.) kalkar, sahabîler de onunla birlikte kalkarlardı'***. *(Buhari/828)*

Yine Ümmü Seleme şöyle rivayet etmektedir: ***(Hz. Muhammed (a.s.v.) selâm verdiği zaman kadınlar selâmlarını verip kalkarlardı. Hz. Muhammed (a.s.v.) ise yerinde biraz durduktan sonra kalkardı'.*** *(Buhari/832)*

Ravilerden İbn Şihab ez-Zührî şöyle demiştir: 'Allah daha iyisini bilir. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in böyle yapması, kadınlarla erkeklerin birbirlerine karışmamaları içindir.

NAMAZIN MEKRUHLARI

Namazın sünnetlerden birine ters düşen şey, namazın mekruhlarına dahildir. Mekruhları, Hz. Muhammed (a.s.v.) terk edilmesini istediği için terk eden sevap elde eder. İşleyen ise ikab görmez. İntikal tekbirlerini almak sünnet olduğu için, terk etmek mekruhtur.

Namazda yapılan bazı şeyler vardır ki onları terk etmek sünnet, işlemek mekruhtur. Onlardan bazıları şunlardır.

1. *İhtiyaç olmadığı halde namazda başı sağa-sola çevirmek mekruhtur.*

Resûlüllah (a.s.v.) buyuruyor:

لَا يَزَالُ اللهُ مُقْبِلًا عَلَى الْعَبْدِ فِى صَلَاتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ فَإِذَا الْتَفَتَ اِنْصَرَفَ عَنْهُ

"Kul, namazda sağa sola dönmedikçe Allah o kula (rahmetini) yöneltir. Kul, sağa sola döndüğünde Allah rahmetini ondan başka yere çevirir." *(Ebu Dâvud/909 ve başka muhaddisler)*

"Namazda sağa sola bakmak, şeytanın kulun namazından çaldığı şeydir." *(Buhari/718)*

Çünkü sağa sola bakmak, namazda istenilen huşûya ters düşmektedir.

Ancak bakmayı gerektiren bir sebep olursa -düşmanı kollamak için bakmak gibi- bakmak mekruh olmaz. Bunun delili Sehl b. Hanzeliye'nin şu sözüdür: ***'Sabah namazı için (namaz başladı diye) tesvib yapıldı. Hz. Muhammed (a.s.v.) namaz kılıyor ve (iki tepe arasındaki) geçide bakıyordu'***. *(Ebu Dâvud/916, (sahih isnadla)*

Ebu Dâvud şu açıklamayı yapıyor: 'Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.), gözcülük yapması için geceden oraya bir süvari göndermişti'. Kerahat, baş çevrilerek bakıldığı zamandır. Eğer göğüs kıble'den çevrilerek bakılırsa namaz fasid (yanlış) olur. Çünkü böyle yapıldığında istikbâl-i kıble rüknü terk edilmiş olur. Başı çevirmeden sadece göz ile bakmak ise mekruh değildir.

Son ifadede ihtiyaç dolayısıyla nafile namazlarda dönmeye izin vardır, fakat farz namazlarda bu men edilmiştir. İhtiyaç sebebiyle sağa sola dönmeyi caiz kılan delillerden biri de Ali b. Şeyban'ın rivayet ettiği hadistir. Şöyle demiştir: Ali b. Şeybanî şöyle rivayet ediyor: Biz Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yanına gittik ve onunla beraber namaz kıldık. Hz. Muhammed (a.s.v.) göz ucuyla bir kişiye bakıyordu. O kişi rükû ve secde'de belini düz tutmuyordu. Sonra Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle dedi: ***"Rükûda belini düz tutup mutmain olmayan kimsenin namazı yoktur."*** (*İbn Hibban, Sahih/500)*

2. *Gözleri göğe dikmek.*

Bir hadiste buyuruluyor:

مَا بَالُ اَقْوَامٍ يَرْفَعُونَ اَبْصَارَهُمْ اِلَى السَّمَاءِ فِى صَلَاتِهِمْ

"Ne oldu bazı kavimlere ki, namazlarında iken gözlerini göğe doğru kaldırırlar."

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Bazı kimselere ne oluyor ki namazda gözlerini göğe kaldırıyorlar? Ya onlar bundan vazgeçerler veya gözleri kör olur."*** (*Buhari/717 (Enes'ten). (Müslim bunun benzerini Cabir b. Semure ve Ebu Hürevre'den rivayet etmiştir. Müslim/428-429)*

3. *Namaz esnasında saçı, sakalı ve elbiseleri tutmak.*

Resûlullah (a.s.v.), buyuruyor:

اُمِرْتُ اَنْ اَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةٍ اَعْظُمٍ وَلَا اَكُفُّ ثَوْبًا وَلَا شَعْرًا

"Ben yedi kemik (âza) üzerine secde etmekle, elbisemi ve saçlarımı toplamamakla emrolundum." (*Buhari/777)*

Namaz kılarken elbiseyi kendi hâlinde bırakmak sünnettir.

4. *Yemek zamanı namaz kılmak.*

Nitekim Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: ***"Birinizin önüne akşam yemeği getirildiğinde, namaz için kamet getirilmiş olsa da önce yemeğini yesin, acele etmesin.***

Yemeğini bitirdikten sonra kalkıp namazını kılsın." (*Buhari/642; Müslim/559, (İbn Ömer'den)*

5. *Tuvalet ihtiyacı olduğu halde namaz kılmak.*

Çünkü bu durumdayken namazın hakkı yerine getirilemez. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Yemek hazırken, bir de küçük veya büyük abdest sıkıştırırken namaz kılınmaz."*** (*Müslim/560, (Hz. Aişe'den)*

6. *Uyuklayarak namaz kılmak.*

İnsan bu durumdayken kıraati doğru yapıp yapmadığından, unutup unutmadığından emin olamaz. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Biriniz namaz kılarken uyuklarsa, uykusu dağılıncaya kadar yatsın. Zira uyuklayarak namaz kılarsa; istiğfar edeyim derken belki kendine söver."*** (*Buhari/609; Müslim/786, (Hz. Aişe'den)*

7. *Hamam, yol, çarşı, mezarlık, kilise, ağıl ve dere yataklarında namaz kılmak.*

Bu yerlerin bazısında necaset bulunabilir. Diğer kısmında ise kalp başka şeylerle meşgul olur. Buralarda namaz kılmanın nehyedilmesinin nedeni, peygamber efendimizden; mezbelelikte, mezbahanede, mezarlıkta, yol kenarında, hamamda, dere yatağında ve Kabe'nin üstünde namaz kılmanın mekruh olduğunun rivayet edilmiş olmasıdır. *(Tirmizî/346. (Tirmizî "Bu hadisin senedi kavi değildir' demiştir).*

Mezarlık ve hamam hariç bütün yeryüzünün Müslümanlara mescit kılındığı da rivayet edilmiştir. *(İbn Hibban/338)*

Su kenarındaki deve ağıllarında da namaz kılınmayacağı rivayet edilmiştir. *(İbn Hibban/336; Tirmizî/348 ve başka muhaddisler)*

* ***8-*** Ayak aralarındaki açıklık bir karış kadar olmalıdır. Bundan fazla veya noksan tutmak mekruhtur. Ayaklardan birini öne, diğerini geriye koymak da mekruhtur.

9- *Kıbleye veya sağına doğru tükürmek.*

***10**- Elini kalçasına koymak.*

Resûlüllah (a.s.v.) şöyle buyuruyor:

اَلِاخْتِصَارُ فِى الصَّلَاةِ رَاحَةُ اَهْلِ النَّارِ

"Namazda elleri kalçalara koymak cehennem ehli için bir dinlenmedir."

***11**- Rükûda başını fazla eğmek.*

***12**- Parmaklarını birbirine geçirmek veya çıtlatmak.*

13**- Namaz içinde yüzünü silmek.** (Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

* Şâfiîler, Namazın mekruhlarını şu şekilde sıralamışlardır:

1. Sırt üstü uzanarak namaz kılan kişi dışındaki kimselerin göğüslerini değil de yüzlerini sağa veya sola çevirmeleri. Bir özür nedeniyle sırtüstü namaz kılan kişinin yüzünü sağa veya sola çevirmesi namazı bozar.

2. İftitah tekbirini alırken, rükû ve secdeye varırken, birinci ve ikinci teşehhütte otururken, birinci teşehhütten üçüncü rek'ate kalkarken erkeğin, ellerini yen içinde bırakması. Kadının bırakması ise mekruh değildir.

3. Dilsiz de olsa ihtiyaç olmadığı durumda kaş, göz ve benzeri şeylerle işarette bulunmak. Ama selâm almak ve benzeri ihtiyaçlar için bu gibi işaretlerde bulunmak mekruh değildir. Hülâsa, namazın ciddiyetiyle oynamaksızın işarette bulunmak mekruh değildir. Aksi takdirde namaz bozulur.

4. Sesli kıraatli namazlarda sessiz kıraatte bulunmak veya bunun tersini yapmak, bir ihtiyaçtan ötürü değilse mekruhtur.

5. "Âmîn" deme dışında, İmama uyan kişinin sesini yükseltmesi.

6. Elleri ihtiyaç olmaksızın böğüre koymak. Eşyasını muhafaza etmek gibi bir ihtiyâcı olmaksızın yüzü sağa ve sola çevirmek mekruhtur. Göğsü çevirmekse mutlak olarak namazı bozar. Zîrâ bu durumda kıble yönünden sapılmaktadır.

7. Bir vacibi eksiltmemekle birlikte namazı çabuk kılmak, namazın mekruhlarındandır. Vâcib eksiltildiği takdirde namaz bâtıl olur.

8. Çıplak olmayan erkeğin pazularını böğürlerine yapıştırması. Rükû ve secde hâlinde karnını baldırlarına yapıştırması. Kadın veya çıplak erkeğin bu şekilde yumulması gerekir.

9. İk'â şeklinde oturmak da mekruhtur.

10. İtmi'nan şartını yerine getirmekle birlikte secdeye varırken alnı yere vurmak. îtmi'nan yerine getirilmediği takdirde namaz bâtıl olur.

11. Hiç gerek yokken yırtıcı hayvanların yaptığı gibi secde esnasında kolları yere sermek.

12. Her zaman camiin aynı yerinde namaz kılmayı îtiyad edinmek. Yalnız İmamın her zaman mihrapta namaz kılması bundan müstesnadır.

13. Rükûda başı fazlaca eğmek.

14. Birinci teşehhüdü uzatmak. Bu teşehhüdü son teşehhüdün sonunda okunması mendub dualarla da uzatmak mekruhtur. Tabiî bu anlattığımız, İmama uymayarak tek başına namaz kılan kimseleri ilgilendirmektedir. İmama uyan kişininse bunu yapması mekruh değildir.

15. Gömleği sağ koltuğun altına alıp ucunu sol omuzun üzerine atmak ve sağ omuzun üstünü açık bırakmak.

16. Parmakları birbirine girdirip taraklamak. Namazda iken elleri birbirine girdirip taraklayan birini gören Peygamber Efendimiz, o kişinin parmaklarının arasını açmıştı.

17. Parmaklan namazdayken çıtlatmak ve bunları birbirine girdirmek. Peygamber (s.a.s.), İbn Mâce'nin rivayet etmiş olduğu bir hadîste buyurmuşlardır ki: ***"Namazda iken parmaklarını çıtlatma."*** (İbn Mâce, İkâme, 42)

18. Vücûdun üzerine atılan örtüyü yere kadar sarkıtmak.

19. Bir mazeret olmaksızın gözleri yummak. Ama diyelim ki, saflarda çıplak insanlar varsa gözleri yummak vâcip olur. Namazdan alıkoyacak veya zihni anlamsız şeylere takacak şeyleri görmemek gibi faydalı bir sebebe dayanmaksızın gözleri yumması, nakışlı bir duvara karşı namaz kılan kişinin de gözlerini yumması sünnettir.

20. Namazdayken gözleri göğe dikmek. Aslında göğe bakmak, sadece abdestten sonra sünnettir.

21. Namazdayken etrafa saçılan saçları veya elbiseyi toparlamak.

22. İhtiyaç olmaksızın ağzı el veya başka bir şeyle kapatmak. Ama esnemeyi gidermek gibi bir sebepten dolayı böyle yapmak mekruh değildir.

23. Namazdayken ön tarafa, sağa veya sola tükürmek.

24. Defi hacet dolayısıyla sıkışıkken namaz kılmak.

25. İştah çeken yiyecek veya içecekleri hazır olduğu esnada namaz kılmak.

26. İnsanların gelip geçtikleri bir yolda namaz kılmak.

27. Hamam veya kilise gibi günah işlenen yerlerde veyahut da necasetle ilgisi olan çöplük, mezbaha, develerin çöktükleri yerler gibi necis mahallerde namaz kılmak.

28. Kabre karşı durup namaz kılmak.

Üzeri açılmamış mezarlıklarda namaz kılmak mekruhtur. Bu mezarlar, namaz kılanın ardında veya önünde veya sağında veya solunda veyahut da alt tarafında bulunsa da buralarda namaz kılmak mekruhtur. Yalnız şehitlerin ve peygamberlerin mezarları yanında bunları ta'zîm kasdı olmaksızın namaz kılmak mekruh değildir. Aksi takdirde haramdır. Üzeri açık ve örtüsüz mezarların yanında namaz kılmak, içlerinde necaset bulunduğu gerekçesiyle bâtıldır.

29. Tek ayak üzerinde durarak namaz kılmak. (Şafiiler, bir ayağın diğeri üzerine takdim edilmesi, bir ayağın diğerine özürsüz olarak yapıştırılması mekruhtur demişlerdir. Çünkü bu

durum da huşuya engel olan bir zorlanmadır. Namazdaki kıyamın uzunluğu sebebiyle dinlenmek için iki ayaktan biri üzerinde durmakta ve benzeri şeylerde beis yoktur. İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/92)

30. Ayakları yan yana bitiştirerek namaz kılmak.

31. Uyku bastırdığında namaz kılmak.

32. Cemâat hazırken tek başına, saftan ayrı olarak namaz kılmak. Cemâat hazır değilken tek başına kılmak mekruh değildir.

33. Namazın bir rüknünden diğer birine geçerken gerekli zikir veya tekbirleri, zamanından ve yerinden başka yer ve zamanda telâffuz etmek de mekruhtur. Zîrâ bu zikir veya tekbirlerin, bir rükünden diğerine geçerken söylenmeye başlanması; geçiş tamamlandığı anda da telâffuzun tamamlanmasıdır.

Buna göre, sözgelimi rükûa geçiş yapan kişi, geçişi tamamladıktan sonra "Allah-ü ekber" diyecek olursa veya rükûdan tam olarak kalkıp doğrulduktan sonra "semiallahü limen hamide" diyecek olursa mekruh işlemiş olur. Oysa namaz kılan kişiden istenen şey onun, rükûa geçişi tekbirle doldurmasıdır. Diğer rükünlere de geçişin başlamasıyla tamamlanması arasını da ilgili zikirle doldurması gerekir.

34. İmamla beraber aynı anda tekbir getirmek ve onunla birlikte aynı anda selâm vermek;

35. İki selâmı aralıksız (hızlı bir şekilde) vermek;

36. Çok aç, susuz, dalgın veya zihnen meşgul iken namaza başlamak. Onun için, Allah Rasûlü (sa) şöyle buyurmuştur: "***Yemekle namaz bir araya gelirlerse, vakit daralmadıkça, önce yemek yiyin.***" (Müttefekun aleyh) ve ona nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir: ***"Biriniz asık suratlı veya kızgın iken namaza girmesin***."

Hasan el-Basrî şöyle demiştir: *"Kalbin (aklın) hâzır olmadığı bir namaz, sevaptan çok, cezaya müstahaktır."*

Önünden geçilen açık yerde namaz kılmak. (Bunun için, ya bir direk ve duvar karşısında durmak veya önüne bir işaret koymak müstehabtır.)

37. Secdeye giderken, zaruret bulunmadıkça, seccade, sergi ve elbiseyi düzeltmek.

38. Eğri durmak veya duvar ve direk gibi bir şeye dayanmak mekruhtur. [Bunun ölçüsü de eğer yaslanılan şey alınacak olursa kişi düşecek vaziyette olmalıdır. Ancak bir ihtiyaç sebebiyle (yaşlılık, şişmanlık vb) olursa mekruh değildir. Eğer yaslanılan direk alındığı takdirde kişi düşerse veya iki ayağın yerden kaldırılması mümkün olacak şekilde ise namazı batıl olur. Çünkü bu ayakta olmayan kimse yerindedir.

Bir kimse otururken eline dayanması mekruhtur. Bunun delili İbn-i Ömer'in şu sözüdür: ***"Resulullah (a.s.) kişinin eline dayanarak namazda oturmasını yasaklamıştır."*** *(Ahmed ite Ebu Davud)*

39. Farzların son iki rekatlarında bir sure veya ayet okumak. Şafiiler birinci ve ikinci rekatta mesbuk olanları istisna ederek imamın namazının son iki rekatında sure okuyabileceklerini söylemişlerdir. Çünkü bu iki rekat mesbukun ilk iki rekatıdır. Eğer sureyi imama yetiştiği son iki rekatta okuma imkanı bulamamışsa bunları son iki rekatta okur ki, namazda sure okunmamış olmasın. Bir kimsenin sadece birinci rekat kaybı olsa ikinci ve üçüncü rekatlarda sureyi okur. * *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/94)*

40. Selâm cümlesindeki kelimeler arasındaki sıraya uymak şart değildir. Söz gelimi adamın biri, "Aleykümü's-Selâm" diyerek namazdan çıkacak olursa namazı, kerahetle birlikte sahih olur.*

41. Mecûsilere benzeme durumu olduğundan ötürü namaz kılanın ön tarafında tandır veya içinde ateş közü bulunan bir mangalın bulunması da Şâfiîler dışındaki diğer mezheplerin ittifakıyla mekruhtur. Şâfiîler, tandır veya ocak-mangal gibi şeylere karşı namaz kılmayı mekruh davranışlardan saymışlardır.

42. Namaz kılanın karşısında, kendisini meşgul edecek bir canlı resminin bulunması mekruhtur. Kendisini meşgul etmeyen resmin bulunması Maliki ve Şâfiîlere göre mekruh değildir.

43. Öndeki safta boşluk olmasına rağmen geride namaz kılmak, Hanbeliler dışındaki diğer mezheplerin ittifakıyla mekruhtur.

44. Zamm-ı sûreyi rükû hâlinde tamamlamak mekruhtur. Fâtiha'yı rükû hâlinde tamamlamaya gelince, Fâtiha'nın okunması farz olduğundan bu şekilde tamamlanması namazı bozar. Hanefîler dışındaki diğer mezhep İmamları bu hususta ittifak etmişlerdir.

45. Özür olmaksızın erkeğin ağzını örtmesi de mekruhtur. Şayet bir özürden dolayı örtmüş ise mekruh olmaz.

46. İhtiyaç olmaksızın elbiseyle veya sakalla oynamak. Ter silmek veya yüze eziyet veren toprağı silmek gibi ihtiyaçtan ötürü bazı hareketleri yapmak mekruh değildir. * *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Başa Dön

NAMAZI BOZAN HUSUSLAR

Aşağıda zikredilen şu hususlardan biri dahi namazı bozar;

1. *Kasten konuşmak*

Kur'an, zikir ve dua dışında, namazda konuşulan her şey kasten konuşma sayılır.

Zeyd b. Erkam şöyle diyor: ***'Şu ayet ininceye kadar biz namazda konuşur, birimiz diğerine ihtiyacını sorardı'.*** *(Buhari/4260; Müslim/539)*

"Namazlara ve orta namaza itina gösterin, can-ı gönülden boyun bükerek Allah için namaza durun!" (Bakara/238)

Muaviye b. Hakem es-Sülemî şöyle diyor*: Hz. Muhammed (a.s.v.) ile beraber namaz kıldığımız bir sırada cemaatten biri öksürdü. Ben 'Yerhamukeîîah (Allah sana merhamet etsin) dedim'. Hz. Muhammed (a.s.v.) bana şöyle*

dedi.: 'Bizim şu namazımıza insan kelâmından -teşbih, tekbir ve Kur'an okumak dışında- hiçbir şey yaraşmaz'. (Müslim/537)

Bundan da anlaşılıyor ki namazda insan kelâmı söylenirse namaz bozulur. İki veya daha fazla harften meydana gelen kelimeler mânâsız olsa bile namazı bozar. Mânâsı olan tek harfli kelimeler de namazı bozar. Meselâ korunmak (vikaye) masdarından harfi, dinlemek masdarından harfi, vefa masdarından harfi gibi kelimeleri emir sigasıyla kullanmak namazı bozar.

Kişi namazda olduğunu unutarak veya yeni Müslüman olduğu için namazda konuşmanın haram olduğunu bilmeyerek konuşursa ve bu konuşma altı kelimeden fazla olursa namazı bozulur.

***2.** Fiil-i kesir (Namaz cinsinden olmayan fazla hareket)*

Fiil-i kesirden maksat, çok olup peş peşe gelmesi şartıyla namazın şartlarına ters düşen harekettir. Çünkü böyle bir fiil namazın intizamına ters düşer. Fiil-i kesirin en azı üç harekettir. Fiil-i kesifin peş peşe gelip gelmediği örfe göre takdir edilir. Bu şartları kendisinde taşıyan fiil namazı bozar.

***3.** Elbise veya bedenin necasetle mülâki olması.*

Mülakat'tan maksat, elbise veya bedene bulaşan necasetin hemen atılamamasıdır. Bu durumda namaz bozulur. Çünkü bu durum namazın şartlarından birine ters düşer ki namazın sahih olmasının şartlarından biri de elbise ve bedenin necasetten temiz olmasıdır. Eğer necaset rüzgarın sürüklemesiyle veya buna benzer bir şekilde isabet ederse, kuru pislik olduğundan ötürü onu derhal temizlemek de mümkün olmazsa, namaz bozulmaz.

***4.** Avret mahallinden bir yerin açılması*

Erkek ve kadının namazdaki avret mahallinin sınırını daha önce belirtmiştik. Namaz kılan kişi avretinden bir yeri kasten açarsa namaz bozulur. Fakat kendiliğinden açılır da hemen kapatırsa bozulmaz, kapatılması gecikirse namaz yine bozulur. Çünkü namazın sıhhat şartlarından biri, az bir zaman da olsa ortadan kalkmıştır.

5. *Namazda yemek-içmek*

Namazda yemek-içmek namazın intizamına ters düşer. Namazda olduğunu bilerek az da olsa bir şey yiyen veya içen kimsenin namazı bozulur. Namazda olduğunu unutarak yiyen bir kimsenin namazının bozulması için, yediğinin örfen çok olması gerekir. Fakihler bunu 'toplamı bir nohut kadar olan şey' diye takdir etmişlerdir. Eğer dişlerin arasında yemek artığı kalmışsa, nohut kadar da değilse ve onu kazaen yutarsa namaz bozulmaz. Namaz kılan kimsenin ağzında şeker olur, şekerin bir kısmı da erirse, bu eriyen kısım yutulduğunda, bu, namazı bozan yemeğin kapsamına girer.

6. *Birinci selâmdan önce abdestin bozulması*

Birinci selâmdan önce abdestin kasten veya sehven bozulması arasında fark yoktur. Çünkü namaz tamamlanmadan önce namazın şartlarından biri olan taharet ortadan kalkmıştır. Eğer birinci selâmdan sonra ve ikinci selâmdan önce abdest bozulursa namaz sahih olarak tamamlanmış olur. Bütün Müslümanlar bunda icma etmişlerdir.

7. *Öksürmek, gülmek, ağlamak ve inlemek*

Eğer bunlardan iki kelime meydana gelirse namaz bozulur. Bu dört şeyin namazı bozması için, bunlarla beraber iki kelimenin de çıkması şarttır.

Çıkan o iki kelime hiçbir mânâ ifade etmese de namazı bozar. Eğer gülme sonucunda bir kelime çıkarsa namaz bozulmaz. Bu hüküm, bunların kasten yapılması halinde böyledir. Ama kişi gayr-i ihtiyarî olarak bunları yaparsa, meselâ Öksürür veya istemediği halde gülerse namazı bozulmaz. Tebessüm ise namazı bozmaz.

Zikir ve duada halka hitap etmek kast edilirse namaz bozulur. Meselâ namazda iken bir insana yerhamukellah (Allah sana merhamet etsin) denildiğinde namaz bozulur. Çünkü bu insan kelâmından sayılır. Namaz ise insan kelâmını kabul etmeyen bir ibadettir. Bu hususu daha önce belirtmiştik.

* Geri yutulması mümkün olmadığı takdirde boğazı temizlemek için yapmacık öksürmenin azı af edilir. Ancak bu, kişide sürekli olarak bulunan bir hastalık olup namaz kılabilecek kadar bir süre kesilmezse, bunun çoğu da namaza zarar vermez. Aynı şekilde Fâtiha'yı okumak gibi, namazın sözlü rükünlerinden birini telâffuz etmek mümkün olmazsa, bunu sağlamak için fazla miktarda öksürerek boğazı temizlemenin namaza bir zararı olmaz. Ama sünnet olan bir şeyi okumak mümkün olmazsa, bunu sağlamak için fazla miktarda öksürerek boğazı temizlemek af edilir şey değildir.

İnleme, ah. ve of çekmelerden ötürü iki ve daha fazla harf telâffuz edilirse şu üç durum söz konusu olur:

1. Bunların kişiyi zorlaması ve geri çevrilmemesi durumunda örfe göre az miktarda olursa muaf sayılır. Çok olursa, âhiret korkusundan dolayı olsa bile muaf sayılmaz.

2. Bunlar kişiye baskın gelmeyip zorlamazsa, azı da çoğu da muaf sayılmaz.

3. Örfe göre çok olmaları. Bu durumda bunların azı da muaf sayılmaz. Ancak kişide devamlı olarak bulunursa zaruretten dolayı namaza zararı olmaz. İleride de anlatılacağı gibi geğirme, aksırma ve esneme de bu hükme tâbidir. * *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

***8.** Niyeti bozmak*

Eğer namazdan çıkmaya azmedilir veya namazdan çıkmayı bir şeye bağlar ve o şey de olursa namaz bozulur. Namazın bununla bozulmasının nedeni şudur: Namaz ancak kesin bir niyetle sahih olur. Böyle bir kast ise, kesin niyete ters düşer.

***9.** Sırtı kıble'ye çevirmek*

İstikbâl-i kıble namazın şartlarından biridir. Namaz kılan kişi ister kendisi Kabe'ye sırtını çevirsin, isterse başkası onu zorla çevirsin bu takdirde namazı bozulur. Ancak kendisi kasten çevirirse namazı hemen bozulur.

Fakat zorla döndürülürse namaz bozulmaz, bir müddet bu durumda kalırsa bozulur. Birisi, namaz kılanı zorla kıbleden çevirdiğinde namaz kılan kişi hemen kıbleye dönerse namazı bozulmaz. Bu husus örfe göre takdir edilir.

* ***10.*** *Namazı Düzeltmek İçin Kasten Konuşmak*

İmam namaz kıldırırken, namazla ilgili bir şeyi unutur da ona uyanlardan biri, "sen şunu yapmayı unuttun" derse namazı, üç mezhep imamının ittifakıyla (Malikiler hariç) bozulur.

11. *Âmâ'yı Tehlikeden Kurtarmak İçin Konuşmak Ve Yanılarak Konuşmak*

Namaz kılan bir kişinin, tehlikeli duruma düşecek olan âmâyı kurtarmak için konuşması hâlinde namazı ittifakla bozulur. Bu durumdaki bir kişi, namazı kesip öylece konuşmalıdır. Yanılarak konuşana gelince bu; dili Kur'an'daki kelimelerden başka bir kelimeye kayarak telâffuz eden kişidir. Bu durumdaki bir kişinin namazı, Hanefîler dışındaki diğer mezheplerin ittifakıyla bozulmaz.

12. *Namazla İlgisi Olmayan Sözlere Benzer Duaları Okumak*

Haram ve imkânsız olan veya şarta bağlı dualar okumak namazı bozar. Bunların dışında dünya ve âhiret hayırlarından herhangi birini istemek kastıyla duada bulunmak caizdir. Yalnız bu tür dualarda bulunurken de Allah ve Rasûlü'nden başkasına hitap etmemek şarttır. Allah ve Rasûlü'nden başkasına hitapta bulunulduğu takdirde, hitap edilen kişi veya varlık, akıllı da olsa akılsız da olsa, namaz bozulur. Meselâ aksıran kişiye, "Allah sana merhamet etsin" anlamına gelen "Yerhamükallah" diyen veya yere hitaben, "Senin de benim de Rabbim Allah'tır. Senin ve sendeki varlıkların kötülüklerinden Allah'a sığınırım" diyen kimsenin namazı bozulur.

13. *Namaz Kılan Kişinin Selâm Alması*

Namaz kılan kişiye birisi selâm verir, o da diliyle bu selâma karşılık verirse namazı bozulur. Ama işaretle karşılık verirse namazı bozulmaz. Bunda ittifak vardır. Yalnız, namaz

kılan kişinin işaretle de olsa selâma karşılık vermesi şart değildir. Malikiler bu görüşe muhaliftirler.

***14**. Namazda Abdest Bozucu Bir Durumun Meydana Gelmesi:*

Namazdayken abdest, gusül, teyemmüm, mesh veya cebireyi bozucu bir durum meydana gelir de, namaz kılan kişi henüz selâm verip namazı tamamlamamış olursa namaz bozulur. Hanefîler dışındaki diğer mezhepler bu hükümde ittifak etmişlerdir.

***15.** İmama Uyan Kişinin Namazın Rükünlerinden Birini İmamdan Önce Yapması*

Özürsüz olarak İmamdan önce iki fiilî rüknü edâ eden kişinin namazı bozulmaz. Aynı şekilde kasıtlı olarak, kıraat hususunda veya başka bir rükünde İmamdan geri kalan kişinin de namazı bozulmaz. Nitekim cemaatle namaz bahsinde de bu husus izah edilecektir.

***16.** Teyemmümlü olarak namaz kılan kişi, namaz esnasında su görürse namazı bozulmaz.* Ancak bu namazı, kaza etme mecburiyeti olan müstağni bir namaz ise bozulur. Nitekim bunun tafsilâtı teyemmüm bahsinde verilmiştir.

***17.** İkindi Namazını Kılmakta Olan Birinin Öğle Namazını Kılmadığını Hatırlaması*

Kaza namazlarının hatırlanması, kılınmakta olan namazı bozmaz. Bu namazlar bir özürden dolayı kazaya kalmışlarsa bu durumda tertibe riayet etmek sünnettir. Mazeretsiz olarak kazaya kalmışlarsa, bunlar için tertibe riayet etmek vaciptir. Her ikisinin de namazdayken hatırlanmaları namazı bozmaz.

18. Niyette veya namazın sıhhat şartlarından birinde veyahut da niyetin keyfiyetinde şüpheye düşmek.

Meselâ; öğle namazına mı niyet ettiği, yoksa ikindi namazına mı niyet ettiği hususunda şüpheye düşerse, namazı bozulur. Tabiî bu şüphenin, namazın rükünlerinden birini edâ edecek kadar devam etmesi halinde namaz bozulur. Bir rükün edâ edecek kadar devam etmezse, namaz bozulmaz.

19. Namazı kesmek veya namaza devam etmek hususunda tereddüde düşmek.

20. Namazı kesmeyi, âdeten imkânsız olan bir şarta bağlamak. Meselâ içinden, "eğer Ahmet gelirse namazı keserim" diyen kişinin namazı bozulur. Ama iki zıddın bir araya gelmesi gibi, aklen imkânsız olan bir şarta bağlarsa, bunun namaza bir zararı olmaz.

21. Namazın niyetini bir başka namaza çevirmek. Yalnız farz namaz bundan müstesnadır. Farz namaz kılmakta olan bir kişi tek başınaysa, bir cemaatin teşekkül ettiğini görmesi halinde onlarla birlikte kılmak isterse, bu niyetini nafileye çevirebilir.

22. Namaz esnasında dinden çıkma veya delirme halinin vukû bulması.

23. Örtmeye muktedir olması halinde namazdayken avret mahallinin açılması. Çıplak olarak namaza başlayan kişinin, namazdayken örtüneceği bir elbiseyi bulması.

24. Rükûdan kalkmayı veya iki secde arasında oturmayı uzatmak. Rükûdan kalkma hâlinde okunması gerekli zikirlerden fazla olarak bir Fatiha okuyacak kadar uzatılırsa namaz bozulur. İki secde arasındaki oturmaya gelince, burada da okunması istenilen dualardan sonra, son teşehhüd miktarınca oturulması hâlinde namaz bozulur. Yalnız son rek'atta, rükûdan kalkmanın uzatılmasıyla, tesbih namazındaki iki secde arasında oturmanın uzatılması bundan istisna edilmiştir. Bu uzatmaların namaza bir zararı olmaz.

25. İmama uyan kişinin mazeretsiz olarak iki fiilî rüknü İmamdan önce veya sonra yapması.

26. **.** Mahallinden önce kasıtlı olarak (yersiz) selâm vermek.

27. İftitah niyetiyle iki kez iftitah tekbiri almak.

28. Sözlü de olsa namazın rükünlerinden birini kasten terk etmek.

29. Mest üzerine yapılan mesh müddetinin namazdayken sona ermesi. Veyahut da mestin ya da sargının ayağı örten kısımlarından bir miktarının çözülüp ayağın görünmesi.

30. Kâfirlik veya başka bir sebepten ötürü, uyulması caiz olmayan kimselere uyarak namaz kılınması hâlinde namaz bâtıl olur.

31. Kasıtlı olarak fiilî bir rüknü tekrarlamak.

32. Yenilecek bir şey olmasa bile, oruç bozucu bir şeyin namazdayken kişinin karnına gitmesi.

33. Göğsün kıbleden saptırılması.

34. Fiilî rükünlerden birini kasıtlı olarak diğerinden önce yapmak.

35. Secde yerinin, dizlerin konduğu yerden yüksek olması namazı bozar. Ancak kuyruk sokumu ve etrafı, baş ve omuzlardan daha yükseğe kaldırılırsa bu durumda namaz sahîh olur.

Şâfiîlere göre bunun dayanağı bedenin tenkisidir. Bedenin tenkisi, secde halindeyken bedenin alt kısımlarını üst kısımlardan daha yükseğe kaldırmaktır. Tabiî bu, özürlü olmayan kimseler için, secde yerinin yüksekliği durumunda geçerlidir. Hâmile kadın, yüksek yere secde ederken tenkis yapacak olduğunda bir zararın meydana gelmesinden korkarsa tenkis yapmaz. * *(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

SEHİV SECDESİ

Lugatta sehv, bir şeyi unutmak, ondan gafil olmak demektir. Fakat buradaki sehiv'den maksat, namaz kılan kişinin yanılarak veya unutarak namazında eksiklik yapmasıdır. Bu durumda sehiv secdesi yapılması gerekir. Sehiv secdesi namazın sonunda yapılır. Amacı ise, namazda yapılan bir eksikliği telafi etmektir.

Sehiv Secdesinin Hükmü

Sehiv secdesi, daha sonra bahsedeceğimiz sebeplerden birinin meydana gelmesiyle sünnet olur. Eğer kişi bu sebepler meydana geldiği halde sehiv secdesi yapmazsa namaz bozulmaz. Çünkü sehiv secdesi vacip değildir ve herhangi bir vacibin ihmalinden ötürü de meşru kılınmamıştır. Bu husus ileride tekrar gelecektir.

Sehiv secdesinin meşruiyetinin delili, Ebu Hüreyre'nin şu rivayetidir: *"Hz. Muhammed (a.s.v.) bize öğle veya ikindi namazını kıldırırken iki rekâtta selâm verdi. Zulyedeyn isimli sahabî 'Ey Allah'ın Rasûlü! Namaz mı kısaldı yoksa sen mi unuttun?' dedi. Hz. Muhammed (a.s.v.) cemaate 'Zuiyedeyn'in söylediği doğru mu?' diye sordu. Sahabe 'Evet' deyince, Hz. Muhammed (a.s.v.) kalktı, iki rekât daha kıldı. Sonunda da iki secde yaptı*". *(Buhari/1169)* Sehiv secdesinin diğer delilleri ileride gelecektir.

Sehiv Secdesinin Sebepleri

1. Namaz kılan kişi, namazın eb'azlarından birini terk ederse -birinci teşehhüd veya kunut duası gibi- sehiv secdesi yapması gerekir.

Abdullah b. Buhayne şöyle rivayet ediyor: 'Hz. Muhammed (a.s.v.) öğle namazını kıldırırken birinci oturuşu yapması gerekirken üçüncü rekâta kalktı.

Namazını tamamladığı zaman oturduğu halde, selâm vermeden önce her bir secdede tekbir alarak unuttuğu oturma yerine iki secde yaptı'. *(Buhari/1166; Müslim/570. (Diğer bir rivayette 'Hz. Muhammed (a.s.v.) namazların birinde bize iki rekât kıldırdı' şeklindedir)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"İçinizden biri ikinci rekâta oturmadan kalkar, tam ayağa kalkmadan oturmadığını hatırlarsa hemen otursun. Fakat tam ayağa kalkmışsa oturmasın, sehiv için iki secde yapsın."*** (*İbn Mâce/1208; Ebu Dâvud/1036 ve başka muhaddisler, (Muğire b. Şûbe'den)*

2. Kılınan namazın rekâtlarında şüphe edilirse sehiv secdesi gerekir.

Şüphe edildiğinde rekât sayısının en azına itibar edilir. Geri kalan rekâtlar tamamlandıktan sonra sehiv secdesi yapılır. Bu, fazla kılınan rekâtları telafi etmek içindir. Eğer öğle namazının üç rekât mı, dört rekât mı kılındığında şüphe edilirse ve henüz namaz da devam ediyorsa, namaz üç rekât kabul edilip

bir rekât daha kılındıktan sonra sehiv secdesi yapılmalıdır. Bu, namazın beş rekât kılınması ihtimaline karşı yapılır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Biriniz namazında şek edip de üç mü, yoksa dört mü kıldığını bilemezse şüpheyi atsın ve namazı yakînen bildiği aded üzerine tamamlasın. Sonra selâm vermeden önce iki secde yapsın. Eğer beş rekât kılmışsa bu iki secde onun namazını altı rekât yapar ve eğer dört rekâtı tamamlayıcı olarak kıldıysa, bu iki secde şeytanın burnunu yere sürtmek (onu zelil etmek) için olur.***" *(Müslim/571, (Ebu Said el-Hudri'den)*

Eğer namaz bittikten sonra şüphe edilirse, bu şüphe, namazın sıhhatine zarar vermez. Ancak niyette veya tahrim (iftitah) tekbirinde şüphe edilirse namaz bozulur.

İmam'a uyarak namaz kılan bir kimse yanılırsa -birinci teşehhüd'ü okumayı unutmak gibi- imamın tam kılması, imama uyan kimsenin hatasını kapatarak onun yerine geçer. İmam selâm verdikten sonra da o kişinin sehiv secdesi yapması gerekmez. Bunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in imanı zamin'dir (kefil)' sözüdür.

3. Kasten yapıldığında namazı bozan bir şeyi, unutarak yapmak. Meselâ birkaç kelime konuştuğu veya sehven bir rekât fazla kıldığı zaman, kişi bunu namaz bitmeden hatırlarsa sehiv secdesi yapar.

4. Rükün ve farz olan namaz fiillerinden biri veya bir sûre yerinden başka bir yere nakledilirse sehiv secdesi yapmak sünnet olur.

Meselâ teşehhüd yerine Fatiha okunursa veya rükûda kunut okunursa veya Fatiha'dan sonra okunması sünnet olan sûre, rükûdan sonra itidâl'de okunursa sehiv secdesi yapmak sünnettir.

***** Şafiî Mezhebine göre, namazda benzeri bulunan rükünlerin yapılmaması da, ayrıntılara göre sehiv secdesini gerektirir: Namazda benzeri bulunan secde ve rükû gibi rükünler terkedilir ve benzerini yapmadan önce hatırlanırsa, hemen yerine getirilir, fakat benzeri yapıldıktan sonra hatırlanırsa, sonra

yapılan öncekinin yerine geçer, arada yapılanlar hükümsüz kalır. Meselâ rükû terkedilir ve yapılmadığı ikinci rükünden önce hatırlanırsa, hemen rükû yapılır, yapılanlar yeniden yapılarak buradan itibaren namaza devam edilir, selâmdan önce sehiv secdesi yapılır. Rükûun yapılmadığı ikinci rükûdan sonra ve selâm vermezden önce nerede hatırlanırsa hatırlansın, ikinci birincinin yerine geçer, aradakiler hükümsüz kalır, namaza buradan itibaren devam edilir. Fakat bu durum selâmdan sonra, bununla birlikte örfen uzun olmayan bir vakit içinde hatırlanır, affedilmeyen necaset bulaşmaz, altı kelimeden fazla konuşulmaz, namazı bozan bir iş yapılmazsa, unutulan rükûu yapmak gerekir: Bu durumda ayağa kalkılır, rükû yapılır, oturarak teşehhüd okunur, sehiv secdesi yapılır ve selâm verilir. (Cezîrî, Fame I/463)* *(Vecdi Akyüz-Mukayeseli İbadetler İlmihali)*

Sehiv Secdesinin Şekli ve Yeri

Sehiv secdesi, namaz secdeleri gibi iki secdedir. Sehiv secdesi namazın sonunda, selâmdan önce niyet edilerek yapılır. Eğer namaz kılan kişi sehiv secdesi yapmadan önce sehven selâm verirse ve aradan uzun. Bir zaman geçtikten sonra sehiv secdesi yapmadığını hatırlarsa artık sehiv secdesi yapılmaz. Eğer aradan kısa bir zaman geçmişse hemen sehiv secdesi yapılabilir.

* Sehiv secdesinde en uygunu şunu okumaktır:

سُبْحَانَ الَّذِى لَا يَنَامُ وَلَا يَسْهُو "Uyumayan ve unutmayan zatı (Allah'ı) tenzih ederim." * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

* Şafiî Mezhebine göre, sehiv secdesi bazen vacip, bazen de sünnettir:

1) Vacip Sehiv Secdesi: Sehiv secdesi, yalnızca imamın yapması halinde muktedînin de yapması konusunda vaciptir. Muktedî, imamı sehiv secdesi yaptığı halde, kasıtlı olarak secde yapmazsa namazı bozulur. Bu durumda muktedî, imam secde yapmazdan önce ayrılmaya niyet etmediyse, sehiv secdesi kendisinden düşmez ve namazın iadesi gerekir. İmam sehiv secdesi yapmadığı takdirde, cemaatin secde yapması, vacip değil, menduptur.

2) Sünnet Sehiv Secdesi: Sayılan sebepler dolayısıyla, imama ve münferide sehiv secdesi yapmak sünnettir:

a- Yapılması emredilen bir işlemi -meselâ Kunût, birinci teşehhüd veya ka'de-i ûlâyı, salavât-ı terk etmek,

b - Yasaklananı yapmak. Başı hafifçe sağa ve sola döndürmek, bir veya iki adım yürümek namazı bozmaz, fakat bu gibi hallerde sehiv secdesi yapmak sünnettir.

Şafiî Mezhebine göre secde yaptıktan sonra teşehhüd ve salavât okunmayıp selâm verilir. Şafiî ve Malikilere göre, sehiv secdesinden sonra tahiyyat, salavât ve dualar okunmaz.

Şafiî Mezhebine göre, münferidin, sünnet sehiv secdesini terkedilmesi halinde namazı bozulmadığı gibi, başka bir şey de gerekmez.

Şafiî Mezhebine göre, karışıklığı önlemek için imamın sehiv secdesini terk etmesi sünnettir. Cezîrî, Fame I/463)* *(Vecdi Akyüz-Mukayeseli İbadetler İlmihali)*

Hanefi olan bir imam sağa selam verdikten sonra sehiv secdesine giderse, Şafii mezhebine göre bir tarafa selam veren imam namazdan çıktığı için henüz selam vermeyen me'mun ona tabi olmaz. Tabi olduğu takdirde namaz fesada gider. Me'mun da selam vermiş ise artık sehiv secdesi yapması caiz değildir. Çünkü namazdan çıkmıştır. *(Halil Günenç-Fetvalar)*

TİLAVET SECDESİ

Namaz içinde veya dışında secde ayetlerini okuyan bir kimsenin tilavet secdesi yapması sünnettir.

Bunun delili, İbn Ömer'in şu rivayetleridir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), içinde secde ayeti bulunan sûreyi okuduğunda secdeye gidiyor, biz de onunla beraber secdeye gidiyorduk. Hatta bazılarımız alınlarını koyacak yer bulamazlardı'.*** *(Buhari/1025)* (Hz. Muhammed (a.s.v.) bize Kur'an okurdu. Secde ayetine geldiğinde tekbir alır, secde ederdi. Biz de onunla birlikte secde ederdik.) *(Ebu Dâvud/1413)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ademoğlu secde ayetini okuyup secde ettiği zaman, şeytan ağlayarak uzaklaşır ve şöyle diyerek hayıflanır: 'Ey helak olası!***

Ademoğlu secde etmekle emrolundu da secde etti ve cennet onun oldu. Halbuki ben de secde ile emrolunmuş ve fakat secde etmekten çekinmiştim, artık ateş benim içindir'. *(Müslim/81, (Ebu Hüreyre'den)*

Hz. Ömer şöyle demiştir: 'Ey insanlar! Biz secde ayetlerini okuduğumuzda kim secde ederse o isabet eder. Fakat kim de secde etmezse günahkâr olmaz'. *(Buhari/1027*) (Hz. Ömer'in bu sözünden tilavet secdesinin vacip olmadığı anlaşılmaktadır).

İbn Ömer'in de şöyle dediği rivayet edilmiştir: 'Allah Teâlâ bize tilavet secdesini farz kılmamıştır. Ancak biz istersek secde yaparız'.

Tilavet secdeleri ondört tanedir: 1- Hac/18; 2- Hac/77; 3- Araf/206; 4- Rad/15; 5- Nahl/49; 6- İsra/107; 7- Meryem/58; 8- Furkan/60; 9- Nemi/25; 10- Secde/15; 11- Fussilet/37; 12- Necm/62; 13- İnşikak/21; 14- Alak/19)

Sad suresi 24. ayet-i kerimedeki secde, tilavet secdesi değil, şükür secdesidir. Dolayısıyla bu ayet-i kerime okunduğunda, şükür secdesi için niyet edilir.

Kim tilavet secdesi yapmak isterse önce tahrim (iftitah) tekbiri almalıdır. Sonra secdeye gitmek için tekbir alıp namaz secdesi gibi secde yaparak selâm vermelidir. Tilavet secdesinde tahrim (iftitah) tekbiri ile selâm şarttır. Namazın abdestli olmak, yüzünü kıbleye çevirmek gibi şartlarının sehiv secdesinde de olması gerekir.

***** ***Namazda iken Tilavet Secdesi***

Şafiî ve Hanbeli Mezheblerine göre, tilavet secdesi namaz dışında yapılır, namazda yapılırsa onu bozar. Namazın rükû ve secdesi zamanında yapmaya niyet etmekle yerine getirilmiş olmaz.

Şafiî Mezhebi, namazın şartlarına namaz kılan için iki şart daha ilave eder:

1) Secde Maksadıyla Okumamak: Âyeti secde yapmak maksadıyla okumamak gerekir, bu maksatla bilerek ve kasıtlı olarak okuyunca namaz bozulur, ancak cuma günü sabah namazında Secde sûresini okumak sünnettir, cuma günü sabah

namazı dışında secde âyetlerini secde maksadıyla okumak suretiyle bilerek ve kasıtlı olarak secde yapmakla namaz bozulur.

2) Bizzat Okumak: Âyeti okuyanın namaz kılanın bizzat kendisi olması gerekir. Okuyan başkası olur ve secde yaparsa namaz kılanın secde yapması gerekmez. Bilerek ve kasıtlı olarak secde yaparsa namazı bozulur.

Hanefî Mezhebine göre, namazın rükû ve secdesi zamanında da şükür secdesi yapılabilir, ancak halkın vacip veya sünnet sanmaması için namaz sonunda yapılması mekruhtur. * *(Vecdi Akyüz-Mukayeseli İbadetler İlmihali)*

* ŞÜKÜR SECDESİ

Şafiilere göre, şükür secdesi namazın içinde yapılamaz. Çocuğun doğması, yahut bir makama erişme gibi bir nimetin gelmesi yahut bir yangından yahut boğulmaktan kurtulma gibi bir kötülüğün uzaklaşması yahut kendisinin veya başkasının bedeninde gördüğü bir hastalıktan ötürü yahut açıktan günah işleyen birini görme durumlarında, yapılması sünnettir.

Şükür secdesi tilavet secdesi gibi yapılır. En sahih görüşe göre, seferi için binek üzerinde yapılması caizdir. Çünkü inip bu secdeyi yapmakta zorluklar vardır. Binekli kişi bineği üzerinde tilavet secdesi yapacak olursa bunu ima ile yapmak caizdir. Sehiv secdesinde olduğu gibi , bu mesele nafile namazlardaki hükme tabidir.

Şafiilere göre, bir belanın uzaklaşması yahut bir nimetin yenilenmesinden ötürü şükür secdesi yapmanın sünnet olduğunun delili yukarıda geçen Ebu Bekre hadisi ile Abdurrahman b. Avf hadisleridir.

Abdurrahman b. Avr demiştir ki : "*Hz. Peygamber (a.s.) çıktı ve yüksek binalara doğru yöneldi, içeri girerek kıbleye döndü ve secdeye kapandı. Secdede uzun süre kaldıktan sonra başını kaldırarak şöyle buyurdu: "Cebrail (a.s.) gelerek beni müjdeledi ve dedi ki:* ***"Allah (c.c.) sana şöyle buyuruyor: "Her kim sana salavat getirirse ben de ona rahmet ederim. Her kim sana selam getirirse ben de ona selam ederim. Ben de bunun üzerine Allah'a şükür için secde ettim.***" *(Ahmed, Bezzar, Hakim)*

Hasen bir isnadla Ebu Davud'un rivayet ettiğine göre; ***"Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu: "Rabbimden istedim, ümmetim hakkında şefaatçi kılındım. Ümmetimin üçte birini bana verdi. Rabbime şükretmek için secde ettim. sonra başımı kaldırıp yine Rabbimden istedim .. Bu sefer bana yine ümmetimin üçte birini verdi. Bunun üzerine yine Rabbime şükür için secde ettim. Sonra başımı kaldırıp yine Rahbimden istedim. Bu sefer de bana ümmetimin diğer üçte birini verdi. Bundan ötürü de Rabbime şükür için secde ettim. "***

Bir belaya uğramış kişinin halini görünce şükür secdesi yapmanın sünnet olduğu hakkındaki delilleri ise Beyhaki'nin rivayet ettiği hadistir: "***Hz. Peygamber beladan koruduğu için Allah'a şükretti. "*** Allah'a isyan eden kişiyi görünce secde etmenin sünnet olduğu ile ilgili delilleri, din ile ilgili olan musibetin dünya ile ilgili olan musibetten daha ağır olmasına binaendir.

Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Allahım! Bize dinimizde musibet verme." Kafir olan kimseyi görünce şükür secdesi yapmak daha kuvvetli bir şekilde caiz ve sünnettir.* *(İslam Fıkh Ansiklopedisi 2/252)*

Tilavet Secdesi ve Şükür Secdesinin Rükûnları Şunlardır:

1- Niyet.

2- Tekbir getirerek secdeye varmak.

3- Bir tane secde yapmak.

4- Oturduktan sonra selam vermek. Şayet secde-i tilavet, namazda yapılıyorsa, cemaat imamına uyar. İmam ve tek başına namaz kılan ise, sadece kalb ile niyet getirirler, dil ile niyet getirilmez.

Secdede, şöyle denir:

Secede vechi li-llezi halekahü vve savverehü ve şakke sem'ahü ve besarehü bi havlihi ve kuvvetihi fetebareke-llahü ahsen-ül-halikin.

Şayet kişi abdestli değilse, 4 defa şöyle der:

Sübhanallahi velhamdü lillahi ve la ilahe illellahü vellahü ekberü ve la havle vela kuvvete illa billahil-aliyyil-azim.

ŞAFİİ MEZHEBİNE GÖRE NAMAZLARIN RÜKÛNLARI VE SÜNNETLERİ

Sabah Namazının Farzı			
	REKAT	1	2
Namaz Esnasında	Ayakta kıbleye dönmek		
	Niyet+İhram Tekbiri		
	Teveccüh (veccehtû)		
	Euzu		
	Fatiha		
	Sure/enaz 3 ayet okuma		
	Rüku		
	Rükudan sonra itidal		
	Kunut Duası		
	Secde		
	Arada oturma		
	Secde		
	İlk Oturuş		
	Tahiyyat ve Teşehhüd		
	Allahümme Salli Duası		
	Allahümme Barik Duası		
	Rabbena Duaları		
	1. Selam		
	2. Selam		
	Tertibe riayet		

Öğle, İkindi ve Yatsı Namazlarının Farzı					
	REKAT	1	2	3	4
Namaz Esnasında	Ayakta kıbleye dönmek				
	Niyet+İhram Tekbiri				
	İftitah (Teveccüh)				
	Euzu				
	Fatiha				
	Sure/enaz 3 ayet okuma				
	Rüku				
	Rükudan sonra itidal				
	Secde				
	secde arası oturma				
	Secde				
	İlk Oturuş				
	Son Oturuş				
	Tahiyyat ve Teşehhüd				
	Peygambere salat				
	Peygamberin aline salat				
	İbrahimî salâvatlar				
	Rabbena Duaları				
	1. Selam				
	2. Selam				
	Tertibe riayet				

Akşam Namazının Farzı				
	REKAT	1	2	3
Namaz Esnasında	Ayakta kıbleye dönmek			
	Niyet+İhram Tekbiri			
	İftitah (Teveccüh)			
	Euzu			
	Fatiha			
	Sure/enaz 3 ayet okuma			
	Rüku			
	Rükudan sonra itidal			
	Secde			
	secde arası oturma			
	Secde			
	İlk Oturuş			
	Son Oturuş			
	Tahiyyat ve Teşehhüd			
	Peygamber e salat			
	Peygamberin aline salat			
	İbrahimî salâvatlar			
	Rabbena Duaları			
	1. Selam			
	2. Selam			
	Tertibe riayet			

	Namazın Rükûnlarını yapmak farzdır. Namazda iken herhangi bir rüknü tamamlayıp tamamlamadığı hususunda şüphe edilirse, o rükün ve sonrası tekrarlanır. Fakat selamdan sonra böyle bir şüphesi olursa, zarar vermez. Besmele, Fatiha ve diğer sürelerin (Tevbe suresi hariç) ilk ayeti olduğu için surelerin başında okunmalıdır.
	Eb'az sünnetler (Yapılmadığında veya unutulduğunda sehiv secdesi ile telafi edilmesi sünnettir)
	Hey'et Sünnetler (Yapılmadığında sehiv secdesi yapmak gerekmiyor)

* Bu sünnetlere riayet eden sevap alır, riayet etmeyen ise günahkâr olmaz

* Nafile (Sünnet) namazları ikişer rekat kılmak sünnettir.

* Bir Vakit Namazı Kılınış Örneği

Sabah Namazı şöyle kılınır:

1. Rekat;

Ayakta (iki ayak arası bir karış açık); ellerin başparmakları, kulak memesinin hizasına gelecek şekilde eller, kıbleye karşı açık tutularak kaldırılır ve ***"Allah rızası için sabah namazının farzını kılmaya niyet ettim. Allah-ü Ekber"*** diyerek niyetle beraber tekbir getirilir ve eller göğsün altında, göbeğin yukarısında hafif sola doğru bağlanır.

Kıyamda iken iki ayak arası bir karış kadar olur ve secde yerine bakılır.

Sonra ***Euzü-Besmele çekmeden, "Veccehtü"*** duası okunur. Euzü-Besmele çektikten sonra veccehtü okunmaz.

Sonra ***Euzü-Besmele çekilerek Fatiha suresi*** okunur. Besmele, Fatiha'dan bir ayettir. Onu okumak da farzdır. Cemaatle kılınsın, yalnız kılınsın; bütün namazlarda Fatiha'nın tamamını okumak farzdır.

Sonra, bir sure veya ayet okunur. Birinci rekâtta okunan surenin ikinci rekâtta okunan sureden uzun olması ve Kur'an-ı kerimde, sıra bakımından ondan önce olması sünnettir.

Sonra eller kaldırılır ve tekbir getirilerek rüku'ya varılır. Rükuda, sırt, boyun ve baş aynı hizada tutulur. Dizler kırılmadan bacaklar düz tutulur. Dizleri tutarken parmaklar açık tutulur.

Rükuda üç kere, ***"Sübhane Rabbiyel azim."*** söylenir. Rükuda ayak hizasına bakılır.

Sonra yine eller kaldırılarak itidal yapılır. Yani, ***"semiallahü limen hamideh."*** diyerek rükudan doğrulmaya başlanır.

Tam olarak doğrulunca ***"Rabbena lekel hamd."*** (efdali şöyledir: ***Rabbena lekel hamdü hamden kesiren tayyiben mübareken fihi).***" der veya Zamanı şunu da ilâve etmesi sünnettir. ***"Rabbena lekel hamd. Mil'es-Semâvâti ve mil'el ardi ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'dü"***

Sonra tekbir getirilir ve secdeye varılır. Şu 7 uzuv üzerinde secde edilir. Bunlar: Alın, burun, iki diz, iki avucun içi ve iki ayağın parmaklarının içleri. Önce dizler, sonra eller sonra da alın ve burun yere konur.

Secdede üç defa ***"Subhane rabbiye'l-a'lâ."*** denir.

Sonra tekbir getirilerek baş secdeden kaldırılır ve oturulur.

İki secde arasında otururken, ***“"Allâhümmeğfir lî verhamnî ve ecbirnî, verzüknî, vehdinî veâfinî”*** duası okunur.

Meali: (Ya Rabbi! Günahlarımı bağışla, bana rahmet eyle, eksiklerimi kapat, bana rızık ver, bana hidayet nasib eyle, bana afiyet ver ve beni affeyle.) Buna, “el-cülusu beynes-secdeteyn” (iki secde arasındaki oturuş,) denir.

Sonra ikinci defa aynı şekilde tekbir getirilerek secde edilir.

Sonra tekbir getirilerek ikinci secdeden kalkılıp, az oturulur, buna da “Cülus-ul-istiraha” (istirahat oturuşu,) denir.

Sonra tekbir getirerek 2. Rekat için ayağa kalkılır.

2. Rekat;

İkinci rekâtta Fatiha ve sure okunur.

Sonra ***“Allah-ü ekber”*** diyerek rükuya gidilir ve rükuda üç kere, ***“Sübhane Rabbiyel azim.”*** söylenir.

Sonra yine eller kaldırılarak itidal yapılır. Yani, ***“semiallahü limen hamideh”*** diyerek rükudan doğrulmaya başlanır. Tam olarak doğrulunca eller havaya kaldırılarak ***“Kunut Duası”*** okunur.

Kunut duasından sonra ***“Allah-ü ekber”*** diyerek secdeye gidilir.

Secdede üç defa ***“Subhane rabbiye’l-a’lâ.”*** söylenir.

Sonra tekbir getirilerek baş secdeden kaldırılır ve oturulur.

İki secde arasında otururken, “İki secde arasında: ***“Rabbiğfir li verhamni…”*** duası okunur.

Sonra ikinci defa aynı şekilde tekbir getirilerek secde edilir ve son oturuş yapılır.

Son oturuşta; Sağ ayak dikilir ve sol ayak yatırılarak üstünde oturulur. Bu oturuşa “İftiraş” denir. Ancak son oturuşta ise “teverrük” yapmak sünnettir. Yani son oturuşta, sağ ayak dikilir ve sol ayak, sağ ayağın altından çıkarılır.

Son rekâtta, otururken son ***Tahiyyat*** okunur. Sol el diz üzerine uzatılır ve parmakları birbirine yapıştırılır. Parmak uçları diz kapaklarına kadar uzatılır. Sağ el ise İşaret parmağı hariç sağ el kapatılır işaret parmağı ise dize doğru uzatılır ve Kelime-i şehadet getirilirken “il-lalla” denildiğinde işaret parmağı kaldırılır.

Tahiyyatta; salevat-ı şerifeyi “Allahümme salli ala Muhammed'e kadar" okumak farz, kalanını okumak sünnettir.

Son oturuşta, tahiyyattan sonra ***"Allahümme salli ve barik"ten sonra "rabbena atina" ve "rabben ığfirli"*** gibi duaları okumak da sünnettir.

Sonra; önce sağa, sonra da sola selam verilir.

Farz namazında selamdan sonra ayağa kalkmadan ***"Ayet-el Kürsi"yi*** okumak da sünnettir. Sağa doğru kalkmak da sünnettir.

Öğle, İkindi ve Yatsı Namazları şöyle kılınır:

1. Rekat;

Ayakta (iki ayak arası bir karış açık); ellerin başparmakları, kulak memesinin hizasına gelecek şekilde eller, kıbleye karşı açık tutularak kaldırılır ve niyet etmekle beraber " Allah-ü Ekber" diyerek tekbir getirilir ve eller göğsün altında, göbeğin az yukarısında hafif sola doğru bağlanır.

Kıyamda iken iki ayak arası bir karış kadar olur ve secde yerine bakılır.

Sonra Euzü-Besmele çekmeden, "Veccehtü" duası okunur. Euzü-Besmele çektikten sonra veccehtü okunmaz.

Sonra Euzü-Besmele çekilerek Fatiha suresi okunur. Besmele, Fatiha'dan bir ayettir. Onu okumak da farzdır. Cemaatle kılınsın, yalnız kılınsın; bütün namazlarda Fatiha'nın tamamını okumak farzdır.

Sonra, bir sure veya ayet okunur. Birinci rekâtta okunan surenin ikinci rekâtta okunan sureden uzun olması ve Kur'an-ı kerimde, sıra bakımından ondan önce olması sünnettir.

Sonra eller kaldırılır ve tekbir getirilerek rüku'ya varılır.

Rükuda üç kere, "Sübhane Rabbiyel azim." söylenir. Rükuda ayak hizasına bakılır.

Sonra yine eller kaldırılarak itidal yapılır. Yani, "semiallahü limen hamideh" diyerek rükudan doğrulmaya başlanır.

Tam olarak doğrulunca "Rabbena lekel hamd." denir.

Sonra tekbir getirilir ve secdeye varılır.

Secdede üç defa "Subhane rabbiye'l-a'lâ." söylenir.

Sonra tekbir getirilerek baş secdeden kaldırılır ve oturulur.

İki secde arasında otururken, "Rabbiğfir li verhamni…" duası okunur.

Sonra ikinci defa aynı şekilde tekbir getirilerek secde edilir.

Sonra tekbir getirilerek ikinci secdeden kalkılıp, az oturulur ve 2. Rekat için ayağa kalkılır.

2. Rekat;

İkinci rekâtta Fatiha ve sure okunur.

Sonra "Allah-ü ekber" diyerek rükuya gidilir ve tekrar "Sübhane Rabbiye'l azim." söylenir.

Sonra yine eller kaldırılarak "semiallahü limen hamideh." diyerek rükudan doğrulmaya başlanır.

Tam olarak doğrulunca "Rabbena lekel hamd." Denir.

Sonra "Allah-ü ekber" diyerek secdeye gidilir.

Secdede üç defa "Subhane rabbiye'l-a'lâ." söylenir.

Sonra tekbir getirilerek baş secdeden kaldırılır ve oturulur.

İki secde arasında otururken, "İki secde arasında: "Rabbiğfir li verhamni…" duası okunur.

Sonra ikinci defa aynı şekilde tekbir getirilerek secde edilir ve son oturuş yapılır.

Sonra sağ ayak dikilir ve sol ayak yatırılarak üstünde oturulur. Bu oturuşa "İftiraş" denir.

Son rekâtta, otururken son Tahiyyat okunur. Sağ el ise İşaret parmağı hariç sağ el kapatılır işaret parmağı ise dize doğru uzatılır ve Kelime-i şehadet getirilirken "il-lalla" denildiğinde işaret parmağı kaldırılır.

Tahiyyatta; salevat-ı şerifeyi "Allahümme salli ala Muhammed'e kadar" okunur ve tekbir getirerek 3. Rekat için ayağa kalkılır.

3. Rekat;

Bu rekâtta sadece Fatiha okunur.

Sonra "Allah-ü ekber" diyerek rükuya gidilir ve tekrar "Sübhane Rabbiye'l azim." söylenir.

Sonra yine eller kaldırılarak itidal yapılır. Yani, "semiallahü limen hamideh." diyerek rükudan doğrulmaya başlanır.

Tam olarak doğrulunca "Rabbena lekel hamd." Denir.

Sonra "Allah-ü ekber" diyerek secdeye gidilir.

Secdede üç defa "Subhane rabbiye'l-a'lâ." söylenir.

Sonra tekbir getirilerek baş secdeden kaldırılır ve oturulur.

İki secde arasında otururken, "İki secde arasında: "Rabbiğfir li verhamni…" duası okunur.

Sonra ikinci defa aynı şekilde tekbir getirilerek secde edilir .

Sonra tekbir getirilerek ikinci secdeden kalkılıp, az oturulur ve 4. Rekat için ayağa kalkılır.

4. Rekat;

Bu rekâtta sadece Fatiha okunur.

Sonra “Allah-ü ekber” diyerek rükuya gidilir ve tekrar “Sübhane Rabbiye’l azim.” söylenir.

Sonra yine eller kaldırılarak itidal yapılır. Yani, “semiallahü limen hamideh.” diyerek rükudan doğrulmaya başlanır.

Tam olarak doğrulunca “Rabbena lekel hamd.” Denir.

Sonra “Allah-ü ekber” diyerek secdeye gidilir.

Secdede üç defa “Subhane rabbiye’l-a’lâ.” söylenir.

Sonra tekbir getirilerek baş secdeden kaldırılır ve oturulur.

İki secde arasında otururken, “İki secde arasında: “Rabbiğfir li verhamni…” duası okunur.

Sonra ikinci defa aynı şekilde tekbir getirilerek secde edilir ve son oturuş yapılır.

Son oturuşta; “İftiraş” şeklinde oturulur. Ancak son oturuşta ise “teverrük” yapmak sünnettir. Yani son oturuşta, sağ ayak dikilir ve sol ayak, sağ ayağın altından çıkarılır.

Başa Dön

Son rekâtta, otururken son Tahiyyat okunur. Sağ el ise İşaret parmağı hariç sağ el kapatılır işaret parmağı ise dize doğru uzatılır ve Kelime-i şehadet getirilirken “il-lalla” denildiğinde işaret parmağı kaldırılır.

Tahiyyatta; salevat-ı şerifeyi “Allahümme salli ala Muhammed'e kadar" okumak farz, kalanını okumak sünnettir.

Son oturuşta, tahiyyattan sonra "Allahümme salli ve barik"ten sonra "rabbena atina" ve "rabben ığfirli" gibi duaları okumak da sünnettir.

Sonra; önce sağa, sonra da sola selam verilir.

Farz namazında selamdan sonra ayağa kalkmadan “Ayet-el Kürsi”yi okumak da sünnettir.

Açıklama;

1- Akşam Namazı 3 rekat olduğu için, 3. rekat, 4. rekat gibi kılınır.

2- Kunut duası, ayrıca Ramazan ayının ikinci yarısından itibaren ayın sonuna kadarki vitir namazlarının son rekâtlarında da okunur.

3- Vitir namazı 1,3,5,7,9,11 rekat kılınır. ikişer rekatlar şeklinde kılınır. Tek rekat ise müstakil kılınır.

NAMAZ SONRASI TESBİHAT

Şâfiilerde genel uygulamada tesbihat, hemen farzın peşinedir. (Hanefilerde ise sünnetlerin kılınmasından sonradır.)

Namazın sonunda, malum olan zikir ve duaları yapmak sünnettir.

Kılınan namaz sabah, ikindi ve akşam namazları ise selam verdikten sonra on defa,

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ رَبِّى وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِى وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ

"Lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerike leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadir" denir. Ardından eller ters çevrilerek kaldırılır ve yedi defa ***"Allâmmü ecirnî mine'n-nâr"*** (Allahım, beni Cehennem ateşinden koru) *(Müsned, IV/234)* denir. Sonra da ***"âmin ve'l-hamdi lillâhi rabbi'l-âlemin"*** denir ve eller yüze sürülür.

Daha sonra şu dua ile bütün farz namazlardan sonra tesbihata geçilir: ***"Estağfirullah, Estağfirullah, Estağfirullah el-azîm. Allâhümme ente's-selâmü ve minke's-selâm, tebârekte yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm."*** *(Müslim, Mesâcid: 135-136; Ebû Dâvûd, Vitr: 25; Tirmizî, Salât: 108; İbn Mâce, İkame: 32;)* (Meali: Allahım! Benim günahlarımı bağışla. Allahım! Benim günahlarımı bağışla. Yüce olan Allahım günahlarımı bağışla. Allahım! Sen selamet ve emniyet verensin. Dünya ve ahiret selameti senin yardımınla olur. Bizleri rahmetinle ihya et. Sen mukaddessin, yücesin. Ey ululuk ve ikram sahibi yüce Rabbim!)

Sonra: ***"Alâ Resûlinâ Muhammedin salavât"*** denir ve Resûlullah'a salâtü selâm getirilir: ***"Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âli seyyidinâ Muhammed"***

Meali: "Allahım, Seyyidimiz (Efendimiz) Muhammed'e ve Onun ailesine salat (rahmet ve bereket) eyle."

Sonra: ***"Sübhânellahi ve'l-hamdülillâhi velâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber, velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-Aliyyü'l-azîym."*** denir.

Meali: "Allah (c.c) bütün noksan sıfatlardan uzak ve yücedir. Hamd O'na mahsustur. Allah'tan başka ilâh yoktur. O

en büyüktür. Yüce ve azamet sahibi Allah'tan başka hiçbir güç, kuvvet ve kudret sahibi yoktur"

Sonra: Fatiha, Âyetü'l-Kürsî, İhlas, Felak ve Nas Sureleri okunur.

Sevban'dan rivayet edilmiştir ki: ***"Her vakit namazın akabinde Âyet-el-Kürsi okuyan kimsenin, Cennet'e girmesi için hiçbir engel yoktur. Ancak ölüm vardır."***

Bu arada besmele çekerek şu ayet de okunabilir: ***"Şehidallahü ennehu la ilahe illa hüve vel melaiketü ve ülül ilmi kaimen bil kıst, la ilahe illa hüvel azizül hakim. İnne'd-dîne indallâhi'l-islâm."*** *(Allah adaleti ayakta tutarak (delilleriyle) şu hususu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilâh yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de (bunu ikrar etmişlerdir. Evet) Mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'tan başka ilah yoktur. Allah nezdinde hak din İslâm'dır.)* (Âl-i İmrân 3/18)

Akabinde sırayla otuz üçer defa:

سُبْحَانَ اللهِ ***"Sübhanellah",***

اَلْحَمْدُ لِلّٰ ***"Elhamdülillah"*** ve

اَللهُ اَكْبَرُ ***"Allah-u Ekber"*** şeklinde tesbihat çekilir.

Bunlardan sonra:

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ رَبِّي وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Lâ ilâhe illallah-u rabbi vahdehû lâ şerîke leh, lehül-mülkü ve lehül-hamdü yuhhiy ve yumiyt ve hüve alâ külli şey'in kadîr." denir.

Meali: Allah'tan başka ilah yoktur. Rabbim birdir ve O'nun ortağı da yoktur. Bütün mülk O'na aittir. Bütün hamdü senalar O'nadır. O diriltir ve öldürür ve O her şeye kadirdir.

Sonra da; "سبحان رَبِّـيَ العلـيِّ الأعلى الوهَّابِ"

"Subhane Rabbiye'l-aliyyi'l-a'le'l-vehhab" (Ey yüce ve ulu olan, karşılıksız ihsanda bulunan Allahım! Sen noksan sıfatlardan münezzehsin.) denir ve akabinde eller kaldırılarak dua edilir.

Dua tamamlandıktan sonra ***"lâ ilâhe ilallâh"*** diyerek on defa tevhid zikri çekilir. Onuncu da "Muhammedü'r-Resûlullah" diyerek tamamlanır.

Bundan sonra da üç defa şu salavat okunur:

اللَّهُمَّ صَلِّ وَ سَلِّمْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى اٰلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ بِعَدَدِ كُلِّ دَاءٍ وَ دَوَاءٍ وَبَارِكْ وَ سَلِّمْ عَلَيْهِ عَلَيْهِمْ كَثِيرًا كَثِيرًا وَ صَلِّ وَ سَلِّمْ عَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَ عَلَى كُلِّ اَجْمَعِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Allahumme salli ala seyyidina Muhammedin ve ala âli seyyidine Muhammed. Biadedi külli dâin ve devâin ve bârik ve sellim aleyhi ve aleyhim kesîra." (Allahım! Muhammed'e ve onun ailesine, varlık alemindeki bütün dert çekenlerin (devâ dileyenlerin) ve devâlarının adedince rahmet eyle, bereket ver, selâm et.) ve üçüncüsünde "kesîra" kelimesi "kesîran kesîra" şeklinde söylenir.

Bundan sonra şöyle devam edilebilir: ***"İlâhi salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedini'l- Mustafa, ve ala cemîa'l-enbiyâi ve'l-mürselîyn ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn." (***Ey Allahım! Efendimiz Muhammed Mustafa'ya salât, selâm (rahmet) ve bereket ihsan eyle. Aynı şekilde, bütün Peygamberlere ve Resullere rahmet et ve selâm eyle. Ey Rabbim, duamı kabul buyur. Hamdolsun âlemlerin Rabbi Allah'a.)

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyuruyor: ***"Her namazın akabinde otuz üç sefer "Sübhanellah", otuz üç sefer "Elhamdülillah" ve otuz üç sefer "Allah-u Ekber" sonra da "Lâ ilâhe illallâhu rabbi vahdehû lâ şerîke leh, lehül-mülkü ve lehül-hamdü yuhhiy ve yumiyt ve hüve alâ külli şey'in kadîr." demek suretiyle yüzü tamamlayan kimsenin günahları deniz köpüğü kadar olsa da af olunacaktır."***

Parmaklarla Tesbih ve Zikir Yapmak

Parmak mafsalları ile Allah'ı zikr edip miktarını tespit etmek sünnettir. İbni Ömer (R.A.)'den rivayet edilmiş, demiş ki: ***Peygamberin (S.A.V.) parmak mafsallarıyla tesbih yaptığını gördüm.*** Bazı Sahabelerin çakıl taşları, hurma çekirdekleri ve düğümlü ipliklerle zikir yaptıkları sabit olmuştur. Deylemi de şu hadisi rivayet etmiştir***: "Tesbih en iyi bir hatırlatıcıdır."***

Zikir ve duaları gizli olarak yapmak sünnettir. Ancak yüksek sesle okumakta fayda mulahaza edilirse aksini yapmak daha iyidir. Mesela namaz akabinde yapılan zikir ve duaları cemaatin bir kısmı bilmezse, öğreninceye kadar mübelliğ (tebliğ eden) yüksek sesle okur. Herkes öğrendikten sonra tekrar sesi yükseltmeden kendi kendine yapar.

Sarık Sarmak

Sarık, aslında mübah olan şeylerden sayılır. Herkes onu sarmak ve sarmamak hususunda serbesttir. Zira İslâm dini, girdiği ülkelere, ahalisine sarık sarma emrini vermemiştir. Yeter ki, küfre şiar olarak kabul edilen serpuş başa konulmasın (papazlara has olan serpuş gibi). Ancak namazda sarık bağlamak sünnettir.

Resûlullah (S.A.V.) buyuruyor: ***"Sarıkla kılınan namaz, sarıksız kılınan namazdan yetmiş defa daha hayırlıdır."***

Bu itibarla namazda onu ihmal etmek hiçbir Müslümana yakışmayan bir harekettir. Sarığın kaç metre olması icab edeceği hakkında bir şey sabit olmamıştır. Örfe bağlıdır. Külâh sarığın yerini tutmaz. *(Fetava El-Kübra C.1, Sh. 169)* Bazı ulemaya göre külâh ve takke sarığın yerini tutar.

Namaz Nasıl Kılınır?

(İhyâ-u Ulûmiddin'den yararlanılmıştır.)

1- Namaza Girmek

Abdest alan (veya abdestli olan) kişi, namaz kılmak isteyince, beden, elbise ve namaz kıldığı yerdeki necaseti (varsa) temizler; göbekle diz kapakları arasındaki vücut bölgesini örter ve ayağa kalkıp Kıbleye karşı durur. Ayaklarını bir karış kadar birbirinden açar. Belini ve dizlerini dik tutar. Başını göğsüne doğru biraz eğmesi, huşu duymak ve etrafa bakmamak için daha iyidir.

Gözleriyle secde mahalline bakar. Bir direk veya duvar karşısında durmak, bakışlarını zapt etmek ve zihnini dağıtmamak için daha iyidir. Namaz boyunca başı veya gözleriyle sağa sola dönmez ve seccadenin ötesine bakmaz.

Şeytandan korunmak için "Nas" suresini okur. Kamet getirir. Kılacağı namazı niyet eder.

Niyet kalp iledir. Ancak, bazı âlimlere göre, onu sözlü olarak tekrarlamak da müstehabtır. Niyetlerin klişeleşmiş ifadeleri yoktur. Önemli olan, ne yaptığını bilmek ve bunu kararlaştırmaktır.

Namaz kılan kimse erkek ise, niyet getirirken ellerini açar ve başparmakları kulak memelerine değinceye kadar onları kaldırıp Kıbleye karşı tutar. (Kadın ellerini bu kadar kaldırmaz.) Parmaklarını birbirinden biraz açar. Bu halde tekbir getirir ve ellerini indirip göbeğinin biraz yukarısında (kadın buradan da daha yukarıda) kavuşturur. Sağ elinin içiyle sol elinin bileğini tutar. Şehâdet parmağıyla orta parmağını koluna doğru uzatır. Bir rivayete göre, Allah Rasûlü (a.s.v.), tekbir getirince ellerini önce yanlarına doğru salardı; okumaya başlayınca da onları kavuştururdu. Ancak bu rivayet zayıftır.

2- Ayakta Okumak

Tekbirden sonra "Veccehtu" okur.

Bundan sonra, Eûzu, Besmele ve Fâtiha'yı okur. Şafiî mezhebine göre, Besmele Fatiha'nın bir âyetidir. (Şafiilere göre surelerin ilk ayeti de besmeledir. (el- Cami'li Ahkamil-Kur'an 1/93) (Hanefî mezhebine göre, imamın arkasında olanlar, Fâtiha'yı okumazlar. Lâkin, İmam Muhammed'in görüşüne dayanan Hanefî âlimleri, ihtiyaten bunların da Fâtiha'yı okumalarını tercih etmişlerdir. Çünkü, sahih hadiste "Fatiha'sız namaz olmaz." buyurulmuştur.) Bundan sonra ilk iki rek'atta bir sûre veya birkaç âyet kıraat eder. Buna "zamm-ı sure" denir.

Akşam namazında kısa, sabah namazında uzun, öğle, ikindi ve yatsı namazlarında ise orta uzunlukta sûreler okumak sünnettir. Sabah namazıyla akşam ve yatsı namazlarının ilk iki rek'atlarında bunları sesli, öğle ve ikindi namazlarıyla akşam ve yatsı namazlarının son rek'atlarında gizli okur. Şafiî mezhebine göre, sesli okumak sünnet iken, Hanefî mezhebine göre, İmam için bu vaciptir. Kaza namazlarında da hüküm budur. İmam eûzuyu gizli okur. Besmele ise, Şafiî mezhebine göre açık namazlarda sesli okunur.

Zamm-ı sûre'den bir iki nefes sonra ellerini, içleri Kıble tarafına gelecek biçimde göğüs hizasına kadar kaldırıp tekbir getirir ve rükû'a gider.

3- Rükû Etmek

Rükû'a gidince elleri diz kapaklarına yetişecek kadar eğilir. Diz kapaklarını dik, belini ve başını düz tutar. Avuçlarıyla diz kapaklarını kavrar ve parmaklarını aşağıya doğru uzatarak birbirinden biraz uzaklaştırır. Bir, üç veya yedi kere "Sübhâne Rabbi'yel Azîm" der. (Bu, "Büyük olan Rabbimi tenzih ve takdis ederim" demektir. Kul bu zikri yapmakla, Allah Teâlâ'nın, "Büyük olan Rabbini tenzih ve takdis et!" emrine (Vakıa, 74,96) uymuş olur.) Bundan sonra yukarıya doğru kalkıp "Semiallahu limen hamiden" der. (Bu, "Allah, kendisine hamd edeni duyar." demektir.) ve ellerini rükuâ giderken yaptığı gibi tekrar kaldırır. Belini doğrultup kısa bir müddet bekler.

Şafiî ise, sabah namazının ikinci rek'atının burasında kunut duasını okur. Bundan sonra tekbir getirerek secdeye gider.

4- Secde Etmek

Diz üstü yere kapanır, ellerinin içlerini, alın ve burnunu yere bırakır. Elleri omuzlarının hizasında olur. Erkek ise, dirseklerini yanlarından, karnını da uyluklarından biraz uzaklaştırır. Parmaklarını bitiştirip Kıble tarafına doğru uzatır.

Köpeklerin yaptığı gibi, kollarını yere serip başının iki tarafında uzatmaz. Secdede bir, üç veya yedi kere "Sübhâne Rabbi'yel A'lâ" der. (Bu, "En yüksek olan Rabbimi tenzih ve takdis ederim." demektir.

Bu zikirle de, ***"En yüksek olan Rabbini tenzih ve takdis et."*** emrine (A'lâ/1) uyulmuş olur.) Tekbir getirerek başını kaldırır ve dizlerinin üzerinde oturur. Ağırlığını sol bacak üzerine verip sağ ayağını dikleştirir. (Bu, erkek için sünnettir. Kadın ise, iki ayağını sağ tarafa doğru yatırır.). Ellerini açık bir şekilde diz kapaklarının hizasında uyluklarının üzerine bırakır. Bilirse, "Allahümeğfirlî verhamnî vecbürnî (Allah'ım! Beni affet, bana merhamet et, eksiklerimi kapat.)" gibi kısa bir dua okur. Kısa bir bekleyişten sonra tekbir getirip tekrar secdeye gider.

İkinci secdeden sonra başını kaldırıp oturur. "İstirahat celsesi" denilen bu oturuştan sonra veya hiç oturmadan ayağa kalkar. İkinci rek'atta buraya geldiğinde iki rek'atlı namazlarda burada farz olan teşehhüdü, daha fazla rek'atlı olanlarda ise sünnet teşehhüdü okur.

5- Tahiyyât Okumak (Teşehhüd)

Şafiî kişi, tahiyyât okumak için otururken, sağ elini yumruk biçiminde kapatır, şehâdet parmağını ise serbest bırakır.

Şehâdet'i (eşhedü) okuduğu zaman, "İllAllah" dediğinde bu parmağını yukarı kaldırır ve selâm verinceye (veya ayağa kalkıncaya) kadar onu hareketsiz bir şekilde öyle bırakır. Birinci teşehhüdü, "Allahümme salli alâ Muhammed" cümlesine kadar okur.

Buradan ayağa kalkarken tekbir getirir ve (Şafiî olan kişi) ellerini Kıbleye karşı açık bir şekilde (kadın daha az olmak üzere) yukarı kaldırır.

Son teşehhüdü bitirdikten sonra, bilirse dua okur. Ondan sonra başını sağ omuzuna doğru çevirerek selâm verir. Ardından bunu sol tarafta tekrarlar.

Arkadakilerin görebilecekleri kadar yanağını çevirmesi sünnettir. Selâm verirken iki yanındaki melekleri selamlamayı düşünür. Cemaat halinde ise, bununla birlikte imam cemaati, cemaat da imamı selamlamayı niyet eder. Şafiî mezhebine göre, bütün rekatlarda Fatiha okumak farzdır.

Tek başına namaz kılan, tekbirleri kendisi duyacak şekilde yavaş bir sesle okur. İmam ise, onları cemaate duyurur. Fatiha'nın açık okunduğu hallerde, Şafiî mezhebine göre "Âmin!" sözü de açık söylenir.

Namaz cemaat halinde kılınıyorsa, memumlar (imama tabi olalar) bunu imamla birlikte söylerler.

Kunutta ve diğer dualarda eller göğüs seviyesinde ve öne doğru açılır.

Şafiî mezhebine göre, tesbihatı, namaz kıldığı yerde yapmak müstehabtır. İmam cemaate dönerken veya cemaat kalkıp giderken sağ taraftan dönmek daha iyidir.

Namazda Huşu' ve Kalbin Hazır Olması

Namazda huşu', yani kalbin (aklın) hazır olması onun manevî şartlarındandır. Bunun gerekliliğini bildiren âyet ve hadisler çoktur.

Örnek olmak üzere birkaç tanesini daha önce zikrettik. Allah Rasûlü (s.a.v.) şunu da söylemiştir: "***Nice namaz kılan vardır ki, namazdan ellerinde kalan sadece yorgunluktur.***" (Nesaî, Ahmed, İbnu Mâce) Gaflet ve dalgınlıkla namaz kılanlar da bunlardandırlar. Allah Rasûlü'ne nisbet edilen bir sözde de şöyle denilmiştir: ***"Kişi, kıldığı namazdan ancak onu anladığı (huşu' duyduğu) kadar sevap alır."***

Namazda huşu' ve kalb huzurunun bu kadar önemli olmasının sebebi şudur: Namaz, Allah Teâlâ ile konuşmaktır. Konuşmak ise ancak kalb ve zihin hazır olmasıyla mümkün ve muteberdir. Onun için, namazda olduğunu bile düşünmeyen bir kimse, namaz kılmamış olur.

İslâm'ın diğer rükünleri olan oruç, hac ve zekâtta gaflet bulunsa bile, bir anlamda zararsızdır. Çünkü bu ibadetlerde fiilin kendisi önemlidir. Örneğin, zekâtın belli başlı maksadı fakir ve muhtaçlara yardım etmektir. Orucun önde gelen maksadı, açlık ve susuzlukla nefsi zayıflatmaktır. Haccın maksadı tavaf, Arefe duruşu ve taş atmak gibi nefsi yoran zahmetli işleri yapmaktır.

Namaz ise, bunlardan farklıdır. Çünkü onun özü ve maksadı Allah Teâlâ'yı anmak, O'nu tazim etmek, O'nunla Rab ve kul münasebeti içinde konuşmak, O'na arz-ı ubudiyet etmek, kendisine hamd ve şükürler takdim etmektir. Namazdaki bütün söz ve hareketler bu anlamları içerir. Hal bu olunca, namazı gafletle kılmak, namazın içinde Allah Teâlâ'yı düşünmemek ve ne yaptığını anlamamak, yapılan işin değerini sıfıra müncer eder. Nitekim, uykuda konuşan bir kimse de konuşmamış gibidir.

Sarhoş olanın sözleri de geçersizdir. Namazın dini ayakta tutan direk olması, mümin ile kâfiri birbirinden ayırması, hac, oruç ve diğer ibadetlerin üstünde tutulması da onun otomatik hareketlerden ve ezberlenmiş sözlerden ibaret olmadığını, onda büyük bir mâna ve ruh bulunduğunu gösterir.

Bu mâna ve ruh ise, onun Allah Teâlâ ile şuurlu ve bilinçli bir mülakat, münâcât ve konuşmak olması, tefekkür ve kalb hazırlığı içinde icra edilmesidir. Ancak, bütün namaz boyunca bu tefekkür ve kalb huzurunu korumak da kolay değildir. Bu sebeple âlimler, en azından ihram (tahrim, iftitâh) tekbirini getirirken tefekkür ve huzur içinde olmaya çalışmanın gerekli olduğunu söylemiş ve namazın sıhhati için bu kadarını şart koşmuşlardır.

Ancak bunun mânası, huzur ve tefekkür sağlanamadığı takdirde namaz kılmamak değildir. Çünkü gafletle de olsa, namaz kılmak, önemli ölçüde eksik ve kusurlu olmasına rağmen, yine de hiç kılmamaktan iyidir. Çünkü burada en azından namaz kılmak için şuurlu bir karar vermek vardır ve sureten de olsa bir çaba mevcuttur. Ancak, namazın hakikatine ulaşmak için, onun ifası sırasında kalb ve aklın da bu fiile iştirak etmesi ve bu suretle zahirî söz ve hareketlere ruh ve duygu kazandırılması lâzımdır.

Namazın mâna yönünü oluşturan 'huşu' ve 'kalb huzuru' altı şeyle hâsıl olur.

Bunlar şöyledir:

1- Namazdaki sözler söylenir ve hareketler yapılırken zihnin bunların farkında olması, onlarla birlikte bulunması ve başka şeylerde dolaşmaması;

Zihnin dağılmayıp kılınmakta olan namazda durması onu önemli bulmasının sonucudur. Çünkü, zihin ancak önemli bulduğu üzerinde durur. Buna göre, şayet zihin namazda durmazsa, bunun sebebi, namazı önemli bulmamasıdır.

Namazı önemli bulup bulmamak ise, imanla alâkalı bir meseledir. Kişinin imanı hakikî ve kuvvetli olursa, elbette ki, namazı önemli ve de her şeyden daha değerli bulur. Nitekim Allah Teâlâ, onu emrettiği bir âyette, ***"Muhakkak ki, Allah'ı anmak olan namaz en büyük iştir."*** (Ankebût, 45) buyurmuştur.

Ahiret dünyadan daha önemli olduğuna göre, âhireti kazanma vesilesi olan namaz da dünyaya yarayan işlerden daha önemlidir. Buna bu şekilde iman etmek, zihni de namaza yönlendirir ve onu namaz esnasında hazır bulundurur. İnsan, kendisinden bir fayda veya zarar gelebildiğine inandığı bir dünya sultanının önünde bütün zihnî ve aklî melekeleriyle hazır

bulunduğu halde, dünya ve âhiretin tek sultanı, fayda ve zararın yegâne takdircisi olan Allah Teâlâ'nın huzurunda zihnini toplayamazsa, bunun sebebi, Allah Teâlâ'yı tanımamak, O'nun büyüklük ve kudretine tam inanmamaktır.

2- Okuduğu âyet ve zikirlerin ve yaptığı hareketlerin mânalarını düşünmek.

Namaz kılan kişi bunları düşünürse, bilinen mâna ve sırlarıyla birlikte daha ince mânalara ve derin sırlara da muttali' olur. İman ilminin ancak az bir kısmı kaleme ve dile getirilebilir; onun büyük kısmı duyma ve sezme şeklindedir. ***"Takva gözetin ki, Allah size bilmediklerinizi öğretsin."*** (Bakara, 282) âyeti de bu gerçeğe işaret etmiştir.

3- Allah Teâlâ'nın büyüklük ve azametini hissetmek ve O'nu ta'zim etmek;

Allah Teâlâ'nın azametini duymak ve O'nu tazim etmek, iki marifetten kaynaklanır. Bunlardan birisi, Allah Teâlâ'nın büyüklüğünü bilmek, diğeri de kendi küçüklüğünü ve çaresizliğini anlamaktır. Bundan dolayı, Allah Teâlâ'nın büyüklüğünü bilmeyen ve buna iman etmeyen kâfirler O'nu tazim etmedikleri gibi; kendi küçüklük, ihtiyaç ve çaresizliklerini görmeyen gafiller de O'nu gerektiği şekilde tazim etmezler. Fakat, bunlar içinden çıkamadıkları bir musibet ve sorunla karşılaşınca, acizliklerini anlar ve Allah Teâlâ'nın dergâhına koşup yüzlerini toprağa sürerler. Musibetin insana acizliğini hatırlatmak gibi önemli bir görevi vardır. Bu sebeple kibir, zulüm, gaflet gibi acizliğini unutmak anlamına gelen durumlar, musibeti çeken mıknatıslar gibidirler.

4- O'ndan heybet duymak.

Heybet duymak, bir şeyin büyük ve güçlü olduğunu bilip ondan korkmak demektir. Âdi ve muzir şeylerden korkmak heybet değildir. Onun için heybet, korktuğu şeyi sevme ve ona saygı duymayı da içerir. En büyük heybet, hakikî müminin Allah Teâlâ'ya karşı duyduğu heybettir ve bu heybetin en canlı ve kuvvetli bir şekilde hissedildiği yer de namazdır. Çünkü namaz, tabir caizse Allah Teâlâ ile karşı karşıya gelmek ve yüzleşmektir. Allah Teâlâ'nın sınırsız bir kudrete sahip olduğuna ve her

istediğini yapabildiğine iman etmekle alâkalıdır. Bu duygunun gelişmesini sağlamak için, Allah Teâlâ'nın güç ve kudretine şuurlu bir şekilde iman etmek ve bu imanı zihinde zinde tutmak lâzımdır.

5- Ümitlenmek.

Namaz kılan kişi bir taraftan heybet duyup titrerken, bir taraftan da ümitlenir. Çünkü o anda, her şeyin hazinesi elinde, her şeyin anahtarı yanında, her sorunu çözebilen, her dileği yerine getirebilen, üstelik rahmeti çok, lütfû bol, vaadi hak ve emri geçerli olan kâinat sultanının huzurundadır, O'na dert ve dileklerini hal ve kal diliyle arz etmekte, O'ndan yardım ve medet istemektedir. Cömert, merhametli, güçlü ve zengin bir kula bile ihtiyacın bildirilmesi kalpte ümit doğurursa, bunun cömertlerin en cömerdi, merhametlilerin en merhametlisi, en güçlü ve en zengin olan âlemlerin Rabbine bildirilmesi elbette ki, çok daha büyük bir ümid, sevinç ve rahatlık doğurur.

6- Utanmak.

Bu duygu, namaz kılanın Allah Teâlâ'ya karşı kusur ve eksikliklerini görmesiyle ortaya çıkar. İbadet ve kulluktaki kusurunu, Allah Teâlâ'nın hakkını ifâ etmekteki eksikliğini, bir çok yerde O'nun emirlerini bırakıp nefis ve şeytanın isteklerine uyduğunu, yapması gereken şeyleri yapmayıp yapmaması gereken şeyleri yaptığını, bulunması istenen yerlerde bulunmayıp bulunmaması istenen yerlerde bulunduğunu ve bütün bunların O'nun görüş ve ilmi altında cereyan ettiğini ve şimdi bu hatalar yüküyle O'nun huzurunda bulunduğunu, O'ndan yardım ve himmet istediğini düşününce kalbin kılcal damarlarına kadar sirayet eder ve vicdanı nedametle doldurur.

Görüldüğü gibi, bu his ve duygular imâna bağlıdırlar ve onunla birlikte kuvvetlenir veya zayıflarlar. Onun için, öncelikle ele alınması ve hem tashihi, hem de takviyesi lâzım olan şey imandır. İmam sağlam ve kuvvetli olursa bu hisleri uyandırır, bunlar da namazda istenen huşu' ve kalb huzurunu temin ederler.

Hz. Âişe (ra)'a şunu söylemiştir: "Allah Rasûlü (sa) evde bizimle konuşur, biz onunla konuşurduk. Fakat, namaz zamanı gelince, değişir ve bizi hiç tanımamış gibi olurdu."

Namaz kılanlar, huşu' ve kalbin hazır olması bakımından birbirinden farklıdırlar.

Onlardan bir kısmı ihram tekbirinden selâma kadar bu duyguları en sıcak bir halde yaşarken, bir kısmı da hiçbir şey duymazlar. Bu tavan ve taban seviyeler arasında da milyonlarca basamaklar vardır. Halbuki bütün namazlarda şekil aynıdır. Fark şundandır ki, Allah Teâlâ namazı değerlendirirken zahir hareketlere ve şekle değil, kalpteki mâna ve duygulara bakar.

Bir zat şöyle demiştir: *"Namazın çekirdekten ağaca kadar mertebeleri vardır."* Yani, bir insanın namazı çekirdek derecesinde iken, bir başkasının namazı koca bir ağaç mertebesindedir.

"İki günü bir olan aldanmıştır." hadis-i şerifi de her gün bir basamak yukarı çıkmanın gerekliliğini bildirmiştir. "Herkes kıyâmet gününde namazındaki seviyeye göre haşredilir." şeklinde de bir rivayet vardır. Çünkü kim nasıl bir seviyede yaşarsa öyle ölür ve nasıl bir seviyede ölürse öyle haşredilir. Bu sebeple, kıyâmet gününde herkese kalbindeki mânadan bir suret giydirilir. *(İhyâ-u Ulûmiddin'den yararlanılmıştır.)*

Başa Dön

NAMAZ İLE İLGİLİ OLARAK KADINLARI İLGİLENDİREN ÖZEL DURUMLAR

1. Hayızlı ve nifaslı kadınlara da namaz farz değildir. Çünkü bu durumda iken namaz kılmaları sahih olmaz; onlarda namaza mâni olan abdestsizlik hali mevcuttur.

2. Kadınların hayızlı ve nifaslı iken geçirdikleri namazları kaza etmeleri farz değildir. Çünkü bu namazları kaza etmeyi farz kılmak, kadınlara meşakkat olur.

3. Cuma namazı kadınlara farz değildir. Çünkü kadınlar çocuklarla ve ev işleriyle meşgul olmak durumundadırlar. Bu durumda kadınların, özel bir vakitte özel bir yerde bulunmaları onlar için meşakkatli olacağından, cuma namazı onlara farz kılınmamıştır.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu hadîsleri bu şartlara delâlet etmektedir: ***"Âzad edilmemiş köle, kadın, çocuk ve hasta***

olanlardan başka her Müslümana cemaatle Cuma kılmak hak olan bir vaciptir." (*Ebu Dâvud/1067)*

"***Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, ona - kadın, yolcu, köle ve hasta müstesna- Cuma namazı farzdır.***" (*Dârekutnî, n/3 ve başka muhaddisler)*

4. Bayram namazlarını erkek, kadın herkesin cemaatle kılması meşrudur. Ayrıca Bayram namazı tek başına da kılınabilir. Fitneye sebep olan veya süslenmiş kadınlar hariç - onlar namazı evlerinde kılmalıdırlar- Bayram namazına erkek-kadın, mukim-seferî, hür-köle herkes katılabilir.

Kadının, Namazda Erkekten Farklı Şekilde Yapması Gereken Hususlar

1. Namazda Kadın için avret'in sınırı, eller ve yüz hariç bütün bedendir.

Rükû ve kıyamda ayakların üstünü kapatan bir elbisenin, secdede tüm bedeni ve ayakları kapatacağı açıktır. Çünkü kadının azaları secde halinde birbirine yapışır.

Namaz kılan kişi avretinden bir yeri kasten açarsa namaz bozulur. Fakat kendiliğinden açılır da hemen kapatırsa bozulmaz, kapatılması gecikirse namaz yine bozulur. Çünkü namazın sıhhat şartlarından biri, az bir zaman da olsa ortadan kalkmıştır.

2. Kadın, namaza dururken, ellerini omuzlarına kadar kaldırır. Ellerini de kapatır. Sağ el parmaklarını sol bilek üzerine halka yapmaz. Sağ eli, sol el üzerinde olarak göbek ile göğüs arasına bırakır.

3. Ayakta Namaz kılarken iki ayak aralarındaki açıklık dört parmak kadar olmalı.

4. Rükuya eğilirken ayaklarını birleştirmez. Rükuda az eğilir, belini başı ile düz tutmaz, dizlerini büker. Ellerini dizleri üstüne kor, dizlerini kavramaz ve parmaklarını açmaz.

5. Ayağa kalkarken tekbir getirir ve ellerini Kıbleye karşı açık bir şekilde hafifçe (göğüs hizasına) yukarı kaldırır.

Başa Dön

6. Namazda otururken kadın, iki ayağını sağ tarafa doğru yatırır. Ellerini kapalı bir şekilde diz hizasında uyluklarının üzerine bırakır.

7. Kadın secde'de vücudunun parçalarını birbirine yapıştırmalıdır.

Meselâ dirseklerini yanlarına, karnını dizlerine yapıştırmalıdır. Hz. Muhammed (a.s.v.) namaz kılan iki kadının yanından geçti ve onlara şöyle dedi: ***"Secdeye gittiğinizde vücudunuzu yere yapıştırın. Çünkü kadın bu hususta erkek gibi değildir."*** (*Beyhakî, 11/232)*

8. Açıktan okunması gereken namazlarda dahi -fitne korkusu ile- sesini yükseltmemelidir.

"Sözü yumuşak söylemeyin ki kalbinde hastalık bulunan kimse yanlış bir ümide kapılmasın." (Ahzab/32)

Bu ayet, kadının sesinin fitne uyandırabileceğine delâlet eder. Bu bakımdan yabancı erkeklerin yanında, kadından sesini kısması istenir.

Fakat kadın, uyarmak maksadıyla da olsa yüksek sesle subhanallah diyemez. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Namazda iken kim uyarılması gereken bir şey olduğunu görürse teşbih etsin. Teşbih ettiği vakit elbette kendisine (imam tarafından) iltifat edilir. El vurup ses çıkarmak kadınlara mahsustur."*** *(Buhari/652; Müslim/421, (Sehl b. Sa'd'dan)*

9. *Kadının ezan okuması sünnet değildir.*

Fakat kadının kamet getirmesi sünnettir. Kâmet'te ezan'da olduğu gibi sesin yükseltilmesi söz konusu değildir. Kadın kısık sesle ezan okursa kerahat yoktur. Hatta sevap getiren bir zikir sayılır. Sesini yükseltirse mekruh olur. Eğer fitne çıkma ihtimaline rağmen sesini yükseltirse haram olur.

10. Cemaat erkek olduğu halde imam kadın olmamalıdır.

Kadının, erkeklere imamlık yapması sahih değildir. Cemaat kadınlardan oluşursa, kadınların biri diğerine uyabilir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Sakın bir kadın, bir erkeğe imamlık yapmasın."*** *(İbn Mâce)*

Cemaat erkek ve kadınlardan oluşuyorsa önce erkekler, sonra da kadınlar saf tutmalıdır.

İmam'a uyanların biri kadın, diğeri de erkek ise kadın, imamın soluna, erkek de sağına durmalıdır.

İmam da cemaat de kadın olursa imam, cemaatin arasında olmalıdır. *Hz. Aişe ile Ümmü Seleme'den böyle rivayet edilmiştir. (Beyhakî, (sahih isnadla)*

* İmama uyduğu halde bir erkeğin yan tarafında veya önünde namaz kılan bir kadının namazının bâtıl olmayacağı, aynı şekilde kendisiyle aynı hizada namaz kılan erkeklerin de namazlarının bozulmayacağı hususunda Hânefîler dışındaki mezhepler görüş birliği etmişlerdir.* *(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

* ***11.*** Namaz kılarken imam bir hata yaparsa kadınlar ellerini çırpar. Mutemet görüşe göre, eğer kadın yabancı erkekler olmayan bir yerde bulunuyorsa sağ elinin iç kısmını sol elinin üst kısmına vurur. Eğer bir kadın oynamak maksadıyla ellerini birbirine bu şekilde vurursa namazı batıl olur. Eğer bundan oynamak maksadını taşımıyorsa o takdirde namazı batıl olmaz. Hünsalar bu hususta kadınlar gibidirler.* *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/66)*

Başa Dön

-*- EZAN VE KAMET -*-

* Ezan

Ezan, özel bir zikirdir, İslâm onu, farz namazların vaktinin girdiğini ilan etmek ve Müslümanları namaza davet etmek için meşru kılmıştır.

* Ezan'ın Hükmü

Ezan, vaktinde kılınan namaz için de kazaya kalan namaz için de sünnettir. Ezan, cemaat için sünnet-i kifaye, fert için sünnet-i ayn'dır. Cemaatten birinin ezan okuması diğerleri için de yeterlidir. Fakat tek başına namaz kılan kimse ezan okumazsa, sünneti yerine getirmemiş olur. İslâm'ın alâmetlerinden biri olması itibariyle ezanın önemi çok büyüktür.

* Ezan'ın Meşru Kılınmasının Delili

Ezan'ın meşru olmasının delili, Kur'an ve Sünnettir.

Kur'an'dan delili şu ayettir:

"Ey iman edenler! Cuma günü namaza (ezan ile) çağrıldığınız zaman hemen Allah'ı anmaya (Cuma'yı kılmaya) koşun ve alışverişi bırakın." (Cuma/9)

وَاِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ "Namaza çağırdığınız zaman." (Mâide/58)

Sünnet'ten delili ise şu hadîstir:

اِذَا حَضَرَتِ الصَّلٰوةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ اَحَدُكُمْ ثُمَّ لِيَؤُمَّكُمْ اَكْبَرُكُمْ

"Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun. Sonra en büyüğünüz size imamlık yapsın." *(Buhari/602; Müslim/674)*

* Ezan'ın Meşru Kılınması

Ezan, hicretin ilk senesinde meşru kılınmıştır. İbn Ömer şöyle demektedir: *"Müslümanlar Medine'ye geldikleri zaman toplanıp namaz vakitlerini gözetlerlerdi. O zaman namaz için çağrı yapılmıyordu. Birgün bu hususta konuştular. Bazıları 'Hristiyanların çanı gibi bir çan edinelim' derken, bazıları da 'Yahudilerin borusu gibi bir boru edinelim' dediler Hz. Ömer 'Halkı namaza çağırmak için neden bir adam göndermi-yorsunuz?' dedi. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Ey Bilal! Kalk, namaz için nida et (ezan oku)' dedi". (Buhari/579; Müslim/377)*

Ezan'ın lafızları şöyledir:

اَللهُ اَكْبَرُ اَللهُ اَكْبَرُ اَللهُ اَكْبَرُ اَللهُ اَكْبَرُ
اَشْهَدُ اَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ اَشْهَدُ اَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ
اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ
حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ
حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ
اَللهُ اَكْبَرُ اللهُ اَكْبَرُ
لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ

Allah-u Ekber, Allah-u Ekber, Allah-u Ekber, Allah-u Ekber
Eşhedu enlâ ilahe illallah, Eşhedu enlâ ilahe illallah
Eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah,
Eşhedu enne Muhammeden Rasûllullah
Hayye ala's-salât, hayye ala's-salât
Hayye ale'l-felah, hayye ale'l-felah
Allah-u Ekber, Allah-u Ekber
Lâ ilahe illallah

Meali:

Allah-u Ekber: Allah her şeyden yücedir),
Eşhedu enlâ ilahe illallah: Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur
Eşhedu enne Muhammeden Rasûllullah: Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur
Hayye ala's-salât: Haydi namaza
Hayye ale'l-felah: Haydi kurtuluşa
Lâ ilahe illallah: Allah'tan başka ilah yoktur.

Sabah namazı için ezan okunurken hayye ale'l-felah ibaresinden sonra iki defa essalâtu hayrun min'en-nevm (namaz uykudan hayırlıdır) denir. Bu ibare de Buhari, Müslim ve diğer muhaddislerin sahih olarak rivayet ettikleri hadîslerle sabit olmuştur.

EZAN'IN SIHHATİNİN ŞARTLARI

1- Müslüman olmak.

2- Kâfirin ezanı sahih olmaz. Çünkü kâfir ibadet ehli değildir.

3- Temyiz sahibi olmak. Mümeyyiz olmayan çocuğun ezanı sahih olmaz. Çünkü çocuk ibadet ehli değildir, vakti tespit etme ehliyeti de yoktur.

4- Erkek olmak. Kadının, erkekler için ezan okuması ve erkeklere imamlık yapması sahih değildir.

5- Ezan'ı tertibe riayet ederek okumak. Ezan'ı, Hz. Muhammed (a.s.v.) ve ashabına tâbi olmak için tertibe riayet ederek okumak şarttır. Tertipli okumayı terk etmek ezanı ilan olmaktan çıkarır.

6- Ezan lafızlarını peş peşe okumak. Ezan lafızları arasında büyük bir fasıla olmamalıdır; zira bu, ezanın sahih olmasını engeller.

Başa Dön

7- Ezan, cemaat için okunuyorsa sesi yükseltmek. Münferid olarak ezan okunuyorsa, cemaati olmayan bir mescitte de olsa sesi yükseltmek sünnettir. Cemaatle namaz kılınmış olan mescitte kendisi için ezan okuyorsa, insanların başka bir namazın vaktinin girdiğini sanmamaları için kişinin sesini kısması sünnettir.

Hz. Muhammed (a.s.v.), Ebu Said el-Hudrî'ye şöyle demiştir: ***"Ben, senin koyunları ve çölü sevdiğini görüyorum. Sen koyunlarının içinde veya çölde olduğunda namaz için ezan okuduğun zaman sesini yükselt. Çünkü müezzinin sesinin ulaştığı insanlar, cinler ve her şey kıyamet günü onun için şahitlik yaparlar."*** *(Buhari/584)*

Kadınların cemaatle kıldıkları namaz için ezan okumaları mendub değildir. Çünkü onların seslerini yükseltmelerinde fitne söz konusudur. Kadınlar için mendub olan sadece kamet getirmeleridir. Çünkü kamet cemaatin canlanmasına vesile olur. Kâmet'te ezan'da olduğu gibi sesin yükseltilmesi söz konusu değildir.

Namaz vaktinin girmesini beklemek. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Namaz vakti girdiğinde içinizden biri size ezan okusun."*** *(Buhari/602; Müslim/674)*

Namaz, ancak vaktin girmesiyle kılınabilir. Ezan da vaktin girdiğini ilan etmektir. Bu nedenle vakit girmeden okunan ezan'ın sahih olmadığında âlimler ittifak etmişlerdir. Ancak sabah namazı bundan hariçtir; sabah namazı için gece yarısından itibaren ezan okunabilir. Bunun nedeni ileride izah edilecektir.

EZAN'IN SÜNNETLERİ

1-***Müezzinin kıbleye dönmesi.*** Çünkü selef ve haleften nakledildiğine göre kıble yönlerin en şerefi isidir.

2-***Müezzinin, küçük ve büyük hadesten (abdestsizlik ve cünüp-lükten) temiz olması.*** Abdestsiz bir kimsenin ezan okuması tenzihen mekruhtur. Cünüb bir kimsenin ezan okuması ise tahrimen mekruhtur. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Taharetsizken (abdestsizken), aziz ve celil olan Allah'ı anmayı hoş görmüyorum."*** *(Ebu Dâvud/17 ve başka muhaddisler)*

3-***Ezanı ayakta, okumak.*** (Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) *'Ey Bilal! Kalk, namaz için nida et (ezan oku)'* buyurmuştur.)

4- ***Hayye ale's-salat derken -göğsünü kıbleden çevirmeden- başını sağa, hayye ale'l-fclah derken de başını sola çevirmek***.

Ebu Cuheyfe şöyle diyor: *"Bilal'in hayye ale's-salât ve hayye ale'l-felah derken başını sağa ve sola çevirdiğini gördüm". (Buhari/608)*

5-***Ezan lafızlarını tertil ile (ağır ağır) okumak.*** Çünkü ezan, meydanda olmayan (işinde-gücünde olan) insanlara namaz vaktini ilan etmektir. Tertil ile okumak, ilanın daha iyi duyulmasını sağlar.

6-***Ezanda tercî yapmak.*** Bu, Ebu Mahzûre'den rivayet edilen bir hadîsle sabit olmuştur. *(Müslim/379)*

7- ***Sabah ezanında tesvib yapmak.*** Tesvib, hayye ale'l-felah dedikten sonra iki defa es-salâtu hayrun min'en-nevm

(namaz uykudan hayırlıdır) demektir. Çünkü bu husus hadîsle sabit olmuştur. *(Ebu Dâvud/500)*

8-***Müezzinin güzel ve gür sesli olması.*** Böylece ezan'ı dinleyenlerin kalbi incelir ve ona icabet etmeye meyleder.

Ezan'ı rüyasında gören Abdullah b. Zeyd'e, Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle demiştir***: "Bilal ile kalk ve rüyanda gördüklerini Bilal'e öğret de o okusun. Çünkü onun sesi senden daha gürdür."*** *(Ebu Dâvud/499 ve başka muhaddisler)*

9- Müezzinin, halk arasında ahlakıyla ve adaletiyle tanınan bir kişi olması. Böyle olan müezzinin çağrısına halk daha kolay icabet eder. Zira fâsık bir kimsenin çağrısına icabet edilmez.

10- Ayrıca ezan'da sesi uzatıp teganni yapmak mekruhtur.

11- Sabah ezanını iki Müezzinin okuması. Müezzinlerden biri fecr'den önce, diğeri de fecr'den sonra ezan okumalıdır. Bunun delili şu hadîstir: ***Bilal ezan'ı erken okuyor. Siz İbn Ümmi Mektum'un ezanını işitinceye kadar (sahurda) yiyip-içiniz."*** *(Buhari/592; Müslim/1092)*

12- Ezan'ı duyan kimsenin susup Müezzinin söylediklerini tekrar etmesi sünnettir.

Resûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُؤَذِّنَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ "Müezzin sesini duyduğunuz zaman onun dediğini tekrar ediniz, sonra da bana salavat getiriniz." Yalnız حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ ile حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ kelimesi söylendiği zaman, لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ demek ve اَلصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ dendiği zaman da صَدَقْتَ وَبَرَرْتَ وَبِالْخَيْرِ نَطَقْتَ demek sünnettir.

Baka bir hadiste; "***Siz ezan'ı işittiğiniz zaman Müezzinin söylediklerini aynen tekrar edin.*** *(Buhari/586; Müslim/383)*

Ancak müezzin hayye ale's-salât dediği zaman dinleyenler lâ havle vela kuvvete illâ bitlah (ibadetlere yöneliş, günahlardan dönüş ancak Allah'ın yardımı iledir) demelidirler. Bunun delili şu hadîslerdir: ***Müezzin hayye ale's-salât ve hayye ale'l-felah dediğinde dinleyenler lâ havle vela kuvvete illâ billah***

demelidir. *(Buhari/588; Müslim/385*) Hadîsin sonunda şöyle denmiştir: ***Kim bunu kalbinden, söylerse cennet'e girer.***

13- Ezan'dan sonra dua etmek ve Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salâvat getirmek. Hem müezzin, hem de ezanı duyanlar için, ezan bittikten sonra Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salâvat getirip Hz. Muhammed (a.s.v.)'den varid olan dua'yı okumak sünnettir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "***Müezzinin ezanım-işittiğiniz zaman siz de onun söylediklerini tekrar edin. Sonra bana salât ve selâm okuyun. Çünkü her kim bana bir salât okursa, bundan dolayı Allah ona on salât getirir. Sonra Allah'tan benim için vesile'yi isteyin. Vesile, cennet'te bir derecedir ki o, Allah'ın kullarından yalnız birine nasip olacaktır. Umarım ki o kul ben olayım. Kim benim için Allah'tan vesile'yi isterse ona şefaat vâsıl olacaktır***." *(Müslim/384, (Abdullah b. Arar b. As'taş)*

Kim ezanı işittiği zaman

اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ اٰتِ مُحَمَّدًاالْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِى وَعَدْتَهُ

'Ey Allahım! Ey bu tam davetin ve kılınmak üzere olan bu namazın rabbi! Muhammed'e vesîle'yi ve fazileti ihsan et, bir de onu kendisine va'dettiğin Makam-ı Mahmud'a ulaştır' derse kıyamet günü benim şefaatim ona vacip olur." *(Buhari/579 ve başka muhaddisler)*

Tam davetten maksat, tağyir ve tebdili kabul etmeyen tevhid'in davetidir. Fazilet, ahlâkların tümünden üstün olan bir mertebedir. Makam-ı Mahmud ise, herkesin sahibini övdüğü makamdır. Allah'ın va'dinden maksat, ***'Rabbiniri seni övgüye değer bir makama (Makam-ı Mahmud'a) göndermesi umulur'*** (İsra/79) ayetidir.

Müezzin, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salât ve selâmı ezan sesinden biraz daha yüksek sesle ve -ezan'dan sanılmaması için- ezandan ayrı olarak okumalıdır.

İkâmet (Kamet)

İkâmet, ezan'nın aynısıdır. Ancak aşağıda zikredeceğimiz bazı hususlarda ezandan ayrılır.

1- Ezan ikişer ikişer, kamet ise teker teker okunur. Bunun delili, Enes'ten rivayet edilen şu hadîstir: ***"Bilal'e, ezan lafızlarını ikişer ikişer, kamet lafızlarını da birer birer söylemesi emrolundu. Yalnız kad kâmeti'ş-salât lafzı hariçtir ki onu iki defa söylemesi emredildi."*** *(Buhari/580; Müslim/378)*

Kâmet'in tam lafzı şöyledir:

اَللهُ اَكْبَرُ اَللهُ اَكْبَرُ
اَشْهَدُ اَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ
حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ
قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ
اَللهُ اَكْبَرُ اللهُ اَكْبَرُ
لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ

Allah-u Ekber, Allah-u Ekber
Eşhedu enlâ ilahe illallah
Eşhedu enne Muhamnıeden rasûlullah
Hayye ale's-salât
Hayye ale'l-felah
Kad kâmeti's-salât, kad kâmeti's-salât .
Allah-u Ekber, Allah-u Ekber Lâilaheillallah
Allah-u Ekber, Allah-u Ekber
Lâ ilahe illallah

Meali:

Allah-u Ekber: Allah her şeyden yücedir),
Eşhedu enlâ ilahe illallah: Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur
Eşhedu enne Muhammeden Rasûllullah: Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur
Hayye ala's-salât: Haydi namaza
Hayye ale'l-felah: Haydi kurtuluşa
Kad kâmeti's-salât: Namaz başladı
Lâ ilahe illallah: Allah'tan başka ilah yoktur.

Kâmet'in lafızları Buhari, Müslim ve diğer muhaddislerin rivayet ettikleri sahih hadîslerle sabit olmuştur.

2- Kâmet'i, ezan'ın aksine süratle okumak vaciptir.

Çünkü ezan hazırda olmayanları namaza davet etmek içindir. Onun için de ağır ağır ve yüksek sesle okunması, insanların işitmesi açısından daha uygundur. Kamet ise hazır olan kimseler için olduğundan dolayı süratle okunması gerekir.

3- Kaza borcu olan kimse, onları kaza etmek istediğinde sadece ilk namaz için ezan okumalı, ondan sonraki her namaz için kamet getirmelidir.

Bunun delili de *Hz. Peygamber'in Müzdelife'de akşam ve yatsı namazlarını birleştirip namazı bir ezan ve iki kamet ile kılmasıdır. (Müslim/1218)*

- **Kâmet'in Şartları**

Kâmet'in şartları da ezan'ın şartlarının aynısıdır.

- **Kâmet'in Sünnetleri**

Kâmet'in sünnetleri, ezan'ın sünnetlerinin aynısıdır. Ancak müezzinin kamet getirmesi müstehaptır. *Kâmet'i işiten bir kimse 'Ekamehallahu ve edameha (Allah bunu kaim ve daim kılsın)' demelidir. (Ebu Dâvud/528)*

* ***Hem ezanın hem kametin akabinde salât getirdikten sonra şu duayı okumak sünnettir:***

اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ اٰتِ مُحَمَّدًاالْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِى وَعَدْتَهُ

"Allahümme Rabbe hazihid-da'vetit-tammeti vessalatil-kaimeti ati Muhammedenil el-vesilete vel-fadilete veb'ashu makamen mahmuden-il-lezi veadtehu inneke la tuhliful-miade."

Meali: Ey bu eksiksiz da'vetin ve zamanı gelmiş namazın rabbi olan Allah'ım! Hazret-i Muhammed'e; Vesile'yi, Fadile'yi, yüce ve yüksek olan dereceyi ihsan buyur ve Onu, kendisine va'd ettiğin Makam-ı mahmud'e ilet, şüphesiz sen sözünden caymazsın.

Şafii mezhebinin salikleri bu gün her namaz için sünnet olduğu gibi cuma namazı için de okunması sünnet olan bu duayı

okumuyorlar ve mesnedsiz olarak bu sünneti terk ediyorlar. Zan edersem bu adet Hanefilerden gelmiştir. * *(Halil Günenç- Büyük Şafii İlmihali)*

- **Farz Olmayan Namazlar İçin Çağrı Yapılması**

Ezan ve kamet farz namazlarda müekked sünnetlerdendir. Farz olmayan ve cemaatle kılınan Bayram namazları, güneş ve ay tutulması esnasında kılınan namazlar ve cenaze namazı gibi namazlarda ezan ve kamet sünnet değildir. Ancak es-salâtu camiatun (namaz toplayıcıdır) demek sünnettir.

Abdullah b. Amr b. As'tan şöyle rivayet edilmiştir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.) zamanında güneş tutulduğunda es-salâtu camiatun diye namaz için çağrı yapıldı".*** *(Buhari/1003; Müslim/910)*

Cemaatle kılınması meşru olan diğer sünnetler de güneş tutulduğunda kılınan namaza kıyas edilmektedir.

CEMAAT NAMAZI

Hz. Muhammed (a.s.v.) Mekke'de kaldığı onüç yıl boyunca namazını tek başına kılıyordu. Hicretten sonra cemaatle namaz kılmaya başladı. Sahabe Mekke'de işkence altında yaşadıkları için namazlarını tek başlarına evlerinde kılarlardı. Hz. Muhammed (a.s.v.) Medine'ye hicret ettikten sonra cemaatle namaz kılmaya başladı ve ölünceye kadar da devam etti.

Cemaat'in Hükmü

Sahih görüşe göre Cuma namazı hariç diğer namazlarda cemaat, farz-ı kifayedir. Eğer bir belde halkından cemaat sayılacak bir grup cemaatle namaz kılarsa, diğerlerinin üzerinden bu farz kalkar. Eğer bir memlekette hiçbir yerde cemaatle namaz kılınmıyorsa veya gizli kılınıyorsa o memleketin bütün halkı günahkâr olur. Devlet başkanının onlarla savaşması vacip olur.

Cemaatin meşru olduğunun delili şu ayettir:

"(Ey Muhammed!) Onların içinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman onlardan bir grup seninle beraber namaza dursun." (Nisa/102)

Bu ayet, korku namazı hakkında nazil olmuştur. Madem ki korku halinde bile cemaatle namaz emrediliyor, emniyet halinde cemaat haydi haydi gerekir.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu hadîsleri de cemaatin meşruiyetine delildir:

صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَزِيدُ عَلَى صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً

"Cemaatle kılman namaz, yalnız kılınan namazdan 27 derece daha faziletlidir." *(Buhari/6l8; Müslim/650, (İbn Ömer'den)*

مَا مِنْ ثَلَاثَةٍ فِى قَرْيَةٍ اَوْ بَدْوٍ لَا تُقَامُ فِيهِمُ الْجَمَاعَةُ اِلَّا اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ.

"Köyde veya çölde üç kişi olduğu halde cemaatle namaz kılınmıyorsa, şeytan onlara üstün gelmiş demektir. Öyleyse cemaate devam edin. Çünkü kurt, ancak sürüden ayrılan koyunu yer." *(Ebu Dâvud/547; İbn Hibban/425. (îbn Hibban sahih olduğunu söylemiştir)*

* Cemaatle namaz kılmanın önemine dair bu ve benzeri hadislerden ve ilgili âyetlerden hareketle Hanbeliler, cemaatle namaz kılmanın erkekler için farz-ı ayın, Şâfiîler de farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir. Hanefî ve Malikilere göre ise, cuma namazı dışındaki farz namazları cemaatle kılmak, gücü yeten erkekler için müekked sünnettir. Kadınların, hastaların, çok yaşlı kimselerin ve kötürümlerin ise cemaatle namaz kılmak için mescide gitmesi gerekmez. Hanefî ve Şafiilere göre, cemaatin en az sayısı imam ve ona uyan olmak üzere iki kişidir. Hatta uyan kişi çocuk da olabilir. Çünkü Hz. Peygamber, teheccüd namazında çocuk yaşta olan İbn Abbas'a imamlık yapmış ve bir hadisinde "İki kişi ve daha fazlası cemaattir" (Zeylaî, Nasbü'r-râye, II, 198) buyurmuştur. * *(DİB İlmihal I/271)*

Cemaatin Meşruiyetinin Hikmet ve Sebebi

İslâm'ın binası, Müslümanların tanışıp kardeşlik kurmaları, Hak'kı hak batılı batıl bilip yardımlaşmaları üzerine kurulur. Bu tanışma ve kardeşlik, hiçbir yerde mescitten daha iyi tahakkuk etmez. Çünkü Müslümanlar günde beş defa namaz kılmak için mescitte bir araya gelirler.

Dünya menfaatleri onların arasına ne kadar ayrılık sokarsa soksun, kalplerinde birbirlerine karşı ne kadar kin ve nefret yerleşirse yerleşsin namazlara sebat edip günde beş defa mescitte bir araya gelmeleri -eğer gerçekten Allah'a iman edip namazlarında münafıklık yapmıyorlarsa aralarındaki ayrılık duvarlarını yıkar, kalplerindeki kin ve nefreti söküp atar.

Cemaatle Namaz Kılmaktan Geri Kalmada Mazur Görülen Özürler

Özürler genel ve özel olarak ikiye ayrılır. Genel özür; yağmur, gece esen şiddetli rüzgâr, yollarda bulunan fazla çamur gibi şeylerdir.

İbn Ömer'in âzadlısı Nâfi şöyle diyor: *İbn Ömer soğuk ve rüzgârlı bir gecede namaz için ezan okudu ve 'Namazlarınızı olduğunuz yerde kılın!' dedikten sonra şöyle devam etti: 'Hz. Muhammed (a.s.v.) seferde, gece soğuk ve yağmurlu olursa müezzine ezan okumasını ve ardından da Elâ sallû fi'rrihâl (Haberiniz olsun namazlarınızı olduğunuz yerde kılınız!) diye nida etmesini emrederdi'.* (*Buhari/635; Müslim/697)*

Artık bu özürler köylerde bile pek azdır. Hatta bazı köylerde hiç yoktur. Çünkü köylerde bile yollar yapılmıştır.

Özel özürler ise hastalık, şiddetli açlık, susuzluk, mal veya can endişesiyle bir zâlimden korkmak, küçük veya büyük abdest nedeniyle sıkışmak gibi özürlerdir. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Herhangi birinizin akşam yemeği sofraya konulduğunda, namaz için kamet getirilse de yemeğe başlasın. Sakın yemeği bitirinceye kadar acele etmesin."*** (*Buhari/642; Müslim/559, (İbn Ömer'den)*

Yemek hazırlanmışken ve kişiyi küçük veya büyük abdesti sıkıştırırken namaz kılınmaz. *(Müslim/560)*

Kişinin fakir olup cemaate gittiği zaman alacaklısının yakasına yapışmasından korkması veya soğan sarımsak gibi kötü kokan bir şey yemesi veya elbisesinin kirli olması nedeniyle halkın rahatsız olması söz konusu ise cemaate gitmemesi için bunlar şer'an özür sayılır.

Dolayısıyla cemaate gitmemesinde bir sakınca yoktur. Nitekim Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur*: **"Kim sarımsak veya soğan yemişse bizden (veya mescitimizden) uzak durup evinde otursun."** (Buhari/817; Müslim/564, (Cabir'den)*

İmam'da Bulunması Gereken Şartlar

İmam'da belirli bazı şartların bulunması gerekir. Bu şartların çoğu cemaate nisbetledir. Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Muktedî (imama uyan kişi), imamın namazının sahih olduğuna inanmalıdır.

Eğer iki kişi kıble hususunda ictihad eder de farklı görüşlere sahip olurlarsa, birinin diğerine imam olması caiz olmaz. Çünkü her biri diğerinin kıblesinin yanlış olduğuna ve o yöne dönerek kılınan namazın sahih olmadığına inanmaktadır.

2. İmam'a uyan kişi okuyabilirken imamın ümmî olmaması gerekir. Ümmî olmasından maksat, Fatiha'yı mahreç ve şeddelerine riayet ederek güzel okuyamamasıdır. Eğer imama uyan kişi de imam gibi olursa birbirlerine uymaları caizdir.

3. Cemaat erkek olduğu halde imam kadın olmamalıdır.

Cemaat kadınlardan oluşursa, kadınların biri diğerine uyabilir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Sakın bir kadın, bir erkeğe imamlık yapmasın."*** *(İbn Mâce)*

İmam'da Bulunması Müstehab Olan Sıfatlar İmam'ın, cemaattekilerden daha iyi fıkıh bilmesi, daha güzel Kur'an okuması, daha ahlâklı olması ve daha yaşlı olması mendubtur. Bu sıfatların tümünün kendisinde bulunduğu imamın arkasında kılınan namaz, diğer imamların arkasında kılınan namazdan daha üstün ve sevabı daha fazladır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Allah'ın Kitabı'nı en iyi bilen imamlık yapsın. Allah'ın Kitabi'nı bilmekte eşit iseler Sünnet'i daha iyi bilen imamlık yapsın. Sünnet'i bilme hususunda eşit iseler daha önce hicret eden imamlık yapsın. Eğer hicrette de eşit iseler yaşlı olan imamlık yapsın."*** (*Müslim/613, (İbn Mes'ud'dan)*

Abdest ile namaz kılan bir kimse teyemmüm ile veya mest üzerine mesh ederek namaz kılan kimseye, ayakta kılan oturarak kılana, baliğ olan baliğ olmayana, hür olan köle imama uyabilir. Sağlam olan bir kimse küçük abdestini tutamayana, farz kılan kaza veya nafile kılana, nafile kılan da farz kılana uyarak namazını kılabilir. *Şafiilere ve Hanbelilere göre farz kılan kişi, nâfile kılana uyabilir. Şafiilere göre bir vaktin farz namazını kılmış olan kimse, yeniden başkalarına aynı vakit için imamlık yapabilir. Kendi kıldığı nâfile olur. **(DİB İlmihal I/279)* İktida (imama Uymak) Meşru olan iktida ancak bazı şartlarla tahakkuk eder.

**** Küçüğün İmâmeti Meselesi***

Şâfiî mezhebine göre, buluğa ermemiş küçüğün (sabi) imâmeti, farz ve nafilelerde (hepsinde) geçerlidir.

Ancak Hanefîler, küçüğün, farz namazı kıldıramayacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Çünkü, böyle bir çocuğun, farzı eda etmesi sahih olmaz, kıldığı bütün farz namazlar, nafile yerine geçer. Ancak, nafile namazlarda, küçüğün imametinde, Hanefîler iki görüşe ayrılmışlardır. Hanefî imamlar, buna cevaz verirken, Hanefî fakihlerinin umumu, buna cevaz olmayacağına dair, görüş beyan etmişlerdir.* *(Muhammed ÜNVERDİ. Temel İbadetler Konusunda Hanefîler ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar S:111)*

Başa Dön

<u>İktidanın sahih olması için bu şartlara riayet edilmesi gerekir. Bu şartları şöyle özetleyebiliriz:</u>

***1.** İmam'a uyan kimse, mekân açısından imamın Önünde olmamalıdır.*

Eğer muktedî (imama uyan), imamın önüne geçerse iktida'sı sahih olmaz. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"İmam ancak kendisine uyulması için imam yapılmıştır."*** *(Buhari/657; Müslim/411)*

Uymak, tâbi olmak demektir. Bu da tâbi olanın geride, metbû olanın (uyulanın) önde olması ile mümkün olur. Ancak tâbi ile metbû aynı hizada olurlarsa iktida sahih olur. Fakat yine de kerahatten uzak değildir. Bu nedenle tâbi olanın, imamdan biraz geride durması gerekir. Tâbi olan, imamın önüne geçerse

namazı bozulur. Önde olup olmadığı hususunda topuklara itibar edilir.

İmam'a uyanlar iki veya daha fazla iseler imamın arkasında saf tutmalıdırlar. Eğer bir kişi olursa imamın sağında durmalıdır. Bir kişi daha gelirse o da imamın soluna durmalıdır. Sonra ikisi geriye çekilip saf tutmalı veya imam öne çıkmalıdır.

Cabir b. Abdullah şöyle rivayet ediyor*: 'Hz. Muhammed (a.s.v.)'e uyarak sağına durdum. Sonra bir kişi daha geldi ve Hz. Muhammed (a.s.v.)'in soluna durdu. Bunun üzerine Hz. Muhammed (a.s.v.) ellerimizden tutarak bizi arkasında saf tutturuncaya kadar ellerimizi bırakmadı'. (Müslim)*

İmam ile imama uyanların arası, üç zira'dan fazla olmamalıdır. (Buradaki zira, normal bir ziradır. Normal bir kişinin zirası ise yaklaşık 40-50 cm'dir).

Her safın arası da üç ziradan fazla olmamalıdır. Cemaat erkek ve kadınlardan oluşuyorsa önce erkekler, sonra da kadınlar saf tutmalıdır.

İmam'a uyanların biri kadın, diğeri de erkek ise kadın, imamın soluna, erkek de sağına durmalıdır.

İmam da cemaat de kadın olursa imam, cemaatin arasında olmalıdır. *Hz. Aişe ile Ümmü Seleme'den böyle rivayet edilmiştir. (Beyhakî, (sahih isnadla)*

İmam'a uyan kişinin tek başına arkada durması mekruh'tur. Safta yer varsa safın içine girmeli, safta yer yoksa önce tahrim (iftitah) tekbiri alıp sonra saftan bir kişiyi geri çekmelidir. Saftan geri çekilen kişinin de çekene itaat etmesi mendubtur. Böylece hayır yolunda yardımlaşma faziletini elde ederler. (Safta bulunan kişinin, çekildiği takdirde itaat edeceği bilinirse çekilmeli, yoksa çekilmemelidir. Çünkü fitne çıkma tehlikesi vardır).

***2.** İmama uyan kişi intikallerinde imama tâbi olmalıdır.*

Namazın fiillerinin tümünde imama tâbi olmalıdır; imama uyan kişinin hareketleri, imamın hareketlerinden sonra olmalıdır. İmam'a uyan fiillerine, imam fiilini bitirdikten hemen sonra başlamalıdır. İmam'a uyanın, imamdan bir rükün kadar geride kalması mekruhtur. Eğer iki uzun rükün kadar geride kalırsa;

imam rükûya gidip itidâl'e kalktığı, secdeye gidip başını secdeden kaldırdığı halde hâlâ ayakta ise namazı bozulur. Eğer bir mazereti varsa kıraati çok yavaş ise imamdan üç rükün geri kalması caizdir. Üç rekât bittiği halde imama yetişememişse, bulunduğu rükünu bırakıp imama tâbi olması farz olur. Geri kalan namazını imam selâm verdikten sonra tamamlamalıdır.

3. *İmama uyan kişi imamın intikallerini bilmelidir.*

İmam'a uyan kimse ya imamı görmeli, ya imamın arkasındaki safın bir kısmını görmeli ya da mübelliğin sesini duymalıdır.

4. *İmam ile imama uyan kimse arasında büyük bir mesafe olmamalıdır.*

Bu mesafenin durumunu şöyle izah edebiliriz: Yukarıda sözü edilen mesafe mescitte kılınmayan namaz içindir. Eğer mescitte veya aralarında kapıları açık odalar varsa, aralarındaki mesafe ne kadar uzun olursa olsun iktida sahihtir. Fakat namaz mescidin dışında kılınırsa veya imam mescitte olup muktedî mescidin dışında olursa imam ile muktedî arasındaki mesafenin uzak olmaması gerekir.

İmam ve imama uyan kişi çölde veya benzeri açık alanlarda iseler aralarındaki mesafe 150 metreden fazla olmamalıdır.

İmam bir binada, imama uyan da başka bir binada ise bunlar iki ev gibi veya bir sahne ile bir bina gibiyseler, zikredilen şartla beraber binaların birindeki safın, diğer binadaki saf ile bitişik olması vaciptir. Ancak imamın bulunduğu bina, muktedînin önünde değil, sağında veya solunda olmalıdır.

İmam mescitte, muktedîlerin bir kısmı mescitte bir kısmı da mescidin dışında olursa, mescit ile mescidin dışında olan ilk muktedi ile arasında 150 metreden fazla bir mesafe olmamalıdır.

Muktedî cemaat için veya iktida için niyet etmelidir. Niyetin ihram tekbiriyle beraber olması şarttır. Eğer imama uymaya niyet etmeden, uzun bir zaman bekler, beklemesi de örfen uzun olursa namazı bozulur.

İmam'a uyması tesadüfen olur da imamı beklemesi kısa sürerse namazı sahih olur. İmam'ın ise imamet için niyet etmesi

vacip değildir, fakat cemaat sevabını elde etmesi için imamete niyet etmesi müstehab'dır.

Eğer imamete niyet etmezse cemaat sevabını elde edemez. Zira kişi niyetle beraber yaptığı amelinde sevap elde eder.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ameller niyetlere göredir. Kişiye ancak niyet ettiği vardır." (****Buhari/1; Müslim/1908)*

İmam selâm vermeden namaza yetişen kimse cemaat sevabını elde eder. Fakat tahrim (iftitah) tekbirini imam ile beraber almak daha faziletlidir.

İmama uyan kişi, imamın tahrim tekbirinden sonra tekbir ve tahrim ile meşgul olmalıdır. İmama rükûda iken yetişen kimse o rekâta yetişmiş sayılır. Rükûdan sonra yetişirse, o rekâtı kaçırmış sayılır. İmam selâm verdikten sonra kalmalı ve kaçırdığı rekâtları tamamlamalıdır.

Mescitler ile İlgi Olarak Bilinmesi Gereken Bazı Hususlar

1. Mescidde uyumak ve yemek yemek. Mescidde yağ, bal gibi zifirli (yapışkan) şeyleri mescidi kirletmemek kaydıyla yemek mubahtır. Aksi takdirde haramdır. Bunlar her ne kadar temiz yiyecekler iseler, de mescidi bunlarla kirletmek haramdır. Bakla gibi kirletici olmayan ve fakat çer-çöp bırakan şeyleri yemek mekruhtur.

2. Mescidde uyuyan kişi, namaz kılanları şaşırtacak veya yanıltacak derecede horlamıyor ve yüksek ses çıkarmıyorsa, uyuması mekruh olmaz.

3. Namaz kılanların, ders verenlerin, okuyanların, ders mütâlâa edenlerin, uyandırılmaları mesnun olmayan kimselerin zihni karıştırılıp uykuları kaçırılacak olursa mescitte zikirle sesi yükseltmek mekruh olur. Bu sayılanlar vuku bulmadığı takdirde mekruh olmaz. Mevzu hadîsleri mütâlâa ederek veya benzeri helâl olmayan konuşmaları yaparak sesi mescidin içinde yükseltmek mutlak surette haramdır. Helâl içerikli konuşmalarla mescitteki kimselerin zihinleri karıştırılacak olursa, sesi yükseltmek mekruh olur.

4. Mescidde alışveriş yapmak: Mescidin alım-satım yeri yapılması, mescidin saygınlığını zedelediği takdirde haram olur. Saygınlığını zedelemeyerek bir ihtiyaçtan ötürü mescitte yapılan akitler de, namaz kılanlara sıkıntı verilmediği takdirde mekruh olur. Sıkıntı verildiği takdirde haram olur. İtikâftaki kimselerin nikâh akidlerini mescid içerisinde yapmaları caizdir.

5. Mescitlerin süslenmesi: Mescidin altın ve gümüşten başka şeylerle nakışlanıp süslenmesi mekruhtur. Altın ve gümüşle süslenip yaldızlanması ise haramdır. Şâfiîlerle Hanbeliler bu hükümde ittifak etmişlerdir.

6. Çocukların ve delilerin mescide sokulmaları: Mümeyyiz olmayan çocuğun ve delilerin mescidi kirletmemelerinden, mescide zarar vermemelerinden, avret yerlerini açmamalarından emîn olunursa mescide konulmaları caiz olur. Mescidi oyun yeri yapmadığı takdirde mümeyyiz çocuğun mescide konulması caizdir. Aksi takdirde haram olur.

7. Mescidin duvarlarına yazı yazmak. Mezheplerin ileri sürdükleri tafsîlata göre mescidin duvarlarına yazı yazmak mekruhtur. Mescidin duvarlarına ve tavanına Kur'an-ı Kerîm'den âyetler yazmak mekruh, Kur'an-ı Kerîm yazılı yerleri arka tarafa alarak yaslanmak ise haramdır.

8. Bazı mescitlerde namaz kılmanın diğerlerine nisbetle fazîleti: Mescitlerin en faziletlisi, Mekke'deki Mescid-i Haram, ondan sonra Mescid-i Nebevî, sonra da Mescid-i Aksâ'dır.

Bunlardan sonra da fazilet sırasına, cemaati en çok olan mescitler girerler. Yalnız, cemaati çok olan bu mescitlerin İmamı, kendisine uyulması mekruh bir kimse olmamalıdır. Şayet böyle bir caminin İmamı, kendisine uyulması mekruh bir kimse ise, bundan daha az cemâatli bir mescitte kılmak daha faziletli olur.

Cemaatle Kılınan Namazlarda Kadınların Hiza Tutması

* İmama uyduğu halde bir erkeğin yan tarafında veya önünde namaz kılan bir kadının namazının bâtıl olmayacağı, aynı şekilde kendisiyle aynı hizada namaz kılan erkeklerin de namazlarının bozulmayacağı hususunda Hânefîler dışındaki mezhepler görüş birliği etmişlerdir.* *(A. Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

SEFER NAMAZI

Kasr ve Cem

Kasr, dört rekâtlı farz namazları iki rekât kılmaktır. Cem ise öğle ile ikindiyi öğle veya ikindi vaktinde kılmak, akşam ile yatsıyı da akşam veya yatsı vaktinde kılmaktır.

Bir Mukaddime;

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"O size dinde hiçbir güçlük kılmadı."*** (Hac/78)

Yani Allah Teâlâ sizi zorluk ve meşakkate sokacak bir hükmü meşru kılmamıştır. Müslüman ne zaman bir darlığa düşerse Allah orada bir genişlik yapar ki dinin hükümleri makbul ve yerine getirilebilir olsun.

Sefer, azabın bir parçasıdır. İnsan seferde istikrarını kaybeder, istirahat edecek sebepleri bulamaz.

Hangi vasıta ile ve ne için sefer yapılırsa yapılsın Allah Teâlâ dinin hükümlerinin bazılarını yolcu üzerinden kaldırmıştır. O hükümlerden biri de namazdır. Şimdi namazın nasıl tahfif edildiğini, şartlarının neler olduğunu ve bundan nasıl istifade edileceğini görelim.

Başa Dön

Sefer Namazı Nasıl Kılınır?

Allah Teâlâ yolcuya iki ruhsat vermiştir:

1. Rekâtların sayısını azaltmak ki buna kasr denir.

2. İki namazı birleştirerek kılmak ki buna da cem denir.

*** Kasr**

Kasr (kısaltma) öğle, ikindi ve yatsı gibi dört rekâtlı namazları iki rekât olarak kılmaktır. Namazı kısaltmanın meşru olduğunun delili şu ayettir:

وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِى الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ

"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin size zarar vereceğinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda üzerinize bir günah yoktur." (Nisa/101)

Ya'lâ b. Umeyye şöyle diyor: "*Ömer b. Hattab'a, Allah Teâlâ* ***'Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin size zarar vermelerinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda***

üzerinize bir günah yoktur' *(Nisa/101) buyurdu. Şimdi ise insanlar emniyet içindedir (fakat biz hâlâ seferde namazı kısaltıyoruz!)' dedim. Ömer şöyle dedi: 'Bu senin şaştığın şeye vaktiyle ben de şaşmıştım da Hz. Muhammed (a.s.v.)'e bunu sormuştum. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Bu, Allah Teâlâ'nın size verdiği bir sadakadır. Bu bakımdan Allah'ın sadakasını kabul ediniz' buyurdu' dedi". (Müslim/686)*

Bu hadîs, seferde namazı kısaltmanın sadece korku zamanlarına mahsus olmadığına delâlet eder.

Şafii ve Hanbelilere göre: Seferde namazları kısaltarak kılmak, muhayyer olmak üzere ruhsattır. Seferi kişi namazlarını kısaltarak da kılabilir, tam olarak da kılabilir. Şafiilerde meşhur olan görüşe göre, kişi içinde bunu yapmayı hoş bulmama gibi bir şey hissederse daha faziletlidir. *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/416)*

Namazı kısaltmanın sahih olması için şu şartların bulunması gerekir:

a. *Seferde namaz kişinin zimmetine bağlı olmalıdır.*

Kişi bu namazı seferde kılmalıdır. Seferdeyken kazaya kalan dört rekâtlı bir namaz, sefer esnasında iki rekât olarak kılınabilir. Sefere çıkmadan önce vakti giren bir namaz seferde kısaltılamaz. Çünkü bu namaz farz olduğu zaman kişi seferde değildi. Seferdeyken vakti giren, fakat seferde kılınmayan namaz da kısaltılamaz. Çünkü kılacağı zaman kişi seferi değildir. Namazı kısaltmak ancak seferî olan kişi için söz konusudur.

b. *Kişinin seferî sayılması için çıktığı şehrin surlarını geçmesi gerekir.*

Eğer sur yoksa mamur olan yerleri geçmesi gerekir. Çünkü surların içindeyken veya mamur yerdeyken seferî sayılmaz. Tıpkı dönüşte surlara geldiğinde seferîliğin bittiği gibi, seferîlik ancak surları geçtikten sonra başlar. Sefer esnasında sadece farz namazlar kısaltılabilir. Bunların dışındaki namazlar kısaltılamaz.

Enes b. Mâlik şöyle diyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) öğle namazını Medine'de dört rekât olarak kıldırdı. İkindi namazını ise Zü'l-Huleyfe'de iki rekât olarak kıldırdı'***. *(Buhari/1039; Müslim/690)*

c. *Kişi, giriş ve çıkış günleri hariç gittiği yerde dört gün kalmaya (üç günden fazla kalmaya) niyet etmiş olmamalıdır.*

Eğer gittiği yerde dört gün kalmaya niyet ederse, orası onun için memleketi gibi olur. Bu durumda namazlarını kısaltamaz. Ancak oraya giderken yolculuk esnasında namazlarını kısaltabilir. Eğer dört günden az kalmaya *(en fazla üç gün kalmaya)* niyet eder de misafirliği dört günü geçerse, yapacağı işin ne kadar uzayacağını da bilemezse birinci durumda memleketinin mamur yerlerine dönünceye kadar namazlarını kısaltabilir. İkinci durumda ise - giriş ve çıkış günleri hariç- namazlarını onsekiz gün kısaltabilir.

İmran b. Husayn şöyle rivayet ediyor: *'Ben Hz. Muhammed (a.s.v.)le birlikte gazaya çıktım ve Mekke'nin fethinde de kendisiyle beraber oldum. Mekke'de onsekiz gece kaldı. (Farz namazları) hep ikişer rekât kılıyordu' (Ebu Dâvud/1229)*

Hz. Muhammed (a.s.v.), Mekke'de Fetih yılı -Hevazin savaşı nedeniyle- bu kadar kalmış ve namazlarını kısaltmıştır. Çünkü ne zamana kadar kalacağını bilmiyordu.

Başa Dön

d. *Seferî olan, mukim olana uymamalıdır.*

Eğer seferî, mukim'e uyarsa namazı kısaltması caiz olmaz, namazı tam kılması farzdır. Mukim, seferî olana uyarsa, seferî olanın namazı kısaltmasında bir mahzur yoktur. Fakat iki rekât kılıp selâm verdiğinde, mukim olarak kendisine uyanlara 'Namazlarınızı tamamlayın, ben seferiyim' demesi sünnettir.

Bunun delili ise şu rivayettir: *İbn Abbas'a 'Seferi olan neden tek başına kıldığı zaman iki rekât, mukim olana uyduğu zaman dört rekât kılıyor?' diye sorulduğunda, İbn Abbas 'sünnet böyledir' demiştir. (İmam Ahmed)* İmran b. Husayn'ın rivayet ettiği daha önce naklettiğimiz hadîste şu ibare de vardır: *'Ey Mekke halkı! Siz dört (rekât) kılın, biz seferiyiz'. (Ebu Dâvud)*

* ***Namazı kısaltmanın zorunlu olup olmadığı hususu ile ilgili olarak;***

"Sizin üzerinizde bir günah yoktur" ayetinin orijinal metindeki Arapça kelimeler, çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir.

Bazıları bunun "Namazı kısaltmak zorunda değil, isteğe bağlıdır" anlamına geldiğini söylemişlerdir. Kişi bu izinden yararlanıp namazı kısaltma veya kısaltmama serbestisine sahiptir.

İmam Şafii de, namazı kısaltmanın daha iyi olduğuna inanmasına rağmen bu görüştedir. İmam Şâfii, "*kısaltmadan yararlanmayan kişinin yüce olanı bırakıp, aşağı olanı seçen bir kişi"* olduğunu söyler. İmam Ahmed, "kısaltma"nın vacip olmamasına rağmen, bu izinden yararlanmamanın uygun olmadığı görüşündedir.

"Namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur" sözlerine bakın "emr"in ihtiyarî olduğu sonucuna varılmamalıdır. Aynı sözler, Bakara Sûresi'nin 158. âyetinde, hacda Safâ ile Merve arasında sa'y etme konusunda da kullanılmıştır. Oysa sa'y, haccın farzlarından biridir. İki yerde de bu kelimelerin kullanılmasının sebebi, bunu yapmanın günah olduğu veya namaz kısaltıldığında Safâ ile Merve arasında gidip gelindiğinde sevabın az olacağı korkusunun ortadan kaldırılmasıdır.

Ahmed İbn Hanbel'e göre, bir mahpus hapsedildiği sürece namazlarını kısaltabilir. * *(Tefhimul Kur'an 1. Cild sayfa 864, 865 özeti)*

* Seferîlik meselesinin üzerinde durulması, doğru bir tanımının yapılmaya çalışılması, bu durum için tanınmış bazı ruhsat ve kolaylıklardan istifade edilebilmesine yöneliktir. Başka bir ifadeyle, seferin ne olduğu sağlıklı bir şekilde ortaya konulmalı ki, seferî değilken seferîlik hükümlerinden istifa edilmiş olmasın veya seferî olunduğu halde sefer ruhsatlarından mahrum kalınarak gereksiz yere sıkıntı çekilmesin.

Sefer bir yerde yerleşik bulunan kişi için normal ve sıradan bir iş değil, gelip geçici ve olağan dışı bir durumdur. Olağan dışı bir durum olduğu için sefer halindeki meşakkat, kişiye birtakım ruhsatların verilmesine sebep olmuştur, fakat hamallık gibi ağır bir işte çalışmada daha fazla meşakkat bulunduğu halde, olağan durum olması sebebiyle bu gibi ağır işler yolculuk durumuna kıyas edilmemiştir.

Yolculuktaki ruhsatların veriliş nedeni, yolculuğun meşakkat, telâş ve normal düzenin bozulmasını içermesidir. Fakat bunlar değişken (izâfî) bir kavram olduğu için fakihler

meşakkat yerine daha objektif ve herkes için geçerli bir kriter arayışına girmişler ve mesafe ayarı yapmak zorunda kalmışlardır.

Yolculuğun içerdiği meşakkat tek boyutlu değildir. En başta yolculuğun getirdiği yorgunluk ve bedensel sıkıntılar vardır. Bunun yanında yolcunun, yolculuğun amacıyla ilgili endişe ve korkuları, geride bıraktığı işi, eşi, ailesi ile ilgili endişeleri bulunabilir. Buna bir de yol güvenliği endişesi eklenirse yolcu için tanınan ruhsatların mânası daha iyi anlaşılır. Hal böyle olunca, yolculuğa çıkan kişinin zaman kaybına tahammülü yoktur. O bir an önce işini bitirmek ve normal yerleşik hayatına dönmek arzusundadır. O halde onun yolculuk esnasında zaruri ihtiyaçları dışında oyalanmaması gerekir. İşte yola çıkan kişinin bir an önce normal yaşantısına, evine, işine dönme doğal arzusunu çabuklaştırmak için dinimizde, bazı kolaylıklar getirilmiştir. Bunların başında namazla ilgili olan "namazın kısaltılması" (kasr) ve "iki namazın bir vakitte kılınması" (cem‘) gelir. Dikkat edilirse hem kasr, hem de cem‘ zaman kaybını en aza indirmek gibi bir amaca mebnidirler. Kişi namazı tam kılarak vakit kaybetmeyecek veya bir namaz vaktinde durmayıp onu öteki vakit namazıyla birlikte eda edecek ve mola zamanını ona göre ayarlayacaktır. * *(TDV İlmihal – 1 sayfa: 324, 325)*

Seferde kaza namazı: Seferde iken dört rekatlı bir namazı kazaya kalan ve mukim iken kaza etmek isteyen kimse Şafii mezhebine göre; seferde kaza ederse iki rekat, hazerde ise bu namazını kaza ederse dört rekat olarak kaza edecektir. Hanefi mezhebine göre ise seferde olduğu gibi ikamette de iki rekat olarak kaza edecektir. Yine mukim iken kazaya kalmış olan dört rekatlı bir namazı kaza etmek isterse seferde olsa hem Şafii hem Hanefi mezhebine göre dört rekat olarak kaza edecektir. *(Halil Günenç-Fetvalar)*

*** Cem**

Namazları cem etmenin (birleştirmenin) ne demek olduğunu daha önce zikretmiştik.

İbn Abbas şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) seferde olduğu zaman öğle ile ikindiyi, akşam ile de yatsıyı birleştirerek kılardı'.*** *(Buhari/1056)*

Yine İbn Abbas şöyle diyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) Tebük gazvesinde öğle ile ikindiyi, akşam ile de yatsıyı birleştirdi'. Said b. Cübeyr der ki: "İbn Abbas'a 'Hz. Muhammed (a.s.v.)'i böyle yapmaya sevk eden nedir?' dedim. 'Ümmetini zorluğa sokmamayı istedi'*** **dedi".** *(Müslim/705)*

Namazlar iki şekilde cem edilir:

1. Cem-i takdim; Sonra gelen namazı önceki namazla birleştirip kılmaktır.

2. Cem-i tehir; Önceki namazı sonraki namaz vaktine tehir edip onunla birleştirerek kılmaktır.

Muaz b. Cebel" şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) Tebük seferindeyken yola çıkmadan önce güneş batıya kayarsa öğle ile ikindiyi bir arada kılardı. Eğer güneş, yola çıktıktan sonra batıya kayarsa ikindi namazı için bineğinden inene kadar öğleyi tehir eder (ikisini bir kılardı). Akşam da aynı şekilde yapardı. Eğer yola çıkmadan güneş batarsa akşam ile yatsıyı bir arada kılardı. Eğer güneş batmadan önce yola çıkarsa, yatsı namazını kılmak için inene kadar akşamı tehir eder, sonra ikisini birleştirerek kılardı'.*** *(Ebu Dâvud/1208; Tirmizî/553 ve başka muhaddisler)*

- **Cem Edilen (Birleştirilen) Namazlar**

Daha önce geçen ibarelerden öğle ile ikindinin, akşam ile da yatsının birleştirilebileceği anlaşılmıştır. Sabah namazını, önceki veya sonraki bir namazla birleştirmek -ister cem-i takdim, ister cem-i tehir şeklinde olsun caiz değildir. Akşam ile ikindi namazını da cem etmek caiz değildir. Cem-i takdim ve cem-i tehir yapmanın birtakım şartları vardır. Şimdi bu şartları görelim.

*** Cem-i Takdim'in Şartları**

1. *Aralarında tertip olmalıdır.*

Önce öğle veya akşam namazına başlanmalı; önce vaktin namazı, sonra diğer namaz kılınmalıdır.

2. *Birinci namaz bitmeden önce ikinci namazı birinci ile beraber kılmaya niyet etmelidir.*

Fakat sünnet, tahrim (iftitah) tekbiriyle beraber niyet etmektir.

3. *İki namazı ara vermeden peş peşe kılmalıdır.*

Birinci namaz biter bitmez ikinci namaza başlamalıdır. Birinci namaz ile ikinci namaz arasında zikir, nafile namaz veya başka bir şey yapmamalıdır. Eğer aralarında örfen uzun sayılan bir şey yaparsa veya bir şeyle meşgul olmadığı halde ikinci namazı tehir ederse aralarındaki cem fasid (yanlış) olur. Bu durumda ikinci namazı asıl vaktine tehir etmek farz olur. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.)'de böyle yapmıştır.

İbn Ömer şöyle diyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) eğer acele yola devam ediyorsa akşamı tehir eder, üç rekât kılar ve selâm verirdi. Az bir zaman sonra yatsı için kamet getirilir, iki rekât kılar sonra selâm verirdi'.*** *(Buhari/1041)*

4. *Sefer ikindi namazı kılınıncaya kadar devam etmelidir.*

Kişinin ikindi namazının vaktinin ortasında memleketine varmasında bir beis yoktur.

*** Cem-i Tehir'in Şartları**

1. *Birinci namazı asıl vaktine tehir etmeye niyet etmelidir.*

Kişi öğle namazının vakti çıktığı halde ikindi namazıyla beraber kılacağına niyet etmemişse öğle namazı kazaya kalmış sayılır ve tehir ettiği için de günahkâr olur.

2. *İki namaz bitinceye kadar seferin devam etmesi şarttır.*

Kişi namaz bitmeden mukim olursa, sonraki namaz kaza olur. Cem-i tehir'de iki namaz arasında tertip şart değildir.

Burada muvalat (peş peşe kılmak) sünnettir. Ancak cem'in sıhhati için şart değildir. Bu durumda öğle ikindiye tehir edildiğinde, kişi isterse önce öğleyi, isterse ikindiyi kılabilir. Namazın hangisi önce kılınırsa diğerini onun peşinden kılmak şart değildir. Akşam namazı da yatsıya tehir edildiğinde, kişi isterse önce akşamı, isterse yatsıyı kılabilir.

*** Kasr ve Cem'in Mübah Olduğu Seferin Şartları**

a. *Sefer uzun olmalıdır.*

Gidilecek yer 81 km veya daha fazla olmalıdır. 81 km'den az olan sefer, şer'an sefer sayılmaz.

İbn Ömer ve İbn Abbas 4 bürûd'luk bir mesafeye gittikleri zaman namazlarını kısaltır, oruçlarını bozarlardı. *(Buhari)*

4 bürûd, 16 fersahtır. Bu da yaklaşık olarak 81 (80.640m) kilometredir. İbn Abbas ve İbn Ömer böyle bir şeyi kendiliklerinden yapmayacaklarından muhakkak Hz. Muhammed (a.s.v.)'den böyle gördükleri veya böyle duydukları için bu şekilde davranmışlardır.

Halil Günenç ise şöyle diyor: Şafii'ye göre seferi namazını kılabilmek için büyük Şafii ilmihali adlı kitabımın son baskılarında beyan ettiğim gibi, mesafenin takriben 144 km. olması lazımdır. Çünkü İmam-ı Şafii (ra) uzun yol 48 mildir, diyor. Her milde dört bin adım, her adım da üç ayak her ayak da aşağı yukarı yirmibeş santimdir. Deniz yolculuğunda da 48 deniz milidir. *(Büyük Şafii İlmihali ve Fetvalar-190,191)*

TDV İslam Ansiklopedisindeki Açıklama: Eski mesafe ölçüleri günümüz uzunluk ölçülerine çevrilince Hanefiler'in uzun seferin alt sınırı olarak takdir ettikleri 15 fersahlık mesafe yaklaşık 83, 18 fersahlık mesafe 99, Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerinin takdir ettiği 16 fersahlık mesafe 88 kilometreye tekabül etmektedir. *https://islamansiklopedisi.org.tr/sefer--fikih)*

b. *Sefer belirli bir yere yapılmalıdır.*

Nereye gittiği belirsiz olup rastgele dolaşan kişi seferî sayılmaz. Çünkü onun belli bir yönü yoktur. Komutana tâbi olan asker de seferî sayılmaz.

Çünkü o da nereye götürüldüğünü bilmez. Ancak seferin yönü ve mesafesi önceden söylenirse, sefer de uzun olursa kişi namazlarını kısaltabilir. Çünkü uzun sefer kesin olarak tahakkuk etmiştir.

c. *Seferin amacı masiyet (İslam'a aykırı bir iş) olmamalıdır.*

Eğer masiyet için sefer yapılırsa seferî olunmaz; içki ticareti yapmak, faiz almak, yol kesmek gibi şeyler için yolculuğa

çıkan kimse seferîliğin hükümlerinden faydalanmaz. Çünkü namazı kısaltmak ruhsattır. Ruhsat da sadece emanet için meşru kılınmıştır. Bu nedenle de günah olan şeylerde ruhsat olmaz; günah için sefere çıkan kişi namazları ne cem edebilir, ne de kısaltabilir.

* İmam Nevevi şöyle demiştir: "Bir kimse başlangıçta mübah bir yolculuk yapsa, sonra bu yolculuğu masiyet yolculuğuna dönüştürse, esah olan görüşe göre bu kişi seferin ruhsatlarından yararlanamaz. Bunun aksine bir kimse masiyet yolculuğuna çıksa, sonradan bu yolculuktan tevbe etse, seferi tevbe ettiği andan itibaren başlatır ve bu andan itibaren ruhsatlardan faydalanır.* *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/420)*

* ***Şafii Mezhebine göre Vatan:*** Yaz kış devamlı ikamet edilen yerdir. Bir kimsenin vatanına veya mutlak olarak yahut dört gün kalmaya niyetlendiği bir yere dönmekle, yahut ancak dört günde görülecek bir işi olan yere varmasıyla artık namazlarını kısaltması caiz değildir. Bir kimse kendi vatanına dönmeye niyet ederse, yahut dönmek hususunda tereddüde düşerse namazlarını kısaltması mümkün değildir. Bu bir yerde eğleşiyor ve yürümüyorsa, kendi başına hareket edebiliyor ve başkasına tabi değilse, hatta ikamete elverişli olmayan sahra gibi bir yerde bulunuyorsa ve aradaki mesafe de kısaltma mesafesinden az ise böyledir. Eğer yolda yürürken, yahut başkasına tabi iken (zevcenin kocasına tabi olması gibi) memleketine geri dönmeye niyetlenirse fiilen geri dönünceye kadar namazlarını kısaltır. Bunun gibi bir kimse seferde iken, ikamet niyeti olmaksızın vatanına uğramayı kastederse yine namazlarını kısaltır. Bunun gibi bir kimse bir beldede her an gerçekleşmesini beklediği bir işini görmek için ikamet etse bu müddet on sekiz güne varıncaya kadar namazlarını kısaltır. Yine bir kimse (daimi ikamet yeri olmayan) vatanından başka bir yere dönerse de namazlarını kısaltır. Gittiği bu yerde hanımı yahut aşireti bulunsa da hüküm aynıdır. Bir kimse vatanından başka bir yere dönmek niyetiyle yola çıkarsa, bu dönüş eğer bir ihtiyaca bağlı değilse namazlarını kısaltmaz. Eğer temizlik yapma gibi bir

ihtiyaç dolayısıyla ise namazlarını kısaltabilir.* *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/436)*

*** Yolculuk ne zaman biter?**

Yolculuk sona erince, sefer ruhsatlarından istifade edilemez. Şöyle ki:

a) İkamet yerine dönmekle, yolculuk sona erer.

b) Gideceği yerde, dört gün veya daha fazla kalmaya niyet eden kimse, oraya varmakla yolculuğu son bulur.

c) Bir kimse, gideceği yere varmadan, orada ikamet etmeye niyet etmemiş ise, veya giriş-çıkış günleri hariç dört günden az bir müddet kalmaya niyet etmişse, oraya varmakla yolculuğu son bulmaz.

d) Bir yerde, giriş ve çıkış günleri hariç dört gün kalan kimse, mukim olur.(seferi değildir)

e) Gideceği yerde, göreceği işinin, dört günde bitmeyeceğini bilen kimse, oraya varmakla mukim olur.

f) Eğer işinin her an için bitebileceğin! tahmin ediyor ve bittiği anda dönmeye niyetli ise, bir de ikamet etmeye niyet etmemişse, 18 güne kadar yolcu sayılır.

g) Durmuş olduğu halde, dönmeye niyet eden kimsenin seferiliği bitmiş olur.*http://www.dinimizislam.com/detay.asp? Aid4176

*** Seferin Başlangıç Noktası**

Şafiilere göre, eğer belde veya köyün surları varsa, seferin başlangıcı bu surları geçmekle olur. Hatta bu surların dışında yerleşim alanları olsa da esah olan görüşe göre hüküm aynıdır.

Eğer oturulan belde yahut köyün surları yoksa, o takdirde seferin başlangıç noktası en son binaları geçmektedir. Hatta arada bir nehir yahut bir bahçe yahut harap evler bulunsa ikamet yerine bitişik veya ayrı olan bütün evleri geçmesiyle sefer başlar. Beldenin binalarından dışarıda terk edilmiş harap vaziyetteki evleri geçmek şart değildir. Çünkü bu yerler ikamet yerleri değildir. Nitekim sefere başlanan yere bitişik olsa da bahçelerle ziraat alanlarını geçmek de şart değildir. Suru bulunmayan

köylerin kabristanını geçmek şarttır.* *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/425)*

* ***Uzun yolculuğun dört meziyeti vardır:***

1- Namazı kısaltmak,

2- Oruç tutmamak,

3- Üç gün üç gece kadar mesti mesh etmek,

4- Cem'i takdim (iki namazı birleştirip öne alma) ve cem'i te'hir (iki namazı birleştirip erteleme) yapmaktır.

Ayrıca kısa yolculuğun da dört meziyeti vardır:

1- Cuma namazını terk etmek,

2- Cuma namazını kılınacağı yeri şafaktan evvel terk etmek,

3- Binek üzerinde nafile namazını kılmak,

4- Su bulunmadığı takdirde namazı iade etmemek üzere teyemmüm almaktır.

İmamı Nevevi "mecmu" adlı kitabında şöyle der:

Üç çeşit ruhsat vardır:

1- Vacip. Meselâ bir kimsenin boğazında bir lokma düğümlenip kalır ve onu gidermek için içkiden başka bir içecek bulamazsa, hayatını kurtarmak gayesiyle içki içmek mecburiyetindedir. Terk etmesinden dolayı ölürse asi olarak ölmüş sayılır.

2- Sünnet. Üç merhale veya daha fazla olan seferde seferi namazı kılmak gibi.

3- Mübah. (mübah, yapılmaması daha uygun olan ruhsattır.) İki merhale ile üç merhale arasındaki seferde, seferi namaz kılmak ve mestleri mesh etmek gibi. Yani mestleri mesh etmek ruhsat olup bazı kimselerin zannettiği gibi sünnet değildir.

* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Soru -Uçak, gemi ve tren gibi vasıtalarda nasıl namaz kılınacaktır?

Cevap: Uçak, gemi ve tren gibi vasıtada bulunan kimse, vakit gelip vasıta henüz hareket etmemiş ise zaten normal olarak yerde olduğu gibi yüzünü kıbleye çevirerek namazını kılacaktır. Hareket etmiş ise, ayak üzere kıbleye doğru namaz kılmak mümkün ise öyle kılacaktır, başka bir yöne doğru namaz kılmak

caiz değildir. Vasıta namazda iken dönerse o da onunla beraber dönecektir. Kıbleye doğru veya ayakta namaz kılmak mümkün değilse kıble istkametine doğru ve otururak namazını eda edecektir. Ancak imkan varsa iftitah tekbirini almak is terken mutlaka yüzünü kıbleye yöneltip öylece tekbir alacaktır. Vakit dar olduğu takdirde namaz bu şekilde eda edilecektir. Mola yerine yetişebileceğini biliyorsa namazın böyle kılınması caiz değildir. Hanefi mezhebine göre iftitah tekbiri için kıbleye dönmek gerekmez. Mutlaka onu tehir etmek lazımdır. *(Halil Günenç-Fetvalar-148)*

* ***Seferde Kaza Namazı Kılma***

Hazarda (normal durum) kazaya kalan namaz, ister seferde ister hazarda kaza edilsin, dört rekat olarak kılınır. Çünkü namazları kısaltmak seferin ruhsatlarından biridir. Seferin yok olması ile batıl olur. Bu mesele üç gün ayaklarındaki mestler üzerine mesh etme ruhsatına benzer. Yolculuk sona erince ruhsat da sona erer. Ayrıca bu namaz kişinin zimmetinde tam olarak sabit olmuştur. Seferde kılınamayan ve kazaya bırakılan namaz ise seferde kılınırsa kısaltılarak, hazarda kılınırsa tam olarak kılınır. Şafiilerde azhar olan görüşe göre hüküm böyledir. Çünkü bu namaz seferde farz olmuştur.

Dolayısıyla sebebin bulunmasına bakılır.

Seferde sünnet namazlar:

Nevevi'nin söylediğine göre fakihler seferde mutlak nafile namazların müstehap olduğunda ittifak etmişlerdir. Ancak, vakit namazlarına bağlı olan nafile namazların müstehap olduğu konusunda farklı düşünmüşlerdir. İbni Ömer ve başkaları bunları terk etmişlerdir. Şafii ve talebeleri ile cumhur sünnet namazları müstehap kabul etmişlerdir. Cumhurun dayandığı birinci delil, namaz vakitlerinde namazlara bağlı olan sünnetlerin mutlak manada mendup olduğu ile ilgili umumi hadislerdir. Bununla beraber, Hz. Peygamber (a.s.) Mekke'nin fethedildiği gün kuşluk namazını kılmıştır, sabah namazının iki rekatını da, uyuya kaldıkları ve üzerlerine güneş doğduğu zaman kılmıştır. Sünen sahiplerinin zikrettikleri daha başka hadisler de vardır. Fakihler

mutlak nafilelere kıyas ederek seferde sünnet namazların kılınmasının müstehap olduğuna görüşüne varmışlardır.

Buhari ile Müslim'de İbni Ömer'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (a.s.) ile beraber bulundum. Seferde nafile namaz kıldığını görmedim. " Bir rivayette şöyle demiştir: "Resulullah (a.s.) ile beraber bulundum. O seferde iki rekattan fazla namaz kılmazdı. Ebu Bekir ile Ömer ve Osman'ın da böyle yaptıklarını gördüm. " Nevevi demiştir ki: "Hz. Peygamber (a.s.) vakit sünnetlerini bineğinin yanında kılmış, İbni Ömer de onu görmemiş olabilir. Çünkü nafile namazın evde kılınması daha faziletlidir. Belki Hz. Peygamber (a.s.) bazı vakitlerde terk etmenin caiz olabileceği konusunda halkı uyarmak için yapmış olabilir." * *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/440)*

Yağmurlu Zamanlarda Namazları Cem Etmek

Yağmurlu zamanlarda cem-i takdim yaparak ikindi namazını öğle vaktine, yatsı namazını da akşam vaktine getirip birleştirerek kılmak caizdir.

İbn Abbas şöyle rivayet ediyor*: 'Hz. Muhammed (a.s.v.), korku ve yolculuk olmadığı halde (Medine'de) öğle ile ikindiyi, akşam ile de yatsıyı cem ederek kılardı'. (Müslim/705; Buhari/5:18. (Buhari'nin rivayetinde ravilerden biri olan Eyyub 'Belki de bu, yağmurlu bir günde olmuştur1 demiştir)*

Müslim'in diğer bir rivayetinde İbn Abbas şöyle demiştir: *'Hz. Muhammed (a.s.v.)'in namazları cem etmesinin sebebi, ümmetinden hiç kimseyi zorluğa sokmamayı murad ettiğindendir'. (Müslim/705)*

İkinci namazın vaktinde kılmak üzere cem-i tehir yapılmaz. Çünkü yağmur çoğu kez ikinci namazın vaktinde kesilir. Bu durumda namaz, özür olmaksızın vaktinin dışına çıkarılmış olur.

Yağmurlu Zamanlarda Cem-i tehir yapmanın şartları şunlardır:

a. Namaz cemaatle kılınmalı ve örfen uzak sayılan bir mescide yağmur nedeniyle gitmekte zorluk bulunmalıdır.

b. Yağmur, iki namazın başlangıcında yağmaya başlayıp birinci namazın selâmı verilinceye kadar devam etmelidir.

* **Seferi İken Namaz Nasıl Kılınır?**

Örnek: A şehrinde ikamet ediyoruz. 3 günde biteceğini düşündüğümüz bir iş için 81 km'den daha uzak B şehrine gitmeye karar verdik.

Eğer cem-i tehir yapıyorsak; Yola çıktığımız gün, öğle namazı vaktinden önce yola çıkmış ve B şehrine olan yolculuğumuz ikindi namazı vaktine kadar devam ediyorsa, yolda öğle namazını kılma vaktinde, öğle namazını ikindi namazı vaktine erteleyebiliriz. (*Önemli:* Sefere çıkmadan önce vakti giren bir namaz seferde kısaltılamaz. Yani öğle ezanı okunduktan sonra yola çıkacaksak öğle namazını tehir edemeyiz.) Aynı şekilde akşam namazını da yatsı vaktine erteleyebiliriz.

Bunun için öğle namazı vaktinde ***"Niyet ettim Allah rızası için öğle namazını ikindiye cem-i tehir etmeye (birleştirerek ertelemeye)"*** şeklinde niyet getiriyoruz. (Aynı durumu akşam namazını yatsı namazı vaktine ertelemek etmek için de yapabiliriz.)

İkindi namazı vaktinde önce öğle namazını kılmak sünnettir. Öğle namazını kılmak için ***"Niyet ettim Allah rızası için cem-i tehir ettiğim öğle namazını kısaltarak iki rekat olarak eda etmeye."*** Şeklinde niyet getirilir ve öğle namazı kılınır.

Sonra ara vermeden ayağa kalkarak ***"Niyet ettim Allah rızası için ikindi namazını kısaltarak iki rekat olarak eda etmeye."*** Şeklinde niyet getirilir ve ikindi namazı kılınır.

B şehrine gittiğimiz gün ile A şehrine döneneceğimiz gün hariç B şehrinde 3 gün boyunca öğle, ikindi ve yatsı namazlarını kısaltarak kılarız. Bu sürede cem-i takdim ve cem- tehir de yapabiliriz. Namazın niyetini "***Niyet ettim Allah rızası için Öğle namazını kısaltarak iki rekat eda etmeye"*** veya ***"Niyet ettim Allah rızası için Öğle namazını seferi olarak edâ etmeye"*** şeklinde yaparız.

Seferi olduğumuz süre içerisinde cemaat ile namaz kıldığımızda, imam mukim ise (yani seferi değilse) namazı kısaltamayız, imama uyarak namazı tam kılmalıyız.

Ancak B şehrindeki işlerimizi 3 günde bitiremediğimizi fark ettik. Bu nedenle namazlarımızı kısaltmaya devam edebiliriz. Ancak 18

gün kaldığımız halde işlerimiz yine de bitmemişse artık namazları kısaltmadan kılmaya başlarız.

B şehrindeki işlerimizi tamamlayıp ikamet yerimiz olan A şehrine döndüğümüz gün, seyahat esnasında namazlarımızı tekrar cem-i tehir veya cem-i takdim edebiliriz.

Eğer bu kez cem-i takdim yapıyorsak; yola çıktığımız gün, öğle namazı vaktinde, öğle namazını kılacağımız esnada ikindi namazını da cem-i takdim (ikindi namazını öğle namazıyla birleştirerek öne alacağımızı niyet edebiliriz.

Namazın niyetini "***Niyet ettim Allah rızası için Öğle namazını iki rekat kılarak eda etmeye, ikindi namazını da öğle namazıyla beraber eda etmeye"*** veya ***"Niyet ettim Allah rızası için Öğle namazını seferi olarak eda etmeye, ikindi namazını da öğle namazıyla cem etmeye"*** şeklinde yaparız.

Önce vakit namazı (yani öğle namazını) sonra kılarız (önce vakit namazını eda etmek vaciptir.). Selam verdikten sonra da ara vermeden ayağa kalkılarak ikindi namazı eda edilir.

Başa Dön

Cem-i takdim edilen namazın niyetini "***Niyet ettim Allah rızası için cem-i takdim ettiği ikindi namazını iki rekat kılarak eda etmeye"*** veya ***"Niyet ettim Allah rızası için cem-i takdim ettiği ikindi namazını seferi olarak eda etmeye"*** şeklinde yaparız.

Aynı şekilde yatsı namazını da akşam namazı vaktine cem-i takdim edebiliriz.

Cem-i takdim ettiğimiz namazın vaktinin ortasında (yani ikinde veya yatsı namazı vaktinde) ortasında ikamet ettiğimiz şehre (yani A şehri) varmamızda bir beis yoktur. Cem-i takdim ettiğimiz namazı tekrar kılmamıza gerek yoktur.

Önemli:

1- iki şehir de bizim ikamet yerimiz ise iki şehir arasındaki yolculuk namazları kısaltılmaz ve cem edilmez.

2- iki şehir arasındaki yolculuk esnasında Cuma namazı için durup Cuma namazı kılmak zorunda değil.

3- Yolculuk esnasında su bulunamazsa teyemmüm edilebilir. Bu namazlar sonradan da iade edilmez. *

KORKU NAMAZI

Korku Namazının Mânâsı ve Meşruiyetinin Esası

Bu namazın mânâsı ve meşruiyetinin esası şudur: Korku, emniyetin zıddıdır. Korku namazından maksat, savaş durumunda kılınan namazdır.

Bu namazın birtakım ruhsat ve kolaylıkları vardır. Bu kolaylıklar cemaat için daha da fazladır. Bu ruhsat ve kolaylıklar başka namazlarda bulunmazlar. Bu namazın meşru olduğunun delili ayet ve hadîslerdir ki bunlar korku namazının hâl ve keyfiyetleri bahsinde görülecektir.

Korku Namazının Halleri

Korku namazının savaş durumuna nisbetle iki hâli vardır:

Birinci Hâl

Bu hâl, sınırda ve diğer yerlerde nöbet tutma ve düşmanla çarpışma halidir. Bu durumlarda korku namazının şekli, bazı noktalarda normal namazdan daha değişik olur. Bu durum Müslümanların devlet başkanının, ordu komutanının veya vekilinin arkasında namaz kılmak istediklerinde meydana çıkmaktadır. Bu durumdaki namazın meşruiyetine delil, şu ayettir:

"(Ey Muhammedi) Onların içinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman onlardan bir grup seninle beraber namaza dursun ve silahlarını kuşansın. (Namaza duranlar) secdeye vardıkları zaman diğerleri arkanızda sizi korusunlar. Namaz kılmayan başka bir grup gelsin ve seninle beraber namaz kılsın. Tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. Kâfirler isterler ki siz silah ve eşyanızdan gafil olasınız ki onlar da ani bir hücumla üzerinize çullansınlar. Eğer yağmurdan ötürü size bir eziyet olursa veya hasta iseniz silahlarınızı çıkarmanızda üzerinize günah yoktur. Bununla beraber tedbirinizi alın. Şüphesiz ki Allah kâfirlere rüsvay edici bir azap hazırlamıştır." (Nisa/102)

Ayette zikredilen korku namazının bu şeklinin iki keyfiyeti vardır. Hz. Muhammed (a.s.v.) bunları fiiliyle göstermiştir. Bu durum düşmanın bulunduğu mevkiye göre değişmektedir.

I. Keyfiyet

Fiilen savaşılmıyorsa, düşman da kıble tarafında değilse ve Müslümanlar da namazı tek bir cemaatle kılmak istiyorlarsa imam, onları iki dört veya daha fazla saf yaparak önlerine geçer. Eğer ordu iki safa ayrılmışsa imam secdeye gittiğinde birinci saf da imam ile beraber secdeye gider. Eğer ordu dört safa ayrılmışsa birinci ve ikinci saf imam ile birlikte secdeye gider. Böylece secdeye gitmeyenler, secdeye gidenleri herhangi bir saldırıdan korurlar. İmam kendisiyle beraber secdeye gidenlerle ayağa kalktığında diğer saflar secdeye giderken ve imam ikinci rekâtın kıyamında iken imama yetişirler. İmam üçüncü rekâtın secdesine gittiğinde birinci rekâtın secdelerinde imamla beraber olanlar kıyamda kalıp nöbet tutarlar, diğerleri imam ile beraber secdeye giderler. Sonra teşehhüd için hep birlikte oturup selâm verirler.

Hz. Muhammed (a.s.v.) Asfan gazvesinde de böyle yapmıştı. Korku namazını, bu gazveye benzer her durumda bu şekilde kılmak sünnettir.

İbn Abbas şöyle rivayet ediyor: 'Hz. Muhammed (a.s.v.) tekbir aldı, halk da tekbir aldı. Hz. Muhammed (a.s.v.) ve bazıları rükûya gidip sonra secde ettiler. Hz. Muhammed (a.s.v.) ve onunla secdeye gidenler ikinci rekâta kalktılar. Bu defa ikinci saf Hz. Muhammed (a.s.v.) ile rükû ve secdeye gittiler. Böylece tümü aynı anda namazlarını kıldılar. Fakat birbirlerini de korudular'. *(Buhari/902)*

Başa Dön

II. Keyfiyet

Düşman kıble tarafında değilse ve savaş da fiilen devam etmiyorsa, bu durumda namazın mendub olan keyfiyeti şöyledir:

a. Namazı kılanlar iki gruba ayrılır. Bir grup düşmanın karşısında durarak onları gözetleyip Müslümanları korur, diğer grup da imam ile beraber namaza durur.

b. İmam ile namaza duranlar bir rekât kılıp ikinci rekâta kalktıklarında geriye çekilip ikinci rekâtı tek başlarına kılarlar ve düşmanın karşısında beklerler.

c. Diğer grubun gelip imama uyması için imamın, ikinci rekâtın kıyamını uzatması uygun olur. Böylece imam kendisi için ikinci rekâtı kılarken, ikinci grup için de birinci rekâtı kıldırmış

olur. İmam teşehhüd için oturduğunda onlar kalkıp tek başlarına ikinci rekâtı kılarlar. Sonra hep beraber imama uyarlar. İmam da teşehhüdü uzatır ve onlarla beraber selâm verir. Hz. Muhammed (a.s.v.) Zât'ur-Rika gazvesinde bu şekilde namaz kıldırmıştır.

Salih b. Havvat, Zat'ur-Rika günü Hz. Muhammed (a.s.v.) ile birlikte bulunan kimselerdendir- şöyle rivayet etmektedir: 'Hz. Muhammed (a.s.v.) korku zamanında ashabına namaz kıldırdı; sahabenin bir kısmını arkasında saf yaptı. Bir kısmı da düşmanın karşısında bekledi. Hz. Muhammed (a.s.v.) arkasında bulunan safa bir rekât kıldırdı. Sonra kalktı, daha arkada bulunanlar bir rekâtı kılıncaya kadar kendisi ayakta kaldı. Sonra arkasındakiler öne geçti, önlerinde bulunanlar da geriye gittiler. Hz. Muhammed (a.s.v.) yeni gelenlere de bir rekât kıldırdı. Sonra geri çekilenler bir rekât kılıncaya kadar oturdu, sonra selâm verdi'. *(Buhari/3900; Müslim/842)*

Görüldüğü gibi Hz. Muhammed (a.s.v.), Müslümanların bir kısmı düşman karşısında olduğu halde cemaat namazını bu iki keyfiyet üzerine eda etmiştir. Bunda, Müslümanları korumak ve cemaat namazını da muhafaza etmek birleştirilmiştir. Düşmanın hilelerine meydan verilmemelidir. Bunun en büyük meziyeti ise Hz. Muhammed (a.s.v.)'e uymaktır.

Bunun amacı, namazları tek bir cemaatle halife, ordu komutanı veya vekilinin arkasında kılmak faziletini elde etmektir.

İkinci Hâl

Bu hâl, Müslümanların düşmanla fiilen savaştıkları, korku ve tehlikenin şiddetlendiği bir durumda kılınan namazdır. Bu durumda iken namazın belli bir şekli yoktur, nasıl kılınabiliyorsa öyle kılınmalıdır. İster yaya, ister binekli, ister kıbleye yönelik olsun, ister olmasın hangi durumda olursa olsun namaz ima ile kılınabilir. Ancak secde için yapılan işaret, rükû için yapılandan biraz daha fazla olmalıdır. Eğer bu durumda iken bir kısmı diğerine uyarak namazı cemaatle kılabiliyorlarsa bu daha efdaldir.

Yönlerinin değişik olması veya cemaatin imamın önünde olması namazı bozmaz.

"Namazlara ve orta namaza itina gösterin, can-ı gönülden boyun bükerek Allah için namaza durun! Eğer korkarsanız yaya veya binekli olarak namazı eda edin! Emniyete kavuştuğunuzda, size bilmediğinizi öğrettiği gibi Allah'ı anın!" (Bakara/238-239)

İbn Ömer, korku namazını vasıflandırdıktan ve sözü geçen iki şekilde namazın kılınmasını zikrettikten sonra şöyle demiştir: 'Eğer daha şiddetli bir korku varsa yaya veya binekli, kıbleye yönelmiş veya yönelmemiş olarak nam olarak namazınızı kılın!

İmam Mâlik, Nâfi'nin şöyle dediğini nakleder*: 'Benim kanaatime göre İbn Ömer, Hz. Muhammed (a.s.v.)'den duyduğu için böyle söylemiştir'. (Buhari/426l (İbn Ömer şöyle demiştir: 'Korku bundan daha fazla olursa binekli veya yaya iken ima ile namazını kıl!' Müslim/839)*

Böyle bir durumda savaşın gerekli kıldığı birtakım hareketlerin yapılması namaza zarar vermez. Ancak konuşmak, bağırmak mazeret sayılmaz.

Çünkü konuşmayı, bağırmayı gerektiren bir zaruret yoktur.

Savaş esnasında kişiye, affedilmeyecek kan ve benzeri gibi necasetler bulaştığında namazın sıhhatine zarar vermez. Fakat savaştan sonra o namazı kaza etmesi vaciptir.

Meşru olan her savaşta namazı bu şekilde kılmaya ruhsat verilmiştir.

Mükellefin şiddetli bir korku içerisinde bulunduğu her durumda da namazın böyle kılınmasına ruhsat verilmiştir. Mükellef, bir düşmandan, yırtıcı bir hayvandan veya benzeri bir şeyden kaçıyorsa namazı bu şekilde kılabilir.

Bu meşru olan keyfiyette namazın tahdidi, namazı vaktinde kılmaktır. Bu da şeriat sahibinin emrini yerine getirmek içindir.

"Şüphesiz ki namaz, müminlerin üzerine vakitli bir farzdır." (Nisa/103)

Korku Namazının Meşruiyetinin Hikmeti

Namazın bu keyfiyetlerde kılınmasının hikmeti, mükellef için kolaylık olmasıdır. Böylece mükellef Allah ile bağ kurmaya en fazla ihtiyaç duyduğu bir zamanda yardım talep etmeye ve kâfirlerle savaştığı esnada bu farzı yerine getirmeye fırsat bulup kalbi Allah'ın zikriyle meşgul olabilir.

Allah'ın yardımına ümidi ve güveni artar. Savaş meydanında ayağı yere sağlam basar. Böylece bâtıl yıkılır, hak muzaffer olur. Allah Teâlâ ne kadar doğru söylemiştir!

"Ey iman edenler! (Kâfir) bir toplulukla (savaş için) karşılaştığınızda sebat gösterin ve Allah'ı çokça anın. Umulur ki felaha erişirsiniz." (Enfal/45)

Burada şunu da zikretmek uygun olur: Korku namazı sözü geçen keyfiyeti eriyle beraber Müslüman bir askerin namazını sıkıntısız olarak kılmasına imkân vermektedir. Savaşın zorlukları ne kadar değişik, vesileleri ne kadar çeşitli, zaman ve mekânı nasıl olursa olsun Müslüman asker namazını kılabilir. Hele savaş insanların karşı karşıya gelmelerini gerektirmiyorsa -nitekim yeni savaşların çoğunda durum böyledir-namazı kılmak daha da kolay olur.

Namaz Hiçbir Durumda Mükellefin Üzerinden Düşmez

Korku namazı hakkında söylediklerimizden namazın hiçbir durumda mükellef üzerinden düşmediği açıkça anlaşılmaktadır. Özür ne kadar şiddetli olursa olsun mükellefiyet devam ettikçe namaz da devam eder.

Fakat Allah Teâlâ sefer namazı gibi iki namazı birleştirmeye, dört rekâtlı namazları iki rekât kılmaya ruhsat vermiş veya korku ve hastalık' namazı gibi namazların keyfiyetinde kolaylık göstermiştir. Bu kolaylıklar çeşitli sebeplere ve durumlara göre değişmektedir.

CUMA NAMAZI

Cuma Namazının Meşruiyeti

Cuma namazı şer'î bir ibadettir ve Allah Teâlâ'nın bu günün şeref ve faziletine nail olmaları için sadece bu ümmete verdiği ihsanlardan biridir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Bizler (ehl-i kitab'a nazaran) en son gelenleriz. Fakat kıyamet gününde en önde olanlarız. Şundan dolayı ki (bizden başka) kendilerine kitap verilen her ümmet bizden önce gelmiştir. Bize ise kitap, onlardan sonra verildi. Sonra Allah'ın bize farz kıldığı şu gün yok mu, işte Allah bizleri ona hidayet buyurdu. Bu bakımdan insanlar bunda bize tâbi olacaktır. Yahudiler(in ibadet) günü yarın (Cumartesi), Hristiyanlarınki ise Pazar günüdür."*** *(Buhari/836; Müslim/855, (Ebu Hüreyre'den)*

Cuma namazı hicretten kısa bir zaman önce Mekke'de farz kılınmıştır. Ancak Müslümanlar Mekke'de güçsüz ve zayıf olduklarından ve Cuma'yı kılmak için de bir araya gelemediklerinden ötürü Cuma namazı kılınamadı. Cuma namazı hicretten önce Medine'de ilk defa Esad b. Zurare tarafından kıldırılmıştır. *(Ebu Dâvud/1069 ve başka muhaddisler, (Ka'b b. Mâlik'ten)*

Cuma Namazının Meşruiyetinin Delili

Cuma namazının meşru ve farz olduğuna şu ayet delâlet etmektedir:

"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığınız zaman hemen Allah'ı anmaya (Cuma'yı kılmaya) koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır." (Cuma/9)

Cuma namazının meşruiyetine delâlet eden birçok hadîs vardır. Onlardan bazıları şunlardır. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Cuma namazı her Müslümana hak ve vaciptir."*** (*Ebu Dâvud/1067 (Tank b. Şihab'dan)*

"***Birtakım kimseler Cuma namazını terk etmekten ya vazgeçerler yahut da Allah onların kalplerini mühürler, sonra da onlar gafillerden olurlar."*** *(Müslim/865 ve başka muhaddisler, (Ebu Hüreyre ve İbn Ömer'den)*

Cuma'nın Meşruiyetinin Hikmeti

Cuma'nın meşruiyetinin birçok hikmet ve faydası vardır. Onları burada teker teker saymak mümkün değildir. Onların en önemlilerinden biri şudur: Aynı şehirde yaşayan bütün Müslümanlar bir yerde, haftada bir gün (Cuma günü) bir araya gelip birlik ve beraberliklerini sağlayan, rağbetlerini artıran, aralarındaki bağı daha da güçlendiren bir nasihâte kulak verirler. Bu onların arasındaki ülfiyeti de artırır. Böylece birbirlerini daha iyi tanırlar ve yardımlaşırlar. Bir hafta boyunca ortaya çıkan yeni meselelere dikkatleri çekilir ve halifeye bağlılıkları artar. Namazı ve hutbeyi halifenin eda etmesi en uygun olanıdır. Bu bakımdan Cuma hutbesinde bütün bu durumlar dikkate alındığı için Cuma namazı haftalık bir kongre sayılır. Orada bütün Müslümanlar eşit olarak başkomutanlarının arkasında olurlar. Başkomutan, onlara imamlık yapıp hutbe okuyan kişi tarafından temsil edilir. Bunun için şeriat sahibi Cuma'ya gitmeyi teşvik etmiş ve insanları Cuma'yı terk etmekten nehyederek Cuma hususunda gevşek davranmayı yasaklamıştır. Bu söylediklerimizin bir kısmı daha önce geçmişti. Bir kısmı da ileride tekrar gelecektir. Burada şu hadîs bizim için yeterlidir.

Kim üç Cuma'yı gevşeklik edip terk ederse Allah onun kalbini mühürler.

Başa Dön

Cuma'nın Farz Olmasının Şartları

Cuma namazı, aşağıdaki şartların kendisinde bulunduğu herkese farz'dır.

1. *Müslüman olmak.*

Kâfirden cumaya katılması istenmez. Çünkü kâfir, ibadetlerden önce ibadetlerin esası olan İslâm olmak ile mükelleftir. Ancak Allah Teâlâ ahirette cumadan ötürü (esas itibariyle mükellef olduğu halde kılmadığı için) kâfiri cezalandırır.

2. *Baliğ olmak.*

Çocuk mükellef olmadığından ötürü cuma namazına gitmesi vacip değildir.

3. *Akıllı olmak.*

Çünkü deli mükellef değildir.

4. *Hür olmak*

Köleye cuma namazı farz değildir. Çünkü köle efendisinin hakkı ile meşguldür. Bu durum cumanın köleye vacip olmasına engeldir.

5. *Erkek olmak*

Cuma namazı kadınlara farz değildir. Çünkü kadınlar çocuklarla ve ev işleriyle meşgul olmak durumundadırlar. Bu durumda kadınların, özel bir vakitte özel bir yerde bulunmaları onlar için meşakkatli olacağından, cuma namazı onlara farz kılınmamıştır.

6. *Sıhhatli olmak.*

Mescide gitmekle, bir yerde oturmakla veya namazı beklemekle rahatsız olan bir kişiye cuma namazı vacip değildir. cuma namazına gittiği takdirde kişinin hastalığı artacaksa veya hastalığı geç iyileşecekse yine cumaya gitmesi vacip değildir. Hastaya bakan, hizmet eden kimse de hasta gibidir. Ona da cuma namazı vacip değildir. Çünkü hastaya bakan kişi Cuma'ya gittiği zaman hastanın ihtiyaçları ile ilgilenecek kimse kalmaz. Hastabakıcının, hastanın akrabası olup olmaması hükmü değiştirmez. Böyle bir kimseye, yerine bakacak kimse olmadığı takdirde Cuma namazı vacip değildir.

* Körlük ve kötürümlük. Kör (âmâ) olan bir kimseye, kendisini camiye götürebilecek biri bulunsa bile, Ebû Hanîfe, Malikiler ve Şafiilere göre, Cuma namazı farz değildir. Hanbeliler'le, Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ise, kendisini camiye götürebilecek biri bulunan âmâya cuma namazı farzdır. Kendisini camiye götürebilecek kimsesi bulunmayan âmâya ise, bütün bilginlere göre cuma namazı farz değildir. Ayakları felç olmuş veya kesilmiş kimselerle yatalak hastalara da cuma namazı farz değildir. * (DiB İlmihal I/292)

7. *Cuma namazının kılındığı yerde ikâmet etmek.*

Kısa dahi olsa sefere çıkmış bir kişiye, yolculuğu cuma gününün fecrinden önce başlamışsa -ikâmet ettiği yere normal havalarda ezan sesi de yetişmiyorsa- cuma namazı farz olmaz. Ezan sesi duyulacak kadar cuma kılınan yere yakın ise Cuma namazı farz olur.

İçinde özürsüz 40 kişinin ikâmet etmediği, bu nedenle de cuma namazının sahih olmadığı bir yeri mekân edinen kimseye de cuma namazı farz değildir. Ancak cuma kılınan bir yerde okunan ezan sesinin normal şartlarda oraya yetişmemesi şartıyla böyledir.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu hadîsleri bu şartlara delâlet etmektedir: ***"Âzad edilmemiş köle, kadın, çocuk ve hasta olanlardan başka her Müslümana cemaatle cuma kılmak hak olan bir vaciptir."*** (*Ebu Dâvud/1067)*

"***Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, ona - kadın, yolcu, köle ve hasta müstesna- cuma namazı farzdır.***" (*Dârekutnî, n/3 ve başka muhaddisler)*

"Ezanı işiten her Müslümana cuma namazı farzdır." (*Ebu Dâvud/1056)*

Cuma'nın Sahih Olmasının Şartları

Yukarıda saydığımız yedi şartın kendisinde bulunduğu her Müslümana cuma namazı vaciptir.

Ancak cuma'nın sahih olması için dört şartın daha bulunması gerekir:

1. Cuma namazı, merkezî bir alanda kılınmalıdır.

Bu alan, ister bir beldenin binaları arasında olsun, ister kendilerine cuma farz olan 40 kişinin oturduğu bir köyün ortasında olsun fark etmez.

Beldeden maksat, kadısı (hâkimi) ve idarecisi olan, içinde alışveriş için çarşı ve pazar bulunan yerdir. Köyden maksat ise kadısı (hâkimi) ve idarecisi bulunmayan yerlerdir. Bu bakımdan sahrada ve çadırlar arasında cuma namazı sahih olmaz. İçinde cumanın kendilerine farz olduğu 40 kişinin bulunmadığı bir yerde de sahih olmaz. Eğer yakın bir beldeden okunan ezan sesi işitiliyorsa oraya gidilip cuma namazının kılınması farz olur. Cuma kılınan yerden ezan sesini işitmiyorlarsa, cuma namazı onların üzerinden sakıt olur. Nitekim bunu cumanın vacip olmasının şartları bahsinde zikretmiştik.

Bu şartın delili, Hz. Muhammed (a.s.v.) ve raşid halifeler döneminde cuma namazının sadece böyle yerlerde kılınmış

olmasıdır. Arap kabileleri Medine'nin etrafında oldukları halde oralarda cuma namazı kılınmıyordu.

Hz. Muhammed (a.s.v.) onlara çadırların arasında Cuma namazını kılmalarını söylememiştir.

2. Cuma namazı kılacakların sayısı, cumanın kendilerine farz olduğu 40 kişiden az olmamalıdır; yani erkek, baliğ, mukim ve hür olan 40 kişi bulunmalıdır ki cuma sahih olsun.

Cabir'den şöyle rivayet edilmiştir: ***'Sünnete göre her 40 kişiye ve 40 kişiden fazla olanlara cuma vardır'.****(Beyhakî, I/177)*

Ka'b b. Mâlik şöyle demiştir: *'İlk defa Cuma namazı kıldıran Esad b. Zurare idi ve o gün Cuma'ya katılanlar 40 kişiydiler'. (Ebu Dâvud)*

3. Cuma namazı öğle vaktinde kılınmalıdır.

Öğle vaktinden cuma namazı yetişemeyecek kadar bir zaman kalmışsa öğle namazı kılmak vacip olur. Eğer cuma namazına başlanır ve cuma namazı devam ederken öğle vakti çıkarsa, cuma namazını hemen öğle namazına çevirmek ve dört rekât olarak kılmak gerekir Bunun delili Hz. Muhammed (a.s.v.)'in böyle yapmış olmasıdır.

Enes b. Mâlik şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), Cuma namazını güneş batıya doğru kaydığında (zeval vaktinde) kılıyordu'****. (Buhari/862)*

Seleme b. Ekvâ şöyle rivayet etmiştir*: 'Hz. Muhammed (a.s.v.) ile birlikte güneş (ortadan batıya) meylettiği zaman Cuma namazını kılardık. Sonra dönüp giderken gölge yerleri araştırırdık. (Buhari/3935; Müslim/860)*

Sehl b. Sa'd şöyle diyor: *'Hz. Muhammed (a.s.v.) zamanında biz Cuma'yı kılmadan ne kaylûle uykusuna yatar, ne de yemeğimizi yerdik'. (Buhari/897; Müslim/859)*

4. Aynı şehirde, mümkün olduğu takdirde bir yerde cuma namazı kılınmalıdır.

Cuma namazını birkaç yerde kılmak uygun değildir. Hatta eğer mümkünse bir yerde kılmak vaciptir. Eğer halk çok olur da bir yere sığmazlarsa ihtiyaca göre iki, üç veya dört yerde kılınabilir. İhtiyaç olmadığı halde aynı şehirde birkaç yerde cuma namazı kılınırsa, bunlardan sadece ilk kılmanı sahih olur. Önce

kılınmaktan maksat, başlangıçtır. İlk tekbir Önce hangi mescitte alınmışsa oradaki Cuma sahihtir, diğerleri ise ayrı yerlerde kılındığı için sahih değildir. Bu nedenle onun yerine öğle namazı kılmaları gerekir. Eğer Cuma'nın, hangi mescitte daha önce başladığı bilinmiyorsa, kılınan bütün Cuma'lar fasid (yanlış) olur. Vakit müsaitse ilk tekbir alınan yerde yeniden kılınması gerekir. Aksi takdirde tümü bu eksik ve fasid (yanlış) olan namazı yerine getirmek için öğle namazı kılmalıdır.

Bu şartın delili, Cuma namazının Hz. Muhammed (a.s.v.), Raşid halifeler ve tâbiin devrinde ayrı yerlerde kılınmamış olmasıdır. Namaz şehirde sadece el-Mescit'ul-Camii denilen büyük mescitte kılınırken, diğer mescitlerde ise sadece vakit namazları kılınırdı.

Hz. Aişe şöyle demiştir: ***'İnsanlar Hz. Muhammed (a.s.v.) zamanında Medine' ye yakın menzillerden ve Medine etrafındaki köylerden gelerek Cuma namazında nöbetleşe hazır bulunurlardı'.*** *(Buhari/860; Müslim/847)*

İbn Abbas şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.)'in mesciti dışında ilk Cuma namazı Bahreyn'de Cuvasî adlı yerde Abdulkays mescidinde kılınmıştır'.*** *(Buhari/852)*

Cuma'yı bir tek yerde kılma şartının hikmeti, Müslümanların birlik ve beraberliğini pekiştirmeye daha uygun olmasıdır. İhtiyaç olmaksızın Cuma namazını ayrı yerlerde kılmak, Müslümanlar arasında ayrılık ve nifak tohumları ekebilir.

[Şafii mezhebi ile Hanefi mezhebinden bir kavle göre; zaruret olmadığı halde birkaç yerde cuma namazı kılınırsa ilk cuma namazı sahih, diğerleri ise sahih değildir (Tahtavı, s. 413) *(Halil Günenç- Fetvalar-212)**

* Ancak: Şafiilere göre, şehrin çok büyük olması sebebiyle, cuma namazı için herkesin bir yere toplanması çok zor olursa veya güvenlik, sağlık vb. konularda ciddi endişeler bulunması sebebiyle bir yerde toplanılmasında sakınca varsa, ihtiyaç durumuna göre, bir şehirde birden fazla yerde cuma namazı kılınabilir. Bu tür sebeplerden dolayı, bir şehirde birden fazla yerde Cuma namazı kılınırsa, buralarda cuma namazı kılanların ayrıca öğle namazı kılmaları gerekmez. * *(DİB İlmihal I/297)*

* İster büyük bir şehir ister köy olsun, ister ezan sesini duysun ister duymasın, bir beldede ikamet eden kimse üzerine cuma namazını kılmak farzdır. Eğer ezan sesini işitiyorsa, beldenin dışında bulunan kimseye de cuma namazını kılmak farzdır.

Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: ***"Cuma namazı ezan sesini işiten kimseye farzdır."*** *(Ebu Davud ve Darekutni)*

Dolayısıyla ezan sesini işitmeyen çiftçilere, ziraatçılara cuma namazı kılmak farz değildir. Bu gibi yerlerde bulunanlar için ezan sesini işitmeye itibar edilir. Ezan sesini işitmede de şu hususlara bakılır: Müezzin, seslerin durgun, rüzgarın sakin olduğu bir ortamda beldenin bir tarafından durarak ezan okur. Beldenin yakınında tarlasında çalışan adam eğer müezzinin sesini işitirse cuma namazına gitmesi lazım olur. Eğer işitmezse lazım gelmez.

Bir yerde en az dört gün kalmaya niyet etmiş olan seferiye yahut cuma günü sabah sefere çıkmış bulunan kimseye cuma namazı farzdır. Eğer kişi sabah vaktinden önce sefere çıkarsa üzerine cuma namazı kılmak farz değildir. Fakat cuma namazının kılınması için istenen sayı (kırk kişi) olup seferi kişilerle tamamlanıyorsa kılınan cuma sahih olmaz. Belki cuma namazı için kırk mukim kişinin olması gerekir. Bir yerde yerleşmiş olmak cuma namazının gerçekleşme şartı olup farz olma şartı değildir. Nitekim cuma namazının sahih olmasının şartı açık arazide değil, bir bina içinde kılınmasıdır.* İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/272)

* Cumanın sahih olmasının şartlarının ilki cuma namazı kılınan yerin şehir ve köy gibi bir yerleşim yeri olmasıdır. Çölde ve devamlı çadırlarda hayat sürdürenlerin çadırları arasında cuma namazı kılmaları sahih değil-dir. Bazı bedevi arap kabileleri Medine'nin etrafında bulunurdu bunlar cuma camazı kılmazdı ve Rasulullah (s.a.v) cuma namazı kılmaları için bunlara herhangi bir emir vermemişti.

Kendilerine cuma namazı farz olan en az kırk Müslümanın mükellef, hür. erkek ve mukim olmaları gereklidir.

Soru: Cuma Namazının Edasında Halife Şartı var mı?

Cevap: Şâfiî mezhebine göre, halife olmadan da Cuma namazı sahih olur. Cuma farz olan bir namazdır. Onda, imam, halife olsun şeklinde, (bu veya o kişi olsun diyerek) şart koşulmaz. Bunun delili de, diğer namazlardır.

Hanefî mezhebine göre ise, bu caiz olmaz. Hanefîlere göre, ya sultan (kıldıracak) ya da sultanın görevlendirdiği birisinin bulunmasıyla, Cuma namazı sahih olur. *(Muhammed ÜNVERDİ. Temel İbadetler Konusunda Hanefiler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar s:123)*

Cuma Namazının Farzları

Cuma namazının iki farzı vardır. Bunlar Cuma namazının esasını teşkil ederler. Birinci farzı iki hutbe okumak, ikinci farzı ise cemaatle birlikte iki rekât namaz kılmaktır.

Hutbelerin Şartları

1. *Hatip, eğer mümkünse hutbeyi ayakta okumalıdır.*

İki hutbeyi birbirinden ayırmak için hutbelerin arasında oturmalıdır.

Bunun delili, Cabir b. Semure'nin şu rivayetidir*: **'Hz. Muhammed (a.s.v.) hutbeleri ayakta okur ve aralarında otururdu'.** (Müslim)*

İbn Ömer şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) birinci hutbeyi ayakta okuduktan sonra oturur, sonra kalkar sizin şu anda yaptığınız gibi ikinci hutbeyi okurdu'.*** *(Buhari/873; Müslim/86l)*

2. *Hutbe namazdan önce okunmalıdır.*

Bu, Cuma namazı hakkındaki hadîslerden anlaşıldığı üzere Hz. Muhammed (a.s.v.)'in fiiline tâbi olmak içindir.

3. *Hatip, küçük ve büyük hadesten temiz olmalıdır.*

Elbisesinde, bedeninde ve mekânında affedilmeyecek bir necaset bulunmamalı ve setr-i avrete riayet etmelidir. Zira hutbe de namaz gibidir. Hutbeler, öğle namazının farzının iki rekâtının karşılığıdır. Namazda şart olan taharet ve benzeri şeyler hutbelerde de şarttır.

4. *Hutbeler Arapça okunmalıdır.*

Cemaat Arapça bilmese bile hatip hutbeleri Arapça okumalıdır. Eğer orada Arapça öğrenecek kadar bir zaman geçtiği halde Arapça bilen kimse yoksa hepsi günahkâr olur ve Cuma'ları makbul olmaz. Dolayısıyla öğle namazı kılmaları gerekir. Fakat Arapça öğrenecek kadar bir zaman geçmemişse, hutbe tercüme edilir ve Cuma namazları sahih olur.

5. *Hutbeler peş peşe okunmalıdır.*

Birinci ve ikinci hutbe arasında fazla bir fasıla olmaması gerektiği gibi, ikinci hutbe ile namaz arasında da fazla bir fasıla olmamalıdır. Birinci hutbe ile ikinci hutbe arasına veya ikinci hutbe ile namaz arasına örfen uzun sayılan bir fasıla girerse hutbe sahih olmaz. Bu durumda mümkünse hutbe yeniden okunmalıdır. Aksi takdirde Cuma namazı, öğle namazına dönüşür.

6. *Her iki hutbe de Cuma namazının kendileriyle sahih olduğu 40 kişi tarafından dinlenmelidir.*

Başa Dön

Hutbelerin Rükûnları

1. Hangi siga ile olursa olsun -elhamdülillah, eş-şukru lillah gibi-Allah'a hamd etmek.

2. Hangi siga ile olursa olsun Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salâvat getirmek.

Bu salât Allahumme sallı ala Muhammed ve ala âl-i Muhammed veya Allahumme sallı alâ nebiyyi ve alâ âlihi veya Allahumme saîli alâ rasûli ve alâ âlihi gibi sigalarla yapılabilir. Burada dikkat edilmesi gereken bir şart vardır ki o da Hz. Muhammed (a.s.v.)'in isminin sarih olarak zikredilmesidir. en-Nebî, er-Rasûl ve Muhammed gibi kelimelerle Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ismi sarih olarak zikredilmelidir. Açık isim yerine zamir yeterli olmaz. Meselâ onun mânâsına gelen huve zamirinin kullanılması yeterli değildir.

3. Allah'tan sakınmayı tavsiye etmek.

Hangi lafız ile olursa olsun -ittekullah gibi- takva (Allah'tan sakınılması) tavsiye edilmelidir. Bu üç rükün, her iki hutbede de rükündür. Bunlar olmadan hutbe olmaz.

4. İki hutbenin bîrinde bir ayet okumak.

Okunan ayet, mânâsı anlaşılan bir ayet olmalıdır. Mukatta harfleri denilen ve sûre başlarında olan elif, lam, mim, yasin, tahâ gibi ayetlerden birinin okunması yeterli olmaz.

5. İkinci hutbede müminlere dua etmek.

Örfen dua sayılan -Allahummağfirli müminîne, Allahummağfirli müslimine gibi- her dua yeterli olur.

Cuma namazının ikinci farzının 'cemaatle iki rekat namaz kılmak' olduğu daha önce söylenmişti. Nitekim Hz. Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: *'Cuma namazı iki rekâttır'. (Neseî, III/111)*

Daha önce de naklettiğimiz bir hadîste Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "***Her Müslümana cemaatle Cuma namazı kılmak haktır, vaciptir."*** *(Ebu Dâvud)*

Cuma namazının bir rekâtına yetişen kimsenin Cuması sahihtir. Cuma'ya yetişemediği takdirde Cuma namazı, öğle namazına dönüşür.

İmam'a uyan cemaatin, Cuma namazına ehil olan 40 kişiden az olmaması vaciptir. İkinci rekatta imama yetişen kimsenin Cuması sahihtir. İmam selâm verdikten sonra kalkıp ikinci rekâtı kılarak Cuma namazını tamamlar. İmam ikinci rekâtın rükûundan kalktıktan sonra imama yetişen kimse, Cuma'ya yetişememiş sayılır. İmam selâm verdikten sonra kalkıp dört rekât öğle namazı kılması gerekir. (Hanefi İmam Muhammed, İmam Mâlik ve İmam Şâfiî bu görüştedir. *DİB İlmihal I/304*)

Cemaat Cuma imamına uyup imam ile beraber bir rekât kılar, sonra herhangi bir sebepten ötürü cemaatin tümü veya bir kısmı imamdan ayrılıp namazlarını tek başlarına tamamlarlarsa Cuma'ları sahih olur. Herhangi bir sebepten ötürü birinci rekât bitmeden önce imamdan ayrılırlarsa Cuma namazları sahih olmaz ve Cuma namazı öğle namazına dönüşür.

Bunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu hadîsidir: ***"Kim Cuma namazından veya diğer namazlardan bir rekâta yetişirse ona ikinci bir rekât eklesin. Böylece namazı tamamlasın."*** *Neseî, (ibn Mâce ve Dârekutnî, (ibn Ömer'den)*

İki hutbenin sünnetleri de şunlardır:

1. Hutbelerin rükünlerinin tertip üzere sıra ile yapılması.
2. Her iki hutbede işitenlerin susması.
3. Hutbelerin minber veya buna benzer yüksek bir yerde okunması.
4. Hatip hutbeye çıkınca yüzünü cemaate dönmesi
5. Hatibin hutbeye çıkarken cemaate selam vermesi.
6. Hatip minbere çıktıktan sonra ezan okunması.
7. Hatibin hutbesini cemaatin anlayabilecek şekilde okuması.
8. Hatibin, eliyle ya bir değneğe ya da minberin kenarına dayanması.
9. Hatibin iki hutbe arasında oturup İhlas Suresi'ni okuması.

Soru: Cezaevinde yatan kimseler cezaevinde cuma namazını kılabilir mi?

Cevap: Hanefilere göre cezaevinde yatan kimselerin cezaevinde cuma namazı kılmaları sahih değildir. Çünkü cuma namazının sıhhat şartlarından biri; izn-i amm'dır. Yani isteyen herkesin cuma namazı kılınan yere girebilmesidir. Şafii mezhebinde böyle bir şart olmadığına göre, oranın yerlisinden kırk kişi ceza evinde bulunsalar cuma namazını kılmakla mükelleftirler. Kışla da cezaevi gibidir. *(Halil Günenç- Fetvalar-204)*

Soru: İstanbul, Ankara ve Adana gibi şehirlerde cemaat içinde epeyce Şafii mezhebine bağlı olan kimseler bulunmaktadır. Böyle olmakla beraber, son hutbede yapılan dua sessizce yapıldığından cemaat duymuyor. Bu hal Şafii olan kimselere zarar verir mi?

Cevap: Daha önce açıkladığımız gibi hutbenin beş rüknünün cemaatin işiteceği kadar sesli olması lazımdır. Dua sessizce yapılırsa Şafii mezhebine göre hutbe sahih değildir. Dolayısıyla cuma namazı da fasittir. *(Halil Günenç- Fetvalar-206)*

Soru: Şafii mezhebine göre cuma namazının sahih olabilmesi için cemaatin kırk kişiden aşağı olmaması gerekir. Kırk kişi olmadığı halde başka bir mezhebi takliden cuma namazını kılmak caiz midir?

Cevap: Cuma namazının şartları tamam olmadığı halde başka bir mezhebi taklit ederek onu kılmak caizdir. Bu mesele, içtihadı ve ihtilaflı bir mesele olduğundan ihtilaftan kurtulmak için kılmak daha iyidir. Kezalik bir köy Hanefi mezhebine g öre amel ediyorsa mezkur mezhebe göre her ne kadar cuma namazı köy de kılınamıyorsa da (Çünkü bir yerde Cuma namazı kılınabilmesi için şehir olması lazımdır.) yine Şafii mezhebini takliden kılmaları daha iyidir. Çünkü Cuma namazı haftada bir defa Müslümanları bir araya getirip kaynaştıran ön emli bir unsurdur. *(Halil Günenç- Fetvalar-211)*

Cuma namazı kılınış Örneği

Cuma namazının kendilerine sahih olan 40 kişi varsak ve aramızda imam-hatiplik tecrübesi olan biri yoksa, şu şekilde cuma namazı kılmamız yeterlidir.

Namazdan önce (mümkünse ayakta) hutbe okunmalıdır.

Birinci Hutbede;

1. Cemaate selam vermek: Esselamu aleykum" veya "Esselamu Aleykum ve rahmatullahi ve berekatuhu" demek yeterli.

2. Hamd ve şükürle başlamak: Elhamdülillah, eş-şukru lillah" demek yeterli

2. Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salâvat getirmek: "Allahum-me sallı ala Muhammed ve ala âl-i Muhammed" veya "Allahumme sallı alâ nebiyyi ve alâ âlihi veya Allahumme salli alâ rasûli ve alâ âlihi" demek yeterlidir.

3. En az bir ayet okumak: Okunan ayet, mânâsı anlaşılan bir ayet olmalıdır. Örneğin "kul huvallahu ahad" (deki Allah bir(tek)dir.) demek yeterlidir.

4. Allah'tan sakınmayı tavsiye etmek: Hangi lafız ile olursa olsun "ittekullah" yani "Allahtan sakının" gibi takva tavsiye edilmesi yeterlidir.

İki hutbe arasında biraz oturulur. Otururken İhlas suresi okunur.

İkinci hutbede ise:

1. Müminlere dua etmek: "Allahummağfirli müminîne" (Allahım müminleri bağışla) veya "Allahummağfirli müslimine" (Allahım Müslümanları bağışla) demek yeterlidir.

Sonra da cuma namazının ikinci farzı olan cemaatle iki rekat namaz eda edilerek cuma namazı tamamlanmış olur.

Cuma namazında imam, *"Niyet ettim Allah rızası için Cuma namazını eda etmeye, hazır bulnan cemaate de imamlık etmeye"* cemaat ise *"Niyet ettim Allah rızası için iki rekat olan cuma namazını eda etmeye, uydum imama"* şeklinde niyet getirir.

Cuma Namazının Âdabı

Cuma gününün ve Cuma namazının sünnet olan birtakım âdabı vardır ki onlara itibar edip ihtimam göstermek gerekir.

Onları şöyle sıralayabiliriz:

1. *Yıkanmak*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Herhangi biriniz Cuma namazına gitmek istediğinde yıkansın!"*** *(Buhari/387; Müslim/844)*

Buradaki emir, farz için değil, müstehab etmek içindir. Çünkü başka bir hadiste şöyle buyurulmuştur: ***"Kim Cuma namazı için abdest alırsa, o, sünnete yapışmış demektir."*** Sünnete yapışmak ise ne güzeldir! Kim de yıkanırsa bu daha efdaldir. *(Tirmizi)*

2. *Vücudu kir ve kötü kokulardan temizlemek, saç ve sakalı yağlayıp güzel koku sürünmek.*

Bu, Cuma'ya gelenleri rahatsız etmemek içindir. Böyle yapan kimseye herkes yakınlık duyar ve onunla oturup kalkmaktan hoşlanırlar. Halka eziyet verecek kötü kokulu bir şey yiyen kimseye, Cuma namazını terk etme ruhsatı verildiğini daha önce söylemiştik.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Bir kişi Cuma günü yıkandığı halde elinden geldiği kadar temizlenir, saç ve sakalını yağlayıp vücuduna güzel koku sürerek Cuma'ya gitmek üzere evinden çıkar, yavaş yavaş yürüyüp mescide gider ve mescitte kimseyi rahatsız etmeden nasip olduğu kadar namaz kılar, sonra susup hutbeyi dinlerse iki Cuma arasındaki bütün günahları bağışlanır."*** *(Buhari/843, (Selman-ı Farisî'den)*

3. *En güzel elbiseyi giymek.*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kim Cuma günü yıkanır, en güzel elbiselerini giyerse, eğer varsa vücuduna güzel koku sürüp sonra mescide gider ve hiç kimsenin***

üzerinden atlayıp rahatsız etmeden yavaş yavaş yürür, sonra yapabildiği kadar ibadet edip imam'ı beklerse iki Cuma arasındaki günahları bağışlanır."*(İmam Ahmed,III/81)*

Cuma günü beyaz elbise giymek en efdalidir. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Beyaz elbiselerinizi giyin. Çünkü beyaz elbise, elbiselerinizin en hayırlısıdır. Ölülerinizi de beyaz ile kefenleyin."*** *(Tirmizi 994)*

4. *Tırnakları kesip bıyıkları kısaltmak.*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Cuma günü tırnaklarını kesip bıyıklarını kısalttığı rivayet edilmiştir. *(Bezzar, Müsned)*

5. *Mescide erken gitmek.*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kim Cuma günü cünüplükten yıkanır gibi yıkandıktan sonra (ilk saatte Cuma namazına) giderse bir deve kurban etmiş gibi, ikinci saatte giderse bir sığır kurban etmiş gibi, üçüncü saatte giderse boynuzlu bir koç kurban etmiş gibi, dördüncü saatte giderse bir tavuk sadaka vermiş gibi, beşinci saatte giderse bir yumurta tasadduk etmiş gibi*** İmam Ahmed, 111/81 ve başka muhaddisler Tirmizî/994 ve başka muhaddisler Bezzar, Müsned (sevaba nail) olur. İmam hutbeye çıktığında melekler hazır olup . zikri (hutbeyi) dinlerler. *(Buhari/841; Müslim/850, (Ebu Hüreyre'den)*

6. *Mescide girince iki rekât namaz kılmak.*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Herhangi biriniz imam (minbere) çıkmış iken mescide gelecek olursa hemen iki rekât namaz kılsın."*** *(Müslim/875)*

Ancak hatip hutbenin sonuna gelmemişse kılmalıdır. Eğer hutbenin sonu gelmişse, imamın farz namaza kalkmasını beklemelidir. Mescide girildiğinde iki rekât namaz kılmadan oturulursa artık namaz kılınmaz.

Oturduktan sonra kalkıp kılınan namaz sahih olmaz. Bu durumda oturup hutbeyi dinlemek ve farz namazı beklemek gerekir.

7. *Hutbeleri dinlemek için susmak.*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Cuma günü imam hutbe irad ederken arkadaşına sus (dinle) dersen (bile)***

lüzumsuz bir söz söylemiş olursun." *(Buhari/892; Müslim/851 ve başka muhaddisler), (Ebu Hüreyre'den)*

Hz. Ali'den şöyle rivayet edilmiştir: *"Kim uygun olmayan bir söz söylerse, onun o Cuma'dan bir ecri yoktur." (Ebu Dâvud/1051)*

Cuma Gününün Umumi Âdabı

Cuma günü haftanın en hayırlı günüdür. Cuma gününün birtakım sünnet ve edepleri vardır ki her müslümamn onları bilmesi ve mümkün olduğu kadar tatbik etmesi uygun olur. Onların en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

a. *Cuma günü ve gecesinde Kehf sûresini okumak sünnettir.*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kim Cuma günü Kehf sûresini okursa, iki Cuma arasındaki zaman onun için nûrlandırılır."*** *(Neseî, (Ebu Said e!-Hudri'den)*

b. *Cuma günü ve gecesinde çok dua etmek.*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Cuma gününde bir saat vardır ki Müslüman bir kul namazını o saate rast getirip Allah Teâlâ'dan bir şey dilediğinde Allah ona dilediğini verir."*** *(Buhari/893; Müslim/852. (Ravi Kuteybe kendi rivayetinde şunu ziyade etmiştir: "O, saatin kısa olduğunu anlatmak için eliyle (baş parmağını orta ve isimsiz parmaklarının iç tarafına basarak) İşaret etti")*

c. *Cuma günü ve gecesinde Hz. Muhammed (a.s.v.)'e çok salâvat getirmek.*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sizin en faziletli gününüz, Cuma günüdür. O günde bana çok salâvat getirin. Çünkü o günde getirdiğiniz salâvatlar bana arz olunur."*** *(Ebu Dâvud/1047; diğerleri)*

VESVESE

Vesvese, irade dışı meydana gelen, kişiyi tedirgin eden, bilinçli çaba ile uzaklaştırılamayan düşünceler**,** kuşku, işkil, kuruntu.

Vesveselerin sebepleri:

İlmin azlığı: İlim kişiden vesveseyi ve onun tehlikesini giderir. Cehalet ise kişiyi zarar verecek şeylere iter.

İman zayıflığı ve Allah'ı az zikretmek: Bunun salih amellerin azlığı, günahların çokluğu gibi pek çok sebepleri vardır. İmanın kuvvetli olması ise bunun aksidir. Şeytan ondan kaçar ve ona vesvese vermeye bir yol bulamaz.

Kuruntulara dalmak: Şüphesiz kuruntular ve çok düşünmek, insanın vesveselere kapılmasına sebep olur. Böylece şeytanın ona musallat olma yolu açılır.

Vesveselerin Çeşitleri

Akide hususunda vesvese: Allah, kainat, cinler, dünya dışındaki canlılar, insanın yaratılması, ölüm ve sonrası gibi insanın idrak edemediği ve bugünkü özellikleri ve imkanlarıyla kavrama kabiliyeti olmayan konularda bilimsel olarak kesin ispatlanamayan görüşler veya İsrailiyat olan yorumlara inanmak ve bunlara kafa yormak insanda vesveselere neden olabilir. Bu vesveselerden kurtulmanın yolu; Kur'an'da anlatılanları anlamaya çalışmak, bu doğrultuda bilimsel araştırmaları takip etmek, Allah'a ve gayba iman etmek ve İhlâs suresini okumak ve anlamını öğrenmektir.

Kazayı hacet hususunda vesvese: Bazı insanlar uzun süre tuvalette dururlar.

Abdestin bozulduğu hususunda vesvese: Bazı insanlar kendilerinden abdest bozucu bir şeyin çıkıp çıkmadığından şüphe ederler.

Bunların çaresi: Elbiselerinde bir ıslaklık görünceye bir ses veya koku hissedene kadar bu şüphelere aldırmamalıdır.

Suyun temizliği hususunda vesvese: Bazı insanlar temiz olup olmadığını bilmediği bir şey elbiselerine değince, necis olduğunu düşünerek hemen elbisesini değiştirir veya onu yıkarlar. Bu kişiler, böyle bir durumda, şüphe üzerine elbise

yıkaması gerekmediği ve elbisesinin değdiği zira eşyaların temiz olduğunu düşünmelidir.

Abdest alırken vesvese: Abdest alırken şeytan insanın kalbine mesela başını mesh ederken ağzına su vermediği veya abdeste niyet etmediği düşüncesini atar. Bu kişiler kendilerine "abdestim tamdır, Allah'a sığınırım, bu vesveselere aldırmam." Şeklinde telkinde bulunmalıdır.

Yerin temizliği hususunda vesvese: Bunda kişi, abdestten yürüdüğü yerlerden dolayı ayağını yıkar, sadece özel bir seccade üzerinde namaz kılar. Orada yaşayan insanlar namaz kılıyor veya temizliğe riayet ediyorsa, o ortamın da temiz olduğu düşünülerek bu vesveseden korunmalıdır.

Namaz hakkında vesvese: Şeytan bazı kişilere gelir, Fatiha'dan sonra bir sure okuduktan sonra "sen Fatiha'yı okumadın" der ve kıldığı rekât sayısı hakkında onu şüpheye düşürür. Ya da niyette ve başlangıç tekbirinde şüpheye düşürüp tekrar ettirir. Bunun da çaresi, Şeytandan Allah'a sığınıp bu vesveselere son vermek ve namaza devam etmektir.

Sessiz okunan namazlarda kulun vesveseyi uzaklaştırmak için sesli okumasında sakınca yoktur. Namaz kılanın sol tarafına namazda iken üfleyip üç kere şeytandan Allah'a sığınması meşrudur. Sesli okurken kendi işitebileceği şekilde sesini yükseltmelidir.

Namazda üç mü, yoksa dört mü kıldım diye şüpheye düşen kimse, üç rekât kıldığını varsayıp namazını tamamlamalıdır. Sonra da selamdan önce sehiv secdesi yapmalıdır.

İdrarını kaçırdığı veya yel çıktığından şüphe ederse abdesti bozulmaz. Buna aldırmamalıdır. Zira bu şeytanın vesvesesidir.

Vesvesenin çokluğu sebebiyle namaz iade edilmez. Bilakis eğer gerektirecek bir şey yapılmışsa sehiv secdesi yapmak yeterlidir.

Abdest, namaz gibi bir ibadeti bitirdikten sonra şüpheye düşmek. Aynı şekilde buna da önem vermemelidir.

Bu kuruntular bir meşguliyet haline getirilmemelidir. Zira bununla uğraştıkça daha çok yerleşir. Eğer onunla mücadele ederse Allah'ın izniyle kaybolur gider.

"Bazen aklımdan beni dinden çıkarmasından korktuğum düşünceler geçiyor. Bunu savuşturmak için ne yapmalıyım?"

Bu düşünceler şeytanın Müslümanı şaşırtmak için insanların göğsüne attığı vesveselerdir. Kişi bunu hissettiği zaman Allah'a sığınmalı ve gayba ait meseleleri düşünmeye son verilmelidir.

Vesvesenin ilacı: Din ilmini öğrenmektir. Bu kişiyi dinde aslı olmayan şeylerden alıkoyar. Bu durumda şeytan ondan daha uzak olur. Vesveseler dini bilmemekten kaynaklanır.

İmanını takviye etmek için Allah'ı zikretmek gerekir. Zira zikir, koruyucu bir kale ve engelleyici bir settir. Şeytana karşı bir silahtır. Özellikle sabah akşam okunacak zikirlere, uyumadan önce, eve girip çıkarken okunacak zikirlere devam edilmelidir.

Ayrıca Allah'a sığınıp dua etmek gerekir. Zira Allah Teala buyuruyor ki: ***"Ne zaman şeytandan bir kötü düşünce seni dürtüklerse, Allah'a sığın"*** (A'raf 200) Vesveseyi kovmada en etkili yollardan biri de duadır.

Başa Dön

SÜNNET (NAFİLE) NAMAZLAR

Nefl lugatta fazlalık demektir. Istılahı anlamı ise 'vacip olmayan, fazladan ibadet' demektir. Farz olmayan namazlara fazlalık mânâsını ifade eden nafile denilmiştir. Çünkü onlar, Allah'ın farz kıldığı ibadetlerden başka fazla olarak yapılan ibadetlerdir. Nafile, sünnet, mendub ve müstehab kelimeleri, eşanlamlı kelimelerdir.

Nafile namazlar iki kısımdır. Bir kısmının cemaatle kılınması sünnettir. Bir kısmını ise cemaatle kılmak sünnet değildir.

Cemaatle kılınması sünnet olmayan kısım da ikiye ayrılır:

1. Farz namazlara tâbi olan nafileler

2. Farz namazlara tâbi olmayan nafileler

1.Farz Namazlara Tâbi Olan Nafileler

Bu nafileler müekkede ve gayr-ı müekkede olarak ikiye ayrılır. Müekkede olanlar şunlardır: Sabah namazından önce iki rekât, öğleden önce ve sonra ikişer rekât, akşam ve yatsıdan sonra ikişer rekât.

İbn Ömer şöyle demiştir: *'Hz. Muhammed (a.s.v.)'den on rekât namaz öğrendim: Kendileri öğleden önce ve sonra ikişer rekât, akşam namazından sonra iki rekât, yatsı namazından sonra iki rekât, sabah namazından önce de iki rekât kılarlardı. Bu saatte Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yanına kimse giremezdi'. (Buhari/1126; Müslim/729)*

Hz. Aişe şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), sabah namazından önce kılınan iki rekâta gösterdiği ihtimamı, başka hiçbir nafile namaza göstermezdi'.*** *(Buhari/1116; Müslim/724)*

Hz. Aişe şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), öğleden önce dört rekât, sabahtan önce de iki rekât kılardı ve bunları terk etmezdi'.*** *(Buhari/1127)*

Yine Hz. Aişe şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), benim odamda öğleden önce dört rekât kılar, ondan sonra çıkıp halka farzı kıldırır, sonra tekrar iki rekât kılardı'****. (Müslim/730)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) bu iki rekâtten sonra iki rekât daha artırırdı. Nitekim kendileri şöyle buyurmuştur: ***"Kim***

öğlenin farzından önce ve sonra dörder rekât namaz kılmaya devam ederse, Allah onu cehennem ateşine haram kılar." *(Neseî, İmam Ahmed, İbn Mâce, Ebu Dâvud, Tirmizi/427-428)*

Cuma namazı da öğle namazı gibidir. Çünkü Cuma namazı, öğle namazının karşılığıdır. Bu bakımdan Cuma namazından önce de dört rekât kılmak sünnettir; iki rekâtı müekked, iki rekâtı da gayr-ı müekked'dir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Herhangi biriniz Cuma namazını kıldığı zaman dört rekât daha kılsın."*** *(Müslim/881, (Ebu Hüreyre'den)*

Abdullah b. Mes'ud'un, ***Cuma'dan önce ve sonra dörder rekât namaz kıldığı rivayet edilmiştir.*** *(Tirmizî/523)*

Yine aynı sened ile ikindiden önce de dört rekât kıldığı rivayet edilmiştir. ***"İkindinin farzından önce dört rekât namaz kılan kişiye Allah rahmet etsin."*** *(Tirmizî/430, (İbn Ömer'den)*

Bu dört rekât namaz, ikişer rekât olarak kılınmalıdır. Çünkü Hz. Ali'den şöyle rivayet edilmiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), ikindinin farzından önce dört rekât kılar ve arasını selâm ile ayırırdı.'*** *(Tirmizî/429)*

Akşam namazından önce hafif olarak iki rekât namaz kılmak da müstehab'tır.

Enes b. Mâlik şöyle demiştir: ***'Biz Medine'de bulunuyorduk. Müezzin akşam namazı için ezan okuduğu zaman sahabeden birçok kimse aceleyle direklere doğru durup iki rekât namaz kılarlardı. Hatta bazen yabancı bir kimse mescide girerdi de bu iki rekâtı kılanların çokluğundan ötürü farz namazı kılınmış zannederdi'.*** *(Buhari/599; Müslim/837)*

Yatsıdan önce de iki rekât hafif namaz kılmak müstehab'dır. *Hz. Muhammed (a.s.v.) üç defa* ***'Her iki ezan (ezan ile kamet) arasında bir namaz vardır' dedikten sonra, üçüncüde 'kılmak isteyen kimse için' sözünü ilave etti.*** *(Buhari/601; Müslim/838,*

**** Farzlara bağlı nafileler, müekked olan ve müekked olmayan şeklinde iki kısma ayrılırlar.***

Müekked olanlar şunlardır;

*Sabahın iki rek'atlık sünneti. Bunun vakti, fecr-i sâdığın (imsak) doğuşundan güneşin doğuşuna kadardır. Bunları, vaktin çıkmasından veya cemaatin kaçırılmasından korkulmadığı takdirde farzdan önce kılmak sünnettir. Şayet anılan durumların vukuundan korkulursa, önce farz sonra bu iki rek'atlık sünnet kılınır. Ki bunda hiçbir mekruhluk yoktur. Eğer sabahı kılmadan gün doğarsa bunları kaza etmek gerekir. Bu sünnetin birinci rek'atında Fâtiha'dan sonra Bakara sûresinin cümlesiyle başlayıp cümlesiyle sona eren, 136. Âyetini okumak; ikinci rek'atında ise Âl-i İmrân sûresinin cümlesiyle başlayıp cümlesiyle sona eren, 64. âyetini okumak sünnettir. Bu iki rek'atlik sünnetle sabahın farzı arasına, uzanarak veya başka tarafa yönelerek veyahut da dünyevî olmayan konuşmaları yaparak fasıla koymak da sünnettir.

*Öğlenin farzından ve cuma namazından önce kılınan iki rek'atlık namaz da müekked sünnetlerdendir. Öğle namazını kılmayan kişinin, cumadan sonra iki rek'at namaz kılması sünnettir. Aksi takdirde öğle sünnetini bunun yerine kılmak, sünnet yerine geçmez.

*Akşam namazından sonra kılınan iki rek'atlık namaz da müekked sünnetlerdendir. Bunun birinci rek'atında Fâtiha'dan sonra Kâfirûn, ikincisinde ise îhlâs suresini okumak sünnettir.

*Yatsı farzından sonra kılınan iki rek'atlık namaz da müekked sünnetlerdendir.

Müekked olmayan nafilelere gelince, bunlar oniki rek'attır: Önce saydığımız nafilelerden ayrı olarak; *Öğleden önce iki rek'at, öğleden sonra iki rek'at... Bu hususta Cuma namazı da öğle gibidir. *İkindi namazından önce dört rek'at. *Akşam namazından önce iki rek'at. Bunların hafif olarak kılınmaları ve müezzinin ezanına karşılık verdikten sonra kılınmaları sünnettir.

Bu hususta Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: "***Her iki ezan arasında namaz vardır.***" *(Buhârî, Ezan/14-16; Müslim, Müsâfirîn/304; Ebû Dâvud, Tatavvu/11)*

Buradaki iki ezandan maksat; birincisi vaktin ezanı, diğeri de ikâmettir. Yatsı namazından önce iki rek'at olarak kılınan namaz da bu cümledendir.

Nafile namaz kılan kişi, bu namazı iki rek'atten fazla olarak kılarsa, kıldığı bu namaz, dört rek'atlı farz namazlar gibi olur. Bunların ilk iki rek'atlarında Fâtiha'ya ek sûre okumak sünnettir. İlk iki rek'attan sonraki rek'atlarda sadece Fâtiha'yı okumak yeterli olur.* *(A. Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

Bu açıklamalara göre özetle şu şekilde sıralanabilir;

* **5 VAKİT NAMAZIN REKÂT SAYISI**

Sabah Namazı

2 Rekat İlk Sünnet (*müekked*)

2 Rekat Farz

Öğle Namazı

4 Rekat İlk Sünnet (*2 müekked + 2 gayri müekked*)

4 Rekat Farz

4 Rekat Son Sünnet (*2 müekked + 2 gayri müekked*)

İkindi Namazı

4 Rekat İlk Sünnet (*gayri müekked*)

4 Rekat Farz

Akşam Namazı

2 Rekat İlk Sünnet (müstehab)

4 Rekat Farz

2 Rekat Son Sünnet (*müekked*)

Yatsı Namazı

2 Rekat İlk Sünnet (*müekked*)

4 Rekat Farz

2 Rekat Son Sünnet (*müekked*)

Vitir Namazı (1,3,5,7,9 veya 11 rekat; müekkede)

Cuma Namazı

4 Rekat İlk Sünnet (*2 müekked + 2 gayri müekked*)

2 Rekat Farz

4 Rekat Son Sünnet (*2 müekked + 2 gayri müekked*) *

NAMAZLAR VE REKÂT SAYILARI					
NAMAZ	***Gayri Müeekked Sünnet***	**Müeekked Sünnet**	**FARZ**	**Müeekked Sünnet**	***Gayri Müeekked Sünnet***
Sabah namazı		2	**2**		
Öğle namazı	2	2	**4**	2	2
İkindi namazı	4		**4**		
Akşam namazı	2		**3**	2	
Yatsı namazı			**4**	2	
Cuma namazı	2	2	**2**	2	2
Vitir namazı		1-11			
Bayram Namazı		2			
Teheccüd namazı	∞				
Duha namazı	2-8				
İstihare namazı	2				

https://safiilikmezhebi.blogspot.com

2. Farz Namazlara Tâbi Olmayan Nafileler

a. Tahiyyetu'l-Mescit Namazı

Mescide girildiğinde oturmadan önce kılınan iki rekât sünnettir.

Bunun delili şu hadîstir: ***"Herhangi biriniz mescide girdiğinde iki rekât namaz kılmadan oturmasın."*** *(Buhari, 433; Müslim/714)*

* Şâfiî mezhebine göre mescide ne zaman girilirse girilsin bu namazın kılınması müstehaptır. Hanefîler'e ve Malikilere göre ise kerâhet vakitlerinde mescide giren kimsenin bu namazı kılması mekruhtur. Kişi bunun yerine tesbih ve tehlîlde bulunarak ve salavat getirerek mescidi selâmlamış olur. Normal vakitlerde mescide girdiği halde tahiyyetü'l-mescid kılamayan kimsenin, bunun yerine dört defa "Sübhânellahi ve'l-hamdü lillâhi velâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber" demesi menduptur.

Cuma vakti hatip hutbedeyken mescide giren kimse Hanefî ve Malikilere göre tahiyyetü'l-mescid kılamaz. Şafiilere ve Hanbelilere göre ise uzatmamak ve iki rek'atı geçmemek şartıyla bu durumda tahiyyetü'l-mescid kılınır.

Mescide günde birden fazla girilmesi halinde bir kere tahiyyetü'l-mescid kılmak yeterlidir. Mescide girildikten sonra tahiyyetü'l-mescid kılmadan oturulursa, Hanefî ve Malikilere göre bu namaz, yine de kılınabilir; ancak oturmadan önce kılmak daha faziletlidir. Şafiilere göre ise eğer kişi kasten oturmuşsa bu namaz sâkıt olur. * *(DİB İlmihal I/316)*

Tahiyyetu'l-Mescit namazı, farz namaz veya herhangi bir nafile namaz kılmakla da eda edilmiş olur. Çünkü esas olan, mescide girildiğinde oturmadan önce namaz kılmaktır.

b. Vitir Namazı

Vitir namazı müekked bir sünnettir. Tek rekât olarak da kılınabildiği için bu ismi almıştır. Diğer namazlar ise en az iki rekât olarak kılınır.

Hz. Ali'den şöyle rivayet edilmiştir: *'Vitir namazı farz değildir. Hz. Muhammed (a.s.v.) onu sünnet kılmıştır'. (Tirmizî, 453 ve başka muhaddisler)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "***Ey Kur'an ehli! Vitir namazı kılın veya namazı tekleştirin. Şüphesiz ki Allah tek'tir ve tek'i sever."*** *(Ebu Dâvud/l4l6; Tirmizî)*

Vitir Namazının Vakti

Vitir namazının vakti, yatsı namazından sonra başlayıp fecr-i sadık'ın doğuşuna kadar devam eder. Vitir namazını, gece namazının sonunda kılmak en efdalidir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***" Allah size bir namaz ziyade kıldı. O namaz sizin hakkınızda kırmızı tüylü develerden daha hayırlıdır. İşte o vitir namazıdır. O namaz yatsı ile fecrin doğuşu arasında kılınır."*** *(Ebu Dâvud/1418)*

"Gece kıldığınız namazların sonunu tek yapınız." *(Buhari/953; Müslim/749)*

Bu, fecr'den önce uyanmaktan emin olan kimse içindir. Fakat gece kalkmaktan emin olamayan kişi, vitir'i yatsı namazından sonra kılmalıdır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Gece sonunda kalkamayacağından korkan kimse, vitir namazını***

gecenin evvelinde kılsın. Gece sonunda kalkacağını ümit eden de gecenin sonunda kılsın. Zira gece sonundaki namaz şahitlidir ve çok faziletlidir." *(Müslim/755, (Câbir'den)*

Ebu Hüreyre şöyle demiştir: ***'Dostum (Hz. Muhammed (a.s.v.)) bana üç şey tavsiye etti: Her aydan üç gün oruç tutmak, iki rekât kuşluk namazı kılmak ve vitir namazını kılıp uyumak'***. *(Buhari/1880; Müslim/721)*

Vitir namazının en azı bir rekâttır. Fakat tek rekât ile yetinmek evlâ olan bir davranış değildir. Vitir namazının en çoğu ise onbir rekâttır. En iyisi üç rekâttan az kılmamaktır. Üç rekât kılındığı takdirde iki rekâtı bir, kalan bir rekâtı da ayrı kılmak gerekir. Onbir rekât kılındığı takdirde her iki rekâtta bir selâm verilmeli, sonra bir rekât daha kılınmalıdır.

Hz. Aişe şöyle demiştir: *'Hz. Muhammed (a.s.v.) yatsı namazını kıldıktan sonra sabah namazına kadarki zamanda onbir rekât namaz kılardı. Her iki rekâtta bir selâm verir, bir rekâtı da vitir yapardı. Hz. Muhammed (a.s.v.), müezzin sabah ezanını okuduktan, fecr'in tulûu tebeyyün ettikten, müezzin de haber vermek için geldikten sonra kalkıp hafifçe iki rekât kılar, sonra ikâmeti haber vermek için müezzin gelinceye kadar sağ yanı üzerine yatardı'. (Buhari/1071; Müslim/736 ve başka muhaddisler)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***" Vitir namazını kılmak, her Müslümana haktır. Vitir namazını beş rekât kılmak isteyen beş rekât kılsın, üç rekât kılmak isteyen üç rekât kılsın, bir rekât kılmak isteyen de bir rekât kılsın."*** *(Ebu Dâvud/1422, (Ebu Eyyub el-EnsârMen)*

Hadîste geçen haktır kelimesinden maksat, meşrudur ve istenmektedir demektir.

* Ebû Hanîfe vitir namazının vâcip olduğunu söylerken, Ebû Yûsuf ve Muhammed ile diğer üç mezhep imamı bunun müekked sünnet olduğunu söylemişlerdir. Vitir namazının vakti, yatsı namazının sonrasından fecrin doğmasına kadardır. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre, fecirden sonra kılınmaz. Mâlik,

Şâfiî ve Ahmed'e göre ise, sabah namazını kılmadığı müddetçe, fecirden sonra da vitir namazı kılınabilir. * *(DİB İlmihal I/304)*

c. Teheccüd Namazı

Uykudan kalkıp kılındığı için bu namaza teheccüd denilmektedir. Çünkü teheccüd, uykuyu terk etmek demektir. Teheccüd namazı, rekât sayısıyla sınırlandırılmamış bir sünnettir. Bu sünnet, uykudan uyandıktan sonra ve fecr'den önce eda edilir.

Bu sünnetin meşruiyetinin delili şu ayettir: ***"Gecenin bir kısmında kalk ve sana mahsus bir fazlalık olmak üzere onunla (Kur'an'la) namaz kıl. Rabbinin seni övgüye değer bir makama (makam-ı mahmud'a) çıkarması umulur."*** (îsra/79)

Yani 'Uykudan kalk, namaz kıl, Kur'an oku. Bu namaz, yalnız sana mahsus bir fazlalıktır'. Bazı rivayetlere göre teheccüd namazı, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e vacip idi.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'e ***'Farz namazlardan sonra hangi namaz daha faziletlidir?***' diye sorulduğunda, Hz. Muhammed (a.s.v.) ***"Gece kalkıp kılman namaz."*** diye cevap vermiştir. *(Müslim/1163 ve başka muhaddisler), (Ebu Hüreyre'den)*

d. Duha (Kuşluk) Namazı

Kuşluk namazının en azı iki, en çoğu ise sekiz rekâttır. Ebu Hüreyre şöyle demiştir: ***"Dostum (Hz. Muhammed (a.s.v.)) bana üç şey tavsiye etmiştir: Her aydan üç gün oruç tutmak, iki rekât kuşluk namazı kılmak, vitir namazını kılıp uyumak."*** *(Buhari/1880; Müslim/721)*

Şöyle rivayet edilmiştir: **'Fetih senesi Ümmü Hânî, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yanına geldi. Hz. Muhammed (a.s.v.) Mekke'nin en yüksek yerinde bulunuyordu. Hz. Muhammed (a.s.v.) yıkanmak için kalktı. Hz. Fatıma da onun üzerine bir perde gerdi. Sonra Hz. Muhammed (a.s.v.) elbisesini aldı ve ona sarındı. Sonra Duha (kuşluk) nafilesini sekiz rekât olarak kıldı'.** *(Buhari/350; Müslim/336)*

Kuşluk namazını, her iki rekâtta bir selâm vererek kılmak en efdalidir.

Ümmü Hânîden şöyle rivayet edilmiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) (Mekke'nin) fethi günü her iki rekâtta bir selâm vererek kuşluk namazını sekiz rekât olarak kıldı'.*** *(Ebu Dâvud/1290)*

Kuşluk namazının vakti, güneşin yükselmesinden başlayıp zeval (öğle) vaktine kadar devam eder. Fakat en efdali, gündüzün dörtte biri geçtikten sonra kılınmasıdır.

Zeyd b. Erkam şöyle demiştir: ***Hz. Muhammed (a.s.v.), Küba halkının yanına vardığında onlar namaz kılıyorlardı. Bunun üzerine Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Evvâbîn namazı, kumların hararetinden ötürü deve yavrularının ayakları yandığı zaman kılınır' dedi.*** *(Müslim/748*

e. İstihare Namazı

İstihare namazı, namaz kılmanın mekruh olmadığı her vakitte iki rekât olarak kılınır. Bir şey yapmak isteyen fakat yapılıp yapılmamasında hayır olduğunu bilmeyen bir kimsenin istihare namazı kılması sünnettir.

İstihare namazından sonra bu hususta varid olan dua ile dua edilmelidir. Bu duadan sonra Allah o işi yapması için kalbine ferahlık verirse yapmalı, yoksa yapmamalıdır.

Cabir b. Abdullah şöyle demiştir: Hz. Muhammed (a.s.v.) bize Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi, bütün işlerde istihare yapmayı öğretti.

Bize şöyle derdi: ***"Sizden biri bir işe niyetlenirse, iki rekât namaz kılsın, sonra da şu duayı okusun:***

"Allahım! Senin ilminle hayır, kudretinle de güç istiyorum. Senin büyük fazlından talep ediyorum. Sen güç yetirirsin; ben yetiremem. Sen bilirsin; ben bilmem. Sen gaybı bilensin. Allahım! Bu iş; dinim, geçimim, sonum (veya şimdiki halim ve geleceğim) için hayırlı olacaksa, bunu benim için takdir et ve müyesser kıl. Sonra benim için onda bereketler nasip et. Yok eğer bu iş; dinim, geçimim, sonum (veya şimdiki hâlim ve geleceğim) için şerli olacaksa onu benden, beni de ondan uzaklaştır. Benim için her nerede olursa olsun hayrı

takdir eyle, sonra da beni onunla hoşnut eyle. Bu duayı okuduktan sonra da işinin ne olduğunu söylesin." *(Buhari/1109 ve başka muhaddisler)*

f. Abdest ve Gusülden Sonra Namaz

Peygamberimiz ***"Her kim şu benim aldığım gibi abdest alır ve aklından bir şey geçirmeyerek iki rek'at namaz kılarsa geçmiş günahları affolunur"*** buyurmuştur (Buhârî, Vudû/14; Müslim, Tahâret/5, 6, 17). Bu sebeple, abdest alındıktan sonra veya gusül yapıldıktan sonra iki rek'at namaz kılmak güzel karşılanmıştır. Bu namaz, Hanefîler'e göre mendup (müstehap), Şafiilere göre sünnettir. Bununla birlikte abdest aldıktan hemen başka bir sünnet veya farz namaz kılınacaksa, kılınan namaz aynı zamanda abdest namazı yerine de geçer. *(DİB İlmihal I/319)*

g. İsmi ve Belli Vakti Olmayan Nafile Namazlar

Bu nafileler, daha önce belirttiğimiz mekruh vakitler hariç, her vakitte istenildiği kadar kılınabilir; Hz. Muhammed (a.s.v.), Ebu Zer'e şöyle demiştir; ***Namaz en güzel şeydir. İstersen fazla, istersen az kıl***." *(İbn Mâce)*

İster gece, ister gündüz kılınsın mutlak nafilelerde her iki rekâtta bir selâm vermek en efdalidir. Bunun delili şu hadîstir: "***Gece namazı ikişer ikişerdir."*** *(Buhari/946; Müslim/749; Ebu Dâvud/1295 ve başka muhaddisler)*

CEMAATLE KILINMASI SÜNNET OLAN NAMAZLAR

Yukarıda zikrettiğimiz nafile namazların tümü, tek başına kılınması müstehab olan nafilelerdir. Cemaatle kılınması müstehab olan nafileler ise Bayram namazları, Teravih namazı, Küsuf ve Husuf namazı ve Yağmur namazıdır.

1. BAYRAM NAMAZLARI

Bayram mânâsına gelen iyd kelimesi avd kelimesinden alınmıştır. Avd 'tekrar edilmek' anlamına gelir. Bayram'a, bu isim, her sene tekrar geldiği, insanların sürür ve sevinci tekrarlandığı veya Allah' Teâlâ'nın, bayramda insanlara çokça lütufta bulunduğu için verilmiştir.

Bayram Namazlarının Meşruiyeti ve Delili

Hz. Muhammed (a.s.v.) Ramazan ve Kurban bayramı namazını ilk olarak hicretin ikinci yılında Medine'de kıldırmıştır. Meşruiyetinin delili ise şu ayettir: ***"Öyle ise rabbin için namaz kıl ve kurban kes."*** (Kevser/2)

Müfessirler bu ayetteki namazın, Kurban bayramının namazı olduğunu söylemişlerdir.

Başa Dön

Ebu Said el-Hudrî şöyle demiştir: *'Hz. Muhammed (a.s.v.), Kurban bayramı ile Fıtır bayramı günlerinde musalla'ya çıkardı. Orada önce namaza başlardı. Namazı kıldırıp selâm verince, cemaat -namaz kıldıkları yerde otururken ayağa kalkar ve insanlara karşı dönerdi. Eğer bir müfreze göndermek istiyorsa bunu insanlara söyler veya başka bir şey emretmek istiyorsa emrederdi. Ondan sonra musalla'dan avdet ederdi'(Buhari/913; Müslim/889)*

Bayram Namazının Hükmü

Bayram namazı müekked bir sünnettir. Çünkü Bayram namazı meşru kılındıktan sonra, Hz. Muhammed (a.s.v.), vefat edinceye kadar onu terk etmemiştir. Hz. Muhammed (a.s.v.)'den sonra sahabîler de kılmaya devam etmişlerdir.

Bayram namazının cemaatle kılınması efdaldir. Ebu Said el-Hudrî'nin rivayet ettiği hadîs buna delâlet etmektedir. Ayrıca Bayram namazı tek başına da kılınabilir. Fitneye sebep olan veya

süslenmiş kadınlar hariç -onlar namazı evlerinde kılmalıdırlar- Bayram namazına erkek-kadın, mukim-seferî, hür-köle herkes katılabilir.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, İslâm hakkında soru soran kişiye söylediği sözler Bayram namazının vacip olmadığına delâlet etmektedir; ***Hz. Muhammed (a.s.v.) o kişiye 'Gece ve gündüz içinde beş vakit namaz (var)' buyurdu. O zat 'Üzerime bu namazlardan başkası da olacak mı?' diye sorunca, Hz Muhammed (a.s.v.) 'Hayır, meğerki kendiliğinden kılasın' diye cevap verdi.*** *(Buhari/46; Müslim/11)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Allah, kullarına beş vakit namazı farz kılmıştır. Kim haklarında küçümsemede bulunmadan, haklarını zayi etmeksizin onları kılarsa, Allah o kimseyi cennete koymaya söz vermiştir. Kim de onları kılmazsa, Allah'ın o kimseye hiçbir va'd'i yoktur. Dilerse azap eder, dilerse cennete koyar."*** *(Ebu Dâvud/1420)*

Ümmü Atiyye şöyle demiştir: *'Her iki bayramda da örtülü hanımlar ve bakire kızlarla beraber musalla'ya çıkmakla emrolunurduk. Hayızlılar da çıkar cemaatin arka tarafında bulunurlar ve insanlarla birlikte tekbir getirirlerdi'.* *(Buhari/928; Müslim/890)*

Başka bir rivayette Ümmü Atiyye ***'Ey Allah'ın Rasûlü! Bazılarımızın cilbabı (örtünecek çarşafı) bulunmuyor' dedim. '(Din) kardeşi kendi cilbablarından birini emaneten giydirsin'*** *buyurdu.*

Bayram namazı için ezan ve kamet okumak sünnet değildir. Bayram namazları için "es-salâtu camia" (namaz toplayıcıdır) diye seslenilir.

Rivayet edildiğine göre İbn Abbas, Abdullah b. Zübeyr'e biat edildiğinde ***'Fıtır bayramı günü Bayram namazı için ezan okumak yoktur. Bu bakımdan sen de o günün namazı için ezan okutma, ayrıca hutbe de namazdan sonra okunur. Bu Bayram namazı işi muhakkak surette böyle yapılagelmiştir' diye haber göndermiştir."*** *(Buhari/916; Müslim/886)*

İbn Abbas ve Cabir'den şöyle rivayet edilmiştir: ***'Ne Kurban bayramı, ne de Ramazan bayramı namazı için ezan okumak yoktur'.*** *(Buhari/917; Müslim/886)*

Bayram Namazlarının Vakti

Bayram namazlarının vakti, güneşin doğuşundan itibaren başlar, zeval vaktine (yani öğle namazına yaklaşık olarak 15-20 dakika kalıncaya) kadar devam eder. Bera b. Âzib'in rivayet ettiği şu hadîs buna delâlet etmektedir:

Hz. Muhammed (a.s.v.) hutbe okuduktan sonra şöyle dedi: ***'Bu günümüzde ilk yaptığımız şey Bayram namazı kılmaktır.'*** *(Buhari/908)*

Bayram namazlarının, güneşin -doğuşundan itibaren bir mızrak boyu yükselişine kadar ertelenmesi sünnettir.

Bayram Namazlarının Kılınış Şekli

Bayram namazları iki rekât olarak kılınır. Kamet yerine, اَلصَّلَاةَ جَامِعَةً denilir. Namaz tahrim (iftitah) tekbiri ile başlar, tahrim duasından sonra yedi tekbir alınır. Her tekbirde eller omuz hizasına kadar kaldırılır. İki tekbir arasında ne uzun ne kısa olmayan bir ayet okunacak kadar bir zaman durulur.

Bu esnada سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاللهُ اَكْبَرُ subhanallahi veîâ ilahe illâllahu vallah-u ekber (Allah'ı her türlü ortaktan tenzih ederim. Hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür) demek sünnettir.

Sonra eûzu besmele çekilerek Fatiha okunur.

Sonra zammı sûre olarak bir sûre veya bazı ayetler okunur.

İkinci rekâtta intikal tekbirlerinden başka, Fatiha okunmadan önce beş tekbir daha alınır.

Her iki tekbirin arasında -daha önce zikrettiğimiz gibi- fasıla verilir.

Heyet olarak adlandırılan bu tekbirler sünnettir. Unutarak da olsa tekbir alınmadan kıraate başlanırsa, zaman geçtiği için

artık tekbir alınmaz. Fakat bu durum namazın sıhhatine zarar vermez.

Bunların delili şu rivayetlerdir. Hz. Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: "***Ramazan ve Kurban bayramının namazları ikişer rekâttır.***" *(Neseî, III/111 ve başka muhaddisler)* Hz. Ömer bunu, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in diliyle söylemiştir. İcma da bunun üzerine olmuştur.

Amr b. Avf el-Müzenî şöyle rivayet etmiştir: *'Hz. Muhammed (a.s.v.) Bayram namazlarında, birinci rekâtta kıraatten önce yedi, ikinci rekâtta kıraatten önce beş tekbir aldı.' (Tirmizî/536. (Tirmizî 'Bu hadîs bu hususta gelen en güzel hadîstir' demiştir).*

Bayram Hutbesi

Bayram namazı kılındıktan sonra iki hutbe okumak sünnettir. Bu hutbelerin keyfiyetini kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. *Hutbeler, Bayram namazının hemen arkasından okunmalıdır.*

Bu hutbeler, Cuma'nın aksine namazdan sonra okunur. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) Cuma namazının hutbesini namazdan önce, Bayram namazlarının hutbelerini ise namazdan sonra okumuştur.

İbn Ömer şöyle demiştir: *'Hz. Muhammed (a.s.v.), Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer, Bayram namazlarını hutbeden önce kılarlardı'. (Buhari/920; Müslim/888)*

İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: *'Hz. Muhammed (a.s.v.) ile beraber Ramazan ve Kurban bayramı günlerinde musalla'ya çıktık. Hz. Muhammed (a.s.v.) önce namazı kıldı, sonra hutbe okudu'. (Buhari/932)*

Hutbe Bayram namazından önce okunursa, hiç okunmamış sayılır.

2. *Cuma hutbesindeki rükün ve sünnetler, bayram hutbeleri için de geçerlidir.*

İmam Şafii, Ubeydullah b. Abdullah b, Utbe b. Mes'ud'dan şöyle rivayet etmiştir: *'Sünnet, imamın Bayram namazlarında iki hutbe okuması ve aralarında fasıla yapmasıdır'.*

3. *Birinci hutbeyi dokuz, ikinci hutbeyi yedi tekbirle okumak sünnettir.*

Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ud'dan şöyle rivayet edilmiştir: *'Birinci hutbeye, peş peşe dokuz tekbirle, ikinci hutbeye ise peş peşe yedi tekbirle başlamak sünnettir'. (Beyhakî)*

Bayram Namazları Nerede Kılınır?

Bayram namazları, mescit veya sahrada kılınır. Neresi daha fazla insan alırsa orada kılmak daha faziletlidir. Her iki yer de eşit derecede insan alıyorsa, şerefinden ötürü mescitte kılmak daha faziletlidir. Zira Müslüman mescitte kıldığı namazdan dolayı hem icabet ecri alır, hem de mescitte durmanın ecrini alır. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in mesciti bütün halkı almadığı için, Hz. Muhammed (a.s.v.) Bayram namazlarını sahrada kıldırmıştır.

Daha önce Bayram namazlarını erkek, kadın herkesin cemaatle kılmasının meşru olduğunu belirtmiştik. Mescit, namaz kılanları alıyorsa, sahranın tercih edilmesine gerek yoktur.

Bayram Günlerinde Tekbir Getirmek

Hacı olmayanların, Ramazan ve Kurban bayramı gecelerinde güneşin batışından itibaren evlerde, mescitlerde, çarşılarda yüksek sesle -imam Bayram namazının tahrim (iftitah) tekbirini alıncaya kadar- tekbir (teşrik tekbirleri) getirmeleri sünnettir. Teşrik tekbirleri, Şâfiî ve Hanbeli mezhebine göre sünnet, Maliki mezhebine göre ise menduptur.

"Bu kolaylığı dilemesi, sayıyı tamamlamanız ve sizi (bu kolaylığa) ilettiğinden dolayı Allah'ı tekbir etmeniz içindir." (Bakara/185) Müfessirler, buradaki tekbirden maksadın, Ramazan bayramında getirilen tekbir olduğunu söylemişlerdir.

Kurban bayramı da Ramazan bayramına kıyas edilir. Ayrıca hacı olan ve olmayan herkes için Kurban bayramında namazlardan sonra; Arefe gününün sabah namazından

başlayarak, teşrik günlerinin son gününün ikindi namazına kadar tekbir getirmek sünnettir.

Teşrik günleri, Kurban bayramını takip eden üç gündür. Fakat Ramazan bayramında namazlardan sonra tekbir getirmek sünnet değildir.

Bütün bunların delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in fiilidir. Hz. Muhammed (a.s.v.) ve ashabı böyle yapmışlardır. Hz. Ali'den ve Ammar b. Yasir'den şöyle rivayet edilmiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), Arefe günü sabah namazından sonra tekbir getirirdi. Teşrik günlerinin son günü ikindi namazından sonra bırakırdı'.*** *(Hâkim, 1/299. (Hâkim 'Bu hadîsin isnadı sahih'tir. Ravilerden hiçbiri cerh edilmemiştir' demiştir)*

Rivayet edildiğine göre İbn Ömer, Mina'da tekbir getirirdi. Mescitteki, çarşı-pazardaki insanlar onun sesini işitir ve onunla beraber tekbir getirirlerdi. Öyle ki tekbir sesinden her yer inlerdi. İbn Ömer, Mina'da bütün günlerde, namazların arkasında, yatağında, çadırında ve yürürken tekbir getirirdi. *(Buhari, Kitab'ul-Iydeyn)*

Tekbirin en üstün lafzı şöyledir: **Allah-u ekber, Allah-u ekber, Allah-u ekber, lâ ilahe illallahu vallah-u ekber, Allah-u ekber ve lillahi'l-hamd**

Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür, Hamd, Allah'a mahsustur.

* Ekmelüddin El-Hanefi diyor ki: ***Bu tekbirin doğuş sebebi şöyledir:***

Cebrail aleyhisselâm kurbanı getirirken, İbrahim aleyhisselâm İsmail (a.s.)'ı kesme işini aceleye getireceğinden korktuğu için acele olarak اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ diye seslendi.

İbrahim (a.s.) bunu işitince; لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ dedi.

İsmail (a.s.) da duruma vakıf olunca o da; اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ diyerek mukabelede bulundu.* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Bayram Gününün Âdabı

1. *Gusletmek, güzel koku sürünmek, yeni elbise giymek.* Bunların nedenleri Cuma bahsinde geçmişti.

2. *Bayram sabahı mescide erken gitmek.*

3. *Ramazan bayramında namaza gitmeden önce bir şey yemek.* Kurban bayramında ise namazdan dönünceye kadar bir şey yememek.

4. *Mescide veya namazgaha yürüyerek gitmek, dönerken başka bir yoldan gelmek.*

Cabir şöyle demiştir: *'Hz. Muhammed (a.s.v.), Bayram namazına giderken başka bir yoldan gidiyor, dönerken başka bir yoldan geliyordu'. (Buhari/943)*

5. *İmam'ın, güneş doğduktan sonra nafile namaz kılması mekruhtur.* Başkaları içinse mekruh değildir. İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) Ramazan bayramı günü çıktı, iki rekât (bayram) namazı kıldı. Ondan önce ve sonra başka namaz kılmadı'.*** *(Buhari/945)*

II. TERAVİH NAMAZI

Teravih namazı, sadece Ramazan'da kılınır. Teravih namazını cemaatle kılmak sünnettir. Ancak tek başına da kılınabilir. Sahabe her dört rekâttan sonra istirahat ettikleri için bu namaza teravih ismi verilmiştir.

Buna Ramazan kıyamı da denilmiştir. Teravih namazı Ramazan gecelerinin her birinde yirmi rekât olarak kılınır.

Her iki rekâtta bir selâm verilir. (İki rekâtta bir selâm vermek Şafii'ye göre vaciptir).

Teravih namazı, vitir namazından önce yatsı namazı ile sabah namazı arasında kılınır. Eğer kişi dört rekâtı bir selâm ile kılarsa bu sahih olmaz.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) böyle kılmamıştır. Ayrıca teravih namazının sahih olması için 'Teravih'ten iki rekât namaza niyet ediyorum' veya 'Ramazan kıyamı'ndan iki rekâta niyet

ediyorum' demek gerekir. Eğer 'Mutlak nafile namaz kılmaya niyet ediyorum' denirse teravih sahih olmaz. Daha öne geçtiği gibi teravih namazının meşruiyetinde asıl şu hadîstir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "***Kim Ramazan'da, inanarak ve yalnız Allah'ın rızasını dileyerek namaz kılarsa, onun geçmiş günahları bağışlanır.***" *(Buhari/37; Müslim/759)*

Hz. Aişe şöyle rivayet ediyor: "*Bir gece Hz. Muhammed (a.s.v.) mescitte namaz kıldı. Bazı insanlar da Peygamber'in namazına uyup namaz kıldılar. Sonra ertesi gece de böyle cemaatle namaz kıldılar. Halk çoğaldı. Üçüncü yahut dördüncü gece halk yine toplandı. Fakat Hz. Muhammed (a.s.v.), o gece onların yanına (namaz kılmaya) çıkmadı. Sabahleyin çıkıp namazdan sonra şöyle buyurdu: Sizin (cemaatle teravih namazım kılmaya olan) şiddetli arzunuzu gördüm. Benim için de namaza çıkmaya hiçbir mâni yoktu. Ancak üzerinize farz kılınmasından endişe ettim.*" *(Buhari/882; Müslim/761)*

Abdurrahman b. Abdulkâri şöyle anlatıyor: *"Bir Ramazan'da Hz. Ömer'le beraber mescide gittik. Kimileri tek başına, kimileri de başkalarına uyarak namaz kılıyordu. Bu manzarayı gören Ömer 'Bu kişileri, bir imamın arkasında toplamak daha güzel olur' dedi. Sonra onları Ubey b. Ka'b'ın imamlığında topladı. Sonra başka bir gece tekrar mescide gittik. Baktık ki halk, imama uyarak topluca namaz kılıyor. Bunun üzerine Hz. Ömer 'Bu, ne güzel bir bid'at!"* dedi.

Hadîsteki evzâ kelimesi, gruplar, cemaatler demektir. Raht kelimesi on kişiden az olan kitle demektir. 'Bu, ne güzel bir bid'at!' demek de yapılan şeyin güzel olduğunu ifade eder. Bid'at kelimesi 'şeriatta benzeri olmayan yenilik' anlamındadır. Eğer bid'at, şeriata uygun, şeriatta güzel olan bir kaidenin altına giriyorsa güzeldir. Eğer şeriata ters düşüyor, yerilmiş bir kaidenin kapsamına giriyorsa kötüdür.

Rivayet edildiğine göre sahabîler, *Hz. Ömer zamanında Ramazan ayında yirmi rekât teravih namazı kılmışlardır. (Beyhakî, 11/496 ve başka muhaddisler, (sahih isnadla)*

Diğer bir rivayette de şöyle deniyor: *'Halk, Hz. Ömer zamanında, Ramazan'da 23 rekât namaz kılıyordu'.* (*Mâlik, Muvatta, 1/115)*

Beyhakî, bu iki rivayeti şöyle telif etmiştir: *'Kılınan 23 rekât namazın yirmi rekâtı teravih, üç rekâtı da vitir namazıdır'.*

***** ***Hatim'le Teravih Ve Teravihe Niyet***

Ramazanın son gecesinde hatmedecek şekilde, teravih namazlarında Kur'an-ı Kerîm'in tamamını okumak sünnettir. İmama uyanlar bundan mutazarrır olacaklarsa, onların durumlarını gözönüne alarak bundan vazgeçmek daha faziletli olur. İmama uyanlar sıkılmasınlar diye teravih namazını büsbütün acele kılmak caiz olmadığı gibi, namazın vasfını ihlâl edecek şekilde süratli kılmak da caiz değildir. Ayrıca Selefe uymak için, Her dört rek'attan sonra istirahat için oturmak mendubtur. Ancak bu arada zikir yapmaya ilişkin bir rivayet mevcud değildir.***** *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Başa Dön

III. KÜSUF VE HUSUF NAMAZI

Tarifi ve Teşrî Kılındıkları Zaman

Küsûf lugatta güneşin bir kısmının veya tamamının bir şeyin arkasına gizlenmesi (tutulması) demektir. Husuf da ay'ın bir kısmının veya tamamının gizlenmesi (tutulması) demektir. Bu iki kelimenin her biri iki anlama da ıtlak edilebilir.

Küsûf ve Husuf namazları muayyen bir sebepten dolayı meşru kılınan namazlardır. Müslüman bu namazlarda Allah'a sığınarak güneşin ve ayın ışığını geri vermesi için Allah'a yakarır. Küsûf namazı, hicretin ikinci yılında teşri kılınmıştır. Husuf namazı ise hicretin beşinci yılında teşri kılınmıştır.

Küsûf ve Husuf Namazının Hükümleri

Küsûf (güneş tutulması) ve Husuf (ay tutulması) namazları sünnet-i müekkede'dir. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ اٰيَتَانِ مِنْ اٰيَاتِ اللهِ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ اَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَاِذَا رَاَيْتُمْ ذَالِكَ فَصَلُّوا وَادْعُوا حَتَّى يَنْكَشِفَ مَا بِكُمْ

"Ey insanlar! Güneş ve ay ancak Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunlar, hiç kimsenin ölümünden dolayı da, doğumundan dolayı da tutulmazlar. Bu neviden bir şey gördüğünüzde açılıncaya kadar namaz kılıp dua ediniz." *(Müslim/904)*

Bu hadîsteki emir, farz olarak kabul edilmemiştir, zira Hz. Muhammed (a.s.v.)'den gelen diğer bir haber bunların sünnet-i müekkede olduklarının açık delilidir. *Bir bedevî, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e 'Üzerimde beş vakit namazdan başka namaz var mı?' diye sorduğunda, Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Hayır, ancak istersen nafile namaz kılabilirsin' diye cevap vermiştir. (Buhari/46, Müslim/11*

Bu namazların cemaat halinde kılınması sünnettir. Küsûf ve Husuf namazları için ezan ve kamet yoktur, ancak es-salâtu camîatun (namaz toplayıcıdır) diye nida edilir.

Küsûf ve Husuf Namazlarının Kılınma Şekli

Küsûf ve Husuf namazları ikişer rekâttır. Küsûf ve Husuf namazları için niyet etmek gerekir. Bu namazlar biri normal, diğeri mükemmel olmak üzere iki şekilde kılınır.

Normal şekli şu şekilde kılınır: Normal namazlarda olduğu gibi her rekâtta iki kıraat, iki rükû vardır. Bu kıraat ve rükûlar uzatılmaz. Bu namazları Cuma namazı gibi bir kıyam, bir rükû ve bir kıraatla iki rekât olarak kılmak da yeterlidir. Ancak bu şekilde kılan kişi Hz. Muhammed (a.s.v.)'in fiiline uymadığı için fazileti terk etmiş olur.

Bu namazların mükemmel şekli ise şöyle kılınır: Her rekâtta iki kıyam, iki kıraat ve iki rükû yapılır. Birinci kıyamda Fatiha'dan sonra Bakara sûresi veya onun miktarı kadar, ikinci kıyamda Âli İmran sûresi veya onun miktarı kadar, üçüncü

kıyamda Nisa sûresi veya onun miktarı kadar, dördüncü kıyamda Mâide sûresi veya onun miktarı kadar okunur.

Birinci rükûda Bakara sûresinden 100 ayet kadar, ikinci rükûda 80 ayet kadar, üçüncü rükûda 70 ayet kadar, dördüncü rükûda 50 ayet kadar teşbih yapılır. Namaz tamamlandıktan sonra imam ayağa kalkarak iki hutbe okur. Bu iki hutbenin rükün ve şartları, Cuma hutbesindeki rükün ve şartlar gibidir.

İmam bu hutbelerde halkı, tevbe etmeye teşvik etmeli, onları gafletten sakındırmalıdır, Semure b. Cündüb'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: *'Hz. Muhammed (a.s.v.) bize küsuf namazı kıldırdı. Biz onun sesini işitmedik'. (Tirmizî/562)*

Hz. Aişe şöyle demiştir*: 'Hz. Muhammed (a.s.v.), Husuf namazında kıraatini cehren yaptı'. (Müslim/901, Buhari/1016)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in sessiz okuması, güneş tutulması namazına hamledilir. Çünkü bu namaz gündüz kılınan namazlardandır. Cehren (açıktan) okuması da ay tutulması namazına hamledilir. Çünkü bu, gece namazı gibidir. Gece kıraati açıktan yapılır.

Bunun delili, Hz. Aişe'nin rivayet ettiği şu hadîstir: *Hz. Muhammed (a.s.v.) zamanında güneş tutuldu. Bunun üzerine Hz. Muhammed (a.s.v.) hemen mescide çıkıp namaz için ayakta durdu ve tekbir aldı. İnsanlar da onun arkasında saf tuttular. Hz. Muhammed (a.s.v.) uzun bir kıraat yaptı. Sonra tekbir alıp uzun bir rükû yaptı. Sonra rükûdan başını kaldırıp 'Semiallahu limen hamideh, rabbenâ ve lekel-hamd' dedi. Sonra ayakta durup uzun bir kıraat daha yaptı ki bu ilk kıraatten az sürdü. Sonra rükûa varıp uzun bir rükû yaptı. Bu rükû, önceki rükûdan az sürdü. Sonra tekrar 'Semiallahu limen hamideh, rabbenâ ve leke'l-hamd' dedi. Sonra secde etti. Sonra Hz. Muhammed (a.s.v.) diğer rekâtta da bunun gibi yaptı. Nihayet dört rükû'yu ve dört secdeyi tamamladı. Namazdan çıkmadan önce de güneş açıldı. Sonra ayağa kalkıp insanlara hutbe îrad etti. Allah Teâlâ'ya lâyık olduğu lafızlarla hamd u sena ettikten sonra şöyle buyurdu:* ***"Şüphe etmeyiniz ki güneş ile ay Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. (Bunlar) hiç kimsenin ne ölümü ne de hayatı (doğumu)***

için tutulmazlar. Güneş ile ayın tutulmaları ayetini gördüğünüzde hemen namaza iltica ediniz." *(Buhari/947, Müslim/901)*

Başka bir rivayette şöyle denmiştir: ***'Bunu gördüğünüz zaman Allah'a yalvarın, tekbir ve salâvat getirin, sadaka verin'.***

Küsûf ve Husuf-Namazları Kaza Edilmez

Güneş ve ay tutulması esnasında Küsûf ve Husuf namazları kılınmamışsa, güneş ve ay açıldıktan sonra bu namazları kaza etmek söz konusu değildir. Çünkü bu namazlar, muayyen sebeplere bağlıdır. Sebep ortadan kalktığında müsebbeb de kalkar.

Küsûf ve Husuf Namazları İçin Yıkanmak

Küsûf ve Husuf namazları için yıkanmak, tıpkı Cuma namazı için yıkanmak gibi sünnettir. Çünkü bu iki namaz da Cuma namazının mânâsındadır. Cuma namazında olduğu gibi bu namazlarda da insanlar bir araya toplanır.

* Küsuf ve husuf gibi hadiseler, Allah'ın kudret ve azametine delâlet eden alâmetlerdir. İnsanları korkutup masiyetten sakındırmak için Allah Azimüşşan, böyle hadiseleri yaratır. Bu hadiseler herhangi bir kimsenin doğumu veya ölümü için meydana gelmezler. Allah'ın Resûlu (a.s.v.)'nün sevimli oğlu İbrahim'in vefat ettiği günde güneş tutulmuştu. Bir çok kimse bu hadiseyi İbrahimin vefatına atfetti.

Bunun üzerine Allah'ın Resûlu (a.s.v.) buyurdu ki:

اِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ اٰيَتَانِ مِنْ اٰيَاتِ اللهِ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ اَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ

"Güneş ile ay, Allah'ın ayetlerinden iki ayettirler. Herhangi bir kimsenin ölümü ve hayatı için tutulmazlar."* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

IV. İSTİSKA (YAĞMUR) NAMAZI

Bu namaz, yağmur yağmadığı veya kaynakların kuruduğu (kıtlık zamanlarında) meşru kılınmıştır. Sebebi ortaya çıktığında

istiska namazı kılmak sünnettir. Sebep ortadan kalktığı zaman bu namaz kılınmaz.

İstiska (Yağmur) Namazının Kılınma Şekli

Yağmura ihtiyaç duyulduğunda, üç şeyden birini veya tümünü yapmak sünnettir.

1. Münferiden veya cemaat halinde yağmur için dua etmek.

2. Farz namazların son rekâtında ve diğer namazların akabinde dua etmek.

3- Üçüncüsü ve en efdali, namaz kılmak ve hutbe okumaktır.

Bunun en güzel şekli şöyledir:

Müslümanların başında bulunan idareci veya onun vekili, namaza çıkmadan önce halka tevbe etmek, sadaka vermek, mazlumun hakkını iade etmek, dört gün oruç tutmak için emir vermelidir.

Bunlar duanın kabul edilmesinde etkili olduklarından ötürü müstehab kılınmışlardır. Nitekim bunların duanın kabul edilmesinde etkili oldukları sahih hadîslerle sabit olmuştur.

Orucun dördüncü günü elbiseler eski ve yamalı olduğu halde tevazu içerisinde çocuk ve yaşlılarla birlikte köy veya şehir dışına çıkılır.

Müslümanların idarecisi veya onun vekili halkın önüne geçerek iki rekât namaz kıldırır.

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: 'Hz. Muhammed (a.s.v.) mütevazi bir şekilde eski elbiseleriyle, huşu içinde kendini duaya kaptırmış olduğu ve tazarru ettiği halde, Bayram namazında olduğu gibi iki rekât namaz kıldı.' *(İbn Mâce/1266 ve başka muhaddisler)*

Namaz tamamlandıktan sonra imam hutbeye çıkarak bayram hutbesi gibi hutbe okur. Yalnız birinci hutbede tekbir yerine dokuz istiğfar, ikinci hutbede de yedi istiğfar edilir.

"Rabbinizden mağfiret dileyin. Şüphesiz ki O, çok bağışlayıcıdır. (O' ndan mağfiret dileyin) ki üzerinize göğü (rahmet yağmurunu) bolca indirsin." (Nuh/10-11)

Ayetteki sema kelimesinden maksat yağmur, midrar kelimesinden maksat ise yağmurun bolca inmesidir.

Hatip ikinci hutbeye başlayıp üçte birini okuduktan sonra kıbleye dönerek sırtını halka çevirir, Allah'a karşı zilletini göstermek amacıyla elbisesinin alt tarafını üste, üst tarafını alta, sağ tarafını sola, sol tarafını da sağa çevirir.

Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmektedir: *'Hz. Muhammed (a.s.v.) bir gün istiskaya çıktı. Bize ezansız ve kâmetsiz olarak iki rekât namaz kıldırdı. Sonra bize hutbe okudu. Ellerini kaldırıp yüzünü kıbleye döndürerek Allah'a dua etti. Sonra ridasını çevirdi; sağ yanı sol cephesi ve sol yanı sağ cephesi üzerine getirdi'. (İbn Mâce/1268)*

Orada bulunan halkın da Hz. Muhammed (a.s.v.) gibi yapmaları sünnettir.

Hatibin, hutbe esnasında çokça istiğfar, dua, tevbe ve tazarru yapması salah ve takva ehliyle tevessül etmesi münasip olur.

Enes b. Mâlik şöyle anlatıyor: *"Ömer, yağmur yağmadığı zamanlarda Abbas b. Abdulmuttalib'i yanına alarak yağmur duasına çıkıyor ve şöyle diyordu: 'Ey Allahım! Daha öne peygamberimizle sana tevessül ederdik, sen bize yağmur yağdırırdın. Şimdi de peygamberimizin amcasıyla tevessül ediyoruz, bize yağmur ihsan et'. Ömer böyle dedikten sonra yağmur yağmaya başlıyordu".(Buhari/964)*

Yağmur duasına çıkıldığında çocukları, yaşlıları ve hayvanları da götürmek gerekir. Çünkü bu musibet umumidir. Zımmîlerin de orada bulunmalarına engel olunmamalıdır.

İstiska Hakkında Varid Olan Bir Dua

"*Ey Allahım! Yağmuru, rahmet yağmuru kili; azab helak, bela, yıkmak ve boğmak yağmuru kılma! Ey Allahım! Yağmuru sadece tepeciklerin üzerine, ormanların ve vadilerin içlerine*

yağdır. Ey Allahım! Sadece bizlere değil, çevremize de yağdır. Ey Allahım! Kurtaran, hoş güzel netice getiren, iyi mahsule yol açan, toprağa canlı canlı düşen, bol bol yağan, toprağın her tarafına ulaşan, yer yüzünü ihata eden ve kıyamet'e kadar devam eden bir yağmur ver. Ey Allahım! Bize yağmur ver, bizleri ümitsizlerden kılma! Ey Allahım! Kullarının başında ve memlekette ancak sana şikayet edilebilecek (ve senin karşılayabileceğin) bir meşakkat, bir darlık ve açlık vardır. Ey Allahım! Bizim için ekin bitir, hayvanlarımızın sütünü çoğalt, göklerin bereketini üzerimize indir, bize yerin bereketlerinden ver; senden başka, kimsenin kaldıramayacağı belayı üzerimizden at! Ey Allahım! Senden mağfiretini dileriz, hiç kuşkusuz sen mağfiret edicisin. Bize bol bol yağmurlar ihsan eyle!"

"Duada geçen zırab kelimesi, zarb'ın çoğuludur, küçük dağ veya tepe anlamındadır. Akam kelimesi, ekim'in çoğuludur. Bu da bir araya gelen ve bir tepecik teşkil eden toprak demektir. Gaysen kelimesi yağmur, muğisen ise şiddetten kurtaran demektir. Henien kelimesi, hoş ve bir şeyle bulanmamış demektir. Merian kelimesi, fazla olması anlamındadır. Sahhan kelimesi, yeryüzüne şiddetle vuran yağmur demektir. Gedekan çok anlamındadır. Tabekan kelimesi, yeryüzünün her tarafını kapsayan anlamındadır. Müceüeîen kelimesi, yeryüzünü tamamen örten demektir. Daimen kelimesi 'yaran, ihtiyaç ortadan kalkıncaya kadar devam etsin' anlamındadır. Kanitîn kelimesi, yağmurdan ümitsizler anlamındadır, el-Cehd kelimesi, meşakkat anlamındadır. Ed-Denk kelimesi, şiddet ve darlık demektir. Edir, idrar kökünden, çok vermek anlamındadır. İddara kelimesi çok olsun demektir. Eddar kelimesi doğurmadan önce koyunun memelerinin sütle dolması demektir.

* Yağmur namazı, bayram namazı gibidir. Birinci rekatta Fatiha'dan önce yedi, ikinci rekatta beş tekbir alınır. Zammı sûre olarak birinci rekatta "Kaf", ikinci rekatta "İkterebe" sûreleri okunması sünnettir.

Namazdan sonra iki hutbe okunur. Yalnız birinci hutbede tekbir yerine dokuz istiğfar, ikinci hutbede de yedi istiğfar edilir. Ayrıca birinci hutbede şu duayı okumak sünnettir.

اَللّٰهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُغِيثًا هَنِيئًا مَرِيئًا غَدَقًا مُجَلِّلًا سَحًّا طَبَقًا دَآئِمًا
اَللّٰهُمَّ اسْقِنَا الْغَيْثَ وَلَا تَجْعَلْنَا مِنَ الْقَانِطِينَ. اَللّٰهُمَّ اِنَّا
نَسْتَغْفِرُكَ اِنَّكَ كُنْتَ غَفَّارًا فَاَرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَيْنَا مِدْرَارًا

Hz. Adem, Nuh, Musa ve Yunus (A.S.)'ın yaptıkları şu duayı okumak da sünnettir:

اَللّٰهُمَّ ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ
الْخَاسِرِينَ. وَاِلَّا تَغْفِرْلِى وَتَرْحَمْنِى اَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ.
رَبِّ اِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى فَاغْفِرْلِى لَآ اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ
اِنِّى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

İmamın, birinci hutbe ile ikinci hutbenin başında yüzünü cemaate çevirmesi, ikinci hutbenin sonunda ise kıbleye dönüp, gizli ve açıktan çokça dua yapması sünnettir. İmam duasını gizlice yaparsa, cemaat da gizli yapar. Açık yaparsa, cemaat amin diye seslenir. Yağmur duası yapılırken, şu duaya da yer verilmelidir:

اَللّٰهُمَّ اَمَرْتَنَا بِدُعَائِكَ وَوَعَدْتَنَا اِجَابَتَكَ وَقَدْ دَعَوْنَاكَ كَمَا
اَمَرْتَنَا فَاَجِبْنَا كَمَا وَعَدْتَنَا اَللّٰهُمَّ فَامْنُنْ عَلَيْنَا بِمَغْفِرَةِ مَا
قَارَفْنَا وَاِجَابَتِكَ فِى سُقْيَانَا وَسَعَةِ اَرْزَاقِنَا

Belanın def'i için yapılan bütün dualarda, ellerin sırtını yukarıya doğru kaldırmak sünnettir.

Hem imam, hem cemaatin elbiselerinin alt taraflarını, yukarıya kaldırıp üst taraflarını aşağıya indirmeleri sünnettir.

Yağmur fazla yağıp zararlı bir hale gelirse, şu duayı okumak da sünnettir:

اَللّٰهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا اَللّٰهُمَّ عَلَى الْاٰكَامِ وَالظِّرَابِ
وَبُطُونِ الْاَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ

Yani "Ya Rab, yağmuru üzerimize değil, etrafımızdaki yerlere yağdır. Allah'ım: tepelere, dağlara, vadilere ve ağaçların bittiği yerlere yağdır."

Senenin ilk yağmuru yağdığında, avret mahallinin dışındaki yerleri yağmur suyu ve akan sel ile yıkamak sünnettir.

Gök gürlediği ve şimşek çaktığı zaman سُبْحَانَ مَنْ يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ demek sünnettir. *(Büyük Şafii İlmihali – Halil GÜNENÇ)*

v. CENAZE AHKAMI ve CENAZE NAMAZI

Ölümü Hatırlamak

Her insanın ölümü çok hatırlaması sünnettir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Lezzetleri kaçıran ölümü çokça anın."*** *(İbn Hibban/2559 ve başka muhaddisler)*

Genç, yaşlı, sağlıklı, hasta herkesin tevbe etmesi ve Allah için istikâmet sahibi olmak suretiyle ölüme hazırlanması sünnettir. Çünkü ecelin vakti, Allah katında kesin olarak tayin edilmiştir. Ölüm gençten yaşlıya, sağlıklıdan hastaya daha yakın değildir. Nice gençler vardır ki ölüm onları, gençlik hallerine daldıkları bir durumda ansızın alıp götürüyor.

Nice yaşlılar da bugün-yarın ölümü bekleyip durdukları halde ömürleri uzayıp duruyor. Hastalık, bir insanın üzerine çöktüğü zaman, onun ölümü daha çok anması ve daha çok ölüme hazırlanması elzemdir.

Sekerata Giren Kişiye Yapılması Gereken Şeyler

Hastada, ölüm halinin belirtileri görüldüğünde şu hususların yerine getirilmesi gerekir.

1. Hasta sekerata girdiğinde, ailesinin yapması gereken şeyler şunlardır:

Hasta sağ kolu üzerine yatırılıp yüzünün kıbleye döndürülmesi gerekir.

Eğer sağ kolu üzerine yatması zor ise sırtüstü yatırılarak başının altına bir yastık koymak suretiyle yüzünün kıbleye döndürülmesi, ayaklarının iç kısımları da kıbleye gelecek şekilde yatırılması gerekir. Bunları kıbleye döndürmek sünnettir.

2. Şehadet kelimesini telkin etmek sünnettir.

Şehadet kelimesi ***'Lâ ilahe illallah'*** sözüdür. Ancak bu telkin güzel bir şekilde yapılmalıdır. Şehadet getirmesi için hastaya ısrar edilmemelidir.

Hastanın kulağına, işitebileceği şekilde Lâ ilahe illallah sözünü tekrar etmek gerekir. Ancak hastaya 'Sen de söyle' diye baskı yapılmamalıdır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ölümü yaklaşan kimselere 'lâ ilahe illallah' sözünü telkin edin."*** *(Müslim/916-917)*

* Enes'ten rivayet olunmuştur;

كَانَ غُلَامٌ يَهُودِيٌّ يَخْدُمُ النَّبِيَّ }ص{ مَرِضَ فَاَتَاهُ النَّبِيُّ }ص{ يَعُودُهُ فَقَعَدَ عِنْدَ رَاْسِهِ فَقَالَ لَهُ اَسْلِمْ فَنَظَرَ اِلَى اَبِيهِ وَهُوَ عِنْدَهُ فَقَالَ اَطِعْ اَبَا الْقَاسِمِ فَاَسْلَمَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ }ص{ وَهُوَ يَقُولُ: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَنْقَذَهُ مِنَ النَّارِ

"Allah'ın Resûlüne hizmet eden bir Yahudi genç vardı. Hastalandı. Bunun üzerine Resûlüllah (a.s.v.) gidip yanı başında oturdu. Ondan sonra Müslüman ol dedi. Çocuk da (yanında bulunan) babasına baktı. Babası Ebel-Kasım'a (Allah'ın Resûlüne) itaat et dedi ve o genç Müslüman oldu. Peygamber (a.s.v.) oradan çıkarken şöyle dedi. Onu ateşten kurtaran Allah'a hamd olsun." (Buhari)* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

3. Ölümü yaklaşmış olan kişinin yanında Yasin sûresini okumak sünnettir.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ölümü yaklaşan kimselerin yanında Yasin okuyun."*** *(Ebu Dâvud/3121, İbn Hibban/720)*

Hadîste geçen 'ölüleriniz' (mevtâkum) tabirinden murad, sekerat-ı mevt'e giren Müslümanlardır.

4. Ölümün belirtilerini hisseden hastanın, Allah hakkında hüsn-ü zanda bulunması sünnettir, Hasta, günahlarını arkasına

atarak bütün günahları bağışlayıcı olan rabbe yönelmelidir. O'nun yanına gittiğini düşünmelidir.

Evet, kişi imanını korudukça Allah tüm günahlarını affeder. Bir hadîs-i kudsîde şöyle buyurulmuştur: ***'Ben kulumun zannı üzereyim'***. *(Buhari/6970, Müslim/2675)*

Ölen Bir Müslümana Yapılması Gerekenler

Bir Müslüman öldüğünde yapılması sünnet olan hususlar şunlardır:

1. Gözleri kapatılıp, ağzının açık kalmaması için çenesi temiz bir bezle bağlanmalıdır.

Ümmü Seleme şöyle anlatıyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), Ebu Seleme'nin (ölümünü müteakip) yanına girdi. Onun gözü açık halde idi. Hz. Muhammed (a.s.v.) onun gözlerini kapattı'.*** *(Müslim/920)*

2. Ölünün kollan, bacakları hareket ettirilerek her âzası normal şekline getirilmelidir.

3. Karnının şişmemesi için üzerine bir ağırlık konmalıdır. Çünkü karnı şiştiğinde şekli çirkinlesin Ayrıca tüm bedenini hafif bir örtüyle örtmek mendubtur.

4. Ölünün tüm elbiseleri çıkarılmalıdır. Cenazeyi bir tahta veya benzeri bir şeyin üzerine koymak gerekir. Bu esnada sekerat anında olduğu gibi yüzünü kıbleye çevirmek gerekir. Bütün bu işleri, mahremlerinden en şefkatli olanının yapması uygun olur.

Ölen Müslümana Yapılması Vacip Olanlar

Ölen Müslümanın bir an önce yıkanması, kefenlenmesi, namazının kılınması ve defnedilmesi tüm Müslümanlara farz-ı kifayedir. Ölünün memleketinde yaşayan Müslümanlardan herhangi bir kişi bu görevi yerine getirmezse, o beldede oturan bütün Müslümanlar günahkâr olur.

* Ayrıca borçlu ise bir an önce borcunu kapatmalı, vasiyet etmiş ise vasiyetini yerine getirmelidir. Mali durumu müsaid olmadığı takdirde, alacaklıya meyyiti af etmesi için müracaat edip rica edilmelidir.

Allah'ın Resûlü buyuruyor:

نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ مِنْ مَقَامِهَا الْكَرِيمِ بِدَيْنِهِ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ

"Borcu ödeninceye kadar müminin ruhu güzel makamından alıkonur." * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

A. Ölünün Yıkanması

Teçhizin başlangıcı ölünün yıkanmasıdır.

Yıkamanın iki keyfiyeti vardır:

Birinci Keyfiyet: Guslün, tahakkuk eden en az derecesidir ki böyle bir gusülle dahi günahlar ortadan kalkar. Bu gusül, ölünün bedeninde bulunan necasetleri temizledikten sonra tüm bedeni yıkamak ve üzerine su dökmekten ibarettir.

İkinci Keyfiyet: Bu, sünnetin tahakkuk ettiği en mükemmel şekildir.

Gassal'ın (ölüyü yıkayan kimsenin) aşağıdaki hususlara dikkat etmesi gerekir:

1. Ölü, tenha ve yüksek bir yere konmalı, avreti örtülmelidir.

2. Gassal Ölüyü yıkamak için onu geriye doğru eğik tutarak teneşir üzerine oturtmalı ve sağ dizine dayandırmak, sağ elini omuzuna, baş parmağını da ensesine koymalıdır. Sonra karnında herhangi bir şey varsa çıkartmak için sol eliyle karnını iyice sıvazlamalıdır. Sonra sırtüstü yatırıp sağ eline bir bez sararak ön ve arka tarafını yıkamalıdır. Sonra elindeki bezi değiştirerek yeni bir bez sararak ağzını, burnunu temizlemeli ve abdest aldırmalıdır.

3. Ölünün yüzünü ve başını sabunlamak, saç ve sakalını taramalı, saç veya sakalından düşen kılları muhafaza etmeli ve kefenlendiği zaman onları kefene koymalıdır.

4. Ölünün önce sağ tarafı, sonra sol tarafı yıkanmalı, sonra sol tarafına doğru çevirip arka yönünden sağ tarafı, sonra sağ tarafına doğru çevirip arka yönünden sol tarafı yıkanmalıdır. Böylece tüm beden yıkanmış olur.

İşte bu bir yıkamadır. İkinci ve üçüncü defa bunun tekrarlanması sünnettir. Son yıkama yapılırken suya, kâfur gibi kokulu bir madde katılarak yıkama yapılmalıdır. Yalnız ihramda ölen kimse için kâfur gibi kokulu bir şey kullanmak caiz değildir.

Bu geçen hükmün delili, Ümmü Atiyye'nin rivayet ettiği şu hadîstir: Biz kızım yıkamakla meşgul bulunurken Hz. Muhammed (a.s.v.) yanımıza girip şöyle buyurdu: "***Kızımı su ve sidr ile üç, yahut beş, hatta gerekiyorsa bundan daha fazla da yıkayınız. En son yıkayışta kâfur yahut kâfur nev'inden bir koku kullanınız. Yıkamaya sağ tarafı ile ve abdest azalarıyla başlayınız."*** *(Buhari/165, Müslim/939)*

Ölen kişi ihramda ise, bedenine kâfur ve benzeri kokulu maddeleri sürmemek şartıyla diğer ölülerin yıkandığı gibi yıkanması gerekir.

İbn Abbas şöyle rivayet ediyor: Bir kişiyi devesi sırtından attı ve çiğneyerek Öldürdü.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurdu: ***"Onu su ve sidr ile yıkayın, iki elbise ile kefenleyin, başını örtmeyin. Sakın onun bedenine koku sürmeyin. Çünkü Allah Teâiâ onu kıyamet gününde saçları karışmış olarak (bir rivayette "telbiye okuduğu halde") huzura getirir."*** *(Buhari/1208. Başka bir rivayette 'Lebbeyk duasını okuduğu halde huzura çıkar" şeklinde varid olmuştur.)*

Erkek ölüyü erkeğin, kadın ölüyü de kadının yıkaması vaciptir. Nitekim bu daha önce geçen hadîslerden anlaşılmaktadır. Ancak erkek, karısını, kadın da kocasını yıkayabilir. Eğer kadını yıkamak için yabancı bir erkekten başka kimse yoksa veya erkeği yıkamak için yabancı bir kadından başka kimse yoksa, gusül vazifesi sakıt olur, onun yerine teyemmüm yaptırılır.

Ölüyü yıkamak, onu şereflendirmek ve temizlemek için farz kılınmıştır.

Bu bakımdan ölen her Müslümanı yıkamak farzdır. Ancak savaş alanında şehid düşen müstesnadır. Onun hükmü ileride gelecektir.

B. Ölünün Kefenlenmesi

İstenilen kefenin en azı, ölünün tüm bedenini kapatacak bir kumaşla sarılmasıdır. En sahih görüşe göre vacip olan kefen, avret yerlerini örten bir elbisedir. Kefenin en mükemmel şekli ise şöyledir: Eğer ölü erkekse üç beyaz kefene sarılmalıdır. Bunlar onun tüm bedenini örtecek kadar uzun olmalıdır. Beyaz olmayan kumaşları kefen olarak kullanmak tıpkı iç gömleğe benzer bir şey ile kefenlemenin veya sarığa benzer bir şey ile başı örtmenin mekruh olduğu gibi mekruhtur.

Hz. Aişe şöyle der: *"Hz. Muhammed (a.s.v.) üç beyaz kefene sarılarak kefenlendi. Onların içerisinde ne gömlek, ne de sarık vardı".(Buhari/1214, Müslim/941)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur:

اِلْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ فَإِنَّهَا مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُمْ وَكَفِّنُوا فِيهَا مَوْتَاكُمْ

"***Beyaz elbise giyin, çünkü beyaz elbise giyeceklerin en hayırlılarındandır. Ölülerinizi de beyaz kefene sarınız."*** *(Tirmizî/994 ve başka muhaddisler)*

Eğer ölen kadın ise onu beş tane beyaz kefene sarmak sünnettir. Bunlar şu şekilde sarılmalıdır: Göbeğinden aşağısını kapatan bir peştemal, göbeğinden yukarısını kapatan bir iç gömlek, başını kapatan bir örtü ve bunları kapatan, tepeden tırnağa kadar uzanan iki uzun kefen.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, kızı Ümmü Gülsüm'ün bu şekilde kefenlenmesini emrettiği rivayet edilmiştir. *(Ebu Dâvud/3157 ve başka muhaddisler)*

Bu şekil kefenleme, ihramlı olmayan kişiler içindir. Nitekim bunu daha önce belirtmiştik. Eğer kişi ihramda ise onun başını açık bırakmak farzdır.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.), devesi tarafından tepilip öldürülen kişinin, başının açıkta bırakılmasını emretmiştir. İhramda olan kadının da başı açıkta bırakılır.

Kefenin kumaşı, giyilmesi caiz olan kumaşlardan olmalıdır. Bu bakımdan erkekler, ipek kefene sarılamazlar.

* Ölüyü, sadece sağlığındayken giymesinin caiz olduğu şeylerle kefenlemek caiz olur. Erkek ve erseliklerin ipek ve safranlı elbiselerle kefenlenmesi, başka kumaşların mevcûd olması hâlinde caiz olmaz. Aksi takdirde zaruret nedeniyle caiz olur. Yine erkek ve erselik ölülerin aspur boyasıyla boyanmış bezle kefenlenmeleri de caiz olmaz. Ama çocuk, deli ve kadın ölülerin ipekli, aspurla boyanmış, altın ve gümüşle sırmalınmış kumaşlarla kefenlenmeleri mekruh olmakla birlikte caizdir. Efdâl olan, kefenin beyaz renkli ve yıkanmış eski bezden hazırlanmasıdır. Bu bulunmazsa, helâl olan başka bir kumaşla kefenlenmelidir. Böyle bir şey de bulunmayıp yalnızca ipek, deri, ot, yoğrulmuş kına ve çamur bulunursa kefen olarak ipek deriye, deri ota, ot yoğurulmuş kınaya, bu kına da çamura tercih edilir. Kefenin temiz olması da vâciptir. Temiz kefen bulmaya muktedir olunmasına rağmen, ipek de olsa, necâsetli bir kumaşla kefenlemek caiz olmaz. Eğer necâsetli olandan başka bir kefen bulunmazsa, üzerine çıplak olarak namaz kılınır, sonra da necâsetli kefene konularak defnedilir.

Kefende pahalıya gitmek, yani pahalı olan kefeni almak mekruhtur. Hayattaki kimselerin sağken kendileri için kefen hazırlayıp saklamaları da mekruhtur. Yalnız; bu kefen, sâlih kimselerin eserinden ise caiz olur. Kefen üzerine Kur'an-ı Kerîm'den bir şeyler yazmak, kefende aspur ve benzeri, beyaz renk dışında boyalar bulundurmak mekruhtur. Erkek ve kadınlar için kefen, üç elbiseden ibarettir. Bu elbiselerden her biri, Ölünün vücudunun her tarafını kaplamalıdır. Yalnız ihram içinde vefat eden kişinin başı ve yüzü örtülmez. Bu sayıdaki kefenlemenin, ölünün kendi terekesinden kefenlenmesi ve bütün terekesi gidecek kadar borçlu olmaması, tek elbiseyle kefenlenmeyi vasiyet etmemesi hâlinde yapılır. Aksi takdirde bedeninin tümünü -ihrâmlılar müstesna- kaplayacak şekilde tek parçayla kefenlenir. Başkasının Veberrûda bulunması hâlinde daha fazlasıyla kefenlemek câiz olur.

Beyt'ülmâlin veya ölüleri kefenlemek için kurulan vakfın kefeni ile kefenleme durumunda, tek parçadan fazla kefen kullanmak haram olur. Meğerki vakıf kurucusu, tek parçadan fazlasıyla kefenlemeyi şart koşmuş olsun. Bu takdirde onun şartına uyularak iki veya üç elbiseyle kefenlenir.

Kefenlemede yukarıda belirtilen üç elbiseye, altta giydirmek üzere gömlek, başa sarılmak üzere de sarık ilâve etmek caizdir. Ama en faziletlisi ve en mükemmeli, anılan üç elbiseyle yetinmektir. Kefen sayısına gömlek ve sarığı ilâve etmek, vârisler arasında hakkını noksan alan veya kısıtlı biri bulunmadığı takdirde caiz olmaz. Aksi halde haram olur. Kadınlara gelince, bunların kefenlerinin en mükemmeli beş parça olmasıdır:

1. İzâr (etek),
2. Kamîs (gömlek),
3. Himar (başörtüsü),
4. 5. İki adet lifâfe (bütün vücûdu örten örtü).

Kefenlemenin şekline gelince bu şöyle olur:

Lifâfenin en güzeli ve en genişi yere serilir. Üzerine hanut (bir çeşit koku) ve benzeri kâfur gibi nesneler konur. Bunun üzerine ikinci lifâfe serilir. Aynı şekilde hanut konur. Varsa üçüncü lifâfe de bunun üzerine serilir. Sonra ölü yavaşça ve sırtüstü bunun üzerine yatırılır. Elleri göğsünün üzerine getirilerek, sağ eli sol elinin üzerine konur veyahut da yan taraflarına salınır. Bunun ardından, atılmış ve hanut kokusu sürülmüş bir pamuğu araya koyduktan sonra, kaba etleri bir bez parçasıyla bağlanır.

Öyle ki bez parçası, içine girdirmeksizin mak'ad deliğine ulaştırılmalıdır. Bu bez parçası da, çocukların altını bağlarken kullanılan biçimde, iki taraftan yarılmalıdır.

Bundan sonra lifâfeler birer birer, ölünün sol tarafındaki ucu, sağ tarafındaki ucun üzerine gelecek şekilde veya bunun tersi şeklinde sarılırlar. Boydan artan kısımlar ölünün baş ve ayaklan ucunda bağlanır. Mezarlığa götürürken yolda açılmaması için ihramlıyken ölenler dışındaki diğer ölülerin lifâfeleri

bağlanır. (Lifâfe baştan ve ayaklardan aşırı uzunlukta olup kefenin en geniş parçasıdır. Baş üstünden ve ayak altından uçları büzülüp bezle bağlanır.) Sıkıntı ve musîbetleri genişliğe çevirmesi umudu ve uğuru ile defnederken bu bağlar çözülür. İhramdayken ölen kişinin kefenine, vücûduna ve yıkama suyuna koku katılmaz. Meselâ dikişli elbiseler gibi, ihramdayken giyilmesi haram olan eşya ile kefenlenmesi de caiz değildir.* *(Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2)*

İhramlı Olarak Ölen Kimsenin Defnedilmesi Durumu

Şâfiî mezhebine göre, ihramlı ölen kimsenin, öldükten sonra, ihramı çıkarılmaz.

Hanefî mezhebine göre, bu şekilde ölen kişinin, ihramı çıkarılır. Kâsânî'ye göre, ihramlı olan kimse de, ölünce, ihramlı olmayan kimseler gibi kefenlenir. Yani başı ve yüzü örtülür. (*Muhammed ÜNVERDİ. Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar. S:129)*

Başa Dön

C. Cenaze Namazı

Şu hadîs, cenaze namazının meşruiyetine delâlet etmektedir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), Necâşî'nin vefatını, Necâşî'nin öldüğü gün insanlara haber verdi. Müteakiben halkı musallaya çıkarıp dört tekbir aldı'.*** *(Buhari/1188, Müslim/951,- (Ebu Hüreyre'den)*

Cenaze namazı, ancak ölü yıkandıktan sonra sahih olur. Cenaze namazının kılınma şekli şöyledir:

1. İhram tekbiri alınıp niyet edilir.

Niyetin keyfiyeti, dört tekbirden ibaret olan namazı farz-ı kifaye olarak şu ölünün üzerine kılmaya içinden niyet etmek şeklindedir.

2. Tekbir alındığında, normal namazlarda olduğu gibi eller bağlanıp Fatiha sûresi okunur.

3. Fatiha'yı tamamladıktan sonra ikinci tekbir alınır, eller kulak memelerine değecek kadar kaldırılır, sonra eller bağlanır. Sonra Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salât ve selâm okunur. Bunun en efdali ise içinde Hz. İbrahim'e salât ve selâm okunanlardır. Bunlar namazın hükümleri bahsinde geçmişti.

4. Sonra üçüncü tekbir alınır ve ölü için dua edilir. Zaten cenaze namazındaki en büyük maksat duadır.

Talha b. Abdullah b. Avf şöyle rivayet etmiştir: *İbn Abbas'ın arkasında cenaze namazı kıldım. Fatiha'yı okudu ve sonra şöyle dedi: 'Onlar Fatiha okumanın sünnet olduğunu bilsinler'. (Buhari/1270)*

Ebu Usame b. Fahr'dan şöyle rivayet edilmiştir: *'Cenaze namazında sünnet olan-, imam tekbir aldıktan sonra Fatiha'yı gizlice okumak, sonra Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salât ve selâm getirmek, ölü için dua etmek, tekbirlerden sonra bir şey okumamak, sonra da gizlice selâm vermektir'. (Neseî, IV/75)*

Cenaze namazının bu şekilde kılınması şöhret bulmamıştır.

Duanın en azı *'Yârab! Ona rahmet et' veya 'Yârab! Onu affet'* demektir.

Duanın mükemmeli ise Hz. Muhammed (a.s.v.)'den rivayet edilen şu duayı okumaktır: "***Ey Allahım! Dirimizi, ölümüzü, hazır olanımızı ve olmayanımızı, küçüklerimizi, büyüklerimizi, erkeklerimizi, kadınlarımızı bağışla! Ey Allahım! İçimizden yaşamasını dilediğini İslâm üzere yaşat, içimizden ölmesini dilediğini de iman üzere öldür.***" *(Tirmizî/1024, Ebu Dâvud/3201)*

Sonra şöyle dua etmelidir: Allahumme hazâ abduke ve ibnu abdeyke. (Ey Allahım! Bu senin kulundur ve iki kulunun da evladıdır).

Eğer ölü, kadın olursa şöyle dua edilmelidir: *Yârab! Şu senin kulun ve şu da iki kulunun kızıdır. Dostlarını bırakarak dünyanın genişliğinden çıkıp kabrin karanlığına girmiştir. Kabirde mülâki olacak şeylerle baş başa kalmıştır. O, senden başka ilah olmadığına ve Muhammed'in, senin kulun ve rasûlün olduğuna şehadet ederdi. Sen onu bizden daha iyi bilirsin. Yârab! O, senin misafirindir, sen, ağırlayanların en hayırlısısın. O, senin nimetine muhtaç olmuştur. Sen ona azap etmekten müstağnisin. Biz sana yalvararak geldik, ona şefaat ederek geldik. Ey Allahım! Eğer iyilik işleyense iyiliğini artır. Eğer kötülük işlemişse kötülüğünden vazgeç. Onu rahmetinle, rızanla karşı karşıya*

getir. Onu kabir fitnesinden ve azabından koru. Onun kabrini genişlet. Onun yanlarını yerden uzak tut. Rahmetinle onu emniyete kavuştur. Azabından emin kıl. Ta ki onu cennetine koyacağın zamana kadar. Ey merhametlilerin en merhametlisi!

5. Eğer ölen, çocuk olursa şöyle dua edilir: *Ey Allahım! Bu çocuğu anne ve babasına öncü kıl. Şeref, nasihât, ibret ve şefaatçi kıl. Onların kalplerine sabır ihsan eyle. Onları, evlatlarından sonra fitneye düşürme, çocuklarının ecrinden mahrum etme!*

Bu duaları, İmam Şafii birtakım rivayetlerden seçmiştir. Çoğu zaman aynı mânâyı ifade eden lafızları kendisi kullanmıştır. İmam Şafii'nin öğrencileri de bunları güzel görmüşlerdir.

Bu hususta en güçlü rivayet, Avf b. Mâlik'in rivayetidir: *Hz. Muhammed (a.s.v.), bir cenaze üzerine namaz kıldırdı. Ben de onun duasından şunları ezberledim.*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle diyordu: ***"Allahım! Ona mağfiret et, ona merhamet eyle ve onu her türlü belâ ve kötülüklerden selâmette kıl. Onu affet. Vardığı yerde ona ikram eyle, girdiği yeri (kabrini) geniş kıl. Onu su, kar ve dolu ile yıka. Ve onu beyaz elbiseyi kirden temizlediğin gibi hatalardan temizle, ona dünyadaki mekânı karşılığında ondan daha hayırlı bir mekân, aile ve akrabası yerine dünyadakilerden daha hayırlı bir aile ve akraba, eşinden de daha hayırlı bir eş ver! Onu cennete koy ve kabir fitnesiyle cehennem azabından koru!"*** *(Müslim/163)*

Avf b. Mâlik şöyle demiştir: *"Bu duayı işitince 'keşke bu ölünün yerinde ben olaydım'* diye temennide bulundum".

5. Sonra dördüncü tekbir alınıp şu dua okunur: *Ey Allahım! Bizi onun ecrinden mahrum etme. Ondan sonra bizi saptırma. Hem bizi, hem de onu bağışla! (Ebu Dâvud/3201)*

6. Sonra sağa ve sola -diğer namazlardaki gibi- selâm verilir.

Abdullah b. Mes'ud şöyle rivayet ediyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), cenaze namazında, diğer namazlardaki selâm gibi selâm veriyordu'***. *(Beyhakî, IV/43)*

Bütün bu söylediklerimizden, cenaze namazının ayakta kılındığı ve kılınması gerektiği anlaşılmaktadır.

Soru: İntihar eden veya içki içen kimsenin cenaze namazını kılmak caiz midir?

Cevap: İslam dininde intihar etmek, içki içmek, namazı terk etmek ve zina gibi bir günah işlemek büyük bir vebaldir. Fakat Ehli sünnet ve'l-Cemaat'e göre küfre vesile değ ildir. Yani bir kimse kelime-i tevhidi getirip İslam'ın bütün ahkamını kabul ederse adı geçen günahlardan birisini veya birkaçını işlese de kafir olmaz, günahkar olur. Bunun için diğer Müslümanlar gibi onların da cenaze namazı kılınacaktır. Fakat İslam'ın tümünü veya Müslümanım dediği halde İslam'ın kesin bazı hükümlerini reddederse Müslüman sayılmaz. Böyle bir kimsenin dinen cenaze namazı kılınmaz. Kılınsa nazar-ı itibara alınmaz. Allah'ın indinde makbul değildir. *(Halil Günenç-Fetvalar-232)*

Soru: Uzakta veya yakın bir memlekette vefat eden kimse için gıyabi cenaze namazı kılmak caiz midir?

Cevap: Uzak veya yakın bir memlekette vefat eden kimse için gıyabi cenaze namazı kılmak hususunda ihtilaf vardır. Hanefi ve Maliki mezhebine göre caiz değildir. Şafii ve Hambeli mezheplerine göre caizdir. Çünkü İslamiyet'le müşerref olan Habeşistan Kralı Necaşi vefat ettiğinde Peygamber (s.a.v.) Onun üzerine gıyabi cenaze namazını büyük bir cemaatle kıldırdı. Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir: Necaşi'nin vefat ettiği günde Peygamber (s av) ölüm haberini verdi v e cemaati musallaya çıkartıp onları saflar haline getirdi ve dört tekbir aldı. (Buhari-Müslim). *(Halil Günenç-Fetvalar-233)*

Soru -Bir kimse babasının cenaze namazını kılmak için uzak bir yerden gelse, fakat yetişemez ise kendisi ayrıca cenaze namazını kılabilir mi?

Cevap: Hanefi ve Maliki mezhebine göre cenaze namazı bir defa kılınmış ise ikinci defa kılınması mekruhtur. Şafii ile Hanbeli mezhebine göre; cenaze namazını kılmayan kimse için tekrar o nu kılmak sünnettir. Çünkü Peygamber (s.a.v.)'in hazır olmadığı bir zaman da Ümmü Sa'd vefat etmişti. Dönünce tekrar

cenaze namazını kıldı. Halbuki vefatı üzerinden bir ay geçmişti. *(Halil Günenç-Fetvalar-238)*

Soru -Ölünün Bedeninin Bir Parçası Üzerine Cenaze Namazı Kılınır mı?

Cevap: Şâfiî'ye göre, baş, bedenden ayrı bir şekilde bulunursa, bulunan bu baş yıkanır ve namazı kılınır. Şâfiî mezhebinin delili: Baş, bütün bedenin yerine geçer. Çünkü, onunla bütün beden kastedilir ve söylenir. Vücudun çoğu bulununca, namaz kılındığına göre, haliyle baş için namazın kılınması, daha evladır. İmam Şâfiî, Ebû Ubeyde'den rivâyet ettiğine göre : ''Hz. Peygamber, vücuttan ayrı şekilde bulunan başların üzerine namaz kılmıştır''

Ebû Hanîfe'ye göre ise; eğer sadece baş, bedenden ayrı bir şekilde mevcut ise, bu baş yıkanmaz ve namazı kılınmaz. Bedenin sadece bir kısmı bulunsa, yıkanmaz, namazı kılınmaz; ancak, defnedilir. Baş ile birlikte, bedenin yarısı bulunsa, cenaze namazı kılınır.

Başa Dön

D. Cenazeyi Mezarlığa Götürmenin Âdabı

1. Cenazeyi yürüyerek teşyî (yolcu) etmek.

Sevban şöyle rivayet ediyor: *Bir cenazeyi teşyî ederken Hz. Muhammed (a.s.v.)'e bir binek getirildi. Fakat Hz. Muhammed (a.s.v.), binmekten imtina etti. Dönüş sırasında tekrar bir binek getirildi, bu defa ona bindi. Kendisine 'Ey Allah'ın Rasûlü! Niçin böyle yaptın? diye sorulunca, şöyle cevap vermiştir: 'Melekler yürüyerek gidiyorlardı. Onlar yürürken, benim bineğe binmem uygun olmazdı. Ancak onlar gittikten sonra bindim'. (Buhari/3177)*

Cabir b. Semure'den şöyle rivayet edilmektedir: *'Hz. Muhammed (a.s.v.), İbn Dahdah'ın cenaze namazım kıldırdı. Sonra eğersiz bir at getirildi. Bunu bir kimse Peygamber için tuttu, Rasûlullah da ata bindi. At hemen süratle seyirtmeye, sıçramaya başladı. Biz de onu takip ediyor ve etrafında koşuyorduk'.(Müslim/965)*

2. Cenazeyi, laubali bir şekilde yüklenip gitmek veya düşüp düşmemesini umursamadan tehlikeli bir şekilde taşımak haramdır. Cenazeyi bir tabut içerisinde taşımak sünnettir.

Eğer cenaze kadın olursa, tabut içerisinde taşımak daha da gerekli olur. Çünkü Allah Teâlâ, insanı şerefli kılmıştır.

3. Cenazeyi teşyî ederken ağıt yakmak, karışık, kalabalık bir şekilde konuşmak mekruhtur.

Sünnet olan; okumamak, zikretmemek ve başka bir şekilde sesi yükseltmemektir. Bunların yerine ölümü ve ölüm sonrasını düşünmek gerekir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Cenaze, sesle ve ateşle takip edilmez."*** *(Ebu Dâvud/3171, (Ebu Hüreyre'den)*

4. Cenazeyi teşyî ederken, cenazenin önünde ve ona yakın bir şekilde yürümek en güzelidir.

Çünkü onlar Allah katında, cenaze için şefaatçidirler. Bu nedenle onların önde olması daha münasiptir.

Abdullah b. Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: ***'Rasûlullah'ı, Ebubekir'i ve Ömer'i cenazenin önünde yürürken gördüm.*** *(Ebu Dâvud/3179 ve başka muhaddisler)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle demiştir: ***"Binekli olanlar cenazenin arkasından yürürler. Yaya olanlar ise önünde, arkasında, sağında, solunda ona yakın olarak yürürler."***

5. Müslüman, yakın akrabası olan kâfirin cenazesini teşyî edebilir.

6. Ölünün ailesine, ölümünden itibaren üç gün içinde taziye verilmesi sünnettir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur:

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُعَزِّى اَخَاهُ بِمُصِيبَةٍ اِلا كَسَاهُ اللهُ مِنْ حُلَلِ الْكَرَامَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Bir musibet nedeniyle din kardeşine taziyette bulunan hiçbir mümin yoktur ki Allah Teâlâ kıyamet günü ona keramet elbiselerinden bir elbise giydirmesin." *(ibn-i Mace/1601)*

Taziyetten maksat, sabır tavsiye etmektir. ***'Allah ecrini artırsın, Allah affetsin'*** şeklinde dua etmektir.

Mukim olanlar için üç günden sonra taziyette bulunmak mekruhtur. Ancak mukim olmayanlar üç günden sonra da taziyette bulunabilirler. Çünkü üzüntü, üç günde sona erer. Üç günden sonra taziyette bulunmak ise onları üzmek demektir. Taziyette bulunmayı tekrar etmek de mekruhtur.

Taziye en erken definden sonra olmalıdır. Çünkü ölünün ailesi definden Önce defin işleriyle meşguldürler. Ancak üzüntüleri çok fazla ise, definden önce taziyette bulunmak -onlara sabır tavsiye etmek için- daha iyi olur. Taziyette bulunurken erkekler için şöyle taziyede bulunulur;

أَعْظَمَ اللهُ أَجْرَكُمْ وَأَحْسَنَ عَزَائَكُمْ وَجَبَرَ مُصِيبَتَكُمْ وَغَفَرَ لِمَرْحُومِكُمْ. اَللّٰهُمَّ لَا تَحْرِمْنا أَجْرَهُ وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهُ وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ. إِلٰى رُوحِ النَّبِيِّ وَاٰلِهِ وَصَحْبِهِ وَالْمُسْلِمِينَ وَخُصُوصًا إِلٰى رُوحِ الْمَرْحُومِ الْمَعْلُومِ الْفَاتِحَةِ.

A'zemehahu ecrakum ve ahsene azaekum, vecebara musibetekum, ve ğafara limerhumikum. Allahumme lâ tahrimne ecrahu velâ teftinne bağdehu vağfir lene ve lehu. İle ruhinnebiyyi veâlihi ves'ahbihi velmüslimiyne vehususen ile ruhilmerhumil ma'lumi elfâtiha

Kadınlar için ise şöyle taziyede bulunulur;

أَعْظَمَ اللهُ أَجْرَكُنَّ وَأَحْسَنَ عَزَائَكُنَّ وَجَبَرَ مُصِيبَتَكُنَّ وَغَفَرَ لِمَرْحُومَتِكُنَّ. اَللّٰهُمَّ لَا تَحْرِمْنا أَجْرَهَا وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهَا وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهَا. إِلٰى رُوحِ النَّبِيِّ وَاٰلِهِ وَصَحْبِهِ وَالْمُسْلِمِينَ وَخُصُوصًا إِلٰى رُوحِ الْمَرْحُومَةِ الْمَعْلُومَةِ الْفَاتِحَةِ.

A'zemehahu ecrakum ve ahsene azaekum, vecebara musibetekunne, ve ğafara limerhumetikum. Allahumme lâ

tahrimne ecraha velâ teftinne bağdehe vağfir lene ve lehe. İle ruhinnebiyyi veâlihi ves'ahbihi velmüslimiyne vehususen ile ruhil merhumetil ma'lumeti elfâtiha

Veya kısaca; A'zemehahu ecrake ve ahsene azabeke ve ğafere meyyitike ve avvedekellahu an musibetike hayren (Allah senin ecrini artırsın, sabrını güzelleştirsin, ölünü affetsin. Musibetine karşılık sana hayırlar versin) demek mendubtur.

* Vefat eden Müslüman bir kimse için bir Müslüman taziye edilirse şöyle denilir:

اَعْظَمَ اللهُ اَجْرَكَ وَاَحْسَنَ عَزَاءَكَ وَغَفَرَ اللهُ لِمَيِّتِكَ

Ölen kâfir bir kimse için bir Müslüman taziye edilirse şöyle denilir:

اَعْظَمَ اللهُ اَجْرَكَ وَصَبَّرَكَ

Vefat eden Müslüman bir kimse için bir kâfir taziye edilirse şöyle denilir: غَفَرَ اللهُ لِمَيِّتِكَ وَاَحْسَنَ عَزَاءَكَ * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Soru: Birçok yerde cenaze defnedildikten sonra telkin okunur. Bunun aslı var mıdır?

Cevap: Cenaze defnedildikten sonra okunan telkin hakkın da ihtilaf vardır. Şafii mezhebine göre sünnettir. Ravza kitabı şöyle diyor: "Telkin ile ilgili hadis-i şerif, her ne kadar zayıf ise de, bazı sahih hadislerle takviye edilmiştir. Birinci asırdan günümüze kadar Müslümanlar tarafından okunmuş ve okunmaktadır" *(Halil Günenç-Fetvalar-262)*

* Hanefî mezhebinde mükelleflik yaşına girdikten sonra ölen kimsenin mezarı başında telkin verilmesi meşrû görülmüştür. "Telkin yapılmaz", "Ne yapın denir, ne de yapmayın" diyen Hanefî fıkıhçılar da vardır. Şâfiî mezhebine ve bir kısım Hanbeli fıkıhçılara göre de, telkin yapılması müstehaptır.

Telkin şöyle yapılır: Cenaze defnedildikten sonra iyi hal sahibi bir kimse ölünün yüzüne karşı durur ve ona ismiyle hitaben "Ey falan!" diye üç kez seslenir ve sonra şöyle der:

"Üzkür mâ künte aleyhi min şehâdeti en lâ ilâhe illallah…"

"Ey falan! Hayatta iken üzerinde olduğun, benimsediğin şu hususları unutmayasın: Allah'tan başka İlah yoktur ve Muhammed O'nun elçisidir. Cennet ve cehennem gerçektir, yeniden diriliş vardır, kıyamet saati kuşkusuz gelecektir. Allah kabirde yatanları yeniden diriltecektir. Yine unutma ki, sen Rab olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, peygamber olarak Muhammed'i, imam olarak Kur'an'ı, kıble olarak Kâbe'yi ve kardeş olarak müminleri seçmiş ve bununla mutlu olmuştun. Rabbim olan Allah'tan başka İlah yoktur, ben ona dayandım, büyük arşın Rabbi de O'dur."

Bundan sonra üç kere, Yâ abdellâh, kul lâ ilâhe illallâh (Ey Allah'ın kulu, lâ ilâhe illallah de) denilmesi ve bunun ardından üç kere Rabbim Allah, dinim İslâm, peygamberim Muhammed'dir. Ey Rabbim, sen onu tek başına bırakma, vârislerin en hayırlısı sensin denilmesi âdet olmuştur. Umulur ki bu telkinler ölüye yarar sağlar, orada bulunanlara ikaz olur.
* (DİB İlmihal I/368)

Cenazeleri Mezarlığa Götürmede Bid'at Olan Hususlar

1. Yukarıda belirttiğimiz teşyî edeplerine aykırı olan her şey bid'attır.

Meselâ cenazeyi binekli olarak teşyî etmek veya sesleri yükseltmek gibi şeyler,

2. Cenazeyi çiçek ve benzeri şeylerle taşımak.

Bu, haram bir bid'attır. Bu davranış, kâfirlerin cenaze merasimlerini taklid etmektir. Bunun, malı zayi etmekten, gurur ve kibirden başka faydası yoktur. Bu 'Falan çiçek getirdi' denilsin diye yapılır. Oysa ölümden ibret almak gerekir.

3. Lahd veya şak yapılması mümkün olduğu halde yapmamak bid'attır.

4. Kabirleri, bina şeklinde yapmak mekruhtur.

Kabrin içinde veya dışında ateşle temas etmiş olan çimento, kireç ve benzeri maddeler kullanmak da mekruhtur.

Cabir b. Abdullah şöyle rivayet etmiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) kabirleri kireçlemeyi yasakladı'***. *(Müslim/970)*

Kabrin mermer ve benzeri taşlarla yapılması haramdır. Çünkü bu, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yasakladığı bir şeydir. Ayrıca bunda malı zayi etmek söz konusudur, bu da şer'an yasaktır. Bir de bunda fakirlere karşı bir gurur, Allah'ın dininde buğzedilen bir şöhret söz konusudur.

5. Bugün bazı çevrelerde yapılan mermerli, süslü kabirler gibi kabrin tesnim edilmesi ve üzerine bina yapılması tahrimen mekruhtur. Kabir, yerden ancak bir karış kadar yükseltilebilir,

Rivayet edildiğine göre Hz. Ali, Hayyac el-Esedî isimli zata ***'Hz. Muhammed (a.s.v.)'in beni gönderdiği bir şey için seni göndereyim mi?' dedikten sonra şöyle devam etti: 'Hiçbir heykeli bırakma, hepsini yık ve parçala, bina gibi yapılmış hiçbir kabir bırakma, tümünü yık'***. *(Müslim/969 ve başka muhaddisler)*

Hadîsin metninde geçen timsal kelimesi, resim ve suret demektir. Burada ruh sahibinin resmi ve heykeli kast edilmektedir.

6. Ölünün sıfatlarını saymak suretiyle matem yapıp yas tutmak haramdır.

Ölüme razı olmamaya delâlet eden her söz, her fiil -göğse vurmak, elbiseleri yırtmak ve benzeri şeyleri yapmak- haramdır. Hz. Muhammed (a.s.v.) kesin ibarelerle bunları yasaklamıştır. Bunlar, Allah'ın kaza ve kaderine teslim olmamak anlamına gelir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ölünün arkasından feryad u figanla ağlayan kadın, ölümünden önce tevbe etmezse kıyamet gününde üzerinde katranlı bir elbise ve âdeta uyuz (yaraların)dan oluşmuş bir gömlek olduğu halde kaldırılır."*** *(Müslim/935, (Ebu Mâlik el-Eş'arî'den)*

Kim yanaklarını yumruklar, elbiselerini yırtar, cahiliye ehlinin yaptıkları gibi yaparsa bizden değildir. *(Buhari/1232, (Abdullah b. Mes'ud'dan)*

Ancak şefkatten ve kalbin rikkate gelmesinden ötürü ağlamakta bir beis yoktur.

Enes b. Mâlik'in rivayet ettiğine göre, Hz. Muhammed (a.s.v.), oğlu İbrahim'i can çekişirken gördüğünde gözlerinden yaşlar akmış ve bunu müteakip şöyle buyurmuştur: ***"Göz ağlar, kalp mahzun olur. Biz rabbimizin razı olacağı sözden başka bir kelime söylemeyiz. Vallahi yâ İbrahim! Biz senin ayrılığınla hakikaten pek hüzünlü ve pek kederliyiz."*** *(Buhari/1241, Müslim/2315-2316)*

Ebu Hüreyre şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), annesinin kabrini ziyaret edip ağladı, etrafındakileri de ağlattı'.*** *(Müslim/976)*

7. Ölünün ailesinin yemek hazırlayıp halkı davet etmesi bid'attir.

Maalesef günümüzde böyle yapanlar mevcuttur. Bu, Sünnete aykırıdır. Sünnet olan bunun tersinin yapılmasıdır; komşular veya akrabalar yemek hazırlayıp cenaze evine götürmeli veya cenaze sahiplerini evlerine davet edip onlara yemek hazırlamalıdırlar. Hazırlanan yemeğin, o gün cenaze sahiplerine yetecek kadar çok olması müstehabtır.

Cafer'in ölüm haberi geldiğinde, Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "***Cafer'in ailesi için yemek hazırlayın; çünkü başlarına, kendilerini meşgul edecek bir durum geldi."*** *(Tirmizî/998, Ebu Dâvud/3132 ve başka muhaddisler)*

Matem tutan kadınlar ve benzerleri için yemek hazırlamak haramdır. İsterse onlar ölünün ailesinden olsunlar. Çünkü onlar, günahta yardımlaşmakta ve matemin uzaması için şiirler okumaktadırlar. Ölünün ailesinin 'ölünün üzerinden kırk gün veya 50 gün geçti' diyerek yemek hazırlayıp halkı evlerine davet etmeleri bid'attır. Eğer bu yemek varislerin malından yapılırsa ve onların içinde baliğ" olmayan varsa, bu yemekten yemek, haramların en büyüğünü yemek demektir. Çünkü yetim malı yenmiş, yetimin maslahatı olmayan bir yere malının sarf edilmesi suretiyle onun malı zayi edilmiş olmaktadır. Bu yemeği hazırlayanlar da, yiyenler de bu harama ortaktırlar.

8. Günümüzde yapıldığı gibi taziye için resmî mahfellerde Kur'an okumak bid'attır. Cenaze evine taziye, ölümden itibaren üç gün içinde yapılmalıdır.

E. Cenazeyi Defnetmek

a. Cenaze, kokusu duyulmayacak ve yırtıcı hayvanların cesedi parçalamasına engel olacak kadar derine, yüzü kıbleye dönük olarak gömülmelidir. Kabrin en uygunu, orta boylu bir kişinin ellerini havaya kaldırdığı boydaki bir derinlikte olmasıdır. Kabrin genişliği ise 1 zira ve 1 karış olmalıdır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) Uhud şehidleri hakkında şöyle buyurmuştur: ***"Kabri derin kazın, genişletin ve güzelleştirin!"*** *(Ebu Dâvud/3215, Tirmizi/1713, (Hişam b. Amr'dan)*

b. Ölüyü sağ kolu üzerine yatırıp yüzünü kıbleye çevirmek vaciptir.

Eğer ölünün yüzü kıbleye çevrilmemişse, onun üzerine toprak atılıp kapatılmış - olsa da - cesedin bozulmadığı kanaati varsa- kabri yeniden eşip ölüyü kıbleye çevirmek vacip, yüzünü toprağa koymak ise mendubtur.

c. Eğer toprak sert ise kabre lahd yapmak sünnettir.

Çünkü Sa'd b. Ebî Vakkas, ölüm hastalığı esnasında şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.)'in kabrine yapıldığı gibi, benim kabrime de lahd yapın ve üzerime tuğla koyun'.*** *(Müslim/966)*

Lahd, kıble tarafındaki duvarın altını, cesedin sığabileceği kadar oymaktır. Toprağın, cenazenin üzerine atılmaması için lahd'in önü ince ve uzun taşlarla kapatılmalıdır. Eğer toprak gevşekse, şak yapmak mendubtur.

Şak, kabrin tam ortasında cenazenin sığabileceği kadar bir çukur açmak, o çukurun iki tarafını da tuğla ve benzeri şeylerle yükseltip - cesedin üzerine toprak düşmemesi için- üzerini taşla örtmektir.

d. Ölü, teneşirden aşağıya ve kabre indirilirken baş tarafından tutulup indirilmelidir.

Haris, namazını Abdullah b. Zeyd'in kıldırmasını vasiyet etmişti. Abdullah onun cenaze namazını kıldırdı. Sonra onu

ayakların geldiği taraftan kabre soktu ve ***'Bu sünnettendir'*** dedi. *(Ebu Davud/3211)*

Ölünün en yakın erkek akrabalarından bir veya iki kişinin, düzeltmek için kabre inmeleri sünnettir. Ölüyü lahd'e yerleştiren kişi 'Bismillah! ve ala sünneti rasûlullahi' (Allah'ın ismi ve Peygamber'in sünnetiyle) demelidir.

İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: ***Hz. Muhammed (a.s.v.), cenaze kabre konulduğu vakit şöyle derdi: 'Allah'ın adıyla ve Rasûlullah'ın sünneti üzerine...'****(Ebu Davud/3213, Tirmizî/1046)*

* Cenazeyi kabre koyarken, بِسْمِ اللهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللهِ demek sünnettir. Kıbleye doğru sağ yanı üzerine konur. Yüzü kabrin kıble duvarına dayandırılır. Beline de bir taş veya bir kerpiç destek yapılır. Lahd varsa ağzı kerpiçle veya taşla kapatılır, yoksa, taş veya kerpiçle tavan yapılır. Delikleri iyice kapatılır. Baş ucunda bulunan kimse, üç avuç toprak atar.

Bunları atarken birincisinde, مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ,

ikincisinde وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ,

üçüncüsünde ise وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى okumak sünnettir.

Sonra kürekle üstüne toprak atılır.* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Cenaze Teşyî'nin Âdabı ve Bu Hususdaki Bid'atlar Cenazeyi kabre kadar teşyî etmek, erkekler için müstehabtır.

Berâ b. Âzib şöyle rivayet etmiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), cenazenin arkasından gitmemizi, hastaları ziyaret etmemizi, aksıran kişiye*** يَرْحَمُكَ اللهُ ***'yerhamu-kellah' dememizi, davete icabet etmemizi, mazlumun yardımına koşmamızı emretti'.*** *(Buhari/1182)*

Ölü defnedildikten sonra mezarlıktan ayrılmak müstehabtır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "***Kim cenaze namazı kılınıncaya. kadar cenazede hazır olursa ona bir kırat, kim de gömülünceye kadar cenazede hazır bulunursa ona da iki kırat vardır.*** 'İki kırat nedir?' diye sorulduğunda, Hz.

Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur***: 'İki büyük dağ kadar sevap vardır, demektir."*** *(Buhari/1261, Müslim/945, (Ebu Hüreyre'den)*

Kadınlara gelince, onların cenazeyi teşyî etmeleri müstehab değildir.

Belki kadınların cenazeyi teşyî etmeleri sünnetin terki demektir. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.)'in tavsiyesine aykırıdır.

Ümmü Atiyye şöyle demiştir: ***'Biz kadınlar, cenazeleri takip etmekten nehyolunduk. Cenazenin arkasından gitmek bizim üzerimize farz kılınmadı'***. *(Buhari/1219, Müslim/938)*

Hz. Ali'den şöyle rivayet edilmiştir: *Hz. Muhammed (a.s.v.), bazı kadınların oturduğunu gördü ve dedi ki:*

- Neden burada oturuyorsunuz?
- Cenazeyi bekliyoruz.
- Cenazeyi siz mi yıkayacaksınız?
- Hayır.
- Cenazeyi siz mi taşıyacaksınız?
- Hayır.
- Onu kabre indirecekler arasında bulunacak mısınız?
- Hayır.
- O halde dönün! *(İbn Mâce)*

***** Tanınıp ziyaret edilmesi için kabir, bir karış kadar yükseltilmelidir. Resûlüllah (a.s.v.)'in kabri şerifi bir karış kadar yükseltilmiştir. Bir karıştan fazla yükseltmek, yatana fazla saygı yapılıp harama girmeğe sebep olacağından mekrûhtur.

Kabri çimento ve taş ile yapmak, üzerine kubbe veya ev inşa etmek, üzerine yazı yazmak ve yazdırmak mekrûhtur. Mezarlık vakıf olursa, Az önce anlatılan şekilde yapmak haram olacağından yıktırılması lazımdır. Büceyremi cilt 1 sayfa 496 da diyor ki: Mısır'da Karafe mezarlığı vakıf olduğundan, orada bulunan kubbe ve inşa edilmiş kabirleri yıkmak lâzımdır. İmam Şafiî'nin kubbesi müstesnadır. Çünkü onun kubbesi, orası henüz vakıf olmadan evvel inşa edilmişti. Büceyremi'nin Halebi'den naklettiğine göre, salih bir zatın kabri üzerine kubbe yapmakta beis yoktur.

Kabri dam şeklinde yapmak, deve sırtı şeklinde yapmaktan daha iyidir. Ölü, bâliğ ve âkıl ise, defin işi tamam olduktan sonra cemaattan biri kabre yanaşır, sırtını kıbleye verip yüzüne karşı gelmek sûretiyle oturur; ölü ile anasının ismini biliyorsa, meselâ: Adı, Hasan, anasının adı Hasine olursa, açık bir dil ile kendisine şöyle hitab eder;

يَا حَسَنَ ابْنَ حَسِينَةَ اذْكُرْ مَا خَرَجْتَ عَلَيْهِ مِنْ دَارَ الدُّنْيَا شَهَادَةَ اَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ وَاَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَاَنَّ النَّارَ حَقٌّ وَاَنَّ الْبَعْثَ حَقٌّ وَاَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِى الْقُبُورِ .وَاَنَّكَ رَضِيتَ بِاللّٰهِ رَبًّا وَبِالْاِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ }صَلَّى اللّٰهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ {نَبِيًّا وَبِالْقُرْاٰنِ اِمَامًا وَبِالْكَعْبَةِ قِبْلَةً وَبِالْمُؤْمِنِينَ اِخْوَانًا

Ravda adlı kitapta şöyle yazılır; "Telkin hakkında varid olan hadis her ne kadar zaif ise de, bir çok hadislerle te'yid edilmiştir. Müslümanlar, asırlardan beri bununla amel etmişlerdir."

Meyyiti mezarlıkta defnetmek daha efdaldir. Çünkü mezarlığa gelen giden fazla olduğundan onların dua ve kıraatlarından istifade eder. Akrabaların mezarları birbirine yakın olmaları sünnettir. Bunun sebebi zaman zaman gidip bir arada onları ziyaret edip dua etmek ve hiçbirisini ihmal etmemektir.

Bir kimse, gemide öldüğünde, şayet sahil yakın ise denize atılmayacak, karaya çıkarılıp normal olarak defnedilecektir. Yoksa yıkanıp tekfin edilecek ve namazı kılınacak sonra ağır bir şeye bağlanarak denize atılır.

Zaruret olmadıkça iki kişiyi veya daha fazlasını bir arada defnetmek caiz değildir. Ancak yer darlığı gibi bir zaruret hasıl olursa caizdir. Böyle bir halde, ilim, amel, babalık analık gibi sıfatlara itina gösterilip bunlardan birisiyle muttasıf olan kimse öne sürülür. Erkek ve kadın bir kabre konulmasını gerektiren bir sebep varsa arada bir perdenin bırakılması zaruridir.

Bütün bu durumlar, ölen iki cenazeyi birlikte veya biri çürümezden evvel diğerini de onun üzerine defnetmek içindir. Ama cenazelerden biri çürüdükten sonra aynı kabri kazıp onda

başka bir cenaze defnetmekte bir beis yoktur. Çürüyüş süresi memleketlerin toprak ve havasına göre değişir. Meşgul bir kabri kazıp defnedebilmek için çürüyüş süresini bilen kimselere sorup onların mütalaalarını almak gerekir. Şayet bir kabir kazılıp meyyitin kemikleri çürümemiş bir durumda görülse hemen kapatılması gerekir, yalnız yer dar olursa o zaman kemikler bir köşede toplanır ve yeni ölünün yeri hazırlanır.

Kabir üzerine oturmak veya ona basmak tahrimen mekrûhtur. Ancak cenazeyi defn etmek veya buna benzer zarurî bir şey için başka bir geçit bulunmazsa ona basmak caiz olur.

Kabri sulamak, üzerine çakıl taşlarını koymak ve başında mezar taşı dikmek ve bütün akrabalarının mezarlarını bir araya getirmek sünnettir. Resûlüllah (a.s.v.) süt kardeşi Osman bin Maz'unun yanı başında bir taş koydu ve dedi ki: "***Bu taşla kardeşimin kabrini bilip, akrabalarımdan vefat edeni yanında defnedeceğim."*** - Ebu Davud rivayet etmiştir.

Meyyit çürümemiş ise mezarını kazıp başkasını defnetmek caiz değildir. Techiz ve teklifini yapılmadan defnedilen cenaze bozulmamış ise, çıkarılıp tekfin ve techiz edilmesi gerekir. Bir cemaat bir cenazeye rast gelseler gereğini yapmakla mükelleftirler. Yani, onu yıkayıp kefenleyecek ve defnedeceklerdir. Şayet cenazeyi gören kimse bir ise gereğini yapmak için Müslümanlara haber verecektir.* *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

* OTOPSİ VE ORGAN NAKLİ

Peygamber (a.s)'in: ***"Ölmüş kimsenin kemiğini kırmak hayatta iken kırmak gibidir."*** hadisiyle amel ederek, Malikilerle Hanbeliler, ölmüş hamile kadının karnında bulunan cenini çıkartmak için karnının yarılmasının caiz olmadığı görüşündedirler.

Çünkü genellikle böyle bir çocuk, yaşamaz ve yaşayacağından da kesinlikle emin olunmaz. O halde zayıf bir ihtimal sebebiyle kesin olarak riayet edilmesi gereken bir hürmetin çiğnenmesi caiz değildir.

Şafiiler ise, karnındaki çocuğun çıkartılması için ölmüş kadının karnının yarılmasını caiz görmüşlerdir. Aynı şekilde içinde bulunan değerli bir malı çıkartmak için ölmüş kimsenin karnının yarılmasının da caiz kabul ederler. Hanefiler de başkasının malını yutması halinde kendisinin o malın ödenebileceği bir terekesi yoksa ve kimse de onun yerine tazminatı ödemeyecekse, ölmüş kimsenin kamının yarılmasını, Şafiiler gibi, caiz kabul ederler.

Malikiler de aynı şekilde kendisinin ya da başkasının malını ölümünden önce yutmuş olsa, bu mal çoksa -bu çokluk da zekli.t nisabı kadardır- bu malı da onun telef olmasından korkarak yahut da bir özür sebebiyle yutmuş olması halinde, ölmüş kimsenin karnının yarılmasını caiz kabul etmişlerdir. Şayet, mesela mirasçıyı mahrum etmek maksadıyla bu malı yutmuşsa az dahi olsa, yine kamı yarılıp çıkartılır.

İşte mübah kılan bu görüşlere binaen, zaruret halinde yahut da tıbbi bir takım maksatlar için, öğrenim maksadı gibi bir ihtiyaç dolayısıyla yahut ölüm sebebini bulmak ve öldürmek ile itham edilen kimsenin aleyhine cinayeti ispat etmek vb. maksatlar ile ve eğer cinayet konusunda gerçeği bulmak yalnızca otopsinin yapılması ve bundan alınacak sonuca bağlı ise otopsi caizdir. Çünkü hükümlerde adalette bulunmanın vücubuna delalet eden deliller vardır. Ta ki, suçsuz bir kimseye zulmedilmesin ve suçlu günahkar bir kimse de cezadan kaçamasın.

Aynı şekilde hayvanların cesetlerine otopsi yapılması da caizdir. Çünkü öğretimde gerçekleşecek olan fayda hayvanın acı duyma sınırlarını aşar. Fakat durum her ne olursa olsun, organların görevlerini bilmek, cinayetleri araştırmak için otopsi konusunda işin genişletilmemesi ve zaruret veya ihtiyaç miktarı ile yetinilmesi gerekir. Çünkü cesedin açılmasındaki gaye elde edildikten sonra ölen insana saygı duymak, ona değer vermek, onu gömmek, vücudunun parçalarını bir araya getirip kefenlemek, cesedi dikerek ve benzeri yollarla eski şekline iade etmek gerekir.

Aynı şekilde bir insanın bir takım organlarını bir başkasına nakletmek de caizdir. Müslüman ve adaletli bir

doktorun, kendisinden organ alınacak kişinin ölümünden kesinlikle emin olması halinde, kalp ve gözünün nakledilmesi gibi. Çünkü hayatta olan bir kimse, ölmüş bir kimseden daha üstündür. Bir insanın görmesini veya hayatta kalmasını sağlamak, şer'an istenen büyük bir nimettir.* *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 4/332,333)*

KAN VERME VE SATMANIN HÜKMÜ

Küçük büyük herhangi bir kimseye kan verilirse hiçbir tesiri yoktur. Süt gibi evlenmeye mani bir sebep teşkil etmemekle beraber akraba olmağa bir vesile de değildir. Bir kimsenin kan gurubu ile bir hastanın kan gurubu bir olursa ve hayatını kurtarmak için başka verecek biri olmadığı takdirde kan vermeğe mecburdur. Kan satmak hiçbir surette caiz değildir.

Yalnız parasız verecek kimse olmazsa hasta olan kimsenin satın almasında beis yoktur. Bir kimsenin, kan verdiği hasta veya onun akrabasının pazarlıksız verdiği şeyi kabul etmesinde sakınca yoktur.

Başa Dön

Ölüler Hakkında Kadınları İlgilendiren Özel Durumlar

1. Erkek ölüyü erkeğin, kadın ölüyü de kadının yıkaması vaciptir. Nitekim bu daha önce geçen hadîslerden anlaşılmaktadır. Ancak erkek, karısını, kadın da kocasını yıkayabilir.

Eğer kadını yıkamak için yabancı bir erkekten başka kimse yoksa veya erkeği yıkamak için yabancı bir kadından başka kimse yoksa, gusül vazifesi sakıt olur, onun yerine teyemmüm yaptırılır.

2. Eğer ölen kadın ise onu beş tane beyaz kefene sarmak sünnettir. Bunlar şu şekilde sarılmalıdır: Göbeğinden aşağısını kapatan bir peştemal, göbeğinden yukarısını kapatan bir iç gömlek, başını kapatan bir örtü ve bunları kapatan, tepeden tırnağa kadar uzanan iki uzun kefen.

Kadınlara gelince, onların cenazeyi teşyî etmeleri müstehab değildir, belki de sünnetin terki demektir. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.)'in tavsiyesine aykırıdır.

Ümmü Atiyye şöyle demiştir: ***'Biz kadınlar, cenazeleri takip etmekten nehyolunduk. Cenazenin arkasından gitmek bizim üzerimize farz kılınmadı'***. *(Buhari/1219, Müslim/938)*

Hz. Ali'den şöyle rivayet edilmiştir: *Hz. Muhammed (a.s.v.), bazı kadınların oturduğunu gördü ve dedi ki: - Neden burada oturuyorsunuz?- Cenazeyi bekliyoruz.- Cenazeyi siz mi yıkayacaksınız?- Hayır. - Cenazeyi siz mi taşıyacaksınız?- Hayır.- Onu kabre indirecekler arasında bulunacak mısınız?- Hayır.- O halde dönün*! *(İbn Mâce)*

3. Cenazeyi, laubali bir şekilde yüklenip gitmek veya düşüp düşmemesini umursamadan tehlikeli bir şekilde taşımak haramdır.

4. Cenazeyi bir tabut içerisinde taşımak sünnettir. Eğer cenaze kadın olursa, tabut içerisinde taşımak daha da gerekli olur. Çünkü Allah Teâlâ, insanı şerefli kılmıştır.

5. Ölünün arkasında feryat etmek, bağırmak, ağıt yakmak haramdır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ölünün arkasından feryad u figanla ağlayan kadın, ölümünden önce tevbe etmezse kıyamet gününde üzerinde katranlı bir elbise ve âdeta uyuz (yaraların)dan oluşmuş bir gömlek olduğu halde kaldırılır."*** *(Müslim/935)*

6. Matem tutan kadınlar ve benzerleri için yemek hazırlamak haramdır. İsterse onlar ölünün ailesinden olsunlar. Çünkü onlar, günahta yardımlaşmakta ve matemin uzaması için şiirler okumaktadırlar. Ölünün ailesinin 'ölünün üzerinden kırk gün veya 50 gün geçti' diyerek yemek hazırlayıp halkı evlerine davet etmeleri bid'attır.

7. Kadınların kabir ziyaretine gitmeleri mekruhtur. Çünkü kadınların açılmaları, sesli olarak ağlamaları ihtimali vardır.

DÜŞÜK (SAKT) VE ŞEHİD'İN HÜKMÜ

Sakt (düşük), zamanından önce ana rahminden düşen çocuk demektir. Şehit ise İslâm'ı müdafaa etmek üzere katıldığı savaşta öldürülen kişi demektir.

Düşüğün iki durumu vardır:

a. *Düştüğünde ses çıkarmaması.*

Annesinin rahminde dört ayı tamamlamadan düşerse, onun yıkanması kefenlenmesi vacip olmaz. Bir beze sarılıp cenaze namazı kılınmadan defnedilmesi müstehabtır.

b. *Düştüğünde ses çıkarması.*

Çocuk düştüğünde kendisinde hayat belirtisi görülürse yıkanması, kefenlenmesi ve yaşlı bir Müslüman gibi cenaze namazının kılınması vacip olur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Çocuk, canlı olarak dünyaya gelmedikçe ona cenaze namazı kılınmaz ve ne varis (miras alan), ne de müverris (miras bırakan) olur."*** *(Tirmizî/1032, (Câbir b. Abdullah'tan)*

"Çocuk doğarken hayat belirtisi gösterdiği zaman, namazı kılınır ve mirasçı olur." *(İbn Mâce/1508)*

Şehit ise yıkanmaz ve kefenlenmez. Onu şehit düştüğünde üzerinde bulunan elbiselerle defnetmek sünnettir.

Cabir'in rivayet ettiğine göre ***Hz. Muhammed (a.s.v.), Uhud savaşında şehit olan Müslümanların kanlı elbiseleriyle defnedilmelerini emretmiştir. Onları yıkamadan ve cenaze namazlarını kılmadan defnetmişlerdir.*** *(Buhari/1278)*

Savaş meydanında yaralanıp savaştan sonra ölen bir Müslüman dünyevî muameleler bakımından normal şekilde ölen Müslümanlar gibi yıkanır, kefenlenir ve namazı kılınır. Şehidin yıkanıp, kefenlenip namazının kılınmamasının hikmeti, şehadet eserinin "üzerinde bulunması içindir.

Onlar halkın duasına muhtaç olmadıklarından ötürü, diğer kimselere yapılan muamelelere muhtaç değillerdir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurdu: ***"Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin ederim ki Allah yolunda açılan her bir yara kıyamet gününde muhakkak yeni açıldığı şekli üzere gelecektir; rengi kan rengi ve fakat kokusu misk kokusudur."*** *(Buhari/235, Müslim/1876)*

* Şâfiî mezhebine göre, şehidin velileri şehidin giysilerini, zırhını çıkartabilirler, bunda serbesttirler. Dilerlerse kefenlerler, dilerlerse de olduğu gibi defnederler. Hanefî mezhebine göre ise; Şehidin savaş elbiselerinin (zırhının), velileri çıkarmak isteseler dahi çıkarılmaması gerekir.

Savaşta Ölen Küçüğün Hükmü

Küçük çocuğun hükmü de, büyüğün hükmü gibidir. Savaşta öldürülünce kendisine mağfiret olunur. Yani, yıkanmaz ve namazı kılınmaz. * (*Muhammed ÜNVERDİ. Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar S:133)*

*** Üç türlü şehid vardır:**

a) Ahiret şehidi: haksız yere öldürülen, gurbette ölen, suda boğulan ve ateşte yanıp ölen gibi anormal olarak vefat eden kimsedir. Böyleleri ahirette, şehit mertebesini alırlar. Ancak bunlar, dünyada normal olarak vefat eden kimseler gibi yıkanarak namazları kılınıp defnedilecektir.

b) Dünya şehidi: Müslümanlar ile kâfirler arasında cereyan eden muharebeye, Allah rızası için değil, riya ve ganimet için katılıp vefat eden kimsedir. Bu, her ne kadar şehitler gibi, yıkanmaz ve cenaze namazı kılınmazsa da yevmi kıyamette şehitlere verilecek mükâfattan mahrum olacaktır.

Başa Dön

c) Dünya ve ahiret şehidi: Sadece i'lâyı kelimetüllâh için muharebeye katılıp vefat eden kimsedir. Fıkıh kitaplarında şehit kelimesi zikredildiği zaman, son iki kısım şehit murad edilir. Bunlar, ne yıkanırlar, ne de cenaze namazları kılınabilir. Cabir'den rivayet olunmuştur: Peygamber (a.s.v.) Uhud muharebesinde şehit düşenleri yıkamayıp, cenaze namazlarını kılmadan kanlarıyla birlikte defnedilmelerini emir buyurdu. (Buhari)

Şehidin, içinde vefat ettiği elbise ile kefenlenmesi sünnettir. Kendisine kâfi gelmezse tamamlanır. Şehitlik kanından başka herhangi bir necaset ona isabet etmişse onu yıkamak lazımdır. * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

KABİRLERİ ZİYARET ETMEK

Müslümanların kabirlerini ziyaret etmek, erkekler için mendubtur. Bunda icma vardır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur***: "Kabirleri ziyaret etmekten sizleri men etmiştim. Artık onları ziyaret edebilirsiniz."*** *(Müslim/977. 'Çünkü kabirleri ziyaret etmek ahireti hatırlatır' (Tirmizî/1054)*

Daha önce Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, annesinin kabrini ziyaret ettiğini söylemiştik. Kabirleri ziyaret hususunda belli bir vakit yoktur. Kabirler istenildiği her vakitte ziyaret edilebilir. Ancak kadınların kabir ziyaretine gitmeleri mekruhtur. Çünkü kadınların açılmaları, sesli olarak ağlamaları ihtimali vardır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "***Allah, kabirleri ziyaret eden kadınlara lanet etmiştir!"*** *(Ebu Dâvud/3236 ve başka muhaddisler), (İbn Abbas'tan)*

Ancak kadınların, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in kabrini ziyaret etmeleri sünnettir. Buna diğer peygamberlerin ve salihlerin kabirlerini ziyaret etmek de eklenirse uygun olur. Ancak açık-saçık olmamaları, erkeklerle karışmamaları, dar geçitlerde erkeklere sürtünerek geçmemeleri, yüksek sesle Kur'an okuyup salâvat getirmemeleri gerekir. Çünkü bu durumlar fitne çıkmasına sebep olabilir.

Kabir Ziyaretinin Âdabı

Ziyaretçinin, kabristana girdiğinde ölülere hitaben şöyle demesi sünnettir: ***"Ey mümin bir kavmin evi, sizlere selâm olsun! Allah dilerse biz de size ilhak olunacağız."*** *(Müslim/249)*

Kabristanda, kişinin bildiği sûre veya ayetlerden okuması sünnettir. Çünkü nerede Kur'an okunursa oraya rahmet iner. Kur'an okunduktan sonra kabristandakilere dua edilmelidir. Okunan Kur'an'ın sevabı ölülerin ruhlarına hediye edilmelidir. Çünkü duanın kabul olunması umulur. Duası kabul edildiğinde ölüler onun okuduğu Kur'an'ın sevabından istifade ederler. Allah hakikati daha iyi bilir.

* Ölümü hatırlamak ve ölülere dua etmek için kabirleri ziyaret etmek sünnettir. Resûlüllah (a.s.v.) şöyle buyuruyor:

كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا ***"Kabirleri ziyaret etmekten sizleri men etmiştim. Bundan böyle onları ziyaret ediniz."***

Başka bir hadiste de şöyle buyuruyor:

"Kabirleri ziyaret ediniz. Çünkü onlar size ölümü hatırlatır."

Resûlüllah (a.s.v.) Cennet El-Baki'a gidip şöyle derdi:

اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَاِنَّا بِكُمْ اِنْشَآءَ اللهُ لَا حِقُونَ
اَللّٰهُمَّ اِغْفِرْ لَاهْلِ بَقِيعِ الْعَرْقَدِ

"Size selâm olsun ey inanan kavmin diyarı. İnşaallah biz de size yetişeceğiz. Ey Allah'ım, Baki El-Garkad'ın ehlini bağışla."

El-Kazi Ebutayyib, "Ta'lik" adlı kitabında diyor ki: "Hayatta dost ve akrabaları ziyaret etmek sünnet olduğu gibi, ölümlerinden sonra da onları ziyaret etmek sünnettir. Ölümü hatırlamak veya rahmet okumak için dost ve akraba olmayanları ziyaret etmek caizdir." Esnevi, Bu güzel bir görüştür, diyor.

Kabirlerin ziyaretine giden kimse, önce kabre selâm verir. Peygamber (a.s.v.)'in dediği gibi şöyle der:

اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَاِنَّا بِكُمْ اِنْشَآءَ اللهُ لَا حِقُونَ

Ölünün yanında ve mezarlıkta Kur'an-ı Kerim, bahusus "Yasin sûresi" okunur. Okuyan sevap kazandığı gibi dinleyen de, ölü de sevap kazanır. Kur'an-ı Kerim okunduktan sonra meyyit için dua edilir.

İslâm'a uygun olursa kabir ziyareti herkes için caizdir. Peygamber (a.s.v.) İslâm'ın ilk günlerinde hem erkek, hem kadın için kabir ziyaretini yasaklamıştı. Çünkü birçok putperest ölmüş ecdâdlarının suretlerini tasvir edip onlara tapıyorlardı. İslâmiyet kuvvetlenince Peygamber (a.s.v.), kabir ziyaretine müsâade edip şöyle buyurdu: "Sizi kabir ziyaretinden men etmiştim. Artık kabirleri ziyaret ediniz. Çünkü size âhireti hatırlatır." Bu itibarla ibret almak ve ölülere duâ etmek için kabir ziyareti erkekler için ittifakla caizdir. Fakat kadın için ihtilaflıdır. Bazı ulemaya göre câiz değildir.

Çünkü Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: *"Allah kabir ziyaretine giden kadınları lanetlemiştir."* Cümhûr-u Ulemaya göre; kadın İslâm'a göre ziyaretini edâ ederse, yâni erkeklere karışmaz, gürültü yapmaz ve tesettüre ri'âyet ederse onun da ziyareti sünnettir. Çünkü o da erkek gibi ibret almağa muhtaçtır. Kadınların ziyaretini meneden hadisler İslâm'ın ilk günlerinde varid olmuştur: Yâni erkekler dahil herkes için yasak olduğu zamanlarda Peygamber (a.s.v.) bunları söylemiştir.

Abdullah bin Ebi Melike diyor ki: Bir gün Hazreti Aişe kabristan ziyaretinden döndü. Bunun üzerine kendisine:

- Ey Müminlerin annesi nereden geliyorsun dedi. Aişe:

- Kardeşim Abdurrahman'ın kabrini ziyaret etmekten geliyorum.

- Peygamber (a.s.v.) kabirleri ziyaret etmekten men etmemiş miydi? Aişe:

- Evet men etmişti. Sonra onu serbest bıraktı.

Ölünün (Peygamber ve veli de olsa) tabutunu veya kabrini veya eşiğini veya kabrin etrafında bulunan demir parmaklıkları öpmek veya istilâm etmek mekrûhtur ve bid'attır. (Muğn-il muhtaç l/364).

Kabir üzerine oturmak veya üstüne basmak caiz değildir. Ancak ziyaret veya bir ölüyü defnedebilmek için mezara basmaktan başka çare yoksa o zaman onda beis yoktur.

Kabir ziyaretinin âdâbı şöyledir:

1- Âbdestli olmak,

2- Muvakkaten de olsa dünya meşgâlesini içinden atıp âhireti düşünmek ve dünyanın fâni olduğunu, kısa bir zaman sonra şu kara toprağın altına gireceğini tasavvur etmek,

3- Kabir sahibi hayatta olsaydı ona ne kadar yaklaşması uygun ise o kadar kabrine yaklaşmak,

4- Yanına vardığında Peygamber (a.s.v.)'in ta'lim buyurduğu gibi selâm vermek. Şöyle ki: ***"Bu yurtta bulunan mümin ve Müslümanlara selâm olsun. İnşâallâh biz de size yetişiriz. Bizler ve sizler için Allah'tan âfiyet dilerim."***

5- Kabrin yanında Kur'an-ı Kerim tilâvet edip duada bulunmak. * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

-*-*- ORUÇ -*-*-

Orucun Hikmetleri, Sırları ve Faydaları
Ramazan Ayının Tespit Edilmesi
Astronomik Hesapla Hilâlin Sübûtu
Ramazan Orucunun Farz Olma Şartları
Orucun Sıhhatinin Şartları
Orucun Rükûnları
Orucu bozan hususlar
Orucun Âdabı
Orucun Mekruhları
Orucun Kazası, Fidye ve Kefaret
Oruç Tutmamayı Mubah Kılan Mazeretler
Ramazan Orucunu Mazeretsiz Olarak Terk eden Kişinin Hükmü
Ramazan Orucunu Bozmanın Kefareti ve Kefareti Gerektiren Durumlar
Kefaretin Vacip Olduğu Kişi
Bu Kefaretin Keyfiyeti
Tatavvu (Nafile) Oruç
SÜNNET (NAFİLE) OLAN ORUÇLAR
1. Arefe gününün orucu
2. Aşure ve Tasua günlerinin orucu
3- Pazartesi ve Perşembe günlerinde oruç tutmak
4. Her ayda üç gün oruç tutmak
5. Şevval ayında altı gün oruç tutmak
Sünnet Olan Orucu Yarıda Bırakmak
Tutulması Mekruh Olan Oruçlar
Oruç Tutmanın Haram Olduğu Günler
Oruç ile ilgili olarak kadınları ilgilendiren hususlar
Mezheplerin Oruç ile İlgili Farklı Görüşleri
FITIR SADAKASI
Fıtır Zekâti'nın Farz Olmasının Şartı
Fıtır Sadakasını Verilebilen Kimseler
Fıtır Sadakasının Cinsi ve Miktarı
Fıtır Sadakasının Vakti
Mezheplerin Fıtır ile İlgili Farklı Görüşleri
İTİKAF
İtikafın Rükunları, Âdabı, İtikafı Bozan Hususları, İtikafın Mekruhları

ORUÇ

Oruç Farsça'daki rûze kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Arapça'sı savm ve sıyâmdır. Savm kelimesi Arapçada "bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak, engellemek" anlamında kullanılır.

Fıkıh terimi olarak ise, imsak vaktinden iftar vaktine kadar, bir amaç uğruna ve bilinçli olarak, yeme içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak demektir.

* Ramazan-ı şerifte oruç tutma farziyeti Kur'an-ı Kerim, sünnet ve icmai ümmetle sabit olmuştur. Onu inkar eden kimse Müslüman değildir.

Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor:

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"Ey müminler, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, sizin üzerinize de oruç farz kılındı. Ki oruç sayesinde fenalıklardan korunasınız." Bakara : 183

Allah'ın Resûlü de buyuruyor:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ اَظَلَّكُمْ شَهْرٌ عَظِيمٌ مُبَارَكٌ شَهْرٌ فِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ جَعَلَ اللهُ صِيَامَهُ فَرِيضَةً وَقِيَامَ لَيْلِهِ تَطَوُّعًا

"Ey nas; büyük ve bereketli bir ay sizi gölgelendirdi. O öyle bir aydır ki, içinde, bin aydan daha hayırlı bir gece vardır. Allah onun Orucunu farz, gecesini kıyam etmeyi, nafile kıldı."

Ramazan-ı şerif Orucu İslâm'ın temellerinden biridir. İmsak, Arapçada, "kendini tutmak, engellemek" anlamına gelir. Orucun temel unsuru da (rükün) bu anlamdır.

***İmsak** vakti tabiri, dilimizde, oruç yasaklarından (yeme içme ve cinsel ilişki) uzak durma vaktinin başlangıcı anlamında kullanılır. İmsak vakti, tan yerinin ağarması (fecr-i sâdık) vakti olup, bu andan itibaren yatsı namazının vakti çıkmış, sabah namazının vakti girmiş olur; bu vakit aynı zamanda sahurun sona erip orucun başlaması vaktidir.

İftar vakti ise, oruç yasaklarının sona erdiği vakit anlamında olup, güneşin batma vaktidir. Bu vakitle birlikte akşam namazının vakti de girmiş olur. Gündüz ve gecenin teşekkül etmediği bölgelerde oruç süresi, buralara en yakın normal bölgelere göre belirlenir.* (TDV İlmihal 1/381)

Orucun farziyeti hicretin ikinci senesinde vaki olmuştur.

Orucun bir çok faydaları vardır. En önemlisi, insanlığın dengesini muhafaza etmesidir. Zira Cenab-ı Allah, insanı, ruh alemini temsil eden melek ile, madde alemini temsil eden hayvan arasında halk etmiştir. Başka bir tabir ile Cenab-ı Allah, insanı ruh unsuru ile cisim unsurundan mürekkeb bir mahluk olarak halk etmiştir. İşte oruç, cesedin ruha galebe çalmasına engel olup iki unsurun dengesini sağlar. * *(Büyük Şafii İlmihali - Halil GÜNENÇ)*

Orucun Hikmetleri, Sırları ve Faydaları

Müslümanın, her şeyden önce orucun bir ibadet olduğunu ve Allah'ın onu farz kıldığını bilmesi gerekir. İbâdet olmasından maksat, Allah'ın emrine uymak ve Allah'a karşı kulluk görevini yerine getirmek amacıyla oruç tutmaktır.

Müslüman, bu ibadetten doğması mümkün olan sonuca bakmaksızın bunu yerine getirmelidir. Böyle yaptıktan sonra orucun hikmet ve faydalarını araştırmasına herhangi bir engel yoktur. Hiç şüphesiz Allah'ın hükümlerinin tümünde hikmet ve kullar için faydalar vardır. Ancak ibadet eden kişi, o ibadetteki hikmet ve Faydaları bilmek mecburiyetinde değildir.

Yine hiç şüphe yok ki orucun da birçok hikmet ve faydaları vardır. Bu hikmet ve faydaların bir kısmına muttali olunur, bir kısmı ise kullar için gizli kalır.

Orucun hikmet ve faydalarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Sahih oruç, Allah'ın murakabesi için müminin kalbini uyanık tutar.

Oruçlu bir kişi, bir müddet sonra açlık ve susuzluk hisseder. Nefsi, yemeye ve içmeye meyleder. Fakat oruçlu olduğunun şuurunda olması buna mâni olur. Oruçlu kimse, nefsinin arzu ve isteklerine engel olur.

Bunu da Allah'ın emrini yerine getirmek için yapar. Böylece kalbi daima uyanık olur, Allah'ın murakabesi altında olduğunun şuuruna varır ve daima Allah'ı anmış olur. O'nun kudret ve azametini hisseder.

2. Ramazan ayı mukaddes bir aydır. Allah, kullarından, bu ayı ibadetle geçirmelerini, Allah'a yaklaşmak için gayret göstermelerini istemiştir.

Yemek sofrasında, içki meclisinde keyif yaparken bunların olması mümkün değildir. Bu bakımdan Ramazan ayı, ibadet etmek ve Allah'a yaklaşmak için en uygun zamandır.

3. Sene boyunca yemek yendiği için hisler dumura uğrar ve nefsin azmasına sebep olur. Her iki durum da Müslüman için uygun değildir.

Orucun farz kılınmasında, nefsi temizlemek, hisleri güçlendirmek gibi hikmetler olduğu anlaşılmaktadır.

Başa Dön

4. İslâm toplumunun üzerine bina edildiği temellerin en önemlilerinden biri de Müslümanların birbirlerine sevgi ve merhamet göstermeleridir.

Zengin, açlığın acısını tatmadıkça, felaketlerini hissetmedikçe fakire gerektiği gibi merhamet edemez. Fakat Ramazan ayı, zengine fakirlik şuurunu veren, onu elem ve yoksulluğunda fakirle beraber yaşamaya sevk eden bir aydır. Bu bakımdan zenginlerin kalbine şefkat ve merhamet duygularını yerleştiren, fakirlere yardım etmeye sevk eden bir ibadettir oruç!

Ramazan Ayının Tespit Edilmesi

Ramazan ayı iki şekilde tespit edilir:

Birincisi, Şaban ayının otuzuncu gecesinde hilâli görmekle olur. Ancak adil bir şahidin buna şehadet etmesi gerekir.

İkincisi, Şaban ayını otuz güne tamamlamakla Ramazan ayı tespit edilir.

Bu da havanın bulutlu olmasından ötürü hilâlin görünmesi zorlaştığı zaman veya adil bir şahidin hilâli görmemesi durumunda olur.

Bu iki durumun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in. şu sözüdür:

صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَاَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ فَاِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلَاثِينَ يَوْمًا

"Hilâli gördüğünüzde oruç tutun ve yine hilâli gördüğünüzde bay yapın. Eğer hava bulutlu olur da hilâli göremezseniz, Şaban'ı otuza tamamlayın." *(Buhari/1810, Müslim/1080)*

İbn Abbas şöyle rivayet etmektedir: "***Bir bedevî, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e gelerek şöyle dedi:***

- Ben Ramazan hilâlini gördüm.

- Sen Allah'ın birliğine şehadet ediyor musun?

- Evet.

- Benim de Allah'ın Rasûlü olduğuma şehadet ediyor musun?

- Evet

- Ey Bilal! Halka oruç tutmalarını söyle!" *(İbn Hibban, (.Mevarid'uz-Zaman/870); Hâkim, Müstedrek, I/424)*

Eğer Ramazan hilâli bir memlekette görülürse, o memlekete yakın olan yerlerde yaşayan halka da oruç tutmak farz olur. Fakat o memlekete uzak olan yerlerde yaşayanlara farz olmaz. Çünkü Şam, Humus, Halep gibi şehirler bir yer sayılır. Kahire, Şam, Mekke gibi birbirine uzak şehirler bir yer sayılmazlar. Uzaklık 'ihtilaf-ı metali' ile takdir edilir.

Geçen Hükümlerin Delili

Kurayb'dan şöyle rivayet edilmektedir: *Ben henüz Şam'da bulunduğum sırada Ramazan hilâli görüldü. Ben de hilâli, Cuma gecesinde gördüm. Sonra ayın sonunda Medine'ye geldim. îbn Abbas, bana birçok şey sordu. Sonra hilâlin görüldüğü günü de zikredip şöyle dedi:*

- Hilâli ne zaman gördünüz?

- Cuma gecesi gördüm.

- Sen bizzat hilâli gördün mü?

- Evet! Halk da hilâli gördü ve oruç tuttu. Muaviye de oruç tuttu.

- Lakin biz hilâli Cumartesi gecesi gördük ve otuza tamamlamak için oruç tutmaya devam ediyoruz, yahut da hilâli göreceğiz.

- Muaviye'nin hilâli görmesi ve oruç tutması ile yetinmiyor musun?

- Hayır! Hz. Muhammed (a.s.v.) bize böyle emretti." (Müslim/1087)

Buna binaen âlimler şöyle demişlerdir: Ayın görüldüğü bir şehirden, uzak bir şehre giden kişi, oruç hususunda gittiği yere uymalıdır. İsterse otuz günü tamamlamış olsun. Çünkü o şehre gitmekle onlardan biri sayılır.

Yine aynı şekilde hilâlin görülmediği şehirden, görüldüğü bir şehre giden kişi, isterse 28 gün oruç tutmuş olsun gittiği şehre göre davranmalıdır.

Ancak 28 gün oruç tutmuşsa, bir gün kaza etmelidir. Çünkü ay, 29 veya 30 gündür. Bayram yapmış bir şehirden, halkı oruçlu olan uzak bir şehre giden kişi, onlara uymak için günün kalan saatlerinde yiyip içmekten kaçınmalıdır.

*** Astronomik Hesapla Hilâlin Sübûtu.**

İslâm müçtehit ve fakihlerinin büyük çoğunluğu, ilgili hadislere dayanarak kamerî ayların başlangıcının belirlenmesinde hilâli görmenin esas olduğunu, bunun mümkün olmaması durumunda ise içinde bulunulan ayın otuz güne tamamlanması gerektiğini, bu konuda hesaba ve müneccimlerin sözlerine uymanın câiz olmayacağını savunmuştur.

Buna karşılık başta tâbiînin büyüklerinden Mutarrif b. Abdullah, İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin talebelerinden Muhammed b. Mukātil er-Râzî, İbn Kuteybe, Ebü'l-Abbas İbn Süreyc, Kaffâl, Kādî Abdülcebbâr, İbn

Dakīkul‘îd, Takıyyüddin es-Sübkî, Kādî Ebü’t-Tayyib et-Taberî gibi klasik dönem ulemâsı yanında Muhammed Tâhir İbn Âşûr, Cemâleddin el-Kāsımî, Muhammed Bahît, M. Reşîd Rızâ, Tantâvî Cevherî, Mustafa el-Merâgī, Muhammed Ali es-Sâyis, Ahmed Muhammed Şâkir, Kâmil Miras, Mustafa Ahmed ez-Zerkā gibi çağdaş âlimler, hilâlin ilk defa görülebileceği zamanın ve yerin hesapla tayininin mümkün olduğunu, doğruluğundan emin olunduğu takdirde hesapla belirlenen hükmî rü’yete göre kamerî ayların başlangıcının tayin edilebileceğini ifade etmişlerdir.

… Gerçekten günümüzde kamerî ayların dinî hükümlere göre giriş ve çıkışına esas olan hilâlin ilk defa nerede ve ne zaman görülebileceği, hiçbir şüpheye imkân bırakmayan saniyelik hesaplarla doğru olarak tesbit edilebilmektedir. Hesapla belirlenenden farklı bir zamanda veya yerde hilâlin görülebilmesi kesinlikle mümkün değildir. Mutlaka rü’yete bağlı kalmayı ve hesabı reddetmeyi gerektiren şartlar ortadan kalktığına göre teknik gelişmelerin ve astronomik hesapların sağladığı imkân ve kolaylıklardan yararlanmamak için bir sebep yoktur.

Kaynaklarda aksi nakledilmekle birlikte Ebü’l-Abbas İbn Süreyc, İmam Şâfiî’nin, hilâlin görülebilir durumda ufukta mevcut olduğunu ilm-i nücûm veya ayın menzilleriyle istidlâl edebilen kimselerin buna göre oruç tutmalarının câiz olduğu görüşünü benimsediğini söylemiştir (İbn Rüşd, I, 196).

Nitekim Şâfiî fakihlerinden Şemseddin er-Remlî de hesap bilen kişinin kendi hesabıyla amel edebileceğini ve mutemet görüşe göre farz oruç için bunun yeterli olacağını belirtmiştir (Nihâyetü’l-muḥtâc, III, 150).

Ayın yirmi dokuz veya otuz gün olacağının hesapla belirlenebileceği görüşünde olan İbn Süreyc, “Hava kapalı ise onu takdir edin” ifadesinin, “Ayın menzilleriyle onu tayin edin” şeklindeki yorumunun, “Onu otuz güne tamamlayın” anlamındaki rivayetlerle çelişmediğini söylemektedir. Ona göre, “Onu takdir edin” ifadesi Cenâb-ı Hakk’ın bu ilimle mümtaz kıldığı kişilere, “Onu otuz güne tamamlayın” sözü ise ayın

menzillerini ve hesabı bilmeyen avama hitaptır (Lisânü'l-ʿArab, "ḳdr" md.).

Müçtehit fakihlerden Takıyyüddin İbn Dakīkul'îd de bulut, sis vb. bir sebeple görülemeyen hilâlin, görülebilecek şekilde ufukta mevcut olduğu hesapla belirlendiği takdirde şer'î sebep gerçekleştiği için yeni ayın başlamış sayılacağını, çünkü ayın başlaması için hilâlin mutlaka gözle görülmesinin değil ufukta mevcut bulunmasının şart olduğunu, bu durum kesinlikle bilindiğinde bu bilgiyle amelin vâcip olacağını söylemiştir (İḥkâmü'l-aḥkâm, II, 8).

Hilâlin görülebilecek bir konumda ufukta mevcut olduğunun hesapla tespiti halinde şer'an ayın başlamış sayılacağını, bu konuda kaleme aldığı risâlesinde (el-Alemü'l-menşûr, s. 26-27) belirten Şâfiî fakihi Takıyyüddin es-Sübkî, hesaba göre hilâlin görülmesinin imkânsız olması durumunda hilâli gördüklerini söyleyenlerin şahitliğinin kabul edilmeyip hata veya yalana hamledilmesi gerektiğini, çünkü hesabın kat'î, şahitlik ve haberin ise zannî olduğunu, zannın kesin bilgiye tercihi bir yana onunla çelişemeyeceğini, esasen şahitliğin geçerli sayılabilmesi için şahadette bulunulan şeyin hissen, aklen, dinen ve ilmen mümkün olması gerektiğini ve hesabın kesin olarak imkânsızlığını gösterdiği bir konudaki şahitliğin şahadette bulunulan husus imkân dahilinde bulunmadığı için geçerli olamayacağını belirtir (el-Fetâvâ, I, 209-210).

Astronomik hesapların doğruluğu ve kesinliğinin, güneş ve ay tutulması olaylarının çok önceden yapılan hesaplara tam bir uygunluk içinde gerçekleşmesiyle sabit olduğunu ve ilgili hadisler gereğince kamerî ayların, güneşin batışından sonra hilâlin yeryüzünden görülebilecek bir konumda batı ufkunda mevcut bulunmasıyla başlayacağını belirten çağdaş âlimlerden Şeyh Muhammed Bahît, ister bizzat görerek ister gördüğünden emin olduğu bir kimseden duyarak ister yetkili otoritenin konuyla ilgili emir ve hükmünü öğrenerek isterse astronomik hesapla bilmek suretiyle olsun, ilim yollarından herhangi biriyle ramazan hilâlinin görülebilecek bir konumda ufukta bulunduğunu bilen kimseye oruca başlamanın vâcip olacağını söyler. Çünkü

Kuşeyrî'nin de dediği gibi orucun vücûbunun şer'î sebebi hilâlin gözle görülmesi değil görülebilecek bir konumda ufukta bulunmasıdır. Görme bu bulunuşu bilme vasıtasıdır. Bu bilgiye başka bir yoldan da ulaşılsa şer'î sebep gerçekleşmiş olur (İrşâdü ehli'l-mille, s. 258-261).

Yine Bahît'e göre rü'yetle ilgili hadislerdeki, "Onu takdir edin" ifadesi, "Sayıyı otuza tamamlayın" anlamında değil, "Düşünüp gereğini tayin edin" anlamındadır. Nitekim deccâlin yeryüzünde ilki bir yıl, ikincisi bir ay, üçüncüsü bir hafta, diğerleri ise normal gün ölçüsünde olmak üzere kırk gün kalacağı beyan edilen "deccâl hadisi"ndeki normal olmayan günlerde namaz vakitlerini "takdir edin" (Müslim, "Fiten", 110) ifadesi de aynı anlamdadır. Olayların benzerliği dikkate alındığında bu ifadelerin her iki hadiste de "sayıyı tamamlayın" diye yorumlanmasının uygun olmadığı, "vakti takdir ve tayin" anlamında olduğu açıktır (a.g.e., s. 270-271).* https://islamansiklopedisi.org.tr/hilal

Başa Dön

Ramazan Orucunun Farz Olma Şartları

Ramazan orucunun farz olması için aşağıdaki şartların bulunması gerekir:

1. Müslüman olmak.

Oruç, kâfire vacip değildir. Kâfir, dünyada oruç tutmaya zorlanamaz. Çünkü kâfir İslâm'a girmedikçe orucunun bir anlamı olmaz. Fakat ahirette, oruç tutmadığından dolayı cezaya çarptırılır. Yine aynı şekilde İslâm'ın diğer farzlarını terk etmesinden ötürü de ceza görür.

2. Mükellef olmak.

Eğer buluğ çağına gelmemiş veya aklı eksikse o kişiden sorumluluk düşer. Mükellef olmayan bir kimse de dinî görevlerden herhangi biri için zorlanamaz.

Bunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu sözüdür: ***"Üç kişiden kalem kaldırılmıştır. Uyanıncaya kadar uyuyan kimseden, buluğa erene kadar çocuktan, akıllanıncaya kadar deliden."*** *(Ebu Dâvud/4403 ve başka muhaddisler), (Hz. Ali'den)*

3. Oruca engel olan veya oruç tutmamayı mubah kılan bir özrün bulunmaması.

Oruca engel olan özürler şunlardır:

a. Günün herhangi bir saatinde hayız veya lohusalı olunması.

b. Delilik veya baygınlığın bütün gün devam etmesi.

Günün herhangi bir saatinde kişinin aklı başına gelir veya ayılırsa özrü düşer. Günün geri kalan kısmını, yiyip içmeden geçirmesi gerekir.

Oruç tutmamayı mübah kılan özürler de şunlardır:

a. Sahibini zarara uğratan veya şiddetli bir elem ve gevşekliğe yol açan hastalıklar.

Eğer hastalık, kişinin ölümüne yol açacak derecede ağırsa, o zaman orucu bozması farz olur.

b. 81 kilometreden (Halil Günenç'e göre 144 km) az olmayan bir sefere çıkmak.

Ancak seferin, mubah bir şey için olması gerekir. Ayrıca seferin bütün gün devam etmesi şarttır. Mukim olduğu ve oruçlu olarak sabahladığı yerden, günün ortasında sefere çıkmaya niyet ettiği zaman orucunu bozması caiz olmaz.

Bunların delili, şu ayettir:

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ

"Hasta olan veya seferde bulunan kimse, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde orucunu tutsun." (Bakara/185)

SORU -Bir kimse Ramazan-ı Şerifte gece vaktinde oruca niyet eder ve şafaktan sonra uzun bir yola çıkarsa orucunu bozabilir mi?

Cevap: Malum olduğu gibi uzun bir yola çıkan kimseye namazı kısaltmak, üç mezhebe göre cem', takdim ve tehir etmek ve oruç tutmamak gibi birtakım kolaylıklar tanınmıştır. Ancak bunlardan faydalanabilmek için birtakım şartlar vardır. Fıkıh kitaplarında beyan edildikleri için burada onları izah etmek

gerekmez. Yalnız sorumuzla ilgili şartı beyan etmek lazımdır. O da misafir olan kimsenin orucunu terk edebilmesi için şafaktan önce bilfiil seferde olması veya niyet etmemiş olmasıdır. Binaenaleyh bir kimse Ramazan-ı Şerifte gece vaktinde oruca niyet eder ve şafaktan sonra uzun bir yola çıkarsa orucunu bozamaz. *(Halil Günenç- Fetvalar-343)*

SORU -İstanbul-Diyarbakır arasında sürekli yolculuk yapan bir şoför, zamanında oruç tutamadığı gibi, devamlı seferi olması dolayısıyla kaza da edememektedir. Ne yapması gerekir?

Cevap: İslam dini hasta ve yolcuları mazeretten dolayı oruç tutmakla mükellef kılmamıştır. Mazeret ne kadar devam ederse şer'i ruhsat da o kadar devam eder. Bu gibi kimseler bir sene veya on sene sonra mazeretleri zail olunca oruç tutamadıkları günleri tespit edip kaza ederler. Cenab-ı Hak buyuruyor ki: ***"Sizden bir kimse hasta veya yolcu olursa oruç tutamadığı günler sayısınca kaza edecektir"*** (Bakara süresi: 194).

c. Oruç tutmaktan aciz kalmak.

Bu bakımdan yaşlılıktan veya şifası umulmayan bir hastalıktan ötürü oruç tutmaya gücü yetmeyen bir kimseye oruç farz değildir. Çünkü oruç, ancak oruç tutabilecek kimseye farzdır. Bunun delili de şu ayettir:

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ

"Oruç tutmaya gücü yetmeyenlere, bir fakirin doyumluğu kadar fidye vardır." (Bakara/184)

Ayette geçen yutikûnehu kelimesi, yutevvekûnehu şeklinde de okunmuştur. Böyle okunduğunda 'oruç tutmak için gayret gösterdikleri halde oruç tutmaya güç yetiremeyenler' anlamına gelir.

İbn-i Abbas şöyle demiştir. *'Burada kast edilenler, yaşlı erkek ve kadınlardır. Çünkü onların oruç tutmaya güçleri yetmemektedir. Bu yüzden her gün için bir fakiri doyurmaları gerekir' (Buhar4235)*

Orucun Sıhhatinin Şartları

Orucun sahih olması için aşağıdaki şartların bulunması gerekir.

1. *Müslüman olmak.*

Kâfirin tuttuğu oruç sahih olmaz.

2. *Akıllı olmak.*

Kişi temyiz sahibi olmalıdır. Bu bakımdan delinin veya temyiz sahibi olmayan çocukların orucu sahih olmaz. Çünkü bunlarda niyet yoktur.

Mümeyyiz olan çocuğun orucu sahihtir. Eğer gücü yetiyorsa, o çocuğa oruç tutmasını emretmek gerekir. Çocuk on yaşına bastığında, namaz gibi orucu da terk ederse bundan dolayı şiddetli bir şekilde olmaksızın dövülür. (Çocuğun şiddetli bir şekilde dövülmesi haramdır).

3. *Oruca mâni olan özür olmamalıdır.*

Meselâ kadın hayızlı veya lohusa, oruçlu kişi de bütün gün baygın veya deli olmamalıdır.

Başa Dön

Orucun Rükûnları

Orucun rüknü ikidir:

I. Oruca niyet etmek.

Ramazan orucu niyetinde şu hususlar bulunmalıdır:

1. Niyeti gece yapmak.

Fecir doğmadan önce ***'yarın oruç tutmaya niyet ettim'*** demek şarttır. Eğer fecirden sonra niyet edilirse, hem niyet, hem de oruç batıl olur.

Bunun delili, şu hadîstir:

مَنْ لَمْ يُبَيِّتِ الصِّيَامَ قَبْلَ الْفَجْرِ فَلَا صِيَامَ لَهُ

"Fecirden önce niyet etmeyen kimsenin orucu yoktur." *(Dârekutnî 11/172, Beyhakî, IV/202)*

Niyetin yeri kalptir. Kalben olmadıktan sonra dil ile niyet etmek yeterli olmaz. Niyetin dil ile söylenmesi de şart değildir.

2. Tayin etmek.

Bu, orucun çeşidini belirlemektir. Meselâ kişi ***'Yarın Ramazan orucunu tutmaya niyet ediyorum'*** diye kalbinden geçirmelidir. Niyetin yapılma şekli şöyledir: Niyet, orucu kast etmektir. Eğer belirli bir oruca değil de mutlak olarak oruç tutmaya niyet ederse, niyeti sahih olmaz.

Niyetin vacip olduğunun delili şu hadîstir: ***"Ameller niyetlere göredir."*** *(Buhari/l, Müslim/1907)*

Ramazan Orucu için niyetin en güzel şekli şudur:

نَوَيْتُ صَوْمَ غَدٍ عَنْ اَدَاءِ فَرْضِ رَمَضَانَ هٰذِهِ السَّنَةِ لِلّٰهِ تَعَالَى

"Allah için, bu senenin farz olan Orucunu eda etmek için, yarın oruç tutmağa niyet ettim."

3. Niyeti tekrarlamak.

Her gece fecirden önce gelecek günün orucuna niyet etmek gerekir.

Bütün ay için bir defa niyet etmek yeterli olmaz. Çünkü Ramazan orucu, tek bir ibadet değildir. Her gün, ayrı bir ibadettir. Bu nedenle de her ibadet için ayrı bir niyet gerekir.

Nafile oruçta ise, geceden niyet etmek veya orucu tayin etmek şart değildir. Zeval'den önce mutlak olarak oruç tutmaya niyet etmek yeterlidir.

Bunun delili, Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadîstir: ***Hz. Muhammed (a.s.v.), bir gün Hz. Aişe'ye 'Yanınızda bir yiyecek var mı?' diye sordu. Hz. Aişe 'Hayır' deyince, Hz. Muhammed (a.s.v.) 'O halde ben bugün oruçluyum' dedi.*** *(Darekutnî)*

II. Fecirden güneş batıncaya kadar (akşam ezanına kadar) orucu bozan hususlardan uzak durmak.

Soru -Gece ve gündüzü yirmidört saatten fazla olan ülkelerde "yani 66 enlem derecesinden itibaren doksan enlem derecesine kadar bulunan Müslümanlar" nasıl oruç tutacaklar? İftar vaktiyle imsak vaktini nasıl tayin edecekler?

Cevap: Gece ve gündüzü yirmidört saatten fazla olan yerlerde vakit teşekkül etmediği halde namaz için mutedil veya

en yakın memleketin vakti ölçü olarak alındığı gibi oruç için de ölçü olarak alınacaktır. *(Halil Günenç-Fetvalar-359)*

Orucu bozan hususlar ise şunlardır:

1. Yemek ve içmek.

Oruçlu kasten yer veya içerse, yediği ve içtiği ne kadar az olursa olsun orucu bozulur. Fakat oruçlu olduğunu unutarak yer veya içerse, yediği ve içtiği ne kadar çok olursa olsun orucu bozulmaz.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kim oruçlu iken unutup yer veya içerse, orucunu (bozmayıp) tamamlasın. Çünkü ona, ancak Allah yedirmiş, içirmiştir."*** *(Müslim/1155, (Buhari/1831, (Ebu Hüreyre'den)*

2. Gözle görülen bir şeyin insan vücuduna girmesi.

Hadîste geçen 'cevf kelimesi, boğazdan mideye, bağırsaklara kadar olan yol demektir. Açık delikten insan vücuduna giren şeyden maksat da ağız, kulak, ön ve arkadan giren şeylerdir. Bu bakımdan göze akıtılan bir damla orucu bozar, çünkü göz açık bir deliktir. Şaracıyye denilen damardan vurulan iğne orucu bozar, çünkü bu da açık delik sayılır. Fakat 'verid' denilen damardan vurulan iğne orucu bozmaz, çünkü verid, açık bir delik değildir. Zikredilmeyen şeyler de buna kıyas edilir. Bütün bunlar kasten yapıldığında geçerlidir. Eğer unutularak yapılırsa, unutularak yenen yemeğe ve içmeye kıyasen oruca zarar vermez.

İnsan vücuduna giren sinek veya toz orucu bozmaz. Çünkü bunlardan korunmak çok zordur. Diş etleri kanayıp tükürüğü necis olur da ağız yıkanıp temizlenmezse -tükürük bembeyaz olsa dahi- bu tükürüğü yutmak orucu bozar.

Normal şekilde mazmaza (ağıza su vermek) ve istinşak (buruna su vermek) yapılırken boğaza kaçan su orucu bozmaz. Ancak mazmaza ve istinşak mübalağalı bir şekilde yapılır, ağıza alınan su gargara yapılırken boğaza su kaçarsa oruç bozulur. Çünkü Ramazan'da böyle yapmak yasaktır. Temizlenmesi mümkün olmayan bir yemek kalıntısı, kasıt olmaksızın tükürükle beraber içeri girerse oruç bozulmaz. Ancak dişlerin arasındaki

yemek kalıntısının temizlenmesi mümkün olduğu halde temizlenmez de boğaza kaçarsa oruç bozulur.

Yemeye veya içmeye zorlanan kimsenin orucu bozulmaz. Çünkü bunu kendi iradesiyle yapmamıştır.

Boğaza bir şey dönmese de kasten kusmak orucu bozar. Fakat kişi isteği dışında kusarsa, kusmuğun bir kısmı tekrar içeri girmiş olsa da orucu bozulmaz.

Allah'ın Resûlü buyuruyor:

مَنْ ذَرَعَهُ الْقَيْئُ وَهُوَ صَائِمٌ فَلَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءٌ وَمَنِ اسْتَقَاءَ فَلْيَقْضِ

"Oruçlu iken, kusuntu, bir kimseyi mağlub ederse, (istemeden kusarsa) ona kaza gerekmez. Fakat kusmak isteğinde bulunur da kusarsa, bir gün kaza etsin." (İbni Hıbban)

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Oruçlu iken kendisine kusmak; galebe edip de kusan kimseye kaza yoktur. Fakat kendi kusarsa kaza etmelidir."*** *(Ebu Dâvud/2380, Tirmizî/720 ve başka muhaddisler),*

3. Menisi akmasa dahi kasten cinsî münasebette bulunmak.

Bunun delili şu ayettir: ***"Fecrin beyaz ipliği, siyah ipliğinden ayrılıncaya kadar yiyin, için. Sonra gece oluncaya (güneş batıncaya) kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde itikafta iken hanımlarınıza yaklaşmayın."*** (Bakara/187)

Ayette geçen 'beyaz iplik'ten maksat, gün ışığı, 'siyah iplik'ten maksat ise gece karanlığıdır. Fecr ufukta yatay bir şekilde meydana gelen ve gecenin sona erdiğini gösteren ışıktır.

Ayetteki 'onlara yaklaşmayın' ibaresinden maksat, itikafta iken kadınlarla cinsel ilişkide bulunmamaktır. Eğer kişi unutarak hanımıyla cinsî münasebette bulunursa orucu bozulmaz. Bu, unutarak yiyip içmeye kıyas edilir.

SORU -Oruçlu olan kimsenin kulağına ilaç veya su akıtılsa orucu bozulur mu?

Cevap: Oruçlu olan kimsenin kulağına ilaç veya su akıtılsa orucunun bozulup bozulmayacağı hususunda ihtilaf vardır. Şafii mezhebinde kuvvetli olan kavle göre ilaç ile su arasında fark olmaksızın her ikisi de kasten kulağa akıtılsa orucu bozulur. Yalnız kulağın dış tarafını yıkamak isterken içine girerse oruç bozulmaz. İmam-ı Azam'a göre kulağa konulan ilaç orucu bozar. Su ise bozmaz. Müftabih olan bu görüştür. İmameyn'e göre ise kulağa ne akıtılırsa akıtılsın orucu bozmaz. *(Halil Günenç-Fetvalar-344)*

SORU -Oruçlu iken göze merhem sürmek veya damla damlatmak caiz midir?

Cevap: Oruçlu olan kimse gözüne merhem sürebildiği gibi damla da damlatabilir. Bunun için hiçbir mani yoktur. Fakat buruna damla damlatmak, hiç şüphe yok ki orucu bozar. *(Halil Günenç-Fetvalar-346)*

SORU -Ramazan-ı Şerifte yıkanmak caiz midir?

Cevap: Her zamanda yıkanıp temizlenmek caiz olduğu gibi Ramazan'da da yıkanıp temizlenmek caizdir. Hz. Aişe (ra) buyurmuştur ki: *"Zaman zaman Peygamber (s av) cünüp olarak sabahlardı."* Yani Peygamber (sav) bazen sabah olduktan sonra yıkanırdı. Şayet oruçlu olarak yıkanmak caiz olmasaydı elbette Peygamber (sav) bunu yapmazdı. *(Halil Günenç-Fetvalar-345)*

SORU -Oruçlu olan kimsenin, abdesti esnasında ağzına su verirken boğazına su kaçarsa orucu bozulur mu?

Cevap: Oruçlu olan kimsenin abdest esnasında ağzına su verirken boğazına su kaçsa; oruçlu olduğunu hatırlamadan ağzına su almışsa ittifakla orucu bozulmaz. Oruçlu olduğunu hatırladığı takdirde ağzına su verirse Hanefi mezhebine göre orucu bozulur. Bilahare bir gün kaza etmek zorundadır.

Şafii mezhebine göre ise oruçlu olduğunu bildiği halde mübalağa yapmadan ağzına su almış ve boğazına kaçmışsa orucu bozulmaz. Amma mübalağa etmiş ise orucu bozulur. Yalnız abdest ve gusül gibi mecburi olan şeylerden başka bir maksat için ağzına su verirse mutlaka orucu bozulur. *(Halil Günenç-Fetvalar-352)*

Soru: Oruçlunun kolonya kullanması orucunu bozar mı?

Cevap: Kolonya az da olsa içinde alkol bulunduğu için Şafii mezhebine göre kullanılması haramdır ve necistir. Kullanılmasına asla cevaz verilmemiştir. Hanefi mezhebinde ise üzümden imal edilmiş şarap kesin olarak haramdır. Hakkında ihtilaf varid olmamıştır. Necaseti galize ile müteneccistir. Üzümden başka şeylerden işlenen alkollü madde hakkında üç çeşit görüş vardır;

1- Necaset-i muğallaza 2- Necaset-i muhaffefe 3- Tahir

Racih görüş, necaseti muğallaza olması görüşüdür. Kolonya ister muhaffefe olsun ister muğallaza olsun şayet necis olarak onu kabul edersek Ramazan-ı Şerifin içinde ve dışında kullanılması caiz değildir, haramdır. Tahirdir dersek her zaman kullanılmasında beis yoktur.

Başa Dön

* Bazı fakihler karşı görüşte olmakla birlikte İslâm bilginlerinin büyük çoğunluğuna göre şarap necistir; namazın sıhhatine engeldir. Şarap dışında kalan ve içildiği zaman azı veya çoğu sarhoşluk veren şeylerin necis olduğuna dair bir delil yoktur. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un anlayışlarına göre bunlar necis değildir; sarhoşluk için içilmeleri haramdır, fakat elbiseye veya namaz yerine dökülmeleri halinde namazın geçerliliğini etkilemez…günümüzde genelde temizlik, hijyen ve güzel koku amacıyla kullanılan ve alkol ihtiva eden kolonyayı şer'î bir hüküm olan "necis" kavramının kapsamına dahil edip kullanımını haram saymak, vücuda ve elbiseye döküldüğünde namazın geçerliliğine engel olacağını söylemek, bu konudaki mevcut hüküm ve yasakların genel hareket noktası ve amacı göz önünde tutulursa, isabetli gözükmemektedir. Kolonyayı yukarıda sözü edilen amaçlarla kullanmanın, alkollü içkilerin tüketimini teşvik ettiği, kolaylaştırdığı veya buna vesile olduğu da söylenemez. Dinde asıl yasaklanan, şarabın, alkolün, uyuşturucu maddelerin sarhoşluk ve keyif amacıyla kullanılması olup bu yasağı ihlâle vasıta ve yardımcı olabilecek yol ve durumlar da, arada sebep-sonuç münasebeti kurulabildiği sürece mezkûr

yasağın ikinci derecede kapsamı içinde düşünülmelidir. * (DİB İlmihal II/93,94)

Soru: Oruçlunun dişlerini fırça ve macun ile yıkaması orucunu bozar mı?

Cevap: Dişleri macun ile fırçalamak meselesine gelince fırça misvak gibidir. Hatta fıkha göre misvak sayılır. Hanefi mezhebinde oruçlu olan kimse kuru olsun, yaş olsun, öğleden evvel olsun, öğleden sonra olsun her zaman kullanılabilir.

Ancak bazı rivayetlere göre Ebu Yusuf oruçlu olan kimsenin yaş misvakı kullanmasının mekruh olduğunu söylüyor.

Şafii mezhebine göre öğleden evvel kullanılmasında beis yoktur. Öğleden sonra mekruhtur. Hülasa Hanefi mezhebinde müftabih olan kavle göre her zaman fırçanın kullanılması caizdir. Şafii mezhebinde öğleden evvel olursa beis yoktur. Öğleden sonra mekruhtur. *(Halil Günenç-Fetvalar-350)*

SORU -İğne yaptırmak orucu bozar mı?

Cevap: İmam-ı Azam'a göre ağız gibi fıtri bir menfezden mideye bir şey almak orucu bozduğu gibi vücudun herhangi bir yerini delmek ve yırtmak suretiyle fıtri olmayan bir menfezden ona bir şey sokmak veya zerk etmek de orucu bozar. Fakat Ebu Yusuf. Muhammed ve İmam-ı Şafii mezhebine göre fıtri bir menfez olmayan bir yol ile vücudun içine bir şey sokulur veya zerk edilirse orucu bozmaz. Nevevi, "Bir kimse baldırına bir bıçak sokar veya içine ilaç zerk ederse orucu bozulmaz" diyor. Binaenaleyh hasta olan kimse imkanı varsa gündüz değil gece vaktinde iğnesini yaptırmaya gayret sarf etsin, fazla rahatsız olur veya gece vaktinde yaptıracak kimsesi olmazsa Hanefi olan kimse imameyne göre orucunu bozmadan iğnesini yaptırır. Bilahere ihtiyaten gününe gün kaza ederse iyi olur. Ama "karnına bir hançer sokarsa" Şafii mezhebine göre orucu bozulur. İmameyne göre bozulmaz. *(Halil Günenç-Fetvalar-356)*

SORU -Ramazan-ı Şerif, Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarına rast geldiği zaman, Adana, Urfa, Mardin, Diyarbakır gibi sıcak bölgelerde işçilerin oruç tutmaları çok zor veya

imkansızdır. Misafir veya hasta gibi kimseler için ruhsat olduğu gibi bunlar için de herhangi bir ruhsat var mıdır?

Cevap: Ramazan-ı Şerifte sıcak bir ülkede veya harareti yüksek bir maden ocağında çalışan kimse işini Ramazan'dan sonraya bırakması mümkün ise "yani geçim hususunda sıkıntı çekmeyecek ve malı telef olmayacaksa" muvakkaten işine son vermek mecburiyet indedir. Yoksa çalışmadığı takdirde kendisi veya çocukları sefalete maruz kalacak veya ekin gibi malı telef olacaksa her gece oruç tutmak için niyet getirir, ancak çalışamayacak hale gelirse orucunu bozar. Remli, Cami'ül-fetava'dan naklederek şöyle demektedir: Geçimini sağlamak için çalışıp oruç tutamazsa orucunu bozar.

Ancak çalıştığı iş kendisine ait olmaz, muhtaç olmayacak kadar mali durumu iyi ise oruç tutması mümkün olmadığı takdirde çalışıp orucunu bozması caiz değildir. Mısır'ın bazı uleması, fabrikalarda çalış an iş çiler mecburiyet altında kaldıkları takdirde misafir gibi oruçlarını başka bir zamanda kaza eder diyorlar. *(Halil Günenç-Fetvalar-357)*

* ***Sadece cinsel ilişki nedeniyle hem kaza hem kefaret gerekli olur ki, bunun da bir takım şartları vardır:***

1. Kişi, orucuna geceden niyet etmiş olmalıdır. Geceleyin niyet etmemiş olan kişinin orucu sahih olmaz. Ne var ki, yine de oruçlu gibi yeme içme ve benzeri oruç bozucu şeylerden uzak durması vâcib olur. Böyle bir kişi gündüzleyin hanımıyla cinsel ilişki kurarsa, gerçek oruçlu olmadığından ötürü kendisine kefaret vâcib olmaz.

2. Oruçlu, cinsel ilişkiyi kasıtlı olarak yapmış olmalıdır. Unutarak yapanın orucu batıl olmaz ve kendisine kaza ve kefaret de gerekmez.

3. Serbest olmalıdır. Cinsel ilişkiye zorlanan kişinin orucu bozulmaz.

4. Oruçluyken cinsel ilişkide bulunmanın haram olduğunu bilmeli, bilmediğine ilişkin kabul edilir şer'î bir mazereti de bulunmamalıdır. Meselâ İslâm'a yeni girmiş veya din

bilginlerinden uzakta yaşamış bir kişi oruçlu iken cinsel ilişkide bulunursa orucu batıl olmaz.

5. Cinsel ilişki, Ramazan orucunu edâ ederken vuku bulmuş olmalıdır. Nafile, adak, kaza veya kefaret oruçlarından birini tutan oruçlu bir kişi cinsel ilişkide bulunursa, bu ilişki kasıtlı bile olsa kendisine kefaret vâcib olmaz.

6. Oruç, sadece cinsel ilişkiyle bozulmuş olmalıdır. Sözgelimi oruçlu kişi, cinsel ilişki esnasında bir şeyler de yerse kendisine kefaret gerekmez. Sadece bir gün kaza etmesi vâcib olur.

7. Oruçlu kişi, bu cinsel ilişkisi nedeniyle günahkâr olmuş olmalıdır. Yani bu işi yapan oruçlu, mükellef ve akıllı biri olmalıdır. Ama bu işi yapan oruçlu bir çocuk ise, kendisine kefaret gerekmez.

Yine bu cümleden olarak seferî bir kişi, seferdeyken oruca niyet edip oruçlu olarak sabahlar da sonra cinsel ilişkide bulunarak orucunu bozarsa, sefer ruhsatı nedeniyle kendisine kefaret gerekmez.

Başa Dön

8. Oruç tutan, orucunun sahîh olduğuna inanmış olmalıdır. Meselâ oruçlu bir kişi unutarak bir şey yer de bu nedenle orucunun bozulduğunu zanneder, bundan sonra da kasıtlı olarak cinsel ilişkide bulunursa, orucu bozulup kaza etmesi gerekse bile kendisine kefaret gerekmez.

9. Cinsel ilişkiden sonra ve gün batınımdan önce oruçluya delilik isabet etmemiş olmalıdır. Bu süre içinde delilik isabet ederse kefaret gerekmez.

10. Bu ilişkiye oruçlu erkek ön ayak olmuş olmalıdır. Ama diyelim ki uyuyan erkeğin üstüne hanımı çıkar ve cinsel ilişkide bulunursa, erkeğe kefaret gerekmez. Ama kadını bu işe erkek teşvik etmişse, erkeğe kefaret vâcib olur.

11. Yanılmış olmamalıdır. Fecrin henüz doğmadığını veya güneşin battığım sanarak cinsel ilişkide bulunur da, sonra fecrin doğduğu veya güneşin henüz batmadığı açığa çıkarsa kendisine kefaret vâcib olmaz. Ama yine de bundan sonra oruçlu

gibi yeme-içme ve cinsel ilişki gibi şeylerden uzak durması ve bu günü de kaza etmesi gerekir.

12. Cinsel ilişki en azından penisin sünnet yeri veya sünnet yeri kesik olan penisin geri kalan kısmından bu kadarı karşıdaki kişinin tenâsül organına girdirilmiş olmalıdır. Penisin bu kadarı girdirilmez veya belirtilen bu miktarın bir kısmı girdirilirse oruç bozulmaz. Bu durumda menî akarsa sadece kaza gerekir. Yine de orucunun geri kalan kısmında oruçlu gibi davranılmalıdır. Aksi takdirde günaha girilir.

13. Cinsel ilişki menî akmasa bile ön veya arka organlardan biriyle yapılmış olmalıdır. Bu organlardan başka taraflarla yapılan cinsel ilişkiden ötürü kefaret gerekmez.

14. Oruçlu kimse, cinsel ilişkide fail durumunda olmalıdır. Yani edilen değil, eden olmalıdır. Meselâ oruçlu bir kişi bir kadınla veya başka biriyle cinsel ilişkide bulunursa, bu ilişkide fail durumunda olana kefaret gerekir. Bir kişi hanımı ile cinsel ilişkideyken fecir doğar da kendisi hemen bu ilişkiden çekilecek olursa orucu sahîh olur. Fecir doğunca hemen çekilmez de azıcık devam ederse ve fecrin doğuş vaktini de bilirse, hem kaza hem kefaret vâcib olur. Ama fecrin doğuş vaktini bilmezse, sadece kaza etmesi vâcib olur, kefaret gerekmez.* *(A. Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

Başa Dön

* Hz. Peygamber'in ramazan ayında karısıyla cinsî münasebette bulunan sahâbî hakkında kefârete hükmettiği (Buhârî, "Savm", 31; Müslim, "Sıyâm", 14), hadiste yeme içme geçmediği ve yeme içmenin farklı olduğu mülâhazasıyla hareket eder ve kıyas yaparak kefâret hükmünü genişletmek istemezler. Şâfiîler'in burada kıyas yoluna gitmemeleri, biraz da kolaylığı sağlama, zorluk ve sıkıntıya yol açmama düşüncesinden kaynaklanmış olabilir.* (DİB II/14)

Soru: Ramazan'da oruçlu olan kimse cinsi münasebette bulunur, sonra kendisi hasta olur, zevcesi de adet halini görürse keffaret gerekir mi?

Cevap: Ramazan-ı Şerifte oruçlu olan kimse eşiyle münasebette bulunur, sonra kendisi hastalanır, zevcesi de adet

halini görürse Hanefi mezhebine göre keffaret sakit olur. Şafii mezhebine göre ise keffaret sakit olmaz. *(Halil Günenç-Fetvalar-353)*

4. İstimna

İstimna kişinin hanımını öpmesi veya dokunması suretiyle veya el vasıtasıyla menisinin akmasıdır. Oruçlu iken bu kasten yapılırsa oruç bozulur. Ancak herhangi bir sebepten ötürü isteği dışında olursa oruç bozulmaz. Karısını veya kocasını öptüğünde şehveti harekete geçecek olan kişinin bunu yapması tahrimen mekruhtur. Çünkü orucun ifsad olma tehlikesi vardır. Bu, kasten orucu ifsad etmeye çalışmak gibidir. Öpmekle şehveti harekete geçmeyen kişinin de öpmeyi terk etmesi evlâdır.

Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), oruçlu olduğu halde beni öperdi. Halbuki hanginiz Hz. Muhammed (a.s.v.)'in nefsine hâkim oluşu kadar nefsine hâkim olabilir?'*** *(Müslim/1106)*

Âlimler, Hz. Aişe'nin sözünün şu anlama geldiğini söylemişlerdir: 'Sizin için hanımlarınızı öpmemek daha iyidir. Vehme kapılarak kendinizi Hz. Muhammed (a.s.v.) gibi saymaya kalkışmayın. Peygamber için mubah olan şeyin size de mubah olduğunu düşünmeyin. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) nefsine mâlikti; şehvetine kapılmaktan ve cinsî münasebette bulunmaktan emindi. Siz ise bunlardan hiçbir zaman emin olamazsınız'.

5. Hayız ve Nifas

Hayız ve nifas, orucun sıhhatine mâni olan özürlerdir. Bu bakımdan günün bir kısmında hayız veya nifas olan kadının orucu bozulur ve daha sonra orucunu kaza etmesi gerekir.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'e, kadının dininin nasıl noksan olduğu sorulunca, Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur*: "Kadın hayız ve nifaslı olduğu zaman namazı terk etmez mi, orucunu bırakmaz mı?"* *(Buhari/298, Müslim/80, (Ebu Said'den)*

6. Akıl ve şuuru kaybetmek ve dinden çıkmak

Tecennün etmek (delirmek) ve dinden çıkmak (irtidat), orucun sıhhatine manidir, Çünkü bunlar, kişiyi mükellef olmaktan çıkarır. Ayrıca oruçlu kimse, orucu ifsad edecek şeylerden kaçınmalıdır ki orucu sahih olsun.

Oruç, fecrin tulûundan başlar, güneşin batışına kadar devam eder. Eğer oruçlu bir kimse, fecrin doğmadığını zannederek orucu bozan hususlardan birini yaparsa, sonra da fecrin doğduğu anlaşılırsa orucu bozulur. Ancak Ramazan ayının hürmetine binaen o gün akşama kadar bir şey yiyip içmemeli ve daha sonra da orucunu kaza etmelidir.

Yine günün sonunda güneşin battığını zannederek iftar eden kişinin -güneşin batmadığı anlaşılırsa- orucu bozulur. Daha sonra orucunu kaza etmesi gerekir.

*** Sadece Kazayı Gerektiren veya Hiçbir Şeyi Gerektirmeyen Durumlar**

Orucu bozup yalnızca kazayı gerektiren durumları şöylece sıralayabiliriz:

Az miktarda bir su da olsa, susam ya da çakıl taşı kadar bir şey, az da olsa çok da olsa oruçlunun karnına ulaşınca orucu bozulur ve kaza gerekir. Bu gibi durumlarda orucun bozulması için gerekli bazı şartlar vardır. Şöyle ki:

1. Orucunu bozan kişi, yakın zamanda İslâm'a girmiş olma nedeniyle bu konuda câhil kalmış olmamalıdır.

2. Kişi, orucunu kasıtlı olarak açmış olmalıdır. Oruçluya rağmen karına bir şey kaçması orucu bozmaz.

3. Oruçlunun karnına giden şey, şer'an muteber olan kulak, burun, ağız, mak'ad, vagina ve dimağ ile bağlantılı yara gibi bir yoldan gitmiş olmalıdır.

Sigara ve tömbeki içmek, enfiye kullanmak orucu bozar ve yalnızca kazayı gerektirir. Çünkü bilindiği gibi bu mezhebe göre oruçluyken cinsel ilişkide bulunma dışında hiçbir şey kefareti gerekli kılmaz. Tabiî onun için de bazı şartlar gereklidir ki, onların izahı daha önce yapılmıştı.

Oruçlu kişi, parmağının tümünü veya bir kısmını, kuru da olsa, zaruret olmaksızın önden veya arkadan sokarsa orucu bozulur. Ama bunu bir zaruretten dolayı yaparsa orucu bozulmaz.

Oruçlu bir kişi ağaç çöpünü kulağının içine sokarsa orucu bozulur. Zîrâ kulağın içi, şer'ân vücudun iç kısmından sayılmaktadır.

Oruçlu bir kişi mazmaza ve istinşak yaparken normalin dışına çıkarak şer'an oruçludan istenenden fazlasını yapar veya üç defadan fazla yapar da bu nedenle boğazına su kaçarsa orucu bozulur ve kaza etmesi gerekir.

Ayıklayıp dışarı atmaya muktedir olduğu diş arasındaki yiyecek kalıntılarını, nohuttan az olsa bile, yiyen kişinin orucu bozulur.

Oruçlu kişi kasten, kendi isteğiyle ve hükmünü bilerek kusarsa orucu bozulur ve kendisine kaza lâzım gelir. Bu kusuntu ağız dolusu olmasa bile orucu bozar.

Başa Dön

Yine bunun gibi bir kişinin karnına sinek kaçar da bunu çıkarırsa orucu bozulur ve kaza gerekir.

Kasıtlı olarak geğiren kişinin boğazının görünen kısmına midesindeki yiyeceklerden bir şey gelirse orucu bozulur.

Boğazın görünen kısmı, noktasız "ha" harfinin çıkış yeridir. İçerdeki balgamı ağıza getirip dışarı atmakla oruç bozulmaz. Çünkü bu, defalarca yapılmasına ihtiyaç duyulan bir davranıştır. Ama ağza geldikten sonra balgamı geri yutmakla oruç bozulur. Çıplak olarak da olsa iki kişinin birbirine sarılmasıyla menî akması hâlinde oruç bozulur.

Öpme, ya da elleme dolayısıyla menî akması hâlinde de oruç bozulur ve kaza gerekir. Ama birine bakma veya birini düşünme nedeniyle menî akarsa ve meninin bu nedenle akması da o kişinin âdeti hâline gelmemiş ise orucu bozulmaz. Bu, ihtilâm gibi kabul edilir.

Ramazan orucunu edâ etmekte olan kişinin orucu bozulursa Ramazan ayına hürmeten, günün geri kalan kısmında oruçlu gibi davranması vâcib olur.

Ramazanda oruçlu bulunan bir kişi, hanımıyla oynaşır veya onunla kucaklaşır, ya da öpüşür de menisi akarsa orucu bozulur. Günün geri kalan kısmında oruçlu gibi davranması gerekir; orucunu açması caiz olmaz.

Nafile, kefaret, muayyen veya gayr-ı muayyen adak ve Ramazan orucu kazası gibi, Ramazanın edası dışındaki bir orucu tutan kişi; orucu bozulduğu takdirde günün geri kalan kısmında oruçlu gibi hareket etmeye mecbur olmaz. Malikiler dışındaki üç mezhep imamı bu hususta görüş birliği etmişlerdir.* *(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

Orucun Âdabı

Orucun birçok âdabı vardır. Onları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. İftarı acele yapmak.

Bu, güneşin battığı tespit edildikten hemen sonra olmalıdır.

Bunun delili, şu hadîstir: ***"İnsanlar iftar etmede acele davrandıkları müddetçe daima hayırla yaşarlar."*** *(Buhari/1856, Müslim/1098, (Sehl b. Sa'd'dan)*

İftarı, yaş veya kuru hurma ile yapmak en efdalidir. Eğer hurma yoksa su ile iftar edilmelidir.

Enes b. Mâlik şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), akşam namazını kılmadan önce yaş hurmalarla iftar ederdi. Yaş hurma yoksa kuru hurmalarla iftar ederdi. Eğer o da yoksa birkaç yudum su içerdi."*** *(Tirmizî/696, Ebu Dâvud/2356)*

2. Sahura kalkmak.

Sahur, seher vaktinde yenen yemektir.

Sahur'un müstehab olduğunun delili, şu hadîstir: ***"Sahur'a kalkın, çünkü sahur'da bereket vardır."*** *(Buhari/1823, Müslim/1095)*

Sahur'un müstehab olmasının nedeni, oruca güçlü olarak başlamaktır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sahur yemeği ile oruca karşı yardım isteyin."*** *(Hâkim, Müstedrek, I/425)*

Sahur'un vakti, gece yarısından başlar. Sahur'un birçok fazileti vardır. Sahur'da az yemek yemek ve su içmek gerekir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Bir yudum su ile de olsa sahur yapınız."*** *(İbn Hibban, Sahih; (Mevarid'üz-Zaman/884')*

3. Sahur'u tehir etmek.

Sahur'u tehir etmekten maksat, sahur'u fecrin tulûundan hemen önce yapmaktır.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ümmetim iftarı acele, sahuru da tehir ederek yaptıkları sürece hayırla yaşarlar."*** *(İmam Ahmed, Müsned, V/147)*

Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir: ***Hz. Muhammed (a.s.v.) ile Zeyd b. Sabit sahur yediler. Sonra Hz. Muhammed (a.s.v.) kalkıp namaz kıldı. Biz Enes'e dedik ki:***

- Hz. Muhammed (a.s.v.) ile Zeyd b. Sabit, yemeklerini ne kadar zamanda yediler?

- Elli ayet okuyacak kadar bir zamanda! *(Buhari/556)*

4. Küfretmek, yalan söylemek, gıybet etmek, kovuculuk (Nemmamlık, Söz Taşımak) yapmak gibi şeyleri terk etmek, kadınlara bakmak, onların şarkılarını dinlemekten kaçınmak.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***" Yalan söyleyip iftira etmeyi terk etmeyen kimsenin, yemek ve içmeyi terk etmesine Allah'ın ihtiyacı yoktur."*** *(Buhari/1804, (Ebu Hüreyre'den)*

Küfretmek, yalan söylemek, gıybet ve kovuculuk (Nemmamlık, Söz Taşımak) gibi şeyler haramdır. Bu nedenle bunları yapan kişi hem günaha girmiş, hem de orucunun ecrini yok etmiş olur. Her ne kadar bunları yapan kişinin orucu sahih kabul edilse de bunlar orucun ecrini yok ederler. Bu yüzden bunları terk etmek, orucun sünnetlerinden sayılır.

5. Orucun başlangıcında temiz olmak için, fecirden önce cünüplükten yıkanmak.

Cünüp olduğu halde fecirden sonra yıkanmak, orucun sıhhatine engel değildir. Ancak efdal olan, fecirden önce yıkanmaktır. Bunun delili, şu hadîstir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), cimadan dolayı bazen sabahladıktan sonra yıkanıp orucuna devam ederdi'.*** *(Buhari/1825, 1830)*

Hayız ve nifastan kurtulan kadının da fecirden önce yıkanması müstehabtır.

6. Kan aldırmak ve kan akıtmak gibi şeyleri terk etmek. Çünkü bunlar oruçluyu zayıf düşürür.

7. İftar ederken dua okumak. Bu dua şu şekildedir: ***"Ey Allahım! Senin için oruç tuttum, senin rızkınla iftar ettim. Susuzluğum gitti, damarlarım ıslandı. Allah'ın izniyle ecir sabit oldu."***

8. Oruçlu kimselere iftar vermek.

Kişinin onlara iftar sofrası kurmaya gücü yetmiyorsa, hurma ve su ile iftar vermelidir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kim bir oruçluya iftar yemeği yedirirse, kendisine onun sevabı kadar sevap vardır. Oruçlunun ecrinden de hiçbir şey eksilmez."*** *(Tirmizî/807)*

9. Çok sadaka vermek, Kur'an'ı çok okuyup müzakere etmek, mescitlerde itikafa girmek.

İtikafin efdal olan vakti, Ramazan'ın son on günüdür.

Enes şöyle rivayet etmektedir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.)'e 'Hangi sadaka daha üstündür' diye sorulunca, Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Ramazan'da verilen sadaka' diye cevap vermiştir"*** *(Tirmizî/663)*

İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), hayır (dağıtmakta insanların en cömerdi idi. En cömert olduğu zaman da Ramazan ayı idi. Muhakkak ki Cebrail her sene Ramazan ayı içinde bu ay çıkıncaya kadar (her gece) Hz.***

Muhammed (a.s.v.)'e mülâki olur, Hz. Muhammed (a.s.v.) de ona Kur'an'ı arz ederdi. Cebrail kendisiyle mülâki olduğu zaman Hz. Muhammed (a.s.v.) hayır (dağıtmak)ta, esmesi maniaya uğramayan rüzgârdan daha cömert idi'. *(Buhari/1803, Müslim/2308)*

Bu konunun sonunda itikaftan bahsedeceğiz.

Orucun Mekruhları

Orucun mekruhları, sözü geçen âdaba aykırı davranmaktır. Bazıları, iftarı geciktirmek, sahuru acele yapmak gibi tenzihen mekruhtur. Bazıları da gıybet, kovuculuk (Nemmamlık, Söz Taşımak), yalancı şahitlik gibi tahrimen mekruhtur.

* ***Oruçlunun bazı işleri yapması muaf, bazı işleri yapması da mekruhtur.***

Oruçlunun unutarak veya zorlanarak ya da şer'an mazeret sayılan bir bilgisizlik sonucunda karnına bir şey giderse muaf sayılır. Orucu bozulmaz.

Diş aralarında kalan ve dışarı atılmasından âciz kalman bir şey, tükürük akıntısıyla birlikte karına giderse muaf sayılır. Ama bu şey, dışarı atmak mümkün olduğu halde, atılmaz da tükürükle beraber yutulursa oruç bozulur.

Balgam, içilen kahvenin tortusu, yollardaki tozlar, elenmekte olan şeylerin uçuşan zerrecikleri, kara ve sivrisinekler de bu hükme tabidirler.

Sakınılması güç olan bu şeyler oruçlunun boğazına kaçacak olursa, oruca zarar vermezler.

Oruçlunun başkasıyla sövüşmesi, fazilet olduğuna inanarak iftar vaktinden sonraya ertelemesi mekruhtur.

İftarı fazilet olduğuna inanma sebebi dışında başka bir sebepten dolayı vaktinden sonraya ertelemek mekruh olmaz.

Sakız ve yemek çiğnemek orucu bozmaz.

Aşçı ve benzeri bir kişinin oruçluyken yemeğin tadına bakması ve neşter vurdurarak kan aldırması mekruhtur.

Şehveti harekete getirmeyecek bir öpme mekruhtur.

Şehveti harekete getirecek olan öpme ise haramdır.

Kucaklaşmak ve iki kişinin birbirine sarılması da bu hükme tâbidir. Oruçlu kişiyi zayıf düşüreceğinden dolayı gereksiz yere hamama girmek mekruhtur.

Zevalden sonra (öğleden sonra) misvak kullanmak oruçlu için mekruh olmaz.

Görülen, duyulan, koklanan şehvetlerden -eğer bunların hepsi helâl iseler- gönlü faydalandırmak mekruhtur.

Haram olan şehvetlerle gönlü faydalandırmaya gelince, açıkça bilindiği gibi bu hem oruçlu, hem de oruçsuz kimseler için haramdır.

Oruçlunun, gözlerine sürme çekmesi de mekruh sayılan şeylerdendir. Kuvvetli görüşe göre oruçlunun bunu yapması, evlâ değildir.* *(A. Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

Orucun Kazası, Fidye ve Kefaret

1. Yolculuk ve hastalık.

Yolculuktan veya hastalıktan dolayı Ramazan orucunun tutulmayan günleri, gelecek senenin Ramazan ayı gelmeden önce kaza edilmelidir.

Gevşek davranılır ve ikinci senenin Ramazan orucu gelinceye kadar kaza edilmezse günahkâr olunur. Ayrıca kaza etmekle beraber her gün için bir günlük yemek fidye olarak verilmelidir. Fidye, şehirde genellikle kullanılan yiyeceklerden verilir. Fidye, sadaka olarak fakirlere verilmelidir. Kişi kaza etmesi gereken orucu, on yıl sonra kaza ederse, on yıllık fidye vermesi gerekir.

Oruca mâni olan özür, gelecek senenin Ramazan'ına kadar devam ederse, sadece orucu kaza etmek yeterlidir. Bu tehirden dolayı fidye gerekmez.

Kişi orucu kaza etmeden ölürse iki durum söz konusudur; ya kaza etmek imkânı bulmuştur veya bulamamıştır. İkinci durumda kişi günahkâr olmaz ve orucunun kazası söz konusu

olmaz. Çünkü orucu tutamaması kendi suçu değildir. Fakat kaza etmek imkânına sahip olduktan sonra ölmüşse, velisinin onun yerine kaza etmesi mendubtur. Buradaki veliden maksat, kişinin akrabalarından herhangi birisidir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kim ki üzerinde oruç borcu varken ölürse, o ölünün velisi ölüye niyabeten (onun yerine) oruç tutabilir."*** *(Buhari/1851, Müslim/1147, (Hz. Aişe'den)*

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre**,** bir kadın Hz. Muhammed (a.s.v.)'e gelerek şöyle sordu:

- Annem, üzerinde bir ay oruç borcu varken öldü, (ben ne yapabilirim?)

- Eğer annenin üzerinde herhangi bir borç bulunsaydı, sen o borcu öder miydin?

- Evet.

- Öyle ise Allah'a olan borç başka borçlardan daha ziyade ödenmeye lâyıktır." *(Buhari/1852, Müslim/1148)*

Yabancı bir kişi ölenin akrabalarından birinden izin alarak ölenin yerine oruç tutarsa bu oruç sahih olur. Yabancı bir kişi ölenin akrabalarından izin almadan, ölünün de bu hususta kendisine bir vasiyeti olmadan oruç tutarsa, bu oruç sahih olmaz.

Ölen için hiç kimse oruç tutmazsa, her gün için 1 müdd yiyecek verilmelidir. Fidyenin de borç gibi ölenin malından çıkarılması vaciptir.

Eğer ölenin malı yoksa onun yerine başkası kefaret verebilir. Böylece Allah'ın azabından kurtulur.

İbn Ömer şöyle demiştir: ***'Kim üzerinde bir ay oruç borcu olduğu halde ölürse, onun yerine (velisi) her gün için bir fakiri doyursun'***. *(Tirmizî/817)*

İbn Abbas ise şöyle demiştir: ***'Bir kimse Ramazan'da hasta olup, sonra orucunu tutamadan ölürse, oruçları yerine fidye (yiyecek) verilir'.*** *(Ebu Dâvud/2401)*

2. Aciz olan yaşlı ve şifası umulmayan hasta.

Oruç tutamayan yaşlı kişi, her gün için memleketinde kullanılan yiyeceklerden 1 müdd fidye vermelidir. Onun veya velilerinden birinin, bundan başka bir şey yapması gerekmez.

Atâ şöyle demiştir: Ben İbn Abbas'm ***'Oruç tutmaya gücü yetmeyenlere, bir fakirin doyumluğu kadar fidye vardır.'*** (Bakara/184) ayetini okuduğunu duydum. İbn-i Abbas 'Bu ayet neshedilmemiştir' dedi. *(Buhari/4235)*

Ayette söz konusu edilen kişiler erkek ve yaşlı kadınlardır. Bunlar oruç tutmaya güç yetiremedikleri için kendilerinden, bir fakiri doyurmaları istenmektedir.

İyileşme ümidi olmayan hasta da, oruca güç yetiremeyen yaşlı hükmündedir. O da tutamadığı orucun her günü için, memleketinde kullanılan yiyeceklerden, fakirlere 1 müdd fidye vermelidir.

3. Hâmile ve emzikli kadın.

Hâmile veya emzikli kadın, kendisinin veya çocuğunun zarar görmesinden korkarsa oruç tutmayabilir. Eğer kendisinin zarar görmesinden korkarak oruç tutmazsa, ikinci senenin Ramazan ayı gelmeden orucunu kaza etmelidir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Allah Teâlâ, namazın bir kısmını (veya yarısını) ve orucu misafirden, emzikli ve hâmile kadından kaldırmıştır."*** *(Ebu Dâvud/2408, Tirmizî/715)*

Yani namazı kısaltmasına ve kaza etmek şartıyla orucunu bozmasına ruhsat vermiştir.

Kadın, çocuğunun zarar görmesinden korkarak orucunu bozarsa; meselâ hâmile kadın çocuğunu düşürmekten, emzikli kadın da sütünün azalıp çocuğunun zarar görmesinden korkarsa, orucunu bozması vacip olur.

Daha sonra kaza edip o memlekette genellikle kullanılan yiyecekten, her gün için bir fakiri doyuracak kadar fidye vermelidir. Yine aynı şekilde helak ile karşı karşıya gelen kimse de orucunu bozabilir ve daha sonra kaza ederek her gün için fidye verir.

İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir***; 'Ona takat getirenler için bir miskin doyumu fidye vardır'*** (Bakara/184) ayeti, yaşlı erkek ve kadına ruhsat idi.

Bu yaşlılar oruca takat getirirlerse de, oruçlarını yiyip her günün yerine bir fakir doyurmalarına ruhsat verildi. Çocukları için korktukları takdirde hâmile ve emzikli kadınlara da ruhsattır. *(Ebu Dâvud/2318)*

* Oruç Tutmamayı Mubah Kılan Mazeretler

Oruç bozmayı, ya da tutmamayı mubah kılan mazeretler çok olup bunları şöylece sıralayabiliriz:

1- Hastalık: Oruçlu kişi hastalanır, oruç nedeniyle hastalığının artacağından, ya da şifasının gecikeceğinden korkarsa veyahut da oruç nedeniyle şiddetli bir meşakkatle karşılaşırsa, üç mezhep imamına göre (Hanbeliler hariç) orucunu açması caiz olur.

Kişi sağlıklı olur, ancak oruç tuttuğu takdirde hastalanacağını zannederse; orucu tutup zarar tahakkuk etmedikçe orucunu açması caiz olmaz.

Hasta kimsenin orucunu açmak istediğinde, şâriin mazeret sâhiblerine bahşetmiş olduğu ruhsatı kullanmaya niyet etmesi, üç mezhep imamına göre vâcip değildir. Şâfiîler, oruç açılırken bu ruhsatın kullanılmasına niyet edilmesi vâciptir; terki hâlinde günahkâr olunur derler.

2- Gebe ve emzikli kadınların oruç tutmaktan korkmaları: Gebe ve emzikli kadınlar, oruç tuttukları takdirde kendileriyle birlikte çocuklarına veya sadece kendilerine veyahut da sadece çocuklarına zarar isabet edeceğinden korkarlarsa, mezheplerin ileri sürdükleri tafsilâta göre oruçlarını açmaları caiz olur.

Gebe ve emzikli kadınlar, oruç tuttukları takdirde kendileriyle beraber çocuklarına veya yalnız kendilerine veyahut da yalnız çocuklarına tahammül edilemeyecek bir zararın isabetinden korkarlarsa oruçlarını açarlar. Her üç halden ötürü tutamadıkları orucu kaza etmeleri gerekir.

Sonuncu durumdan, yani çocuklarına zarar gelmesinden korkmaları halinden dolayı ayrıca fidye vermeleri de gerekir. Emzikli kadının çocuğun öz anası veya kiralanmış emzikli bir kadın ve yahut da hasbî sütanası olması hüküm bakımından bir farklılığa neden olmaz.

Çocuğu emzirecek oruçsuz başka bir kadın veya oruçlu olmasına rağmen açlıktan etkilenmeyecek bir kadın bulunamaması nedeniyle emzirme işi emzikli kadının üzerinde kalırsa; yukarıdaki hallerin hepsinde orucunu açması vâcib olur.

Eğer başka emziren bir kadının bulunması gibi bir sebepten ötürü emzirme işi ilk emzikli kadının üzerinde kalmazsa, çocuğu emzirip orucu açması veya hiç tutmaması da caiz olur. Her halükârda oruç tutmaması veya orucunu açması vâcib olmaz.

Bu tafsilât, kirayla tutulan emzikli kadının kiralanmadan önce, orucun zararından korkması hâlinde söz konusu olur. Kiralanmadan sonra ise oruç tutması gerektiğine kuvvetli bir zanla kanaat getirirse, kendisinden başka bir emziren bulunsa bile, oruç tuttuğu takdirde zarar göreceğinden korkarsa orucunu açması veya hiç tutmaması vâcib olur.

Fidye, orucun her bir günlük kazası için altmış fakiri doyurmaktır. Yani bu fakirlerden her birine, kefaretlerde fakirlere verilen yiyecek miktarına denk bir yiyecek verilmelidir.

3- Yolculuk nedeniyle oruç tutmama: Seferi kişinin yolculuk mesafesi, namazı kısaltmayı mubah kılan bir mesafe kadar olursa; sefere fecirden önce başlayıp fecrin doğuşundan önce seferîlik hükümlerinin başladığı noktaya ulaşırsa, oruç tutmaması mubah olur. Eğer yolculuk mesafesi, namazı kısaltmayı mubah kılacak bir uzunlukta değilse oruç tutmamak caiz olmaz. Bu iki şart üzerinde üç mezhep imamı (Hanbeliler hariç) ittifak etmişlerdir.

Peygamber (a.s.v.) Efendimiz şu kutlu sözleriyle bu konuya ışık tutmuşlardır: ***"Seferde oruç tutmak, iyilikten değildir."*** *(Buhârî, Savm, 36; Müslim, Siyim, 92)*

Yolculuk hâlinde oruç tutmanın caiz olması için üçüncü bir şart daha öne sürmüşlerdir. Bu şart, kişinin sürekli yolculuğa çıkan biri olmamasıdır.

Seferîliği sürekli olan kimsenin oruç tutmaması haram olur. Ancak seferdeyken oruç tuttuğu takdirde, teyemmümü mubah kılan meşakkat gibi bir sebeple karşılaşacak olursa oruç tutmaması vâcib olur.

Fecrin doğuşundan sonra yolculuğa başlayan kişi, (Ramazan orucunun edası gibi) hem kaza, hem de kefareti gerekli kılan orucunu açarsa, hem kaza hem kefaret gerekir. Bu kişi, (Ramazan orucunun edası dışındaki bir oruç gibi) sadece kazayı gerekli kılan orucunu açarsa, kendisine sadece kaza vâcib olur. Ama böyle bir kişinin, her halükârda orucunu açması haram olur.

Kişi, kendi fiiliyle delirirse, meselâ gece bir şey yiyip de, bu şeyin etkisiyle gündüzleyin aklını yitirirse, deli olduğu süre içinde tutamadığı günlerin oruçlarını sonra kaza etmesi gerekir. Ama kendi fiiliyle olmaksızın delirirse, tutamadığı günlerin oruçlarını kaza etmesi gerekmez.

Oruç tutmamayı mubah kılan mazeretin gündüzleyin ortadan kalkması hâlinde, meselâ hayızlı kadın, Ramazanda gündüzleyin temizlenirse veya misafir gündüzleyin mukîm olursa veyahut da çocuk gündüzleyin bulûğa ererse; günün geri kalan kısmında oruçlu gibi hareket etmek sünnettir. * *(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1)*

Ramazan Orucunu Mazeretsiz Olarak Terk eden Kişinin Hükmü

Ramazan ayının orucu İslâm'ın rükûnlarından ve dinin zorunlu farzlarından biri olduğu İçin onun farziyetini inkâr eden kâfir olur. Mürted bir kişi olarak tevbeye davet edilir. Eğer tevbe ederse tevbesi kabul edilir.

Tevbe etmediği takdirde öldürülür. Eğer kişi İslâm'a yeni girmiş veya âlimlerden uzak bir memlekette doğup büyümüş ise öldürülmez. Fakat orucu özürsüz olarak terk eden kişi, orucun farziyetini inkâr etmiyorsa ve 'Ben orucun farz olduğuna inanıyorum, fakat oruç tutmuyorum' diyorsa, o kişi fasıktır, kâfir

değildir. Böyle bir kişinin, hapsedilip yemekten ve içmekten menedilmesi vaciptir. Böylece zahiren de olsa oruç tutmuş sayılır.

Ramazan Orucunu Bozmanın Kefareti ve Kefareti Gerektiren Durumlar

Bu, Ramazan ayında cinsel ilişkide bulunmak suretiyle orucu bozmaktır.

Bu da cinsel ilişkide bulunan kişinin oruçlu olduğunu, Ramazan'da böyle bir şeyin haram olduğunu bilmesi ve aynı zamanda da sefer ruhsatına tâbi olmaması şartına bağlıdır. Bu bakımdan oruçlu olduğunu unutarak bu işi yapan veya bu işin Ramazan'da haram olduğunu bilmeden yapan veya Ramazan dışındaki bir oruçta bunu yapan veya orucunu önce başka bir şeyle bozduktan sonra bu işi yapan veya sefer ruhsatına sahip olarak yapan kişiye kefaret yoktur. Onun yapması gereken şey, sadece orucunu günü gününe kaza etmektir.

Kefaretin Vacip Olduğu Kişi

Kefaret, cinsel ilişkide bulunan kocaya vacip olur. Eşine kefaret vacip olmaz. Cinsel ilişkide bulunan erkeğin suçu daha büyük olduğu için, kefaret onun üzerine farz kılınmıştır.

Bu Kefaretin Keyfiyeti

Ramazan orucunun bu şekilde ifsad edilmesiyle vacip olan kefaret, mümin bir köle âzad etmektir. Kölenin erkek veya kadın olması fark etmez.

Köle âzad etmeye gücü yetmezse peş peşe iki ay oruç tutması gerekir. Eğer buna da gücü yetmezse, 60 fakiri doyurmalıdır. Bunlardan hiçbirini yapacak durumda değilse, bunlara gücü yettiği zamana kadar kefaret borcu üzerinde kalır ve ne zaman bunlardan birini yapmaya gücü yeterse o zaman kefaret borcunu eda eder.

Bunun delili, Ebu Hüreyre'den rivayet edilen şu hadîstir:

جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :فَقَالَ هَلَكْتُ قَالَ وَمَا اَهْلَكَكَ قَالَ وَاقَعْتُ اِمْرَاَتِى فِى رَمَضَانَ قَالَ هَلْ تَجِدُ مَا تُعْتِقُ رَقَبَةً قَالَ لَا قَالَ فَهَلْ تَسْتَطِيعُ اَنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ

مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ لَا قَالَ فَهَلْ تَجِدُ مَا تُطْعِمُ سِتِّينَ مِسْكِينًا قَالَ لَا ثُمَّ جَلَسَ فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعِرْقٍ فِيهِ تَمْرٌ فَقَالَ تَصَدَّقْ بِهٰذَا فَقَالَ عَلَى أَفْقَرَ مِنَّا يَا رَسُولَ اللهِ فَوَاللهِ مَا بَيْنَ لَا بِتَيْهَا }الْجَبَلَانِ الْمُحِيطَانِ بِالْمَدِينَةِ {أَهْلُ بَيْتٍ أَحْوَجُ إِلَيْهِ مِنَّا فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ أَنْيَابُهُ ثُمَّ قَالَ إِذْهَبْ فَأَطْعِمْهُ أَهْلَكَ

"***Peygamber'e birisi gelerek şöyle dedi:***

- Helak oldum ey Allah'ın Rasûlü!

- Seni helak eden nedir?

- Ramazan'da (oruçlu iken) zevcemle cinsî münasebette bulundum.

- Bir köleyi hürriyete kavuşturacak bir şey bulabilir misin?

- Hayır, bulamam.

- Peki iki ay peş peşe oruç tutmaya gücün yeter mi?

- Hayır, buna muktedir olamam (hem ben bu felakete oruç yüzünden uğramadım mı?)

- Altmış yoksulu doyuracak karşılığı bulabilir misin?

- Hayır, bulamam.

Sonra o zat oturdu. Derken Peygamber'e, içi hurma ile dolu (15 sâ' alabilen) bir sepet getirildi. Peygamber o zâta şöyle dedi:

- Bunu (al da) sadaka yap.

- Benden fakir bir yoksula mı vereceğim? Medine'nin kara taşlı iki tarafı arasında buna benim ailemden daha muhtaç bir ev halkı yoktur. Bunun üzerine Hz. Muhammed (a.s.v.), azı dişleri görülünceye kadar güldü.

Sonra o kimseye şöyle dedi: 'Haydi hurmayı götür de bunu kendi ailene yedir." (Buhari/1834, Müslim/1111 ve başka muhaddisler)

Âlimler, yemek yedirmeye gücü yeten bir fakirin, kefaretini aile fertlerine vermesinin caiz olmadığını söylemişlerdir. Diğer kefaretler de böyledir. Bu hadîste zikredilen durum sadece o kişiye mahsustur. Şunu da belirtelim ki Ramazan

orucunu cinsel ilişkide bulunmak suretiyle bozan kişinin, kefaretle beraber orucunu kaza etmesi de vaciptir. Kefaret, cinsel ilişkiyle ifsad edilen günlerin tekerrür etmesiyle tekerrür eder. Ramazan'ın iki gününde cinsel ilişkide bulunarak orucunu ifsad eden kişi, hem o iki günü kaza etmekle, hem de iki kefaret vermekle yükümlüdür. Ramazan'ın üç gününde cima yaparsa, üç kaza, üç kefaretle yükümlüdür.

Tatavvu (Nafile) Oruç

Bu, sünnet olan oruçtur. Tatavvu, farz olmayan ibadetleri yapmak suretiyle Allah'a yaklaşmak için yapılan ibadettir. Hiç şüphe yok ki oruç, ibadetlerin en üstünlerinden biridir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kim Allah için bir gün oruç tutarsa, Allah onun yüzünü yetmiş yıl ateşten uzaklaştırır."*** *(Buhari/2685, Müslim/1153)*

Nafile orucun farz kılınmasının hikmeti, insanı Allah'a daha çok yaklaştırmasıdır. Zaten insanı Allah'a yaklaştırmayan hiçbir ibadet yoktur.

Bu nedenle bir hadîs-i kudsîde şöyle bu vurulmuştur: ***Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı (aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum. Benden bir şey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, korurum..."*** *(Buhârî, Rikak 38.)*

SÜNNET (NAFİLE) OLAN ORUÇLAR

1. Arefe gününün orucu

Bu, Zilhicce ayının dokuzuncu gününde tutulan oruçtur. Bu oruç, hacda olmayan kimseler için sünnettir.

Arefe günü tutulan oruç hakkında Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"(Arefe günü oruç tutmaya gelince) Allah bununla önceki senenin ve sonraki senenin günahlarını örter."*** *(Müslim/1162, (Ebu Katâde eI-Ensâr'den)*

Arefe günü, günlerin en üstünüdür. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Hiçbir gün yoktur ki Allah, Arefe***

gününden daha fazla o günde kullarını ateşten âzad etsin." *(Müslim/1338)*

Hac'da olan kimsenin Arefe günü oruç tutması sünnet değildir. Onun için sünnet olan, Peygamber'e uyarak o günü oruçsuz geçirmesidir.

2. Aşure ve Tasua günlerinin orucu.

Aşure, Muharrem ayının onuncu günüdür. Tasua günü ise Muharrem ayının dokuzuncu günüdür.

Bu iki günde oruç tutmanın müstehab olduğunun delili, İbn Abbas'ın rivayet ettiği şu hadîstir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), Aşure günü oruç tuttu ve tutulmasını emretti'.*** *(Buhari/1900, Müslim/1130)*

Aşure günü oruç tutmak hakkında Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"(Aşure günündeki oruca gelince) Allah bununla önceki senenin günahlarını örter."*** *(Müslim/1162, (Ebu Katâde el-Ensar'den)*

"Eğer gelecek seneye kalırsam (Muharrem ayının) dokuzuncu gününde muhakkak oruç tutacağım." *(Müslim/1134)*

Fakat Hz. Muhammed (a.s.v.), o güne yetişemeden vefat etmiştir. Tasua günü ile Aşure gününde oruç tutmanın sebebi, ayın tespitinde yanlışlık olma ihtimalidir. İhtiyaten bu günde oruç tutmak daha iyi olur. Ayrıca bunda Yahudilere muhalefet etmek de söz konusudur. Çünkü onlar sadece Muharrem'in onuncu günü oruç tutuyorlardı. Eğer onuncu günle beraber dokuzuncu günde de oruç tutulmamışsa, onbirinci günü oruç tutmak müstehabtır.

3- Pazartesi ve Perşembe günlerinde oruç tutmak.

Bunun delili, Hz. Aişe'nin rivayet ettiği şu hadîstir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), Pazartesi ve Perşembe orucunu taharri ederdi (ararדı).*** *(Tirmizî/745)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ameller, Pazartesi ve Perşembe günleri (Allah'a) arz edilir. Bu yüzden amelimin oruçlu olduğum halde arz edilmesini severim."*** *(Tirmizî/747, (Ebu Hüreyre'den)*

4. Her ayda üç gün oruç tutmak.

Her ayın onüç, ondört ve onbeşinci günlerinde oruç tutmak, ayın diğer günlerinde tutmaktan efdaldir. Bunlara 'beyaz günler' denir.

Bunun sebebi, bu günlerin ayın ışığıyla daha beyaz olmasıdır. Bu günlerde oruç tutmanın müstehab olduğunun delili, Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadîstir:

"Ebu Hüreyre şöyle demiştir: 'Dostum (Hz. Muhammed (a.s.v.)), bana üç şey tavsiye etti: Her aydan üç gün oruç tutmak, iki rekât kuşluk namazı kılmak, vitir namazını kılıp uyumak." *(Buhari/1124, Müslim/721)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Her aydan üç gün oruç tutmak, bir de Ramazan orucunu tutmak, bütün sene oruç tutmak gibidir."*** *(Müslim/1162, (Ebu Katâde el-Ensârî'den)*

"Ey Ebu Zer! Ayın üç gününde oruç tutmak istediğinde onüç, ondört ve onbeşinci günlerinde tut!" *(Tirmizî/76l, (Ebu Zer'den)*

Katâde b. Milhan, babasından şöyle rivayet etmiştir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.) bize (her ayın) onüç, ondört ve onbeşinci günlerini oruçlu geçirmemizi emretti ve 'Bu günlerin orucu sene orucu gibidir' buyurdu."*** *(Ebu Dâvud/2449)*

Ancak Zilhicce'nin onüçüncü günü bundan istisna edilmiştir. Çünkü o gün, teşrik günlerindendir ve ileride geleceği gibi o günde oruç tutmak haramdır.

5. Şevval ayında altı gün oruç tutmak.

Bu altı günü, peş peşe oruçlu geçirmek en güzelidir. Fakat şart değildir. Bunu ayrı ayrı günlerde tutmak da Sünnet'in yerine gelmesi için yeterlidir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur; ***"Kim Ramazan orucunu tutar, sonra Şevval'den altı gün daha oruç tutup onun ardından gönderirse, bu bütün sene oruç tutmak gibidir."*** *(Müslim/1164, (Ebu Eyyub el-Ensarî'den)*

Sünnet Olan Orucu Yarıda Bırakmak

Nafile oruç tutan kişi, orucunu istediği an bozabilir ve kaza etmesi de gerekmez. Fakat böyle yapması mekruhtur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Nafile oruç tutan kişi nefsinin emîridir; isterse oruca devam eder, isterse iftar eder."*** *(Hâkim, 1/439)*

Farz olan orucun kazasına başlayan kişinin, onu kesmesi haramdır. Çünkü bir farza başlama, onu tamamlamayı vacip kılar.

Tutulması Mekruh Olan Oruçlar

Mekruh Olan Oruç

İnsan Allah'ın kuludur. Allah Teâlâ istediği şekilde onu ibadetle mükellef kılabilir. İnsanın Allah'a itiraz etme hakkı yoktur. Ona vacip olan ***'İşittik ve itaat ettik. Ey rabbimiz, mağfiretini dileriz, nihayet dönüş sanadır.'*** (Bakara/185) demektir.

Mekruh olan oruç; terk edilmesinde sevap, tutulmasında ne sevap, ne de ikab olan oruçtur. Mekruh olan oruçları şöyle sıralayabiliriz:

A. Haftanın sadece Cuma günü oruç tutmak.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sizden biriniz Cuma gününden bir gün önce yahut bir gün sonra oruç tutmadıkça sakın münferiden Cuma günü oruç tutmasın."*** *(Buhari/1884, Müslim/1144)*

B. Sadece Cumartesi günü oruç tutmayı âdet edinmek.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sakın Allah'ın farz kıldığı oruç dışında, Cumartesi gününü oruca tahsis etmeyin."*** *(Tirmizî/744)*

Âlimler, pazar günü oruç tutmayı âdet edinmenin mekruh olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Yahudiler Cumartesi gününü, Hristiyanlar da Pazar gününü tazim etmektedirler. Fakat Cumartesi ve Pazar gününde oruç tutmak mekruh değildir. Çünkü bu iki günü birlikte ne Yahudiler, ne de Hristiyanlar tazim eder.

İmam Ahmed şöyle rivayet etmektedir: ***Hz. Muhammed (a.s.v.), Cumartesi ve Pazar günleri oruç tutardı. Hatta diğer günlerden daha fazla bu iki günü oruçlu geçirirdi ve derdi ki: 'Ben Yahudilere ve Hristiyanlara muhalefet ederek o iki günü***

bayram olarak değil de oruçlu olarak geçirmek istiyorum'. *(İmam Ahmed, VI/324)*

C. Bütün sene oruç tutmak.

Bütün sene oruç tutan kişinin bundan dolayı zarar görmesi veya başkasının hakkını yerine getirememesi söz konusu olursa, bütün seneyi oruçlu geçirmesi mekruh olur.

Rivayet edildiğine göre Hz. Muhammed (a.s.v.), Selman ile Ebu Derda'yı kardeş yaptı. Selman bir gün Ebu Derda'yı ziyarete gittiğinde Ümmü Derda'yı yırtık pırtık elbiseler içinde görünce, ona şöyle dedi:

- Niçin bu elbiseleri giyiyorsun?

- Kardeşin Ebu Derda, 'dünya ziynetlerine ihtiyacım yoktur' diyerek benimle ilgilenmiyor.

- Ey Ebu Derda! Senin üzerinde rabbinin hakkı vardır, ailenin senin üzerinde hakkı vardır, nefsinin de senin üzerinde hakkı vardır. Bu nedenle her hak sahibine hakkını ver.

Ebu Derda, Selman'ın söylediklerini Hz. Muhammed (a.s.v.)'e naklettiğinde, Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Selman doğru söylemiş' buyurdu." (Buhari/1867)

Bütün seneyi oruçlu geçirmekten zarar görmeyen ve bundan dolayı başkalarının hakkına zarar vermeyen kişi, bütün seneyi oruçlu geçirebilir. Bu onun için mekruh değil, müstehabtır. Çünkü oruç, ibadetlerin en üstünlerinden biridir.

Oruç Tutmanın Haram Olduğu Günler

Oruç tutmanın haram olduğu günler şunlardır:

1. *Ramazan ve Kurban bayramlarının günlerinde oruç tutmak haramdır.*

Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmektedir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), iki gün oruç tutmaktan nehyetti: Kurban bayramı günü ile Ramazan bayramı günü.'*** *(Müslim/1138)*

2. *Teşrik günlerinde oruç tutmak haramdır.*

Teşrik günleri Kurban bayramını takip eden üç gündür. Bu günlerde oruç tutmanın haram olduğunun delili, Ka'b b. Mâlik'in rivayet ettiği şu hadîstir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.), teşrik günlerinde benimle Evs b. Hadesan'ı göndererek şöyle***

ilan etmemizi emretti: Şu muhakkak ki cennete mümin olandan başkası giremez. Mina'da geçirilen teşrik günleri, yemek ve içmek günleridir." *(Müslim/1142)*

Amr b. As şöyle rivayet etmektedir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.), teşrik günlerinde yememizi emreder, bu günlerde oruç tutmamızı nehyederdi."*** *(Ebu Dâvud/2418)*

3. *Şekk gününde oruç tutmak.*

Bu gün Şaban ayının otuzuncu günüdür. Ancak bu gün hakkında Şaban ayının son günü mü, yoksa Ramazan'ın ilk günü mü diye şüphe edildiğinde ve hilâl görülmediğinde bu günde oruç tutmak haram olur. Bu durumda o günü Şaban ayından kabul etmek gerekir.

Bu günde oruç tutmanın haram olduğunun delili, Sıla (b. Münzer)den rivayet edilen şu rivayettir: ***'Şek edilen günde Ammar'ın yanında bulunuyorduk. (Pişmiş) bir koyun getirildi. Cemaatten bazısı sofradan uzaklaştılar. Ammar şöyle dedi: 'Kim bu günü oruçlu geçirirse Ebu'l-Kasım'a âsi olmuş olur.'*** *(Ebu Dâvud/2334, Tirmizî/686)*

4. *Şaban ayının ikinci yarısında oruç tutmak.*

Şaban ayının ikinci yarısında oruç tutmanın haram olduğunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu sözüdür: ***"Şaban'ın yarısı olunca (nafile) oruç tutmayın."*** *(Ebu Dâvud/2337, Tirmizî/738, (Ebu Hüreyre'den)*

"Şaban ayının ikinci yarısı olduğunda Ramazan gelinceye kadar oruç yoktur." *(İbn Mâce/1651)*

Ancak oruçlu kişi özellikle değil de âdeti gereği bu günlerde oruç tutarsa; yani bu günler onun âdetine tevakuf ederse, şek gününde de, Şaban'ın ikinci yarısında da oruç tutmak haram olmaz. Meselâ bir kimse bütün sene oruç tutuyorsa, bu günlerde de tutmasında herhangi bir mahzur yoktur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Bir gün veya iki gün önceden oruç tutmak suretiyle sakın Ramazanın önüne geçmeyin. Bir kimsenin âdet edindiği bir orucu tutması müstesnadır. Böyle kişi âdet edindiği o orucunu varsın tutsun."*** *(Buhari/1815, Müslim/1082, (Ebu Hüreyre'den)*

Oruç İle İlgili Olarak Kadınları İlgilendiren Hususlar

1. Hayız ve nifas, orucun sıhhatine mâni olan özürlerdir. Bu bakımdan günün bir kısmında hayız veya nifas olan kadının orucu bozulur ve daha sonra orucunu kaza etmesi gerekir.

Hayız ve nifastan kurtulan kadının da oruç tutmak için fecirden önce yıkanması müstehabtır.

2. Oruçlu iken kocasıyla cinsel ilişkiden uzak durmalıdır. Kadını bu işe erkek teşvik etmişse, erkeğe kefaret vâcib olur.

3. Aşçı ve benzeri bir kişinin oruçluyken yemeğin tadına bakması ve neşter vurdurarak kan aldırması mekruhtur.

4. Hâmile veya emzikli kadın, kendisinin veya çocuğunun zarar görmesinden korkarsa oruç tutmayabilir. Eğer kendisinin zarar görmesinden korkarak oruç tutmazsa, ikinci senenin Ramazan ayı gelmeden orucunu kaza etmelidir.

Mezheplerin Oruç ile İlgili Farklı Görüşleri

Şaban Ayının İkinci Yarısında Oruç Tutmak

Bazı âlimlerce mekruh kabul ediliyor, *Şafii mezhebine* göre haram sayılmıştır.

Arefe Günü Oruç Tutmak

Şafii: Hacta bulunanlar, Mekke'de ikamet eder ve oradan gündüzün Arafat'a çıkarlarsa, arefe günü oruç tutmaları caizdir. Misafir, yani Mekke'de ikamet etmeyen hacılara oruç tutmak sünnettir.

Hanefi: Hacca gidenlerin kendilerine bir zarar gelme endişesi olursa, arefe ve terviye günleri oruç tutmaları mekruhtur; zarar gelmezse müstehaptır.

Maliki: Hacılara terviye ve arefe günleri oruç tutmak mekruhtur.

Hanbeli: Vakfeyi gündüz yapmayıp gece yapan hacıların, arefe günü oruç tutmaları menduptur. Fakat, gündüz vakfe yapanlara oruç tutmak mekruhtur.

Oruca Ne Zaman Niyet Edilir?

Hanefiler: Ramazan oruçlarının niyet etme vakti gün batımından başlayıp ertesi günün kuşluk vaktine hatta zeval vaktine, yani öğle namazı vaktinin girmesinden az önceki vakte

kadar devam eder. Öğle vakti girdikten sonra artık hiçbir oruca niyet edilemez.

Hanbeli ve Malikiler: Niyetin geçerli olması için güneşin batmasından itibaren gecenin son kısmına (İmsak vakti) kadar veya fecrin doğması ile birlikte yapılması gerekir.

Şafiiler: Ramazan orucu, kazâ orucu ve adak orucuna geceden (imsak vaktine kadar) niyetlenmek şarttır. Fakat nâfile oruca zevalden önceye kadar niyetlenmek câizdir. Farz oruç için niyet getirirken *"Niyet ettim Allah rızası için Ramazan Ayının yarınki* ***orucunu edâ etmeye****"* şeklinde "edâ etme" sözü söylenmelidir.

Nafile Niyetiyle Tutulan Farz Orucun Geçerli Olur mu?

Şâfiî mezhebine göre, nafile niyetiyle tutulan Ramazan orucu, geçerli olmaz. Bu kişi, boşuna aç kalmış olur. Şâfiî mezhebinin delili: Hz. Peygamber'den rivâyet edilen ve Hz. Peygamber'in: ***''Ameller, niyetlere göredir. Herkese, niyet ettiğinin karşılığı vardır''*** buyurduğu hadis-i şeriftir. Dolayısıyla, Şâfiîler, ***'ameller niyetlere göredir, bu kimse farza niyet etmediği halde, nasıl olur da, farz üzerinden düşmüş olur'*** yorumunu yapmışlar ve mutlak manada, farz oruca niyeti geçerli saymışlardır.

Hanefî mezhebine göre ise; nafile veya mutlak bir niyetle, Ramazan orucu tutmak, caizdir. Hanefî mezhebinin delili: Bu (oruç), belirlenmiş bir vakittir. Nasıl niyet edilirse edilsin, orucun, geçerli olması gerekir. Bu şekildeki bir niyetle, belirlenmiş vakit içinde ibadet gerçekleşmiş olur. Hanefîler, Ramazan ayı içerisinde, başka bir oruç tutulamayacağından, bu niyetin, Ramazan orucu yerine geçeceği görüşündedirler.

Oruç İçin Her Gün Niyet Gerekir Mi?

Üç mezhep: Her gün için ayı niyet getirmek gerekli.

Malikiler: Ara vermeksizin peş peşe tutulması gereken oruçlarda en başta yapılacak tek niyet yeterlidir.

Hata ile Bir Şey Yemek Orucu Bozar Mı?

Hanefiler: Orucu bozulur ve kazâ lâzım gelir.

Şâfiîler : Orucu bozma kastı bulunmadığı için yanlışlıkla bir şey yiyip içmek orucu bozmaz.

Malikiler: Orucun anlamının (imsak) ortadan kalkmış olduğu gerekçesiyle, ister unutma isterse yanlışlık sonucu olsun, bir şey yiyip içmekle orucun bozulacağını söylemişlerdir.

Unutarak Bir Şey Yemek Orucu Bozar Mı?

Üç mezhep: Unutarak yiyip içmek, üç mezhepte orucu bozmaz.

Maliki : Bozar.

Hata ile orucunu bozan kişinin hükmü?

Cumhur (Hanefi, Maliki, Şafii ve Hanbeli imamlarına göre 'güneş battı' zannıyla orucunu açan kimse ile 'şafak atmamıştır' zannıyla sahur yemeği yiyen kimsenin orucu sahih değildir. Çünkü oruç tutan kimseden İstenen, fecr-i sadık ile güneşin batışını tesbit etmesidir. Allah (cc)'ın; *"(Bütün gece) Fecr(i sadık) olan ak iplik, kara iplikten size seçilinceye yiyin, için, sonra da geceye kadar orucu tamamlayın"* buyruğunda, *"güneş batıncaya kadar, orucunuzu tamamlayın"* beyanı vardır. Bu emre aykırı hareket, orucun kaza edilmesini icap ettirir.

Yolculukta ve seferde yemek mi, yoksa oruç tutmak mı daha faziletlidir?

Hanefi, Şafiî ve Maliki: Yolculukta rahatlıkla tutabilen kimse için orucunu tutması daha faziletlidir. Çünkü Allah (cc) *"Oruç tutmanız sizin hakkınızda (yemenizden ve fidye vermelerinden) hayırlıdır, bilirseniz"* buyurmuştur.

Seferde ise rahatlıkla tutamayan kimse için, orucunu açmak daha faziletlidir. Zira Cenab-ı Hakk'ın, *"Allah size kolaylık diler, güçlük çıkarmaz"* buyruğu, bunu teyid etmektedir.

Hanbeli: Ruhsat buyruğuna dayanarak yolculukta oruç açmak daha faziletlidir. Zira Cenab-ı Hak, azimetlerin yapılmasını nasıl isterse, verdiği ruhsatlarında yapılmasını öyle sever ve ister.

Kazaya Kalan Oruç Peş Peşe Mi Aralıklı Mı Tutulmalıdır?

Dört mezhebe göre de, bir kimse için kazaya kalan Ramazan orucunu, başka bir zamanda dilediği şekilde aralıklı veya aralıksız tutmak caizdir. Hanefilere göre, Ramazan orucunun kazası istenilen mubah günlerde tutabilir. Şâfiî'ye göre ise kazaya kalan oruç aynı yıl içerisinde kazâ edilmesi gerekir.

Ramazan Orucu Tutamayan Hamile Veya Emzikli Kadın Ne Yapmalı?

Ebu Hanife: Yalnız kaza etmeleri gerekir.

İmam Ahmed bin Hanbel: Hem kaza eder, hem de fidye verirler.

İmam Şafiî: Gebe ve emzikli kadınlar, oruç tuttukları takdirde kendileriyle beraber çocuklarına veya yalnız kendilerine veyahut da yalnız çocuklarına tahammül edilemeyecek bir zararın isabetinden korkarlarsa oruçlarını açar ve tutamadıkları orucu kaza etmeleri gerekir.

Sonuncu durumdan, yani çocuklarına zarar gelmesinden korkmaları halinden dolayı ayrıca fidye vermeleri de gerekir.

Orucu Bozan Bozmayan Durumlar

Başa Dön

1. *İğne Vurulmak*

İmam Ebû Hanîfe, imam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre **orucu bozar.**

İmam Şafii, Hanefi İmamları İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'a göre **orucu bozmaz.**

2. *Kan Yutmak*

Hanefi: Dişlerin arasından çıkan kan boğaza gidecek olursa, bakılır; eğer az olur da içeriye geçmezse orucu bozmaz. Fakat çoğunluğu kan olur ve tadı duyulur bir halde ise veya kanla tükürük eşit miktarda ise, yutulması halinde orucu bozar.

Şafii: Diş etleri kanayıp tükürüğü necis olur da ağız yıkanıp temizlenmezse -tükürük bembeyaz olsa dahi- bu tükürüğü yutmak orucu bozar.

Hanbeli: Orucu bozan şeyler, insanın elinde olmazsa oruç bozulmaz.

3. *Göz Damlası*

Hiçbir mezhepte orucu bozmaz.

4. *Kulak ve Burun Damlası*

Hanefi: Kulağa damlatılan ilaç, buruna konan sıvı ilaç orucu bozar. Hanefi'de, kulağa giren katı şey ve su orucu bozmaz. Fakat yağ ve ilaç bozar. Yağ ve ilaç emilse de, emilmese de, sindirim yoluna gitse de, gitmese de bozar.

Şafii: Şafii'de, kulak tabii menfezdir. Kulağa konan sıvı-katı her şey, mideye girmiş gibi orucu bozar. Buruna konan sıvı ilaç da bozar.

5. *Deri Üzerine Sürülen İlaç Merhem*

Hanefi'de ve Şafii'de: Sağlam deriye sürülen ilaç, emilip içeriye nüfuz etse de oruç bozulmuş olmaz. Fakat boğaza, beyne ve mesaneye açılan yara yolu ile ilaç verilirse, Hanefi'de de, Şafii'de de oruç bozulur.

6. *İdrar Yoluna Pamuk Koymak*

Şafii: İdrar yolu da tabii menfezdir. Buraya pamuk konsa bile orucu bozar.

Diğer mezhepler: Bozmaz.

7. *Dişler Arasında Yemek Kırıntısı*

Dişler arasındaki yemek kırıntısını yutmak Hanefi'de orucu bozmaz; Diğer üç mezhepte ise bozar.

8.*Lavman:* Kabızlık vb nedenlerle bağırsakları boşaltmak için anal yoldan verilen sıvının yaptığı işleve denir.

Maliki'de orucu bozmaz; *diğer üç mezhepte* ise bozar.

9. *Kan Vermek veya Kan Aldırmak*

Hanbeli: Kan aldırmak orucu bozar,

Diğer üç mezhep: Bozmaz. Ancak ihtiyaç yok iken oruçlunun hacamat yaptırması mekruhtur.

10. *Abdest Alırken Boğaza Kaçan Su*

Şafii ve Hanbeli'de oruç bozulmaz. Hanefi ve Maliki'de ise bozulur.

11. İstimna (*Mastürbasyon) Yapmak*

Şafii: Orucu bozulur, kaza gerektirir, keffaret gerekmez.

Hanefi: Orucu bozulur, kaza gerektirir, keffaret gerekmez. Bir Ramazanda iki defa mastürbasyon yapana kefaret de gerekir. Sadece bakarak cünüp olunca oruç bozulmaz. El ile

veya başka bir şeyle cünüp olmaya yardım edilmişse, o zaman kaza gerekir.

12. *Hanımı ile Öpüşme, Oynaşma*

Maliki: Oruçlu iken hanımını öpmek haramdır.

Hanefi ve Hanbeli: Haram değildir, orucu bozmaz. Ancak cünüp olmak ihtimali varken öpmek mekruhtur.

Şafii: Öpmesiyle şehveti harekete geçecek olan oruçlu kişinin öpmesi her ne kadar mekruh ise de bununla orucu bozulmaz. Oruçlunun, eşini kucaklaması, çıplak tenle ona sarılması, cinsel bir nesneyi veya olayı, şehvetle düşünerek ya da cinsel bir nesneye şehvetle bakarak orgazm olması halinde mekruh bir şey yapmış olsa da orucu bozulmaz.

a) Mezi gelirse:

Şafii, Hanefi, Maliki: Bir erkek hanımıyla oynaşıp şakalaştıktan sonra kendisinden mezi çıkarsa, orucu geçerlidir. Hanımı öpünce mezi gelirse üç mezhepte oruç bozulmaz.

Hanbeli: Bozulur

b) Meni gelirse:

Şafii: "Bir erkek, hanımını öperse veya fercinin dışında bir yerine penisiyle dokunursa veyahut da eliyle bir kadının tenine dokunur da kendisinden meni çıkarsa, orucu bozulur, meni çıkmazsa orucu bozulmaz.

Bu hareketten sonra kendisinden meni gelirse, geri kalan günü oruç tutması (orucuna devam etmesi) ve o günü kaza etmesi gerekir. İlim ehlinin büyük çoğunluğuna göre kendisine keffâret gerekmez.

13. *Hanımı ile Cinsel İlişki*

Hanımı ile beraber olana dört mezhepte de kefaret gerekir. Şafii ve Hanbeli'de kefaret kocanın üzerine olur, Hanefi ve Maliki'de ise ikisine de kefaret gerekir. **(**Şafii'de keffaret için 14 şart gereklidir.)

Oruç İçin İskat

Şafii: Hasta olup ölene, oruç farz olmadığından onun adına velisi fidye verir.

Ebu Hanife ve Mâliki: mükellefin gücü yeterse oruç tutar, yetmezse fidye öder.

Orucun Keffareti

a) İmam Ebu Hanife ve İmam Malik'in başını çektiği görüş: Ramazan'da kasten yiyip içene, ihlal ettiği gün artı 60 gün keffaret orucu tutmayı yükler.

b) İmam Şafii ve İbn Hanbeli'n görüşleri: Ramazan'da kasten yiyip içene keffaret gerekmez gününe gün tutarlar. Sadece cinsel münasebetle orucunu bozan 60 gün oruç tutmalı ve 60 gün keffaret (birer müd fidye) ödemesi gerekir. Bir müd yaklaşık 675 gram kadar buğday, arpa, pirinç gibi halkın yaygın olarak yediği şeylerdir.

* Şâfiîler loğusalık (nifas), Hanbeliler hastalık sebebiyle oruca ara vermenin peş peşeliği bozmadığı görüşündedir. Böyle olunca kefâret orucuna, araya ramazan ayı veya kurban bayramı girmeyecek şekilde hesaplanıp başlanmalıdır. Kadınlar mazeret halleri biter bitmez ara vermeksizin oruçlarına kaldıkları yerden devam ederler ve tutulamayan bu günler hesap edilmeksizin oruç iki aya tamamlanır. Kefâret orucunda oruca geceden niyetlenmek, ayrıca tutacağı orucun kefâret orucu olduğunu niyetinde belirlemek de şarttır.* (DİB II/15)

Oruç Borcu İleriki Yıllara Ertelenirse Ne Olur?

Hanefilerin dışındaki âlimlerin cumhuruna göre, geçen Ramazandan borcu olduğu halde, yeni Ramazana ulaşan kimse, mevcut Ramazan orucunu tuttuktan sonra, eskiden kalma orucunu kaza eder ve -ikinci Ramazana kadar geciktirdiği için- kefaret/fidye de verir.

Hanefilere göre, bu geciktirme mazeretsiz olsun olmasın, kefaret/fidye vermez. *(bk. el-Bedai'-şamile-, 4/281; V. Zuhaylî, 2/680)*

Şafiilere göre kişinin tutmadığı kaza borcu üzerinden kaç Ramazan geçerse -kaza ile birlikte- geçen yılların sayısı kadar fidye vermesi gerekir. *(Nevevî, el-Mecmu, 6/364; V. Zuhaylî, a.g.e)*

Oruç Keffaretinde Öncelik Sırası Var Mı?

Kefareti bulunan kimse önce gücü yetiyorsa ve varsa bir köleyi satın alıp hürriyetine kavuşturmalıdır. Buna gücü yetmiyorsa veya (günümüzde olduğu gibi) hürriyetine kavuşturacak köle bulamamışsa, peş peşe iki ay oruç tutmalıdır.

Buna da güç yetiremiyorsa bu defa diğer bir çözüm yolu olarak, her bir güne bedel bir yoksula sabah akşam doyurmak

ölçüsünde yiyecek vermelidir. Yani toplam altmış bir yoksula sabah akşam doyuracak şekilde karşılığını vermektir. Yani altmış bir günlük fidye vermelidir. Yukarıdaki sırayı gözetmek **Hanefî, Hanbeli ve Şafiî mezheplerine göre** vaciptir.

Malikî: kişi bunlardan dilediğini tercih etmekte serbesttir.

Oruç Keffaretine Gücü Yetmeyen Ne Yapar? (60 fakiri doyurma)

Üç Mezhebe göre, imkân bulduğu veya zengin olduğu zaman ödeme yapar;

Hanbeli Mezhebine göre ise zamanında ödemenin yapılması gereklidir. Zamanında keffareti verebilecek imkânı olmazsa (ileride bulsa da) borç düşer.

Nafile Tutulan Oruç Bozulursa Kaza Yapılmalı Mı?

Hanefi: Nafile oruç tutan kimse, orucunu bozarsa daha sonra kaza etmesi farzdır. Çünkü nafile oruç tutmaya niyet etmekle, tutacağı günü kendisine borç edinmiştir. Orucunu bozmakla, daha önce yaptığı niyete muhalefet ettiğinden, o günü kaza etmesi lazımdır.

Şafiî ve Hanbeli: Nafile oruç tutan kimse, orucunu bozduğu takdirde, kaza etmesi farz değildir. Çünkü nafile oruç tutan kimse, orucunu bozup bozmamakta serbesttir.

Maliki: Nafile oruç tutan kimse, orucunu bizzat kendi isteğiyle bozarsa, kaza etmesi farzdır. Eğer kendi rızasının dışındaki sebeplerden orucunu bozarsa, kaza etmesi farz değildir.

Sadece Cuma Günleri Oruç Tutmak

Hanefi ve Maliki'de caiz,

Şafii ve Hanbeli'de ise mekruhtur. Hanefi İmamı Ebu Yusuf da mekruh demektedir.

FITIR SADAKASI

Fıtır sadakası, maldan belli bir miktarın verilmesidir. Fıtır sadakasının verilme vakti, Ramazan'ın son günü güneş battıktan sonra başlar. Her mükellefin kendisinin ve nafakası kendine vacip olan kimselerin fitrelerini vermesi vaciptir. Hz.

Muhammed (a.s.v.), Ramazan'ın farz olduğu hicretin ikinci senesinde fıtır sadakası verilmesini emretmiştir.

Fıtır sadakasının vacip olduğunun delili, İbn Ömer'in rivayet ettiği şu hadîstir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) Ramazan'da, fıtır zekâtını hür, köle, erkek, kadın her Müslümana hurmadan yahut arpadan 1 sâ olarak farz kıldı'.*** *(Buhari/1433; Müslim /984)*

Fıtır Sadakasının Farz Olmasının Şartı

Fıtır Sadakası, üç şartla farz olur:

1. *Müslüman olmakla.*

Fıtır sadakası kâfir'e, dünyada cezayı gerektirecek şekilde vacip değildir.

Bu hususta İbn Ömer'den rivayet edilen hadîs daha önce geçmişti.

2. *Ramazan'ın son gününde güneşin batmasıyla.*

Bu bakımdan Ramazan'ın son günü güneş battıktan sonra ölen bir kimseye fıtır sadakası vacip olur. İster fıtır sadakası vermeye imkân bulsun, ister bulmadan ölmüş olsun fark etmez.

Fakat güneş battıktan sonra dünyaya gelen çocuk için fıtır sadakası vacip olmaz. Ramazan'ın son günü güneş batmadan önce ölen kimseye de vacip olmaz. Fakat güneş batmadan doğan çocuk için fıtır sadakası vacip olur.

3. *Kişinin hem kendisine, hem de çoluk-çocuğuna bayram günü ve gecesinde yetecek kadar yiyecek bulunmasıyla.*

Kendisine ve çoluk-çocuğuna bayram günü ve gecesinde yetecek kadar nafakası olmayan kimseye fıtır sadakası vacip olmaz.

* Hanefi Mezhebinde ise; Ramazan bayramına kavuşan, temel ihtiyaçlarının ve bir yıllık borçlarının dışında nisap miktarı (80.18 gr. altın veya bu değerde) mala sahip olan Müslümanlar kendileri ve velayetleri altındaki kişiler için fıtır sadakası vermekle yükümlüdürler. * https://diyanet.ch/wp-content/uploads/2018/05/zekat1.pdf

Mükellefin, Fıtır Sadakasını Vermekle Yükümlü Olduğu Kimseler

Sözü geçen üç şartı haiz olan herkese, kendisi ve nafakası kendisine vacip olan babası, annesi, dedeleri, nineleri, çocukları ve eşi için fıtır sadakası vermek vaciptir. Fakat kişinin baliğ olup çalışmaya gücü olan çocuğu için fıtır sadakası vermesi vacip değildir. Nafakasını karşılamakla yükümlü olmadığı akrabası için de fıtır sadakası vermesi vacip değildir.

Kişinin malı, nafakası kendisine vacip olan kişilerin sadakasını vermeye yetecek kadar değilse önce kendisinin, sonra eşinin, sonra küçük çocuğunun, sonra babasının, sonra annesinin, sonra çalışmaktan aciz olan büyük oğlunun fıtır sadakasını vermelidir.

* Hanefi Mezhebinde ise; Kişi kendisinin ve ergenlik çağına ulaşmamış çocuklarının fitresini vermekle yükümlüdür. Buna karşılık kişinin ana-babası, büyük çocukları, karısı, kardeşleri ve diğer yakınları için fitre ödeme zorunluluğu yoktur.* https://diyanet.ch/wp-content/uploads/2018/05/zekat1.pdf

Başa Dön

Fıtır Sadakasının Cinsi ve Miktarı

İmam Şâfiî'nin içtihadı, herkesin ortalama olarak tükettiği yiyecek maddelerinden fitre vermesi gerektiği şeklindedir (Şâfiî, el Ümm, II, 59). Fıtır sadakasının, en çok yenen gıdalardan verilmesi gerekir. Ancak bugün bu meselede İmam Ebu Hanife'nin mezhebini taklit etmekte bir sakınca yoktur. Ebu Hanife'nin mezhebine uyarak gıda yerine, gıdanın bedelini para olarak vermek daha kolaydır. Ayrıca gıdanın bedelini vermek fakirler için buğday vermekten daha yararlıdır ve umulan hedefin tahakkukuna daha yakındır.

Fıtır Sadakasının Vakti

Şafii, Maliki ve Hanbeli'ye göre, Fıtır sadakasının vacip oluş vakti, daha önce söylediğimiz gibi Ramazan'ın son günü güneşin batışıyla başlar. Fıtır sadakasını çıkarmanın caiz olduğu vakit ise Ramazan'ın başından başlayıp bayramın birinci günü

güneş batışıyla sona erer. Fitreyi, bayramın birinci günü sabah namazıyla, Bayram namazı arasında vermek sünnettir.

Çünkü daha önce naklettiğimiz İbn Ömer hadîsi buna delâlet ettiği gibi, 'Halk Bayram namazına çıkmadan önce fıtır sadakasını verin' hadîsi de buna delâlet etmektedir. *(Buhari/1432)*

Fıtır sadakasının, bayram gününün sonuna tehir edilmesi mekruhtur. Eğer bayram günü verilmezse günahkâr olunur ve kaza edilmesi gerekir.

Fıtır sadakası kimlere verilebilir, kimlere verilemez?

a) Ana, baba, büyük ana ve büyük babalara,
b) Oğul, oğlun çocukları, kız, kızın çocukları ve bunlardan doğan çocuklara,
c) Karısına,
d) Zengine yani aslî ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala sahip olan kişiye,
e) Babası zengin olan ergen olmamış çocuğa.

Şâfiîlere ve Ebu Yusuf'a göre fitre, Müslüman olmayana da verilemez.

Bunların dışındaki kardeş, teyze, dayı, amca, hala ve onların çocukları, gelin, damat, kayınpeder ve kayınvalide gibi akrabalar zengin değillerse kendilerine zekât, fitre ve fidye verilebilir.

Fıtır Sadakası Zekat ibadeti gibi fakir, yoksul ve ihtiyaç sahiplerine verilir. Maddi durumu iyi olan hiç kimseye verilemez. Verilecek olsa tekrar çıkarılması gerekmektedir. Bazı Müslüman kardeşlerimiz fıtır sadakalarını komşulara dağıtmakta fakir ve zengin ayırımı yapmadan fıtır sadakasını çıkarmaktadırlar. Bu davranış kesinlikle doğru değildir. İhtiyaç sahiplerine verilmelidir.

Mezheplerin Fıtır ile İlgili Farklı Görüşleri

Fıtır Sadakasının Hükmü

Fıtır sadakası vermek *Hanefilere* göre vacip, *diğer mezheplere göre* ise farzdır.

Fıtır Sadakası Miktarı

Hanefi: Fıtır sadakası buğday, arpa, hurma ve kuru üzüm olmak üzere dört çeşit gıda maddesinden verilir. Buğdaydan -ki buna buğday unu ve kavut da dahildir-yarım sâ', diğerlerinden 1 sâ' fitre verilir.

Şafii: Fitre her çeşit hububattan, hurma ve kuru üzümden 1 sâ' olarak verilir. Ancak fitre ülkede veya mükellefin bulunduğu bölgede en çok tüketilen gıda maddelerinden biriyle ödenmelidir.

Fıtır Sadakasının Zamanı

Hanefi: Ramazan-ı şerifte verilir. Ramazandan önce ve bayramdan sonra da vermek caiz ise de, bayram namazından önce verilmiş olması daha çok sevaptır.

Şafii: Ramazan-ı şerifte verilir. Ramazandan önce ödenmez.

Maliki'de ve Hanbeli: Bayramdan en fazla bir iki gün önce ödenir daha önce verilmez.

Fitreyi Kimler Verir?

Hanefi: nisaba ulaşanın (80.18 gram altın) fitre vermesi vacip, hanımın fitresini kocası vermez.

Diğer üç mezhep: bir günlük yiyeceği olanın fitre vermesi farzdır ve hanımın fitresini vermesi lazımdır.

Başa Dön

* İTİKAF

İtikaf, Müslüman bir kimsenin, niyet getirmek suretiyle camide kalması, demektir. İtikaf, her zaman müekked sünnettir.

İtikâfın meşruiyeti Kur'an ve Sünnetle sabittir. Orucu tarif ettiği ayetin sonunda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

" … Mescitlerde i'tikâf halinde iken kadınlarınızla birleşmeyin. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, onlara yaklaşmayın. Allah ayetlerini insanlara böyle açıklar ki kendilerini korusunlar." (Bakara, 2/187)

Âişe (*r.anhâ*)'dan rivayet edildiğine göre; ***"Nebî (a.s.v.), vefat edinceye kadar ramazanın son on gününde itikâfa girmiştir. Vefatından sonra eşleri itikâfa girmeye devam ettiler."*** (*Buhârî, İ'tikâf 1; Müslim, İ'tikâf 5*)

İbni Ömer (r.a.) şöyle dedi: ***"Resûlullah (a.s.v.) Ramazanın son on gününde i'tikâfa çekilirdi."*** (*Buhârî, İ'tikâf 1, 6; Müslim, İ'tikâf 1-4. Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbni Mâce*)

İtikafın efdali, Ramazan ayının son 10 gününde yapılanıdır. Diğer zamanlarda müstehabtır.

İtikâfın en azı, "sübhânallah" diyebilecek kadar bir müddetten fazla sürmesi gerekir.

İtikafın rükûnları

1- *İtikafa giren kimse. Bunun Müslüman olması, akıllı olması ve büyük hadesten temiz olması.* (Yani cünüp olmaması, kadının hayızlı ve lohusa olmaması.)

2- Niyet getirmek. Niyet kalp ile getirilir.

İtikâfa giren kişi tarafından hükmen de olsa mescit içinde dururken yapılması şart değildir. Mescitte dolaşırken de niyet etmek, bu kapsama girer. Mûtemed (itimat edilen) görüşe göre, mescit içinden geçerken bile itikâfa niyet etmek yeterli olur.

3- Mescidin (caminin) içinde itikâf etmek.

İtikâfa girecek kişi, mescidin sırf mescit olarak vakfedildiğini, yani bu mescidin hisseli olmadığını zannederse bu mescitte kadın veya erkeklerin itikâfa girmeleri sahîh olur. Böyle bir mescit, cami olmasa, ya da halka açık olmasa da itikâfa elverişli olur.

4- Az da olsa bir miktar camide kalmak.

İtikâfın âdabı

1. Kur'ân-ı Kerîm ve hadis okuyarak, zikir yapıp ilim öğrenerek Allah'a tâatle meşgul olmalıdır.

2. İtikâfta oruç tutmalı (bu, sünnettir).

3. İtikâf büyük cemaatleri toplayan mescitte yapılmalıdır.

Bu bakımdan mescitlerin en faziletlisi Mescid-i Haram, sonra Mescid-i Nebevî, ondan sonra da Mescid-i Aksâ'dır.

4. İtikâftaki kişi hayır söz dışında konuşmamalı, sövmemeli, boş şeyler söylememelidir.

İtikafı bozan hususlar

1- Kasıtlı olarak cinsel ilişkide bulunmak.

Şehvetle öpme, sarılma ve benzeri cinsel ilişki öncesi hareketler dolayısıyla menî akmazsa üç mezhebe göre (Malikiler hariç) itikâf bozulmaz.

2- Bakarak veya düşünerek menîsinin akması âdet hâline gelen itikâfa girmiş kişinin, bu durumlarda menîsi akarsa itikâfı bozulur. Ama bakarak veya düşünerek menîsinin akması âdet hâline gelmemiş olan kişinin, bu durumlarda menîsi aksa da itikâfı bozulmaz.

3- İtikaftaki kişi dinden çıkarsa itikâfı bozulur.

4- Delirmek veya sarhoş olmak.

İtikâf da (oruç gibi) kişinin kendi fiili sonucunda meydana gelen sarhoşluk ve delilik nedeniyle bozulur.

5- Mazeretsiz olarak camiden dışarıya çıkmak.

İtikâftaki kişinin mescitten çıkmasını mubah kılan mazeretler, def-i hacette bulunmak gibi tabiî; mescit duvarının yıkılması gibi zarurî olmak üzere iki kısma ayrılır. Mescidin duvarının yıkılması nedeniyle başka bir mescide giden kişinin itikâfı bozulmaz.

İtikafın Mekruhları

İtikâftaki kişinin, mescidin kirletilmeyeceğinden emîn olması hâlinde, hacamat vurdurup kan aldırması mekruhtur.

Mescidin kirletilmeyeceğinden emîn olmazsa bu işleri yapması haram olur.

Kocasından izin almadan itikâfa giren kadının itikâfı, günahkâr olmakla birlikte sahîh olur. Gösterişli bir vücûda sâhip olan kadının, kocası izin verse bile itikâfa girmesi mekruh olur.*****
(Abdurrahman Cezîrî - Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı -1

İtikaf Kaç Gün Olmalı ?

1. Hanefilere göre; En az 1 gün, 1 gece olmalıdır.
2. İmam Malik (ra)´e göre; i´tikâfın en az süresi 10 gündür.
3. Şafii (ra)´ye göre; i´tikâfta süre bir andır. Süre hususunda sınır yoktur.

**Kadınların İ'tikâfa Nerede Girmeleri Gerekir?*

Şâfiî mezhebine göre, kadın, mescitte i'tikâfa girmedikçe, i'tikâfı caiz olmaz. Bu görüş Şirâzî, Gazzâlî, İmam Nevevî ve Irak ulemâsının çoğunluğunun görüşüdür.

Şâfiî mezhebinin delili: İbadetler, kıyasla bilinmez. İbadetler, ancak, nass ve tevkif (Hz. Peygamber'den geldiği şekli) ile bilinir. Şâfiîler: 'Eğer, i'tikâfı, evde caiz kılarsak, bu ibadette kıyası uygulamış oluruz ve bu da, caiz olmaz' yorumunu yapmışlardır.944 Şâfiîler, birçok meselede olduğu gibi, bu meselede de, kıyası terk etmişler ve muamelata ilişkin hükümlerin, kıyas yoluyla belirlenemeyeceğini savunmuşlardır.

Hanefî mezhebine göre ise; kadınların, evlerinde, (namaz kıldıkları odada) i'tikâfa girmeleri caizdir. Ebû Hanîfe, kadının mescitte i'tikâfa girebileceğini, ancak, evinde i'tikâfın, daha efdal olacağını belirtmiştir.

Hanefî mezhebinin delili: Hz. Peygamber'den rivâyet edilen, Hz. Peygamber'in (sav): ''Kadının, evinin bir köşesinde kıldığı namaz, başka yerde kıldığı namazdan, yetmiş kat daha faziletlidir''943 buyurduğu hadis-i şeriftir. Hanefîler, bu hadise dayanarak, kadının, evinde i'tikâfa girmesini, daha faziletli görmüşlerdir. Çünkü; kadın için, evi, örtünme ve korunma açısından, daha uygundur. Hanefîler, kadının, evinde i'tikâfa girmesini, evinde namaz kılmasının daha faziletli olduğuna kıyasen, efdal görürler. * *(Muhammed ÜNVERDİ. Temel İbadetler Konusunda Hanefiler ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar s:167)*

Başa Dön

-*-*-ZEKAT -*-*-

İslâm Yardımlaşma ve Dayanışma Dinidir
Zekât'ın Mânâsı
Zekât'ın Hikmeti ve Faydaları
Zekât Vermemenin Hükmü
a. Zekâtın farziyetini inkâr ederek vermeyenin hükmü
b. Cimrilikten ötürü zekât vermeyenin hükmü
Zekât'ın Kendisine Farz Olduğu Kimseler
Zekât'ın Farz Olma Şartları
Zekât, Kimselere Vaciptir
Zekâtın Farz Olması İçin Gerekli Şartlar
Zekâtının Verilmesi Farz Olan Mallar
I. Altın ve Gümüş
Kendisine Zekât Taalluk Eden Altın ve Gümüşün Çeşitleri
Kadınların Zîynet Eşyalarında Zekât Yoktur
II. Banknotlar (para)
III. En'âm (Besi Hayvanları)
IV. Ziraî mahsuller ve meyveler
V. Ticaret malları
VI. Maden ve Rikaz (gömü, define ve hazine vb.)
Malların Nisabları (miktarı) ve Zekâtın Vacip Oluşu
1. Altın ve Gümüşün Nisabı ve Vacip Olan Zekâtın Miktarı
Zekât Malları Yerine Başka Bir Malın Zekat Verilmesi
Zekât Mallarında Zekat verilen Kişi Yerine Tasarruf Etmek
2. En'âm'ın Nisabı ve Vacip Olan Zekâtın Miktarı
3. Ziraî Mahsuller ve Meyveler ile Vacip Olan Zekât Miktarı
Zekâtın Vacip Olduğu Mahsul ve Meyveleri Satmanın Hükmü
Mal Yerine Malın Değerini Zekât Olarak Vermek
4. Ticaret Mallarının Nisabı ve Vacip Olan Zekât Miktarı
Ortak Malın Zekâtı
5. Maden ve Rikaz'ın (gömü, define vb) Nisabı ve Vacip Olan Zekâtın Miktarı
Zekâtın Eda Keyfiyeti
Zekâtı Dağıtmak Hususunda Vekâlet Vermek
Zekâtın, Vakti Gelmeden Önce Verilmesi
Zekâtın Tehir Edilmesi

Zekât'ın Verileceği Yerler ve Zekâta Müstehak Olanlar
Zekât Verilecek Sınıflar
Zekâtın Hak Sahiplerine Nasıl Verilmesi Gerektiği
Zekâtı, Vacip Olduğu Yerden Başka Bir Yere Nakletmek
Zekât Verilecek Kişilerde Olması Gereken Şartlar ve Zekât Verilmeyecek Kişiler
Borcun Zekâtı
Mesken, Elbise Ve Mücevherler Zekâta Tâbi midir
Zekat İle İlgili Olarak Kadınları İlgilendiren Özel Durumlar

*** ZEKAT ***

İnsanın var olup yaşayabilmesi için toplumsal hayatın gerekliliği öteden beri "İnsan, tabiatı itibariyle medenîdir" sözüyle ifade edilir. Bu bakımdan tek tek kişiler, bireysel varlıklarını devam ettirebilmek için bir topluma, toplumsal organizasyona katılmak durumundadırlar. Bu katılım, kendi varlığını sadece içinde sürdürebildiği topluma karşı fertlere birtakım görevler yükler.

Başka bir ifadeyle, tek tek her birinin sosyolojik atmosferi olan "toplum"un sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için fertlerin, kendilerinden oluşan bu topluma karşı sorumlulukları vardır.

Toplum varlığının sağlıklı bir şekilde sürebilmesi için, toplumsal denge ve barışın bir şekilde sağlanması ve fertler arasında duygusal gerilime yol açabilecek etkenlerin giderilmesi şarttır. Bir toplumda zenginlerin ve fakirlerin bulunması doğaldır. Fakat doğal olmayan, bunların birbirlerinin haklarını gözetmemesi ve sosyoekonomik açıdan bir bakıma sünnetullah denilebilecek bu durumun toplumda gerilim ve gerginlik sebebi olmasıdır. Bunun için de hem zengin ve fakir arasındaki ekonomik düzey farkının uçuruma dönüşmemesi, yani zenginin daha zengin, fakirin daha fakir olmasının engellenmesi hem de bu yüzden gerçekleşmesi muhtemel olan bu duygusal gerilimin önlenmesi veya gerilimin alınması gerekir.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu yönde yapılan düzenlemeler âdeta böyle bir gerilimin potansiyel varlığını ima edip, bunun engellenme ve giderilme yolları teşhis edilmektedir. Kur'an'da cennet ehli müttakiler tanıtılırken onların dünyada güzel davranan kimseler olduğundan söz edilip ***"...ve mallarında muhtaç ve mahrumların hakkı vardı"*** (ez-Zâriyât 51/19) buyurulur.

Kur'an'ın başka bir yerinde, namaz kılan ve namazlarında daim olanların eline mal geçip, zengin olunca pintileşen kimseler gibi olmadıkları belirtilerek ***"Bunlar sahip oldukları mallarda muhtaç ve mahrumun belli bir hakkı bulunduğunu unutmazlar"*** (el- Meâric 70/22-25) buyurulmuştur. Bu teşhis ve belirlemenin Medine'de İslâm toplumunun oluşmasından önce daha Mekke döneminde yapılmış olması problemin sadece İslâm toplumu için değil, bütün toplumlar için geçerli olduğunu da ima eder.

Aynı anlamda olmak üzere Kur'an'da "***Güzel bir söz ve bağışlama, eziyete dönüşen bir sadakadan daha iyidir; Allah zengindir ve halîmdir. Ey inananlar! Zekât dahil her türlü sadakanızı başa kakmak ve eziyete dönüştürmek suretiyle boşa çıkarmayınız. Bu, inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kişinin tutumudur..."*** (el-Bakara 2/263-264) denilmiştir.

Bu düzenleme toplumdaki ekonomik dengesizliğin yol açabileceği muhtemel olumsuz sonuçların azaltılabilmesi için zekâtı önemli bir araç olarak sunmakla kalmıyor, aynı zamanda bunun işleyişinde son derece önemli insanî meziyetlere, psikolojik faktörlere de işaret ediyor.

Âyetten anlaşıldığına göre; zengin, verirken gönülsüz davranmayacak, başa kakmayacak, aynı şekilde fakir de alırken ezilmeyecek, mahcubiyet duyması gerekmeyecek. Çünkü; biri borcunu ödüyor, diğeri hakkını alıyor, alacağını tahsil ediyor; başa kakma ve mahcubiyet için hiçbir neden kalmıyor. Bu düzenleme bir anlamda toplumsal gerilim sigortası görevi görüyor.

Allah elçisinin benzetmesinde, Müslümanlar bir vücut, bir bünye gibidir. Vücudun bir âzası sızlayınca bu sızıyı öbür organların duymaması, bu sızıyı hafifletmeye çalışmaması mümkün mü, böyle bir şey düşünülebilir mi? Hayır! Çünkü, böyle bir bîgânelik, vücudun doğal yapısına terstir.

Nasıl ki bir bünyede, gerek içeride oluşan gerekse dışarıdan gelen mikroplara karşı kendisini korumak için bir savunma mekanizması varsa ve gerekli hallerde bu mekanizma harekete geçiyorsa, yine dışarıdan gelecek fizikî müdahale ve saldırılara karşı organlar imkân ve kabiliyetleri ölçüsünde birbirlerinin yardımına koşuyorsa, toplum da aynen böyledir ve toplumsal bünye ayakta durabilmek için bu yardımlaşmayı yapmak zorundadır.

Allah elçisi, bir başka bildirimde zekâtı Müslüman toplumun beş temel esasından biri olarak ilân ederken, hem bu doğal yapıya atıf yapmış hem de bunu bir sosyal denge ve adalet ideali olarak öngörmüştür.

Başa Dön

Bu suretle zikredilen âyet ve hadis bir ekonomik ve doğal gerçeği ifade etmiş oluyor: Toplumda fakirlerin haklarına riayet edilmemesi, vücuttaki bir uzvun kanaması gibidir; vaktinde tedbir alınmazsa kan kaybı bu vücudun hastalanmasına, belki ölmesine yol açarsa, aynı şekilde fakirlerin hakkına riayet edilmemesi sosyal bir kanamadır ve vaktinde tedbirler alınmazsa bir canlı organizma olan sosyal bünyenin sağlığını, belki varlığını yitirmesine yol açacaktır. Bu hal, toplum üzerindeki ilâhî elin, rahmetin çekilmesi demektir.

Bütün bunlar zekâtın sosyal bünyenin sağlıklı bir şekilde var olmasını sağlamaya, sosyal dokunun korunmasına yönelik doğal bir çaba olduğunu gösteriyor. "Kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın" ve "Kendinizi öldürmeyin" hitapları, özel bağlamı dışında, bu anlamı da vurgulamış oluyor.

Namaz ve oruç, bireysel ve kişisel gelişme ve yükselişe, zekât ise adıyla örtüşecek şekilde, ferdî cimrilik, bencillik gibi kötü huylardan arındırma yanında toplumsal bünyeye girmiş zararlı mikro-organizmalardan arınmaya, toplumsal bünyenin

sağlıklı bir şekilde serpilip büyümesine, gelişmesine hizmet ediyor. Zekâtın bir ibadet oluşunun anlamı burada gerçekleşiyor: Toplumsal iyi olan adaleti sağlamaya yönelik, "toplumsal ibadet". Namazın bireysel ahlâkı, zekâtın ise toplumsal ahlâkı gerçekleştirmeye yönelik oluşu, bu iki ibadetin Kur'an'da çoğu yerde birlikte zikredilmesini daha bir anlamlı kılıyor.

Zekâtın toplumsal temizleme ve arıtma anlamında oluşu - sözcük anlamının tamamlaması mahiyetinde olmak üzere- Kur'an'da ***"Onların mallarından sadaka (zekât) al. Onunla kendilerini temizlemiş ve arıtıp geliştirmiş olursun"*** (et-Tevbe 9/103) denilerek belirtilir.

Zekâtın bireysel amacı ise; ferdin malını kontrol altına almak, ferdin gelişmesinde fertler arasındaki adalet terazisini sağlamlaştırmak ve dolayısıyla ferdin adalet terazisine saldırmasını önlemektir. Ferdin gelişmesi, fıtrî esaslar dikkate alınarak sağlanmalıdır.

Bunu, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in çeşitli beldelere ve kabilelere elçiler gönderdiğinde onlara söylediği sözlerde görüyoruz: "***Onları Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma şehadet etmeye çağır. Eğer onlar buna itaat ederlerse onlara şunu bildir: Allah onlar üzerine her gün beş vakit namaz farz kılmıştır. Onlar buna da itaat ederlerse, kendilerine şunu bildir ki Allah onlar üzerine zekâtı farz kılmıştır. Bu zekât, zenginlerinden alınır, fakirlerine verilir.***" *(Buhari/1331, Müslim/19 ve başka muhaddisler)*

Böylece İslâm şeriatı durumu tedvir eder, kişiyi şahsî gücüyle baş başa bırakmaz. Ayrıca insanı, sadece başkalarına yardım etmesi için iç alemiyle ve insanî duygularıyla da baş başa bırakmaz. İslâm şeriatı bu şekilde kaideler ve kurallar koyarak insanın kişisel gayretlerine yardım etmekte, bu yardımı, başkalarının ihtiyaçlarına yetecek kadar yardım etmeyi zorunlu kılmasıyla yapmaktadır. Ferdin inatçılık etmemesi, enaniyet ve saldırganlığın bütün çeşitlerine kapıyı kapatması ve kendi iç âlemini murakabe etmesi için kaide ve kurallar vaz'etmiştir.

Bunlarla onu adalet ve istikâmet yolunda diğerleriyle beraber bulundurmak istemiştir. Allah'ın izniyle zekâtın ahkâmı, nasıl toplanacağı ve nerelere dağıtılacağı bahsinde bu hakikat daha bariz bir şekilde görülecektir.

Yukarıdan beri zikredilen âyetler ve hadisler zekâtın malı değil, öncelikle bireyler ile toplumu temizleyen ve geliştiren bir mekanizma olduğunu gösterir.

Peygamberimiz zekâtı, yeni toplumsal oluşumun temeline bir ibadet anlamıyla yerleştirmiş ve o dönemin şartlarında en kolay ve pratik şekilde uygulanabilecek bir model öngörmüştür. Buna göre, belli bir zenginlik düzeyine ulaşan kişiler ihtiyacından artakalan malının kırkta birini zekât olarak verecektir. Bunun için de belli mallarda belli zenginlik ölçüleri (nisab) belirlenmiştir.

Zekât'ın Mahiyeti ve Önemi

Zekâtın kelime anlamı "artma, çoğalma, arıtma (temizleme), ve berekettir". "Doğru söylemek, sözünü tutmak" anlamına gelen sıdk kökünden alınmış olan ve Kur'an ve Sünnet'te zekât anlamında da kullanılmış olan sadaka kelimesi, daha sonraki devirlerde gönüllü malî ödemeler için kullanılmaya başlanmıştır.

Fıkıh terminolojisinde ise zekât, Allah'ın, belirli yerlere sarfedilmek üzere dince zengin sayılan kişilerin mallarından belli bir payın alınması işlemini ifade eder..

"Nefsini temizleyen (zekkâha) kurtuluşa ermiştir." (Şems/9)

İslâm şeriatında zekât, bazı mallardan alınan belli bir miktarın adıdır. Alınan bu miktarı, insanlardan belli sınıflara vermek farzdır. Biraz sonra bu şartlardan bahsedeceğiz.

Maldan alınan bu miktara zekât denir, çünkü onu alanların duasıyla mal çoğalıp bereketlenir. Ayrıca zekât, malı pislikten ve haramdan arındırır.

Zekâtın Farz Kılınma Tarihi

Kur'ân-ı Kerîm'de zekât kelimesi iki yerde (el-Kehf 18/81; Meryem 19/13) sözlük anlamında; sekizi Mekke

döneminde nâzil olan sûrelerde olmak üzere otuz âyette ise terimsel anlamda kullanılmıştır. Bu âyetlerin yirmi yedisinde namazla birlikte zikredilmiştir. Bundan anlaşıldığına göre, İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren Müslümanlar zekât fikrine alıştırılmış, daha sonra da, zengin olanların bu imkânını belli oranda fakirlerin ve toplumun ihtiyacı için harcaması gerektiği, bunun namaz ibadeti kadar önemli olduğu hususu vurgulanmıştır.

Zekâtın Medine döneminde farz kılındığı bilinmekle birlikte bunun hangi yılda gerçekleştiği tartışmalıdır. Bir tesbite göre zekât hicretin 2. yılında ramazan orucundan önce, diğer bir tesbite göre ise aynı yıl ramazan orucundan sonra farz kılınmıştır. Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber'in zekât farz olmadan önce fıtır sadakasını vermeyi emrettiği, zekât farz kılındıktan sonra ise fıtır sadakası konusuna değinmediği, ancak Müslümanların her ramazan ayında bayram namazından önce fıtır sadakası vermeye devam ettikleri belirtilmektedir (Buhârî, "Zekât", 76). Bu hadis, fıtır sadakasının zekâtın farz olmasından önce emredildiğini gösterdiğine göre ve orucun farz kılındığını bildiren âyet hicretin 2. yılında indiğine göre, zekâtın ramazan orucundan sonra farz olması gerekmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hz. Peygamber'in sünnetinde zekât daima namazla birlikte zikredilmiştir. Bu husus namazla zekât arasındaki kuvvetli bağlılığa, kişinin Müslümanlığının ancak bu ikisini eda etmekle olgunluk derecesine ereceğine bir delildir. Namaz bedenî, zekât ise malî bir ibadettir. İkisine hâkim olan ruh Allah'a yaklaşmak ve onun rızâsını kazanmaktır.

Zekâtın Hükmü ve Delili

Zekât, İslâm'ın en önemli rükûnlarından biridir. Zekâtın farz olduğunu belirten kesin deliller, zekâtı, dinde zaruri olarak bilinen ve inkâr edenin kâfir olacağı rükûnlardan kılmıştır.

"Namazı kılın, zekâtı verin!" (Bakara/43)

'Zekâtı verin' emri Kur'an'da birçok yerde tekrar edilmiştir. Kur'an'ın 32 ayetinde zekâttan söz edilmiştir.

Zekât'ın hadîsten delili ise Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu sözüdür: ***"İslâm, beş esas üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve rasûlü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek ye Ramazan orucunu tutmak."*** *(Buhari/8, Müslim/16 ve başka muhaddisler)*

"Onlar buna itaat ederlerse, kendilerine şunu bildir ki Allah onlara zekâtı farz kılmıştır. Bu zekât, zenginlerden alınır, fakirlere verilir." *(Daha önce geçmişti.)*

Bu konuda daha birçok hadîs vardır.

Zekât'ın Hikmeti ve Faydaları

Zekâtın hikmet ve faydalarının tümünü burada saymak zordur. Bunlar genel olarak fert ve toplumun yararına olan şeylerdir. Zekâtın faydalarından bir kısmını şöyle sıralayabiliriz;

1. Zekât veren insan, zekât sayesinde cömertliği öğrenerek bunu âdet edinir.

Nefsindeki cimrilik damarlarını söküp atar. Eğer zekâtını, bizzat kendisi malından ayırıp verirse bu durumu daha bariz bir şekilde hisseder. Ayrıca zekâtın, malı eksilttiğinden fazla artırdığına şahit olur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sadaka hiçbir malı eksiltmez."*** *(Müslim/2588)*

Zekât, malı eksiltmez belki artırır. Çünkü Allah Teâlâ, zekât sebebiyle zekât veren kimseden zararı uzaklaştırır. Halkın ona saldırmasını engeller. O zekât sayesinde Faydalarıma yollarını kolaylaştırarak malı çoğaltır. Bütün bunlarla beraber kişi Allah rızası için infak etmenin sevabını da elde eder.

2. Zekât, zekât verenle alanlar arasındaki kardeşlik ve sevgi bağını pekiştirir.

Zekâtın toplumda yayıldığını, her Müslümanın malının zekâtını hak sahiplerine verdiği düşünülecek olursa, Müslümanlar arasındaki yakınlaşmanın, kaynaşmanın derecesi kestirilebilir. Müslümanlar arasında yakınlaşma, kaynaşma olmazsa, toplumun temel taşı mesabesinde olan birlik ve

beraberlik sağlanamaz. Müslümanlar birbirlerine tek bir vücut gibi sevgi ve şefkat göstermek zorunda oldukları halde bunu yapmazlarsa, toplum ayakta kalamaz.

3. Sosyal ayrılıklara sebep olan, toplumda ihtiyaç ve fakirlik kapılarını açan nedenler ne şekilde meydana gelirse gelsin zekât, toplumun ihtiyaçlarını karşılar.

Zekât, fertler arasında meydana gelen sosyal farklılıkların tehlikelerinden, fakirliği meydana getiren sebeplerden toplumu koruyacak tek çaredir.

4. Zekât, tembellik ve tembelliğin, sebeplerinin çoğunu ortadan kaldırır.

Tembelliğin en Önemli sebebi fakirliktir. Çünkü hiç mala sahip olmayan insan bir şey yapma imkânına da sahip olamaz. Fakat şeriatın gereğine göre zekât müessesesi çalıştığında, fakire, bir iş yapacak imkân sağlanmış olur.

5. Zekât, kalpleri kin, nefret ve hased gibi tehlikeli mikroplardan temizleyecek tek yoldur.

Toplumda merhamet, yardımlaşma ve şefkat duyguları kalktığı zaman bu tehlikeli mikroplar yayılır. Zekât müessesesi tatbik edilip toplumda yaygınlaştırıldığı zaman ise meyveleri açık bir şekilde görünerek kalpleri kin ve nefretten temizlemede zekât hayret verici bir etki yapar, halkı, maddi derecelerinin değişik olmasına rağmen kardeş yapmada önemli bir rol oynar.

"Onların mallarından bir sadaka al ki o sadaka ile onları temizleyip tezkiye edesin." (Tevbe/103)

Zekât Vermemenin Hükmü

a. Zekâtın farziyetini inkâr ederek vermeyenin hükmü.

Zekât, İslâm'ın şehadet kelimesi ile namazdan sonra gelen bir rüknüdür. Bu nedenle âlimler, zekâtın farziyetini inkâr eden bir kimsenin kâfir olduğunda icma etmişlerdir. Tevbe etmediği takdirde böyle bir kimsenin kanı helâldir. Çünkü zekât, farziyeti zaruri olarak bilinen emirlerden biridir. Avam ve havas tüm Müslümanlar bunu bilir. Böyle olduğuna dair bir delil veya burhan getirilmesine de ihtiyaç yoktur.

Hattabî şöyle demiştir: *'Kim zekâtın farziyetini inkâr ederse, o, Müslümanların ittifakıyla kâfirdir. İmamlar arasında zekâtın farz olduğu hakkında icma vardır. Hatta Müslümanların avamı ye havassı da bunu bilmektedir. Bu hususta âlimlerle cahiller ortaktır. Hiç kimse zekâtı inkâr etmek veya herhangi bir şekilde tevil etmekte mazur sayılamaz. Bu durum, ümmetin üzerinde icma ettiği beş vakit namaz, Ramazan orucu, cünüplükten yıkanma, zinanın haramlığı, anne, kız kardeş ve mahremi olan kadınlarla evlenmenin haramlığı gibi hükümleri inkâr edenler hakkında da geçerlidir." (Nevevî, Şerh-i Müslim, 1/205)*

İbn Hacer el-Askalânî de şöyle demiştir: *'Zekâtın farziyetini inkâr eden kimse kâfir olur'. (Askalanî, Feth'ul-Bârî, III/262)*

b. Cimrilikten ötürü zekât vermeyenin hükmü.

Zekâtın farz olduğuna inandığı halde zekât vermeyen kimse fasıktır, günahkârdır. O, ahirette şiddetli bir azaba çarptırılacaktır.

Altın ve gümüşü biriktirip de Allah yolunda harcamayanlara pek acıklı bir azabı müjdele! (Zekâtı verilmeyen bu mallar) cehennem ateşinde kızdırılıp onlarla (istifçilerin) alınları, sırtları ve yanları dağlanacağı gün (onlara): 'İşte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin azabını tadın!' denir.' (Tevbe/34-35)

İbn Ömer'den mevkuf; ve merfû olarak şöyle rivayet edilmiştir- *'Zekatı verilen mal, kenz sayılmaz. Zekâtı verilmeyen mal ise kenzdir'.*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur***: "Allah bir kimseye mal verir, o da zekâtını vermezse o mal Kıyamet günü kel bir yılana dönüşür. O yılan çok zehirli olduğundan ötürü tepesinde tüy yoktur. O yılanın ağzında iki diş vardır veya gözlerinin üstünde iki siyah nokta vardır ki bu yılan, yılanların en dehşetlisi ve en pisidir. Allah Kıyamet günü o yılanı onun boynuna sarar. O yılan onun iki dudağından tutup ona 'Ben,***

senin dünyada istif ettiğin malınım' der." *(Buhari/1338, (Ebu Hüreyre'den)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) bunu söyledikten sonra şu ayeti okudu: ***"Sakın Allah'ın fazl-ı kereminden kendilerine verdiklerinde cimrilik edenler, bunun kendileri için daha hayırlı olduğunu sanmasınlar. Aksine bu onlar için bir serdir. Kıyamet gününde o cimrilik ettikleri şey boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır."*** (Âli İmran/180) Bu anlamda daha birçok ayet ve hadîs vardır.

Zekât vermeyenlerin dünyadaki durumu ise, zekâtın kendilerinden zorla alınmasıdır. İnsanlar bu hususta inat gösterip zekât memuruna itaat etmezlerse, Allah'ın şeriatını uygulayan idareci, gerekirse savaş yoluyla cebren zekâtı onlardan alır.

Zekât Ahkâmının Delilleri

Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmektedir: *Hz. Muhammed (a.s.v.) vefat edip de Ebubekir halife olunca bazı Arap kabileleri küfre döndü. Hz. Ebubekir onlara savaş açtı. Bunun üzerine Hz. Ömer, Hz. Ebubekir'e "Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Allah'tan başka ilah yok deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Kim Lâ ilahe illallah derse İslâm hakkı müstesna, benden malını ve canını korumuştur, hesabı da Allah'a aittir' demiş olduğu halde sen insanlarla nasıl savaşıyorsun?" dedi. Hz. Ebubekir 'Vallahi namazla zekât arasını ayıranlarla savaşacağım. Çünkü zekât malın hakkıdır. Vallahi bunlar Rasûlullah'a veregeldikleri zekâtı benden esirgerlerse, bundan dolayı onlarla muhakkak savaşırım'* dedi.

Ömer b. Hattab ***'Vallahi aziz ve celil olan Allah'ın kıtal için Ebubekir'in gönlünü katiyetle açmış olduğuna tamamen kani oldum ve savaşın hak olduğunu öğrendim'*** dedi. *(Buhari/1335, Müslim/20)*

Zekât'ın Kendisine Farz Olduğu Kimseler ve Zekât'ın Farz Olma Şartları

Zekât, aşağıdaki şartlara sahip olan kimselere vaciptir:

1. Müslüman olmak.

Bu nedenle kâfir olan bir kimse zekâtla mükellef tutulamaz ve muahaze (ayıplanmaz) edilemez.

Bunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Muaz'ı elçi olarak gönderdiğinde söylediği şu sözlerdir: ***"Onları, Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma şehadet etmeye çağır... Eğer onlar buna itaat ederlerse kendilerine şunu bildir ki Allah onlar üzerine zekâtı farz kılmıştır."*** *(Daha önce geçmişti)*

Görüldüğü gibi zekât, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in (s.a) Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik etmeye bağlanmıştır.

Hz. Ebubekir'in şu sözü de zekâtın kâfirlere vacip olmadığına delildir: ***'Bu, Rasûlullah'ın Müslümanlara farz kıldığı sadakanın farizasıdır'.*** *(Buhari/1386)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in 'Müslümanlara farzdır' sözünden açıkça anlaşılmaktadır ki Müslüman olmayana zekât farz değildir. Bu husus, malın zekâtı hakkındadır. Ancak fıtır sadakası, bazen Müslüman akrabalarından ötürü kâfir kimseye lâzım gelebilir. Kâfir de nafakası kendisine ait olan Müslümanların fıtır sadakasını vermek zorundadır. Bu konu -Allah'ın izniyle- ileride gelecektir.

2. Nisab miktarına mâlik olmak.

Nisab, kendisine zekât düşen malın en az miktarıdır. Bunun delili kendilerine zekât düşen mallardan bahsederken geçmektedir.

3. Nisab miktarına ulaşan malın üzerinden, kamerî bir yıl geçmiş olması.

Bu nedenle üzerinden bir yıl geçmemiş olan mal ne kadar çok olursa olsun ona zekât düşmez. Bunun delili şu hadîstir: ***"Üzerinden bir sene geçmedikçe hiçbir mala zekât lâzım gelmez."*** *(Ebu Dâvud/1573*

Ekin, meyve ve hazine bu şarttan istisna edilmiştir. Bunların zekâtlarının vacip olması için üzerinden bir yıl geçmesi şart değildir. Bunlar ele geçer geçmez zekâtları verilmelidir. Bunların tafsilatı -Allah'ın izniyle-yerinde gelecektir.

Çocuğun ve Delinin Malında Zekât Vardır

Sözü geçen şartlardan anlaşılmıştır ki bir mala zekâtın vacip olması için mal sahibinin akıllı ve baliğ olması şart değildir.

Çocuk ile Delinin Malına Zekâtın Vacip Olmasının Anlamı

Çocukla delinin malına zekâtın vacip oluşunun anlamı, onların şer'an mükellef olmaları dolayısıyla mallarının zekâtını vermelerinin vacip olması demektir. Eğer zekâtlarını vermezlerse kıyamet günü cezasını göreceklerdir anlamında değildir. Onların mallarına zekâtın vacip olmasının mânâsı şudur: Zekât, onların mallarıyla ilgilidir. Onların mallarında zekât şartları oluştuğunda, velilerinin malın zekâtını hak sahiplerine vermesi vacip olur. Eğer veliler bu hususta ihmal gösterirlerse günahkâr olup azaba müstehak olurlar. Eğer velileri yoksa, çocuğun baliğ olduktan, delinin de akıllandıktan sonra geçen senelerin zekâtını hesaplayıp vermesi gerekir.

Çocuk ve Delinin Malına Zekâtın Vacip Olmasının Delilleri

"Onların mallarından bir sadaka al ki o sadaka ile onları temizleyip tezkiye edesin." (Tevbe/103)

"Onların mallarında isteyenler ve mahrum olanlar için bir hak vardır." (Mearic/24-25)

Görüldüğü gibi bu ayetler, Allah'ın kullarına verdiği malda yoksullar için bir hak bulunduğuna delâlet etmektedir. Allah Teâlâ, peygamberine de o hakkı o maldan alıp sahiplerine vermesini emretmiştir.

Allah, burada bir mal sahibini diğerinden ayırmamıştır. Bu durumda mal sahibi olan herkese zekât vermek farzdır. Ayrıca zekâtı herhangi bir mala da tahsis etmemiştir.

İkinci derecede, daha önce bahsi geçen şu haber de bunun delilidir.

Hz. Ebubekir şöyle demiştir: *'Bu, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Müslümanlar üzerine farz kıldığı sadaka farizasıdır'. (Buhari/1386)*

Bu rivayetin metninde geçen el-müslimûn kelimesi umumidir; baliğ olan olmayan, akıllı olan olmayan herkesi kapsar. Hz. Muhammed (a.s.v.)'den bunu tahsis eden bir delil gelmedikçe, kelimenin umumi mânâda olması esastır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kim malı olan bir yetimin velisi olursa, o mal ile onun için ticaret yapsın. Zekâtın, o malı yiyip bitirmesini beklemesin."*** *(Dârekutnî, Sünen, H/110, (İbn Ömer'den)*

"Yetimlerin mallarıyla ticaret yapın ki zekât, onların mallarını tüketmesin." *(İmam Şafii, el-Umm, 11/23-24)*

Bu iki hadîsin delil olma noktası şudur: Bu iki hadîs, malın âtıl bırakıldığında zekâtın o malı tüketeceğine delâlet eder. Çünkü her yıl zekâtı çıkarıldığında bir müddet sonra o mal nisab miktarından aşağıya düşer. Malın boşa gitmesi veya tükenmesi ancak o malı çalıştırmadan zekât vermekle olur. Çocuğun malına zekât düşmeseydi o maldan zekât vermek caiz olmazdı. Çünkü çocuğun velisi onun malını teberru olarak bir yere veremez. Bu da çocuğun malına zekât düştüğüne delâlet eder. Bu hususta deli de çocuğa kıyas edilir. Çünkü deli de çocuk hükmündedir.

Hz. Ömer şöyle demiştir: *'Yetimlerin mallarıyla ticaret yapınız ki zekât onu yiyip bitirmesin', (İmam Mâlik, Muvatta, 1/251)*

Hz. Ömer, bir kişiye şöyle demiştir: *'Bizim yanımızda bir yetimin mâlı var ve zekât onu süratle tüketiyor'. (İmam Şafii, el-Umm, 11/23-24)*

İmam Şafii ve hocası İmam Mâlik'ten gelen bu iki rivayetle istidlal etmek, tıpkı bahsi geçen iki hadîsle istidlal etmek gibidir. İmam Mâlik'in Abdurrahman b. Kasım'dan, onun da babasından rivayet ettiği şu hâdisede de bunu teyid etmektedir: ***'Aişe hem benim, hem de yetim olan iki kardeşimin velisiydi. Biz onun evinde kalıyorduk. O, bizim malımızdan zekât veriyordu'.*** *(Zurkanî, Şerh-i Muvatta, 11/325)*

Ayrıca zekât, fıtır sadakasına kıyas edilir. Zira fıtır sadakasının çocuklar ve deliler için de verilmesinin vacip olduğunda icma vardır. Çocukluk ve delilik, onlar için fıtır sadakası verilmesinin vacip olmasına engel teşkil etmediği gibi, onların malları nisab miktarını aştığında zekâtın vacip olmasına da engel teşkil etmemelidir.

Zekâttan maksat, fakirlerin ihtiyacını gidermek, o malda hakkı bulunanlara hakkını vermek suretiyle malı temizlemektir. Bunun için de mal sahibinin kimliği değil, Müslüman olması (ailesinin Müslüman olması) dikkate alınır. Durum böyle olursa delinin de, çocuğun da malına zekât düşer. Zekât malı, fıtır sadakası gibidir. Çünkü ikisi de malî bir haktır.

Zekât, sadece bedenî bir ibadet değildir ki mükellef olma şartı aransın veya mükellef olmamak zekâtın farziyetine tesir etsin. Zekât, malî tarafı ağır basan bir ibadettir ve iktisadî adaletin bir yönünü teşkil eder. Bu bakımdan bu hususta tüm mal sahiplerinin eşit olması gerekir.

ZEKÂTIN FARZ OLMASI İÇİN GEREKLİ ŞARTLAR

* ***1. Baliğ olmalı:*** Mal sahibi olan çocuğun zekât vermesi vâcib değildir.

2. Akıllı olmalı: Delinin zekât vermesi vâcib değildir. Ancak bu ikisinin mallarından verilmesi gereken zekâtı, velîlerinin vermesi vâcibtir. Hanefîler dışındaki üç mezhep imamı bu görüştedir.

3. Müslüman Olmalı: İslâm'a dönünceye kadar mürtede zekât, askıda kalarak vâcib olur. İslâm'a dönerse elinde bulunan

malın kendi mülkü olduğu tebeyyün ettiğinden dolayı zekât, kendisine vâcib olur ve yermesi gerekir. Bu zekâtı mürtedlik süresi içinde verirse geçerli olur. Bu haldeki niyeti de geçerli olur.

Çünkü bu niyet, ibâdet için değil de temyiz (ayırt etme) içindir. Mürted kişi Müslüman olmadan ölürse, malı kendi mülkünden çıkar, ganimet hâline gelir. Zekât vermesi de gerekmez.

4. Eldeki mal, kişinin tam mülkü olmalıdır. Tam mülkiyet şartı, köleyi ve mükâtebi zekât verme yükümlülüğünün kapsamı dışına çıkarmaktadır. Köle, mülkiyet hakkına sâhib olmadığı için; zekât yükümlülüğü altına girmez. Mükâteb de, mülkiyeti zayıf olduğu için, zekât yükümlülüğü altına girmez.

Herkesin istifâdesine açık sâhipsiz mallar da zekâta tâbi olmazlar. Meselâ hiç kimsenin uğraşısı olmaksızın çölde kendi başına yetişen ekinin zekâtı, kimsenin mülkiyetinde bulunmadığından ötürü, biçip alan kimseler tarafından verilmez. Belirsiz şahıs ve müesseseler için vakfedilen mallar da zekâta tâbi olmazlar. Meselâ bir mescide, bir kaleye, ya da yoksul ve miskinler gibi belirsiz cemaatlere vakfedilen bir bostanda yetişen ekin ve meyveler zekâta tâbi olmazlar. Bir tarla kiraya verilip ekilirse, bu tarlada yetişen ekinin zekâtı müstecire ait olur. Belirli kimseler için vakfedilen mallar da aynı şekilde zekâta tâbi olurlar.

Kadının mihrine gelince; Bu mihir eğer henüz kocasının elindeyse borç statüsüne tâbi olur. Bunun zekâtını vermek vâcibtir. Ne var ki, kocadan alındıktan sonra zekâtı ödenecektir.

Yine buna benzer olarak bir kişi, bir malı ödünç alır; bu mal dindeyken bir sene geçerse, elindeki bu malın zekâtını vermekle yükümlü olur. Çünkü ödünç olarak alınan mal, tam mülk olarak kabul edilir.

5. Elde bulunan mal nisâb miktarına ulaşmalıdır. Zekât, ancak nisâb miktarı mala sâhib olan kişiye vâcib olur. Fıkıh terminolojisinde nisâb; şerîat koyucunun altın, gümüş ve benzeri şeylerden zekâtın vâcib olması hususunda dikmiş olduğu alâmettir. Nisâb miktarı, zekâtı verilecek malın türüne göre

değişir. Zekâtı verilmesi vâcib olan malların çeşitlerinden bahsedilirken nisâbla ilgili açıklama yapılacaktır.

6. Nisâb miktarı mala sâhip olan kişinin elindeki malın üzerinden bir yıl geçmelidir. Bir yıldan maksat, güneş yılı değil, ay yılıdır. Ay yılı 354 gündür. Güneş yılı ise bazen 365 gün, bazen 366 gün çeker.

Zekâtın vâcib olması için, malın üzerinden eksiksiz olarak tam bir sene geçmesi gerekir. Geçen sürenin bir anlık olsa bile bir seneden eksik olması hâlinde zekât vâcib olmaz. Bir sene şartı hububat, maden, define ve ticâret kazancı dışındaki malların zekâtının verilmesinde aranır. Ticâret kazancını da bu kapsama aldık; zîrâ ticâret kazancı sermaye nisâb miktarından az olmamak şartıyla sermayesinin senesiyle beraber zekâtlandırılır. Eğer sermaye, nisâb miktarından az olursa ve kazanç sonradan sağlanıp nisâb miktarına ulaşmışsa, o tarihten itibaren bir senelik süre işlemeye başlar. Sene başında nisâb miktarı mal elde bulunur da bu miktar sene içinde eksilir ve bilâhare de tamamlanırsa, tamamlandığı tarihten itibaren tam bir senelik bir süre geçmediği takdirde zekât vermek kesinlikle vâcib olmaz.

7. Nisap miktarı mala sahip kişi "özgür" olmalıdır: Mükâteb de olsa köle, zekât vermekle yükümlü değildir.

8. Mal borçtan arındırılmış olmalıdır: Bir kişi borçlu da olsa, bu borcu nisâb miktarını alt da etse, yine zekât vermesi vâcib olur.* *(A. Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı- I, Çağrı Yayınları)*

SORU -Zekattan borçlu olan kimse vefat ederse varisleri terekesinden zekatını vermeğe mecbur mudurlar?

Cevap: Zekattan borçlu olan kimse imkan bulduğu halde zekatını vermeden önce vefat ederse Şafii mezhebine göre vasiyet etmezse de terekesinden verilmesi gerekir. Çünkü hayatta iken zimmet inde sabit olmuştu. Sair kul hakları gibi vefatıyla sakıt olmaz. Hanefi mezhebine göre ise vasiyet etmemiş ise terekesinden alınmaz. Çünkü vefatıyla tereke varislere intikal eder. Yalnız varisler baliğ oldukları takdirde teberru ederek muris in zekatını çıkarabilirler. *(Halil Günenç-Fetvalar-307)*

ZEKÂTININ VERİLMESİ FARZ OLAN MALLAR

Zekâtın vacip olmasındaki esas, malın artmasıdır. Bu bakımdan artmaya kabiliyeti olan her mala zekât düşer. Camid (donuk) ve gelişmeyen mallara zekât taalluk etmez. Bunun hikmeti açıktır. Çünkü donuk ve çelişmeyen bir maldan zekât verildiğinde takriben kırk yılda zekât o malı yok eder. Böylece mal sahibi zarara uğramış olur.

Gelişmeye kabiliyeti olan mala gelince, zekât burada gelişmeye tâbi olarak taalluk eder. Malın esasının, zekâttan ötürü yok olma tehlikesi ortadan kalkar.

I. Altın ve Gümüş

Altın ve gümüşe, ister sikkeli, ister sikkesiz olsun zekât düşer. Bunlar hakikaten veya itibaren mülk sahibinin tasarrufu altına giren maldır. Bunlar, altın ve gümüşün yerine geçen kağıt paralar ve senetler de olabilir.

Altın ve Gümüşe Zekâtın Vacip Olduğunun Delili

"Altın ve gümüşü biriktirip de Allah yolunda harcamayanlara pek acıklı bir azabı müjdele!" (Tevbe/34)

Keneden (biriktirmekten) maksat, kendisine zekât düşen malı hapsetmektir. Buhari, yukarıdaki ayetin tefsirini İbn Ömer'den şöyle rivayet ediyor: *'Malı biriktirip de onun zekâtını vermeyen kimseye azap vardır'. (Buhari/1339)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Altın ve gümüşün (zekât) haklarını te'diye etmeyen her altın ve gümüş sahibi kıyamet günü olduğunda, o altın ve gümüşleri kendisi için ateşten levhalar haline getirilir, cehennem ateşinde kızdırılır sonra bu kızgın levhalarla böğrü, alnı ve sırtı dağlanır. Bunlar soğudukça azap için tekrar kızdırılır. Bu azaplandırma miktarı elli bin sene olan bir gün içinde, kullar arasında hüküm verilinceye kadar sürer. Neticede o kimse ya cennete veya cehenneme doğru giden yolunu görür (yahut, cennet veya cehenneme doğru giden yol kendisine gösterilir).*** *(Müslim/987, (Ebu Hüreyre'den)*

Kendisine Zekât Taalluk Eden Altın ve Gümüşün Çeşitleri

a. *Gümüşten yapılmış dirhemler, altından yapılmış dinarlar, onlardan meydana getirilen altın ve gümüş sikkeler.*

b. *Altın ve gümüş külçeler.*

c. *Kullanmak veya süs için hazırlanan altın ve gümüş eşyalar.*

Kadınların Zîynet Eşyalarında Zekât Yoktur

Zekât düşen süs eşyalarından, kadının süs eşyası istisna edilmiştir. Onlarda zekât yoktur. Örneğin kadının israf sınırına varmayan altın veya gümüş takısına veya erkeğin gümüş yüzüğüne zekât düşmez. Bunun nedeni, onları süs eşyası olarak kullanmanın onlardaki gelişme sıfatını yok etmesidir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ziynet eşyasında zekât yoktur."*** *(Beyhakî, IV/138, Dârekutnî, H/107)*

Sahabeden rivayet edilen eserler de bu hükmü teyid etmektedir. *İmam Mâlik'in Hz. Aişe'den rivayet ettiğine göre Hz. Aişe, kardeşinin kızlarının velisiydi. Bu yetimler onun yanındaydı. Hz. Aişe onların takılarından zekât vermiyordu. (İmam Mâlik, Muvatta, 1/250)*

Abdullah b. Ömer, kızlarına ve cariyelerine altın takılar yaptırırdı ve bunlardan zekât vermezdi.

Bir kişi Cabir b. Abdullah'a şöyle sordu: - *Takıda zekât var mı? - Hayır, yok! (İmam Şafii, el-Umm, 11/34-35)*

Bu hüküm, altın ve gümüşten olup da kullanılması haram olan eşyalar için geçerli değildir. Meselâ bir kişi gümüş yüzükten başka bir takı edinirse veya kullandığı aletleri altın ve gümüşten yaparsa veya duvara asmak için altın veya gümüşten bir levha yaparsa bunlara zekât düşer.

Bu eşyalarda gelişme vasfı her ne kadar ortadan kalkmışsa da buna itibar edilmez. Çünkü gelişme vasfını ortadan kaldıran sebebin kendisi haramdır.

* II. Banknotlar (para)

Cumhûr-u ulemâ, tedavülde altın ve gümüş yerine geçerli olan banknotların da zekâta tâbi olduğu görüşündedirler. Çünkü bu kağıtları, hiçbir zorlukla karşılaşmaksızın altın veya gümüşe çevirmek mümkündür. İnsanların yanında büyük miktarda servet tutacak banknot bulunması ve bu kağıtları vererek istedikleri anda nisâb miktarına varan altın veya gümüş satın alabilmeleri halinde zekât vermemeleri aklın kabul edeceği şey değildir. Bu nedenle de Hanbeliler dışındaki fıkıhçılar, banknotların da zekâta tâbi olacağı hususunda görüş birliği etmişlerdir.

Şafiiler dediler ki: Nakdî kağıtlar, yani banknotlar ile muamele etmek, bu paraların değerlerini bankaya havale etmek türünden bir muameledir. Banknotu eline geçiren bir kişi, bankadan bu kağıdın değeri kadar alacaklı olur. Banka da bu kağıdı elinde bulunduran kişiye karşı borcunu itiraf eden ve istenildiği anda değerini ödemeye hazır olan bir borçludur ki, bu borcunu da her zaman ödemeye hazırdır. Borçlu bu vasıfta olunca da elindeki banknotun zekâtını hemen vermek vâcib olur. Alacaklı olan banknot sahibiyle borçlu olan banka arasında örfe göre muamele unsuru olan icâb ve kabul lâfızlarının kullanılmamış olması, bu borç muamelesini iptal etmez. Şu da var ki; bazı Şafiî imamları, icâb ve kabulden maksadın, aradaki muameleye her iki tarafın da razı olduklarını hissettiren fiil ve sözler olduğunu söylemişlerdir ki, bu muamelede tarafların rızâları tahakkuk etmiştir. * *(A. Cezirî, Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı-I, Çağrı Yayınları)*

Soru: Bir kimsenin herhangi bir fabrikada bir veya birkaç hisse senedi bulunsa zekatını verecek mi, vermeyecek mi verecekse nasıl hesap edecek ?

Cevap: Bir kimsenin bir fabrikada bir veya birkaç hisse senedi bulunduğun da (nisaba malikse) zekatını verecektir. Bunun hesabı şu şekilde yapılır. Önce bütün hisse senetlerinin yekun değeri hesaplanacak. Daha sonra , fabrika binası, makina, alet ve bütün demirbaş eşyanın kıymeti hisse senetlerinin yekun değerinden çıkarıldıktan sonra kalan ticaret eşyası, hammadde ve

elde mevcut olan para hisse senetlerine bölünecektir. Çıkan meblağ kırka bölünerek zekatı bulunmuş olur. Başka bir ifade ile, fabrika binası, makinalar ve demirbaş eşya hariç ne varsa hesaplanacak ve hisse senetlerine bölünecektir. Farz edelim her hisse senedine düşen pay bir milyon ise, her hisse senedinin zekatı yirmi beş bin liradır. Yalnız hisse senetlerini alan kimsenin gayesi alıp satmak ise yani ticaret yapmak ise değeri ne ise onu hesap edip kırkta birini zekat verecektir. Ticaret şirketlerinin hisse senetleri alış-verişte bugün değeri ne ise hesaplanacak ve zekatı verilecektir. *(Halil Günenç- Fetvalar-266)*

* **Soru:** Mal-i Müstefâd'ın (Kira geliri, Maaş vs.) Zekât Malına Eklenir mi?

Cevap: Mal-i müstefâd, önceden yok iken, sonradan ferdin mülkiyetine geçen, bir sene içerisinde (kısa sürede) kazanılan maldır. Şâfiî mezhebine göre, mal-i müstefâd, zekât malına eklenmez. Şâfiî mezhebinin delili: Mal-i müstefâd, üzerinden bir yıl geçmemiş olan bir maldır. Nisab cinsinden olmayan müstefâd gibi, ona zekât gerekmez.

Tirmîzî, İbn Mâce ve Beyhâkî'nin İbn Ömer'den naklettiği: ***"Kim mal-i müstefâd'a sahip olursa, sahibinin yanında, üzerinden bir yıl geçmedikçe, o mal-i müstefâd'a zekât gerekmez"*** rivâyeti de, Şâfiîlerin delil olarak göstermiş oldukları nasstır.

Mal-i müstefâd, elde bulunan nisab miktarı, malın cinsinden ise, Hanefî mezhebine göre, zekât verilecek olan mala eklenir ve hepsinin üzerinden bir yıl geçince, zekâta tabi olur. Hanefî mezhebine göre, bu mal da, nisab cinsindendir ve kârda olduğu gibi zekât malına eklenmesi gerekir. Ayrıca Hz. Osman, İbn Abbas, Hasan el Basri ve Süfyan-ı Sevri de bu görüştedir.
* (*Muhammed ÜNVERDİ. Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar s:140)*

III. En'âm (Besi Hayvanları)

En'âmdan maksat, deve, sığır ve koyunlardır. "Keçi de koyuna ilhak edilmiştir.

Bu hayvanlarda zekâtın vacip olduğuna dair delil şudur: Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre Hz. Ebubekir, kendisine bir mektup yazarak onu Bahreyn'e gönderdi. O mektubun başında şöyle yazıyordu: "*Bismillahirrahmanirrahim. Bu, Rasûlullah'ın Müslümanlar üzerine farz kıldığı sadaka farizasıdır. Müslümanlardan bunu gereği gibi isteyene onu verin, bundan daha fazlasını isteyene vermeyin!*" *(Buhari/1386)*

Bu, uzun bir rivayettir. Devamında zekât düşen malların cinsleri zikredilmiş, nisabları açıklanmış, ne kadar zekâtın vacip olduğu belirtilmiştir. Bunları kitabımızın çeşitli yerlerinde inceleyeceğiz, açıklamaları da orada yapılacaktır.

IV. Ziraî mahsuller ve meyveler

Ziraî mahsullerin ve meyvelerin, halkın normal durumlarda çürümeden azık edinebildikleri kısımlarına zekât düşer. Meyvelerden yaş hurma ile yaş üzüm, ziraî mahsullerden de buğday, arpa, pirinç, mercimek, nohut ve mısır gibi yiyecekler bu kışıma girer. Sadece kıtlık zamanlarında azık edinilen yiyecekler zekât hususunda dikkate alınmazlar.

Başa Dön

Ziraî Mahsullerde Zekâtın Vacip Olduğunun Delili

"Her biri mahsul verdiği zaman mahsulünden yiyin. Devşirme gününde hakkını verin." (En'âm/l4l)

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre ayetteki 'hak'tan maksat, zekâtını vermektir.

"Ey iman edenler! Kazandıklarınızdan ve sizin için yerden bitirdiklerimizin iyilerinden sarf edin." (Bakara/267)

İleride bu hususta -Allah dilerse- zikredilecek daha birçok delil vardır. Bu ayetin bu konuya mahsus olduğuna şu hadîs delâlet eder: ***"Hurmaların tahmini gibi onlara da tahmin yapılır ve bilâhere hurmanın zekâtı kuru hurma olarak ödenir."*** *(Ebu Dâvud/l6O3, Tirmizî/644, (Attab b. Esîd'den)*

Hz. Muhammed (a.s.v.), Ebu Musa el-Eş'arî ile Muaz b. Cebel'i, İslâm'ı öğretmek üzere Yemen'e gönderirken kendilerine şöyle buyurdu: ***"Zekâtı; ancak arpa, buğday, kuru üzüm ve***

kuru hurmadan alın." *(Hâkim, (Ebu Musa el-Eş'arîden; sahih isnadla)*

Yine Hz. Muhammed (a.s.v.) ***salatalık, kavun ve nar'ın zekâtının olmadığını söylemiştir.*** *(Hâkim, Müstedrek, 1/401. Ravi, bu hadîsin isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Fakat (Buhari ve Müslim) bunu rivayet etmemişlerdir. Zehebî hadîsin sahih olduğunu söylemiştir.)*

Genellikle azık edinilen yiyecekler, arpa ve buğdaya kıyas edilmiştir. Çünkü azık edinmek, hayat için zaruridir. Bu bakımdan ihtiyaç sahipleri için, o yiyeceklerden bir hak ayrılması vacip olmuştur.

V. Ticaret malları

Buradaki ticaretten maksat, bir malı karşılıklı olarak kâr maksadıyla değiş-tokuş yapmaktır. Bu da malın belli bir çeşidine mahsus değildir. Kâr amacıyla karşılıklı değiş-tokuş yapılan mallar, ticaret mallarıdır.

Ticaret Mallarında Zekâtın Vacip Olduğunun Delili

"Ey iman edenler! Kazandıklarınızdan ve sizin için yerden bitirdiklerimizin iyilerinden sarf edin." (Bakara/267)

Mücahid 'Bu ayet ticaret hakkında nazil oldu' demiştir. Bunun anlamı *'Ticaret yoluyla kazandığınız mallardan zekât verin!'* demektir.

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: ***"Devede, sığırda, koyunda ve kumaşta zekât vardır."*** *(Hâkim,).*

Hadîsin metninde geçen 'el-be'den maksat, satılmak için hazırlanan kumaşlardır. Ticaret için hazırlanan diğer mallar da buna kıyas edilmiştir.

Semure b. Cündüb şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), bize satış için hazırladığımız mallardan sadaka (zekât) vermemizi emrediyordu'***. *(Ebu Dâvud/1562)*

Ticaret Mallarında Zekâtın Vacip Olmasının Şartları

Elde edilen malların ticaret malı olması ve o mala zekâtın vacip olması için aşağıdaki şartların tahakkuk etmesi gerekir:

a. *Alışveriş, icare, mehir ve benzeri gibi bir bedel karşılığı elde edilen bir mal olması.*

Miras, vasiyet veya hibe yoluyla elde edilen mal ticarî mal sayılmaz.

b. *Mal elde edildiği anda onunla ticaret yapmaya niyet edilmesi ve bu niyetin devamlı olması.*

Kişi malı elde ettiğinde o mal ile ticaret yapmaya niyet etmezse, o mal ticarî mallardan sayılmaz. Hatta aldığı anda değil de daha sonra niyet etse bile o mal. yine ticarî mallar kapsamına girmez. Ticaret amacıyla alman, fakat daha sonra kendisi mülk edinilip ticaret yapılmamaya niyet edilen mala da zekât düşmez.

V. Maden ve Rikaz (gömü, define ve hazine vb.**)**

Bunlardan maksat, yer altından çıkarılan altın ve gümüştür. Eğer çıkarılan madde, karışık olduğu diğer maddelerden tasfiye edilirse bu maden'dir.

Eğer çıkarılan madde, İslâm'dan önce para olarak kullanılan bir şey ise bu da rikaz *(gömü, define ve hazine vb.)*'dır. Fakat İslâm'dan sonra yere gömülmüş olduğu sabit olursa, bu 'zayi olan mallar' kapsamına girer. Bunun özel kısımları vardır ve Lukata konusunda tafsilatlı olarak açıklanacaktır.

Madenlerde Zekâtın Vacip Olduğunun Delili

Hz. Muhammed (a.s.v.) 'el-Kabeliyye' denilen beldenin madenlerinden zekât almıştır. Bu yer Mekke ile Medine arasında bulunan 'el-Furğ' isimli köyün nahiyesidir.

İmam Nevevî *'Arkadaşlarımız, madenlerde zekâtın vacip olduğu hususunda ümmetin ittifak ettiğini söylemişlerdir'* demiştir. *(Nevevî, el-Mecmû, VI/73-74)*

Rikaz'da Zekâtın Vacip Olduğunun Delili

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Define mallarında beşte bir nisbetinde zekât vardır."*** *(Buhari/1428, Müslim/1710, (Ebu Hüreyre'den)*

Rikaz ve maden de altın ve gümüş olmakla beraber biz onları zekât mallarından ayırıp müstakil bir çeşit olarak dikkate

aldık. Çünkü onların kendilerine mahsus hükümleri vardır. Bunların, senenin geçmesi ve yüzdeleriyle ilgili hükümleri ileriki fasıllarda incelenecektir. Bu yüzden bunları zekât düşen mallardan ayırarak müstakil bir çeşit olarak inceledik. Fakat maden ve rikaz, gerçekte altın ve gümüş kapsamındadır.

Malların Nisabları (miktarı) ve Zekâtın Vacip Oluşu

Zekât düşen malların çeşitlerini daha önce zikretmiştik. Nisab, zekât düşen malın en az sınırıdır. Nisab miktarına ulaşmayan mala zekât düşmez. Her malın, zekât düşmesi için belli ve kendine mahsus bir nisabı vardır. Bunları teker teker inceleyelim.

1. Altın ve Gümüşün Nisabı ve Vacip Olan Zekâtın Miktarı

20 miskale ulaşmayan altına zekât düşmez. 200 dirheme ulaşmayan gümüşe de zekât düşmez. Buna göre altının nisabı 20 mıskal, gümüşün nisabı da 200 dirhem olmaktadır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***" Senin 200 dirhemin olur da üzerinden sene geçerse, ona 5 dirhem zekât lâzım gelir. 20 miskal olmadıkça altından zekât lâzım gelmez. Senin 20 mıskal altının olur ve üzerinden sene geçerse yarım dinar zekât lâzım gelir. Bundan fazla olduğunda fazlanın hesabına düşen verilir."*** *(Ebu Dâvud/1573, (Hz. Ali'den)*

"5 ukiyeden az olan gümüşte zekât yoktur." *(Buhari/1413, Müslim/980)* (ukiye 40 dirhem)

Miskal Nedir?

Şu an mâruf olan iki çeşit miskal vardır:

a. Acem miskali: Bu miskal, 4.8 grama eşittir. 20 miskal, 96 grama eşittir.

b. Irak miskali: Bu da 5 grama eşittir. Bu bakımdan 20 miskal, 100 grama denktir.

Bu hususta, ikisinden en az olana, yani 96 grama itibar etmek daha ihtiyatlıdır. Çünkü fakirin maslahatı bununla daha iyi gözetilmiş olur. 1 gram altının değeri, Türk parasıyla 100 TL.

olursa, nisab miktarı bugünkü fiyatla çarpıldığında 9.600 TL. olur. Altının fiyatı, normal değişmelerde bu şekilde dikkate alınır. Ancak normal olmayan durumlardaki fiyatı dikkate alınmaz.

Dirhem Nedir?

10 dirhemin, tartıda 7 miskale eşit olduğunda ittifak edilmiştir. Yani 10 dirhem 33.6 grama denktir. Bu birinci ihtimal kabul edildiği takdirde böyledir. Bu bakımdan 200 dirhem, 672 gram altın veya gümüşe denktir.

İslâm tarihine baktığımızda, İslâm'ın başlangıcında 200 dirhem gümüşün, 20 miskal altına denk olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre de 20 miskal altın ile 200 dirhem gümüş nisab miktarı sayılıyor ve zekât vacip oluyordu. Sonra altının değeri değişerek 20 miskal altının kıymeti, 200 dirhem gümüşün kıymetini çok aştı. Şu anda da durum böyledir. Her iki ihtimale binaen de kağıt para edinen kimse onu gümüşün bedeli olarak dikkate alabilir. Bu durumda 96 gram altına bedel olduğunda ona zekât vacip olur.

Eldeki para 672 gram gümüşe denk ise, en ihtiyatlı yol şudur: Fakirler için, altın ve gümüşe göre takdir edildiğinde hangisinin daha yararlı olduğu dikkate alınmalıdır. Ancak bu şekilde yapıldığında, Allah katındaki zekâtın ödendiği kanaatine varılabilir. Gümüşe göre takdir edildiğinde, altına göre nisab miktarı düşer ve az malda zekât vacip olur. Bu durumda Müslüman gümüşe göre takdir etmeli ve zekâtını ödemelidir. Böylece zimmet-i beraat etmelidir.

Nisab miktarına ulaşan altın ve gümüşte zekâtın vacip olmasının şartı, üzerinden 1 senenin geçmiş olmasıdır.

Altın veya gümüş, nisab miktarına ulaştığında, zekâtın vacip olması için bu malın, mükellefin eline geçtiği andan itibaren üzerinden 1 senenin geçmesi gerekir. Bu müddet zarfında nisab miktarından aşağı düşmemelidir.

Bunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu hadîsidir: ***"Üzerinden sene geçmedikçe hiçbir mala zekât yoktur."*** *(Ebu Dâvud/1573)*

Mal, nisab miktarından aşağı düştüğünde, isterse senenin bir gününde veya senenin bir saatinde düşmüş olsun, tekrar artıp nisab miktarına ulaştığı zamana kadar nisab miktarına ulaşmış kabul edilmez. Tekrar nisab miktarına ulaşıp bütün sene boyunca hiç düşmeden kaldığında zekât vacip olur. *(Ebu Hanife'nin mezhebine göre ise, esas olan, nisabın senenin başında veya sonunda bulunmasıdır. Nisabın sene içinde azalması, o maldaki zekâtı düşürmez. Zekât verilecek fakirler için bu görüş daha yararlıdır. Mal sahiplerinin bu görüşe göre davranmaları daha güzeldir ve takvaya daha yakındır. Burada İmam Şafii'nin mezhebine muhalefet etmek söz konusu değildir.)*

Altın ve Gümüşte Vacip Olan Zekâtın Miktarı

Nisab miktarına veya fazlasına ulaşan altın veya gümüşün üzerinden 1 sene geçmişse, yukarıda sözü geçen şart da tahakkuk etmişse, malın tamamında % 2.5 (1/40) zekât vardır.

Bunun delili, daha önce bahsi geçen hadîstir. Ayrıca Hz. Ebubekir'in mektubunda yazılı olan şu hükümdür: 'Rükka'da % 2.5 (1/40) vardır'. Buradaki rükka'dan maksat gümüştür.

Başa Dön

Zekât Malları Yerine Başka Bir Malın Zekat Verilmesi

Paranın zekâtının para olarak verilmesi gerektiğinde ihtilaf yoktur. Mükellef zekâtını idareciye veya vekiline verdikten sonra, onlar o zekâtı hak sahiplerine vermeden önce değiştirmeye yetkili değillerdir; yani para olarak aldıkları zekâtı, para olarak sahiplerine dağıtmaları gerekir.

Nevevî şöyle der: *"Arkadaşlarımız 'Ne idarecinin, ne de zekât memurunun, zekât mallarından herhangi bir şeyi, ortada bir zaruret olmaksızın satmaya yetkisi yoktur. Alınan zekâtı, olduğu gibi hak sahiplerine dağıtmak mecburiyetindedirler. Çünkü zekât verilen kişiler, vâsi ve veliye ihtiyaçları olmayan aklı başında kimselerdir. Bu bakımdan onların hakkı olan bir şeyi, onların iznini almadan değiştirmek veya satmak caiz olmaz' demişlerdir".(Nevevî, el-Mecmû, VI/178)*

İmam Nevevî'nin kast ettiği zaruret şekli şöyle olabilir: *Alınan zekâtın telef olmasından veya hak sahiplerine ulaşıncaya*

kadar bozulmasından endişe edilir veya hak sahiplerine ulaştırmak için paraya ihtiyaç duyulması söz konusu olursa, idareci bu durumda malların bir kısmını satar, gerisini götürür. Ancak böyle bir zaruret olduğunda zekât malı değiştirilebilir veya satılabilir.

Nevevî, Şafii âlimlerinin şöyle dediğini nakleder: 'Eğer deve, sığır veya koyunun zekât verilmesi gerekiyorsa, mal sahibi onu satarak parasını zekât olarak veremez. Bu hususta ihtilaf yoktur. Hak sahiplerini bir araya toplayıp deveyi kendilerine teslim etmesi gerekir Onlar isterlerse deveyi satar, parasını paylaşırlar. Cumhura göre İmam'ın hükmü de böyledir' *(Nevevî, el-Mecmû, VI/178)*

Şunu hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamalıyız: Zekât, bir ibadettir, ibadette de reyin yeri yoktur. İctihad ancak dar sınırlar dahilinde olur. Bunun için fakihler burada nassların sınırında durmuş ve naslara muhalefette bir maslahat olduğu vehmine kapılmamışlardır.

Nevevî, İmam Harameyn'den şöyle naklediyor: 'Arkadaşlarımızın itimad ettiği esas şudur: Zekât, insanları Allah'a yaklaştıran malî bir ibadettir. Böyle olan her şeyde Allah'ın emrine tâbi olmak gerekir. Bir kişi vekiline falan elbiseyi almasını emretse, vekil, müvekkilinin yararına da olsa başka bir elbise alamaz. Bu bakımdan Allah'ın emriyle vacip olan bir emre ittiba evladır'. *(Nevevî, eî-Mecmû, V/403)*

Soru -Şafii olan bir manifaturacı kendisinden elbise isteyen bir fakire yanında bulunan kumaş tan zekat verebilir mi?

Cevap: Her ne kadar Şafii mezhebine göre kumaş zekat olarak verilmez ise de Hanefi mezhebini taklit etmek suretiyle kumaşı zekat olarak çıkarmakta bir beis yoktur. *(Halil Günenç-Fetvalar- 283)*

Zekât Mallarında Zekat verilen Kişi Yerine Tasarruf Etmek

Bu fetvaya (İmam Nevevi'nin fetvası) binaen hayır cemiyetlerini idare edenlerin dikkatini çekiyoruz. Zekât diye aldıkları paraları 'Talebelerin maslahatına daha uygundur' diye gıda maddeleriyle veya başka maddelerle değiştiremezler. Ancak

o zekât hak sahiplerine verildikten sonra onda tasarruf edebilirler. Bu mallan ne kendileri için, ne de aileleri için kullanamazlar. İhlas sahibi olanlara tavsiyemiz, eğer ecir ve sevap almak istiyorlarsa, Şârî'nin emrettiği gibi davranmaktan kaçınmamalıdırlar. Allah'ın şeriatında zan ve batıl tasavvurlara sapmamalıdırlar. Kendilerini, Allah'ın veli kılmadığı kimseler üzerine veli kılmamalıdırlar. Nevevî'nin büyük âlimlerden naklettiği bu fetvaya yapışmalıdırlar. Zekâta müstehak olan kimseler reşid kimselerdir, dolayısıyla herhangi bir kimse onların velisi olamaz. Bu bakımdan onların hakkı olan zekâtta, onların eline geçmeden önce kendiliklerinden tasarruf yapamaz ve onların izni olmadan dağıtamazlar. Onların izinleri de mal ellerine geçtikten sonra dikkate alınır. Onlar haklarını bizzat aldıktan sonra başkalarına izin verebilirler.

2. En'âm'ın Nisabı ve Vacip Olan Zekâtın Miktarı

En'âm'dan maksadın, deve, sığır ve koyun olduğunu zikretmiştik. Develer 5 adet olunca nisab miktarına ulaşmış olur, 5'ten az olan develerde zekât yoktur. Develerin sayısı arttıkça zekâtları da ona göre artar.

Devenin Nisabı şöyledir;

Nisab	Miktar		Nisab	Miktar
5'den 9'a kadar	1 koyun		36'dan 45'e kadar	1 deve (3 yaşında)
10'dan 14'e kadar	2 koyun		46'dan 60'a kadar	1 deve (4 yaşında)
15'den 19'a kadar	3 koyun		6l'den75'e kadar	1 deve (5 yaşında)
20'den 24'e kadar	4 koyun		76'dan 90'a kadar	2 deve (2 yaşında)
25'den 35'e kadar	1 deve 2 yaşında		91'den 120'ye kadar	2 deve (4 yaşında)

Develer fazlalaştıkça her 40 deve için üç yaşına basmış 1 dişi deve her 50 deve için dört yaşına basmış 1 dişi deve verilir. Eğer deve sayısı 170'e ulaşırsa onlarda, üzerinden 1 sene geçtikten sonra iki yaşını doldurmuş 3 dişi deve ve üç yaşını doldurmuş 1 dişi deve zekât olarak verilir. 170 devede üç tane 40, bir tane de 50 vardır.

Bu Hükümlerin Delili: Hz. Ebubekir, Enes'i zekât toplamak için Bahreyn'e gönderirken şu mektubu yazdı: *"Rahman ve rahim Allah'ın adıyla! Bu, Peygamber'in Müslümanlar üzerine farz kıldığı zekâttır. Allah" onu, rasûlüne emretmiştir. Kim onu gerektiği şekilde isterse ona verin her kim de fazlasını isterse ona da vermeyin. 24 ve daha aşağı olan develerin zekâtı koyun olarak verilir. Her 5 deve için bir koyun. Develer 25'e ulaştı mı, 25ften 35'e kadar 2 yaşına basmış bir dişi deve verilir. Eğer 2 yaşına basmış dişi deve yoksa, 2 yaşına basmış bir erkek deve verilir. Develer 3ö'ya ulaştığında 45'e kadar 3 yaşına basmış dişi bir deve verilir. 46'dan 60'a kadar olan develerde 4 yaşına basmış dişi bir deve verilir. 61'den 75re kadar 5 yaşına basmış dişi bir deve verilir. 66'dan 90'a kadar olan develerde 3 yaşına basmış iki dişi deve verilir. 91'den 120'ye kadar olan develerde 4 yaşına basmış iki dişi deve verilir. Bunlar kendilerini erkek deveye teslim edecek hale gelmiş olmalıdırlar. 120'den fazla olan develerde her 40 deve için 3 yaşına basmış dişi bir deve ve her 50 deve için 4 yaşına girmiş bir dişi deve verilir."(Buhari/1386)*

Başa Dön

Sığırın Nisabı

Sığırın nisabı, otuza ulaşmasıdır. Sığırların sayısı arttıkça zekât oranı da artar. Sığırların zekâtı, aşağıdaki şekildedir:

Nisab	Miktar
30'dan 39'a kadar	1 erkek veya dişi buzağı (bir yaşında)
40'dan 59'e kadar	1 dişi buzağı (iki yaşında)
60'tan 79'a kadar	2 buzağı (bir yaşında)
70'den 79'a	1 dişi buzağı (2 yaşında), 1 erkek buzağı (1 yaşında)
80'den 89'a	2 dişi buzağı (iki yaşında)
90'dan 99'a	3 erkek buzağı (bir yaşında)
100'den 109'a	1 dişi buzağı (2 yaşında), 2 erkek buzağı (1 yaşında)
110'dan 119'a	2 dişi buzağı (2 yaşında), 1 erkek buzağı (1 yaşında)

Bu Hükümlerin Delili, Muaz'ın rivayet ettiği şu hadîstir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) beni Yemen'e gönderdi. Bana her 30 sığırdan, bir yaşında erkek veya dişi bir sığır, her 40 sığırdan İki yaşında bir dişi sığır almamı emretti'.*** *(Tirmizî/633, Ebu Dâvud/1576 ve başka muhaddisler)*

Koyunun Nisabı

Kırka ulaşmayan koyunların zekâtı yoktur. Kırka ulaştığında zekât olarak bir koyun verilir. Koyunların sayısı arttıkça zekât oranı da artar.

Koyunların zekâtı aşağıdaki şekildedir:

Nisab	Miktar
40'dan 120'ye	1 koyun (bir yaşında) veya 1 keçi (iki yaşında)
121'den 200'e	2 koyun
201'den 300'e	3 koyun

Bundan sonra her yüz koyun için bir koyun zekât verilir.

Bu Hükümlerin Delili, Hz. Ebubekir'in Enes'i gönderirken yazmış olduğu şu mektuptur: *"Otlatılan koyunlar 40'a ulaştığında 120'e kadar 1 koyun zekât düşer. 120'den 200'e kadar olan koyunlarda 2 koyun, 200'den 300'e kadar olan koyunlarda 3 koyun, 300'den fazla olan koyunlarda her 100 koyun için 1 koyun zekât verilir. Eğer otlatılan koyunlar 40rdan az ise, 39 bile olsa onlara zekât düşmez. Ancak mal sahibi isterse verebilir." (Buhari/1386)*

Hayvanlarda Zekâtın Vacip Olmasının Özel Şartları

Zekâtın vacip olmasının genel şartlarını açıklamıştık. Ancak hayvanlarda zekâtın vacip olması için birtakım özel şartların daha bulunması gerekir.

Bu şartlar aşağıdadır:

1. Zekât düşmesi için hayvanın otlaması gerekir.

Hayvan senenin çoğunu otlayarak geçirmelidir. Yaşamı otlamaktan başka bir şeye bağlı olmamalıdır. Çünkü yukarıda bahsi geçen hadîste bu husus belirtilmiştir.

2. Hayvan çalıştırmak için değil, sütü, yavrusu ve eti için edinilmiş olmalıdır.

Çalıştırmak için edinilmiş hayvanlara zekât düşmez. Bunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu hadîsidir: ***"Çalışan sığırlarda zekât yoktur."*** *(Taberânî)*

Diğer çalışan hayvanlar da sığıra kıyas edilmiştir. Sene içinde dünyaya gelen yavrular, üzerinden bir sene geçme şartından istisna edilir.

Bu durumda annelerinin üzerinden bir sene geçmesi şartı yavrularda yoktur, onlar annelerine tabidirler. Zekât senesi dolmak üzereyken dünyaya gelen yavrular da anneleri gibi zekâta tabidirler.

3. Ziraî Mahsuller ile Meyvelerin Nisabı ve Vacip Olan Zekât Miktarı

Ziraî mahsuller ile meyvelerin nisabını daha önce açıklamıştık. Bunların Kur'an ve Sünnetten delilleri de orada zikredilmişti. Şimdi ziraî mahsul ve meyvelerde zekâtın vacip olmasının şartlarını izah etmeye çalışalım.

Ziraî mahsul ve meyveler, kabukları ayrıldıktan, toprak ve çamurları temizlendikten sonra yaklaşık 5 vesk olmalı ki zekât vacip olsun. Eğer meyve kurutuluyorsa kurutulduktan sonra 5 veya 6 vesk'e ulaşırsa veya daha fazla olursa zekât vacip olur**.**

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"5 vesk'ten aşağı olan miktarda zekât yoktur."*** *(Buhari/1340; Müslim/979)* ***"5 vesk'e ulaşmayan dane ve hurmada zekât yoktur.***" *(Müslim/979)*

Vesk Nedir?

Vesk bir tartı ölçüsüdür. Hz. Muhammed (a.s.v.) onu, kendi zamanındaki Medine sa'larından 60 sa' ile takdir etmiştir. Yukarıda sözü geçen İbn Hibban'ın rivayet ettiği hadîste şu ibare vardır: 'Vesk 6 sa', sa' ise 4 müd'dür'. Dairet'ul-Mâarifil-İslâmî isimli kitapta 1 sa', 3 litre olarak takdir edilmiştir.

Bu takdire göre 1 vesk, 180 litre olur. Buna göre ziraî mahsul ve meyvelerin nisabı, 900 litre olur.

Ziraî Mahsuller ve Meyvelerde Vacip Olan Zekât Miktarı

Ağaçlar gibi yağmur suyundan veya nehir suyundan hiçbir masraf yapmadan beslenen mahsul ve meyvelerden -eğer nisab miktarına ulaşmışsa- 1/10 zekât vardır. Bu bakımdan her 300 sa'dan -ki nisabın en azıdır- 30 sa', her 900 litreden 90 litre zekât verilir. Eğer mahsul, su taşınarak sulanıyorsa, bu, mahsul sahibine bir masraf getirdiği için bunun zekâtı 1/20'dir.

Bunun delili, şu hadîslerdir: ***"Yağmur, çeşme ve nehir suyundan kendiliğinden suyunu alan mahsullerde 1/10, su taşınarak sulanan mahsullerde ise 1/20 zekât vardır."*** *(Buhari/1412, (İbn Ömer'den)*

"Nehir ve yağmur suyu ile elde edilen toprak mahsullerinde 1/10 nisbetinde, hayvan çalıştırılarak sulanan mahsullerde 1/20 nisbetinde vergi vardır." *(Müslim/981, (Câbir b. Abdullah'tan)*

"Suyu kökleriyle kendiliğinden çeken ürünlerde 1/10 nisbetinde vergi vardır." *(Ebu Dâvud/1599)*

Ziraî Mahsul ve Meyvelerde Zekâtın Vacip Olma Vakti

Zekâta tâbi olan mahsuller olgunlaştıktan sonra zekât vacip olur. Tüm mahsulün olgunlaşıp kuruması şart değildir; bir kısmının olgunlaşıp kuruması yeterlidir. Meyveler ise yenmeye elverişli hale geldiklerinde zekât vacip olur. Meyvelerinde bir kısmının yenmeye elverişli olması, tümünün elverişli olması anlamına gelir. Meyvelerin yenmeye elverişli olması için tanelerin olgunlaşıp kuruması şart koşulmuştur. Çünkü bu duruma gelmeden önce azık sayılmazlar. Mahsul ve meyveler kuruyup olgunlaştığında zekâtlarını hemen vermek vacip değildir. Meyvelerin zekâtı, üzüm ve hurmalar kurutulduktan sonra verilir.

Şu hadîs buna delâlet eder: ***'Mahsul, toplanıp temizlendikten sonra zekâtı verilir'.*** *(Tirmizî/644, (Attab b. Esîd'den)*

"Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez." (En'âm/141)

Zekâtın Vacip Olduğu Mahsul ve Meyveleri Satmanın Hükmü

Zekâtın vacip olduğu mahsul ve meyvelerin satışı batıldır. Ancak mahsul ve meyve zekât memuru tarafından kuru üzüm veya kuru hurma olarak takdir edilmişse satış sahih olur. Çünkü takdir etmek, mal sahibini zekât miktarına zamin kılmak (zimmetlemek) demektir. Yemek, hibe etmek veya telef etmek gibi her tasarruf satmak gibidir. Bu durumda mal sahibi zekâtı miktarı kadar borçlu olur. Eğer zekât verilmeden malda tasarruf etmenin yasak olduğu biliniyorsa günahkâr olur.

Buna göre idarecinin yapması gereken şey şudur: Mahsul ve meyvelerde zekât vacip olduğunda adam gönderip tahmin (ekspertiz) yaptırmaktır.

Çünkü bu hususta Attab b. Esid'in rivayet ettiği ve yukarıda sözü geçen hadîs vardır. Eğer idareci malı tahmin ettirmezse, mal sahibi iki adil kişiye malını tahmin ettirerek zekât miktarını tespit ettirir. Bundan sonra zekât miktarından geriye kalan mâlında istediği gibi tasarruf edebilir.

Mal Yerine Malın Değerini Zekât Olarak Vermek

Daha önce hayvanların zekâtının, yine hayvanlardan verilmesi gerektiğini zikretmiştik. Şârî, onların her birini belirtmiştir. Zekât, Allah'ın hakkıdır ve hak sahiplerine sarfedilir. Bu bakımdan mal yerine, onun değerini vermek caiz değildir. Buna göre hayvanların zekâtını, yine hayvanlardan vermek farzdır. Nitekim bu hususu delilleriyle beraber zikretmiştik. Ziraî mahsuller için de hüküm böyledir. Çünkü Şârî 'Yağmurun suladığında 1/10 vardır' dediğinde hakkı, onlardan çıkana bağlamıştır. Ancak zaruretten ötürü bazı haller bu hükümden istisna edilir. Meselâ 5 devesi olduğu için kendisine 1 koyun

zekât düşen kişi, bulunduğu memlekette koyun bulamadığı zaman koyunun değerini zekât olarak verir. Böylece fakirler, beklemekten dolayı zarar görmezler. Eğer mal sahibi zekât düşen mallarını gizler, idareci de onun başka mallarını bulursa, gizlediği malların zekâtını bulduğu mallardan alır.

4. Ticaret Mallarının Nisabı ve Vacip Olan Zekât Miktarı

Ticaret mallarının, kâr amacıyla değiş-tokuş yapılan mallar olduğunu söylemiştik. Bunlar ister altın, gümüş, tahıl, meyve ve hayvanlar gibi zekât sınıflarının aslı olsun, ister kumaş, mamul maddeler, arazi, kar ve ok gibi maddeler olsun, bunların tümünde -nisab miktarına ulaşıp şartları oluştuğunda- zekât vardır. Ticaret malları; nisab, zaman ve zekât miktarı açısından altın ve gümüşe kıyas edilir; yani ticari mallar, halk arasında tedavülde olan para ile takdir edilir.

Eğer kıymeti 96 gram altına veya 200 dirhem gümüşe denk olursa, o mala zekât vacip olur.

Kişi malını altın veya gümüşten istediğiyle kıymetlendirebilir. Ancak malını hangisiyle almışsa ona göre takdir etmesi vacip olur. Ticarî mallarda dikkate alınacak husus, ticarete başlandığı günün senesinde nisab miktarına ulaşmış olmasıdır. Bu bakımdan ticarete başlandığında malın nisab miktarına ulaşması dikkate alınmaz. Senenin sonuna kadar nisab miktarından düşmeme şartı yoktur. Bundan anlaşılıyor ki ticarî malların zekâtındaki 'sene'den maksat, kişinin o malları ticaret niyetiyle aldığı günden itibaren kamerî bir senenin geçmiş olmasıdır.

* Maliki ve Şâfiî fakihlerine göre, ticaret mallarında nisab sadece sene sonunda aranır. Sene başı ve sene içinde nisabın düşmesi bu mallarda zekâtın vücûbuna mani sayılmaz.* (DİB İlmihal I/443)

Bu hükümlere binaen tüccar bir kimse elindeki ticaret mallarını altın ve gümüşü esas alarak kıymetlendirmelidir. Eğer nisab miktarına ulaşırsa bu malların 1/40'ni zekât olarak vermelidir.

Kıymetlendirilmesi vacîb olan ticarî mallara, evin eşyası ve bu mânâda olan eşyalar dahil değildir. Fabrika ve işyerinde bulunan aletler de dahil değildir. Çünkü bu aletler satış için alınmamıştır. Bunların değeri ne kadar olursa olsun bunlarda zekât söz konusu değildir.

Sene sonunda kıymetlendirilmesi gereken mallara, sermaye, kârla beraber girer; yani sermaye ve kârın tümü hesaplanarak zekâtı verilir.

Eğer kıymeti 1000 Suriye lirası olan bir şey ticarete başlarsa, senenin sonunda kıymeti 5000 Suriye lirası olursa tümünün zekâtını vermek caizdir.

Ticarî Mallarda Farz Olan Zekâtın Miktarı

Ticarî malların üzerinden bir yıl geçtiğinde, o malın memlekette kullanılan paraya göre değerlendirileceğini öğrenmiş olduk. Eğer malın değeri nisab miktarına ulaşmışsa, % 2.5 zekât farz olur.

Ticarî Malların Zekâtı Mallardan mı, Malın Değeri Olan Paradan mı Verilir?

Başa Dön

Bu hususta Şafii mezhebinde üç görüş vardır:

a. Ticarî malların zekâtını, kendisine göre değerlendirilen paradan (altın veya gümüşten) vermek farzdır.

Bu durumda ticarî malların bir kısmını zekât olarak vermek yeterli olmaz. Çünkü ticarî malların bizzat kendileri, zekâta tâbi olan mallar değildir.

Onlara zekât düşmesi, ancak ticaret sebebiyle olmuştur. Zekât da mal hangi paraya göre değerlendirilin işse o para ile verilir. Bu görüş, bugün uygulanan görüştür.

b. Zekâtın vacip olmasının sebebi mal olduğu için ticarî malların bizzat kendilerinden zekât verilir, malın değerini zekât olarak vermek yeterli olmaz.

c. Kişi ister maldan, isterse de malın değerinden zekât verir. Çünkü zekât hem mala, hem de paraya bağlanır. Öyle ise onların her ikisi de zekâtın vacip olmasının sebebidir.

• Bir Uyarı: Bununla beraber uygun olan şudur ki eğer ticarî malların bizzat kendilerinden zekât verilmesi caiz görüldüğü takdirde elde bulunan ticarî malların zekâtını % 2.5 nisbetinde vermek vaciptir. Kıymet bakımından düşük, ayıplı veya pazarı olmayan mallan zekât olarak vermek yeterli olmaz.

5. Maden ve Rikaz'ın (gömü, define vb) Nisabı ve Vacip Olan Zekâtın Miktarı

Maden ve rikaz'ın ne olduğunu açıklamıştık. Burada tekrar edilmesine gerek yoktur. Burada gerekli olan şey, onların nisabını ve zekât miktarlarını bilmektir.

Madenin nisabı, altın ve gümüşün nisabı gibidir. Yani 1/40'tır. Ancak madende zekâtın vacip olması için üzerinden bir yıl geçmesi şart değildir. Maden çıkarılır çıkarılmaz zekâtı verilmelidir. Kişi altın veya gümüşü madeninden çıkardığında nisab miktarına ulaşmış durumdaysa hemen zekâtını öşrün 1/4 nisbetinde vermelidir.

Rikaz'ın nisabı da altın ve gümüşün nisabı gibidir. Buna da zekât düşmesi için üzerinden bir yıl geçmesi şart değildir. Madenden çıkarıldığında zekâtı verilmelidir. Ancak rikaz'da vacip olan zekâtın miktarı 1/5'dir.

Bunun delili, şu hadîstir: ***"Define mallarında 1/5 nisbetinde zekât vardır."*** *(Buhari/1428, Müslim/1710)*

Rikaz, zekât düşen diğer çeşitlerden ayrıdır. Çünkü rikazı mülk edinmenin fazla bir külfeti, önemli bir masrafı yoktur. Bu yüzden rikaz'da fakirlerin hakkı daha fazladır. Madenlerin ve rikazın üzerinden bir yıl geçmesi şart değildir, ikisi de yerden çıkarılmaktadır. Bunlar buğday mesabesindedir.

Nasıl ki buğday olgunlaşıp temizlendikten sonra hemen zekâtı veriliyorsa, bunlar da öyledir.

***** İmam Şâfiî rikâzdan alınan 1/5 nisbetindeki verginin zekât verilecek kimselere sarf edileceğini, Ebû Hanîfe, -bir görüşe göre- İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel ise bu gelirin fey hükümlerine tâbi olup zekât dışında, kamu hizmetlerine harcanacağını savunmuşlardır. * (DİB İlmihal I/449)

Ortak Malın Zekâtı

Şirket veya benzeri bir yolla birbirine karışan ve iki kişiye ait olan mallar iki kısma ayrılır:

I. Bizzat malların birbirine karışmış olması.

Bundan maksat, nisab miktarına ulaşan veya daha fazla olan ve iki kişiye ait olan maldır. Bu malın üzerinden bir sene geçmiştir, satın almak, miras veya başka yollarla elde edilen bu mal tek cinstir.

İbn Hacer şöyle diyor: Bu iki mal, ayırt edilmeyecek şekilde birbirine karışmış olmaktadır, sözgelimi iki kardeşe babalarından 40 koyun miras olarak kalır veya iki kişi ortak olarak 40 koyun satın almışlardır. Bu iki kişinin her biri her koyunun yarısına sahiptir. Öyle ki 'şu koyun bunun, şu koyun da ötekinin' denemez. Böylece her biri miras kalan, satın alınan eşya, mal veya arazinin belli olmayan bir şekilde yarısına sahiptir.

Başa Dön

II. Komşuluk veya sıfatların karışması.

Bundan maksat şudur: Zekâtla mükellef olan iki kişinin malda, müşterek olmayan bir nisabları vardır. Aralarında sadece komşuluk vardır. Bu durumda iki malın birbirine katılmadığı, birbirinden ayrı ve belli olduğu kabul edilir.

Birbirine Karıştırılmış İki Malın Zekâtı Nasıl Verilir?

Birbirine karışmış iki mal, hangi cinsten olursa olsun bir kişinin malı gibi kabul edilerek zekâtı ona göre verilir; yani iki malın toplamı nisab miktarına ulaşıp üzerinden bir yıl geçerse zekât vacip olur. Her iki mal sahibinin hissesi ayrı ayrı olduğunda nisab miktarına ulaşmasa da karışık malda zekât, malın toplamına göre takdir edilir. Malın toplamı nisab miktarına ulaştığında zekât lazım gelir.

Bunun delili, daha önce bazı parçaları nakledilen hadîsin şu bölümüdür: ***"Ayrı olan mallar zekât korkusuyla cemedilemez, cem olmuş mallar da ayrılamaz."*** *(Buhari, (Enes'ten)*

Bu hadîsin anlamı şudur: İki ayrı mal, zekât alınmak için birleştirilemez. Birbirine karışmış iki mal da zekât vermemek için ayrılamaz.

Bu hüküm bazı durumlarda malda zekâtı vacip kılar. Eğer ayrı ayrı olup birbirine karıştırılmamış olsalardı, onlarda zekât vacip olmazdı. Nitekim bazı durumlarda da malları karıştırmak zekât nisbetini azaltır. Nisab miktarına ulaşan mallar karıştırılmamış olsaydı zekâtları daha fazla olurdu.

Birincisinin misali şudur: İki şahıs bir sene müddetle 40 koyuna sahiptir. Zekât, bu iki şahsın ortak malı olan 40 koyuna düşmektedir. Eğer bu iki kişinin malları ayrı olsaydı her ikisine de zekât düşmezdi. Çünkü her birinin payı, nisab miktarından azdır.

İkincisinin misali de şudur: İki şahsın 80 koyunu bulunmaktadır. Her birinin 40 koyunu vardır. Bunların üzerinden 1 sene geçtiğinde zekât olarak 1 koyun vermeleri gerekir. Çünkü birbirlerine karışmışlar, tek bir mal durumuna gelmişlerdir. Oysa bunlar ayrı olsalardı her birine zekât olarak 1 koyun vermek vacip olurdu ve böylece 1 koyun yerine 2 koyun zekât verilmiş olurdu.

Karışan İki Malın Tek Bir Mal Gibi Kabul Edilmesinin Şartları

Karışık iki ayrı malı bir kişinin malıymış gibi kabul ederek, ona göre zekât alınması için iki çeşit şart vardır:

Birinci şart: Onlar hangi kısımdan olursa olsun -ister birbirinden ayırt edilmeyecek şekilde, isterse komşuluktan ötürü karışmış olsun karıştırılmış olan malın şartlarıdır. Bunların şartları aşağıdadır:

a; İki malın cinsi aynı olmalıdır.

Eğer malların yarısı koyun, yarısı da sığır olursa, ne şekilde ve nasıl karışmış olurlarsa olsunlar ayrı ayrı kabul edilirler.

b. İki malın toplamı nisab miktarına ulaşmış olmalıdır.

Eğer iki malın toplamı 35 koyun olursa onlara zekât düşmez. Ortaklardan birinin veya ikisinin de başka koyunları olsa

ve onları getirip 35'e katsa ve böylece nisab miktarına ulaşsa bile bu dikkate alınmaz.

c. Karışık olan iki mal bu şekilde bir sene -eğer üzerinden bir sene geçmesi gereken kısımdan ise- kalmalıdır.

Eğer ortaklardan her biri Muharrem ayının başında 40 koyuna sahip olur ve koyunlarını Safer ayının başında birbirine katarlarsa, sene geçip tekrar Muharrem ayına geldiğinde her biri zekât olarak bir koyun vermelidir. Bu durumda onların karıştırılması dikkate alınmaz. Ziraî mahsuller ve meyveler gibi üzerinde bir sene geçmesi gereken mallardan değilse, karıştırmanın, meyve veya mahsulün olgunlaşma zamanına kadar kalması şarttır.

İkinci şart, komşuluk karışmasına mahsus olan şartlardır ki aşağıda zikredilmiştir:

a. Sığır, deve veya koyunlar birbirinden ayrı olmamalı; istirahat, toplanma, otlak ve sağım yerleri aynı olmalıdır.

Eğer mal sahipleri koyunlarını değişik yerlere götürüp otlatır, değişik yerlerde istirahat ettirir, değişik yerlerde sağarsa, böyle bir karışıklığın hiçbir etkisi olmaz. Daha önce zikrettiğimiz gibi böyle bir durum, karıştırmanın hükmüne tâbi olmaz.

b. Karıştırılmış olan sürünün çobanı ve koçu bir olmalıdır.

Eğer her birisinin ayrı çobanı ve ayrı koçlan olursa birbirine karışmış mal hükmüne girmez.

c. Mal, mahsuller gibi zekât düşen mallardan olduğunda bekçisi, kurutulduğu yer ayrı olmamalıdır, Eğer ticarî mal ise dükkânları, depolan, alışveriş aletleri ayrı olmamalıdır. Bu şartlar oluştuğunda karıştırılmış iki mal, tek mal sayılır. Onların belli olmayacak şekilde birbirlerine karışmaları şart değildir. Bu şartlar mevcut olduktan sonra komşuluk dahi kâfi gelir. Bu şartlar veya bu şartlardan biri olmazsa, her mal sahibi kendi malının hesabını tutar ve zekâtını ona göre verir.

Birbirine Karışmış İki Malın Sahiplerinin Zekât Hususunda Yapmaları Gereken Şeyler

Zekât, birbirine karıştırılmış iki malı tek bir mal kabul ederek alındığında, mal sahiplerinin malları oranında sorumlulukları vardır.

Eğer malından, kendisine düşenden daha fazla alınırsa, fazlasını ortaklarından alır, eğer az alınmışsa, üstünü ortaklarına verir. Karıştırılmış mal 100 koyun ise, ona 2 koyun zekât düşer. Eğer bu yüz koyun üç kişinin olur, ellisi birine, diğer ellisi de öteki iki ortağa ait olursa, 50 koyuna sahip olana 1 koyunun yarısı, 25'er koyuna sahip olan diğer iki kişiye de bir koyunun 1/4'i zekât olarak düşer.

Yukarıdaki hükümlerin delili, Enes'ten rivayet edilen şu hadiste bulunmaktadır: ***'Mallarını karıştıran iki ortak zekâtı eşit şekilde öderler'.***

Zekâtın Eda Keyfiyeti

Zekâta tabi olan mal nisab miktarına ulaşmışsa ve üzerinden bir sene geçmişse, zekât vacip olur. Mal sahibinin, vacip olan zekâtı hemen vermesi gerekir. Bu da şu iki şartın bulunmasına bağlıdır:

1. Zekâtı verebilecek imkâna sahip olmak.

Eğer mal kendisinin bulunduğu memlekette değilse veya borç olarak başkalarına verilmişse, bu durumda mal sahibi, malın zekâtım hemen vermekle mükellef tutulmaz. Eğer elindeki mal, başkalarına borç verdiği paranın zekâtına yetecek kadar ise zekâtı hemen vermesi vacip olur.

2. Zekâta müstehak olan sınıfların, idareci veya zekât memurunun hazır bulunması.

Kur'an'da zikredilen sekiz sınıf veya onların vekili hazır değilse, zekât tehir edilir. Hatta hak sahipleri hazır oluncaya kadar geri bırakılması gerekir.

Zekât Verirken Niyet Etmek

Zekât, verirken niyet etmek vaciptir. Çünkü zekât ancak niyetle kefaretten ve diğer sadakalardan ayrılır. Ayrıca niyetle

ilgili meşhur bir hadîs bulunmaktadır: ***"Ameller ancak niyetlere göredir."*** *(Buhari/l, Müslim/1907)*

Zekâtı Bizzat Teslim Etmek

Mal sahibi zekâtını hak sahiplerine bizzat verirken niyet etmeli veya zekât malını diğer mallardan ayırdığında ***'Bu zekâtımdır, bunu zekât olarak vereceğim'*** demelidir.

Zekâtın Tesliminde Vekil Tayin Etmek

Kişi zekâtını dağıtmak için bir vekil tayin etmişse, vekile zekâtı teslim ettiğinde niyet etmelidir. Vekilin, zekâtı hak sahiplerine verirken niyet etmesi vacip değildir ve fakat müstehabtır. Eğer mal sahibi, malı vekile teslim ederken niyet etmemişse, vekilin zekâtı hak sahiplerine dağıtırken niyet etmesi yeterli olmaz. Ancak zekâtı idareciye veya naibine verirken niyet etmesi yeterlidir. Çünkü idareci, hak sahiplerinin naibidir. Zekât idareciye teslim edildiğinde, tıpkı hak sahiplerine teslim edilmiş gibi olur ve bu durumda yapılan niyet yeterli olur. Eğer Zekâtı idareciye verirken niyet etmezse, idarecinin niyet etmesi onun yerine geçmez. Çünkü idareci -daha önce söylediğimiz gibi- hak sahiplerinin naibidir, mal sahibinin değil. Nitekim vekilin durumu da böyledir. Bu nedenle mal sahibi yerine vekilin niyet etmesine itibar edilmez.

* Şafiilere göre; tercih edilen görüş -Hanefîler'de olduğu gibi- niyetin zekât borcunu çıkarma anında yapılabileceğidir. Çünkü niyeti zekât borcunu hak edenlere verirken şart koşmak güçlük doğurur. Onun için malında vekil tayin eden kişinin devir esnasında zekâta niyet etmesi yeterlidir. * (DİB İlmihal I/437)

Zekâtı, İdareci Vasıtasıyla Vermek

Zekât malları batını ve zahirî olarak ikiye ayrılır.

a. Batınî Mallar; altın, gümüş, rikaz (maden, define vb) ve ticarî mallardır. Mal sahibi bu malların zekâtını çıkararak fakirlere vermeye yetkilidir. Hatta idareciler, bu malların zekâtını kendisinden isteseler bile onlara vermeyebilir. Çünkü idarecilerin bu tür malların zekâtını istemeleri caiz değildir; zira bunlar batını mallardır, sahipleri bunların miktarını daha iyi bilir.

b. Zahirî Mallar; Deve, sığır, koyun, ziraî mahsuller, meyveler ve madenlerdir. Eğer idareci bu malların zekâtını isterse, mal sahibinin bunların zekâtını idareciye teslim etmesi vaciptir.

"Onların mallarından bir sadaka al ki o sadaka ile onları temizleyip tezkiye edesin." (Tevbe/103)

Eğer idareci bu zahir malların zekâtını isterse mal sahibi muhayyerdir; ister zekâtını kendisi hesaplayıp hak sahiplerine verir, isterse de idareciye teslim eder. Fakat efdal olan zekâtı idareciye teslim etmektir. Çünkü idareci, hak sahiplerini mal sahibinden daha iyi bilir ve taksimatı daha iyi yapar. Ayrıca zekâtın idareci vasıtasıyla verilmesi, başa kakma ve üstünlük taslama yollarını kapatır.

Çünkü idarecinin hak sahipleriyle olan alâkası, babanın çocuklarıyla olan alâkası gibidir. Bu bakımdan başa kakma, gurur ve büyüklük taslama söz konusu olmaz. Zekâta müstehak olanları zekât ile fakirlikten kurtarmak en güzel şeydir. Böylece iş yapma imkânına sahip olup kendilerine güvenleri artar.

Eğer idareci adilse, zekât imama teslim edilir, idareci de hak sahiplerine dağıtır. Eğer idareci zâlimse veya zekâtı hak sahiplerine dağıtmayacağı zannediliyorsa, bu durumda efdal olan mal sahibinin kendi zekâtını kendisinin dağıtmasıdır. Ancak idareci zekâtı mutlaka istiyorsa, o zaman zahir malların zekâtını mal sahibinin vermemeye yetkisi yoktur. Bu durumda idareci zâlim de olsa zekât ona teslim edilmelidir.

Zekâtı Dağıtmak Hususunda Vekâlet Vermek

Kişinin, zekâtını bizzat hak sahiplerine vermesi en güzelidir. Ancak kişi zekâtını dağıtmak için başkasına vekalet verebilir. Çünkü zekât mâli bir haktır, mâli hakları eda etmek için de vekil tayin etmek caizdir. Bu tıpkı borçlarda, satın alınan mallarda, emanetlerde vekil tayin etmek gibidir. Bu bakımdan mal sahibi, bu işi kendisi için yapabilecek herkese vekâlet verebilir. Hatta kâfire ve mümeyyiz çocuğu da vekâlet verilebilir. Ancak bunlara vekalet verildiği zaman kimlere ne verileceği de söylenmelidir.

Zekâtın, Vakti Gelmeden Önce Verilmesi

Mal sahibi zekâtını, vaktinden önce verirse, malı nisab miktarına ulaşırsa ve üzerinden de bir sene geçmişse yeniden zekât vermesi vacip olur.

Daha önce verdiği mal, zekât yerine geçmez. Çünkü zekâtın vacip olmasının sebebi nisabdır. Bu durum, eşyayı almadan önce verilen bedele kıyas edilebilir. Böyle bir durumda ödenen bedel, malın karşılığı sayılmaz, satış akdinden sonra ödenmesi gereken bedelin yerine geçinmez.

Ancak mal nisab miktarına ulaşır da üzerinden bir sene geçmeden zekât verilirse bu, zekât yerine geçer. Sene tamamlanınca ikinci kez zekât vermesine gerek yoktur.

Bunun delili, Hz. Ali'den rivayet edilen şu hadîstir; ***Abbas, zamanı gelmeden önce malının zekâtım acele vermek için Hz. Muhammed (a.s.v.)'den müsaade istedi. Hz. Muhammed (a.s.v.) de ona ruhsat verdi'****(İbn Mâce/1795, Ebu Dâvud/1624, Tirmizî/678)*

Vaktinden Önce Verilen Zekâtın Sahih Olmasının Şartları

Kişi, malının zekâtını vakti gelmeden önce acele ederek verirse, sene sonunda verilmesi vacip olan zekât üzerinden düşer.

Ancak bunun için aşağıdaki şartların bulunması gerekir:

a. Mal sahibi senenin sonuna kadar zekâtı verecek durumda olmalıdır.

Eğer mal sahibi sene arasında ölürse, vaktinden önce verilen zekât, zekât sayılmaz. Bu durumda varisler, verilen o malı -vaktinden önce verilen bir zekât olduğu belirtilmiş olmak şartıyla geri alabilirler.

b. Mal, sene sonuna kadar durmalıdır.

Eğer mal, sene içinde telef olursa veya başka bir şekilde kişinin elinden çıkarsa verilen mal, zekât sayılmaz. Eğer mal sahibi, zekâtı alan kişiye 'Bu, vaktinden önce verdiğim zekâttır' demiş ise böyle bir durumda geri alabilir.

c. Vaktinden önce verilen zekâtı alan kişi, senenin sonuna kadar zekât almaya hak sahibi olarak kalmalıdır.

Eğer zekâtı alan kişi sene içinde, zekâtın dışında bir mala sahip olur da zekâta müstehak olmaktan çıkarsa veya irtidat ederek İslâm'dan çıkarsa zekât, yerini bulmamış sayılır. Çünkü zekâtın vacip olma şartlarından biri de malın üzerinden bir sene geçmiş olmasıdır.

Bu durumda vaktinden önce verilen zekâtı alan kişi, sene bitmeden zekâta hak sahibi olmaktan çıkarsa ona verilen zekât, zekât sayılmaz.

Mal sahibi tekrar zekât vermek mecburiyetindedir. Eğer zekâtı verirken 'Bu benim vaktinden önce verdiğim zekâtımdır' demişse, ona verdiğini geri alabilir. Eğer böyle bir şey söylememişse ondan hiçbir şey alamaz.

Zekâtı Tehir Eden Kişinin Durumu

Şartlar mevcut olduktan sonra zekâtını vermeyen kişi günahkâr olur. Çünkü hiçbir gerekçe olmadığı halde fakirlerin malını hapsetmiş sayılır.

Böyle yapmak ise haramdır. Ancak fakir bir yakınının, fakir bir komşusunun veya muhtaç birisinin gelmesini beklemek amacıyla tehir eden kimse bundan müstesnadır. Fakat orada hazır olan hak sahiplerinin mağdur olmamaları gerekir.

Hazır olanları perişan etmek pahasına zekâtı tehir eden kimse günahkâr olur.

Ayrıca zekâtı tehir eden kişi borçlu olur; yani fakirlerin hakkı olan zekât mala bağlı olmaktan çıkarak mal sahibinin zimmetine geçmiş olur. Eğer bütün malı telef olsa, yine o borcu (zekâtı) ödemek mecburiyetindedir. Çünkü zekâtı tehir etmekle kusurlu davranmıştır, kusurunun sorumluluğunu da yüklenmesi gerekir. Hatta zekâtın tehir edilmesi, daha önce sözü geçen kimseler için olsa dahi yine de bu hüküm mal sahibi hakkında geçerlidir.

Vekilin Zekâtı Tehir Etmesi

Geçen hükümlerden anlaşıldı ki mal sahibi birisini vekil tayin eder ve zekât miktarını da teslim ederse, vekilin, zekâtı, hak

sahiplerine derhal vermesi gerekir, tehir etmeye yetkisi yoktur. Eğer buna rağmen tehir ederse, hem günahkâr, hem de borçlu olur.

Mühim Bir Nokta

Hayır cemiyetlerini idare edenlerin dikkatlerine arz ediyoruz:

Mal sahipleri tarafından sizlere zekât olarak verilen paranın bir kısmını cemiyetin hesabına yatırarak sermaye gibi bekletip aylık taksitler gibi peyderpey dağıtmayın! Çünkü bu parayı bekletmek caiz değildir. Allah'ın şeriatında vacip olan hakkı, hak sahiplerine hemen vermek kaidesine muhaliftir.

Ayrıca bu durum, fakirlerin kendilerine şerefli bir çalışma zemini hazırlayıp rızıklarını temin etmeleri amacıyla verilen zekâtın hedefine de ters düşmektedir. Evet, o zekâtı alan fakir, bir iş kurarak fakirler listesinden silinir, Allah yolunda infak edenler ve sadaka verenler sınıfına girer. Biz hak sahibinin adına tasarruf yapamayız. Hak sahipleri adına alman zekât, âkil-bâliğ olduğunda, zekâtı hemen kendisine teslim edilmelidir.

Hayır cemiyetlerini idare eden ihlaslı kişilere tavsiyemiz şudur: Şeriata muhalif davranmayınız ki çalışmalarınızın ecrini alabilesiniz. Amelleriniz ve hizmetlerinizin heba olmasından kurtulabilesiniz.

Soru -Zekat ile mükellef olan kimse, malın zekatını başka bir yere nakil edip oranın fakir ve müstahaklarına verebilir mi?

Cevap: Zekat ile mükellef olan kimsenin zekatını bir beldeden başka bir beldeye götürüp nakil etmesi Hanefi mezhebine göre caiz ise de mekruhtur.

Oranın fakir ve müstahaklarına öncelik hakkı tanınmalıdır. Ancak götürdüğü yerde fakir akrabaları veya çok muhtaç olan kimseler varsa nakil edilmesinde beis yoktur. Yalnız zekat-ı muaccelenin (vakti gelmeden verilen zekatın) naklinde hiç bir sakınca yoktur.

Şafii mezhebine göre ise zekatın bir beldeden başka bir beldeye, muhtaç akrabaları için de olsa nakledilmesi caiz değildir. Nakledildiği takdirde zekat ödenmiş sayılmaz. Mal nerde ise zekat oranın fakirlerine verilmelidir, Orada fakir bulunmazsa en yakın yere nakledebilir. Yalnız Şafii olan kimse Hanefi mezhebini taklit ederek nakleder se günahkar olmaz. *(Halil Günenç-Fetvalar-281)*

* Hanefîler'e göre zekâtın, alanın onuru zedelenmemesi ve gösteriş şaibesinden uzak olması için gizlice verilmesi daha iyidir. Şâfiî ve Hanbelilere göre ise insanları bu ibadeti yapmaya teşvik etmek için zekâtın açıkça verilmesi daha uygun olur. Bütün fakihlere göre zekât dışındaki gönüllü ödemeleri gizlice vermek efdaldir. Yüce Allah şöyle buyurur: ***"Sadakaları açıkça verirseniz iyi olur. Eğer onları yoksullara gizlice verirseniz sizin için daha iyidir. Böyle yaptığınız için Allah sizin günahlarınızı bağışlar. Allah yapmakta olduklarınızı noksansız bilir"*** (el-Bakara 2/271).* (DİB ilmihal I/499)

Zekât'ın Verileceği Yerler ve Zekâta Müstehak Olanlar

Allah Teâlâ, zekât verilecek kimseleri şu ayette zikretmiştir: ***"Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak yalnızca fakirlere, miskinlere, zekât amillerine, kalpleri (İslâm'a) ısındırılacaklara, kölelere, borçlulara, Allah yolundakilere ve yolda kalmış olanlara tahsis edilmiştir. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."*** (Tevbe/60)

Zekât Verilecek Sınıflar

1. Fakir

Fakir, yemek, elbise ve mesken bakımından yeterli malı olmayan kimsedir. Sözgelimi on ihtiyacı vardır, fakat ancak üçünü elde edebilmektedir.

2. Miskin

Miskin ihtiyaçlarını nisbeten karşılayabilen kimsedir. Ancak elinde bulunanlar, ihtiyacına kâfi gelmez. Meselâ on şeye ihtiyacı vardır, ancak sekizini elde etmiştir. İşte bunlara ve bunlardan öncekilere -en sahih görüşe göre- yetecek kadar zekât

verilmelidir. Dikkat edilmesi gereken bir husus da evlenme ihtiyacının olup olmamasıdır.

* Şâfiî ve Hanbelilere göre fakir; kendisinin ve bakmakla mükellef olduğu kişilerin ihtiyaçlarını gidermeye yeterli malı ve kazancı olmayan kimsedir.

Miskin ise kendisine ve geçimini sağlamakla yükümlü kişilere yeterli olmamakla beraber, sahip olduğu mal ve kazançla kıt kanaat geçinebilen kişidir. Bu iki mezhebe göre fakir, miskinden de fazla ihtiyaç içinde olan kimsedir.

Bu iki mezhebe göre de zekât almayı hak eden muhtaçlar;

1. Hiçbir malı ve geliri olmayanlar.

2. Malı ve geliri olup da bunlarla kendilerinin ve bakmakla yükümlü olduklarının ihtiyaçlarını karşılayamayan kimselerdir. * (DİB İlmihal I/477)

3. Zekât Âmilleri

Zekât âmilleri, zekât toplama işinde çalışanlar, devlet tarafından tayin edilen memurlardır.

Bunlara, sadece çalışmalarının karşılığı nisbetinde zekât mallarından verilir. Onlara, topladıkları zekâtın muayyen bir bölümünü vermek caiz değildir. Çünkü Allah'ın şeriatında bunun herhangi bir delili yoktur. Bunlar ancak ücretle çalışan kimselerdir. Bunlara sadece çalışmalarının karşılığı verilmeli, başka bir şey verilmemelidir.

4. Müellefet'ul-Kulub

Müellefet'ul-Kulub, dört sınıftır:

a. Yeni Müslüman olmuş imanı zayıf kimseler.

Bunlara, imanları kuvvetlensin diye zekât verilir.

b. İslâm'a yeni girmiş ve halk arasında itibarlı olan kimseler.

Bunlar gibi olan kâfirlerin de İslâm'a girmelerini teşvik etmek amacıyla kendilerine zekât verilir.

c. Sınırları bekleyen müminler.

Bunlar Müslümanları koruduklarından için kendilerine zekât verilerek daha güçlü olmaları sağlanır. Böylece düşmanların şerrini daha iyi defedebilirler.

d. Kendilerine memur gönderilmesi mümkün olmayan kavimlerin zekâtını toplayan müminler.

Müslümanların bunlara ihtiyacı olduğu zaman kendilerine zekâttan bir pay verilir. Aksi takdirde bir şey verilmez.

* Bu uygulamayı göz önünde bulunduran Hanefî ve Maliki fakihleri Hz. Peygamber'in vefatından sonra müellefe-i kulûbun zekât gelirlerinden payının düştüğü görüşündedirler. İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in de prensip olarak bu görüşü savundukları, ancak İmam Şâfiî'nin Müslümanlar savaş gibi felâketlerle karşılaştıklarında müellefe-i kulûb fonuna yeniden işlerlik kazandırılabileceği kanaatinde olduğu nakledilir. * (DİB İlmihal I/483)

5. Fi'r-Rikab (Köleler)

Bunlar âzad olmak için efendileriyle kitabet akdi (yazılı sözleşme) yapan kölelerdir. Efendileriyle kitabet akdi yapan köleler, ödeyemedikleri taksitlerini ödeyebilmeleri için kendilerine zekât verilerek hürriyete kavuşturulurlar.

6. Borçlular

Bunlar borçlarını ödeyemeyen kişilerdir. Bunlara borçlarım ve diğer zaruri ihtiyaçlarını karşılayacak kadar zekât verilir. Ancak bu borç, meşru bir şey için yapılmış olmalıdır.

Gayr-ı meşru bir şey için borçlanmış olan kişiye zekât verilmez. Ancak masiyetten tevbe ettiği takdirde verilebilir. Bu sınıfa, insanlar arasındaki anlaşmazlık ve kavgaları ortadan kaldırmak için borçlanan kimseler de dahildir. Bu kişiler zengin de olsalar bu amaçla borçlandıkları miktar kendilerine verilir. Bu borcu ödeyecek durumda olmaları hükmü değiştirmez.

* Şâfiî, Maliki ve Hanbeli mezhepleri borcun sebebinin borçluya zekât verme hükmüne etkisini dikkate alarak borçluları iki kısma ayırırlar:

1. *Kendi ihtiyacı için borçlananlar*: Geçim masrafları, mesken edinme, tedavi masrafları, çocuğunu evlendirme gibi sebeplerle borçlanan kimselerle yangın, sel, deprem, kaza ve israf dışında bir sebeple iflas eden kimseler bu gruba girer.

2. *Toplumun menfaati için borçlananlar:* İki aile veya iki köy halkı arasında kan veya mal davalarından çatışma çıktığında, fitne alevini söndürmek için tarafları razı edecek malı vermeyi taahhüt edip hiçbir karşılık beklemeyen kimse bu sebeple borçlanırsa, bu borçluya zekât verilir. Bu itibarla, "Ara bulmak için borçlanan kişinin borcu zekât malından ödenir, isterse bu kişi gayri müslim iki toplumun arasını bulmak için borçlanmış olsun" denilmiştir.

Hayır kurumlarında hizmet ederken ve kimsesizler yurdu, hastane, okul, cami yapımı gibi bir sosyal hizmeti gerçekleştirirken borçlananlar da, ara bulmak için borçlananlar gibidir. Bunların da borçları zekât malından karşılanabilir.

Hanefî ve Hanbeli fakihleri ile bir görüşünde İmam Şâfiî ölen kimsenin borçlarının zekât verilerek ödenemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. İmam Mâlik'e ve İmam Şâfiî'nin diğer görüşüne göre ölünün borcu bu fondan ödenebilir. * *(DİB İlmihal I/485,486)*

7. Allah Yolunda Mücahade Edenler (Fisebilillah)

Devletten maaş almadan Allah rızası için savaşan kişiler, zengin de olsalar, savaşa devam ettikleri müddetçe evlerine dönünceye kadar, kendilerinin ve ailelerinin nafaka, elbise ve muhtaç oldukları diğer hususları temin edebilmeleri için kendilerine zekât verilir.

8. Yolcular (İbnüssebil)

Bundan maksat, mubah bir gaye için yapılan yolculuktur. Gezmek için dahi yolculuk yapıyor olsa, yine de kendisine yetecek kadar zekât verilir. Eğer tekrar dönmek için yolculuk yapıyorsa, gidiş-geliş nafakası ve yükünü taşıyacak binek verilmesi gerekir.

* Şafiilere göre ise bu terim (ibnüssebil), hem gurbette kalmış yolcuyu, hem de yolculuk yapmayı düşünen fakat bunun için maddî imkân bulamayan kimseyi içine alır. Memleketine

dönüp malına kavuştuğu zaman verilen zekâttan artan miktar varsa; Hanefîler'e göre bu artan zekât malını geri vermeye zorlanmaz. Şafiilere göre verilen zekâttan ne artarsa geri alınır. Ülkelerinde mal ve mülkleri olduğu halde, çeşitli baskılarla ülkelerini terk etmek zorunda kalan mültecilerle, kalacak yeri, oturacak evi olmadığı için dışarılarda ve yollarda yatanlara da ibnüssebîl fonundan zekât verilebilir.* *(DİB İlmihal I/487,488)*

Eğer mubah olmayan bir gaye için yolculuk yapıyorsa veya seferinde masiyet varsa o kimseye zekât verilmez. Ancak tevbe eder ve tevbesinin samimi olduğu kanaati hasıl olursa zekât verilir.

İşte zekât verilecek sekiz sınıf bunlardır. Bunların dışında hiç kimseye zekât verilmez. Zekâtın, bu sekiz sınıfa mahsus olduğunun delili, Allah'ın ***'Sadakalar ancak fakirlerin...'*** şeklinde başlayıp ***'Allah'tan bir farizadır'*** şeklinde devam eden buyruğudur.

Buradaki ***"sadakalardan maksat, zekâttır"*** Zekâttan başka sadakalar, bu sekiz sınıfın dışındakilere de verilebilir.

* Şafiilere göre zekât, sahibi veya vekili tarafından dağıtılıyorsa, zekât işinde çalışanlar (el-âmilîn) dışında yedi sınıftan bulunabilenlere eşit olarak dağıtılmalı ve her sınıftan en az üç kişiye verilmelidir. Çünkü âyette zekât verilecek sınıfların ayrı ayrı hak sahibi oldukları belirtilmek istenmiştir. Ahmed b. Hanbel'den de bu yönde bir görüş rivayet edilmektedir. * (DİB İlmihal I/490)

Soru -İslam'ın tümüne veya bir kısmına inanmayan kimseye zekat verilir mi?

Cevap: Zekat İslam'ın temellerinden biridir, Müslüman olmayan kimse onu vermekle mükellef olmadığı gibi. İslam'ın tümünü veya bir kısmına inanmayan kimseye de verilmez. Zekat ancak Müslüman olan kimse tarafından ve Müslüman olan bir kimseye verilebilir. Hatta zımmi olan kimse İslam devletine itaat ettiği halde yine ona zekat verilmez. Fakat hediye ve sadaka gibi şeyler kendisine verilebilir. *(Halil Günenç- Fetvalar-272)*

Soru -Yüz gram ağırlığında birkaç tane bileziği bulunan bir kadın borçludur. Asli ihtiyaçlarından başka bir serveti de yoktur. Borcunu kapatmak için kendisine zekat vermek caiz midir? Yoksa bileziklerini satması mı icabeder?

Cevap: Şafii mezhebine göre bu kadın borcunu kapatmak için zekat alabileceği gibi bileziklerini satmağa da mecbur delildir. *(Halil Günenç- Fetvalar-275)*

Soru -Cami, medrese ve dernek gibi topluma hizmet eden müesseselere zekat veya fitre verilir mi?

Cevap: Dört mezhebe göre zekat ve fitre, ancak Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen sekiz sınıfın mevcütlarına verilir ve temlik edilir. Başka yere vermek caiz değildir. Kur'an'da zikri geçen sınıflar şunlardır: Fakir, miskin, zekat memuru, mü'ellefe-i kulüb, hürriyete kavuşmak için efendisiyle mükatebe akdini yapmış köle, borçlu, mücahid ve yolda kalmış kimselerdir. **Bu zamanda zekat memuru, mü'ellefe-i kulüb ve Köleler (mükateb) olmadığı için beş sınıfa inmiştir.** Cami, medrese, okul ve dernek gibi müesseseler bunlardan olmadıklarına göre onlara zekat ve fitre vermek caiz değildir. *(Halil Günenç-Fetvalar-323)*

Başa Dön

Zekâtın Hak Sahiplerine Nasıl Verilmesi Gerektiği

Zekât, bu sınıflardan bir beldede bulunanlarına verilir. Eğer tümü de bulunuyorsa, onlardan herhangi birini zekâttan mahrum etmek caiz değildir. *(Şafiilerin dışındaki fakihlere göre zekâtı, bir sınıfa vermek caizdir. Sınıflardan herhangi birine mensup olan bir kişiye de vermek caizdir. İmam Mâlik 'Zekât, hangisinin ihtiyacı daha fazla ise ona verilir' demiştir.)*

Bu sınıflardan biri olmazsa onun payı diğer sınıflara verilir. Eğer bir sınıfa verilen zekât, onların ihtiyaçlarından fazla ise bu fazlalık diğer sınıflara aktarılır.

Zekât, mevcut sınıflar arasında eşit bir şekilde dağıtılır.

Fakat zekât toplayan memurlar zekât dağıtılmadan önce ücretlerini alırlar.

Bir sınıfın fertleri arasında eşitlik şart değildir.

Zekâtı, mal sahibi veya vekili dağıtıyorsa, hak sahiplerinin sayıları da sayılamayacak kadar çoksa bu durumda her sınıftan en az üç kişiye vermelidirler. Çünkü ayette, her sınıf cemî sigasıyla zikredilmiştir. Cemi sigası ise en az üç kişiyi ifade eder. Eğer sayıları çok değilse ve tespit edilmesi mümkünse, zekâtı onların tümüne vermek vaciptir. Bilerek onlardan birini zekâttan mahrum ederse, kişi malı oranında ona borçlu olur.

Zekâtı, Vacip Olduğu Yerden Başka Bir Yere Nakletmek

Zekâtı, vacip olduğu memleketten başka bir memlekete nakletmek caiz değildir. Çünkü genellikle o malın bulunduğu yerde, zekâta hak sahibi olanlar da olur. Götürülen yer çok yakın da olsa zekât malını nakletmek caiz değildir. Çünkü bu, o memleketin fakirlerinin kırılmasına ve perişan olmalarına vesile olur. Çünkü onlar zekâtı beklemektedirler ve onların umudu o zekâta bağlıdır.

Ayrıca Hz. Muhammed (a.s.v.), Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken şöyle söylemiştir***: 'Onlara bildir ki Allah, onların üzerine zekâtı farz kılmıştır. Bu zekât onların zenginlerinden alınır, fakirlerine verilir.***" *(Daha önce geçmişti.)*

Zekâtın vacip olduğu memlekette sınıflardan biri yoksa veya onların ihtiyacından fazla mal olursa, o sınıfın payı veya artan mal, o memlekete en yakın bulunan bir yere nakledilerek aynı sınıftan olan kişilere verilir.

Zekât Verilecek Kişilerde Olması Gereken Şartlar ve Zekât Verilmeyecek Kişiler

Kur'an'da zikredilen sekiz sınıftan birine dahil olan kişinin zekât alabilmesi için şu şartlara sahip olması gerekir:

1. Müslüman olmak.

Bu nedenle vacip olan zekât, Müslüman olmayan kimseye verilmez.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu hadîsi buna delâlet etmektedir: ***"Onları önce Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın rasûlü olduğuma şehadet etmeye davet et. Eğer***

buna itaat ederlerse onlara şunu bildir, ki Allah, onlara zekâtı farz kılmıştır. Bu zekât onların zenginlerinden alınır, fakirlerine verilir." *(Buhari/1331, Müslim/19)*

Zekâtın, zengin Müslümanlardan alınıp, fakir Müslümanlara verileceği açıktır. Müslüman olmayan zenginlerden zekât alınmadığı gibi, Müslüman olmayan fakirlere de verilmez. Müslüman olmayanlara zekâtın dışındaki sadakalardan verilebilir.

2. Çalışmaya gücü yetmemek.

Fakir veya miskin iş bulup çalışabilir, yeterli para kazanabilirse ona zekât verilmesi, onun da zekâtı kabul etmesi caiz değildir.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Zenginlere ve azalan sağlam olan kuvvetlilere zekât helâl olmaz."*** *(Ebu Dâvud/1634, Tirmizî/652)*

"Zenginin ve kazanabilen güçlü kuvvetli kimselerin zekâtta hakkı yoktur." *(Ebu Dâvud/1633)*

3. Zekât alan kişinin nafakası, zekât veren kişinin üzerine vacip olmamalıdır.

Nafakası zekât verenin üzerine vacip olan kişi, o nafakadan ötürü zengin sayılır. Zekât verenin ona zekât vermesi, kendi kendine zekât vermesi gibidir. Çünkü o malın faydası zekât verenedir; üstelik üzerine vacip olan nafaka yükünü de hafifletmiş olur.

Bu bakımdan kişi zekâtını babasına, annesine, dedesine ve ninesine veremez. Çünkü onların nafakaları çocuklarının üzerinedir.

Kişi zekâtını; küçük çocuklarına ve küçük torunlarına veremediği gibi, büyük olmasına rağmen deli ve hastalıklı olan yakınlarına da veremez; zira bunların nafakaları akrabaları üzerine vaciptir.

Kişi zekâtını karısına da veremez, çünkü karısının nafakası kendisine vaciptir.

Ancak burada bir husus vardır: Bu kimselere fakirlik ve miskinlik sebebiyle zekât verilemez. Ancak bunlar borçlu iseler veya Allah yolunda savaşa gidiyorlarsa, nafakaları kendisine vacip olan kişi bu durumda onlara zekât verebilir.

Nafakası Başkası Tarafından Karşılanan Kişiye Zekât Vermek

Kendisine zekât vacip olan kişinin zekâtını, nafakası kendisine vacip olan kimselere (hanımına, babasına, anasına, çocuklarına) veremeyeceğini söylemiştik. Fakat nafakası kendisine vacip olmayan, nafakası başkası tarafından verilen bir kimseye zekâtını verebilir mi? Eğer ona verilen

nafaka yeterli oluyorsa, ona zekât verilmez. Çünkü o kişi verilen nafaka ile zengin sayılır. Ancak verilen nafaka kendine kâfi gelmiyorsa, ona zekât vermek caiz olur. Çünkü o bu haliyle ya fakir, ya da miskindir.

Kadının, Kocasına Zekât Vermesi

Kendisine zekât düşen kadın, malının zekâtını fakir kocasına verebilir.

Hatta zekâtını kocasına vermesi sünnettir. Kadının, zekâtını çocuklarına infak etmesi müstehabtır. Çünkü hem kocasının, hem de çocuklarının nafakası kadının üzerine vacip değildir.

Abdullah b. Mesud'un karısı Zeyneb, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e şöyle sorar:

- Ben kocama ve akrabalarıma infak edersem, bu, sadaka yerine geçer ve kâfi gelir mi?

- Evet, onun iki ecri vardır; biri akrabalık ve sılayı rahim ecri, diğeri sadaka ecri." *(Buhari/1397, Müslim/1000)*

Ümmü Seleme şöyle naklediyor: "*Bir keresinde 'Ey Allah'ın Rasûlü! (Ölen eşim) Ebu Seleme'nin oğullarına infak ettiğimden dolayı bana bir ecir var mıdır? Ben onlara infak ediyorum. Onları şöyle şöyle muhtaç kimseler olarak kendi hallerine terk etmiyorum. Onlar benim de çocuklarım!' dedim. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Evet, bunlar hakkında sana, onlara*

yaptığın infakın sevabı vardır' buyurdu." (Buhari/1398, Müslim/1001)

Nafakası Vacip Olmayan Akrabalara Zekât Vermek

Kendisine zekât düşen kişinin, eğer nafakası kendisine vacip olmayan kardeşleri, amcaları, halaları, dayıları, teyzeleri, onların çocukları ve kendisinin çocukları bulunursa ve bunlar da kendisine zekât verilebilecek sekiz sınıfa dahilse zekâtını bunlara vermesi caizdir. Hatta bunlara vermek başkasına vermekten daha evlâdır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Miskine verilen zekât, sadece zekâttır. Akrabaya verilen zekât ise hem zekât, hem de sılayı rahimdir."*** *(Tirmizî/658, Neseî, V/92, İbn Mâce,1844 (Selman b. Âmir'den)*

4. Zekât verilecek kişi Hâşim Oğullarından veya Muttalib Oğullarından olmamalıdır.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Şüphesiz ki bu sadakalar, insanların kirlerinden başka bir şey değildir. Sadakalar ne Muhammed'e ve ne de Âl-i Muhammed'e helâl olmaz."*** *(Müslim/1072)*

Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmektedir: ***"Bir defasında Hz. Hasan sadaka hurmalarından bir hurmayı alıp ağzına attı. (Çocuğun hurmayı ağzına attığını gören) Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Hayır, Hayır! Onu ağzından çıkar. Bizim sadaka yemediğimizi bilmiyor musun?' buyurdu".*** *(Buhari/1420, Müslim/1069)*

Bir Görüş

Bugün Hâşim ve Muttalib oğullarına zekât verilmesi gerekirse, onlara zekât vermek daha evlâdır. Çünkü onlara zekât verilmezse perişan olurlar. Nitekim onlar zekât almamalarına karşılık ganimetten pay alıyorlardı.

"İyi bilin ki ganimet olarak ele geçirdiğinizin beşte biri Allah'a, Rasülü'ne, Rasül'ün akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara, (diğer beşte dördü de savaşa iştirak edenlere) aittir." (Enfal/41)

Cübeyr b. Mûtim şöyle rivayet ediyor: *Ben ve Osman b. Affan Hz. Muhammed (a.s.v.)'e gittik ve dedik ki:*

- Ey Allah'ın Rasûlü! Muttalib oğullarına verdin, bize vermedin. Oysa onlarla biz, sana aynı derecede akrabayız.

*- Muttalib oğulları, Haşim oğullarıyla aynıdır. (Buhari/2971)**

Borcun Zekâtı

Zekâtın Borçta Vacip Olması

Nisab miktarına ulaşan alacağı olan veya alacağı ile elindeki mal nisab miktarına ulaşan kişiye, eğer verdiği borcun üzerinden bir sene geçmişse zekât vacip olur, tıpkı elindeki mala zekâtın vacip olması gibi. Çünkü verilen borç da nisab miktarına ulaşmış ve üzerinden bir sene geçmiş ve zekât vacip olmuş bir maldır. Malın elinde olmaması, zekâtın o malda vacip olmasına mâni değildir. Çünkü yanında olmayan mal, ticaret malı veya başkasının yanına emanet olarak bırakılan mal gibidir. Elde hazır bulunmasalar da bunların her ikisine de zekât düşer.

Borç Verilen Malın Zekâtı Ne Zaman Verilir?

a. Eğer alacağın zamanı gelmiş, borçlu da borcunu ödeyebilecek durumda ise, malın zekâtının verilme vakti de gelmişse borç veren kişinin o malın zekâtını hemen vermesi farzdır, isterse alacağını tahsil edememiş olsun. Çünkü o mal, elinin altındaki mal hükmündedir, borçlunun elinde emanet gibidir, alacaklı o malı her an alabilir ve istediği gibi tasarruf edebilir.

b. Borcun ödenme zamanı geldiği halde, borçlu olan kişi fakirliğinden veya inkâr ettiğinden dolayı borcunu ödemiyorsa, alacaklı olan kişinin o malın zekâtını hemen vermesi vacip olmaz. Çünkü malını alamamaktadır. Ancak o malı aldıktan sonra üzerinden kaç sene geçtiği hesap edilerek zekâtı verilir. Çünkü o malda zekât, her sene vacip olmuştur ve sahibinin zimmetinde sayılır. Tıpkı elinde hazır bulunmayan mal gibi... Dolayısıyla onu ne zaman elde ederse, zekâtını da o zaman vermek vacip olur.

c. Eğer verilen borcun ödeme vakti belli değilse onun zekâtını hemen vermek vacip değildir. Kişi, alacağını ne zaman alır veya ne zaman almaya imkân bulursa, geçmiş senelerin zekâtını da vermelidir. Eğer zamanı geldiği halde malını almamışsa ve alma imkânı da yoksa, malım alıncaya kadar beklemeli, aldıktan sonra geçmiş senelerin zekâtını vermelidir.

Borçlu Olan Bir Kimsenin Malına Zekât Düşmesi

Şâfiî mezhebinin meşhur olan görüşüne göre ise hiçbir borç, zekâta tâbi olan malların hiçbirisinden düşülmez, dolayısıyla borçluluk hâli zekât vermeye engel değildir.

Borçlu olan kimsenin borçları, nisab miktarına ulaşan ve üzerinden bir sene geçmiş olan malları kadar veya nisab miktarından aşağı indirecek kadar olsa dahi malının zekâtını vermesi gerekir. Ticarî malları olan kişi için de durum böyledir. Tüccarın mülkiyetinde olan mal nisab miktarına ulaşmış ve üzerinden de bir sene geçmişse onun zekâtını vermelidir.

Çünkü borçlu olması, elinde bulunan malda zekâtın vacip olmasına mâni olmaz. Zira borç zimmete bağlıdır. Zekât ise elinin altında bulunan ve zekât vacip olan mala bağlıdır. Malda zekât vacip olduğunda, hak sahiplerinin mülkü olur. Mal sahibinin elinde kalsa bile onların mülküdür, mal sahibinin onu hak sahiplerine vermesi farzdır.

Başa Dön

Şu rivayet de bunu desteklemektedir: ***'Bu ay zekât ayıdır. Kimin yanında borç varsa onu ödesin ki mallar tahsil edilmiş, zekâtlar ödenmiş olsun'***. *(İmam Mâlik, Muvatta, 1/253)*

Hz. Osman böyle söyleyerek zekât ayından önce borçların ödenmesi hususunda insanları uyarmıştır. Zekât ayı geçtikten sonra zekât mallan tespit edilir ve üzerindeki borçlar dikkate alınmaz. *(İmam Şafii, el-Umm/42-43- (Hanefî mezhebine göre borcu olan kimseye -borcundan daha fazla mülkü olması müstesna- zekât düşmez.)*

Mesken, Elbise Ve Mücevherler Zekâta Tâbi midir?

İçinde oturulmakta olan meskenler, giyilecek olan elbiseler, evde bulunan ev eşyaları, binek hayvanları, kişinin

kendi şahsı için kullanmakta olduğu silâhlar, altın ve gümüşten yapılmamış olan kaplar, zekâta tâbi değildirler. Ticaret maksadı için değil de süs için bulundurulan inci, yakut ve zeberced gibi mücevherler de mezheplerin ittifakıyla zekâta tâbi değildirler.

Eseri yapılan eşyaya geçse de geçmese de, mutlak sanat âletleri de, Hanefîler dışındaki diğer mezheplere göre zekâta tâbi değildirler.

Ticaret gayesi dışında bulundurulan ilim kitapları, sahibi ilim ehlinden olsa da, olmasa da Hanefîler dışındaki diğer mezheplere göre zekâta tâbi olmazlar.

Zekat İle İlgili Olarak Kadınları İlgilendiren Özel Durumlar

Kadının mihri

Kadının mihri henüz kocasının elindeyse borç statüsüne tâbi olur. Bunun zekâtını vermek vaciptir, gücü yetiyorsa mihrin zekatını ödemelidir. Kocadan alındıktan sonra zekâtı ödemek farz olur.

Başa Dön

Kadınların Ziynet Eşyalarının Zekâtı

Zekât düşen süs eşyalarından, kadının ziynet (süs) eşyası istisna edilmiştir. Şâfiî, Maliki ve Hanbeli bilginlerine göre ise, kadının normal olarak takıp kullandığı ziynet (takı) eşyası, aslî ihtiyacı sayıldığından bunlardan zekât gerekmez. Örneğin kadının israf sınırına varmayan altın veya gümüş takısına veya erkeğin gümüş yüzüğüne zekât düşmez. Bunun nedeni, onları süs eşyası olarak kullanmanın onlardaki gelişme sıfatını yok etmesidir.

Şafii mezhebine göre; kadınların 200 miskali (818 gr.) aşmayan miktardaki takıları, aşırı miktarda sayılmadığı için zekattan muaftır. *Hanefi mezhebine göre ise,* kadının altın takıları 20 miskalden (80,18 gr.) fazla olursa zekata tabi olur.

Kadının, Kocasına Zekât Vermesi

Kendisine zekât düşen kadın, malının zekâtını fakir kocasına verebilir. Hatta zekâtını kocasına vermesi sünnettir. Kadının, zekâtını çocuklarına infak etmesi müstehabtır. Çünkü

hem kocasının, hem de çocuklarının nafakası kadının üzerine vacip değildir.

Dört Mezhebin ZEKAT ile İlgili Görüşleri

Çocuk Ve Akıl Hastaları Zekat Verir Mi?

Ebû Hanîfeye göre; akıllı ve bâliğ olmayanlar, toprak ürünleri ve kamu hukukunun bir parçası olarak alınan zekât türü hariç, zekâtla mükellef değildir.

Fakihlerin çoğunluğuna göre ise; akıl hastalarının ve çocuğun her türlü malları zekâta tâbidir. Bu borcu veli ve vâsileri öderler. Zekât vekâletle yerine getirilebilen malî bir ibadettir. Veli zekâtta çocuğun ve akıl hastasının vekilidir. Bu vecîbeyi yerine getirmede onun yerini almaktadır, dolayısıyla onlar adına zekât verir.

Kadının Ziynet Takıları Zekata Tabi Mi?

Şafii: Kadınların aşırıya kaçmayacak miktarda takıları zekata tabi değildir. Kadının 200 miskali (818 gr.) aşmayan miktardaki takıları, aşırı miktarda sayılmadığı için zekattan muaftır.

Hanefi: Kadının altın takıları 20 miskalden (80, 18 gr.) fazla olursa zekata tabi olur.

Mâliki ve Hanbeli: Mubah olan kadın süs eşyası zekâta tâbi değildir.

Değişik Çeşitlerden Az Miktarlar Birleştirilince Nisap Miktarına Ulaşıyorsa Zekat Verilir Mi?

Şafii: Kişi her bir nisab miktarından az olan altını ile gümüşünü, nisabı tamamlamak için birbirine eklemek mecburiyetinde değildir. Mesela bir kişinin 10 miskal (40, 9 gr.) altını ile 100 dirhem (280,5 gr) gümüşü varsa bu ikisinin toplamı nisaba ulaşsa bile bu kişi zekat vermekle yükümlü olmaz.

Diğer üç mezhep: Her biri nisab miktarından az olan ama ikisinin toplamı nisaba ulaşacak miktarda altın ve gümüşe sahip bulunan bir kişi, bu altınları ile gümüşünün toplamından kırkta birini zekat olarak verir.

Nisab Miktarı

Şafii: nisab miktarı altında 96.00 gramdır. 96 gram altın karşılığı parası olan ve bu paranın üzerinden bir yıl geçmesi halinde o malın kırkta birini fakir ve ihtiyaç sahiplerine vermekle mükelleftir.

Hanefi: nisab miktarı 80.18 gram altındır.

Zekat Zamanı Gelmeden Ödenebilir Mi?

*Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel***,** zekâtın vücûb sebebi nisab bulunduğu takdirde kişinin zekâtını vaktinden önce ödeyebileceğini söylemişlerdir.

İmam Mâlik ise, mal ister nisaba ulaşsın ister ulaşmasın vaktinden önce zekâtının verilmesinin câiz olmadığı görüşündedir. Bu iki müctehide göre, sene geçme şartı (havl) nisab gibi zekâtın vücûb şartlarından olup, nasıl namaz vaktinden önce kılınmazsa zekât da vaktinden önce ödenemez.

Zekatın Dağıtımını Kim Yapar?

Hanefî: Hz. Osman dönemindeki uygulamayı esas alarak, açık mallardan alınacak zekâtın toplama ve dağıtım yetkisinin devlete ait olduğu, gizli malların zekâtının ise bizzat mükellef bireyler tarafından ödeneceği şeklinde bir yaklaşımı benimsemişlerdir.

Şâfiîler: gizli malların zekâtının bizzat mükellef birey tarafından ödeneceği görüşünde Hanefîler'le birleşir. Fakat, açık malların zekâtı konusunda biri bunun devlet tarafından toplanıp dağıtılabileceği, diğeri, gizli malda olduğu gibi, mükellef birey tarafından yerine getirileceği şeklinde iki görüş bulunmaktadır.

Mâliki: zekâtın ilke ve amaçları doğrultusunda yapılmış düzenlemelere tam riayet şartıyla, zekât borçları doğrudan devlete ödenir.

Hanbeli: bu konuda bir ayırım ve tercih yapmaksızın, zekât borçlarının devlete verilebileceği gibi, doğrudan hak sahiplerine de ulaştırılabileceğini söylemiş.

Zekat Farklı Şehre Gönderilebilir Mi?

Şafii: Zekat tahakkuk ettiği şehirlerdeki fakirlere verilmelidir. Başka yerlere gönderilmesi caiz değildir.

Hanefi mezhebi: Başka yere gönderilmesinde bir sakınca bulunmamaktadır.

Ticari Malın Zekatı Aynı Mal Üzerinden Mi Para Olarak Mı Verilir?

Şafii: Ticari malın zekat olarak çıkarılması caiz değildir. Zekat, ticari malın alındığı nakid (para) cinsinden çıkarılır.

Hanefi: Mal olarak çıkarılmasında sakınca yoktur.

Zekâtın Verilemeyeceği Yerler

Cami, okul, yol, köprü, çeşme yapımı gibi hayır kuruluşlarına zekât verilmez; ölü kefenleri alınmaz ve ölülerin borçları zekâtla ödenmez.

Sene Başında Nisaba Ulaşan Mal Sene Sonunda Nisab Miktarının Altına Düşerse Zekatı Verilir Mi?

Hanefi: bir malda zekâtın farz olabilmesi için, o malın hem sene başında ve hem de sene sonunda nisaba ulaşmış olması şarttır. Bir kimse sene başında nisab miktarına ulaşan bir mala sahip olsa, bu mal sene içinde nisabın altına düşse, hatta tamamen tüketilse, fakat sene sonunda yine nisab miktarına ulaşsa, sene sonu hesabıyla zekâta tâbi olur. Meselâ demir ticareti yapan bir tüccarın deposunda sene başında yüz ton demir varken, sene içinde bunların bir kısmını satış yoluyla tüketse ve yerine elli ton demir alsa, sene sonundaki bu demir ile kasa mevcudunun zekâtını vermekle mükelleftir.

Şâfii ve Hanbeli: nisabın bütün sene boyunca bulunması gerekir. Bir mal sene içinde nisabın altına düşerse, ona zekât vâcip olmaz. Bir kimse sene başında nisab veya nisab miktarını aşan bir mala sahip olsa, sene içinde satış ve hibe gibi yollarla bu mal nisabın altına düşse, o kimse nisab miktarı mala sahip olana kadar zekâtla mükellef değildir. Zekât miktarı mala sahip olduğu zaman sene geçme şartı tekrar başlar. Ancak sene içinde elde edilen ticarî kârlarla, sene içinde doğan hayvanlar bundan müstesnadır. Bunlar ana mallara tâbidir.

Borçlu Zekat Öder Mi?

Hanefi: şahıslara olan borçlar zekât mallarının nisabını düşürürlerse, bu mallarda zekât gerçekleşmez, zekat ödemez.

Ayrıca borç hangi neviden olursa olsun, toprak ürünlerinde zekâtın vücûbuna mani değildir.

Şafii: Borç hiçbir malda zekâtın vücûbuna engel olmaz, zekat öder.

Mâliki: Sadece para borcu zekâtın vücûbuna engeldir, nisabı düşürürse zekât farz olmaz.

Kadın eşine zekat verebilir mi?

Hanefi: Bir kadın, kocasına zekat veremez. Zira aralarında menfaat birliği vardır. Bir kimse, kendi zekatını fakir bulunan zevcesine(kadının geçimi zaten kocasının üzerinedir), usulüne (babasına, dedesine, anasına ninesine...) ve füruuna (çocuklarına, çocuklarının çocuklarına...) veremez. İddet beklemekte olan boşanmış zevcesine de veremez. Çünkü buna vereceği zekatın yararı kısmen de olsa kendisine ait bulunmuş olur. Oysa bu yarar, tamamen kendisinden kesilmiş bulunmalıdır.

İmam-ı Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise, kadın kocasına zekat verebilir." (Camiu's-Sağir) (Büyük İslam İlmihali)

Şafii ve Maliki: zengin bir kadın fakir olan kocasına zekat verebilir.

Altının Nisabı Eksikse Gümüşten Eklenerek Nisap Tamamlanır Mı?

Altın ve gümüş nisabdan az ise nisabı tamamlamak için biri diğerine ilâve edilir mi?

Hanefîler'e göre ilâve edilmelidir.

Şâfiîler ve Hanbeliler ise aksi görüştedir.

Hangi toprak ürünlerinin zekâtı nasıl verilir?

İmam Ebû Hanîfe'ye göre az veya çok bütün toprak ürünleri zekâta tâbidir (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 372). İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'ye göre bir sene saklanabilen ve gıda amaçlı tüketilen toprak ürünleri zekâta tâbidir (İbn Cüzey, el-Kavânîn, 208; Şîrâzî, el-Mühezzeb, I, 288).

Ahmed b. Hanbel'e göre, ölçülebilen, tartılabilen ve kurutulabilen dayanıklı gıda maddeleri ile pamuk ve keten gibi

topraktan elde edilen ürünler zekâta tâbidir (İbn Kudâme, el-Muğnî, IV, 155-160).

Günümüz âlimlerinin çoğunluğuna göre buğday, arpa, mısır, pirinç gibi saklanabilir tarımsal ürünlerden, üretim için yapılan gübre, ilaç vb. ekstra masraflar çıkarıldıktan sonra, geriye kalan ürün, nisap miktarına (beş vesk / ürününe göre 653-1000 kg. arası, mesela buğdayda 653 kg.) ulaşırsa zekâta tabi olur.

Bunların dışındaki ürünler (pamuk, keten vb) ise yukarıdaki maddelerden beş veskının değeri en düşük olanının kıymetine ulaştığı zaman *(Şeybânî, el-Câmi'u's-sağîr, s. 130-131 nolu hadis)* öşür (zekat) verilir. Bu görüş, nassların ruhuna uygunluğu ve yoksulların lehine olması sebebiyle daha uygun görülmektedir. * *(DİB Sıkça Sorulan Sorular)*

Toprak Mahsullerinde Nisap Var Mıdır?

Fakihlerin çoğunluğu toprak mahsulleri zekâtında da nisabın şart ve nisabın beş vesk (=653 kg.) olduğu, bu nisaba ulaşmayan ürünlerin zekâta tâbi olmayacağı görüşündedir. Onlar bu görüşlerinde Hz. Peygamber'in "Beş veskten az (üründe) zekât yoktur " anlamındaki hadisine istinat ederler (Ebû Ubeyd, el-Emvâl, nr. 1422-1424).

Ebû Hanîfe'ye göre ise toprak mahsullerinde nisab şartı aranmaz. Ziraî ürünler ister az ister çok olsun zekâta tâbidir.

*Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre***,** tarım ürünlerinin nisâbı 5 vesk, yâni 653 kg.'dır. Ancak bu miktarı aştıktan sonra öşre tâbî olur.

Kiralanan Arazinin Zekatını Kim Verecek?

Mal sahibi hiçbir karşılık beklemeden (meccânen) tarlasını ekilmek üzere birine verse, çıkan mahsulün zekâtını bu şahıs öder. Arazi ekilmek üzere belli bir ücretle kiralanmış ise zekât;

İmâm-ı Âzam'a göre, arazi sahibinden,

Hanefîler'den *Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed (İmâmeyn) ile diğer üç mezhep imamına göre* kiracıdan alınır.

Yarıcıya Verilen Arazinin Zekatı

İmâm-ı Âzam'a göre arazi, yarıcılık (müzâraa) usulü kiralanmış ise mahsul vergisi yine mal sahibinden alınır, **İmâmeyn'e ve çoğunluğa göre** ise mal sahibi ve kiracı, hisselerine düşen mahsulün zekâtlarını ayrı ayrı öderler.

*__Soru:__ Öşür ve Haracın Aynı Topraktan Alınıp Alınamayacağı ve Kiralanmış Arâziden Öşür Verilip Verilemeyeceği Meselesi

Cevap: Şâfiî, Maliki ve Hanbelilere göre: Öşür vergisinde toprağın statüsünün bir tesiri yoktur. Toprak haracî olsa sahibi Müslüman ise hem harac adı verilen vergiyi ve hem de çıkan mahsulün zekâtını (öşür) verecektir. Şâfiî'ye göre öşür (zekat) ziraî ürüne, haraç ise toprağa aittir. Biri diğerini menetmez.

Hanefilere göre: Hanefî mezhebine göre Müslüman mükellef, haraç toprağını ister sahip ister mutasarrıf olarak eksin, sadece haraç vergisi vermekle yükümlüdür, haraç ve öşür aynı topraktan birlikte tahsil edilmez, toprak ürünlerinden zekât, öşür arâzisi için bahis konusudur.

Hanefî fıkıh kitaplarında, Türkiye, Suriye, Mısır, Irak topraklarının, haracî olduğu, dolayısıyla, öşre tâbi olmadığı zikredilmekle birlikte, bu görüş, onların aynı topraktan, aynı sebeple, iki ayrı verginin tahsil edilemeyeceği prensibini benimsemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekten de, aynı arâziden ve aynı sebep altında, iki farklı vergi tahsil etmek, vergi adaleti yönünden, tartışmaya açık bir konudur.

Bugün için bu topraklar, Müslümanların mülkü olduğu ve -en azından ülkemiz itibariyle- harac vergisi alınmadığından, Hanefî mezhebinin ilkelerine göre, farziyeti nassla sabit olan, ziraî mahsul zekâtı verilmelidir. * (*Muhammed ÜNVERDİ. Temel İbadetler Konusunda Hanefîler Ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar s: 147)*

Balın Zekatı

Hanefî ve Hanbeli fakihleri bal da toprak mahsulleri gibi (1/10) zekata tabidir.

Şâfiî ve Maliki mezhebi fakihleri ise bu konuda sahih bir haberin mevcut olmadığını, balın süt gibi, bir hayvanın ürünü olduğunu, sütün zekâta tâbi olmadığında görüş birliği bulunduğunu, aynı şekilde balın da zekâta tâbi olmaması gerektiğini ileri sürerler.

Atların Zekâtı

Fakihlerin çoğunluğu, Hz. Peygamber'in "atların zekâttan istisna edildiğini" bildiren hadislerini esas alıp, bütün atların zekât istisnası olduğu görüşünü benimsemişlerdir.

Ebû Hanîfe ve öğrencisi Züfer'e göre: "Nesli elde edilip ileride satılmak maksadıyla, erkeği dişisi karışık bir halde yaşayan, senenin çoğunu otlaklarda otlayarak geçiren (sâime) atlar ya at başı 1 dinar veya paraya göre kıymetlendirilerek, bu değeri üzerinden 1/40 (% 2.5) nisbetinde zekâta tâbi tutulur."

Başa Dön

Su Ürünlerinin Zekatı

Su ürünlerinden humus (1/5) vermek gerekir, diyenler, deniz ürünlerini kara ürünlerinden define ve mâdenlere benzeterek hükme varmaktadırlar. Hz. Ömer, İmam Ebû Yusuf, İbn-i Abbas, Halife Ömer b. Abdülaziz bu görüştedir.

Su ürünlerinden herhangi bir şey vermek gerekmediğini kabul edenler ise, bu konuda Hz. Peygamber'den gelen bir nas bulunmadığını, nas bulunmayınca böyle bir hüküm getirmenin mümkün olmadığını ileri sürüyorlar.

Ebû Hanîfe yukarıdaki görüşünü kıyasa dayandırıyor. Balık için şöyle bir benzetme yapıyor: "Balık av cinsinden bir hayvandır. Karadaki av hayvanlarından zekât vermek gerekmediği gibi, su ürünlerinden olan balık türünden de zekât vermek gerekmez" Anber'in zekâtı konusundaki görüşlerini ileri sürerken İmam Âzam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed Şahabı sözüne dayanıyorlar. Sözüne dayandıkları Sahabî İbn-i Abbas hazretleridir. İbn-i Abbas Hanber konusunda şöyle demiştir:

“O, denizin toplayıp dışarıya attığı bir şeydir. Ondan zekât olarak bir şey vermek gerekmez.” Cabir, Ebû Hanîfe, İmam Muhammed bu görüştedir.

Not: İbni Abbasla ilgili iki farklı türde rivayet vardır.

Zekâta Tabi Olmayan Durumlar

Fakir, yetim ve kimsesizlerin doyurulması, okutulması, cami, mescid, yol, köprü yapımı gibi amaçlarla hayır kuruluşlarına vakfedilen mallar zekâta tâbi değildir.

Hırsızlık, gasp, rüşvet, faiz gibi haram yollarla kazanılan -haram mal zekâta tâbi değildir.

Tam mülk olma şartı:

Hanefîler: Elde bulunmayan ve ele geçeceği de umulmayan malda zekât yoktur.

Şâfiîler: Malın elde bulunmayışı zekât ödeme yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.

Zekatın Geçerlilik Şartları

1- Niyet

2- Temlik (Zekâtı, ona ehil olanlara vermek yani onların mülkiyetlerine geçirmek)

Niyet

Hanefilere ve Şafiilere göre : Kaide olarak niyetin ödeme anında bulunması gerekir. Çünkü zekât ibadettir ve ibadetlerde niyet şarttır.

-*-*-**HAC ve UMRE**-*-*-

İlkeler ve Amaçlar
Haccın Tanımı ve Mahiyeti
Hac ile Umre Arasındaki Fark
Hac ve Umrenin Teşrî Kılınma Zamanı
Haccın farziyeti
Hac ve umrenin hikmet ve faydaları

-*- **UMRE** -*-
Umrenin Farzları

-*- **HAC** -*-
Haccın Edasının Şartları
Hac ve Umrenin Farz Olmasının Şartları

HACC'IN ÇEŞİTLERİ
Haccın Sahih Olmasının Şart ve Rükünleri
İHRAM'A GİRMEK
İhramın Zamanı ve Mekânı
I. Mikât
II. Hac ve Umre İçin ihrama Girmenin Keyfiyeti
III. İhramın Şartları
IV. İhramın Vacipleri
V. İhram'ın Sünnetleri
VI. İhramlı Olan Kişiye Haram Olan Şeyler
HAC VE UMRE'NİN AMELLERİ
A. HACCIN AMELLERİ
Haccın Vacip (Farz) Olan Amelleri
1. Mîkatta İhrama Girmek
2. Müzdelife'de Gecelemek
3. Cemrelere Taş Atmak
4. Teşrik Günleri'nde Mina'da Gecelemek
5. Veda Tavafı Yapmak
Haccın Rükûnları
Arafat'ta Vakfe'nin Şartları
Sa'yin Sahih Olmasının Şartları

B. UMRE'NİN AMELLERİ
SÜNNETLER

Haccın Sünnetleri
İhram'ın Sünnetleri
Mekke'ye Girmenin Sünnetleri
Tavafın Sünnetleri
Say'in Sünnetleri
Arafat'a Çıkmanın Sünnetleri
Müzdelife'de Gecelemenin Sünnetleri
Teşrik Günleri'nde Cemrelere Taş Atmanın Sünnetleri

HAC DUALARI

1. İhram'da
2. Hoşa Giden Bir şey Görüldüğünde
3. Mekke'ye Yaklaşıldığında
4. Mekke Sınırlarına Vasıl Olunduğunda
5. Kabe Görüldüğünde
6. Tavaf Esnasında
7. Sa'y Yaparken
8. Arafat'ta
9. Müzdelife'de ve Meş'ar'ul-Haram'da
10. Kurban Günü Mina'da
11. Teşrik Günlerinde Mina'da
12. Zemzem Suyu İçerken

HACCI İHLÂL

Hac'ta Vacip Olan Kurbanlar ve Onların Yerine Geçen Şeyler

HZ. PEYGAMBER'İN HACCI

Hz. Peygamber'in Mescidini ve Kabr-i Şerifini Ziyaret Etmenin Önemi ve Delili
Hz. Peygamber'in Mescidini Ziyaret Etmenin Âdabı
Hac'tan Men edilen veya Vakfe Yapamayan Kişinin Durumu
Hac Yapmadan Ölen Kimsenin Durumu
Hac ile İlgili Çeşitli Hükümler
Hac Nasıl Yapılmalıdır?
Hac İle İlgili Olarak Kadınları İlgilendiren Özel Durumlar

Mezheplerin HAC ve UMRE ile ilgili Farklı Görüşleri

*İlkeler ve Amaçlar

İbadetler öz ve amacı itibariyle kulun yaratanı ve O'nun üstün kudreti karşısında aczini itiraf etmesi, kendini kuşatan sonsuz zaman dilimi, uçsuz bucaksız varlıklar âlemi içinde konumunu bilip ona göre tavır alması ve bu ruh hali içinde O'nunla iletişim kurması demek olduğundan neticede bireyin mutluluğuna, bireyin kendisini tanımasına, kendisiyle ve toplumla barışık yaşamasına, bunun devamında da toplumsal huzur ve barışın kurulmasına hizmet eder. İbadetlerin taşıdığı hikmetler bu sıra dahilinde özetlenebilirse de, bir dine mensup olanların yeryüzünde tek bir cemaat oluşturarak yılda bir defa belli bir yer ve zamanda birlikte ibadet etmesi demek olan hac ibadetinde durum biraz daha farklıdır.

Kutsal zaman ve mekân inancı hemen bütün dinlerde mevcuttur ve esasen haccın temelinde, ulûhiyyetin herhangi bir yerde tecellîsine ilişkin inanç yatar. İslâm dininde de, kutsal mekân ve zaman telakkisi hac ibadeti bünyesine yerleştirilmiştir.

Hac sözcüğünün "kasıt, yöneliş ve yürüyüş" anlamına gelmesi, bir bakıma hac ibadetine saygınlık ve kutsiyet atfedilen birtakım özel mekânlar üzerinden Allah'a yürünmesi şeklinde sembolik bir mahiyet kazandırır.

Kur'ân-ı Kerîm'de özellikle hac törenleri, bu törenlerin yapılacağı zaman ve yerlere ilişkin olarak kullanılan "haram aylar, belde-i haram, hurumâtullâh, şeâirullah" vb. ifadeler, sembolik saygınlık ve kutsiyet ifadeleridir (meselâ bk. el-Mâide 5/1, 2; el-İsrâ 17/1; el-Kasas 28/57; el-Ankebût 29/67).

Haccın nostaljik boyutu, inanan bir kimsenin inanç kökleriyle bağlantısını tazelemesi bakımından önemlidir. Müslümanlık açısından düşünüldüğünde İslâm peygamberinin ve arkadaşlarının tevhid ve adaleti hâkim kılma mücadelesi, bu süreçte yaşanmış acı tatlı anılar, âdeta bir film şeridi gibi bu kutsal mekânları ziyaret eden kişinin gözünün önünden geçer. Bu nostalji, inanan kişiye daha yoğun bir dinamizm kazandırır ve daha üst düzeyde bir sahiplenme şuuru verir.

Haccın lâhûtî boyutu, mahşeri andırmasıdır. Farklı dil, ırk, bölge ve kültürlere, sosyal konum ve ekonomik güce sahip insanların eşit statüde ve aynı renk ve tip elbiseler içinde toplanması, akın akın koşuşturması ve topluca ibadetler etmesi, bir bakıma âhirette yaratıcının huzurunda dirilişi ve toplanışı hatırlatır. Hac mümini âhiretteki bu diriliş ve toplanmaya hazırlar, bu bilinci kazanmasında ona yardımcı olur.

Gerçekten de hac ibadetinde Müslüman, İslâm'a gönül vermiş olmanın mutluluğunu ve hazzını daha yakından idrak eder, yeryüzündeki bütün Müslümanlarla birlikteliğin ve kardeşliğin kolektif şuuruna erer. Dünyanın çeşitli bölgelerinden âdeta her biri bir temsilci ve gözlemci sıfatıyla Mekke'ye akın eden Müslümanlar, mîkat denilen belirli sınırlarda dünyayı, dünyevî farklılığı, hatta bencilliği ve ihtirasları temsil eden elbiselerini çıkarıp hepsini eşitleyen, birleştiren, onları dünya Müslümanlığının bir üyesi olmanın bilincine erdiren ihram elbiselerini giyerler. Artık "ben" yok, "biz" vardır. Müminler bir ufuktan diğerine akan beyazlar seli içinde yok olur, âdeta ölmeden önce ölümü ve âhiret hayatını yaşarlar.

İhram, kişinin kendini geçici kaygı ve bağımlılıklardan kurtarışının sembolüdür. İhram süresince toplumsal barışı ve bütünlüğü bozucu, bencilliği uyandırıcı, geride bırakılan geçici haz ve menfaatleri hatırlatıcı mahiyetteki her türlü eşya ve fiiller yasaklanmıştır.

Arafat vakfesi, insanın dünyaya ayak basışını ve kıyamette Allah'ın huzurunda bekleyişini hatırlatır. Hac ruhun Allah'a yükselişini temsil ettiğinden, Kâbe hedef değil, belki sonsuzluğa ve bu mânevî atmosfere geçişin başlangıcıdır. Kâbe etrafında dönerek gerçekleştirilen tavaf, kâinatın ve yaratılışın özeti, teslimiyetin ve ilâhî kadere boyun eğişin sembolü sayılır. Koşmak anlamına gelen sa‘y, bir canlılık, bir arayıştır, esbaba tevessüldür. Hacda dıştan bakıldığında sembolik davranışlar şeklinde gözüken her ibadetin ve şeklin bir anlamı, mümini eğitici ve bilinçlendirici bir yönü vardır. Hac ibadeti esnasında bu anlam ve bilinci yakalayabilen, haccın hikmetlerine nüfuz edebilen müminler, eski hata ve günahlarından arınarak hayata

yeni bir canlılık ve şuurla dönerler. Hac onların hayatında kalıcı etkilere sahip bir dönüm noktası olur.

Müminin yükümlülük şartları gerçekleştiğinde bir an önce hacca gitmesinin tavsiye edilmiş olmasının bir anlamı da budur. Esasen hac ibadeti, bir bakıma,hem İslâm'daki diğer ibadetlerin topluca ve bir arada sergilenişi görünümündedir, hem de namaz, oruç ve zekât ibadetlerinden izler taşır. Hacca giden mümin, namazlarda yönelip durduğu Allah'ın evine bizzat gelmiş, namazda yaşadığı Allah'la buluşma şuurunu daha yakından hissetmeye başlamıştır.

İhrama girmek, namazdaki iftitah tekbiri mesabesindedir; her ikisinde de dünya arkada bırakılmaktadır. İhramlının özel günlerde birtakım dünyevî zevklerden geri durması da oruç ibadetini çağrıştırır. Hac bir yönüyle de toplumsal bütünleşme, kaynaşma ve arınmanın bir anlamda üniversal çapta gerçekleştirilmesidir.

Peygamberimiz'in, Allah rızâsı için hacceden ve haccın özel günlerinde cinsel ilişkiden ve diğer yasaklardan sakınan kimsenin anasından doğduğu gün gibi günahlarından arınmış olarak memleketine döneceği şeklindeki ifadesi (Buhârî, "Muhsar", 9-10; Müslim, "Hac", 438), haccın her bakımdan bir büyük arınma oluşuyla ilgilidir.

Haccın dünyevî-insanî boyutu da vardır. Hac başta inananların bir güç gösterisi mahiyetindedir. Hacda dünyanın dört bir tarafından gelen Müslümanlar, hem dayanışma ruhunu daha derinden ve daha coşkulu hissetmiş hem de birbirlerinin yanında ve arkasında olduklarını, birbirlerini desteklediklerini münasip bir dil ile başkalarına göstermiş olurlar. Hac bu dayanışma ruhunun canlı tutulmasının bir vesilesidir. Görüşüp tanışmaya vesile olması yanında hac, bir yönüyle de üretilen bilginin tanıtımının yapılacağı uluslararası bir fuar içeriği de taşır.

Hac esnasında günlük giysilerinden soyunup, bembeyaz lekesiz ihram örtülerine bürünen Müslümanlar, her türlü gösteriş ve alâyişten uzaklaşmayı, ziynet ve servetle böbürlenmemeyi,

insanlar arasındaki eşitliği, ölümü ve ötesini hatırlamayı fiilen yaşayıp öğrenmeleri yanında, kötü arzu ve alışkanlıklarından da sıyrılıp, tertemiz yeni bir yaşayışa başlama iradesini de sergilerler. İhramlı için konulan yasaklar, hiç kimseye hatta haşerelere bile zarar vermeme, bütün yaratıklara şefkat ve merhamet, zorluklara sabır, kısaca kişiye düzenli ve disiplinli yaşama melekesi kazandırır. Böylece hac farîzasını eda eden Müslümanlar, Allah'ın hoşnutluğunu kazandıkları gibi çevresindekilere faydalı olma, hiç değilse zarar vermeme alışkanlığı kazanmış olurlar. Hz. Peygamber işte bu anlayışla haccedenler için "Kim Allah için hacceder de (bu esnada, Allah'ın rızâsına uymayan) kötü söz ve davranışlardan ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, (kul hakkı müstesna) annesinin onu doğurduğu günkü gibi (günahlarından arınmış olarak hacdan) döner" (Buhârî, “Hac”, 4; Müslim, “Hac”, 438) buyurmuştur.

Haccın sebebi ve namazlarda kıblegâhımız olan Kâbe, yeryüzünde Allah'a ibadet için yapılan ilk binadır. Allah'ın emri ile Hz. İbrâhim ve oğlu Hz. İsmâil tarafından Mekke'de yapılmıştır. İnşaat tamamlandıktan sonra, Cibrîl (a.s.) tavafın ve haccın nasıl yapılacağını fiilen göstermiş; Hz. İsmâil de bunu Hicaz halkına ögretmiştir. Hz. İbrâhim'den sonra müşrikler tarafından haccın zamanı ve eda edilişi üzerinde yapılan tahrif ve değişiklikler, Resûl-i Ekrem'in Vedâ haccındaki uygulaması ile tekrar aslî haline dönmüştür. Hz. Peygamber bu haccında İslâmî haccın nasıl yapılacağını amelî olarak göstermiş, hataları düzeltmiş ve "Hac menâsikini benden alın, benden gördüğünüz gibi yapın" (Müslim, “Hac”, 310) buyurmuştur.

Bununla birlikte, Hz. Peygamberin bu uygulamasında hangi fiil ve alt ibadetlerin hac ibadetinin aslî ve talî unsurları olduğu, terk edildiğinde nasıl telâfi edileceği konusu ayrıntıyla belirtilmediği için, bu husus daha sonraki dönemlerde fakihler arasında tartışmalı kalmış, her bir fıkıh mektebi kendi bakış açısına göre bir değerlendirme yapmıştır. Haccın rükün ve şartları, vacip ve sünnetleri, hac yasaklarının ihlâli halinde ne gerekeceği konularındaki farklı ictihadlar, esasen bu değerlendirme farklılıklarını yansıtır. Öte yandan hac ibadeti

içinde yer alan ve bir kısmı sembolik davranışlardan ibaret olan fiiller (menâsik), çoğunluk itibariyle Hz. Peygamber'den görüldüğü şekliyle yapılması gerektiğinden taabbudî nitelikte ise de, bir kısmı o günkü şart ve imkânlarla da alâkalı emir ve tavsiyelerdir. Böyle bir ayırım da hac ibadetinin ifası konusundaki görüş ayrılıklarına zemin hazırlamıştır.* *(TDV İlmihal 2)*

HACCIN TANIMI ve MAHİYETİ

Hacc'ın Mânâsı

Hacdın lügat mânâsı, kast etmektir. Lügat âlimi Halil 'Tazim edilen bir insanı çokça kast etmektir' diyor.

Haccın şer'î (ıstılahı) mânâsı ise, özel Şartları ile özel birtakım ibadetleri yerine getirmek maksadıyla Kabe'yi kast etmektir.

Umrenin Mânâsı

Umrenin lügat mânâsı ise, ziyaret etmektir. Bazıları 'Mamur olan bir yeri kast edip oraya gitmektir' demişlerdir.

Başa Dön

Umrenin şer'î (ıstılah!) mânâsı da özel şartları ile özel birtakım ibadetleri yerine getirmek için hac vaktinden başka bir zamanda Kabe'yi kast etmektir.

Hac ile Umre Arasındaki Fark

Hac, zamanı ve bazı hükümleriyle Umreden ayrılır. Çünkü hac, sadece belirli aylarda yapılır. Bu aylar ise Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nin ilk on günüdür. Umre ise hac zamanı dışında senenin tüm aylarında yapılabilir.

Haccın ahkâm bakımından Umreden ayrılmasına gelince, hac'ta Arafat'ta vakfeye durmak, geceleyin Müzdelife ve Mina'da bulunmak, Mina'da cemrelere taş atmak bulunmaktadır. Umrede ise bunlar yoktur.

Bunları daha ilerde açıklayacağız. Umrede yapılması gereken şeyler; niyet, tavaf, saçın tamamını veya birazını kesmektir. Ayrıca hac, bütün âlimlere göre farzdır. Umrenin ise

vacip olup olmadığında ihtilaf vardır. Umre, Şafii mezhebine göre vaciptir.

Hac ve Umrenin Teşrî Kılınma Zamanı

Hac ve Umrenin teşrî kılınma zamanı hakkında söylenen sözlerin en güçlüsü, hicretin dokuzuncu yılında vacip kılındığını söyleyenlerin görüşüdür. Bunun delili de hicretin dokuzuncu senesinde Hz. Muhammed (a.s.v.)'e gelip yapmakla yükümlü oldukları vacipleri soran Abdulkays heyetine, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in söylediklerdir: "Önce Allah'a iman etmenizi, sonra namaz kılmanızı, zekât vermenizi, Ramazan orucunu tutmanızı ve ganimetlerin beşte birini vermenizi emrediyorum. Eğer hac, bundan önce farz edilmiş olsaydı, Hz. Muhammed (a.s.v.) bu emirlerin arasında haccı da sayardı."

Hac, İslâm'ın beş esasından biridir. Farziyeti, Kur'an-ı Kerim, Sünneti Seniye ve icmai ümmet ile sabittir. Bu bakımdan onu küçümsemek veya istiskal etmek küfürdür.

Hac, her gücü yetene, hayatında bir defaya mahsus olarak yerine getirilmesi farz'ı ayındır. Hac farz olduğu gibi umre de farzdır. Farz olduğu senede gidilmesi lazım olup olmadığı hususunda, ihtilaf vardır. (Maliki ve Hanefilere göre ise, hayatta bir kere umre yapmak farz değil, m'üekked bir sünnettir.) İmam-ı Azam, İmam-ı Malik ve İmam-ı Ahmed hazretlerine göre fevri olup, aynı senede hacca gitmesi icab eder. Te'hiri caiz değildir. İmam-ı Şafii ile İmam Muhammed'e göre fevri olmayıp te'hir edilmesinde beis yoktur. Fakat te'hir etmeden onu eda etmek daha evlâdır.

HACCIN FARZİYETİ

Hac, Müslümanların ittifakıyla farzdır. İslâm'ın rükûnlarından biridir.

Müslümanlardan hiç kimse buna muhalefet etmemiştir. Delili de Kur'an, Sünnet ve İcma'dır.

إِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَۚ ﴿٩٦

فِيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهِيمَ ۚ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا ۗ وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا ۗ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾

"Şüphesiz ki insanlar için ilk kurulan ev, Mekke'deki mübarek ve âlemler için hidayet vesilesi olan Kabe'dir. Orada apaçık alâmetler vardır, İbrahim'in makamı vardır. Kim oraya girerse emin olur. Oraya (gitmeye) yol bulabilen kimseye Allah için Kabe'yi ziyaret etmek farzdır. Kim nankörlük eder (de imkânı olduğu halde haccetmez)se (bilsin ki) Allah âlemlerden müstağnidir." (Âli İmran/96-97)

Nam ve mevki için değil, Allah için hacca gitmek büyük bir fazilet, yüce bir ibadettir. Bu yüce ibadeti hakkıyla ifa eden kimse, günahlardan yıkanıp temizlendiği gibi, Allah'ın rahmetine de mazhar olur.

Resûlü Ekrem (a.s.v.) buyuruyor ki:

مَنْ حَجَّ لِلّٰهِ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ

"Yakışmayan sözü ağzına almayıp, Allah'ın hududunu aşmadan (sırf Allah için) hacca giden kimse, anasından doğduğu gün gibi, günahlardan tertemiz olarak (Hacdan) dönmüş olur." (Kütübü Sitte-i Sahiha)

مَا مِنْ يَوْمٍ اَكْثَرَ اَنْ يُعْتِقَ اللّٰهُ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ وَاِنَّهُ لَيَدْنُو ثُمَّ يُبَاهِي بِهِمُ الْمَلَآئِكَةَ

"Cenab-ı Hak Arafe günü, kullarını ateşten azat ettiği kadar, hiçbir günde azad etmez. O, onlara (rahmetiyle) yanaşır. Sonra meleklerin yanında onlarla iftihar eder." (Müslim, Nesaî)

İmam Şafii'nin açık kavline göre umre de hac gibi farzdır. Umrenin farz olduğuna dair İmam Şafii Kur'an ve Sünnet'ten delil getirmiştir.

Kur'an'dan delili şu ayettir:

وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ

"Hac ve umre'yi Allah için tamamlayın." (Bakara/196)

Sünnet'ten delili ise Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadîstir: Hz. Muhammed (a.s.v.)'e 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kadınlara cihad var mıdır?' diye sordum. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurdu: ***"Evet vardır. Ama içinde savaş olmayan bir cihattır. Bu cihad hac ve umre'dir."*** *(İbn Mâce, Beyhakî ve başka muhaddisler)*

Resûlü Ekrem (a.s.v.) buyuruyor ki:

اَلْحُجَّاجُ وَالْعُمَّارُ وَفْدُ اللهِ اِنْ دَعَوْهُ اَجَابَهُمْ وَاِنْ اِسْتَغْفَرُوهُ غَفَرَلَهُمْ

"Hac ve Umreye gidenler, Allah'ın temsilcileridirler. Dua ederlerse, (Allah) dualarını kabul eder. İstiğfar ederlerse günahlarını af eder." (Nesai, İbni Mace)

**** Bazı Mülâhazalar***

1. Farz Olan hac ve umrelerin sayısı

Âlimler, hac ve Umrenin, gücü yeten bir kimseye hayatı boyunca bir defadan fazla farz olmadığında ittifak etmişlerdir. Ancak Allah için hac yapmayı adayan bundan müstesnadır. Onun adağını yerine getirmesi vaciptir.

Bunun delili, Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadîstir: *"Hz. Muhammed (a.s.v.) bir hutbe esnasında* ***'Ey insanlar! Size, hac farz kılınmıştır, hac yapınız'*** *buyurdu. Bir kişi 'Ey Allah'ın Rasûlü! Her sene mi?' diye sordu. Fakat Hz. Muhammed (a.s.v.) sustu. Kişi bunu üç defa tekrar edince, Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurdu: "****Ben sizi terk ettiğim zaman benim yakamı bırakın. Eğer 'evet' deseydim, her sene hac yapmanız vacip olurdu, sizin de buna gücünüz yetmezdi. Sizden önceki ümmetler peygamberlerine sual sorup da ihtilafa düştükleri için helak olmuşlardır, Size bir şey emrettiğimde gücünüz yettiği kadar onu yerine getirin; size bir şeyi yasakladığımda ise ondan kaçının!****" *(Müslim ve Neseî)*

Bir de Cabir b. Süraka'nın rivayet ettiği şu hadîstir: Cabir b. Süraka 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bu umre bu sene için mi, yoksa ebediyen geçerli mi?' diye sordu. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle dedi: Umre haccın içine girmiştir, umre haccın içine girmiştir.

Umre ebediyen geçerlidir, umre ebediyen geçerlidir. (*Müslim ve Neseî)*

2. Hac ve Umrenin vacip olduğu kişi, onları tehir edebilir mi?

İmam Şafii'nin mezhebine göre, hac ve Umrenin vacip olduğu kimsenin onları hemen yapması vacip değildir. İsterse onları tehir edebilir. Çünkü hac ve Umrenin zamanı, tüm hayat boyudur. Ancak kişi gelecekte hac ve umreyi eda etmeye kararlı olmalıdır. Bu, beraat-i zimme kaidesine ve ibadeti hemen eda etmenin sünnet olmasına ters düşmez.

"***Artık hayırlarda yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Hakkında ihtilaf ettiğiniz şeyleri(n hakikatini) O size haber verecektir."*** (Mâide/48)

Hanefî mezhebine göre ise; şartları gerçekleştiği vakit, kişinin hac farizasını yerine getirmesi gerekir.

3. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yaptığı hac ve umre'lerin sayısı.

Katade şöyle anlatır: Enes'e 'Hz. Muhammed (a.s.v.) kaç hac yaptı?' diye sordum. Enes şöyle dedi: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.), bir hac, dört umre yapmıştır. Umrenin birini Zilkade, birini Hudeybiye'yi takip eden senede, birini yaptığı hac ile beraber, dördüncü umre'yi de Cirane denilen yerde ihrama girerek yapmıştır. Çünkü Huneyn Gazvesi'nde elde edilen ganimetleri orada taksim etmişti."*** *(Tirmizî, Buhari ve Müslim. (Tirmizî hadîsin hasen-sahih olduğunu söylemiştir).*

Nevevî Şerh-i Müslim'de şöyle demektedir: Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yaptığı umre'lerin biri Hudeybiye senesinin Zilkade ayında idi. Fakat o sene Mekke'ye girmeleri engellendiği için kurbanlarını orada keserek ihramdan çıktılar. Fakat bu umre sayıldı. İkinci umre hicretin yedinci senesinde Zilkade ayında yaptığı umre'dir. Bu 'Gelecek sene umre yapacaksınız' diye va'd edilen umre'dir. Üçüncü umre hicretin sekizinci senesinde Zilkade ayında yaptığı umre'dir. Bu da fetih senesinde yapılan umre'dir.

Dördüncü umre ise Hz. Muhammed (a.s.v.)'in farz olan hac ile beraber yaptığı umre'dir'.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, hicretten önce yaptığı hac ve umreler bu sayıya dahil edilmemiştir. Çünkü esas olan hac ve Umrenin farz kılınmasından sonra yaptığı hac ve umrelerdir.

HAC VE UMRENİN HİKMET VE FAYDALARI

Allah Teâlâ, kulları için şeriatlar vaz'etmiş, onların din ve dünya maslahatları için ahkâmı beyan etmiştir.

Kur'an-ı Kerîm hac'dan bahsederken insanların maslahat ve faydalarına işaret ederek şöyle demiştir: ***"Gelsinler, kendilerine ait olan birtakım menfaatlere şahit olsunlar. (Allah'ın) kendilerine rızık olarak verdiği (deve, sığır, koyun gibi) dört ayaklı (kurbanlık) hayvanlar üzerine bilinen (teşrik) günlerde Allah'ın ismini zikred(erek onları kes)sinler. O hayvanların etinden yiyin ve ihtiyaç içindeki fakirleri de doyurun."*** *(Hac/28)*

İbn Abbas, bu ayetin tefsiri hakkında şunları söyler: 'Bu ayetteki menfaatlerden maksat, dünya ve ahiret menfaatleridir. Ahiret menfaati, Allah'ın rızasıdır. Dünya menfaatleri ise insanların kurbanlardan yararlanmaları ve ticaret yapmalarıdır'.

Soru -Bilindiği gibi Suudi Arabistan'da İslam Bankası kurban kesmek üzere makbuz mukabilinde hacılardan para alıyor ama, kurbanın ne zaman kes ileceği belirtilmiyor. İhramdan çıkmadan önce kesilebileceği gibi sonra da kesilebilir. Ancak, hacılardan kahir ekseriyeti büyük şeytan denilen cemreyi taşladıktan sonra -nasıl olsa kurbanım ya kesilmiştir veya kesilecektir, diyerek- hemen ihramdan çıkıyor. Hacının, kurbanın kesilip kesilmediğini bilmediği halde kes ildiğini tahmin ederek ihramdan çıkması caiz midir?

Cevap: İmam-ı Azam'a göre tertibe riayet etmek gerekir. Tertib, önce şeytanı taşlamak, sonra kurban kesmek, sonra da traş olmaktır. Bu tertibe riayet etmeyen kimselerin günaha girmekle beraber, bir kurban daha kesmeleri lazımdır.

Şafii mezhebine ve İmameyn'e göre ise tertibe riayet sünnettir. Maliki mezhebinde ise tertibe riayet etmek vaciptir. Yani önce taşlayacak, sonra kurban kesecek, sonra traş olacak, bilahare de Tavafü'l-İfada yapacaktır. Ancak, taşlamadan evvel kurban kesse veya kurban kesmeden evvel traş olsa bir şey gerekmez. Netice; İslam bankasının yaptığı şey İmam-ı Azam'a göre caiz değildir. Ama İmam-ı Şafii ve İmameyn'e göre caizdir. Çünkü onlara göre tertibe riayet etmek sünnettir. Ayrıca Şafii mezhebine göre kurbanın, kurban günlerinde kesilmesi de vacip olmadığı gibi ihramda iken Arafat 'a çıkmadan önce de ve kurban günlerinden sonra kesilse de olur. İmameyne göre tehir etmek caiz değilse de tehir edildiği takdirde bir ceza terettüp etmez. *(Halil Günenç-Fetvalar-384)*

İbn Abbas'ın bahsettiği dinî ve dünyevî menfaatlerin ayrıntılarına girecek olursak, onları şöyle sıralayabiliriz:

1. Müslümanların bir araya gelmesi.

Bu dinin binası, Müslümanların bir araya gelmesi ve aralarının telif edilmesi temeli üzerine kurulmuştur. Bu nedenle Allah'ın farz kıldığı ibadetlerin en üstünleri, Müslümanlar arasındaki birliği temin eden ibadetlerdir. Allah Teâlâ, aynı mahalledeki Müslümanların bir araya gelmelerini sağlamak için beş vakit namazı cemaatle kılmayı teşri kılmıştır. Müslümanların haftada bir defa tek bir yerde toplanmalarını sağlamak için Cuma namazını farz kılmıştır.

Ayrıca senede bir defa Müslümanların bir araya gelmelerini sağlamak için Kabe'yi haccetmeyi emredip teşri kılmıştır.

2. İslâm kardeşliğini İhya etmek, onu görülür bir şekilde meydana çıkarmak, dillerin değişik olmasının, memleketlerin birbirine uzak olmasının hiçbir önemi olmadığını göstermek için Kabe'yi tavaf etmelerini, bir tek rabbe yöneldiklerini göstermek için hac ibadetini teşri kılıp tanzim etmiştir.

3. Memleketleri ne kadar uzak olursa olsun tüm Müslümanların, İslâm'ın merkezi ve tevhid nurunun fışkırıp bütün dünyaya yayıldığı Mekke'ye yöneldiklerini görürsün. Bu,

Müslümanların birliğinin manevî varlıklarının tecessümü olarak görünmesi için tanzim edilmiştir.

4. Hac, insanların eşit olduğunu gösteren bir ibadettir. Bu ibadet, insanları birbirlerinden ayıran elbise ve meskenlerde birbirlerine üstünlük taslamalarını ortadan kaldırmaktadır. Arafat'ta, Mina'da, cemrelere taş atmada, Kabe'yi tavaf etmede zenginlik ve fakirlik ortadan kalkar. Efendi ile köle eşit olur. Tüm Müslümanların üzerine ruhanî bir hava çöker; Allah'a yakın olma, O'nun rızasını neredeyse elle tutulur derecede hissetme halet-i nahiyesine girerler. Bu fevkalâde bir doğuştur. Çünkü insanlara, annelerinden eşit olarak doğdukları zamanı, hiç kimsenin kimseden üstün olmadığı o anı ve bütün insanların Allah'a hesap vermek üzere çıplak, yalınayak, soy ve sopun olmadığı günü hatırlatır.

5. Müslümanlara atalarının ve peygamberlerin hallerini hatırlatarak en büyük dersi vermektedir.

Çünkü haccın her ameliyesi bir olaya bağlıdır ki hacıların şuurunda birçok hatıraları canlandırır. Meselâ hacı, Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in Beyt-i Atiki yaparken çektiklerini hatırlar. Hacer'ül-Esvedi öptüğü zaman şuurunda Hz. Muhammed (a.s.v.)'in sureti, elinde sopa olduğu halde putları devirmesi canlanır. Safa ile Merve'ye çıkınca, Hz. Hacer'in, oğlu İsmail'e su bulmak için iki tepe arasında nasıl koştuğunu hatırlar.

Mina'da cemrelere taş atarken, Hz. İbrahim'in, şeytanın vesveselerine nasıl karşı koyduğunu ve onu nasıl taşladığını ve rüyasında gördüğü kurban olayını ve Hz. İsmail'i kurban etmeye çalışarak Allah'ın emrini nasıl yerine getirmeye çalıştığını hatırlar. Arafat'ta, Allah'ın rahmet ve mağfiretine olan ümidi artar.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Veda Haca esnasında devesinin sırtında Müslümanlara okuduğu şu hutbeyi hatırlar: ***"Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Hepiniz Ademdensiniz, Adem de topraktandır. Arab'ın Acem'e hiçbir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir. Dikkat edin! Benden sonra kâfir olup da birbirinizin boynunu vurmayın."***

6. *O mübarek mevsimde, o memleketin fakirleri kendilerine bir yıl yetecek kadar rızıklarını alırlar.*

Bu, Hz. İbrahim'in duasının kabul edildiğine bir işarettir. Allah Teâlâ, Hz. İbrahim'in şöyle dua ettiğini bildiriyor: ***"Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını senin Beyt-i Haram'ının yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (bunu yaptım). Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyleder kıl ve ürünlerinden onlara rızık ver, umulur ki şükrederler.*** *(İbrahim/37)*

7. *Hac; bedenî meşakkatlere, hoşa gitmeyen şeylere tahammül etmeyi kolaylaştırır. İnsanlara tevazu göstermeyi, güzel münasebeti, eski şeylerle yetinmeyi öğretir. Kurban kesmeye, sadaka vermeye, ihsanda bulunmaya, kalbi temizleyip Allah'ı murakabe etmeye sevk eder.*

"Hac, bilinen aylar(da)dır. O aylarda (ihrama girmekle) haccı kendine farz kılan kimse için (hacda iken) kadına yaklaşmak, günah işlemek ve kavga etmek yoktur. Allah işlediğiniz her hayrı bilir. Kendinize azık hazırlayın! Şüphesiz ki azığın en hayırlısı takvadır. Ey akıl sahipleri! Benden korkun."*(Bakara/197)*

* ***8.*** Kulu ibadete alıştırıp, Allah bağlılığını ve onun sevgisini, kalbine işlemek. Zira hac hazırlığı, hac yolunda geliş ve gidişi ve hac ibadetlerini ifa için gereken uzun bir zamanı içine alır. Kul bütün bu zaman içinde kendini ibadet havası dahilinde görür, Allah'a bağlılığını daha çok hisseder.

9. Allah için, Şam ve Filistin diyarını bırakıp, su, yeşillik ve her şeyden mahrum Hicaz çöllerine giderek, bütün zorluklara katlanan bir anne ve baba ile bir yavrudan ibaret olan Hz. İbrahim ailesinin hallerini hayalinde canlandırıp, binlerce sene evvelki vak'alarını temsil ile seyretmek, tavaf, sa'y ve taşlama fiillerini tekrarlamak, kendini Allah'a kurban olarak sunan bir yavruyu, ciğerpare evlâdını Allah'a veren bir pederi, Allah'ın rahmetine dayanan bir anneyi, anmaktır.

Buhari, İbni Abbas'dan şöyle rivayet ediyor: *Hz. İbrahim (S.A.) Hacer ile, henüz sünnet edilmemiş İsmail (S.A.)'i alarak Beytin yanında Zemzem kuyusunun civarında, bir ağaç altına bıraktı. O zaman Mekke'de ne insan, ne de su vardı. Onlara bir dağarcık hurma, bir tulum su bırakıp geri döndü. İsmail'in annesi Hacer onu takip edip; "Ey İbrahim nereye gidiyor, bizi içinde ne insan ne bir şey bulunmayan bir vadiye bırakıyorsun", dedi. Muhterem Hacer defalarca sözünü tekrar ediyor, fakat İbrahim bir türlü cevap vermiyordu. Bunun üzerine Hacer; "Allah mı bu emri sana verdi?" dedi. İbrahim, evet deyince, Hacer; "Öyleyse Allah bizi başı boş bırakmaz," dedi ve döndü. Hz. İbrahim de yoluna devam etti. Onlara görünmeyen seniyeye varınca, yüzünü kıbleye çevirerek, ellerini kaldırıp şöyle dua etti*:

رَبَّنَا اِنِّی اَسْکَنتُ مِنْ ذُرِّیَّتِی بِوَادٍ غَیْرِ ذِی زَرَعٍ عِنْدَ بَیْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِیُقِیمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ اَفْئِدَةً مِنْ النَّاسِ تَهْوِی اِلَیْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ یَشْکُرُونَ .رَبَّنَا اِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِی وَمَا نُعْلِنُ وَمَا یَخْفَی عَلَی اللهِ شَیْءٌ فِی الْاَرْضِ وَلَا فِی السَّمَاءِ

"***Ey Rabbimiz! Ben, zürriyetimden bazısını muhterem evinin kenarında ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Ya Rab; Namazı dosdoğru kılmaları için, artık sen insanların bir kısmının kalplerini onlara meylettir. Onları meyvelerle rızıklandır, ta ki şükretsinler. Ey Rabbımız, ne gizler, ne açıklarsak, şüphesiz sen hepsini bilirsin. Yerde ve gökte, Allah'a hiçbir şey gizli kalmaz."***

10. Hac, müminler arasında sun'i hudutları, kutuplaşan siyasi görüşleri kaldırır. Irk, kıt'a, bölge gibi mefhumları yıkıp, müminleri bir tek vücud haline getirir. Kâbe'nin etrafında toplar, kardeş olduklarını anlatır.

Münasebet gelmiş iken bir olay nakletmek istiyorum, şöyle ki: İngiliz Başbakanlarından Gladston bu hakikatı idrâk ettiği için on sekizinci asrın sonlarında İngiliz parlamentosunda şöyle demişti: İslâm diyarındaki müstemlekelerimizde

istikrarımızı engelleyen çetin iki amil vardır. Neye mal olursa olsun onları bertaraf etmeniz gerekir.

Birincisi bu kitap (Kur'an-ı Kerim'e işaret ediyor) tır. Biraz durakladıktan sonra, doğuya doğru dönüp sol eliyle işaret ederek, ikincisi de, Kâbe'dir.

11. Hac, bir medrese ve bir okuldur. Sabır, cihad, mal harcama, adab-ı muaşeret, şeytana karşı kin ve adavet etme dersleri verilir. Ubudiyetle fedakârlığın ne demek olduğu gösterilir. * *(Halil Günenç Büyük Şafii İlmihali)*

-*- UMRE -*-

Umre de hac gibi, hayatta bir defaya mahsus olarak vaciptir.

Resûlü Ekrem (a.s.v.) buyuruyor ki**:** ***"Umre, İki umre arasında yapılan günahlara kefârettir. Makbul haccın mükâfatı ancak cennettir."*** (Kütübü sitte-i sahiha)

Başka bir hadiste buyuruyor: "*Ramazan-ı Şerifde yapılan Umre bir hacca bedeldir."* (Buhari, Müslim)

Umre ise hac zamanı dışında senenin tüm aylarında yapılabilir. Hac'ta; Arafat'ta vakfeye durmak, geceleyin Müzdelife ve Mina'da bulunmak ile Mina'da cemrelere taş atmak rükunları bulunmaktadır. Umrede ise bunlar yoktur.

Şâfiîler umrenin bütün vakitlerde kerâhetsiz olarak sahîh olacağını söylediler. Yalnız, hac için ihramda bulunan bir kişinin umre için ihrama girmesi sahîh olmaz; ihrama girse bile bu geçersizdir. Nitekim iki hac veya iki umre için ihrama giren kişinin bir ihramı geçerli olur ve diğeri de lağvolur.

UMRENİN FARZLARI

Umrenin farzları dörttür:

1 – İhram'a Girmek. İhram umre için rükündür. Hac için ihrama nasıl girilirse Umre için de öyle girilir. Yalnız Umre için şöyle niyet edilir:

"Allah'ım, Umre yapmak istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve benden kabul eyle. Sen işiten ve bilensin. Ey Allah'ım, dâvetine tekrar tekrar icabet ettim. Senin ortağın yoktur. Tekrar davetine icabet ettim; hamd, nimet, hakimiyet senindir, senin ortağın yoktur."

Hac için ihramın şartları, vacipleri, sünnetleri, yasakları ne ise, Umre için de aynıdır.

Umre İçin İhramın Zamanı

Daha önce açıklandığı gibi, hac için ihramın zamanı, Şevval, Zilka'de ve Zilhiccenin birinci on günüdür. Başka zaman yapılamaz. Umre için böyle belli bir zaman yoktur. Her zaman olabilir. Ancak hacca veya kırana niyet etmiş olan kimsenin Arefe günü ile bayramın üçüncü günü arasında Umre için ihrama girmesi haramdır.

Bir çok kimse bilmeyerek bayramın üçüncü günü, Mina'dan geldikten sonra, Umre yaparlar. Bu Umre, her ne kadar fasit değilse de, haramdır.

Umre İçin Mikat Yeri

Umre için mikat yeri, tam hac gibidir. Yalnız Mekkeliler için hacda mikat yeri, Mekke olduğu gibi, Umrenin mikat yeri Mekke değildir, Harem hududunun dışıdır. Bu gün bütün hacılar Ten'im namındaki yere gidip ihrama girerler.

2 – Kabe'yi Tavaf Etmek. Tavaf Umrenin rüknüdür. Hac için tavafın şartları, vacipleri, sünnet ve yasakları ne ise, Umre için de aynıdır. Yalnız, Umre tavafı için muayyen bir zaman yoktur.

3. Safâ-Merve Arasında Sa'y Etmek.

4. Tıraş Olmak.

5. Bu Rükünler Arasında Tertibe Uymak.

Bu rükunlar Hac bölümünde açıklanacaktır.

HACCIN EDASININ ŞARTLARI

Hac ve Umrenin Farz Olmasının Şartları

Aşağıdaki şartların (erkekler için 6 şart, kadınlar için 7 şart) kendinde bulunduğu kimseye hac ve umre farz olur:

1. Müslüman olmak.

Bu bakımdan Müslüman olmayan kişiye hac vacip değildir. Çünkü hac ve umre sadece Müslümanlardan istenilen ibadetlerdendir. Müslüman olmayan kişinin haccı sahih olmaz. Çünkü ibadetin sahih olmasının şartı Müslüman olmaktır.

* Binaenaleyh bir kimse Müslüman olmadan hacca gider, sonra Müslüman olur, hali yerinde ve haccın diğer şartlarına haiz olursa, tekrar hacca gitmesi gerekir. Hatta bir Müslüman hac farizasını ifa ettikten sonra riddet (dinden dönmek) edip, sonra tecdidi iman ederse, gücü yettiği takdirde tekrar hacca gitmesi lazım olur. **(Halil Günenç Büyük Şafii İlmihali)*

2. Akıllı olmak.

Hac ve umre, deliye farz değildir. Çünkü delide, iyi ile kötüyü ayıracak akıl yoktur. Sorumluluk ancak akıl ile olur.

3. Baliğ olmak.

Baliğ olmayan kişiye hac ve umre vacip değildir. Çünkü baliğ olmayan kişi mükellef değildir. Sorumluluk, ancak buluğ ile gerçekleşir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: *"**Kalem üç kişiden kaldırılmıştır: Baliğ oluncaya kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, akıllanıncaya kadar deliden."** (İbn Hibban ve Hâkim)*

Resûlü Ekrem (a.s.v.) buyuruyor: ***"Çocuk hacca gitse bu, büluğ çağına kadar kendisi için nafile bir hacdır. Baliğ olduktan sonra başka bir hac kendisine düşer."***

4. Hissi bir maninin bulunmaması.

Hapis, esaret ve hükûmetin yasağı gibi maniler bulunursa kendisine hac farz değildir. Yerine başkasını da gönderemez, çünkü her zaman kurtulması muhtemeldir. Yine bir kimsenin dış

memleketlere çıkması yasak edilse, durumu müsait ve hali vakti yerinde olursa, bizzat hacca gidemeyeceği halde, yerine başkasını gönderemez.

Şimdilik kölelik müessesesi ilga edildiği için böyle bir insan yoktur. Herkes hürdür. Bunun için bu hususu uzatmak gerekmez. Ancak zulüm altında olan ve Müslümanca yaşamalarına ve ibadetlerini yapmalarına izin verilmeyen Müslüman halklar bu durumda değerlendirilebilir.

5. Yol emin olmalıdır.

Can ve mal güvenliği yoksa veya yolda savaş tehlikesi varsa, hac ve umre vacip olmaz. Çünkü insanın zarar görmesi söz konusudur.

"Sakın kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın." *(Bakara/195)*

* Hac mevsiminde mal veya can emniyeti olmaz ve durum böyle devam ederse, bizzat gitmekle mükellef olmadığı gibi, başkasının gitmesi için vasiyet etmesi de lazım gelmez. * *(Halil Günenç Büyük Şafii İlmihali)*

6. İstitaat (güç yetirmek).

"Oraya (gitmeye) yol bulabilen kimseye Allah için Kabe'yi ziyaret etmek farzdır." *(Âli İmran/97)*

İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmektedir: "Bir kişi Hz. Muhammed (a.s.v.)'e 'Ey Allah'ın Rasûlü! Haccı vacip kılan nedir?' dedi. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Azık ile binektir' buyurdu".

Kur'an-ı Kerim'de 'istitaat' şeklinde varid olan kelime, azık ve binek ile tefsir edilmiştir.

Güç yetirmek (istitaat), hac ve umre'yi eda etmek için binek ücretine, kendisinin gidiş geliş masrafına, bir de bugün pasaport, toprak bastı parası ve benzerleri gibi masrafları karşılayacak mala sahip olmaktır.

Ayrıca kişinin malı, borcundan fazla olmalıdır ve gidip gelinceye kadar ailesinin nafakasını da karşılayacak kadar olmalıdır.

İstitaat iki çeşittir:

I. Bilfiil istitaat: Kişinin hac ve umreyi bizzat yapabilmesidir.

II. Dolaylı istitaat: Yaşlılık, hastalık ve benzeri şeylerden dolayı kişinin kendi yerine vekil göndermesidir.

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: *"Cüheyne kabilesinden bir kadın Hz. Muhammed (a.s.v.)'e gelerek şöyle sordu:*

- Ey Allah'ın Rasûlü! Annem hacca gitmeyi adamıştı. Fakat haccedemeden öldü. Onun yerine ben hac yapabilir miyim?

- Evet, sen onun yerine hac yap! Acaba annenin bir borcu olsa sen onu öder miydin?

- Evet, öderdim.

- Öyleyse Allah'ın borcu ödenmeye daha layıktır."

*Neseî'nin rivayetinde ise şöyledir: "**Bir kişi Hz. Muhammed (a.s.v.)'e şöyle sordu: - Ey Allah'ın Rasûlü! Babam haccetmeden öldü. Ben onun yerine haccedebilir miyim?***

- Eğer babanın bir borcu olsaydı, sen onu öder miydin? - Evet! - Allah'a olan borç ödenmeye daha lâyıktır."

*Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği hadis de şöyledir: **"Husam kabilesinden bir kadın Hz. Muhammed (a.s.v.)'e şöyle sordu: - Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın kullarına farz kıldığı hac, çok yaşlı olan babama da farz oldu. Fakat babam binek üzerinde duramıyor. Ben onun yerine haccedebilir miyim? - Evet, yapabilirsin."***

* İstitaat (Güç yetme). Gücü yetmeyene hac farz değildir. İstitaattan maksadımız, hacca gidip gelene kadar kendilerine bakmakla mükellef olduğu kimselerin, nafaka ve masraflarını hem yol harcırahını, hem de kendilerine uygun nakil vasıtalarını temin edebilmektir. Söz konusu nafaka, normal olacaktır. Şayet kendisine vacip olan nafakayı kısmak suretiyle hacca gidebilecekse hacca gücü yetiyor denmez. Nakil vasıtası, zamana göre değişir. Önceki asırlarda at, deve normal nakil vasıtaları

sayılırdı. Şimdi ise normal sayılmazlar. Şimdilik normal vasıtalar, uçak, vapur, otobüs ve tren gibi vasıtalardır. Binaenaleyh bir kimse ancak kendisine uygun olmayan bir nakil vasıtasını temin edebiliyorsa hac kendisine farz değildir.

Yol harcırahı, nafaka ve nakil vasıtası, zaruri ihtiyaçtan fazla olacaktır. Zaruri ihtiyaç demek efrad-ı ailesinin nafakası, muhtaç oldukları ev için lâzım olan eşya ve ancak borcunu kapatacak maldır. İşte bunlardan maada kendisini hacca götürüp getirecek kadar parası ve yol zahiresi bulunsa müstatî (gücü yeter) sayılır, kendisine hac düşer.

Geniş bir evi bulunan bir kimse, zaruri ihtiyacından fazla bir veya birkaç odası bulunur ve bunu sattığında hac parasını çıkarırsa, bu takdirde fazlasını satmağa mecburdur. Yine çok güzel bir evi bulunur ve bu evi sattığı zaman kendine münasip bir ev alabilecek ve hem hacca gidebilecekse, bunu yapmağa mecburdur.

Bir kimse kendini geçindirecek kadar bir sermayesi bulunsa hac kendisine farzdır.

Bir kimsenin bir miktar parası bulunsa, o para ile evlendiği takdirde, hacca gidemeyecek, hacca gitse evlenmeyecektir, acaba hangisi ön planda tutulacak diye sorulsa cevaben deriz ki: Hac, kendisine farz olduğu halde önce evlenmesi daha evlâdır. Çünkü hacca gitmek fevrî değildir. Dolayısıyla şehveti galip veya iradesi zayıf olduğundan zinadan korkarsa, önce evlenmesi icap eder.

Geçimi için bir tarla veya küçük bir sermayeye sahip olan bir kimsenin bu tarlayı satıp veya sermayeyi hac için harcaması gerekmektedir.

Bir kimsenin durumu müsait olduğu halde hacca gitmez sonra iflas ederse günahkâr olur ve hac zimmetinde kalır.

Bir ev almak gayesiyle para biriktiren kimse, hac mevsimi gelmeden evvel ev alabilir. Fakat hac mevsimi geldiği halde ev alamamış ise, mutlaka hacca gitmesi icap etmezse de, gitmesi daha evlâdır. Binaenaleyh bir kimsenin kiracı olması, haccın farz olmasına mani olamaz.

Akraba ve ahbaplara hediye getirmek her ne kadar adet haline gelmiş ise de, zaruri ihtiyaçtan sayılmaz. Hediye parası temin edilmedi diye hacdan geri kalmak caiz değildir, haramdır. Maalesef bir çok kimse hacca gidebildiği halde dost ve akrabalara getirilen hediye adet haline geldiği ve ağır bir yük teşkil ettiği için hacca gidemiyor ve İslâmi olmayan adet, hac farizasına engel oluyor. * *(Halil Günenç Büyük Şafii İlmihali)*

7. Hac ve Umrenin kadına farz olması için söz konusu şartlardan başka şu iki şartın da bulunması gerekir:

1. *Kocasının da kadınla beraber olması veya yanında bir mahremi olması.*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kadın iki günlük bir yolculuğa ancak kocası veya bir mahremiyle çıkabilir."*** *(Buhari ve Müslim)*

"Kadın, ancak mahremiyle beraber sefere çıkabilir." *(Buhari ve Müslim)*

2. *Yanında iffet sahibi güvenilir iki kadının olması.*

Böyle üç kadın olursa, kocası veya mahremi olmadan yolculuğa çıkabilirler. Çünkü onların bir araya gelmesi güvenlik ve emniyet için yeterlidir. Kendisiyle beraber hac ve umreye giden bir mahremi olmayan kadının, eğer parası varsa bir mahreminin ücretini vererek onunla beraber gitmesi gerekir. Bu, hacca gitmenin vacip olmasının şartıdır. Caiz olmasının şartı ise yanında en az iki kadının olmasıdır. Yol emniyeti sağlandığı takdirde tek başına da hacca gidebilir. Ancak bu, sadece farz olan hac için söz konusudur. Farz olmayan hac'ta ve diğer yolculuklarda kocası veya bir mahreminin yanında bulunması şarttır. Kadının tek başına hacca gitmesinin caiz olduğunun delili,

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Adî b. Hatem'e söylediği şu sözdür.

Eğer benden sonra yaşarsan, bir kadının tek başına Allah'tan başka kimseden korkmadan Hire'den kalkıp Kabe'yi tavaf ettiğini göreceksin*. (Buhari)*

Kadında bulunması gereken diğer şart, kocasının vefatı dolayısıyla iddet içinde bulunmamasıdır.

"Rabbiniz olan Allah'tan korkun (da boşanan kadınların iddetlerini uzatmayın). Onları evlerinden çıkarmayın. (İddetleri bitinceye kadar) kendileri de çıkmasınlar. Meğer ki açık bir edepsizlik etmiş olsunlar." *(Talak/l)*

* Şafiîler ve Hanefilerden İmam Ebu Muhammed'e göre ise, "Hac, tehir edilebilen, hayatı boyunca yerine getirilebilecek bir farzdır." Fakat bu derhal ve acele olarak yerine getirilmesi suretinde bir mecburiyetin bulunmadığı anlamına alınmamalıdır. O kendisi için olsun, başkası için olsun, hac veya umre borçlusu olan birinin, bu farz görevi, imkan olduğu yıldan sonraki yıllara bırakması sünnete aykırıdır.

İmam Şafiînin mezhebine göre, hac ve umrenin farz olduğu kimselere derhal, hemen yapması farz değildir. İsterse ertelenebilir. Zira hac ve umrenin zamanı tüm hayat boyudur. **(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı ve Müçtehitlerin Farklı Görüşleri, Hac)*

Başa Dön

Bazı Mülâhazalar

I. *Mülâhaza*

Ticarî bir mala sahip olan kimseye hac ve umre farz olduğunda onu satıp hac ve umre'ye gitmesi gerekir. Yine nafakasını temin ettiği bir arazisi olan -hac ve Umrenin de kendisine vacip olduğu- kimseye, onu satıp hac ve umre'ye gitmesi farzdır. Çünkü bir başkasına borçlu olsaydı, ticaret malını veya tarlasını satıp o borcu ödemesi gerekirdi. Hac ve umre Buhari'de zenginin üzerine bir borç olduğu için, malını satıp hac ve umre'yi eda etmesi gerekir. Bu görüş, (Şafii mezhebinin) en sahih görüşüdür. Şafii âlimlerinden bazıları "Ticaret malı ile nafakasını temin ettiği tarlanın satılması gerekmez. (Çünkü bunlar onun geçim kaynağıdır)" demişlerdir.

II*. Mülâhaza*

İçinde oturulan ev ve ev eşyalarının, hac ve umre için satılması vacip değildir. Çünkü bunlar zaruri ihtiyaçlardır. Bu nedenle bunların satılması teklif edilemez.

III. *Mülâhaza*

Mekke'ye iki konak veya daha az bir mesafede oturan ve yürüyebilen bir kişinin, yürüyerek hacca gitmesi vaciptir. İki konak, eğer bineği veya binek kiralayacak parası yoksa yirmidört saatlik bir mesafedir.

IV*. Mülâhaza*

Hac masrafını karşılayacak mala sahip olan kişi, evlenmek istediğinde iki durum söz konusudur:

a. Evlenmediği takdirde zina yapmamaktan emin olan kişinin hacca öne alması gerekir.

b. Evlenmediği takdirde zinaya düşmekten korkan kişinin ise evliliği öne alması daha efdaldir.

HACC'IN ÇEŞİTLERİ

1- İfrad Haccı: Hac aylarında sadece hac yapmak üzere ihrama girilip umresiz olarak yapılan hacdır. Bir hac mevsiminde sadece hac yapıldığı için "tek yapma" anlamında ifrad denilmiştir.

* İfrad Haccı'nda kurban kesmek farz değildir. Bu zamanda onbinlerce kurban kesilip atılarak ondan istifade edilmediğinden ve israfa sebep olduğundan Hacc-ı ifrada ehemmiyet vermek lazımdır.* *(Halil Günenç – Büyük Şafii İlmihali) (Hacc-ı İfrad yapılacaksa daha, Şafiilerin farz olan Umreyi de başka bir zaman yapması gerekiyor)*

2- Kıran Haccı: Aynı yılın hac mevsiminde umre ve haccın ikisine birden niyet edilip ihrama girilerek tek ihramla yapılan hacdır.

Hacc-ı Kıran da, haccı İfrad gibidir. Ancak Hacc-ı Kırana niyet etmek isteyen kimse Mikatta (ihrama girilecek noktalar) ihrama girmek için şöyle niyet eder:

اَللّٰهُمَّ اِنِّى اُرِيدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَيَسِّرْهُمَا لِى وَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّى وَاَعِنِّى عَلَيْهِمَا وَبَارِكْ لِى فِيهِمَا نَوَيْتُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ اَحْرَمْتُ بِهِمَا لِلّٰهِ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ

"Allah'ım, Hac ile Umre yapmak istiyorum. Onları bana kolaylaştır. Ve kabul et..."

Ondan sonra Hacc-ı İfratta yapılanın aynısını ifa eder ve Umre ibadetleri de onunla birlikte eda edilmiş olur. Her ikisi için birer tavaf birer sa'y yapmak kafidir.

Mina'da bayramın birinci günü Cemretül-Akabeye taş attıktan sonra, haccı temattûda olduğu gibi kurban kesmek lazımdır ve aynı günde Mekke-i Mükerreme'ye giderek orada tavafül-ifadeyi yapar.

Hacc-ı İfrad için kurban kesilmediği halde hem Temettü hem de Kıran'dan efdaldir. Bu zamanda onbinlerce kurban kesilip atılarak ondan istifade edilmediğinden ve israfa sebep olduğundan Hacc-ı ifrada (umresiz hac) ehemmiyet vermek lazımdır.

3- Temettü Haccı: Aynı yılın hac mevsiminde önce umre yapıp ihramdan çıktıktan sonra yeniden hac için ihrama girilerek yapılan hacdır. Peki temettü haccı nasıl yapılır?

Hacc-ı İfrad, Hacc-ı Kıran ve Hacc-ı Temettü'nün niyetleri ve düğer rükunları ileride açıklanacaktır.

Haccı Temettû, haccı ifrad gibidir. Ancak Mutemettî (Temettü haccı yapan), mikatta ihrama girmek isterken şöyle niyet eder:

"Allah'ım Umre yapmak istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve kabul et."

Mekke-i Mükerreme'ye varınca yedi kere Umre için Kâbe'yi tavaf eder ve Safa ile Merve arasında Sa'y eder. Akabinde traş olur ve mutad elbiselerini giyer. Böylece bütün yasak olan şeyler kaldırmış olur.

Zilhiccenin sekizinci günü yeniden Mekke-i Mükerreme'de hac niyetiyle ihrama girerek, Arafat'a gitmek üzere Mina'ya gider. Arafat ve Müzdelife'deki vazifelerini yapar ve Mina'ya gelir. Orada bulunan Cemretül-Akabeyi taşladıktan sonra kurban keser ve traş olur.

Haccı Temettû'ün üç şartı vardır:

a - Afakî olmasıdır. Mekkeliler ve Mikat ile Mekke arasında bulunan kimseler için haccı Temettû caiz değildir. (Mekke'ye uzaklığı 144 kilometreden aşağı olursa)

Fakat Mekke'den 144 kilometre uzak olduğu takdirde haccı temettû'a niyet edebilir.

b - Haccı Temettû'un Umresi, hac edeceği senenin hac aylarında vaki olmalıdır. Hac aylarından evvel Umre yapılırsa, haccı Temettû sayılmaz.

c - Umre ile hac arasında mikatı (ihrama girilecek noktalar) tecavüz etmemesidir. Mikatı tecavüz ederse haccı Temettû addedilmez. Avdet ettiğinden hacca niyet eder, kurban da kesmez.

Hacc-ı Kıran, yine iki ameldir. Mikatta Umre ile hacca niyet eder, Mekke-i Mükerreme'ye varınca, Hac ve Umre için Kâbe'yi tavaf eder. Sonra her ikisi için Safa ile Merve arasında sa'y eder.

Hacc-ı Kıran'a niyet eden kimse, ihramda iken memleketine dönebilir. Fakat aynı senede tekrar dönüp hac ile Umre ibadetlerini eda etmesi gerekir.

Mekke'de bulunan kimse için, Kıran'a niyet etmesi caiz değildir. Hem Hacc-ı Kıran, hem Haccı Temmettû için kurban kesmek lazımdır kurban, bayram günü Cemretül-Akabeyi taşladıktan sonra, Harem mıntıkasının herhangi bir yerinde kesilir. Umre İbadetleri bittikten sonra bayram gününden evvel de kurban kesmek caizdir. Ancak bayram günü olsa, daha evlâdır.

Kurban bulamayan veya kurban alınacak paraya sahib olmayan kimse, on gün oruç tutar. Üç gün hacda ihrama girdikten sonra, yedi gün de memleketine döndükten sonra tutar. (Hacda tutacağı üç gün, Zilhiccenin 7, 8 ve 9 uncu günlerinde olması daha iyidir.)

Mütemetti olan kimsenin şu şartlarla kurban kesmesi gerekir.

1 - Afakı olması gerekir.

2 - Hac aylarında umre için ihrama girmesi, hac aylarından önce umre ihramına girip bu aylar girmeden evvel onu eda ederse kurban gerekmez.

3 - Hac ile umrenin aynı yılda vaki olması böyle olmazsa kurban gerekmez.

4 - Mikata (ihrama girilecek noktalar) dönmemesi, mikata dönerse bir şey gerekmez. Mesela bir kimse hac aylarında umreye niyet getirir ve ömresini ede eder, bilahere Arafat'a bir gün kalası mikata gider ve hac için ihrama girerse bir şey gerekmez.

5 - Umre ihramına mikattan girmesi, şayet mikatı geçtikten sonra umre için ihrama girerse sadece ihramsız mikatı geçtiği için kurban kesmesi gerekir.

Kurban, traştan sonra da kesilebilir. Badema Mekke-i Mükerreme'ye gider, hac için tavaf ve sa'y eder, böylece haccın işi de bitmiş olur.

* *Şafiiler Dediler ki:* Adak dolayısıyla vâcib olan kurban ile mendub olan kurban kesim vakti; bayramın birinci günü güneşin doğmasını müteakip, bayram namazının kılınması ve normal İki hutbenin okunmasından hemen sonra girer ve teşrîk günlerinin sonuncusunda, güneşin batmasına kadar devam eder. Bu zaman aralığı içinde geceleri ve gündüzleri kesmek caiz olur. Yalnız, zaruret olmaksızın geceleri kesmek mekruhtur. Meselâ yoksullar, geceleyin yiyecek sıkıntısı duyarlarsa o zaman kurbanı kesmek mekruh olmaz. Teşrik günlerinin geçmesinden sonra kurban kesilmemiş ise ve adaksa kaza olarak kesilmesi gerekir. Adak değilse vakti geçmiş olur; kesilmez. Kesilirse kurban olarak değil de salt et İçin kesilmiş olur. Hac fiillerinden sakıncalı birini yapmak nedeniyle vâcib olan kurbana gelince onun kesim vakti, sebebinin vukuundan sonradır. Yalnız fevat -Arefe vakfesi vaktinin kaçırılmış olması kurbanı bundan istisna olarak kaza

haccında kesilir. Temettü yapanın kesmesi vâcib olan kurbanın kesim vakti, hacc ihramına girme vaktidir. Umre tamamlandıktan sonra, hac ihramına girmeden önce kesilmesi de caiz olur. Kesimin son vakti yoktur. En faziletlisi, kurban bayramının birinci günü kesmektir.

Kesim yeri ise haremdir. Başka yerde kesilmesi caiz olmaz. Harem'in neresinde kesilirse kesilsin geçerli olur. Yalnız, umre yapanın Mekke'de kesmesi sünnettir. Çünkü onun ihramdan çıkış yeri orasıdır. Mekke'de de en faziletli kesim yeri Merve'nin yanıdır. Mahsur kalmış kişinin kesim yeriyse, mahsur kaldığı yerdir. Ama en faziletlisi, kurbanını hareme göndermesidir. Hacıların kurbanı Minâ'da kesmeleri sünnettir. Çünkü onların ihramdan çıkış yerleri orasıdır.

Vâcib olsun, tatavvû olsun, kurbanın herhangi bir şeyini sahibinin satması caiz değildir. Vâcip olan kurbanın derisine varıncaya kadar her şeyini sadaka olarak dağıtmaktır. Hiçbir şeyini, sahibinin alması caiz değildir. Eğer tatavvû kurbanı ise, onun derisinden yararlanmak, yemek ve hediye etmek için bir kısım etini ve iç yağını alıkoyup saklayabilir. Az da olsa etinin bir kısmını sadaka olarak dağıtması vâciptir. Ama dağıttığı bu etin örfe göre kıymetsiz, tatsız ve çiğ olmaması şarttır. Sahibinin, etini yemesi caiz olana gelince o, tatavvû kurbanıdır. Sahibinin, etini yemesi caiz olmayansa vâcip kurbandır.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

* Hac aylarında yapılan umreden sonra "sahih ilmâm" olmamalıdır. Sahih ilmâm, Hanefîler'e göre, umre ile hac arasında herhangi bir sebeple memlekete dönmekle, Şafiilere göre ise, mîkat sınırları dışına çıkmakla gerçekleşir. Umre ile hac arasında, Hanefîler'e göre memleketine giden; Şafiilere göre ise mîkat sınırları dışına çıkan kimse, dönüşte tekrar umre yapmazsa, yaptığı hac temettu‘ değil, ifrad olur. Kırân haccında umreden sonra ihramdan çıkılmadığı için umre ile hac arasında ister mîkat dışına çıkılsın, ister memlekete veya başka bir yere gidilsin, kırân haccı ifrada dönüşmez. Bu üç nevi hacdan hangisi yapılırsa yapılsın, hac farîzası eda edilmiş olur.

Bunların fazilet bakımından sıralanışı Hanefîler'e göre kırân, temettu‘, ifrad; Malikilere göre ifrad, kırân, temettu‘; Şafiilere göre aynı yıl arkasından umre yapmak şartıyla ifrad, temettu‘, kırân; Hanbelilere göre ise temettu‘, ifrad, kırân şeklindedir. Bu görüş ayrılığının sebebi, Hz. Peygamber'in yaptığı haccın eda biçimine ilişkin rivayetlerin farklı olmasıdır.

Bu eda biçimlerinden hangisine göre yapılırsa yapılsın hac farîzası yerine gelmiş olur. Bütün ibadetler gibi hac ibadetinde de fazilet, o biçim veya bu biçimde yapılmasında değil, edasında gösterilen gayret, samimiyet, huzur, huşû ve ihlâs nisbetindedir. * (DİB İlmihal I/550)

HACCIN SAHİH OLMASININ ŞART VE RÜKÜNLERİ

Haccın farzları ikiye ayrılır:

1 - Şartları,

2 - Rükünleri.

A - Haccın sahih olmasının şartları dörttür:

Haccın farziyetinin şartlarını daha önce zikretmiştik. Bu şartlara sahip olmayan kişilerin hac ile mükellef olmadığını da zikretmiştik. Ancak bu şartlar, haccın sahih olup olmamasıyla ilgili değildir. Çünkü genellikle hac vacip olmadığı halde sahih olur. Bazen de haccın farz olmasının şartları mevcut olduğu halde hac sahih olmaz. Bu bakımdan haccın sahih olmasının şartlarını beyan edelim:

1. Müslüman Olmak

Müslüman olmayan bir kimsenin hacca sahih olmaz. Eğer kâfir olan bir kişi hac yapar, sonra Müslüman olursa ve hac kendisine vacip olursa, daha önce yaptığı hac, farz olan haccın yerine geçmez, yeniden hac yapması vaciptir.

2. Mümeyyiz Olmak

Temyiz yaşına gelmeyen çocuğun haccı sahih olmaz. Temyiz'den maksat, çocuğun iyi ve kötüyü ayırabilme yeteneğine sahip olmasıdır. Bu, her çocuğa göre değişir.

3. Hac Aylarında İhrama Girmek

Hac aylan Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nİn ilk on günüdür. Bu bakımdan hac için bu aylarda ihram'a girmek gerekir. Bu ayların dışında ihrama girilirse hac sahih olmaz. Kişinin yaptığı hac, sahih görüşe göre umre sayılır.

4. Haccın Rükûnlarını Yerine Getirmek.

Haccın sıhhatli olmasının şartı olan rükûnlardan, -Allah izin verirse-ileride bahsedeceğiz. Bu şartlara sahip olan kişinin haccı -hac kendisine vacip olsa da olmasa da- sahih olur. Bu durumda mümeyyiz olan çocuğun haccı, hac ile mükellef olmasa dahi sahih olur. Mümeyyiz olmayan çocuğun velîsi onun yerine ihrama girer, sonra çocuk velîsiyle beraber tavaf eder, sa'y yapar, cemrelere taş atar, Arafat'ta vakfeye durursa haccı sahih olur.

İbn Abbas şöyle rivayet etmektedir*: Hz. Muhammed (a.s.v.), Revhâ denilen yerde bir kafileye rastladı ve şöyle sordu: - Bunlar kimlerdir? - Biz Müslümanlarız, ya sen kimsin?*

- Ben Allah'ın Rasûlü'yüm. Bunun üzerine bir kadın küçük bir çocuğu kaldırarak dedi ki:- Ey Allah'ın Rasûlü! Bunun için hac var mı? - Evet, ona hac, sana da sevap vardır. (Müslim/1336)

B - Haccın (vacipleri) rükünleri sırasıyla şunlardır;

1 - Mikatta İhrama Girmek
2 - Müzdelife'de Gecelemek
3 - Mina'da Gecelemek
4 – Cemrelere taş atmak
5 - Tavafül-Veda'i (Veda Tavafı) yapmak

Haccın Rükunlarını Şöyle Sıralayabiliriz;

Terviye günü: ***İhram*** -> Mikat Sınırı -> ***Mekke*** (Nafile tavaf) -> ***Mina'da geceleme***

Arefe günü: Sabah Arafat'ta Vakfe'ye Durma (öğle ve ikindi namazı cem-i takdim edilerek kılınır ve güneş batınca Müzdelife'ye hareket edilir) -> **Müzdelife'de Geceleme** (Akşam ve Yatsı cem-i tehir yapılarak namazı kılınır ve Müzdelife'de gecelenir) *(Müzdelife'de akşam ve yatsı namazlarını ister münferit ister cemaatle olsun, yatsı vakti içinde cem'-i te'hir ile kılmaları, Hanefiler'e göre vâcip; Şafiilere göre ise sünnettir. DİB İlmihal I/537)*

Bayramın 1. Günü: Müzdelife'de ***Vakfe'ye Durma*** *(Sabahı vakfeye durulur ve Mina'ya hareket edilir)* ->***Akabe Cemrelerine Taş Atılır*** (Şeytan taşlama) ->***Kurban Kesme*** (Temettü ve Kıran Haccını yapanlar) -> ***Traş Olma*** -> ***Ziyaret Tavafı*** (vakit bulabilirse Bayramın ilk günü) -> ***Mina'da Gecelemek***

Bayramın 2. Günü: Mina'ya gidilir ve ***Cemrelere Taş Atılır*** (yedişer taş) -> Bayramın 1. günü ziyaret tavafı yapamayanlar bugün yaparlar) -> ***Mina'da Gecelemek***

Bayramın 3. Günü: Mina'ya gidilir ve ***Akabe Cemrelerine Taş Atılır*** (yine yedişer taş) -> Aynı gün Mina'dan Mekke'ye dönülür ve ***Veda Tavafı*** yapılır-> Tavaftan sonra ***Sa'y*** yapılır-> yapılarak hac vazifesi tamamlanır

Haccın vacipleri ile rükûnları arasındaki fark şudur: Vaciplerin de, rükûnların da mutlaka yerine getirilmesi gerekir. Ancak vacipler terkedildiği takdirde, bir kurban kesmekle o vacip yerine getirilmiş sayılır. Bunu ileride göreceğiz. Rükûnlar ise haccın kendileriyle tamamlandığı ameller olması dolayısıyla, terkedildiğinde kurban veya başka bir şey ile yerine getirilmiş sayılmaz. (Bu nedenle o haccın kaza edilmesi gerekir). Şimdi bunları teker teker açıklayacağız;

I – İHRAM'A GİRMEK

İhram, haccın anahtarıdır, giriş kapısıdır.

Namaz için niyet ne ise, ihram da hac için böyledir. Yani nasıl ki kişi, namazın niyetini getirmediği takdirde batıl ise öylece haccın ihramı olmazsa hac da batıldır. Yalnız yukarda belirtildiği gibi ihram o dikişsiz elbiseden ibaret değildir. O hac ibadetlerine girmeğe niyet getirmekten ibarettir. Hatta bir kimse dikili elbisesiyle niyet getirirse haccı sahihtir. Yalnız günahkar olur ve kurban kesmeğe mecburdur.

İhramsız hac fasidtir. Yani mikatı geçmeden ihram niyetini getirmek lüzumludur. Mikatta niyet getirilmezse onu geçtikten sonra ihrama girilirse hac sahih ise kurban vacip olur.

Hacca gitmek isteyen kişinin -zamanı ve mekânî- mîkatta ihrama girmesi vaciptir. Zamanı ve mekânî mîkatların ne olduğunu daha önce beyan etmiştik. Mekâni mikatı ihramsız olarak geçip haram hududuna giren kişi haccın vaciplerinden birini terk etmiş olur. Fakat mekânî mîkata gelmeden önce evinde veya başka bir yerde ihrama girmenin bir mahzuru yoktur.

Telbiye ise, rükün değil, sünnettir.

İhramla ilgili hükümleri; ihramın zamanı ve mekanı, ihramın keyfiyeti ve ihramlıya haram olan şeyler başlığı altında inceleyeceğiz:

İhramla İlgili Bir Kaç Mesele

İhramla ilgili kısaca üç hususa temas edeceğiz.

A) Bazı kimseler niyet ve telbiye getirip ihrama girerler, fakat ne Hac ve ne de Umreyi tayin etmezler. Böyle bir ihram her ne kadar sahih ise de bilahere tayin edilmesi lâzımdır. Tayin etmeden tavaf ederse, ne Hac ne de Umre sayılır.

Başa Dön

B) İhrama giren kimse, başkasına uyarak neye niyet etmiş ise ben de onun gibiyim derse, yukarıdaki gibi ihramı yine muteberdir, fakat tayin etmesi lazımdır.

C) Birisi ihrama niyet ettiğinde hastalık gibi bir mani çıkar, bulunduğum yerde ihramdan çıkarım, diye şart koşarsa, böyle bir şey olduğu takdirde ihramdan çıkması caiz olur ve çıktığı takdirde kurban kesmeğe de mecbur değildir.

İHRAMIN ZAMANI VE MEKÂNI

I. Mikât: Mekke'ye gidenlerin veya hac ve umre yapacakların ihrama girecekleri vakitler demektir. Mikat, vaktin çoğuludur.

Hac için İhram Giymenin Zamanı (Zamanı-Mikat),

Bu Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nin ilk on gününden ibarettir. Bu belirtilen zaman, hac için ihrama girme zamanıdır. Bu zamandan önce ihrama giren kişinin haccı sahih olmaz. Allah Teâlâ **"Hac bilinen ay-lar(da)dır"** (Bakara/197) ayetinde bunu kast etmektedir.

Hac için İhramın Giyme Mekânı (Mekan-ı Mikat),

Mekân'dan maksat ise hacca niyet eden kişinin ihramsız olarak geçmesinin caiz olmadığı mîkatlardır. Şimdi bunların genel kaidelerini açıklayalım:

Bunlar Harem-i Şerifi her yönden kuşatan belli sınırlardır. Uzak memleketlerden gelenler için Hz. Muhammed (a.s.v.) bu sınırları tespit etmiştir.

Oraya gelenlerin -eğer ihrama girmemişlerse- orada ihrama girmeleri ve ihramın gereklerini yerine getirmeleri gerekir. Biz ihramın vaciplerinden ileride bahsedeceğiz.

Bu sınırlar aşağıda belirtilmiştir:

A. Zu'l-Huleyfe

Bu, Medine'den hacca gelenler için tespit edilen mîkattır. Buraya şu anda 'Ebyar-ı Ali' (Ali'nin kuyuları) denilmektedir. Medine'de bulunan kişinin, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ihrama girdiği mescitten itibaren ihrama girmesi mendubdur.

B. Cuhfe

Burası Şam, Mısır ve Mağrib'den hacca gelenler için tespit edilen mîkattır. Buralardan gelenlerin bu mekâna ulaştıklarında niyet edip ihrama girmeleri vacip olur.

C. Yelemi em

Burası, Yemen'in Tihame bölgesinden gelenler için tespit edilmiş mîkatlar.

D. Karn

Burası, Yemen'den ve Hicaz'ın Necd bölgesinden gelenlerin mîkatıdır.

E. Zatu'Irk

Burası, Irak, Körfez ve benzerleri gibi doğu tarafından gelenlerin mîkatıdır.

F. Evi bu zikredilen yerler ile Mekke arasında bulunanların mîkatı ise kendi evleridir.

Bunlar yolculuğa başladıkları yerde ihrama girebilirler. Mekke halkı da evlerinde, Mekke'nin içinde ihrama girerler.

Bunun delili, İbn Abbas'ın rivayet ettiği şu hadîstir: Hz. Muhammed (a.s.v.), Medineliler için Zu'l-Huleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi, Necidliler için Karn'i, Yemenliler için Yelemlem'i mîkat olarak tespit etmiş ve şöyle buyurmuştur; ***'Bu mîkatlar, onlar ve o cihetten gelenler içindir. Mekke'ye, bu inikatlardan daha yakın olanlar ise yolculuğa başladıkları yerde ihrama girsinler. Mekkeliler de Mekke'de ihrama girsinler'.*** *(Buhari ve Müslim)*

Buralar, hac ve umre'ye gelenlerin mîkatlarıdır (ihrama girilecek noktalar), Mekke'nin haricinden gelenler bu mîkatlardan girerler. Fakat umre yapmak isteyen kişi Harem dahilinde ise -Mekkeli bile olsa- ihrama girmek için Harem'e en yakın olan Hıll mevkiine gitmesi gerekir. Mekke'nin bir adım dışında da ihrama girse umresi sahih olur. Umre için Mekke'de niyet edip ihrama giren kişinin de umresi sahih olur, fakat bir kurban kesmesi gerekir. Bunu ilerideki bahislerde göreceğiz.

Bunun vacip olduğunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Hz. Aişe'yi haccı eda ettikten sonra Tenim'e göndermesi ve Hz. Aişe'nin orada umre için ihrama girmesidir. (Tenim, Harem hududunun dışında bir yerdir. Bugün Mekke sınırlan içinde bulunmaktadır).

II. Hac ve Umre İçin ihrama Girmenin Kevfiyeti

İhram, hac veya umre'ye veya ikisine birden niyet etmek demektir. Ayrıca bunu izleyen birtakım ameller ve tamamlayıcı âdab daha vardır.

1. *Hac veya umre için niyet eden kişinin yapması gereken şeyler şunlardır:*

a. *Gusletmek*

İhram için gusletmeye niyet etmek sünnettir. Eğer gusletmek mümkün olmazsa teyemmüm etmelidir.

b. *Güzel koku sürmek.*

Güzel koku da sünnettir. Bu koku, hac ibadetlerini yerine getirinceye kadar devam etse bile zarar vermez. Çünkü Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir: ***'Sanki Hz. Muhammed (a.s.v.)'in kokusunun keskinliğini duyuyorum. Kendisi o sırada ihramlıydı'.*** *(Buhari ve Müslim)*

c. *Erkeğin dikişli elbiselerini çıkarması vaciptir.* Onların yerine bir izar ve bir rida bağlamalıdır. Erkeğin peştemalinin beyaz olması sünnettir. [Safran ve ala çehre gibi kokusundan dolayı kullanılan bitkilerle boyanmış giysileri, kokusu tümden gitmedikçe giymek caiz olmaz. Aspur ve kına gibi kokusu için değil de rengi için boyanmış giysileri ihramlıyken giymek haram olmaz.

Kadının ise elbiselerini değiştirmesi gerekmez. Fakat onun yüz ve ellerini açıkta bırakması vaciptir. Erselikler de (hünsa) kadın hükmündedir.

Bazı sahabîlerin, kadınların hacda ihramlıyken örtünmelerinin gerekli olup olmadığını sormalarına cevaben Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kadın ihramlıyken yüz ve ellerini kapatmaz."*** *(Buhari ve başka muhaddisler)*

Kadının, ihrama girmeden önce ellerini kınalamaması sünnettir. Çünkü ellerini açık bırakmak mecburiyetindedir.

d. *İhrama girerken kıbleye yönelmek sünnettir.*

Bu esnada şöyle demelidir*: "Allah'ım senin için saçımı, derimi, etimi ve kanımı ihrama koydum."*

e. *İki rekât namaz kılmak.*

Bu namaz da sünnettir. Buna ihram sünneti diye niyet etmelidir.

2. *Hacca gitmek isteyen kişi ister uçakla, ister başka vasıtalarla gitsin yola çıkacağı zaman kalbiyle hac veya umre'ye niyet etmelidir.*

Hacc-ı ifrad'a (umresiz hac) niyet edecekse sadece hacca, hacc-ı temettü yapacaksa sadece umre'ye, hacc-ı kıran yapacaksa hac ve umre'ye niyet etmelidir. Niyeti, diliyle söylemesi de sünnettir. Sonra ***Lebbeyk Allahumme Lebbeykl Lâ şerike leke***

lebbeyk! İnne'l-hamde ve'n-nimete leke ve'l-mulk lâ şerike leke (Senin hizmetine koşuyorum ey Allahım senin hizmetine koşuyorum!

Senin hizmetine koşuyorum, senin ortağın yoktur. Hamd ve nimet şenindir, mülk de senindir. Senin ortağın yoktur) demelidir.

Bütün bunlarda vacip olan kalben niyet etmektir. Niyeti, dil ile söylemek ve telbiye duası okumak sünnettir. Bunlardan sonra kişi hac veya umre'ye (veya her ikisine) başlamış olur. O kişiye, daha ileride bahsedeceğimiz birtakım şeyler vacip olur.

Erkek, bu duayı ayakta, otururak veya yürüyerek okuyabilir. Ancak yüksek sesle okumalıdır (sünnettir). Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Cebrail bana gelerek ashabıma, yüksek sesle telbiye okumalarını emretmemi söyledi."*** *(Müslim)*

Telbiye şöyle yapılır*:* ***Lebbeyke Allahumme lebbeyke. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyke. İnne'l-hamde ve'n-nimete leke ve'l-mülke lâ şerike leke.***

3- *Niyet edip ihrama girmek isteyen kimse aşağıdaki durumlardan birini seçmelidir:*

A. *Sadece hac için ihram'a girmeye niyet etmek.* **(Hacc-ı İfrad)**

Haccın ibadetlerini tamamladıktan sonra Harem hududundan çıkıp umre'ye niyet ederek umre yapmalıdır. Bu, ihram'ın en üstünüdür; yani bu tür hac, hacc-ı ifrad (umresiz hac yapmak), hacc-ı temettü ve hacc-ı kıran'dan daha üstündür.

Çünkü Cabir'den rivayet edilen sahih bir hadîste Hz. Muhammed (a.s.v.)'in bu şekilde ihram'a girdiği belirtilmiştir. Buna ifrad denir.

Haccı İfrad'a niyet etmek isteyen kimse şöyle der:

اَللّٰهُمَّ اِنِّى اُرِيدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِى وَتَقَبَّلْهُ مِنِّى وَاَعِنِّى عَلَيْهِ
وَبَارِكْ لِى فِيهِ نَوَيْتُ الْحَجَّ وَاَحْرَمْتُ بِهِ لِلّٰهِ تَعَالَى عَزَّ

وَجَلَّ. لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ

Yani, "Allah'ım, ben hac yapmak istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve benden kabul eyle. Onu eda etmek hususunda yardımcı ol ve onu benim için mübarek kıl. Hacca niyet ettim ve Allah için onun için ihrama girdim. Ey Allah'ım, davetine tekrar tekrar icabet ettim, tekrar davetine icabet ettim. Hamd, nimet, hakimiyet senindir. Ortağın yoktur."

Bunu demekle ihrama girilmiş olur.

B. *Sadece umre için ihram'a girmek.* **(Hacc-ı Temettü)**

Bu durumda Umreden sonra ihram'dan çıkmalı, Mekke'de veya nerede ihrama girdiyse orada hac için ihram'a niyet etmelidir. Buna, temettü denir. Bu, fazilet bakımından ikinci sıradadır.

Haccı Temettû, haccı ifrad gibidir. Ancak Temettü haccı yapan, mikatta ihrama girmek isterken şöyle niyet eder:

"Allah'ım Umre yapmak istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve kabul et…"

Mekke-i Mükerreme'ye varınca yedi kere Umre için Kâbe'yi tavaf eder ve Safa ile Merve arasında Sa'y eder. Akabinde traş olur ve mutad elbiselerini giyer. Böylece bütün yasak olan şeyler kaldırmış olur.

Zilhiccenin sekizinci günü yeniden; Mekke-i Mükerreme'de hac niyetiyle ihrama girer ve Arafat'a gitmek üzere Mina'ya gider. Arafat ve Müzdelife'deki vazifelerini yapar ve Mina'ya gelir. Orada bulunan Cemretül-Akabeyi taşladıktan sonra kurban keser ve traş olur.

C. *Hac ve umre'ye birlikte niyet etmek.* **(Hacc-ı Kıran)**

Böyle niyet ettikten sonra haccın ibadetlerini yerine getirdiğinde, umre'yi de tamamlamış olur. Böylece hem hac, hem de umre sevabını elde etmiş olur. Bu tür hacca kıran denir. Bu, fazilet bakımından üçüncü sıradadır.

Hacc-ı Kıran da, haccı İfrad gibidir. Ancak Hacc-ı Kırana niyet etmek isteyen kimse Mikatta (ihrama girilecek noktalar) ihrama girmek için şöyle niyet eder:

اَللّٰهُمَّ اِنِّی اُرِیدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَیَسِّرْهُمَا لِی وَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّی وَاَعِنِّی عَلَیْهِمَا وَبَارِكْ لِی فِیهِمَا نَوَیْتُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ اَحْرَمْتُ بِهِمَا لِلّٰهِ تَعَالَی عَزَّ وَجَلَّ

"Allah'ım, Hac ile Umre yapmak istiyorum. Onları bana kolaylaştır. Ve kabul et..."

Ondan sonra Hacc-ı İfratta yapılanın aynısını ifa eder ve Umre ibadetleri de onunla birlikte eda edilmiş olur. Her ikisi için birer tavaf birer sa'y yapmak kafidir.

Mina'da bayramın birinci günü Cemretül-Akabeye taş attıktan sonra, haccı temattûda olduğu gibi kurban kesmek lazımdır ve aynı günde Mekke-i Mükerreme'ye giderek orada veda tavafı yapar.

* Hacc-ı İfrad için kurban kesilmediği halde hem Temettü hem de Kıran'dan efdaldir. Bu zamanda onbinlerce kurban kesilip atılarak ondan istifade edilmediğinden ve israfa sebep olduğundan Hacc-ı ifrada (umresiz hac) ehemmiyet vermek lazımdır.* (Halil Günenç)

İmam Ahmed b. Hanbel'e göre en üstünü hacc-ı femetfu'dur. İmam Ebu Hanife'ye göre en üstünü hacc-ı kıran'dır. İmam Şafii'ye göre en üstünü ise hacc-ı ifraddır (umresiz hac). İşte bunlar, ihram keyfiyetinin özetidir. Bu da hac veya Umrenin başlangıç noktasıdır.

III. İhramın Şartları

1 - Müslüman olmak.

2 - Akıllı olmak. Binaenaleyh delinin ihramı caiz değildir. Fakat çocuk mümeyyiz olursa onun ihramı caizdir. İhrama girdikten sonra yapabildiği şeyleri yapar yapamadığı şeyleri velisi onun yerine yapar. Ama mutlaka Arefe'de bulunması gerekir. Velisi yasak olan şeylerden onu meneder. Unutarak güzel koku sürer veya dikili elbise giyerse bir şey gerekmez,

bilerek yaparsa veya bilerek bilmeyerek tıraş olur veya tırnaklarını keser veya bir av avlarsa velisinin kendi malından fidye vermesi gerekir.

3 - Niyet etmektir. Telbiye getirmek ve ağız ile söylemek şart değildir.

Telbiye şöyle yapılır*:* ***Lebbeyke Allahumme lebbeyke. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyke. İnne'l-hamde ve'n-nimete leke ve'l-mülke lâ şerike leke.***

IV. İhramın Vacipleri

1 - Yukarıda beyan edilen Mikatlardan (ihrama girilecek noktalar) birisinde ihrama girmek.

2 - İhramın yasaklarından sakınmaktır.

V. İhram'ın Sünnetleri

Hac için ihram'a girmek isteyen kişinin riayet etmesi gereken sünnetler şunlardır:

1. *Gusletmek.*

Gusletmek imkânı bulunmadığı takdirde teyemmüm edilmelidir. Etek ve koltuk altı traşı olmak, bıyığı kısaltmak, tırnakları kesmek de buna dahildir. Bu gusül erkek veya kadın -temiz olsalar da- herkese sünnettir.

2. *Eteği ve koltuk altını temizlemek, bıyığı kısaltmak ve tırnağı kesmektir.*

3. *Vücuda güzel koku sürmek.* Hz. Ali (R.A.) diyor ki ***"Resûlüllah (a.s.v.) ihramda iken, onun saçındaki güzel kokulu yağa bakar gibiyim."*** (Buhari)

İhrama girmeden evvel elbiseye koku sürmek caizdir. İhramdan sonraya kadar da bu koku devam ederse beis yoktur.

Ancak elbisesinde koku bulunsa, soyduğu taktirde ihramda iken onu tekrar giyemez. Ama bu elbiseyi yıkanıp kokusu giderildikten sonra giyilse onda bir sakınca yoktur.

4. *İhramdan evvel iki rekat namaz kılmak.* İhrama girmeden önce vakit namazı kılınsa kâfi gelir. Birincisinde Fatiha'dan sonra Kâfirûn, ikincisinde İhlâs sureleri okunacaktır.

5. *Dille niyet etmek ve telbiye okumak.*

Bu, müstehab olan bayram günü sabahından Cemretu'l-Akabe'ye taş atincaya kadar devam eder. İhram'a girdiğinde kıbleye yönelip şöyle demelidir: Allahumme ehreme leke şaarî ve beşşerî ve lahmî ve demi (Yârab! Bedenim; etim, kanım ve her tüyüm senin için ihrama girdi).

Kadın ise kendi duyacağı şekilde telbiye okumalıdır.

Erkek, bu duayı ayakta, otururak veya yürüyerek okuyabilir. Ancak yüksek sesle okumalıdır (sünnettir). Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Cebrail bana gelerek ashabıma, yüksek sesle telbiye okumalarını emretmemi söyledi."*** *(Müslim)*

Telbiye şöyle yapılır*:* ***Lebbeyke Allahumme lebbeyke. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyke. İnne'l-hamde ve'n-nimete leke ve'l-mülke lâ şerike leke.***

6. *Hacı, ihram'a girdikten sonra dünya hâdiselerinden ve insanı meşgul eden mubah şeylerden uzaklaşmalıdır.*

* İhram, bazı kimselerin zannettikleri gibi, havlulardan ibaret değildir. Belki ihram, hac veya Umre veya her ikisine niyet etmektir. İhramdan sonra, vücudunu veya bir uzvunu, örülmüş veya dikilmiş bir şeyle örtemez.

İhram havlularını çatal iğne ile tutturamaz, birbirine düğümlemez, güzel koku sürmez, saçını sakalını traş etmez, vücudunun herhangi bir yerinden bir tel koparmaz, tırnaklarını kesmez, cinsi yakınlık ve onun mukaddimelerini yapmaz, av avlamaz ve yardım dahi olsa etmez, Harem mıntıkasında mevcut yeşil ağaç ve otlarını kesmez, koparmaz.

İhrama girmiş olan kimse bol bol telbiye getirir. Bahusus namaz akabinde camilerde, gecede, iniş ve çıkışlarda telbiyeyi tekrarlamak müstehabtır.* *(Halil Günenç – Büyük Şafii İlmihali)*

VI. İhramlı Olan Kişiye Haram Olan Şeyler

Hac veya Umre niyetiyle ihrama giren kişiye şu on şey haram olur.

1. *Dikişli veya tüm bedeni kaplayan bir elbise giymek.*

Ayağın tümünü kapatan ayakkabı da dikişli elbise hükmündedir. Ayakkabı yerine nalın giyilmelidir. Çünkü ayağın arka tarafları kapanmamalıdır.

* Erkekler bir tam gündüz veya gece süresince giyim eşyası (elbise, iç çamaşırı, çorap, topukları kapatan ayakkabı) giymek, başı ve yüzü örtmek. Bir gündüz veya gece süresinden daha az giyilirse, sadaka yeterlidir. Şâfiî ve Hanbelilere göre, ceza gerekmesi için bir süre geçmesi gerekmez; giyilmesi yeterlidir. Malikilere göre ise, giyilen şey vücudu sıcak ve soğuktan koruyorsa, kısa bir süre giymekle; sıcak ve soğuktan korumayan incecik bir şey ise bir tam gün giymekle ceza gerekir. * (DİB İlmihal I/561)

2. *Özürlü olmak müstesna başın tamamını veya bir kısmını kapatmak.*

Kapatmak dikişli elbise, sarık veya başka bir şeyle de olsa hüküm değişmez. Başa bir şey temas etmemek şartıyla, bir duvar veya şemsiye gölgesinde oturmak caizdir. Bu iki şey sadece erkeklere haramdır, kadınlara ise haram değildir.

Bunun delili, İbn Ömer'den rivayet edilen şu hadîstir**:** ***"Bir kişi Hz. Muhammed (a.s.v.)'e 'îhramlı bir kimse neler giyebilir' diye sordu. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Sarık, gömlek, don, bornoz ve ayağı kapatan ayakkabı giyemez. Ancak nalın bulamayan kişi, ayakkabıların üst kısımlarını kesmek şartıyla ayakkabı giyebilir. Ayrıca ihrama giren bir erkek, zaferan (safran) veya vers denilen kokulardan sürmüş olduğu elbiseleri de giyemez" diye cevap verdi."***

3. *Saçı taramak.*

Tarak veya parmaklarla taramanın hükmü aynıdır. Ancak taramadan ötürü kıl dökülmeyeceğinden emin olunursa, taramak haram olmaz, sadece mekruh olur.

4. *Bedendeki kıl ve tüyleri traş etmek veya yolmak.*

Ancak zaruret olursa haram olmaz. Makasla kıl veya tüyün yarısını kesmek de haramdır.

"Kurban, yerine varmadıkça başlarınızı traş etmeyin." *(Bakara/196)*

Fakihler, bedendeki kıl ve tüyleri de saça kıyas etmişlerdir. Çünkü kıl ve tüylerin arasını ayırmayı gerektiren bir neden yoktur.

5. *Tırnakları kesmek.*

Bundan kasıt bir veya yarım tırnak değil, cinstir. Bu da kıl ve tüylere kıyas edilmiştir. Kişi ancak özürden dolayı tırnağını kesebilir. Meselâ kırılıp eziyet veren bir tırnağı kesmek haram değildir.

6. *Bedene koku sürmek.*

Kokuyu, yemek veya suya katıp bu şekilde alması, kokulu bir yatak veya toprağın üzerine çarşafsız yatması da haramdır. Kokulu bir sabunla yıkanmak da haramdır. Fakat gül veya gül suyunu koklamak haram değildir.

* Vücudun veya saç, sakal gibi bir uzvun tamamına, süslenmek için yağ, jöle, biriyantin sürmek veya kına, saç boyası ve benzeri şeylerle boyamak da yasaktır. Tedavi için sürülen ilâç, merhem veya kokusuz krem ve yağlar için bir şey gerekmez. * (DİB İlmihal I/561)

Bunların haram olduğu icma ile sabittir. Ayrıca bunlar, haccın hikmetine aykırıdır. Çünkü bunlar müreffeh hayatın en bariz örnekleridir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Hacı tozlu-topraklı, kirli-paslıdır."***

7. *Avlanmak.*

Hayvanın herhangi bir parçasını, hatta tüyünü kesmek de haramdır. Kara avının haram olması, deniz avının haram olmadığını gösterir. İhramlıyken deniz avı yapmak helâldir. Vahşi hayvanları öldürmek veya evcil hayvanları kesmek haram değildir.

Kara avının haram olduğunu bildiren ayet şudur: ***"Ey iman edenler! İhramda iken avı öldürmeyin."*** *(Mâide/95)*

Harem mıntıkasının içinde ve dışında bulunan fevasık-ı hamse denilen hayvanları öldürmek herkes için caizdir. Resûlü Ekrem (a.s.v.) şöyle buyuruyor: ***"Beş hayvan, Haremde öldürülebilir. Karga, çaylak, akrep, fare ve kudurmuş köpek."*** (Buhari)

İnsanların ektikleri ağaç, ekin ve bitkiler müstesna, Harem'in bitkilerini ağaçlarını, ekinlerini kesmek ve yolmak herkes için haramdır. Arafat Harem'e dahil olmadığı için ağacını veya bitkisini kesmek caizdir.

8. *Nikâh akdetmek.*

İster kendisi için, ister başkası için olsun, ihramlı kişinin nikâh akdi yapması haramdır. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"İhramlı bir kişi ne nikâhlanabilir, ne de başkasına vekil olabilir."*** */Müslim ve başka muhaddisler)* Bunu yapan kişinin akdi batıldır.

9. *Cima yapmak.*

"Hac, bilinen aylar(da)dır. O aylarda (ihram'a girmekle) haccı kendine farz kılan kimse için, (hacda iken) kadına yaklaşmak, günah işlemek ve kavga etmek yoktur." *(Bakara/197)*

Ayette geçen refes kelimesinden maksat, cinsî münasebettir. Refes kelimesi, birçok şekilde tefsir edilmişse de en bariz mânâsı cinsî münasebette bulunmaktır.

10. *Kadına şehvetle dokunmak ve öpmek.*

El ile veya başka bir şekilde meniyi akıtmak da haramdır. Bütün bunlar, Allah Teâlâ'nın söz konusu ayette yasakladığı refes kelimesinin muhtevasına dahildir. İşte hac veya umre için ihram'a giren kişiye haram olan şeyler bunlardır. Ancak kişi bunları bilmeyerek veya bir zaruretten dolayı yaparsa haram olmaz. Meselâ bir hastalıktan ötürü başını kapatmaya veya saçlarını kesmeye mecbur olan kişinin bunu yapması haram olmaz. Ancak ileride bahsedeceğimiz gibi ona fidye vermek vacip olur.

***** Malum olduğu gibi şimdi kara yoluyla hacca giden kimseler, çoğu Medine'den geçtikleri için Medineliler gibi Zül'huleyfe'de ihrama girerler.

Bu yerlerden birisine uğramayan olursa, herhangi bir mikata (ihrama girilecek noktalar) paralel olan yer, mikat sayılır.

Bundan dolayı, deniz ve hava yoluyla hacca gidenlerin ihrama girmeleri için, mikata paralel olan bir noktaya varmadan evvel havada veya denizde iken kendilerine haber verilir ve ihrama girilir.

Hac veya Umre ibadetlerini yapmak isteyen kimsenin, ihramsız olarak mikatı geçmesi haramdır.

Bir iş dolayısıyla ihrama girmeyip, herhangi bir ibadeti eda etmeden Harem-i şerife girmek, Şafii ile Hanbeli mezheplerine göre caizdir. Fakat Hanefi'ye göre caiz değildir. Yalnız Mikat (ihrama girilecek noktalar) ile Mekke-i Mükerreme arasında bulunan bir kimsenin ittifakla Mekke'ye ihramsız olarak girmesi caizdir. Yine mikat dahilinde bulunan "Cidde" şehrinde çalışmak isteyen bir kimse ihramsız Cidde'ye girebilir.

Birisi hacca gitmek istiyor. Ancak mikatın (ihrama girilecek noktalar) dahilinde olan Cidde'de bir müddet kalıp alış-veriş yapmak veya çalışmak istiyor. Mikatı ihramsız geçirmesi câiz mi, değil mi? diye sorulacak olursa cevaben deriz ki:

Alış-veriş yapmak veya çalışmak veya akrabalarını ziyaret etmek maksadıyla Mekke'den evvel Cidde'de kalmak istiyorsa, mikatta ihrama girmesi gerekmez. Serbest olarak Cidde'ye gider. Cidde'de işini tamamladıktan sonra Hanefi mezhebine göre harem hududuna varmadan herhangi bir yerde ihrama girer. Şâfiî mezhebine göre ise Cidde'de ihrama girmek lâzımdır. * *(Halil Günenç Büyük Şafii İlmihali)*

11. *Günaha girmek ve arkadaşlarla münakaşa edip ağız kavgasını yapmak.*

Aslında bunlar her zaman haramdır. Fakat ihramda bulunan kimse için daha büyük bir haramdır. Nice hacılar bir çok zahmetlere katlanıp paralarını harcadıkları halde lüzumsuz münakaşa ve kavgalara girip terbiye hududunu aşıyor. Bütün iyiliklerini heder ediyorlar.

HAC VE UMRE'NİN AMELLERİ

A. HACCIN AMELLERİ

Haccın vaciplerinin ve sıhhatinin şartlarını, haccın başlangıç yeri olan mîkatları ve ihramın keyfiyetini zikretmiştik. Şimdi haccın amellerini açıklamaya başlayalım. Bu amellerin bir kısmı vacib, bir kısmı rükün, bîr kısmı sünnet, bir kısmı da müstehab olan dualar, Hz. Peygamber'in kabrini ve mescidini ziyaret etmek gibi haccın maiyetleridir. Şimdi bunları teker teker ele alıp inceleyelim:

Haccın Vacip (Farz) Olan Amelleri

Haccın vacipleri ile rükûnları arasındaki fark şudur: Vaciplerin de, rükûnların da mutlaka yerine getirilmesi gerekir. Ancak vacipler terk edildiği takdirde, bir kurban kesmekle o vacip yerine getirilmiş sayılır. Bunu ileride göreceğiz. Rükûnlar ise haccın kendileriyle tamamlandığı ameller olması dolayısıyla, terkedildiğinde kurban veya başka bir şeyle yerine getirilmiş sayılmaz. (Bu nedenle o haccın kaza edilmesi gerekir). Haccın vacipleri şunlardır:

1. Mîkatta İhrama Girmek

Hacca gitmek isteyen kişinin -zamanî ve mekânî- mîkatta ihrama girmesi vaciptir. Zamanî ve mekânî mîkatların ne olduğunu daha önce beyan etmiştik. Mekâni mıkatı ihramsız olarak geçip haram hududuna giren kişi haccın vaciplerinden birini terk etmiş olur. Fakat mekânî mîkata gelmeden önce evinde veya başka bir yerde ihrama girmenin bir mahzuru yoktur. Zamanî ve mekânî mîkatların delillerini ve yerlerini daha önce açıklamıştık.

2. Müzdelife'de Gecelemek

Güneş battıktan sonra Arafat'tan çıkan hacı, Arafat ile Mina arasında bulunan Müzdelife'de gecelemelidir. Ancak bunun fecre kadar devam etmesi vacip değildir. Orada gecenin birinci yarısının sonuna kadar durması yeterlidir. (Hanefîlere göre sabah namazını Müzdelife sınırları içinde kılıp, taş toplamak gerekir).

Çünkü Cabir'in rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber'in böyle yaptığı nakledilmiştir.

3. Cemrelere Taş Atmak

Hacı, Arafat'tan ayrılıp Müzdelife'de geceledikten sonra Cemretu'l-Akabe'ye doğru yönelmelidir. Cemretu'l-Akabe, Mina'nın Mekke tarafının son sınırıdır. Burada cemrelere yedi taş atmalı, bu taşlar sınırlandırılmış yere düşmelidir. Cemrelere taş atmak, bayram gecesinin yansından sonra başlayıp bayram gününün güneşi batıncaya kadar devam eder.

Hz. Peygamber'in haccı ile ilgili Cabir'in rivayet ettiği hadîste şunlar bulunmaktadır: ***"Sonra Hz. Peygamber, ortadaki yola girdi. O yol Cemretu'l-Akabe'ye çıkıyordu. Ağacın yanındaki cemreye geldi ve yedi taş attı. Her taş atışında da tekbir getirdi. Taşların büyüklüğü yaklaşık olarak nohut kadar veya biraz daha büyüktü".***(*Müslim*)

Bayram günlerinden sonra gelen teşrik günlerinde Mescid-i Hife yakın olan birinci cemreden başlayıp sonra orta cemreye, sonra da Cemretu'l-Akabe'ye yedişer taş atmak vaciptir. Mina'daki bu cemrelerin yerleri bellidir. Cemrelere taş atmanın vakti, güneşin batıya doğru kayması ile başlayıp güneş batıncaya kadar devam eder. Hacı, bugün atması gereken taşları yarına erteleyebilir. Bunun için fidye gerekmez.

Bir Mülahaza

Eğer hacı, Mina'dan Mekke'ye Teşrik Günleri'nin ikinci gününün güneşi batmadan önce taşlarını atıp çıkıyorsa, Teşrik Günleri'nin üçüncü günündeki taş atma üzerinden kalkar. Bu, acele gitmek isteyen kimse için bir ruhsattır.

Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ***Kim (bu zikri) aceleyle iki günde yapıp (Mina'dan Mekke'ye dönerse) ona (bundan dolayı) bir günah yoktur.*** (Bakara/203) Teşrik Günlerinin ikinci gününün taşlarını attıktan sonra güneş batmadan Önce oradan gitmeyen kişiye, Mina'da gecelemek ve üçüncü günün taşlarını atmak vacip olur.

4. Teşrik Günleri'nde Mina'da Gecelemek

Hacı Teşrik Günleri'nde cemrelere taş atıp Mekke'de geceleyemez. Hacı'nın, birinci ve ikinci teşrik günlerinde Mina'da kalması vaciptir. Fakat üçüncü günün güneşi batmadan önce Mina'yı terk etmesi şartıyla Müslim bu ruhsattan yararlanabilir. Güneş batarken hâlâ Mina sınırları içinde olan kişinin, o geceyi de -gecenin çoğunu- Mina'da geçirmesi gerekir. Sonra çıkıp sabah namazında Mekke'ye gidebilir. Sonra taşları atmak için tekrar Mina'ya dönebilir. Çünkü bu durumda üçüncü günün taşlarını atmak vaciptir.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in haccı ile ilgili Cabir'in rivayet ettiği hadiste şunlar bulunmaktadır: ***"Sonra Hz. Muhammed (a.s.v.), ortadaki yola girdi. O yol Cemretu'l-Akabe'ye çıkıyordu. Ağacın yanındaki cemreye geldi ve yedi taş attı. Her taş atışında da tekbir getirdi. Taşların büyüklüğü yaklaşık olarak nohut kadar veya biraz daha büyüktü".***

Bayram günlerinden sonra gelen teşrik günlerinde Mescid-i Hife yakın olan birinci cemreden başlayıp sonra orta cemreye, sonra da Cemretu'l- Akabe'ye yedişer taş atmak vaciptir. Mina'daki bu cemrelerin yerleri bellidir. Cemrelere taş atmanın vakti, güneşin batıya doğru kayması ile başlayıp güneş batıncaya kadar devam eder. Hacı, bugün atması gereken taşları yarına erteleyebilir. Bunun için fidye gerekmez.

Hacı, Teşrik Günleri'nde cemrelere taş atıp Mekke'de geceleyemez.

Hacı'nın, birinci ve ikinci teşrik günlerinde Mina'da kalması vaciptir. Fakat üçüncü günün güneşi batmadan önce Mina'yı terk etmesi şartıyla Müslim bu ruhsattan yararlanabilir. Güneş batarken hâlâ Mina sınırları içinde olan kişinin, o geceyi de -gecenin çoğunu- Mina'da geçirmesi gerekir. Sonra çıkıp sabah namazında Mekke'ye gidebilir. Sonra taşları atmak için tekrar Mina'ya dönebilir. Çünkü bu durumda üçüncü günün taşlarını atmak vaciptir. Bütün bunların delili, Cabir'in Hz. Muhammed (a.s.v.)'in haccının

keyfiyeti hususunda rivayet ettiği Müslim ve başka muhaddislerin tahric ettiği hadistir.

Taşları atıp kurban kesen kişi için birinci tahallül gerçekleşmiş sayılır. Dolayısıyla hanımıyla cinsî münasebette bulunmak hariç, ihramlıya yasak olan şeylerin tümünü yapabilir. Traş olduktan sonra Mekke'ye gidip Kabe'nin etrafında yedi defa dolaşmalıdır. Böylece farz tavafı yapmış olur. Tavaf da haccın rükûnlarından biridir, hac ancak bununla tamamlanır. Bundan sonra da -eğer kudüm tavafından sonra sa'y yapmamışsa- sa'y yapmalıdır.

Taşlamadan, traştan ve tavaftan sonra, ihramlıya haram olan şeylerin tümü -hanımıyla cinsî münasebet de dahil- hacıya helâl olur.

Sonra gecelemek için Mina'ya dönmelidir. Çünkü Mina'da gecelemek vaciptir. Mina'da gecelemeyi terk eden kişi bir kurban kesmek zorundadır.

Taşlama vakti güneşin batıya kaymasıyla başlar. Önce birinci cemreye, sonra ikinci cemreye, sonra da halkın büyük şeytan dediği cemretu'l Akabe'ye yedişer tane taş atmalıdır. Taşlamada, yukardaki tertibi gözetmek vaciptir; yani önce küçük cemreden başlayıp büyük cemreye doğru gitmelidir. Sonra ikinci gece de Mina'da gecelemelidir. Üçüncü günün öğle vakti girdiğinde taşlama vakti başlamış olur. Önce birinci cemreye, sonra ikinci cemreye, sonra da üçüncü cemreye yedişer taş atılmalıdır.

Bu, teşrik günlerinin ikinci gününün taşlamasıdır. Teşrik günlerinin ikincisinin taşlamasından sonra, güneş batmadan önce Mina'dan çıkıp Mekke'ye gidilebilir ve böylece hac tamamlanmış olur. Ancak teşrik günlerinin İkincisinde, güneş batmadan önce Mina sınırlarından çıkmak şartıyla hac tamamlanmış sayılır. Eğer güneş batmadan önce Mina sınırlarından çıkılmazsa, teşrik günlerinin üçüncü günü de taşlama yapılması vacip olur. Öğle vakti girdiğinde bu taşlama yapılıp Mekke'ye inilmelidir.

Başa Dön

Teşrik Günlerinin ikinci gününün taşlarını attıktan sonra güneş batmadan Önce oradan gitmeyen kişiye, Mina'da gecelemek ve üçüncü günün taşlarını atmak vacip olur.

Müzdelife'de vakfe yaptıktan sonra Mina'ya doğru hareket edilecektir. Muhassır vadisine varıldığında yüzelli metre süratle yürümek, ondan sonra normal şekilde yürümek sünnettir. Ayni günde, yani bayram günü, güneş doğduktan sonra Akabe Cemreleri taşlanacaktır. Her taş ile birlikte tekbir getirilecek.

Tekbirin sigası şöyledir**. "Allahü ekber, Allahü ekber, Allahü ekber Lailahe illellah vAllah-u Ekber Allahü ekber ve Lillehilhamd."** Bundan sonra telbiyeye son verilecektir.

Sonra kurbanı olan kimse (Hacc-ı Temettü ve Haccı Kıran yapanlar) kurbanını kesip traş olur. Daha sonra Mekke'ye gidip farz olan tavafı eda eder. Daha önce sa'y etmemiş ise sa'y eder, bilahare Mina'ya dönüp orada geceler. Mina'da gecelemek sünnet değil vaciptir. Yukarda açıkladığımız tertibe - yani önce Cemretül-Akabeyi taşlamak, sonra kurbanı kesip traş olmak ve daha sonra da tavaf etmek - riayet etmek sünnettir. Ertesi gün öğleden sonra Mina'da bulunan üç cemre taşlanıp her birine yedişer taş atılacaktır. Önce Mescid El Hifin yanında bulunan küçük cemre, sonra orta cemre, sonra Cemretül Akebe denilen büyük cemre taşlama, traş ve tavaf ile sa'ydan iki tanesini yapan kimse için nikah ve münasebet hariç her şey mübah olur.* *(Halil Günenç- Büyük Şafii İlmihali)*

Bir Mülahaza

Eğer hacı, Mina'dan Mekke'ye Teşrik Günleri'nin ikinci gününün güneşi batmadan önce taşlarını atıp çıkıyorsa, Teşrik Günleri'nin üçüncü günündeki taş atma üzerinden kalkar. Bu, acele gitmek isteyen kimse için bir ruhsattır.

Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ***Kim (bu zikri) aceleyle iki günde yapıp (Mina'dan Mekke'ye dönerse) ona (bundan dolayı) bir günah yoktur.*** *(Bakara/203)*

5. Veda Tavafı Yapmak

Hac ibadetlerini bitirip Mekke'den çıkmak isteyen kişinin veda tavafı yapması vaciptir. Bu hususta sahih olan görüş budur. Nitekim Enes'ten şöyle rivayet edilmiştir: ***'Hz. Peygamber hac ibadetlerini bitirdikten sonra, veda için tavaf yaptı'.****(Buhari)*

Ancak veda tavafı, hayızh kadından sakıt olur. (Çünkü hayızlı kadın cünüp hükmündedir. Cünüp bir kimse de Kabe'yi tavaf edemez). Veda tavafını yapan kişi, Mekke'de uzun zaman kalamaz. Hemen Mekke'den çıkmalıdır. Eğer yaşlı veya hasta bir kimseyi ziyaret etmek için gecikirse, tekrar veda tavafı yapması vacip olur. İşte bu beş şey, haccın vacipleridir.

Özürsüz olarak bunları terk eden kişi günahkâr olur. Fakat bunlar, haccın esasını teşkil eden ameliyeler olmadığı için, bunları terk eden kişinin haccı batıl olmaz. Çünkü bunlar kurban kesilerek telafi edilebilir. Bu hususu sonraki fasıllarda daha geniş izah edeceğiz.

Başa Dön

HACCIN RÜKÛNLARI

Bir şeyin rükûnlarının, o şeyi meydana getiren esaslar olduğunu söylemiştik. Haccın rükûnları da haccı meydana getiren esaslardır ki onlardan biri ihmal edilirse, hac sahih olmaz. Herhangi bir kefaret ve fidye ile de telafi edilemez.

Haccın rükûnları şunlardır:

1. İhrama girmek.

Daha önce ihrama girmekten maksadın, hacca niyet etmek olduğunu söylemiştik. İhramın keyfiyetini âdab ve şartlarını da zikretmiştik. Niyet, nasıl namazın esas olan rükûnlarından biriyse, aynı şekilde haccın rükûnlarından da biridir.

2. Arafat'ta vakfeye durmak.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***Hac, Arafat'ta vakfeye durmaktır. Kim cem'i gecesi fecirden önce Arafat'ta bulunursa hacca yetişmiştir.(****Ebu Davud)*

Arafat, Mekke'nin güneyinde olup Mekke'ye 25 km. uzaklıkta, Mina'ya doğru uzanan bir dağın ismidir.

Arafat'ta Vakfe'nin Şartları

A. Arafat'ta vakfeye durmak, Zilhicce'nin dokuzuncu gününün öğle namazından bayram gecesinin fecrine kadar olan zamanın bir parçasında olmalıdır.

Zilhicce'nin dokuzuncu gününden önce veya bayramdan sonra Arafat'ta vakfeye duran kişinin haccı sahih olmaz. Söz konusu zamanın, gece veya gündüz herhangi bir parçasında - isterse bir saniye olsun-Arafat'ta vakfeye durmak yeterlidir. Fakat efdal olan hem gece, hem gündüz vakfeye durmaktır. Güneş batmadan önce Arafat'tan çıkıp harem sınırına giren kişinin bir kurban kesmesi müstehabtır. Fakat bu, zorunlu (vacip) değildir. Bunun nedeni, Hz. Peygamber'in fiiline aykırı davranmış olmasıdır.

Başa Dön

* Arafat yolunda sükût ve vakar içerisinde olacak. Telbiye, tehlil, tekbir getirecek, Kur'an-ı Kerim okuyacak. Arafat'a varıncaya kadar bu hal devam eder. Arafat'ta eşyalarını yerleştirdikten sonra yıkanır ve Nemîre mescidine gidip orada okunacak hutbeyi dinler. Resmi imam ile birlikte öğle, ikindi namazlarını cem'i takdim olarak kılar. Hanefi olan kimse Nemire mescidinden başka bir yerde bu cem'i takdimi yapamaz. Ondan sonra vakfe yerine gider. * *(Halil Günenç- Büyük Şafi İlmihali)*

B. Vakfe, Arafat sınırları içinde olmalıdır.

Arafat sınırları içinde herhangi bir yerde vakfeye durmak yeterlidir. Çünkü Hz. Peygamber'in Arafat'ta vakfeye durduğu nakledilmiştir.

Urne denilen ve Arafat'a sınır olan bu yerde vakfeye durmak yeterli olmaz. Burada akşam namazı tehir edilerek Müzdelife'de yatsı namazı ile beraber kılınmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber böyle yapmıştır ve böyle yapılmasını da emretmiştir.

* Nemire vadisi müstesna Arafat'ın neresinde vakfe yaparsa caizdir. Ancak Ceberül-Rahme'ye yakın Resûlü Ekrem (a.s.v.)'in vakfettiği büyük ve serpilmiş siyah taşların yanında

vakfe yapmak daha efdaldir. Cebelür-Rahme tepesine çıkmak ise, (bazı cahillerin yaptıkları gibi) sünnet değildir.

Vakfede, ayakta durup yüzünü Kâbe'ye çevirerek ellerini yukarıya kaldırır, bütün kalbiyle Allah'a döner, Allah'a sığınır, dua eder. Cenab-ı Hakkın mağfiret ve ihsanını diler, her yerde Allah'ın emrine imtisal edip, menhiyatından sakınmak icab eder. Fakat bu mukaddes yerde daha fazla dikkatli olmak lazımdır.

Resûlü Ekrem (a.s.v.) buyuruyor ki: ***"Bu gün (Arafe günü) öyle bir gündür ki, bir kimse kulağını, gözünü, dilini muhafaza ederse günahı af edilmiş olur."***

Arefe, haşrin nümunesidir, onu andırır. Kıyamet günü, insanlar yalınayak, çıplak olarak kıyamet sahasında Allah'ın huzurunda haşr edilecekleri gibi, hacılar da yalınayak, başları açık, kefen misâli ihramlarıyla Arafat sahasında sanki haşr oluyorlar. Hz. Aişe'den rivayet edilmiştir: Resûlü Ekrem (a.s.v.) buyuruyor ki: *"Cenab-ı Hak Arefe günü kullarını cehennemden azad ettiği kadar hiçbir gün azat etmez. O, rahmetiyle onlara yanaşır. Onlarla iftihar eder."*

Binaenaleyh o günde zikir, tevhid, tahmid telbiye bol bol getirmek, anasına, babasına, dostuna ve akrabasına dua etmek, müminler için istiğfar etmek, Kur'an-ı Kerim okumak için fırsatı kaçırmamak lazımdır.

Bütün bunları yaparken yüksek bir ses ile değil yavaş yavaş yapmalıdır. * *(Halil Günenç-Büyük Şafii İlkmihali)*

C. Veda tavafı, tavaful-ifaza'dır.

Allah Teâlâ'nın ***'Onlar Beyt-i Atik'i tavaf etsinler'*** ayeti bunu belirtmektedir.

Ayrıca Hz. Peygamber'in de böyle yaptığı rivayet edilmiştir.

Tavafın sahih olmasının şartları şöyle özetlenebilir:

1. Namazın sahih olması için gerekli olan şartlar, tavafın sahih olması için de gereklidir. Meselâ niyet etmek, abdestli olmak, cünüplükten temiz olmak, bedende, elbisede veya tavaf edilen yerde necasetin bulunmaması, avret yerinin örtülü olması gibi şartlar tavaf için de gereklidir. Çünkü

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Tavaf da bir salât'tır. Ancak Allah Teâlâ tavafta konuşmayı helâl kılmıştır. Kim tavaf esnasında konuşursa hayırdan başka bir şey konuşmasın."*** *(Tirmizî ve Dârekutnî)*

II. Farz olan tavaf (tavaful-ifaza) yapılırken, bedenin herhangi bir parçasıyla Kabe'nin sınırına girilmemesi gerekir. Kişinin, Hicr sınırlarının dışından tavaf yapması vaciptir. (Hicr, Kabe'nin şimal tarafına düşen duvarının yanından kısa bir duvar ile yarım daire şeklinde çevrilen bölgenin adıdır). Çünkü Hicr, Kabe'nin sınırlan içindedir. Hicr'in içinden tavaf edip onun kapısından geçmek caiz olmaz.

III. Tavaf yaparken Kabe sol tarafa alınarak Haceru'I-Esvedden başlanmalıdır.

Haceru'l-Esved'den önce başlanan tavaf, Hacer'ul Esved'e varıncaya kadar tavaf sayılmaz. Çünkü Hz. Peygamber tavafa Haceru'l-Esved'den başlamıştır. Müslümanların da ona uyması gerekir.

IV. Tavaf, yediye tamamlanmalıdır.

Kabe'nin etrafında yedi defa dönmek, bir tavaftır. İşte bunlar tavafın şartlarıdır.

* Resûlü Ekrem (S.V) buyuruyor ki: ***"Bu Mescidimde kılınan bir namaz, başka mescitlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır. Mescidül-Haram müstesna. Mescidül-Haramda kılınan bir namaz, başka mescitlerde kılınan yüzbin namazdan hayırlıdır."***

* Tavaf namazı ve tavafın yürüyerek yapılması, Hanefî ve Malikilere göre vâcip, Şâfiî ve Hanbelilere göre ise sünnettir. * (DİB İlmihal I/531)

Fırsat buldukça Kâbe'yi tavaf eder. Resûlü Ekrem (a.s.v.) buyuruyor: ***"Tavaf, namazdır."***

İmkân bulursa Hicri İsmail'de çok namaz kılar, dua eder. O da Kâbe'den sayılır. Burada yapılan taat ve dua makbuldür. Mekke'de bulunduğu müddet içerisinde geçici olarak dünyayı

terk edip kendini ibadete vererek, eşya almak ve çarşıyı dolaşmakla vaktini geçirmeyecektir.*

Ayrıca tavafın birtakım sünnet ve âdabı da bulunmaktadır. Onlardan ileride bahsedeceğiz.

D. Safa ile Merve arasında sa'y etmek.

Safa ile Merve, Kabe'nin yakınında bulunan iki tepedir. Onların arasında sa'y etmek, Safa'dan Merve'ye, Merve'den Safa'ya gidip gelmek demektir.

Sa'y, Safa ile Merve namındaki tepecikler arasında yedi defa gidip gelmektir. Her yedisi de farzdır. Birisi ve hatta birisinden bir tek adım noksan bırakılırsa hac fasid olur.

Şimdilik malum olduğu gibi Safa ile Merve tepecikleri Mescid-i Haram'ın içine alınmışlardır. Sa'y, Hz. İsmail (A.S)'ın annesi Hacer'in yaptığı hareketi taklit edip, temsilini yapmaktan ibarettir. Bu mesele hakkında, Sahihi Buhari'de zikredilen bir hadisin bir kısmı şöyledir: İsmail'in (A.S.) annesi, İsmail'e süt verip (İbrahim Halil'in kendisine bıraktığı) o sudan içirir. Tuluktaki su bitince Hacer susadığı gibi oğlu İsmail de susamıştı, hatta Hacer, İsmail susuzluktan kıvrandığını gördü. O halette ona bakmak istemedi. Ve kendisine en yakın olan Safa tepesine çıktı, vadiye baktı. Kimseyi göremedi. Safa'dan vadiye indi, ve eteğini yerden kaldırarak çok acele Merve tepesine çıktı. Herhangi bir kimseyi görmek ümidindeydi. Fakat kimseyi görmedi. Yedi sefer böylece gidip geldi. (İbni Abbas diyor ki: Halk da onun taklidini yaptı) son defasında Merve'ye varınca bir ses işitti. Kendi kendine sus dedi ve kulak verip dinledi. Tekrar aynı sesi işitti ve dedi ki: "Sen sesini bana duyurdun, eğer sende bir yardım varsa yap." Bir de baktı ki, bir melek zemzem kuyusunun bulunduğu yeri kazdı ve en nihayet su çıktı.

Sa'y, önce Safa'dan başlamalıdır ve yedi kere yapılmalıdır. Bu rüknün delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür: ***"Ey insanlar! Sa'y yapınız."*** Ayrıca Cabir'den rivayet edilen hadîste şu kısım da bulunmaktadır: ***"Sonra Hz. Peygamber Safa kapısından çıkıp Safa'ya vardı ve şu ayeti okudu: 'Şüphe yok ki Safa ile Merve, Allah'ın (dininin) nişanelerindendir'.***

*(Bakara/158) Sonra da **'Ben Allah'ın başladığından başlayacağım'** dedi". (Müslim)*

SA'YIN SAHİH OLMASININ ŞARTLARI

1 - İhramdan sonra olmak.

2 - Herhangi bir tavaftan sonra olmak. Hatta haccın sa'yi nafile tavaftan sonra da olursa caizdir.

3 - Safa'dan başlamak. Sa'ye Merve'den başlanırsa Safa'ya kadar olan koşu muteber değildir.

4 - İkinci şavt'ta Merve'den başlamak. Bir kimse Safa'dan başlayıp Merve'ye kadar gittikten sonra, meselâ abdest almak için ara verip tekrar Safa'dan sa'ye başlarsa o şavtı sayılmaz.

5 - Yedi şavt olmak. Yedi şavttan bir tek adım da noksan olursa hac fasid olur. Daha evvel sa'yın farz olduğunu söylemiştik. Hanefi mezhebinde sa'y farz değildir, vacip olduğundan onu terk eden kimsenin haccı fasit değildir.

6 - Onunla tavaf arasında başka bir rüknün girmemesi. Bir kimse tavaf El-Kudum eder, bilahare Arafat'ta vakfede bulunur, sonra sa'yini yaparsa caiz değildir. Namaz için lüzumlu olan niyet, taharet ve setr-i avret gibi şeyler, sa'y için şart değildir. Sa'yi yürüyerek yapmak caiz olduğu gibi binerek yapmak da caizdir. Yalnız yürüyerek yapmak daha efdaldir. Sayıda şüphe ederse azını esasa kabul ederek sa'yini tamamlar.

E. Traş olmak.

Saçların tamamını veya bir kısmını kesmek, hatta saçtan üç kıl kesmek traş sayılır, Bu, Şafii mezhebinin en sahih görüşüne göredir. Bunun delili Buhari, Müslim ve başka nıuhaddislerin rivayet ettiği hadîstir.

Traşın şartları şunlardır;

1. Traş, vaktinden önce olmamalıdır. Traşın vakti, Kurban Bayramı gecesinin yarısından itibaren başlar. Bundan önce traş olan kişi günahkâr olur ve fidye vermesi gerekir.

2. Üç kıldan az olmamak şartıyla saçın bir kısmını veya tamamını kesmek. Sahih görüş budur. ***"Başlarınızı kazıtarak ve kırparak..."*** (Fetih/27)

Ayetteki er-ruûs (başlar) kelimesinden maksat saçlardır. Çünkü baş kesilmez. Bazı müfessirler 'eş-şaar kelimesi cemîdir. Cem'in en azı ise üç olduğundan, başlan üç kılı kesmek yeterlidir' demişlerdir.

3. Kesilen veya koparılan kıllar, başın sınırları içinde bulunanlardan olmalıdır. Sakal, bıyık veya kılları kesmek yeterli olmaz. Kadının saçını tamamen kesmesi haramdır. Kadınların saçlarını biraz kısaltmaları en efdalidir.

Başında saç olmayan kişinin, usturayı başının üzerinde gezdirmesi sünnettir.

Başa Dön

* Kıran'a veya temettü'ya niyet etmiş olan kimse, Mina'da, ilk önce Cemretül-Akabe'ye yedi taş atar. Sonra kurban keser sonra traş olur. İfrada niyet etmiş ise ilk önce Cemretül-Akabe'ye taş atar. Sonra traş olur. Tertibe riayet etmek vacip değil, sünnettir.

Enes'ten rivayet edilmiştir. ***"Resûlü Ekrem (S.A.V.) kurban bayramında Cemretül-Akabeye taş attı, sonra Mina'daki yerine dönüp bir kurban kesti. Sonra berberi çağırdı. İlk önce başının sağ tarafını traş etti. Resûlü Ekrem (S.A.V.) sağında bulunan kimselere saçından birer ikişer tel dağıttı. Sonra başının sol tarafını traş etti."*** (Müslim) *

Bu Rükûnlar Arasındaki Tertibi Gözetmek

Bu rükûnların çoğunun arasındaki tertibe riayet etmek vaciptir. Bu tertip şöyledir: Önce ihrama girilir, sonra Arafat'ta vakfeye durulur, sonra tavaf yapılır, sonra sa'y edilir. Traş, tavaftan önce de sonra da yapılabilir. Fakat bu tertibin bir rükün mu, yoksa rükûnları yerine getirme keyfiyetinin şartı mı olduğunda Şafiî mezhebinde ihtilaf vardır. Burada önemli olan bu tertibin gerekli olduğunu bilmektir.

B. UMRE'NİN AMELLERİ

Umre'nin amellerini şöyle özetleyebiliriz:

a. Hac ihramı yerine, umre ihramına girmek. Umre ihramının şartlarını daha önce zikretmiştik.

b. Umre yapmak isteyen kişi, Mekke'ye girerek umre tavafını bizzat yapmalıdır.

Yani kudüm tavafı, umre tavafının yerine geçmez.

c. Safa ile Merve arasında sa'y etmek.

d. Saçın tamamını veya bir kısmını traş etmek.

SÜNNETLER

Haccın Sünnetleri

Bunlar, Hz. Peygamber'in tatbik edip öğrettiği haccı tamamlayan şeylerdir. Fakat hac ibadetlerine dahil değildir. Terki günahı gerektiren vaciplerden de değildir. Haccın sünnetleri çoktur. Bunlar haccın çeşitli amellerine dağılmıştır. Biz bunların en önemlilerinden bahsedeceğiz.

Başa Dön

İhram'ın Sünnetleri

Hac için ihram'a girmek isteyen kişinin riayet etmesi gereken sünnetler şunlardır:

1. Gusletmek.

Gusletmek imkânı bulunmadığı takdirde teyemmüm edilmelidir. Etek ve koltuk altı traşı olmak, bıyığı kısaltmak, tırnakları kesmek de buna dahildir. Bu gusül erkek veya kadın -temiz olsalar da- herkese sünnettir.

2. Dille niyet etmek ve telbiye okumak.

Telbiye şöyle yapılır: Lebbeyke Allahumme îebbeyke. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyke. İnne'l-hamde ve'n-nimete leke ve'l-mülke lâ şerike leke.

Erkek, bu duayı ayakta, otururak veya yürüyerek okuyabilir. Ancak yüksek sesle okumalıdır. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Cebrail bana gelerek ashabıma, yüksek sesle telbiye okumalarını emretmemi söyledi."*** (Müslim)

Bu, müstehab olan bayram günü sabahından Cemretu'l-Akabe'ye taş atincaya kadar devam eder. İhram'a girdiğinde kıbleye yönelip şöyle demelidir: ***Allahumme ehreme leke şaarî ve beşşerî ve lahmî ve demi (Yârab! Bedenim; etim, kanım ve her tüyüm senin için ihrama girdi).***

Kadın ise kendi duyacağı şekilde telbiye okumalıdır.

3. Hacı, ihram'a girdikten sonra dünya hâdiselerinden ve insanı meşgul eden mubah şeylerden uzaklaşmalıdır.

Mekke'ye Girmenin Sünnetleri

Hac için Mekke'ye girmek üzere olan kişinin, riayet etmesi gereken sünnetler şunlardır:

1. Mekke'ye, Arafat'ta vakfe'ye durmadan girip Mekke'den Arafat'a gitmek.

2. Mekke'ye girmeden önce Zi-Tuva kuyusunun yanında yıkanmak.

Hz. Peygamber, Mekke'ye her girişinde burada yıkanırdı. Bugün bu kuyu belirgin bir durumda olmadığı gibi, oraya girip yıkanmak da zordur.

3- Seniyetul-Keda denilen yoldan Mekke'ye girmek. Bu yol, Mekke'nin üst tarafındadır.

4. Mekke'ye girildiğinde Kabe'ye gidip Kudüm Tavafı yapmak.

Bu tavaf, Beyt-i Haram'ın hediyesidir. Hz. Peygamber Kudüm Tavafı yapmayı sever ve ihmal etmezdi.

5. Mescid-i Haram'a, Benî Şeybe kapısından girmek ve Kabe görüldüğünde elleri kaldırarak şu duayı okumak:

Yâ rab! Şu beytin (Kabe'nin) şeref, azamet, kerem ve mehabetini artır. Onu hac ve umre niyetiyle ziyaret edip şereflendiren ve ona tazim eden kimselerin de şerefini, tazimini, tekrim ve iyiliklerini artır. Yârab! Selâm sensin, selâm sendendir. Ey rabbimiz! Bizi selâm ile hayata kavuştur.

Tavafın Sünnetleri

Tavafın vaciplerini ve sahih olmasının şartlarını beyan etmiştik. Tavafın sünnetlerini ise kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Tavafı, yürüyerek yapmak.

Kadın ve erkeklerin yürüyerek tavaf yapması sünnettir. Ancak hastalık veya başka nedenlerden dolayı binekli olarak tavaf etmek mekruh değildir.

Ümmü Selma hasta olduğu halde Mekke'ye geldi. Hz. Peygamber; ona şöyle dedi: ***'Halkın arkasında binekli olarak tavaf et!*** *(Buhari ve Müslim)*

2. Tavafa başlarken Hacer'ul-Esved'i öpmeli veya ona dokunmalıdır.

Çünkü Hz. Peygamber böyle yapardı.*(Buhari ve Müslim)* İzdiham veya benzeri bir nedenden dolayı Hacer'ul-Esved'e yaklaşma imkânı bulunamazsa, ona uzaktan işaret edilmelidir. Bu da erkeklere mahsus bir sünnettir.

Kadınların, Hacer'ul-Esved'i öpmeleri, ona dokunmaları sünnet değildir.

Ancak tavaf yeri boş olduğunda kadınlar bunu yapabilirler. Hacer'ul-Esved'i öpmek veya ona dokunmak halka eziyet verecekse, erkeklerin de ona dokunup öpmeleri müstehab olmaktan çıkar, mekruh veya haram olur Bu halka verilen eziyete göre değişir. Bu hususta Hz. Peygamber Hz Ömer'e şöyle demiştir: ***"Ey Ömer! Sen güçlü bir kişisin. Hacer'ul-Esved'e dokunup öpmek için insanlarla itişme, çünkü zayıf bir kimseye eziyet verebilirsin. Bunu, tenha olduğu zaman yap. Tenha değilse uzaktan teşbih ve tehlil getirip ona işaret etmen yeterlidir."*** *(İmam Şafii, İmam Ahmed)*

3. Her şavt'ta Hacer'ul-Esved'e dokunup öpmek.

Tavaf ve namazdan sonra da Hacer'ul-Esved'e dokunup öpmek sünnettir.

4. Tavafın başlangıcında şöyle demelidir:

Allah'ın ismiyle. Allah en yücedir. Yârab! Sana iman etmek, kitabını tasdik etmek, va'dini yerine getirmek,

peygamberim Muhammed'in sünnetine tâbi olmak üzere bunu yapıyorum.

Selef imamları bunda ittifak etmişlerdir. Kabe'nin kapısının karşısına geldiğinde de şu duayı okumalıdır:

Yârab! Şüphe yok ki Kabe. senin beytindir, harem senin haremindir, emniyet senin emniyetindir. Bu da ateşten sana sığınanın makamıdır.

Rükn-ü Irakînin hizasına geldiğinde de şu duayı okumalıdır:

Yârab! Ben sekten, şirkten, nifaktan ve kötü. ahlâktan, ailemden, malımdan, çocuklarımdan ve kötü nazardan sana sığınıyorum.

Kabe'nin oluğunun altına geldiğinde şu duayı okumalıdır:

Yârab! Senin arşının gölgesinden başka gölgenin olmadığı bir günde beni gölgelendir. Peygamberin Muhammed'in kadehiyle bana hoş ve içildikten sonra artık susuzluk hissedilmeyen bir içki ikram et, ey celâl ve ikram sahibi!

Şâmî ve Yemanî rükünleri arasında da şu duayı okumalıdır:

Ey Allahım! Haccımı mebrûr, günahımı mağfur, sa'yimi meşkûr, amelimi makbul eyle, ticaretimi zarar etmeyen bir ticaret kıl ey aziz ve gafur!

Yemanî rükünle Hacer'ul-Esved'in bulunduğu rükün arasında da şu duayı okumalıdır:

Ey Allahım! Bize dünyada bir hasene ver, ahirette bir hasene ver. Bizi ateşin azabından koru!

Tavaf esnasında başka dualar da okunabilir. Fakat Hz. Peygamber' den rivayet edilen duaları okumak daha efdaldir.

5. Birinci, ikinci ve üçüncü şavtlarda adımlarını yakın atarak canlı, diğer şavtlarda ise normal yürümek.

Bu yürüyüşe remel denir. Tavaftan sonra sa'y var ise remel yapmak sünnettir, yoksa sünnet değildir. Remel esnasında

abanın ortasını sağ omuza, iki tarafını da sol omuza atmalıdır. Buna izdiba denir, Hz. Peygamber'in, Hudeybiye'nin ikinci senesinde kaza umre'si yaparken böyle yaptığı ve ashabına da böyle yapmalarını emrettiği rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber şöyle demiştir: 'Bugün, Mekke müşriklerine kuvvetli olduğunu gösteren kişiden Allah razı olsun'. (Müşrikler 'Muhammed'in arkadaşları zayıf ve güçsüzdür. Biz onları bir çırpıda alt ederiz' diyorlardı. Hz. Peygamber, onların bu düşüncelerinin yanlış olduğunu, aksine Müslümanların güçlü olduğunu gösterip onları korkutmak için ashabına canlı ve koşarak tavaf yapmalarını emretti ve bu bir sünnet olarak kaldı).

6. Tavaftan sonra namaz kılmak. Bu namaz Makam-ı İbrahim'in arkasında iki rekât olarak kılınmalıdır.

Birinci rekâtında Kâfirûn, ikinci rekâtta ise İhlas sûresi okunmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber'in böyle yaptığı ve halka da böyle yapmalarını emrettiği ve ***'Siz de Makam-ı İbrahim'den bir namazgah edinin'*** ayetini okuyarak onları teşvik ettiği rivayet edilmiştir. *(Müslim)*

Tavaf namazı, Hanefiye göre vacip, Şafiiye göre sünnettir.

Say'in Sünnetleri

1. Herhangi bir tavaftan sonra sa'y edildiği zaman, başka bir tavaftan sonra sa'y etmemek.

Meselâ sünnet olan kudüm tavafından sonra sa'y yapılmışsa, hacta rükün olan tavaf-ı ifaza'dan sonra sa'y yapmak mekruhtur.

2. İlk sa'yde Safa tepesinin üzerine çıkmak.

Safa tepesine çıktıktan sonra kıbleye yönelerek şöyle demelidir: ***Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Hamd Allah'a mahsustur. Allah en büyüktür. Bize hidayet ettiği için Allah'a hamd ediyorum. Hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah bir'dir, ortağı yoktur. Mülk Allah'ındır, hamd Allah'ındır. O diriltir ve öldürür. Hayr O'nun elindedir. O her şeye kadirdir.***

Bu duayı okuduktan sonra yürüyerek Merve tepesine çıkmalı ve aynı duayı tekrar etmelidir.

3. Mümkün olduğunca yaya olarak sa'y etmek.

Malum olan iki gün ve yeşile boyanmış iki mil'de hervele yapmak da sünnettir. Hacı hervele yaparak Safa ve Merve tepelerine çıktığında her seferinde kendisine, arkadaşlarına ve müminlere dilediği şekilde dua edilebilir.

* Sa'yın sünnetleri şunlardır:

1 - Tavaf yaptıktan sonra ara vermeden sa'y etmek.

2 - Sa'ya başlamadan evvel, imkân varsa Hacer-i Esved'i istilâm etmek, yoksa eliyle ona işaret etmek.

3 - Hem büyük, hem küçük hadesten temiz olmak.

4 - Safa ile Merve tepelerine çıkıp Kâbe'yi görecek kadar yükselmek.

5 - Safa ile Merve'ye çıktığında yüzünü Kâbe'ye çevirip tekbir, tehlil getirmek ve dua edip Salavat okumak.

6 - İki yeşil direk arasında yürüyüşün sür'atini hızlandırmak. Yeşil direkleri geçtikten sonra, normal olarak yürümek. Yalnız kadınlar için acele olarak yürümek mekrûhtur.

7 - Resûli Ekrem (S.A.V.)'in sa'yında okuduğu duayı okumak.

"Ey Allah'ım, Safa ve Merve arasında, 7 şavt olmak üzere, senin rızan için Hac Sa'y'ı yapmak istiyorum. Onu bana kolay kıl ve benden kabul buyur."

Sa'y'a Allah ve Resûlü Gibi Başlamak

Sa'y'a, Allah ve Resûlünün başladığı gibi başlıyorum diye başlamak, Resûlüllah'ın: ***Safa ve Merve Allah'ın alametlerindendir. Allah'ın başladığı ile Sa'y'a başlayınız!*** buyruğuna uymak içindir. İnnessafa vel Mervete… diye başlayan kısım Bakara Suresinin 158. ayetidir. Ayetin zahirine göre, sanki Sa'y yapmanın ehemmiyeti yokmuş gibi bir his ortaya çıksa da, Ayet'in geliş sebebi ile kelimelerin tam anlamları iyice göz önüne alınmalıdır.

Nitekim, Hanefîler, ayetin zahir manasının da hükme dahil edilebilmesi için Sa'y'ı farz derecesine çıkmayan Vacip olarak kabul etmişlerdir. İmam Şafiî ve İmam Malik ise Farz olarak kabul etmişlerdir. Ayetin inmesine sebep de şu idi: Müslümanlar Kabe'yi tavaftan sonra Safa ile Merve arasında da Sa'y yapıyorlardı.

Ancak, o zaman, yani cahiliye döneminde, Safa tepesinde İs'af, Merve tepesinde de Naile adında birer put vardı. Müşrikler, her Sa'y'da bunlara ellerini sürerler, putlardan imdat beklerlerdi. Müminler, putların temizlenmesinden sonra bile, bu şirk alametleri dolayısıyla, Safa ve Merve arasındaki Sa'y'ı, şirke götürür bir yol olarak düşündüler.

Fakat, işin aslını Müşrikler bozduğu için, yani asıl Sa'y'da putlar olmayıp, sonradan müşrikler tarafından ilave yapıldığı için, Safa ve Merve arasında Sa'y yapmakta sakınca olmadığı ayetle tesbit edilmiş oldu. Resullullah'ın bu ayete istinaden yapmış olduğu uygulamalara göre de anlam böyledir.*

Arafat'a Çıkmanın Sünnetleri

Arafat'ta vakfe'ye durmanın, haccın en önemli rükûnlarından biri olduğunu söylemiştik. Mekke'den önce Arafat'a gitmek de caizdir. Ancak sünnet olan şöyle yapmaktır:

a. Mekke'ye girip kudüm tavafı'nı yaptıktan sonra Arafat'a gidilmelidir.

b. Müslümanların idarecisi veya ileri gelen bir kişi, Zilhicce'nin yedinci günü öğle namazından sona bir hutbe irad ederek halkı yarın sabah Mina'ya çıkmaya teşvik etmeli ve Mina'dan sonra neler yapacaklarım, Arafat'a nasıl gideceklerini onlara beyan etmelidir.

c. Zilhicce'nin sekizinci gününün sabahında Mina'ya çıkılmalı, orada dokuzuncu günün sabahına kadar durulmalıdır. Beş vakit namaz, Mescid-i Hayfda eda edilmelidir. Çünkü Hz. Peygamber namazlarını orada kılmıştır.

d. Dokuzuncu günün sabahı güneş doğduktan sonra Arafat'a doğru yola çıkılmalı, Arafat yakınında Nemire denilen

yerde durup güneşin batıya doğru kaymasını beklemelidir. Öğle ile ikindi namazı burada (Arafat Camii'nde) cem-i takdim yapılarak cemaatle kılınmalıdır. Sonra Arafat'a gidilip güneş batıncaya kadar orada durulmalıdır. Orada Allah'ı zikredip dua etmeli ve tehlil getirilmelidir. Çünkü Hz. Peygamber ve ashabının böyle yaptığı rivayet edilmiştir.

Soru: Mescidü'l-Haram'ın İmamı Arafat'ta veya Mina'da seferi namaz kılarsa kendisine uymak caiz midir?

Cevap: Mescid'ü l-Haram'ın imamı mukim olduğu için seferi namaz kılamaz ve kıldıramaz. Kıldığı takdirde kendisine uymak caiz değildir. Nesefi diyor ki: "Hayret, nasıl Mekke'li bir imam seferi namaz kıldırıyor ve nasıl hacılar kendisine iktida ediyorlar?" *(Halil Günenç- Fetvalar)*

* Vakfenin sünnetleri şunlardır:

1 - Vakfeye gitmeden önce gusletmek.

2 - Misafir olan kimsenin, öğle ve ikindi namazlarını cem'i takdim olarak kılması.

3 - Vakfe zamanını Arafat'ta geçirmek.

4 -Cebeli-Rahme eteğinde bulunan serpilmiş kayaların yanında bulunmak. Yalnız, kadınların kenar bir yerde bulunmaları daha iyidir.

5 - Resûlü Ekrem (a.s.v.)'e uyarak kıbleye dönmek.

6 - Dua, istiğfar, tehlil, bol bol Salavat-ı Şerife getirmek ve Allah'a yalvarmak. *

Vakfe'ye Durmak:

Sözlükte "durmak, ayakta durmak, bir yerde beklemek" anlamındaki **vakfe (vukūf)** terim olarak hac ibadetini yerine getiren kişinin belirli bir zaman diliminde belirli yerlerde bir süre durmasını ifade eder.

Vakfenin yapıldığı Arafat ve Müzdelife bölgelerine **mevkıf** denilir (Müslim, "Ḥac", 149). Hacda gerçekleştirildiği mekâna nisbetle anılan iki vakfe vardır: Arafat ve Müzdelife vakfeleri. Şimdi Arafat Vakfesini anlatalım;

Vakfe yeri, bütün Arafat sahasıdır. Arafat'ın neresinde olursa olsun vakfe yapmak kâfidir. Ancak Urene vadisi, Arafat'tan olmadığı için, orada vakfe yapmak caiz değildir. Arafat'ın hududu, Urene vadisine bitişik dağdan, karşısındaki dağlara kadar uzanır.

Nemire mescidinin (İbrahim Halil Camii) bir kısmı Arafat'ın hududunda, bir kısmı dışındadır. Arafat'ın dışında duran kimsenin vakfesi muteber değildir.

Güneş batıncaya kadar bu hale devam eder. Yalnız zevalden sonra bir lahza da olsa vakfe yapmak kâfidir. (Maliki mezhebine göre güneş batmadan önce ayrılanın haccı fasittir.)

Güneş battıktan sonra akşam namazını yatsıya tehir ederek Müzdelife'ye doğru hareket eder. Hacıların, Zilhiccenin dokuzunda vakfe yapmaları lazım iken, onunda yanlış olarak vakfede bulunsalar, bakılır; şayet hacılar çok iseler kafi gelir, yoksa ilerideki senelerde kaza etmeleri gerekir.

Vakit geçtikten sonra durum öğrenilmiş ise hacılar kalabalık bile olsalar kaza etmekle mükelleftirler. Arefe sahasından başka bir yerde yanlışlıkla vakfe yapılmış ve vakit geçmiş ise mutlaka kaza edilmesi gerekir. Arefe'nin vakfesinde elleri kaldırıp, yüksek sesle dua etmek müstahaptır.

Müzdelife'de Gecelemenin Sünnetleri

Arafat'ta gecelemenin vacip olduğunu belirtmiştik. Arefe gününün güneşi battıktan sonra Müzdelife'ye gidip orada gecelemenin sünnetleri şunlardır:

a. Fecr'e kadar Müzdelife'de kalıp fecr'den hemen sonra sabah namazını kılmak.

b. Müzdelife'de, cemrelere atılacak taşlan topladıktan sonra Mina'ya hareket etmek.

Her cemre için yedi taş toplanmalıdır. Bu taşlar nohuttan biraz büyük, bakladan da küçük olmalıdır.

Çünkü Fadl **b.** Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: ***"Hz. Peygamber, bayram sabahı bana 'Benim için taş topla' dedi. Ben de nohut büyüklüğünde taşlar topladım".****(Nesei, Beyhaki)*

c. Meş'ar'ul-Haram'ın yanında durmak.

(Meş'ar'ul-Haram, Müzdelife'nin sonunda küçük bir dağın adıdır). Burada seher vaktine kadar durulup 'Rabbena âtina fi'd-dünya haseneten ve fi'lahireti haseneten ve kına azabe'n-nâr' ayeti çokça okunmalıdır.

"***Meş'ar'ul-Haram (Kuzah Dağın)da Allah'ı anın! O'nu, size nasıl hidayet ettiyse öyle zikredin. Çünkü O'nun hidayetinden önce dalâlette olanlardandınız."*** (Bakara/198)

* Meş'arül-Haramın yanında ortalık aydınlanıncaya kadar kalmak. Yalnız kadın, çocuk, hasta ve yaşlı olan kimseleri gece yarısından sonra Mina'ya göndermek daha efdaldir.* *(Halil Günenç)*

Sonra Mina'ya doğru yola devam edilmelidir. Şiarları ***'Lebbeyk Allahumme lebbeyke'***; zikirleri de ***'Lâ ilahe illallah'*** olmalıdır.

Yolculuklarını, güneş doğduktan sonra Mina'ya varacak şekilde ayarlamalıdırlar.

Şeytan Taşlamanın Sünnetleri

Cemretu'l-Akabe'de şeytan taşlarken dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır:

a. Mina'da, Cemretu'l-Akabe'ye taş atmadan hiçbir şey yapılmamalıdır.

Çünkü Mina'nın hediyesi, bayram gününde Cemretu'l-Akabe'ye yedi taş atmaktır.

b. Birinci taşı attıktan sonra telbiye etmeyi bırakmalıdır.

Çünkü Hz. Peygamber, birinci taşı atıncaya kadar telbiye'ye devam eder, birinci taşı attıktan sonra keserdi ve onun yerine Allah-u Ekber derdi.

c. Her taş atılırken Allah-u Ekber denilmelidir.

Erkek taşlama esnasında kolunu, koltuk altının beyazlığı görünecek kadar kaldırmalı ve sağ eliyle atmalıdır. Kadın ise kolunu fazla kaldırmamalıdır. Atılan taşlar en fazla bakla kadar olmalıdır.

Teşrik Günleri'nde Cemrelere Taş Atmanın Sünnetleri

a. Taşlama, güneş batıya doğru kaydığı zaman yapılmalıdır.

Şiddetli izdiham olduğu zaman, taşlamanın tehir edilmesinde bir mahzur yoktur.

b. Birinci ve ikinci cemreye taş atılırken yüz kıbleye dönük olmalı ve taşlar 'Allah-u Ekber' denilerek atılmalıdır.

c. Taşları attıktan sonra, halkın attığı taşların kendisine değmemesi için biraz durmalı, cemreyi arkasına alarak yüzünü kıbleye çevirmeli, kendisi, arkadaşları ve bütün müminler için Allah'a niyaz etmelidir. Bu duanın Bakara sûresini okuyacak kadar sürmesi sünnettir. İkinci cemrede de aynısı yapılmalıdır. Halk arasında Büyük Şeytan denilen Cemretu'l-Akabe'de şeytan taşlarken de birinci ve ikinci cemrelerdeki gibi yapılmalıdır. Ancak buradaki taşlamadan sonra orada durulmamalı ve dua edilmemelidir. Bütün bunların delili, Hz. Peygamber'in böyle yaptığının rivayet edilmesidir.

Haccı Tamamlayıp İhramdan Çıkmanın Keyfiyeti

Hacca başlayan kişinin neler yapması gerektiğini ve nelerden kaçınması gerektiğini beyan etmiştik. Şimdi de hac'tan dolayı kendisine yasak olan şeyleri yapmak için hacının neler yapması gerektiğini beyan edeceğiz.

Hac'tan çıkışın zamanı, bayram gecesinin yarısından sonra başlar, Arafat'tan gelip Müzdelife'de geceleyen kişinin yapması gereken üç şey vardır:

1. Cemretu'l-Akabe'ye taş atmak

2. Traş olmak

3. Kabe'yi tavaf etmek

Bu üç şıktan ikisini yerine getiren kişi hac'tan birinci çıkışa hak kazanmış olur. Buna 'küçük tahallül' denir. Bu durumda olan hacıya, hac'ta haram olan her şeyi yapmak helâl

olur. Ancak nikahlanmak ve cinsel ilişkiye girmek bundan müstesnadır.

Diğer üçüncü şıkkı yaptıktan sonra, kişi hac'tan tamamen çıkmış hac'ta kendisine haram olan bütün şeyler -cinsî ilişkide bulunmak da dahil- helâl olur. Bunun delili, Hz. Aişe'nin rivayet ettiği şu hadîstir: ***Siz Cemre tu'l-Akabe'ye taş attıktan ve traş olduktan sonra, size güzel koku sürünmek ile haccın diğer yasakları -kadınlar müstesna helâldir.*** *(İmam Ahmed ve Ebu Dâvud)*

HAC DUALARI

Dua ibadettir. Hem de ibadetin özüdür. Dua, kalp ve şuurun Allah'ın yardımına muhtaç olduğunun fiilî bir ifadesidir. Bu nedenle Kur'an ve Sünnet'te dua emredilmiştir.

Yalvararak ve için için dua ederek rabbinizi çağırın. (A'raf/55) Bana dua edin, size icabet edeyim. (Mümin/60) Ve şayet kullarım sana benden sual ettilerse, muhakkak ki ben (onlara) çok yakınım. Bana dua edince dua edenin duasına icabet ederim. (Bakara/186)

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: ***Kazayı, ancak dua geri çevirir. Dua ibadetin ta kendisidir.***

Duanın kabul edilmesinin nedenlerinin; kalbin ihlası, nefsin temizliği, kazancın helâl oluşu ve dünyadan yüz çevirmek olduğunda şüphe yoktur.

İnsan bu vasıflara hac esnasında daha fazla sahip olur. Bu nedenle hac günlerinde dua meşru kılınmıştır. Allah'ın rahmetine kavuşmak, azabından korunmak için korku ile ümit arasında dua edilmelidir. Duanın en efdali ise Allah'ın Kitabı'nda olan duadır. Onlardan biri şudur: ***Ey rabbimiz! Bize dünyada da iyilik, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru***. (Bakara/)

Sonra da hadîslerde varid olan dualardır. Onlardan biri şudur: Hz. Peygamber, yolculuğa çıkmak için devesine bindiğinde üç defa tekbir getirir ve şöyle derdi: ***Bu hayvanı bize müsahhar kılan Allah ortaktan münezzehtir. Biz Allah Teâlâ'ya gereği gibi ibadet edemiyoruz. Biz rabbimize***

döneceğiz. Ey Allahım! Biz senden bu seferimizde birr ve takva'yı; seni razı eden ameli istiyoruz.

Ey Allahım! Bu seferi bize kolaylaştır, uzaklığını kısalt. Ey rabbimiz! Seferde arkadaş sensin. Ailemi sen koru! Ey Allahım! Seferin şiddetinden, kabrin dehşetinden, aile ve malımın fitnesinden sana sığınıyorum. *(Müslim)*

Hac ibadetleri hakkında birçok dua varid (ulaşmış) olmuştur. Fakat bunların tümünün Hz. Peygamber'e nisbeti sahih değildir. Hatta bunların çoğunun Hz. Peygamber'den gelmediği kesindir. Ancak âlim ve salihlerin çoğu bunları okumanın müstehab olduğunu söylemişlerdir. Bunları dua niyetiyle okumak caizdir ve fakat şart değildir. İnsan, hoşuna giden herhangi bir duayı okuyabilir. Hac ibadetlerini izah ederken hadîslerle varid olan birtakım duaları zikretmiştik. Şimdi zikredeceğimiz duaları ise kimseye nisbet etmeden zikredeceğiz.

1. İhram'da

İmam Razi şöyle der: ***"Lebbeyke'den sonra hacı 'Ey Allahım! Nefsim, etim, kanım, derim ve tüylerim senin için ihrama girdi' demelidir".***

2. Hoşa Giden Bir şey Görüldüğünde

Hoşuna giden bir şey gördüğünde hacı Rasülullah'a uyarak şöyle Dua etmelidir; ***Senin hizmetine koşuyorum ey rabbim. Hayat, ahiret hayatıdır.***

3. Mekke'ye Yaklaşıldığında

İhrama girmiş olan kimse bol bol telbiye getirir. Bahusus namaz akabinde camilerde, gecede, iniş ve çıkışlarda telbiyeyi tekrarlamak müstehabtır.

Mekke'ye yaklaştığında yıkanır, kalp ve ruhunu Allah'a verir, içini bütün iç hastalıklardan temizlemeye gayret eder.

Mekke'ye yaklaşıldığında, Mekke evleri görününce telbiyeden sonra şu dua okunur: ***"Ey Allahım! Burayı benim için mekan kıl ve bana orada helal rızık nasip eyle. Bu Harem, senin haremindir. Bu belde, senin beldendir. Güvenlik ise sadece senden gelen güvenliktir. Kul, senin kulundur. Ben uzak***

ülkelerden sana geldim. Çok günahla ve kötü amellerle geldim. Senin azabından korkup sana sığınanın haliyle senden istiyorum. Beni affınla karşıla ve beni cenneti naimine kabul buyur."

4. Mekke Sınırlarına Vasıl Olunduğunda

Hacı, Mekke haremine vardığı zaman şöyle dua etmelidir: ***Ey Allahım! Bu, senin haremindir, senin emniyetindir. Beni ateşe haram kıl, kullarını hasrettiğin günde azabından emin kıl. Beni ibadet eden velî kullarından eyle!***

5. Kabe Görüldüğünde

Mekke'ye vardıktan sonra eşyalarını yerleştirir sonra Mescidül-Haramın Selâm kapısına doğru gider.

Mekke'ye girip Kabe görüldüğünde de şöyle dua etmek müstehabtır:

Ey Allahım! Bu beytin (Kabe'nin) şeref, azamet, kerem ve yüceliğini artır. Ey Allahım! Bu beyti şereflendiren, yücelten kullarının da şeref ve keremini artır. Selâm sensin, selâm sendendir. Ey rabbimiz! Bizi selâmla yaşat!

Kabeyi gördüğünde şu duayı okur:

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. اَعُوذُ بِرَبِّ الْبَيْتِ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ. وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ. وَضِيقِ الصَّدْرِ وَصَلَّى اللهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ: اَللّٰهُمَّ زِدْ بَيْتَكَ هٰذَا تَشْرِيفًا وَتَكْرِيمًا وَتَعْظِيمًا وَمَهَابَةً وَرِفْعَةً وَبِرًّا. وَزِدْ يَا رَبِّ مَنْ كَرَّمَهُ وَشَرَّفَهُ وَعَظَّمَهُ تَشْرِيفًا وَتَعْظِيمًا وَمَهَابَةً وَرِفْعَةً وَبِرًّا

"Azamet sahibi olan Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur. Allah'tan başka tapılacak bir ilah yoktur, sadece O vardır. O'nun ortağı yoktur, Mülk O'nundur, hamd sadece O'na yapılır. O diriltir ve öldürür. O her zaman diridir ve hiçbir zaman ölmez. İyilikler, O'nun elindedir. O her şeye Kâdirdir. Varılacak kimse O'dur. Ey Allahım! Şu mübarek Beyt'in, şeref, hürmet, azamet ve heybetini artır. Ya Rabbi! Ona tazimde

bulunan, hürmet gösterenlerin, yine aynı şekilde, tazimde bulunarak, hürmet göstererek Hac veya Umre yapanların da şeref ve mertebelerini yükselt, iyiliklerini çoğalt."

Camiye her girildiğinde söylenmesi müstahab olan şu duayı selâm kapısına girerken de okur: "***Rabbi'ğfir li zünûbi veftah li ebvabe rahmetike."*** Çıktığı zaman da şöyle der: "***Rabbi'ğfir zünûbi ve'ftah li ebvâbe fadlike."***

Camiye girdikten sonra farz namazın vakti dar olmaz veya kamet edilmemiş ise Kâbe'ye saygı göstermek için, ilk önce tavaf eder. Bunun adı tavafül Kudumdur, niyeti şöyledir:

اَللّٰهُمَّ اِنِّى اُرِيدُ طَوَافَ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فَيَسِّرْهُ لِى وَتَقَبَّلْ مِنِّى سَبْعَةَ اَشْوَاطٍ طَوَافَ الْقُدُومِ لِلّٰهِ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ

Yani, "Allah'ım; ben Tavafül-Kudum yapmak istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve benden kabul eyle." Yedi dönüş Allah için niyet ettim. Sonra çok kalabalık olmazsa Hacer-i Esved'e doğru gider, her iki elini üzerine, yüzünü de aralarına koyup onu öper. Şayet kalabalık varsa uzaktan eliyle işaret etmekle iktifa eder. Yani ellerini omuzlarına karşı kaldırıp içlerini Hacer-i Esved'e çevirir. Çünkü Hacer-i Esved'i istilâm edip öpmek sünnettir. İnsanlara eziyet vermek ise haramdır. Bir sünnet için harama girilmez.

Resûlü Ekrem (a.s.v.) Hazreti Ömer'e buyurdu ki: ***"Sen kuvvetlisin. Hacer-ül-Esved'i öpmek için izdihama girme, zaif'e eziyet etmiş olursun."*** (Ahmet bin Hanbel)

Maalesef bazı cahiller, sevab kazanayım derken harama girerler. Vakitli vakitsiz Hacer-i Esved'i öpmek için yarışta bulunup birbirine eziyet ederler. Elini Hacer-i Esved'e verip öpmek veya ona işaret etmekten gaye, itaat üzerine bir mubaya'a yapmak ve Allah'a bağlılığını ifade etmektir.

6. Tavaf Esnasında

Tavafın başlangıcında ve Hacer-i Esved'in her istilâmında ve her defa ona uğradığında şöyle der:

اَللّٰهُمَّ اِيمَانًا وَتَصْدِيقًا بِكِتَابِكَ وَوَفَاءً بِعَهْدِكَ وَاتِّبَاعًا لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ وَحَبِيبِكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Rüknü Yemani ile Hacer-i Esved'in Rüknü arasında şöyle dua eder:

رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. وَاَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ الْاَبْرَارِ يَا عَزِيزُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ

"Rabbena Atina fiddünya haseneten ve-fil ahirati haseneden vekına azabennar ve edhılnel cennete meal ebrar ve azizü ya ğaffar ya rabbel alemin"

Ey Rabbimiz! Dünyada da ahirette de bize iyilikleri ver. Ey Aziz Ey Allah'ım, ey bağışlaması bol olan Alemlerin Rabbi! Cehennem ateşinden bizi koru. İyilerle birlikte bizi Cennetine kabul et.

Kâbe kapısının karşısında şöyle der:

اَللّٰهُمَّ اِنَّ هٰذَا الْبَيْتَ بَيْتُكَ وَالْحَرَمَ حَرَمُكَ وَالْاَمْنَ اَمْنُكَ وَهَاذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ مِنَ النَّارِ

Rüknü İrakî'nin yanında da şöyle der:

اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّكِّ وَالشِّرْكِ وَالنِّفَاقِ وَسُوءِ الْاَخْلَاقِ وَسُوءِ الْمَنْظَرِ فِى الْاَهْلِ وَالْمَالِ وَالْوَلَدِ

Rüknü Şamî ile Rüknü Yemanî arasında şöyle der:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ حَجًّا مَبْرُورًا وَسَعْيًا مَشْكُورًا وَعَمَلًا مَقْبُولًا وَتِجَارَةً لَنْ تَبُورَ يَا عَزِيزُ يَا غَفُورُ

Erkekler için tavafta hem idtiba hem remil yapmak sünnettir. İdtiba demek, tavafta sağ omuzu açık bırakmaktır. Remil ise, tavafın ilk üç şavtında adımlarını kısaltmak ile beraber sür'at göstermektir:

Tavafta dünya ve ahirete ait dualar eder, Allah'a yalvarır.

Tavaf yaparken de şöyle demelidir: ***Allah'ın ismiyle! Allah en büyüktür. Allahım! Sana iman ederek, tazim ve tasdik***

ederek, ahdini yerine getirerek, peygamberinin sünnetine uyarak bu işi yapıyorum. Allah'ın salât ve selâmı peygamberinin üzerine olsun. Birinci, ikinci ve üçüncü şavtlarda remel yaptığında hacı şu duayı okumalıdır: 'Yarabbi! Haccımızı mebrur, sayımızı makbul, günahımızı mağfur kıl'.

Dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci şavtlarda şu dua okunmalıdır: ***'Yâ rabbî! Affet, merhamet et. Biz kullarını bağışla! Sen hem aziz hem kerimsin. Ey rabbimiz! Bize dünyada bir hasene, ahirette de bir hasene ver. Bizi ateş azabından koru'.***

Eğer imkanı olursa aşağıdaki duaları da okur. Her tavafın yedi şavtında okunan seçme duaları ehemmiyetine binaen aşağıya alıyoruz:

Birinci Şavtın Duası

سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاللهُ اَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ .وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .اَللّٰهُمَّ اِيمَاناً بِكَ وَتَصْدِيقاً بِكِتَابِكَ وَوَفَاءً بِعَهْدِكَ وَاتِّبَاعاً لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ وَحَبِيبِكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ وَالْمُعَافَاةَ الدَّائِمَةَ فِى الدِّينِ وَالدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَالْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَالنَّجَاةَ مِنَ النَّارِ

Şanı yüce olan, her türlü noksanlıktan uzak bulunan Allah'ı tesbih ederim. Her türlü hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah en büyüktür. Azamet sahibi Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur. Allah'ın da salat ve selam ettiği Allah'ın Rasulü Muhammed'in üzerine salat ve selam olsun. Ey Allah'ım! Sana, iman ederek, Kitabını tasdik ederek, ahdini tutarak, senin Nebi'n ve sevgilin olan Muhammed'e (s.a.v.) uyarak geldim. Ey Allah'ım, ben, afv ve afiyetler istiyorum, dinde olsun, dünya ve ahirette olsun daimi afiyetler istiyorum. Cennetine kavuşmak ve Cehenneminden kurtulmak istiyorum. (Bana bunları nasib eyle ya Rabbi.)

Rüknü Yemani ile Hacer-i Esved arasında şöyle dua eder:

رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ .وَاَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ الْاَبْرَارِ يَا عَزِيزُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ

"Allah'ım! Bize dünyada iyilik ve güzellik, ahirette de iyilik, güzellik ver. Bizi ateş azabından koru. Ve bizi ebrar olanlarla beraber Cennetine sok, Ey Aziz olan Alemlerin Rabbi Allahım!"

İkinci Şavtın Duası

اَللّٰهُمَّ اِنَّ هَذَا الْبَيْتَ بَيْتُكَ وَالْحَرَمَ حَرَمُكَ وَالْاَمْنَ اَمْنُكَ وَالْعَبْدَ عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَهٰذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ مِنَ النَّارِ فَحَرِّمْ لُحُومَنَا وَبَشَرَتَنَا عَلَى النَّارِ .اَللّٰهُمَّ حَبِّبْ اِلَيْنَا الْاِيمَانَ وَزَيِّنْهُ فِى قُلُوبِنَا وَكَرِّهْ اِلَيْنَا الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ وَاجْعَلْنَا مِنَ الرَّشِدِينَا اَللّٰهُمَّ قِنِى عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ .اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنِى الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ

Ey Allah'ım! Bu ev, senin evindir. Bu Harem, senin haremindir. Güvenlik ise sadece senden gelen güvenliktir. Kul, senin kulundur. Ben de senin kulunum. Senin kulunun çocuğuyum. Burası, cehennemden sana sığınanların yeridir. Ey Allahım! Bize imanı sevdir, onu kalbimize süsle. Bizi, küfürden, fisktan ve isyandan tiksindir. Bizi doğruya erenlerden eyle. Ey Allahım! Bizi, kullarını yeniden dirilteceğin günün azabından koru. Cennetine hesapsız girenlerden eyle.

Rüknü Yemani ile Hacer-i Esved arasında tekrar رَبَّنَآ اٰتِنَا Rabbena atina" duasını okur.

Üçüncü Şavtın Duası

اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّكِّ وَالشِّرْكِ وَالشِّقَاقِ وَالنِّفَاقِ وَسُوءِ الْاَخْلَاقِ وَسُوءِ الْمَنْظَرِ وَالْمُنْقَلَبِ فِى الْمَالِ وَالْاَهْلِ وَالْوَلَدِ .اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ رِضَاكَ وَالْجَنَّةَ وَاَعُوذُ بِكَ مِنْ سَخَطِكَ وَالنَّارِ اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ وَاَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ

Ey Allah'ım! Ben, şekten, şirkten, ayrılıktan, iki yüzlülükten, kötü ahlaktan, kötü görünüşten, malıma, aileme ve evlatlarıma çirkin bir dönüşten sana sığınırım. Ey Allah'ım! Hiç şüphesiz senin rızanı, Cennetini istiyorum. Senin gazabından ve Cehenneminden yine sana sığınırım. Ey Allah'ım! Kabir fitnesinden de sana sığınırım, ölümün ve hayatın fitnesinden de sana sığınırım.

Rüknü Yemani ile Hacer-i Esved arasında tekrar رَبَّنَآ اٰتِنَا Rabbena atina" duasını okur.

Dördüncü Şavtın Duası

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ حَجًّا مَبْرُورًا وَسَعْيًا مَشْكُورًا وَذَنْبًا مَغْفُورًا وَعَمَلاً صَالِحًا مَقْبُولاً وَتِجَارَةً لَنْ تَبُورَ .يَا عَالِيمُ مَا فِي الصُّدُورِ اَخْرِجْنِي يَا اَللّٰهُ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ .اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ اِثْمٍ وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ وَالْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَالنَّجَاةَ مِنَ النَّارِ .رَبِّ قَنِّعْنِي بِمَا رَزَقْتَنِي وَبَارِكْ لِي فِيهَا اَعْطَيْتَنِي وَاَخْلِفْ عَلَى كُلِّ غَائِبَةٍ لِي مِنْكَ بِخَيْرٍ

Ey Allah'ım bunu kabul edilmiş bir Hac (veya Umre) kıl. Ey Allah'ım Çalışmalarımı şükretmeye değer çalışmalardan, günahlarımı affedilmiş günahlardan, amellerimi de salih ve makbul amellerden eyle. Ey Kalplerde olanları bilen Allah'ım! Beni karanlıklardan aydınlığa çıkar.

Ey Allah'ım! Ben senin rahmetini kazandıracak şeyleri, mağfiretini kazandıracak çalışmaları, her türlü günahlardan, kötülüklerden kurtuluşu, her türlü iyilikte zenginliği, cennete kavuşmayı, ama, cehennemden kurtulmayı istiyorum. Ey Allah'ım Beni rızıklandırdığın şeylere kanaat etmeyi, bunlardan bana verdiklerini bereketli kılmanı, benim bilmediğim, ama, senin bildiğin iyilikleri de bana ver.

Rüknü Yemani ile Hacer-i Esved arasında tekrar رَبَّنَآ اٰتِنَا Rabbena atina" duasını okur.

Beşinci Şavtın Duası

اَللّٰهُمَّ اَظِلَّنِى تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِكَ يَوْمَ لَا ظِلَّ اِلَّا ظِلُّكَ وَلَا بَاقِىَ اِلَّا وَجْهُكَ وَاَسْقِنِى مِنْ حَوْضِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شُرْبَةً مَرِيئَةً لَا نَظْمَاءُ بَعْدَهَا اَبَدًا .اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَاَلَكَ مِنْهُ نَبِيُّكَ سَيِّدُنَا مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاَعُوذُ بِكَ مِنَ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَكَ مِنْهُ نَبِيُّكَ سَيِّدُنَا مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ الْجَنَّةَ وَنَعِيمَهَا وَمَا يُقَرِّبُنِى اِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ اَوْ فِعْلٍ اَوْ عَمَلٍ وَاَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا يُقَرِّبُنِى اِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ اَوْ فِعْلٍ اَوْ عَمَلٍ

Ey Allah'ım! Beni, senin gölgenden başka hiçbir gölgenin olmadığı ve senden başka hiçbir şeyin baki olmadığı günde, senin arşının gölgesinde gölgelendir. Beni, peygamberin olan Muhammed'in (s.a.v.) havuzundan bir daha hiç susamayacak şekilde sula. Ey Allah'ım! Ben, senden, senin peygamberin Muhammed (s.a.v.), hangi hayırları istemişse onları istiyorum. Ve, senin peygamberin Muhammed (s.a.v.), hangi şeyden sana sığınmış ise onlardan ben de sana sığınıyorum. Ey Allah'ım! Ben, senden cenneti istiyorum. Cennet nimetlerini istiyorum. Cennete yaklaştıracak, söz, fiil veya amelleri diliyorum.

Rüknü Yemani ile Hacer-i Esved arasında tekrar رَبَّنَآ اٰتِنَا Rabbena atina" duasını okur.

Altıncı Şavtın Duası

اَللّٰهُمَّ اِنَّ لَكَ عَلَىَّ حُقُوقاً كَثِيرَةً فِيمَا بَيْنِى وَبَيْنَكَ وَحُقُوقًا كَثِيرَةً فِيمَا بَيْنِ وَبَيْنَ خَلْقِكَ .اَللّٰهُمَّ مَا كَانَ لَكَ مِنْهَا فَاغْفِرْهُ لِى وَمَا كَانَ لِخَلْقِكَ فَتَحَمَّلْهُ عَنِّى وَاَغْنِنِى بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَبِطَاعَتِكَ عَنْ مَعْصِيَتِكَ وَبِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ .اَللّٰهُمَّ اِنَّ بَيْتَكَ عَظِيمٌ وَوَجْهَكَ كَرِيمٌ وَاَنْتَ يَا اَللّٰهُ حَلِيمٌ كَرِيمٌ عَظِيمٌ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّى اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ اِيمَانًا كَامِلاً وَيَقِينًا صَادِقًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَقَلْبًا خَشِيعًا وَلِسَانًا ذَاكِرًا وَحَلَالاً طَيِّبًا وَتَوْبَةً نَصُوحًا وَتَوْبَةً قَبْلَ الْمَوْتِ

وَرَاحَةً عِنْدَ الْمَوْتِ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً بَعْدَ الْمَوْتِ وَالْعَفْوَ عِنْدَ الْحِسَابِ وَالْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَالنَّجَاةَ مِنَ النَّارِ بِرَحْمَتِكَ يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ يَا رَبِّ زِدْنِى عِلْمًا وَاَلْحِقْنِى بِالصَّالِحِينَ

Ey Allah'ım! Biliyorum, senin benim üzerimde pek çok hakkın bulunuyor. Yine senin yarattıklarınla benim aramda da haklar var. Ey Allah'ım, senin, benim üzerimde olan haklarını affeyle. Yarattıklarına ait olanların yükünü üzerimden kaldır. Helal olan nimetlerinle bana bolluk ver ve haramından sakındır. Ey mağfireti bol olan Allah'ım! Sana itaat edip, sana isyan etmekten, senin lütfuna kavuşup, senden başkasına muhtaç olmaktan beni kurtar. Ey Allah'ım! Şu evin gerçekten de çok azametlidir. Sen de çok şereflisin. Ve sen ey Allah! Halim'sin, Kerim'sin, Azim'sin. Beni affeyle, çünkü sen, affetmeyi seversin.

Rüknü Yemani ile Hacer-i Esved arasında tekrar رَبَّنَآ اٰتِنَا Rabbena atina" duasını okur.

Yedinci Şavtın Duası

سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاللهُ اَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ .اَللّٰهُمَّ اِيمَانًا بِكَ وَتَصْدِيقًا بِكِتَابِكَ وَوَفَاءً بِعَهْدِكَ وَاتِّبَاعًا لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ وَحَبِيبِكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ وَالْمُعَافَاةَ الدَّائِمَةَ فِى الدِّيْنِ وَالدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَالْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَالنَّجَاةَ مِنَ النَّارِ

Şanı yüce olan, her türlü noksanlıktan uzak bulunan Allah'ı tesbih ederim. Her türlü hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah en büyüktür. Azamet sahibi Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur. Ey Allah'ım! Sana, iman ederek, Kitabını tasdik ederek, ahdini tutarak, senin Nebi'n ve sevgilin olan Muhammed'e (s.a.v.) uyarak geldim. Ey Allah'ım, ben, afv ve afiyetler istiyorum, dinde olsun, dünya ve ahirette olsun daimi afiyetler istiyorum. Cennetine kavuşmak ve Cehenneminden kurtulmak istiyorum. (Bana bunları nasib eyle ya Rabbi.)

Yedinci Şavt'ta şu dua da okunur:

"Allahümme inni es'elüke imamen kamile ve-yakiynen sakıkan ve-rızgan vasian ve-kalben haşian ve-lisanen zakiran ve-halalen tayyıben ve-tevbeden nasühan ve-tevbeden kable'l-mevt ve-rahaten ınde'lmevt ve-mağfiraten bağde'l-mevt ve'l-afve ınde'l-hisab ve'l fevze bi'l-cenneti vennecate minennari birahmetike ya azizü ya-gaffaru Rabbi zidni ilmen ve-elhıkni bissalihin."

Ey Allah'ım, ben senden kamil bir iman, sadık bir bilgi, geniş bir rızık, huşulu, titreyen, ürperen, korkan bir kalp, zakir bir dil, temiz ve helal kazanç, samimi bir tevbe, ve ölümden önce tevbe istiyorum. Ölüm anında kolaylık, ölümden sonra mağfiret ve rahmet ile hesap anında af, Cennetine varmak ve Cehennemden kurtulmak istiyorum. Çünkü senin rahmetin çok geniştir, ey aziz ve çok bağışlayıcı olan Allah'ım. Rabbim, benim ilmimi artır ve beni salihlerden eyle.

Rüknü Yemani ile Hacer-i Esved arasında tekrar رَبَّنَآ اٰتِنَا Rabbena atina" duasını okur.

Tavafını tamamladıktan sonra çok izdiham olmazsa Makam-ı İbrahim'e, yoksa Mescidi Haramın herhangi bir yerine gelir. İki rekat tavaf namazını kılar, birinci rekatta Fatiha'dan sonra Kâfirun, ikincisinde ise İhlas sûrelerini okur.

Sonra dilediği; bahusus şu duayı, okur:

اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ تَعْلَمُ سِرِّى وَعَلَانِيَتِى فَاقْبَلْ مَعْذِرَتِى وَتَعْلَمُ حَاجَتِى فَاَعْطِنِى سُؤْلِى وَتَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِى فَاغْفِرْ لِى ذُنُوبِى اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ اِيمَانًا يُبَاشِرُ قَلْبِى وَيَقِينًا صَادِقاً حَتَّى اَعْلَمَ اَنَّهُ لَا يُصِيبُنِى اِلَّا لِى رِضًا مِنْكَ بِمَا قَسَمْتَ لِى اَنْتَ وَلِيَّ فِى الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِى مُسْلِماً وَاَلْحِقْنِى بِالصَّالِحِينَ. اَللّٰهُمَّ لَا تَدَعْ لَنَا فِى مَقَامِنَا هٰذَا ذَنْبًا اَلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا اِلَّا فَرَّجْتَهُ وَلَا حَاجَةً اِلَّا قَضَيْتَهَا وَيَسَّرْتَهَا فَيَسِّرْ اُمُورَنَا وَاشْرَحْ صُدُورَنَا وَنَوِّرْ

قُلُوبَنَا وَاخْتِمْ بِالصَّالِحَاتِ اَعْمَالَنَا .اَللّٰهُمَّ تَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ
وَاَحْيِنَا مُسْلِمِينَ وَاَلْحِقْنَا بِالصَّالِحِينَ غَيْرَ خَزَايَا وَلَا مَفْتُونِينَ

Sonra imkân varsa Hacer-i Esved ile Kâbe kapısı arasında Mültezim'e gelir. Göğsünü, yanağını ve ellerini açık olarak üzerine kor. Eğer oraya gidip bunu yapmaya imkân bulamazsa, uzaktan, onun karşısında durup Allah'a yalvarır ve şu duayı okur.

اَللّٰهُمَّ يَا رَبَّ الْبَيْتِ الْعَتِيقِ اَعْتِقْ رِقَابَنَا وَرِقَابَ اٰبَائِنَا وَاُمَّهَاتِنَا
وَاِخْوَانِنَا وَاَوْلَادِنَا مِنَ النَّارِ يَا ذَا الْجُودِ وَالْكَرَمِ وَالْفَضْلِ وَالْمَنِّ
وَالْعَطَاءِ وَالْاِحْسَانِ .اَللّٰهُمَّ اَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِى الْاُمُورِ كُلِّهَا وَاَجِرْنَا
مِنْ خِزْيِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْاٰخِرَةِ .اَللّٰهُمَّ اِنِّى عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ
وَاقِفٌ تَحْتَ بَابِكَ مُلْتَزِمٌ بِاَعْتَابِكَ .مُتَذَلِّلٌ بَيْنَ يَدَيْكَ اَرْجُو
رَحْمَتَكَ .وَاَخْشَى عَذَابَكَ يَا قَدِيمَ الْاِحْسَانِ .اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ اَنْ
تَرْفَعَ ذِكْرِى وَتَضَعَ وِزْرِى .وَتُصْلِحَ اَمْرِى وَتُطَهِّرَ قَلْبِى
وَتُنَوِّرَ لِى فِى قَبْرِى .وَتَغْفِرَ لِى ذَنْبِى وَاَسْاَلُكَ الدَّرَجَاتِ الْعُلَى
مِنَ الْجَنَّةِ .اٰمِينَ

Sonra Hicr-i İsmail'in yanında şu duayı okur:

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّى لَآ اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ خَلَقْتَنِى وَاَنَا عَبْدُكَ وَاَنَا عَلَى
عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ اَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ اَبُوءُ
لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَىَّ وَاَبُوءُ بِذَنْبِى فَاغْفِرْ لِى فَاِنَّهُ لَا يَغْفِرُ
الذُّنُوبَ اِلَّا اَنْتَ .اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَاَلَكَ بِهِ
عِبَادُكَ الصَّالِحُونَ .اَللّٰهُمَّ بِاَسْمَائِكَ الْحُسْنَى وَصِفَاتِكَ الْعُلْيَا طَهِّرْ
قُلُوبَنَا مِنْ كُلِّ وَصْفٍ يُبَاعِدُنَا عَنْ مُشَاهَدَتِكَ وَمَحَبَّتِكَ .
وَاَمِتْنَا عَلَى السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ .وَالشَّوْقِ اِلَى لِقَائِكَ يَا ذَا الْجَلَالِ
وَالْاِكْرَامِ .اَللّٰهُمَّ نَوِّرْ بِالْعِلْمِ قَلْبِى وَاسْتَعْمِلْ بِطَاعَتِكَ بَدَنِى .
وَخَلِّصْ مِنَ الْفِتَنِ سِرِّى وَاشْغِلْ بِالْاِعْتِبَارِ فِكْرِى وَقِنِى شَرَّ
وَسَاوِسِ الشَّيْطَانِ وَاَجِرْنِى مِنْهُ يَا رَحْمَانُ حَتَّى لَا يَكُونَ عَلَىَّ
سُلْطَانٌ .رَبَّنَآ اِنَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

Sonra Zemzem suyuna gider, doya doya içer ve üzerine döker. Zemzem suyunu içmek için şu duayı okur:

اَللّٰهُمَّ اِنِّی اَسْاَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَسَقَمٍ

Sonra Safa tepesine çıkıp ve yüzünü Kâbe'ye çevirip tekbir getirir ve şöyle der:

اَللّٰهُمَّ اِنِّی اُرِيدُ اَنْ اَسْعَی مَا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ سَبْعَةَ اَشْوَاطٍ لِلّٰهِ تَعَالَی عَزَّ وَجَلَّ

Daha sonra Safadan inerek, Merve'ye doğru gider. Önce Merve'den Safaya doğru giderse bu şavt muteber değildir. Giderken iki yeşil direk arasında hafifçe koşar. Koşarken Allah'ın rahmetine doğru koştuğunu tasavvur eder. Fakat kadın için koşmak sünnet değildir.

Gidiş bir Şavt, geliş de ayrı bir Şavt sayılır.

7. Sa'y Yaparken

Sa'ye başlarken; Resûli Ekrem (a.s.v.)'in sa'yında okuduğu duayı okumak.

"Ey Allah'ım, Safa ve Merve arasında, 7 şavt olmak üzere, senin rızan için Hac Sa'y'ı yapmak istiyorum. Onu bana kolay kıl ve benden kabul buyur."

Safa üzerinde kıbleye yönelip şöyle dua edilmelidir:

Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Bize hidayet, eden Allah en büyüktür. Hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur. O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'nundur. Hayr O'nun elindedir. O her şeye kadirdir. Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir. Sözünü yerine getirmiş, kuluna yardım etmiştir. Ahzab'ı (Düşman ordularını) tek başına kaçırmıştır. Allah'tan başka ilah yoktur. Biz ancak O'na ibadet ederiz. Kâfirlerin hoşuna gitmese de dini yalnız O'na has kılarız. Yârab! Sen 'Bana dua edin icabet edeyim' buyurdun. Sen asla sözünden caymazsın. Beni İslâm'a hidayet ettiğin gibi, dünyadan Müslüman olarak çıkıncaya kadar da hidayetini benden esirgeme!

Merve tepesinin üzerinde de aynı dua tekrar edilmelidir.

Sa'y'ın 1. Şavtında Okunacak Dua:

Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Hamd sadece Allah'adır. Allah'dan başka hiçbir ilah yoktur. Ey kalpleri evirip çeviren Allah! Kalbimi dinin üzerinde sabit kıl. Allahım! Senden rahmetini gerektiren şeyleri, mağfiretini, azimetini, cenneti istiyorum. Her günahtan selâmeti istiyorum. Ateşten kurtuluşu istiyorum. Ey Allahım! Senden takvayı, zenginliği ve namuslu olmayı istiyorum.

Sa'y'in 2. Şavtında Okunacak Dua:

Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Hamd sadece Allah'adır. Allah'dan başka hiçbir ilah yoktur. O Allah ki, yalnızca bir tekdir ve her şey kendisine muhtaçtır. Ve O Allah'ın, ne yoldaşı ne de çocuğu vardır. O'nun mülkünde ve iktidarında ortak olamaz ve olmaz. İşlerini yapması için de bir yardımcıya ihtiyacı da olmaz. Öyleyse, O Allah'ı en büyük bil ve öyle inan. Ey Allah'ım! Sen şüphesiz indirdiğin kitabında şöyle diyorsun: Bana dua edin, yalvarın, size hemen cevap verip karşılığını bahşedeyim. Rabbimiz, bize emrettiğin gibi sana gelip yalvarıyoruz: Bizi affeyle! Çünkü sen hiçbir zaman vaadine muhalefet etmezsin!

Sa'y'in 3. Şavtında Okunacak Dua:

Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Hamd sadece Allah'adır. Ey Rabbimiz! Bize nurunu tamamla. Bizi affeyle. Çünkü sen her şeyi yapmaya hakkıyla kadirsin. Ey Allah'ım! Senden hayrın hepsini istiyorum, erken olanını da geç olanını da istiyorum. Senden günahlarımın bağışlanmasını diliyorum. Ey merhametlilerin en merhametlisi, senden aynı zamanda rahmetini de diliyorum. Ey Rabbim! Beni bağışla, bana rahmet et. Kusurlarımı affet, bildiğin günahlarımı da sil. Çünkü sen, bizim bilmediğimizi bilensin. Şüphesiz ki sen izzet sahiplerinin en yücesi ve en şereflisisin.

Sa'y'in 4. Şavtında Okunacak Dua:

Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Hamd sadece Allah'adır. Allah'ım, ben senden senin bildiğin hayırları

diliyorum. Senin bildiğin kötülüklerden de sana sığınıyorum. Ve senin bildiğin her şey için senden bağışlanma diliyorum. Çünkü bütün gayb alemini ve bizim bilmediğimizi her şeyi bilen yalnızca sensin. Allah'tan başka ilah yoktur. Ki O Allah, tek mülk ve iktidar sahibidir, tek gerçek olan Hak'tır ve Mübin'dir. Muhammed de Allah'ın Rasulüdür. O da her şeyi doğru söyleyen ve vaadine güvenilendir. Ya Rabbi, beni İslâm ile hidayetlendirdiğin gibi, beni ondan ayırma da. Beni Müslüman olarak vefat ettir.

Sa'y'in 5. Şavtında Okunacak Dua:

Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Hamd sadece Allah'adır. Sen her şeyden münezzehsin. Biz sana gereği gibi, senin hakkın olduğu gibi şükredemiyoruz. Seni sana layık olan şekliyle tenzih ederiz. Ey Allahım! Bize imanı sevdir. Onu gönüllerimize, kalplerimize nakşet! Bizi, küfürden, fasıklıktan, sana isyan etmekten tiksindir. Ve bizi doğru yola erenlerden eyle. Ey rabbim! Kalbimi aç, gönlümü genişlet. Ve işlerimi de kolay eyle.

Sa'y'in 6. Şavtında Okunacak Dua:

Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Hamd sadece Allah'adır. Tek olan Allah'tan başka ilah yoktur. Ki O Allah, vaadine sadıktır. Kuluna yardım eder. İslâm'a düşmanlık eden grupları da tek başına hezimete uğratır ve uğratmıştır da. Allah'tan başka ilah yoktur, O'ndan başkasına da ibadet ve kulluk etmeyiz. Kafirler hoş görmese de O'nun dini en doğru dindir. Ey Allah'ım! Bana hidayet ve takva diliyorum, af ve zenginlik diliyorum. Ey Allahım, hamd sana mahsustur. Bunu dilimizle de söylüyoruz. Bu söylediğimiz ne güzeldir.

Sa'y'in 7. Şavtında Okunacak Dua:

Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. O'nu büyüklerin en büyüğü olarak tekbirle anarım. Allah'a çok çok şükürler olsun. Allahım! Bize imanı sevdir. Onu gönlüme, kalbime nakşet! Beni, küfürden, fasıklıktan, sana isyan etmekten tiksindir. Ve beni doğru yola erenlerden eyle. Rabbim, bana merhamet et, beni bağışla. Bana ikram et ve sadece senin

bildiklerini de affeyle. Çünkü, bizim bilmediğimizi sen elbette biliyorsun. Ve sen hiç şüphe yok ki, ikram edenlerin, affedenlerin en izzetlisisin.

Bu şekilde 7. Şavttan sonra Sa'y Biter ve Dua Edilir:

Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur. Bize afiyet ver, bizi bağışla. Sana itaat etmekte ve şükretmekte bize yardım eyle. Senden başkasını bize vekil kılma. Tam ve kamil bir iman ve İslâm'a ulaşmamız için bize yardım et. Bizi, senin razı olacağın şekilde vefat ettir. Allah'ım! Bana acı, beni yaşattığın sürece, bende kalan isyanla ilgili her şeyden uzaklaşmama yardımcı ol. Allah'ım, bana acı ki, işe yaramaz boş işlerle uğraşmayı bana zor göreyim. Beni senin razı olacağın şeylerle rızıklandır, ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allah'ım.

8. Arafat'ta

Arafat'ta çok dua etmek müstehabtır. Bir hadîste 'Duanın en makbulü, Arafat'ta yapılan duadır' buyurulmuştur.

Hz. Peygamber, 'Benim ve benden önceki peygamberlerin yaptığı duaların en güzeli şudur' diyerek şu duayı okumuştur: ***"Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir, O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O her şeye kadirdir."***

Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber'in, Arafat'ta vakfede en fazla okuduğu dua şudur: ***'Ey Allahım! Hamd ancak sanadır; bizim hamdımız ve bizden daha hayırlı hamdler... Ey Allahım! Namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm senin içindir. Dönüş sanadır. Ey rabbim! benim mirasım senindir. Ey rabbim! Rezilliğin şerrinden sana sığınıyorum'.***

Peygamber Efendimizin (sav) yaptığı Arafat duası ise şöyledir:

"Tek olan Allah'tan başka ilah yoktur. Ki O'nun ortağı da yoktur. Mülk ve iktidar sadece O'nundur. Hamd da sadece O'nadır. Ve O, diriltir, öldürür.

Kendisi ise diridir, bakidir, hiçbir zaman sonsuza kadar ölmez. Hayır, O'nun elindedir. O, her şeye hakkıyla gücü

yetendir. Dönüş yine O'na olacaktır. Ey Allah'ım kalbimi nurla doldur. İşittiğimi (kulağımı) de nurla doldur. Gördüğümü (gözümü) de nurla doldur. Allah'ım! Kalbimi aç, gönlümü genişlet. İşlerimi âsan eyle. Dilimden de bağları çöz."

Resûlullâh (a.s.v.) vakfede bir eliyle devesinin yularını tutup diğer elini kaldırarak kulluğunun ve kalbî hayâtının hassâsiyetini ifâde eden uzunca bir duâ yaptı. Bu duânın bir kısmı şöyledir:

"Ey Allâh'ım! Sen'in buyurduğun şekilde ve bizim söylediğimizden daha üstün olarak Sana hamd olsun! Ey Allâh'ım! Benim namazım, ibâdetim, hayâtım ve ölümüm Sen'in içindir! Dönüşüm Sanadır!

Ey Allâh'ım! Kabir azâbından, kalbin vesvesesinden, işlerin dağınıklığından Sana sığınırım! Ey Allâh'ım! Rüzgârların getirdiği âfetin şerrinden Sana sığınırım!

Ey Allâh'ım! Gözümde bir nûr, kulağımda bir nûr, kalbimde bir nûr yarat! Ey Allâh'ım! Göğsüme genişlik ver! İşimi kolaylaştır! Ey Allâh'ım! Sağlığın hastalığa çevrilmesinden, birdenbire gelip çatacak azâbından ve bütün gazabından Sana sığınırım! Ey Allâh'ım! Beni doğru yoluna ulaştır! Geçmişimi, geleceğimi bağışla!

Ey dereceleri yükselten, bereketleri indiren, ey gökleri ve yeri yaratan Allâh'ım! Sesler türlü türlü dillerle coşup Sana doğru yükseliyor, Sen'den taleplerde bulunuyor! Benim isteğim de; dünyâ halkının beni unuttuğu imtihan yurdunda Sen'in beni hatırlamandır!

Ey Allâh'ım! Sen sözümü işitiyor, bulunduğum yeri görüyor, gizli açık neyim varsa biliyorsun! İşlerimden hiçbiri Sana gizli değildir! Ben çâresizim, yoksulum, Sen'den yardım ve emân diliyorum! Korkuyorum, kusurlarımı îtirâf ediyorum! Bir çâresiz Sen'den nasıl isterse, ben de öyle istiyorum! Zelil bir günahkâr Sana nasıl yalvarırsa, ben de öyle yalvarıyorum! Sen'in yüce huzûrunda boynunu bükmüş, Sen'in için gözlerinden yaşlar boşanan, Sen'in uğrunda bütün varlığını fedâ eden, Sen'in için yüzünü topraklara süren bir kulun Sana nasıl duâ ederse, ben de

öyle duâ ediyorum! Ey Rabbim! Duâmın kabûl edilmesinden beni mahrum bırakma! Bana Raûf ve Rahîm ol, ey kendisinden istenilenlerin en hayırlısı ve verenlerin en keremlisi!" *(İbn-i Kesîr, el-Bidâye, V, 166-168; Heysemî, III, 252; İbn-i Kayyım, II, 237)*

Selef-i sâlihînin Arafat'ta yaptığı duâlardan bir kısmı da şöyledir:

"*İlâhî! Sana karşı kim kendisini övebilir? İlâhî! Dilim mâsiyetlerle tutulmuş, benim Sana vesile kılacak ne işe yarar bir amelim ne de emelden başka bir şefaatçim var! İlâhî! Biliyorum ki; kusurlarım yüzünden ne huzurunda mevkim ne de Sen'den özür dilemeye yüzüm kalmıştır! Fakat Sen keremlilerin en keremlisisin! İlâhî! Ben merhametine nâil olmaya lâyık değilsem, merhametin bana yetişebilir! Çünkü Sen'in rahmetin her şeyi kuşatacak derecede geniştir! İlâhî! Benim kusurum ne kadar büyük de olsa, Sen'in affının yanında küçük kalır! Sen onları bana bağışlayıver ey kerem sâhibi Allâhım!*

Rabbim! Sen ancak itaatkâr kullarını affedeceksen, günahkârlar kime gidip sığınsınlar? Rabbim! Sen sâdece takvâ sâhibi kullarına rahmet ve merhamet edeceksen, mücrimler kimden yardım istesinler!

Ben Sana her an muhtâcım! Sen'in ise bana hiçbir ihtiyâcın yoktur! Sen ancak yaratanım olarak beni bağışlarsın! Beni şu durduğum yerden, bütün hâcetlerimi yerine getirmiş, taleplerimi ihsan buyurmuş, temennîlerimi gerçekleştirmiş olarak döndür!

Ey isteyenlerin ihtiyaçlarına sâhip ve mâlik olan Allâhım! Ey susmakta olanların içlerinden geçirdiklerini bilen Allâhım! Ey kendisinden başka yardım beklenecek başka Rab bulunmayan Allâhım! Ey kendisinin üstünde korkulacak başka bir yaratıcı bulunmayan Allâh'ım! Ey yanına varılacak veziri, rüşvet verilecek kapıcısı bulunmayan Allâhım! Ey dilekler çoğaldıkça cömertlik ve keremi artan; ihtiyaçlar çoğaldıkça fazl u ihsânı çoğalan Allâhım! Ey Allâh'ım! Sen her misâfiri ağırlarsın! Bizler de Sen'in misâfirleriniz! Bizleri cennetinde ağırla!

Ey Allâhım! Her kâfileye hediye, her isteyene atiyye verilir; her ziyaretçiye ikrâm edilir! Her sevap umana sevap verilir! Bizler topluca Sen'in Beyt-i Harâm'ına geldik! Şu büyük meşâirde vakfeye durduk! Şu mübârek yerlerde hazır bulunduk! Ümîdimiz, yüce katındaki sevap ve mükâfâta nâil olmaktır! Ümîdimizi boşa çıkarma Allâhım!" (Gazâlî, İhyâ, I, 337-338; Beyhakî, Şuabu'l-Îman, II, 25-26)

Arafat sahasında okunacak seçme dua;

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ .لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِى
.وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ
اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ وَفَّقْتَنِى وَحَمَلْتَنِى عَلَى مَا سَخَّرْتَ لِى حَتَّى بَلَّغْتَنِى
بِاِحْسَانِكَ اِلَى زِيَارَةِ بَيْتِكَ وَالْوُقُوفِ عِنْدَ هٰذَا الْمَشْعَرِ
الْعَظِيمِ اِقْتِدَاءً بِسُنَّةِ خَلِيلِكَ وَاقْتِفَاءً لِاٰثَارِ خِيرَتِكَ مِنْ
خَلْقِكَ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاِنَّ لِكُلِّ ضَيْفٍ
قِرًى وَلِكُلِّ وَفْدٍ جَائِزَةً وَلِكُلِّ زَائِرٍ كَرَامَةً وَلِكُلِّ سَائِلٍ عَطِيَّةً
وَلِكُلِّ رَاجٍ ثَوَابًا وَلِكُلِّ مُلْتَمِسٍ لِمَا عِنْدَكَ جَزَاءً وَلِكُلِّ رَاغِبٍ
اِلَيْكَ زُلْفَى وَلِكُلِّ مُتَوَجِّهٍ اِلَيْكَ اِحْسَانٍ .وَقَدْ وَقَفْنَا بِهٰذَا الْمَشْعَرِ
الْعَظِيمِ .رَجَاءً لِمَا عِنْدَكَ فَلَا تُخَيِّبْ اِلٰهَنَا رَجَاءَنَا فِيكَ يَا سَيِّدِنَا
يَا مَوْلَانَا يَا مَنْ خَضَعَتْ كُلُّ الْاَشْيَاءِ لِعِزَّتِهِ وَعَنَتِ الْوُجُوهُ
لِعَظَمَتِهِ .اَللّٰهُمَّ اِلَيْكَ خَرَجْنَا وَبِفِنَائِكَ اَنَخْنَا وَاِيَّاكَ اَمَّلْنَا وَمَا
عِنْدَكَ طَلَبْنَا وَلِاِحْسَانِكَ تَعَرَّضْنَا .وَلِرَحْمَتِكَ رَجَوْنَا .وَمِنْ
عَذَابِكَ اَشْفَقْنَا وَلِبَيْتِكَ الْحَرَامِ حَجَجْنَا يَا مَنْ يَمْلِكُ حَوَائِجَ
السَّائِلِينَ وَيَعْلَمُ ضَمَائِرَ الصَّامِتِينَ يَا مَنْ لَيْسَ مَعَهُ رَبٌّ يُدْعَى
وَلَآ اِلٰهٌ يُرْجَى وَلَا فَوْقَهُ خَالِقٌ يَخْشَى وَلَا وَزِيرٌ يُؤْتَى وَلَا
حَاجِبٌ يُرْشَى يَا مَنْ يَزْدَادُ عَلَى السُّؤَالِ اِلَّا كَرَمًا وَجُودًا
وَعَلَى كَثْرَةِ الْحَوَائِجِ اِلَّا تَفَضُّلًا وَاِحْسَانًا .اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ تَرَى مَكَانِى
وَتَسْمَعُ كَلَامِى وَتَعْلَمُ سِرِّى وَعَلَانِيَتِى وَلَا يَخْفَى عَلَيْكَ شَىْءٌ مِنْ
اَمْرِى اَنَا الْبَائِسُ الْفَقِيرُ الْمُسْتَغِيثُ الْوَجِلُ .الْمُشْفِقُ الْمُقِرُّ
الْمُعْتَرِفُ بِذَنْبِهِ .اَسْاَلُكَ مَسْاَلَةَ الْمِسْكِينِ وَاَبْتَهِلُ اِلَيْكَ اِبْتِهَالَ

الْمُذْنِبِ الذَّلِيلِ وَاَدْعُوكَ دُعَاءَ الْخَائِفِ الضَّرِيرِ دُعَاءَ مَنْ خَضَعَ
لَكَ عُنُقُهُ وَذَلَّ لَكَ جَسَدُهُ .وَفَاضَتْ لَكَ عَيْنَاهُ وَرَغِمَ لَكَ اَنْفُهُ
لَا تَجْعَلْنِى رَبِّ شَقِيًّا وَكُنْ بِى رَؤُفًا رَحِيمًا يَا خَيْرَ الْمَسْؤُلِينَ
.وَيَا خَيْرَ الْمُعْطِينَ .رَبِّ اهْدِنَا بِالْهُدَى وَزَيِّنَّا بِالتَّقْوَى
وَاغْفِرْلَنَا فِى الْاٰخِرَةِ وَالْاُولَى .اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ فِى قَلْبِى نُورًا .وَفِى
سَمْعِى نُورًا وَفِى بَصَرِى نُورًا .وَفِى لِسَانِى نُورًا .وَعَنْ
يَمِينِى نُورًا .وَفَوْقِى نُورًا .وَاجْعَلْ فِى نَفْسِى نُورًا .وَعَظِّمْ
لِى نُورًا .رَبِّ اشْرَحْ لِى صَدْرِى وَيَسِّرْ لِّى اَمْرِى .اَللّٰهُمَّ اِنِّى
اَسْاَلُكَ الْهُدَى وَالتَّقْوَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ
حَجًّا مَبْرُورًا وَذَنْبًا مَغْفُورًا وَعَمَلًا صَالِحًا مَقْبُولًا .اَللّٰهُمَّ اِنِّى
قَدْ وَفَدْتُ اِلَيْكَ وَوَقَفْتُ بَيْنَ يَدَيْكَ فِى هٰذَا الْمَوْضِعِ الشَّرِيفِ
رَجَاءَ لِمَا عِنْدَكَ فَلَا تَجْعَلْنِى الْيَوْمَ اَخْيَبَ وَفْدِكَ فَاَكْرِمْنِى
.بِالْجَنَّةِ وَمُنَّ عَلَىَّ بِالْمَغْفِرَتِ وَالْعَافِيَةِ وَاَجِرْنِى مِنَ النَّارِ
وَادْرَاْ عَنِّى شَرَّ خَلْقِكَ اِنْقَطَعَ الرَّجَاءُ اِلَّا مِنْكَ وَاُغْلِقَتِ
الْاَبْوَبُ اِلَّا بَابَكَ .فَلَا تَكِلْنِى اِلَى اَحَدٍ سِوَاكَ فِى اُمُورِ دِينِى
.وَدُنْيَاىَ طَرْفَةَ عَيْنٍ وَلَا اَقَلَّ مِنْ ذٰلِكَ وَانْقُلْنِى مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ
.وَاَجْمَعْ لِى الْخَيْرَ كُلَّهُ يَا اَكْرَمَ مَنْ سُئِلَ وَاَجْوَدَ مَنْ اَعْطَى
اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ خَيْرَ اَمْرِى اٰخِرَهُ وَخَيْرَ عَمَلِى خَوَاتِمَهُ وَخَيْرَ
اَيَّامِى يَوْمَ لِقَائِكَ .اَللّٰهُمَّ ثَبِّتْنِى بِاَمْرِكَ وَاَيِّدْنِى بِنَصْرِكَ
وَارْزُقْنِى مِنْ فَضْلِكَ وَنَجِّنِى مِنْ عَذَابِكَ يَوْمَ تَبْعَثُ
عِبَادَكَ .فَقَدْ اَتَيْتُكَ لِرَحْمَتِكَ رَاجِيًا وَعَنْ دَاعِيًا وَلِقَسْوَةِ قَلْبِى
شَاكِيًا .وَمِنْ ذَنْبِى خَاشِيًا وَلِنَفْسِى ظَالِمًا وَبِجُرْمِى عَالِمًا .دُعَاءَ
مَنْ جُمِعَتْ عُيُوبُهُ وَكَثُرَتْ ذُنُوبُهُ وَتَصَرَّمَتْ اٰمَالُهُ وَبَقِيَتْ اٰثَامُهُ
وَاَنْ سَكَبَتْ دَمْعَتُهُ وَانْقَطَعَتْ مُدَّتُهُ دُعَاءَ مَنْ لَا يَجِدُ لِنَفْسِهِ
غَافِرًا غَيْرَكَ وَلَا لِمَاْمُولِهِ مِنَ الْخَيْرَاتِ مُعْطِيًا سِوَاكَ .وَلَا
لِكَسْرِهِ جَابِرًا اِلَّا اَنْتَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ
اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِىِّ الْعَظِيمِ .اَللّٰهُمَّ وَقَدْ دَعَوْتُكَ بِالدُّعَاءِ الَّذِى

عَلَّمْتَنِيهِ فَلَا تَحْرِمْنِى مِنَ الرَّجَاءِ الَّذِى عَرَّفْتَنِيهِ يَا مَنْ لَا تَنْفَعُهُ
الطَّاعَةُ وَلَا تَضُرُّهُ الْمَعْصِيَةُ وَمَا اَعْطَيْتَنِى مِمَّا اُحِبُّ
فَاجْعَلْهُ لِى عَوْنًا فِيهَا تُهِبُّ وَاجْعَلْهُ لِى خَيْرًا وَحَبِّبْ طَاعَتَكَ
لِى وَالْعَمَلَ بِهَا كَمَا حَبَّبْتَهَا اِلَى اَوْلِيَائِكَ حَتَّى رَاَوْ ثَوَابَهَا كَمَا
هَدَيْتَنِى لِلْاِسْلَامِ فَلَا تَنْزِعْهُ مِنِّى حَتَّى تَقْبِضَنِى اِلَيْكَ وَاَنَا
عَلَيْهِ .اَللَّهُمَّ حَبِّبْ اِلَىَّ الْاِيمَانَ وَزَيِّنْهُ فِى قَلْبِى وَكَرِّهْ
.اِلَىَّ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ .وَاجْعَلْنِى مِنَ الرَّاشِدِينَ
اَللَّهُمَّ اخْتِمْ بِالْخَيْرَاتِ اٰجَالَنَا وَحَقِّقْ بِفَضْلِكَ اٰمَالَنَا وَسَهِّلْ لِبُلُوغِ
رِضَاكَ سُبُلَنَا وَحَسِّنْ فِى جَمِيعِ الْاَحْوَالِ اَعْمَالَنَا يَا مُنْقِذَ
.الْغَرْقَى يَا مُنْجِيَ الْهَلْكَى يَا شَاهِدَ كُلِّ نَجْوَى يَا مُنْتَهَا كُلِّ شَكْوَى
يَا قَدِيمَ الْاِحْسَانِ يَا دَائِمَ الْمَعْرُوفِ يَا مَنْ رِزْقُ كُلِّ شَىْءٍ عَلَيْهِ
وَمَصِيرُ كُلِّ شَىْءٍ اِلَيْهِ .اِلَيْكَ رُفِعَتْ اَيْدِ السَّائِلِينَ وَامْتَدَّتْ
اَعْنَاقُ الْعَابِدِينَ .نَسْاَلُكَ اَنْ تَجْعَلَنَا فِى كَنَفِكَ وَجُودِكَ
وَحِرْزِكَ وَعِيَاذِكَ وَسَتْرِكَ وَاَمَانِكَ .اَللَّهُمَّ اِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ
جَهْدِ الْبَلَاءِ وَدَرَكِ الشَّقَاءِ وَسُوءِ الْقَضَاءِ وَشَمَاتَةِ الْاَعْدَاءِ وَسُوءِ
الْمَنْظَرِ وَالْمُنْقَلَبِ فِى الْمَالِ وَالْاَهْلِ وَالْوَلَدِ .اَللَّهُمَّ لَا تَدَعْ فِى
مُقَامِنَا هٰذَا ذَنْبًا اِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا اِلَّا فَرَجْتَهُ وَلَا غَائِبًا
اِلَّا رَدَدْتَهُ وَلَا كَرْبًا اِلَّا كَشَفْتَهُ وَلَا دَيْنًا اِلَّا قَضَيْتَهُ وَلَا
عَدُوًّا اِلَّا كَفَيْتَهُ وَلَا فَسَادًا اِلَّا اَصْلَحْتَهُ وَلَا مَرِيضًا اِلَّا عَافَيْتَهُ
وَلَا خَلَّةً اِلَّا سَدَدْتَهَا وَلَا حَاجَةً مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ لَكَ
فِيهَا رِضًى فِيهَا صَلَاحٌ اِلَّا قَضَيْتَهَا فَاِنَّكَ تَهْدِى السَّبِيلَ وَتَجْبُرُ
الْكَسِيرَ وَتُغْنِى الْفَقِيرَ .اَللَّهُمَّ لَا يَمْنَعُنِى مِنْكَ اَحَدٌ اِذَا اَرَدْتَنِى
وَلَا يُعْطِينِى اَحَدٌ اِذَا حَرَمْتَنِى فَلَا تَحْرِمْنِى بِقِلَّةِ شُكْرِى وَلَا
تَخْذُلْنِى بِقِلَّةِ صَبْرِى .اَللَّهُمَّ اجْعَلِ الْمَوْتَ خَيْرَ غَائِبٍ نَنْتَظِرُهُ
وَالْقَبْرَ خَيْرَ بَيْتٍ نَعْمُرُهُ .وَاجْعَلْ مَا بَعْدَهُ خَيْرًا لَنَا مِنْهُ
رَبِّ اغْفِرْلِى وَلِوَالِدَىَّ وَلِاَبْنَاءِى وَلِاِخْوَانِى وَلِاَهْلِ بَيْتِى
وَذُرِّيَّتِى وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ

الْاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْاَمْوَاتِ .اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ اِيمَانًا يُبَاشِرُ قَلْبِى يَقِينًا
صَادِقًا حَتّٰى اَعْلَمَ اَنَّهُ لَا يُصِيبُنِى اِلَّا مَا كَتَبْتَ لِى وَرَضِّنِى
بِقَضَائِكَ وَاَعِنِّى عَلَى الدُّنْيَا بِالْعِفَّةِ وَالْقَنَاعَةِ وَعَلَى الدِّينِ
بِالطَّاعَةِ. وَطَهِّرْ لِسَانِى مِنَ الْكَاذِبِ وَقَلْبِى مِنَ النِّفَاقِ وَعَمَلِى مِنَ
الرِّيَاءِ وَبَصَرِى مِنَ الْخِيَانَةِ فَاِنَّكَ تَعْلَمُ خَائِنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا تُخْفِى
الصُّدُورُ .اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ غُرْبَتِى فِى الدُّنْيَا وَمَصْرَعِى عِنْدَ الْمَوْتِ
وَوَحْشَتِى فِى قَبْرِى وَمُقَامِى بَيْنَ يَدَيْكَ .اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ
السَّلَامُ تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ .اَللّٰهُمَّ اَنْتَ الْمَلِكُ
لَآ اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ وَاَنَا عَبْدُكَ ظَلَمْتُ نَفْسِى وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِى فَاغْفِرْ
لِى ذُنُوبِى فَاِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اَنْتَ وَاهْدِنِى لِاَمْنِ
الْاَخْلَاقِ فَلَا يَهْدِى لِاَحْسَنِهَا اِلَّا اَنْتَ .وَاصْرِفْ عَنِّى سَيِّئَهَا
فَاِنَّهُ لَا يَصْرِفُ سَيِّئَهَا اِلَّا اَنْتَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ الْخَيْرُ كُلُّهُ
بِيَدِكَ اَسْتَغْفِرُكَ وَاَتُوبُ اِلَيْكَ .اَللّٰهُمَّ احْيِنِى مَا عَلِمْتَ
الْحَيَاةَ خَيْرًا لِى وَتَوَفَّنِى اِذَا عَلِمْتَ الْوَفَاةَ خَيْرًا لِى وَاهْدِنِى
لِارْشَدِ اَمْرِى وَاَجِرْنِى مِنْ شَرِّ نَفْسِى .اَللّٰهُمَّ اَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِى
الْاُمُورِ كُلِّهَا وَاَجِرْنَا مِنْ خَزْيِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْاٰخِرَةِ ارْحَمْ
غُرْبَتِى فِى الدُّنْيَا وَتَضَرُّعِى عِنْدَ الْمَوْتِ وَوَحْدَتِى فِى الْقَبْرِ
وَمُقَامِى بَيْنَ يَدَيْكَ .اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ بِاسْمِكَ الطَّيِّبِ الطَّاهِرِ
الْمُبَارَكِ الْاَحَبِّ اِلَيْكَ الَّذِى اِذَا دُعِيتَ بِهِ وَاِذَا اسْتُرْحِمْتَ بِهِ
رَحِمْتَ وَاِذَا اَسْتُفْرِجْتَ بِهِ فَرَّجْتَ اَنْ تُعِيذَنِى مِنَ الْكُفْرِ
وَالْفَقْرِ وَالْقِلَّةِ وَالذِّلَّةِ وَالْعِلَّةِ .وَكَافَّةِ الْاَمْرَاضِ وَالْاَعْرَاضِ
وَسَائِرِ الْاَسْقَامِ وَالْاٰلَامِ .وَاَسْاَلُكَ فَوَاتِحَ الْخَيْرِ وَخَوَاتِمَهُ
.وَجَوَامِعَهُ وَاَوَّلَهُ وَاٰخِرَهُ وَظَاهِرَهُ وَبَاطِنَهُ وَالدَّرَجَاتِ الْعُلَا
اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ فَرَجًا قَرِيبًا وَنَصْرًا عَزِيزًا وَصَبْرًا جَمِيلًا
وَفَتْحًا مُبِينًا وَعِلْمًا كَثِيرًا نَافِعًا وَرِزْقًا وَاسِعًا مَبَارَكًا فِى
عَافِيَةٍ بِلَا بَلَاءٍ .وَاَسْاَلُكَ الْعَافِيَةَ مِنْ كُلِّ بَلِيَّةٍ وَاَسْاَلُكَ تَمَامَ
الْعَافِيَةِ وَالشُّكْرَ عَلَى الْعَافِيَةِ .اَللّٰهُمَّ اقْسِمْ لِى مِنْ خَشْيَتِكَ مَا

تَحُولُ بِهِ بَيْنِى وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنِى بِهِ جَنَّتَكَ .وَمِنَ الْيَقِينِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَىَّ مَصَائِبَ الدُّنْيَا وَمَتِّعْنِى اَللَّهُمَّ بِسَمْعِى وَبَصَرِى وَدِينِى وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنِّى وَاجْعَلْ ثَأْرِى عَلَى مَنْ ظَلَمَنِى وَانْصُرْنِى عَلَى مَنْ عَادَانِى وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا اَكْبَرَ هَمِّى وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِى وَلَا اِلَى النَّاسِ مَصِيرِى .اَللَّهُمَّ اِنِّى اَسْاَلُكَ بِنُورِكَ وَنُورِ وَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَسُلْطَانِكَ الْعَظِيمِ .تَوْبَةً صَادِقَةً وَاَوْبَةً خَالِصَةً وَاِنَابَةً كَامِلَةً وَمَحَبَّةً غَالِيَةً .وَشَوْقًا اِلَيْكَ وَرَغْبَةً فِيمَا لَدَيْكَ فَرَجًا عَاجِلًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَلِسَانًا رَطْبًا بِذِكْرِكَ وَقَلْبًا مُنَعَّمًا بِشُكْرِكَ وَبَدَنًا هَيِّنًا لَيِّنًا بَطَاعَتِكَ .وَاَعْطِنَا مَالَا عَيْنٌ رَاَتْ وَلَا اُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ .اَللَّهُمَّ اِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ اِلَّا اِلَيْكَ وَمِنَ الذُّلِّ اِلَّا لَكَ .وَمِنَ الْخَوْفِ اِلَّا مِنْكَ .وَاَعُوذُ بِكَ اَنْ اَقُولَ زُورًا اَوْ اَغْشَى فُجُورًا .اَوْ اَكُونَ بِكَ مَغْرُورًا وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَمَاتَةِ الْاَعْدَاءِ وَعُضَالِ الدَّاءِ وَخَيْبَةِ الرَّجَاءِ .وَزَوَالِ النِّعَمِ وَفُجَاءَةِ النِّقَمِ .وَارْزُقْنَا حَلَاوَةَ مُنَاجَاتِكَ .وَاسْئَلُكَ بِنَا سَبِيلَ مَرْضَاتِكَ :وَاقْطَعْ عَنَّا كُلِّ مَا يُبْعِدُنَا عَنْ خَدْمَتِكَ وَطَاعَتِكَ وَاَنْقِذْنَا مِنْ دَرَكَاتِكَ وَغَفَلَاتِنَا وَاَلْهِمْنَا رُشْدَنَا وَحَقِّقْ فِيكَ قَصْدَنَا وَاسْتُرْنَا فِى دُنْيَانَا وَاٰخِرَتِنَا وَاحْشُرْنَا فِى زُمرَةِ الْمُتَّقِينَ وَاَلْحِقْنَا بِعِبَادَكَ الصَّالِحِينَ .اَللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الْاَئِمَّةِ الْاَبْرَارِ وَاَسْكِنَّا مَعَهُمْ فِى دَارَ الْقَرَارِ وَلَا تَجْعَلْنَا مِنَ الْمُخَالِفِينَ الْفُجَّارِ وَوَفِّقْنَا لِحُسْنِ الْاِقْبَالِ عَلَيْكَ وَالْاِصْغَاءِ اِلَيْكَ وَالْمُبَادَرَةِ اِلَى خِدْمَتِكَ وَحُسْنِ الْاَدَبِ فِى مُعَامَلَتِكَ وَالتَّسْلِيمِ لِاَمْرِكَ وَالرِّضَا بِقَضَائِكَ وَالصَّبْرِ بَلَائِكَ وَالشُّكْرِ لِنِعْمَائِكَ وَاَعِذْنَا مِنْ اَحْوَالِ الشَّقَاءِ وَوَفِّقْنَا لِاَعْمَالِ اَهْلِ التُّقَى وَارْزُقْنَا الْاِسْتِعْدَادَ لِيَوْمِ اللِّقَاءِ يَا مَنْ عَلَيْكَ الْاِعْتِمَادُ وَالْمُتَّكَلُ .اَللَّهُمَّ انْهَجْ بِنَا مَنَاهِجَ الْمُفْلِحِينَ وَاَلْبِسْنَا خِلَعَ الْاِيمَانِ وَالْيَقِينِ وَخُصَّنَا مِنْكَ بِالتَّوْفِيقِ الْمُبِينِ .وَوَفِّقْنَا لِقَوْلِ

الْحَقِّ وَاتِّبَاعِهِ وَخَلِّصْنَا بِالْبَاطِلِ وَابْتِدَاعِهِ وَكُنْ لَنَا مُؤَيِّدًا وَلَا تَجْعَلْ لِفَاجِرٍ عَلَيْنَا يَدًا .وَاجْعَلْ لَنَا عَيْشًا رَغَدًا وَلَا تُشَمِّتْ بِنَا عَدُوًّا وَلَا حَاسِدًا وَارْزُقْنَا عِلْمًا نَافِعًا .اَللّٰهُمَّ عَامِلْنَا بِغُفْرَانِكَ وَامْنُنْ عَلَيْنَا بِفَضْلِكَ وَاِحْسَانِكَ وَنَجِّنَا مِنَ النَّارِ وَعَافِنَا مِنْ دَارِ الْخِزْيِ وَالْبَوَارِ وَاَدْخِلْنَا بِفَضْلِكَ الْجَنَّةَ دَارَ الْقَرَارِ وَاجْعَلْنَا مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ فِى دَارِ رِضْوَانِكَ .اَللّٰهُمَّ لَا تَجْعَلْ هٰذَا اٰخِرَ عَهْدِى مِنْ هٰذَا الْمَوْقِفِ الْعَظِيمِ .وَارْزُقْنِى الرُّجُوعَ اِلَيْهِ مَرَّاتٍ كَثِيرَةً بِلُطْفِكَ الْعَمِيمِ وَاجْعَلْنِى مُفْلِحًا مَرْحُومًا مُسْتَجَابَ الدَّعَاءِ فَائِزًا بِالْقَبُولِ وَارِّضْوَانِ وَالتَّجَاوُزِ وَالْغُفْرَانَ وَالرِّزْقِ الْحَلَالِ الْوَاسِعِ وَبَارِكْ لِى فِى جَمِيعِ اُمُورِى وَمَا اَرْجِعُ اِلَيْهِ مِنْ اَهْلِى وَمَا لِى وَاَوْلَادِى .رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ .وَاغْفِرْ لَنَا وَلِوَالِدَيْنَا وَذُرِّيَّاتِنَا وَاِخْوَانِنَا وَاَهْلِينَا وَالْحَاضِرِينَ وَالْغَائِبِينَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ اَجْمَعِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

Güneş batıncaya kadar bu hale devam eder. Yalnız zevalden sonra bir lahza da olsa vakfe yapmak kâfidir. (Maliki mezhebine göre güneş batmadan önce ayrılanın haccı fasittir.)

Güneş battıktan sonra akşam namazını yatsıya tehir ederek Müzdelife'ye doğru hareket eder. Hacıların, Zilhiccenin dokuzunda vakfe yapmaları lazım iken, onunda yanlış olarak vakfede bulunsalar, bakılır; şayet hacılar çok iseler kafi gelir, yoksa ilerideki senelerde kaza etmeleri gerekir. Vakit geçtikten sonra durum öğrenilmiş ise hacılar kalabalık bile olsalar kaza etmekle mükelleftirler. Arefe sahasından başka bir yerde yanlışlıkla vakfe yapılmış ve vakit geçmiş ise mutlaka kaza edilmesi gerekir. Arefe'nin vakfesinde elleri kaldırıp, yüksek sesle dua etmek müstahaptır.

9. Müzdelife'de ve Meş'ar'ul-Haram'da

Meş'ar'ul-Haram (Kuzah Dağın)da Allah'ı anın! O'nu, size nasıl hidayet ettiyse öyle zikredin. Çünkü O'nun hidayetinden önce dalâlette olanlardandınız. (Bakara/198)

Şu duayı okumak müstehabtır: ***Ey Allahım! Senden tüm hayırları ve kötülüklerimi ıslah etmeni istiyorum ve bütün serleri benden uzaklaştırmanı istiyorum. Çünkü bunu senden başkası yapamaz. Bunu sadece sen yapabilirsin'.***

Müzdelife'de Meş'arü'l-Haramda şu duayı okur:

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ
وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ. اَللّٰهُمَّ كَمَا اَوْقَفْتَنَا فِىْ هٰذَا الْطَانِ وَاَرَيْتَنَا اِيَّاهُ
وَفِّقْنَا لِذِكْرِكَ كَمَا هَدَيْتَنَا وَاغْفِرْلَنَا وَارْحَمْنَا كَمَا وَعَدْتَنَا
بِقَوْلِكَ وَقَوْلُكَ الْحَقُّ ﴿فَاِذَآ اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ
الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ وَاِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ
الضَّآلِّيْنَ. ثُمَّ اَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ
اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ {اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْاَلُكَ يَا غَفُورُ يَا رَحِيمُ اَنْ
تَفْتَحَ لِاَدْعِيَتِنَا اَبْوَابَ اْلاِجَابَةِ يَا مَنْ اِذَا سَاَلَهُ الْمُضْطَرُّ اَجَابَهُ.
يَا مَنْ يَقُولُ لِلشَّىْءِ كُنْ فَيَكُونُ. اَللّٰهُمَّ اِنَّا جِئْنَاكَ
بِجَمْعِنَا مُتَشَفِّعِينَ اِلَيْكَ فِى الْغُفْرَانِ ذُنُوبِنَا فَلَا تَرُدَّنَا خَائِبِينَ
وَاٰتِنَا اَفْضَلَ مَا تُؤْتِى عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ وَلَا تَصْرِفْنَا مِنْ
هٰذَا الْمَشْعَرِ الْعَظِيمِ اِلَّا فَائِزِينَ مُفْلِحِينَ غَيْرَ خَزَايَا وَلَا نَادِمِينَ
وَلَا ضَالِّينَ وَلَا مُضِلِّينَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. اَللّٰهُمَّ وَفِّقْنَا
لِلْهُدَى وَاعْصِمْنَا مِنْ اَسْبَابِ الْجَهْلِ وَالرَّدَى وَسَلِّمْنَا مِنْ
اٰفَاتِ النُّفُوسِ فَاِنَّهَا شَرُّ الْعِدَى وَاجْعَلْنَا مِمَّنْ اَقْبَلْتَ عَلَيْهِ
فَاَعْرَضَ عَمَّنْ سِوَاكَ. وَخُذْ بِاَيْدِينَا اِلَيْكَ وَارْحَمْ تَضَرُّعَنَا
بَيْنَ يَدَيْكَ. الٰهِنَا قَوِّمْنَا اِذَا اِعْوَجَجْنَا وَاَعِنَّا اِذَا اسْتَقَمْنَا وَكُنْ
لَنَا وَلَا تَكُنْ عَلَيْنَا وَاَحْيِنَا فِى الدُّنْيَا مُؤْمِنِينَ طَائِعِينَ
وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ نَائِبِينَ وَاجْعَلْنَا مِمَّنْ يَاْخُذُ كِتَابَهُ بِالْيَمِينِ
وَاجْعَلْنَا يَوْمَ الْفَزَعِ الْاَكْبَرِ مِنَ اْلاٰمِنِينَ وَمَتِّعْنَا اَللّٰهُمَّ
بِالنَّظَرِ اِلَى وَجْهِكَ الْكَرِيمِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّحِمِينَ

10. Kurban Günü Mina'da

Meş'ar'ul-Haram'dan çıkıp Mina'ya gelindiğinde şöyle dua edilmelidir: Hamd Allah'a mahsustur. O Allah ki beni afiyet içinde Mina'ya getirdi. Ey Allahım! Burası Mina'dır. ben Senin emrinle buraya geldim. Çünkü ben Senin kulunum ve kullarından birinin çocuğuyum. Senden dilediğim, velî kullarına ihsan ettiğin nimetleri bana da ihsan etmen, dünya ve ahirette hâlimi düzeltmendir. Ey merhametlilerin en merhametlisi Allah'ım; din ve dünyamla ilgili her türlü mahrumiyetten, fitneye düşmekten, musibetlere duçar olmaktan sana sığınıyorum yâ erhamerrahîmin!

Allahım, sözümü duyuyor, yerimi görüyorsun. Gizli, aşikâr her hâlimi biliyorsun. Sana gizli kalan hiç bir işim yok. Ben yardım ve kurtuluş dileyen, korkudan titreyerek günahlarımı ikrar ve itiraf eden zavallı bir yoksulum. Zavallı bir kul olarak Sana yalvarıyor, boynu bükük bir âciz olarak Sana sığınıyor, huzurunda zilletle eğilmiş bir biçare olarak Sana niyaz ediyorum. Allah'ım, Senden hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği istiyorum. Senden başka kullukta bulunulacak bir ilâh yok, yalnız Sen varsın, bütün noksan sıfatlardan uzaksın. Sonsuz kudret ve azamet sahibi ve Halîm olan Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur. Arş-ı Azîm'in Rabbi olan yüce Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur. Göklerin, yerin ve arş-ı kerîmin Rabbi yüce Allah'tan başka ibadet ve kulluğa lâyık hiç bir ilâh yoktur.

11. Teşrik Günlerinde Mina'da

Hz. Peygamber ***'Teşrik günleri, yeme-içme ve Allah'ı zikretme günleridir'*** buyurmuştur. Teşrik günlerinde Allah'ı çokça zikretmek müstehabtır. Zikrin en efdali de Kur'an okumaktır. Her cemrenin yanında durup Kabe'ye yönelmek, Allah'a hamd etmek, teşbih, tehlil ve tekbir getirmek, ümit ve korku arasında Allah'a yalvarmak müstehabtır.

12. Zemzem Suyu İçerken

Hz. Peygamber 'Zemzem suyu, ne için içilirse, onun için şifa olur' buyurmuştur. Zemzem içilirken şu duayı okumak müstehabtır: ***Ey Allahım! Senin peygamberinin 'Zemzem, ne***

için içilirse, onun için şifa olur' buyurduğunu işittim. Ben de beni affetmen ve şöyle şöyle yapman için içiyorum. (Veya ne istiyorsa onu söylemelidir).

Soru-Hacılarımız hacdan dönünce beraberinde zemzem suyunu getirip, ziyaretçilerine ikram ederler. Ziyaretçiler de zemzem suyunu içmek için hemen ayağa kalkıp içerler, bununla ilgili herhangi bir şey sabit olmuş mudur?

Cevap: Zemzem suyu ile abdest suyunun artığını ister ayakta, ister oturarak içmek sünnettir. İçen kimse ikisinin arasında muhayyerdir. Bunlardan başkasında ayakta içmek, tenzihen mekruhtur. Yani sünnet olan, o suyun içilmesidir. Hangi keyfiyet üzerine olması ise mühim değildir.*(Halil Günenç-Fetvalar-390)*

Hacı, tavaf yaptıktan ve iki rekat tavaf namazını kıldıktan sonra Kâbe'ye yüzünü çevirir ve zemzem suyunu içer. İçerken Kâbe'ye defalarca bakar ve Zemzem suyundan bir miktar kendi üzerine döker. Sonra imkân varsa Kâbe'ye giderek Kâbe'nin eşiğini öper. Kâbe'nin eteğine yapışır. Allah'a yalvarır ve şu duayı okur:

اِنَّ الَّذِی فَرَضَ عَلَیْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَادُّكَ اِلَی مَعَادَ .یَا مُعِیدُ اَعِدْنِی
یَا سَمِیعُ اَسْمِعْنِی یَا جَابِرُ اجْبُرْنِی یَا سَتَّارُ اسْتُرْنِی یَا
رَحْمَانُ ارْحَمْنِی وَیَا رَادُّ ارْدُدْنِی اِلَی بَیْتِكَ هٰذَا .وَارْزُقْنِی اِلَیْهِ
الْعَوْدَ ثُمَّ الْعَوْدَ كَرَّاتٍ بَعْدَ مَرَّاتٍ تَائِبِینَ عَابِدِینَ سَائِحِینَ
لِرَبِّنَا حَامِدِینَ صَدَقَ اللهُ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ
الْاَحْزَابَ وَحْدَهُ اَللّٰهُمَّ اكْتُبْ السَّلَامَةَ وَالْعَافِیَةَ وَالْغَنِیمَةَ لَنَا
وَلِعَبِیدِكَ الْحُجَّاجِ وَالْغُزَاةِ وَالْمُسَافِرِینَ وَالْمُقِیمِینَ فِی بَرِّكَ
وَبَحْرِكَ مِنْ اُمَّةِ مُحَمَّدٍ اَجْمَعِینَ .اَللّٰهُمَّ احْفَظْنِی عَنْ یَمِینِی وَعَنْ
یَسَارِی وَمِنْ قُدَّامِی وَمِنْ وَرَاءِ ظَهْرِی وَمِنْ فَوْقِی وَمِنْ تَحْتِی
حَتَّی تُوصِلَنِی اِلَی اَهْلِی وَبَلَدِی فَاِذَا اَوْ صَلْتَنِی اِلَی اَهْلِی
وَبَلَدِی .اَسْاَلُوكَ اَنْ لَا تُخْلِینِی مِنْ رَحْمَتِكَ طَرْفَةَ عَیْنٍ وَلَا

فَقَلَّ مِنْ ذٰلِكَ. اَللّٰهُمَّ كُنْ لَنَا صَاحِبًا فِى سَفَرِنَا خَلِيفَةً فِى اَهْلِنَا وَاطْمِسْ عَلَى وُجُوهِ اَعْدَائِنَا وَامْسَخْهُمْ عَلَى مَكَانَتِهِمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ الْمُضِيَّ وَلَا الْمَجِيءَ اِلَيْنَا. اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْاَلُكَ فِى سَفَرِنَا هٰذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى اَللّٰهُمَّ لَفوّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هٰذَا وَاطْوِ عَنَّا بَعْدَهُ. اَللّٰهُمَّ اَنْتَ الصَّاحِبُ فِى السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِى الْاَهْلِ. اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَابَةِ الْمَنْظَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِى الْمَالِ وَالْاَهْلِ وَالْوَلَدِ. اَللّٰهُمَّ اطْوِ لَنَا الْاَرْضَ وَهَوّنْ عَلَيْنَا السَّفَرَ. اَللّٰهُمَّ اصْحُبْنَا فِى سَفَرِنَا وَاخْلُفْنَا فِى اَهْلِنَا لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ اِلَّا اِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ مَسْجِدِى هٰذَا وَمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَسْجِدَ الْاَقْصَى

Hülasa

Bunlar birtakım dualardır. Bunları İmam Nevevî'nin Ezkar isimli kitabından seçtik. Bunların çoğu malum olduğu üzere selef-i salihînin ve âlimlerin dualarındandır. Onlar bu duaları yapmışlar, halka, özellikle de halkın avamına bunları öğretmek istemişlerdir. Böylece halkın o temiz mekânlarda, o huşûlu hallerde dua etmelerini arzu etmişlerdir. Onlar, bu hususta Hz. Peygamber'den gelen duaların az olduğunu bilirler. Onun için bu duaların, Hz. Peygamber'den geldiğine, onun sözleri olduğuna inanmak doğru olmaz. Bunlar, mürsel dualardır ve onlarla dua etmek caizdir. Ayrıca bunların dışında diğer dualar da okunabilir. Allah'tan dileğimiz, razı olduğu duaları bize ilham etmesi ve dualarımızı kabul etmesidir.

HACCI İHLÂL

Haccın ihlâlini gerektiren şeyler şunlardır:

1. Emredilen bir şeyin, Şârî (fıkıh) tarafından -fidye vermek şartıyla- terk edilmesine izin verilmesi.

2. Sözü geçen beş vacipten birini terk etmek.

3. Haccın rükûnlarından birini terk etmek.

4. İhramlıyken yapılması haram olan şeylerden birini yapmak.

Haccı ihlâl eden şeyler bunlardır. Ancak bunların bazısı fidye ile telafi edilebilir, bazısı ise edilemez. Şimdi bunları teker teker inceleyelim:

1. ***Emredilen bir şeyin, Şârî tarafından -fidye vermek şartıyla terk edilmesine izin verilmesi.***

Bu, Kıran veya Temettü haccına niyet edildiğinde söz konusu olur. Çünkü Şafii mezhebinde emredilen şey, hacca veya umreye gitmek için ihrama girmektir. Fakat buna rağmen Kıran veya Temettü haccına da niyet edilebilir. Ancak bu durumda bir kurban kesme şartı vardır. Eğer kurban bulunmazsa, onun bedeli verilmelidir. Eğer bedelini verme imkânı da yoksa, üç gün hac'ta iken, yedi gün de memlekete döndükten sonra oruç tutmalıdır.

Hac zamanına kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse, kolaylıkla elde edebileceği bir kurban kessin. Fakat bunu bulamayan kimse, hacta üç gün, hactan sonra (memleketine döndüğünde) yedi gün oruç tutsun. (Bakara/196)

Eğer hac'ta üç gün oruç tutmazsa, memleketine döndükten sonra üç gün tutmalı, sonra dört gün ara verip yedi gün daha tutmalıdır.

2. ***Sözü geçen beş vacipden birini terk etmek.***

Bu beş vacip; mîkatta ihrama girmek, şeytan taşlamak, Müzdelife'de gecelemek, Mina'da gecelemek ve veda tavafı yapmaktır. Bunlardan birini terk eden kişi, haccı ihlâl etmiş sayılır. Bu ihlâli telafi etmek için bir kurban kesmesi gerekir. Eğer bunu yapamazsa üç gün hac'ta, yedi gün de memleketine döndükten sonra oruç tutmalıdır.

3. ***Haccın rükûnlarından birini*** **.**

Meselâ haccın rükûnlarından biri olan Arafat'ta vakfe'ye durmayı terk eden kişinin yapması vacip olan şeyler şunlardır:

a. Tıpkı Temettü haccında olduğu gibi bir kurban kesmesi gerekir. Eğer kurban kesemezse üç gün hac'ta, yedi gün de memleketine döndükten sonra oruç tutmalıdır,

b. O haccı, umre'ye çevirerek ihramdan çıkmalıdır. Bu umre, onun üzerine farz olan umre yerine geçer.

c. Bu haccı, daha sonra kaza etmesi gerekir. Bu haccın, farz veya nafile olması hükmü değiştirmez ve her halükârda kaza edilmesi gerekir. Bu kazanın da hemen ertesi sene yapılması lâzımdır. Ancak bir özür söz konusu olursa, kaza tehir edilebilir. Haccın rükûnlarından birinin uyku veya unutkanlık gibi bir sebepten ötürü terkedilmesi de" hükmü değiştirmez.

Tavaf, sa'y ve traş olmak gibi rükûnların telafi edilmesi söz konusu değildir. Bunlardan birini ihlâl eden kişinin, terk ettiği rüknü yerine getirmesi şarttır. Meselâ haccı yaptığı halde tavafı unutan kişi, üç veya beş sene sonra Mekke'ye gidip o tavafı yaparak haccını tamamlar.

4. İhramlıyken yapılması haram olan şeylerden birini yapmak.

İhramlıyken yapılması haram olan şeyleri daha önce beyan etmiştik. Meselâ saçı traş etmek, tırnağı kesmek veya dikişli bir elbise giymek bunlardandır. Bunlardan birini yapan kişinin bu ihlâli şu şekilde telâfi etmesi vaciptir:

4.1. Eğer yaptığı haram, traş olmak, tırnak kesmek, dikişli elbise giymek, koku sürünmek, başı kapatmak, cinsî ilişkide değil de cinsî ilişkinin mukaddimelerinde bulunmak olursa aşağıdaki hususlardan birini yerine getirmek vacip olur:

a. Bir koyunu kurban kesmek.

b. Altı fakiri doyurmak.

c. Üç gün oruç tutmak.

Kişi bunlardan birini seçebilir. Ancak kestiği kıl veya tırnağın sayısı üçten az olmaması halinde böyledir. Eğer üçten az olursa her kıl veya tırnak için 1 müdd yiyecek vermelidir.

4.2. Eğer hac veya umre yapan kişinin işlediği haram, cinsî ilişkide bulunmak ise, o zaman bir deve kesmesi vacip olur. Eğer kesecek deve bulunmazsa, devenin bedeli fakirlere verilmelidir. Bu bedel, Mekke piyasasının fiyatlarına göre takdir edilir. Bu da yemeğe göre takdir edilir, yemekler de sadaka olarak fakirlere verilir. Eğer deve bulunamaz, devenin bedeli de verilemezse, bu bedel müdd'e göre takdir edilir ve her müdd için 1 gün oruç tutulur.

4.3. Eğer kişinin işlediği haram, hayvan avlamak ise aşağıdaki şartların yerine getirilmesi gerekir:

a. Eğer avlanan hayvanın evcil hayvanlar arasında benzeri varsa, ceza olarak o benzerini kesmek vacip olur, Meselâ deve kuşu avlayan kimse, bir deve kesmelidir. Avlanan hayvan yabanî bir sığır veya eşekse, bir inek kesilmelidir. Avlanan hayvan geyikse, bir keçi kesilmelidir. Diğerleri de buna kıyas edilir.

b. Eğer avlanan hayvanın cezası hakkında sahabeden bir şey nakledilmemişse, avlanan hayvanın, evcil hayvanlardan benzeri de bilinmiyorsa, iki adil şahidin hakemliğine başvurulmalıdır.

"İhramda iken av öldürmeyin. Sizlerden avı kasten öldürenin cezası (evcil hayvanlardan) onun bir benzeridir. Kabe'ye ulaşmış bir kurbanlık olarak bu cezaya sizden olan İki adaletli kişi hükmedecektir." (Mâide/95)

c. Şayet öldürülen hayvanın misli bulunamamışsa o günün değerinden kıymeti takdir edilir ve bedeli fakirlere dağıtılır. Kıymet takdirinde ise adil iki kişinin hükmüne müracaat edilir.

d. Güvercin ve benzeri kuşlar bu hükümlerden müstesnadır. Bir güvercin avlamak ceza olarak bir koyun veya bir keçi kesmeyi gerektirir.

Sahabeden böyle nakledilmiştir. Bu hususta delil sahabeden yapılan nakildir. Çünkü sahabe bunları Hz. Peygamber'den duymuştur.

Eğer avlanan hayvanın bir benzeri varsa, avlayan kişi onun benzerini kesmek, bedelini vermek; onun karşılığı olarak fakirlere yiyecek dağıtmak veya her müdd için 1 gün oruç tutmak arasında muhayyerdir.

Bunun delili şu ayet-i celile'dir: ***"Ey iman edenler! İhramda iken av öldürmeyin. Sizlerden avı kasten öldürenin cezası, (evcil hayvanlardan) onun bir benzeridir -Kabe'ye ulaşmış bir kurbanlık olarak bu cezaya sizden olan iki adaletli***

kişi hükmedecektir- veya (cezası), fakirlere yedirmek suretiyle kefaret vermektir veya onun dengi oruçtur." (Mâide/95)

Misli olmayan av hayvanın kıymeti iki adil kişi tarafından takdir edilir ve o, fakirlere sadaka olarak verilir. Veya her müdd için 1 gün oruç tutulur.

Soru -İhramda olan kimsenin hamam vs yerlerde sabun ile yıkanması caiz midir?

Cevap: İhramda olan kimsenin hamam vs'de sabun ile yıkanması Şafii mezhebine göre caizdir. Ebu Eyyüb'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) de "İhramda iken yıkanırdı". Hanefi mezhebine göre ise sabunsuz veya kokusu olmayan sabun ile yıkanmakta bir sakınca yoktur. Fakat kokulu sabun ile yıkanmak haramdır. *(Halil Günenç-Fetvalar-391)*

Şimdiye kadarki açıklamalarımızdan vacip olan bir şeyi terk etmenin cezasının şu tertibe göre yapılması gerektiği anlaşılmıştır: Cezanın bedeli olarak kurban kesilir, eğer bu yoksa sadaka verilir, bu da yoksa oruç tutulur. Ancak bu hususta kişi muhayyerdir; isterse kurban keser, isterse yemek yedirir, isterse oruç tutar. Allah hakikati daha iyi bilir.

Hacı için olduğu gibi, başkası için de kurban kesmek sünnettir. (Şartları oluştuğunda kurban kesmek Hanefî mezhebine göre vaciptir). Hac'ta kurban kesmenin vakti, şeytan taşlamadan sonra başlayıp teşrik günlerine; yani bayramdan üç gün sonraya kadar devam eder.

Hac'ta Vacip Olan Kurbanlar ve Onların Yerine Geçen Şeyler

Hac'ta vacip olan kurbanlar beş kısımdır:

1. Takdir edilmiş kurban

Bu kurban, haccın vaciplerinden biri terk edildiğinde vacip olur. Bu vacipleri daha önce zikretmiştik. Bu bakımdan haccın vaciplerinden birini terk eden kişinin bir koyun kesmesi veya kurban edilecek bir sığır veya deveye ortak olması gerekir.

Eğer bunlardan birini yapamazsa, üç gün hac'ta, yedi gün de memleketine döndükten sonra oruç tutması gerekir.

Buna, temettü haccı için kesilen ve umre için tahallül'den sonra Arafat'ta vakfe'ye durulmaması sebebiyle vacip olan kurban da dahildir.

2. Takdir edilen cezalar arasında muhayyer olmak

Kişi, takdir edilen cezalardan istediğini seçebilir. Bu durum, saç veya tırnağın kesilmesi gibi şeylerde söz konusu olur. Bunlardan birini yapan kişinin, bir koyun kesmesi veya üç gün oruç tutması veya altı fakiri doyurması gerekir. Bu fidyenin vacip olması için, üç kıl veya üç tırnağın

kesilmesi yeterlidir.

3. Muhayyer ve muaddel ceza

Bu, kişinin cezada muhayyer olması ve tadilat yapabilmesidir. Bu, bitki koparıldığında veya bir av hayvanı öldürüldüğünde vacip olur. Eğer avlanan hayvanın benzeri varsa harem'de kesilmesi veya onun bedeliyle yiyecek alınıp fakirlere verilmesi veya her müdd için 1 gün oruç tutulması gerekir. Avlanan hayvanın benzeri yoksa, kişi yemek yedirmekle oruç tutmak arasında muhayyerdir. Fakat güvercin öldürürse, bir koyun kesmek vacip olur.

4. Takdir edilmiş ve muaddel olan ceza

Bu da ihrama girdikten sonra vacip olan kurbandır. Bu bakımdan harem'e girdikten sonra hac'tan menedilen kişiye, menedildiği yerde bir koyun kurban etmesi vaciptir. Eğer koyun bulamazsa, onun bedelinin tutarınca fakirlere yemek yedirmeli, bunu da yapamazsa her müdd için 1 gün oruç tutmalıdır.

5. Yine aynı şekilde takdir edilmiş ve muaddel olan ceza

Bu, özellikle cinsî ilişkide bulunan kişinin yerine getirmesi gereken bir cezadır. İhramdan çıkmadan önce cinsî ilişkide bulunan kişinin bir deve kesmesi vaciptir. Eğer deve bulamazsa bir sığır kesmelidir. Sığır da bulamazsa yedi koyun kesmelidir. Eğer bunu da bulamazsa, bir deve bedeli tutarında

harem halkına yemek yedirmeli, bunu yedirmekten acizse her müdd için 1 gün oruç tutmalıdır.

Ancak bu cezalar -kurban kesmek veya sadaka vermek gibi- harem'de olmalıdır. Hacının bunları memleketinde yapması yeterli olmaz. Hatta hacı bunları Medine'de bile yerine getirse geçerli olmaz. Mutlaka harem sınırlan içinde -meselâ Cidde'de- yapılmalıdır.

Fakat orucu istediği yerde tutabilir. Buradaki takdir ve tertib'den maksat, birinci şıkka gücü yetmeyen kimsenin, ikinci şıkkı yerine getirmesidir. Bu da muhayyerliğin zıddıdır.

Çünkü muhayyerlikte kişi istediğini yapabilir. Fakat burada birincisini yapamazsa, ikinciye, ikincisini yapamadığı takdirde de üçüncüye geçebilir.

Burada takdirin mânâsı, şeriatın birincinin yerine -olmadığı takdirde- ikinciyi takdir etmesidir. Tadil'in mânâsı ise, kişinin takdir edilenle onun kıymetini vermek arasında muhayyer olmasıdır.

HZ. MUHAMMED'İN (A.S.V.) HACCI

Hac bahsinin sonunda Hz. Peygamber'in haccıyla ilgili Cabir'in rivayet ettiği hadîsi nakletmekle Hz. Peygamber'in ve ashabının bu farzı nasıl yerine getirdiklerini görerek Müslümanların sevinmesini arzuladık.

Cabir b. Abdullah'tan şöyle rivayet edilmiştir:

Hz. Peygamber hac yapmaksızın (Medine'de) tam dokuz sene bekledi. Sonra onuncu senede 'Rasûlullah hac yapacak' diye halk arasında ilan ettirdi. Bu ilanı müteakib Medine'ye pek çok insan geldi. Hepsi de Hz. Peygamber'i imam edinmeyi ve onun ameli gibi amel etmeyi arzu ediyordu. Nihayet onunla beraber yola çıktık, Zu'l-Huleyfe'ye geldik.

Burada Esma binti Umeys, Muhammed b. Ebî Bekr'i doğurdu. Hz. Peygamber'e haber göndererek nasıl hareket edeceğini sordu. Hz. Peygamber ***'Yıkan, bir bez tutun ve ihrama gir'*** diye emir buyurdu, Hz. Peygamber Zu'l-Huleyfe mescidinde namaz kıldırdı. Sonra Kusvâ'ya bindi. Devesi onu Beydâ üzerine

doğrulttuğunda ben de onun önünde gidiyordum. Gözümün yetiştiği kadar uzaklara baktım. (Sanki) o geniş saha atlı ve yaya bir insan ormanı olmuştu. Mevkibin sağına, soluna, arkasına da geçip ayrı ayrı baktım. Her tarafta bir insan selinin dalga dalga akıp gittiğini gördüm. Hz. Peygamber aramızda gidiyor, zaman zaman ona Kur'an nazil oluyor ve o da onun tevilini bildiriyordu. O her ne yaparsa biz de onu yapıyorduk.

Hz. Peygamber ***'Lebbeyk Allahumme lebbeyk. Lebbeyk lâ şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-nimete leke ve'l-mulke lâ şerîke leke'.*** (*Yârab! Davetine sözümle, özümle tekrar tekrar icabet ettim, böylece emrine boyun eğdim. Allahım! Davetine icabet borcumdur. Senin saltanatında eşin ve ortağın yoktur. Allahım! Bütün varlığımla sana yöneldim. Şüphesiz hamd sana mahsustur, nimet senindir, mülk senindir, bütün bunlarda senin şerikin yoktur)* sözlerini yüksek sesle söyledi.

İnsanlar da öteden beri söyleyegeldikleri işbu telbiyeyi yüksek sesle tekrarladılar. Rasûlullah onlara bundan hiçbir şeyi reddetmedi, Hz. Peygamber telbiyesine devam etti.

Biz hac'tan başka bir şeye niyet etmiyorduk. Çünkü hac aylarında, hacla birlikte umreyi tanımıyorduk. Nihayet onunla birlikte Beyt'e geldik. O, Hacer'ul Esved'i isti'lâm etti. Üç defa koşar adımlarla, dört defada mutad yürüyüşle tavaf yaptı. Sonra kalabalık içinden geçerek Makam-ı İbrahim'e ulaştı ve hemen ***'Siz de İbrahim'in makamından bir namazgah edinin'*** *(Bakara/125)* ayetini okudu. Makamı, kendisi ile Beyt arasına alarak iki rekât namaz kıldı. Birinci rekâtta Fatiha'dan sonra İhlas, ikinci rekâtta Fatiha'dan sonra Kâfirûn sûrelerini okudu. Sonra tekrar Hacer'ul Esved'e döndü ve onu isti'lâm etti. Sonra (Safa kapısından) Safa'ya doğru çıktı.

Safa'ya yaklaşınca ***'Şüphe yok ki Safa ile Merve Allah'ın şeairindendir'*** (Bakara/158) ayetini okuyup ***'Allah'ın başladığı ile başlıyorum'*** dedi ve Safa'dan başladı. Beyt'i görünceye kadar Safa üzerinde yükseldi, kıbleye döndü. Müteakiben şu sözlerle Allah'ı birleyerek tekbir getirdi:

Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir, O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'nundur. O diriltir ve öldürür. Hayır O'nun elindedir. O her şeye kadirdir. Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir. Va'dini yerine getirmiş kuluna yardım etmiştir. Tek başına Ahzab ordularını mağlup etmiştir.

Sonra bu arada dua etti. Bu sözleri üç defa söyledi. Daha sonra Merve'ye doğru indi. Ayakları vadinin içinden yukarıya çıkınca yürüdü, Merve'ye geldi. Merve üzerinde de, Safa üzerinde yaptığı gibi yaptı. Nihayet tavafının (sa'yının) sonu Merve üzerinde tamam olduğu zaman 'Eğer ben sonra yapacağımı önceden bilseydim kurbanlık sevk etmezdim. Haccımı da umre kılardım (yani hac aylarında umrenin caiz olacağını önceden bilseydim, kurbanlık sevk etmez, haccımı da umre kılardım). Kimin yanında kurbanı yoksa ihramdan çıksın, haccını da umre kılsın' dedi.

Bunun üzerine Surâka b. Mâlik b. Cu'şum 'Ey Allah'ın Rasûlü! Yalnız bu yılımıza mahsus mu, yoksa ebedî olarak mı?' diye sordu. Hz. Peygamber parmaklarını birbirine geçirerek iki kere 'Hayır, ebedî olarak, ebedî olarak umre hacca dahil olmuştur' buyurdu.

Hz. Ali, Yemen'den Peygamber'in develeri ile gelmişti. Fatıma'yı ihramdan çıkanlar arasında, boyalı elbise giyinmiş ve gözlerine sürme çekmiş olarak buldu. Hz. Ali, Fatıma'nın ihramdan çıkmasını ayıpladı. Fatıma da 'Bunu bana babam emretti' dedi.

Hz. Ali, Irak'da şöyle anlatırdı: Yaptığı şeyden dolayı Fatıma'yı huzurunda ayıplamak ve Peygamber'den naklettiği ihramdan çıkma emri hususunda fetvasını sormak için Rasûlullah'a gittim. Bunu, Fatıma'ya karşı inkâr ettiğimi kendisine haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah 'Fatıma doğru söyledi, Fatıma doğru söyledi. Sen hac'a, niyetle kendine farz ettiğin zaman ne diyerek niyet ettin?' buyurdu. Ben de ***'Yârab! Ben, Rasûlünün ihrama girdiği gibi ihramlanmaya niyet ediyorum'*** dedim. Hz. Peygamber ***'Benim yanımda kurban var***

(onun için ihramdan çıkmıyorum), bu bakımdan sen de ihramdan çıkma' buyurdu.

Hz. Ali'nin Yemen'den getirdiği kurbanlarla Peygamber'in Medine'den sevk ettiği kurbanların toplamı 100 oldu. Peygamber ile yanında kurbanı bulunanlar müstesna, insanların hepsi ihramdan çıktılar ve saçlarını kısalttılar.

Nihayet Terviye Günü (Zilhicce'nin 8. günü) olunca hacca niyetle ihrama girip telbiye okuyarak Mina'ya yöneldiler. Rasûlullah da devesine binip hareket etti. Öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını Mina'da kıldırdı. Sabah namazından sonra biraz daha bekledi. Nihayet orada iken güneş doğdu. Sonra Nemire'de kendisi için kıldan bir çadır kurulmasını emretti. Müteakiben Rasûlullah da hareket etti. Kureyş, kendilerinin cahiliye devrinde yapageldikleri gibi, Peygamber'in de Meş'ar'ul-Haram yanında vakfe yapacağını (ileriye geçmeyeceğini) düşünüyorlardı. Fakat Rasûlullah Müzdelife'yi geçip Arafat'a geldi. Çadırını Nemire'de kurulmuş olarak buldu, oraya indi.

Güneş batıya meyledince Kusvâ'nın getirilmesini emretti. Kendisi için Kusvâ'nın üzerine semeri konuldu. Sonra Arafat vadisinin ortasına geldi.

Orada insanlara hitap ederek şunları söyledi: *Muhakkak ki kanlarınız ve mallarınız bu beldenizde, bu ayınızda gününüzün hürmeti gibi sizlere haramdır. Dikkat ediniz! Cahiliye işlerinden olan her şey ayaklarımın altındadır, lağvedilmiştir.*

Cahiliye devrinde güdülen kan davaları da kaldırılmıştır. Kan davalarımızdan kaldırdığım ilk kan davası Benû Rabia b. Hâris'in kan davasıdır. O, Benû Sa'd'dan çocuğu için süt anası aramakta iken Huzeyl onu katletmişti. Cahiliye ribası da kaldırılmıştır. Ribalarınızdan ilk kaldırdığım riba da Abbas b. Abdulmuttalib'in rîbasıdır. O tamamıyla lağvedilmiştir. Kadınlar hakkında Allah'tan sakının! Çünkü sizler onları Allah'ın emanı ile aldınız ve ferclerini Allah'ın kelimesiyle helâl kıldınız.

Sizin onlar üzerinde hakkınız, hoşlanmayacağınız kimselere döşeklerinizi çiğnetmemeleridir, Eğer bunu yaparlarsa onları şiddetli olmayacak şekilde dövünüz. Onların sizin

üzerinizdeki hakları da mâruf veçhile rızıklandırılmaları ve giydirilmeleridir. Ben size öyle bir şey bıraktım ki eğer ona sıkı tutunursanız ondan sonra asîâ dalâlete düşmezsiniz. O, Allah'ın Kitabı'dır. Sizler benden sorulacaksınız. O zaman ne diyeceksiniz?

'Senin tebliğ ettiğine, vazifeyi îfa ettiğine ve nasihat verdiğine katiyetle şehadet ederiz' dediler. Bunun üzerine Rasûlullah şehadet parmağını semaya kaldırıp insanlara işaret ederek üç defa 'Yârab! Şahid ol!' dedi.

Sonra ezan okuttu, sonra ikâmet ettirdi ve öğle namazını kıldırdı. Sonra yine ikâmet ettirdi ikindi namazını kıldı. Bu iki farz arasında başka namaz kılmadı. Sonra Rasûlullah devesine bindi vakfe yerine geldi. Devesi Kusvâ'nın karnına kaya parçalan değmeye başlayıncaya kadar tepenin eteğine yanaştı. Yayalar topluluğunu önüne aldı ve kıbleye döndü. Sonra güneş batmcaya kadar vakfe yapmakta devam etti. Sarılık biraz gidip güneş kaybolunca Rasûlullah, Usame'yi terkisine bindirdi ve yavaş yavaş hareket etti. Kusvâ'nın dizginini, hayvanın başı semerin mevrikine isabet edecek şekilde ve elinde kamış olduğu halde sağ eliyle işaret ederek 'Ey insanlar! Sekinetle, sekinetle' diyordu. Kum tepeciklerinden her birine uğradıkça oraya çıkması için Kusvâ'nın dizginini biraz gevşetti. Nihayet Müzdelife'ye geldi. Orada akşam ile yatsı'yi bir tek ezan ve iki kametle kıldırdı. Aralarında hiçbir nafile de kılmadı. Sonra Rasûlullah fecr vaktine kadar yattı. Sabah belli olunca bir ezan ve bir kamet ile sabah namazını kıldırdı. Sonra Kusvâ'ya bindi. Meş'ar'ul-Haram'a geldi, kıbleye döndü.

Allah'a dua etti, tekbir, tehlil ve tevhid okudu. Ortalık tamamen ağarıncaya kadar vakfe yaptı. Sonra güneş doğmadan önce Müzdelife'den hareket etti. Fadl b. Abbas'ı terkisine bindirdi. Fadl güzel saçlı, beyaz şimali güzel bir gençti. Rasûlullah deve üzerinde giderken, binekli kadın hacılara rastladılar. Fadl kadınlara bakmaya başladı. Bunun üzerine Rasûlullah elini Fadl'ın yüzüne koydu. Fadl da yüzünü diğer tarafa çevirip bakmaya devam etti. Rasûlullah elini diğer taraftan Fadl'm yüzüne koyup onun yüzünü baktığı taraftan çeviriyordu.

Nihayet Muassir vadisinin ortasına geldi. Burada bineğini biraz hareket ettirip süratlendirdi.

Sonra büyük cemreye çıkan orta yola girdi. Sonunda ağacın yanındaki cemreye (Cemretu'l-Akabe'ye) geldi. Ona yedi küçük taş attı. Attığı her bir taşla birlikte tekbir getiriyordu. Rasûlullah bu çakılları, vadinin içinden iki parmağı ile atıyordu.

Sonra kurban kesme yerine gitti. Kurban edilmek üzere hazırlanan 100 deveden 63 tanesini kendi eliyle kesti. Sonra (bıçağı) Ali'ye verdi. O da geri kalan devleri (37) kesti. Ali'yi kendi kurbanında ortak etmişti. Sonra her bir deveden bir parça et alınıp pişirilmesini' emretti. Onlar bir tencereye konuldu ve pişirildi. Rasûlullah ile Ali onların etlerinden yediler, suyundan da içtiler. Sonra Hz. Peygamber devesine binerek Mekke'ye geldi ve ifaza tavafı yaptı. Mekke'de öğle namazını kıldırdı. Zemzem suyu dağıtan Muttalib oğullarına geldi ve 'Sulayınız ey Muttalib oğulları! insanların, (hac menasikinden sanarak) sizlere, sulamanızda galebe etmelerinden korkmasaydım sizinle beraber ben de su çekerdim' buyurdu. Ona bir kova uzattılar, o da kovadan içti. *(Müslim/1218)*

Hz. Peygamber'in Mescidini ve Kabr-i Şerifini Ziyaret Etmenin önemi ve Delili

Hz. Peygamber'in mescidini ziyaret etmenin müstehab olduğuna, şu hadîs delâlet etmektedir:

"Develer, ancak üç mescid için hazırlanır; Mescid-i Haram, benim şu mescidim ve Mescid-i Aksa."

Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmenin müstehab olduğunda ve bunun ecrinin büyüklüğünde sahabe ve tâbiin icma etmişler ve Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmenin müstehab olduğunu söylemişlerdir.

Nitekim buna 'Kabirleri ziyaret etmek müstehabtır' demeleri de delâlet etmektedir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Sizleri kabirleri ziyaret etmekten nehyetmiştim. Artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Kabirleri ziyaret etmenin müstehab olduğu, Hz. Peygamber'in bu sözüyle sabit olduğu gibi,

fiiliyle de sabittir. Çünkü Hz. Peygamber zaman zaman Baki mezarlığını ziyaret etmiştir. Ziyaret edilen kabir Hz. Peygamber'in kabri olunca bu daha da güçlenir.

Nitekim Hz. Peygamber'in, Muaz'ı Yemen'e gönderirken söylediği şu söz de buna delâlet eder: ***Ey Muaz! Bundan sonra görüşemeyeceğini izi tahmin ediyorum. Artık benim mescidimi ve kabrimi ziyaret edersin***. *(İmam Ahmed)*

Soru -Peygamber'i ziyaret etmek haccın farz veya vaciplerinden midir?

Cevap: Peygamber'i ziyaret etmek haccın farz veya vaciplerinden biri değildir. Hac menasiki ile ilgisi yoktur. Hatta Peygamber'i ziyarete gitmeden haccın gereği yerine getirilirse hac sahih sayılır. Ancak Peygamber'i ziyaret etmek Cumhur-u ulemaya göre müstakil bir sünnet-i müekkededir. (Halil Günenç-Fetvalar-380)

Başa Dön

Hz. Peygamber'in Mescidini Ziyaret Etmenin Âdabı

Hz. Peygamber'in mescidini ve kabrini ziyaret etmenin önemini belirttiğimize göre, hac veya umre'yi tamamlayan kişinin Medine'ye yönelip Hz. Peygamber'in kabrini ve mescidini ziyaret etmesi gerekir. Bu ziyaret esnasında şu hususlara dikkat edilmesi gerekir:

1. Hacı, Medine'ye yöneldiğinde, Hz. Peygamber'in mescidini ve kabrini ziyaret etme azminde olmalıdır ki ikisinin ecri de kendisine yazılsın.

Ayrıca Medine'ye gelirken Hz. Peygamber'e çokça salât u selâm getirilmelidir.

2. Medine'ye girmeden önce gusül almak müstehabtır.

Bu mümkün olmadığı takdirde, mescide girmeden önce gusledilmeli ve Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmak için en güzel elbiseler giyilmelidir.

3. Mescidin kapısına varıldığında sağ ayakla girilmeli ve 'Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a, kerîm olan vechine, yüce saltanatına sığınıyorum' demelidir.

İmam Nevevî Bu duanın her mescitte okunması müstehabtır demiştir. Bu hususta Sahiheyn'de ve başka kitaplarda hadîsler varid olmuştur.

Kişi, Hz. Peygamber'in evi ile minberi arasında bulunan kabrin yanına gelerek minberin kenarında tehiyyetu'l-mescid namazı kılmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber'in vakfe yaptığı yerin orası olduğu kuvvetle muhtemeldir.

4. Ravza'nın içerisinde tahiyyetu'l-mescid namazı kılındıktan sonra Hz. Peygamber'in kabrine gelerek yüz kabr'e, sırt da kıbleye çevrilmelidir. Kabirden dört zira kadar uzakta durarak kabir duvarının bulunduğu kısmın alt bölümüne bakmalıdır. Kalbini dünya işlerinden uzaklaştırıp kimin huzurunda bulunduğunu düşünmeli ve sonra şöyle demelidir:

Selâm sana olsun ey Allah'ın Rasûlü! Selâm sana olsun ey Allah'ın nebisi! Selâm sana olsun ey halkın en hayırlısı! Selâm sana ey rabb'ul âleminin yaratıkları arasında en hayırlı olanı! Allah, herhangi bir Peygambere ümmetinden ötürü verdiği mükâfatın en üstününü bizden ötürü sana versin. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, O'nun ortağı yoktur. Şehadet ederim ki sen O'nun halkın arasından seçilerek gönderilen kulu ve Rasûlüsün. Şehadet ederim ki sen risalet görevini ifa ettin, emaneti yerine getirdin, ümmetine nasihat ettin. Allah'ın huzurunda gerçek manâsıyla cihad ettin.

Sonra biraz sağa kayarak 'es-Selâmu aleyke yâ Ebubekir'. ve biraz daha sağa kayarak *'es-Selâmu aleyke yâ Ömer'* demelidir.

Sonra ilk durduğu yere gelip sırtını Ravza-yı Mutahhara'ya, yüzünü de kıbleye çevirmeli, kendisi ve Müslümanlar için dua etmelidir. Çünkü bu an -Allah'ın izniyle- duaların kabul edildiği andır.

5. Hz. Peygamber'in kabrinin etrafında, Kabe'nin etrafında dönüldüğü gibi dönmek caiz değildir. İmam Nevevî de bunun caiz olmadığını söylemiştir. Bedeni kabre yapıştırmak, kabri öpmek, elleri kabre sürmek de caiz değildir. Bugün birçok insan cahillikle böyle yapmaktadır. Uygun olan şudur: Hz.

Peygamber hayatta iken ne kadar uzakta durmak gerekiyorsa, kabrinden de şimdi o kadar uzakta durmak gerekir.

6. Medine'de kalındığı süre içinde vakit namazları, Hz. Peygamber'in mescidinde cemaatle kılınmalıdır.

Baki mezarlığı her gün ziyaret edilmelidir. Başta Hz. Hamza olmak şartıyla diğer şehitler de ziyaret edilmelidir. Ayrıca Küba mescidini her gün ziyaret etmek de müstehabtır. Çünkü Hz. Peygamber'in her Cumartesi günü Küba mescidine gidip namaz kıldığı, Sahiheyn ve diğer hadîs kitaplarında rivayet edilmiştir.

Hac'tan Men edilen veya Vakfe Yapamayan Kişinin Durumu

Mekke'ye girip hac yapmasına engel olunan kişiye muhsar denir. Hac veya umre niyetiyle ihrama giren kişi, Mekke'ye girmekten, menedildiği veya hapsedildiği takdirde bulunduğu yerde bir koyun kesmeli, saçlarının tamamını veya bir kısmını traş etmelidir. Böylece ihramdan çıkmış olur.

Hac ve umreyi Allah için tamamlayın! Eğer bunlardan alıkonulursanız, kolaylıkla elde edebileceğiniz kurbanı (kesin). Kurban yerine varmadıkça başlarınızı traş etmeyin. (Bakara/196)

Bu ayet, müşriklerin Hz. Peygamber ve ashabını Kabe'yi ziyaret etmekten menettikleri zaman Hudeybiye'de nazil olmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber umreye niyet etti. Menedildiği yerde kurbanını kestikten sonra başını traş ettirdi ve ashabına 'Kalkın kurbanlarınızı kesin, sonra da traş olun' buyurdu.

Kurban bulunamazsa, bir koyun bedeli karşılığında fakirlere yemek verilir.

Bunu yapamayan kişi, her müdd için 1 gün oruç tutar. Bu durumdaki bir kişi, orucun sonunu beklemeden ihramdan çıkar.

Hac veya umrenin tamam olmasına mâni olan sebeplerden biri de kocanın karısına izin vermemesidir.

Kocasının izni olmadan Hac veya Umre için ihrama giren kadını, -isterse bu hac veya umre farz olsun- kocası ihramdan

çıkarabilir. Eğer koca karısına İhramdan çık, hacca gitmene izin vermiyorum' derse, kadının ihramdan çıkması vacip olur. Bu, koca ihramda olmadığı durumda söz konusudur. Zira koca ihramlı değilse, kadının ihramlı olması kocasının hakkını yok eder. Kadının ihramdan çıkması, hacdan menedilen kişinin ihramdan çıkması gibidir; yani kurbanını kesip saçından biraz alması gerekir. Böylece ihramdan çıkmış olur. Ancak daha sonra hac yapması vaciptir.

Özürlü veya özürsüz olarak Arafat'ta vakfe yapmayan kişinin tavaf edip, sa'y yaparak traş olması gerekir. Böylece ihramdan çıkmış olur. Fakat bir kurban kesmesi vaciptir. Bu durumda olan kişinin, vakit geçirmeden haccını kaza etmesi vaciptir.

İmam Mâlik şöyle rivayet etmiştir: "***Hz. Ömer kurbanını keserken Hebbar b. Esved gelerek 'Ey müminlerin emîri! Biz sa'yı yanlış yaptık. Bugün Arefe günü olduğunu zannediyorduk' dedi. Hz. Ömer 'Mekke'ye dönün ve Kabe'yi tavaf edin. Safa ile Merve arasında sa'y yapın, eğer beraberinizde getirdiyseniz kurbanlarınızı kesin. Sonra saçınızı kesin veya kısaltın. Sonra memleketinize dönün. Gelecek sene tekrar hacca gelin ve kurban kesin. Kurban kesmeye gücü yetmeyen kişi üç gün hacda, yedi gün de evine döndükten sonra oruç tutsun'*** dedi".

Bir Mülâhaza

Hac veya umre için ihrama giren kişi 'Hac veya umrede ölürsem veya hastalanırsam ihramdan çıkacağım' der ve böyle bir durumla karşılaşırsa ihramdan çıkmış sayılır.

Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber, hasta olan Duâba binti Zübeyr'in yanına girdi ve 'Sen hacca mı gideceksin?' diye sordu. O da 'Allah'a yemin ederim, kendimi çok hasta hissediyorum' dedi. Hz. Peygamber "Hac yap! Fakat 'Yâ rabbî! Hastalık nerede benim durmama sebep olursa, orası benim ihramdan çıkma yerimdir' diyerek niyet et!" buyurdu. *(Buhari ve Müslim)*

Böyle bir durumda ihramdan çıkmak, niyetle veya traş olmakla gerçekleşir. Böyle şart koşan kimsenin kurban kesmesi gerekmez. Ancak 'Kurban keserek ihramdan çıkacağım' demişse, kurban kesmesi gerekir.

Hac Yapmadan Ölen Kimsenin Durumu

Üzerine hac veya umrenin vacip olduğu kişi, onları geciktirir ve bu arada ölürse âsi olarak ölmüş olur. Böyle bir kimsenin yerine hac veya umre yapabilecek bir kimseye bunu teklif etmek vacip olur. Onun hac veya umre masrafları, ölenin mirasından verilir. Bu tıpkı ölenin borcu gibi sayılır. Miras, hac veya umre masraflarından sonra mirasçılar arasında taksim edilir.

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: Cüheyne'den bir kadın Hz. Peygamber'e gelerek şöyle sordu: - Annem haccetmeyi nezretmişti (fakat hac yapamadan öldü). Onun yerine ben hac yapabilir miyim?

- Evet, onun yerine hac yapabilirsin. Eğer annenin bir borcu olsaydı sen onu ödemez miydin?

- Evet Öderdim..

- O halde Allah'a olan borcunu da öde! Çünkü Allah'ın borcu ödenmeye diğer borçlardan daha lâyıktır. *(Buhari)*

Hz. Peygamber, haccı, ölümle üzerinden düşmeyen bir borca benzetmiştir.

Hac ile İlgili Çeşitli Hükümler

Hacca bir mahremini de götüren kadın onun masraflarını da vermelidir.

Ancak mahremi olan 'Ücret mukabili olarak seninle beraber gelirim' derse, kadının da onun ücretini vermeye gücü yetiyorsa vermelidir. Fakat kadının bu ücreti vermeye gücü yetmiyorsa, hacca gitmeye de gücü yetmiyor demektir. Bu durumda da hac kendisine vacip olmaz.

İki gözü kör olan bir kimseyi hacca götüren kişinin durumu da mahremi tarafından hacca götürülen kadının durumu

gibidir. Eğer kör olan kişi, ücret verebilecek durumda ise onun ücretini vermek kendisine vacip olur.

Eğer ücret verebilecek durumda değilse, kendisi yerine haccedecek bir kimseyi göndermesi vaciptir. Eğer normal bir ücretle yerine haccedecek birini bulamaz, fazlasını verecek durumda da olmazsa, hac farizası üzerinden kalkar. Kendisini hacca götürecek kişinin ücretini oğlu veya başkası verecek olursa, o parayı kabul etmek mecburiyetinde değildir.

Ancak oğlu veya bir başkası, onun yerine hacca gitmeyi teklif ederse, bu teklifi kabul etmesi farzdır.

Eğer hacılar, yanlışlıkla dokuzuncu gün yerine onuncu günde Arafat'ta vakfeye dururlarsa, o vakfe yeterli olur. Onların bu haccı kaza etmeleri farz değildir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Arefe günü, halkın Arefeye çıktığı gündür.

Hayız gören bir kadın, veda tavafı yapmadan Mekke'den çıkıp gidebilir. Nitekim İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: 'Hacıların en son Kabe'yi ziyaret edip gitmeleri emredilmiştir. Fakat hayızlı kadın bundan müstesnadır'.

İhramlı bir kimsenin av avlaması haram olduğu gibi, harem sınırlan içindeki bitkileri koparması da haramdır. Bir bitki koparıldığında fidye verilmesi gerekir. Büyük bir ağaç kesen kimsenin, bir deve kurban etmesi gerekir. Küçük bir ağaç kesen kimsenin bir koyun kurban etmesi gerekir.

Ot koparan kişinin de ceza olarak sadaka vermesi gerekir.

Harem'in hayvanlarını avlamak haram olduğu gibi Medine'deki harem'in hayvanlarım da avlamak haramdır. Ancak Medine hareminde bulunan hayvanların tazminatı yoktur.

Çocuk hac yaptığında, haccı sahih olur. Fakat farz olan hac yerine geçmez. Baliğ olduğunda yeniden hac yapması farzdır.

Hac Nasıl Yapılmalıdır?

Daha önce hac ve umreden, farz olmasının şartlarından, vaciplerinden, rükûnlarından, haccı bozan şeylerden, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in haccından ve daha birçok meselelerden bahsettik. Şimdi hac yapmak isteyen kişiye kolaylık olması için haccın tüm fiillerini sırayla arz etmek istiyoruz.

Hac için yolculuğa çıkmak isteyen bir Müslümanın, önce borçlarını ödemesi veya sahibinden müsaade alması, eziyet ettiği kimseden helallik istemesi ve yolculuk için salih arkadaşlar bulması gerekir. Dinde fakih olan kimseleri bulması daha evlâdır. Çünkü haccın mükemmel şekilde yerine getirilebilmesi için bu zaruridir.

Hacca gitmek isteyen kişi, yola çıkmadan önce hac hükümlerini öğrenmelidir. İmam Gazali bunun farz-ı ayn olduğunu söylemiştir. Hac yolculuğuna çıkan kişi evinde ihrama girebilir, isterse de mîkat'ta ihrama ' girer. Ancak ister evinde, ister mîkatta ihrama girsin, ihrama girmeden yıkanmalıdır. Sonra ihram elbiselerini giymelidir ki bu, bir izar ile bir abadan ibarettir. Bunların biri göbekten aşağıya, diğeri de göbekten yukarıya bağlanır. Bunların dikişsiz olması gerekir. İhram elbisesini giydikten sonra iki rekât namaz kılmalı ve kıbleye karşı durarak şöyle demelidir: ***'Lebbeyk Allahumme bihaccin'***. ***(Yâ rabbî! Haccetmek suretiyle senin hizmetindeyim***).

Bunlardan sonra ihrama girmiş sayılır. İhrama giren kişiye, harem sınırları dahilinde yapılması haram olan şeylerin tümü haram olur. Bu haramlardan birini işlediğinde daha önce zikrettiğimiz gibi fidye vermesi gerekir. Ancak bu haramlardan biri olan cinsel ilişki haccı ifsad ettiği gibi ayrıca fidye de gerektirir.

Uçakla hacca giden kişi, uçak kalktığında ihrama girmelidir. Çünkü uçak çok hızlı gittiğinden kendisini ihramsız olarak mîkat'tan geçirebilir. İhramsız olarak mîkat'tan geçen kişinin bir kurban kesmesi gerekir.

Hac için ihrama girildiğinde şöyle demelidir: ***'Yâ rabbî! Bedenim, etim, kanım ve tüylerim senin için ihrama girmiştir'***.

Ayrıca ***'Lebbeyk Allahumme lebbeyk'*** duasını okumak da sünnettir. Yüksek bir yere çıktığında, bir vadiye indiğinde veya bir grupla karşılaştığında da telbiye yapmak sünnettir.

Telbiye şu lafızlarla yapılır:

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ، وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لاَ شَرِيكَ لَكَ

'Lebbeyk Allahumme lebbeyk. Lebbeyk lâ şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-nimete leke ve'l-mülke şerike leke'.

(Ey Allahım! Senin hizmetine koşuyorum, senin hizmetine koşuyorum, senin hizmetine koşuyorum. Senin ortağın yoktur, senin hizmetine koşuyorum. Hamd sana mahsustur, nimet ve mülk senindir. Senin ortağın yoktur).

Kadın da erkek gibi bunların tümünü yapmalıdır. Ancak kadının dikişsiz elbise giymesi vacip değildir. Kadın, telbiye okurken sesini yükseltmemelidir. Kadının, yüzünü ve ellerini açıkta bırakması da vaciptir. Elleri veya yüzü 24 saat kapalı kalan kadının kurban kesmesi gerekir. Kadının ellerini kınalaması -daha önce geçtiği gibi- sünnettir.

İhramlı kişinin, Mekke'yi görecek bir yere geldiğinde durup Mekke'ye girmeden önce gusletmesi (yıkanması) sünnettir. En efdali, Zi Tuva kuyusunun yanında yıkanmasıdır.

Mekke'ye girilip eşyalar yerleştirildikten sonra Kudüm Tavafı yapmak için Kabe'ye gidilmelidir. Eğer umre yapıyorsa, umre tavafına niyet etmelidir.

Kabe'yi gördüğünde ellerini kaldırıp Allah-u ekber demeli ve şu duayı okumalıdır:

ال لهم زد هذا البيت تشريفا وتعظيما وتكريما ومهابة، وزد من شرفه

وعظمه من حجه أو اعتمره تشريفا وتعظيما وتكريما وبرا، ال لهم أنت

السلام ومنك السلام، فحينا ربنا بالسلام

Yârab! şu beytin şerefini, tazimini, kerem ve mehabetini artır. Hac ve umre niyetiyle gelip onu ziyaret eden kimsenin de şerefini, tazimini artır. Yârab! selâm sensin, selâm sendendir. Ey Rabbimiz! bizi selâmla dirilt!

Sonra Hz. Muhammed (a.s.v.)'in mescide girdiği Benî Şeybe kapısından girerek Hacer'ul Esved'in bulunduğu yerden tavafa başlamalıdır. Hacer'ul Esved'e eliyle dokunmak, eğer mümkünse öpmek sünnettir. Eğer dokunmak veya öpmek mümkün olmazsa, uzaktan eliyle işaret etmelidir. (Hacer'ul Esved'i öpmek için insanları rahatsız etmek haramdır). Sonra Kabe'yi soluna alarak Hacer'ul Esved'in yanından tavafa başlamalıdır. Hacer'ul Esved'in hizasına her geldiğinde bir şavt olur. Bunu yedi kere tekrarlaması gerekir. Çünkü bir tavaf, yedi şavt'tan meydana gelir.

Tavafta, setr-i avret farzdır. Hadesten ve necasetten temiz olmak da farzdır. Tavaf esnasında abdesti bozulan kişi, abdest alarak bıraktığı yer-, den devam edebilir. Tavafın, Kabe'nin etrafında yapılması farzdır. Kişi Hicr-i İsmail'in bir kapısından girip diğer kapısından çıkarsa, bu tavaf sayılmaz. Çünkü Hicr-i İsmail, Kabe'den sayılır.

Tavafın ilk şavtında şu duayı okumak sünnettir:

بسم ال له وال له أكبر، ال لهم إيمانا بك، وتصديقًا بكتابك، و وفاء بعهدك واتباعا لسنة نبيك

Allah'ın ismiyle başlıyorum. Allah en büyüktür. Yârab! Sana iman ederim, kitabını tasdik ederim. Ahdini yerine getirerek ve Peygamber'in sünnetine tâbi olarak bu İbadeti yapıyorum.

Kabe'nin kapısının hizasına gelindiğinde şu dua okunmalıdır:

والحرم حرمك، والأمن أ، وهذا مقام العائلد بك من الثارِه

والهم إن ليت بثك

Kabe, senin Kâbe'ndir. Harem, senin haremindir. Emniyet, senin emniyetindir. Bu makam, ateşten sana sığınanın makamıdır.

İki rükün (Yemen ile Hacer'ul Esved) arasında da şöyle denmelidir:

رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

Ey rabbimiz! Bize dünyada bir hasene, ahirette de bir hasene ver ve bizi ateş azabından koru.

Tavaf esnasında istenildiği gibi dua edilebilir:

Birinci, ikinci ve üçüncü şavtlarda -eğer arkasından sa'y yapılacaksa-remel yapmak sünnettir. Remel, adımları kısa atıp süratli yürümektir. Dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci şavtlarda normal yürünmelidir. Remel yapıldığı zaman şu dua okunmalıdır:

اللهم اجعله حجا مبرورا وسعيا مشكور

Yârab! Haccımı mebrur, sa'yimi meşkur, günahımı mağfur kıl.

Arkasında sa'y olan tavaflarda izdiba yapmak sünnettir. İzdiba, abanın ortasını sağ koltuğun altına almak, diğer tarafını da sol omuza atmaktır. Remel ve izdiba, sadece erkekler için sünnettir.

Tavafta kişinin Beyt-i Haram'a yakın olması sünnettir. Kişiyle Beyt-i Haram arasındaki mesafe üç adım olmalıdır. Ancak halka eziyet vermek söz konusu ise uzaktan tavaf etmek gerekir. Kadınların ise tavaf yerinin kenarından yürüyerek tavaf etmesi sünnettir. Kadınlar, erkeklerle sürtüşerek tavaf etmemelidir.

Mümkünse Rükn-i Yemanî'ye dokunmak sünnettir. Dokunmak mümkün değilse, uzaktan işaret etmek yeterlidir. Rükn-ü Yemanî'yi öpmek hususunda herhangi bir hadîs rivayet edilmemiştir. Fakat Rükn-ü Yemanî'yi öpmek mekruh değildir.

Kabe'nin dört rüknü (köşesi) vardır. Hacer'ul Esved'in bulunduğu rükne 'Hacer'ul Esved rüknü' denir. Hacer'ul

Esved'den sonra 'Rükn-ü Iraki, ondan sonra 'Rükn-ü Şamî, ondan sonra da 'Rükn-ü Yemanî' gelir.

Tavaf bittikten sonra -eğer yer varsa- Makam-ı İbrahim'in arkasında iki rekât namaz kılmak sünnettir. Birinci rekâtta Kâfirûn, ikinci rekâtta ise İhlas sûresi okunmalıdır. Bu namazdan sonra -mümkünse- Hacer'ul Esved'e giderek onu öpmek veya dokunmak gerekir.

Sonra sa'y yapmak için Safa kapısından çıkmalı, Safa tepesine gelerek sa'y yapmaya oradan başlamalıdır.

Safa tepesine çıkıldığında şöyle denmelidir:

الله أكبر، الله أكبر، الله أكبر ول له الحمد .ال له أكبر على ما هدانا، والحمد ل له على ما أولانا :لا إله إلا ال له وحده لاً شريك له .له الملك وله يحيي ويميت بيده الخير وهو على كُلِ شيء قدير، لا إله إلا ال له وحده أنجز وعده، ونصر عبده وهزم الأحزاب وحده، لا إله إلا ال له ولا نعبد إلا إياه مخلصين له الدين ولو كره الكافرو ن

Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Hamd Allah'a mahsustur. Allah en büyüktür. Bize hidayet eden Allah'a dua ediyorum. Bize verdiği nimetlerden ötürü hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nundur. Dirilten ve öldüren O'dur. Hayr, O'nun elindedir. O her şeye kadirdir. Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir. Va'dini yerine getirdi, kuluna (Hz. Muhammed'e) yardım etti. Ahzabı (çeşitli kabilelerden toplanıp Medine'ye saldıran orduları) tek başına perişan etti. Allah'tan başka ilah yoktur. Biz ancak O'na ibadet ederiz. Kâfirler hoşlanmasalar da din O'na mahsustur.

Sonra meşru şeyler için olmak şartıyla istenildiği şekilde dua edilebilir. Zikir ve dua'yı ikinci ve üçüncü defa tekrar etmek de sünnettir.

Sonra Safa'dan aşağıya inerek normal şekilde yürümeli birinci yeşil işarete gelindiğinde hızlı yürünmeli, ikinci yeşil

işarete gelindiğinde tekrar normal yürüyerek Merve'ye çıkılmalıdır. Safa'dan Merve'ye gitmek bir şavt'tır. Safa ile Merve arasında yedi şavt yapmak farzdır. Bu şavtlarda da 'remel' yapmak erkekler için sünnettir. Kadının ise hem tavafta, hem de sa'yda remel yapmaması sünnettir.

Sa'y yapan kişinin, sa'y esnasında şu duayı okuması sünnettir:

رب اغفر وارحم وتجاوز عما تعلم، إنك أنت الأعز الأكرم

Yârab! Affet, merhamet et, hakkımda bildiklerini bağışla! Sen en aziz ve en kerîmsin.

Sa'yin Safa'dan başlanıp Merve'de bitirilmesinin vacip olduğu geçen açıklamalardan anlaşılmıştır. Sa'y, ancak Kudüm Tavafı'ndan veya rükün olan tavaftan sonra yapılır. Eğer umreye niyet edilmişse sa'y bittikten sonra Merve'de saçlar kesilmeli veya kısaltılmalıdır. Böylece umre tamamlanmış olur. Fakat hac için ihrama girilmişse ihramdan çıkmadan Zilhicce'nin sekizinci gününe kadar Mekke'de kalınmalıdır. O gün Mina'ya inmelidir, fakat Mina'ya gitmemek hacca zarar vermez. Çünkü Zilhiccenin sekizinci günü Mina'ya gitmek sünnettir. Dokuzuncu gün güneş doğduktan sonra Mina'dan Arafat'a yönelmelidir. Öğle vaktine kadar Nemire vadisinde durup Arafat'a öğleden sonra gitmek sünnettir. Nemire'de öğle ile ikindi namazını cem-i takdim yaparak kılmalıdır. Sonra Arafat'a gidip güneş batıncaya kadar orada vakfe yapmalıdır. Arafat'ta zikir ve tehlili çok yapmalıdır. Dilediği şekilde dua da edilebilir. Arafat'ta vakfe yapmak, mutlaka yerine getirilmesi gereken bir rükündür.

Günlerin en büyüğü olan bu Arafat gününde yapılması gereken birçok dua varid olmuştur ki onlardan bazıları şunlardır:

وال لهم اجعل ف قلبي توراً، وفي سمعي تورا، وفي بصري توراء

"Ey Allahım ! Kalbimde nur kıl, sözümde nur kıl, kulağımda nur kıl, Yarab göğsümü aç, emrini bana kolaylaştır."

اللَّهُمَّ إنك ترى مكاني وتسمع كلامي وتعلم سري وعلانيتي لا يخفى عليك شيء من أمري أنا البائس الفقير المستغيث المستجير الوجل المشفق المقر المعترف بذنبه أسألك مسألة المسكين وأبتهل إليك ابتهال المذنب أسألك مسألة المسكين وأبتهل إليك ابتهال المذنب الذليل وأدعوك دعاء الخائف الضرير من خضعت لك رقبته وذل لك جسده ورغم أنفه

Yârab! Sen benim mekânımı görür, sözümü duyarsın. Gizli ve açıkta olan her şeyimi bilirsin. Hiçbir işim senden gizli değildir. Ben zarara uğramış, şaki olmuş yardım talep eden bir kulunum. Senden korkuyor, günahlarımı itiraf ediyorum. Bir fakirin sana yalvarıp yakardığı gibi yalvarıyorum. Zelil ve günahkâr bir kimsenin yakardığı gibi yakarıyorum. Zarara uğramış, korku içinde olan bir kimsenin çağırışı gibi seni çağırıyorum. Senden korkan, senin azametin önünde zilleti kabul eden, senin için gözlerinden yaşlar akan, senin için yüzünü yerlere sürten kimsenin duasıyla sana dua ediyorum.

Güneş battıktan sonra Müzdelife'ye gitmek için hareket edilmelidir. Öğleden bayram gününün fecr vaktine kadar Arafat'ın herhangi bir yerinde bir lahza kalan kişi Arafat'ta vakfeye durmuş sayılır. Fakat efdal olan, gündüzle gecenin bir parçasını bir araya getirmektir.

Müzdelife'ye varıldığında akşam ile yatsı namazı kısaltılarak ve cem-i tehir yapılarak yatsı namazıyla birlikte kılınmalıdır. Gece yarısına kadar Müzdelife'de kalmak vaciptir. Gece yarısından önce Müzdelife'den ayrılan kişiye, bir kurban kesmesi vacip olur. Şeytan taşlamak için Müzdelife'den taş toplamak sünnettir. Bu taşlar küçük olmalıdır.

Sabah namazı Müzdelife'de kılındıktan sonra Meş'ar'ul-Haram'ın yanına gelip vakfe yapılmalıdır. Meş'ar'ul-Hamm Müzdelife'nin sonunda küçük bir dağdır. Burada Allah'a dua edilmelidir.

Müzdelife'de yapılması güzel olan dualardan biri şudur:

اَللّٰهُمَّ كَمَا اَوْقَفْتَنَا فِىْ هٰذَا الْطَانِ وَاَرَيْتَنَا اِيَّاهُ وَفِّقْنَا لِذِكْرِكَ كَمَا هَدَيْتَنَا وَاغْفِرْلَنَا وَارْحَمْنَا كَمَا وَعَدْتَنَا بِقَوْلِكَ وَقَوْلُكَ الْحَقُّ فَاِذَآ اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ وَاِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ الضّآلّيْنَ. ثُمَّ اَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Yârab! Bizi burada vakfe yapmaya muvaffak kıldığın, burayı bize gösterdiğin, bizi hidayete ulaştırdığın gibi, bizi seni zikretmeye de muvaffak kıl. Bizi bağışla, bize merhamet et. Çünkü sen bize "O halde Arafat'tan ayrıldığınızda, Meş'ar-i Haram'da (Kuzah Dağın) Allah'ı anın! O'nu, size nasıl hidayet ettiyse öyle zikredin. Siz, O'nun hidayetinden önce dalâlette olanlardandınız. Sonra siz de insanların Arafat'tan dağıldıkları yoldan dağılın. Allah'tan mağfiret dileyin! Muhakkak Allah, çokça affeden ve rahmeti bol olandır" (Bakara/198-199) ***diyerek va'dde bulundun. Senin sözün hakkın ta kendisidir.***

Meş'ar-i Haram'ın yanında vakfe yapmak sünnettir. İnsanların birbirlerini tanıyabilecekleri kadar ortalık aydınlandıktan sonra, güneşin doğuşundan sonra Mina'ya varmak üzere yola çıkılmalıdır.

Mina'da, Cemretu'l Akabe 'ye yedi taş atmak vaciptir. Cemretu'l-Akabe Mina'nın batısında ve Mekke'ye açılan yolun tam kenarındadır. Taşları atarken yüzü cemreye, Mina'yı sağ tarafa, Mekke'yi sol tarafa almak sünnettir. Taş atılırken telbiye yapılmamalıdır. Her taşı atarken

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ

'Allah-u Ekber, Allahu ek-ber, Allah-u Ekber, lâ ilahe illallahu vallah-u Ekber. Allah-u Ekber ve lillahi'l-hamd' demek sünnettir.

Taşların sağ elle atılması ve elin koltuk altı görünecek kadar yukarıya kaldırılması da sünnettir. Kadınlar ise ellerini kaldırmadan taşları atmalıdırlar.

Atılan taşların yerine düşmesi gerekir. Yerine düşmeyen taşlar hesaba katılmaz, onların yerine tekrar atılması gerekir. Beraberinde kurban getiren kişi taşlamadan sonra kurbanını kesmelidir. Sonra saçını kesmeli veya kısaltmalıdır. Erkeklerin, saçlarının tümünü, kadınların ise saçlarının ucunu kesmeleri sünnettir. Saçları kesmek veya kısaltmak haccın rükûnlarından biridir. (Hanefî mezhebinde rükün değildir).

Taşları atıp kurban kesen kişi için birinci tahallül gerçekleşmiş sayılır. Dolayısıyla hanımıyla cinsî münasebette bulunmak hariç, ihramlıya yasak olan şeylerin tümünü yapabilir. Traş olduktan sonra Mekke'ye gidip Kabe'nin etrafında yedi defa dolaşmalıdır. Böylece farz tavafı yapmış olur. Tavaf da haccın rükûnlarından biridir, hac ancak bununla tamamlanır. Bundan sonra da -eğer kudüm tavafından sonra sa'y yapmamışsa- sa'y yapmalıdır.

Taşlamadan, traştan ve tavaftan sonra, ihramlıya haram olan şeylerin tümü -hanımıyla cinsî münasebet de dahil- hacıya helâl olur.

Sonra gecelemek için Mina'ya dönmelidir. Çünkü Mina'da gecelemek vaciptir. Mina'da gecelemeyi terk eden kişi bir kurban kesmek zorundadır.

Taşlama vakti güneşin batıya kaymasıyla başlar. Önce birinci cemreye, sonra ikinci cemreye, sonra da halkın büyük şeytan dediği cemretu'l Akabe'ye yedişer tane taş atmalıdır. Taşlamada, yukardaki tertibi gözetmek vaciptir; yani önce küçük cemreden başlayıp büyük cemreye doğru gitmelidir. Sonra ikinci gece de Mina'da gecelemelidir. Üçüncü günün öğle vakti girdiğinde taşlama vakti başlamış olur. Önce birinci cemreye, sonra ikinci cemreye, sonra da üçüncü cemreye yedişer taş atılmalıdır.

Bu, teşrik günlerinin ikinci gününün taşlamasıdır. Teşrik günlerinin ikincisinin taşlamasından sonra, güneş batmadan önce

Mina'dan çıkıp Mekke'ye gidilebilir ve böylece hac tamamlanmış olur. Ancak teşrik günlerinin İkincisinde, güneş batmadan önce Mina sınırlarından çıkmak şartıyla hac tamamlanmış sayılır. Eğer güneş batmadan önce Mina sınırlarından çıkılmazsa, teşrik günlerinin üçüncü günü de taşlama yapılması vacip olur. Öğle vakti girdiğinde bu taşlama yapılıp Mekke'ye inilmelidir.

Memleketine dönmek isteyen kişi veda tavafı yapmalıdır. Veda tavafını yapmayan kişinin bir kurban kesmesi gerekir. Hayızlı kadın veda tavafı yapmadığından ötürü kurban kesmek zorunda değildir, Çünkü veda tavafı, hayızlı kadının üzerinden kalkar. Veda tavafı yapan kişi Mekke'de fazla kalırsa, tekrar veda tavafı yapması gerekir. Zemzem suyu içmek sünnettir. Zemzem suyu içilirken, her içişte hayrı irade etmek gerekir. İçerken kıbleye dönmek de sünnettir.

Hac İle İlgili Olarak Kadınları İlgilendiren Özel Durumlar

1- Kadın, Hac ve Umre'ye kocası veya mahremi olan bir erkek ile gitmesi gerekir. Eğer kadının kocası yoksa ve maddi gücü varsa bir mahreminin ücretini vererek onunla beraber gitmesi gerekir. Bu, hacca gitmenin vacip olmasının şartıdır.

Ancak, yanında iffet sahibi güvenilir iki kadının olması durumunda, kocası veya mahremi olmadan yolculuğa çıkabilirler.

Kadın, ancak kocasının izniyle hacca gidebilir. Eğer kocası gitmesine izin vermezse, kadının hacca gitmesi caiz olmaz. Kocasının izin vermemesinden ötürü hacca gidemeyen kadın günahkâr olmaz. Onun yerine başkası hac yapabilir.

2- Kadının dikişsiz elbise giymesi vacip değildir.

3- Kadın ihramlıyken yüz ve ellerini kapatmaz. Bu nedenle kadının, ihrama girmeden önce ellerini kınalamaması sünnettir.

4- Telbiye okurken sesini yükseltmemelidir. Kendi duyacağı şekilde telbiye okumalıdır.

5- Kadının, yüzünü ve ellerini açıkta bırakması da vaciptir. Elleri veya yüzü 24 saat kapalı kalan kadının kurban kesmesi gerekir. Kadının ellerini kınalaması -daha önce geçtiği gibi- sünnettir.

6- Kadınların tavaf yerinin kenarından yürüyerek tavaf etmesi sünnettir. Kadınlar, erkeklerle sürtüşerek tavaf etmemelidir.

7- Kadınlar hem tavafta, hem de sa'yda remel yapmaması (koşmaması) sünnettir. Remel yapmak kadınlar için mekrûhtur.

8- Taşların sağ elle atılması ve elin koltuk altı görünecek kadar yukarıya kaldırılması da sünnettir. Kadınlar ise ellerini kaldırmadan taşları atmalıdırlar.

9- Arafat'ta hayız ve nifaslı kadın ile cünüb olan bir kimsenin de vakfe yapması caizdir.

10- Kadın, çocuk, hasta ve yaşlı olan kimseleri gece yarısından sonra Müzdelife'den Mina'ya göndermek daha efdaldir.

11- Hacta kurban kestikten sonra kadınların saçlarının ucunu kesmeleri sünnettir. Kadınların traş olmaları (saçlarını kazıtması) ise haramdır.

12- Memlekete dönmek isteyen kişi veda tavafı yapılmalıdır. Hayızlı kadın veda tavafı yapmadığından ötürü kurban kesmek zorunda değildir, Çünkü veda tavafı, hayızlı kadının üzerinden kalkar. Yalnız Harem kapısının yanında durup dua eder.

Ancak Hayız ve nifas halinde bulunan kadın, Mekke binalarının haricine çıkmadan evvel temizlense, yeniden veda tavafı kendisine vacip olur.

- Mezheplerin HAC ile ilgili Farklı Görüşleri *-*

Sağlıklı Olmayana Hac Farz Mıdır?

Ebû Hanîfe ve Mâlik, sağlıklı olmayı hac yükümlüsü olmanın şartı olarak gördüklerinden bunlara göre sağlıklı

olmayan kimseler hac yapmakla mükellef değildir; dolayısıyla yerlerine vekil göndermeleri de gerekmez.

Hanefî imamlardan Ebû Yûsuf ve Muhammed ile Şâfiî ve Hanbeli hukukçularına göre ise, haccedecek mali imkanı olan kişilerden, fiilen haccetmeye engel teşkil eden bir hastalık veya sakatlığı bulunanlar, yerlerine vekil göndermeli veya bunu vasiyet etmelidirler. Fiilen hac etmeye engel hastalık ve sakatlıklar arasında, genel olarak, körlük, kötürümlük ve hac yolculuğuna dayanamayacak derecede hastalık veya yaşlılık durumları gösterilmiştir.

*Şâfiî ve Hanbelilere göre, vekilin daha önce haccetmiş olması gerekir. Başkası adına, kendi parasıyla hacceden kişi, kendisi için haccetmiş olur. Bu haccın sevabını başkasına bağışlarsa, Şafiilere göre bununla o kimsenin üzerindeki hac borcu ödenmiş olur. Hanefilerde ise bununla o kimsenin üzerindeki hac borcu ödenmiş olmaz.

Şâfiîlere göre, İzin veya vasiyeti olmadan, bir kimse adına başkası tarafından yapılan hac ile, o kimse üzerindeki hac borcu düşer. Hanefilere göre ise düşmez.* *(DİB İlmihal I/567,568)*

Başa Dön

Kadın Tek Başına Hacca Gidebilir Mi?

Hanefî: haccedebilmek için seferîlik hükümlerinin uygulanacağı bir mesafeyi katetmek durumunda olan kadınlar tek başlarına hac yolculuğuna çıkamazlar."yanlarında eşlerinin veya bir mahremlerinin bulunması" şarttır.Tek başına yapamaz. Çünkü yaya olarak üç günlük(üç konaklık) (100 km) mesafeyi kadın tek başına gidemez.

Şâfiî ise, katedilecek mesafeden ziyade yol emniyeti ve kadınların güvenliği esas alındığından koca veya başka bir mahremin bulunması şart koşulmamış, bunun yerine kadınların bunu sağlayacak şekilde ağırlıklı görüşe göre üç kadının yer aldığı- bir grup oluşturmaları yeterli görülmüştür. Bununla birlikte iki kadının hatta kendini güvenlik içinde hissediyorsa bir kadının -sadece- farz olan hac görevini yerine getirmek için tek başına yola çıkması câiz görülmüştür.

Bir kadın, haccda birkaç kadınla birlikte olursa -namus emniyeti sağlanmıştır- yanında mahremi ve kocasının bulunması haccın vücup şartlarından değildir.

İkinci halife Hz Ömer zamanında Hz Aişe validemizin mahfel içinde yanında mahremi bulunmadığı halde başka kadınlarla hacc ettiğini de delil olarak göstermişlerdir.

Maliki: kocası veya bir mahremi bulunmayan yahut ücretle bile olsa kendisiyle birlikte hacca gelmeyen bir kadın, güvenli bir kafile ile birlikte, bu kafilede başka kadınların bulunup bulunmaması dikkate alınmaksızın hac yolculuğuna çıkabilir.

Haccın Farzları Kaçtır?

1- "İhrama girme"
2- "Arafat vakfesi"
3- "Ziyaret tavafı"
4- "Say yapmak"
5- "Saçları tıraş etmek"

Hanefiler: İlk üç maddedir.

Maliki ve Hanbeli: İlk dört maddedir.

Şâfiîler: Beş madde de farzdır. Bu rükünler yerine getirilirken ilk üçünde sıraya riayet etmenin de farz (rükün veya şart) olduğunu söylemişlerdir. Rükünlerin tamamı, usulüne göre yapılmadıkça, ceza ve kefâret ödemekle hac sahih olmaz. Eksik kalan rüknün tamamlanması veya haccın kazâsı gerekir.

İhrama Girmek İçin Şart Nedir?

1- Niyet
2-Telbiye

Hanefîler: İlk iki maddedir.

Maliki ve Hanbeli, Şâfiîler: Niyyet yeterlidir.

İhrama Girme Zamanı

Hac ayları girmeden hac menâsikinden hiçbiri yapılamaz. Ancak ; *Hanefî ve Malikilere göre,* mekruh olmakla birlikte henüz hac ayları başlamadan ihrama girmek câizdir.

Şafilere göre bu durumda hac geçersiz olur. Yapılan hac umre yerine geçer.

İhrama Girmeden Önce Koku Sürünmek:

Malikiler kokuyu, hissedilip rengi kalıcı olmayan yasemin, reyhan, gül, menekşe ve benzeri gibi kokular ile kokusu hissedilip rengi kalıcı olan misk, zaferân, kâfur, amber ve benzeri gibi olanlar şeklinde ikiye ayırmaktadırlar. İlkinin koklanması ve kullanılması mekruh olup fidye gerektirmezken ikincisinin kullanılması veya dokunulması kokusu hissedilsin ya da hissedilmesin, eseri kalsın ya da kalmasın mekruh olup fidye gerektirir.

Hanefî ve Hanbelilere göre, elbiseye koku sürmek hiçbir surette caiz değildir. Cezası bir fitre miktarı sadaka vermektir.

Şâfiî mezhebinin de ihramlıyken elbiseye koku sürmenin caizdir.

Harem Bölgesine İhramsız Girilir Mi?

Hanefi ve Malikilere göre, ister hac ve umre, ister ticaret ve ziyaret gibi başka maksatlarla olsun, doğrudan Mekke'ye veya Harem bölgesine girecek olan afakîlerin mîkat sınırını geçmeden ihrama girmeleri vaciptir. Çünkü ihram bu kutsal beldeye tazim için vacip kılınmıştır. Bu konuda hac ve umre için gelenlerle, başka maksatlar için gelenler arasında fark yoktur.

Şafiî Mezhebinde ise, hac veya umre kastı olmadığında; afakîlerin Harem bölgesine veya Mekke'ye ihramsız girip çıkmaları caizdir.

Arafat'ta Vakfenin Vakti Ne Zamandır?

Üç mezhep: Zeval vaktinden yani güneşin tepe meridyeni üzerine geliş vaktinden bayramın ilk günü "fecr-i sâdık" denilen tan yerinin ağarmaya başladığı zamana kadar geçen süredir.

Hanbelilere göre vaktin ilk anı, arefe günü fecr-i sâdık ile başlar. Hanbeliler vakti daha erken başlatmaktadır.

Arafat'ta Ne Kadar Durmalı?

Hanefî: arefe günü gündüz Arafat'ta bulunanların, mazeretsiz olarak güneş batmadan önce Arafat'tan ayrılmamaları vâciptir. Mazeretsiz olarak ayrılan kimse, henüz güneş batmadan bu bölgeye tekrar dönerse, bir şey gerekmez; aksi halde ceza

(dem) gerekir. Fakat gündüz Arafat'ta bulunmayıp güneş battıktan sonra gelenlere bir ceza gerekmez.

Hanbeli ve Şafiilere göre, güneş batmadan ayrılanlara da ceza gerekmez.

Maliki: gecenin bir cüzünde Arafat'ta bulunmak vakfenin sıhhat şartıdır. Güneş batmadan Arafat'tan ayrılıp bir daha dönmeyen kişinin haccı bâtıl olur. Gündüzün çok az da olsa bir kısmında Arafat'ta bulunmak Malikilere göre vâciptir. Süresi içinde kısa da olsa bir müddet Arafat'ta bulunamayanlar hacca yetişememiş olurlar. Daha sonraki senelerde yeniden haccetmeleri gerekir.

Ziyaret Tavafı Ne Zaman Başlar?

Hanefî ve Mâliki: ziyaret tavafının vakti bayramın ilk günü fecr-i sâdıktan itibaren başlar.

Şâfiî ve Hanbeli: ise ziyaret tavafının vakti, arefe günü gece yarısından itibaren başlar.

Ziyaret Tavafının Son Süresi Ne Zaman Biter?

Ebû Hanîfe'ye göre Ziyaret tavafı ilk vaktinden sonra her zaman yapılabilirse de(ancak vacip terk edildiği için dem gerekir) bu tavafın kurban kesme günlerinde, yani bayramın üçüncü günü güneş batıncaya kadar yapılması gerekir;

Malikilere göre ise zilhiccenin sonuna kadar yapılması vâciptir. Mazeretsiz olarak daha sonraya bırakılırsa ceza (dem) gerekir.

Şâfiî ve Hanbeliler ile Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise, ziyaret tavafının bayramın ilk üç gününde yapılması vâcip değil, sünnettir. Mazeretsiz olarak daha sonra yapılması mekruh ise de ceza gerekmez.

Mina'da Gecelemeli Midir?

Hanefî: şeytan taşlanan günlerde Mina'da gecelemek sünnettir.

Diğer üç mezhepte ise, mazereti olmayanların bu gecelerden her birinin yarıdan çoğunda Mina'da bulunmaları vâciptir. Aksi halde ceza gerekir.

Hacda Telbiyeye Ne Zaman Son Verilir?

Hanefî ve Şafiî Mezheplerine göre Akabe cemresine ilk taş atılınca, telbiyeye son verilir; bu anda telbiyelere cevap verilmiş olur.

Maliki Mezhebine göre, arefe gününün zevalinden itibaren telbiyeye son verilir. Çünkü o gün, Arafat'ta vakfe yapmakla en büyük rükün yerine gelmiş, dolayısıyla telbiyeye cevap verilmiş olur.

ŞEYTAN TAŞLAMANIN GÜN İÇİNDEKİ VAKTİ NE ZAMANDIR?

Taş atma zamanı Hanefî ve Malikîlere göre bayramın birinci günü fecr-i sâdıktan, Şafiî ve Hanbelilere göre ise, gece yarısından bayramın dördüncü günü güneş batıncaya kadar olan süredir. *(DİB İlmihal I/538,539)*

Şafiî: şeytan taşlamanın vakti, bayram gecesinin yarısından başlar, teşrik günlerinin sonuna kadar devam eder.

Maliki: teşrik günlerindeki taşlamaların vakti, her gün zevalden güneş batana kadarki zamandır. Taşlamayı zevalden önce yapmak sahih değildir; iade edilmezse dem gerekir; her gün öğle namazından önce taşlama yapmak menduptur.

Hanbeli: taşlama, Arafat'ta vakfe yaptıktan sonra gece yarısından başlar; bununla birlikte, teşrik günlerindeki taşlamaları zevalden önce yapmak sahih değildir.

Şeytan Taşlamayanın Cezası?

Maliki: taşlamanın bütününü veya bazısını, ya da birini terkedene dem gerekir.

Hanefi: bütünü veya sadece akabe cemresindeki taşlama terkedilirse dem; bir veya daha fazla cemre terkedilirse, her biri için bir fitre gerekir.

Şafii: biri için bir, ikisi için iki müd buğday tasadduk etmek, üçü için dem kesmek gerekir.

Vaktinde Atılamayan Taşların Kazası

Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre, vaktinde atılamayan taşlar, taşlama süresi içinde kazâ edilse de cezası düşmez. Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise taş atma süresi içinde kazâ

edildiği takdirde (bayramın son günü ,en son vakittir)cezası düşer.

Şâfiî ve Hanbelilere göre ise vaktinde atılamayan taşlar bayramın dördüncü günü güneş batmadan önce atıldığı takdirde, kazâ değil, eda sayılır. Gecikmeden dolayı ceza da gerekmez.

Şeytan Taşlandıktan Sonra Tıraş ile Kurban, Nerede ve Ne Zaman, ayrıca sırası var mı?

Hanefî Mezhebine göre, ihramdan çıkabilmek için, bayram günlerinde ve Harem bölgesinde tıraş olmak vaciptir. Bu günlerde tıraş olmadıkça ihramdan çıkılmaz; Harem bölgesi dışında tıraş olunursa kurban kesmek gerekir.

Ebu Yusuf'a göre, tıraş için belli bir zaman ve yer yoktur; eş-Şeybani'ye göre belli yer vardır, fakat zaman yoktur; Züfer'e göre belli zaman vardır, yer yoktur; Ebu Hanife'ye göre, hem belli zaman ve hem de yer vardır. Tıraş bayram günlerinden sonra ve Harem dışında yapılınca, Ebu Hanife'ye göre dem gerekir; Ebu Yusuf'a göre dem gerekmez; eş-Şeybani'ye göre Harem, Züfer'e göre bayram günleri dışında tıraş olunduğu için dem gerekir.

İmam Malike göre, akabe cemresini taşlamazdan önce tıraş olana fidye gerekir; Fakat akabe cemresini taşladıktan sonra, kurbandan önce tıraş olana, Malik'e göre hiçbir ceza gerekmez

Eş-Şafiî, Ahmed b. Hanbel'e göre, hiçbir ceza gerekmez. ; Ebu Hanife'ye göre, taşlamadan veya kurbandan önce tıraş olana dem, -kıran haccı yapıyorsa iki dem- gerekir; Züfer'e göre, kıran haccı yapana üç dem gerekir. Taşlama yapmadan önce kurban kesene hiçbir ceza gerekmez;

Saçın Ne Kadarı Traş Edilmelidir?

Hanefiler'e göre saçların tıraş edilmesi veya kısaltılmasında vâcip olan miktar, başın en az dörtte birindeki saçlardır. Başın sadece dörtte birinde veya daha az kısmında saç varsa, hepsinin tıraş edilmesi veya kısaltılması gerekir. Ne kadar kısmında olursa olsun, saçların tamamının tıraş edilmesi veya kısaltılması ise sünnettir.

Şâfiîler'de, vâcibin ifası için üç tel saçın tıraş edilmesi veya kısaltılması yeterlidir.

Maliki ve Hanbelilere göre ise saçların tamamının tıraş edilmesi veya kısaltılması vâciptir.

Veda Tavafının Hükmü

Şafii mezhebine göre, veda tavafının, bütün işler bitirildikten sonra tam yola koyulmak üzere iken yapılması ve yapıldıktan hemen sonra dönüş yolculuğuna başlanması vaciptir. Aksi halde iadesi gerekir.

Hanefî mezhebinde vedâ tavafının Mekke'den ayrılırken yapılması daha faziletli ise de önceden yapmak da câizdir. Veda tavafını yaptıktan sonra hemen Mekke'den ayrılmak sünnet ise de ayrılmayıp bazı işlerle meşgul olsa yeniden veda tavafı yapması gerekmez.

Hanbelilere göre, vedâ tavafı Mekke'den ayrılırken yapılır. Aksi halde iadesi gerekir.

Malikilere göre ise vedâ tavafı vâcip değil sünnettir.

Başa Dön

Hac türlerinin fazilet bakımından sırası nedir?

Hanefîler'e göre kırân, temettu', ifrad;

Şafiilere göre aynı yıl arkasından umre yapmak şartıyla ifrad, temettu, kırân;

Malikilere göre ifrad, kırân, temettu';

Hanbelilere göre ise temettu', ifrad, kırân şeklindedir.

Bu görüş ayrılığının sebebi, Hz. Peygamber'in yaptığı haccın eda biçimine ilişkin rivayetlerin farklı olmasıdır.

Mekkeliler Temettü Haccı Yapabilir Mi?

Üç mezhebe göre, Mekkeliler, temettü haccı yapabilir, fakat hedy ve oruç gerekmez.

Malik'e göre, Mekkelilerin temettü haccı yapması mekruhtur.

Kadınlar Özel Hallerinde Kabe'de Haccın Tavafını Yapabilir Mi?

Cumhura göre taharet tavafın sahih olmasının şartıdır. Bu durumda adetli iken tavaf cumhura göre sahih değildir.

Hanefîlere göre ise tavafın vâciplerindendir. Bu durumda yapılan tavafın iadesi vaciptir. İade edilmediği takdirde de bedene gerekmektedir.

Bu hususta Hz. Âişe (ra)'den rivayet edilen hadis-i şerifin anlattığı son derece açıktır. Normal durumlarda adetli bir hanım, âdeti sona erinceye kadar Kabe'yi tavaf edemeyecektir. Bu durumda farz tavaf için refakatçisi yanında kalacak, temizlenip tavafını yaptıktan sonra beraberce döneceklerdir.

Geçmişte asırlar boyu uygulama hep böyle olmuştur. Selef böyle hareket etmiş, ilim adamları da böyle söylemişlerdir. Âlimler hac emîrine hayızlı kadınlar temizlenip tavaf yapıncaya kadar kalmasını emretmişlerdir.

İbn Kayyim el-Cevziyye: "Hac ibadetinin ifa edildiği ilk zamanlarda hacca gelen kafile, bireylerinin hepsi görevlerini bitirmedikçe memleketine dönmezdi. Mesela kafileden bir kadın hayız görür de tavafını yapamazsa kafile o kadının hayızdan temizlenmesini bekler, kadın temizlenir tavafını yapar ondan sonra memleketlerine dönerlerdi. Fakat günümüzde durum böyle değildir. Dünyanın bir köşesinden ibadet için hacca gelmiş bir kadın, tavaf günlerinde hayızlı olursa tavafını yapamaz. Fakat hayızdan temizleninceye kadar kafilesi onu beklemeyebilir, ülkesine döner. Kadın da onlardan ayrılamayacağına göre, tavaf yapmadan ülkesine dönme tehlikesi ile karşı karşıya kalır. O zaman burada bir zaruret durumu vardır. Ve zaruretler haramları mubah kılar. Eğer kafile, kadının temizleneceği güne kadar Mekke'de kalacaksa kadın temizleninceye kadar haccın tüm gereklerini yerine getirir ama tavaf etmez. Temizlendiği zaman tavafını yerine getirir. Fakat kafile kadının temizleneceği zamana kadar Mekke'de kalmayacaksa o zaman kadın hayızlı olduğu halde ziyaret tavafını yerine getirir." *(İbn Kayyım el-Cevziyye, İ'lamu'l-Muvakkıîn, Beyrut, 1986, c. 3, s. 25-40)*

Safa Merve Tepeleri Say Yapmanın Hükmü Nedir?

Fakihler, Safa ile Merve arasında sa´y yapma hususunda üç kısma ayrılmışlardır.

1. Sa´y yapma. Haccın rükünlerindendir. Kim say yapmazsa, Haccı batıl (geçersiz)dir. Bu, Şafiî ve Maliki mezheblerinin görüşü olduğu gibi imam Ahmed bin Hanbel (ra)´in iki rivayetinden birisidir. Onlar da. Sahabelerden İbn-i Ömer (ra), Cabir (ra) ve Aişe (r.anha)´dan rivayet etmişlerdir.

2. Safa ile Merve arasında sa´y yapma, rükün değil. Haccın vaclblerindendir. Hacı. sa´y yapmayı terkederse, kurban (koyun veya keçi) ket»-mesi lazımdır. Bu görüş, imam-ı Azam Ebu Hanife (ra) ile İmam Sevrl (ra)nindir.

3. Sa´y yapmak, vacib değil, sünnettir. Bir kimse sa´y yapmayı terke-derse hiçbir şey lazım gelmez. Haccı tamamdır. Bu görüş, sahabelerden Ibn-i Abbas (ra) ve Enes bin Malik (ra)indir. imam Ahmed bin Hanbel (ra)´den de böyle bir görüş rivayet edilmiştir.

Temettü Haccında Kurban Bulamayan Orucunu Nasıl Tutmalı?

Imam-ı Azam (ra)´a göre kişi bu orucu, hacc aylarında tutar. Yani umresini bitirdikten sonra hacc için ihrama girmeden önce orucunu tutar. Faziletli olan. Zilhicce, ayının 7,8,9. günleri tutulmasıdır. Hanefiler, «hacta üç gün» ifadesinden maksat, hac aylandır der.

İmam Şafiî (ra)´ye göre ise kişi bu orucu yalnız hacc niyetiyle ihrama girdiği günden bayrama kadar ki zamanda tutar. Şafiiler ise «hacta üç gün» ifadesinden murat, ihrama girdiği günlerdir, derler.

Şafiiler yedi gün olarak tutulacak orucun vakti hususunda, «Ülkesine dönüp ailesine kavuştuktan sonradır» derler

Hanbeliler İse, «Yedi günlük oruç, yolda da tutulabilir. Ülkesine ve ailesine kavuştuktan sonra tutmak şart değildir» demektedirler.

Hacda Kesilen Kurbanın Eti Yenilir Mi?

Hanbeli ve Hanefilere göre kurbanı kesen, Temettü haccı, Kran haccı ve nafile hacların kurbanlarından yiyebilir. Fakat hacda işlenilen hatadan dolayı kesilen kurbanın etinden kendisi yiyemez.

İmam Malik (ra)'e göre ise Temettü, Kran ve nafile hacların kurbanları ile bir hatadan dolayı kesilen kurbanların etlerinden kurban sahibi yer. Ancak baş veya vücudundaki bir hastalıktan dolayı ihramlı kalması tıbben mahzurlu olan hacı ihramdan çıkarak ceza kurbanı keser ki işte bundan ve hac esnasında av yapmışsa buna karşılık keseceği ceza kurbanından

ve bir de Mekke fakirlerine hac mevsimi kesmek üzere nezredilen kurbanın etinden yiyemez.

Şafiilere göre' Temettü haccının, Kıran haccının, ceza kurbanının, av cezasının ve nezir kurbanının eti sahibi tarafından yenilemez. Kurban sahibi yalnız nafile olarak kestiği kurbanın etinden yiyebilir.

Mekkeliler Temettü Haccı Yapabilir Mi?

Hanefi'ye göre MEKKE halkın temeddü haccı yapamaz.

Şafii, Maliki ve Hanbeli'ye göre, Mekkeliler kerahetsiz olarak Temeddü haccı yapabilir. Onların kurban kesmesi veya yerine oruç tutması lazım değildir.

Hac Ayları Hangi Aylardır?

İmam Malik (ra)´e göre hacc ayları, Şevval, Zilkade ayları ile Zilhiccenin tümüdür, İbn-i Mesud (ra). Ata (ra) ve Mücahid (ra) de bu görüştedirler.

İmam Şafii , imamı azam ve İmam Ahmed bin Hanbel (ra)´e göre ise Şevval. Zilkade aylan ile Zilhicce ayından on gündür.

Kişi Yerine Başkasını Vekil Olarak Hacca Gönderebilir Mi?

Herhangi bir sebeple kendisi bizzat hacca gidemeyen kimsenin, yerine bir başkasını göndermesine bedel denilir. *Mâlikiler hariç, diğer mezhep mensuplarına göre hac niyabet (yani vekâlet) kabul eder.* Üç mezhebin dayandığı delil, ibn-i Abbâs'tan rivayet edilen bir hadistir: Hz. Peygamber'e, babasının kendisine farz olan haccı yapamadan öldüğünü, onun yerine kendisinin haccedip edemeyeceğini sormuş, Allah'ın Elçisi de, "Evet (onun yerine haccedebilirsin)" demiştir.

Hanefilere, Şâfiilere ve Hanbelilere göre insan, hac için kendi yerine bir başkasını gönderebilir.

İmâm Mâlik'e göre hacca gidemeyen kimsenin, başka birini yerine göndermesi gerekmez.

Umre Farz Mı Sünnet Mi?

Şafiî (ra) ve Hanbeli´lere göre, hacc yapan kimse için umre yapmak farzdır. Hacc mevsimi dışında yapılan umre ise sünnettir.

Maliki ve Hanefilere göre ise. umre yapmak sünnettir.

İhramda Olan Kişi Haccı Yapamadığı Takdirde İhramdan Çıkması Hangi Durumlarda Mübahtır?

Hanefilere göre ise hacc veya umre yapan kimsenin, Mekke´ye girmesine engel olan düşman, hastalık, baskın, azığın elinden çıkması, bineğin kaybolması ve kadın mahreminin yolda ölmesi gibi sebeplere İhsar denir.

Maliki, Şafii ve Hanbelilere göre, «ihsâr»ın sebebi, yalnız düşmandır. Çünkü, «...Fakat (herhangi bir sebeple bunlardan) alıkonulursanız o halde kolayınıza gelen kurbanı gönderin)...» Bakara 196 âyeti, Resulullah (sav) ve arkadaşlarının Hudeybiye´de İhramlı oldukları halde, Mekke müşrikleri tarafından alıkonulmaları hususunda nazil olmuştur. Âyetin nüzul sebebi ve tarihi gösteriyor ki, «İhsâr» yalnız düşmanların engellemesinden doğar. Abdullah Ibni Abbas (ra) da bu görüştedir.

Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre ise şüphesiz âyetteki, "...Emin olduğunuz vakit...» tabirinden anlaşılan, yalnız hastalığın değil düşmanın insana mani olmasıdır. Eğer hastalık ihsârın sebeplerinden olsaydı Allah'ın «Emin olduğunuz vakit» tabiri yerine, «Siz iyileştiğiniz vakit» ifadesini buyurması gerekirdi.

Başa Dön

Mezheplerin HAC ve UMRE ile ilgili Farklı Görüşleri (Tablo Şeklinde)

İşlemler		Hanefî	Şafiî	Malikî	Hanbeli
Ömründe bir defa umre yapmak		Sünnet-i Müekkede	Farz-ı Ayın	Sünnet-i Müekkede	Farz-ı Ayın
Umrenin Rükünleri	İkram	Şart	Rükün	Rükün	Rükün
	Tavaf	Rükün	Rükün	Rükün	Rükün
	Sa'y	Vacip	Rükün	Rükün	Rükün
	Saçları Tıraş	Vacip	Rükün	Vacip	Vacip
	Tertibi Gözetmek	—	Rükün	—	—

İşlemler		Hanefî	Şafiî	Malikî	Hanbeli
Haccın Farzları	İhrama Girmek	Farz/Şart	F/Rükün	F/R	F/R
	Arafat'ta Vakfe	F/R	F/R	F/R	F/R
	Ziyaret Tavafı 7 şavt	4 farz	F/R	F/R	F/R
	Sa'y	Vacip	F/R	F/R	F/R

İşlemler		Hanefî	Şafiî	Malikî	Hanbeli
İhramın Rükünleri	2 rekat namaz		Sünnet		
	Niyet	Rükün	Farz	Rükün	—
	Telbiye	—	Sünnet	Sünnet	Rükün
İhramdakiler	Mikat	Vacip	Vacip	Vacip	Vacip
	Yasaklar	Vacip	Vacip	Vacip	Vacip
	Telbiye	Sünnet	Sünnet	Vacip	Sünnet

İşlemler		Hanefî	Şafiî	Malikî	Hanbeli
Arafatta Vakfeye Durmak	Güneş Batana Kadar	Vacip	Sünnet	Vacip	Vacip
	Batınca Biraz durma	Vacip		Vacip	
Müzdelife'de Vakfeye durmak	Vakfeye durma	Vacip	Vacip	Vacip	Vacip
	Zamanında durma	Vacip			
	Namazları cem etme	Vacip	Sünnet	Sünnet	Sünnet

İşlemler			Hanefî	Şafiî	Malikî	Hanbeli
Tavaftaki Vacipler	Mükellef	Cünüplük, Adet ve Lohusa, Abdest	Vacip	Şart	Şart,	Şart
		Setr-i Avret	Vacip	Şart		
		Bayram Günleri	Vacip	Şart	Zilhicce'de vacip	İlk Gün Sünnet
		Hatim bölgesi dışında tavaf	Vacip	Şart	Şart	Şart
		Hacer-i Esvedten Başlamak	Vacip	Şart	Vacip	Şart
		Sağdan başlama	Vacip	Şart		
		Bizzat yürümek	Vacip	Sünnet	Vacip	Şart
		Yedi Şavt	Vacip	Farz	Şart	Şart
		Tavaf Niyeti	Vacip	Sünnet	Vacip	Sünnet.
		Şeytan taşlamadan sonra	Sünnet	Sünnet	Vacip	Sünnet

İşlemler			Hanefî	Şafiî	Malikî	Hanbeli
Mîna	Teşrik Geceleri Mina'da Gecelemek		Sünnet	Vacip	Vacip	Vacip
	Sıraya Uymak		Vacip	Sünnet	Vacip	Sünnet
	Cemreler	Tıraştan Önce Akabe	Vacip		Vacip	
		Geciktirmek	Vacip	Vacip	Vacip	Vacip
		Taşlamak	Vacip	Vacip	Vacip	Vacip
		7 taş atmak	Şart	Şart	Şart	Şart
		Cemreye atma	Şart	Şart	Şart	Şart
		Yakınına düşürmek	Şart			
		Teker teker atmak	Şart	Şart	_.	Şart
	Kurban	Kıran-Temettü Kurbanı	Vacip		Vacip	
		Bayram günleri	Vacip			
Tıraş	Traş olmak veya Kısaltmak		Vacip	Rükün	Vacip	Vacip
	Bayram Günü		Vacip	Sünnet	Sünnet	Sünnet
	Harem bölgesinde tıraş		Vacip	Sünnet	Sünnet	Sünnet
Veda Tavafı (Afakilere)			Vacip	Vacip	Müstehap	Vacip

Dokuzuncı Bölüm
AİLE HAYATI

-*- EVLİLİK -*-

Evlenmenin Önemi
Evlenmenin Mahiyeti ve Yapılışı
Ailenin İslâm'daki Yeri ve Önemi
İslâm'ın Aileye Verdiği Önemin Tezahürleri
A. Evlenmeyi Emretmiş Olması
B. Karı-Kocanın Hukukunun Belirlenmiş Olması
C. Çocukların Geçiminin Babaya Ait Kılınması
Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar
Kan Bağından Ötürü Haram Olanlar
Evlenilmesi Ebediyen Haram Olan Kişiler
Evlilik Bağıyla Haram Olanlar
Süt Nedeniyle Haram Olanlar
Geçici Haramlık

Evlilik Öncesi Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Evlenmeye Aday Olan Erkek ve Kadında Bulunması Uygun Olan Özellikleri Araştırmak
Yabancı Bir Erkeğin Kadına Bakmasının Hükmü
Mahremlere Bakmak
İstemenin Helâl ve Haram Olduğu Zamanlar
Açıktan Evlenme Teklif Etmek
İma Yoluyla Evlenme Teklifinde Bulunmak
Başkasının Evlenme Teklif Ettiği Kadına Evlenme Teklif Etmek
Damat ve Gelin Namzedi Olanlar Hakkında Araştırma Yapanlara Doğru Bilgi Vermek
Kadının Velisinin Kadını Salih Kimselere Teklif Etmesi

Kız istemenin Sünnetleri
Nikahtan Önce Kadınla Bir Araya Gelmenin Hükmü

NİŞANLANMA

NİKAH

Nikâh'ın Rükûnları

I. Siga

II. Kadının belli olması
III. Koca adayının belli olması
IV. Veli'nin bulunması
V. İki şahidin bulunması

Kâfirlerin Nikâhları

Evli Olan Kâfir Çiftin Müslüman Olması

MEHİR (SIDAK)

Akid Esnasında Mehirin Belirlenmesi
Mehr Kadının Malıdır
Mehr'in Sınırı
Mehrin Acele Verilmesi ve Tehir Edilmesi
Mehrin Tümünün veya Yarısının Vacip Olması ve Düşmesi
Mehrin Tümünün Vacip Olması
Mehrin Yarısının Vacip Olması
Mehrin Tümünün Koca'dan Sakıt Olması

Mehr-i Misil

Nikâhı Fesh Etmek

Mut'a Malı
Tefviz Nikâhı
Mehirde Kadının Tasarruf Hakkı
Mehrin Ayni Olması Ve Onda Fazlalık yada Eksilmenin Vuku Bulması
Nikâh Akdi ve Gerekleri
Nikâhın Sahih ve Bâtıl Olan Çeşitleri

Sahih Olan Nikâh Akdi Üzerine Terettüb Eden Hak Ve Vacipler

1. Eşlerin her biri diğerinden meşru bir şekilde istifade etmelidir
2. Kadın, kocasına tâbi olmalı ve itaat etmelidir
3. Koca, karısının mehirini vermelidir
4. Kadının geçimi kocanın üzerinedir
5. Kadınlar arasında adil davranmalıdır
6. Nesebin sabit olması
7. Miras

Nikâh Akdinin Sünnetleri

Velime Yemeği (Düğün Yemeği)
Mevlid (Mevlüt)

ÇOK EŞLİLİK

Taaddüd-ü Zevcatın Hükmü, Meşruiyetinin Hikmeti
Zevceler Arasında Adaleti Gözetmek
Kadınlar Arasında Taksimat ve Onunla İlgili Meseleler

Muvakkat (Süreli) Nikah veya Mut`a Nikahı

KÖLELİK VE CARİYELİK

İslâmiyet'ten Önce Kölelik:
Kölelik ve cariyeliğin bu asırda da örnekleri
İslâm Döneminde Kölelik
Cariyelerle Evlilik

KARI-KOCA İLİŞKİLERİ

-*- CİNSEL YAŞAM -*-

A) Cinsî Duygu ve Cinsiyet Eğitimi
Cima Adabı
Kişinin Ailesine Yaklaşacağı Zaman Dua Etmesi
Haram Olan Cinsel İlişkiler
Geçici haram durumlar
Evlilik Sırlarının İfşası
Kocası Yanında İken İzni Olmadan Nafile Oruç Tutması
Kadının Kocasının Evinden İzni Olmadan İnfakta Bulunması

B) Cinsî Hayat ve Yasaklar
Zina Yasağı
Koruyucu Önlem ve Yasaklar

C) Doğum Kontrolü

D) Çocuk Düşürme

E) Sunî Döllenme ve Tüp Bebek

ANNE-BABA OLMA

Ailenin Çocuğu Olduğunda Yapılması Gerekenler
1- Akika Kurbanı Kesmek
2- Çocuğa Yedinci Gün İsim Vermek, Saçlarını Keserek Saçları Ağırlığınca Altın veya Gümüş Vermek
3- Çocuğun Kulağına Ezan Okumak

4- Çocuğun Tahnik Edilmesi
5- Çocuğu Sünnet (Hitan) Ettirmek
6- Doğan Çocuktan Ötürü Anne ve Babasına Göz Aydınlığı Dilemek
7- Çocuğu Emzirme

KUR'AN VE SÜNNETE GÖRE ÇOCUK TERBİYESİ

Hz. Peygamber'in çocuklara yaklaşımı

ÇOCUKLARDA MAHREMİYET EĞİTİMİ

Çocuklarımızın Yetiştirilmesinde Nelere Dikkat Etmeliyiz

EVLİLİKLERDE HUSÜMETE VE ANLAŞMAZLIKLARA NEDEN OLAN BAZI PROBLEMLER

NÜŞUZ

(Karı-Koca Anlaşmazlığı)

Kadının Nüşuzu ve Tedavisi
Kocanın Huysuzluk Etmesi (Erkeğin Nüşuzu)

Boşanma Sebebi Olan Kusurlar

A) Cinsî Münasebete Engel Olan Kusurlar
B) Cinsî Münasebete Mâni Olmayan Kusurlar

Bu Kusurlar Nedeniyle Nikâhı Feshetme Yetkisine Sahip Olma

Sadece Kadında Bulunan Kusurlar
Sadece Kocada Bulunan Kusurlar
Nikâhtan Sonra Meydana Çıkan Kusurlar
Kusurun Tedavi Edilip Giderilmesi
Nikâhı Hemen Feshetmek

Karı Kocanın İrtidadları

-*-*- TALAK -*-*-

Talak'ın Meşruiyetinin Delili
Talak'ın Meşruiyetinin Hikmeti

Boşanmanın Çeşitleri

A) Sarih ve Kinayeli Talak
B) Sünnî ve Bid'î Talak
C) Bedel Karşılığında (Adi ve Hul'u) Talak

Kocanın Elinde Bulunan Talak Sayısı
Talak'ın Sahih Olmasının Şartları
Bir Anda Üç Talak ile Boşamanın Hükmü
Boşamayı Bir Şarta Bağlamak
Boşamada İstisna Yapmak
Tefviz Edilen Talakın Düşmesinin Şartları
Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesinin Caiz Olduğuna Dair Delil
Talak'ın Bazı Meseleleri Hakkında Bir Hatime
Ric'atın (Boşanılan Hanıma Dönmenin) Hükümleri
D. Hanımım Üç Talak ile Boşayan Kişinin, Hanımına Tekrar Dönmesinin Şartları

TALAK'A BENZEYEN HALLER

I. İlâ (cinsî münasebette bulunmayacağına, dair yemin)
II. Zihar (ilişkide karısını anası, kız kardeşine benzetmesi)
III. Lian (Kişinin karısını zina ile itham etmesi)

-*-*- İDDET -*-*-

İddet'in Çeşitleri
İddet Nafakası

-*-*- NAFAKA -*-*-

Nafakanın Çeşitleri
1. İnsanın kendi nafakası
2. Çocuklarının nafakası
3. Babalarının nafakası
4. Karısının nafakası
5. Diğer nafakalar

Nafakanın Miktarı
Nafaka Tayininde Örfün Etkisi
Kayıp Koca Üzerine Nafakayla Hükmetme ve Kefil Alma
Nafaka Veremeyecek Durumdaki Kocanın Vazifeleri
Sahibinin Bakmakla (Nafaka Vermekle) Yükümlü Olduğu Hayvanlar
Ağaç ve Ekinlerin Nafakası (Bakımı)

Dört Mezhebin Nikah, Aile ve Cinsellik ile ilgili Görüşleri

-*- ÇOCUK BÜYÜTME (Hedane) -*-

Çocuk Büyütme ve Hükümleri
Çocuğun Bakım ve Gözetiminde Annenin, Babaya Tercih Edilmesinin Sebepleri
Çocuğun Bakım ve Gözetimi Şer'an Kaç Yıldır?
Çocuğu Üstlenen Kişide Bulunması Gereken Şartlar
Bakıcının, Çocukla Birlikte Sefere Çıkması Hususu
Hidâne Ücreti Bahsi

-*- ÇOCUK EMZİRME (Radâ) -*-

Rıdâ'dan (Emzirmeden) Doğan Akrabalık ve Hükümleri
Süt Akrabalığının Nedeniyle Oluşan Hükümler
Süt Nedeniyle Helâl Olmanın Üzerine Terettüb Eden Hükümler

-*- NESEB -*- (Soy)

Neseb'in Sabit Olması
Rıdâ'nın (Emzirmenin) Sabit Olması

-*- TERKEDİLMİŞ ÇOCUK -*-(Lakit)

Terkedilmiş Çocuğu Almanın Hükmü
Terkedilmiş Çocuğu Alan Kişide Bulunması Gereken Şartlar
Alınan Çocuğun Nafakası
Terkedilmiş Çocuğa Gösterilmesi Gereken İhtimam
Terkedilmiş Çocuğun Bakım ve Gözetimini Üstlenmek, Onun Evlat Edinilmesini Caiz Kılmaz
Evlat Edinmenin Haram Olduğunun Delili
Kan Verme ve Satmanın Hükmü

Karı ile Kocanın Karşılıklı Hakları

-*- RİDDET -*-

* AİLE HAYATI

Kur'ân-ı Kerîm, erkek ve kadının bu dünyadaki yalnızlığının karşı cins ile giderildiğini belirtmektedir: ***"Size onlar sayesinde veya onlarla huzur ve sükûnete ermeniz için kendi cinsinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet halk etmesi O'nun kudretinin alâmetlerindendir. Bunda düşünen bir topluluk için işaretler vardır"*** (er-Rûm 30/21).

Fakat bu rahatlama ve sükûnet bulmayı sadece cinsel ihtiyacın karşılanması ve zevk alma anlamında değerlendirmek uygun değildir. Böyle bir yaklaşım, insanın ruhî ve mânevî boyutlarının ihmal edilerek sadece bedenî ihtiyaçlarıyla tanıtılması anlamına gelir. Evlenme ve aile hayatı eşlerin hem düzenli ve meşrû tarzda cinsel ihtiyaçlarını karşılamasına hem de birbirlerine maddî ve mânevî destek olarak hayat arkadaşlığı kurmasına vesile olduğundan çok yönlü yarar ve hikmetler taşır. Âyette de bu farklı yönlere işaret vardır. Her iki yön ile irtibatı bulunan üçüncü bir nokta ise, aile hayatını bütün canlıların tabiatlarında saklı bulunan "neslini devam ettirme" güdüsünü en tabii ve mâkul biçimde karşılıyor olmasıdır. İşte evlilik kurumunu ve aile hayatını, bu üç yönün meşru ve mâruf, yani dinin ve aklın yadırgamadığı ilkeler ve kurallar çerçevesinde karşılanması şeklinde değerlendirmek gerekir. Meşrû bir evlilik içerisinde insan bu üç ihtiyacını da karşılama imkânını elde eder. Evlenen taraflar, bu sayede kendi hayatlarıyla ilgili olarak cinsel arzu ve ihtiyaçlarını ve mânevî huzur, sükûn ile dayanışma ve paylaşım ihtiyacını karşıladıkları gibi, bütün canlıların fıtrî özeliği olan nesli devam ettirme eğilimlerini de gerçekleştirmiş olurlar.

Bu sebeple de evlilik kurumu, kısaca değinilen bu üç yönlü arzu ve isteklerin insanlık onuruna uygun tarzda ve meşrû bir şekilde tatmini amacına yönelik olarak tarih boyunca değişik din, kültür ve medeniyetlerde -farklı şekil ve kurallarla da olsa-

tanınan ve toplumun çekirdeği olarak varlığını koruyan bir kurum olmuştur.

İslâm dini evlilik kurumuna ilişkin düzenlemeler yaparken, öncelikle evliliğin anılan bu üç yönünü dikkate almış ve bunun meşrû ve mâruf dairede nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin belirlemeler getirmiştir. Zina yasağı ve bunun suç telakki edilerek ağır cezalara çarptırılması, aynı şekilde iffeti lekelemeye yönelik iftiranın aynı zamanda suç sayılıp buna da dünyevî ceza tertip edilmesi bu yönde atılan adımların en köklüsüdür. Bu suretle gayri meşrû ve nikâhsız beraberlikler çirkin görülmüş ve evlenme teşvik edilmiştir. Bundan sonraki adım, evlenmeye ilişkin bazı sınırlama ve kayıtların getirilmesidir.

Bu arada evlenilmesi haram olan kadınlar (muharremât) Kur'an'da ayrıntılı olarak sayılmış ve aile hayatına ilişkin bazı hükümler sevke dilmiştir. Bununla birlikte Kur'an âyetlerinin aile hayatına ve aile içi ilişkilere yönelik düzenlemeleri hukukî nitelikler de taşımakla birlikte daha çok dinî ve ahlâkî boyuttadır.

Kur'an insanları evliliğe teşvik eder, evliliğin çeşitli fayda ve hikmetlerine işaret eder (en-Nisâ 4/3, 24; en-Nahl 16/72; er-Rûm 30/21), evliliği kocanın karısına verdiği "sağlam bir teminat" olarak nitelendirir (en-Nisâ 4/21), kadının kocası kocanın da karısı üzerinde birtakım haklarının bulunduğunu bildirmekle birlikte (el-Bakara 2/228, 233; en-Nisâ 4/4, 20-21; et-Talâk 65/7) bu hakların ne olduğu konusunda ayrıntıya girmek yerine "mâruf" ölçütünü getirir. Mâruf ilâhî beyan yanında, İslâm toplumunun anlayış, ihtiyaç ve geleneği çerçevesinde oluşan, gerektiğinde değişen ve gelişen bir ölçüttür.

Evet, Kur'an prensip itibariyle erkeklere kadınlarla iyi geçinmeyi tavsiye ederek (en-Nisâ 4/19), evlilik bağının korunmasında kocaya daha ağır bir sorumluluk yükler (en-Nisâ 4/34). Taraflar arasında geçimsizlik olduğunda da taraflara sabır ve hoşgörüyü öğütler (en-Nisâ 4/19, 34), topluma da hakemler vasıtasıyla eşlerin arasını bulma görevi yükler (en-Nisâ 4/35). Geçinme imkânı yoksa güzellikle ayrılmayı, karşılıklı olarak haklara saygı göstermeyi ister (et-Talâk 65/1-2, 6-7).

Görüldüğü kadarıyla Kur'an, aile hayatını karşılıklı anlayış ve olgunlukla yürütülecek insanî bir müessese saydığından aile fertlerinin hak ve görevlerini net çizgilerle belirtmemiş, evliliğin hukukî çatısı ve sonuçları üzerinde ayrıntıya girmemiş, her zaman olduğu gibi bu konuda da taraflarda temel insanî ve ahlâkî erdemlerin oluşmasını, kişilerin Allah'tan çekinir, kuldan utanır bir sorumluluk bilincine ulaşmasını aile hayatının sağlam kurulması ve iyi işlemesi için vazgeçilmez bir ön şart olarak tanıtmıştır. Gerçekten de insanî ve hukukî ilişkilerin sağlıklı bir çizgide seyredebilmesi ancak böyle sağlam bir zeminde mümkün olabilir. Çünkü toplum ve hukuk düzeni tarafların arasına alışveriş, ödünç, kiralama gibi borç ilişkilerinde pek giremediğine, aksaklıklara ancak dışa aksettiğinde muttali olup müdahale edebildiğine göre, evlilik gibi kendine has insanî yönleri, gizlilik ve mahremiyetleri bulunan bir müesseseyi dıştan müdahale ile iyileştirme âdeta imkânsızdır ve çoğu zaman da geç kalmış bir müdahale olduğundan sonuçsuz kalır.

Burada önemli olan, problemi doğduktan ve aleniyet kazandıktan sonra çözmek değil, o problemin doğmasına fırsat vermemek veya ilk kademelerde sıkıntıyı giderebilmektir. Bu da doğrudan doğruya tarafların şahsiyetleriyle, insanî ve ahlâkî meziyetlerinin gelişmişliğiyle alâkalı bir meseledir. Bunun için de Kur'an ve Sünnet'in aile hayatına ilişkin belirleme ve önerilerinde yönü hukukî olaya değil taraflaradır, onların bu sorumluluğu üstlenebilecek ve dengeli şekilde götürebilecek yeterli kıvama kavuşmasıdır. Bu gerçekleştikten sonra hukukî kurallar, ilişkilerin şekil yönü fazla önem taşımayabilir.

Tarih boyunca İslâm toplumlarında aile hayatına ilişkin hukukî kurallar ve toplumsal telakkiler ne yönde gelişirse gelişsin aile hayatının genelde sağlam temeller üzerine kurulmuş ve sağlıklı bir işleyiş göstermiş olmasının temelinde de bu yatar.

İslâm hukukçuları kadın-erkek ilişkisinin, fıtrî ve doğal ihtiyaç boyutlarını Kur'an'da çerçevesi çizilen ve esasen bu ihtiyaçların temiz ve nezih bir şekilde karşılanmasını hedefleyen ahlâk ilkelerine uygun olarak çeşitli hukukî düzenlemeler

yapmışlar, evlenme ve boşanmayı, aile fertlerinin karşılıklı hak ve görevlerini, konunun toplumu ve hukuk düzenini ilgilendiren yönlerini en ince ayrıntısına kadar belirlemeye çalışan bir hukuk doktrini geliştirmişlerdir.

Onların bu düzenlemeleri yaparken konuyla ilgili olarak Kur'an ve Sünnet'te yer alan emir ve tavsiyelerin yanı sıra içinde yaşadıkları toplumun örf, âdet ve telakkilerini de dikkate aldıkları kuşkusuzdur. Bu itibarla klasik doktrinde aile hukukuna ve aile hayatına ilişkin bilgi ve görüşler izlenirken bu noktanın göz önünde tutulması yararlı olur.

Son dönemlerde modern anlayış ve yaklaşımların da etkisiyle evlenme akdinin şekil şartları, evlilikte mal rejimi, aile reisliği, boşama yetkisi gibi konular tartışılmaya, bu konularda klasik fıkıh doktrinindeki görüşlerin veya çağdaş telakki ve uygulamaların değişmez nihaî değer ve hedefler olup olmadığı karşılıklı olarak öne sürülmeye başlanmıştır. Bu tür iddiaların bütün yönleriyle ele alınıp tartışılması ve sonuca bağlanması bu ilmihalin amacını ve hacmini aşar. Bununla birlikte, bu tür konuları soğukkanlı bir şekilde tartışma imkânı bulunduğunu, bunların dinin dogmatik önermeleri olarak değil, temel ilke ve amaçların belli zaman ve zemin şartları içinde gerçekleştirilmesini en güzel bir şekilde sağlamaya yönelik düzenlemeler olduğunu düşünmek mümkün ve belki daha doğrudur. Öte yandan çağdaş toplumların uygulamalarını da tek değer ve ölçü almak insanlığın gelişim ve değişim çizgisini görmezden gelmek, toplumsal realiteye takılıp kalmak, bilim ve dinin, akıl ve düşüncenin bu konularda yapabileceği olumlu katkıyı peşinen inkâr etmek anlamına gelir.

Bundan sonraki başlıklar altında, aile hayatına ilişkin olarak İslâm hukukunun klasik doktrininde yer alan hükümler, kural ve öneriler ele alınacak ve bu bağlamda tarihî sürece ve günümüz problemlerine temas edilecektir.

Hemen ifade edelim ki, İslâm hukukunun klasik doktrininde yer alan bu bilgilerin bir kısmı konuyla ilgili bir âyet ve hadisin yorum ve uygulaması, daha büyük bir diğer kısmı da

Müslüman toplumların tarihsel tecrübesi, uzun bir zaman diliminde oluşan ve içinde bulunulan şartlarla sıkı bağlantısı olan bilgi birikimi (ictihad) niteliğindedir. Bununla birlikte, aralarında kaynak ve mahiyet farkı bulunsa ve bu farkın göz ardı edilmemesi her zaman büyük bir önem taşısa bile her iki grup bilgi Müslümanlar nezdinde farklı sebeplerle de olsa daima önemini korumuştur. * *(TDV İlmihal-2)*

EVLİLİK

Evlenmenin Önemi

İslâm dini Müslümanların evlenip yuva kurmalarına büyük önem verir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, ***"Size onlar sayesinde veya onlarla huzur ve sükûnete ermeniz için kendi cinsinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet halk etmesi O'nun kudretinin alâmetlerindendir. Bunda düşünen bir topluluk için işaretler vardır"*** (er-Rûm 30/21) denmiştir. Bir başka âyet-i kerîme'de, ***"Sizden bekâr olan kimseleri, köle ve câriyelerinizden uygun olanları evlendiriniz. Eğer onlar fakir iseler Allah fazlından onları zenginleştirecektir. Allah (imkânları ve rahmeti) geniş ve (her şeyi) bilendir"*** (en-Nûr 24/32) buyurulmuştur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) de muhtelif hadislerinde Müslümanları evlenmeye teşvik etmiştir. Meselâ bir hadîs-i şerifinde, "***Ey gençler sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin"*** (Buhârî, "Nikâh", 3; Müslim, "Nikâh", 1) buyurmuş, bir başka hadisinde kezâ, "***Peygamberlerin dört sünneti vardır"*** demiş ve dördüncü olarak evlenmeyi saymıştır (Tirmizî, "Nikâh", 1; Müsned, V,421). Bu meâlde birçok âyet ve hadis zikredilebilir. Bütün bunlar İslâm'ın genel yaklaşımının kadınla erkeğin birbirinden uzak durması değil, Allah tarafından konulan sınırlar çerçevesinde bir arada yaşanması olduğunu göstermektedir.

Allah tarafından konulan sınırlar derken meşrû bir nikâh ilişkisi kastedilmektedir. Bu yönüyle İslâm dini mümkün olduğunca kadınlardan uzak durmayı ve bekâr kalmayı öğütleyen

ve ruhbanlığı en büyük dindarlık olarak takdim eden Hristiyanlıktan ayrılmaktadır.

Allah Teâlâ yukarıda meâli verilen âyet-i kerîme'de kadın ve erkeğin birbiri için yaratıldığını ve bu tür bir yaratılışın Allah'ın kullarına bir lutfu olduğunu bildirmektedir. Bu kadın ve erkeğin birbirinden uzak olmasının değil sağlıklı ve temiz bir zeminde beraber olmasının fıtrata daha uygun olduğunu göstermektedir. Bu en güzel şekilde evlenme ile mümkün olmaktadır. Öte yandan sağlıklı nesiller elde etmek ancak bu nesillerin bir evlilik içinde meydana gelmesi ve anne babanın müşterek ilgi ve sorumluluğu altında büyütülmesi ile mümkündür. Böyle bir birliktelik içinde meydana gelmeyen çocuklar gerek sosyal gerek psikolojik gerekse ahlâkî bakımdan daha problemli olmaktadır. Ayrıca toplumsal ahlâkın korunmasında da kadın-erkek ilişkilerinin bir evlilik zeminine dayanmasının büyük önemi vardır. Evlenmenin mümkün olmadığı çoğu durumda kadın ve erkekler birbirlerinden uzak durmamakta, sadece ilişkilerini gayri meşrû zeminlerde sürdürmekte veya normal olmayan ilişki yollarına sürüklenmektedir.

Başa Dön

Evlenmenin Mahiyeti ve Yapılışı

Evlenme karı koca arasında birlikte yaşamaya ve karşılıklı yardımlaşmaya imkân veren ve taraflara karşılıklı hak ve ödevler yükleyen bir sözleşmedir.

Evlenme akdi diğer akidlerden gerek yapılışı, gerek bu akde gelinceye kadar sürdürülen hazırlıklar, gerekse bu akdin geçerli olabilmesi için maddî ve şeklî hukuk açısından riayet edilmesi gereken şartlar bakımından ayrılmaktadır.

Bu sözleşme her şeyden önce birbirleriyle evlenmeleri dinen ve hukuken mümkün olan kişiler arasında ve iki şahit huzurunda yapılır. Şahitlerin mevcudiyeti bu sözleşmeye açıklık kazandırmak ve evlilik ilişkisini etrafa duyurmak hedefine yöneliktir. Bunun dışında evlilik için herhangi bir şekil şartı aranmamıştır. Bu yönüyle evlilik kilise hukukundaki evlenmelerden ayrılmaktadır. Kilise hukukunda nikâhlar ehliyete

ve evlenme engeline yönelik şartlara ilâve olarak mutlaka bir dinî mekânda yani kilisede ve yine görevli bir din adamı tarafından kıyılması gibi şartlar da içerir. Bütün diğer şartlar gerçekleşse bile bu son iki şartın yerine getirilmediği evlilikler geçerli değildir. Dolayısıyla bu tür evliliklerde eşlerin meşrû olarak beraber yaşaması mümkün olmadığı gibi, bu birleşmeler sonunda doğmuş çocukların nesebi de sahih değildir. Bu anlamda olmak üzere kilise hukukunda evlilik dinî bir sözleşmedir.

İslâm hukukunda evlilik Hristiyanlıktaki mânasında dinî bir sözleşme sayılmaz. Bir diğer ifadeyle nikâhın mutlaka cami gibi bir dinî mekânda yapılması gerekmez. Bu gerekmediği gibi nikâhın mutlaka bir din adamı tarafından kıyılması da gerekmez. Esasen İslâm'da –Hristiyanlıkta olduğu gibi–din adamı sınıfı da yoktur. İslâm hukukunun gerek evlenme engellerine, gerek tarafların ehliyetine ve irade beyanlarına, gerekse evliliğin aleniyetine yönelik olarak aradığı şartların gerçekleştiği her türlü evlilik, herhangi bir kişi veya kurumun mârifetiyle olmaksızın sadece tarafların karşılıklı iradeleriyle yapılmış olur. Bununla birlikte tarafların hak ve görevlerinin daha kolay takibi gibi çeşitli sebeplerle evliliklerin kontrol altında tutulmasına ihtiyaç duyulması, evlilik akdinin yetkili kişi veya kurum nezaretinde yapılmasını ve kayıt altına alınmasını gerektirmiştir. Bu bakımdan yeterli şartları taşıyan ve tarafların iradelerinin bulunduğu her türlü evlilik kim tarafından yapılırsa yapılsın geçerlidir. Ülkemizde uygulanmakta olan dinî nikâhlar, yani dinî nikâh veya imam nikâhı adı altında yaygın olarak yapılagelen uygulama esasen dinin veya İslâm hukukunun biri resmî, diğeri dinî iki nikâhı şart koşmasından ileri gelmemektedir; tam tersine bu tür uygulama tarihî ve Cumhuriyet döneminde oluşan hukukî şartlarla ve izlenen politikalarla yakından ilgilidir. Bir yönüyle de evlenmelerde İslâm hukukunun aradığı şartların gerçekleşmesi veya denetlenmesi hedefine yöneliktir. Osmanlı toplumunda da nikâhlar belli bir dönemden sonra devlet kontrolüne alınmaya çalışılmış, bunun için de nikâh kıyma yetkisi kadılara ya da onların özel olarak izin vereceği kimselere devredilmiş ise de bu

Başa Dön

konuda tam bir başarı sağlanamamış, mahalle imamları kadı kontrolü olmaksızın nikâh kıymaya devam etmişlerdi.

İslâm hukukunun klasik doktrinine göre evlenmenin bir din adamı huzurunda yapılması şart olmadığı gibi resmî bir memur önünde yapılması da dinen gerekli değildir. Ancak evlenmelerin belirli bir disiplin altına alınması, tarafların, varsa veli ve vekillerinin evlenme veya evlendirme ehliyetine sahip olup olmadıklarının bilinmesi, resmî bir memur tarafından yapılan evliliklerin ispat kolaylığı taşıması, doğacak çocuklarının nesebinin daha kolay biçimde sabit olabilmesi, evlenme engelleri varsa bunların bilinmesi ve ortaya çıkması gibi gayelerle oldukça erken dönemlerden itibaren evlenmelerin devlet kontrolünde yapılmasına özen gösterilmiştir. Meselâ Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarından itibaren bir kısım nikâh akidlerinin mahkemelerde bizzat kadılar tarafından kıyıldığı bilinmektedir. Kadıların görevleri arasında nikâh kıymak da daima sayıla gelmiştir. Yıldırım Bayezid devrinde mahkemelerde harç alınmaya başlandığında bu harçların miktarı devlet tarafından belirlenmekteydi. Bu harçlar listesinde 12 akçe ile nikâh harcı da vardır. Bu en azından Yıldırım Bayezid döneminden itibaren mahkemelerde nikâh kıyıldığını ve bu nikâhlar karşılığında hâkimlerin belirli bir harç aldıklarını göstermektedir.

Başa Dön

Mahkemelerde kıyılan nikâhların yoğunluğu devirden devire, şehirden şehire değişiklik arz etmektedir. Bazı şer'iyye sicil defterlerinde çok sayıda nikâh kaydı varken bazı defterlerde bu kayıtlar daha azdır. Gösterilen çabalara rağmen Osmanlı Devleti'nde bütün nikâhlar mahkemelerde kıyılmış değildir. Ancak mahkeme dışındaki nikâhlar da öyle zannedildiği gibi rastgele kıyılmamış, bunun için önce mahkemeden bir izin ve bir izin kâğıdı (izinnâme) almak gerekmiştir. Büyük camilerinin imamları sadece mahkemeden alınan izin üzerine evlenmek isteyen kimseleri evlendirmişlerdir.

Netice olarak devletin evlenecek kimseleri evlenme ehliyeti ve engelleri bakımından kontrol altında tutması ve geçerli bir evliliği sağlayacak aleniyeti temin edip evliliğin dinî-hukukî geçerlilik şartlarını bilen bir görevliye nikâhları

kıydırması İslâm'ın ruhuna daha uygun bulunmakta ve nikâh akdiyle eşlere sağlanan hukukî garantileri daha temin edici olmaktadır.

Evlenmemenin Müstehab Olması

Evlilik, masraflarını ve kadının geçimini sağlayamayacak durumdaki kişinin evlenmesi mekruhtur. Bu durumdaki kişi iffetini korumak için oruç tutmalı ve ibadete yönelmelidir. Çünkü ibadete yönelip oruç tutmak, nefsî arzuları frenler.

"İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyelerinizden salih olanları evlendirin. Eğer fakir iseler Allah fazlından onları zengin eder. Allah geniş (rahmet sahibi)dir ve bilendir." (Nûr/32)

Hz. Muhammed (a.s.v.) de şöyle buyurmuştur: ***"Sizden nafakaya gücü yetenler evlensin."***

Nafakaya gücü yetmeyen kişinin evlenmeyi terk etmesi müstehabdır.

Evlenmenin Mekruh Olması

Evlenmek İstemeyen, yaşlı veya cinsi iktidarı zayıf olan kimse ile durumu müsait olmayan kimsenin evlenmesi mekrûhtur.

Ayrıca evlilik mehir ve nafaka gerektirir. Bunlara gücü yetmeyen kişinin evlenmesi de mekruhtur.

Evlenmemenin Efdal Olması

Evlilik masraflarını ve nakafa ihtiyacını karşılayacak güçte olmakla beraber, kendisini ilim ve ibadete vermiş, evlenmeyi de istemeyen kişinin evlenmemesi efdaldir. Çünkü evlilik onu ilim ve ibadete yönelmekten alıkoyar.

Evlenmek fıtratın gereği ve peygamberin sünnetidir.

Bakire, mütedeyyine, güzel, iyi bir soya mensup ve yakın bir akrabadan olmayan bir kadınla evlenmek sünnettir. Resûlüllah (a.s.v.) şöyle buyuruyor:

تُنْكَحُ الْمَرْاَةُ لِاَرْبَعٍ لِمَالِهَا وَلِجَمَالِهَا وَلِحَسَبِهَا وَلِدِينِهَا
فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّيْنِ تَرِبَتْ يَدَاكَ

"Kadın dört şey için nikâhlanır: Malı için, güzelliği için, soyu için, dini için. Sen dindarı tercih et." (Buhari, Müslim)

Kendini ilim ve ibadete vermemiş, evlilik masraflarını ve kadının geçimini de sağlayacak güçte olan kişinin evlenmesi efdaldir. Çünkü evlenmemek, onu günaha sürükleyebilir. Ayrıca evlenmekle neslin çoğalmasına da katkıda bulunmuş olur.

Ailenin İslâm'daki Yeri ve Önemi

Aile mânâsına gelen usre kelimesi, lügat bakımından 'kişinin en yakın akrabalarından meydana gelen topluluk' demektir. Bunlar anneler, babalar, dedeler, nineler, kızlar, erkek çocuklar ve onların çocuklarından meydana gelenlerdir.

Fert, toplumun mihenk taşı ise, aile de kovan gibidir. Fert, ailenin bir parçasıdır ve ilk özelliklerini aileden, alır. ***"(Bu kimseler) birbirinin soyundandır."*** (Âli İmran/34)

Fert, ailenin tabiatıyla tabiatlanır, onun terbiyesinden, etkilenir. Nitekim Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Her doğan (çocuk) fıtrat üzere doğar. Bundan sonra anası, babası onu Yahudi veya Hristiyan veya mecusî yapar."*** *(Müslim/2658, (Ebu Hüreyre'den)*

Fıtrat, insanın iyi ve güzel şeyleri bilip kabul edecek kabiliyette yaratılmasıdır. Beşerin yaratılışının temeli budur.

Fert ailenin, aile de toplumun direği ve temelidir. Bu bakımdan fert iyi olursa, aile de iyi olur, aile iyi olursa toplum da iyi olur. Bu yüzden İslâm dini aileye çok önem vermiştir. Kur'an ve Sünnet'in hükümlerinin bir çoğu aileyle ilgilidir.

İslâm'ın Aileye Verdiği Önemin Tezahürleri

İslâm'ın aileye verdiği önemi pek çok yerde görmek mümkündür. Bunların tümünü saymak mümkün değildir. Ancak bunların bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

A. Evlenmeyi Emretmiş Olması

Çünkü evlilik olmadan aile olmaz. Meşru bir evlilik temeline dayanmayan ilişki zina olur.

"Sakın zinaya yaklaşmayın. Çünkü o bir hayasızlık ve çok kötü bir yoldur." (İsra/32)

"Hür ve iffetli kadınlarla, zina yapmamış ve gizli dost edinmemiş olduğunuz halde mehirlerini vermek suretiyle (evlenmeniz) size helâl kılındı." (Mâide/5)

B. Karı-Kocanın Hukukunun Belirlenmiş Olması

İslâm, karısı hakkında erkeğe şunları farz kılmıştır:

a. Mehir

"Kadınlara nikâh bedellerini (mehirlerini) müşkilat çıkarmaksızın verin." (Nisa/4)

b. Nafaka

"Bu müddet zarfında (emziren annelerin) yiyeceği ve giyeceği örf ve âdet gereğince çocuğun babasına aittir." (Bakara/233)

Hz. Muhammed (a.s.v.) de şöyle buyurmuştur; ***"Kadınların yiyecek ve giyecekleri normal bir şekilde olmak üzere sizin üzerinizedir."*** *(Müslim/1218)*

c. Kadınlarla hoş geçinmeyi emretmiştir.

"Onlarla (kadınlarla) hoş geçinin." (Nisa/19)

İslâm, kadına da kocası hakkında şunları vacip kılmıştır:

a. Masiyetin bulunmadığı yerde kadına kocasına itaat etmeyi emretmiştir.

"Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar." (Nisa/34)

Ayette geçen kavvam kelimesinden maksat, evin idaresinin erkeğe ait olması, kadının da ona itaat etmesidir.

b. Kocanın izni olmadan herhangi bir şahsı eve sokmamasını emretmiştir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sizin onlar üzerinde hakkınız, hoşlanmayacağınız kimselere döşeklerinizi çiğnetmemeleridir."*** *(Müslim .1218)*

İmam Nevevî, *'Kocanın eve girmesini istemediği bir kişiye kadının izin verme yetkisi yoktur'* demiştir.

c. Kadına, kocasının şerefini, namusunu ve malını koruması emredilmiştir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Erkeğin sakladığı en hayırlı hazinenin ne olduğunu size haber vereyim mi? Saliha bir kadın! Kocası baktığında kocasını memnun eder, kocası emrettiğinde itaat eder, kocası evde olmasa bile onun sırrını ve evini muhafaza eder, İşte en hayırlı define budur."*** *(Ebu Dâvud/l664; Hâkim, Müstedrek, (Hâkim hadîsin sahih olduğunu söylemiştir.)*

C. Çocukların Geçiminin Babaya Ait Kılınması

İslâm, çocukları için babalara şunları farz kılmıştır:

a. Çocukların Nafakasını vermeyi emretmiştir.

"Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin." (Talak/6)

Görüldüğü gibi, Allah Teâlâ, süt emziren annenin ücretinin verilmesinin baba üzerine vacip olduğunu beyan etmiştir.

b. Ahlâk ve ibadet bakımından güzel yetiştirmeyi emretmiştir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Çocuklarınızı üç hasletle yetiştirin: Peygamber sevgisi, ehl-i beyt sevgisi ve Kur'an sevgisi."*** *Deylemî, [Bkz. Suyutî, Câmi'us-Sagîr**

Dikkat edin! Hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden sorumlusunuz, idareci (halife) halkı güden bir çobandır ve güttüklerinden sorumludur.

"***Erkek ailesinin çobanıdır ve onlardan sorumludur. Kadın da evi ve çocuğu hususunda çobandır ve onlardan sorumludur. Köle efendisinin malı hususunda çobandır ve ondan sorumludur. Dikkat edin! Hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden sorumlusunuz."*** *(Buhari/853, Müslim/1829 ve başka muhaddisler)*

İslâm, çocuklara da şunları farz kılmıştır:

a. Evlatlar, Allah'a isyan olmamak şartıyla anne ve babaya itaat ile mükelleftirler.

Anne-baba çocuğa Allah'ı inkâr etmeyi, İslâm'ın herhangi bir farzını inkâr etmeyi emrederse, buna itaat edilmez. Çünkü Allah'a isyan ederek hiçbir mahluka itaat edilmez.

Ayrıca çocuk anne-babasına ihsan etmelidir.

"Rabbin yalnız kendisine kulluk etmenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı emretti." (İsra/23)

"Onlarla (annen ve babanla) dünyada iyi geçin." (Lokman/15) .

b. Anne ve baba fakir ise çocuğun onlara nafaka vermesi gerekir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kişinin yediğinin en hayırlısı ve helâli kendi kazancından olandır. Kişinin çocuğu da onun kazanandandır."*** *(Ebu Dâvud/35)*

"Sen ve malın babanındır. Çocuklarınız sizlerin en güzel kazançlarınızdandır. Öyleyse çocuklarınızın kazancından yiyin." *(Ebu Dâvud/3530; Tirmizî/1358)*

İşte bu ve benzeri hükümlerden, İslâm'ın aileye ne kadar önem verdiği açıkça anlaşılır.

Başa Dön

* Baba olan kimsenin en büyük görevi evladını İslâm'ın emrettiği şekilde yetiştirip kendisine güzel bir terbiye vermek, sağ eline Kur'an-ı Kerim, sol eline Peygamber (a.s.v.)'in Sünnet-i Seniyyesini vermek ve dünyada sıkıntı çekmemesi için onu bir meslek sahibi kılmaktır. Zamanımızda hayat şartları değişmiştir. Geçen zamanlara benzememektedir. Bu ağır şartlar altında evladı maddeten ve manen kalkındırmak gerekir, aksi takdirde bu ağır şartlar altında ezilecektir. Ayrıca babanın durumu müsait olması halinde evladının iffetini muhafaza edip onu mütedeyyin ve İslâm kültürünü almış bir kadınla evlendirmesi gerekir. Yoksa - bazı alimlerin dediklerine göre - evladın işlediği günahlarda baba da ortak olacaktır. Bunun için tarih boyunca Müslüman anne ve babalar sadece çocukları besleyip büyütmekle yetinmemişler, belki onları evlendirip kendilerine yuva kurmak için çalışmışlar, onlar için şenlik yapmayı adet haline getirmişlerdir. Hatta İslâmiyet'te evlenme münasebetiyle yemek tertip edip komşu,

mahalle veya köy halkını davet etmek sünnettir.* *(Halil Günenç-Büyük Şafii İlmihali)*

Kız ve Erkekte Evlenme Ehliyeti

Geçerli bir evlilik yapabilmek için hukuken sahip olunması gereken yeterliliğe evlenme ehliyeti denir. Bütün hukukî işlemlerde olduğu gibi evlenme sözleşmesini başka bir kimsenin iznini almadan yapabilmek için de tam ehliyetli olmak gerekir.

Evlenme Ehliyeti için erkek ve kızda bulunması gereken üç şart vardır. Bunlar:

1- Akıllı olmak
2- Bâliğ olmak
3- Reşit olmak

1- Akıllı olmak: Bir hukuk terimi olarak iyi ile kötüyü, kâr ile zararı ayırt etmeye yarayan zihnî melekeler açısından yeterli kimseyi ifade eder. Kişinin ibadetlerle mükellef ve hukukî-cezaî ehliyete sahip olabilmesi için temyiz kudretine sahip bulunması gerekir. Bu ehliyete sahip olmayan küçükler malî sorumluluk dışında herhangi bir dinî emirle yükümlü değildirler. Bu konuda Hz. Peygamber'in ***"Üç kimseden kalem kaldırıldı (dinî yükümlülüklerden muaf tutuldu): Bulûğa erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan ve şifa buluncaya kadar akıl hastasından"*** *(Buhârî, Ḥudûd/22; Ṭalâḳ/11)* anlamındaki hadisi delil olarak gösterilmiştir. (*https://islam ansiklopedisi.org.tr/akil—mümeyyiz)*

2- Bâliğ olmak: Sözlükte "ulaşmak" anlamına gelen bulûğ, terim olarak çocuğun cinsî ve bünyevî ergenlik dönemine ulaşmasını ifade eder ve bu durumdaki kimseye de bâliğ denir. Ergenlik devresi de diyebileceğimiz bulûğ sonrası dönem, kişinin çocukluktan çıkıp yetişkin insan özelliği kazandığı önemli bir hayat merhalesidir.

Ergenlik biyolojik bir olgunluğu ifade eder. Bu da insandan insana, bölgeden bölgeye göre değişir. Bu bakımdan

herkes için sabit bir ergenlik yaşı belirlemek mümkün değildir. Bu sebeple İslâm hukukçuları ergenlik için genel duruma bakarak bir alt bir de üst sınır belirlemişlerdir. Bu iki sınır arasında kişi ne zaman biyolojik olarak ergen olursa o andan itibaren bâliğ sayılır.

Bulûğun iki ölçüsünden birincisi ve aslî olanı fiilî bulûğdur; yani gerekli asgari yaş sınırına ulaşmış erkeğin ve kızın cinsî yönden fiilî ergenliğe kavuşmasıdır. Bunun da bünyeye, iklim vb. dış şartlara göre değişik yaşlarda olacağı açıktır.

Alt sınırdan önce ergenlik iddiası dinlenmez. Biyolojik gelişme erkeklerde ihtilam, kızlarda ise hayız (adet) görmeleridir. Ancak alametler bulunsa bile aşağıdaki yaşlardan önce ergenlik gerçekleşmiş sayılmaz: Malik ve Şafii'ye göre tamamlanan dokuz yaş; Ebu Hanife'ye göre 12 yaş; Ahmed b. Hanbel'e göre 10 yaş.

Eğer biyolojik gelişmeler ve alametler gecikirse, olmazsa, yaşa bakılır. İmam-ı Şafiî, Ahmed b. Hanbel ve Ebu Yusuf'a göre tamamlanan onbeş yaş ergenlik yaşıdır. İmam Malik'e göre 18 yaş ergenlik çağıdır. Ebu Hanife'ye göre ergenlik yaşı erkelerde 18, kızlarda 17'dir.

Üst sınıra ulaşan kimse de ergenliğe ulaşmasa bile bâliğ kabul edilir. (*http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00359.htm*) (*https://islamansiklopedisi.org.tr/bulug*)

3- Reşit olmak: Rüşt; Sözlükte "doğru yolu bulmak, makul davranmak" gibi mânalara gelen rüşd kelimesi fıkıh terimi olarak kişinin mallarını din, akıl, mantık ve iktisat prensiplerine uygun biçimde koruyup harcamasını sağlayan fikrî olgunluğa sahip olmasını, Şâfiî'ye göre bunun yanı sıra dinî ve ahlâkî açıdan adalet vasfını taşımasını ifade eder. Bu vasfı taşıyana reşîd denir.

Klasik fıkıh eserlerinde bulûğ çağına yaklaşan veya erişen çocuğun reşid olup olmadığını tespit etmek amacıyla emsali tarafından yapılan tasarruflarda bulunması için kendisine fırsat verilmesi gerektiği belirtilir.

Meselâ bulunduğu çevre itibariyle ticaret, ziraat veya belirli bir meslekle uğraşması beklenen çocuk o işle ilgili gereken faaliyet ve harcamaları yapmakla görevlendirilmeli ve birkaç defa denendikten sonra reşid olup olmadığına karar verilmelidir. Hanefîlerle Şâfiî ve Hanbelilerin çoğunluğuna göre bu deneme bulûğdan önce olmalıdır; çünkü Nisâ sûresinin 6. âyetinde

denemeye tâbi tutulacak kişiler "yetim" olarak nitelenmektedir, yetimlik ise bulûğdan önce olur. Ayrıca denemenin bulûğdan sonra yapılması bâliğ ve reşid kimsenin hacir altında tutulmasına yol açar. Fakat denenecek çocuk temyiz gücüne sahip ve bulûğa yaklaşmış olmalıdır. Maliki mezhebiyle Şâfiî ve Hanbelilerin bir kısmına göre bu deneme bulûğdan sonra yapılır; zira rüşde ancak bulûğdan sonra erişilebilir. Bu görüşlerin pratikte belirsizlik ve istikrarsızlığa yol açacağı düşünülerek sonraki âlimler devlet tarafından içtimaî ve iktisadî şartlara göre bulûğdan sonraki herhangi bir yaşın rüşd yaşı olarak belirlenebileceğine hükmetmişlerdir. Günümüzde medenî hukuk alanıyla ilgili düzenlemelerde İslâm hukukunu esas alan ülkelerin kanunlarında rüşd yaşı on sekiz ile yirmi bir arasında değişmektedir.

Rüşdün karşıtı olan sefeh ise (sefâhe: "hafiflik") fıkıhta aklî melekesi yerinde ve temyiz kudretine tam sahip olmakla birlikte mal ve servetini din, akıl, mantık ve iktisat prensipleriyle bağdaşmaz biçimde harcayan kimsenin tedbirsizlik halini, Şâfiî'ye göre bunun yanında kişinin fısk vasfını taşımasını belirtmek için kullanılır. Bu durumdaki kişiye sefîh (çoğulu süfehâ) adı verilir.

Maliki, Şâfiî ve Hanbeli mezhepleriyle Hanefî mezhebinde tercihe şayan bulunan Ebû Yûsuf ve Muhammed'in ictihadına göre bulûğa erdiği halde reşid olmayıp sefih hali devam eden kişi yaşı ne kadar ilerlerse ilerlesin reşid olana kadar malları veli veya vasisinin elinde bırakılarak hacir altında tutulur.

Malikilere, Şafiilere ve Hanbelilere göre; tam evlenme ehliyetine sahip olmak için rüşd de şarttır; buna göre sefih aile hukuku bakımından tam ehliyetli değildir. Malikilere göre velisinin izin veya icâzetiyle evlenebilir; diğer iki mezhep bunu da kabul etmez. Onlara göre sefihi ancak velisi evlendirebilir.

Hanefilere göre ise; aile hukukunda tam ehliyetli olmak için akıllı ve bâliğ olmak yani temyiz gücüne sahip olarak ergenlik çağına ulaşmak yeterlidir. Bu mezhebe göre kadın olsun erkek olsun bu iki şartı kendisinde toplamış bulunan her şahıs başka bir kimseden izin almaksızın evlenme sözleşmesi yapabilirler. Bu kimselere tam ehliyetli denir. Hanefilere göre

evlenme ehliyetine sahip olmak için rüşd şart değildir. Bir diğer ifadeyle mal varlığını gerektiği gibi idare edemeyen, gereksiz yere veya gereğinden fazla sarf eden sefihler, diğer hukukî işlemler bakımından eksik ehliyetli sayılırlarsa da aile hukuku bakımından tam ehliyetli kabul edilirler.

Evlenme ehliyeti için gerekli olan bu üç vasıftan birisi eksik olursa eksikliğin türüne göre kişi ya tam ehliyetsiz veya eksik ehliyetli olur. (*https://islamansiklopedisi.org.tr/rusd--fikih ve DİB İlmihal II/210)*

EVLENİLMESİ HARAM OLAN KADINLAR

İslâm evlenmeyi meşru kılmış, insanları ona teşvik etmiştir. Fakat bazı kadınlarla evlenmeyi ise haram kılmıştır. Evlenilmesi haram olan kadınlar şunlardır: Anne, kız kardeş, kardeşlerin çocukları ve torunları, hala, teyze. Bunlar daima birbirlerini görüp, aynı ortamda yaşadıkları için evliliğin hedefi tahakkuk etmez. İşte bu ve benzeri nedenlerden dolayı İslâm, bazı kadınlarla evlenmeyi haram kılmıştır.

Evlenilmesi Haram Olan Kadınların Kısımları

Evlenilmesi haram olan kadınlar iki kısma ayrılır; ebediyen haram olanlar, geçici olarak haram olanlar.

Başa Dön

Evlenilmesi Ebediyen Haram Olan Kişiler

Kişi, hangi sebeple olursa olsun bu kadınlardan biriyle evlenemez.

Ebedî Haramlığın üç sebebi vardır:

1. Kan bağı
2. Evlilik bağı
3. Süt

Kan Bağından Ötürü Haram Olanlar

Kan bağıyla haram olanlar şunlardır:

1. Anne, annenin annesi, babanın annesi

Bunlara insanın asılları denir. Bunlardan herhangi biriyle evlenmek caiz değildir.

2. Kız, kızın kızı, oğlun kızı

Bunlara insanın fer'leri (dalları) denir. Bu bakımdan bunlardan birisiyle de evlenmek hiçbir zaman caiz olmaz.

3. Kız kardeş

İster ana-baba bir, ister baba bir, ister ana bir olsun hüküm değişmez. Bunlara da ebeveyn'in dalları denir. Bu bakımdan bunlarla da evlenmek ebediyen caiz olmaz.

4. Kız kardeşin kızı

Bu kız kardeş ister ana-baba bir, ister baba bir, ister ana bir olsun, bunların kızlarıyla da evlenmek ebediyen caiz olmaz.

5. Hala, babanın halası, annenin halası; Teyze, annenin teyzesi, babanın teyzesi

Bunlara da ceddeyn'in (iki dedenin) dalları denir. Bunlarla da evlenmek ebediyen caiz değildir.

Bütün bunlarla evlenmenin haram olduğu hakkında ayet nazil Olmuştur: "***(Ey müminler!) Sizlere (şunları nikahlamak) haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerin izin kızları."*** (Nisa/23)

Buna rağmen kişi bunlardan biriyle nikâhlanırsa, o nikâh bâtıldır. Eğer bu nikâhı helâl sayarsa, kâfir olur.

Kadının da; *babasıyla, dedesiyle, amcasıyla, dayısıyla, oğluyla, oğlunun oğluyla, kızının oğluyla, ana-baba bir kardeşiyle, baba bir kardeşiyle, ana bir kardeşiyle, kız kardeşinin oğluyla, bütün bunların dallarıyla evlenmesi haramdır.*

Evlilik Bağıyla Haram Olanlar

Evlilik bağıyla haram olan kadınlar şunlardır:

1. Babanın ve dedenin hanımları

Bunlara 'asılların hanımları' denir. Kişiye, bunlarla evlenmek ebediyen haramdır.

"Babalarınızın nikahladığı kadınları (üvey annelerinizi) nikahlamayın! Ancak (İslâm'dan) önce olan (bu tür hatalar affedilmiş) geçmiştir. Şüphesiz ki o fahiş bir iştir.

(Mürüvvet sahipleri katında) buğz edilen (bir hareket)tir. (Bu işi hoş görenin yolu) ne kötü yoldur!" (Nisa/22)

2. Oğulun hanımı, torunların hanımı

Bunların aşağıya doğru bütün dallarıyla evlenmek ebediyen haram kılınmıştır.

"***Sulbünüzden olan öz oğullarınızın (boşanmış veya dul kalmış) kanlarıyla evlenmeniz (size haram kılındı)."*** (Nisa/23)

'Sulbünüzden olanlar' ifadesiyle, evlat edinilen çocukların dul kalan hanımları, bu hükümden istisna edilmiştir. Çünkü cahiliye devrinde Araplar, evlatlıklarının hanımlarını da tıpkı öz oğullarının hanımları gibi haram kabul ederlerdi. İslâm, onların bu inançlarını reddederek, evlatlıkların dul kılmış eşleriyle evlenmeyi helâl kılmıştır.

"Evlatlıklarınızı da oğullarınız yapmamıştır. Bunlar ancak sizin ağızlarınızda (söylediğiniz) sözlerinizdir. Allah hakkı söyler ve O doğru yola hidayet eder." (Ahzab/4)

"***Zeyd o kadından ilişkisini kesince, biz onu sana eş olarak verdik ki evlatlıklarının kendilerinden ilişkilerini kestikleri kadınlar, müminlerin üzerine günah olmasın."*** (Ahzab/37)

3- Kayınvalide ile evlenmek caiz değildir. .

"Hanımlarınızın anneleri (size haram kılınmıştır)." (Nisa/23)

Kayınvalide gibi, hanımının kadınlardan olan asıllarıyla evlenmek de haram kılınmıştır. Bunlara, cinsî münasebet olmasa dahi nikâh haramdır.

Eğer bunlardan herhangi biriyle nikâh akdedilirse, o nikâh bâtıldır. Bunlarla nikâhlanmanın helâl olduğunu söyleyen kişi kâfir olur.

4. Kişinin üvey kızlarıyla evlenmesi haramdır.

Fakat bu, mücerred akidle haram olmaz, ancak annesiyle münasebette bulunduğu takdirde haram olur; yani annesini

nikahlayıp da cinsî münasebette bulunmadan boşarsa, kişi onun kızıyla evlenebilir.

"Kendileriyle cinsî münasebette bulunduğunuz hanımlarınızdan olan ve himayenizde bulunan üvey kızlarınızda evlenmeniz haramdır). Eğer üvey kızların anneleriyle (nikâh akdi yapıldıktan sonra) cinsî münasebette bulunmamış iseniz, (o üvey kızlarla, anneleri öldüğü veya boşandığı takdirde evlenmenizde herhangi bir) beis yoktur." (Nisa/23)

Kişinin üvey kızıyla evlenmesinin haram olmasının nedeni, evinde olması değildir. Annesiyle cinsî münasebette bulunduktan sonra, ister evinde, ister başka yerde bulunsun, üvey kızıyla evlenmesi haramdır. Ayette geçen bu kaydın zikredilmesi, umumi bir durumun ifadesidir. Tabi kızın da üvey babasıyla evlenmesi haramdır.

Süt Nedeniyle Haram Olanlar

Süt nedeniyle yedi sınıf ile evlenmek haram olur. Kur'an-ı Kerîm bunlardan ikisini zikrederken, diğerlerini Sünnet zikretmiştir:

1. Süt anne, süt annenin annesi ve dalları

Bunların hiçbiriyle evlenmek caiz değildir.

2. Süt kız kardeş

İkisinin aynı anneden emmiş olması yeterlidir. Eğer kız, erkeğin annesinden emmişse, o erkeğe ve o erkeğin tüm kardeşlerine haram olur. Eğer erkek, kızın annesinden emmişse, o kız ve onun diğer kız kardeşleri o erkeğe haram olur, ancak o kız ve onun kız kardeşleri o erkeğin kardeşlerine helâl olur. Çünkü o kız, o erkeğin annesinin sütünü emmemiştir, kız kardeşleri de içmemişlerdir.

"Size süt veren anneleriniz, sütten ötürü kız kardeşleriniz (size haram kılınmıştır)." (Nisa/23)

3. Süt kız kardeşin kızı

4. Süt kardeşin kızı

5. Babası ile aynı kadından süt emen; süt hala

6. Annesi ile aynı kadından süt emen; süt teyze

7. Hanımından süt emen kız

Çünkü bu durumda olanlar baba-kız hükmündedir. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Doğmak ve doğurmaktan dolayı haram olan şeyler, sütten dolayı da haram olur."*** *(Buhari/2502, Müslim/1444)*

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, Hamza'nın kızı ile evlenmesi istenildi de Peygamber 'O bana helâl olmaz. Çünkü o, benim süt kardeşimin kızıdır. Rahimden haram olan, sütten de haram olur' buyurdu".*** *(Buhari/2503, Müslim/l/447)*

Buna göre kadına da süt babası, süt oğlu, süt kardeşi ve süt kardeşinin oğluyla evlenmek haram olur.

Süt Nedeniyle Haram Olanlar Evlilikle de Haram Olur

1. Sü't annenin annesi de haramdır.

2. Hanımı başkasının hanımı iken ondan süt emen kız da haramdır.

3. Kişinin babasının başka hanımından olan süt kız kardeşle evlenmesi haramdır.

4. Kişinin, hanımından emen çocuğun hanımıyla evlenmesi de haramdır.

Evlenilmesi Geçici Olarak Haram Olan Kadınlar

Geçici (muvakkat) haramlık, evlenilmesi geçici olarak haram olan kadınlar içindir. Bu haramlık belli şartlara bağlıdır. Bu şartlar ortadan kalktığında hürmet (haramlık) ortadan kalkar. Ancak bağlı bulunduğu şart ortadan kalkmadan nikâh akdi yapılırsa, o nikâh bâtıldır. Geçici olarak haram olan kadınlar şunlardır:

1. İki kız kardeş ile bir arada evlenmek.

Bunlar ister soy bakımından kardeş olsun, isterse süt bakımından hüküm değişmez. Ayrıca bunları ayrı zamanlarda

veya aynı zamanda nikahlamak da haramdır. İki kız kardeş aymanda nikâhlanırsa, iki nikâh da bâtıl olur. Eğer ayrı ayrı zamanlarda nikâhlanırlarsa öncekiyle yapılan nikâh sahih, sonraki bâtıldır. Ancak kız kardeşin birini boşadığında veya öldüğünde diğeriyle evlenebilir.

"(Ey müminler!) Sizlere (şu kadınları nikahlamak) haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, size süt veren anneleriniz, sütten ötürü kız kardeşleriniz, hanımlarınızın anneleri, kendileriyle cinsî münasebette bulunduğunuz hanımlarınızdan olan ve himayenizde bulunan üvey kızlarınız. Eğer üvey kızların anneleriyle cinsî ilişki kurmamış iseniz, (o üvey kızlarla anneleri öldüğü veya boşandığı takdirde evlenmenizde herhangi bir) beis yoktur. Sulbünüzden olan öz oğullarınızın (boşanmış veya dul kalmış) kanlarıyla evlenmeniz ve iki kız kardeşi birlikte nikahlamanız da (size haram kılındı). Ancak cahiliyet devrinde geçen (bu haram evlenmeler) affedilmiştir. Şüphesiz ki Allah affedicidir, merhamet edicidir." (Nisa/23)

2. Bir kadını halasıyla veya teyzesiyle birlikte nikahlamak haramdır.

Ayrıca kadını, oğlunun kızıyla veya kızının kızıyla da birlikte nikahlamak haramdır.

Fakihler bu hususu 'Biri erkek, diğeri kadın olsalardı, evlenmeleri caiz olmayacak olan iki kadım bir arada nikahlamak haramdır' kaidesiyle belirtmişlerdir. Bu kaide, bizim söylediğimiz her şeyi ifade etmektedir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Bir kadınla halası ve keza bir kadınla teyzesi, bir kimsenin nikâhı altında toplanamaz."*** Buhari/4820, Müslim/1408, (Ebu Hüreyre'den)*
(Büyük Şafii Fıkhı 2)

Neslin bekası ve dünya hayatının devamı için İslâm dini evlenmeyi meşrû kılmıştır. Yalnız rastgele herkes istediği kadınla evlenemez. Kendisiyle evlenmenin helal olduğu kadınlar olduğu gibi haram olan kadınlar da vardır.

Muvakkaten haram kadınlar:

1 - Başkasının nikâhı veya iddeti altında bulunan kadınlar:

2 - Üç talâk ile boşanmış olan zevcesi. Çünkü böyle bir kadın ancak başkasıyla evlendikten sonra eski kocasıyla evlenebilir.

3 - Dört kadınla evli olan için dörtten fazla olan kadınlar.

4 - Zevcenin nesep veya rada'la kız kardeşi, hala ve teyzesi.

5 - Putperest veya muattile (yani hiçbir dinin saliki olmayan kadınlar) Fakat semavi kitaplardan birisine inanan kitabiye yani Yahudi veya Hristiyan olan kadınla evlenmek mekrûh olmakla beraber sahihtir. Yalnız kitabiye olan kadın, İsrailiyye olursa, onunla evlenebilmek için uzak babalarının mensûb olduğu dini nesheden Bi'seti Nebeviden evvel o dine intisab etmiş olduğunun bilinmesi veya Peygamber Efendimizin Peygamber olarak gönderilmesinden sonra ona intisab ettiğinin bilinmemesi biliniyorsa, onunla evlenmek caiz değildir.

Kitabiye olan kadın İsrailiyye değil, mensûb olduğu dini nesh eden Bi'seti Nebeviyeden evvel onun uzak babalarının o dine intisab ettiği kati olarak bilinmesi şarttır. Bilinmezse onunla evlenmek caiz değildir. Bu minval üzere Şafii mezhebine göre bu günkü Avrupa ve Amerika Hristiyan kadınlarıyla evlenmek caiz değildir.

Hristiyan veya Yahudi bir kadınla evli olan kimse Hayız, Nifas, Cenabet ve necasetten yıkanması için ona emretmeli; domuz etini yemekten de men etmelidir.

Cinsel ilişki olmadan evvel kadın veya kocadan biri mürted olursa nikâh feshedilir. Cinsel ilişkiden sonra irtidat vaki olursa, iddet müddetinde beklenir. Bu müddet içerisinde tekrar İslâmiyet'e dönerlerse nikâh devam eder, yoksa münfesih olur.

Müslüman olmayan bir karı-koca İslâm dinine girerlerse, birbirine mahrem olmadıktan sonra eski nikâhları ne olursa olsun devam eder. Koca, İslâm dinine girer de kadın küfürde kalırsa, kadının durumuna bakılır. Şayet ehlikitap ise yine nikâh devam eder. Aksi takdirde iddet müddetinde beklenir, Müslüman olmazsa nikâhları fesh olur.

Bir Hristiyan ihtida eder ve nikâhı altında bulunan kadın putperest, mason ve komünist gibi batıl bir inanca mensup olursa, evlilik hayatının devamı için iddet esnasında kadının da ihtida etmesi gerekir. Aksi takdirde nikâhları ortadan kalkar.

Bu Kadınlarla Evlenmenin Haram Kılınmasının Hikmeti

Söz konusu kadınların, bir kişinin nikâhı altında bulundurulmasının haram kılınmasındaki hikmet şudur: Bu tür bir akid, akrabalık bağlarına zarar verir, akrabalar arasında buğza sebep olur.

Hz. Muhammed (a.s.v.), bir kadının halası ile birlikte aynı adamın nikâhı altında bulundurulmasını yasaklayarak şöyle buyurmuştur: ***"Siz bunu yaptığınız takdirde sılayı rahmi kesmiş olursunuz." (İbn Hibban)***

İsa b. Talha'dan şöyle rivayet edilmiştir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.), sılayı rahmin kesilmesinden korkarak bir kadının akrabasıyla birlikte bir erkeğin nikâhı altında bulunmasını yasakladı". (Şevkanî, Neylu'l-Evtar, VI/157; Ebu Dâvud, el-Merasil)***

Ancak hanımı öldüğünde veya boşandığında, onun akrabalarından biriyle evlenmek helâl olur.

Dörtten Fazla Kadını Nikahlamak Haramdır

Dört kadından fazlasıyla evlenmek haramdır. Ancak evli olduğu dört kadından birini boşarsa veya biri ölürse, onun yerine bir tane daha alabilir.

"Hoşunuza giden (başka) kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz." (Nisa/3)

Kays b. Haris şöyle rivayet etmiştir: ***"Benim sekiz hanımım varken Müslüman oldum. Durumu Hz. Muhammed (a.s.v.)'e arz edince, 'Onlardan dört tanesini seç' buyurdu".*** *(Ebu Dâvud)*

***(Çok eşlilik konusu ileride ayrıntılı olarak açıklanacaktır.)*

Müşrik Bir Kadınla Evlenmek Haramdır

Semavî bir kitaba sahip olmayan (müşrik) kadınlarla, onlar Müslüman oluncaya kadar evlenmek haramdır.

"Müşrik kadınlarla -o kadınlar iman edinceye kadar- evlenmeyin! Muhakkak ki mümin bir cariye, hoşunuza gitmiş olsa bile müşrik bir kadından daha hayırlıdır." (Bakara/221)

İki Uyarı

1. Müslüman bir kadının, Müslüman olmayan bir erkekle evlenmesi caiz değildir.

Erkeğin dini ne olursa olsun, Müslüman bir kadın onunla evlenemez. Zira erkeğin hanımı üzerinde velayeti vardır. Bir kâfir, bir Müslüman üzerine velayet sahibi olamaz. Ayrıca kâfir olan erkek, hanımının dinini ifsad edebilir.

"Allah elbette kâfirler için müminlerin aleyhine bir yol kılmayacaktır." (Nisa/141)

"Müşrik erkeklerle -onlar iman edinceye kadar- (mümin kadınları) evlendirmeyin! Muhakkak ki mümin bir köle, hoşunuza gitmiş olsa bile müşrik bir erkekten daha hayırlıdır. Çünkü onlar (müşrikler) sizi ateşe çağırırlarken, Allah ise kendi iradesiyle (sizleri) cennet ve mağfirete çağırır. İnsanlar öğüt alsınlar diye onlara ayetlerini beyan etmektedir." (Bakara/221)

Kâfir Müslüman olduktan sonra, Müslüman bir kadın onunla evlenebilir.

Eğer Müslüman olmadan nikâh akdi yapılırsa, akid bâtıldır. Bu durumda Müslüman kadın, o kâfirden ayrılır. Eğer cinsî münasebette bulunurlarsa, zina sayılır.

II. Müslüman bir erkeğin ehl-i kitab (Hristiyan ve Yahudi) bir kadınla evlenmesi caizdir.

Çünkü bu evlilik, o kadının Müslüman olmasına sebep olabilir, hatta ailesinin bile Müslüman olmasına sebep olabilir. Müslüman erkeğin, ehl-i kitab olan hanımına, Müslüman olması için baskı yapması caiz değildir.

Onun ibadetlerini, istediği gibi yapmasına mâni olmaya hakkı yoktur.

"Bugün tayyibler (temiz ve pak nimetler) size helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâl kılındığı gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Müminlerden hür ve iffetli kadınlarla, sizden önce kendilerine kitab verilenlerden (Hristiyanlardan ve Yahudilerden) hür ve iffetli kadınlarla, zina yapmamış ve gizli dostlar edinmemiş olduğunuz halde mehirlerini vermek suretiyle (evlenmeniz) size helâl kılındı."(Mâide/5)

Evli Olan Kadınlarla Nikâh Akdi Yapmak Haramdır

Evli kadınlarla nikâh akdi yapmak caiz değildir. Bu kadın kocası ölünceye veya boşanıncaya kadar onun ismetindedir. Ancak kocası öldükten veya boşandıktan, iddeti de bittikten sonra başka birisiyle evlenmesi caiz olur. ***"Nikâhlı kadınlarla (evlenmeniz) de (size haram kılındı)."*** (Nisa/24)

İddet Bekleyen Kadınlarla Evlenmek Haramdır

Bir kadın, ister boşanma iddeti, ister ölüm iddeti beklesin, iddeti bitmeden onunla evlenmek caiz değildir.

"Müddeti (iddet bekleme süresi) sona erinceye kadar (kadınlarla) nikâh akdi yapmaya kalkışmayın." (Bakara/235)

Üç Talakla Boşanmış Kadın

Üç talakla boşanan bir kadın ilk kocasına, ancak kendisi ikinci bir koca ile şer'î bir şekilde evlendikten, ikinci koca tarafından meşrû bir şekilde boşandıktan ve iddetini de tamamladıktan sonra tekrar varabilir.

"Eğer (kocası üçüncü defa) yine boşarsa, ondan sonra kadın başka birisiyle (meşru bir şekilde) evlenmedikçe (ve ikinci koca tarafından da boşanıp iddetini tamamlamadıkça) birinci kocasına helâl olmaz. Eğer (yeni kocası) onu boşarsa, Allah'ın, sınırlarını gözeteceklerine inanıyorlarsa, tekrar birbirlerine varmalarında onlara herhangi bir günah yoktur. Bunlar, bilen kimseler için Allah'ın açıklamış olduğu sınırlarıdır." (Bakara/230)

Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir: "Rifaa'nın karısı Peygamber'e geldi ve Ben Rifaa'nın yanında idim. Rifaa beni

boşadı ve (üç talak ile) boşamayı kat'ileştirdi. Sonra ben de Abdurrahman b. Zübeyr ile evlendim. Fakat Abdurrahman'ın erkeklik aleti şu elbise saçağı gibi (gevşek)tir' dedi.

Rasûlullah tebessüm edip ***'Sen tekrar eski kocan Rifaa'ya mı dönmek istiyorsun? Hayır, sen ikinci kocan Abdurrahman'ın balçığından, o da senin balcığından tatmadıkça bu olmaz' buyurdu".(****Buhari/2496, Müslim/1433.)*

Hadîsin metninde geçen 'febette' kelimesi testi demektir. Bu, kesin olarak boşamayı ifade eder. Elbisenin saçağı gibi ibaresi, cinsel kudretin yokluğundan kinayedir. Balçığından tatmadıkça ibaresi ise cinsî münasebet zevkinden kinayedir.

EVLİLİK ÖNCESİ UYULMASI GEREKEN HUSUSLAR

Ailenin saadeti, çocukların iyi yetişmesi, evlilik hayatının sürekli olması, eşlerin doğru seçim yapmalarına bağlıdır. Eşler birbirini seçerken geçici heveslere, geçici maslahatlara iltifat etmemelidirler. Saadet, ancak kalıcı esaslar üzerine bina edilirse mümkün olabilir. Evlilik ciddi bir iştir, birçok zorlukları ve yükümlülükleri vardır. Bu nedenle nikâh akdinden önce yapılması gereken birtakım vecibeler bulunmaktadır;

1. Eşlerde bulunması gereken birtakım özelliklerin, onlarda bulunup bulunmadığını araştırmak.

2. Adayların birbirlerini görmeleri gerekir.

3- Hitbe (istemek).

Evlenmeye Aday Olan Erkek ve Kadında Bulunması Uygun Olan Özellikleri Araştırmak

İslâm, evlenmeye aday olan erkek ye kadında bulunması gereken birtakım özelliklerin araştırılmasını istemiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a. Dindar ve güzel ahlâklı olmak.

Kızın babası ve dedesi, Veliyyi Mucbir ise de kızı, fasık ve İslâm'a muhalif olan kimse ile evlendirmemelidir.

Tâbi'inin büyüklerinden Said bin Müseyyeb, Abdulmelik oğlu Velid için kızını isteyen Abdulmelik'i zulüm ve fıskından dolayı reddettiği gibi, her müminin de fasık ve mübtedi bir kimsenin kızına talip olduğunda, makamı ne kadar yüksek olursa olsun, reddetmelidir. Yoksa emanete hiyanet ettiğinden Allah'ın indinde sorumlu olacağını bilmelidir.

Bu hususta Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz bir kişi siz(in aileniz)den bir kadına talip olursa onu evlendirin (talip olduğu kadını ona verin)! Şayet yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve fesad olur."*** *(Tirmizî/1084)*

Kadın dört meziyeti için nikâh olunur: Malı için, soyu-için, güzelliği için, dindarlığı için. Sen (bunlardan) dindar olanı ele geçirmeye bak, (böyle yapmazsan) fakirliğe düşersin. *(Buhari/4802, Müslim/1466)*

Hadîs metninde geçen terebet yedâke ibaresi 'fakirliğe düşmek' anlamındadır. Bu ibare, Araplar tarafından darb-ı mesel olarak kullanılır.

Hadîste geçen din ve ahlâktan maksat ise ibadetleri yapmak, salih ameller işlemek, haramlardan uzak durmak ve kadının haklarını yerine getirmektir.

Dindar ve Ahlâklı Kadının, Diğer Kadınlara Üstün Tutulmasının Hikmeti

Din, zaman geçtikte kuvvetlenir, ahlâk ile din birbirini takip edip tamamlar, hayat tecrübesiyle beraber dosdoğru giderler. Bu bakımdan evlenecek erkek ve kadının, birbirlerinde ahlâk ve dindarlık vasıflarını aramaları, onların sevgi ve muhabbetlerinin devamlılığı için teminattır.

Bunlardan çıkan sonuca göre, insan soy-soptan ötürü bir kadını veya erkeği tercih etmekten kaçınmalıdır. Eğer bir kızda veya bir erkekte dindarlık vasfı bulunursa, bu haslet tek başına diğer meziyetlerden daha üstündür. Ancak tüm meziyetler aynı kişide toplanırsa, bu, nûr üzerine nûr olur.

Eşlerin Soyları

Soyun manası, kişinin aslının güzel olmasıdır. Yukarıda naklettiğimiz hadîste kadının meziyetlerinden biri de soylu olmasıdır' ibaresi geçmişti.

Kadında soy arandığı gibi, erkekte de aranmalıdır. Çünkü evlilik hayatının sürekli olmasını sağlayan etkenlerden biri de soydur. Soy, güzel geçinmeye yol açar. Soylu kimse, sevdiğinde keremli olur, nefret ettiğinde ise zulmetmez.

Eşler Arasında Çok Yakın Bir Akrabalık Olmamalıdır

İmam Şafii, en yakın akrabalarla evlenilmemesini tavsiye etmiştir. Zenzanî İmam Şafii'nin bu kavlini şöyle açıklamaktadır: 'Bunun sebebi, kabilelerin evlilik yoluyla birleşip yardımlaşmalarına yol açmaktır. Çünkü akrabalar arasında evlilik olmasa da onlar birbirlerine yardım ederler'. Nitekim şöyle bir rivayet vardır: 'Çok yakın akrabalarla evlenmeyin; zira çocuk zayıf doğar'. Bunun nedeni, yakın akrabaların birbirlerine olan şehvetlerinin -yabancılara oranla- zayıf olmasıdır.*'* (*Şirbinî, bunu Nevevî'nin Minhac adlı eserine yazdığı şerhte zikretmiş ve fakat İbn Salah bu hadîsin mutemed bir aslına rastlayamadığını söylemiştir. (İbn Esir, en-Nihaye fi Garib'il-Hadîs ve'l-Eser)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in kızını Hz. Ali'ye vermesi, bu hükmün yanlışlığını göstermez. Hz. Muhammed (a.s.v.), bunun caiz olduğunu belirtmek için böyle yapmıştır. Üstelik Hz. Ali ile Hz. Fatıma arasında çok yakın bir akrabalık yoktur. Çünkü Hz. Fatıma, Hz. Ali'nin amcasının oğlu olan Hz. Muhammed'in kızıdır.

Erkek ve Kadının Birbirine Denk Olması (Kefâet)

Buradaki denklik (kefâet)ten maksat, erkekle kadının birçok yönden birbirlerine benzemeleridir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

A. *Din ve salahta denk olmak.*

Fasık bir erkek, saliha bir kadına denk değildir.

"Öyle ise mümin olan kimse, fasık olan kimse gibi midir? Elbette bunlar eşit olamazlar." (Secde/18)

B. *İşleri denk olmalıdır.*

Cahil ve çirkin bir kimse, alim ve güzel bir kızına denk değildir.

C. *Nikâhın feshedilmesinde sebep olan yapılardan uzak olmak.*

Eğer bir kişide delilik, alaca hastalığı varsa, sağlıklı bir kadına denk olamaz. Evlilikteki denklik, kadın ve kadının velileri açısındandır. Kadınla erkeğin denk olması, nikâhın sıhhatinin şartlarından değildir, fakat kadından ve kadının velilerinden ayıbı defetmek için aranan bir hususdur.

Ayrıca çiftler arasındaki hayatın sağlam ve sürekli olmasının da teminatıdır.

Eşlerin hayat tarzları ve maddî durumları birbirine yakın olmalıdır ki evlilikleri kalıcı olabilsin. Eşlerden biri diğerini eski alışkanlıklarını terk etmeye veya değiştirmeye zorlayamaz.

Kadın veya kadının velileri, denk olma hakkını düşürebilir. Kadının velisi, kadının da rızasını alarak onu, dengi olmayan bir erkekle evlendirirse, nikâh sahih olur. Çünkü denklik kadının ve kadının velilerinin hakkıdır. Onlar bu haklarından vazgeçerlerse, hiç kimse müdahale edemez.

Hz. Muhammed (a.s.v.), sözüyle evlilikte denkliği gözetmeyi tavsiye etmiştir: ***"Nutfeleriniz (menileriniz) için hayırlı birini seçin. Kızlarınızı dengi olanlara verin, oğullarınıza da dengi olan kızlar alın."*** *(Hâkim, 11/163)*

Bakire Bir Kadınla Evlenmek

Bakirelik, daha önce başından evlilik geçmemiş kaçlının sıfatıdır.

Hz. Muhammed (a.s.v.), bakire bir kadının tercih edilmesini tavsiye etmekte ve bunun nedenini şöyle açıklamaktadır: "***Bakire kızlarla evlenin. Çünkü onların ağızları daha tatlı, rahimleri daha verimlidir ve onlar daha kanaatkardırlar."*** *(İbn Mâce/1860)*

Hadîsteki 'ağızları daha tatlı' ibaresi, onların yumuşak ve güzel konuşmalarından, dillerine hâkim olmalarından, kocalarına karşı kaba davranmamalarından kinayedir. Çünkü bu hasletler, kan-koca arasındaki mutluluğun teminatıdır.

Cabir b. Abdullah şöyle rivayet etmiştir: *"(Babam) Abdullah öldü. Geriye dokuz (yahut yedi) kız bıraktı. Ben de dul bir kadınla evlendim. Rasûlullah bana 'Ey Cabir! Evlendin mi? diye sordu. Ben de 'Evet, evlendim' dedim. Rasûlullah 'Kız mı yoksa dul mu?' dedi. Ben 'Dul, ey Allah'ın Rasûlü!' diye cevap verdim. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Kendisiyle oynaşacağın ve seninle oynaşacak (yahut güldüreceğin ve seni güldürecek) bir kızla evlenseydin ya?' buyurdu. Ben de kendisine 'Babam Abdullah (Uhud'da şehîd oldu) öldü. Geriye dokuz (yahut yedi) tane kız bıraktı. Doğrusu ben de bunların arasına kendileri gibi bir kız getirmeyi hoş görmedim de, onların işlerini görecek ve onları terbiye edecek bir kadınla evlenmeyi (daha) hayırlı buldum' dedim. Rasûlullah 'Febârekallah leke (Allah eşini sana mübarek eylesin)!' buyurdu". (Buhari, Müslim)*

Erkeğin de bakir olması müstehabdır. Çünkü nefisler, ülfiyet ettikleri kimse ile ünsiyet peydah etmek üzere yaratılmışlardır.

Başa Dön

Doğurgan Bir Kadınla Evlenmek

Bir kadının doğurgan olduğu, annesine, teyzesine, halasına ve diğer yakın akrabalarına bakılarak anlaşılır. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sevimli ve doğurgan kadınlarla evlenin. Çünkü kıyamet günü diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övünürüm."*** *(İmam Ahmed, İbn HİbbanHâkim, Müstedrek, 11/162)*

Kendisiyle Evlenilecek Kızı Görmek

İslâm, evlenecek erkeğe, evlenmek istediği kızı görmesini tavsiye etmiştir. Bu hususta kimseden izin alması gerekmez. Burada şeriatın izniyle iktifa edilir. Bu şekilde bakmak, amacın tahakkuk etmesine daha uygundur.

Damat adayı, isteyeceği kıza ihtiyaç olduğunda tekrar tekrar bakabilir.

Çünkü bu, kızı iyice görmesini, evlendikten sonra pişman olmamasını sağlar. Çünkü bir defa görmek genellikle yeterli olmaz.

Bir kadına talip olan Mugire b. Şûbe'ye, Hz, Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"O kadını gör! Çünkü görmek, aranızdaki izdivacın başarılı olmasını daha iyi sağlar."*** *(Tirmizî/1087, İbn Mâce/1865)*

Sehl b. Sa'd şöyle rivayet etmiştir: ***"Rasûlullah'a bir kadın geldi ve 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben nefsimi (kadınlık kıymetimi mehirsiz olarak) sana hibe etmek için geldim' dedi. Rasûlullah kadına doğru baktı ve bakışını yükseltip alçalttıktan sonra başını aşağıya indirdi"***. *(Buhari/4833, Müslim/1524)*

Hadîste geçen 'Ben nefsimi sana hibe etmek için geldim' sözünden maksat, evlilik işimi sana havale ediyorum, ister mehirsiz olarak beni al, ister münasip gördüğün kişiye nikâhla demektir. Bu söz üzerine Hz. Muhammed (a.s.v.) ona dikkatlice baktı, sonra başını öne eğdi ve bir daha bakmadı.

Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmiştir; "***Ben Peygamber'in yanında idim. - O sırada bir kimse geldi ve Ensar'dan bir kadınla evlenmek istediğini Peygamber'e haber verdi. Rasûlullah ona 'O kadına baktın mı?' diye sordu. O zat 'Hayır bakmadım' dedi. Rasûlullah 'Öyleyse git ve o kadını gör. Çünkü Ensar'ın gözlerinde bir şey (küçüklük) vardır' buyurdu".*** *(Müslim/1424)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Biriniz bir kadınla evlenmek istiyorsa ona bakmasında bir beis yoktur. O kadın bundan haberdar olmasa bile ona bakabilirsiniz."*** *(İmam Ahmed, V/424, (Ebu Humeyd es-Saidî'den)*

Kendisine talip olunan kadın da talip olan erkeğe bakabilir. Bakmak, evlendikten sonra pişman olmamayı sağlar. Çünkü hem erkek, hem de kadın bu bakmak sayesinde

birbirlerinin beğendikleri ve beğenmedikleri yerlerini görebilirler.

Bakmanın Sınırı Bir kadına talip olan kişi o kadının yüzüne ve ellerine bakabilir. Çünkü bunlar, Allah'ın Kitabı'nda işaret ettiği ziynet yerleridir:

".. Ancak bunlardan (zîynetlerden) görünmesi zaruri olan (yüz ve eller) müstesna." (Nur/31)

Sadece yüz ve ellere bakmakla yetinmenin sebebi, yüzün güzelliğe, ellerin de bedene delâlet etmesidir. Talip olduğu kadına bakma imkânı olmayan kişi, ona bakıp kendisine tarif edecek bir kadın göndermelidir.

Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.), evlenmek istediği bir kadına bakmak için Ümmü Seleme'yi göndererek, ondan o kadının topuklarına ve bedenindeki koku çıkan yerlerine bakmasını istemiştir. *(Hâkim, 11/166. (Hâkim hadîsin sahih olduğunu söylemiştir.)*

Bu hadîsten anlaşıldığına göre talip olunan kadına bakmak için bir kadın göndermek, kendisinin bakmasından daha fazla şey öğretir.

* **Kadının Evleneceği Erkeği Görmesi**

Kadının da**,** erkeğin vücudunun avret yerleri dışında kalan yerlerine bakması sünnettir. Çünkü erkeğin, kadının bedeninde beğendiği yerleri, kadın da erkeğin bedeninde beğenir. Erkek, kadına bakma imkânını bulamaz veya bulduğu halde bakmaya utanır ve kadından böyle bir istekte bulunmaktan çekinirse, kadına iyice bakacak ve baktıktan sonra da gelip kendisine anlatacak olan bir kimseyi kadının yanına gönderir. Çünkü evlenmekten maksat, eşler arasında ülfet ve muhabbetin devamıdır.

Ülfet ve muhabbete vesîle olacak her şey, şer'an makbuldür. Bunu söylerken de şu hadîsi esas almaktayız:

Hz. Muhammed (a.s.v.), bir kadınla nişanlanmış olan Muğîre bin Şube'ye şöyle demişti: "***Ona bak. Çünkü aranıza***

sevgi ve ülfeti katmaya o daha lâyıktır”. *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Yabancı Bir Erkeğin Kadına Bakmasının Hükmü

Âkil-bâliğ olan kişinin ihtiyar da olsa, cinsî münasebet gücünden yoksun da olsa yabancı bir kadına bakması haramdır. Buluğ çağına yaklaşan için de hüküm böyledir. Yabancı kadının da yaşlı bile olsa, bir erkeğe bakması haramdır. Fitne çıkma ihtimali olmasa dahi böyledir.

Mezhebimizin sahjh görüşü budur.

“(Ey Rasülüm!) Mümin erkeklere (ve mümin kadınlara), gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle.” (Nur/3O-31) "

Ümmü Seleme şöyle rivayet etmiştir: *"Meymune ile birlikte Rasülullah'ın yanında iken Abdullah b. Ümm-i Mektum gelerek Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yanına girdi. Bu hâdise, bize örtünme emri geldikten sonra idi. Rasûlullah; 'Ondan kaçın' buyurdu. Bunun üzerine 'Ey Allah'ın Rasûlü! O âmâ değil mi? Nasıl olsa bizi göremez ve tanıyamaz' dedim. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Siz de kör müsünüz, siz onu görmüyor musunuz?' buyurdu". (Tirmizî/2779. (Tirmizî hadîsin hasen-sahih olduğunu söylemiştir.)*

Kadına bakmak haram olunca, dokunmak evveliyetle haram olur. Çünkü dokunmak, şehveti harekete geçirme hususunda bakmaktan daha etkilidir. Şehveti kabartmayan kız çocuğuna veya erkek çocuğuna bakmak haram değildir. Ancak onların tenasül organlarına bakmak haramdır.

Mahremlere Bakmak

Erkek, mahremi olan kadınların diz kapaklarıyla göbeği arası hariç vücudunun diğer yerlerine bakabilir. Kadın da mahremi olan erkeklerin, diz kapaklarıyla göbek arası hariç diğer yerlerine bakabilir.

Yabancı Kadına Bakmanın Mubah Olması

İhtiyaç olmadığında yabancı bir kadına bakmak veya dokunmak haramdır. Ancak zaruret bulunduğu takdirde bakmak

veya dokunmak mubahtır. Zikredeceğimiz şu durumlarda yabancı bir kadına veya erkeğe bakmak ve dokunmak mubahtır:

1. Tedavi esnasında: Eğer tedavi için bile bakmak veya dokunmak haram olsaydı, hayat zorlaşırdı. Oysa İslâm, kolaylık dinidir. ***"Size dinde güçlük kılmadı."*** (Hac/78) '

Bu bakımdan bakılması zaruri olan kısımlara bakmakta bir sakınca yoktur.

Cabir'den şöyle rivayet edilmiştir: ***"Ümmü Seleme, kan aldırmak hususunda Rasûlullah'tan izin istedi. Peygamber de Ebu Taybe adındaki haccama, Ümmü Seleme'ye hacamat yapmasını emretti". (****Müslim/2206)*

Zaruret varsa, erkek doktor kadınları tedavi edebilir. Erkek doktor bulunmadığı takdirde kadın doktor da erkek hastayı tedavi edebilir. Fakat erkek, kadının yanında ancak mahremi varken onu tedavi edebilir.

Müslüman bir doktor bulunduğu zaman, başka bir doktora gidilmez.

2. Alışveriş esnasında: Eğer alış-veriş esnasında bakmayı gerektiren bir şey olursa kadınlara bakılabilir.

3- Şahitlik esnasında: Şahitlik esnasında erkek kadına, kadın da erkeğe bakabilir. Çünkü kimin kime şahitlik ettiğini bilmek ancak bakmakla mümkün olur.

4. Ders esnasında: Öğrenilmesi farz olan konularda ders veren erkek, ders verdiği kadına bakabilir. Öğrenilmesi mendub olan konularda da bakabilir. Çünkü burada meşrû bir fayda söz konusudur.

* ***Başkasına bakmak dört kısımdır:***

1 - Erkeğin kadına bakması.

Bakmanın haram olması için birkaç şart vardır;

a) Bakanın baliğ veya mürahık olması. Şayet bakan kimse çocuk olursa bakması haram olmadığı gibi baktırmak da haram değildir. Fakat murahık olan kimsenin, mükellef olmadığından,

bakması haram olmazsa da baktırmak ve buna yol açmak haramdır.

b) Erkek olması, düz, yani tenasül aleti olmayan kimsenin kadının diz ile göbeğinin arasına bakması haramdır. Başka yerlere bakması haram değildir. Yaşlı, tenasül aleti kesik ve erkeklik gücünden mahrum olanlarla genç ve kudreti olan kimseler arasında fark yoktur.

c) Bakılan kadının küçük yaşta değil, arzu edilecek bir yaşta olması. Şayet beş altı yaşında olursa ona bakmak haram değildir. Küçük çocuğu temizlemek için avretine bakmak haram değildir.

d) Yabancı olması, mahrem olanlardan olan bir kadının sadece diz ile göbeğinin arasına bakmak haramdır.

e) Bakışın kasıtlı olmasıdır. Birbirine rast gelmek suretiyle meydana gelen bakış haram değildir. Meselâ herhangi bir kimse normal olarak yürürken gözüne ilişen kadınlara olan ilk bakışından sorumlu değildir. İkinci bakış ise sorumluluğu gerektiriyor.

Başa Dön

2 - Erkeğin erkeğe bakmasıdır. Bu bakış haram değildir. Ancak diz ile göbeğin arası avret olduğundan oraya bakmak haramdır.

3 - Kadının kadına bakması, erkeğin erkeğe bakması gibidir. Yani sadece diz ile göbek arası avrettir.

4 - Kadının erkeğe bakmasıdır. Bu hususta ihtilaf vardır. Bazı alimlere göre erkeğin kadına nisbetle sadece diz ile göbeğin arası avret olup bakılması haramdır. Vücudunun kalan kısmına bakmak haram değildir. Bazılarına göre de erkeğin kadına bakması haram olduğu gibi kadının da erkeğe bakması haramdır.

Kadının koku, saçı ve benzeri organ ve parçalar yerinde iken bakılması haram olduğu gibi yerinden kopup ayrılsalar da yine onlara bakmak haramdır.

Nereye bakmak haram ise oraya dokunmak da haramdır. Bunun için mahrem olan kadınların diz ile göbeğin arasına bakmak haram olduğu gibi, ellemekte haramdır.

Zevc ile zevce müstesna on yaş ve daha fazla olanların bir yatakta yatmaları caiz değildir. Bunun için evdeki çocuklar on yaşına gelince mutlaka yataklarını ayırmak gerekir.

Birbiriyle evlenmek isteyen erkek ve kadının birbirinin yüzlerine bakmaları sünnettir. Resûlüllah (a.s.v.) buyuruyor ki: ***"Bir kimsenin kalbine bir kadınla nişanlanmak arzusu doğarsa, ona bakmasında beis yoktur."*** (Ebu Dâvud)

Gayri müslim bir kadının Müslüman bir kadına bakmasına da meydan vermemek lazımdır.

Mahrem olmayana bakmak haram olduğu gibi, onunla tokalaşmak da haramdır. Hatta vebali daha fazladır. * *(Halil Günenç – Büyük Şafii İlmihali)*

İstemenin Helâl ve Haram Olduğu Zamanlar

1. Kadın evli değilse, iddet beklemiyorsa ve diğer şer'î engeller yoksa, ona talip olmak helâldir.

2. Kocasının vefatından veya boşanmadan ötürü iddet bekleyen kadına, açıkça evlenme teklifi yapılmaz. Ancak ima yoluyla teklif yapılabilir.

"İddetini bekleyen kadınlara üstü kapalı bir şekilde evlenme teklif etmenizde veya kalbinizden (onlarla evlenmeyi) geçirmenizde sizin için bir günah yoktur. Allah sizin onları anacağınızı bilir. Sakın onlarla gizlice anlaşmaya çalışmayın! Ancak onlara normal söz söylemeniz müstesna! İddeti sona erinceye kadar nikâh akdi yapmaya kalkışmayın. Bilin ki Allah şüphesiz içinizde olanı bilir. O halde O'ndan sakının ve bilin ki Allah şüphesiz çokça bağışlayandır ve halimdir." (Bakara/235)

3. Birinci ve ikinci maddelerde zikrettiğimiz şartların dışında, hiçbir şekilde evlenme teklifi yapılmamalıdır; zira haramdır. Kendisiyle evlenilmesi ebediyen haram olan ve kendisiyle evlenilmesi geçici olarak haram olan kadınlara da evlenme teklifi yapmak haramdır.

Ric'î talaktan ötürü iddet bekleyen kadına da ister ima yoluyla, ister açıktan olsun, evlenme teklifinde bulunmak

haramdır. Çünkü bu kadın henüz başkasının hanımı hükmündedir; kocası tekrar ona dönme hakkına sahiptir.

Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız süresi beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl değildir. İddet süresi içinde kocaları, arayı düzeltmek istemeleri durumunda, onları geri almaya daha çok hak sahibidirler.

"Erkeklerin kadınlar üzerinde (meşrû) haklan olduğu gibi, kadınların da onlar üzerinde hakları vardır Ancak erkeklerin kadınlardan bir üstün derecesi vardır. Allah her şeye gücü yeten ve her şeyi yerli yerince yapandır." (Bakara/228)

Açıktan Evlenme Teklif Etmek

Açıkça evlenme teklif etmek, kesinlik ifade eden bir sözle olur. Meselâ 'Ben seni nikahlamak istiyorum' veya 'İddetin bitikten sonra seninle evlenmek istiyorum' gibi ifadelerle yapılır.

İma Yoluyla Evlenme Teklifinde Bulunmak

İma yoluyla evlenme teklif etmek, kesinlik ifade etmeyen bir söz ile olur.

Meselâ iddet bekleyen bir kadına esen güzelsin' veya 'seni isteyen çok olur' veya 'senin benzerin nerede vardır' gibi ifadelerle yapılır.

Başkasının Evlenme Teklif Ettiği Kadına Evlenme Teklif Etmek

Bir erkeğin evlenme teklif edip de söz kestiği kadına, başka bir erkeğin evlenme teklifinde bulunması haramdır. Bu, ancak söz alan kişi vazgeçtiğini bildirdiğinde olur.

Fakat evlenme teklifinde bulunan kişiye kabul veya red cevabı verilmemişse, başka bir kişinin aynı kadına evlenme teklifinde bulunması nikâhı bâtıl hâle getiren bir haram değildir. Ancak bu, günahkârlığa sebep olan bir haramdır.

Bunun delili şu hadîstir: ***"Hiç kimse kardeşinin evlenme sözleşmesi üzerine, bir evlenme sözleşmesine kalkışmasın. Ancak o kimsenin kendisine izin vermesi hâli müstesnadır."*** *(Buhari/4848, Müslim/1412, (İbn Ömer'den)*

Damat ve Gelin Namzedi Olanlar Hakkında Araştırma Yapanlara Doğru Bilgi Vermek

Damat veya gelin namzedi olan kişi hakkında araştırma yapan kişilere, onların istişare ettiği kişilerin kendi bildikleri şeyleri söylemeleri vaciptir.

Böylece pişman olacağı birisiyle evlenmekten kurtulma şansı olur. Ayrıca bu, gıybet sayılmaz, Müslümana nasihât sayılır. Eğer o kişinin kusurlarını söylemeden, ondan vazgeçirme İmkânı varsa o kusurlar söylenmez.

Meselâ kişiye 'bu kişi sana uygun değildir' gibi sözlerle ikna oluyorsa, kusurlarını söylememek gerekir.

Fatıma binti Kays şöyle rivayet etmiştir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.)'e, Ebu Cehm ile Muaviye b. Ebî Süfyan'ın benimle evlenmek istediklerini söyledim, Rasûlullah 'Ebu Cehm, omuzundan asayı indirmeyen bir adamdır. Muaviye ise son derece fakirdir, hiç malı yoktur. Sen Usame b. Zeyd ile evlen' buyurdu. Ben ondan hoşlanmadım. Sonra Rasûlullah yine 'Usame ile evlen' buyurdu. Bunun üzerine ben onunla nikahlandım. Allah Teâlâ bu nikâhta bir hayır halk etti ve ben de bundan çok memnun kaldım".*** *(Müslim/1480, TirmİzÎ/1135)*

* Bir kadınla evlenmek hususunda kendisiyle istişare edilen kimsenin, kadın hakkında bildiği her şeyi olduğu gibi söylemesi vacip olup, gıybetten sayılmaz.

İslam dininde başkasının kusurunu söylemek gıybet olup haramdır. Kur'an-ı Kerim şiddetle onu yasaklamaktadır. İnsan olan kimsenin bu kötü silahı kullanmaması gerekir. Ancak ciddi bir maslahat varsa onu kullanmakta beis yoktur.

"El-Envar" isimli fıkıh kitabı bu hususta şöyle diyor:

Gıybet bazı sebeplerden dolayı mubahtır;

1 - Kötülük yapan kimseyi sakındırmak.

2 - Zalimin zulmünü hakime söyleyip şikayet etmek.

3 - Kötülüğü ortadan kaldırmak için, başkasının yardımını elde edebilmek gayesiyle kötülük yapanın gayr-ı meşru işini söylemek.

4 - İhtilaflı bir meselede hasmının durumunu şeri kıstaslarla ölçmek için müftüye o durumu anlatmak.

5 - Alenen günah işleyen kimsenin kusurunu söz konusu etmek.

6 - Topal, âma ve kısa gibi kusuru bildiren kelimeler lakap haline gelmiş ise ve kişi onunla biliniyor ise onu söylemek.

7 - Dini meselelerde İslâm'a uygun bir şekilde ravi ve yazarları tenkit gerekir ise tenkit etmek.

Bir vali veya bir memurun durumu ufak tefek mesele için değil, ciddi bir şey varsa onu yüksek makamlara şikayet edip durumunu bildirmek caizdir. (El-envar C. 2, sah.44)

Hülasa, evlenmek üzere tanıdığı bir kadın hakkında bilgi isteyen birisine söz konusu kızın kusur ve özelliklerini saptırmadan söylemek zorunda olduğu gibi, bir baba kızına talip olan birisini, tanımak gayesiyle bir başkasına müracaat ettiğinde, başvurulan kişi, tanıdığı erkeğin hususiyetlerini saklamadan, hakkında ne biliyorsa onu söylemesi lazımdır. * *(Halil Günenç – Büyük Şafii İlmihali)*

Kadının Velisinin Kadını Salih Kimselere Teklif Etmesi

Kadının velisinin, kadını salih kimselere teklif etmesi sünnettir. Bu Hz. Şuayb'ın sünnetidir.

Hz. Şuayb kızını Hz. Musa'ya teklif etmiştir; *Allah Teâlâ onların kıssasını şöyle hikaye etmiştir: O kadınlardan (Şuayb'ın kızlarından) biri 'Ey baba! Bunu (Musa'yı çoban olarak) ücretle tut. Çünkü o ücretle tutacağın kimselerin en iyisi ve en emniyetli olanıdır' dedi. Babalan (Musa'ya) 'Bana kendini sekiz sene kiralaman şartıyla bu iki kızımdan birini sana nikâh etmek istiyorum. Şayet (kendiliğinden) on seneyi tamamlarsan bu da senin (bir iyiliğin) olmuş olur. Ben sana zahmet vermek istemem. İnşâallah beni salih kimselerden bulacaksın' dedi."* (Kasas/26-27)

Ayrıca bu, Hz. Ömer'in fiiline de uymaktır. Hz. Ömer de kızı Hafsa'yı önce Hz. Osman'a, sonra Hz. Ebubekir'e teklif etmiş ve fakat sonunda Hafsa ile Hz. Muhammed (a.s.v.) evlenmiştir.

Kız istemenin Sünnetleri

Damat adayının veya vekilinin kız istemeden önce bir hutbe okuması müstehabdır. Bu hutbeye Allah'a hamd ederek

başlanmalı, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salât ve selâm okuyarak devam edilmelidir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Allah'a hamd etmeden başlanan her şanlı iş bereketsizdir."*** *(İbn Mâce/1894)*

Daha sonra salah ve takva tavsiye etmeli, sonra da ziyaretinin asıl sebebi olan şeyi 'kerimeniz falanı, filanca için istemeye geldik' diyerek belirtmelidir.

Kızın velisinin de bir hutbe irad etmesi müstehabdır. Hutbeye Allah'a hamd ederek başlamalı, Hz. Muhammed (a.s.v.)'e salât ve selâm okuyarak devam etmelidir. Sonra salah ve takva tavsiye etmeli, sonra da gelen kişilere cevap vermelidir. Ancak akid'den önce hutbe okumak, kız istemeden önce hutbe okumadan daha efdaldir. Çünkü selef-i salihînin böyle yaptığı nakledilir.

Akitten önce hutbe okumak sünnet olduğu gibi, evlenmek için yapılan tekliften evvel de hutbe okumak sünnettir. Hutbede Allah'a hamd edilir, Peygamber'e Salatü Selâm getirilir, takva tavsiye edilir, sonra; "Ci'tüküm hatiben likerimetiküm" (Kerimenizi filanca için istemeğe geldim) denilir.

İbnu Mesud, Peygamber (a.s.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"***Sizden biriniz nikah veya başka bir şey için hutbe - konuşma - okumak isterse şöyle desin:***

يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِى تَسَآءَ لُونَ بِهِ وَالْاَرْحَامَ اِنَّ اللهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا .يُصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden pekçok erkek ve kadın yaratıp meydana getiren rabbinizden sakının! Adıyla birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah(ın azabın)dan ve akrabalar(ın haklarını korumamak)tan da sakının. Şüphesiz ki Allah sizin üzerinizde murakabe edicidir." (Nisa/l)

"Ey iman edenler! Allah'tan (azabından) sakının ve doğru söz söyleyin. (Böyle Allah'tan korkar da doğru sözlü olursanız) Allah sizin işlerinizi düzeltir (sizi muvaffak kılar), günahlarınızı da bağışlar. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse kesinlikle o büyük bir zafer elde etmiştir." (Ahzab/70-71)

"Ey iman edenler! Allah'tan sakınılması gerektiği gibi sakının ve ancak Müslüman olduğunuz halde ölün." (Âli İmran/102)

Nitekim İbn Mes'ud'dan mevkuf ve merfû olarak şöyle rivayet edilmiştir: *"Sizlerden biri bir kız istediği zaman veya bir ihtiyacı olduğunda şöyle desin: 'Hamd Allah'a mahsustur. O'na hamd ediyor, O'ndan yardım talep ediyorum; O'ndan bağışlanmamı diliyorum. Nefsimin şerrinden, amellerimin kötülüğünden Allah'a sığınıyorum. Allah kime hidayet ederse onu saptıracak yoktur, kimi de saptırırsa ona hidayet edecek yoktur. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir, ortağı yoktur. Şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve" rasûlüdür. (Bkz. Şirbinî, Minhac Şerhi, Kitab'un-Nikâh, IH/138)*

Bu konuşmaya - "Hutbet-el-Hace" ihtiyaç hutbesi denilir.

Nikahtan Önce Kadınla Bir Araya Gelmenin Hükmü

İslâm'ın ruhuna uzak olan bazı çevrelerde, nişandan sonra erkek ile kız arasında ihtilat başlamaktadır. Bunun da nişanlıların birbirlerini daha iyi tanımaları için olduğunu söylemektedirler. Oysa bu durumda birbirlerini gerçek anlamda tanımaları mümkün değildir. Çünkü her iki taraf da birbirlerine iyi görünmek için çaba harcarlar, tabii olarak davranmazlar.

Damat adayı ile gelin adayının nikâh akdinden önce bir araya gelmeleri ve yalnız kalmaları haramdır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Hiçbir erkek, mahremi yanında olmayan bir kadınla sakın yalnız kalmasın."*** *(Buhari/4935, Müslim/1341, (İbn Abbas'tan)*

-*- NİŞANLANMA -*-

Evlenmeyi diğer akidlerden ayıran özelliklerden bir tanesi bu akidden önce bir hazırlık döneminin geçirilmesidir. Bütün toplumlarda taraflar nikâhın kıyılmasından önce birbirleriyle bir evlenme arzusu ortaya koymakta, bilâhare kısa veya uzun süren bir hazırlık dönemi geçirmekte ve ardından da evlenip bir araya gelmektedir. Toplumumuzda bu hazırlık dönemi söz kesme ile başlamakta, bunu nişanlanma izlemekte, evlilik daha sonra gelmektedir. Taraflar bu süreç içinde birbirlerini daha iyi tanımakta, karşılıklı hediyeler alınıp verilmektedir.

Esasen toplumların evlilik telakkilerine ve bu yöndeki örf ve âdetlerine göre değişiklik gösteren nişanlanma uygulaması, evlilik anlayışının farklı olduğu ilk dönem Arap-İslâm toplumlarında pek yaygın değildir. Bununla birlikte sosyal bir vâkıa olan bu dönem özellikle Batı'daki uygulamaların da etkisiyle çağdaş İslâm hukukçuları tarafından da dikkate alınmış ve bu döneme ilişkin bazı esaslar belirlenmiştir.

Her şeyden önce şu iki noktayı belirtmek gerekir:

1. Bir evlilik vaadi olan nişanlanma İslâm hukukunda taraflara evlilik mecburiyeti getirmez. Beraberliklerini sürdüremeyeceklerini anlayan nişanlılar her zaman için nişanı bozma hak ve yetkisine sahiptirler.

Bu bozulmadan maddî veya mânevî olarak zarar gören tarafın zararının nasıl telâfi edileceği ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur.

2. Öte yandan nişanlılık taraflara evliliğin verdiği beraber yaşama hak ve yetkisini vermez.

Nikâh akdi yapılmadan nişanlıların, aralarındaki sıcak ilgiye ve ileriye yönelik iyi niyetli beklentilerine rağmen mahremiyet bakımından âdeta iki yabancı gibi oldukları ve bu

mahremiyet sınırlarına dikkat etmeleri gerektiği gözden uzak tutulmamalıdır. Ancak kendi başlarına karar verebilecek derecede yetişkin ve aklı başında nişanlıların eşya bakmak üzere çarşıda dolaşmaları; konuşmak ve birbirlerini daha yakından tanımak amacıyla herkese açık mekânlarda oturmaları, toplumun bu yönde müsamahasının bulunduğu durumlarda nişanlılık hukuku çerçevesinde mâkul ve meşrû karşılanabilir.

Nişanlılık döneminde taraflar arasında örtünme vb. dinî yükümlülüklerin kalkması amacıyla dinî nikâh kıyılması İslâm hukukunun öngördüğü mahiyette bir nikâh olmadığı gibi birçok sakıncayı da beraberinde getirmektedir. Nişanın bozulması durumunda karşılıklı verilen hediyelerin ve mehire mahsuben yapılan ödemelerin âkıbeti İslâm hukuku bakımından önem kazanmaktadır.

Mehir evlenme ile hak kazanılan bir mal olduğundan nişanın bozulması halinde mehire mahsuben verilen mal veya para mevcutsa aynen, harcanmış veya şekil değiştirmiş veyahut telef olmuşsa bedel olarak geri verilmelidir. Hediyelere gelince Hanefî mezhebine göre evlilik öncesinde verilen hediyeler hibe hükümlerine tâbidir; aynen duruyorsa geri verilir, harcanmış veya esaslı ölçüde şekil değiştirmişse iade mecburiyeti yoktur. Bu konuda Malikiler'in farklı bir görüşlerinin olduğunu belirtmek gerekir. Eğer nişanı bozan erkek tarafı ise nişanlısına verdiği hediyeleri geri alamaz. Nişan kız tarafından bozulmuşsa erkek verdiği hediyeleri her durumda geri alma hakkına sahiptir. Hediyelerin harcanmış olması, bir şekilde elden çıkmış bulunması bedel olarak tazmin edilmesini engellemez. Çünkü Malikiler bu tür hediyeleri mutlak olarak yapılan bir bağış değil, evlenme şartıyla yapılmış şartlı bir hibe olarak kabul ederler. Evliliğin gerçekleşmemesi durumunda şart gerçekleşmediği için hibenin geri verilmesini benimserler.

Nişanın bozulması yüzünden taraflardan birinin zarar görmesi durumunda bu zararın sebebiyet veren tarafça tazmin edilip edilmeyeceği klasik fıkıh kitaplarında ele alınıp tartışılmış değildir. Çünkü o dönemin sosyal ve dinî yapısı gereği, birbirlerini evlenmeden önce ancak bir veya iki defa görmüş olan

nişanlılardan herhangi birisinin ve özellikle kadının nişanın bozulması sebebiyle maddî veya mânevî bir zarara uğraması söz konusu değildi. Öte yandan nişanlanmanın evlilik mecburiyeti getirmemesi, dolayısıyla nişanı bozan kimsenin esasen bir hakkını kullanıyor gibi bir görüntü ortaya koymakta, o zaman da bir hakkın kullanımından doğan zararın neden tazmin edilmesi gerektiği izaha muhtaç olmaktadır. Ancak günümüzün uygulama ve telakkileri ışığında ifade etmek gerekirse, nişanı bozan taraf aynı zamanda karşı taraf için bir zararın meydana gelmesine de sebebiyet vermişse bu zararın tazmin edilmesi gerekir.

Çünkü İslâm hukukunun prensiplerine göre haksız yere verilen zararın tazmini şarttır. Meşrû bir hakkın başkasına zarar verecek şekilde kullanılması hakkın kötüye kullanılması demek olduğundan, karşı tarafa verilen zararın giderilmesi sorumluluğunu doğurur. Toplumumuzda bir süre nişanlı kaldıktan sonra nişanın bozulması özellikle kız tarafını büyük ölçüde mağdur etmekte, asılsız dedikodu ve ithamları mucip olmakta, suizanna sebebiyet vermektedir.

Bunda nişanlılık süresinin gereğinden uzun tutulmasının ve bu süre içinde mahremiyet sınırlarına dikkat edilmemesinin de payı vardır. Zaten dinin evlilik dışı kadın-erkek ilişkilerine belli kayıt ve sınırlar getirmesi de bu tür hikmetler taşımakta olup hem toplumun genel düzen ve ahlâkını, hem de tarafların kişilik haklarını korumaya mâtuf tedbirler mahiyetindedir. * *(DİB İlmihal -2)*

-*- NİKÂH -*-

Nikâh, "enkâhtü" (evlendirdim) gibi bir sözle cinsel ilişkide bulunmanın mübah kılınmasını tazammum eden bir akittir. Hem Kur'an-ı Kerim, hem Hadisi Nebevi ile sabit olmuştur. Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor:

"Hoşunuza giden kadınlarla evleniniz." (Nisa: ayet:3)

Resûlüllah (a.s.v.) da şöyle buyuruyor: تَنَاكَحُوا تَكْثُرُوا "Evleniniz çoğalırsınız."

Evlenmeye muhtaç olup masraf ve mehir gibi lüzumlu olan şeylerin tedarikini yapabilen kimsenin ibadetle meşgul olsun olmasın evlenmesi sünnettir.

يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ فَإِنَّهُ اَغَضُّ لِلْبَصَرِ وَاَحْصَنُ لِلْفَرْجِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ

Resûlüllah (a.s.v.) buyuruyor ki***: "Ey gençler topluluğu: Sizden evlenmeye gücü yeten evlensin. Çünkü evlenmek gerçekten harama bakmayı engelleyici, namus için en koruyucu bir vesiledir. Evlenmeye gücü yetmeyen oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için şehvet kırıcıdır."***

Fıkıh ilminin yazarları nikah bölümünün baş tarafında Peygamber (a.s.v.)'e has olan halleri - özellikleri - yazdıklarından biz de kısaca onları dile getirmek istiyoruz.

NİKÂH'IN RÜKÜNLERİ

Nikâhın rükûnları beş tanedir:

1. Siga (***'aldım, verdim'*** veya ***'eş olarak kabul ettim'*** ya da ***'koca olarak kabul ettim'***).
2. Kadın
3. Erkek
4. Veli
5. İki şahit

I. SİGA

Siga'dan maksat ***'Kızımı sana eş olarak verdim'*** veya ***'Kızımı sana nikahladım'*** demek, koca adayının da ***'Kızını eş olarak kabul ettim'*** veya ***'Kızını nikahladım'*** demesidir. Koca adayının sözünün, kızın velisinin sözünden önce olması evladır Çünkü burada maksadı ifade etmek hususunda takdim ve tehir eşittir.

Siga'nın Meşru Kılınmasının Hikmeti

Siga'nın hikmeti şudur: Evlilik akdi, iki tarafın rızasının da gerekli olduğu akitlerdendir. Rıza ise gizli bir şeydir. Bu nedenle başkaları ona muttali olamaz. Bundan dolayı Şârî, icab

ve kabulden meydana gelen siga'yı, iki tarafın nefsindeki rızaya delil olsun diye meşru kılmıştır.

Siga'nın Şartları

Siga'da şu şartların bulunması gerekir:

1. Evlilik, nikâh veya onlardan müştak olan kelimelerle akid yapılmasının şart koşulmasının sebebi, bu lafızların lügat ve şeriat açısından evlenmeye delâlet etmeleridir. Kur'an ve Sünnet'te tezvic ve nikâh kelimeleri kullanılmıştır:

"Hoşunuza giden (başka) kadınlarla iki, üç ve dörde kadar nikâhlanabilirsiniz." (Nisa/3)

"Zeyd o kadından ilişkisini kesince biz onu sana evlendirdik ki evlatlıklarının kendilerinden ilişkilerini kestikleri eşler, müminler üzerine bir günah olmasın." (Ahzab/37)

Hz. Muhammed (a.s.v.) de şöyle buyurmuştur: ***"Ey gençler! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin."*** (*Müslim/1400, (İbn Mes'ud'dan)*

2. Tezvic veya nikâh kelimesini icabta da, kabulde de kullanmak.

Kızın velisi 'Kızımı sana tezvic ettim' derse, buna karşılık koca adayı da 'Kabul ettim' derse, nikâh akdi sahih olmaz. Koca adayı 'Kızını benimle tezvic et' derse, buna karşılık kızın velisi de 'Kabul ettim' derse yine nikâh akdi sahih olmaz. Nikâh akdinin sahih olması için iki tarafında tezvic veya nikâh kelimelerini açıkça söylemeleri gerekir.

* ***Siganın birkaç şartı vardır.***

1 - İcap ile kabul arasında fasıla uzun olmayacak.

2 - Arasına yabancı bir söz girmeyecek. Yalnız akdin muktezası, maslahat veya sünnetlerinden bir şey girerse sakınca yoktur.

3 - İcap ve kabul birbirine tevafuk edecek. İcapta Zeyneb'ten söz edildiği halde, kabulde Hind'ten söz edilirse, batıldır.

4 - Kabul, icaptan sonra olacak.

5 - Hem icap, hem kabul, nikah, tezvic veya bunların manasını ifade eden tercümesine havi olacak.

6 - Şahitler hem icabı, hem kabulü işitecekler.

7 - İcap ve kabul bitinceye kadar onlara ters düşen bir şeyin meydana gelmemesi.

8 - İcap ve kabul kesin olup muallak olmayacaklar. Meselâ birisi "falan adam buraya gelmiş ise kızımı seninle evlendirdim" denilse caiz değildir.

9 - Geçici olarak olmayacak. Binaenaleyh "Bir kimse kızımı bir seneye kadar seninle evlendirdim" derse, caiz değildir.

10 - Nikâhın gayesini ihlal eden bir şart olmayacak.*

Arapçadan Başka Bir Dil ile Nikâh Kıymak

Nikâh akdi, Arapçadan başka dillerle de yapılabilir. Arapçadan başka bir dille de olsa icab ve kabul tahakkuk ederse nikâh akdi sahih olur. Koca adayı ve kadının velisi Arapça bilmeseler dahi mânâ dikkate alınır, tezvic veya nikâh kelimelerini söylemeleri yeterli olur.

Başa Dön

Kinaî Lafızlarla Nikâh Akdetmek

Nikâh akdi hangi dille olursa olsun kinaî lafızlarla sahih olmaz. Çünkü kinaî lafızlar, nikâh mânâsına da, başka bir mânâya da gelmesi muhtemel olan lafızlardır. Meselâ 'Sana kızımı helâl kıldım' veya 'Onu sana hibe ettim' gibi lafızlar kinaîdir. Kinaî lafızlar niyete muhtaçtır. Niyetin yeri de kalptir. Nikâh akdinin sahih olması için iki şahit olması şarttır. Şahitlerin de kalplerde olana muttali olmadıkları muhakkaktır. Kalplerdekine muttali olmadıkları için de şahitlik etmeleri mümkün değildir. Çünkü kinaî lafızlarla nikâh akdeden kişiler, nikâha da, başka bir şeye de niyet etmiş olabilirler.

Yazarak Nikâh Akdetmek

Yazmak suretiyle yapılan nikâh sahih olmaz. Bu bakımdan kadının velisi hazırda olan veya hazırda olmayan bir kişiye 'Kızımı seninle tezvic ettim' diye yazsa, buna karşılık koca adayı da 'Kızının nikâhını kabul ettim' derse akid sahih olmaz.

Çünkü yazarak nikâh akdi yapmak, kinaî lafızlarla nikâh yapmak gibidir. Bunun da sahih olmadığını belirtmiştik.

Dilsizin İşaretiyle Nikâh Akdetmek

Dilsizin işaretleriyle nikâh sahih olur. Çünkü bu işaretler' sarih lafızların yerine geçer. Eğer dilsizin işaretlerini ancak zekî insanlar anlayabiliyorsa, o işaretlerle nikâh akdi sahih olmaz. Çünkü bu tür işaretler kinaî lâfızlar hükmündedir.

3. İcab ve kabul peş pese olmalıdır.

Siga'nın şartlarından biri de velinin İcabı İle koca adayının kabulünün peşpeşe olmasıdır. Eğer kadının velisi 'Kızımı seninle tezvic ettim' derse, koca adayı da uzun bir sükuttan sonra 'Onun tezvicinî kabul ettim' derse, akid sahih olmaz. Çünkü icab ile kabul arasında uzun bir fasıla olmuştur.

Bu da bu müddet zarfında velinin kızını evlendirmekten vazgeçmiş olabileceği düşüncesini muhtemel hale getirir. Ancak nefes almaktan veya aksırmaktan ötürü meydana gelen az bir sükut, akdin sıhhatine zarar vermez.

4. Akdi yapanların ehliyetinin, akid tamamlanıncaya kadar baki kalması gerekir.

Eğer kadının velisi 'Sana kızımı tezvic ettim' derse, koca adayı 'kabul ettim' demeden cinnet getirse veya bayılsa, bu durumda nikâh sahih olmaz. Yine koca adayı 'kızını benimle evlendir' dedikten sonra kızın velisi 'seninle evlendirdim' demeden bayılsa, icab bâtıl olur, akid de sahih olmaz. Kabul var olsa dahi hüküm değişmez. Çünkü akid tamamlanmadan önce, taraflardan birinin ehliyeti ortadan kalkmıştır.

5. Siga kesinlik ifade etmelidir.

Akid, istikbale veya herhangi bir şarta bağlanırsa sahih olmaz. Eğer kadının velisi 'Ramazan ayı geldiğinde kızımı seninle evlendirdim' derse, koca adayı da 'Onunla evlendim, zevce olarak kabul ettim' derse, bu akid sahih olmaz. Veya kadının velisi 'Kızım imtihanı kazanırsa onu seninle evlendirdim' derse, koca adayı da 'Onunla evlenmeyi kabul ettim' derse, nikâh

yine sahih olmaz. Çünkü akid de kesinlik yoktur. Akdi birtakım şartlara bağlamak da aynen böyledir.

6. Siga mutlak olmalıdır.

Nikâh akdini belli bir vakte bağlamak sahih olmaz. Meselâ 'Bir aylık nikâh' veya 'Bir senelik nikâh' veya 'Falan adam gelinceye kadar nikâh1 sahih olmaz. Kızın velisi 'Kızımı sana bir ay için nikahladım' veya 'bir sene için' veya 'falan adam gelinceye kadar nikahladım' derse, koca adayı da 'Onunla evlenmeyi kabul ettim' derse, akid sahih olmaz, bunların tümü fasiddir. Çünkü bu, haram kılınan muta nikâhıdır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ey insanlar! Ben, kadınlarla muvakkat nikâh yapmak suretiyle faydalanmanız hususunda sizlere izin vermiştim. Şimdi iyi biliniz ki Allah Teâlâ bu muvakkat nikâhla kadınlardan faydalanmayı kıyamet gününe kadar haram kılmıştır. Artık her kimin yanında böyle nikahlanılmış kadınlardan bir kadın varsa hemen onun yolunu tahliye etsin (bıraksın) ve bu kadınlara vermiş bulunduğunuz şeylerden de hiçbir şeyi geri almayınız."*** *(Müslim/1406)*

Nikâh-ı Şiğar

Şiğar bir kimsenin, kızını bir başkasıyla ve fakat o da kızını kendisine vermek üzere ve aralarında mehir de olmaksızın evlendirmesidir. Şiğar nikâhı bâtıldır. Bunun bâtıl bir nikâh olmasının sebebi, herbir nikâhın diğer nikâh için şart olmasındandır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, şarta bağlı olan akidler geçersizdir. Ayrıca Hz. Muhammed (a.s.v.) şiğar nikâhını yasaklamıştır.

İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: ***"Rasûlullah, şiğar (suretiyle nikâhtan nehyetmiştir. Sigar, bir kimsenin, kızını bir başkasıyla ve fakat o da kızını kendisine vermek üzere ve aralarında mehir de olmaksızın evlendirmesidir".*** *(Buhari/4822, Müslim/1415)*

II. KADININ BELLİ OLMASI

Nikâhın sıhhati için kadında şu şartların bulunması gerekir:

1. Kendisinde nikâha mâni olan bir şey (başka bir nikah veya iddet) olmamalıdır.

2. Gelin adayının belli olması gerekir. 'Kadının velisi 'Sana kızlarımdan birini zevce olarak verdim' derse, akid sahih olmaz, çünkü evlenecek kızın hangisi olduğu belli değildir.

3. Evlenecek kadın hac veya umre için ihrama girmiş olmamalıdır. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"İhramlı kimse (bir kadınla) evlenemez, evlendirilemez ve evlenme teklifi yapamaz."*** *Müslim/1409, (Hz. Osman'dan)*

III. KOCA ADAYININ BELLİ OLMASI

Koca için dört şart aranır:

A) İhramda olmaması: Resûlüllah (a.s.v.) buyuruyor: ***"İhramda olan ne evlenebilir, ne de evlendirebilir."***

B) Muhtar olması: Zor kullanmak suretiyle bir erkeği evlendirmek caiz değildir.

C) Muayyen olması: Binaenaleyh, bir kimse "kızımı ikinizden birisiyle evlendirdim" derse ve her ikisi de kabul etseler, nikâh sahih değildir.

D) Kadınla evlenmek için şer'î bir manisinin bulunmaması: Örneğin, kadının mahremlerinden olmamalı; beşinci bir kadınla akdi nikâh edilse sahih değildir.

IV. VELİ'NİN BULUNMASI

Arapçada veli, muhabbetle yardım etmek mânâsına gelir.

"Kim Allah'ı, O'nun Rasülü'nü ve iman edenleri veli edinirse, (bilsin ki) Allah'ın hizbi galip gelenlerin ta kendisidir." (Mâide/56)

Velinin ıstılahtaki mânâsı ise, başkasına söz geçirmek, onun işlerini idare etmek demektir. Velilik icbarî ve ihtiyarî

olarak iki kısma ayrılır. Delilikten, çocukluktan, hastalıktan, zayıflıktan ötürü olan velilik, ihtiyarî veliliktir.

Bazıları veliliği şöyle tarif etmişlerdir: İstese de, istemese de başkasının ona söz geçirmesidir. Buna göre icbarî velilik de bu tarifin, içine girmektedir. Şeriat kime velayet hakkı vermişse, oha şer'an veli denir.

"Eğer üzerinde hak olan (borçlu) kimse aklı noksan (yazı yazmayı bilmeyen) ve aciz ya da kendisi yazdıramayacak durumda ise, velisi onu adil olarak yazdırsın." (Bakara/282)

Velayetin Meşruiyetinin Hikmeti

Çocuklar ve aciz insanlar için velayetin meşru kılınmasının hikmeti, onların maslahatlarını gözetmek içindir. Böylece onların hakları korunur.

Nikâh Akdinde Velinin Hazır Bulunması

İster küçük, ister büyük, ister bakire, ister dul olsun, her kadının, nikâh akdini yapacak bir velisinin bulunması şarttır. Hiçbir kadın kendi nikâh akdini ve başka bir kadının nikâh akdini yapamaz.

Bunun delili şu hadîstir: ***"Hiçbir kadın kendini evlendiremez, başka bir kadını da evlendiremez."*** *(Darekutnî, JII/227, (Ebu Hüreyre'den). Başka bir rivayette 'kendini evlendiren kadına tacir deriz' şeklinde, diğer bir rivayette ise 'Biz ona zaniye deriz' şeklindedir.)*

Kadının Nikâhında Velisinin Bulunmasının Şart Olmasının Hikmeti

Kadının fıtratı, nikâh akdini bizzat yapmaya uygun değildir. Çünkü kadının hayâlı olması vaciptir.

Kadının evlenme akdinde velisinin bulunmasının farz olduğunun delili

Kur'an ve Sünnettir. Bu hususta Kur'an ve Sünnet'te birçok delil vardır.

"Kadınları boşadığınızda, iddetlerini tamamladıklarında, birbirleriyle güzelce barışıp anlaşmışlarsa, onların

(önceki) kocalarına varmalarında (kadının velisi olarak onlara) zorluk çıkarıp engel olmayın. Bu, kendisiyle aranızdan Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimseye verilen öğüttür. Bu sizin için daha, uygun ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz." (Bakara/232)

İmam Şafii şöyle demiştir: Bu ayet, veliye itibar edilmesini gerektiren açık bir delildir. Eğer velinin nikâh akdinde bulunması muteber olmasaydı, velinin kadını evlenmekten menetmesinin bir anlamı kalmazdı. Çünkü adî kelimesi, kadını evlenmekten, menetmektir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) de şöyle buyurmuştur; ***"Nikâh, ancak velinin ve iki adil şahidin bulunmasıyla tahakkuk eder. Kadının velisinin ve iki adil şahidin bulunmadığı bir nikâh bâtıldır."*** *İbn Hibban, Zevaid (Bkz. Meyarid'uz-Zaman)* ***"Velinin izni olmadan nikâh olmaz."*** *Ebu Dâvud/2083, Tirmizî/1881, (Ebu Musa el-Eş'arî'den)*

Velisiz Yapılan Nikâhın Hükmü

Velisi olmadan kendi nikâhını akdeden kadının evliliği bâtıldır. Eğer akitten sonra cinsî münasebet olmuşsa, eşleri ayırmak farzdır. Bu durumda, kadın mehr-i misil alır. Bunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu sözüdür; ***"Hangi kadın velisinin izni olmadan evlenirse onun nikâhı bâtıldır. (Hz. Muhammed (a.s.v.), bu sözü üç defa tekrar etmiştir). Eğer erkek kadına temas ederse kadına temasından dolayı mehir vermesi gerekir, eğer veliler arasında ihtilaf çıkarsa velisi olmayanın velisi sultandır."*** *Dâvud/2083, İbn Mâce/1881, Tirmizî/1102, (Hz. Aişe'den)*

Böyle bir nikâhtan sonra cinsî münasebette bulunan kişilere, zina haddi vacip olmaz. Çünkü velisiz nikâhın sahih olup olmadığında âlimler ihtilaf etmiştir. Cezalar ise şüpheyle düşer. Ancak tâzir (azarlanma) cezası uygulanır; bu ceza kadı tarafından takdir edilir.

Nikâh Hususunda Velilerin Tertibi

Nikâh hususunda veliler şu tertip üzere gelmektedir:

a. Önce baba, b. Sonra babanın babası (dede), c. Sonra ana-baba bir erkek kardeş, d. Sonra baba bir erkek kardeş, e. Sonra ana-baba bir kardeşin oğlu, f. Sonra baba bir erkek kardeşin oğlu, g. Sonra ana-baba bir amca, h. Sonra baba bir amca, ı. Sonra ana-baba bir amca oğlu, i. Sonra baba bir amca oğlu k. Sonra diğer akrabalar.

Eğer erkek akrabaları yoksa, bu durumda kadının velisi kadı olur.

'Velisi olmayanın velisi sultandır' hadîsi yukarıda da geçmişti.

Nikâhta Oğulun Veliliği

Nikâhta ne oğulun, ne de torunun velayeti olur. Oğul, annesini nikahlamak hususunda' velilik yapamaz. Çünkü oğul ile anne arasında soy ortaklığı yoktur. Annenin nesebi babasına, oğulun nesebi ise kendi babasına bağlıdır. Ancak oğulun aynı zamanda annesinin amcalarının oğullarından olması hali bundan müstesnadır. Şayet oğul aynı zamanda annesinin amcasının oğullarından ise ve ondan daha yakın bir veli de bulunamazsa, bu takdirde annesini tecviz hususunda velilik yapması caizdir.

Veliliğin Şartları

Veli ister baba olsun, ister başkası olsun, şu şartlara sahip olmalıdır:

a. Müslüman olmak.

-Bu bakımdan bir kâfir -babası da olsa- bir Müslümanı evlendiremez. Çünkü kâfirin Müslümana veli olması söz konusu değildir.

"Allah elbette kâfirler için müminlerin aleyhine bir yol kılmayacaktır." (Nisa/141)

Nikâhtaki velilik, mirastaki akrabalık temeli üzerine bina edilir. Kâfir ise Müslümana mirasçı olamaz. Müslüman da kâfire mirasçı olamaz. Kâfir biri dini değişik de olsa başka bir kâfir kadını evlendirebilir. Meselâ Yahudi bir kişi, Hristiyan bir kadını, Hristiyan bir kişi de Yahudi bir kadını evlendirebilir. Çünkü küfür tek millettir. Kâfirler birbirlerinin velisidirler. (Enfal/73)

b. Erkek olmak

* Maliki, Şâfiî ve Hanbelilere göre velinin erkek olması gerekmektedir. Hanefi'de bu şart aranmamaktadır.* (DİB İlmhal II/213)

c. Adil olmak.

Adaletten maksat, büyük günahlar işlememiş ve küçük günahlarda da ısrar etmemiş olmaktır. Ayrıca hürriyeti ihlâl edici fiilleri de işlememiş olmalıdır. Bu bakımdan fasık bir kişi, mümin bir kadının nikâh akdini yapamaz.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Nikâh, ancak mürşid bir veli ile akdedilir."*** *İmam Şafii, Müsned, (sahih bir senedle)*

İmam Şafii, hadîste geçen el-mürşid kelimesinin, adaletli kişi mânâsına geldiğini, basıklığın eksiklik olduğunu, eksikliğin de şahitliğe menfi tesir edeceğini, bu bakımdan da nikâhtaki velilik makamına mâni olduğunu söylemiştir.

Başka bir rivayette ise şöyle söylediği nakledilmiştir: ***'Nikâh akdetmekte şart yoktur. Çünkü nikâhtaki velilik, akrabalık temeline dayanır. Akraba olan insan da velisi olduğu kız için şefkatli olur ve o kız için en uygun olanı yapmaya gayret gösterir. Bu şefkat de adil olanla adil olmayan kişi arasında değişmez'.***

Ayrıca adillerin az olmasından ötürü adalet şartı bazen insanları büyük bir sıkıntıya sokabilir. Hiçbir devirde fasıkların, kızlarını evlendiremeyecekleri sabit olmamıştır.

d. Baliğ olmak.

Çocuk, nikâh akdinde veli olamaz. Çünkü baliğ olmayan çocuk kendisinin de velisi değildir.

e. Akıllı olmak.

Deli, başkasına veli olamaz. Çünkü o kendisinin de velisi değildir.

f. Şuuru yerinde olmak.

İhtiyarlık ve benzeri sebeplerle şuuru yerinde olmayan kişi veli olamaz.

g. Reşit olmak *(Görüş ve düşünceyi ihlâl eden şeylerden yoksun olmamak)*

*Şâfiîler ve Hanbeliler velinin reşid olmasını şartını da aramaktadırlar. (Hanefi ve Malikiler bu şartı aramıyor) *DİB İlmihal II/213)

h. Sefihlikten ötürü hacr (men etmek) altında olmamak.

Sefihlik sebebiyle üzerinde hacr olan kişi, malını israf eden kimse demektir. Sefih kişi başkasına veli olamaz. Çünkü kendisinin de velisi değildir.

ı, İhramda olmamak.

Hac veya umre için ihrama giren bir kişi, başkasını evlendiremez. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ***'İhramda olan kişi ne evlenebilir, ne de başkasını evlendirebilir'*** *(Müslim/1409)* buyurduğunu daha önce nakletmiştik.

Bir Uyarı

Velide bulunması gereken sıfatlar, kadının en yakın velisinde yoksa, velilik hakkı ondan düşer ve ondan sonraki en yakın akrabaya geçer. Ancak ihramda olan kişi bundan müstesnadır; yani ihramda olan kişi velilik hakkından mahrum edilemez ve velilik hakkı ondan bir başkasına intikal etmez. Çünkü ihramda olmak insanın velilikten mahrum olmasına sebep değildir; zira onda adalet, düşünce ve diğer sıfatlar mevcuttur.

Ancak o ihramlı olduğundan başkasını evlendiremez. Bu nedenle de velilik hakkı ondan sultana intikal eder.

Veliliğin Kısımları

Nikâh akdi hususundaki velilik, icbarı ve ihtiyarî olarak iki kısma ayrılır.

İcbarî Velilik

İcbarî velilik, kızın babasına ve dedesine aittir. Yani sadece baba ve dede kızını cebren evlendirebilir. Bunun dışındaki velilerin zorla evlendirme yetkileri yoktur. Zorla evlendirmek de sadece bakire kız için söz konusudur.

Kızın genç veya yaşlı olması, durumu değiştirmez. Bakire kızın baba veya dedesi, onun iznini almadan kendisini zorla evlendirebilir.

Çünkü baba ve dede, kızın maslahatını kızdan daha iyi bilir. Ayrıca onların kıza olan şefkatleri herkesten daha fazladır. Bu nedenle onlar kız için uygun olmayan bir eşi seçmezler.

Bunun delili şu hadîstir: ***"Dul kadın, kendi hakkında karar vermekte herkesten daha çok hak sahibidir."***

Çünkü dul kadın, bakire kız gibi değildir. Fakat icbarî velilik için üç şart ileri sürülmüştür:

1. Veli ile kız arasında açık bir düşmanlığın bulunmaması

2; Evlendirdikleri kişinin kıza denk olması

3. Mehr-i muaccel'i verebilecek durumda olması

* Şâfiîler dediler ki: Mücbir velî; küçük yaştaki kızı, büyük olsun küçük olsun deliyi, akıllı ve bâliğa olan bakire kızı, izin ve rızalarını almaksızın evlendirebilir. Ancak bunu yapabilmesi için yedi şart gereklidir:

1- Kendisiyle, velayeti altındaki kadın arasında açık bir düşmanlık bulunmamalıdır. Ama aralarındaki düşmanlık alenî değilse, velilik hakkı düşmez.

2- Kadınla damat adayı arasında, mahalle halkınca bilinen ne açık, ne de gizli bir düşmanlık bulunmamalıdır. Kadını, kendisinden hoşlanmayan veya kendisine kötülük yapmak İsteyen bir erkekle evlendirirse sahih olmaz.

3- Koca, kadının dengi olmalıdır.

4- Mâlî durumu müsait olup, mehir vermeye muktedir olmalıdır.

Nikâh akdinin sahih olması için bu şartların bulunması zorunludur. Kadın evleneceği kocayı beğenip de evlendirilmesi için gerekli izni vermemişse, bu dört şarttan birinin gerçekleşmemesiyle birlikte yapılan nikâh akdi bâtıl olur.

5- Mücbir velî, kadını mehr-i misil ile evlendirmelidir.

6- Verilen mehir, kadının bulunduğu beldedeki nakitten olmalıdır.

7- Mehir, veresiye değil, peşin olmalıdır.

Bu üç şart ise, velînin akdi yapmasının caiz olması için gerekli şartlardır. Bu şartlar tahakkuk etmeden velînin nikâh akdini yapması asla caiz olmaz. Yaptığı takdirde akid sahih olur, ama kendisi günahkâr olur. Şu da var ki, mehrin peşin ve kadının bulunduğu beldenin nakdinden olması şartları, mehrin veresiye olması veya ticâret mallarını mehir vererek beldenin nakdi dışındaki şeylerle evlenilmesi biçiminde geçerli ve carî bir âdetin mevcut olmaması durumunda söz konusudur. Ama bu yolda carî bir âdet varsa, mehir veresiye de olsa, kadının bulunduğu beldenin nakdinden olmasa da caiz olur.

Anılan şartların tahakkuku durumunda baba veya dede; büyük olsun, küçük olsun; akıllı olsun, deli olsun, bakire kıza karşı cebir ve zor kullanabilirler. Ama akıllı ve bâliğa ise, gönlünü hoş etmek için kendisinden izin istenilmesi sünnet olur. Kadın sarhoş olsa bile, kendisinden izin istenilmesi sünnettir. Çünkü sarhoşluk, onu mükellefliğin kapsamı dışına çıkarmaz. Bunlar, mücbir velîye özgü yetkilerdir.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Evlilikte Bakire Kızın İzninin Alınması

Baba ve dedenin velayetinin icbarî velilik olması, baba ve dede kızlarını zorla evlendirsin, onun fikri alınmasın anlamına gelmez. En güzeli ve müstehab olanı, evlilikte bakire kızın izninin alınmasıdır. Bu kızın şahsiyeti için en uygun olan şeydir. Bunun delili Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadîstir: ***"Dul kadının sarih olarak emri alınmadıkça nikâh olunmaz. Bakire kız da kendisinden izin istenmedikçe nikâh olunmaz. Ey Allah'ın Rasûlü! Bakire bir kızın izni nasıl olur? Onun izni sükût etmesidir."*** *(Müslim/1419, Tirmizî/2107)*

Dul kadın (evleneceği erkeği seçme hususunda) kendi nefsine velisinden daha evladır. Kızın, kendi nefsi(ni ilgilendiren bu dava) hakkında izni alınır, onun izni ise susmasıdır. *Müslim/1421, firmizî/1108, (İbn Abbas'tan)*

Zevceliğe namzet olan bakirenin velisi, babası - veya dedesi ise mücbir veli olduklarından, vekâlet ve muvafakatını almadan aşağıda mezkur olan beş şart dahilinde onun nikâhını kıyabilirler:

1 - Veli ile zevce arasında düşmanlığın bulunmaması.

2 - Zevce ile koca arasında düşmanlığın bulunmaması.

3 - Hali vakti yerinde olan birisiyle evlendirmesi.

Yani mehrini verebilecek birisiyle evlendirmelidir. Şayet mehrini veremeyecek bir kimse ile evlendirirse veli mecbür de olsa nikah sahih değildir.

4 - Mehr-i Misil (Emsal Mihr) ile evlendirmesi.

5 - Onu denk bir kimse ile evlendirmeli.

Erkek, istedikten sonra, kendisine denk olan bir kadınla evlenebileceği gibi, kendisine denk olmayıp aşağı olan bir kadınla da evlenebilir. Fakat kadının rızası olmazsa mücbir de olsa velisi kendisine denk olmayanla evlendiremez.

Denk olmanın beş hasleti vardır:

1 - Delilik, cüzzam gibi insana nefret veren hastalıktan salim olmak.

2 - Hür olmak. Kölelik bir kimseye veya babasına veya dedesine isabet etmiş ise, ondan salim olana denk değildir.

3 - Soy. Meselâ Kureyşi olmayan, Kureyşiye denk değildir.

4 - Salih olmak. Salih olmayan kimse salih olana denk değildir. Binaenaleyh salih ve alim olan bir kimsenin kızı fasık ve mübtedi olan kimsenin oğlu ile denk değildir.

5 - Sanat ve ticaret. Meselâ çöpçü ve çoban, terziye ve tüccara denk değildir. Bir veli, kadına denk olmayan bir kimse ile rızası olmadan onu evlendirmesi caiz değildir. Evlendirirse nikâhı fesh edebilir.

Denk olma meselesini şart koşmaktan gaye, kurulacak yuvayı sağlam esaslara dayandırıp onu yıkılmaktan korumaktır. Çünkü tabii olarak bir tüccarın kızı bir çöpçünün oğlundan kendini üstün göreceği gibi evlilik bağıyla birbiriyle bağlandıkları takdirde, zaman zaman o üstünlüğünü dile getirip

kocasını tezyif edecek ve gereksiz şeyler yüzünden birbiriyle münakaşa edeceklerdir. Netice ya düşmanca hayatları sürüp gidecek veya boşanıp yuvaları yıkılacaktır. Evet denk olma şartı bunun içindir. Yoksa tüccar çöpçüden Allah'ın nezdinde daha üstün olduğu için bu şart koşulmamıştır. Allah'ın nezdinde en kıymetli insan mümin ve muttaki olan kimsedir.

Bazı alimlerin dediklerine göre yaşlı olan bir kimse genç bir kadına denk değildir. İmam-ı Gazali ile İmam-ı Harameyn diyorlar ki: "Zalim ve müteğallibe olan kimselere mensup olmak bir değer ifade etmez."

6 - Âma veya yaşlı bir kimse ile evlendirmemeli.

Çünkü böyle bir kimse ile evlendirdiği takdirde yaşayışında zarar görecektir.

Zorla Yapılan Nikah

Hanefîlerin dışındaki mezheplere göre nikâhta herhangi bir cebir ve zorlamanın, bir diğer ifadeyle ikrahın olmaması da bir sıhhat şartıdır. (örneğin, kız kaçırmalarda). Dolayısıyla ikrahla yapılan akid sıhhat şartlarının eksikliği sebebiyle geçersiz (fâsid) bir akiddir. Hanefîler ise ikrahı iradeyi sakatlayan bir sebep olarak kabul etmemektedirler.

Köle Ve Cariye Zorla Evlendirilmesi

İmam Malik (ra) ve Ebu Hanife (ra)'nin görüşü de budur. İmam Şafii (ra)'ye göre ise efendi kölesini zorla evlendiremez. Şafiilere göre köle de hür insanlar gibi mükelleftir. Bu sebeple evlilik hususunda zorlanamazlar. Kölenin mükellef oluşu, onun kamil bir İnsan olduğuna delalet eder. Maliki alimleri, kölenin malikiyeti, efendinin sahipliği yanında yok hükmündedir, görüşündedirler. Kölenin efendisinden izin almadan evlenemeyeceği hususunda icma edilmiştir.

İhtiyarî Velilik

İhtiyarî velilik, söz konusu edilen tüm veliler için - zikrettiğimiz tertibe göre sabittir. İhtiyarî velilik, ancak dul kadının evlendirilmesinde söz konusudur. Bu nedenle dul kadının velileri, onun iznini almadan nikâh akdi yapamazlar. Daha önce

zikrettiğimiz 'Dul kadının izni alınmadan nikâhı akdedilemez' hadîsi bunun delilidir. Ayrıca şu hadîs de buna delildir: ***"Dul kadın, kendini evlendirmekte velisinden daha yetkilidir."*** *(Müslim ve Tirmizî)*

Dul Kadının İzninin Alınmasının Nedeni

Dul Kadının izninin alınmasının nedeni, dul kadının evliliğin ne olduğunu bilmesidir. Bu yüzden dul kadın evlenmeye zorlanamaz. Çünkü dul kadın 'beni evlendirin', veya 'ben evlenmek istiyorum' demekten çekinmez. Fakat bakire kız böyle değildir. O açıkça 'beni evlendirin' demeye utanır.

Küçük Kızı Evlendirmek

Küçük olan kız, baliğ olmayan kızdır. Onu ne babası, ne de başka bir velisi, baliğ olmadan önce evlendiremez. Çünkü küçük kızın izni dikkate alınmaz. Bu bakımdan baliğ oluncaya kadar evlendirilmesi yasaktır. Onun izni, ancak baliğ olduktan sonra söz konusu olur.

Velinin Evliliğe Mâni Olması

Âkil ye baliğ olan bir kız, dengi bir erkekle evlenmek için velisinden izin istediğinde velisinin onu evlendirmesi farzdır. Kızın babası evliliğe mâni olduğu takdirde Sultan onu evlendirir. Çünkü onun evlendirilmesi velilerin üzerine bir haktır. Kızın dengi bir Müslüman erkek onu istediği zaman, kız hakkı olan evlilikten menedilirse, hâkim bu hakkı ona verir.

Bunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu sözüdür: ***"Velisi olmayanın velisi sultandır."*** *(Ebu Dâvud/2083, Tirmizi/1102)*

Fakat kadın kendisine denk olan bir kişiyi seçerse, velisi de başka bir kişiyi seçerse, veli, kadının seçtiğini reddedip kendi seçtiğine nikahlayabilir. Çünkü baba, kızından daha iyi bilir ve daha uygun olanı seçer.

Velinin Hazırda Bulunmaması

Kızın birkaç velisi olur da en yakın velisi iki merhale veya daha fazla bir uzaklıkta bulunursa (iki merhale, bir gün, bir gecelik yoldur) kızın velilik hakkı ondan alınıp başka bir veliye

verilemez. Bu durumda kızı Sultan evlendirir. Çünkü o kızı evlendirmek o velinin hakkıdır, o veli de hazırda

olmadığı için onun vekili Sultan olur.

Eğer velinin uzaklığı iki merhaleden az ise, Sultan onun iznini almak suretiyle kızı evlendirebilir. Çünkü buradaki mesafe kısadır, ona müracaat edilebilir. O da ister gelir kendisi evlendirir, isterse vekalet verir.

Yakınlık Derecesi Aynı Olan Birkaç Velinin Olması

Ana-baba bir kardeşler veya baba bir kardeşler gibi nesepten gelen ve yakınlık derecesi aynı olan birkaç velisi bulunduğu takdirde nikâh hususunda en bilgili olan hangisiyse, nikâhı onun yapması daha doğru olur. Ondan sonra en muttaki olan o kadını evlendirir, çünkü o daha şefkatli olur. Ondan sonra da en yaşlıları o kadını evlendirir, çünkü o daha tecrübelidir. Kadının oğlu veli olmaz.

Eğer velilerin tümü içlerinden birine izin verirlerse, izin verilen kişi o kadını evlendirir. Eğer veliler, kadını evlendirmek hususunda ihtilafa düşer de her biri kendisi evlendirmek isterse, aralarında kura çekmek vacip olur, kura kime çıkarsa kadını o evlendirir.

Kadın, velilerin tümüne de izin vermişse, onlardan herhangi birinin evlendirmesi caizdir. Eğer kadın yalnız birine izin vermişse, bir başka veli evlendirdiğinde nikâh sahih olmaz. Çünkü kadın ona izin vermemiştir.

Kadının Velisinin Olmaması

Kadının velisi olmadığı zaman, velayet hakkı kadıya (hâkim) intikal eder. Çünkü hâkim, Müslümanların maslahatını gözetmek için tayin edilmiş bir görevlidir. Velisi olmayan kızı evlendirmekte kızın maslahatı vardır. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ***'Velisi olmayanın velisi sultandır'*** *(Tirmizî/1102)* buyurduğunu nakletmiştik.

Evlendirmede Velinin Vekalet Vermesi

Kızın babası ve babasının babası, kızı evlendirmek hususunda onun iznini almadan bir başkasını vekil tutabilirler.

Velinin vekile, koca adayının sıfatlarını bilmesi vekaletin sıhhati için şart değildir.

Çünkü vekil koca adayını kendisi seçebilir. Mutlak vekalet verilen vekilin, kadının maslahatını gözetmesi, ona denk bir kişi bulması farzdır; zira mutlak vekalet, denk bir kişiyle evlendirme şartını içinde barındırır.

Baba ve dedenin dışındaki veliler, kızın iznini almadan başkasına vekalet veremezler. Çünkü kendileri de kızın iznini almadan evlendirme yetkisine sahip değillerdir.

V. İKİ ŞAHİDİN BULUNMASI

Evlenme akdinde her ne kadar diğer akitlerde olduğu gibi rıza, icab ve kabul şart ise de İslâm bu akdi azamet perdesi altına alarak akde dinî bir tabiat vermiştir. Onu kulluk boyasıyla boyamış, insan için sevap ve itaat kapısı yapmıştır. Nikâh akdinin çok önemli neticeleri olduğu için iki şahit bulunması şart kılınmıştır. Çünkü nikâh akdi sayesinde muaşeret helâl olmakta, mehir, nafaka, neseb ve miras hakkı doğmaktadır.

Başa Dön

İşte bütün bunların eşler tarafından yerine getirilmemesi ve inkar edilmesi ihtimal dahilinde olduğundan, İslâm bu hususta ihtiyatlı davranarak en az iki şahidin bu akd'e şahitlik etmelerini şart kılmıştır.

Şahitlerde bulunan sıfatlar onları güvenilir kişiler kılar. Nikâh akdinin gerekleri yerine getirilmediğinde veya inkâr edildiğinde şahitler devreye girerek şahitlikte bulunurlar.

Nikâh akdinde iki şahidin bulunmasının vacip olduğunun delili, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu sözüdür: ***"Nikâh ancak bir veli ve iki adil şahitle olur. Böyle olmayan nikah bâtıldır."*** *İbn Hibban/1247, (Bkz. Mevarid'uz-Zaman)*

Şahitlerde Bulunması Gereken Şartlar

Şahitlerde bulunması gereken şartlar şunlardır:

1. Müslüman olmak.

Nikâh akdinde Müslüman olmayan kişinin şahitliği sahih olmaz. Çünkü nikâh akdinin dinî bir veçhesi vardır. Müslüman

olmayan kişi Müslümanlar aleyhine şahitlik yapamaz. Ayrıca şehadet, veliliktir; kâfir ise Müslümana veli olamaz.

"Mümin erkeklerle, mümin kadınlar birbirlerinin velisidirler." (Tevbe/71)

"Allah elbette kâfirler için müminlerin aleyhine bir yol kılmayacaktır." (Nisa/141) .

2. Erkek olmak.

Nikâh akdinde kadınların şahitliği sahih olmaz. Nikâh akdinde bir erkek ve iki kadının şahitliği de sahih olmaz. Zührî şöyle demiştir: 'Sünnet, kadınların şahitliğinin hadler (cezalar), nikâh ve talakta caiz olmadığı üzere sabit olmuştur'. Zührî tâbiindendir, tabiinden gelen söz de onu merfû hadîs seviyesine yükseltir.

3. Âkil ve baliğ olmak.

Deli ve çocuk nikâh akdinde şahitlik yapamazlar.

4. Adil olmak.

Şahitlerin zahirde de olsa adil olmaları gerekir. Açıktan fısk işleyen kişinin şahitliği sahih olmaz.

5. Sağır olmamak.

Sağırın veya uyuyanın şahitliği caiz olmaz. Çünkü sağır olan veya uyuyan kişi, şahitlikten beklenen faydaları sağlamaz. Çünkü nikâh akdinde şahitlik, sözü duymakla yapılabilir.

6. Kör olmamak.

Görmeyen kişi nikâh akdinde şahitlik yapamaz. Çünkü burada görmek şarttır. (Bir görüşe göre nikâhta körün şehadeti kabul edilir.)

7. Hür olmak.

* *8. Adaletli Olmak.*

Şafiîler ile Hanbeliler, şahitlerin ikisinde adalet niteliğinin bulunması gerektiği ve zahiren de olsa adaletli olarak bilinmelerinin yeterli olacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Eşler,

şahidi zahiren adaletli olarak bilirlerse, nikâhta şahitlik yapması sahih olur. * *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Şahitlerin zahiri adaletleri kâfi geleceğinden, hakikatleri bilinmese ve zahiri görünüşe göre adil iki şahit huzurunda nikâh akd edilse kâfidir. Fakat Müslüman olup olmadıkları kati olarak bilinmeyen iki kişinin huzurunda nikâh akd edilse caiz değildir.

Nikâh akd edildikten sonra, karı koca her ikisi veya yalnız koca, velinin veya her iki şahidin veya birisinin fasık veya gayri mükellef olduğunu itiraf etseler nikâh batıl olduğundan feshedilir.

Bu hal duhuldan (cinsel ilişkiden) sonra olursa mehrin tamamı, yoksa yarısı kadına verilir. Yalnız kadın böyle bir iddiada bulunsa kocaya yemin ettirilir, yemin ettiği takdirde kadının sözüne itibar edilmez. Şahitlerin "biz fasık idik" demelerine de bakılmaz.

Başa Dön

Kadının Razı Olduğuna Dair Şahitlik Etmek

Nikâh akdi hakkında kadının razı olduğuna dair şahitlik etmek müstehabdır; yani şahitlerin kadının evlenmeye razı olduğuna şahit olmaları gerekir. Kadın 'Ben bu akd'e razıyım' veya 'Bu hususta izin verdim' demeli, şahitler de bunu duymalıdır. Bu, kadının daha sonra bunu inkâr etmemesi için bir tedbirdir.

Baba ve Dedenin İffetinin Korunması

Çocuk ister kız, ister erkek, ister Müslüman, ister kâfir olsun baba ve dedesinin iffetini korumakla (onları evlendirmekle) yükümlüdür. Dedesi baba veya anne tarafından olsa da, kâfir olsa da çocuk onun mehrini vererek veya vermeyi taahhüt ederek, onu evlendirmelidir. Tabi babası için de bunu yapmalıdır. Çocuğun bunu yapması şu şartlara bağlıdır:

1. Çocuk, mehiri verecek kadar zengin olmalıdır.

2. Baba veya dedenin evlenmeye ihtiyacı olmalıdır.

Baba veya dedesinin iffetli kalıp zinaya düşmemelerini temin etmek ' için onları, mehirlerini vererek evlendirmek, nafaka gibi zaruri şeylerdendir.

Çünkü zinaya düşmek, insanı helake götüren bir durumdur. Ayrıca bu, babalık ve dedeliğin hürmetine de aykırıdır. Bu onlarla güzel bir şekilde arkadaşlık yapmak da sayılmaz.

Oysa Allah Teâlâ onlarla güzel bir şekilde ilgilenmeyi, arkadaşlık yapmayı emretmiştir: ***"Onlarla (anne ve babanla) dünyada iyi geçin."*** (Lokman/15)

Kâfirlerin Nikâhları

Kâfirlerin kendi aralarındaki nikâhları sahihtir. Bunun delili de dörtten fazla kadınla evli olduğu halde Müslüman olan kişilere Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ***'Dördüncüyü yanında tut, gerisinden ayrıl'*** diye emretmesidir. Hz. Muhammed (a.s.v.) onlara nikâhlarının durumunu sormamış ve onların eski nikâhlarını sahih olarak kabul etmiştir.

Evli Olan Kâfir Çiftin Müslüman Olması

Evli olan kâfir çift Müslüman olduğunda eski nikâhları sahih kabul edilir. Çünkü nikâhın bâtıl olması, dinlerinin ayrı olması halinde söz konusu olur.

İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.) zamanında bir kişi gelip Müslüman oldu. Ondan sonra da karısı gelip Müslüman oldu. Adam 'Ey Allah'ın Rasûlü! Karım benimle beraber Müslüman olmuştu, onu bana iade et' dedi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (a.s.v.), kadını o adama teslim etti"***. *(Tirmizî/1144, Ebu Dâvud/2238)*

Erkek Müslüman olur da kadın küfründe devam ederse ve müşrik değil de ehl-i kitab olursa, nikâhları devam eder. Çünkü ehl-i kitab kadınlarla evlenmek caizdir. Kocası Müslüman-olan kadın müşrikse ve iddet süresi geldiği halde Müslüman olmamışsa, kocasının Müslüman olduğu andan itibaren nikâhları geçersiz olur. Ancak iddet zamanında Müslüman olursa, aralarındaki nikâh devam eder. Eğer kadın Müslüman olur da kocası küfürde devam ederse, kadının Müslüman olduğu andan itibaren araları ayrılır. Fakat koca, karısı iddetli iken Müslüman olursa, karısı kendisine eski nikahıyla verilir.

Koca, karısının iddeti bittikten sonra Müslüman olursa, kadın ona verilmez. Bu durumda yeniden nikâh akdi yapılması gerekir.

Amr b. Şuayb'ın dedesinden şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlullah, kızı Zeyneb'i (kendisinden sonra Müslüman olan kocası) Ebu'l-As b.er-Rebî'e yeni bir mehir ve yeni bir nikâh ile verdi". (*Tirmizî/1142. Bu hadîs hakkında Tirmizî şöyle demiştir: 'Bu hadîsin senedi hakkında söylenti vardır. Bazı âlimlerin ameli bu hadîs üzeredir. Kadın Müslüman olduktan sonra, iddetini doldurmadan kocası da Müslüman olursa, iddette olduğu sürece daha çok kocasının hakkıdır. Mâlik, Evzâî, Şafii, Ahmed ve İshak'm kavli budur').*

MEHİR (SIDAK)

Mehir nikâh akdinden ötürü kocanın karısına vermekle yükümlü olduğu maldır. Kocanın bunu karısına vermesi farzdır. Buna sıdak (mehir) denilmesinin sebebi, onu veren kişinin sadık (doğru) olduğunu göstermesidir.

Başa Dön

Mehir'in (Sıdak) Hükmü

Mehir'in (sıdak) hükümlerini şöyle özetleyebiliriz: Akid tamamlandığında kocanın üzerine mehir vacip olur. İster verilecek mal veya paranın miktarı tayin edilsin, ister edilmesin onu vermek vaciptir. Hatta taraflar mehir verilmemesi hususunda anlaşsalar bile yine mehir vermek gerekir,

Mehir'in vacip olduğunun delili Kur'an, Sünnet ve İcma'dır.

"Kadınlara nikâh bedellerini (mehirlerini) müşkilat çıkarmaksızın (isteyerek) verin."(Nisa/4)

"O halde hangilerinden nikâh ile faydalandınızsa, farz olan mehirlerini kendilerine verin. Mehir'i takdir edip belirttikten sonra aranızda anlaşmanızda sizin için herhangi bir günah yoktur." (Nisa/24)

"Kadınlara yaklaşmadan ve mehirlerini tayin etmeden onları boşarsanız, size herhangi bir günah yoktur. Bu (durumdaki) kadınları faydalandırın." (Bakara/236)

Sünnet'ten delili ise Sehl b. Sa'ddan rivayet edilen şu hadîstir: *"Rasûlullah'a bir kadın geldi ve 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben nefsimi (kadınlık kıymetimi mehirsiz olarak) sana hibe etmek için geldim' dedi. Rasûlullah 'Benim kadına ihtiyacım yoktur' dedi. Bir sahabî 'Bu kadını benimle evlendir ey Allah'ın Rasûlü!' dedi. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Ona bir elbise ver' dedi. Sahabî 'Verecek elbisem yoktur' dedi. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Demirden dahi olsa ona bir yüzük ver' dedi. Sahabî, buna da sahip olmadığını söyleyince, Hz. Muhammed (a.s.v.) ona 'Kur'an'dan ezberinde ne var?' diye sordu. Sahabî 'Ezberimde şu sûre var, şu sûre var' diye birtakım sûreleri saydı. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Ezberindeki sûreleri ona öğretmen şartıyla onu seninle evlendirdim' dedi. (Buhari/4741, Müslim/1425)*

Hadîste geçen 'nefsimi sana hibe ettim' ifadesi 'nikâhımı senin eline verdim' demektir. İcma'dan olan delile gelince, hiçbir Müslüman, hiçbir âlim buna karşı çıkmamış, tüm âlimler mehrin farz olduğunda ittifak etmişlerdir.

Başa Dön

Mehrin Meşruiyetinin Hikmeti

Mehir; kocanın hanımıyla güzel geçineceğini taahhüt etmesinin bir ifadesidir. Ayrıca kadının ihtiyaç duyduğu evlilik masraflarını karşılamak için bir imkândır. İslâm kocanın üzerine mehiri farz kılmakla, kadının para kazanmak için şerefine uygun olmayan işlerde çalışmasını önlemek istemiştir.

Akid Esnasında Mehrin Belirlenmesi

Nikâh esnasında mehrin belirlenmesi sünnettir. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.), mehiri belirtmeden nikâh kıymamıştır. Ayrıca mehiri belirlemek, çiftler arasında çıkması muhtemel olan ihtilafı önler. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in mehiri belirtmesini, âlimler farz olarak görmemişlerdir. Çünkü bütün âlimler, nikâh akdinin mehir belirlenmeden de caiz olduğunu ittifakla söylemişlerdir. Mehir belirlenmeden yapılan nikâh, her ne kadar Hz. Muhammed (a.s.v.)'in fiiline aykırı olduğundan mekruh olsa da akid caizdir.

Mehir Kadının Malıdır

Mehir, sadece kadının hakkıdır. Kadının velilerinden hiçbirinin mehirde hakkı yoktur. Veliler sadece mehri kabul edip kadına vermek üzere alabilirler.

"Eğer bir eşi boşayıp başka bir kadınla evlenmek isterseniz, öncekine (mehir olarak) çok mal vermiş bulunsanız da o maldan bir şey geri almayın. Acaba iftira ederek ve açık günahkârlık yaparak mı onu geri alacaksınız?" (Nisa/20)

"Eğer onlar mehirlerinden bir kısmını size bağışlarlarsa, onu afiyetle ve güzelce yiyin." (Nisa/4)

Mehir'in Sınırı

Mehir'in ne azında, ne de çoğunda sınır yoktur. Mal ismi verilen her şey veya malın bedeli olan her şey mehir olarak verilebilir. Meselâ bir seccade, bir evde oturtmak, para, hayvan, elbise, yüzük gibi şeylerin tümünden ister az olsun, ister çok olsun, mehir verilebilir.

Başa Dön

Bunun delili şu ayettir: ***"(Haram kılınanlar) dışında kalan kadınları, zinadan uzaklaşmak ve evli yaşamak maksadıyla mallarınızla isteyip (nikâhlanmanız) size helâl kılındı."*** (Nisa/24),

Allah Teâlâ bu ayette malı mutlak olarak zikretmiş, belli bir sınır koymamıştır. Yukarıda Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ***'Demirden bir yüzük dahi olsa kadına ver'*** *(Buhari/4741, Müslim/1425)* buyurduğunu nakletmiştik.

Âmir b. Rabiâ'dan şöyle rivayet edilmiştir: ***"Fezâre oğullarından bir kadın, (mehir olarak) bir çift ayakkabı karşılığında evlendi. Bunun üzerine Rasûlullah 'Nefsinin karşılığı ve hakkın (olduğu halde) bir çift ayakkabıya mı razı oldun?' buyurdu. Kadın 'evet' dedi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (a.s.v.), nikâhı tecviz etti"***. *(Tirmizî/1113)*

"Eğer bir eşi boşayıp başka bir kadınla evlenmek isterseniz, öncekine (mehir olarak) kantarlarca mal vermiş bulunsanız da o maldan bir şey geri almayın. Acaba iftira ederek ve açık günahkârlık yaparak mı onu geri alacaksınız? O

verdiğiniz (mehir) malını nasıl alırsınız ki birbirinize katılmış idiniz ve kadınlar (daha önce) sizden kuvvetli bir söz almışlardı." (Nisa/20-21)

Ayetten de anlaşıldığı gibi Allah Teâlâ, kocanın karısına kantarlarca mehir vermesine rıza göstermiştir. 'Kantarlarca mal' çok mâl demektir. Bu da mehrin sınırı olmadığını gösterir. Fakat mehrin 10 dirhemden az, 500 dirhemden de fazla olmaması müstehabdır. Çünkü Hanefîler, mehrin en az 10 dirhem olmasının vacip olduğunu söylemişlerdir. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in kızlarının ve eşlerinin mehirlerinin de 500 dirhem olduğu rivayet edilmiştir.

Hz. Ömer'in şöyle dediği rivavet edilmiştir: ***"Kadınların mehirlerini çoğaltmayın! Zira mehirleri çoğaltmak dünyada lütuf veya. Allah katında takva olsaydı, ona Peygamber sizden daha evla idi. Oysa Resûlullah'ın 12 ûkiyeden fazla mehir karşılığında kadınlardan hiçbirini kendisine ve kızlarından hiçbirini de başkasına nikahladığını bilmiyorum".*** *(Tirmizî/ 1114, imam Ahmed ve Sünen sahipleri)*

Mehrin Alt Sınırı

1- İmam Malik'in görüşüne göre, mehrin en azı 3 dirhem, yani bir çeyrek altındır.

2- İmam-ı Azam'ın görüşüne göre, mehrin en azı 10 dirhem, yani takriben bir altındır.

3- İmam Şafiî ve imam Hanbel'e göre ise mehrin en azı için bir sınır yoktur.

Mehrin Acele Verilmesi ve Tehir Edilmesi

Mehrin acele (peşin) verilmesi şart değildir. Mehrin tümü cinsî münasebetten önce de sonra da verilebilir veya bir kısmı peşin olarak, bir kısmı da tehir edilerek verilebilir. Ancak mehrin zamanını tayin etmek şarttır. Mehir kadının malı olduğu için, kadın zamanını tayin edebilir. Eğer mehir, muaccel ise kadın kendini kocasına teslim etmeyebilir. Değilse buna hakkı yoktur, çünkü kendisi baştan razı olmuştur.

Vâdenin meçhul olmaması şartıyla mehrin tümünü veya bir kısmını vadeye bağlamak caizdir. Bir kimse vadesini belirtmeden, vadeli yüzbin liralık mehir karşılığında veya mehri hasat zamanında, ya da yağmur yağacağı zamanda ödemek üzere evlenirse, mehrin belirtilmesi fâsid olur.

Mehrin Tümünün veya Yarısının Vacip Olması ve Düşmesi

Mehrin, kadının kocası üzerinde bulunan hakkı olduğu yukarıdaki bahislerden anlaşılmıştır. Şimdi mehrin hangi durumlarda tümünün, hangi durumlarda yansının vacip olduğunu ve hangi durumlarda da mehrin tümünün kocanın üzerinden kalktığını beyan edeceğiz.

Mehrin Tümünün Vacip Olması

Mehrin tamamını vermek iki durumda vacip olur: Kocaya, hanımı ister hay izliyken, ister temizken münasebette bulunduğunda mehrin tümünü Ödemek vacip olur. Çünkü yaptığı akdin karşılığını almıştır; Bunun bedelini de vermesi gerekir.

Şu ayet buna delâlet etmektedir: ***"Öyleyse o kadınların hangisini nikâh edip ondan faydalanmışsanız (lezzet almışsanız), onların-mehirlerini kendilerine farz (tam) olarak verin!"*** (Nisa/24)

Ayetteki istimta kelimesinden maksat, cinsî münasebet ve ondan alınan zevktir. Ücretten maksat, mehirdir. Mehire ücret denmesinin sebebi, faydalanma mukabili olduğundandır.

Hz. Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: ***'Bir erkek bir kadınla evlenip de cinsî münasebet kurduğunda mehrin tümünü vermesi gerekir'.*** *(İmam Mâlik, Muvatta, U/526)*

Kadın öldüğünde, kocası ister onunla cinsî münasebette bulunmuş olsun, ister olmasın, mehrin tümü vacip olur. Bu hususta sahabîler icma etmiştir.

Mehrin Yarısının Vacip Olması

Eğer koca cinsî münasebetten önce karısını boşarsa, kesilen mehrin yarısını ödemesi vacip olur.

Şu ayet buna delâlet etmektedir: ***"Eğer kadınları, onlara el sürmeden mehirlerini tayin etmiş olduğunuz halde boşarsanız, onlara mehrin yarısı vardır. Ancak onların haklarından vazgeçmeleri veya nikâh bağı elinde bulunan (kocanın) ondan (mehrin tümünden) vazgeçmesi müstesnadır."*** (Bakara/237)

Mehrin Tümünün Koca'dan Sakıt Olması

Kadının kendisi duhulden önce kocasından ayrılırsa, mehrin tümü kocanın üzerinden düşer. Meselâ kadın rnüslüman olduktan sonra nikâhı kendisi feshettiğinde veya kadın mürted olduğunda veya kocada bulunan bir ayıptan ötürü ayrıldığında veya koca kadında bulunan bir ayıptan ötürü onu boşadığında mehrin tümü kocanın üzerinden düşer. Çünkü bu durumlarda mehrin düşmesine sebep olan kadının kendisidir ve bu yolu bizzat kendisi seçmiştir.

* ***Kadının Mehri Teslim Almadığı İçin, Gerdeğe Girmemesi Ve Kocasının Diğer Evlilik Münâsebetlerinde Bulunmasına Engel Olması***

Zevce, mehrin peşinatını tamamıyla teslim almadan kendini kocasından menedebilir. Velîsi de onu kocasından menedebilir. Kendini meneder veya velîsi onu kocasından menederse, nafaka ve benzeri şeyleri vücûben hak eder. Zîra kusur, kocası tarafından işlenmiştir. Bu durumda mehrin muayyen olmasıyla peşin olması arasında bir fark yoktur. Mehir vadeliyse, ödeme vadesi kadının kendini kocasına teslim etmesinden önce gelmiş olsa da, olmasa da kadın, kendisini kocasına teslim etmeme hakkına sahip olamaz. Çünkü kadın mehrin vadeli oluşuna razı olduğunda, derhal kendini kocasına teslim etmesi gerekir. Vâdenin dolması bu vücûbu kaldırmaz. Kadın küçük yaştaysa veya deliyse, velîsi onu kocasından meneder. Mehir tesliminin gerdekten önce olması vâcib değildir. Eşler arasında tartışma çıkar da koca, "kendini bana teslim etmedikçe mehri teslim etmem" der; kadın ise "mehri teslim etmediğin takdirde kendimi sana vermem" derse, aralarında

anlaşmazlığı çözümlemek için koca, mehri, şeriat temsilcisi sayılan âdil bir kimsenin yanına bırakmakla emrolunur.

Bu âdil kişi, eslerden birinin değil de, şeriatın temsilcisidir. Bu mehir, adaletli kişinin yanında telef olursa, kocanın üzerine olur. Koca, mehri âdil kişinin yanına indirince, zevce, kendini kocasına teslim etmeye zorlanır. Kocasının kendisiyle cinsel temasta bulunmasına imkân tanırsa, kocası temasta bulunmasa bile, adaletli kişi mehri kadına verir. Kadının mehri teslim almasından sonra koca onunla cinsel temasta bulunmaya yeltenir, ama kadın kendini kocasına vermezse, koca, mehri ondan geri alır.

Kadın kendini kocasına verir ama vaginada tıkanıklık, yapışıklık ve et parçası gibi cinsel temasa engel bir durum olursa, âdil kişi mehri (yine) kadına teslim eder. Mehrin teslimi, kadının kendini kocasına teslim etmesi sebebine dayanır.

Başa Dön

Baştan beri eşler arasında bir anlaşmazlık bulunmaz da, aksine zevce hemence kendini kocasına teslim ederse, cinsel temastan önce mehri isteme hakkına sahip olur. Kocası mehri vermezse, kadın cinsel temasa girmeyebilir. Ama kendini rızasıyla kocasına teslim eder, kocası mak'adtan bile olsa kendisiyle cinsel temasta bulunur ve temastan sonra mehri ister de kocası vermezse, artık bu temastan sonra kendini cinsel temastan menedemez. Ama kocası kendisiyle cebren temasta bulunursa ve kadının kendisi deli, ya da küçük yaştaysa, cinsel temastan kendini menetme hakkı düşmez. Kadının vagina ağzı yapışık veya bir et parçasıyla tıkanıksa ve kendini kocasına teslim etmişse, kocası da mehri ona vermeden önce onun rızasıyla vaginası dışındaki yerlerinden şehevî açıdan yararlanırsa, artık bundan sonra kadın hiç bir hakka sahip olmaz. Aksi takdirde sağlam kadın hükmünde olur. Çünkü bu durumda vagina dışındaki yerlerden yararlanmak, vaginadan yararlanmak gibidir. Kadının cinsel temasa engel olan hastalığı ortadan kalkınca, kendini kocasından menetme hakkı doğmaz. Kuvvetli olan görüş budur.

Öncelikli davranış koca tarafından gelirse, hiçbir tartışmaya girmeden mehri hemen de zevceye teslim ederse, zevcenin kocasına dilediği zaman gerdeğe girme imkânını tanıması gerekir. Özürsüz olsa dahi kendini kocasından menederse, kocası kendisine vermiş olduğu mehri geri alamaz.

Burada şöyle bir soru sorulabilir: Siz birinci durumda - kadının hemence kendini kocasına teslim etmesi durumunda cinsel temastan önce mehri isteme hakkına sahiptir; kocası mehri vermezse, kadın kendini ona teslim etmekten menetme hakkına sahip olur diyorsunuz; oysa bu sonuncu durumda dediniz ki: Koca önce davranıp mehri kadına teslim eder de, kadın kendini ona vermekten kaçınırsa, koca mehri geri alma hakkına sahip olmaz. Peki bu iki durum arasında ne fark vardır? Buna cevap olarak deriz ki: Birinci durumda kadın kendini kocasına teslim etmiş, ama kocası cinsel temasta bulunup da onu teslim almamıştır. İkinci durumdaysa, koca mehri teslim etmiş ve zevce de onu teslim almıştır. Böylece de mehir, kadının mülkü olarak onun havzasına girmiştir. Koca artık bu mehri zevceden geri isteyemez.

İşte bu nedenle biz diyoruz ki: Koca cinsel temasta bulunup da zevceyi teslim alırsa, artık bundan sonra zevce kendini kocasından menedemez. Ama koca, mehri teslim ettikten sonra kadından cinsel temasta bulunmayı isteyebilir. Kadın da bazı hususlarda kocasının bir süre beklemesini isteyebilir:

1- Temizlik için mühlet vermesi. Kadının kendisi veya velîsi temizlik için mühlet isterse, üç gün mühlet vermek vâcip olur. Koca buna razı olursa ne alâ. Aksi takdirde bu süreyi kadı tayin eder.

2- Zevce cinsel temasa dayanamayacak kadar küçük yaşta olursa, kendisine dayanabileceği zamana kadar mühlet tanınır. Kocası artık cinsel temasa dayanabilecek duruma geldiğini iddia eder, velîsi ise bunun tersim savunursa, bu kadın, cinsel temasa dayanıp dayanamayacağını karara bağlaması için (bu işten anlayan) dört kadına veya mahremi olan iki erkeğe, ya da buruk iki erkeğe gösterilir. Şunu da kaydedelim ki, Şâfiîler teyemmüm

bahsinde anlatmışlardır ki, âdil doktorun görüşüyle amel olunabilir.

Şu halde iki doktorun görüşüyle amel etmek için bir engel yoktur. Bununla beraber doktor olmayan dört kadının re'yi ile amel etmenin caiz olduğunun açıkça söylenmesi, tabiplerin re'yinin daha kuvvetli ve değerli olduğuna delâlet etmektedir. Cinsel temasa dayanıklı oluncaya dek beklediği süre zarfında nafaka alma hakkına sahip değildir.

3- Zevce hasta ise, iyileşinceye dek kendisine mühlet tanınır. Bu süre zarfında kocasından nafaka alma hakkına sahip olmaz.

4- Afizî bir nedenle zevcenin zayıf olması. Bu durumda zaafiyeti geçinceye dek mühlet tanınması gerekir. Bu süre zarfında da kocasından nafaka alma hakkına sahip olmaz. Doğal zayıflığa gelince; koca, onun bu zaafiyeti geçinceye dek beklemekle yükümlü olmaz. Çünkü bu süre uzayabilir. Zayıf kadın, cinsel temastan ötürü zarara uğramış olmaz. Bu işin illeti zarar olduğuna göre, işi karara bağlama yetkisi âdil bir erkek tabibe veya sâliha, iyi yoldaki kadın tabiplere verilseydi daha güzel olurdu.

Çünkü cinsel temasta bulunmak bazen kadının sıhhate kavuşması için bir neden olabilir. Ama ben bunu Şafiî kitaplarında görmedim. Şâfiiler sarahatle belirtmişlerdir ki, zevce, cinsel temasa dayanamayacak kadar küçük yaştaysa veya hastaysa, ya da arızî bir zaafiyet içindeyse, kocanın onu teslim alması mekruhtur. Bunun sırrı da şu olsa gerektir: Koca işin başındayken bu durumdaki zevcesinden tiksinir ve bu nedenle de aralarında sevgi ve merhamet duyguları dumura uğrayabilir.

Sevgi ve merhametse, evlilik ilişkilerinin dayanağı olan iki esastır.

Mehir vadeli olup ödeme vadesi gelmemişse ve kadının kendini kocasına tesliminden önce bu vade dolmuşsa, Şâfiîlerîn de dedikleri gibi, bundan sonra kadın kendini kocasından menedemez. Çünkü kadının vadeye razı olması, kendini kocasına

teslim etmesini zorunlu kılmıştır. Tesliminden önce mehri ödeme vadesinin dolmuş olması, bu zorunluluğu ortadan kaldırmaz.

Gerdekten önce teslim işine ilkin hangisinin başlaması gerektiği hususunda anlaşmazlığa düşerlerse; Koca, mehri âdil bir kimsenin yanına bırakmaya, kadın da kendini teslim etmeye zorlanır. Kocasına, kendisiyle cinsel temasta bulunma imkânını tanırsa, mehri (o âdil kimseden) alma hakkına sahip olur.

Bu imkânı tanımazsa, kocası mehri geri alma hakkına sahip olur. Koca kendi arzusuyla mehri karısına verir, o da kendini kocasına teslim eder, ama kocası onunla cinsel temasta bulunmaz ve sonra da kadın kendini kocasından menederse, koca mehri geri alma hakkına sahip olmaz.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Mehr-i Misil

Mehr-i misil, kadının benzeri (kız kardeşi, akrabası vb) kadınlara verilen mehirdir. Bu mehir, kadının soyuna, sopuna, güzelliğine göre takdir edilen mehirdir. Mehr-i misil hususunda, kadının en yakın akrabaları dikkate alınır. Bunlar ana-baba bir kız kardeşleri, sonra baba bir kız kardeşleri, sonra kız kardeşinin kızları, sonra halalarıdır. Eğer kadının yakınları yoksa veya evlenmemişse anne, teyze gibi akrabaları dikkate alınarak mehir takdir edilir. Çünkü bunları dikkate almak, yabancı kadınları dikkate almaktan daha evladır. Eğer anne tarafından da akrabaları yoksa, aynı memleketteki yabancı kadınlar dikkate alınır.

Emsal Mehir'in Takdirinde Dikkate Alınması Gereken Sıfatlar

Neseb bakımından eşitlik gözetildikten sonra aşağıdaki vasıflarda da eşitlik gözetilmelidir:

1. Yaş, 2. Akıl, 3. Güzellik, 4. Zenginlik, 5. İffet, 6. Dindarlık, 7. Takva, 8. İlim, 9. Bakirelik, 10. Kendisini farklı kılan diğer vasıflar

Emsal Mehir'in Meşruiyetinin Delili

Bir kadınla evlenip mehir tayin etmeden ve onunla cinsî münasebette bulunmadan ölen adam hakkında kendisine sual

sorulduğunda îbn Mes'ud şöyle demiştir: *'O kadına, kendi seviyesindeki kadınların mehrinin benzeri (mehr-i misil) tahakkuk eder; ne eksik, ne de fazla; hakkında vefat iddeti lâzım gelir ve miras alır1. Bunun üzerine Ma'kıl b. Sinan el- Eşcal kalkarak 'Rasûlullah, bizim aşiretin kadını Berva binti Vâşık hakkında da senin verdiğin hükmün aynını verdi' dedi ve bu şehadetle İbn Mes'ud(un gönlü) ferahladı. (Tirmizî/1145, Ebu Dâvud/2114)*

Emsal Mehir Gerektiren Durumlar

Aşağıda zikredeceğimiz durumlarda emsal mehir vacip olur:

A. Nikâh akdi fasid olduğunda.

Meselâ şahitsiz veya velisiz akdedilen nikâhtan sonra cinsî münasebet olmuşsa, emsal mehir gerekir. Çünkü nikâhın şartlarından biri veya birkaçı eksik olduğunda hem nikâh, hem de tayin edilen mehir fasid olur ve onların arasını ayırmak da vaciptir.

B. Karı-koca mehrin tayin edilip edilmediğinde ihtilaf ederlerse, mehir fesh olunarak emsal mehir'e dönüşür.

Eğer karı-koca mehrin tayininde ihtilaf edip de kadın 'Bana mehir tayin ettin' derse, koca da 'Hayır, etmedim' derse, karı ve koca yemin ederler.

Böylece mehir fesholunarak, yerine emsal mehir vacip olur. Yine mehrin miktarında ihtilaf olduğunda da hüküm böyledir. Meselâ kadın 'İki bin lira mehir tayin ettin' derse, koca da 'Hayır bin lira mehir tayin ettim1 derse, ikisi de yemin ederler ve mehir fesholunarak emsal mehir'e dönüşür.

C. Mehiri, fasid bir şekilde tayin etmek de emsal mehir'i vacip kılar. Tayin edilen mehrin fasid olmasını aşağıda beyan edeceğiz:

Birinci Mesele

Tayin edilen mehir; şarap, domuz, oyun aletleri gibi şer'an mal sayılmayan maddelerden olursa, bu mehir fasid olur. Çünkü

şeriat mehrin mal olmasını veya malın bedeli olmasını vacip kılmıştır.

İkinci Mesele

Mehir olarak tayin edilen mal, kendisinin olmadığı zaman mehri misil vacip olur. Meselâ gasp ettiği bir seccadeyi mehir olarak verirse bu fasid bir mehir olur.

Üçüncü Mesele

İki veya daha fazla kadını tek mehirle nikahlayan kişinin, nikâhı sahih, fakat mehiri fasid olur. Bu durumda kadınların her birine emsal mehir vermek gerekir. Çünkü iki veya daha fazla kadın tek mehirle nikâhlandığında, hangisine ne kadar mehir verileceği bilinemez.

Dördüncü Mesele

Velisi küçük çocuğu mehr-i misilden daha fazla mal vererek evlendirirse veya küçük-büyük bakire bir kızı iznini almadan mehr-i misilden daha az bir mal ile evlendirirse, mehir fasid olur ve mehr-i misil vacip olur. Çünkü veli, onlar için en uygun olanı yapmak zorundadır. Bu yüzden tayin edilen mehir, mehr-i misil'e dönüşür.

Beşinci Mesele

Reşid olan bakire veya dul kadın, velisine 'beni mehirsiz olarak evlendir' derse, veli de mehirsiz olarak evlendirirse mehr-i misil vacip olur. Ancak nikâh akdi ile değil, cinsî münasebet ile vacip olur.

Altıncı Mesele

Mehir tayin edilirken mehrin bir kısmının kadının babasına veya kardeşine verilmesi şart koşulduğunda nikâh sahih, mehir fasid olur ve kadına mehr-i misil verilmesi vacip olur.

Bir Uyarı;

Nikâh akdi için koşulan şartları üç kısımda beyan edebiliriz:

Birinci Kısım

Koşulan şart, nikâhın gereklerine uygun olmalıdır. Eğer kadın kendisine nafaka verilmesi" veya kumalar arasında kendisine fazla gün tayin edilmesi hususunda şart koşarsa, koşulan bu şartlar geçersizdir. Bu durumda nikâh akdi ve tayin edilen mehir sahih olur.

İkinci Kısım

Koşulan şart nikâhın gereklerine aykırı olur da nikâhın asıl amacı olan cinsî münasebete mâni olmazsa, bu şartlar geçerli olmaz. Meselâ kadın nikâh akdinde kocasına 'Benim üzerime başka bir kadın almayacaksın' derse veya 'Kendisinin geçimini üstlenmemek' şartını koşarsa, nikâh akdine zarar vermez, fakat şartlar geçersiz olur. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Allah'ın Kitabı'nda olmayan her şart bâtıldır."*** *(Buhari/444)*

Eğer mehir fasid bir şarta bağlanırsa mehir fasid olur. Çünkü mehire razı olmak, şarta bağlanmıştır ve o şart da fasiddir. Çünkü bu durumda rıza ortadan kalkar.

Üçüncü Kısım

Koşulan şart, nikâhın asıl amacı olan cinsî münasebete engel olursa, nikâh bâtıl olur. Meselâ kadın akid esnasında 'Benimle cinsî münasebette bulunmayacaksın' veya 'Nikâhtan sonra beni boşayacaksın' diye şart koşarsa nikâh bâtıl olur. Çünkü bu şart, nikâhın asıl amacı olan cinsî münasebete engeldir.

* Gizli Ve Aşikâr Mehir İle Kocanın Verdiği Hediyeler Ve Kadının Çeyizi

Eşler gizlice bir mehir belirlerler, sonra da aşikâre olarak daha fazla miktardaki bir mehri söylerlerse, önce söyledikleri mehir esastır. Meselâ, gizlice yüzbin lira üzerine akid yapar, sonrada şöhret için akdin ikiyüz bin lira olduğu açıklanırsa, önce gizlice belirttikleri mehir lâzım olur ki, bu yüzbin liradır. Ama akidsiz olarak gizlice yüzbin lira üzerine anlaşır, sonra da açıkça ikiyüz bin lira üzerine akid yaparlarsa, akidte sözü edilen ikiyüzbin lira, mehir olarak geçerli olur. Gizli mehir, söylenirse

muteber olur. Ama akidte söylenmezse muteber olmaz; açıklanan mehir muteber olur.*

NİKÂHI FESH ETMEK

Birbiriyle evlenenlerden birisinde delilik veya cüzzamlık gibi bulaşıcı bir hastalık görülse öteki için muhayyerlik hakkı vardır. İsterse nikahı fesh eder. Hatta evlendikten sonra birisinde böyle bir hastalık meydana gelirse diğeri yine muhayyerdir. Yalnız duhuldan sonra ünnet - erkeklik gücünün olmaması - meydana gelirse kadının muhayyerliği yoktur. Muhayyerlik meselesi fevridir. Yani hastalığının bulunduğunu öğrendiği gibi durumu mahkemeye intikal ettirecektir. Zamanında işi mahkemeye intikal ettirmezse muhayyerlik hakkını kaybeder.

Ünnet meselesini mutlaka mahkemeye götürmek gerekir. Yani erkeğin aczi anlaşılınca kadın hakime baş vuracaktır. Ünnet ya zevcin ikrarıyla veya ikrarına şahitlik yapan şahitlerle, yada zevc'in yeminden imtina etmesi halinde kadının yeminiyle sabit olur. Sabit olduktan sonra hakim aciz olan kimseye bir senelik bir müddet tanıyacaktır, bu müddet içerisinde durumu düzelirse ne ala, düzelmezse kadın yeniden işi hakime intikal ettirecektir. Sonra nikahı feshedecektir.

Dokunulmayan kadına mehir ve iddet gerekir mi?

Allah-u Teala buyuruyor; ***"Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu durumda onlara bir miktar mal veya geçimlik verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın.*** *" (Ahzab/49)*

Âyetteki, «Mümin kadınları nikahlayıp da sonra, kendilerine dokunmadan...» ifadesinin -ki burada «dokunmak», cimadan kinayedir- zahirine göre çiftin bir arada kalmaları, münasebetin icab ettirdiği iddet ve mehri gerektirmez. İmam Şafii'nin görüşü budur. Delili ise, Allah-u Teala'nın kadının cinsi münasebetten evvel boşanması halinde iddet olmadığını bildirmiş olmasıdır. Halvet, bir arada kalma cima demek olmadığına göre, iddet ve mehir gerekmez.

Cumhur ise, halvet halinin (kimsenin bulunmadığı kapalı yer de karı kocanın yalnız kalması) münasebet gibi, mehrin tamamını ve iddeti icab ettirdiği görüşündedir.

MUT'A MALI

Mut'a, meta kelimesinden türemiştir ve kişinin ***'yararlandığı şey'*** anlamına gelir. ***Buradaki mut'a'dan maksat, kocanın, boşadığı hanımına verdiği maldır.***

Mut'a'nın Vacip Olduğu Durumlar

Kocanın üzerine şu durumlarda mut'a vacip olur:

A. Cinsî münasebetten sonra boşadığı zaman,

B. Nikâh akdinde mehir tayin edilmezse, cinsî münasebetten önce boşadığı zaman,

C. Kocada bulunan bir şeyden dolayı kadının ayrılmasına hükmedildiği zaman.

Meselâ kocanın mürted olması veya lian yapması durumunda mut'a vermesi gerekir. Kadınla cinsî münasebette bulunup bulunmaması hükmü değiştirmez. Ancak bu, mehir tayin edilmediği zaman söz konusu olur.

Kendisiyle cinsî münasebet kurulmadan boşanan kadına, eğer mehir tayin edilmişse mut'a verilmez. Zira bu durumdaki kadın tayin edilen mehrin yarısını alır. Ayrıca zaten kocasına da bir şey vermemiştir.

Söz konusu durumlarda mut'anın vacip olduğunun delili şu ayetlerdir: ***"Kadınlara yaklaşmadan ve mehirlerini tayin etmeden onları boşarsanız, size bir günah yoktur. Bu (durumdaki) kadınları faydalandırın. Zengin olan kendi kudretince, fakir olan da kendi kudretince uygun bir şekilde faydalandırsın (boşadığı hanımına bir şeyler versin)."*** (Bakara/236)

"Boşanmış kadınlar için, uygun bir tarzda faydalandırma (geçimlerini sağlama) vardır. Bu, Allah'tan sakınanlar üzerine bir haktır." (Bakara/241)

Mut'a Miktarı

Eğer karı-koca arasında mut'a tayin edilmişse, aralarında anlaştıkları bu mal ister az, ister çok olsun kadının hakkıdır. Eğer mut'a konusunda ihtilafa düşerlerse, kadı eşlerin durumunu dikkate alarak mut'a tayin eder.

"Bu (durumdaki) kadınları faydalandırın. Zengin olan kendi kudretince, fakir olan da kendi kudretince uygun bir şekilde faydalandırsın." (Bakara/236)

"Boşanmış kadınlar için, uygun bir tarzda faydalandırma vardır." (Bakara/241)

Ancak mut'a'nın otuz dirhemden az, mehrin yarısından da fazla olmaması müstehabdır.

Mut'a'nın Meşruiyetinin Hikmeti

Mut'a'nın meşruiyetinin hikmetlerinden biri, kocasından ayrılan kadının gönlünü hoş etmek, onun elemini hafifletmektir.

Halkın çoğu, mehiri kadının bedeli olarak görüp aşırı gitmektedir. Onlar mehirde aşırı gitmenin, kadının mertebesini ve ailesini taltif etmek olduğunu zannediyorlar. Oysa mehirde aşırı davranmak, ne kadını, ne de ailesini taltif etmek anlamına gelir. Mehir, kadının evlenmeye istekli olduğunla ve bunu meşru bir şekilde yapmak istediğine delâlet eder.

Mehir, aile binasının temel taşlarından biridir. Ayrıca bu kişiler, mehirde aşın davranmanın topluma ve evlenen kişilere zararı dokunacağından, hatta toplumsal bir felâket halini alıp birtakım sosyal sorunlara sebep olacağından habersizdirler. Yine bu kişiler, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in sünnetine aykırı davrandıklarından da habersizdirler. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.), mehrin az ve kolay olmasını tavsiye ederek bunun berekete sebep olduğunu belirtmiştir.

Mehirde aşırı davranmanın sebep olabileceği toplumsal fesada neden olanların bazılarını şöyle zikredebiliriz:

Mehir hususunda aşırı davranmak gençleri, özellikle de fakir gençleri evlenmekten uzaklaştırır. Bu durumdaki gençler de şeytana uyarak zinaya düşebilirler. Bu da neseplerin karışmasına, namusların kirlenmesine, hastalıkların artmasına sebep olur.

Gençler zamanında evlendirilirlerse, bu evlilik onları iffetli kılmaya sebep olur, ahlâk ve dinlerini muhafazada yardımcı olur. Bu durumda da toplum günah ve fücurdan korunur.

Mehir hususunda aşırı davranmak, kadınları fıtratın gereği olan evlilikten mahrum bırakır, bunun sonucu olarak da baba evlerinde uykularını kaçıran bir huzursuzluk ve boşluk içinde bocalamalarına sebep olur.

Çünkü kadınlar huzursuzluk ve vesveselerini ortadan kaldıracak bir koca evine ihtiyaç duyarlar. O ev onların sükûnet ve ihtiyaçlarını karşılar. Fakat baba evinde bu ortamı bulamazlar. Dolayısıyla bu duruma düşmelerinin sebebi de mehir hususunda babalarının aşırı davranmasından kaynaklanmaktadır.

Ne var ki kadınların bu durumu, normal bir ortamda, yollarına fesad çıkmadığı zamanlarda böyledir. Eğer yollan uygunsuz bir ortama düşerse, kocasız kadınların çoğunda olduğu gibi hemen fitneye kapılırlar ve toplumu fesada sürüklerler, helak ederler.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in mehir hususundaki sözlerine kulak verelim: ***"Evliliğin en bereketlisi, mehir ve nafaka bakımından en kolay olanıdır."*** *İmam Ahmed, VI/82, (Hz Aişe'den)*

"Nikâhın en hayırlısı, en kolay olanıdır." *(Ebu Dâvud/2117)*

Bu bakımdan ticaret amacıyla, şeref göstergesi olarak veya gurur ve kibir nedeniyle talep edilen mehirde hayır ve bereket olmaz.

Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: *"Hz. Muhammed (a.s.v.), Abdurrahman b. Avf'ın üzerinde san bir boya lekesi gördü de 'Bu nedir?' diye sordu. Abdurrahman 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben 5 dirhem ölçüsünde altın bir çekirdek mukabilinde bir kadınla evlendim' dedi. Rasûlullah 'Allah sana mübarek eylesin. Bir koyunla da olsa düğün ziyafeti ver' buyurdu*". *(Buhari/4860, Müslim/1427)*

Hz. Muhammed (a.s.v.), Abdurrahman b. Avf'a bereket için dua etmiştir. Bereket de 'hayrın çokluğu' demektir. Çünkü bu evlilikte hayır vardır ve bu, mehrin az olmasının daha hayırlı olduğu düşüncesini pekiştirir. Acaba bu hususta aşırı gidip de bereketi yok edenlerin durumu nasıldır?

Hz. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: *"Kadınların mehirlerini çoğaltmayın! Zira mehirleri çoğaltmak dünyada kerem veya Allah katında takva olsaydı, ona Peygamber hiç kuşkusuz sizden daha evla idi. Oysa Rasûlullah'ın 12 ukiyeden fazla mehir karşılığında kadınlarından hiçbirini kendisine ve kızlarından hiçbirini de başkasına nikahladığını bilmiyorum'" (Tirmizî/1114)*

Sonuç olarak mehirde aşırı davranmak mekruh, mutedil davranmak da mendub'dur. Mehirde mutedil olmak, hem karı-koca için ve hem de toplum için hayır ve bereket sebebidir.

Başa Dön

* Tefviz Nikâhı

Tefvîz, lügatte bir işi başkasına havale etmektir. "İşimi Allah'a havale ettim" cümlesinde olduğu gibi. Fıkıh ıstılahındaysa, evlenme akdinden mehri çıkarıp uzaklaştırmaktır.

Tefviz nikâhı, mehri nikâhtan uzaklaştırmak demektir. İki kısma ayrılır:

1- Mehrin tefvizi: Örneğin kadının, velisine: "Beni dilediğin veya falanın dilediği miktardaki bir mehirle evlendir" demesidir.

2- Bıd'ın tefvizi: Örneğin kadının, velisine: "Beni mehirsiz olarak evlendir" veya "ne şimdi, ne de cinsel temastan sonra mehirsiz olarak beni evlendir" demesi gibi. Bunu söyleyen kadına mufavviza denir. Zîra bu kadın, evlendirilmesi işini velîsine bırakmıştır. Buna mufavvaza da denir. Çünkü velîsi, bunun işini kocasının yetkisine bırakmış, ona havale etmiştir. Reşid olması şartıyla kadının, velisine tefvizde bulunması sahih olur. Sefihin tefvizi ise, velayet bahsinde geçen şartlar çerçevesinde evlendirilmesi hususunda velîsine izin vermesi

sayılır. Mehirden söz etmeksizin velîsine, *"beni evlendir"* demesi mehir için tefviz olmaz. Veya mehirsiz olarak bıd' için tefviz olmaz. Zîra evlenmenin âdeten mehirle olması gereklidir.

Tefviz nikâhının hükmüne gelince; velî, kadını mehr-i misille ve beldenin bilinen parasının mehir olarak ödenmesi üzerine evlendirirse, kadın için belirtilen mehir hak olur. Aksi takdirde, yani kadını mehr-i misilsiz veya beldenin bilinen parası dışındaki bir paranın mehir olarak ödenmesi koşuluyla evlendirir veya mehirden söz etmezse; kocanın cinsel teması veya ölümü durumunda kadına mehr-i misil vermek vâcib olur. Mehr-i misil takdir etmeden veya cinsel temasta bulunmadan boşarsa, kadına mehir yoktur. Ama mut'a vardır. Mehir takdir edilmeden koca ölürse, kadın için mehr-i misil kesinlik kazanır. Çünkü tefviz nikâhında mehr-i mislin vâcib oluşu hususunda, ölüm de cinsel temas gibidir. Bu, mutlaka böyledir. Koca, ölmeden kadın için mehr-i misil takdir etmiş olsa da olmasa da hüküm aynıdır.

Başa Dön

Mehirde Kadının Tasarruf Hakkı

Sırf sahih nikâh akdi sayesinde mehrin tamamına mâlik olunur. Bu da tasarrufunun tamam olmasını gerektirir. Zîra kişinin kendi mülkiyetinde bulunan bir şeyde dilediği gibi tasarrufta bulunması sahih olur" diyorlar diyecek olunursa, buna cevaben deriz ki: Bu mehir tamamıyla kadının her ne kadar mülkiyetindeyse de koca veya kadın tarafından vukûbulan ayrılma nedeniyle bu mehrin tümünün veya bir kısmının düşme ihtimali vardır. Dolayısıyla bu zayıf bir mülkiyettir. Mehri teslim almadan kadının onda yapacağı tasarruf sahih olmaz.

Teslim aldıktan sonraysa mülkiyet kuvvetlenir ve kadının mehirde tasarrufta bulunması sahih olur ve kadın onu tazmin eder. Aynı şekilde kocanın da kadının mehrinde, ona henüz teslim etmeden tasarrufta bulunması sahih olmaz. Kadın hibe lâfzını kullanarak, tesellümden sonra kendi mehrinde kocası lehine bir tasarrufta bulunur, koca da gerdeğe girmeden onu boşarsa, hibe vesilesiyle mehrin tümünü hakkeder. Tesellümden önce hibe ederse, bu Şafiî mezhebinin kuvvetli görüşüne göre

bâtıl olur. Mehrin yarısından fazlasını hak etmez. Gerdekten önce boşandığı takdirde kadın da mehrin diğer yarısını hak eder. Kocasına mehrin yarısını hibe ederse, koca bu hibe vesilesiyle mehrin yarısını, boşama nedeniyle de diğer yarısını hak eder.

Sonra geriye bir mesele kaldı: Bu da, kadının hibe edilen yarı mehri kocaya karşı telef etmesidir. Bu hibeyi kocanın kendisi almış olsa -çünkü Şâfiîler nazarında hibenin kocaya yapılması ile başkasına yapılması arasında bir fark yoktur- kadın mehri telef ettiği takdirde koca, kendisine hibe edilmiş olan mehrin yarısındaki bir bedeli kadından almayı hak eder ki, bu da toplam mehrin dörtte biridir. Buna göre koca, hibeyle mehrin yarısına, boşamayla kalan yarının yarısına -ki bu dörtte birdir- sahip olur. Kalan dörtte biri de -telefiyetten ötürü- tâviz olarak alır. Böylece kadından mehrin tamamını almış olur. Mehrin yarısını kocasına hibe etmesi durumunda, kadına bir şey kalmaz.

Mehir borç olup kadın kocasını bu borçtan ibra eder (almaktan vazgeçer), koca da gerdekten önce onu boşarsa, mehir gitmiş olur ve eşlerden biri diğerinden birşey alma hakkına sahip olmaz.

Başa Dön

Mehrin Ayni Olması ve Onda Fazlalık Ya Da Eksilmenin Vuku Bulması

Mehir hayvan, bahçe, elbise veya tarla gibi bir ayın olur da, bu ayında bitişik bir fazlalık meydana gelirse, meselâ mehir bir hayvan olup bu hayvan tavlanırsa, veya mehir bir bahçe olup bu bahçe meyve verirse, veya mehir bir tarla olup bu tarlanın üzerine bir bina yapılırsa veya mehir bir elbise olup bu elbise boyanırsa, ya da mehirde kendisinden ayrı bir fazlalık meydana gelirse, meselâ mehir bir hayvan olup bu hayvanın yünü kırkılırsa veya mehir bir bahçe olup bu bahçenin meyvesi devşirilirse, bütün bunlar mehrin kadın tarafından teslim alınmasından ya önce, ya da sonra olur. Gerdekten önce boşarsa bu fazlalığın yarısı kocaya âit olur mu, olmaz mı?

Mehir artar, zevce de kocasından ayrılırsa ve bu ayrılığın sebebi zevce olursa, mehirdeki fazlalık, her halükârda kocaya âit olur. Zîra mehrin tümü kocaya aittir. Zevce, mehrin gelir veya

ürününden bir şey hak etmez. Çünkü mehir, zevcenin mülkiyetinden çıktığı gibi, bu fazlalık da tümden onun mülkiyetinden çıkmıştır. Ama ayrılığa sebep olan kadın değil de, boşama veya başka bir yolla, koca ise mehirde meydana gelen fazlalık bitişik de olsa, ayrık da olsa, eşler onu yarı yarıya paylaşırlar. Bu, fazlalığın ayrılmadan sonra meydana gelmesi halinde söz konusu olan hükümdür.

Ayrılmadan önce meydana gelmesi halinde fazlalık; yavru, süt ve kazanç gibi ayrık ise, ayrılığın sebebi kadın da olsa, erkek de olsa fazlalığı kadın hak eder. Ayrılığın sebebi kocaysa, fazlalığın değil, sadece mehrin yarısını hak eder. Aksi takdirde fazlalığı almaksızın sadece mehrin tümünü almak üzere zevceye müracaat eder. Ayrılma, nikâh akdine bitişik bir sebeple olursa, meselâ kendisinde nikâh akdini feshetmeyi gerektiren bir ayıp bulunan bir kadını nikahlarsa; bir kavle göre mehrin fazlalığını almak için de kadına müracaat eder. Zîra nikâh akdi hiç yapılmamış gibidir. Ayrılma, kadın sebebiyle olmuştur. Mehrin tümü kocaya aittir.

Bir kavle göre koca ayrık mehir fazlalığını almak için zevceye müracaat edemez. Ancak bitişik fazlalığı almak için zevceye müracaat edebilir. Meşhur olan görüş budur. Bazıları bu hususta eşler arasında eşitlik uygulanmasını öngören görüşü tercih etmişlerdir. Çünkü her iki durumda da nikâh akdi âdeta hiç yapılmamış gibidir.

Hayvanın tavlanması gibi mehre bitişik fazlalıklara gelince, ayrılma eğer koca sebebiyle olmuş ve kadın da mehrin fazlalığını eline geçirmişse, koca sadece mehrin yarısını hak eder. Mehrin fazlalığından bir şey alma hakkına sahip olmaz. Ama zevce müsamaha ederse, koca bu fazlalıktan pay alır. (Bu fazlalık ortada mevcut değilse) bunun kıymetini talep edemez. Örneğin bir kimse zevcesine mehir olarak bir hurmalık verir, sonra bu hurmalıkta çağla meydana gelirse, bu, hurmalığa bitişik bir fazlalıktır. Zevce, kocanın çağlayla birlikte hurmalığın yarısını almasına razı olursa, koca bunu kabul etmeye zorlanır. Kocanın, çağlanın kıymetini istemeye hakkı yoktur. Aksi takdirde çağlasız olarak hurmalığın yarısının kıymetini alır. Kocası kendisinden

ayrılır, ayrılırken ağaçlar üzerinde olgunlaşmamış hurmalar bulunursa, kocası yansını alsın diye, kadın, hurmaları kesip devşirmeye zorlanmaz. Çünkü meyveler, hurmalık zevcenin mülkiyetindeyken meydana gelmiştir. Hatta hurma devşirme zamanına kadar zevce, bu çağlaları ağaç üzerinde bekletme imkânına sahiptir. Koca, meyveyi keserse, keserken hurma ağacının lif ve dallarını kırma gibi ağaçta bir zarar meydana getirmediği takdirde değerin yansına sahip olur. Çağlaların bekletilmesi uzun sürüp ağaçlara zarar verirse yine aynı hüküm söz konusu olur.

Koca, devşirme zamanı gelinceye dek meyvelerin ağaç üzerinde bekletilmesine razı olur, bununla birlikte sadece hakkını alırsa -ki bu, hurmalığın yansıdır- kadın sorumluluktan kurtulsun diye, kocanın bu yarıyı almış olması şartıyla, kadın bunu kabullenmeye zorlanır. Ama devşirilmesi zamanına dek meyvelerin ağaç üzerinde bekletilmesine razı olmazsa, buna yetkisi vardır. Tabiî bu durumda onları kesmeye de hakkı yoktur. Nitekim daha önce de bundan söz edilmişti. Aksine bunların kıymetini alma hakkına sahip olur.

Kısacası, kocanın anılan durumda zevcesine, meyveleri ağaç üzerinde bekletme imkânını tanıması ve meyveleri kesmeye zorlaması uygun olur. Ama koca da, hurmaları kesim zamanına dek bekletmek için razı olmaya zorlanamaz. Koca için kıymet alma hakkı vardır/Kesim nedeniyle hurmalıkta meydana gelen değer eksilmesi veya hurmaları ağaç üzerinde bekletme nedeniyle de koca, kıymet alma hakkına sahip olur. Ayıp meydana gelmesi nedeniyle mehrin eksikliğe uğramasının üç hali vardır:

1- Eşlerin ayrılmasından ve zevcenin tesellümünden sonra, zevcenin fiili veya yabancı bir şahsın fiili nedeniyle mehrin değer eksikliğine uğraması. Bu durumda koca, az da olsa çok da olsa, bu değer eksikliği farkını zevceden alma hakkına sahip olur. Ama başka bir sebeple meydana gelen değer eksikliğinin farkını talep edemez.

2- Ayrılmadan önce ve zevce tarafından teslim alındıktan sonra mehirde eksiklik meydana gelmesi. Bu durumda koca ayıplı olarak, ayrıca bir bedel almaksızın mehri alabileceği gibi, sağlam olarak edeceği fiyatın yarı bedelini de alabilir.

3- Talâktan ve kadın tarafından teslim alınmazdan önce mehirde eksilmenin vuku bulması. Bu durumda kadın buna razı olursa, koca, eksilmenin bedelini almaksızın, mehrin yansını alır. Çünkü mehirdeki bu eksiklik, kocanın yarımdayken meydana gelmiştir. Kadın buna razı olmazsa, mehr-i mislin yarısını alır ve koca tamamını alır. Mehirdeki ayıp, yabancı birinin vasıtasıyla veya zevce vasıtasıyla meydana gelmişse, koca, meydana gelen değer eksikliği farkını almakla birlikte mehrin aslının yarısını alır.

Geriye bir şekil daha kaldı ki, bu da mehrin bir taraftan artması, bir başka taraftan eksilmesidir. Bir kimse zevcesine, meyve vermemiş bir hurmalığı mehir olarak verir ve sonra bu hurmalık meyve verir ama öte taraftan bir âfet gelip bu meyveleri azaltırsa, ya da bir kimse zevcesine mehir olarak bir manda verir ve bu manda bir malak doğurur, ama öte taraftan manda hastalanır ve bu hastalık mandanın sütünü eksiltirse, bu durumda hüküm olarak mehrin değeri, eşler arasında paylaştırılır. Bunu kabullenmezlerse, o mala değer takdir edilir. Takdir edilirken malın değerinde meydana gelmiş olan artış ve eksilmeler nazar-ı itibara alınmaz. Bu anlatılanlar, ayrılmayla birlikte mehirde eksilmenin vukü bulmasına dair hükümlerdi. Mehir henüz kocanın yanındayken bir eksilme meydana gelir ve koca da karısıyla gerdeğe girmek isterse bunun dört şekli vardır:

1- Mehirdeki ayıp, sefih olmayan reşîd zevcenin eliyle meydana getirilmiş olmalıdır. Bu durumda zevce, kocadan bir şey alma hakkına sahip olmaz.

2- Mehirdeki ayıp, semavî bir âfet nedeniyle meydana gelir, meselâ mehir bir hayvan olup bu hayvana körlük İsabet ederse, bu durumda kadın muhayyer olur: Dilerse mehri fesheder ve mehr-i misil alır. Dilerse mehri onaylar ve ayıplı da olsa alır.

3- Mehirde yabancı bir şahıs tarafından ayıp meydana getirilmesi.

4- Mehirde koca tarafından bir ayıp meydana getirilmesi. Bu iki durumda zevce mehri feshedip mehr-i misil almakla, ayıplanan mehri, değer eksikliği farkım talep etmekle birlikte, almak arasında muhayyer olur.

Kısaca, mehirde ayıp meydana gelmesi durumunda zevce, ilk üç durumda muhayyer olur. Yani mehir koca veya yabancı bir şahıs veya semavî bir âfet nedeniyle telef olursa, mehri feshedip mehr-i misil almakla, meydana gelen değer eksikliği farkını taleb ederek ayıplı mehri almak arasında muhayyer olur. Dördüncü durumda zevceye muhayyerlik yoktur. Bu son durum, reşid olan zevcenin mehirde ayıp meydana getirmesidir. * *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Nikâh Akdi ve Gerekleri

Nikâhın lügat mânâsı, iki şeyi birbirine birleştirmek, karıştırmaktır. Şer'î mânâsı ise akiddir; dolayısıyla eşlerin birbirlerinden faydalanmalarını mubah kılmaktır.

Nikâhın Sahih ve Bâtıl Olan Çeşitleri

Nikâh sahih ve bâtıl olmak üzere iki çeşittir. Bâtıl olan nikâh, sıhhat şartlarından birinin eksik olduğu nikâhtır. Bu tür nikâhın haram olmaktan başka hükmü yoktur. Dolayısıyla bu tür nikâhın üzerine evliliğin yükümlülükleri oluşmaz. Ancak bâtıl olan bazı nikâhlarda mehr-i misil vacib olur. Meselâ velisiz olarak yapılan nikâhtan sonra cinsî münasebet vuku bulursa, kadına mehr-i misil vermek vacip olur. Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, üç defa *'Velisinin izni olmadan yapılan nikâh bâtıldır' dediğini nakletmiştik. Böyle bir nikâhtan sonra cinsî münasebette bulunan kişinin, kadının cinsel uzvunu helâl kıldığından dolayı mehr-i misil vermesi gerektiği rivayet edilmiştir. (Tirmizî/1102)*

Sahih olan nikâh ise, nikâhın rükün ve şartlarından hiçbirinin eksik olmadığı nikâhtır, İşte böyle bir nikâhın üzerine aşağıda zikredeceğimiz birtakım yükümlülükler neticelenir.

Nikâh Akdinin Hükümleri

Nikâh akdinin birçok rüknü vardır. Nikâh ve nikâhın hükümlerinden bahsederken onları beyan etmiştik.

SAHİH OLAN NİKÂH AKDİ ÜZERİNE TERETTÜB EDEN (OLUŞAN) HAK VE VACİPLER

Nikâh akdi sahih olarak yapıldıktan sonra, eşlerin üzerine karşılıklı olarak terettüb eden birtakım hak ve vecibeler vardır. Bu hak ve vecibeleri kendi yerlerinde zikredeceksek de şimdi onları burada maddeler halinde belirtmek istiyoruz:

1. Eşlerin her biri diğerinden meşru bir şekilde istifade etmelidir.

"Kadınlar sizin tarlanızdır (ekinliğinizdir). Tarlanıza dilediğiniz biçimde varın." (Bakara/223)

Allah`ın nimetinden helâl olarak yararlanmak, yapacağı hayırlı işler için fikrini meşgul eden cinsel arzuyu, sağlam düşünebilmek için gidermek, koca karının, karı da kocanın hakkını ödemek ve en önemlisi Müslüman nesli yetiştirmek amacıyla yapılan meşru (helal) bir cinsel ilişki ibadettir ve insana aldığı zevkler yanında sevap da kazandırır.

2. Kadın, kocasına tâbi olmalı ve itaat etmelidir.

Ayrıca nefsini kocasına teslim etmeli ve onun evinin koruyucusu olmalıdır.

Bu hususta Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kadın, kocasının yatağını (mazeretsiz) terk ederek gecelerse, melekler o kadına sabaha kadar lanet ederler."*** *(Müşlim/l436, Buhari/-4897)*

"Bir erkek karısını yatağına davet ettiği zaman kadın (mazereti olmadığı halde) gelmez ve kocası da ona dargın olarak gecelerse, melekler sabaha kadar o kadına lanet ederler." *(Müslim/1436)*

"Sizin onlar (kadınlar) üzerindeki hakkınız, hoşlanmayacağınız kimselere döşeklerinizi çiğnetmemeleridir." *(Müslim/1218)*

3. Koca, karısının mehrini vermelidir.

Çünkü mehir, kadının kocası üzerindeki bir hakkıdır.

"Kadınlara nikâh bedellerini (mehirlerini) zorluk çıkarmaksızın verin!" (Nisa/4)

4. Kadının geçimi kocanın üzerinedir.

Tüm Müslümanlar, kadının geçiminin koca üzerine vacip olduğunda ittifak etmişlerdir.

"(Boşadığınız) kadınları gücünüz nisbetinde oturmakta olduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları darlık ve sıkıntıya sokmak maksadıyla kendilerine zarar vermeyin. Eğer gebe iseler, yüklerini bırakıncaya kadar onlara nafaka verin." (Talak/6)

Hz. Muhammed (a.s.v.) de şöyle buyurmuştur: ***"Onların (kadınların) sizin üzerinizdeki hakları da mâruf veçhile rızıklandırılmaları ve giydirilmeleridir."*** *(Müslim/1218)*

* Evlilik Nafakası

Bilindiği gibi nafaka üç nev'idir:
1- Yedirme, 2- Giydirme, 3- Barındırma.

Yedirme ve giydirme; zenginlik ve yoksulluk açısından kocanın durumuna göre takdir edilir. Bunlar takdir edilirken, karının durumu nazar-ı itibâra alın-maz. Zengin ve yoksul kocaların haklarının ne olduğu da bilinmektedir.

Meskene gelince; kocanın durumuna göre değil de kadının durumuna uygun bir meskeni kadın için temin etmek, kocaya farzdır. Çünkü yedirme ve giydirmede muteber olan, bunları kadına mülk etmektir. Yani koca yiyecek ve giyeceği karısına mülk olarak verir. Koca ise, ancak muktedir olabildiği şeyleri mülk olarak verebilir.

Meskenin durumuna gelince; bunda muteber olan faydalanmadır. Çünkü koca meskeni karısına mülk etmemektedir. O karısını, durumuna göre uygun tarzda meskenden yararlandırmakla yükümlüdür.

Bu hususlar şöyle açıklanmaktadır:

Malî sıkıntı içinde bulunan kocanın, her günün fecir vaktinde karısına bir müd yiyecek vermesi farzdır. Şâfiîlerde tartı olarak bir müd, yüzyetmişbir tam, yedide üç dirhem ağırlığındadır.

Malî sıkıntı içinde bulunan kocanın karısına, içinde bulunduğu belde halkının çoğunlukla azıklandığı gıda maddesinden yarım kadeh verilir.

Malî sıkıntı içinde bulunan kimsenin tanımı şöyledir; Hiç malı olmayan veya malı olup da ekseriyetle yaşayabileceği ömrüne paylaştırıldığı takdirde kendisine yetmeyecek olan kimsedir. Çoğunlukla emsallerinin yaşadıkları yaşa ulaştığında malı kendisine bir yıl süreyle yetmeyecekse mu'sir olur. Meselâ mülkündeki şeyler, kendisine ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere göre senenin günlerine paylaştırılır. Yanında kalan bir buçuk müdden fazla olursa, mu'sir olmaz da orta halli olur. Karısına bir buçuk müdlük gıda maddesi vermesine hükmedilir. Aynı şekilde yükümlülüklerinden sonra arta kalan iki müd olursa, varlıklı kimse olur.

Özetle Şâfiîlere göre mu'sir; malı varsa kendisinin çoğunlukla yaşayacağı ömrü boyunca gerekecek nafakasının kendisine ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere taksim edildikten sonra ancak bir müdde muktedir olan kim-sedir. Yanında malı yoksa da böyledir. Bir müd, mu'sir (malî sıkıntı içinde) olan koca üzerine vâcib en az nafaka miktarıdır. Yanındaki gıda maddesi bir müdden fazla olur da iki müdde ulaşmazsa, orta halli olur. Karısına (günlük olarak) birbuçuk müd vermesine hükmolunur. Yanındaki fazlalık iki müdde ulaşırsa, varlıklı olur. Karısına iki müd vermesine hükmolunur.

Şâfiîler nafaka takdirini bu esaslara göre yaparlar. Karıya yetip yetmemesini nazar-ı itibâra almazlar. Çünkü karı bazen hasta olur veya herhangi bir sebepten dolayı yemek yiyemez. Kadına bu kadar nafaka verilir ve kendisi bunda dilediği gibi tasarrufta bulunur.

Ancak kocasıyla beraber yemek yeme hususunda anlaşırsa, o takdirde nafakası düşer. Kocanın, karısına tahılı tane halinde vermesi gerekir. Un veya ekmek veyahut tahılın kıymetini vermesi yeterli olmaz. Tanelerin bit ve benzeri şeylerden salim olması gerekir. Koca, taneden gayrı şeyleri verdiğinde kadın bunları kabul etmek mecburiyetinde değildir.

Kadının kocada kalmış geçmişe ait nafakası varsa, kocasından veya kocasının vekilinden o nafakayı bedel olarak para, kumaş ve benzeri şeyleri alma hakkına sahip olur. Gelecek zamana ait nafakaların karşılığını para olarak ne kocasından ne de başkalarından alabilir.

Hazır olan; yani içinde bulunulan günün nafakasına gelince; kadın, bunun karşılığını para olarak sadece kocasından alabilir. Öyle ki nafakada bunu kocadan başkası yaparsa sahih olmaz. Ancak bu bedel ribâ ise, -meselâ buğday yerine ekmek veya tahıl yerine un gibi- hiç bir halde caiz olmaz.

Koca (karısına nafaka olarak vereceği) tahılı öğütüp, hamur haline geti-rip pişirerek ekmek yapmakla yükümlüdür. Kadın bu işleri kendi başına yapmayı adet haline getirmiş olsa bile, bu işleri yapmak mecburiyetinde değildir.

Ayrıca koca kendi durumuna uygun olacak kadar et ile, sebze, peynir, yağ, bal ve benzeri alışılagelen katıkları hazır etmekle yükümlüdür. Sonra eğer et yetiyorsa ne âlâ. Aksi takdirde karısına katığı tamamlaması gerekir. Alışmış olan kadın için, kocasının katığa ek olarak meyve temin etmesi de gerekir. Bazı mevsim günlerini de yenilmesi adet edinilmiş olan pasta, yemiş, balık, aşure tatlısı gibi yiyecekler de meyve gibidirler. Tiryakisi ise kadına sigara ve kahve parasını vermesi gerekir.

Kadın hâmileyken iştahının meselâ bazı acılı, ekşili şeyleri çekmesi durumunda, kocasının ona lâzım olan bu şeyleri temin etmesi gerekir. Vermeyecek olursa, karısının ondan isteyeceği şeylere karısını sahip kılması vaciptir.

İçme, temizlenme ve cinsel temastan dolayı kendisiyle gusletmesi için gerekli suyu temin etmesi vâciptir.

Yemek pişirme ve su içme için her zamana uygun olarak gerekli aletleri karısına temin etmekle yükümlüdür.

Tarak, yağ ve sabun gibi temizlik alet ve malzemelerini de temin etmesi gerekir. Emsali kadınlar için her ay veya her cuma adet haline getirilen hamam ücretini de karısına vermesi gerekir.

Kına ve süslenme (tuvalet) malzemelerine gelince; koca bunları temin etmekle yükümlü değildir. Çünkü bu gibi şeyler kocaya bağlıdır. Karısı için süs olarak gerekli gördüğü şeyleri temin etmek, kocanın yükümlülüğüdür.

Hastalık tedavisinin, tabibin, hacamatçının, kan alanın ve benzerlerinin ücretini vermek, kocaya düşmez. Bu anlattıklarımız yemek, içmek ve bunlara bağlı olan şeylerle ilgili hükümlerdir.

Giysiye gelince, senenin her mevsiminde kadına yetecek kadar giysi takdir edilir. Bu, kadının uzunluk ve kısalığına; kocanın zenginlik ve yoksulluğuna; insanların adetine, soğukluk ve sıcaklığa göre değişir. Giysi, (içinde barınılmakta olan) meskenin; hasır, halı, kilim ve örtü gibi mutad sergisine tabidir. Kadı bütün bunları takdir ederken, mahallin adetlerine uyar. Öyle ki kadın evi serilmeyen bir kadınsa, evi serilmez. Kadına her altı ayda bir giysi verilir. Kendi hatası sonucu olmasa bile giysisi telef olduğu takdirde, başka giysi almaya hakkı olmaz.

Koca yoksul da olsa kendisinin durumuna değil de karısının durumuna uygun bir meskeni, karısına temin etmekle yükümlüdür. Bu ev, mülk de olabilir, kira da... koca, yoksul da olsa karısına bir hizmetçi temin etmekle yükümlüdür. Ancak kadının hür olması ve kendisi hizmet ettirmese bile emsali kadınlara hizmetçilerin hizmet etmekte olmaları şarttır. Aksi takdirde koca hizmetçi tutmakla yükümlü olmaz. Meğer ki kadın hasta veya çok yaşlı olsun: Bu durumda her ne kadar adet olarak kendisine hizmet edilmesi gerekenlerden değilse de kocanın onun için bir hizmetçi tutması vâcib olur. Hizmetçinin karıya bakması helâl olanlardan olması şarttır. Koca, durumuna uygun tarzda hizmetçiye yemek vermekle yükümlüdür.

Nafakanın; Kumaş, Tahıl Veya Bunların Para Olarak Kıymetleriyle Takdir Edilip Edilemeyeceği Hususu

Nafakanın önce belirtildiği gibi çeşitli sınıftan mad-delerden takdir edilmesi gerekir. Bilindiği gibi kadın, nafakasının bedelini (para olarak) almaya zorlanamaz. Zamanı gelmemiş nafakasının bedelini de isteyemez. Çünkü bu ne kocanın ne de başkasının üzerine henüz vâcip olmamıştır.

Donmuş (geçmişten kalmış) nafakaya gelince; bunun bedelini kocasından veya başkasından alabilir. İçinde bulunulan günün nafakasının bedeli neyse, -bu ribâ değilse- sadece kocasından para veya başka bir eşya olarak alabilir. * *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

5. Kadınlar arasında adil davranmalıdır.

Eğer erkeğin birden fazla hanımı varsa onlar arasında adalete uygun olarak taksimat yapması gerekir. Bu hususta Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Bir erkeğin iki karısı olur ve onlar arasında adalet yapmazsa, kıyamet günü bir tarafı çarpık olarak gelir."*** *Tirmizi114l, İbn Mâce/1969, Ebu Dâvud/2133, (Ebu Hüreyre'den)*

Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.), hanımları arasında (günlerini) adaletle böler ve 'Allahım! Elimden geldiği kadarıyla benim taksimim budur! Senin kadir olduğun ve benim elimden gelmeyen hususlarda beni kınama' derdi".*** *(Tirmizî/1140, Ebu Dâvud/213'f ve diğer muhaddisler)*

(Bu husus, ileride "Çok Eşlilik" konusu altında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.)

6. Nesebin sabit olması

Cinsî münasebetten sonra, hamileliğin bilinen müddeti içinde doğan çocuklar kadının kocasına nisbet edilir. Hamileliğin en az müddeti altı ay, en fazla müddeti ise dört yıldır. Bu bakımdan meşru olan her evlilikten doğan çocuklar kocaya nisbet edilir. Nitekim Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Çocuk döşek sahibinindir. Zâni'ye de taş (hadd) vardır."*** *Müslim/1457, (Hz. Aişe'den)*

7. Miras

"Mirasın şartları tamam olduğunda, eşler arasında miras sabit olur. Vasiyetler yerine getirildikten ve borçlar ödendikten sonra, eğer çocukları da yoksa, hanımlarınızın bıraktığı malın yarısı; eğer çocukları varsa 1/4'i sizindir. Vasiyetlerinizin ve borcunuzun ifa edilmesinden sonra eğer çocuğunuz da yoksa bıraktığınız malın 1/4'i, eğer çocuğunuz

varsa l/5 eşinizindir. Babası, annesi ve evlâdı olmadığı halde vefat eden bir erkek veya kadının erkek veya kız kardeşi varsa, vasiyeti ve borcu çıktıktan sonra onların her birine terekenin 1/6'i düşer. Eğer kardeşler birden fazla iseler, hepsi vasiyet ve borç çıktıktan sonra zarara uğratılmış olmaksızın terekenin 1/3'inde ortaktırlar. Bu, Allah'tan bir tavsiyedir (emirdir). Allah bilendir ve halimdir. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, Allah o kimseyi altından nehirler akan cennetlere yerleştirir. O cennetlerde ebedî kalıcıdırlar. Bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir." (Nisa/12)

Nikâh Akdinin Sünnetleri

Nikâh akdinin birtakım sünnetleri vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

A. ***Nikâh akdinden önce hutbe okumak.***

Bu hutbenin koca adayı veya onun vekili tarafından okunması müstehabdır. Bu hususta Abdullah b. Mes'ud'dan merfû *(Hz. Peygamber'e nisbet edilen söz ve haber anlamında hadis terimi)* olarak rivayet edilen bir hadîsi Hutbe bahsinde nakletmiştik.

B. ***Eşlere dua etmek.***

Nikâh esnasında eşlere dua etmek sünnettir. Zira Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmiştir: ***"Rasûlullah evlenen bir kimseyi tebrik edeceği vakit 'Allah sana mübarek eylesin, sana mübarek olsun, aranızı hayırla cem etsin' buyurdu".*** *(Tirmizî/1091,. Ebu Dâvud/2130, İbn Mâce/1905)*

C. ***Nikâhı ilan etmek.***

Nikâhı aleni yapmak ve tef çalarak ilan etmek sünnettir. Nikâhı gizletmek veya gizli yapmak mekruhtur.

Zira Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Bu nikâhı aleni yapın, onu ilan etmek için de tef çalın."*** *İbn Mâce/1895, Tirmizî/1088, (Hz. Aişe'den)*

"Haram (birleşme) ile helâl (izdivac)ı birbirinden ayıran şey, tef ve ses teşhirdir!" (*Tirmizi/1088)*

"Bu nikahı aleni yapın, onu mescitlerin içinde kurun ve onun için tef çalın." *Tirmizî/1089, (Hz. Aişe'den)*

Nikâh için sevinç gösterileri yapmak, güzel oyunlar oynamak da sünnettir.

Hz. Aişe Ensar'dan bir kişiye gelin götürdü. ***"Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Ey Aişe! Beraberinizde çalgı aletleri var mıydı? Çünkü Ensar bunu sever' dedi."*** *(Buhari/4867)*

Ancak fitneye, şehvetleri tahrik etmeye sebep olan şeyler ve içinde hayasız sözler bulunan şarkılar haramdır.

VELİME YEMEĞİ
(Düğün Yemeği)

Velime, içtima mânâsına gelen velim kökünden müştaktır. Buna velime denmesinin sebebi, koçların bir araya gelmesindendir. Velimenin lügat mânâsı, düğün ve davetlerde verilen yemek demektir.

Velime'nin Hükmü

Düğün sebebiyle velime yemeği vermek sünnet-i müekkededir. Çünkü bu, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in hem fiili, hem de sözüyle sabit olmuştur. Bu hususta Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: ***'Rasûlullah, Saliye binti Huyey için kavut ve hurmadan düğün ziyafeti verdi'.*** *(Buhari/4877, Tirmizî/1090, Ebu Dâvud/3744, İbn Mâce/1909)*

Yine Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir: ***'Gün yükseldiği zaman Rasûlullah bizlere (Zeyneb İçin) ekmek ve et ziyafeti verdi'.*** *(Müslim/1428)*

Resûlüllah (a.s.v.) bazı kadınlarıyla evlenmesi münasebetiyle yemek tertip ettiği gibi, evlenen Abdurrahman bin Avf'a: "Bir şat (keçi veya koyun)la da olsa yemek tertip et" diye emir buyurdu.

Yine Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir: ***"Abdurrahmah b. Avf, Rasûlullah zamanında altından bir çekirdek karşılığında evlendi de Rasûlullah ona 'Bir koyunla da olsa düğün ziyafeti yap' buyurdu".*** *(Buhari/4872, Müslim/1427)* Âlimler, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in fiilini ve sözünü mendup olarak değerlendirmiştir.

Velime Yemeğinin Ölçüsü

Velime yemeğinin en azı, bir koyundur. En çoğunun ise sınırı yoktur.

Velime Yemeğinin Zamanı

Düğün velimesinin zamanı, akidden itibaren başlar, gerdek gecesine kadar devam eder. Ancak cinsî münasebetten önce velime yemeği vermek en efdalidir. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.v.), velime yemeklerinin tümünü cinsî münasebetten önce vermiştir.

Velime'nin Meşruiyetinin Hikmeti

Düğün velimesinin meşru kılınmasının hikmeti, kendisini evlenmeye ve insanları kendisinin yanında toplamaya muvaffak ettiğinden ötürü Allah'a şükretmektir. Çünkü bu toplantı sayesinde insanlar tanışırlar, yakınlaşırlar. Ayrıca nikâh da gizlilikten aleniyete çıkmış olur.

Velime Yemeğine İcabet Etmenin Farz-ı Ayn Olması ve Bu Yemeğe İcabet Etmemenin Hükmü

Evlenme münasebetiyle tertip edilen yemeğe vaki olan davete icabet etmek vaciptir.

Resûlüllah (a.s.v.) buyuruyor: إِذَا دُعِيَ اَحَدُكُمْ اِلَى الْوَلِيمَةِ فَلْيَأْتِهَا ***"Sizden biriniz, evlenme münasebetiyle yapılan yemeğe davet edilirse icabet etsin."*** Böyle bir yemekten fakir ve muhtaç olan kimseleri mahrum bırakmak doğru bir şey değildir.

Velime yemeğine icabet etme hususunda Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sizden biri düğün yemeğine davet olunduğunda oraya gelsin."*** *Buhari/4878, Müslim/1429, (İbn Ömer'den)*

Ebu Hüreyre'nin rivayeti şöyledir: ***"Kim (özürsüz olarak) davete gitmezse, muhakkak Allah'a ve Rasülüne isyan etmiş olur." (****Müslim/1432)*

Düğün yemeğine icabet etmenin vacip olmasının birtakım şartları vardır.

Alimler bu şartları şöyle beyan etmişlerdir:

A. Davet sahibi, sadece zenginleri davet etmemelidir. -

Sadece zenginlerin davet edildiği düğün yemeğine icabet etmek vacip değildir.

Resûlü Ekrem (a.s.v.) bir hadisinde şöyle buyuruyor:

شَرُّ الطَّعَامِ طَعَامُ الْوَلِيمَةِ يُدْعَى إِلَيْهَا الْأَغْنِيَاءُ وَيُتْرَكُ الْفُقَرَاءُ وَمَنْ لَمْ يُجِبِّ الدَّعْوَةَ فَقَدْ عَصَى اللهَ وَرَسُولَهُ

"En kötü yemek, zenginlerin çağrılıp fakirlerin çağrılmadığı (evlenme münasebetiyle yapılan) velime yemeğidir. Davete icabet etmeyen, Allah ve Resûlüne asi olmuştur." (Müslim/1432)

Bu hadîs, sadece zenginlerin davet edilip fakirlerin terkedildiği bir zamanın geleceğini haber vermektedir. Bu Hz. Muhammed (a.s.v.)'in bir mucizesidir. Bugün bu mucize tahakkuk etmiştir.

B. Davet eden de, davet edilen de Müslüman olmalıdır.

Müslüman olmayan kişinin velime davetine icabet etmesi farz değildir.

C. Velime yemeğinin ikinci günü olmamalıdır.

Eğer velime yemeği birkaç gün devam ediyorsa birinci gün değil de ikinci gün davet edilirse, buna icabet etmek farz değil, müstehabdır. Eğer üçüncü gün davet edilirse, buna icabet etmek mekruh olur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Birinci günün yemeği vacip, ikinci günün yemeği sünnet, üçüncü günün yemeği ise gösteriştir; her kim gösteriş yaparsa Allah da onu (kıyamet günü) teşhir eder."*** *Tirmizî/1097, (İbn Mes'ud'dan)*

"Velime, birinci günde hak, ikinci günde mâruf, üçüncü günde ise riya ve gösteriştir." *(İmam Ahmed, V/28)*

D. Davet, sevgi nedeniyle yapılmış olmalıdır.

Eğer korkudan veya o kişiden faydalanmak amacıyla davet yapılırsa, icabet etmek vacip olmaz. Bu durumda kişi muhayyerdir.

E. Davet sahibi zâlim, şerir ve malını haramdan kazanan bir kişi olmamalıdır. Böyle olan kişinin davetine icabet etmek vacip değildir.

F. Davet yerinde münker birşey olmamalıdır.

Meselâ erkek ve kadınların karışık bulunduğu bir davete, insan ve hayvan resimlerinin/heykellerinin bulunduğu bir davet yerine gitmek vacip değildir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kim Allah'a ve ahiret gününe iman etmişse, içkilerin dolaştırıldığı bir sofrada oturmasın."*** *(Hâkim, Müstedrek, IV/288)*

Davete icabet eden kişinin icabetiyle münkerler ortadan kalkacak-olursa, davete icabet etmek vacip olur.

* ***Davete icabet etmenin vacip olmasının sekiz şartı vardır:***

1 - Çağıran ve çağırılanın Müslüman olmaları.

2 - Muayyen kimselerin çağrılmaması. Bütün mahalle veya komşular veyahut köy halkının tamamı çağrılmış olmalı.

3 - Bizzat yemek sahibi veya vekili tarafından davetin vaki olması. Meselâ gelmek isteyen gelsin diye umumi bir davet yapılırsa icabet etmek vacip değildir.

4 - Yapılan yemek bir günden fazla devam ederse, birinci günde davetin vaki olması. İkinci ve üçüncü günlerde vaki olan davete icabet etmek vacip değildir.

5 - Korku için davetin vaki olmaması.

6 - Hastalık veya başka bir mazeretin bulunmaması.

7 - Yemek mahallinde onu rahatsız edecek zalim ve ahlaksız bir kimsenin bulunmaması.

8 - İslam'ın kabul etmediği gayri meşrû bir şeyin bulunmamasıdır. Ancak oraya gitmesiyle gayri meşrû olan şeyin izale edileceğini biliyorsa icabet etmesi lazımdır. * *(Halil Günenç-Büyük Şafii İlmihali)*

Velime Yemeğinden Yemek

Velime davetine icabet eden kişinin, velime yemeğinden yemesi vacip değildir. Vacip olan sadece orada hazır bulunmasıdır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"İçinizden biri bir yemeğe davet edildiği zaman hemen İcabet etsin; artık isterse yemek yer, isterse yemeyip bırakır."*** *Müslim/1430, (Câbir'den)*

Bazı âlimler, oruçlu olmayan kişinin velime yemeğinden yemesinin vacip olduğunu söylemişler ve buna delil olarak da şu hadîsi göstermişlerdir: ***"Sizden biri bir davet alırsa, icabet etsin, eğer oruçlu ise davet sahibine dua etsin, oruçsuz ise yemek yesin."*** *Müslim/1431, (Ebu Hüreyre'den)*

Hadîsin metninde geçen Feyusalli (salât etsin) ibaresinin mânâsı, 'dua etsin' demektir. Salât'ın lügat mânâsı dua demektir.

Başa Dön

"Onlar için dua et (salli), şüphesiz senin saîâtın (duan) onlara huzur verir." (Tevbe/103)

Velime yemeğine davet edilen kişinin, bir şeyler yemesi müstehabtır. Gelin üzerine şeker, badem, ceviz, dinar ve dirhem gibi şeyler serpmek caizdir. Serpilen şeyleri toplamak da helâldir. Ancak toplamamak daha evladır.

* MEVLÛT (Mevlid)

Evlenme gibi münasebetlerde bir çok kimse mevlid okutup ziyafet tertip ediyor. Öyle ki bu İslâm'ın bir çok ülkelerinde adet haline gelmiştir. Onu yapmayan kınanıp kötülenir. Yapılan bu işin İslâm'da yeri nedir şeklinde sık sık sorulmaktadır.

Bu soruya cevabımız şöyledir: ***Mevlid ne farz, ne de sünnettir.***

Bu adet Peygamber (a.s.v.)'in vefatından sonra icat edilmiştir. Hangi tarihte icat edildiğine dair kesin bir vesika yoktur. İ'anetüttâlibin (C.3, S.364)'te Sahavi'den naklettiğine göre Peygamber (a.s.v.)'den üç asır sonra icad edilmiştir.

İbnü'l Cevzi'ye göre de Mevlid, hicri tarihine göre yedinci asırda Erbil meliki Elmuzaffer Ebu Said tarafından icat edilmiştir. İmamı Suyuti de "Elhâvifi lilfetâva" adlı kitabında (C. 1, S. 189) aynı kanaati yürütmektedir. Aynı kitap, Maliki olan eş-Şeyh Tacüddin Ömer bin Ali el-lahmi'nin "Mevlid okutmak caiz olmayan bir bid'attir" şeklinde sözünü naklederken kendisinin bu kanaatta olmadığını beyan etmekte ve İbni Haceri'l-Askalâni gibi zevatın sözlerine dayanarak mevlidi okutmanın iyi bir şey olduğunu açıklamaktadır.

İbni Haceri'l-Askalâni, "Mevlidin hükmü nedir?" diye sorulan bir suali şöyle cevaplandırdı: *"Mevlid işi bid'attır. Bunu Selef-i sâlihinden hiçbir kimse yapmamıştır. Hicretten üç asır sonra meydana gelmiştir. Bununla beraber mevlid işinin iyi tarafları vardır. İyi tarafları yapılırsa bidati hasene sayılır, yoksa bidati seyyie'dir."*

Sonra şöyle devam ediyor: "Mevlidin meşruiyetine dair iyi bir vesika buldum." Buhari ve Müslim'de sabit olmuştur ki Peygamber (a.s.v.) Medine'ye geldiğinde Yahudilerin aşure gününde oruç tuttuklarını gördü. Onlara Orucun sebebini sorunca şöyle dediler: *"Bugün Allah'ın, Firavnı denizde boğup Musa'yı kurtardığı bir gündür. Biz Allah'a şükrederek onu oruç tutuyoruz. Bunun üzerine Peygamber (a.s.v.) Biz Musa'ya sizden daha yakınız..."* Bundan anlaşılıyor ki, böyle bir günde Allah'a şükretmek tam yerindedir. Yalnız Mevlidin, Peygamberin doğduğu günde olması için dikkat etmek lazımdır. Sair günlere teşmil edip mevlid merasimini icra etmek manasızdır.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, zamansız olarak halkın okuttukları Mevlidin pek ehemmiyeti yoktur. Mevlid, erkek ile kadınların bir araya gelmesine vesile olacak veya içki içilmesine yol açacak ise onu tertip eden kimsenin Allah'ın indinde mesul olacağı gibi oraya giden kimse de mesuldür. * *(Halil Günenç- Büyük Şafii İlmihali)*

* ÇOK EŞLİLİK

Toplumun hayat tarzı, gelenekleri, kültürü, erkek-kadın nüfus oranı, ekonomik ihtiyaç ve imkân, sosyal statü, bölgesel şartlar gibi dış faktörlerle de yakından ilgili olan çok evlilik insanlık tarihinde yaygın bir geçmişe sahip bulunmaktadır. Eski Bâbil ve Mısır'da yaşayanlardan Atinalılar'a, Hintliler'e, İranlılar'a, Türkler'e, Slavlar'a, Cermenler'e ve Anglosaksonlar'a varıncaya kadar birçok millet ve toplumda çok evliliğin uygulama alanı bulduğu bilinmektedir. Hammurabi kanunlarında belirli şartlarla ikinci evliliğin meşrû kabul edildiği görülür. Arkeolojik kazılardaki bulgulardan, Anadolu'da da bazı durumlarda çok evliliğin uygulandığı anlaşılmaktadır. Brahmanizm ve Zerdüştîlik gibi Doğu dinlerinde çok evlilik meşrû kabul edilmiştir.

Yahudilik ve Hristiyanlık'ta çok evliliği yasaklayan bir hüküm yoktur. (Kitâb-ı Mukaddes'te Hz. İbrâhim (Tekvîn, 16/14), Hz. Ya'kūb (Tekvîn, 29/20-30; 30/36), Hz. Dâvûd (II. Samuel, 5/13-16), Hz. Süleyman'ın (I. Krallar, 11/3; Neşîdeler Neşîdesi, 6/8) ve İsrâiloğulları'nın diğer bazı peygamberlerinin (meselâ bk. Çıkış, 18/2-4; Sayılar, 12/1) çok karılı oldukları belirtilmektedir.

Çok evlilik, Câhiliye dönemi Arapları arasında da yaygın bir uygulamaya sahip olup evlenilen kadınların sayısı konusunda herhangi bir sınırlama yoktu. Kabile ve ailelerin gücü ilk planda nüfusa dayandığından çok evlilik, iş gücünü arttıran ve savaşlar sebebiyle uğranılan nüfus kaybını telâfi eden tabii bir yol olmasının yanında o günkü yerleşik ve göçebe Arapların hayat tarzının, kadın-erkek nüfus oranının, gelenek ve kültürlerinin bir sonucu idi. Hatta çok evlilik kuvvet ve servetin, tek evlilikse zayıflık ve fakirliğin sembolü kabul edilmekte ve bu sebeple çok evlilik toplum içinde bir iftihar ve itibar vesilesi sayılmaktaydı.

İslâm dini tek evliliği teşvik etmekle birlikte prensip olarak çok evliliği yasaklamamıştır. Ancak zorlaştırıcı birtakım kayıt ve şartlardan başka ona bir üst sınır getirmiş ve en çok dört kadınla evlenmeye izin vermiştir. Konu ile ilgili olarak Kur'ân-ı

Kerîm'de, "Eğer velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlara haksızlık yapmaktan korkarsanız hoşunuza giden kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Şayet aralarında adaletsizlik yapmaktan endişe ederseniz bir tane almalısınız veya sahip olduğunuz câriyelerle yetinmelisiniz. Doğruluktan sapmamanız için en uygun olan yol budur" (en-Nisâ 4/3) denilmektedir. Öte yandan Hz. Peygamber, beş hanımla evli olarak İslâmiyet'i kabul eden Nevfel b. Muâviye'ye birisini bırakmasını (Beyhakī, VII, 184), sekiz hanımlı Kays b. Hâris ile (İbn Mâce, "Nikâḥ", 40) on hanımlı Gaylân b. Seleme'ye de (Tirmizî, "Nikâḥ", 33) dörtten fazla olan hanımlarını boşamalarını emretmiştir.

İslâm hukukunda da çok evlilik dinin bir emri olarak değil, ihtiyaç halinde kullanılabilecek bir ruhsat olarak tanıtılmış, kural olarak tek evlilik tavsiye edilmiştir.

İslâm âlimleri çok evliliğin hangi sebeplerle meşrû kılındığı hususunda bazı değerlendirmeler yapmışlardır.

1. Milletlerin güçlü ve itibarlı olmalarında çeşitli etkenlerin yanı sıra nüfusun önemli rol oynadığı bir gerçektir. Tek başına yeterli sayılmamakla birlikte nüfus faktörü olmadan güçlü millet olmak ve büyük devlet kurmak mümkün değildir. Bu hedefe ulaşabilmek için gerektiğinde çok evlilik yönteminin kullanılması sağlıklı bir yol olarak görülmüştür.

2. Savaşlar sebebiyle, hatta nüfus artışının tabii seyri sonucu bazen kadın nüfusu erkek nüfusundan fazla olabilmektedir. Tarihte meydana gelen ve günümüzde tekrarlanan olaylar bu sosyal gerçeğin sürüp gideceğini göstermektedir. Kadın ve erkek nüfusu arasındaki sayısal farklılığın tedbir alınmadığı takdirde birtakım sosyal ve ahlâkî problemleri beraberinde getireceği muhakkaktır. Nitekim II. Dünya Savaşı'ndan 7 milyonluk bir insan kaybıyla çıkan Almanya'da ortada kalan dul kadınların problemi uzun süre Alman sosyolog ve ahlâkçılarını meşgul etmiş ve tedbir olarak bir ara çok evliliğe izin verilmesi de düşünülmüştür.

3. Evlenip aile kurmanın amaçlarından biri de çocuk sahibi olmaktır. Kadındaki bir rahatsızlık sebebiyle çocuk sahibi

olamayan ailelerde meselenin çözümü, çok evliliğin uygulanmadığı toplumlarda boşanıp yeniden evlenmeye bağlıdır. İslâm dini böyle bir durumda erkeğin eşini boşaması yerine ikinci defa evlenmesini, hem birinci eş hem de toplum için daha insanî ve ahlâkî bulmaktadır.

4. Hemen hemen bütün toplumlarda azımsanmayacak sayıda erkeğin hiçbir hukukî ve ahlâkî sorumluluk yüklenmeden fiilen birden fazla kadınla ilişki kurduğu bilinen bir gerçektir. Bu ilişkiye bazen samimi ve güçlü bir sevgi, bazen da birinci eşle cinsî münasebette bulunmanın hem dinen hem de tıbben sakıncalı olduğu âdet ve lohusalık halleri veya başka durumlar sebebiyet vermekte, bu açıdan da söz konusu münasebet mâzur görülebilmektedir.

Bu sosyal realitenin aile ve toplum hayatında meydana getireceği olumsuz etkileri en aza indirmeyi amaçlayan İslâm dini çok evliliğe izin vermiş ve mevcut olan bir fiilî durumu hukukî ve ahlâkî esaslara bağlamıştır.

İslâmiyet çok evliliği dört kadınla sınırladığı gibi belirli hukukî esaslara da bağlamıştır. Çok evliliğe izin veren âyette, ***"Aralarında adaletsizlik yapmaktan endişe ederseniz bir kadınla yetinmelisiniz"*** (en-Nisâ 4/3) denilmektedir. Hz. Peygamber de, "***Kimin iki hanımı olur da bunlardan birine farklı ilgi gösterirse kıyamet gününde bir tarafı felçli olarak haşredilecektir"*** (Müsned, II, 295, 347, 471; Ebû Dâvûd, "Nikâḥ", 38; Tirmizî, "Nikâḥ", 42) buyurmaktadır. Bu konuda şart koşulan adaletten maksat şeklî ve zâhirî yönden gösterilen adalettir. Bu da eşlere zaman ayırmada, barınma, yeme içme, giyim gibi aslî ihtiyaçlarını gidermede ve bir koca olarak hüsn-i muâşerette eşit davranma şeklinde yorumlanmıştır. İnsanın elinde olmayan kalbî bağlılık, söz konusu adaleti zedeleyici bir unsur olarak görülmemiştir. Nitekim bir başka âyette, ***"Ne kadar istekli olsanız da kadınlar arasında tam âdil davranmaya güç yetiremezsiniz. O halde birisine tamamen kapılıp diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın"*** (en-Nisâ 4/129) denilmek suretiyle kalbî temayülün söz ve davranışlara aksettirilmemesi istenmiştir.

İslâm hukukçularının genel temayülü, âyette zikredilen adaletin hukukî olmaktan çok dinen şart olduğu, eşlerine adaletli davranamayacağı hususunda zann-ı galibi olan kimsenin birden fazla kadınla evlenmesinin dinen câiz olmadığı yönündedir (Cessâs, II, 55). Koca eşler arasında gözetmesi gereken adaleti açıkça ihlâl ediyorsa, haksızlığa uğrayan kadının mahkemeye başvurma hakkı vardır. Hâkim kocayı adaletli davranmaya zorlar. Eğer aynı hal devam ederse kadının talebi üzerine, Maliki ve Hanbelilere göre, hâkimin onları bir talâk-ı bâin ile boşama veya nikâh akdini feshetme yetkisi bulunmaktadır.

Çok evlilikle ilgili âyetin (en-Nisâ 4/3) devamında tek kadınla evlilik tavsiye edilirken gerekçe olarak zikredilen kaydı, "Bu sizin çoluk çocuğunuzun artıp geçim derdine düşmemeniz için en uygun yoldur" şeklinde anlayan müfessir ve hukukçular da vardır. Bazı İslâm hukukçuları bundan hareketle Kur'an'ın çok evlilik için adaletli davranmanın yanı sıra "eşlerin nafakasını temin edebilecek malî güce sahip olma" kaydını da getirdiği, bunun hukuken olmasa bile dinen şart olduğu görüşünü benimsemişlerdir.

Başa Dön

Hanbeli mezhebine göre kadın nikâh akdinden önce kocasının ikinci bir hanımla evlenmemesini şart koşabilir. Bu şarta uymaması halinde kocayı icbar etmek mümkün olmayıp ikinci hanımla kıyılan nikâh da sahih kabul edilmekle birlikte birinci hanım için nikâhının feshini talep etme hakkı doğmaktadır (Buhûtî, V, 91). Öte yandan, "Bir hususun örf ve âdetçe kabul edilmesi açıkça şart koşulması gibidir" (Mecelle, md. 43) kaidesine göre bu konuda mevcut olan örfe riayet de gerekli görülmüştür. İbn Kayyim el-Cevziyye, "Bir erkeğin, eşleri üzerine evlenmeyen bir aileden olduğu farzediliyor ve âdetleri böyle devam ediyorsa bu âdet açıkça şart koşulmuş gibi geçerlidir. Aynı şekilde soyu, mevkii, sosyal durumu bakımından üzerine evlenilmeyeceği bilinen bir kadın için de aynı durum söz konusudur" demektedir (Zâdü'l-meʿâd, IV, 15).

Günümüz İslâm ülkelerinde çok evlilik konusunda farklı kanunî düzenlemeler ve uygulamalar vardır. En serbest şekliyle tatbik edildiği ülkelerin başında Suudi Arabistan gelirken Ürdün

ve Mısır'da da diğer ülkelere nisbetle daha geniş bir çerçeve içerisinde uygulanmaktadır. Suriye, Irak, Fas, Yemen, Endonezya dahil İslâm ülkelerinin çoğunda çok evlilik hâkimin izni, birinci eşin rızası, iyi halin ve eşlerini geçindirebilecek ekonomik gücün ispatı, birinci eşte hastalık, kısırlık vb. bir durumun bulunması gibi birtakım şartlara bağlanmıştır. Pakistan'da çok evlilik tamamen ilga edilmemişse de getirilen şartlarla oldukça ağırlaştırılmıştır. Tunus ve Türkiye'de ise tamamen yasaklanmıştır.

Çok evlilik konusu Batı dünyasında ağır şekilde eleştirilmiş, kadın-erkek eşitliğini ortadan kaldırdığı, kadın hak ve hürriyetlerini engellediği, modern hayat tarzını zedelediği, geri kalmışlığın ve ilkelliğin bir kalıntısı olduğu söylenmiş, İslâm ülkelerinde de bazı çevrelerce aynı görüşler tekrarlanmıştır. Bu arada bazı Batılı düşünürler aksine açıklamalarda bulunarak çok evliliğin meşrulaştırılmasının gerektiğini, sosyal, ahlâkî ve ekonomik açıdan örnek bir sistem olduğunu söylemiş, uygulamada Batılıların çoğunun tek evlilikle yetinmediğini, realitede gayri meşru yoldan çok evliliğin bulunduğunu belirterek bu sistemi kınayanları iki yüzlülükle itham etmişlerdir. Konu ile ilgili olarak Alman filozofu Schopenhauer ile Fransız hekimi ve psikoloğu Gustave Le Bon'un ilginç düşünceleri vardır (bk. Kevser Kâmil Ali, s. 217 vd.).

Prensip olarak tek kadınla evliliği tavsiye eden İslâm dininin çok evlilik hususundaki tutumunu eleştirenlerin çoğu öyle anlaşılıyor ki konu ile ilgili hükmü yeter derecede bilmemekte ve bazı şartlara bağlı olarak verilen müsaadeyi dinî bir emir ve zorunluluk zannetmektedirler. Evlilik dışı ilişkiler hususunda müsamahakâr olan eleştiricilerin meseleyi sadece kadın hakları açısından ele almaları da isabetli değildir. Aslında çok evlilik uygulamasının bütün kadınların aleyhine bir durum olduğu söylenemez. Çünkü tek tek fertler açısından bakıldığında çok evlilikten zarar gören kadınlar olduğu gibi kadının kendisi de dahil olmak üzere bundan faydalanan fertler ve cemiyetler de vardır. Toplumlarda zannedildiğinden çok daha yaygın olan birden fazla kadınla ilişki kurma olayında problem hukukî bir

statüye kavuşturulmadığı takdirde ikinci kadın çeşitli haklar, sosyal baskı ve benzeri yönlerden zarar gördüğü gibi ilk hanım da gayri meşru yollara başvuran bir erkeğin eşi olmanın çeşitli sıkıntılarını çeker. Ayrıca bu tür ilişkileri yürüten erkeğin, doğacak çocukların, dolayısıyla aile müessesesi ve toplumun da çeşitli problemleri söz konusudur. Çok evlilik İslâm'ın ihtiyaç halinde, belli kayıt ve şartlarda kullanılabilen bir müsaadesi, toplumda dengeyi sağlayan ve bazı problemleri çözen bir çözüm şekli ve bir tür "sosyal sigorta" olarak kabul edilmelidir. Esasen Müslüman toplumlarda öteden beri tek evliliğin hâkim olması, tahminen % 10'u geçmeyen bir oranın çok evliliğe yönelip bunların da genelde ikinci evlilikle yetinmesi bunu göstermektedir. Diğer taraftan çok evliliğin kanunen yasaklandığı İslâm ülkelerinde bu uygulama belli oranda da olsa fiilen devam etmekte, bu fiilî durumun yol açtığı mağduriyetlerin de kanunî tedbirlerle giderilmesine çalışılmaktadır. Temelde dinî müsaadeye ve iki taraflı rızâya dayanan çok evliliğin şeklî ve kanunî düzenlemelerle önlenmesi yerine İslâm hukukunun kendi yapısı ve tedbirleri içerisinde kayıt ve şart altına alınması, Müslüman toplumların sosyal olgusuna ve yapısına daha uygun görünmektedir.

Çok evlilik meselesine kadın-erkek eşitliği açısından yaklaşanların içinde, bu konuda erkeğe tanınan hakkın kadına tanınmadığını söyleyenler de vardır. Selim yaratılışı bozulmamış hiçbir insanın kabul edemeyeceği çok kocalılık uygulamasına İslâm'ın olumlu bakması düşünülemez. Yalnız kadın-erkek ilişkileri bakımından değil aile ve toplum ilişkilerini düzenleyen nesep, nafaka, miras vb. hukuk kuralları bakımından da son derece sakıncalı olan bu durum esasen tarih boyunca bazı Eskimo, Hint ve Afrika kabilelerindeki sınırlı uygulama dışında taraftar bulmamıştır.

Çok evlilik konusunda Hz. Peygamber'in özel bir durumu olduğu şüphesizdir. Onun hayatının sonlarına doğru dokuz hanımı bir nikâh altında toplamış olması, bazı araştırmacılar tarafından dünyevî zevklere düşkünlükle yorumlanmak istenmiş ve konuyla ilgili bazı iddialar ileri sürülmüştür. Kendisinden

önceki birçok peygamberin uygulamalarına, yaşadığı dönemle içinde bulunduğu çevrenin geleneklerine uyarak birden fazla kadınla evlenen ve evlât sahibi olan Hz. Peygamber'in çok evlilik sebeplerini şöylece özetlemek mümkündür:

1. Hz. Peygamber'in ilk evliliği, kendisi yirmi beş yaşında iken kırk yaşında olan ve yetimleri bulunan dul bir kadınla olmuştur. Hz. Hatice ile olan bu beraberliği yirmi beş yıl sürmüş, hayatının bu zinde döneminde başka bir kadınla evlenmemiştir. Onun vefatının ardından birkaç yıl yalnız yaşadıktan sonra elli beş yaşında bir dul olan Sevde ile evlenmiştir. Daha sonra da Hz. Âişe dışında evlendiği kadınların hepsi duldu. Bütün gençlik ve olgunluk çağını kendisinden on beş yaş büyük dul bir kadınla geçiren Hz. Peygamber'in evliliklerini beşerî zevklerini tatmin için yaptığını söylemek mümkün değildir.

2. Çok evliliği dört kadınla sınırlandıran âyet nâzil olduğunda Hz. Peygamber dokuz hanımla evli bulunuyordu. Âyet gereği, dörtten fazla hanımla evli olanlar dört tanesini seçmek zorundaydı. Bu durumda kocalarından ayrılan kadınların başka erkeklerle evlenmeleri mümkün olduğu halde Hz. Peygamber'in eşleri müminlerin anneleri sayıldığından boşanmaları halinde başkalarıyla evlenmeleri söz konusu değildi (bk. el-Ahzâb 33/53). Bu sebeple Resûl-i Ekrem'e has bir ruhsat olmak üzere hanımlarını nikâhı altında tutmasına izin verilmiştir.

3. Son peygamberin getirdiği yeni vahiy şüphesiz erkekler kadar kadınları da ilgilendiriyordu. Kadınlara yönelik tebliğlerde Hz. Peygamber'in hanımları eğitici ve öğretici görevi ifa ediyorlardı. Özellikle kadınlara has olup erkeğe sormaktan kaçınacakları şeyler hususunda Resûl-i Ekrem'in hanımları birer ilim ve fetva mercii olarak hizmet görüyordu. Bu alanda Hz. Âişe'nin özel bir yerinin olduğu bilinmektedir. Hz. Âişe Resûlullah'ın ölümünden sonra her yaştan insanların, bilhassa kadınların rahatlıkla başvurdukları bir merci olmuştur. Kendisine uzak bölgelerden bazı kişiler de mektupla başvurarak sorular yöneltirlerdi. Hz. Âişe bunlara yazılı olarak cevap verirdi. 4. Bu genel amaç ve sebeplerin dışında Hz. Peygamber'in, eşlerinin hemen her biriyle ilgili özel evlenme sebepleri de bulunmaktadır.

Bunlar arasında, kocasının ölümü üzerine dul ve desteksiz kalan ve İslâm'a bağlılıkta sebat eden sahâbî kadınları himayesine alma, onları ödüllendirme (meselâ Sevde bint Zem'a, Zeyneb bint Huzeyme, Hind bint Ebû Ümeyye), Araplar'ın içinde yerleşmiş yanlış anlayışları değiştirmede fiilen öncülük etme (meselâ Zeyneb bint Cahş), ashabın ileri gelenleriyle, köklü Arap kabileleri ve komşu topluluklarla akrabalık kurarak İslâm toplumunun bütünleşmesini sağlama (meselâ Hafsa bint Ömer b. Hattâb, Ümmü Habîbe bint Ebû Süfyân, Safiyye bint Huyey) gibi amaç ve sebepler sayılabilir. Nitekim İbn Hacer, Hz. Peygamber'in çok evlilik yapmasının temelinde Arap kabileleriyle akrabalık kurmak, bu yoldan onların kalbini kazanmak ve nübüvvetin konumunu güçlendirmek, erkeklerin bilemeyeceği birçok dinî hükmün eşleri vasıtasıyla Müslüman kadınlara ulaşmasını sağlamak gibi amaçlar bulunduğunu söylemektedir (Fetḥu'l-bârî, XIX, 138).* (Kaynak: *https://islam ansiklopedisi. org.tr/cok-evlilik)*

Başa Dön

Taaddüd-ü Zevcatın Hükmü, Meşruiyetinin Hikmeti

Taaddüd-ü Zevcat (çok evlilik) mubahtır.

"Eğer yetim (kız)lar(la evlendiğiniz takdirde onlar)a haksızlık yapmaktan korkarsanız, hoşunuza giden (başka) kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz." (Nisa/3)

Fakat bazen taaddüd-ü zevcat mendup, bazen mekruh, bazen de haram olur. Bu hüküm, birden fazla evlenmek isteyen kişinin durumuna göre değişir.

A. Kişinin zevcesi onu iffetli kılmaya yeterli olmaz da ikinci bir kadına ihtiyaç duyarsa veya hanımı hasta ise veya çocuk doğurmuyorsa kocası da çocuk istiyorsa, bu durumda kişinin birden fazla evlenmesi mendup olur. Çünkü burada meşru bir maslahat bulunmaktadır.

B. Birden fazla kadınla evlenmek ihtiyaçtan değil de daha fazla zevk içinse veya kişi birden fazla kadın arasında adaletli

davranamayacaksa, bu durumda birden fazla evlenmek mekruh olur.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sana kuşku veren şeyi bırak, kuşku vermeyen şeyi al!"*** *(Tirmizî/2052)*

C. Birden fazla kadınla evlendiği takdirde aralarında adalet yapamayacağından eminse veya fakir veya zayıf ise, bu durumda birden fazla kadın almak kişiye haram olur; zira burada başkasına zarar vermek söz konusudur.

Oysa Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ne başkasına zarar vermek, ne de zarara uğramak vardır."*** *(Ibn Mâce, Kitab'ul-Ahkâm; İmam Mâlik, Muvatta)*

"Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında, (sevgide) adalet yapmaya güç yetiremezsiniz." (Nisa/129)

Yani kalbinize hükmedip muhabbette eşit davranmanız gücünüzün dışında bir şeydir. Ancak bu durum, zulme sebep olmamalıdır.

"Eğer (birden fazla olan) kadınlar arasında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız, bir tanesiyle veya sağ ellerinizin mâlik oldukları (cariyeler)le yetinin! Doğru yoldan sapmamanız için hakikate en yakın olanı budur." (Nisa/3)

Şu da bilinmelidir ki ikinci veya üçüncü bir kadınla nikâh yapılırsa bu akid sahih olur. Ancak kişi o akdin; muaşeret, mehir, nafaka ve benzeri vaciplerini yerine getirmek zorundadır. Kişinin kadına ihtiyacı olmasa da, zevk için fazla evlense de bu akid sahihtir. Hatta birden fazla evlenmek o kişiye fakirlik, zayıflık gibi birtakım sebeplerden ötürü haram olsa bile, bu, nikâhı bâtıl kılmaz. Ancak o kişi günahkâr olur.

Zevceler Arasında Adaleti Gözetmek

İslâm'ın kişiye farz kıldığı adalet; nafaka, mesken, geceleme, zevcelerin haklarını yerine getirmek gibi hususlardaki adalettir. Kalbin birine diğerinden daha fazla muhabbet duyması ise adaletsizlik değildir. Bu, kadınlar arasında gözetilmesi gereken adaletin kapsamına girmez.

Çünkü hiç kimse sevgi hususunda kalbine hükmedemez. Şu ayet de bu hususa işaret etmektedir:

"Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında (sevgide) adalet yapmaya güç yetiremezsiniz." (Nisa/129)

Yani ne kadar isteseniz de kalbinize hükmedip zevceler arasında eşit bir şekilde muhabbet göstermeye gücünüz yetmez. Ancak bu meyliniz, sizi diğer kadına zulmetmeye itmemelidir.

Fakat nafaka, mesken, geceleme ve muaşerette adaleti gözetmek mümkündür. Birçok insan buna muvaffak olabilir.

Taaddüd-ü Zevcat'ı Mubah Kılan Sebepler

Taaddüd-ü zevcat'ın meşru kılınmasının hikmeti apaçık ortadadır. Bunun mubah kılınmasını gerektiren birtakım nedenler bulunmaktadır:

1. Karısı hasta olan ve kadına ihtiyacı olan bir kişinin, zina edip dinini, malını, sıhhatini tehlikeye atması mı veya zina etmemek için nefsine zulmetmesi mi yoksa meşru bir şekilde mehir ve nafakasını vererek ikinci bir kadınla evlenmesi mi daha iyidir? Hiç şüphesiz bu üçüncü durum hem kişiler, hem de toplum için daha iyi, daha faydalı ve daha temizdir.

2. Bugün savaşlar artmış, hayatın bir parçası olmuşlardır âdeta. Savaşlar nedeniyle erkekler eksilmektedirler veya çeşitli yaralar nedeniyle çirkinleşmiş, sakat kalmış, çalışamaz ve evlilik yapamaz duruma gelmişlerdir. Kadınların sayısı ise erkeklerin sayısından çok fazladır.

Bu durumda erkeklerin tek kadınla evlenmesi binlerce kadının erkeğin koruyuculuğundan mahrum kalması, yaşlanan kadınların kendilerine bakacak çocuktan mahrum kalmaları, kadınların metres hayatı veya fahişelik yapmaları daha mı iyi?

Oysa bu kadınların meşru bir şekilde bir erkeğin ikinci, üçüncü veya dördüncü karısı olmaları daha iyi değil mi?

Böyle durumlarda ***'taaddüd-ü zevcat zaruri ve insanî bir şeydir, mürüvvet ve gayret bunu gerektirir'*** dersek, hakka ve mantığa zulmetmiş olur muyuz?

'Hz. Muhammed (a.s.v.)'in birden fazla evlenmesi insanî ve şerefli bir şeydir' dersek, vakıaya muhalefet etmiş

sayılmayız. Çünkü o kadınların bazıları ailelerini terk ederek hicret ettiler veya kocaları şehid olduğu için yalnız kaldılar veya kocalarından boşandıkları için çoluk-çocuklarıyla muhtaç duruma düştüler. Onların bu durumlarına vâkıf olan Hz. Muhammed (a.s.v.), onlarla evlenerek hayırlı bir koruyucu oldu. Ayrıca onları müminlerin annesi olma şerefine ve peygamberlerin efendisinin hayat arkadaşı olma mertebesine yükseltti.

Hristiyan Avrupa taaddüd-ü zevcat'ı yasaklamakla ne elde etti? Aileye hıyanet etmekten veya nefse azap etmekten başka ne elde edebilirdi ki?

3. Sevdiği bir kadınla evli olduğu halde çocuk doğuramayan o kadını boşamak mı veya erkeğe ikinci bir kadınla evlenme izni vermeyerek onu çocuksuz ve mahzun bırakmak mı daha iyidir? Yoksa o erkeğe ikinci bir kadınla evlenme izni vermek, birinci hanıma da zulüm edilmemesini emretmek mi daha iyidir?

4. Taaddüd-ü zevcat'tan mahrum bırakılan toplumlarda fesad daha fazladır. O toplumlarda aileye ihanet artmış, gizli dost edinmeler çoğalmıştır. Durum öyle bir hale gelmiş ki akıllı insanlar feryad ederek taaddüd-ü zevcat'ın serbest bırakılmasını istiyorlar. Çünkü taaddüd-ü zevcat, toplumsal ve ahlâkî hayatlarını mahveden kural ve kanunlarından daha uygun ve yararlıdır.

MUVAKKAT (Süreli) NİKAH veya MUT`A NİKAHI

Mut`a nikahı, ücret veya mal mukabilinde belli bir süre için kadınla evlenmektir. Cahiliyette mübah olduğu gibi İslam`ın ilk günlerinde de mübahtı. Sonra neshedilip yürürlükten kaldırıldı. Tirmizi şöyle diyor: "Mut`a nikahı İslam`ın ilk günlerinde idi. Adam bir şehre gittiğinde kimse ile tanışmadığından orada kalacağı süre kadar bir kadınla evlenebilir. O da eşyasına bakar, muhafaza eder, işini düzene kordu.

" Mut`a nikahının haram olduğuna dair ittifak vardır. *(Bilmen, c. II, s. 25-26, paragraf 115)* Rafiziler ile Şiiler ise caiz olduğunu iddia etmektedirler.

KÖLELİK VE CARİYELİK

İslâmiyet'ten Önce Kölelik: Köleliğin tarihi çok eskilere uzanmaktadır. Eski Mısır'da ve Yakındoğu'da kölelerin çok kalabalık bir yekün teşkil ettiği bilinmektedir. Bu dönemde savaş esiri kölelerin yanı sıra komşu kabile ve kavimlerden kaçırılan insanlar, babaları veya diğer yakınları tarafından köle olarak satılan çocuklarla borçlarına yahut işlemiş oldukları suçlara karşılık köle statüsüne geçirilen kişiler de büyük bir sayıya ulaşmaktadır.

Tevrat'ta kölelikle ilgili olarak dönemin anlayış ve uygulamasını yansıtan bazı pasajlar vardır. Hz. Nûh'un üç oğlundan Hâm'ın işlediği günah sebebiyle oğlu Ken'ân'ın Hâm'ın kardeşleri Sâm ve Yâfes'e kul olarak cezalandırıldığından bahsedilir (Tekvîn, 9/20-29). Tevrat'ın ifadelerine göre kişinin borcuna mukabil kendisini köle olarak satması mümkündür (Levililer, 25/39). Ayrıca alacaklılar, borçlarını ödemeden ölen kimsenin başka malı yoksa çocuklarını köle olarak alabilirler (II. Krallar, 4/1-7). Bir kimsenin kendi öz kızını satabilmesi de mümkündür (Çıkış, 21/7). Hz. Yûsuf'la ilgili pasajlardan o dönemde yakalanan hırsızın, malını çaldığı kimsenin kölesi haline getirildiği anlaşılmaktadır (Tekvîn, 44/10; aynı olay için bk. Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf 12/75). Tevrat'ta köle âzadıyla ilgili bir hüküm yoktur. Sadece bir yerde, ağır borca girmiş bir Yahudinin borçlarını ödemek maksadıyla kendi kendini satmasından ve onun altı hizmet yılından sonra yedinci yılda serbest olacağından bahsedilmektedir (Çıkış, 21/2-6). Efendisi tarafından gözünün kör edilmesi veya dişinin kırılması halinde de köle hürriyete hak kazanır (Çıkış, 21/26). İncil'de de kölelerin âzad edilmesine dair bir hüküm yer almaz. Gerek Katolik kilisesi gerekse diğer kiliseler köleliği bir vâkıa olarak kabul etmişler ve Hristiyanların kendi dindaşı köleler edinmesinde bir sakınca görmemişlerdir. Hatta Saint Thomas d'Aquino'ya göre kölelik Hz. Âdem'in ilk günahının kaçınılmaz bir sonucudur. Ancak Hristiyanlığın zamanla Avrupa'da kölelere daha yumuşak davranılması konusunda köle sahipleri üzerinde

olumlu etki yaptığı bir gerçektir. Fakat aynı etki Amerikan uygulamasında görülmez.

Eski Yunan ve Roma'da kölelik yaygındı. Aksi düşüncede olanların mevcudiyetine rağmen dönemin filozoflarının hâkim anlayışına göre kölelik devlet ve aile gibi temel beşerî kurumlardan biridir. Aristo, birçok ırkın hürriyet için gerekli ruh yüceliğine sahip olmadığı kanaatindedir. Bu bakımdan kölelik sadece efendi açısından değil, kendi başına elde edemeyeceği bir yaşama tarzına bu yolla ulaşan köle için de hayırlı bir şeydir. Gerçi uygulamada bazan hür ruhlu insanlar da köleleştirilmekte ve köle ruhlu insanlar hür olabilmektedir; fakat bu ârızî durumlara rağmen kölelik tabii ve güzel bir müessesedir. Roma hukukunda Ius Gentium'a göre kölelerin hiçbir değeri yoktu; başlangıçta âzat edilmeleri de yasaklanmıştı. Daha sonra sınırlı bazı imkânlar getirildi. Öte yandan Roma hukukunda hür bir Romalı köle durumuna sokulamazken sonraları kendini satan, arkasından da hür bir Romalı olduğunu ispat ederek serbest kalan kişileri cezalandırmak maksadıyla yirmi beş yaşını aşan böyle kimselerin hileli satışlarının muteber olacağı ve böylelerinin artık köle olarak kalacağı hususunda bir Senatus Colsultum kararı çıkarıldı. Eski Yunan ve Roma'da köleliğin başlıca kaynaklarını savaş esirleri, korsanlık vb. yollarla kaçırılan veya yabancı (barbar) ülkelerden getirilen insanlarla kölelerden doğan çocuklar teşkil ediyordu. Bunların yanı sıra önceleri borçlunun borcuna karşılık alacaklısına köle olma kuralı hâkimdi. Ayrıca ebeveyni tarafından terkedilmiş çocukların kendilerini büyütüp besleyenlerin kölesi olduğu veya fakir anne babaların çocuklarını köle olarak sattığı dönemlere de rastlanır. Sonraları köleliğin bu tâli kaynakları yasaklanmıştır. Bu dönemlerde kölelerin hayat şartlarının son derece elverişsiz olduğu ve bu durumun zaman zaman büyük sosyal çalkantılara (Spartacus isyanı gibi) sebep olduğu bilinmektedir. Roma hukukunda belirli bir dönem köleler arasında evlilik yoktu, bunun yerine serbest cinsî hayat yaşamalarına göz yumuluyordu. Ayrıca köle efendisinin keyfine ve sınırsız hâkimiyetine tâbi idi. Âzat edilen köleler de cemiyette aslen hür olanlardan farklı bir sosyal ve hukukî statüye sahipti.

Başa Dön

İslâmiyet'in ortaya çıktığı sıralarda Arap yarımadasında ve Mekke'de de kölelik yaygındı; köleler, hürlerle arası kesin çizgilerle ayrılmış alt bir sosyal sınıf oluşturuyordu. Efendinin kölesi üzerindeki mülkiyet hakkı, üçüncü şahıslardan gelecek haksız fiillere karşı sınırlı bir güvence sağlasa da efendiye kölesi üzerinde mutlak tasarruf yetkisi veriyordu. Efendinin cariyesini fuhşa zorlayarak bu yolla para kazanabilmesi, bir ahlâkî sapkınlık olmasının yanında bu yetkinin ve kölelerin insan sayılmamasının da ürünüydü.

Borcunu ödeyemeyen borçlu kendisini, geçim sıkıntısı içindeki baba çocuğunu köle olarak satabilse de câhiliyede köleliğin asıl kaynağını savaş esirleri teşkil ediyordu; köle bir anneden doğanlar da köle sayılıyordu (Cevâd Ali, V, 573-574). Taberî, Doğu Arabistan'da Rebîa kabilesi dışındaki kabilelerin ele geçirdikleri esirleri köleleştirdiklerini nakletmektedir (Târîḫ, I, 227). Bu kölelerin büyük çoğunluğunu Afrikalı siyahîler teşkil ediyordu; nitekim Hz. Peygamber'in müezzini Bilâl-i Habeşî de bunlardan biriydi. Menşeleri kesin olarak bilinmeyen bu köleler, ya ele geçirenler tarafından satılmış ve el değiştire değiştire Mekke'ye kadar getirilmiş bazı esirler yahut kuraklık ve kıtlık gibi sebeplerle aileleri tarafından satılmış çocuklar ya da yurtlarından kaçırılmış ve köle olarak satılmış kimselerdi. Arap yarımadasında siyahî kölelerin dışında diğer ülkelerden getirilmiş kölelere de rastlanmaktaydı. Belâzürî'nin kaydettiğine göre İkrime b. Ebû Cehil'in karısı Ümmü Hakîm'in ve Hâris b. Kelede es-Sekafî'nin köleleri Rum menşeliydi (Ensâb, I, 357, 367). Aynı şekilde Ezrak b. Ukbe es-Sekafî ve Suheyb b. Sinân da Rum menşeli idiler. Selmân-ı Fârisî İranlı idi; kaçırılarak Yahudilere satılmış ve İslâmiyet'e girmek üzere Medine'ye kadar gelmişti. Medine'de hürriyetini elde edebilmesi için Hz. Peygamber kendisine nakdî yardımda bulunmuştur (İbn Hişâm, I, 214-222). Bu devirde Arap kölelere de rastlanmaktadır. Resûl-i Ekrem'in âzat ettiği kölesi Zeyd b. Hârise bunlardan biridir.

* ***Kölelik ve cariyeliğin bu asırda da örnekleri vardır:*** 1910-1945 yıllarında Kore Yarımadası'nı işgal eden Japonya, II. Dünya Savaşı sırasında Japon askerlerine hizmet etmek ve

“Comfort Women” (Rahatlama Kadınları) adı altında seks kölesi olarak çalıştırmak üzere, büyük çoğunluğu Kore, Filipinler, Tayvan ve diğer Asya ülkelerinden yaklaşık 200 bin kadını kaçırdığı bilinmektedir. Öyle ki Hong Kong'da bir ay içinde 10 bin kız çocuğu ve kadın tecavüze uğradığı. Bu nedenle Güney Kore ve Japonya, istismar mağduru kadınlara tazminat ödenmesi için bir 2015'te anlaşma imzalamıştı.

Nazilerin yaptıkları: Gettolarda ve toplama kamplarında, Alman yetkililer kadınları genelde ölümlerine yol açacak şartlar altında zorunlu işlerde kullandılar. Alman doktorlar ve tıbbî araştırmacılar Yahudi ve Roman (Çingene) kadınları sterilizasyon deneylerinde ve diğer etik olmayan insan deneylerinde kobay olarak kullandılar. Hem kamplarda, hem gettolarda, kadınlar özellikle şiddete ve tecavüze maruz kalıyordu. Hamile Yahudi kadınlar genellikle hamileliklerini gizlemeye çalışıyorlardı ya da kürtaj yaptırmaya zorlanıyorlardı. İmparatorlukta, zorunlu çalışma için Polonya ve Sovyetler Birliği'nden sürülen kadınlar sıkça şiddete maruz bırakılıyor, tecavüz ediliyor ya da yemek ve diğer zorunlu ihtiyaçlar, temel yardımlar için cinsel ilişkiye girmeye zorlanıyorlardı. Polonyalı, Sovyet ve Yugoslav zorunlu işçi kadınların hamilelikleri bazen Alman erkeklerle yaşadıkları cinsel ilişkilerin sonucuydu. Eğer “ırk-uzmanları” diye adlandırılan kişiler çocuğun “Almanlaştırılabilir” olmadığına karar verirlerse, kadınlar genelde kürtaja zorlanıyordu, doğum yapmak için yeni doğan bebeklerin ölmesini garantileyen şartlardaki geçici doğum-hanelere gönderiliyordu. Ya da yiyecek ve ilaç olmaksızın geldikleri bölgelere geri sevk ediliyorlardı.

Avrupa'nın tam ortasında 1992 yılında başlayan ve 14 Aralık 1995'e kadar devam eden en kanlı ve en acılı anların yaşandığı Bosna Hersek'teki savaşın en büyük mağduru kuşkusuz kadınlar ve korumasız çocuklar oldu.

Yaklaşık 310 bin sivilin katledildiği, milyonlarca insanın mülteci konumuna düştüğü, on binlerce kadının tecavüze

uğradığı, sivillerin toplama kamplarında açlığa terk edildiği ve topluca öldürüldüğü bir savaş olarak kayıtlara geçti.* (alıntı)

İslâm Döneminde Kölelik. İslâmiyet köleliği (rık), eski medeniyetlerde ve çağdaşı güçlü devletlerde yerleşmiş ve tabii kabul edilmiş bir konumda bulduğundan onu tek taraflı ve kesin bir kararla kaldırma yönüne gitmeyip zaman içinde ortadan kalkmasına imkân verecek bir zemin oluşturma yolunu seçti. Bunun başlıca üç sebebi olduğu söylenebilir:

1. Köleliğin en önemli ve devamlı kaynağını savaş esirleri teşkil eder. Savaş esirlerinin tasfiyesi konusunda takip edilen belli başlı yolların birincisi onların öldürülmesidir. Her devirde çok sık başvurulan ve günümüzde de uygulanmasından vazgeçilmeyen bu yol, vicdanları daima rahatsız ettiği gibi galiplere intikam hislerinin tatmininden başka bir fayda da sağlamamıştır. İkincisi, savaş esirlerinin kurtuluş akçesi (fidye-i necât) veya esir mübadelesi yoluyla serbest bırakılmasıdır. Fakat mağlûbun kurtuluş akçesi veremediği yahut mübadele edecek esire sahip olmadığı veya galibin, mağlûp tarafı askerî bakımdan kuvvetlendirme sonucunu doğuracak olan böyle bir yola yanaşmadığı durumlarda bu çözüm şekli de tıkanmaktadır. Savaş esirlerinin karşılıksız olarak serbest bırakılması ise son derece insanî bir hareket olmakla birlikte özellikle geçmiş dönemlerde çok az uygulanmıştır. Esirleri tasfiye etmenin üçüncü yolu onları hür insanlardan ayrı bir statüyle muhafaza etmek, yani köle olarak kullanmaktır. Şu halde savaş esirlerinin karşılıklı veya karşılıksız serbest bırakılması mümkün olmadığı zaman geriye iki yoldan biri kalmaktadır: Öldürülmek veya köle olarak yaşamak. Buna göre kölelik ölümün alternatifi olarak ortaya çıkar. Nitekim köleliğin yasaklanmış olduğu günümüzde savaş esirlerinin serbest bırakılmadığı durumlarda onları bekleyen âkıbet, çok defa tek tek veya toplama kamplarında topluca öldürülmekten ibaret olmuştur. Savaş esirlerine yapılacak muameleyle ilgili bugün uluslararası hukukta geliştirilen esaslar (bk. ESİR) uygulamaya her zaman aynı ölçüde yansımamaktadır. İslâmiyet bundan dolayı köleliği tamamen kaldırmamış, uygulamada genellikle ölümün alternatifi olduğu için onun

kapısını aralık bırakmıştır. Bununla birlikte İslâm hukukunda savaş esirlerinin mutlaka köle statüsüne geçirilmesine dair bir kural yoktur; şartlara göre karşılıklı veya karşılıksız serbest bırakılabilirler. İslâm dinine göre insan için aslolan esaret değil hürriyettir (İbn Kudâme, el-Muġnî, VI, 112).

2. Ele geçirilecek savaş esirlerinden köle olarak faydalanılacağını bilmek savaş esnasında gereksiz kan dökme işini belirli ölçüde önlemekte, ayrıca bu durum savaşın sona ermesinden sonraki esir katliamına da mani olmaktadır. Çünkü galip askerin bu sırada esir öldürmesi hissesine düşecek ganimet payını azaltmaktan başka bir sonuç doğurmaz.

3. Köleliği tek taraflı bir kararla kaldırmanın o dönemde Müslüman toplumun aleyhine bir durum ortaya çıkaracağı açıktır. Zira gayri müslim devletler köleliği uygulayıp ele geçirdikleri Müslüman esirleri devamlı köleleştirirken İslâm devletinin elindeki esirleri serbest bırakması onun zayıflaması neticesini doğuracaktır. İslâmiyet bu sebeplerle köleliği ortadan kaldırmamış, ancak getirmiş olduğu çeşitli tedbirlerle kaynaklarını en aza indirme, mevcut köleleri tedrîcî bir surette azaltma, köle oldukları süre içinde insanca muamele edilmesini sağlama ve sonunda onları hür olarak yeniden insanlığa kazandırma yolunda başarılı adımlar atmıştır.

İslâm dini her şeyden önce köleliği yalnız savaş esirlerine münhasır kılmış, diğer kaynaklara izin vermemiştir. Bunun yanında Allah rızâsına kavuşmak isteyen Müslümanların samimiyetle benimsedikleri gönüllü köle âzat etme alışkanlığını yerleştirmek, ayrıca bazı günahların kefâreti olarak köle âzadını şart koşmak suretiyle köleler için hürriyete kavuşma yollarını çoğaltmıştır (el-Mâide 5/89; el-Mücâdile 58/3). Yalnız İslâm hukukunda görülen bir uygulama olarak da devlet, gelirlerinin belirli bir bölümünü köle âzadına tahsis etmiştir (et-Tevbe 9/60). Bu arada İslâmiyet kölelere birçok noktada hürlere yakın bir hukukî statü vermiş ve bunu sosyal hayatta uygulamaya koyarak onlara hürriyetlerine kavuşuncaya kadar insanca yaşama imkânı sağlamıştır. Köle ve câriyelerle evlenmenin teşvik edilmesi (el-Bakara 2/221; en-Nisâ 4/25), kölelere karşı kötü muamelenin

yasaklanıp onlara iyi davranmanın dinî ve hukukî bir sorumluluk haline getirilmesi (en-Nisâ 4/36; Müsned, I, 78; IV, 35-36; Buhârî, "Îmân", 22; Müslim, "Eymân", 29-42) bunun örnekleridir. Bunların ne ölçüde ileri ve insanî bir anlayışı yansıttığını anlamak için İslâm toplumundaki kölelerle diğer toplumlarda -özellikle yakın zamana kadar Amerikan toplumunda- yer alan kölelerin yaşayışlarının karşılaştırılması yeterli olacaktır. (Kaynak: https://islam ansiklopedisi. org.tr/kole)

Cariyelerle Evlilik: Nikah yapılmaksızın cariyelerle mülkiyet yoluyla cinsel ilişkiye girilebileceği, kişinin kendi cariyesiyle evlenemeyeceği, mülkiyet yoluyla cinsel ilişkiye girilen cariyelerin istenildiği zaman satılabileceği, evlendirilirken rızalarının alınmasına gerek olmadığı' gibi cariyeler konusunda oluşturulan Kuran ve sünnete aykırı bir anlayış var.

İslam'a göre yapılması gereken doğru uygulamalar şu şekildedir: "Kuran ve Sünnet ölçülerine göre hür kadınla cariyeler bir araya getirilemez; hür kadın varken cariye, cariye varken hür kadınla nikah yapılamaz. Onlar hiçbir şekilde hür kadına kuma yapılamaz. Mülkiyet yoluyla cariyelerle ilişkiye girilmez. Cariyelerle ilişkiye girmenin tek yolu evliliktir. İslam Toplumu'nun veya şahısların malik olduğu Müslüman namuslu cariyelerle ancak bekar veya dul olup da Müslüman kadınlarla evlenmeye güç yetiremeyen erkekler evlenebilir." *(Ali Rıza Demircan- Cariyeler ve Sömürülen Cinsellikleri)*

KARI - KOCA İLİŞKİLERİ

Kadınlarla iyi geçinmeli ve onlara karşı güzel ahlâklı olmalıdır. Zira Allah Teâlâ (c.c) şöyle buyurmaktadır:

"***Onlarla iyi geçinin.***" (Nisâ/19)

"Onlar sizden sağlam bir teminat almışlardır." (Nisâ/21)

"Yakın arkadaşınıza iyilik edin." (Nisâ/36)

Müfessirlerden bazıları 'yakın arkadaşları maksadın zevce olduğunu söylemişlerdir.

*Hz. Peygamber (s.a) son nefesinde üç şey hakkında vasiyette bulundu. Dili ağırlaşıncaya ve konuşması fısıltı hâlini alıncaya kadar bu üç şey hakkındaki tavsiyesini tekrarlayıp duruyor ve şöyle diyordu: "**Namaza dikkat ediniz. Bir de elinizde bulunan kölelerin hakkına riayet ediniz. Onların tâkatinin dışında kendilerine bir şey yüklemeyiniz. Kadınlar hakkında Allah'tan korkunuz. Allah'tan! Zira kadınlar ellerinizde esirdirler; (esire benzerler). Onları Allah'ın emanetiyle tasarrufunuz altına almış bulunuyorsunuz. Onların nefislerini Allah'ın kelimesiyle kendinize helâl kılmış bulunuyorsunuz."** (Nesâî ve İbn Mâce)*

Kadınla iyi geçinmek, sadece kadına eziyet etmemek demek değildir. Aksine kadına eziyet etmediği gibi, kadından gelen eziyete de tahammül etmektir. Kadının heyecan ve öfkesi ânında hilim ve sabır göstermelidir. Böyle yapmakla Hz. Peygamber'e uymuş olur. Çünkü Hz. Peygamber'in pâk zevceleri onun konuşmalarına karşılık verirlerdi. Hatta onlardan bazıları sabahtan akşama kadar Hz. Peygamber'e küserdi.

Rasûlullah ile Aişe validemizin arasında bir münâkaşa cereyan etti. Öyle ki, Hz. Ebubekir es-Sıddîk'ı aralarında hakem yapmaya mecbur oldular. Bunun üzerine Rasûlullah, Âişe validemize şöyle dedi:

- Sen mi konuşacaksın, yoksa ben mi?

- Hayır, sen konuş! Fakat hakikatten ayrılma. Ancak hakkı söyle!

Hz. Âişe'den bu sözü duyunca Hz. Ebubekir (r.a) öfkelenerek, ağzını kanatacak şekilde Âişe'yi tokatladı ve Âişe'ye hitâben dedi ki: 'Ey nefsinin düşmanı! Acaba Allah'ın Rasûlü haktan başkasını mı söyler?' Bu durum karşısında kalan Hz. Âişe, Rasûlullah'a sığındı ve arkasında oturmaya mecbur oldu. Rasûlullah (s.a) Hz. Ebubekir'e hitaben şöyle dedi: "Biz seni onu dövmek için çağırmadık ve senden vurmanı da istemedik." (*Tebârânî ve Hatib*)

Enes (r.a) der ki: ***'Allah'ın Rasûlü, çocuklar ve kadınlar hakkında herkesten daha merhametli ve şefkatli idi'.*** *(Müslim)*

Hanımının sıkıntılarını gidermeye, onunla oynaşmaya ve şakalaşmaya çalışmalıdır. Çünkü bu tür hareketler kadınların kalbini hoş eder. Allah'ın Rasûlü (s.a) onlarla şakalaşıyordu.

İşlerinde ve hareketlerinde onların seviyesine iniyordu. Hatta rivayet ediliyor ki, Hz. Peygamber (s.a) Âişe validemizle yarışıyordu. Bir gün Hz. Âişe onu geçti. Bazı günlerde o Âişe'yi geçti ve 'Bugün kazandığım zafer, daha önce kazandığın zafere karşılık olsun' dedi. *(Ebu Dâvud, Nesâî, İbn Mâce)*

Haberde şöyle gelmiştir: ***Hz. Peygamber herkesten daha iyi hanımlarıyla konuşan ve şakalaşan bir kimseydi.*** *(Hasan b, Süfyan, Bezzar ve Taberânî)*

Âişe vâlidemiz şöyle anlatmaktadır: *"Aşûre gününde birtakım Habeşlilerin mescitte kılıç kalkan oyunlarının seslerim duydum. Seslere dikkat ettiğimi gören Rasûlullah bana şöyle dedi: 'Onların oyunlarını görmek is ter misin?' Ben 'evet isterim' dedim. Rasûlullah onlara haber gönderdi, benim odamın kapısına geldiler. Rasûlullah kapı yanlarının arasında durdu. Elini kapının önüne koydu. Bir elini de arkaya uzattı. Ben de çenemi Rasûlullah'ın eli üzerine koydum. Onlar oynuyor, ben de böylece seyrediyordum. Rasûlullah zaman zaman bana 'Bu kadar yeter mi?' diyordu; ben ise, Rasûlullah'a iki veya üç defa 'sus (biraz seyredeyim)' dedim. Sonra Rasûlullah bana tekrar, 'Ey Aişe! Bu kadar yeter mi?' dedi. Ben de 'evet' dedim. Bunun*

*üzerine Rasûlullah Habeşlilere işaret etti. Onlar da dağılıp gittiler. Onlar gittikten sonra Hz. Peygamber '**Müminlerin iman yönünden en mükemmel olanları ahlâkı en güzel ve ailesine karşı en fazla lütufkâr olan kimsedir'** dedi. (Nesâî, Tirmizî ve Hâkim)*

"Ey ümmetim! Sizin en hayırlınız, zevcelerine en hayırlı olanınızdır. Ben ise zevcelerim için hepinizden daha hayırlıyım." *(Tirmizî)*

Hz. Ömer (r.a) katılığına rağmen şöyle demiştir: *'Müslüman kişi aile efradı içinde çocuk gibi olmalıdır. Dışarıya karşı ise erkek olmalıdır'.*

Lokman Hekim şöyle demiştir: *'Akıllı bir kişiye gereken hare-ket, aile efradının içinde çocuk gibi olmaktır. Ne zaman cemaate katılırsa, erkek olmalı'.*

***"Allah, katı tabiatlı, sitemkâr, kibirli ve hiç kimseye ikramda bulunmayanlara buğzeder."** (Ebu Bekir b. Lâl)*

Bu hadîsin tefsirinde şöyle denildi: 'Ca'zerî, aile efradına karşı merhametsiz olan kimse demektir. Cevvaz ise, gururlu ve mütekebbir olan kimse demektir'.

Hadîse verilen bu mânâ, şu ayete verilen mânâlardan biridir: ***'O utüll'dür'*** (Kalem/13). Denildi ki: Utüll, lisânı bozuk, çoluk çocuğuna karşı kalbi katı demektir.

Bedevî bir kadın, ölen kocasını şöyle vasıflandırıyordu: *'Allah'a yemin ederim, o eve girdiği zaman, güler yüzlü idi. Çıktığında diline sahipti. Bulduğunu yer, kaybolanın nereye gittiğini sormazdı'.*

Nitekim Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmaktadır: ***"Nafakası kendisine düşen kimseleri perişan etmek günah bakımından kişiye yeter de artar."** (Ebu Dâvud, Nesâî)* * *İmam-ı Gazali- İhya-u Ulumiddin-2)*

* CİNSEL YAŞAM

Yeryüzünde canlı varlıkların soylarının devamı üreme faaliyetine, bu da genel olarak erkek ve dişi olmak üzere iki farklı cinsin ortak faaliyetine bağlıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de varlıkların erkek ve kadın olarak çiftler halinde yaratılmış olduğu (er-Ra'd 13/3; Tâhâ 20/53; Yâsîn 36/36; ez-Zâriyât 51/149), insanların da kadın ve erkek olmak üzere iki ayrı cinste bir çift olarak yaratıldığı bildirilir (el-Fâtır 35/11; eş-Şûrâ 42/11; el-Hucurât 49/13; en-Necm 53/45). Bu itibarla cinsiyet, insan tabiatının en köklü ve ayrılmaz bir özelliğidir.

Cinsiyet farklılığı ve bu farktan doğan her şey ârızî olmayıp, aksine hayatın devamı, sürekliliği ve düzeni için zaruridir. Erkek ve kadın olarak ayrılan iki farklı cinsiyet, tek tek ele alındığında birbirinin aynısı olmayıp, aralarında yaratılış farkları vardır. Bu farklılıklar beden yapısında olduğu kadar duygu, düşünce, davranış ve tutumlarda da kendisini gösterir.

İslâm'a göre, insan olmaları bakımından kadın ve erkek arasında herhangi bir ayırım söz konusu değildir; her ikisi de insan cinsine dahil olmaları bakımından eşittirler. Kur'ân-ı Kerîm'de insanlar arasında bilgi ve takvâ dışında bir derecelenmeye yer verilmediği (el-Hucurât 49/13; ez-Zümer 39/9), yapılan iyi işlerin karşılığının erkek-kadın ayırımı gözetilmeksizin aynı ölçülerde verileceği bildirilir (en-Nahl 16/97; el-Ahzâb 33/35). Yine Kur'ân-ı Kerîm'de İslâm öncesi Arap toplumundaki kadın cinsiyetini aşağılayıcı anlayış ve uygulamalar da şiddetle eleştirilip reddedilir (en-Nisâ 4/124; el-En'âm 6/140; en-Nahl 16/58-59; ez-Zuhruf 43/17; et-Tekvîr 81/8-9). Böylece İslâm, ne bir cinsin diğerine üstünlüğünü ne de aralarında her yönden tam bir eşitlik bulunduğunu benimser. İslâmî anlayışa göre her cinsin kendine has ve diğerinde bulunmayan bazı özellikleri vardır; dolayısıyla cinsler karşılıklı olarak birbirini tamamlar. Cinsiyetler arasında hem bir bütünleşme ve tamamlayıcılık, hem de rekabet söz konusudur. İslâm, cinsiyetlerin birbiriyle çatışan değil, birbirini bütünleyen

özellikler olduğunu gösteren bir insanlık düzeni getirmiştir. İslâm aile düzeni, erkek ve kadının mümkün olan en üst seviyede kendi cinsî rollerinin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmesine dinî bir anlam kazandırmıştır.

A) Cinsî Duygu ve Cinsiyet Eğitimi

Cinsiyet, insan davranışlarını etkileyen önemli bir güdüdür ve her cins diğerine karşı tabii olarak ilgi duymaktadır (Âl-i İmrân 3/14; Yûsuf 12/23, 24, 30, 32-33). Hz. Muhammed (a.s.v.) de bir hadisinde, kendisine dünyadan üç şeyin sevdirildiğini belirtmekte ve bunlar arasında "kadın"ı da zikretmektedir (bk. Nesâî, "Nisâ", 1).

İnsan tabiatı, cinsî hayatla ilgili üç farklı istek ve ihtiyacın tatminine imkân veren faaliyet ve davranışlara kaynaklık eder:

1. Ruhsal tatmin ve huzur: Eşlerin birbirlerine duyduğu gönül yakınlığı; aralarında sevgi, saygı, bağlanma duygularının canlanmasına, birlikte yaşamayı zevkli hale koyan psikolojik bir ortamın doğmasına yol açar (el-A'râf 7/189; er-Rûm 30/21).

2. Bedensel lezzet ve zevk: Bir ihtiyaç olarak hissedilen cinsî birleşme, kişiye zevk verici bir özelliğe sahiptir.

3. Neslin devamı: Her insan kendinden sonra bu dünyada soyunu devam ettirecek çocuklara sahip olma arzusunu taşımaktadır.

İslâm dini, insanın fıtratının gerektirdiği cinsî ihtiyaç ve arzuların tatminini son derece doğal karşılamış ve bu konuda fert ve toplumun huzurunu, sağlam ve sağlıklı gelişimini hedef alan düzenlemeler getirmiştir. Cinsiyet güdüsü, insanı kural tanımaz taşkınlıklara sürüklemektedir. Bunun tatminini sağlayacağı zevk bir amaç haline getirildiğinde ise, insanın ahlâkî kişiliği bundan büyük zarar görmektedir. Başı boş ve sorumsuz bir cinsel hayat, nesillerin bozulmasına, insanlar arasındaki gerçek sevgi ve rahmet duygularının yok olmasına, düşmanlık ve anlaşmazlıkların çoğalmasına, ruh ve beden yönünden pek çok hastalığın yayılmasına yol açmaktadır. Bundan dolayıdır ki, Müslümanların iffet ve namuslarını korumaları Kur'an'ın bir

emridir (en-Nûr 24/32, 33). İslâm, kadın ve erkeğin nikâh akdine dayalı beraberliği dışında, serbest ilişki ve birleşmelere izin vermez. Cinsî ahlâkta esas olan iffet ve namusun korunmasıdır ve bunun en uygun yolu da evlenmedir.

Çünkü insanın cinsî duygu ve isteğini ortadan kaldırmak mümkün olmadığı gibi, İslâm açısından bu istenen bir şey de değildir. Nitekim Hz. Muhammed (a.s.v.), Allah'a daha çok ibadet etmek amacıyla cinsî arzularını bütünüyle köreltme yoluna gitmek isteyenleri bundan sakındırmıştır (Buhârî, Nikâh/8; Müslim, Nikâh/6-7). Gençleri evlenmeye teşvik eden Resûlullah, bunun insanı günah işlemekten koruyacağını bildirmiş, evlenmek için imkân bulamayanlara da oruç tutmayı ve iffetlerini bu şekilde korumaya çalışmalarını tavsiye etmiştir (Buhârî, Nikâh/2, Savm/10; Müslim, Nikâh/1; Nesâî, Nikâh/6).

Kur'ân-ı Kerîm'de, eşlerin biri diğerinin iffetini koruma sebebi oluşu; ***"...onlar sizin elbiseniz, siz de onların elbisesi durumundasınız"*** (el-Bakara 2/187)

Zina ve fuhşun her çeşidi ile buna götüren yollar İslâm'da ahlâka son derece aykırı, kötü bir yol, çirkin bir iş ve bir hayasızlık olarak nitelendirilir (el-En'âm 6/151; el-A'râf 7/133; el-İsrâ 17/32). * (konu genel olarak DİB İlmihal-2 kitabından alınmıştır.)

* CİMANIN ADABI

Cimanın sünnette sabit olmuş bir çok adabı vardır. Bunların bir kısmım şu şekilde sıralayabiliriz *(el-Mugn.t, VII, 25; İhyau Ulumiddin, II, 46 vd)*

Temizlik

İnsan fıtratı gereği temizliği sever. Yani fıtratı gereği gülden hoşlanan insan, temizlikten de hoşlanacaktır. Fıtrata uygun olmayan şeyleri yapmak, insan ruhu üzerinde etki bıraktığı gibi temizliğe özen göstermemek de insan ruhu üzerinde eser bırakacaktır.

Evlilik hayatında da temizlik büyük öneme haizdir. Genel olarak temiz giyinmeye, vücut temizliğine özen göstermeye, evinini ve çocuklarının temizliğine özen gösterilmelidir. Hamarat

ama temizliğe özen göstermeyen hanımlar, erkekleri tarafından pek ilgi göremeyebilirler. Öte yandan, güzel olmayıp temizliğe gereken ilgiyi gösteren kadınlar ise kocaları tarafından ilgiyle karşılanırlar. Cinsel ilişki esnasında da çıkabilecek ağız ve ter kokusu, çiftler arasında hoş karşılanmayacağı gibi, bıkkınlığa da yol açacaktır. Bu nedenle de olumsuz etkiler yaşanmaması için evlilik hayatının her safhasında temizliğe özen gösterilmelidir.

Kişinin Ailesine Yaklaşacağı Zaman Dua Etmesi

Kişinin, hanımına yaklaşacağı zaman şöyle dua etmesi müstehabdır: ***'Allah'ın izniyle başlıyorum. Yârab! Bizi ve bize ihsan edeceğin çocuğu şeytanın şerrinden muhafaza eyle!'***

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Onların biri eşine (cinsî münasebet için) yaklaşmak istediği zaman 'Bismillah, yâ Allah! Bizi şeytandan uzaklaştır, şeytanı da bize ihsan edeceğin çocuktan uzak kıl1 derse, şu muhakkak ki karakocanın bu birleşmesinden bir çocuk doğduğu takdirde artık o çocuğa ebediyen şeytan zarar veremez."*** *Buhari/14l, Müslim/1434, (İbn Abbas)*

Cimada bulunmadan önce besmele çekmek müstehaptır. Ayrıca İhlas suresini okur, tekbir ve tehlil getirir; çocuk doğma imkanından ümit kesmiş olsa dahi şöyle der: "

بِسْمِ اللّٰ. اَللّٰهُمَّ جَنِّبْنَا ال شَّ ي ط ا ن وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَارَزَقْتَنَا

"Bismillâh, Allâhümme cennibne'ş-şeytâne ve cennibi'ş-şeytâne mâ razaktenâ."

"Allâh'ın adıyla. Allâh'ım bizi şeytândan ve şeytânı da bize ihsân edeceğin şeylerden (çocuklardan) uzaklaştır." der de aralarında bir çocuk olursa şeytân ona ebediyen zarâr vermez." *(Buhârî)*

"Yüce ve Azim olan Allah'ın adıyla. Allah'ım. Şayet sulbümden bir zürriyet çıkmasını takdir buyurmuş isen, sen bunu temiz bir zürriyet kıl; Allahım! Şeytanı benden uzaklaştır ve bana ihsan edeceğin evlattan uzak tut." Bu hadisi Ebu Davud rivayet etmiştir.

Bu esnada ve ilişki sırasında (kıbleye hünnet maksadıyla) kıbleye yönelmez.

Kendisini ve hanımını bir örtü ile örter ve üzerleri açık bulunmaz. O) Çünkü biraz sonra da görüleceği gibi bu şekilde cima mekruhtur.

Oynaşmak, kucaklaşmak ve öpüşmekle başlar. İşini bitirdikten sonra hanımının da işinin bitmesi için biraz bekler. Çünkü kadının inzali gecikmiş olabilir. Cima esnasında çok konuşmak mekruhtur.

Özürsüz olarak dört günden fazla cimayı terk etmez.

Ondan faydalanmak isteyecek olursa aybaşı olan hanımının göbeği ve diz kapağı arasını bir örtü ile kapatır. İkinci defa cima etmek isteyen cinsi organını yıkar ve abdest alır. Çünkü abdest almak hem arzuyu hem de temizliği arttırır.

Pazartesi veya cuma geceleri gibi, cimanın müstehap olduğu gece diye bir sünnet söz konusu değildir. Bununla birlikte cuma günü cimanın müstehap olduğunu kabul eden ilim adamları vardır.

Üzerleri açık olduğu halde ilişkide bulunmak mekruhtur. Çünkü İbni Mace, Ukbe b. Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu: ***"Sizden kim hanımına yaklaşırsa örtünsün ve her ikisi de yaban eşekleri gibi üzerleri açık ve çıplak kalmasın."*** Bu durumda bu halde olmaktan nefret ettirmek için Peygamber (s.a.) böyle bir benzetme yoluna gitmiştir.

Karı kocanın aralarında cereyan eden şeyleri başkalarına anlatmaları mekruhtur. Bazı kimseler ise sır olan şeyleri açıklama durumunda olduğu için haram olduğunu söylemişlerdir. Çünkü sırrı açıklamak haramdır.

Cünüp olduğu sürece saçlarını, tırnaklarını kesmemesi, herhangi bir yerinden kan çıkarmaması da uyulması gereken edepler arasındadır.

Zifaf gecesi ve cimadan önce erkeğin hanımının alnını tutup şöyle demesi müstehaptır:

"***Allahım! Senden, bunun hayrından ve ahlakına, mayasına yerleştirdiğin hayırdan dilerim. Onun şerrinden ve mayasına yerleştirdiğin şerden de sana sığınırım."*** *(İbni Mace ve Ehu Davud)*

Koca, karısının, ferci dahil bütün vücuduna bakması ve dokunması mezheplerin ittifakı ile caizdir. Burada fercden kasıt, faydalanılan yerdir. Ancak erkeğin de kadının da birbirlerinin ferclerine bakması ve kişinin kendi fercine ihtiyaç olmaksızın bakması mekruhtur. Fercin iç tarafına bakmasının keraheti ise daha şiddetlidir. Hz. Aişe (r.a) -ferci kastederek-: "Ne ben ondan gördüm, ne de o benden gördü. " demiştir (İbn-i Mace)

Kadının erkeğe, erkeğin kendisine bakabildiği şekilde bakması caizdir. Çünkü yüce Allah kadınlara da gözlerini tıpkı erkeklere emrettiği şekilde haramdan korumalarını emretmiştir. Ebu Davud ve başkalarının rivayetine göre: "Peygamber (a.s.) Ümmü Seleme ile Hafsa (r.anhuma)'ya İbni Ümmü Mektum'dan saklanmalarını emretmiş ve şöyle demiştir: "Siz de onu görmeyen körler misiniz?"* *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/361-368)*

Haram Olan Cinsel İlişkiler:

Normal cinsî tabiata aykırı düşen yollardan cinsî tatmin sağlanması da İslâm'ın hiç tasvip etmediği bir davranış biçimleridir. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

- Homoseksüel (Eşcinsel, livata) ilişkiler: "*Kur'ân-ı Kerîm'de, eşcinsel bir yönelişe saplanıp kalan Lût kavminin davranışı çok sert bir dille tenkit ve reddedilir."* (el-A'râf 7/80; el-Hûd 11/78, 83; eş-Şuarâ 26/161-166; el-Ankebût 29/28-29).

- Arka Organdan Temas Etmek: *"Erkeğin kendi eşine tenasül organından değil de arka uzvundan yaklaşması, Hz. Muhammed (a.s.v.) tarafından "küçük livâta" olarak adlandırılır ve kesin olarak yasaklanır."* (Ebû Dâvûd, "Nikâh", 45; Tirmizî, "Tahâret", 102; İbn Mâce, "Nikâh", 29).

"Hanımına dışkı yerinden yaklaşan kimse lanete uğramıştır."

"Erkeğe veya kadına arka yoldan yaklaşan kimseye Allah, rahmet bakışıyla bakmaz" *(Ebû Dâvûd, Nikâh/45; Müsned, I/86; II/444; Tirmizî, Taharet/102;*)

- Başkalarının Yanında Sevişmek ve Cinsel İlişkide Bulunmak: *"Siz hâlâ erkeklere yanaşacak, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?" Kavminin cevabı, "Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah'ın azabını getir bize" demeden ibaret oldu." (Ankebut/29)*

İslâm hukukçularının bir bölümüne göre, kişinin başkalarının yanında eşini öpmesi bile mahkemede şahitliğinin reddolunması için yeter sebeptir.

- Âdet (hayız, regl) ve Lohusalık Halinde Cinsî Münâsebette Bulunmak: "*Âdet ve Lohusalık Halinde Cinsî Münâsebette Bulunmak Kur'an ve sünnete göre haramdır."* (Bakara/222, 263; Ahzab/48; İ. Mâce Hn/3683; C. Sağir 1/124.)

- Hayvanlarla Cinsel Temasta Bulunmak: ***"Dört sınıf insan vardır ki bunlar sabah ve akşam Allah'ın azap öfkesi içindedirler. (Sahâbîler tarafından) soruldu: 'Bunlar kimlerdir Ya Resûlallah?' Allah'ın Resûlü (sav) şu açıklamada bulundu: Onlar: Kadınlara benzemek isteyen erkekler, erkeklere benzemek isteyen kadınlar, eşcinseller (Homoseksüeller) ve hayvanlarla cinsel ilişki kuran kişilerdir."(****ed-Dürüül-Mensûr) (konu ile ilgili diğer hadisler: Ebû Dâvûd, Hudûd/29; et-Tac 4/350;*

- Eşler Arasında Acı Vererek (Sadizm) ve Acı Verdirerek (Mazohizm) Cinsel İlişkide Bulunmak: Allah ***"…*** *Ne zulmediniz ve ne de zulme uğrayınız"* *(Bakara 279)* buyurarak başkasına acı vermeyi (zulmetmeyi) yasaklamıştır. Allah'ın Resûlü şöyle buyurur: *"Allah'ın kadın kullarını dövmeyiniz." "(Tövbe edip helâllık almadıkça) ıstırap veren kişi Cehennem'de azab görecektir; cezasını çekmek üzere Cehennem'e girecektir." (el-Camiüs-Sağir "Lâ" ve "Küllü" maddeleri)*

- Îlâ Yapmak: İlâ, kocanın, karısıyla cinsî münasebette bulunmayacağına, dair yemin etmesidir.

- Zıhâr Yapmak: Cinsel ilişki esnasında, karısını anası, kız kardeşi gibi mahremlerinden birine benzetmesi.

- Ağzı cinsel organa dönüştürmek ve ağza boşalmak: Ağız da cinsel temas için değil, başka işler için var edilmiştir; oradan cinsel temas yaratılış amacına da, fıtrata da ters düşer, fıtratları bozulmamış olanlar bundan nefret ederler. (Prof. Dr. Hayrettin Karaman)

- El ile cinsî tatmin olmak (mastürbasyon): El ile cinsî tatmin sağlanması (mastürbasyon) da yine hoş görülmeyen (Şafiilere göre haram, Hanefilere göre tahrimen mekruh) bir davranıştır.

Geçici haram durumlar:

1- Ramazan ayında oruçlu iken cinsel yaklaşımda bulunmak,

2- Hac'ta ihramlı iken cinsel ilişkide bulunmak,

3- İtikâfta iken cinsî münâsebette bulunmak,

(Bu haramların bir bölümü ilgili konu içinde ayrıntılı açıklanmıştır. Ayrıca cinsel konular ile ilgili hususları ayrıntılı olarak öğrenmek için 'Cinsel Hayat' adlı kitaptan yararlanabilirsiniz *https://www.alirizademircan.net/dokuman/Ali-Riza-DEMIRCAN-TURKCE-cinsel-hayat.pdf*)

Bütün bunlar İslâm'da cinsî duygunun ve isteğin tabii karşılandığını, fakat insanın bu duygusuyla başı boş bırakılmayıp onun sağlıklı, düzenli ve huzurlu bir yöne sevk edildiğini, aklın duyguya hâkim kılınarak insanın cinsî tabiatının eğitilmek istendiğini gösterir.

Erkek ve kadın olarak her cinsin kendine has özelliklerinin korunması ve kendi tabii yönünde geliştirilmesi, cinsiyet farklılaşmasının doğal sonucudur.

Bu bakımdan, kıyafetten başlayarak her türlü bilgi, tavır ve davranışlarda, cinsler arasındaki bu farklılığı dikkate alan ve her cinsin kendi özelliklerine uygun düşen bir eğitim kaçınılmazdır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) kadına benzemeye çalışan erkeklere ve erkeklere benzemeye çalışan kadınlara lânet etmiş (Buhârî, "Libâs", 61-62; Ebû Dâvûd, "Libâs", 30) ve bu tipler

için bazı yaptırımları yürürlüğe koymuştur (Buhârî, "Libâs", 61; Müslim, "Selâm", 62).

Ayrıca, erkekler için yasakladığı cins ve renkteki giyecekleri erkek çocuklar üzerinde görünce hoşnutsuzluk gösterip müdahale etmiştir (Müsned, IV, 171).

Her cinsin kendi özelliğini koruması yanında, bazı temel ahlâkî değerlerin de kazandırılmasıyla, sağlıklı bir cinsî eğitim ve gelişim sağlanabilir. Bunun için gerekli olan tedbir ve uygulamalar için en uygun yer aile yuvasıdır.

İslâm bu konuyu da bazı kurallara bağlamıştır. Buna göre, çocukların zihnî ve bünyesel gelişimlerine paralel şekilde cinsî yönden bilgilendirilmesi ve eğitilmesi tavsiye edilir.

Ana babanın kendi odalarında örtüsüz bulunabileceği saatlerde çocukların ve diğer ev halkının izinsiz olarak odaya girmemeleri gerekir.

Gençler ve yetişkin kişiler de, karı kocanın odasına girerken her defasında izin istemelidir. (en-Nûr 24/58-59). Böylece karı koca arasındaki cinsiyet hayatı gizliliğini korumalıdır.

Erkekle erkeğin, kadınla kadının birlikte aynı yatakta yatması da uygun değildir. (Müslim, "Hayâ", 73).

Çocukların, yedi ya da en geç on yaşlarında yataklarının ayırılması, kız ve erkek çocukların ayrı ayrı yataklarda yatırılmasını tavsiye eden Hz. Muhammed (a.s.v.) *(Ebû Dâvûd, Salât/26; Müsned, II/180,187)*, cinsiyet eğitiminde ana babanın büyük sorumluluğuna da işaret etmiş olmaktadır.

Evlilik Sırlarının İfşası

Ebû Sa'îd el-Hudrî (r. a.), Rasûlullah (a.s.v.)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir: ***"Kıyamet gününde Allah katında sahip olduğu konum bakımından en şerli kimselerden biri karısı ile cinsel ilişkide bulunup karşılıklı olarak birbirlerinden istifade eden ve daha sonra da hanımının sırrını ifşa eden adamdır."*** *(Müslim K. Nikâh/1437)*

Bu hadis ile ilgili olarak İmam Nevevî şöyle der: Bu hadiste, erkeğin hanımı ile olan cinsel hayatını ifşa etmesinin ve bunun de taylarını, ilişki sırasında hanımı ile konuştuklarını, yaptıklarını vb. şeyleri başkalarına anlatmasının haram olduğu bildirilmektedir. *(Şerhu Sahîh-i Müslim, c. 3, s. 610)*

Kocası Yanında İken İzni Olmadan Nafile Oruç Tutması

Ebû Hureyre (r. a.) Rasûlullah (a.s.v.)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: ***"Bir kadının, kocası yanında iken onun izni olmaksızın oruç tutması helal değildir. Yine, kocasının izni bulunmaksızın evine birinin girmesine de izin veremez."*** *(Muttefekun aleyh. Buhârî, K. Nikâh/5195; Müslim, K. Zekat/1026)*

Bu hadis ile ilgili olarak İmam Nevevî şöyle demiştir: "Bu hadis belli bir zamana bağlı olmayan nafile ve mendup oruçlara hamledilir. İfade edilen yasak, haramlık bildirmektedir. Ashabımız bu hususu tasrîh etmişlerdir. Bunun sebebi şudur: Kocanın istediği her an karısından faydalanma hakkı vardır. Kocanın bu hakkı da, hemen yerine getirilmesi gereken bir haktır. Nafile ya da vacip bile olsa daha sonra yapılabilecek bir amelden dolayı ertelenemez. Kocanın bizzat izni bulunmasa da, kadının oruç tutmasına göz yumulması gerekir. Hanımıyla ilişkide bulunmak istediğinde bu hakkı zaten yine vardır.

Hanımının orucunu bozdurabilir, denilirse, cevaben şunu söyleriz: Normalde kadının oruçlu olması cinsel ilişkide bulunmaya bir engel teşkil eder. Çünkü tutulan orucu bozmak suretiyle işlenecek cürümden endişe edilir. Rasûlullah (a.s.v.)'in ***"Kocası yanındayken" ifadesi "beldesinde mukim iken" manasındadır. Koca yolculukta ise, hanımının oruç tutma hakkı vardır. Kocası kendisi ile birlikte bulunmadığından dolayı cinsel bakımdan istifade söz konusu değildir."*** (Şerhu Sahîh-i Müslim, c. 3, s. 65)

Kadının Kocasının İzni Olmadan İnfakta Bulunması

Ebû Hureyre'den rivâyete göre şöyle der: "Veda haccı senesindeki hutbesinde Rasûlullah (a.s.v.)'i şöyle söylerken

işittim: ***"Kadın, kocasının evinden beyinin izni olmaksızın infakta bulunamaz."*** (Hasen hadis. Ebû Dâvûd/3565; Tirmizî/670;İbn Mâce/2295;

Âişe (r. anha) şöyle der: ***"Rasûlullah (a.s.v.) buyurdu ki: "Kadın evinin yiyeceğinden –bir rivâyette kocasının evinden- herhangi bir fesada yol açmaksızın infakta bulunursa, bu infakının ecrini kendisi; çalışıp kazandığı maldan infak edilmesinden dolayı olan ecri de, kocası alır. Malı koruyan kişi için de benzer durum geçerlidir. Hiçbiri diğerinin ecrini eksiltmez."*** (Buhârî, K. Zekât/1425; Müslim, K. Zekât/1024)

B) Cinsî Hayat ve Yasaklar

İnsanın ruhî ve mânevî olduğu kadar bedenî-tabii ihtiyaçlarının da mâkul ve dengeli bir şekilde karşılanması gerektiği ilkesini benimseyen İslâm dini, insanın cinselliğini de tabii bir vâkıa olarak ele almış, ancak bu konuda, belli sınırlar ve mâkul ölçüler koyarak hem cinsî hayatı korumayı ve devam ettirmeyi, hem de insanlık onuruna ve değerine aykırı davranışları, sapma ve aşırılıkları önlemeyi hedef almıştır. Diğer bir anlatımla İslâm dini, diğer alanlarda olduğu gibi bu konuda da akıl ile duygular arasında mutedil ve dengeli bir yol çizmiştir. Çünkü insan akıl, sezgi, düşünme ve karar verme, utanma, iffet gibi güzel haslet ve duygularla donatılmanın yanı sıra şehvet, yeme ve içme gibi bedenî ihtiyaçlara, birtakım zaaf ve temayüllere de sahiptir. İnsanın diğer dünyevî lezzet ve menfaatlerde olduğu gibi cinsellik konusunda da çoğu zaman bencillik ve aşırılığa kaçması, bedenin arzu ve duygularına kapılıp barbarca bir çekişmeye girmesi kuvvetle muhtemel olduğundan, İslâm'da cinsel eğitim ve cinsî ihtiyacın tatminiyle ilgili birçok düzenleyici ve emredici kurallar konmuştur.

İslâm'ın iki aslî kaynağı olan Kur'an ve Sünnet'te cinsî hayatla ilgili birçok ayrıntılı hüküm yer almaktadır. Bunun için de özel hayatın bir parçasını oluşturan cinsî hayatın dinin bu emir ve tavsiyeleri doğrultusunda düzenlenmesi, Müslüman için ayrı bir önem taşır.

İslâm akıl ve iradenin bedenî haz ve arzulara tâbi kılınmamasını, insanın şehvetin esiri olmamasını ister. Buna karşılık cinsel hayattan çekilme, hadımlaşma, Hristiyanlık'ta olduğu gibi din adamlarının evlenmeyerek Allah'a daha yakın olacağı iddiası İslâm'da hoş karşılanmaz. Hz. Muhammed (a.s.v.) kendini gece gündüz ibadete vererek dünyevî haz ve ihtiyaçlardan geri duran sahâbîleri eleştirerek bunun İslâm'ın önerdiği bir hayat tarzı olmadığını, bedenin, organların ve nefsin de kişi üzerinde hakları olduğunu, onların da haklarının verilmesi gerektiğini belirterek itidalden, tabii ve fıtrî yoldan ayrılmamayı önermiş, hadımlaşmayı da yasaklamıştır (Buhârî, "Nikâh", 7; Müsned, II, 173; III, 82).

Zaten evlenip iffeti koruma, cinsî arzularını meşrû ölçüler içerisinde giderme, sağlıklı ve düzenli bir cinsellik dinin emrettiği ve teşvik ettiği bir husus olduğundan geniş anlamda "ibadet" kavramına dahildir. Kur'an'da, "Sizler için kendileriyle sükûnete erip tatmin olacağınız eşler yaratıp da aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi, O'nun varlığının delillerindendir. Doğrusu bunda iyi düşünen toplumlar için ibretler vardır" (er-Rûm 30/21) buyurulur.

İffetini koruyan, evlilik içi meşrû cinsel ilişki ile yetinen müminlerden övgüyle söz edilir (el-Müminûn 23/5-6). Hz. Muhammed (a.s.v.)'in Müslümanları evlenmeye teşvik etmesi, evlilik birliğini mümkün olduğu sürece korumayı öğütlemesi, bu konuda velilere ve devlete birtakım görevler yüklemesi, bekârlığı kınayıp bekâr kalmayı âdet edinenlerin şiddetle eleştirilmesi de aynı amaca yöneliktir. Çünkü diğer dinî vecîbeler de dengeli ve huzurlu bir aile hayatı içinde daha iyi ifa edilebilecektir.

Evlenmeden önce tarafların birbirini görüp beğenmesi, taraflar arası denkliğin gözetilmesi gibi tedbirler, eşlerin vücut ve ağız temizliğine dikkat etme, karşılıklı sevgi ve saygı gösterme, süslenme ve güzel koku sürünme, birbirlerini cinsel yönden de tatmin etme, cinsel hayatın sırlarını koruma gibi karşılıklı hak ve ödevleri de dahil, cinsel hayatla ve aile hayatının mahremiyetiyle doğrudan veya dolaylı olarak ilgili birçok konuda gerek Hz. Muhammed (a.s.v.)'in sünnetinde ve gerekse klasik dinî

literatürde yer alan bilgi ve tavsiyeler, Müslümanların aile hayatı ve cinsel ilişki açısından da sağlıklı ve huzurlu bir hayata kavuşmasını, yanlışlık ve sapmalardan korunmasını hedef alır. Eşler arası cinsel yetersizliğin ve hastalığın haklı bir boşanma sebebi sayılmasının da böyle bir anlamı vardır. İslâm'ın cinsî hayatla ilgili olarak koyduğu yasak ve sınırlamalar da bir yönüyle bu gayeye mâtuftur. Kadınlarla ay hali ve lohusalık döneminde cinsî ilişkinin yasaklanması, eşler arası bile olsa anal ilişkinin livata olarak adlandırılıp yasaklanması da böyledir. İslâm'ın teşhirciliği, müstehcenliği, çıplaklık ve hayasızlığı, karı koca olmayanlar için şehvetle dokunma ve bakmayı, alkolü, kadın-erkek ilişkilerinde ölçüsüzlüğü kınayıp yasaklaması, bunların önlenmesi için birtakım tavsiyelerde bulunması da aynı şekilde fıtratı ve tabii olanı koruma, mâkul ve dengeli bir cinsî hayatı yaşatma, sapıklık ve aşırılıkları önleme çabası olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu konularda insan, duygu ve bedenî arzularının yoğun baskısı altında olduğundan çoğu defa akıl ve iradesiyle hareket edemez.

Aklın ve hür iradenin hâkim olmadığı alanda kişiye verilecek serbestlik, onu başı boşluğa, sapıklığa ve duygularının esiri olmaya götürecektir. İslâm böyle nazik bir konuda devreye girerek ferde akıl ve düşünce ile hareket etmesinde yardımcı olmakta, bedenî arzu ve ihtirası mâkul bir zeminde tatmin etme yolları göstermektedir.

Son yüzyıllarda Batı dünyasında sloganlaşan cinsî serbestlik akımı, birçok sapıklığın, doğal olmayan ilişkilerin, iğrenç zevklerin yayılmasına, önü alınamayan hastalıkların, ruhî bunalımların baş göstermesine yol açmış, hatta bundan bütün dünya ülkeleri zarar görmeye başlamıştır. Öte yandan ağırlaşan ekonomik şartlar, gayri meşrû ilişkilere karşı toplumsal hassasiyetin kaybolması, fuhşun yaygınlaşıp kolaylaşması ve bencillik gibi farklı birçok âmil toplumda bekârların sayısını arttırmakta, böylece insanların cinsel ihtiyaç ve isteklerini gayri meşrû yoldan karşılayan, sömüren yeni yeni ticarî faaliyet alanları ve sektörler ortaya çıkmaktadır.

Bu olumsuz gelişmelerden cinselliği ticarî kazanç konusu yapılan kadınlar başta olmak üzere toplumun her kesimi, aile kurumu, yeni yetişen nesil ayrı ayrı zarar görmektedir.

Toplumumuzda evlilik içi huzursuzluk ve tatminsizliklerde de bu dış telkin ve yayınların önemli payı vardır. Denilebilir ki, cinsî duyguların sömürü, tahrik ve serbestisini konu edinen ve teşvik eden bunca yayın ve zararlı faaliyet, bu yayın ve faaliyetlerin etkisinde oluşan hayat tarzı ve çevre karşısında kalan insanımızı, bütün bunlara rağmen sapma ve ayak kaymalarından koruyucu en büyük faktör İslâm inancına bağlılığı ve dinî ahlâkî değerlere olan saygısıdır. Batı toplumlarında da dindar Hristiyan ve Yahudi aileler, çevreden gelen olumsuz telkinlere karşı aynı direnci gösterebilmektedirler.

Çünkü akıl ve irade imanla, Allah'a karşı duyulan saygı ve sorumlulukla birleşince, bedenî arzu ve duyguları kolayca dizginleyebilmekte, kişi, insanlığına yakışır bir hayat tarzını sürdürebilmekte, buna karşılık ferdî yetişkinliğin, dinî inancın ve sorumluluk duygusunun bulunmadığı durumlarda ise kişiler nefislerine, kötü telkin ve çağrılara kolayca teslim olmaktadırlar.

İffet ve namusun korunması, İslâm dininin cinsî hayata ilişkin genel dinî ve ahlâkî ilkesini teşkil ettiği gibi zinanın haram kılınışı, zinaya veya iffetin ihlâline yol açabilecek durum ve davranışların yasaklanması da yine aynı ilkeyi korumaya yönelik önlemlerdir. Çünkü bir değeri koruma, onu doğrudan veya dolaylı şekilde ihlâl eden tehlikelere karşı önlem almakla mümkün olur. Bu sebeple dinin aslî kaynaklarında değişik şekillerde ifade edilen ve yukarıda yer yer değinilen zina yasağı ve cinsî hayatı koruma amacına yönelik olarak alınan çeşitli önlemler ve getirilen kısıtlamalar, fıkıh kültüründe hukukî ve ahlâkî, ferdî ve sosyal boyutlarıyla ayrıntılı biçimde ele alınmış ve dinin gösterdiği hedeflere ulaşmada fert ve topluma kılavuzluk edilmiştir.

Zina Yasağı

Evlilik dışı cinsel ilişki demek olan zina öteden beri insan aklının, ahlâk ve hukuk düzenlerinin, diğer semavî dinlerin

yanlış, ayıp ve kötü gördüğü bir fiil olup İslâm dininde de kesin olarak yasaklanmış, işlenmesi büyük günahlar arasında sayılmış ve önlenebilmesi için birtakım tedbirler öngörülmüştür.

Kur'an'da namus ve iffeti koruma Müslüman erkek ve kadınların en önde gelen vasıfları olarak sayılır (el-Müminûn 23/5; en-Nûr 24/30-31; el-Furkan 25/68; el-Ahzâb 33/35). Kur'an'da, "Zinaya yaklaşmayın, zira o bir hayasızlıktır ve çok kötü bir yoldur" (el-İsrâ 17/32) buyurularak hem zinanın apaçık bir çirkinlik ve sapma olduğu belirtilmiş hem de zinanın yanı sıra kişiyi zinaya götürecek yol ve ortamlar yasaklanmıştır. Çünkü zina, nesebin karışmasına, ailenin dağılmasına, hısımlık, komşuluk, arkadaşlık gibi bağların çözülüp toplumun mânevî ve ahlâkî değerlerinin temelden sarsılmasına yol açan ve insanı bedenî zevklerinin esiri yapıp aşağılayan çirkin bir davranıştır.

Böylesi zararlı ve kötü davranışın sadece ahlâkî ve dinî müeyyidelerle yasaklanması yeterli olmayacağından Kur'an'da zina eden erkek ve kadına bedenî ceza (celde) uygulanması da emredilmiştir (en-Nûr 24/3). Hz. Muhammed (a.s.v.)'in tatbikatında ise bu konuda bir ayırıma gidilerek, Kur'an'da zikredilen bedenî ceza evli olmayan kimselerin zinasına uygulanmış ve ayrıca bu kimseler bulundukları bölge dışına bir yıllığına sürgün edilmiş, zina eden evli erkek veya kadının ise taşlanarak öldürülmesi (recm) yönünde uygulamalar yapılmıştır *(Buhârî, "Hudûd", 30, 32; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 23- 25; Şevkânî, Neylü'l-evtâr, VII, 91-97).*

Kur'an ve Sünnet'teki bu esaslardan ve ayırımdan hareketle gelişen İslâm ceza hukukunda da zina suçunun oluşumu, uygulanacak cezanın mahiyet, tür ve şekli, sanık ve suçluların hak ve yükümlülükleri gibi konularda ayrıntılı bir hukuk doktrini meydana gelmiştir. Bu ayrıntıların temel amacı, suçta ve cezada kanunîliğin, açıklık, kesinlik ve objektifliğin sağlanması, suçlunun ve toplumun haklarının korunmasında dengenin kurulması, toplumun genel ahlâk esaslarının ve kamu düzeninin ihlâlinin önlenmesidir.

Zina suçunun ispatında dört erkek şahidin bulundurulması veya suçlunun dört defa ikrarda bulunması şartı da suçun tesbit ve ispatında şüpheli durumları önlemek içindir. Bu aynı zamanda zinanın aleniyet kazanıp toplumca bilinir bir hal aldığında cezalandırılması gibi bir anlam da taşır.

Toplumda zinanın önlenebilmesi için yasaklamanın veya suçu sabit görülenlere ceza uygulamanın yeterli olmayacağı, hatta İslâm'da cezaların uygulanışının amaç olmadığı açıktır. Onun için de İslâm'da suçların önlenmesi, kişileri suçu işlemeye sevkeden duygu, ortam ve araçların ıslah edilmesi, işlenen suç ve günahların da mümkün olduğu ölçüde gizlenmesi ilke edinilmiş, bunun için de öncelikli olarak, erkek ve kadınların yabancıların (aralarında evlilik bağı veya devamlı evlenme engeli bulunmayan kimselerin) yanında belli yerlerini örtmeleri, birbirlerini tahrik edecek şekilde davranmamaları, yabancı kadınla erkeğin baş başa kalmaması (halvet), toplumda açıklık ve müstehcenliğin önlenmesi gibi birinci kademede yer alan önlemler alınmıştır. Karşı cinsleri cinsel yönden uyaracak türde söz, bakış ve yakın ilişkilerin de zinaya hazırlayıcı hareketler olarak kınanması bu yüzdendir.

Hukuk düzeninin öngördüğü hedeflerin gerçekleşmesinde yasaklar ve bu yasakları koruyucu cezalar, tâli yasaklar ve tedbirler kadar, sosyal arka plan ve insan unsuru da önem taşır. Bu sebeple de İslâm toplumlarında söz konusu tedbirlerle yetinilmeyerek ailelere ve topluma çocukları eğitme, evlilik yaşını geçerli bir sebep olmadıkça geciktirmeme, evlenmeleri kolaylaştırma, toplumda dinî ve ahlâkî değerleri diri tutma gibi ilâve görevler verilmiş, her Müslümanın kendi eğilim ve davranışını kendi başına denetleyebilecek bir ahlâkî yetişkinliğe, kişilik ve sorumluluk bilincine ulaşması hedeflenmiştir.

Çünkü İslâm'ın temel gayesi suçluların cezalandırılması değil, toplumda suç ortamının oluşmaması, insanların güven ve huzur içinde yaşamasıdır.

Ancak, bütün bu önlemlere rağmen toplumda zina suçu işlendiğinde, aleniyet kazanıp kesin olarak ispat edildiğinde,

suçlunun cezalandırılması, hem suçun önlenmesi, hem toplum hakkının korunması açısından kaçınılmaz bir sonuçtur. İslâm'ın cezaların objektif, âdil ve tutarlı bir şekilde uygulanmasını emredip suçluya artık suçu işledikten sonra acınmaması gerektiğini ikaz etmesi de (en-Nûr 24/2) suçlunun cezalandırılmasının gerçek anlamda adalet ve rahmet olması gerçeğini ifade içindir. Çünkü insanlara gerçek anlamda acıma, suçluları affetme şeklinde değil, suçları önlemeye çalışma, suça giden yolları kapama, fakat toplumda suç işlendiğinde de tâvizsiz, tutarlı ve etkili şekilde suçluları cezalandırma ile olur.

Günümüz toplumlarında zinanın, birçok cinsel suç ve sapıklığın yaygın bir hal almasının, aileyi ve toplumun ortak mânevî ve ahlâkî değerlerini sarsıcı bir boyuta ulaşmasının temelinde eğitimin, aile içi ve beşerî ilişkilerin dinî ve ahlâkî zeminden koparılarak bireyci, özgürlükçü, bencil ve yararcı bir zeminde geliştirilmeye çalışılması, suçları tesbit ve cezalandırmada, kadın-erkek ilişkilerinin bireysel özgürlük ve hakların sınırlarını belirlemede bazı temel kriterlerin yitirilmiş olması yatmaktadır. Bu yanlışlıklar sonucu, suçluya acıma veya bireysel özgürlükleri koruma adı altında yanıltıcı propagandanın baskın etkisi sonucu birçok suç gerektiği şekilde önleyici, ıslah edici ve denk bir ceza ile karşılık görmemekte, suç mağduru fert veya toplumun hakları göz ardı edilmektedir. Batı toplumu için çok daha geçerli olan bu değerlendirmeler, Batı toplumuyla yakın ilişki içinde olan Müslüman toplumlar için de kısmen geçerli olup, Batı'daki bu olumsuz gelişmelerden Müslüman toplum ve kesimler de oldukça etkilenmektedir.

Bu alanda sayıları ve etkinlikleri giderek artan birçok olumsuz yayın, yönlendirme ve cinsel özgürlük propagandasına, örgün eğitiminin ve resmî politikaların da bu konuda yetersizliğine rağmen toplumumuzda zinanın ve diğer cinsel suç oranlarının Batı toplumlarına göre daha düşük olmasının temel nedeni, İslâm dininin ve genel ahlâk ilkelerinin fertlerin gönüllerinde, günlük hayatlarında ve insan ilişkilerinde egemenliğini ve yönlendiriciliğini büyük ölçüde sürdürmekte oluşudur. Ancak bunun yeterli bir güvence olarak görülmesi

Başa Dön

yanlış olur. Suçlunun cezalandırılmasından çok suçun işlenmesine meydan verilmemesi ve o ortamın yaratılmaması daha önemli olduğuna göre, bireylerin iyi eğitilmesi, ahlâklı ve erdemli kişiler olarak yetiştirilmesi, cinsî arzu ve ihtiyaçların sömürü aracı yapılmasının ve müstehcenliğin önlenmesi günümüzde daha büyük önem taşımakta, devlet, toplum ve bireyler olarak her kesim bu alanda ayrı ayrı sorumluluklar taşımaktadır.

Koruyucu Önlem ve Yasaklar

Toplumda fertlerin ve aile hayatının korunması, sağlıklı bir cinsî hayatın temini için sadece evlilik dışı cinsî münasebet demek olan zinanın yasaklanması yeterli olmaz. Buna ilâveten, aklın, dinin ve insan tabiatının kötü ve çirkin bulduğu her türlü hayasızlık, fuhuş ve müstehcenlikle mücadele edilmesi, bunları besleyip yaygınlaştıran ortamın da düzeltilmesi ve iyileştirilmesi gerekir. Bunun için de İslâm dini, sadece zinayı yasaklamakla yetinmeyip, zinaya götüren yolları, müstehcenliği, kadın ve erkek ilişkilerinde ölçüsüzlüğü ve aşırı serbestliği de önlemeye, buna ilâveten ferde ahlâkî olgunluk ve şahsî sorumluluk yüklemeye, cinsel hayatla ilgili eşler arası birtakım hak ve görevlerden söz ederek aile hayatını koruyup iyileştirmeye özen göstermiştir.

Kur'an'da zina ve fuhuş büyük günahlar arasında sayıldığı, zinanın dünyevî ve uhrevî cezasından söz edildiği gibi (Âl-i İmrân 3/135; en-Nisâ 4/15-16; el-İsrâ 13/32), erkek ve kadınların gözlerini haramdan korumaları, avret yerlerini örtmeleri emredilmiş, böylece zinaya giden yolun bir yönüyle kapanmış olacağına işaret edilmiştir (en-Nûr 24/30-31). Bir hadiste Hz. Muhammed (a.s.v.) dil, ağız, el, ayak, göz gibi organların zinasından söz ederek (Müslim, "Kader", 5) zinaya zemin hazırlayıcı her türlü gayri meşrû ilişkinin, flört ve beraberliğin de bu nevi zina olduğunu belirtmiş, bunlardan da sakındırmıştır. Çünkü iffet ve namus bir bütün olup, o ancak onu lekeleyecek her türlü kötülük ve yanlışlıktan uzak kalınarak korunabilir.

Erkek ve kadın biri diğeri için cinsî uyarıcıdır. Bu sebeple yabancı (aralarında evlilik bağı veya devamlı evlenme engeli

bulunmayan) erkek ve kadınların birbirlerine karşı ölçülü ve mesafeli davranmaları gereklidir. Yine, yabancı bir kadının yabancı bir erkekle baş başa kalması da doğurabileceği sakıncalı sonuçlar dolayısıyla yasaklanmıştır. Aralarında devamlı evlenme engeli bulunmayan bir erkek ile bir kadının bir yerde baş başa kalmaları İslâm hukukunda halvet terimiyle ifade edilir. Hadislerde, aralarında nikâh bağı veya devamlı evlenme engeli bulunmayan bir erkek ile bir kadının, başkalarının görüşüne açık olmayan kapalı bir mekânda baş başa kalmaları yasaklanmıştır. Bir hadiste Hz. Muhammed (a.s.v.) "***Kim Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsa, yanında mahremi olmayan bir kadınla yalnız kalmasın; çünkü böyle bir durumda üçüncüleri şeytandır"*** *(Müslim, Hac/74; Tirmizî, Radâ/16)* buyurmuştur.

Böyle bir durum karşı cins için tahrik edicidir, zinaya veya dedikoduya ve tarafların iffetlerinin zedelenmesine yol açabilir.

Kötülüğün önlenmesi kadar ona giden yolların kapatılması da önemlidir. Öte yandan iffet ve namus lekelendiğinde geri dönüşü ve telâfisi olmayan bir zarar ortaya çıkmış ve temel bir kişilik hakkı ihlâl edilmiş olur. Bu sebeple anılan muhtemel olumsuz sonuçları önlemek gayesiyle kadının yabancı bir erkekle kapalı bir mekânda baş başa kalması, kadının yanında mahremi bulunmadan yolculuk etmesi uygun görülmemiştir. Ancak bu tür davranışlar kendiliğinden değil harama yol açması sebebiyle yasaklandığı için, belirli ihtiyaç ve mazeretlerin ortaya çıkması veya anılan sakıncaların bulunmaması halinde câiz görülebilmektedir. Nitekim yol emniyetinin bulunması veya kadınların ayrı bir kafile teşkil etmesi halinde kadının mahremi bulunmaksızın yolculuk etmesinin câiz görülmesi bu anlayışa dayanır. Öte yandan bu tür kurallar ve kısıtlamalar genel ve yaygın durum ölçü alınarak ve muhtemel sakıncalar gözetilerek konulduğundan, kişilerin anılan sakıncaların kendileri hakkında vârit olmayacağına inanmalarından ziyade objektif tespitler ölçü alınır.

Erkek ve kadının birbirinin davranış, söz ve tavırlarından etkilenmesi kaçınılmazdır. Bunu en aza indirmek ve buna yol

açacak durumlardan dikkatli bir şekilde sakınmak gerekmektedir *(en-Nûr 24/30-31; Buhârî, "İstîzân", 12; "Kader", 9; "Nikâh", 43; Müslim, "Kader", 20-21; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 43; Müsned, II, 267, 276, 317, 329, 343).*

Böylece duyu organlarının her birinin cinsî uyarılmaya karşı kontrol altında tutulması, iffet ahlâkının yerleşmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu da güçlü bir iç disiplin ve kendine hâkimiyet ile sağlanabilir.

Cinsî uyarıcılık özelliği bakımından kadınların durumu çok daha fazla hassasiyet gösterir. Bunun için, kadınların daha da dikkatli davranmaları istenmiştir. Yabancı erkeklerle konuşurken kadınların, kalpte şüphe uyandırmayacak ve karşısındaki kişiyi yanlış anlamaya sürüklemeyecek tarzda ciddi ve ağır başlı olarak konuşmaları (el-Ahzâb 33/32), süs ve endamlarını yabancılara göstermemeleri (en-Nûr 24/31), bunun için de sokağa çıktıklarında güzelce örtünmeleri (en-Nûr 24/31; el-Ahzâb 33/59) bu gayeye mâtuf emirlerdir. Hz. Muhammed (a.s.v.), kadınların kendi evleri dışında, başkalarına hissettirecek derecede koku sürünerek dolaşmalarını hoş karşılamamış ve bunu edep dışı bir davranış olarak değerlendirmiştir *(bk. Tirmizî, "Edeb", 35; "Radâ'", 13; Müsned, IV, 414, 418).*

C) Doğum Kontrolü

Terim anlamıyla doğum kontrolü, eşlerin istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olabilmeleri için gebeliği önleyici birtakım önlem ve yöntemlere başvurmaları demektir. Konu esasen aile içi ilişkileri, anne ve babanın sorumluluğunu ilgilendirdiği için ilk planda ferdî boyutta bir meseledir. Ancak günümüzde doğum kontrolü, aile veya nüfus planlaması adıyla yürütülen politikanın ana parçasını oluşturduğundan bütün toplumu yakından ilgilendiren sosyal, ekonomik hatta uluslararası boyutta bir önem taşımaya başlamıştır.

Doğum kontrolü her iki yönüyle de İslâm hukukunu ilgilendirmektedir.

Bireysel Boyut

Bireysel ve ailevî boyutuyla doğum kontrolünün fıkhî hükmü, kontrol usul ve işleminin mahiyetiyle yakından ilgilidir. Kadının yumurtası ile erkeğin spermi birleşip döllenme olduktan sonra gebeliğe son verilmesi, yani ana rahminde oluşmuş ceninin düşürülmesi, halk arasındaki tabiriyle çocuk düşürme ve aldırma, doğum kontrolü kavramının dışında olup ayrı dinî hükümlere tâbidir ve bundan sonra ayrıca ele alınacaktır. Burada ise hamileliği önleyici tedbirler anlamındaki doğum kontrolünden söz edilecektir.

İslâm dininde toplumun temeli olarak kabul edilen aile kurumuna büyük önem verilmiş, bu kurumun korunmasını ve sağlıklı bir bünyeye kavuşturulmasını temin gayesiyle dinî ve hukukî mahiyette bir dizi tedbir alınmıştır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) imkânı olan kimselerin evlenmesini ve evliliğin kolaylaştırılmasını tavsiye etmiş, kıyamet gönünde ümmetinin çokluğu ile övüneceğini bildirmiştir *(Buhârî, "Nikâh", 2; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 1, 4).*

Bunlar Resûlullah'ın neslin devamına ve nüfus artışına önem verdiği, doğum kontrolüne gidilmesini tasvip etmediği şeklinde yorumlanabilir. Buna ilâveten kader, rızık ve tevekkülle ilgili inanışlar, nüfusun öteden beri toplulukların en önemli güç kaynağı olması, ayrıca içinde yaşanılan toplumun geleneksel kültürü de eşlerin gebeliği önleyici tedbirler almasında, hatta fakihlerin doğum kontrolünün dinî hükmü konusunda çekimser veya karşı bir tavır izlenmesinde etkili olmuştur.

Doğum kontrolünün, daha açık ifadeyle eşlerin gebeliği önlemesinin eski ve yeni birçok yöntemi vardır. Tıbbî ve teknik gelişmeler neticesinde, her gün yeni metot ve ilâçlar ortaya çıkmaktadır. Azil, yani erkeğin cinsel ilişki sırasında spermini dışarı akıtması yöntemi çok eskilerden beri bilinen bir usul olup ilk dönem Müslümanları tarafından da biliniyor ve uygulanıyordu.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in azli yasaklamamış olması *(Buhârî, "Nikâh", 96; Müslim, "Nikâh", 125-138),* İslâm bilginlerinin büyük çoğunluğunun da azli câiz ve mubah görüp bunu eşlerin

irade ve tercihlerine bırakmış olmaları, fert ve aile planında doğum kontrolünün kural olarak câiz olduğunun ilk delili sayılabilir.

Eşlerin hangi durumlarda azil ve diğer gebeliği önleyici metotlara başvuracağı ise genelde onların aile içi meselesi olarak görülmekle birlikte örnek olarak, fazla çocuk yüzünden ailenin ve çocukların sıkıntıya düşmesi, anne sağlığının bozulması, çocukları gereği şekilde yetiştirememe tehlikesi gibi gerekçeler sayılmıştır. Zâhirî hukukçu İbn Hazm hariç tutulursa, bu konuda Sünnî hukuk ekolleri ve Şiî mezhepleri arasında ciddi bir görüş farklılığı yoktur. Ancak İslâm bilginleri, eşlerin karşılıklı haklarını koruma, aile içi huzur ve mutluluğu sağlama amacıyla gebeliği önleme metotlarının iki tarafın karşılıklı rızâsı dahilinde uygulanmasını telkin ve tavsiye ederler.

* Doğum kontrolü hakkında İslâm hukukunun hükmünü tesbit edebilmek için bu kontrolü sağlayan işlemin hamileliği önlemeye mi, yoksa ana rahminde oluşmuş çocuğu düşürmeye mi yönelik olduğunun bilinmesi gerekir. İslâm hukukçularının çocuğun oluşmasını önlemeye genelde olumlu baktıkları, bunun için alınan tedbirlerin tarafların ve özellikle annenin rızasıyla olması durumunda bir mahzur teşkil etmeyeceğini ifade ettikleri görülmektedir. Bu konuda en eski ve en yaygın metot, erkeğin menisini dışarı akıtması demek olan azildir. Azlin Hz. Muhammed (a.s.v.) tarafından yasaklanmadığı bilinmektedir (Buhârî, "Nikâḥ", 96; Müslim, "Nikâḥ", 125-138). Buna dayanarak İslâm hukukçularının büyük çoğunluğu, eşin rızâsının alınması şartıyla azli dinen meşrû bir doğum kontrolü yöntemi kabul ederler. Eşin razı olmaması durumunda Hanefîler ve mezhepteki hâkim görüşe göre Şâfiîler azli mekruh kabul ederken Hanbeliler câiz olmadığını söylerler.* *(bk. Azil). (https://islam ansiklopedisi.org.tr/dogum-kontrolu)*

Azil dışında ilâç almak, vaginaya gebeliği önleyici bir madde koymak, prezervatif kullanmak vb. yollarla da hamileliğin önlenmesi mümkündür. Bütün bunlarda göz önünde bulundurulması gereken husus, kullanılacak usulle annenin sağlığına zarar vermemektir. Aksi halde meydana gelen zararın

türüne ve ağırlığına göre doğum kontrolü tenzîhen veya tahrîmen mekruh yahut haram olacaktır. Bugün tıbbın getirdiği imkânlardan biri olarak spiral kullanılması ayrıca değerlendirilmelidir. Spiralin genelde hamileliği önleyici olarak işlev gördüğü bilinmekle beraber zaman zaman döllenmeyi engellemeyip rahimde teşekkül eden cenini dışarı atıcı bir fonksiyon icra ettiği de anlaşılmaktadır. Bu durumda spiral kullanımını, hamileliği önleme grubunda değil çocuk düşürme grubunda değerlendirmek ve dinî hükmünü de ona göre belirlemek gerekir.

Rahime yumurta ulaştıran kanalların bağlanması veya erkeğin kısırlaştırılması çağdaş doğum kontrolü metotlarından bir diğeridir. Bu usuller de hamileliği önleyici etkilere sahiptir ve bu yönüyle öbürleri gibi kısmî bir hoşgörü ile karşılanabilir. Ancak söz konusu yöntemlerden bir kısmının geri dönülmez adımlar olduğu ve kullananlar için değişik açılardan sakıncalar doğurduğu, üstelik genel olarak fıtratı değiştirmek anlamına da gelebileceği göz önünde bulundurulursa zaruret hali dışında bu tür yollara başvurulmamasının İslâm'ın genel prensiplerine daha uygun düştüğü kabul edilmelidir.

Kadın veya erkeğin çocuk yapma kabiliyetinin yok edilmesi demek olan kısırlaştırma ilâçla veya cerrahî müdahale ile olmaktadır. Âyet ve hadislerde konuyla doğrudan ilgili bir hüküm olmamakla birlikte, İslâm bilginlerinin büyük çoğunluğu tıbbî veya dinî bir zaruret yokken bu yönteme başvurulmasını câiz görmemektedir.

* Nihai olarak doğum yapmayı engelleyecek bir tedavi ile kadının kısırlaştırılması konusu ile ilgili olarak; fakihler, hamile kalmayı kökünden engelleyecek herhangi bir şeyin kullanılmasının haram olduğunu açıkça söylemişlerdir. Çünkü bu da diri diri çocuğu gömmek gibidir. Ancak veraset yoluyla çocuklara ve torunlara geçebilecek tehlikeli bir hastalığın olması gibi bir zaruret olması hali müstesnadır. Çünkü kötülüklerin önlenmesi menfaatlerin temininden önceliklidir ve böyle bir durumda; zararın daha hafif olanı yapılır. Ağır bir hastalığa yakalanmış bir kadının kısırlaştırılmasında mani yoktur.

O vakit bu kadın, yüce Allah'ın kısır bırakmayı murad ettiği kadınlar grubundan olur: ***"Gökler ve yerin mülkü yalnız Allah'ındır. Dilediğini yaratır, dilediğine dişiler bağışlar, dilediğine de erkekler bağışlar yahut da onlara erkek ve dişi olarak çiftler verir, dilediğini de kısır bırakır." (Şura,49)***

Şafiilere göre hamileliği bir süre geciktiren, kökten kesmeyen yollar ise haram değildir. Çocuk yetiştirmek gibi bir özür sebebiyle olursa mekruh da olmaz, değilse mekruh olur. * *(İslam Fıkhı Ansiklopedisi 2/364)*

Gerekçe olarak da bunun fıtrat değiştirme, Allah'ın doğuştan verdiği kabiliyet ve nimetleri inkâr, insanın temel hak ve hürriyetine müdahale olduğu görüşündedirler. Bu sebeple de eşlerin artık hiç çocukları olmayacak ve geri dönülmesi imkânsız şekilde kısırlaştırılmasının dinen sakıncalı ve günah olduğunu ifade eder, bunun ancak eşlerden birinde aklî veya zührevî bulaşıcı bir hastalığın bulunması ve çocuklara geçeceğinin sabit olması halinde câiz olabileceğini belirtirler.

Ancak gebeliği önleyici metotlar ile başlamış bulunan gebeliği sona erdirme ve döllenmiş yumurtayı dışarı atma işlemlerinin birbirinden iyice ayrılması gerekir. Çünkü farklı bu iki işlem farklı dinî hükümlere tâbidir. Bu itibarla bir kısım yeni metot ve ilâçların gebeliği önlemediği, aksine döllenmiş yumurtayı imha ve izâle ettiği ve bu şekilde gebeliğin devamını önlediği belirlendiğinde, artık bunların çocuk düşürme kapsamında ele alınması gerekir. Meselâ bugün tıbbın getirdiği imkânlardan biri olan spiralin, gebeliği önleyici bir işlev gördüğü bilinmekle birlikte zaman zaman döllenmeyi engellemeyip rahimde teşekkül eden cenini dışarı atıcı bir fonksiyon icra ettiği de anlaşılmaktadır.

İslâm hukukçuları azil ve diğer gebeliği önleme yöntemlerine karşı oldukça müsamahalı baktıkları halde, çocuk düşürmeyi hiçbir aşamada tasvip etmemiş, tıbbî ve dinî zaruret bulunması durumu hariç böyle bir işlemi cinayet, büyük günah saymışlardır. Bu itibarla çocuk düşürme ve başlamış bulunan gebeliği sona erdirme işlemlerinin doğum kontrolü olarak

değerlendirilmesi, gebeliği önleme hakkında fıkıh kültüründeki mevcut hoşgörü ve müsaadenin bu işlemlere de taşırılması mümkün değildir.

Nüfus Planlaması

Bir toplum politikası olarak aile veya nüfus planlaması ise doğum kontrolünün bir başka yönünü teşkil eder. Dünyada iktisadî kaynakların sınırlı olduğu, hızlı nüfus artışının iktisadî gelişmeyi durduracağı ve maddî kaynaklardan yararlanmada sıkıntıya yol açacağı teziyle başlatılan "toplumsal nüfus ve aile planlaması" ise siyasal bir karakter arz ettiğinden aile içi doğum kontrolünü konu alan ferdî çerçevenin dışında kalmakta, ayrı bir zeminde ele alınması gerekmektedir.

Batı'da başlayan ve iki yüzyıllık bir geçmişi bulunan bu toplumsal nüfus planlaması kampanyası, diğer âmillerin de etkisiyle gelişmiş Batı ülkelerinde nüfus artışını yavaşlatmış hatta durdurmuştur. Bu durum karşısında nüfusun giderek azalmasının yaratacağı tehlikeleri gördüklerinden, artık Batı ülkeleri nüfuslarını arttırıcı, aile ve çocukları koruyucu, hatta teşvik edici birtakım tedbirleri almaya yönelmişlerdir. Bu tutum ve uygulamaları halen devam etmektedir.

Ülkede nüfusun azalması o ülkede kaynaklardan fertlere daha fazla pay düşmesine, fert başına düşen millî gelirin artmasına yol açıyorsa da, eskiden olduğu gibi çağımızda da nüfus başlı başına bir güç kaynağı ve iktisadî zenginlik aracı da olabildiğinden nüfus azalması uzun vadede toplumun aleyhine olmaktadır. Gelişmiş Batı ülkelerinin günümüzde nüfusu arttırıcı tedbirlere başvurması ve teşvik etmesi bundan kaynaklanmaktadır.

Öte yandan zengin Batı ülkeleri, gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus artışını da ileriye mâtuf ciddi bir tehlike veya sıkıntı kaynağı olarak gördüklerinden, bunu önleyici tedbirler üzerinde titizlikle durmakta, gelişmekte olan ülkelerdeki, bu arada İslâm ülkelerindeki toplumsal nüfus planlamasını organize veya finanse etmektedirler. Bütün bu gelişmeler, esasen ferdî çerçevede doğum kontrolüne hoşgörü ile bakan İslâm

bilginlerini, çağımızdaki toplumsal nüfus planlaması hakkında olumsuz bir tavır almaya sevk etmiştir. XX. Yüzyılın özellikle ikinci yarısında İslâm dünyasında bu konuda birçok eser kaleme alınmış, konuyla ilgili çok sayıda ilmî toplantı yapılmış, konunun dinî, sosyal ve siyasî boyutu tartışılmıştır. Değişik İslâm ülkelerindeki fetva heyetlerinin ve ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki kurulların yanı sıra, İslâm Konferansı Teşkilâtı'na bağlı olup bütün İslâm ülkelerinin temsil edildiği İslâm Fıkıh Akademisi de 10-15 Ocak 1988 tarihleri arasında Küveyt'te gerçekleştirdiği V. Dönem Toplantısı'nda bu konuyu geniş biçimde ele alıp karara bağlamıştır. Özetle ifade etmek gerekirse; bu kararlarda, gebeliği önleyici metotların kullanılması eşlerin ortak kararına bağlı aile içi bir mesele olarak değerlendirilmiş ve câiz görülmüş, buna karşılık başta tıbbî zaruretler olmak üzere dinen meşrû bir gerekçeye dayanmadıkça çocuk düşürme, başlamış gebeliği sona erdirme, eşleri kısırlaştırma câiz görülmemiştir.

Toplum politikası olarak nüfus ve aile planlamasının ise uzun vadede İslâm âleminin aleyhine sonuç vereceği, bu yönde yürütülen kampanyaların farklı amaçları taşıdığı ve siyaseten doğru olmadığı kanaatine varılmıştır.

D) Çocuk Düşürme

Döllenme gerçekleştikten sonra rahimde oluşan ceninin dış etki ve müdahale ile düşürülmesi, çok eski dönemlerden beri dinin, ahlâk ve hukukun tasvip etmediği ve önlemeye çalıştığı bir davranış olmakla birlikte çeşitli toplumlarda sık sık karşılaşılan bir olgu olma niteliğini de hiçbir zaman yitirmemiştir.

Nitekim Yahudilikte çocuk düşürme yasaklandığı gibi buna sebebiyet veren kimse anne de olsa cezalandırılmıştır. Hıristiyanlıkta da çocuk düşürme büyük günah kabul edilmiş ve bunu yapan kimse öteden beri kilise geleneğinde cinayet işlemekle itham edilmiş ve ciddi bir tepki görmüştür.

İslâm'da da durum böyledir. İnsan hayatının korunması, İslâm dininin beş temel ilke ve amacından biri olduğu gibi insanın en şerefli varlık olduğu, insanın saygınlığı ve

dokunulmazlığı da İslâm'ın ısrarla üzerinde durduğu ana fikirlerden biridir. İnsanın yaşama hakkı, erkek spermi ile kadın yumurtasının birleştiği ve döllenmenin başladığı andan itibaren Allah tarafından verilmiş temel bir hak olup artık bu safhadan itibaren anne baba da dahil hiçbir kimsenin bu hakka müdahale etmesine izin verilmemiştir. Çünkü cenin yaşama hakkını anne babasından değil, doğrudan yaratandan alır.

Anne babanın başlangıçta çocuk sahibi olup olmamakta iradeleri ve seçme hakları varsa da, gebeliği önleyici tedbir ve yöntemleri kullanmalarına dinen izin verilmişse de, artık gebelik teşekkül ettikten sonra doğacak çocuğun hayatına son verme hakları yoktur.

Kur'an'da çocuk düşürmeyle ilgili özel bir hüküm bulunmaz. Ancak âyet ve hadislerde yer alan genel prensipler ve özel hükümler anne karnındaki ceninin dinen meşrû sayılan haklı bir gerekçe olmadan düşürülmesine ve gebeliğe son verilmesine müsaade etmez. ***"Çocuklarınızı yoksulluk korkusuyla öldürmeyin"*** (el-En'âm 6/151; el-İsrâ 17/31) âyetinin dolaylı ifadesi, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in kasten çocuk düşürmeyi cinayet olarak adlandırıp bunu işleyen veya sebep olanın maddî tazminat ödemesine hükmetmesi, rızık, kader ve tevekkülle ilgili dinî telkin ve emirler bir anlamda anne karnındaki çocuğun hayat hakkını da güvence altına almaya mâtuf emir ve tedbirlerdir.

İnsanın cenin halinde iken dahi, yani döllenme-doğum arasındaki safhasından itibaren -belirli kurallar çerçevesinde- vücûb (hak) ehliyetine sahip olmasının anlamı budur. Bu itibarla İslâm hukukunda, tıbbî ve dinî bir zaruret bulunmadıkça anne karnındaki çocuğun düşürülmesi ve aldırılması -anne baba tarafından yapılmış veya yaptırılmış olsa bile- cinayet (suç) olarak adlandırılıp haram sayılmıştır.

Çocuk düşürmenin genel ilke olarak dinî hükmü böyle olmakla birlikte, sperm ve yumurtanın hangi safhadan itibaren cenin sayılacağı ve dinen hukuken koruma altına alınacağı, ceninin bulunduğu safhaya göre çocuk düşürmenin cezasında, hatta günahında bir farklılığın olup olmayacağı İslâm

hukukçuları arasında tartışmalıdır. Kur'an'da ceninin anne karnındaki yaratılış safhalarından bahsedilmekle birlikte *(el-Müminûn 12-14)* bu safhaların ruhun üflenişiyle bir ilgisinin olup olmadığı konusunda açıklama bulunmaz.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in bir hadisinde anne karnındaki çocuğa 120. Günden sonra ruh üfleneceğinden söz edilir *(Buhârî, Bed'ü'l-halk/6).* Ruhun üflenmesinin ilk kırk günden sonra vuku bulduğuna işaret eden hadisler de *vardır (Müslim, Kader/2,4; Müsned, III/397).* Âyetin dolaylı ifadesi yanı sıra bu hadisler, bir de fakihlerin dönemlerinde cenin hakkındaki tıbbî bilgileri bu konuda farklı ölçü ve görüşlere sahip olmalarına zemin hazırlamıştır.

Aralarında bazı Hanefîlerin de bulunduğu bir grup İslâm hukukçusu 120 günden önceki, bazı Maliki ve Hanbeli fakihleri ise kırk günden önceki çocuk düşürmeleri, tam oluşmuş bir çocuk düşürme saymama eğilimindedirler.

* Şâfiî mezhebinde, ruh üflenmeden önce bunun câiz olup olmadığı konusunda iki farklı görüş mevcuttur. İmam Gazzâlî ne zaman olursa olsun çocuk düşürmenin cinayet olduğunu söylerken bazı âlimler bunun haram değil mekruh olduğu, ancak ilk günlerden ruh üflenme vaktine doğru gidildikçe tenzîhen mekruhtan harama doğru bir değişme göstereceği, çocuğun 120. güne yaklaşıldığı sırada düşürülmesinin ise haram hükmü içinde değerlendirilmesinin kuvvet kazanacağı tarzında bir izah getirmişlerdir. Hanbeli mezhebinde bazı âlimler, ruh üflenmesinden önce çocuk düşürmenin mubah olduğuna dair görüş belirtmekle birlikte mezhepte hâkim görüş çocuk düşürmenin bu dönemde de haram olduğu şeklindedir.* *(https://islamansiklopedisi.org.tr/cocuk-dusurme)*

* Şafiilerin ve Zahirilerin ise çoğunluğunun kabul ettiği görüşe göre, "döl suyunun (nutfe) anne rahmine yerleştikten sonra şekillenmeye başlamasını ve ruhun üflenmesine hazır hale gelmesini göstermektedirler." İmam-ı Gazali, İbn Teymiyye, İbn Receb el-Hanbeli, İbnü'l-Cevzî' nin de bu görüşü savunduğu

bildirilmektedir. * *(Kadının Üreme Hakkı, Kürtaj, Çocuk Düşürme ve Düşürtme Suçları kitabı)*

Ancak söz konusu hukukçuların böyle düşünmesi, ceninin anne karnında geçirdiği safhalar, döllenme ve çocuğun oluşumu konusunda, dönemlerinin tabii icabı olarak yeterli tıbbî ve teknik bilgiden yoksun olmalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu gruptaki hukukçular yukarıda zikredilen hadisten hareketle ceninin ancak 120 günden sonra canlılık kazandığı ve teşekkül ettiği, bundan önce ceninin cansız veya belirsiz bir halde ruh üflenmeyi beklediği kanaatindedirler. Bu belirsizlik, biraz da çocuk düşürmenin dinî hükmü açısından ruhun üflenmesinden önceki dönemle sonraki dönem arasında ayırım yapma ihtiyacı, bu fakihleri birinci safha için mekruh, ikinci safha için haram hükmünü vermeye sevk etmiştir. Diğer bir ifadeyle bu konuda toleranslı bir tavır sergileyenler, çocuk düşürmenin hükmünün ilk günlerden ruh üflenme vaktine doğru gidildikçe mekruhtan harama doğru bir değişme göstereceği, ruh üflenme safhasından; yani kimilerine göre kırkıncı, kimilerine göre 120. günden itibaren de haram hükmü içine gireceği şeklinde bir açıklama getirmişlerdir.

Ceninin canlılığının, mahiyetini hiçbir zaman bilemeyeceğimiz ruhun üflenmesiyle aynı şey olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Böyle bir iddia içermeksizin belirtmek gerekirse, günümüzde ulaşılan ayrıntılı tıbbî bilgiler ceninin döllenmeden itibaren ayrı bir canlılık ve bütünlük kazandığını, safha safha oluşum ve yaratılışının tamamlandığını, ilk birkaç haftadan itibaren organlarının teşekkül ettiğini, hatta kalp atışlarının hissedildiğini ortaya koymaktadır. Böyle olunca ilk 120 gün içindeki çocuk düşürmeleri, cinayet ve günah olan çocuk düşürme fiilinin kapsamı dışında tutmak mümkün görünmemektedir. Nitekim İslâm hukukçularının çoğunluğu hangi safhada olursa olsun çocuk düşürmeyi câiz görmezler. Mezheplerde hâkim görüş de budur. Meselâ İmam-ı Gazali, ilk dönemden itibaren çocuk düşürmenin câiz olmadığını ve cinayet olduğunu söyler.

Ruh üflendikten sonra çocuk düşürmenin veya aldırmanın haram olduğunda ve bu davranışın cinayet telakki edileceğinde İslâm âlimleri görüş birliğindedir. Ancak annenin hayatını kurtarma gibi tıbbî ve kesin bir zaruret ortaya çıkmışsa o zaman anne karnındaki ceninin tıbbî bir müdahale ile alınması câiz görülür. Fakat bu konuda anne babanın karar vermesinden ziyade deneyim ve uzmanlığına güvenilen tıp doktorlarının kararının esas alınması doğru olur.

Cenine karşı bir cinayet işlenmesi halinde gurre (cenin diyeti) tabir edilen bir ceza tazminat ödenir. Gurrenin miktarının, sünnetteki tatbikat örneğinden *(Ebû Dâvûd, Dıyât/19; Tirmizî, Dıyât/15)* yola çıkarak beş deve, -altın ve gümüşün o asırdaki değerine göre- yaklaşık 212,5 gr. altın veya 1785 gr. (Hanefilere göre 1487,5 gr.) gümüş olduğu görülmektedir. Gurre ceninin mirası kabul edilir ve düşmesine sebep olan kimse hariç vârisleri arasında paylaştırılır. Gurrenin ödenmesi için çocuk düşürmenin kasten veya hata ile olması, anne veya baba tarafından işlenmesi fark etmez. Şâfiî ve Hânbelî fakihleri gurre ile birlikte kefâret ödenmesini de gerekli görürler. Bu hükümler de İslâm'ın insan hayatına verdiği değerin açık bir göstergesidir.

Çağımızda zengin Batılı ülkelerin malî ve fikrî desteğiyle başlatılan ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde yürütülen nüfus ve aile planlaması kampanyaları ve bu yöndeki yoğun propagandalar aileleri, özellikle de kadınları etkilemekte ve giderek çocuk aldırma (kürtaj) toplumumuzda yaygınlaşmaktadır. Fazla çocuk sahibi olmayı kınayan çevre baskısı da istenmeyen gebeliklerde kürtajı bir çözüm olarak algılamayı kolaylaştırmaktadır. Evlilik dışı ilişkilerin artması ve müsamaha görmeye başlaması da yine kürtajın yaygınlaşma sebeplerinden biridir. Batı ülkelerinde; toplumsal ve ahlâkî yapıdaki bozukluk kürtajın serbest bırakılması yönünde kampanya ve baskıları arttırıyorsa da toplumsal sağduyu ve kilise çevreleri bunun açık bir cinayet olduğunu, kürtajın serbest bırakılmasının birçok sakınca taşımasının yanı sıra bir insanlık suçu sayılması gerektiğini açıkça ifade etmektedir.

Başa Dön

Bu yönde yapılan propagandalar özgürlük, ülke kalkınması, dengeli gelir paylaşımı, mevcut çocukların daha iyi yetişmesi gibi iddialar içerse de kürtajın dinen ve ahlâken ağır bir cinayet ve suç olduğu açıktır. İslâm dini gebeliği önleyici tedbirler almayı hoş görmüş ve eşlerin diledikleri zaman ve sayıda çocuk sahibi olmalarına imkân vermiş, fakat başlamış bulunan gebeliği sona erdirmeyi ve anne karnında teşekkül etmiş cenini imha etmeyi ise cinayet ve büyük günah saymıştır. Zira, başlangıçta da ifade edildiği gibi, hayat ve ölümü yaratan Allah'tır. Anne ve baba insan hayatı ve neslin devamı için sadece bir vasıtadır. İslâm'ın aldığı bütün tedbirler, yaptığı telkin ve teşvikler, netice itibariyle insanın hayatını ve saygınlığını koruma, dünya ve âhiret mutluluğunu temin etme amacına yöneliktir.

E) Sunî Döllenme ve Tüp Bebek

Anne ve babanın çocuk sahibi olmayı istemeleri en tabii hakları olduğu gibi, bu istek dince de teşvik edilmiştir. Çünkü ailenin kuruluş amaçlarından birisi de çocuk sahibi olmak, onların geleceklerini hazırlamak, dolayısıyla sahip oldukları kültürel ve sosyal değerlerin devamını temin etmektir. Ancak İslâm dini, meşrû evlilik dışında çocuk sahibi olma yollarını yasak saymış ve bunu toplumsal bozulmanın nedeni olarak görmüştür. İslâm'ın evliliği teşvik edip zinayı yasaklaması, nesil, nesep ve aileyi zayıflatabilecek her türlü tehlikeye şiddetle karşı çıkması netice itibariyle yine insanın saygınlığını, toplumun örgüsünün ve aile yapısının sağlamlığını hedef almakta, bu yönde akla ve selim fıtrata yardımcı olmaktadır.

İslâm inancına göre diğer bütün nimetler gibi çocuk da Allah vergisidir. Bu hususta Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: ***"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O, ne dilerse, onu yaratır. Kimi dilerse ona kızlar bağışlar, kimi dilerse ona erkekler lutfeder. Yahut erkekler, dişiler olmak üzere çift verir. Kimi de dilerse onu kısır bırakır. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, her şeye kâdirdir"*** (eş-Şuarâ 42/49-50). Şu var ki, Allah Teâlâ yarattığı her şeyi bir sebebe bağlamıştır. Tabiat kanunu da denilen bu sebepleri araştırıp keşfetmek ve meşrû bir arzuya

kavuşmak için uygun sebeplere sarılmak, kader inancı ile çatışmaz. Bu yüzden, kısırlığı sebebiyle çocuk sahibi olamayan eşlerin tedavi yoluna gitmelerinde ve bu tedavi sonucu çocuk sahibi olmalarında bir sakınca yoktur ve bu en tabii haklarıdır.

Çeşitli bedenî-tıbbî rahatsızlıklar sebebiyle çocuk sahibi olamayan eşlerin çocuk sahibi olmak için kullandıkları tekniklerden birisi de "tüp bebek" yöntemidir.

Bu, bir nevi sunî ilkah (sunî döllenme) yöntemi olup erkeğin menisi (sperm) alınıp, uygun dış ortamda kadının yumurtasıyla döllendirilmekte, sonra da kadının rahmine konularak hamileliğe ve doğuma imkân hazırlanmaktadır.

Çocuk sahibi olamayan eşlerin tıbbî tedavisi ve çocuk sahibi olmalarına imkân hazırlanması gibi gayet olumlu ve iyi niyetli bir başlangıcı bulunan tüp bebek yöntemi, daha sonra Batı'da giderek farklı boyutlar kazandığı ve toplumun geleneksel, dinî, ahlâkî ve sosyal değerleriyle çelişen farklı amaçlar doğrultusunda kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Dinî ve ahlâkî çerçeveden bağımsız bir uygulama seyri gösteren bu teknolojinin yol açtığı bireysel ve sosyal problemler önce Batı'da, sonra da Müslüman toplumlarda tartışılmaya başlanmıştır.

Çağımızda konu hakkında görüş bildiren İslâm bilginlerine göre çeşitli nedenlerle çocuk sahibi olamayan evli çiftlerin bu imkâna kavuşturulması gerek tıbbî tedavi gerekse temel insan hakları açısından olumlu ve övgüye değer bir gelişmedir. Sunî döllenme ve tüp bebek yöntemi de bu amaçla kullanılabilir. Ancak bunda kocanın menisinin ve eşinin yumurtasının kullanılması ve hamileliği de yine eşin yapması şarttır. Döllenmenin bu şartlarla rahim dışında gerçekleştirilip sonradan anne adayı eşin rahmine konması dinen sakınca teşkil etmez. Fakat bu yöntemin, kocanın veya karısının tabii yoldan hamile bırakma veya hamile kalma imkânının olmaması halinde uygulanabilecek istisna bir çözüm ve tedavi şekli olduğu unutulmamalıdır.

Nitekim konuyu 1986 yılında Amman'da yaptığı toplantıda görüşen İslâm Konferansı Teşkilâtına bağlı İslâm Fıkıh Akademisi de benzeri bir sonuca varmış olup bu konuda almış olduğu karar özeti şöyledir:

1. Kocanın sperminin yabancı yani arada evlilik bağı bulunmayan bir kadından alınan yumurta hücresiyle döllendirilmesiyle oluşan embriyonun karısının rahmine yerleştirilmesi,

2. Yabancı bir erkeğin spermi kullanılarak yapılan döllendirme sonucu oluşan embriyonun kadının rahmine yerleştirilmesi,

3. Eşlerden alınan yumurta ve sperm hücrelerinin dışarıda döllenmesi ile oluşan embriyonun, hamile kalmaya gönüllü bir başka kadının rahmine yerleştirilmesi,

4. Yabancı bir erkeğin spermi ile yabancı bir kadının yumurta hücresinin dışarıda döllendirilmesi ve embriyonun kadının rahmine yerleştirilmesi,

5. Kocanın spermi ile karısının yumurtasının dışarıda döllendirilmesiyle oluşan embriyonun, kocanın diğer karısının rahmine yerleştirilmesi şeklinde yapılan sunî döllenme ve tüp bebek uygulamaları, İslâm'ın bu konuda koyduğu temel ilke, yasak ve amaçlara ters düştüğü için şer'an câiz değildir.

Buna karşılık; kocanın spermi ile karısının yumurtası alınarak dışarıda döllendirilmesi ve oluşan embriyonun aynı kadının rahmine yerleştirilmesi ile kocanın sperminin alınıp karısının döl yatağı ya da rahminde uygun bir bölgeye bırakılarak iç döllenmenin sağlanması yöntemleri ise, ihtiyaç halinde başvurulabilecek, tedavi karakteri taşıyan ve dinî ilkelere de ters düşmeyen bir yol olup dinî sakınca taşımaz."

Böyle olunca, döllenmenin üç unsuru olan sperm, yumurta ve rahimin her üçü de birbiriyle evli çifte ait olursa, tüpte aşılama yoluyla çocuk sahibi olmakta dinen bir mahzur yoktur. Bu normal yolla çocuk sahibi olamayan eşlere uygulanan tedavi mahiyetindedir. Buna karşılık sunî döllenme ve tüp bebek tekniğinde bu şeklin dışına çıkılıp araya yabancı bir unsur sokulduğunda, yani sperm, yumurta ve rahimden biri karı koca

dışındaki bir şahsa ait olduğunda câiz olmamaktadır. Bu tekniğin câiz görülmeyen şekilleri kullanıldığında, doğacak çocuğun sperm babası, aile babası, yumurta annesi, taşıyan-doğuran annesi veya bunlardan en az üçü söz konusu olmakta, bu da gerek her iki tür baba gerekse her iki tür anne için farklı boyutta psikolojik-fıtrî bunalımlara, sosyal ve ahlâkî problemlere yol açmakta, çocuk için de olumsuz, gayri tabii bir aile ve sosyal ortam hazırlamakta, çocuğun temel insanî ve ailevî haklardan mahrum olarak dünyaya gelmesine sebep teşkil etmektedir. Bu tür uygulamaların nesep karışıklığına yol açtığı, aile ve toplumu kökünden sarstığı da açıktır.

Sadece evli eşler arasında bir tedavi yöntemi olarak câiz ve sakıncasız olan sunî döllenme ve tüp bebek uygulamasının, bugün bazı Avrupa ülkelerinde görülmeye başlandığı şekilde, evlenmeksizin kimliği belirsiz bir erkeğin sperminden çocuk sahibi olma, kocası iktidarsız veya spermleri yetersiz olduğunda karısını başka bir erkeğin spermi ile hamile bırakma, sperm bankası oluşturma gibi dinen ve ahlâken olduğu kadar fert psikolojisi, sosyal değerler, doğan çocuğun hakları gibi açılardan da olumsuz sonuçları bulunan bir uygulama halini alması esefle müşahede edilen bir durumdur. Bu aynı zamanda ilmî ve teknik gelişmelerin, dinî ve ahlâkî zemin kaybedildiğinde ne gibi kontrolsüz ve zararlı bir ivme kazanabileceğini de göstermesi bakımından düşündürücüdür. Zaten bu alanda ortaya çıkan olumsuz sonuçlar Batılı düşünürler, bilim ve din adamları tarafından da sıklıkla dile getirilmekte, fakat yanlış uygulamaları önleyecek dinî ve ahlâkî bağlar büyük ölçüde devre dışı kaldığı, hukuk düzeni de bu çerçevede oluştuğu için olumlu bir gelişme kaydedilememektedir.

Batı dünyasında yeni yeni konuşulup tartışılmaya başlanan ve ilk olarak hayvanlar üzerinde denenen kopyalama (klonlama) yöntemi de benzeri bir değerlendirmeye tâbi tutulabilir. * *(DİB İlmihal-2)*

ANNE-BABA OLMAK

(Çocuk Doğumu)

* Şafiilere göre, çocuğu doğduğu için kişinin şükür secdesi yapması sünnettir.

Erkek çocuk doğduğu zaman, fazla sevinip, kız çocuğun doğumuyla üzülmemelidir. Zira bir baba olarak hayrın hangisinde olduğunu bilmek mümkün değildir. Nice erkek çocuk sahibi vardır ki, oğlunun kız olmasını temenni etmektedir. Belki kızların ebeveyne sağladığı rahatlık, erkek çocuklarının sağladığı rahattan daha fazladır. Kız çocuğunu yetiştirmekle elde edilen sevap daha boldur.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi bir Müslümanın bir kızı varsa, o kızına İslâm terbiyesini vermiş ve terbiyesini de gereği gibi yapmışsa, ona yedirip ve yemeğini helâlinden vermişse ve Allah'ın kendisine ihsan ettiği nimetlerden o kızcağıza ihsanda bulunmuşsa, o kız, babasını ateşten korumak hususunda bir teminat ve cennete girmesini kolaylaştıran bir vesiledir." (Taberânî ve Haraîtî,)

İbn Abbas da Hz. Peygamber'den şu hadîsi rivayet etmiştir: "Hiçbir (Müslüman) fert yoktur ki, iki kız evlada sahip olup onlar onun yanında bulunduğu müddet zarfında onlara iyilik yapıp (din ve dünyalarını tâmir edip) ihsanda bulunsun da o kızlar da onu cennete sokmaya vesile olmasın." *(İbn Mâce ve Hâkim)*

Enes, Hz. Peygamber'in (s.a) şöyle dediğini rivayet eder: ***"Kimin iki kızı veya iki kız kardeşi olursa, o da bunlara yanında oldukları müddetçe ihsanda bulunursa, benim ile o kimse cennette (parmaklarını işaret ederek) bunların ikisi gibi oluruz." (****Haraîtî)*

"Herhangi bir kimse ki, Müslümanların pazarlarından birisine çıkıp oradan (yiyecek veya giyecekten) bir şey satın alıp evine götürüp erkek çocuklarına değil, özellikle kız çocuklarına verirse, böyle bir kimseye Allah Teâlâ (cc) (şefkat ile) bakar.

Allah Teâlâ kime şefkat ile bakarsa onu artık azaba düçar etmez." (*Harâitî)*

" Ebu Hüreyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet eder: Kimin üç kızı veya kız kardeşi olup, onların şiddet ve zahmetlerine karşı tahammül gösterirse, Allah Teâlâ, o kulunu, onlara gösterdiği merhametten ötürü, cennetine dahil eder.

- Ey Allah'ın Rasülü! İki tane olursa durum nasıldır?
- İki tane olursa da durum böyledir.
- Ya bir tane ise nasıldır?
- Bir tane de aynı fazileti elde ettirir.* *(İhya-u Ulumiddin-Viladet)*

* Ailenin Çocuğu Olduğunda Yapılması Gerekenler

1- Akika Kurbanı Kesmek

(İleride ayrıntılı olarak açıklanmıştır.)

2- Çocuğa Yedinci Gün İsim Vermek, Saçlarını Keserek Saçları Ağırlığınca Altın veya Gümüş Vermek

Çocuğun doğumunun yedinci gününde isim vermek sünnettir. Ayrıca güzel bir isim vermek de sünnettir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Sizler, kıyamet gününde kendi isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Öyle ise isimlerinizi güzelleştirin."*** *(Ebu Dâvud/498, (Ebu Derda'dan)*

"İsimleriniz içerisinde Allah'a en sevimli olanı Abdullah ve Abdurrahman'dır." *(Müslim/2132, (İbn Ömer'den)*

Erkek veya kız çocuğunun doğumunun yedinci gününde akika'sı kesildikten ve saçları kesilip tartıldıktan sonra, onların ağırlığınca altın veya gümüşü sadaka olarak vermek sünnettir.

Hasan doğduğunda Hz. Muhammed (a.s.v.), Hz. Fatıma'ya şöyle buyurmuştur: ***"Hasan(ın doğumu) için bir koyun kurban kes ve ey Fatıma, Hasan'ın saçını traş et ve ağırlığınca gümüş tasadduk et."*** *(Tirmizî/151-9, Hz. Ali'den)*

Hz. Ali diyor ki: *'Bunun üzerine Falıma, (kesilen) saçı tarttı. Saçın ağırlığı 1 dirhem veya 1 dirhemden biraz eksikti'.*

3- Çocuğun Kulağına Ezan Okumak

Çocuğun kulağına giren ilk sesin, tevhid sesi olması için sağ kulağına ezan okumak sünnettir. Sol kulağına da kamet okunmalıdır. Ebu Râfi'den şöyle rivayet edilmiştir: ***"Ali'nin oğlu Hasan, Fatıma'dan doğduğu zaman Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, onun kulağına namaz ezanı gibi ezan okuduğunu gördüm."*** *(Tirmizî/1514)*

4- Çocuğun Tahnik Edilmesi

İster kız, ister erkek çocuğu olsun, bir hurma ile tahnik edilmesi müstehabdır. Tahnik etmek, çiğnenmiş bir hurmayı çocuğun damaklarına ve ağzının diğer taraflarına sürerek ovmaktır. Eğer hurma yoksa, tatlı olan başka bir şeyle tahnik etmek müstehabtır.

Bunun delili, Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen şu hadîstir: *"Ben, Ebu Talha el-Ensarî'nin oğlu (üvey kardeşim) Abdullah doğduğu zaman onu Hz. Muhammed (a.s.v.)'in yanına götürdüm. Rasûlullah'ı bir aba içinde kendisine ait olan bir deveye katran sürer halde buldum. Bana 'Yanında hurma var mı?' diye sordu. Ben de 'Evet' diyerek kendisine birkaç tane hurma uzattım. Rasûlullah bu hurmaları kendi ağzına attı ve onları iyice çiğnedi. Sonra çocuğun ağzını açtı, ağzındaki ezilmiş hurmayı çocuğun ağzına bıraktı. Bunun üzerine çocuk, dili ile ağzındaki şeyi arayıp yalanmaya başladı. Rasûlullah da* ***'Hurma, Ensar'ın sevgilisidir'*** *dedi ve çocuğa Abdullah ismini verdi."* *(Müslim/2144)*

Ebu Musa da şöyle rivayet etmektedir: "Bir oğlum doğdu. Ben hemen onu alıp Hz. Muhammed (a.s.v.)'e götürdüm. Hz. Muhammed (a.s.v.), oğluma İbrahim adını verdi ve hurmayı çiğneyip onun damağına çaldı."*(Müslim/214)*

Hz. Aişe'den de şöyle rivayet edilmiştir: ***"Rasûlullah'a küçük çocuklar getirilirdi ve o da onların damaklarını oyar, kendilerine bereket ve saadet duasında bulunurdu."*** *(Müslim/2144)*

Zikredilen hadîslere binaen âlimler, yeni doğan çocuğu salah ve takva sahiplerine götürüp dua ve tahnik ettirmenin müstehab olduğunu söylemişlerdir.

5- Çocuğu Sünnet (Hitan) Ettirmek

Sünnet ameliyesine ve bu ameliyenin yapıldığı yere hitan denir. Erkek çocuğun sünneti, tenasül uzvunun başını kapatan ve adına haşefe denilen deri kesilerek gerçekleştirilir.

Sünnet Ettirmenin Hükmü

İmam Şafii'ye göre erkek ve kız çocukları sünnet ettirmek vaciptir. Erkeklerin sünneti, tenasül uzvunun başını kapatan ve haşefe denilen deriyi kesmektir. Kız çocuklarının sünneti ise, ferc'in üst tarafında bulunan derinin bir parçasını kesmektir. Bazı âlimler, sünnetin, erkekler için vacip olduğunu, fakat kızlar için vacip olmadığını söylemişlerdir.

Sünnetin Meşruiyetinin Delili

Sünnetin vacip olduğunun delili, şu hadîstir: ***"Fıtrat beştir (beş şey fıtrattandır): sünnet olmak, etek traşı yapmak, tırnakları kesmek, koltuk altı kıllarını kesmek ve bıyıkları kısaltmak."*** *(Müslim/257, Buhari/552, (Ebu Hüreyre'den)*

Hadîste geçen fıtrat kelimesi, hilkat demektir. Fıtrat'tan maksat, peygamberlerin güzel görüp yaptığı, şeriatların ittifakla kabul ettiği eskiden beri süregelen sünnettir.

Sünnet'in Zamanı

Sünnet vacip olmakla beraber çocukken yapılması şart değildir. Büyüdükten sonra da sünnet olunabilir. Fakat çocuğun velisinin, onu doğumunun yedinci gününde sünnet ettirmesi sünnettir. Ancak çocuk sünnete dayanabilecek durumdaysa veya hasla değilse böyledir. Araplar, İslâm'dan önce de ataları Hz. İbrahim'in sünnetine tabi olarak çocuklarını sünnet ettirirlerdi.

Sünnet'in Meşruiyetinin Hikmeti

Sünnetin hikmeti, taharet ve nezafeti en güzel şekilde tahakkuk ettirmesidir. Çünkü tenasül uzvunun başında bulunan ve haşefe denilen deri temizliğe engel olur. Bedenin temiz olmasında, iç temizliğine delil vardır.

"Allah çok tevbe edenleri sever ve çok temizlenenleri de sever." (Bakara/222)

Şüphe yok ki tevbe, baünî kusur ve günahlardan temizlenmenin şiarı ve alâmetidir.

6- Doğan Çocuktan Ötürü Anne ve Babasına Gözaydınlığı Dilemek

Doğan erkek çocuğu için erkeklerin, doğan kız çocuğu, için de kadınların, çocuğun anne ve babasına göz aydınlığı dilemeleri sünnettir.

Erkekler, çocuğun babasına ***"Allah, ihsan ettiği bu çocukta senin için bereket kılsın ve seni Allah'ın ihsanına şükreden kullarından"*** eylesin. Buluğ çağma yetişsin. Çocuktan ötürü Allah sana rızık versin' demelidir.

Babanın da onlara şöyle demesi müstehaptır: ***'Allah sizin için de bereket kılsın ve sevabınızı artırsın'.***

Kadınlar da çocuğun annesine, erkeklerin çocuğun babasına söylediklerini söylemeli, çocuğun annesi de kocasının erkeklere söylediklerini söylemelidir. * *(Halil Günenç- Büyük Şafii İlmihali)*

Ebu Musa (r.a) şöyle bir olay anlatır: ***"Çocuğum oldu ve onu Hz. Peygamber'e getirdim, adını İbrahim koydu. Sonra da çocuğun ağzına çiğnenmiş hurmayı çaldı. Hayır, duasında bulunarak çocuğu bana geri verdi."*** (Buhari, Müslim)

7- Çocuğu Emzirme

Anne Sütünün Özellikleri

1) Anne sütü sterildir. Mikroplardan arındırılmıştır.
2) Çocuğun emebileceği ısıdadır, yani ılıktır.
3) Çocuk sütü emdikçe yerine yenisi üretilmektedir.
4) Çocuk emmediğinde anne göğsünde bekleyen süt bozulmaz.
5) Anne sütünün içindeki besinler, bebeğin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş olduğundan sindirimi de kolaydır.
6) Çocuğun sağlıklı bir şekilde büyüyüp gelişebilmesi için gerekli her türlü besini içinde bulundurur.
7) Çocuğu mikroplara karşı korur.

8) Emzirme, çocukla anne arasındaki ruhsal ilişkiyi arttırır.

Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: ***"Anneler çocuklarını emzirmeyi tamamlamak isteyenler için iki bütün yıl emzirirler. Evlât kendisine ait olan babaya da, emzirenlerin yiyecekleri, giyecekleri uygun ölçüde bir borçtur. Gerçi herkes gücüne göre sorumlu tutulur. Ne bir anaya yavrusu ile, ne de bir babaya yavrusu ile zarar verilmemelidir. Vârise düşen de aynı borçtur. Eğer baba ve ana karşılıklı rıza ve müsavere ile çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine bir günah yoktur. Eğer çocuklarınızı başkasına emzirtmek isterseniz, vereceğinizi güzel güzel verdikten sonra yine size günah yoktur. Allah`tan da korkun ve bilin ki, Allah ne yaparsanız görür, basîr`dir."*** *(Bakara/233)*

Bu âyet, emzirme ile alâkalı olarak bir çok hüküm ihtiva eder:

a. Emzirmenin en uzun müddeti iki yıldır. Ondan sonraki emzirme ile süt akrabalığı oluşmaz.

b. Hamileliğin en az süresi altı aydır. (Çünkü bir başka âyette de ***"Gebelik ve sütten ayırma otuz aydır"*** buyruluyor (46/15) emzirme süresi olan yirmidört ayı bundan çıktığımızda altı ay kalır.)

c. Çocuk babaya nisbet edilir.

d. Emzirme ücreti babanın üzerinedir. Demek ki, anne, çocuğu baba adına emzirir, yani emzirme zorunluluğu yoktur.

e. Baba bu konuda anneye baskı yapamayacağı gibi, anne de babanın çaresiz kalması halinde ona kazan kaldıramaz.

f. Babanın ölmesi halinde varisleri, onun çocuğunu emzirene karşı aynı nafaka borcu ile mükelleftirler.

g. Anne çocuğunu emzirmek isterse, baba onu ayırıp süt anneye vermez.

h. İki yıldan önce de çocuk, anne babanın karşılıklı anlaşma ve kararlan ile sütten kesilebilir. Yani emzirmenin zorunlu en az süresi yoktur...

Bir başka âyette de: ***"Eğer zorlanırsanız onu bir başkası emzirir, eğer sizin için emzirirlerse, emzirenlerin ücretlerini***

verin" *(Talak 65/6)* buyurulduğuna göre, annelerin emzirme zorunluluğu yoktur. *(Cessâs, N/104)* Anne emzirmek isterse, babanın buna mani olup, başka anne bulması câiz değildir. *(Cessâs, N/105,106)* Çünkü bunda anneye çocuğuyla zarar verme vardır. Halbuki bu, âyetle yasaklanmıştır. Emzirme süresi içerisinde çocuğun, annesinden, başkasının memesini almaması, babanın ve çocuğun malı bulunmaması, babanın süt anne bulamaması gibi durumlarla emzirici olarak annenin belirlenmiş olması dışında, babanın onu zorlama hakkı, hukuken (kazaen) yoktur. *(ibn Âbidîn NI/212, 559, 618; Kasânî, Bedâyî IV/40)* Yalnız babanın süt anne bulamaması halinde bile, havyan sütü, yağ, mama vs. ile bakabileceği için anne yine mecbur edilemez diyenler de vardır. (ibn Âbidîn NI/618)

Ancak mezkur âyet-i kerimenin üslûbu ve bu konunun çeşitli yönlerini örfe bırakması göz önünde bulundurulduğunda, hukuken olmasa dahi, annenin çocuğunu diyaneten (Allah indinde) emzirme zorunluluğu vardır denmiştir. (Âbidîn NI/211)

Mâlikilerde kadın eş olduğu sürece ve başkasının kabul etmemesi halinde, emzirme annenin görevidir. (İbnü`I-Arabi, Ayâtü`I-ahkâm I/204) Ama bâin talakla ayrılan kadının görevi değildir. Bu durumda babanın görevidir. Ancak kadın kendisi emzirmek isterse, o bu iş için önceliklidir ve emzirmesi karşılığında ecr-i misil hak eder. (Sabûnî, age. I/353)

Keza kadın kocanın nikâhında olduğu sürece, baba onun sadece kendisine ait kalması için, çocuğu başka bir anneye emzirtmek isterse bu câizdir. Çocuk da süt anneyi kabul ediyorsa (emiyorsa) annenin onu kendi emzirmekte ısrar etmesi câiz olmaz. Çünkü bunda babaya zarar vardır. Özellikle de kadın tekrar hâmile kalmışsa bu böyledir. Bu iki sebep, annenin çocuğunu süt anneye teslim etmesini gerektirir. Çünkü âyetin emzirmeyi kadına hak olarak da görev olarak da vermiş olması muhtemeldir. *(Ibnü`I-Arabî age. 4/204)* Ancak İmam Mâlik, soylu kadınların emzirmek istememeleri halinde, maslahata binaen emzirme zorunlulukları yoktur, der. Babanın süt anne tutmaya maddî gücü yeterli değilse; emzirme masraflarını devlet

hazinesi (beytü`l-mâl) karşılar, diyenler de vardır. *(Kurtubî, IV/161)*

Şâfiîler de, çocuğu babanın başkasına emzirtmek istemesi halinde, kadının buna karşı çıkamayacağını çünkü bunun erkeğin kadından yararlanma hakkına kısmen engel olacağını söylerler. Hanbeliler ise, Hanefiler ile hemen hemen aynı görüştedirler. *(ibn Kudâme, el-Mugnî VN/627-28)*

Süt annelere gelince, karşılıklı rızaya dayanan bir ücret akdi ile emzirecekleri için, herhangi bir zorunlulukları yoktur. İstemezlerse emzirmezler. Sütleri kendi çocuklarına fazla geldiği, kendi çocuklarını sütten erken kestikleri, ölmüş olabilecekleri ihtimalleri düşünürsek, süt annelik yapmanın o kadar zor olmadığını görürüz. Ayrıca günümüzde bu uygulamanın hemen hemen hiç yapılmadığını da hesaba katarsak, günümüz örfüne göre annelerin çocuklarını diyaneten (Allah indinde) emzirmek zorunda olduklarını söyleyebiliriz. Ancak bu müessesenin çok faydalı yönlerinin olduğunu da bilmemiz gerekir. Süt emmenin de İslâm'da bir akrabalık sebebi olduğunu düşünürsek, bu yolla akrabalık çemberi genişlemiş ve sosyal dayanışmaya katkıda bulunulmuş olur. Fakir anneler için hem güzel bir. is sahası açılmış hem de istikbalinin garantisi olacak akrabaları çoğalmış olur. Fizikî formasyonuna önem veren kadınlar, onu bozmadan, yıpranmadan hem çocuk sahibi olmuş, hem de başkasına iş temin etmiş olurlar. Bunu, bir kadının (ya da erkeğin) keyfi için diğerinin sömürülmesi gibi gayr-i insanî bir uygulama olarak görmek isabetsiz olur. Çünkü bir defa bu fitrî ve en iyi olan uygulama değildir. Annelerin çocuklarını bizzat kendilerinin emzirmeleri menduptur. Çünkü çocuğun, gıda kadar anne şefkatine de ihtiyacı vardır. *(Sabûnî age I/353)*

Sonra bunu gayr-i insanî görüp uygulamamanın hiç bir insanî sonucu yoktur. Anne istediği formasyonunu kaybedecek, süt anne de alacağı ücreti kaçıracaktır. Belki de bunun onur kırıcı olmaması için, İslâm ona da aynı zamanda bir annelik pâyesi vermektedir.*(https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/annenin-cocugunu-emzirme-zorunlulugu)*

KUR'AN VE SÜNNETE GÖRE ÇOCUK TERBİYESİ

Eğitimde ne anlattığımız, kadar nasıl anlattığımızda önemlidir. Elbette insanlara ve özellikle çocuklarımıza iyi, güzel ve faydalı şeyler öğretmeliyiz. Aynı şekilde bu faydalı ve güzel şeyleri güzel metotlarla anlatmalı ve öğretmeliyiz.

Öğretmeni sevmeyen öğrencinin dersi de sevmediği bilinmektedir. İyi bir eğitimci, kendini sevdirmeyi bilmelidir. Çocuklarla ilgilenmeli, onları sevmeli, güler yüzlü olmalı pozitif düşünmeli, kısaca kendisini mesleğine ve öğrencilerine adamalıdır.

Bizlerin en temelde Kur'an bütünlüğünden kalkarak insan ve çocuk fıtratını okuyup, vahyi bir bütünlük içinde bu fıtrata en uygun eğitimi nasıl vereceğimizin, nasıl Müslüman şahsiyetler yetiştireceğimiz üzerinde konuyu ele almaya çalışacağım.

Bilindiği gibi çocuğun üç evresi vardır:

1. Çocuğun doğum ve bakımı.

2. Çocuğun 6 yaşından ergenlik dönemine kadarki dönemi. (Bu süreç çocuğun kişiliğinin şekillenmesi, kimliğinin oluşması bakımından oldukça önemli bir dönemdir.)

3. Çocuğun ergenlik dönemi.

Bu üç ayrı evrede Müslümanlar olarak çocuklarımızı nasıl eğiteceğimiz ve onları sağlam temeller üzerine oturmuş şahsiyetler olarak nasıl yetiştireceğimiz sorusu, son derece sıcak bir soruna işaret etmektedir.

Öncelikle Kur'an-ı Kerim'de baş eğiticimiz olan Rabbimizin, çocuklar ve onların nasıl bir fonksiyon taşıdıklarıyla ilgili bizlere yol haritası göstermesi açısından bazı ayetleri hatırlamamız gerekecek:

"O mal ve oğullar, dünya hayatının (gelip geçici) süsüdür. Baki kalacak salih ameller ise, Rabbinin katında karşılık bakımından da hayırlıdır, umut bağlamak için de hayırlıdır." (Kehf, 18/ 46)

"Çocuklarınız ergenlik çağına girdiklerinde, kendilerinden öncekiler (büyükleri) izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler. İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklar. Allah alîmdir, hakîmdir" (Nur, 24/ 59)

"Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanlardır." (Münafikun, 63/9)

"Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et; zira, tövbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin." (Bakara, 2/128)

Yukarıdaki ayetlerin çocukla ilgili vurgularından şu tespitleri çıkarabiliriz:

a) Çocuğun sevimliliği ve dünya hayatının süsü olmasının fıtriliği.

b) Çocukların ***"Sabah namazından önce, öğleyin üstünüzü çıkardığınız vakit, yatsı namazından sonra…"*** (Nur, 24/58-59) zamanlama adabı açısından eğitilmesi ve çocuklar için oluşturulan kuralların önemi.

c) Çocuğun imtihan aracı olduğu ve çocuk sevgisinin Allah'a kulluk görevinin önüne geçmemesinin gerekliliği.

d) Çocuğun salihlerden olması ve Allah'a adanmış bir kul olarak yetiştirilmesi duası ve çocuğun bu dua doğrultusunda yönlendirilmesi.

Bu tür ayetler bütün olarak ele alınıp incelendiğinde, bizlere Kur'an ayetlerinden çocuk eğitimi konusunda işaret taşları açısından bir metot veya temel bir perspektif göstermektedir.

Genelde içinde yaşadığımız toplumda çocuk eğitimi bilgisi konusunda yanlış bir algılayış söz konusudur. Özellikle de tıbbi ve sosyal gelişmişliği ifade etme açısından çocuk eğitiminde Batı kaynaklı kitaplar rehber olarak değerlendirilmektedir. Son dönemlerde Müslüman ailelerin de bu tarz kitaplara yöneldiği

bilinmektedir. Tabi ki bu tarz kitaplarda muhakeme ederek yararlanacağımız bazı veriler vardır. Ama büyük oranda bu tarz kitaplar çocukları kapitalist toplum gerçeğine entegre etmek amacıyla yazılmış çalışmalardır. Bu tür çalışmalarda çocuk her zaman sevilen, hiçbir zaman kızılmayan, hayatın merkezine alınan, ihtiyaçları her şeyden üstün tutulan, hatta gözleri kör eden bir aşık gibi geleceği kutsanan bir yüceltişle değerlendirilmektedir. Batı pedagojisinde çocuk adeta bir prens veya prenses gibi algılanmakta, en modern imkanlara kavuşturulması için tüketim kültürünün her çeşidine bağlanılmaktadır. Ne yazık ki bu söylem ve yaklaşımlar, çocuk boyutuna indirgeyemeyen İslami kesimden aileler de bunlardan etkilenmişlerdir

Ama Kur'an bütünlüğü içinde olayı ele aldığımızda çocukların sevilen, şefkat duyulan varlıklar olduğu; ama aynı zamanda bir imtihan vesilesi de olabilecekleri üzerinde sıkça durulduğuna rastlamaktayız. Yani Allah-u Teala çocuk eğitimimiz alanında da bizlere ölçü edineceğimiz önemli işaretler göstermiştir.

Yine burada önemle üzerinde durulması gereken bir nokta şudur ki, sanki sadece ebeveynlerin çocukları üzerinde birtakım hakları var ama çocukların anne ve babaları üzerinde hiçbir hakları yokmuş gibi algılanmaktadır. Oysa ki Kur'an'da anne ve babaya "öf" bile dememekten bahsedilmektedir. Onları incitecek tutum ve davranışlardan kaçınılması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Kur'an bütünlüğünden yola çıkarak Hz. Peygamber'in çocuk eğitimine nasıl yaklaştığını irdeleyecek olursak, bu konuda zengin bir rivayet söz konusu değildir. Ama Rasulullah (a.s.v.) çocuk konusuna da Kur'an'da bildirilen işaretler ve fıtri örf doğrultusunda yaklaşmış, konuyu bu şekilde tefekkür etmiş ve uygulamıştır. Peygamberimizin, insanlara Kitab'ı ve Hikmet'i öğretmekle vazifelendirilmiş bir elçi olduğu Kur'an-ı Kerim'de mükerreren zikredilmiştir. (Al-i İmran, 3/164, Cuma, 62/2, Maide, 5/67…) Ve ilk inen ayetlerde eğitim içerikli işaretlerin oldukça fazla olduğunu görmekteyiz. Yine Hz. Peygamber'in eğitime verdiği öneme haiz olarak İslam'ın farklı bölgelere

yayılmasıyla beraber, kendisinden başka dini öğretecek yeni bir öğretmen kadrosu oluşturduğuna da rastlamaktayız. (Mus'ab Bin Umeyr'in genç bir sahabe olmasına rağmen Akabe Biatleri'nden sonra Yesrib'e öğretmen, Medine'den de seriyyelerin İslam'ı talep eden kabilelere eğitmen olarak gönderilmeleri gibi.)

Bununla beraber Hz. Ömer döneminde valilerin gittikleri yerlerde dini bilgilerin öğretildiği ortamları kurmaları söylenmiş, hatta bazı araştırmacılar çocukların öğretimi için ilk programın Hz. Ömer tarafından tespit edildiğini ifade etmişlerdir.

Hz. Peygamber'in çocuklara yaklaşımı

Kur'an'daki çocuklara yönelik ayetlerin uygulaması konusunda tabi ki ilk örnek alacağımız insan, sahabesine ve tüm ümmetine vahyin şahitliğini gösteren Hz. Muhammed'dir. Ahlakı Kur'an olan Rasulullah'ın çocuklarla ilişkilerinde ve onları eğitirken takip ettiği yol ve yaklaşım biçimleri bu nedenle bizim örnek alacağımız uygulamalardır. Ancak bu konularda Rasulullah'ın örnekliğini metot olarak kullanabilmemiz için O'na isnat edilen rivayetlerden sahih olarak gördüğümüz bazı hadisler üzerinde durmaya çalışacağız.

Başa Dön

a) Bir rivayette Peygamberimizin torunu Hasan, su ister. O esnada diğer torunu Hüseyin de uyanır ve su ister. Peygamberimiz suyu Hasan'a verir. Kızı Fatıma babasına, "Hüseyin'i daha mı az seviyorsun" der. Peygamberimiz "hayır suyu önce Hasan istedi ve ona verdim" der. Rasulullah bu rivayete göre taleplerde hatırı değil öncelikli talebi dikkate almaktadır ki, çocuklar arasındaki rekabette bu tavır son derece eğiticidir.

b) Hicaz cahili geleneğinde kızların ikinci sınıf konumuna itildiğini gözettiğimiz de, bazı rivayetlerden Rasulullah'ın kız çocuklarına karşı pozitif ayrımcılık yaptığını kavrarız: ***"Çocuklarınızın arasını eşit tutun. Eğer ben birini üstün tutacak olsaydım, kızları üstün tutardım."***

c) Rasulullah'ın dünyevi konularda birlikte olduğu kişilere söz hakkı verdiği, yerine göre de çocukla çocuk olduğu rivayet edilir. Ergenlik çağına gelmemiş çocukların biatlerini

kabul etmiş olması da onlara verdiği değeri; yani çocukların duygu ve düşüncelerine de gereğince önem vererek onları hayata hazırlayacak bir yaklaşımı örneklendirir.

d) Rasulullah, bir hadise göre, koşu yarışı yapan çocukları görünce o da aralarına karışır, onlarla beraber yarışır. Yarışı kazananı ödül olarak devesinin üzerine alır ve Medine sokaklarında gezdirir ve onunla sohbet eder. Bu yaklaşım da mükafat ve eğitimde tekdüzeliği aşmak konusunda önemli bir açılımdır.

e) Rafi Bin Amr anlatır: Ben küçükken Ensar'ın hurmalarını taşlıyordum. Beni yakalayıp Rasulullah'a götürdüler. Bana sordu. "Niçin başkasının hurmalarını taşlıyorsun?" "Açlık sebebiyle" dedim. Bunun üzerine ***"taşlama, kendiliğinden yere düşenleri ye" dedi. Ve sonra "Allah seni doyursun"*** diye bana dua etti.

f) Bir çocuk müezzinin taklidini yapıyor ve ezanla alay ediyordu. Hz. Peygamber o çocuğu yanına çağırarak sanki ezanla alay ettiğini anlamamış gibi ciddi bir tavırla ***"Haydi bize de bir ezan oku"*** dedi. Çocuk utandı ve bunun üzerine güzelce ezan okudu. Rasulullah çocuğun sırtını sıvazladı ve cebine biraz para koyup "Mübarek olsun" dedi. Çocuk şaşırmış ve sonra yıllarca Mekke'de müezzinlik yapmıştı.

g) Annelerin çok sık yaptığı hatalardan birisine tekabül eden Rasulullah'tan örnek bir uygulamayla ilgili bir rivayeti özetleyelim: Medine'de bir anne sokağa kaçan çocuğunu eve getirebilmek için "Gel bak sana ne vereceğim" der. Olaya şahit olan Rasulullah sorar: "Çocuğa ne vereceksin?" Anne hurma vermek istediğini söyleyince de peygamber uyarır. ***"Dikkat et sana gelir de bir şey vermezsen doğru yapmamış olursun…"***

h) Tirmizi'nin aktardığı bir rivayete göre "Çocuklarınızı 7 yaşına geldiği zaman namaza alıştırın. Eğer 10 yaşına geldiğinde kılmazlarsa yaptırım uygulayın." diyen Rasulullah, çocuklar için hem teşvik hem de uygun bir yönteminin var olacağını bize hatırlatmaktadır. *(Said Alpsoy'un "Bir İnsan Olarak Hz.*

Muhammed" ve Bekir Demir'in "Hz. Peygamber ve Çocuk Eğitimi" adlı kitaplarından yararlanılmıştır.)

Bu ve benzer rivayetlerde dikkat çeken vurgulara bir kez daha değinebiliriz:

1. Peygamberimiz çocuklara hoşgörü ile yaklaşmış, ilgi göstermiş, şakalaşmıştır. *"Yavrucuğum..."* gibi sıcak ifadeler kullanmıştır.

2. Peygamberimiz çocuklara taklit yoluyla eğitim yolunu açmıştır. Buhari ve Tirmizi'nin aktarımlarına göre, Rasulullah İbn Abbas'ın kendisine bakarak abdest alması ve Enes'i ve arkadaşını namaza çağırıp kendisine bakarak namaz kılmalarını sağlamıştır.

3. Rasulullah'ın çocukların 7 yaşında namaza alıştırılması ve 10 yaşına vardıklarında namaz kılmazlarsa yaptırım uygulamaya daveti, kontrollü bir disiplin gerekliliğine işarettir.

4. Tirmizi'deki hadise göre *"Rasulullah, bir çocuğa eve girdiğinde ev halkına selam vermesini tavsiye etmiş ve bu selamla hem kendisinin hem de ailesinin hayır bulacağını eklemiştir."* Peygamberimizin çocuklarla ilgili bu tür yaklaşımları, hayatın içindeki uygulamalarla irtibatlı ikna temelli eğitim örnekliğidir.

5. Rasulullah, çocuk eğitiminde mükafatlandırmayı sosyal ilişki ağırlıklı da gerçekleştirmiştir.

6. İbn Mace'nin aktarımına göre Rasulullah, içlerinde çocukların da bulunduğu bir toplulukla bir vadiden veya bir yokuştan geçerken, bu hangi vadi ya da bu hangi yokuş gibi sorularla soru cevap şeklinde grup ve çevre eğitimine örneklik oluşturmuştur.

7. Rasulullah'ın çocuk eğitiminde tedricilik (azar azar; yavaş yavaş) ve sabır faktörüne özen gösterdiğini söyleyebiliriz. Çünkü o hikmetle davranan bir Rasul'dü ve tedricilik de insan fıtratına en uygun eğitim metodudur. Kur'an-ı Kerim 23 senede tamamlanmıştır. Namaz örneği bunun en iyi uygulamasıdır.

Hadis rivayetlerini öncelikle çocuğa yaklaşımla ilgili Kur'an ayetleri ve Kur'an bütünlüğü ışığında değerlen-

Başa Dön

dirmeliyiz. Ancak Kur'an bütünlüğünden bakıldığında bize önemli katkılar ve örneklikler sağlayan rivayetler yanında, Kur'an nasslarıyla bağdaşmayan rivayetler de söz konusudur.

Yine Peygamberin sünneti adı altında fıtri olarak solak olan bir çocuğa zorla sağ eliyle yemek yedirilmesi vb. davranışlarda bulunulması da Peygamberin sünnetinin gereği gibi algılanmamasından kaynaklanmakta, "Kolaylaştırın, zorlaştırmayın" hükmü unutulmaktadır.

Bazı rivayetlerde de çocuklarla oynayan Hz Peygamber, onlara hiç kızmamış, uyarıda bulunmamış ve disiplin uygulamamış gibi gösterilmektedir.

Oysa Buhari ve Müslim'in ortak rivayet ettikleri bir hadise göre Rasulullah, torunu Hasan ve Hüseyin yanında oynarken bunlardan birisi, orada zekat ve sadaka olarak toplanmış olan hurmadan yemek için ağzına atar. Bunu gören Rasulullah ona şöyle dikkatlice, uyaran bakışlarla bakınca çocuk hemen hurmayı ağzından çıkarır.

Başa Dön

* Tevhidi Perspektifin Uygulanma Sorunu

Çocuklarla ilgili ayetlere yaklaştığımızda iki önemli husus öne çıkmaktadır:

a) Çocuk sevgimizi, imtihan sorumluluğumuz ile dengede tutmalıyız.

b) Allah'ın günlük yaşam ile ilgili koyduğu sınırları, ibadet ölçüleri çocuklarımıza öğretmeli ve "hayırlı nesil" olabilmeleri için müminlerin ahlakı ve eğitimiyle ilgili ayetlerden çıkarımlarda bulunmalıyız.

Sahih rivayetlerden yararlanırken, Rasulullah'ın çocuk fıtratına uygun davranışlar içinde olduğunu da gözeterek (yarış, mükafat, affetme, yumuşak uyarı, sohbet, birlikte gezme gibi) günümüz şartlarında (köyde, kasabada, modern sitelerde, büyük şehrin mahallelerinde) zorunlu eğitime tabi olmuş, medya bombardımanına maruz kalmış ve tüketim kültürüne sokakta, okulda hatta evde muhatap olmuş çocuğa/çocuk fıtratına uygun

ve yabancılaşmasını engelleyecek nasıl bir yaklaşım içinde olmamız gerektiğini bir "İlmihal" konusu olarak tartışmalı ve istişari planda geliştirmeliyiz.

Çağdaş çocuk ilmihaline olan ihtiyacımız beslenme ve sağlık bilgisinden daha çok eğitim, kültür, oyun, eğlence, spor ekseninde, hem çağın dayatmalarını aşacak hem de çocuk fıtratıyla bağdaşacak şekilde üretilmelidir. Bu üretimimiz Batılı disiplinlerle çocuk eğitimi, sağlığı ve oyunları üzerine yazılan seküler toplumu gözeten akademik çalışmalarla değil, belki onların ulaştığı tıbbi ve teknik verilerden kontrollü bir şekilde yararlanarak; ama daha çok Kur'an'da belirtildiği ve Rasulullah'a atfedilen sahih hadislerde ortaya çıktığı gibi fıtrata uygun olanı vahye ve vahiy kültürüne göre belirleyerek çözüm üretmeye çalışmalıyız.

Günümüz şartlarında çocuk ilmihali konumuz, bir ibadet sorumluluğu olarak ele alınmalıdır.

Bunun için de modern eğitim ve hayat koşullarında çocuk fıtratının maruz kaldığı dış ve çevresel, iç ve ailesel yaklaşımların olumlu ve olumsuz yanları doğru tespit edebilmeli; Kur'an'ın fıtratla ve çocuk yapısıyla ilgili bildirimlerinde ve sahih hadislerde gördüğümüz işaret ve örneklikleri, hayat perspektifi iyi olan dava insanlarımızla değerlendirerek çözümlemelere yönelmeliyiz.

Güzel örneklikleri birbirimizden alıp şekilsel olarak tekrarlamak kadar, bu güzel örneklikleri farklı sorunlar karşısında yeniden üretmek için, dayanılan perspektifleri ve ölçüleri kavramaya önem vermeliyiz.

En başta çocuğumuzun eğitimini, eğlencesini, sağlığını veya oyununu içinde yaşadığımız çocuk ve insan fıtratına düşman vahiy dışı sistemlerin şablonlarıyla değil, kendi özgün değerlerimizle alternatif olarak nasıl karşılayabileceğimize kafa yormalıyız.

Çocuğumuz şehzade veya küçük prenses değil, bizim gibi kimliği ve düşünceleri yasaklanmaya çalışılan, doğuşuyla beraber bir küresel zulüm düzenine adım atmış bir varlıktır.

Bu nedenle çocuğumuzu saksıda çiçek yetiştirir gibi hayattan kopuk olarak sadece evde ve korunaklı yerlerde değil, hayatın içinde yetiştirmeliyiz. Hz. Muhammed'in emaneti küçük Hz. Ali'yi düşünelim. Bir de 20 yaşında Medine'ye İslam öğretmeni olarak gönderilen Musab Bin Umeyr'in Mekke Dönemi'nde geçen çocukluğunu düşünelim. Bedir, Uhud, Hendek savaşlarındaki yeni doğan veya küçük sahabe çocukları düşünelim.

Bunlar hayatın içinde, ama hayatın kirlerini aşacak tarzda yetiştirilmişlerdi. Ama küresel kapitalizme entegre olan bazı basın yayın organları, Filistin'deki, Irak'taki emperyalist saldırıları çocuklarımızla beraber protesto ettiğimizde, "Çocuklara kin ve nefret aşılıyorlar" gibi manşetler atabilmektedirler.

Biz de cahili bir toplumda ve dünyada yaşıyoruz. Kirlerden kaçarak kirleri temizleyemeyiz. Önemli olan kirlerle kaplı dünyamızda mikroplara karşı dayanıklı bir kimliği mikroplarla mücadele ederken oluşturabilmektir.

Başa Dön

Bu yüzden bizim çocuklarımız da bir avuç ilk Müslüman'ın Kabe'ye yürüdüğü gibi bizimle yürüyebilmelidir, televizyon ekranlarında Filistinli kardeşlerinin niçin İntifada taşlarını attığını öğrenebilmelidir.

Çocuğumuz yeni öğrenime başladığı yaşlarda "bu ne, bu ne" sorularına sabırla cevap veren anneler-babalar, çocuklarına bahsettiğimiz konuların, soruların ve niçinlerin cevaplarını da sabırla ve gerektiğinde oyunla, sohbetle, gezerek verebilmelidirler.

Dün açlık nedeniyle hurmaları taşlayan çocuğa yol-yöntem gösteren Rasulullah (a.s.v), bugün hem fikri hem fiziki açlığa mahkum edilen çocuklarımıza nasıl bir yol gösterirdi? Ergenlik çağına gelmemiş çocukların biatlerini sembolik düzeyde alarak onları hayata hazırlayan bir Resul, bugün sınıflaşma, sömürü, katliam, sürgün ve cahilleştirme belalarıyla karşı karşıya kalan çocuklarımızı acaba hayata ve Akabeleri aşmaya hazırlamak için ne gibi çözümler gösterirdi? Bu ve buna

benzer sorunlarımızı istişari ortamlarda konuşmalı, uygulamalı cevaplar üretmeye çalışmalı ve yine tekrarlamak gerekirse bir çocuk ilmihaline ihtiyacımızın aciliyetini ve bunun Kur'an neslini inşa sorumluluğumuzun bir parçası olduğunu unutmamalıyız.

Her Müslüman, emri altında bulunanlardan mesuldür.

Hadis-i şeriflerde buyuruldu ki: "***Hepiniz, bir sürünün çobanı gibisiniz. Çoban sürüsünü koruduğu gibi, siz de evinizde ve emriniz altında olanları Cehennemden korumalısınız! Onlara Müslümanlığı öğretmezseniz, mesul olursunuz."*** (Müslim)

"Kendinizi ve aile efradınızı Cehennem ateşinden koruyun!" (Tahrim suresi 6)

Kur'an-ı kerimde, nefslerimizi ve aile efradımızı, yakıtı insan ve taş olan Cehennem ateşinden korumamız emredilmektedir. Elli-yüz senelik kısa bir hayat için evladımızı dünya felaketlerinden korumaya çalıştığımız gibi, ebedi felakete düçar olmaması için ahiretini de korumamız gerekir. Bir babanın, evladını Cehennem ateşinden koruması, dünya ateşinden korumasından daha mühimdir. Cehennem ateşinden korumak da, imanı ve farzları ve haramları öğretmekle ve ibâdete alıştırmakla ve kötü arkadaşlardan ve zararlı şeylerden korumakla olur. Bütün fenalıkların başı, kötü arkadaştır. İyi hareketi övülmelidir

Ne zaman çocukta iyi bir hareket görülürse, onu takdir etmeli, mükâfatlandırmalıdır! Bir kabahat işler veya kötü bir söz söylerse birkaç defa görmezlikten gelmeli, (onu yapma) dememeli, azarlamamalıdır. Sık sık azarlanan çocuk, cesaretlenir, gizli yaptıklarını açıktan yapmaya başlar. Yaptığı kötü işlerin zararı, kendisine tatlı dil ile anlatılmalı, ikaz edilmelidir!

Yapılan iş, dine aykırı ise işin zararı, fenalığı ve neticesi anlatılarak, o kötü işe mani olmalıdır. Her gün bir müddet oynamasına izin vermelidir ki, çocuk sıkılmasın. Sıkılmak ve üzülmekten kötü huy hasıl olur ve kalbi körleşir. Hiç kimseden

para istemesine müsaade etmemeli, fazla konuşmamasını, büyüklere saygıyı öğretmelidir. İyi insanların güzel hallerini anlatıp, onlar gibi olmaya, kötü insanların kötülüklerini anlatıp, onlar gibi olmamaya dikkat etmesi öğretilmelidir.

Çocuğa her istediğini almak ve lüks içinde yaşatmak uygun değildir. Büyüyünce de her istediğini ele geçirmeye çalışır; fakat bunda muvaffak olamayınca hayal kırıklığı yaşar, isyankar olur. Kendimiz helal yediğimiz gibi çocuklarımıza da helal yedirmeliyiz. Haramla beslenen çocuğun bedeni, necasetle yoğrulmuş çamur gibi olur. Böyle çocuklar da pisliğe, kötülüğe meylederler.

ÇOCUKLARDA MAHREMİYET EĞİTİMİ

Mahremiyet eğitimi, cinsel eğitimden daha kapsamlı bir kavramdır. Cinsel eğitim, çocuğun kendi cinselliğini tanıması, gelişim sürecinde cinsellikle ilgili yaşayacağı fiziksel ve duygusal farklılıkları öğrenmesi yanında, anne babasına sorduğu cinsellikle ilgili soru ve cevapları kapsar. Mahremiyet eğitimi ise cinsel bilgilerin yanında daha çok kendisinin ve diğer insanlarının özelinin/özel alanının farkına varması, sosyal hayatın içinde kendi özel alanını koruması, diğer insanların özeline saygı duyması, kendisi ile çevresi arasında sağlıklı sınırlar koyması gibi bilgileri içerir. Mahremiyet eğitimi anne baba tarafından verilir. Bu eğitimin verilmesi çocuğun ruhsal ve cinsel açıdan korunması adına çok önemlidir. Çocuğa mahremiyet eğitimi verirken aşağıda belirtilen konulara dikkat etmekte fayda vardır.

1.Adım: ***Özel Alan Tanımlama***

Çocuğun kendi mahremini, özel alanını koruyabilmesi için öncelikle bu alanı çocuğa tanımlamak gerekir. Vücudun kişiye özel olan bölgeleri, bu bölgelerin gizlenmesi gerektiği çocuğa iki yaşından itibaren yavaş yavaş anlatılabilir. Bu özel alan ailenin yaşadığı topluma ve sahip olduğu inanca göre değişmekle birlikte genel olarak cinsel bölgeleri kapsar. Çocuk için tanımlanan özel alan aynı zamanda anne-babanın da özel alanıdır. Çocuk anne-babasının bu alanları görmek istediğinde

aile izin vermemeli, bu alanların kişiye özel olduğunu belirtmeli ve kimseye gösterilemeyeceğini anlatmalıdır. Çocuğa cinsel organlar, ancak o sorduğunda onun anlayacağı dille ve yumuşakça anlatılmalıdır. Cinsel organlar çocuk sorduğunda anne-baba üzerinden değil, çocuğun kendi cinsel organları ya da kitaplar üzerinden öğretilmelidir. Bu şekilde yapıldığında çocuk, kendi özel alanını korumayı, başkalarının da özel alanlarına dokunmamayı ve bakmamayı öğrenecektir.

Temyiz yaşında kız çocuklarına namaz ve ilgili hükümler öğretilirken başörtüsü de örtmeye alıştırılmalıdır. Ergenliğe girdiğinde ise bu, başörtüsü takması istenmelidir.

Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor; Esma binti Ebu Bekir (r.anhuma), üzerinde ince bir elbise olduğu halde Rasulullah (s.a.v.)'in huzuruna girmişti. Rasulullah (s.a.v.) ondan yüzünü ters istikamete çevirdi ve; ***' ey Esma ! kadın hayız yaşına girdimi ondan sadece şunun ve şunun dışında hiçbir yerinin görünmesi caiz değildir!'*** dedi ve yüzü ile ellerine işaret etti. (kütübi sitte c.15) bu hadisten de anlayacağımız üzere kız çocuğu adet görmeye başladığı andan itibaren yüzü ve elleri dışında kalan bütün bedenini örtmesi farzdır.

Kız çocukları dışarıdan ne kadar etkilense de, en etkili rol modeli annesidir. Annenin yeteri kadar sahip çıkmadığı bir davaya, çocuğun sahip çıkmasını beklemek, mucize beklemek gibidir. Çocuklara tesettürü telkin ederken, öfkeli yaklaşımların yanlışlığı kadar, öylesine konuşmalarda yanlış ve etkisizdir. Çocukla yalvarır gibi değil, ne istediğinizden emin olarak konuşulmalıdır. Çünkü doğru davranış "Kararlı olmak"tır.

Mahrem bölgelerinin (özel alanların) başkalarından gizlenmesi, anne-baba ve (sağlık sorunlarının tedavisi amacıyla) doktorlar dışında bu bölgeye kimsenin dokunmaması gerektiği çocuğa öğretilmelidir.

2.Adım: ***Odanıza İzin Alarak Girmesi Gerektiğini Öğretme***

Çocuklara dört-beş yaştan itibaren anne-babanın odası kapalı ise odaya kapıyı çalarak ve izin alarak girmesi gerektiği öğretilmelidir. Çünkü bu oda anne-babanın özel alanıdır ve özel

alanlara girişte izin alınır. Çocuğun odasına girerken kapısının çalınması çocuğa iyi bir model oluşturacaktır. Odaya izinsiz girdiğinde çocuğa, "Odamızda giyiniyor olabiliriz, bu yüzden kapı kapalı ise tıklatıp izin alarak içeri girmelisin şeklinde" açıklama yapılabilir.

3.Adım: ***Tuvaletin Kapısını Kapalı Tutması Gerektiğini Öğretme***

Çocukların iki yaşında tuvalet alışkanlığını kazanması, en geç dört yaşında tuvalet sonrası temizliklerini yapmayı öğrenmesi beklenir. Anne-baba bu dönemleri dikkate alıp çocuğa tuvalet eğitimi verebilir ve eğitimin bir parçası olarak tuvalette yalnız olunması, başkalarının göreceği şekilde tuvaletini yapmaması gerektiği çocuğa anlatılabilir. Anne-baba belirlediği bu kurala kendisi uyarsa, çocuğun bu kuralı öğrenmesi daha kolay olacaktır. Çocuk oturak (lazımlık) kullanıyorsa, bu oturak evin ortak kullanım alanlarına konmamalı, tuvalet ya da banyoda kullanılmalıdır.

4.Adım: ***Çocuğun Özel Alanlarına Saygılı Olma***

Çocuğu küçük yaştan itibaren çocukları başkalarının yanında giydirmemek, altlarını değiştirirken bile bir başka odaya götürmek çocuğun mahremiyetine saygıyı gösterir." Daha küçük" diye düşünerek çocuğu iç çamaşırına varıncaya kadar başkalarının önünde soyup giydirmek doğru değildir. Özellikle dört-beş yaşından sonra çocuğu iç çamaşırı ile yıkamak, iç çamaşırı çıkarırken ve temizlerken gözleri kısarak ya da başı hafif yana çevirerek o alana saygı gösterdiğimizi hissettirmek çocuklarda mahremiyet duygusunun gelişmesine katkı sağlayacaktır. Yedi yaşından sonra banyoda çocukların kendi mahrem alanlarını kendi temizlemelerine fırsat tanımak da mahremiyet duygusunun gelişimi açısından güzel olacaktır. Yine kardeşleri dört-beş yaşından sonra birlikte banyoya sokmamak, sokulması zorunlu olan durumlarda ise onları iç çamaşırları ile yıkamak gerekmektedir. Sağlıklı bir mahremiyet duygusu açısından çocuğun başkalarının önünde elbiselerini çıkarmaması, giyinip soyunmaması gerektiği ayda birkaç defa tekrar edilerek çocuğa hatırlatılmalıdır. Tabi ki anne-babanın da çocuğun

görmeyeceği bir alanda giyinip-soyunması da çocuğun bütüncül bir mahremiyet duygusu geliştirmesi açısından önemlidir.

5.Adım: ***Çocuğun Cinsel Organlarını Sevgi Objesi Yapmama***

Küçük çocukları cinsel organlarına dokunarak, onları konu yaparak sevmek doğru değildir. Çünkü bu durum, onların özel alanlarının ihlalidir. Çocuk bu şekilde hem mahremiyet ihlaline uğramış olur, hem de başkalarının özel alanlarının kullanılarak onlara şaka yapılabileceği inancını taşır. Ayrıca çocukları cinsel organlarını konu ederek sevmek, onları kendilerini kötü niyetli yabancılardan korumak konusunda etkisiz kılabilir. Çocuk, bir başkası özel alanına dokunmak istediğinde bunun iyi mi yoksa kötü mü olduğunun ayrımını yapamayabilir. Bu sebeple bezlemek, pişik kremi sürmek ve temizlemek durumlarında bile abartıya kaçmamak, aşırı baskı uygulayarak silmemek, çocuğun cinsel organlarıyla oynamamak daha doğrudur. Çocuğun cinsel organlarını şaka konusu yapmak, göstermesini istemek, onlara dokunmaya çalışmak çocuğun cinsel kimlik gelişimi açısından oldukça sakıncalıdır.

6.Adım: ***İlk Okulla Birlikte Özel Mekan Tanımlama***

İlkokul dönemi ile birlikte çocuklar için evde bir çekmece ya da sepet belirlenip, çocuğa özel eşyalarını buraya koyabileceği söylenebilir. İlk başlarda çocuklar buraya gerekli gereksiz birçok şeyi koyabilir, ancak zamanla daha seçici davranacaklardır. Onun bu özel alanını anne-babanın izin alarak kullanması çocuğun özel alan düşüncesini pekiştirir. Ergenlik dönemi ile birlikte gençler, kilidi olan daha güvenli özel alanlar talep edebilirler. Ergenler yalnız kalmak isteyebilirler, çocukluk dönemine göre daha utangaç olabilir. Vücudunu anne-babasından gizlemek isteyebilir. Onların bu taleplerini normal karşılamak, özel alanlarına izinsiz girmemek, telefonlarını karıştırmamak, günlüklerini okumamak daha doğru bir davranıştır.

7.Adım: ***Ebeveynle ve Kardeşle Yatakları Ayırmak***

Bebek altı aya kadar çocuk annesi ile yatabilir. Altı aydan sonra ise annesi ile aynı odada yer yatağında ya da beşikte yatabilir. İki yaşla birlikte çocuk yavaş yavaş bağımsızlığını

kazanır ve kendi başına yemek yemeye, yolda kendi başına yürümek istemeye başlar. Bu dönem gelişim olarak da çocuğun odasının ayrılabileceği bir zamandır. Ancak yalnızlık, anneden ayrılma, karanlık gibi konularda aşırı duyarlı ve kaygılı olan çocukların zorla yataklarını ayırmak doğru değildir. Öncesinde var olan kaygılar uzman yardımı ile giderilmeli, sonrasında yatak ayrımına gidilmelidir.

8.Adım: ***Kız ve Erkek Çocukların Odalarını Ayırma***

Birlikte aynı yatakta yatan kardeşlerin yataklarını ise dört-beş yaşından itibaren ayrılabilir. Kız ve erkek kardeşlerin ilkokul dönemiyle birlikte odaları ayrılmalıdır. Çünkü beraber bulundukları odada, giyinip soyunurken, yatarken, temizlenirken birbirlerinin özel alanını ihlal edebilirler. Ayrıca okulla birlikte çocuklara vücudunun dışında iç çamaşırlarının belki de özel eşyalarının (günlük vb.) bulunduğu bir özel alan da gerekebilir. Bu alanın farklı odalarda olması daha doğru olacaktır. Yer darlığı gibi sebeplerle bu konu ertelenmemelidir. Gerekirse diğer bir odada bir köşe oluşturularak çözüm bulunmalıdır. 'Onlar kardeş bir sorun olmaz' diye düşünmek kadar, bu konuda aşırı kaygılı davranıp endişelerimizi çocuklara hissettirmek de sakıncalıdır.

Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: ***"On yaşında olunca … yataklarını da ayırın."*** (Ebu Davud, Salat 25)

Dolayısıyla 10 (on) yaş (ister hepsi kız olsun ister erkek) çocukların uyudukları yatakları ayırma yaşıdır. (İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte 8/233-235)

9. Adım: ***Özel Alan İhlallerine Tepkinizi Belli Etme***

Çocukla birlikte dışarıda gezerken veya televizyon izlerken aniden karşımıza mahremiyet ihlali içeren sahneler ve durumlar çıkabilir. Bu gibi durumlarda çocuğa bir şey demeden onun duyacağı şekilde mahremiyet ihlali yapan kişiye tepki belli edilebilir. Örneğin bir televizyon sahnesinde arkadaşlarının mahrem alanına şaka amaçlı dokunan kişiye seslice kızılabilir. "İnsanların özel yerlerine dokunulmaz" gibi cümlelerle tepki belli edilebilir. Böylece çocuk anne-babanın tepkilerini modelleyerek mahremiyet ihlallerine karşı duyarlı hale gelir.

Çünkü çocuklar anne-babaların kendilerine değil de başkalarına verdikleri tepkiler yoluyla daha kolay öğrenmektedirler.

Mahremiyet eğitimini alan çocuklar kendi özel alanını bilir, bu alanını korur ve başkalarının özel alanlarına da saygı gösterir. Bu durum, aynı zamanda çocuğun sağlıklı bir kişilik gelişimine zemin hazırlar. Cinsel tacizlerin arttığı günümüzde çocukları korumanın ilk adımı onlara mahremiyet eğitimi vermektedir. Bu eğitim sayesinde onlar kendilerinin ve başkalarının özel alanını korumayı öğrenerek daha sağlıklı bireyler olabilirler. *(Pedagoji Derneği'nin yayınından da yararlanılmıştır)*

Ayrıca:

Küçük yaştaki çocuklara mahremiyet eğitimi verilirken ayıp, yasak, günah gibi kelimeler yerine 'mahrem' kavramının kullanılması çocukların duygusal gelişimi için önemlidir.

Çocuklara mahremiyet eğitimi, korku ve endişe yaratmadan, günlük yaşam içinde doğal olarak verilmelidir.

Yetişkinlerin 4 yaşından itibaren çocuğa dokunacağı durumlarda ona nedenini açıklayarak yaklaşması, çocuğun kendi beden imgesinin oluşmasına yardımcı olur.

Ebeveynlerin sevmek, öpmek, yıkamak gibi sebeplerle çocuğa isteği dışında, zorlayıcı yaklaşımlarının onun korunma reflekslerini zedeleyeceği unutulmamalıdır.

Çocuklara vücutlarındaki mahrem alanlar tanıtılmalıdır. Bu alanlara sadece ihtiyaç durumlarında anne, nene, dadı gibi birincil bakım vericilerin yaklaşabileceği 2 yaşından itibaren anlatılmalıdır.

Çocuklara erken yaşlarda vücut temizliği ve giyinme gibi öz bakım becerileri kazandırılarak mahremiyetlerini korumaları kolaylaştırılmalıdır.

Çocuklara 'mahrem' bölgeleri ile ilgili şaka yapmaktan ve onları teşhire teşvikten kaçınılmalıdır.

Ebeveynler veya akrabalar çocukları severken ya da onlarla oynarken orantısız güç kullanmamalıdır.

Çocuklar özellikle dış alanlarda çıplak kalmamalı, giyinme ve mahremiyet ilişkisi neden ve sonuçlarıyla çocuğa yaşına uygun bir dille anlatılmalıdır.

Ebeveynler çocuklarının yanında kendi mahremiyetlerini koruyarak örnek olmalılardır.

Çocukların odaları gibi kişisel alanlarına girerken haber verilerek rızaları gözetilmelidir.

Çocuklara başkalarının odalarına girerken izin almaları gerektiği öğretilmelidir.

Kız ve erkek kardeşlerin ilkokul çağından itibaren kişisel alanlarının olması teşvik edilmelidir.

Kıyafet ve aksesuarların çocukların yaşlarına ve cinsiyetlerine uygun olmasına, giysilerinin mahrem bölgelerini ön plana çıkarmamasına dikkat edilmelidir.

Çocuklara ebeveynlerinden izinsiz olarak tanıdığı veya tanımadığı kişilerle bir yere gitmemeleri ve onlardan bir şey almamaları gerektiği öğretilmelidir.

Çocuklara mahremiyetlerinin ihlal edildiği durumlarda tepki vermeleri, bağırmaları, kaçmaları veya yardım istemeleri gerektiği öğretilmelidir.

Başa Dön

Çocuklar mahremiyetlerine yönelik kendilerini rahatsız hissettikleri durumları ebeveynleriyle veya güvendikleri bir yetişkinle paylaşmaya teşvik edilmelidir.

Ebeveynler çocuklarının yer aldığı görüntüleri internette herkesin erişimine açık şekilde paylaşmamalıdır.

Çocuklara da internette fotoğraf, ad-soyad, adres, konum gibi özel bilgileri paylaşmamaları gerektiği öğretilmelidir. *(Ebeveyn Akademisi)*

ÇOCUK TERBİYESİ

Çocuğa, israf etmemesini, kanaatkar olmasını öğretmelidir.

Baba, ne devamlı asık suratlı durmalı, ne de çocukla fazla yüz göz olmalı, konuşmasının heybetini korumalıdır. Çocuğa babasının malı ile, rütbesi ile övünmemesi tenbih edilmelidir! Tevazu sahibi ve kibar olması öğretilmelidir! Veren elin alan elden üstünlüğü bildirilmelidir! Cimriliğin çirkinliği öğretilmelidir! Başkalarının yanında edepli oturması, laubali hareketlerden uzak durması telkin edilmelidir!

Fazla konuşmaktan çocuğu men etmelidir! Fazla konuşmanın hayâsızlığa yol açtığı, çenesi düşüklüğün kötülüğü belirtilmelidir! Çocuk nasıl olsa konuşmasını öğrenecektir. Maksat, ona icap edince susmasını ve büyüklerin sözünü dinlemesini öğretmektir.

Doğru da olsa, çokça yemin etmesine izin vermemelidir! Büyüklere hürmetin, yerini onlara vermenin ve herkesle iyi geçinmenin önemi anlatılmalıdır.

Küçükken namaz kılmalı

Çocuğu daha küçükken namaza alıştırmalıdır. Büyüyünce namaz kılması zor gelebilir. Başkasının malını çalmayı, haram yemeyi, yalan söylemeyi gözünde çirkin gösterecek şekilde anlatmalıdır! Böyle yetiştirip büluğa erince, bu edeplerin sırlarını, inceliklerini ona söylemelidir.

O hâlde, her Müslümanın birinci vazifesi, evladına İslâmiyeti ve Kur'an-ı kerimi öğretmektir. Evlat nimetinin kıymeti bilinmezse, elden gider. Bunun için çocuk terbiyesi, dinimizde çok kıymetli bir ilimdir.

İslâm dinine karşı olanlar, bu mühim noktayı anladıkları içindir ki, (Gençliğin ele alınması birinci hedefimizdir. Çocukları dinsiz olarak yetiştirmeliyiz) diyorlar. İslâm ile mücadele etmek ve Allah-u Teâlâ'nın emirlerinin öğretilmesini ve yaptırılmasını engellemek için, (Gençlerin kafalarını yormamalıdır. Din bilgilerini büyüyünce kendileri öğrenirler) diyorlar.

Çocuklarımıza sahip çıkmalıyız Onlara sahip olmak da, dinimizin emirlerine uygun olarak yetiştirmekle olur. Ahlâkı değiştirmek mümkün olduğu için Peygamber efendimiz, (Ahlâkınızı güzelleştirin) buyurmuştur. Zaten din, güzel ahlâk demektir. Şu hâlde dinin emrine uyup yasak ettiğinden kaçan, huyunu değiştirip güzel ahlâklı olur. Güzel ahlâklı olan da iki cihanda rahat olur.

Çocuklar neden saldırganlaşır?

Tokat atmak her zaman ailenin bilinçli olarak yaptığı bir seçim değildir. Bazen öfke anında istemeden gerçekleşir.

Çoğunlukla büyükler sabırlarını kaybettikleri, aşırı yoruldukları yada çaresiz hissettikleri zaman bu yolu tercih ederler. Babası TV'yi kapatmasını defalarca söylediği halde bir türlü söyleneni yapmayan küçük oğluna bir tokat atabilir yada annesi düşünmeden yola koşan kızına bir daha yapmaması için uyarı anlamında vurabilir ve "Sakın bir daha yola koşma!" diye bağırabilir. Bütün ana-babalar çocuklarının laf dinlememesinin ne kadar huzursuzluk sebebi olduğunu bilirler. Korkunun da benzer etkisi vardır. "Aman Allah'ım! Ya bir sonraki sefer yola koştuğunda bu kadar talihli olmazsa!" Ana-babaların büyük kısmı çocuklarının büyümesi sırasında mutlaka birden fazla vurmak ya da tokatlamak ihtiyacı duymuşlardır.

Nitekim istatistikler %25 oranında ailede tokatlamanın en azından haftada bir defa gerçekleştiğini göstermekte. Elbette bu oranı gerçek hayatta çok daha yüksek. Neden aileler bu kadar çok çocuklarına tokat atmayı tercih ediyor. Tokat atmanın işe yaradığını düşünebilirsiniz ama işin gerçeği, tokatlamak sadece kısa vadede çözüm sunuyor. 3 yaşındaki kızınız koluna vurduktan sonra hızla ortalıktaki oyuncaklarını topluyor olabilir ama muhtemelen diğer tarafta problemlerin çözümü olarak şiddet uygulama gereğini öğreniyor olacaktır.

Başa Dön

Sonuçları

1- Çocuğu dövmek ahlâkının bozulmasına, hırçınlaşmasına sebep olur.

2- Dayakla büyüyen çocuk esnek olmaz, katı olur.

3- Dövülmek, çocukta ana-babaya karşı kızgınlığa yol açar. Çocuk kendi yaptığının kötü bir şey olduğunu düşünmez, kendini suçlu görmez, kendini döveni suçlar.

4- Dövülen çocuk, kızdığı zaman, o da şiddete baş vurur, bir başkasını döver. Böylece dayak vicdanlı olmaya değil, saldırganlığa sebep olur.

5- Sözden anlayacak yaştaki çocuğa dayak atılmaz. Sözden anlamayan çocuğuna hafifçe vurmak yeter. Başa, yüze tokat atmak, sopa ile dövmek çok zararlıdır.

Bir şeyi, zıttı kırar. Kötü huyları, iyi huylar yok eder. Bu bakımdan kendini zorla da olsa, iyi işler yapmaya alıştırmalı, onları adet haline getirmeliyiz.

Spor yarışmaları düzenlemek, çocuğun bedensel yapısının oluşturulmasında ve geliştirilmesinde oldukça etkili bir yoldur. Bu yol, çocuğun kendi fizik yapısına, oyun ve spora gereken önemi verir. Peygamber (s.a.v.) amcası Abbas oğullarının çocukları arasında koşu yarışı düzenlemiş ve yarışı kazanan çocuğa kucağını açmıştı.

Abdullah b. Hârîs (r.a.) anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) sahabe çocuklarını yanyana getirir ve şöyle derdi: Kim önce koşup bana gelirse ona şu kadar ödül var!" Çocuklar da koşarak gelirler; kimi Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sırtına, kimi göğsüne çıkmaya çalışırdı. O da onları öper ve kucaklardı." (620)

Görüldüğü üzere Rasûlüllah (s.a.v.), aralarında bir kıskançlık olmasın diye yarışmaya katılan çocukların hepsine sevgi ve alâka gösteriyor, onları mükafatlandırıyordu.

Çeşitli işler sebebiyle çoğu zaman ana baba meşguldür. Böyle bir durumda onlar, çocuğun, kardeşleriyle veya komşu, mahalle ve yakınlarının çocuklarıyla oynamasına izin verir. Ana baba, kaba sözlü ve kötü ahlâklı olmamaları için çocuğunun terbiyeli ve güzel ahlâk sahibi çocuklarla oyun oynamasını tercih eder.

Bizzat Peygamber de (s.a.v.) çocukluk yıllarında çocuklarla oyun oynamıştı. O esnada Cebrail gelmiş, O'nu tutarak göğsünü açmıştı. Uhud savaşından az önce Peygamber (s.a.v.) iki çocuğun güreşine şahit olmuştu. Peygamber (s.a.v.) onlardan birini savaşa kabul etmiş diğerini kabul etmemişti. Kabul edilmeyen çocuk bu karara itiraz ederek "Yâ RasûlAllah! Onu nasıl kabul ediyorsun? Şayet ben onunla güreşecek olsam onu yıkarım!" Derken Peygamber'in (s.a.v.) önünde güreş tuttular ve dediği gibi onu yendi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) ikisini birlikte savaşa kabul etti.

Kız çocuklarının oyunu ise oğlan çocuklarının oyunlarından farklıdır. İslam alimleri şu hadise dayanarak kız

çocuklarının müceasem, yani üç buutlu oyuncaklarla oynamalarını caiz görmüştür.

Yine Hz. Aişe diyor ki: Ben Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanında oyuncak bebeklerle oynardım. Arkadaşlarım bana gelirler fakat Rasûlüllah'tan (s.a.v.) utanarak saklanırlardı. Rasûlüllah (s.a.v.) onları bana gönderir, benimle beraber oynarlardı. * *(İbrahim SARI'nın "Kur'an'da Çocuk" kitabından)*

ÇOCUK VE OYUN

Ergenlik çağına erişenler için oyun boşuna geçirilen bir zaman olmasına rağmen, 'çocuklar için çok önemli ve yerinde bir hareket sayılmalıdır. Oyuna dalan bir çocuk, fiziksel yapısıyla birlikte düşünme ve muhakeme yeteneğini geliştirir, problemlerin çözümünde, ferdî ve içtimai görevlerde belli bir olgunluk ve pratiklik kazandırır. Ailenin ve sosyal çevrenin büyük rol oynadığı okul öncesi dönem, çocuğun ruh ve zeka gelişimi için gerçekten çok önemlidir. Bu dönemde çocuğun içinde bulunduğu oyun ortamı, onun ideal olgunluk derecesine ulaşmasına zemin hazırlar. Tecrübe ve birikimini arttırarak gelecek için olgun ve şahsiyetli bir yapı kazanmasını sağlar. Bu yüzden oyun bir zaman kaybı/israfı şeklinde değil, çocuğun gelişimi için kaçınılmaz bir esas olarak değerlendirilmelidir. Çocuklarını evde veya komşu çocuklarıyla beraber oyun oynamaktan mahrum eden ana babalar, onları, sadece gelişebilmeleri için şart olan temel ihtiyaçlarından mahrum etmiş olmaktadırlar!

Netice itibariyle oyunun faydalarını maddeler halinde şu şekilde sıralamak mümkündür.

1- Fiziksel boyut: Canlı ve hareketli bir oyun, kas ve pazuların gelişimi için zarurettir.

2- Pedagojik boyut: Oyun, çocuğun birçok araç ve gereci öğrenmesine yol açar. Oyun esnasında çocuk çeşitli şekiller, renkler, hacimler ve giysiler tanır. Diğer kaynaklardan elde edemediği birçok bilgiyi çok defa o sırada görerek öğrenir.

3- Sosyal boyut: Oyun esnasında çocuk, diğer çocuklarla nasıl sosyal ilişkiler kuracağını, yardımlaşma ve dayanışma esaslarını ve yetişkinlerle nasıl hareket edeceğini öğrenir.

4- Ahlâki boyut: Oyun esnasında çocuk, ilk aşamada doğru ve yanlış kavramlarını, adalet, doğruluk, dürüstlük, emanet ve centilmenlik gibi temel değerleri öğrenir.

5- Üretici boyut: Oyun vasıtasıyla çocuk, üretici gücünü ortaya koyabilir ve aldığı fikirleri deneyebilir.

6- Kişisel boyut: Oyun esnasında çocuk kendisiyle ilgili birçok şeyi keşfedebilir. Arkadaşlarıyla olan münasebetlerinde kendisinin güç ve yeteneğini tanır, kendisini onlarla karşılaştırır. Ayrıca problemlerini ve bunların üstesinden nasıl gelebileceğini öğrenir.

7- Tedavi boyutu: Oyun vasıtasıyla çocuk, çeşitli baskılar sonucu doğan stres ve gerilimi üzerinden atar. Bu yüzden birtakım baskı ve yaptırımların fazlasıyla uygulandığı evlerden gelen. çocuklar, diğer çocuklara nisbetle daha çok oynarlar. Ayrıca oyun, kin ve düşmanlığı bertaraf etmek için en güzel yoldur.

Başa Dön

Ölümü Çocuklara Nasıl Anlatmalı?

Batı dünyasından elimize geçen ve ölümle alâkalı olan çeşitli yazılar, İslâmiyetin her yaş grubu için ne kadar isabetli müjde ve telkinlerde bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Batılı bir çocuk eğitimcisinin başından geçen çok enteresan bir olay, bu hakikate misâl olarak gösterilebilir.

Bu eğitimcinin küçük yaştaki kızı, günün birinde, bir türlü yemek yemez olmuştur. Annesi çocuğa önce yemesi için yalvarmış, sonra zorlamışsa da fayda vermeyince acıkması için beklemiştir. Ancak aradan 2 gün geçtiği halde küçük çocuk, ağzına bir lokma dahi koymamıştır. En nihayet annesi çok ısrar edince, çocukcağız ağlamaya başlar ve dilinden şu sözler dökülür:

–Ne olur anneciğim sen de yeme, çünkü seni çok seviyorum.

Annesi, neden yememesi gerektiğini sorduğunda küçük kız sebebini söyler ve anne hayretler içinde kalır. Meğer küçük kız ile babası arsında birkaç gün evvel şöyle bir konuşma cereyan etmiştir.

–Baba, niçin yemek yiyoruz?

–Büyümek için.

–Büyüyünce ne olacak?

–İhtiyarlayacağız.

–Peki, ihtiyarladıktan sonra ne olacağız?

–Ne olacak, herkes gibi biz de öleceğiz…

O günden sonra çocuk yemek yememeğe karar vermiştir. Çünkü o, herkesin yemek yediği için öldüğünü zannedip; öyleyse yemek yemem; yemezsem büyümem, büyümeyince de ihtiyarlamam ve dolayısıyla ölmem diye düşünmektedir. Tabii kendisi ölmek istemediği gibi, çok sevdiği annesinin de ölmesini istemiyor. Bu sebeple O'nun da yememesi için, yalvarıp yakarıyor. Ve eğitimci bu hâdiseyi naklederek okuyucularına "Demek çocuklara anlaşılması zor olan ölüm ve âhiret gibi mevzuları anlatmamalıyız." diyor. Bunu burada noktalayıp bir başkasına göz atalım.

Derginin bir sayısında "Çocuklara ölümden bahsetmeli mi?" Konulu bir yazı yayınlar ve ölüm konusunda şu tavsiyelerde bulunur. "Çocuğunuzun köpeği ölünce, derin bir uykuya daldığını, kardeşi, arkadaşı veya bir yakını ölünce de onların bir seyahate çıktığını söylersiniz." diyor.

Ancak birkaç gün sonra gelen yüzlerce mektupta; çocuğumuzu yatırıp uyutamıyoruz ve birlikte seyahate çıkamıyoruz. Çünkü köpeğinin ve arkadaşlarının başına gelen âkıbetin, kendilerine de geleceğinden korkuyorlar, ne yapacağız, şaşkına döndük şeklinde birçok soru soruluyor.

Doktorun cevaben yazdığı yazı ise "Bu meseleyi fazla kurcalamakla hata ettik" şeklinde oluyor.

İşte bu cevaplar hiç şüphesiz çaresizliğin ve aczin, ilâhi esaslardan habersizliğin ifadesinden başka bir şey olmasa gerek. Demek ki, insan çocuklar ancak ölüm sonrası bir hayat inancıyla

insanca yaşayabilirler. Ve yalnız Cennet fikriyle onlara dehşetli ve ağlatıcı görünen ölümlere ve vefâtlara karşı dayanabilirler. Ve her vakit etrafında kendi gibi çocukların ve büyüklerin ölümlerinin onların endişeli hallerini, ancak ebedi hayatın müjdesiyle tahammül edebilirler. hem bunu tahmin etmek zor değildir. Çünkü çocuklar daha küçük yaşlardan başlayarak çeşitli ölüm-kalım tecrübeleriyle belirli bir ölçüde ölümle ilk karşılaşmaya doğru ilâhi bir programlama çerçevesinde hazırlanmaktadır. Aydınlık ve karanlığın birbirini takibi, uyuma ve uyanık kalma dönemleri, çeşitli çocukluk oyunları ölüm ve hayat zıtlıkları şuurunu geliştirmekte, çocuk yavaş yavaş bazı şeylerin daimi ve düzenli bir şekilde gelip gittiğini, ister istemez öğrenmektedir. Bize düşen ise, gerçeği anlayacağı diden, ruha uygun olarak enjekte edebilmektir. Yeri gelmişken bu konuda da bazı tecrübe ve tespitlerin ışığında çocuktaki ölüm şuurunun kendini hangi yaşta gösterdiğine göz atalım. "Henüz 5 yaşına gelmemiş küçüklerin, ölümün varlığından bütünüyle habersiz ve her şeyin canlı olduğu, Macaristan, Çin İsveç, A.B.D. doğumlu çocuklarda yapılan testlerde hepsinin aynı kavrayış şeklini paylaştığı görülmüştür.

Çocuklara gerçeklerin bizim inancımız doğrultusunda öğretilmesi, onların yavaş yavaş ölüm fikrini kabul etmelerine ve bu tutumlarının düşünce ve konuşmalarına yansımasına sebep olur.

Pedagog ve psikologlar tarafından yapılan araştırmalar, çocuğun ruhî dünyasının en çok sarsıldığı yaşların 7 ve 9 yaşları olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü çocuğun ölümü ihtiva eden, ölü taklidi yapması gerektiren oyunlara merak sarması bu döneme rastlar. Ölü taklidinin yer aldığı oyunların oynanması, çocuğun ölüm düşüncesini hayatın içine yerleştirmesi açısından tesirli bir rol oynar. Bu dönemdeki çocukların çoğu ölümü, bütün hayatî faaliyetlerin süresiz olarak kesilmesi şeklinde benimserler.

Hiç şüphesiz insanlar içinde yapılan bu araştırmalarda mantık ölçülerine sığmayan tecrübe ve buluşlara da rastlamak mümkündür. Ancak yine de bunların hepsi bir araya geldiğinde

şaşırtıcı bir şekilde birbiriyle uyum gösteren bir tablo meydana getirmektedir.

Başta zikrettiğimiz iki misalde olduğu gibi; susmak veya meseleyi örtbas etmeye çalışmak kime ne kazandırır? Aslında bizce hiç ehemmiyeti olmayan şeylerin dahi en ince noktalarını soran veya araştıran çocuk nasıl olur da kendisini ve bütün yakınlarını alâkadar eden ölüm ve âhiret gibi mevzuları sormaz, araştırmaz!?.

Eğer siz ona "Ölüm yokluk değil!.. Hiçlik değil!… Sönmek değil!… " hakikatını ve kabir kapısının nur âlemine açılan bir kapı olduğunu anlatamazsanız çocuğun, küçücük kalbi paramparça olacaktır. Oyuncağı dahi elinden almaya çalıştığınızda ağlayan çocuk, eğer ahireti bilmezse, her gün beraber oynadıkları kardeşinin veya sevdiği bir yakınının birdenbire kaybolmasına nasıl tahammül edecektir?

Halbuki ruhu, "âhirete imanıyla aydınlanan bir çocuğun çehresindeki sis dağılacak "Gerçi çok sevdiğim oyun arkadaşım veya kardeşim öldü, ama Cennetin bir kuşu oldu; orada bizden daha iyi yaşar. Hem nasıl olsa biz de O'nun yanına gideceğiz. Ölüm yok olmak değil ki üzüleyim. ölüm sadece bir yer değişikliğinden ibarettir." düşüncesi şuur ve hislerine akseder aksetmez, gözyaşları dinecek ve o küçücük kalbi huzur bulacaktır.

Ölüm ve çocuk konusundaki bir tavsiyesiyle örnek verelim: Çocuklar ölümle çok erken yaşlarda ilgilenmeye başlarlar. Öldükten sonra iyilerin cennete gideceğini öğrenmek onlar için çoğu zaman yatıştırıcı olur… Sevdiği dedesi ölen bir küçük çocuk, bu gerçeği çok güzel dile getirmişti: dedem beni bırakıp cennete gitti, orada başka çocuklarla oynuyor!..

Çocuğun bu durumuyla ilgili olarak anne ve babaların onların sevdiği kişilerle bir öte dünyada buluşmak ve ümidini kırmamak gerekir.

Ölüm meselesini çocuklara doğru biçimde anlatmanın yolu asıl biz büyüklerin onu doğru şekilde anlamamızdan geçer.

Cami ve Çocuklarımız:

Camiler, mescitler, çocuklara sevdirilmeli ve problemlerinin çözüldüğü mekanlar olduğu gösterilmelidir.

Hz. Peygamber (s.a.v) yakın çevresindeki çocuklara ve torunlarına o kadar ilgi ve sevgi göstermiştir ki; camide namaz kıldırıyorken bile çocuklar omuzunda ve sırtındadır. Hz. Zeynep'ten torunu Umame bu çocuklardan biridir. Hz. Peygamber onu namazda omuzuna alır, rükûya gittiğinde yere kor, kalktığında tekrar omuzuna alırdı. (Kütüb-ü Sitte).

Bazen Hz. Peygamber secdeye gidince Hz. Hasan ve Hüseyin gelip sırtlarına binerlerdi. Hz. Peygamber secdeden kalkarken onları yumuşak bir şekilde alıp yere koyarlardı. Secdeye gidince onlar yine sırtına binerlerdi, bu durum namaz bitene kadar devam ederdi.

Çocuk terbiyesinde dini terbiyeye öncelik verilmesine rağmen günümüzde Müslümanların çocuklarının yetişmesinde, bütün gayret ve maddi manevi imkanlarını, sadece dünyevi geleceklerini kazanma doğrultusunda harcamaları, onların, ahiretlerine yatırım yapmamaları inançlarına son derece aykırı bir durumdur.

Bir defasında Hz. Peygamber secdedeyken sırtına Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin binince, ininceye kadar secdeyi uzatmıştı.

Bütün bu örneklerden anlaşılacağı gibi Hz. Peygamber (s.a.v) çocuk ve torunları ile çok yakından ilgilenmiş, onlara her zaman ve mekanda sevgi, anlayış ve sorumlulukla yaklaşmış şefkatle muamele etmişken; bizim çocukları cami ve çevresinden uzaklaştırmak için yaptığımız hareketleri nasıl yorumlayabiliriz? Cami ve cemaate alıştırma hususunda bizlere en güzel örnek Hz. Peygamber (s.a.v) olmalıdır. O ne güzel örnektir.

Kuranı Kerim açısından, aile terbiyesinde imandan sonra namaz öncelikli bir yer alır. *Ehline (yani aile halkına) namazı emret!* O hususta sabır da göster. (Taha/132) ayetinde *"ailene namazı emret"* dedikten sonra, ayrıca onun hakkında sabretmenin

emredilmesi çok manidardır. Usanmadan emir ve ilginin devam ettirilmesi gerekir. Hz. Peygamber'in çocuklara doğru yolu göstermek ve namaz üzerinde çok durduğu görülmektedir. Enes (r.a) Tahrim Suresi'ndeki *"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun"* mealindeki ayet nazil olduğunda Hz. Peygamberin sabah namazına çıkarken altı ay Hz. Fatıma'nın kapısına uğrayıp onları namaza çağırdığını bildirmektedir.

Oysa zamanımızda ağzını açtığında Müslümanlığı kimseye bırakmayan, kendisini gerçek kurtulmuş olarak gören birçok aile, çocuklarının ibadetlerine dikkat etmemektedir. *"Daha küçük, büyüyünce kılar. Biz de gençken böyleydik."* düşüncesizliği ile buluğa ermiş çocuklarını uyarmamakta, onlara yol göstermemektedirler. Sabahları "biraz daha uyusun" diye sabah namazına kaldırmamaktadırlar. Oysa genç her konuda olduğu gibi bu konuda da anne babasından ilgi bekler. İddia edilenin aksine ısrar ister.

Aile terbiyesinde dini terbiyeye öncelik verilmesine rağmen günümüzde Müslümanların çocuklarının yetişmesinde, bütün gayret ve maddi manevi imkanlarını, sadece dünyevi geleceklerini kazanma doğrultusunda harcamaları, onların, ahiretlerine yatırım yapmamaları inançlarına son derece aykırı bir durumdur. Her aile, çocuğunu en iyi kendisi tanır. Bu konuda çocuklarına nasıl davranmaları gerektiğini tespit etmeli ve çocuğun ibadetini yerine getirmesini sağlamalıdır. İslam dininde, cemaatle namaz teşvik edilmiş, hatta bazı ibadetler için cemaat farz kılınmıştır. Cemaatle namaz Müslümanların birbirleri ile görüşüp hallerinden haberdar olmalarını, bilgi alışverişinde bulunmalarını, yaşadığı çevreye ve samimiyet kurduğu insanlara dikkat etmeli ve bu konuda çocuklarına iyi örnek olmalıdır.

Bilhassa babalar, erkek çocuklarını eğitmekte çok dikkat etmelidirler. Çünkü erkek çocuklar önlerinde örnek olarak babalarını görür ve onun gibi hareket etmeye özen gösterirler. Vakit girince cemaatle namaz kılmaya yarışırcasına gitmelerini sağlamak için çocuklarını teşvik etmelidirler. Gündüz rızık peşinde koşan babalar akşam ve yatsı namazlarını çocukları ile

kılmaya özen göstermelidir. Cemaatle namaz kılmayı adet edinen bir çocuk, kendi iç yapısında imanın ruh ve mayısını kökleştirir. Allah'a itaatin zevkini ve heyecanını taşır. Aynı zamanda iyilikler ve kötülükler hususunda İslâm'ın buyruklarına baş eğip teslimiyet gösterir.

Cemaate katılması çevresinde çeşitli yaştan ve seviyeden insanlarla ilişkilerini güçlendirir. Bilindiği gibi insanlarla sağlıklı ilişki kuramayanlar, Allah ile sağlıklı ilişki kuramazlar.

Aile yaşadığı çevreye ve samimiyet kurduğu insanlara dikkat etmeli ve bu konuda çocuklarına iyi örnek olmalıdır. Çocuklarının namaz kılmayan, camiye gitmeyen bir çevre ile ilgi kurmasına engel olmalıdır. Çocuğunu sadakatine güvendiği arkadaş ve dostlarıyla birlikte cemaatle namaz kılmaya alıştırmalı ve buna devam etmelidir. Camilerde yapılan sohbetleri ve öğretilen dini esasları ve inançları takip etmelidir. Kuran-ı Kerim'i okumaktan ve dinlemekten derin bir zevk duymalı ve çocuklarına aynı zevki aşılamalıdır.

Ayrıca Kur'an ilimleriyle ve çocuğun anlayabileceği konularla ilgili toplantılara katılmaya özen göstermeli ve çocuklarını da yanlarına almalıdırlar.

Başa Dön

Bilhassa kadınların bu konuda çok şikayetçi olduklarına şahit oluyoruz. Babalar kendi arkadaşları ile ilişkilerini düzenlerken aile fertlerini pek kaale almamakta ve -erkek-kız bütün çocukların, terbiyesi ve her yönden bilgilendirilme işi, annelerin üstüne atılmaktadır. Oysa 10 yaşından sonra erkek çocukların babaları ile birlikteliği ve erkeksi bir takım olayları paylaşımı onun bedensel, psikolojik ve sosyokültürel gelişimi için çok önemlidir. Çünkü bu yaşlardaki erkek çocuğun babasından öğrenmesi gereken çok şeyleri vardır. Babaların öğretmeğe fırsat bulamadıkları şeyleri uygunsuz ortamlarda uygunsuz kişilerden öğrenerek yetişen nice iyi aile çocukları telef olmakta, kötü evlat olmaktadır. Çünkü her çocuk fıtrat üzere doğar ve onun iyi, kötü olmasına çevresi sebep olur.

Şair Şevki anne baba ilgisizliğinin yetimlikten daha kötü olduğunu, dörtlüğünde ne kadar açık bir dille ifade etmektedir;

"Gerçek yetim, ana-babası hayatını tamamlamış, Kendisini baş aşağı yalnız bırakmış kimse değil; Asıl yetim, anası kendini boş işlere veren, Babası da durmadan kendini meşgul gösteren kimsedir."

Çocuklara İffetli Olmayı Öğretelim:

Her dinin bir ahlâkı vardır; İslâm'ın ahlâkı da hayadır. Bu prensip dahilinde gençlere hayadan, iffetten, namustan bahsedince o kadar şaşırıyorlar ki kendimi bir başka dünyadan gelmiş gibi hissediyorum. Bu konuları anlatabilmek iğne deliğinden deveyi geçirmek kadar zor geliyor.

Bir eğitimci olarak etrafımda gelişen olayları daha dikkatli gözlemleme ihtiyacı hissetmekteyim. İçinde bulunduğumuz olumsuz hayat şartları, aile yapımızda çok büyük değişikliklere neden oluyor. Bu değişikliklerin git gide olumsuz yönde artması doğrusu çok korkutucu. Bütün olarak aile, birey olarak anne, baba, kız çocuk, erkek çocuk, yaşlı ebeveyn, yakın akrabalar hak ve vazifelerini unutmuş ve bir karmaşa içinde sürükleniyor.

Herkes kendini haklı gördüğü için, herkes her şeyi bildiği için, kimse ne sevincini ne de üzüntüsünü paylaşmıyor. Ana-babayı dinlemiyor. Anne her iki taraf arasında şaşkın. Herkes yalnız. Bu yalnızlık; babayı sokağa veya işine, anneyi boş işlere, çocuğu arkadaşlarına, yakınlaştırıyor. Öyle ki ne babanın işinden annenin haberi var, ne de annenin gününü nasıl geçirdiğinden babanın. Çocuğun okuldaki, sokaktaki hayatı kimseyi ilgilendirmiyor.

Bu çocuklar bizim çocuklarımız ve geleceğimiz. Çocuklarımızın bu derece yozlaşmasına, terbiye sınırını bu derece aşmalarına en büyük sebep mutlu ve anlayışlı bir aile ortamı sağlanmamasıdır. Anne babasıyla aynı sofrada yemek yemenin, aynı saatlerde kalkıp kahvaltı etmenin zevkini ve mutluluğunu unutmuş, karşılıklı saygı ve sevgi alışverişinin tadını hiç tatmamış aile ortamında yetişen bir çocuk, elbette ailenin kutsiyetini bilmeyecektir.

Böylece saygı ve sevgiyi tatmadan büyüyüveren çocuk, kendisini bağımsız bir ortamda bulunca ne yapacağını şaşırmaktadır. Bu çocukları suçlamıyorum. Çünkü biz çocuklarımızı daha doğar doğmaz dipsiz bir kuyuya atıyoruz, tutunacak bir ip veya tırmanabileceği bir merdiven uzatmadan "*bu kuyudan çıkmalısın diyoruz."* Oysa o kuyunun içinde yılanlar çıyanlar çocuğumuzu maddeten ve manen tüketiyor. Çocuk hayatın gerçeklerini yaşadığı ortam zannediyor. Hz. Ömer *"İnandığınız gibi yaşamazsanız, yaşadığınız gibi inanmaya başlarsınız."* demiyor mu?

Çocuk, bazen olumsuzlukların farkına varıyor, ancak çözümü yine o ortamda arıyor. Çünkü yemek, içmek ve her türlü şehvetin kol gezdiği ortamlarda yetişen insan insanlıktan çıkar ve şehvetin yaygınlaştığı bir toplum pis ve rezil bir toplumdur. İnsanlık basamaklarının en aşağısındadır.

Bu karmaşa içinde çocuklarımıza nasıl davranacağımız konusunu iyiden iyiye düşünüp davranış biçimi geliştirmek zorundayız.

Bir Peygamber olarak insanı ilgilendiren her konuya temas eden Peygamber Efendimiz'in tabii olarak çocuk terbiyesiyle alâkalı hadisleri mevcuttur.

"Hz. Peygamber'in üstün nitelikleri, merhameti, sevgi ve şefkati, gayri Müslimlerin de çocukları dâhil olmak üzere bütün çocukları kucaklamıştır. O, engin tevazusuyla çocuklarla her fırsatta ilgilenmiş, şakalaşmış, gördüğünde onlara selam vermiş hal hatırlarını sormuş, bu arada kusurlarını hoş karşılamış, hasta olduklarında ziyaretlerine gitmişti. Aynı şekilde gayrı Müslimlerin çocukları da Hz. Peygamber'in şefkat deryasında nasiplerini almışlardır. Hz. Peygamber, savaşlarda çocukların öldürülmesini, esirler içinde bulunan anne ile çocuklar birbirlerinden ayrılmalarını yasaklamış, gayri Müslimlerin de çocukların hastalandıklarında onları ziyaret etmişti.

Hz. Peygamber'in ailesindeki çocuklarla ilgilendiği konuları ihtiva eden hadislerden de bir Müslüman ailenin çocukları olduğunda neler yapması gerektiğini öğrenebiliriz.

"Hz. Peygamber'in yakın çevresindeki çocuklara alâkası doğumdan itibaren başlar. O, doğan çocukların kulaklarına ezan okur, onlara isim takar önceden kötü isim takılmışsa onları değiştirir, onlar için kurbanı keserdi. Meselâ, torunu Hz. Hasan doğduğunda iki kulağına ezan okumuştu. Oğlu İbrahim'in doğduğu gecenin ertesi günü ona isim takışını ise sahâbesine şöyle açıklamıştı: "Bu gece bir oğlum oldu. Ona atam İbrahim'in ismini koydum. (Bilindiği gibi Hz. Muhammed, Hz. İbrahim'in soyundandır.)"

"Hz. Peygamber (s.a.v.) çocuk ve torunlarının maddî ve mânevi eğitimiyle de ilgilenir, onlara, dünya ve ahîret mutluluklarını sağlamaya yönelik yardımcı olurdu. Hz. Peygamber'in çocuklarını irşatlarında namaz üzerinde çok durduğu görülmektedir. O (s.a.v.) sabah namazına çıkarken Hz. Fâtıma'nın kapısına uğrayıp namaza kaldırırdı.

Çocuk Eğitiminde Aile:

Ebeveynlik, sadece olduğunuz bir şey değil, yapılması gereken bir görevdir. Anne-baba olmak, eylemi gerektirir. Ebeveynlik; İslam, yaşam, ilişkiler, dürüstlük ve saygı gibi konularda çocuğunuzun neleri bilmesi gerektiğine karar vermenizi de içerir. Kendi kişisel karakterlerini oluştururken çocuklarımıza belli konularda yardım etmeyi kapsar. Anne baba olmak, çocuğumuza nasıl bağımsız ve sorumluluk sahibi iyi Müslümanlar olacağı hususunda örnek olmayı gerektirir.

İslam'a ve insanlığa hizmet eden, huzurlu bir dünya ve aile için sağlıklı nesillere ihtiyaç vardır, bunun için de kadınlarımıza çok büyük görevler düşünmektedir. Kadınlarımız çocuklarının elbiselerinin temizliğine gösterdikleri özenden daha fazlasını kalplerinin temizliğine, çocukların karınlarını doyurmaya gösterdikleri özenden daha fazlasını kafaların doyurmaya özen göstermek zorundadır, aksi halde çocuklarımız dünyevileşecektir.

Her kadın ve erkek bir başka kadının eseridir, kadın anadır, kadını da erkeği de insan gibi yetiştirme sorumluluğu kadına aittir, onun için annelerin daha fazla okuması, daha fazla

düşünmesi, yaşadığı dünyaya tanıklık etmesi gere kir. Analık görevlerini yerine getirmezler ise çocukları adam gibi yetiştirmez ise kendi başlarına hem de toplumun başına bir bela olur.

Bu bozuk düzen içinde, çocuklarının yine bu düzenin okullarında, imanlı fertler olarak yetiştirmeye çaba gösterirken, unutulmamalıdır ki çocuklarımızın ve bizlerin cennete girmesi, çocuklarımızın üniversiteye girişinden daha önemlidir. Elbette çocuklarımız okuyacak, ilim tahsili yapacaktır, ama her şeyden önce imanlı ve kamil bir Müslüman olmaları gerekir. Bunun için de kafalarının ve gönüllerinin ebeveynleri tarafından doyurulmuş olması gerekir.

İslami kaynaklarda da çocuğun tabi tutulacağı eğitim ve öğretimdeki temel konular genel olarak şöyle tespit edilmiştir:

1- İtikat ve ibadete dair zorunlu İslami bilgiler.

2- Ahlak ve muaşeret kuralları. muaşeret: birbiriyle toplumsal ilişkiler içinde bulunma

3- Çocuğun istikbalde geçimini sağlayabilmesi için mümkün ve münasip olan bir meslek dalında pratik bilgiler.

Anlaşılacağı üzere öncelikle aile yuvası içinde çocukların vicdanını kulluk sorumluluğu periyodik olarak yerleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Çoğu anne-baba, çocuklarını yetiştirme hususunda gerçekten en iyisini yapmak isterler. Onları ihmal etmeye ya da onları incitmeye kalkışmazlar. Oysa pek çok anne-baba için ebeveynlik, günlük işlerinin arasında ikinci sıraya alır, çoğunlukla problemler ortaya çıktığında onlarla ilgilenmeye başlar. Örneğin çoğu insan iş hayatındaki amaçlarım, emekliliğini, arabasını ne zaman değiştireceğinin planlarını … sayabilir, ama çocuğunun sağlıklı ve mutlu yetişmesi için, ne yaptığını, kendisini ve Çocuğunu geliştirmesi için ne gibi planlar yaptığını söyleyemeyecektir. Veya fiziksel olarak tüm günü çocuklarıyla birlikte geçirdikleri halde zihinsel olarak çocuklarından kilometrelerce ayrı, hiçbir şeyi paylaşmayan, emir vermek ve kuru nasihatten başka çocuk ile hiçbir şey

konuşmayan bir ebeveynler görürüz. Oysa; çocukların, hayatı anne babaları ile birlikte aktif bir şekilde yaşayarak tanımaya ihtiyaçları vardır. Bu nedenle çocuğunuzla konuşun, çocuğunuzla birlikte iş yaparak paylaşın. Bir Problemi halletmeye giderken çocuğunuzu da götürerek problem çözmeyi öğretin, çocuğunuzun duygu ve düşünceleriyle birlikte olun.

Her çocuk anasından temiz duygularla doğar, onu Yahudi ve Mecusi yapan anne babasıdır. (El-Buhari, 6/143) Bizler nasıl yaşarsak Çocuklarımız bizlerden öyle yaşamayı öğrenir, çocuklarımızdan ancak verebildiklerimiz kadarını bekleyebiliriz, bu nedenle bizlerin ve çocuklarımızın beşikten mezara kadar öğrenmesi ve öğretmesi gerekir.

ÇOCUKLARIMIZIN YEŞTIRILMESINDE NELERE DIKKAT ETMELİYİZ?

Amaç güzel ve doğru olduğu halde, ona götüren yol da doğru değilse, çoğu zaman istenenin tersiyle karşılaşılır. Yüce İslam dininin bütünüyle hak, hayır ve fayda olan gerçekleri de eğer usulüne uygun olarak sunulmazsa ters teper. Bazı dindar aile çocuklarının dinden uzaklaşmalarının nedeni genellikle bu tür yanlış uygulamalardır.

Zorlayıcı olmamalı

Çocuklara bir şey anlatırken, zorlayıcı, mecbur edici tavırlardan titizlikle kaçınılmalıdır. Allah, sevgili Peygamberine de "zorlayıcı olmaması gerektiğini" ısrarla hatırlatıyor. Bizim görevimiz sadece tebliğdir. Hidayete getirmek, kalplerde iman ışığını yaratmak Allah'ın işidir. Görevimizi yapmalı Allah'ın işine karışmamalıyız. İnsanoğlu, özellikle gençlik çağında muhalefet etmekten hoşlanır. Muhalefet damarlarını tahrik etmekten uzak durulmalıdır.

Hikmetle hareket edilmeli

Gençlerin yetiştirilmesinde hikmetli hareket edilmelidir. Yapı ve yetenekleri iyi tespit ve teşhis edilmeli, nabızlarına göre şerbet sunulmalıdır. İnsanları eğitip yönlendirirken bu yapılar

zorlanmamalı, sadece dengeleyip olumluya kanalize edilmelidir. Aksi halde tepkiyle karşılaşmak sürpriz olmayacaktır.

İyi arkadaş edinmesine yardımcı olmalı. Özellikle iyi bir arkadaş ortamı oluşturulmalı, bu onun da ilgisini çekecek unsurlarla cazip hale getirilmelidir. Faydalı sporlar, sanatsal kurslar, geziler, piknikler, izci kampları vs. bu gibi arkadaşlıkları pekiştirebilir. Bunu yapmazsanız bu boşluk zararlı olanla dolabilir.

Örnek hayatlar lanse edilmeli

Tarihimizden örnek şahsiyetlerin hayat hikayelerini roman akıcılığıyla sunmalıyız. Başka milletler, bu boşluğu hayalî kahramanlarla doldurmaya çalışırlar. Bizim öyle hayalî kahramanlara ihtiyacımız yoktur. Tarihimiz gerçek kahramanlarla doludur. Piyasada bu tür faydalı eserler çok şükür ki, oldukça boldur. Bizzat örnek olunmalı, faydalı yayınlar temin edilmeli, iyi bir hedef verilmeli, doğru ve güzel bakış açısı kazandırılmalı

Bakış açısı kazandırmak en önemlisidir. Bu da kuvvetli bir iman ile mümkün olur. İmana ağırlık ve önem vermeliyiz. Gençlerimize öylesine sağlam bir iman perspektifi kazandırmalıyız ki, gezip seyrettiği her tabiat manzarasını, öğrendiği her ilmi o gözle değerlendirebilmelidir. Böylece, bütün hayatı tefekkür ve ibadet hükmüne geçer.

Kök ve temelden başlanmalı

İman köktür, esastır. Ağacın kökü ne kadar sağlam olursa, dalları o kadar gür, meyvesi de o kadar güzel ve kaliteli olur. İman da ne kadar sağlam olursa, dalları olan ibadet o kadar gür ve candan, meyvesi olan güzel ahlak da o kadar güzel ve olgun olur. Şu halde, yaş ve seviyelerine göre imanî bir bakış açısı kazandırılmalı ki, rahat ibadet edebilsinler, ahlakları güzel olsun. Çürük bir temel üzerinde gökdelenler dikebilir misiniz? İman Müslüman kişiliğin temelidir.

Problemlerin kaynağına inilmeli

Sıkıntılar ve aksaklıklar varsa, gerçek sebebini araştırmalıyız. Tıpta da durum böyledir. Ateşi olan bir hastaya, ateş düşürücü vermek çare değil. Meselâ, vücuttaki sancı, bir iltihaptan kaynaklanıyorsa o iltihap kurutulmalıdır. Tırnak yiyen bir çocuğa engel olmak amacıyla tırnaklarına acı ilaç sürmek çözüm olabilir mi? Bu defa da dudaklarını kemirecektir. Anormalliğin asıl sebebi teşhis ve tedavi edilmedikçe aksaklık başka bir şekilde ortaya çıkarak sürüp gidecektir.

Şefkatle yaklaşılmalı

Gençlerimize dostça, şefkatle yaklaşmalı. Bu hem halimizde, hem de söz ve üslubumuzda kendisini göstermelidir. Gerek kendi hayatımıza, gerekse etrafımızdaki insanlara baktığımızda böylesi bir şefkatli elden iman denilen hayat iksirini içen, böylece iki dünyası kurtulan pek çok örnek görebiliriz. Böylesi şefkatli simaların bakışları, tomurcuklar açtıran güneş; nefesleri, ruhları okşayan meltem; sözleri yaralı gönüllere merhemdir.

Başa Dön

Uygun zamanları kollamalı

Gençlerimizin almaya istekli bulunduğu anları kollamalıyız. Aç ve iştahlı iken yenen bir yemeğin ancak, faydası olabilir. İsteksiz, şevksiz ve heyecansız iken dünyanın en açık ve faydalı hakikatini de takdim etseniz gereği gibi alınmaz, sindirilmez ve yarayışlı olmaz.

Çocuk, İslam'ın güç ve cazibesinden emin olmalı

Nasıl bir ortamda bulunursa bulunsun, her genç doğuştan hakikatin müşterisidir. Onda buna yatkın bir potansiyel vardır. Günümüz Batı dünyasında, her gün her türlü nefsanîliğin içinde büyüyen çok sayıda gencin Müslümanlığı seçmesi, bunun açık bir kanıtıdır. Bugün dünyada en çok yayılan din İslam'dır. İslam'ın hiçbir rakip cereyandan endişesi yoktur. O kendi kendisini müdafaaya kadirdir. Birçok mensubundan gölge etmemekten başka bir ihsan da istememektedir. Bu gerçek bilinmeli ve İslam'ın tebliği hiçbir gençten esirgenmemelidir.

Seviyesine göre anlatılmalı

Gençlerin seviyesine inmek, anlayacağı bir dille anlatmak da şarttır. Dinî hakikatler genellikle soyuttur. Anlaşılması, idrak edilmesi kolay değil. Bu nedenle Kur'an, Hz. Peygamber ve İslam büyüklerinin metoduna uyarak meseleleri temsil ve örnekle akıllara yaklaştırmalıyız. Günlük hayattan, yaşayıp gördüklerinden temsiller getirmeliyiz. Temsil ve örnek, soyut gerçeği hem kavratır, hem de zihinde kalıcı hale getirir.

Anlatırken mütevazı olunmalı. Bıktırmadan tekrar etmeli. Bıktırmaması için de, aynı hakikatleri değişik yöntemlerle, farklı üsluplarla sunmalıyız. Kuran'ın, aynı gerçeği farklı kıssalar, aynı kıssayı da farklı üsluplarla sunması bizim için güzel bir örnektir.

Allah'ın rızasını esas almalı

Çocuklara "Allah" Kavramının Doğru Öğretilmesinin Önemi…

Aile, çocuğun dini gelişiminde, en fazla etkiye sahiptir. Birey, diğer tüm davranışlarının şekillenmesinde olduğu gibi, Allah inancı ve diğer dini içerikli konularda da, ailenin etkisi altında kalır. Özellikle 2-6 yaşları arası çocuklar, kolay inanırlık ve taklit özellikleri gereği, anne-babanın her söylediğine inanır ve onların her yaptıklarını taklit etmeye çalışırlar. Bunu yaparken de, ne bir şüphe duyar, ne de itiraz etmeyi düşünürler.

Bu dönemde çocuğa verilen dini eğitim, bu konularda kullanılan ifadeler, özellikle de korkutucu yaklaşımlar, onun dini gelişimi açısından son derece önemlidir. Örneğin, Allah ile ilgili olarak, "Allah seni gökten izliyor, sana ceza verecek", "Yaramazlık yaptığında seni cehenneminde yakar", "Allah seni taş eder" vb. ifadeler, Allah'ı çocuğun zihninde ceza veren bir varlık olarak algılamasına yol açacaktır. Çocuğun yaramazlık olarak değerlendirilen davranışlarıyla baş edebilmek için, "Allah" kavramını kullanmak, her ne kadar bilinçsizce yapılıyor olsa dahi, son derece yanlış ve tehlikelidir.

Bu şekildeki yanlış din eğitiminin, yanlış bilgilendirme ve yönlendirmenin en önemli etkisi, çocuğun kişilik yapısı üzerinde

olacaktır. Allah, ahiret, cehennem vb. dini konuları, birer korku unsuru olarak algılayan çocuklar, ailelerin bu konulardaki ısrarlı korkutmaları karşısında zamanla bu korkularını daha da derinleştirerek, çeşitli gelişim sorunları yaşayabilirler. Ayrıca, Allah ve din ile ilgili konuları, olumsuz duygu ve düşüncelerle değerlendirebilirler.

Çocuğuma tevazuu nasıl öğretebiliriz?

Kibir ve gururun pompalandığı bir donemde çocuğuma tevazuu: Anne-baba olarak hatalarınızı kabul etmiyor ve daima kendinizi bir şekilde haklı görüyor, çevrenizi hep küçümsüyorsanız, çocuğunuzun egoist, bencil ve kibirli olmasına şaşırmayın.

Günümüzün kayıp değerlerinden biridir tevazu… Medeniyetimizin soldurduğumuz güllerindendir. Şöhretin, gururun ve bencilliğin yüceltildiği bir zaman dilimindeyiz. Peki, genç nesillere tevazu erdemini kim, nasıl öğretecek? Bugün pek çok konuda kavram kargaşası yaşadığımız ortada. Kibri, özgüvenli olmakla ayni kefeye koyuyoruz. Tevazuu da güven eksikliğinden kaynaklanan yetersizlik, pısırıklık ve korkaklıkla karıştırıyoruz. Hâlbuki tevazuun temelinde özgüven ve özsaygı vardır. İçi dışı bir olmak esastır. Kişinin kendi yeteneklerinin farkına varması; ancak bu yeteneklerini kendinden bilmemesi, kendisini olduğundan farklı görmemesi ve göstermemesidir. Kişinin kendisine ve ötekilere karsı dürüst olmasıdır.

En yalın tanımıyla alçakgönüllülük, gösterişten kurtulmanın adidir, sadeliktir… Başarılarımız ve yeteneklerimizi nazara vermemedir, saf bir mahcubiyettir. Tevazu, iyi ahlakin, diğer güzelliklerini de kapsayan bir haslettir. Kötüye karsı muhafaza eden ve cehaleti örten emin bir perdedir. Tüm peygamberlerin söz ve tavır birliği içinde öğrettiği evrensel bir değerdir.

Tevazu üstünlük sahibi bir kişinin, bir şeylere rağmen, lütfettiği bir davranış bicimi değil, kişinin Yaratıcısına, kendisine ve diğer insanlara karsı, tabiiliğinin ve dürüstlüğünün bir göstergesidir.

Çocukların Yatakları Kaç Yaşında Ayrılmalı?

On yaşına gelmiş olan erkek ve kız çocukların yataklarının ayrılması ve ayrı ayrı yataklarda yatmaları gerekir. Sadece kızların erkeklerden değil, kızların kızlardan, erkeklerin de erkeklerden ayrılması; yataklarının, mümkünse odalarının ayrı olması gerekir. Bunun sayılamayacak kadar çok hikmet ve faydalan vardır. Bu meselenin esasını Peygamberimizin (a.s.m.) açıklamalarından öğreniyoruz. Bazı hadislerde 7 yaşında, bazı hadislerde de 10 yaşında ayrılmaları gerektiği emredilir.

Peygamberimizin (a.s.m.) şöyle buyuruyor: "***Yedi yaşındaki erkek ve kız çocuklarının, erkek ve kız kardeşlerin yataklarını ayırın.***"

Aynı meâlde Müstedrek'te şu hadis-i şerif rivayet edilir: ***"Çocuklarınız yedi yaşma geldiklerinde yataklarını ayırınız."***

İmam Nevevî ise bu hadisleri yorumlarken şu hükümleri ifade eder: ***"Kız ve erkek çocuklar on yaşına basınca onların yataklarını anne, baba, kız ve erkek kardeşlerinin yataklarından ayırmak vaciptir. Erkeğin erkekle, kadının kadınla aynı yatakta yatmaları aslâ caiz değildir; her biri yatağın birer kenarında olsa bile…"***

Günümüz eğitimcileri bu konuda biraz daha sıkı hareket ederek çocukların yataklarının ayrılması yaşını bir yaşına kadar indirmektedirler. Ancak sünnetin ölçüsü hiçbir zaman şaşmaz ve en isabetli olanıdır. Buna göre on yaşına gelmiş olan erkek ve kız çocukların yataklarının ayrılması ve ayrı ayrı yataklarda yatmaları gerekir.

Sadece kızların erkeklerden değil, kızların kızlardan, erkeklerin de erkeklerden ayrılması; yataklarının, mümkünse odalarının ayrı olması gerekir. Bunun sayılamayacak kadar çok hikmet ve faydaları vardır.

Evlatlara Beddua Etmek

Câbir'den rivâyete göre Rasûlullah (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kendinize beddua etmeyin! Evlatlarınıza da beddua etmeyin! Mallarınıza da beddua etmeyin! Allah'tan***

istekte bulunulup da kabul edilen bir ana denk gelirsiniz de isteğinize icabet eder." *(Müslim (K. Zuhd ve'r-Rakâik/3014)*

EVLİLİKLERDE HUSÜMETE VE ANLAŞMAZLIKLARA NEDEN OLAN BAZI PROBLEMLER

1- Kadınların yaptığı hatalar

Başkalarının yanında eşlerini değersizleştirecek söylem ya da davranışlarda bulunmak,

Sürekli geçmişi gündeme getirmek (geçmişteki acılar için bir özür dilenmediğini düşündükleri için),

Söylemlerini sık sık tekrarlamak (erkeğin duyulmadığını düşünerek),

Erkeklerin "Beni takdir etmiyor, sadece değiştirmeye çalışıyor" şeklinde düşünmelerini kolaylaştıracak davranışlarda bulunmak,

Suçlar tarzda konuşmak,

Eşlerinin cinselliğini değersizleştirmek,

Uzun uzun konuşup ana konuya gelememek.

Eşlerine olan ilgilerini onların anlayacağı şekilde ifade edememek.

2- Erkeklerin yaptığı hatalar

Sevgilerini ya da duygularını yeterince gösterememek,

İletişimi sağlayabilecek düzeyde konuşamamak,

Eşlerinin söylediklerini duyduklarına dair bir işaret ya da tepki göstermemek,

Empati yaparak anlamaya çalışmak yerine hızlı çözüm önerilerinde bulunmak,

Aşk yapmak yerine seks yapmayı tercih etmek,

Önemli günleri unutmak,

Eşinin anneliğini eleştirir tarzda konuşmak,

Kendi geniş ailesini eşinden daha çok önemsediğini dile getiren söylemlerde bulunmak.

Erkeklerin ve kadınların hatalarını özetlemek gerekirse: Kadın en çok susmakta; erkek ise duymak ve anlamakta zorlanıyor.

3- Eğitim ve Kültürel Farklılıkları

Yeni evlenenler ve aileleri aynı eğitim ve kültürel şartlara sahip olmayabilir. İnternet çağına doğmuş genç çiftler olarak, tüm dünyayla iletişime geçip kendimizi her alanda geliştirme fırsatı bulabilmektedir. Bu nedenle eşlerle ve ailelerle yaşanabilecek anlaşmazlıklarda, aradaki jenerasyon farkının bilincinde olunarak ve olgun bir tavır sergilenerek çözülebilir. Bunu yapan tarafın da genç eşlerin olduğu unutulmamalıdır.

4- Sorumluluktan Kaçmak

Evlilik ilişkisinde sorumluluktan kaçmak yerine sorumluluk almak gerekiyor. Eşlerin ailesinin sorunları, ev işleri, çocuk bakımı, alışveriş gibi sorumlulukların bir tarafa yüklenmesi, o kişiyi aşırı strese sokabilir ve öfkelendirebilir. Bu da bir müddet sonra evliliğe yansıyabilir ve evlilik bağının kopmasına neden olabiliyor. Burada yapılması gereken, kadın erkek ayrımı yapmaksızın her iki tarafın da empati kurması ve sorunların çözümü için sorumluluk alarak işbirliği yapması olmalıdır.

5- İnatlaşmak

Kişinin kendi hâkimiyetini kabul ettirebilmek için inatlaşma adı altında karşı tarafa baskı kurması sık karşılaşılan bir durumdur. Bu da çiftlerin birbirinden soğumasına neden olan ve ilgisizliğin ortaya çıkmasına yol açan bir harekettir. Bu durumun eşler arasında bir gerilime neden olabileceği unutulmamalıdır. Oysaki evliliklerde zaman zaman kadının zaman zaman ise erkeğin sözü geçmelidir.

6- Annelerin aile meselelerine karışması

Bazı anneler kızlarının evlilik hayatına karışırlar. Böylece o, kızının kocasıyla olan hayatında bir danışman gibi davranır. Bu da damadın öfkelenmesine neden olur. Zira hayatları başkalarına açıklanmıştır. Bunun çaresi: kadının ona danışmayı azaltması, kocasının güvenini kazanması, hayat sırlarını gizlemesi gerekir.

Aynı durum bazı erkekler için de geçerlidir.

Bu büyüklerden ve tecrübelilerden nasihat almamak anlamında değildir.

7- Eşinin ailesi ve akrabalarına kaba veya kötü davranmak

Şuurlu erkek ve kadının şunu idrak etmesi gerekir; her ikisinin anne ve babaları, bu insan ile mutlu bir ilişki kurmasında üstün bir yere sahiptirler. Onlara hürmet, sevgi ve takdirle muamele edilmesi gerekir.

Bu dinimizin de emrettiği bir durumdur.

Bu nedenle onları anlamaya çalışmak, tanıyıp doğru adımlar atarak onların da sevgi ve saygısını kazanmak gerekir. İnsanın sosyal bir varlıktır ve çevresi ile sürekli etkileşim içerisindedir. Aile büyüklerine ve akrabalarla olan ilişkiler, beklenmedik sıkıntılar veya eşler arasında ortaya çıkabilecek sorunların çok basit bir şekilde çözümünde, aile büyükleri ve akrabaların da katkı sağlayabileceği unutulmamalıdır.

8- Şiddet

Eşlerin başkalarının önünde birbirlerine incitici sözler söylemesi, kaba davranması veya küçük düşürücü davranışlarda bulunmanın da bir şiddet olduğu, eşlerin birbirlerinden nefret etmesine ve intikam duygusu beslenmesine neden olabileceği de unutulmamalıdır.

9- Sürekli Boşanmadan ve ayrılmaktan söz etmek

Ayrılma ve boşanma kelimelerinin ağza sakız yapılmaması gerekiyor. Bunun şakası dahi yapılmaması gerekir. Sürekli söylenen ‘Bitti!’, ‘Ayrılalım!’, ‘Boşanalım!’ gibi sözler, bir anlık sinir ile evliliklerin bitmesine neden olabilir. Nasıl ki bir şeyin 40 defa söylenince gerçekleşeceğine inanılıyorsa, devamlı ayrılık laflarını kullanmak da ayrılık getirebiliyor. Her tartışmanın sonuna ayrılık cümlelerini eklemek, çiftin bilinçdışında yer ederek kendilerini ayrılığa odaklamalarına yol açabilir. Bu nedenle eşlerin enerjisini ilişkiyi bitirmek yerine sorunun üstesinden gelebilmek adına kullanmalarında fayda var.

Başa Dön

10- Sadakatsizlik

Sevgi, Saygı, Sabır ve Sadakat evlilikte olması gereken dört temel gereksinimdir ve 4**S** kuralı olarak kabul edilir. Yalan ve niyet okuma, egoizm, yakınlıktan kaçınma, yüksek beklenti ve konforculuk, takım olamama evliliğin en büyük beş düşmandır." (Prof Nevzat Tarhan).

Unutulmamalıdır ki, hem kadınlar, hem de erkekler, en çok şiddet ve sadakatsizliği affetmekte zorlanırlar.

Mutlu bir yuva ve huzurlu bir evlilik için, İslam'ın kabul etmediği bu tür durumlardan uzak durmak gerekir.

Mutlu evliliğin olmazsa olmazları

İyi iletişim,

Birlikte sorun çözme becerileri,

Bir taraftan "biz" olmaya çalışırken diğer taraftan "ben"leri koruyabilmek,

Ortak hedef ve amaçlar oluşturmak,

Güven duygusu vermek,

Tahmin edilebilir ve tutarlı olmak ve

Hayallerini değil birlikte olduğu kişiyi tanıyıp sevmek,

Rutin bir yaşamın içinde mutlu olabilmeyi becerebilmektir.

NÜŞUZ

(Husumet-İsyan)

Evliliklerin ilk yıllarında birbirlerini tanıma ve kendilerini karşıya kabul ettirmeye çalışırken gösterdikleri rekabet; beraberinde öfke, tartışma ve karşılıklı suçlamaları getirebiliyor. İlerleyen yıllarda bu rekabetten kaynaklı olarak yaşanan yorgunluk ise, umutsuzluk ve sessizliğe dönüşmeye ve eşlerin birbirine yabancılaşmasına neden olabiliyor.

Bu süreçte her iki taraf da birbirlerine haklılıklarını kabul ettirmeye çalışıyor. Bir süre sonra sorun sadece "Kim haklı, kim haksız" durumuna dönüşüyor. İşin kötüsü bu haklılık savaşının kazananı olmuyor.

Geniş ailelerde çiftlerin aile büyüklerinin müdahalelerine karşı nasıl ortak tutum sergileyeceklerini bilmiyor olmaları da sık karşılaşılan problemler arasında görülüyor. Karşılıklı konuşmayı ve dinlemeyi beceremeyen bir çiftin sorunlarını çözebilmesi mümkün görülmüyor.

Halbuki çoğu zaman sorun, neyin söylendiğinde değil, nasıl söylendiğinde olabilir. Yeni tanışan aile bireyleri, stresli bir hazırlık süreci, finansal baskılar derken ilişkiler istemeden de olsa gerilebilir. Böyle durumlarda önemli olan sınırları korumak; sert çatışmalardan kaçınmaktır. Unutmayın ki problemler çözülür, ancak kırgınlıklar kalıcı olabilir. Kırıcı davranışlardan kaçınırsanız sizin de çevrede daha çok saygı gördüğünüzü fark edeceksiniz.

Şu unutulmamalıdır ki, kimse mutsuz olmak için evlenmiyor. Biraz daha sabır, gayret, kusurları görmezden gelmek, güvenmek, hayat arkadaşına hüsnü zan etmek gibi hasletler, eşler arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesinde büyük bir önem arz etmektedir.

Yoksa fatura evliliğe kesilebilir. Bu da eşlere ve ailelerine uzun yıllar mutsuzluklara ve pişmanlıklara neden olabilir.

Başa Dön

Nüşuz, neşz kökünden gelir ve 'isyan etmek' anlamındadır. Karı-kocanın birbirlerine karşı gelmesi, birbirlerinin üzerlerindeki haklarını yerine getirmemesi demektir.

"Serkeşlik (nüşuz) etmelerinden korktuğunuz kadınlara nasihât edin." (Nisa/34)

Rasûlullah (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Allah kocasına muhtaç olduğu halde eşine teşekkür etmeyen kadına bakmaz."*** *(Sahih hadis. Nesâî, Işretu'n-Nisâ, s. 249)*

Peygamber (a.s.v.)'e en hayırlı kadının kim olduğu sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: ***"Emrettiğinde itaat eden, baktığın zaman sevinç duyduğun, hem kendi nefsini, hem de kocasının malını koruyan kadındır."*** (*Sahih hadis. Nesâî, el-Muctebâ, c. 6, s. 68; Işretu'nNisâ, s. 75.)*

İçinde Allah'a ya da Rasûlü'ne isyan bulunan bir emir verdiğinde, sadece bu emri hususunda kocasına itaat etmez.

Ali b. Ebî Tâlib (r. a.), Peygamber (a.s.v.)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: ***"Allah'a isyan olan konularda yaratılmışlara itaat olmaz. İtaat ancak maruf şeylerdedir."*** *(Müslim, K. İmâra, 1840; Buhârî, K. Meğâzî,4340)*

İmam İbnu'l-Cevzî şöyle demiştir: Kocaya itaatin vacip olduğu konusunda zikrettiklerimiz kadının helal olmayan konularda itaat göstermesini kapsayıcı değildir. Kocanın, hayız döneminde veya hoş olmayan yerden veya Ramazan ayı günlerinde cinsel birleşimde bulunmayı istemesi ve buna benzer masiyetler misal olarak verilebilir. Allah'a isyan olan yerde yaratılmışa itaat yoktur. (Ahkâmu'n-Nisâ, s. 81)

İbn Abbas (r.a.)'dan gelen rivâyete göre şöyle demiştir: Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurdu: ***"Bana cehennem gösterildi. Bir de baktım ki cehennem ehlinin çoğunluğu kadın! Onlar küfrederler." "Allah'a mı küfrediyorlar?" diye soruldu. "Eşlerine, (eşlerinin kendilerine olan güzel muamelelerine) ve iyiliğine karşılık küfür/nankörlük ediyorlar. O kadınlardan birine bütün zamanlar boyunca iyilikte bulunsan ve sonra senden bir şey görse, 'zaten senden hiçbir hayır görmedim ki!' der."***

Esmâ bnt. Yezîd (r. anha)'dan rivâyete göre şöyle anlatmıştır: *"Biz kadınlarla beraberken Rasûlullah (a.s.v.) yanımıza uğrayıp selam verdi ve şöyle dedi:* ***"Nimet verenlere küfretmekten sizleri sakındırırım."*** *"Ey Allah'ın Rasûlü! Nimet verenlere küfretmek nedir?" dedik. Şöyle buyurdu:* ***"İçinizden birisi ana-babasının yanında uzun süre evlenmeden evde kalır ve evlenmek de istemez. Ardından Allah celle celâluhû kendisine bir koca ve bu kocadan mal ve evlat nasip eder. Daha sonra da kızıp 'ben bu adamdan hiçbir gün bir hayır görmedim' der."*** *(Hasen hadis. İmam Ahmed, Musned, c. 6, s.52)*

Kocaya İsyan Etmenin Hükmü

Kadının, kocasına itaatsizlik edip isyan etmesi haramdır ve büyük günahlardandır.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Koca, hanımını yatağa davet eder de kadın mazeretsiz olarak***

gelmezse, koca da hanımına dargın olarak sabahlarsa, melekler sabaha kadar o kadına lanet okurlar." (*Daha önce geçmişti. Müslim'in diğer bir rivayetinde İse 'Nefsimi elinde tutana yemin ederim ki kocası hanımını yatağına davet ettiği halde hanımı gelmezse, kocası o kadından razı oluncaya kadar Allah o kadına gazap eder' şeklindedir.)*

"Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki kadın kocasının hakkını yerine getirmedikçe, rabbinin hakkını yerine getirmiş sayılmaz." *(Buhari, Kitab'un-Nikâh; Müslim, Kitab'un-Nikâh; İmam Ahmed, IV/381, İbn Mâce/1853)*

Nüşuz'un Keyfiyeti

Kadının, kocasına itaat etmemesi, isyan etmesi nüşuz'dur. Meselâ kocasından izin almadan veya mazereti olmadan evinden çıkması veya sefere çıkması veya kocasına kapıyı açmaması veya kocasına evine girme müsaadesi vermemesi veya mazeretsiz olarak kendisini kocasına teslim etmemesi veya kocasının davetine icabet etmemesi, kadının nüşuzu (kocasına isyan etmesi) anlamına gelir.

Kadının Nüşuzu ve Tedavisi

Kadında kocasından imtina etmek, yüzünü ekşitmek, kocasına sert ve kaba davranmak gibi serkeşlik alâmetleri belirdiğinde kocanın ona nasihât etmesi, onu Allah'ın gazabından sakındırması gerekir.

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in ***'Kocası kendisinden razı olduğu halde ölen kadın cennete gider'*** (*Tirmizî/ll6l, İbn Mâce/1854)* ve ***'Kocası yatağına davet ettiği halde ona icabet etmeyen kadına, melekler sabaha kadar lanet ederler'*** *(Daha önce geçmişti.)* hadîslerini hatırlatmalıdır.

Bu nasihâtlerden sonra kadın gidişatını düzeltirse mesele kalmaz. Eğer nasihâtlere aldırmaz da serkeşlik ederse, koca karısının yatağını terk etmelidir.

Çünkü yatağı ayırmak, kadının serkeşliğine gösterilen açık bir tepkidir. Kadının yatağını terk etmek veya yatağını ayırmak, onunla cinsî münasebette bulunmamak demektir. Bundan sonra kadın kendini düzeltirse yine mesele kalmaz. Fakat serkeşliğinde ısrar ederse, koca karısını, bir yerini kırmamak ve

yaralamamak şartıyla dövebilir. Ayrıca kadının yüzüne de vurmamalıdır. Eğer kadının dayakla yola geleceği söz konusu ise dövmelidir. Dayak bir işe yaramayacaksa veya inat ve öfkesini daha da artıracaksa dövmemek en doğrusudur.

Bu hükümlerin delili şu ayettir: ***"Serkeşlik etmelerinden korktuğunuz kadınlara nasihât edin. (Fayda vermezse) onlan yataklarında yalnız bırakın. (Bu da fayda vermezse) onları dövün. Eğer size itaat ederlerse, artık incitilmeleri için aleyhlerinde herhangi bir yola başvurmayın. Şüphesiz ki Allah yücedir, büyüktür.***" (Nisa/33)

Kocanın Huysuzluk Etmesi (Erkeğin Nüşuzu)

Erkek, karısının haklarına riayet etmez, huysuzluk ederse; kadının nafakasını vermezse, kötü sözler söylerse, kadının yatağına gitmezse, kadın kocasına nasihât etmeli, ona Allah'ın vacip kıldığı hakları hatırlatmalıdır.

Meselâ kocasına şu ayeti okumalıdır: ***"Ey iman edenler! Kadınlara zoraki bir tarzda varis olmanız size helâl değildir. Kadınlardan açık bir kötülük (zina) görülmedikçe, mehir olarak verdiğinizden bir kısmını almak için onları sıkıştırmanız (da) helâl değildir. Onlarla hoş geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (sabır ve tahammül gösterin). Olabilir ki siz bir şeyi hoş görmezsiniz, fakat Allah o şeyle birçok hayır takdir etmiş olabilir."*** (Nisa/19)

Ayrıca kadın, kocasına Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu sözlerini de hatırlatmalıdır: ***"Sizin en hayırlınız aile efradı için en hayırlı olanınızdır. Ben aile efradım hakkında sizin en hayırlınızım."*** Tirmizî/3892, (Hz. Aişe'den)

"(Ey müminler!) Kadınlar hakkında birbirinize hayır ve iyilik tavsiye edin." (Buhari/4890, Müslim/1468)

Kadın, kendisine zulmeden kocasına nasihât ederek onu zulmün neticelerinden sakındırmalıdır. Eğer düzelirse mesele kalmaz, düzelmezse, meseleyi kadıya götürmelidir. Çünkü kadı, hakları hak sahiplerine vermek için vardır.

Ayrıca kadın, kocasından hakkını almadıkça kendisini ona teslim etmemelidir.

Kadı, kocaya taksimatta adil davranmasını, kadınlara zulmetmemesini tavsiye edip onu bunları yapmaktan meneder. Eğer koca bu nasihâtlere aldırmaz da karısına zulmetmeye devam ederse, kadı bu sefer erkeğe tâzir cezası uygular. Eğer kan-koca arasındaki ihtilaf çoğalırsa, kadı onların aralarını düzeltmek veya onları birbirinden ayırmak üzere karıkocanın ailelerinden birer hakem tayin eder.

"Eğer bir kadın kocasının aldırışsızlığından veya huysuzluğundan korkarsa, aralarında anlaşmaya çalışmalarında üzerlerine bir günah yoktur. Anlaşmak daha hayırlıdır." (Nisa/128)

Karı-Koca Arasını Düzeltmek İçin Hakem Tayin Etmek

Karı-koca arasındaki anlaşmazlık ve ihtilaf kendileri tarafından giderilemezse, karı ve kocanın ailelerinden birer hakem tayin edilmelidir.

Ancak tayin edilen hakemler karı-kocanın razı olduğu kimselerden olmalıdır. Hakemler kan-kocanın arasını düzeltmeye çalışırlar, eğer muvaffak olurlarsa mesele yok, fakat muvaffak olamazlarsa, karı ve koca, hakemlere vekaletlerini verirler, hakemler de onların boşanmalarına karar verirlerse ayrılırlar. Fakat hakemler de ihtilafa düşerse, kadı onların yerine başka hakemler tayin eder. Hu hakemler bir noktada biri esirlerse, karı-koca onların hakemliğine razı olmasalar bile, kadı hakemlerin kararıyla amel ederek kan-kocadan hangisi suçluysa ona tazir cezası verebilir veya birinin hakkını diğerinden alır.

"Eğer (karı ile koca arasında) ayrılık olacağından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir, kadının ailesinden de bir hakem gönderin. Eğer bu iki hakem barıştırmayı dilerlerse, Allah eşlerin arasına uyum verir. Doğrusu Allah her şeyi bilendir ve her şeyden haberdardır." (Nisa/34)

Hz. Ömer (r.a) anlaşamayan bir çiftin arasını bulmak için bir hakem gönderdi. O hakem onların aralarını ıslah etmemişti.

Bu manzara karşısında kalan Hz. Ömer (r.a) hakemi kamçıladı ve ona şunu dedi: Allah şöyle buyurmaktadır: ***"Eğer karı kocanın arasının açılmasından endişeye düşerseniz bir hakem erkeğin ailesinden ve bir hakem de kadının ailesinden tayin edin. Bu hakemler gerçekten barıştırmak isterlerse, Allah onların arasını bulur."*** (Nisa/35)

Bunun üzerine hakem seçilen kişi geri gitti. Niyetini güzelleştirdi. Eşlere şefkat gösterdi ve böylece aralarını düzeltti.

Boşanma Sebebi Olan Kusurlar

Boşanmaya sebep teşkil eden kusurlar iki kısma ayrılır:

A) Cinsî Münasebete Engel Olan Kusurlar

Cinsî münasebete mâni olan kusurlar, tenasül uzvunun kesik olması, iktidarsızlık, kadının cinsel organının et veya kemikle kapalı olması veya cinsî münasebete mâni olan bir perdenin bulunmasıdır.

Başa Dön

B) Cinsî Münasebete Mâni Olmayan Kusurlar

Bu kusurlar, cinsî münasebete mâni olmamakla beraber insanı tiksindiren veya insana zarar veren hastalıklardır. Bu hastalıklar cüzzam, bedendeki alacalık, delilik gibi hastalıklardır.

Bu kusurlar eşlere nisbeten üç kısma ayrılırlar:

1. Cüzzam ve baras (abraş yani vitiligo hastalığı) hastalığı gibi eşler arasında müşterek olanlar.
2. Retka (Kelebek hastalığı) ve karna gibi sadece kadında olanlar.
3. İktidarsızlık ve tenasül uzvunun kesik olması gibi sadece erkekte olanlar.

Eşler Arasında Ortak Olan Kusurlar

Eşlerden biri diğerinde delilik, cüzzam ve abraş hastalığı gibi bir hastalık görürse, kendisinde de bu hastalık bulunsa dahi nikâhı feshetme yetkisine sahip olur. Çünkü insan kendisinde olan bir hastalığa tahammül edebilir, fakat aynı hastalık başkasında olursa tahammül edemeyebilir.

Bu Kusurlar Nedeniyle Nikâhı Feshetme Yetkisine Sahip Olduğunun Delili

Bu tür kusurlar nedeniyle kocasın, nikâhı feshetme yetkisine sahip olduğunun delili, İbn Ömer'in rivayet ettiği şu hadîstir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.) Gıfar kabilesinden bir kadınla evlendi. Zifaf odasına girdiğinde kadının baldırında abraş hastalığı gördü, ve kadına 'Elbiseni giy, ailenin yanına dön' dedi. Kadının ailesine de 'Beni kandırdınız' dedi".*** *(Reyhakî V1I/214)*

İmam Şafii, Hz. Ömer'in, delilik ve abraş hastalığı nedeniyle nikâhı feshettiğini rivayet etmiştir. Hz. Ömer'in böyle yapması, ancak Rasûlullah'tan duyması veya görmesiyle mümkün olabilir.

Nitekim Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Cüzzamlı bir kişiden, arslandan kaçar gibi kaçın."*** *(Buhari/5380)*

İmam Şafii, el-Umm isimli eserinde şöyle demiştir: 'Cüzzam ve abraş hastalığı kocayı karısından tiksindirir. Çünkü hiçbir erkek bu hastalıklara mübtela olmuş bir kadınla yaşamayı istemez'.

Sadece Kadında Bulunan Kusurlar

Koca, karısında cinsî münasebete mâni olan bir kusur gördüğünde nikâhı feshedebilir. Meselâ karısında retka veya karna gören kişi nikâhı feshedebilir. Çünkü nikâhın amacı, cinsî münasebette bulunmaktır.

Sadece Kocada Bulunan Kusurlar

Kadın, tenasül uzvu kesik olan veya iktidarsız olan kocasından boşanma hakkına sahiptir. Maverdî ceb ve anet hastalığından dolayı kadının nikâhı feshetme hakkına sahip olduğunda icma olduğunu söylemiştir. Çünkü bunlar nikâhtan gayeyi ortadan kaldırır.

Nikâhtan Sonra Meydana Çıkan Kusurlar

Söz konusu kusurlardan biri nikâhtan sonra meydana çıkarsa -ister erkekte, ister kadında bulunsun, ister cinsî

münasebetten önce, ister sonra olsun- eşlere nikâhı feshetme yetkisi verir. Ayıp ve hastalığın eskiden beri devam edip gelmesiyle, nikâhtan sonra olması arasında hiçbir fark yoktur.. Her iki durumda da nikâhı feshetme yetkileri vardır.

Ancak

İktidarsızlık bundan istisna edilmiştir. Bu da kadının nikahı feshetme hakkını düşürür. Çünkü iktidarsızlık cinsî münasebetten sonra meydana gelmiştir. Nikâhın amacı ise cinsî münasebettir ve burada amaç gerçekleşmiştir. Ayrıca cinsî münasebet- vö mehir gerçekleşmiş olduğuna göre iktidarsızlık bunlardan sonra ortaya çıkmıştır. Bu da (cinsî münasebet gerçekleştikten sonra iktidarsızlığın ortaya çıkması da) kadının nikâhı feshetme hakkını düşürür.

Kusurun Tedavi Edilip Giderilmesi

Kadının cinsel organını kapatan et, kemik ve perde gibi engelin ameliyat ile ortadan kaldırılması mümkün ise, kadın da ameliyata razı olursa. Koca nikâhı feshedemez. Çünkü nikâhın feshedilme nedeni ortadan kalkmıştır.

Başa Dön

Tıpkı bunun gibi giderilmesi mümkün olan delilik, alacalık, cüzzam gibi hastalıklar tedavi edildiğinde, nikâhı feshetmek yetkisi ortadan kalkar.

Kadının Velisinin Nikâhı Feshetme Yetkisi

Nikâhtan önce kocada bulunan söz konusu kusurlar nedeniyle kadının velisinin nikâhı feshetme yetkisi vardır. Kadının ayrılmayı istememesi hükmü değiştirmez. Çünkü bu kusur nedeniyle kadının velisi de utanmak durumunda kalmıştır.

Fakat cinsî münasebetten sonra kocada meydana gelen herhangi bir ayıptan ötürü kadının velisinin nikâhı feshetme yetkisi yoktur. Çünkü bu durumda örfe göre kadının velisi açısından utanılacak bir durum meydana gelmiş sayılmamaktadır. Yine akid yapılırken meydana çıkan kusurlar nedeniyle de kadının velisinin nikâhı feshetme yetkisi yoktur.

Çünkü burada zarar gören sadece kadındır ve o da buna rıza göstermiştir. Örfe göre kadının velisi açısından utanılacak bir durum meydana gelmiş sayılmaz.

Nikâhı Hemen Feshetmek

Söz konusu kusurlar bilindiğinde, nikâh feshedilmek isteniyorsa, bu hemen yapılmalıdır. Çünkü kusurlar nedeniyle nikâhı feshetmede muhayyerlik vardır; eğer taraflar bu haklarını kullanmak isterlerse hemen itiraz edip razı olmadıklarını belirtmeli, sonra da hâkim'e giderek nikâhın feshini istemelidirler.

Eğer eşlerden biri diğerinin ayıbını bildiği halde sükût ederse, feshetme hakkını kaybeder. Fakat ayıptan ötürü nikâhı feshetme hakkına sahip olduğunu bilmiyorsa, feshetme hakkı düşmez.

Nikâhı Ancak Kadı Feshedebilir

Koca veya kadın -söz konusu kusurlardan Ötürü- nikâhı feshedemez. Meseleyi kadı'ya götürüp nikâhın feshini istemek mecburiyetindedirler. Eğer söz konusu kusur, kadı'nın huzurunda tahakkuk ederse, kadı nikâhın feshine hükmeder.

İktidarsız Kocaya Mühlet Vermek

Kocanın iktidarsız olduğu kadı'nın huzurunda sabit olursa, kadı ona bir sene mühlet vermelidir. Çünkü iktidarsızlığın mevsimler nedeniyle izale olma ihtimali vardır. Eğer bu bir sene zarfında iktidarsızlık izale olursa mesele kalmaz. Aksi takdirde kadı nikâhı fesheder.

Bunun delili şu rivayettir: ***'Hz. Ömer, İktidarsız olan kocaya bir yıl mühlet verirdi. Eğer bir yıl içinde düzelmezse, nikâhı feshederdi. Ayrıca hanıma mehrinin verilmesini ve iddet beklemesini emrederdi'.*** *(Beyhakî, VI1/226)*

İktidarsızlığın Sabit Olma Keyfiyeti

Diğer kusurlar ikrar veya doktorun şehadetiyle sabit olur, iktidarsızlık ise ancak kocanın hâkim huzurunda itiraf etmesiyle sabit olur. Eğer kadı kocaya iktidarsız olmadığına dair delil

getirme teklifinde bulunur, koca da bundan kaçınırsa ve kadırt da onun iktidarsız olduğuna yemin ederse, iktidarsızlığı sabit olur.

Söz konusu Kusurlar Nedeniyle Feshedilen Nikâhın Üzerine Terettüb Eden Meseleler

Söz konusu kusurlardan ötürü nikâh feshedildiğinde, iki mesele vardır:

a. Fesh, cinsî münasebetten önce olmuştur.

b. Fesh, cinsî münasebetten sonra, olmuştur.

Eğer fesh, cinsî münasebetten önce olmuşsa, kadına mehir de mut'a da verilmesi gerekmez. Çünkü kocadaki ayıptan ötürü nikâh feshedilmişse, nikâhı kadın feshetmiş demektir ve bu durumda kocanın mettir ve mut'a verme yükümlülüğü yoktur. Eğer kusur kadında ise yine kadına bir şey verilmesi gerekmez. Zira fesh, onda bulunan bir ayıptan dolayı meydana gelmiştir. Bu durumda feshi kadın yapmış gibi olur.

Eğer fesh, cinsî münasebetten sonra, akidde mevcut olan bir ayıptan veya akidle cinsî münasebet arasında meydana gelen bir ayıptan ötürü gerçekleşmişse, cinsî İlişkide bulunan kişi bunu unutmuşsa veya bunun feshe sebep olduğunu bilmiyorsa, kadına mehr-i misil verilmesi gerekir.

Eğer fesh, cinsî münasebetten sonra olmuşsa, kusur da cinsî ilişkiden sonra meydana gelmişse, kadına mehr-i misil verilmesi gerekir. Çünkü mehir, feshe sebep olan ayıptan önce hak edilmiştir.

Koca, Ayıbını Kendisinden Saklayan Hanımından Mehîri Geri Alamaz

Koca, ayıbını kendisinden saklayan hanımından veya hanımının velisinden mehiri geri alamaz. Çünkü nikâhın amacı olan cinsî münasebet zevkini tamamen almıştır.

Başa Dön

KARI KOCANIN İRTİDADLARI

Karı ile kocadan birisi veya her ikisi riddet ederse üzerine birkaç soru terettüp eder.

1 - Aralarındaki nikâh fesh edilir mi edilmez mi?
2 - Nikâh fesh edilirse üç talâk gider mi, gitmez mi?
3 - Mürted olan kimse ötekisine varis olur mu olmaz mı?
4 - Mehrin durumu nasıl olacak?
5 - Mürteddin cezası nedir?
6 - İrtidade sebebiyet veren söz ve fiiller nelerdir?

Şimdi bu altı sualin cevabını teker teker açıklayalım:

a - Karı-kocanın her ikisi veya birisi mürted olursa, - ya zifaftan önce veya zifaftan sonra olacaktır. - Zifaftan önce olursa hemen riddet anında nikâh münfesih olur. İddette söz konusu değildir.

Zifaftan sonra olursa nikâh hemen aynı anda münfesih olmaz ama, askıya alınır. Şayet iddet bitmeden önce mürted olan kimse, İslâm'a dönerse nikâh devam eder. Yoksa riddet anından itibaren nikâh ortadan kalkar. Bunun için iddet bitmeden önce bu halde bulunan karı-kocanın arasında münasebet kesik olup, evlilik ile ilgili ne varsa askıda tutulacaktır. Münasebet ve talâk gibi haklar kalkar.

b - Birinci cevaptan anlaşıldığı gibi üç talâk gitmez, nikâh münfesih olur. Talâkın sayılarını eksiltmez. Yani iddet bittikten ve nikâh kalktıktan sonra İslâm'a dönüş olduğu takdirde, yeni bir nikâh ile bir araya gelebilirler.

c - Mürted olan kimse başkasına varis olmadığı gibi başkası da kendisine varis olamaz. Mürted olduğu andan itibaren mal ve mülkü askıya alınır. Mürted olarak ölürse servet olarak neyi varsa Beytülmale-hazineye-devredilir. Ama İslâm'a dönerse mal ve mülkü kendisine bırakılır. Riddet esnasında malı askıya alındığı için alış-verişi de batıldır.

d - Kadın zifaftan önce riddet etmiş ise iddet beklemeden nikâh münfesih olup hiçbir şey hak etmez, ama koca zifaftan önce riddet ederse kadın mehrin yarısına müstahaktır. Ama zifaftan sonra riddet meydana gelirse mutlaka kadın mehre müstahaktır.

e - Zaman geçirmeden ve bir süre tanımadan mürted olan kimsenin İslâm'a dönmesi için teklif yapılır. Şüphesi varsa izale edilir, yani onu irtidate sevk eden şek ve şüphesi varsa bilen kimselerin vasıtasıyla def edilir. İslâm'a dönmezse idam edilecektir. İslâm dini kesin olarak mürtedde hayat hakkı tanımaz. Gayrı müslim olan kimse İslâm'a girip girmemek hususunda serbesttir, ama İslâm'a giren kimsenin İslâm'dan dönüşü hususunda serbest değildir. İslâm'a dönüş, Kelime-i Şehadetin her iki şıkkını söylemekle mümkündür.

f - Söz olsun, iş olsun, niyyet olsun İslâm'a ters düşen her şey riddete vesile olur. Söz için misal: "İsa (A.S.) Allah'ın oğludur." "melekler Allah'ın kızlarıdır." "Peygamber (a.s.v.) veya falan adam gaybı bilir." "Allah zulm ediyor." "Allah'ın gücü bana yetmez." "İnsanlar Allah'ı icad etmişler." Müslüman bir kimseye "kafir" demek İslâm'ın veya Kur'an-ı Kerim'in zamanı geçmiştir, gibi söz söylemek.

İş için misal: Allah'tan başka bir mahluka secde etmek, Kur'an-ı Kerim'i pisliklerin içine atmak, Kur'an-ı Kerim'i veya dini bir kitabı ayak altına almak.

Niyet için misal: Ertesi gün İslâm'ı terk için azmetmek gibi.

Başa Dön

-*- TALAK -*-

Talak'ın lügat mânâsı, bağı çözmek, serbest bırakmaktır. Istılahı mânâsı ise bu bağı belli lafızlarla ortadan kaldırmak demektir.

Talak'ın Meşruiyetinin Delili

Talak'ın meşru olduğuna Kur'an, Sünnet ve İcma delâlet etmektedir. Kur'an'dan delili şu ayetlerdir:

"Boşanma iki defadır. (Bundan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya da iyilikle bırakmaktır." *(Bakara/229)*

"Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları (temizlenme) vakitlerinde (ve münasebette bulunmadan) boşayın." *(Talak/1)*

Hz. Muhammed (a.s.v.) de şöyle buyurmuştur: ***"Allah***

katında helâlin en sevimsizi talaktır." *(Ebu Dâvud/2178, İbn Mâce/2018, (İbn Ömer'den)*

İcma'dan deliline gelince, âlimlerin tümü talak'ın meşru olduğunda ittifak etmişlerdir.

Talak'ın Meşruiyetinin Hikmeti

Evlilikte aslolan, evliliğin devam etmesidir. Evliliğin devamı için Allah Teâlâ birçok hüküm ve âdab koymuştur. Bunlar evlilik bağını güçlendirip evliliğin devamlı olmasına zemin hazırlarlar. Fakat bazen kadın veya erkek tarafından, bazen de her ikisi tarafından bu hüküm ve edeplere riayet edilmez ve bu yüzden de karı-koca arasındaki sevgi ve saygı nefrete dönüşür. Zamanla da bu nefret artarak ıslahı imkânsız hâle gelir, böylece eşlerin birlikte yaşamaları mümkün olmaz. Böyle bir durumda karı-koca arasını ayıracak meşru bir hüküm ve çare bulunmalıdır ki onları azap içinde yaşamaktan kurtarsın ve haklan heder olmasın.

"Eğer (karı-koca) ayrılırlarsa, Allah her birinin nimetini genişliğiyle (yoksulluktan) zengin kılar. Allah geniş (rahmetiyle her şeyi kapsayandır."*(Nisa/130)*

Eğer koca, bu tür zaruretler nedeniyle boşama yetkisini kullanırsa, bu zorunlu bir tedavidir. Her ne kadar boşanma acı da olsa elbette buna ihtiyaç vardır. Ancak koca huysuzluk ederek, nevasına uyarak boşama yetkisini kullanırsa, bu boşama Allah'ın buğzettiği bir boşama olur.

Allah, ıslah edeni ifsad edenden ayırır. Her ikisinin de dönüşü Allah'adır.

Talak'ın Meşru Kılınması İslâm Şeriatının Meziyetlerindendir.

Yukarıda söylediklerimizden, İslâm şeriatının düzenlediği şekildeki bir talak'ın, İslâm şeriatının bir meziyeti olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu, İslâm şeriatının insan fıtratına ve hayatın tabii ihtiyaçlarına ne kadar uygun olduğunun da delilidir. Bu hakikat, boşanmayı haram sayan milletlerin içine düştüğü zorlukları gördüğümüzde daha iyi anlaşılır. Boşanmayı

haram sayan milletler, evliliği müebbed hapis haline getirerek eşler istemedikleri, birbirlerinden nefret ettikleri halde onları birlikte yaşamaya mecbur etmişlerdir. Bu milletler, boşanmayı yasak etmenin, esleri istemedikleri halde birlikte yaşamaya zorlamanın topluma ve eşlere ne kadar zararlı olduğunu, eşler için bunun ne kadar korkunç bir şey olduğunu, zaten eşleri bu şekilde birleştirmenin mümkün olmadığını artık fark etmektedirler.

İslâm şeriatı, eşler arasında sürekli bir sevgi ve saygının olmasına ihtimam göstermiştir. Bunu sağlamak için, sadece eşlerin vücutlarını birbirine bağlamakla yetinmez. Bunu, eşler arasındaki sevgi ve saygıyı artıran hükümlerle, onlar arasında nefrete ve ihtilafa sebep olacak şeyleri ortadan kaldırmakla sağlar. Eşler arasında sevgi ve saygı bağını güçlendiren, evlilik bağının sürekli olmasını temin eden en büyük sebep, eşlerin İslâm'ın hükümlerinin doğruluğuna inanmaları ve şeriatın kendilerine yüklediği vazifeleri yerine getirmeleridir. Bu bakımdan eşlerden biri, Allah Teâlâ'nın, evlilik hayatının idamesi ve eşler arasındaki sevgi ve saygının aksamaması için koyduğu kural ve hükümlerde gevşeklik gösterirse felâket baş göstermeye başlar.

Bu söylediklerimizin delili, İslâm'ın kural ve hükümlerine riayet eden ailelerde hemen hemen boşanmanın görülmemesidir. İslâm'dan uzak olan ailelerde ise boşanmanın fazla olmasıdır.

Boşanmanın Çeşitleri

İslâm hukuk doktrininde boşama dönülebilir olup olmamasına göre ric‘î ve bâin, sünnete uygun olup olmayışına göre de Sünnî ve bid‘î boşama adlarını alır ve her biri farklı hukukî değerlendirmelere konu olur.

1. Ric‘î Talâk: Kocaya yeni bir nikâha ihtiyaç olmadan boşadığı karısına dönme imkânı veren boşama türüne dönülebilir boşama anlamında “ric‘î talâk” denir.

Sarih ve Kinayeli, Şâfiî ve Hanbeli hukukçular, kocanın kinayeli sözlerle ve şiddet ve aşırılığı ifade eden kelimelerle

yaptığı boşamalar da ric'i talâk olarak kabul edilir. Hanefiler ise bu tür boşanmaların bain talâk olduğu görüşündedirler.

2. Bâin Talâk: Kocaya boşadığı eşine ancak yeni bir nikâhla dönme imkânı veren boşanma şeklidir. Bu boşama kocanın eşini üçüncü boşaması ise yeni bir nikâh da tarafların bir araya gelmesi için yeterli değildir. Kadının bir başkasıyla geçerli bir evlilik yapmadan ilk eşine dönmesi mümkün değildir. *(Bakınız DİB İlmihal II/229,230)*

Boşanmanın Çeşitleri:

A) Sarih ve Kinayeli,

B) Sünnî ve Bid'î ve

C) Adi ve Hul'u Talak (bedel karşılığında boşama) şeklinde üç kısma ayrılır.

A) Sarih ve Kinayeli Talak

Sarih boşama, boşamadan başka mânâya gelmeyen bir sözdür. Kinayeli boşama ise, boşama mânâsında açık olmayıp boşama mânâsına geldiği gibi başka mânâya da gelen sözdür. Bu bakımdan boşama, sarih ve kinayeli olmak üzere ikiye ayrılır.

Başa Dön

Sarih Talak

Sarih boşama, boşamadan başka bir mânâya gelmeyen lafızlardır. Bu da üç kelimedir; talak, firak ve serah. Bu lafızların talak'a delâlet ettikleri kesindir. Çünkü şeriatta bu lafızlar, genellikle bu mânâda kullanılır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de bu mânâda kullanılmıştır.

Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman (tallaktumû) onları (temizlenme) vakitlerinde (ve münasebette bulunmadan) boşamayın. (Talak/1)

"Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma (serahen) bedellerinizi vereyim ve sizleri güzellikle salayım." (Ahzab/28) ***"… veya güzellikle onlardan ayrılın."*** (Talak/2)

Bu kelimelerin tercümesi de sarih talak kabul edilir. Çünkü bu kelimeler o dilde talak mânâsında kullanılmaktadır.

Kinayeli Talak

Kinayeli boşama, kullanılan lafız boşama mânâsında açık olmayıp boşama mânâsına geldiği gibi, başka bir mânâya da gelen sözle olur. Meselâ (sen benden hâlisin), (sen benden berisin), (aramız kesiktir), (dilediğin yere git), (ailenin yanına git), (yuların omuzundadır, yani serbestsin), (benden uzaklaş), (benden ayrıl), (sen bana haramsın) gibi kelimelerin tümünün boşanmaya delâlet etmesi kinaye yoluyladır. Çünkü bu lafızlar, boşanmaya delâlet edebileceği gibi, başka mânâlara da gelir.

Boşamada Kinayeli Lafızları Kullanmanın Meşru Olduğunun Delili

Kinayeli lafzın boşanmaya delâlet etmesinin delili, Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadîstir; ***"Cevn kızı (Umeyme), Rasûlullah(a nikâh olunup) huzuruna girdirildiği ve Rasûlullah da ona yaklaştığı zaman 'Senden Allah'a sığınırım!' dedi. Bunun üzerine Rasûlullah ona 'Sen şanı büyük olan Allah'a sığındın, artık ailenin yanına git!'*** buyurdu." *(Buhari/4955)*

Hz. Muhammed (a.s.v.)'in 'ailenin yanına git' demesi, kinaye yoluyla boşamanın meşruiyetine delildir.

Sarih ve Kinayeli Lafızların Hükmü

Yukarıda anlattıklarımızdan, sarih lafızlarla yapılan boşamanın -boşama niyeti olmasa dahi- kesin olarak tahakkuk ettiği anlaşılmıştır,

Kinayeli lafızlarla boşamaya gelince, -bu tür boşama halk arasında şöhret bulmuş olsa da- onda niyet şarttır. Meselâ boşama niyeti olmaksızın aleyye'l-haram (benim üzerime haram olsun), enti aleyye haram (sen bana haramsın) gibi lafızlarla boşama gerçekleşmez.

Tebük gazvesine katılmayan Ka'b b. Mâlik'e Hz. Muhammed (a.s.v.), hanımından ayrılması için haber gönderdiğinde Ka'b b. Mâlik gelen haberciye (Huzeyme'ye) şöyle sordu:

- Karımı boşayacak mıyım, yoksa ne yapacağım?

- Hayır, boşama! Yalnız ondan ayrı dur, hanımına yaklaşma!

"Bunun üzerine karıma 'Haydi babanın yanına git, Allah bu iş hakkında hükmünü verinceye kadar orada kal' dedim" *(Buhari/4156, Müslim/2769)*

Bu hadîs, boşama niyeti olmadan söylenen Kinayeli lafızlarla boşanmanın tahakkuk etmediğine delâlet eder.

Daha sonra Allah Teâlâ Ka'b b. Mâlik ve iki arkadaşını affettiğini bildirince, yeni bir nikâha gerek duymaksızın hanımını geri getirmiştir. Ka'b b. Mâlik boşamaya niyet etmediği için bu sözlerle boşanma gerçekleşmemiştir.

B) Sünnî ve Bid'î Talak

Sünnî talak, temizlik halinde ve cinsî münasebetten önce vaki olan talaktır.

Bid'î talak ise hayızlıyken veya temiz olmakla beraber cinsî münasebetten sonra vaki olan talaktır.

Bunlardan başka sünnî talak da, bid'î talak da olmayan bir talak çeşidi daha vardır: Buna göre kadın kısır veya hayız görmeyecek kadar küçükse veya para karşılığında boşanmak istiyorsa, boşanabilir.

Sünnî Talak

Sünnî talak, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in sünnetine uygun olan bir boşamadır. Koca boşamada ısrarlı ise bir talakla boşayabileceği gibi, üç talakla da boşayabilir. Ancak Sünnet'e uygun olan boşama bir temizlik süresi içinde bir veya iki talakla boşamaktır. Böyle yaptığı takdirde pişman olduğunda tekrar karısına dönebilir.

Sünnî talak'ın meşru olduğunun delili şu ayettir.

"Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları (temizlenme) vakitlerinde (ve münasebette bulunmadan) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun." (Talak/l)

Bid'î Talak

Bid'î talak, cinsî münasebette bulunduğu temizlik döneminde boşamak demektir. Bid'î talak vaki olmakla beraber haramdır; zira Allah Teâlâ ***'Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları (temizlenme) vakitlerinde (ve cinsî münasebette bulunmadan) boşayın ve iddeti sayın' (Talak/1)*** buyurmuştur.

Bid'î talak ile boşamak Kur'an'a ve Sünnet'e ters düşer. Böyle yapan kişinin tekrar karısına dönmesi sünnettir.

İbn Ömer, Rasûlullah zamanında karısını hayız halinde boşadığında, Hz. Ömer oğlunun bu boşamasının hükmünü Rasûlullah'a sordu. Rasûlullah ona şöyle buyurdu: ***"Oğlun Abdullah'a söyle karısına dönsün. Sonra kadın temizleninceye kadar beklesin, sonra kadın 'tekrar âdet görüp temizleninceye kadar da (onunla birlikte yaşasın). İkinci âdetinden temizlendikten sonra dilerse artık karısını yanında tutup aile hayatı devam eder, dilerse de -cinsî münasebet yapmaksızın- boşar. İşte kadının bu iki hayız ve temizlik zamanı, erkeklerin kadınları boşamaları için aziz ve celil olan Allah'ın emrettiği iddet müddetidir."*** *(Buhari/4953, Müslim/1471)*

Bid'î Talak'ın Haram Kılınmasının Sebebi

Bid'î talak ile boşamanın haram kılınmasının sebebi, kadın için zararlı olmasıdır. Çünkü bu şekilde boşama, iddetin uzamasına sebep olur. Zira hayız müddeti, iddetten sayılmaz.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "***(İslâm'da) ne zarar vermek, ne de zarara uğratılmak vardır."*** *(İmam Mâlik, Muvatta, II/745; İbn Mâce/188, 234, 2341)*

Erkeğin, hanımıyla cinsî münasebette bulunduğu temizlik döneminde talak'ın haram olmasının sebebi ise, kadının hamile kalma ihtimalinin bulunmasıdır. Ayrıca hamile olan kadını boşamak, pişmanlığa sebep olur.

Sünnî ve bid'î olmayan talak, hem caizdir, hem de boşama sahih olur. Bu tür boşamada herhangi bir sakınca yoktur. Burada kadının zarar görmesi söz konusu değildir. Zira yaşının küçüklüğünden ötürü hayız görmeyen veya kısır olan veya

hamile olan bir kadının iddetinin uzaması zararlı olmaz. Para karşılığı kocasından boşanmak isteyen kadının durumu da böyledir. Hamile kadının iddeti, doğuruncaya kadardır. Para karşılığı boşanan kadın ise, kocasından kurtulmak istediği için iddetinin uzamasına razıdır.

C) Bedel Karşılığında (Adi ve Hul'u) Talak

Adi Talak

Adi talak, kocanın istek ve iradesi ile olan talaktır. Yukarıda sözünü etiğimiz hükümlerin tümü bu talak'ta uygulanır.

Hul'u Talak

Hul'u talak ise, kadının istek ve ısrarıyla olan talaktır. Boşanma için hul'u talak meşru kılınmıştır. Bu talak şöyle gerçekleşir: Kadın, mehrinden belli bir miktarı veya mehrin tümünü kocasına verir ve bunun karşılığında veya kocasına verdiği mal karşılığında boşanır.

Hem Kur'an, hem de Sünnet hul'u talak'ın meşruiyetine delâlet etmektedir.

"***Eğer (eşlerin) Allah'ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkarsanız, o zaman kadının fidye vermesinde (talakını verdirmesinde) eşlerin ikisine de bir günah yoktur.***" (Bakara/229)

İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: ***"Sabit b. Kays b. Şemmas'ın karısı Peygamber'e geldi ve 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Sabit'e din ve ahlâk hususunda ukubetle ceza vermiyorum, fakat ben küfran'ut-aşîr yapmaktan (kocamın haklarında taksir yapmaktan) korkuyorum' dedi. Rasûlullah da 'Sabit'e bahçesini geri verecek misin?' dedi. Kadın 'Evet' deyip Sabit'e bahçesini geri verdi, Rasûlullah da Sabit'e, karısından ayrılmasını emretti."*** *(Buhari/4971)*

Hul'u Talak'ın Hükümleri

Hul'u talak'ın hükümlerini şöyle özetleyebiliriz:

1. Hul'u talak caizdir.

Hul'u talak, kadının kocaya vereceği bir mal karşılığında

gerçekleşir. Eğer verilecek malın miktarı konuşulmuş ise, o miktarın verilmesi farzdır. Eğer ne kadar mal verileceği konuşulmamış ise, kocaya kadının mehr-i misil'i verilir.

Eğer koca hul'u kelimesini kullanır da karşılığındaki malı belirtmezse, kalbinde de böyle bir niyet yoksa, bu normal bir boşama sayılır; hul'u kelimesi Kinayeli talak yerine geçer ve ric'î talak vaki olur.

2. Reşid olmayan bir kadın ile hul'u muamelesi yapılmaz.

Çünkü reşid olmayan bir kadının, herhangi bir şeyi kendine zorunlu kılma yetkisi yoktur. Reşid olmayan kadın mülkünde bile tasarruf yetkisine sahip değildir. Böyle bir kadınla hul'u akdi yapılırsa, bu bir ric'î talak olur ve bundan ötürü kadının mehrinden kocaya hiçbir şey düşmez.

3- Koca, hanımıyla hul'u yaptığında kadın kendi nefsinin sahibi olur ve kocanın onun üzerinde bir hakkı kalmaz. Bu durumdaki kadın iddet beklerken, koca, normal boşamada olduğu gibi karısına tekrar dönemez. Çünkü hul'u, bain (kesin) bir talaktır. Ancak koca, karısını yeni bir nikâhla tekrar alabilir, fakat burada tercih kadına aittir ve kadın yeni bir mehir almaya yetkilidir.

4. Hul'u muamelesinden sonra, o kadını Zihar, ilâ veya herhangi bir boşama ile boşamak söz konusu olamaz. Fakat normal ve ric'î talakla boşayan kişi, karısını ikinci bir talak ile bir daha boşayabilir veya iddet esnasında Zihar yapabilir.

5. Koca, hayızlı olan veya temizken cinsî münasebette bulunduğu karısı ile hul'u muamelesi yapabilir. Fakat kadının reşid olması şarttır. Çünkü bu durumdaki kadın için hul'u muamelesi zararlı değildir. Zira hul'u muamelesi kocadan kurtulmak için yapılmaktadır ve normal boşamada kadına zarar vermesi mümkün olan şeyler, burada söz konusu değildir.

Kocanın Elinde Bulunan Talak Sayısı

Talak'ın kocanın hakkı olduğunun delili şu ayettir:

"... veya nikâh bağı elinde bulunan (kocanın) ondan (mehrin tümünden) vazgeçmesi müstesna." (Bakara/237)

Nikâh bağı kocanın elinde bulunmakla beraber, bazı özel hallerde kadın da bu konuda hak sahibi olabilir.

Özel hallerin en önemlilerinden bazıları şunlardır:

1. Kadına, kocasından bir zarar dokunduğu zaman.

2. Koca, karısının haklarında eksiklik yapar da araları düzelmeyecek şekilde bozulursa, kadı hanımın isteğine göre talakın birini düşürebilir.

Şimdi karısının haklarını normal bir şekilde yerine getiren kocanın elinde kaç talak bulunduğunu beyan etmeye çalışalım.

"Boşanma iki defadır. (Bundan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya da iyilikle bırakmaktır." (Bakara/229)

"Eğer (üçüncü defa) yine boşarsa, ondan sonra kadın başka birisiyle (normal yoldan) evlenmedikçe (ve ikinci kocasından da normal bir şekilde boşanıp iddetini tamamlamadıkça) birinci kocasına helâl olmaz." (Bakara/230)

Yani koca, hanımını üç talakla boşama yetkisine sahiptir. Birinci ve ikinci talak, ric'î talaktır, bu nedenle de iddet esnasında koca hanımına tekrar dönebilir. Üçüncü talak ise son ve kesin talaktır. Yeri geldiğinde -Allah'ın izniyle- belirteceğimiz şartlar oluşmadıkça, erkek üç talak ile boşadığı hanıma ebediyen geri dönemez.

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: ***'Boşanmış kadınlar kendi nefislerini üç kur' bekletirler. Onlar için, Allah'ın rahimlerinde yarattığını saklamaları helâl olmaz.' İşte buna göre bir kişi karısını boşadığında, isterse üç defa olsun, ona geri dönme hakkına sahipti. Ancak bu neshedildi ve 'Boşama iki defadır' (Bakara/229) ayeti indi."*** *(Ebu Dâvud/2195, Neseî, VI/212)*

Yani koca boşamada ancak iki defa geri dönebilir, fakat üçüncü talak vaki olduğunda bu bain (kesin) talak olur ve artık kocanın geri dönmesi söz konusu değildir. Ancak geri dönmek için birtakım şartların oluşması gerekir ki bunun izahı ileride gelecektir.

Talak'ın Sahih Olmasının Şartları

Kocanın talak hakkına sahip olması ve onlarda tasarruf edebilmesi için şu şartlara mâlik olması gerekir.

1. Nikâh akdi yapılmış olmalıdır.

Nikâh akdi yapmadığı veya ileride akid yapacağı bir kadını boşama yetkisine sahip değildir. Bu tür boşamanın kesin veya şartlı olması hükmü değiştirmez.

Meselâ nikâh akdi yapmadığı kadına *'Sen benden boşsun'* veya *'Eğer seninle evlenirsem benden boşsun'* demeye hakkı yoktur. Bunun Kur'an'dan delili şu ayettir:

"Ey müminler! Mümin kadınları nikahlayıp da onlara dokunmadan boşadığınız zaman sizin için onlar üzerine sayacağınız bir iddet yoktur." (Ahzab/49)

Ayette görüldüğü üzere Allah Teâlâ talak'ın netice ve hükümlerini nikâhın sabit olmasına bağlamıştır.

Sünnet'ten delili ise Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu sözleridir: ***"Nikâhtan önce talak olmaz."*** *(Hâkim, 11/205- (Hâkim hadîsin sahih olduğunu söylemiştir.)*

İnsanoğlunun, mâlik olmadığı birşeyi nezretme (adama), mâlik olmadığı bir köleyi âzad etme ve mâlik olmadığı (nikahlamadığı) bir kadını boşama hakkı yoktur. (*Tırmizî/1181, Ebu Dâvud/2190)*

2. Reşid olmalı

Reşid olmayan çocuğun, delinin ve uykuda olanın talakı sahih olmaz. Bunun delili, Hz. Peygamber'in şu sözüdür: ***"Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Uyanincaya kadar uyuyan kişiden, buluğa erene kadar çocuktan, akıllanana kadar deliden."*** *(Ebu dâvud/'M03, (Hz. Ali'den)*

Bu üç kişinin hükmüne; unutkan kimse ve söylediği sözün anlamını bilmeyen cahil de dahildir. Ancak unutkanlık veya söylediği sözün anlamını bilmemek iddiası, bir karine veya delil olursa kabul edilir.

Sarhoşun Talak'ı (Boşaması)

İçmek zorunda olduğu bir ilaç veya hap sebebiyle şuurunu yitirmiş kişinin veya zorla içki içirilmiş bir kişinin veya içeceğine içki karıştırılmış bir kişinin boşaması, çocuğun, delinin ve uyuyan kişinin boşaması gibidir. Çünkü bunların tümünün özrü aynıdır.

Kendi İradesiyle içki içip sarhoş olan kişinin boşaması geçerli kabul edilir. Onun boşaması, reşid kimsenin boşaması gibidir. Bunun sebebi, sarhoşluk veren içkiyi kendi iradesiyle içmiş olmasıdır; boşamasının geçerli kabul edilmesi de onun cezasıdır. Ayrıca zina iftirası atan sarhoşlara ceza verilmesi hususunda sahabîler ittifak etmişlerdir.

* Hukukçuların ekserisine özellikle Hanefilere, İmam Mâlik ve Şâfiî'ye, Şa'bî, Evzaî ve Saîd b. Müseyyeb'e göre sarhoşun eda (fiil) ehliyeti tamdır; bunun sonucu olarak da boşaması geçerlidir. Hz. Osman, Ömer b. Abdülazîz, Hanefîler'den Tahâvî ve Kerhî, Şâfiîler'den Müzenî ve Hanbeliler'in bir görüşüne göre sarhoşluğun nasıl meydana geldiği değil, doğurduğu sonuçlar önemlidir. Dolayısıyla normal düşünme kabiliyetini kaybeden sarhoşun eda ehliyeti yoktur. Sonuçta boşaması da geçerli değildir. * (DİB İlmihal II/226)

Başa Dön

3. Kendi iradesiyle boşamış olmalıdır.

Zorlanan bir kimsenin boşaması ancak şu şartlarla beraber olursa geçerli kabul edilmez:

a. Haksız yere zorlanan kişinin boşaması geçerli değildir.

Eğer kadına zarar verdiğinden dolayı haklı bir sebeple boşamaya hâkim tarafından zorlanırsa, bu boşama geçerlidir.

b. Boşamadığı takdirle ölümle, herhangi bir yerini kesmekle ve çok şiddetli dövmekle tehdit edildiği takdirde boşama geçerli olmaz.

Şerefli, vekarlı, hatırı sayılır bir kişinin hafifçe dövmekle tehdit edilmesi de zorlama hükmüne girer ve bu durumdaki kişinin de boşaması geçerli kabul edilmez.

c. Zorlayan kişi, onu tehdit ettiği şeyi yapacak güçte

olmalıdır.

Bunun delili Rasûlullah'ın şu sözüdür: ***"Zorlama altında ne boşama (geçerli) olabilir, ne de (köle ve cariyeyi) âzad etmek."*** *(İbn Mâce/2046, (Hz. Aişe'den)*

"Ümmetimin yanılmasını, unutmasını ve zorlandığı şey(in günahın)ı Allah Teâlâ affetmiştir." *(İbn Mâce/2045, (İbn Abbas'tan)*

d. Zorlanan koca, söylemesi istenilen sözden fazlasını söylemelidir.

Meselâ hanımını bir defa boşaması için zorlanan kişi veya hanımını boşaması için zorlanan kişi, söylenilenden fazla olarak iki defa veya üç defa boşarsa talak'ı (boşaması) geçerli olur. Çünkü söylemesi için zorlanan sözden fazlasını söylemiştir.

Şaka ile Boşama

Yukarıda söylediklerim izi düşünen bir kimse, şaka ile boşamanın da geçerli olduğunu anlar. Âkil-bâliğ olan ve iradesiyle boşayan kişinin şaka ile boşaması mazeret sayılmaz.

Bunun delili Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu sözüdür; ***"Üç şey vardır ki (onların) ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: Nikâh, talak ve (bir veya iki talakla boşadığı karısına) ricat."*** *(Ebu Dâvud/2194, Tirmizî/1184, İbn Mâce/2039, (Ebu Hüreyre'den)*

Talak İçin Meşru Olan Keyfiyetler

Meşru olan talak'ın değişik keyfiyetleri vardır. Meselâ 'Seni üç talak ile boşadım' veya 'Bir talak ile boşadım' veya 'Seni falan iş olursa boşadım' veya 'Seni üç talak ile boşadım fakat ikisi müstesna' gibi değişik şekilleri vardır.

Sünnete uygun olan boşama, cinsî münasebette bulunmadığı bir temizlik döneminde kadını bir talak ile boşamaktır. Bu şekilde boşadığında erkeğin, iddeti bitmeden tekrar hanımına dönme imkânı vardır. Birinci talak'ın iddetini beklerken, boşamakta kararlı ise ikinci bir talak ile bir daha boşar. Böylece bir talak hakkı kalır. Eğer bir daha boşarsa, hanımına dönemez. Fakat o kadın başkasıyla meşru bir şekilde evlenirse ve evlendiği adam da kendisini meşru bir şekilde boşarsa, iddetini

tamamladıktan sonra birinci kocası ile tekrar evlenebilir. Allah Teâlâ bu keyfiyeti açıkça beyan etmiştir:

"Boşama iki defadır. (Bundan-sonrası) ya iyilikle tutmak, ya da İyilikle bırakmaktır." (Bakara/229)

Bir Anda Üç Talak ile Boşamanın Hükmü

Bir anda üç talak ile boşamak caizdir. Bu şekildeki boşama Sünnet'e aykırı olmakla beraber haram değildir. Sonuç açısından, ayrı zamanlarda üç talak'ı vermekle aynı anda üç talak ile boşama arasında bir fark yoktur.

Rükkâne şöyle rivayet etmiştir: ***"Rasûlullah'a gelerek 'Ey Allah'ın Rasûlü! Karımı elbette tabiriyle boşadım' dedim. Hz. Muhammed (a.s.v.) 'Onunla (elbette demekle) neyi kast ettin?' dedi. 'Bir talakı' dedim. 'Vallahi mi?' dedi. 'Vallahi' dedim. 'O halde neyi kast ettinse odur'*** buyurdu" *(Tirmizî/1176, Ebu Dâvud/2208, İbn Mâce/25H)*

Bu hadîs, eğer Rükkâne elbette sözüyle üç talakı kast etmiş olsaydı, üç talak'ın birden düşeceğine delâlet eder. Aksi halde Rükkâne'nin böyle sormasının, Rasûlullah'ın da ona yemin verdirmesinin bir anlamı olmazdı.

Boşamayı Bir Şarta Bağlamak

Bir şarta bağlayarak boşamak caizdir. Meselâ kişi ortada olmayan bir kişinin gelme şartına bağlayarak karısına *'Falan kişi gelirse sen boşsun'* veya *'Baban seferden döndüğü zaman boşsun'* veya *'Ramazan ayı geldiğinde boşsun'* veya *'Eğer evden çıkarsan boşsun'* veya *'Kardeşin eve girerse boşsun'* derse, şart yerine geldiğinde karısı boş olur.

Boşamayı bir şarta bağlamanın caiz-olduğunun delili şu hadîstir: ***"Müslümanlar şartlarının yanındadırlar."*** (*Hâkim, 11/49)*

Bu hadîs, birşey yapmayı şarta bağlayan kişinin o şart oluştuğunda, o şeyi yapması gerektiğine delâlet eder. Ancak o şart, bir helâli haram, bir haramı da helâl kılmamalıdır.

Şarta Bağlı Boşamanın Üzerine Terettüb Eden Meseleler

Şarta bağlı boşamanın üzerine şu meseleler neticelenir:

a. Boşamanın kendisine bağlandığı şart oluşmadıkça boşama gerçekleşmez.

b. Talak'ın bağlandığı şart tahakkuk edinceye kadar karı-koca ilişkileri sürer.

Şartın tahakkuk etmesi, kesin olsa bile hüküm değişmez. Meselâ karısına 'Ramazan ayı geldiğinde benden boşsun' diyen kişinin boşaması, Ramazan ayının gelmesi kesin olduğu halde Ramazan ayından Önce gerçekleşmez.

c. Talak'ın bağlandığı şart tahakkuk ettiğinde boşanma gerçekleşir; yeniden boşamak gerekmez.

Boşamada İstisna Yapmak

Bir şarta bağlı olarak boşamak caiz olduğu gibi, boşamada istisna yapmak da caizdir. Meselâ bir kişi karısına *'Sen üç talak ile boşsun, ancak biri müstesna'* veya *'ikisi müstesna'* derse, birincisinde iki talak ile, ikincisinde ise bir talak ile boşanmış olur. İstisna, Arap dilinde bir üslûptur. Bu nedenle de boşamada istisna yapmak caizdir. Nitekim Kur'an ve Sünnette de bu üslub kullanılmıştır.

"O da (Nuh da) içlerinde elli yıl eksik olmak üzere bin sene yaşadı." (Ankebut/14)

Kast edilen talak sayısını belirtmek için talak'tan olan tadilde de istisna yapmak caizdir.

Boşamada İstisnanın Sahih Olmasının Şartları

Boşamada istisnanın sahih olmasının şartları şunlardır:

A. Boşayan kişinin, asıl sözü bitmeden o sözde istisna yapmaya niyet etmesi gerekir.

Asıl söz bittikten sonra istisna etmeye niyet ederse, yapılan istisna sahih olmaz; Meselâ karısına 'Seni üç talak ile boşadım' dedikten sonra, önceden böyle bir niyeti *olmaksızın 'Ancak üç talaktan biri'* veya 'ikisi müstesna' diyerek istisna yapan kişinin bu istisnası sahih değildir.

B. İstisna lafzının, asıl lafza örfen bitişik olması gerekir.

Asıl söz ile, o sözden yapılan istisna arasında yapılan fasıl örfen normal kabul ediliyorsa, istisna sahih, örfen normal kabul edilmiyorsa istisna bâtıldır.

C. Yapılan istisna, asıl sözün tümünü iptal etmemelidir.

Meselâ karısına *'Sen üç talak ile boşsun, ancak üç talak müstesna'* diyerek istisna yapan kişinin bu istisnası boş ve anlamsız kabul edilerek söz aslına döndürülür; yani kadın üç talak ile boşanmış olur.

İstisna, müsbet bir sözden yapılırsa nefy olarak kabul edilir, menfi bir sözden yapılan istisna, isbat olarak kabul edilir. Çünkü istisna, asıl sözün hükmünün tersini söylemekle olur. Meselâ hanımına *'Seni boşadım, ancak iki talak ile'* diyen kişinin hanımı iki talak ile boşanmış olur.

Boşamada İstisna Yapmanın Sahih Olduğunun Delili

Boşamada istisna yapmanın sahih olduğuna şu hadîsle delil getirilmiştir: ***"Âzad etme ve boşamada istisna yapan kişinin istisnası geçerlidir."*** *(İbn Esir, en-Nihaye, sena maddesi)*

Boşama Yetkisini Hanımına Vermek

Meselâ karısına *'Sen kendini benden bir (veya iki veya üç) talak ile boşayabilirsin'* diye boşama yetkisini karısına veren kişinin, bu yetkiyi vermesi caizdir.

Tefviz Edilen Talakın Düşmesinin Şartları

Tefviz-i talak'ın düşmesinin şartları şunlardır:

a. Talak, derhal geçerli olmak üzere tefviz edilmiş olmalıdır.

Tefviz, edilen talak'ın herhangi bir şarta bağlanması sahih olmaz. Meselâ karısına *'Yarın kendini benden boşayabilirsin'* diyen kişinin tefvizi (boşama yetkisini karısına vermesi) sahih değildir.

b. Tefviz-i talak (kocanın, karısına veya bir başkasına boşama yetkisi vermesi) için, kocanın mükellef olması gerekir.

Deli olan veya mükellef olmayan bir kocanın, boşama yetkisini karısına veya bir başkasına vermesi sahih olmaz.

c. Boşama yetkisi kendisine devredilen kadın mükellef olmalıdır.

Deli olan veya mükellef olmayan, kadına boşama yetkisinin devredilmesi sahih olmaz.

d. Boşama yetkisi kendisine devredilen kadın bunu kabul ettikten hemen sonra kendini boşamalıdır.

Meselâ koca, boşama yetkisini verdikten, kadın da kabul ettikten sonra, hemen kendisini bir veya iki veya üç talak ile boşamalıdır. Eğer kabul ve icab bittiği halde boşamayı ertelerse, kendini boşaması geçerli olmaz.

*Maliki, Şâfiî ve Hanbeli hukukçular, Ric'î veya bâin talâkla boşanmış ve iddet beklemekte olan kadının tekrar boşanamayacağı, dolayısıyla bâin talâk iddeti bekleyen kadına yapılan yeni bir boşanmanın geçerli olmayacağını söylerler. * *(DİB İlmihal II/227)*

Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesinin Caiz Olduğuna Dair Delil

Tefviz-i talak'ın caiz olduğunun delili şu ayettir;

"Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: 'Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle salayım." (Ahzab/28)

Eğer kadınların ayrılmayı istemelerinin bir değeri olmasaydı, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in onları muhayyer kılmasının bir anlamı olmazdı.

Talak'ın Bazı Meseleleri Hakkında Bir Hatime

1. Arapça bilmeyen bir kişinin talak kelimesini söylemesi, eğer onun mânâsını bilmiyorsa geçerli olmaz. Çünkü niyeti talak değildir. Ancak kendi dilinde talak'tan başka bir mânâya gelmeyen bir lafzı söyleyen kişi, boşama niyetiyle söylemese de boşanmış olur. Eğer lafız sarih değilse, talak'ın düşmesi için niyete ihtiyaç vardır. Bu, Arap dilinde de, diğer dillerde de böyledir.

2. Hanımına 'Ben senden boşum' diyen kişi, bu sözüyle

boşamayı kast ediyorsa, kadın boşanmış olur, boşamayı kast etmiyorsa boşanmış sayılmaz. Çünkü bu lafız boşamada kullanılan sarih bir lafız değil, Kinayeli bir lafızdır. Zira söz, mahalline izafe edilmemiştir; çünkü erkek boş olmaz. Bu nedenle Kinayeli lafızlarda boşama niyeti şart koşulmuştur.

3- Karısına üç defa sen boşsun diyen kişi, eğer cümlelerin arasında örfen fasıla sayılacak kadar bir süre beklemişse, karısını üç talakla boşamış sayılır. O kişinin *'ben bununla tekid yapmayı kast ettim'* demesi kabul edilmez. Çünkü onun bu iddiası zahire ters düşmektedir. Fakat cümleler arasına fasıla girmezse, kişi de tekidi kast etmişse, hanımını bir talak ile boşamış sayılır. Eğer üç talak'ı kast etmişse, üç talak ile boşamış sayılır. Sen boşsun sözünü peş peşe belli bir şey kast etmeksizin söylerse yine üç talak ile boşamış sayılır. Bu durumda sözün zahirine göre hüküm verilir.

4. Karısına 'Eğer Allah dilerse benden boşsun' diyen kişi, bu sözüyle Allah'ın dilemesini kastederse, hanımı boş olmaz. Çünkü Allah'ın dileyip dilemediğini bilmek mümkün değildir. Fakat bu sözle, Allah'ın dilemesini veya başka bir şeyi kast etmemişse, hanımı boş olur.

5. Kadın kocasına çirkin bir şekilde hitap ederse, meselâ *'Ey ahmak, ey hasis'* derse, kocası da karısına *'Eğer ben senin dediğin gibi biriysem sen benden boşsun'* derse ve bu sözüyle de onun sözüne karşılık vermeyi ve ona kızdığını göstermeyi kast etmişse talak düşmez. Fakat koca, talak'ı sefihliğine, hasisliğine bağlarsa veya bunu mutlak olarak söylerse, talak'ın kendine bağlandığı sıfata bakılır; sefih ve hasis değilse talak düşmez, aksi takdirde düşer.

Sefih, malında kötü tasarruf ettiğinden ötürü üzerine hacr konan kişidir. Hasis'e gelince, bazı kimseler bunu 'Dinini dünyasına feda eden kişi' şeklinde, bazıları da *'cimrilik sebebiyle kendisine uygun olmayan şeyler yapan kişi'* şeklinde tarif etmişlerdir.

Ricat'ın (Boşanılan Hanıma Dönmenin) Hükümleri

Hanımını boşayan kişi, şu durumlardan birindedîr:

A. *Hanımını cinsî münasebetten önce boşamıştır.*

B. *Cinsî münasebetten önce veya sonra, mal karşılığında boşamıştır.*

C. *Cinsî münasebetten sonra normal bir şekilde bir veya iki talak ile boşamıştır.*

D. *Normal bir şekilde üç talak ile. boşamıştır.*

A. *Hanımını, Cinsî Münasebetten Önce Boşayan Kişinin Tekrar Hanımına Dönmesi*

Hanımını, cinsî münasebetten Önce boşayan kişi, artık hanımına dönemez. Çünkü kadının iddet beklemesi vacip değildir.

"Ey müminler! Mümin kadınları nikahlayıp da onlara dokunmadan boşadığınız zaman sizin için onlar üzerine sayacağınız bir iddet yoktur." (Ahzab/49)

Böyle bir boşama beynunet-i kübra'dır, yani derhal ve kesin bir boşamadır.

Cinsî münasebetten önce bir talak veya iki talak ile boşamış olsa bile kadına tekrar dönemez. Bu durumda eğer kadın da isterse, yeni bir nikâh ve yeni bir mehirle akid sahih olur. Eğer kadını üç talak ile boşarsa, kadın yeni bir kişiyle evlenip ondan meşru bir şekilde boşanmadıkça ilk kocasına helâl olmaz.

B. *Hanımını Mal Karşılığında Boşayan Kişinin Hanımına Tekrar Dönmesi*

Hanımını mal karşılığında boşayan kişi, ancak yeni bir akid ve yeni bir mehirle ona dönebilir. Mal karşılığında boşamanın, cinsî münasebetten önce veya sonra olması hükmü değiştirmez.

C. *Hanımını, Cinsî Münasebetten Sonra Normal Bir Şekilde Bir veya İki Talak ile Boşayan Kişinin Hanımına Tekrar Dönmesi*

Hanımını, cinsî münasebetten sonra normal bir şekilde bir

veya iki talak ile boşayan kişi, iddet bitmeden önce hanımına dönebilir.

Bunun delili şu ayetlerdir:

"İddet süresi içinde arayı düzeltmek istemeleri durumunda, kocaları onları geri almaya daha çok hak sahibidirler." (Bakara/228)

"Boşama iki defadır. (Bundan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya da iyilikle bırakmaktır." (Bakara/229)

İki talak'tan sonra iyilikle tutmak, ancak kocanın hanımına geri dönmesiyle mümkün olabilir.

Hz. Ömer şöyle rivayet etmektedir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), Hafsa'yı (bir talak ile) boşadı, sonra ona rücû etti (döndü)'***. *(Ebu Dâvud/2283)*

Kocanın Hanımına Geri Dönmesi

Hanımını, normal şekilde bir veya iki talak ile boşayan kişi, hanımına geri dönmek istediğinde ona 'Seni tekrar nikâhımın altına aldım derse, bu yeterli olur. Ancak bunu iki şahit huzurunda söylemelidir.

Bunun delili şu ayettir: ***"İçinizden iki adil kimseyi şahit tutun."*** *(Talak/2)*

Bir veya iki talak ile boşadıktan sonra hanımına geri dönen kişinin, bir talak ile boşamışsa iki talak hakkı, iki talak ile boşamışsa bir talak hakkı vardır. Karısını bir veya iki talak ile boşayıp dâ iddet bitmeden önce karısına geri dönmeyen kişinin, rücû hakkı kalmaz. Eğer kadın ve erkek tekrar evlenmek isterlerse yeni bir nikâh ve yeni bir mehir gerekir.

Bunun delili de şu ayettir:

"Kadınları boşadığınızda, iddetlerini tamamladıklarında, birbirleriyle güzelce barışıp anlaşmışlarsa, onların (önceki) kocalarına varmalarında (kadının velisi olarak onlara) zorluk çıkarıp engel olmayın." (Bakara/232)

Kocanın, boşadığı hanımına geri dönme hakkı olduğu müddetçe, kadın bir başkasıyla evlenemez.

* Üç talâk ile zevcesini boşayan kimsenin, boşanan

zevcesiyle tekrar evlenebilmesi için, meşhur hülle işine baş vurması haramdır. Allah'ın lanetine uğrar. Resûlüllah (a.s.v.) buyuruyor: لَعَنَ اللهُ المُحَلِّلَ وَالْمُصَلَّلَ لَهُ "Hülleyi yapan ve yaptırana Allah lanet eder."

Dinsiz ve din düşmanları zaman zaman yazılarında ve oynattıkları piyeslerde "hülle" meselesini ortaya atıp İslâm'ın lanetlediği bu işi İslâm'a mal ettikleri gibi, İslâm'a büyük hizmet verip, İslâm bayrağını üç kıta üzerine dalgalandıran ecdad ve büyüklerimizi bununla lekelemeğe kalkışıyorlar. Hatta zaman zaman milletin hizmetinde olması gereken TRT'yi de bu iftiraya vasıta kılmağa muvaffak oluyorlar. * *(Halil Günenç- Büyük Şafii İlmihali)*

D. Hanımım Üç Talak ile Boşayan Kişinin, Hanımına Tekrar Dönmesinin Şartları

Hanımın, üç talak ile -bir anda veya ayrı zamanlarda, cinsî münasebetten önce veya sonra, İddet içinde veya iddet dışında- boşayan kişinin karısına dönmesi mümkün değildir.

Ancak şu şartlardan sonra yeniden evlenmeleri mümkün olur:

1. Birinci kocasından ayrıldıktan sonra iddetini tamamlaması gerekir.

2. Başka birisiyle meşru bir şekilde evlenmesi gerekir.

3. İkinci koca onunla cinsî münasebette bulunmuş olmalıdır.

4. İkinci koca da onu meşru bir şekilde boşamalıdır.

5. İkinci kocadan boşandıktan sonra da iddetini tamamlamalıdır.

Bu şartlar oluştuktan sonra birinci koca ile kadın yeniden evlenmek isterlerse, yeni bir nikâh ve yeni bir mehir ile tekrar evlenebilirler.

"Eğer (üçüncü defa) yine boşarsa, ondan sonra kadın başka birisiyle (normal yoldan) evlenmedikçe (ve ikinci kocasının iddetini tamamlamadıkça) birinci kocasına helâl olmaz. Eğer (yeni kocası) onu boşarsa, Allah'ın sınırlarını gözeteceklerine inanıyorlarsa, tekrar birbirlerine dönmelerinde

onlara bir günah yoktur. Bunlar, bilen kimseler için Allah'ın açıklamış olduğu sınırlardır." (Bakara/230)

Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir: *"Rifaa'nın karısı Hz. Muhammed (a.s.v.)'e geldi ve 'Ben Rifaa'nın yanında idim. Rifaa beni boşadı ve (üç talak ile) boşamayı kesinleştirdi. Sonra ben de Abdurrahman b. Zübeyr ile evlendim. Fakat Abdurrahman1 in erkeklik aleti şu elbise saçağı gibi (gevşek)tir' dedi. Rasûlullah tebessüm edip 'Sen tekrar eski kocan Rifaa'ya dönmek mi istiyorsun' Hayır, sen ikinci kocan Abdurrahman'ın balçığından o da senin balçığından tatmadıkça bu mümkün değil' buyurdu." (Buhari/2496, Müslim/1433)*

Üç Talak ile Boşanan Kadının Tekrar Eski Kocasıyla Evlenmesine Müsaade Edilmesinin Hikmeti

Üç talak ile boşanan kadının, zikrettiğimiz şartlar dahilinde tekrar eski kocasıyla evlenmesine müsaade edilmesinin hikmeti, muhtemelen insanları boşanmaktan uzaklaştırma ve aceleyle üç talak ile boşamadan sakındırma amacına yöneliktir.

Kocanın Boşadığı Hanımına Dönmesi Hususunda Bir Hulâsa ve Bir Netice

Duhulden önce veya sonra, bir talak ile veya iki talak ile karısını boşayan kişi, eğer iddeti tamamlanmadan hanımına dönmek isterse, eski akid ve eski mehirle, karısının rızasını almadan, hanımını tekrar nikâhı altına alabilir.

I. Beynunet-i Suğra ile Boşanmak

1. Cinsî ilişkiden önce bir veya iki talak ile boşamaya beynunet-i suğra denir.

2. Cinsî ilişkiden sonra bir veya iki talak ile boşamaya -eğer iddet içinde tekrar dönülmezse- beynunet-i suğra denir.

3. Mal karşılığında boşamaya da beynunet-i suğra denir.

Mal karşılığında boşamanın (hul'u) izahını yapmıştık. Karısını, mal karşılığında boşayan kişi, onunla ancak yeni bir akidle, yeni bir mehirie ve onun rızasını alarak evlenebilir.

II. Beynunet-i Kübra ile Boşanmak

Beynunet-i kübra, kocanın karısını, cinsî münasebetten

önce veya sonra üç talak ile boşamasıdır. Böyle bir boşamadan sonra, kadın ikinci bir koca ile evlenip ondan boşanmadıkça birinci kocasına helâl olmaz. Bunun izahını daha önce zikretmiştik.

TALAK'A BENZEYEN HALLER

Talak'a benzeyen ve talak hükmünde olan üç durum vardır. Bunlar ilâ, Zihar ve Han'dır. Bunlar talaka benzediği ve talak hükmünde olduğu için Talak bahsinin sonuna ekledik. Şimdi bunları beyan edelim.

I. İLÂ

İlâ lafzı "el, eliyye" kelimesinden türemiş olup yemin anlamına gelir. Nitekim ilâ kelimesi şu ayette yemin mânâsında kullanılmıştır:

"Sizden faziletli ve varlıklı olan kişiler yakınlarına, yolculara ve Allah yolunda hicret edenlere sadaka vermekte kusur etmesinler (vermemek için yemin etmesinler), affetsinler ve hoş görsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Allah gafur ve rahim'dir." (Nûr/22)

Istılahî mânâsı ise, boşama yetkisine sahip olan kocanın, karısıyla cinsî münasebette bulunmayacağına, dair yemin etmesidir.

Başa Dön

İlâ'nın Hükmü

Koca, ilâ yaptıktan sonra dört ay içinde karısına dönmezse, karısından ayrılmış olur. Dört ay müddet tanınması, yemininden dönüp kefaret vererek karısına dönmesi için bir fırsattır. Eğer kocası ilâ yapar da dört ay içinde tekrar dönmez ve karışım da bırakmazsa, hâkim erkeğe şu iki şeyden birisini yapmayı emreder:

1. Yemininden dönüp onun kefaretini verir ve karısıyla cinsî münasebette bulunur.

2. Eğer yemininde ısrar ederse, karısını da boşamaya yanaşmazsa, hâkim onun yerine karısını bir talak ile boşar. Çünkü kadı haklan yerine getirmek, zararı ortadan kaldırmakla yükümlüdür. Böyle durumlarda da tek çare kadını kocasından

ayırmaktır. Kadı, kocanın vekili durumunda olduğu için bu işi bizzat yapmalıdır. Bu tıpkı onun borçlarını ödemek, haklarını yerine getirmek gibidir.

Fakat kocada, cinsî münasebete mâni olan bir durum söz konusu ise kocanın yemininden döndüğünü diliyle söylemesi gerekir. Eğer karısına dönüp cinsî münasebette bulunursa, yemininden döndüğünü diliyle söylemesi gerekmez. Cinsî münasebet onun yerine geçer.

İlâ'nın Delili

İlâ ve hükümlerinin meşru olduğuna şu ayet delâlet etmektedir:

"Hanımlarına yanaşmamaya yemin edenler için ancak dört ay bekleme vardır. Eğer yeminlerinden dönerlerse (bilsinler ki) Allah çokça bağışlayan ve merhameti bol olandır. Şayet boşanmaya kararlı iseler (bilsinler ki) Allah şüphesiz işiten ve bilendir." (Bakara/226-227)

Hz. Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: ***'Bir kişi hanımına ilâ yaparsa (hanımına yaklaşmamaya yemin ederse), dört ay geçse dahi talak'ı düşmez. Ya karısına döner, yahut boşar'.*** *(İmam Mâlik, Muvatta, 11/556)*

Bu rivayetin bir benzen de İbn Ömer'den rivayet edilmiştir. Hz. Ali ile İbn Ömer'in bunu kendiliklerinden söylemesi düşünülemez. Bu nedenle bu rivayetlerin hükmü merfû hadîs hükmündedir.

II. ZİHAR

Zihar kelimesi, sırt mânâsına gelen zeher kelimesinden alınmıştır. Zihar'ın ıstılahı mânâsı ise, kişinin karışma 'Sen bana anamın sırtı gibisin' diyerek, karısını anası, kız kardeşi gibi mahremlerinden birine benzetmesidir. Araplar cahiliye döneminde zihar'ı, boşanma şeklîlerinden biri olarak kabul ederlerdi. Fakat İslâm, zihar'a başka bir gözle bakarak onun üzerine talak'tan başka hükümler de yükledi.

Zihar Yapmanın Hükmü

Zihar'ın haram olduğunda tüm Müslümanlar ittifak

etmiştir. Zihar, büyük günahlardan biridir.

Delili de şu ayettir: ***"İçinizden hanımlarına zihar yapanların hanımları onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğurup dünyaya getiren kadınlardır. Şüphesiz ki onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar."*** (Mücadele/2)

Zihar Sözleri

Zihar sözleri, zihar'a delâlet etmesi bakımından sarih ve kinayeli lafızlar olarak iki kısma ayrılır.

Sarih lafız, zihar'dan başka bir mânâ taşımayan lafızdır. Meselâ karısına *'Sen bana anamın sırtı gibisin'* demek böyledir. Böyle diyen kişi, ister zihar'a niyet etsin, ister etmesin, zihar yapmış sayılır. Ancak bu, kocanın mükellef olması şartına bağlıdır.

Kinayeli lafızlar ise, zihar mânâsına gelebileceği gibi, başka mânâlara da gelebilen lafızlardır. Meselâ karısına *'Sen benim için annem gibisin'* veya *'Sen benim için kız kardeşim gibisin'* demek, kinayeli lafız sayılır. Eğer kişi bu sözlerle zihar'ı kast etmişse, zihar yapmış olur, fakat zihar yapmayı kast etmemiş ve bu sözle hanımını, şeref ve takdir bakımından annesine ve kız kardeşine benzetmişse, zihar yapmış sayılmaz.

Zihar'in Hükümleri

Kişi eşine Zihar'ın sarih lafzını veya kinayeli lafızlarından birini söyler ve bu sözlerle zihar'ı kastederse, eşini kendisine haram olan kadınlara benzetmiş olur. Bu takdirde bakılır; eğer sözlerin arkasından talak lafzını kullanmışsa, Zihar'ın hükmü, talak'ın içine girer ve bu durumda zihar hükümleri ortadan kalkar. Çünkü talak, Zihar lafzını açıklamak1 mahiyetinde gelmiştir. Fakat zihar lafzının arkasından talak lafzını kullanmamışsa, nikâh bağını koparan sebep meydana gelmemiş, demektir; bu takdirde kişinin dediğine değil, niyetine itibar edilir. Şayet eşinden ayrılması söz konusu olmamışsa -çünkü eşini kendisine haram olan kadınlara benzetmişti- gereğini yapmadığı için bu benzetmenin nakzedildiğine itibar edilir. Ancak bu sefer

kendisine kefaret lazım gelir ve hemen kefareti ödemekle mükellef olur.

Zihar Kefaretinde Tertibe Riayet Etmek

Zihar kefaretinde tertibe riayet etmek gerekir. Bu kefaretin tertibi şöyledir:

1. Çalışmasına mâni olmayacak bir eksiği, özrü olmayan ve mümin olan bir köle âzad etmek.

2. Bugün olduğu gibi köle yoksa veya köle olduğu halde âzad etmeye gücü yetmezse, peş peşe iki ay oruç tutmak.

3. Oruç tutmaya veya peş peşe iki ay oruç tutmaya gücü yoksa, altmış fakiri doyurmak.

Zihar Kefaretinde Tertibe Riayet Edilmesi Gerektiğinin Delili

Zihar kefaretinde tertıp riayet edilmesi gerektiğinin delili, Zihar'ın genel hükümleri beyan edilirken zikredilecektir. Burada şu hadîsi zikretmekle yetineceğiz.

Ebu Seleme ve Muhammed b. Abdurrahman'dan şöyle rivayet edilmiştir: Beyâda oğullarından Selman b. Sahr el-Ensarî, Ramazan ayı çıkıncaya kadar karısını kendisine annesinin sırtı gibi kılmış (karısına Zihar yapmış) idi ve Ramazan'ın yarısı geçince de geceleyin ona yaklaşmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah'a gelerek durumu anlattı. Hz. Muhammed (a.s.v.) ona şöyle dedi:

- Bir köle âzad et!
- Köle âzad etmeye gücüm yetmez.
- O halde peşpeşe iki ay oruç'tut.
- Ona da gücüm yetmez.

Bunun üzerine Rasûlulah, Ferve b. Amr'a (hitaben) 'Altmış yoksulun yedirilmesi için şu arak'ı (15 veya 16 sâ alan sepeti) ona ver!' buyurdu. *(Tirmizî/1199)*

Zihar Kefaretinin Hemen Verilmesi

Zihar kefaretini vermeden kocanın, hanımıyla cinsî münasebette bulunması caiz değildir. Eğer kefaret vermeden

önce hanımıyla cinsî münasebette bulunursa, Allah'a isyan etmiş olur ve onun için de kefaret vermesi gerekir. Çünkü kefaret vermeden kocanın, hanımıyla cinsî münasebette bulunması haramdır.

"Kadınlara zihar yapıp ayrılmak isteyen, sonra da dediklerini (yeminlerini) geri alanlar, hanımlarıyla temas etmeden önce bir köle âzad etmelidirler..."(Mücadele/2)

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: *"Bir kişi karısına Zihar yapmış ve Zihar kefaretini ödemeden önce onunla cinsî münasebette bulunmuştu. Daha sonra Peygamber'e gelerek bu durumu anlatmıştı. Hz. Muhammed (a.s.v.), o kişiye 'Neden böyle yaptın' dedi. Adam 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ay ışığında karımın ayak bileziklerinin (halhallarının) beyazlığını gördüm, bunun etkisiyle nefsime hâkim olamayıp onunla cinsî münasebette bulundum' dedi. Rasûlullah gülümsedi ve kefaret verinceye kadar hanımına yaklaşmamasını emretti". (İbn Mâce/2065)*

Zihar Hükümlerinin Meşru Olduğunun Delili

Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadîs Zihar hükümlerinin genel delilidir: *İşitmesi her şeyi kaplayan (Allah Teâlâ) çok yücedir. Havle "binti Sa'lebe, kocasını Rasûlullah'a şikayet ederken (öyle yavaş konuşuyordu ki yanlarında bulunduğum halde) ben sözlerini duyuyor, fakat bir kısmını anlâmıyordum. Havle şöyle diyordu: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kocam gençliğimi yedi, karnım ona saçıldı (ona çocuk doğurdum). Nihayet yaşlanıp çocuktan kesildiğim zaman kocam bana zihar yaptı. Allahım ben şüphesiz hâlimi sana arz ediyorum'. Kadın (böyle demeye devam edip) henüz oradan ayrılmadan Cebrail şu ayetleri indirdi:* ***(Ey Rasûlüm!) Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan o kadının sözünü Allah kabul etmiştir. Allah ikinizin de konuşmasını işitti. Zira Allah işiten ve görendir. İçinizden hanımlarına zihar yapanların hanımları onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğurup dünyaya getiren kadınlardır. Şüphesiz ki onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Fakat Allah affedici ve bağışlayıcıdır.***

Kadınlara zihar yapıp ayrılmak isteyen, sonra da dediklerini geri alanlar, hanımlarıyla temas etmeden önce bir köle âzad etmelidirler. Size öğütlenen (kefaret) budur. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır. Kim (âzad edecek bir köle) bulamazsa (onun kefareti), hanımıyla birleşmezden önce birbiri ardınca iki ay oruç tutmaktır. Kimin gücü buna yetmezse altmış . yoksulu doyurmak (o kişinin kefaretidir). Bu emir Allah'a ve Peygamber'e inanmanız içindir. Allah'ın hududu bunlardır. Kâfirler için acıklı bir azap vardır. *(Mücadele/1-4)* (*İbn Mâce/2063, Ebu Dâvud/22H; Hâkim, Müstedrck, 11/481)*

III. LİAN

Lügatte lian, uzaklaştırmak, kovmak anlamındadır. 'Allah, falana lanet etti' demek, 'onu dergâhından uzaklaştırdı, kovdu' demektir. Lian ile eşler birbirinden uzaklaştıkları için, ona bu isim verilmiştir.

Lian'ın ıstılahî mânâsı ise, karısının zina yaptığına yemin ederek kocasının, Allah'ın lanetinin yalancıların üstüne olmasını dilemesidir. Böyle yapan kişi, karısından ayrılır.

Lian'ın Meşru Kılınmasının Hikmeti

Lian hükmü, kazf (birisine zina isnad -edip dört şahit getiremeyen kişiye uygulanan hükmün) umumunu tahsis etmek üzere gelmiştir. Kazf, birisine zina isnad edip dört şahit getirememektir. Böyle yapan kişiye iftira haddi uygulanır. İftiraya mâruz kalan kişi ise, bu isnattan beri kabul edilir.

Karısına zina isnad edip de dört şahit getiremeyen kocaya, kazf haddi uygulanmasının sebebi şudur: Yabancı bir erkek bir kadının zina yaptığını ilan etmek mecburiyetinde değildir. Hatta İslâm ahlâkı, başkasının kusurlarını örtmeyi, ona nasihât etmeyi gerektirir. Fakat koca için durum böyle değildir. Eğer karısı zina ettiyse bunu söylemelidir. Çünkü karısının zina etmesi, koca için bir ar ve yatağının kirlenmesi demektir. Böyle bir durumda şeriat, kocaya o kadından ayrılma hakkı vermiştir. Eğer koca, karısının zina ettiğini söylemez de onu boşamak suretiyle ayrılırsa, başka bir zulmü ve pisliği kendisine ilhak etmiş olur. Bu, tam anlamıyla

bir pisliktir. Oysa böyle bir pisliğe bulaşan kadın hiçbir hakka sahip değildir. Bu yüzden kocanın, karısından hakkını alması için, lian meşru kılınmıştır. Lian sayesinde eşler adaletin himayesine girer ve biri diğerinin zulmüne kurban gitmez.

Ayrıca koca, karısına zina isnad etmekten uzaktır. Bu, âdeta imkânsız gibi birşeydir. Bundan ötürü de karısına zina isnad edip de dört şahit getiremeyen kocaya kazf haddi uygulanmaz. Çünkü kocanın, karısına zina isnad etmesi, koca için bir ardır, onun şeref ve haysiyetini zedeler; yani kocanın, karısına zina iftirası yapması, kadın kadar kocanın da aleyhine ve zararınadır. Zina eden karısının zina ettiğini gizleyen koca, kendi mürüvvetini yok etmiş, bir pisliği kendine ilhak etmiş olur.

Kişinin Karısına Zina İsnad Etmesinin Hükmü

Kazf, zina isnad edip dört şahit getirememektir. Karısının zina ettiğini bilen veya karısını başka bir erkekle halvet halinde gören veya belirtilerden ötürü kuvvetle zanneden kocanın, karısına zina isnad etme hakkı vardır.

Arada bir çocuk varsa, koca da çocuğun kendisinden olmadığını biliyorsa, karısına zina isnad etmesi vacip olur. Zira böyle yapmadığı takdirde çocuğu kendi nesebine ilhak etmiş olur. Oysa kendisinden olan çocuğu nesebine ilhak etmemesi gibi, kendisinden olmayan çocuğu nesebine ilhak etmesi de haramdır. Ancak çocuğun kendisinden olmadığını kesin olarak bilmek gerekir. Bunun bilinmesi ise, hanımıyla cinsî münasebette bulunmamış olmasıyla veya hanımının altı aydan önce doğurmasıyla mümkün olur. Bir de hanımıyla cinsî münasebette bulunduktan itibaren hanımının dört yıldan sonra doğurmasıyla bilinir. Çünkü hamileliğin en uzun müddeti dört yıldır. İşte bu durumlarda çocuğun kocadan olmadığı anlaşılır. Anlaşıldıktan sonra kocanın, çocuğun kendisinden olmadığını belirtmesi gerekir.

Lian Yapmanın Keyfiyeti

Kazfın genel hükmü, karısına veya başkasına zina isnad edip dört şahit getiremeyen kişinin, ceza görmesidir.

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: *"Hilâl b. Ümeyye karısının Şerik b. Semha ile zina ettiğini Hz. Muhammed (a.s.v.)'in huzurunda söyledi. Rasûlullah 'Ya şahid gösterirsin veya sırtına had vurulacak' dedi. Hilâl 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bizden birimiz ailesi üzerinde bir erkek görürse şahit mi arayacak?' dedi. Rasûlullah 'Ya şahit, yoksa sırtına had vurulacak' diyordu. Hilâl 'Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki ben muhakkak doğru söyledim. Elbette Allah benim hakkımda, sırtımı hadden kurtaracak bir hüküm indirecektir' dedi. Bunun üzerine lian hükmünü bildiren ayetler nazil oldu;*

"Beşinci yemini, eğer yalan söyleyenlerdense, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir. Eşlerine zinâ suçu isnat edip de kendilerinden başka şâhitleri bulunmayan kocalara düşen, gerçekten doğru söylediklerine dâir her defasında Allah adına yemin ederek dört kez şâhitlikte bulunmaktır. Eşlerine zina isnad ettikleri halde, kendilerinden başka şahitleri olmayan kimselerden her birinin (makbul olacak) şahitliği, Allah adına dört defa yemin ederek kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmesidir. Zinâ isnadıyla suçlanan kadına gelince, kocasının yalan söylediğine dâir her defasında Allah adına yemin ederek dört kez şâhitlikte bulunursa, üzerinden ceza kalkar" (Nur Suresi/6-8)

Karısına zina isnad eden Hilâl b. Ümeyye cezadan kurtuldu". (Ebu Dâvud/2254)

Karı ile koca mescitte lanetleştiler. "Ben de (Sehl b. Said el-Ensarî) bunda şahit ve hazır bulunuyordum." dedi. (Buhari/5003, Müslim/1492)

Lian'da Mülaane (Lanetleşme)

Karısına zina isnad eden koca, hâkimin ve halktan bir grubun önünde -bu grubun ileri gelen ve salih kişilerden olması sünnettir- ve mescitte minber gibi yüksek bir yere çıkıp şöyle demelidir: *'Allah'ı şahit tutarım ki karım falan kızı falana zina isnad etme hususunda doğru söylüyorum ve bu çocuk (eğer çocuk varsa veya kadın hamile ise) benden değildir.'*

Bu sözü dört defa tekrar etmesi ve her defasında -eğer karısı orada ise- eliyle karısını işaret etmesi gerekir, sonra beşinci defa *'Eğer yalan söylüyorsam, Allah'ın laneti benim üzerime olsun'* demelidir.

Lian Üzerine Terettüb Eden Hükümler

Hanımı ile yukarıda zikrettiğimiz şekilde lian yapan kişinin üzerine terettüb eden hükümler şunlardır:

1. Kocadan, zina isnad etmenin cezası düşer.

2. Kadın da yemin eder lânetleşirse, onun üzerinden de zina cezası düşer.

3. Karı-koca arasındaki nikâh fesholur.

4. Eğer koca çocuğun kendisinden olmadığını söylemişse, çocuğun nesebi annesine ilhak edilir.

5. O kadın ile o erkek, elli defa başkalarıyla evlenip boşansa bile birbirlerine ebediyen haram olurlar.

İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, bir adam ile karısının lânetleşme olayını idare ettiğini gördüm. O kişi 'Bu kadının çocuğu da benden değildir?' dedi. Hz. Muhammed (a.s.v.), onların arasını ayırarak, çocuğu annesinin nesebine ilhak etti"*** *(Buhari/5559, Müslim/1494)*

Sehl es-Saidî'den şöyle rivayet edilmiştir: ***'(Uveymir) karısını, Rasûlullah'ın huzurunda üç talak ile boşadı. Rasûlullah talak'ın vukuunu kabul etti. Rasûlullah'ın yanında işlenen şey sünnet oldu. Ben buna Rasûluillah'ın yanında şahit oldum, bundan böyle lânetleşenlerin aralarının ayrılması ve bir daha ebedî birleşememeleri sünnet oldu.'*** *(Ebu Dâvud/2250)*

Kadının Lânetleşme Keyfiyeti

Zina isnad edip dört şahit getiremeyen kocanın üzerinden kazf cezasını kaldıran yemin ve lanet dileme, kadın için de söz konusudur. Kadın dört defa *'Allah'ı şahit tutuyorum ki falan (kocasının adını söylemelidir) bana zina isnad etmekle yalan söylemiştir'* dedikten sonra, beşincisinde *'Eğer kocam doğru söylüyorsa, Allah'ın laneti benim üzerime olsun'* dediğinde, zina cezasından kurtulur.

Kadının Lanetleşmesine Dair Delil

Kadının lianı'nın meşru olduğunun delili şu ayettir:

"Kadının (ise), dört defa Allah adına yemin ederek kocasının kesinlikle yalan söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmesi, (zina ile ilgili) cezayı kendisinden uzaklaştırır. Beşinci yemini, eğer kocası doğru söyleyenlerden ise, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesidir. (Bu takdirde zina cezası kendisinden kaldırılır)". (Nûr/8-9)

Lian'ın Şartları

Lian'ın sahih olmasının şartları şunlardır:

1. Zina isnadı, lânetleşmeden Önce olmalıdır.

2. Lanetleşmeye önce koca başlamalıdır.

3. Kan ve koca aynı lafızları kullanmalıdır.

Eğer biri şehadet lafzını kasem lafzıyla, gazap lafzını da lanet lafzıyla değiştirirse veya bunun aksini yaparsa, lânetleşme sahih olmaz. Çünkü lian lafızları Kur'an da açıkça zikredilmiştir. Kur'an'ın zikrettiği lafızları kullanmak farzdır.

4. Kadının veya erkeğin, yeminleri arasına örfen fasıla sayılacak kadar bir zaman girmemiş olmalıdır.

Kadının da, erkeğin de yeminleri peş peşe olmalıdır.

5. Hâkim'in, karı ile kocaya yalan söylememeleri hususunda nasihât etmesi vaciptir.

Hâkim'in kan ve kocaya şöyle demesi gerekir: 'Sizin hesabınız Allah'a aittir. Biriniz mutlaka yalancıdır. Aranızda yemininden dönen var mı?'

İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: *"Bir kişi Hz. Muhammed (a.s.v.)'e gelerek 'Ey Allah'ın Rasûlü! Birimiz karısını zina ederken görürse onun ne yapması gerekir? Konuşsa büyük bir meseleyi söylemiş, sussa büyük bir meselenin üzerinden sükût geçmiş olacak!' dedi. Peygamber sustu, kendisine cevap vermedi. Adam o günden sonra (tekrar) Rasûlullah'a gelerek 'Gerçek şu ki sana sorduğum duruma kendim düşmüş bulunuyorum!' dedi. Müteakiben Allah Teâlâ lian ile ilgili ayetleri indirdi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (a.s.v.) o adamı*

çağırdı. Ona bu ayetleri okudu. Vaaz ve tezkirde bulundu. Dünya azabının ahiret azabından ehven olduğunu bildirdi. Bunun üzerine adam 'Hayır! Seni hak ile gönderene yemin ederim ki o kadına karşı yalan söylemedim' dedi. Sonra (Hz. Muhammed (a.s.v.)) kadını çağırdı. Ona da vaaz ve tezkirde bulundu. Dünya azabının ahiret azabından ehven olduğunu bildirdi. Bunun üzerine kadın 'Hayır! Seni hak ile gönderene yemin ederim ki (o adam) doğru söylemedi' dedi. Bunu müteakip Hz. Muhammed (a.s.v.), önce erkekten başladı ve erkek, kendisinin gerçekten doğrulardan olduğuna dair Allah'a dört kere yemin etti ve beşincisinde, şayet yalancılardan ise, Allah'ın lanetinin üzerine olmasını diledi. Sonra Hz. Muhammed (a.s.v.) kadına döndü ve kadın, erkeğin gerçekten yalancılardan olduğuna dair Allah'a dört defa yemin etti ve beşincisinde, şayet o erkek doğrulardansa Allah'ın gazabının kendisi üzerine olmasını diledi. Sonra Hz. Muhammed (a.s.v.) onları ayırdı". (Tirmizî/1202)

Lian yapan bir karı-kocaya, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: ***"Sizin hesabınız Allah'a aittir. Biriniz mutlaka yalancıdır. Artık sen bu kadınla bir araya gelemezsin."*** *(Buhari/5006)*

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: ***"Hilâl b. Ümeyye karısına zina isnad etti ve Rasûlullah'a gelerek şehadette bulundu. Hz. Muhammed (a.s.v.), ona 'Allah, ikinizden birinin kesinlikle yalancı olduğunu biliyor. Aranızda yemininden dönen yok mu?' dedi."*** *(Buhari/5001)*

Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmiştir: Lânetleşme ayeti indiği vakit Rasülullah'ın şöyle buyurduğunu işittim; ***"Hangi kadın, bir kavmin içine kendilerinden olmayan bir çocuğu sokarsa, Allah'ın dininde bir şeye, bir rahmete nail olamaz, Allah onu cennetine koymaz. Hangi erkek de çocuğunun yüzüne baka baka (kendisinden olduğunu bile bile) onun kendinden olduğunu inkâr ederse, Allah onu rahmetinden mahrum eder. Önce geçenler ve sonra gelenlerin gözü önünde onu utanacak duruma düşürür."*** *(Ebu Dâvud/2263)*

* Şahitlerin Kâfir Veya Köle Olduklarının Meydana Çıkması Bahsi

Şafiiler dediler ki: Koca, karısının zina ettiğine şehadette bulunursa; ona kazfetmiş olur ve kazf haddine çarptırılır. Çünkü kocanın, karısının zinasına şehadette bulunması, töhmet nedeniyle kadı nezdinde makbul olmaz. Buna göre dörtten az sayıda kişi kadının zinasına şehadette bulunurlarsa; hepsi de iftira haddine çarptırılırlar. Çünkü kazfedicidirler.

Aynı şekilde dört kadın, dört köle, dört kâfir, dört zımmî veya dört müste'men, kadının zinasına şehadette bulunurlarsa; hepsi de mezhebin kuvvetli görüşüne göre iftira haddine çarptırılırlar. Çünkü şehadete ehil değildirler. Sözleriyle sadece kazfı amaçlamışlardır.

Bunların hadde çarptırılmalarının ikinci yoluna gelince; bizler bu şahitlerdeki nitelik eksikliğini sayı eksikliği yerine koyduk. Dolayısıyla da İftira haddine çarptırılırlar.

İhtilâf konusu; onların görünürde şahit niteliğinde bulunmaları, sonra da köle veya kâfir olduklarının açığa çıkmasıdır. Çünkü kadı evvel emirde onların durumlarını bilirse; onları reddeder ve şehadete ehil saymaz. Sözleri şüpheye yer bırakmayacak şekilde kesin olarak iffetli ve Müslüman bir kimseye iftira olur. Çünkü onların taarruzu şehadet değildir.

Dediler ki: Dört kişi zina şehadetinde bulunur da sonra fâsıklıkları nedeniyle şehadetleri reddedilirse; şahitlikleri zina ve içki içme gibi hakkında kesir ve belirli bir ceza bulunan bir suça ilişkinse, şehadet şartları tamamlanmadığı için iftira haddine çarptırılmazlar. İlk meselelerdeki sayı eksikliğiyle bu meseledeki şehadetin reddi arasındaki fark şudur: Sayı eksikliği kesin bir şeydir. Şahitlerin fâsıklıklarıysa ancak zan ve ictihadla bilinir ki; bu da bir şüphedir. Hadler, şüpheler dolayısıyla bertaraf edilirler. Sayıları dördü bulmayan kimseler bir şahsın zina ettiğine şehadette bulunurlar ve iftira haddineçarptırılıp, sonra dördüncü bir kimseyi yanlarına alarak gelip şehadette bulunurlarsa; fâsık gibi şehadetleri kabul edilmeyip reddedilir. Nitekim fâsık da

tevbe ettikten sonra dönüp yine şehadette bulunursa, şehadeti kabul edilmez.

Köleler, bir kimsenin zina ettiğine şehadette bulunur ve iftira haddine çarptırılır da, azad edildikten sonra dönüp yine şehadette bulunurlarsa; töhmet altında bulunmadıkları için şehadetleri kabul edilir.

Beş kişi bir şahsın zina ettiğine şehadette bulunur ve bunlardan biri şehadette rücû ederse; ne kendisi ne de diğerleri iftira haddine çarptırılmazlar. Çünkü geride yeter sayıda (dört) şahit vardır. Beş kişiden ikisi şehadetten rücû ederse; rücû edenlere iftira haddi tatbik edilir. Çünkü diğerleri değil bu ikisi sanığa utanç lekesi sürmüşlerdir. Çünkü şehadetleri esnasında hiç bir taksirleri olmaksızın yeter sayıda şahit vardı. Dört şahitten biri şehadetten rücû ederse, anılan sebepten ötürü diğerleri değil de sadece rücû eden şahit iftira haddine çarptırılır.

Mesele; Adamın biri hâkim huzurunda bir kişiye zina iftirasında bulunur veya karısının belli bir erkekle zina ettiğini iddia eder ve o erkek de orada hazır değilse; hâkimin kazfe (zina iftirasına) uğrayan kimseye haber göndermesi ve "Falan kişi sana zina iftirasında bulunmuş, senin için onun üzerinde kazf haddi sabit olmuştur" diye ihbarda bulunması gerekir. Nitekim bir kimsenin haberi yokken başkası üzerinde malı sabit olursa; hâkimin bu durumu ona bildirmesi gerekir. Peygamber (s.a.v.) de Enis'i bir kadına; falan kimsenin kendi oğluyla zina ediyor şeklinde zina iftirasında bulunduğunu haber vermek İçin göndermişti. Yoksa onun zinasını araştırıp tahkik etmek için göndermemişti.

Şafiî merhum demiş ki: Zina iftirasına uğrayan bir kimseye imamın adam gönderip ondan durumu sordurmaya yetkisi yoktur. Zîra Yüce Allah; "Tecessüs etmeyin" buyuruyor. İmam Şafiî bu sözüyle iftira edenin belirli olmamasını kast etmiştir. Örneğin bir adamın; "İnsanlar falan adamın zinâ ettiğini söylüyorlar" demesi gibi.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

***Terk ve Gaiplik**

Burada birbirinden farklı iki durum söz konusu olmaktadır; terk ve gaiplik. İslâm hukuku literatüründe terk gaip olma, gaiplik de mefkud olma terimleriyle anlatılmıştır.

Bugünkü hukukta gaiplik olarak ifade edilen mefkud olma hali nerede olduğu, ölü mü diri mi bulunduğu bilinmeyen kimsenin durumudur. Bu kimsenin ölümüne hükmedilebilmesi için Ebû Hanîfe ve Şâfiî'ye göre doksan yaşına kadar veya yaşıtları hayatta olduğu sürece beklenir; bilâhare ölümüne hükmedilir. Bu iki mezhebe göre gaiplik bir boşanma sebebi değildir; kadın kocasının ölümüne hükmedilinceye kadar kocasını beklemek zorundadır.

İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel ise gaibin ölümüne hükmedilme dışında, bunu bir boşanma sebebi olarak da kabul etmişlerdir. İmam Mâlik'e göre kocadan son haber alınma tarihinden itibaren dört sene geçtiğinde kadın sırf bu sebeple kocasından boşanmayı talep edebilir. Ahmed b. Hanbel "kadın kocasının ölümü için kuvvetli bir karîne varsa dört yıl geçtikten sonra boşanma talebinde bulunabilir" der. Böyle kuvvetli bir karînenin bulunmadığı durumlarda ise kadın ölümüne hükmedilinceye kadar kocasını beklemek zorundadır.

Kocanın sağ olduğunun bilinmesi durumunda evine dönmemesi gaip olma şeklinde değerlendirilmiştir. Hanefî ve Şâfiîler bu durumu da bir boşanma sebebi olarak kabul etmezler. Maliki ve Hanbeliler ise tam tersine bu durumda daha kolay bir tarzda terkedilen kadına boşanma hakkı tanımışlardır.

Yalnız Hanbeliler bu gaipliğin bir mazeret sebebiyle olmamasını şart koşarlar. Kocanın eve dönmemekte kabul edilebilir bir mazereti varsa kadın boşanma talebinde bulunamaz. Malikilere göre gaiplik bir sene veya daha fazla, Hanbelilere göre altı ay veya daha fazla sürerse hâkim belirli şartlarla boşanmaya hükmeder. Bu ayrılık Malikilere göre bir bâin talâk, Hanbelilere göre fesihtir. Hukuk-ı Âile Kararnâmesi'nde Maliki mezhebinin görüşü tercih edilerek kadına tefrik hakkı verilmiş, kadın için gaip olan kocanın ölüm ihtimalinin kuvvet derecesine göre dört ve bir yıl bekleme süresi öngörülmüştür.* *(DİB İlmihal II-235)*

-*- İDDET -*-

lügatte iddet, saymak mânâsına gelir. İddet'in ıstılahı mânâsı ise kadının kocasından ayrılmasından sonra başkasına varmadan beklemesi gereken müddettir. Bu, kadının hamile olup olmadığının bilinmesi, ric'î talakta evlilik hayatına tekrar dönme imkânının verilmesi (ve boşamayı kötüye kullanmalardan korumak) içindir.

İddet'in Meşruiyetinin Delili

İddet'in meşru olduğu, Kur'an, Sünnet ve İcma ile sabittir. Aşağıda bu hususla ilgili ayet ve hadîsler zikredilecektir. Bunlar, iddet'in hükümlerini beyan ederek meşruiyetine delâlet etmektedir.

İddet'in Meşruiyetinin Hikmeti

Kocası ölen kadın şu sebeplerden ötürü iddet bekler:

A. Ölen kocanın hakkını yerine getirmek, hakka karşı vefakârlık göstermek.

Allah Teâlâ kadına, kocasına vefakâr olmayı, güzel muamele yapmayı farz kıldığından ötürü, kocasının ölümünden hemen sonra kocasını terk etmesi uygun düşmez.

B. Arapların cahiliye dönemindeki âdetini yerine getirmek.

Cahiliye döneminde Araplarda, kocası ölen bir kadının kendini bir yıl eve kapatması, yüzüne kömür sürmesi, siyah, yırtık ve pis elbiseler giymesi âdet idi.

İslâm, aşın olan bu âdeti kaldırarak eski adetin de güzel yanlarını alıp normal ve yeni bir âdet geliştirmiştir.

Ayrılık ya Nikâh'ın Feshiyle veya Boşama ile Gerçekleşir

Hayız gören veya hamile olan kadına iddetin vacip olmasının hikmeti, neseblerin korunması, hakların korunması ve hamile olup olmadığının bilinmesidir. Bu husus gayet açıktır;

Buluğa ermemiş veya hayızdan kesilmiş kadına iddetin vacip olmasının hikmeti ise şöyle beyan edilebilir:

a. Bu durumdaki kadınlara İddetin vacip olması öncelikle

taabbudîdir.

Yani Allah emrettiği için, zahirî bir fayda aramadan Allah'ın emrine itaat etmek burada daha zahirdir. Ayrıca iddetin diğer çeşitlerinde de bu mânâ vardır.

b. Nikâh'ın ciddiyet ve önemine uygun olan şer'î ehemmiyeti vermek.

Bununla beraber, kocasından ayrılan kadın küçük de olsa, hayızdan kesilmiş de olsa, hamile olup olmadığının kesin olarak bilinmesi için iddet vacip kılınmıştır. Beklemeden evlenmek, nikâh'ın önem ve ciddiyetini ortadan kaldırır, ortaya zinaya benzer bir durum çıkar. Çünkü kadın dün birinci kocanın, bugün ikinci kocanın yatağındadır.

c. Kadının hamile olup olmadığının kesin olarak bilinmesi için iddet şarttır. Zira bazen olağanüstü şeyler olabilir, insan bunun olup olmayacağından emin olamaz.

İddet'in Çeşitleri

İddet vefat iddeti ve ayrılma iddeti olarak iki kısma ayrılır:

A) Vefat îddeti

1. Vefat iddeti, kocası ölen kadının beklemesi gereken iddet'tir. Kocası ölen kadın hamile ise, onun iddet'i çocuğunu doğuruncaya kadardır; meselâ kocası öldükten yarım saat veya bir saat sonra doğum yapan kadının iddeti bitmiş sayılır.

2. Kocası ölen kadın hamile değilse veya vefat eden kocasından olmayan bir hamilelik varsa; meselâ kocası baliğ olmadan ölmüşse veya kocası dört senedir kayıpsa, bu durumdaki kadının iddeti dört ay on -gündür. Kocasının onunla cinsî münasebette bulunup bulunmaması hükmü değiştirmez. Bunun delili şu ayetlerdir: ***"Gebe olanların iddeti doğumlarıyla tamamlanır."*** (Talak/4)

"Sizden vefat edenlerin geride bıraktıkları eşler, kendi kendilerine dört ay on gün iddet beklerler. Müddetlerinin sonuna vardıklarında, o kadınların kendi haklarında uygun olanı yapmalarından dolayı, size herhangi bir sorumluluk

yoktur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (Bakara/234)

İkinci ayet umumidir; hamile olan ve olmayan kadınların tümünü kapsar. Birinci ayet ise ikinci ayetin umum olan mânâsından hamile kadınları istisna ederek onlara özel bir hüküm getirmiştir. Bu hüküm, kocası Ölen ve hamile olmayan kadının iddeti ile kocası Ölen ve hamile olan kadının iddeti arasında ayırım yapmaktadır.

Misver b. Mahreme şöyle rivayet etmiştir: 'Subey'a el-Eslemiyye, kocasının ölümünden birkaç gün sonra doğum yaptı. Akabinde Rasûlulfah'a gelerek bir başkasıyla evlenmek için izin istedi. Rasûlullah ona izin verdi, o da başkasıyla evlendi.' *(Buhari/5014)*

B) Ayrılma iddeti

Ayrılma iddeti, cinsî münasebetten sonra nikâhın fesholunması veya boşanma suretiyle ayrılan kadının beklemesi gereken iddet'tir. Eğer bu durumdaki kadın hamile ise onun iddet'i doğurması ile biter. Bu hükmün delili, Talak suresinin 4. ayetidir. Eğer hamile değilse ve hayız görüyorsa, onun iddeti kocasından ayrıldıktan sonra üç defa temizlenmektir.

Bunun delili de şu ayettir: ***"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç temizlik süresi beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl değildir."*** (Bakara/228)

Eğer kadın buluğa ermemiş veya hayızdan kesilmiş ise, onun iddeti, kocasından ayrıldıktan itibaren üç aydır.

Bunun delili şu ayettir: ***"(Ey müminler!) Kadınlarınızdan ay hali görmekten kesilenler ile henüz ay hali görmemiş olanların iddetleri konusunda şüpheye , düşerseniz (bilmiş olun ki) onların iddeti üç aydır."*** (Talak/4)

Cinsî Münasebetten Önce Boşanan Kadın

Cinsî münasebetten önce boşanan veya nikâhı fesholan kadının İddet beklemesi sözkonusu değildir. Bunun delili şu ayettir:

"Ey müminler! Mümin kadınları nikahlayıp da onlara

dokunmadan boşadığınız zaman, sizin için onlar üzerine sayacağınız bir iddet yoktur. Ancak bu takdirde onlara hemen nikâh haklarını verip kendilerini güzel bir şekilde boşayın." (Ahzab/49)

İddet'in Hükümleri

İddet'ten dolayı farz olan birtakım hükümler vardır ki onları şöyle beyan edebiliriz: Boşanmadan ötürü iddet bekleyen kadın ya ric'î, ya da bain talak ile boşanmıştır. Ric'î talak ile (bir veya iki talak ile) boşanan karı-kocaya vacip olan şeyler şunlardır:

a. *Mesken (barınacak yer) vermek.*

Efdal olanı ise, kocasının evinde barındırmaktır. Eğer böyle olursa, kocasının herhangi bir engel olmadan girip çıkması kolaylaşır.

b. *Nafaka vermek.*

Kadın ister hamile olsun, ister olmasın, yiyeceği giyeceği, içeceği kocanın üzerinedir. Bunun nedeni, kocanın hâlâ o kadının üzerinde hükmü olmasıdır. Zira koca her an -iddet süresi içinde- onunla cinsî münasebette bulunabilir, onu nikâhı altına alabilir.

c. *Zaruret olmadıkça kadının, meskeninden ayrılmaması gerekir.*

Bu hükümlerin delili şu ayetlerdir:

"(Boşadığınız) kadınları gücünüz nisbetinde, oturmakta olduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları darlık ve sıkıntıya sokmak maksadıyla kendilerine zarar vermeyin. Eğer gebe iseler, yüklerini bırakıncaya kadar onlara nafaka verin. Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin." (Talak/6)

"Onları evlerinden çıkarmayın. (İddet'leri bitinceye kadar) kendileri de çıkmaşınlar. Meğer ki açık bir edepsizlik etmiş olsunlar." (Talak/l)

d. *İddet bekleyen kadının, başka erkeklerin kendine talip*

olması için herhangi bir imada bulunması ve söz söylemesi haramdır. Çünkü bu durumdaki kadın, hâlâ birinci kocanın hükmü altındadır, birinci kocası onu almaya, diğer erkeklerden daha fazla hak sahibidir.

"İddet süresi içinde arayı düzeltmek istemeleri durumunda, kocaları onları geri almaya daha çok hak sahibidirler." (Bakara/228)

Eğer kadın talak-ı bain (üç talak) ile boşanmışsa, ya hamiledir ya değildir. Üç talak ile boşanmış hamile kadın ve kocası üzerine vacip olan hususlar şunlardır:

a. Kadına mesken vermek kocanın üzerine farzdır ve bunun delili de şu ayettir:

"Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları (temizlenme) vakitlerinde (ve münasebette bulunmadan) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun (da boşanan kadınların iddetlerini uzatmayın). Onları evlerinden çıkarmayın, (iddetleri bitinceye kadar) kendileri de çıkmasınlar. Meğer ki açık bir edepsizlik etmiş olsunlar." (Talak/l)

Bu ayet, ric'î talak ile de, bain talak ile de boşanan kadınlara şamildir (kapsar).

b. Kocanın, kadının nafakasını vermesi vaciptir ve delili de şu ayettir: ***"Eğer gebe iseler, yüklerini 'bırakıncaya kadar onlara nafaka verin."*** (Talak/6)

c. Zaruret olmadıkça kadının evden ayrılması haramdır.

Eğer su, yemek gibi şeylere ihtiyacı olursa, bunları yerine getirecek kimse de yoksa veya üzüntü ve sıkıntısını dağıtmak için dışarı çıkmaya ihtiyacı olursa, dışarı çıkabilir. Zaruret olmadan kadının dışarı çıkmasının haram olduğunun delili şu ayettir:

"***Onları evlerinden çıkarmayın. (İddetleri bitinceye kadar) kendileri de çıkmasınlar."*** (Talak/l)

Cabir b. Abdullah şöyle rivayet etmektedir: ***"Benim teyzem boşanmıştı. Akabinde kendisi, kendi hurmalarının meyvelerini kesmek istedi. Fakat bir kişi, onu dışarı çıkmaktan***

menetti. Bunun üzerine teyzem Peygamber'e geldi. Peygamber ona 'Evet, sen kendi hurmalarını kes. Çünkü senin tasadduk etmen, yahut bir iyilik işlemen ümit edilir' buyurdu." *(Müslim/1483)*

Eğer boşanan kadın hamile değilse, nafaka hariç yukarıda söylediğimiz şeyler koca üzerine vaciptir.

Ubeydullah'tan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir; ***"Kocası, Fatıma binti Kays'ın kalan tek talakını (bir vekil ile) ona göndermiş boşanmıştı. Fatıma, Rasûlullah'a geldi. Rasûlullah ona 'Sana nafaka vermek gerekmez, ancak hamile olduğun için nafaka verilir' buyurdu***." *(Ebu Dâvud/229)*

Vefat Nedeniyle İddet Beklemek

Kocasının vefatı nedeniyle iddet bekleyen kadına vacip olan hususlar: A. Kocası için matem tutmak.

Matem tutmaktan maksat, ziynetlenmekten, koku sürünmekten, sürme çekmekten, renkli elbise giymekten, altın ve gümüş takılar takmaktan, kaçınmaktır. Bunlardan birini yapan kadın günahkâr olur.

Ümmü Habibe, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadına, kocasından başka bir ölü için üç günden fazla koku sürünmeyi ve süslenmeyi terk etmek helâl olmaz. Kadın ancak kocasının ölümü üzerine dört ay on gün süslenmeyi terk eder."*** *(Buhari/5024, MüsIim/1486-1489)*

Bu hadîs, kadının kocasından başkası için üç günden fazla matem tutmasının haram olduğunu ifade ettiği gibi, ölen kocası için de dört ay on gün matem tutması gerektiğini ifade eder. Hz. Muhammed (a.s.v.), yakını ölen kadına üç gün matem tutma izni vermiştir. Çünkü insan ilk günde üzüntüsünü gizlemez.

Ümmü Atiyye el-Ensarî'den şöyle rivayet edilmiştir: *'Biz peygamber zamanında, koca dışındaki ölüler için üç günden fazla matem tutmaktan nehyedildik. Biz bu müddet zarfında sürme çekmez, koku sürünmez, süslü elbiseler giymezdik. Hayızdan temizlendiğimiz zaman, kust-u ez-fafdan biraz sürme ruhsatı*

aldık. Cenazelerin peşinden gitmekten de nehyedildik' (Buhari/307, Müslim/938)

B. îddet bekleyen kadının, zaruret olmadıkça evden çıkması haramdır.

Zeyneb binti Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir: *Fureya binti Mâlik b. Sinan (bu kadın Ebu Said el-Hudrî'nin kız kardeşidir) Zeyneb'e şöyle haber verdi: "Rasûlullah'a giderek Benû Hudre'de bulunan ailemin yanına dönüp dönemeyeceğimi sordum. Kocam kaçan kölelerini aramak için çıkmıştı. (Medine'nin kenarında) Kadu'm denen yere vardıklarında onlara yetişti, köleleri onu öldürdüler. Rasûlullah'tan, ailemin yanına gitmek için izin istedim, kocam beni sahip olduğu bir mülkte bırakmadığı gibi, bana nafaka da bırakmamıştı. Rasûllullah 'Evet' dedi. Ben de çıktım hücreye veya mescide geldiğinde beni tekrar çağırdı. Rasûllullah bana 'Nasıl söylemiştin?' dedi. Ben de kocamın 'durumunu tekrar anlattım. Rasûlulah 'Farz olan iddet müddeti bitene kadar kocanın evinde kal' buyurdu. Kocamın evinde dört ay on gün iddet bekledim. Osman b. Affan bana haber gönderdi ve bana bu meseleyi sordu, ona başımdan geçeni haber verdim. Rasûlullah'ın bana emrettiğine uydu ve onunla hükmetti" (Ebu Dâvud/2300, Tirmizî/1204)*

Halktan birtakım kimselerin 'İddet bekleyen kadının konuşması caiz değildir, başkalarının da onun sözünü duyması caiz değildir' şeklindeki sözlerinin hiçbir aslı yoktur. Bu durum, normal zamanlarda nasılsa, iddet zamanında da öyledir.

İddet Nafakası

Hür olsun cariye olsun, hâmile olsun veya olmasın ric'ı olarak boşanan (üç talakla boşanmamış) kadının iddet nafakası (kocası üzerine) vâcib olur. Koca, hâmile olduğunu zannederek ona nafaka verir, sonra da hâmile olmadığı anlaşılırsa, sarf ettiği nafakayı ondan geri alır.

Hâmile değilken bâin (kesin boşama) olarak boşanan kadına gelince, bunun nafakası yoktur. Çünkü kocasının bu kadın üzerinde artık bir otoritesi kalmamıştır. Ama hâmileyken bâin olarak boşandığında, doğum yapıncaya dek ona nafaka vermek

vâcib olur. Gereksiz yere iddet evinden çıkması durumunda hâmile kadının nafakası düşer.

Aynı şekilde hâmile de olsa kocası ölen kadın için nafaka vermek vâcib değildir. Ama onu barındırmak vaciptir. Ancak o hâmileyken bâin talâkla boşanır, sonra kocası vefat ederse, iddeti eski hali üzere kalıp, nafakası kesilmez. Zîra talâk iddeti vefat iddetine intikal etmez. Ama ric'î olarak boşanmış olsaydı; talâk iddeti vefat iddetine intikal ederdi. Nitekim bu daha önce de anlatılmıştı.

Şunu da belirtelim ki nafakadan maksat; yiyecek, giyecek ve mesken (anlamını) kapsayan şeydir. Böylece öğrenmiş oluyoruz ki, bâin talâkla boşanan kadın için nafaka yoktur. Onun temizlik döneminin uzadığını ve hayız görmediğini iddia etmesinin anlamı yoktur. Kadın hâmileyse, hamilelik nafakasını hak eder. Hâmile olduğunu iddia eder, sonra da hâmile olmadığı anlaşılırsa, kocası ona verdiği nafakayı geri alır. Kadının yalan iddiada bulunmasının asla yararı yoktur. Şüphe sonucu veya fâsid nikâha dayanılarak kendisiyle yapılan cinsel temastan ötürü iddet beklemekte olan hâmile kadın için nafaka yoktur.

Başa Dön

İddet Hükümleri Hakkında Bir Hülasa

Kısacası iddetin tüm çeşitleri müşterek bir hükümde birleşirler ki o da iddet bekleyen kadının zaruretler dışında evden çıkamayacağıdır.

Vefat nedeniyle iddet bekleyen kadın için özel bir hüküm vardır ki o da kocası İçin dört ay on gün matem tutmasıdır.

Sonuç

Bu bahsi, önemli bir hususu tekrar vurgulayarak bitirmek istiyoruz. Bu husus, kadınların kocaları hariç, hiç kimse için üç günden fazla yas tutmaması gerektiğidir. Bu, cahiliye döneminin çirkin âdetler indendir.

Cahiliye döneminde yakını ölen bir kadın bir yıl boyunca yırtık siyah elbise giyer, hiçbir yere gitmez, kimseyle konuşmaz, yüzüne kömür-sürer, kendini eve hapsederdi. Böyle bir matem haramdır. Aslında kadın bu süre içinde sürekli üzüntülü olmadığı

halde, halka karşı kendini üzüntülü gösterir, bununla da böbürlenirdi.

Böyle bir yas tutma, Hz. Muhammed (a.s.v.)'in sünnetine aykırıdır ve Peygamber'e karşı çıkmak demektir. Zira Hz. Muhammed (a.s.v.) -daha önce de geçtiği gibi- şöyle buyurmuştur:

"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadına, kocasından başka bir ölü için üç günden fazla (matem tutmak), koku sürünmeyi ve süslenmeyi terk etmek helâl olmaz. Kadın ancak kocasının ölümü üzerine dört ay on gün süslenmeyi terk eder." *(Daha önce geçmişti)*

Zeyneb binti Ebî Seleme'den şöyle rivayet edilmiştir: Ben Zeyneb'in yanına gittim. Babası vefat etmişti. Bir koku istedi ve o kokudan yüzüne biraz sürerek dedi ki: Allah'a yemin ederim ki benim kokuya ihtiyacım yok. Ancak ben Rasülullah'ın şöyle dediğini duydum: 'Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının bir ölü için üç günden fazla matem tutması haramdır. Ancak kocası için dört ay on gün matem tutma vardır.' *(Buhari/5024, Müslim/1486-1489)*

Kadınların zoraki ve yapmacık üzüntüleri ile erkeklerin üzüntülü olduklarını göstermek için boyunlarına ip bağlamaları arasında fark yoktur. Böyle yapmak hem münker, hem de haramdır. Allah Teâlâ'dan, bizi sadece kendine kulluk etmeye muvaffak etmesini dileriz. Allah bizi rızasına erdirsin, rasûlü'nün sünnetiyle süslesin!

-*- NAFAKA -*-

Nafakalarla İlgili Hükümler

Nafaka kelimesi, infak kökünden gelmektedir. Lugatta nafaka, çıkarmak, bitirmek mânâsına gelir. İnfak sadece haya için kullanılır, şer için kullanılmaz.

Nafakanın ıstılahı mânâsı ise, insanın muhtaç olduğu yiyecek, içecek, giyecek ve mesken ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bunlara nafaka denmiştir; zira bu ihtiyaçlar insanın malını bitirir.

Nafakanın Çeşitleri

Beş çeşit nafaka vardır;

1. İnsanın kendi nafakası
2. Çocuklarının nafakası
3. Babalarının nafakası
4. Karısının nafakası
5. Diğer nafakalar

Şimdi bunların hükümlerini sıra ile beyan edelim:

1. İnsanın Kendi Nafakası

Gücü yeten kişinin, herkesten önce kendi nafakasını temin etmesi gerekir. Bu, başkalarına nafaka vermenin başlangıcıdır. Nafaka, elbise, mesken, yiyecek ve içecek ihtiyaçlarına şâmildir. Bu ihtiyaçlar, malı olan kişi üzerine vaciptir.

Bunun delili, Cabir'den rivayet edilen şu hadîstir: "*Uzre oğullarından bir zat bir kölesine kendisi öldükten sonra âzad olup hürriyetine mâlik olacağını söyledi. Bu haber Rasûlullah'a ulaştığında ona 'Senin bundan başka bir malın var mı?' diye sordu. O 'hayır' dedi. Rasûlullah köleyi on-dan alıp 'Bunu benden kim satın alır?' dedi. Bu sual üzerine Nuaym b. Abdullah el-Adevî o köleyi 800 dirhem mukabilinde satıh aldı. Akabinde bu bedeli Rasûlullah'a getirdi. Rasûlullah da o parayı Uzre oğullarından olan o zâta verdi ve şunları söyledi: 'Önce kendinden başlayıp zâtı ve nefsî ihtiyaçların ile vazifelerine sarfet. Birşey artarsa bunu ev halkın için sarfet. Ailenden birşey artarsa bunu da sana yakınlığı ve hısımlığı bulu-nanlara sarfet. Bunlardan birşey artarsa onu da şöyle şöyle sadaka yap'. Bu son kısmı söylerken; önündeki sağındaki solundaki ihtiyaç sahiplerine diye işaret ediyordu".(Buhari/6763, Müslim/997)*

2. Kişinin Çocuklarına Nafaka Vermesi

Ne kadar aşağı inerse insin baliğ olmayan çocukların nafakası, babaların üzerine vaciptir. Eğer çocukların babası yoksa, nafaka vermek, babanın babası üzerine vaciptir.

Bunun delili şu ayettir: ***"Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin."*** (Talak/6)

Çocuğun emzirilme ücreti babanın üzerine olduğuna göre, giyecek, yiyecek ve mesken gibi ihtiyaçları da babanın üzerinedir.

Anneler, çocuklarını emzirmeyi tamamlatmak isteyen kimse (baba) için tam iki sene emzirirler. Bu müddet zarfında (emziren annelerin) yiyeceği ve giyeceği mârufen çocuğun babasına aittir. (Bakara/233) Çocuğun babaya ihtisasının lâm harfiyle nisbeti vardır. Allah Teâlâ'nin lehu (onundur) sözü, ihtisas sahibi olan babanın, çocuğunun nafakasından ve diğer ihtiyaçlarından sorumlu olduğunu ifade eder. Çocuğu emziren kadının yiyeceği ve giyeceği de babanın üzerine vaciptir.

Bunun Sünnet'ten delili Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadîstir: "Hind binti Utbe b. Rabia'nın bir kere Rasûlullah'ın huzuruna girip 'Ey Allah'ın Rasûlü! (Kocam) Ebu Süfyan çok cimri bir kimsedir. O bize, bana ve çocuklarıma yetecek miktarda nafaka vermiyor. Ben, ona ait olan maldan onun haberi olmaksızın alsam, bu alma işi hususunda benim üzerime bir günah var mıdır?' diye sordu. Rasûlullah 'Sen onun malından örfe göre sana ve oğullarına yetecek kadar al' buyurdu".*(Buhari/5049, Müslim/1714)*

Bu hususta torunlar da çocuklara ilhak edilmiştir. Çünkü çocuklarla torunlar arasındaki nisbet aynıdır.

* Çocuk için nafaka üç şartla babası üzerine vâcib olur:

1- *Çocuk küçük olmalıdır:* Baliğ olduğunda onun için nafaka, babası üzerine vâcip olmaz. Ancak deli veya (çalışıp) kazanamayacak derecede kötürüm olursa böyle olmaz.

2- *Çocuk yoksul olmalıdır:* Yaşı küçük veya kötürüm veya deli çocuğun zengin olmaları halinde nafakaları babaları üzerine vâcib olmaz. Zenginden maksat, kendine yetecek mala sahip olandır.

3- Çocuk hür olmalıdır: Köle ise nafakası efendisi üzerine vâcib olur. Çocuk kız ise, evleninceye kadar nafakası babasının

üzerinedir. Evlenince nafakası önce anlatılan tafsilât çerçevesinde kocası üzerine olur. Kız çocuğu evlenmeye muktedir olur da evlenmek İstemezse, bir kavle göre babası ona nafaka verme yükümlülüğünden kurtulur. Çünkü evlenmek de bir nevi kazançtır. Çocuk ise, yapabildiği takdirde (çalışıp) kazanmakla yükümlü olur. Başka bir kavle göre kız çocuğu evlenmeye muktedir olduğu halde evlenmeye yanaşmazsa dahi, babası ona nafaka verme yükümlülüğünden kurtulamaz. Çünkü evlenme yoluyla kazanç sağlamak ayıptır, uygun düşmez. Meşhur olan görüş budur.

Çocukların nafakaları; kendilerine yetecek miktarda azık, katık ve giysi ile takdir edilir. Aşırıya kaçmayacak derecede onları doyurmak gerekir. İhti-yacı karşılayacak kadar uygun tarzda onlara giysi temin etmek vaciptir. Hastalık veya kötürümlük nedeniyle ihtiyaçları olduğu takdirde ilaçlarını almak, tabibin ve hizmetçinin ücretini vermek, babanın vecibesidir. Nafakanın zamanı geçip donarsa, bu nafaka (babanın zimmetinde) borç olmaz. Ancak kadının kendisi nafakayı bizzat borç vermiş olur veya nafakayı hak edenlere, borçlanmaları için izin vermiş olursa böyle olmaz. Ama kadının sadece takdir et-mesi, nafakanın kesinleşip borç haline dönüşmesi için yeterli değildir. Bazıları bu takdirin yeterli olacağı görüşündedirler. Kadı nafakayı takdir eder de, borçlanmayı emretmezse; nafaka babanın zimmetinde borç olur ve düşmez.

Ana üzerine nafaka vâcib değildir. Yalnız doğurduktan kısa bir süre sonraya kadar çocuğu emzirmekle mükelleftir. Çünkü çocuk hayata ilk adım attığı sırada süt emmediği takdirde çoğunlukla yaşamaz. Bununla beraber -emsali kadınlar eğer emzirme ücreti alıyorlarsa- kocasından emzirme ücreti alır. Çocuğu emzirecek yabancı bir kadın bulunursa, anası onu emzirmeye zorlanamaz. Rayiç bedelle de olsa anası emzirmek isterse, yabancı kadın tercih edilir.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Babaların, Evlatlarına, Nafaka Vermesinin Vâcib Olmasının Şartları

Babaların, evlatlarına nafaka vermesinin vacip olması için şu şartlara sahip olması gerekir:

A. Baba zengin olmalıdır.

Buradaki zenginlik, kendisinin ve hanımının 24 saatlik nafakasından fazla bir mala sahip olmaktır. Kendisinin ve hanımının nafakasından başka malı olmayan babanın, çocuklarına nafaka vermesi vacip değildir. Bunun delili yukarıda naklettiğimiz 'nefsinden başla' *(Müslim/997)* şeklindeki hadîstir.

B. Evlat fakir olmalıdır.

Ayrıca şu üç vasıftan birine de sahip olmaları gerekir:

a. Fakir ve küçük olmalıdır.
b. Fakir ve sakat olmalıdır.
c. Fakir ve deli olmalıdır.

Fakir ve küçük olan evladın nafakasıyla babası mükelleftir, eğer babası yoksa dedesi mükelleftir. Fakir ve sakat olan veya fakir ve deli olan evladın durumu da aynı şekildedir.

Buradaki fakir kelimesiyle kast edilen, kişinin geçimini kazanmaktan aciz olmasıdır.

Buluğ yaşına gelen evlat, çalışmaktan aciz değilse -bizzat çalışmıyor olsa bile- nafakası babasının üzerine vacip değildir.

Evlat, akide ve ibadet gibi şahsî vaciplere taalluk eden ilimlerle uğraştığından ötürü çalışamıyorsa nafakası babasının üzerine vacip olur.

Evlat tıp, sanat ve benzeri gibi toplumun ihtiyaç duyduğu kifayî ilimlerden biriyle meşgul oluyorsa, onun bu tür bir ilimle meşguliyeti kendisini 'geçimini sağlamaya muktedir olma' vasfından çıkarmaz. Dolayısıyla babası, onun bu tür bir ilimle meşguliyetini sağlamak ve nafakasını vermek ile nafakasını kesip onu çalışmak durumunda bırakmak arasında muhayyerdir.

Nafakanın Miktarı

Bu nafakanın -yeterlilik dışında- belirli bir sınırı yoktur. Yeterlilik ise örfe ve nafaka verecek kişinin durumuna bakılarak tayin edilir.

"Genişliği olan genişliğine göre infak etsin, rızkı dar olan da Allah'ın ona verdiğinden infak eylesin. Allah bir nefse, verdiğinden başkasını teklif etmez. Allah her zorluğun arkasından bir kolaylık kılar." (Talak/7)

Bu Nafaka Zamanın Geçmesiyle Baba Üzerinde Borç Olarak Kalır mı?

Evlada verilecek nafaka, zamanın geçmesiyle nafakayı verecek olan kişi üzerinde borç olarak kalmaz. Çünkü 'bu nafaka, asil'dan (babadan) fer'e (evlada) bir iyilik sayılır. Bu, yerine getirilmesi zorunlu olan bir şey değildir. Zira bu, yakınlıktan ötürü verilen bir nafakadır. Evladın ihtiyacı biterse veya unutkanlık gibi sebeplerden ötürü nafakasını zamanında al-mazsa, bu nafaka baba üzerinde borç olarak kalmaz. Bu hüküm, baba ile evlat arasındaki tabii durumlarda söz konusudur.

Baba ile evlat arasında ihtilaf çıkarsa, kadı meseleye müdahale ede-rek babayı, belli bir miktar malı, belli bir zamanda evlada vermeye mecbur kılar veya evlada, baba hesabına borç etme yetkisi verir. Bu durumda babanın zamanında vermediği nafaka, üzerinde borç olarak kalır. Zamanın geçmesiyle de borç düşmez. Çünkü zamanında verilmeyen nafaka, kadı'nın hükmüyle temlike (mülk edinmeye) dönüşmüştür.

3. Baba ve Dedelerin Nafakası Evlatların Üzerinedir

Yukarıda zikrettiğimiz delil ve şartlar 'dahilinde çocukların nafakasının baba ve dedeler üzerine olduğu gibi, babanın, annenin, dedenin, ninenin nafakası da evlatların üzerinedir. Bunun delil ve şartları daha önce zikredilmişti.

Anne, Baba, Dede ve Ninelerin Nafakalarının Evlatların Üzerine Vacip Olduğunun Delili

Annenin, babanın, dede ve ninelerin nafakasının, evlatların üzerine vacip olduğu Kur'an, Sünnet ve Kıyas ile sabittir.

Bunun Kur'an'dan delili şu ayetlerdir: ***"Onlarla (anne ve baban ile) dünyada iyi geçin (mârufen).*** (Lokman/15)

"Rabbin yalnız kendisine kulluk etmenizi, anaya-babaya iyi davran-manızı,(ihsan etmenizi) emretti." (İsra/23)

Birinci ayetteki ma'rufen (iyi geçinmek) ibaresinden maksat, nafakalarını normal şekilde vermektir. İkinci ayetteki ihsan etmekten. maksat da ihtiyaç anında nafakalarını vermek mesuliyetini ifa etmektir.

Hadîs'ten delili ise Hz. Muhammed (a.s.v.)'in şu sözleridir: ***"Kişinin yediğinin en hayırlısı kendi kazancından olandır. Kişinin çocuğu da onun kazancındandır."*** *(Ebu Dâvud/3,528, Tirmizî/1358)*

Amr b. Şuayb'ın babasından, onun da dedesinden rivayet ettiğine göre, *"bir zat Hz. Muhammed (a.s.v.)'e gelerek 'Ey Allah'ın Rasûlü; Benim annem-babam var, malım da var. Babam benim malıma muhtaçtır' dedi. 'Rasûlullah 'Sen ve malın babanındır. Sizin çocuklarınız sizin en güzel kazanç-larınızdandır. Öyle ise çocuklarınızın kazancından yiyin' buyurdu."* *(Ebu Dâvud/3530)*

Tarık el-Muhâribî şöyle anlatıyor: Medine'ye geldik, baktık ki Rasûlullah ayağa kalkmış minberde cemaate şöyle hitap ediyordu: ***"En üstün el verenin elidir. Geçimini sağlamak için anneden, babadan, kız ve erkek kardeşlerinden başla, daha sonra yakınlık derecesine et'*** *(Neseî, v/6l)*

Kuleyb b. Menfea'dan, o da dedesinden rivayet ettiğine göre Rasûlullah'a gelerek şöyle dedi: *'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben kime iyilik ede-yim?' Rasûlullah 'Annene, babana, kız kardeşine, erkek kardeşine ve onu takip eden yakınlarına... Bu bir sılayı rahimdir' buyurdu.* *(Ebu Dâvud/5140)*

Atalar aciz olduklarında nafakalarının evlatları üzerine vacip olduğunun kıyas ve ictihad'dan delili ise şudur: Evlatlar aciz olduklarında nafakalarının ataları üzerine vacip olmasına kıyas edilerek, aciz olan ataların nafakalarının da evlatlar üzerine vacip olduğuna hükmedilir. Çünkü biri diğerinin parçasıdır.

Ataların Nafakalarının Evlatlar Üzerine Vacip Olmasının Şartları

Ataların nafakalarının evlatlar üzerine vacip olması için şu şartlara sahip olmaları gerekir:

1. Evladın, kendisine ve karısına yirmidört saat yetecek maldan fazla mala sahip olması gerekir.

Eğer kendisine ve hanımına 24 saat yetecek maldan başka bir yoksa, anne ve babasına nafaka vermesi vacip değildir. Çünkü fakirlerin nafakası, başka bir fakirin üzerine vacip olmaz. Eğer zaruri nafakasından başka bir malı varsa anne ve babasına vermesi gerekir. O mal ikisine kâfi gelmeyecekse önce annesine vermelidir. Çünkü 'tamamı elde edilemeyen bir şeyin tümünden vazgeçilmeyeceği' bir kaidedir.

2. Ata, fakir olmalıdır.

Ata'nın fakir olmasından maksat, zaruri ihtiyaçlarını karşılayama-yacak durumda olmasıdır. Ata'nın kazanıp kazanmamaya gücünün yetmesi hükmü değiştirmez. Ama ata'nın, çocuklarına nafaka vermesinin vacip olması farklıdır. Zira çocukların nafakasını vermenin ata'ya vacip olması için fakirlikle beraber çocukluk, kötürümlük veya delilik bulun-ması gerekir.

Bu iki hükmün şartları arasındaki fark şudur: Baba, gücü olan çocuğunu çalışmaya zorlayabilir ve bu çirkin sayılmaz. Fakat evladın babasını çalışmaya zorlaması çirkin bir harekettir. Zira baba çocuklarını büyütmek için en zor işleri bile yapmıştır. Hele baba yaşlanmış olursa, çocuk da onu çalışmaya zorlarsa bu çok daha çirkin bir hareket olur.

3. Annenin, baba tarafından nafakası, fiilen veya hükmen karşılanamıyor olması gerekir.

Bu şart, annenin nafakasının iki durumda çocuğu üzerine vacip olduğu anlamına gelir:

a. Baba (koca), annenin (karısının) nafakasını karşılamaktan aciz olduğunda, annenin nafakası evladı üzerine vacip olur.

b. Baba ölmüş de anne yalnız kalmışsa, annenin nafakası evladı üzerine vacip olur.

Kadın evlenecek durumda olduğu halde evlenmiyorsa, evlat annesini evlenmeye zorlayamaz.

Bu şarttan, annenin nafakasının iki durumda evlat üzerinden düşeceği anlaşılır;

a. Babası, annesinin nafakasını' karşılayabiliyorsa, evladın üzerine nafaka vacip olmaz.

b. Babası ölür de annesi fakir veya zengin başka birisiyle evlenirse, annesinin nafakası evlat üzerinden düşer.

Başa Dön

Ataların ve Evlatların Nafakaları, Dinlerinin Ayrı Olmasından Etkilenmez

Evlatların nafakalarının atalar üzerine vacip olmasının, ataların na-fakalarının da evlatlar üzerine vacip olmasının şartları incelendiğinde, birbirleri arasında din birliğinin bulunmasının şart olmadığı anlaşılır.

Müslüman bir evlat, Müslüman olmayan anne veya babasına infak etmekle mükelleftir. Müslüman bir baba da Müslüman olmayan evlat-larına -yukarıda zikredilen şartlar tahakkuk ettiğinde- infak etmekle mükelleftir. Fakat mürted (sonradan dinini değiştiren) bu hükümden istisna edilmiştir. Mürted ister baba olsun, ister evlat olsun, ona nafaka verilmez. Bunun dışında anne veya baba müşrik de olsa, evlat onlara nafaka vermek zorundadır.

Esma binti Ebubekir şöyle anlatıyor: 'Rasûlullah Kureyş ile antlaşmalı bulunduğu vakit, annem müşrik olduğu halde bana ziyarete geldi. Ben (hediyelerini kabulden ve kendisini evime almaktan çekinerek bu hu-susta) Rasûlullah'ın fikrini sordum:

- Ey Allah'ın Rasûlü! Annem beni görmek için yanıma geldi. Anneme yakınlık göstereyim mi (sılayı rahimde bulunayım mı)?

- Evet! Annene yakınlık göster!'*(Müslim/1003, Buhari/5633)*

Evlatların, Atalarına Vermesi Gereken Nafakanın Miktarı

Evlatların, atalarına vermesi gereken nafakanın sınırı belirlenmemiştir. Bu, örf ve âdete göre takdir edilir. Eğer anne veya baba nafakayı vaktinde almazsa, evlat borçlu sayılmaz. Ata ile evlat arasında nafaka hususunda ihtilaf çıkarsa, kadı belli bir zamanda belli bir miktar nafakayı evlat üzerine zorunlu kılar. Bu durumda zamanında ödemediği nafakadan ötürü borçlu olur.

Nafakada Ataların ve Evlatların Tertibi

Anne ve baba muhtaç iseler, çocuklarının tümü onların nafakalarını vermekle mükelleftirler. Çünkü nafakanın onlar üzerine vacip olmasının illeti hepsini kapsamaktadır. Kız çocuklar, mirasta erkeklerin yansı kadar aldıkları için, nafaka verirken de erkek çocukların verdiklerinin yarısı kadar verirler.

Muhtaç olan anne-babanın bir oğlu, bir de torunu varsa, nafaka oğulun üzerine vacip olur. Oğulun varis olup olmaması hükmü değiştirmez. Anne-babanın bir kızı, bir de erkek torunu olsa, nafaka kızın üzerine vacip olur. Zira nafaka hususunda yakınlığı itibara almak en güzelidir. .

Evlat muhtaç olur da annesi veya babası zengin olursa, çocuğun nafakası babasına aittir. Çünkü baba, çocuğunun nafakasını vermekle mükellef kılınmıştır.

Bunun delili şu ayettir: ***"Şayet sizler için (çocuklarınızı) emzirirlerse onlara ücretlerini ödeyin."*** (Talak/6)

Muhtaç ve yaşlı olan kişinin nafakası, babası da evlatları da zengin olursa, evlatlarının üzerinedir. Çünkü evladın babaya yakınlığı, babanın evlada yakınlığından daha fazladır. Bu yüzden babanın nafakasını evlat vermelidir. Çünkü babanın evladı üzerindeki hürmeti daha fazladır. Ata ve evlatlardan muhtaç olanlar birkaç kişi İse, kişinin de zaruri ihtiyacından artan mali onlara yetmiyorsa, şu tertibe göre biri diğerine takdim edilir:

A. Kişi kendisinden sonra, önce karısına nafaka vermelidir. Çünkü karısının nafakası her durumda kendisinin üzerinedir, karısının nafaka hakkı zamanın geçmesiyle üzerinden düşmez. Fakat ata-larının veya evlatlarının nafakası böyle değildir. Onların nafakası -daha önce de belirttiğimiz gibi- zamanla düşer.

B. Kazançtan aciz olan çocuk ile deliye nafaka vermelidir.

C. Annesine nafaka vermelidir. Çünkü nafaka temininde anne de acizdir. Ayrıca annenin çocuk üzerindeki hakkı daha fazladır. Zira dokuz ay karnında taşımış, acılarla doğurmuş, emzirmiş ve büyütmüştür.

D. Babanın nafakasını vermelidir. Babanın da çocuğu üzerinde hakkı büyüktür.

E. Büyük oğulun nafakasını vermelidir.

F. Dedenin nafakasını vermelidir. Çünkü dedeye hürmet, babaya hürmettendir.

Başa Dön

4. Kadının Koca Üzerindeki Nafakası

İleride zikredeceğimiz şartlar dairesinde kadının nafakasının koca üzerine vacip olduğunda icma vardır.

Kadının Nafakasının Kocası Üzerine Vacip Olduğunun Delili

Kadının nafakasının kocasının üzerine vacip olduğu Kur'an ve Sünnet'le sabittir. Bunun Kur'an'dan ayetlerdir:

"Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Çünkü Allah on-ların bazılarını (erkekleri) bazılarına (kadınlara) üstün kılmıştır. Çünkü erkekler mallarından harcarlar (kadınların nafakasını verirler)." (Nisa/34)

"Anneler, çocuklarını emzirmeyi tamamlatmak isteyen kimse (baba) için tam iki sene emzirirler. Bu müddet zarfında (emziren) annelerin yiyeceği ve giyeceği mârufen çocuğun babasına aittir." (Bakara/233)

Ayetteki 'çocuğun babası' ifadesiyle koca kast edilmektedir. 'Annelerin' ibaresi de kocanın hanımı olan kadına

işaret etmektedir. Bu durumda ayetin mânâsı 'Karısının nafakası koca üzerine vaciptir' demek olur.

Kadının nafakasının, kocası üzerine vacip olduğunun Sünnet'ten delili, Cabir'den rivayet edilen şu hadîstir: ***"Kadınlar hakkında Allah'tan sakının! Çünkü sizler onları Allah'ın emanı ile aldınız ve ferderini Allah'ın kelimesiyle helâl kıldınız. Sizin onlar üzerindeki hakkınız, hoşlanmayacağınız kimselere döşeklerinizi çiğnetmemeleridir. Eğer bunu yaparlarsa onları şiddetli olmayacak şekilde dövünüz. Onların sizin üzerinizdeki hakları da mâruf veçhile yedirilmeleri ve giydirilmeleridir. Ben size öyle bir şey bıraktım ki eğer ona sıkı tutunursanız ondan sonra asla dalâlete düşmezsiniz. O, Allah'ın Kitabı'dır."*** *(Müslim/1218. Bu hadîs Uz. Peygamber'in Veda Haca ile ilgili hadîsinin bir parçasıdır.)*

Kadının Nafakasının Kocası Üzerine Vacip Olmasının Hikmeti

Evlilik hayatı, ancak şu üç temelden biri üzerine bina edilebilir:

1. Ailenin nafakasından, korunmasından ve idare edilmesinden kocanın sorumlu olması.
2. Ailenin nafakasından, korunmasından ve idare edilmesinden kadının sorumlu olması.
3. Ailenin nafakasından, korunmasından ve idare edilmesinden karı ile kocanın eşit bir şekilde sorumlu olması.

Eğer biz İslâm'ın hükmü olan birinci esasa uymaz da ikinci veya üçüncü esasa uyarsak, şu meselelerle karşılaşırız;

a. Kadın, kocasına mehir verecek veya bu hususta ortak hareket edeceklerdir.

Bunun, doğal ve kaçınılmaz neticeleri şunlardır: Kadın, Allah Teâlâ tarafından şerefli kılındıktan sonra, koca arayan bir duruma düşmekle kendi değerini düşürmüş olur. Erkeklerin oyuncağı' haline gelerek batağa sürüklenir.

b. Kadın, rızkını temin etmek için erkeklerle omuz omuza çalışmak zorunda kalır.

Böyle olunca da kötü yollara düşmemesi mümkün olmaz. Bugün görünen durum da bunun delilidir. Kadın evin idarecisi olup çalışmak zorunda kaldığında, evi çekip çevirecek, çocukları büyütecek kimse ol-mayacaktır. Hatta çocuk yapmaktan kaçınacağı için evin huzuru da ol-mayacaktır. Bu durumun ardından da boşanma gelecektir. Bugün görü-nen manzara, bunun en açık kanıtıdır.

c. Boşama yetkisi kadına ait olacak veya koca ile aynı yetkiye sahip olacaktır. Çünkü iktisadî ve içtimaî kanunlar, nafakayı verenin idareci ol-masını zorunlu kılmaktadır.

Özel durumlar dışında boşama yetkisinin erkeğe verilmesinin hikme-tini Talak bahsinde beyan etmiştik.

Eşlerin her birinin diğeri için saadet kaynağı olması, ev işlerinin çekilip çevrilmesi, kadının aziz olması, erkeğin kadının peşinden koşması, kadının ahlâksız kişiler tarafından rahatsız edilmemesi, erkeğin kadından yüz çevirmemesi için kadının ve çocukların geçimi koca üzerine farz kılınmıştır.

Başa Dön

Kadının Nafakasının Kocası Üzerine Farz Olmasının Şartları

Kadının nafakasının kocası üzerine farz olmasının şartları şunlardır:

1. Kadın kendini kocasından esirgememelidir.

Kadın, meşru olan her zevki kocasından men etmemelidir. Eğer kadın kocasını, bu zevklerin tümünden veya bir kısmından menederse, kadının nafakasını vermek koca üzerine farz olmaz.

2. Kocanın hazırladığı mesken hususunda kocaya tâbi olmalıdır.

Kadın, kocasının kendisi için hazırladığı evde oturmalıdır. Ancak ev, oturmaya elverişli olmalıdır. Eğer kadın, kocasının oturduğu beldeye şer'î bir özür nedeniyle gidemiyorsa, onunla beraber yaşayamıyorsa, o ev de ikâmete elverişli ise, koca karısının nafakasını vermekle yükümlü değildir. Çünkü kadın bu durumda naşize (sının aşmış) sayılır.

Şartlar tahakkuk ettiğinde kadının tüm ihtiyaçlarını karşılamak koca üzerine farz olur. Kadının nafakasının neleri kapsadığını ileride beyan edeceğiz.

Kadının nafakasının, sadece nikâh akdiyle koca üzerine vacip olmadığı anlaşılmıştır.

Evli Kadının Nafakası Kocanın İktisadî Durumuna Göredir

Kadının nafakası, kocanın iktisadî durumuna göre takdir edilir: Koca zengin ise çok, fakir ise az nafaka verir. Burada kadının zengin veya fakir olmasının hiçbir rolü yoktur., Çünkü nafakanın durumu verene göre değişir.

Bunun delili şu ayettir: ***"Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin, eli dar olan kimse de Allah'ın kendisine verdiğinden versin. Allah bir kişiye ne vermişse ancak onu yükler. Allah her güçlükten sonra bir kolaylık ihsan eder."*** (Talak/7)

Görüldüğü üzere Allah Teâlâ nafakayı, kocanın iktisadî durumuna bırakmıştır. Kadının zengin veya fakir olması dikkate alınmamıştır.

Kocanın iktisadî durumu şer'an şöyle tasnif edilir:

1. Zengin olan koca
2. İktisadî durumu normal olan koca
3. Fakir olan koca

Bir kişinin zengin, orta halli veya fakir olup olmadığını örf belirler.

1. Zengin olan kocanın vermesi gereken nafakanın keyfiyeti:

a. Yaşadığı memlekette çoğunlukla yenen yiyecekten her gün için 2 müdd (yaklaşık 1750 gr) nafaka vermelidir. Ayrıca çocuğun yetişme masraflarını ile benzeri masrafları da karşılamalıdır veya bunu hazırlanmış ekmek olarak vermelidir.

b. Yaşadığı memleketteki zenginlerin yediği katık neyse onun benzerini vermelidir. Fakihler bu hususu ayrıntılı şekilde belirtmişlerdir. Fakat buradaki esas, yaşadığı memleketin örf ve âdetidir.

c. Yaşadığı memlekette zenginlerin hanımlarının giydiği elbiselerin benzerinden vermelidir. Elbisenin çeşitliliğini, güzelliğini örf belirler. Elbiselerin sayısı ise örfe göre değil, ihtiyaca göre belirlenir. Mobilya, sergi, kap kacak gibi ev eşyaları da elbise hükmündedir. Yukarıdaki hususlarda örfün belirleyici olduğunun delili şu ayettir:

"Bu müddet zarfında (emziren annelerin) yiyeceği ve giyeceği örf ve adet gereğince çocuğun babasına aittir." (Bakara/233)

2. Orta halli kocanın vereceği nafakanın keyfiyeti:

a. Yaşadığı memleketin, çoğunlukla yediği yiyecekten her gün 1.5 (yaklaşık 1350 gr) müdd vermelidir.

b. Yaşadığı memlekette orta halli kimselerin yediği katığın benzerini vermelidir.

c. Yaşadığı memlekette, orta halli kişilerin hanımlarına giydirdikleri elbiselerin benzerini ve elbise hükmünde olan ev eşyalarını vermelidir.

3. Fakir kocanın vermekle mükellef olduğu nafaka:

a. Yaşadığı memlekette genellikle yenen yiyecekten 1 müdd (yaklaşık 875 gr) vermelidir.

b. Yaşadığı memleketteki fakirlerin verdiği katığın benzerini vermelidir.

c. Yaşadığı memleketteki fakirlerin, hanımlarına giydirdikleri elbisenin ve kullandıkları ev eşyasının benzerini vermelidir.

Kocanın durumunun dikkate alınmasının vacip olduğunun delili, Behz b. Hâkim'in babasından, babasının da dedesinden rivayet ettiği şu hadîstir: Rasûlullah'a 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kadınlarımıza ne yapalım, ne yapmayalım?' dedim. Rasûlullah 'Ekin -tarlana (hanımına) dilediğin gibi yakın ol, yediğinden onu da doyur, elbise aldığında ona da al, yüzüne karşı sen çirkinsin deme ve onu dövme' buyurdu. *(Ebü Dâvud/2144)*

5. Diğer Nafakalar

Yukarıda zikredilen kocanın hanımına vermesi gereken nafakaya şunlar da dahildir:

Kocanın durumuna göre karısına vermesi gereken nafakalara şunlarda dahildir:

a. Kocanın hanımıyla beraber oturmak için durumuna göre bir ev ve zaruri eşyalar.

b. Ev ve eşyaların temiz olması için gerekli olan temizlik alet ve araçları. Ayrıca koca hanımının süslenmesini istiyorsa süslenme malzemeleri

c. Eğer hanımı, babasının evinde hizmetçi kullanmaya alışmışsa, ona bir hizmetçi de tutulmalıdır. Koca fakir de olsa, karısına hizmetçi tutmak zorundadır. Hizmetçi, kadın veya buluğa ermeyen çocuk veya mahremlerinden biri olmalıdır.

Kocanın Hanımına Verdiği Nafaka, Kadının Mülkü mü Olur, Yoksa Tasarruf Hakkına Sahip Olduğu Bir Mal mı?

Temlik (mülk edinme) ile temkin (tasarruf hakkına sahip olma) arasındaki farkı babanın nafakasının evladın, evladın nafakasının da babanın üzerine olduğunu anlatan bölümde izah etmiştik.

Günümüzde olduğu gibi karı ile koca yemeği birlikte yiyorlarsa, bu nafaka temlik değil, temkin sayılır. Bu nafakanın zamanı geçerse, zamanında yerine getirilmezse, sonradan istenmez. Koca ile kadın belli bir miktar nafaka üzerinde anlaşmışlarsa veya kadı, kadın için belli bir miktar nafaka tayin etmişse, bu nafaka -vakti geçse bile- kocadan istenir. Çünkü bu, artık temlik (kadının mülkü) gibidir.

Nafaka Tayininde Örfün Etkisi

Daha önceki meselelerin izahından da anlaşılacağı üzere yiyecek-lerde asıl olan katıkların miktarı örfe bağlı değildir. Ancak diğer durumlarda bu tahdid edilmiş ve 2 müdd zengin kocaya, 1.5 müdd orta halli kocaya, 1 müdd ise fakir kocaya vacip kılınmıştır. Bunların her biri eşine bu miktarı pişirilmiş ekmek olarak veya bunun yerine öğütme ve pişirme ücretlerini verebilir;

zira esas olan yiyecektir ve örfün değişik olmasının bu hususta bir tesiri yoktur. Bunun dışında ve fazladan olarak yiyecek, giyecek ve benzerlerine gelince, bunları örf tayin ve tahdid eder; yani bu, bir memlekette -sert bir hükme ters düşmemek kaydıyla- o zamanın örfüne göre tayin olunur. Bu bakımdan örf israf sayılacak miktardaki na-fakalara nisbeten veya -günümüzde olduğu gibi- bazı münasebetlere bağlı olarak insanları sıkıntıya sokacak şekilde nafakaları tayin edecek olursa, bu örfe bağlı olarak verilen hükümler bâtıldır.

Kayıp Koca Üzerine Nafakayla Hükmetmek ve Nafaka İçin Kefil Alma Bahsi

1- Karı, kayıp kocasından nafaka talebinde bulunma hakkına sahip midir?

Kadın reşide ise bizzat kendini kocasına teslim ettiğinde, eğer yaşı küçükse velisi tarafından kocasına teslim edildiğinde; önce anlatılan şartlar çerçevesinde nafakası kocası üzerine vâcip olur. Kocası, kendisinin ikâmet etmekte olduğu beldeden kaybolup gitmişse, kadın durumu kadıya iletmek ve teslimi ona izhar etmek, yani kocasının dilediği vakitte kendini kocasına teslim etmeye hazır olduğunu kadıya açıklamakla yükümlüdür. Kadı da bunu kocanın ikâmet etmekte olduğu beldede ilân etmekle yükümlüdür. Kadın bu ilânatın kocaya ulaşabileceği kadar bir süre bekler. Kocanın gelmesini veya bir şahsı vekil tayin etmesini engelleyen bir mazeret çıkarsa, kadın bu mazeretin ortadan kalkmasını bekler. Mazeret ortadan kalktıktan sonra koca yine gelmezse, kadı kadın için koca aleyhine nafaka takdir eder.

Zamanımızdaki resmî ilânlar da bunun yerine geçer. Kadın onun İtaatinde olduğunu, gerdeğe girmeye ve kendini ona teslim etmeye hazır olduğunu ilân eder ve bu ilânın kendisine ulaşmasını bekler de kocası ona cevap vermezse, kadı onun için nafaka takdir eder. Kocanın malı varsa, nafakasını o maldan alır. Malı yoksa, kadı kendine sarf etmesi için borç almasına ve bu borcu sonra kocadan tahsil etmesine izin verir. Kadın kocasının yerini bilmiyorsa, kadı imkân nisbetinde yerini araştırır. Nerede

olduğu anlaşılmazsa, nafakayı onun hazırdaki malından takdir eder. Nafakayı kendisine sarf etmesi için kadından bir kefil alır.

Çünkü olabilir ki koca ölmüş veya onu bâin talâkla boşamıştır.

2- Karı nafaka için kefil isteyebilir mi?

Şâfiîler bu gibi durumda kefaleti caiz görmezler. Çünkü tekeffül edilen şeyin vâcib bir borç olmasını şart koşarlar. Gelecek zamanın nafakasıysa koca üzerine vâcib olmamıştır ki, bu nafakayı tekeffül edecek bir kefil getirsin. Vâcib olmamış bu nafaka için ondan nasıl olur da kefil alınır? Cevaben deriz ki: Bu, borç kefaleti değildir. Bu sadece bir ihzar kefaletidir. Yani kadının nafakayı hak etmediği anlaşılırsa, kefil, kadını huzura getirir.

Bundan da öğreniyoruz ki geçmişte kalan nafaka için kefil talep etmesi sahih olur. Gelecek zamana ait nafaka için kefalet, ancak ihzar kefaleti şeklinde sahih olur. Çünkü bu nafaka henüz vâcib olmamıştır.

Nafaka Veremeyecek Durumdaki Kocanın Üzerine Terettüb Eden Vazifeler

Koca, zenginlerin verdiği nafakayı vermekten acizse, orta halli veya fakir kabul edilir. Bu durumda karısının, kocasının durumuna tâbi olması gerekir. Fakat koca, fakirlerin verdiği nafakayı da vermekten aciz ise, kadın nikâhın feshini isteyebilir. Bu durumda kadı'nın nikâhı feshetmesi vacip olur. Ancak nikâhın fesh olması için, kocanın en az üç gün nafa-kayı vermekten aciz olması şarttır. Acizlik, en az üç gün ile sabit olur; zira acizlik, bazen arızi bir nedenden dolayı olabilir.

Hz. Muhammed (a.s.v.), hanımının nafakasını karşılamayan kişinin hanımından ayrılmasını söylemiştir. *(Dârekutnî, IH/297, (Ebu Hüreyre'den)*

Kadın, kocasının nafaka vermekten aciz olmasına rağmen onunla kalmaya razı olur da bir süre sonra ayrılmaya karar verirse, nikâhın feshini yine isteyebilir. Çünkü kadın zarar görmektedir. Ancak kocanın fakir olmasından ötürü kadının,

nikâhın feshini istemesi caiz değildir. Meselâ koca ekmek veriyor da katık veremiyorsa, kadın nikâhın feshini isteyemez. Zira katık olmadan da yaşamak mümkündür veya koca hiz-metçi tutamıyorsa, kadın nikâhın feshini isteyemez. Çünkü hizmetçi ol-madan da yaşamak mümkündür. Ancak koca, nafaka olarak hiçbir şey veremeyecek durumda ise, kadın nikâhın feshini isteyebilir.

Nafakayı Düşüren Şeyler Bahsi

1-Nafaka, önceki sayfalarda açıklaması yapılmış olan nâşizelik (itaatsizlik) ve nafaka şartlarından birini ihlâl etme nedeniyle düşer. Kadın itaatsizlik ederse, itaatsizlik ettiği gündeki nafakası düşer. Kocasına tekrar itaat edecek olursa, önce belirtildiği gibi nafaka hakkı da geri gelir.

2- Kadının hâmile olmaması durumunda bâin olarak boşanmasıyla da nafakası düşer.

3- Eşlerden birinin vefatı dolayısıyla da nafaka düşer. Bunun açıklaması, iddet nafakası bahsinde yapılacaktır.

Şu da var ki, kadının kesinleşmiş olan geçmiş nafakası hiç bir halde düşmez.

Sahibinin Bakmakla (Nafaka Vermekle) Yükümlü Olduğu Hayvanlar

İnsan, mülkünde olan hayvanların da nafakasını vermekle mükellef-tir. Bunlar üç sınıfa ayrılır:

1. Eti yenilen hayvanlar.
2. Muhterem olmakla beraber eti yenmeyen hayvanlar.
3. Muhterem olmayan hayvanlar.

1.Eti Yenen Hayvanlar

Eti yenen evcil hayvanların ve eti yenen diğer hayvanların sahibi, bunlara bakmakla mükelleftir. Sahibi, o hayvanlara bakmazsa (yeterli miktarda yem ve su vermezse) kadı onu satmaya mecbur eder, satmadığı takdirde kadı onun hesabına onları satar.

2. Muhterem Olmakla Beraber Eti Yenmeyen Hayvanlar

Av köpeği ve yırtıcı olmayan köpek, kedi, doğan, arı, ipek böceği ve benzeri hayvanların sahibi, onlara bakmakla mükelleftir. Eğer hayvanların sahibi onlara bakmazsa, kadı onu satmaya mecbur eder. Satmadığı veya alıcı bulamadığı takdirde -hayvanları ölümden kurtarmak için-onlara bakacak birine vermesi vacip olur.

3. Muhterem Olmayan Hayvanlar

Yırtıcı köpek ve benzeri gibi zararlı olan hayvanların nafakalarını vermek gerekmez. Zira onları öldürmekte bir sakınca yoktur.

Eti Yenen Hayvanlarla, Muhterem Olan Hayvanların Yiyecek ve İçeceklerinin Verilmesi Gerektiğinin Delili

Bunun delili, Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadîstir: ***"Bir kadın kendine ait olan bir kediden dolayı cehenneme girmiştir: Kadın onu bağladı da artık ne yiyeceğini verdi, ne de yerin haşerelerinden tutup yemesi için salıverdi. Nihayet kedi açlıktan öldü."*** *(Müslim/2619 ve Buhari/2236; Müslim/2242)*

Kedi, muhterem olan hayvanlar için bir örnektir. Muhterem olmayan hayvanlar bu hükmün dışında kalırlar.

Şu hadîs muhterem olmayan hayvanların bazılarına işaret etmiştir: ***"Beş nevi fasık hayvan her yerde ve harem'de (Mekke dahilinde) öldürülürler: Yılan, sırtı ve karnı beyaz karga, fare, saldırgan köpek ve çaylaklar.*** *(Buhari/1732; Müslim/1198)*

Ağaç ve Ekinlerin Nafakası (Bakımı)

Ağaç ve ekinlerin nafakası, onları sulamak ve korumaktır. Zaruret olmaksızın onları ihmal etmek -zayi edilen mal hükmünde olduğundan- caiz değildir. Kişi ağaçların veya ekinin yerine ev yapmak isterse onları kesip biçebilir. Çünkü burada makul bir neden vardır.

Kadının Yabancı Erkeğe Karşı Avreti Neresidir?

Şafii ve Hanbelilerin görüşüne göre, kadının erkeğe karşı avreti bütün vücududur. de budur. Hatta İmam Ahmed bin Hanbel bu hususta, "Kadının bütün vücudu avret olduğu gibi tırnakları dahi avrettir." demiştir.

İmam Malik ve İmam Ebu Hanife'ye göre ise kadının elleri ile yüzü hariç bütün vücudu avret mahallidir

Hür Kadın Kölesine Karşı Ziynetini Açabilir Mi?

Hür bir kadın kölesine karşı ziynetlerini açabilir. *Şafiilerin görüşü* de bu yoldadır. Enes bin Malik'ten rivayet edilen hadiste Resulullah (sav), Hz. Fatıma'ya hibe ettiği bir köleyi ona götürdü. Hz. Fatıma'nın üzerinde kısa bir örtü vardı. Saçlarını örttüğü zaman ayaklan açık kalıyor, aşağıya indirdiği takdirde de saçları açıkta kalıyordu. Bunu gören Resulullah (sav), "Bunda bir beis yoktur. Çünkü bu senin hizmetçindir." buyurdu.

İmam Ebu Hanife ve İmam Hanbel'e göre: köle hanımefendisi karşısında yabancı bir erkek gibidir. Onun hanımının ziynetlerine bakması helal değildir. Zira erkek köleler mahrem değildir. Onlarda kadın arzusu da mevcuttur. Öyleyse hanımefendilerin erkek köleleri karşısında ziynetlerini açmaları caiz değildir.

İmam Malik, kölenin hanımefendisinin saçlarını görmesinde bir beis yoktur demiştir.

Kadın Kendi Başına Nikah Akdi Yapabilir Mi?

HANEFİ	ŞAFİİ	MALİKİ	HANBELİ
EVET	HAYIR	HAYIR	HAYIR

Hanefiler: Akıl-bâliğ olan kadın, aynen erkek gibi velisinin aracılığına gerek olmaksızın evlenebilir. Tam ehliyetli olmayan kadınların ancak velileri aracılığıyla evlenebilecekleri şeklinde yorumlamaktadırlar.

Hanefiler'in dışındaki mezheplerde kadınlar, bazı durumlarda rızaları aransa bile, ancak velileri aracılığıyla

evlenebildikleri için velâyetin bu alanda özel bir önemi vardır. Bu mezhepler ***"Velisiz nikâh olmaz"*** *(Buhârî, "Nikâh", 36; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 19; Tirmizî, 14, 17)* hadisini ve benzeri hadisleri mutlak olarak değerlendirmekte ve her durumdaki kadınların -rızaları alınsa bile- sadece velileri aracılığıyla evleneceklerini söylemektedirler.

Şafii Mezhebinde, bakire bir kızın ise rızası alınmalıdır.

Nikahta Şahitler Hazır Bulunmalı Mı?

Malikiler dışındaki üç mezhep şahitlerin nikâh anında hazır olmasını ararken Malikiler şahitlerin mutlaka nikâh anında hazır olmasını gerekli görmezler; nikâhın aleniyete dökülmesi düğün yapılması ve böylece etrafa duyurulması suretiyle de olabilir.

Nikahta Şahitlerin Cinsiyeti Önemli Mi?

Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerinin hukukçuları, şahitlerin ikisinin de erkek olmasını şart koşarken; *Hanefiler,* Bakara sûresinin 282. âyetini yorumlayarak nikâhta da bir erkek ve iki kadının şahitliğini yeterli kabul ederler.

Zorla Yapılan Nikah Geçerli Mi?

Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre nikâhta herhangi bir cebir ve zorlamanın, bir diğer ifadeyle ikrahın olmaması da bir sıhhat şartıdır. (örneğin, kız kaçırmalarda). Dolayısıyla ikrahla yapılan akid sıhhat şartlarının eksikliği sebebiyle geçersiz (fâsid) bir akiddir.

Hanefîler ise ikrahı iradeyi sakatlayan bir sebep olarak kabul etmemektedirler.

Gizli Yapılan Nikah Geçerli Midir?

Bu şart sadece Malikiler tarafından ileri sürülmüştür. Onlara göre şahitlerle anlaşarak yapılan evlenmenin gizlenmesi ve etrafa duyurulmaması sıhhat şartlarına aykırıdır; dolayısıyla böyle olan nikâhlar geçersizdir.

Ne var ki diğer üç mezhep bunu bir sıhhat şartı olarak kabul etmez, şahitlerin duyduğu nikâh artık gizlilik sınırını aşmıştır derler.

Köle ve Cariye Zorla Evlendirilebilir Mi?

İmam Malik ve Ebu Hanife'nin görüşü evlendirilebilir.

İmam Şafii'ye göre ise efendi kölesini zorla evlendiremez. Şafiilere göre köle de hür insanlar gibi mükelleftir. Bu sebeple evlilik hususunda zorlanamazlar. Kölenin mükellef oluşu, onun kamil bir İnsan olduğuna delalet eder. Maliki alimleri, kölenin malikiyeti, efendinin sahipliği yanında yok hükmündedir, görüşündedirler. Kölenin efendisinden izin almadan evlenemeyeceği hususunda icma edilmiştir.

Karısının Annesiyle Zina Yapanın Karısı Kendisine Haram Olur Mu?

Hanefilere göre, bir kimse karısının annesiyle zina yaparsa, bu zina ister evlilikten önce, ister sonra olsun, karısı ona haram olur.

İmam Şafii'ye göre ise, karısının annesiyle zina yapan kimseye karısı haram olmaz. Zira haram (zina) helal bir şeyi haram kılmaz.

İmam Malik de bu görüştedirler.

İstimna (Mastürbasyon)

Cinsi şehvet zevki için, tenasül organıyla oynama muamelesidir.

Hanefilere göre: istimnanın dini hükmü kişinin içinde bulunduğu hal dikkate alınarak aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

a. Tahrimen mekruhtur.

b. Zina tehlikesinin mevcudiyeti halinde zinadan kurtulmak için istimna' vacip olur.

c. Kalbi fazla meşgul eder derecede kabaran şehveti yatıştırıp sakinleştirmek için bekarlıkta bazen istimna caiz olur.

d. Şehvet zevki uyandırmak için istimna' yapan ise günahkar olur. Ve bu iş haram olur.

İmam Şafii ve Malikiler: istimnanın haram olduğuna delil çıkarmışlardır.

Hanbeliler ise: eşi veya cariyesi bulunmayan, evlenmeye gücü yetmeyen kişinin şehvetinden endişe ederek eliyle istimna etmesinde bir sakınca görmezler. Ancak onlara göre evlenecek güçte olana istimna haramdır.

Azl (Meninin Dışa Boşaltılması) Yapmanın Hükmü Nedir?

Azli câiz gören âlimlerin görüşlerini üç gurupta toplamak mümkündür:

1.Mutlak câiz görenler,

2.Şartlı câiz görenler,

3.Câiz olmakla beraber mekruhtur, yapılmaması tercih edilmelidir" diyenler.

Gazâlî, Nevevî gibi Şâfiî mezhebi **:** âlimlerinin açık ifadelerine göre bu mezhepte azil câizdir; ancak tenzihen mekruhtur, yapılmaması tercih edilmelidir; dinin gâyesi (neslin korunması ve çoğaltılması) ve azlin yapılmamasını tavsiye eden hadisler bu hükmün delili ve dayanağıdır *(Gazali, İhyâ, II, 47-48; Nevevî, el-Mecmû', XV, 577).*

Hanbeli mezhebine göre **:** kadının izin vermesi halinde azil câizdir, kadın izin vermezse kocanın tek taraflı irâdesiyle azil yapması mekruh, hatta bazı Hanbelilere göre haramdır.

Malikilere göre: Kocanın azil yapmasının câiz olması karısının iznine ve rızasına bağlıdır (eş-Şerhu'l-Kebîr, II, 266).

Hanefilere göre: Karısının rızası bulunmadan kocanın azil yapması mekruhtur; ancak düşman ülkesinde bulunmak veya toplum ahlâkının bozulmuş olması sebebiyle doğacak çocuğun İslâmî kimlik ve kişilikten uzak yetişmesi ihtimâli gibi sebepler bulunursa koca, karısına rağmen azil yapabilir ve bu azil mekruh olmaz *(Kâsânî, Bedâi', II, 334; İbn Âbidin, Radd, III, 176).*

Süt Kardeşliğin Gerçekleşmesi İçin Kaç Kez Emmek Gerekir?

Hanefi, Maliki ve Hanbeli: 1 kez yeterlidir

Şafii: doyuncaya kadar 5 kez

Mehirin Miktarının Alt Sınırı

İmam-ı Azam'ın görüşüne göre, mehrin en azı 10 dirhem, yani takriben bir altındır.

İmam Şafiî ve imam Hanbel'e göre ise mehrin en azı için bir sınır yoktur.

İmam Malik'in görüşüne göre, mehrin'en azı 3 dirhem, yani bir çeyrek altındır.

Dokunulmayan (Cinsel İlişkiye girmeyen) Kadına Mehir ve İddet Gerekir Mi?

"Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu durumda onlara bir miktar mal veya geçimlik verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın. " (Ahzab 49)

Âyetteki, "Mümin kadınları nikahlayıp da sonra, kendilerine dokunmadan..." ifadesinin —ki burada "dokunmak", cimadan kinayedir— zahirine göre çiftin bir arada kalmaları, münasebetin icabettirdiği iddet ve mehri gerektirmez. *İmam Şafii'nin görüşü* budur. Delili ise, Allah-u Teala'nın kadının cinsi münasebetten evvel boşanması halinde iddet olmadığını bildirmiş olmasıdır. Halvet, bir arada kalma cima demek olmadığına göre, iddet ve mehir gerekmez.

Hanefi, Maliki ve Hanbeli ise, halvet halinin de münasebet gibi, mehrin tamamını ve iddeti icap ettirdiği görüşündedir.

"İla Yemini" İle Boşanma

"Kadınlarına yaklaşmamak için yemin edenler, dört ay beklerler. Erkekler, bundan vazgeçerlerse şüphe yok ki Allah suçları örter, rahîmdir". - Bakara 226

Şeriatta İlâ, kişinin ailesiyle dört aydan fazla cinsi münasebette bulunmamak için Allah (cc) ismiyle yemin etmesidir. Bir kimsenin, ailesine "Vallahi sana yaklaşmayacağım" veya "Seninle cinsi münasebette bulunmayacağım) demesi gibi.

İmam-ı Azam'a göre, yemin ederek karısını dört ay terk eden ve müddetin bitiminde de yemininden dönmeyen kimseden, ailesi bir talak boş olur.

İmam Malik, İmam Şafiî ve İmam Hanbeli'ye göre ise, dört ay müddetin dolmasıyla kadın kocasından boşanmaz. Ancak hâkim tarafından erkeğe yeminden dönmesi veya karısını boşaması emredilir. Erkek, hâkimin emrini yerine getirmezse, hâkim kendi yetkisiyle boşanma kararı verir.

"Üç Talakta Boşadım" Cümlesi Üç Talak Yerine Geçer Mi?

Üç talakı kapsayan bir cümle ile üç talak değil, yalnız bir talak meydana geleceği görüşünde olanlar, İmam Ahmed bin Hanbel ile Müslim´in. Tavus´tan, O´nun da İbn-i Abbas´dan rivayet ettiği hadis ile görüşlerini ispat ederler. Resulullah (sav)´ın devrinde, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer hilafetinin birinci ve ikinci senelerinde, üç talak bir cümlede ifade edilse de bir talak sayılırdı.

Sahabelerin cumhuru, Tabiinler ve Ehl-i sünnetin dört mezhep müctehidleri, üç talakı ifade eden bir cümle ile üç talakın da meydana geleceğine hükmetmişlerdir.

Tek Talakla Boşanan Kadın İddet Bitmeden Geri Dönse, Kocası Cinsel İlişkiye Girmeden Tekrar Boşarsa Kadının İddeti İlk Talaktan Mı Yoksa İkinci Talaktan Sonra Mı Sayılır?

İmam Şafii'ye göre kadının iddeti birinci talaktan itibaren sayılır. Yeniden iddet saymaya lüzum yoktur.

İmam Ebu Hanife ve İmam Malik'e göre ise; kadının iddeti, kocanın ricattan sonra yaptığı ikinci talaktan itibaren sayılır.

İddet Bekleyen Kadın Evden Çıkabilir Mi?

İmam Malik ve Hanbel'e göre iddetini bekleyen bir kadın ihtiyaçlarını karşılamak üzere yalnız gündüzleri evinden çıkabilir.

İmam Şafii'ye göre talak-ı rıcî ile boşanan bir kadın ne gündüz, ne de gece evinden dışarıya çıkabilir. Talak-ı bain ile boşanan kadın ise yalnız gündüzleri evinden çıkabilir.

İmam Ebu Hanife'ye göre boşanan kadın ne' gündüz, ne de gece evinden dışarı çıkabilir.

Hülle Nikahı (Muhallil) Var Mı?

Muhallil, üç talakla ayrılan bir kadınla, kendisini boşayan kocasına helal ettirmek niyetiyle evlenen kimseye denir.

Cumhur, (Maliki, Şafii ve Hahbelî), muhallil nikahının batıl olduğuna hükmederler. O nikahtan sonra kadın boşansa dahi, ilk kocasına helal olmaz. Çünkü nikah batıldır.

Delil: "Resulullah (sav), "Allah (cc). muhallil´e de ve onun için nikah yapılan birinci kocaya da lanet etsin" buyurdu" hadisidir.

Hanefiler ile bazı Şafiî fakihleri ise, muhalill nikahının batıl değil mekruh olduğuna hükmederler. Çünkü o şahsa muhallil denilmesi, nikahın sahih olduğuna açıkça delalet eder. Evzaî de; "Muhallil nikahı, çok çirkin olmakla beraber, caizdir" der.

Hayızlı Kadınla Cinsel İlişkinin Keffareti

"Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: "O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever." (el-Bakara 2/222).

Mezheplere göre, karısı ile hayızlı iken cinsî münasebette bulunan kimse günah işlemiştir. Allah'a bol tövbe ve istiğfar etmekten başka yapabileceği bir şey yoktur.

İbn Abbas, Ahmed b. Hanbel gibi İslâm âlimlerine göre ise hayızlı kadınla ilk günlerde kurulan cinsî münasebet için bir dinar (4,25 gr. altın) kanamanın iyice azaldığı bir dönemde yapılan cinsî münasebet içinse yarım dinar kefâret ödenmesi gerekir. Bu kefâret kocanın zorlamasıyla olmuşsa sadece ona, iki tarafın isteğiyle olmuşsa ayrı ayrı ikisine de gerekir. Cinsî temasın kasten, unutarak, haram olduğunu bilmeden veya hayız durumunu fark etmeden yapılmış olması sonucu etkilemez.

Hayızlı Kadına Nasıl Yaklaşılmalı

Ebu Hanife ve İmam Malik: Ay hali zamanlarında, hanımların göbek ve dizleri arasına peştemal üzerinden menfaatlenebilir. Hz. Aişe´den rivayet edilen; "Resulullah (sav)´la birlikte bir kab´ın suyuyla gusül abdesti alırdık. Ay halim olunca peştemal bağlamamı emreder ve onun üzerinden benden

menfaatlenirdi" (buhari, müslim ,tirmizi) hadisi İle Resulullah (sav)´ın Hz. Meymune´dan rivayet edilen: "Resulullah (sav), ay hali zamanlarında hanımlarından peştemal üzerinden menfaatlenirdi (buhari ve müslim) hadisidir.

(İmam Şafiî) delili: Ay halindeki kadınlardan, cinsî münasebetin dışında her türlü menfaatlenmenin helal olduğuna hükmeder. Resulullah (sav)´ın; "Ay halindeki kadınlarınızdan cinsi münasebetin dışında her bakımdan menfaatlenebilirsiniz" (müslim, tirmizi) ve Mesruk´dan rivayet edilen: "Hz. Aişe (r.anha)´ye, Ay halindeki kadının neleri helaldir? diye sordum. O´da "Cinsi münasebet dışındaki her türlü eğlenme ve oynama serbesttir" dedi. (taberi)

Hayızlı Kadın Mescide Girebilir Mi?

Şâfiî ve Hanbeliler: hayızlı ve lohusanın kirletmemek şartıyla mescitten karşıdan karşıya geçmesini câiz görürler. Mescitte durmaları ise Şâfiîlere göre yasaktır.

Hanefi: Giremez

Mâlikilere göre de giremez. Ancak mal veya can tehlikesi olursa mescide girmeleri caizdir.

Ay Hali En Az Ve En Çok Kaç Gündür?

HANEFİ	ŞAFİİ	MALİKİ	HANBELİ
En az 3 gün En çok 10 gün	En az 1 gün En çok 15 gün	Her kadının bünyesine göre değişir.	En az 1 gün En çok 15 gün

Ay Halinden Sonra Cinsel Münasebet Ne Zaman?

İmam-ı Azam Ebu Hanife´ye göre, "temizlenme"den maksat, kanın durmasıdır. Ay hali müddetinin en çok 10 günlük vaktini tamamlayan ve önce gusül abdesti almayan kadınla, kocasının cinsi münasebette bulunması helaldir. Eğer ay halinin en çok müddeti olan 10 gün tamamlanmadan kan kesilirse, öğle ile ikindi vakti kadar kanın durduğundan emin olmak için beklenir.

İmam Malik, İmam Şafii ve İmam Ahmed bin Hanbel'e göre ise "temizlenmeden" maksat, kadının cünüplükten, gusül

abdesti alarak kurtulmasıdır, yani gusül abdesti almadan, adet kanı kesilen kadınla cinsi münasebette bulunması helal değildir.

Lohusalık Süresi N Kadardır?

Şafii'ye göre: Nifas lohusalık kalma süresinin en az miktarı bir lahza (an)olup en uzun süresi ise 60 gündür.

Hanefilerde ise en uzun süre 40 gündür.

Erkek, Ölen Karısını yıkayabilir mi?

İmâm Şâfiî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre koca, ölmüş karısını yıkayabilir.

Peygamberimiz bir defasında Âişe validemize şöyle demiştir: "Sen benden önce ölürsen seni yıkar, sonra da kefenlerim…" *(Ahmed b. Hanbel, 6/228; İbn Mâce, "Cenâiz", 9)*

Ayrıca Fâtıma radıyallâhu anhâ vefât ettiğinde kocası Ali b. Ebî Tâlib'in onu yıkadığı ve sahabeden herhangi bir itirazın olmadığı da rivayetler arasındadır. *(Hâkim, el-Müstedrek, c: 3, s: 179, hadis no: 4769)*

Hanefilere göre kadın öldüğü zaman nikâh düşer ve evlilik biter. Bu yüzden koca, ölen karısının cenazesini yıkayamaz. Fakat ölüm iddeti beklediğinden henüz eşlik ilişkisi bitmediği için kadın, ölmüş kocasını yıkayabilir.

Hanefiler, Hz. Ali'nin Fatıma'yı yıkamasını onlara özel bir durum olarak nitelemiş, Peygamberimizin Aişe validemizi yıkayacağını söylemesini de bir başkasına yıkattıracağı şeklinde yorumlamışlardır.

Başa Dön

-*- HEDANE -*-

Çocuk Büyütme ve Hükümleri

Hedane (Hadane) kelimesi, kucak mânâsına gelen hedin kökünden alınmıştır. Zira çocuğa bakan kadın onu sürekli kucağına alır. Hedane'nin ıstılahı mânâsı ise, küçük çocuğun bakımını yapıp onu beslemek, korumak, terbiye etmek ve temyiz yaşına getirmektir.

Koca karısını boşadığı zaman kendisinden çocuğu varsa yedi yaşına kadar bakımı anasına düşer. Yedi yaşından sonra çocuk anne-babasından hangisini seçerse muhayyerdir ve ona teslim edilir.

Hedane'nin Meşruiyetinin Hikmeti

Hedane'nin meşruiyetinin hikmeti, küçük çocukların bakımı, korunması ve terbiye edilmesiyle ilgili mesuliyetleri tanzim etmektir. Zira eşler genellikle birbirinden ayrılırlar veya ihtilafa düşerler veya fakirlikleri nedeniyle çocuklarını gerektiği gibi yetiştiremezler.

Eşler ayrılıncaya veya ihtilafları ortadan kalkıncaya (veya fakirlikten kurtuluncaya) kadar küçük çocuklarla ilgilenilmezse, bu onlar için büyük bir zulüm olur. Bu durum genellikle çocukları bela ve zillete düşürür ve helâka sürükler. Bu yüzden çocuklarla ilgili mesuliyetlerin sınırını çizmek, kaide ve kurallarını koymak gerekli, olmuştur.

Çocuğun Bakım ve Gözetimi İçin Anne mi Daha Uygundur, Yoksa Baba mı?

Boşanan karı-kocanın, temyiz yaşına gelmeyen kız veya erkek çocuğu varsa, onun bakım ve gözetiminde anne, babaya tercih edilir.

Çocuğun Bakım ve Gözetiminde Annenin, Babaya Tercih Edilmesinin Sebepleri

Çocuğun bakım ve gözetiminde annenin babaya tercih edilmesinin sebepleri şunlardır:

A. Annenin şefkati, çocuğun bakım, gözetim ve terbiyesi hususundaki sabrı daha fazladır.

B. Anne daha mülayimdir. Çocuğun muhtaç olduğu sevgi annede daha çoktur.

Çocuğun Bakım ve Gözetiminde Annenin Tercih Edilmesi Gerektiğinin Delili

Çocuğun bakım ve gözetimi hususunda annenin, babaya tercih edilmesi gerektiğinin delili, Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiği şu hadîstir: ***"Bir kadın (Hz. Muhammed (a.s.v.)'e gelerek) şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Benim şu oğluma karnım kap, memelerim emzik, dizlerim koruma mahalli oldu. Onun babası beni boşadı ve çocuğu benden almak istedi'. Rasûlullah kadına 'Evlenmedikçe çocuk üzerinde senin hakkın daha fazladır' buyurdu".*** *(Ebu Dâvud/2276)*

Çocuğun bakımını üzerine alan kadında yedi şart aranır.

1- Akıllı olmak.
2- Hür olmak.
3- Dindar olmak.
4- İffetli olmak.
5- Güvenilir olmak.
6- Doğru olmak.
7- Başka bir kocayla evlenmemiş olmak.

Bu şartlardan biri eksik olursa hedane sakıt olur.

Çocuğun Bakım ve Gözetimi Hususunda Anneden Sonra Kim Tercih Edilir?

Çocuğun annesi yoksa veya çocuğa bakmaktan imtina etmişse, çocuğun bakım ve gözetimi hususunda annenin annesi tercih edilir. Annenin annesi, anne tarafından olan uzak yakın tüm nineleri kapsar. Bunlardan sonra babanın annesi tercih edilir. Sonra çocuğun ana, baba bir kız kardeşi tercih edilir. Sonra çocuğun baba bir kız kardeşi, sonra ana-bir kız kardeşi tercih edilir.

Çocuğun Bakım ve Gözetiminde Kadınların Tercih Edilmesinin Hikmeti

Çocuğun bakım ve gözetiminde kadınların erkeklere tercih edilmesindeki hikmet, daha önce de belirttiğimiz gibi, kadınlarda bulunan vasıfların erkeklerde bulunmamasıdır. Zira kadınlar, çocuğun bakimi, gözetimi, terbiye edilmesi hususunda daha sabırlıdırlar ve çocuklara karşı daha şefkatlidirler.

Çocuğun Bakım ve Gözetiminin Erkeklere Verilmesi

Çocuğun bakım ve gözetimi hususunda kadınların erkeklere tercih edildiğini belirtmiştik. Fakat çocuğun bakım ve gözetimini üstlenecek bir kadın yoksa ve olduğu halde çocuğa bakmak istemiyorsa, çocuğun bakım ve gözetimi erkeklere verilir. Erkeklerden, çocuğun mahremi, ve varisi olanlar tercih edilerek mirastaki tertipleri üzerine sıralanırlar, Ancak dede, kardeşlere takdim edilir. Sonra mahrem olmayan varisler miras tertibine göre sıralanırlar. Bu bakımdan önce baba, sonra dede, sonra ana baba bir kardeş, sonra baba bir kardeş, sonra ana-baba bir olan kardeşin oğlu, sonra baba bir kardeşin oğlu, sonra ana-baba bir olan amca, sonra baba bir amca, sonra ana-baba bir olan amcanın oğlu, sonra baba bir olan amcanın oğlu tercih edilir.

Çocuğun bakım ve gözetimi hususunda en yakın kişinin tercih edilmesinin nedeni, yakın olanın uzağa göre şefkatinin daha fazla olmasıdır. Zira çocuğa ne kadar yakın olursa, çocuğa o kadar özen gösterir, onu o kadar terbiye eder ve çocuğun maslahatını o kadar düşünür.

Çocuğun Akrabalarından Erkek ve Kadınların Bir Arada Bulunması

Çocuğun akrabaları arasında erkek ve kadınların bulunması ve çocuğun bakım ve gözetiminde münakaşa etmeleri durumunda, yukarıda zikrettiğimiz hadîsten ötürü anne tercih edilir. Zira daha önce de söylediğimiz gibi annenin şefkati daha fazladır. Anneden sonra, annenin annesi ve anne tarafından nineler tercih edilir. Çünkü bunlar da şefkat hususunda anne gibidirler. Onlardan sonra da annenin diğer yakınları tercih edilir. Sonra baba tercih edilir. Çünkü baba, çocuğun aslıdır. Sonra

babanın annesi, sonra babanın babası, sonra ana-baba bir olan kız kardeşi, sonra ana-baba bir olan erkek kardeşi tercih edilir.

Çocuğun yakınları arasında hem kadınlar, hem de erkekler varsa, kadınlar erkeklere tercih edilir. Çünkü çocuğun bakımı ve gözetimi hususunda, kadınlar erkeklerden daha uygundur. Çocuğun yakınları olarak sadece erkekler veya sadece kadınlar varsa, çocuğun bakım ve gözetimi hususunda da tartışma ve ihtilaf çıkmışsa, aralarında kura çekilir.

* Bakım ve gözetimi hak edenler için üç durum söz konusu olur:

1- Erkek akrabaların kadın akrabalarla bir arada bulunmaları.

2- Sadece kadın akrabaların bulunması.

3- Sadece erkek akrabaların bulunması.

Şimdi birinci durumu ele alalım: Bu durumda ana, babaya tercih edilir. Sonra mirasçı olması şartıyla anneanne gelir. Bu, her ne kadar yukarıya doğru çıksa da hüküm değişmez. Ananın babasının anası, bakım ve gözetim hakkına sahip değildir. Çünkü bu kadın mirasçı değildir. Bunlardan sonra baba, sonra babanın anası, sonra her ne kadar yukarıya doğru çıksa da babanın anneannesi -tabii eğer mirasçıysa- gelir. Babanın anasının babaannesi için bakım ve gözetim hakkı yoktur. Çünkü bu kadın mirasçı değildir. Bu dördü -ki bunlar da ana ve ananın analarıyla baba ve babanın analarıdır- bulunmaz da kadın erkek akrabalar birlikte bulunurlarsa, öncelikle yakınlık sıralarına göre kadınlar, sonra erkekler gelirler: Meselâ bacılarla kardeşler, hala ve teyze bir arada bulunurlarsa, bacılara öncelik verilir. Çünkü bunlar erkeklere nispetle daha fazla tercihe şayandırlar. Bunlardan sonra erkek kardeşler gelir. Çünkü bunlar teyze ve haladan daha yakındırlar. Sonra teyze, sonra hala gelir. Yakınlıkta erkeklik ve kadınlık eşit olursa; meselâ bacılar ve kardeşler bir arada bulunurlarsa, bacılar arasında kur'a çekilir. Kendisine kur'a isabet eden, diğerlerine tercih edilir.

İkinci duruma gelince; bu sadece kadın akrabaların bir arada bulunmalarıdır. Bu durumda anaya öncelik verilir. Sonra ananın anaları gelir. Daha sonra babanın anaları, sonra bacı, sonra

teyze, sonra bacı kızı, sonra kardeş kızı, sonra hala, sonra teyze kızı, sonra hala kızı, sonra amca kızı, sonra dayı kızı gelir, özler öz olmayanlara tercih edilirler. Baba bir olanlar, ana bir olanlardan önce gelirler.

Üçüncü durum ise; sadece erkek akrabaların bir arada bulunmalarıdır. Bu durumda önce baba, sonra dede, sonra öz kardeş, sonra baba bir kardeş, sonra ana bir kardeş, sonra öz veya baba bir kardeşin oğlu, sonra öz amca, sonra baba bir amca, sonra aynı sıraya göre amca oğlu gelir. Ama şehvet çağma gelen kız çocuğu, amca oğluna teslim edilmez. Çünkü onun mahremi değildir. Ancak, amcaoğlunun kendisine yardım edeceği güvenilir bir kadına, meselâ amca oğlunun kızına teslim edilir. Yaşça büyük ve deli olup bir kızı varsa, anadan sonra bu kızı ninelere tercih edilir. Yaşı küçük ve evli olsa bile, cinsel temasa dayanıklı olması şartıyla bu kız ninelere tercih edilir. *****

Çocuğun Bakım ve Gözetimi Şer'an Kaç Yıldır?

Çocuğun bakım ve gözetiminin zamanı, temyiz çağma gelmesiyle sınırlıdır. Çocuğun temyiz çağına gelmesi, tek başına tuvaletini yapabilmesi, yemeğini yiyebilmesi, suyunu içebilmesi elbiselerini giyebilmesidir. Temyiz yaşı yedi ile sınırlandırılmıştır. Yani çocuk yedi yaşına geldiğinde mümeyyiz sayılır. Bu nedenle yedi yaşını bitiren çocuğun bakım ve gözetim devresi sona erer. Bundan sonra çocuk için kefalet devresi başlar. Çocuk yedi yaşını bitirdiğinde anne veya babasını tercih etmesi hususunda muhayyer bırakılır; çocuk hangisini tercih ederse ona teslim edilir.

Bunun delili, Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği şu hadîstir: ***'Rasûlullah, (reşid olan) bir erkek çocuğu, babası ile annesi arasında muhayyer bıraktı'.*** *(Tirmizî/1357)*

Yine Ebu Hüreyre şöyle rivayet etmektedir: ***"Ben Rasûlullah'ın yanın-da otururken bir kadın gelip 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kocam oğlunu götürmek istiyor. Oysa kocam bana Ebu İnabi'nin kuyusundan su içirdi (yani çocuğu ben büyüttüm, kocam ise hiçbir şey yapmadı)' dedi. Rasûlullah 'Çocuk İçin kura çekin' buyurdu. Kadının kocası 'Çocuğum***

hakkında bana kim münazaa ediyor?' dedi. Hz. Muhammed (a.s.v.), çocuğa 'Şu baban, şu da annendir. Bunlardan hangisini istiyorsan onun elinden tut' buyurdu. Çocuk da annesinin elini tuttu ve onunla gitti". *(Ebu Dâvud/2277)*

Mümeyyiz olan çocuk babasını tercih ederse, babanın da çocuğa kefalet etme ehliyeti yoksa, çocuğa babanın babası kefalet eder, amca ve kardeş de baba gibidir. Fakat kefalet edilecek kız olursa, amcasının oğlundan başka bir yakını da olmazsa, kızı amcasının oğlunun seçtiği güvenilir bir erkeğin karısına teslim etmek vaciptir.

Temyiz Çağına Gelen Çocuğun Anne ile Baba Arasında Muhayyer Bırakılmasının Hikmeti

Temyiz çağından Önce çocuğun bakım ve gözetimi hususunda an-nenin babaya tercih edilmesinin sebeplerini izah etmiştik. Ayrıca mümeyyiz olan çocuğun Hedane (çocuk bakımı ve gözetim) devresinin bittiğini de söylemiştik.

Temyiz çağına gelmeyen çocuk anne gözetimine muhtaçtır. Bu hususta baba veya başka bir erkek annenin yerini tutamaz. Ancak temyiz yaşına gelen çocuğun kefaleti farklıdır; bu devrede, anne ile baba arasında fark yoktur. Çünkü temyiz yaşına gelen çocuk, işlerinin çoğunu tek başına yapabilir, aklı da çok çabuk gelişir. Bu nedenle temyiz yaşına gelen çocuğu, annesini veya babasını tercih etmesi hususunda serbest bırakmak daha uygundur.

Çocuğun Bakım ve Gözetimini Üstlenen Kişide Bulunması Gereken Şartlar.

Çocuğun bakım ve gözetimini üstlenecek kişide bulunması gereken şartlar şunlardır:

1. Akıllı olmak.

Erkek veya kadın deli olan kişiye veya aklı gelip giden kişiye, Hedane (çocuğun bakım ve gözetim) hakkı verilmez. Zira Hedane velayet demektir. Deli ise velayet hakkına sahip değildir. Delinin, bir başkasına velayet etmesi söz konusu olmadığı gibi, kendisi bir başkasının velayetine (gözetimine) muhtaçtır.

2. Müslüman olmak.

Bakım ve gözetime muhtaç olan çocuğun anne veya babasından biri Müslüman olursa, çocuk da hükmen Müslüman kabul edilir. Bu yüzden de kâfir olan anne veya baba çocuğun bakım ve gözetimini üstlenemez. Çünkü çocuk bakımında velayet mânâsı vardır; kâfir ise Müslümanın velisi olamaz. Zira kâfir olan veli, çocuğu dininden uzaklaştırabilir. Fakat bakım ve gözetime muhtaç olan çocuk hükmen kâfir olursa, herhangi bir Müslüman veya kâfir onun bakım ve gözetimini üstlenebilir.

3. İffetli ve emin olmak.

İffetli ve emin olmak, çocuğun bakım ve gözetimini üstlenecek kişinin fasık olmamasıdır. Fasık bir kişi veli olamaz, ona hiçbir şey teslim edilmez'. Adalet, zahirî hususlarla sabit olur. Adaletin sabit olması için şahitlere ve delillere başvurmak gerekmez. Ancak çocuğun bakım ve gözetimini üstlenecek kişinin adaleti hakkında ihtilaf olursa, o kişinin adaletinin kadı huzurunda sabit olması gerekir ki bu da delil ve delillerle olur.

4. İkâmet sahibi olmak.

Yani bakım ve gözetime muhtaç olan çocuğun yaşadığı memlekette ikâmet etmelidir. Çocuğun bakım ve gözetimini üstlenen anne, hac veya ticaret amacıyla sefere çıkarsa, seferden dönünceye kadar çocuğun nine-sine teslim edilmesi gerekir. Eğer bir memleketten diğer bir memlekete göçerse, yolculuk ve göçtüğü memleket de güvenli olursa çocuk bakımı hakkı düşmez. Anne ve babanın her ikisi de ihtiyaç nedeniyle sefere çıktıklarında, annenin çocuk bakımı hakkı baki kalır, sefer çocuk bakımına mâni olmaz.

5. Anne, başka birisiyle evlenmemiş olmalıdır.

Anne, bir başkasıyla evlendiğinde çocuk bakımı hakkı düşer. İsterse kocasıyla cinsi münasebette bulunmamış olsun. Hatta kocası çocuğu eve getirmesi hususunda rıza gösterse bile hüküm değişmez. Daha önce Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, bir çocuk annesine ***'Sen evlenmedikçe, çocuğun bakım ve gözetim hakkı sana aittir'*** *(Ebu Dâvud/2276)* dediğini nakletmiştik.

Anne evlendiği zaman çocuğun bakım ve gözetimini üstlenmesinin uygun olmamasının sebebi şudur: Arine evlendiği

zaman kocasının hakkından ötürü çocuğa gerektiği şekilde bakıp onu gözetemez. Fakat iki durum bundan istisna edilir:

a. Çocuğun babasının, çocuğun annesinde kalmasına rıza göstermesi

Çocuğun babasının, çocuğun annesinde kalmasına rıza göstermesi, annenin Hedane hakkını ortadan kaldırmaz, bu durumda çocuk da nineye teslim edilmez.

b. Annenin yeni kocası çocuğun bakım ve gözetimine yetkili olan akrabalarından olursa, annenin bakım ve gözetim hakkı düşmez. Çünkü kocası, çocuğun evine gelmesine rıza göstermiştir. Ayrıca kocanın da çocuk üzerinde bakım ve gözetim hakkı vardır. Bundan başka kocanın, çocuğun annesiyle beraber onun kefaletini üstlenme hakkı da vardır.

6. Sürekli bir hastalığı veya çocuğun bakım ve gözetimine engel olacak bir özrü olmamalıdır.

Anne kanser, felç gibi bir hastalığa müptela olursa veya kör ve sağır olursa, çocuğun bakım ve gözetim hakkını kaybeder. Çünkü bu tür hastalık ve özürler, çocuğa gerekli şekilde bakmaya mâni olur.

* ***Bakıcının, Bakmakta Olduğu Çocukla Birlikte Sefere Çıkıp Çıkamayacağı Hususu***

Bakıcı veya veli bir iş görme veya ticaret için yolculuğa çıkmayı istediğinde, yolculuktan dönünceye dek çocuk, mukîm olanın yanında kalır. Sonra çocuk mümeyyiz ise, önce belirtilen şekilde, kendisiyle birlikte kalmak için dilediği kimseyi seçer. Ama taşınma ve yurt edinme yolculuğunu kastederse; çocuk, baba veya diğer bir asabeye tabi olur. Bu asabenin misafir veya mukîm olması fark etmez. Yalnız çocuğa bakanın beldesinde başka bir mukîm asabenin bulunmaması şarttır. Aksi takdirde çocuk ikisinden hangisiyle kalmayı dilerse, onu seçmekte muhayyer kılınır. Misafir olan asabenin onu almaya hakkı yoktur: Meselâ baba, çocuğa bakmakta olan ananın beldesinden başka bîr beldeye -ikamet için- taşınır, ama çocuğun dedesi, ona bakmakta olan ana ile beraber mukîm olmakta devam ederse; baba, çocuğu anadan alma hakkına sahip olmaz. Yine bunun gibi çocuğun dedesi ve erkek kardeşi olup da dedesi yolculuğa çıkar, kardeşi

mukîm kalır veya kardeşi yolculuğa çıkar da amcası mukîm kalırsa; çocuk mukîm olanla birlikte kalır. Küçük çocukla birlikte sefere gidebilmek için yolun ve gidilecek mekânın güvenli olması şarttır. Aksi takdirde anası, onu yanına almakta daha fazla hak sahibidir. *

Bakım ve Gözetim Şartlarından Birine Sahip Olmamak

Bakım ve gözetim ile ilgili yukarıda zikrettiğimiz altı şarttan birini kaybeden kişi, çocuğun bakım ve gözetim hakkını kaybeder. Ondan sonra bu hak, çocuğun ninesine, teyzesine, halasına ve benzeri yakınlarına geçer.'

Bakım ve Gözetim Şartlarından Birinin Bulunmadığı Nasıl Anlaşılır?

Bakım ve gözetim şartlarından birinin bulunmadığı şu hususlardan biriyle anlaşılır:

a. Çocuğun bakım ve gözetimini üstlenen kişinin itiraf etmesiyle. Anne'nin 'Ben evliyim' veya 'Ben ağır ve sürekli bir hastalığa müptelayım' demesi durumunda, onun bakım ve gözetim hakkı düşer.

b. Çocuğun yakınlarından birinin itiraz etmesiyle. Çocuğun bakım ve gözetiminde hak sahibi olanlardan biri, çocuğa bakan kişide gerekli şartların bulunmadığını iddia eder, bunu da delillerle isbat ederse, çocuğa bakmakta olan kişi bu hakkını kaybeder.

c. Hâkim'in tahkik etmesiyle.

Hâkim, çocuğa bakanın durumundan şüphelenir de onun bu işe uygun olmadığına karar verirse, o kişinin çocuğa bakma hakkı ortadan kalkar.

* ***Hidâne Ücreti Bahsi***

Ana olsa dahi hâdine (bakıcı) için hidâne ücreti vardır. Bu, emzirme ücretinden ayrıdır. Emziren ananın kendisi olup, emzirme ve hidâne için ücret isterse, bu isteği karşılanır. Sonra küçük çocuğun malı varsa, bu ücret onun malından ödenir. Malı yoksa, bu ücreti babasının vermesi vâcip olur. Ya da nafakasını vermekle yükümlü olan kimsenin vermesi vâcip olur. Bakıcı için durumuna göre yeter miktarda ücret takdir edilir. *

RADÂ
(Çocuk Emzirme)

Kur'an-ı Kerim emzirmenin nesep gibi insanları birbirine bağlayıp, tarafların birbiriyle evlenmelerine mani olup sebeplerden biri olduğunu açıkça beyan ediyor.

Emzirmenin hükmü, dokuz yaşına varmış canlı bir kadının sütünü emmekle sabit olur. Binaenaleyh iki çocuk, bir koyunun veya bir ineğin sütünü emseler, birbirine kardeş olmadıkları gibi ölmüş bir kadının sütünü emseler de birbirine kardeş olmazlar.

Fıkıh kitapları her ne kadar emmek tabirini kullanıyorlarsa da, emmek şart değildir. Bir kadının sütü sağılıp bir çocuğa içirilse yine emmek gibi sayılır. Yalnız sütün ağız yoluyla verilmesi şarttır. Binaenaleyh, şırınga velev maksat da içeri zerk edilse emzirmek hükmüne geçmez.

Emzirmenin sabit olabilmesi için iki rükün vardır:

1) Emen çocuğun ay hesabıyla iki yaşını doldurmamış olması. Binaenaleyh iki yaşını tamamlamış olan bir çocuk, bir kadının sütünü emerse, emzirme hükmü cari olmaz.

2) Emzirmenin beş sefer olması ve her defasında çocuğun kendi ihtiyariyle emmekten vaz geçmesi. Oynayarak birkaç sefer memeyi ağzına koyup çıkarırsa veyahut bir memeden diğer bir memeye intikal ederse bir defa sayılır.

Dört defa mı, beş defa mı süt emdiğinde şüphe edilirse azı kabul edilir ve hükmü sabit olmaz.

Rıdâ'dan (Emzirmeden) Doğan Akrabalık ve Hükümleri

Bir kadın, yabancı bir çocuğu emzirdiğinde çocuk kadının oğlu gibi olur, kadının kocası da çocuğun babası gibi olur ve bu akrabalık üzerine şu hükümler neticelenir:

A. Bir çocuğu emziren kadınla o çocuğun evlenmesi haramdır. Çocuğun başka bir kadınla evlenmesi halinde, karısının akrabalarından kimler kendisine haram olursa, süt annenin de onlar gibi yakın olan akrabaları kendisine haram olur. Bu bakımdan, süt annenin kızı ve kız kardeşi, süt çocuğa haram olur. Çünkü biri teyzesi, biri de kız kardeşi hükmündedir. Süt annenin

çocuklarının çocukları ve torunları da böyledir. Çünkü bunlar kardeşlerinin kızları ve torunları hükmündedir. Süt annenin annesiyle evlenmek de haram olur. Zira bu ninesi hükmündedir. Bunların tümü, süt çocuğa haramdır. Çünkü bunlar onun süt annesi ve süt babasının nesebindendirler.

Bir kadından süt emen çocuğa haram olan kişiler şunlardır: Süt babanın kız kardeşi, zira halası hükmündedir. Süt babanın kızı, isterse başka bir kadından olsun. Çünkü o da kız kardeşi hükmündedir. Süt babanın çocuklarının kızları da ona haram olur; zira bunlar erkek ve kız kardeşin kızları hükmündedir. Süt babanın annesi de ninesi hükmünde olduğundan onunla da evlenmesi haramdır.

B. Süt annenin ve onun yakınlarının da süt çocukla evlenmeleri haramdır. Bu kişilerin, süt çocuğun çocuklarıyla da evlenmeleri haramdır. Süt annenin anneliği, neseb anneliği gibi olduğundan onun nesebinden olan herkes süt çocuğa haramdır. Süt çocuğun nesebinden gelenler için de hüküm böyledir.

C. Süt annenin, süt çocuğun babası, amcası ve kardeşleri ile evlenmesi caizdir. Çünkü onlar süt annenin nesebinden uzak yabancılar hükmündedir.

Süt Akrabalığının Nedeniyle Oluşan Hükümler

Sütten meydana gelen akrabalık üzerine, biri haramlıkla, diğeri helâllikle olmak üzere iki kısım hüküm neticelenir: Haramlık, nikâh ile, helâllik de halvet ve bakmakla ilgilidir. Bu bakımdan süt nedeniyle akraba olanların, neseb nedeniyle akraba olanlar gibi birbirleriyle evlenmeleri haram olur. Tıpkı oğulla, annenin ve annenin anneleri ve ninelerinin, kız kardeş ve kız kardeşin ne kadar aşağı inerse insin bütün kızları, baba bir kız kardeş veya ana bir kız kardeşin ve onların kızları, halalar, ana-baba bir erkek kardeşin, baba bir erkek kardeşin, ana bir erkek kardeşin kızları ve torunları haram olduğu gibi, rıdâ (emzirme) nedeniyle de bunlar derecelerine göre haram olur. Bunların izahı daha önce yapıldığı için burada tekrar etmeye gerek yoktur. Kişinin, kayın vâlidesiyle, hanımının başka kocadan olan kızıyla ve babasının diğer hanımıyla evlenmesi haramdır.

Bunların haram olması musaheret (dünürlük) sebebiyledir. Musaheret (dünürlük) sebebiyle haram olanlar, süt nedeniyle de haram olurlar. Hz. Peygamber'in, bütün bu hükümlerin delili olan ***'Neseb nedeniyle haram olanlar, rıdâ (emzirme) nedeniyle de haram olurlar'*** (Müslim/1451) sözüdür.

Süt Nedeniyle Helâl Olmanın Üzerine Terettüb Eden Hükümler

Neseb nedeniyle helâl olan hususlar, emzirme nedeniyle de helâl olur. Erkek ve kız kardeşin neseb nedeniyle birbirlerine bakmaları helâl olduğu gibi, rıdâ (emzirme) nedeniyle de birbirlerine bakmaları helâl olur. Rıdâ (emzirme) nedeniyle kardeş olan bir erkekle bir kız yalnız kalabilir, birlikte uzun bir yolculuğa çıkabilirler. Ancak bu hüküm, süt kız kardeşine ve diğer mahremlerine şehvetle bakmasına ruhsat teşkil etmez. Zira bu, neseb nedeniyle mahrem olanlar için de haramdır.

Bu yüzden müteahhir fakihler 'Zaruret (ihtiyaç) olmadığı takdirde bir kadının yabancı bir çocuğu emzirmemesi gerekir' demişler ve süt akrabalığı nedeniyle kadınlarla erkeklerin ihtilafını caiz görmemişlerdir; zira bazen bu ihtilat, birtakım serlere ve haramlara sebep olabilir. Çünkü dinî yasaklık zayıf, fıtrî yasaklık ise yoktur.

NESEB

Neseb'in Sabit Olması

Neseb akrabalık demektir. Miras, nikâh, helâllik, haramlık, velayet, vasiyet ve benzeri hususlar nesebe bağlıdır. Bu nedenle nesebin kendileriyle sabit olduğu delilleri, şüpheye meydan vermemek, neseb bağlarındaki sarsıntıyı önlemek için izah edip düzenlemek gerekir.

Nesebin îsbatı

Neseb, şu hususlardan biriyle sabit olun

A. İki şahit

Şahitlerin gerekli niteliklere sahip olması gerekir ki bu nitelikleri Nikâh bahsinde beyan etmiştik. Bu bakımdan kadınların şahitliğiyle neseb sabit olmadığı gibi, bir erkek ile iki

kadının şehadetiyle de sabit olmaz. Çünkü neseb, nikâhın bir dalı sayılır. Nikâhın ve nesebin subûtiyeti hususunda kadınların şehadeti kabul edilmez.

B. İkrar

Bu da kişinin Zeyd'in babası olduğunu söylemesiyle veya Zeyd'in o kişinin babası olduğunu ikrar etmesiyle olur.

İkrar'ın Sahih Olmasının Şartları

Babalık iddiasında veya oğulluk iddiasında bulunan kişinin ikrarının sahih olması için şu şartların bulunması gerekir:

a. Yapılan ikrarı görünüş yalanlamamalıdır.

Babalık veya oğulluk iddia eden kişiyle diğerinin yaşlan, baba-oğul olacak şekilde olmalıdır. Baba-oğul olmaları* mümkün olmayacak bir yaşta olurlarsa, meselâ ikisi de aynı yaşta olurlarsa, ikrar sahih olmaz, ikrar sahih olmayınca neseb de sabit olmaz.

b. Yapılan ikrarı şeriat tekzip etmemelidir.

Başa Dön

Şeriatın tekzip etmesinden maksat, oğulluk iddia edilen çocuğun nesebinin belli olması ve iddia eden kişiden başkasının oğlu olmamasıdır.

Çünkü nesebi sabit olan kişi, iddia ile başka birisinin nesebine intikal etmez, İsterse istilhak edilen kişi kabul etsin.

c. İstilhak edilen çocuk, mükellef olduğu takdirde babalık iddia eden kişinin iddiasını tasdik etmelidir. Çünkü çocuğun, nesebinin tespitinde hakkı vardır ve bunu söylemeye başkasından daha evladır.

d. Yapılan ikrar kişiye menfaat sağlamamalı veya herhangi bir zararı defetmemelidir.

Bir menfaati celbetmek veya bir zararı defetmek için yapılan ikrar sahih kabul edilmez. Çünkü bu bir iddiadır, iddia ise şahitlerle veya birtakım karinelerle ve delillerle sabit olur.

Meselâ servet sahibi bir genç ölür de birisi çıkıp 'O benim oğlumdu' derse, bu iddia kabul edilmez. Çünkü bir şeyi iddia ve ikrar, kişinin zararına olduğu hale yapılırsa makbul olur. Şehadet

de şahitlikten menfaat olmadan yapıldığında makbul olur. Şahit, şehadetiyle bir menfaat elde ediyorsa veya bir zararı kendisinden defediyorsa, onun şahitliğine itibar edilmez. Nitekim Hz. Peygamber, şahitliğinden kendisine menfaat sağlayan veya şahitliğiyle kendisinden bir zararı defeden kişinin şahitliğini kabul etmemiştir. *(Tirmizî/2299)*

e. Babalık veya oğulluk iddia eden kişinin iddiasını, iki adil şahit tasdik etmelidir.

Ancak bir kişi kendisini, bir şahsa veya bir kabileye nisbet eder de 'Ben falanın oğluyum' veya 'Ben falan kabiledenim' derse, o memleketin halkı da bu iddiayı tasdik ederse ve bu kısa bir zaman diliminde değil de uzun zamandır kabul edilen bir şey ise, bu istifaze (kendini bir şahsa veya kabileye "nisbet etme), şahitlik yerine geçerek şahitlere gerek bırakmaz ve nisbet sahih kabul edilir. Ancak bu nisbeti doğrulayan kişilerin sayısı, onların yalan üzerinde ittifak etmeyecekleri miktarda olmalıdır; yani akıl, onların bir yalan üzerinde ittifak etmelerini imkânsız görmelidir.

İstifaze ile nesebin sabit olup şahitlere gerek bırakmamasının sebebi şudur: Neseb, sabit olan hususlardan olduğundan ve nesiller boyu devam ettiğinden, onun başlangıcına şahit getirmek zordur. İnsanlar neseplerini ispat etmek için istifaze usûlüne başvurmak zorunda kalmışlardır.

Sahabe de kendilerini kabilelerine, babalarına nisbet ediyorlar, Hz. Peygamber de onlardan bu hususta şahit getirmelerini -nikâh akdinde olduğu gibi- talep etmiyordu. Onlar, istifaze yoluyla o kabilenin, o babanın mensubu ve evlatları olduklarını ispat etmiş kabul ediliyorlardı.

Halkın istifaze usûlüne başvurmalarına, muhalif kişiler bulunmadığı takdirde itibar edilir, hükümler de bunun üzerine bina edilir.

Rıdâ'nın (Emzirmenin) Sabit Olması

Haramlık hususunda emzirmenin de neseb hükmünde olduğunu belirtmiştik. Nesebin sabit olmasının şartları,

emzirmenin sabit olmasında da geçerlidir. Bu şartlar şehadet, ikrar ve istifaze'dir.

Fakat emzirmenin sabit olması için şahitlerin erkek olması şart değildir. emzirmede sadece kadınların şahitliği de kabul edilir. Çünkü rıdâ (emzirme), genellikle kadınların muttali oldukları bir durumdur. Buna binaen emzirmenin sabit olmasında makbul olan şahitler ve nitelikleri şunlardır:

a. İki adil erkek

b. Adil bir erkek ile adil iki kadın

c. Dört adil kadın.

Neseble İlgili Hükümler

Sabit olan nesebin üzerine terettüb eden hükümleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Helâl ve haram yönünden evlenme hükümleri

2. Nafaka hükümleri ve nafaka ile ilgili olan mesuliyetlerin düzenlenmesi

3. Velilik ve veliliğin dereceleri

4. Miras ve miras paylarının düzenlenmesi, varislerin derecelerinin tensik edilmesi

5. Vasiyet ve vasiyetin sahih olup olmadığının belirlenmesiyle ilgili hükümler.

Bu meselelerin tümü neseble ve ayrıca vasiyet edilen kişinin varis olup olmamasıyla ilgilidir.

Bu hükümler, ancak özel bir fasıl altında izah edilebilir. Bunların bir kısmını beyan etmiştik, bir kısmını da ileride beyan edeceğiz.

En doğrusunu Allah bilir.

LAKİT
(Terkedilmiş Çocuk)

Lakit ile İlgili Hükümler

Lakit çarşı, sokak gibi yerlere bırakılan (terkedilen) çocuk demektir. Buna melkut ve menbuz da denir.

Lakit'in Alınmasının Meşruiyetine Dair Deliller

Lakit'in (terkedilmiş çocuğun), bulan kişi tarafından alınmasının caiz olduğuna dair Kur'an ve Sünnet'te genel olarak birçok delil vardır. Kur'an-ı Kerim'den şu ayetleri misal olarak verebiliriz:

"Hayır işleyin! Umulur ki kurtuluşa erersiniz." (Hac/77)

"İyilik etmek (birr) ve (fenalıktan) sakınmak (takva) hususunda birbirinizle yardımlasın." (Mâide/2)

"Bir insanı dirilten (yaşamasını sağlayan) sanki bütün insanları diriltmiş gibi olur." (Mâide/32)

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: ***"Kim bir müminin dünya gamlarından bir gamını giderirse Allah da onun kıyamet günündeki gamlarından bir gamını giderir. Kim, darlıkta olan bir kimseye karşı kolaylık gösterirse Allah da ona dünya ve ahiret darlıklarında kolaylık ihsan eder. Kim bir Müslümanı(n ayıplarını) örterse, Allah da onun dünya ve ahirette ayıplarını örter. Müslüman bir kul, din kardeşinin yardımında bulundukça Allah da onun yardımında bulunur."*** *(Müslim/2699, (Ebu Hüreyre'den)*

"Bir yetimi büyüten kişiyle ben, cennette şunun gibiyiz." *(Buhari/5679, (Sehl b. Sa'd'dan)*

Rasûlullah böyle derken şehadet parmağı ile orta parmağını göstermiş ve böylelikle cennette o kişiyle birlikte olacağını kast etmiştir. İnsanlara merhamet etmeyene Allah merhamet etmez. (Tirmizî/1923, (Cerir b. Abdullah'tan)

Terkedilmiş Çocuğu Almanın Hükmü

Terkedilen çocuğu bulan kişinin onu alıp büyütmesi ve terbiye etmesi güzel bir şeydir, O memleket halkı üzerine, o çocuğu alıp büyütmek ve terbiye etmek farz-ı kifaye'dir. Terkedilen çocuk, alınmaz da ölürse o köydeki veya o mıntıkadaki veya o memleketteki tüm insanlar bundan mesul olurlar. Eğer bir kişi terkedilen çocuğu alıp büyütür ve terbiye ederse, o memleketteki halkın tümü mesuliyetten kurtulur.

Bunun delili şu ayettir: ***"Bir nefse karşılık veya yeryüzünde yapılan bir fesada karşılık değil de sebepsiz yere bir nefsi öldüren, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Bir nefsi dirilten de sanki bütün insanları diriltmiş gibi olur."*** (Mâide/32)

Öldürmek mutlaka bir kişiye saldırıp vurmakla olmaz, bir kişinin yaşamasını sağlamak elinde olduğu halde ona yardım etmemek, (meselâ aç bir insana yemek vermemek veya terkedilmiş bir çocuğu olduğu yerde bırakarak onu ölüme terk etmek) de öldürmek sayılır.

Terkedilmiş Çocuğu Alırken Şahit Tutmak

Terkedilmiş bir çocuk bulan kişinin, çocuğu alırken -çocuğun hürriyet ve nesebinin korunması için- şahit tutması vaciptir. Çocukla beraber bulunan para ve diğer şeyler için de şahit tutulmalıdır. Böylece kişi itham olunmaz. Çocuğu bulup alan kişi emin ve adaletli bir kimse de olsa, şahit tutması gerekir.

Terkedilmiş Çocuğu Alan Kişide Bulunması Gereken Şartlar

Yukarıda zikrettiğimiz hükümler, terkedilmiş çocuğu almanın hükümleriydi. Terkedilmiş çocuğun mesuliyetinin, o memlekette yaşayan herkesin üzerine olduğunu, onlardan birisi o çocuğa sahip çıktığında, mesuliyetin o memleket halkı üzerinden kalktığını belirtmiştik. Çocuğu alan kişide bulunması gereken şartlar şunlardır:

1. Terkedilmiş çocuk hükmen Müslüman olduğunda, o çocuğu alan kişinin Müslüman olması şarttır.

Ancak terkedilmiş çocuk kâfir bir ana-babadan olup da hükmen kâfir olursa, kâfir bir kişinin onu almasında sakınca yoktur.

2. Terkedilen çocuğu alan kişinin adil bir kimse olması gerekir.

Fasık bir kişinin, terkedilmiş bir çocuğu almasına devlet engel olmalıdır.

3. Terkedilen çocuğu alan kişi reşid olmalıdır.

Terkedilmiş çocuğu, reşid olmayan bir kişi aldığında çocuk ondan geri alınır. Çocuğu alan kişi reşid olur da çocuğu aldıktan sonra bunarsa, çocuk onun yanında bırakılmaz. Malında tasarruf yetkisi olmayan kişinin yanında da çocuk bırakılmaz.

4. Terkedilmiş çocuğu alan kişi mukim olmalıdır.

Çocuğu alan kişi sefere çıkmak veya başka bir memlekete gitmek isterse, çocuğu ondan almak vacip olur. Zira çocuğu köle olarak satmasından veya benzer bir şey yapmasından emin olunamaz. Tüm bu hükümler, hâkimin gözetim ve kararıyla uygulanır. Çünkü hâkim, velisi olmayanın velisidir. Bu bakımdan bulunan bir çocuğun velayeti hususundaki hüküm hâkime aittir.

Başa Dön

Alınan Çocuğun Nafakası

Terkedilmiş bir çocuğun ya malı vardır veya yoktur. Eğer malı varsa, bu mal onun mülkü olarak kabul edilir. Gerekli şartlara sahip olarak çocuğu alan kişi, hâkimin izniyle o maldan çocuk için sarf eder. Eğer hâkimden izin almadan o maldan sarf ederse, onu geri ödemekle mükellef tutulur.

Nitekim bir yetimin velisinin yanında bir emaneti olur da veli hâkimden müsaade almadan o emanetten çocuğa sarf ederse, o emanetin benzerini veya kıymetini ödemekle mükellef kılınır. Evet bu mal, ancak hâkimin izniyle sarf edilebilir. Çünkü bu malın velayeti, baba ve dede hariç hiç kimseye verilmemiştir. Bu nedenle terkedilmiş bir çocuğu alan kişiye böyle bir hak haydi haydi verilmez. Hâkim, velisi olmayan kişinin mutlak velisi olduğundan, çocuğun malında tasarruf etmek için hâkimden izin

almak gerekir. Eğer kişi çocuğun malından, hâkimden izin almadan çocuk için sarf ederse, velayet devreye girer.

Terkedilmiş Çocuğun Malı Yoksa, Nafakası Beyt'ul-Mal'dan Karşılanır

Terkedilmiş çocuğun malı yoksa, onun nafakasını beyt'ul-mal'dan karşılamak vaciptir. Bu nafaka mesâlih-i amme payından verilir. Çünkü beyt'ul-mal bu gibi durumlar için vardır. Bu hüküm, icma ile sabit olmuştur.

Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer, terkedilmiş çocuğun nafakası hususunda sahabe istişare etti. Sahabenin tümü, terkedilmiş çocuğun nafakasının beyful-mal'dan verilmesi gerektiğini söylediler.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Kim bir mal bırakırsa o mal kendi mirasçılarına aittir."*** *(Buhari/2268-2269; Müslim/l6l9)*

"Kim de üzerinde bir borç varken ölürse, o borcu ödemek bana aittir. Biriniz ölür de bir borç veya evlad-ı iyâl bırakırsa ben onun velisiyim." *(Müslim/1619)*

Bu hadîsler terkedilmiş çocuğun malı olmadığında, onun nafakasının beyt'ul-mal'dan karşılanması gerektiğine umumi olarak delâlet etmektedir.

Terkedilmiş Çocuk Büyüdüğünde Beyt'ul-Mal'dan Karşılanan Nafakanın Bedeli Geri Alınır mı?

Terkedilmiş çocuğa beyt'ul-mal'dan verilen nafaka, çocuk büyüyüp zengin olduktan sonra geri alınmaz. Zira bu pafaka ona borç olarak verilmemiştir. Terkedilmiş çocuğa beyt'ul-mal'dan verilen nafaka, tıpkı kocanın karısına, babanın evladına verdiği nafaka gibidir; yani bu nafaka, çocuğun hakkıdır.

Beyt'ul-Mal'da, Terkedilmiş Çocuğa Verilecek Nafaka Olmadığında Ne Yapılmalıdır?

Beyt'ul-mal'da, terkedilmiş çocuklara verilecek nafaka olmadığında, idarecinin zenginlerden borç alıp o çocukların nafakalarını karşılaması vaciptir. Bu borç daha sonra beyt'ul-mal'dan ödenir.

Terkedilmiş Çocuğa Gösterilmesi Gereken İhtimam

Yukarıda zikredilen hükümlerden, terkedilmiş çocuğun bakım ve gözetiminin, terbiyesinin ve ona gösterilecek ihtimamın Allah katında çok büyük bir derecesi olduğu anlaşılmış olmalıdır. Bu bakımdan terkedilen çocuk ihmal edilir de zayi olursa, devlet ve toplum günahkâr olur. Çünkü devlet o çocuğun bakımından, gözetiminden ve terbiyesinden sorumludur. Devlet o çocukların masraflarını karşılamak zorundadır. Eğer devletin parası yoksa, zenginlerden borç alıp çocukların masraflarını karşılanmalıdır. Daha sonra aldığı borcu, sahiplerine ödemelidir.

Terkedilmiş Çocuğun Bakım ve Gözetimini Üstlenmek, Onun Evlat Edinilmesini Caiz Kılmaz

Terkedilmiş çocuğun terbiyesine, bakım ve gözetimine verilen bu önem, onun evlat edinilmesini caiz kılmaz. Terkedilmiş çocuğu evlat edinmek, evlat edinen kişiyle o çocuk arasında bir neseb bağı meydana getirmez.

Allah Teâlâ, terkedilmiş çocuğun bakım ve gözetimini üstlenmekle onu evlat edinmeyi kesin olarak birbirinden ayırmıştır. Terkedilmiş çocuğun bakım, gözetim ve terbiyesini üstlenmek vaciptir, bunun kaynağı da İslâmî kardeşlik ve insanî merhamettir. Evlat edinmenin amacı ise yeni bir neseb oluşturmaktır ki bu haram kılınmıştır. Çünkü neseb, nikâh ve doğumla sabit olur. Terkedilmiş çocukla, onun bakım ve gözetimini üstlenen kişi arasında böyle bir şey yoktur. Yabancı bir çocuğu evlat edinmek, onu mirasçı yapmak anlamına gelir, bu da diğer mirasçılara zulümdür. Zira Allah Teâlâ, o çocuğa böyle bir hak vermemiştir.

Yabancı bir çocuğu evlat edinmek, Allah'ın helâl kıldığı birtakım şeyleri haram, haram kıldığı birtakım şeyleri de helâl kılmak anlamına gelir. Çünkü evlat edinilen çocuk, tıpkı öz çocuk gibi kabul edilip onunla aynı haklara sahip olmaktadır; öz çocuğa haram olanlar ona da haram, öz çocuğa helâl olanlar ona da helâl kılınmış olmaktadır. Oysa evlat edinen kişinin hanımı, kızı ve diğer mahremleriyle evlenmek-öz çocuğa olduğu gibi- evlat edinilen çocuğa haram değildir. Evlat edinilen çocuğun onlara bakması, onlarla halvet olması -Öz çocuğa olduğu gibi- helâl

değildir. Bir çocuğu evlat edinmekle bu hükümler tam tersine döndürülmüş olmaktadır. İşte bu nedenlerden ötürü Allah Teâlâ evlat edinmeyi haram kılmıştır. Çünkü evlat edinmek, soy (neseb) icat etmek ve gerçek nesebin haklarını ve hükümlerini, icat edilen nesebe de vermek anlamına gelir.

İslâm, kişiyi evlat edinmekten müstağni kılacak bir yol göstermiştir, bu da terkedilmiş, fakir ve yetim çocukların terbiyesini, bakım ve gözetimini üstlenmektir. Böylece Müslümanlar mesuliyetlerin en ağırını, en önemlisini ve en tehlikelisini yüklenmişlerdir.

Evlat Edinmenin Haram Olduğunun Delili

Evlat edinmenin haram olduğunun delili şu ayettir: ***"Allah bir adamın içinde iki kalp kılmadı. Kendilerine zihar yaptığınız hanımlarınızı da analarınız kılmamıştır. Evlatlıklarınızı da oğullarınız yapmamıştır. Bunlar ancak sizin ağızlarınızda (söylediğiniz) sözlerinizdir. Allah hakkı söyler ve O doğru yola hidayet eder. Onları (evlatlıklarınızı) babalarının isimleriyle çağırın. Bu Allah'ın nezdinde daha makbuldür. Eğer babalarını bilmiyorsanız, zaten onlar din kardeşleriniz ve yardımcılarınızdır. Eğer bir yanlışlık yaparsanız üzerinize bir vebal yoktur. Fakat kalpleriniz kasıtla hareket ederse (vebal altına girersiniz). Allah bağışlayan ve acıyandır."*** (Ahzab/4-5)

Cahiliye Usulüne Dönmek

Gümünüzde bazı kesimler İslâm'dan önceki cahiliye usulüne dönmüşlerdir. Çocuğu olmayan bazı insanların, yetimhanelere giderek oradaki çocuklardan evlat edindiklerini, onları kendi neseblerine (üzerlerine) kaydettirdiklerini müşahade ediyoruz. Oysa böyle yapmakla Allah'ın haram kıldığını helâl, helâl kıldığını da haram yapmış olmaktadırlar. Çünkü onlar, Kur'an ve Sünnetin haram kıldığı, menettiği bir şeyi yaparak Kur'an ve Sünnetin emrini çiğniyorlar. Hatta onların yaptığı cahiliye ehlinin yaptığından daha kötüdür. Zira onlar 'Bu bizim öz evladımız değil, evlatlığımızda' diyorlardı, fakat bugünküler, onların öz, evlatları olduklarını iddia ediyorlar. Böylece aileden olmayan bir kişiyi aileye dahil ediyorlar. Evlat edinilen çocuğa

haram olan şeyleri -meselâ o ailedeki kadınlarla halvet olması, onlara bakması haramken- helâl kılmış oluyorlar. Ona helâl olan şeyleri -meselâ o ailedeki kadınlarla evlenmesi

helâl iken- haram kılmış oluyorlar. Ayrıca evlat edinilen çocuk mirasçı yapılarak gerçek mirasçıların hakkı ellerinden alınıp hakkı olmayan bir kişiye veriliyor. Evlat edinmenin mahzurları bunlarla da bitmiyor, daha başka fitne ve fesada da sebep oluyor.

Evlat edinen kişiler bilerek veya bilmeyerek ilahi gazaba düçar olup kıyamet gününde şiddetli azaba mustehak oluyorlar. Halbuki kendileri iyilik yaptıklarını zannetmektedirler.

Allah Teala'dan, hal ve hareketlerimizi rızasına uygun kılmasını dileriz, bizim tek sığınağımız Allah'tır. Hamd, alemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur.

Başa Dön

-*- RİDDET -*-

Riddet, baliğ, akil ve muhtar olan bir kimsenin söz veya fiil veya itikat ile İslâm'ın tümünü veya kesin olarak kabul ettiği bir hükmü red etmektir. Binaenaleyh, bir kimse, Allah'ı inkâr eder veya bir Peygamber'i yalanlar veya herhangi bir mahluka secde eder veya küfür hususunda tereddüd ederse mürted olup İslâmiyet ile ilgisi kesilir. Böyle bir halde bulunan kimseye baş vurulup yeniden İslâm'a dönmesi için teklif edilir. Riddet hususunda ısrar ederse cezası idamdır. Resûlü Ekrem (a.s.v.) buyuruyor: مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ "Dinini değiştiren kimseyi öldürünüz." (Buhari)

İslâm'a dönerse yapılacak bir şey yoktur.

Bir kimse Kur'an-ı Kerim'in bir ayetini inkar edip küçümserse mürted olur. Meselâ İslâm dini kesin olarak faiz, zina, ve içki gibi şeyleri yasaklayıp namaz, oruç, zekât, hac ve kadının örtünmesini emretmiştir. Bunun hilafını söylemek, yani hilafını kabul etmek ve bunları red etmek İslâm'dan dönüş sayılır ve irtidat meydana gelir.

Bir kimse Kur'an-ı Kerim'i veya Peygamberin hadisini ayak altına alır veya yastık olarak kullanırsa kafir olur.

İtikat ile irtidat için birkaç misal; Allah'ın varlığını, Peygamber (a.s.v.)'in nübüvvetini, ahireti, Cennet ve Cehennemi ve zaruriyat-ı diniyyelerden birisini inkar etmek veya hakkında şüpheye düşmek. Beş vakit namazın farziyetini ve bir namazın bir rekatını veya bir secdesini kabul etmemek. Yalnız vesvese ile insan kafir olmaz. Meselâ bir kimse Allah'ın varlığını inkar etmezse sadece onun varlığı ve yokluğu meselesi kalbinden geçse irtidat sayılmaz.

Fiil ile irtidat put, ay, güneş ve deniz gibi bir mahluka secde etmek, küfre vesiyle olur. Ancak zorlama ile olursa durum değişir. Başkasına saygı göstermek için baş eğmek mekrûhtur.

Söz ile irtidat için birkaç misal: İslâm'a inanan bir kimseye Yahudi, Hristiyan, kafir, dinsiz ve mürted gibi kelimelerle hitap etmek veya vasıflandırmak. Allah'ın isimlerinden birisiyle alay etmek, Allah'tan, Kur'an'dan ve İslâm'dan beri olduğunu söylemek. Şeriati inkar etmek. Çünkü şeriatı inkar etmek İslâm'ı inkar etmek demektir. Yalnız bir müçtehitin sözünü inkar etmek irtidat değildir. Meselâ abdestin niyyetini veya hayvanı keserken Allah'ın adını söylemenin vacip olmadığını söylemek küfür sayılmaz.

Riddet ettikten sonra alış veriş, hibe ve rehin gibi gecikmeye gelmeyen şeylerde tasarruf batıldır. Gecikmeyi kabul eden vasiyyet gibi şeylerde ise tasarrufu bekletilir. Şayet İslâmiyete dönerse infaz edilir. Yoksa makbul değildir. İslâm'a dönmediği takdirde bütün malı Beytülmala aittir.

İslâm'a dönmeyen mürted hakkında idam cezasını tatbik edecek bir hükümet olmazsa (şimdiki gibi) iddet bittikten sonra zevcesi boş sayılır.

Onuncu Bölüm
-*-*- KESİLEN VE AVLANAN HAYVANLAR -*-*-
-*- HAYVAN KESİMİ -*-

Kesimin Helal Olmasının Şartları
Hayvan Nasıl Kesilir

Kesimin helâl olması için bazı şartlar gereklidir

KURBAN

Kurbanın Hükmü
Kurban Kesmekle Mükellef Olanlar
Kurban Edilmesi Meşru Olan Hayvanlar
Kurbanın Şartları
Kurban Kesmenin Vakti
Kurban Kestikten Sonra Kurbanla ilgili Hususlar
Kurbanla İlgili Âdab ve Sünnetler

AKİKA KURBANI

-*- AVCILIK -*- (Sayd)

Avlanmakta Meşru Olan Vesileler
Av İçin Yetiştirilmiş Hayvanlarla Avlanmak
Avlamanın Boğazlama Yerini Tutması
Avlanması Helâl Olan ve Olmayan Hayvanlar
Avlamak ile elde edilen hayvanın etinin yenilebilmesi gereken şartlar

KESİLEN VE AVLANAN HAYVANLAR

HAYVAN KESİMİ

Buradaki kesimden (zebh) maksat, ileride zikredeceğimiz şartları haiz, şer'î bir şekilde boğazlanan ve eti yenen hayvanların boğazlanmasıdır.

İslâm dini, zararı olmayıp faydası bulunan birtakım hayvanların etini insan için mübah (dini yönden herhangi bir sakıncası bulunmayan) kılmıştır.

Bunlar da iki kısımdır;

Birincisi: Kesim ameliyesine tabi olmayandır ki, bunlar balık ve çekirgedir.

İkincisi: Kesim ameliyesine tabi olandır.

Bu da şer'an iki nevidir;

Birincisi: Hayvanı, usulü dairesinde, bıçak gibi bir alet ile boğazlamaktır.

İkincisi: Ok veya öğretilmiş köpek ve doğan gibi yırtıcı hayvanlarla eti yenen hayvanı yaralayıp öldürmektir.

Kesimin Helal Olmasının Şartları

Birinci Şart: Kesen kişi

Bunun da iki şartı vardır;

a) Müslüman veya kitabî (Yahudi ve Hristiyan) olmasıdır. Erkek ile kadın arasında bu hususta fark yoktur. Yalnız her Yahudi veya Hristiyanın kestiği mübah sayılmaz. Nikâh bahsinde beyan edilmişti ki, kitabiye olan kadın İsrailiye olursa onunla evlenebilmek için onun uzak babası, mensup olduğu dini nesh eden (ortadan kaldıran) bi'setten önce (Hz. Muhammed'in Peygamber olarak ilan edildiği ve İslam'ı tebliğ dönemi) o dine mensup olduğunun bilinmesi veya durumun belli olmaması şarttır. İsrailiyye olmazsa, mensup olduğu dini nesh eden bi'setten önce o dine intisabı, kati olarak bilinmesi gerekir.

Buna göre Şafii mezhebinde; Bi'setten sonra Hristiyan olmuş Avrupa, Amerika ve Türkiye Hristiyanlarının kadınlarıyla evlenmek caiz değildir."

Boğazlama da tam onun gibidir; nikahı caiz olan Yahudi ve Hristiyanın boğazlaması da caizdir. Nikâhı caiz olmayanın boğazlaması da caiz değildir.

Mecusi, putperest, beş vakit namaz ve guslün farziyeti gibi İslâm'ın bedihi bir hükmünü reddedip kabul etmeyen ve mürted olan kimselerin kestikleri hayvanın eti yenilmez. Çocuğun, sarhoşun ve delinin kesmeleri caizdir.

b) Kesilen hayvan av olursa ihramda olmamasıdır. İhramda olan bir kimse, bir av boğazlayıp keserse kestiği yenmez, haramdır.

İkinci Şart: Kesmekle eti mübah olan ve bir yaşam belirtisi bulunan hayvan.

Bunun da birkaç şartı vardır:

a - Hayvan olması. Hayvan olmayan için boğazlama tasavvur edilemez.

b - Eti yenen hayvan olması. Eşek, katır ve benzeri hayvanlar, boğazlanmakla mübah olmazlar.

c - Kesilmeden ölüsü mübah olmayan hayvan olması. Ancak balık ve çekirge için boğazlama yoktur.

d - Hayat-ı müstakirreye (yaşam belirtisi) sahip olması. (Bir müddet yaşayabilecek bir hayata sahip olması) Ancak hasta olan hayvan için böyle bir şart yoktur.

Yırtıcı bir hayvan meselâ bir koyunu yaralarsa bakılır, şayet onda yaşam belirtisi varsa boğazlanır ve eti yenilir, yoksa kesilmez, eti haramdır. Yine ev gibi bir şey üstüne yıkılır bunun sonucunda da yaralanır veya ezilirse yine durum değişmez.

Ele geçmesi kolay olan bir hayvanı, boğazından boğazlamadan mübah olamaz. Fakat ele geçmesi zor olup tavahhuş eden (korkan, ürken) hayvanı, öğretilmiş bir köpek veya ateşli olmayan bir silah ile öldürmek, boğazlamak hükmüne geçer.

Deve ve öküz gibi ehli bir hayvan bir kuyuya düşer ve onu boğazlamak mümkün olmazsa yine ateşli olmayan bir silah ile onu öldürmek, boğazlamak gibidir.

Üçüncü Şart: Kesim işinde kullanılan bıçak, kılıç gibi keskin bir alet.

Bu alete de; demir, kurşun, bakır, altın, gümüş, züccaciye (cam, porselen vb) ve tunç gibi şeylerden olmalıdır. Diş, tırnak ve kemik gibi şeylerle kesim olmaz. Alet keskin olmayıp kuvvetle yüklenerek kesme işi yapılsa caiz değildir.

Bir hayvan kesilmeden vurulur veya boğulursa eti haramdır.

Herhangi bir hayvanı (ehli olsun vahşi olsun) ateşli bir silah ile öldürmek, caiz değildir, eti haramdır. Ama bu gün maalesef

her yerde avcılar av tüfeğiyle öldürdükleri hayvanların etlerini yemektedirler.

Dördüncü rükün: Kesmek (Boğazlamak).

Şer'an boğazlama, kesici bir alet ile yaşam belirtisi olan ve ele geçmesi kolay olan bir hayvanın, nefes ve yemek borularını kesmek sûretiyle hayatına son vermektir.

Boğazlamanın muteber olabilmesi için yedi şart vardır:

1 - Boğazlamayı kast etmek, Binaenaleyh, bir hayvan gelip bir bıçağa çarpılıp kesilirse boğazlama sayılmaz.

2 - Kesmek, bir kuşun başını koparmak caiz olmayıp boğazlama sayılmaz.

3 - Nefes ve yemek borularının her ikisini kesmek. Yalnız birisini kesmekle veya bu borulardan başka bir şey kesmekle yetinirse boğazlama sayılmadığından haramdır.

****Yemek ve nefes borusu ile iki damarın kesilmesi hususu:*** Ebû Hanîfe bunlardan en az üçünün kesilmesini yeterli görürken Ebû Yûsuf yemek ve nefes borusuyla birlikte iki damardan birinin kesilmesi, İmam Muhammed ise her birinin çoğunun kesilmesi gerektiği görüşündedir. Şâfiî ve Hanbeliler kan damarlarından ziyade yemek ve nefes borusunun kesilmesinin gereğini ifade ederken bir kısım fakihler dördünün de kesilmesi gerektiğini belirtirler. Kesimde kâfi miktar ise nefes ve yemek borusunun kesilmesidir. Ebu Şuca'ya göre ise tam bir kesim dört şeyle olur; Bunlar; nefes borusu, yemek borusu ve iki boyun damarıdır.* *(Büyük Şafii İlmihali)*

Boğazlamanın şekliyle ilgili bu ve benzeri tartışmalar neticede, hayvanın eziyet çekmeden ve uzun süre can çekiştirmeden ölmesini ve kanının da büyük oranda vücudundan atılmış olmasını sağlamayı hedef alır.* *(DİB İlmihal II/50)*

4 - Yardımcısız olmak.

5 - Ele geçmesi kolay olmayıp vahşi veya vahşileşmiş olan bir hayvanı bilinen tarzda boğazlamak gerekmez. Ateşli bir alet hariç, herhangi bir alet ile öldürülse eti mübah olur.

6 - Boğazlama aletinin kemik, tırnak gibi bir şey olmaması.

7 - Hayvanda hayat-ı müstakirrenin (yaşam belirtisi) bulunması. Binaenaleyh, bir kurt bir hayvanı yaralar veya bir hayvan yüksek bir yerden düşer ve hareketsiz bir hale gelir, sonra kesilirse eti mübah (dini yönden herhangi bir sakıncası bulunmayan) olmaz. Fakat bir iki güne kadar ölmeyeceği biliniyorsa kesildiği taktirde eti mübah olur.

Hayat-ı müstakirrenin (yaşam belirtisi) iki alameti vardır: Biri hayvanın kuvvetli hareket etmesi, diğeri kanının fışkırarak akmasıdır.

Mutemede göre tek kuvvetli hareketin bulunması da kâfidir. Yalnız bir hayvan hasta olur, hastalık neticesinde hareketsiz bir hale gelirse onu kesmek caizdir.

Öldürücü bir bitki yiyip ölüm derecesine gelen hayvan kesilirse haram olur. Yaşam belirtisinin bulunup bulunmadığında şüphe ederse kesmekle helal olamaz.

Birisi bir hayvanı keser, diğeri aynı anda karnını deşerse eti haramdır. Zira ölümü sadece kesmekle değil, karnı deşilmekle de meydana geliyor.

<u>Hayvan keserken şu hususlara riayet etmek sünnettir:</u>

1- Hayvanı boğazlarken ***"Bismillah"*** deyip Salavat-ı Şerife getirmek.

*"***Üzerine Allah'ın ismi anılandan yiyin."*** (En'âm/118) Ayrıca Hz. Peygamber de daha önce geçen bir hadiste şöyle buyurmuştur; ***"Kanı akıtılan ve üzerine Allah'ın ismi anılandan yiyin."*** Av hayvanına ok atan avcının okunu atarken veya yetiştirilmiş hayvanı avın üzerine salarken besmele çekmesi sünnettir. Şeriata uygun olarak kesilen ve fakat besmele çekilmeyen hayvanın eti helâldir. Çünkü ayetteki ve hadisteki besmele, İmam Şafii'ye göre farz değil, mendub'tur.* *(Büyük Şafii Fıkhı)*

*Bununla birlikte Şâfiîler'de de hayvanı keserken besmeleyi terk etmek mekruhtur. * (DİB İlmihal II/49)

2- Nefes borusunun aralarında olan verid denilen damarları kesmek sünnettir. Çünkü bu damarların kesilmesi, hayvanın çabuk ölmesini sağlar.

3- Kesilen hayvan davar olursa onu sol yanı üzerine Kıbleye doğru yatırmak ve sağ ayağını serbest bırakmak,

Deve ise sığır ve koyundan farklı şekilde kesilir. Deve kesiminin en efdali deveyi ayakta ve sol dizi bağlı olduğu halde, boynunun en alt noktasından kesmektir. Bunun delili şu ayettir: ***Biz kurban edilen büyükbaş hayvanları (develeri de) sizin için Allah'ın (şeriatın) alâmetleri kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır. O halde onlar ayaklan üzerinde durup kurban edilirken onların üzerine Allah'ın adını anın.*** (Hac/36) İbn Abbas bu ayetin tefsirinde 'Üç ayak üzerinde ayakta oldukları halde kesiniz' demiştir. *(Hakim, Müstedrek, IV/233)*

4- Kesim yapan kişinin, kesim aletini iyice bileyip keskinleştirmesi sünnettir.

Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Allah Teâlâ her şeye karşı ihsanı (güzelliği, iyiliği) yazmış (vacip kılmış)tır. Bunun için öldürürseniz o öldürmede iyi tarzı seçin. Hayvan boğazlarsanız o boğazlamayı güzel yapın. Sizden hayvan boğazlayacak olan kişi bıçağını iyice keskini eş tirsin, kurbanını rahatlatsın."*** (Müslim/1955)

5- Kesilmesi istenen hayvanın gözü önünde bıçağın bilenmemesi,

6- Başka bir hayvanın yanında kesilmemesi.

* Hayvan Nasıl Kesilir?

Şer'î kesim, nefes ve yemek borularının birlikte kesilmesidir. Bunlardan biri kesilmemiş olursa, kesilen hayvan helâl olmaz. Ölümüne sebebiyet verecek bir hâli bulunursa kesilmesinden önce hayvanda yerleşik bir hayat mevcûd bulunmalıdır. Aksi takdirde böyle bir şart aranmaz. Ölümcül olmayan bir hastalıkla hasta olan hayvan; son nefesinde de kesilse, kesilirken kanı akmasa ve kendisinde şiddetli bir hareket

görülmese bile, helâl olur ve eti yenilebilir. Yerleşik hayattan maksat, beraberinde isteğe bağlı hareketlerin bulunması ve bunun da hayatın var olduğuna gâlib zanla kanaat getirilmesini gerekli kılan delillerle anlaşılması gerekir. Bu delillere örnek olarak nefes ve yemek borusunun kesilmesinden sonra kan fışkırmasını ve şiddetli hareketi gösterebiliriz. Yemek ve nefes borusunun boğazdaki düğümün altından veya üstünden kesilmesi arasında bir fark yoktur. Ancak biri altta, diğeri üstte olmak üzere onda, tam iki dâire meydana gelmelidir. Aksi takdirde kesilen hayvanın eti helâl olmaz. Çünkü bu şer'î kesme değil, gelişi-güzel kesip parçalama olur. Boynun iki tarafındaki damarları kesmekse sünnettir. Başın tümünü kesmek de yeterli olur. Ama bu mekruhtur.

Bu anlatılan şekildeki kesim, kendisine güç yetirilebilen ehlî hayvanlara uygulanır. Ama yabanileşen bir davarı veya sığırı, ürküp kaçan bir deveyi, çöldeki ceylânı, kuyuya düşüp de kesilmesi için kendisine el yetmeyen hayvanı kesmek, akr şeklinde, yani canını çıkaracak şekilde vücudunun herhangi bir tarafını yaralamakla olur. Şu halde tırnağını veya, deve ise, tabanını yaralayarak veya hafifçe tırmalayarak yaralamanın bir faydası olmaz.

Kesimin helâl olması için bazı şartlar gereklidir:

1- Hayvanın bizzat kendisi veya cinsi kastedilmelidir. Bir kişi öldürücü bir âleti veya taşı, eti yenmeyen bir hayvan zannıyla atar da sonra hedefinin eti yenen bir hayvan olduğu açıkça çıkarsa, etini yemesi helâl olur. Çünkü o silahını, bizzat hedefin kendisini kastederek atmıştır. Yine bunun gibi geyik sürüsüne yaralayıcı bir şeyi fırlatır da bir tanesine isabet ederse veya belli bir geyiği hedef alır da başka birisine isabet ederse, geyik cinsini kastederek atmış olduğundan, avladığı geyiğin etini yemesi helâl olur. Ama atacağı hayvanın kendisini veya cinsini kast etmeksizin atarsa, vurduğu hayvan helâl olmaz.

Meselâ eldeki bıçağın düşerek bir hayvana isabet etmesi ve hayvanın bu şekilde kesilmesi veya bıçakla hayvanın bir tarafım kaşırken kesilecek yerine isabet ederek kesilmesi veyahut

da kılıçla bir başkasına saldırıldığı halde, kılıcın hayvana isabet edip kesmesi durumlarında, bu hayvanların kesilmeleri kastedilmediği için, etlerini yemek helâl olmaz.

2- Hayvanın ruhunu acelece teslimi için öncelik, nefes ve yemek borusunu kesmeye verilmelidir.

Meselâ bir kişi bu boruları kesmekle, diğeri de bağırsaklarını çıkarmak veya böğrüne vurmakla uğraşırsa eti helâl olmaz.

3- Hayvanın ölümüne sebebiyet verecek bir hastalığın bulunması durumunda, kesiminden önce kendisinde yerleşik bir hayat bulunmalıdır. Örneğin bir hayvan yaralanır veya bulunduğu yerin tavanı üzerine çöker veya bunlara benzer bir durumla karşılaşır da öylece kendisinde yerleşik hayat mevcut olarak kalırsa, kesilmesi hâlinde eti helâl olur. Bu durumdaki bir hayvanın kesilmediği takdirde bir saat sonra öleceği bilinse bile, kesilmesi hâlinde kanı fışkırır veya şiddetlice hareket ederek kendisinde yerleşik hayat bulunduğu anlaşılırsa, etini yemek helâl olur. Aksi takdirde helâl olmaz. Çünkü onda ölüme neden olacak bir hal mevcuttur ki, o da yaralanmış veya üzerine tavanın çökmüş olmasıdır. Bu durumdaki hayvanda kesimden önce yerleşik hayat bulunduğunun yakînen bilinmesi şart değildir.

Zannedilmesi yeterlidir. Kesimden önce hayvan açlık veya hastalık dolayısıyla görme ve isteğe bağlı hareket etme gücünü yitirir de öylece kesilirse; kendisinden kan fışkırmasa veya şiddetlice hareket etmese de etini yemek helâl olur. Karnı şişinceye kadar bir şey yiyerek son nefese gelen ve bu durumda kesilen hayvanın, kendisinden kan fışkırması veya şiddetli bir hareket görülmediği takdirde mûtemed görüşe göre etini yemek helâl olmaz.

4- Kesilen hayvan, etinin yenilmesi helâl olan hayvanlardan olmalıdır. Hayatta kalmaktan zarar görmesi nedeniyle onu rahata kavuşturmak için olsa bile eti yenmeyen bir hayvanı kesmek caiz olmaz.

5- Tahta, kamış, altın ve gümüşle de olsa, keskin olan bir âletle kesmelidir. Ancak tırnak, diş ve bunlardan başka

kemiklerle de kesim yapmak caiz olmaz. Bir hayvan, kesici olmayan bir şeyle, meselâ tüfekle veya delici ucu olmayan kör bir okla vurulursa, ya da ağla boğularak öldürülürse yenmesi haram olur.

6- Kesim bir defada yapılmalıdır. Meselâ nefes borusunu kestikten sonra bir süre durup sonra kesimi tamamlama hâlinde, eğer ikinci fiil, örfe göre birinci fiilden ayrı ise ikinciye başlamadan önce hayvanda yerleşik bir hayatın bulunması şart koşulur. Ama ikinci fiil örfe göre birinciden ayrı sayılmazsa o zaman hayvanda yerleşik hayatın bulunması şart koşulmaz. Bu da bıçağı hayvanın boğazından kaldırıp tekrar acelece oraya koymak veya köreldiği için atıp acele bir başka bıçağı almak veyahut elindeki bıçağın düşüp tekrar onu yerden acelece kaldırmak, ya da başka bir bıçağı almak veya bıçağı ters çevirip geri kalan kesimi onunla yapmak şeklinde örneklendirilebilir. Bu durumların tümündeki davranışlar caizdir. Çünkü birinci fiil ile ikinci fiil arasında bir fasıla yoktur.

7- Kesen kişi ihramlı olmamalıdır. Kesilen hayvan da yabanî bir kara avı olmamalıdır. Durum böyle olunca kesilen hayvanın eti helâl olmaz.

8- Kesen, Müslüman veya kitabî bir kişi olmalıdır. Mecûsî, putperest veya mürted olmamalıdır. Yahudi ve Hristiyan'ın kestiği hayvanın eti, tıpkı Müslümanın kestiği gibi helâl olur. Bu cümleden olarak deli, sarhoş ve mümeyyiz olmayan birinin kestiği hayvan da helâldir. Bunların bu kestikleri, kendisine güç yetirilemeyen bir hayvan olsa bile kerahetle birlikte helâl olur. Amâ kimselerin kestikleri de kerahetle birlikte helâl olur.

Kesim esnasında besmele çekmek şart değildir; fakat sünnettir. Kesim anında Allah'ın adı, "Bismillah ve ismi Muhammed" diyerek başkasınınkiyle birlikte anılırsa, eğer bu ortak koşma kastıyla yapılmışsa küfürdür; kesilen hayvanın eti de haram olur. Eğer ortak koşma maksadıyla yapılmazsa eti helâl olur.

Bunu teberrük maksadıyla yapılması mekruhtur. Eğer mutlak olarak yâni belli bir maksat olmaksızın yaparsa şirk

vehmini verdiği için haram olur.* *(Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2)*

Soru: Hayvanın İç Organları Yenir mi?

Kesilen hayvanın karnındaki işkembe, ciğer, yürek, böbrek, akciğer, bağırsak ve dalak gibi sakatatı yenir.

(Üç mezhep hariç) Hanefilere göre ise; Yenilen hayvanın yenilmeyen yedi kısmı vardır. Bunlar: Akmış olan kan, erkeklik organı, taşaklar, dişilik organı, gudde (deri altındaki ur, beze), mesane ve öd… İmam Ebu Hanife ise, kanın dışında kalan diğer şeylere mekruh diye ad vermiştir. Çünkü bunların yenilmemelerine dair delil zanni bir delildir. *(V. Zuhayli 4/450)*

Soru -Elektrikle yapılan kesim dinen caiz sayılır mı?

Cevap: Elektrikli makineyle yapılan kesim dört mezhebe göre caiz değildir. Çünkü hayvanı kesen insanın Müslüman veya kitabi olması gerekir. İnsan da olsa Müslüman ve kitabi olmadıktan sonra yaptığı kesim muteber değildir.

Mesela bir meclisi veya dinsiz bir kimse bir hayvanı keserse o hayvanın etini yemek haramdır. Hatta fıkıh kitaplarının yazdığına göre bir Müslüman eline bıçak alıp hayvanın boğazı üstüne kor ve bir gayri müslim onun elini tutarak hareket ettirmek suretiyle hayvanı keserse yine haram sayılır. Bununla beraber cereyan makinesiyle yapılan kesimin caiz olup olmayacağı hususunu fıkıh konseyine götürmek daha uygun olur. *(Halil Günenç-Fetvalar-422)*

-*- KURBAN -*-

Udhiye, (Kurban) Allah Tealaya yaklaşmak için kurban bayramının günlerinde kesilen hayvandır.

Kurban ve Meşruiyeti

Kurban, Allah için kesilen deve, sığır, koyun ve keçiden olur. Kurban, Allah'a yaklaşmak amacıyla bayram günü kesilir. Kurban, Sünnet-i Müekkededir. Kurbanın meşruiyeti Kur'an ve Sünnet ile sabittir.

Cenab-ı Hak buyuruyor:

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ

"Rabbin için namaz kıl ve kurban kes!" (Kevser/2)

Bu ayette geçen ve'nhar emrinden maksat, en sahih görüşe göre kurban kes demektir.

Resûlü Ekrem (a.s.v.) hakkında vaciptir. Tirmizi şöyle rivayet etmiştir: ***"Ben kurbanı kesmekle emrolundum. Fakat sizin için sünnettir."***

Resûlü Ekrem (a.s.v.) bir başka hadiste şöyle buyuruyor: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), boynuzlu ve beyaz renkli iki koçu besmele ve tekbir getirdikten sonra ayağını boyunlarına koyarak kendi eliyle kurban etti'.*** *(Buhari/5245; Müslim/1966)*

Kurbanın meşruiyetinin hikmeti şudur: Kurban bir ibadettir ve her ibadette bir hikmet ve fayda vardır ki bu, taabbudî olarak boyun eğmekten sonra gelir. Kurbanın hikmetlerinden biri de Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail'i kurban etmekle mükellef kılındığında yerine getirmek istediği kurbanın mânâsını ihya edip onu canlı olarak gündemde tutmaktır. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in Allah'ın emrine boyun eğmeleri nedeniyle Allah Teâlâ, İsmail yerine kurban edilmek üzere bir koç indirerek Hz. İbrahim'e o koçu kurban etmesini emretmiştir. Ayrıca kurban kesmekte fakir ve yoksulları doyurup sevindirmek söz konusudur. Bu da fakirlerle zenginler arasındaki kardeşlik bağlarını daha da güçlendirir, birlik ve beraberlik tohumları ekerek kalplerine sevgi yerleştirir.

Kurbanın Hükmü

Kurban kesmek, müekked bir sünnettir. Fakat bazen iki sebepten dolayı vacip olur.

1. Kurban edilmeye elverişli olan bir hayvana işaret edilerek ***'Bu benim kurbanımdır'*** veya ***'Bu koyunu gelecek zamanda kurban edeceğim'*** denilirse kurban kesilmesi vacip olur.

2. Allah'a yaklaşmak amacıyla ***'Allah için kurban kesmek boynuma borç olsun'*** diyerek adak adayan kimseye, kurban kesmek -adanan herhangi bir ibadet gibi- vacip olur.

* Şâfiîler dediler ki: Kurban kesmek ferd için 'sünnet-i ayn'dır. Ev halkının ve geçimleri aynı kişi tarafından karşılanan birkaç ev halkı içinse sünnet-i kifâyedir. Yâni geçimlerini sağlayan kişi kurban keserse aile halkı, yükümlülükten kurtulur. Bu hüküm, kurbanın onların her biri için sünnet olmasına ters düşmez. *

* Vasiyetinin veya adağının bulunması halinde ölmüş kimse için kurban kesilmesi gerekir ve kesilen kurbanın etinin tamamı fakirlere dağıtılır. Vasiyet veya adak olmasa bile, Şâfiîler hariç fakihlerin çoğunluğuna göre, sevabı ölüye bağışlanmak üzere onun adına kurban kesilebilir.* *(D:B İlmihal II/4)*

Kurban Kesmekle Mükellef Olanlar

Aşağıda zikredeceğimiz şartların kendisinde bulunduğu kişinin kurban kesmesi sünnettir:

1. *Müslüman olmak. Kâfir, kurban kesmekle mükellef değildir.*

2. *Âkil ve baliğ olmak*

Çünkü âkil ve baliğ olmayan kişi mükellef değildir.

* Hanefî fakihlerinden İmam Muhammed'e ve Şafiilere göre kurban mükellefiyeti için akıl ve bulûğ şarttır. Hanefî mezhebinde bu konuda fetva İmam Muhammed'in görüşüne göre verilmiş ve tatbikatta bu görüş ağırlık kazanmıştır. Bu son görüşün ilk bakışta, üçüncü şahısların yani kurban etinden yararlanacak ihtiyaç sahiplerinin haklarını göz ardı ettiği ileri sürülebilirse de, ehliyetsiz ve eksik ehliyetli kimselerin mal varlığının korunması ve gerekli tedbirler alınarak onlara daha güvenli bir gelecek hazırlanması açısından isabetli olduğu da söylenebilir. Çünkü çocuk ve akıl hastasının haklarının istikbale mâtuf olarak korunması, kanunî temsilciler için hukukî ve dinî bir sorumluluktur. Böyle bir kaygının söz konusu olmadığı durumlarda kanunî temsilcilerinin zengin çocuklar ve

ehliyetsizler adına kurban kesmesi güzel bir davranış olur. * *(DİB İlmihal II/4)*

***3-** Kurban kesmeye muktedir olmak.*

Muktedir olmak, kişinin bayram ve bayramı takip eden teşrik günlerinde yemek, elbise, mesken bakımından kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin nafakasından hariç, bir kurban kıymetine sahip olması demektir.

Kurban Edilmesi Meşru Olan Hayvanlar

Kurban, ancak deve, sığır, koyun ve keçiden olur. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Biz her ümmet için bir ibadet yeri (veya kurban kesmeyi meşru) kıldık ki Allah'ın kendilerini rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine (kesim ânında) Allah'ın adını ansınlar."*** Hac/34)

Bu ayetteki en'am kelimesi; deve, sığır ve koyun demektir. Çünkü ne Hz. Muhammed (a.s.v.)'in, ne de sahabîlerin, bu üç sınıf hayvandan başkasını kurban ettiklerine dair bir rivayet nakledilmemiştir. Bir deve veya bir sığırın yedi kişi için kurban edilmesi caizdir.

* Hanefî mezhebinde ortaklaşa kesilen kurbana bütün ortakların ibadet niyeti ile katılmaları şarttır. Ortaklardan birinin sadece et elde etme niyetiyle iştiraki diğerlerinin kurbanını geçersiz kılar. Şâfiî ve Hanbeli mezheplerine göre ise böyle bir ortaklık, kurban ibadetine zarar vermez. * (DİB İlmihal II/8)

Cabir şöyle demiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.) ile beraber Hudeybiye senesinde deve ve sığın yedişer kişi için kurban ettik'.*** *(Müslim/1318)*

Kurban kesmenin dört şartı vardır:

1 - Kesilen kurbanın deve, sığır, manda, koyun veya keçi olmasıdır. Ceylan ve tavuk gibi hayvanlar kurban olamazlar. Kesilirse sadaka sayılır.

Koyunun kurban olabilmesi için en az bir yaşını bitirmiş veya altı yedi aylık olduğu halde süt dişini atmış olmasıdır. Keçi, sığır, manda ise en az iki yaşını, deve de beş yaşını bitirmelidir.

2 - Eti azaltan ayıplardan hali olmasıdır. Kör, topal, uyuz, çok az otlayan, çok zayıf ve hasta, kulağı, kuyruğu, memesi, dili, (hepsi veya bir kısmı) kesik olan, dişleri (hepsi veya çoğu) dökülmüş olan hayvan kurban olamaz.

Hastalığı az, gece görmeyen, kulağı yarılmış veya delinmiş, boynuzu olmayan veya kırık olan, yaratılışça memesi olmayan hayvanın kurban olmasında beis yoktur.

3 - Zamandır. Kurban kesiminin ilk vakti, kurban bayramının birinci günü, güneş çıktıktan sonra, hafif iki rekat namaz kılınıp kısa iki hutbe okunacak kadar bir zaman geçtikten sonra başlar, bayramın dördüncü günü, güneşin batışına kadar devam eder. Gece vaktinde kurban kesmek caiz ise de mekrûhtur.

Vakitten evvel veya sonra kurban kesilirse, bu kurban değil, sadakadır. Şayet kurban kesmeyi nezr etmiş bir kimse böyle yaparsa, tekrar vaktinde kesmesi gerekir.

4 - Niyettir. Niyetin kurbanın kesileceği zamanda getirilmesi mecburî olmayıp ondan evvel de getirilirse kâfidir.

Koyun ve keçi ancak bir kişi için kesilir. İki kişi için kesilirse sadaka sayılır. Deve ve sığır yedi kişi için kesilebilir.

Bir kimse, yanında bulunan bir deve veya bir koyun için, "bu kurbandır" veyahut "bana va'd olsun ki bunu kurban edeceğim" derse, onu nezir (adak) etmiş olur. Artık nezredilen bu hayvanı ne değiştirebilir, ne de satabilir. Onu kesmekle mükellef olduğu gibi, etinden yiyemez ve zengin olanlara da veremez. Ancak fakirlere verebilir. Bayram gününden evvel çalınır veya kaybolursa kusuru olmadıktan sonra bir şey gerekmez. Kendisi itlâf ederse değeriyle onun gibi bir hayvan alıp kesmesi gerekir. Kesilmesi gereken zamandaki değeri fazla ise, değerini fakirlere dağıtır. Onun gibi bir hayvan daha fazla tutsa onu alıp fakirlere dağıtır.

Bir kimse, izin almadan başkasının nezretmiş olduğu kurbanını keserse, kurban yerini bulmuş olur.

Kurban kesen kimsenin, kestiği kurbandan yemesi sünnettir.

Kurbanın etini veya derisini satmak, kasabın ücretini ondan vermek, zenginlere temlik etmek, bütün etini yemek, bulunduğu köy veya şehirden başka yere götürüp fakirlere dağıtmak caiz değildir.

Kasap fakir olduğu için ona temlik etmek, zengine yedirmek ve kurban etinin tamamını bir fakire vermek caizdir.

Teberrük için birkaç lokma müstesna, adak olmayan, kurbanın bütün etini dağıtmak daha efdaldir. Tayin ile adanmış olan kurbanın yavrusunun da kesilmesi lazımdır.

Vasiyet etmemiş bir meyyit için kurban kesilemez. Ancak sadaka olarak kesilebilir. Adanmış da olsa, kurban edilecek hayvanın sütü içilebilir.

Kurban sahibi, kesmesini biliyorsa, bizzat kesmesi daha efdaldir. Bilmezse, bilen bir kimseyi tevkil edip kestirir

Kurban kesen kimse şöyle der:

اَللّٰهُمَّ هٰذَا مِنْكَ وَاِلَيْكَ فَتَقَبَّلْ مِنِّى كَمَا تَقَبَّلْتَ مِنْ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَاِبْرَاهِيمَ خَلِيلِكَ بِسْمِ اللهِ اَللّٰهُ اَكْبَرُ

"Allahım! bu sendendir ve sana aittir, Efendilerimiz Muhammed (a.s.v.) ve İbrahim'den (a.s.), kabul ettiğiniz gibi kabul ettiğin gibi benim kurbanımı da kabul et.

Kurbanın Şartları

1. *Kurbanın yaşı müsait olmalıdır.*

Kurban edilecek deve altı yaşına basmış olmalıdır. Sığır ve keçi ise üç yaşına girmiş olmalıdır. Koyun ise iki yaşına basmış veya ön dişleri düşmüş olmalıdır. Ön dişleri düşmüş olan koyun bir yaşını doldurmamış olsa bile kurban edilebilir. Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ön dişleri düşmüş olan koyun, ne güzel kurbandır!"*** *(İmam Ahmed, U/245, (Ebu Hüreyre'den)*

2. *Sağlam olmalıdır.*

Kurban edilecek deve, sığır ve koyun; etini, yağını veya başka şeylerini eksiltecek ayıplardan salim olmalıdır. Bu

bakımdan zayıflıktan ötürü kemikler indeki iliğin bertaraf olduğu hayvanı kurban etmek yeterli olmaz.

Apaçık topal, kör veya hasta olan ya da kulağının bir parçası kesilmiş olan hayvanın kurban edilmesi sahih olmaz.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Şu dört hayvanı kurban etmek caiz değildir; körlüğü sırasında kör hayvanı, hastalığı esnasında hasta hayvanı, topallaması devam ettiği sürece topal hayvanı ve iliği kalmayacak kadar kırılmış hayvanı."*** *(Ebu Dâvud/2802; Tirmizi/l497, (Berâ b. Âzib'den)*

Zayıflık ve et eksikliğine benzer ayıplar da bu dört ayıba kıyas edilmiştir.

* Şâfiîler dediler ki: Etini, yağını veya yenilir başka şeylerini (sakatatını) eksiltecek ayıplardan biri ile ayıplı olan, iki veya tek gözü kör olan hayvanların kurban edilmeleri sahîh olmaz. Körlükte ölçü, göz ışığının sönmüş olmasıdır. Gözlerinin birinde çok miktarda beyazlık bulunan hayvan da kurban edilemez. Az miktarda olursa sakıncası olmaz. Çoğunlukla yakarmakla birlikte gözleri zayıf olan hayvan kurban edilebilir.

Emsallerinin meraya giderken kendisini geçip geride bırakacakları kadar belirgin derecede topal olan hayvan kurban edilemez. Topallığı, kesme anında, hatta nefes ve yemek borularını keserken meydana gelse, yine kurban edilemez.

Açıkça hastalığı görülen hayvan da kurban edilemez. Bu da onun hastalanma nedeniyle zayıflaması ve etinin bozulmasıyla olur. Az miktardaki hastalığın, kurban edilmeye bir zararı olmaz. İlikleri boşalacak derecede zayıf olan hayvan kurban edilemez.

Meraya arkasını dönüp çok az miktarda otlanan ve bu nedenle de zayıflayan hayvan kurban edilemez. Az da olsa uyuzluğu olan hayvan kurban edilemez. Çünkü uyuzluğun ete zararı vardır.

Kulağının tamamı veya bir kısmı veya, tenasül organı kesik hayvanlar kurban edilemezler. Küçüklüğünde tenasül organının bir kısmının kesilmesi, bundan muaf sayılır. Çünkü bu, onu etlenmeye zorlar.

Kuyruksuz olarak yaratılmış hayvana gelince; bu, memesiz olarak yaratılmış olanla tenasül organsız yaratılmış hayvan gibi, kurban olmaya yeterlidir.

Ama kulaksız olarak yaratılmış olan böyle değildir. Kurban edilemez. Kulağı yarılmış veya delinmiş olan hayvanın bu nedenle kulağının bir kısmı gitmemişse kurban edilmesi sahih olur.

Burulmuş hayvanın kurban edilmesi sahihtir. Burmak da üç şartla caiz olur:

1- Burulan, eti yenilen bir hayvan olmalıdır.

2- Burma işi, hayvanın küçüklüğünde yapılmış olmalıdır.

3- Burma işi normal bir zamanda yapılmalıdır. Aksi takdirde burmak haramdır.

Kırılan yer kanasa bile, bu kırılma nedeniyle eti eksilmemiş olması halinde boynuzu kırılan hayvan kurban edilebilir. Boynuzlusunu kurban etmek her ne kadar daha faziletli ise de, yaratılıştan boynuzsuz olan hayvanı kurban etmek de sahih olur. Yaratılıştan dişsiz olan hayvan kurban edilebilir. Sonradan gelen bir arıza nedeniyle dişlerini kaybeden hayvan kurban edilemez. Aynı şekilde, yem yemesini olumsuz yönde etkilediği takdirde, dişlerinin bazısı gitmiş olan hayvan da kurban edilemez. Ama yem yemesini etkilemezse kurban edilebilir.

Koyunun tam olarak bir yaşını doldurmuş veya altı aydan sonra olmak şartıyla ön dişleri düşmüş olanı kurban edilebilir. Keçinin iki tam yılını doldurmuş olanı kurban edilebilir. Sığır ve mandanın da iki tam yılını, develerin ise tam beş yaşını doldurmuş olanları kurban edilebilirler. Biri yabanî, diğeri ehli çiftten doğan hayvan, kurban olmaya yeterli değildir.

Tavlanması ister kendi fiiliyle, ister başkalarının fiiliyle olsun kurbanın semiz olması sünnettir. Boynuzsuz veya boynuzları kırık olmamalıdır. Bayram namazından sonra kesilmelidir. Kesen, Müslüman biri olmalıdır. Gündüzleyin kesilmelidir. İhtiyaç nedeniyle olmadıkça geceleyin kesilmesi mekruhtur. Kesim için yumuşak bir yer aranmalıdır. Çünkü bu, onun için daha kolay olur.

Kesen kişi hem kendisi kıbleye yönelmeli, hem de kurbanı yöneltmelidir. Besmele çekmelidir. Besmeleyi kasten terk etmek mekruhtur. Peygamber Efendimize salat ve selâm getirmeli. Besmeleden sonra üç defa tekbir almalı ve şöyle demelidir: ***"Allah'ım! Bu sendendir ve sanadır. Benden kabul buyur."***

Devenin boğazı göğüs bitiminden (nahr suretiyle) kesilir. Başını ayırmamalıdır. Davar ve sığırları boğazlayarak kesmeli, boyun damarları kesilmelidir. Deveyi sol ayağı bağlı olarak ayakta; sığır ve davarı ise sol taraflarına yatırarak kesmek ve bıçağı bilemek sünnettir. Bıçağı, kurbanın gözü önünde bilemek ise mekruhtur. Kurbanı, diğer bir kurbanın gözü önünde kesmek te mekruhtur.* *(Abdurrahman Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı- 2)*

Kurban Kesmenin Vakti

Kurban kesmenin vakti, kurban bayramı gününün güneşi doğup iki rekât namaz ve iki hutbe okuyacak kadar yükseldikten sonra başlayıp teşrik günlerinin güneşi batıncaya kadar devam eder. Teşrik günleri, Zilhicce ayının 11, 12 ve 13. günleridir. (Bayramın 4. günü akşamına kadar). Kurban kesmek için en makbul vakit Bayram namazını kıldıktan sonraki vakittir.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kurbanlarda dört şey yeterli değildir: Bu günümüzde bizim ilk yapacağımız şey, namaz kılmak, ondan sonra (evlerimize) dönüp kurban kesmektir. Kim böyle yaparsa sünnetimize uygun davranmış olur. Kim namazdan önce boğazlarsa bu, yalnız ailesine takdim ettiği bir et sayılır, onun kurban ibadetiyle hiçbir ilgisi yoktur."*** *(Buhari/5225, Müslim/1961)*

Teşrik günlerinin tamamında kurban kesilebilir. *(İbn Hibban/1008, (Zübeyr b. Mût'im'den)*

Kurban Kestikten Sonra Kurbanla ilgili Hususlar

Eğer kişi kesilecek kurbanı ***'Şu koyunumu kurban edeceğim'*** şeklinde adayarak kendisine vacip kılmışsa, kesilen bu kurbandan hem kesenin, hem de nafakası kendisine ait olan aile bireylerinin yemesi caiz olmaz.

Onlardan biri, o kurbandan yerse onun bedelini ödemek mecburiyetindedir.

Kesilen kurban sünnet olarak kesilmişse, sahibi istediği kadar yiyebilir ve çocuklarına da yedirebilir. İstediği kadarını da sadaka olarak verebilir.

Fakat efdal olanı, azını yiyip çoğunu sadaka olarak vermektir. Örneğin üçte birini yer, üçte birini fakirlere dağıtır, üçte birini de -zengin olsalar dahi- arkadaşlarına ve komşularına verebilir. Ancak zengine verilen kurban eti yenmek üzere hediye olarak verilir. Zengin kendisine gelen kurban etini satamaz. Fakire verilen kurban eti ise onu mülk edinmesi için verilir. Fakir isterse onu yer, isterse satar, isterse de başkasına hediye edebilir.

Bu hükümlerde asıl olan şu ayettir: ***"Biz o kurbanlık develeri de size Allah'ın (dininin) işaretlerinden yaptık. Onlarda sizin için hayır vardır. O halde onlar ayakları üzerinde durup kurban edilirken onların üzerine Allah'ın adını anın. Artık (kesilip) yanları yere düşünce de onlardan yiyin. Kanaatkar olana da, isteyene de yedirin. İşte böyle onları size müsahhar kıldık. Umulur ki şükredersiniz."***(Hac/36)

Ayette geçen el-Budne kelimesi, ihramda olan kişinin hediye ettiği devedir. Bu hususta diğer hayvanlar da develere kıyas edilmiştir; yani diğer kurbanlık hayvanlar da Allah'ın dininin alâmetler indendir. Ayetteki savvaf kelimesi (bir ayağı bağlı üç ayak üzerinde duran deve' demektir. Ayetteki el-Bâis kelimesi de 'şiddetli ihtiyaç sahibi fakir' demektir.

Kurban kesen kişi, kurbanın derisini sadaka olarak verebilir veya o deriyi kendisi kullanabilir. Ancak deriyi satması veya kasap ücreti olarak vermesi caiz değildir. Çünkü böyle yapmak kurbanda bir eksikliktir, bu da kurbanı ifsad eder.

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kim kurbanının derisini satarsa, onun kurbanı yoktur."*** *(Beyhakî, IX/294)*

Kurbanla İlgili Âdab ve Sünnetler

1. *Zilhicce ayının ilk on gününde kurban kesmeye niyet eden kişinin bu ay başladığında kurbanını kesinceye kadar kıllarını, tırnaklarını kesmemesi, saçını, sakalını düzeltmemesi mendubtur.*

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Zilhicce hilâlini gördüğünüz zaman sizden biriniz kurban kesmek niyetinde bulunursa, kurban kesinceye kadar vücudundaki saç, kıl ve tırnaklarını kesmekten vazgeçsin."*** *(Müslim/1977)*

2. *Kişinin, kurbanını bizzat kesmesi sünnettir.*

Eğer kişi herhangi bir sebepten ötürü kurbanını bizzat kesemiyorsa kesilişinde hazır bulunmalıdır.

Hz. Muhammed (a.s.v.), Hz. Fatıma'ya şöyle dedi:

- Kalk! Senin için kesilen kurbanın yanına git, onu kendi gözünle gör. Onun akan kanından ötürü Allah Teâlâ senin bütün günahlarını bağışlar,

- Ey Allah'ın Rasûlü! Bu durum, sadece biz ehl-i beyt'e mi mahsus, yoksa tüm Müslümanlar için de geçerli mi?

- Hem bizim, hem de tüm Müslümanlar için geçerlidir." *(Hâkim, IV/222)*

3. *Müslümanların devlet başkanının veya idarecisinin beyt'ul-mal'dan tüm Müslümanlar için kurban kesmesi sünnettir.*

Hz. Aişe'nin rivayet ettiğine göre Hz. Muhammed (a.s.v.) bir koç kurban etmek istediğinde, koçu yatırıp bıçağı eline alınca ***'Bismillah, yâ Allah! Muhammed'den, Muhamnıed ailesinden ve Muhammed ümmetinden kabul et!' deyip kesmiştir."*** *(Müslim/1967)*

4. *Kurbanın, namazgahta (halkın Bayram namazı kıldığı yerde) kesilmesi sünnettir.*

İbn Ömer'in rivayet ettiğine göre *Hz. Muhammed (a.s.v.), kurbanlarını namazgahta keserdi. (Buhari/5232)*

* AKİKA KURBANI

Akika, lügatta, yeni doğan çocuğun başındaki tüydür. Şeriatta ise yeni doğan çocuk için kesilen kurbandır. Akika, sünnet-i müekkededir.

Resûlullah (a.s.v.) şöyle buyuruyor:

اَلْغُلَامُ مُرْتَهِنٌ بِعَقِيقَتِهِ تُذْبَحُ عَنْهُ يَوْمَ السَّابِعِ وَيُحْلَقُ رَأْسُهُ وَيُسَمَّى

"Çocuk, akika kurbanı verilinceye kadar rehinlenmiştir; yedinci günde akika kurbanı kesilir saçı traş edilir ve kendisine isim verilir."

Bir başka hadiste Resûlullah (a.s.v.) şöyle buyuruyor: ***"Doğan erkek çocuk için akika vardır. Bu bakımdan onun için bir kurban kesin ve saçlarını traş edin."*** *(Buhari/5154)*

Çocuk doğduğu günde akika kesilemezse, büluğ çağına erinceye kadar bu sünnet eda edilebilir. Akika kesilmeden evvel çocuk vefat ederse yine akikanın kesilmesi sünnettir.

Kesilecek Akikanın Sayısı, Çocukların Sayısına Bağlıdır

Erkek çocuğu için de kız çocuğu için de birer koyun kesmek sünnettir. Hz. Ali'den şöyle rivayet edilmiştir: ***'Hz. Muhammed (a.s.v.), Hasan İçin bir koyun kesti.'*** *(Tirmizî/1519)*

Fakat akika kurbanında efdal olan, erkek çocuk için iki, kız çocuğu için bir koyun kesmektir. Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: ***"Hz. Muhammed (a.s.v.), erkek" çocuğu için iki koyun, kız çocuğu içinse bir koyun kesmemizi emretti."*** *(Tirmizî/1513 ve başka muhaddisler)*

Etin eksikliği ve hayvanın semiz olmaması hususunda etki yapan şeyler bu sayılanlara kıyas edilmiştir.

İkiz olarak dünyaya gelen çocukların her biri için de birer koyun kesmek gerekir.

Akikanın Şartları

Akika'nın yeterli olabilmesi için kurbanlarda şart olanlar - cins, yaş, eksiklik meydana getiren kusurlardan salim olması

gibi- Akika'da da şart koşulmuştur. Çünkü akika ile kurban arasında her ikisinin de mendub olması bakımından benzerlik vardır.

Berâ b. Âzib'den rivayet edildiğine göre, Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur:

"Şu dört hayvanı kurban etmek caiz değildir; körlüğü açık olan kör hayvanı, hastalığı açık olan hasta hayvanı, topallaması devam ettiği 'sürece topal hayvanı ve iliği kalmayacak kadar kırılmış hayvanı." *(Tirmizî/1497; Ebu Dâvud/2802)*

Akika'nın Teşri Kılınmasının Hikmeti Akika'nın hikmet ve faydalarını söyle sıralayabiliriz:

1. Çocuk dünyaya geldiğinde anne ve babası Allah'ın bu, ihsanından ötürü sevinirler. Bu nedenle Allah'ın ihsanına karşılık olarak O'na şükür ve hamd ederler.

"Eğer şükrederseniz sizin için ona razı olur." (Zümer/7)

"Eğer şükrederseniz elbette size (nimetimi) artıracağım." (İbrahim/7)

"Mal ve oğullar dünya hayatının ziynetidir." (Kehf/46)

"***Kadınlardan, oğullardan yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşlerden, salma ve güzel atlardan, hayvanlardan ve ekinlerden meydana gelen arzulara karşı aşın sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir."*** (Âli İmran/14)

2. Çocuğun nesebinin ilan edilip yayılması ve hakkında çirkin şeyler söylenmemesine vesile olur.

3. Cimriliğe mâni olarak cömertliği artırmaya vesile olur.

"Nefisler ise kıskançlıktan ayrılmaz kılınmışlardır." (Nisa/128)

"Kim nefsinin hırsından ve cimriliğinden korunursa, işte kurtulanlar onlardır." (Haşr/9)

4. Ailesinin, akrabalarının, dostlarının ve fakirlerin gönlünü fethetmeye vesile olur.

Ayrıca onların bu yemek ve toplantıya gelmelerine, aralarında sevgi ve muhabbete vesile olur. Zaten İslâm da sevgi, muhabbet ve yardımlaşma dinidir.

Akika Kurbanı ile Diğer Kurbanlar Arasındaki Farklar

Akika hakkındaki şartların kurbanlar hakkındaki şartlarla aynı olduğunu söylediğimizde, bu sözden Akika'nın her bakımdan kurban'a benzediği şeklinde yanlış bir mânânın anlaşılma ihtimali vardır. Oysa Akika ile Kurban arasında birtakım farklılıklar vardır.

Akika'nın kurbanlardan ayrıldığı hususları şöyle sıralayabiliriz:

1. Akika'nın, diğer velime yemekleri gibi pişmiş olarak sadaka verilmesi sünnettir.

Akika, bu hususta diğer kurbanlardan ayrılır. Çocuğun ahlâkı güzel olsun diye akika'yı tatlı bir şeyle pişirmek müstehabtır. En efdali, akika'nın etini ve suyunu fakirlere dağıtmaktır. Akikanın etini yemek ve dağıtmak da müstehabtır.

2. Akika'nın herhangi bir kemiğini -mümkünse- kırmamak sünnettir.

Her kemik, mafsalından kesilmelidir. Bunun amacı, çocuğun da azalarının böyle sağlam kalmasıdır.

3. Çocuğun ebeliğini yapan kadına, akika kurbanının bir budunu çiğ olarak vermek müstehabtır. Çünkü Hz. Fatıma, Hz. Peygamber'in emriyle böyle yapmıştır. *(Hâkim)* * *(Büyük Şafii Fıkhı-2)*

SAYD (AVLAMAK)

Avlamak, ok veya öğretilmiş köpek ve doğan gibi yırtıcı bir hayvan ile eti yenen hayvanı öldürmektir. Diş, tırnak veya kemikle av öldürülürse helal olmaz.

Av avlamak, Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye ile sabit olmuştur;

Sayd kelimesiyle ism-i mefuî (avlanan) kast edilmektedir. ***' İhramda iken av öldürmeyin.'*** (Mâide/95)

Fakihlerin ıstılahında işe sadece eti yenen hayvanlar için avlanmak söz konusudur.

Avlanmanın Meşruiyeti

Avlanmanın meşru olduğunun delili, ayetler ve hadîslerdir: ***"Ey iman edenler! Âkidlerinizi yerine getirin. Hac için ihramda olduğunuzda, avı helâl saymamanız şartıyla size hayvanlardan şu okunacaklardan başkası helâl kılındı."*** (Mâide/1)

"İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz." (Mâide/2)

Görüldüğü gibi birinci ayette ihramlıyken avlanmanın haram; ikinci ayette ise ihramdan çıktıktan sonra ise helâl olduğu açıkça belirtilmektedir.

"(Ey Muhammed!) Sana kendilerine neyin helâl kılındığını sorarlar. Onlara de ki: 'Bütün temiz şeyler size helâl kılındı. Allah'ın size öğrettiği gibi öğretip yetiştirdiğiniz avcı hayvanların yakalayıp öldürdüklerinden de üzerlerine Allah'ın ismini anarak yeyin ve Allah'tan korkup sakının'. Doğrusu Allah, hesabı çabuk görendir." (Mâide/4)

Avlanmanın Meşru Kılınmasının Hikmeti

Hayvanların etinin yenilmesinin helâl olması için Şâr'i (şeriat hukuku) tarafından tarif edilen avlanma ve benzeri vasıtalar belirli nedenlere dayanmayan ibadetler kısmına girmektedir. Diğer muamelelerdeki maslahat ve nedenler, bunlarda yoktur. Fakat buna rağmen bazı hayvanların helâl,

bazılarının da haram olmasından bazı hikmetler çıkarılabilir. Ayrıca avlanmanın meşru kılınmasından da, boğazlanmasından da birtakım hikmetler çıkarılabilir.

Avlanmanın meşruiyetinin hikmeti, tıpkı zaruri kesmenin meşruiyetinin hikmetine benzer. Arapların temiz kabul ettikleri, İslâm'ın da yenilmesini helâl kıldığı birtakım hayvanlar vahşidir. Onların normal bir şekilde tutulup boğazlanması zordur. Allah Teâlâ, avlamak ve tuzağa düşürmek suretiyle bu tür hayvanların yakalanmasını kolaylaştırmıştır. Bu tür yakalamayı öldürmeyi boğazlama, olarak kabul etmiştir. Tabi ki boğazlama imkânı bulunmadığı zaman bu söz konusudur. Burada Allah'ın insanlara nasıl lütuf ve kolaylıklar gösterdiği açıktır.

Avlanmakta Meşru Olan Vesileler

Burada meşru olan vesilelerden maksat, avlanan hayvanın yenmesini caiz kılan şeylerdir. Meşru olmayan vesilelerden maksat da avlanan hayvanın etinin yenmesini caiz kılmayan şeylerdir. Avlanması meşru olan hayvanın etinin yenmesini caiz kılan vesileler şunlardır:

a. Hayvanı yaralayan kesici alet.

Bu alet; demir, bakır, kamış, cam veya hayvanı kesen herhangi bir şey olabilir. Bunun delili şu hadîstir: ***"Kanı akıtılan ve üzerine Allah'ın ismi anılan her hayvanın etini yiyiniz."*** *(Buhari/5167, Müslim/1929)*

b. Avlanmada kullanılan alet veya araç, taş gibi kesiciliği olmayan bir şey ise, hayvanı ağırlığı veya yakıcılığı sebebiyle öldürmüşse, o hayvanın etini yemek caiz olmaz.

* Her hangi bir hayvanı (ehli olsun vahşi olsun) ateşli bir silah ile öldürmek, caiz değildir, eti haramdır. Ama bu gün maalesef her yerde avcılar av tüfeğiyle öldürdükleri hayvanların etlerini yemektedirler.* *(Halil Günenç – Büyük Şafii İlmihali)*

* Hanefilere Göre ise: Tüfek kurşunuyla avlanan hayvana gelince şunu demek gerekir ki: Kurşun her ne kadar bedeni delip kanı akıtırsa da hayvanın, kurşunun süratinden doğan ağırlığından mı yoksa kurşunun açtığı yaradan mı öldüğü

hususunda şüpheye düşülebilir. Böyle bir şüphenin baş göstermesi hâlinde avlanılan hayvanın eti helâl olmaz. Ama kurşunun süratinden doğan ağırlığından değil de, kendisinde açtığı yaradan dolayı öldüğü kesinlikle anlaşılırsa eti helâl olur.

Saçma da kurşun gibidir. Saçmayla vurulan büyük bir hayvanın, saçmanın atım süratinden doğan ağırlığından dolayı öldüğü düşünülmezse eti helâl olur. Zîrâ bu hayvanın ölümü şüphe yok ki, yaralanmadan ötürüdür.* *(Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı)*

Av İçin Yetiştirilmiş Hayvanlarla Avlanmak

Av için yetiştirilmiş köpek, kaplan, arslan, doğan, şahin gibi hayvanların yakaladıkları avlar -aşağıdaki şartlar mevcutsa- mubahtır.

1. Sahibi tarafından bırakıldığında ava doğru gitmelidir.

Avlanması istenen hayvana doğru giderken başka bir şey görüp ona doğru giden bir av hayvanının avladığı yenmez. Çünkü kendisinde avcılık şartı tahakkuk etmemiştir. Ancak onun tuttuğunu, sahibi yetişip boğazlarsa yenir.

2. Sahibi tarafından ava salındığında koşarak gitmelidir. Sahibi çağırıp durmasını emrettiğinde de hemen durmalıdır.

3. Sahibi tarafından ava salındığında ve sahibi gelmeden önce öldürdüğünde, o hayvandan bir şey yememesi gerekir. Eğer avı getirip sahibinin önüne bıraktıktan sonra yerse onun avcılık vasfı düşmez.

4. Yukarıda sayılan üç şart, av için yetiştirilmiş hayvanda âdet halini almış olmalıdır.

Av için yetiştirilmiş avcı hayvanlarla avlanmanın ve avlanan hayvanın helâl olduğunun delili şu ayettir: ***"Sana kendilerine neyin helâl kılındığını sorarlar. Onlara de ki: 'Bütün temiz şeyler size helâl kılındı. Allah'ın size öğrettiği gibi öğretip yetiştirdiğiniz avcı hayvanların yakalayıp öldürdüklerinden de üzerlerine Allah'ın ismini anarak yiyin."*** (Mâide/4)

Başa Dön

Ayette geçen 'mükellebîne' kelimesi “teklib” kökünden gelmektedir ve bir hayvanı avcılığa alıştırmak demektir.

İmam Şafii bu kelimenin anlamını şöyle izah etmektedir: *'Emir verildiğinde emri yerine getiren ve yasaklanan şeye riayet eden köpek veya av için yetiştirilmiş başka bir hayvan, tam anlamıyla eğitilmiş demektir'.*

Ayette geçen 'Avcı hayvanların sizin için yakaladıklarından' ibaresinden maksat da avladığı hayvana dokunmamasıdır. Ayetin mefhum-u muhalifinden anlaşıldığı üzere *'Sahibi için avlanmamış ise, yani avladığından yemişse, o avın helâl olmadığım ve böyle hayvanın avcılığına şer'an itibar edilmeyeceğini'* gösterir.

Bu hususta Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: ***“Sen öğretilmiş av köpeklerini, üzerlerine besmele çekerek saldığın zaman onlar öldürmüş olsalar bile, onların senin için tuttukları avdan ye! Ancak köpeğin o avdan yemesi hali müstesna! Şayet köpek avdan yerse sen o avdan yeme. Çünkü o takdirde köpek o avı (senin için değil de) sadece kendisi için tutmuş olabilir.”*** *(Buhari/2356, Müslim/1968)*

Avlamanın Boğazlama Yerini Tutması

Avda kullanılan aletler avın etinin yenmesini caiz kılacak türden olursa ve avcı da hayvana yetişemeden önce ölürse, o hayvan boğazlanmış gibi kabul edilir. Ancak avcı, ölmeden hayvana yetişirse onu -ileride zikredeceğimiz gibi- şer'î ölçülere uygun olarak boğazlaması gerekir.

Avcı, canlıyken yetişip de hayvanı boğazlamazsa, o hayvanın eti necis olur. Avcı koştuğu halde hayvan ölmeden yetişmezse, o hayvan boğazlanmış sayılır. Buna zaruri boğazlama denir.

Bunun delili, Râfi b. Hadîc'den rivayet edilen şu hadîstir: *Biz deve ve davar türünden ganimetlere nail olduk. Bu sırada develerden biri kaçtı. Derken mücahidlerden biri ok atıp onu vurdu da bu suretle hayvanı durdurdu (veya öldürdü). Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Vahşi hayvanların*

firarileri olduğu gibi bu hayvanların da muhakkak firar edip kaçanları vardır. Bunlardan biri böyle yaparsa, siz de ona işte böyle muamele ediniz. (Buhari/5190, Müslim/1968)

Ebu Sa'lebe el-Huşem'den şöyle rivayet edilmiştir: Ben Hz. Peygamber'e geldim ve *'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben yetiştirilmiş av köpeğimle de, yetiştirilmemiş av köpeğimle de avlanıyorum. Bu bakımdan bunlardan bize helâl olacakları haber ver'* dedim. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ***"Öğretilmiş köpeğinle her ne avlarsan onun üzerine Allah'ın ismini an, sonra ye! Öğretilmemiş olan köpeğinle avladığın avı diri iken yetişip de boğazlarsan onu da ye!"*** *(Buhari/5170, Müslim/1930)*

Avlanması Helâl Olan ve Olmayan Hayvanlar

Avlanmada esas olan, her çeşit hayvanın avlanmasının helâl olmasıdır: Bunun delili, şu ayettir: ***"İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz."*** (Mâide/2)

Ancak ayetin umumundan şunlar istisna edilmiştir:

1. Yenilmesi helâl olmayan hayvanları avlamak.

Hayvana eziyet veren aletlerle ve araçlarla avlamak haramdır.

2. Sadece eğlenmek veya vakit geçirmek için avlanmak da haramdır.

İster eti yenen hayvanlar olsun, ister yenmeyen hayvanlar olsun hüküm aynıdır.

3. İhramlı olan kişinin avlanması ve avladığı hayvanın etinin yenmesi haramdır. Bunun delili şu ayettir: ***"İhramda iken av öldürmeyin."*** (Mâide/95)

İhramlı olmasa bile Harem dahilinde avlanmak haramdır.

Bunun delili de şu hadîstir: ***Allah Teâlâ şu beldeyi (Mekke'yi) harem kılmıştır. Onun dikeni ve otları koparılmaz. Orada bulunan av hayvanı rahatsız edilmez ve avlanmaz.*** *(Buhari/1510, (İbn Abbas'tan)*

Başa Dön

Harem'de, yerde bulunan bir şey alınmaz. Ancak aldıktan sonra bir sene mescitte ilan etmek şartıyla alınabilir. Alıp ilan etmemek haramdır.

Çünkü Allah Teâlâ Mekke'yi haram kılmıştır. Ayrıca bir de Mekke'nin hürmeti vardır.

Eti yenilmeyen ve eziyet veren hayvanın avlanması haram değildir. Eziyet vermeyen hayvanı avlamaksa haramdır. Eziyet vermeyen ve ihtiyaç duyulmayan hayvanın da avlanması haramdır.

* ***Avlamak ile elde edilen hayvanın etinin yenilebilmesi için dokuz şart vardır:***

1 - Avcının bulunması: Avcı bulunmaz, avcılık yapan hayvan, kendi kendine gidip bir avı öldürürse helâl olmaz.

Boğazlayan kimsenin iki şartı olduğu gibi avcının da iki şartı vardır:

a) Avcının Müslüman veya Kitabî olması.

b) İhramda olmamasıdır.

2 - Av'ın, eti yenilen bir hayvan olması. Eti yenilmeyen, fil gibi bir hayvan avlanmakla helâl olmaz.

3 - Yaralayıcı bir âlet atmak, yahut avcı olan hayvanı göndermek.

4 - Yaranın olması. Avı, kesici bir âletle değil, taş ve okun enlemesiyle yara yapmadan avı öldürür veya av tuzaklarda boğulur veya ok ona değdikten sonra bir dağdan düşüp ölürse helâl değildir. Fakat havada iken ok ona değer ve yere düşer ölürse helâl olur.

5 - Yaranın öldürücü olması, avın aldığı yara hafif olursa ele geçirilince kesilmesi gerekir.

6 - Köpek veya doğan gibi bir hayvan ile avcılık yapılırsa öğretilmiş olması. Yani avcı, "git" dediği zaman gider, "gitme" dediği zaman gitmez, avı yakaladığı zaman onu ne yer, ne de bırakır. Ayrıca bu durumun tekerrür etmesi gerekir. Bu şartlar dahilinde av ölse de helâldir. Yok eğer köpek ve doğan öğretilmemiş ise, yakaladığı avı öldürürse helâl olmaz. Ancak hayatta iken avcı köpek veya doğanın elinden alır keserse, mübah olur.

Köpek veya doğan gibi bir hayvanın öğretilmiş olduğu sanılır, sonra bir avı yakalar ve yerse haram olur.

Köpek ile avcılık yapan kimsenin, köpeğin ağzının değdiği yeri, bir sefer toprak ile olmak üzere yedi defa yıkamak icab eder.

Öğretilmiş köpek, bir avı yakalayarak üstüne çöker öldürürse mübah olur.

7 - Bir alet ile avcılık yapıldığı takdirde, ok, hançer gibi kesici bir alet ile olmalıdır. Taş, değnek veya ateşli bir silah ile öldürülen avın helal olup olmadığı hususunda ihtilaf vardır. Fakat bir taş veya değnek veya ateşli bir silah ile avın ayağına veya kanadına isabet edip diri olarak yakalayarak boğazlarsa mübah olur.

Bir kimse okunu ava atar onu ikiye bölerse, helâl olur.

8 - Avın vahşi veya ehli olup vahşileşmiş bir hayvan olmasıdır. Ehli bir hayvana ok veya köpeği saldırtıp onu öldürtmekle helâl olmaz. Ancak kuyuya veya bir çukura düşer ve onu çıkarmak veya olduğu yerde boğazlamak mümkün olmazsa, kama gibi keskin bir alet ile onu öldürmek mübah olur.

9 - Avın kaybolmamasıdır. Bir kimse, avı hançer ile yaralarsa, sonra göz önünden kaybolur veyahut köpek ile avın her ikisi kaybolur sonra avın ölmüş olduğunu görürse haramdır. * *(Halil Günenç- Büyük Şafii İlmihali)*

SORU -Tüfek ve çifte ile avlanmak caiz midir?

Cevap: Tüfek ve çifte ile yapılan avcılık hususunda ihtilaf vardır. Şafii mezhebine göre av küçük olsun büyük olsun ateşli aletlerle avcılık yapmak kesinlikle haramdır. Ancak iyi nişancı olduğu takdirde avın ayağına veya kanadına isabet edeceğini biliyorsa onunla av yapmakta beis yoktur. Ve yakaladığı zaman normal olarak onu kesecektir.

Hanefi ulemasının bir kısmı; ateşli aletlerle avcılık yapmak caiz değildir. Çünkü mermi kesici değil, ateş gücünden avı öldürür. Bazıları da kesici alet ve ok gibi vücudu delip kan akıttığı için onunla avcılık helaldir der. *(Halil Günenç-Fetvalar-424)*

Onbirinci Bölüm
-*-*- YİYECEKLER VE İÇECEKLER -*-*-

A- Helâl ve Haram Olan Yiyecekler
a. Denizde Yaşayan Hayvanlar
b. En'âm
Haram Olan Yiyecekler
Helâl Olan Yiyecekler

Mezheplere Göre Yenmesi Helal ve Haram Hayvanlar

Zaruret Hali
B- Helâl ve Haram Olan İçecekler
Helâl Olan İçecekler
Haram Olan İçecekler
Uyuşturucular
İstisnaî Haller
1. Zaruret hâli
2. Tedavi için kullanılması
3. Ameliyat esnasında kullanılması
İslam'a göre sigaranın hükmü nedir?

YİYECEKLER VE İÇECEKLER

A- Helâl ve Haram Olan Yiyecekler

Yiyeceklerin helâl ve haram olmasındaki asıl, şu ayetlerdir:

"De ki: 'Bana inen vahiyde (Kur'an'da) yiyen bir kimse için yiyeceği şeyden -leş, kan, domuz eti veya Allah'tan başkasının adına bir fısk olarak boğazlanan müstesna- (sizin haram kıldıklarınızdan) haram edilmiş bir şey bulamıyorum'. Bununla beraber kim çaresiz kalırsa (başkasının hakkına) tecavüz etmemek ve zaruret miktarını aşmamak şartıyla (bu istisna edilen haramlardan da yiyebilir). Şüphesiz ki rabbin çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir." (En'âm/145)

"Onlara tayyibâtı (temiz şeyleri) helâl, habis şeyleri de haram kılar." (A'raf/157)

"(Ey Muhammedi) Sana kendilerine neyin helâl

kılındığını sorarlar. Onlara de ki: 'Bütün tayyiblef (temiz şeyler) size helâl kılındı'." (Mâide/4)

Tayyib olan şeylerden maksat, akl-ı selimin güzel ve temiz kabul ettiği şeylerdir. Bu ayetler esas alınarak, helâl veya haram olması bakımından yiyeceklerin hükmü üç konuda beyan edilebilir:

Birinci Konu

Asr-ı Saadet'te ve zenginlik halinde Arapların hoş ve güzel kabul ettikleri her şey helâldir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a. Denizde yaşayan tüm hayvanlar

Bu, balığın tüm çeşitlerini -isimleri ne olursa olsun- kapsamaktadır. Çünkü İslâm'ın geldiği dönemde Araplar tüm balık çeşitlerini temiz olarak kabul ediyorlardı. Şeriat da bunu tekid ederek balıkların yenilmesini helâl kabul etmiştir.

Ebu Hüreyre'den şöyle rivayet edilmiştir: ***"Bir adam, Rasûlullah'a 'Ey Allah'ın Rasûlü! Biz deniz yolculuğu yaparız ve beraberimizde az su taşırız. Onunla abdest alsak susuz kalırız. Bu durumda deniz suyundan abdest alabilir miyiz?' dedi. Hz. Peygamber 'Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir' buyurdu"*** *(Tirmizî/69)*

"Size ve sefer halindekilere yararı olsun diye deniz avı ve onun yenmesi size helâl kılınmıştır." (Mâide/96)

Ayetteki deniz avından maksat, denizde avlanan balıklar ve diğer deniz mahluklarıdır. Kurbağa ve yengeç gibi hem denizde hem karada yaşayabilen hayvanların eti haramdır.

b. En'âm

En'âmdan maksat deve, sığır, koyun, keçi, at, vahşi sığır, vahşi merkep, geyik, tavşan ve Arapların temiz ve hoş kabul ettikleri ve şeriatın da helâl olduğunu' söylediği tüm hayvanlardır. Ancak katır veya evcil merkep gibi şeriatın haram kabul ettiği hayvanlar en'âmdan istisna edilmiştir.

Cabir b.- Abdullah'tan şöyle rivayet edilmiştir: ***"Hz. Peygamber, Hayber Günü, evcil merkeplerin etini haram kıldı.***

Atların etinin yenmesine ruhsat verdi"*. (Buhari/5204)*

Yine Cabir'den şöyle rivayet edilmiştir: ***"Hz, Peygamber bize at eti yedirdi ve evcil merkep etini yasakladı"*** *(Tirmizî/1794)*

Katırlar da evcil merkeplere dahildir. Ebu Davud'un rivayet ettiği bir hadîste bu husus belirtilmiştir. Ayrıca kalır, eti haram olan bir hayvanla,' eti helâl olan bir hayvandan meydana gelmiştir. Bu bakımdan merkebin haram olması, at'ın helâl olmasına ağır basar.

Asr-ı Saadet'te Araplar tarafından habis (pis) sayılan tüm haşere ve benzerlerinin yenilmesi haramdır. Ancak şeriatın yenilmesine müsaade ettiği şeyler bundan müstesnadır.

Bu hayvanların helâl veya haram olmasında, diğer kavimlerin değil de Arapların örfünün dikkate alınmasının sebebi, Arapların, şeriatın ilk muhatapları olmalarıdır. Hz. Peygamber, onların arasından gönderilmiş, Kur'an ilk defa onlara nazil olmuş ve hitap etmiştir.

İkinci Konu

Kuvvetli, yırtıcı ve dişlerini silah yerine kullanan tüm hayvanların etleri haramdır. Bunlar köpek, domuz, kurt, ayı, kedi, ibn avi (bu, tilkiden büyük, köpekten küçük ve tırnaklan uzun bir hayvandır)', arslan, kaplan, maymun ve benzeri hayvanlardır.

Ön dişleri zayıf olan, bunlarla herhangi bir şeyi parçalama imkânı olmayan hayvanın eti haram değildir. Meselâ sırtlan *(Tirmizî/1792)* ve tilki böyledir.

Güçlü tırnakları olup tırnaklarıyla parçalayan kuşların da tümü haramdır. Bunlar kartal, doğan, şahin gibi kuşlardır.

İbn Abbas'tan da şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber, azı dişli olan her yırtıcı hayvanın ve pençeli olan her yırtıcı kuşun etini yemekten nehyetti"*(Buhari/5216)*

Bu hayvanlar yırtıcı bir tabiata sahip olduklarından leş yerler ve leş yedikleri için de pis sayılırlar.

Üçüncü Konu

Yılan, akrep, fare gibi zararları sabit olup öldürülmesi

sünnet olan hayvanların da etleri haramdır. Saydığımız hayvanlar ve benzerleri, Araplar tarafından temiz ve hoş görülseler de haramdır. Çünkü bunları öldürmek sünnettir. Ayrıca bunların çoğu, Arapların yemekten tiksindikleri hayvanlardı.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Hayvanlardan beş (tür) vardır ki bunların hepsi de fasıktır. Bunlar Harem dahilinde de öldürülürler: Karga, çaylak, saldırgan köpek, akrep ve fare!***

Helâl ve Haram Olan Yiyecekler Hakkında Bir Hatime

Daha faydalı olması için helâl ve haram olan yiyeceklerin bir kısmını zikretmek istiyoruz.

Haram Olan Yiyecekler

a. Haşeratın tamamı haramdır.

Haşerattan maksat, ısırıcı küçük hayvanlardır. Bunlar karınca, sinek, böcekler, yılan, kurtçuklar, sivrisinek, bit, sursur, vaziğ denilen sam-ı ebres, iğneli ve zehirli hayvanlar, bal arısı, eşek arısı, akrep ve benzeri hayvanlardır. Çekirge, kirpi, kertenkele, yarbu gibi hayvanlar ise bunlardan istisna edilmiştir.

b. Haram olan kuşlar şunlardır: Papağan, tavus kuşu, rahame (nesir-denilen kuşa benzer), bugasa (güzel bir kuştur, kartaldan daha küçük, zayıf pençeli ve hızlı uçamayan bir kuştur), huttafe (sırtı siyah, kârnı beyaz olan bu kuş yaz mevsiminde evlere sığınır) ve yarasadır.

c. İçine necis bir şeyin düştüğü sirke, zeytinyağı, pekmez ve benzeri sıvı maddeler de yenmez. Çünkü bunların temizlenmesi mümkün değildir.

d. Bedene zarar veren taş, toprak, cam, zehir gibi tüm maddeler de haramdır.

Helâl Olan Yiyecekler

a. Turna, tokul, kaz, tavuk, kuta, çekliç, zibi, serçe şeklinde olan kuşlar, suyu insan gibi içen ve öten kuşlar, andelip, sığırcık, bülbül ve benzeri kuşlar helâldir.

b. Temiz ve zararsız olan tüm maddeler helâldir.

Bunlar çiçekler, meyveler, taneler, yumurta, peynir ve benzeri şeylerdir. Nefislerin tiksinip pis saydığı sümük, meni ve

benzeri şeyler ise haramdır.

c. Eti yenen hayvanların sütleri helâl, eti yenmeyen hayvanların sütleri haramdır. Ancak insan sütü temizdir, onu yemek ve içmek helâldir. Allah hakikati daha iyi bilir.

* Koyun, keçi, deve, sığır, manda, at, devekuşu, tavşan, ceylan, tilki, tavuk, ördek, kaz, güvercin, kirpi, balık, çekirge gibi hayvanların etleri mübah olup yenilebilir.

Azı dişleriyle kapıp parçalayan ve kendi kendini savunabilen kurt, ayı, kaplan, maymun, pars, fil, köpek, domuz, kedi, keler gibi hayvanların eti haramdır.

Tırnaklarıyla kapan kartal, çaylak, akbaba, alaca, karga, atmaca, şahin ve yarasa gibi kuşların da eti haramdır.

Fare, akrep, yılan, kaplumbağa, yengeç, pire, bit, sinek ve benzeri haşaratın eti de haramdır.

Sadece denizde yaşayabilen bütün hayvanların eti mübah olup yenilebilir. Kurbağa ve yengeç gibi hem denizde hem karada yaşayabilen hayvanların eti haramdır.

Bir tavuk, pisliği yiye yiye etinin tadı değişirse eti haram olduğu gibi, kuzu gibi bir hayvan da köpeğin sütünü emer ve onunla beslenirse haramdır.

Bir hayvan kesilir, karnında bir yavru çıkarsa, şayet canlı ise onu kesmek lazımdır. Anası kesildiğinde ölmüş ise o da şer'an kesilmiş sayıldığından eti mübah olur. Annesini kesmeden evvel ölmüş ise haramdır. *(Hanefi İmam Munammed ile İmam Yusuf, İmam-ı Şafii gibi düşünüyor. İmam Ebu Hanefiye göre ise; Eğer hayvanın kesiminden sonra karnından canlı bir cenin (yavru) çıkarsa kesilerek yenebilir. Kesilmediği takdirde cenin etinin yenilmesi haramdır.)*

Eti yenilen canlı bir hayvandan bir parça et kesilirse leş hükmünde olup haramdır. * *Halil Günenç-Büyük Şafii İlmihali)*

Mezheplere Göre Yenmesi Helal ve Haram Hayvanlar

ŞAFİİ	
Mübah	- Davar ve sığırlar, deve, yabani sığır, tavşan, kirpi, dağ keçisi, sincap, zebra, geyik, ceylan, tavşan, yabani koyun, at; ön dişleri zayıf olup bunlarla herhangi bir şeyi parçalama imkânı bulunmayan sırtlan *(Tirmizi, Et'ime/4; Ebu Davud, Et'ime/32; Nesai, Sayd/27)*, tilki, - Bütün deniz hayvanları (Midye, istiridye, ıstakoz) Kendiliğinden ölüp suyun üstüne çıkmış balık; - Martı ve balıkçıl kuşları; Tavuk, hindi, güvercin, kumru, keklik, karatavuk, kaya kuşu, bülbül, sığırcık, bıldırcın, sarıasma, toy kuşu, deve kuşu, ördek, kaz. ördek, güvercin, turna, tokul, çekliç, zibi, serçe şeklinde olan kuşlar, suyu insan gibi içen ve öten kuşlar, andelip, sığırcık, bülbül ve benzeri kuşlar vb kuşlar. Leylek müstesna, bütün su kuşları da helaldir.
Haram	-Kurt, aslan ve kaplan, domuz, ayı, pars, leopar, panda, panter, çita, jaguar, puma, samur, sansar, kokarca, goril, maymun türleri (şempanze, babun, gibon, orangutan), fil, zürafa, köpek, kedi, kunduz, porsuk, vaşak, çakal, gelincik gibi avını köpek dişiyle (ön dişleri) yakalayan yırtıcı hayvanlar; -Hem suda hem de karada yaşayan hayvanlar, kurbağa, kaplumbağa, yengeç, yılan, timsah vb. -Fare, yaban faresi, arap tavşanı, akrep, yılan, kene, kurbağa, kara ve deniz kaplumbağası, arı, kara sinek, sivrisinek, köstebek, bit, pire gibi böcekler. -Tırnaklarıyla kapan ve yırtıcı olan kartal, doğan, çaylak, akbaba, alaca, karga, atmaca, şahin ve yarasa gibi kuşlar, lori kuşu, tavus kuşu, hüdhüd, papağan -Eşek, katır, pisliği (hayvan gübresi) yiye yiye etinin tadı değişen tavuk, domuz ve köpeğin sütünü emen ve beslenen kuzu ve oğlak

HANEFİ	
Mübah	-Davar ve sığırlar, Zürafa, kanguru, zebra, tavşan, deve, deve kuşu, buffalo, bizon, lama, dağ keçisi, geyik, ceylan, antilop, yabani koyun, At (imameyn) - Balığa benzeyen deniz canlıları, yılan balığı tilki (imameyn) -Kırlangıç, saksağan, kumru, bülbül, keklik, bağırtlan kuşu, güvercin, kanarya, muhabbet kuşu, sülün, bıldırcın, tarla kargası, tavus kuşu, papağan, turna, saka kuşu, çalı kuşu, ispinoz, serçe ve sığırcık, karatavuk, turna, yabani ördek, yabani kaz, kuğu, penguen -Tavuk, kaz, ördek, hindi -domuz sütü ile beslenen oğlak

Mekruh	At (Ebu Hanife), midilli, hüdhüd, yarasa (haram diyen de var),
Caiz olmayan	Çakal, sincap, samur, sansar, keler, gelincik, baykuş, atmaca ve her türlü haşerat.
Haram	-Domuz, kurt, ayı, aslan, kaplan, pars, leopar, panda, panter, çita, jaguar, puma, kokarca, goril, maymun türleri [şempanze, babun, gibon, orangutan, sırtlan, fil, köpek, kedi, kunduz, porsuk, vaşak, tilki (Ebu Hanife), çaylak, kartal, kerkenez, kuzgun, akbaba, leş kargası, yarasa, şahin, martı, leylek, flamingo, egret, kelaynak gibi kuşlar, yırtıcı kuşlar -Fare, yaban faresi, arap tavşanı, akrep, yılan, kene, kurbağa, timsah, kara ve deniz kaplumbağası, arı, kara sinek, sivrisinek, köstebek, kertenkele, salyangoz, kirpi, bit, pire gibi böcekler. kurbağa, balığa benzemeyen bütün deniz hayvanları (Midye, istiridye, istakoz) Kendiliğinden ölüp suyun üstüne çıkmış balık,

MALİKİ	
Mübah	-Davar ve sığırlar, deve ve yabani hayvanlar, at köstebek, ada tavşanı, tavşan, kirpi, durbub, boğazından kesilmesi halinde ve zehrinden zarar görmeyeceğinden emin olduğu takdirde yılan, -Bütün deniz hayvanları, deniz kaplumbağası -Bütün vahşi hayvanları kerahetle birlikte mübah, -Bütün türleriyle (yırtıcı olanlar da dahil) kuşlar, -Akrep, osurgan böceği, hamam böceği, çekirge, karınca, kurt, güve gibi böcekler
Mekruh	-Bütün vahşi hayvanları kerahetle birlikte mübah, eşek, -Yarasa, firavun faresi, mutemet olan görüşe göre evcil köpek, Zahir olan görüşe göre maymun, uzun kuyruklu maymun -Meşhur olan görüşe göre necasete ulaşan ev fareleri mekruhtur.
Haram	domuz, köpek (mekruh diyen de var) At (bir kısım alimler)
HANBELİ	
Mübah	-Davar ve sığırlar, deve, tavşan, At, zürafa, keler, ayı ile sırtlan (diğerleri bilinmiyor) Ayı, Karga, tavus kuşu ve papağan, Bütün deniz hayvanları (Midye, istiridye, istakoz) Kendiliğinden ölüp suyun üstüne çıkmış balık, deniz kaplumbağası, yengeç
Haram	- Kurt, aslan ve kaplan gibi vahşi hayvanlar; domuz, köpek - doğan, şahin, akbaba bunlara benzer yırtıcı kuşlar; Kırlangıç, karga, yarasa, martı, kurbağa, yılan balığı, tilki, kirpi, At, kara kaplumbağası

(Bu tablolar, özellikle; Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı, İslam Fıkhı Ansiklopedisi, Büyük Şafii İlmihali ve Büyük Şafii Fıkhı kitaplarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

ZARURET HALİ

Yukarıda zikrettiğimiz hayvanların haram olmasından 'zaruret halinde onları yemek' istisna edilmiştir. İnsan mecbur kaldığında sayılan haram yiyeceklerin tümü kendisine helâl olur. Ancak bu helâllik, midesini tıka basa doldurmamak, hayatta kalacak kadar yemek ve

başkasının hakkına tecavüz etmemek şartına bağlıdır.

Bunun delili şu ayetlerdir: ***"Nefislerinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size karşı çok bağışlayıcıdır."*** (Nisa/29)

"***Kim şiddetli bir açlıkta kaçınılmaz bir ihtiyaçla baş başa kalırsa, günaha yönelmeksizin (haram saydıklarımızdan yetecek kadarını yiyebilir). Ona günah yoktur. Çünkü Allah gafur ve rahim'dir."*** (Mâide/3)

"Fakat darda kalana, başkasının hakkına el uzatmamak ve zaruret miktarını aşmamak üzere bunlardan yemesi günah değildir. Çünkü Allah çokça bağışlayan ve merhamet edendir." (Bakara/173)

B- Helâl ve Haram Olan İçecekler

Helâl Olan İçecekler

İçeceklerde esas olan -yiyeceklerde olduğu gibi- mubah olmaktır.

"O (Allah) ki yeryüzünde bulunanların hepsini sizin (faydalanmanız) için yarattı." (Bakara/29)

Bu bakımdan gökten inen sular ve yerden çıkan meyve, çiçek ve benzeri şeylerin suları (şerbet, şurup ve şıraları) helâldir.

"Biz gökten temiz bir su, indirdik ki onunla ölü bir beldeyi (toprağı) canlandıralım ve yarattığımız hayvanlardan ve insanlardan bir çoğunu onunla sulayalım." (Furkan/48-49)

Fakat bu umumi helâllikten, haram olduğuna dair delil olanlar istisna edilmiştir.

Haram Olan İçecekler

A. Zararlı ve zehirli olan içecekler haramdır. Çünkü

bunlar bedeni hasta eder ye sonuçta öldürür.

"Sakın kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın." (Bakara/195)

"Nefislerinizi Öldürmeyin." (Nisa/29)

B. Kan, sidik ve eti yenmeyen hayvanın sütü -insan sütü hariç- necistir.

Bunların vücuda zarar vermesi söz konusu olduğu gibi, insan nefsi de bunlardan tiksinir. Haram olan şeyler konusunda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"... leş, kan, domuz eti..." (En'âm/145)

Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Bir bedevi mescitte işedi. Cemaatin bir kısmı hemen ona doğru kalktı. Bunun üzerine Rasûlullah 'Onu rahat bırakın' dedi. Bedevî işini bitirince Rasûlullah bir kova su istedi ve suyu sidiğin üzerine döktü"*(Buhari/216, Müslim/484)*

C. Sarhoş edici olan içkilerin tümü haramdır.

Bunlar ister şarap olsun, ister başka içkiler olsun hüküm aynıdır. Sarhoşluk veren her şeyin haram olduğu nassla sabittir.

"Ey iman edenler! (Aklı gideren her) içki, kumar, (ibadet ve saygı duruşu için) dikilen taş (ve benzeri şeylerden yapılan put)lar ve kısmet okları ancak pistirler ve şeytanın (süslü gösterdiği) işlerdendir. Bunlardan sakının. Umulur ki felah bulursunuz." (Mâide/90)

Nehiyde, ictinab tabirini kullanmak, havam tabirinden daha beliğ ve daha manâlıdır. Zira içkiyi haram etmek, onu yapmayı, satmayı ve almayı kapsamaz. Sakının (ictinab edin) tabiri ise, içkiyi yapmaktan, satmaktan, almaktan kaçınılmasını da ifade etmektedir.

Sarhoşluk Veren Her Madde Haramdır

Söz konusu ayet, sadece üzümden yapılan içkinin (şarabın) haram olması hususunda nass (ayet ve hadis) olmakla beraber, sarhoşluk veren her şeyi kapsamaktadır. Çünkü Uz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Sarhoşluk veren her içki haramdır." *(Buhari/5263, Müslim/2001, (Hz. Aişe'den)*

Ayrıca Hz. Peygamber hamr hakkında şöyle buyurmuştur: ***"Sarhoşluk veren herşey hamr'dır. Her hamr da haramdır."*** *(Müslim)*

Bu bakımdan konyak veya votka gibi değişik isimler verilmesi, bu içkileri hamr hükmünden çıkarmaz.

Hamr'ın haram olmasının sebebinin sarhoşluk verici olması olduğunda tüm Müslümanlar ittifak etmişlerdir. Bu durumda sarhoşluk veren her içkinin hamr kapsamına dahil olması gerekir. Bu da sarhoşluk veren her içkinin haram olması demektir. İçkilerin isimleri ve hangi maddelerden yapıldığı hükmü değiştirmez.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Ümmetimden birtakım kimseler içkinin adını değiştirerek onu mutlaka içecekler."*** *(Ebu Dâvud/3688, İbn Mâce/4020)*

Meselâ dari *(Hurma dikeni. Acı ve dikenli bir ağaç)*, şıraya katıldığında onu katılaştırıp sarhoşluk verici hale getiren bir danedir.

Sükr, aklı işlevsiz bırakan şiddetli bir heyecandır ki reşitliği ve liyakati ortadan kaldırır. Sarhoşluk veren şeylerden (müskir) maksat, bir miktar içildiğinde sarhoşluk veren her şeydir. Bunlardan sarhoş etmeyecek kadarı -meselâ bir damla içmek- bile haramdır.

Fakihler bunu şu meşhur kaide ile ifade ederler: ***'Çoğu sarhoş edenin, azı da haramdır'.*** Bu kaide, bir hadîsin lafzından alınmıştır. *(Ebu Dâvud/3681, Tirmizî/1866, İbn Mâce/3393)*

"Sarhoş eden her içecek haramdır. Bir farak'ı sarhoş eden İçeceğin bir avucu da haramdır." *(Tirmizî/1867, Ebu Dâvud/3687, (Hz. Aişe'den)* (Farak: Bölgelere göre 8-20 lt arası değişen eski bir ölçü birimi)

Sarhoşluk Veren Her Maddenin Necis Olması

Şafii mezhebinde, sarhoşluk veren her sıvı necistir ve bunun delili de şu ayettir: ***"Ey îman edenler! (Aklı gideren her)***

içki kumar, (ibadet ve saygı duruşu için) dikilen taş (ve benzeri şeyden yapılan put)lar ve kısmet okları pistir ve şeytan'ın (süslü gösterdiği) işlerdendir. Bunlardan sakının. Umulur ki felah bulursunuz." (Mâide/90)

Ayetin metninde geçen rics kelimesi, pis (necis) demektir.

Sarhoşluk Veren Şeylerin Haram Kılınmasının Hikmeti

Allah Teâlâ insanlara birçok nimetler vermiştir. Onların başında akıl nimeti gelir. Akıl, ayırt edici bir nimettir. Allah, insanı akıl ile diğer canlılardan üstün kılmıştır. İnsanın bireysel ve toplumsal hayatı ancak akı! sayesinde tekâmül etmektedir.

Sarhoş eden şeyler ise bu nimeti muattal bırakmaktadır. Akıl muattal bırakılır ve fonksiyonunu icra edemez duruma gelirse, nefsin hamakatı ön plana çıkarak, aklı, şehvetin emrine âmâde kılar. Bu duruma düşen insanın içinde kin ve nefret duygulan kabarır, toplum arasında sevgi ve kardeşlik bağları kesilir ve Müslümanlar arasında düşmanlık yayılır. Ayrıca içki insanı Allah'ın zikrinden ve rahmetinden de uzaklaştırır. İşte bütün bunlara şu ayet işaret etmektedir:

"Şeytan, ancak içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ın zikrinden ve namazdan alıkoymak istiyor. Artık vazgeçecek misiniz?" (Mâide/91)

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: ***"İçkiden sakının. Çünkü o her kötülüğün anahtarıdır."*** *(Hakim, Müstedrek, IV/145)*

"Hamr'dan sakının. Şüphesiz o bütün kötülüklerin anasıdır." *(Neseî, 8/315*

Yani her kötülük ve fesadın kaynağıdır. İşte bunlar, sarhoş eden şeylerin haram olmasının hikmetlerindendir.

İçki İçmenin Hükmü

Sarhoşluk veren şeyleri ve bunların haram olduğunun delillerini beyan ettikten sonra, şimdi içki içmenin hükmünü izah edelim.

İçki içmenin, biri kazaî, diğeri dinî olmak üzere iki hükmü

vardır.

Kazaî hüküm, içki içen kimseye had cezasının uygulanmasıdır. Dinî hükmü ise, ahirette azap görmeyi gerektiren bir günah olmasıdır.

Ahiretteki hükümden uzun uzadıya bahsetmeyeceğiz. Çünkü bu, kul ile rabbi arasındaki bir husustur. Bu hüküm, dünyevî cezalar ve hâkimlerle ilgili değildir. Bu, Allah Teâlâ'nın hikmetine, kaza ve kaderine bağlıdır. Ancak bütün âlimler, kasten içki içmenin en büyük günahlardan biri olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu günahın cezası, ahiretle şiddetli bir azaptır. Ancak Allah'ın bağışlaması da mümkündür.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Dünyada iken sarhoş edici içki içene ahirette tînet'ul-habâl'dan içilmesi aziz ve celil olan Allah üzerinde bir taahhüddür.***

- Yâ Rasûlullah! Tînel'ul-Habâl da nedir?

- O, cehennem ehlinin bedenlerinden çıkan ter (veya irin)dir. *(Müslim/2002)*

İçki İçmenin Cezası

İster şarap, isler diğer içkiler olsun, sarhoşluk veren bir içkiyi içmenin cezası 40 sopadır. Ancak devlet başkanı isterse 80 sopaya kadar çıkarabilir. 40'tan fazlası, tâzir cezasıdır. Bunun delili, şu hadîslerdir.

Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir: 'Hz. Peygamber'e, şarap içmiş bir kimse getirildi. Hz. Peygamber ona yapraklan soyulmuş iki hurma değneği ile 40 kadar celde vurdu' *(Müslim/1706)*

* Çoğu sarhoş eden nebizden içen kimse, sarhoş olmayacak kadar içse bile, yine de had uygulanır. İmam Şafiî; "Bir içkinin sarhoş edici olduğu bir kimsenin ondan içtiğinde sarhoş olması ile anlaşılabilir. Bundan sonradır ki o içkiden içene had uygulanabilir" demektedir. İmam Şafiî, Ömer (r.a) zamanında şöyle bir olayın geçtiğini nakletmektedir: Ömer (r.a), cenaze namazı kılmak için çıktığında Saib'in sesini duydu. O şöyle diyordu: "Ben Ubeydullah ve arkadaşlarından şarab kokusu aldım. Hz. Ömer; ***"ne içtiklerini soruşturacağım. Eğer sarhoş edici ise onlara had uygularım"*** dedi. Süfyan, Saib b. Yezid'in

onlara had uygulanırken hazır bulunduğunu söylediğini nakleder (İmam Şâfiî, el-Ümm, VI, 176-177).*

UYUŞTURUCULAR

Aklı, fikri tembelleştiren, ağırlaştıran, onları muattal hale getiren afyon, haşhaş, benç gibi maddelerin tümü uyuşturucu kapsamına girmektedir ve kullanılması haramdır. Ağızdan iğne (enjektör) veya başka bir yolla alınması hükmü değiştirmez. Çünkü her durumda akla zarar vermesi söz konusudur. Uyuşturucu maddeler, beraberinde birtakım hastalıklar getirir ve kötü neticeler doğurur. Bunların zararları hiç kimseye gizli değildir. Bu bakımdan uyuşturucular da haram olmak bakımından sarhoşluk veren içkilerin hükmüne dahildir,

Ümmü Seleme'den şöyle rivayet edilmiştir: ***"Rasûlullah, sarhoşluk ve dalgınlık veren her şeyi (yemek ve içmekten) nehyetti".*** *(Ebu Dâvud/3686; fmam Ahmed, Müsned, VI/309)*

Uyuşturucu Kullanmanın Cezası

Uyuşturucu kullanmanın cezası tâzirdir. Tâzir ise kınama, dövme, hapis gibi cezalardır ki suçun cinsine ve şiddetine ve adil İslâm kadısının takdirine göre tatbik edilir. Ancak tâzirde darb (dövme) cezası şer'î hadlerden herhangi bir haddin en alt sınırını aşmamalıdır.

İstisnaî Haller

Bazı durumlar tâzir cezasından istisna edilmiştir. Bu halleri şöyle sıralayabiliriz:

1. *Zaruret hâli*

Kişi, boğazında kalan lokmayı yutmak için şarap ve benzeri müskirattan başka bir şey bulamadığında, o lokmayı şarapla yutabilir. Çünkü burada ölüm tehlikesi bulunmaktadır.

Bununla beraber kim çaresiz kalırsa (başkasının hakkına) tecavüz etmemek ve zaruret miktarını aşmamak şartıyla (bu istisna edilen haramlardan da yiyebilir). Şüphesiz ki senin rabbin çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir. (En'âm/145)

2. *Tedavi için kullanılması*

Eğer doktor, sarhoşluk verici bir ilacı başka bir madde ile verir de bu ilaç sarhoşluk verici özelliğini kaybederse ve tedavi için o ilaç da mutlaka gerekli olursa, hastanın bu ilacı alması caizdir. Fakat başka bir maddeyle karıştırıldığı halde sarhoşluk verici özelliğini kaybetmemiş olan bir ilacı, tedavi maksadıyla da olsa almak caiz değildir. Çünkü sarhoşluk verici bir maddenin şifa vermesi mümkün değildir. Onun zararı, umulan faydadan çok daha fazladır.

Tarık b. Suveyd el-Hadremî'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber'e şöyle sordum: ***"- Ey Allah'ın Rasülü! Bizim yörede üzüm bağları bulunmaktadır. Biz onları sıkıyor ve içiyoruz. (Bu hususta ne dersin?)***

- Hayır, onu içmek caiz değildir.

- Biz onu hastalan tedavi etmede de kullanırız.

- O şifa değil, hastalıktır." *(İbn Mâce/3500; İmam Ahmed, Müsned, IV/311 ve V/293)*

İbn Mes'ud'dan şöyle rivayet edilmiştir: ***"Allah, hastalıklarınızın şifasını, size haram kıldığı şeylerde kılmamıştır."*** *(Buhari)*

3. *Ameliyat esnasında kullanılması*

Ameliyat olacak kişi, uyuşturulmadan ameliyata tahammül edemeyecek ise doktorun uyuşturucu bir madde kullanması caizdir. Çünkü şiddetli elem ve acılar, zaruretler gibidir.

Bu bakımdan böyle bir durumda uyuşturucudan yararlanmak yasak değildir. Bunun iğne (enjektör) ile veya tablet ile veya şurup ile verilmesi durumu değiştirmez. Allah hakikati daha iyi bilir.

* **Soru: İslam'a göre sigaranın hükmü nedir?**

Cevap: Konuya girmeden önce iki hususa değinmek istiyorum.

Birinci husus; İslam dini beşeri değil, ilahi ve bağımsız bir nizamdır. Hiçbir kimsenin tekelinde değildir. Hatta

Peygamber (S.A. V)'in dahi onda tasarruf etme yetkisine sahip değildir.

Bunun için o, Allah'ın yarattığı insanların kanunlarına uydu olamaz. İslami hükümleri beşeri kanunlara uydurmaya çalışmak, yanlıştır. İslam ne ise onu olduğu gibi açıklamamız lazımdır. İnsanlar memnun olsun veya olmasın o bizim görevimiz dışındadır. Aksi takdirde onu tahrif etmiş oluruz.

Hepimizin bildiği gibi bugünkü nizam laik olup dine dayalı değildir ve onu hesaba da katmaz. Yani, laik meclis kanun çıkarırken " acaba bu kanun tasarısı İslam'a uygun mu değil mi?" diye endişe etmez ve onu ölçü de almaz. Durum böyle iken Müslüman görünen ve İslama hizmet etmekten söz eden bazı kimseler, İslam'ın bir çok hükmünü mevcut nizama uydu haline getirmeye çalışıyor.

"Dinimiz de laik sistem istiyor. O sadece itikad, ibadet ve ahlaktan ibarettir. Dünya işlerine karışmaz, onları devlete bırakıyor." diyor. Peki miras, faiz, zina, kazıf, iftira, katil, hırsızlık, içki, kumar ve benzeri meselelerle ilgili ayet ve sahih hadisleri ne yapacak, onları nerde saklayacaktır.

Onları saklamak mümkün değildir. Başka bir misal vermek istiyorum; Zekat ve fitre, Kur'anı Kerim' de zikredilen sekiz gruba verilmesi gerekir. Başka kimselere, hatta cami ve medrese gibi yerlere dahi verilmez.

Durum böyle olduğu halde samimi olmayan bu tip insanlar fitre ve zekatın, Türk Hava Kurumuna verilmesi için fetva çıkardılar. Ben "Türk Hava Kurumuna yardım edilmesin" demem. Yardım edilsin. Ama fitre ve zekat, ona verilmez.

İkinci husus; demin dediğimiz gibi İslam dini, beşeri değil semavidir. Hikmet ve hükümlerini belirtirken onu ortaya atılan şu veya bu teorinin tekeline bağlamak henüz o teorinin durumu vuzuha kavuşmadan "İslam'da böyledir. İslam da onu emrediyor." diyerek Kur'an-ı Kerim'in veya Hadisi Şeririn nas ve ibarelerini zorlamak doğru değildir. Zamanla bu teori gerçeğe ters düşebilir. O zaman tevil ve zorlama sebebiyle İslam'ın lekelenmesine vesile olur.

Buna iki misal vermek istiyorum: Milattan önce Yunan filozofları güneş sabit yer küresinin de onun etrafında dönüp dolaştığını söylüyorlardı. Bu görüş uzun zaman hüküm sürdü. Ama birkaç asır sonra başka filozoflar ayrı bir teoriyi ortaya atarak; yerin sabit, güneşin onun etrafında dönüp dolaştığına hüküm verdiler ve bu teoriye asırlarca inanıldı. Hatta birçok tefsir ve fıkıh kitaplarında ona yer verildi. Hikmet ve felsefe kitaplarında okutuldu. Sanki dinimizin görüşü böyledir. Son zamanlarda ise ilim, bu teoriyi reddederek hem güneşin kendi yörüngesinde hem de yerin onun etrafında gezdiğini ispat etti. Halbuki Kur'an-ı Kerim açıkça güneş in kendi yörüngesinde dolaştığını ifade ediyor.

İkinci örnek; Margarina yağları Türkiye'de imal edilip yenmeğe başladığı zaman birçok tabib, "Hayvani yağlar zararlı ve damar sertliği yapar. Margarina yağı ise hafif, zararsız ve sıhhidir. Onu yemeklerde kullanmak lazımdır." diye açıklamalarda bulundular. Son zamanlarda ise tabiplerimiz, fikirlerini değiştirerek, "Margarin yağı zararlıdır, damar sertliği yapar ve sıhhi değildir." diyorlar.

İşte bundan hareket ederek Kur'an-ı Kerim ile Sünneti Seniye'de hükmü belirtilmemiş meselelerin İslami hükmünü teorilere bağlamak doğru değildir. Yani şunu demek istiyorum: İslam dini bağımsız ve ilahi bir nizamdır. Onu beşeri nizama uydu yapmak doğru olmadığı gibi, tıbbın teorilerine de uydu yapmak doğru değildir.

Şimdi sigaranın İslam'a göre hükmünün ne olduğunu kısaca belirtmeye çalışacağım: Sigara saadet asrında ve müçtehidler denilen büyük İslam hukukçularının zamanında yoktu. Müspet veya menfi olarak ondan söz etmemişlerdi. Sigaranın da ana memleketi Fransa'dır. 1070 Miladi tarihinde bir Fransız tarafından yetiştirilip kullanılmış , sonra Fransa dışına ihraç edilmiştir.

Durum böyle olmakla beraber, cihanşumül olan İslam dininin kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ile sünnetin ışığı altında hükmünün ne olduğunu anlamak mümkündür. Her zamanda

bulunmaları gereken müçtehidler, onun hükmünü Kur'an ve sünnetten istinbat edebilirler. Saadet asrında ve ona yakın zaman da afyon denilen uyuşturucu madde yoktu ve İslam aleminde bilinmezdi. Ancak Hülagü, İslam alemini istila ettiği zaman askerleri onu İslam diyarına sokmuşlardı. Çok zararlı ve yuva yıkıcı olduğundan zamanın müçtehid ve alimleri, hükmünü ortaya koymak için münakaşasını yaptılar ve neticede haram olduğuna dair karar verdiler. Zira insanı diğer hayvanlardan üstün kılan birkaç meziyet vardır. Bunların başında akıl meziyeti gelir. Şarap, akıl terazisini zedelediği için Allah-ü Teala onu yasakladığına göre elbette, afyonu ve benzeri şeyleri de yasaklayacaktır. Şarap ile afyon arasında müşterek bir illet vardır. O da sekir ve aklı izale etmektir. Aynı zamanda bu illet afyonda daha kuvvetli ve asıldır. O, hem aklı, hem vücudu uyuşturur.

Bünyeyi tahrip edip yıkar. Yalnız sigaranın haram olduğuna dair kesin bir delil yoktur. Bunun için İslam hukukçuları ihtilaf etmişlerdir. "Helaldir" diyenlerin başında Abdul Gani Ennablüsi, Ali El Echuri Hafni ve Halid Bağdadi gelir.

Başa Dön

Halid-i Bağdadi aynı zamanda İbnü Abidin'in hocasıdır. Bu zat sigara içiyordu. Irak'tan Şam'a gidip yerleşince Şam alimleri kendisini ziyarette bulundular. Alim ve amil olduğu için onların muhabbet ve takdirlerini kazanmıştı. Ancak sigara içtiği için tenkide maruz kalmıştı ve bu sebeple bir gün onları sohbete davet etti. Bir araya geldiklerinde sigaranın durumunu ele aldılar ve yapılan münakaşadan sonra, sigaranın helal olduğuna dair karar verdiler. Sonra da Halidi Bağdadi onların hatırı için sigarayı terk etti. Hatta Hafni ve Halebi gibi zevatlar daha ileriye giderek, "Zevcenin sigara tiryakisi olduğu takdirde, onun kocası nafakasını vermekle mükellef olduğu gibi sigara parasını da vermekle mükelleftir" diyorlar.

Şafii alimlerinden imam Bacuri sigara hakkında üç hüküm vardır:

1- Fakir ve has ta olan kimse için haramdır.

2- Bir kimse onu terk ettiği taktirde hastalanıp zarar görecekse kendisi için vaciptir.

3- Böyle olmadığı takdirde tenzihen mekruhtur, diyor.

"Sigara içmek haramdır" diyenlerin başına Şurun Bulali, Şabravi ve Kalyubi gibi zevatlar gelir. Bunların delili: sigara vücuda büyük zarar verdiği gibi büyük israfa da vesiledir. Aynı zamanda nefret veren bir koku etrafa yayar. Peygamber (S.A.V) şöyle buyurmuştur: ***Soğan, sarımsak yiyen kimse camimize yaklaşmasın. Çünkü, insanlar ondan rahatsız oldukları gibi melekler de ondan rahatsız olurlar***. (Buhari).

Peygamber (S.A.V)'in bu hadisine bakılırsa sigara içen kimsenin, hiçbir zaman camiye gitmemesi lazımdır. Çünkü; sigara kokusu adı geçen şeylerden daha kerih ve nahoştur.

Hülasa: Sigara hakkında eskiden de şimdi de çok şey söylenmiş ve söylenmektedir. "Haramdır" diyen olduğu gibi "Helal" dir diyen de olmuştur.

Kesin bir neticeye varılamamıştır. Ancak biz kati olarak şunu diyebiliriz:

Sigaranın zararı kesin ve umumi olarak tıbben sabit ise dinen de haramdır, içilmesi caiz değildir.

Aksi taktirde, "Haramdır" diyemeyiz. Çünkü; bu gibi şeylerde açık hüküm varid olmadığı takdirde menfaat varsa veya zararsız ise helaldir.

Zararlı ise haramdır.* *(Halil Günenç- Fetvalar-1042)*

-*-*- Onikinci Bölüm -*-*-
Yeminler, Nezr ve Keffaretler

-*-* YEMİNLER -*-*-

Yemin'in Hükmü
Yemin'in Şartları
Sarih ve Kinayeli Yemin
A) Sarih Yeminin Hükmü
B) Kinayeli Yeminin Hükmü
Yemin'in Kefareti
Yemin Ahkâmıyla İlgili Bazı Meseleler

ADAK

Nezr'in Çeşitleri

-*- KEFARETLER -*-

Kefaret Çeşitleri
A) Ramazan'da Cinsî Münasebet Nedeniyle Orucu Bozmanın Kefareti
B) Orucunu Aynı yıl Kaza Etmeyen Hastanın ve Seferinin Kefareti
C) Oruç Tutamayan Yaşlı Kişinin Kefareti
D) Hamile ve Emzikli Kadının Kefareti
E) Haccın Kefaretleri
F) Yemin Kefareti
G) Nezr Kefareti
H) Zihar Kefareti
I) Adam Öldürmenin Kefareti
İ) Hadd Cezası Suçun Kefaretidir

Yeminler, Nezr ve Keffaretler

YEMİNLER

Yemin lugatta '*sağ el', 'güç'* ve *'and içmek'* mânâlarına gelir. Aşağıdaki ayette yemin kelimesi 'güç ve kuvvet' anlamında kullanılmıştır;

Elbette onun gücünü/kuvvetini alırdık. (Hakka/45)

İnsanın sağ eli, sol eline nisbetle daha güçlü olduğundan yemin kelimesi *'sağ el'* için de kullanılır.

Cahiliye devrinde insanlar and içtiklerinde birbirlerinin sağ ellerini tuttukları veya and içen kişi andı ile güç kazandığı için, yemin kelimesi *'and içme'* mânâsında da kullanılmıştır.

Yemin'in ıstılahı mânâsı ise, Allah'ın isim veya sıfatlarından biriyle, bir işi yapmak veya yapmamak hususunda iddiayı kuvvetlendirmek için veya muhtevası sabit olmayan bir sözü, bir şeyi tasdik etmektir.

Kişinin dilinin, kasıtsız olarak yemin cümlesine kayması yemin tarifinin içine girmez. Çünkü bu tür yemin, bir şeyi sağlamlaştırmak, ispatlamak kastıyla yapılmamış, mânâsı düşünülmeden kendiliğinden ağızdan çıkmış bir yemindir. Meselâ kişi normal bir teklifle karşılaştığında 'evet vallahi, hayır vallahi' gibi sözler söylediğinde, buna şer'an akdedilmiş bir yemin denilmez.

Yemini kast etmeden, dili kayıp "Vallahi" derse, ettiği yemin, yemin-i lağv'dir. Günahkâr sayılmaz. Cenab-ı Hak buyuruyor: لَايُؤَاخِذُكُمُ اللهُ بِاللَّغْوِ فِى اَيْمَانِكُمْ "Allah, lağv ile ettiğiniz yeminlerinizde sizi muahaze (kınama) etmez." Bakara 225

Allah, sizi kasıtsız olarak ağzınızdan çıkan yeminlerinizden ötürü cezalandırmaz. Fakat sizi kasten ettiğiniz yeminlerden ötürü muahaze eder. (Mâide/89)

Hz. Aişe ***'Bu ayet, evet vallahi, hayır vallahi şeklindeki yeminler hakkında nazil oldu' demiştir***. *(Buhari/6286)*

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***Yeminde lağv, bir kimsenin evinde hayır vallahi, evet vallahi demesinden ibarettir.*** *(Ebu Dâvud/325-i; İbn Htbban, (Bkz. Mevar/d'uz-Zaman/1187)*

Istılahı yemin'in tarifinde bulunan *'içeriği sabit olmamış'* kaydı, *'Allah'a yemin ederim ben öleceğim'* veya *'Allah'a yemin ederim güneş doğacaktır'* şeklindeki medlulü sabit olan şeyler hakkında yapılan yeminleri şer'î yemin olma hükmünden çıkarır. Çünkü güneşin doğacağı bilinmektedir. Bu tür yeminlerde kefaret söz konusu olmaz.

Yemin, geçmiş bir şeyden dolayı yapılır. Meselâ kişinin *'Allah'a yemin ederim ben falan işi yapmadım'* veya *'Allah'a yemin ederim ben falan işi yaptım'* şeklinde yaptığı yemin, şer'î mânâda yemindir.

Bunun delili, şu ayettir: ***'Biz demedik' diye Allah'a yemin ederler.*** .(Tevbe/74)

Yemin, istikballe ilgili' hususlar hakkında da yapılır. Meselâ kişinin *'Allah'a yemin ederim ki ileride şu işi yapacağım'* şeklinde yemin etmesi bu türdendir.

Hz. Peygamber'in *'Allah'a yemin ederim ki ben Kureyş'e savaş açacağım'(Ebu Dâvud/3285)* (sözü de istikbal ile ilgili yapılan bir yemindir.

Yemin'in Hükmü

Normal hususlarda yemin etmek mekruh'tur ve bunun delili şu ayettir: ***Yeminlerinize Allah'ı hedef ve engel kılmayın.*** (Bakara/224) '

Çok yemin etmenin mekruh olmasının sebebi, çok yemin eden kişinin yeminini yerine getirmekten aciz kalmasıdır.

Hermele 'İmam Şafii'den kulağımla duydum' diyerek şunu nakleder: *'Ne doğru, ne de yalan olarak Allah'ın adıyla hayatım boyunca hiç yemin etmedim'.*

Yeminle ilgili hükümler şunlardır

1. Haram olan yemin

Bu, haram bir fiil için veya vacip bir görevi terk etmek için veya yalan üzerine yapılan yemindir.

2. Farz (vacip) olan yemin

Bu, mazlumu zâlimin zulmünden kurtarmak veya hakkı açıklamak için -yemin etmekten başka çare olmadığı zamanda- yapılan yemindir. Meselâ bir şahsa bir suç isnad edilir, kadı da ondan yemin etmesini ister, kişi yemin etmediği takdirde iddia sahibinin yalan yere yemin edeceğini biliyorsa, bu durumda yemin etmek farz olur.

3. Mubah olan yemin

Bu, sevap işlemeye sevk etmek veya günahtan sakındırmak veya insanları hakka iletmek veya insanları batıldan uzaklaştırmak amacıyla yapılan yemindir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Allah'a yemin ederim ki siz usanmadıkça Allah Teâlâ usanmaz."*** *(Buhari/43)* Hz. Peygamber'in bu hadîste yaptığı yemin, mubah olan yemindir.

4. Mendub olan yemin

Bu, yapılan nasihatlerden etkilenmeye sebep olan yemindir.

Söz ve İşlerinde Kişinin Kendisine İtimad Edilmesini Sağlamak İçin Yemin Etmesi

İnsanın sözlerinde veya işlerinde kendisine itimad edilmesini sağlamak ve muhatabını ikna etmek İçin Allah'ın ismiyle yemin etmesi, Allah'a karşı yapılan su-i edeb'in en büyüklerinden biridir.

İyilik etmek, sakınmak, insanlar arasında ıslah yapmak hususunda yeminlerinize Allah'ı hedef ve engel kılmayın. (Bakara/224)

Allah'tan korkan ve O'na tazim eden bir müminin, birtakım menfaatleri için Allah'ın adıyla yemin etmesi çirkin bir davranıştır. Bunun en tehlikeli neticelerinden biri, kişinin

Allah'ın ismiyle yemin ederken yalanı âdet edinmesidir. Buna yemin-i gamus denir. Eğer sahibi, bu yemini terk etmek suretiyle tevbe etmezse bu tür yemin onu cehenneme götürür.

Ayrıca kazancının ve malının bereketinin yok olmasına sebep olur. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur; ***"Yemin, malın revacı sebebidir1 (zannedilir). Hakikatte ise malın ve kazancın mahv sebebidir."*** *(Buhari/1981, MÜslim/1606, (Ebu Hüreyre'den)*

Büyük günahlar; Allah'a şirk koşmak, ana-babaya karşı gelmek, suçsuz bir insanı öldürmek ve yemin-i gamustur*. (Buhari/6298, (Abdullah b. Amr'dan)*

Yemin-i gamus, yalan yere yemin etmektir. Bu da insanı cehenneme götürür. (İmam Şâfiî'ye göre gamûs yemini için de kefâret gerekir. Ancak bu kefâret kul hakkını düşürmez. Umulur ki Allah hakkının düşmesine, Allah'ın bağışlamasına vesile olur. DİB İlmihal II/27)

Yemin'in Şartları

Yemin'in tahakkuk etmesi için bazı şartlar gereklidir:

1. Yemin eden, mükellef olmalıdır.

Çocuğun ve delinin yemini geçerli olmaz. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Kalem, üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, buluğa erinceye kadar çocuktan, akıllanıncaya kadar deliden."*** *(Ebu Dâvud/4403, (Hz. Ali'den)*

2. Yemin, bilerek ve kasıtlı olarak yapılmış olmalıdır.

Yemin kastı olmaksızın kişinin ağzından çıkan *'evet vallahi, hayır vallahi, evet Allah'a yemin ederim, hayır Allah'a yemin ederim'* gibi yeminler, yemin-i lağv sayılır ve bunlar şer'an yemin kabul edilmez. Bunun delili, daha önce geçmişti.

3. Yemin şu lafızlarla olmalıdır:

a. *Allah'ın zatıyla.*

Meselâ *'Allah'ın zatıyla (Allah'a) yemin ederim'* veya *'Allah'ın zatına kasem ederim'* veya *'Allah'a kasem ederim'* şeklinde olmalıdır.

b. *Allah'ın özel isimlerinden biriyle,*

Meselâ *'Âlemlerin rabbine yemin ederim'* veya *'Ceza gününün sahibine yemin ederim'* veya *'Rahman olan Allah'a kasem ederim'* şeklinde olmalıdır.

c. *Allah'ın sıfatlarından biriyle,*

Meselâ *'Allah'ın izzetine yemin ederim'* veya *'Allah'ın ilmine (veya iradesine veya kudretine) yemin ederim'* şeklinde olmalıdır.

Bütün bunlarda esas olan Abdullah b. Ömer'in Hz. Peygamber'den rivayet ettiği şu hadîstir: *Hz. Peygamber, Ömer b. Hattab'a bir kafile içinde erişti, Hz. Ömer babasıyla, yemin ederken Hz. Peygamber onlara şöyle seslendi:*

إِنَّ اللهَ يَنْهَاكُمْ اَنْ تَحْلِفُوا بِاٰبَآئِكُمْ فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِف بِاللهِ اَوْ لِيَصْمُتْ

"Dikkat edin! Muhakkak ki aziz ve celil olan Allah sizleri babalarınızın adlarıyla yemin etmekten nehyetti. Artık kim yemin edecekse Allah'ın adıyla yemin etsin, yahut da sussun." *(Buhari/6270, Müslim/1646)*

Abdullah b. Ömer ***"Hz. Peygamber'in yemini, 'Hayır, kalpleri evirip çevirene yemin ederim' şeklinde idi***" demiştir. *(Buhari/6253)*

Ayrıca Hz. Peygamber'in ***'Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim. Muhammed'in nefsini elinde tutan Allah'a yemin ederim' şeklinde yemin ettiği de rivayet edildi.'*** *(Buhari/625'i-6255)* edilmiştir.

Beyan edilen bu şekillerin dışında yemin eden kişinin yemini, iki sebepten ötürü geçerli olmaz:

1. Bu konuda Hz. Peygamber'in ***'Artık kim yemin edecekse Allah'ın adıyla yemin etsin, yahut da sussun'*** buyurduğunu nakletmiştik.

2. Allah'ın zatı, sıfatları ve isimlerinden başka şeylerde azamet yoktur. Mümin de Allah'tan başkasını tazim etmekten menedilmiştir.

Sarih ve Kinayeli Yemin

Yemin sarih yemin ve kinayeli yemin olarak ikiye ayrılır:

1. *Sarih yemin Allah'ın zatına mahsus olan isimlerden biriyle yemin etmektir.*

Meselâ 'Allah'a kasem ederim' veya 'Âlemlerin rabbine kasem ederim' şeklinde yapılan yemindir.

2. *Kinayeli yemin Allah'ın kast edildiği anlaşılan yemindir.* Meselâ *'el- Halık'a yemin ederim'* veya *'er-Razık'a' veya 'er-Rabbe yemin ederim'* şeklinde veya hem Allah için, hem de başkası için kullanılan bir tabirle -meselâ 'el-Mevcud'a yemin ederim' veya 'el-Âlim'e' veya 'el-Hayy'a yemin ederim' şeklinde- veya Allah'ın kudret, ilim ve kelâm gibi sıfatlarıyla yemin etmektir.

Sarih ve Kinayeli Yeminin Hükmü

A) Sarih Yeminin Hükmü

Sarih yemin telaffuz ile akid (yemin) olur. Bundan sonra yemin eden kişinin 'Ben bu sözle yemini kast etmedim' demesi kabul edilmez. Çünkü bu lafızlar yeminden başka bir anlama gelmezler. Fakat bu lafzın yemin kastıyla söylenmiş- olması gerekir. Eğer yemin kast etmeksizin dil alışkanlığı ile ağızdan çıkmışsa, daha önce açıklaması geçtiği üzere bu yemini lağv olur.

B) Kinayeli Yeminin Hükmü

Kinayeli yemin'de, kişinin 'Ben bu sözümle yemini kast etmedim' demesi kabul edilir. Kinayeli yemin, ancak niyet ve kasıtla yemin olur.

Yaratana (el-Hâhk'a), rızık verene (er-Râzık'a) veya Rabb'e yemin, edildiğinde bu yemin geçerli olur. Ancak bu lafızlarla Allah'tan başkası kastedilirse, kastedilen mânâya dönüşür ve bu, yemin sayılmaz.

Çünkü bu lafızlar, mukayyed olarak Allah'tan başkası için de kullanılabilir.

Siz yalan yaratıyorsunuz. (Ankebut/17)

Bu ayette 'yaratma' vasfı kula isnad edilmiştir. Ayetin mânâsı 'Siz putların Allah'a ortak olduğunu söylemekle yalan uyduruyorsunuz/söylüyorsunuz' demektir.

Terefce'den onlara da rızık verin. (Nisa/8)

Bu ayette de 'rezzak' vasfı kula isnad edilmiştir. Bunun üzerine elçi (Yusuf'un) yanına geldiğinde, (Yusuf ona) şöyle dedi: ***'Rabbine dön de...'*** (Yusuf/50)

Bu ayette 'rab' kelimesi; 'efendi', 'hizmet edilen kişi' anlamında kullanılmıştır.

Öyleyse kişi el-Mevcud'a veya el-Alîm'e veya el-Hayy'a yemin -ettiğinde, bu lafızlarla Allah'ın zatı kast edildiği takdirde ancak, bunlar yemin kabul edilir. Çünkü bu kelimeler Allah'ın zatına da delâlet edebilir, Allah'tan başkasına da delâlet edebilir. Bu nedenle de yemin olması için, yemin kastının bulunması gerekir.

Kişi ***'Allah'ın kudretine yemin ederim'*** veya ***'ilmine'*** veya ***'kelâmına yemin ederim'*** şeklinde yemin ederse ancak bu yemin sayılır. Fakat ilim ile malum'u, kudret ile makdur'u, kelâm ile de harfleri veya sesleri kast etmemesi şarttır.

Şayet kişi bunları kastederse, akdettiği söz yemin sayılmaz. Çünkü Allah hakkındaki malum, makdur, harfler ve sesler Allah'ın zâtına dahil olmak bakımından bir şey ifade etmedikleri gibi, O'nun sıfatlarından biri de değillerdir.

Yeminde Birr ve Hıns'ın Mânâsı ve Hükümleri

A) Yemin ile Birr (Sevaptar) Olmak

Allah'ın adı veya sıfatıyla yemin eden kişinin bu yeminle sevaptar olmasının anlamı şudur: Yeminle kendisine vacip olanı yapar veya yeminle destekleyip iddia ettiği veya haber verdiği şeyde doğru söyler, böylece de sevap kazanmış olur.

B) Yemin'de Hanis Olmak

Kişinin yemin ederek kendisine vacip kıldığı şeyi yapmaması veya yemin ederek söylediği şeyde yalan çıkması, yemininde hanis olmasıdır. Hıns esasında günah demektir; Fakat yeminden ötürü kefaret anlamında da kullanılmıştır.

Yeminde Birr ve Hıns'ın Hükmü

Yemin ile sevaptar olmanın hükmü, yeminin mesuliyetinin kişinin üzerinden kalkmasıdır; yani kişi böylece yeminini yerine getirmiş ve mesuliyetten kurtulmuş olur.

'Yeminde hanis olmak' iki şekilde olur ve her şeklin bir hükmü vardır;

1, Yemin ile hanis olmak, kişinin yemin vasıtasıyla kendisine vacip kıldığı şeyi yapmamasıdır. Meselâ filan günde bir fakire sadaka vermek üzere Allah adıyla yemin eden kişi, kast ettiği günde sadaka vermezse, bu kişi yemin ile hanis olmuştur. Bunun hükmü, günahkâr olan o kişinin üzerine kefaretin vacip olmasıdır.

2. Kişinin yemin ile haber verdiği bir şeyde yalan söylemesi, yeminiyle hanis olmasıdır. Meselâ evi olmadığı halde 'Allah'a yemin ederim ki şu ev benim malımdır' şeklindeki yemine -daha önce de açıklaması geçtiği üzere- yemin-i hıns denir. Buradaki hanisliğin hükmü, yemin sahibinin azaba müstehak olmasıdır. Ayrıca kefaret de vacip olur. Çünkü bu akdedilmiş bir yemindir.

Bu iki hâlin arasındaki-fark, ikinci hâlin sahibinin -Allah'ın ismiyle yemin ettiği için- günahının daha fazla olmasıdır. Çünkü Allah'ın ismiyle yalan yere yemin ettiğini bildiği bir zamanda O'nun adına yemin etmektedir.

Birinci hâlin sahibi ise genellikle yeminiyle sevap almayı ve gereğiyle amel etmeyi kast etmekte ve fakat yeminini yerine getirmesine bir şey engel olmaktadır veya yemininden sonra ondan daha hayırlı bir şey aklına gelmiştir ve dolayısıyla Hz. Peygamber'in ***'Kim bir şeye yemin eder de sonra ondan daha***

hayırlısını görürse, onu yapsın ve yemininin kefaretini de versin' *(Müslim/1650)*şeklindeki tavsiyesiyle amel etmiştir.

Yemin'in Kefareti

Yemininden dönen veya yalan yere yemin eden kişiye kefaret vermek vacip olur. Kefaret hususunda kişi şu üç şey arasında muhayyerdir:

1. Mümin bir köle âzad etmek.

Bununla ilgili kullanılan kelime rakabedir. Rakabe köle ve cariyeler için kullanılır. Tabi ki bu, köle ve cariyelerin bulunduğu bir yerde söz konusu olabilir.

2. On fakiri doyurmak.

Her fakire, memlekette azık olarak kullanılan yiyecekten 7 müdd verilmelidir. Müdd yaklaşık 600 gramdır. Kefaret yerine, fakirleri çağırıp sabah, öğle ve akşam yemek yedirmek yeterli olmaz.

3. On fakiri -giyilmesi mutad olan elbiselerle- giydirmek»

Her fakire gömlek, iç çamaşırı, çorap, başörtüsü gibi örfen takım olan elbiselerden bir takım vermek gerekir.

Kişi bu üç şeyden birini yapmaya güç yetiremezse, kendisine 3 gün oruç tutmak vacip olur. Fakat 3 gün peş peşe oruç tutması şart değildir.

Yemin kefaretinin delili, şu ayettir:

"Allah, sizi kasıtsız olarak ağzınızdan çıkan yeminlerinizden ötürü cezalandırmaz. Fakat sizi kasten ettiğiniz yeminlerden ötürü muahaze eder. Bunun kefareti, aile efradınıza yedirmekte olduğunuz yiyeceklerin ortalamasından on fakire yedirmek veya onları giydirmek ya da bir köleyi âzad etmektir. Bunları bulamayan kimse ise üç gün oruç tutar. İşte yemin edip bozduğunuz takdirde yeminlerinizin kefareti budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah size ayetlerini böyle açıklar ki şükredesiniz." (Mâide/89)

Yemin Ahkâmıyla İlgili Bazı Meseleler

1. Eğer kişi 'Allah'a kasem ettim' veya 'Allah'a kasem ederim ki falan işi yapacağım' derse, bu yemin sayılır. İster yemin niyetiyle olsun, ister olmasın. Çünkü bu lafız genellikle yemin için kullanılır.

"Onlar olanca güçleriyle ölen bir kimseyi Alah'ın diriltmeyeceğine yemin ettiler. Hayır! Bu, O'nun üzerindeki hak bir va'ddir." (Nahl/38)

Eğer yemin kastedilmez de geçmiş veya gelecek bir haber kast edilirse, bu, yemin sayılmaz. Çünkü lafız her iki durum için de muhtemeldir.

2. Kişi bir başkasına 'Allah'a yemin ederim' veya 'Allah'a yemin ederek falan işi yapmanı istiyorum' der ve bununla da kendini kast ederse, bu, yemin sayılır. Çünkü bunun şer'an bir yemin olduğu bilinmektedir; Bu durumda muhatabın yemin eden kişiyi -teklif ettiği fiilde haramlık veya kerahet söz konusu değilse- yemininden kurtarması sünnettir.

Bunun delili, Berâ b. Âzib'in şu rivayetidir; ***"Hz. Peygamber bize yedi şey emretti. Bunlardan biri de bu tür bir yeminin yerine getirilmesidir."*** *(Buhari/1182)*

'Allah adına sana yemin ederim ki,..' veya 'Allah adına istiyorum ki...' şeklinde konuşan kişi bu sözüyle muhatabının yeminini (onun, yeminin gereğini yapmasını) istiyor veya yemin yerine muhatabından sadece yardım diliyorsa, o zaman bu yemin sayılmaz; zira bu sözle kişi ne kendisini kast etmiştir ne de muhatabına yemin verdirmiştir. Nitekim bu yüzden 'Allah adına insanlardan bir şey istemek mekruhtur' denilmiştir.

Bunun delili de Hz. Peygamber'in şu sözüdür: ***"Allah'ın vechi ile ancak cennet istenir."*** *(Ebu Dâvud/1671)*

3. Vaciplerden -namaz, oruç gibi- birini terk etmek veya hırsızlık, adam öldürmek gibi birini yapmak hususunda yemin eden kişi Allah'a isyan etmiş olur, kendisine kefaret düşer. Çünkü haram olan şeyleri yapmaya yemin etmek ve o hal üzere kalmak günahtır.

4. Alışveriş gibi bir şeyi yapmayacağına yemin eden kişi, bu hususta başkasına vekalet verirse, vekil de o işi yaparsa, vekilin yaptığı işten dolayı kendisine kefaret düşmez. Çünkü esas olan, lafzın delâlet ettiği mânâdır, burada ise kişi kendisi yapmamak üzere yemin etmiştir. Bu durumda o, başkasının yaptığı fiilden dolayı yemini bozmuş olmaz.

Çünkü fiil, yapana nisbet edilir. Ancak o yemini ederken, mutlak olarak fiilin yapılmamasını kast etmişse, yemininden dönmüş olur.

5. 'Falan kadınla evlenmeyeceğim' diye yemin eden kişi, vekaletini başkasına vererek nikâh akdi yapmak isterse yemininden dönmüş sayılır.

Çünkü evlilik sadece akd'e ıtlak olunmaz; akd'i ve akdin neticelerini de kapsar. Yemin eden kişi akid fiilini yapmayacağına yemin etse ve bu fiili de yapmasa, fakat akd'in neticelerini yapsa bundan dolayı yeminini bozmuş olur.

6. İki şeyi terk etmeye yemin eden kişi, bunlardan birini yaptığında yeminini bozmuş sayılmaz.

Meselâ 'Allah'a yemin ederim ki ben şu iki elbiseyi giymeyeceğim' veya 'Şu iki kişi ile konuşmayacağım' derse, sonra elbiselerden birini giyse veya o iki kişiden biriyle konuşsa yemininde hanis olmaz. Çünkü yemin iki şeyin toplamına yapılmıştır. Veya kişi 'Allah'a yemin ediyorum ki ben şu elbiseyi giymeyeceğim, şunu da giymeyeceğim' veya 'Şu kişiyle de konuşmayacağım, şu kişiyle de konuşmayacağım' derse, elbiselerden birini giymekle veya kişilerden biriyle konuşmakla yeminini bozmuş olur. Çünkü yemin her biri için ayrı ayrı yapılmıştır.

7. Kişi 'Allah'a yemin ederim ki şu iki çöreği yiyeceğim' veya 'Şu iki şahısla konuşacağım' derse ve onlardan birini yiyip, biriyle de konuşsa yeminini yerine getirmiş sayılmaz. Yeminin yerine gelmesi için iki çöreği yemesi ve o iki kişiyle konuşması gerekir.

NEZR (ADAK)

Nezrin lügat mânâsı, hayırlı ve kârlı bir va'dde bulunmaktır. Nezrin şer'î (ıstılahı) mânâsı ise özellikle hayırlı bir va'dde bulunmaktır.

Nezr fakihlerin ıstılahında ise şer'an kendisine vacip olmayan Allah'a yaklaştırıcı bir ameli kişinin kendisine mecburi kılmasıdır.

* Bazı hadislerinde de Hz. Peygamber'in adakta bulunmayı hoş karşılamadığı görülür. Meselâ bir hadîs-i şerifte "Adak bir fayda sağlamaz, sadece cimrinin malını eksiltmiş olur" (Buhârî, "Eymân", 26; Müslim, "Nezir", 2) buyurmuştur. Bu sebeple de İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere fakihlerin önemli bir kısmı adak adamanın mekruh olduğu görüşündedir. Hanefîler ise Allah'a ibadet ve taat kabilinden adakta bulunmayı mubah görürler. Sonuçta bir ibadetin işlenmesine vesile olduğu için bunu müstehap görenler de vardır. Malikiler adakta bulunmayı normalde mendup, şarta bağlı adağı ise mubah sayarlar. * (DİB İlmihal II/22)

Nezr'İn Meşru Olduğunun Delilleri

Nezr'in meşruiyetine ve yerine getirilmesinin gerekli olduğuna Kur'an ve Sünnet delâlet etmektedir.

(O kullar) adaklarını (nezr) yerine getirirler ve kötülüğü yaygın olan bir günden korkarlar. (İnsan/7)

Adaklarını (nezr) yerine getirsinler. (Hac/29)

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: ***"Kim Allah'a itaat olan bir şeyi yapmayı nezretmişse nezrini yerine getirsin, Kim de Allah'a isyan olan bir şeyi yapmayı nezretmişse nezrini yerine getirmesin."*** *(Buhari/6318, (Hz. Aişe'den)*

Sonra onların ardından öyle bir kavim gelecek ki onlardan şehadet etmeleri istenmeden şehadet edecekler, hıyanet edecekler, kendilerinde hiçbir eminlik bırakmadıklarından dolayı kimse tarafından kendilerine itimad edilmeyecektir. Artık bunlar arasında tıka basa yemek, içmek, semizlemek hayatın gayesi olup çıkacaktır. *(Buhari/2508, Müslim/2535. Diğer bir rivayette ise*

'Onlar adak (nezr) adarlar fakat adağa vefakârlık etmezler" ibaresi de bulunmaktadır.)

Nezr'in Hükmü

Nezr'in, Allah'a yaklaştırın ibadet çeşitlerinden biri olduğu bilinmektedir.

Bunun için fakihler 'Kâfirin nezr'i sahih olmaz' demişlerdir. Kişinin, nezrederek bir ameli kendisine zorunlu kılmasından, o ameli nezretmeden yapması daha efdaldir. İnsanın Allah'a yaklaşmak için verdiği sadaka, nezrederek kendini mecbur ettiği sadakadan daha üstündür.

Abdullah b, Ömer şöyle demiştir: "Birgün Hz. Peygamber bizleri nezr'den nehy etmeye başladı ve 'Muhakkak ki nezr, (kaderden) hiçbir şeyi geri çevirmez. Ancak nezr sebebiyle cimri olan kimseden mal çıkarılır' buyurdu. *(Buhari/6234, Müslim/1639)*

Nezr'in Çeşitleri

Nezr üçe ayrılır:

1. *Öfke anında yapılan nezr (nezr-i leccac)*

Meselâ kişinin öfkeli olduğunda 'Eğer falan kişiyle konuşursam, Allah için 1 ay oruç tutmak üzerime borç olsun' demesi bu tür nezirdendir.

2. *Mükâfat nezr'i*

Meselâ kişinin 'Eğer Allah benim hastama şifa verirse bir koyun sadaka vermek nezr'im olsun' demesi de bu tür nezirdendir.

3. *Mutlak nezr*

Bu herhangi bir şeyden kaynaklanmayan, sırf Allah'a yaklaşmak için nezredilen bir ameldir.

Meselâ 'Perşembe günü oruç tutmayı nezrediyorum' demek, bu tür nezirdendir. Mükâfat ve mutlak nezir'e, nezr-i teberrur da denir. Nezreden kişi bununla birr'i, iyiliği, Allah'a yaklaşmayı kast ettiği için ona bu isim verilmiştir.

Nezr'in Hükümleri

Öfke anında yapılan nezr'in (nezr-i leccac) hükmü, fiilin yapılması kendisine bağlanan şey meydana geldiğinde, nezreden kişinin nezrini yerine getirmesidir. Eğer nezrini yerine getirmezse yemin kefareti vermesi gerekir. Çünkü nezrin bu çeşidi, kişinin kendisine zorunlu kılması açısından bakıldığında, nezr'e benzemektedir. Bir şeyden kaçınmaya vesile olmak açısından bakıldığında ise yemine benzemektedir. Bu yüzden kişi ister nezrini yerine getirir, isterse kefaretini verir.

Bunun delili, Hz. Peygamber'in şu hadîsidir: ***"Nezr'in kefareti, yeminin kefareti gibidir."*** *(Müslim/1645)*

İmam Nevevî şöyle demiştir: ***'Cumhur, bu tür nezr'i nezr-i leccac kabul etmiştir'.***

Mükâfat nezri'nin hükmü ise şudur: Nezrin kendisine bağlandığı şey olduğunda, nezr'in yerine getirilmesi farz olur. Onun yerine başka bir şey yapmak yeterli olmaz.

Bunun delili şu ayettir: ***"Adaklarını (nezr) yerine getirsinler."*** (Hac/29)

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: "Allah'a itaat olan bir şeyi nezreden kimse nezrini yerine getirsin." *(Buhari/6318, (Hz. Aişe'den)*

Nezri mutlakın hükmü ise şudur: Mutlak olarak nezr yapan kişinin, nezrini yerine getirmesi vaciptir. Delili ise diğer nezr çeşitlerinin delilleridir. Ancak kişinin bir nezr'i, yerine getiremeyeceğini zannettiği zamana kadar geciktirmesi caizdir. Böyle bir duruma geldiğinde, onun hemen yerine getirilmesi gerekir. Nezr~i mutlak yerine yemin kefareti vermek yeterli olmaz. Çünkü bu nezirde yemin mânâsı yoktur.

* Yerine getirilmesi gelecek bir zamana bağlanan adaklar ise, Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre bu zaman kaydına itibar edilmeksizin önceden de yerine getirilebilir. İmam Muhammed ile Şâfiîler ve Hanbeliler sadaka gibi malî ibadetlerde aynı görüşü paylaşmakla birlikte namaz, oruç gibi bedenî ibadetlerde vakit gelmeden hükmün sabit olmayacağı görüşündedir. Onlara göre

bu ibadetleri vakti gelmeden ifa etmek adak borcunu düşürmez. Belirli bir tarihte oruç tutmayı nezreden yani böyle adakta bulunan kimsenin o tarihlerde; iyileşmesi halinde üç gün oruç tutmayı adayan kimsenin de iyileşince üç gün oruç tutması vâcip olur. Adağın bu tarihlerde özürsüz olarak yerine getirilmemesi günah sayılır ve ilk fırsatta kazâsı gerekir. * (DİB İlmihal II/24)

Nezr'in Şartları

Nezr'in şartları, nezreden açısından üçtür:

1. *Müslüman olmak.*

Kâfirin nezr'i sahih olmaz. Çünkü kâfir, Allah'a yaklaştırıcî bir ibadete ehil değildir.

2. *Mükellef olmak.*

Çocuk ve deli'nin nezr'i sahih olmaz. Çünkü bunlar ibadetle mükellef değildir. Yaptıkları nezr'i yerine getirmediklerinde sorumlu olmazlar.

3. *Kişinin kendi iradesiyle nezr yapmış olması. Bu nedenle zorlanan kişinin nezr'i sahih olmaz.*

Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Hata, unutkanlık ve zorla yaptırılan şeylerin günahı ümmetimin üzerinden kaldırılmıştır."*** *(İbn Mâce/2045, (İbn Abbas'lan)*

Nezr'in, nezredilen açısından da iki şartı vardır:

1. Yapılan nezr, Allah'a yaklaştırıcı bir ibadet olmalıdır.

Bu bakımdan mubah olan şeylerde nezr olmaz. Çünkü mubahları yapmak veya yapmamakta, günah veya sevap söz konusu değildir.

Meselâ yemek yemeyi veya uyumayı nezreden kişinin bunu yerine getirmesi gerekmez.

Bunun delili, İbn Abbas'm rivayet ettiği şu hadîstir: ***Hz. Peygamber hutbe okurken ayakta duran birini görerek 'Bu ne yapıyor?'*** diye sordu.

Sahabe (***Bu Ebu İsrail'dir. Oturmamak, konuşmamak, gölgede durmamak ve oruç tutmak üzere nezretmiştir'*** dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: ***'Ona söyleyin otursun, konuşsun, gölgeye gitsin ve orucunu tamamlasın'.*** *(Buhari/6326*

Oruç tutmak ibadet olduğu için Hz. Peygamber ona orucunu tamamlamasını emretmiştir. Çünkü nezredilen, ibadet olursa onu yerine getirmek vaciptir.

Kati ve zina. gibi haram olan şeylerde nezr yoktur. Revatib sünnetleri terk etmek gibi mekruh şeylerde de nezr yoktur. Çünkü haram veya mekruhu yerine getirmekte Allah'ın nzası söz konusu değildir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Allah'a isyan hususunda nezr yoktur."*** *(Buhari/1641)*

"..Allah'a isyan olan bir şey yapmayı nezreden kişi, nezrini yerine getirmesin." *(Buhari/6318, (Hz. Aişe'den)*

"Nezr, ancak Allah'ın rızasına uygun olan şeylerde vardır." *(Ebu Dâvud/3273)*

2. Nezredilen şey farz-ı ayn olmamalıdır.

Meselâ öğle namazını kılmayı veya malın zekâtını vermeyi nezretmek, batıl bir nezr'dir. Çünkü bunları yapmak zaten farz-ı ayn'dir. Ancak farz-ı kifayelerde nezr yapılabilir. Meselâ kişi bir cenaze namazı kılmayı veya farz-ı kifaye olan bir sanatı öğrenmeyi nezredebilir; zira bunları nezreden kişi, bunları farz-ı kifaye olmaktan çıkarıp kendisi için farz-ı ayn yapmıştır.

Sahih Olan Nezr'in Üzerine Meydana Gelen Hususlar

Yapılan nezr sahih olduğunda, o nezr'in yerine getirilmesi gerekir. Mutlak nezirde ise farz olur. Eğer kişi herhangi bir keyfiyet ve sayıya bağlamadan mutlak olarak namaz nezrederse, iki rekât namaz kılması vacip olur.

Çünkü şer'an en az iki rekâta namaz denilmektedir. Eğer kişi ayakta kılabiliyorsa bu nezrini, ayakta kılarak yerine getirmelidir. Fakat belli bir rekât sayısı tayin eder veya oturarak namaz kılmayı nezrederse, nezrettiği gibi yapması farz olur. Ancak oturarak kılmayı nezreden kişi, ayakta kılarsa bu daha efdaî olur. Mutlak olarak oruç tutmak nezredilirse, en az 1 gün

oruç tutmak vacip olur. Eğer tahdid etmeksizin birkaç gün oruç nezredilirse, en az 3 gün oruç tutulması gerekir. Çünkü çoğulun en azı üçtür. Sadaka vermeyi nezreden kişi, en az sadaka sayılacak bir şeyi kendisine zekât düşen kimselere vermelidir. Eğer nezr'i, belli bir zamana, belli bir sayıya veya belli bir keyfiyete bağlarsa, ona göre hareket etmesi vacip olur. Belli bir memleketin halkına sadaka vermeyi nezreden kişi, sadakayı bizzat onlara vermelidir. Başka bir memleketin halkına vermesi yeterli olmaz.

Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi veya Mescid-i Aksa'dan birisinde itikafa girmeyi nezreden kişi, nezrettiği mescitte itikafa girmelidir. Bu üç mescid, diğer mescitdlerden üstündür. Bunun delili, şu hadîstir: ***"Binekler ancak üç mescid için hazırlanır: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa!"*** *(Buhari/1132, Müslim/1394)*

Bu üç mescitten başka bir mescitte itikafa girmeyi nezreden kişi, herhangi bir mescitte itikafa girebilir. Çünkü diğer mescitlerdeki itikafın nezri eşittir. Hac veya umre yapmayı nezreden kişinin, bunu bizzat yapması gerekir. Eğer bizzat yapmaktan aciz ise, hac veya umre yapabilecek bir kişiyi, ücretini vererek kendi yerine göndermelidir. Nitekim eda etmekten aciz olunduğunda farz olan hac için de böyle yapmak vaciptir.

Nezredilen şeyin, çabukça yerine getirilmesi mendub'dur. Hac veya umre yapma imkânına sahip olduğu halde tehir eden ve bu sırada da ölen kişinin yerine hac veya umre yapabilecek bir kişinin gönderilmesi gerekir.

Bu kişinin ücreti de ölenin malından verilir. Çünkü kendisine farz olduğu ve imkânı da olduğu halde onu yerine getirmemiştir. Hac veya umre yapacak imkâna sahip olmadan ölen kişiye bir sorumluluk yoktur. Çünkü burada herhangi bir kusur söz konusu değildir. Yaya olarak haccetmek veya umre yapmak üzere nezreden kişinin, eğer yürüyecek gücü varsa yürüyerek gitmesi farz olur. Çünkü bunu, kendi üzerine farz kılmıştır. Bu tıpkı peş peşe oruç tutmayı nezretmek gibidir. Eğer

yürüyerek hac veya umre yapmaya gücü yoksa, yürümesi farz olmaz.

Ukbe b. Âmir şöyle rivayet etmiştir: "Kız kardeşim (Ümmü Hibban), Beytullah'a kadar yalınayak olarak yürümeyi nezretmiş ve (zayıflığından şikayet ederek) bu meselenin, kendisi için Hz. Peygamber'e sorulmasını bana söylemişti. Ben Peygamber'den bu meseleyi sorup fetva istediğimde Hz. Peygamber 'Önce yaya yürüsün, (sonra devesine) binsin' buyurdu". *(Buhari/1767, Müslim/1644)*

Kişi deve, sığır, koyun ve keçi gibi evcil hayvanlardan birini hediye etmeyi nezrederse veya herhangi bir malı Mekke'ye götürmeyi nezrederse, o malı götürüp Mekke'deki fakirlere vermesi farz olur. Bu fakirler Mekkeli olabileceği gibi, Mekke'ye dışardan gelmiş de olabilirler.

Başka bir şehirde koyun kesip dağıtmayı nezreden kişinin, o şehre gidip koyun kesmesi ve etini dağıtması farz olur.

Sal inlerin mezarları üzerine yapılmış kubbelerde yakılmak üzere bir mum nezreden kişi, bu nezriyle oradaki insanların aydınlanmasını kastederse nezr'i sahih olur. Fakat sadece kabir üzerinde yanmasını kast ederse, nezr'i sahih olmaz. Çünkü kabirdeki kişinin ışığa ihtiyacı yoktur. Eğer kabrin yerine veya kabre veya kabirde yatan kişiye saygı göstermeyi veya orada yatan kişiye yaklaşmayı kast ederse, nezr'i batıldır.

Mutlak Nezr'in Vakitle Sınırlı Olmaması

Nezr-i mutlak, geniş vacip gibidir; yani yerine getirme fırsatına sahip olunduğu müddetçe ertelenebilir. Ancak nezri, hemen yerine getirmek sünnettir. Eğer nezr belli bir zamana aitse, o zamanda yerine getirmek farzdır. Özürsüz olarak terk eden kişi günahkâr olur. Ayrıca nezrini kaza etmesi gerekir. Bir özürden ötürü nezrini tehir eden kişi günahkâr olmaz. Ancak fırsat bulduğunda kaza etmesi gerekir. Allah hakikati daha iyi bilir.

SORU-Herhangi bir liderin bir yere gelişi münasebetiyle şerefi için veya salih kimselerin kabri için adak olarak kesilen hayvanın eti helal midir?

Cevap: Herhangi bir liderin bir yere gelişi münasebetiyle şerefi için veya veli ve salih bir kimsenin kabri için nezr edilmiş bir hayvan kesilirse eti haramdır, yenilmez. Çünkü hayvan Allah namına kesilmemiştir. O gelen zat veya veliye tazim için kes ilmiştir. *(Halil Günenç-Fetvalar-421)*

KEFARETLER

Kefaret kelimesi, küfr kökünden gelir; 'kapatmak ve örtmek' anlamındadır. Kefaret kelimesi, bu. ismi, günahı örttüğünden ve Allah'tan bir hafifletme olduğundan ötürü almıştır.

Kefaretin ıstılahı mânâsı, özel şartlarıyla beraber köle âzad etmek, oruç tutmak, sadaka vermek gibi fiilleri yapmaktır.

Kefaretin Meşruiyeti

Kur'an ve Sünnet kefaretin meşru olduğunu bildirmiştir.

"Bunun (kasten ettiğiniz yemini bozmanızın) kefareti, aile efradınıza yedirmekte olduğunuz yiyeceklerin ortalamasından on fakire yedirmek..." (Mâide/89)

Hacca gitmelerine mani olunanlar hakkında da Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ***"Eğer bunlardan (hac ve umreyi tamamlamaktan) alı konulursanız, kolaylıkla elde edeceğiniz bir kurban (kesin)."*** (Bakara/196)

Bir mümini kazaen öldüren kişi hakkında da Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ***"Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse, (kefaret olarak) mümin bir köle âzad etmesi ... farzdır."*** (Nisa/92)

Zihar yapanlar hakkında da şöyle buyurmaktadır: ***"Kadınlara zihar yapıp ayrılmak isteyen, sonra da sözlerini geri alanlar, hanımlarıyla temas etmeden önce bir köle âzad etmelidirler."*** (Mücadele/3)

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: ***"Nezr'in kefareti, yemin kefaretidir."*** *(Müslim/1645)*

"Kim bir şeye yemin eder de yemin ettiği şeyin gayrisini yemin edilenden daha hayırlı görürse, yemini için kefaret

versin ve o daha hayırlı olan şeyi yapsın." *(Müslim/l 65, (Ebu Hüreyre'den)*

Kefaretin Teşrî Kılınmasının Hikmeti

Kefaretler, insanın fiillerinde meydana getirdiği delikleri kapatan şeylerdir; yani insanın bozduklarını tamir, yanlışlıkla yaptıklarını da ıslah eden fiillerdir. Bu bakımdan kazaen öldürmenin kefareti, öldürdüğü kimsenin yerine bir köle âzad ederek toplumdan eksilttiğini tamamlamaktır; zira kölelik hüküm bakımından, her şeyden daha fazla ölüme benzemektedir.

Kefaret olarak fakirleri doyurmada da insanları açlık, çaresizlik ve mahrumiyetlerden kurtarmak söz konusudur. Oruç da nefsi günah kirlerinden temizlediği için kefaret olarak emredilmiştir. Hem oruç, hem de diğer kefaretler insanın derecesini yükseltir, onu münkerâttan uzaklaştırırlar.

Meselâ zihar kefaretini örnek olarak verebiliriz. Zihar yapan kişi, karısını annesine benzeterek bir tür iftira etmiş sayılır. İşte zihar kefareti hem bu günahı, hem de yeminini yerine getirmediği için kazandığı günahı siler.

İşte kefaretler, elden kaçan iyilikleri, tekrar celb etmenin bedeli olduğu gibi, düşülen hata ve günahları tamir edip silmekte ve Allah'a götüren ukarrub kapılarını açmaktadır. Allah hakikati daha. iyi bilir.

Oruç Kefaretinin Çeşitleri

Kefaretleri burada tafsilatlı olarak ele alacağız. Her ne kadar bir kısmını ilgili konularda zikretmiş ve bir kısmını da ileride zikredeceksek de okuyucu için müstakil bir bölümde kefaret konusunu ayrıntılı olarak bir araya toplamanın daha yararlı olacağını düşündük. Tevfik Allah'tandır.

A) Ramazan'da Cinsî Münasebet Nedeniyle Orucu Bozmanın Kefareti

Ramazan'da cinsî münasebette bulunarak orucu bozmanın kefareti şöyledir:

1. Erkek veya kadın mümin bir köle âzad etmek.

Kefaretin sahih olması için kölede bulunması gereken birtakım şartlar vardır:

a. Mümin olmak.

b. Körlük, felç gibi çalışmaya mâni olacak kusurlardan salim olmak.

2. "Eğer köle yoksa veya âzad etmeye güç yetmiyorsa, peş peşe 2 ay oruç tutmak farz olur. Eğer oruç tutmaya da güç yetmezse, 60 fakiri doyurmak vacip olur.

Bunlar zikrettiğimiz tertibe göre yapılmalıdır. Çünkü köle âzad etmeye gücü olan kişi, oruç tutamaz, oruç tutmaya gücü yeten kişi de 60 fakiri doyuramaz.

Fakat bunlardan hiçbirini yapamazsa, kefaret kişinin zimmetinde sabit olarak kalır. Bunlardan birini yapacak duruma geldiğinde ise hemen onu yerine getirmesi gerekir.

Başa Dön

Ramazan'da Cinsî Münasebette Bulunmanın Kefareti Kime Vacip Olur?

Ramazan'da cinsî münasebette bulunarak orucu bozmanın kefareti kocaya vacip olur. Kadın oruçlu olsa bile ona kefaret vacip olmaz. Çünkü bu günahın esas sorumlusu erkektir. Bundan ötürü kefaret erkeğin üzerine vacip kılınmıştır.

Bu kefaretin vacip olması için şu şartların bulunması gerekir:

a. Oruçlu olduğunu bilerek cima etmiş olması

b. Ramazan'da oruçluyken cima yapmanın haram olduğunu bilmesi

c. Sefer veya hastalık nedeniyle oruçlu olmaması

Bu bakımdan unutarak veya haram olduğunu bilmeyerek veya Ramazan orucu dışındaki bir oruç esnasında yapmak veya sefer ve hastalık gibi bir özür nedeniyle orucu bozmak kefareti gerektirmez. Bu gibi durumlarda sadece kaza gerekir.

Kefareti Eda Ederken Niyet Etmek

Kefareti eda ederken niyet etmek farzdır. Eğer köle âzad ediyorsa 'Bu köleyi, ifsad ettiğim Ramazan orucunun kefareti olarak âzad ediyorum' demelidir. Çünkü bu, zekât ve oruç gibi

malî ve bedenî bir vecibedir, sahih olması için de niyet şarttır. Çünkü ameller ancak niyetlere göredir.

Bu bakımdan kefaret eda edilirken mutlak olarak köle âzad etmeye veya 2 ay oruç tutmaya veya 60 fakiri doyurmaya niyet etmek yeterli olmaz.

Çünkü bunlar, bazen nezr için de yapılabilir. Bu bakımdan tayin suretiyle 'Şu orucun kefaretidir' demek gerekir.

Kefaretle Beraber Kazanın da Vacip Olması

Ramazan orucunu cinsî münasebette bulunmak suretiyle ifsad eden kişiye, cinsî münasebetin sayısınca kefaret ve kaza gerekir. İki gün cinsî münasebette bulunmuşsa, iki kefaret ve iki gün kaza gerekir. Üç gün cinsî münasebette bulunmuşsa, üç gün kaza ve üç kefaret gerekir.

Cima Yapmak Suretiyle Ramazan Orucunu İfsad Eden Kişiye, Kefaretin Vacip Olduğunun Delili

Cinsî münasebette bulunarak Ramazan orucunu ifsad eden kişiye, kefaretin vacip olduğunun delili, Ebu Hüreyre'nİn rivayet ettiği şu hadîstir: ***"Hz. Peygamber'e birisi geldi ve 'Helak oldum ey Allah'ın Rasûlü' dedi. Hz. Peygamber 'Seni helak eden nedir?' diye sordu. O kimse 'Ramazan'da (oruçlu iken) zevcemle cinsî münasebette bulundum' dedi. Rasûlullah 'Bir köleyi hürriyete kavuşturacak bir şey bulabilir misin?' dedi. O zât 'Hayır, bulamam' dedi. Rasûlullah 'Öyleyse peşpeşe iki ay oruç tutabilir misin?' dedi. Adam 'Hayır, buna muktedir olamam (hem ben bu felâkete oruç yüzünden uğramadım mı?)' dedi. Rasûlullah 'Altmış yoksulu doyuracak karşılığı bulabilir misin?' dedi. (...) Sonra o zât oturdu. Derken Hz. Peygamber'e içi hurma ile dolu (15 sâ' alabilen) bir sepet getirildi. Hz. Peygamber o zâta 'Bunu (al da) sadaka olarak ver' buyurdu. O kimse 'Benden fakir bir yoksula mı vereceğim? Medine'nin kara taşlı iki tarafı arasında buna benim ailemden daha muhtaç bir ev halkı yoktur* dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber azı dişleri görülünceye kadar güldü. Sonra o kişiye 'Haydi hurmayı götür de kendi ailene yedir' buyurdu".*** *(Müslim/1111, Buhari/1834)*

Âlimler, yedirmeye gücü yeten kişiye, onu ailesine yedirmenin caiz olmadığını, hadîste zikredilen durumun ise sadece o sahabeye mahsus olduğunu söylemişlerdir. Diğer kefaretlerde de aynı durum söz konusudur.

* ***Ramazanda Cinsel İlişkiyi Tekrarlamanın Kefâreti Meselesi***

Şâfiî mezhebine göre ise, her birleşmeye, ayrı ayrı kefâret gerekir. Aslında, her gün için denmesi daha doğru olur; çünkü, oruçlu kimse, aynı gün (ilk cimâ ettiği gün) içerisinde, birleşmeyi tekrarlasa da, İmam Şâfiî'ye göre, ihtilâfsız olarak bir kefâret gerekir. Şâfiî mezhebinin delili: İbadetlerin, belirli zamanları ve şartları vardır. Her günün ibadeti, ayrıdır. Her günün orucu da, ayrı bir ibadettir. Eğer kişi, orucunu birleşme ile bozarsa, ona kefâret gerekir. Çünkü, sebebin tekerrür etmesiyle, hüküm de devam eder. Kişi cimâ edip, ikinci gün tekrar birleşirse (cimâ ederse) icmâ ile bu kimseye tekrar kefâret gerekir.

Ramazanda, oruçlu iken, karısıyla cimâ eden kimse, ikinci ve üçüncü gün de tekrar cimâ ederse, Hanefî mezhebine göre, bu birleşmelerin hepsine, bir kefâret gerekir.

Hanefî mezhebinin delili: Kefâret, Allah'u Teala'nın hakkıdır. Hadlerde olduğu gibi, tekrarlanan fiile, bir cezanın terettüp etmesi gerekir. Ramazanda oruçlu iken, birleşmeyi tekrarlayan kimseye, bu fiilinden dolayı, bir tek ceza gerekir. Her defaya hususi ceza gerekmez. Hadlerin temeli, tedahul (aynı fiili yapma) üzerine olduğundan, kişi, birkaç defa zina etse, birkaç defa hırsızlık yapsa veya birkaç defa içki içse bunlara ancak, bir had cezası uygulanır. * (*Muhammed ÜNVERDİ. Temel İbadetler Konusunda Hanefiler ve Şâfiîler Arasındaki Farklılıklar s:164)*

B) Orucunu Aynı Sene İçinde Kaza Etmeyen Hastanın ve Seferinin Kefareti

Sefer veya hastalık nedeniyle Ramazan orucunu tutamayan kişinin, aynı sene içinde onu kaza etmesi vaciptir.

"***İçinizden biri (oruç ayına erişir de) hasta veya sefer halinde bulunursa, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde (oruç tutsun).***" (Bakara/184)

Şayet kişi tutamadığı günleri, ikinci Ramazan'a kadar kaza etmezse günahkâr olur ve kefaret vermesi gerekir. Bu da tutmadığı her gün için bir fakiri doyurmaktır. Eğer üçüncü veya dördüncü senenin Ramazan'ında da kaza etmezse, kefaret senelerin tekerrürü ile tekerrür eder. Ancak ikinci senenin Ramazan ayı geldiği halde özrü devam ediyorsa, kazadan başka kefareti yoktur. Kaza etmeden önce ölürse mesul değildir. Fakat kaza etme fırsatı bulduğu halde kaza etmeden ölen kişinin, velisinin onun yerine kaza etmesi menduptur. Eğer velisi bunu yapmazsa, ölenin malından kefaret olarak her gün için 1 müdd yiyecek vermek farz olur.

Bunun delili, İbn Ömer'den rivayet edilen şu haberdir: ***"Kim bir ay oruç kazası olduğu halde ölürse, onun malından her gün için bir fakirin doyurulması gerekir."*** *(Tirmizî/718)*

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: ***"Kim üzerinde oruç borcu varken ölürse, ölünün velisi ölüye niyâbeten oruç tutabilir."*** *(Buhari/1851, Müslim/1147, (Hz. Aişe'den)*

C) Oruç Tutamayan Yaşlı Kişinin Kefareti

Oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlı kişi, her gün için bir fakiri doyurmak zorundadır. Bundan başka herhangi bir yükümlülüğü yoktur.

Bunun delili, Atâ'nın şu rivayetidir: "***İbn Abbas, Bakara sûresinin 184. ayetini okudu ve 'Bu ayet nesh edilmemiştir. Bu ayet yaşlı erkek ve kadınlar hakkındadır. Bunlar oruç tutmaya güç yetiremezler, her gün için bir fakiri doyururlar' dedi***".*(Buhari/4235)*

D) Hamile ve Emzikli Kadının Kefareti

Hamile veya emzikli kadın, çocuğu için endişelendiğinde oruç tutmayabilir. Daha sonra tutamadığı oruçları kaza eder her gün için bir fakir doyumu kefaret verir.

Hamile veya emzikli kadın, çocuğundan Ötürü değil de kendisi için endişelenip oruç tutmazsa, sadece kaza eder. Ayrıca kefaret vermesi gerekmez.

E) Haccın Kefaretleri

Haccın kefaretleri beş kısma ayrılır;

1. Takdir edilen kurban.

Bu, haccın vaciplerinden biri terkedildiğinde olur. Meselâ mîkat yerini ihramsız geçmek veya cemrelere taş atmak gibi bir vacibi terk eden kişiye, bir koyun veya sığır ve devenin 1/7'ine ortak olarak onlardan birini kurban etmek düşer. Eğer bunları yapamazsa, 3 gün hac'ta, 7 gün de memleketine döndükten sonra olmak üzere 10 gün oruç tutması gerekir.

Temettü kurbanı, Arafat'ta vakfe'ye durmayı terk edip umre yapmak için tahallül eden kişinin kestiği kurban da bu kısma dahildir.

"Hac zamanına kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse, kolaylıkla elde edebileceği bir kurbanı kessin. Fakat bunu bulamayan kimse, 3 gün hac'ta, 7 gün de memleketine döndüğünde olmak üzere 10 gün oruç tutsun." (Bakara/196)

2. Muhayyer olarak takdir edilen kurban.

Bu, tırnak kesmek, kıl kesmek, dikişli elbise giymek gibi hac'ta yapılması mahzurlu olan şeyleri yapan kişiye vacip olur.

Bunlardan herhangi birini yapanlara bir koyun kesmek veya kurban edilecek deve veya sığıra ortak olmak veya harem halkından altı kişiyi doyurmak vacip olur. Bu buğday veya arpadan olmak üzere her fakire yarım sa' verilir. Bu kefaretin vacip olması için, üç kıl veya üç tırnağı kesmek yeterlidir.

Bu kefaretlerin delili, şu ayettir: ***"Kurban yerine varmadıkça başlarınızı traş etmeyin. Sizden kim hasta olur veya başında eziyet verici bir durum bulunur da traş olursa, buna karşılık oruçtan veya sadakadan ya da kurbandan bir fidye versin."*** (Bakara/196)

Ayetteki kurban yerinden maksat Mina'dır. Kurban kesme vakti ise Zilhicce ayının onuncu gününden başlayıp teşrik günlerinin sonuna, kadar devam eder.

Bu ayet Ka'b b. Ucre hakkında nazil olmuştur. Bu zât şöyle rivayet ediyor: ***"Hz. Peygamber, Mekke'ye girmeden önce Hudeybiye'de iken gelip yanıma durdu. Benim başımdan bitler dökülüyordu. Rasûlullah 'Haşerelerin sana eziyet mi veriyor?'***

dedi. Ben 'Evet' dedim. 'Öyle ise saçını traş et de 6 fakir arasında 1 farak yemeği tasadduk et (8-20 lt arası olan eski bir ölçü birimi), yahut 3 gün 'oruç tut veyahut da bir hayvan kurban et' buyurdu".*(Buhari/1719, Müslim/1201)*

3. Muayyen ve muaddel olan kurban.

Bu, kişi hac veya umre için ihrama girdiğinde, av hayvanı öldürmekle vacip olan bir kurbandır. Ayrıca bu kurban, ihramsız olarak Harem dahiline giren kişiye de vacip olur.

Bir av hayvanı öldüren kişiye, öldürdüğü hayvanın benzeri bir hayvan kurban etmek vacip olur ya da o hayvanın bedeli tutarınca fakirlere yemek vermelidir veya her müdd için 1 gün oruç tutmalıdır.

Avlanan hayvanın benzeri, evcil hayvanlar arasında yoksa, kişi yemek yedirmek ile oruç tutmak arasında muhayyerdir. Ancak Harem dahilinde güvercin cezası, bir koyun kurban etmektir.

Başa Dön

Bu kefaretlerin delili şu ayettir: ***Ey iman edenler! İhramda iken av öldürmeyin! Sizlerden avı kasten öldürenin cezası, (evcil hayvanlardan) onun benzeri (dengi)dir. Kabe'ye ulaşmış bir kurbanlık olarak bu cezayı sizden iki adaletli kişi hükm(edip tayin) edecektir. Veya (cezası), fakirlere yedirmek suretiyle kefaret vermektir. Veya onun dengi oruçtur. Yaptığının ağırlığını tatsın (önemini anlasın) diye (bu kefaret gerekli kılınmıştır). Allah daha önce olanı affetmiştir. Kim bu işi yapmaya dönerse, Allah ondan intikam alır (yaptığının cezasını çektirir). Allah azizdir ve intikam sahibidir.*** (Mâide/95)

4. Muaddel ve müretteb kurban.

Bu kurban, ihsar suretiyle vacip olan kurbandır. Bu bakımdan ihrama girdikten sonra hac yapmaktan menedilen kişi bulunduğu yerde bir koyun keserek tahallül etmelidir. Daha sonra saçının tamamını veya bir kısmını kesmelidir. Eğer kesecek kurban bulamazsa, kurbanın bedeli nisbetinde yiyecek alıp fakirlere dağıtmalıdır. Buna da gücü yetmezse her müdd için 1 gün oruç tutmalıdır.

Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Hac ve umre'yi Allah için tamamlayın! Eğer bunlardan alıkonulursanız, kolaylıkla elde edebileceğiniz bir kurban (kesin!)*** (Bakara/196)

Hz. Peygamber, ihrama girdiği halde müşrikler onun umre yapmasına mani olmuşlardı. Hz. Peygamber de Hudeybiye de tahallül etti. Önce kurban kesti, sonra da traş oldu. *(Buhari/1558, Müslim/1230)*

"Kurban yerine varmadıkça başlarınızı traş etmeyin." (Bakara/196)

Fakat koyun kesmekten ve yemek yedirmekten aciz olan kişi oruç tutar ve saçını da oruçtan sonra traş eder.

5. Müretteb ve aynı zamanda muaddel kurban.

Bu kurban, birinci ihlâlden önce cinsî münasebette bulunan kişiye vacip olur. Bu durumdaki kişinin, bir deve kesmesi, deve kesemezse bir sığır kesmesi, sığır da kesemezse yedi koyun kesmesi vaciptir. Bunları bulamazsa devenin fiyatı nisbetinde yiyecek alıp Harem dahilindeki fakirlere dağıtması gerekir. Buna da güç yetiremezse, her müdd için 1gün oruç tutması gerekir.

Kurban kesmek veya yemek yedirmek harem'de olmalıdır. Oruç ise harem dışında da tutulabilir. Kurbanlardaki tertip ile maksat, birincisini yapamayan kişinin ikinciye geçebilmesidir.

Muhayyerlik ise kişiye havale edilmiştir. Takdir'e gelince, tertibi veya takdiri kendisine biçilen bedeli şeriatın belirlemesidir. Mukabili tâdil'dir. Tâdil ise kişinin o hususta daha kuvvetliyle mesul tutulması ve değer itibariyle başka bir şeye dönebilmesidir. Bu hususta daha fazla açıklama Haccı İhlâl Etmek bahsinde yapılmıştır.

F) Yemin Kefareti

Yemin-i gamus (yalan yere edilen yemin) veya başka bir yeminden ötürü, kefaret vermek zorunda kalan kişi şu üç şık arasında muhayyerdir:

1. Mümin bir köle âzad etmek.

2. Ailesine yedirdiği yemeğin ortalamasından on fakiri doyurmak.

3. On fakiri giydirmek.

Bu üç şıktan birine gücü yetmezse, üç gün oruç tutmalıdır. Orucun peşpeşe tutulması şart değildir.

Bu kefaretin delili şu ayettir***: "Allah, sizi katıksız olarak ağzınızdan çıkan yeminlerinizden ötürü cezalandırmaz. Fakat sizi kasten ettiğiniz yeminlerden ötürü muahaze eder. Bunun (kasten ettiğiniz yemini bozmanızın) kefareti, aile efradınıza yedirmekte olduğunuz yiyeceklerin ortalamasından on fakire yedirmek veya onları (on fakiri) giydirmek ya da (mümin) bir köle âzad etmektir. Bunları bulamayan (yapmaya gücü yetmeyen) kimse(nin kefareti) ise üç gün oruçtur. İşte yemin edip bozduğunuz takdirde yeminlerinizin kefareti budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah size ayetlerini böylece açıklar ki şükredesiniz."*** (Mâide/89)

G) Nezr Kefareti

Kefareti vacip olan nezr, nezr-i leccac'dır. Meselâ kişinin husumet ve öfkeyle 'Eğer seninle konuşursam, Allah için üzerime bir hac vacip olsun' demesi böyledir. Bu tür nezr, şartı tahakkuk ettiğinde kişiye vacip olur. Bu da ya hacca gitmek veya kefaretini yerine getirmektir. Kefareti de mümin bir köle âzad etmek veya on fakiri ctoyurmak veya on fakiri giydirmektir.

Kişi bunları bulamazsa üç gün oruç tutması gerekir. Bunun delili yemin'in kefareti konusunda geçmişti. Diğer yemin çeşitlerinde de kişinin kendine vacip kıldığı şeyi -şartı oluştuğunda- yerine getirmesi gerekir. Başka bir şey onun yerine geçmez.

Nezr-i leccac'ın kefareti gerektirdiğinin delili şu hadîstir: ***"Nezr'in kefareti, yemin kefaretidir."*** *(Müslim/1645)*

H) Zihar Kefareti

Zihar, sırt anlamına gelen zahir kökünden gelir. Zihar'ın ıstılahı mânâsı, kişinin hanımını annesine veya kızkardeşine benzetmesidir. Meselâ kişinin hanımına 'Sen bana annemin sırtı

gibisin' demesi zihar'dır. Cahiliye döneminde Araplar, zihar'ı talak gibi görürlerdi. Fakat İslâm, zihar'ın üzerine talak'tan başka hükümler bina etti. Burada sadece zihar'ın kefaretinden bahsedecek, diğer hükümlerini ise zihar bahsinde beyan edeceğiz.

Kişinin, hanımını annesine veya başka bir mahremine benzetmesi olan zihar ibaresini söyleyen kişinin durumuna göre hüküm değişiklik ar-zeder. Eğer bu ifade ile talak kast edilmiş olursa, zihar hükmü talak'ın hükmüne dercedilir. Eğer bununla talak kast edilmemiş ise bu durumda kişinin sözüne itibar edilir ve kendisine kefaret vacip olur.

Zihar'ın kefareti; mümin bir köle âzad etmek veya peş peşe iki ay oruç tutmak veya altmış fakiri doyurmaktır. Kefaret bu tertibe göre eda edilmelidir. Kefaret eda edilmeden, eşiyle münasebet kurması kişiye helâl olmaz.

Zihar kefaretinin vacip olduğunun delili şu hadîstir: *Evs b. Samit'in hanımı Hz. Peygamber'e gelerek kocasını şikayet etti. Kocasının kendisine zihar yaptığını söyledi. Hz. Peygamber 'Sanırım sen ondan boşanmış oldun' deyince, kadın 'Ey Allah'ın Rasûlü! Benim küçük çocuklarım var. Eğer onları bana verirseniz açlıktan ölürler, kocama terk edersem de zayi olurlar' dedi. Kadın bu hususta Hz. Peygamber ile tartıştı. Hz. Peygamber ise 'Sanırım sen boşanmış oldun' sözünü tekrar etti ve bunun üzerine şu ayetler nazil oldu: "**(Ey Rasûlüm!) Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan o kadının sözünü Allah kabul etmiştir. Allah ikinizin de konuşmasını işitti. Zira Allah işiten ve görendir, içinizden hanımlarına zihar yapanların hanımları onların anneleri değildir. Onların anneleri ancak kendilerini doğurup dünyaya getiren kadınlardır. Şüphesiz ki onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Fakat Allah affedici ve bağışlayıcıdır. Kadınlara zihar yapıp ayrılmak isteyen, sonra da sözlerini geri alanlar, hanımlarıyla temas etmeden önce bir köle âzad etmelidirler. Size öğütlenen budur. Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır. Kim (âzad edecek bir köle) bulamazsa, (onun kefareti), hanımıyla birleşmeden önce iki ay oruç tutmaktır.***

Kimin gücü buna yetmezse altmış fakiri doyurmak (o kişinin kefaretidir). Bu emir Allah'a ve Peygamber'e inanmanız içindir. Allah'ın hududu bunlardır. Kâfirler için şiddetli bir azap vardır." (Mücadele/1-4) *(Ebu Dâvud, İbn Mâce ve diğer muhaddisler)*

I) Adam Öldürmenin Kefareti

Öldürülmesi haram olan bir kişiyi öldürene kefaret vermesi farz olur. Bu kefaret Allah'ın hakkı olduğundan, öldürülen kişi yanlışlıkla öldürülse de, maktulün velileri katili bağışlasalar da, katil çocuk da olsa kefaret vaciptir.

Bunun kefareti, mümin bir köle âzad etmektir. Şayet köle âzad edilemezse peş peşe iki ay oruç tutulması gerekir. Oruç tutmaya güç yetirilemezse, oruç yerine yemek yedirmek vacip değildir. Çünkü bu hususta herhangi bir nass (ayet ve hadis) yoktur. Bu durumda kefaret onun zimmetinde kalır. Köle âzad etmeye veya oruç tutmaya gücü yetince kefareti eda eder.

Başa Dön

Katl İçin Kefaretin Vacip Olduğunun Delili

Bu kefaretin vacip olduğunun delili şu ayettir: ***"Bir müminin diğer bir mümini öldürme yetkisi yoktur. Ancak yanlışlıkla .olması müstesna! Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse, (kefaret olarak) mümin bir köle âzad etmesi ve öldürülenin ailesine de teslim edilecek bir diyetin verilmesi farzdır. Meğer (öldürülenin varisleri o diyeti sadaka olarak) bağışlamış olsunlar. (Bu takdirde diyet düşer). Eğer yanlışlıkla öldürülen, mümin olup size düşman olan bir kavimdense o takdirde (diyet yoktur. Sadece) bir mümin köleyi âzad etmek lâzımdır. Eğer öldürülen, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavimden ise onun aile efradına teslim edilen bir diyetle beraber mümin olan bir köleyi âzad etmek lâzım gelir. Kimin gücü bunlara yetmiyorsa, ona peş peşe iki ay oruç tutması farzdır ki Allah tarafından tevbesi kabul edilsin. Allah bilendir ve hikmet sahibidir."*** (Nisa/92)

Kazaen öldürmede kefaret vacip olduğuna göre, kasten öldürmede kefaretin vacip olması daha evladır.

Vasile b. Eska şöyle rivayet etmiştir: ***Biz insan öldürmek suretiyle ateşe hak kazanmış bir dostumuz hakkında Rasûlullah'a gitmiştik. Rasûlullah bize şöyle buyurdu: "O arkadaşınız nâmına bir köleyi hürriyete kavuşturun. Çünkü âzad ettiğiniz o kölenin her bir uzvu karşılığında Allah arkadaşınızın bir azasını ateşten âzad eder."*** *(Ebu Dâvud/3964)*

İ) Hadd Cezası Suçun Kefaretidir

Dinde cezası tayin edilen kati, hırsızlık, zina, zina iftirası, içki içmek gibi haramları işleyene hadd cezası tatbik edildiğinde, bu ceza o suçun dünyadaki kefareti olur. İsterse suç işleyen kişi tevbe etmemiş olsun. Bu suçtan ötürü Allah o kişiyi ahirette cezalandırmaz.

Hadd cezasının, o suçun kefareti olduğunun delili, Ubade b. Samit'ten rivayet edilen şu hadîstir: Biz bir mecliste Rasûlullah'la beraber bulunuyorduk, şöyle buyurdu: ***"Allah'a (ibadette) hiçbir şeyi ortak kılmamak, zina etmemek, hırsızlık yapmamak, haklı olmak müstesna Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürmemek üzere bana biat edeceksiniz. İçinizden sözünde duran olursa ecr ve mükâfatı Allah'ın fazl-ı keremindedir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyada cezaya çarptırılırsa, bu ceza ona bir kefarettir. Bunlardan birini yapıp da yaptığı fiili Allah örterse işi Allah'a kalır; isterse onu affeder, dilerse ona azap eder."*** *(Buhari/18, Müslim/1709)*

Ubade der ki; *'Biz de bu şartlar üzere ona biat ettik'*. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur; ***"Kim şer'î bir cezayı (gerektiren bir suç) işler de cezası öne alınarak dünyada verilirse, Allah ahirette kuluna cezayı iki kere vermekten daha adaletlidir. Kim şer'î bir ceza gerektiren suç işler de Allah onu örter ve kendisini affederse, Allah'ın keremi, affettiği bir şeye dönmekten daha üstündür."*** *(Tirmizî/2628)*

Allah her şeyi, herkesten daha iyi bilendir.

-*-*- Onüçüncü Bölüm -*-*-
-*-*- ELBİSELER VE ZİYNETLER -*-*-

1. Altın ve Gümüşün Kullanılması
    a) Altın ve Gümüş Ziynetin Kullanımı
    b) Altın ve Gümüş Ev Eşyasının Kullanımı
    c) Altın ve Gümüşle Yamalanan Kapların Kullanılması
    d) Altın ve Gümüşle Kalaylanan Kapların Kullanılması
    e) Altın ve Gümüş Eşya Bulundurma
    f) Altın ve Gümüş Dışındaki Ziynet Eşyalarından Yapılan Kapların Kullanılmasının Hükmü
    g) Altın Yüzüğün Hükmü
    1. Kadınların altın ve gümüşten ziynet edinmeleri
    2. Gümüş yüzük takmak mubahtır.
    3. Zaruret halinde bunları kullanmak
    Allah'ın Hükmünde Gevşeklik Göstermek
2. Elbise, Kap Ve Benzeri Şeyler
3. İpekli Elbisenin Erkeklere Haram Olması
    İstisnaî Durumlar, Saf Olmayan İpeğin Hükmü
    Kapı veya Duvara İpek Perde Asmak
4. Saçları Siyaha Boyamak
5. Saça Saç Eklemek
6. Sakal ve Bıyık
7. Dövme Yaptırmak, Yüzdeki Tüyleri Yolmak ve Dişleri Seyreltmek
8. Erkek ve Kadının, Kendini Diğer Cinse Benzetmesi
9. Suret Yapmak
10. Kolonya ve Alkollü Madde Kullanımı
11. Koku Sürünerek Dışarı Çıkmak
12. Gözlere sürme çekmek
13. Para, yüzük veya elbise üzerine Kur'an-ı Kerim ayetleri yazılsa onlara dokunmak veya onları taşımak caiz midir?
14. Kur'an-ı Kerim yıpranarak kendisinden istifade edilmez bir hale gelirse onu yakmak caiz midir?
15. Müzik (Çalgı aletleri) ve Şarkı söylemek
16. Oyun-Satranç
17. Ev içinde Köpek Beslemek

-*-*- Ondördüncü Bölüm -*-*-

-*-*- ELBİSELER VE ZİYNETLER -*-*-

Elbise ve ziynet'lerde asıl olan dini açıdan mubah olup olmamasıdır. Zira Allah Teâlâ'nın, dünyada yararlanılması için yarattığı elbise ve ziynet gibi şeyler hakkındaki hükümler umumidir.

"Allah, yeryüzünde bulunanların hepsini sizin, (faydalanmanız) için yarattı." (Bakara/29)

"O size istediğiniz her şeyden verdi. Eğer Allah'ın nimet(ler)ini sayacak olsanız bitiremezsiniz." (İbrahim/34)

"De ki: 'Allah'ın kullan için yarattığı ziyneti ve temiz azıkları haram kılan kimdir? Bunlar, dünya hayatında iman edenlerindir. Kıyamet günü ise, (kâfirler için değil) yalnız onlar içindir'. Bilen kimseler için ayetlerimizi böylece uzun uzun açıklıyoruz." (A'raf/32)

"Ey Ademoğulları! Size çirkin yerlerinizi örtecek giysi ve ziynetlenecek elbise indirdik (yarattık). Takva elbisesi ise, o daha hayırlıdır. Bu (ihsan) Allah'ın ayetlerindendir. Umulur ki hatırlamış olurlar (da inanırlar)." (A'raf/26)

Ayetin metninde geçen sev'at kelimesinden maksat, avret yerleridir. Ziynet kelimesinden maksat da İbn Abbas'ın tefsirine göre elbise ve malların açıkta olanlarıdır.

Allah Teâlâ, yarattığı nimetlerle kullarına minnet ederek şöyle buyurmaktadır: ***"Allah evlerinizi sizin için huzur ve sükûn (yeri) yaptı. Hayvanların derilerinden gerek göç zamanı, gerekse konaklama zamanında sizin için taşınması kolay evler (çadırlar) kıldı. Onların yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağınız) ev eşyaları ve ticaret metaı var etti. Allah yarattıklarından sizin için gölgelikler yaptı. Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı ve sizi sıcaktan (ve soğuktan) koruyacak elbiseler, savaşta sizi koruyacak zırhlar var etti. İşte böylece (Allah), O'na teslim olmanız için üzerinizdeki nimetini tamamlamaktadır."*** (Nahl/80-81)

İşte bu benzeri delillerden elbise ve ziynet türünden olan şeylerde asıl olanın mübahlık olduğu anlaşılmıştır. Ancak haram olduğuna dair nass (ayet ve hadis) bulunan şeyler bunlardan istisnadır.

Elbiseler, Eşyalar ve Ziynet Eşyaları hakkında nass (ayet ve hadis) bulunanları şöyle sıralayabiliriz:

1. Altın ve Gümüşün Kullanılması Hususu

Altın ve gümüş kullanımıyla ilgili yaygın olarak bilinen hadislerden başlıcaları şöyle sıralanabilir:

1. İslâm âlimleri tarafından birçok fıkhî hükme mesnet olarak kullanılan bir hadiste Hz. Peygamber, ***"Altın ve ipek ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâldir"*** buyurmuştur (Ebû Dâvûd, "Hâtem", 3; Tirmizî, "Libâs", 1).

2. Başka bir hadislerinde ise Hz. Peygamber, ***"Gümüş kaptan içen, karnına cehennem ateşini akıtmaktadır"*** (Müslim, "Libâs", 1) buyurmuştur.

3. ***"Hz. Peygamber, altın ve gümüş kaplardan yiyip içmemizi, ipek ve dîbâc giymemezi ve ipek üzerine oturmamızı yasakladı"*** (Buhârî, "Libâs", 27).

a) Altın ve Gümüş Ziynetin Kullanımı

Altın ve gümüşün ziynet eşyası olarak kullanımı yalnızca kadınlar için câizdir. Yukarıdaki hadislerin açık hükümlerinden birisi bu olduğu gibi, bu husus İslâm âlimleri arasında da tartışmasızdır. Altın ve gümüş ziynetin kadınlar için câiz görülmesi onların yaratılışlarına uygunlukla, fıtraten güzelliğe ve süslenmeye düşkün oluşlarıyla açıklanır. Ancak bu konuda onlar da lüks ve israfa kaçmama, bu ziynetleri yabancılara karşı gösteriş ve cinsî cazibe aracı olarak kullanmama gibi bazı kısıtlamalara tâbidir.

Altın ve gümüş ziynetin erkeklere yasaklanması, hem erkeğin fıtrat ve karakteriyle hem de toplumda sosyal adaletin ve barışın tesisi, âtıl sermayenin ekonomiye kazandırılması gibi birçok önemli amaçla alâkalı bir hususdur.

b) Altın ve Gümüş Ev Eşyasının Kullanımı

Resûlüllah (a.s.v.) buyuruyor:

لَا تَشْرَبُوا فِى اٰنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلَا تَأْكُلُوا فِى صِحَافِهِمَا

"Altın ve gümüş kaplardan bir şey içmeyin, keza böyle kaplardan yemek de yemeyiniz."

Hz. Muhammed (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Altın ve gümüş kaplardan içmeyiniz. Altın ve gümüş tabaklar içinde yemeyiniz. Çünkü bu eşya dünyadan onlara (kâfirlere) ait (Zîynet eşyası)dır, ahirette de bizim olacaklardır."*** *(Buhari/5110, Müslim/2067, (Huzeyfe b. Yeman'dan)*

İslâm bilginleri, altın ve gümüş kaplardan yemek yemenin ve bir şey içmenin haram olduğunda görüş birliğindedir. *Malikiler, Şâfiîler ve Hanbeliler, Hanefîler'den farklı olarak altın ve gümüş kapların ve diğer eşyanın evde bulundurulmasını, sonuçta bunların kullanılmasına yol açacağı düşüncesiyle altın ve gümüş ev eşyasının edinilmesini de (evde bulundurulmasını) haram kabul etmişlerdir. Hatta Şâfiîler, hadisin zâhirinden hareketle ticaret maksadıyla dahi olsa altın ve gümüş ev eşyasının edinilmesinin haram olduğunu belirtmişlerdir. **(DİB İlmihal II/87)*

Yeme içme dışındaki diğer kullanımlar konusunda çoğunluğun görüşü aynıdır. Yani cumhur, altın ve gümüşün (abdest alma gibi) yeme içme dışındaki kullanımlarını da yeme içmeye kıyas ederek bunun da haram olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buna göre, altın ve gümüşün kap, yazı gereci, ev eşyası vb. şekillerde kullanımı, mezhep imamlarınca erkek ve kadınlara haram görülmüştür. Ancak, son dönem âlimlerinden Şevkânî yasağın sadece altın ve gümüş kaplardan yeme içmeye ait olduğunu, diğer kullanımların buna kıyas edilemeyeceği görüşündedir.

c) Altın ve Gümüşle Yamalanan Kapların Kullanılması

İster az, ister çok olsun, altın ile yamalanan kapların kullanılması da haramdır, Gümüş ile yamalanan kaplardaki

yama, gereğinden fazla olursa haram olur. Eğer küçük veya ihtiyaç kadarsa caizdir.

Bunun, caiz olduğunun delili, Asım el-Ehvel'den rivayet edilen şu haberdir: ***Ben, Enes b. Mâlik'in yanında Hz. Peygamber'in bardağını gördüm. Bardak çatlamış ve gümüşle yamalanmıştı. Bu bardak, nuddar denilen ağaçtan yapılmış, güzel ve enli bir bardaktı. Enes, bana şöyle dedi: 'Hz. Peygamber'in, bu bardak ile şu kadar defa su içtiğini gördüm'.*** *(Buhari, Kitab'ul Eşribe)*

d) Altın ve Gümüşle Kalaylanan Kapların Kullanılması

Eğer kalay az ise, yani ateşe tutulduğunda eriyip bir tortu meydana getirmiyorsa, kullanılması helâldir. Eğer kalay çok ise, yani ateşe tutulduğunda eriyip bir tortu meydana getiriyorsa, kullanılması haramdır.

Böyle olanı -kullanmak haram olduğu gibi- edinmek de haramdır. Evin tavanını, duvarlarını altın veya gümüşle boyamak da ne kadar az olursa olsun haramdır.

e) Altın ve Gümüş Eşya Bulundurma

Hadislerde altın ve gümüş kap kacağın kullanımının yasaklanması, dar bir yorumla sadece yeme içme amaçlı kullanımının yasaklandığı, orta bir yorumla ev eşyası olarak kullanımının yasaklandığı şeklinde anlaşılabilir.

Bu yasağın geniş bir yorumla, altın ve gümüşün ev eşyası olarak bulundurulmasını da içerdiği ileri sürülebilir mi? İmam Muhammed, üzerinde oturmamak ve uyumamak şartıyla süs eşyası olarak evde altın ve gümüşten yapılmış ve üzerine de ipek örtü serilmiş sandalye, koltuk bulundurulmasında beis görmezken Ebû Hanîfe, üzerine oturulmasında ve yatılmasında da bir sakınca görmez. Hanefî hukukçular bu görüşün delili olarak, bazı sahâbî ve tâbiîlerin bu yöndeki uygulamaları ile, “De ki: Allah’ın kulları için çıkardığı ziyneti haram kılan kimdir...” (el-A‘râf 7/32) âyetini zikretmişlerdir.

Bu müsamahalı yaklaşımın sebebi, bu tür işlemlerin dar anlamda "kullanma" dan çok "ziynet" kavramına girdiği yönündeki görüşleridir.

Malikiler, Şâfiîler ve Hanbeliler, Hanefîlerden farklı olarak altın ve gümüş kapların ve diğer eşyanın evde bulundurulmasını, sonuçta bunların kullanılmasına yol açacağı düşüncesiyle altın ve gümüş ev eşyasının edinilmesini de (evde bulundurulmasını) haram kabul etmişlerdir. Hatta Şâfiîler, hadisin zahirinden hareketle ticaret maksadıyla dahi olsa altın ve gümüş ev eşyasının edinilmesinin haram olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü ipekten farklı olarak, altın ve gümüş kabın kullanımı kadın erkek ayırımı olmaksızın herkes açısından yasaktır.

Ayrıca; altın ve gümüşten kap-kacakları, yazı aletleri, sürme aletleri ve benzeri eşyaları kullanılması; Evlerin, mescitlerin, dükkânların ve benzeri yerlerin altın ve gümüşle süslenmesi de haramdır. Bunlarda altın veya gümüşün az kullanılması hükmü değiştirmez. Ayrıca altın veya gümüşten yapılmış kalem, bıçak, düğme, kap gibi şeyleri, kullanmadan sandıkta saklamak da caiz değildir. Çünkü kullanılması haram olan şeyi edinmek de haramdır.

Ancak altın ve gümüşü kadınların süslenme eşyası (ziynet) olarak kullanmaları helâl görülmüştür.

Altın ve gümüşün yaygın kullanım maddeleri haline getirilmesine fakihlerin karşı çıkmalarının temelinde israf ve lüks kullanıma engel olma düşüncesinin yattığı bilginlerin çoğunluğunca ifade edilmektedir. Bu gerekçelendirme (ta'lîl) doğru kabul edildiği takdirde, günümüzde, özellikle gümüşün bu açıdan fazla bir değeri kalmadığı noktasından hareketle, gümüş kapların kullanılmasının artık câiz olduğu fakat çok daha değerli maddelerden yapılmış kapların kullanılmasının, israf ve lüks gerekçesiyle, doğru olmadığı şeklinde bir sonuca gitmek mümkün olabilir. Ne var ki bu gerekçelendirme üzerinde tam bir fikir birliği sağlanamamıştır.

Şurası unutulmamalıdır ki İslâm, toplumun her kademesindeki fertlerin zenginlik, fakirlik gibi sosyal statüleri açısından bir tatmin ölçüsü getirmiş, meselâ kazanma hususunda çaba göstermesine rağmen fakir durumda olanlara, sabrettikleri takdirde mükâfat ve kurtuluşa ereceklerini müjdelemiş, diğer taraftan zengin olup toplumun gelir seviyesi düşük kesimlerine zekât ve sadaka yoluyla değer aktarımı yapan ve yardım eden kişilere de mükâfat ve kurtuluş vaad etmiştir. Ancak zenginin, zenginliğini fakiri rahatsız edecek şekilde ve onu içinde bulunduğu tatmin ortamından uzaklaşmaya sevk edecek derecede kullanarak lüks ve israfa dalmasını da hoş görmemiştir.

Elbette daha çok kazanan daha iyi şartlarda yaşayacaktır. Ancak toplum kesimleri arasında hiç değilse ortalama hayat standardı açısından bir denge ve uyum sağlanamamışken, meselâ, bir toplumda çoluk çocuğunun asgari gıda ihtiyacını karşılayacak geliri teminde zorluk çeken, tahsil yapmak isteyen çocuğuna bu imkânı sağlayamayan kişiler varken, şatafatlı ve görkemli bir hayat sürmenin, İslâm'ın ilke ve öğretileriyle bağdaşmayacağı söylenebilir.

Başa Dön

Hadislerdeki yasaklama ve İslâm âlimlerinin bu konuda gösterdiği tavır da bu gayeye yönelik bir hassasiyet ve tedbir olarak görülmelidir.

Bu hususta hadîs kitaplarında birçok delil zikredilmiştir ki onlardan bazıları şunlardır:

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Kim altın veya gümüşten yapılmış bir kaptan su içerse, karnına cehennem ateşi dolduruyor demektir."*** *(Müslim/2065, (Ümmü Seleme'den)*

"Altın ve gümüş kaplardan içmeyin. Bu madenlerin çanak ve tabakları içine konulan yemekleri de yemeyin. Çünkü bu eşya dünyada onlara (kâfirlere).ait ziynet eşyasıdır." *(Müslim/2067, (Huzeyfe'den)*

f) Altın ve Gümüş Dışındaki Ziynet Eşyalarından Yapılan Kapların Kullanılmasının Hükmü

Altın ve gümüş dışındaki elmas, inci, mercan, yakut, zümrüt ve benzeri şeylerden yapılmış kapların kullanılması

caizdir. Çünkü bunlarla ilgili bir nass (ayet ve hadis) yoktur. Bu eşyalarda asıl olan ibahadır. Bunlar, ancak haram olduğuna dair bir nass (ayet ve hadis) bulunduğunda haram olur. Bunların haram olduğuna dair herhangi bir nass (ayet ve hadis) da yoktur. Bunları altın ve gümüş kaplara kıyas etmek doğru olmaz.

g) Altın Yüzüğün Hükmü

Altın yüzük, erkeklere haramdır.

Buhârî'nin rivayetine göre, ***Resûlullah altından bir yüzük takıyordu. İnsanların da altın yüzük edindiklerini görünce altın yüzüğü atmış ve bunu artık hiç takmayacağını söylemişti. İnsanlar da bunun üzerine yüzüklerini çıkarıp atmışlardır.*** (Buhârî, "Libâs", 46).

Yine Buhârî'de yer alan bir hadise göre, Hz. Peygamber altından bir yüzük edinmiş ve kaşını da avuç içine getirmişti. İnsanların bu şekilde yüzük edindiklerini görünce, bu yüzüğü atmış ve gümüş bir yüzük edinmiştir (Buhârî, "Libâs", 45).

İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: ***"Hz. Peygamber, bir kişinin elinde altından yapılmış bir yüzük gördü de onu çıkarıp attı ve 'Sizden biriniz bir ateş parçasını kastedip onu eline almaya teşebbüs ediyor' buyurdu. Rasûlullah gittikten sonra o zâta 'Yüzüğünü al da onunla başka bir menfaat temin et' denildi. O zât 'Hayır vallahi, Rasûlullah onu atmışken artık ben onu ebediyen almam' dedi".*** *(Müslim/2090)*

Bu Haramdan İstisna Edilenler

Üç şey bu haramdan istisna edilmiştir:

1. Kadınların altın ve gümüşten ziynet edinmeleri mubahtır.

İster evli, ister bekâr, ister küçük, ister büyük, ister zengin, ister fakir olsun tüm kadınlar, israfa kaçmamak şartıyla altın ve gümüşten ziynet eşyası edinebilirler.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Altın ve ipek ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâl kılınmıştır."*** *(Tirmizî/1720, (Ebu Musa el-Eş'arî'den hasen-sahih senedle)*

Âlimler, bayram ve benzeri günlerde çocuklara altın ve gümüş takıların takılabileceğini söylemişler ve küçük çocukların mükellef olmadıklarını da buna sebep olarak göstermişlerdir.

2. Gümüş yüzük takmak mubahtır.

Hz. Peygamber'in gümüş bir yüzük taktığı sahih hadîslerle sabittir.

Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: ***"Hz. Peygamber'in yüzüğü gümüştendi. O yüzüğün taşı ise Habeşistan'dan getirilmişti".****(Müslim/2094, Tirmizî/1739)*

Yine Enes'ten şöyle rivayet edilmiştir: ***"Hz. Peygamber'in yüzüğü gümüştendi. Onun taşı da gümüştendi"****(Buhari ve Müslim)*

Yine Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: ***"Hz. Peygamber gümüşten bir yüzük edindi. Onun kaşına 'Muhammedun rasûlullah' (Muhammed, Allah'ın Rasûlü'dür) ibaresini nakşettirdi ve 'Sakın hiç kimse yüzüğünün üzerine böyle yazdırmasın' buyurdu".***

Yine şöyle rivayet edilmiştir: ***"Hz. Peygamber'in yüzüğünün kaşında üç satır (kelime) bulunmaktaydı: !Muhammed, Rasûl, Allah'*** *(Buhari/5539-5540, Müslim/2092, Tirmizî/1748)*

3. Zaruret halinde bunları kullanmak mubahtır.

Eğer kişi altın veya gümüşten yapılmış bir kaptan başka bir kap bulamazsa, onları kullanması mubah olur. Meselâ burnu kesilen kişinin altından burun yaptırması veya dişlerini altınla kaplatmaya mecbur kalan kişinin altın kullanması mubahtır. İşte bu tür durumlarda altın kullanmak mubah olur.

Arfece b. Esad'dan şöyle rivayet edilmiştir: ***"Cahüiyye (döneminde vuku bulan) Külab vakasında burnumdan isabet almıştım (burnum kesilmişti). Sonra gümüşten bir burun yaptırdım, fakat fena koktu. Bunun üzerine Rasûlullah bana altından burun taktırmamı emretti".****(Tirmizî/1770, Ebu Dâvud/4232)*

Allah'ın Hükmünde Gevşeklik Göstermek

Birçok Müslüman, altın ve gümüş hususunda zaaf göstermektedir. Nitekim haram olan bu şeyleri kendilerine mubah görenler vardır. Onlardan bir çoğunun parmağında altın yüzük, boynunda altın zincir bulunmaktadır. Ateşten bir koru parmaklarına ve boyunlarına taktıklarının ve bu yüzden Allah'ın gazabını davet ettiklerinin farkında değillerdir. Bu kör taklidin kurbanları, kendilerini kâfirlere benzettiklerini de bilmemektedirler.

Nişanlılık ve evlilik alâmeti olarak altın yüzük taktıklarını iddia etmelerine gelince, bu boş ve bâtıl bir şeydir. Din, bu iddiayı kabul etmez. Bu iddia, sahiplerinin yüzüne çarpılacaktır. Allah'ın şeriatında bu iddiayı doğrulayıp helâl kılacak bir delil yoktur. Bunu, körü körüne yapan kişilerin taklitçi ve akılsız olduklarında da şüphe yoktur.

Zenginlerden birçok kişinin mânâsız olan bu ziynetlere köle olmaktan başka arzuları yoktur. Bunların yaptıkları, israftan ve Allah'ın buğzuna uğramaktan başka bir şey değildir. Üstelik bu kimseler, Allah'ın bunları haram ettiğini unutarak verdikleri ziyafetlerde, yaptıkları toplantılarda altın ve gümüş kaplar kullanmaktadırlar.

Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi

2. Elbise, Kap Ve Benzeri Şeyler

Cenab-ı Hakk'ın insanlara ihsan buyurduğu bütün nimetlerden birisi de elbise nimetidir. Elbise, insana vakar ve şahsiyet kazandırdığı gibi, kışın soğuktan, yazın da sıcaktan muhafaza eder.

Kur'an-ı Kerim'de Araf suresi 26. Ayette şöyle buyuruyor:

يَا بَنِىٓ اٰدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُّوَارِىْ سَوْاٰتِكُمْ وَرِيْشًا وَلِبَاسُ التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ

Ey Âdem oğulları! Size mahrem yerlerinizi örtecek giysi, süsleneceğiniz elbise yarattık. Takvâ elbisesi, işte o daha

hayırlıdır. Bunlar Allah'ın âyetlerindendir. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar.

Ancak kadın ile erkek ayrı ayrı birer cins olduklarından her cinsin ayrı ayrı elbiseleri vardır. Ne o bunun elbisesini ne de bu onun elbisesini giyebilir. Bunun için kadın elbisesi sayılan ipekli elbise, erkeğe haram kılınmıştır. Huzeyfe'den rivayet olunmuştur:

نَهَانَا رَسُولُ اللهِ }ص{عَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَالدِّيبَاجِ وَاَنْ نَجْلِسَ عَلَيْهِ

"Allah'ın Resûlü, ipekli ve dibac (İpeklinin bir cinsidir) elbiselerini giymekten ve üzerine oturmaktan bizleri nehyetmiştir."

Ebu Davud'un rivayet ettiği bir hadis de şöyledir:

اَنَّهُ }ص{اَخَذَ قِطْعَةَ حَرِيرٍ وَفِى شِمَالِهِ قِطْعَةُ ذَهَبٍ وَقَالَ هٰذَانِ حَرَامٌ عَلَى ذُكُورِ اُمَّتِى حَلٌّ لِإِنَاثِهِمْ

"Allah'ın Resûlü, sağ eline bir parça ipek, sol eline bir külçe altın aldı ve buyurdu ki: Bunlar ümmetimin erkeklerine haram, dişilerine mübahtır." Ebû Davud

Erkek çocuğu altın, gümüş ve ipek elbise ile süslemek caizdir.

İmam Gazali: İpekli elbise, hafif meşrep alâmeti olduğundan, erkeğe yakışmaz diyor. Kadil-Kudat İbnü Rezin: Terzinin, erkekler için ipekli elbiseler biçip dikmesi, haram olduğu gibi, kuyumcunun da erkekler için altın yüzük yapması ve onlara, onlar için satması haramdır diyor. Yalnız bir erkek avretini örtecek elbisesi olmazsa, ipekli elbise giyebilir.

Pamuk veya yün ile karışık ipekli elbiseyi (İpek daha fazla olmadığı takdirde) giymekte beis yoktur.

Kur'an-ı Kerim, Hadis-i Şerif ve Allah'ın isimleri gibi mukaddes şeyleri duvar ve elbise gibi uygun olmayan şeyler üzerine yazmak doğru değildir. Bahusus başkasının hakaret ve tezyifine maruz kalacak yerlerde yazmak haramdır.

Resimli ve ipek olmayan perdeyi, pencere gibi şeyler üzerine takmak caizdir. Hele bu zamanda evler birbirine karşı olup pencereler birbirine baktıklarından Müslümanlar için perde bir zaruret haline gelmiştir. Ama üzerinde canlı bir yaratık resmi bulunan veya ipekten olan perde takmak haramdır. Kezalik üzerinde canlı bir mahlûkun resmi bulunmayan bir halıyı duvara asmakta beis yoktur.

Erkek, kadın herkesin altın ve gümüş kapları kullanması haramdır. Yemek içmek ve abdest almak gibi hususlar arasında fark yoktur. Hatta çay kaşığı gibi küçük bir şey de olsa yine durum değişmez. Kadın için mübah olduğundan ipekli elbise ile ipekli seccade üzerinde namaz kılan kadın için hiçbir beis yoktur. Bir elbisede insan veya hayvan resmi varsa onunla namaz kılmak mekrûhtur.

Necis olan zeytinyağından sabun yapmak, müteneccis gaz yağını lüks ve lambalara koyup aydınlanmak, araba ve makineleri temiz olmayan yağlarla yağlamak caizdir.

Ayakkabısını giymek isteyen kimse, önce sağ sonra sol ayakkabısını giyer. Çıkarmak istediği zaman da aksini yapar. Bir tek ayakkabı veya bir tek çorap giymek mekrûhtur.

Erkek olan kimse için, sağ veya sol elinin serçe parmağına veya her ikisine gümüş yüzük takmak sünnettir. Altın yüzük takmak ise haramdır. Resûlüllah (a.s.v.) bir gün, bir sahabenin parmağında altın yüzük gördü. Haram olduğundan bizzat elinden çıkarıp attı.

Tunç ve benzeri şeylerden yüzük takmak sünnet değilse de mübaptır.

Altın ve gümüş kaplar müstesna, bütün temiz kapları kullanmak caizdir.

3. İpekli Elbisenin Erkeklere Haram Olması

Erkeklerin ipekli elbise giymeleri veya herhangi bir şekilde kullanmaları haramdır. Küçük çocuklar ve kadınlar için ise helâldir.

Bunun delili, Hz. Ali'den rivayet edilen şu hadîstir: "***Rasûlullah bir ipek alıp onu sağına, birde altın alıp onu soluna***

koydu. Sonra şöyle buyurdu: Şu iki şey ümmetimin erkeklerine haramdır." *(Ebu Dâvud/4057, İbn Mâce/3595)*

"Altın ve ipek ümmetimin erkekleri için haram, kadınları için helâl kılınmıştır." *(Tİrmizî/1720, (Ebu Musa el-Eş'arrid'en)*

Hz. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: ***"Sizleri nâz, nimet, refah ve maişetle hoş gönüllü olarak beslenip gevşemekten, şirk ehlinin giyim tarzından ve ipek elbiselerden sakındırırım. Çünkü Rasûlullah, hâlis ipek giymekten (erkekleri) nehyetmiştir***." *(Müslim/2069)*

İpeğin Erkeklere Haram Kılınmasının Nedeni

İpeğin haram kılınmasının hikmeti, dini açıdan mübah olup olmaması hususudur.

Ancak başka bir sebebi de şu olabilir: İpekli giymek, erkeği, erkekliğin sıfatlarından uzaklaştırmaktadır. Çünkü erkek, süslenmek ve bunlarla gururlanmak, refah içinde yaşayarak kadınlara benzemek için değil, zorlukları aşmak, önemli işler yapmak için yaratılmıştır. Bunları yapmak da ancak refah ve lüksten, kadına benzemekten ve tembellikten uzaklaşmakla mümkün olur.

İstisnaî Durumlar

İki durumda erkeklerin ipek kullanmasına izin verilmiştir:

1. Zaruret hali

Eğer avret yerlerini örtmek, sıcak veya soğuktan korunmak için başka bir şey bulunamazsa, ipek elbise giymek mubah olur. Çünkü zaruretler haramları mubah kılar. Ancak bu mübahlık, zaruretin durumuna göredir.

2. İpekli giymeye muhtaç olunması

Eğer bir hastalık olur ve bu hastalıkta ipekli giymekle iyileşir veya hafiflerse, ipekli giymek mubah olur.

Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir: ***"Rasûlullah, Abdurrahman b. Avf ile Zübeyr b. Avvam'a bir seferde kendilerinde meydana gelen uyuz illetinden yahut***

kendilerindeki bir hastalıktan dolayı ipekli gömlekler giymelerine ruhsat vermiştir".*(Buhari/5501, Müslim/2076)*

Saf Olmayan İpeğin Hükmü

İpek ve başka bir maddenin karışımından yapılmış elbisenin ipeği daha fazla olursa, erkeklerin kullanması haram olur. Eğer diğer madde ipekten daha fazla ise, onu kullanmak mubah olur. Çünkü hüküm fazla olan maddeye göre verilir ve fazla olan o maddenin ismini alır. Eğer ipek ile diğer madde eşit olursa, o elbiseyi kullanmak helâldir. Çünkü eşyada aslolan ibahadır. Bu nedenle de helâl tarafı tercih edilir.

Elbisenin kenarlarını, sökülmemesi için ipek ile çevirip dikmek helâldir. Ancak bunun, elbiseyi yamamada caiz olan mutad miktarı geçmemesi gerekir. Dört parmak genişliğinden fazla olmamak şartıyla elbiseyi ipek ile çevirmek mubahtır.

Bunun delili, Esma binti Ebubekir'in âzadlısı Abdullah'tan rivayet edilen şu haberdir: ***Esma binti Ebubekir 'İşte Rasûlullah'ın cübbesi şudur' dedi ve İran hükümdarlarının elbise yaptırıp giydikleri taylesân kumaşından yapılmış bir cübbe çıkardı. Cübbenin yakasında dibâcdan bir parça vardı. Eteğinin ön ve arkada bulunan iki açık tarafında (ve yenleri üzerinde de) yine dibâcdan birer çevre kıvrıntısı yapılmış gördüm. Esma 'Bu cübbe, vefat edinceye kadar Aişe'nin yanındaydı. Aişe vefat edince cübbeyi ben aldım. Bunu Peygamber giyerdi. Şimdi biz onu hastalar için yıkıyoruz da onunla şifa talep olunuyor' dedi****. (Müslim/2069)*

Suveyd b. Gafele'den de şöyle rivayet edilmiştir: ***"Ömer b.'Hattab, Şam'daki Câbiye beldesinde halka hitap edip 'Allah'ın Peygamber'i iki yahut üç yahut dört parmak kadar yer müstesna hâlis ipek elbise giymekten nehyetti' dedi."*** *(Müslim/2069)*

Kapı veya Duvara İpek Perde Asmak

Kapı, duvar ve benzeri yerlere ipek perde asmak haramdır. Kadın ve erkek bu hükümde eşittir. Çünkü burada gurur ve kibir söz konusudur.

Âlimler, Kabe'yi bundan istisna etmişlerdir. Kabe'ye 'pek örtüler asılabilir. Çünkü selef ve halef bunu yapmış ve hiç kimse de buna itiraz etmemiştir. Ancak herhangi bir mescid veya bina bu hususta Kabe'yle kıyas edilemez.

4. Teberruc Etmek

Teberruc, süslü ve ihtişamlı bir şekilde kendisini gösteren, kendini teşhir eden, ortaya koyan demektir.

Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: ***"Evlerinizde vakarla oturun. Önceki cahiliye kadınlarının teberruc`u gibi teberruc yapmayın (süslerinizi teşhir ederek dolaşmayın). Namazı kılın, zekâtı verin. Allah`a ve Rasûlüne itaat edin.*** (Ahzâb 33/33)

Yani teberruc, meşru olmayan açılma ve saçılmayı ifade eder. Zemahşeri, onu genelde, gizlenmesi gereken şeyleri açmada çaba sarf etme, özel olarak da kadınların ziynetlerini ve güzelliklerini açıp yabancı erkeklere göstermeleri, diye tanımlar. Kurtubî, kırıtarak, cilveli yürümesi ve güzelliklerini erkeklere sergilemesi diye tanımladıktan sonra kadının vücut hatlarını belli eden iki ince elbise ile çıkması da teberrucdur der. Suyûtî, endamlı endamlı yürümesi, başörtüsünü bağlamadan başına açıp, gizlemesi gereken gerdanlık, küpe ve boynunu açık bırakması diye tarif eder. Ibnü`l Esîr terimin kökü ile ilişkisini arar ve kadının teberruc yapması, güzelliği sergilemede burçlara, şatolara benzemesi demektir. Teberruc yaptı, yani sarayı olan evinden, burcundan çıktı anlamına geldiği de söylenmiştir; nitekim âyetin baş tarafındaki "evlerinde vakarla otursunlar" ifadesi bunu gösterir, der:

Bu açıklamalarla teburruc`un, kadınların tabii ve yapay güzellik ve çekiciliklerini uygun (yani meşru) olmayan yerlerde sergilemeleri, süs ve eylemleriyle kendilerinden yararlanma hakkı olmayanların dikkat ve ilgilerini çekmeleri olduğunu görürüz.

Teberrucun kapsamını daha iyi kavramak için, bazı hadîs-i şerif meallerini görmemiz faydalı olabilir:

1. "Ümmetimden iki sınıf var ki, ben onları görmedim. (ileride ortaya çıkacaklar): Biri, sığır kuyruğu gibi kamçıları (coplar olabilir) olan bir topluluktur. Onlarla insanlara vururlar.

Diğeri de giysili-çıplak olan, saptıran ve sapan kadınlardır. Kafaları eğri deve hörgücü gibidir. Onlar ne Cennete girebilirler ne de onun kokusunu duyabilirler. Halbuki onun kokusu şu kadar mesafeden duyulabilir" (Müslim, cenne 52-54; Müsned N/308, 323, 356, 440, V/250)

Kurtubî, giydikleri halde çıplak olmaların, vücutlarını belli eden (dar ve şeffaf) elbise giymeleriyle açıklar *(Kurtubî XN/310).*

Bu hadiste teberruce iki örnek göze çarpıyor:

a. Dikkat çekmek üzere kabartılmış saçlar ki; bazen başörtüsü ile dahi bu niteliği kazanabilir

b. Vücudu belli eden ve câzibesini yabancılara sergileyen dar, şeffaf ya da avret olan bütün organları kapatmayan elbiseler.

2. "Peruk takan ve taktıran kadına lânet ola" *(Tirmizî, Libâs 25 Tirmizî, edep 35; Nesâi, zîinet 35)*

3. "Dağlama yapan ve yaptıran, güzellik için dişlerini seyrelten ve Allah`ın yaratışını bozan kadına Allah lânet etsin" *(Tirmizî, Libâs 25 Tirmizî, edep 35; Nesâi, zînet 35) .*

4. "Kaşlarını yolduran ve bu işi yapan kadına lânet ola" *(Tirmizî, Libâs 25 Tirmizî, edep 35; Nesâi, zînet 35)*

5. ***"Başkalarının duyması için koku sürünerek çıkan kadın zina etmiş (gibi günah kazanır)"*** *(Darimî, isti`zan 1 B; Müsned VI/400, 414, 418)*

Bu hadîs-i şeriflerden de anlaşılacağı üzere teberruc, kadının yabancıların dikkatini çekmek üzere yaptığı her türlü hareket ve uygulamayı kapsar gibidir.

Beyhâkî`nin bir rivayetinde de şöyle buyrulur: ***"Kadınların kötüsü teberruc yapanlarıdır. Onlar münafıktırlar. Onların cennete girecek olanları çok azdır"*** *(Suyûti, ed-Dürrü`I-mensûr VI/602)*

Diğer yönden: ***"İçinde dört sınıf insan bulunan toplumlar, belâlardan mahfuzdurlar: 1. Zulmetmeyen âdil imam (yönetici) 2. Hidâyet üzere yaşayan âlim. 3. Mârufu emreden, münkerden sakındıran, Kur`ân`ı teşvik eden meşâyih 4. Ilk cahili e teberrucu ile teberruc yapmayan kapalı kadınlar***" (372 Kurtubî IV/49) şeklindeki hadis ile teberruc yapmayan kapalı kadınların, toplumları belalardan koruduğu bildirilmiştir.

*Alkame bin Ebi Alkame annesinin şöyle dediğini rivayet eder: "Abdurrahman'ın kızı Hafsa'nın başında, saçını gösterecek şekilde ince bir başörtüsü olduğu halde Hz. Âişe'nin huzuruna girdi. Hz. Âişe başından örtüsünü alarak ikiye katladı, kalınlaştırdı. (Muvatta', Libas:4)

Hz. Ömer (r.a.) ise, cam gibi şeffaf olmasa da, giyindiği zaman altını iyice belli eden elbisenin kadınlara giydirilmemesi hususunda müminlere ikazda bulunmuştur. (Beyhakî. Sünen, 2:235)

İmam Serahsî bu nakilden sonra, kadının giydiği elbise çok ince de olsa yine aynı hükmü taşır, şeklinde bir açıklama getirir. Daha sonra da, "Giyindiği halde açık" olan mealindeki hadisi kaydeder ve şöyle der: "Bu çeşit bir elbise şebeke (ağ) gibidir, örtünmeyi temin etmez. Bunun için yabancı erkeklerin bu şekilde giyinmiş bir kadına bakması helâl olmaz." (el-Mebsût, 10:155)

Elbisenin şeffaf olmasındaki ölçü, tenin rengini belli etmesidir. Dışarıdan bakıldığı zaman elbisenin altından insanın teni görünüyorsa, elbise ince de olsa, kalın da olsa böyle bir elbise ile örtünme gerçekleşmiş olmaz. Bu mesele Halebî-i Sağir'de şöyle belirtilir: "Elbise altını, tenin rengini belli edecek şekilde ince olursa, bununla avret yeri örtülmüş olmaz. Fakat kalın olsa da, uzva yapışsa ve uzvun şeklini alsa (uzvun şekli görünür hale gelse), bu durumda örtünme hasıl olduğu için men edilmemesi gerekir, namaz caiz olur. (Halebî-i Sağır, s.141. l.Menânü'l-Celü, 1:136)

Mesele diğer mezheplerde de aynı şekilde ifade edilir. Mâliki mezhebinin görüşü şöyledir: Elbise şeffaf olur, cildin rengini hemen belli ederse, bununla örtünme olmaz. Bu şekilde kılınan namazın mutlaka iade edilmesi gerekir. İnce ve dar olduğu için azanın şeklini belli e-den elbiseyi giymek de mekruhtur. Çünkü bu bir şahsiyetsizlik sayılır ve selef ulemasının giyim tarzına muhalif hareket edilmiş olunur.7

Hanbeli mezhebinin görüşü ise şu şekildedir: Vacip olan örtünme, cildin rengini belli etmeyecek şekildeki örtünmedir. Eğer giyilen elbise cildin rengini belli edecek tarzda ince olur da

bedenin beyazlık ve kırmızılığı görünürse namaz caiz olmaz. Çünkü bununla örtünme gerçekleşmiş olmaz. Şayet rengini örter de, hacmini belli ederse namaz caiz olur. Çünkü örtü kalın da olsa bundan kaçınmak mümkün değildir. (İbni Kudâme. el-Muğnî, 1:33)

Şafiî mezhebinin görüşü ise şöyledir: Vacip olan, cildin rengini belli etmeyecek elbiseleri giyinmektir. İnceliğinden dolayı cildin rengini belli eden bir elbiseyi giymek caiz olmaz. Çünkü böyle bir elbise ile tesettür gerçekleşmiş olmaz. Yani, inceliğinden dolayı cildin beyazlığını veya siyahlığını gösteren elbise tesettür için kâfi gelmez. Yine, elbise kalın olsa da, dokunuşu itibariyle altından avret yerlerinin bir kısmını gösterse yine yeterli şekilde örtünme sağlanmamış olur. Diz kapakları ve uyluklar gibi bedenin incelik ve kalınlığını belli eden bir elbise ile kılınan namaz sahihtir, çünkü tesettür sağlanmış demektir. Fakat azaları belli etmeyecek şekilde bir örtü kullanmak müstehaptır.

Bütün bu nakillerden şöyle bir neticeye varmak mümkündür: Kadının yabancı erkeklerin yanında giymiş olduğu tenin rengini belli edecek ve gösterecek şekilde ince ise bununla örtünme gerçekleşmiş olmayacağından giyilmesi caiz olmaz. Bu giyecek, bir elbise, gömlek ve etek olduğu gibi, başörtüsü ve çorap da olabilir. Fakat gerek çorap olsun, gerekse başörtüsü ve diğer giyecekler olsun kalın oluyor da, altını göstermiyorsa böyle bir elbisenin giyilmesi caizdir. Çünkü çorap ve başörtüsü ne kadar kalın olursa olsun mutlaka bacağın ve başın şeklini belli edecektir. Fakat vücudun azalarını iyice belli edecek şekilde giyilen dar pantolon ve dar gömlekle namaz sahih olsa da, bakanların dikkatini çekip tahrik edeceğinden meşru görülmez. Merhum İbn-i Âbidin de eserinde bu hususa işaret etmektedir. (Reddü'l-Muhtar, 5:238) *(Kaynak: Mehmed Paksu, Kadın Evlilik ve Aile)

5. Müslüman Kadının Giyimi Nasıl Olmalıdır

Altını göstermeyecek kalınlıkta olmalı, bedene yapışmamalıdır.

Bütün bedeni örtecek genişlikte olmalıdır.

Yalnızca ön tarafından açılmalı, elbise yenleri dar olmalıdır.

Elbise üzerinde dikkat çekici ziynet, resim, süsleme, yazı veya alamet olmamalıdır.

Kâfirlerin veya erkeklerin elbisesine benzememelidir.

Kadının tesettür şartlarına uygun renklerde elbise giymeli.

Kadının yabancı erkeklerin bulunduğu yerde elbisesinin alt tarafını açması ve baldırını göstermesi caiz değildir. Zira kadın tamamen avrettir.

Kadın kocasının evi dışında, dış elbisesini çıkarıp avretini açması hususunda gevşeklik göstermemelidir. Ancak, ailesinin veya mahrem akrabalarının evi gibi güvenilir mekânlarda, kıyafet değiştirmek veya nefes almak gibi fitneden uzak mubah sebeplerle dış elbisesini çıkarmasında sakınca yoktur.

Deri Giysiler: Temizlenmekle helal olan deve, inek gibi ölü hayvanların tabaklanmış derisinden mamul giysilerin kullanılması caizdir.

Kadınların kendilerine özel mekânlarda, kendilerine özel elbiselerle yüzmeleri: Kadının kadınlar arasında diz ile göbek arasını örtmesi farzdır. Örtü sık dokunmuş olmalı ve şeffaf olmamalıdır. Dar değil geniş olmalıdır. Kadınlar arasında olsa bile avret hacmini belli etmemelidir.

Üzerinde ayet veya kelime-i şehadet bulunan elbise giymekte sakınca yoktur. Lakin hürmette kusur etmemeli, bu elbise ile yatmamalı, üzerinde Allah'ın ismi olan şey üzerine oturmamalı ve bununla hamama girilmemelidir.

Giyinme ve süslenmeye çok para sarf etmek: Övünmek için olursa israftır ve yasaklanan harcamalara, malı zayi etmeye dâhildir. Müslüman kadın bu konuda orta yolu tutmalıdır. Kişi kıyamet gününde bu malı nereden kazanıp nereye harcadığından sorgulanacaktır.

"Şerefli kadının örtünmesine gerek yok" söz doğru mudur?

Bu batıl iddia Kurân'a, sünnete, akla ve insan tabiatına aykırıdır. Eğer bütün kadınlar açılırsa, erkekler onlara takılarak

iffetli olanına da eziyet verirler. Bazen şeytan ona iğva (ayartma) verir, fasıkları ona yönlendirir. Eğer kadın şerefli ise, şer'i örtünme onun şerefini artırır.

Erkeğin, kadınların yanında dar veya şeffaf elbise giymesinin hükmü nedir? Uyulan bir adet haline gelmiş olsa da bu caiz değildir.

Ayrıca: Modern yayın araçlarının yaygınlaşması ve sosyal paylaşım platformlarında paylaşılan video ve fotoğrafların da bu hususlara dikkat edilmelidir.

Fitnelere neden olan bu yayın araçlarında, Müslüman kadın ve erkeklerin çılgınlık derecesinde, ahlak ve faziletten yoksun olarak vücutlarını veya eş ve çocuklarının özel durumlarını teşhir etmesi dinen caiz değildir.

Kadının süslenmesinde dini kaideler

1- Süs, kaş aldırmak, dövme, diş düzelttirmek gibi dinen yasaklanmış bir şey olmamalıdır

2- Kâfirlere benzememelidir.

3- Herhangi bir açıdan erkeklere benzememelidir.

4- Hayat boyunca giderilemeyecek bir şey olmamalıdır.

5- Dövme ve kaş aldırmak gibi Allah'ın yarattığını değiştirecek bir şey olmamalıdır.

Tüyler şu üç kısma ayrılır:

Birincisi: Dinin alınmasını yasakladığı kaş, kirpik gibi tüyler. Kaşları alıp boya ile suni kaş yapmak, Allah'ın yarattığını değiştirmek olup haramdır.

İkincisi: Dinin alınmasını istediği koltukaltı ve etek kılları.

Üçüncüsü: Dinin hüküm belirtmeyip insanın tercihine bıraktığı kollar ve bacaklardaki kıllar. Kadının yüzünde biten sakal veya bıyık tüyünü ya da kol ve baldırındaki tüyleri alması caizdir.

6- Tırnak boyası gibi suyun altına ulaşmasına engel olan bir şey olmamalıdır.

7- İsraf ve malı zayi etmek gibi şeylere sebep olmamalıdır.

8- Uzun süre vakit almamalıdır.

9- Kibir ve böbürlenme vesilesi olmamalıdır.

10- Kocası için süslenmelidir.
11- Tırnak uzatmak gibi fıtrata mugayir olmamalıdır.
12- Süslenmede kullanılan malzemeler bedene zarar vermemelidir.
13- Abdest ve gusülde suyun altına ulaşmasına engel olan şeyler olmamalıdır.
14- Takma tırnak ve takma kirpik kullanmak caiz değildir.
15- Avretin açılmasına sebep olmamalıdır.
16- Bu süslerle yabancı erkeklere gözükmemelidir.
17- Kadının güzel koku süründüğü halde dışarı çıkmasında fitne vardır, bu caiz değildir. Kadın evden çıkar çıkmaz mahreminin arabasına binecek ve yabancı erkeklerin bulunmadığı bir yere gidecekse sakınca yoktur.
18- Peruk kullanmak: Suni olması ya da başka bir kadının saçı olması fark etmez. Allah'ın yarattığını değiştirme, yalan ve kandırma illeti devam ettikçe hüküm değişmez, haramdır. Ancak kadının başında hiç saç yoksa veya dökülmüşse bu kusuru örtmek için peruk kullanması caizdir.
19- Baş üzerine saçları topuz yapıp koymak caiz değildir. Ama boynuna koyarsa caizdir. Fakat bu halde dışarı çıkarsa bu teberrüc olur. Zira örtüsünün altından belli olur.
20- Saçları toplayıp bağlayarak arkaya salmak: Örgülü veya örgüsüz olsun, başkalarına göstermedikçe bunda sakınca yoktur.
21- Kellik bulunan kimsenin saç ektirmesi caizdir. Zira bu güzelleşme değil kusuru giderme babındandır. Allah'ın yarattığını değiştirmek olmaz.
22- Buruna hızma takmak: Kadınların takınması adet olduğu şekilde bunu kullanması caizdir. Bu konuda küpe gibi şeyleri takmak için kulağını delmesi de caizdir.
23- Halhal kullanmak: kocasının, mahremlerinin ve kadınların yanında takınmasında sakınca yoktur. Zira bu kadınların ayaklarına taktığı takı çeşitlerindendir.
24- Ellere kına ile nakış yapmak: Adet olan şekliyle bu caizdir. Kadın kocası için elinden geldiği gibi süslenir. Eşler arasında muhabbeti kuvvetlendirecek şeyler uygundur.

Başa Dön

4. Kına yakma

Kına eğer elde veya ayakta tabaka oluşturup, suyun altına ulaşmasına engel olursa, abdest veya gusülden önce bunun giderilmesi gerekir. Fakat tabaka oluşturmayıp sadece renginin eseri kalıyorsa bu abdeste engel değildir. Zira renginin kalması suyun ulaşmasına engel değildir.

Kadınlar, ellerine kına yakabilir ve saçlarını kına ile boyatabilir. Çünkü suyun ulaşmasına engel olmayan kına gibi boyalara gelince, bunda bir sakınca yoktur. (İbn Munî') Ancak yabancılara gösteremezler. Yabancı erkeklere göstermemek şartıyla, kadının her süsü caizdir. Koca için süslenmek sünnet, yabancı için süslenmek haramdır. Sadece kocası ölen kadın, iddet müddetince kına yakamaz. Konu ile ilgili hadis-i şerif: "Kocası ölen kadın (iddeti bitene kadar) süslü elbise giymez, ziynet takmaz, kına sürmez ve sürme çekmez." [Müslim]

Ölmüş kadının saçı da kına ile boyanabilir.

Erkekler de saç dökülmesi veya baş ağrısı nedeniyle kına yakabilir. Ancak tedavi maksadı yoksa, caiz olmaz.

5. Saçları Siyaha Boyamak

Erkeklerin saçlarını, sakallarını, bıyıklarım siyaha boyamaları, kadınların da saçlarını siyaha boyamaları haramdır. Beyazlaşmış olan saç veya sakalı, sarı veya kırmızıya boyamak müstehabtır.

Bunun delili, Cabir b. Abdullah'tan rivayet edilen şu hadîstir: ***"Mekke'nin fethi günü Ebu Kuhafe Rasûlullah'ın huzuruna getirildi. Onun saçı ve sakalı yandık dikeni gibi bembeyaz bir halde idi. Rasûlüllah 'Bu beyaz saçların rengini bir şey ile değiştirin. Fakat siyah boyadan sakının' buyurdu".*** *(Müslim/2102-)*

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Ağarmış saçı (boyamak suretiyle rengini) değiştirin de Yahudilere benzemeyin."*** *(Tirmizî/1752, (Ebu Hureyre'den)*

Siyaha Boyamanın Haram Olmasının Sebebi

Saç veya sakalı siyaha boyamanın haram olmasının sebebi -Allah-u a'lem- hilkati değiştirmektir. Çünkü saç ve sakalını siyaha boyayan kişi, olduğundan daha genç görünür. Siyahtan başka renklerle boyamak ise, insanı bu tür bir değişikliğe mâruz bırakmaz. Bütün bunlardan sonra şunu belirtmeliyiz ki bu hükümlerde esas olan, taabbüd ve imtihandır.

Yaşlılık görünümü vermek ve bununla da ağırlanma, istediğini elde etmek, şâhidliğinin kabul edilmesi gibi, kötü amaçlarına ulaşma gibi fâsid maksatla saç ve sakalı beyaza boyamak da aynı şekilde mekruhtur. Sakalı beyaza boyamak mekruh olduğu gibi, ağarmış tüylerini yolmak da mekruhtur.

5. Saça Saç Eklemek

Başkasının saçını kendi saçma eklemek, hem erkeklere, hem de kadınlara haramdır. Hiçbir neden, bu haramlığı ortadan kaldırmaz. Böyle yapmak büyük günahtır. Çünkü böyle yapan kişi de, ona yardım eden kişi de lanetlenmiştir.

Başa Dön

Fakihler şöyle demişlerdir: Bir kadının, erkek veya kadının saçlarını kendi saçma eklemesi haramdır. İsterse kocasının saçlarını kendi saçına eklesin hüküm değişmez. Bu hususta tüm delillerin umumundan çıkan hüküm böyle olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca insan şerefli olduğundan ötürü onun hiçbir parçasından faydalanmak helâl olmaz.

Eğer insan dışında, murdar bir hayvanın veya eti yenmeyen bir hayvanın kılları, o hayvan canlıyken kesilerek kadının saçına eklenirse haram olur.

Kadının, yüzünü ve parmaklarını kocasının izniyle boyaması helâldir.

Kadının saçına ipekli iplikler ve insan saçma benzemeyen şeyler takması caizdir. Çünkü burada saça saç ekleme söz konusu değildir. Bu, sadece ziynet için yapılan bir şey olduğu için bundan dolayı kadın muaheze edilemez.

Saça saç eklemenin haram olduğunun delili, Esma binti Ebu-bekir'den rivayet edilen şu hadîstir: ***"Hz. Peygamber'e bir kadın geldi ve (Ey Allah'ın Rasûlü! Benim zifafa girecek bir***

oğlum var ve ona cildinde sivilceler çıkaran bir hastalık isabet etti, bu sebepten saçları döküldü. Şimdi onun saçlarına başka saç ekleyelim mi?' diye sordu. Bunun üzerine Rasûlullah 'Saçına başkasının saçından ekleyene ve saçına başkasının saçından eklettirene Allah lanet etsin' buyurdu". *(Buhari/5559, Müslim/2103)*

Âişe (r. anha)'dan da şöyle rivâyet edilmiştir: ***"Ensar'dan bir genç kız evlenmişti. Hastalığa yakalanmıştı. Saçları dökülüyordu. Saçlarına ekleme yapmak istediler. Konuyu Rasûlullah (a.s.v.)'e sordular. O da saç ekleyene de ekletene de lanet etti."*** *(Buhârî, K. Nikâh/5205;Müslim, K. Libâs ve'z-Zîne/2123)*

İmam Nevevî şöyle der: ***"Bu hadisler saç eklemenin haramlığı, saç ekleyen ve saç ekletenin mutlak olarak lanetlendiği konusunda sarîh, açık ve nettir."*** *(Şerhu Sahîh-i Müslim, c. 4, s. 834)*

Kadı Iyaz şöyle demiştir: "İpekten yapılmış renkli iplikler ve bunlar gibi saça benzemeyen şeylerin eklenmesi, yasak kapsamında değildir. Çünkü bu işlem, vasl (saç ekleme) değildir. Vasl ile kastedilen mana kapsamında yer almamaktadır."

Leys b. Sa'd'den de şöyle nakledilmiştir: ***"Söz konusu nehy, saç cinsinden olan şeylere mahsustur. Yün, bez parçası, vb. şeylerin saça eklenmesinde hiçbir beis yoktur."*** *(Sahîh-i Müslim, c. 4, s. 836)*

Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm da şunları ifade etmiştir: "***Fakihler deriden yapılma örükler ve saça eklenip de saç cinsinden olmayan her şey hakkında ruhsat vermişlerdir."*** *(İbnu'l-Cevzî, Ahkâmu'n-Nisâ, s. 88)*

Saça Saç Eklemenin Haram Kılınmasının Hikmeti

Saça saç eklemenin haram kılınmasının hikmeti -Allahu a'lem- hilkati değiştirip bozmasıdır.

Said b. Müseyyeb'den şöyle rivayet edilmiştir: ***"Muaviye Medine'ye geldi ve bizlere hitab etti. Bu arada birbiri üzerine***

örülmüş birkaç demet saç çıkardı da 'Bunu bir Yahudiden başkasının yapacağını sanmıyordum. Bu iş (takma saç kullanmak) Rasûlullah'a ulaşmıştı da o bunu yalancılık ve bâtıl şey diye isimlendirmişti' dedi". *(Buhari/5591, Müslim/2122)*

6. Sakal ve Bıyık

Kur'an âyetlerinin ve risâleti boyunca Hz. Peygamber'in sıklıkla üzerinde durduğu konulardan birisi de, Müslümanların fert ve toplum olarak belli bir kimlik kazanmaları, kendi şahsiyetlerini korumaları ve kendilerine güven duymaları olmuştur. Çünkü bu, Müslümanların bütünleşmesi, belli bir siyasal organizasyona gidip devlet kurması ve millet olması kadar, kendi inanç ve ibadetlerini, değer ve özelliklerini korumaları açısından da önemlidir. Bu itibarla Kur'an, Müslümanlara ısrarla birlik ve bütünlük içinde olmalarını, müşrik ve gayri müslimleri dost (evliya) edinmemelerini, onlarla gayri İslâmî bir kültürün etkisi altında kalmayı kaçınılmaz kılacak şekilde sıkı bir ilişkiye girmemelerini tavsiye ederken Hz. Peygamber de Müslümanları, itikadî ve ahlâkî alanda olduğu gibi kılık ve kıyafet, şekil ve merasim yönünden de müşriklere, gayri müslimlere benzememeye davet ve teşvik etmiştir. Bunlar, çevredeki kültür ve medeniyetlerle, din ve kavimlerle iç içe yaşayan o dönem Müslümanlarına ayrı bir kimlik ve özellik kazandırıp, onların kendi içerisinde bütünleşmelerini sağlamaya yönelik önlemlerdir.

Daha önce geçtiği üzere Hz. Peygamber, Ehl-i kitabın yaşlılarının saçlarını boyamadığından bahisle Müslümanların onlara muhalefet edip saçlarını boyamalarını tavsiye etmiş, yine müşrik ve Mecûsîler'e muhalefet için bıyıklarını kısaltıp sakallarını uzatmalarını emir ve tavsiye etmiştir.

Meselâ Resûlullah'ın, ***"Bıyığınızı kısaltınız, sakalınızı uzatınız"*** (Buhârî, Libâs/64),

"Bıyıklarınızı kırpınız, sakalları uzatınız. Mecûsîler'e muhalefet ediniz" (Müslim, Tahâret/16),

"Müşriklere muhalefet ediniz, sakalları çoğaltınız, bıyıkları kesiniz" (Müslim, Tahâret/16),

"Bıyığından almayan bizden değildir" (bk. Buhârî, Libâs/63-65; Tirmizî, Edeb/6) gibi hadisleri hemen hemen bütün sahih hadis kitaplarında yer almakta olup temelde bu gayeye mâtuftur.

Bu ve benzeri hadisleri, Hz. Peygamber'in ve ashabının şekil ve tatbikatını esas alan sonraki dönem İslâm bilginleri, sakal bırakmanın ve bıyığı kesmenin dinî karakterde bir emir ve İslâm'ın şiarı olup olmadığı, sakalı kesmenin de haram ve günah olup olmadığı konusunda farklı görüşlere sahip olmuşlardır. Özetle ifade etmek gerekirse fakihlerin çoğunluğu sakalı tıraş etmenin haram olduğu görüşündedir. Şâfiîler'den Gazzâlî, Râfiî, Nevevî, Malikiler'den Kadî İyâz gibi bilginler ise sakalı tıraş etmenin haram değil mekruh olduğunu söylemiştir.

İslâm âlimleri sakalı bırakma ölçüsü olarak, bir tutamdan fazlasının kesilmesini ifade ederler. Hz. Ömer (ra), sakalını uzatmış birini görerek bir tutamdan fazlasını kesmesini söylemiştir. Ebû Hüreyre (r.a.) gibi büyük bir sahabî de sakalını tutar, bir tutamdan fazlasını keserdi. Abdullah bin Ömer'in de aynı şekilde hareket ettiği rivayet edilmektedir.

Bıyığa gelince, hadislerde bıyıkların kısaltılması, kırpılması veya tıraş edilmesi emirleri vardır. Sahâbeden bıyığını kısaltanlar da, tıraş edenler de mevcuttur. Âlimler, bıyığın derince kırkılmasını, üst dudağın gözükecek şekilde alttan alınmasını tavsiye ederler. Şüphesiz ki bıyığın bu şekilde kesilip tıraş edilmesi, sağlık ve temizlik açısından da önemlidir.

Hz. Peygamber'in genelde saçlarını omuzlarına dökülecek şekilde bıraktığı, bazan da saçını kısalttığı veya kazıttığı bilinmekle birlikte klasik dönem İslâm bilginleri sakal konusunda gösterdikleri yaklaşımı bu konuda sürdürmemişler, Resûl-i Ekrem'in saç şeklini örfî karakterde bir davranış ve kişisel bir tercih olarak görmüşlerdir. Bunun için de fıkıh literatüründe, bütün Müslümanların Hz. Peygamber'e tâbi olarak saçlarını uzatması ve bunun dinî içerikli bir görev sayılması yönünde güçlü bir vurguya rastlanmaz.

Sakal ve bıyık konusunun Müslümanlar arasında bir ihtilâf ve itham konusu olması, İslâm kardeşliğini ve müminlerin birlik ve dayanışmasını zedeler.

Hz. Peygamber'in sünneti olduğu için sakal bırakan kişiye saygı göstermek ve bu hareketinin övgü ve ecre lâyık bir davranış olduğunu kabullenmek ne kadar gerekli ise, bu konuda farklı düşünen, daha esnek ve hoşgörülü davranan kimselere de saygılı olmak o kadar elzemdir. Aksi takdirde, şekil üzerindeki tartışmalar, Müslümanların dinin özü ve içeriği, temel ilke ve gayeleri üzerinde yoğunlaşmasını önleyen, dikkatlerini dağıtan ve bir bakıma hedef saptırması yapan bir özellik taşımış olacaktır. (DİB İlmihal II/90)

7. Dövme Yaptırmak, Yüzdeki Tüyleri Yolmak Ve Dişleri Birbirinden Ayırmak

Dövme yaptırmak, yüzdeki tüyleri yolmak ve dişleri birbirinden ayırmak haramdır.

Dövme yaptırmak şöyle olur: Bedenin herhangi bir yerine iğne ile delikler açılır, açılan bu deliklerden kan çıkar ve açılan bu deliklerin üzerine sürmeye benzer bir boya sürülür. Orası yeşil bir renge bürünür.

Dişleri birbirinden ayırmak da şöyle olur: Eğe veya benzeri bir şeyle dişler inceltilir ve dişlerin arası ayrılır.

Bunları yapan da, yaptıran da lanetlenmiştir. Lanet, ancak büyük günah işleyen kimselere yapılır.

Fakihler, dövme yapılan yerin necis olduğunu söylemişlerdir. Çünkü kan orada hapsedilmiştir. Eğer dövmeyi ortadan kaldırmak mümkünse, bunun yapılması farzdır. Ancak yara açmak suretiyle dövmeyi gidermek mümkün oluyorsa ve bu yaranın da zarar vermesi söz konusu ise veya el ve yüz gibi açıkta olan bir uzuvda bir çirkinlik meydana getirecekse, dövmeyi gidermek vacip olmaz. Bu durumda tevbe etmesi yeterli olur.

Eğer dövmenin giderilmesi -yukarıdaki şartlar dahilinde- mümkün olduğu halde bunu yapmayan kişi günahkâr olur.

Bunların haram olduğunun delili, Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edilen şu haberdir: ***"Allah şu kadınlara lanet etmiştir: Dövme yapanlara ve yaptıranlara, yüzün tüylerini yolanlara ve yolduranlara, seyrek dişli (olup) güzel görünmek için dişlerinin arasını yontan sırıtkanlara, Allah'ın yarattığını değiştirenlere..."*** *(Buhari/5594, Müslim/2127)*

Bu söz Benû Esed'den Ümmü Yakub isimli bir kadının kulağına ulaştı. Bu kadın Kur'an okur ve anlardı. Kadın İbn Mes'ud'a gitti ve 'senden bana ulaşan söz nedir?' dedi. Abdullah b. Mes'ud 'Ben Rasûlullah'ın lanet ettiği kimselere niye lanet etmeyeceğim? O Allah'ın kitabında var' diye cevap verdi ve 'Peygamber size ne emir verirse onu tutun, size yasak ettiğinden de sakının' (Haşr/7) ayetini okudu. *(Buhari/5587, Müslim/2122)*

Abdullah b. Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: ***"Rasûlullah, başkasının saçından kendi saçma saç takan, böyle saç taktırmak isteyen, vücuduna dövme yapan ve yaptırmak isteyene lanet etti."*** *(Buhari/5593, Müslim/2124)*

Dövme Yapma, Tüyleri Yolma ve Dişleri Seyreltmenin Haram Kılınmasının Hikmeti

Bunun nedeni, hadîste de belirtildiği gibi Allah'ın yarattığını değiştirip bozmaktır.

Râvi şöyle der: "Bu sözler Esed oğullarından Ümmü Ya'kub denilen ve Kur'ân okuyan bir kadının kulağına varınca, Abdullah b. Mes'ûd'un yanına geldi ve "dövme yapan, yaptıran, yüzündeki kılları aldıran, estetik için dişlerine seyrek bir görünüm veren, Allah'ın yarattığını değiştiren kadınlara lanet ettiğine dair kulağıma gelen bu sözler de ne?" dedi

Ebû Cuheyfe'den rivâyete göre şöyle demiştir: ***"Rasûlullah (hacamat yapma karşılığında) kan parası almayı, köpek satıp parasını almayı, zina yoluyla kazanç elde etmeyi yasaklamış; dövme yapan ve yaptıran kadına, faiz yiyen ve yedirene ve suret yapanlara lanet etmiştir."*** *(Buhârî (K. Libâs/5962) 15 Şerhu Sahîh-i Müslim, c. 4, s. 837)*

İmam Nevevî şöyle demiştir: Bu fiil haramdır. Ancak kadının sakal ya da bıyığının çıkması durumu bu hükümden müstesnadır. Bunların izale edilmesi haram değil; bilakis bizim nezdimizde müstehabdır. Nehy (yasak) yalnızca kaşlar ve yüzün yan tarafları için geçerlidir." *(Şerhu Sahîh-i Müslim, c.4, s.837)*

İmam Nevevî şunları kaydeder: "Bu ifadede haramın estetik amacıyla yapılan uygulamalarla ilgili olduğuna işaret bulunmaktadır. Ancak kadın tedavi amacıyla ya da dişinde bulunan bir kusur vb. nedenlerle dişlerini aralatma ihtiyacı duyuyorsa, bunda herhangi bir sakınca yoktur." *(Age.)*

8. Cilt kremi ve dudak boyası (ruj) benzeri yağlar

Cilt kremi ve dudak boyası (ruj) benzeri yağlar abdesti bozmaz.

Suyun ulaşmasına engel oluşturan yağ, abdest azalarında katı bir tabaka oluşturup suyun ulaşmasına engel oluyorsa bunun abdest almadan önce giderilmesi gerekir. Eğer tabaka bırakmıyorsa bunda sakınca yoktur ve sabun ile yıkanması gerekmez. Fakat suyun kayıp gitmemesi için bu organlar yıkanırken el ile ovulmalıdır.

9. Erkeğin Kendini Kadına, Kadının Da Kendini Erkeğe Benzetmesi

Erkeğin kendini kadına benzetmesi elbise ve ziynet eşyalarında, konuşma ve yürümede olur. Meselâ bilezik, küpe ve kolye takarak veya sesini inceltip kadın gibi yürüyerek veya kadınlara has olan benzeri şeyleri yaparak kendini kadınlara benzetir.

Kadının kendini erkeğe benzetmesi ise elbise ve birtakım sıfatlarla olur. Meselâ sert ve kaba hareketler yaparak, saçlarını erkekler gibi kestirerek ve erkeklere has olan benzeri şeyleri yaparak kendini erkeğe benzetir.

Bu Benzetmenin Hükmü

Kadının kendini erkeğe, erkeğin de kendini kadına benzetmesi hem haramdır ve hem de büyük günahlardandır. Böyle yapan kişi lanetlenmiştir. Fakat bu fiil, Müslümanlar

arasında yayılan münker hareketlerden biridir. Güç ve kuvvet ancak Allah'ın elindedir.

Bu durum, ümmetin izzet ve şerefini, hatta varlığını bile yok etmektir. Hele bu hareket, ümmetin mihnet ve meşakkatlere mâruz kaldığı, düşmanların birleşip Müslümanları yok etmek İçin fırsat kolladıkları bir zamanda olursa, sonucu daha fena olur.

Kadının kendini erkeğe, erkeğin de kendini kadına benzetmesinin haram olduğunun delili, İbn Abbas'tan gelen şu rivayetlerdir: ***"Hz. Peygamber, kendini erkeğe benzeten kadına ve kendini kadına benzeten erkeğe lanet etmiştir".****(Buhari/5546)*

(Rasûlullah, kadınların yürüşüyünü taklit eden erkeklere, erkeğimsi hareketler yapan kadınlara lanet etti ve onları evlerden çıkarmayı emretti".*(Buhari/5547)*

10. Suret Yapmak

İnsan olsun, hayvan olsun, ruh sahibi canlıların suretini yapmak haramdır. Bu, büyük günahlardandır. Çünkü hadîslerde, böyle yapan kişilere şiddetli bir azap olduğu söylenmiştir.

Ruh sahibi olan canlının, değerli veya değersiz olması hükmü değiştirmez. Ayrıca bu suretleri; yaygı, elbise, dirhem, dinar, kap ve benzeri şeyler üzerine yapmak da haramdır. Heykel yapmak veya heykel yaptırmak da böyledir. Ancak heykel yapanın günahı daha büyüktür.

Ağaç, bitki gibi ruhsuz şeylerin resmini yapmak haram değildir. Üzerinde insan veya hayvan resmi bulunan bir şeyi -eğer bu insanların gözünde değersiz değilse- almak haramdır. Eğer bu resim, ayak altında olan bir kilim veya yaslanılan bir yastık ise, onu almak ve kullanmak haram değildir.

Haram Olmaktan İstisna Edilen Suretler

Küçük kızların oyuncak bebekleri bu haramdan istisna edilmiştir. Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: ***'Birtakım kız arkadaşlarım benim yanıma gelirlerdi de Rasûlullah'tan utandıklarından ötürü herbiri bir tarafa saklanırdı. Rasûlullah da onları tekrar benim yanıma yollardı'. Ravi, Hz. Aişe'nin***

Rasûlullah'ın yanında birçok kızlarla oynadığını söylemiştir. *(Müslim/2440)*

Suret Yapmanın Haram Olduğunun Delilleri

Canlıların suretini yapmanın haram olduğu birçok hadîste belirtilmiştir.

Cabir'den şöyle rivayet edilmiştir***: "Rasûlullah, evde suret bulundurmaktan ve suret yapmaktan menetti"*** *(Tirmizî 1749)*

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Şüphesiz ki kıyamet gününde insanların en çok azaba uğrayanı suret yapanlardır."*** *(Buhari/5606, Müslim/2109, (Abdullah b. Mes'ud'dan)*

"Şu suretleri yapanlar kıyamet gününde azap olunurlar. Onlara 'Haydi yaptığınız suretlere can verin' denilir." *(Buhari/5607, Müslim/2108, (İbn Ömer'den)*

"Kim dünyada (canlı bir şeyin) resmini yaparsa, kendisine kıyamet gününde o surete ruh vermesi teklif olunur. Halbuki o, hayat vermek kudretini haiz değildir." *(Buhari/5618, Müslim/2110, (İbn Abbas'tan)**

Said b. Ebi Hasan'dan şöyle rivayet edilmiştir: *İbn Abbas'a, bir ressam geldi ve 'Ben suretleri resmederek geçinirim. Bunlar ve sanatım hakkında bana bir fetva ver' dedi. İbn Abbas ona 'Bana yaklaş' dedi. Ressam, İbn Abbas'a yaklaştı. Sonra tekrar 'Bana yaklaş' dedi. Ressam, İbn Abbas'a yaklaşınca İbn Abbas elini onun başına koyarak "Şimdi ben sana Rasûlullah'tan işittiğim bir hadîsi haber vereceğim (iyi dinle). Ben Rasûlullah'tan işittim o 'Her musavvir cehennemdedir. Musavvirin tasvir ettiği her surete kıyamet gününde (Allah) hayat verir, o canlı suret de kendini yapan sahibine azap eder' buyuruyordu" dedi. Bunun ardından İbn Abbas, ressama karşı devamla 'Eğer sen sanatına devam etmek mecbur iyetindeysen ağaç resmi ve hayat sahibi olmayan vücut kısımlarının resmini yap' dedi. (Buhari/5618, Müslim/2110)*

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"İçinde köpek ve (canlı hayvan) sureti bulunan eve melekler girmez."*** *(Buhari/3053, Müslim/2106)*

Suret Yapmanın Haram Kılınmasının Nedeni

Suret yapmanın haramlığının nedeni, taabbudîdir. Allah bununla kullarına, itaat ve ibadeti yüklemiştir. Eğer kullar kendileri için hayır istiyorlarsa 'Dinledik ve itaat ettik. Ey rabbimiz! Senin affını diliyoruz, dönüş sanadır' demelidirler.

Bununla beraber suret yapmanın haram kılınmasında birtakım hikmetler bulunmaktadır:

1. Suret yapan kişi, kendini, yaratma açısından Allah'a benzetmiş olur. Bunun için ona 'Yaptığını dirilt' denir.

2. Yapılan heykel ve putlara tapımldığı için, İslâm her türlü şirk kapısını kapatmak amacıyla bunu yasaklamıştır. Çünkü İslâm, her türlü şirki haram kılmak ve onunla savaşmak için gönderilmiştir. Böylece müminlerin gözünde Allah'tan başka büyük ve saygıya layık bir şey olmamasını murad etmiştir.

3. 'Melekler, içinde resim ve heykel bulunan bir eve girmezler' hadîsinden anlaşıldığı gibi, evinde resim ve heykel bulunduran kişi, meleklerin evine girmelerini, kendisine dua ve istiğfar etmelerini engellemiş olmaktadır. Bu da insan için en büyük zarardır. Suret yapmanın ve bulundurmanın haram kılınması için bu yeterli bir sebeptir.

Suret yapmanın ve bulundurmanın haram olduğunu bildiren hadîsleri zikretmiş bulunuyoruz. Fakat ne yazık ki bugün Müslümanlar bu harama dalmış, İslâm'ın feryatlarına kulak tıkamışlardır. Bu haramı işleyenlere va'dedilen şiddetli azaba da maalesef aldırmamaktadırlar.

Herhangi bir eve veya dükkâna girildiğinde orada bir suret görmemek çok nadir bir durumdur. Bunlar genellikle dede, baba, arkadaş gibi yakınların resimleridir. Bunlar evlerin baş köşelerine asılmıştır. Bu durumu zengin-fakir, kadın-erkek herkeste görmek mümkündür. Kendilerine muhafazakâr diyenlerin yanında da, diğerlerinin yanında da bunları

görmekteyiz. Bundan, ancak rabbimizin rahmetine mazhar olmuş kimseler müstesnadır. Onlar da pek azdır. Müslümanlar işledikleri bu harama, şuradan buradan fetva almak hilesine başvurmaktadırlar. Ayrıca Allah katında hiçbir mazeret ve delili olmayan bahaneler ileri sürmektedirler.

Bunlar bazen sanat, bazen hatıra, bazen de başka şeyler için bunları yapmaktadır.

* Hz. Âişe'nin, üzerinde kuş resmi (timsal) bulunan bir perdesi vardı ve eve girenin ilk önce göreceği bir yere asılmıştı. Hz. Peygamber bunu görünce, ***"Âişe, şu perdenin yerini değiştir. Eve girip hemen onu görünce dünyayı hatırlıyorum"*** demiştir (Müslim, "Libâs", 88).

Hz. Âişe'nin ***bebek ve kanatlı at şekillerinde oyuncaklarının bulunduğu, Hz. Peygamber'in bunları gördüğü ve tebessümle karşıladığı rivayet edilir*** (Ebû Dâvûd, "Edeb", 62).

Bazı alimler de; ağaç, dağ, taş gibi manzara resimlerinin çizilmesinin ve kullanılmasının, aynı şekilde insan bedenini tam olarak yansıtmayan sûretin mubah olduğunu ifade etmişlerdir. Nevevî gibi bir kısım âlimlerin, üzerinde canlı resmi bulunan kumaşların, yaygı, sofra bezi gibi amaçlarla kullanılabileceği, Tîbî (güzel konu) gibi diğer bazılarının ise, bunların mutlak surette mubah olduğu şeklindeki açıklamaları göz önüne alınınca; artık günümüzde resim yapmanın ve resimli eşya kullanmanın, tevhid inancına aykırı bir sonuca götürme durumu veya endişesi olmadığı sürece, ilk dönemler hakkındaki yasağın kapsamına girmediğinin ve dolayısıyla haram olmadığının ifade edilmesiyle yeni bir şey söylenilmiş olmayacaktır.* (DİB İlmihal II/103)

11. Kolonya ve Alkollü Madde Kullanımı

Kolonya, günümüzde bilhassa güzel koku ve temizlik gibi amaçlarla yaygın bir kullanıma sahip alkol ihtiva eden sıvı bir madde olup genelde patates, kamış, mısır gibi maliyeti düşük ham maddelerden veya diğer sentetik yollarla üretilmekte ve içerisindeki alkol oranı ayarlanabilmektedir.

Çağımızın büyük bilginlerinden Muhammed Hamdi Yazır bu hususu şöyle ifade ediyor: "Meselâ; üzerine şarap, şampanya ve arak, konyak dökülmüş olanlar herhalde yıkamadıkça namaz kılamazlar. Lâkin, üzüm şarabından mâmül olmayan ispirto, bira ve sâir müskirat içilemezse de elbiseye veya bedene sürülmesi de namaza mâni olur diye iddia edilemez" (*Hak Dini Kur'an Dili*, I, 762-763).

Fakat kolonyayı da necis çerçevesinde mütalaa eden Şâfiî mezhebine göre hem içilmesi hem de kullanılması haramdır.

Özetle ifade etmek gerekirse, günümüzde genelde temizlik, hijyen ve güzel koku amacıyla kullanılan ve alkol ihtiva eden kolonyayı şer'î bir hüküm olan "necis" kavramının kapsamına dahil edip kullanımını haram saymak, vücuda ve elbiseye döküldüğünde namazın geçerliliğine engel olacağını söylemek, bu konudaki mevcut hüküm ve yasakların genel hareket noktası ve amacı göz önünde tutulursa, isabetli gözükmemektedir. Kolonyayı yukarıda sözü edilen amaçlarla kullanmanın, alkollü içkilerin tüketimini teşvik ettiği, kolaylaştırdığı veya buna vesile olduğu da söylenemez. Dinde asıl yasaklanan, şarabın, alkolün, uyuşturucu maddelerin sarhoşluk ve keyif amacıyla kullanılması olup bu yasağı ihlâle vasıta ve yardımcı olabilecek yol ve durumlar da, arada sebep-sonuç münasebeti kurulabildiği sürece mezkûr yasağın ikinci derecede kapsamı içinde düşünülmelidir. (DİB İlmihal II/93,94)

12. Koku Sürünerek Dışarı Çıkmak

Zeyneb es-Sekafiyye (r. anha) Rasûlullah (a.s.v.)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: ***"Siz kadınlardan biri yatsı namazına 'bir rivâyette mescide' katıldığında o gece koku sürünmesin!"*** *(Müslim K. Salât/443)*

Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den rivâyete göre Rasûlullah (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Herhangi bir kadın güzel koku sürünür de bir topluluğun yanından geçerse ve onun kokusunu duyarlarsa, o kadın zaniyedir."*** *(Sahih hadis. Ahmed, Musned, c. 4, s. 414; Ebû Dâvûd /4173; Tirmizî/2786; Nesâî, c. 8, s. 153)*

Bu hadis ile ilgili olarak Allâme Mubarekfûrî şöyle der: "(O kadın zaniyedir) söz şu manaya gelir: Çünkü kadın süründüğü güzel koku nedeniyle erkeklerin şehvetini tahrik etmekte, onların kendisine bakmalarına neden olmaktadır. Kadına bakan kimse gözüyle zina etmiş demektir. (Koku sürünmüş olan kadın ise) bu göz zinasının sebebidir ve bundan dolayı günahkârdır." *(Tuhfetu'l-Ahvezî, c. 8, s. 71)*

13. Gözlere sürme çekmek

Hadis-i şeriflerde buyuruldu ki: ***"İsmid ile gözlerinize sürme çekin! Çünkü o, gözü kuvvetlendirir, kirpikleri çoğaltıp uzatır.***" (Tirmizi)

"İsmidle sürmelenmeye devam edin, çünkü o, kirpikleri uzatır, göz çapaklarını giderir ve gözü kuvvetlendirir." (Taberani)

"Peygamber efendimizin her gece sürme çektiği bildirilmiştir."

"En iyi sürme, ismid sürme taşıdır. Çünkü o, gözü parlatır, kirpikleri uzatır. (Nesai)

"Sürme çekmek, yeşilliğe ve güzel yüze bakmak gözü kuvvetlendirir." (İ.Süyuti)

Sürme, göz kalemi denilen boyalardan farklıdır. Attarda bulunur. Bazı hacılar, Hicazdan gelirken sürme de getiriyorlar.

Erkeklerin süs, ziynet için sürme çekmeleri caiz değildir. Fakat tedavi maksadıyla sürme çekmeleri caizdir. Kirpiklerin dökülmemesi, gözlerin kuvvetlenmesi için sürme çekmek iyidir.

Kadınlar, sağlık açısından ve sünnet diye çekebilir. Ancak sürme de makyajdır. Yabancılara karşı makyajlı görünmek caiz olmaz. Kadın sadece kocasına karşı süslenir. Mesela akşam sürülür, sabah yıkanır.

-*-*- Ondördüncü Bölüm -*-*-
Günlük Hayatta ve Sosyal İlişkilerde Riayet Edilmesi Gereken Hususlar

1. Yabancı Erkeklere Ziynetini Göstermek
2. Yabancı Kadın veya Erkeklerle Yalnız Kalmak (Halvet)
3. Yabancı Kadın veya Erkeklere Bakmak
4. Yabancı Kadın veya Erkekle Tokalaşmak
5. Erkeklere veya Kadınlara Benzemeye Çalışmak
6. Kocasına Bir Başka Kadını Vasfetmek
7. Bir Erkeğin veya Kadının Avretine Bakmak Ya da Aynı Örtü Altında Tenlerini Dokundurmak
8. Mahremsiz Yolculuk Etmek
9. İhtiyaç Bulunmaksızın Evden Dışarı Çıkmak
10. Kadının Hamama Gitmesi
11. Musibet Anında Dövünmek, Elbiseyi Parçalamak
12. Kahinlere (Medyumlara) ve Müneccimlere (Astrologlara) Gitmek
13. Müslümanlarla Üç Günden Fazla Küs Kalmak
14. Emri Altındakilere Kötü Muamele Etmek
15. Başkalarına Sıkıntı Vermek
16. Müslümanların Riayet Emesi Gereken Önemli Hususlar

GÜNLÜK HAYATTA ve SOSYAL İLİŞKİLERDE RİAYET EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

1. Yabancı Erkeklere Ziynetini Göstermek

Allah celle celâluhû şöyle buyurmuştur: ***"İlk cahiliye âdetinde olduğu gibi teberrucde bulunmayın!"*** (Ahzâb, 33)

Mücahid bu âyetin tefsirinde şöyle demiştir: Kadınlar dışarı çıkar ve erkeklerin arasında yürürlerdi. İşte cahiliye teberrucü budur. Katâde de şöyle der: Kadınlar yürüyüşlerinde kırıtır ve cilve yaparlardı. Bunun üzerine Allah celle celâluhû bunu yasakladı. *(Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, c. 3, s. 482)*

Ebû Hureyre (r. a.) Rasûlullah (a.s.v.)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "***Cehennem halkından iki sınıf vardır ki ben onları henüz görmedim: (Bu sınıflardan birisi)***

beraberlerinde sığır kuyruğuna benzer kırbaçlar bulunan ve bunlarla insanları döven kimselerdir. (İkinci sınıf ise) giyinik çıplak kadınlardır. Meylederler ve meylettirirler, bu kadınların başları büyük deve hörgüçleri gibidir. Onlar ne cennete girer ne de onun kokusunu duyarlar. Halbuki cennetin kokusu şu kadar mesafeden duyulabilir." *(Müslim (K. Libâs ve'z-Zîne/2128)*

2. Yabancı Kadın veya Erkeklerle Yalnız Kalmak (Halvet)

Abdullah b. Abbas (r.a.) hadisinde: ***"Rasûlullah (a.s.v.)'in hutbede şöyle söylediğini duydum" demiştir: "Mahrem bir kimse bulunmaksızın bir adam, bir kadınla kesinlikle yalnız kalmasın!"*** Buhârî, K. Cihad ve's-Siyer/3006; Müslim, K. Hacc/1341)

Ukbe b. 'Âmir'den rivâyete göre Rasûlullah (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kadınların yanına girmekten sizleri sakındırırım." Ensar'dan bir adam: "Erkeğin yakınları hakkında ne buyurursun?" diye sormuş Peygamber (a.s.v.): "Erkeğin yakınları ölümdür" demiştir."*** *(Buhârî, K. Nikah/5232; Müslim, K. Selam/2172)*

Peygamber efendimiz, ***(Kadınlarla beraber olmaktan, onlarla yalnız kalmaktan sakının) buyurunca, oradakiler, bir kadının, kayınbirader, enişte gibi akrabalarla yalnız kalmasının hükmünü sorunca, Resulullah efendimiz, (Kayınbirader daha tehlikelidir, ölüm gibidir) buyurdu***. (Buhari)

Bunun sebebi, toplumda kayınbirader, enişte yabancı sayılmadığı için, yengesinin, baldızının yanına teklifsiz girip çıkar. Bunlar yalnız kalınca üçüncüleri şeytan olur. Halbuki bu namahrem kişilerle bayram da olsa, yalnız bir yerde kalmak, zaruretsiz konuşmak, tokalaşmak ve gizli yazışmak haramdır.

Zaruretsiz, akraba da olsa, yabancı kadınlardan uzak durmalıdır! Hadis-i şeriflerde buyuruldu ki: ***(Bir erkekle bir kadın yalnız kalınca, aralarına şeytan girer. Yabancı bir kadınla sıkışık durmak, üstü pis bir hınzırla sıkışık durmaktan daha kötüdür.)*** (Taberani)

3. Yabancı Kadın veya Erkeklere Bakmak

Allah celle celâluhû şöyle buyurmuştur***: "Mümine kadınlara söyle gözlerini sakınsınlar ve ferclerini (namuslarını) korusunlar."*** (Nûr, 31)

Hafız İmaduddin İbn Kesîr şöyle demiştir: "Allah'ın: "Mümin kadınlara söyle, gözlerini sakınsınlar!" sözü kocaları dışında kalan ve bakılmalarının yasaklandığı kimselere bakmaktan sakınsınlar, anlamındadır. Bundan dolayı birçok alim kadının yabancı erkeklere şehvetli ya da şehvetsiz olarak bakmasının kesinlikle caiz olmadığı görüşüne sahiptir." *(Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, 3/283)*

Ebû Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Allah Âdemoğluna zinadan payını yazmıştır. Bundan kurtuluş yoktur, mutlaka bu pay kendisine yetişecektir. Gözün zinası, bakmak; dilin zinası, konuşmaktır. Nefis temenni eder ve şehvet duyar. Cinsel organ ise bu temenniyi onaylar ya da yalanlar."*** *(Buhârî, K. İsti'zân/6243; Müslim, K. Kader/2657)*

İbn Battal şöyle der: Bakmak ve konuşmak zina olarak adlandırılmıştır. Çünkü bunlar gerçek zinaya davetiye çıkarmaktadır. Bu nedenle Rasûlullah (a.s.v.): "Cinsel organ da bunu ya onaylar ya da yalanlar" demiştir. *(Fethu'l-Bârî, c. 11, s. 22)*

4. Yabancı Kadın veya Erkekle Tokalaşmak

Makıl b. Yesâr'den rivâyete göre Rasûlullah (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Birinizin başının demirden bir iğne ile dürtülmesi, kendisine helal olmayan bir kadına dokunmasından daha iyidir."*** *(Taberânî, el-Kebîr, c. 20, s. 211. Hasen bir senedle rivâyet etmiştir)*

Umeyme bnt. Rukayka (r. anha)'dan rivâyete göre şöyle anlatmıştır: ***"İslam üzere kendisine bey'at etmiş olan kadınlarla birlikte Rasûlullah (a.s.v.)'a geldim. Kadınlar: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacağımıza, hırsızlık yapmayacağımıza, zina etmeyeceğimize, çocuklarımızı öldürmeyeceğimize, hiçbir kimse hakkında ne arkalarından, ne***

de yüzlerine karşı iftira etmeyeceğimize, maruf konularda sana isyan etmeyeceğimize dair bey'at ederiz." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): ***"Gücünüz ve kuvvetiniz yettiğince…"*** buyurdu. Râvi dedi ki: Kadınlar: "Allah ve Rasûlü bize bizden daha merhametlidir. Haydi, ey Allah'ın Rasûlü, Bey'atleşelim!" dediler. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: ***"Ben kadınlarla tokalaşmam. Benim yüz kadına olan sözüm bir tek kadına olan sözüm gibidir. Ya da tek bir kadına olan sözüme benzer."*** *(Mâlik, Muvatta, s. 982. Müslim, K. Kader/2657)*

5. Erkeklere veya Kadınlara Benzemeye Çalışmak

Abdullah b. Abbâs (r.a.)'dan rivâyete göre şöyle demiştir: ***"Rasûlullah (a.s.v.), hal ve hareketlerinde kadınlaşan erkeklere ve erkekleşen kadınlara lanet etti." Bir diğer rivâyette de: "Rasûlullah (a.s.v.) erkeklerden kadınlara benzemeye çalışanlara, kadınlardan da erkeklere benzemeye çalışanlara lanet etti."*** *(Buhârî K. Libâs/5886; 5885)*

İbn Ebî Muleyke'den rivâyete göre şöyle demiştir: "Âişe (r. anha)'ya bir kadın nalın giyiyor" denildiğinde, "Rasûlullah (a.s.v.) kadınlardan erkekleşenlere lanet etmiştir" demiştir." *(Sahih hadis. Ebû Dâvûd/4099)*

6. Kocasına Bir Başka Kadını Vasfetmek

Abdullah b. Mes'ûd (r. a.), Rasûlullah (a.s.v.)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: ***"Kadın kadının tenine (aynı örtü altında) dokunup da sonra onu, sanki gözüyle görüyormuşçasına kocasına anlatmasın!"*** *(Buhârî K. Nikah/5240, 5241)*

İmam İbnu'l-Cevzî şunları ifade etmiştir: "Bu yasaklamanın nedeni şudur: Erkek, kadının vasıflarını duyunca arzuları kabarır, gönlü alevlenir. Nefsi güzelliği vasfedilen kadını isteği ile yanıp tutuşur. Bu tür vasfedişler, güzelliği anlatılan kadının arzulanmasına davetiye çıkarmaktadır. Böyle bir arzu sonucu oluşan tutkunluktan dolayı da aşka benzer durumlar ortaya çıkmaktadır." *(Ahkâmu'n-Nisâ, s. 63)*

7. Bir Erkeğin veya Kadının Avretine Bakmak Ya da Aynı Örtü Altında Tenlerini Dokundurmak

Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyete göre Rasûlullah Sahîh-i Müslim Şerhi şöyle buyurmuştur: ***"Erkek bir başka erkeğin avretine; kadın da bir başka kadının avretine bakmasın! Erkek aynı örtü altında bir başka erkeğin tenine dokunmasın; kadın da aynı örtü altında bir başka kadının tenine dokunmasın!"*** *(51 Müslim K. Hayd/338)*

İmam Nevevî şunları kaydetmiştir: "Bu hadiste erkeğin erkeğin avretine; kadının da kadının avretine bakmasının haram olduğu bildirilmektedir. Bu konuda hiçbir hilaf bulunmamaktadır." (*Sahîh-i Müslim Şerhi, c. 1, s. 641-642)*

Ayrıca şunları ifade etmiştir: "Rasûlullah (a.s.v.)'in: "Erkek erkekle aynı örtü altında bulunup da tenini tenine değdirmesin!" sözü -ki kadınlar için de aynı şey geçerlidir.

8. Mahremsiz Yolculuk Etmek

İbn Ömer (r.a.)'dan rivâyete göre Rasûlullah (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kadın, beraberinde mahremi bulunmaksızın üç gün mesafedeki yolculuğa çıkmasın!"*** *(Buhârî, K. Cuma/1086; Müslim, K. Hacc/1338)*

Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyete göre Rasûlullah (s.a.v.)şöyle buyurmuştur: ***"Kadın, beraberinde kendisinden olan bir mahremi veya kocası bulunmaksızın herhangi bir zamanda iki günlük bir mesafeye yolculuğa çıkmasın!"*** *(Buhârî, K. Cuma/1197; Müslim, K. Hacc/827)*

Ebû Hureyre'den rivâyete göre Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Allah'a ve âhiret gününe inanmış olan bir kadının beraberinde mahremi bulunmaksızın bir günlük bir mesafeye yolculuğa çıkması helal değildir."*** *(Buhârî, K. Cuma/1088; Müslim, K. Mesâcid ve Mevâdii's-Salât/682)*

İbn Abbas (r.a.)'dan rivâyete göre Peygamber (a.s.v.): ***"Kadın beraberinde mahrem bulunmaksızın yolculuğa çıkmasın!" buyurdu. Bunun üzerine bir adam kalktı ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Benim hanımım hac için yolculuğa çıktı. Ben***

de falan savaş için yazılmıştım" dedi. Rasûlullah (s.a.v.)bunun üzerine: "Git ve hanımınla birlikte haccet!" buyurdu." *(Buhârî, K. Cihad ve's-Siyer/2006; Müslim, K. Hacc/1341) 57 Şerhu Sahîh-i Müslim, c. 3, s. 484)*

İmam Nevevî şöyle demiştir: Yolculuk olarak adlandırılabilecek her şey, beraberinde kocası veya mahremi bulunmayan kadına yasaktır. Bu yolculuğun üç günlük, iki günlük, bir günlük, bir beridlik ya da daha kısa bir mesafeye yapılması arasında fark yoktur. Zira bu konudaki İbn Abbas hadisi mutlaktır."

9. İhtiyaç Bulunmaksızın Evden Dışarı Çıkmak

İmam İbnu'l-Cevzî şöyle demiştir: "Kadının mümkün olduğunca dışarı çıkmaktan sakınması gerekir. Kendisi hakkında herhangi bir sakıncası bulunmasa da insanlar için sakıncası bulunabilir. İlle de çıkmak zorunda ise, kocasının izni ile ve şer'i örtüsü ile çıkar. Cadde ve çarşıların bulunmadığı tenha yerlerden gidip gelir. Sesinin duyulmasından sakınır. Yolun ortasından değil kenarından yürür." (Ahkâmu'n-Nisâ, s. 32)

İbn Ömer (r.a.)'dan rivâyete göre Rasûlullah (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Evleri kendilerine daha hayırlı olduğu halde kadınlarınıza mescitleri yasaklamayın!"*** *(Sahih hadis. Ebû Dâvûd/567)*

Âişe (r. anha) rivâyete göre şöyle anlatmıştır: *"Hicab farizası konulduktan sonra Sevde bir ihtiyacı için dışarı çıkmıştı. İri yapılı bir kadındı. Bu yüzden de kendisini tanıyanlardan gizli kalamazdı. Ömer b. Hattab onu gördü ve: "Ey Sevde! Vallahi kendini bizden gizleyemiyorsun. Dışarı nasıl çıktığına bir bak!" dedi. Âişe şöyle devam etti: Sevde hemen geri döndü. Rasûlullah (a.s.v.) benim evimde akşam yemeği yiyordu. Elinde etli bir kemik vardı. (Sevde) içeri girdi ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bir ihtiyacım için dışarı çıkmıştım. Ömer bana şöyle şöyle söyledi" dedi. Âişe devam ederek şöyle dedi: Bunun ardından Allah kendisine vahiyde bulundu. Sonra vahyin etkisi kesildi. Bu sırada kemikli et hâlâ elindeydi, bir yere koymamıştı. "İhtiyacınız için dışarı*

çıkmak konusunda size izin verildi" buyurdu." (Buhârî, K. Tefsîru'l-Kur'ân, no:4795; Müslim, K. Selâm/2170)

10. Kadının Hamama Gitmesi

Melîh b. Usâme'den rivâyete göre şöyle demiştir: *"Şam halkından bazı kadınlar Âişe (r. anha)'nın yanına girdiler. Onlara "Siz kimlerdensiniz?" dedi. "Şam halkındanız" dediler. Âişe: "Herhalde siz kadınları hamamlara giden beldedensiniz?" dedi. Kadınlar: "Evet" dediler. Âişe: "Bakın ben, Rasûlullah (a.s.v.)'in şöyle söylediğini duydum:* ***"Evinden başka bir yerde elbisesini çıkaran herhangi bir kadın, Allah teâlâ ile arasındaki hâyâ örtüsünü yırtmıştır."*** *(Sahih hadis. Ebû Dâvûd/4010; Tirmizî/2803; İbn Mâce/3750)*

11. Musibet Anında Dövünmek, Elbiseyi Parçalamak

İbn Mes'ûd (r. a.) Peygamber (a.s.v.)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: ***"Yanaklarını döven, yakasını bağrını yırtan ve cahiliye davası güden bizden değildir."*** *(Buhârî, K. Cenâiz/1294; Müslim, K. İman/103)*

Ebû Burde b. Ebî Mûsâ'dan rivâyete göre şöyle demiştir: *"Ebû Mûsâ'ya bir ağrı isabet etti ve bayıldı. Başı ailesinden bir hanımın kucağındaydı. Ailesinden olan bir başka kadın bağırdı ama Ebû Mûsâ hiçbir cevap veremedi. Ayıldığında şöyle dedi:* ***"Rasûlullah (a.s.v.)'in berî olduğu şeyden ben de berîyim. Çünkü Rasûlullah (a.s.v.) sâlika, hâlika ve şâkadan berîdir."*** *(Buhârî, K. Cenâiz, Müslim, K. İman/104)* (Sâlika: Musibetle karşılaştığında sesini yükselten kadın. Hâlika: Musibetle karşılaşınca saçlarını kazıyan kadın. Şâkka: Musibetle karşılaşınca elbisesini parçalayan kadın.)

12. Kahinlere (Medyumlara) ve Müneccimlere (Astrologlara) Gitmek

Safıyye bnt. Ebî Ubeyd'in Rasûlullah'ın bazı hanımlarından rivâyetine göre Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Kahine gidip ona bir şeyler soranın namazı kırk gün kabul edilmez."*** *(Müslim K. Selam/2230)*

Bazı kimseler kahin ya da müneccimin söylediklerinin gerçekle uyum arz etmesine şaşırmaktadırlar. Ashab-ı kirâm (r. a.)um da hayret etmiş ve kahinler hakkında Rasûlullah (a.s.v.)'e soru sormuşlardır. O da: "Onlar hiçbir şey değildir" diye cevap vermiştir.

*Ashab: "Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar bazen bir şey söylüyorlar ve gerçekten oluyor." dediklerinde Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "**Bu haktan olan bir sözdür. Cin o sözü hıfzedip dostunun kulağına yerleştirir. Onlar da bu sözün yanına yüzlerce yalan eklerler."***

Bir diğer rivâyette de: ***"Melekler bulutlara kadar inerler. Gökte hükme bağlanmış olan konuyu zikrederler. Şeytan da kulak hırsızlığı yaparak bu konuşulanları dinler. Sonra da kahinlere ilham eder. Kahinler de bu duyduklarının yanına kendilerinden uydurdukları yüz yalan eklerler."*** *(Buhârî, K. Bed'u'l-Halk/3288;Müslim, K. Selam/2228)*

13. Para, yüzük veya elbise üzerine Kur'an-ı Kerim ayetleri yazılsa onlara dokunmak veya onları taşımak caiz midir?

Hanefi mezhebine göre altın, gümüş veya kağıt para üzerine bir süre veya bir ayet yazılırsa ona dokunmak caiz değildir. Fakat Şafii'ye göre ona dokunmak veya onu taşımakta beis yoktur. Çünkü Allah'ın Resulü Herakl'e gönderdiği mektupta bir ayet-i Kerime yazdırmıştı. Bununla beraber onu götüren zata abdestli kalacaksın diye emir vermemişti. Demek abdestsiz olarak onu ve benzerini taşımak caizdir.

Cebinde üzerinde ayet -i Kerime veya Allah'ın ismi yazılı bulunan para veya parmağında Allah ve Peygamber ismi bulunan bir yüzük bulunursa helaya gitmek istediği zaman onu çıkarması icab eder. Enes bin Malik'ten rivayet edilmiştir: *Peygamber (s av) helaya gittiği zaman elindeki yüzüğü çıkarırdı. Çünkü üzerinde "Muhammed Resulüllah" ibaresi yazılı idi. (Halil Günenç-Fetvalar-62,64)*

14. Kur'an-ı Kerim yıpranarak kendisinden istifade edilmez bir hale gelirse onu yakmak caiz midir?

Kur'an-ı Kerim yıpranır. kendisinden istifade edilmez bir hale gelirse onu yakmak caiz değildir. Belki temiz bir torbaya koyup bir mağarada saklamak veya bir çukur kazıp onu defnetmek lazımdır. Muhammed bin Hasan el-Şeybanı "Siyer-i Kebir" kitabında onu ateş ile yakmanın caiz olmadığını ifade ediyor. *(Halil Günenç-Fetvalar-67)*

15. Müzik (Çalgı aletleri) ve Şarkı söylemek

* Gınâ (Şarkı söylemek), İslâm bilginleri tarafından sıkça tartışılan ve hakkında lehte ve aleyhte çok şey söylenen konular arasında yer alır. Gerek lehte gerekse aleyhte olan gruplar görüşlerini âyet ve hadislerle desteklemeye çalışmışlardır. Bu konuda genel bir değerlendirme yapmadan önce lehte ve aleyhteki görüşleri ve gerekçelerini vermekte yarar vardır.

Ebû Hanîfe, gınâyı mekruh görmüş ve günah saymıştır. Sonraki Hanefî bilginlerin, Ebû Hanîfe'nin "mekruh" dediği şeylerin "harama yakın mekruh" olarak anlaşılması gerektiğini ifade ettikleri göz önüne alınınca, Ebû Hanîfe'nin, gınânın tahrîmen mekruh olduğu kanaatini taşıdığı söylenebilir.

Başa Dön

Mezhepler arasında gınâ ve çalgı aletleri karşısında en keskin tavır Hanefîler'inkidir.

Hanefîler, def, mizmar gibi çalgı aletlerini dinlemenin haram ve mâsiyet olduğunu açıkça belirtmişlerdir. Hatta bazı Hanefîler, bu çalgı aletlerini dinlemenin (semâ) fâsıklık, bundan zevk almanın küfür olduğunu iddia etmişlerdir. Hanbeli fakihlerden İbnü'l-Kayyim, Hanefîler'in bu konudaki dayandıkları hadisin Hz. Peygamber'e nisbetinin sahih olmadığını belirtmektedir (Kâsânî, Bedâ'i', V, 128-129; İbn Kayyim, İgâsetü'l-lehfân, I, 227).

İmam Mâlik, gınânın hem icrasını, hem dinlenilmesini tasvip etmemiştir.

Hatta satın alınan bir câriyenin şarkıcı (muganniye) olduğunun anlaşılması durumunda, bunun iadeyi gerektiren bir

ayıp sayılacağını belirtmiştir. Yine Mâlik, kendisine sorulan, "Medine ehli ne tür gınâya ruhsat veriyor" şeklindeki soruya bunu, bizde fâsıklar yapar" cevabını vermiştir (İbn Kayyim, İgâsetü'l-lehfân, I, 227). Bununla birlikte, gınâ konusunda en ılımlı görüşün Medineli bilginlere ait olduğu bilinmektedir.

Şâfiî, "Gınâ, bâtıla benzeyen mekruh bir eğlencedir. Bunu çok yapan sefih sayılır ve şahitliği reddedilir" demiştir (Gazzâlî, İhyâ, II, 267). Sonraki Şâfiî bilginlerin büyük çoğunluğu ise gınânın haram olduğunu belirtmişler ve Şâfiî'ye nisbet edilen "gınânın mubahlığı" yolundaki görüşü doğru kabul etmemişlerdir. Bunda yaşadıkları dönemin etkilerini aramak yanlış olmaz. Şâfiî âlimlerden Şîrâzî, hiçbir görüş ayrılığı zikretmeden haram bir menfaati içeren icâre akdinin sahih olmayacağını belirtmiş ve bunlar arasında şarap taşıma ile birlikte gınâ ve mizmarı da saymıştır (Şîrâzî, et-Tenbîh, s. 123).

Ahmed b. Hanbel de kendisine gınânın hükmü sorulduğunda "Gınâ kalpte nifakı yeşertir, ben hoşlanmam" diye cevap vermiştir (İbn Kayyim, İgâsetü'l-lehfân, I, 229). * (DİB II/106)

16. Oyun- Satranç

*Hz. Peygamber'in "Kişinin eşiyle, ok ve yayıyla ve atıyla oynaması dışındaki oyunlar boş ve faydasızdır" (Zeylaî, Nasbü'r-râye, IV, 273-274)

Şâfiî, "Oyun dindarların ve ağır başlı kimselerin sanatı değildir" gerekçesiyle yukarıdaki hadiste işaret edilen üç oyun hariç, insanların oynadıkları diğer bütün oyunların mekruh olduğunu söylemiş, fakat bu oyunlardan herhangi biriyle, onu helâl sayarak oynayan kişinin şahitliğinin kabul edileceğini, oyun sebebiyle namazlardan gafil olan ve bu gafleti namazları kaçıracak derecede artan kişilerin şahitliklerinin ise, oyun oynama değil, namaz vakitlerini hafife alma gerekçesiyle reddedileceğini belirtmiştir. Şâfiî, kişinin ailesiyle oynamasının, at koşturmasının ve eğitmesinin, atıcılık öğrenmesinin ve atış yapmasının oyun sayılmadığını ve yasaklanmadığını ifade etmiş, ancak bunlarda da aşırıya kaçılmaması gerektiğine işaret etmiştir (Şâfiî, el-Üm, VI, 224-225).

Buna karşılık Şâfiî, kavramayı keskinleştirmesi, muhakemeyi güçlendirmesi, savaş taktiklerine ve hilelerine alıştırması itibariyle eğitici olduğunu ve bu yönüyle atıcılık ve biniciliğe benzediğini ileri sürerek satranç oynamaya ruhsat vermiştir. Şâfiî fakih Nevevî, satrancın haram değil mekruh olduğunu ifade etmiştir. İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, satrancın haram olduğunu söylemişlerdir. Mâlik ayrıca, satrancın nerdden daha kötü ve daha oyalayıcı olduğunu ileri sürmüştür.* (DİB İlmihal II/114,121)

17. Ev içinde Köpek Beslemek

Hz. Peygamber ziraat veya hayvancılık faaliyeti ya da ev bekletme veya av gibi bir sebep olmaksızın köpek besleyen kimsenin sevabından hergün bir miktar eksileceğini bildirmiş (Buhârî, "Hars", 3; "Zebâih", 6), içinde köpek bulunan eve meleklerin girmeyeceğini ifade etmiştir (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 7,17; Müslim, "Libâs", 81-84). Bu hadislerden hareketle, başta Şâfiîler olmak üzere bazı fakihler, ihtiyaç yokken evde köpek beslemenin haram olduğu görüşüne sahip olmuşlardır. İslâm bilginlerinin çoğunluğu köpeğin artığının necis olduğu, yaladığı kabın da yedi defa, Ebû Hanîfe ise üç defa yıkanması gerektiği görüşündedir. Bu görüşlerle bağlantılı olarak köpeğin satışının ve bu satıştan elde edilen paradan yararlanmanın câiz olup olmadığı da tartışılmıştır. Hanefîler ve bir grup İslâm bilgini, kendisinden yararlanılması şer'an serbest olan köpeğin alım satımını ve satışından elde edilecek paradan istifadeyi câiz görürler. (DİB İlmihal II/176)

18. Kadının Sesi Hangi Hallerde Haram Olur?

-Kadını sesi haram mıdır?

-Hanımların mahremi olmayan erkeklere sesleri avret midir?

-Hanımlar zikrederken seslerinin dışarı çıkmasının bir mahzuru var mıdır?

-Kadınların sesleri hangi şartlarda haramdır?

-Bir hanım şiir ve ilahi okuyabilir mi?

İslamiyet kişiyi fitne ve fesada sürükleyen görüntü, davranış ve hallere karşı koruyucu tedbirler alır. Çünkü İslam'da

insanın safiyet ve vakarının muhafazası ve bozulmaması esastır. Bu tedbir ve koruma hem erkek için, hem de kadın için eşit seviyede düşünülür.

Diğer yandan insana verilmiş olan özellik, kabiliyet ve farklılıklar bir başkasının vebal altına girmesine sebep olmamalı, yanlış duygulara kapılmasına meydan vermemeli, nefsini azdırmamalıdır.

Yaratıcı tarafından kadına ihsan edilen sesi de bu çerçeve içinde düşünmek gerekir. Esas itibariyle basta insan olmak üzere hiçbir varlığın sesi mutlak olarak haram ve günah sınıfına sokulmaz. Çünkü yaratılışında bir haramlık mevcut değildir. Bunun içindir ki, hiçbir ayet ve hadis kadının sesini haram kılıcı bir hüküm bildirmez.

Başta Hanefi ve Şafii imamları olmak üzere mezhep sahibi müçtehit imamlarımızın kanaatleri de bu merkezdedir. Hatta bütün fıkıh kitaplarında şu hükmü görüyoruz: Cumhura göre kadının sesi avret değildir. Yani bütün müçtehitlere göre kadının sesi haram değildir.

Şafii mezhebi alimleri ve diğer müçtehitler şöyle derler: "Kadının sesi avret değildir. Çünkü kadın alış-veriş yapar, mahkemede şahitlikte bulunur. Bunun için sesini yükselterek konuşmak zorunda kalır. (Tefsirü Ayatil- Ahkam, 2/167)

Kadının sesinin avret olmadığının gerekçesi İslam'ın ilk uygulamalı devri olan Saadet Asrıdır. Yani Peygamber Efendimizin (a.s.v.) ve sahabenin uygulayış biçimidir. Bu uygulanış biçimi üç şekilde görülüyor:

Birincisi: Peygamber Efendimizin (a.s.v.) sahabe hanımlarla konuşması, onların sorularına cevap vermesi, şikayetlerini dinlemesi, ihtiyaç ve taleplerini karşılamasıdır.

İkincisi: Sahabiler gerek Peygamberimizin hanımlarına, gerekse diğer hanım sahabilere hadis ve benzeri durumlarda soru sorarlar, konuşurlar ve bazı konular da bilgi alırlardı.

Üçüncüsü: Yine sahabe döneminde kadınlar, halifelere şikayetlerini dile getirirler veya dini meseleler de diğer sahabilere bilmediklerini sorup öğrenirlerdi.

Başa Dön

Kadının sesi yaratılışı gereği dikkat çekicidir. Özellikle ses normalin dışında bir ton da çıkarsa birtakım mahzurları beraberinde getirmektedir ve dini tabiriyle "fitneye" sebep olmaktadır. Demek ki, haram olan sesin kendisi değil de, kontrol dışı bir mahiyet taşımasıdır.

Ahzap suresinin 32. ayet-i kerimesi bu hususta ölçüyü Peygamber hanımlarının şahsın da şöyle veriyor: "***Ey Peygamber hanımları! Siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Eğer halinize layık bir takva ile korunacaksanız, yabancılarla cazibeli bir şekilde konuşmayın ki, kalbinde fesat bulunan bir kimse bir ümide kapılmasın. Konuşurken ciddiyet ve ağırbaşlılıkla söz söyleyin."***

Müfessir Vehbi Efendi bu ayeti tefsir ederken, söylediğiniz söz fitneye sebep olmasın. Yani cazibeli ve karşıdakini şüpheye düşürecek bir halde edalı ve naz ü istiğna ile söylemeyin? şeklinde izah getirmektedir. Elmalılı'nın ifadesiyle "Yayılarak, kırıtarak, sınık, yılışık" olduğunda "kalbi çürük kötülüğe meyilli kimseler" bir ümide kapılırlar. Bundan dolayı da günaha girilmiş olur.

Vehbe Zuhayli bunu normal konuşmalardan ziyade dini muhtevada da olsa aynı gerekçe ile mahzurlu görür: Kadının, Kur'an şeklinde de olsa, coşkulu ve nağmeli olarak okumakta iken seslerini işitmek haramdır. Çünkü bunda fitneye sebep olma korkusu vardır. (İslam Fıkhı Ansiklopedisi 1: 467)

İbni Abidin ise meseleye şu şekil de bir açıklık getirir: Tercih edilen görüşe göre kadının sesi avret değildir. Yalnız zekası kıt olanlar zannetmesin ki, biz kadının sesi avrettir demekle konuşmasını kast etmiyoruz. İhtiyaç halin de ve benzeri durumlarda kadının yabancı erkeklerle konuşmasına cevaz veriyoruz. Yalnız kadının yükses sesle konuşmalarını, seslerini uzatmalarını, yumuşatmalarını ve nağmeli bir şekilde okumalarını caiz görmüyoruz. Çünkü bunlarda erkekleri kendilerine meylettirmek ve şehvetlerini tahrik etmek vardır. Kadının ezan okuması da bundan dolayı caiz olmamıştır.? (Reddül- Muhtar, 1/272)

Bizimde katıldığımız hükmü Faruk Beşer Hoca veciz bir şekilde şöyle dile getirir:

Kadın her şeyiyle olduğu gibi sesiyle de çekici, büyüleyici ve tahrik edicidir ve aslında bu onun çirkin olduğunu değil, güzel olduğunu gösterir. Birer nimet demek olan çekici yönlerini, bu arada sesini fitneye sebep olmak ve tahrik etmek için kullanırsa, yani konuşmasını kırıla döküle ve kadınsı biçimde yaparsa, ya da nağmeli sözlerle normal konuşurken zaten tahrik edici olan sesini daha da etkileyici hale getirirse, sesi avret olduğundan değil de, fitneye sebep olacağından haram olur. Vakarlı ve karşısındakine ümit kestirici edayla konuşursa haram olmaz. (Hanımlara özel ilmihal, 314)

Son olarak zamanımızın müfessirlerinden Muhammed Ali es- Sabuni'nin yorumuna yer verelim: Açıkça görüldüğü gibi eğer fitneden emin ise kadının sesi haram olmaz. Ancak, erkeklerin, kadınları fitne ve fesada götüren hallerden uzak tutmaları gerekir. (Tefsirü Ayati?l- Ahkam, 2: 167)

Sorudaki unsurlara gelince, şiir ve ilahide ses incelip kalınlaştığı, nağmeli olduğu ve cazip bir mahiyete büründüğü için yabancı erkeklerin duyacağı şekilde söylemek beraberinde mahzurları taşımaktadır.

Hanımların sesli olarak zikretmeleri de şayet yabancı erkekler duyacaksa, yine aynı kategoriye girmekte ve bir takım yanlış duyguların uyanmasına sebebiyet vereceğinden ezanda olduğu gibi müsaade edilmemektedir. Ancak kendi aralarında sesli olarak Kur'an okumalarında ilahi söylemelerinde ve zikretmelerinde haliyle mahzur olmaz.

19. Müslümanlarla Üç Günden Fazla Küs Kalmak

Ebû Eyyûb el-Ensârî'den gelen rivâyete göre Rasûlullah (s.a.v.)şöyle buyurmuştur: ***"Bir Müslümanın kardeşi ile üç geceden fazla küs kalması helal değildir. Birbirleri ile karşılaşırlar; biri yüzünü döner, öteki de döner. İlk önce selam veren en hayırlılarıdır."*** *(Buhârî, K. Edeb/6077; Müslim, K. Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb/2560)*

Ebû Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Her Pazartesi ve Perşembe günü ameller arz***

edilir. Allah hiçbir şeyi şirk koşmamış olan herkesi mağfiret eder. Yalnızca kardeşi ile arasında kin ve düşmanlık olan kimseye mağfiret etmez ve: "Bu ikisini barışıncaya kadar bırakın!" der." *(Müslim (K. Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb/2565)*

20. Emri Altındakilere Kötü Muamele Etmek

Hişam b. Hakîm b. Hizâm (r. a.)umâ'dan rivâyete göre şöyle demiştir: ***"Şehadet ederim ki Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu duydum: "Muhakkak ki Allah, dünyada insanlara eziyet edene eziyet edecektir."*** *(Müslim K. Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb/2613)*

Enes b. Mâlik'den rivâyete göre şöyle anlatmıştır: ***"Rasûlullah (s.a.v.)Medine'ye geldiğinde hizmetçisi yoktu. Ebû Talha benim elimden tutarak Rasûlullah (a.s.v.)'e götürdü. "Ya Rasûlallah! Enes uyanık bir çocuktur. Sana hizmet etsin!" dedi. Enes: "Rasûlullah'a seferde de hazarda*** *(normal durumlarda)* ***da hizmet ettim. Yaptığım bir şeyden dolayı bana: "Bunu neden böyle yaptın?"; yapmadığım bir şeyden dolayı da: "Neden böyle yapmadın?" dememiştir." dedi."*** *(Buhârî K. Vasâyâ/2768)*

21. Başkalarına Sıkıntı Vermek

Peygamber (a.s.v.)'in şöyle buyurduğu sahih olarak rivâyet edilmiştir: ***"Cebrail bana komşu hakkında o kadar tavsiyede bulundu ki, komşu komşuya mirasçı olacak sandım."*** *(Buhârî, K. Edeb/6015; Müslim)*

Ebû Zerr'den rivâyete göre Rasûlullah (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ey Ebû Zerr! Çorba pişirdiğin zaman suyunu çok koy ve komşunu da düşün!"*** *(Müslim K. Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb/2625)*

Abdullah b. Amr b. Âs (r.a.)'dan rivâyete göre Rasûlullah (s.a.v.)şöyle buyurmuştur: ***"Müslüman, Müslümanların elinden ve dilinden salim oldukları kimsedir. Muhacir de Allah'ın yasakladıklarını terk edendir."*** *(Buhârî, K. İman/10; Müslim, K. İman/40-42)*

Abdullah b. Amr b. Âs (r.a.)'dan rivâyete göre Rasûlullah (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Cehennemden uzak kalıp cennete***

girmek isteyen Allah'a ve âhiret gününe inanarak ölmeye baksın! İnsanlara da kendisine yapılmasını istediği muameleyi göstersin!" *(Müslim K. İmâra/1844)*

Enes'den rivâyete göre Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Birbirinize buğzetmeyin, haset etmeyin, sırt dönmeyin, ilişkilerinizi kesmeyin! Ey Allah'ın kulları kardeşler olun! Müslümanın kardeşi ile üç günden fazla küs durması helal değildir."*** *(Buhârî, K.Edeb/6065; Müslim)*

Ebû Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: ***"Ey Müslüman hanımlar! Komşu kadın diğer bir komşu kadını (hediye ettiği) üzerinde azıcık eti bulunan bir koyun bacağından dolayı bile aşağılamasın!"*** *(Buhârî, K. Hibe/2566; K. Edeb/6017; Müslim, K. Zekat/1030)*

22. Müslümanların Riayet Emesi Gereken Önemli Hususlar

Umeyme binti Rukayka (r. anha)'dan rivâyete göre kendisi İslam üzere bey'atleşen kadınlarla beraber gelmişti. Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurdu: ***"Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, evlatlarınızı öldürmemek, hiçbir surette iftira etmemek, ölü arkasından ağıt yakmamak ve ilk cahiliyedeki gibi teberrücde bulunmamak üzere bey'atlaşıyorum."*** **(Hasen hadis. İmam Ahmed, Musned, c. 2, s. 196)**

Allah celle celâluhû'ya da Rasûlü tarafından yasaklanmış bir şey yaptığında tevbe-istiğfarda bulunmalısın! Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında, ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe-istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler."*** *(Âl-i İmrân, 135)*

-*-*- Onbeşinci Bölüm -*-*-

ALIŞ-VERİŞ

Alışverişin Şartları

Ticaret ve Alışverişin Adabı

Ticaret ve Alışverişin Yasakları

Hiyar -Muhayyer- Olmak

Resûlüllah'ın Ticarette Nehy Ettiği Hususlar

RİBA (Faiz)

Faiz, çeşitleri ve hükümleri

Fark faizi
Fark faizinin hükümleri

Hadislerde zikredilen hükümlerin prensipleri

Faiz hususunda alimler arasındaki ihtilaf
Ekonomi kanunlarının ve prensiplerinin yeniden düzenlenmesi
Yenilikten önce, düşünme ihtiyacı
Şeriat ahkamını hafifletmenin genel usulleri

ŞERİATIN FAİZ MESELESİNDE GÖSTERDİĞİ KOLAYLIK

Hibe

Lukata
(Buluntu Mal)

Emanet

MUAMELÂT

ALIŞ-VERİŞ

İslam dini, insanın hem maddi, hem de manevi yönüne itina gösterip, ikisinin arasında sağlam bir denge kurmaktadır. İnsanın manevi yanı için gıda mesabesinde olan ibadetleri emrettiği gibi maddi yönü için temel teşkil eden ticaret, sanat, tarım ve benzeri şeyleri de emretmektedir.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de ticaret ve alışveriş hakkında şöyle buyurmaktadır: ***"Allah satışı mubah ribayı haram kılmıştır".***

Başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: "***Ey müminler, cuma günü namaza çağrıldığınız zaman hemen Allah'ı anmaya (namaza) koşunuz ve alışverişi bırakınız. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılındıktan sonra yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan (nasibinizi) arayın. Allah'ı çok anın ki kurtuluşa eresiniz".***

Peygamber (s av) de ticaretle ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: ***"Günahların öyleleri var ki, geçimi sağlamak için sarf edilen gayretten başka bir şey onları silemez"***

Bir başka hadiste de şöyle buyrulmaktadır: ***"Doğru tüccar kıyamet günü sıddık ve şehitlerle birlikte haşrolunacaktır"*** (Tirmizi).

Görüldüğü gibi ticaret geçim kaynağı olduğu kadar büyük ve anlamlı bir ibadet biçimi olarak da Müslümanın hayatına girmektedir. Burada şunu ifade etmeden geçemeyeceğim: Namaz ve oruç gibi ibadetlerin şart, farz, sünnet ve yasakları olduğu gibi alışveriş ile ticaretin de sari adap ve yasakları vardır.

Nasıl ki namazın şart, farz, sünnet ve yas aklarını öğrenmeden namaz kılmaya kalkışmak anlamsız ve günahsa, alışveriş ile ticaretin de farz, şart, adap ve yasaklarını öğrenmeden böyle bir işe kalkışmak da aynen böyle günah ve haramdır. Bunun için Hz. Ömer (r.a) halife iken çarşı ortasında bir çok kimseyi cezalandırıp şöyle demiştir: ***"Alışveriş usulünü***

bilmeyen kimse çarşı ve pazarlarımızda alış veriş yapmasın. Çünkü farkında olmadan faize girebilir."

Hiç şüphesiz bu uygulama bize ticaret ile alışveriş in ş art farz ve adabını öğrenmemiz gerektiğini ortaya koyuyor. Şimdi sırasıyla ticaret ve alış verişin şart, farz, adap ve yasaklarını açıklamaya çalış alım.

ALIŞVERIŞIN RUKUN VE ŞARTLARI

Alışveriş in rükünleri altıdır.

1- Satıcı.
2- Alıcı,
3- Satılacak şey,
4- Semen -Bedel-
5- Satıcının icabı,
6- Alıcının kabulü,

İcab ve kabulün şartları vardır.

a- İcab ve kabulün birbirine arka arkaya olması, yani aralarında uzun bir fasılanın bulunmaması gerekir.

b- İcab ve kabulde tatabuk (anlaşma) olmasıdır. Yani birisi bu malı beş bin liraya sattım derken, müşteri de bunu dört bin liraya senden aldım demesi halinde satış akdi geçersizdir, yani akit sahih değildir.

c- İcab ve kabulün inşayı ifade eden mazi -geçmiş - veya hal sigası ile olması gerekmektedir.

ç- Şartlı olmamasıdır,

d- Muvakkat olması,

e- İcab ve kabul arasında yabancı bir sözün geçmemesi.

İcab ve kabul söz ile olabileceği gibi yazı ile ve dilsizin işareti ile de olabilir.

Ancak Hanefi mezhebinde sahih kavle ve Şafii mezhebinde de bazılarının görüşüne göre muatat ile de alışveriş münakit olur. Yani bir söz söylemeden müşteriye satılık şey, satıcıya da bedelinin verilmesi halinde satış tahakkuk etmiş olur. Böylesi bir akit caiz olmuş olur.

Satıcı ile alıcıda aranan şartlar ise beş kısma ayrılır:

1- Akıl sahibi olmak,

2- Baliğ olmak.

Binaenaleyh akil ve baliğ olmayan kimsenin alışverişi sahih değildir.

Yalnız Hanefi mezhebinde mümeyyiz olan bir çocuğun yaptığı alış veriş velisinin izni halinde caizdir, izin verilmemişse alışveriş in caiz olabilmesi velisinin kabulüne bağlı kılınmıştır.

Eğer veli bu alışverişi kabul ederse caiz, etmezse caiz değildir.

3- Reşit olması. Şayet alıcı veya satıcı reşit değillerse alış veriş velinin kabulüne bağlıdır.

4- Malına haciz konulmamış olması. Malına haciz konulmuş birisinin malını satması veya onunla bir şey satın alması sahih değildir.

5- İstekle olmalı. Malını satmak istemediği halde, zor kullanılarak ve baskıyla malının satılması caiz değildir. Ve böylesi bir satış sahih değildir. Ancak Hanefi mezhebine göre baskıyla ve zor kullanılarak yapılan satışlar da caiz ve sahihtir. Yani böylesi bir satış batıl değildir. Ne var ki istenirse geri çevirmek hakkına sahiptir.

Bir kimsenin imkanı olduğu halde zimmetindeki borcunu vermezse hakim zorla malını satabilir, bu takdirde geri çevirme imkanına da sahip değildir. Yalnız Gabn-ı fahiş ile yapılan satış fasittir.

Üzerinde akit yapılan şeyde de beş şart aranır:

a- Tahir olması. Yani necis olmaması gerekir. Peygamber (sav) şöyle buyurmaktadır: ***"Allah içki, leş, domuz ve putların satışını yasakladı."*** Ancak Hanefi mezhebinin uleması tezek ve bazı faydaları bulunan necis yağların satışına cevaz vermişlerdir.

b- Kendisinden istifade edilebilir bir şey olması. Dolayısıyla faydası olmayan haşarat ve yırtıcı hayvanların satışı caiz değildir.

c- Selem müstesna satıcı ile alıcının aynını, miktarını ve vasfını bilmesi gerekir. Ancak Hanefi mezhebi aynının bilinmesini şart koşmamaktadır.

ç- Akdin mülkiyetinde bulunması veya tasarruf için kendisine izin verilmiş olması. Bunun için vakıf gibi veya başkasına ait olan malı izinsiz satmak caiz değildir.

d- Kolaylıkla teslim edilmesinin mümkün olması. Binaenaleyh denizdeki balıkları ve havadaki kuşları satmak caiz değildir.

AKDİN ICAP VE KABULLERI

İcap ve kabulün beş şartı vardır:

1- Aralarında uzun bir fasılanın bulunmaması,

2- Yabancı bir sözün araya girmemesi,

3- Her iki sözün, yani alım ve satım için aynı meblağ üzerinde mutabakata varılması,

4- İçinde talik -şart - bulunmaması,

5-Muvakkat olmaması.

ALIŞVERİŞİN ŞARTLARI

Alışveriş in sıhhat şartları on kısma ayrılır:

1- Satılık şey ile bedelinin bilinmesi,

2- Tesliminin mümkün olması,

3- Aldanmaya yol açacak bir şartın öne sürülmemiş olması. Mesela akid anında bile gebeliğin tespit edilmesinin imkansız olduğu bir devenin gebeliğini şart koşmak gibi.

4- Akdin gerektirmediği bir şartı koşmamak. Mesela dikmek şartıyla tüccarından kumaş almak caiz değildir.

5- Tarafeynin rızasıyla olması.

6- Vadeli ise vade zamanının bilinmesi. Vade zamanı belli olmayan bir alış-veriş caiz değildir.

7- Bedelin miktarının bilinmesi. Bedeli bilinmeyen bir şeyin satışı sahih değildir. Mesela şu kitabı, şu kalemi sattım demek, bedeli tayin edilmeyinceye kadar caiz değildir.

8- Rebeviyatta aynı cins ten birbiriyle satılan iki şeyin eşitliğinin kesin olarak bilinmesi.

9- Her ikisinin kabzedilmesi.

10- Murabaha, tevliye ve vadiada bedelin yani para miktarının bilinmesi.

TİCARET VE ALIŞVERİŞİN ADABI

1- Rifaa'dan rivayet edilmiştir: "Peygamber (s av) ile birlikte camiye gittik, alışveriş yapan bazı kimseleri görünce onlara hitaben şöyle seslendi: ***"Ey tüccarlar!" Tüccarlar başlarını çevirip bakışlarını kendisine yöneltince buyurdu ki; "Allah'a itaat ediniz, iyilik eden ve doğru söyleyen kimse müstesna bütün tüccarlar kıyamet günü facir ve günahkar olarak diriltileceklerdir"*** (Tirmizi)

2- Alıcı ve satıcı birbirlerinden ayrılmadıkça akdi bozmak hususunda serbesttirler. Alıcı ile satıcı -alışverişlerinde- doğrusunu söyleyip, durumu olduğu gibi açıklasalar alış verişleri bereketli olur. Yalan söyleyip satılık şey ile bedelinin durumunu gizleseler alışverişin bereketi gider." (Buhari-Müslim)

3- Satarken ve satın alırken ve haklarını is terken müsamahakar olarak davranan kimseye Allah rahmet edip ihsan etsin." (Buhari- Tirmizi)

4- Allah Teala durumu sıkışık olan kimse için süre tanıyan veya alacağından vazgeçen kimseyi kıyamet günü gölgesinden başka gölge bulunmayan Arş'ın gölgesinde bulundurur." (Tirmizi)

5- Bir kimse, bir Müslümanın bozulmasını istediği akdi bozup onu affederse Allah da onu affeder."

Yukarıda zikrettiğimiz hadislerden sırası ile şu dersleri çıkarmamız mümkündür:

1- Ticaret, İslam' a uygun olarak icra edildiğinde ibadet sayıldığından, ticaret yaparken Allah rızası göz önünde bulundurulmalıdır.

Ticaret insan hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır. Herkes doktor veya mühendis olmak zorunda değildir. Buna rağmen herkesin alış-veriş yapmak zorunda olduğu muhakkaktır. Çiftçi ürününü, sanatkar eserini, doktor kabiliyet ve hünerini, eczacı ilaçlarını s atmağa mecburdur. Aynı şekilde her insan evine yiyecek içecek ve giyecek gibi şeyleri almak ve zaruri ihtiyaçlarını karşılamak üzere alışveriş yapmak zorundadır. İş te

bütün bu ihtiyaçların giderilmesinde tüccar büyük bir hizmeti ifa etmektedir. Güvenilir tüccarın kıyamet günü şehit ve sıddıklarla birlikte haşr olunmasındaki sır burada yatmaktadır.

2- Tüccarın doğru olanı söylemesi, haktan ayrılmaması ve yalanı bir kenara bırakması lazımdır. Satılık şeyin kalitesi düşük olduğu halde kalitesi yüksektir, demek ya da satışa arz edilen mal yerliyken onu ithal malı diye takdim etmek, yalan ve gerçek dışı beyanlarla malın gerçek mahiyetini saklamak ağır bir suç ve büyük bir günahtır. Böylesi bir davranış ağır bir cezayı gerektirmektedir. Bu ve benzeri yalan beyanlar Resülüllah'ın fasık ve facir olarak haşr olunacaklarını belirttiği tüccarlardan sudur edebilir. Ancak Allah'a itaat edip, ihsan eden ve doğru söyleyen kimseler bunun dışındadır.

3- Tüccarların hoşgörülü ve müsamahakâr olmaları gerekir. Tüccar olan kimse kendisiyle alışveriş yapan kimseye karşı yumuşak olmalı ve kaba davranışlardan sakınmalıdır. Bir şey satarken, bir ş ey s atın alırken veya hakkını isterken haşin davranmamalıdır. Doğruluk, dürüstlük, ahde vefa ancak güzel ahlak, güzel muamele ve hoşgörüyle süslenebilir.

4- Tüccar olan kimse alışveriş yaparken bir şeyler kazanmaya dikkat etmelidir. Zaten ticaret ten maksat , insanların ihtiyaçlarını karşılamanın yanında bir de kazanç sağlamaktır. Ancak bu kazanç hiç bir tüccara müşterisini yıkmak ve kandırmak hakkını vermez. Bu konuda hassasiyet göstermelidir. Çünkü bir kimse kendi nefsine arzu ettiği bir şeyi mümin kardeş ine arzu etmedikçe tam manasıyla iman etmiş olamaz.

5- Müşteri yapılan akidden dolayı pişmansa, tüccar s öz konusu akdi bozup müşterisinin sıkıntısını gidermelidir.

6- Verecekli olan kimsenin durumu müsait değilse borcunu silmek veya bir kısmını bağışlamak ya da söz konusu borcu ertelemek suretiyle ona yardımcı olmalıdır. Çünkü sıkıntılı bir insana yardım edip sıkıntısının giderilmesi hususunda yardımcı olan birisine de Allah yardım ederek kıyamet gününde sıkıntısını giderecektir.

7- Bir şeyi vadeli olarak satın alan kimse tam zamanında borcunu ödeyip sözünü yerine getirmelidir. Borcunu zamanında ödemeyen kimse zalim sayılır ve ağır cezaya müstahak olur.

TİCARET VE ALIŞVERİŞİN YASAKLARI

Peygamber Efendimiz (s av) şöyle buyurmaktadır:

1- **"Temin metaın satışını sağlar, fakat bereketini giderir"** (Buhari-Müslim).

2- ***"Alışverişte çok yemin etmekten sakınınız"*** (Müslim).

3- İbn 'i Ömer'den rivayet edilmiştir: "***Adamın biri Resulüllah'a alış verişte çok aldatıldığını söyledi. Bunun üzerine Peygamber (s av) kendisine buyurdu ki: "Alış verişte bulunduğun zaman "aldatma olmasın" diyerek karşı tarafa bildir."***

4- Peygamber efendimiz (sav) buğday satan bir adama vardı ve kendisine "bunu nasıl satıyorsun", diye sordu. O da fiyatını söyledi. O sırada kendisine elini buğdayın içine sokması için vahiy geldi. Peygamber (s av) elini içine sokunca yaş olduğunu gördü. Bunun üzerine Peygamber (s av) şöyle buyurdu: ***"Bizi aldatan bizden değildir"*** (Müslim-Ebfi Davud).

5- Peygamber efendimiz (sav), ***köpek, zina parasından ve kahinin ücretinden nehy etmiştir.*** (Buhari-Müslim-Ebi Davud).

6- Cabir diyor ki: Mekke fethinde Peygamber'in şöyle söylediğini duydum: ***"Allah ile Resulü içkinin, leşin, domuzun ve putların satışını yasaklamıştır"*** (Buhari-Müs lim).

7- Peygamber (sav) Cenab-ı Hak'dan şunu nakletmiştir: ***"Kıyamet günü üç kişinin hasmıyım. Benim namıma söz verip de sözünü yerine getirmeyen, hür bir kimseyi satıp da parasını yiyen ve işçi çalıştırıp da ücret ini vermeyendir"*** (Buhari).

8- ***"Hiç bir kimse mümin kardeşinin satış üzerine satış yapmasın ve mümin kardeşinin niş anlandığı kadınla nişanlanmasın***" (Buhari-Müslim).

9- ***Öyle bir zaman gelecek ki, insanlar ellerine geçenin helal mi haram mı olduğunu düşünmeyeceklerdir"*** (Buhari-Nesai).

10- Cabir'den rivayet edilmiştir: ***"Allah'ın Resulü riba yiyene, yedirene, katibine ve şahitlerine lanet etmiştir."***

11- ***"Fiyatının artmasını bekleyerek kırk gün bir yiyeceği ihtikar edip alıkoyan bir kimse Allah'dan beri olmuş, Allah da ondan beri olmuştur."***

12- ***" İhtikarda bulunan kul ne aşağılık bir kuldur. Allah ucuzluk getirirse üzülür, pahalılık getirip fiyatları yükseltirse sevinir"*** (Beyhaki).

13- ***"Bir kimse Müslümanların yiyeceği şeyleri ihtikar edip hapsederse, Allah cüzzam ve iflas ile onu cezalandıracaktır."***

14- Ebu Katade'den rivayet edilmiştir: ***"Birisi dedi ki: Ey Allah'ın Resulü, bana söyler misin, sabredip mükafatımı sırf Allah'dan istediğim ve kaçmadığım halde Allah yolunda öldürülürsem günahlarım bağışlanacak mı? Peygamber (s av) cevaben: "Evet" dedi. O adam gidince Peygamber (s av): "Evet günahları bağışlanacaktır, ama borçları müstesna, Cebrail böyle söyledi, dedi."*** (Müslim)

15- ***Borçlu olan kimse borcuna karşı rehindir. Kıyamet günü yalnızlığından dolayı Allah'a şikayet edip yalvaracaktır."***

16- ***"Bir kimse kibir, hıyanet ve borçtan arınmış olarak ölürse cennete girecektir***" (Tirmizi, İbn'i Mace).

17- ***"Peygamber (sav) ölçü ve tartı sahiplerine dedi ki: Sizden önceki ümmetlerin helakine sebep olan iki şey sizlere verilmiştir. "***

18- " ***İyne alış verişini yaparak sığırın kuyruğuna yapışırsanız ve ekine rıza gösterip cihadı terk ederseniz Allah sizi zillete duçar kılar ve dininize dönmedikçe onu üzerinizden kaldırmaz"*** (Ebu Davud).

Yukarıda zikrettiğimiz hadisler alış verişte yasak olan şeyleri dile getirmektedirler.

Bu hadislerin altında ticaret ve alışverişte yasak ve haram olan şeyleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Alış verişte yalan olsun doğru olsun gereksiz yere sırf satış işini gerçekleştirmek için yapılmış olan yemindir. Yemin ticaretin oluşmasına ve kazancın artmasına sebep de olsa bereket in kalkmasına yol açar. Allah ismini gelişi güzel ve basit bir takım amaçlarımız için kullanmak doğru değildir. Yüce Allah'ın esma ve sıfatlarını ticari bir meta şeklinde kullanmak bir Müslümana yakışmayan hal ve hareketlerdir. Hele yemin yalan olursa cehennemde sürünmeye sebeptir.

2- Alışverişte başkasını aldatmaktır. Aldatma işi insana, hele Müslümana yakışmayan bir davranıştır. Bunun için Peygamber (s av) pazarı gezerken ve bir bakıma kont rol ederken buğdayını ıslatan satıcıyı gördüğünde; "Bizi aldatan bizden değildir", diyerek hile ve aldatma yoluna tevessül eden kişinin İslam dairesinden uzak olduğuna işaret etmiştir.

3- Serveti meşru olmayan kimselerle alışveriş yapmaktır. Mesela bir kimse içki, kumar ve zina gibi dinen yasak olan bir şey aracılığıyla servet biriktirmiş s e onu boykot edip onunla alışveriş yapmamak gerekir. Çünkü elindeki servet haramdır ve kendisine ait değildir, ammenin hakkıdır. Yani İslam kurallarına göre sahibi belli olmayan mal kamulaştırılır. Peygamber (s av) buna işarette bulunarak zani ile kahinin parasını yasaklayıp, ona yaklaşılmamasını emretmiştir.

Peygamber (s av) aynı zamanda içki, leş , domuz ve putların satışını da yasaklamıştır.

4- Alışverişte hiyanet edip verilen sözü yerine getirmemektir. Herhangi bir hususta verilen söz her ne pahasına olursa olsun yerine getirilmeye çalışılmalıdır. Müslüman yerine getirebileceği şeyin sözünü vererek şahsiyetini ortaya koymak mecburiyetindedir. Ahde vefa ticaret ve alış-veriş hayatımızda daha büyük bir önem taşımaktadır. Sözünü yerine getiremeyen bir tüccar veya müşteri karşılıklı olarak büyük zararlara uğramakta, böylelikle hem maddi ve hem de büyük ve telafisi mümkün olmayan manevi kayıplarla karşı karşıya gelinmektedir.

Hulfül vaad'de bulunmak yani sözü yerine getirmemek, nifakın alameti olduğu gibi Allah'a düşman olmağa sebeptir.

5- Alış veriş yapan kimse kendi işine itina gösterdiği gibi başkasının işine de itina göstermemektir. Kendi çıkarı için başkasının zararına sebebiyet vermektir. Başkasının zararı üzerine kurulan ve elde edilen kazanç ve karın hiç bir hayrı ve bereketi yoktur.

Mesela, iki veya üç güne kadar muhayyer olduğuna göre, geri çevir sana aynı malı daha ucuza vereyim, ya da satın aldığın şey güzel değildir, geri çevir sana daha güzelini vereyim, diyerek satıcının işini bozmak gibi davranışlar İslam'ın hoş karşılamadığı davranışlardır. Ancak müşteri kendisiyle istişarede bulunup ve gerçekten ortada bir mağduriyet varsa akdi bozmak hususunda kendisine nasihatta bulunmasında bir sakınca yoktur.

6- Riba muamelesinde bulunmaktır. Ribanın haram oluşu Kur'an-ı Kerim, Sünnet ve İcma-ı Ümmet 'le sabit olmuş tur.

Riba iki çeşittir:

a- Borçtan doğan riba: Bu tip riba cahiliyette Araplar arasında çok yaygındı ve Kur'an-ı Kerim bu tür ribayı kesin olarak yasaklamış bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim bununla muamelede bulunan kimseyi Allah'a ve Resülü'ne karşı savaş ilan etmiş saymaktadır.

Peygamber (sav) Veda Hutbesinde konu üzerinde durarak şöyle buyurmuştur: "Her çeşit riba kaldırılmıştır ve ilk kaldırdığım riba Abdülmuttalip oğlu Abbas'ın ribasıdır."

Bu ribaya, yani cahiliyet döneminde yaygın olan ve borçtan mütevellid ribaya Riba En-Nesle denirdi. Uygulaması da şöyle idi: Herhangi bir kimse belli bir süre için borç alır, süre bitiminde borcunu ödemezse, alacaklı olan kendisine şu teklifte bulunurdu: Ya borcunu öde veya şu kadar faiz vermek şartıyla borcunu şu tarihe kadar ertelerim."

Herhangi bir kimse menfaat sağlamak için birisine ödünç verirse bu kabil ribanın şumulüne girer. Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır: ***"Menfaat celp eden her ödünç ribadır."***

b- Alış veriş ten doğan riba:

Hanefi mezhebine göre bu tip riba üç kısma ayrılmaktadır:

1- Riba El-Fadl. Bu riba ölçü tartıya tabi tutulan şeylerde meydana gelir. Yani cinsleri bir olup ölçü ve tartıya tabi tutulan iki şeyin biri diğerinden fazla olduğu halde mübadele ederek yapılan akittir.

2- Riba En-Nesie. Cinsleri bir olsun, olmasın ölçüye ve tartıya tabi olan iki şeyden birisini vadeli olmak üzere birbiriyle mübadele ederek akidde bulunmaktır.

3- Fasit muamelede bulunmaktan doğan ribadır. Yani İslam hukukuna göre icra edilmeyen herhangi bir akit ribadır.

Şafii mezhebine göre ise riba Hanefi mezhebinde olduğu gibi Riba El-Fadl, Riba En-Nesie ve Riba El-Yed olmak üzere üç kısma ayrılır. Bu mezhebe göre ödünçten doğan riba hariç, ribanın illeti ölçü ve tartı değil, nakdiyat -altın ve gümüş- ve ta'miyat -yiyecek- cinsinden olmaktır. Altın, gümüş ve yiyeceklerden başka şeylerde riba yoktur.

Riba El-Fadl demek, altın ve gümüş veya buğday ve arpa gibi yiyecek maddelerinden birisini -cinsleri bir olduğu halde- diğerine fazla bir meblağda satmaktır. Mesela, kalitesi iyi olan bir ölçek buğdayı, kalitesi iyi olmayan bir buçuk ölçek buğday ile veya antika bir altını üç reşad altın ile satmak gibi.

Bunun için gümüş, altın ve yiyecek maddelerinin alım ve s atımında günaha girmemek için İslam'ın gösterdiği yolu izlemek gerekmektedir. Şöyle ki; altın, gümüş veya yiyeceklerden cinsleri bir olan iki şey birbirleriyle satılırsa, şu üç şartın göz önünde bulundurulması gerekir:

a- Birbiriyle müsavi olması,

b- Her ikisinin de peş in olması,

c- Her ikisinin de aynı anda kabzedilmesi.

Aynı cins ten olmayan iki şeyin birbirleri karşılığında satılmaları halinde, buğdayın arpayla satılması gibi, şu iki ş artın dikkate alınması gerekir.

1- Her ikisinin peşin olması,

2- Her ikisinin de aynı anda kabzedilmesi.

Böylesi bir satış durumunda müsavat -eşitlik- şart koşulmamaktadır. Buğday, arpa, gümüş , altın ile satılır ve biri diğerinden fazla olursa s akınca teşkil etmez.

7- İhtikar etmek. İhtikar, ihtiyaç olduğu bir zamanda gıda maddelerini satın alıp kıymeti daha da artsın diye hapsetmektir. Böylesi bir davranış ve ticaret haramdır. Bunu ancak İslam terbiyesi almamış ruhu kirli kimseler yapabilirler. Bu kimseler ahiret te büyük cezalara çarptırılacakları gibi, dünyada da cezasız bırakılmayacaklardır. Bu kimselerin evlerinde ve ticaretlerinde bereket kalmayacağı gibi iflas da edecek ve neticede cüzzam gibi hastalıklarla karşı karşıya geleceklerdir. Kısacası farkında olsunlar olmasınlar dünyada da bu yaptıklarının karşılığını görecek, yevmi kıyamette de cezalarının karşılığını göreceklerdir.

8-İyne alış verişi yapmak.

İyne demek varlıklı bir kimsenin doğrudan doğruya ribaya girmemek için muhtaç olan bir kimseye vade ile ve yüksek bir fiyat ile bir şey satarak, bilahare peşin fakat bu defa düşük bir fiyatla aynı malı geri almasıdır.

Peygamber (s av) bu tür alışverişi yasaklamıştır. Resulüllah bu konuda şöyle buyurmaktadırlar: ***"İnsanlara öyle bir zaman gelecektir ki, satış adı altında faizi mubah sayacaklardır."*** Muhammed bin Has an Eş -Şeybani, İyne ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Faizcilerin icad ettikleri bu alışveriş, gönlüme dağlar kadar ağır gelmektedir."

Muhammed bin Abdullah, Enes 'den şunu rivayet etmektedir: "Kendisine İyne'nin durumu sorulduğunda şöyle cevap verdi: "Allah aldatılamaz. Allah ve Resulü haram kıldıkları şeylerden beridirler."

9- Boğa, aygır ve koç gibi hayvanların suyunu satmak, yani para karşılığında erkeği dişi hayvana çektirmek. Peygamber (s av) böylesi bir muameleyi yasaklamıştır.

10- Neceş muamelesinde bulunmak. Neceş , alıcı olmayan kimsenin bir başkasını aldatmak gayesiyle satılık şeyin fiyatını kasten arttırması hadisesidir; peygamber (s av) bu tür bir davranışı yasaklamıştır,

11-Ölçü ve tartıda başkasını aldatıp eksik vermek. Kur'an-ı Kerim bu tür bir davranışta bulunan kimseleri ağır bir dille tehdit edip, cezalarının korkunç olacağını söylemektedir. "Mutaffifin" süresi bu konuya ayrılmış bulunmaktadır.

12- İmkan olduğu halde baş kasının hakkını zamanında vermeyip, işini aksatmaya çalışmak. Bir kaç kuruş kazanmak gayesiyle zimmetindeki bir parayı sahibine vermeyip borcu kasten ertelemek zulümdür ve haramdır. Allah katında böylesi bir muamelenin karşılığı cehennem ateşiyle cezalandırılmaktır.

Zengin ve imkan sahibi olan birisinin başkasının hakkını alıkoyması zulümdür. Resülüllah (s av) efendimiz şöyle buyurmaktadırlar: ***"İmkan olduğu halde zamanında borcunu ödemeden ölen bir kimse borcunun esiri olacaktır."***

13- Müşteriyi mağdur ederek, kendisine fahiş bir fiyatla bir şey satmak.

Ticaretle uğraşan kimsenin kendisini mağdur edecek ve ticaretine mani olacak ölçüde elindeki malına gerektiğinden fazla ucuza, ne de müşterisini mağdur edip kendisine haksız bir kazanç temin edecek biçimde fahiş bir fiyatla satmamalıdır. Tüccar, kendi lehine olan kar ile müşterinin aleyhine olan zarardan kaçınmalı, bu ikisinin arasında bir fiyat takdir ederek ticaretini yapmalıdır. Bir malı en uygun fiyatla satmak, o malın sağladığı karı satıcı ve alıcı arasında paylaşmak anlamındadır. Peygamber (s av) şöyle buyurmaktadır: ***"Sizden biriniz kendi nefsine arzu ettiği şeyi başkasına da arzu etmedikçe tam manasıyla iman etmiş sayılmaz."***

14- Şehir dışında köylü ve yabancıları karşılayıp piyasanın durumunu öğrenmelerine fırsat vermeden mallarını ucuza alarak onları aldatmak. Böylesi bir yola tevessül ederek kar ve kazanç teminine çalışmak fırsatçılıkla

acemi kimseleri aldatmak dinen caiz değildir. Bu tür bir davranışı ve ticaret tarzını kendilerine yakıştıranların aldatmalarına engel olmak için gerekli tedbirlerin alınması İslam'ın yüklediği bir mesuliyettir.

HiYAR -MUHAYYER- OLMAK

Hiyar, üç kısma ayrılmaktadır:

a- Hiyar El-Meclis : Yani mecliste devam ettikleri müddetçe, alış veriş akdini bozma hakkına sahip olması. Alıcı ile satıcının akid yaptıktan sonra bir arada kaldıkları müddetçe yaptıkları alışverişi bozmak hususunda serbesttirler. Bu, Şafii mezhebine göredir.

Hanefi mezhebine göre Hiyar E-Meclis yoktur. Ancak akidde şart koşulursa, yani akid yapılırken; "Bu meclis te kaldığımız sürece, akdi bozmağa yetkimiz vardır" şeklinde bir şart koşulursa Hiyar El-Meclis vardır.

b- Hiyar EI-Şart: Yani riba ile selem hariç diğer alışverişlerde İmam-ı Şafii ve İmam-ı Azam'a göre üç günden fazla olmamak şartıyla muayyen bir süre içinde alıcı ile satıcıdan birisi veya her ikisi için yapılan akdi feshetme yetkisini şart koşmaktır. İmameyn' e göre muayyen olmak ş artıyla üç günden fazla, mesela bir ay, iki ay gibi bir süre şart koşulursa caizdir.

c- Hiyar El-Ayb: Aldığı bir şeyin kusurunun ortaya çıkması halinde birisi daha önce aldığı bir şeyi geri iade edebilir. Kusurdan maksat, kusurlu şeyin değerini veya kendisini eksilten bir kusurdur. Ancak bu kusur müşterinin tesliminden sonra meydana gelmiş olmaması halinde geçerlidir. *(Halil Günenç-Fetvalar-425)*

Hem para, hem de satılan şey vadeli olmak üzere alış veriş yapmak caiz midir?

Alışveriş akdi dört kısımdır:

1-Hem para hem de satılan şey peşin olmak üzere yapılan akittir.

2- Para peşin, satılan şey ise vadeli olmak üzere yapılan akittir. Buna Selem akdi denilir. Mesela; Hasan Efendi, Halit

Efendiye diyor ki: "Şu vasıflarda bulunan on teneke buğdayı falan yerde ve tarihte bana teslim edilmek üzere şu onbin lira karşılığında senden satın aldım." Halit Efendi'nin de onun sözüne uygun olarak: "Ben de sattım" demesinde olduğu gibi.

3- Satılan şey peşin, para ise vadeli olmak üzere yapılan akittir. Birisinin belli bir kitabı vadeli olmak üzere bir başkasına satması gibi.

4- Hem para hem de satılan şey vadeli olmak üzere yapılan akittir.

Akdin ilk üç çeşidi şartları yerinde olduğu takdirde caizdir. Dördüncü kısım ise caiz değildir. Peygamber (s av) böyle bir alışverişi men etmiştir.

Yalnız, akit yapmadan iki, üç ay evvel ileride satıcı ve alıcı vasfını kazanacak kimseler, satış akdini yapmak üzere birbirine söz verseler ve zamanı gelince de akit yapsalar caizdir. Çünkü va'd ve akit ayrı ayrı şeylerdir. *(Halil Günenç-Fetvalar-435)*

Başa Dön

-Enflasyon karşısında paranın değer kaybını, faiz hadlerini uygulayarak karşılamak caiz midir?

Düşük de olsa faizli bir muameleye girmek caiz değildir. Şimdilik muamele faiz s yıldığına ve istikbaldeki durumu meçhul olup her an değişmesi mümkün olduğuna göre hüküm değişmez.

Yalnız borcu kapatmak hususunda Ebu Yusuf'a göre durum değişir. Mesela bir kimse bir milyon liralık parayı bir seneliğine faizle birbuçuk milyona verirse faizli olduğundan haramdır. Yalnız bir sene sonra daha önce verilen bir milyon para enflasyon sebebiyle ödeme anında birbuçuk milyona tekabül ederse onu, yani başlangıçta verdiği bir milyon mukabilinde birbuçuk milyon alması caizdir. Çünkü bu para altın ve gümüş olmadığı ve değer itibarı olduğu için kendisine itibar edilen değere göre muamele görür. *(Halil Günenç-Fetvalar-435)*

İslam'a göre karaborsanın hükmü nedir?

İslam hukukuna göre piyasayı serbest bırakıp ona müdahale etmemek gerekir. O, arz ve talebe göre kendi kendini

ayarlayacaktır. Bunun için Peygamber (sav)'in zamanında piyasa oynayıp fiyatlar anormal bir şekilde yükselince, Peygamber (sav)'in duruma müdahale etmesi istendi ise de

müdahaleyi uygun görmeyerek şöyle buyurdu: "Fiyatları tespit eden, darlığı ve bolluğu veren ve rızıklandıran Allah'tır". Ancak suni pahalılık yaparak fiyatlarla oynayan olduğu ve amme maslahatı işe müdahale etmeyi gerektirirse, o zaman müdahale etmek narh koymak caizdir. Buna muhalefet

etmek de caiz değildir. Bun un için karaborsa muameleleri ammeye zarar verdiğinden tasvip edilemez. *(Halil Günenç-Fetvalar-441)*

Alış veriş te iki fiyat söylemek caiz midir?

İki fiyat akid esnasında mesela şu kitabı peşin olarak bin liraya, vadeli olarak binbeşyüze sana satarım denilse; önceki sualin cevabında beyan ettiğimiz gibi caiz değildir. Çünkü bedel meçhuldür, bin mi, binbeşyüz mü belli değildir. Amma akitten evvel iki fiyat söylense, sonra belli bir fiyat üzerine anlaşma yapılır ve satış akdi icra edilse beis yoktur.

RESÛLÜLLAH'IN TİCARETTE NEHY ETTİĞİ HUSUSLAR

Resûlüllah (a.s.v.)'in yasak ettiği şeylerden bir kısmını aşağıya alıyoruz.

1) İhtikâr. Şiddetli ihtiyaç olduğu bir zamanda, gıda maddesini satın alıp kıymeti daha fazla artsın diye hapis etmektir. Şer'an haramdır.

Allah'ın Resûlü (a.s.v.) buyuruyor: ***"Kırk gece kadar insanların yiyeceğini hapis edip ihtikâr yapan kimse, Allah'dan uzaktır. Allah da ondan beridir. Bir mahalle halkı içinde aç bir kimse bulunsa, Allah'ın zimmeti o mahalleden beri olur."*** (El-Hakim)

Başka bir hadiste buyuruyor: "***Müslümanların gıda maddelerini hapseden kimseyi, Allah cüzzam ve iflâs ile cezalandırır."***

İmam Gazali'ye göre ihtikâr, gıda maddesinde cari olduğu gibi meyvede de caridir. Hatta bazı ulema, giyecekte de caridir, demişlerdir.

2) Şehirde eşyalarını satmak için köy ve çölden gelenleri şehre girmeden karşılamak. Şehirde satmak üzere köylerden gelen şeylerin serbest satılmasına meydan vermeyip şehir haricinde karşılayıp satın almak caiz değildir. Mağdur olmuşlar ise sattıkları şeyleri geri çevirebilirler.

3) İhtiyaç olduğu bir zamanda, şimdiki fiyatla satmak üzere köylerden gelen yiyecekleri, komisyoncunun mal sahibini ikna etmek sûretiyle başka bir zamana erteleyerek üstün bir fiyatla satışını yapmaktır.

Yalnız şunu bilmemiz gerekir ki, bir kimse kendi mahsûlünü hapsedip, başka bir zamanda satarsa muhtekir sayılmaz. Ama şiddetli ihtiyaç olursa gerektiğinde ihtiyacını karşılayacak kadar kendisine bırakmak şartıyla zorla ondan alınabilir.

4) İyne alış verişi yapmak. İyne alış verişini yapmak doğru olmayıp Müslümana yakışmayan ticari bir muameledir.

İyne, ribadan kaçmak gayesiyle bir varlıklının bir muhtaca vade ile fakat yüksek bir fiyatla bir şey satması, ondan sonra hazır fakat çok düşük bir fiyatla fakirden geri alması demektir. Allah'ın Resûlü buyuruyor: "İnsanlar, öyle bir zaman gelecek ki, satış adı altında faizi mübah sayacaklardır."

Muhammed bin Abdullah, Enes'ten rivayet etmiştir: İyne hakkında kendisine sual sorulunca buyurdu ki: "Allah aldatılamaz. Bu, Allah ile onun Resûlü'nün haram kıldıkları şeylerdendir."

İmam Muhammed; "Bu alış veriş, "iyne"(vadeli alışveriş) dağlar kadar benim gönlüme ağır gelen, çirkin bir şeydir. Faizciler onu icad etmişler" demektedir. Durum böyle olmakla beraber şafii mezhebine göre iyne (vadeli) alış verişi haram olarak kabul edilmemiştir.

5) Boğa, aygır, koç ve benzeri hayvanların suyunu satmak. Yani para mukabilinde boğa gibi hayvanları dişi hayvanlara çektirmek haram olup caiz değildir.

6) Alıcı olmayan kimsenin, başkasını aldatmak gayesiyle mezatta (tellal pazarında) bulunan satılık malının fiyatını arttırmak.

Alış-veriş yapmak üzere anlaşmaya varan kimselerin satışlarına engel olmak caiz değildir. Meselâ Zeyd, Amr'a bin liraya bir kitap satmak üzere anlaşmaya varıyorlar. Bekir gelip yüz lira arttırarak kitabı bin yüz liraya satın almaktadır. Peygamber (a.s.v.) böyle bir alış-verişi yasaklamıştır. Yalnız anlaşmaya varmadan evvel satılık şeyin parasını arttırmakta beis yoktur. Bu gün ve her zaman da mezatlarda olduğu gibi. (Tirmizi rivayet ediyor; *Ensar'dan birisi Peygamber (a.s.v.)'e giderek yardım istedi, bunun üzerine Peygamber (a.s.v.) kendisine:*

"- Senin evinde bir şey yok mudur?

- Evet bir sergi vardır, bir kısmını altımıza serer, kalanıyla da örtünürüz. Ayrıca kendisiyle su içtiğimiz bir su kabımız vardır.

- Onları getir, dedi.

O adam da onları getirdi. Bunun üzerine Peygamber (a.s.v.) onları aldı: Kim bunları satın alır, dedi. Adamın biri: ben bir dirhem ile satın alırım dedi. Peygamber (a.s.v.) iki veya üç kere, kim arttırır dedi. Bunun üzerine birisi: Ben iki dirheme satın alırım dedi, bunun üzerine Peygamber (a.s.v.) kendisine verdi."

7) Akit kesinleşmeden evvel alıcıyı veya satıcıyı kandırarak yapılan akdi bozdurup, alıcıya o cinsten bir şey satmak veya satıcıdan satılan şeyi satın almak.

8) Bir hayvan ile sütten kesilmemiş yavrusunu, boğazlamaktan başka herhangi bir suretle biri birinden ayırmak caiz değildir.

Zina, içki ve kumar gibi meşru olmayan bir yolla mal kazanmış bir kimse ile alış veriş yapmak haramdır. Avam tabakası arasında vade farkı hakkında çeşitli sözler dolaşmaktadır. Haramdır, diyenler olduğu gibi helâldir, diyen de vardır. Bunun için bunu kısaca açıklamak isterim, şöyle ki: Alış

veriş peşin olursa normal olarak kâr etmek tabiî olduğu gibi, vadeli olursa da insaf dairesinde kâr etmek yine tabiîdir. Her tarihte bu tip alış veriş olmuştur.

Neylûl Evtar'ın kaydettiğine göre Cumhur-u ulema bu görüştedir. Peygamber (a.s.v.)'in bir satış içinde iki satışı men etmesi meselesine gelince, onun manâsı şudur: Bir kimse birisine şunu peşin olarak bine, vadeli olarak iki bine sana sattım, derse, müşteri de kabul ederse, bu akit caiz değildir. Çünkü bedel belli değildir. Yani bedel bin mi ikibin mi, bilinmiyor. Ama satıcı ile alıcı hem binden hem iki binden, hem peşin hem vadeliden söz ederler, sonra mesele iki bin ve vadeli satış üzerine anlaşma yapıp akitte bulunsalar caizdir.

Halkı Müslüman veya ehli kitap olan bir beldede kesilen hayvanın durumu belli olmazsa; yani Müslüman ve ehli kitap tarafından mı yoksa başkası tarafından mı kesilmiş diye şüphe edilirse asıl olan, helal olduğundan onu yemekte beis yoktur.

Peygamber (a.s.v.) şartlı satışı yasaklamıştır. Yalnız bu satış mutlak olarak yasak değildir. Bu tip satış üç türlüdür:

1 - Alıcıya veya satıcıya zarar verecek şekilde satış için bir şart ileri sürmek, yani: "vakfetmek veya başkasına hibe etmek şartıyla şu binayı sana sattım" gibi şartlı satış, batıldır.

2 - "Şunu tutup alman veya ondan faydalanman şartıyla sana sattım." gibi aklın gereği olan bir şartı ileri sürmesi halinde akit sahih ve fakat şart batıldır.

3 - Alıcıya ve satıcıya zarar vermeyen ve akdın muktezası olmayan, fakat her iki tarafa veya birisine fayda veren bir şart ileri sürmek. "Şu binayı bu para ile üç gün muhayyer kalmak şartıyla sana sattım" gibi. Böyle bir satış sahih olduğu gibi, şart da sahihtir.

-*- RİBA -*-
(FAİZ)

Riba, akit yapıldığı zaman şeriat ölçüsüne göre eşit olmayan veya eşitlikleri bilinmeyen veya ivazlardan birisi veya her ikisi hazır olmayan faizli şeylerin üzerine yapılan akittir.

Riba'nın haram olduğu, hem Kur'an-ı Kerim, hem hadislerle sabit olmuştur.

Cenabi Hak şöyle buyuruyor: "Allah, satışı mübah, ribayı yasak kılmıştır."

Allah'ın Resûlü de şöyle buyuruyor: "Allah'ın Resûlü, riba yiyeni, yedireni, kâtibini ve şahidini lanetlemiştir."

Şafii mezhebine göre alış-veriş yapmak suretiyle riba ancak yiyecek ile nakdeynde, yani altın ve gümüşte cari olur. Başka şeylerde cari olmaz. Bunun için yiyecek ile nakdeynin alış verişlerinde ribadan kurtulmak gayesiyle İslâm'ın gösterdiği yolu izlemek gerekir. Şöyle ki; yiyecek ile nakdeyn birbiriyle satılırsa, şayet birbiriyle satılan iki şeyin cinsleri bir ise, mesela; buğday buğdayla satılırsa helâl olabilmesi için üç şartın bulunması gerekir:

1 - Birbiriyle müsavi olması.
2 - Her ikisinin peşin olması.
3 - Her ikisinin aynı anda kabzedilmesi.

Ama cinsleri ayrı ayrı olursa, mesela buğday arpa ile satılırsa iki şartın bulunması gerekmektedir;

1 - Her ikisinin peşin olması.
2 - Her ikisinin aynı anda kabzedilmesi.

Riba üç çeşittir.

A) Riba El-Fazl; altın ve gümüş gibi tartılan veya buğday, arpa gibi ölçülen bir cinsi, kendi cinsi mukabilinde peşin olarak ziyadesiyle satmaktır. Gümüş, altın, buğday ve arpa gibi bir şeyin kendi cinsiyle satılabilmesi için üç şart vardır:

a) Temasül (miktarları müsavi olmak)
b) Hulûl (her ikisi peşin olmak)
c) Takabuz (her ikisi aynı anda kabz olunmak)

Bir ölçek buğday, bir ölçek buğday mukabilinde veya yirmi gram altın, yirmi gram altın mukabilinde bu üç şart ile satılabilir.

Mesela, güzel tohumluktur diye on kilo buğdayın başka bir buğday mukabilinde on bir kilosu ile satılması caiz olmadığı gibi güzel işlenmiş veya âsari âtikadır diye yirmi gram altın otuz gram altın mukabilinde satılamaz. Ama bir cins başka bir cins ile, meselâ gümüşün, altınla, buğdayın arpa ile satılabilmesi için iki şart vardır.

1) Peşin olmak.

2) Her ikisinin aynı anda teslim olunması. Fakat müsavi olmaları şart değildir. Bunun için bir yiyecek, yiyecek olmayan bir şey ile satılırsa, peşin olsun, vadeli olsun satılmasında bir sakınca yoktur. Şöyle ki: buğday demirle satılırsa buğday her ne kadar rebevî ise demir rebevî olmadığı için bu satışa hiçbir şekline haramdır denilmez. Kezalik bir hayvan iki hayvan ile satılırsa, hayvanlar ölçülen ve tartılan şeylerden olmadıklarından onlarda eşitlik aranmaz, dolayısıyla bu alış-veriş caizdir.

Bir kimse buğday gibi bir yiyeceği vade ile satıp zamanı geldiğinde alacağı para yerine bir yiyecek alırsa caizdir. Çünkü bu misalde yiyecek, yiyecek ile satılmamıştır ki, Riba En-nesie cari olsun. Belki para yiyecek ile değiştirilmiştir.

Saman, mat'umât-yiyecek-ile nukud-altın ve gümüş-nevinden olmadığından, içinde buğday veya arpa taneleri bulunsa da eşit olmaksızın birbiriyle satılabilir. Çünkü içinde bulunan habbeler kast edilmez. Bir kimse birisine, bağımda veya evimde ne varsa senin için helaldir, derse, istediği kadar ondan yiyebilir. Ama ondan bir şey satamaz, başkasına hibe edemez.

B) Riba-El Yed'dir. Derhal teslim ve tesellüm olmadığı halde ribevi şeyleri birbiri mukabilinde satmaktır.

C) Riba El-Nesie'dir. Rebevî şeyleri veresiye olarak birbiri mukabilinde satmaktır. Meselâ, on dirhem gümüşü on dirhem gümüş ile veresiye olarak veya bir ölçek buğdayı bilahare harman zamanında verilecek bir ölçek buğdaya satmaktır. Ancak karz-ı hasen olarak muhtaç olan bir kimseye bilahare mislini almak üzere vermek sünnet olup, büyük bir fazilettir.

Riba'nın bütün çeşitleri haram olup en büyük günahlardandır.

* FAİZ, ÇEŞİTLERİ VE HÜKÜMLERİ

Faiz, borç verenin, borçlusundan mühlet mukabili aldığı fazlalıktır. Bu çeşit faize şeriat dilinde "Riba-en-nesi'e" yani "erteleme faizi" denilmektedir. İşte bu çeşit faizi Kur'an-ı Kerim ayetleri ile yasaklamış, yasaklılığını da eski ve öncü ilk Müslümanlar, müçtehitler top yekün kabul ederek birbirini takip eden yüzyıllar sonunda bugüne dek hiç itiraza ve şüpheye uğramadan gelmiştir.

İslam'ın teşri metotlarından biri de eğer bir şeyi yasaklarsa, yasaklanan bu şeye giden bütün yolları kapatır, sebep olarak her şeyi ortadan kaldırır ki insanlar onun yokluğunu hissedip erişmek için en az bir çaba dahi göstermesinler.

Peygamberimiz (s.a.v.) verdiği bir örnekle bunu şöyle açıklamaktadır: ***"Haram da bellidir helal de bellidir. Aralarına benzerlik taşıyan şüpheliler de vardır. Ki insanların çoğu onları bilmemektedir. Bu şüphelilerden sakınanlar ırz ve dinlerini korumuşturlar. Bu şüphelilerin içine düşenler ise koyunlarını bir kir koruluk etrafında güden çobana benzerler. Koyunların her an koruluğa girmeleri muhtemeldir. Her hükümdarın bir koruluğu vardır. Allah'ın yeryüzündeki korulukları ise yasaklarıdır."***

İslam şeriatının şari'i Allah-u Teala'nın hikmeti işte böyledir. Her haram olan şeyi nefret örgüsü ile düzenlemiştir. Yasak ve kabahat olan şeylere götüren yolları da yakınlıklarına ve uzaklıklarına göre kuvvetli veya hafif bağlarla donatmıştır.

İslamiyet ilk önceleri yalnız faizli borçları yasaklamıştı. Usame İbn-i Zeyd'in rivayet ettği bir hadiste Peygamberimiz: ***"Faiz ancak erteleme mukabili ziyade ödemelerde faizdir."*** Diğer bir rivayette ise ***"Ertelemeli işlemlerden başkasında faiz yoktur."*** demiştir. Fakat Peygamberimiz bundan sonra durumun icabına göre Allah-u Teala'nın yasaklarına insanların yaklaşmamaları için bunları bir takım bağlarla düzenlemiş ve içine girilmesini önlemiştir. Bu konuda Cabir İbn-i Abdullah

(Allah ondan razı olsun) Peygamberimizin, Faiz yiyeni de, yedireni de bunlara şahitlik edip yazışmalarını yapanı da lanetlediğini rivayet etmiştir... Aynı hadisi Müslim, Ahmed, Ebu Davud, Et-Tirmizi de nakletmişlerdir.

Peygamberimizin yasakladığı faizlerden biri de "Fadl" yani "Fark" faizidir.

FARK FAİZİ

Kişinin bir şeyi yine aynı cins şey ile, değiş-tokuş ederken başkasından alacağı farka "Fark" faizi denir.

İnsanlar diğer faiz yolunu açıp benzer tarafları ile onlarda faizin meşru olabileceği kanısı uyandıracağını bildiğinden Peygamberimiz bu türlü işlemi de yasaklamıştır. Peygamberimiz durumu şu hadisi ile açıklamaktadır: ***"Bir dirhemi iki dirheme satmayınız. Sizler için faizden*** *(tekrar gelmesinden)* ***endişe ederim."***

FARK FAİZİNİN HÜKÜMLERİ

1) Ubade İbn-es-Samit: Peygamberimiz (s.a.v.) dedi ki: ***"Altını altın ile gümüşü gümüş ile; buğdayı buğday ile; arpayı arpa ile; hurmayı hurma ile, tuzu tuz ile, eşiti eşitine, tıpa tıpına denk olmak üzere elden ele*** *(alan ile veren arasında vasıta ve zaman olmadan)* ***değişiniz. Eğer bu cinsler muhtelif*** *(ayrı cinsler)* ***iseler elden ele olmak üzere istediğiniz gibi satabilirsiniz."*** demiştir.

Bu hadisi Ahmed ve Müslim'de aynen rivayet etmişlerdir. Aynı hadisi Nesai, İbn-i Mace ve Ebu Davud sonunda: ***"Buğdayı arpa ile, arpayı da buğday ile elden ele almak üzere istediğimiz gibi satmamızı emretti"*** ilavesiyle rivayet etmişlerdir.

2) Ebu Said-El-Hudri: Peygamberimiz (s.a.v.)*:* ***"Altını altın ile gümüşü gümüş ile, buğdayı buğday ile, arpayı arpa ile, hurmayı hurma ile, tuzu tuz ile, eşiti eşitine, tıpa tıpına denk olmak üzere elden ele değişiniz: Kim fazla verir veya fazla alırsa faiz yapmış olur.*** *(günahta)* ***alıcı da, verici de eşittir."*** dedi, demiştir.

Aynı hadisi Buhari, Ahmed ve Müslim rivayet etmişlerdir: **"Tartısı tartısına, eşiti eşitine, tıpa tıp denk olmadıkça, altını altın ile, gümüşü gümüş ile** (sikkeyi sikke ile) **satmayınız"** ilavesi vardır.

3) Yine Ebu Said-El-Hudri: Peygamberimiz (s.a.v.): ***"Tıpa tıp denk olmadıkça, altını altın ile satmayınız. Birini diğerinden fazla kılmayınız. Tıpa tıp denk olmadıkça sikkeyi sikke ile*** *(Madeni para)* ***satmayınız. Birini diğerinden fazla kılmayınız. Gaip olanını da hazır olanına satmayınız"*** dedi demiştir. Bu hadisi Buhari ve Müslim rivayet etmişlerdir.

4) Ebu Hureyre'nin naklettiği bir hadiste Peygamberimiz (s.a.v.): **"Hurmayı hurma ile, arpayı arpa ile, çavdarı çavdar ile, tuzu tuz ile, tıpatıpına denk olmak üzere elde ele değişiniz. Kim fazla alır veya fala verirse faiz yapmış olur. Ancak değişik çeşitte olanlar hariçtir."** demiştir. Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir.

5) Saad İbn-i Ebu Vakkas: ***"Peygamberimize (s.a.v.) taze hurma ile kuru hurmanın satın alınmasının (değiştirilmesinin sorulduğunu işittim. Peygamberimiz de: "Taze hurma kuruyunca eksilir mi?" diye sordu. Evet deyince adamı o işten menetti"*** demiştir. Malik, et-Tirmizi, Ebu Davud, en-Nisai ve İbn-i Mace tarafından rivayet olunmuştur.

6) Ebu Said, naklettiği bir hadiste: *"Çeşitli hurmaların karışımından azıklanırdık. Bunun da iki kilesini bir kileye (karışık olmayan hurmaya) satardık, bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.)* ***"İki kileye bir kile, iki dirheme bir dirhem olmaz dedi."*** demiştir. Buhari'den rivayet olunmuştur.

7) Yine Ebu Said'ten ve Ebu Hureyre'den nakledilen bir hadiste Peygamberimiz (s.a.v.) bir kişiyi Hayber'de vazifelendirmişti. Bu adam beraberinde Peygamberimize değişik cinsten (CENİB) hurma getirdiğinde Peygamberimiz: **"Hayber'in hurmalarının hepsi böyle midir?"** diye sordu.

Bunun üzerine: Hayır ya Rasulallah bunun bir kilesini iki kileye, iki kilesini üç kileye alırız. Cevabını alınca Peygamberimiz (s.a.v.): ***"Hayır öyle yapma. Karışık hurmayı***

para ile sat, parasıyla da arı *(CENİB)* ***hurmayı satın al, Terazide*** *(değişimde)* ***ikisi de eşittir"*** demiştir.

8) Naklettiği bir hadiste Ebu Said: Bilal Peygamberimize biraz "Berni" hurma getirmişti. Peygamberimiz ona: ***"Bunu nereden aldın?"*** diye sordu. Bilal de, Elimizde iyi olmayan hurma vardı, iki kilesini bunun bir kilesine karşılık sattım. Diye cevap verince, Peygamberimiz: **"*Eyvah, faizin ta kendisi... Faizin ta kendisi! Sakın*** *(bir daha yapma).* ***Eğer satın almak istersen hurmayı başka bir şeyle sat. Sonra onunla satın al"*** dedi, demiştir.

9) Fudalata İbn-i Ubeyd: *Hayber günü on iki dinara bir kolye satın aldım. Bunu dağıttığım zaman (Bozdurduğum zaman) on iki dinardan fazla etti. Durumu Peygamberimize anlatınca, Peygamberimiz:* ***"Dağıtılmadan satılamaz"*** *dedi*, demiştir.

10) Naklettiği bir rivayette, Ebu Bekreh: "***Peygamber (s.a.v.), eşiti eşitine, denk olmadıkça altını altın ile, gümüşü gümüş ile değişmekten menetti. Altın ile gümüşü, istediğimiz gibi, gümüş ile altını da istediğimiz gibi almamızı emretti."*** demiştir.

HADİSLERDE ZİKREDİLEN HÜKÜMLERİN PRENSİPLERİ

Mezkur hadisleri anlamlarını, hangi şartlar altında peygamberimizden rivayet olunduklarını takip edecek olursak, sonuç olarak şu delil ve prensipleri elde ederiz:

1) İnsanların, aynı cinsten olma iki şeylerini değiş-tokuş etme lüzumunu, çeşit bakımından aynı olan iki cins, kalite bakımından ayrı ve farklı olmadıkça hissetmedikleri aşikardır. Yüksek kaliteli buğday ile, şeylerde görüldüğü gibi, cinsleri aynı kaliteleri farklı düşük kaliteli buğdayda, tuzda, altında ve benzeri olduğundan bunları az çok bir fark ile birbiriyle değiş-tokuş etme işinin, değişiminde her ne kadar borsa revacı göz önünde tutulmuş olursa olsun, değişimi yapan insanlarda, faiz yapmaya, haram yemeye sürükleyecek zihniyeti uyandırma ihtimali vardır. Bu yüzden şeriat, iki aynı cinsi değiştirme ihtiyacında olan insanlara yalnız iki yol bırakmıştır: Ya bu iki aynı cins şeyi

aralarındaki kalite farkına değer vermeden tıpatıp değiştirirler. Ya da, herkes kendi malını nakit para ile satar, sonra arkadaşının ki satış fiyatı üzerinden alır.

2) Daha önce de belirttiğimiz gibi, eskiden tedavülde olan paraların hepsi, som altından ve katıksız gümüşten idi. Hakikatte bu paraların nakdi değerleri altınlarının ve gümüşlerinin değeriydi.

İnsanlar, dirhemi dirhem ile, dinarı dinar ile, değiştirme ihtiyacını, ancak, bir kimseye Irak Dirhemi yerine Rum Dirhemi, Rum Dinarı yerine İran Dinarı, lazım olursa, hissederlerdi. Bugün ecnebi paraları değiştirmede veya, yüzlük, ellilik, onluk gibi banknotları bozdurmada ücret alındığı gibi o zamanın faizci Yahudileri ve haram yiyici bazı kişiler böyle durumları kollarlar, gayrı meşru kazançları için fırsat bilir, istismar ederlerdi. Bu durumunda faizcilik zihniyetini uyandıracağından Peygamberimiz (s.a.v.) altını altın ile, gümüşü gümüş ile farklı satıştan yasaklamıştır.

3) Cinsleri aynı olan şeyleri değiş-tokuş etmenin şekillerinden biri de: Bir insanda, herhangi bir türün hammaddesi diğer bir insanda da bu hammaddeden yapılmış başka bir şey bulunur ve bunlar birini diğeri ile değiştirmek isterler. Bu durumda iyi bilinmesi gereken husus: Hammadde üzerinde yapılan değişiklik ve onarma onu başlı başına başka bir şey yapacak şekilde özelliğini ve mahiyetini değiştirerek hammaddelikten çıkarmış mıdır? Yoksa basit değişikliklere rağmen hala hammaddelik özelliğini taşımakta mıdır, hususudur.

Birinci durumda olduğu gibi hammaddenin özelliği değişmiş ise o zaman birbiriyle istenilen farkla değiştirilmesi mümkündür. Fakat ikinci durumda olduğu gibi hammadde bütün değişikliklere rağmen hala hammadde özelliğini taşıyorsa o zaman farklı değişim yapılamaz. Ancak tıpatıp değişim olur. Ki insan ahlakında çoğa erişme hırsı gelişmemelidir. Mesela pamuk dokunduğu zaman büyük değişikliklere uğramaktadır. Demir de aynı şekilde tren veya tramvay yapıldığı zaman değişmektedir. Fakat altından yapılan bilezikte veya yüzükte olan değişiklikler

pek azdır. Bu yüzden fazla miktarda bir pamukla az bir kumaş parçasını veya çok miktarda demir ile daha hafif ağırlıkta olan tramvay, tren değişimi yapmakta mahzur yoktur. Fakat aynı ağırlıkta ve eşitlikte olmadıkça külçe altın ile, yapılmış yüzük veya bileziği değişmek doğru değildir. Külçe altın çarşıda satılmalı, parasıyla istenilen bilezik alınmalıdır.

4) Satıcının elinden, alıcının eline olmak üzere (elden ele) değişik cinsten olan şeyleri istenilen farkla değiş-tokuş etmek caizdir. Çünkü elden ele biten bütün alış-veriş işlemleri muhakkak o günün borsa fiyatları üzerinden olacağı için bu şart koşulmuştur.

Altın alıp yerine gümüş veren insan, gümüşü altın yerine bugünün nakit para ölçüsü ile borsa fiyatı üzerinden, gümüş ile altın arasındaki fark kadar bir fark verir. Fakat, böyle, türleri aynı olan şeylerin değişimi, borç olarak yapılırsa, faiz korkusundan hali olmaz. Çünkü bugün, bir ay sonraki, iki gram altına mukabil anlaştıkları 80 gram gümüşü veren bir insan, bir ay sonra 40 gram gümüşün 1 gram altına eşit olacağını nereden bilebilir. Veresiye altın ile değişim yapan insanın aradaki nisbeti kestirmesi kumarcı ve faizci zihniyetten başka bir şey değildir. Aynı şekilde, 80 gram gümüş alıp yerine bir ay sonra iki gram altın vermeyi kabul eden insan da kumar kapısından girmiş sayılır.

Çünkü o da kendi arasında bir ay sonra altın ile gümüş nisbetinin 1: 40 1: 35 yerine olacağını kat'i addetmiştir.

Şeriatın Şari'i, bu yüzden ayrı ayrı cinslerin değişiminin elden ele (veresiyesiz) olmadıkça yapılmasına hükmetmiştir. Muhakkak veresiyeli olması gerekirse, şu iki yoldan biriyle yapılmalıdır:

Ya aldığı şeyin aynısı, yanı 1 gram altın yerine 100 gram gümüş değil de yeni 1 gram altın ödemelidir. Ya da alış-veriş, cinslerin değişimi şeklinde değil de nakit para şeklinde olmalıdır.

Mesela: Ahmet, birisinden 80 liralık pirinç almıştır. Aldığı adama: "Sana bir ay sonra ya 80 liranı ödeyeceğim, ya da 80 liralık arpa vereceğim" demesi caizdir.

Bu usulü Peygamberimiz şu hadisi ile açıklamaktadır: ***"Gümüş fazla olmak üzere altın karşılığında satılmasında; arpa fazla olmak üzere buğday karşılığında satılmasında bir mahzur yoktur. Fakat erteleme*** *(veresiye)* ***işi asla olmaz."*** demiştir. Bu hadisi Ebu Davud rivayet etmiştir.

Şüphesiz ki peygamberimizin bu hükümleri toplu ve muhtasar olup bazı cüz'i kısımları ihtiva etmemektedir. Bazı cüz'i kısımlar vardır ki bunların faiz olup olmadıkları hususunda şüpheye düşülür.

Ömer İbn-i El-Hattap (Allah ondan razı olsun): ***"Faiz ayetleri Kur'an'ın en son inen ayetleridir. Peygamberimiz, (s.a.v.) de bu ayetleri açıklamadan önce vefat etmiştir. Bu yüzden faizi ve kuşkuyu bırakınız"*** sözleriyle bu cüz'iyata işaret etmiştir.

FAİZ HUSUSUNDA ALİMLER ARASINDAKİ İHTİLAF

İşte bu ahkamın toplu ve muhtasar oluşu bazı türlerin faiz sayılıp sayılmayacağı hususundaki ihtilafın menşeidir.

Bir kısım bilginlerin dediğine göre; ***Faiz, hadislerde adı geçen, buğday, arpa, altın, gümüş, hurma ve tuz olmak üzere altı cinse münhasırdır. Bunların dışında kalan diğer türlerde faiz mevzubahis değildir, istenilen şekilde, istenildiği gibi değişim yapılabilir.*** Zahiriye Mezhebinden olanlar, Katade, Tavus, Osman El-Betiyy, İbn-i Akil El-Hanbeli bu kanaâte varmışlardır.

İkinci bir kısmın dediğine göre: ***Ölçek ve tartı ile satılan her cinse faiz girer.*** Ammar, Ebu Hanife, Ahmed İbn-i Hanbel. (Bir rivayete göre). Bu kanaate varmışlardır.

Üçünü bir kısmın dediğine göre: ***Faiz, altına, gümüşe ve bütün tartıya giren yiyeceklere girer.*** Said İbn-i El-Müseyyeb, Şafi Mezhebinden olanlar, bir rivayete göre de Ahmed, bu kanaâte varmışlardır.

Dördüncü bir kısmın da dediğine göre: ***Fark faizinin yasaklanmasının sebebi ikidir:***

Birincisi yiyeceklerin ana gıda maddeleri olması, yani insanların çoğunlukla yedikleri ve bünyelerinin muhtaç olduğu gıda maddeleri olması.

İkincisi de depo edilmeye elverişli olmalarıdır. İmam-ı Malik İbn-i Enes'in varmış olduğu kanaat budur.

Ebu Hanife ve Ahmed, ***dirhem ve dinar ile ilgili (değişimde) faizin yasaklanmasının sebebini "tartı"ya bağlamışlardır.*** Şafii ve Malik, -bir rivayette de, Ahmed- ***bu sebebin "değer" olduğunu söylemişlerdir.***

Bu şekilde mezheplerin ve anlayışların değişmesi ile faiz hükümlerinin cüz'i muamelata uygulanması çeşitli şekiller aldı. Bazı şeyler bir mezhebe göre faiz çeşitleri arasında sayılırken, diğer bir mezhebe göre sayılmamaktadır. Bir mezhebe göre faizin yasaklılığı bir sebebe dayanırken diğer mezhebe göre başka sebeplere dayanmaktadır. Bu yüzden bazı mezhebe göre faiz addedilen şeyler diğer bir mezhepte addedilmemektedir. Ancak bu çeşit ihtilaflar Kur'an-ı Kerim'in ve kesinleşmiş sünnetin belirttiği faiz çeşitlerine cari değil, bunların dışında kalan cüz'i ve haram ile helal arasında müphem olan kısımlarda vakidir.

Bu şüpheli vaziyetlere dayanarak, bir kişi çıkar da, ayet ve hadislerle haram olduğu sabit olan faiz hükümlerini dahi karışık ve müphem olmakla itham ederek hileli yollarla, benzerlik ve mukayese ile kapitalizme fırsat verir, müsaade ederse, Allah'ın kitabına ve Peygamberin sünnetine aykırı gidip şüpheli ve yanlış yolları takip ettiğinden özü ne kadar doğru olursa olsun dinin doğru yolundan sapmış demektir.

EKONOMİ KANUNLARININ VE PRENSİPLERİNİN YENİDEN DÜZENLENMESİ

İtirazsız kabul ettiğimiz şeylerden biri de zamanımızın şartlarından tamamen değişerek, sosyal ve ekonomik dünyada büyük inkılapların ve değişmelerin husule gelmesiyle, ticaretin ve maliyetin eski zamanlardaki durumunu kaybetmiş olmalarıdır.

Artık, Fıkıhçı ilim adamlarının eskiden düzenledikleri, Hicaz'da, Irak'da, Şam'da, Mısır'da kendi çevrelerinde durumlarda göre İslam'ın ilk zamanlarında hazırladıkları kanunlar, birçok değişiklere uğramış olan zamanımızın getirdiği yeniliklere ve insanların bugünkü ihtiyaçlarına, cevap veremez hale gelmiştir. Bu din bilginlerinin (Allah onlara çalışmalarının şükranını versin) İslam ahkamını açıklamaları ve düzenlemeleri, çevrelerindeki İslam ülkelerinin, ekonomik durumlarına ve problemlerine cevap verecek şekilde, olmuştur.

Fakat bugün o eski sorunlar ve durumlar insanların ihtiyacı dışına çıkarak yerlerine eski devirlerde bilinmeyen bir sürü yeni durumlara ve sorunlara bırakmıştır. Şimdi kütüphanelerimizde bulunan eski fıkıh kitaplarının alım -satım, mali -işler ve ekonomi kurallarının çoğuna günümüz insanlarının ihtiyacı kalmamıştır.

Bu bakımdan bugün şiddetle ihtiyacında olduğumuz ve eksikliğinden yakındığımız kanunlar, yönetmelikler bu eski kitaplarda mevcut değildir. Bunun için anlaşamadığımız taraf İslam'ın ekonomi kanunlarını, maliye işlerini yeniden düzenlemenin gerekli olup olmadığı hususunda değildir. Anlaşamadığımız taraf bu düzenlemenin yapılacağı yoldadır.

YENİLİKTEN ÖNCE, DÜŞÜNME İHTİYACI

İslam ahkamının ihtiyaçlarımıza göre düzenlenmesinde bizim, sözde -yenilikçilerimizin icad ettikleri yolu seçecek olursak, yapacağımız her yenilik İslamiyet'i tahrip etmekten, prensiplerini yıkıp tek anlamı iktisadi hayatımızda İslam'dan irtidat (geri çıkma) etmektir. Çünkü bu sözde yenilikçilerin bize öncülüğünü ettikleri yol İslam ilkeleri ve esasları ile çatışmakta dinimizin gayesine aykırı gitmektedir. Helal veya haram, bunların tek maksatları ve esas gayeleri para kazanmaktır. Halbuki İslam, helal yemeyi, her şeyden önce, amaç edinmiştir. bunların nazarında ideal gaye, meşru veya gayrimeşru yoldan kazanılmış olmasından sarfınazar edilerek kişinin milyonlara, 100 milyonlara sahip olmasıdır. Halbuki İslamiyet kimsenin

meşru yollardan başka bir yolla para kazanmasına ve bu kazancına başkalarının hakkını sindirmesine asla müsaade etmez. Ama bu yolla kişiler milyonlara sahip olurmuş veya olamazmış, İslam'ın nazarında fark etmez.

Bunların nazarında, çok büyük servetlere sahip olan, en geniş iktisadi gelir kaynaklarını tasarrufu altında bulunduran, muazzam servetiyle, izzet, şeref, refah, kudret, nüfuz ve kuvvet sandalyesine oturan insan mesut ve başarılı sayılmaktadır. Hatta bu uğurda ve böyle bir servete sahip olabilmek; kendilerine böyle bir servete sahip olabilmek; kendilerine böyle bir ortamı yaratabilmek için; bencilliğin, egoizmin bütün şekillerini tatbik etseler; yalancılık, zulüm sahtekarlık yapsalar; hem cinslerinin haklarını heder etseler, çiğneseler; beşeriyeti ahlaki çöküntülere, fesada, fuhuşa sürükleseler; bütün bir insaniyeti maddeten ve manen helak edip, bozguna uğratsalar; yine de mesut ve başarılı insan; başkalarının maslahatını ve hukukunu gözeten; iffet, doğruluk ve emanetle çalışan, bu prensiplere sadık kalarak hayatını kazanmaya uğraşan insandır. Şayet bu insan böyle, temiz, nezih, çalışmasıyla milyonlara sahip olursa bunu Allah'tan kendisine ihsan edilmiş bir nimet, gayret ve emeğine karşılık bir şükran bilir. Fakat bu insan hayatı boyunca ölmeyecek kadar yiyeceğe, çıplak kalmayacak kadar giyeceğe, sığınabilecek kadar meskene ancak sahip olabilirse yine de doğru dürüst çalışmaktan şaşmaz.

İşte, bu adamlar, İslam görüşü ve anlayışı ile muhalefette olan, çelişen, görüşleri ve anlayışları yüzünden İslam'ın yoluna aykırı olan istikamet tutmaya katıksız kapitalizm ile bağdaşmaya mecbur olmaktadırlar. Ama çizdikleri yeni yolu takip edebilmeleri için gerekli olan fırsatları, oyunları muhtaç oldukları kolaylıkları, elbette İslam'da bulamazlar. İslam'ı ne kadar tahrif ederlerse etsinler; ne kadar uydururlarsa uydursunlar; prensiplerini ve ahkamını ne kadar değiştirip genişletirlerse genişletsinler; yine de erişmek istedikleri gayelerine onları eriştirecek olan kaide ve prensipleri bu dinde bulamayacaklardır. Doğrusu ise bu yolu tutmak isteyenler önce ellerini ve dillerini kendilerine İslam'ı iddia ederek insanları ve hatta kendilerini

kandırmaktan geri çeksinler. Ve muhakkak kapitalizmi istiyorlarsa, İslam ahkamı ve ilkeleri yerine bugün, Avrupa'da, Amerika'da yürütülen ekonomi kurallarını, maliye yönetmeliğini ve prensiplerini izlemek mecburiyetinde olduklarını unutmasınlar.

Ama gerçekten Müslüman olanlar ve Müslümanlıklarını devam ettirmek isteyenler, Kur'an-ı Kerim'e ve Hz Muhammed'in (a.s.) sünnetine inananlar, iş hayatlarında da bunları değiştirmek istemeyenler; kapitalizmin kurduğu müesseselerden yararlanmak veya kendilerini milyoner, fabrikatör edecek, ticaret yollarına İslam şer'iatından ruhsat çıkarmak için ahkamda yenilikler ve düzeltmeler yapmaya muhtaç değildirler. Bunların yapmaya muhtaç oldukları yenilikler ve düzeltmeler ancak; zamanımızın yenilenmiş mali, ticari, ekonomik durumları çerçevesinde, hayat şartlarını ve kurallarını İslam'ın doğru ve temiz ilkelerine uyacak şekilde döndürebilme imkanını bulmak; alışveriş işlerinde, ticaretlerinde Alla-hu Teâlâ'nın rızası dışında kalan yollardan kaçınmak; ecnebi milletlerle giriştikleri işlerde, karşılaştıkları hakiki zorlukların çözümünde İslam şeriatı çerçevesinden çıkarılması imkan dahilinde olan ruhsatlardan istifade etmek; içindir. Şüphesiz ki İslam kanunlarını yeniden düzenlemek, bu gayelerin tahakkuku için kaçınılmaz bir zaruret ve ihtiyaçtır. Bu bakımdan, gayeyi tahakkuk ettirmek, ihtiyacı gidermek için bütün İslam bilginlerinin çalışmaları gerekli olmuş, ödevleri haline gelmiştir.

ŞERİAT AHKAMINI HAFİFLETMENİN GENEL USULLERİ

Durum ve ihtiyaçlara göre ahkamın şiddetini biraz hafifletmeye İslam kanunlarında her zaman için kafi derecede yer ve iman verilmiştir. Mesela Fıkh'ın (İslam Ceza Kanunları) kurallarından biri de: "Zaruri durumlarda yasaklar mubah olur ve meşakkat, muhakkak, kolaylık celb eder." Kuralıdır.

Bu kurala Kur'an-ı Kerim'in birkaç yerinde ve Peygamberimizin hadislerinde işaret edilmiştir.

Allah-u Teala: ***"Allah sizler için kolaylık olsun ister, zorluk olsun istemez."***

Yine Allah-u Teala: ***"Allah, kişinin, ancak takatı kadar, olmayan şeyle teklifte bulunmaz."***

Yine Allah-u Teala: **"Allah dinde size bir zorluk bırakmamıştır."** buyurmuştur.

Hadislerde de Peygamberimiz (s.a.v.): ***"Allah-u Teala'nın en çok sevdiği din kolay ve dürüst olan dindir."***

Yine peygamberimiz (s.a.v.): ***"İslam'da ne zarar vermek vardır, ne de zarara uğramak"*** *demiştir.*

İslam'da, İslam'a inanmış Müslümanlar için zaruret ve zorluk karşısında bazı hükümlerini hafifletme hakkı tanınmıştır. Fakat bunun manası her başı sıkışan Müslümanın ahkamı bir kıyıya atma yetkisi var demek değildir. Çünkü bu zorluk ve zaruretler, vehim ve irade zayıflığından, acizlikten dolayı ileri gelmiş olabilir. Bunu anlamak için pek çok usul ve prensipler vardır. Şeriatın hafifletme metotlarına bakarak bunları anlamak zor değildir.

1) Her şeyden önce meşakkatin şiddet derecesini iyi dikkat etmek lazımdır. Her meşakkat karşısında şeriat hükümleri kaldırılamaz. Eğer kaldırılacak olursa, İslam kanunları insanların elinde oyuncak olur. Kışın abdest almanın zorluğu; yazın oruç tutmanın zorluğu; Hacca ve cihada gitmenin zorluğu elbette tarif edilen zorluklar arasındadır. Fakat şeri ahkam bu gibi zorluklar için ıskat edilemez. Ancak sonunda bir zarar getirecek veya sebep olacak zorluklarda ahkam hafifletilebilir. Mesela, yolculuk; hastalık; düşman korkusu; zalim icbarı; şiddetli fakirlik; olağanüstü bir felaket; yaygın bir afet veya aza eksikliği; gibi zorluklar bunlar arasındadır. Bu zorluklar için hafifletme yapılması gereklidir. Şeriat de bu durumlarda pek çok hükümlerinde hafifletme yapmıştır. Diğer durumları da bunlarla mukayese yapmak mümkündür.

2) Yapılacak olan hafifletme işlemi, zorluğun ve meşakkatin şiddeti ile denk ve eşit olmalıdır. Oturarak namaz

kılması imkan dahilinde olan bir insanın, yatarak kılması caiz değildir. Hastalığı yüzünden sadece on gün oruç tutmakla yetinebilen hastanın bütün bir ayı tutması da doğru değildir. İki yudum alkol veya iki lokma hınzır eti ile hayatı kurtulabilecek insanın lüzumundan daha fazla içip veya yemesi caiz değildir. Doktorun da kadının vücudunda tedavi için muhakkak görmesi icab eden yer kadarından fazlasını görmesi gerekmez. İşte bu kurallara göre her meşakkat için yapılacak olan hafifletmenin miktarına meşakkatin şiddetine göre tayin etmek lazımdır.

3) Bir zararı defetmek için daha büyük zararı olan bir şeyi tedbir almak caiz değildir. Ancak bir zararı, daha az zararı olan bir şeyle karşılamak kabildir. Bu hususta diğer bir kural da: Bir kötülükten kurtulabilmek için daha büyük yahut aynı eşitlikte başka bir kötülüğe düşmek doğru değildir. Fakat, insan iki kötülük arasında kalırsa, az kötü olanını, çok kötü olanına tercih ederek çok kötüyü defetmeye mecburdur.

4) Kötülükleri defetmek, iyilik celb etmekten daha önde gelir. Şeriat nazarında kötülükleri, yasaklardan kaçınmak, bozgunculuğu önlemek, maslahat celb etmekten, vacipleri yerine getirmekten, iyilikleri yapmaktan daha çok önemlidir. Bu yüzden meşakkatler karşısında İslam şeriatının buyruklarında görülen kolaylık yasaklarında görülmemektedir. Yolculuk ve hastalık zamanları, namaz, oruç gibi ibadetlere İslam şeriatında verilmiş olan kolaylıklar, yasaklanmış olan necis (şer'an ve fiilen pis) eşyaları kullanma için verilmemiştir.

5) Yapılmış olan hafifletme meşakkatin sona ermesiyle hükümsüz sayılır. Kendi kendine yürürlükten düşer. Mesela hastalık kalkınca -iyi olunca- teyemmüm etmek caiz değildir.

ŞERİATIN FAİZ MESELESİNDE GÖSTERDİĞİ KOLAYLIK

Bu kuralları anlayıp iyice idrak ettiyseniz, faiz konusunda şeriat, ahkamının şiddetini hafifletmesinin ne kadar doğru olabileceğini düşününüz;

1) Faiz almak veya faiz vermek, mahiyetleri bakımından denk ve eşit değildirler.

İnsan bazı durumlarda faiz ödemeye mecbur kalabilir. Fakat faiz alması ve yemesi için hakikatte insanı zorlayan hiçbir sebep yoktur. Çünkü faiz alan insan muhakkak zengin insandır. Zengin olan bu insanı, Allah haram kıldığı şeye el uzatmasına zorlayacak sebebin varlığı düşünülebilir mi?

2) Her zaruret faizli borç almaya mecbur edecek nitelikte değildir.

Nişan merasimlerinde, düğünlerde; sevinç ve yas (matem) günlerinde tertiplenen törenlerde yapılan masraflar gerçek zaruretlerden sayılmaz.

Ev yaptırmak, otomobil almak da hakiki zaruretlerden değildir.

Lüks eşyalara sahip olmak, ticareti daha geniş sermaye ile döndürmek de bu gibi gerçek olmayan zaruretler arasındadır.

Başa Dön

Böyle işler için "Zaruret" ve "Mecburiyet" adı altında binlerce lira faizli borç alan faizcilerin şeriat nazarındaki hiçbir mazeretleri olmadığı gibi mazeretlerinin değer ve kıymeti de yoktur. Bu amaçlar için faiz ödeyenler günahkardırlar.

Şayet şeriat bir insanın zaruret durumunda faiz ödemesine müsaade edecek olursa, bu durum, haramı helal ettirecek kadar çetin bir durum olmalıdır. 'Canın, ırzın, tahammül edilmeyecek kadar büyük bir tehlikeye maruz kalması' gibi durumlar muhakkak insanın faizli borç almasını gerçekten korkunç bir felaketin vukuu ihtimali olması gerektiren olağanüstü durumlardandır. İşte bu durumlarda, madem ki başka türlü borç bulma ihtimali kalmamıştır, bir Müslümanın faizli borç alması caizdir.

Yalnız bu halde diğer varidatlı bütün Müslümanlar, zor duruma düşmüş olan zavallı din kardeşlerinin elinden tutmayıp onu faizli borç para almaya mecbur ettikleri için günahkardırlar. Hatta daha ileri giderek diyebilirim ki bütün bir millet bu günahın sorumluluğunu taşıyacaktır.

Çünkü millet, zekat mallarını, sadakaları ve vakıf işlerini tanzim etmeyi unutmuş veya savsamıştır. Netice olarak da toplumun fertleri kimseye güvenemez hale gelmiş ve sıkışık durumlarında faizcilere başvurmaktan başka çareleri kalmamıştır.

3) Mecburiyet halinde dahi, ihtiyaçtan fazla faizli borç almak caiz değildir.

İmkan bulur bulmaz bu borçtan kurtulması kişinin vazifesidir. Çünkü işi bittikten ve ihtiyacı giderildikten sonra bir kuruş faiz ödemesi kat'i surette haramdır. Ancak; faizli borç almayı gerektirecek şiddetli bir ihtiyaç var mıdır? Varsa şiddet derecesi ve önemi nedir? Ve ne zaman bu ihtiyaç giderilmiştir? Bu sorular müşkül ve zor duruma düşen insanın aklı ve ahiret mesuliyetine ait olan dini inançlarının kuvvetine bağlı sorulardır. Bu inancının kuvvetine bağlı olarak her insan Allah'tan korktuğu ve ahiret gününe inandığı kadar, ihtiyatlı, dikkatli olmayı elden bırakmaz.

4- Ticari mecburiyet karşısında veya ülkesindeki siyasi karışıklık ve huzursuzluk yüzünden, servetini ve istikbalini emniyet altına almak maksadıyla parasını bankalara yatıran, emniyet sandıklarına veren, herhangi bir kural altında ihtiyat para bulunduran herkes kendisini sadece ana parasının sahibi olarak kabul etsin, bu paranın da yılda % 2,5 üzerinde zekatını vermekten kaçınmasın. Yoksa bunun dışında, topladığı servetin şer'an necis (pis) sayılacağı muhakkaktır. Bir de bu servete karşı olan bağlılığı ona taparcasına değil de içerisinde Allah korkusu ile olmalıdır.

5- Kapitalistlerin faiz gelirini artırmaya yarayan parayı Müslümanların bankalarda, emniyet sandıklarında tutmaları doğru değildir.

Çünkü bu paralar bozguncu kapitalistlerin kuvvetlenmesine yardım eder. Bu bakımdan paraların bankalardan alınıp haramın kendilerine helal olacağı kadar düşkün ve zor durumda olan Müslümanların arasında dağıtılması en doğru yol olur.

6) Ticari faaliyetlerden ve alış-verişlerden husule gelecek olan menfaatlere faiz karışıyorsa o menfaatten sarfı nazar edip imkan olduğu kadar sakınmak lazımdır.

Eğer sarfı nazar etmek ve sakınmak mümkün olmayacak kadar durum çetinse beşinci maddede belirttiğimiz yol takip edilmeli, Müslümanın gözü bu durumda iyilik celb etmek yerine kötülük defetmekte olmalıdır. Müslüman için, şayet Allah'a ve ahirete inanıyorsa, menfaat sağlamak; ticaretini genişletip ilerletmek; haramdan sakınmaktan Allah'ın sorgusundan çekinmekten daha değerli ve ön planda olmamalıdır. * *(Ebu'l Ala Mevdudi'nin Faiz Kitabından)*

-*- HİBE -*-

Hibe, karşılıksız olarak bir şeyi başkasına vermektir. Hibe, bir çok ayet ve hadiselerle sabit olmuştur. Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى "İyilik ve Takva üzerine yardımlaşınız." (Elmaide: 2)

Resûlüllah (a.s.v.)'ta şöyle buyuruyor: تَهَادُوا تَحَابُّوا "Birbirinize hediye veriniz. Sevişmenize vesile olur."

Hibenin dört rüknü vardır:

1 - Hibe edenle kendisine hibe edilen kimseler. Bunların şartları alıcı ile satıcının şartları gibidir. Yani, akil, baliğ ve kısıtlı (engelli) olmaması gerekir. Binaenaleyh çocuk, deli ve kısıtlı (engelli) olan kimse malından kimseye bir şey hibe edemez. Çocuğa veya deliye bir şey hibe edildiğinde velisi kim ise o, onun yerine kabul edecektir. Hibe eden bizzat veli ise kendisi hem icap, hem kabul edecektir.

2 - Sigadır. Yani, hibe edenin icabı ile kendisine hibe edilenin kabulüdür.

3 - Hibe edilen şeydir. Satılması caiz olan her şeyin hibe edilmesi de caizdir. Satılması caiz olmayan şeyin hibe edilmesi de caiz değildir.

4 - Hibe edilen şeyin teslim alınmasıdır. Yani, menkul olduğu takdirde mutlaka teslim alınması gerekir. Gayr-ı menkul olursa bulunduğu yere yetişecek kadar bir zamanın geçmesi ve tahliye edilmesi gerekir.

Hibe, iki çeşittir:

1) Sevaba nail olmak gayesiyle muhtaç olan kimseye bir şey takdim etmektir ki, bunun adı sadakadır.

Mâverdi: yapılan ihsan (yardımların) yedi çeşidi hibe şümulüne girer demektedir.

1 - Akrabaya verilen şey: Çünkü bundan maksat, sıla-i rahimdir.

2 - Düşmana verilen şey: Çünkü bundan maksat, düşmanlığı ortadan kaldırmaktır.

3 - Zenginin fakire verdiği şey: Zira bundan maksat, fakire yardım sağlamaktır.

4 - Ulemâ ile sulahâ'ya verilen şey: Zira bundan maksat, fakire yardım sağlamaktır.

5 - Çocuk ile deliye verilen şey.

6 - Dostlara verilen şey.

7 - İyilik yapan kimseye iyilik edip mukabelede bulunarak verilen şey.

2) Sevaba nail olmak gayesiyle değil, başkasına ikram olsun diye kendisine götürülen şeydir ki, bunun adı hediyedir. Hediyede icab ve kabul, yani, verdim aldım, demek gerekmez.

Satılması caiz olan şeyin hibe edilmesi de caizdir. Satılması caiz olmayan şeyin hibe edilmesi caiz değildir.

Alacaklı olan bir kimse borçlusuna, "alacağımı sana hibe ettim" derse onu ibra etmiş olur.

Hibede icab, (sana verdim) lazım geldiği gibi, tutup almak için de izin vermek lazımdır.

Bir peder, çocuklarına bir şey vermek isterse adil davranması sünnettir. Resûlüllah (a.s.v.) buyuruyor: اِتَّقُوا اللهَ وَاعْدِلُوا بَيْنَ اَوْلَادِكُمْ "Allah'dan korkunuz. Çocuklarınız arasında adaletli davranınız." (Buhari)

Bir peder oğluna veya kızına bir şey hibe ederse, elinde kaldığı müddetçe geri alabilir. Ama oğul onu birisine satmış veya hibe etmiş, bilahare satınalmış ise, el değiştirdiğinden peder onu geri alamaz.

-*- LUKATA -*-
(Buluntu Mal)

Lukata, herhangi bir kimseye ait olmayan bir yerde bulunup, sahibinin kim olduğu bilinmeyen ve kendi kendini muhafaza edemeyen maldır.

Kendine güvenip hiyanet etmeyeceğini bilen kimsenin, böyle yitik bir şeyi bulduğu takdirde, muhafaza etmek gayesiyle alıp bir seneye kadar tarif etmesi sünnettir. Yoksa kendi kendine güvenemeyen bir kimsenin böyle bir yitiği alması mekrûhtur. Fasık, mürted ve kâfir, bir şey bulsalar kendilerinden alınıp bir âdile teslim edilecektir. Ve bir seneye kadar tarif edilecektir. Sahibi çıkmazsa onu bulan fasık veya kâfir ise kendisine verilecektir.

Zeyd bin Halid El Cüheni'den (R.A.) rivayet olunmaktadır: "Resûlüllah (a.s.v.)'a altın ve gümüşün yitiğinden soruldu. Dedi ki: Cüzdan ve kesesini bir seneye kadar tanıt. Bilinmezse (sahibi) onu harca ve senin yanında emanet olarak kalsın. Bir gün sahibi gelirse kendisine ver, yoksa senindir. Suali soran kimse bu defa deve yitiğini ona sordu. Bunun üzerine buyurdu ki: Ondan ne istiyorsun, onu bırak, onun ayakkabısı ve su tuluğu onunla birliktedir. Suya gider ve ağaç yer, sahibi onu buluncaya kadar. Davarı sorduğunda dedi ki: Onu al, o ya senin, ya kardeşinin veya kurdundur." (Buhari, Müslim)

Lukatanın üç rüknü vardır:

1) Almak.
2) Alınan.
3) Alan.

Remli'ye göre, bir şey görüldüğü yerde bırakıldığı takdirde zayi olma ihtimali kuvvetli olursa kendine güvenen kimsenin, alıp bir seneye kadar tarif etmesi vaciptir.

Hadisten de anlaşıldığı gibi deve, ceylan, güvercin gibi kendini yırtıcı hayvanlardan koruyabilen ehli hayvanları gören kimsenin muhafaza etmek gayesiyle de olsa alması caiz değildir. Ancak tehlikeli bir durumları olursa caizdir. Fakat keçi, koyun, buzağı gibi kendini muhafaza edemeyen hayvanları iltikat etmek caizdir.

Lukatanın (buluntu mal) belli başlı şartları:

1 - Elden düşmek veya gaflet sebebiyle kaybolmuş olması. Şayet rüzgar birisinin evine bir şey sürüklemiş veya birisi kaçarken bir başkasının evinde bir şey düşürmüş ise, söz konusu kayıp mal bir yıl tarif edilse de temellük edilemez. O, daima emanettir.

2 - Ölü bir arazide veya bir camide veya umumi bir caddede bulunması. Şayet herhangi bir kimsenin tarlasında bulunsa temellük gayesiyle alınamaz, o arazi kimin elinde ise ona verilecektir.

3 - İslâm diyarında veya içinde Müslüman bulunan Dar-ı Harb'te bulunması, aksi takdirde ganimettir, beşte biri humusa müstehak olan kimselere verilmek üzere, Beytülmala, kalanı ise bulana verilecektir.

Başa Dön

Lukata üzerine terettüp eden hükümler dörttür:

1 - Onu korumak için alınmış ise emanettir. Sahibi bulunmadığı takdirde bir sene sonra temellük etmek gayesiyle alınmış ise bir seneye kadar emanettir. Emanetin ahkamı üzerine terettüp eder. Hiyanet için alınmış ise gasıp sayılır. Bu takdirde ancak hakime teslim etmekle yakasını kurtarabilir.

2 - Onu tanımak ve bir seneye kadar tanıtmak. Tanıtma çarşılarda, halkın toplandığı yerde ve camilerin kapıları önünde olacaktır. Ancak caminin içinde lukatanın tanıtımı yapılamaz. Lukatayı tanıtan kimsenin akıllı ve güvenilir bir kimse olması gerekir, yoksa tanıtımı müteber değildir. Lukata bir iki tane üzüm olup mal sayılmayacak bir şey olursa tanıtmak gerekmez. Onu yemek caizdir. Ama mal olmakla beraber çok sayılmıyorsa sahibi ondan vaz geçmiştir zannedilinceye kadar tanıtılır. Değerli bir mal ise bir seneye kadar tanıtılır.

3 - Bir sene sonra sahibi çıkmazsa istense temellük edilecektir.

4 - Temellük ettikten sonra sahibi çıkarsa kendisine verilecektir.

Lukatayı (buluntu mal) alan kimse, münasib bir sûrette ilân eder. Değeri olan bir şeyi günde bir iki sefer, sonra haftada bir iki sefer, sonra ayda bir iki sefer ilân eder. Bu, bir sene tamam oluncaya kadar devam eder. Sonra isterse onu temellük eder, isterse de yanında emanet olarak muhafaza eder. Fakat pek değerli bir şey değilse, onun sahibinin tahminen ondan vaz geçtiği bir zamana kadar ilân edilir. Sonra temlik edilir.

İlânda, cinsi, yani gümüş mü, altın mı, vasfı, (meselâ elbise yerli mi, Suriye malı mı, Avrupa malı mı gibi) ve zarfı beyan edilir. Fakat miktar beyan edilmez.

Onu mal edinmek gayesiyle almış ise, ilân ücreti kendisine aittir. Yoksa mal sahibine aittir. Onu temlik ettikten sonra veya temellük edip harcadıktan sonra sahibi çıkarsa, hala duruyorsa onu yoksa onun bedelini vermeğe mecburdur.

Mekke Hareminde görülen şey, sadece muhafaza edilmek için alınır.

Sahipsiz bir çocuğu bir yerde bulunan kimse, mutlaka onu almağa mecburdur. Birkaç kişi onu görmüşler ise onu almak farz-ı kifayedir. Onu gördüğüne dair şahit tutması lazımdır.

Ekin tarlalarında veya bağ ve bahçelerde ekin veya meyveler olgunlaşıp toplandıktan sonra, başaklarının ve meyvelerinin toplanmalarına müsaade edilirse, toplanmaları caizdir.

-*- EMANET -*-

Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: "Allah, emaneti ehline vermenizi emr ediyor."

Resûlüllah (a.s.v.) de şöyle buyuruyor: "Sana emaneti bırakana emaneti eda et. Sana hiyanet edene, hiyanet etme."

Emanetin dört rüknü vardır:

1) Emanet. (Emanet edilen şey)

2) Akit sigası.

3) Emanet sahibi.

4) Emanetçi.

Emanet sahibi ile emanetçinin baliğ ve akıllı olmaları şarttır. Binaenaleyh bir kimse bir deliden veya bir çocuktan bir emanet alırsa, hangi sûretle olursa olsun telef olduğu takdirde zâmin olur. Mislini veya beledini vermeğe mecburdur. Fakat bir mümeyyiz çocuğa emanet bırakılır ve telef olursa çocuk zâmin olmaz. Ama kendisi bizzat itlaf ederse zâmin olur.

Bir çocuk bir çocuğa bir şey emanet olarak bırakırsa, telef veya itlaf edildiği takdirde zâmin olur.

Emanetin (müteneccis de olsa) muhterem olması şarttır. Muhterem olmayan, çalgı aleti gibi haram olan bir şey emanet edilemez. Telef olursa emanetçi zâmin olmaz.

Akit sığası; emanet sahibinin "bunu sana emanet ediyorum" gibi bir söz söylemesi, emanetçinin de red etmemesi şarttır.

Emanetçi; emaneti muhafaza edemeyeceğini bilirse kabûl etmesi haramdır. Yoksa kabul etmesi sünnettir. Ondan başka kimse yoksa ve kabûl etmediği takdirde zayî olacaksa kabullenmesi vaciptir.

Emanet sahibi ile emanetçilerden birisi vefat eder veya delirir veya bayılır veya emanet sahibi iadesini talep eder veya emanetçi red ederse, emanetin hükmü yürürlükten kalkar.

Emanetçi, münasip bir şekilde emaneti uygun bir yerde muhafaza ettiği halde kayıp olur veya çalınırsa zâmin olmaz. Fakat emanete uygun olmayan bir yerde bırakır veya izin almadan başka bir yere nakl ederse zâmin olur.

Emanetçi, sefere çıkar veya tehlikeli bir hastalığa maruz olursa emaneti sahibinie iade etmelidir. Bu mümkün olmazsa güvenilir bir kimseye iki şahit huzurunda teslim eder. Böyle yapmadığı takdirde mal sahibi "ben teslim almadım" diye iddia ederse zâmin olur.

Bir emanetçinin, emaneti korumak için gerekeni yapması lâzımdır. Meselâ, emanet yün ve elbise gibi bir şey olursa onu havalandırmak, ilaçlandırmak, hayvan olursa ona yem vermek lâzımdır. Bunları yapmadığı takdirde zâmin olur.

Emanet sahibi kendisine yem gibi lüzumlu şeyleri vermiş ise ne âla, yoksa kendisine müracaat eder. Ya lüzumlu şeyleri tedarik edecek veya emaneti kendisine iade edecektir.

Bir kimse, evde muhafaza etmek üzere birisine para verir, sonra üzerinde bırakır ve yanında telef olursa zâmin olur.

Emanetçi, emanetin bilinen umumi bir yangın gibi bir sebepten dolayı telef olduğunu iddia ederse yemin ettirmeden sözü kabul edilir. Böyle bir sebep bilinmiyorsa sebebin mevcut olduğuna dair iki şahit istenir kendisinden. Sonra bu sebeple telef olduğuna dair yemin eder.

Hz. Ömer (R.A.) şöyle buyuruyor: "Kişinin yakışıklı olması, sizin hoşunuza gitmesin; emâneti sahibine geri veren ve halkın ırzından yüz çeviren kimse mükemmel insandır."

Bir kimse hamama girip soyunma odasında soyunur ve eşyasını hamamcıya teslim etmeden yıkanma yerine girip yıkanır ve bu sırada eşyası çalınsa hamamcı sorumlu tutulmaz. Ancak hiyaneti sabit olursa durum değişir.

Emanetçi olan kimsenin yolculuk yapmak istediğinde yanında bulunan emaneti sahibine geri vermesi lazımdır. Aksi takdirde telef olursa zâmin olur.

Emanetçi, emanet sahibinin izni olmadan emaneti bir yerden başka bir yere götüremez, yalnız memlekette anarşi gibi anormallik bulunur ve emaneti sahibine iade etmek mümkün olmazsa gideceği yere beraber götürebilir.

Bir kimse birisine emanet olarak bir sandık bırakır ve üzerine oturmamasını tavsiye ettiği halde emanetçi oturur ve içindeki eşya kırılırsa zâmin olur.

Bir kimse bir emanet alır ve evde muhafaza etmesi icap ettiği ve imkan olduğu halde evde muhafaza etmez, üzerinde bulundurur ve bu sebePle kaybolursa zâmin olur.

Müteğallibe olan bir kimse emanetçide bulunan bir emaneti zor ile alıp götürürse emanetçi mesul değildir. Fakat müteğallibe onu zorlar o da emaneti kendisine teslim ederse, emanet sahibi isterse hakkını ondan talep edebilir.

Onaltıncı Bölüm
MİRAS İLE İLGİLİ HUSUSLAR

-*-*- VASİYET -*-*-

Vasiyetle Temlik Etmek ile Diğer Temlik Çeşitleri Arasındaki Fark
Hayatta İken Sadaka Vermek Vasiyetten Daha Üstündür
Vasiyetin Hükmü
Vasiyetin Vacip Olduğu Durumlar
Vasiyetin Haram Olduğu Durumlar
Vasiyetin Mubah olduğu Durumlar
Vasiyetin Mekruh Olduğu Durumlar
Vasiyetin Rükûnları ve Her Rüknün Şartları
Vasiyet Eden Kişide Bulunması Gereken Şartlar
Kendisine Vasiyet Yapılan Kişide Bulunması Gereken Şartlar.
Muayyen Bir Kişiye Yapılan Vasiyetin Şartları
Muayyen Olmayan Kişiye Yapılan Vasiyetin Şartları
Vasiyet Edilen Malda Bulunması Gereken Şartlar
Vasiyet Sigasında Bulunması Gereken Şartlar
Vasiyetin Sınırları
Mirasçılara Vasiyet Etmek
Vasiyetten Dönmek
Vasiyetten Dönmenin Keyfiyeti
İysâ (Vâsi) Tayin Etmek
Vâsi'de Bulunması Gereken Şartlar
Vâsi ve İysâ ile İlgili Birtakım Hükümler

-*-*- FERAİZ -*-*-
(Miras Hukuku)

Mirasçı Olmanın Meşruiyeti
Feraiz İlminin Dindeki Yeri
Feraiz İlmini öğrenmek ve Öğretmekle İlgili Teşvikler
Feraiz İlminin Kaynağı
Feraiz ilminin kaynağı; Kur'an, Sünnet, İcma-ı ümmet ve ashabın ictihadlarıdır.

Feraiz İlminin Gayesi
Terekenin Tarifi
Miras Hükümleriyle Amel Etmek Farzdır
Tereke'ye Bağlı Olan Haklar
Ölen Kişinin Zimmetine Bağlı Olan Borçlar
Mirası Paylaşmanın Şartları
Mirasın Sebepleri Sebebin Tarifi

1. Neseb (Soy)
2. Nikâh
3. Velâ
4. İslâm

Şafii Mezhebinin Müteahhir Uleması'nın Beyt'ul-Mal Hakkındaki Görüşleri
Mirasın Mânileri
Erkeklerden Mirasçı Olanlar
Mirasçı İçin Allah'ın Kitabı'nda Takdir Edilen Paylar.
Asabe'nin Kısımları
Neseb'den Gelen Asabeler
Neseb'den Gelen Asabe'nin Kısımları
ı. Bizzat Asabe Olan
Bizzat Asabe Olan Kişinin Neseb Cihetleri
II. Başkası Vasıtasıyla Asabe Olmak
III. Başkasıyla Beraber Âsabe Olmak
Babanın Mirastaki Durumları
Dedenin Mirastaki Durumları

-*- HACB -*-
(Mirasta Men Etme)

Hacb'ın Kısımları
Hacb-i Hirman ile Hacbolmayan Kişiler
Dedenin ve Kardeşlerin Mirası
Kardeşlerle Beraber Olan Dedenin Mirastaki Durumu
Dedenin Kardeşlerle Olan İhtilafı
Hünsa-ı Müşkil'in Mirası
Hünsa'nın Kısımları
Hünsa-ı Müşkil'in Miras Durumu

MİRAS İLE İLGİLİ HUSUSLAR

-*- VASİYET -*-

Vasiyetin Tarifi:

Luğatta vasiyet 'bağlamak, bitiştirmek' anlamına gelir. İysâ kelimesi de aynı anlamdadır.

Vasiyet, ism-i meful (vasiyet edilen şey mânâsına) ayette kullanılmıştır: ***"Vasiyetlerinizin ve borcunuzun ifa edilmesinden sonra..."*** (Nisa/12)

Vasiyet kelimesi masdar olduğunda iysâ mânâsını ifade eder ve nitekim şu ayette de bu anlamda kullanılmıştır:

"Ey müminler! Birinize ölüm(ün belirtileri) geldiği zaman, vasiyet anında aranızda sizden olan iki adil kimseyi şahitlik için tutun." (Mâide/106)

Fakat fakihler, iki kelime arasında fark olduğunu söyleyerek, İysâ kökünden gelirse, kişinin ölümünden sonra küçük çocuklarının ihtiyaçlarını gidermek ve malını kullanmak üzere bir başkasına yetki vermesi anlamına gelir; vasiyet kökünden gelirse, bir kimsenin ölümünden sonraya bağlı olmak üzere kendisine ait bir mala bir başkasını sahip ve malik kılması anlamına gelir demişlerdir.

Şer'an ölümünden sonraya bağlı olan bir hakkı bir başkasına teberru etmeye vasiyet denilmesinin sebebi, vasiyet eden kişinin bu teberru ile ahiretin hayrını, dünya hayrına bağlamasıdır.

Vasiyetle Temlik Etmek ile Diğer Temlik Çeşitleri Arasındaki Fark

Vasiyetin tarifinden, vasiyet ile temlik etmekle, diğer temlik çeşitleri arasındaki fark açığa çıkar. Zira vasiyetteki temlik, ölümden sonraki zamana izafe edilmiştir. Hibe gibi akidlerdeki temlik ise yaşarken temliktir.

Vasiyetin Meşruiyetine Dair Delil

Vasiyetin meşruiyetine hem Kur'an, hem Sünnet hem de ashabın tatbikatı delâlet etmektedir. Ayrıca âlimler de vasiyet hususunda icma etmişlerdir.

Kur'an'dan delili şu ayetlerdir: ***"İçinizden birine ölüm gelip çattığında eğer bir mal bırakacak olursa, anaya-babaya ve akrabalara adil bir tarzda vasiyet etmesi, üzerine farz kılınmıştır. Bunlar muttakiler üzerinde (sabit) bir haktır.*** (Bakara/180)

Ayetteki 'farz kılınmıştır' ibaresinden maksat, vasiyet etmenin hayırlı olduğudur. 'Adil bir tarzda vasiyet etmek' ibaresinden maksat da mirasçılara zulmetmeyecek şekilde davranmaktır.

Ey müminler! Sizden birine ölüm(ün belirtileri) geldiği zaman, vasiyet anında aranızdan iki adil kimseyi şahitlik için tutun. (Mâide /106)

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: ***"Vasiyet etmek istediği bir şeyi bulunan bir Müslümana vasiyeti yanında yazılı bulunmadıkça iki gece yatması muhakkak surette caiz değildir."*** *(Buhari/2587, Müslim/1627, (Abdullah b. Ömer'den)*

Mahrum, vasiyetten mahrum kalandır. *(İbn Mâce/2700)*

Vasiyet üzerine ölen kişi yol ve sünnet, takva ve şahitlik üzerine bağışlanmış olduğu halde ölmüştür. *(İbn Mâce/2701)*

Ashab-ı kiram ise mallarının bir kısmını, Allah'a yaklaşmak için vasiyet ederlerdi. Rivayet edildiğine göre sahabeler vasiyetnamelerinin başına "bismillahirrahmanirrahim" yazarlar ve şöyle devam ederlerdi:

Bu vasiyet falan oğlu falanın vasiyetidir. O, Allah'tan başka ilah olmadığına, Allah'ın bir ve tek olduğuna, ortağı bulunmadığına şehadet eder ve yine Muhammed'in Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna, kıyametin geleceğine, onda şek ve şüphe olmadığına, Allah-u Teâlâ'nın kabirdekileri hasredeceğine şehadet eder. Falan oğlu falan vasiyet eder ki aile fertlerinden geride kalanlar gerçekten mümin iseler Allah'tan korksunlar, aralarını düzeltsinler, Allah ve Rasûlü'ne itaat etsinler.

Onlara Hz. İbrahim'in ve Hz. Yakub'un oğullarına vasiyet ettiğini vasiyet ediyorum: 'Ey oğullarım! Allah sizi için

bu dini seçti. (O halde siz de) ancak Müslümanlar olarak can verin' (Bakara/132) *(Abdurrezzak, el-Musannef)*

Bu hususiaki icma'ya gelince, fakihlerin tamamı Hz. Peygamber döneminden beri vasiyetin caiz olduğunda görüş birliğine varmışlardır. Hiç kimsenin vasiyeti men ettiği nakledilmemiştir.

Hayatta İken Sadaka Vermek Vasiyetten Daha Üstündür

Hayatta iken verilen sadaka, ölüm sonrası için vasiyet edilen sadakadan daha üstündür. Çünkü hayatta iken verilen sadakanın ecir ve sevabı daha öncedir. Ayrıca müminin imanında sadık olduğuna, hayır ve ihsana rağbet ettiğine delâlet eder.

"Artık hayırlarda yarışın." (Mâide/48)

Birinize ölüm gelip de 'Ey rabbim! Beni yakın bir süreye kadar erteleseydin de sadaka verip iyilerden olsaydım' demesinden önce size verdiğim rızıktan (Allah için) harcayın. (Münafıkûn/10)

Ebu Hüreyre şöyle rivayet ediyor: ***Rasûlullah'ın huzuruna bir kimse gelerek şöyle dedi:***

- Ey Allah'ın Rasûlü! (Sevapça) hangi sadaka daha büyüktür?

- (Sevabı büyük sadaka) senin sıhhatli, son derece mala düşkün, fakirlikten korkar, zenginlikten hoşlanır bulunduğun halde verdiğin sadakadır. Can boğaza gelip de 'bu malım falan içindir, şu malım da falan içindir' diyene ve bunu da varislerin olana kadar geri bırakma. *(Buhari/1353müslim/1032)*

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Ölümüne yakın bir köle âzad eden kişi, karnı doyduktan sonra "bağışta bulunan gibidir."*** *(Tirmizî/2124, (Ebu Derda'dan)*

Vasiyetin Meşruiyetinin Hikmeti

Şer'î kaidelere göre, kişinin malında hiçbir hakkı kalmadığı zaman vasiyet etmesi caiz olmaz. Zira ölüm mülkiyeti izale eder. Fakat hikmetlerle dolu olan şeriat, vasiyeti caiz kılmıştır. Çünkü vasiyette hem vasiyet yapanın, hem akrabaların,

hem de toplumun maslahatı vardır. Vasiyet yapan kişi ecir ve sevap kazanır, ölümünden sonra güzel bir hatıra bırakmış olur.

Akrabaların maslahatına gelince, vasiyet genellikle mirasçı olmayan akrabalara yapılır, böylece onlar da o maldan faydalanmış olurlar, zira o kişiler genellikle o mala muhtaçtır. Toplumun maslahatına gelince, vasiyet mescitler, medreseler, kütüphaneler, hastaneler ve benzeri umumi hayırlara açılan bir kapıdır. Ayrıca fakirler, yetimler, âlimler ve mücahitler için de bir kapıdır. Vasiyetin İslâm'ın sosyal dayanışma kanunlarından bir kanun olduğu ve bunda birçok hayır ve faydanın bulunduğu gizli değildir.

Vasiyetin Hükmü

İslâm'ın başlangıcında anne-babaya ve yakın akrabalara vasiyet etmek Bakara suresinin 180. ayeti ile vacip kılınmıştı. Daha sonra bu hüküm miras ayetleriyle nesh edilmiştir. Ayrıca bu vücubun nesh edildiğini bildiren hadîsler de vardır. Vasiyet etme hükmü, mirasçılar dışındaki kişilere ve hayır yollarına tahsis edilmiştir. Bu da varislerin rızası haricinde malın 1/3'inden fazlasının vasiyet edilemeyeceği hükmüyle sınırlandırılmıştır.

İbn Abbas şöyle demiştir: *"Allah Teâlâ 'Sizden birinize ölüm gelip çattığı vakit eğer mal bırakacaksa, anaya-babaya ve yakın akrabaya meşru bir surette vasiyette bulunmak, takva sahipleri üzerine bir hak olarak farz kılındı1 (Bakara/180) buyurarak vasiyeti farz kıldı. Bu ayeti, miras ayetleri (Nisa/11-12) neshetti".(Ebu Dâvud/2869, Tırmızî/2118)*

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Ulu ve yüce Allah, her hak sahibine hakkını vermiştir; artık varise vasiyet yoktur. Çocuk yatak sahibine aittir; zina edenin hakkı taştır (mahrum edilmektir)***. *(Tirmizî/2122, Nescî, VI/247)*

Allah Teâlâ (varislerden) her hak sahibine hakkını verdi. (Bundan böyle) varislere vasiyet yoktur. *(Ebu Dâvud/2870, (Hbu Umame el-Bahilî'den)*

Vasiyetin Diğer Hükümleri

Vasiyetin, mirasçılara yapılmamak şartıyla mendub olduğunu söylemiştik. Fakat

bazı durumlarda vasiyet etmek farz, haram, mubah veya mekruh olabilir.

Vasiyetin Vacip Olduğu Durumlar

Bir kişinin üzerinde zekât, hac gibi şer'î bir borç varsa, kişi de onun zayi olacağından korkuyorsa, vasiyet etmesi vacip olur. Yine kişinin birisinde emanet ve alacakları varsa, vasiyet etmesi vaciptir. Zira vasiyet etmediği takdirde, onların zayi olma ihtimali vardır.

Vasiyetin Haram Olduğu Durumlar

İşlenmesi şer'an haram olan bir şeyi -şarap veya ahlâka aykırı şeyleri vasiyet etmek haram olduğu gibi, bunları yerine getirmek de haramdır.

Mirasçılara zarar vermek amacıyla yapılan vasiyet de haramdır. Bu, şer'an kendilerine takdir edilmiş olan payı almalarını engellemek için yapılan vasiyettir. Allah Teâlâ bu tür vasiyetten nehyetmiştir: ***"Eğer kardeşler birden fazla iseler hepsi vasiyet ve borç çıktıktan sonra zarara uğratılmış olmaksızın terekenin 1/3'inde ortaktırlar. Bu Allah'tan bir tavsiyedir (emirdir). Allah bilendir, halimdir."*** (Nisa/12)

Şehr b. Havşeb, Ebu Hüreyre'nin, kendisine Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu belirtmiştir: *'Erkek veya kadın altmış sene taat ile meşgul olurlar ve ölüm gelip çattığında vasiyet hususunda (varislerine karşı) zarar verecek şekilde hareket ederler, böylece cehennem ateşi kendilerine vacip olur'. Sonra Ebu Hüreyre bana şu ayetleri okudu:* ***'Varislere zarar vermemek şartı ile vasiyetin ve borcun ödenmesinden sonra... Bu Allah'tan bir tavsiyedir (emirdir). Allah bilendir, halimdir. İşte bunlar Allah'ın hudutlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, Allah o kimseyi (ağaçlarının) altından nehirler akan cennetlere yerleştirir. O cennetlerde ebedî kalıcıdırlar.***

Bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir' (Nisa/12-13) *(Tirmizî/2118, Ebu Dâvud/2867)*

Vasiyetin Mubah olduğu Durumlar

Kişinin ilim ve salah ile meşhur olmayan bir dostuna veya bir zengine vasiyet etmesi mubahtır. Eğer onlara yaptığı vasiyetle sılayı rahimi kast ederse, mendub olur, çünkü burada taat mânâsı vardır.

Vasiyetin Mekruh Olduğu Durumlar

Malı az olan, aynı zamanda mirasçıları bulunan kişinin vasiyet etmesi mekruhtur. Fasıklara, günahkârlara vasiyet edildiğinde onların bu mai ile günah işleyecekleri sanılıyorsa, onlara vasiyet etmek mekruh olur.

Vasiyetin Rükûnları ve Her Rüknün Şartları

Vasiyetin dört rüknü vardır:

a. Vasiyet eden '

b. Kendisine vasiyet edilen

c. Vasiyet edilecek mal

d. Vasiyet sigası

Bu rükûnların da ayrı ayrı şartları bulunmaktadır.

Şimdi bunları beyan edelim:

Vasiyet Eden Kişide Bulunması Gereken Şartlar

Vasiyet, ancak şu şartlara sahip olan bir kimseden sadır olursa geçerli kabul edilir:

1. Akıllı olmak.

Bu şart hibe ve teberrularda daha da önem kazanır. Bu bakımdan delinin veya bunayan kişinin vasiyeti sahih olmaz. Baygın ve sarhoş olan kişinin de vasiyeti geçerli değildir. Çünkü bunlar teklifin esası olan akıldan mahrum olmuşlardır.

2. Baliğ olmak.

Buluğ çağına gelmenin, mükellef olmanın esasını teşkil ettiğini daha önce belirtmiştik. Öyleyse mümeyyiz dahi olsa çocuğun vasiyeti geçerli olmaz. Zira çocuk, teberru ehliyetine sahip değildir.

3. İstek ve iradeyle vasiyet etmek.

Bu bakımdan vasiyete zorlanan kişinin yaptığı vasiyet sahih olmaz. Vasiyet, hakkını teberru etmek olduğundan, teberru edenin kendi isteğiyle yapması şarttır.

4. Hür olmak.

Kölenin -bu kölenin mudebber veya mukateb olması hükmü değiştirmez vasiyeti geçerli kabul edilmez. Çünkü köle mâlik değildir; köle ve malı efendisinindir.

Şeriat vasiyeti mirasçı olmayanlar için meşru kabul etmiştir. Bu nedenle mirasçılar vasiyete dahil değildir.

Vasiyet şartlarına binaen şu iki sınıfın da vasiyeti sahih olur:

a. Kâfirin vasiyeti sahihtir. Çünkü kâfir teberru ehlidir.

b. Sefihliğinden ötürü hacr altında olan kişinin vasiyeti sahihtir.

Çünkü sefihin ibaresi sahihtir, ayrıca ölümden sonra da sevaba ihtiyacı vardır.

Kendisine Vasiyet Yapılan Kişide Bulunması Gereken Şartlar.

Kendisine Vasiyet yapılan kişide bulunması gereken şartlar, kişinin muayyen ve gayr-ı muayyen olmasına göre değişir.

Muayyen Bir Kişiye Yapılan Vasiyetin Şartları

Kendisine vasiyet edilen muayyen kişide bulunması gereken şartlar şunlardır:

a. Vasiyet eden kişi öldüğünde kendisine vasiyet edilen kişi, mülke sahip olacak durumda olmalıdır.

Bu bakımdan ölmüş bir kişiye veya hayvana vasiyet etmek sahih olmaz. Çünkü ölü ve hayvan mülke sahip olamaz. Ancak kişi 'Şu parayı falan hayvana yem alınmak üzere vasiyet ediyorum' derse, vasiyet sahih olur ve o para hayvanın sahibine teslim edilir, zira hayvanın yemi sahibinin üzerinedir. Hayvanın

sahibi de vasiyet edenin arzusunun yerine gelmesi için o para ile hayvana yem almalıdır.

Variyet yapılırken ana rahminde bulunan bir çocuğa vasiyet yapılırsa, vasiyet sahih olur. Çocuk annesinin karnından diri olarak ve hayan müstakırre ile -ki en azı altı aydır- dünyaya gelirse vasiyetin gereği yapılır.

Hamileliğin en az süresi altı aydır.

b. Yapılan vasiyet günaha vesile olmamalıdır.

Müslüman bir köleyi bir kâfire vasiyet etmek caiz olmaz, Müslümanlarla savaşanlara silâh veya mal vasiyet etmek de caiz değildir. Çünkü bunlarda günaha vesile olmak vardır.

c. Vasiyet edilen kişi belli olmalıdır.

İki kişiden birine yapılan vasiyet sahih olmaz. Çünkü kendisine vasiyet edilen kişi meçhuldür.

d. Kendisine vasiyet yapılan kişi, vasiyetin yapıldığı zamanda mevcut olmalıdır.

Vasiyet yapıldıktan sonra ana rahmine düşen çocuğa ve vasiyet yapıldıktan sonra bina edilen mescide vasiyet etmek sahih olmaz. Belli bir kişiye yapılan vasiyete, bir mescidin inşasına, tamirine veya diğer maslahatlarına yapılan vasiyetler de ilhak edilmiştir. Medreseler, ribatlar, hastaneler ve imarethaneler de mescit hükmündedir. Çünkü bunların tümünde Allah'a yaklaşmak söz konusudur. Bunlar, itibari bir şahsiyete sahiptirler. Bunlara vasiyet etmek, onlar üzerine vakıf yapmak gibidir. Kişi vasiyet lafzını mutlak olarak kullanarak 'Ben şu mescide vasiyet ettim' derse, onun tamirinden ve diğer masraflarından bahsetmese, vasiyet sahih kabul edilir ve o mai mescidin maslahatlarına sarfedilir, çünkü örfün gereği budur. Zikredilen şartlardan anlaşılmıştır ki katile vasiyet etmek sahihtir (maktul kendi katiline vasiyet edebilir). Zira bu, hibeye benzer bir akidle başkasına mal vermektir. Diğer mirasçılar razı olduğunda, mirasçıya da vasiyet sahih olur. Bu husus daha sonra beyan edilecektir.

Muayyen Olmayan Kişiye Yapılan Vasiyetin Şartları

Muayyen olmayan kişiye yapılan vasiyet, fakirler, âlimler, mescitler, medreseler gibi genel cihetlere yapılan vasiyetlerle aynı şartlara sahiptir; yani haram ve mekruh cihetlere vasiyet yapılmamalıdır. Bu nedenle kâfirlerin mabetlerine veya oyun ve eğlence binası yapılmasına vasiyet etmek sahih değildir.

Kendisine Vasiyet Yapılan Umumi Cihetler Şunlardır

1. Allah yolunda vasiyet etmek.

Kişi 'Ben malımın 1/3'ini Allah yolunda vasiyet ettim' derse, vasiyeti sahih olur. Bu, Allah'a yaklaştırıcı bir fiildir. Vasiyet edilen bu mal zekât ehli olan gazilere verilir. Bunlar şu ayette zikredilmişlerdir:

"Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak yalnızca ihtiyacından fazla malı olmayan fakirlere, (hiçbir şeyi olmayan) miskinlere, zekât toplama işinde görevli olan amillere, kalpleri (İslâm'a) ısındırılacaklara, kölelere, borçlulara, Allah yolundakilere ve yolda kalmış olanlara tahsis edilmiştir." (Tevbe/60)

2. Âlimlere vasiyet etmek.

Kişi 'Malımdan 100.000 dinarı vasiyet ettim' derse, vasiyeti sahih olur.

Çünkü âlimler, kendilerine vakfedilen malı mülk edinebilirler. Âlimlere infak etmek de Allah'a yaklaştırıcı bir ameldir. Âlimlere vasiyet edilen mal, İslâm âlimlerine; yani tefsir, hadîs, fıkıh, usul-ü fıkıh, akaid ve benzeri ilimlerle meşgul olanlara sarf edilir. Çünkü âlimler lafzı örfen bunlara hamledilir. Bu nedenle âlimlere vasiyet edilen mal edebiyatçılara, doktorlara, mühendislere ve benzeri bilim adamlarına verilmez. Ancak örf değişir de âlimler lâfzı, dinî ilimlerle meşgul olan kişiler ile bilim adamlarını kapsayan ortak bir lafız halini alırsa, o zaman âlimlere yapılan vasiyetin kapsamına her türlü ilimle uğraşıp diploma alan kişiler de dahil olur.

3. Fakirlere vasiyet etmek.

Fakirlere vasiyet edildiğinde miskinler, miskinlere vasiyet edildiğinde de fakirler buna dahil olurlar. Fakirlere

vasiyet edilen mal, onlardan üç kişiye verilirse vasiyet yerine gelmiş sayılır. Çünkü çoğulun en azı üçtür.

4. Ehl-i beyte yapılan vasiyet.

Kişi 'Malımın 1/3'ini ehl-i beyt'e vasiyet ettim' dediğinde, o mal Beni Hâşim ve Beni Muttalib'ten olanlara verilir. Onlardan üç kişiye vermek yeterlidir.

5. Akrabalara yapılan vasiyet.

Akrabalara yapılan vasiyete, baba ve ana cihetinden tüm akrabalar dahil olur. Ancak bundan, miras düşen akrabalar hariçtir.

6. Hac ve umreye gidecekler için vasiyet.

Kişi 'Malımdan 100.000 dinarı hac ve umreye gidecekler için vasiyet ediyorum' derse, vasiyeti sahih olur. Çünkü hac ve umre Allah'a yaklaştırıcı amellerdendir. Vasiyet edilen bu mal, hac ve umreye gidecek olanlara sarf edilir.

Kişinin kendisi için hacca gitmeyi vasiyet etmesi ve bunun yerini belirtmesi halinde vasiyetine uygun olarak biri vekil tutulur. Kendi memleketinden veya mîkat yerinden biri onun yerine hacca gönderilir.

Eğer mutlak şekilde söyler de mekân belirtmezse, onun yerine mîkattan ihrama girilir. Bu da lafzı, derecelerin en düşüğüne hamletmek demektir.

Günümüzde olduğu gibi örf değişir de mîkat yeri belli olmazsa, vasiyet eden kişinin memleketinden biri hacca gönderilir.

Vasiyet Edilen Malda Bulunması Gereken Şartlar

Vasiyet edilen malda bulunması gereken şartlar şunlardır:

I. Vasiyet edilen mal, kendisinden yararlanılması helâl olan mallardan olmalıdır.

Çalgı ve kumar aletleri gibi kendilerinden yararlanılması haram olan bir şeyi vasiyet etmek sahih olmaz.

II. Vasiyet edilen malın devredilmesi meşru olmalıdır.

Bu bakımdan kısas hakkı veya şufa hakkı bulunan bir malı vasiyet etmek sahih olmaz. Çünkü bu malın devredilmesi caiz değildir.

Yukarıdaki şartlara binaen şu durumlarda yapılan vasiyet sahih olur:

a. Meçhul olan bir malı vasiyet etmek sahihtir.

Meselâ ana karnında bulunan bir yavru, memelerde olan bir süt, koyunlar üzerinde bulunan yün vasiyet edilirse, sahih olur. Varis bunlarda, miras bırakanın halefi olduğuna göre, kendisine vasiyet edilen de böyledir. Ayrıca vasiyette meçhuliyet geçerlidir.

b. Vasiyet yapılırken ortada olmayan bir mal vasiyet edilirse, vasiyet sahih olur.

Meselâ kişi 'Bahçemde olacak meyveleri vasiyet ediyorum' veya 'Eğer hayvanım doğurursa vasiyet ediyorum' derse, vasiyeti sahih olur.

Vasiyette yanılmak mümkün olmakla beraber, halka genişlik ve şefkat olsun diye bu tür vasiyet sahih kabul edilmiştir. Bu bakımdan vasiyet sırasında ortada bulunmayan bir şeyi mülk edinmek, tıpkı selem, musakat ve icar muamelelerinde ortada bulunmayan şeyleri mülk edinmek gibi caizdir. Kişinin sekizinci ayda kuzuları teslim etmek üzere parasını peşin alması veya üç ay önce sulama ve icare (kira, gelir) akdini yapıp mahsulünü üç ay sonra alması ve bunları mülk edinmesi caiz olduğu gibi, vasiyet esnasında ortada olmayan bir şeyin vasiyet edilmesi ve bunun mülk olması caizdir.

c. Mübhem bir lafızla vasiyet yapmak sahihtir.

Meselâ kişi 'Şu iki elbisemden birini vasiyet ettim' derse, vasiyeti olur' Çünkü vasiyet hususundaki bu tür hatalar vasiyetin sıhhatine vermezler. Vasiyet edilen iki elbiseden, hangisinin vasiyet edildiğine mirasçılar karar verir.

d. Malın bizzat kendisi vasiyet edildiği gibi, malın geliri de vasiyet edilebilir.

Geliri (akarı) olmasa da malın bizzat kendisi vasiyet edilebildiği gibi, malın geliri de vasiyet edilse vasiyet sahih olur. Geliri olmayan malların bizzat kendisi vasiyet edilebilir, çünkü bu tür mallar icare, iare, ibaha ve benzeri yollarla kendisine vasiyet edilen kişiye gelir getirmek imkânına sahip olabilirler.' Bu bakımdan malın bizzat kendisi bir kişiye, o malın geliri veya kullanımı da başka bir kişiye vasiyet edilebilir. Meselâ kişi 'Şu ev Zeyd'indir, fakat oturma hakkı Hâlid'indir' diye vasiyet edebilir.

e. Av köpeği, zibil, Sirke yapılmak için sıkılan ve hürmeti olan şarap gibi kullanılması helâl olan necasetleri vasiyet etmek sahihtir. Çünkü bunları mülk edinmek caizdir, bunları zayi eden sahibine tazminat öder. Ayrıca bunlar miras olarak intikal eder.

Vasiyet Sigasında Bulunması Gereken Şartlar

Vasiyet sigasının şartlarını şöyle sıralayabiliriz:

A. Vasiyet sarih veya kinayî bir lafızla olmalıdır.

Meselâ kişinin 'Falan için 1000 dirhem vasiyet ettim' veya 'Falana benim ölümümden sonra 1000 dirhem verin' veya 'Benim ölümümden sonra malımı filana verin' veya 'Bu mal benim ölümümden sonra falanındır' gibi lafızlar sarih lafızlardır. Sarih bir lafızla vasiyet gerçekleşir.

Lafız sarih olduğu için kişinin 'vasiyeti kast etmedim' demesine bakılmaz. Dilsiz bir kişinin anlaşılır bir işareti de sarih lafız hükmündedir. Kinayî lafızlarda ise lafızla beraber niyet de gerekir. Çünkü kinayî lafızlar vasiyetten başka mânâlara da gelirler. Meselâ kişinin 'Benim bu kitabım Zeyd'indir' demesi kinayî lafızlardandır, onunla beraber niyetin de bulunması gerekir ki -tıpkı alışverişte olduğu gibi- vasiyet akdi gerçekleşsin.

B. Kendisine vasiyet yapılan kişinin de bu vasiyeti kabul etmesi şarttır.

Ancak vasiyet, fakirler ve âlimler gibi umumi sınıflara olursa kabul şartı aranmaz. Zira burada kabul mümkün değildir. Vasiyet eden kişi öldüğünde bu mal âlimlere ve fakirlere taksim edilir.

C. Kendisine vasiyet yapılan kişinin vasiyeti kabul etmesi, vasiyet yapan kişinin ölümünden sonra olmalıdır.

Vasiyet edilen kişi, vasiyet eden ölmeden önce 'Vasiyeti kabul ettim' veya 'Vasiyeti kabul etmiyorum' derse, onun sözüne itibar edilmez. Zira vasiyet eden kişi ölmeden önce onun hakkı yoktur. Bu durum aynen alışverişten önce şufa hakkını iskat etmeye benzer. Buna binaen kendisine vasiyet yapılan kişi, vasiyet yapan şahıs ölmeden önce vasiyeti kabul etse bile, vasiyet yapanın ölümünden sonra reddedebilir veya kabul edebilir.

Çünkü red veya kabulde esas olan, vasiyet eden kişinin ölümünden sonra olmasıdır. Buna binaen kendisine vasiyet yapılan kişi vasiyet yapan şahıstan önce ölürse vasiyet geçersiz olur. Çünkü vasiyet edilen mal, vasiyet yapan kişi ölmeden vasiyet yapılan kişinin mülküne geçmez.

Kendisine vasiyet edilen kişi vasiyet edenden sonra ölürse, Ölmeden önce de vasiyeti kabul etmiş olursa vasiyet sahih olur, onun mirasçıları onu kabul veya reddetme hususunda onun yerine geçerler.

Başa Dön

Vasiyetin Sınırları

a. En uygun vasiyet, malın 1/3'ini veya daha azını vasiyet etmektir.

Sa'd b. Ebî Vakkas'tan şöyle rivayet edilmiştir: ***'Veda haccında ölüme yaklaştığım bîr hastalıktan dolayı Rasûlullah beni ziyarete geldi. Ben dedim ki:***

- Ey Allah'ın Rasûlü! Görmekte olduğunuz şu hastalık, bende bu dereceye ulaşmıştır. Ben servet sahibiyim. Bir tek kızımdan başka da bana vâris olacak kimse yoktur. Bu bakımdan malımın 2/3'sini tasadduk edeyim mi?

- Hayır tasadduk etme!

- Yarısını edeyim mi?

- Hayır! 1/3'ini tasadduk et, (hatta) 1/3 de çoktur. Ey Sa'd! Senin, vârislerini zengin bırakman, onları muhtaç ve halka (sadaka için) ellerini açar bir halde bırakmandan daha hayırlıdır. Ey Sa'd! Allah rızası için sarf ettiğin her nafakadan

şüphesiz ecir alacaksın. Hatta hanımına yedirdiğin bir lokmadan da ecir alacaksın. *(Müslim/1628, Buhari/2591)*

Vasiyet eden kişi Rasûlullah'ın sünnetine muhalefet ederse, bu vasiyetin hükmü nedir?

İmam Şafii bu hususta şöyle demiştir: 'Malın üçte birinden fazlasını vasiyet etmek şer'an mekruhtur, fakat vasiyet sahihtir. Ancak malın üçte birinden fazlası vasiyet edildiğinde bu vasiyet varislerin müsaadesiyle yerine getirilebilir'.

Varisler bu fazlalığı reddederlerse, bu fazlalık hakkındaki vasiyet icma ile geçersiz olur. Çünkü malın üçte birinden fazlası varislerin hakkıdır. Varisler bu fazlalığı kabul ettikleri takdirde vasiyet yerine getirilir. Bu da mal sahibinin 1/3'den fazlasında da tasarruf etmesini geçerli kılar. Vasiyet eden kişinin mirasçıları yoksa ve malının üçte birinden fazlasını vasiyet etmişse, 1/3'inden fazlası için yapılan vasiyet geçersiz olur. Çünkü bu mal Müslümanların hakkıdır ve onu geçerli sayacak muayyen kimseler yoktur.

Bu nedenle Rasûlullah'ın 'Malının 1/3'ini tasadduk et. (Hatta) 1/3'i de çoktur' sözüne dayanarak vasiyetin malın üçte birinden az olmasının müstehab olduğu söylenmiştir.

Ayrıca Hz. Peygamber'in 'Varislerini zengin bırakman, onları muhtaç ve halka (sadaka için) ellerini açar bir halde bırakmandan daha hayırlıdır' sözünden de bu mânâ anlaşılır.

b. Mal, vasiyet sırasında değil, vasiyet edenin öldüğü andan itibaren dikkate alınır. Çünkü vasiyet edilen mal, ancak vasiyet eden kişinin ölümünden sonra mülk edinilebilir. Meselâ kişi 1000 lira vasiyet etse, vasiyet ettiği zaman malı da 3000 lira olsa, fakat vefat ettiğinde 2000 lirası kalmış olsa, vasiyet 2000 liranın 1/3'i için geçerli olur. Fazlası mirasçıların iznine bağlıdır, izin verirlerse geçerli olur, vermezlerse geçersiz kabul edilir.

c. Vasiyet edilen malın 1/3'i, vasiyet eden kişinin borçlan çıktıktan sonra tayin edilir; yani önce kişinin borçları çıkarılır, geriye kalan malın 1/3'i verilir.

"(Miras taksimi) ölünün yaptığı vasiyetten ve borcunun ödenmesinden sonradır." (Nisa/11)

Borcun vasiyetten önce geldiği hususunda icma vardır. Kişinin borcu bütün malı kadarsa, yaptığı vasiyet geçerli olmaz. Kişi çeşitli vasiyetler ve teberrular yapmışsa, bunlar da malının 1/3'ini geçiyorsa, mirasçılar bu fazlalığı kabul etmeseler bile onlar şu tertibe göre verilir:

1. Teberruların bir kısmı acil, bir kısma da süreli ise acil olan teberruların süreli olanlardan önce ödenmesi gerekir. Çünkü acil olarak ödenmesi gereken teberrudan dönülemez, fakat süreli olanlardan dönülmesi mümkündür. Sözgelimi bir kişi evini 1000 lira bedelle vakfetse, 1000 lira da vasiyette bulunsa, öldüğünde de terekesi 3000 lira ise vakıf öne alınır, vasiyet ise ilga edilir. Ancak mirasçılar vasiyeti geçerli kabul ederlerse mesele değişir. Çünkü ölüm hastalığı esnasında terekenin 1/3'inden yapılan teberru geçerlidir.

2. Kişi, teberruları Ölümünden sonraya bağışlamışsa ve teberrular da malının üçte birinden fazla ise, mirasçılar da bu fazlalığı kabul etmezlerse, teberrular sıraya konularak malın 1/3'inden ödenir. Meselâ kişi Zeyd'e 100 lira, Halid'e 50 lira, Amr'a da 50 lira vasiyet etse, malının 1/3'i de 100 liraya tekabül ediyorsa, Zeyd'e 50 lira, Halid'e 25 lira, Amr'a da 25 lira verilir.

3. Ölüm hastalığı esnasında yapılan vakıf ve sadaka gibi teberrular derhal geçerli kabul edilir.Bu teberrular malın 1/3'ini aşıyorsa, teberruların yapılış sırasına göre sıralanırlar, malın 1/3'i bitinceye kadar onlar sırayla ödenir. Birinciyi ikincinin önüne almanın nedeni, birincinin daha kuvvetli olmasıdır. Çünkü en baştaki mirasçıların geçerli sayıp saymamalarına bağlı değildir.

4. Ölüm hastalığında yapılan ve derhal verilmesi gereken teberrular sıraya konulmaz.

Çünkü onların birinin diğerinden öne alınmasının hiçbir nedeni yoktur. Tüm teberrular bir araya getirilir ve malın üçte birinden ödenir.

Başa Dön

Mirasçılara Vasiyet Etmek

Vasiyette asıl olan, mirasçı olmayanlara vasiyet yapılmasıdır. Çünkü vasiyetin amacı, kişinin hayattayken yapamadığı, elden kaçırdığı fırsatları telafi ederek sevap kazanıp Allah'a yaklaşmasıdır. Varis ise terekeden payını zaten almaktadır. Fakat kişi mirasçılardan birine vasiyet ettiğinde bunun hükmü nedir?

Şafii mezhebinin en meşhur görüşüne göre mirasçıya vasiyet etmek caizdir. Fakat bu vasiyet, diğer mirasçılar izin verdiğinde yerine getirilir.

Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Şüphesiz Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Öyleyse varise vasiyet yoktur."*** *(Tirmizî/2141, Ebu Dâvud/2870)*

Varise vasiyet caiz değildir. Ancak diğer varislerin bunu geçerli sayması hariç*. (Darekutni ıv/152(İbn Abbas'tan)*

Varis olmayan kişiye malın üçte birinden fazlasını vasiyet etmek, varise vasiyet etmeye kıyas edilerek üçte birden fazlası varislerin iznine bağlanmıştır.

Mirasçılardan birine yapılan vasiyet hususunda, vasiyet yapan kişi hayatta oldukça diğer mirasçıların izin verip vermemesine bakılmaz.

Çünkü mal sahibi hayatta oldukça mirasçıların malda hakkı yoktur. Bu bakımdan varise yapılan vasiyeti, vasiyet yapan kişi hayattayken diğer varisler kabul edebilir, vasiyet eden kişi öldükten sonra bundan vazgeçebilirler veya önce reddedip sonra kabul edebilirler.

Kendisine vasiyet yapılan kişinin varis olup olmadığına, vasiyet esnasında değil, vasiyet yapan şahsın ölümü halinde bakılır. Meselâ kişi kardeşine vasiyet ederse, vasiyet esnasında da çocuğu yoksa, daha sonra ölmeden önce bir çocuğu dünyaya gelince vasiyet sahih olur ve yerine getirilmesi gerekir; zira erkek çocuk olduğunda, kardeş, mirasçı olmaz.

Mirasçıya yapılan vasiyeti, diğer mirasçıların bir kısmı kabul eder, bir kısmı da reddederse, vasiyet, vasiyeti kabul

edenlerin hissesinden yerine getirilir, vasiyeti reddedenlere normal payları verilir. Ancak vasiyet yerine getirilirken, vasiyeti kabul eden miras sahiplerinin hisselerine göre ayarlanır.

Mirasçıya vakfetmek, hibe etmek, onu mirasçıların hakkı olan bir alacaktan ibra etmek de vasiyet etme hükmündedir. Bütün bunlar, vasiyet eden kişinin ölümünden sonraki mirasçıların iznine bağlıdır. Bu hüküm ölüm hastalığında yapılan vasiyetler için geçerlidir.

Vasiyetten Dönmek

Vasiyet alışveriş ve nikâh akdi gibi lüzumlu akitlerden değil, caiz akitlerdendir. Bu bakımdan vasiyetlerin tümünden veya bir kısmından vazgeçmek mümkün olduğu gibi, onlarda değişiklik yapmak da mümkündür. Çünkü vasiyet edilen mal, hayatta kaldıkça vasiyet edenin mülkündedir ve dilediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir.

Vasiyetten Dönmenin Keyfiyeti

Vasiyetten dönmek, vasiyetten dönmeye delâlet eden lafızlarla olur.

Meselâ kişi 'Ben vasiyetimi bozdum' veya 'Vasiyetimi iptal ettim' veya 'Malım mirasçılarımındır' derse vasiyetinden dönmüş olur. Vasiyet ettiği malda tasarruf etmek de vasiyetten dönmeye delâlet eder. Meselâ kişi vasiyet ettiği malı satarsa veya mehir olarak verirse veya birine hibe ederse veya borcuna karşılık rehin verirse, bütün bunlar kişinin vasiyetten döndüğüme delâlet eder. Ayrıca şu durumlar da kişinin vasiyetinden döndüğüne delâlet eder:

1. Kişi belli bir buğdayı vasiyet eder, sonra o buğdayı başka bir buğdaya katarsa, bu işlem onun vasiyetinden döndüğüne delâlet eder. Çünkü vasiyet edilen buğdayı diğerinden ayırıp vermek mümkün değildir.

2. Kişi bir yığın buğdaydan bir ölçek vasiyet eder, sonra onu daha temiz bir buğday ile karıştırırsa, bu işlem onun vasiyetinden döndüğüne delâlet eder. Çünkü vasiyet ettiği miktarı ayırması mümkün değildir.

3. Kişi bir yığın buğdaydan 1 sâ vasiyet eder, sonra da o buğday yığınına, aynı temizlikte bir yığın buğday katarsa, bu işlem onun vasiyetinden döndüğüne delâlet etmez. Çünkü katılan buğday diğer buğday yığınında bir değişiklik meydana getirmez. Vasiyet edilen buğdaya, daha düşük kalitede bir buğday katarsa, vasiyet yine geçerli olur. Zira bu, vasiyetten sonra meydana gelen bir kusur sayılır ve vasiyete zarar vermez.

4. Kişi bir buğdayı vasiyet eder sonra onu un yaparsa veya tohum olarak tarlaya saçarsa veya bu unu vasiyet eder sonra onu hamur yaparsa veya bir pamuğu vasiyet eder sonra onu ip yaparsa veya bir ipi vasiyet eder sonra onu kumaş yaparsa veya bir kumaşı vasiyet eder sonra onu elbise diktirirse veya bir arsa vasiyet eder sonra o arsa ü/erine bina yaparsa veya arsaya ağaçlar dikerse, bütün bunlar vasiyetten döndüğü anlamına gelir. Böyle hükmedilmesinin iki sebebi vardır:

ı. Kendisine vasiyet edilen kişi, vasiyet edilen mala sahip olmadan önce bu hakkı ortadan kalkmıştır. Bu durum, vasiyet edilen malın telef olması gibidir.

ıı. Bu ve benzeri tasarruflarda vasiyetten vazgeçme anlamı vardır.

İysâ (Vâsi) Tayin Etmek

Biz vasiyet kelimesinin anlamını izah ederken vasiyet ile iysâ kelimelerinin aynı kökten geldiğini söylemiştik. Fakat fakihler, iysa'yı, baliğ olmayan veya aciz olan kimselerin durumlarına nezaret eden vâsi mânâsında kullanmışlardır. Buna binaen iysâ, kişinin ölmeden önce itimad etliği bir kimseye; çocuklarına bakmayı, vasiyetlerini yerine getirmeyi, borçlarını ödemeyi ve yanındaki emanetleri sahiplerine iade etmeyi vasiyet etmesi, onun da kabul etmesidir.

Vâsi'nin Tarifi

Vâsi, ölen bir kişinin çocuklarına göz-kulak olmak, ölen kişinin yanında bulunan emanetleri sahiplerine iade etmek, borçlarını ödemek, vasiyetlerini yerine getirmek üzere ölen kişinin hayattayken tayin ettiği kişidir.

İysâ'nın Hükmü

İysâ'da asıl olan, onun mendub olmasıdır. Fakat bazı durumlarda vacip olur.

Ezraî şöyle demiştir; 'Eğer çocukların dedesi vâsi ve veli olmaya ehil değilse, babanın ölmeden önce çocuklarına vâsi tayin etmesi vaciptir. Bu vâsinin güvenilir ve iş bilir olması da gerekir. Zira çocuklara vâsi tayin edilmezse, zâlim bir kadı veya bir başkası çocukların haklarını, mallarını gasp edebilir. Bu nedenle baba her ne kadar hasta olup ölümle pençeleşiyor olsa da çocuklarının malını muhafaza etmek babanın üzerine vaciptir.

Bacurî de İbn Kasım üzerine yazdığı haşiyede şöyle diyor: 'Normal durumda (yukarıda zikredilen durumda) vâsi tayin etmek sünnettir. Ancak yerine getirilmesi gereken, şahitleri de olmayan bir hakkı yerine getirmek için vâsi tayin etmek vaciptir. Zira burada vâsi tayin etmemek o hakkın zayi olmasına yol açar'.

Bunlardan anlaşılıyor ki üzerinde başkasının hakları varsa veya kişinin başkaları üzerinde hakları varsa ve şahit de yoksa, bu hakların zayi olmaması için vâsi tayin etmek vacip olur. Çünkü vâsi tayin edilmezse bu haklar zayi olur ve ölen kişinin çocukları zarara uğrar. Eğer böyle bir durum söz konusu değilse vâsi tayin etmek müstehab olur.

Başa Dön

Vâsi Tayin Etmenin Meşruiyetinin Hikmeti

Vâsi tayin etmenin meşru kılınmasının nedeni, buna ihtiyaç olması ve halkın maslahatlarının göze ti İm esidir. Zira insan birtakım alacak vereceklerini halletmeden ölüm döşeğine düşebilir. Meselâ ölüm döşeğine düşen kişinin borçlan veya alacakları olabilir veya yanında birtakım emanetler bulunabilir veya haklarını ve mallarım koruyamayacak küçük çocukları olabilir, işte böyle durumlarda hakların yerine getirilmesi için vâsi tayin etmek meşru kılınmıştır.

Vâsi'de Bulunması Gereken Şartlar

Vâsi'nin, kendisini vâsi tayin eden kişinin ölümünden sonra onun mallarında tasarruf etme yetkisine sahip olduğunu

söylemiştik. Vâsi'nin kendisine devredilen haklan yerine getirmesi için şu şartlara sahip olması gerekir:

a. Mükellef olmalı

Yani akil ve baliğ olmalıdır; zira akü ve baliğ olmayan kişi kendi işlerini yürütme ye? kişine bile sahip değildir.

b. Hür olmalı

Zira kölenin hiçbir malda tasarruf etme hakkı yoktur, isterse efendisi vâsi olmasına izin vermiş olsun.

c. Müslüman olmalı

Bir Müslümana, kâfirlerden biri vâsi olamaz. Çünkü kâfir sürekli itham altındadır. Allah Teâlâ kâfirleri Müslümanlar üzerine veli kılmamıştır.

"Allah elbette kâfirler için müminlerin aleyhine bir yol kılmamıştır." (Nisa/141)

"Ey iman edenler! Sizden olmayanı sakın sırdaş edinmeyin. (Çünkü) onlar sizi saptırmaktan geri kalmazlar ve sizin sıkıntı çekmenizi temenni ederler." (Ali İmran/118)

Fakat bir zımmî, diğer bir zımmî'yi veya bir Müslümanı vâsi tayin edebilir.

d. Adil olmalı .

Adil olmaktan maksat, büyük günahlara yaklaşmamak, küçük günahlarda da ısrar etmemektir. Vâsi tayin edilen kişide zahirî adaletin bulunması yeterlidir, onun içi Allah'a aittir. Bu bakımdan fasığın vâsi tayin edilmesi sahih olmaz. Çünkü vasilik veliliktir ve güvenilir olmayı gerektirir. Fasık ise güvenilir değildir.

e. Tayin edilen vâsi, malda tasarruf yapmaya ehil olmalıdır.

Sefih, hasta, ihtiyar, bunamış, hafıza. kaybına uğramış kişiyi vâsi tayin etmek sahih olmaz. Zira bu tür kişileri vâsi tayin etmenin hiçbir faydası yoktur.

Vâsi'de bulunması gereken şartlardan, şu kişileri vâsi tayin etmenin caiz olduğu anlaşılmaktadır:

1. Kör olan bir kişi vâsi tayin edilebilir.

Çünkü gözleri kor olan vâsi, görmenin şart olduğu hususlarda vekil tayin ederek görevini yapabilir.

2. Kadın vâsi tayin edilebilir.

Çünkü kadın malda tasarruf etme yetkisine sahiptir. Hz. Ömer'in, kızı Hz. Hafsa'yı vâsi tayin ettiği rivayet edilmiştir. *(Ebu Dâvud/2789)*

Hatta kadında vasilik şartları mevcutsa, çocuklarına vâsi olmak hususunda başkalarından daha evladır. Çünkü çocuklarına karşı herkesten daha şefkatlidir.

Vâsi ve İysâ ile İlgili Birtakım Hükümler

Vâsi ve İysâ ile ilgili bazı hükümleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Vâsi, kendi yerine başka birini vâsi tayin edemez.

Çünkü birinci vâsi'yi tayin eden kişi, ikinci vâsi'nin tasarrufuna izin vermemiştir. Bu hüküm mutlak olarak vâsi tayin edilmesi halinde veya vâsinin, yerine vekil tayin edemeyeceği şartıyla vâsi tayin edilmesi halinde geçerlidir. Fakat vâsi tayin eden kişi izin verirse, vâsi kendi yerine bir başkasını vâsi tayin edebilir.

b. İysâ'da, bir vakte bağlamak veya bir şeye talik etmek caizdir. Meselâ kişi 'Ben falan adamı, oğlum baliğ oluncaya kadar vâsi tayin ettim' veya 'Kardeşim gelinceye kadar' veya 'Ben ölünce' derse, bu caiz olur. Çünkü iysâ, vasiyet gibi hataya tahammül eden bir muameledir. Ayrıca iysâ, emirlik g*ibidir. Hz. Peygamber, Zeyd b. Hârise'yi Mûte savaşı için emîr tayin ettikten sonra 'Eğer Zeyd şehid olursa, Cafer emîrdir, o da şehid olursa Abdullah b. Revaha emîrdir' demiştir.*

c. *Kişi, iki şahsı vâsi tayin eder de 'Ancak ikisi birden tasarruf edebilir' derse, bunların hiçbiri tek başına tasarruf edemez. Bu, birinci durumda şarta binâen, ikinci durumda da ihtiyata binaen böyledir. Eğer kişi vâsi tayin ederken 'Onların*

her biri tasarruf yetkisine sahiptir' veya 'İkisini de vâsi tayin ettim' Veya 'her biri benim vâsimdir' derse, ikisi de tek başlarına tasarruf yetkisine sahip olur, çünkü onları tayin eden kişi bu hususta izin vermiştir.

d. *İysâ akdi, caiz bir akid olduğundan geri dönmek mümkündür.*

Vâsi tayin eden kişi, İstediği zaman vâsi'yi azledebilir. Vâsi, tıpkı vekil gibidir. Fakat bu azl, vasiyeti yerine getirmek sadece ona düşmediği takdirde caizdir. Meselâ vâsi, vasilik görevini bıraktığında kendini tayin eden kişinin malının zâlimler tarafından gasp edileceğini veya yağma edileceğini zannediyorsa kendini azledemez; zira hak sahibinin haklarının gözetilmesi, tehlikenin bertaraf edilmesi gerekir.

e. *Tayin edilen vâsi'nin, baba ve dede gibi çocuklar üzerinde velilik hakkı olan kişilerden olması gerekir.*

Bir babanın, dedeleri hayatta olduğu müddetçe çocuklarına başka vâsi tayin etmesi caiz değildir. Çünkü dedenin veliliği şer'an sabittir ve onun velilik hakkı başkasına devredilemez. Evlendirme hususunda da durum aynıdır; yani dede, oğlunun kızını re'sen evlendirebilir. Baba 'Sen benim kızımı evlendiremezsin' diyemez.

f. *Çocuk baliğ olduktan sonra vâsi ile ihtilafa düşer ve 'Sen benim malımı israf etmişsin' derse, vâsi'ye yemin etmesi teklif edilir, eğer yemin ederse israf etmediği kabul edilir. Çünkü o emin bir kişidir.*

Eğer çocuk baliğ olduktan sonra 'Vâsi, bana malımı vermedi' diye iddia ederse, bu hususta çocuğa yemin teklif edilir, eğer yemin ederse mal çocuğa verilir. Bu hüküm şu ayetten anlaşılmaktadır:

Yetimlere mallarını verdisini/ zaman, yanlarında şahit bulundurun.*(Nisa/6)*

Ayrıca vâsi olan kişi eğer malı çocuğa teslim etmişse, bu hususta beyyine bulmakta zorluk çekmez.

En doğrusunu Allah bilir.

-*- FERAİZ -*-

(MİRAS HUKUKU)

Feraiz İlminin Tarifi

İlim birşey gerçek olarak hangi sıfatta ise onu o şekilde idrak etmektir. Ayrıca zihnin gerçeğe mutabık olarak hükmetmesine de bazen ilim denir. Nitekim belli kaidelere, açıklanmış fenlere de ilim denilmektedir.

Feraiz kelimesi, fârize kelimesinin çoğuludur ve farzedilmiş anlamına gelir; yani Allah tarafından takdir edilmiştir. Çünkü burada şer'an takdir edilmiş şeyler vardır. Farz kelimesi lügatte takdir etmek anlamına gelir.

Şu ayette bu mânâda kullanılmıştır: ***"Onlara farzettiğimizin (takdir ettiğimiz mehrin) yansı vardır."*** (Bakara/237)

Farz, şer'an varis olanlar için şeriatta takdir edilen pay demektir. Feraiz ilmi şer'an mirasların fıkhı ve her hak sahibine terekeden ne kadar -pay düşeceğini bildiren ilim demektir. Bazıları feraiz ilmini şöyle tarif etmişlerdir: 'Fıkhî ve hesabî kaidelerle mirasçının terekedeki hakkının ne kadar olduğunu gösteren bir ilimdir'. Feraiz ilmine, mirasların ilmi de denir. Çünkü terekeden varise düşen paya miras denir. Bu isim şu sözden alınmıştır: 'Falan başkasına mirasçı oldu'; yani 'onun terekesinden bir pay elde etti veya adam onu vefatından sonra bir iş hususunda varis kıldı' demektir. Şu ayet-i kerîme'de böyledir: ***"Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır."(***Âli İmran/180)

Varis ölen bir kişinin mülkünde ona halef olmaktır.

Mirasçı Olmanın Meşruiyeti

Mirasçı olmanın, miras almanın İslâm'da meşru olduğunda hiçbir şüphe yoktur. Bu Kur'an, Sünnet ve İcma ile sabittir. Mirasın meşruiyetini inkâr eden bir kimse kâfir olur.

Ana, baba ve yakınların bıraktıkları terekede erkeklerin hissesi vardır. Ana, baba ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da pay vardır. O terekenin az veya çoğundan, bu, farz kılınmış bir paydır. (Nisa/7)

Miras hususundaki ayetler hem mâruf, hem de mirasın meşrûyetini takrir hususunda açıktır

Bu hususta Hz. Peygamber'den birçok hadîs nakledilmiştir. Onlardan bazılarını zikredelim:

Miras paylarını (Kur'an'da bildirildiği gibi) ehline veriniz. Bu paylardan geri kalan herhangi bir şey de baba tarafından en yakın olan erkeğe aittir. *(Buhari/6351, Müslim/l6l5, (İbn Abbas'tan)*

Feraiz (ilmini) öğrenin ve halka öğretin... *(Hâkim, IV/333, (İbn Mes'ud'dan)*

Mirasın meşru olduğu hususunda, ümmet icma etmiştir, hiçbir Müslüman buna muhalefet etmemiştir.

Feraiz İlminin Dindeki Yeri

İslâm şeriatında miras hükümleri önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü miras meselesi, İslâm nizamının mal hususundaki bir parçasıdır. Neredeyse bunlar Kur'an'da varid olan hükümlerin hepsinden daha fazladır. Hatta bazıları şöyle demişlerdir: 'Usulid-Din (akaid ilmi) hariç, feraiz ilmi diğer ilimlerin hepsinden üstündür'.

Feraiz İlmini öğrenmek ve Öğretmekle İlgili Teşvikler

Hz. Peygamber, Müslümanları miras ilmini öğrenmeye teşvik etmiş, onu ihmal edip ondan yüz çevirmekten de sakındırmıştır. Bu hususta şöyle buyurmuştur:

Feraiz ilmini öğrenin ve halka öğretin. Ben ölümlü bir kişiyim. Bu ilim gelecekte ortadan kalkacak, fitneler baş gösterecektir. Hatta feraiz hakkında iki kişi ihtilafa düşecek, aralarında bu ihtilafı halledecek bir kişi bulamayacaklardır. *(Hâkim, IV/333. (Hâkim hadîsin sahih olduğunu söylemiştir.)*

"Feraizi öğrenin. Çünkü feraiz ilmi dininizdendir, ilmin yarısıdır ve ümmetimden kaldırılacak ilk ilimdir." *(İbn Mâce/2719, (Ebu Hüreyre'den hasen senedle)*

Bazıları 'Feraiz ilmi, ilmin yansıdır' demişlerdir; yani insanın biri hayat, diğeri de ölüm olmak üzere iki hali vardır.

Hayat hali namaz, zekât gibi hususlarla, ölüm hali ise miras, vasiyet ve benzeri hususlarla ilgilidir.

Sahabe ve Fakihlerin Feraiz İlmine Verdikleri Önem

Ashab-ı kiram feraiz ilmine çok büyük önem vererek hem öğrenmiş, hem de öğretmişlerdir.

Hz. Ömer 'Feraiz ilmini öğrenin, zira o dininizdendir' demiştir. Sahabe arasında Ali b. Ebî Talib, Abdullah b- Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Zeyd b. Sabit gibi zatlar feraiz ilmini iyi bilmekle tanınmışlardır.

Hz. Peygamber, Zeyd b. Sabit'in feraiz ilmindeki bilgisine şahitlik etmiş ve onu bu ilimde herkesin önüne geçirerek şöyle buyurmuştur: ***İçinizde feraizi en iyi bilen Zeyd b. Sabit'tir.*** *(Tirmizî/3794, İbn Mâce/154, İmam Ahmed, Müsned, 111/241)*

Hz. Ömer 'Kim feraiz ilmini öğrenmek istiyorsa Zeyd b. Sabite başvursun' demiştir.

Zeyd b. Sabit vefat ettiğinde Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: 'Bugün Medine'nin âlimi vefat etti'.

Tâbiin-i kiram da bu hususla ashabın izini takip ederek feraiz ilmine önem verip onu hem öğrenmiş, hem de öğretmişlerdir. Tabiin arasında meşhur olan yedi fakih vardır: Said h. Müseyyeb, Urve b. Zübeyr, Kasım b. Muhammed, Harice b. Zeyd, Ebubekir b. Haris b. Hişam, Süleyman b. Yesar, Ubeydullah b. Abdullah b. Mes'ud. Bunlar Medine'nin yedi fakihi olarak bilinmektedir. Bunların arkasından da birçok fakih yetişmiştir. Allah hepsinden razı olup geniş cennetlere yerleştirsin. Bizi de onların yolundan gitmeye, hidayetlerinden faydalanmaya müyesser eylesin.

Mirasın Meşruiyetinin Hikmeti

Mirasın meşru kılınmasının birçok hikmeti vardır ve bunlar apaçıktır. Onlardan bazılarını şöyle zikredebiliriz:

A. Miras, insan fıtratını mutmain etmek için meşru kılınmıştır.

Çünkü Allah Teâlâ insanda çocuk sevgisi yaratmıştır. Bu

nedenle insan, çocuğunu hayatının ziyneti, neslinin devamı olarak görür ve onun için bütün gücüyle çalışır yorulur, her türlü meşakkate katlanır. Bu çalışma neticesinde hayat gelişir ve birçok hayır meydana gelir. Eğer din, mirası haram kılsaydı, insanın çalışma isteği yok olur, ruhu daralır, hayatı kararır, çalışmasının anlamsız olduğunu ve çalışmasından sevdiklerinin değil belki sevmediklerinin faydalanacağını düşünerek çalışmaktan vazgeçerdi. Oysa bu durum fıtrata aykırıdır. Miras haram kılınsaydı ve insanlar bu durumda olsalardı, dinin fıtrata aykırı davranarak insanın saadetini yok ettiği söylenirdi.

Mal ve oğullar dünya hayatının ziynetidir. (Kehf/46)

Nitekim Kur'an'ın ifade ettiği gibi; kadınlardan, oğullardan, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşlerden, salma ve güzel atlardan, hayvanlar ve ekinlerden meydana gelen arzulara karşı aşırı sevgi beslemek insana güzel gösterilmiştir.

B. Ailede sosyal dayanışmayı güçlendirmek için meşru kılınmıştır.

Bunun en etkili sebeplerinden biri de mirastır, yardımlaşmadır. Bundaki maslahatlar şayan-i takdirdir.

C. Akrabalık bağlarını güçlendirmek için meş'û kılınmıştır.

Miras sayesinde akrabalık bağlan güçlenir, aralarındaki sevgi ve saygı artar.

Feraiz İlminin Kaynağı

Feraiz ilminin kaynağı; Kur'an, Sünnet, İcma-ı ümmet ve ashabın ictihadlarıdır.

Feraiz İlminin Gayesi

Feraiz ilminin gayesi, her mirasçıya terekeden ne kadar pay düşeceğini belirtmektir.

Feraiz İlminin Konusu Feraiz ilminin konusu terekedir.

Terekenin Tarifi

Vefat eden kişinin geride bıraktığı menkul gayr-ı menkul mallar, altın, gümüş ve diğer paralar, eşyalar ve benzeri şeylerin

tümüne tereke denir. Bunları hak sahiplerine paylaştırmak farzdır.

Miras Hükümleriyle Amel Etmek Farzdır

Miras hükümleri; Kur'an, Sünnet ve İcma-ı ümmetle sabit olmuştur. Miras hükümleriyle amel etmek, tıpkı namaz, zekât ve benzeri emirler gibi farzdır. Bunlar Allah'ın kanunlarıdır. Allah bu kanunlarla hem havassın, hem de avamın maslahatını gözetmiştir. İnsanlar kendi, başlarına düşündükleri şeylerde hayır murad etseler de Allah'ın koyduğu hükümler onlar için daha hayırlıdır, daha yararlıdır.

İşte bunlar Allah'ın hudutlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, Allah o kimseyi (ağaçlarının) altından nehirler akan cennetlere yerleştirir. O cennetlerde ebedî kalıcıdırlar. Bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eder, Allah'ın hududunu (koyduğu yasaları) çiğnerse, Allah, ebedi kalmak üzere onu cehenneme sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır. (Nisa/13-14)

Allah ve Kasûlü bir işe ruıkıım verdikleri zaman mümin erkekle mümin kadın için kendi işlerinden "dolayı Allah'ın, ve Rasûlü'nün hükmüne aykırı olanı seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse şüphesiz o apaçık bir sapıklıkla yolunu sapıtmıştır. (Ahzab/36)

Tereke'ye Bağlı Olan Haklar

Tereke'ye bağlı olan hakların bazıları diğerinden önce gelir. Bu haklan şöyle sıralayabiliriz:

1. Ölen kişinin borçlan

Alacaklı isterse teçhiz ve tekfinden önce alacağını tahsil edebilir. .

2. Ölen kişinin teçhiz ve tekfin masraftan

Ölen kişinin teçhiz ve tekfini, vasiyetini yerine getirmeden ve miras paylaşımından önce gelir. Zira ölünün teçhiz ve tekfini farzdır. Ancak bu hususta cimrilik ve israftan kaçınmak gerekir. Ölen kişinin hanımı veya çocuğu ondan birkaç dakika önce ölürse onların teçhiz ve tekfin masrafları da terekeden

karşılanır. Ölen kişi fakir olur da malı teçhiz ve tekfin masraflarına yetmezse, hayatta iken nafakası kimin üzerine ise teçhiz ve tekfin masrafları da onun üzerinedir. Bu da olmazsa, onun teçhiz ve tekfin masrafı beyt'ul-mal'dan karşılanır, eğer beytu'l-mal'dan da karışılanamazsa, onun teçhiz ve tekfin masrafları zenginlerden alınarak karşılanır.

Ölen Kişinin Zimmetine Bağlı Olan Borçlar

3. Ölen kişinin borçlan, teçhiz ve tekfinden sonra ödenir ve fakat vasiyetin yerine getirilmesinden ve miras dağıtımından önce gelir. Bu borçlar ister adak, kefaret gibi Allah hakkı olsun, ister para ve benzeri gibi kul hakkı olsun hüküm değişmez. Ancak AJlah hakkı, kul hakkından önce gelir.

4. Ölen kişinin vasiyetleri

Borçlar ödendikten sonra kalan malın üçte biriyle vasiyetler yerine getirilir. Vasiyet, Ümmet'in icmaına göre borçlardan sonra, miras dağıtımından önce yerine getirilir,

Kur'an-ı Kerim'de 'Ölünün yaptığı vasiyetten ve borcunun ödenmesinden sonra' buyurularak vasiyetin borçtan önce zikredilmesi, vasiyetin borçtan önce yerine getirilmesi gerektiğine delâlet etmez. Belki buna önem verilmesi gerektiğini gösterir. Çünkü mirasçıların' vasiyet konusunda gevşek davranmaları mümkündür.

Hz. Ali şöyle demiştir: ***'Rasûlullah, borcun vasiyetten önce ödenmesine hükmetti, oysa siz (Kur'an'da), vasiyeti borçtan önce okumaktasınız'.*** *(Tirmizî/2123)*

5. Miras

Miras, terekeye bağlı olan hakların sonuncusudur, mirasçılar arasında paylaştırılması gerekir.

Mirası Paylaşmanın Şartları

Mirası paylaşmanın dört şartı vardır:

1. Mirası bırakan kişinin öldüğü kesin olarak bilinmeli veya hükmen ölü olduğuna karar verilmeli veya takdiren ölü olduğuna hükmedilmelidir.

Bir kişinin takdiren ölümüne hükmetmek şudur: Annesinden ölü doğmuş veya annesi hamile iken öldürülmüş çocuk da ölü olarak çıkarılmış olursa, çocuğun cinayetten önce diri olduğuna hükmedilir, bu da kadını öldürenin bir köle vermesini gerektirir.

Bir kişinin hükmen ölü kabul edilmesi de şudur: Hâkimin, kaybolan bir kişinin öldüğüne hükmetmesi, onun kesin olarak ölmesi gibidir.

2. Miras bırakan kişi öldükten sonra mirasçının bir an için olsa da hayatta olduğunun kesin olarak bilinmesi gerekir.

3. Mirasçının, ölen kişiye akrabalık yoluyla mı, nikâh yoluyla mı, velâ yoluyla mı bağlandığını bilmek gerekir.

4. Mirasa hak kazandıran durumların ayrıntılı olarak bilinmesi gerekir.

Bu, kadı'nın bilmesi gereken bir husustur. Kadı 'Falan adam mirasçıdır' şeklindeki bir şahitliği kabul etmemeli, mirasçı olduğu söylenen kişinin, ölüye yakınlık derecesini tam olarak bilmelidir.

Mirasın Hükümleri Mirasın üç hükmü vardır:

A. Miras bırakan kişi
Başkasının kendisinden miras almaya hakkı olan ölü.

B. Varis
Bu da mirasın sebeplerinden biriyle ölüye bağlanan.

C. Tereke
Ölen kişinin bıraktığı tereke.

Mirasın Sebepleri Sebebin Tarifi

Sebebin lügat mânâsı, kendisi vasıtasıyla başka birşeye yetişmektir. Istılahı mânâsı ise varlığından varlık, yokluğundan ötürü de yokluk lâzım gelen şeydir.

Miras Kelimesinin Tarifi

Miras ve irs kelimeleri aynı mânâyı ifade ederler. Miras kelimesinin lügat mânâsı 'baki kalan mal' demektir. Masdar mânâsı 'birşeyin bir kavimden başka bir kavme intikal etmesi'

demektir. Bu, varise fiilinin mas-darıdır. İrs bazen mevrus yani 'miras olarak elde edilen şey' mânasına da kullanılır. Turas mânâsında da kullanılır. Bunun lügat mânâsı 'geri kalan' demektir.

Siz turası (mirası) helâl-haram ayırmadan yer yutarsınız. (Fecr/19)

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: ***Bulunduğunuz meşairde vakfelerinizi yapınız. Siz babanız İbrahim'in irs'i (mİrası, âdeti, dininden bir bakiye) üzerinde bulunuyorsunuz***. *(Ebu Dâvud/1919, Tirmizî/883, İbn Mâce/3011, Neseî, V/255)*

irs (miras) şer'î bir haktır ve tecezzi etmeye (bölünmeye, parçalanmaya) kabiliyeti vardır. Bu hakkın sahibi öldüğünde, onun hakkı başka hak sahiplerine geçer.

Mirasın sebepleri dörttür.

1. Neseb (Soy)

Neseb vasıtasıyla anne-baba mirasçı oldukları gibi erkek ve kız kardeşler, ana-baba bir kardeşlerin çocukları, baba bir olan kardeşlerin çocukları gibi anne ve baba vasıtasıyla ölüye yakın olanlar da mirasçı olurlar.

2. Nikâh

Nikâh 'sahih olan evlilik akdi' demektir. Bu evlilikte cinsî münasebet gerçekleşmese dahi eşler birbirleriyle evli sayılırlar. Ric'î talakla boşanan ve iddet bekleyen eşler de birbirine mirasçı olurlar. Fasid bir nikâhla evlenen eşler ise cinsî münasebette bulunmuş olsalar da birbirlerine mirasçı olamazlar. Buna binaen velisiz yapılan nikâh, şahiLs' yapılan nikâh ve muta nikâhı fasid nikâhlardandır, mirasa sebep olmazlar.

3. Velâ

Velâ lugatta yakınlık anlamına gelir. Burada köle âzad etmekten. gelen velâ kasdedilmektedir. Zira bir köleyi âzad eden kişi onun velisi olur, yani köle ile onun arasında velâ vardır. Bu, bir asabe'dir, sebebi de âzad edenin, âzad ettiği kişi üzerindeki hakkıdır. Âzad eden kişi bu haktan, âzad ettiği kişiye bağışladığı nimetten ötürü, âzad ettiği köleye -İster erkek, İster kadın olsun-

mirasçı olur. Ayrıca âzad eden kişinin asabeleri de âzad edilen köleye mirasçı olabilirler.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Velâ nedeniyle olan yakınlık, neseb nedeniyle olan yakınlık gibidir. *(İmam Ahmcd, Müsned, 1/191, 194)*

Fakat âzad edilen köle, hiçbir durumda âzad edenin mirasçısı olamaz.

4. İslâm

Bir Müslüman ölür de yukarıda zikredilen şartları haiz bir mirasçısı da olmazsa, onun terekesi beyt'ut-mal'a kalır. Bunun delili şu hadîstir: ***Kim bir yük (çocuk, borç) bırakırsa, o bana aittir. Kim bir mal bırakırsa, o mirasçılarınındır. Ben mirasçısı olmayanın mirasçısıyım ve diyetini de ben veririm.*** *(Ebu Dâvud/2956, (Mikdarn b. Mâdikcrb'den sahih senedle)*

Yani onun borçlarını öder, diyetini veririm. Hz. Peygamber'in bu mirası şahsı için almadığı malumdur. Hz. Peygamber, mirasçısı olmayanın mirasını alıp onu Müslümanların maslahatı için sarf ederdi. Halife, mirasçısı olmayanın terekesini beyt'ul-mal'a koyabileceği gibi, uygun gördüğü bir kişiye de verebilir; ancak beyt'ulmal mukaddemdir.

Şafii Mezhebinin Müteahhir Uleması'nın Beyt'ul-Mal Hakkındaki Görüşleri

Şafii mezhebinin müteahhir uleması, mirasçısı olmayan kişinin terekesinin beyt'ul-mal'a devredilemeyeceği görüşündedir. Beyt'ul-mal'ın mirasçı olarak kabul edilebilmesi için muntazam olması, yani beyt'ul-mal'da bulunan malların şer'î ölçülere uygun olarak sarf edilmesi gerekir. Oysa bugün beyt'ul-mal muntazam değildir. Hatta onun Hz. İsa gelinceye kadar intizama sokulacağından da ümitsizdirler. Bu nedenle ölen kişinin terekesinin uzak akrabalara verilmesi ve beyt'ul-mal'a devredil-memesi gerektiğini söylemişlerdir.

İmam Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Hüseyin er-Râhi -ki İbn Muvaffakuddin diye şöhret bulmuştur.

Rahabiyye isimli manzumesinde şöyle diyor: 'Mirasın

sebebi üçtür: Nikâh, velâ ve neseb. Bunların üçünden başka mirasın sebebi yoktur'.

Dikkat edilirse Beyt'ul-Mal o zaman bile mirasçı olarak sayılmamıştır.

Mirasın Mânileri

Lugatta mâni iki şeyin arasına giren duvar, perde gibi engele denir. Istılahı mânâsı İse 'varlığı yokluğu gerektiren, fakat yokluğu ne varlık, ne de yokluk gerektirmeyen şey' demektir. Bunun misali köleliktir. Bir kişide kölelik varsa, köleliğin varlığından ötürü mirasçılığın olmaması gerekir. Fakat kölelik yoksa, mutlaka miras verilmesi veya verilmemesi diye birşey söz konusu olmaz.

Mirasın mânileri üçtür.

A. Köleliğin her çeşidi

Bu, hükmî bir aczdir; zira kişi küfrü sebebiyle bu duruma düşmektedir.1 Nitekim bu durum mirasçı olmaya iki taraftan da engeldir; yani köle hiç kimseye mirasçı olamaz. Çünkü mirasçı olması halinde aldığı miras efendisinin olacaktır. Oysa efendisi mirası bırakan kişinin yabancısıdır. Diğer taraftan başkası da köleye mirasçı olamaz, çünkü kölenin malı olmaz. Onun malı efendisinindir. Ancak kısmen hür, kısmen de köle olan kişi bu hükümden istisna edilmiştir, çünkü o hür olduğu zamandaki çalışmasıyla mülk edinebilir ve bu tür köleye mirasçı olunduğu gibi, o da mirasçı olabilir.

B. Katil

Birisini öldüren kişi -ister kasten, ister kazaen öldürmüş olsun- öldürdüğü şahsa mirasçı olamaz. Hatta onun ölümü için emir (hüküm) vermiş, ölümüne sebep olan bir konuda şahitlik etmiş veya onun aleyhine şahitlik yapanı tesviye etmiş olsa da o kişiye mirasçı olamaz. Çünkü kati, nesebi (akrabalığı, yakınlığı) keser, yok eder. Muvalat ise irs'in sebebidir, o kesildi mi mirasçılık ortadan kalkar.

Kâfirler savaş esnasında esir düştüklerinde köle edilirlerdi. (Yayıncının notu)

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Akrabasını öldüren kişiye (mirastan) birşey yoktur."*** *(Ebu Dâvud/4564*

Yakınını öldüren katil vâris olamaz. *(Ebu Dâvud/4564*

Fakat maktul (öldürülen kişi) katile mirasçı olabilir. Meselâ çocuk babasını yaralasa, bu yara da babasının ölümüne sebep olsa, fakat çocuk babasından önce ölse, babası kendisini öldüren evladına mirasçı olabilir. Çünkü babayı mirastan menedecek bir durum sözkonusü değildir.

C. İslâm ve küfür olmak üzere ayrı dinlere mensup olmak

Bir kâfir bir Müslümana, bir Müslüman da bir kâfire mirasçı olamaz. Çünkü aralarındaki velâ kesilmiştir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***Müslüman kâfire, kâfir de Müslümana mirasçı olmaz.*** *(Buhari/6383, Müslim/16l4)*

İslâm'dan irüdî.t eden kişi, hiçbir Müslümandan miras alamaz, hiçbir Müslüman da ondan miras alamaz. Onun malı -ister mürted olduktan sonra kazanmış olsun- ganimet sayılır ve beyt'ul-mal'a aktarılır. Kâfirler ise dinleri değişik de olsa birbirlerine mirasçı olabilirler. Meselâ bir hristiyan bir Yahudiye, bir Yahudi bir mecusiye, bir mecusi bir putpereste mirasçı olabilir. Zira küfür tek millettir.

Artık haktan sonra sapıklıktan başka ne var? O halde nasıl döndürülüyorsunuz? (Yunus/32)

Fakat fakihler, bu hükümden zımmî kâfiri istisna etmişlerdir; yani zımmî kâfir harbî kâfirden, harbî kâfir de zımmî kâfirden miras alamaz, isterse ikisi de Yahudi veya hristiyan olsun. Çünkü aralarındaki yakınlık kesilmiştir.

Erkeklerden Mirasçı Olanlar

Erkeklerden nikâh, neseb ve velâ yoluyla mirasçı olanlar on kısımdır:

1. Ölen kişinin oğlu
2. Ölen kişinin -ne kadar aşağı inerse insin- oğlunun oğlu
3. Ölen kişinin-babası
4. Ölen kişinin -ne kadar yukarı çıkarsa çıksın- baba tarafından dedesi

5. Ölen kişinin -ana-baba bir veya baba bir veya ana bir- kardeşi.

Her ne kadar payları değişik olsa da Allah Teâlâ kardeşleri mirasçı kılmıştır.

6. Ölen kişinin ana-baba bir olan kardeşinin ve baba bir olan kardeşinin oğlu

Ölen kişinin ana bir kardeşinin oğlu ise zevi'l-erham (uzak akraba) olduğundan miras payı yoktur.

7. Ana-baba bir olan ve baba bir olan amca Anne tarafından olan amca ise uzak akraba sayılır.

8. Ana-baba bir olan amcanın ve baba bir olan amcanın oğlu

Ana tarafından olan amcaoğlu uzak akraba sayıldığından mirastan pay alamaz.

9. Ölen kişi kadınsa, onun kocası

10. Köleyi âzad eden efendi ve onun asabeleri Maddelerdeki sınıflar ayrılırsa onbeş sınıf olur.

Kadınlardan Mirasçı Olanlar

Kadınlardan nikâh, neseb ve velâ sebebiyle mirasçı olanlar yedi sınıftır. Maddelerdeki sınıflar ayrılırsa on sınıf olur. Bunları da şöyle sıralayabiliriz:

1. Ölenin kızı
2. Ölenin -ne kadar aşağı inerse insin- kızının kızı
3. Ölenin annesi
4. Ölenin -baba veya anne tarafından- nineleri
6. Ölenin hanımı veya hanımları
7. Öleni âzad eden kadın.

Tüm Erkek Mirasçıların Bir arada Bulunması

Söz konusu tüm erkek mirasçılar bir arada iseler onlardan ancak üç sınıf mirasçı olur. Çünkü bu üç sınıf hiçbir zaman terekeden tamamen mahrum olacak şekilde hacbedilemezler. Bu üç sınıf olduğunda, diğer mirasçılar icma-ı ümmetle sakıt olurlar, çünkü onlar hacbolurlar. Bu üç sınıf ise baba, oğul ve kocadır.

Tüm Kadın Mirasçıların Bir arada Bulunması

Mirasçı olan kadınların tümü bir arada iseler, onlardan

ancak beş sınıf mirasçı olabilir. Bunlar ölenin kızı, oğlunun kızı, annesi, ana-baba bir kız kardeşi ve hanımıdır.

Erkek ve Kadın Mirasçıların Tümünün Bir arada Bulunması

Ölen kişinin erkek ve kadın mirasçılarının tamamı bir arada iseler, onlardan yalnız beş sınıf mirasçı olur, diğerleri miras alamazlar. Mirasçı olan beş sınıf işe ölenin oğlu, kızı, babası, annesi ve ölen erkekse hanımı, ölen kadınsa kocasıdır.

Bir Mülâhaza

Fakihler Şöyle demişlerdir: Erkeklerden tek bir mirasçı olursa, mirasın tamamını alır, fakat koca ye ana bir olan kardeş bundan istisnadır (ölen kişiyi âzad eden kadın tek başına mirasın tamamını alır)

İrs'in Çeşitleri

İrs farz ve asabe yoluyla olmak üzere iki çeşittir.

Farz'ın Lügat ve Istılahı Mânâsı

Farz lugatta kesmek, takdir etmek anlamına gelir. Farz'ın ıstılahı mânâsı ise mirasçı için şer'an takdir edilen paydır. Bu pay ancak reâ ile yani geride kalan mirası tekrar vermek suretiyle artar, avl ile de eksilir.

Mirasçı İçin Allah'ın Kitabı'nda Takdir Edilen Paylar.

Allah'ın Kitabı'nda takdir edilen pay; terekenin yarısı (1/2), 1/4'i, 1/8'i, 2/3'si, 1/3'i ve 1/6'i olmak üzere altı tanedir. Şöyle de denebilir: 'Terekenin yansı, 2/3'si, onların yarısı, onların yarısının yarısı'. Şöyle de denilebilir: 'Terekenin 1/4'i, 1/3'i ve bunların her birisinin iki misli ve her birisinin yarısı'. Başka şekilde de ifade edilebilir.

İctihad ile Takdir Edilen Pay

Âlimler, Kur'an'da bildirilen bu altı paya bir pay daha eklemişlerdir. Geri kalan kalanın 1/3'ine, dede ölen kişinin kardeşleriyle, anasıyla, babasıyla, eşlerden birisiyle beraber mirasçı olur. Bunun izahı -Allah'ın izniyle- ileride gelecektir.

Ta'sib'in (Asebe'nin) Mânâsı

Asebe'nin lügat mânası 'baba tarafından gelen akraba1 demektir. Bu akrabalara asabe denilmiştir, çünkü bunlar ölen kişinin etrafını çevirenlerdir. Bir şeyin etrafını çeviren herşey için bu tabir kullanılır. Meselâ başın etrafım saran, çeviren sarığa asabe denir. Bazıları 'Baba tarafından gelen akrabalara asabe denilmesinin sebebi, onların birbirleriyle takviye edilmesidir' demişlerdir.

Asabe'nin ıstılahı mânâsı ise tek olduğunda terekenin tümünü alan, tek olmadığında ise pay sahiplerinden geri kalanların paylarını alan akrabadır. Ancak pay sahipleri paylarını aldıktan sonra geriye birşey kalmazsa kendisi sakıt olur.

Pay Sahipleri Mirasta Öne Alınır

Mirasta asabeler ve pay sahipleri olmak üzere iki sınıf vardır. Pay sahipleri diğerlerine takdim edilir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Miras paylarını (Kur'an'da bildirilen) sahiplerine veriniz. Bu paylardan geri kalan herhangi bir şey de baba tarafından en yakın olan erkeğe aittir. *(Buhari/6351, Müslim/1615, (İbn Abbas'tan)*

Terekenin Yarısını Alan Kişiler ve Onlarda Bulunması Gereken Şartlar

Terekenin yarısını alan kişiler ve onlarda bulunması gereken şartlar şunlardır: Kadın ölürse kocası onun terekesinin yarısını alır. Ancak ölen karısının -ne kendisinden, ne bir başkasından, hatta ne de zinadan-çocuğu olmaması şartıyla malının yansını alabilir. Bu hükmün delili şu ayettir: ***Eğer çocukları da yoksa hanımlarınızın bıraktığı malın yarısı (sizindir). (***Nisa/12)

1. Oğulun oğlu -icma-ı ulema'ya göre- oğul gibidir.

Veled kelimesi, hem öz oğulu, hem de torunu kapsar. Lafız burada hem hakikî hem de mecazî mânâda kullanılmıştır.

2. Ölen kişinin kızı

Ölenin kızının terekenin yarısını alması için iki şart vardır:

a. Tek kız olmalıdır.

b. Beraberinde onu asabe yapacak kardeşi bulunmamalıdır.

Bu şartlara sahip olan kız, terekenin yarısını alır. Bunun delili şu ayettir: ***Eğer (kız çocuk) bir tane ise ona (terekenin) yarısı düşer***. (Nisa/11)

3. Ölenin oğlunun kızı

Bu da üç şartla terekenin yarısını alır:

a. Tek olmalıdır.

b. Beraberinde onu asabe yapacak kardeşi bulunmamalıdır.

c. Onunla beraber ölen kişinin -erkek veya kız- çocuğu olmamalıdır.

Ölen kişinin oğlunun kızı bu şartlara sahip olduğunda icma ile terekenin yansını alır. Şöyle denmiştir: 'Oğulun evladı ister erkek, ister kız olsun, mirasta babalarının yerine kaim olurlar'.

4. Ölenin ana baba bir olan kız kardeşi Bu da dört şartla terekenin yarısını alır:

a. Ölenin oğlu, kızı, oğlunun oğlu veya kızının kızı gibi çocukları olmamalıdır.

b. Ölenin, babası ve dedesi gibi mirasçısı olmamalıdır.

c. Tek olmalıdır.

d. Beraberinde onu asabe yapacak kardeşi olmamalıdır. Ölenin kız kardeşinin terekenin yarısını alacağının delili şu ayettir: ***Eğer bir erkek çocuksuz olarak vefat ederse, yalnız (ana baba bir veya sadece baba bir olan) bir kız kardeşi varsa, ona, bıraktığı malın (terekenin) yarısı verilir***. (Nisa/176)

5. Ölenin baba bir olan kız kardeşi

Ölenin baba bir olan kız kardeşinin terekenin yarısını alabilmesi için şu beş şarta sahip olması gerekir: Bu beş şartın dördü yukarıda (ana-baba bir olan kız kardeşin şartlarında) geçmişti. Beşinci şart ise ölenin ana baba bir erkek veya ana-baba bir kız kardeşi olmamasıdır. Ölenin baba bir kız kardeşinin bu şartlara sahip olduğunda terekenin yarısını alacağının delili, yukarıda ana-baba bir olan kız kardeşin terekenin yansını

alacağına dair zikrettiğimiz ayettir. Çünkü ayette geçen kız kardeş, icma-ı ulema ile hem ana-baba bir olan, hem de baba bir olan kız kardeşe delâlet eder.

Terekenin 1/4'ini Alan Kişiler ve Bunlarda Bulunması Gereken Şartlar

Terekenin 1/4'ini -gerekli şartlara sahip olduktan sonra- alan iki sınıf şunlardır:

1. Ölenin kocası

Kocanın, ölen hanımının terekesinin 1/4'ini alabilmesi için, ölen hanımının, kendisinden veya bir başkasından erkek veya kız çocuğu olmalı veya erkek çocuğunun evladı olmalıdır.

Bunun delili şu ayettir: ***Eğer (hanımlarınızın) çocukları varsa, (bıraktığı terekenin) 1/4'i sizindir.*** (Nisa/12)

Daha önce miras ve hacb meselesinde, oğulun evladının oğul gibi olduğunu belirtmiştik,

2. Ölenin karısı veya karıları

Ölenin karısı veya kanlan, kocaları çocuksuz olarak öldüğünde terekenin 1/4'ini alırlar. Bunun delili de şu ayettir: ***Eğer çocuğunuz yoksa bıraktığınız malın 1/4'i eşinizindir.*** (Nisa/12)

Terekenin l/8'ini Alan Kişiler ve Bunun Şartları

Ölen kişinin terekesinin 1/8'ini sadece hanımı veya hanımları alabilir. Bunun şartı da ölen, kişinin erkek veya kız çocuğunun olması veya çocuğunun evladı olmasıdır. Bunun delili de şu ayettir: ***Eğer çocuğunuz varsa (bıraktığınız malın) sekizde biri eşinizindir***. (Nisa/12)

Terekenin 2/3'sini Alacak Kişiler ve Bunun Şartları

Terekenin 2/3'sini alacak olanlar dört sınıftır. Her sınıfın da birtakım şartları vardır:

1. Ölen kişinin iki veya daha fazla kızı

Ölenin iki veya daha fazla olan kızlarının terekenin 2/3'sini almalarının şartı, onları asabe yapacak kimsenin, yani ölenin oğlunun olmamasıdır. Bu şarta sahip olan. kızların

terekenin 2/3'sini alacaklarının delili şu ayettir: ***Eğer kız çocukları ikiden fazlaysa terekenin 2/3'si onlarındır.*** (Nisa/İl)

Kızlar, iki de olsa, ikiden fazla da olsa terekenin 2/3'sini alırlar. Hz. peygamber, ***Sa'd'ın iki kızına babalarının terekesinin 2/3'sini vermiştir.*** *(Tirmizî/2093, Hâkim, İV/334)*

2. Ölenin oğlunun iki veya daha fazla kızı Bunlar iki şartla malın 2/3'sini alırlar:

a. Onları asabe yapacak bir kardeşleri olmamalıdır.

b. Ölenin erkek veya kız çocuğu olmamalıdır.

Ölenin oğlunun iki veya daha fazla kızlarının terekenin 2/3'sini alacaklarının delili kıyastır; yani ölenin kız torunları, ölenin kızlarına kıyas edilmiştir veya bunlar benat (kızlar) kelimesinin kapsamına girerler. Çünkü bu lafız hem hakikî hem de mecazî mânâda kullanılmaktadır.

3. Ölenin ana-baba bir olan iki veya daha fazla kız kardeşi Bunlar üç şartla terekenin 2/3'sini alırlar:

a. Onları asabe yapacak bir kardeşleri olmamalıdır,

b. Ölenin erkek veya kız çocuğu olmamalıdır.

c. Ölenin baba veya dede gibi bir mirasçısı olmamalıdır.

Ölenin ana-baba bir olan iki veya daha fazla kız kardeşlerinin, terekenin 2/3'sini alacaklarının delili şu ayettir: ***Eğer kız kardeşleri iki ise, onlara, bıraktığı malın 2/3'si düşer.*** (Nisa/176)

4. Ölenin baba bir olan iki veya daha fazla kız kardeşi

Bunlar da dört şartla terekenin 2/3'sini alırlar: Üç şartı, yukarıda ana-baba bir olan kız kardeşler hakkında geçmişti. Dördüncü şart işe ölenin ana-baba bir olan erkek, kardeşinin veya ana-baba bir olan bir kız kardeşinin olmamasıdır. Ölenin baba bir olan iki veya daha fazla kız kardeşinin, terekenin 2/3'sini alacağının delili icma'dır; zira icma'ya göre söz konusu ayet sadece ana-baba bir ve baba bir olan kız kardeşler hakkındadır, ana bir olan kız kardeşler hakkında değildir.

Cabir b. Abdullah şöyle anlatıyor: *"Ben hastalanmıştım,*

Rasûlullah ziyaretime geldiğinde beni baygın vaziyette buldu. Sonra beraberinde Ebubekir olduğu halde yaya olarak (tekrar) bana geldiler. Rasûlullah abdest aldı ve abdestinin suyundan (bir miktar) benim başıma döktü. Hemen ayıldım. Sonra 'Ey Allah'ın Rasûlü! Malım hakkında ne karar vereyim veya servetimi ne yapayım?' dedim. Bana hiç cevap vermedi". Cabir'in dokuz tane kız kardeşi vardı. Nihayet miras ayeti denilen şu ayet nazil oldu; ***Senden (kelâle hakkında) fetva isterler. Onlara de ki: 'Allah size kelâle (babası ve çocukları olmayan kimse) hakkında fetva veriyor: Eğer bir erkek çocuksuz olarak vefat ederse, yalnız (ana-baba bir veya sadece baba bir olan) bir kız kardeş varsa, ona, bıraktığı malın yarısı verilir. Kız kardeşi çocuksuz ölürse, erkek kardeş onun mirasçısı olur (malın hepsini alır). Eğer kız kardeşleri iki tane ise, onlara, bıraktığı malın 2/3'si düşer. Eğer erkek ve kız kardeşler mirasçı kalmış ise, erkek, kadının iki hissesi kadar alır. Allah sapıtmamanız için size hükümleri açıklıyor. Allah her şeyi bilendir.*** (Nisa/176) Cabir b. Abdullah 'Bu ayet benim hakkımda nazil oldu' demiştir. *(Tirmizî/2098)*

Terekenin 1/3'ini Alacak Olanlar ve Bunun Şartları

Terekenin 1/3'ini alacak olanlar iki sınıftır:

1. Ölenin annesi ölenin annesi iki şartla terekenin 1/3'ine sahip olur:

a. Ölen kişinin erkek veya kız çocuğu olmamalı, erkek veya kız çocuğa torunlar da dahildir.

b. Ölenin ana-baba bir veya baba bir veya ana bir kardeşi olmamalıdır.

Ölenin annesinin, zikredilen şartlara sahip olduğunda terekenin 1/3'ini alacağının delili şu ayettir: ***Eğer (ölenin öz) çocuğu yoksa ve ana-baba mirasçı olursa, annesine 1/3 vardır.*** (Nisa/11)

2. Ölenin birden fazla olan ana bir kardeşleri

Ölenin birden fazla olan ana bir kardeşleri -ister erkek, ister kız olsun- terekenin 1/3'ini eşit şekilde paylaşırlar. Burada erkek ile kız arasında fark yoktur. Ölenin birden fazla olan ana

bir kardeşlerinin, terekenin 1/3'ini alabilmeleri için şu şartların bulunması gerekir:

a. Ölenin oğlu, kızı, oğlunun oğlu, oğlunun kızı gibi bir mirasçısı olmamalıdır.

b. Ölenin baba ve dede gibi mirasçı olacak kimsesi olmamalıdır.

Ölenin birden fazla olan ana bir kardeşlerinin, terekenin 1/3'ini alacaklarının delili şu ayettir: ***Eğer kardeşler birden fazla iseler, hepsi vasiyet ve borç çıktıktan sonra zarara uğratılmış olmaksızın terekenin 1/3'inde ortaktırlar.***(Nisa/12)

Ayette geçen '1/3'inde ortaktırlar' ibaresinin zahirinden, 1/3'in aralarında eşit bir şekilde paylaştırılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Ölenin kardeşleri bulunduğu halde dede bazen terekenin 1/3'ini alır. Bunun tafsilatı dede ve kardeşler bahsinde -Allah'ın izniyle- beyan edilecektir.

Başa Dön

Terekenin 1/6'ini Alacak Olanlar ve Bunun Şartları

Terekenin 1/6'ini alacak olanlar yedi sınıftır ve her birinin şartları vardır:

1. Ölenin babası

Ölenin babası, ölenin oğlu veya kızı veya oğlunun oğlu veya oğlunun kızı gibi mirasçıları olduğunda terekenin 1/6'ini alır. Eğer pay sahiplerinden birşey artarsa onun tamamını alır. Bu hususu -Allah'ın izniyle- ileride açıklayacağız.

2. Ölenin annesi

Ölenin annesi iki şartla terekenin 1/6'ini alır:

a. Ölenin varis olacak dalı (çocukları veya torunları) olmalıdır. (Bunu daha önce de belirtmiştik.)

b. Ölenin kardeşleri olmalıdır.

Ölenin annesi ile babasının -zikredilen şartlar olduğunda- terekenin 1/6'İni alacaklarının delili şu ayettir: ***(Ölenin) ana ve babasından herbirine, eğer ölenin çocuğu varsa, terekenin 1/6'i***

vardır. (Nisa/11)

Annenin terekenin 1/6'ini alabilmesinin şartlarından biri de şu ayette zikredilmiştir: ***Eğer (ölenin) kardeşleri varsa, terekenin 1/6'i annesinindir.*** (Nisa/11)

3. Ölenin baba tarafından dedesi

Ölenin baba tarafından dedesi, şu şartla terekenin l/6rine sahip olur:

a. Ölenin çocuğu olmalıdır.

b. Ölenin babası olmamalıdır.

Çünkü baba olursa, dedeyi mirastan mahrum eder. Çünkü ölen kişiye baba dededen daha yakındır. Dedenin terekenin 1/6'ini alacağının delili, icma ve 'Ölenin ana ve babasından her birine, eğer ölenin çocuğu varsa, terekenin 1/6'i vardır' (Nisa/l 1) ayetidir. Çünkü bazen dedeye de 1/6 verilir.

4. Ölenin ninesi veya nineleri

Nine, ister baba, ister ana tarafından olsun, bir şartla terekenin 1/6'ini alır. O şart ise hine ile beraber, ölenin annesinin bulunmamasıdır. Eğer birisi ölür de nineleri (babasının annesi ve annesinin annesi) hayatta olursa, terekenin 1/6'ini eşit şekilde paylaşırlar. Ancak baba tarafından olan nine, oğlu (ölenin babası) hayattayken mirastan pay alamaz. Zira 'Ölüye bir vasıta ile bağlanan kişi, o vasıta ortada oldukça mirastan mahrum kalır' kaidesi vardır.

Ölenin ninesinin veya ninelerinin, şartlar bulunduğunda terekenin 1/6'İni alacaklarının delili şu hadîstir: ***'Hz. Peygamber, (ölenin) iki ninesine terekenin 1/6'ini verdi'*** *(Hâkim, Müstedrek, IV/340)*

Kabisa b. Züveyb şöyle rivayet etmektedir: "Bir nine Ebubekir'e gelerek ondan mirasını istedi. Ebubekir ona 'Allah'ın Kitabı'nda sana hiçbir hisse yok, Rasûlullah'ın Sünneti'nde de sana hiçbir hisse yok; maamafih sen dön de ben (meseleyi) bazı kişilerden soruşturayım' dedi. Ebubekir, (meseleyi) bazılarına sorunca Mugire b. Şube, 'Rasûlullah'ın yanında bulundum; nineye 1/6 hisse verdi' dedi. Ebubekir 'Seninle beraber (bunu

duyan) başkası var mı?' diye sordu. Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme ayağa kalkarak Mugire b. Şübe'nin sözlerini tekrarladı. Bunun üzerine Ebubekir nineye terekeden 1/6 hisse verdi.

Sonra başka bir nine, Ömer b. Hattab'a gelerek ondan mirasını İstedi. Hz. Ömer ona şöyle dedi: ***'Allah'ın Kitabı'nda sana hiçbir hisse yok. Fakat (senin alacağın) işte o altıda birdir. Eğer ikiniz bir araya gelirseniz aranızda müşterektir ve hanginiz tek başına bulunursa onundur"(****Tirmizî/2102)*

Evet âlimler, bir nineye 1/6 hisse verileceği, eğer nine iki tane olursa l/S hissenin ikisine paylaştırılacağı hususunda icma etmişlerdir.

5. Ölenin oğlunun kızı veya kızları

Ölen kişinin oğlunun kızı veya kızları, üç şart mevcut olduğunda terekenin İ/6'ini alırlar:

a. Ölen kişinin oğlunun kızı veya kızları, ölenin kızıyla beraber olmalıdır (ölen kişinin kızı olmamalıdır).

b. Ölen kişinin erkek çocuğu olmamalıdır.

c. Ölen kişinin oğlunun kızını veya kızlarını asabe yapacak biri, meselâ oğlunun oğlu olmamalıdır.

Bu şartlar bulunduğunda oğulun kızı veya kızları terekenin 1/6'ini alırlar. Rivayet edildiğine göre Ebu Musa'ya Ölünün kızına, oğlunun kızına ve kız kardeşine ait miras hisseleri sorulduğunda Ebu Musa şöyle demiştir: 'Terekenin yarısı ölünün kızına, diğer yarısı da kız kardeşine aittir. Abdullah b. Mes'ud'a git (bu meseleyi ona da sor), sanırım o da benim gibi hüküm verecektir!'

Mesele İbn Mes'ud'a sorulup, Ebu Musa'nın cevabı ve onun tarafından gönderildiği haberi verilince, Abdullah b. Mes'ud 'Eğer ben oğulun kızını mirastan mahrum edersem, elbette dalâlete düşmüş olurum, hidayete erenlerden olmam!' (diye bir mukaddime ile söze başlayıp şöyle devam etti): 'Bu meselede ben Peygamber'in hükmettiği şekilde hükmederim (ki o da şudur): Ölünün kızı terekenin yansını alır, oğulun kızı da iki

1/3'i tamamlamak için 1/3 alır. Geri kalan (1/3) de kız kardeşin payı olur!'

Ravi Huzeyl şöyle dedi: "Biz Ebu Musa'ya gelip İbn Mes'ud'un fetvasını kendisine haber verince 'Aranızda bu hıbr (büyuk âlim) bulunduğu sürece bana birşey sormayınız' dedi".*(Buhari/6355)*

6. Ölen kişinin baba bir olan bir veya daha fazla kız kardeşleri

Ölenin baba bir olan bir veya daha fazla kız kardeşleri şu şartlar bulunduğunda terekenin 1/6'ini alırlar:

a. Ölen kişinin oğlu, oğlunun oğlu, oğlunun kızı gibi mirasçısı olmamalıdır.

b. Ölen kişinin babası, babasının babası gibi mirasçısı olmamalıdır.

c. Ölen **k**işinin ana-baba bir olan erkek kardeşi olmamalıdır.

d. Ölen kişinin ana-baba bir olan bir kız kardeşi olmamalıdır.

e. Ölen kişinin baba bir olan erkek bir kardı *si olmamalıdır.

Bu şartlar bulunduğunda ölen kişinin baba bir olan bir veya daha fazla kız kardeşleri terekenin 1/6'ini alırlar. Bu hükmün delili icma ve kıyastır. Ölen kişinin tek kızıyla beraber, oğlunun kızlarının da miras almalarına kıyas edilmiştir.

7. Ölen kişinin ana bir erkek kardeşi veya kız kardeşi

Ölen kişinin ana bir erkek veya kız kardeşinin terekeden 1/6 hisse alabilmeleri için şu iki şartın bulunması gerekir:

a. Ölen kişinin, ana bir erkek veya kız kardeşini hacbedecek bir yakını olmamalıdır.

b. Ölen kişinin ana bir erkek veya kız kardeşi tek olmalıdır.

Eğer birden fazla -iki, üç, dört- olurlarsa, daha önce de belirttiğimiz gibi terekenin 1/3'ini alırlar. Bunun delili şu ayettir: ***Babası, annesi ve evladı olmadığı halde vefat eden bir erkek veya kadının erkek veya kız kardeşi varsa, vasiyeti ve borcu***

çıktıktan sonra onların her birine terekenin 1/6'i düşer. Eğer kardeşler birden fazla iseler; hepsi vasiyet ve borç çıktıktan sonra zarara uğratılmış olmaksızın terekenin 1/3'inde ortaktırlar. (Nisa/12)

Mirasçılardan Terekenin 1/3'inin Sahipleri ve Terekeden Artan Malın 1/3'ini Alacak Olanlar

Terekeden artan malın 1/3'ini şu iki sınıf alır:

I. Ölenin baba tarafından dedesi

Dede, ölenin ana-baba bir olan veya baba bir olan erkek veya kız kardeşleriyle beraber olduğunda, terekeden artan malın 1/3'ini alır.

II. Ölenin annesi

Ölenin annesinin, terekeden artan malın 1/3'ini alması, umeriyyeteyn ve ğareviyyeteyn isimli iki meselede olur. Bu iki meseleye umeriyyeteyn denmesinin sebebi, Hz. Ömer'in terekeden artan malın 1/3'ini ölenin annesine vermiş olmasıdır. Buna ğareviyyeteyn denmiştir, çünkü bu mesele el/Ager denilen yıldız gibi parlak ve meşhur olmuştur. Umeriyyeteyn denen İki mesele şudur:

a) Bir kadının geride kocasını, annesini ve babasını bırakarak ölmesi,

b) Bir erkeğin geride karısını, annesini ve babasını bırakarak ölmesi.

Birinci meselede koca terekenin yarısını, anne kalan yarının 1/3'ini alır. Geriye kalan ise babanın olur. Meselâ terekenin tamamı 6 lira olsa, 3 lirasını koca, 1 lirasını anne, 2 lirasını da baba alır.

İkinci meselede ise hanım terekenin 1/4'ini, anne geriye kalanın 1/3'ini, baba da geri kalanı alır. Meselâ terekenin tamamı 12 lira olsa, 3 lirasını hanım alır, 3 lirasını da anne alır, geriye kalan 6 lirayı da baba alır.

Anne, birinci meselede 1/6, ikinci meselede 1/4 almaktadır. Fakat fakihler 1/6, 1/4 yerine, Kur'an'ın ibaresine ters

düzmemesi için "geriye kalanın 1/3'i" ifadesini kullanmışlardır.

Eğer (ölenin öz) çocuğu yoksa, ana ve babası mirasçı olursa, annesine 1/3 vardır. (Nisa/11)

Bu iki meselede anneye, geri kalan malın 1/3'inin verilmesinin sebebi şudur: Anneye terekenin 1/3'i verilirse, ölen kişinin ilk nesebi olan babadan fazla almış olur; yani baba bir pay alırken anne iki pay almış olur.

İkinci meselede ise baba fazla alır; anne 4 pay alır ki bu terekenin, üçte biridir, baba ise 5 pay alır, bu da terekenin geri kalanıdır.

Erkek ile kadın aynı derecede eşit olurlarsa, şeriatta esas olan kadına erkeğin payının yarısı kadar verilmesidir. Meselâ ölen kişinin hem oğlu, hem de kızı olursa erkek 2, kız ise 1 hisse alır. İşte bu kaideye binaen anneye, baki kalanın 1/3'i verilmiştir. Nitekim Hz. Ömer böyle hükmetmiş, ashabın cumhuru da ona muvafakat etmiştir.

Başa Dön

Ta'sib'le (Asabe'de) Miras

Daha önce asabe'nin, kişinin erkek akrabaları olduğunu, onlara bu ismin verilmesinin kişiyi çepeçevre sarmış olmalarından, ona kuvvet yerip destek olmalarından kaynaklandığını söylemiştik. Yine asabe tek olduğunda terekenin tümünü, pay sahipleriyle beraber olursa pay sahiplerinin paylarından geri kalanı alacağını söylemiştik.

Asabe çoğuldur, tekili ise asib'dir. Fakat fakihler çoğul olan asabe kelimesini tekil yerine kullanmışlardır. Çünkü asabe tek olduğunda, bir topluluk gibi terekenin tamamını alır.

Asabe Yoluyla Mirasın Meşruiyeti

Asabe yoluyla mirasın meşru olduğuna hem Kur'an, hem de Sünnet delâlet etmektedir.

Allah çocuklarınız hakkında, erkeğe iki kadının payı kadar pay vermenizi tavsiye eder (emreder). (Nisa/11)

Eğer erkek ve kadın kardeşler mirasçı kalmış ise erkek kadının iki hissesi kadar alır. (Nisa/176)

Bu iki ayet ölen kişinin oğlunun ve kardeşinin asabe yoluyla mirasçı olduğuna ve bunlardan birinin bulunması halinde ölenin kız kardeşini de asabe yapacağına delâlet eder.

Asabe yoluyla mirasın meşruiyetinin Sünnet'ten delili ise şu-hadîstir:

Mirası (Kur'an'da bildirildiği gibi) sahiplerine dağıtın. Geriye kalanı da ölenin en yakın erkek akrabasına verin.

Asabe'nin Kısımları

Asabe biri neseb'den, diğeri de sebeb'den olmak üzere iki kısımdır. Sebep nedeniyle asabe olmak, köleyi âzad etmekle olur. Köleyi âzad eden kişi veya kişiler ortada olmadığı zaman onların asabeleri köleye asabe olurlar. Fakat bunlarla köleyi âzad eden kişinin arasındaki nesebe bir kadın girmemelidir. Ancak burada bu konuya dalmayacağız; zira bu" hususun hemen hemen hiçbir örneği mevcut değildir. Bu, geçmiş tarihlerde kalmış bir meseledir ve insanların çoğu bu mesele hakkında bilgiye ' muhtaç değildir.

Neseb'den Gelen Asabeler

Neseb'den gelen asabeler, erkek varisler bahsinde saydığımız kişilerdir. Ancak onlardan ölen kadın ise kocası ve ölenin ana bir olan kız kardeşi istisna edilmiştir. Bunlar pay sahibidirler. Bu bakımdan ölen kişinin babası, dedesi, oğlu, oğlunun oğlu, ana-baba bir olan kardeşi, baba bir olan kardeşi, ana-baba bir olan kardeşinin oğlu, baba bir olan kardeşinin oğlu, ana-baba bir olan amcası, baba bir olan amcası, ana-baba bir olan amcasının oğlu, baba bir olan amcasının oğlu o kişinin asabesidir. Ölen kişinin mirasçısı olmaz da asabelerinden biri olursa, terekenin tümünü alır. Eğer ölen kişinin mirasçıları olur, bir de asabesi olursa, asabe terekeden artan malı alır. Asebelerden bir kısmının ise -baba, dede gibi- miras payları vardır.

Neseb'den Gelen Asabe'nin Kısımları

Neseb'den gelen asabe üç kısımdır:

I. Bizzat asabe olan

II. Başkası vasıtasıyla asabe olan

III. Başkasıyla beraber asabe olan Şimdi bunları teker teker inceleyelim.

ı. Bizzat Asabe Olan

Bizzat asabe olan, ölünün nesebinden gelen, fakat ölü ile arasında herhangi bir kadın bulunmayan kişidir. Bunların bahsi daha önce geçmişti.

Bizzat Asabe Olan Kişinin Neseb Cihetleri

A. Oğulluk ciheti

Bunlar Ölen kişinin dallarıdır (evlatlarıdır). Ölen kişinin oğlu, oğlunun oğlu gibi ne kadar aşağı inerse insin erkek soyu onun asabesidir.

B. Babalık ciheti

Bunlar da ölen kişinin babası, dedesi, dedesinin dedesi gibi asıllarıdır.

C. Kardeşlik ciheti

Bunlar da ölünün babasının dallarıdır. Fakat bunlarla ölen kişi arasındaki nesebe- bir kadın girmez. Meselâ ana-baba bir olan kardeş, baba bir olan kardeş, ana-baba bir olan kardeşin oğlu, baba bir olan kardeşin oğlu gibi.

D. Amcalık ciheti

Bunlar ölen kişinin dedesinin dallandır. Yine onlarla ölen kişi arasında herhangi bir kadın yoktur. Meselâ ana-baba bir olan amca, baba bir olan amca, ana-baba bir olan amcanın oğlu, baba bir olan amcanın oğlu gibi.

Bizzat Asabe Olan Kişinin Mirasçı Olması Şu Temeller Üzerine Bina Edilir

a. Geride kalan cihetin herhangi bir ferdi, kendisinden önceki cihetin bir ferdi olursa mirasçı olamaz.

Çocuklar ve çocukların çocukları varken baba ve dede, babaları varken erkek ve kız kardeşler, erkek kardeş varken amcalar asabe yoluyla mirasçı olamazlar.

b. Akrabaların tümü baba ve dede, oğul ve oğulun oğlu,

kardeş ve kardeşin oğlu, amca ve amcanın oğlu gibi aynı cihetten olursa asabe yoluyla mirasçı olamazlar.

Meselâ ölen kişinin dedesi ve babası hayatta ise dede torunun mirasından asabe yoluyla pay alamaz. Oğulun oğlu, oğulla beraber olursa asabe yoluyla bir şey alamaz. Diğer asabeler de bunlara kıyas edilir. Diğer bir ifadeyle ölen kişiye bir vasıta ile yetişen kişi, o vasıta mevcut oldukça asabe yoluyla mirasçı olamaz.

c. Asabeler, akrabalık yönünden aynı olur da akrabalığın kuvvet derecesinde değişik olurlarsa, miras hususunda en kuvvetlisi diğerlerine takdim edilir.

Meselâ ana-baba bir olan kardeş, baba bir olan kardeşten, ana-baba bir olan amca, baba bir olan amcadan önce gelir.

Câberî, bu kaideyi şöyle ifade etmiştir: *'Önce takdim edilen cihet yoluyla, sonra akrabalık yoluyla, sonra akrabalığın kuvvet derecesiyle, sonra asabe yoluyla mirasçı olur.*

Başa Dön

d. Mirasçılar hem cihet, hem derece, hem de derecenin kuvveti açısından eşit olurlarsa, hepsi asabe yoluyla mirasçı olur.

Bu durumda asabelerin tümü -ölen kişinin geride kalan üç oğlu veya ölen kişinin geride kalan dört erkek kardeşi gibi- terekeyi aralarında eşit bir şekilde paylaşırlar.

II. Başkası Vasıtasıyla Asabe Olmak

Mirastan payı olup da kendisiyle beraber bir erkek kardeşi olan kadın asabe olur ve pay sahipliğinden asabeliğe geçer. Meselâ ölen kişinin kızı, erkek kardeşiyle beraber olursa veya Ölen kişinin ana-baba bir olan kız kardeşi, ana-baba bir olan erkek kardeşiyle beraber olursa asabe olur. Ana bir olan kız kardeşler bu kaideden istisnadır. Çünkü onlarla beraber olan erkek kardeş bizzat asabe olmadığı için kız kardeşlerini de asabe yapamaz. Başkası vasıtasıyla asabe olanların akrabalık derecesi, akrabalık kuvveti açısından eşit olmalıdır.

Bu bakımdan ana-baba bir olan kız kardeş baba bir olan kız kardeşiyle beraber olursa asabe olmaz, yalnız mirasta pay sahibi olur. Çünkü o, baba bir olan kardeşinden akrabalık

bakımından daha kuvvetlidir. Ölen kişinin kızı, oğlunun oğluyla beraber olursa asabe olmaz, çünkü onun derecesi torundan daha kuvvetlidir.

Ancak derecenin eşit olması kaidesinden şu durumda olan kişi istisna edilmiştir: Ölen kişinin oğlunun kızları, oğlunun oğlunun oğluyla (erkek torunun oğluyla) beraber olursa, her ne kadar bu torunun akrabalık derecesi onlardan daha zayıfsa da torunun oğlu onları asabe yapar. Ayrıca ölen kişinin iki tane kızı ve oğlunun kızları varsa, iki kız terekenin 2/3'sini alır, oğulun kızlarına terekeden birşey verilmez. Bu durumdayken ölen kişinin oğlunun oğlunun oğlu olursa, oğlunun kızlarını (yani halalarını) asabe yapar; onlarla beraber terekeden geri kalanı paylaşırlar.

Başkası vasıtasıyla asabe olmanın şartı, terekenin 2/3'sini ve yarısını alan erkek kardeşleriyle beraber olmaktır. Bunları da şöyle sıralayabiliriz:

A. Ölen kişinin oğluyla beraber kalan kızları asabe olurlar.

B. Ölen kişinin kızlarıyla beraber, oğlunun oğlu olması halinde halalarını asabe yapar.

C. Ölen kişinin ana-baba bir olan kız kardeşleriyle beraber ana-baba bir olan erkek kardeşi bulunduğunda, kız kardeşlerini asabe yapar.

D. Ölen kişinin baba bir olan kız kardeşleri, ölen kişinin baba bir olan erkek kardeşiyle bulunursa asabe olurlar.

Başkası Vasıtasıyla Asabe Olmanın Delili

Başkası vasıtasıyla asabe olunabileceğinin delili şu ayetlerdir: ***Allah çocuklarınız hakkında erkeğe iki kadının payı kadar pay vermenizi tavsiye eder (emreder).*** (Nisa/11)

Eğer erkek ve kadın kardeşler mirasçı kalmışsa erkek kadının iki hissesi kadar alır. (Nisa/176)

Ölen kişinin oğlunun kızları, ölenin kızlarına kıyas edilmiştir. Erkek ve kız kardeşler ibaresi, hem ana-baba bir, hem de baba bir kardeşleri kapsamaktadır.

III. Başkasıyla Beraber Âsabe Olmak

Başkasıyla asabe, kişinin ana bir kız kardeşleri veya kızıyla birlikte baba bir kız kardeşleri veya oğlunun kızıdır (kız torunudur).

Ölen kişinin geride iki kızı ve onlarla beraber ana-baba bir veya baba bir olan kız kardeşi kalırsa, iki kız terekenin 2/3'sini pay olarak alırlar, ana-baba bir veya baba bir olan kız kardeş ise geriye kalan malın 1/3'ini asabe yoluyla alır. Bunlar gibi ölen kişinin ana-baba bir olan kız kardeşleri veya baba bir olan kız kardeşleri, oğlunun kızıyla veya kendi kızlarıyla beraber kalırlarsa onlar da terekeyi aynı şekilde paylaşırlar.

Başkasıyla beraber asabe olmanın delili, ölen kişinin kızının, oğlunun kızının ve kız kardeşinin miras payları sorulduğunda İbn Mes'ud'un verdiği cevaptır. 'Bu meselede ben Peygamber'in hükmettiği şekilde hükmederim (ki o da şudur): ***Ölünün kızı terekenin yansını alır, oğlunun kızı da iki 1/3'i tamamlamak için 1/3 alır. Geri kalan (1/3) de kız kardeşin payı olur'*** *(Buhari/6355)*

Başa Dön

Babanın Mirastaki Durumları

Babayı, miras hususunda pay sahipleri ve asabeler arasında zikretmiştik. Babanın mirastaki durumlarını şöyle özetleyebiliriz:

1. Babanın mirastaki birinci durumu, mirastan pay sahibi olmasıdır.

Ölen kişinin oğlu, oğlunun oğlu gibi erkek çocuğu olmadığında babası mirasta pay sahibi olur.

2. Babanın mirastaki ikinci durumu ise asabe yoluyla mirastan istifade etmesidir.

Ölen kişinin oğlu, kızı, oğlunun oğlu veya oğlunun kızı gibi evlatlan olduğunda babası asabe yoluyla mirastan istifade eder.

Birinci durumun delili şu ayettir: ***Eğer (ölenin öz) çocuğu yoksa ve ana-babası mirasçısı olursa, annesine 1/3 vardır, (geri kalan da babanındır).*** (Nisa/11)

İkinci durumun delili ise şu ayettir: ***Ölen kişinin) ana ve babasından herbirine, ölenin eğer çocuğu varsa, terekenin l/6'i vardır.*** (Nisa/11)

Anneye 1/3 hisse verildikten sonra, geriye kalan mal babaya aittir. Çünkü Kur'an-ı Kerim anneye 1/3 hisse verdikten sonra, babanın hissesi hususunda sükût etmiştir. Bundan anlaşılır ki geriye kalan malı, baba asabe yoluyla elde eder.

3- Babanın mirastaki üçüncü durumu ise, mirastan hem pay alması, hem de asabe yoluyla istifade etmesidir.

Meselâ ölen kişinin geride-kızı veya oğlunun kızıyla babası da kalırsa, baba mirastan 1/6 pay alır, terekeden artanı da asabe yoluyla alır. Bunun delili şu hadîstir: ***Miras paylarını (Kur'an'da bildirilen) sahiplerine veriniz. Bu paylardan geri kalan birşey de baba tarafından en yakın olan erkeğe aittir.*** *(Buhari 351, Müslim/l6l5)*

Yukarıda zikrettiğimiz meselede baba, ölen kişiye en yakın erkek olduğundan terekeden 1/6 hisse alır, ölen kişinin kızı da payını aldıktan sonra geriye kalan mal asabe nedeniyle babaya ait olur.

Dedenin Mirastaki Durumları

Dedeyi de hem pay sahipleri, hem de asabeler arasında zikretmiştik. Dedenin de tıpkı baba gibi üç durumu vardır. Dede de bazen mirastan sadece pay alır, bazen sadece asabe nedeniyle mirastan istifade eder, bazen de mirastan hem payı olur, hem de asabe nedeniyle istifade eder. Dede, bu hususlarda aynen baba gibidir. Ancak bazı durumlarda babadan ayrılır,

Dedenin Babadan Ayrıldığı Durumlar

Dede, miras hukukunda babadan üç durumda ayrılır:

1. Ölen kişinin, dedesiyle beraber ana-baba bir veya baba bir olan erkek veya kız kardeşi varsa dedenin durumu babadan ayrılır. Baba aynı durumda olduğunda onları hacbeder (mirastan mahrum eder), dede ise onlarla beraber -ileride geleceği gibi- mirasa ortak olur.

2. Dede, Hz. Ömer'e nisbet edilen ve umeriyyeteyn diye

bilinen iki meselede babadan ayrılır.

Bu meselelerde anneyle beraber dede mirasçı olursa, anne malın 1/3'ini alır, fakat anneyle beraber baba mirasçı olursa, anne malın tümünün değil, geriye kalanın 1/3'ini alır.

3. Baba anneyi hacbeder, fakat dede anneyi hacbedemez.

Ölen kişinin babası ve babaannesi kalırsa, babaanne oğlu (baba) tarafından hacbolunur, fakat dede onu hacbedemez. Çünkü babaanne ölüye dede vasıtasıyla bağlı değildir. Nitekim dedenin durumu da kendi annesini hacbetmek hususunda baba (oğlu) gibidir. Çünkü onun (dedenin) annesi de -babaannenin babaya bağlı olduğu gibi- kendisine bağlıdır.

En doğrusunu Allah bilir.

-*- HACB -*-

(MİRASTAN MEN ETME)

Hacb Kelimesinin Tarifi

Hacb'ın lügat mânâsı menetmektir. Bu yüzden padişahın, hakimin, generalin koruyucusuna hâcib denilmektedir. Hacbedilen ise 'menedilmiş' demektir.

Hayır hayır! Muhakkak ki onlar o gün rablerinden hicabda kalacaklar (menedilecekler). (Mutaffîfîn/15)

Hacb'ın ıstlahî mânâsı ise, ölen kişinin en yakın akrabasının, diğer akrabayı tamamen veya kısmen mirastan mahrum etmesi/menetmesidir. Mirastan kısmen menetmek/mahrum etmek, diğer mirasçının payını azaltmaktır. Bu tarife binaen mirasçı olmayan bir kişinin mirastan menedilmesine ıstilahen hacb denilmez.

Hacb'ın Kısımları

Hacb, sıfatlarla ve şahıslarla hacbetmek üzere iki kısma ayrılır:

1- Sıfatlarla Hacbetmek

Mirasçı olan bir kişinin, kendisinde bulunan bir sıfattan dolayı mirastan menedilmesidir. Bu sıfatları Mirasın Mânileri

bölümünde zikretmiştik. Bunlar kölelik, kati, küfr ve irtidat'tır. Bu sıfatlarla hacbedilene mahrum denir.

2. Şahıslarla Hacbetmek

Şahıslarla hacbetmek (mirasın tamamından veya bir kısmından menetmek), ölen kişinin en yakınının daha uzak olanı mirastan mahrum etmesidir.

Şahıslarla Olan Hacb'ın Kısımları

Şahıslarla olan hacb, hacb-ı hirman (tamamen mahrum etmek) ve hacb-ı noksan (kısmen payım azaltmak) olmak üzere iki kısımdır:

A. Hacb-i Hirman (Tamamen Mahrum Etmek)

Hacb-ı hirman, kişinin mirastan tamamen menedilmesidir. Meselâ ölen kişinin bir oğlu, on tane de torunu olan, bir evlat on torunu hacbeder (mirasın tamamından mahrum eder).

B. Hacb-ı Noksan (Mirastaki Payı Küçültmek)

Hacb-ı noksan, kişinin mirastaki hissesini azaltmak demektir. Meselâ ölen kadının çocuğu varsa, kocasının hissesi malın yarısı yerine, dörtte bire iner.

Hacb-i Hirman ile Hacbolmayan Kişiler

Mirasçılardan baba, anne, oğul, kız, eğer ölen kadın ise, kocası, ölen erkek ise karısı dışındakiler hacb-ı hirman ile hacbolunabilirler. Sayılan altı sınıf ise hacb-i hirman ile hacbolunmazlar (mirastan tamamen mahrum edilmezler).

Hacb-ı Hirman ile Hacbolunan Kişiler

Yukarıda saydığımız altı sınıftan başka bütün mirasçıların hacb-ı hirman ile hacbolunacaklarını söylemiştik. Şimdi hacb-ı hirman ile hacbolunan kişileri teker teker ele alalım:

1. Dede

Dede, ölen kişinin babası hayatta ise mirastan tamamen mahrum edilir, bu dede ister pay suretiyle mirasçı olsun, ister asabe yoluyla mirasçı olsun, isterse de hem pay hem asabe

yoluyla mirasçı olsun hüküm değişmez. Çünkü baba, ölen kişiye dededen daha yakındır ve dede ölen kişiye baba vasıtasıyla bağlanır. Nitekim 'Ölüye bir vasıta ile bağlanan kişi, o vasıta ortada ise o vasıta ile hacbolunur' kaidesini daha önce zikretmiştik. Buna binaen ölen kişinin babası hayatta olmazsa, dedesi mirastan istifade edebilir.

2. Nine

Ölen kişinin annesi hayatta ise, ninesini hacbeder, ninenin baba veya anne tarafından olmasının farkı yoktur. Aynı şekilde ölenin babası da baba tarafından olan ninesini hacbeder, zira nine, ölen kişiye baba vasıtasıyla bağlanmaktadır. Ölenin hem babası, hem annesi hayatta olursa, nineleri hacbederler.

3. Babanın Ninesi

Ölen kişinin anne tarafından ninesi (anneanne) ile babasının ninesi (babaanne) kalırsa, anne tarafından olan nine, babanın ninesini hacbeder. Çünkü anne tarafından olan nine babanın ninesinden ölüye daha yakındır. Bu durumda anne tarafından olan nine terekenin 1/6'ini alır. Zira onun yakınlığı iki bakımdan daha kuvvetlidir:

a. Derece itibariyle daha yakındır.

b. Anneden ötürü daha yakındır.

Anne asıldır (köktür), nineler ise annenin dallan mesabesindedir. Fakat ölen kişinin baba tarafından ninesiyle, anne tarafından ninesi. kalırsa, babanın annesi daha yakın olur. Ancak Şafii mezhebinin meşhur görüşüne göre babanın annesi, annenin annesini hacbetmez; terekenin altıda birine ortak olurlar. Çünkü ölenin babası bile, annenin annesini hacbetmez. Öyleyse baba vasıtasıyla ölen kişiye bağlanan nine, annenin annesini hacbedemez.

4. Torunlar

Ölen kişinin çocukları, ister erkek, İster kız olsun torunlarını hacbeder. Çünkü torunlar ancak baba veya anneleri vasıtasıyla ölüye bağlanırlar veya baba onlardan daha yakın bir asabedir. Bu, âlimlerin icma ettikleri bir hükümdür.

Aynen bu şekilde ölen kişinin torunları da kendilerinden uzak olanları hacbederler. Ölen kişinin oğlunun kızları ise daha fazla hacbolunurlar; ölen kişinin iki kızı varsa, iki kız, oğulun kızlarını hacbederler. Ancak o torunların beraberinde onları asabe yapacak oğulun erkek evlatlarından biri olmalıdır. Bu erkek evladın derecesinin, onların derecesinden daha aşağı olması durumu değiştirmez.

5. Erkek ve Kız kardeşler

Ölen kişinin erkek ve kız kardeşleri, ister ana-baba bir olsun, ister baba bir olsun, isterse ana bir olsun şu kişilerle hacbolunuriar:

a. Ölenin babası ile

b. Ölenin oğlu ile

c. Ölenin oğlunun oğlu ile

Bu, âlimlerin icmaı ile sabit olan bir hükümdür. Çünkü babalık ve oğulluk ciheti, kardeşlik cihetinden öncedir. Bu hükümden dede istisna edilmiştir; zira o, ana-baba bir olan ve baba bir olan erkek ve kız çocukları hacbetmez; onlarla beraber mirasçı olur. Çünkü onlar Ölüye yakınlık derecesinde eşittirler ve ölüye dede vasıtasıyla bağlanmamışlardır. Bununla beraber baba bir olan erkek kardeşlerle, baba bir olan kız kardeşler arasında fark vardır. Zira baba bir kız kardeşler, ana-baba bir olan erkek ve kız kardeşle de hacbolunurlar. Ancak o kız kardeş, öz kız ile veya oğlunun kızı ile bir arada bulunmalıdır. Çünkü bu kız kardeş, başkasıyla beraber olduğunda asabe olur ve ana-baba bir olan erkek kardeş gibi sayılır. Baba bir olan kardeşler de ana-baba bir olan iki kız kardeşle hacbolunur. Ancak onların beraberinde baba bir olan erkek bir kardeş bulunursa, o onları asabe yapar ve o onlarla beraber mirastan geriye kalan kısmı alır.

Ölen kişinin ana bir olan kardeşi ise, babasıyla, oğluyla, oğlunun oğluyla hacbolduğu gibi kızıyla, oğlunun kızıyla ve dedesiyle de hacbolunur. Bütün bu hükümler ulemanın icmai ile sabittir.

Ölen kişinin annesi ise, ölenin ana bir kardeşini -her ne kadar bu kardeş anne vasıtasıyla ölüye bağlanıyorsa da- hacbetmez. Çünkü ölen kişiye başkası vasıtasıyla bağlananların o vasıta ile hacbolunmalarının şartı, cihetlerinin aynı olması veya başkası vasıtasıyla ölüye yetişilen kimse tek başına kaldığında terekenin tümünü alacak kişi olmasıdır. Meselâ dede ile babanın beraber olması veya nine ile annenin beraber olması veya kardeş ile babanın beraber olması halinde, baba dedeyi, anne nineyi, baba kardeşi hacbeder. Fakat anne çocuğu ile beraber olursa onu bacbedemez. Çünkü anne annelik sıfatıyla, ana bir olan kardeş de kardeşlik sıfatıyla mirasçı olur. Burada anne tek başına kalsaydı, terekenin tamamını değil, ancak 1/3'ini alırdı.

6. Ana-Baba bir veya Baba bir Kardeşlerin Çocukları

Ölen kişinin kardeşlerinin çocukları şunlarla hacbolunurlar:

a. Ölen kişinin babası ile

Zira ölen kişinin babası, onların babalarını hacbettiğine göre onları haydi haydi hacbeder.

b. Ölen kişinin dedesi ile; Zira dede, baba derecesindedir.

c. Ölen kişinin oğlu ile; Ölen kişinin oğlu, ölen kişinin kardeşlerini hacbettiğine göre, kardeşinin çocuklarını haydi haydi hacbeder.

d. Ölen kişinin oğlunun oğlu ile

e. Ölen kişinin ana-baba bir kardeşi ile; Zira o diğerlerinden daha yakındır.

f. Ölen kişinin baba bir kardeşi ile

Çünkü o da diğerlerinden daha yakındır. Baba bir olan kardeşin oğlu ise bunlarla hacbolunduğu gibi ana-baba bir kardeşin oğlu ile de hacbolunur. Çünkü ikincisi birincisinden daha yakındır, akrabalık derecesi daha kuvvetlidir. Ana bir olan kardeşin çocukları ise zevi'ler ham'dırlar (uzak akraba sayılırlar) ve pay ile mirasçı olmazlar.

7. Ana-Baba bir Amca veya Baba bir Amca

Ana-baba bir olan veya ana bir olan amca şu kişilerle hacbolunur:

a. Baba ile, **b.** Dede ile, **c**. Oğul ile, **d.** Oğulun -ne kadar aşağı inerse insin oğulları ile, **e**. Ana-baba bir olan kardeşiyle, **f.** Baba bir olan kardeşiyle**, g.** Ana-baba bir veya baba bir olan kardeşin oğlu ile; **h.** Kızıyla veya oğlunun kızıyla beraberse ana-baba bir olan kız kardeşle; Çünkü o başkasıyla beraber asabedir ve ana-baba bir olan kardeşin derecesindedir. Kızıyla veya oğlunun kızıyla beraber olursa baba bir olan kardeşle; Çünkü o başkasıyla beraber asabedir. **i.** Amcaların çocukları -ister ana-baba bir, ister baba bir olsunlar- bu saydığımız kişilerle hacbolunurlar, ayrıca şu kişilerle de hacbolunurlar:

Amca, kendi çocuklarını hacbeder,

Ana-baba bir amcanın oğlu, baba bir olan amcanın oğlunu hacbeder.

Başa Dön

Kardeşin Oğlu Hiç Kimseyi Asabe Yapmaz

Kardeşin oğlu, kız kardeşini -ister ana-baba bir olsun, ister baba bir olsun- asabe yapmaz. Çünkü kardeşin kızı pay sahibi mirasçılardan değildir. O sadece zevi'l-erham'dır (uzak akrabadır).

Hacb-ı Noksan ile Hacbolunan Kişiler

Bütün mirasçılar hacb-ı noksan ile hacbolunabilir. Meselâ koca, ölen hanımının malinin yarısını alır, fakat kadının çocuğu varsa koca terekenin 1/4'ini alır. Kadın, ölen kocasının malının 1/4'ini alır, eğer adamın çocuğu varsa, kadın terekenin 1/8'ini alır. Anne, ölenin çocuğu veya kardeşleri varsa terekenin 1/3'i yerine 1/6'ini alır. Kardeşin kızı, ölen kişinin kardeşi veya kızıyla beraber olursa, terekenin yansı yerine 1/6'ini alır. Baba bir kız kardeş, ana-baba bir olan kız kardeşle beraber olursa terekenin yarısı yerine 1/6'ini alır. Eğer başka bir erkek çocuk olursa, tek başına bütün terekeye sahip olacakken yansını alır. Diğer mirasçılar da böyledir.

Hacb-ı Hirman ile Hacbolunan Kişi Başkasını Hacb-ı Noksan ile Hacbedebilir mi?

Hacb-ı hirman ile hacbolunan kişi (mirastan tamamen mahrum edilen/menedîlen kişi), başka birisini hacb-ı noksan ile hacbedebilir (miras payını azaltabilir). Meselâ ölen kişi geride dedesini, "annesini ve iki tane de ana bir erkek kardeş bırakırsa, dede ana bir olan iki kardeşi hacbeder (mirastan mahrum eder), fakat o iki kardeş annenin terekeden payını azaltarak 1/3'ini alacakken 1/6'e düşürürler..

Yine bir kişi ölür de geride annesini, ana-baba bir olan erkek kardeşini ve baba bir olan erkek kardeşini bırakırsa, anne malın 1/6'ini alır, zira kardeşler birden fazladır. Burada her ne kadar ana-baba bir olan kardeş, baba bir olan kardeşi hacbetse de hacbolunan bu kardeş anneyi malın 1/3'ini almaktan 1/6'ini almaya düşürür.

Kendisinde Bulunan bir Vasıfla Hacbolunan Kişinin Varlığı, Yokluğu Gibidir

Kati, küfr ve kölelik gibi bir sıfattan ötürü hacbedilen kişi, başka birini ne hacb-ı hirman ile ne de hacb-ı noksan ile hacbedemez, çünkü onun varlığı ile yokluğu birdir. Meselâ babasını öldüren oğul ile arine beraber olursa, anne malın 1/3'ini ahr; zira babasını öldüren oğlu mirastan mahrum olur ve hiç kimseyi hacbedemez.

Müşerreke-Müşerrike Meselesi

Bu meseleye bu ismin verilmesinin sebebi, ana-baba bir olan kardeşler ile baba bir olan kardeşlerin terekenin 1/3'ine ortak olmalarıdır. Bu meselenin izahı ileride gelecektir. Bu meselenin dört rüknü vardır;

1. Koca
2. Anne veya annenin annesi

3- Ana bir olan iki veya daha fazla erkek ve kız kardeşler
4. Ana-baba bir olan erkek ve kız kardeşler

Nitekim bu husus pay sahipleri ve asabeler bahsinde geçmişti. Bu durumda koca, terekenin yansını, anne 1/6'ini, ana

bir çocuklar ise 1/3'ini ahr, ana-baba bir olan kardeş ise asa bedir; pay sahipleri mirasın tamamını aldıkları için ona mirastan hiçbir şey kalmaz, çünkü o pay sahibi değil asabedir. Asabe kaidesine göre ana-baba bir olan kardeş mirastan istifade edemez. Çünkü pay sahiplerinden geriye birşey kalmamıştır.

Daha önce asabenin tek başına olduğunda mirasın tamamını alacağını, pay sahipleriyle beraber olursa terekeden geriye kalanı alacağını söylemiştik. Eğer pay sahipleri mirasın tümünü almışlarsa asabenin istifade hakkı düşer. Hz. Ömer de bu mesele kendisine geldiğinde bu şekilde hükmetmiştir. Fakat varisler Hz, Ömer'e müracaat ederek 'Ey müminlerin emîri! Farz edelim ki bizim babamız bir taş idi ve denize atıldı. Peki bizim annemizle, ana bir kardeşlerimizin annesi aynı kadın değil mi?' demişlerdir.

Bazıları Hz. Ömer'e böyle söyleyen kişi Zeyd b. Sabit'tir' demişlerdir. Zeyd b. Sabit ise feraiz ilmi'ni herkesten daha iyi bilen kişiydi.

Hz. Ömer bu sözle ikna olmuş ve terekenin 1/3'ine ana-baba bir olan kardeşlerle, ana bir olan kardeşleri ortak etmiştir. Hz. Ömer'in bu hükmüne, sahabe'den bir topluluk de -içlerinde feraiz ilmini bilen Zeyd b. Sabit de vardır- uymuşlar, İmam Şafii de bu görüşü tercih etmiştir. Ayrıca görüldüğü gibi, bu makul bir görüştür, akıl da adalet de bunu gerektirir. Hz. Ömer'e itiraz eden mirasçıların 'Farzet ki babamız bir taş idi ve denize atıldı' demelerinden ötürü bu meseleye el-yemmiyye ve'l-hâceriyye de denir.

Dedenin ve Kardeşlerin Mirası

Dedenin ve kardeşlerin tek başlarına kaldıklarında mirastaki durumları izah edilmişti. Şimdi dede ve kardeşlerin beraber olduklarında mirastaki durumlarını beyan edeceğiz.

Dede ve kardeşlerin beraber bulunması halinde mirastaki durumları hakkında Kur'an ve Sünnet'te bir nass (ayet ve hadis) yoktur. Ancak onlar hakkında sahabîlerin çeşitli ictihadları vardır, mezhep sahipleri de onlara tâbi olmuştur.

Sahabenin bazıları dede ile kardeşlerin beraber olması durumundaki miras payları hakkında konuşmaktan kaçınmışlardır. Bu hususta Hz. Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: 'Kim cehennemin dibine düşmek istiyorsa, dede ile kardeşlerin miras payı hususunda hüküm versin'.

Abdullah b. Mes'ud'un da şöyle dediği rivayet edilmiştir: 'Müşkil meseleleri benden sorun, fakat dede meselesinde beni bırakın. Allah dedeyi mülk sahibi kılmasın ve onu baki bırakmasın (dedenin miras meselesi çok zordur)'.

Ebu Lu'lu, Hz. Ömer'i hançerlediğinde Hz. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: 'Benden üç şeyi ezberleyin:

1. Ben dede hakkında hiçbir şey söylemedim.
2. Ben Kelâle meselesinde hiçbir şey söylemedim.
3. Kendimden sonra hiç kimseyi halife tayin etmedim'.

Biz bu hususta kendiliğimizden bir şey söylemiyoruz. Biz İmam Şafii'nin mezhebine tâbi olarak bu mezhep âlimlerinin kabul ettiği hükümleri naklediyoruz, Allah hepsinden razı olsun.

Allah'a güvenerek ve tevfikini dileyerek bu meseleye başlıyoruz:

Kardeşlerle Beraber Olan Dedenin Mirastaki Durumu

Ölen kişinin ana-baba bir veya baba bir erkek ve kız kardeşleriyle, ölenin dedesinin birlikte olması halinde dedenin mirasta iki durumu vardır:

I. Dede ve kardeşlerle beraber, mirasta kadın, koca, kız ve nine gibi bir pay sahibinin olmaması.

II, Dede ve kardeşlerle beraber, mirasta pay sahibi birinin bulunması.

I. Dede ve Kardeşlerle Beraber Mirasta Pay Sahibi Birinin Olmaması

Bu durumda dede kendisi için daha uygun olan şu iki hükümden birini kabul eder:

a. Terekenin 1/3'ini alır.

b. Kardeşlerle beraber terekenin 1/3'ine ortak olur.

Bu durumda dede, erkek kardeşlerden biriymiş gibi kız kardeşlerin payının iki katını alır. Bu hüküm, ana-baba bir veya baba bir kardeşlerle beraber bulunması halinde geçerlidir. Ana bir olan kardeşler ise dede ile beraber olduklarında miras alamazlar; dede onları hacbeder. Bu hususu hacb konusunda izah etmiştik.

Dedenin Mirasın 1/3'ine Kardeşlerle Beraber Ortak Olmasının (Mukâseme'nin) Daha Faydalı Olduğu Durumlar

Dedenin, mirasın 1/3'ini kardeşlerle paylaşması (mukâseme), dede için şu durumlarda mirasın 1/3'ini almaktan daha faydalıdır:

1. Ölen kişinin arkasında dede ve bir tane kardeş kalmışsa, malın yarısı dedeye, yarısı da kardeşe verilir.

2. Ölen kişinin geride dedesi ve bir kız kardeşi kalmışsa, malın 2/3'si dedeye, 1/3'i de kız kardeşe verilir.

3. Ölen kişinin dedesi ve iki iane kız kardeşi kalmışsa, malın yarısı dedenin, diğer yarısı da iki kız kardeşin olur.

4. Ölen kişinin dedesi ile beraber üç tane de kız kardeşi kalırsa, dedeye iki tane beşte bir, her kız kardeşe de beşte birer hisse verilir.

5. Ölen kişinin dedesi, bir erkek kardeşi, bir de kız kardeşi kalırsa; dede 2, erkek kardeş 2, kız kardeş ise 1 hisse alır.

Dedenin Mirasın 1/3'ini Almasının Daha Faydalı Olduğu Durumlar

Eğer dede ile beraber dedenin iki mislinden fazla kardeş varsa, dedenin mirasın 1/3'ini alması dede için mukâseme'den daha yararlıdır. Bu durumları şöyle sıralayabiliriz:

1. Dede ile beraber üç erkek kardeşin kalması

Burada dede kardeşlerle ortak olursa onun payı terekenin 1/4'ine tekabül eder. Bu durumda dedeye terekenin 1/3'i verilmelidir, çünkü 1/3 dede için daha faydalıdır.

2. Dedenin, bir erkek kardeş ve üç kız kardeşle beraber kalması Bu durumda dedenin 1/3 alması daha faydalıdır.

Dedenin terekenin 1/3'ini almasının daha faydalı olduğu durumları bu şekilde çoğaltmak mümkündür.

Mukâseme ile Terekenin 1/3'ini Almanın Dede İçin Eşit Olduğu Durumlar

Paylaşmakla terekenin 1/3'ini almanın dede için eşit olduğu durumlar, kardeşlerin dedenin iki misli olduğu durumlardır ki bunları da şöyle sıralayabiliriz:

1. Dedenin iki kardeşle beraber kalması; Bu durumda dedenin paylaşmasıyla, 1/3 alması eşittir.

2. Dedenin dört kız kardeşle beraber kalması; Bu durumda dedenin paylaşmasıyla, 1/3 alması eşittir.

3. Dedenin bir erkek, iki de kız kardeşle beraber kalması; Bu durumda paylaşılırsa dedeye iki hisse düşer ki malın 1/3'i de iki hissedir. Bu bakımdan taksimat ile 1/3 burada eşittir. Paylaşmakla 1/3 eşit olduğunda dedenin 1/3 alması daha evladır, zira o daha kuvvetlidir. Miras meselesinde asabe takdim edilir.

Bazıları 'Mukasemât yönüyle almalı' derken, bazıları da 'Dede muhayyerdir; istediği şekilde alabilir' demişlerdir.

II. Dede ve Kardeşlerle Beraber Mirasta Pay Sahibi Birinin Bulunması

Dede ve kardeşlerle beraber mirasta pay sahibi biri varsa, şu üç durumdan hangisi daha faydalı ise dedeye o tatbik edilmelidir:

a. Taksim etmek

b. Payını aldıktan sonra geri kalan malın 1/3'ini almak

c. Terekenin 1/6'ini almak

Dedenin payı, ismen dahi olsa İ/6'den aşağı düşmez.

Paylaşma Şekli

Ölen kadının kocası, dedesi ve erkek kardeşi varsa, koca malın yarısını alır, geriye kalan diğer yarıyı da dede ile kardeş

paylaşırlar. Bu durumda her birinin hissesi terekenin 1/4'i olur. Böyle bir taksimat, dedenin payını aldıktan sonra geriye kalan malın 1/6'ini almasından da, bütün terekenin 1/6'ini almasından da dede için daha faydalıdır.

Ölen koca olsaydı geride-kadın, bir erkek kardeş ve iki tane de kız kardeş kalsaydı, paylaşmak dede için bütün malın 1/6'ini almaktan veya payını ve geriye kalan malın 1/6'ini almaktan daha faydalı olurdu.

Paylar Dağıtıldıktan Sonra Geriye Kalan Malın 1/3'inin Taksimatı

Ölen kişinin annesi, dedesi ve beş tane de kız kardeşi kalırsa, annenin payından sonra geriye kalan malın 1/3'ini almak dede için daha yararlıdır. Zira anne terekenin 1/6'ini aldıktan sonra geriye 5 pay kalmaktadır. Oysa dede taksimat yoluyla miras alırsa, payından daha az almış olur. Terekenin 1/6'ini alırsa, 1 pay almış olur. Fakat geri kalanın 1/3'ini . aldığı zaman hem 1 pay, hem de bir payın 2/3'sini alır. Bu durumun dede için daha yararlı olduğu açıktır.

1/6'in Paylaşılma Şekli

Ölen kadın olur da geride kocası, annesi, dedesi ye iki tane de kız kardeşi kalırsa, terekenin 1/6'ini almak dede için, diğerleriyle ortak olmaktan ve geri kalanın 1/3'ini almaktan daha yararlıdır. Bu durumda malın yarısı kocaya, 1/6'i anneye, kalanın 1/6'i de dedeye verilir. Yani dede mirastan taksim yoluyla hisse alırsa, malın 1/6'ini almış olur. Eğer geri kalanın 1/6'i verilirse dedeye 1/3'in 1/3'i verilmiş olur. Oysa diğer iki durum, dedenin terekenin 1/6'ini almasından daha faydalı değildir. Onun için burada dedeye terekenin 1/6'i verilir, geri kalanın 1/6'i ise iki kardeş arasında taksim edilir; her birine 1/6'in yansı verilir.

Taksim ile Geriye Kalanın 1/3'nin Eşit Olma Şekli

Söz konusu taksimat şekline izafeten dede için taksimat ile geriye kalanın 1/3'i şu şekilde de eşit olabilir: Ölen kişinin geride annesi, dedesi ve iki tane de kardeşi kalırsa, anne 1/6'ini, dede geriye kalanın 1/3'ini alır, geriye kalan da iki kardeşe verilir.

Meselâ terekenin tamamını 18 lira kabul edersek, annenin hissesi 3 lira olur, geriye 15 lira kalır. Dedeye 1/3 verirsek hissesi 5 Ura olur, dedenin hissesini taksimat yoluyla verirsek yine 5 lira olur. Fakat dede için taksimattan sonra geriye kalanın 1/3'i eksik olur.

Taksim ile 1/6'in Eşit Olma Şekli

Ölen kadın olur da geride kocası, ninesi, dedesi ve bir de kardeşi kalırsa, kocaya malın yansı, nineye 1/6'i, bu 2 paydan sonra geriye kalanın 1/3'i de dedeye verilir. Bu da 6 paydan 2 pay olur. Burada dedeye taksimat yoluyla verirsek dedenin payı 1 pay olurdu, diğer pay da kardeşe düşerdi. Eğer ona terekenin 1/6'i verilirse, onun hissesi yine 1 pay olur, burada da 1/6 ile ortaklaşa aldığından aynı olur.

1/6 ile Geriye Kalanın 1/3'nin Eşit Olma Şekli

Ölen kadın-olur da geriye kocası, dedesi, üç tane de erkek kardeşi kalırsa, koca malın yarısını; bütün malı 6 hisse üzerinden hesap edersek koca 3 hissesini alır. Geriye kalan 3 hisseden dedeye 1/6 verilirse, dedenin payı 1 olur, dedeye geriye kalanın 1/3'i verilirse payı yine 1 olur. Görüldüğü gibi geriye kalanın 1/3'i ile 1/6 eşittir.

Malın 1/6'ini veya 1/3'ini Almanın veya Taksim Etmenin Şekli

Ölen kadın olur da geriye kocası, dedesi, bir de erkek kardeşi kalırsa, malın yarısı kocaya, diğer yarısı da dede ile kardeşe verilir. Malın 6 pay olduğunu farz ederek dedeye 1/6 verirsek dedenin payı 1 olur. Geriye kalanın 1/3'ini verirsek dedenin payı yine 1 olur.

Dedenin Hissesi 1/6'den Düşük Olmaz

Dedenin kardeşlerle bulunması halinde payının altıda birden aşağı düşmeyeceğini söylemiştik. Pay sahiplen paylarını aldıktan sonra geriye sadece 1/6 kalmışsa, dede onu alır, kardeşler ise sakıt olur. Meselâ ölenin geride annesi, dedesi, iki tane kızı, bir tane de erkek kardeşi kalırsa, iki kız terekenin 2/3'sini, anne 1/6'ini, dede geriye kalanını 1/6'ini alır, kardeş ise sakıt olur. Pay sahipleri paylarını aldıktan sonra geriye 1/6'den

daha az kalırsa, dede ismen 1/6 alır, mesele av/edilir (biraz daha inceltilir). Meselâ ölen kadın olur da geriye kocası, iki kızı, dedesi, bir de erkek kardeşi kalırsa, koca terekenin 1/4'ini, iki kız 2/3'sini alır. Onlar paylarını aldıktan sonra geriye 1/6'den daha az kalır. Bu durumda dede de avl yapılmak suretiyle onu 1/6 olarak alır, diğer pay sahipleri de paylarını avl yapılmış (inceltilmiş) olarak alırlar. Avl paylarda eksiltme ve artış yapmaktır. Fakat sonuçta her mirasçının payı eksilmiş olur. Meselâ pay sahipleri terekeden paylarını aldıktan sonra geriye hiçbir şey kalmazsa, terekenin 1/6'inin dedeye verildiği farz edilerek avl yapılır ve erkek kardeş sakıt olur. Meselâ Ölen kadın olur da geride iki kızı, kocası, annesi, dedesi, bir de kardeşi kalırsa, terekenin 2/3'si iki kıza, 1/4'i kocaya, 1/6'i anneye, 1/6'i de dedeye verilir, kardeş ise paysız kalır. İşte böyle paylarda avl yapılarak varisler paylarını avl edilmiş olarak alırlar.

Başa Dön

Dedenin Kardeşlerle Olan İhtilafı

Dedenin, ana-baba bir veya baba bir olan erkek ve kız kardeşlerle beraber bulunması halinde hükmen -onların kardeşi gibi sayıldığını söylemiştik. Bu durumda kadınları asabe yapar ve kendisi için daha yararlı ise onların payının iki katını alır. Fakat dedenin kardeşlerle beraber bulunması bir durumda meseleyi değiştirir. Ölenin geride dedesi, annesi ve kardeşi kalırsa, anne terekenin geri kalan kısmının 1/6'ini değil, 1/3'ini alır; zira dedenin yerinde bir kardeş daha olsaydı, anne 1/6 alırdı. Bundan anlaşılacağı üzere bir yerine iki kardeş olsaydı, annenin payını l/3rden 1/6'e düşürürlerdi. Fakat dede ile bir kardeş, annenin payını 1/6'e düşüremez. Burada dedenin durumu kardeş gibi değildir.

Ölen kişinin geride karısı, annesi, dedesi ve kız kardeşi kalırsa, durum yine böyle olur; kadın İ/4, anne 1/3 alır, geriye kalan da dede 2 hisse, kız kardeş 1 hisse almak üzere ikisi arasında paylaştırılır.

Dedenin Ana-Baba bir ve Baba bir Kardeşlerle Beraber Bulunması

Dedenin hem ana-baba bir, hem de baba bir olan kardeşlerle bulunması halinde -ister onlarla beraber pay sahibi olsun, ister olmasın- ana-baba bir kardeşlerle baba bir kardeşler aynı derecede sayılır ve dedenin payını azaltırlar. Sonra ana-baba bir olan kardeşler, baba bir olan kardeşleri hacbederler (mirastan menederler/mahrum bırakırlar). Öyle ki onlarla beraber dede yokmuş gibi olur. Bu meselelere muade meseleleri denir.

Meselâ ölen kişinin dedesi, ana-baba bir olan bir kardeşi ve baba bir olan kardeşi kalırsa, ana-baba bir olan kardeşle baba bir olan kardeş birleşerek dedenin payını 1/3'e düşürürler, sonra ana-baba bir olan kardeş, baba bir olan kardeşi hacbeder. Çünkü ana-baba bir olan kardeş, baba bir olan kardeşe nisbetle ölüye daha yakındır.

Dede ve kardeşlerle beraber pay sahibi biri olursa; yani ölen kişinin dedesi, karısı, ana-baba bir olan kardeşi ve baba bir olan kardeşi kalırsa, terekenin 1/4'ini kadın alır. Ana-baba bir olan kardeşle baba bir olan kardeş aynı kabul edilir, dede terekenin geri kalan kısmının 1/3'ini alır. Zira taksimat yapılsa yine bu kadar alır. Geriye kalanı da ana-baba bir olan kardeş alır, baba bir olan kardeş ise bir şey alamaz.

Dede ile beraber ana-baba bir kız kardeş veya kız kardeşler, erkek kardeşler veya baba bir olan kız kardeşler bulunursa, hüküm yine böyle olur; yani ana-baba bir olan kız kardeş veya kız kardeşler erkek kardeşleriyle baba bir olan kız kardeşlerini dedeye karşı kullanırlar. Fakat burada durum daha önceki misalden değişiktir. Çünkü ana-baba bir olan kardeş malın yansını, ana-baba bir olan kız kardeşler de malın 2/3ısini alırlar. Bunlardan sonra geriye bir şey kalırsa, onu da baba bir olan kardeşler alır. Geriye bir şey kalmazsa baba bir olan kardeşler bir şey alamaz.

Ana baba bir olan kız kardeşler paylarını aldıktan sonra geriye bir şeyin kalmamasının misali şudur: Ölenin geride dedesi, iki tane ana-baba bir olan kız kardeşi, bir de baba bir olan erkek

kardeşi kalırsa, dede malın 1/3'ini alır ki bu da taksim edildiğinde ona düşecek olan paya eşittir. Geriye kalan 2/3'yi de ana-baba bir olan iki kız kardeş alır ve baba bir olan kardeşe ise hiçbir şey kalmaz.

Başka bir misal: Ölenin geride anası, dedesi, ana-baba bir olan kız kardeşi ve baba bir olan erkek kardeşi kalırsa, kadın malın 1/4'ini alır. Dedenin, geriye kalan malın 1/3'ini alması dede için daha yararlıdır. 1/4'den sonra geriye kalan malın 1/3'i terekenin yarısı eder ki onu da ana-baba bir olan kız kardeş alır, baba bir olan kardeşlere ise bir şey kalmaz. Eğer dedenin payında ana-baba bir olan kız kardeşe terekenin yarısından az kalırsa dede onu alır, kız kardeşe bir şey kalmaz. Bunun misali de şudur: Ölen kadın olur da geride kocası, dedesi, ana-baba bir olan iki erkek kanişi kalırsa, terekenin yarısını koca alır. Ana-baba bir olan kız kardeş baba bir olan iki erkek kardeşi dedeye karşı kullanırsa dedenin 1/6 veya geri kalanın 1/3'ini alması dede için daha kârlı olur Yarıdan ve 1/6'den sonra geriye malın 1/3'i kalır, onu da ana-baba bir olan kız kardeş alır. Oysa bu, yandan daha azdır. Baba bir olan erkek kardeşler ise sakıt olur, çünkü onlara terekeden bir şey kalmamıştır.

Bazen baba bir olan kardeşlere, ana-baba bir olan kız kardeşin payından bir şey kalır. Bunun misali dört zeyd meselesidir. Bu mesele Zeyd b. Sabit'e nisbet edildiği için ez-Zeydiyyâtu'l-Erbaa denilmiştir. Şimdi bu dört meseleyi beyan edelim:

I. Mesele

Buna el-aşeriyye meselesi de denir. Bu meselede ölen kişinin geride dedesi, ana-baba bir olan kız kardeşi ve baba bir kardeşi kalmıştır. Burada dede için en kârlı olan taksimattır; dede 2 hisse, baba bir olan kardeş de 2 hisse, ana-baba bir olan kız kardeş ise 1 hisse alır. Fakat ana-baba bir olan kız kardeş dedeyi işin içinden çıkarır, sonra baba bir olan kardeşin hissesini dedeye saydıktan sonra onun hissesini alır. Ona burada terekenin yarısından sonra geriye ne kalırsa o düşer. Meselâ tereke 10 lira olursa, dede 4 lira, ana-baba bir olan kız kardeş 5 lira alır ki bu

terekenin yarısıdır, baba bir olan kardeş ise geriye kalan 1 lirayı alır.

II. Mesele

Bu meseleye el-Mes'eletü'l-İşriniyye denir. Bu meselede ölen kişinin geride dedesi, ana-baba bir olan kız kardeşi ve baba bir olan iki tane kız kardeşi kalmıştır. Burada da dede için kârlı olan taksimattır. Terekeyi 10 hisse üzerinden farz edersek dede 4 hisse alır, ana-baba bir olan kız kardeş terekenin yarısını alır, geriye kalan malı da baba bir olan iki kız kardeş alır. Terekenin 20 lira olduğunu düşünürsek, 8 lirasını dede, 10 lirasını ana-baba bir olan kız kardeş, geriye kalan 2 lirayı da baba bir olan iki kız kardeş alır.

III. Mesele

Bu meseleye Muhtarâtu'z-Zeyd adı verilir. Bu meselede ölenin geride annesi, dedesi, ana-baba bir olan bir kız kardeşi, baba bir olan bir erkek kardeşi ve baba bir olan bir kız kardeşi kalmıştır. Burada malın 1/6'ini anne alır. Çünkü kız kardeşler birden fazladır. Dedenin ise taksimatla almasıyla annenin payından sonra geriye kalanın 5/1'ini alması eşittir. Böylece dede geri kalanın 1/3'ini alır. Ana-baba bir olan kız kardeş, erkek kardeşi ile kız kardeşini dedeye karşı kullanır, sonra, malın yarısını alır, geriye kalan malı da baba bir olan erkek kardeşle baba bir olan kız kardeş alır; erkek kardeş 2 hisse, kız kardeş ise 1 hisse alır. Terekenin 54 lira olduğunu farz edersek, anne 9 lira alır, çünkü malın 1/6'i bu kadardır. Dede 15 lira alır, bu da malın geri kalan kısmının 1/3'idir. Ana-baba bir olan kız kardeşler, baba bir olan erkek kardeş ile baba bir olan kız kardeşi dedeye karşı kullanarak 27 lira alırlar ki bu terekenin yarısıdır. Bunlardan sonra geriye 3 lira kalır; 2 lirasını baba bir olan erkek kardeş, 1 lirasını da baba bir olan kız kardeş alır.

IV. Mesele

Bu meseleye Tis'miyyetu'z-Zeyd adı verilir. Burada ölen kişiden geriye annesi, dedesi, ana-baba bir olan kız kardeşi, baba bir olan iki erkek kardeşi ve baba bir olan bir kız kardeşi kalmıştır. Burada anne 1/6 alır, dede annenin payından sonra

geriye kalanın 1/3'ini alır. Bu, dede için taksimattan ve 1/6 almaktan daha kârlıdır. Ana-baba bir olan kız kardeş malın yarısını alır. Geriye kalan malı da baba bir olan erkek kardeşler alır. Terekenin tamamını 90 lira kabul edersek annenin hissesi 15 liradır ki bu, malın 1/6'idir. Dedenin hissesi 25 liradır ki bu da annenin payından sonra geriye kalan malın 1/3'idir. Ana-baba bir olan kız kardeşin payı ise 45 liradır ki bu da terekenin yansıdır. Geriye kalan 3 liranın 2 lirasını baba bir olan erkek kardeş, 1 lirasını da baba bir olan kız kardeş alır.

Ekderiyye Meselesi

Âlimler şöyle demişlerdir: 'Kız kardeşe -ister ana-baba bir olsun, ister baba bir olsun- dede ile beraber muade meselelerinden başka pay verilmez, ancak el-Ekderiyye meselesi bundan hariçtir'.

el-Ekderiyye meselesi şudur: Ölen kadının geride kocası, annesi, ana-baba bir veya baba bir kız kardeşi ve dedesi kalmıştır. Buna el-Ekderiyye denilmesinin sebebi, ashabın feraiz ilmini en iyi bileni olan Zeyd b. Sabit'in fikrini bulandırmasıdır. Bu bakımdan el-Ekderiyye bulanık (karışık) olan mesele' demektir.

Bazdan ise şöyle demişlerdir: 'Bu meseleye el-Ekderiyye isminin verilmesinin sebebi, ölen kadının Ekder kabilesinden olmasıdır'. Allah hakikati daha iyi bilir.

Bu meselede koca, terekenin yarısını, anne 1/3'ini ahr. Koca ile annenin payı çıktıktan sonra 1/6 kalır. Bu durumda dede için en iyi olan kalan 1/6'i almasıdır. Zira dedenin hissesinin 1/6'den az olmaması gerektiğini söylemiştik. Burada kıyasen kız kardeş pay alamaz, çünkü geride bir şey kalmamıştır. Kız kardeş, tıpkı anâ-baba bir olan erkek kardeşin durumuna düşmüş oluyor, kız kardeşin yerinde erkek kardeş olsaydı o da hiçbir şey alamayacaktı. Fakat Şafii mezhebinin âlimleri bu meselede kız kardeşe terekenin yarısını vermişler ve bunu pay olarak kabul etmişlerdir. Çünkü kız kardeşin asabeliği dede ile ortadan kalkar ve onu hacbedecek (mirastan mahrum edecek) bir kimse de yoktur. Ancak Şafii mezhebi âlimleri bu hükümden sonra kız kardeşin payını dedenin payına katarak 2 payın dede ile kız

kardeş arasında taksim edilmesine; ona malın 1/3'inin veya 2/3'sinin verilmesine hükmetmişlerdir.

Bunu da aralarındaki asabeliği dikkate alarak kız kardeşin dedenin üç misli almaması için yapmışlardır. Çünkü kız kardeşin dededen üç kat fazla alması doğru değildir. Çünkü ikisi dedeye nisbeten aynı derecededirler. İşte bu nedenle Şafii uleması her iki tarafı da gözeterek bu meseleyi bu şekilde hükme bağlamışlardır. İşte buna binaen koca terekenin yarısını, anne 1/3'ini, dede 1/6'ini, kız kardeş de yarısını alır. Bu paylarla mesele avledilir ve onların payları inceltilerek artırılır. O zaman kocaya malın yansı düşer ki bu 3 paydır. Anneye 1/3'i düşer, bu da 2 paydır. Dedeye 1/6 düşer ki bu 1 paydır. Geriye kalanın yarısı da kız kardeşe verilir, bu ise 3 paydır. Böylece paylar 9'a ulaşır. Sonra dede ile kız kardeşin payları birleştirilir ve dede 2 hisse, kız kardeş de 1 hisse alır. (Mesele avledilmek suretiyle) tereke 27 hisseye ayrılır. Bunun yarısı av! yapılmış olarak kocaya, 1/3'i avl yapılmış olarak anneye verilir ki bu 6 hissedir. Geriye kalan 12 hissenin 4'ü kız kardeşe, 8'i de dedeye verilir. Bu hüküm asabe yapmak kaidesi gereğince verilmiştir. Bu, dede ile beraber bulunan kız kardeşin mirasının aslıdır. Allah hakikati daha iyi bilir.

Hünsa-ı Müşkil'in Mirası

Hünsa kelimesi, inhinâs kökünden gelmekte ve kırılmak, katlamak, kırıtmak mânâlarına gelir. Müşkil kelimesi ise şekele emru şükülen maddesinde alınmıştır ve eşkele 'iş karıştı, açıklanmadı' anlamına gelir.

Hünsa-ı müşkilin ıstılahı mânâsı ise bir insanda hem erkeklik, hem de kadınlık uzvunun bulunmasıdır veya bir insanda bulunan cinsel organın erkeğinkine de, kadınınkine de benzememesi ve o mahalden sidik çıkmasıdır.

Hünsa'nın Kısımları

Hünsa, biri hünsa-ı müşkil, diğeri hünsa-ı gayr-ı müşkil (müşkil olan ve olmayan hünsa) olmak üzere iki kısma ayrılır.

Hünsa-ı gayr-ı müşkil (müşkil olmayan hünsa), kendisinde erkeklik veya kadınlık sıfatlarından birinin ağır bastığı kişidir. Meselâ erkeklik tarafı ağır basan, evlenen ve

çocuğu olan kişi kesin olarak erkek kabul edilir. Kadınlık tarafı ağır basan, evlenip hamile kalan kişi de kesin olarak kadın kabul edilir.

Hünsa-ı müşkil ise erkekliği veya kadınlığı belli olmayan kişidir. Bu tür kişilerin erkeklik veya kadınlık tarafının tercih edilmesinin alâmetlerini fakihler saymışlardır. Meselâ menisi gelirse erkek olduğu kabul- edilir, hayız görürse kadın olduğu kabul edilir veya kadınlara ilgi duyarsa erkek olduğu, erkeklere ilgi duyarsa kadın olduğu kabul edilir.

Bugün tıb o kadar ilerlemiştir ki artık bir kimsenin hünsa-ı müşkil olarak kalma ihtimali çok azdır. Fakat doktorların erkeklik veya kadınlık tarafının hangisinin ağır bastığına karar veremedikleri bir durum olursa, bu hünsa-ı müşkil'dir.

Hünsa-ı Müşkil'in Miras Durumu

Bir kişi hünsa-ı müşkil olursa, baba, ana, dede ve nine olması söz-konusu değildir. Zira bunlardan biri olursa miras durumu apaçık ortaya çıkar. Hünsa-ı müşkil'in karı veya koca olması sahih olmaz. Bu durumda hünsa-ı müşkil'in miras durumu şu cihetlerden birine göre takdir edilir: Evlatlık cihetiyle, kardeşlik cihetiyle, amcalık cihetiyle veya velâ yoluyla.

İzahlar

1. Hünsa-ı müşkil'in mirastaki payı -erkek veya kadın olmasıyla-değişmiyorsa ve mirasçılar da -erkek olsun, kadın olsun- bundan etkilenmiyorlarsa, tereke normal şekilde (tabii mecrasında) taksim edilir. Bunun nasıl olduğunu izah etmiştik.

Meselâ mirasçılar anne, ana-baba bir olan kardeş ve ana bir olan hünsa'dan ibaretse, miras sanki hünsa yokmuş gibi taksim edilir. Çünkü hünsa'nın, ister erkek, ister kadın olsun burada payı değişmez. O her durumda terekenin 1/6'ini alır. Çünkü annenin çocuğu -ister erkek, ister kadın olsun- terekenin 1/6'ini alır. Ortada birden fazla kardeş olduğu için anne de l/6 alır- Geriye kalan malt ise asabe sıfatıyla ana-baba bir olan kardeş alır.

2. Hünsa'nın erkek veya olması halinde bir sıfatıyla miras alacak, diğer sıfatıyla da miras alamayacak olursa, hünsa'nın durumu (erkeklik veya kadınlığı) kesinleşinceye kadar kendisine

mirastan pay verilmez veya mirasçılarla anlaştığı takdirde anlaştığı miktar verilir.

Kadın mirasçıların bazıları erkek, erkek mirasçıların da bazıları kadın olup mirastan pay alamayacak olsalardı, hünsa'ya mirastan bir şey verilmezdi. Meselâ ölen kişinin geride hanımı, amcası ve kardeşinin hünsa bir çocuğu kalmışsa, kadın 1/4 alır, hünsa'nın erkek veya kadın olması onun payını etkilemez. Amcaya ise hünsa'nın durumu müşkil oldukça bir şey verilmez; zira hünsa erkek kabul edilirse amca mirastan mahrum edilir. Bu durumda hünsa-ı müşkil'e de mirastan bir şey verilmez, çünkü onun kadın olması söz konusudur ve kardeş kızının mirasta hissesi yoktur.

Bu durumda terekenin üç tane 1/4'i bekletilir; hünsa erkek çıkarsa o 'malı kendisi alır, kız çıkarsa o malı amca alır.

3. Hünsa'nın kadın veya erkek olması miras payını değiştirirse ve hünsa ile beraber olan mirasçıların payları da değişirse, bu değişiklik dikkate alınarak mirasın bir kısmı taksim edilir, geri kalan kısım ise hünsa'nın durumu açığa çıkıncaya kadar bekletilir. Hünsa'nın durumu kesinleşince duruma göre miras payları dağıtılır veya hünsa diğer mirasçılarla anlaşıncaya kadar tereke bekletilir.

Meselâ Ölen kişinin geride bir oğlu, bir de hünsa-ı müşkil çocuğu kalırsa, hünsa'nın erkek olması halinde tereke iki kardeş arasında eşit bir şekilde taksim edilir. Hünsa kız olursa tereke'nin 2/3'si erkek çocuğa, 1/3'i de kıza verilir. Bu durumda hünsa kız olarak kabul edilir ve tereke'nin 1/3'i verilir, hünsa'nın erkek olma ihtimali de dikkate alınarak erkek kardeşe malın yarısı verilir. Tereke'den geriye kalan ise hünsa-ı müşkil'in durumu kesinleşinceye kadar bekletilir; hünsa erkek çıkarsa o malı alır, kadın çıkarsa o malı erkek kardeşi alır. Eğer hünsa'nın durumu açığa çıkmazsa, kardeşiyle anlaşarak geriye kalan o malı paylaşırlar.

Başa Dön

Onyedinci Bölüm
-*-*- VAKIF -*-*-

Vakfın Tarifi
Vakfın Rükûnları
1. Vakfeden kişi
2. Vakfedilen mal (mevkuf)
3. Kendisi için vakfedilen (mevküfun-aleyh)
4. Vakıf sigası
Kendisine Vakfedilen Muayyen Kişinin Vakfı Kabul Etmesi
Vakfedenin Vakfından İstifade Etmesi
Vakfın Gerekli Olması ve Üzerine Terettüb Eden Hükümler
Vakfedilen Malın Mülkiyeti Meselesi
Vakfedilen Malın Geliri
Vakfedilen Malın Aslında Tasarruf Etmek
Vakfedilen Şeyin Masrafı
Vakfedilen Şeyin Ziyan Olmasıyla İlgili Hükümler
Kendisine Vakıf Yapılan Kişinin Ölmesi
Vakfın Başlangıç ve Devamlılık Halindeki Hükümleri
Vakfa Yönetici Tayin Etmek
Vakıf Yöneticisinin Görevleri

-*-VAKIF -*-

Vakfın Tarifi

Vakfın lügat mânâsı, bir şeyi hapsetmek, durdurmaktır. Vakfın ıstılahı mânâsı ise bir malın menfaatinin halka tahsis edilerek mülkiyetinin ferdî olmaktan çıkarılması ve Allah'ın mülkü haline getirilmesidir.

Vakfın Meşruiyetinin Delili

Kur'an ve Sünnet, vakfın meşruiyetine delâlet etmektedir. Hatta vakıf şer'an teşvik edilen, Allah'a yaklaştıran bir iştir. Vakfın Kur'an'dan delili şu ayetlerdir: ***"Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) infak etmedikçe asla iyiliğe (birr'e) ermiş olmazsınız. İnfak ettiğiniz her şeyi Allah kesinlikle bilendir."*** (Ali İmran/92)

Enes b. Mâlik şöyle rivayet ediyor: ***'Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) infak etmedikçe iyiliğe (birr'e) ermiş olmazsınız'*** ayeti inince (üvey babam) Ebu Talha, Rasûlullah'a gelerek dedi ki: - *Ey Allah'ın Rasûlü! Allah Tebareke ve Teâlâ kendi kitabında 'Siz sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe iyiliğe (birr'e) ermiş olmazsınız' buyuruyor. Mallarımın bana en sevgili olanı da Bîruhâ'dır. [Ravi Enes b. Mâlik şöyle diyor: 'Bîruhâ, mescidin karşısında bir bahçe idi. Rasûlullah, bu Bîruhâ denilen bahçeye girer, orada gölgelenir ve onun içindeki güzel sudan içerdi'*. *İşte bu Bîruhâ bahçesi aziz ve celil olan Allah ve O'nun Rasûlü yoluna sadakadır. Ben bu sadakamın hayrını ve ahiret azığı olmasını ümit ediyorum. Ey Allah'ın rasûlü! Sen bu bahçemi, Allah'ın sana gösterdiği yere sarf et. Güzel, ey Ebu Talha! Bu, sahibine kazanç getiren bir maldır. Biz bu malı senden kabul ettik ve onu tekrar sana verdik. Sen onu en yakın akrabalarına sarf et. Ebu Talha da onu akrabaları üzerine sadaka yaptı. Akrabaları arasında Ubey b.'Ka'b ve Hasan b. Sabit de vardı. (Buhari/607)*

Vakfın meşruiyetine delâlet eden ayetlerden biri de şudur: "Ne iyilik yaparlarsa asla karşılığı kaybolmayacaktır. Allah sakınanları bilendir." (Âli İmran/115)

Ayetin metninde geçen hayr geneldir ve tüm hayırları kapsar. Vakıf da o hayırlardan birisidir. Vakfın meşruiyetine delâlet eden hadîslere gelince, bu hususta birçok hadîs vardır. Biz onlardan bazılarını nakledeceğiz: "***İnsan ölünce, kendisinden bütün amelleri kesilir. Ancak üç şeyden (ötürü) amel kesilmeyip (lehine sevap) devam eder: Devam eden sadakadan, faydandan bir ilimden, kendisine dua eden iyi bir evlattan."*** *(Müslim/1631 (Ebu Hüreyre'den)*

Hadîste belirtilen 'devam eden sadaka', âlimler tarafından vakfa hamledilmiştir. 'İyi bir evlat', Allah'ın ve insanların hukukuna riayet eden evlat demektir,

İbn Ömer şöyle rivayet etmektedir*: "Ömer b. Hattab, Hayber'de bir araziye nail olmuştu. Bir gün bu arazi hususunda kendisiyle istişare etmek için Peygamber'e geldi ve 'Ey Allah'ın*

Rasûlü! Ben Hayber'de bir araziye sahip oldum ki kendi nazarımda ondan daha kıymetli bir mala asla nail olmamışımdır. Bu mal hususunda bana ne emredersin?' diye sordu. Rasûlullah 'Eğer istersen aslını hapsedersin (vakfedersin), mahsûlünü de sadaka yaparsın' buyurdu. Ömer onun aslını (kökünü) alınıp satılmamak, miras olmamak ve hibe edilmemek üzere tasadduk etti. Gelirinden de fakirlere, hısımlara, mükâteb (kendi hürriyetini satın alma mukavelesi yapmış olan) kölelerin hürriyete kavuşturulmasına, Allah yolundaki işlere, yolculara, konuklara tasaddukta bulundu. Onun idaresini üzerine alan kimseye, mal toplamamak şartıyla örf çerçevesinde ondan yemesinde ve bir arkadaşına yedirmesinde üzerine bir günah yoktur".(Buhari/2586, Müslim/l632)

İbn Şirin, vakfedilen mal hakkında 'Onu kendine mal edinmeksizin başka yerlere sarf edebilir' demiştir.

Hayber fethedilip de araziler taksim edilirken Hz. Ömer'e de bu arazi düşmüştü. Meşhur olan görüşe göre Hz. Ömer'in bu vakfı, İslâm'da yapılan ilk vakıftır.

Vakıf, sahabeler arasında yaygındır. Hatta Cabir 'Sahabeden servet sahibi ölüp da vakıf yapmayan hiç kimse yoktur' demiştir.

İmam Şafii de 'Kulağıma geldiğine göre Ensar'dan seksen sahabe, haram olan sadakalarla tasadduk etmişlerdir' demiş ve arkasından 'Haram olan sadakalardan maksat vakıftır' diye ilave etmiştir.

Vakfın Meşruiyetinin Hikmeti

Vakfın meşru olduğunu, hatta Allah'a yaklaştırıcı ve sevap olan bir ibadet olduğunu söylemiştik. Şimdi vakfın hikmet ve faydalarını beyan edelim:

1. Malını Allah yolunda vakfettiğinden ötürü, mümini Allah'a yaklaştırır.

Mümin bundan dolayı bol sevaba nail olur ve onun gözünde hayırlı amellerden daha sevimli hiçbir şey olmaz,

2. Müminin Allah'a kul olduğunun, Allah'ı sevdiğinin alâmeti olur.

Allah Teâlâ'nın muhabbetine ancak hayırlı ameller sayesinde nail olunabilir.

"Sevdiğiniz şeylerden (Allah, yolunda) infak etmedikçe asla iyiliğe (birr'e) erişmiş olmazsınız." (Âli İmran/92)

3. Vakfı sayesinde vefat eden müminin amelleri kesilmeden devam eder.

Mümin ölüp de amelleri kesildiğinde, vakıf sayesinde ameli devam ederek sevabı ruhuna gider. Ölen müminin ameli, vakıftan başka salih bir evlat veya faydalanılan bir ilim bırakmakla da devam eder.

4. Vakıf sayesinde Müslümanların ihtiyaçları karşılanır, İslâmî maslahatlar yerine getirilir.

Meselâ camiler, medreseler bina edilir. Âlimlerin ihtiyaçları karşılanır, imamlar ve müezzinler gözetilir. İlimlerin ihya edilmesi için zemin hazırlanır. Fakir, miskin, yetim ve yolda kalmışların ihtiyaçları yerine getirilir. Allah hakikati daha iyi bilir.

Başa Dön

Vakfın Rükûnları

Vakfın dört rüknü vardır:

1. Vakfeden kişi

2. Vakfedilen mal (mevkuf)

3. Kendisi için vakfedilen (mevküfun-aleyh)

4. Vakıf sigası

Bu rükûnların da şartları vardır. Şartlar tahakkuk ettiğinde vakıf kurulmuş olur. Şimdi her rüknün şartlarını zikredelim:

1. Vakfeden Kişi

Vakfın şer'an sahih olması için vakfeden kişide şu şartların bulunması gerekir:

A. Vakfeden kişinin sözü muteber olmalıdır.

Vakfeden kişi hür, baliğ ve akıllı olmalıdır. Bu bakımdan kölenin vakfetmesi sahih olmaz. Çünkü kölenin mülkü yoktur veya efendisine aittir. Çocuğun ve delinin de vakfı sahih olmaz, hatta velileri onların yerine vakfetseler de hüküm değişmez. Zira çocuk ile delinin sözü şer'an muteber değildir. Ayrıca çocuk ve delinin velilerinin, onlar adına vakfetmesi caiz değildir.

B. Vakfeden kişide teberru yetkisi olmalıdır.

Sefihlikten ötürü hacr altına alınan bir kişinin vakfı sahih olmaz. İflas eden bir kimsenin de vakfı sahih olmaz. Çünkü bunların, mallarında tasarruf etme yetkileri yoktur. Bu bakımdan onların teberru etmesi sahih olmadığı gibi, mallarını kendilerine teslim etmek de caiz değildir. Bunda sefihin ve müflisin alacaklılarının maslahatı vardır.

"Sefihlere, Allah'ın sizin için geçim kaynağı olarak kıldığı mallarını sakın vermeyin!" (Nisa/5)

İmam Şafii sefih kelimesini 'Malını haram yollarda sarf eden israfçı bir kişi' şeklinde tefsir etmiştir.

Allah Teâlâ'nın 'Allah'ın sizin için geçim kaynağı olarak kıldığı mallarınızı sefihlere vermeyin1 sözünden maksat, o malların Müslümanların tasarrufunda, onların geçim kaynağı olduğudur.

Allah Teâlâ bu ayette malı -mal sefihlerin olduğu halde- sefihlerin velisine nisbet etmiştir. Çünkü mal velilerin tasarrufundadır. Veliler, o mallan çalıştırır, muhafaza eder ve sefihlerin ihtiyaçlarını karşılarlar.

Ka'b b. Mâlik şöyle rivayet ediyor: "Hz. Peygamber, Muaz b. Cebel üzerine hacr koydu ve onun malını borçlarından ötürü sattı, alacaklılara dağıttı. Satılan mal, borcun 5/7'ine tekabül etti. Hz. Peygamber, alacaklılara 'Artık sizin için bundan fazlası yoktur1 buyurdu".*(Hâkim, 11/58, Dârekutnî)*

C. Vakfeden kişi, kendi irade ve gönlüyle vakfetmiş olmalıdır. Vakıf yapmaya zorlanan kişinin yaptığı vakıf sahih olmaz.

Ölüm Halindeki Kişinin Vakfı

Sa'd b. Ebî Vakkas'tan şöyie rivayet edilmektedir: *Veda Haccında ölüme yaklaştığım bir hastalıktan dolayı Rasûlullah beni ziyarete geldi. Ben dedim ki:*

- Ey Allah'ın Rasûlü! Görmekte olduğunuz şu hastalık, bende bu dereceye varmıştır. Ben servet sahibiyim. Bir tek kızımdan başka da vâris olacak kimsem yoktur. Bu bakımdan malımın 2/3'sinİ tasadduk edeyim mi?

- Hayır, tasadduk etme!

- Yarısını edeyim mi?

- Hayır! 1/3'ini tasadduk et, hatta 1/3 de çoktur. Ey Sa'd! Senin, vârislerini zengin bırakman, onları muhtaç ve halka (sadaka için) ellerini açar bir halde bırakmandan daha hayırlıdır. (Buhari/1233, Müslim/1628)

Kâfir Bir Kişinin Vakfı

Şafii mezhebi uleması şöyle demiştir: 'Kâfirin vakfı -cami için de olsa, vakfın Allah katında bir hayır olduğuna inanmasa da- sahihtir. Çünkü kâfir, teberru etmeye yetkilidir. Kâfir, verdiği sadaka ve nafakadan ötürü dünyada mükâfat görür, fakat ahirette hiçbir mükâfatı yoktur'.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Şüphesiz Allah mümine hiçbir haseneyi eksik mükâfatlandırmaz. Mümine, hasenesinin karşılığı hem dünyada verilir, hem de ahirette onunla mükâfatlandırılır. Kâfire gelince, o, dünyada iken Allah için (Allah'ın çalışma kanununa uygun olarak) yapmış olduğu amellerin, güzel olmaları (başarılan ve kazançları) sebebiyle doyurulur. Nihayet ahirete gittiği zaman kendi lehine mükâfatlanabileceği hiçbir hasenesi kalmaz.*** *(Müslim/2808, (Enes b. Mâlik'ten)*

2. Vakfedilen Mal

Vakfedilen malda bulunması gereken şartlar şunlardır:

A. Malın, bizzat kendisi vakfedilmelidir.

Malın bizzat kendisi değil de kârı vakfedilirse, sahih olmaz. Bu kârın sürekli veya geçici olması hükmü değiştirmez. Meselâ bir evin kirası, bir yıllığına veya ebedî olarak vakfedilse, bu vakıf sahih kabul edilmez.

Bunun nedeni, malın asıl, kârının (menfaatinin) fer olup fer'in daima asl'a (köke) tabi olmasıdır. Malın aslı, vakfedenin mülkü olarak kaldıkça, menfaati de onun mülkünde sayılır. Malın menfaati, malın aslından ayrılmaz.

Vakfedilen mal, belli değilse, vakıf sahih olmaz. Meselâ iki evinden veya iki arabasından birini tayin etmeden (hangisini vakfettiğini belirtmeden) vakfeden kişinin vakfı sahih kabul edilmez. Çünkü vakfedilen mal belli değildir. Böyle bir vakıf ciddiyetten uzak bir şaka mahiyetindedir.

B. Vakfedilen mal, vakfedenin sahip olup devredeceği bir mal olmalıdır.

Buna binaen insanın elinde olmayan bir malı vakfetmesi sahih olmaz. Çünkü kişinin vakfettiği mal onun mülkünden çıkar. Kişinin sahip olmadığı bir malın elinden çıkması mümkün olmadığına göre, böyle bir vakıf boş ve bâtıldır. Hür bir insanın kendisini vakfetmesi de bu türdendir. Çünkü kişinin nefsi, kendisinin mülkü değildir. Kişinin mülkiyeti Allah'a aittir.

Annenin, karnındaki çocuğu vakfetmesi de sahih olmaz, ancak annesi vakfedilirse, çocuk da onunla beraber vakfedilmiş olur. Çünkü anne karnında bulunan çocuğun, kimseye faydası olmaz. Anne vakfedilirse, karnındaki çocuğu da onunla beraber vakfedilmiş olur ve bu vakıf sahihtir.

Böyle bir vakfın faydası olur.

Bina yapmaya elverişli olmayan bir arsayı, giyilmeyecek yırtık bir elbiseyi vakfetmek de sahih olmaz. Çünkü vakfedilen malın bir faydası olmalıdır.

C. Vakfedilen malın, gelir sağlayan bir mal olması gerekir.

Vakfedilen şeyin, yemek ve benzerleri' gibi bizzat asıllarının yendiği mallardan olması halinde vakıf sahih olmaz.

Çünkü vakfedilen şeyin, hiç olmazsa bir müddet kiraya verilip gelir getirmesi lâzımdır. Bir anda yenilip tüketilen yiyecekler ve benzerlerini vakfetmek caiz değildir. Bunlar ancak sadaka olarak verilir.

Bir araba veya bir hayvanı vakfetmek sahihtir. Her ne kadar bunlardan sürekli gelir sağlanamasa da bunlar kiraya verilerek bir müddet gelir sağlanabilir. Vakfın sahih olması için ebedî gelir getirmesi şart değildir.

Zira araba trafik kazasında heder olabilir, hayvan da hastalanabilir veya ölebilir. Vakfın sahih olması için, malın bir müddet gelir getirmesi yeterlidir.

Vakfın sahih olması için vakfedilen maldan hemen gelir sağlamak şart değildir. O maldan ileride faydalanmak mümkünse vakıf sahih olur. Bir hayvan yavrusu vakfedilirse, vakıf sahih olur. Çünkü ileride o hayvandan faydalanılabilir.

D. Vakfedilen malın masiyete vesile olacak bir mal olmaması gerekir.

Çalgı aletleri ve benzerleri gibi masiyete vesile olacak malların vakfedilmesi sahih olmaz. Çünkü vakıf insanı Allah'a yaklaştıran bir hayır işidir. Masiyet (günah) ise ona ters düşer.

Halife'nin Beyt'ul-Mal'dan Vakfetmesi

Şafii mezhebi ulaması, halifenin beyt'ul-mal'dan (devlet arazisinden) vakfetmesini caiz görmüşlerdir. 'Vakfedilen mal vakfedenin mülkünde olmalıdır' şartı burada aranmamış, halife için istisna yapılmıştır. Halife'nin -beyl'ul-mal'daki malların sahibi olmamasına rağmen- vakfetmesini caiz görmüşler ve buna delil olarak da Hz. Ömer'in Irak arazisini vakfetmesini göstermişlerdir.

İmam Nevevî er-Ravza isimli eserinde şöyle demiştir: 'Eğer halife Hz. Ömer'in yaptığı gibi- ganimet arazisini vakfetmeyi münasip görürse, ganimet sahipleri de buna -para karşılığı veya parasız- razı olurlarsa vakfedebilir'.

Akarları Vakfetmek

Akarların vakfedilmesi caizdir. Bunlar ister arazi, ister ev, ister ticarethaneler, ister kuyular, ister çeşmeler olsun, gelir getiriyorlarsa veya ileride getirmeleri mümkünse vakfedilebilirler. Hem Kur'an, hem Sünnet, hem de ashabın fiilleri bunun caiz olduğuna delâlet etmektedir.

Cabir'in 'Sahabeden servet sahibi olup da vakıf yapmayan hiç kimse yoktur' dediğini nakletmiştik.

İmam Şafii'nin de 'İşittiğime göre Ensar'dan seksen kişi vakıf yapmıştır' dediğini zikretmiştik.

Müslümanların vakfettikleri şeylerin çoğunun araziler, evler, kuyular ve mallar olduğu malumdur.

Menkul Malların Vakfedilmesi

Hayvan, araba, savaş aletleri, elbise, hah, kilim, mutfak eşyaları ve kitaplar gibi menkul mallan vakfetmek caizdir. Menkul malların vakfedilmesinin caiz olduğunun delili şu hadîslerdir:

Kim Allah'a iman ederek, vaadini tasdik ederek bir atı Allah yolunda vakfederse, atın yemesi, içmesi, dışkısı, kıyamet günü onu vakfedenin mizanında hasenat olur. *(Buhari/2698, Neseî, VI255, (Ebu Hüreyre'den)*

Halid'e gelince, siz ona zulmediyorsunuz. Halid zırhlarını, bütün savaş aletlerini ve hazırlıklarını Allah yolunda vakfetmiştir. *(Buhari/1399, Müslim/987, (Ebu Hüreyre'den)*

Ortak Bir Malın Vakfedilmesi

Ortak mal ister menkul, ister gayr-i menkul olsun, ister ortaklardan biri, ister hepsi vakfetmiş olsun, mallar birbirinden ayrılamayacak şekilde karışıksa vakıf caiz olur.

İbn Ömer şöyle rivayet etmektedir: Ömer (b. el-Hattab), Rasûlullah'a gelerek dedi ki: - Hayber (gazası sonunda, ganimet taksimin)de bana isabet eden 100 hisse, şimdiye kadar hiç sahip olmadığım derecede güzel. Ben onu tasadduk etmek istiyorum. -

Aslını vakfet, mahsulünü de Allah yolunda tasadduk et! *(Neseî, VI/230-231)*

Enes b. Mâlik söyler rivayet ediyor: ***"Rasûlullah Medine'ye geldiği zaman mescid yapılmasını emretti ve 'Ey Neccar oğulları! Şu arsanızın bedelini bana söyleyiniz' dedi. Onlar da 'Olmaz vallahi, biz onun bedelini ancak Allah'tan isteriz' dediler".(****Buhâri/2619)*

Hatib Şirbinî, İmam Nevevî'nin el-Minhac isimli eserine yazdığı şerhte şöyle diyor: 'Ümmet-i Muhammed, hasır ve kandilleri camilere vakfetmek hususunda ittifak etmişler, hiç kimse de bunların vakfedilmeyeceğini söylememiştir1.

3. Kendisine Vakıf Yapılan

Kendilerine vakıf yapılanlar iki kısma ayrılır:

a. Belirli bir kişi veya kişiler

b. Belirli olmayan kişiler (meselâ fakirler)

a. Kendisine Vakıf Yapılan Belirli Kişide Bulunması Gereken Şartlar

Üzerine vakıf yapılan belirli ise, ister kişi, ister birçok kişi olsun, şu şartlara sahip olması gerekir:

Vakıf yapılan kişi, ona sahip olacak durumda olmalıdır; yani kendisine vakıf yapılan kişi, hâlihazırda mevcut olmalıdır. Meselâ kişinin doğacak çocuğuna vakıf yapması caiz olmaz. 'Falan adamın evladından gelen fakirlere vakfedilmiştir' dendiğinde, eğer o adamın vakıf yapılırken fakir evlatları yoksa, yapılan vakıf sahih olmaz. Cenin, ölü, hayvan ve ev üzerine vakfetmek de sahih olmaz. Çünkü üzerlerine vakıf yapılanların, vakfa sahip olacak durumda olmaları şarttır. Buna binaen mushafları ve kitapları Müslüman olmayan bir kişiye vakfetmek sahih olmaz. Çünkü Müslüman olmayan kişinin bunları mülk edinmesi caiz değildir. Kişinin kendi nefsine asaleten vakıf yapması da sahih olmaz. Çünkü bunun bir anlamı yoktur. Bu tahsil-i hasil'dir (olan bir işi ikinci defa oldurmak kabilindendir).

Zira vakfettiği mal zaten kendisinin mülkündedir, onu kendisine vakfetmekle yeni bir şey yapmış olmaz. Bu yüzden böyle bir vakıf caiz değildir.

Kâfir Üzerine Vakfetmek

Şafii mezhebi uleması, kâfir belirli bir zımmî olursa, vakıf da mâsiyete vesile olmazsa, kâfir üzerine vakıf yapmanın caiz olduğunu kabul etmişlerdir. Çünkü zımmî'ye sadaka vermek caizdir. Öyleyse zımmî üzerine vakıf yapmak da caiz olur. Ancak zimmî'ye vakıf yapılırken onun kiliseye hizmet etmesine binaen yapılırsa, bu vakıf kilise'ye vakıf yapmak gibidir ve caiz değildir. Çünkü bu, vakfın meşruiyetine ters düşer. Muahid (anlaşmalı) ve müstemin (canını kurtarmak şartıyla teslim olan) kimse üzerine vakıf yapmak da tıpkı zımmî'ye olduğu gibi caizdir. Ancak bu vakfın sahih olması, onların İslâm diyarında kalmalarıyla kayıtlıdır. Onlar İslâm diyarında kaldıkları sürece vaadleri geçerlidir. Harbî kâfir ile mürted bir kişi üzerine vakıf yapmak caiz değildir. Zira harbî kâfir ile mürted böyle kaldıkları sürece, yakalandıkları yerde Öldürülürler. Oysa vakıf câri bir sadakadır. Bu nedenle sürekli olmayan bir vakıf sahih olmadığı gibi, sürekli aynı durumda bırakılmayacakların üzerine de vakıf yapmak sahih olmaz. Çünkü şeriat harbî kâfirin ve mürtedin yakalandıkları yerde öldürülmelerini emretmiştir.

Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur; ***"Allah'tan başka hak ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet, namazı ikame ve zekâtı da eda edinceye kadar insanlarla muharebe etmekle emrolundum. Onlar bunları yapınca kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak İslâm'ın hakkı mukabili olmak müstesna! İnsanların (gizli işlerinden dolayı olan) hesaplan da Allah'a aittir.*** *(Buhari/25, Müslim/22, (Abdullah b. Ömer'den)*

"Dinini değiştiren kimseyi öldürün." *(Buhari/2795, Tirmizî/1458, (İkrime'den)*

b. Belli Olmayan Şey Üzerine Vakıf Yapmanın Şartları

Fakirler, mescitler, medreseler ve benzerleri gibi belli olmayan şeyler için yapılan vakfın sahih olması bir şarta bağlıdır,

o da yapılan vakfın mâsiyete vesile olmamasıdır. Oysa vakıf Allah'a yaklaşmak amacıyla meşru kılınmıştır, vakıf ile masiyet birbirine zıttır. Buna binaen vakfın geliri, kâfirlerin mabetlerine, kiliselerine, havralarına ve onların bakıcılarına hiçbir şekilde sarf edilemez.

Fitnecilere, yol kesicilere silah vakfetmek de caiz değildir. Zira burada mâsiyete yardım söz konusudur.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki fakirler, âlimler, kurralar, mücahidler, Kabe, mescitler, medreseler, hastaneler, ölülerin kefenlenmesi, İslâm ülkesinin sınırlarının korunması için vakıf yapmak şer'an caizdir, hatta müstehabtır. Bunların delili, vakfın meşruiyetine delâlet eden umumi delillerdir. Bunları Vakfı Teşvik Eden Deliller bölümünde zikretmiştik.

Ölüm Döşeğindeki Kişinin Vakfetmesi

Ölüm döşeğinde olan bir kişinin, malının üçte birinden fazlasını vakfetmesi caiz değildir. Zira mirasçıların haklarının da gözetilmesi gerekir. Malının 1/3'ni veya daha azını vakfetmesi ise, kendisinin maslahatı (vakıf sayesinde ölümünden sonra da ecrinin devam etmesi) gözetilerek caiz kabul edilmiştir.

Zenginler İçin Vakıf Yapmak

Zenginlere sadaka vermek caiz olduğuna göre, zenginler için vakıf yapmak da caizdir. Zenginlere ^yapılan vakıfta masiyet olmadığı gibi, onlar mülk edinmeye de ehildir.

Fakirlik ile Zenginliğin Sınırı

Bir kişi, bir evi vakfederek 'Bu evin geliri fakir ve zenginlere vakfedilmiştir' derse, bu caizdir. Şimdi fakirlik ve zenginliğin sınırını izah edelim.

a. Fakir

Vakıfın gelirinden faydalanacak fakir şöyle tarif edilmiştir: 'Kendisine zekât düşen kişi fakirdir'. Fakirin zekât alması caiz olduğu gibi, vakfın gelirinden faydalanması da caizdir. Kendisine zekât düşmeyen kişi, fakirlere vakfedilen vakfın gelirinden faydalanamaz. Fakat vakfın geliri miskinlere sarf edilebilir. Çünkü miskinler, fakirlere göre daha iyi durumda

olmalarına rağmen zekât alabilirler. Geçimi, kocası tarafından karşılanan kadına, nafakaları babalan tarafından karşılanan çocuklara zekât düşmediği gibi, onlara vakfın gelirinden sarf etmek de caiz olmaz.

b. Zengin

Zenginlik şöyle tarif edilmiştir: 'Kendisine malından, azığından, çalışmasından veya nafakasını başkasının vermesinden dolayı zekât düşmeyen kişi zengindir'.

Hayır İçin veya Allah Yolunda Vakfetmek

Bir kişi 'Şu arazimin gelirini hayır İçin (veya hayır ve hasenat için veya sevap olan hususlarda) harcanmak üzere vakfediyorum' derse, arazinin gelirinden kimler istifade eder?

Böyle bir vakfın gelirinden, vakıf yapanın akrabaları yararlanır. Vakıf yapanın akrabaları yoksa müellefet'ul Kullub (kalbi İslam'a ısındırılanlar) ve zekât memurları hariç kendilerine zekât düşen altı sınıf yararlanır.

Eğer vakıf yapan kişi 'Allah yolunda vakfediyorum' derse, bu vakfın gelirinden ancak savaşan ve zekât ehli olan gaziler istifade edebilirler.

Fakat vakıf yapan kişi 'Allah yolunda, hayır için ve sevap için vakfediyorum' derse, bu vakfın gelirinin 1/3'i gazilere, 1/3'i vakıf yapanın akrabalarına, 1/3'î de müellefet'ul-kulub ve zekât memurları hariç, zekât ehli olan diğer altı sınıfa sarf edilir.

Mescitlerin Süslenmesi ve Kabirlerin Tamiri İçin Vakıf Yapmak

Fakihler, mescitlere nakışlar yapıp onları süslemek için vakıf yapmanın caiz olmadığını söylemişlerdir. Yine onlara göre kabirlerin tamiri için vakıf yapmak da caiz değildir. Kabirlerdeki ölüler çürüyüp gittikleri için, mal faydasız bir yere sarf edilerek telef edilmiş olur. Fakihlerin bu sözleriyle günümüz Müslümanlarının avamının yaptıkları arasında hiçbir münasebet yoktur. Günümüzde avam halkın yaptıklarına, bugünkü âlimler neredeyse 'çok güzel' diyecek kadar hoş görüp seslerini çıkarmamaktadırlar. Bugün halk, zengin ve fakirlerden

topladıkları mallarla, vakıfların gelirleriyle camileri süslüyor, nakışlar yapıyor, minberi veya mihrabı boyuyorlar. Fakat bunun Allah katında buğz edilen bir israf olduğunu, namaz kılanların kafa ve kalplerini karıştırdığını, mal zayi etmek olduğunu bilmiyorlar. Sanki onlar şu ayeti hiç duymamışlardır:

Müminler felaha ermişlerdir; onlar namazlarında huşu** (Allah korkusu ve heybeti ile tevazu) **içindedirler. (Müminûn/1-2)

Camileri süslemek israf olduğu gibi, kabirleri tamir etmek, onların üzerine türbe ve zaviye gibi şeyler yapmak da israftır. Nakış ve süs işi, Hristiyan ve Yahudilerden gelmedir.

Peygamberimiz (s.a.s.) : ***"Camileri çok yükseltmekle emrolunmadım. Siz -zaman gelecek-Yahudi ve Hristiyanlar gibi camilerinizi süsleyeceksiniz."*** (Ebu Davut)

Yine ***"Halkın camileri yükseltip süslemekle böbürlenmeleri kıyamet alametlerindendir"*** buyurmaktadır. (Ebu Davut)

Kabirlerin üzerine yapılan türbe ve zaviyelere bakan, bunların kabir değil köşk olduğunu zanneder.

Sanki kabirdekiler hayatta imiş de bu binalardan istifade ediyorlarmış gibi, insanların bazıları mallarını kabirlerin üzerine bina yapmak için sarf ediyorlar. Bununla da yetinmiyorlar, öldüklerinde kabirlerinin büyük ve güzel yapılmasını vasiyet, ediyorlar. Bu tür vasiyetler bâtıldır, bu tür şeyler için vakıf yapmak da bâtıldır.

İmam Nevevî el-Minhac adlı eserinde şöyle diyor: *Kabirleri kireçlemek, kabir üzerine bina yapmak ve yazı yazmak mekruhtur. Allah için vakfedilen bir kabristanda böyle şeyler yapılırsa, bunların kadı tarafından yıktırılması gerekir.*

Hatib Şirbinî de Muğni'I-Muhtaç isimli eserinde şöyle demektedir: *Kabir üzerine yapılan binanın yıkılması gerekir. Çünkü bunlar halkın mezarlığını daraltır. Bu binaların kubbe şeklinde veya ev şeklinde olması veya mescid olması arasında bir*

fark yoktur. Müslümanların umumi kabristanında yapılan bu tür binaların yıkılması gerekir.

Kâfirlerin Kendi Mabetleri İçin Vakıf Yapması

Bir Müslümanın, kilise ve benzeri mabetler için vakıf yapmasının caiz olmadığını, çünkü mâsiyet olduğunu söylemiştik. Bir zımmînin de kilise ve benzeri mabetler için vakıf yapmasını caiz görmüyoruz. Ancak bunu kendi şeriatımızla amel etme açısından, kendi itikadımıza göre söylüyoruz; yani bir zımmî, bize böyle bir dava getirir de hükmünü sorarsa, kilise veya havra için vakıf yapmasının caiz olmadığını söyleriz.

Fakat bize böyle bir dava getirip fetva istemezlerse, onların yaptıkları vakfa karışmayız, onları dinleriyle baş başa bırakırız. Hz. Peygamber'in bi'setinden (İslam'ı tebliğinden) önceki kiliselerin yaptıkları vakıflara hiçbir şekilde müdahale etmeyiz, onları iptal etmeyiz, oldukları gibi bırakırız.

4. Vakıf Sigası

Siga kişinin maksadını başkalarına bildiren söz (ibare) veya dilsizin işareti ve yazısı gibi aynı amaca yönelik şeylerdir. Siga, mutlaka gereklidir, çünkü sigasız vakıf gerçekleşmez.

Başa Dön

Siganın Kısımları

Siga sarih ve kinayî olmak üzere iki kısma ayrılır.

A. Sarih (açık) siga

Sarih siga, kast edilen mânâdan başka bir mânâya gelme ihtimali olmayan sigadır. Meselâ 'Evimi fakirler için vakfettim' veya 'Evim fakirler için vakfedilmiştir' veya 'Evimi fakirler için başkasının istifadesinden alıkoydum' veya 'Evimi fisebilillah kıldım' gibi ibareler sarih sigadır. Böyle sarih sigalar kullanan kişinin, vakfın sahih olması için ayrıca niyet etmesine gerek yoktur. Akidlerde, siganın sarih şekilde söylenmesi yeterlidir,

B. Kinayî lafızlar

Kinayî lafızlar, kast edilen mânâya da, başka bir mânâya da gelebilecek lafızlardır. Meselâ 'Benim malım fakirler üzerine sadakadır' veya 'Malımı fakirler için başkasına haram kıldım'

veya 'Malımı fakirler için ebedî kıldım1 gibi ibareler, kinayî lafızlardır. Konuşabilen bir kişinin yazması da kinayî lafızlardan sayılır. Akidlerde olduğu gibi kinayî lafızla beraber niyet şarttır.

Vakıf Sigasının Şartları

İster sarih, ister kinayî lafızla olsun, vakıf sigasının birtakım şartları vardır:

a. Kişinin maksadını insanlara bildiren bir lafız olmalıdır.

Eğer kişi dilsiz ise maksadını bildiren bir işaret veya yazı olmalıdır.

b. Siga mutlak olmalıdır (belli bir süre ile sınırlandırılmamalıdır).

Meselâ kişi 'Arazimi ilim öğrenenler için bir yıllığına vakfettim' derse, bu vakıf bâtıldır. Zira sigada vakit belirtilmiştir. Oysa vakfın gereği, sürekli olmasıdır, vakfı belli bir süre ile sınırlamak buna aykırıdır.

Vakit Şartından İstisna Edilenler

Âlimler mescitleri, ribatları, kabirleri, kölelerin âzad edilmesini ve aynı mânâda olan hususları istisna etmişlerdir. Bu da siganın mümkün olduğu kadar tashihine rağbet göstermelerinden ileri geliyor. Zeyd 'Şu arazimi mescit olarak vakfettim' veya 'Makber veya ribat olarak bir yıllığına vakfettim' derse, vakfı sahih olur ve ebedî kabul edilir, bir yıllık şart ise ilga olur.

c. Vakfın gelirinin nereye sarf edileceği belirtilmelidir.

Kişi 'Ben vakfettim' veya 'Fisebilillah kıldım' derse, gelirinin nereye sarf edileceğini belirtmese, vakıf akdi sahih olmaz. Çünkü sarf edilecek yön belli değildir.

d. Vakıf herhangi bir şarta bağlanmamalıdır.

Vakıf yapmak, bir akid olduğundan derhal mülk olmayı gerektirir. Vakfı herhangi bir şarta bağlamak sahih olmaz. Kişi 'Evimi, Zeyd geldiği zaman fakirlere vakfedeceğim' veya 'Eğer hanımım razı olursa arabamı fisebilillah kılacağım' derse, vakıf bâtıl olur. Çünkü bu şartlar, vakfın amacına ters düşmektedir.

Nitekim bunu daha önce zikretmiştik. Ancak şartlı olarak köleleri âzad etmek ve benzeri şeyler bundan istisna edilmiştir. Meselâ kişi 'Ramazan ayı geldiğinde evimi mescit olarak vakfettim' derse, vakfı sahih kabul edilir.

e. Vakıf derhal gerçekleşmeli ve mutlak olmalıdır.

Kişinin, kendisi veya bir başkasının faydalanması şartıyla vakıf sahih olmaz. Meselâ kişi 'Şu hayvanımı fakirlere vakfettim, fakat üç gün içinde caymak şartıyla' veya 'Hayvanımı, fakirlere, istediğim zaman satabilmek şartıyla vakfettim' derse, vakıf bâtıl olur. Çünkü vakfın gereği olan mutlak vakfetme burada yoktur.

Kendisine Vakfedilen Muayyen Kişinin Vakfı Kabul Etmesi

Muayyen bir kişi üzerine yapılan vakfın sahih olması için, o kişinin vakfı kabul etmesi gerekir. Burada icab ve kabul peş peşe olmalıdır. Meselâ kişi 'Evimi Halid'in üzerine vakfettim1 dediğinde, Halid'in de hemen [Bu vakfı kabul ettim' demesi gerekir. Kendisi üzerine yapılan vakfı kabul etmezse, vakıf sahih olmaz. Fakat muayyen olmayan kişilere, meselâ fakirlere vakfedilirse veya mescide vakfedilirse, kabul şartı aranmaz. Zira burada kabul mümkün değildir.

Vakfedenin Vakfından İstifade Etmesi

Vakfeden kişinin, vakfın gelirinden istifade edemeyeceğini, kişinin kendisine vakfetme yetkisinin olmadığını daha önce ifade etmiştik. Çünkü vakfedilen mal, vakfeden kişinin mülkiyetinden çıkmıştır. Fakat âlimler, arazisini mescit, kabristan ve kuyu için vakfeden kişinin, diğer Müslümanlar gibi vakfından yararlanabileceğini söylemişlerdir. Kişi vakfettiği mescitte namaz kılabilir, vakfettiği kuyudan su içebilir, vakfettiği kabristana Öldüğü zaman gömülebilir.

Bunun delili, Hz. Osman'ın şu sözleridir: ***"Rasûlullah Medine'ye geldiğinde, Rûme kuyusundan başka tatlı suyu olan yer yoktu. Rasûlullah 'Kim kovasını Müslümanların kovaları ile beraber Rûme kuyusuna koyar? Kim cenneti Rûme kuyusuna karşılık satın alır?' buyurdu. Ben de onu öz malımla***

satın aldım ve kovamı Müslümanların kovalarıyla beraber kıldım (tasadduk ettim)". *(Neseî, Vl/235, TirmÎ7.î/37(M, Buhari/2626)*

Rüme kuyusu, Medine'den oturan bir Yahudiye aitti. Bir kırba suyu Müslümanlara bir dirheme satıyordu. Hz. Osman onu satın alarak Müslümanlara vakfetti, kendisi de o kuyudan içti.

Vakfın Gerekli Olması ve Üzerine Terettüb Eden Hükümler

Vakıf, gerekli akidlerdendir. Sahih olan akdin üzerine neticelenen hükümler, vakfın üzerine de neticelenir. Vakıf, vasiyet gibi değildir. Zira vasiyet caiz bir akiddir. Vakıf akdi üzerine şu hükümler neticelenir;

A. Vakıf akdinde pişman olup geri dönmek söz konusu değildir.

Kişi sahih bir şekilde vakıf yaptıktan sonra 'pişman olabilirim' veya 'İki üç gün sonra vazgeçebilirim' şeklinde şart koyamaz. (Vakıf akdi yapıldıktan sonra geri dönmek söz konusu olamaz. Pişman olup vazgeçmenin hiçbir yararı olmaz).

B. Vakfedilen malın mülkiydi Allah Teâlâ'ya intikal etmiş sayılır.

Vakfeden kişi vakfettiği malda hiçbir şekilde tasarruf edemez; satamaz, hibe edemez, mülk edinemez.

C. Vakfedilen maldan istifade etme hakkı, vakfedildiği yöne -bu yön ister özel olsun, ister genel- intikal eder.

Vakfedilen Malın Mülkiyeti Meselesi

Vakfedilen arazi, akar, araba, silah ve benzeri şeyler, vakfeden kişinin mülkü olmaktan çıktığı gibi, kendilerine vakfedilenlerin de mülkü olmaz. O, artık Allah'ın mülküdür.

Vakfedilen Malın Geliri

Vakfedilen malın geliri, kime veya nereye vakfedilmişse ona/oraya aittir.

Kişi, kendisine vakfedilen malı kiraya verebilir, meyvelerini toplayabilir, vakfedilen hayvanın sütünden ve

yününden faydalanabilir, isterse satabilir. Fakat kendilerine vakfedilenler muayyen değilse, onlar vakfedilen mâlın gelirinin mâliki değildirler, onlar sadece intifa (istifade etme) hakkına mâliktirler.

Vakfedilen Malın Aslında Tasarruf Etmek

Vakfedilen malin aslını (bizzat kendisini) satmak, almak, hibe etmek, miras bırakmak -ne vakfeden için, ne de kendilerine vakfedilenler için caiz değildir. Kendilerine vakfedilen kişilerin muayyen veya gayr-ı muayyen olmaları veya vakfedilenin mescit ve benzeri yerler olması hükmü değiştirmez. Vakfedilen malın aslı/esası Allah'a, istifade hakkı ise vakfedilenlere aittir. Vakfın geliri, mümkün olduğu kadar vakfeden kişinin belirttiği yerlere sarf edilir. Hz. Ömer'in yaptığı vakıf buna delâlet etmektedir. Çünkü Hz. Ömer, Hayber'deki arazisinin aslını (kökünü), alınıp satılmamak, miras bırakılmamak ve hibe edilmemek üzere vakfetmiştir.

Vakfedilen Şeyin Masrafı

Vakfedilen şeyin -meselâ hayvanın yemi, binanın ve aletlerin tamiri gibi masrafı olursa, vakıf da bunların masrafının vakıftan karşılanacağı müsaadesini vermişse veya bu hususta hiçbir şey söylememişse, bunların masrafı vakfın gelirinden karşılanır. Vakfın geliri yoksa onların masrafı beyt'ul-maldan karşılanır. Çünkü beyt'ul-mal Müslümanların maslahatı için vardır, gerektiğinde vakıf mallarının masrafını karşılamak da Müslümanların maslahatınadır.

Vakfedilen Şeyin Ziyan Olmasıyla İlgili Hükümler

Vakfedilen şey ziyan olduğunda, ziyan olma şekline göre hükümleri değişir:

a. Vakfedilen ve eti yenmeyen bir hayvan öldüğünde onun derisi kime vakfedilmişse ona verilir. Çünkü kendisine vakfedilen kişi o deriyi kullanmakta başkasından daha fazla hak sahibidir. Deri tabaklanırsa yine onun üzerine vakfedilir, o kişi tabaklanan deriden yararlanabilir, fakat onu satamaz. Zira vakfın amacına mümkün olduğu kadar uyulması gerekir.

b. Vakfedilen hayvan eti yenen bir hayvan olur da kendisine vakfedilen kişi onun öleceği kanaatine varırsa, onu kesip etini satmalı, onun parasıyla aynı cinsten bir hayvan alıp onun yerine vakfetmelidir.

Bazıları 'Kesilen, hayvanın etinin değerlendirilmesi hâkimin yetkisindedir; o onu uygun gördüğü şekilde değerlendirir' demişlerdir.

c. Vakfedilen malı bir kişi telef eder ve malın bedelini öderse, malın kendisine vakfedildiği kişi o parayı mülk edinemez.

Telef edilen hayvanın parasıyla telef edilen hayvanın bir benzeri alınarak onun yerine vakfedilmesi gerekir. Bu vakıf yapan kişinin amacına daha uygundur, çünkü onun amacı sürekli sevap kazanmaktır.

Telef edilen hayvanın parasıyla benzeri bir hayvan almak mümkün olmazsa, daha küçük bir hayvan alınıp vakfedilmesi gerekir; zira bu, vakfedenin amacına daha uygundur. Fakat telef edilen hayvanın parasıyla küçük bir hayvan almak da mümkün olmazsa, telef olan hayvanın parası vakfeden kişinin en yakınma verilir.

Başa Dön

Vakfedilen hayvan telef edilir de, tazminat gerektirmezse veya kendiliğinden telef olursa, vakfedilen malın bizzat kendisi yok olduğundan vakıf da ortadan kalkar.

d. Vakfedilen malın geliri/faydası muattal olduğu zaman ve bu muattaliyet (işsizlik, işlevsizlik) de tazminatı gerektirmeyen bir şekilde olduğunda, meselâ vakfedilen ağaçlar kuruduğunda veya rüzgar onları devirdiğinde veya sel götürdüğünde, onların iadesi aynıyla mümkün değilse vakıf ortadan kalkmaz, o ağaçlar vakıf olarak kalır, kiraya vermek veya benzer yerlerde kullanmak suretiyle onlardan istifade edilir. Bu da vakfın aynıyla devam etmesi için yapılır. Onlar satılmaz, hibe edilmez. Onlardan istifade etmek mümkün değilse, yakmak veya benzeri şekilde istihlak etmek söz konusu ise, kendisine vakfedilen kişi veya cihet onları yakar, çünkü onları satmak, hibe etmek caiz değildir.

e. Vakfedilen hasır ve benzeri şeyler çürürse veya vakfedilen kalas kırılırsa, onlar yakılmaktan başka bir işe uygun olmadıklarından zayi olmamaları için satılmaları caiz olur veya ücretle kullanılmak üzere bir kenara bırakılarak vakfın devam etmesi sağlanır. Kalan mal az da olsa vakfı devam ettirmek daha evladır. Onların geliri mescidin masraflarına sarf edilir. Ziyan olan malın bir benzeri o para ile satın alınabilirse, almak gerekir. Fakat yakılmaktan başka bir işe yaradığı sürece onu satmak caiz olmaz. Çünkü o malın kendisini muhafaza etmek, vakfeden kişinin amacına daha uygundur.

f. Vakfedilen bir mescit yıkılsa, onu hemen yapmak da mümkün olmasa bile onu satmak caiz olmaz. Zira ileride onu yapma imkânı olabilir.

g. Mescidin bir geliri varsa, o gelir mescidin masraflarına sarf edilir. Mescidin ileride tekrar yapılması mümkünse onun geliri muhafaza edilir. Böyle bir ümit yoksa, onun gelirini diğer mescitlerin masraflarına sarf etmek caiz olur.

h. Vakfedilen bir mescidin yıkılma tehlikesi varsa, hâkim onun yıkılıp taşlarıyla yeniden yapılmasını emretmelidir. Yıkılan mescidin taş ve toprağıyla başka bir şey yapmak caiz değildir. Çünkü vakfeden kişinin amacına uygun olan budur. Tekrar yapılan mescit, eski yerine yapılamıyorsa, onun yakınına yapılması daha evladır.

i. Bir kişi malını belli bir nehir üzerine köprü yapılmak üzere vakfeder de sonra nehrin yatağı değişir veya değiştirilir ve köprü muattal kalırsa, halk da başka bir köprüye muhtaçsa, o köprüyü ihtiyaç yerine nakletmek caizdir. Zira burada vakfeden kişinin amacına uygun olan budur.

Kendisine Vakıf Yapılan Kişinin Ölmesi

1. Kendisine vakıf yapılan kişi öldüğünde, vakıf sahibi ondan başka birini tayin etmişse, vakfedilen mal ölen kişiden, tayin edilen diğer kişiye intikal eder.

Meselâ vakıf yapan kişi 'Şu evi' veya 'Şu arabayı önce çocuğuma, sonra da fakirlere vakfettim' derse ve vakfın kendisine

intikal edeceği başka bir kişi de tayin etmese, mal kendisine vakıf yapılana kalır ve kendisine ilk vakıf yapılan şahsın öldüğü gün mal onu vakfedenin en yakın akrabasına sarf edilir.

2. Kişi 'Arazimi Zeyd ve Amr üzerine, sonra da fakirlere vakfettim' derse, Zeyd ve Amr'dan biri öldüğünde, ölenin hakkı diğerine geçer. Çünkü vakıf yapan kişi, vakfın fakirlere intikal etmesini Zeyd ve Amr'ın ölümüne bağlamıştır, onların her ikisi de ölmeden vakıf fakirlere intikal etmez.

3. Kişi 'Şu iki şahıstan her birine evimin yarısını vakfediyorum, sonra da onu fakirlere vakfediyorum' derse, bu iki ayrı vakıf sayılır. Bu nedenle de o iki şahıstan biri öldüğünde onun hakkı diğerine geçmez, ölenin hakkı fakirlere intikal eder.

Vakfın Başlangıç ve Devamlılık Halindeki Hükümleri

Vakfın başlangıç ve devamlılık halindeki hükümlerinin en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

a. Meselâ kişi 'Şu kütüphanemi çocuklarıma, sonra Zeyd'e, sonra da Zeyd'in nesline vakfettim' derse vakıf sahih olur.

Zira vakıf yapmanın amacı, sürekli olması ve Allah'a yaklaştırmasıdır. Vakfedilen malın nereye sarf edileceği başlangıçta belirtilirse, devam ettirilmesi daha kolay olur. Kendisine vakıf yapılan kişi öldüğünde, vakfın geliri vakıf yapan kişinin en yakınına devredilir. Zira sadakanın en üstünü, en yakın akrabaya verilendir. Bu hem sadaka, hem de sılayı rahimdir.

Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ***"Yoksul kişiye verilen sadaka bir sadakadır, akrabaya verilen sadaka ise iki sadakadır: Biri sadaka, diğeri de sılayı, rahim'dir."*** *(Tirmizî/658, İbn Mâce/1844, Neseî, V/92, (Selman b. Âmir'den)*

Evet, vakıf miras durumuna göre değil, sılayı rahim durumuna göre ölenin en yakınma devredilir. Meselâ sılayı rahim açısından kızının oğlu önce gelir, mirasta ise kızının oğluna pay yoktur.

b. Kişi 'Evimi doğacak çocuğuma, sonra da fakirlere vakfettim' derse, bu vakıf başlangıçta bâtıl olur. Çünkü henüz çocuk ortada olmadığından temlik imkânı yoktur. Bunu daha

önce beyan etmiştik. Bu vakfın fakirler için devamlılığı da söz konusu değildir, zira vakfın başlangıcı, olmayan bir kişiye bağlanmıştır.

c, Kişi 'Şu ticarethanemi önce Hâlid'in çocuklarına, sonra bir kişiye, sonra da fakirlere vakfettim' derse, vakıf sahih olur.

Çünkü halihazırda vakfın gelirinin nereye verileceği belli olduğu gibi, sonra da nereye verileceği bellidir. Başlangıçta Hâlid'in çocuklarına, ondan sonra da fakirlere verilir, vakfedenin en yakınına ise verilmez. Zira kesinti müddetinin ne zaman geleceği bilinmemektedir.

Vakfa Yönetici Tayin Etmek

Vakfa, vakfın maslahatlarını gözetip onu koruyacak, vakfın gelirini gereken yere verecek bir yönetici tayin edilmelidir. En evla olan yönetici, vakıf sahibi tarafından tayin edilen yöneticidir. Ancak tayin edilen yöneticinin de bunu kabul etmesi gerekir. Vakıf sahibinin tayin ettiği yönetici ister bir kişi, ister iki kişi olsun, ister geçici, ister sürekli olsun, en evla olan onun tayin ettiği kişileri kabul etmektir. Zira vakıf sahibinin amacı, vakıf sayesinde Allah'a yaklaşmaktır; tıpkı vakfın sahibi 'Vakfın gelirini şu yöne sarf edin' dediğinde, onun dediği yere sarf edilmesi gerektiği gibi. Vakıf sahibi 'Vakfın yöneticisi falan kişidir, o ölürse de filan kişidir' diyebilir ve bu onun hakkıdır.

- Hz. Ömer kendi vakfını bizzat idare ediyordu. Sonra kızı Hafsa'nın bakmasını vasiyet ederek şöyle dedi: 'Sağ kaldığı sürece (kızım) Hafsa mütevelli olur, ondan sonra onun ehlinden rey sahibi bir mütevelli olur'. *(Ebu Dâvud/2879)*

Vakıf sahibi, vakıf için idareci tayin etmemişse, kadı bir yönetici tayin eder. Zira kadı'nın genel bir velayeti vardır. Bu yüzden vakfa yönetici tayin etme hususunda herkesten daha fazla o hak sahibidir.

Vakfı İdare Edecek Kişide Bulunması Gereken Şartlar Vakfı idare edecek kişide bulunması gereken şartlar şunlardır:

a. Adil olmak.

Adaletten maksat, dinî emirleri yerine getirmektir. Vakıf idarecisinde adalet şartının aranmasının nedeni, idarecinin veli olmasıdır, zira adil olmayan kişinin velayeti sahih olmaz.

b. Ehil olmak.

Ehil olmaktan maksat, güçlü kuvvetli olup vakfın idaresini yürütmektir. Vakıf yöneticisinde bu şartlardan biri eksik olursa, hâkim onu yöneticilikten azlederek kendisi veya yönetici tayin ettiği bir kişi vakfı idare eder. Eski yönetici tekrar yöneticilik şartlarına sahip olursa, vakfın idaresi ona verilmelidir. Eğer vakıf sahibi onu özellikle tayin etmişse hüküm böyledir. Çünkü vakıf yöneticisi de tıpkı yetimin velisi gibi başkasının malını gözetmek üzere seçilmiştir.

Vakıf Yöneticisinin Görevleri

Vakıf yöneticisinin görevlerini şöyle hülasa edebiliriz:

1. Vakfın işlerini yürütmek.

Vakfın her türlü gelirini hak sahiplerine taksim etmelidir. Vakıf mallarının hem asıllarını, hem de gelirini fiyat bakımından muhafaza etmelidir.

2. Vakıf sahibi iki idareci tayin etmişse, onlardan biri tek başına tasarruf yetkisine sahip değildir.

Ancak hangi hususlarda tasarruf edebileceği önceden belirtilmişse, o hususlarda, tasarruf edebilir.

Vakıf Yöneticisinin Ücreti Vakıf Üzerinedir

Vakıf sahibi, yönetici için vakfın gelirinden belli bir şey tayin etmişse, yönetici onu alır. Vakıf sahibi bu hususta bir şey söylememişse ve idareci de ücret isterse hâkim ona belli bir ücret tayin etmelidir. Bu hüküm, vakfı ücretsiz idare eden olmadığı durumda geçerlidir. Yönetici vakfın ürününden yiyebilir. Nitekim Hz. Ömer, kendi vakfı için şöyle demiştir: 'Bu vakfa idareci olan kişi, vakfın ürününden normal bir şekilde yiyebilir'.

Üzerine Vakıf Yapılan Kişiyle Yönetici Arasında İhtilaf Çıkması

Vakıf yöneticisi 'Ben vakfın gelirini hak sahiplerine verdim' derse, hak sahipleri de 'Hayır vermedi' derler ise, duruma bakılır; hak sahipleri muayyen iseler söz onlarındır ve hesap talebi onlara aittir, muayyen olmadıkları takdirde bu hesap hâkime düşer. Vakıf yöneticisinin yaptığı harcamaların ihtimal dahilinde olan miktarını kabul eder, şüpheli görünen hususlar için hâkim yöneticiyi yemine davet eder.

Vakıf Yöneticisinin Azledilmesi

Vakfın yöneticisi ehliyetten yoksun olduğunda azledilir. Nitekim bunu daha önce beyan etmiştik. Ayrıca vakıf sahibi, yöneticiyi azledip yerine başkasını tayin edebilir. Çünkü idareci bir vekildir ve müvekkil istediği zaman vekili azletme yetkisine sahiptir. Ancak vakıf sahibi, o kişinin idareci olmasını şart koşmuşsa, maslahat gereği de olsa onu azledemez, çünkü akid halindeki şart bozulmaz. Bu tıpkı fakirlerin çocuklarına vakfettikten sonra bilahere onlardan alıp zenginlere vakfetmek gibidir ki bu caiz değildir. Daha önce de söylediğimiz gibi vakıf sahibi vakıf akdinde şart koştuklarını bozmaya yetkili değildir.

Vakfın Bazı Meseleleri

A. Vakıf sahibi 'Ben şu evi çocuklarıma ve çocuklarımın çocuklarına vakfettim' derse, vakfın geliri onlar arasında eşit bir şekilde paylaştırılır. Burada erkek ile kız, evlat ile torun arasında fark yoktur. Çünkü vakıf "sahibinin ibaresindeki vav kelimesi, tertip değil, cem ifade eder. Nitekim vav'ın, mutlak olarak cem ifade etmesi sulh halinde daha sahihtir.

B. Kişi 'Evimi çocuklarıma vakfettim' derse, çocuklarının çocukları vakfın gelirinden istifade edemezler. Çünkü çocuklarıma vakfettim ibaresi, sadece öz çocuklara tahsis edilir. Eğer çocukları yoksa, torunları bu ibareye dahil olurlar ve vakfın gelirinden istifade etme hakkı kazanırlar. Çünkü bunda hem karine, hem de mükellef kişinin sözünü mânâsız olmaktan koruma vardır.

C. Kişi 'Şu bahçe neslime vakıftır' veya 'Zürriyetime vakıftır' veya 'Beni takip edenlere vakıftır' derse, o kişinin erkek ve kız çocukları ile onların çocukları vakfın gelirinden istifade ederler. Çünkü lafız hepsini kapsamaktadır.

D. Kişi 'Mallarımı akrabalarımın fakirlerine vakfettim' derse, uzak ve yakın, varis olan ve olmayan, erkek ve kadın akrabalarının tüm fakirleri vakfın gelirinden istifade ederler.

E. İbarede zikredilen bir vasıf, ibarenin kapsadığı kişilerin tümünde aranır.

Meselâ kişi 'Şu araziyi evladımdan muhtaç olanlara, torunlarıma ve kardeşlerime vakfettim' derse, zikredilenlerin hepsinde muhtaç olma sıfatı aranır. Zira ibare muhtaç evlatlara atfedilir; torunlarının ve kardeşlerinin muhtaç olanları vakıftan istifade edebilirler.

Meselâ kişi 'Şu evi çocuklarıma, torunlarıma ve kardeşlerimin fakirlerine vakfettim' derse, çocuklarda ve torunlarda fakirlik vasfı aranır, fakir olmayan çocuklar ve torunlar vakıftan yararlanamaz.

F. Akrabalar, evlatlar, torunlar ve zürriyet üzerine yapılan vakıflar zürriyet vakfı veya aile vakfı olarak tanınır. Mescitler, medreseler, âlimler, fakirler üzerine yapılan vakıflar ise hayır vakıfları olarak bilinir.

Vakıf Müslümanların Medar-ı İftiharlarından ve Güzel Eserlerindendir

Vakıf, Allah'a yaklaştıran ibadetlerden biridir. Vakıf, vakfedenin imanının doğruluğuna, hayırdaki rağbetine, Müslümanların maslahatına önem verdiğine, onları ve zürriyetlerini sevdiğine, toplumun menfaatini gözettiğine delâlet eder.

Müslümanlar, Hz. Peygamber zamanından bugüne kadar vakıf sahasında çok büyük örnekler ortaya koymuşlardır. Öyle ki kurdukları vakıflar sayılamayacak kadar çoktur. Hayatın her cephesinde görülen medreseler, mescitler, hastaneler, araziler, binalar, kuyular, okullar gibi vakıflar bunu göstermektedir. Bu

vakıflar zürriyetler üzerine, fakirler üzerine, mücahitler üzerine, âlimler ve benzerleri üzerine yapılmıştır.

Müslümanlar, hayatın her cephesinde, toplumun ihtiyaç duyduğu her alanda vakıflar kurmuşlardır. İslâm âleminin çeşitli beldelerinde kurdukları vakıflar bu hususta yeterli bir fikir verebilir. İdarecilerin, kumandanların, askerlerin, tüccarların, sanatkârların, kadınların bir çoğu vakıf kurmuştur.

Müslüman ülkelerde bulunan vakıfların gelirleri yüz milyonlara varmaktadır. Bu vakıfların idare edilmesi için özel bakanlıklar kurulmuştur. İslâm alemindeki binlerce aile bu vakıfların gelirinden istifade etmektedir.

Yine İslâm âleminde umumi hizmet yapan birçok kuruluş bu vakıflar sayesinde yaşayabilmektedir. Allah Teâlâ atalarımıza ve o salih insanlara bol bol mükâfatlar ihsan etsin. Fakat esef verici bir hususdur ki günümüzde birçok Müslümanın vakıf konusunda çok gevşek davrandığını görüyoruz. Eskiden vakfa gösterilen rağbet ortadan kalkmış, Müslümanların çoğu cimrileşmiştir. Artık Müslümanların vakıf kurmamaları, sevap kazanmaya yönelmemeleri gayet üzücü bir durumdur. Bu durum, Müslümanların ecir ve sevaba olan rağbetlerinin azaldığına, imanlarının zayıfladığına, dünyanın ve dünya zevklerinin aşın şekilde sevildiğine, dünya nimet ve zevklerinin ahiret nimetlerine tercih edildiğine delâlet eder. Şu ayet-i kerime bizim hâlimizi ne güze! İfade etmektedir:

"Hayır! Siz dünya hayatim (ahiret hayatına) tercih ediyorsunuz." (A'lâ/16)

Sanki biz şu ayeti hiç duymamış gibiyiz: ***"Oysa ahiret (hayatı, dünya hayatına göre) daha hayırlı ve daha süreklidir."*** (A'lâ/17)

Vela havle velâ kuvvete illâ billah'il-aliyyü'l-azîm